ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד אסיפת דינים
חמץ ומצה חלק ב

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד אסיפת דינים חמץ ומצה חלק ב

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-אסיפת-דינים-חמץ-ומצה-חלק-ב/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן ב 25
סי' ג' 42
סימן ד 93
סימן ה 158
סי' ו' 243
סימן ז 338

מערכת חמץ ומצה סימן א בדין הנאה מחמץ א) חמץ בפסח דאסור בהנאה אי שרי להריח בו.

נראה דתלוי במה שנחלקו הרבנים פרי חדש ופרי תואר ביו"ד סי' ח"ק ס"ק כ"א בדברים שעיקרם לאכילה ולא להריח בהם דלהפר"ח מותר להריח בהם ולהפר"ת אסור להריח בהם דאף דריחא לאו מילתא היינו שאינו כנוף האיסור אבל הנאה פורתא איכא עי"ש ואם כן חמץ דאין עיקרו להריח אלא לאכילה באנו למחלוקת הנ"ל ובפרי חדש א"ח ריש סי' תמ"ח כתב דבשיירי כנסת הגדולה הביא בשם האו"ה דמותר להריח חמצו של נכרי משום דאינו אסור בהנאה ודחה דבריו והוכיח דגם חמצו של נכרי אסור בהנאה עי"ש ולפי שיטתו שביו"ד הנ"ל היה נראה לומר דלא דחה דינו לגמרי אלא מה שתלה הדבר דחמץ של נכרי מותר בהנאה על זה הוא שחולק עליו אבל מודה דמותר להריח בו משום דבכל איסורי הנאה שאין עיקרם להריח מותר להריח בהם אלא דבאמת זה דוחק דהיה לו לבאר דבעיקר הדין מודה לו לכן נראה דבחמץ בפסח מודה הרפ"ח דאסור להריח בו משום דכיון דלא בדילי מיניה חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה וכמו שכתב הרב ערך השלחן בריש סי' תמ"ח דחמצו של נכרי אסור בהנאה ואפילו הכי מותר מצד זה משום דריחא לאו מילתא אלא דיש לאסור דילמא אתי למיכל וכמו שאסרו הריב"ש ותה"ד ליגע בחמץ של נכרי לטלטלו מהאי טעמא וכ"ש כשמתכוין להריח ומתאוה לו עי"ש.

וספר איסור והיתר וכן ספר שיירי כנסת הגדולה אינם מצויים אצלי ורואה אני נבוכים באר"ש בדברי האו"ה דהרב פרי חדש כתב בשם שכנה"ג דהאו"ה מתיר להריח בחמצו של נכרי ואלו הרב באר הטיב כתב בסי' תמ"ז סק"ז בשמו דאסור והרב חק יעקב רס"י תמ"ג ובסי' תמ"ז ס"ק יו"ד כתב דהאו"ה מסתפק בזה שוב ראיתי בכנסת הגדולה יו"ד סי' ח"ק הגב"י אות י"ב שהביא דברי האו"ה וז"ל להריח חמצו של עכומ"ז בפסח היה מותר מדינא מאחר שלא נאסר בהנאה אלא שיש להרחיק מן הכיעור או שלא חמצו של עכומ"ז אינו מותר אלא דוקא אחר הפסח אלו דבריו ולשונו מגומגם קצת.

ונראה שרצונו לומר שלא אמרו חמצו של עכומ"ז מותר אלא אחר הפסח ולפי זה עלו כהוגן כל דברי הרבנים הנ"ל ואלו ואלו דבריהם קיימים. דמה שכתב הרב פרי חדש בשמו היינו דמדינא מותר ומה שכתב הרב באר היטב בשמו היינו משום הרחקה ומה שכתב הרב חק יעקב דמספקא ליה הוא בעיקרא דדינא וק"ל והרב מוהר"ש זלמן בש"ע שלו סי תמ"ג אות ג' פסק דאסור להריח בחמצו של עכומ"ז ובהגהה שבבאר היטב הנ"ל כתב שבלאו הכי אין להריח בחמץ חם משום ספק ברכה כמו שכתב הרמ"א בסוף סי' רי"ו ועיין להרב שולחן גבוה בכללים אות ק"ט: והנה בחמץ שעבר עליו הפסח הגם

דמדינא יש לומר דמותר להריח בו כיון דאינו אסור אלא מדרבנן וכתב הרב יד דוד בסי' ח"ק אות ג' בשם האו"ה דדוקא באיסורי תורה ריחא מילתא ולא באיסורין דרבנן דלא גזרו בריח מכל מקום נראה דלפי מה שכתב בבאר היטב הנ"ל משום ספק ברכה אין להריח בו ועיין להרב מוהר"א ענתיבי בקונטריס דרך חקיך שבסוף ספר חכמה ומוסר דף קס"ז אות ט"ל דגם הוא העלה דאסור להריח בחמץ אפילו בחמץ שעבר עליו הפסח אי מדינא ואי משום ספק ברכה עי"ש ולי הדל מדינא נראה דמותר בחמץ שעבר עליו הפסח רק משום ספק ברכה אין להריח בו וק"ל [הן אמת דעתה דקדקתי בדברי הג' מוהרש"ז בש"ע שלו הנ"ל שכתב וז"ל לפיכך אסור להריח פת חמץ של נכרי משעה ששית ואילך ע"כ דמבואר שסובר דגם בחמץ שאינו אסור בהנאה אלא מדרבנן (דשעה ששית אינו אלא מדרבנן) אסור להריח בו ואנכי לא ידעתי מנא הא מילתא.

ובמראה מקום מציין ח"י והמעיין בח"י סי' תמ"ז ס"ק יו"ד יראה דלא כתב שעה ששית רק תוך הפסח ולפי דעתי נכון להגיה בש"ע הנ"ל משש שעות ואילך והיינו תוך הפסח שבח"י וק"ל] והרבנים אפי זוטרא בסי' תמ"ח ס"א ומאמר מרדכי בסי' רי"ו סק"ד כתבו בשם הרב שכנה"ג דדבר שאסור באכילה אסור להריח בו ונשאו ונתנו בדבריו.

ואין מצוי אצלי ס' שכנה"ג לראות דב"ק כי לפי הנראה הוא היפך מאי דמשמע ממה שכתב בסי' תמ"ח הנ"ל דלא אסרינן להריח אלא בדבר האסור בהנאה ועיין להרב אבני מילואים בתשו' סי' ט' ומרן החבי"ף בס' רוח חיים סי' חת"ם כתב. שנראה לו שלא להריח בפת אף בשאר השנה משום ספק ברכה וממה שלא הזכיר דברי הרב באר היטב שכתב כן כנז"ל נראה שבבאר היטב אשר לפניו לא היה כתוב הגהה הנ"ל כאשר ראיתי באיזה דפוסים קראו שמיטה להגהה הנ"ל: ובעיקר דין חמץ של עכומ"ז בפסח דמסתפק האו"ה אם אסור בהנאה פשיטא ליה להרב פר"ח דאסור והוכיח כן מהש"ס ושכן מבואר בדברי הריב"ה סו' ת"ן וריב"ש סי' ת' ופסק כן הרמ"א בריש סי' תמ"ג וראיתי בשו"ת הרב רמ"ץ סי' כ"ח אות ו' שהביא תשובת הריב"ש הנ"ל וכתב דאף דהאו"ה מסתפק נראה דדברי הריב"ש עיקר ע"כ והוא תימה שלא ראה דברי הטור והרמ"א והפר"ח הנ"ל ופשיטא דנקיטינן כוותייהו אף אי הוה פשיטא ליה להאו"ה להתיר וכל שכן שהאיסור והיתר ספוקי הוא דמספקא ליה ואין ספקו מוציא מידי ודאי של כל הגדולים הנ"ל דהכי קיימא לן בכל כיוצא לזה כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ו אות י"ט גם הרב הלבוש בסי' תמ"ג סעיף ב' כתב דחמץ של נכרי בפסח אסור בהנאה ובסי' ת"מ סעיף ב' כתב ג"כ דמה שכתבו הפוסקים היתר במקבל פקדון חמץ מנכרי בלא אחריות וכו' היינו דוקא בחנם אבל בשכר אסור משום דמשתכר באיסורי הנאה עי"ש והשגתי עתה

ספר יוסף אומץ [לרב גדול אשכנזי] וראיתי בד' ס"ט ע"ג הובאו דברי הגאון הצדיק מו"ה אברהם בנימין זי"ע שכתב ליישב מה שהשיגו אחרונים על האיסור והיתר שמסתפק אם חמץ של נכרי אסור בהנאה והוא זצ"ל כתב שלא כדבריהם אלא גם האיסור והיתר מודה דחמץ של נכרי אסור בהנאה אלא שבריח מסתפק מפני שהוא דבר שאין בני אדם מקפידים [וכתב להסביר דהנאה כזו אינה נכללת בלא יאכל חמץ] ובשל ישראל ודאי אסור משום שהכל מצווין עליו לבער או לבטלו ולחשבו כאפס וכאין ואיך יהנה בו וכו' עי"ש שהאריך קצת ודפח"ח.

ונראה לי הדל שאם היה רואה דברי האיסור והיתר בגופן שלהם [כמו שהביאם הרב כנסת הגדולה יו"ד סי' ח"ק שהבאתיו בראש אות זו] לא היה כותב כן דודאי מרוצת לשונו דעל עיקר ההנאה מחמץ של עכומ"ז אמר [או מסתפק] דאינה בשל עכומ"ז ולא בהנאה דריח דוקא: ודע דבקונטריס הכללים במערכת הבי"ת אות כ' בשדי חמד ח"א [בד"ה וראה] הבאתי מה שכתב בס' ישרי לב דהארחות חיים סובר דחמץ של נכרי מותר בהנאה וכתבתי שלא ראיתי בספרים מי שכתב כן בשם הא"ח כי רק בשם האיסור והיתר הוא שכתבו כן וכשנדפס ס' שדי חמד חלק הכללים כתב לי רב אחד מידי"ן יצ"ו שכן כתבו מרן כסף משנה בהלכות יסודי התורה פרק ה' והרב מג"א בסי' תס"ו סק"ב בשם הא"ח והרשב"א ושדברי הרשב"א הביאם מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תמ"ג אות ג' ואני הדל כתבתי להשיב על דבריו בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות י"ט בס"ד עי"ש: ב) שמן שומשמין במקום שנוהגים שלא לאוכלו בפסח אם מותר להדליק בס' לב חיים ח"ב כתב בסי' צ"ב דאף דבשמנים של קטניות מותר להדליק אף למי שנוהג איסור אכילה מכל מקום בשמן שומשמין דיש חשש חימוץ אסור ואף דדבר שנתבטל קודם הפסח מותר בהנאה היינו דוקא כשכבר ניטל החמץ אלא דיש חשש פירורין מה שאין כן בשמן שומשמין דשכיחי בה חטים וגם חוזר וניעור כשמדליק בפסח וכו' עי"ש.

ולא הבנתי ד"ק דגם בשמן שומשמין אין החשש שיש שם עתה חיטים אלא החשש הוא שמא היו חיטים בשעת שריית השומשמין במים ונתחמצו ונתנו טעם בשומשמין. כמו שכתב הרב פרי חדש בסי' תמ"ז סעיף ה' בד"ה נכון [ואילו היה חשש שמא גם עתה ישבו חטים מחומצים היה אסור גם למאן דסובר דאינו חוזר ונעור] וכיון שנתבטל טעם החמץ אף דאסור באכילה למאן דאמר חוזר ונעור מכל מקום בהנאה מותר כמו שכתב בעצמו בשם הפוסקים וגם מה שכתב דחוזר ונעור כשמדליק בפסח איני מבין אטו בהדלקה תליא מילתא דחו"ן הא למאן דסובר חוזר ונעור אף בצונן אסור וחום האש

מהני לאסור אף למאן דלית ליה חוזר ונעור אלא דזה דוקא כשחיממו בעוד החמץ בתוכו דחוזר ונותן טעם חדש משהו בפסח וכל זה פשוט ודבריו צריכים ביאור וכבר כתב מרן חיד"א בברכ"י שרמז שם דגם הנוהגים חומרת חו"ן ואין אוכלין אותו מדליקין בו אלא שכתב דטוב לחוש למה שכתב הרב מוהרי"ז וכו' שלא להדליק בו אבל לאסור מדינא משום חשש חימוץ לא שמענו גם מה שכתב מרן החבי"ף שם דבאזמיר נוהגים שלא לאכלו ולא להדליק בו אי נהוג נהוג ותבא עב"ט אך צריך להבין דהרב זכר דבר דף ד' אות ב' כתב דבאזמיר נוהגים לאכול שמן שומשמין ואף שכתב שמרתיחין אותו תחילה על גבי האש היינו משום חשש מי פירות עם מים אבל משום חשש חימוץ שבשומשמין נראה דאין חוששין כלל וק"ל ועיין במחזיק ברכה סי' תס"ז אות ה':

ג) זה שנים רבות קרוב לעשרים הקול נשמע אשר מרן החבי"ף אסר לעשן בפסח טוטון עם הניירות דקות הנקרא סיגארו משום חשש חמץ שבנייר ואמרו כי באתרי' דרב אזמיר יע"א נמנעו כולם מלעשנו וכן נמנעו קצת מהחרדים בשאר מקומות אך שלמים וכן רבים לא חשו לזה כלל רבים שתו סיגארו בפסח בשופי כמעשיהם בכל ימות השנה ועתה בא לידי ס' שו"ת תפארת יוסף שנדפס מקרוב וראיתי בסי' ז"ך אות ב' וז"ל והנה בדבר שתיית הציגארין למה היה לו להאריך בדבר פשוט כזה אשר נפסל מאכילת כלב ואינו בעין והוא פחות מכשיעור ואינו ניכר כלל והגאון מלבוב דעתו לומר בסי' תמ"ב דבנפסל מאכילת כלב לא אסרה תורה בח"ש ואכמ"ל עכ"ל ועם כי יש לפקפק כי כל מה שכתב הוא טעם נכון להשהותו ואין בזה טעם מרווח להתיר לעשנו מכל מקום מתבאר שלדעתו היתר גמור הוא לעשנו שוב ראיתי למרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סוף סי' ק' שכתב ועמ"ש בסה"ק חיים לראש ד' ק"ו ע"ב בשם ס' זכרון משה סי' ר"י דהרב אביו אסר הסיגארו בפסח וכן הוא המנהג בליוורנו ע"כ והנראה שעושים אותו מדבר חמץ לכן אסרוהו וכו' אמנם בנייר זה שעושים הציגארו אין שום חשש חימוץ כלל ואין לאסור וכו' עכ"ל ומרוצת דבריו נראה דמה שאסר בס' ז"מ אינו העשוי מנייר ואולי הוא העשוי מעשב הטוטון עצמו אבל בסיגארו הנהוג בינינו שהוא מנייר אין שום חשש תערובת כלל ואף אם יש בו איזה חשש נראין דברי הגאון תפארת יוסף הנ"ל ופוק חזי מאי עמא דבר באין אומר ואין דברים שוב אחר זמן השגתי ספר רוח חיים ושם בסי' תנ"ג כתב דלפי שהעידו שיש חשש חמץ הכריז ברבים שלא לעשנו בפסח ולפי שהעולם היו תמהים בחומרא זו וכמה רבנים לא חשו לה הוכרח לחקור מרבנים הבקיאים בזה וקבל מכתב מהרב דווינא שהעיד שבנייר עצמו אין שום חימוץ אלא שכורכים אותו ועושים מהנייר קונטריסים יש שמדבקים אותו עם קמח מעורב בדבק ונפסל מאכילת כלב וכו'

וכל זה בנייר לבן שהוא עשוי מבלויי בגדים אבל הנייר ירוק אמרו שעשוי מקטניות והמחמיר מקטניות בפסח יקח לו מנייר לבן וכו' עי"ש ולע"ד גם להמחמיר בקטניות אין שייך להחמיר בזה דלא החמירו אלא בקטניות בעינייהו ועוד הובאו שם מכתבים מרבנים אחרים ויש מהם שכתבו שיש חשש חמץ ומרן החבי"ף לא גילה דעתו כדת מה לעשות והנזהר ומחמיר אינו מן המתמיהים ואין מזניחין אותו:

והגאון בית מאור בסי' תס"ז סעיף ח' [בד"ה תו להגהה] כתב וז"ל כתב החק יעקב בשם מגן אברהם טובא"ק דרך לשרותו בשכר וצריך לסגרו בחדר ולדעתי לו יהי כן לא גרע מדין דסי' תמ"ב סעיף ט"ו דמותר בהנאה משום דחרכו קודם זמנו [עיין בתשובת הגאון מוהר"ם שיק שהבאתי לקמן אות י"ט וק"ל] ואם כן לקנות קודם פסח על כל ימי פסח אינו יודע שום איסור אך בתוך הפסח לקנותו אפשר דיש לחוש שמא נשרה תוך פסח וברוי"ך טובא"ק אפשר לומר דמשום חומרא דחמץ הוי דומיא דאכילה ועיין בהלכות יין נסך מדין בת תיהא ואף דרבים אומרים דכל עיקר החשש אינו אמת יש לומר אולי מקומות מקומות יש אבל לקנות שנו"ף טובא"ק אך קודם פסח לענ"ד אין שום חשש עכ"ל ומדבריו יש ללמוד היתר לענין עישון הסיגארו וכבר עמא דבר הכי: ד) כתב הרב שערי תשובה בסוף סי' תס"ז בשם קונטריס טוב עין שבסוף ועד לחכמים שצריך לקנות העופות הצריכים לו מקודם הפסח ולהאכילם מעת קנייתם דוחן ואורז שאין מחמצין ורב אחד בכת"י צידד לאסור לקנות תרנגולת בתוך הפסח שאם יהיה בזפק חטים נמצא שקונה החמץ ונראה שאם צריך לתרנגולת אין לבטל שמחת הרגל ויכול לומר בפירוש שאין רוצה לקנות הזפק כלל ותכף לשחיטה כשיפתחנה ימהר להשליך הזפק לרשות הרבים סתום כמות שהוא עכ"ל וכדברים האלה כתב בס' שיורי ברכה סי' תס"ז עי"ש והרב נחמד למראה בחלק א' ד' פ' ע"א כתב בפשיטות דמותר לקנות תרנגולת בתוך הפסח ולא חיישינן למה שימצא בזפק דאיכורא לא ניחא ליה דליקני עי"ש שלא הזכיר דברי מרן חיד"א במקומות הנ"ל.

שתים זו שמענו מד"ק דאין פשוט להתיר אם לא שיאמר בפירוש שאין רוצה לקנות הזפק ושיטילנו סתום לרחוב וכבר השיגו הרב זכר דבר במערכת חמץ אות א' וכן הרב דברי מנחם בסוף סי' תס"ז ושם כתב דמה שכתב מרן חיד"א בשם רב אחד בתשובה כ"י מר ניהו הרב כסא אליהו ומרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סי' ר"ז כתב דמנהג אזמיר שלא לאכול בפסח תרנגולים ועי"ש לענין אם יש דוחק בבשר אם אפשר להתיר כדין דברים שאינם אלא משום סייג דמותרים על ידי התרה ואנחנו לא נהגנו בחומרא זו ונראין דברי הרב נחמד למראה אך נכון להחמיר כדברי מרן חיד"א שיאמר בפירוש שאינו

רוצה לקנות הזפק ומדברי הרבנים הנ"ל מתבאר דאף שנתפטמו העופות מחמץ בהיותן ביד הנכרי אין חשש כיון שנתפטמו ברשות הנכרי ובספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזיטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"א כתב בשם שו"ת ספר יהושיע דאוסר לשחוט בפסח בהמות שאוכלות חמץ ואין אצלי ספר זה ומשמעות הדברים הוא דבבהמות של נכרי קאמר דאם אוכלות חמץ אסור לשחטן בפסח ועיין לקמן בסי' ב' אות ד' מה שהבאתי בס"ד מדברי הפוסקים לענין החלב מפרות שאוכלות בפסח חמץ של נכרי: ומה שכתב שם [בס' לב חיים] לענין עיכול בעופות הנה בקונטריס הכללים במערכת העי"ן אות ע"ח כתבתי בענין זה וזהו עיכול בעופות בכמה הוי פליגי בה ר' שמעון ור' יהודה בן בתירה במס' אהלות פרק י"א משנה ז' דר"ש סובר כדי שתפול לאור ותשרף וריב"ב סובר בעופות ובדגים מעת לעת ופסקו המפרשים שם כריב"ב ועי' לתנא דידן בפרי חדש יו"ד סי' פ"ג ס"ק כ"ח ולהגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' תס"ז אות ס"ג ומה שכתב מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סוף סי' ר"ז וז"ל דקי"ל ובעופות עד כדי שיפול לאור ותשרף עכ"ל כאן שנה רבי כסברת ר' שמעון ולא זכר דלא כן פסקו הפוסקים ועיין להגאון מגן האלף בסי' תס"ו סק"ז וסי' תס"ז ס"ק ח"י וס"ק י"ט ובקונטריסי רשמתי מאז לעיין בזה בספר רינן יצחק [פירוש ההגדה] ד' ה' ע"ג ועתה אינו בידי:

ה) ראה בהמת הפקר נודדת ללחם ונכמרו רחמיו וחס עליה ורוצה להמציא לה מזונות עד ככר לחם שאול שאל האיש אם מותר לומר לנחתום עכומ"ז תן לה פת לחם ואני פורע על דבר זה נשא ונתן באמונה הרב תפארת אדם בשו"ת א"ח סי' ט"ו בדברי הפוסקים בסי' ת"ן גבי אומר לעבדו הילך דינר זה וקנה ואכול ובדברי הפוסקים ביו"ד סי' קב"ל לענין יין נסך והעלה דלכל הדעות מותר בנדון זה לכולי עלמא יעוין שם באורך: ו) תינוק שצריך להאכילו חמץ יש מי שמתיר לומר לעכומ"ז תן לו לאכול ואני פורע לך ויש מי שאוסר ובמידידרבנן אזלינן לקולא כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' בק"ע אות צ"ד ועיין בסי' ת"ן ס"ו ולי הדל נראה דטוב לחוש לדברי האוסרים כי ברבים היו עיין להרבנים חק יעקב ונהר שלום ושלחן גבוה ופרי מגדים באשל אברהם וכן דעת הרבנים בית חדש ושיירי כנסת הגדולה ומקראי קדש הביא דבריו הרב נחפה בכסף ח"ב ד' ג' ע"ד והסכים עמו וכתב הרב זכור לאברהם ד' ק"ה ע"ב בשם הרב מטה יהודה דאין לסמוך על המתירים דקולא גדולה היא ועיין בש"ע הרב מוהרש"ז סכ"ד ודוקא בדאפשר למצוא נכרי שיתן לו בלתי שיאמר לו ואני פורע וגם דוקא בתינוק שאין בו סכנה כמו שביאר בש"ע הרב הנ"ל באר היטב עי"ש: ז) אסור ליתן בהמתו לעכומ"ז אם יודע שיאכילה חמץ כן כתב מרן בשלחן ערוך סוף סי' חת"ם ודעת הרב פרי חדש שם דדוקא בהקדים

לו דינר אסור כמ"ש בסי' ת"ן ס"ו והרב נהר שלום שם כתב לחלק דבבהמה אף אם לא הקדים דינר אסור ועיין בש"ע הרב מוהר"ש זלמן בסעיף י"א והרב נחפה בכסף בח"ב ד' ד' ע"א כתב דהגם דנראה דמדינא שרי כשאינו אומר בפירוש שיאכילנה חמץ נכון להחמיר אפילו בסתם משום חומרא דחמץ ובפרט שכבר פסק מרן לאסור ולענין למכור הבהמות לעכומ"ז כדי להאכילן חמץ עיין במה שכתבתי לקמן סי' ט' אות ג':

ח) שאלה אשה המשרתת כל השנה אצל בני מקרא לבשל מאכלם ולנקות כלי המאכל וכיוצא אם מותר לשרת אצלם גם בימי הפסח והיא תוליך עמה מצה לאכול וכלים הצריכים לה לבשל מאכלה ונראה מצד הסברא לאסור משום משתכר באיסורי הנאה דודאי המצות של ב"מ לדידן הוו חמץ גמור ועיין למרן חיד"א בברכי יוסף סי' תנ"א אות ה' ולכתחילה אסור להשתכר באיסורי הנאה עיין להרב פרי חדש סי' ת"מ ס"ב בשם תשו' הרשב"א וגם כיון שכל השנה רגילה לאכול מלחמם והלחם של הב"מ בפסח הוא בדוגמת מצות שלנו יש לחוש שמא תשכח ותאכל בפסח ממצות שלהם שהוא חמץ גמור לדידן וראיתי להרב שלחן גבוה שם מחודש ב' דמסיק דישראל המשמש בבית עכומ"ז מותר לשמש גם בפסח ולערוך שולחן לפניו אף שיש שם חמץ כיון שגם בשאר ימות השנה בדיל ממאכלו משום בישולי עכומ"ז לא חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה ואם נזהר גם מפת של עכומ"ז גם הפת מותר להביא לו ולא חיישינן דילמא אתי למיכל מניה ואם אינו נזהר אסור ע"כ וקולא יתירה היא זו ואפשר דבבית הב"מ שהוא חשש קרוב לודאי לבא לידי טעות בין מצה למצה גם הרב של"ג מודה דאסור לכן לא מלאני לבי להתיר לה ואף בשאר ימות השנה יש לאסור דיש חשש קרוב שתבא לטעום מתבשילין שהיא מבשלת להם וגם בבישול עצמו הרי הם אוכלים בשר בחלב ומסתמא גם מבשלים כאשר שמעתי [כי הם דורשים דוקא בחלב אמו ולא בחלב של אחרת] והמבשלת להם הרי היא עוברת על לא תבשל גדי בחלב אמו אלא שהאשה זאת אומרת שאין מבשלים בשר בחלב כלל רק כשמביאים הקערה על השולחן מערבים חלב וחמאה וכיוצא על כל פנים משום החשש הנ"ל אין דעתי להתיר אך כי מצוה שלא לומר וכו':

ט) חיל של מלך שבא בפסח וגזר השר על מוכרי י"ש ליתן להחיל י"ש בפסח ורצו היהודים ליתן מעות בעד זה ולא רצו לקבל רק י"ש נראה דיש לדמות למ"ש בע"ז ד' ע"א מותר לומר לעכומ"ז צא והפס עלי מנת המלך ועי"ש שיטת רש"י והתוספות סוברים דכל שאינו אומר לו בפירוש שיפרע ן נסך רק שיסלק במה שיוכל שרי ועיין בחידושי הריטב"א ובש"ע יו"ד סי' קב"ל אם כן גם כאן יכול לומר לעכומ"ז הפס עלי מנת המלך ולא יאמר לו בפירוש שיתן י"ש וכאן עדיף טפי שאין החוב ברור כל כך רק שציוה לו

ליתן כן כתב הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא בחלק ד' סי' צ"ו: יו"ד) לענין תערובת משהו אי סגי בפדיון החמץ ולמכור השאר עיין בש"ע ריש סי' תמ"ז וכתב הרב דברי מנחם בהגהת ב"י אות ג' בשם הרב בית דוד דמרן לא סבירא ליה הא דסגי בפדיון מדלא הביאו בש"ע ואין לומר דסמך על מה שכתב בסי' תס"ז סעיף יו"ד דתרנגולת שנמצא בה חטה מותר למוכרה דהתם אינה נמכרת ביותר ואינו נכנס בידו דמי האיסור אבל היכא דאית ליה הנאה ומשליכו לאיבוד אפשר דאסור והוא כתב דמרן סמך אמה שכתב בסי' תמ"ח סעיף ב' דמשם נראה דלית ליה תקנתא וכמו שכתב הרב פרי חדש שם עכ"ד ולי הדל יש לפקפק בזה דהנה הגאון פרי חדש בסי' תמ"ז הכריח דתקנתא דהולכת הנאה לים המלח מהני להתיר גם באכילה ושאינה אלא בע"ז ודליכא ממשות אבל תקנתא דלמכור לעכומ"ז חוץ מדמי איסור שבו איתא בכל האיסורין דלא כהרמ"א שפסק דלא סגי בפדיון דמי החמץ ולמכור השאר עי"ש ובסי' תמ"ה סעיף ב' כתב שנראה משם דלא מהני תקנתא דהולכת ים המלח [וכלומר להתיר גם באכילה] אבל לתקנתא דמוכרו לנכרי ציין למה שכתב בסי' תמ"ז [ושם מסיק דמהני כנז"ל] ובסי' תמ"ז ציין למה שכתב בסי' תס"ז סעיף יו"ד ושם כתב דכן עיקר כפסק מרן להתיר למכור תרנגולת שנמצא בה חטה והכריח זה על פי מסקנתו בתמ"ז דבכל איסורין איתא לתקנתא דלמכור לעכומ"ז וכו' עיש"ב והנה מה שכתב הרמ"א בסי' תמ"ז דלא סגי בפדיון החמץ ולמכור וכו' היינו תקנתא דלמכור לעכומ"ז חוץ מדמי איסור שבו ולכן הרב פרי חדש לשיטתו דמהני בכל האיסורין דחה דברי הרמ"א גם מה שכתב הרב בית דוד להשליך לאיבוד שיעור החמץ ולמכור השאר נמי היינו תקנתא הנ"ל ואם כן לא נגע ולא פגע במה שכתב הרב פרי חדש בסי' תמ"ה ואדרבה לשיטת הרב פרי חדש דעת מרן היא דמהני תקנתא דלמכור לעכומ"ז וכו' כדמוכח מההיא דסי' תס"ז ולא שמיעא ליה לחלק כמו שכתב הרב בית דוד הנ"ל כן נראה בירור הדברים והמעיין יבחר:

ולענין מעשה כתב הרב זכור לאברהם בריש סי' תמ"ז בשם הרב בית דוד דבתערובת משהו יש להורות דמהני פדיון אבל בפחות מששים הוא ספק אי עבדינן כמאן דאמר יש לו פדיון ובדברי מנחם שם ציין בזה לספר חקרי לב ומטה יהודה ואין מצויים אצלי לראות ד"ק ועיין להרבנים שולחן גבוה ונהר שלום סי' תמ"ז המורם מדבריהם שאין לנו להחמיר כהרמ"א בזה [במקום שאין מנהג] והרב אפי זוטרי בסי' תמ"ה סעיף ב' כתב דהרב מקראי קודש הסכים להפ"ח והרב חכמה ומוסר ד' קס"ט אות ס"ד אחר שהביא מה שכתב הרב בית דוד בתערובת פחות ששים כתב דכיון דרבו המקילים אזלינן לקולא וכמו שכתב הרב פרי חדש ואף דהרב בית דוד כתב דלדעת מרן לא מהני פדיון

מדלא הביא בש"ע וכו' יש לומר דסמך על מה שכתב בבית יוסף כי הרבה חידושים מביא בב"י ומשמיטם בש"ע וכו' וכל שכן שיש לומר שסמך למה שכתב בסי' תס"ז וכיון דאין דעת מרן מבוררת אזלינן לקולא בדרבנן עכ"ל ועם שיש לפקפק על מה שכתב בדעת מרן עיין במה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ג אות ה' מכל מקום לענין דינא דבריו נכונים בטעמם לפסוק כן במקום דליכא מנהג והיכא דנהוג לחומרא נהוג זולת בשעת הדחק והפסד מרובה עיין להרבנים פרי מגדים ומחזיק ברכה ושולחן ערוך הרב מוהרש"ז באיזה ענין אפשר להתיר במקום מנהג: וכל זה בחמץ גמור אבל בחמץ נוקשה וכן חמץ דמי פירות עם מים דליכא בל יראה אם הוא יבש ביבש מסיק הרב מקור חיים ברישׁ סימן תמ"ז דמותר למוכרו [אף למה שדחה דברי הפר"ח ונדחק ליישב המנהג כיעי"ש] אבל להשהותו כתב דאסור מחשש תקלה ואם הוא לח בלח אף אם הוא חמץ נוקשה אסור למכור לנכרי למה שמחמירים בנוקשה לאסור במשהו עי"ש ובשו"ת הרב רמ"ץ סי' למ"ד אות ז [ד"ה וראיתי] מסכים לדעתו ומה שצירף שם טעם אחר הוא לרווחא דמילתא עי"ש:

ודבר שנאסר מחמת משהו בפסח ונותן טעם לפגם מותר למכרו לנכרי כן מתבאר ממה שכתב בספר זכרוולידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו ע"א בשם שו"ת גור אריה יהודה גבי חטים הנמצאים בבאר ברחוב בפסח דיש למצוא היתר דהוי כנתערב אצל עכומ"ז דבטל בששים ואין חוזר ונעור ולמכור לעכומ"ז יש להתיר בפשיטות דהוי משהו ונותן טעם לפגם דמותר למכור לנכרי עכ"ל: ואם ספק משהו חמץ בפסח אסור שקיל וטרי קצת בזה הגאון מוהרי"ץ שמעליקש יצ"ו בספרו בית יצחק חלק א"ח סי' ס"ו וכתב דמשמע דהמנהג לאסור ספק משהו שהרי בהך דסי' תס"ז סעיף י"ב נוהגין לאסור הכל אף בלא נתבקע אף דהוי ספק פלוגתא דחיישינן לשיטת הפוסקים דחמץ הוי דבר שיש לו מתירין וספק דרבנן אסור ועיין בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בסי' רמ"ח [בד"ה ובזה נראה]: יא) מקרוב נתחדש שמן למאור גאז שעשוי מספירט עם קנפון מעורב מחצה על מחצה והמאור שבו טוב מאד אך ריחו לא נמר וטעמו לא פג ואין ביכולת אנוש לטעום ממנו ולא את הניתן לכלי שהיה בו גאז זה אף שרוחץ ושוטף במים פעמים הרבה נשאל ע"ז הג' מוהרשה"ל נר"ו בשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' קמ"א אי שרי להדליק בו בפסח והביא דעת הרב השואל לצדד להתיר משום דפוגם הטעם וגם דהוי זה וזה גורם ודחה דבריו והעלה דאם ידוע שנעשה מחמשה מיני דגן אסור להדליקו בפסח ולא שייך בזה זה וזה גורם עי"ש ועתה נדפס ס' מנחת משה לידידי הגאון מקאמינקא יצ"ו וראיתי שכתב בסי' ט"ו אות ב"ן להתיר בפשיטות אם הדגן נפסל מאכילת כלב כמו

שהחוש יעיד על זה והוי כחמץ שחרכו קודם זמן איסורו דמותר בפסח כמבואר בסי' תמ"ב ס"ט וס"י לענין דיו ובסי' תמ"ג ס"ב [צ"ל ושם ס"ב] עי"ש: יב) גזל חמץ מחבירו ותבעו ממנו בתוך הפסח אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך אף דבחמץ שעבר עליו הפסח קיימא לן דיכול לומר לו הרי שלך לפניך מכל מקום בתוך הפסח שמצווים הכל עליו לבערו הרי הוא כשרוף ואבוד ונמצא שאינו מחזיר לו כלום כן כתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ג סק"ח וכתבו האחרונים שהרב קצות החושן סי' שס"ג השיג עליו ובזית רענן ח"ב סימן י"ב אות י"ד מישב ד' החי"י לנכון היטב עפ"ד תוס' חגיגה ד' ע"א ד"ה לא דהיכא דעומד לכוף גם רבנן מודו לר"ש דכל העומד וכו' אך כשנתברר אח"כ דלא כפו לא. עיש"ה בז"ר שם. ובשו"ת מים חיים ראפופורט בחא"ח סי' ו' [ד"ה שוב] הכריע דאם תבעו בפסח יכול לומר הרי שלך לפניך ואם לא תבעו אינו יכול להחזיר לו בפסח והרב משנת ר' אליעזר בח"ב סי' ח"י הקשה לשיטת הגאונים במפקיד חמצו אצל אחר וקבל הנפקד אחריות דאין המפקיד עובר בבל יראה ויש אומרים דאפילו לא קבל הנפקד אחריות אין המפקיד עובר מהא דאמרינן בבבא קמא ד' ס"ו רע"ב כיון דמטא זמן איסוריה אייאושי מייאש דאמאי מייאש הרי אין הנגזל עובר כלום כמו במפקיד ותירץ דמודו הגאונים דמדרבנן מחייב לבטל דילמא יחזירהו לו הגזלן אחר איסורו בעל כרחו של נגזל וכולי עי"ש ומשמע דכונתו לומר דאף דמן הדין אינו רשאי לומר לו בתוך זמן איסורו הרי שלך לפניך מכל מקום איכא למיחש שיחזירנו לו בעל כרחו שלא כדין והוא כסברת הרב חק יעקב אלא שיש לפרש דמה שכתב שמא יחזירנו לו בעל כרחו כונתו שמא יחזירנו לו שלא כרצונו אבל ודאי הדין כן שאם לא כן לא היו מחייבים אותו רבנן לבטל כיון שהדין הוא שאינו יכול להחזירו אחר זמן איסורו וק"ל [אמנם עיקר הדבר מבואר בהדיא בר"ן ריש פסחים דלהגאונים עכ"פ מדרבנן עובר והכריח כן מסוגיא דעכום"ז שהלוה.

ומלבד זה הרי הגזלן חייב לבער מטעם אחריות כמ"ש תוס' פסחים כ"ט רע"ב]. והרב מקור חיים בסי' תמ"ח בביאורים סק"ט [ד"ה אכן יש] כתב ולפי זה בגזל חמץ של ישראל אסור החמץ מהאי טעמא דהגזלן הוי כאונס אחר וכו' ואם היה מסתלק האונס של הגזלן בפסח כגון שהיה הגזלן אומר לו הרי שלך לפניך בודאי צריך לבערו ואין שום סברא להתיר להשהותו ומשום הכי אסור אחר הפסח עכ"ל משמע שסובר דגם בפסח דינא הוא דיכול לומר לו הרי שלך לפניך והגאון נודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ' [בד"ה ואמנם] כתב וז"ל והרי כשהוא בעין אומר לו אפילו תוך הפסח הרי שלך לפניך דאפילו באיסור הנאה מן התורה אומרים הרי שלך לפניך כדמוכח בבבא קמא ד' צ"ח ע"ב גבי שור הנסקל וכו' עי"ש הנה מפורש בדב"ק שסובר כדעת הרב קצות החשן דגם בפסח

יכול לומר לו הרי שלך לפניך כמו שכן הדין בכל איסורי הנאה מן התורה והגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ג סי' ל"א ד' כ"ד ע"ד הביא סברת הנו"ב וכתב שהוא תמוה וכו' והביא דברי הרב חק יעקב וכתב שדבריו נכונים ויישב קושית הרב קצות החשן וע"ש ב"ד כ"ה ע"א וע"ב ובנודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ה בתשובתו על המשיג באות ט' ביאר כונתו דגם הוא מודה דאסור להגזלן לומר בתוך הפסח הרי שלך לפניך וכו' עי"ש והגאון בית מאיר לא"ח כתב בסי' תמ"ג דיכול לומר לו בפסח הרי שלך לפניך ומה שכתב החק יעקב דחמץ כיון שהכל מצווים לבערו וכו' שור הנסקל לראב"י יוכיח דאחר שנגמר דינו הכל מצווים לבערו עי"ש ועיין בס' אמרי הצבי לידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בחידושיו לפרק מרובה אות כ"ט מה שפלפל בסברות החק יעקב וקצות החשן בענין זה:

וכתב בשו"ת עמודי אור סי' י"ז אות ד' דהקצה"ח עמד ע"ד הח"י ותירץ דשאני חמץ משאר איסורי הנאה שהגזלן עובר על ב"י ונתחייב בביעורו אהכי לא מצי למימר הרי שלך לפניך כיון דהוא נתחייב לבער וכתב דלפי זה דוקא בגזלן ישראל אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך אבל אם הגזלן עכומ"ז יכול לומר לו גם בפסח הרי שלך לפניך ושוב שקיל וטרי ומסיק כיון דכי מטא זמן איסור מתיאש הישראל נקנה לעכומ"ז ואין יכול לומר לו הרי שלך לפניך ואף למאן דאמר דיאוש לא קני מכל מקום קנה העכומ"ז מן ההפקר וכו' ובין בפסח ובין אחר הפסח אינו יכול העכומ"ז לומר לו הש"ל עי"ש דנפקא מינה דהחמץ מותר אם מחזירו לו אחר הפסח: יג) מכר חמצו קודם הפסח לעכומ"ז ובתוך הפסח מכרו לישראל שיקח אותו אחר הפסח אסור דמצד המוכר יש כאן הערמה במה שמכרו תחלה להעכומ"ז ולהלוקח יש איסור דרוצה בקיומו של חמץ וכתב עוד דמזה שנים נפרץ גדר שהסוחרים נוהגים היתר לקנות יי"ש מאדונים בקאנטראט בתוך הפסח על מנת לקבל היי"ש אחר הפסח ואומרים שרב גדול הורה להם כן ונשאלתי ע"ז ואמרתי שאסור לעשות כן ופירסמתי זה וכן לא יעשה עוד כן כתב הגאון בית שלמה סי' פ"ג: יד) מי שקנה יי"ש מה שיולד בחודש תמוז ונתן לזה כמה אלפים ונתחייב ליתן בכל חודש סך פ' בכדי שישתלם כל דמי המקח עד זמן הנ"ל והגיע זמן פירעון חדש אחד בתוך הפסח והמוכר גם כן ישראל אם מותר לשלם או הוי כקונה חמץ בפסח נשאל הגאון שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ב סי' קפ"ז והשיב דעל מה שכתב הרמב"ם דקונה חמץ בפסח עובר בבל יראה כתבו האחרונים דאף דאין קנין באיסורי הנאה וחמץ זה שלא היה ברשותו מעולם איך יעבור בבל יראה מכל מקום זכייתו וקנייתו ואיסורו באים כאחד וזה שייך בקונה מעכומ"ז שהוא יכול להקנות שהוא שלו והקונה עובר תכף

דקנייתו ואיסורו באים כאחד אבל בקונה מישראל לא שייך זה דאין זה יכול להקנות וכמה מעליא הא שמעתתא עכ"ד:

ובשו"ת הגאון מוהר"ם שיק סי' רכ"ה נשאל אם רשאים לעשות שילוסי"ס על חמץ בחול המועד ליקח אחר הפסח בזמן המוגבל ביניהם שדרך לעשות שילוסי"ס אפילו אין דבר בבית המוכר מן החמץ ההוא או עם נכרי שיש לו החמץ אבל אינו קונה אותו בשעת השילוסי"ס רק בזמן הקבוע ביניהם וגם אז אין מוכרח ליתן חמץ שמכר רק כפי מה שהיה החמץ אז וכן אם רשאים לעשות בנשטעלונ"ג אצל סוחר נכרי עלדברים חמוצים שהנכרי ישלחם לו אחר הפסח והשיב שאם הם דברים שיצא אליהם השער קיימא לן בחשן משפט סימן ר"ט סעיף ה' ו' דהפוסק על שער שבשוק וקבל דמים ולא היה אותו המין ברשות המוכר חייב לקנות וליתן ללוקח ואם חזר מקבל מי שפרע וביאר שם בנתיבות דאף אם הוא ביד המוכר בשעת הקנין אלא שלא התחייב ליתן דוקא חפץ זה ויוכל לקנות חפץ אחר כזה ליתן ללוקח הדין כן ובאם לא יצא השער הוא מחלוקת הסמ"ע והש"ך בס"ק י"ג וכו' וכל זה בנתן דמים או מקצת דמים בתורת קנין אבל אם לא נתן דמים אף שכתב שטר על הדמים אין מטלטלין נקנים בשטר והוי כדברים בעלמא מצד הדין ואם בדיניהם קונים בשטר הוי כסיטומתא ואף בכי האי גוונא אם אין הסיטומתא על דבר ידוע שהוא ברשותו או אף אם הדבר ברשותו אך אינו חייב ליתן לו אותו הדבר עצמו אלא יכול ליתן דבר אחר ממין זה לא שייך בו קנין רק הוא חיוב ממון ושיעבוד ושקיל וטרי אם בדבר שאינו יכול לחזור בו קרינן ביה מצוי בידו ונפקא מינה לענין בכור דנוטל פי שנים בכל אשר ימצא לו וכן לענין חמץ אם יש לומר שעובר משום לא ימצא לך ומסיק דכל שיש בידו ליתן דבר אחר מאותו המין לא מקרי מצוי אלא דמכל מקום איכא למימר דאם המוכר הוא ישראל הרי בא לו מעות בשביל חמץ דאסור בהנאה והוא משתכר באיסורי הנאה וגם הלוקח מסייע להמוכר להיות משתכר באיסורי הנאה ושקיל וטרי קצת בזה דלפי הנראה תליא בפלוגתא וכו' וכתב דאם המוכר נכרי ואינו מוכר לו דבר ידוע אלא המין אין כאן קנין ולא קנה הישראל אף דהנכרי משתכר באיסורי הנאה הרי הנכרי אינו מצווה והישראל אינו נהנה מזה וכן ישראל מישראל ואינו נותן לו דמים אלא שטר בעלמא דאפשר דקונה משום סיטומתא בכי האי גוונא לא הוי משתכר באיסורי הנאה ושוב כתב דכיון דתכלית המסחר הוא שאם יתייקר השער ירויח הלוקח ואם יוזל ירויח המוכר אם כן אם יתיקר או יוזל הרי מרויח הישראל ולא מבעיא אם שניהם ישראלים דממה נפשך יהיה ריוח לאחד מהם מחמת החמץ ואסור משום משתכר באיסורי הנאה אלא אף אם המוכר נכרי ואם יוזל

ירויח עכומ"ז ולא הישראל נראה דאסור משום דעכומ"ז יחזיק לו טובה וכו' ואם כן אסור משום משתכר באיסורי הנאה ואם הוא באופן דבפסח עצמו לא ישתנה השער אלא שאחר הפסח ישתנה ואחר הפסח חמץ מותר נראה דבכי האי גוונא אם לא נתן מעות רק נעשה קנין על ידי שטר אין לאסור משום משתכר באיסורי הנאה אלא שיש להסתפק אולי יש לאסור משום רוצה בקיומו של חמץ ושקיל וטרי אם רוצה בקיומו של איסור דאסור הוא בכל האיסורים או דוקא באיסורי עבו"ז וכתב שבשו"ת שער אפרים סי' ו' בהגהה כתב דאם אינו עושה מעשה בגופו ואין מחשבתו נכרת שרוצה בקיומו של איסור לא חשיב רוצה בקיומו והפרי חדש סובר דאין איסור רוצה בקיומו בשאר איסורין ואפילו לא קיימא לן כהפרי חדש, כדמוכח מהירושלמי מכל מקום בלא עשה מעשה בגוף האיסורי הנאה אין איסור משום רוצה בקיומו ואם כן בנדון השאלה שאינו עושה מעשה באיסורי הנאה איכא למימר אף אם יש לחוש דרוצה בקיומו אינו אסור ולכן אם אינו נותן מעות ואין מקום לחוש שיתיקר בפסח עצמו אינו אסור לא משום משתכר ולא משום רוצה בקיומו של איסורי הנאה:

טו) איסור הנאת חמץ בפסח דהוא מן התורה אם יש בו שיעור או אסור מה"ת חצי שיעור עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת החית אות י"ז ורשמתי שם שו"ת דברי מרדכי פרידבורג סי' מ"ז שהעלה דאסור מן התורה בכל שהו וכתב שם בסי' מ"ח דכשצריך לחולה שיש בו סכנה ויש הדד על פחות מכשיעור אם מספיק לו כמו באכילת חולה ביום הכפורים יש להסתפק מהו שיעור ההנאה אי בכזית כמו באכילה או שיעורו בפרוטה כמו מעילה והביא דברי הרבנים לחם משנה בריש פרק י"א מהלכות מעשה הקרבנות ומשנה למלך בפרק א' מהלכות מעילה דין ג' ושקיל וטרי בדבריהם ומסיק דשיעור הנאה דאיסורין אף דנפקא לן איסור ההנאה מדכתיב אכילה וקיימא לן אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע מכל מקום שיעור דהנאה הוא בפרוטה ועיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים במערכת ה"ה אות ע"ח [בשדי חמד ח"א]: עתה השגתי ספר יקר עמק יהושע להגאון מסלאנים [שנדפס שנית על יד ידידי הרב המזכה את הרבים מוהר"ר יוסף צבי לעוו מווארשא יצ"ו] וראיתי בדיני חמץ סי' ו' שעמד לבאר בחמץ שאסור בהנאה וכן בכל שאר איסורי הנאה איזה שיעור הוא באיסור הנאה אם בפרוטה או בפחות משוה פרוטה ואחר שהוכיח מדברי הרדב"ז דבאיסורי הנאה אסור אף בפחות משוה פרוטה כתב בדף ל"ג ע"ג [בד"ה ומעתה] שיש לחקור מאיזה טעם פחות משוה פרוטה אסור אם הוא מתורת חצי שיעור או שאסור מן התורה אף בפחות

משוה פרוטה ואחר שפלפל בענין זה כתב במסקנתו ומכל מה שנתבאר מוכח דאיסורי הנאה אסור אפילו בפחות משוה פרוטה גם כן:

טז) שאל השואל שיש לו פרה חולבת בשפע ובכל ימות השנה הוא עושה גבינה למכור ובפסח אין לו כלים מכושרים לזה ומוכרח לקבץ כל החלב הנחלב בחג עד אחר החג ולעשות אז גבינה אם מותר ליתן את החלב בתוך כלי חמץ כי אין לו כלים של פסח די צרכו והנה אם כלי חמץ הם בני יומן וכבר נתנו החלב בתוכם ושהו שם מעת לעת אם מותר החלב בפסח או לא באנו למחלוקת הפוסקים ביו"ד ריש סי' ק"ה בחלב תפל ששהה כ"ד שעות בכלי איסור בן יומו עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות מ"ב דיש מתירים משום דהכבישה היא אחר מעת לעת וכבר נפגם הטעם שבכלי ויש אוסרין דסברי דהכבישה קודמת להפגם או דסברי דהפגימה והבליעה באות כאחת או משום דאין הפליטה בבת אחת בסוף הזמן כי אם מעט מעט וכו' עיש"ב והנה אף לדעת המתירים משום דהוי טעם לפגם וכן כשהכלים כבר הם אינם בני יומן הנה לדעת מרן בסי' תמ"ז ס"י דנותן טעם לפגם מותר גם בפסח יתכן להתיר בנדון זה אך לדעת הפוסקים דלפגם אסור בפסח גם נדון זה אסור וכיון שבפסח אסור נראה דגם להשהותו לאחר הפסח יש לאסור מחשש תקלה שיבא לאכול ממנו בפסח דידוע דטעם האוסרים נותן טעם לפגם בפסח הוא משום דמשהו מיהא איכא ובתערובת משהו בפסח נקיטינן דאין להשהותו משום חשש תקלה עיין במה שרשמתי לקמן בסי' ה' אות ט"ו ואין לומר דלא דמי לתערובת משהו דאיכא ממשו של חמץ מה שאין כן בדבר הנאסר משום כבוש דאינו אלא טעם בעלמא שהרי גם בטעמו ולא ממשו אף להסוברים דאינו עובר עליו מכל מקום אסור להשהותו עיין במה שרשמתי שם באות ל"א ועיין להרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ז ס"ק מ"א דנותן טעם לפגם שאין בו ששים אינו מותר למכרו לנכרי כל שכן דאסור להשהותו עיין שם במשבצות סי' תס"ז ס"ק י"א וק"ל:

וכל זה כשכבר נתנו החלב בכלים של חמץ שאינם בני יומן או בני יומן וכבר עברו כ"ד שעות אבל ליתן לכתחלה בכלים של חמץ על סמך שיהיה נותן טעם לפגם דמותר בפסח לדעת מרן נראה דאסור לעשות כן דאין לעשות נותן טעם לפגם לכתחלה [עיין באר היטיב יו"ד סי' פ"ז ס"ק י"ח ובבית יהודה שהבאתי בסי' ד' אות ה'] ואף דיש לומר דהתינח אם בא לעשות נותן טעם לפגם לכתחלה כדי לאכלו בפסח אבל אם בא לעשותו נטל"פ כדי לאכלו אחר הפסח אם כן למאי דנקיטינן כדעת מרן דנטל"פ מותר בפסח אפשר דמותר לעשות נטל"פ לאחר הפסח מלבד דלא מסתבר לומר כן דסוף סוף הוי כמבטל איסור ועוד הרי אסור להשתמש בכלי חמץ המיוחדים לאכילה וצריך להצניעם

ורק להשתמש בהם בצונן דרך עראי מותר כמבואר בסי' תנ"א לכן נראה דאסור לעשות כן לכתחלה ובחפשי בזה מצאתי את שאהבה נפשי ידידי הגאון מנחת משה נרו' בקונטריס חקת הפסחדין י"א שהביא בשם שו"ת דברי חיים ח"ב סי' ל"ו דאסור לחלוב הפרות בפסח בכלי חמץ כמו שאסור להשהות בתוך חביות של חמץ אינם בני יומן בפסח כמבואר בסי' תמ"ז וגם כי אסור להשתמש בפסח בכלי חמץ זולת לחוף הראש כמבואר בסי' ת"ן ולכן אסור לחלוב בכלי חמץ ומי שעבר במזיד אסור לאחר הפסח עכ"ל והנה ספר הנ"ל אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק דמה שכתב דמבואר בסי' תמ"ז [דמשמע דמבואר בש"ע בדברי מרן או הרמ"א] דאסור להשהות בחבית של חמץ אינה בת יומה לא ידעתי מקומו בזה גם לא נתברר לי אם כונתו לאסור מלאכול החלב בפסח או אף אם בא להניח החלב ללאחר הפסח אוסר וצד זה נראה יותר מהטעם שכתב משום שאסור להשתמש בפסח בכלי חמץ ובקשתי מידידי קריינא דאגרתא הגאון מנחת משה נרו' יעתיק לי דברים ככתבן בשו"ת דברי חיים הנ"ל ונעתר לבקשתי ושלח לי וכמעט הן הן הדברים שבמנחת משה זולת שבההעתק [במקום כמבואר בסי' תמ"ז הנ"ל] כתוב כמבואר במג"א סי' תמ"ז ובח"י והפ"מ אוסר אפילו בדיעבד תוך הפסח זולת בהפ"מ מיקל ע"כ ועם כי לא מצאתי כעת דברי המג"א ופ"מ בזה אהימנותיה סמיכנא וכתב לי ידידנו עליון נרו' כי איזה מרבני הדור פקפקו על מה שכתב בדברי חיים והוא נרו' כתב דאף שיש לפקפק קצת אבל לדינא נראה להחמיר ואני לא ידעתי טעם המפקפקים כעת: שוב נדפס שו"ת מר ואהלות מהד"ק לאחד מיד"נ מרבני גאוני דורנו אליהו בהי"ר יצ"ו וראיתי שם באהל ים המלח סי' י"ט שנשאל אם מותר להשהות חלב בכלי חמץ עד לאחר הפסח ובדף ע"ו ע"א הביא תשובת הגאון מר אביו יצ"ו בענין זה והוא שאחר שהביא תורף דברי שו"ת דב"ח שבספר מנחת משה הנ"ל כתב דנראה להתיר בסתם קנקנים שאינם בני יומן אף של ישראל במקום צורך גדול על פי דברי הרב מגן אברהם סי' ת"ן סקי"ב בשם המעגלי צדק שכלים שאין דרך לבשל בהם חמץ רק לפעמים בלעו חמץ אם בשל בהם בתוך הפסח מותר להשהותן לאחר הפסח וקנקנים ששופכין בהם חלב אין דרך לבשל בהם חמץ רק לפעמים יש בהם בליעה מהחמץ ועיקר תשמישן על ידי משהו וגם רק על ידי כבישה ובסי' תנ"א מבואר דעת מרן בש"ע דהולכין בכלי אחר רוב תשמישו ועי"ש בחק יעקב דאף להרמ"א היינו רק לכתחלה וגם ע"י כבישה בכלי כמה פוסקים סוברים דאינו בולע רק כדי קליפה ועיין ט"ז יו"ד סי' ק"ה ועיין מ"ז סי' תס"ז סקי"א אם בכל תרי דרבנן לא גזרו בשהיה ועיין בא"א סי' ת"ן סקי"ב דבתוחב כף אב"י מחמץ ויש ספק משהו ונטל"פ בהפס"מ מותר למכרו לנכרי דכללא הוא כל

המותר למכרו מותר לשהותו עיין חק יעקב תס"ז ס"ק י"ח נמצא דאיכא כמה צדדים להתיר דעת הסוברים דנותן טעם לפגם מותר בפסח ורוב תשמישן במשהו ובליעתן רק ע"י כבישה וכן פליטתן וע"כ יש לצדד גם לכתחלה בצורך גדול לשפוך החלב לתוכן ולהשהות עד לאחר הפסח ואף בבליעה מרובה היה מקום לצדד היתר בשהיה וכו' אך עכ"פ בנ"ד שבלועים רק משהו ודאי יש להתיר מכל הצדדים שכתבתי אף לכתחלה וכ"ש בדיעבד עכ"ל:

עתה השגתי שו"ת מוהר"ם שיק וראיתי שנשאל הגאון בסי' קצ"ז בדין זה באחד שפרנסתו היא מחלב שבפרות ובפסח לא היה לו כלים חדשים רק סתם כלים מודחים ומנוקים יפה והיתה תשובתו דיש בזה שני אופנים א) אם הורק החלב מן הכלי מיד ב) אם עמד מעת לעת בכלים אלו והביא מה שנתרעם הרב מגן אברהם בריש סי' תנ"א על מה שנוהגים שמניחים כלים של חמץ במקום גבוה בפסח ואין מצניעים אותם ויישב קצת כיון דבפסח כבר אינם בני יומן ויש דעות דנותן טעם לפגם מותר בפסח וכו' ובסוף סי' ת"ן ס"ז בהגהה דיש אומרים דמותר להחם חמין בכלי חמץ בפסח וכן נוהגים תמה שם המגן אברהם דמאי שנא מתבשיל שנמצא בו חטה דאסור אף למכור לנכרי וכל שכן שלא ירחץ בו וביו"ד סי' צ"ד מתיר ליתן בקדרה של בשר בחלב פירות יבשים והרב ים של שלמה אוסר ליתן דבר לח אפילו צונן דלמא ישכחנו שם מעת לעת ויהיה כבוש: ולזה כתב [בשו"ת הנ"ל] ליישב דעיקר ההיתר הוא משום דהכלי אינו בן יומו דהוי טעם לפגם ולדעת הרא"ה הבליעה בתוך הכלי נעשה פגום וכל שכן כשיוצאת לחוץ לתוך המאכל לכן אין לחוש ליתן שם אפילו דבר לח כיון דבפסח שלא כדרך הנאתן מותר בהנאה לדעת הרבה פוסקים מה שאין כן בבשר בחלב וכן בנמצא חטה בתבשיל דאסור אף למכור לנכרי דהכל נאסר מהמשהו שהוא מושבח מה שאין כן הכא דהוי פגום מסתמא ובפגום בתוך המאכל או המשקה הוי כסרוחה מעיקרא ולכולי עלמא לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה לענין נתינת טעם וכל שכן לענין משהו זהו הטעם שהקילו בזה טפי ולכך גם כן לא אסרו בלח משום חשש כבוש דהיינו לאחר מעת לעת ואז כבר יהיה הטעם לפגם וכשבא למאכל כבר נסרח וכתב המג"א דלכך אין מנהג העולם להצניע הכלי חמץ כנז"ל:

ואם כן בנדון הנ"ל אם לא עמד החלב בתוך הכלי חמץ מעת לעת נהי דלכתחלה ודאי ראוי להצניע הכלי חמץ מכל מקום בדיעבד ובשעת הדחק שאין לו לפרנס עצמו אלא על דרך זה ושעת הדחק כדיעבד דמי אבל אם עמד בתוכו מעת לעת ונכבש בו ויצא מן הכלי חמץ ואם כן לדידן דקימא לן נותן טעם לפגם אסור בפסח דהוי כמשהו מכל מקום אם

עבר ושהה לאחר הפסח מבואר בסוף סי' תמ"ז דאם השהה חמץ נוקשה עד אחר הפסח מותר ובודאי כל כיוצא בזה דאינו אסור אלא מדרבנן מותר בדיעבד ונחלקו הרבנים מגן אברהם וחק יעקב אם מותר גם באכילה והוא הדין הכא ולכך אם הוא הפסד מרובה או לעני בדבר חשוב יש להקל בדיעבד ולדעת הטור בריש סי' תמ"ב הובא במג"א שם היכא דהוי רק איסור משהו מותרין להשהותו ובזמן מועט נקיטינן בעלמא דלא חיישינן לתקלה ולכן הקילו להחם חמין לחוף ראשו ולא חששו לתקלה אלו תורף דב"ק ויש לי לשאת ולתת בדב"ק אך אין הפנאי אתי כעת ועיין במה שהבאתי לקמן בסי' ג' אות ג' בשם שו"ת הר הכרמל סי' י"ד שהובא בספר זכרון ד' י"ג ושם בדף ט"ו ע"א כתב בשם ספר יד מאיר סי' ז"ך להעמיד חלב בפסח בכלים שאין משתמשים בהם כל השנה כי אם חלב כדי להשהות החלב על לאחר הפסח מותר אבל בכלים שנשתמשו בהם חמץ ממש אסור עכ"ל ואין ספר הנ"ל מצוי אצלי ומשמעות הדברים הוא שאף בכלים שאינם בני יומן כל שנשתמשו בהם חמץ ממש אסור:

יז) חולה שאין בו סכנה וסובל צער גדול ורופא מובהק אמר שרפואתו לרחוץ גופו בכל יום באמבטאות של מי סובין ועשה כן שמנה ימים קודם הפסח והוקל חוליו ושואל מה יעשה בימי הפסח כי חושש פן תתגבר מחלתו ויחזור החולי לאיתנו שאלה זו היא מוצאת בספר יאודה יעלה [לרב גדול משאלוניקי] סי' מ"ו והרב המחבר בנה לה ציון באיזהו מקומן בדברי הפוסקים ולא ביאר שיחתו ודעתו לענין דינא והרב המגיה יצ"ו כתב לפרש כונתו לאסור לעשות כן בימי הפסח לפי מה שמבואר בסי' תס"ה ותס"ו דסובין מחמיצין וביו"ד סי' קכ"ב פסק מרן דאסור לעשות מרחץ מסתם יינם והוא מתשובת הרשב"א ואף שיש חולקים על הרשב"א כדכתב בשו"ת לב חיים ח"ב סי' צ"ו מכל מקום באיסור דאורייתא אפשר דכולי עלמא מודו דאסור וכדכתב הרב פרי חדש בריש סי' תס"ו דאסור לעשות מלוגמא מחמץ לחולי שאין בו סכנה אף דהוי שלא כדרך הנאתן ואף שגם בזה יש מתירים כיעויין בערוך השלחן שם אות א' מכל מקום אם יש כזית חמץ אף החולקים על הרב פרי חדש יודו וציין לעיין בבאר היטב סי' תס"ו ובסי' שכ"ח סי"ג וטורי זהב בסק"ו ומגן אברהם בסק"ט ועיקרי הד"ט א"ח סי' ח"י אות ל"ו וסיים דיש לעיין אם יש היתר שיתנו הסובין במים רותחין דאף דאסרו החליטה משום דאין אנו בקיאים בחליטה מכל מקום לחולה התירו אלא שהרב חיי אדם בכלל קכ"ו אות י"ז הבין דלא התירו אלא לחולה שיש בו סכנה אך הגאון שערי תשובה בסוף סי' תס"ה מצדד בדברי הרבאמונת שמואל [שהתיר לחולה] אם הוא דוקא לחולה שיש בו סכנה או גם לחולה שאין בו סכנה מתיר ומסיק בשערי תשובה דיש להתיר בחליטה

גם לחולה שאין בו סכנה ודון מינה לנדון דידן אלו תמצית דבריו ועיין לקמן בסי' וי"ו אות יו"ד אם להתיר לחולה שאין בו סכנה לאכול מיני קטניות על ידי חליטה מטעם דבמקום חולי לא הנהיגו איסור באכילת קטניות:

יח) פרצה גדולה פרצו באיזה מקומות שאינם בני תורה כי ההו"ט צוקאר הנעשה בלא הכשר אין מוכרים אותה לעכומ"ז קודם הפסח כדרך שמוכרים כל החמצים ומחזקים אותה בחנותם למכור לעכומ"ז בחול המועד פסח כשאר דברים שאינם חמץ וראוי לכל ירא שמים לגדור פרצה זו ולמחות ביד העושים כן ככל האפשרי והיכולת כי כבר כתב המג"א בסי' תס"ז סק"ט שנוהגים למכרו לנכרי קודם הפסח וכן כתב האליהו רבה שם שראוי להחמיר שלא להשהותו לכתחלה יע"ש ובחק יעקב ס"ק כ"א והמגן אברהם נמשך לשיטתו שהעלה בסי' רט"ז כהחולקים על רבינו יונה שכתב הרא"ש בכלל כ"ה שבבית יוסף סי' תס"ז דאזלינן בתר השתא והוא העלה דלא אזלינן בתר השתא ומלבד החשש שמערבין בו קמז עוד יש חשש גמור שהפועלים אוכלים שם חמץ בכל השנה ופן נפל מחמצם לתוך הצוקאר ונדבק שם והוא בעין ונהי דלא אסרינן בהנאה כשעבר עליו הפסח אבל למוכרו בתוך המועד ודאי אסור ואף שהפרי מגדים באשל אברהם סי' תס"ז כתב ובמקצת מקומות כמדומה מקילין כשיש יומא דשוקא בחול המועד פסח לסחור בהו"ט צוקאר למכור לנכרי ואין למחות בידם עכ"ל אין לסמוך על זה ואנו אין לנו אלא מה שכתב המג"א הנ"ל ועוד אף הוא לא כתב רק לסחור בהו"ט צוקאר דהיינו כשהוא שלם מכורך בניירות ודרך הסוחרים למכור הרבה ביחד בחבית אחת ובה הרבה הו"ט צוקאר אבל למכור בחנות כדרך הסוחרים לבקעם לחתיכות קטנות בודאי גם הוא מודה דאסור דשייך חששא פן יבא לאוכלו וראוי לכל מי שהמשרה על שכמו שלא להניח להקל בזה ויגדור פרצה זו וכו' כה דיבר הגאון מוהר"א הורוויץ אבד"ק וויען בשו"ת יד אלעזר סי' כ"ב:

וגדולה מזאת מצאתי בשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא שנשאל הגאון בסוף סי' רס"ו אם מותר לישראל למכור בפסח קמח של פסח והשיב דמן הדין מותר ושכן התיר לאיש אחד אשתקד למכור על ידו בחליפת בגדים ונקיון גופו אבל חזר בו ואסר להם כי ראה כי יכול לבא בזה מכשולות בדור הפרוץ הזה ורק התיר למכרו על ידי נכרי ושום ישראל לא יתערב בדבר גם הגאון מוהר"ם שיק בסי' רל"ו נשאל אם מותר למכור בחול המועד לנכרים קמח של פסח כמו שעושים בעיר פלונית על ידי זהירות יתירה שלא תדבק משהו קמח בידו שמא תדבק אחר כך באוכל והרב השואל דעתו שלא להתיר והשיבו באמת הדבר קשה להתיר דמדינא אסור משום מראית עין כדקיימא לן ביו"ד סי' פ"ז

דאסור לבשל בשר בחלב שקדים והסכמת השפתי כהן ושאר האחרונים דאפילו בשר עוף שהוא רק מדרבנן אסור משום מראית עין וכל שכן בסולת אשר כבר הסכים מרן החת"ם סופר בסי' קי"ד דסולת שלנו הוי ספק חמץ דאורייתא ואיסור הנאה מחמץ הוא מן התורה ואם כן למה לא נחוש למראית עין ומה שאומרים דעכשיו בדמפ"ף מיללע"ן אין מיללע"ן חקרתי ודרשתי ודעתי שבפעס"ט יש יותר משלשים מיללע"ן ולהרבה מהם יש מאשין ללתות ולכן גם עתה לא נפיק סולת מספק חמץ ולמה לא נחוש למראית עין והביא מה שכתב מרן הפרי חדש, בסי' תס"א להוכיח קצת דאין חוששין לענין חמץ משום מראית עין והרבה להשיב על דבריו וסיים דבדורות הללו אף אם היה ניכר בין קמח של פסח לקמח חמץ כמו בתסיסי [שבמסכת פסחים ד' מ' ע"ב] דליכא למיחש לאיחלופי מכל מקום איכא למיחש לזלזולא כדכתב הים של שלמה הובא במגן אברהם סי' תק"ד סק"ו כל מקום דשכיחי פריצי חיישינן וכו' ואם כן כיון שאין היכר בין קמח של פסח לקמח של כל השנה אפילו אם יקבע באותו החנות פיתקא להודיע שהוא קמח של פסח וכעין שהתירו הפוסקים לבשר בחלב שקדים כשמניחים על גבו שקדים מכל מקום הרי הנכרים הקונים מוליכים את הקמח אנה ואנה ונכרי מיפעי פעי על כן בודאי יש לאסור משום מראית עין מלבד החששות שכתב מעלתו וכו' אלו תורף דב"ק ואם בקמח של פסח אמרו רבותינו הנז"ל כן אנן מה נענה לדברים שיש בהם חשש חמץ וכל שכן דבר שהוא חמץ גמור דודאי אסור למכרם בפסח והטיב אשר דבר הגאון יד אלעזר דראוי לכל מי שהמשרה על שכמו שלא ליתן מקום להקל בזה חלילה והוה עובדא בעיר הזאת בחול המועד פסח דשנתינו באיש אחד שמכר לעכומ"ז יי"ש חמץ על יד על יד כמעשהו בכל ימות השנה וכשנודע לי בחול המועד אמרתי לו שיביא כל היי"ש הנשאר בידו לשפכו על פניו ושיתן כופר נפשו לצדקה ובאם לא יעשה כן לא נוכל לסמוך עליו ליקח ממנו יין וכיוצא והסכים ועשה כאשר אמרתי והיה היי"ש בערך חמשה עשר אוקא ושפכנו את היי"ש בפומבי ונתן מעות לצדקה עשרה רו"ך וכל העם ישמעו ויראו ולא ילמדו לעשות כמעשהו:

וראיתי בספר חדש ליקוטי בית אפרים להרה"ג נפתלי סופר בח"ת דף ה' ע"ב אות י"א שכתב דבמקומות שנוהגים איסור בחמאה של נכרים בכל ימות השנה מותר למכור לנכרים בחול המועד פסח חמאה של נכרים ואף דיש בחמאה זו משום חשש חמץ למה שמחמירים מלאכול גבינה ושומן וכיוצא שלא נזהרו לעשותם לשם פסח והרי דרך החלב לעמוד מעת לעת בכלי וגם בכלי חמץ אמרינן כבוש כבמגן אברהם ס"ק ט"ז כתב בשם הרשב"ץ דמותר להנוהגים לאכול חמאה של נכרים בכל השנה לאכלה גם בפסח

וגם שאנו מחמירים יש לומר כיון שאנו מובדלים כל השנה ואין אוכלים חמאה של נכרי אין חשש שיבא לאכול ויהיה היתר למכרה רק לא תהיה החמאה בכלי של חמץ בתוך הפסח ועיין במקור חיים סי' תמ"ז ס"ק י"ב שמתירים דוקא אם לא יהיה בפסח בכלי של חמץ ונראה מדברי הרב הנ"ל דפשוט היה בעיניו להתיר למכור חמאה של נכרים בשאר ימות השנה אף במקום שנהגו איסור באכילתה ומבעיא ליה אי שרי נמי בפסח ופשיט להיתרא משום דבדילי מיניה כולי שתא ואין דעתי העניה נוחה בהיתר זה כל עיקר וכן הוא מנהג פשוט בינינו לאסור להסתחר בגבינה וחמאה של נכרים כל השנה כמו שהעיד מרן החבי"ף בס' רוח חיים סי' ק"ז בחלק יו"ד והבאתי דבריו בקונטריסי במערכת חלב של נכרים עי"ש:

ולמכור חמץ בפסח על ידי עכומ"ז זה לשון הגאון מוהר"ם שיק בסי' רט"ז מה ששאלת בענין מכירת חמץ של רעגא"ל של יי"ש תמיהני עליך בשבת ויום טוב מועיל אם נכרי אדעתא דנפשיה קא עביד וההנאה לישראל ממילא קא אתי אבל חמץ אפילו של נכרי אסור בהנאה ואף רוצה בקיומו אסור כדאיתא בסי' ת"ן ובמג"א סקי"א ואם מוכר על תנאי זה אפילו המכירה לא חשיבה מכירה גמורה כמבואר בסי' תמ"ח סעיף ג' ובמג"א סק"ה וצריך למכור הייי"ש במקח השוה לנכרי הקונה ולמכור לו זכות ארעגא"ל לפי הערך השוה לתשעה ימים מערב פסח עד אסרו חג ואנשים אם אינם מוכרחים מכח שופטי העיר אין מניחים למכור כלל בפסח כי אז אין זמן לסחור ולהרויח בעניינים כאלו וכל מזונותיו של אדם קצובים לו וכו' עכ"ד ודבריו נאמנו מאד דאין להניח להסתחר [למי שאינו מוכרח על פי שופטי העיר] בפסח היתר דמכירה לנכרי דעל ידי זה יבואו לכמה מכשולות אם לא תהיה המכירה כפי מה ששורת הדין מחייבת וכבר צווח על זה גאון גדול בתשובתו שבספר אורי וישעי סי' קכ"א והבאתי דב"ק לקמן בסי' ט' אות ו' [בד"ה וגורמת מכירה] ואם התיר הגאון שאילת שלום הנ"ל מכור בפסח על ידי נכרי קמח של פסח שמן הדין מותר למכרה על ידי ישראל [לולא משום סייג והרחקה] אין ללמוד מזה היתר למכור על ידי נכרי מה שאסור מן הדין למכור על ידי ישראלישראל על ידי היתר דשטר מכירה כי לאו כולי עלמא דינא גמירי וברור שיבואו לידי מכשול עון חמור רח"ל:

יט) בענין השניפטאבא"ק שאין העולם נזהרין רק המדקדקין שואפין הגעלבי"ן שניפטאבא"ק איני בקי בגוף עשייתו אם נעשה עם חמץ אמנם המגן אברהם בסי' תס"ז ס"ק ו' הביא דטאבא"ק צריך לסגרו דשורין אותו בשכר ושמעתי שכוונתו על שניפפטאבא"ק ומבואר דאם האמת שמתקנין אותו עם שכר או שאר חמץ יש לחוש

שלא להריחו ומה שכתב כ"ת כיון דתקנו קודם זמן איסורו הוי כחרכו קודם זמנו דמותר בהנאה אף לאחר זמנו התם איירי בפת שנתעפש ונתקלקל מאכילת כלב והוי כעפרא בעלמא והוא הדין בחרכו קודם זמנו שנפסל מהיות אוכל וכן לענין דיו בסוף סי' תמ"ב אבל במידי דעביד לריח ולשאוף אותו והחמץ שהיה ראוי לאכילה ושתיה תקנו להריח מחשבתו משוי ליה להאי חמץ וחשיבותא דריח ושאיפה הוי כאילו תקנו לאכילה ושתיה דלהריח ולשאוף אותו לא נתקלקל החמץ למה שמתקנין אותו זה מחשיבו ומקיים שם החמץ עליו מה שאין כן בדין שאין חשיבות החמץ נשארת בו ועם כי יש לפקפק בזה [עיין בדברי הגאון בית מאיר שהבאתי באות ג' וק"ל] מכל מקום כיון שנמצא כתוב הדין מפורש במגן אברהם צריכין אנו למשכוני נפשין ולהסביר את דבריו אך באמת אף אם נתקן ונשרה בשכר אם הוא אסור ואם הריח בכי האי גוונא מילתא כבר האריך בשער המלך בפרק י"א מהלכות מאכלות אסורות בשניפפטאבא"ק המתוקן ונעשה על ידי יין נסך ושם האריך והתיר ונהי דשם לא התיר רק משום דיין נסך דרבנן מכל מקום גם בחמץ נראה דזה הוי שלא כדרך הנאתן ולדעת הרבה פוסקים גם בחמץ שרי שלא כדרך הנאתן וכיון דתליא בפלוגתא מאן דחש לאסור תבא עליו ברכה הנראה לי כתבתי בנחיצה רבה אלו תורף דברי הגאון מוהר"ם שיק בסי' רמ"ב: כ) אפה מצות או בשל תבשיל לפסח בחתיכות חמץ דקימא לן דאסורים אם יהא מותר למכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבו וגם אם יש לחלק בין אם מבשל כנגד אבוקה להיכא דמבשל על גבי גחלים עוממות או על גב אפר חם רשמתי בסי' י"ד אות ט"ו:

כא) אם מותר להשכיר עצמו בפסח לאינו יהודי לעשות מלאכה בחמץ להשליכו לאיבוד לאיזה צורך שיש להאינו יהודה בזה נסתפק בס' פרי צדיק [לידידי הגאון יצחק בלאזער יצ"ו שהיה אבד"ק פעטרבורג] בסי' ט"ז והביא סוגיא דעבודה זרה ד' ס"ג שכרו לשבור ביין נסך מהו ומקום הספק הוא משום שרוצה בקיומו של איסור שלא ישתברו החביות מאליהן ויוכל להשתכר ואמר רב נחמן ישבור ותבא עליו ברכה דכל למעוטי תיפלה שפיר דמי ואם כן לכאורה כל שכן בחמץ יש לומר כן דאף דרוצה בקיומו של חמץ אסור מכל מקום למעוטי תיפלה שרי אך יש לומר דדוקא גבי יין נסך הוא דשרי משום דמצוה לאבד עכומ"ז אבל חמץ של אינו יהודי לא מיקרי תיפלה ואין מצוה לבער חמץ של אינו יהודי ואם כן אסור לשבר ולאבד בו משום רוצה בקיומו ושקיל וטרי במאי דאמרינן התם בכלאי זרעים בשדה של כותי דעוקרין עמו כדי למעוטי תיפלה והרי כלאי זרעים בשדה של כותי אין שום איסור והביא מה שכתב הגאון חתם סופר בחידושיו לעבודה זרה בענין זה ושדבריו תמוהים וכו' והוצרך לומר דמאי דמבואר גבי כלאים דמותר למעט

את התיפלה היינו משום שנזרע באיסור ונעבדה בה עבירה אף שהכותי זרע בשדהו והוא אינו מצווה על זה מכל מקום כיון דישראל אסור לזרוע כי זרע הכותי נמי מיקרי נעבדה בה עבירה וכן משמע בהדיא בחולין דף קט"ו לענין בשר בחלב דמיקרי נעבדה בה עבירה אף שבשלו כותי ולכך עוקרים עמו למעט את התיפלה אבל חמץ של אינו יהודי שאינו עובר בבל יראה ובל ימצא פשוט דלא מיקרי נעבדה בה עבירה ולא דמי לבשר וחלב משום דכיון דאף ישראל מותר לקיים חמצו של עכומ"ז דאתה רואה של אחרים מכל שכן דלא מיקרי חמצו של עכומ"ז נעבדה בה עבירה ולא שייך בזה למעט תיפלה כיון דאין מצוה למעט ואם כן נראה דאסור להשכיר עצמו לעכומ"ז לשבור בחמץ משום דרוצה בקיומו וחמור בזה חמץ מיין נסך שוב נשא ונתן שמלבד רוצה בקיומו יש איסור משום משתכר באיסורי הנאה אלא דביין נסך שרי איסור להשתכר באיסורי הנאה משום מיעוט תפלה אבל בחמץ של עכומ"ז דלא שייך מיעוט תפלה בודאי דאסור לכתחלה להשכיר את עצמו לשבור בחמץ דאף אי נימא דבכי האי גוונא לא חשיב רוצה בקיומו על כל פנים הרי הוא משתכר באיסורי הנאה ושקיל וטרי תו אי שרי לעשות עמו בחנם או אסור משום לא תתן להם מתנת חנם אלו תורף דב"ק עי"ש שהאריך בפלפולים נכוחים וישרים:

סימן ב

בענין אכילת חמץ בפסח א) חמץ שיש בו ספק ספקא אי שרי באכילה בפסח עיין להרמ"א בסי' תס"ז ס"ב שכ' בשם האגור דאין להתיר באכילה בפסח מכח ס"ס ולפי מה שפירשו דבריו רבנן בתראי הוא דלא אמר כן אלא דרך חומרא היכא דאפשר בלא הפסד מרובה וליכא שעת הדחק ומניעת שמחת יום טוב עיין להרבנים ט"ז וח"י ונתיב חיים שם והעלו כן לדינא דהיכא דאינו שעת הדחק ואין הפסד בשהיה ישהנו לאחר הפסח ולא נתיר לאכלו בפסח ועיין ש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תנ"ג סי"ב ותס"ו סי"ד ותס"ז ס"ח וחק יעקב סי' תס"ו ס"ק י"ג.

והרב בית חדש בסי' תס"ז ס"ג מסיק גם להחמיר כפסק הרמ"א אלא דלפי מה שפירש בכונת האגור הוא דדוקא משום שיש להסתפק שמא כל הכרי חמץ הוא דלא שרינן בס"ס לאוכלו בפסח אבל במידי דתערובת דעל כל פנים אית ביה שאינו חמץ מודה האגור דשרי בס"ס עי"ש בדב"ק ועיין להרב יד המלך פרק ד' מהלכות חמץ ומצה דין [ד"ה מעשה] שכתב וז"ל ואף שהרב המפה כתב דבס"ס לא שרי אלא להשהותו היינו באותו נדון דאפשר שנפלו מים בכל הפרי והוי הס"ס בדאוריתא אבל בנדון זה וכו' דנתבטלו

ברובא וכו' דליכא אלא איסורא דרבנן וכו' ע"כ ואם כן בתערובת דליכא חשש איסור תורה כגון דאיכא רובא או ששים כל חד כדיניה שרינן בס"ס לאוכלו בפסח כיון דליכא אלא חשש איסור דרבנן ומשמע ודאי דאף בלי שום דוחק והפסד מותר לדעתו והרב פרי חדש בסי' תס"ז חולק בפשיטות על פסק הרמ"א הנ"ל ומשמע דלא חש לסברא הנ"ל אפילו שלא בשעת הדחק וליכא הפסד גם הרב שלחן גבוה שם סק"ז כתב דדעת מרן להתיר בס"ס לאכילה וכן עיקר וכן פוסק הפרי חדש עי"ש [אלא דלכתחילה יש ליזהר היכא דאפשר] ועיין עוד שם סי' תנ"ג סקי"א שכתב להתיר המצות לכתחילה לאוכלם בפסח מכח ס"ס ועיין להרב יד אהרן במהדורא בתרא סי' תמ"ז הגב"י אות כ"ד בשם הרבנים בית דוד ודבר משה שכתבו להתיר בס"ס דפלוגתא עי"ש.

גם הרב נחפה בכסף בח"ב ד' ז' כתב להתיר בכמה עובדי בס"ס וכן הרב חכמה ומוסר בדף קס"ט אות נ"ז ונ"ט עי"ש גם מרן אחרון חביי"ף בס' נשמת כל חי סי' ט"ז כתב להתיר בנדונו בס"ס וכתב כן גם בשם הרבנים הנ"ל שהתירו בס"ס ובד' כ"א ע"ב [ד"ה וברן] נרגש מסברת הרמ"א הנ"ל דאין להתיר לאכול בפסח בס"ס וכתב כבר תמהו עליו ט"ז ופר"ח וכן הסכים ח"י להתיר בס"ס וכן התירו הב"ד והד"מ וכו' עי"ש: גם בשו"ת לב חיים ח"ב סי' ע"ט וסי' פ' כתב להתיר בשופי בס"ס עי"ש גם הרב משנת ר' אליעזר בח"ב בשו"ת א"ח סי' ט"ו התיר בנדונו בס"ס עי"ש והרב בית אהרן ד' י"ג אות ה' ואות ז' העתיק דברי הרב נחפה בכסף הנז"ל ולא ערער עליו נראה דכן פשטה ההוראה להקיל בס"ס ובדף כ"א ע"א אות ד כתב כן בשם הרב לב מבין עי"ש ובשו"ת לב חיים ח"ב סי' קל"ח כתב בשם הרב חקת הפסח סי' תס"ז סק"ד דהעלה דבס"ס מותר אפילו לכתחילה והוא כתב דאם יש שהותלעשות מצה לא יסמוך בזה לכתחילה ואם אין שהות יש לסמוך לאוכלן והביא בשם הרבנים מוהרי"ם וחקרי לב דהתירו בס"ס בשעת הדחק שהיה סמוך לפסח עי"ש והנה אמת דראוי לכל ירא שמים לחוש ולהחמיר לכתחילה בכל מאי דאפשר.

אך להורות לאחרים נראה דיש להורות להקל בדבר שיש הפסד כמו במצות דהדבר ידוע דהא לחמא עניא אתייקורי הוא דמתייקרו ביוקר עומד לנו בכפלי כפלים מלחם חמץ ולכן המורה בענין זה וכיוצא לזה לא אדון הוא בדבר הזה להחמיר על אחרים בדבר שיש להם על מה שיסמוכו רבנן קדישי הנ"ל בכחא דהיתירא ועיין עוד בלב חיים הנ"ל סי' פ"ה דאחר שכתב להתיר בספק ספקא סיים דיש להחמיר לכתחלה כיון דאפשר לאכול אותן המצות קודם הפסח או שיחליף עם אחרים שיאכלום בערב פסח [ויש לפקפק במה שכתב שם וגם לא מהני יישון יב"ח כמ"ש בפוסקים עי"ש ואינו מובן יישון מאן דכר שמיה בנדונו כמו שיראה הרואה] עי"ש ועיין להגאון נודע ביהודה בח"א סי' כ"ה [סוף

ד"ה נשאלתי] שכתב דדברי הרמ"א דלענין אכילה בפסח אינו מועיל ס"ס היינו לאכול אותו דבר דהוי ס"ס באיסור תורה אבל לענין תערובת משהו דהוי ס"ס בדרבנן מועיל אפילו לאכול עי"ש ועיין להרשב"ץ ח"ג סי' קי"ז הובאו דבריו ביקהיל שלמה בפסק המאקינה ד' ג' ע"ב שהתיר בנדונו מכח ס"ס ומה שכתב המחבר דאין סברא זו מוסכמת להתיר לאכול בפסח בס"ס והביא דברי הרמ"א הנ"ל וסיים דאין להקל לכתחלה עי"ש הנה כבר נתבאר מכל האמור דכל דליכא חשש איסור תורה עבדינן עובדא להתיר בס"ס מפני הדחק ובנדונו גם כן מה שהתירו רבני הדור היה מפני הדחק והלחץ ובנדונו רחוק מאד חשש איסור פורה וליכא אלא חשש משהו דרבנן ומה שכתב שם בד קא ע"ב [ד"ה האמנם] דספק דאוריתא לחומרא וכו' אין דבריו נראין דפשיטא ודאי דאין בנדונו חשש איסור תורה כמו שיראה הרואה ועיין עוד זכרנו לחיים בח"א וח"ב במערכה זו שכתב להתיר על פי ס"ס בכמה עובדי: והן עתה נדפס ספר ימי שלמה להרב יקהיל שלמה וראיתי בד' כ"ז ע"ג שכתב בפשיטות להתיר בס"ס ומסתמא ודאי כונתו להתיר לאוכלם בפסח עצמו [שאם לא כן היה לו לפרש דדוקא בערב פסח הוא דשרי ועיין שם בדברי הרב המגיה יצ"ו] ולא העלה על שפתיו סברת האומרים דאין להתיר באכילה בס"ס נראה דחזר בו ממה שכתב בפסק המאקינ"ה ודבריו אחרונים עיקר.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' פ"ד על מה שתמה הט"ז סי' תס"ז סק"ד אמאי לא מהני ס"ס לענין איסור משהו דיש לומר כיון דצריך שימור מן התורה משעת קצירה או משעת לישה שלא יחמיץ לא מהני ספק ספקא דומיא למה שכתב באסיפת זקנים לב"מ דף ז' דכל דבעי ודאי אף רוב לא מהני וכו' עי"ש ובלי ספק שדעת רבנן קדישי הנ"ל בזה עיקר לדינא והוא חשב לדחות דברי הרבינו הרקח שהובא בהרא"ש ובטור סי' תס"ו בדין צואת תרנגולים שהוכיח מהש"ס דרק משום הקריבהו לפחתיך אסור למנחות ולא משום חמץ ודחה זה דלמנחות כשר משום ס"ס אבל לפסח לא מהני ס"ס וכו' ומי ישמע לסברת רב אחרון אף שהוא גאון מופלא [כהגאון שואל ומשיב דרב גובריה ורב חיליה] נגד סברת הראשונים אשר לבם פתוח כפתחו של אולם ואדרבא על פי מדותיו יש לנו להכריח דגם בחמץ בפסח מהני ס"ס מדיליף למצה ממנחות אלא שאינו מוכרח דיש לומר דלאו משום ספק ספקא שרינן במנחות אלא כדכתב הגאון במגן האלף סי' תס"ו סק"ז דמסתמא במעיים ודאי נתרככו טובא שיהיה קרוב לביקוע ואפילו הכי אינם חמץ עי"ש ובשאר מפרשים ובעיקרא דהאי דינא עיין בספר ישועות יעקב סי' תס"ז ס"ק ב' וסק"ג באיזה ענין סמכינן אס"ס לגבי אכילה ובשו"ת הרב רמ"ץ ריש סי' ל"ז כתב דאף דמעיקר הדין מותרים גם באכילה מכח ס"ס מכל מקום

כיון דאפשר להשהותן ואין להם הפסד מחמירין למיעבד בהיתר וסמך לדבר כמו בדבר שיש לו מתירין דלא סמכינן על ס"ס עכ"ל וגם בישועות יעקב הנ"ל כתב הטעם להחמיר באכילה משום דהוי דבר שיש לו מתירין ועי"ש בסק"ג ויש לדון לפי זה בעניינים דלא אמרינן בהו חומרת יש לו מתירין וכגון במין שאינו מינו למאן דסובר דבטיל וכיוצא עיין ביו"ד סי' ק"ב ושקיל וטרי בישועות יעקב אי קימא לן כמאן דאמר דחמץ חשיב דשיל"מ ועיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת הדל"ת אות ע"ז [בשדי חמד ח"א]: ונדפס עתה שו"ת עין יצחק להגאון מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו וראיתי שם בסי' ט"ז ענף ב' שעמד בענין זה וכתב בשם ביאורי הגר"א ומקור חיים סי' תס"ז סק"ג שכתבו דטעם הרמ"א הוא משום דסובר כהרמב"ם דחמץ חשיב דבר שיש לו מתירין דלא מהני ס"ס וכתב לפקפק על זה מדקיימא לן בסי' תמ"ז ס"ב דחמץ בערב פסח בטיל בששים ושוב יישב סברתם דטעם הרמ"א הוא משום דבר שיש לו מתירין והעלה מתוך זה דכשהס"ס הוא בדין ולא בגוף ומעשה לא החמיר הרמ"א והוא על פי מה שכתבו בשאגת אריה סי' צ' ופרי חדש סי' תצ"ז סק"ג ושו"ת רע"ק איגר סי' ס"ה דבספיקא דדינא אף בדבר שיש לו מתירין אזלינן לקולא והיה מקום להתיר אף בחד ספקא בדרבנן לולא חומרא דחמץ אבל אם יש ס"ס בדינא בודאי יש לסמוך להתיר אף באכילה ולאו דוקא כששני הספקות הם בדין אלא הוא הדין אם ספק אחד בגופו וספק אחד בדין אלו תורף דב"ק.
והביא שם דברי הרב ט"ז בסי' תס"ז ס"ק י"ז שהעיר אמאי מהני שם ס"ס ומני"ר כתב ליישב דשאני התם דחד ספק הוי ספקא דדינא ומהני ס"ס בזה אף בדבר שיש לו מתירין עי"ש ועם כי לא זכר שר דשיטת הרב ט"ז בסי' תצ"ז סק"ט דגם בס"ס דדינא לא מהני בדבר שיש לו מתירין ולשיטה זו אזיל בסי' תס"ז הנ"ל מכל מקום להלכה יפה אמר חנן ליישב הערת הרב ט"ז על פי כלל זה שהוא מוסכם מכל הפוסקים ויש לו סעד גדול מדברי הרא"ש בפרק חמישי דמסכת ביצה סי' י"ד בשם בעל הלכות גדולות כמו שהבאתי בקונטריס הכללים במערכת הדל"ת אות ל"ט [בשדי חמד ח"א] ועיין עוד שם בסי' י"ז שכתב להתיר בספק ספקא באכילה בפסח בדבר שיש לו חזקת היתר על פי דברי הנודע ביהודה דבדבר שיש לו חזקת היתר מהני ס"ס אף בדבר שיש לו מתירין וכן בדבר שיש בו צורך מתירין בס"ס אף בדבר שיש לו מתירין כמו שכתב הרמ"א סי' ק"ו ס"ח ולכן בנדונו שהיתה השאלה על כל המחוז דזה מיקרי לצורך ומותר בס"ס ושוב צדד עוד בכל זה דאפשר דלא מהני חזקת היתר על פי דברי הפרי מגדים בפתיחה להלכות שחיטה שכתב לדון על פי מה שאמרו בחולין ד' קל"ד דלא מהני חזקה במקום שיש

חשש עון מיתה כמו שפירש רש"י שם גבי חלה וכו' עי"ש דב"ק ובקונטריס הכללים כתבתי קצת בזה במערכת החי"ת אות י"ט:

ועל דברי הרב מקור חיים שכתב בטעם הרמ"א שפסק שאין היתר אכילה על ידי ספק ספיקא משום שחמץ הוי דבר שיש לו מתירין ראיתי לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בספר כרם חמד ח"ב בדף ז' ע"ד בנימוקיו לסי' תס"ז שכתב שאין זה מן הישוב שהרי הרמ"א פסק בתורת חטאת כלל ע"ד דין ט' דחמץ לא הוי דבר שיש לו מתירין וכן בהגהותיו ביו"ד סי' ק"ב סעיף ד' הביא דעה זו בסתם ואם כן קושית הטורי זהב על הרמ"א קמה וגם נצבה ובאמת שלכאורה שפיר קמותיב ויש לתמוה כן גם על כמה רבנים שהבאתי למעלה שכתבו גם הם דטעם הרמ"א משום דהוי דבר שיש לו מתירים דלא מהני ביה ספק ספיקא איך נעלם מכולם שדעת הרמ"א דחמץ לא הוי דבר שיש לו מתירין ואין לומר דלא שמיעא להו ולא סבירא להו בשיטת הרמ"א דכשמביא דעה אחת בסתם הכי סבירא ליה לעיקר [כמו שהיא שיטת מרן בשלחן ערוך] דמלבד דמסתברא ודאי שכן היא שיטת הרמ"א וכמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ד אות י"ב בשם כמה מחברים ועוד דהכא ודאי אית לן למימר דדעתיה כדעה קמייתא כיון דהכי כתב מר ניהו גופיה בספרו תורת חטאת אם כן ילמד סתום מן המפורש וספר תורת חטאת אף שאין יד הכל ממשמשין בו ליוקר מציאותו הלא כבר הביאדעתו בזה הרב שפתי כהן ביו"ד סי' ק"ב ס"ק י"ד שפסק כדעה הראשונה והא ודאי תימה איך נעלם דב"ק מעיני העדה הנ"ל ולפי סיגנון לשון הגאון מקור חיים בסוף סע"ק ג' [וז"ל הט"ז למה לא יועיל כאן ס"ס לא ק"מ דהחמיר משום דהרמב"ם סובר דחמץ הוי דבר שיש לו מתירין דלא מהני ביה ספק ספיקא] יש ליישב קצת דכונתו [ומסתמא כן גם דעת שאר הרבנים שכתבו ישוב זה] דאף דהרמ"א נקיט דלא הוי דבר שיש לו מתירין מכל מקום משום שהרמב"ם סובר דהוי יש לו מתירין חש לו רב הרמ"א להחמיר לענין אכילה בפסח אבל ודאי אין כונתו לומר שהרמ"א סובר דחמץ הוי יש לו מתירין כן אפשר ליישב בדוחק לפי חומר הנושא ועיין עוד בכרם חמד שם בנימוקיו לסי' תס"ו ובדף ח' ע"א איזו הערות קצרות ויקרות בהא דספק ספיקא אי מהני בפסח:

ובשו"ת שאילת שלום במהדורא תניינא סי' צ"ב כתב אף דהרמ"א כתב דלהתיר באכילה לא מהני ספק ספיקא כבר תמה עליו בטורי זהב דבכמה מקומות מבואר דמהני ספק ספיקא אף באכילה ומה שכתב הש"ך ליישב כיון דלמר עוקבא אפילו לא נתבקעו אסור הוי ספק ספיקא דפלוגתא ולא במציאות ולא מיקילינן כולי האי כבר דחאו בחק יעקב דספיקא דפלוגתא עדיף טפי ובלאו הכי גם למר עוקבא הא דאסור בלא נתבקעו אינו אלא

משום ספק נתחמצו כדכתב המגן אברהם בס"ק י"ב ואם כן אכתי הוי ספק במציאות גם מה שכתב שם ליישב דלכן החמיר באכילה משום דדעת הרמב"ם דחמץ הוי יש לו מתירין ולא מהני ספק ספיקא אינו נכון שהרי דעת הרמ"א להקל לצורך בספק בדבר שיש לו מתירין כמבואר בסי' ת"י סעיף ח' ועיין בש"ך שם דהיכא דהספק ספיקא הוא אם יש כאן איסור כלל יש להקל אפילו שלא לצורך ובחמץ יש להקל יותר שהרי יש אומרים דחמץ לא הוי כלל יש לו מתירין והרמ"א גופיה בתורת חטאת פוסק כדעה זו ועיין בסי' ק"ב ובש"ך שם אם כן ודאי אין להחמיר בספק ספיקא ועיין בישועות יעקב שם שכתב דאם לא נסמוך על הספק ספיקא גם להשהותו יהיה אסור ולא הוי דבר שיש לו מתירין ולכן גם באכילה מותר מטעם ספק ספיקא ודבריו נאמנו מאד לכן יפה כתב הרב ט"ז דבמקום הפסד או מניעת שמחת יום טוב יש להתיר באכילה לכולי עלמא והסכים עמו החק יעקב ושאר אחרונים עכ"ל ועיין בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב שהבאתי לקמן סי' ג' אות כ"א: וידידי הרה"ג אברהם הכהן אבד"ק חארסן יצ"ו כתב לי בענין זה שהשיב על דברי הרב חק יעקב שכתב הטעם דספק פלוגתא עדיף הא יש לומר דהא דלמר עוקבא אסורין אפילו לא נתבקעו הוא משום ספק שמא נתחמצו אף שלא נתבקעו עיין חק יעקב סק"ז ומג"א ס"ק י"ב ואם כן הוי ספק ספיקא בגוף המעשה עכ"ד יצ"ו וכיוונה דעתו לדברי הגאון שאילת שלום הנ"ל:

עתה קבלתי מכתב מידידי הרה"ג מוהר"מ קאצנילבוגין מעיר מעזריטש מח"ס אהל משה יצ"ו וכתב לי בענין זה וז"ל ראיתי בספרו סי' צ"ח משדד מערכה על חמץ שיש בו ספק ספיקא אי שרי באכילה והביא על זה דברי הגאון מאור עיני הגולה מהי"א נ"י דמפרש טעם הרמ"א משום דסבר כהרמב"ם דחמץ הוי דבר שיש לו מתירין דלא מהני ספק ספיקא ושוב הקשה על זה מסי' תמ"ז דקיימא לן דבערב פסח בטל בששים ונכנס בישובים דחוקים ושמעתי ולא אבין הלא דינא דדבר שיש לו מתירין הוא דוקא במינו כמבואר בכל הראשונים ובשלחן ערוך סימן ק"ב ולהכי שם בסי' תלז דדברי הרמ"א סובב והולך על דגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך אגג דהוה מין במינו מתיר הרמ"א מכח ספק ספיקא והואיל דדבר שיש לו מתירין הוא לכן אסור באכילה ולהשהותן מותר דלדבר זה הוא דבר שאין לו מתירים אבל בסי' תמ"ז דנתערב חמץ עם מצה דהוה מין בשאינו מינו בזה לא אמרינן דבר שיש לו מתירין לא בטיל לכן פסקינן שם דבטל בששים וזה אמת ברור עכ"ד יצ"ו: ובעיקר הדין אם על ידי ספק ספיקא מותר באכילה כתב בשו"ת חיים של שלום להגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בסי' ס"ט [על נדונו שכתב להתיר באכילה על ידי ספק ספיקא] אף על גב שדעת הרמ"א דלאכילה לא מהני

ספק ספיקא והטעם כתב בכנסת הגדולה שם סק"ה כיון דספק אחד אינו אלא במציאות והשני בפלוגתא לכן לא מהני לענין אכילה אבל כששני הספיקות הם במציאות מהני ספק ספיקא גם לענין אכילה והכא נמי ספק אחד הוא בפלוגתא ולא מהני כבר הובא חילוק זה בחק יעקב סי' תס"ז סק"י בשם הש"ך ודחאו בשתי ידיו ועיקר כמסקנת הטורי זהב שם סק"ד דדוקא בחטים דאין פסידא בשהייה קאמר הרמ"א לא כן במקום הפסד מהני ספק ספיקא גם לענין אכילה ועיין מגן אברהם שם סקכ"ה עכ"ד יצ"ו [בד"ה אע"ג] וסיים שם דאף לפי דברי הרמ"א דלא מהני ספק ספיקא להתיר באכילה מכל מקום היכא דאיכא תלתא ספיקי מודה דמותר גם באכילה:

ושם בסי' ז"ך [בתוך ד"ה לתשובת] כתב לנדונו ולא מבעיא לדעת הרב חק יעקב סי' תס"ז דבמניעת שמחת יום טוב מהני ספק ספיקא אף להיתר אכילה דשרי אף לדעת רמ"א דספק ספיקא לא מהני רק לשהיה ולא לענין אכילה עי"ש בטורי זהב סק"ד ובמגן אברהם ס"ק ט"ז וכ"ה בנדון דידן יש לומר שגם רמ"א מודה שמותר באכילה חדא כיון דמאי דלא מהני בחמץ הוא משום חומר האיסור אפשר דהיינו בחמץ גמור ולא בחמץ דמי פירות עם מים דאינו אלא נוקשה ואף אם נאמר דחמץ נוקשה הוא מן התורה וכדעת הנודע ביהודה שכתב דאי אפשר לתפוס החבל בשני ראשון לומר דמי פירות עם מים הם חמץ נוקשה ונוקשה הוא מדרבנן מכל מקום אינו אלא בלא תעשה ובכי האי גוונא מהני ספק ספיקא לענין אכילה כמו דמהני ביטול ואף להמגן אברהם סי' תמ"ז סק"ה דלמאן דסובר חמץ נוקשה אסור מן התורה יש לומר דלא מהני ביה ביטול ששים כמו בחמץ גמור אכתי יש לומר דכי מחמיר הרמ"א היינו כששני הספיקות שקולים וכו' אלו תורף דב"ק:

ב) חמץ נוקשה נסתפק מוהרא"י אי בטיל בששים ומוהרש"ל פשט להקל מחמץ גמור אחר חצות שאסור מן התורה ובטיל בששים כל שכן נוקשה שאינו אלא מדרבנן וראיה זו אליבא דהרמב"ם [נראה דטעות סופר הוא וצריך להיות אינה ראיה אליבא דהרמב"ם] שסובר דאחר חצות אינו בטיל בששים מכל מקום לדידן דקי"ל דאחר חצות בטיל בס' ראוי לפסוק כמוהרש"ל להקל במילתא דרבנן כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קע"א אות ץ' ועיין להרב מגן אברהם סי' תמ"ז סק"ה והחונים לשם ובנודע ביהודה מהדורא קמא סי' כ"ב והרב כתב סופר סי' פ"ה נשאל בזה לחוות דעתו במחלוקת זו דלהמגן אברהם המיקל להתיר באכילה לא הפסיד ורב אחד מורה ובא כסברת המג"א באומרו שכך מקובל מרבותיו והאריך בזה ומסיק כהמג"א עי"ש והרב עונג יום טוב בסי' ח"ל שקיל וטרי אי נוקשה דמי פירות עם מים בטל בששים ומסיק דבטל בששים וכן דעת הרב

מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ז אות ח"י וכן דעת הרב חק יעקב בסי' תנ"א ס"ק נ"א אף שבסי' תמ"ז סקי"א נראה דאינו מכריע ואדרבה משמע קצת שדעתו כהט"ז בס"ק י"ט שהזכיר שם ועיין אפי זוטרי ד' ח"ן ע"א דנראה גם כן דמסכים לזה וכן נראה דעת הרב נהר שלום שם אות ב' והרב חיי אדם כלל ק"ך אות י"ג ובשו"ת תפארת יוסף סוף סי' ל"ב הביא מה שכתב המג"א סי' תמ"ז דחמץ נוקשה כיון דהוא מדרבנן בטל בפסח בששים ואף שכתב הנודע ביהודה דזה בזה תלוי דאי חמץ נוקשה מדרבנן ממילא מי פירות עם מים דאורייתא כמה אחרונים חלקו עליו ע"כ והרב בית שלמה סי' צ"ד כתב וז"ל ומ"ש כ"ת כיון דמ"פ עם מים לא הוי רק חמץ נוקשה בטל בס' ואף שבנו"ב מהדו"ק האריך ומסיק דנוקשה זה במשהו הנה הוא עצמו הביא במת"ן דברי המחבר מראה כהן שהקשה עליו מדברי הטור וגם בספר מקור חיים הקשה על דבריו וכן העלו האחרונים לדחות דבריועכ"ד כ"ת ודבריו תמוהים וכי הנו"ב במ"ת לא דחה השואל המחבר מ"כ הנ"ל ואמנם אף שדברי הנו"ב הנ"ל באמת אית להו פירכא וכבר השיגו עליו מכל מקום בדין מי פירות עם מים שאוסר במשהו הוא מוסכם מהכל כמ"ש הנו"ב במסקנתו ראיה מדברי הרשב"א וכן בש"ע עצמו ס"ו מבואר דאוסר במשהו גם המק"ח וכל האחרונים מודים בזה ואדרבה הם כתבו דלכולי עלמא נוקשה דמי פירות עם מים הוא מן התורה רק שאין בו כרת והמק"ח כתב דברוב מים הוא בכרת וכל זה בתערובת תוך הפסח אבל כשאופין קודם הפסח ודאי מיקרי לח בלח לכולי עלמא אינו חוזר וניעור כשנתבטל בששים עכ"ל והרב בית מאיר סי' תס"ב ס"ב אחר שהאריך דמי פירות עם מים אינו אלא נוקשה כתב דמה שכתב מורה אחד בשו"ת נודע ביהודה סי' כ"ב דמי פירות עם מים הוי נוקשה ובטל בס' כמ"ש המג"א תס"ז סק"ח כבר הסכים הפ"ח רס"י תמ"ז דנוקשה במשהו ובתס"ז ס"ט כתב שהוא מחלוקת בין הרמב"ם ומוהרא"י וכו' ונ"ל דכל הפוסקים המחמירים בנמצא חטה במליחת בשר לאסור במשהו ס"ל כהפר"ח וכן יש לדייק מדברי הטור וכו' וכן בם בשמים ראש סי' של"ג אוסר נוקשה במשהו וכן מוכח בתשו' הרשב"ץ סי' ג"ן בשם הגאונים שאסרו יין שנפל בו חטה או שעורים אם יש בו מים לכן מהאי טעמא לחוד אי אפשר להתיר ע"כ ובספר אפי זוטרי שם כתב דדעת הרב מטה יהודה דחמץ נוקשה אוסר במשהו ולא מיבעיא כשיש שם ממשו של איסור אלא אפילו נסתלק ממשו ולא נשאר אלא טעמו אוסר במשהו ובשו"ת מנחת משה לידידי הגאבד"ק קאמינקא יצ"ו בסי' ט"ו אות ח"ל כתב דמדברי הד"מ שהביא בזכור לאברהם ריש סי' תס"ג מוכח דסובר דחמץ נוקשה במשהו ואינו מוסכם עי"ש ובמה שתמה הרב

מגן אברהם על הרב תרומת הדשן במה שהביא ראיה מחמץ על די תערובת עיין פלפלת נאה בספר יוסף אומץ [לרב גדול מרבני אשכנז] בדף ס"ג ע"א:

והג' ישועות יעקב בסי' תס"ב סק"א מחלק בזה בין שאר חמץ נוקשה לחמץ דמי פירות עם מים דשאר חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה מותר להשהותו ואם כן חשיב דבר שיש לו מתירין ולא בטיל אבל חמץ דמי פירות עם מים דראוי לאכילה ואסור להשהותו דילמא אתו למיכל מיניה ואם כן לא הוי דבר שיש לו מתירין ובטל בששים עי"ש.

ובסי' תמ"ז סק"ז ובס' תורת חסד א"ח הנדפס חדש ממש, לגאון בדורנו יצ"ו שקיל וטרי בסי' כ' במחלוקת הפוסקים אי חמץ בפסח חשיב דשיל"מ היכי נקיטינן לדינא ושם באות ב' כתב לבאר איזה נפקותות לדינא, בין אם חמץ במשהו הוא משום דשיל"מ לאם הוא משום חומרא דחמץ וכתב בנפקותא ב' לענין חמץ נוקשה דהסכים המג"א דבטל בששים כיון שאין בו כרת וכל שכן למאי דקיימא לן דנוקשה מדרבנן דכל זה הוא להסוברים דחמץ לא הוי דבר שיש לו מתירין אבל להסוברים דהוי דשיל"מ אף חמ"ן אוסר במשהו דדשיל"מ אפילו בדרבנן לא בטיל ולפי משמעות סוף דברי המג"א דלא החליט דבטיל אלא משום דנוקשה דרבנן ואם כן בחמץ נוקשה דמי פירות עם מים דראוי לאכילה אסור מן התורה ואם כן אינו בטל בששים דמה שכתב המגן אברהם דקיימא לן נוקשה מדרבנן מדברי הטור וש"ע לא מוכח זה אלא בנוקשה שאינו ראוי לאכילה והנודע ביהודה בסי' כ"ב שקיל וטרי במי פירות עם מים אם אוסר במשהו ולהנ"ל בלאו הכי אוסר במשהו עכ"ד: ואם הוא משהו ונותן טעם לפגם אפילו למאן דאמר נותן טעם לפגם אסור בפסח בהא מודה דשרי כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קע"א אות פ"א: ואם חמץ נוקשה אסור באכילה מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן ואם יש חילוק בין שאר חמץ נוקשה לחמ"ן דמי פירות עם מים רשמתי בקונטריס הכללים מערכת ואם החי"ת אות ק"ב: ואם חמץ נוקשה אסור בערב פסח אחר חצות או לא עמד בזה בשו"ת הרב מוהר"ן יפה בסי' י"ג עי"ש:

ג) מצאתי כתוב מן שקורין מאגנה [ובלשון טורקי קורין אותו קודריט אילבאסי] נראה שמותר לאוכלה בפסח כפי מה שהעיד הרב אבע"ז בפרשת בשלח שעוד היום יורדת מן השמים ברדת הטל בערי עראביסטאן ואינה עשויה בידי אדם וכן כתב הרב אבראבאניל שמעתי בשם הרב מוהר"ח מודעי ועיין בשו"ת שדה הארץ ח"ג חיו"ד סי' א' כן כתב הרב קמח סולת ד' ק"ב ע"ד והנה דברי הרב שדה הארץ הם על בהמה וחיה שברא חכם מקובל על ידי ספר יצירה אי בעו שחיטה ואם יש בהן איסר חלב ודם ואם חייב בכיסוי והביא מה שכתב בספר טור ברקת בהלכות יום טוב ד' קמ"ג ע"ג דבשר היורד מן

השמים אין צריך ניקור ואין בו משום גיד הנשה ושבשל"ה פרשת וישב ד' ע' כתב דאינו טעון שחיטה וספרים הנ"ל אין מצויים אצלי ויש להבין אמאי לא ניחוש שהעבים בלעו בשר או בהמה והביאו לכאן ויצטרך שחיטה וניקור וכו' ומצינו דעבים בלעו ספינה מים אוקינוס מלאה חטים עיין רש"י במנחות ד' ס"ט ע"ב ובעי' הש"ס חטים שירדו בעבים וכו' עי"ש ולא נפלאת לומר שיבלעו ויפלטו בהמה וחיה ובסנהדרין ד' ט"ן ע"ב בעובדא דרבי שמעון בן חלפתא דאחיתו ליה תרי אטמתא ושאל בבית המדרש אם הוא טמא ואמרו אין דבר טמא יורד מן השמים וכן בירדה לו דמות חמור עי"ש אין להוכיח אלא דדבר טמא אינו יורד מן השמים אבל שלא יצטרך ניקור וכיוצא לבשר היורד מן השמים אין לנו כח ללמוד משם ומה שציין הקמח סולת לתשובת הרב שדה הארץ הנ"ל נראה שכונתו ללמוד משם דכי היכי דמצינו דבדבר היורד מן השמים אין שייך דיני וחקי התורה איסור חלב ודם וכיוצא כמו כן יש לומר דאין שייך דין חמץ בדבר היורד מן השמים הנה לדעתי העניה יש ללמוד כן מש"ס דמנחות הנ"ל דאמרינן [על הבעיא דחטים שירדו בעבים] למאי אי למנחות אמאי לא ולפי דברי התוס' שם החטים ירדו מן השמים דרך נס [לא כמו שכתב רש"י שבלעו מאוקינוס] ומדאמרינן בסתמא למנחות אמאי לא משמע דלכל המנחות כשר עיין במרדכי פסחים סי' תקס"ט והיאך כשרים לכל המנחות הא החטים ירדו עם המטר כמו שכתב רש"י [ובזה לא חלקו עליו התוס' כיע"ש] ונתחמצו אלא ודאי מוכח דבדבר היורד מן השמים לא שייך חימוץ ואין להוכיח בהיפך מדברי התוס' שם שהקשו על פירוש רש"י דאי מחוצה לארץ היאך כשרים הא בעינן ממושבותיכם ומאי קושיא נימא דביורד מן השמים לא נאמרו דיני וחקי התורה דיש לומר דבשלמא לענין איסורין כמו חלב ודם וכיוצא יש להכשיר דבר היורד מן השמים דנאמר דהתורה אסרה דם וחלב ואין זה מיקרי דם וחלב וכן נלמוד לחימוץ דאין בזה חימוץ דאף דנראה לעינים דמתחמצין אין זו חימוץ אלא סרחון כמו שאנו אומרין כן בכמה דברים שאין בהם דין חימוץ אף שנראה לנו שמתחמצים אבל במצות עשה שציוה הבורא יתברך לקיימה באיזה אופן הנה כל שאינו כפי האופן האמור בתורה מה יושיענו מה שיורד מן השמים או עולה מן התהום הרי סוף סוף אינו כפי האופן שציותה עליו התורה ומצאתי בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא א"ח סי' ס"ז שכתב הרב השואל דמאי דאמרינן גבי חטים שירדו בעבים אי למנחות אמאי לא היינו לחמץ שבתודה דאם לא כן הרי הם מתחמצים מהמטר וכו' והגאון המחבר כתב דאין זה מוכרח דהרי לפירש"י שבלעו חטים מים אוקינוס יש לומר שהיו החטים תוך מרצופים וכיוצא ולא נתחמצו ולפירוש התוס' שירדו דרך נס מי זה אמר שירדו עם המטר שמא ירדו רק חטים לבד וכו' עי"ש

דמתברר שסובר דגם בדבר היורד מן השמים דרך נס שייך חימוץ אלא דמכל מקום לענין מן הנ"ל נראה החוש"ה אל העי"ן דאינו דבר ששייך בו חימוץ כלל והוא כמו שרף הנוטף מהאילנות ואין בו חשש חימוץ כלל:

ועל היינ"י בא"ר כתב בס' רוח חיים סי' תמ"ז אות ז דהעידו בשם הרב תהלה לדוד דהורה דמותר לאכול בפסח ואין חשש כלל [ועיין לקמן סי' ו' אות ח' מה שרשמתי על אכילת קלאו"ו וקנילה היינו נגעליך וקנמון] וחידוש הואשלא זכר דברי הרב זכור לאברהם בסי' תנ"ג שכתב שנשאל על יינ"י באא"ר אי מותר והשיב דמותר כמו פלפלין:

ד) אי שרי לשתות חלב בפסח מבהמות של עכומ"ז שמאכילם חמץ כתב מרן חיד"א בשירי ברכה ריש סי' חת"ם וז"ל עיין מ"ש במחב"ר יו"ד סי' ס' על העוף האוכלת תדיר דברים האסורים וכו' וגם הבהמה אוכלת עשבים גם כן וצריך לעיין בדין זה וזה גורם וצריך להתיישב למעשה עכ"ל ותורף דבריו שבמחזיק ברכה הוא דאחר שהאריך על ענין העוף הנ"ל מסיק וז"ל סוף דבר דבהמה או עוף שאכלה תדיר דברים האסורים לאכילה שרי לאוכלה וכן הסכימו הרבנים פר"ח ומנח"י כלל ס"ה וקצת אחרונים וכו' והמחמיר תע"ב וקדוש יאמר לו עכ"ל והמעיין בגוף דב"ק שם יראה דדעתו לחלק בזה בין אוכלת דברים האסורים באכילה לאוכלת דברים האסורים בהנאה ולפי זה בחמץ בפסח דאסור בהנאה יש לאסור ומה שכתב דצריך להתיישב הוא לפי שכתב שהבהמה אוכלת גם עשבים והוי זה וזה גורם וצריך לעיין בדין זה וזה גורם כלומר אם זה וזה גורם אסור בפסח דאם נאמר דפסח שוה לשאר איסורין דזה וזה גורם מותר אף דנקיטינן בעלמא דזה וזה גורם אסור לכתחלה הכא דיעבד הוא שהרי הזוז"ג כבר נעשה ביד עכומ"ז ולא באנו אלא להתיר החלב והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' ט' כתב לא ראיתי בזה שום דבר באיזה ראשון או אחרון [שיש להחמיר שלא לאכול חלב בפסח מבהמות שאוכלות חמץ] ושמע שמקום חומרא זו היא ממ"ש המג"א סי' תמ"ה דזוז"ג אסור בפסח ודחה זה דלא כתב המג"א אלא לענין שבח עצים וכו' אבל בשאר דברים שאינם בעין זוז"ג מותר וכ"כ המג"א בסי' תמ"ב סק"ט וכו' והאריך בדבר ונראה מדבריו דאין מקום להחמיר כלל עי"ש והרב שערי תשובה בסוף סי' תמ"ח כתב בשם שו"ת בית אפרים דמותר לשתות החלב דלא דמי לנתפטם באיסורי הנאה כיון שהחמץ של עכומ"ז מותר לו והוא מאכילה בהיתר ודמי לחרכו קודם זמנו ועיין זית רענן ח"א דף ז' ע"ב מ"ש להשיג על זה.

ובפרי מגדים סוף סי' תמ"ז באשל אברהם [בד"ה דגים] כתב בתוך דבריו מידי דהוה בהמת נכרי אוכלין חמץ ושותין החלב ושם בסי' חת"ם סק"י כתב וז"ל ולשתות החלב

בפסח עיין מ"ש בפר"מ ליו"ד סי' ס' בש"ך דלאחר מעל"ע י"ל דשרי החלב וכו' ובד"ה נשאלתי כתב מה שאין כן פרה לשתות החלב תוך מעת לעת אם אכלה ג"כ תבן יש לומר דהוי זה וזה גורם וכו' עי"ש וביו"ד שם כתב באריכות לבאר דברי הש"ך שם סק"ה והביא מה שכתב הכנה"ג להתיר בשהיית מעל"ע ותמה עליו ושוב כתב דהיה נראה דמה שכתב הש"ך לחלק דבאכלה דברים האסורים בהנאה אסור היינו דוקא בטעונים קבורה אבל לא בנשרפין וצדד להקל בזה לגבי פרה האוכלת חמץ וכו' וכתב דיש סתירה לזה וכו' ומכל מקום בלאחר שהיית מעת לעת נראה מדבריו דשרי עי"ש ועמ"ש בענין החלב בזית רענן ח"א דף ל"ב ע"ג עיש"ה דברי חמידות: והרב ישועות יעקב סי' תמ"ח סק"ט [בד"ה והנה בענין] שקיל וטרי בענין זה והביא מה שכתב הכנה"ג דלאחר שהיית מעל"ע שרי והוקשה לו מדאמרינן בע"ז ד' מ"ט פרה תרזה דמשמע דלא מהני שהיית מעל"ע ותירץ דיש לחלק בין איסור אכילה לאיסורי הנאה [בפרי מגדים הקשה כן וכתב דאין לחלק בין איסור אכילה לאיסורי הנאה דהא הכנה"ג לא סבר לחלק בהכי וספר כנסת הגדולה הנ"ל אין מצוי אצלי וממה שהובא בשמו בקיצור במחזיק ברכה נראה כמו שכתב הפרי מגדים עי"ש] ונשא ונתן והעלה אני מורה ובא להתיר החלב רק שתאכל שחרית וערבית דברים המותרים ואם אפשר להמתין מעל"ע מה טוב עכ"ל והרב מגן האלף בסי' תמ"ח סק"י האריך במה שכתב הרב תבואת שור בענין מכירת הבהמות והעכומ"ז מאכילן חמץ ודעתו דמהני כמו דמהני מכירת חמץ והאריך לחלוק על התב"ש ושוב כתב ולענין החלב שנחלב בפסח והבהמות אוכלות חמץ אצל עכומ"ז נראה דמדינא שרי דהוי זה וזה גורם דשרי באיסורי הנאה כדאיתא בע"ז ד' מ"ט נתפטמה באיסור הנאה תשחט ופירש"י שאף היא היתה גדילה קודם לכן משאר דברים וכן בתמורה ד' ל"א פירש"י וכו' ועיין ביו"ד סי' ס' ומ"ש שם ואפשר דמכל מקום לכתחלה אין לקנות וכו' דזוז"ג לכתחלה אסור מיהו בחדש יותץ כתב רש"י למאן דאמר זה וזה גורם מותר לית לית חדש יותץ ולכתחלה שרי להסיק בעצי היתר מיהו שם יש לומר שלא יפסיד התנור מכל מקום בהא דפרה שנתפטמה באיסורי הנאה תשחט ומסתמא ישראל לא פטמה ואפילו הכי תשחט משמע דהישראל יכול לקנותה לשחיטה דדוקא לעשות זוז"ג לכתחלה אסור אבל אם כבר נעשה הזוז"ג שרי אפילו לכתחלה לקנות וצ"ע עכ"ל [ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות ש"ס] בשדי חמד ח"א:

והנה נזדמן לידי ס' רינון יצחק [פי' ההגדה] וראיתי שם בד' ו' ע"ב שנשאל בבהמות ששותות מים חמוצים שקורין ברייא קודם הפסח וגם בבהמות עכומ"ז שאוכלות חמץ בפסח אם מותר לשתות החלב בפסח והביא מה שכתב הרב פרי מגדים בא"ח ויו"ד

הנ"ל וכתב שבספר מחוקק יהודה סי' חת"ם נמשך אחר הפרמ"ג וז"ל והחלב מבהמה שאכלה חמץ שרי בדיעבד מיהו יש להמתין לכתחלה מעת לעת שיעור עיכול והיינו אם אכלה שיעור שיכולה לעמוד מעת לעת בלא אכילה אחרת אבל משום דבר מועט אין צריך להמתין כלל כמו שכתב בשו"ת ב"י סי' א' וכל זה במאכילה חמץ בפסח אבל קודם פסח פשיטא דשרי לכתחלה להאכילה חמץ עד זמן איסורו והחלב מותר לכתחלה בפסח ואין צריך להמתין כלל דהא היתרא אכלה דלא כמי שטעה בזה עכ"ל המחוקק יהודה וכתב על זה הרינון יצחק דדבריהם הוא היפך הש"ס והפוסקים ותורף דבריו הוא דהפמ"ג אזיל לשיטתיה שכתב בסי' תצ"ד [על דברי המג"א סק"ו דדם נעכר ונעשה חלב] דצ"ע דהא קי"ל דאבריה מתפרקין ומשמע ליה דלרבנן דסברי אבריה מתפרקין לית להו דם נעכר ונעשה חלב והאריך להוכיח דאינו כן אלא פלוגתא דר' מאיר ורבנן היא דלר"מ דם נדות נעכר ונעשה חלב ולרבנן דם נדות אינו נעכר אבל דם שבגופה נעכר ונעשה חלב וכיון דלכולי עלמא אמרינן דם נעכר ונעשה חלב וזה ידוע דהדם בא ממאכל חמץ [דבכל בעל חי הדם בא מאכילה ושתיה כמ"ש בא"ח סי' ט"ף] דאסור בהנאה אם כן אין להתיר לשתות החלב בפסח מבהמות עכום"ז שאוכלת ושותה חמץ בפסח אף אחר מעת לעת דהוא שיעור עיכול והוי כשרוף דהא מבואר בסי' תמ"ה דדוקא כששרפו קודם שעה ששית אבל משם והלאה לא יסיק וכו' ואם אפה אסור בהנאה וכו' ואין לו תקנה בהולכת הנאה לים המלח וכן למוכרו לעכום"ז חוץ מדמי איסור שבו לדעת המ"א שם ואפי' הפחמין ואפרן אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה עי"ש הרי מבואר שם דאסור ליהנות אפילו היכא שאינו נהנה מגוף האיסור ואינו דבר של אכילה כגון לחמם מים לחוף ראשו דכי האי גוונא בבשר וחלב שאסור בהנאה מותר אפילו הכי החמירו בחמץ שהוא במשהו כל שכן כאן שנהנה מגוף האיסור שהדם שנעשה ממאכל חמץ נעכר ונעשה חלב שחמור יותר וכמו שכתב הש"ך יו"ד סי' פ"ז ס"ק כ' חילוק זה דיש להחמיר ומשום הכי נראה דלא מבעיא כשאכלה שיעור שיכולה לעמוד מעת לעת בלא אכילה אחרת דיש להחמיר אלא אפילו אכלה דבר מועט יש להחמיר בחמץ שאסור במשהו וגם ברור דלכתחלה צריך לפסוק מלהאכילה חמץ מעת לעת קודם זמן איסורו של חמץ דשיעור עיכול בבהמה לא פחות ממעת לעת וכו' ואם נתנו החלב שנחלב קודם מעת לעת לפסח לתוך כלים חדשים מותר לשתות אותו החלב כיון דבשעת אכילה היתר אכלו והוי כשרפו קודם שעה ששית דמותר ליהנות מפחמין ואפר שלו אבל אי אתרמי שהאכילם חמץ עד זמן איסורו אין לשתות חלב מבהמה זו בפסח רק אותו חלב שנחלב אחר מעת לעת אבל החלב שנחלב תוך מעת לעת אסור לשתות בפסח וקודם זמן איסורו

ימכור לעכומ"ז אותו החלבשיחלוב ממנה תוך מעת לעת כנ"ל ברור אלה תורף דברי הרינון יצחק הנ"ל:

ויש לפקפק במה שכתב דאם נתנו החלב של קודם מעת לעת בכלים חדשים מותר לשתותו בפסח דהוי כחרכו קודם זמן איסורו וכו' דלפי שיטתו דמחשיב שתיית החלב כאכילת החמץ ממש משום דדם נעכר וכו' אם כן הרי בחרכו קודם זמן איסורו לא שרי אלא בהנאה ולא באכילה כמו שכתב הרא"ש בפרק כל שעה בדין האלמודי עיין במג"א סי' תמ"ב ס"ק י"ד דכשאוכל דבר הנחרך מחשיבו לאכילה ואסור וכן כתב הגאון פני יאושע בח"ב בשו"ת שבסוף הספר [הנעתקות מספר בית אפרים] סי' ט' על פי דברי הרא"ש ודקדק מלשון מרן בש"ע שכתב מותר לקיימו דפוסק כן דאסור באכילה עי"ש ועיין בשו"ת הרב רמ"ץ א"ח סי' כ"ח שכתב בשם שו"ת בית אפרים בטעם היתר החלב בפסק דכיון דהחמץ הוא של נכרי שהוא מותר לו הוי כחרכו בזמן היתר דמותר אחר זמן איסורו וכתב דאין להקשות דסוף סוף אסור באכילה כמו שכתב הרא"ש וכו' דשאני התם כשאוכל דבר הנחרך מחשיבו לאכילה אבל בנדון דידן אינו אוכל דבר הנחרך רק החלב ע"כ.

ולדברי הרינון יצחק דמחשיב ליה כאוכל דבר הנחרך ממש יש לאסור באכילה ועי"ש בשו"ת רמ"ץ דהאריך מאד בדין זה ומסיק דמנהג ישראל תורה דאין לאכול החלב מבהמות שאוכלות חמץ בפסח כי אם כשאוכלות גם שאר דברים שחת וכיוצא שחרית וערבית דמה שכתב הבית אפרים דהוי כחרכו קודם זמנו כיון שהנכרי עשה בשעה שמותר לו לא מסתבר כלל לדמותו לחרכו דהתם בשעת ביאת האיסור חמץ אינו חמץ אלא גחלים ואפר וזה לא אסרה תורה אבל לאחר זמן איסורו כיון דחמץ של נכרי אסור לישראל מדלא כתיב לך באכילה אם כן כמה שאסור חלב שנתהוה מחמץ של ישראל כן אסור מחמץ של נכרי כיון דגם חמצו של נכרי אסור באכילה ובהנאה ואף אי הוי שלא כדרך הנעשה אסור ויש לומר דאסור מן התורה עיין משנה למלך פרק ה' מיסודי התורה [עיין מה שרשמתי אני הדל בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות כ"ב] ודחה ראית הבי"א ושקיל וטרי בזה ושוב כתב דיש היתר מטעם זה וזה גורם והאריך בחילוקי דינים בזה ומסיק כנז"ל: ובספר כרם שלמה [חאאס] ליו"ד בסי' ס' על מה שכתב הרמ"א בהמה שפטמה וכו' כתב דמדין זה היה אוסר הג' מוהרר"ד אפענהיים לשתות החלב בפסח ובפליתי מתירו דאין לך שלא כדרך הנאתן יותר מזה ועיין ת"מ ח"ג שמיישב דעת מוהרד"א עכ"ל והרב בישועות יעקב ביו"ד סי ס' שקיל וטרי בדין בהמה שנתפטמה בדברים האסורים ובסוף דבריו כתב יש לי מקום עיון במה שנהגו למכור בפסח הבהמות

להאכילן חמץ כמו שכתב בסי' תמ"ח עי"ש שהסכמתי עם המתירים בתנאי שהבהמות ימכרו לנכרי אחד והחמץ לאחר שלא יהיה הערמה ניכרת ומה שנוהגין לקנות החלב מן העכום"ז מטעם דלא נתפטמה כל ימיה באיסור ולפמ"ש יש בזה מקום עיון כיון דבחמץ אף זוז"ג אסור משום דלא מהני ביטול דיש לו מתירין אחר זמנו או חומרא דחמץ אם כן מהראוי לאסור החלב בחג הפסח אף שאין כל מאכלה רק חמץ עכ"ל ומרן החבי"ף כתב בס' רוח חיים סי' תמ"ח וז"ל לשתות חלב מבהמות עכום"ז בפסח נראה לאסור שמא מאכילה חמץ בתוך הפסח ועיין פנים מאירות סי' יו"ד וכו' עי"ש והנה ס' פנים מאירות אין אתי והרב זכור לאברהם בסי' תמ"ח הזכיר תשובת הפנים מאירות לענין איסור אכילת הבהמה חמץ ולא הובא שם לענין החלב עי"ש:

הנה הבאתי מערכה מול מערכה הללו אוסרין ואלו מתירין ובודאי דראוי ונכון הדבר להחמיר מהחלב שאוכלת הבהמות חמץ בפסח אבל מה שהפריז בספר רינון יצחק הנ"ל לאסור אף החלב מן הבהמה שאכלה עד זמן איסור חמץ אין נראה שיהיה כן דעת שאר פוסקים האוסרים הנ"ל דלא אסרו אלא אם הבהמות אוכלות חמץ בזמן איסורו וכל כי הא ודאי אם איתא דהכי סברי לא הוי שתקי מלאשמועינן דאם אכלה חמץ קודם איסורו גם כן אסור ולכן נראה דשפיר דמי להורות היתר בזה כמשמעות דברי הפוסקים הנז"ל ובס' ימי שלמה בד' כ"א ע"א כתב בשם ס' מועד לכל חי ד' ט' לא ישתה חלב מבהמת עכום"ז תוך הפסח כמ"ש בלב חיים ח"ג וברוח חיים וכן נראה דסובר הרב עיני דוד שהביא שם ועי"ש מאי דשקלו וטרו הוא ומר תלמידו ידי"ן הרב המגיה נר"ו בכונת מרן חיד"א בס' שיורי ברכה שהבאתי בראש האות במה שכתב וצריך להתיישב ודבריהם דחוקים ואין להאריך: אחר זמן רב הגיע לידי ס' קיצור שולחן ערוך להרה"ג מוהר"ש גאנצפריד נר"ו וראיתי שבסי' קי"ז אות י"ג הזכיר מחלוקת הפוסקים דיש אוסרין ויש מתירין וסיים ושומר נפשו יחמיר ובפרט במקום שנהגו לאסור חלילה להתיר ושם בהגהה הזכיר מה שכתב בתשובה מאהבה ח"ג [שרמז בכרם שלמה] וגם דברי הפרמ"ג ופרי תואר בסי' ס' וחיי אדם ופקפק על מה שכתב שם בשם הפליתי דהוי שלא כדרך הנאתן דמלבד מה שדחה זה בשו"ת תש"מ הנ"ל דעל כל פנים מדרבנן אסור ועוד דאמאי לא יחשב כדרך הנאתן הלא אדעתא דהכי זורעין התבואות לעשות מהן יי"ש ובמותר לפטם הבהמות וכתב דבתועפות ראם סי' י"ג כתב להתיר ומכל מקום לא מלאו לבו להקל והביא גם מה שכתב הרב ישועות יעקב בא"ח הנ"ל וגם בא לידי ספר שבילי דוד על יו"ד וראיתי בסי' רי"ו אות ד ציין למה שכתב בספרו בא"ח סי' תמ"ח ואינו מצוי אצלי וגם במה שכתב עוד ביו"ד שם לא פניתי כעת לעיין בדבריו עי"ש: ועל מה שכתב בתשובה מאהבה הנ"ל

לפקפק דעל כל פנים מדרבנן אסור הנה לכאורה היה אפשר להליץ בעדו דאולי כוונתו לסמוך אדעת התוס' בקידושין ד' נ"ו ע"ב ד"ה המקדש דשלא כדרך הנאה מותר גמור הוא וכמו שהוכיח מדבריהם רבינו המשנה למלך בפרק ה' מהלכות יסודי התורה דין ח' [ד"ה וראיתי להתוס' בפ"ב דקידושין] עי"ש וכן דעת הראבי"ה שהביא המרדכי בפרק כל שעה סי' תקמ"ה דהא דאמרינן האוכל חלב חי פטור הוא פטור ומותר משום דהוי שלא כדרך הנאה אלא דבאמת אין זו סמיכה עיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הכף אות כ"ב [והיא ל"ו נדפסה בס"ד בספרי שדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' כ"ב עי"ש] ועיניך תחזנה דנחלקו רבנן קמאי ובתראי בהא דאמרינן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן שלא כדרך הנאתן דמשמע דאיסורא מיהא איכא אם היינו איסור דאוריתא כחצי שיעור וכיוצא או אינו אלא איסור דרבנן ועל הוכחת הרב משנה למלך מדברי התוס' הנ"ל רשמתי שם שו"ת הרב כתב סופר א"ח סי' קי"א אות ב' שדחה הוכחתו וגם כתב דסברת ראבי"ה שבמרדכי הנ"ל יחידאה היא ולא סמכינן עלה עי"ש.

הנה כי כן תמיהת הרב תשובה מאהבה הנ"ל תמיהה קיימת היא דודאי מידי איסורא לא פליט וכן מצאתי בשו"ת הרב רמ"ץ חיו"ד סי' ל"ח שהביא בשם חכם אחד שתמה על דברי הרב הפליתי דמכל מקום אסור מדרבנן והגאון המחבר רצה ליישב על פי דברי התוס' בקידושין והמשנה למלך הנ"ל ולא נתקררה דעתו דהא ודאי איכא איסורא וכו' עי"ש שהחכם הנ"ל השיג עוד דאף אי נימא דשלא כדרך הנאתן מותר תינח בלחם חמץ חשיב שלא כדה"ן לתת החמץ למזון בהמות אבל הברייי"א שהוא הנשאר ממה שעושים יי"ש מתבואה דרך הנאתו הוא ואסור וכדברי הקיצור ש"ע הנ"ל וצדד הג' רמ"ץ לומר דגם לחם חמץ חשיב דרך הנאתן לדעת הסוברים דלוקין אהנאה דאף דעומד לאכילה חשיב הנאה כדרך הנאתן:

והן עתה בא לידי שו"ת תורת חסד חלק א"ח הנד"מ לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסי' כ"א שעמד בזה אם מותר לאכול בפסח חלב מבהמות נכרים שמאכילים אותן חמץ שהפרי מגדים אוסר לכתחלה דזה וזה גורם אסור לכתחלה והבית אפרים מיקל בזה ונשאל להורות הלכה למעשה ובתשובתו העמיק הרחיב בחריפות ובקיאות ואכתוב תמצית דב"ק בזה ראשון תחלה כתב דלכאורה אין להתיר לקנות החלב מן הנכרים מדין זו"זגורם חדא דלא שרי זוז"ג לכתחילה והקנין יש לומר דחשיב לכתחילה ועוד דזוז"ג לא מהני לאיסור חמץ כמו שכתב המג"א סי' תמ"ה סק"ה וסתר הטעם הראשון [דהקנין לא חשיב לכתחילה] כיון שכבר נעשה ביד נכרי הזוז"ג ולטעם השני כתב דיש לומר דתלי בעיקר טעם ההיתר דזוז"ג דלשיטת הר"ן בסוף פרק שלישי דע"ז דהוא מדין ביטול

דהוי כאילו נתבטל האיסור יש לומר דבחמץ בפסח דלא מהני ביטול דאיסורו במשהו הכי נמי לא מהני ביה זה וזה גורם ולשיטת התוס' בכמה דוכתי דלאו מדין ביטול הוא יש לומר דגם באיסורי משהו שרי זוז"ג ופלפל בטעמים אלו ושוב כתב באות ב' דיש לומר דגם לטעם הר"ן דהוא משום ביטול מותר בנדון דידן חדא דאף בנתפטמה מאיסור לבד לא חשיב אוכל את האיסור אלא נהנה מן האיסור כמו שכתבו הפרי חדש ושפתי כהן ביו"ד סי' ס' דנתפטמה רק מאיסור אינו אסור אלא באיסורי הנאה ולא באיסורי אכילה ובריש סי' תמ"ז מבואר מחלוקת הפוסקים אי חמץ בפסח אוסר במשהו גם בהנאה או דוקא באכילה ודעת הראב"ד וכן נראה דעת הר"ן שלהי ע"ז דבהנאה אינו אוסר במשהו ולדעתם יש לומר דבחמץ יש להתיר בזה וזה גורם בנדון זה דאינו אוכל האיסור אלא נהנה ובהנאה איכא ביטול ועוד דבהכרח לומר דהר"ן מעולם לא עלה על דעתו לומר דבדין זוז"ג אין היתר אלא על פי אופני ביטול איסור שנתערב דאם כן היה צריך להיות כח ההיתר רובא והרי אפילו בשכחן שוה אמרינן זה וזה גורם מותר וכו' אלא ודאי דהסברא בזה הוא דכיון דאם הגורם הוא האיסור לבד אינו אלא הנאה ולא אכילה כמו שכתבו הש"ך ופ"ח כשגורמים שניהם האיסור וההיתר יחד אף שכחן שוה קליש איסוריה ולא חל על הנגרם שם איסור מאחר שלא האיסור לבדו פעל גורם זה ולכן גם בחמץ דאסור במשהו יש לומר דלא החמירו חכמים בזה וזה גורם ובאות ג' כתב דנראה לסייע סברת המג"א דבחמץ זוז"ג אסור ממה שאמרו בירושלמי בפרק ב' דערלה הלכה ז' ופרק ה' דע"ז הלכה י"א והאריך לדחות זה: ובאות ד' הביא מה שכתב הפליתי דבהמה שנתפטמה בחמץ בפסח אף דאסור בהנאה הוי שלא כדרך הנאתן והאריך לתמוה עליו דמכל מקום אסור מדרבנן [כתמיהת התש"מ הנ"ל וגם דחה הוכחת המשל"מ מדברי התוס' דקידושין אך לא הזכיר סברת ראבי"ה שבמרדכי פרק כל שעה הנ"ל עי"ש] וכתב דאולי כונתו דכיון דאסור רק מדרבנן יש לסמוך בזה על צדדים וטעמים אחרים להתיר בזה [ולא הזכיר כלל דעת רבנן קדישי שהבאתי בקונטריס הכללים הנ"ל דסברי דאיכא איסור תורה בחצי שיעור וכו' עי"ש] וכתב באות ה' דאף אם נאמר דלקנות מנכרים הוי לכתחלה דאסור בזה וזה גורם [שהוא עיקר ההיתר בנדון דידן] אהני לן סברת הפליתי דהוי שלא כדרך הנאה לומר דלא אסרו רבנן שלא כדרך הנאה לאסור לכתחלה מדרבנן בזה וזה גורם ושוב שקיל וטרי באיסורין דרבנן אי אמרינן זה וזה גורם אסור לכתחלה ומסיק דאף אם נאמר דגם באיסורין דרבנן אסרו לכתחלה זה וזה גורם מכל מקום בשלא כדרך הנאה אפשר דזוז"ג שרי לכתחלה אלא שאם מפטמין הבהמות מפסולת הברייי"א הוי"ז שמיוחד תמיד למאכל בהמה אם כן הוי דרך הנאתן וליתא להיתר הכו"פ בזה.

ובאות ו' כתב דיש לדון בחלב המתהוה ממאכל חמץ שיצא מתורת אוכל ונשתנה ענייניו וצורתו והפרי מגדים כתב דתלי זה באם חמץ בפסח מנשרפין או מהנקברין דאפרן אסור והבית אפרים מדמה לחרכו קודם זמנו והאריך לדחות סברתם ובאות ז כתב דיש לדון במה שנחלקו הפוסקים אי באיסורין אזלינן בתר השתא או בתר מעיקרא [עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים ונדפס בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות שמ"ט] וחילק בכמה פנים וכתב דאף הסוברים דאזלינן בתר מעיקרא יודו להתיר בחלב דחידוש הוא דשרי רחמנא איסור אבר מן החי הואיל ואישתרי אישתרי נמי איסור ושוב כתב לצדד עוד ומסיק ועל כל פנים לדעת הסוברים דאזלינן בתר השתא יש צירוף היתר בנדון זה ולכן יש להקל לצורך גדול לסמוך על כל היתרים הנ"ל: אחר שנים רבות השגתי ספר יקר גילוי דעת לידידי הגאון אישי כהן גדול שלום מרדכי אבד"ק ברעזאן יצ"ו וראיתי שם בדף רי"ח ע"ב אות י"ב אשר דבר בקדשו בענין זה ולפי שספר הזה לא נתפשט במקומות אלו ראיתי להעתיק תורף דב"ק והוא זה בשפתי דעת סי' ס' סק"ה חקר בדין בהמות נכרים שאוכלות חמץ בפסח אם החלב מותר ואחר מעת לעת ודאי מותר ועיין בשו"ת ספ"י [אולי הוא ספר יהושע שמביאים האחרונים ואינו מצוי אצלי]

סי' ג'

ובהשמטות שאחר סי' ט"ז שהאריך להשיג על דברי הפרי מגדים ומה שכתב שם מדברי המג"א סי' תמ"ח סק"ח דבחמץ בפסח דאסור במשהו גם זה וזה גורם אסור באמת שכן הוא בכסף משנה בחמישי מהלכות נדרים הלכה י"ג דבדבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל גם זה וזה גורם אסור ונעלם זה מהספ"י אבל בשו"ת ב"א [בית אפרים כן נראה בהשערה] א"ח סוף סי' ל"ה חידש דכיון דלנכרי החמץ מותר והוא עושה בשלו דמי לחרכו קודם זמנו דמותר והכא נמי הרי נשתנה לחלב עי"ש.

וצ"ע דהא מבואר במג"א סי' תמ"ב סקי"ד דגם בחרכו קודם זמנו אסור באכילה וצריך לומר שסובר דהכא דנשתנה לגמרי לדבר אחר עדיף דלא שייך בזה לומר שמחשיבו לאוכל שוב ראיתי בשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ח שפקפק בדברי הב"א דלא דמי לחרכו קודם זמנו כיון דלישראל אסור ולפי מה שכתבתי למעלה [בסק"ה] דבאיסור שנתבטל ביד נכרי שרי לישראל יש לומר דהכא נמי שנשתנה לדבר אחר לגמרי ביד נכרי [שרי] ויש לדון עוד בזה לפי מה שכתב בשערי תשובה סי' תס"ז דבחמץ של נכרי יש לומר דלא גזרו גזרת משהו בפסח [והביא עוד כמה גדולים שסוברים כן] אם כן גם זה וזה גורם מותר בשל נכרי והן אמת דבירושלמי פרק שני דערלה הלכה ו' מבואר דבחמצן

של כותים לאחר הפסח גם זה וזה גורם אסור והובא בתוי"ר לא"ח סי' תמ"ב ובמג"א שם סק"ט בשם הרמב"ן ושערי תשובה בשם פמ"א ושב"י בזה אבל המעיין בירושלמי שם ימצא דגם בכל דבר פוסק כרבי אליעזר ואנן לא קיימא לן הכי כדכתב במראה הפנים פרק חמישי דמסכת ע"ז הלכה י"א וגם מדברי הרב העיטור ורבינו ירוחם שהובאו בבית יוסף יורה דעה סוף סי' קט"ו דיליף מחמץ לחלב של עכום"ז מוכח דאין לחלק ועיין בחתם סופר א"ח סי' ח"ק באמצע התשובה בזה: לכן יש מקום לקיים דברי הב"א וכן ראיתי בשערי רחמים בשם הגאון מוהר"ח מוואלאזין שפסק להתיר כסברת הב"א הנ"ל ומ"ש בשו"ת מוהרי"א חלק א"ח סי' קכ"ו שהעלה גם כן להקל ובספר תשובה מאהבה חלק שלישי יורה דעה סי' סמ"ך הביא בשם הגאון מוהר"ד אופנהיים שהכריז איסור ברבים והוא האריך והניח בצ"ע וסיים דבעל נפש יזהר.

גם בשו"ת תוע"ר אורח חיים סי' י"ג צידד להקל אלא שלא מלאו לבו להקל נגד הפרי מגדים ואני מצאתי בפרי מגדים באשל אברהם סוף סי' תמ"ז שהעיד בפשיטות דהמנהג להקל לאכול החלב של בהמת עכום"ז האוכלת חמץ ואולי מיירי באוכלת גם היתר ועיין עוד בישועות יעקב שם ובנשמת אדם כלל קכ"ג וראיתי בשו"ת רח"ב בסוף חלק א"ח שצדד בבהמות שאוכלות ברא"ה דהוי חמץ נוקשה אבל ראיתי באשל אברהם לא"ח מהגה"ק אבד"ק בוטשאטש שדחה היתר זה ומכל מקום אם אוכלות גם דבר היתר יש להקל בפשיטות ומכל מקום הנוהגים למכור בהמות לפסח להאכילם חמץ [ומצאתי בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ס"ב שהביא תשובת הנודע ביהודה שפסק להתיר למכור לעכו"ם אחד הבהמות והחמץ ודלא כהתבואת שור וכתב וז"ל אני מורה להקל עכ"ל] נראה דאין להתיר לקבל החלב מהנכרי הקונה דמלבד דהוי הערמה נכרת אף גם יש לאסור דהא נהנה בפסח ממה שמאכילין בהמתו חמץ ועיין מקור חיים סי' תמ"ח ובסי' תס"ז במ"ש בשם הפני יהושע ותבין דבנדון דידן שעושה מעשה ואוכל החלב אסור מדינא וכן אני מורה תמיד והשומע יתברך עכ"ל יצ"ו:ובספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב כתב בשם שו"ת דבר משה מהדורא תניינא דלפי מה שכתב בספר גור אריה יהודה דחמץ שנתבטל אצל נכרי בששים מותר ישראל לאוכלו מטעם זה התיר החלב מבהמות שאוכלות חמץ בפסח דהוי רק זה וזה גורם ובפסח אסור זה וזה גורם מחמת דהוי במשהו אכן בשל נכרי דבטל בששים מותר זה וזה גורם ועוד כתב שם בריש ע"ב בשם שו"ת בר לואי שמתיר לאכול חלב מבהמה שאוכלת חמץ בפסח וצריך לעיין בגוף הספר לידע באיזה חמץ ובהמה של מי וטעם ההיתר ואינו מצוי אצלי [כי אם החלק ב' שהוא על אהע"ז וח"מ]:

ובשו"ת בית יצחק לידידי הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו בחלק א"ח במפתחות לסי' ס"ח כתב שהגאון בית אפרים בסוף סי' ל"ה התיר חלב מבהמה של עכומ"ז שאוכלת חמץ בפסח דכיון דהנכרי מאכיל בהיתר דלדידיה אין איסור לא מיקרי נתפטמה באיסורי הנאה ותמה עליו דאם כדבריו קשה בסוגיא דעבודה זרה ד' מ"ט ע"א דרמינן מתנייתא אהדדי תנא חדא שדה שנזדבלה בזבל ע"ז תחרש פרה שנתפטמה בכרשיני ע"ז תשחט ותניא אידך שדה תבור ופרה תרזה לישני דמיירי שנתפטמה אצל נכרי דודאי אין הנכרי מצווה אלא שלא לעבוד עכומ"ז אבל ליהנות מותר וכן כתב במנחת חינוך מצוה תכ"ח ומדלא משני הכי שמעינן דאין חילוק ולכן אין להתיר אלא אם אוכלת מאכלים המותרים בכל יום כמו שכתבו הפוסקים ובספר בית יצחק יו"ד ח"ב להגאון הנ"ל יצ"ו שנדפס חדש ממש ראיתי בקונטריס אחרון בסוף סי' יו"ד הביא מה שכתב הוא עצמו בבית יצחק חלק א"ח לדחות היתר הגאון בית אפרים מכח סוגיא דע"ז הנ"ל וכתב ששוב ראה שהגאון מוהרש"ק בס' שנות חיים סי' ש' התיר החלב דזה וזה גורם אסור בפסח משום דהוי משהו וחמץ של נכרי אינו במשהו וכתב על דבריו דהיתר זה לא נדחה מגמרא הנ"ל דדוקא חמץ דמה שהוא במשהו הוא משום דעובר בבל יראה הוא דאמרינן דשל נכרי אינו במשהו אבל איסור ע"ז במשהו אף ע"ז של עכומ"ז לכן זה וזה גורם אסור אף בע"ז של עכומ"ז ולא קשיא מסוגיא הנ"ל אלא דמכל מקום אין סומכין על היתר זה נגד הפרי מגדים בסי' תמ"ח באשל אברהם סק"א שכתב דחמץ של נכרי במשהו לכן גם לענין החלב אין לסמוך על זה לכתחלה:

והגאון מוהר"ם שיק בסי' רי"ב נשאל בישראל שמקבל בהמות מאחרים לפטמם בשכר ואחריות עליו והחלב מקבל המפטם בשכרו והוא חשוד להאכיל את הבהמות חמץ בפסח אם מותר לקנות ממנו חלב בפסח והביא דעות האוסרים והמתירים והאריך במשא ומתן בכל הצדדים שיש לצדד לאיסור ולהיתר דהוי שלא כדרך אכילתן ודהוי זה וזה גורם ואם החלב בא מן האברים או מן המאכל או משניהם ואם יש לומר דנהפך המאכל והיה לחלב ומותר כההיא דרבינו יונה שכתבו הפוסקים בא"ח סי' רט"ז שהדבש מהפך כל מה שנותנים בתוכו ודינו כדבש או אם היתר זה אינו אלא בדבר האסור באכילה ולא בדבר האסור בהנאה וכו' ומסיק וז"ל לכן בנדון הנ"ל נראה לי דאסור לישראל לקנות ממנו וכן מבואר בשערי תשובה סי' תמ"ח שמביא כן בשם ספר בית אפרים שמן הנכרי מותר ומישראל אסור וס' בית אפרים אינו בידי לעיין בו ועל כל פנים לדעתי גם על פי מה שכתבתי לעיל נראה כן לדינא גם בסוף סי' רכ"ב כתב בחלב, של פרות האוכלות חמץ בפסח הסכמתי דבפרה של נכרי שאוכלת חמץ מותר לשתותה

בפסח משום שאין לנכרי בזה שום איסור אבל ישראל המאכיל לבהמתו חמץ בפסח אסור כמו שהסכים בשערי תשובה ואם רק קודם שעה ששית אכלה חמץ בודאי מותר אף בפרה של ישראל אלו תורף דב"ק:

ובספר יד יהודה להגאון מוהרי"ל לאנדא יצ"ו שנדפס בשנת תרנ"ב [והוא להלכות שחיטה וכו'] בהשמטות הספר בדף קמ"ו ע"ג האריך בדין בהמה שנתפטמה מדברים האסורים ובתוך דבריו השיב על דברי הבית אפרים הנ"ל לכן אעתיק דב"ק בזה והוא שבדף קמ"ז סק"ב הביא דעת הגאון שפתי כהן שאוסר אם אכלה כל ימיה מאכל האסור בהנאה ושהגאון פרי חדש מתיר גם בזה וכתב על זה וז"ל ובאמת בהפוסקים לא נמצא מבואר זה והתוספות לא כתבו כן אלא לפום ריהטא והשפתי כהן סבר דהוא מחמת שלא האכילה כל היום רק אכלה שאר דברים גם כן ומי יודע אולי גם אם אכלה רק זה לבד גם כן לא ברירא להו אך באגודה אוסר בזה והשפתי כהן סובר דהוא דבר הפשוט בגמרא דע"ז שם דדוקא אם הוא זה וזה גורם מותר אבל אם אכלה כל ימיה תו אין כאן זה וזה גורם ומה שאמר הכרתי ופלתי דדוקא בכרשיני ע"ז דאסור גם שלא כדרך הנאתן אבל באיסורי הנאה דשלא כדרך הנאתן מותר הבהמה מותרת וכי זה דרך הנאתן שיתחלק האיסור לשפע מזון לבהמה דבר תימא כתב דמאכל שעומד רק לאכילת בהמה בודאי זה דרך הנאה היא ובאמת גם בעכום"ז מותר שלא כדרך הנאה כמו שביארתי שם אם כן על כרחין זה דרך הנאה היא וכן מה שרצה הפרי מגדים מתחלה לחלק בין איסורי הנאה דאפרן מותר ובין עכום"ז דאפרה אסור נמי אינו דאם היה אפר וטינופת מתחלה לא היתה הבהמה אוכלת אותו כלל וכל הנאת הבהמה הוא רק ממאכל משובח אם כן האיסור משובח גורם לבהמה שתאכל ותחיה מזה ובעצמו הרגיש הפרי מגדים דעל כרחין אין לחלק כן מהא דאין נוטעים אגוז של ערלה הגם דהאגוז כלה לגמרי ואפר ערלה מותר והוא מזה הטעם דאם היה מתחילה אפר לא היה ראוי לנטיעה כלל אם כן האיסור משובח גרם לו וראיתי בחידושי הרמב"ן על ע"ז שהביא ירושלמי דחכמים מודים באגוז משום דכלה לגמרי מיהו אין זה לפי גמרא שלנו ומזה תראה דמה שכתב בבית אפרים א"ח סי' ל"ה על היתר החלב מבהמות שאוכלות חמץ בפסח מפני שהחמץ נעשה אפר טרם שבא ליד ישראל זה אינו חוץ מה שהיה לו טעות בזה דהא החלב בא ממה שאכלה הבהמה חמץ משובח לה ואם היה אפר מתחילה לא היתה אוכלת אם כן חמץ המשובח גרם להחלב שיבוא עכ"ל בזה: שוב כתב לבאר כמה פרטי דינים בענין זה וזה גורם ואעתיק בזה סיום דב"ק הנוגע למאי דאיירינן בה וז"ל בדף קמ"ח ע"ג סוף סק"ג על כן הבהמות שאוכלות חמץ בפסח מותר לקנותן ולשחטן מיד כיון שכבר

נעשה הזה וזה גורם תו הוי כדיעבד ומותר לקנות אותם לכתחלה כמו פרה שנתפטמה בכרשיני עכומ"ז וכן מותר לקנות החלב ולשתותה באין חשש כלל כן נראה ברור להלכה ולמעשה: ה) נכרי הביא מין פירות [הנקרא בדקוק] בתוך הסל למכור וראה ישראל אחד שיש בסל כמראה קמח וירא לנפשו לאכול מהן מפני מראה הקמח שבסל ובא חברו והוא שו"ב ואכל מהן בפרהסייא באמרו כי אין שום חשש יען שבאותם המקומות אין אוכלים קמח חטים ואין מצוי חטים ביניהם כלל רק קמח ממין קטניות הנקרא ציר"א ולעזה עליו המדינה כי הוא מזלזל באיסורין והובא בפלילים בפני הבית דין והדיינים וגזרו עליו הרחקה שלשים יום ולא די להם זאת ויבקשו לשלוח יד להעבירו מאומנתו נשאל על זה הרב הגדול רל"ץ יש"א ברכה יצ"ו בספר שמחה לאיש סי' ז' והשיב שלא עשו יפה במה שהרחיקוהו ואף כי להעבירו מאומנתו הס כי לא להזכיר כי יש כמה ספקות שמא לא אכל מהקמח ושמא היה הקמח יבש ולא נלתתו החטים ושמא הוא קמח מן ציר"א הנ"ל אשר החליט מרן חיד"א בספר חיים שאל ח"ב סי' מ"ז שאינו מין דגן אלא מין קטניות ובפרט שיש לתלות במצוי וכיון שאין מצוי במקומות ההם קמח חטים יש לתלות שהוא קמח ציר"א המצוי ולכן אינו מן הדין להענישו כל כך עי"ש.

ונראה להוכיח דאין לחוש לדבר שאין רגילים באותו מקום מהא דתניא בפרק כל שעה ד' מ' ע"א הקמחין והסלתות של נכרים של כפרים טהורים משום דאין דרכם ללתות החטים שלהם ולא הוכשרו עי"ש ולכן מדינא היה מותר ליקח קמח מן השוק כמבואר בסי' תנ"ג לפי שלא היו נוהגים ללתות:ו) הוה עובדא אחד קנה שק עם מצות בחול המועד פסח מעכומ"ז אחד על דרך המפולש הנקרא שאסטע והנכרי אמר שמצא השק עם המצות בדרך ובדרך זה מצויים עוברים ושבים ושוב בא יהודי באותו הדרך ואמר להקונה הנ"ל שפגע ביהודים נוסעים כנגדו ואמרו לו שאבדו שק עם מצות ושאל הקונה אם מותר לאכול אלו המצות או על כל פנים אם מותר להשהותם עד אחר הפסח נשאל על זה הגאבד"ק טארלא בשו"ת דבר אליהו סי' י"ד והשיב דלכאורה יש בזה שתי ספיקות. א) דילמא לאו מצה הם רק שאחד אפה חמץ בדמות מצה. ב) אם תמצא לומר שאלו הם המצות שאבדו היהודים הנ"ל עדיין יש לחוש שמא נתחמצו ביד הנכרי על ידי איזו סבה והשיב על ראשון דכל שיש טורח לעשות לא טרחי אינשי והביא סוגיא דעירובין ד' צ"ו גבי מוצא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטים כשרים ודברי הרמב"ם בפרק י"ט מהלכות שבת הלכה כ"ג ודברי הטור בסי' ש"א ודברי המג"א בסי' י"א סק"א ודברי הש"ע בסי' ט"ל סעיף ו' גבי נמצאו תפילין ביד נכרי וכו' ודברי הט"ז בסי' כ' סק"א גבי ציצית שנמצאו ביד נכרי וכו' והביא שיש סוברים דדוקא בלבן אבל בתכלת בעינן

שתי חותמות וביאר הרב ישועות יעקב דלענין מצות סגי בסימן אחד אבל תכלת דיכול לצמוח מזה איסור כלאים צריכים שני חותמות בכל זאת בנדון דידן הוי כשני חותמות דהא בבשר בעינן שתי חותמות ואפילו הכי אם חתיכה דישראל משונה משל נכרי מותר בלא חותם מכל שכן בנדון דידן דמשונה בעביה ובמראיתה ובנקבים שעליה זה ודאי הוי כשתי חותמות ואין לתלות שהם של נכרים והביא ש"ס דקידושין ד' ע"ג מצאו מהול אין בו משום אסופי דמוכח מזה דהיכא דאיכא הוכחה שנעשה מעשה כשרות מכשרינן אף ביוחסין דעשו בהם מעלה הכי נמי בנדון דידן דניכר במצות האלו שנעשה בהן סימני מצות של פסח בכל אופני הידור מצוה נוכל להכשירם: אך יש לחוש שמא נאסרו ביד עכומ"ז דאף דשמא נתפזר עליהן קמח אין לחוש דהוי דבר הניכר ואף אם נתפזר משהו שאינו נראה הרי בשביל ספק חשש משהו אינו חייב לבערם וכו' אך יש לחוש שמא הניחם הנכרי על פת חמץ חם והוי צונן לתוך חם ועם שאין לחוש שכל מצה ומצה היתה מונחת על לחם חמץ חם כי זה דבר שאין הדעת סובלו אך יש לחוש שמא הניחם עם השק על חמץ חם ונאסרו איזה מצות מכל מקום יש לומר דאפילו הכי אין צריך לבער המצות דאף אם בודאי היה כן הוי תערובת יבש ביבש והב"ח והמג"א בסי' תמ"ז ותס"ז פסקו דבמקום הפסד מרובה יבש ביבש בטל ברוב אף באיסור חמץ לענין בל יראה מכל שכן בנדון דידן דאינו אלא חשש בעלמא דמותר להשהותו אף בלא הפסד מרובה:

שוב כתב דאף אם נחוש שהנכרי זייף והמצות הן חמץ אין צריך לבער על פי מה שכתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ח סק"ה דאם קנה דבר מנכרי ואחר פסח נודע לו שהיה בתוכו חמץ מותר החמץ לאחר הפסח דאיסורא לא ניחא ליה דליקני והוי חמצו של נכרי ואפילו אם נודע בתוך הפסח יכול להחזיר לנכרי משום מקח טעות דחמץ אינו שוה כלום אצל ישראל והוי ביטול מקח לגמרי ואף דהרב מקור חיים שם חלק עליו וסובר דמכל מקום החמץ אסור הנה מלבד שיש לפקפק בדבריו וכו' ועוד אף אם נאמר כסברתו להחמיר יש תקנה כמו שהמציא הוא בעצמו דאפילו בפסח יכול למושכו לבית נכרי אחר והנכרי אחר יקבל אחריותו עליו עי"ש וזה בודאי חמץ אבל כאן בספק חמץ יכול להפקיד אצל נכרי שכנו אף סתם בלי קבלת אחריות בפירוש דהא בדיניהם מחויב באחריות אפילו בסתם פקדון אם כן על צד היותר טוב יכול לעשות תקנה להניחם אצל נכרי המוכר דשרי לכתחלה עיין מגן אברהם סי' ת"מ סק"א או אפילו אצל נכרי אחר ואין לומר דלא חשיב מקח טעות בנדון דידן כיון דהנכרי עומד וצווח שלא נעשה בהן מעשה האוסר שהרי הרמ"א בח"מ סי' רל"ב פסק דאפילו טרפה שאנו אוסרים מספק מבטל המקח ואין המוכר יכול לומר אייתי ראיה דטרפה היא וגדולה מזו כתב הר"ן בפרק אלו טרפות דאף

הדבר שמחמירין בחומרת הגאונים גם כן מפסיד המקח אם כן אין החמץ של ישראל כלל לכן על צד היותר טוב יפקידנה אצל נכרי עד אחר הפסח: ועוד דבנדון דידן שנודע שהישראלים אבדו מצות הדברים מוכיחים שהן הן אותן מצות שנאבדו ודמיא למאי דאיפליגו רבי ורשב"ג גבי קבר שאבד הוא קבר שנמצא דאייתינן בפסחים ד' יו"ד על ובדק ואשכח ופסקינן בסי' תל"ט דזהו הככר שמצא ודוקא שמצא קודם זמן איסורו אבל אם הגיע שעה ששית פסקו הטור והבית חדש דאינו יכול לבטל וחשיב ספק תורה וצריך לבדוק כל הבית ולכן בנדון דידן אף שהדברים מוכיחים שהוא של ישראל בכל זאת מפני שהוא חשש איסור תורה יפקידם אצל נכרי ואם עבר הפסח ולא הפקידם מותרים מטעמים הנ"ל דהוי כשני חותמות ומשום דלא טרח לזייף כולי האי:

ז) חולה או קטן שצריכים לאכול חמץ אם יכולים לאכול בעצמם או על ידי אינו יהודי לא יאכילם ישראל דאיתא בירושלמי דמאכיל הוי כאוכל כן כתב בספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו ע"ב בשם תוספות ירושלמי: ואם מותר לומר לנכרי תן חמץ לתינוק ואני פורע רשמתי בסי' א' אות ו': סימן ג בענין תערובת או חשש תערובת חמץ א) חמץ שנתבטל קודם הפסח דנחלקו הראשונים אי אמרינן דחוזר וניעור כידוע כתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תס"ב אות י"א דבעיר הקודש ירושלים תוב"ב אף מי שנוהג כן לא נהיג כן אלא בודאי ולא בדאיכא ספיקא אי הוה איסור ונתבטל ע"כ מדבריו אלו נראה לדעתי העניה דאין כונתו לומר דמאן דסבירא ליה חוזר ונעור מודה הוא בספק דלא אמרינן חוזר ונעור אלא כונתו לומר דאף אם נאמר דמאן דאמר חוזר ונעור אף בספק סובר כן מכל מקום הנוהגים כסברא זו לא קבילו עלייהו חומרא זו אלא בודאי חמץ שנתבטל ולא בספק אך מדברי הרב טורי זהב בסי' תמ"ז סק"ז מתבאר דמאן דאית ליה חוזר ונעור אף בספק סובר כן אלא דמרן ידע פשר דבר להכריע בספק כמאן דאמר דאינו חוזר ונעור והרב זכור לאברהם בחלק א' ד' צ"ב ע"א שכתב בשמו דזה אתי אפילו למאן דאמר חוזר ונעור עי"ש אין לשונו מדוקדק דמשמע דגם למ"ד חו"ן אתי דין זה ואינו כן כאמור ומדברי הרב מוהר"א ענתבי בס' חכמה ומוסר ד' קס"ח אות ד"ן משמע קצת שסובר דבספק ליכא למאן דאמר חוזר ונעור עי"ש ויש לכוין דבריו למה שכתבנו כמו שיראה הרואה: אך מדברי הרב משאת משה ח"א סי' ב' שכתב בשמו מרן החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"א סוס"י י"ו נראה בעליל שסובר דהסוברים חו"ן לא אמרו כן אלא בודאי חמץ אבל לא בספק עי"ש ותמיהני שהשוה שם דעת מרן חיד"א לדעת הרב משאת משה ולענ"ד מדיקדוק לשונו נראה כדכתיבנא ומדברי מרן הב"י בבדק הבית סוף סי' תנ"א מבואר דמספקא ליה בדעת הסוברים חוזר ונעור אי אמרי הכי גם בספק

או דוקא בודאי עי"ש ומכל מקום אף אי נימא דמאן דסבר חוזר ונעור גם בספק אית ליה הכי מיהו לענין דינא נכון הדבר לומר דמסתמא הנוהגים חומרא זו לא נהגו אלא בודאי חמץ ולא בספק ועיין להרב מלאכת שלמה בסי' ד' דלא נחית לזה כלל ועי"ש בסי' ה' במאי דשקלו וטרו הוא וחביריו בנדונם אי נהיגי כמאן דאמר חוזר ונעור ודוק:ומדברי הרב מוהר"ח מודעי בזכרונותיו שבספר בירך משה ד' קנ"א ע"ג נראה דמנהג קושט"א כדעת מרן דאין חוזר ונעור שכתב דעמא דבר בקושטא לאכול שמן שומשמין לפי שאין שם ממשו של איסור עי"ש.

והרב פרי חדש בסי' תמ"ז ס"ה [ד"ה לאכול] כתב דאסור לאכול שמן שומשמין למאן דאית ליה חוזר ונעור והרב חכמה ומוסר ד' קס"ט אות ח"ן כתב דלמאן דסובר חוזר ונעור אסור לאוכלו בפסח והעיד כן בשם מוהרש"ל שהכריז כן ברבים דלא כמו שכתב בספר ברכת אליהו וכו' עי"ש ועיין למרן חיד"א בברכי יוסף סי' תמ"ז אות י"ד ותנ"ג אות ה' ואם כן כיון דבקושטא נהגו לאוכלו כמו שהעיד הרב הנ"ל מזה מוכח דנקטי כמאן דאמר דאין חוזר ונעור ומה שכתב במלאכת שלמה הנ"ל בדף ג' ע"ד דממה שכתב הרב זכור לאברהם בריש הלכות פסח דלענין פסח אנו אשכנזים ותופסים כדברי הרמ"א מוכח דמנהג קושטא דחו"ן וכו'.

לע"ד אינו מוכרח ואין מזה ראיה למתא קושטא יע"א דלא כתב כן על כל העולם רק באתריה דמר וכבר כתבתי דממה שכתב הרב מוהרח"מ מוכח דמנהג קושטא כהסוברים דאין חוזר ונעור [והרב זכר דבר ד' ג' ע"ב כתב מפורש דמ"ש הזל"א אנו כאשכנזים וכו' לא כתב אלא אאתריה דמר ועיין לקמן בסי' י"א אות ג' ד"ה ובספר] אלא דמכל מקום אין מזה הכרח גמור לומר דגם עתה כן הוא המנהג שם דיכול להיות שנשתנה המנהג ואכשור דרי והחמירו כמאן דאמר חוזר ונעור ועל כל פנים מדברי הרב זכור לאברהם אין הכרח כאמור וממה שכתב בספרו יקהיל שלמה בפסק המאקינא ד' ד' ע"ב מתבאר דלא פסיקא ליה מנהג קושטא אי כמאן דאמר חוזר ונעור או כמאן דאמר אין חוזר ונעור ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים ק"ך הביא דבריו מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב בסי' פ' שצידד לומר דגם הסוברים חוזר ונעור בספק לא מחזיקינן איסורא ותו דהוי ספק דרבנן דחוזר ונעור אינו אלא מדרבנן וכו' עי"ש והרב שלחן גבוה בסי' תנ"ג ס"ק י"א נראה שסובר שהסוברים חוזר ונעור הוא גם בספק אלא דהנוהגים כדעה זו לא קבלו עליהם חומרא דחו"ן אלא בודאי חמץ ולא בספק ויש לעשות ספק ספיקא ועי"ש בסי' תמ"ז סוף סקכ"ט ודוק.

ומדברי הרב נחפה בכסף ח"ב ד' ז' ע"ב [ד"ה עוד בא] נראה דמספקא ליה האי מילתא אי מאן דסבר לדינא חוזר ונעור הוא אף בספק או דוקא בודאי עי"ש: ומצאתי שבחידושי על הטוש"ע א"ח סי' תנ"א סז"ך הנה הבאתי מה שכתב הרב פרי חדש שם דדין שפוד ישן שצלו בו עופות וכו' מוסכם לכולי עלמא כיון דליכא ודאי חמץ אלא חשש ממלח שלא נבדק וכתבתי דהרב מטה יהודה חלק עליו והסכים דדין זה הוא רק למאן דאמר דאינו חוזר ונעור דכן מוכח ממה שכתב מרן בב"י ואני ההדיוט כתבתי על דבריו דמגוף דברי מרן בב"י אין הכרח דאף שכתב [על מה שכתב המרדכי לפי שטעם החמץ נתבטל קודם הפסח] וז"ל וכבר נתבאר בסי' תמ"ז שיש חולקין בדין זה וסוברים דחו"ן עכ"ל כבר נדחק רבינו הפרי חדש לפרש שלא כתב כן אלא לסיום דברי המרדכי ולא קאי אעיקרא דדינא וכו' אך מכל מקום מדברי מרן בבדק הבית מוכח דכוונתו בב"י היא כמו שהבין הרב מטה יהודה שהרי כתב וז"ל ומיהו בזה אפשר דמודו כיון דאין כאן חמץ ידוע אלא חשש מלח שלא נבדק עכ"ל כונתו ניכרת דלפי שכתב בב"י דדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים הדר ביה רב ואמר דיתכן דדין זה מוסכם שמעת מינה דכונתו בב"י היתה לומר דאין הכל מודים בזה אלא דמכל מקים דבר ה' בפי הפ"ח אמת דכיון דחיבור השולחן ערוך היה אחר שחיבר הבדק הבית כמו שהסכימו רבני האחרונים עיין יד מלאכי בכללי הש"ע סי' ט"ו ומשק ביתי בכללי הפוסקים ד' ח"י ע"ב ואף שאני ההדיוט כתבתי במקום אחר [עיין בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ג אות ל'] דאינו פשוט לומר כן מכל מקום הרבה מרבנן בתראי סברי הכי ואם כן [לדבריהם] מסתמא כונתו בש"ע היא כפי מה שביאר דעתו בבדק הבית וכמו שכתב הפר"ח דדין זה הוא מוסכם אליבא דכולי עלמא וכן כתב הרב אפי זוטרי דממה שכתב בבדק הבית מוכח דדין זה אליבא דכולי עלמא הוא וכתב שזו היא ג"כ כונתו בב"י וכו' עי"ש.

ואין נראה לדעתי העניה כן אלא אדרבא איפכא מסתברא דממה שכתב בבדק הבית מוכח דלא היתה כן כונתו בב"י ושם הבאתי מה שכתב בספר שיירי כנסת הגדולה והובא במג"א ומה שכתב הטו"ז בדין זה וסוף דבר כתבתי בדעת מרן בש"ע בזה דתלוי במחלוקת אם חיבור ש"ע קודם להבדק הבית או חיבור הבדק הבית קודם להש"ע אלו תורף הדברים שכתבתי שם ועתה אין מצוי אצלי ספר שיירי כנסת הגדולה ולא ספר מטה יהודה: ודע דכתב בחכמה ומוסר ד' קע"ב אות צ"ג בענין חומרת חוזר ונעור דאם אבותיו לא נהגו חומרא זו טוב יותר שלא לנהוג דעל ידי זה ניצול ממכשולות רבות ועל זה נאמר אל תהי חסיד הרבה אמנם אף מי שאינו נוהג חומרת חוזר ונעור ראוי לכל ירא שמים להחמיר על עצמו בדבר שנחלקו הפוסקים לתפוס סברת המחמיר אבל אם

הוא איסור דרבנן יחמיר על עצמו ויקל לאחרים: ב) חמץ שנתבטל קודם הפסח והוא נותן טעם לפגם אי אמרינן דחוזר ונעור עיין למרן החבי"ף בס' נשמת כל חי ח"א ד' כ"א ע"ג שהרבנים מטה יהודה וחמד משה וחמ"י כתבו דבנותן טעם לפגם לא אמרינן חוזר ונעור ושהרב חקרי לב בח"ב ליו"ד בשיירי א"ח סי' י"ד הכריע מדברי הרא"ש ומרן הב"י דגם בנותן טעם לפגם אמרינן חוזר ונעור ותמה על מה שכתב במטה יהודה בשם הפרי חדש דנותן טעם לפגם אינו חוזר ונעור דהלא כתב בפרי חדש סי' תמ"ז סעיף יו"ד דגם בנטל"פ חו"ן עי"ש וספר מטה יהודה אין מצוי אצלי אבל רואה אני דהא והא איתנהו דבסי' תמ"ז ס"ה [ד"ה ומ"ש אבל ובד"ה ואחר] כתב דבנותן טעם לפגם לכולי עלמא לא אמרינן חוזר ונעור ושם בסעיף יו"ד כתב כמו שכתב בנשמת כל חי בשמו דגם בנטל"פ אמרינן חו"ן וקשו דבריו אהדדי וכבר עמד בזה הרב נחפה בכסף בח"ב ד' ג' ע"ג ותירץ וז"ל דבשלמא לדעת ההגהה שתפס חומרת משהו שישנה בנטל"פ גם חומרת חו"ן יש להחמיר בנטל"פ אבל לדידן דלא נסבור כדעת האוסרים להחמיר במשהו בנטל"פ אף חומרת חו"ן לא מחמרינן ונפקא מינה להיכא שנתבטל קודם הפסח בששים ונפחת עד שעמד בפחות מששים לא אמרינן חו"ן לאוסר עכ"ל.

ולא זכיתי להבין היכי הוה סלקא דעתין לאוסרו משום שנפחת קודם הפסח דאם נפחת התערובת הרי האיסור וההיתר נפחתו יחד והן עוד היום הנשאר בטל הוא בששים [מה שלא הזכיר בנכ"ח את דברי הנחב"כ אינו מן התימה כי ספר נכ"ח נדפס שנת תקצ"ב והנחב"כ בשנת תג"ר] ועיין זכור לאברהם ח"א ד' צ"ז ע"א וע"ב ובנימוקיי על הש"ע סי' תמ"ז כתבתי דיש לדקדק מדברי שכנה"ג אות ח' שסובר דמאן דאמר חוזר ונעור הוא גם בנטל"פ ועתה אין מצוי אצלי ס' שיירי כנסת הגדולה ובשולחן ערוך הרב מוהרש"ז סי' תמ"ז אות מ"ז כתב שכל נטל"פ שנעשה קודם הפסח אינו חוזר ונעור והרב חכמה ומוסר ד' קס"ט ע"ב הביא המחלוקת בזה וסיים דיש להתיר מכח ס"ס ספק אי הלכה כהסוברים דאינו חוזר ונעור ואם תמצא לומר כמאן דאמר חוזר ונעור שמא הלכה כמאן דאמר דנותן טעם לפגם שרי בפסח וספק שמא הלכה כמאן דאמר דאם דנותן טעם לפגם ונתבשל קודם הפסח דאינו חו"ן וא"כ הרי לך תלתא ספיקי בדרבנן שהיא לקולא אפילו למאן דאמר נותן טעם לפגם אסור בפסח וזה ברור.

ומרן החבי"ף בס' רוח חיים בסי' תמ"ז אות ט' נראה דנקיט בפשיטות להקל בנטל"פ כשאוכל בצונן עי"ש שדבריו צריכים ביאור: ג) חמץ שנתבטל קודם הפסח למאן דאמר חוזר ונעור כתב הרב מג"א סי' תמ"ז סק"י דצריך לאוכלו קודם פסח ולא להשהותו ועיין שם להרבנים חק יעקב ומגן האלף אבלהרב חכמה ומוסר ד' ק"ע אות ס"ח כתב

דהרב בגדי ישע דחה דבריו בטוב טעם ודעת והעלה דיכול להשהותו לאחר הפסח אף לכתחלה.

ולי ההדיוט דברי המג"א צ"ע דהרי כתב בס"ק י"א דלח בלח מותר לקיימו לכולי עלמא ולכן נראה דמה שכתב המג"א דצריך לאוכלו קודם פסח לא בא אלא למעט מלאוכלו בפסח ומצאתי שהרב בית מאיר על א"ח בסי' תמ"ז סוף ס"ד ד' ס"ה ע"ג עמד מתמיה על המג"א בס"ק י"א דמנא ליה דמותר לקיימו הלא למ"ד חו"ן הוי כנתערב משהו בפסח דאסור להשהותו מחשש תקלת אכילת ואיהו גופיה בס"ק מ"ב כתב דלמאן דאמר חוזר ונעור מכל מקום אם נשתהה עד אחר הפסח מותר ומשמע דלהשהותו אסור עי"ש ומדלא השיג עליו ממה שכתב בס"ק יו"ד נראין הדברים דהבין כדכתיבנא בעניותין דאינו מוכרח דסובר דאסור להשהותו ובברכי יוסף סי' תמ"ז אות י"ד לענין אכילת שמן שומשין בפסח דמי שנוהג חומרת חו"ן אינו אוכלו כתב בשם מוהר"י זיין דצריך לבערו מהבית והוא השיב על דבריו דמותר להשהותו גם הרב חכמה ומוסר ד' קס"ט אות ח"ן כתב דכל שנוהג בחומרת חוזר ונעור אסור לו לאכול שמן שומשמין אבל מותר להשהותו דלא כמי שאסרו בשהיה ע"כ.

ובשו"ת בית שלמה סי' פ"ז ד' ג"ן ע"ד כתב בנ"ד שנתבטל קודם פסח אלא שבפסח חו"ן אף שבט"ז תמ"ז ס"ק י"ח מבואר דאסור להשהותו וכ"מ מפר"ח תמ"ב ורס"י תס"ז אבל מדברי מג"א תמ"ז ס"ק י"א מבואר דס"ל דמשום חו"ן אין איסור להשהות וכו' הא למדת דדבר זה שנוי במחלוקת וצריך לדעת מה יענו המתירים להשגת הג' בית מאיר דניחוש לתקלת אכילה ונראה דיש ליישב בפשיטות דדוקא בנתערב בפסח דלכולי עלמא אסור מחמירינן בשהיה מחשש תקלת אכילה אבל בנתערב קודם הפסח ונתבטל בששים דלדעת הרבה פוסקים מותר באכילה בפסח ולכן הסוברים דחוזר ונעור ואסור לדידהו באכילה בפסח מכל מקום לא יחמירו כל כך לאסור גם השהיה דאינהו מיכל אכלי ולדידן ליתסר בשהיה בתמיה וכיון דנקיטינן בעלמא אפושי פלוגתא לא מפישינן מסתבר לומר דלא החמירו אלא באכילה ולא תהיה מחלקותם מן הקצה אל הקצה ואין להקשות הרי בנתערב משהו בפסח יש אוסרים להשהותו עיין למרן הב"י סי' תס"ז [ד"ה ומ"ש ואם הוא ביו"ט אחרון] ובמפרשים על הש"ע סי' תמ"ו דחיישינן לתקלת אכילה אף דלדעת השאלתות ור"ת והרז"ה תערובת משהו בפסח מותר דבר מינה דההיא דכבר פשטה ההוראה והלכה רווחת בישראל דחמץ בפסח במשהו כמו שכתב הרשב"א שבבית יוסף ריש סי' תמ"ז מה שאין כן במחלוקת חוזר ונעור דהלכה רופפת וק"ל: ואם חומרת חוזר ונעור היא אפילו בצונן נסתפק בזה הרב הלכה ברורה הביא

דבריו הרב מאמר מרדכי סי' תמ"ז סק"ח וכתב דמדברי מג"א בסק"י הנ"ל מוכח דגם בצונן אסור למאן דאמר חוזר ונעור ושמהגהה שעל דברי המג"א מוכח דבצונן שרי ושכן מוכח מדברי הרב הלבוש וצדד בדעת הרב שכנה"ג ומסיק דלמעשה יש להחמיר: ולענין דבר שהוא נותן טעם לפגם בתוך הפסח אם מותר להשהותו להסוברים דאסור לאכלו ככתוב בסי' תמ"ז סעיף יו"ד ראיתי בספר חדש ספר זכרון לידידי הרה"ג מראזיטש יצ"ו בחלק א"ח בהלכות פסח ד' י"ג ע"א שכתב בשם שו"ת הר הכרמל סי' י"ד שנסתפק במרקחת או שומן שעומד בכלי חמץ בפסח אם יש לחוש שפולט בפסח להמאכל וצריך ביעור בפסח אף דהוי נותן טעם לפגם ואין בידי ספר הנ"ל לעיין בדב"ק וגם לעיין בספרי הפוסקים לא אוכל כעת ולפום ריהטא מסתברא לי כיון דלדעת הרבה פוסקים וכן פסק מרן נותן טעם לפגם מותר באכילה גם אם נעשה בפסח לא יחמירו המחמירים להצריך לבערו וצריך להתיישב בזה איה"ש וזאת לזכרון שוב נזכרתי שכתבתי בזה לעיל בסי' א' אות ט"ז עי"ש ומשם באר"ה: ד) אף למאן דאמר חוזר ונעור לא אמרינן כן אלא בממשו של איסור אבל בטעם בעלמא לא אמרינן חוזר ונעור כן כתב רבינו עקיב"א בשו"ת סי' כ"ו [ד"ה מ"ש מעכ"ת] עי"ש.

והנה אמת שכן דעת הרבנים שיירי כנסת הגדולה ומגן אברהם סי' תמ"ז סק"ז וחק יוסף כמו שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף אות ו' ועיין להרב מגן האלף סק"ח ובסי' תמ"ב סק"ח הבאתיו לקמן סי' ח' אות כ"ה מכל מקום אינו פשוט לומר כן ודעת הרב פרי חדש דגם בטעמו חוזר ונעור והוכיח כן מדברי מרן בב"י סוף סי' את"ן בדין השפוד עי"ש [אלא דלפי מה שכתב הרב פרי חדש בסי' תנ"א ס"ק ז"ך בכונת מרן הב"י בדין השפוד נראה דמה שכתב כאן אינו מוכרח עי"ש ודוק] וכן דעת הרב ברכ"י שם וממה שכתב הטור בסי' תמ"ב וכן נראה דעת הרבנים אפי זוטרי עי"ש בד' ט"ן ובסוף הסי' אות ה' ונהר שלום עי"ש באות ו' ומאמר מרדכי שם אות ו' והרב שולחן גבוה בס' אהל יוסף סי' יו"ד כתב וז"ל וכבר כתבתי בספרי סי' תמ"ז ס"ק ח"י [בס' שלחן גבוה שבידי חסר דף זה] דדעת מרן בב"י והרשב"א והרבה מהגאונים דמאן דסבר חוזר ונעור בין בממשו בין בטעמו סבר הכי ושכן המנהג וכו' עי"ש.

וכן דעת הרב מקום שמואל שהביא דבריו הרב עיקרי הד"ט סי' ח"י אות ח"י. והרב חכמה ומוסר ד' קס"ט אות ח"ן כתב כבר ידוע שסברת מרן בכ"מ דמאן דסבר חוזר ונעור הוא אפילו בטעם ולא ממשו ומכל מקום נראה דבמקום שאין מנהג ידוע בענין זה הרוצה להקל יש לו סמוכים דרבנן קדישי הנז"ל והרב אהל יצחק בשו"ת סי' יו"ד כתב דאין כונת הרב פרי חדש למינקט דאף בטעמו אמרינן חוזר ונעור אלא כלפי מה שכתב הרב

שיירי כנסת הגדולה דבטעמו כולי עלמא מודו דלא אמרינן חוזר ונעור כתב דאינו כן אלא יש סוברים דגם בטעמו אמרינן חוזר ונעור אבל איהו גופיה סובר דבטעמו אינו חוזר ונעור וכתב שבזה תתיישב קושית הרב שלחן גבוה בס"ק ח"י דברי הרב פרי חדש אהדדי עי"ש והרב מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ז אות כ"ב פסק דהרוצה להחמיר בזה יכול להחמיר על עצמו אבל לא להורות כן לאחרים וממה שכתב הרב בית שלמה סי' צ"ג משמע דפשיטא ליה דבטעמא לבד שנעשה קודם הפסח לא אמרינן חוזר ונעור והרב חיי אדם כלל ק"ך אות כ"ט כתב בשם א"ר דרוב הפוסקים סוברים דהטעם אינו חוזר ונעור וכן נקיט הרב דברי מרדכי [פרידבורג] בסוף סי' מ"ה והרב זכור לאברהם בח"א ד' צ"ו ע"ב כתב בשם הרב דבר משה שדעת הרב פרי חדש היא שמחלוקת הפוסקים היא בממשו ולא בטעמו ותמה עליו שהרי סברא זו כתבה הרב פרי חדש בסי' תמ"ז ס"ד בשם השכנה"ג ודחאה בשתי ידים וכן כתב בהדיא בסי' תס"ו ס"ד [ד"ה ומ"ש מוהרי"ט] וכן היא דעתו בכמה מקומות וכו' עי"ש ובדף צ"א ע"ב הביא מחלוקת הפוסקים בזה וכתב דדעת הפרי חדש היא דהסובר חוזר ונעור סובר כן אפילו בטעמו ומאן דסבר אינו חוזר ונעור הוא אפילו בממשו וחזרו וחממוהו וביבש ביבש ולא חממוהו גם כן הדין כן אבל אם חממוהו אסור לכולי עלמא וכו' עי"ש ובשו"ת פרי צדיק סי' י"ט ובס' דברי מנחם ח"ב ד' מ' ע"א אות ז כתב בשם השלחן גבוה סי' תמ"ז ס"ק ח"י שהכריח ממנהג שאלוניקי דחוזר ונעור הוא אפילו בטעמו ותמה על דבריו עי"ש ועיין שערי תשובה סי' תמ"ז סוף אות ט"ז בשם מקום שמואל וא"א ובאר יעקב דלא כהמג"א ולא ידעתי למה לא כתב זה במקומו על דברי הרב מג"א סק"ז כי שם ביתו ובקונטריסי להלכות פסח בסי' תמ"ז ס"ג כתבתי דמה שכתב המג"א לחלק בין ממשו לטעמו כתב כן על פי מה שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה בהגהת ב"י אות ד ונשמט במג"א לציין שכנה"ג ושם בשכנה"ג מתבאר שהבין מדברי הגמי"י שהביא מרן הב"י שם בחטה שנמצאת וכו' דדין זה אתי כמאן דאמר דאינו חוזר ונעור וחולק עליהם ולחלק יצא בין ממשו לטעמו דבטעמו לכולי עלמא אינו חוזר ונעור וכתבתי דהרב נהר שלום לפי שלא ראה דברי השכנה"ג השיג על המג"א [שכתב כדברי השכנה"ג] מדברי ההגמי"י עי"ש דלפי מה שכתב בשכנה"ג אין זו השגה שכבר ראה וידע דמדברי ההגמי"י מתבאר דאין לחלק אלאשהשכנה"ג מדנפשיה חולק בזה וכן הרב מאמר מרדכי אחר שהשיג על מה שכתבו האחרונים לחלק כן מדברי ההגמי"י הנ"ל ציין לעיין בשכנה"ג וכתבתי שם דמה שכתב השכנה"ג שם אות ח' ותו ק"ל על ההגהות דמאין בא להם וכו' הוא תמוה דהיינו מאי דמקשה מרן בב"י ואין כל חדש דהרב פרי חדש בסי' תמ"ז סעיף ד' השיג על השכנה"ג ועל מה שהכריח

ממה שכתב מרן הב"י בסי' תס"ז [בד"ה כתב שם המרדכי] לענין צימוקים אדומים דאין לאוסרם משום שמגעילין אותם דהא קי"ל נטל"פ מותר קודם הפסח ושרי לכ"ע דמדכתב ושרי לכולי עלמא שמעינן דגם למאן דאמר חוזר ונעור מותר משום שאינו אלא טעם בעלמא עי"ש לא השיב הרב פרי חדש על זה וכתבתי שמצאתי כתוב בגליון הב"י לאחד קדוש דלא גרסינן לכולי עלמא ואני הצעיר כתבתי דממה שכתב מרן בב"י סי' תס"ז בדין אם הגעילו היורה המחומצת [המוזכר בש"ע סי"ג] דמיירי בתוך הפסח דאי קודם הפסח מתבטל הוא בששים ואינו חוזר ונעור לדעת כמה גדולים כמ"ש בסי' תמ"ז עכ"ל מוכח דמאן דאמר חוזר ונעור היינו אפי' בטעמו שאם לא כן היה לו לומר דאי קודם הפסח הרי נתבטל ושרי לכולי עלמא וכתבתי שיש לדחות זה אך לא הוטב בעיני אלו תורף הדברים שכתבתי בקונטרים הנ"ל.

ועתה אין מצוי אצלי ס' שכנה"ג ונראה דאין לפרש מה שכתב מרן דשרי לכולי עלמא שכונתו שגם להסוברים דנותן טעם לפגם בפסח אסור הכא שהוא קודם הפסח מותר גם להאוסרים וזהו לכולי עלמא ואין הכי נמי דתלוי במחלוקת האחרת אם חוזר ונעור או לא ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות ח"י דמצינו כן בש"ס דאמרינן כולי עלמא לא פליגי או הכל מודים ולא הכל ממש הוא שדוחק הוא לפרש כן בלשון הפוסקים וכמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים בסימן ט"ז אות כ"ב ובדעת השכנה"ג עיין בס' אות היא לעולם ח"ב סי' י"ג ד' כ"ד סוף ע"ב ובעיקר הדין אם בטעם חמץ אמרינן דחוזר ונעור עיין בס' בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ל הכהן מווילנא יצ"ו בסי' כ"ד על דברי רבינו עקיב"א הנ"ל ובספר בית יצחק לידידי הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו בסי' ע"ט מיסתמיך ואזיל בתר סברת הרב מגן אברהם דלא אמרינן בטעמא חוזר ונעור וקצת נראה מדבריו דלא אסיק אדעתיה דהאי מילתא לא ברירא כולי האי ותליא באשלי רברבי גם בספר חיים של שלום להגאון אבד"ק באטישן יצ"ו בסי' ס"ט [בד"ה איברא] נקיט נמי בפשיטות דלא אמרינן חוזר ונעור בטעם בעלמא עי"ש והבאתי תורף דב"ק לקמן אות כ"ח: ה) למאן דאמר דחמץ שנתבטל קודם הפסח אינו חוזר ונעור כתב הרב פרי חדש בסי' תס"ו ס"ד דאם הוא לח בלח שמתערב יפה אף אם חזרו וחממו התערובת בפסח אינו חוזר ונעור ומשמע דהרב שכנה"ג שהביא שם סובר בזה שחוזר ונעור על יד החימום בפסח עי"ש אך הרב יד המלך בד' ט' ע"ב כתב גם הוא בפשיטות כסברת הפר"ח הנ"ל ונרגש ממה שכתב הכנה"ג הנ"ל וכתב דדבריו הם למאן דאמר דקמח הוי יבש ביבש עי"ש וכן נראה דעת הרבנים גינת ורדים ופרח שושן שכתבו דאם רקד הקמח בנפה של כל השנה מותר בדיעבד למאן דלית ליה חוזר ונעור ויכול לאפות

ולבשל בפסח מקמח זה, שכבר נתבטל [כך כתב בשמם הרב חכמה ומוסר ד' קס"ז אות מ"ג] והרב זכור לאברהם בח"א ד' צ"א ע"ב כתב דהרב שיירי כנסת הגדולה סובר דממשו וחממוהו בפסח חוזר ונעור לכולי עלמא אף אם הממשות מעורב ואילו מדברי העו"ש ומג"א משמע דכשהוא מעורב אף אם חזרו וחממו בפסח אין חוזר ונעור וכן דעת הפר"ח וכו' עי"ש: ו) למ"ד אינו חוזר ונעור היינו אפילו לא נודע אלא בתוך הפסח דממילא נתבטל קודם הפסח.

כן כתב מרן חיד"א בס' ברכי יוסף סי' תמ"ז אות ח' בשם הרב בית יהודה סי' ט"ו וכן פסק הרב חיי אדם בנשמת אדם סי' כ"ה וכתב שכן דעת הרב חות דעת והסביר לחלק בזה בין חמץ לשאר איסורין והרב מקור חיים סי' תמ"ז בביאורים אות ט' [על מה שכתב הרמ"א דנוהגים בלח בלח דאינו חוזר ונעור] ביאר שם דלפי דברי האו"ה כלל ז יש מקום לומר דאם נתערב אחר שש דאז החמץ כבר נעשה איסור אם לא נודע עד הפסח אסור דלא שייך טעם האו"ה ומכל מקום יש לסמוך על סברת שאר פוסקים דלא בעינן ידיעה והרב בית שלמה בא"ח סי' פ"ז ד' ג"ן סוף ע"ג כתב וז"ל ועוד כאן לא נודע התערובת קודם הפסח ואם כן לא נתבטל קודם הפסח כלל דביטול ברוב תלוי בידיעה דוקא כמו שכתב הש"ך סוף סי' ק"ט סקי"ב וכן עיקר והפר"ח בסוף סי' צ"ט הארוך בזה וכן כתבו האחרונים לענין חתיכה הראויה להתכבד ובאמת אף בלח בלח שנתבטל דנקיטינן דאינו חוזר ונעור יש לפקפק בלא נודע התערובת ומה שכתב המק"ח סי' תמ"ז סק"ט אינו מוכרח ובפרט מה שכתב בשם האו"ה תמוה.

ואף על פי כן נהוג עלמא דאף בלא נודע אינו חוזר ונעור בלח בלח והטעם דבלח בלח דנתבטל בששים הוי כמאן דליתא לאיסורא כלל מה שאין כן יבש ביבש דאיתא לאיסורא ודאי תלי בידיעה ועיין כסף משנה סוף פרק י"א מהלכות אבות הטומאה ומשנה למלך פרק א' מהלכות מטמאי משכב ומושב דין ד' ובנודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יו"ד סי' מ"ה וסי' ד"ן ובמקור חיים סי' תמ"ז ס"ק י"ו ובחות דעת סוף סי' צ"ו.

ואף שמדברי מג"א תנ"א סק"ל נראה קצת דחתיכה שנאסרה על ידי בליעה שנתערבה ברוב קודם הפסח אינו חוזר ונעור כמו שכתב המק"ח שם סק"י מכל מקום כיון שהחק יעקב בסי' תנ"א כתב בפירוש דגם בכי האי גוונא חוזר ונעור וגם בדברי הרמג"א יש לפרש שאינו חולק עליו כמו שכתבו האחרונים יש להחמיר עכ"ל והרב פני יאושע בח"ב סי' י"ב בסופו כתב שנשאל בחטה שנמצאת במצה שנאפית קודם הפסח דנוהגים להתיר בפסח הואיל ולא נתנה טעם בפסח דקשה דאינו בטל עד שיודע לו כמו שכתבו הרא"ש והטור וכו' וכתב דשגג בזה דהתם היינו דוקא לענין שתי זתי איסור שנפלו בזה

אחר זה דכשלא נודע בנתים הוי כנפלו עתה שניהם וצריך תרי ששים ולא אמרינן דנהפך הראשון להיתר שנתבטל כבר ויבטל אח"כ את השני אבל הכא שאין איסור אחר הנה אחר שנודע לנו מבטלין אפילו למפרע דמה לנו לבטל אחר הידיעה דוקא ודבר זה לא נזכר בשום מקום וכו' עי"ש.

ובספר יד יהודה להג' מוהרי"ל לנדא על הלכות דם ומליחה שנדפס מקרוב בסי' ס"ט אות ז עמד בחקירה זו לענין כל האיסורין כיוצא לזה והאריך בענין זה והביא דברי המק"ח ופנ"י הנ"ל ושקיל וטרי בדב"ק ומכל מקום מסיק גם הוא לענין חמץ שנתבטל קודם הפסח דאף דלא נודע התערובת עד הפסח אינו חוזר ונעור עיש"ב.

והרב מוהריט"ץ בסי' ס"ד במי ששרה צמוקים קודם הפסח ובתוך הפסח מצא חטים שנתבקעו כתב דאם לא היו מבשלים הצמוקים בפסח היו בטלים קודם הפסח ואין חוזר ונעור וכו' עי"ש אלמא סבירא ליה דאף אם לא נודע התערובת אלא בפסח אינו חוזר ונעור: ז) אם נמצא בחומץ פירורי חמץ הורה הרב מאיימון יאפיל דמותר לחרוסת דכבר נתבטל קודם הפסח והרב מוהר"ש צרור אסרו דלכתחלה אין נכון לעשות חרוסת מצוה בחומץ שיש בו חשש חימוץ כן כתב הרב בית יהודה בדף ק"ז הביא דבריו מרן חיד"א בס' מחזיק ברכה סי' תג"ע אות ה' וכתב על זה הרב מלאכת שלמה נר"ו ד' ב' סוף ע"ג וז"ל ובעיקר הוראת הר"מ משום דנתבטל קודם הפסח עיין להרשב"א ופסקו מורם סי' תמ"ז דפת שנפל ליין אף שנטלו משם אסור בפסח דחיישינן שמא נשארו שם פירורין ונותנין טעם בפסח עכ"ד ונראה בעליל דכונתו להקשות עליו מדברי הרשב"א הללו ולשיטתו היה לו להקשות גם על מוהרש"ץ דנראה בהדיא שסובר דמדינא מותר ורק לדבר מצוה קאמר דאינו נכון והוא היפך דברי הרשב"א דגם לדבר הרשות אסור אך לי הדל מעיקרא קושיאליתא ולפי הנראה לא ראה דברי רבנן בתראי על דין זה שהעלו דמהני סינון קודם הפסח ועובדא דהרשב"א מוקמו לה בתוך הפסח ואיכא דאמרי דהרשב"א סובר חוזר ונעור אהכי אסר היין הלא בספרתם ועיין במה שרשמתי בסי' ד' אות ט"ו ובין למר ובין למר הוראת הר"מ יוצאה בה נומא דההיא עובדא הוה קודם הפסח ובארגי"ל אתריה דרב הרמ"י הנ"ל נוהגים כמאן דאמר דאין חוזר ונעור כמו שכתב בבית יהודה ד' ח"ק ע"ג ס"ג לכן התיר ובודאי שסיננו אותו שאם לא כן יש לחוש שישארו פרורין והוו חמץ בעין בפסח דלא מהני בהו ביטול שחוזרים ונותנים טעם בפסח על ידי הכבישה ולסברת הרב מוהרש"ץ לחלק בין דבר הרשות לדבר מצוה מצאתי לו סמוכין מדברי הרב מוהר"ם מלובלין סי' קי"ט שנשאל על נשיכת שקים קמח מעכברים וכתב בדקתי בהשקים ולא מצאתי בהם שום ממשות מדובק כל כך וכו' ועל פי זה אני מורה לכם שכל מי שמצאו

השק נשוך יקח קמח אחר המשומר לעשות ממנו לכל הפחות המצות לשתי לילות כדי לצאת ידי מצת מצוה והקמח שהיה בהשקים הנשוכים יעשו ממנו מצות ויאפו קודם הפסח עכ"ל הרי דלצורך מצת מצוה מצריך שיהיה היתר ברור בלא שום נדנוד אף מדבר שאינו אוסר על פי הדין ועיין להרב בית מאיר לא"ח סי' תג"ן ס"ח בדין ניקור הרחיים ועיין לקמן סי' יו"ד אות ה' [ד"ה וכתב]:

והנה בשו"ת פרי צדיק [להרב מוהר"ש צרור הנ"ל] בסי' י"ט מצאתי מחלוקת שבין הרב הרמ"י ומוהרש"ץ שהזכיר בב"י הנ"ל אך בסגנון אחר ועובדא הכי הוה שהוציאו שכר מן החומץ ובעשיית השכר מדבקין בבצק הכלי שבתוכו החומץ עם הכיסוי והחומץ שנשאר בכלי אחר עשיית השכר ערבו בחומץ אחר ומחומץ התערובת קנה הממונה להקהל כדי למכור לאנשי הקהל לערב בו החרוסת ושאלו להרב מוהרש"ץ על זה והשיב אם עדיין לא ערבו החומץ בהחרוסת טוב לעשות החרוסת מחומץ אחר ומוהרמ"י השיב לשואלו דאף אם לא נתערב מותר לכתחלה וכתב לו מוהרש"ץ על החומץ חמץ שנתערב עם החומץ ונתבטל ברוב [צ"ל בששים] לכאורה נראה כיון דהוא קודם פסח נתבטל בששים אך באמת אינו כן שאף שנתבטל הרי שוהה בתערובתו יותר ממעת לעת עד ליל שני של פסח וכבוש כמבושל וחוזר ונעור ואין להתירו בתוך הפסח אלא משום שאינו ממשו של חמץ לחזור וליתן טעם אלא טעמו ואינו חוזר ונעור אליבא דמאן דאמר ולכן אם עדיין לא נתערב בהחרוסת אפשר באחר ומהיות טוב וכו' בפרט בענין שהוא כולל כל הקהל עכ"ד ואין במשמעות דברים אלו דמשום שהוא דבר מצוה אין ראוי לעשותו מדבר שיש בו חשש כמו שכתוב בשמו בבית יהודה הנ"ל ושם הובא מה שכתב מוהרמ"י להשיב על דברי מוהרש"ץ דאין לחוש משום כבוש דלא נתחדש הכיבוש בפסח אלא נשאר כבוש כמו שהיה קודם הפסח ודוקא כשנתחמם התערובת בפסח הוא דאסור משום שנתחדש פעולה זו בפסח והראיה לזה מדלא כתבו הפוסקים דחטה שנמצאת בתרנגולת בערב פסח ושהתה התרנגולת במרק שיעור כבישה בפסח דאסור אלא נקטו האיסור כשחיממו התרנגולת בפסח שמעינן דמשום הכבישה אין לאסור כיון שהיה כבוש מקודם הפסח ולא נתחדש הכבישה בפסח ועוד אף אם תמצא לומר דחוזר ונעור הרי מרן פסק כהסוברים דאינו חוזר ונעור וכן פסק הרמ"א ועוד דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהתירא וכל שכן שכבר נתערב בחומץ אחר אין כאן בית מיחוש עכ"ל למדנו מדבריו דמסתמיך ואזיל כהסוברים דאינו חוזר ונעור דסבירא ליה דכן היא דעת מרן ואם כן ההוראה שהביא בשמו בבית יהודה היא על יסוד זה כדכתיבנא בעניותין ומוהרש"ץ האריך להוכיח ממה שכתב הרמ"א בתמ"ז ס"ג בחמץ שנפל ליין דיש לחוש לפירורין

הנשארים שיתנו טעם בפסח וכתב הרב פרי חדש דטעם הרמ"א משום כבוש וכן מתשו' מוהר"ם מלובלין סי' ע"ח בחבית של כרוב שנכבש קודם פסח לצורך הפסח שאם נמצא חיטה על גבי הכרוב יש לאסור הכרוב מטעם כבוש כמבושל דשמעינן דגם כשנכבש קודם הפסח ונשאר בפסח בכבישתו חוזר ונותן טעם ודחה בכמה אנפי את מה שדקדק מוהרמ"י מדנקטו הפוסקים בחטה שנמצאת בתרנגולת חזרו וחממוהו ולא נקטו נכבשה בהמרק וכתב עוד דאולי יש לומר דלא שייך דין כבוש בתרנגולת שנמצא בה חטה דלא אמרינן כבוש אלא בדברים חיים שנכבשו ונשארו בכיבושם או בדבר מבושל אם נכבש במרק אחר שלא נתבשל בו אבל מבושל שנשתהה בצונן עם המרק שנתבשל בו עצמו אין בו דין כבוש ואם כן בתרנגולת עם החטה אף אם שוהה במרק שיעור כבישה מותרת וסיים וצריך להתיישב לחקור על זה:

והנה בחטה שנמצאת בתרנגולת ושהתה מעת לעת בהמרק נראה לי הדל דאין שייך לאסור משום כבוש כמבושל לפי מה שחדש הגאון בשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' ס' דלא אמרו דהוא כמבושל אלא לענין שחשוב ככלי שני שמבליע ומפליט וכמו מליח כרותח שהוא כרותח דצלי עי"ש ובענין חימום התרנגולת מפורש בדברי הרמ"א בשם ההגהות דלחימום דכלי שני אין לחוש מן הדין וכיון דמרא דשמעתא בדין חטה שנמצאת בתרנגולת הוא בעל ההגהות ואיהו סובר דחימום דכלי שני אין בו חשש אהכי נקט חזרו וחממוה ולא נקט נכבשה במרק וק"ל: ומאי דשקלו וטרו הרבנים הנ"ל אי שייך לאסור בחומץ משום כבוש כמבושל אנא עניא אי לאו דמסתפינא הוה אמינא דלא שייך דין כבוש אלא בדבר גוש שנפל לדבר לח ושהה בתוכה מעת לעת דגוף האיסור לא נתבטל שהרי הוא בעין וגם לא בלע ההיתר מהאיסור לפי שהוא צונן אלא דבשהית מעת לעת הוי כמבושל ובולע ופולט ואוסר אבל לח בלח שנתערב יפה ונתבטל בתערובתו אין שייך בו אחר מעת לעת דין כבישה כלל וכעת איני זוכר שנאמר בפוסקים כבוש כמבושל כי אם בדבר גוש בלח כעכברא בשכרא ויין שיש שם פירורין וחטה שבכרוב שהזכיר בפרי צדיק הנ"ל אבל בלח בלח לא ידעתי אם שייך לומר בו דין כבוש וצ"ע.

אחר זמן רב מצאתי בפרמ"ג סי' ק"ה במשבצות ס"ק א' [ד"ה ואשיב בקצרה] שכתב כן בפירוש דבשני דברים לחים או בשניהם גוש אין שייך כבישה עי"ש ונהנתי מאד וכן ראיתי בס' כרם שלמה [חאאס] בסי' ק"ה ד' כ"א ע"ד אות ב' שכתב כן ותלמידי החביב לנצ"ח הי"ו הערני דעל כרחין דבלח בלח לא שייך דין כבישה שאם כן מה הועילו הפוסקים שכתבו דבלח בלח אינו חוזר ונעור הרי יהיה נאסר מכח הכבישה בפסח אלו דבריו ויפה העיר אלא שיש לדחות לדעת מוהרמ"י אהני באם נתערב מעת לעת

קודם הפסח ולדעת מוהרש"ץ אהני באם נתערב בערב פסח שיכול לאוכלו בפסח קודם שיושלם המעת לעת וכל שכן למה שיש פוסקים שנראה מדבריהם דסברי דצריך שיהיה כל שיעור השהיה בתוך הפסח עיין מה שרשמתי בזה לקמן אות יו"ד: ח) יין שיש בו ספק שנפל בו חטים קודם הפסח מותר בשתיה דאפילו אם תמצא לומר דנפלו הרי נתבטלו קודם הפסח ולא אמרינן חוזר ונעור כמו שכתב מרן בסי' תמ"ז ס"ד וגם בסי' תס"ב חטה שנמצאת ביין ודבש מותר ובלבד שלא נתערב בהם מים ובסוף סי' תס"ז כתב הרב פרי חדש דאף אם נמצא חטה מבוקעת ביין מותר היין ואף סינון לא בעי דדוקא בודאי נפל חמץ בעי סינון ולא בספק כן כתב הרב מלאכת שלמה נר"ו בסי' ד' וצריך לבאר היכי הוה גופא דההיא עובדא אם היה ביין תערובת מים או לא ודבריו קשים בלא ימנע אם לא היה תערובת מים אם כן הרי הלכה רווחת מי פירות אין מחמצין ומה הלשון אומרת דנתבטלו ואין חוזר ונעור הרי מעיקרא לא נאסרו כלל כיון דמי פירות אין מחמצין ומי הכניסם בכלל איסור כדי שיצאו על ידי ביטול ואם היה בו מים והם מי פירות עם מים דממהרים להחמיץ ואהכי הוצרך לומר שכבר נתבטלו אם כן מאי מייתי מדסי' תס"ב ותס"ז דאינו ענין כלל דהתם במי פירות בלי תערובת מים ואנן הכא במאי עסיקינן שיש ביין תערובת מים ועוד צריך להבין דכיון דהוא ספק אם נפל חטים ביין אם כן מסתמא לא ידעינן כמה חטין ואיך נוכל לומר דנתבטלו אף אני אכניס בכלל הספק שמא נפלו חטים הרבה שאין ביין כדי לבטלם וגם צריך לבאר באם תמצא לומר שהיו שם חטים שיעורביטול ולא הרבה מ"מ איך נסמוך להתיר בלי סינון משום דנתבטלו הרי אם ישנה שם הן עוד היום יתנו טעם מחדש בפסח דהגם דקיימא לן דצונן לא בלע ולא פלט וכמו שכתבו הרבנים פרי חדש סי' תס"ז סי"א וי"ב וחק יעקב ס"ק ל"א ומוהר"ש זלמן בש"ע שלו אות כ"ט ול' ובית יהודה סי' י"ד [וכן כתבתי בזכרונותי בשם הרב משחא דרבוותא בסי' תמ"ב ד' כ"ה ע"ג ועתה אינו מצוי אצלי] מכל מקום אם יעבור מעת לעת הרי הוא כבוש וכו' ואין להתיר מטעם נותן טעם לפגם דמותר גם בפסח דהא חטה ביין ודבש וחומץ הוי נו"ט לשבח עיין להרב נהר שלום סי' תמ"ז אות ד' באופן דיש לצדד בגופא דהאי עובדא והרב נר"ו קיצר את הרחב ואיידי דחביבותיה גבאי צידדתי להבין ד"ק:

ט) חמץ משהו שנתערב בתבשיל בפסח דאסור וכשעבר הפסח מותר אם נשתהה תערובת זו עד פסח הבא אם מותר או לא רשמתי בסי' ז' אות ב': יו"ד) חמץ שנתבטל קודם פסח למאן דלית ליה חוזר ונעור דקיימא לן בסי' תמ"ז ס"ג דאם חיממו התבשיל בפסח בעוד החטה בו דאסור דחוזרת ונותנת טעם בפסח כתב הרב שערי תשובה אות י"ב בשם שו"ת תפארת צבי בחטה שנתבשלה בתבשיל ערב פסח ונצטנן קודם הלילה

ונשאר כבוש מעת לעת בימי הפסח החטה פולטת גם אחר כך ואוסרת ע"כ ואני מצאתי שנחלקו בזה שני רבנים בשו"ת פרי צדיק סי י"ט דהרב מימון יאפיל כתב וז"ל מה ששהה בפסח בתערובתו יותר מכ"ד שעות לא חשיב כחיממוה בפסח וראיה מדנקטו הפוסקים וחזרו וחיממוה ואם איתא דכבוש אוסר הרי התרנגולת כבושה בהמרק ונאסר ממילא ולמה לי למינקט האיסור על ידי מעשה החימום אלא ודאי דלא אמרינן הכא דין כבוש כיון שלא נתחדש הכיבוש בפסח אלא נשאר כמו שהיה קודם הפסח והרב המחבר חולק עליו ודחה ראיתו בכמה אנפי דיש לומר דכיון דידוע דכבוש כמבושל אם כן כשכתבו הפוסקים אם חיממו התרנגולת הרי נכלל בזה נכבש ואי נמי דנקטי במידי דשכיח דמחממין אותה אי נמי לאסור אף קודם מעת לעת וכו' והכריח כדבריו ממה שכתב הרב פרי חדש סי' תמ"ז סוף ס"ג בפירוש דברי הרמ"א ביין שיש לחוש שיש בו פירורין ומתשו' מהר"ם מלובלין סי' ע"ח בחטה שנמצא על הכרוב וכו' הובא בפר"ח סי' תס"ז סוף סי"א והרב עיקרי הד"ט א"ח סי' ח"י אות י"ט הביא תשובת פרי צדיק הנ"ל וכתב דלאו דוקא שכל הכ"ד שעות תהיה תוך הפסח רק שרגע האחרון שהוא פועל הכבישה תהיה בפסח וכו' עי"ש ומשמע דאם כל הכבישה היתה קודם הפסח אף שנשתהה בכבישתו בפסח לא הוי דינו כחזרו וחממו בפסח ואין נראה שתהיה כן דעת הרב פרי צדיק דלפי מה שהוכיח מתשו' מוהרמ"ל הרי שם משמע דהיה כמה ימים קודם הפסח מכבישת הכרוב וגם מצד הסברא נראה כן דמדמינן הכיבוש לחימום ואטו בחזרו וחממוה שהוזכר בפוסקים מי נימא דאם היתה חמה קודם הפסח ונמשך החימום עד תוך הפסח לא הוי הדין כאילו נתקררה בנתיים וחזרו וחממוה הא ודאי לא מסתברא כלל וכן מצאתי להרב מאמר מרדכי בסי' תס"ז ס"ק כ"א [בד"ה ועיין] עי"ש ומדברי הרב באר היטב שם ס"ק ל"ד נראה דצריך שתהיה כל המעת לעת בתוך הפסח ותמה במאמר מרדכי עליו דכל שעבר ממעת לעת אוסר בכל רגע והיה צריך לפרש דמיירי בערב פסח ולא הושלם עדיין המעת לעת עי"ש וכדבריו כתב הרב פרי מגדים במשבצות ס"ק ח"י [ד"ה מעשה] וגם בזה לא נתקררה דעתו עי"ש וכן כתב הרב בית מאיר לא"ח בסי' תס"ז סי"ג על דברי הבאה"ט ס"ק ל"ד הנ"ל דמה שנראה מדבריו שכל שלא היה שיעור הכבישה מזמן האיסור לא הוי כבוש כמבושל זה אינו שהדבר ידוע שמאז שנכבש החיטה והגיע למדתו כל רגע ורגע הוא פולט ובולע וכשהגיע פסח וכבר שהה מעל"ע פשיטא שאוסר במשהו וגרע מחזרו וחממוה בפסח בעוד שהחטה בתוכה וכו' ע"כ וכן כתב הרב בית יאודה בסוף סי' י"ד בשם רבו דבכבוש לא שייך לומר בו שנתבטל קודם הפסח אם גוף החמץ עדין בתערובת בפסח כיון דחשיב כרתיחת בישול

כל שעה נותן טעם מחדש כתרנגולת שחממוה בפסח וכו' עי"ש וקצת נראה דהמעשה היה איזה ימים לפני הפסח שכבר נגמר הכבישה קודם הפסח ועל כל פנים מדסתם ולא חילק דדוקא אם נגמר הכבישה בפסח והיה לו לחקור בנדונו היכי הוה עובדא מוכח דלא שאני ליה ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' תמ"ז אות יו"ד הביא תורף דברי הרב בית יהודה הנ"ל ויש שם טעות סופר שכתב כבוש שנמשך עד אחר הפסח וכו' וצ"ל עד הפסח והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ז ס"ק י"ג כתב אבל אם שהה מעת לעת קודם הלילה אז פולט בכל עת ודוק בלשון הרב זכור לאברהם ד' קי"ו ע"א וכי היכי דבתבשיל אם חזרו וחממוהו בפסח נותן טעם מחדש הכי נמי כיון דהיה כבוש גם בפסח נותן טעם מחדש ע"כ דמוכח דכל ההקפדה היא שיהיה כבוש גם בפסח דאם לא כן הוה ליה למימר כיון דנגמר כבישתו בפסח ובספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזיטש יצ"ו על א"ח בהלכות פסח ד' י"ג ע"א ראיתי שכתב בשם שו"ת הר הכרמל סי' י"ד שנסתפק במרקחת או שומן שעומד בכלי חמץ בפסח אם יש לחוש שפולט בפסח להמאכל וצריך ביעור בפסח אף דהוי נותן טעם לפגם ואין אצלי ספר הנ"ל והמובן ממה שכתב בשמו הוא דספקו טהור הוא אם כדבר שנותן טעם לפגם צריך ביעור ואם היה טעם לשבח היתה הכבישה אוסרת בפסח:

יא) חמץ בפסח במשהו ואי אמרינן תרי משהו עיין להרבנים באר היטב סי' תמ"ז סק"ב וזכור לאברהם שם ובד' קי"א ע"ב [ד"ה מ"כ] ופרי חדש ריש סי' תמ"ז ומה שכתב שם שכן דעת הש"ך יו"ד סי' דק"ל השיגו הרב אהל יצחק סי' ט' דלא ראה מה שכתב בנקודת הכסף שם והרב חיי אדם כלל ק"ך אות ח' עמד בעיקר דין זה וכתב לאסור בחמץ בפסח זולת במקום מניעת שמחת יום טוב או הפסד מרובה ועיין להרב מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ז אות י"ז והאריך בענין זה הרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ב סי' ק"מ עי"ש: יב) קרה שאלה בבית החולים שלקחו מהקעסיל ששימשו בו כל ימות השנה חמץ ולקחו מהמים ונתנו לתוך יורות וקדרות בפסח ואמרתי דבר חדש דכיון דמשהו אינו רק חשש דרבנן אם כן לחולה שאין בו סכנה מותר איסורין דרבנן עיין ביו"ד סי' קנ"ה ואף דשם האיסור דרבנן וכאן האיסור מן התורה מכל מקום משהו דדעת השאלתות להתיר בפסח וגם ר"ת סובר כן בבית החולים יש להקל כן כתב הרב שואל ומשיב מהדורא ג' ח"ג סוף סי' מ"א ונראה דאף דמאי דנקיט בפשיטות דאיסורין דרבנן מותרים לחולה שאין בו סכנה אין הדבר פשוט כן והרבה פוסקים סוברים דאיסורי הנאה דרבנן אסורים לחולה שאין בו סכנה כמו שמתבאר ממה שכתבתי בקונטריס זה במערכת יין נסך אות ב' עיש"ב.

מכל מקום בנדון זה איסור משהו מסתברא דיש לסמוך אדעת אשאלתות ור"ת דגם חמץ בטל בששים דבמקום חולי י"ל דכולי עלמא מודו דלא גזרו רבנן וצריך להתיישב בדבר להלכה ולמעשה: יג) להעמיד יגורטי בחלב הנקפא בשאור יש תקנה ליקח קודם פסח אותו חלב הנעשה משאור ולעשות בו חלב אחר ומאותו אחר עד הפעם שלישית ומותר לאכול בפסח החלב שנקפא מהשלישי כן כתב מרן החבי"ב בכנסת הגדולה יו"ד סי' קט"ו בסוף הגב"י ועיין מה שרשמתי בזה בסי' ח' אות כ"ו דאין לסמוך על זה שיש חולקים: יד) אם מועיל סינון לפת שנפל למים או יין רשמתי לקמן סי' ד' אות ט"ו ולדבש בסי' ה' אות מ"א:טו) חמץ נוקשה אי בטיל בששים רשמתי לעיל סימן ב' אות ב': טז) חמץ בפסח דאסור במשהו כתב הרב שערי תשובה סי' תס"ז אות ל' שצדד במקום אחר לומר דדוקא בחמץ של ישראל שיש לו בעלים הוא דגזרו איסור משהו ולא בחמץ של נכרי ובחמץ של הפקר עי"ש והרב פרמ"ג סי' תמ"ח באשל אברהם אות א' כתב הביא נכרי בפסח דבר שיש בו משהו אסור לקבלו ולא בטל ביד נכרי ע"כ נראה דפשיטא ליה דגם בחמץ של נכרי אמרו חכמים דאסור במשהו.

אחר זמן רב בא לידי שו"ת תורת חסד א"ח לאחד מגאוני דורינו יצ"ו וראיתי בסי' כ"א אות ב' ד' ג"ן ע"ד שכתב שדברי השערי תשובה לא נתחוורו כלל ומסתימת דברי הפוסקים נראה דאף חמץ של נכרי במשהו ולפי דברי הר"ן בפרק כל שעה דטעמא דחמץ בפסח לא הוי יש לו מתירין משום דגם אחר הפסח לא שרי אלא על ידי תערובת אבל בעיניה אסור אם כן חמץ של נכרי דאחר הפסח שרי בעיניה הרי הוא דשיל"מ וכן כתב הרמב"ן במלחמות בהדיא דחמץ של נכרי הוי דשיל"מ וגם מדברי הריב"ש סוף סי' ת' בשם הלכות הרי"ץ גיאת מבואר דאין חילוק בין ישראל לשל נכרי וכן משמע גם כן מדברי הרקח שבט"ז סי' תס"ז ס"ק י"ז ורק לדברי המרדכי דטעם דחמץ לא הוי ישל"מ משום שחוזר לאיסורו לשנה הבאה יש לומר כן גם בחמץ של נכרי ומכל מקום במה שכתב השערי תשובה דחמץ בעין של נכרי אוסר במשהו אבל הבלוע מחמץ שאין בו בנותן טעם לא נאסר במשהו בהיותו ביד נכרי דלא שייך אז גזרת חז"ל על משהו אפשר לצדד בזה ואף אי לא נימא כהשע"ת אלא אפילו הבלוע ביד נכרי מחמת משהו נמי נאסר מכל מקום יש לחלק בזה בין איסור אכילה לאיסור הנאה דכיון דפלוגתא היא בירושלמי פרק ב' הלכה ב' אי חמץ של נכרי בפסח אסור בהנאה אף דנקיטינן דאסור מ"מ לענין חומרא דמשהו יש לומר דכולי עלמא מודו דעל כל פנים אינו אוסר בהנאה בחמץ של נכרי עכ"ד ולא ראה דברי הפרמ"ג הנ"ל דמבואר דסובר דגם בהנאה איתיה לחומרא דמשהו

בחמץ של נכרי וכן משמע מסתמיות דברי הפוסקים כדברי מני"ר גופה לעיקר דברי הרב שערי תשובה:

שוב ראיתי שיש לתמוה על כל הרבנים הנ"ל שנעלם מהם דברי הרשב"א שהביא מרן הב"י בסי' ת"מ [ד"ה כתב הרשב"א] אבל בודאי אסור להעלותו עמו על השלחן דקרוב לבא לידי פשיעה כיון שמכירים זה את זה דכמו שאין הישראל מקפיד על הנכרי שיאכל משלו וכו' ואפילו בהפסק מפה אסור דכיון דחמץ במשהו רחוק הוא שלא יתערב פירור אחד משלו בשל ישראל וסחור סחור לכרמא לא תקרב עכ"ל ופסק כן מרן בש"ע שם ס"ג והרב הלבוש והרב מוהרש"ז בש"ע שלו כתבו טעם דין זה כדכתב הרשב"א דכיון דחמץ במשהו רחוק שלא יתערב פירור וכו' הרי מפורש בדברי הרשב"א דחומרת משהו היא גם בחמץ של נכרי והוא פלא על כל הרבנים הנ"ל שלא זכרו דברי הרשב"א והרב הלבוש הנ"ל ומצאתי לידין הגאון מוהרמנ"י יצ"ו שכתב בספרו מנחת משה בקונטריס חקת הפסח דין י"ב בשם שו"ת דברי חיים ח"ב סי' ל"ו ומה שרצה אחד לומר דהוי חמצו של נכרי ישתקע הדבר דכי חמצו אינו אוסר בנותן טעם וגם עיקר הטעם משום כרת ולא בדיל וגם זה מקרי לא בדיל וראיה מדברי הרשב"א גבי להזהר מלהעלות חמץ של נכרי על השלחן שחמץ במשהו עכ"ד הנה אף שפתח ואמר כמתמיה דאטו חמץ של נכרי אינו אוסר בנותן טעם דמשמע דבמשהו מיהא אינו אוסר הנה בסוף דבריו כתב מפורש דגם במשהו אוסר וכדכתב בשם הרשב"א ואם הרבנים הנ"ל היו רואים דברי הרשב"א לא היו מהנדסים עוד בדבר הזה ומעתה קם דינא דחומרת משהו היא גם בשל נכרי וכן מתבאר ממה שכתב בשו"ת זכרון יעקב שהבאתי בסי' ד' סוף אות ט"ו עי"ש במה שהבאתי עוד בשם איזה מחברים: והנה בענין זה השיגוני רבני דורנו יצ"ו במכתביהם ולא יכלתי לעיין שנית בענין זה ולאהבת האמת כי היא חיינו ואהובה מן הכל הנני מעתיק דב"ק על סדר שבאו מכתביהם לידי והמעיין יכריע ואם שגיתי אתי תלין משוגתי ויצא הראשון הלא הוא ידידי הרב בראווצק מוהר"ר שמואל פנחס יצ"ו וז"ל בסי' צ' הביא מדברי רשב"א ראיה דחמץ עכו"ם אוסר במשהו ואכתי אין ראיה להפרמ"ג דרשב"א מיירי שנתערב בתבשיל שביד ישראל האוכל ונעשה חמץ של ישראל טרם שנתערב עד שאינו ניכר ואסורא לא ניחא ליה דליקני לא שייך רק בקנין חצר לא בכה"ג כמו שכ' בתשו' ב"א בסי' כ"ט אבל הפרמ"ג מיירי בנתערב בשל עכו"ם א"כ כיון דבל יראה ליכא עיין בש"ע של מוהרש"ז ריש סי' תמ"ז וגם בדילי באפשר דבטל וכשבא ליד ישראל אינו חו"ן ולדעתי למה הוצרך הרשב"א משום דחמץ אינו בטל בששים הא בלא"ה אינו בטל משום שלא נודע עכ"ד יצ"ו.

וידידי הגאון אברהם צבי הכהן אבד"ק חערסאן יצ"ו כתב לי בזה וז"ל ולענ"ד נראה שאין מהרשב"א ראיה דז"ל הרשב"א שם כיון שמכירים זא"ז דכמו שאין הישראל מקפיד על העכו"ם שלא יאכל משלו כן העכום"ז לא יקפיד על הישראל וכו' וא"כ כיון דאין מקפידין אזי הפירור של עכום"ז שאוכל ישראל נקרא חמץ של ישראל ולא חמץ של עכום"ז ושפיר כתב בכיון דחמץ במשהו וכו' ועי' בשבת ד' קמ"ט בני חבורה המקפידין וכו' ועיין במהרש"ל בפרק כ"ה סי' מ"ג ובחי' שם סי' ת"מ ס"ק י"ג וא"כ אין מהרשב"א ראיה לענ"ד ויש להעיר ג"כ מהא בפסחים מ' אר"ה בציקות של עכום"ז וכו' והלא יש לחוש דלמא יש משהו שם וע"ש ברא"ש מה שהביא יש מקשים על רש"י אבל א"נ דחמץ של עכום"ז אינו אוסר במשהו ניחא אך באמת ל"ז להבין לפני ענ"ד מה נפ"מ בין חמץ עכום"ז לשל ישראל הלא תיכף דלעס"י קנייה עיין בכתובות ד' ל' ע"ב וא"כ תו הוי חמץ של ישראל האם כשנפל משהו של עכום"ז לתוך תבשיל של ישראל ואוכל ישראל התבשיל האם לא נקרא זאת חמץ של ישראל הלא זכה ישראל בהחמץ וא"כ היכי משכחת חמץ של עכום"ז ואפשר כשמתכוין שלא לקנות ואיסורא לא ניחא ליה לקנות וצ"ע אך מהרשב"א אין ראיה לענ"ד ויש עוד ראיה לדברי מפסחים כ"ט בתוס' ד"ה בדין יע"ש.

גם י"ל דהרשב"א איירי יבש ביבש וא"כ המשהו בעין בפירור של ישראל והוי כהוכר האיסור ובודאי גם האחרונים הנ"ל מסכמים דאסור לאכול משהו חמץ בעין של עכום"ז והם איירו כשנפל משהו לתוך התבשיל וא"כ לא קשה עליהם מהרשב"א הנ"ל עכ"ד.

ואברך אחד מידידי מעיר שעפס מוהר"ר יאושע העשיל יצ"ו כתב לי בזה וז"ל בדברי חכמים סי' צ"ט על מה שכתב בשערי תשובה דחמץ של נכרי אינו נאסר במשהו ואדוני מני"ר שיחי' אחרי הביאו חבל נביאים המדברים בהאי דינא תמה עליהם ואייתי מתניתא בידי' דברי הרשב"א המובא בב"י סי' ת"מ שאין לאכול עם נכרי על השלחן בפסח זה חמץ וכו' מפני חשש פירור משהו ומזה הביא ראיה דמשהו של נכרי ג"כ אסור ואנא זעירא פליאה דעת ממני הא כוונת שער אפרים והנמשכים בדעת זו בתערובת משהו בנכרי או תערובתו ביד ישראל דדוקא חמצו של ישראל במשהו מפני החומר ולא אצל נכרי אבל בחמץ בעינא שהוא ביד נכרי לא אישתמיט חד מרבוותא דלא לאסור במשהו בנתערב בתוך הפסח ביד ישראל והאי דינא דהרשב"א הוא בכי האי גוונא שהנכרי אוכל חמץ בעין על שלחן ישראל ויש לחוש שיתערב פירור משהו במאכלי ישראל או שיאכל הפירור בעין [ובכן לצעיר כמוני יפלא ג"כ לפ"ד הרמב"ם ודעימי' דחמץ הוי דבר שיש לו מתירין ולפיכך לא בטיל א"כ בתערובות ביד נכרי יותר יש לנו לומר דחשיב

יש לו מתירין דלאחר יהא מותר לגמרי בלי ביטול משא"כ בתערובת ביד ישראל דגם לאחר הפסח לא יהיה מותר אלא ע"י ביטול] עכ"ד יצ"ו גם אברך אחד ידידי מוהר"ר אליאואייזנשטיין מעיר ניקאלייב יצ"ו כתב דלא נעלם מהפוסקים דברי הרשב"א דשם הוא החשש שמא יאכל משהו בעין ומ"ש רחוק הוא שלא יתערב משהו היינו בדליכא ס' עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרב המאוה"ג מוהר"ר מאיר יוסף מיטליאנסקי אבד"ק סום יצ"ו כתב וז"ל מעכתה"ר העיר בסי' צ"ט על דברי הרב שערי תשובה סי' תס"ז אות ל' שכתב לחלק בין חמץ של ישראל לחמץ של נכרי דבחמץ של נכרי לא גזרו איסור משהו והעיר מעכ"ת מהא דמבואר בש"ע סי' ת"מ מהא דכתב הרשב"א דאסור להעלות עם הנכרי חמץ על השלחן כו' כיון דחמץ במשהו רחוק הוא שלא יתערב פירור אחד משלו בשל ישראל וסחור סחור וכו' ע"כ הרי מפורש יוצא מדברי הרשב"א דחומרת משהו גם בחמץ של נכרי והתפלא על הרבנים שלא זכרו דברי הרשב"א עכ"ל הטהור ולפי דעתי הקלושה אין סתירה מדברי הרשב"א להשערי תשובה דהמעיין בדבריו יראה דלא מיירו רק באופן אם נתערב ביד הנכרי קודם שבא לידי דישראל דשם לא גזרו אבל הא ודאי דחמץ בעין של נכרי אסור לישראל במשהו וכונת הרשב"א שכתב רחוק הוא שלא יתערב פירור אחד באופן שיאכלנו בלא תערובת וכונתו דהא ודאי אם יראה הישראל את הפירור לא יאכלנו רק דחיישינן שעל ידי שיתערב לא יראנו ויטעום טעמא דאיסורא והרי הוא נעשה חמץ של ישראל וכמו שמחלק שם בשערי תשובה בין חמץ בעין לבין חמץ הבלוע וע"כ ציין כן לפי מה שהעלו אחרונים דגם בשארי איסורים אסור לאכול על שלחן אחד והרי שארי איסורים יש להם ביטול כמו שכתבו בח"י ובפ"ח ובאשל אברהם מוהר"א אפענהיים בגיליון הש"ע שעם באר היטב וע"כ דחיישינן שיטעום טעמא דאיסורא בעין והיה נראה לכאורה דבפירורין מחמץ בעין של נכרי לא שייך לקרות על זה שם חמץ של נכרי דהא הן הפקר ממילא ולפי מה שכתבו האחרונים ובפמ"ג בפתיחה הכוללת דגם באיסורי הנאה יש זכיה מהא דשני דברים וכו' אם כן יש לחוש שמא יתערב פירור הנכרי במאכל הישראל גם יש לחוש שמא יבא המשהו לתוך פיו בלא תערובת כמו שמביא מר בשם הגאונים בענין חשש חמץ בצוקער שמא ידבק בו החמץ לתוך פיו של ישראל בעין והא דכתב שמא יתערב הכונה הוא דעל ידי שיתערב יתעלם מעיניו ולא יראה אם אוכל את החמץ וזה יהיה כונת הגאון בספר מנחת משה דהעיר מעכ"ת דהתחיל בנ"ט וסיים במשהו דתחילה כתב בעי תערובות וכו' מלתא דפסיקא דבנ"ט בודאי נאסר גם חמצו של נכרי גם על ידי תערובות וסמך דבריו על דברי הרשב"א להזהר להעלות חמץ של

נכרי על השלחן מטעמא דחמץ במשהו ושם מיירי בחמץ בעין ונותן טעם והסבר בהא דהחמירו שלא לעלות גבי חמץ יותר משארי איסורים ואפשר דהרשב"א סובר לחלק בין חמץ לשארי איסורים משום דחמץ במשהו ויעויין ש"ך יו"ד סי' פ"ח סק"ב והא דכתב הרשב"א לשון דחמץ במשהו אשגרת לישנא הוא ויש לומר דפליג הרשב"א על הא דאו"ח שהביא בש"ך שם וכו' דבשאר איסורים מותר לאכול על שלחן אחד עכ"ד יצ"ו:

שוב השגתי ספר יקר גילוי דעת לאישי כהן גדול הגאון שלום מרדכי אבד"ק ברעזאן יצ"ו וראיתי שם בד' רי"ח ע"ב אות י"ב שהביא מה שכתב בשערי תשובה סי' תס"ז סק"ל דבחמץ של נכרי יש לומר דלא גזרו גזירת משהו בפסח וכתב דבשו"ת גוא"י [אולי הוא גור אריה יהודה] א"ח סי' מ"ט האריך לבאר דבר זה בטעמו ובזכרוני שראיתי בשו"ת שנ"ח שחיזק הדבר בראיה מכח קושית המקור חיים ושאר גדולים איך שותים מן הנהרות שבודאי נתערב משהו חמץ ובעל כרחין דבשל נכרי או של הפקר לא גזרו ממשהו עי"ש ואף דבפרי מגדים סי' תמ"ח באשל אברהם סק"א לא נחית לסברא זו מכל מקום יש לומר כן ומצינו כי האי גוונא ברמב"ם פרק רביעי מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ"ט דנכרי שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית דספיחים מותרים ובכסף משנה בשם מוהרי"ק דכיון דכל האיסור הוא משום גזרה שמא יזרע ובנכרי לא שייך לגזור שהרי אין מצוים על זה שרי עי"ש וכן אין בית הפרס בשל נכרים כדאיתא בפרק י"ז דאהלות משנה ג' וראיתי בספר יד יהודה שנדפס מחדש בסי' פ"ח סק"ב שדחה סברא זו בשתי ידים וכתב דמצוה לפרסם שהוא טעות והבל ואני אומר אין לך יפה מן הצניעות ומה שכתב ראיה להיפוך מדברי הרשב"א שפסק דבחמץ אפילו בהפסק מפה בין ישראל לנכרי אסור משום דחמץ במשהו וכן הרי"ץ גיאת כתב בין חמץ של נכרי אוסר במשהו וכו' לא קשיא מידי דודאי חמץ של נכרי שנתערב לתוך של ישראל אוסר במשהו אבל בנתערב כבר ביד נכרי יש לומר דאינו אוסר במשהו ונתבטל ביד נכרי ושוב אינו אוסר לישראל וגם בלאו הכי הרי הרשב"א ורי"ץ גיאת לשיטתם שסוברים דבחמץ חוזר ונעור ובפרט בפירור שהוא יבש ביבש דלכולי עלמא חוזר ונעור לכן כשחוזר ובא ליד ישראל חוזר ונאסר מה שאין כן בלח בלח לדידן דאינו חוזר ונעור שפיר יש לומר כדברי הגדולים הנ"ל עכ"ל יצ"ו:

ותורף דברי הרבנים גור אריה יהודה ושנות חיים ראיתי עתה שהובאו בס' בית יצחק לידידי הגאון מוהרי"ץ שמעליקש יצ"ו אבד"ק פראמישלא וז"ל בסי' ס"ו אות ג' והנה בתשובת גור אריה יהודה הורה להקל בבאר שנמצא חמץ וצדד לומר דדוקא בחמץ של ישראל שעובר בבל יראה אסור במשהו מה שאין כן בחמץ של עכומ"ז עי"ש מה שכתב

בתשובת רש"י שבבית יוסף ריש סי' תמ"ז דבנתבטל קודם פסח דאינו עובר בבל יראה אינו במשהו ולפי זה הוא הדין בחמץ של נכרי וסברא זו הובא בשערי תשובה סי' תס"ז סק"ל אמנם אם נאמר כן לא אשכחן חמץ שהוא במשהו דבודאי בטל חמצו קודם פסח ואם קונה תרנגולת בפסח בודאי אין דעתו לקנות החמץ שבה כדי שלא יעבור בבל יראה אף דמשכחת בנתחמץ לו בפסח אבל כל כי האי לא הוה להפוסקים למיסתם ונראה לחזק קצת הסברא על פי מה שצדד הפרי מגדים בפתיחה לסי' תמ"ב דלענין בל יראה לא שייך ביטול דהוי כטומאת משא דאיתא בבכורות כ"ג דלא שייך ביטול אך כל זה בנתערב בפסח אבל אם נתערב קודם פסח הוי טעם קלוש ואינו חל איסור כלל ולפי זה בנתערב בפסח דלענין בל יראה דהוי כטומאת משא לא שייך ביטול ועובר אף בפחות מששים אף דלאכילה היה להיות מותר דטעמא ליכא פחות מששים ולכן כתב רש"י כיון שעובר בבל יראה אף באכילה אסור במשהו משום לתא דבל יראה ולפי זה אף אם ביטל החמץ קודם פסח מכל מקום אם נתערב בשל ישראל אם יתבטל בשלו יחזור ויזכה בו כדין איסורי הנאה שנתערב בהיתר שמבואר בפרי מגדים יו"ד סי' ק"ט ויעבור בבל יראה לשיטה הנ"ל דהוי כטומאת משא ולכן לענין אכילה גם כן לא גזרו ואם כן בחמץ שנפל לבאר שהוא הפקר וכשמביא המים לביתו מסננו במסננת לא שייך לומר דיעבור בבל יראה ומשום הכי שפיר בטל לענין אכילה וכו' ובסוף התשובה כתב שהראו לו שגם בשנות חיים להגאון מוהרש"ק בסי' ש' וש"א היקל בנהרות של נכרים מטעם ההיתר שהביא בשם שו"ת גור אריה הנ"ל:

שוב נדפס ספרו בית יצחק יו"ד ח"ב וראיתי שם בקונטריס אחרון סי' יו"ד שהביא בקיצור מה שהקשה ומה שתירץ בספרו בית יצחק א"ח הנ"ל והוסיף ששוב ראה בתשובת הגאון אבד"ק הרימאליב שהקשה להפוסקים דבחצי שיעור אינו עובר בבל יראה אמאי אסור במשהו וכן הקשה מכלי חמץ שאוסרים במשהו אף שאינו עובר בבל יראה על הבליעה שמכל זה נראה שלא כדעת המתירים משהו בחמץ של נכרי משום מה שאינו עובר בבל יראה והגאון המחבר השיב דסברת המיקלין היא דבחמץ של ישראל אסרו ולא חלקו כמו שאסרו בעבר עליו הפסח אף בחצי שיעור וכן כתב הפרי מגדים בפתיחה כוללת להלכות פסח פרק ד' אות י"ד לענין חמץ של כלאי הכרם מה שאין כן בחמץ של עכומ"ז דאינו עובר בבל יראה לא אסרו בחמץ שלו במשהו דהוי כנתבטל קודם פסח וכמו שלא קנסו בחמץ של עכומ"ז לאחר הפסח אף שהישראל עבר בבל יראה כדאמרינן בירושלמי לרבי יונה כן לא אסרו בחמצו במשהו ובכל זאת אין סברתם מוכרחת והפרי מגדים כתב בריש סי' תמ"ח באשלאברהם סק"א דחמץ של עכומ"ז במשהו שכתב נכרי

שהביא בפסח דבר שיש בו משהו אסור לקבלו דלא בטל ביד עכומ"ז ובודאי אין כונתו דבעכומ"ז לא שייך ביטול שהרי ביו"ד סי' ק"ד הביא תשובת מוהר"ם מלובלין גבי חלב דשייך ביטול ביד נכרי [דלא כהרדב"ז] ועל כרחין כונתו משום דאסור במשהו לכן אין להתיר לכתחלה וכו' אלו תורף דב"ק: גם אשו"ר בספר היקר בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ל הכהן מוילנא יצ"ו בסי' כ"ד [בד"ה ודע] שכתב דמתשובת רש"י שהביא מרן הב"י בסי' תמ"ז משמע להדיא דסובר דטעם דחמץ בפסח במשהו הוא משום קנס דעבר בבל יראה ולפי זה בחמץ של נכרי שנפל להתבשיל של ישראל או חמץ שנתחמץ עתה דלא עבר עדיין בבל יראה שנפל לתבשיל בטל בששים כשאר איסורים אמנם אין כן דעת הפוסקים וגם מדברי רש"י אינו מוכרח כל כך דאפשר דעיקר תקנת חכמים היא משום קנס דבל יראה ואחר שתקנו חכמים לא חילקו בין חמץ לחמץ משום לא פלוג ומתוך הרשום למעלה מובן מה שיש להעיר עליו:

ובספר חמדת משה הנדפס חדש ממש להרה"ג מו"ץ בלאדז יצ"ו בסי' ג' בהיותו א"ח עסו"ק להשיב על מה שנשאל בנכרי שבשל תבשיל של מצה או בשר בקדרה חמץ אם מותר באכילה משום דסתם כלי נכרי אינם בני יומן ואף דנותן טעם לפגם אסור גם בפסח לדעת הרמ"א מכל מקום אפשר דזה דוקא בנעשה ביד ישראל ולא כשנעשה אצל עכומ"ז ואחר שנשא ונתן להשיב על השאלה הביא תורף הדברים שכתבתי אני הדל בחלק דברי חכמים סי' צ"ט דמתשובת הרשב"א מתבאר דגם בחמץ של נכרי אסרו במשהו והשיב על זה דכשנדקדק בלשון הרשב"א יש להביא ראיה בהיפך שזה לשונו בסוף סי' קע"ז אבל אסור להעלותו עמו על השלחן וקרוב הדבר לידי פשיעה כיון שמכירין זה את זה וכמו שאין ישראל מקפיד שלא יאכל העכומ"ז משלו כן העכומ"ז לא יקפיד עליו ואף בהפסק מפה אסור דכיון שחמץ במשהו רחוק הוא שלא יתערב פירור אחד משלו בשל ישראל וסחור סחור לכרמא לא תקרב עכ"ל ויש לדקדק למאי כתב הרשב"א דקרוב הדבר לידי פשיעה דמה נפקא מינה אם יבא לידי פשיעה או לא ולא כתב בפשיטות דכיון שיתערב פירור של עכומ"ז יאכל איסור משהו הלא איסור חמץ במשהו אסור באכילה אפילו בשוגג בלא פשיעה לכן נראה לעניות דעתי דדוקא בכי האי גוונא שמכירין זה את זה דהוי בפשיעה אסור אפילו בחמץ של עכומ"ז אי משום דנעשה כחמץ של ישראל או דהחמירו בפשיעה כמו חמץ של ישראל אבל בלא פשע ונפל מעלמא משהו חמץ של עכומ"ז מודה הרשב"א דבטל בששים והשתא לא קשיא מידי על הרב שערי תשובה אשר עובדא דידיה הוה דעורב הביא כף מלוכלך ע"ש דהישראל לא פשע מידי על כן מצדד להקל ודו"ק ועוד גדולה מזו כתב שם בשערי תשובה שיש מקום לומר דחמץ

של עכומ"ז או של הפקר אינו אוסר במשהו ע"ש ועל כל פנים אם נתבטל בששים ביד עכומ"ז החליט שם דמותר ויש להביא ראיה להחמד משה ומקור חיים ולנדון הנ"ל מהא שכתב רמ"א ביו"ד סי' קכ"ב סעיף ו' דאם חימם מים בסתם כלי של עכומ"ז ללוש בהן פת אסור ללוש באותן מים דלדבר זה מיקרי לכתחלה ונותן טעם לפגם אסור לכתחלה הואיל ועדיין לא התחיל הנאתו שלא הוחמו לשתיה אבל דבר שנעשה בשבילו ולא בשביל דבר אחר אף על פי שהוא של עכומ"ז וישראל קונה ממנו לכתחלה מותר דמאחר דכבר נעשה ביד עכומ"ז מיקרי דיעבד עכ"ד עי"ש אלמא דיש חילוק גם לשאר איסורין אם נעשה ביד ישראל או נעשה ביד עכומ"ז משום דלא שייך אצלו שם איסור אם כן ממילא גם בנדון דידן שאלה הנ"ל מותר לישראל אם נתן לו עכומ"ז התבשיל שנעשה אצלו נותן טעם לפגם ואפילו אם תמצא לומר דדעת השע"ת שם דוקא משום תרי משהו שהוא מחלוקת הט"ז והש"ך בזה וסובר השע"ת דבחמץ של עכומ"ז כנדון הנ"ל לכולי עלמא שרי בתרי משהו על כל פנים בנדון שאלה הנ"ל אם נפל אחר כך לתבשיל של ישראל אינו אוסר במשהו אפילו לדידן דגם נותן טעם לפגם אוסר במשהו אבל בנעשה לפגם ביד עכומ"ז אינו אוסר במשהו ומכל מקום איני רוצה לסמוך עלי בפרט באיסור חמץ כי ידעתי מך ערכי שאינני כדאי להכריע ודוק ואחר כך קניתי תשובת משפטים ישרים ופסק גם כן שם בסי' שס"ב כמו שפסק הרב שערי תשובה הנ"ל דאם נתבטל בששים ביד עכומ"ז שרי לישראל עי"ש אלו תורף דבריו:

שוב השגתי ספר יד יהודה על הלכות שחיטה להגאון מוהרי"ל לאנדא יצ"ו וראיתי בהשמטות הספר בדף קנ"א סוף עמוד ד' שכתב שבספרו להלכות תערובות ביאר דגם חמץ של נכרי אף אם נתערב בבית הנכרי בפסח אינו בטל ושהביא שני טעמים שנאמרו במה שהחמירו בחמץ לאסור במשהו דיש פוסקים שכתבו משום חומרא דכרת ולא בדילי מיניה ויש פוסקים שכתבו משום דהתורה החמירה לעבור בבל יראה ושקיל וטרי בטעמים הללו ובדף קנ"ג סוף ע"א כתב ולענין דינא אין שום נפקא מינה בין אי אמרינן דטעמא משום כרת או אם הוא משום דהחמירה תורה לעבור בבל יראה וחמור מלאו דלא תותירו דגבי נותר מפני שכל שעה שמשהה אותו בביתו עובר בשני לאוין בל יראה ובל ימצא מכל מקום גם חמץ של נכרי אינו בטל דהא חומרא דחמץ הוא מה שהתורה אמרה שלא ישהה אדם חמץ שלו בתוך ביתו אם כן מה לי במה שזה החמץ הוא של נכרי ואין ישראל עובר עליו דהא לאו דוקא של נכרי דכל שאינו שלו תו אינו עובר עליו אבל מכל מקום החומרא דחמץ עליו גם בחמץ זה דהתורה אמרה שלא יקחנו ויהא שלו ואם עשה כן מיד עובר עליו בבל יראה ובל ימצא והוא ברור לכל המבין דבר על בוריו

וכן לומר דבטל בעודו ביד נכרי כמו חמץ קודם פסח הוא דבר שטות לומר כן דכבר ביארתי בסי' ס"ט ס"ק ס"ג אות ח"י דבהיתר בהיתר לא שייך ביטול כלל וכל הביטול דהיתר בהיתר אינו אלא אם עומד לאסור בטל לגבי זה שלא יאסור מקל וחומר אם בטל לאחר שנאסר מכל שכן דבטל בעודו היתר שלא יאסור וחומרת חכמים שהחמירו בזה שלא יתבטל לא שייך בו בעודו היתר ודבר זה מבואר היטב כמו שביארתי שם אם כן זה שייך באם הוא בזמן היתר דאז חמץ מותר הוא או אם האיסור תלוי במעשה כגון בשר בחלב קודם שנעשה בשר בחלב או כלאים וכיוצא קודם שנתערב זה בזה הוא היתר גמור כל אחד בפני עצמו אבל חמץ של נכרי הא תיכף כשבא פסח אסרה תורה כל חמץ גם חמץ של נכרי וכל החומרות לישראל גם בזה החמץ כבר חל כשבא פסח אם כן גם אם נתערב בידי נכרי לענין מה יתבטל אי לנכרי הא לא צריך להביטול כלל דהא היתר גמור הוא לדידיה ואי שלא יאסר לישראל הא כבר נאסר לישראל ואי אפשר שיתבטל וכי משום שהנכרי לא יתננו לישראל לאכול עד שיקחנו זה נחשב לא חל איסורו הוא דבר שלא יעלה על הדעת לומר כן והנה כל דברים אלו כבר מבואר בדברי בקוצר אך רב אחד כתב לי והאריך בזה וסבר דזה חשיב כמו תלוי איסורו במעשה לכן ביארתי הדבר שנית עכ"ל יצ"ו:

ופשט דברי הרשב"ץ בחלק ג' סי' חר"ן מורים שסובר דתערובת משהו בפסח נוהג בשל נכרי אף קודם שיבא ליד ישראל שכתב דבמקומות שנוהגים בכל השנה היתר בחמאה של נכרים גם בפסח מותרים דלמאי ניחוש לה אי משום כליהם הרי נותן טעם לפגם מותר גם באיסור חמץ ואי משום תערובת חמץ בעין אם הוא קודם פסח הרי נתבטל וכו' ואם נתערב בפסח הוא אוסר בכל שהו אבל אין לחוש לזה דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן וכו' עי"ש: והגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סי' ל"א נשאל אם יש לסמוך על היתר חדש שבספר גא"י [גור אריה יהודה] סי' מ"ט בענין חטים הנמצאים בפסח בבאר ותורף דבריו על פי תשובת רש"י שבבית יוסף סי' תמ"ז דאף דחמץ במשהו הני מילי בעיניה דקנסינן ליה משום דעבר על בל יראה אבל על ידי תערובת כי הכא שלא שימר הבשר ויש לחוש שמא נמלח בדבר שיש בו חמץ אינו אסור אלא בנותן טעמדמבואר דכל עיקר דחמץ במשהו הוא משום חומרא דבל יראה ולפי זה חטים שנפלו לבאר שהוא מקום הפקר ואין לו שם בעלים לא שייך בל יראה וממילא בטל בששים וגם אם נתערב אצל נכרי בפסח כל שיש ששים מותר לישראל דלא שייך משהו כיון דלא עבר על בל יראה אלו תורף דברי הגא"י והשיב דאי אפשר לומר דכל טעם דמשהו הוא בשביל שעבר על בל יראה דלפי זה מהראוי להתיר על כל פנים תרי משהו בפסח וההיפוך מבואר

וכו' ואף הטורי זהב החולק אבל לא מטעם זה רק דתרי משהו לא אמרינן וגם לפי מה שהעלה הבית חדש בסי' תמ"ז והמגן אברהם הסכים כן שם דאם שהה למשהו בעין עד לאחר הפסח לא עבר עליה ואף שהיה במקום אחד נאסר וכך כתב בסי' תס"ז ועל כרחין כל שלא שייך קנס דבל יראה בכי האי גוונא אינו מהראוי לאסור במשהו דעיקר טעמו של רש"י הוא לפי שקנסו שעבר על בל יראה כשהוא בעין וגם לדבריו אם כן נפל פיתא בבירא לא יאסר לעולם דכל היכא דאפקר להפת ולא עבר על בל יראה מה בכך שנמצא במים הא לא עבר על בל יראה כל שביטלו וההיפוך מבואר וגם בפסחים ד' מ' אמרו מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהם מחמיצין ומחלק הש"ס בדף מ"ב בין קוו וקיימי ללא קוו וקיימי וכן קיימא לן בסי' תנ"ט והרי שם ודאי מפקר להו ואם כן לא יאסר אחר כך כלל מיהו שם עיקר האיסור משום שלא יעבור על בל יראה ואף שבאמת המים מופקרים כבר כתב המגן אברהם בסי' תנ"ט סק"ט דאינו רק לכתחלה ועיין טורי זהב וחק יעקב שם ואם כן אין ראיה אבל על כל פנים גוף הדבר אי אפשר לומר ולפי דברי הספר הנ"ל אם כן בחמץ נוקשה דודאי לדידן אף מדאורייתא הוא אבל אינו עובר על בל יראה ובל ימצא וכדכתבו התוס' ד' מ"ב בשם הריב"א אם כן שוב אינו במשהו והרי דעת התרומת הדשן דנוקשה הוא במשהו והמגן אברהם סי' תס"ז סק"ה כתב דסובר התרומת הדשן דנוקשה מן התורה ולפי הבנת הגוא"י הנ"ל על כרחין שאינו סובר כשיטת רש"י דהטעם משום בל יראה דאף דרש"י לשיטתו סובר דאלו עוברין הוא לענין בל יראה אבל אנן בדידן לא קימא לן הכי כמבואר בריש סי' תמ"ב אבל באמת אין כוונת רש"י דכל דלא שייך בל יראה ובל ימצא לא אסרינן במשהו דזהו אינו רק דכל שהוא בעין דשייך איסור בל יראה ובל ימצא אם היה שלו אסרו במשהו משום קנס אבל במקום שהוא ספק שמא נתערב דלא שייך בזה ענין בל יראה לא קנסו לאסור ספק משהו וזה ברור בכוונתו ושוב כתב שמדברי הטורי זהב בסי' תמ"ז, [תס"ז] ס"ק י"ז בשם הרוקח בנמצא חמץ בדלי ששאבו מים וכו' מתבאר דל"א כגוא"י הנ"ל:

יז) חמץ שנתערב בששים ביום ראשון של פסח ונשתהה עד יום שמיני של פסח יש לומר דמותר ממה נפשך אם יום הראשון הוא יום טוב אם כן יום שמיני הוא אחר הפסח ובטל בששים ואם היום הוא שביעי של פסח אם כן יום הראשון היה ערב פסח ובטל גם כן בששים ואם שיש לדחות זה וכו' מכל מקום יש לצרף לסניף סברא זו להקל מבשאר ימות החג כן כתב הגאון אבד"ק פאניוועז יצ"ו בקונטריס גפן אדרת שבקובץ יגדיל תורה קונטריס עשירי סי' קנ"ג ד' זר"ע ע"ד וד' ער"ח ע"א ואני ההדיוט ראיתי שנשאל על זה בשו"ת שערי דעה סי' י"ח הביא דבריו הגאון מנחת משה יצ"ו בקונטריס

חקת הפסח אות ל"ו וכתב דאף דיש לומר ממה נפשך אין להתיר ועתה נדפס ס' ברכת משה להגאון בע"ס מנחת משה הנ"ל ובסי' ל"ו אות ב' הביא מה שכתב לו בזה הגאון מוהרש"ך מווילנא נר"ו והמחבר השיב קצת על דבריו ובסוף דבריו כתב וז"ל אכן לדינא המורה לצדד להקל בנדון זה ביום טוב האחרון של פסח אין מזניחין אותו דיש לו על מה לסמוך וכמו שכתב גם כת"ר מצינו שהקלו בכמה דברים ביום טוב אחרון ובפרט שכתב שאחיו הגאון המובהק רב"ץ היה גם כן מצדד להקל מכח ממה נפשך עכ"ד נר"ו.
ובספר הזכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו ע"א כתב בשם ספר איגרא רמה ששמע בשם הגאון מוהר"י דאם נתערב חמץ בלח ביום ראשון של פסח והיה ששים והשהה עד יום אחרון מותר לשתותו ממה נפשך וכו' וצריך עיון אם לסמוך על זה עכ"ל: יח) נסתפק הרב פרי מגדים בפתיחה הכוללת בסדר הנהגות הנשאל עם השואל אות ט"ז בחמץ שנתערב בערב פסח בין השמשות אם בטל בששים ככל חמץ שנתערב בערב פסח או דינו במשהו כבתוך הפסח דשמא דוקא בפסח גופיה החמירו במשהו כדת הא בין השמשות ספק לא וכל שכן אם קבל יום טוב מבעוד יום דאינו אוסר במשהו לזה ספק ספיקא גם כן שמא הלכה כשאלתות דבששים ושמא יום הוא והמורה יעיין בזה עכ"ל.
ובאות י"ט נסתפק בבין השמשות שביעי של פסח בארץ ישראל אם נתערב חמץ משהו אי אמרינן בו ספקא דרבנן לקולא שמא לילה ושמא הלכה כשאלתות ואף דבאיקבע איסורא יש לומר אף ספק דרבנן דלחומרא מכל מקום היכא דאיכא ספק ספיקא בדרבנן אף במקום חזקה יש לומר לקולא כמ"ש בפריי ליו"ד אתד"ק וראיתי בס' דרכי הוראה לאחד המיוחד מגאוני דורנו יצ"ו שבח"ב פרק כ"א הביא דברי הרב פרי מגדים שבאות י"ו הנ"ל [בסגנון אחר ממה שכתב בפרמ"ג שלפני ותמה עליו וז"ל] וכבר עמדנו להפלא על דברי הפרמ"ג בהנהגת השואל והנשאל אות ט"ז שנסתפק בין השמשות דערב פסח אי נאסר במשהו כפסח או בששים כערב פסח וכתב וז"ל ולכאורה יש להקל דבין השמשות ספקא הוא ועוד דהוי ספק ספיקא ספק כשאלתות וספק יום עכ"ל אפילו לספק ספיקא כמו שכתבו השפתי כהן ופרי חדש ושוב כתב ליישב דברי הפרמ"ג דהיכא דהוי חסרון ידיעה לכל העולם חשיב שפיר ס"ס אלא שתמה על הפרמ"ג דדבר זה במחלוקת הוא שנוי אי ספק דחסרון ידיעה לכל העולם חשיב ספק או לא כמו שכתב הט"ז בסי' צ"ח סק"ו דלהרשב"א אפילו ספק חסרון ידיעה לכל העולם לא מיקרי ספק כלל ושוב תמה על הרשב"א לפי מה שהבין בדעתו הט"ז מש"ס דשבת ד' ל"ד דאמרינן בבין השמשות ספק דרבנן לקולא ועל כרחין דהוא משום דהוי, חסרון ידיעה לכל העולם ושוב תמה

דמדברי הרשב"א מתבאר דלא כמי שהבין בדעתו הט"ז ושקיל וטרי בזה ומסיק דלדינא ספק בין השמשות אזלינן לקולא דהוי חסרון ידיעה לכל העולם אלו תורף דב"ק הנה מה שתמה בתחלה על הרב פרמ"ג ויישב דהוי ספק חסרון ידיעה לכל העולם האמת הוא כן והוא פשוט אך מה שתמה עליו מסברת הרשב"א לדעת הרב טורי זהב בהורמנותיה דמר אין זו מן התימה כלל דאף אם נניח שכן היא דעת הרשב"א ועיין ובקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות ב"ן הבאתי שכן דעת הרב בית שמואל סי' נק"ה ס"ק ל"ד ושכן מתבאר דעת הרב ארעא דרבנן בעד הרב מוהרשד"ם [ונדפס ענין זה בספרי שדי חמד בחלק דברי חכמים סי' ג' עי"ש] מכל מקום הדבר פשוט דאית לן למינקט כדעת רוב ככל הפוסקים דסברי דכשהוא חסרון ידיעה לכל העולם חשיב שפיר ספק ומה גם דמתבאר מדברי הרב ט"ז דהרשב"א מיחלפא שיטתיה בזה דממה שכתב הטור בשמו בסי' פ"א הוא דמשמע ליה דסבר דגם ספק חסרון ידיעה לכל העולם לא הוי ספק אבל ממה שכתב הרשב"א שהביא מרן הב"י בסי' ק מודה הרב ט"ז דמשמע שסובר דכשהוא חסרון ידיעה לכל העולם מהני וכן מתבאר מדברי הט"ז בסי' פ"א סק"ד [ואיני מבין מה שתמה על הנחת הט"ז בדעת הרשב"א ממה שסיים הרשב"א שבב"י סי' ק"ץ והיינו בדאפשר למיקם עלה דמילתא דודאי גם הרט"ז מודה דכן היא שיטת הרשב"א שבב"י סי' ק"ץ דמהני ספק מחסרון ידיעה לכל העולם ולא אמר דהרשב"א סובר דגם חסרון ידיעה לכל העולם לא חשיב ספק אלא אההיא דמייתי רבינו הטור בשמיה בסי' פ"א] ואם כן פשיטא דאית לן למינקט כדעת הפוסקים דמהני ספק ספיקא שהוא חסרון ידיעה לכל העולם:יט) בענין אכילת הסוקא"ר בפסח שיש חשש תערובת קמח מלותת או מחמת שהפועלים טובלים פתם ביערת הדבש כבר האריכו רבנן קדישי דישרן סמיכין סביב שלחן הטהור על דברי הרמ"א בסי' תס"ז ס"ח כאשר ישר יחזה המעיין בדב"ק הלא בספרתם ואחרון חביב רב מופלא בדורנו בספר דברי מנחם יצ"ו האריך הרחיב אסף איש טהור כל הדעות והסברות שנאמרו בענין ואני אביא אחריו דברי חכמים כדרבונות במקום שבעלי תשובה עומדים הן צדיקים גמורים אשר לא היו למראה עיניו ולזכות את הרבים אעתיק תורף דב"ק הן בענין אכילתה והן בענין הכשר המכונות שנעשית בהן.

הנה הרב חתם סופר בסי' קל"ה כתב דאין מקום להתיר על פי סברת רבינו יונה שבתשובת הרא"ש כלל כ"ד ומייתי לה מרן הב"י בסי' תס"ז דטבע הדבש שמהפך כל מה שנותנים בתוכו ונעשה דבש ואזלינן בתר השתא דכבר העלה המג"א בסי' רט"ז סק"ג כהחולקים אהרר"י דלא אזלינן בתר השתא וכן בשיירי כנסת הגדולה כתב שאין לסמוך על היתר זה [והוסיף במוסגר לומר דקרוב לומר דצוקא"ר אין בטבעו להפך וגם הרר"י

מודה] וגם נתברר לו [לשיירי כנסת הגדולה] שמערבים קמח והודו האומנים ולא בושו יעו"ש בחק יעקב בס"ק ט"ז ואין לסמוך בזה על חזקה אומן לא מרעי נפשיה שהרי אינו מריע אומנותו בזה כיון שהקמח שנותנים בבישול הצוקא"ר מתהפך ונעשה צוקא"ר אם כן יוכל לעשות כן לעין השמש ואומנותו בכך ומסתמא מערב קמח מלותת: אמר המחבר לי הדל יש לפקפק בדב"ק דהא ודאי הא דאומן לא מרע נפשיה לא מהני אלא בשאין ידוע לנו שמזייף וכן אם באנו לדון בזה משום אומן לא מרע היינו ודאי דאין אתנו יודע אם מערב קמח ופשוט דסוקאר דיש בו קמח אינו שוה לסוקאר שאין בו תערובת קמח דמלבד דלאו כולי עלמא ידעי סברת רבינו יונה דהדבש מהפך וכו' ועוד אף אם מהפך הקמח לדבש מכל מקום מסתברא דלא ישוה לו לגמרי ובפרט לפי דברי הרב דקרוב לומר דיש לחלק בין דבש למי הסוקאר והכי מסתברא דאין בכח מן הסוקאר להפך מה שנותנים בתוכה כמו בדבש ואם כן ממה שלא נתפרסם שמערבים קמח בהסוקאר מוכרח לומר שאנו חוששים שעושים כן דרך זיוף והיה במחשך מעשיהם וכיון דאומן הוא הדר דינא לסמוך דאומן לא מרע אומנותיה כי זה באמת ריעותא היא לא לפסח ולישראל לבד כי גם בכל השנה ולכל העולם נחשב ריעותא שאין סוקאר שעל ידי תערובת קמח חשוב כהסוקאר שאין בו תערובת בטעמו ובמתיקות שבו ומה גם שיש לצרף דאם תמצא לומר שערב בו קמח למה נאמר דמסתמא קמח מלותת ערב בו וכיון שיש צד גדול לומר שלא ערב משום דלא מרע אומנותו אף אם נחוש שערב נתלה שערב קמח בלא לתיתה או שאף אם לתתו לא לתתו כל כך עד שיהא חמץ ודאי לפי השערת דעתי בבישול עשיית הסוקאר נותנים מים בקפלוטות וכיוצא ומזה עושים הסוקאר ואם כן אף אם אין הקמח מלותת יש בו חמץ אם נחוש לתערובת קמח דהוו מי פירות עם מים אלא דמדהוצרך הרב חתם סופר לומר דמסתמא נותנים קמח מלותת משמע דאין נותנים מים בבישול הסוקאר או שנותנים מעט מים פחות מס' וסובר דבזה ליכא משום מי פירות ומים עיין במה שהבאתי בסי' י"ג אות יו"ד בזה [ואשוב להעתיק אמרי קדוש החתם סופר]:

וכתב עוד דאין לומר דמכל מקום מרע אומנותו לגבי ישראל שמכשילו שכבר העלה המג"א בסי' כ' דדוקא מה שהוא זיוף לגבי כולי עלמא לא מרע אומנותו אבל מה שהוא רק לישראל מרע חוץ מעשיית ציצית דלא טרח והנודע ביהודה במהדורא תניינא סוף סי' ע"ב העלה דמעשה לא עביד אבל בדבורו לא מהימן והכא המעשה אינו הורעת אומנות שכן דרכו כל השנה רק דנאמין לו ששינה עתה לצורך ישראל ועשהו בלי קמח זה לא נאמין וגם אין כאן ביטול ששים כדמוכח מדברי רבינו יונה [שכתב דעל כרחין הדבש

מהפך מה שבתוכו דאם לא כן איך נאכלנו כל השנה הרי נותנים בתוכו בשר טרפה] דאי הוה ששים נגד הבשר והקמח לא היה צריך לומר שנתהפך אלא על כרחין מערבין הרבה עד שאין בו ששים ואפילו הכי נהפך לדבש וכן מוכח מש"ס דע"ז שמשם הוכיח הרר"י דינו והוא בר"ן מסכת ע"ז ברי"ף ד' שמ"ז ריש ע"ב אי משום איערובי מיסרא סרי עי"ש [כוונתו לדברי הר"ן אמה שאמרו בש"ס ד' ט"ל ע"ב אמתניתין דאלו מותרין באכילה וכו' דבש וכו' דבש למאי ניחוש ליה אי משום איערובי מיסרא סרו] וכתב שם הר"ן בשם אחרים שדרך הוא לערב בהם דברים אחרים ונימוח בתוכו וחוזרין דבש ליכא למיחש בהכי לפי שהמתערב בו עד שלא נימוח מסריח ומותר כדאמרינן בתמורה ד' ל"א אפרוח ביצת טריפה מותר אימת קא גדיל לכי מסרח ההיא שעתא עפרא בעלמא הוא עכ"ל ועיין לרבינו הפרי חדש בתשובה שבס' מים חיים סי' יו"ד מה שתמה על פירוש האחרים מדאמרינן בש"ס גבי שמן גם כן אי משום איערובי מיסרא סרי ושם לא שייך פירושם ומפורש שם דלפירוש האחרים שהיא שיטת הרר"י גם בדליכא בדבש ששים נגד הטרפה שרי וכדברי החתם סופר ועיין להרב שואל ומשיב בח"ג סי' קנ"ג שכתב דפירוש האחרים שבהר"ן הנ"ל אין להם התייחסות בדברי הרר"י הנ"ל ובקונטריס הכללים במערכת האלף אות שמ"ט [בשדי חמד ח"א] רשמתי ספרים רבים הם המדברים בהא דאזלינן בתר השתא בכמה עניינים שונים והוא מפתח גדול למי שרוצה לעמוד בדבר עי"ש:

שוב כתב [החתם סופר] דאפילו הצוקאר שנעשה על ידי ישראל לשם פסח כדינו מונח בפאבריק כמה שבועות בתוך הדפוסים כנהוג אם אי אפשר להיות ישראל שומר יוצא ונכנס תמיד ואפשר שיחליפנו הנכרי לטובתו ליתן תחתיו צוקאר המעורב בקמח אז צריך חותם בתוך חותם ואם אי אפשר שיחליפנו וימיר וליכא אלא חששא משום פרורי חמץ שיפלו על הצוקאר מהפועלים העוברים ושבים וחשש גדול הוא שאם יבא פרור חמץ וידבק בו החמץ בפסח לתוך פיו של ישראל בעין או במקום שאין ששים ועוד חמץ במשהו מכל מקום סגי בכסוי או להצניעם בחדר או מחיצה קטנה וכדומה והחכם עיניו בראשו שוב הביא מה שכתב בברכי יוסף סי' תס"ז אות ג' בווינציא ומצרים העידו שאין בו תערובת קמח כלל אך נודע כי האומנים טובלים פתם ביערת הדבש והוא רותח לכן ירא שמים יזהר להסוברים חוזר ונעור ודבריו צ"ע מה צריך למ"ד חוזר ונעור הרי שמא ובדאי ישארו פרורי לחם בעין כדכתיבנא לעיל ועיין מה שכתב מג"א סי' תמ"ז סקי"ג לכן נראה אפילו להשהותו יש לאסור לכתחלה וכן הנהגתי פה למכרו עם החמץ לנכרי ועיין נודע ביהודה תניינא חלק א"ח סי' ע"א עכ"ד מסקנתו והנה מה שכתב מרן חיד"א

בברכ"י הנ"ל הוא בשם הרב מוהר"י זיין בתשובה כ"י ולא הוסיף על דבריו אמנם בספר מחזיק ברכה שם כתב דחששא זו דהפועלים טובלים פתן אינה אלא בגלילותינו שהם ערביים אבל בשאר הארצות חקר כמה פעמים ושמע מפי המרובין דליתא להאי חששא כלל ומכל מקום אשר תאוה נפשו להחמיר בזה וכיוצא בזה אין מניחין אותו וכו' עי"ש: ונראה ודאי דלדברי הרב חתם סופר גם אם אין טובלים פתן יש חשש איסור שהרי בהסוקאר שנעשה על ידי ישראל בשמירה מעולה לפסח שאין בה לא חשש תערובת קמח ולא חשש טבילת פתן אמר רב דאחר גמר עשייתה אם יניח בפאבריק כשאין ישראל נכנס ויוצא צריך כיסוי או מחיצה משום חשש גדול מפרורי חמץ שיפלו על הסוקאר מהפועלים העוברים ושבים וכו' אם כן גם בהסוקאר הנעשה בשאר הארצות דידוע דקפדי אמנקיותא ואין טובלים פתן וגם אין מערבים בה קמח מכל מקום יש לחוש מפרורי חמץ שיפלו מהפועלים וכו' ואם בהסוקאר שבנדון החתם סופר אסר הרב משום חשש זה כל שכן בהסוקאר שבשאר הארצות שכל השנה כולה הפועלים נכנסים ויוצאים עוברים ושבים דרך שם שיש לחוש לזה אלא שחשש זה אחר שכבר נעשית הסוקאר חתיכות גדולות קשות [דהיינו אחר שכבר נתנו בדפוסין שלהן] הוא רחוק המציאותשאף אם יפלו על גבי החתיכות הללו איזה פרורין לא יתדבקו בהסוקאר ומתגלגלין ונופלין והעיני בשר לו עיניו לנוכח יביטו בסוקאר שבא לקנות או לאכול אם יש בה דבר דבוק או לא ולא היה לחוש אלא על שעת עשיית הסוקאר בעודה רותחת שהיא נמס כמים שאם יטבלו פתן ישאר שם איזה פירורין שאף שגם הם מחמת דקותם ורתיחת היורה ימסו כמו מים ונתבטלו והיו כלא היו מכל מקום יש לחוש למאן דאמר דחמץ שנתבטל קודם הפסח חוזר ונעור ולכן בשאר הארצות דליתא להאי חששא כלל שרי מדינא גם לירא שמים זה נראה בדעת הרבנים מוהרי"ז ומרן חיד"א והכי מסתברא דאין לחוש על הסוקאר אחר גמר עשייתה והיא נעשית חתיכות קשות משום פירורין שיפלו עליהן ומסתמא כיון דקפדי אמנקיותא לא יאכלו הפועלים בסמוך להיורה כשהיא רותחת ולא יפול בה שום פירור ואם יפלו ימסו כמו מים יתהלכו למו כדכתיבנא אלא דלפי מה שכתב הרב חתם סופר [שאביא בסמוך] דגם הסוקאר כשהיא נמס כמים חשוב דבר גוש לפי שיטתו שפיר קאמר דאיכא למיחש לפירור בעין:

ובשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בסי' רמ"ז כתב שבמכתבי עתי שבת אחים כתבו בשמו שציוה להכריז על הצוקא"ר של פסח מפאבריק פלוני שלא יקחו ממנו לפסח ושאל ממנו רב אחד מדוע עשה כן הלא אף בסתם צוקע"ר כתב הברכי יוסף דאין חשש אלא מי שרוצה להחמיר וכו' להסוברים דחוזר ונעור ואנן לא קיימא לן הכי ולמה לא נסמוך

על הכתב להכשיר אף אם הוא כתב ממי שאין מכירין אותו והשיבו דמרן החתם סופר כתב דיש בו משום פירורי חמץ והניח דברי הברכי יוסף בצריך עיון והאמת הוא דשכיח שהפועלים והאומנים טובלים פתם ביורה הרותחת והעיד על זה רב גדול המשגיח בעשיית הצוקא"ר של פסח שראה פועל אחד טבל חתיכת פת בעת שהרב המשגיח העלים עין ממנו והרב המשגיח אסר כמה ככרות מן הצוקא"ר מחמת זה ובודאי יש חשש פירורין ובפירורין יש חשש דאורייתא דחצי שיעור אסור מן התורה וכבר כתב הטורי זהב ביו"ד ריש סי' ק"ד והסכימו עמו האחרונים דלאו דוקא שרץ אלא כל יבש בלח או לח ביבש הוי כלא נתערב והוי כבעין והוא כתב ליישב דברי הברכי יוסף מקושית החתם סופר דאי משום פירור חמץ היה אפשר למכור לנכרי חוץ מדמי איסור שבו אבל משום חשש חוזר ונעור אסור אף למכור לנכרי כדכתב הרמ"א ועליה קאי הברכי יוסף: ועל כל פנים לענין אכילה יש בו חשש דאורייתא משום פירורי חמץ דשכיחין גם בפאבריקי"ן הגדולים כי גם ביורות דבש שמבשלין אותו שכיח זה [וזה קורא אותו הברכי יוסף יערות דבש] וכמו שהבאתי מהמעשה שסיפר הרב המשגיח הנ"ל ואם כן פשיטא דאין להאמין ליקח אלא ממי שיודעין אותו שמוחזק בכשרות כמו שכתב הרמ"א בסי' קי"ט ובפרט שאפשר לומר דטועה ומורה היתר שסובר שאין צריך השגחה, כולי האי דאז בודאי בעינן מומחה טפי דהא שורש דין הרמ"א הוא מהרמב"ם שלמד מדאמרינן בעבודה זרה ד' ט"ל ע"ב אין לוקחין ימ"ח מח"ג אלא מן המומחה ודייקו לומר מומחה להורות דאף מוחזק בכשרות לא סגי אלא בעי מומחה דהיינו בקי ומנוסה נמי כבח"מ סי' ג' וכבר האריך התבואת שור בבכור שור בעבודה זרה שם דבאיסור דאורייתא בעי מוחזק מדינא ובאיסור דרבנן מתקנת הגאונים הוא שגזרו בחרמות על זה וכל שכן באיסורין של חמץ דחמיר טפי וכן הוא מקדמת דנא דדבר כזה נמסר ביד הרבנים הגדולים ומובהקים דפקיע שמייהו ומי יסמוך על איש מורה הקופץ בראש שלא נודע שמו וטבעו וטובו ובפרט בדור הזה דשכיחי מורים והורים שאין לסמוך עליהן זהו טעמי ונימוקי ועתה הנה הלוקחים צוקא"ר לפסח משלמים ביוקר כדי שיהיו מובטחים משום חשש ואם החנוני מטעה בזה את הלוקחין מלבד האיסור האמור למעלה עוד גונב דעת הבריות וגניבת ממון אלו תורף דב"ק: ומה שנוהגין בזמן הבציר לתת בתוך היין צוקא"ר של שאר ימות השנה כדי להמתיקו אם רשאין לשתותו בפסח אחר שיסננו אותו קודם הפסח כתב הרב השואל בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק סי' רמ"ו כי בצוקא"ר שלנו אין בו חמץ ואינו אסור אלא משום חומרא ואם כן בתערובת כי האי גוונא איכא למימר דשרי וכתב שבאיזה מקומות נוהגין היתר לשתות יין כזה בפסח והשיב הנה אמת שבצוקא"ר שלנו אין בו

חשש תערובת חמץ אלא דמכל מקום כתב הברכי יוסף בסי' תמ"ז דצריך ליזהר לפי שהאומנים טובלין פתן בשעה שמבשלים אותו ולמאן דאמר חוזר ונעור אסור ובשלחן ערוך סי' תס"ז סעיף ח' בהגהה פסק דאינו אוסר תערובתו וכתב שם בחק יעקב אות כ"ג דצוקא"ר אינו אוסר תערובתו אפילו בפחות מששים רק בלא תערובת אוסרין אותו ואם כן לכאורה גם בנדון הנ"ל יש להתיר:

אך אחר העיון אין הנדון דומה לראיה שהרי ביו"ד סי' קי"ב דין י"ד קיימא לן דתערובת פת של נכרי מותר ואפילו הכי קיימא לן שם דשאור של נכרים כיון שהוא מתקן את הכל הוא עיקר ומילתא דלטעמא עביד לא בטיל ובמגן אברהם סי' תמ"ב סק"ט הביא בשם הטור דמעמיד חשיב כבעיניה וביו"ד ריש סי' צ"ח הוכיח הפרי חדש דשאור עדיף מדבר המעמיד ואם כן כיון דאפילו בדמאי ושאור של נכרים מילתא דעבידא לטעמא חשיבא כאילו היא בעין הכי נמי בספק משהו חמץ דאסור בעיניה ולא התירו אלא תערובת אבל מילתא דעבידא לטעמא כהצוקא"ר שבא לתקן היין הוי כבעיניה ואסור היין ונרגש ממה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' צ"ח סעיף ח' דמלח וכיוצא מדברים דעבידי לטעמא אם אסורים מחמת עצמן אין בטלים בששים ומשמע דצוקא"ר דאינו אסור מחמת עצמו אף דעביד לטעמא בטל וכתב דלא דמי לדהתם דכיון דמעיקרא היה בצוקאר שיעור לבטלו ואפילו הכי אסרו משום חומרא אפילו אין לחוש אלא למשהו אסור דלא פלוג ואם נתיר בחשש משהו יתירו גם בחשש יותר ממשהו וכיון דלטעמא עביד הוי כעיקר וכרוב הדבר ולא בטיל: והביא מה שנחלקו האחרונים בחומץ שמילאוהו ביין המעורב עם הצוקא"ר דהרב אליהו זוטא אוסר מלשתותו בפסח והרב חק יעקב בסי' תמ"ז ס"ק ל"ד כתב דאם סננו קודם פסח שרי והרב חמד משה השיגו דמה יועיל סינון בצוקא"ר שנמס והיה למים ובאליהו רבה סי' תס"ז ס"ק כ"ג ביאר כונתו [שבספר אליהו זוטא] דלא מטעם הצוקא"ר אסר החומץ אלא משום שהיין עם הצוקא"ר נתבשלו בכלי חמץ ואם כן בנדון שלנו לפעמים יש לחוש גם כן למה שכתב האליהו רבה דהצוקאר רגילין לשרותו בכלי חמץ ואם שהה מעת לעת הוי כמבושל ואפילו אם אין לחוש אלא מצד הצוקא"ר לפי דברי החמד משה נראה דכל שנעשה כן מדעת אינו בטל ואסור בצוקא"ר אמנם להאליהו רבה נהי דסובר דאפילו נעשה מדעת לשום תיקון בטל ונקרא תערובת ולענין צוקא"ר מותר מיהו פשוט דדוקא בחומץ דאין הצוקא"ר עביד לטעמא הוא דסובר כן אבל בנדון שלנו דהצוקא"ר בא להמתיקו נראה דלכולי עלמא חשיב כבעיניה וסיים חזרתי על כל הצדדים למצוא היתר ולא מצאתי:

וכתב עוד הרב חתם סופר שם דהיורה שמבשלים בה הסוקא"ר כל השנה אם בא לעשות סוקאר לפסח צריכה הגעלה בהכשר גמור בלי שום קולא אמנם הדפוסים [שמערין לתוכן הסוקאר] שהם חרס והאומן אומר שאי אפשר לקנות חדשים בשום אופן הנה אף שהם כלי שני מכל מקום הסוקאר אף שנמס ונשפך מיורה כמים מכל מקום רתיחתו בדבר גוש ורותח יותר מפינכא דארוזא דבירושלמי בטור שלחן ערוך יו"ד סי' ס"ח שמזה הוציאו הא דדבר גוש לא מועיל כלי שני ואם אפשר למלאותן גומרי הרי טוב ואם אי אפשר גם בזה כיון דעל כל פנים ספק הוא אם ערבו קמח ואם ערבו הא איכא ר' יונה דמתיר מפני שנתהפך ונעשה דבש וגם כבר עברו על הכלים מעת לעת ונותן טעם לפגם קודם פסח קודם שעת איסורו ואיכא הפסד מרובה היה מקום להקל ולסמוך על בעל העיטור שבטור יו"ד סי' קכ"א להכשיר כלי חרס הפגומים מאיסורדרבנן להגעילם שלשה פעמים ברותחים וזה נקיל לחוש להפסד האומן אבל אם אומנים אחרים עושים בהכשר דפוסים חדשים או מלובנים אם כן הקונים יחושו לעצמם ויקנו מאותו סוקאר שהתירו בריוח ולא מזה שלא הותר אלא משום הפסד מרובה עכ"ל מדבריו נראה דמשמע ליה דלא היקל הרב העיטור בקדרה של חרס שאינה בת יומא להכשירה בהגעלה שלשה פעמים אלא אם בלועה מאיסור דרבנן ובנדונו גם כן אף דהחשש הוא משום חמץ דאסור מן התורה בכל זה אחר שיש צדדים הנ"ל חשיב ליה כאיסור דרבנן ונסמוך על סברת הרב העיטור וכו' כן נראה מדבריו ואנכי לא ידעתי מנא לן להבין כן בדעת הרב העיטור דמדברי הריב"ה בסי' קכ"א מתבאר דאף בקדרה של חרס שבלעה איסור תורה סובר דכשאינה בת יומא דהמתבשל בתוכה הוא טעם לפגם ואסור לבשל בה מדרבנן משום גזרה אטו בת יומא כיון שעתה אינה אסורה אלא מדרבנן נכשרת בהגעלת שלשה פעמים כדאמרינן בירושלמי פרק בתרא דתרומות גבי תרומה בזמן הזה והרשב"א סובר להחמיר באיסורין שיש להם עיקר מן התורה דאין למדין מתרומה ויש סוברים דגם לשאר איסורין דרבנן אין למדין ועיין מה שהבאתי בדין זה באריכות בקונטריס זה במערכת הה"א אות י"ט ואולי אין לשונו מדוקדק וכונתו לומר דבעל העיטור מתיר להכשיר כלי חרס בשלשה פעמים כיון שהיא עתה מדרבנן לפי שאינה בת יומא: ומה שכתב משום חומרא דדבר גוש דלא מהני ביה כלי שני הנה חומרא זו אין הכל מודים בה והרב הפלתי בסי' ק"ה סק"ו מסיק לה בצ"ע ודחה ראיית רש"ל גם הרב מוהרש"א [בן רעק"א] בגליון שלו ביו"ד סי' צ"ד על דברי הרב שפתי כהן סק"ל אף הוא היה מתכוין להכריח מסי' תמ"ז ס"ג במגן אברהם ס"ק ט' דלא כחומרא זו.

גם הרב החתם סופר גופיה בחיו"ד סוף סי' צ"ה הכריח מתוספות זבחים צ"ו ריש ע"א ומדברי הר"ן בפרק כל שעה גבי סכינים דבעו כלי ראשון משום דזימנין דמעייל להו בדודי דבשרא והוי ליה כעין כפא דליתא לחומרא זו וכתב שקבל ממורו הגאון להקל בדבר גוש לעת הצורך וכן מתבאר דעת הגר"א בביאורו לסי' ק"ה ס"ק י"ז גם הרב קהל יהודה בדף כ"ו ע"א מסיק דברי רש"ל בקשיא מההיא דהנותן לחמיטה שהקשה הגר"א והרב יד דוד בסי' ק"ה הגהת הטור אות י"ג ציין לעיין בזה בספר שערי דעה בסק"ג ואין מצוי אצלי לראות דב"ק ושם הביא דברי הרב חות דעת בסי' צ"א ס"ק ח' בחידושים דדבר גוש אינו מתקרר מתתאה ואם נפל עליו דבר אף אחר שהושם על מקום צונן אוסר.

אבל מכל מקום אינו יכול לבלוע מתתאה הצונן אלא כדי קליפה. ודוקא דבר גוש כמו בשר אבל אורז ודוחן שהוא צלול ונשפך אין לו דין דבר גוש אם לא שאינן צלולין.

ולפי השערת דעתי העניה רתיחת הסוקאר אין לה דמיון כל כך לבשר וכיוצא ודמיא לאורז ודוחן הצלולים ואפילו תימא דחשיב דבר גוש ממש מכל מקום יש להתיר כשיש צדדים להקל דהיא גופא חומרא והבו דלא לוסיף עלה ואם כן כיון שבנדון זה איכא כמה צדדים להקל כמו שכתב החתם סופר [דשמא לא ערבו קמח ושמא נעשה דבש וגם הכלים אינם בני יומן] היה ראוי להתיר לכל אדם ולא להחמיר אם יש אומנים אחרים ואף שבחת"ס יו"ד שם כתב דבעיקר מחלוקת זו אין נפקא מינה כולי האי דאנו נוהגים להחמיר אפילו בכלי שלישי כל זמן שהיד סולדת בו אם לא בהפסד מרובה ויש עוד סברות להתיר ובכל זה אם אפשר להכשיר הכלי ולשהות הכלי חרס מצריכים הכשר ושיהוי ולפעמים להגעיל הכלי חרם שלשה פעמים אחר השיהוי דכל מה שאפשר לעשות בהיתר עושים ואז כשיש הפסד מרובה ועבדינן כל טצדקי הנ"ל בודאי יש להקל בדבר גוש דכדאי הרמ"א לסמוך עליו וכו' עי"ש מכל מקום בנדון דידן נמי כולהו איתנהו דאיכא הפסד מרובה וסברות הנ"ל להקל ושיהוי שכבר עבר מעת לעת והגעלה שלשה פעמים ואם כן למה לא יאמר הרב להתיר בפשיטות בסתם.

ואנכי לא ידעתי. ובאמת עתה על פי דברי הרב מי שלבו נוקפו לא יקנה מאומן זה ומסתמא הכל יעשו כן מאחר דשכיחי אומנים אחרים ונמצא הפסיד את האומן הזה ואין לומר שהאומן שבנדונו היה ערבי ולא חשש להפסד שלו דאם כן לא היה לו לצרף צד דהפסד מרובה בנדונו כלל סוף דבר לפי דעתי הרב הנ"ל לגודל חסידותו הגדיש את הסאה להחמיר יותר מדאי ובעיקר חומרא דדבר גוש עיין במה שרשמתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת ה' אות ל"ד בס"ד: והרב בית שלמה בשו"ת א"ח סי' צ"ז האריך מאד בענין זה והביא תשובת החתם סופר הנז"ל ותמה עליו למה החמיר כל כך דאף

אם נחוש כהסוקאר שעושים בכל השנה שמערבים קמח הרבה שאין בהסוקאר ששים כנגדו על כל פנים כנגד מה שבלוע בהיורה מן הקמח יש בהסוקאר הזה של פסח [שאין בה שום תערובת כי נעשית על ידי ישראל לשם החג] ששים כנגד אותו מעט הקמח דהא קודם הפסח לא שייך חתיכה נעשית נבלה אמר המחבר ואני הדל אוסיף להפליא על הרב חתם סופר כי מצאנו לו שנשתמש בסברא זו בחתם סופר א"ח סי' ק"ך וז"ל.

הנה משום שאין ששים כנגד כל הכלי יפה כתב הגאון מחצית השקל סי' תנ"א סק"מ שאין השכר כולו חמץ כי אינו נעשה מחמץ לבד אלא יש בו מים ומינים אחרים אם כן נגד חלק החמץ שבו אפילו יהיה מחציתו יש לומר הכלי ששים נגדו ומי הגעלה אין נעשים נבלה קודם זמן איסורו עכ"ל אם כן כמו כן נאמר בהסוקאר דאפילו אם לא היה ששים בהסוקאר נגד הקמח שבו מכל מקום נגד חלק הקמח שנבלע בהיורה מהסוקאר של כל השנה ודאי יש בהסוקאר הזה של פסח ששים נגדו ולמה תאסור פליטתו את הסוקאר של פסח: ועוד כתב [בבית שלמה] דאין לומר דטעם החתם סופר משום שכיון שהישראל עומד ומכשיר לפסח אסור לבשל בהיורה בלא הגעלה משום דאין מבטלין איסור לכתחלה דכיון דבשעה שעושין הסוקאר בפסח עדיין הוא של הנכרי אין שייך אין מבטלין איסור לכתחלה דכל הנעשה ביד נכרי הוא דיעבד [בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות ש"ס [בשדי חמד ח"א] כתבתי קצת בעיקר דבר זה דמה שנעשה ביד נכרי לא שייך בו משום ביטול איסור לכתחלה וכן לענין זה וזה גורם דאסור לכתחלה וגם על דברי הרב בית שלמה הללו כתבתי שם [בד"ה אחר זמן רב השגתי וכו' עי"ש] וצדד לומר דטעם הרב חתם סופר דנהי דבשעה שיש הרבה סוקאר נימוח בהיורה יש ששים נגד מעט חמץ הנבלע בו מכל השנה מכל מקום הרי שואבין מהיורה מעט מעט בכלי נחושת כדי ליתן בהדפוסים וכשנשאר מהיורה מעט והוא עדין רותחת כמקדם ואולי אין בה ששים נגד כל הבלוע וכו' ומכל מקום יש להקל דאיכא כמה ספקות וכו' והאריך קצת בזה.

ושוב כתב דכל הפלפול הזה אינו אלא אם באים לבשל בהיורה שהיא בת יומא מבישול הסוקאר של כל השנה דאם אינה ב"י אין צריך לכל זה דכלי שאינו בן יומו מותר בדיעבד ומה שנעשה ביד נכרי הוי דיעבד. ואף שבדברי הרב חתם סופר מבואר דמצריך לה הגעלה אף באינה בת יומא צריך לומר דבעובדא דידיה היה הפאבריק מישראל ואז באינה ב"י אסור לכתחלה אבל אם הפאבריק הוא מנכרי חשיב דיעבד ומותר בלי שום הכשר לבשל בה לפסח על ידי שמירה מעולה לפסח.

ואף אם היורה בת יומא מן הדין אינה צריכה הגעלה ולכן היכא דאי אפשר בהגעלה או שיש טרחא יתירה אין להחמיר ועוד באר שם בראש הסימן שאם היה צריך הגעלה מן הדין לא היה מועיל להן הגעלה לפי שבהדפוסין יש בהם ציפוי מבפנים באיזה היתוך או מזכוכית או מחרס שאין מועיל להן הגעלה.

ועוד כי ההגעלה אינה כדין שאינה אצל האש ואינה מעלה רתיחה וכו' ואלה תורף דב"ק שאם רוצים לבשל סוקאר לפסח אחר שעברו מעת לעת מבישול הסוקאר של כל השנה והפאבריק הוא של נכרי יכולים לבשל בה בלא שום הכשר ואם היא בת יומא או שהפאבריק הוא של ישראל מן הדין אין צריך שום הכשר רק אם אפשר בלא טורח הרבה יגעיל היורה והדפוסים עי"ש שצוה להרב השואל שיחקור על זה מרב פ' ומרב פ' שהם מכשירים לעשות סוקאר של פסח בפאבריק של האדונים וכו' מה דעתם בזה ושיודיעהו דעתם ואנחנו לא נדעמה השיבו הרבנים ההם בזה על כל פנים דעת הגאון המחבר היא כאשר כתבתי: ומר בריה דרבינא [הרב חתם סופר] בשו"ת כתב סופר בסי' פ"ז האריך גם כן בנדון זה ויפה כח הבן להקל שאין צריך להגעיל הדפוסים והוא שנשאל הרב גל הסוקאר שנעשה בשמירה יפה ליום טוב של פסח והגעלת הכלים בהשגחת הרב אלא שהדפוסים אי אפשר להגעיל כי יושחתו בההגעלה אבל בכל השנה כן הוא דרכם שמנקים ומדיחים הדפוסים אחר שנוטלים הסוקאר מתוכם ולא נשאר בהם אפילו כחרדל ואופן שמריקים הסוקאר לתוך הדפוסים הוא ששואבים הסוקאר מן היורה ע"י קערות של נחושת ומן הקערות שואבים על ידי כפות של נחושת ומן הכפות אל הדפוסים של נחושת וראה הרב השואל דברי הרב חת"ס להתיר ע"י הגעלת הדפוסים ג' פעמים אך אי אפשר להגעילם כי יושחתו ושאל מהרב כתב סופר אם היתר בלא הגעלה ובתשובתו כתב דרוב צדדי היתר שהוזכר בחת"ס לא שייכי בנדון דידן דמה שכתב דעל כל פנים ספר הוא אם ערבו קמח זה כתב קודם שראה מ"ש בברכ"י שהפועלים טובלים פתם דאחר שראה דבריו החמיר גם בשהיה ואף שהרב חיד"א כתב שלא כל המקומות שוים בזה ויש מקומות שמקפידין על זה ואין טובלין פתם ואם כן במקומותינו הוא ספק אם מקפידים בזה.

אמנם ראה בתשובה מאהבה סי' קכ"ו מעיד בגדלו שבעיניו ראה שעושים כן ובלי ספק שראה בפראג ומסתמא כן הוא גם במקומינו ואין לעשות סניף להקל משום ספק עד שיתברר דנשתנה הענין מכמות שהיה וממילא גם צד ההיתר על פי דעת הרר"י שהדבש מהפך מה שנותנים בתוכו אזדא ליה כמובן ועל הטעם משום שהיורה שעושים בה עתה סוקאר לפסח כבר אינה בת יומא ונותן טעם לפגם קודם, הפסח מותר קשה לסמוך

דאם הפאבריק של ישראל פשיטא דאסור לבשל לכתחלה ככל קדרה שאינה בת יומא אם בת יומא ואף אם הפאבריק הוא של נכרי כיון שעושה הנכרי אדעתא דישראל יש לעיין והביא תשובת הרדב"ז ח"ג סי' תקמ' ופלפל בדבריו וסיים דכל זה כשעושה הנכרי במקרה בשל ישראל וכל שכן בשל עצמו כדי להרויח אבל בנדון שלנו שמלאכתו קבועה בכל שנה לעשות סוקאר לפסח לישראלים לבד ומשגיח עומד עליו ויושב ומשמר אפשר דדמי לאומר לנכרי בשל לי בשלך ואסור ואפילו עושה הנכרי גם לדעתו להרויח בו אסור משום גזרה דאינה ב"י אטו ב"י ומלבד כל זה אין לנו הקל משום נותן טעם לפגם לחוד. אמנם מאחר דלכל היותר אין בהדפוסים אלא משום עירוי דמבשל רק כדי קליפה וקרוב שיש בכלי ששים נגד קליפת הכלי וכתב הפרי מגדים במשבצות סוף סי' צ"ח [בד"ה עוד פש גבן לברורי] דאם בשל בדיעבד בכלי שבלע ע"י עירוי בלי הגעלה התבשיל מותר דמסתמא יש בכלי ששים נגד קליפת הכלי והוא הדין נמי דשרי הסוקאר העשוי קודם פסח וכו' אבל לכתחלה אסור לבשל בה וכו' ומכל מקום בנדון שלנו דאיכא תרתי לטיבותא דנותן טעם לפגם וגם קרוב דיש ששים נגד קליפת הכלי יש לסמוך על שיטת התוס' בפסחים דף ל' [ד"ה ולישהינהו] דמשהו ונוטל"ף מותר לבטל לכתחלה ואפילו לישראל יש להתיר דליכא משום ביטול איסור כל שכן לקנות מהנכרי אפילו אחר שכבר עשהו נוסף על זה כי נשפך ע"י עירוי מכלי שלישי לדעת מוהרי"ל שבט"ז סי' צ"ב סק"ל והט"ז חולק עליו.

ועיין ש"ך ק"ז ובנקודת הכסף סי' צ"ב ובמשבצות זהב שם גם יש לצרף דהוי ג' נותני טעם בר נותני טעם הגם דנקיטינן דחמץ קודם פסח לא מהני נ"ט בנ"ט עיין מג"א סי' תנ"א דבג' נותני טעם מקילין ועוד כתב בשם הרב השואל שהוסיף מדעתו צד היתר בנדונו שהדפוסים הם של נחושת על פי שיטת רבינו ירוחם שבש"ך סי' ס"ח ס"ק ל"ג דכלי נחושת אינו בולע ע"י עירוי והרב המחבר כתב דשפיר קמוסיף דאף דהרב ש"ך דחה שיטת רבינו ירוחם בשתי ידים האריך הרב ליישב שיטתו והרשב"א בתורת הבית הארוך בית ד' שער א' מביא שכן היא שיטת בעל העיטור וחלק עליו.

וכן הש"ך הביא כמה ראשונים דחולקים עליו. ולפי מה שכתבתי על כרחין גם הרמב"ם אינו סובר כמותו [עיין לעיל במערכת הה"א אות כ"ג בד"ה הן אמת מה שכתבתי בעניותי על דבריו אלו] ומכל מקום כתב דבנדונו דיש בלאו הכי כמה צדדי היתר הראו לסמוך עליהם ובצירוף שיטת הר"ב העיטור ורבינו ירוחם בטח לבי לא אירא להתיר לכתחלה לעשות הסוקאר בלי הגעלת הדפוסים אחר הנקיון היטב אפילו כשהפאבריקאנט הוא ישראל ומכל מקום מהיות טוב אם אין הפסד מרובה להניח מן הצד צוקאר הראשון

[כונתו שלא יאכלו בפסח מהסוקאר הראשון אם אין הפסד מרובה] דיש גם כן לתלות דיצא כל הבלוע בבישול ראשון עכ"ל ולמודעי אני צריך כי אחר זמן רב ראיתי שכבר קדם וזכה ידידי הגאון מנחת משה יצ"ו להדפיס תורף דברי הרבנים חתם סופר ובית שלמה הנז"ל בקצ"ר אמיץ בקונטריס חקת הפסח אשר לו עי"ש בדין מ"ט על טוב יזכר שמו ועל כל פנים אין מדרש בלא חידוש כי אני ההדיוט העתקתי הדברים ואתהלכה ברבבה לזכות את מי שאין אצלו ספרי דבי רב הנ"ל ואנכי העירותי על דב"ק להעיר אזן שומעת: ועל מה שפרצו גדר באיזה מקומות שאינם בני תורה שאין מחזקים את ההו"ט צוקאר הנעשה בלא הכשר לחמץ ואין מוכרים אותה לנכרי קודם הפסח כמו שמוכרים שאר החמצים ומחזיקים אותה בחנות ומוכרים אותה לנכרים בחול המועד פסח התמרמר על זה הגאון מוהר"א הורוויץ אבד"ק וויען בשו"ת יד אלעזר סי' כ"ב והבאתי תורף דב"ק בסי' ב' אות ח"י עי"ש:

עתה ראיתי קדוש אחד מדבר בכחא דהיתרא מר ניהו הגאון בית מאיר בחלק או"ח שנדפס מקרוב והלא כה דבריו בסי' תס"ז [על מה שכתב הרמ"א בסעיף ח' וצוקאר אסור לאכלו ולהשהותו] וצוקאר וכו' עיין האחרונים ואני מעיד מפי אנשים ישרים וכשרים שהיו עושים ההו"ט צוקאר לרא על פי המנהג שאסור לאכלו אם לא נעשה בכשרות על ידם והמה העידו שבאמת אין שום חשש אם נתערב בו מידי כי לא בלבד שאין צריך לשום תערובת זולת לדם כדי שיתלבן כדאיתא בי"ד אלא אדרבא אפילו הנמצא לפעמים תוך הדק שקורין פרין צוקאר כמו שערות או צרורות עפר אשר ממנו עושין ההוט צוקאר על ידי בישול בברלין ובדנציג הכא בישול זה טבעו שיפלוט אותו הפסולת חוצה על ידי הרתיחה שקורין שוי"ם שתמיד עומדין העושין ומנקים זוהמא זו עד לא נשאר מאומה תוכו ואפילו אילו היה תוך הפרין צוקא"ר פירור לחם טבע הבישול לפלוט ומכל שכן שאין לחוש לשום עירוב קמח בכיון אף גם העידו שיש להאומנים כלים מיוחדים למלאכת בישול זה באופן שלולא שחששתי לדברים המותרים ואחרים וכו' הייתי מתירו באכילה להדיא כי לדעתי ההוט צוקאר יותר כשר ממה שכבר נוהגים היתר לאכול הפרין צוקאר שבא בחביות ממרחק על פי מה שרואין בברלין והכא שעושים ההוט צוקאר ממנו ועיין בספר נ"ב כי בזה יש על כל פנים חשש מה הפועלים עכומ"ז העוסקים ופתם בפיהם אלו נפל פירור תוכו אינו מוזכר מה שאין כן בהוט צוקאר אף חשש זה אינו כנ"ל רק מטעם הנ"ל נמנעתי והנחתי במנהגם אבל באמת אינו אלא מנהג בטעות כי הדורות שלפנינו לא היו בקיאים במעשהו כדנראה מהט"ז עכ"ל:

כ בדין גידולי חמץ מי שזרע חמץ בפסח פסק הגאון חתם סופר דגידוליו אסורין והשיג עליו הגאון דק"ק אלונא בעלי שומר ציון [מכתב מ"ח ומ"ט] מאי שנא מאגוז של ערה דאם נטע מותר ותו דבחליפין עצמן כתבו התוספות במס' ע"ז ד' ס"ב ד"ה יאות דאם אחר שנאכל האיסור הנאה נתנו לה איזו דבר בחליפי האיסור הנאה החליפין מותרים ועוד דהוי זה וזה גורם ומכח זה קבע להלכה דחליפי חמץ בפסח מותרים ותלמידיה דמרן החתם סופר מר ניהו הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' ר"ט תמה עליו איך מלאו לבו לפסוק כן בלתי שידחה ראיה המפורשת שהביא החתם סופר מנדרים ד' מ"ז ע"ב אודילמא חליפין כגדולין דמי דמבואר דגידולי קונם אסורין ולא קשיא מהא דאגוז של ערלה שכבר תירץ מרן כסף משנה בסוף פרק ו' מהלכות נדרים דקונם שאני דהוא דבר שיש לו מתירין דאינו בטל וגם זה וזה גורם אסור ומזה הטעם גידולי חמץ בפסח דלא בטיל [או משום שהוא דבר שיש לו מתירין או משום דחמיר איסורו] אסורין בפסח והאריך עוד להוכיח ולקיים דברי רבו החתם סופר ובסי' ר"ח האריך לבאר ולברר דין ביעורי איסורי הנאה הנקברים והנשרפים עי"ש דב"ק: כא) מעשה ששלחו יין שרף של פסח על ידי נכרי בלי חותם כלל לעיר אחרת וקבלו הישראל וכבר נתן הלוקח דמים למוכר קודם לכן מהו הדין תשובה יש לדון בזה הרבה ובקצרה זה פתרונו היין שרף אסור לשתות בפסח עיין יורה דעה קי"ח חבית וצריך שני חותמות יע"ש ושמא החליף העכום"ז ושתה המובחר והטוב והחליף בכפר ביי"ש חמץ ואף ערב פסח עד הלילה אין תקנה לבטל היי"ש זה בששים של יי"ש פסח דאף ספק תורה אין מבטלין ואי בטלו אסור ושאני חמאה דקיל איסורו מאד ושאר טעמים עש"ך יו"ד קט"ו אות כ"ח כן כתב הגאון פרי מגדים בסי' תמ"ה במשבצות סק"ד [בד"ה מעשה] והנה מה שכתב דהוי ספק תורה ואף ספק תורה אם בטלו אסור וכו' נראה דזה תלוי באם יי"ש חמץ ביי"ש של פסח מיקרי מין בשאינו מינו ולקמן בסי' ה' אות ל"ז כתבתי קצת בזה בס"ד עי"ש:

והוה עובדא ביי"ש של פסח שנשלח על יד עגלון נכרי מחותם בחותמת מלמעלה וכשלן העגלון באכסניא נכרי עשה בעל אכסניא נקב קטן בהחבית וגנב שנים עשר אוקיס יי"ש וקלקל החותם ופתח הדא"ב מעט בכדי שיוכל לזוב היי"ש דרך הנקב שציטה וכן נמצא אחר כך היי"ש הנגנב אצל בעל אכסניא שגנב מהעגלון נשאל הגאון שאילת שלום מהדורא תניינא סי' קמ"ז אם יש להתיר היי"ש הנשאר בחבית לפסח והשיב דסתימת הדא"ב אם חבל קשור בו וחתיכת מקל תלוי וקשור בראשו ונתון לתוך חבית אשר עשה בעל היי"ש למען לא יוכל להוציא הדא"ב למענה לא אוכל לעמוד על פי מכתבו על אופני עשייתו ובאם באמת נעשה באופן אשר לא היה באפשרות להוציא הדא"ב בלתי

הכרה טובה ודאי חשיב זה לסימן וכחותם אחד ועם החתימות שלמעלה הוי כחותם בתוך חותם ואין שייך לומר בזה מילתא דלא רמיא עליה דאיניש [דאפילו באמר ברי לי אין לסמוך עליו] דהא מתחלה בכיוון עשה זאת להיות לסימן ולחותם וגם אחר כך רמי אנפשיה לראות אחריו ונמצא בטוב כמקדם ואם כן אין לחוש לתערובת חמץ כלל וא אם לא נחשוב זה כחותם אחד על כל פנים כיון שהיה חתום למעלה הדא"ב הוי חותם אחד ובדיעבד סגי בחותם אחד כמבואר ביו"ד סי' קי"ח ואף שנתקלקל החותם אחר כך על ידי הגנב עם כל זה אין לחוש לתערובת יי"ש חמץ שהחליף להנאתו דלבעל אכסניא ודאי אין לחוש דהא חזינן שגנב ונראה בכליו ולא השלים החסרון ואם היה רוצה ליקח עוד היה גונב יותר וגם להעגלון אין לחוש שמא החליף דקודם שנעשה הגניבה כיון שהיה חתום על כל פנים בחותם אחד היה ירא לעשות מרמה לקלקל החותם פן יהיה נתפס כגנב ואחר שנעשה הגניבה ודאי אין לחוש שהחליף ממנו להנאתו דאם היה בדעתו למל בו מעל היה אפשר לו לגנוב גם לעצמו ולתלות גם זה בהב הקודם ובפרט אם יטעמו היי"ש שבחבית ויהיה שוה בטעמו להיי"ש שנמצא אצל הגנב ודאי אין לחוש כלל לזה ועיין בשפתי כהן סי' צ"ח דבטעימת ישראל שפיר סמכינן ועי"ש בפרי מים ובספר מ"ב וגם אם מדידת הגראדין מכוונים כמקדם גם כן יש לסמוך שלא נעשה שום ערמה ותערובת דאם היה שופך בו יי"ש חמץ לא היה הגראדין מכוונים וגם בלאו הכי אין לחוש לתערובת יי"ש חמץ דאם רצה לעשות ערמה היה שופך מים למלאות החסרון ולא יי"ש שדמיו יקרים לכן יש להתיר היי"ש בפסח בלי שום חשש ופקפוק כלל:

ובשו"ת בית יצחק לידידי הגאון מפראמישלא ועתה אבד"ק לבוב יצ"ו בחלק יו"ד ח"ב הנדפס חדש ממש ראיתי בקונטריס אחרון סי' ט"ו שנשאל על חביתי יי"ש שליוויויטץ שנשלחו על ידי נכרי ונחסר מהמדה הרבה וגם נחסר שלשה גראדין ויש נקב בחביתין שיכולים להשליך שם מים או משקה אחר מה דין היי"ש הזה לשתותו בפסח והשיב הנה מבואר בפרי מגדים סי תמ"ה דבשלח חביות יי"ש בלי חותם אסור דחיישינן לאחלופי ושם כתב דיי"ש פסח ביי"ש חמץ הוי מין משאינו מינו אם כן בנדון דידן דיש מקום ליחוש ששפך דבר מה לתוכה הוי כמו שהוא בלא חותם וקצת גרע מבלא חותם ושם לא חזינן ריעותא והכא כיון שנחסר הגראדין מה שאין ין דרך שיחסר כל כך ודאי עשה הנכרי דבר מה ע"כ חיישינן אחלופי או לתערובת יי"ש פשוט חמץ ומה שאומרים דלמה וחוש לאחלופי דאין מרויח בזה הרי יש לומר דיי"ש שליוויויטץ עדיף יותר לשתות ולכן החליפו דהרי הפרי מגדים חשש לזה ום אין להתיר משום ספק ספיקא שמא לא עירב ושמא יש שים שהרי גם בהך דפרי מגדים שייך ספק ספיקא זה ומכל מקום אוסר

היי"ש ועל כרחין כיון דחכמים אסרו לשלוח בלא חותם מחשש אחלופי לא מהני ספק ספיקא והוא הדין הכא זון שיש ריעותא לפנינו חיישינן לריעותא ואין להתיר משום ספק ספיקא ובאמת אלו היה בקי בטעימה ולומר שאין בו טעם יי"ש חמץ היה מותר בטעימה דאטעימת ישראל סמכינן אבל מי יודע אם אחד בקי בזה ועוד דהרב חות דעת כתב בסי' צ"ח סק"ב לדידן לא מהני טעימה רק ששים עיי"ש על כן אין בידי להתיר יי"ש לפסח אולי יהיה שם בקי בטעימה וידע שאין בו תערובת בל להתיר אחר כך על ידי ביטול בכמה חביתין ליתר שאת כנ"ל ובמה שכתב על פי ספק ספיקא עיין במה שרשמתי בריש סי' ב' אם בפסח מהני ספק ספיקא:

כב) בדבר אשר נוהגים לצבוע היין האדום בכדי להיות אדום ביותר וטבע הצבע הזה אשר אינו נימוח אם ביי"ש או בראה"ם אם מותר לשתותו בפסח שהט"ז א"ח סי' תקי"ג כתב דחזותא לא בטיל וכן נראה דעת הש"ך יו"ד סי' ק"ב הנה מלבד שבמנחת יעקב כלל ע"ד חולק דעתו דדוקא בביצה שלבנו בה מאכל דאיכא חזותא וטעמא אבל חזותא בלבד לאו כלום הוא וכן דעת הפרי חדש שם בלאו הכי לא דמי לההיא דהתם החזותא היא מגוף האיסור הביצה האסורה אבל בנדון דידן החזותא הוא מהצבע והיי"ש אינו בא אלא בכדי שיהיה הצבע נימח ונימס והחזותא אינה מהיי"ש אלא מהצבע והצבע בעצמו אין בו חשש חמץ אלא דמצד תערובת היי"ש גופיה יש לדון לאסור משום שהוא חריף והוי כמילתא דעבידא לטעמא דלא בטיל וכדכתב החכם צבי ועיין בפרי מגדים מזה ואף שבספרי סי' מ"ב [כונתו לפי הנראה לספר שאילת שלום מהדורא קמא ואינו אצלי] דחיתי דבריהם בטוב טעם ודעת בכל זאת משום חומרא דפסח אין להקל כי אם לצורך גדול ויש לחקור בזה כמה יי"ש אשר יבא בחביות יי"ג ועיין בספרי שם כן כתב הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סוף סי' קע"ז:

כג) בדבר הציגאריא שנותנים בתוך הקאפ"ע נשאל הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' ט' אם רשאין לעשות כן בכל ימות השנה שאומרים שהאומן נותן לתוכו שומן וגדול אחד אסרו והרב השואל שם תמה שהרי אנו רואים שאין בו טעם וגם נפגם כעין שאמרו במלח שנותנים בתוכו דם שכתב הרמ"א ביו"ד סי' קל"ד דשרי משום שנפגם והשיב דודאי יש חשש גדול וכבר נתבאר עדות מכמה אומנים בקיאים שהרבה מזייפין ונותנים בו שומן בעת תיקונו כדי להרויח שלא יצטרכו ליתן הרבה מהשרשים והשרפים של הציגאריא והנה דעת הרשב"א שבמגן אברהם סי' תמ"ב סוף סק"א דכל שעיקרו בא לתקן איזה דבר אינו בטל בששים דהוי כדבר המעמיד וכן הביאשם בשם הרי"ו והמחצית השקל בסי' תמ"ז ס"ק מ"ה הקשה על הצמח צדק ביין שתקנו בחלב חטה מדברי הרשב"א והרי"ו

הנ"ל ותירץ דבההיא דצמח צדק בא לתקן רק המראה ולא הטעם ותליא בפלוגתא אי חזותא מילתא ובדרבנן סמכינן להקל אבל בבא לתקן הטעם וכך הוא עשייתו אינו בטל לדעת הרשב"א וסיעתו ואם כן בהך ציגאריא שתחלת עשייתו ותיקונו כך הוא אף אם יש ששים אינו בטל ושקיל וטרי בגוף תשובת הרשב"א שהביא מרן הבית יוסף ביו"ד בסוף סי' קל"ד שוב הביא ראיה להרשב"א מדאמרינן בעבודה זרה ד' ל"ג מאן דשדא מילחא בחמרא מותר משום דאזיל לאיבוד ואמאי לא אמרו טעמא משום דבטל בששים או משום דנותן טעם לפגם אלא ודאי משום שכך דרך עשייתו לא בטיל ובההיא דסי' קל"ד מיירי שהדם והחומץ תיקונו כך ואינו בטל ולכך צריך טעם דנפגם ונפקא מינה שאם נתערב אחר כך במקום שמשביח [או] אם אינו נפסל לגמרי הוי כפגום ולבסוף השביח דאסור בסי' ק"ג ואם כן בהציגאריא כיון שזה עשייתו ותיקונו אינו בטל ומה שכתב השואל דנותן טעם לפגם לו יהי כדבריו מכל מקום אם משביח לבסוף אסור ולכן בודאי יש חשש גדול בציגאריא וגם ההיתר שכתב הרמ"א ביו"ד סי' קי"ד סעיף יו"ד שאם יודע שאחד אינו מערב מותר ליקח מכולם [כל שלא ידוע בודאי שעירב בו] דתלינן לקולא אין שייך כאן דנהי שיש פאבריקין שעושים על ידי ישראל עומד על גביו בדייטש לאנד אלו הם ניכרים בפני עצמם והרבה יש לפלפל בכל דב"ק אך אינו מעניינו עתה במקום הזה [ולא הבאתי זאת אלא כהצעה אל מה שאכתוב להלן בשמו לענין הציגאריא בפסח] וכבר ראיתי שתי תשובות באריכות בענין הציגאריא לשאר ימות השנה בסוף ספר שבילי דוד חלק יו"ד אחר ההשמטות וקו"א על יו"ד מהגאון המחבר וממר בריה ונשאו ונתנו הרבה גם על דברי הגאון מוהר"ם שי"ק הנ"ל עי"ש: וכל זה הוא על הציגאריא לשאר ימות השנה שנעשה על ידי עכומ"ז אמנם על הציגאריא הנעשה לפסח ורוצה אומן אחד לחדש לעשותה מצוקער רובין [הוא מין לפת] שמייבשין אותן בשדה ואחר כך מחרכין אותן וטוחנים אותם לעשות מהן ציגאריא על פסח נשאל שם בסי' ר"א ומקום הספק הוא אם הם בכלל פירות יבשים שנהגו במדינות אלו לאסור ושמא נדבק או נפל חמץ בהם והרב השואל כתב שתי סברות להתיר.

א) שעל ידי הטחינה נתבטל ברוב. ב) כיון שאחר כך מחרכין אותם אפשר שנשרף והגאון המחבר השיב דסברת החירוך היא נחרכת ולא מהניא מידי נהי דמצד אכילה אינו נאסר אבל נאסר מצד תשביתו כהסכמת האחרונים יעויין במקור חיים וחמד משה ואפילו אם החירוך נעשה כדינו קודם פסח אינו מותר רק בהנאה ולא באכילה כל שכן שיש לחוש שמא לא חרכו יפה יפה כמו שכתבו הפוסקים בסי' תמ"ב ובנדון שלנו הרי לא נחרך עד שאינו ראוי לכלב וגם הוא להתיר באכילה בודאי אין החירוך מועיל כלום

ואף אם סברת המחמירים אינה ברורה כל כך מכל מקום כיון שיש עוד ספק שמא לא חרכו יפה הוי ספק ספיקא לאיסורא דהוי כודאי איסור והטעם השני שהוא משום ביטול ברוב הנה אם על ידי הטחינה יש לדונו כלח בלח הא הוי מין באינו מינו ובעי ששים ואם אינם נטחנים דק דק כסלת של קמח אלא נטחנים חתיכות גדולות מקמח והכי מסתברא ובפרט שאחר כך עושים ממנו גוש אחד ואם כן הוי יבש ביבש דבטל ברוב אך אינו מובן דהרי חוזר ונעור בפסח ואף שנותנו לתוך המים וחלב ונעשה לח הרי זה נעשה בפסח דאסור במשהו אפילו בהנאה וכל שכן באכילה וצריך לומר דטעם ההיתר בזה דאינו בכלל פירות יבשים הנזכר במגן אברהם סי' תמ"ז ולא חששו כלל על שום חמץ דלא מחזקינן איסורא ובודאי מן הדין הוא כן אבל כבר נהגו שלא לאכול שום פירות היבשים אפילו אין להם שום חשש כלל כמו שהעיד הרמ"א ולמה לא יהיה גם זה בכלל הרי קיימא לן בסי' תמ"ז סעיף ה' כל דבר שעשו מתחלה ולא נעשה לשם פסח אין אנו נוהגים לאכול ולשתות אפילו בצוקער עיקר החשש הוא משום הפועלים והחשש הזה על פירור חמץ בעין הוא חשש גדול ביותר ואין שייך להקל ואם הרבנים המתירים מצאו טעם להתיר איני חולק עליהם רק כתבתי דעתי והיה מקום לחוש על הסכין שחותכין הרובין בשעה שמייבשים אותם אבל שמעתי שאין צריך סכין לזה ויצא הדבר בהיתר מהרבנים מובהקים והבוחר יבחר אלו תורף דב"ק:

כד) יין שנתערב בו יי"ש חמץ מותר להוציא מהיין יי"ש לפסח לפי מה שכתבתי בספרי להלכות תערובות בסי' צ"ח ס"ק כ"ה בנתערבו תבלין דאיסור עם תבלין דהיתר שבטלין בששים כיון דאין נותנים טעם בהם הגם דנראה דהיי"ש בהיין אינו בטל כיון דנותן בו כדי לחזקו ולהטעימו מכל מקום בהיי"ש שיוצא מהיין שפיר בטל היי"ש של חמץ בששים ומותר גם לכתחלה להוציא ממנו יי"ש על פסח ואין זה מבטל איסור לכתחלה דהא אינו מערבו כדי להוציא ממנו יי"ש על פסח רק מערבו כדי לשתותו בכל השנה וכעת שבא להוציא ממנו יי"ש אינו עושה דבר רק הוא מתבטל ממילא והוא יותר היתר מפירות שהתליעו שמותר להוציא מהם יי"ש הגם ששם הוא דבר הנעשה מעצמו וכאן הוא מערבו בידים מכל מקום תחלת העירוב לא היה על מנת כן ואף הטורי זהב שאוסר בסי' פ"ד להוציא מהם יי"ש הא איהו סבירא ליה יותר מזה דחמץ שנתערב קודם פסח בפחות משששים מותר להוסיף עליו עד ששים כדי לאוכלו בפסח אך זה ברור דצריך שיהיה בהיי"ש שיוצא מהיין בעצמו ששים נגד היי"ש המעורב בהיין זה ויחשוב לפי ערך היי"ש שעירב מתחלה בהחבית דהא מהיין אינו יוצא כל כך יי"ש ומהיי"ש המעורב בו מסתמא יוצא כולו ואם כן צריך שיהא בהיי"ש היוצא מהיין ששים נגדו כה דבר האיש

אדוני האר"ש הגאון מוהרי"ל לאנדא יצ"ו בספרו יד יהודה להלכות שחיטה בהשמטות דף קמ"ד [לסימן צ"ח ס"ק כ"ה]: כה) תבשיל שנאסר מחמת משהו חמץ בפסח אם מותר בפסח לשנה הבאה עיין לקמן בסי' ז' אות ב' מה שהבאתי שם לענין תבשיל ולענין כלי שנאסר מחמץ משהו:

כו) חולה שאין בו סכנה שציוו לו הרופאים לשתות מי אורז שנקלה מקודם בתנור עד שנחרך הרבה וממקום שנטלו האורז הוחזק שם מעט גרגרים של תבואה מחמשת המינים ועתה בדקו בהקלויים ולא נמצא בהם מהגרגרים רק שיש ספק אולי מחמת שנקלה הרבה בתנור עד שנחרך אי אפשר להכירם וגם נשתמשו מהם קודם הפסח נשאל על זה ידידי הגאון אבד"ק לוצין יצ"ו בספרו היקר אבן שתיה סי' י"ט אי רשאי לשתות מהם בפסח ובתשובתו הביא מה שכתב המגן אברהם בסי' תס"ז ס"ק ג' בשם המרדכי דחטים שנתבקעו ונתערבו בין חטים כשרים ואינם ניכרים שאם אכלו מהם מקצת קודם הפסח מותר לאוכלם בפסח כדאיתא ביורה דעה סי' ק"י באיסור שנתערב ברוב היתר יבש ביבש ונפל אחד מן התערובת לים הותרו כולם לאוכלם שנים שנים והרב מקור חיים בסעיף קטן ג' הרבה להקשות בזה דשאני התם ביו"ד דמיירי שלא נתערב רק חתיכה אחת של איסור או שתים בחתיכות של היתר אז שייך לומר דמה שנפל אפשר שהיא היתה של איסור דהא אפשר שיזדמן כן שלא נפל רק האיסור אבל כאן בחטים הרבה חמוצים שנתערבו בין שאר החטים אין סברא לומר שכל החטים החמוצים שבכרי נתקבצו כולם למקום אחד ומהם דוקא אכל קודם הפסח דהחוש מכחיש זאת והביא ראיה מפרק שני דמעשר שני וכו' ועל זה האריך הרב המחבר הנ"ל יצ"ו לברר וללבן דברי המרדכי והמגן אברהם והרבה להביא ראיות לדבריהם דכל שאפשר להיות אפילו במציאות רחוק מאד תלינן להקל משום דאינו אלא מדרבנן דמדאורייתא ברובא בטיל וגם האריך לדחות ראיות הרב מקור חיים:

ומסיק לנדון השאלה הנ"ל כיון שכבר אוכלו הרבה מהם קודם הפסח תלינן דמה שאוכלו של איסור אכלו ועוד שכבר חרכו אותן קודם זמן איסור עד שאין ראויין לאכילת אדסואף שבחמץ בעינן דוקא עד שאין ראוי לכלב כדאיתא בפסחים ד' מ"ה כבר כתב הר"ן שם לבאר מאי שנא דבנבלה אמרינן שאינה ראויה לגר לאו נבילה היא והרי נותן טעם לפגם שרי אף בפסח גופיה ותירץ דטעמא דחמץ שראוי לחמץ בה עיסות אחרות מתבאר מדברי הר"ן דחמץ שוה לשאר איסורים דכשאינו ראוי למאכל אדם פקע איסורא מיניה ומה שהחמירו בחמץ הוא משום כיון שראוי לחמץ בה עיסה אחרת עדיין שם אוכל עליו ואם כן בנדון השאלה הנ"ל כיון שאין ראויין לחמץ בהן עיסות אחרות וגם אין

ראויין למאכל אדם ודאי אין עוברין עליהם ואף להרא"ש שאוסר באכילה חמץ שחרכו התם הוא משום דאחשביה ליה כיון שרוצה לאוכלו ומחשבתו משוי ליה לשבח דאף דבנשבע שלא אוכל ואכל עפר פטור היינו משום דאכילה בודאי לא הוי רק מאחר שהוא רוצה בזה לא גרע מהנאה ונאסר לו משום הנאה ואם כן בנדון דידן כיון דלא עירבו בידים אלא ממילא נתערב אף להרא"ש שרי דהא לא אחשביה וגם אין לו הנאה מגוף החמץ לכן מותר לו לשתותם: ומעין זה כתב הרב רמ"ץ בא"ח סי' כ"ח על מה שהביא שם בשם שו"ת בית אפרים בטעם היתר חלב בפסח מבהמות של נכרי שאוכלות חמץ בפסח דכיון שהחמץ הוא של נכרי שהוא מותר לו הוי כחרכו בזמן היתר דמותר אחר זמן איסורו וכו' דאין להקשות דסוף סוף אסור באכילה כדכתב הרא"ש וכו' דשאני התם כשאוכל דבר הנחרך מחשיבו לאכילה אבל בנדון דידן אינו אוכל דבר הנחרך רק החלב עכ"ל ונראין הדברים קל וחומר לנדון הנ"ל שאין לחוש משום אחשביה:

זך) אחד היה לו אסענ"ץ [אמרו שהוא כמו איספיריט של חומץ] של יין בתוך כלי שהיה בו יין שרף ואחר כך נתן מהסענץ לתוך שני חביות של יין זמן רב קודם פסח והיין הי' יותר מששים אם יהיה מותר לשתות היין בפסח ונ"ל שאין ראויה לשתיה ויש איסור עיין במגן אברהם סי' תנ"א סוף ס"ק ל"ט דלא מהני הנעלה לחביות של יין שרף ועיין במגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק ל"ד אם אמרינן כבוש בכלי וט"ז שם סק"ט דמקילין משום דמכל מקום בשעה שנעשה כבוש כבר נעשה פגום עיי"ש וזה לא שייך אצל יין שרף דידוע שאין נעשה לפגם גם אם יהיה חביות ישן וגם היה נראה לי כיון דהסענץ היה מקבל טעם של יין שרף כי צריכים לשער כנגד כל החביות שהיה כבוש והסענץ נותן לתוך יין טעם וגם היין שרף נותן טעם לשבח בתוך היין וע"כ אסור ומצאתי כעת בפמ"ג לט"ז בסי' תנ"א סקכ"ז ד"ה והנה מה וכו' שאם נתערב יין שרף בערב פסח לא מהני ס' דחזק ונותן טעם עיי"ש ושמחתי שזכיתי לכוון אלה דברי הרה"ג נפתלי סופר בספר ליקוטי בית אפרים בח"ת ד' ו' אות י"ד: כח) הא דקיימא לן דבלח בלח או לח ביבש לא אמרינן חוזר וניעור אינו אלא כשנבלע הטעם ונתפשט ויש ששים אז מהני הביטול קודם פסח שיהיה מותר גם בפסח כיון שכבר כלה הטעם ונאבד הממש ואינו בעולם אבל דבר יבש שבלע חמץ בכדי נותן טעם יש לומר דחוזר וניעור בפסח בפרט כשמבשלו בפסח וסיוע לזה דבחק יעקב סי' תנ"א סקי"ד בדין מצה שנטלה מהתנור ברחת של חמץ שכתב המגן אברהם שם דנתבטל חד בתרי וכתב החק יעקב דהיינו דוקא לאכול ערב פסח דבתוך הפסח חוזר ונעור ולכאורה הא לא הוי אלא טעם דלא אמרינן חוזר ונעור ואם כן אף בפסח לישתרי אלא ודאי דכל שנבלע בכדי נותן טעם אמרינן חוזר ונעור ונראה שזו דעת

הלבוש מובא במגן אברהם סי' תמ"ז סקל"ח בדין זתים שנחתכו בסכין חמץ ומזה יש לערער בדין הפרי חדש שהובא בחק יעקב שם סקי"ד בבצק שנמצא בסל שהיו שם מצות שרדו אותם חם מהתנור שכתב שמותר גם לחממם בפסח כיון דליכא אלא טעם בעלמא ולפי מה שכתבתי אינו דמכל מקום כיון שלא נאסרו מהבצק רק כדי נטילה כבש"ע סי' תס"א סעיף ה' מגן אברהם סקי"ב ובשיעור נטילה ודאי אין ששים נגד הבליעה ושוב שייך חוזר ונעור ותימה על החק יעקב שהעתיק דברי הפרי חדש להלכה וסותר דברי עצמו שבסי' תנ"א הנ"ל וראיתי שכן כתב גם הגאון רבינו עקיבא בתשובת הנספחות לספר דו"ח רע"א תשובה ה' עי"ש ובמקור חיים סי' תמ"ז ס"ק ט"ז כן כתב בשו"ת חיים של שלום להגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בסי' ס"ט [בד"ה איברא] וסיים שם דהיינו דוקא בודאי מה שאין כן בספק שמא אין כאן איסור כלל אף תוך הפסח מותר מספק ספיקא שמא אין כאן איסור ושמא הלכה כהסוברים דלא אמרינן חוזר ונעור ביבש ביבש: כט) מצות שיש ספק שמא נפל עליהן יי"ש חמץ מה דין אכילתן בפסח רשמתי לקמן בסי' י"ד אות כ"ט:

סימן ד

בענין דבר שיש בו טעם חמץ.

א) חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו מסקנת רבנן בתראי כפסק מרן סי' תס"ז סי"ו דהתרנגולת מותרת באכילה דלא כהרבנים בית חדש ופרי חדש עיין להרבנים מגן אברהם וטורי זהב וחק יעקב ונהר שלום ושלחן גבוה שם וכן סתמו הרבנים מוהר"ש זלמן בש"ע שלו סי' תס"ז אות ס"א וחיי אדם סוף כלל קכ"ג ולא חשו להביא סברת הרב בית חדש כלל עי"ש והרב מוהר"א די טולידו בס' משנת ר' אליעזר ח"ב בשו"ת א"ח סי' ט"ו חדית לן היתירא גם לדעת הרפ"ח דמחמיר ואמר מר בטעמא דמילתא דכיון דאין מנהגינו להבהב בקש ותבן [ככתוב ביו"ד סי' ס"ח] אלא מנהגינו להבהב בניירות דקים וקלים כדי שיהיה חום ההיבהוב קל לכן גם הרב פרי חדש מודה דאין לו דמיון עם מה שמהפכים השפוד יעי"ש דב"ק ובעיקר דין חטה שנמצאת בפסח בזפק העוף אי חשיבה כמעוכלת האריך הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' מ"ד: ואם נמצאת חטה על התרנגולת בשעת מליחה עיין לקמן אות כ': ב) השליך עכומ"ז פת בתבשיל במזיד ותכף ומיד סילקה הישראל העלה הרב בית יהודה בסי' ל"ו לאסור התבשיל ולי נראה דבשעת הדחק יש להתיר דהוי ספקא במידי דרבנן וכל שכן אם אירע זה ביום טוב אחרון של פסח דהוי תרי דרבנן כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קע"א אות פ'

ומבואר בדברי הרב בית יהודה הנ"ל דאף אם הוא משהו אסר ומה שהתיר הרב חכמה ומוסר בשעת הדחק נראה דדוקא במשהו ואף שלא כתב כן בפירוש סתמו כפירושו דהא יהיב טעמא משום דהוי ספק במידי דרבנן ואם אין בו ששים איסורא דאורייתא הוא ומפורש בשו"ת בית יהודה הנ"ל דאף אם הנכרי השליך את החמץ להכעיס את הישראל לאסור לו התבשיל ובכי האי גוונא ביין נסך כתב הרמ"א ביו"ד סוף סי' קכ"ד דמותר אף בשתיה כדי שלא ירגיל בכך מכל מקום בחמץ אסור אף אם הוא משהו דהוא מדרבנן כמו ביין נסך דשאני יין דהוא בכל השנה יש להתיר כדי שלא ירגיל בכך אבל חמץ זמן מועט ועוד כתב כמה טעמים עי"ש:

ג) דבש שהובא בחביתין של יי"ש חמץ ורוצים לעשות מהדבש יי"ש לפסח הדבר ברור דאסור לעשות ממנו יי"ש לפסח ואף בחביות שיש ספק אם הם של יי"ש חמץ יש לאסור לכתחלה כי בעוה"ר שמענו כי במדינות רוסייא עושין כן לכתחלה מדבש שניתן בחבית של יי"ש חמץ ואסור לבטל איסור לכתחלה לכן חלילה להתיר בזה והגאון חתם סופר גם הוא אמר שומר נפשו ירחק מזה והאריך לעשות תיקונים והשומע לדברינו יתברך כן כתב הגאון שואל ומשיב נר"ו בח"ג סי' קנ"ג ודברי הגאון חתם סופר שהזכיר לפי הנראה הם בא"ח סי' ק"ך [בשואל ומשיב כתוב סי' ק"ץ ולא מצאתי שם כמו שיראה הרואה] ועייולקמן אות ו' אחר שנים רבות נתכבדתי בס' בית יצחק לידידי הגאון מוהרי"ץ שמעליקש אבד"ק פראמישלא יצ"ו ומר ניהו הרב השואל שבשו"ת שואל ומשיב הנ"ל וכל אשר כתב בשמו למקוטעים הגאון שואל ומשיב ראיתי דב"ק במילואם בבית יצחק הנ"ל בסי' ס"ז ושם נרשם תשובת החתם סופר סי' ק"ך כמו שהוא האמת ומה שמובן מדברי הגאון שואל ומשיב שהרב השואל סמך על דברי הגאון חתם סופר ולכן כתב לו שגם החתם סופר הרי הוא אומר שומר נפשו ירחק וכו' הנה אנכי הרואה בבית יצחק שם שאחר שכתב שדעת הרבה פוסקים ביו"ד הי' קל"ה דכלי אינו בולע רק כדי קליפה ויש במה שבכלי ששים נגד, הקליפה ואף בנכבש מעת לעת סגי בקליפה דכתב הגאון חכם צבי בסי' ע"ה [דלא כמרן השפתי כהן] וכן משמע ממרדכי בענין מילוי שלשה ימים וכו' ואמנם בפרי מגדים סי' ק"ה מבואר דכבוש בכלי מבליע ומפליט בכולו ובנודע ביהודה תניינא חלק יו"ד סי' ס"ז פסק דיי"ש שהוא חריף בודאי בולע בכולו ולפי זה יש להחמיר הנה אחר כל זה כתב שבחתם סופר סי' ק"ך הורה להקל שהרי אין כל היי"ש חמץ רק יש בו תערובת חמץ ואין צריך ששים אלא לפי חלק החמץ שבו ונגד זה יש במה שבתוך הכלי ששים וחיליה מדברי מחצית השקל סי' תנ"א סק"מ אך קשה לסמוך על זה וכו' דיי"ש או שכר שחייבין עליו כרת לדעת רוב הפוסקים בנתערב קודם פסח הרי כל

השכר יש לו טעם איסור ואם אין ששים נגדו ירגיש בפסח טעם שכר שחייב עליו כרת ואף שיש לומר דהוי טעם קלוש וכו' קשה להקל מטעם זה ועוד דמבואר בפרי מגדים סי' תמ"ב סק"ט דהפרש יש בין שכר לייי"ש דשכר מעורב במים אבל יי"ש אין עולה רק החמץ בלא מים ואם שותה רביעות לוקה ואף שבעשיית הספיריט מיי"ש מוציאין מים דהזיעה מעורבת ממים ומחמץ הנה הוא אך מעט מים וכו' אלו תורף דב"ק יצ"ו הרי שלא סמך על הוראת הגאון חתם סופר בזה:

וכתב שם צדדים אחרים להקל דשמא דבש בריי"א האני"ק [שמעורב עם הדבורים ומפסולת הדבש הזה עושים היי"ש] לא הוי כבוש דהוי דבר גבוש [אולי הוא גוש] ואין דין כבוש אלא בדבר לח ודרך להניח הדבש תוך החביתין כשהוקפה [הדבש ולא כשהוא צלול] ויש ספק ספיקא שמא הניחו שם כשהיא קשה ואם תמצא לומר שהוא רך שמא נתקשה קודם שיעור כבישה ועוד יש לצרף דעת הסוברים בסוף סי' תמ"ז דבהיתרא בלע לא אמרינן כבוש כמבושל ושקיל וטרי בההיא דבשר בחלב חידוש הוא דאי תרו ליה כוליה יומא בחלבא וכו' ומסיק דעל כל פנים מדאוריתא לא אמרינן כבוש כמבושל בהיתר ולא הוי אלא מדרבנן ויש להקל בספקו ובשערי תשובה סי' תמ"ז ס"ק ס"ז [צריך להיות ט"ז ועיין במה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות מ"ו] פסק במקום שמואל להקל רק בהפסד מרובה ושעת הדחק ובנדון דידן שיש ספק אי הוי כבוש הואיל והדבש מעורב עם פסולת ונקפה גם כן יש להקל עוד כתב טעם להקל לפי שהיי"ש נעשה מפסולת הדבש שרובו הוא הדבורים והמשקה הנעשה מהם הוי טעם פגום ושקיל וטרי קצת בזה ועוד הביא חקירת הפרי מגדים בסי' תמ"ה אם יי"ש פסח הוי מין במינו עם יי"ש חמץ ואם הוי מין במינו אין כאן חשש דאורייתא אך כפי הנראה הוא מין בשאינו מינו בטעמא [עיין בזה במה שרשמתי לקמן בסי' ה' אות ל"ז בס"ד] ומסיק על כן לדעתי לכתחלה חלילה להקל לעשות יי"ש מדבש המונח בחביתין שהיה בהם יי"ש דמה שהיקל בחות דעת סי' ק"ה בחלב שעמד בכלי מעת לעת ואחר כך בישלו בשר דלא אמרינן כבוש כמבושל בהיתר דבריו תמוהים מדברי הטורי זהב סי' צ"ג דמפורש דאסור וכבר תמה עליו בטטו"ד [בטוב טעם ודעת] לכן בנדון דידן חלילה להקל לכתחלה אך בדיעבד אם כבר עשו ויש הפסד מרובה המיקל יש לו על מה שיסמוך ועיין בתשובת שואל ומשיב ח"ג סי' קנ"ג מה שכתב בזה עכ"ד יצ"ו: ד) יין שנתנוהו בזמן הבציר בחבית שהיה בה שכר הנקרא רו"ם ויש טעם רו"ם ביין אם מותר לשתותו בפסח אם יש בשכר הנ"ל חשש שעורים כמו שאומרים קצת צריך לימוד מדברי הפוסקים.

אך חקרתי ודרשתי כי ברו"ם אין בו חשש חימוץ כלל כי הוא נעשה מקנים של סוקאר ולכן יש להתיר לשתות יין זה בפסח וכל שכן אם נעשה עירוי שלשה ימים בחבית דסגי בהכי ואף ללוש בו מצה עשירה אבל בלא עירוי יש לפקפק שנותן ריח מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סימן ג"ץ ושם בסי' קל"ז כתב משקה הנקרא רו"ם שמעתי באומרים לי כי הוא נעשה משעורים מעורבים עם מים והוא חמץ גמור ואם נתן יין של פסח בחביות של רו"ם יש לאסור שנותן טעם לשבח וכמו שכתבתי במקום אחר וכל שכן אם נתן משקה הרו"ם ביין כדי להעמידו שלא יחמיץ ולפי הנראה תשובה זו קדמה בזמן לדסי' צ"ג דמסיק דחקר ודרש ונתברר דאין ברו"ם חשש חמץ כי הוא נעשה מקנים של סוקאר ועל פי הנחה זו היקל בנדונו: ה) יין שרוף שמושכין אותו בכלי חמץ אסור לשתותו בפסח כיון שכל טיפה וטיפה שיוצאת אין בה שיעור לבטל החמץ אף דאחר שמתערב הכל אפשר שיש ששים כנגד החמץ מכל מקום הרי נאסרה מתחלה ואין לה היתר עוד בתערובת שאחר כך ועוד דהרי הוא עושה לכתחלה והוא פשוט לאסור וכן המנהג כן כתב הרב בית יאודה במנהגי ארגי"ל ד' ק"ז ע"ד והרב חכמה ומוסר ד' קס"ח אות ג"ן כתב וז"ל מים שרופים שהוציאו קודם הפסח והמנהג הוא לדבק הכלי בעיסה ואפר הרב בית יהודה אסרו דליכא למימר דבטל ברוב כיון שיוצא טיפה אחר טיפה ודבריו תמוהים דהא איהו גופיה כתב בס' מטה יהודה דבכל מקום האפר פוגם ואם כן הרי קיימא לן דנותן טעם לפגם אפילו בפסח מותר וכן כתב הרב מוהר"ש דוי"ך שהשכר מותר מהאי טעמא דנותן טעם לפגם והנח לישראל ששותים אותו במנהגם ולפי טעם זה נראה דאפילו לחוזר ונעור אם בררו הצמוקים מחטים שנמצאים בהצמוקים עכ"ל הנה מה שכתב והמנהג לדבק הכלי בעיסה ואפר לפי הנראה הם דברי עצמו שידוע לו שכך המנהג כי בבית יהודה לא הוזכר אלא שמושכין אותו בכלי חמץ ולא פירש ממה נתחמץ הכלי ואולי לא אמר הרב בית יהודה אלא בשדבק הכיסוי בעיסה לבד בלא אפר ונסתלקה תמיהת הרב חכמה ומוסר מדין נותן טעם לפגם שהרי נראה מדבריו דהעיסה עצמה אינה פוגמת אלא האפר הוא הפוגם גם מה שכתב דליכא למימר דבטל ברוב וכו' נראה דאינו מדוקדק דרוב מאן דכר שמיה וצריך להיות דבטל בששים וכמו שכתוב בגוף דברי הרב בית יהודה הנ"ל ומה שכתב דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר אפילו בפסח נראה דלא היה צריך למאי דקיימא לן הכי דהא בהוציאו קודם הפסח עסיקינן ונותן טעם לפגם קודם הפסח מותר אף למאן דסבר נותן טעם לפגם בפסח אסור.

ומה שכתב בסוף דבריו ולפי טעם זה וכו' דברים ככתבן משוללי הבנה ונראה שיש חיסור לשון וכונתו לומר דאם בדקו הצמוקים משום חשש חטים דשכיחי בהו מותר

היי"ש אף להנוהג חומרת חוזר ונעור: והנה הרב ערך השלחן בסי' תמ"ז אות י"ו תמה על טעמו של הרב בית יהודה דכיון דיוצא טיפה אחר טיפה אינו מתבטל וכו' הא נקיטינן ביו"ד סי' ק"ו דדבר שנבלל ונימוח שנאסר מחמת מיעוטו ואחר כך נתרבה עליו היתר עד שיש בין כולו ששים מותר עי"ש שהביא שגם הבית יהודה עצמו בספרו מטה יהודה כתב כן בדין אחר ואין נראה לחלק דדוקא אם התערובת שרבה עליו הוא כולו היתר הוא דמהני היותו דבר הנבלל להתיר גם מה שנאסר מחמת מיעוטו מה שאין כן בשכר דכל טיפה וטיפה אסורה לחודה אלא דבהצטרפם יחד באנו להתיר לא מהני היותו דבר הנבלל דאין סברא לחלק כן כמו שיראה הרואה וכן מתבאר מדברי הרב נודע ביהודה במהדורא תניינא בחלק יו"ד סי' ח"ן [סוף ד"ה קבלתי] שאין לחלק כנ"ל ובשו"ת בית שלמה א"ח סי' פ"ז ד' ג"ן סוף ע"ב והנה על הטעם השני שכתב בבית יהודה לא פקפק עליו בערוך השלחן הנ"ל ואם כן יתכן דמודה לו לענין דינא מחמת טעם השני אך לי ההדיוט גם בטעם השני יש לפקפק ולא ידעתי כונתו אם כונתו לאסור משום לתא דאין מבטלין איסור לכתחלה באנו למחלוקת אם בחמץ קודם הפסח אמרינן אין מבטלין וכו' עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת האלף אות אל"ף [ונדפס בשדי חמד ח"א] ועוד דאינו מכוין לבטל האיסור כדי ליהנות ממנו רק כונתו לתקן הדבר ובכי הא שרו חכימייא כאשר רשמתי בקונטריס הנ"ל אות ד' והרב פתחי תשובה ביו"ד סי' פ"ד בנחלת צבי הוכיח דאפילו לערב לכתחלה שרי כל שאין כונתו אלא לתקן הדבר ולא כהרב נודע ביהודה יו"ד סי' ז"ך והאריך בזה הגאון בית שלמה א"ח סי' פ"ט עי"ש והרב אפי זוטרי סי' תמ"ז ס"ג כתב דאף להסוברים דאסור לבטל חמץ קודם הפסח היינו דוקא כשנתערב ממשו אבל לא בפליטת טעם בעלמא מכל זה נראה דאין שייך בזה לתא דאין מבטלין איסור א לכתחלה וכו' וצ"ע: ומכל מקום הגם שיש לפקפק בדברי הרב בית יהודה הנ"ל הנה ראיתי להרבנים יד אהרן במהדורא בתרא סי' תמ"ז אות כ"א וברכי יוסף שם אות ח"י שהביאו בשתיקה דברי הרב בית יהודה בתשובותיו בא"ח סי' מ"ז שדבריו הם שם כמ"ש במנהגי ארגי"ל הנ"ל לכן נראה דנכון להחמיר [במקום שאין מנהג] לאוסרו בשתיה ומקום שנהגו לשתותו יש להם על מי שיסמוכו ושם בא לו בארוכה לאסור מכמה טעמים אחרים ולפי הנראה דמה שכתב הרב חכמה ומוסר בשמו כונתו למה שכתב בתשובה [ולא למה שכתב במנהגי ארגי"ל] ששם מפורש שמדבקים הכלי בעיסה ואפר עי"ש וגם כתב שם דאין להתיר מטעם נותן טעם לפגם דהאפר פוגם העיסה ונותן טעם לפגם מותר בפסח חדא דמה שכתב מרן ביו"ד סי' צ"ה ס"ד דאפר במים חמין נותן טעם לפגם הנה האחרונים ט"ז וש"ך ופר"ח שם השיגוהו ועוד מאן

לימא לן דפוגם בקמח דילמא דדוקא בתבשיל פוגם ועוד את"ל דפוגם אין לעשות חמץ הפוגם בידים לכתחלה.

עיין ביו"ד סי' פ"ז ס"ו בהגהה ובפר"ח סי' ח"ק ס"ק כ"ב ובפר"ח א"ח סי' תנ"ב עכ"ל וממה שתמה הרב חכמה ומוסר על דבריו ממה שכתב במטה יהודה צריך לומר לפי זה דבמט"י כתב דאפר פוגם כל דבר ולאו דוקא תבשיל ואהכי קשיא ליה דידיה אדידיה וספר מטה יהודה אין מצוי אצלי אלא דיש לדקדק דהרי כתב עוד טעם דאף אם תמצא לומר דפוגם וכו' ומה יענה על זה הרב חכמה ומוסר אבל באמת לא הבנתי ד"ק ומה ראיה מביא מהגהה ומהפרי חדש סי' ח"ק ומה שציין להפרי חדש א"ח סי' תנ"ב הוא תמוה דאדרבא ממה שכתב שם בסק"א [ד"ה ואכתי] מתבאר בהיפך שהרי הקשה היכי שרינן להגעיל בכלי משום שיש במים ששים לבטל פליטת הכלי הא הוי מבטל איסור לכתחלה ותירץ הר"ן שלא אמרו אין מבטלין וכו' אלא במתכוין לערב כדי ליהנות ממנו אבל במתכוין להכשיר הכלי דאינו נהנה מן האיסור שרי עכ"ל ואם כן כי היכי דשרי' להגעיל לכתחלה ולא חיישינן למאי דקי"ל אין מבטלין איסור לכתחלה מטעם דאין כונתו ליהנות מן האיסור כמו כן בנדון זה שאין כונתו ליהנות מן האיסור שפיר דמי ועוד איני מבין מאי קאמר דאין לעשות חמץ הפוגם לכתחלה בידים הרי יין שרף זה כבר נעשה קודם הפסח ואנו דנין עליו אי שרי לשתותו בפסח והטעם פגום כבר נעשה בדיעבד כשדבקו הכיסוי בהוצאת המים שרופים ומה שכתב דקיימא לן נותן טעם לפגם מותר בפסח כבר כתבתי על דברי הרב חכמה ומוסר דאין צריך למאי דקיימא לן וכו':

ומצאתי להרב תפארת אדם בשו"ת א"ח סי' י"ד שהביא כל דברי הרב בית יהודה הנ"ל והאריך לדחות כל ראיותיו בטוב טעם ודעת ובמקצת דברים כיונתי לדעתו כמו שיראה הרואה ומכל מקום מסיק וז"ל כל זה אני אומר להלכה אבל למעשה יש להחמיר בשתיה אבל בשהיה אין להחמיר וגם הרב בית יהודה נראה שלא אסרו אלא בשתיה אבל להשהותו מתיר ע"כ וכתב עוד שם דמה שכתב בבית יהודה דמאן לימא לן דאפר פוגם בקמח דבר פשוט הוא דפוגם בכל דבר כיון שהוא פוגם בעצמו זולת בדבר חריף ושכר לא הוי חריף לדעתו מדלא אתי עלה מהאי טעמא לומר דאם תמצא לומר דקיימא לן דאפר פוגם הרי שכר הוי דבר חריף עכ"ל וכן כתב בדעת הרב בית יהודה הרב זכור לאברהם בח"א בסי' תמ"ז ד' צ"ט [ד"ה מים שרופים] ושם בחיו"ד ד' קצ"ז ע"א וכתב שדבר זה שנוי במחלוקת אי שכר הוי דבר חריף עי"ש ועיין לקמן אות ו' אות קטן ח' מה שכתבתי בס"ד: והרב חתם סופר א"ח סי' ח"ק פשיטא ליה דיי"ש הוא דבר חריף שכתב ביי"ש של שוועשבן שלא נזהרו בעשייתו מפירורי חמץ וגם נתבשל ביורה אשר

מבשלים שם כל השנה יי"ש העשוי ממלא"ץ שהוא דגן מחומץ חמץ גמור ומלמד אחד התירו בשתיה בפסח וכתב על זה תמיהני הנמצא כזה אשר רוח גסה נוססה להורות כזה הלא מבואר בהרמ"א סי' תמ"ז ס"ה דאוסרין שומן מהותך שלא נזהרו בעשייתו משני דברים אחד שלא היו הכלים בני יומן ב' שלא נתערבו בו פירורי חמץ ועם כי לפירורין אין לחוש בזה שהרי מסננין היי"ש בעת נתינתו להחבית ולא נשאר אלא טעם משהו קודם הפסח ואינו חוזר ונעור ואין לחוש משום פירורין כשמסתפקים ממנו ומחזירים המותר כמו שהתיר הרמ"א בחומץ יין באתרא דלא שכיח חומץ יין והכי נמי יי"ש בפסח לא שכיח ולכן לא חש המורה לפירורין מכל מקום איך לא חש לגיעולי הכלי וכו' ולא שייך הכא נותן טעם לפגם מתרי טעמי חדא מפני האיסור הבלוע שהוא יי"ש העשוי ממלא"ץ שאינו נפגם בשהייתו בדופני הכלי כמו שכתב מג"א סי' תמ"ז ססקכ"ה ואידך משום ההיתר שהוא יי"ש העשוי משוועשבן וחריפות השני מחליא לשבח לכולי עלמא כמ"ש מג"א שם עכ"ד לענינינו ועיין לקמן אות ו' ד"ה איברא ובאות י"ב לענין יי"ש לפסח שנעשה בכלים מיי"ש חמץ: ו) מעשה היה שהוציאו יין שרף לפסח מן היין שהיה בתוך חביות של יי"ש מתבואה וגופא דעובדא הכי הוה שהמוציא היי"ש הנ"ל רצה לקנות יין מאיש אחד והיין ההוא הושם בחביות שמביאים בהם איספרי"ט מיי"ש של תבואה ואמר לו מוכר היין שכבר שאל על זה מהמורה צדק שבעירו האם כשר היין הזה להוציא ממנו יי"ש לפסח והתיר לו וגם העידו אחרים כן.

ולכן קנה היין והוציא מהיין הנ"ל וגם מיין אחר [שאין בו שום חשש] יי"ש לפסח וכשנשמע להמ"ץ הגיד דבריו כי השואל שאל שלא כהוגן והוא השיבו על פי שאלתו. ועתה שידע אמיתות הדבר אינו פשוט לו להתיר והודיע לבעל היי"ש לבל ימכור מהיי"ש הנ"ל לפסח עד אשר יצא לאור משפטו.

ובכן שאול שאל האיש מה משפט היי"ש הזה כי יש לו הפסד גדול מחמת התערובת והנה העידו לפני הבקיאים בזה כי טעמו ביין שבחביות הנ"ל ממה שנשאר ביד המוכר הנ"ל] ואין בו שום טעם וריח יי"ש כלל כי טרם שנתנו בהם יין עירו לתוכן מים רותחים כמה פעמים ובעל היין אומר כי זה זמן רב שפינו מהן היי"ש ובד' פרקים נתנו לתוכן יין ובכל זמן שנתנו בתוכן יין כמשפט הזה יעשו לערות עליהן רותחין לא לשם הכשר לפסח רק כדי לבודקן מחורין וסדקין כי מילוי ברותחין יפה לבדיקה ולכן לא נפלאת היא להאמין לדברי הבקיאים המעידים שביין האחרון הלז לא היה בו שום טעם וריח יי"ש כלל וזאת תשובתי בס"ד: א) הנה לכאורה נראה לאסור מדברי הרב הלבוש סי' תנ"א סעיף כ"א דחביות שמחזיקים בהם תמיד יי"ש משעורים גריעי מבית שאור ואין

מפיג טעמן וריחן אפילו ברותחין כמה פעמים אינו מועיל להן הגעלה והביא דבריו הרב מג"א ס"ק ט"ל והעיד הרב ט"ז ס"ק ז"ך שכן המנהג ואף למה שכתב שם להכשיר על ידי שיבשל מים ואפר או שאר עניינים עד שיסתלק הריח לגמרי ואם כן בנדון דידן דסבר נסתלק הריח לגמרי כעדות הנ"ל לשתרי הא ליתא דלא הכשיר הרט"ז אלא כשיגעיל אחר כדולא לסמוך על הסתלקות הריח לבד ובנדון דידן לא היה שום הגעלה כי מה שעירו לתוכן רותחין כמה פעמים לא שמיה הגעלה כמובן: אך נראה דאין זה ענין לנדון דידן דהם מיירו להכשיר החביות השתמש בהן בפסח דדברי הרב הלבוש סובבים על סגנון זה ואעיקרא קאי על היתר חביות שכר להשתמש בהם בפסח על ידי הגעלה ואהא הוא דמסיים ואמר דבחביות יי"ש לא מהני הגעלה והיינו להשתמש בהם בפסח אבל לאסור מה שהושם בחביות של יי"ש וסילקוהו קודם הפסח אין ללמוד מדברי הרב הלבוש [אמר המחבר זאת להודיע כי תשובתי הלזו היתה למראה עיני רב אחד מדורינו יצ"ו והשיג עלי בכמה דברים ואביא דבריו בסמוך לדברי להקל על הקורא ועל דברים אלו השיב וז"ל מ"ש כת"ה אך נראה דאין זה ענין לנדון דידן לענ"ד דבריו תמוהים דהרי במג"א סק"מ מבואר דהא דכתב רמ"א בשם המרדכי והג"א ותה"ד ובדיעבד וכו' מותר לשתות ממנו בפסח עכ"ל דמיירי דוקא כשעירו אותו קודם פסח ומחמת הטעם דשכר נותן טעם לפגם הוא ביין אבל במי דבש לא הוי נטל"פ ולכן אם היה הכלי בן יומו אפילו קודם הפסח אסור אם לא היה ששים אבל חביות של יי"ש אף שאינו בן יומו אסור הכל שנותן טעם לשבח הוא ומיירי אף על פי שעירו מן החבית קודם הפסח וכת"ה פלפל להלן ג"כ בדברי המג"א הנ"ל ולא שת לבו בזה דמיירי קודם הפסח והוא פלא עכ"ד] ולא השבתי על דבריו אלו כי לא ידעתי מה אענהו והפלאה זו איני יודע מה היא.

כי כונתי רצויה ומבוארת כי בראשית ההשקפה אנא נפשאי כתבית דלפום ריהטא נראה ללמוד לאיסור מדברי הרב הלבוש. והדר משוינא אנפשין הדרנא דמדברי הרב הלבוש אין ללמוד וכו' דלא מיירי בהכי ובעינא למיהדר אפיתחי דרבנן בתראי למילף מדבריהם לנדון דידן.

והנה הבאתי הטעמים שנאמרו בענין ולפיהן ישתנה הדין דאם הטעם הוא משום דבמידי דהיתרא בלע לא אמרינן בכוליה משערינן. ולהאי טעמא לא מפלגינן בין נותן טעם לפגם לנ"ט לשבח יש להתיר בנדון דידן ולטעמא דנותן טעם לפגם אם כן ביי"ש שנותן טעם לשבח אסור ועל זה כתבתי דנראה מדברי המג"א בסק"מ דסובר כטעם זה ומשום הכי אסור ביי"ש וכו' ותלי"ת שמתי עיני ולבי במלתייהו דרבנן קדישי כמו שיראה הרואה במרוצת לשוני להלן ומר ניהו דלא שם עיונו במח"כ והדברים מבוארים ותרד פלאים: ב)

והנה בחביות של שכר שכתב הרב המרדכי ופסקו הרמ"א והרב הלבוש בסכ"א להתיר בדיעבד בהדחה בלא הגעלה כתב שני טעמים האחד משום דטעם החמץ שבהן בטל בששים דכיון דהיתרא בלע לא בעינן כנגד כולו והשני משום נותן טעם לפגם שאין הכלי בן יומו או משום דשכר ביין פוגם ונחלקו האחרונים איזה מהטעמים עיקר והרב מג"א בסמ"ק נראה דהבין מדברי התרומת הדשן סי' ר"א דסובר עיקר כטעם לצ"ד שנותן טעם לפגם ואהכי יצא לידון בחביות של יי"ש לאסור אפילו אינו בן יומו משום דיי"ש נותן טעם לשבח שאילו היה סובר כטעמא דהיתרא בלע וכו' אף בשל יי"ש היה לו להתיר אלא דמה שהכריח כן המג"א בדעת התרומת הדשן לכאורה לא זכיתי להבין לקוע"ד דמסיגנון לשונו נראה כונתו דמדחזינן דבתרומת הדשן כתב בטעם היתר חבית של שכר לפסח בלא הגעלה משום שאינו בן יומו ונותן טעם לפגם ולא כתב הטעם האחר שבמרדכי שהוא משום דהיתרא בלע משמע דתופס עיקר טעם דנוטל"פ ואם לכך נתכוון קשה דהלא התרומת הדשן מיירי בחבית שהיה בו יין נסך ואמר דאין להתיר היין שנתנו בה בלא הכשר מטעם שהחבית היתה שאינה בת יומא ונוטל"פ דיין ביין הוא לשבח ועל זה הוקשה לו מדכתב באור זרוע בטעם היתר חבית של שכר לפסח משום נטל"פ וכתב לחלק בין יין לשאר משקים עיי"ש שכל עצמו לא בא אלא להקשות על מה שכתב דלשבח הוא ואילו בדברי הא"ז מפורש דהוא נוטל"פ וכיון דמיירי ביי"ן לא היה שום שייכות להתה"ד בטעם דהיתרא בלע כי בנדונו הוא איסורא בלע.

ושמא יש לומר דכונתו היא לומר דעל כרחין דסובר התה"ד דהעיקר הוא הטעם דנטל"פ דאם לא כן היא גופה היה לו להתה"ד לדחות קושייתו ולימא מר דהתם עיקר טעם ההיתר משום דהיתרא בלע ולא בעינן כנגד כולו ומדלא כתב כן והוצרך לחלק בין יין לשאר משקין שמעת מינה שסובר דהטעם דמשום נטל"פ הוא העיקר להתיר בפ"ע אף במידי דאיסורא בלע ואהכי הוצרך לחלק בין שאר משקים ליין ומזה הוליד דבדבר שהוא לשבח אסור כן נראה בכונתו בדוחק איך שיהיה נראה דעת המג"א הנ"ל דטעמא דנטל"פ הוא עיקר בדין זה.

וכן תפסו הרבנים חק יעקב וחיי אדם כלל קכ"ד ובנשמת אדם סי' כ"ח כטעם דנטל"פ ועיין בש"ע הרב מוהרש"ז סעיף ס"ג אמנם הרט"ז ס"ק כ"ה תופס עיקר טעמא דהיתרא בלע. ולפי טעם זה אין חילוק בין חביות שכר ליי"ש.

וגם בחביות של יי"ש יש להקל בדיעבד ומה שכתב הרב פרי מגדים במשבצות ס"ק ז"ך ואפשר דיעבד הגעלה בלי מים ואפר אין לאסור מה שנתן לתוכו עי"ש ומשמע דאם נתן לתוך חבית של יי"ש בלא הגעלה אסור היינו לשיטתיה שכתב בס"ק כ"ה דאין לסמוך

אטעם דהיתרא בלע אלא כשיש צדדים אחרים אף זה חזי לאיצטרופי עי"ש אבל ודאי דמי שסובר עיקר האי טעמא דהיתרא בלע לדידיה גם בשנותן טעם לשבח מותר בדיעבד ושם כתב דאם הוריקו קודם הפסח נסמוך אטעם דהיתרא בלע ומותר אפילו בדבר חריף: ג) והנה מה שהפוסקים הנ"ל תפסו עיקר הטעם שהוא משום שנוטל"ף ונצמח מזה להחמיר בחבית של יי"ש לפי הנראה הוא מפני שהוקשה להם מה שהקשה הרב חק יעקב על הטעם האחר שהרי בשר בחלב היתרא בלע הוא ואפילו הכי בכוליה משערינן אך כבר ביאר בזה במחצית השקל דכיון דאין כל השכר חמץ אלא מעורב בו מים ודברים אחרים אף אי נימא דההחצי הוא חמץ מכל מקום יש ששים כנגד חציו.

ואין לומר דכיון דאין במים כדי לבטל החמץ נעשו נבלה וצריך ששים כנגד המים גם כן ובכוליה משערינן. דבדבר היתר לא אמרינן נעשה נבלה כדאיתא ביו"ד סי' צ"ד ס"ו וכו' עי"ש ואף דנחלקו הפוסקים בחמץ קודם הפסח אי איסורא בלע מקרי או היתרא בלע וכתב מרן בב"י בסי' תנ"א [ד"ה כלים] דדעת רוב הפוסקים דחמץ כיון ששמו עליו איסורא בלע מיקרי וכן כתב בדין חבית של שכר על דברי המרדכי שכתב הטעם דמשום דהתירא בלע מיקרי לא אמרינן בכולי משערינן עי"ש ובט"ז ס"ק כ"ה כתב דאדרבה אנן נקיטינן דהיתרא בלע מיקרי מכל מקום לפי מה שביאר הרב מחצית השקל בטעם המרדכי הנה אין כונתו לומר דחשיב היתרא בלע אלא כונתו לומר דלעשות המים חמץ לא אמרינן דנעשו שכר דחתיכה נעשה נבילה דכיון דהיתרא הוא לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה ועיין במג"א סי' תמ"ז ס"ק ל"ח דאף דלשאר מילי חמץ מיקרי איסור משום דשמו עליו מכל מקום לענין חתיכה נעשית נבלה חשיב היתר ובהיתר לא אמרינן נעשה נבלה [ובמחצית השקל בסי' תמ"ז ס"ק ט"ז מתבאר דגם בחמץ קודם הפסח סובר דבכוליה משערינן עי"ש ודו"ק] ומעין זה נמצא בדברי הפוסקים שכתבו דאף דבחמץ בפסח אמרינן כבוש כמבושל קודם הפסח דהוא זמן היתר אין כבישה בכלים להפליט עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות מ"ו: והכי חזינא להגאון מגן האלף בסי' תנ"א סכ"א אף הוא היה מתכוין ליישב קושיית הגאון חק יעקב ואמר מר דחמץ דהיתרא בלע אין משערין רק לפי ערך והשכר אין כולו חמץ רק כדי אכילת פרס ובכי הא ודאי הוה ששים נגד הפליטה ונדחה מה שתמה בט"ז [נראה דצריך להיות בבית יוסף ועיין בט"ז ס"ק כ"ה וק"ל] דלא תליא כלל בהיתרא בלע דלעיל רק דלא נעשה הבלוע נבלה ובהא כולי עלמא מודו דבשעת היתר לא שייך נעשה נבלה ואם כן נראה דלדידן בודאי בפסח אסור דכל כמה דלא הוה הכשר פולט גם בפסח ואנן נקיטינן נטל"פ אסור בפסחאבל אם הוריק החבית קודם הפסח יש להקל אפילו במי דבש דלא הוי לפגם

מטעם דהיתרא בלע וכמה פוסקים סוברים דאינו בולע רק כדי קליפה וגם לאחר שיעור כבישה הוי לפגם וכדאיתא בסי' תמ"ז סק"כ ואם כן אם הריקו קודם פסח יש להתיר בכל אופן ותימה על הח"י שנמשך אחר דברי המג"א ולעיל סי' תמ"ז ס"ק י"ט משמע דסובר על ידי כבישה אינו אסור קודם פסח דאחר מעת לעת הוי נטל"פ עכ"ל ודבריו הם כסברת המחצ"ה ומדבריו יש ללמוד ליי"ש דנדון דידן שהרי אף במי דבש שהשכר לשבח בו סובר דמהני לטעמא דהיתרא בלע אם הורק קודם הפסח ואם כן הוא הדין ביין שהושם בחבית של יי"ש דאף דטעם היי"ש משביח את היין מותר אם הורק מהחבית קודם הפסח דומיא למי דבש בחבית של שכר דאף שמשביחו שרי [הרב המשיג הנ"ל כתב על זה וז"ל מ"ש לדעת הט"ז דתופס עיקר טעמא דהיתרא בלע ושכתב המשבצות דאם הורק קודם פסח מהכלי סמכינן אטעמא דהיתרא בלע אפילו בדבר חריף וכ' כ"ת שלדבריהם יש ללמוד לחבית של יי"ש וכו' לענ"ד דעת הט"ז יחידאה היא והמשבצות כתב כן רק לפרש דברי הט"ז והרי מבואר ברמ"א סי' תמ"ז ס"ה בשומן מהותך בכלי חמץ אם לא היו נזהרים בשעת עשייתו חמץ ושלא התיכו אותו בכלי חמץ שהם בני יומן שאסור מדינא ויעויין בשו"ת פנ"י ח"ב סי' ז' מ"ש לתרץ קושית הרב"י ומבואר שם דאו או קתני וא"כ הרי מבואר שהרמ"א תפס ג"כ הטעם דנטל"ף ויעויין בחק יעקב סי' תמ"ב סק"ד מה שהשיב לחלק בין שכר ליי"ש ואם כן אין ללמוד מזה להקל גם לדעת הט"ז ויעויין עוד בט"ז ס"ק כ"ב ומה שתי' המחצית השקל קושיית הח"י מבב"ח דאין צריך לשער אלא כנגד חציו של כלי וכו' תירוצו אינו עולה לדעת הח"י סי' תמ"ב דאין לדמות שכר ליי"ש יעי"ש.

ומ"ש כ"ת שסברא זו כתבה ג"כ במגן האלף הרי הוא צירף שם ג' טעמים. א' היתרא בלע. ב' דעת הסוברים דבצונן אינו בולע רק כדי קליפה. ג' דגם לאחר שיעור כבישה הוי נטל"ף וזה דוקא במי דבש דטעם השכר פוגם בו ואין ללמוד ממנו לנדו"ד עכ"ד הרב המשיג נר"ו]: והנה מה שכתב דהמשבצות כתב כן רק לפרש דברי הט"ז וכו' במח"כ אין זה אמת ושלא כרצוני [להאריך בהעתק דברי ספר המצוי] אעתיק את כל דבריו וז"ל ובדיעבד עיין ט"ז ואנן קי"ל בהיתרא בלע אפי"ה צריך לשער כנגד כולו בתוחב כף חולבת וכדומה עי"ד בב"י בשם הראב"ד ואנן קי"ל צריך בהיתרא כנגד כולו ומ"ש בס"ד אות ח' יעו"ש וכללא היכא דיש הרבה צדדים יש לצרף גם זה דחמץ מקרי היתרא בלע ומשמעות דבריו אפילו לא הוריקו קודם פסח יש להתיר בפסח דנוטל"ף רוב מתירים בפסח ובהיתרא בלע אמרי' דיש ששים והוי משהו ונט"ל ומיהו ז"א דמחמירין אף כה"ג ועמ"א מ"ש.

ובהוריקו קודם פסח אם חומץ נתנו בו וכדומה נסמוך להתיר היתרא בלע ושהיה ששים ואין לסמוך ע"ז בב"ח וכדומה וכאמור עח"י עכ"ל. ואם בספר המשבצות אשר לפני הרב המשיג נר"ו כתוב כאשר כתוב לפני וכנזכר לעיל לא ידעתי מה היה לו להשיג בזה דהרי עין רואה ואזן שומעת מפורש יוצא בדב"ק דמשמעות דברי הרב ט"ז הוא להתיר אף בלא הורק מהכלי קודם פסח.

ומר ניהו מדנפשיה כתב להכריע דיש לסמוך להקל רק בהורק מהכלי קודם הפסח ולא כתב זאת לפרש דברי הרט"ז כי נהפוך הוא דדעת הרט"ז היא להתיר אפילו בלא הורק קוה"פ וזה פשוט ומבואר: ד) ומ"ש דמבואר מדברי הרמ"א דתופס טעמא דנטל"ף לא ידעתי כונתו דאם רצונו לומר דמשם מוכח דכל שאינו לפגם אין מתירים מטעמא דהיתרא בלע הנה לפי מה שכתב הרב מחצית השקל לא סמכינן אטעמא דהיתרא בלע אלא בשכר שאין כולו שעורים ויש בו מים ושאר דברים דכשנשער החמץ הבלוע בכלי [חוץ מן המים] יש ששים בכלי נגדו אבל בכלי שבלוע רק מחמץ שמטגנים בו או שאופים בו ורובו ככולו הוא חמץ כי המים נשרפים וכלים על ידי האפיה הנה צריך לשער הבלוע בכלי שכולו חמץ וצריך ששים כנגדו ואין הכלי מחזיק ששים כנגד כולו ואתור וזהו דין שומן מהותך בכלי חמץ בן יומו דאסור מדינא לדעת הרמ"א.

ועוד דלפי מה שביאר במגן האלף דבליעה שהיא בצונן היא מועטת וזה ודאי אמת ויציב אם כן יש לומר דבהיתוך שומן שהוא על ידי האור שאני. ולפי דעת הרב המשיג יקשה על הרט"ז איך יפרש מילתיה דהרמ"א שכתב בסי' תנ"א דין המרדכי דבדיעבד מותר שהוא משום דהיתרא בלע דהרי הרמ"א אינו סובר כן [לפי דעתו] בההיא דשומן מהותך. ואין לומר דהרט"ז סובר דהרמ"א לא פסק דין המרדכי אלא מטעם נטל"ף. ולא מטעם דהיתרא בלע שהרי בסי' תמ"ז סוף ס"ק י"ט כתב דטעם הרב בעל העיטור שכתב דגיעול היוצא מדופנו של כלי בטל הוא ולא אמרינן בכוליה משערינן הוא משום דסובר כדכתב המרדכי דלא אמרינן בכוליה משערינן כיון דהיתרא בלע וסיים ורמ"א פסק כן בסי' תנ"א עכ"ל הרי מבואר דמבין ומייחס בפסק הרמ"א בסי' תנ"א דהוא משום דהיתרא בלע.

וחלילה לומר על רבינו ט"ז דנעלם ממנו בסי' תמ"ז ס"ק י"ט דברי הרמ"א באותו פרק באותו מקום בסי' תמ"ז ס"ה אלא ודאי דיש חילוק ביניהם כמדובר: ומה שכתב לדחות מה שהבאתי מדברי המגן האלף הנה גם אנכי לא באתי אלא לומר דסברת המחצ"ה היא מוצאת גם במגן האל"ף ולטעמא דהיתרא בלע יש ללמוד היתר לנדון דידן אבל לא שנסמוך בכל כוחינו על זה לבד אלא בצירוף עוד הטעמים המבוארים בדברינו להלן ונדון דידן איכא מיהא תרי מגו תלתא טעמי שבמגן האלף היינו היתרא בלע.

ושבצונן אינו בולע אלא כדי קליפה. והראיה שהביא מדברי הרב חק יעקב סי' תמ"ב וכתב שתירוץ הרב מחצית השקל אינו עולה לפי חילוק הח"י בין שכר לי"ש.
הנה המחצ"ה כתב כן ליישב דעת המרדכי להצילו מקושית החק יעקב שהיא קושיא עצומה. ואין המרדכי משועבד לסברת הח"י ורבני האחרונים שהביא שם.
ומה גם שיש לומר דאף לדבריהם דיי"ש חשיב ממשו של חמץ ולא תערובת. מכל מקום לענין שיהיה חשוב המים שבו כחמץ ממש אף קודם הפסח שהוא זמן היתר וקיימא לן דבזמן ההיתר לא אמרינן דנעשה נבלה אין לנו הכרח משם דשם הוא לאחר זמן איסורו אבל קודם הפסח יש לומר דלענין זה חשיב היתרא בלע אף דחמץ ששמו עליו חשבינן לה איסורא בלע כמ"ש המגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק ל"ח דלענין לומר חתיכה נעשית נבלה.
חמץ קודם הפסח חשיב היתר כנז"ל ואף אם לא נאמר כן כבר כתבתי דהרב המרדכי אינו זקוק לסברת רבנן בתראי הנ"ל ונוכל לתרץ אליביה כדכתב הרב מחצית השקל.
ובאמת כאשר עיינתי שנית הן עתה בדברי הרב חתם סופר סי' ק"ך המובא בדברינו להלן תמיה לי על המשיג נר"ו דמדברי החתם סופר מתבאר דסובר דאף למה שכתב החק יעקב בסי' תמ"ב מכל מקום לא חשבינן המים כחמץ לענין זה שיצטרך ששים גם כנגד המים שכתב וז"ל מכל מקום יפה כתב הג' מחצית השקל שהרי אין השכר כולו חמץ מסתיין שהעיד הרא"ש דשכר שעורים שלנו יש בו כזית בכדי אכילת פרס וחייבין עליו כרת אבל על כל פנים גם מים יש בו ומכל שכן בי"ש נהי שאנו אוסרים ומחייבין על הזיעה שעל ידי בישול והוא חמץ ממש עיין תשובת באר יעקב מכל מקום אינו נעשה רק מחמץ כי יש בו מים וגם מינים אחריה ואם כן נגד חלק החמץ שבו אפילו יהיה מחציתו יש לומר הכלי ששים כנגדו עכ"ל: הרי כתב מפורש דאף דהיי"ש הוא חמץ גמור וחייבין עליו כרת וציין שו"ת באר יעקב והיא בא"ח סי' תמ"ב על דברי החק יעקב סי' תמ"ב על מה שכתב השואל שבחק יעקב ועל דברי תשובתו כיעיש"ב מד' ט"ו עד ד' ל' בכל זאת כתב דאין צריך ששים אלא כנגד החמץ ואם כן הדבר תמוה איך נחה דעתו לדחות מה שכתבתי אני עני על פי דברי החק יעקב.
דהרי לפי דברי החתם סופר אין מדברי ח"י הנ"ל סתירה לזה כאמור. ומשמע מדברי החת"ס דלענין שלא להצריך ששים כנגד המים ושאר הדברים עדיף יי"ש משכר דבשכר יש גוף האיסור וביי"ש רק הזיעה:אחר כמה שנים השגתי שו"ת בית שלמה.
וראיתי שם בסי' פ"ז קרוב לסופו דכתב להדיא דיי"ש חמץ שנעשה ממאלץ עם קטניות לא בעינן ששים כנגד כולו רק בערך המאלץ אף שאין להחשיבו לתערובת חמץ אלא כלו

חמץ חשוב כמו שכתבו רוב הפוסקים בסי' תמ"ב דדבר המחמץ הוי כבעיניה ויש ראיה ברורה וכו' מכל מקום זהו לענין גוף הייי"ש אבל אם נתערב יי"ש זה ביי"ש של פסח אינו צריך לשער כנגד כולו דאין מחמיץ אלא לפי חשבון וכו' עי"ש סוף ד' נ"ג והבאתיו לקמן אות י"ב וכל שכן לענין הבלוע בתוכו.

ועיין במגן האלף סי' תמ"ב סק"ח שכתב ליישב דעת הטור דשכר משונה משאר חמץ דכיון דהשעורים שבתוכו מעמידים אותו ומשנים בו טעם אחר כמו גבינה שהעמידוה בקיבה שאין בגבינה טעם מן הקיבה רק שמשנה הטעם מחלב לגבינה מיקרי כולו חמץ ולא סגי בששים לפי ערך החמץ שבו דק צריך ששים נגד כל השכר עכ"ל וזה לכאורה היפך ממה שכתב בסי' תנ"א הנ"ל אך לדברי הגאון בית שלמה אתי שפיר דלגבי תערובת אין צריך לשער כנגד כולו.

וממה שכתב בשערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' בשם שו"ת תפארת צבי סי' י"ז דיי"ש שאינו מזוקק ויש בו תערובת מים הוי כמוסיף וכו' משמע דלא חשיב כל הייי"ש גוף איסור אלא תערובת חמץ חשיב ליה וצריך לעיין בגוף הספר ואין מצוי אצלי [אחר שהשבנו בס"ד ע"ד רב המשיג הנ"ל נחזור לדברינו שבאות ג' ד"ה והכי חזינא וכו"]: ה) גם הגאון נודע ביהודה במהדורא תניינא יו"ד סי' נ"ח כתב כסברת הג' מחצית השקל הנ"ל גבי יי"ש עצמו שנשאל ביורה שעושים בתוכה יי"ש מיי"ן ובתוך מעת לעת עשו היהודים מתבואה וכתב דיי"ש הוא דבר חריף מאד כדכתב המג"א סי' את"ן סק"מ ובסי' תמ"ז ס"ק כ"ה מבואר שחמור משאר חריף דביי"ש אמרינן דחריפות הראשון משוי ליה לשבח מה שאין כן בשאר איסורין, ואין ללמוד היתר מדאיתא ביו"ד סי' קל"ז ס"ד וכו' דיש לחלק וכו' וגם ששים ליכא דבכל הכלי משערינן.

ושוב כתב בשם הרב השואל שיש קצת להקל על פי דעת הסוברים דלא אמרינן בשאר איסורין חתיכה נעשית נבלה ותמה על דבריו דמאי נפקא מינה בחתיכה נע"ן בזה הלא הייי"ש שנתבשל תחלה מן החרצנים ושמרים של יי"ן היו הם עצמם אסורים מחמת עצמם ונאסר היורה מהם ולא ידעינן כמה בלע היורה ובכולה משערינן וליכא.

ושוב פירש כונתו דלהסוברים דבשאר איסורין לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה אם כן אם בפעם הראשון היה בדרך משל החרצנים והזגים בשוה עם המים אז היורה בלעה חצי איסור ובפעם הב' בעינן ששים נגד האיסור ויש בכלי ששים נגד חציו והרמ"א בסי' צ"ב ס"ד פסק דלא אמרינן בשאר איסורין בלח במקום הפסד מרובה חתיכה נעשית נבלה וכו' וביאר שם דאף דהיה נראה לומר דהיינו דוקא כשאינו דרך בישול אבל דרך בישול גם לח נעשה נבלה מכל מקום מדברי הש"ך סק"ג מוכח דאין לחלק וכן כתב הפרי תואר

ומסיק להתיר מהאי טעמא מה שכבר נעשה דאין לך הפסד גדול מזה אבל לשרוף עוד אין להתיר דאין בזה הפסד גדול ואין מבטלין איסור לכתחלה אלו תורף דב"ק: וממנו נקח להתיר בכי האי גוונא גם בחמץ קודם הפסח לפי דברי הרב מחצית השקל דהשכר אין כולו חמץ אלא מעורב בו מים ושאר דברים ואם כן להסוברים דלא אמרינן בשאר איסורין חתיכה נע"ן ודלא אמרינן בלח חתיכה נעשית נבלה יש להתיר ומה גם דנקיטינן דלא אמרינן חתיכה נע"ן קודה"פ עיי"ן מג"א תמ"ז סקל"ח ובאשל אברהם שם ולכן אף אם היה נדון שלנו ביורה של חמץ ששרפו בתוכו יי"ש לפסח היה אפשר להתיר כל שכן בנדון דידן דלא נאסרו החביות על ידי בישול כי אם על ידי כבישה דאף אי נימא כבוש כמבושל בכלים ובמידי דהיתרא בלע בכל זאת נראה ודאי דאין לנו לאסור היין שהושם בחביות של יי"ש והורק קודם הפסח ונתבטל בששים.

ואף דנראה דיש סוברים דגם בחמץ קוה"פ אמרינן חתיכה נעשית נבלה כמו שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות ב"ן מכל מקום בהפסד גדול סמכינן אדברי הסוברים דלא אמרינן חנע"ן בחמץ קוה"פ וכן דעת הרב מגן האלף שם דלא שייך בדבר היתר חתיכה נעשית נבלה: ו) הן אמת דמדכתב בנודע ביהודה בסוף דבריו נראה דאין להתיר בנדון דידן שכתב אמנם ביי"ש יש לדון כי הזיעה העולה מהיורה לתוך הקנים של מעלה בכיסוי של היורה וזהו עצמו היי"ש עיקר העולה הוא מחרצנים ושמרים מהכח שבהם כי המים אין בהם כח ואם כן הקנים נאסרים ושוב כששורפין היי"ש מהתבואה והזיעה הולכת דרך הקנים נאסר מהקנים ומכל מקום מותר לפי שהזיעה עולה תמיד בזה אחר זה ובצירוף כל הזיעה שנוטף לתוך כלי העומד למטה לקבל הזיעה יהיה בין הכל ששים נגד הקנים והכל מותר כדקיימא לן בסי' ק"ו דלח שנאסר מחמת מיעוטו ושוב נתרבה עליו חוזר להיתר עי"ש והמובן מדבריו הוא.

דבשלמא על החשש שנאסר היי"ש של תבואה מחמת היורה ששרפו בה בתחלה היי"ש מיי"נ יש לומר דכיון דביורה נתנו עם השמרים וחרצנים מים הרבה לא בלעה היורה הכל משמרים וחרצנים לבד אלא גם מים וכי משערינן נגד האיסור לבד יש ששים בהיי"ש תבואה כנגדו. אבל לגבי הקנים ששם אין נותנים שום דבר רק שנאסר מחמת הזיעה העולה מהיורה.

ומשמע ליה דהזיעה אינה עולה אלא מהחרצנים ושמרים ולא מהמים כלל. ואם כן נמצא שבליעת הקנים הוא רק מן האיסור ואוסר את היי"ש של תבואה שאין בו לבטל את הקנים ולזה כתב דכיון שהזיעה עולה תמיד בזה אחר זה מצטרף הכל לבטל הבלוע שבקנים בששים.

ונמצא לפי זה דהיי"ש עצמו היוצא דרך הקנים שהוא מחמת הזיעה אינו אלא מן האיסור וכשנותנים אותו בחבית בלע החבית רק מן האיסור וצריך ששים כנגד כל החבית ואין לך כלי שמחזיק ששים כנגד כולו ואוסר מה שיותן בו אחר כך שאי אפשר לבטלו בששים: וכן מתבאר מדכתב בנודע ביהודה שם בסי' ס"ז ביין שהושם בחבית של יי"ש של נסך. שכיון שיי"ש הוא דבר חריף וחזק מאד בודאי נבלע בכל הכלי וכשהושם בו יין צריך שיהיה ששים נגד כל הכלי וכלל בידינו שאין במה שבתוך הכלי ששים כנגד כל הכלי עד כאן וזה לכאורה היפך מדבריו שבסי' נ"ח הנ"ל דכיון דאין היי"ש עשוי רק משמרים וחרצנים אלא מעורב בו מים יש בכלי ששים כנגד האיסור ואף שיש לומר דכיון דכל חיליה בסי' נ"ח להתיר הוא על פי מאי דפסק הרמ"א דבמקום הפסד גדול יש לסמוך אמאן דאמר דלא אמרינן בלח חתיכה נעשית נבלה ואם כן בסי' נ"ח דמיירי ביורה ששרפו בה יי"ש ומסתמא כך הוא דרכם שמשפעין במדה גסה ושורפין הרבה יי"ש ואיכא טירחא והוצאה יתירה חשיב ליה הפס"ג ושרי מה שאין כן בסי' ס"ז דמיירי בחבית אחת לא חשיב הפס"ג ולכן סגר עליהם המדבר בכחא דהיתרא.

הרואה יראה שזה דוחק גדול. אך לפי מה שכתבתי אתי שפיר דבחבית ודאי יש לאסור לפי שיטתו שלא עבר דרך הקנים אלא האיסור דהיי"ש שהוא מהזיעה העוברת דרך הקנים אין בה שום כח מהמים רק מהחרצנים ונבלע בהחבית רק האיסור ובעינן ששים וליכא ולפי זה כמו כן בנדון דידן יש לומר דהיי"ש שהונח בהחביות הוא רק חמץ לבד מהתבואה.

וכשנבלע בהחבית שנתנוהו בתוכה נאסר החבית כולה מגוף החמץ ובעינן ששים וליכא. דאין שייך לומר בזה סברת הרב מחצית השקל גבי שכר דהרי לפי שיטת הנודע ביהודה מה שיוצא מדרך הקנים שהוא מחמת הזיעה אינו כלל מכח המים כנז"ל: ז) אמנם מצאתי בשו"ת חתם סופר א"ח סי' ק"ן דמתבאר מדבריו דלא שמיע ליה ולא סבירא ה כהנו"ב הנ"ל אלא גם במה שעובר דרך הקנים דהיינו הזיעה אנו אומרים שאינו מן האיסור בלבד אלא גם ההיתר מצטרף עמו ולא בעינן ששים כנגד כולו אלא כנגד האיסור בלבד והוא שנשאל בהכשר יורות ששרפו בהם יי"ש חמץ כל השנה ורוצים להכשירם ליי"ש של פסח והשיב הנה מטעם שאין בכלי ששים נגדו ונותן טעם לפגם ליכא ביי"ש וכן נותן טעם בר נותן טעם מחמת חורפיה מכל מקום כתב הגאון מחצית השקל שהרי אין השכר כולו חמץ מסתיין שהעיד הרא"ש דשכר שעורים שלנו יש בו כזית בכדי אכילת פרס וחייבים עליו כרת אבל על כל פנים גם מים יש בו ומכ"ש ביי"ש נהי שאנו אוסרים ומחייבים על הזיעה שע"י בישול והוא חמץ ממש עיין תשובת באר

יעקב מכל מקום אין נעשה רק מחמץ כי יש בו מים וגם מינים אחרים ואם כן נגד חלק החמץ שבו אפילו יהיה מחציתו יש לומר הכלי ששים נגדו ומי הגעלה אין נעשים נבלה קודם זמן איסורו ואי משום שמדבקים בצק בסתימת הכובע המתקשה שם בודאי צריך השגחה לנקותו היטב מזה טרם הגעלה ואם אולי ישאר פירור כל שהוא בטל בששים והיי"ש מסנין אותו קודם הפסח במסננת של לבד כנהוג ועל כל פנים ינהגו כן בי"ש של פסח ועמג"א תמ"ז סקי"ג ע"כ לענייניינו: הרי דכל חיליה בזה להתיר הוא על פי סברת המחצ"ה גבי שכר שאין כולו חמץ ולמד מזה ליי"ש.

ואי הוה סובר כהנודע ביהודה הרי אין הנדון דומה לראיה דכיון דנאסרו הקנים שביורה מחמת הזיעה שאינה אלא מכח התבואה ולא מן המים כלל צריך ששים כנגד כל הקנים וליכא. אלא ודאי מוכח דסובר הגאון חתם סופר דהזיעה העולה דרך הקנים אינה מהתבואה לבד אלא גם מהמים וכיון שבליעת הקנים היה מאיסור והיתר בצירוף לא בעינן ששים אלא כנגד האיסור ואיכא ועוד יש לומר דהחת"ס והנו"ב מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דודאי יש לומר כסברת הנו"ב דהזיעה אינה עולה מכח המים כלל ולכן בנדונו ששרפו היי"ש מחרצנים ושמרים של נסך וההיתר אינה אלא מים ומהמים אינו עולה שום כח להקנים אהכי נאסרי הקנים מגוף האיסור.

אך בי"ש של תבואה מתבאר מדברי החת"ס שמלבד המים נותנים גם דברים אחרים המותרים כמו שהעתקתי דבריו למעלה ואם כן אף דאין עולה שום זיעה להקנים מכח המים מכל מקום עולה היא מחמת הדברים המותרים בצירוף התבואה וכנגד כל הכלי הוא דנקיטינן דאין בכלי ששים אבל בזה אין צריך לשער נגד כל הכלי דהא איכא דברים המותרים גם כן.

וזה נראה לי הדל יותר נכון [ועיין בשו"ת בית שלמה סוס"י פ"ז הבאתי דבריו לקמן אות י"ב] וא"כ לנדון דידן כיון דהיי"ש חמץ שהוא מהזיעה של התבואה אינו לבד מהתבואה כי נותנים גם דברים אחרים כעדות החת"ס ומחצ"ה וכשבלע החבית מהיי"ש בלע איסור והיתר ולא בעינן ששים כנגד כל הכלי אלא כנגד החמץ לבד וזה יש ביין כדי לבטל החמץ שבו.

ואף שלא התיר החתם סופר אלא מדוחק וכתב בראש דבריו הלואי ישתקע הדבר ולא יעשה כן בישראל ואשרי מי שיכול לעשות חדשים אך לא ישמעו לאסור לגמרי כי ההוצאה מרובה וכמה אנשים פרנסתם בכך לכן על כרחינו להכניס עצמינו בשערי היתר ושומר נפשו ירחק ממנו ע"כ: וגם בסוף דבריו כתב ובכל זאת אין דעתי נוחה מפני שאי אפשר להוציא ריח פיטום הקשה והחריף של יי"ש המחומץ וטועמים אותו

בפסח על כן צויתי שטרם הגעלה לבשל בהיורה והכובע והקנים מי אפר עם אפר הרבה שיהיו חזקים מאד ומפגמים הטעם וכו' אך צריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתה ולהסיר משם הקנים ע"י אומן או לכל הפחות להניח עליהם ועל מקום הטלאי גחלים ואחר כל זאת שומר נפשו ירחק משתיית יי"ש בפסח אבל אין לאסור להם אחר תיקונים הללו עכ"ל מכל מקום נראה דהיינו דוקא בנדונו דהוא קולא גדולה מחמת חשש הבצק וריח ופיטום היי"ש אלא דהמציא תקנות כדי שלא לאסור לאחרים כנז"ל אף גם שם בא להתיר לכתחלה מה שאין כן בנדון דידן שהוא דיעבד וליכא חשש בצק ולא ריח היי"ש נראה דמודה דראוי הוא אף לנפש היפה ואין לאסור כלל [הרב המשיג כתב דשו"ת הנו"ב אינו ענין לנדון דידן דכונת הנו"ב כי הזיעה העולה בראשונה מהיורה להקנים היא חזקה מאד הנקרא ספירטיס ואחר כך עולה זיעה אחר זיעה חלושה חלושה מפני שהזיעה היה מעורבת מהבל המים ולכן די לבטל בששים נגד הקנים לבד ולא בעינן שיהיו ששים גם נגד היורה.

ואינו ענין לנדו"ד דהא בספירטי"ס אין כאן מים כי אם מעט מעט ולראיה אם יקח מהספיר"ט ונשרוף בכלי לא נשאר בכלי רק מעט לחלוחית וממילא צריך שיהיו ביין ששים נגד כל החבית ואין במה שבכלי ששים נגד הכלי כמבואר שם בנודע ביהודה וכן מבואר בנו"ב סו' ס"ז דיי"ש נבלע בכל הכלי ואין נפקא מינה מזה אי אמרינן קודם הפסח חתיכה נעשית נבלה או לא והיודעים במלאכת היי"ש יעידו כי אם יערבו מדה אחת יי"ש בכמה מדות מים אם יתנו אותם לתוך היורה להעלות ע"י בישול דרך הקנים תעלה הזיעה למעלה בהכיסוי רק כמדת היי"ש ותחסר עוד מעט.

ובנדון דידן שהיה ספיר"ט בהחבית בודאי לפי זה הוי חמץ גמור ולא תערובת חמץ וכדעת החק יעקב בסי' תמ"ב הנ"ל וראייתו מחת"ס אינה ראיה לנדו"ד דביורה ששורפין בה היי"ש התבואה מעורבת עם המים וגם מינים אחרים ונגד חלק החמץ שבו אפילו יהיה מחציתו יש במה שבכלי ששים כנגדו ולכן מהני הגעלה ומי הגעלה אין נעשים נבלה קודם זמן איסורו.

אבל בנדון דידן שהיה ספיר"ט בהחבית הנבלע בכל הכלי יש לומר דלא מהני גם הגעלה לדידיה. וכל שכן שלא יודה להכשיר היין ששמו בהחבית בלתי הגעלה עכ"ד נר"ו] ובמח"כ לא מצאתי בכל דבריו כדי השג יד על אשר כתבתי בעניותי ויש לי לפקפק על דבריו אך כי אין רצוני להאריך וכדי שלא יאמר שהעלמתי דבריו בזה הוצרכתי להעתיקם והמעיין יבחר ויקרב: ח) וכל זה הוא במונח היי"ש מיקרי דבר חריף ולא שייך ביה נותן טעם לפגם כנראה מדברי הרבנים הנ"ל ולהמג"א סי' תמ"ז ס"ק כ"ה עדיף יי"ש מכל דבר

חריף עי"ש ובחתם סופר שהבאתי לעיל באות ה' האמנם לפי הנראה אין זה מוסכם עיין זכור לאברהם חלק א' קצ"ז ע"א שאחר שכתב דהט"ז סי' תמ"ב סובר דיי"ש הוי דבר חריף ושכך כתב הרת"ח סי' י"ז.

שוב כתב דהחקרי לב יו"ד סי' נ"ב כתב דבמחלוקת הוא שנוי וכו' וכתב שמדברי הרבנים דבר משה ובית יהודה נראה דסוברים דלא הוי דבר חריף עי"ש ואם כן למאן דאמר דלא הוי דבר חריף הדר דינא ואתי מבנייא להקל בנדון דידן דגם טעמא דנותן טעם לפגם חזי לאצטרופי להתיר בחביות של יי"ש כבהחביות של שכר: איברא דהני ספרי דבי רב די רשים הרב זכור לאברהם לא שכיחי גבאי לחזות בנועם שיח במאי קא מיירו דהרב זכור לאברהם בכל המשך לשונו מרישיה לסיפיה נקיט לישנא דיי"ש.

ואולם דברי הדבר משה ראיתי שהביאם לקמיה קצ"ח ע"א ולא מיירי אלא בשכר ואולי גם הרבנים הנ"ל בהכי מיירו אבל ביי"ש אפשר כולי עלמא מודו דהוי חריף ונותן טעם לפגם וצ"ע בגוף דבריהם: ואכתי איכא למימר דאף אי יי"ש מיקרי דבר חריף אינו פשוט לומר דגם ביין נותן טעם לשבח הוא דאנא חזינא להגאון נודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי' ס"ז דהא מילתא רפיא בידיה וכתב דאפשר דהט"ז ומג"א דכתבו דיי"ש חריף ולשבח לא אמרו אלא במי דבש שהיי"ש לשבח במי דבש עצמו וכו' אבל יי"ש ביין אולי גם מצד עצמו פוגם הוא בטבעו אפילו נתערב ביין וסיים דאין בידו להקל בזה דמי יכריע אם נותן טעם לפגם וכו' ובמקום הפסד גדול יש להתיישב הרי דמאי דהוה פשיטא לן ללמוד מדברי הרבנים הנ"ל דיי"ש לשבח בכל דבר הנודע ביהודה ספק עלינו את הדבר הזה דאפשר דביין הוא פוגם: אלא דאין מזה פתח היתר לנדון דידן דסוף סוף כיון דספק הוא שמא נותן טעם לשבח נקיטינן להחמיר דספק חסרון ידיעה אינו חשוב ספק לילך בו לקולא באיסורין דרבנן כידוע וצריך להתיישב בדברי הרבנים שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות נ"ב ואין הפנאי מסכים כעת וכבר כתב מפורש בזה בחכמת אדם כלל נ"ד אות יו"ד אם אינו ידוע אם דבר זה פוגם או משביח הוי ספק מחמת חסרון ידיעה ולא הוי ספק [להקל בדרבנן עי"ש] ע"כ עיין מ"ש בקונטריס הכללים במערכת הנו"ן אות ל': (וכתב הרב המשיג ע"ז וז"ל ומה שראה בנו"ב שנסתפק אם יי"ש ביין פוגם וכו' לענ"ד כבר הורה לנו הניסיון שהעושים יי"ש ויש להם כלים חדשים, אוכלי יין אחרי ששהו זמן רב ריקנים שופכים בחבית ספיר"ט למען החזיק בה היין, וגם יין שהוא רפה בטבעו מחזיקים אותו בספיר"ט הרי שבודאי נטל"ש הוא.

ובדברי הנו"ב סי' נ"ח י"ל ממ"ש הוא עצמו בא"ח סי' ע"ב ובחלק יו"ד סי' קפ"ז דהיתר בהיתר לא שייך ביטול אמנם אין זה שייך לנדו"ד עכ"ד): והנה אמת כי אין לי יד ושם

בעסק מלאכה זו ולא בנסיונה מ"מ נלע"ד דאין מזה הוכחה דנטל"ש דהרי פשוט ביו"ד סי' ק"ג דנטל"פ דמתיר התערובת לאו דוקא כשפוגם לגמרי אלא אפי' פוגם קצת חשיב נטל"פ ומתיר תערובתו.

וא"כ אף אם הניסיון אמת מ"מ אין מזה הכרח שהוא נטל"ש. שיוכל להיות שפוגם קצת אלא דהעושים כן אין חוששים על קצת פגימתו נגד מה שמרויחים במה שהיין מתחזק והספיריט מעמידו ומקיימו כפי דבריו.

והנה הנו"ב כ' כמסתפק אולי יי"ש ביין נוטל"פ ואני מצאתי בפרח מ"א ח"ג סי' ע"ה הובא בשערי תשובה סי' תמ"ז אות מ שכ' דיי"ש ביין פוגם כאשר חיך אוכל יטעם עי"ש לענין יין שניתן בחבית ישן של יי"ש וכ"כ בפמ"א ח"א סי' נ"ה הו"ד בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ע"ג וז"ל דוקא ביין אמרי' דנוטל"ש אחר מעל"ע משא"כ אראקי שהוא יין שרף דומה לשאר משקה וג"כ נטל"פ אחר מעל"ע עכ"ל והשבו"י עשה לו סמוכים דרבנן מתוס' פסחים ונזיר כיעי"ש וכ' דכיון שנשתנה ע"י רתיחת האור והוא רק זיעה בעלמא הוי כשאר משקה ונעשה לפגם.

אף שראיתי במג"א סי' תנ"א סק"מ וז"ל ומשמע בתה"ד שחביות של יי"ש אף שאינו ב"י אסור הכל דעינינו הרואות דנטל"ש הוא וכמ"ש ביו"ד סי' קל"ז עכ"ל באמת בתה"ד לא ראיתי שום משמעות בדבריו רק ביין עצמו ולא בייי"ש הבא מזיעתו והמג"א עצמו בסי' תמ"ו ס"ק כ"ה נראה כמסתפק בזה והניח בצ"ע ואין ספקו מוציא מידי ודאי של הפמ"א הנ"ל.

ואף דיש מקום לחלק ולומר דבסי' תמ"ז לא מיירי מיי"ש הנעשה מיי"ן לכן כ' הדבר בלשון ס' משא"כ בסי' תנ"א דמיירי ביי"ש הנעשה מיי"ן מ"מ המקור דין מתה"ד שכ' שם אין ראיה כלל ועיקר כדעת התשובה וראיה מהתוס' וכו' עכ"ל ומובן מדבריו דבייי"ש עצמו יש לחלק בין הנעשה מיין להנעשה מהתבואה דבנעשה מהיין יש מקום להסתפק דהוי כמאן דאתי מחמתיה וכשם שהיין עצמו אינו נפגם ביישון כן היי"ש דאתי מחמתיה ומשו"ה פשיט"ל להמג"א סי' תנ"א דל"מ מה שאינו ב"י ביי"ש כזה.

אבל ביי"ש מהתבואה יש לומר דפוגם כמו בתבואה עצמה דבודאי פוגם הכלי כשאר דברים ומשמע עוד דהפמ"א שכ' דאראקי נוטל"פ הוא כשאר משקה היינו אפי' ביי"ש הנעשה מיין וכ"ש ביי"ש מתבואה וא"כ מבואר דדעת הפמ"א והשבו"י דיי"ש מתבואה כבנד"ד ודאי הוא נפגם כשעמד בכלי יותר ממעל"ע.

ולהמג"א ביי"ש תבואה הוא ספק לכ"ע מיהא אינו פשוט דנטל"ש כדפשיט"ל להמשיג נר"ו. ובישועות יעקב סי' תנ"א ס"ק י"ד כ' דיש לתמוה על הפוסקים שכ' ביו"ד סימן קל"ז דיין שבדופני החבית אינו נפגם באינו ב"י והוא סברת הריב"ש.

ואמאי לא חשו לסברת הרמב"ן דס"ל דיין שבדופני החבית נפגם אחר מעל"ע (והביא ראיה לס' הרמב"ן) וכ' עוד והמג"א כאן נמשך אחר הש"ע הנ"ל ולמד ממנו גם לענין יי"ש שכל שהוא עומד בדופני הכלי נוטל"ש וכו' עי"ש שנראה שר"ל דלדעת הרמב"ן יי"ש שבדופני הכלי ג"כ נפגם מעל"ע דהא המג"א לא אמר דיי"ש אינו נפגם באב"י אלא משום דמדמה ליה ליין וכיון דביין ס"ל לרמב"ן דנפגם ה"ה לדידיה ביי"ש דנפגם.

וממ"ש בישוו"י יו"ד סי' קל"ז סק"ב נראה דנקיט בפשיטות דגם יי"ש של תבואה ביין הוא כשאר משקים שהק' דכיון דכלים של יין הצריכה התורה הגעלה משום שתיית הנזיר בהם כמ"ש תוס' פסחים ד' מ"ד ע"ב ד"ה יליף מגיעולי עכו"ם. הא קי"ל דיין פוגם כל מיני משקים ואף לכתחלה מותר ליתן בכלי שנשתמש בו יי"ן שכר או שאר משקים לפי שהם פוגמים את היין והיין פוגם אותם וא"כ הנזיר ודאי לא ישתמש ביין דאסור הוא לו אלא ישתמש בשאר משקה והם פוגמים ומותר לכתחלה.

ועי"ש מה שנדחק ליישב ולא כ' דהוצרכו להגעיל כדי שישתמש ביי"ש של תבואה מוכח דס"ל דגם יי"ש של תבואה שוה לשאר משקים בזה דהוי נטל"פ. ואחר כמה שנים נדפס שו"ת בית שלמה וראיתי שם בא"ח סי' ס' שכ' בשם הרב השואל דפשוט בעיניו דיי"ש נטל"ף ביין כמ"ש בשע"ת וכו' וכ' ע"ד וקשה לסמוך ע"ז דהאור חדש ונו"ב דעתם להחמיר וכו' ושם (בב"ש) סי' צ"ו כ' בשם הרב השואל שהמשיג עליו כ' מסברא דנפשיה דיי"ש ברוטב של בשר הוי נטל"פ.

והב"ש הוכיחו ע"פ דאיך אפשר להקל בזה מסברא. והביא דברי הנו"ב הנ"ל שנסתפק ביי"ש ביין אם הוא נטל"פ וסיים ע"ז וז"ל והרי לחוש שלנו ודאי יי"ש פגם ביין בריחו וטעמו ומקפידים הרבה שלא ליקח כלי מיי"ש ליתן בתוכו יין עד שמדיחים אותו כמה פעמים עד שלא נשאר כלום מממשו ומריחו ואפי"ה החמירו הגאונים הנו"ב וא"ח כי אין להקל בזה משיקול דעתינו במה שלא נתבאר בש"ס וקדמונים שבודאי נטל"פ ע"כ לענייניו.

הנך רואה דכמה רבנים יעידון יגידון אחר שעמדו על הנסיון שהיי"ש ביין הוא פוגם. אלא דבכל זאת אין לנו לסמוך על זה כל שלא נמצא מפורש כן בש"ס ופוס' ואהכי החמיר הנו"ב וגם אני עני ואביון נמשכתי אחורי ארי הנו"ב הנ"ל וכתבתי דאין לנו פתח היתר בזה דכיון דמספק"ל אין לנו להתיר מספק דהוי חסרון ידיעה: (ט) והנה כבר כתבתי

למעלה (בד"ה ומ"ש דמבואר) בשם הרט"ז דהר"ב העיטור ס"ל ג"כ דבמידי דהיתרא בלע כחמץ קודם הפסח לא אמרי' בכוליה משערינן.
ונראה שזה ג"כ דעת הסמ"ק שהובא במרן הב"י סי' תמ"ז ופסקו בש"ע ס"ז דבוסר שדכו במדוכת חמץ מותר בפסח משום דבצונן לא פליט ואף אי פליט משהו בעלמא הוא. ואי ס"ל דבכוליה משערינן הא אין לך כלי שמחזיק ששים נגד כולו.
ועי"ש בט"ז ס"ק י"ג ופרמ"ג במשבצות. ובס' מאמר מרדכי שם ס"ק י"ד כ' בשם שכנה"ג שהקשה על הסמ"ק דהא לא ידעינן כמה נפיק מיניה ובכוליה משערינן כמבואר בדין שומן מהותך וכ' ואולי ס"ל לסמ"ק דלענין חמץ דהיתרא בלע לא משערינן בכל הכלי אלא במה שפולט ובטל בששים כמ"ש המרדכי בשם הר"י מוויינא ע"כ (ומשמע דס"ל להשכנה"ג דמאן דאוסר בשומן מהותך ע"כ לא ס"ל דבחמץ לא אמרי' בכוליה משערינן אלא גם בחמץ בעינן כנגד כל הכלי ומסייע להרב המשיג [הנז"ל בד"ה והכי חזינא] שכ' דהרמ"א לא ס"ל לחלק וגם בחמץ בעינן כנגד כולו.
אך באמת אין מזה סיוע להשגתו משום דהשכנה"ג לא נחית לס' המחצ"ה הנז"ל אלא משמע ליה דברים כפשטן דבחמץ לא בעינן לשער בכל הכלי. אך לפי מה שביאר המחצ"ה לא אמרי' כן אלא בשכר וכיוצא דאין כולו חמץ ולא בעי' ביטול אלא כנגד האיסור.
וא"כ בבלוע רק מחמץ ודאי משערינן בכל הכלי וכמ"ש בענ"ד ע"ד הרב המשיג וכמ"ש להלן בשם הרב מאמ"ר) והרב מאמר מרדכי כ' ע"ד שכנה"ג דאין תי' עולה יפה שהרי הסמ"ק עצמו אסר שומן מהותך משום דפעמים שעושין באותה מחבת חמץ בעין כמו מים וקמח ונמצאת המחבת בלועה מחמץ בלא ביטול חוזרת ונותנת טעם בשומן וכו' ואם כדברי השכנה"ג לא הי"ל לאסור שומן שהתיכוהו במחבת דודאי אין האיסור אלא משום דאין ששים נגד הפליטה דאי איכא ס' הא ס"ל לסמ"ק דמותר ואין חוזר ונעור ולכן כ' הוא ליישב קושית השכנה"ג וביאר דבריו ע"ד שביאר המחצ"ה דברי המרדכי והוא דחימוץ המדוכות אינו אלא מחמת החמץ שמערבים עם המורייס כמו שפי' להדיא בסמ"ק ומשו"ה לא בעינן ששים אלא נגד החמץ דלא אמרי' בחמץ חתיכה נע"ן והחמץ הוא משהו ושרי אלו תוד"ק.
ועיין בדברי מנחם שם בהגב"י אות י"ז שכ' לתרץ קו' השכנה"ג דא"ץ לבטל אלא הפליטה לחוד דאין הבוסר כולו נעשה איסור דומיא לבצל שחתכו בסכין חולבת ונתנו עם בשר דלא נעשה כל הבצל איסור אלא משערינן נגד הבלוע דוקא עי"ש (ובמחצית השקל סי' תמ"ז סקי"ו נקיט בפשיטות גם בחמץ קודה"פ דבכוליה משערינן עי"ש ואינו פשוט לומר

כן כמבואר): ואנכי חזון הרבתי בס' עיקרי הד"ט בחא"ח סי' י"ז אות כ"ה שכ' בשם שו"ת בית דוד סי' קצ"ט וז"ל מסיק ותני כסברת רש"י ותוס' ור"י והר"ן דלא כהטור בשם אביו בסס"י תנ"ב בדין קדרת חמץ ב"י שבשלו בה בע"פ תבשיל לפסח שדינו ליבטל בס' דלא משערינן בכל הכלי ס' כנגד מה שבתוך הכלי אפי' בחמץ כס' הרא"ש דליתא דלא אמרי' הכי אלא בכלי של איסור או של בשר שנתבשל בו חלב אבל בחמץ משערי' כפי מה שבישל בכלי ע"כ (ויש לי לשאת ולתת בדברים אלו אך כי ס' ב"ד אמצ"א לעיין בדב"ק בגופן שלהן ע"כ משכתי ידי מזה כעת) הנה מובן מדבריו דנקיט בפשיטות דבחמץ לא אמרי' בכוליה משערינן ומחלק בין כלי של בשר וכו' לחמץ.

ולפי דבריו אין אנו צריכים להמצאת הגאון מחצ"ה דאין כל השכר חמץ וכו' דאף אם יהי' כולו חומץ אין חשש. וגם מדברי הרט"ז סי' תמ"ז ס"ק י"ט הנז"למשמע דהבין הדברים כפשטן דבהיתרא בלע כגון חמץ קוה"פ לא בעינן כנגד כולו.

וכן ס"ל להסמ"ק לפי"ד השכנה"ג הנ"ל ומה שהק' הג' חק יעקב מבב"ח דאמרי' בכולי' משערינן ל"ק לפי מ"ש הב"ד לחלק בין בב"ח לחמץ כנז"ל וא"כ בנדו"ד שפיר י"ל דנתבטל טעם היי"ש בהיין דא"ץ לשער אלא נגד הבלוע ויש ששים כנגדו אף אם נאמר דהיי"ש נתהווה רק מזיעת התבואה לבד.

ולדעת המאמ"ר בכונת הסמ"ק דהוא משום דאין צריך לשער אלא בערך החמץ יש היתר באם נאמר דהזיעה באה מכח הדברים אחרים עם התבואה כמו שנראה מדברי המחצ"ה וחת"ס הנ"ל. ועיין שע"ת סי' תמ"ז אות ט"ז בשם מקום שמואל דבהיתר בהיתר לא אמרי' בכוליה משערי' וכ' ע"ד דקשה לסמוך ע"ז כ"א בהפ"מ ושעה"ד גדול כיון דיש דעות אף באיסורין דבמאי דנפיק מיני' משערינן עיין יו"ד סי' קצ"ח (צ"ל סי' צ"ח).

ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ט אות כ' כתב ע"ד המקום שמואל דאין לו ראיה בתורה ואין לסמוך עליו ומ"מ עשהו סניף לנדונו בצירוף דעת הסובר דאף באיסור א"ץ לשער כנגד כולו עי"ש ואולי בחביות של עץ דנדו"ד יש לעשות סניף כל דהו סברת הראב"ד שהביא מרן הב"י בסי' צ"ח דבכלי עץ ומתכת דאפשר להפריד האיסור ע"י הגעלה אין משערין בכולו אלא באומד יפה כמה יצא ממנו והרב קהל יהודה בסי' ק"ה דף כ"ו ע"א כ' שזה דעת האגור עי"ש שכ"כ להצילו מקושיית כנה"ג ובקונטרס הכללים במערכת הבי"ת אות צ"ח כתבתי דסברת הראב"ד עם דלא קי"ל כוותיה מ"מ לא נפלאת היא וחזי לאיצטרופי לס"ס עי"ש (עתה ראיתי מ"ש בזה במקנה אברהם במ"ע הכ"ף אות קנ"ב בשם הרב ב"ד בדף קמ"ג דנראה דס"ל דגם בחומץ קוה"פ משערינן בכוליה ואחרי שאין ס' הנ"ל מצוי אצלו לא אוכל להבין בבירור מאי דעתו.

ודעת המקנ"א לסמוך בזה לדעת הסוברים דלא משערינן בכוליה כן נראה קצת אך אינו מוכרח כיעי"ש): (י) וראיתי למרן חיד"א בברכ"י סי' תמ"ז אות י"ט שכתב בשם שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ע"ה וז"ל נתן יינו בחביות יין שרף יישנות מזמן רב ובפסח הרגישו ביין טעם היי"ש אסור לשתותו בפסח ומותר אחר הפסח עכ"ל.

ולפי המובן הוא דלא נעשה שום הכשר בהחבית ולא אסר אלא משום שהרגישו טעם היי"ש בהיין הא לא"ה ס"ל דמותר לשתותו בפסח וא"כ בנדו"ד דלפי עדות הבקיאים אין שום טעם וריח יי"ש בהיין נראה דפשוט להתיר היין עצמו וכ"ש שיש להתיר הזיעה היוצאת ממנו. והגם דחלילה להתיר בשתיה בפסח יין שהושם בחבית של יי"ש חמץ וכבר נהגו אפשר ברוב תפוצות ישראל לאסור משקה ששהה בכלי חמץ כזה ורבים מחמירים אף אם לא שהה בתוכו מעל"ע ומי יקל ראש לפרוץ גדר ח"ו בפרט באיסור חמץ דחמיר טובא.

ועיין בש"ע הרב מוהרש"ז, בסי' תנ"א סעיף ס"ג דחבית של יי"ש שלא הוגעלה כדין אפילו אינה ב"י והכניסו בתוכה מי דבש אסור המי דבש אפילו אם היה זה קודם הפסח. ובחבית של שכר כה"ג מותר והטעם לפי שיי"ש במי דבש נוטל"ש ושכר במ"ד נוטל"פ וא"כ ביין דמספק"ל להגאונים הנ"ל אולי הוא נטל"ש בודאי יש לאסור מספק דהוי ס' מחסרון ידיעה כמש"ל וכ"ש למ"ש הרב המשיג דהוכיח הנסיון דיי"ש ביין נוטל"ש הוא (והבית שלמה בסי' ס' הנ"ל כ' וז"ל ואף אם הושם יין בתוך כלי יי"ש קוה"פ ושהה בתוכה מעל"ע דפשוט למעלתו להתיר בזה משום דיי"ש נטל"ף ביין הייתי מחמיר מלשתותו בפסח כיון שאור חדש והנו"ב דעתם להחמיר אף לענין איסור יין כשהושם יין כשר לתוך כלי הבלוע מיי"ש של נסך דלא הוי נטל"פ וכ"ש שיש להחמיר לענין חמץ בפסח עכ"ל) וגם ראיתי דאם באנו לסמוך על הטעם השני של הרב המרדכי בחבית של שכר שהוא מטעם ביטול בששים משום דלא בעינן לשער בכולו במידי דהיתרא בלע ונימא דגם בייי"ש שהוא חזק וחריף הדין כן.

הנה יש לפקפק ע"ז ממ"ש בפרמ"ג סי' נת"א במשבצות ס"ק כ"ז די"ל דיי"ש אינו בטל בששים משום דלטעמא עביד וכ' כן גם בשם שו"ת ח"ק סי' כ' עי"ש ולפי דבריו נפל פיתא בבירא בנדו"ד דאין שום צד היתר לא מטעם נטל"פ דהא יי"ש לאו נטל"פ הוא כמש"ל ולא מטעם ביטול כיון דעביד לטעמא.

אלא דאין זה כ"כ פקפוק שהרי בבית שלמה סי' צ"ו הביא שו"ת הגאון פנ"י בח"א סי' ח' שהאריך וכתב דפשוט יותר מביעתא בכותחא דיי"ש בטל בששים ואפשר דאף בפחות מס' בטל דאם נותנים בייי"ש עשרים חלקים מים פשיטא דאין כאן טעם יי"ש רק הריח

וריחא לאו מילתא ע"כ ומבואר שכן דעת הנו"ב דגם יי"ש בטל בששים ובבית שלמה הנ"ל סי' פ"ז דף נ"ג ע"ג כ' דהנו"ב אין חולק על הח"ץ דאינו דומה טעם יי"ש שבכלי לייי"ש ממש כמובן דלא כדמשמע מהפרמ"ג סי' תנ"א במ"ז ס"ק כ"ז ע"כ ור"ל דמדברי הפמ"ג נראה דגם בטעם יי"ש שבכלי אמרי' דלא בטיל.

ואיהו ס"ל דיש לחלק דדוקא ביי"ש עצמו הוא דס"ל להח"ץ דל"ב. אבל בטעם שבכלי דבהא איירי הנו"ב גם הח"ץ מודה דבטיל.

וא"כ בנדו"ד דעל טעם שבכלי אנו דנים י"ל דבטל בס' לכ"ע. ועוד כ' שם בב"ש די"ל דיי"ש ביי"ש הוי מין במינו ואף אי לטעמא עביד י"ל דבטיל ושקו"ט בזה דהפמ"ג נסתפק בזה עי"ש מ"מ מצד דעת הפמ"ג פיקפוק מיהא הוי וחזי לאצטרופי שלא להתיר היין בשתיה) ועל דברי המחצ"ה וחת"ס הנז"ל ראיתי בשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' קנ"ג (רשמתיו בסי' זה אות ג') שכ' בשם הרב השואל והסכים לדבריו וז"ל יפה כ' מעלתו דגם המים נעשים שכר ויפה כתב בזה אף שגם מהנו"ב יו"ד מ"ת סי' נ"ח נר' כן אבל חלילה להקל בזה וכו' עי"ש.

ובח"ב סי' קנ"ב ביי"ש של פסח שניתן בחבית שנשתמשו בה לפני ג' שנים יי"ש חמץ ומאז ועד עתה עמד החבית ריקה בלי שום השתמשות וקודם שהושם היי"ש ש"פ רחץ ושפשף היטב ועמד בה מים שעה אחת ושתו היי"ש בפסח ונשאר לפסח אחר וכתב דמהפמ"ג משמע דהגעלה לבד בלא מים ואפר תחלה מותר בדיעבד אך בכאן לא היה הגעלה וא"כ בודאי אסור ושקו"ט אם אפשר להתיר עפ"י מ"ש הפנ"י דיי"ש הוא זיעה בעלמא עי"ש בסי' ט' וכ"כ מוהריט"ץ בסי' ס"ח וכתב דקשה לסמוך ע"ז וכו' וגם לסמוך עמ"ש הח"ץ דלאחר י"ב חדש כלה כל הלחלוחית וכ"כ בשו"ת פמ"א הובא בנו"ב מת"ן יו"ד סי' ס"ז (ט"ס הוא כי שם לא נזכר שו"ת הנ"ל כלל ואולי הוא מ"ש בנו"ב סי' נ"ח דשם היה ישון וכו' עי"ש) גם ע"ז קשה לסמוך וכו' לכן אי אפשר להתיר זאת כי מ"ש כ"ת בשם הפנ"י דיי"ש מקרי חמץ נוקשה הנה זה לא כ' אלא משום דזיעה בעלמא הוא וגם לא קאי רק על המלאץ אבל ביי"ש הנעשה מתבואה פשיטא דהוי חמץ גמור וגם לאחר הפסח לדידן דשיטת הח"ץ עיקר ואין להקל בזה רק למוכרו לשתות אחר הפסח ולא לפסח חלילה עכ"ל.

באופן דנראה מכל האמור דמשקה שהושם בכלי של יי"ש כל שאינו ידוע בבירור דהיי"ש פוגמה א"א להתירו לפסח (וגדולה מזאת ראיתי עתה בס' שבילי דוד ליו"ד בסי' קל"ז אות ה' שכ' וז"ל וכתב בח"ס סי' ק"ח יין של פסח ששהה בחבית של יי"ש חמץ אסור

גם לאחה"פ דזה נוטל"ש ול"ד לשומן מהותך בכ"ח לענין שהיה מקילין דס' אב"י ונ"ט בר נ"ט משא"כ בזה עכ"ל הרי דאף לאחה"פ אוסר החי"ס בכה"ג.

אלא שעיינתי כעת בח"ס א"ח סי' ק"ח ולא חזינא כי האי סימנא ממ"ש בשמו בשב"ד ולא אדע כעת איזה ט"ס יש): (יא) מ"מ בנו"ד דלא באנו להתיר היין עצמו רק הזיעה היוצאת ממנו אף דקי"ל דזיעה היוצאת ע"י חמין הוא כגוף האיסור כמ"ש הריב"ש ופסקו מרן ביו"ד סוס"י קכ"ג אגואה ארדיינטי וכו' והאריכו רבנן בתראי בזה ועיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים במע' הזיי"ן אות כ"א בס"ד.

מ"מ כיון דבנדו"ד היין עצמו אינו ברור דאסור נראה דאפשר לסמוך להתיר הזיעה. ובס' זכרנו לחיים ח"א בדיני יין נסך אות ב' כ' וז"ל ראק"י שהוציאו הנכרי בלאמבי"ק פעם שנית מותר בשתיה דכל כי האי לא אסר הריב"ש משום דהוי זיעה דזיעה כן העלה בס' אדמת קדש יו"ד סי' י"ג.

ועיין מראית העין דף ע"ו עכ"ל ועם כי קולא גדולה היא בעיני וספרים הנ"ל אין מצוים אצלי לעיין בדב"ק מ"מ נראה דכוונתו לומר הבו דלא נוסיף עלה ולא אסרינן זיעה היוצאת מהמשקין אלא זיעה א' ולא זיעה דזיעה. וכמו כן נראה דכ"ש שיש לומר בנדו"ד דע"כ לא אסרי' זיעה היוצאת מן המשקה אלא באיסור ברור משא"כ בנדו"ד דגוף היין אינו ודאי איסור רק שאנו מחמירים בו י"ל הבו דלא נוסיף לאסור גם הזיעה: (יב) הן אמת דלכתחלה ודאי אין להתיר לעשות מיין זה יי"ש לפסח ועיין בנו"ב מ"ת א"ח סי' ע"א בפירות יבשים שאין בהם שום חשש חמץ רק משום מנהג לא רצה להחליט להתיר להוציא מהם יי"ש לפסח ועיין בחיי אדם בקונטרס נשמת אדם סי' ל"ב דאוסר לעשות יי"ש ממיני זרעים וקטניות לפסח אף שאין איסורן אלא מחמתמנהג.

מ"מ מה שכבר נעשה בדיעבד והוא הפ"מ כבנדו"ד דעתי העניה נוטה להתיר ולסמוך להקל אטעמא דהיתרא בלע עפ"י סברת המחצ"ה ודעמיה הנז"ל ועיין בשערי תשובה סי' תמ"ז אות ט"ז בשם מקום שמואל סי' נ"ב דאע"ג דבשאר איסורין אין לשער נגד מה שנבלע בכלי דלא ידעי' כמה נפיק מניה מ"מ בחמץ קודם זמן איסורו משערינן במאי דנפיק מניה וכ' ע"ד דאין להקל כי אם בהפ"מ ושעה"ד גדול כיון דיש דעות אף בשאר איסורין דבמה דנפיק משערינן עיין ביו"ד סי' צ"ח עכ"ד הצד השוה שבהם בחמץ לפני זמנו במקום הפ"מ ושעה"ד גדול מיהא לא אמרי' בכולי' משערי' ומסתמא יש ששים נגד טעם חמץ הבלוע בכלי.

ואפשר דגם השו"מ הנז"ל מודה בכה"ג להתיר בדיעבד דמה שחרה אפו הוא על שעושים כן לכתחלה וכן לא יעשה דאין מבטלין וכו' אבל בדבר שכבר נעשה והעושה היה אנוס

עפ"י הדיבור שאמר לו בעל היין והעידו כן אחרים שהמ"ץ המפורסם בעירו אשר עפ"י יחנו ויסעו כל הוראות איסור והיתר התיר לעשות מיין זה יי"ש ואם השואל או הנשאל טעה מאי הו"ל לבעל היי"ש למיעבד והוא ירד ברשות וליכא בכה"ג משום לתא דביטול איסור לכתחלה עיין בשו"ת צ"ץ סי' מ' דמי ששואל הדין מהלומדים ולא שאל מהבעל הוראה המפורסם לא חשיב שוגג אבל אם שואל להמפורסם חשיב שוגג.

ובנדו"ד הרי שאל להמ"ץ המפורסם בעירו שכולם הולכים לאורו והוראתו בענייני איסור והיתר פשיטא דחשיב שוגג ועיין מה שרשמתי בזה בקונטרס הכללים מערכת הט' אות כ"ז. הנה כי כן נלע"ד דיש לצדד להקל במקום הפ"מ ע"י צירוף כל הטעמים הנ"ל.

ובכל זאת לא מלאני לבי לתת הכשר להיי"ש הנ"ל ובעל היי"ש הוליך את היי"ש לעיר. . וכתבתי להרב דשם להודיעו גוף המעשה וצדדי ההיתר הנז"ל והוא השיב לו כרשום להלן ושמעתי כי גם נתן הכשר ליי"ש הנ"ל לשתותו בפסח. ואח"כ כתבתי תורף הדברים הנז"ל לאחד המיוחד מגדולי דורינו יצ"ו ובקשתיו שיעיין בשו"ת עמק הלכה וכנסי"ח ובס' ד' שיטות מוהרי"ש (המובא לקמן בתשובת הרב המתיר הנ"ל) כי אינם נמצאים אצלי והשיב לי וז"ל ע"ד היי"ש שנעשה מן יין שעמד איזה ירחים בחביות של יי"ש חמץ אם היה בא הדבר לפני קוה"פ הייתי מונע את עצמי מליתן הכשר וכבר הוה עובדא כה"ג במדינתינו ולעזו ע"ז רוב גדולי מדינתינו.

ומס' עמק הלכה סי' קל"ד וכדבריו מבואר עוד בתשו' באר יצחק סי' יו"ד וי"א אין ראיה לזה. ובגוף הדין מאחר שבאמת יש ויש כמה צדדים טובים להתיר את היי"ש הנ"ל לפסח וכבר נעשה מעשה.

אין נכון להרעיש עולם בזה. ועם כל זה עצתי אמורה למנוע זאת על להבא כל מה דאפשר כי ההיתרים בזה אינם מרווחים ואכמ"ל עכ"ל נר"ו: (יג) וזה לשון הרב המתיר בנדון היי"ש הנעשה לפסח (וכו' ככתוב לעיל בדברינו) הנני לכתוב מה שמצאתי לדבר בכחא דהיתרא (א) בשו"ת פנ"י ח"ב סי' ט' בסוף הס' האריך בענין הי"יש הנעשה מתבואה ומסיק דאף דלא הוי זיעה בעלמא אלא משקה חשיב וכמ"ש הריב"ש מ"מ אין איסורו מדאורייתא משום דהוי שלא כדרך הנאתן עי"ש ובח"א א"ח סי' ח' פ' בפשיטות וז"ל ופשיטא יותר מביעתא בכותחא דגם יי"ש בטל בששים ואפשר בפחות וכו' אלא שלענין הגעלה גם אני מחמיר דאפשר שנכנס בעומק שאין הגעלה מוציא הבליעה וכו' ושם הרבה לחלוק על הלבוש.

ב בספר ד' שיטות למוהרי"ש בסופו סי' ט"ז הוכיח ג"כ דיי"ש הוי שלא כדרך הנאתו וקי"ל דטעמו ולא ממשו בחמץ אסור להשהותו מדרבנן גרידא ויעי"ש מה שדחה תשו'

הח"ץ וגם הרבה לשאול על פסק מוהר"ם טיקטין הנדפס ריש הרי"ף מסדר נשים ומסיק דכל האחרונים נגררים לפסק הרמ"ט הנ"ל ולא מצינו שהחמיר בדיעבד אלא שראוי להשתיק להמיקל ייעי"ש שמסיק והגם בכל זה לא מלאני לבי להקל בי"ש מתבואה שכבר פשט איסורו בכל ישראל מ"מ צד קולא היא היכא דיש צדדים אחרים להתיר.

ג גם בשו"ת עמק הלכה העלה בא"ח סי' קל"ד דיי"ש הנעשה מתבואה אין בו לא כרת ולא מלקות רק איסור עשה יעי"ש. (ד) בשו"ת כנסת יחזקאל א"ח סי' י"ד כ' דיש לצרף דעת מוהריט"ץ לסניף להיתר בנדו"ד דיי"ש אינו אלא קיוהא וזיעא בעלמא ולא חמץ גמור לענין להשהות יעי"ש ונראה דלדעתו יש לצרף דעתו ג"כ לענין ביטול קודם הפסח בששים.

ה והנה בשו"ת ח"ץ סי' כ' החמיר מאד בי"ש הנעשה מחמץ גמור שדינו כחמץ ממש ומסיק דעדיף מנייהו טובא דהוי כתבלין ויותר מהם דאפי' בשאר איסורין באלף לא בטיל. אמנם בסי' ע"ה בקדרת ברזל שבשלו בה חמץ שתי שנים קודה"פ והיא נקיה ואחר עבור שתי שנים בישלו בה בפסח התיר התבשיל דיישון י"ב חדש עדיף מהגעלה ברותחין ולא שייך נטל"פ דאין בה לא טעם ולא ריח כי הטעם בטל ומבוטל כעפרא דארעא ומהני יישון גם לדבר חריף יעי"ש ובפמ"ג יו"ד סי' ק"ג בש"ד ס"ק י"ז האריך לחלוק ע"ז ומ"מ מסיק דע"י כבישה המיקל ביישון בהפ"מ וצורך גדול אין גוערין בו ואפילו באיסור תורה כמו דבר חריף (אף דשם הוכיח ממ"ש הרשב"א סי' תקע"ה דביין דוקא סברא שכלה לחלוחית וכו' הרי דהביא שמחלק בין יין דקליש לשאר איסורין שיש בהם ממש דלא מהני י"ב חדש.

ואפי' דיעבד אוסר בחמ"פ וה"ה בדבר חריף, לענ"ד אין ללמוד מהרשב"א לאסור בשאר איסורין רק בדבר שיש בו ממש אבל בי"ש כיון שכלה הלחלוחית כלה גם טעמו) וכבר מבואר ביו"ד סוס"י קל"ה דיישון י"ב חדש מהני לכלי חרס אפילו נתן בתוכן מים תוך יב"ח ומבואר שם בש"ך ס"ק ל"ו דאפי' יין מהני.

ממילא בחבית יין שכבר עברו עליו ד' שנים אף שהיה בה יין לפרקים נתרת בהיתר היישון מאיסור החמץ שהיה בלוע בהכלי. ואף שבשו"ת הרא"ש כלל י"ט סי' ד' מבואר שהשיב להתיר היין ששמו בקנקנים תוך יב"ח לדברי המתירים היין לפי שיש ס' מן הקליפה.

ובנדו"ד הא לסברת רוב הפוסקים צריך לשער כנגד כל הכלי אמנם זה דוקא לענין היין שהושם בהכלי תוך יב"ח דבזה אין להכשיר לדידן אבל היין שהושם אחר י"ב חדש ודאי מהני יישון וזה מבואר בדברי הרא"ש הנ"ל שיותר יוצא ונפלט בליעת הקנקן ונתערב

בהיתר ונתבטל וחזר ונבלע בתוכו מן ההיתר ממה שהיה מתייבש ע"י יין י"ב חדש עי"ש ומדברי הרא"ש הנ"ל נלמוד דאף אם נחמיר בנדו"ד מטעם שהיי"ש נבלע בכל הכלי מ"מ כיון שהושם בהכלי יין בי"ב חדש יוצא ונפלט בליעת החבית וחזר ונבלע בתוכה מן היין ונקלש טעם היי"ש שבתוך החבית וכן מבואר בפרמ"ג סי' ק"ה דקי"ל כבוש מעל"ע מכלי מפליט ומבליע בכולו.

וממילא כשם שהיי"ש נבלע בכולו כן היין ששהה בתוכה זמן רב היה מפליט ומבליע בכולו וא"כ אחר יב"ח כשהושם שנית יין להכלי שכבר נתערב בה טעם יי"ש וטעם יין אין צריכין לשער כנגד כל הכלי ואף לדידן דלא מהני יישון להכשיר הכלי בזה לתת בה יין לכתחלה מ"מ לענין דיעבד מהני להכשיר היין שנתנו בהכלי אחר י"ב חדש כיון שכבר נקלש טעם היי"ש הבלוע בהכלי בטעם היין הבלוע בו, וכ"ש בנדו"ד שזהו הפעם הרביעית וכבר מבואר בתורת חטאת כלל ה' דלא אמרי' כבוש כמבושל לכל דבר רק שבולע ומפליט אבל אינו מבלבל טעם החתיכה יעי"ש וממילא גם בהחבית לא נתבלבלו הטעמים ולא נאסרה החבית להצריך ביטול כנגד כולה וטעם היי"ש נתבטל בהיין זה שלש פעמים ובכל פעם נשאר הטעם מהיי"ש הבלוע בחבית יותר קלוש עד שאינו נרגש כלל.

ויעויין בש"ס ע"ז דף ע"ו דאמרי' בקדשים כל יום נעשה גיעול לחבירו ויעויין בב"י יו"ד סי' צ"ב מה שהאריך ע"ד הטור. ועפי"ז יש לקיים מ"ש הזכרנו לחיים הנזכר בדברי כת"ר להתיר בזיעה דזיעה.

עכ"פ לדינא הנני מסכים לכת"ה להתיר היי"ש הנעשה מהיין שהושם בהחבית הנ"ל לשם פסח בלי שום פקפוק עכ"ד תשובת הרב הנ"ל: (יד) ויש לי לפקפק ע"ד וארשום פה והמעיין יבחר. הנה מ"ש מתשו' הפנ"י דיי"ש הוא אסור מדרבנן משום דהוי שלא כדה"ן הנה מלבד דזה אינו מוסכם מתרי טעמי חדא דרבני האחרונים נקטי דיי"ש הוי חמץ גמור מדאורייתא וכבר הלכו נמושות בענין זה ואשר חשב להביא מן החדש מתשו' הפנ"י ח"ב שנדפס מקרוב.

באמת אין כל חדש כי הגאון פנ"י גם בח"א סי' י"ג כתב כן ורמז לתשו' שבח"ב הנ"ל והגאון באר יעקב בסי' תמ"ב האריך לחלוק עליו וכ' שותא דמרן לא ידענא וכו' עי"ש בדף י"ט ע"א. ובא רעהו שכנגדו חלוק עליו בקצת מדבריו.

ובענין זה הוא שר המסכים וכ' וז"ל אבל מה שכ' מכ"ת דשכר וי"ש הוי דרך הנאתן כיון דדרך לעשות מהם שכר וי"ש בזה אני מסכים עמו וכו' עי"ש בדף כ"ד ע"א ועיין

נו"ב מ"ת סו' ס"ג וס"ד. וכבר הבאתי לעיל אות קטן ז' דברי החת"ס סי' ק"ך דכ' דפשוט הוא דהוי חמץ גמור.

ובאות קטן יו"דהבאתי דברי השו"מ ח"ב סי' קנ"ב דקשה לסמוך אמ"ש הפנ"י בסי' ט' דיי"ש הוא זיעה בעלמא וכו' ולשונו אינו מדוקדק דהרואה יראה בפנ"י דלא סמך ע"ז לומר דיי"ש היא זיעה דכבר כתב הריב"ש דמשקין החמין זיעה היוצאת מהן חשיב כמשקה. אלא כונתו אמ"ש הפנ"י דחשיב שלא כדרך הנאתו.

ואף דאין מורה כן סגנון לשונו שבקיה דאיהו דחיק ומוקים אנפשיה. וכמעט כן הוא דעת רוב רבנן בתראי דיי"ש חשיב חמץ גמור כמו שיראה הרואה הלא בספרתם הא חדא (יעיין לקמן סי' ח' אות כ"ח ד"ה ולענין) ועוד דאף אם נודה לס' הג' פנ"י דיי"ש חשיב שלא כדה"ן אינו פשוט דאינו אלא איסור דרבנן דהפנ"י נמשך אחר מ"ש הרמב"ן שהביא שם דמ"ש ר"י כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן דמשמע מלקות הוא דליכא הא איסורא איכא האי איסורא הוא רק מדרבנן עי"ש אבל באמת אין זה פשוט כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטרס הכללים מערכת הכ"ף אות כ"א דה"ה.

פ"ח.

דמ"א.

ס"ל דהוי כדין ח"ש דאין לוקין עליו אבל אסור מדאורייתא. ואיכא מאן דס"ל דאסור מן התורה משום טעם כעיקר עי"ש.

ותו בר מן דין ובר מן דין לא ידעתי מה הועיל לנו שיטת הפנ"י לנדו"ד דאטו מי איכא למ"ד שלא כדה"ן מותר גמור הרי בין למר ובין למר איסורא מיהא איכא למר מדאורייתא ולמר מדרבנן וכיון שכל עצמינו לא באנו אלא למצוא פתח היתר לשתות היי"ש בפסח הרי גם להפנ"י שערי היתר בזה ננעלין תנן דסוף סוף איסורא דרבנן מיהא איכא והמתבונן בדברי הפנ"י בגופן שלהן יסבור ולו ידע כי כונתו הוא לענין היתר לאחר הפסח דאם נאמר דהוא אסור מה"ת א"כ כשעבר עליו הפסח אסור בהנאה ואם הוא מדרבנן לבד אפשר דיש לדמותו לחמץ נוקשה דאסור מדרבנן ואם עבר עליו הפסח מותר.

וביאר בסוף התשו' דאם נאמר דיי"ש הוי זיעה אפשר לומר דכיון דחמץ שעבר עה"פ הוא רק מדרבנן בזיעה לא גזרו אבל לטעמא דמשום דהוי שלא כדה"ן י"ל דגם בזה אסרו עי"ש דפשוט דלא עלה על דעתו חלילה להוליד מזה שום צד היתר שתיה בפסח. ובזה נדחה ג"כ מה שהביא מס' מוהרי"ש דאף כי לא ראיתי דבריו כי אין מצוי אצלי מ"מ מסגנון הלשון שהעתיק בשמו נראה בעליל דאינו ענין לנדו"ד כלל שהרי כתב דקי"ל טעמו ולא ממשו בחמץ אסור להשהותו מדרבנן גרידא ע"כ הרי דלענין שהיה הוא דמיירי ובודאי

כוונתו לומר דיש צד להקל באם עבר והשהה אותו שלא לאוסרו לאחר הפסח כיון דאין בשהייתו אלא איסור דרבנן בעלמא.
והפסק של מוהר"ם מטיקטין שרמז יוכיח ע"ז וזה פשוט וברור, וכן מה שהביא בשם עמק הלכה (אמצ"א) נלע"ד דמסתמא ודאי דלאחר הפסח אתי לומר דאין בו לאו וכיון שאינו עובר בב"י ורק הוא איסור עשה ס"ל דמשום איסור עשה לא קנסו רבנן ואינו בדין חמץ ש"י שעבר עה"פ וכמו שכן הוא דעת כמה וכמה מרבנן בתראי שרשמתי בקונטרס הכללים מערכת הקו"ף אות כ"ב לענין עשה דתשביתו עי"ש.
גם מ"ש בשם כני"ח סי' י"ד (ואמצ"א) הנה במה שהעתיק בשמו דיי"ש אינו אלא וכו' ולא חמץ גמור לענין להשהות ע"כ די לנו להבין כוונתו דהיינו לענין היתר אחר הפסח בשעבר ושהה אותו. ומ"ש עוד מתשו' הפנ"י בח"א סי' ח' דפשוט מביעתא וכו' דיי"ש בטל בס'.
ושהרבה לחלוק על הרב הלבוש. הנה מה שחלק על הרב לבוש אינו ענין לנדו"ד דשם מיירי עמ"ש הרב הלבוש לחלק בחמץ שנתבטל קוד"פ בין נתבטל בשוגג לנתבטל במזיד כיעי"ש.
ומ"ש הפנ"י דיי"ש בטל בס' לא ידעתי מה עניינו לכאן ומי לא ידע בכל אלה דיי"ש בטל בששים ורק כל מה שהוצרכנו לשאת ולתת בזה הוא דאם נאמר דעיקר טעם ההיתר בדיעבד בחבית שנשתמשו בה שכר בלא הגעלה הוא משום דשכר הבלוע בה נטל"פ. א"כ בחבית של יי"ש דנטל"ש הוא יש לאסור דלהאי טעמא יש לומר דגם בהיתרא בלע בעינן לשעורי כנגד כל הכלי ואין הכלי מחזיק ששים כנגד כולו (אלא דצדדנו לומר דאולי יי"ש ביין נטל"פ כמו שנסתפק הנו"ב.
או דיי"ש לא מקרי חריף כמו שנראה ממרוצת דברי הזל"א ואם היינו אומרים כן היה דין חבית של יי"ש שוה לדין חבית של שכר שכ' הרב המרדכי דמותר בדיעבד בלא הגעלה) או נימא דטעמא דהיתרא בלע הוא עיקר ולהאי טעמא לא שאני לן בין מידי דנטל"פ למידי דנטל"ש אלא בכל דבר יש לומר דבטל ולא בעינן ששים כנגד כל הכלי אלא כנגד החמץ בערך.
וע"ז הנה הבאתי דברי הרבנים דשקו"ט בהאי עניינא ובאתי להתלמד מדב"ק לנדו"ד ככתוב למעלה בס"ד. וא"כ לא ידעתי על מה ועל מה הטריח קן קולמוסו להביא מ"ש הפנ"י דיי"ש בטל בששים דזה פשוט לנו ולא נכנסנו לבית הספק בזה מעולם והפנ"י לא מיירי בביטול חמץ הבלוע בכלי אלא בחמץ הבלוע בתבלין ואהא שייך שפיר לומר דבטל בס' אבל בבלוע בכלי תליא באי אמרי' גבי חמץ קודם הפסח דלא בעינן לשעורי

בכוליה כלי ובאי אמרי' חתיכה נעשית נבלה ונאסרו המים כמו התבואה וצריך ששים כנגד הכל או לא אמרי' כן והדברים פשוטים ומבוארים ולא הוצרכתי לכתוב אלא להשיב מפני הכבוד: (טו) ומ"ש להתיר עפ"י הוראת הח"ץ דיישון מהני בצירוף דברי הש"ך דאפי' נתן בכלי יין תוך יב"ח מותר.

הנה בהוראת הח"ץ ידוע כמה דיות נשתפכו, ועיין מה שרשמתי לקמן סי' ז' אות ג' (שם הבאתי דברי הב"ש דבכלי יי"ש גם הח"ץ מודה, ועי"ש מ"ש בשם מוהרש"ל בדורש לציון דדוקא אם עמד הכלי ריקן ולא נשתמשו בו כלל אבל אם נשתמשו בו תוך הזמן אינו מתייבש בליעת האיסור עי"ש מ"ש ע"ד וק"ל).

וקשה לסמוך ע"ז בעלמא וכבר הבאתי לעיל אות קטן יו"ד מ"ש השו"מ ח"ב סי' נק"ב דאין להתיר עפי"ז, וכ"ש בנדו"ד לפי הנר' לא חשיב זה יישון כיון שעמד יין בהחבית תוך יב"ח, ומבואר מדברי הרא"ש דרק להסוברים דבטל בס' הוא דמהני. ומ"ש הרב המתיר ואף שבשו"ת הרא"ש וכו' ככתוב לעיל באו"ק י"ג לענ"ד דבריו תמוהים, כי זה לשון שו"ת הרא"ש ילמדנו רבינו קנקנים של נכרים יין של ישראל כנוס בהן תוך יב"ח, מה לאחר י"ב חדש כיון שעבר יב"ח מיינם ש"ן מותר, או"ד כיון שלא נתיישן הכלי מכל וכל לחותו עומדת ואסור.

ושאלת (צ"ל ושאלתי) לדברי המתירים היין לפי שיש ס' מן הקליפה, שאם היה אסור הוא עצמו היה אוסר היין הכלי. תשובה.

קנקנים של נכרים ששמו בהן היין בתוך יב"ח לדברי המתירים היין לפי שיש ס' מן הקליפה נ"ל שמותר ליתן בו יין לכתחלה כי דבר פשוט הוא שיותר יוצא ונפלט בליעת הקנקן ונתערב בהיתר ונתבטל וחזר ונבלע בתוכו מן ההיתר ממה שהיה מתייבש ע"י יין י"ב חדש עכ"ל. הנך רואה דהשואל והנשאל מתנבאים בסגנון אחד דלמ"ד דהיין שהושם בקנקני הנכרים קודם הי"ב חדש דאסור משום דס"ל דאסור במשהו ודאי דאין שום ס"ד לחשוב הי"ב חדש מיישן, וכיון שהיין הזה שהושם בתוך י"ב חדש נאסר הוא עצמו, א"כ הרי הוא חוזר ואוסר את הכלי מחדש ופשיטא שצריך יב"ח משהוסר היין השני.

ורק הספק הוא לדברי הסוברים דבטל בששים, וע"ז הוא מה שהשיב הרא"ש דלדברי המתירין היין הזה מותר ליתן לתוכן יין אחר מכי שילמו יב"ח מיישן, דמה שהונח היין השני בקנקנים מהני טפי מאילו היו ריקנים בכל משך הי"ב חדש. אבל למ"ד דאינו בטל בס' הרי א"כ מה שנפלט לתוך היין שנתנו עתה אוסר את היין הזה וכשחוזר יין זה ונבלע בקנקן לא יוכל להקליש את האיסור הבלוע כיון שהוא עצמו אסור.

והנה הריב"ה בסוס"י קל"ה כשהעתיק תשו' הרא"ש הכניס יין תחת מים שבמקום יין שבשו"ת הרא"ש כתב הדין במים. וכ' מרן בב"י משום דקי"ל כמ"ד דאינו בטל בס' משו"ה לא הביא הריב"ה דברי הרא"ש בקנקנים ששמו בהם יין תוך יב"ח וכו' וכתב הדין בשמו בהם מים עי"ש וכן העתיק בש"ע אם נתנו בהם מים (ולא כתב נתנו בהם יין מן הטעם הזה דבנתנו בהם יין הרי נאסר), ומ"ש הרב המתיר שהש"ך כ' בסי' קל"ה ס"ק ל"ז דה"ה יין.

האמת שכ"כ הש"ך אך נעלם ממנו מ"ש הש"ך עצמו בסי' קל"ז ס"ק י"ח דשם מפורש יוצא מפי כהן גדול דלא כ"כ אלא לפי מה שפסק הרמ"א בסי' דק"ל ס"ב דסת"י בטל בס', אבל למ"ד דאסור במשהו לא חשיב יישון כשנתנו יין בהחבית תוך יב"ח וצריך יב"ח משהוסר היין שני עי"ש. ותמיהני על המתיר איך לא שת לבו לקיים מצות חכמים כי הש"ך בסי' קל"ה ס"ק ל"ז הנ"ל הוא צוה ואמר ועיין במ"ש בסי' קל"ז.

ואי הוה שפיל ואזיל לעיין שם אף הוא ראה כי שפתי כהן ישמרו דעת שלא כתב דה"ה יין אלא לדעת המתירים בששים, וכ"כ הרב קהל יהודה בסוס"י קל"ה וז"ל ולדידן דקי"ל יין ביין במשהו לא מהני יישון אם נתן לתוכן יין בתוך יב"ח כמבואר בתשו' הרא"ש (ומש"ש דדברי הש"ך בסי' קל"ה וקל"ו בזה נראים כסותרים לא ידעתי כונתו כעת)באופן דזה פשוט וברור דרק כשהיין שניתן עתה אינו נאסר הוא דאמרי' דאינו מבטל היישון, אבל כשנאסר יין זה צריך יישון י"ב חדש מיין זה: אמור מעתה בנדו"ד אם לא נתפוס כטעם השני שבמרדכי דבטל בששים משום דלא אמרי' בכוליה משערינן בהיתרא בלע. או דבעינן ששים בערך החמץ דוקא. אלא נאמר דבעינן כנגד כולו דגם בחמץ קוה"פ אמרי' חתיכה נע"ן וכן בלח בלח אמרי' נע"ן וכן שאר צדדי היתר האמורים בדברינו אם לא נסכים בהם, אלא נבא להתיר מצד היישון עפ"י שו"ת הר"ץ כצבי נר' דלפי המתבאר מגוף תשו' הרא"ש ודברי מרן הב"י ורש"ך הנז"ל אין כאן יישון כלל דהרי היין הראשון שניתן בהחבית תוך יב"ח נאסר לפי שאי אפשר לבטל טעם היי"ש שבחבית כיון דבכוליה משערינן ונעשה כל היין נבלה, והיה צריך שתעמוד החבית רקנית יב"ח מכי הוסר היין שנאסר, וזה לא היה בשום פעם כי לא שהו החביות י"ב חדש רקניות ואיך אפשר להתיר אחר יב"ח הלא בתוך יב"ח נבלע בה איסור ולא מצינו להתיר אחר יב"ח בכה"ג אלא מפני שהבלוע שבכלי שיצא בהיין נתבטל ונעשה היתר ונבלע בהכלי שבזה הוא שההיתר הנבלע עתה בהכלי מסייע להקליש טעם האיסור הבלוע, אבל בנדו"ד אם נאמר דטעם החמץ שבכלי לא נתבטל בששים לפי שאין ס' נגד הכלי הרי א"כ היין שנתנו בה נאסר דנעשה כולו חמץ דחנע"ן.

וכשנבלע יין זה בכלי הרי איסור נבלע בו ולא יועיל להקליש האיסור באופן שחזרתי על כל צדדי ההיתר שכ' הרב המתיר ולא מצאתי בהם טעם כעיקר כי כלם נרפים הם ואין גם אחד בהם ראוי לסמוך עליו ויש לפקפק ולא ליטול אחד מבנתיים. וצדדי ההיתר האמורים בדברינו בס"ד נראים נכונים יותר ועולים לפום דינא.

ובכל זאת ירא אנכי לומר בפה מלא היתר בדבר להלכה ולמעשה עד אשר יבא מי שלבו אמיץ בהוראה, ודעתו רחבה ויכריע לאסור או להיתר. האל יתברך יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתו הקדושה נפלאות, אכי"ר: עתה השגתי שו"ת אורי וישעי לידידי הגאון אבד"ק יאסי יצ"ו וראיתי בסי' כ"ד שנשאל במעשה שהיה שנתנו יי"ש העשוי לפסח בחבית אחת ששאל בעל היי"ש מחברו ובתוך הפסח נודע כי אותה החבית היתה של יי"ש חמץ לפני שלש שנים ומאז ועד עתה עמדה אותה חבית ריקנית בלי שום השתמשות בתוכה וקודם שהושם בתוכה היי"ש של פסח רחץ ושיפשף החבית היטב ועמד בה מים איזה זמן קודם שנתן היי"ש של פסח מה דינו של היי"ש הזה אם מותר לשתותו בפסח ובתשובתו כתב דלכאורה יש לאסור היי"ש מטעם כבוש כמבושל ושוב כתב צדדי היתר [להשהותו ואף לשתותו צדד להתיר ולא החליט היתר השתיה כאשר ארשום בשמו בס"ד] א) על פי דעת הגאון פני יהושע בסי' ט' בייי"ש שעושין משיפון ושבולת שועל מהזיעה היוצאת מההבל דכיון שאין גוף האיסור רק זיעה בעלמא דנפיק מיניה שרי וכדבריו מבואר במוהרי"ט צהלון סי' ס"ד בחטים בקועים שנמצאו במים שרופים בתוך הפסח בעשיית היי"ש שמותר להשהותם משום דהחטים נתנו טעם בהצמוקים ובמי שרייתן ואחר כך הוציאו ממנו המים שרופים דקיוהא וזיעה בעלמא הוי ואין לחוש.

ב) לפי מה שהעלה בפני יהושע סי' י"ג וי"ד דיי"ש נקרא חמץ נוקשה וכן החליט הגאון תועפות רא"ם סי' י"ד ובפני יהושע בסי' ט"ו האריך להוכיח דחמץ נוקשה מותר להשהותו מדכתב רבינו הטור דכותח מותר להשהותו אם כן כל שכן חמץ נוקשה דנוקשה בעינא קיל מתערובת ואם כן פשוט דמותר להשהותו עד אחר הפסח: ויש לדון להתיר היי"ש בשתיה בפסח לפי מה שכתב המגן אברהם ושאר אחרונים בסי' תמ"ז סק"ה דחמץ נוקשה דרבנן ובטל בששים אף בתוך הפסח ומותר באכילה ואם כן כיון דנאסר היי"ש על ידי כבוש בצונן שאינו מבליע אלא כדי קליפה עיין יו"ד סי' קל"ז לענין יין נסך שנבלע בכלי והש"ך שם בסק"ט חוכך להחמיר והחכם צבי בסי' ע"ה דחה דבריו ואם כן למאי דקיימא לן דאף דאין שישים בכלי נגד כל הכלי אבל נגד הקליפה שבכלי יש ששים עיין יו"ד סי' צ"ו ובט"ז ובש"ך שם ואם כן בנדון שלפנינו יש ששים נגד קליפת

החבית שבלעו הי"ש וכיון דמה שאנו מחמירים לשער בכל הכלי הוא משום דלא ידעינן כמה בלע וכמה נפיק מיניה על כל פנים מידי ספיקא לא נפקא דשמא אינו פולט אלא כדי קליפה עיין ט"ז יו"ד סי' צ"ד סק"ו [וכתב ראיה לזה וסיים] ואם כן כאן שיש לנו לדון להתיר מטעם ספק ספיקא שמא לא בלעי בדופני החבית רק כדי קליפה כדעת החכם צבי ואם תמצא לומר שנבלע בכל הכלי שמא לא פלטו רק במקצת וקמא קמא בטל:

והביא מה שכתב הגאון חכם צבי בסי' כ' להוכיח דיי"ש הנעשה מחמץ דגן אסור בבל יראה ובל ימצא מדאורייתא מסוגיא דפרק העור והרוטב ד' ק"כ והשיב על דבריו דכבודו הגדול במקומו מונח ואין ראיותיו ראיות דלעולם נוכל לומר בחמץ משקין היוצא מהן אינן כמותן וטבל וחדש שאני משום דנמחה גופן בתוכן לא כן ביין שרף דאינו יוצא מעורב שום דבר בעין רק הזיעה וזיעה ודאי אינו כגוף החמץ ועוד כתב צד היתר משום שעמדה החבית ריקנית זמן רב והגאון חכם צבי בסי' ע"ה כתב דכלי שנתיישן שנים עשר חדש הפיג טעמו וכו' ואף אם בשלו בפסח דבר חריף בקדרת חמץ שעבר עליו י"ב חדש דאף לחומרתינו דאוסרים נותן טעם לפגם בפסח וגם בדבר חריף דלא מהני כלל נותן טעם לפגם דמכל מקום לאחר י"ב חדש ליכא טעם עוד כדמצינו בקנקנים של יין נסך דעד כאן לא אמרינן דחורפיה מחליא ליה לשבח אלא היכא דאיכא טעמא אלא שהוא לפגם לא כן היכא דליכא טעם כלל ובשו"ת פרח מטה אהרן העלה להקל ביין שרף דלא דמי ליין נסך דאף דביין נסך לא אמרינן דנותן טעם לפגם מכל מקום יי"ש דומה לשאר משקין ונותן טעם לפגם אחר מעת לעת ובשבות יעקב החזיק במעוז דבריו והאריך לחלוק על מה שכתב המגן אברהם בשם תרומת הדשן דחבית של יי"ש אף שאינה בת יומא אסורה דנותן טעם לשבח דאין שום משמעות בתרומת הדשן אלא ביין עצמו ולא בייי"ש הבא מזיעתו והמגן אברהם עצמו בסי' תמ"ז ס"ק כ"ה נראה כמסתפק בדבר והניח בצ"ע ואף שהגאון נודע ביהודה בתניינא יו"ד סי' ס"ז העלה שלא כדבריו אפשר דדבריו נאמרים רק בנותן טעם לפגם אחר מעת לעת לא כן בכלי שנתיישן שנים עשר חדש דלא נשאר שום לחלוחית עוד ובפרי מגדים סי' ק"ג ס"ק י"ז דין ב' העלה גם כן דמהני יישון בדבר חריף אם נבלע בצונן ואף באיסור תורה עי"ש:

וביחוד שיש גם כן ספק אם נרגש שום טעם וריח בשעת נתינת הי"ש לתוכו ויש לפנינו ספק ספיקא גמור שמא לא נרגש שום טעם וריח ואם תמצא לומר נרגש שמא הלכה כבעל פרח מטה אהרן דיי"ש דומה לשאר משקה דנפגם אחר מעת לעת ולא עוד אלא שיש הרבה ספיקות שמא הלכה כהחכם צבי דלאחר י"ב חדש אין שום לחלוחית עוד דנתיבש לגמרי כל מה שבתוכו ושמא הלכה כהפני יהושע ומוהריט"ץ דיי"ש שלנו אינו

אלא זיעה וקיוהא בעלמא ועיין בתשובת רח"ך סי' י"ב ובכנסת יחזקאל סי' י"ד דהעלו גם כן לסניף דיי"ש אינו אלא קיוהא בעלמא ויש לצרף עוד מה שרחץ החבית היטב מקודם ומשום שהועמד בהחבית מים דאפשר על ידי זה הופג טעמו והלך הריח ויש להעמיס זאת בכונת הט"ז בסי' תנ"א ס"ק ז"ך דנראה לו דאם בשל אותו במים וכו' או בשאר ענייניים עד שנסתלק הריח אין איסור אחר כך להגעילו וכל שכן בנדון שלפנינו שיש הפסד רב וכבר רבים שתו העם למאות ולאלפים וחלילה לומר שיכשלו באיסור חמץ בפסח דיש להתיר היי"ש אף בפסח אלא שאין רצוני להקל כל כך על כל פנים אחר הפסח אין שום ספק דהיי"ש מותר לכל בר ישראל לשתות בלי שום חשש ופיקפוק והסכים עמי הגאון המובהק מלבוב עכ"ד יצ"ו: ואני הדל עם כי לא מצאתי סברא מחודשת להיתר היי"ש בשתיה כ כי כל הצדדים שהזכיר הרב הנ"ל יצ"ו כבר נאמרו ונשנו בדברינו הנתונים למעלה וגם נתבאר בס"ד מה שיש להשיב על כל צד מהם בכל זאת העתקתי תורף דב"ק לרגל מלאכתי מלאכת שמים ולהודיע כי אף שרב גובריה וצלל במים אדירים בכחא דהיתרא בכל זאת לא מלאו לבו להתיר בשתיה בפסח רק על לאחר הפסח הוא שהחליט להתיר בשתיה וכמדומה לי שמה שכתב שהסכים עמו הגאון מלבוב [שמסתמא כונתו על הגאון שואל ומשיב] אין כונתו שהסכים עמו שמן הדין מותר בשתיה בפסח על פי הצדדי היתר אשר כתב רקהסכים עמו על לאחר הפסח שמותר בשתיה אבל להתיר השתיה בפסח כמו זר נחשב בעיני והס כי לא להזכיר:

ז) יי"ש לפסח שרוצים לעשותו מפסולת הסוקא"ר ואומרים שהסוקא"ר מלבנים אותה באיספירי"ט מיי"ש חמץ ואחר החקירה היטב נתברר אשר היי"ש הוא דבר מועט מאוד ויהיה הרבה פעמים ששים בהיי"ש שיהיה נעשה מהפסולת נגד כל היי"ש של חמץ שנכנס בזה בכל השנה כי לא נתקבל רק דבר מועט אחד מני אלף וכיון שעל פי דרישה וחקירה נתברר כן יצא הדבר בהכשר ומותר לעשות ממנו יי"ש לפסח ואין בו שום נדנוד איסור כלל כן כתב הרב שם אריה בא"ח סי' ח': ח) תבשיל שנמצא בתוכו חטים מעשה היה באבי הבת שהמנהג הוא ששולח מנות להקרובים ובשלו תרנגולות הרבה בקדרה גדולה וחוזרים ומבשלים אחרות ואיש אחד מצא בתרנגולת השלוחה לו חמשה או ששה גרגירי חטים אחר שעבר יום ולילה מעת ששלחו לו וביום שבשלו תרנגולת הנ"ל בישלו אחר כך עוד תרנגולת כי לא ידעו מהחטים הנ"ל והמוצא החטים שאל לחכם.

ובשמעו ריבוי החטים אמר לו השלך הכל לאיבוד ואמרנו שלא היה להמורה לומר להשליך החטים קודם שיראה אם הם מבוקעות היה לו לאסור כל מה שנתבשל תוך מעת לעת אבל עכשיו שלא נודע התבשיל הראשון אסור ולא כל התבשילין שבישלו תוך

מעת לעת וכן הסכים מוה"ר והוסיף לומר דהתרנגולות שלא נאכלו עדין ויש ספק אם נתבשלו קודם או אחר שנתבשלה אותה התרנגולת אין לאסור מספק ותלינן דנתבשלו קודם שנאסרה הקדירה כן כתב הרב בית יהודה ד' ק"ט תוך אות כ"ג ויש לי מקום עיין בזה דהנה מרן בסי' תס"ז סעיף יו"ד כתב תרנגולת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת מותר למוכרה לעכום"ז שאינה נמכרת ביוקר בשביל חטה שבתוכה והרמ"א כתב דנהגו לשרוף הכל עיין שם ומעתה קשה בלא ימנע אי באתריה דרב מורין בי מדרשא כפסק מרן לא היה לצוות להשליך לאיבוד אף אם היו חטים מבוקעות אלא לצוות למוכרה לעכום"ז דהא ודאי אין שום סברא לחלק בין חטה אחת לששה חטים דזיל בתר טעמא שאינה נמכרת ביוקר וכו' [והחטים טעונים שריפה ולא נשאר אלא משום פליטת טעמן בתרנגולת ומשום זה ודאי אין נמכרת ביוקר] וכן ראיתי להרב חכמה ומוסר ד' קס"ח אות מ"ט וז"ל הא דקיימא דאם נמצא חטה אחת בתרנגולת דמוכרה לאו דוקא אלא אפילו הרבה שאין ששים בתרנגולת ובקדירה כנגדה מותר למכור התרנגולת דאכתי איכא טעמא דאינה נמכרת ביוקר בשביל בליעת החמץ כן כתבו האחרונים עכ"ל וכן כתב הרב בתי כנסיות בסוף סי' תס"ז בשם הרב בית דוד ואף דסיים דכי ליכא ששים יש לומר דנעשה חתיכה דאיסורא החוש יעיד דבתרנגולת אחת יש ששים נגד ו' חטים ואי נימא דמנהגם הוא כמו שכתב הרמ"א אם כן למה לי משום דנמצא חטים הרבה דהא בחטה אחת נמי הדין כן ומוכח מדבריו דלאו משום דמעשה שהיה כך אלא דמשום שראה המורה ריבוי החטים הוא דהורה כן ואם כן קשה כדאמרן ותו דלפי מנהג הרמ"א גם אם אין מבוקעות צריך לשרוף הכל כמו שכתב בס"ט [שוב ראיתי מה שכתבו הרבנים מוהרש"ז בש"ע שלו סעיף כ"ו וחק יעקב בס"ק כ"ח דכשאין החטה בקועה יש להתיר למכור לנכרי אף שאין שם הפסד מרובה מאוד עי"ש ואם כן בנדונו דאיכא הפסד מרובה מותר למכור אם אין החטה בקועה] וגם מה שכתב והוסיף לומר וכו' לא זכיתי להבין מאי ריבותא קמשמע לן ואדרבא הא עדיפא מקמייתא דהא לפי מה שכתב בתחלה שלא להחמיר מספק מבוקעות לאסור התבשילין שנתבשלו תוך מעת לעת דאין לאסור שני משהויין בכי האי גוונא אם כן אף הנגלות לנו שנתבשלו אחר זו תוך מעת לעת מותרות וכל שכן הנסתרות שיש ספק בהן שמא נתבשלו מקודם פשיטא דשרו וצ"ע והרב דברי מנחם נר"ו סי' תמ"ז בהגב"י אות ג' כתב בשם הרב הנ"ל בספרו מטה יהודה ד' ח' ע"ד דמנהגם להשליך הכל לאיבוד ושאין להתיר אלא בחטה בתרנגולת דלא נשאר כלום מגוף האיסור אבל אם יש לחוש שיש ממנו שום משהו אין לו תקנה עכ"ל ומשמעות דבריו הוא דבחטה שנמצאת בתרנגולת כיון שאין שם אלא פליטת החמץ נוהגים כמרן

אלא דיתכן דמה שכתב ואין להתיר אלא בחטה וכו' דינא הוא דקאמר כלומר דמשורת הדין הוא כן אבל להמנהג שהזכיר מקודם לא מהני וצריך לעיין בדב"ק בגופן שלהן:

ט) מה ששאל כת"ר אם כנים הדברים אשר שמע שבערי תוגרמ"ה אוכלים בפסח שמן זית ואמר מר שגם משולח אחד מארץ הקדושה אמר לו שכן מנהג פשוט באה"ק ובעיני דמר הוא דבר זר וחדש ומאנה נפשו להאמין בזה הנה לא ביאר במכתבו מאי קשיא ליה בגוה ואשתומם כשעה חדא ולא אדע מה חשש איסור בשמן זית ועם כי איני זוכר בבירור מנהג עיהק"ו ירושת"ו כי זה כשלשים שנה עונותי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' תסגי לן יק"ר סהדותא דתנא ירושלמאה רבינו הפרי חדש בסי' תמ"ז סוף ס"ה שמעיד בגדלו שאין נוהגים לבשל בפסח אלא בשמן זית וכן ראוי להורות וכן הביא בס' לב חיים ח"ב סי' צ"ב בשם ס' ח"י פ"ד ד' י"ז ע"ד שכתב וז"ל והן עתה רבים מיראי ה' וקדושיו אין נאותין בפסח אלא בשמן זית בלבד עכ"ל הרי דאין שום חשש באכילת שמן זית הן אמת דמרן חיד"א בברכי יוסף שם אות י"ד כתב והמהדרין נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהוברר דהפועלים נכרים כל יום בעת אכילתם כשעושים השמן זית כל אחד ככרו בידו וטובל בשמן פתו וכן כתב מורי הרב בנחפה בכסף ד' עק"ב ע"כ ועיין במחזיק ברכה סי' תס"ז אות ה' שרמז זה מכל מקום גם הוא לא כתב לאסור רק שמהדרין מחמירים וכו' ומוכח דכולי עלמא ככל המון ישראל אוכלים שמן זית בלתי שום מוחה ולפי הנראה כתה"ר עינו רא"ה דברי הרב דגול מרבבה שעל מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תנ"ן בסק"ב דמשמע ממוהרי"ל דמותר לאכול שמן זית כתב דבמוהרי"ל אינו מבואר ויוכל להיות דאוסר על כל פנים לאוכלו וכו' וכתב דיש איסור נוסף בשמן זית מפני המכתשת שמא נשתמשו בה חמץ וזית הוא דבר חריף וכו' ומסיק דאף דאין לאסור התערובת מכל מקום אסור ליתן שמן זית בתבשיל עכ"ל ונראה דלא חשו לזה לפי שדרך האומנים לעשות הכל בכלים מיוחדים שאין משתמשים בהם חמץ ולא שום דבר אחר ומפני החשש דטובלים פתם בשמן נוהגים לסננו קודם הפסח כדי שלא ישאר שום פירור בעין ומנהג פשוט בעיר גדולה ש"ח קושטא יע"א שהכל אוכלים שמן זית בפסח וכמדומה לי שכן המנהג בכל ערי תוגרמ"ה ולית דחש לחומרת הג' בדגמ"ר הנ"ל ובכן יודיעני כת"ר מקום תמיהתו ואדע מה להשיב איה"ב אחז"ד מצאתי בשו"ת בית שלמה חיו"ד סי' קע"ז דשקיל וטרי בדברי ההגמ"ר הנ"ל שאין דבריו מוכרחים ולא אסר מוהרי"ל שמן זית להדליק על השלחן אלא משום שמדליקין בנרות מחומצות עי"ש והגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' תנ"ג ס"ה כתב מפורש דשמנים שאין נעשים ממיני קטניות מותרים באכילה ואם כן שמן זית דלאו מקטניות הוא מותר באכילה [ועיין לקמן בד"ה ואחר זמן]:

ומה שכתב כתה"ר דכיון דשכיח בארץ הקדושה שמן שומשמין ואמרו לו כי הוא טוב לאכילה יותר משמן זית איך אפשר שיתירו לאכול שמן זית בלתי שום דוחק כלל הנה בס' לב חיים בסוף סי' צ"ב הנ"ל הובא מה שכתוב בקונטריס זכרון לראשונים אשר בסוף ספר ברך משה בדף קכ"א ע"ג דמשו"ת דרכי נועם סי' ו' נראה דמותר לאכול שמן שומשמין בפסח לפי שאין שם ממשו של איסור כלל וכן עמא דבר לאוכלו בקושטא ע"כ ואם כן תמיהת כת"ר מצאה מקום [אף כי קרוב לודאי שאין נמצא אצלם שו"ת לב חיים הנ"ל אולי ראו דברי הד"ן וב"מ הנ"ל] אך תמיה לי איך לא ראה דברי הרבנים פרי חדש בסי' תמ"ז סוף סעיף ה' וברכי יוסף שם אות י"ד דאסור לאכול שמן שומשמין בפסח דבשומשמין שכיחי גרעוני חטים מעורבים וכששורין השומשמין במים קודם הכתישה מתחמצים וכו' ובפסח במשהו וכו' ובברכ"י הביא מ"ש הפר"ח וכתב בשם מוהר"י זיין דשמן שומשמין צריך לבערו מהבית ומני"ר השיב על דבריו וכתב שם דרוב המון אוכלים שמן זה בפסח וכו' עי"ש וכתבבלב חיים הנ"ל דבאזמיר נהגו איסור ואין מסתפקין בשמן שומשמין אפילו להדלקה בפסח ובספר חכמה ומוסר ד' קס"ט אות ח"ן כתב שמן שומשמין הנוהג חומרת חוזר ונעור אסור לאוכלו בפסח דלא כמו שכתב בספר ברכת אליהו להתיר וזכורני בימי חרפי דמוהרש"ל הכריז ברבים שאסור למי שנוהג חוזר ונעור וכבר נהגו כן שלא לאוכלו אבל מותר להשהותו ע"כ הנך רואה דאכילת שמן שומשמין אינו פשוט להיתר ובאיזמר נוהגים איסור אף בהדלקה והמחמירין בשמן שומשמין בחרו בשמן זית דהחשש הוא קל נגד החשש שבשמן שומשמין ומתוך מה שכתב הרב מוהר"א מצליח הובאו דבריו בס' רוח חיים כי' תמ"ז אות ח' מתבאר יפה דהמנהג פשוט שם לאכול שמן זית בפסח עי"ש ובשו"ת בית שלמה הנ"ל כתב דפשוט דשומשמין הם קטניות ממש כמבואר בהרמב"ם הלכות כלאים סופ"א והוא בכלל גזירת קטניות עי"ש:

ושם [בבית שלמה] נשאל על שמן הנעשה משאנזני"ק שעושים ישראלים בהכשר לפסח אם מותר לאוכלו בפסח כי מוהרי"ל הביא שנזהרים אף להדליק בלאוי"ן אי"ל והרמ"א בסי' תנ"ג לא חש לזה ובד"מ מבואר דלרמ"א אין לגזור שאר שמנים אטו שמן קטניות וזה הנעשה משושנים אינו בכלל קטניות והשיב דאם היה השמן עשוי משושנים ובכלים של פסח אין מקום לאוסרו אף באכילה אפילו לפי המנהג ומה שחשב וכו' [האריך לבאר דהרמ"א ומוהרי"ל אינם חלוקים בדרך שהבין הרב השואל אלא בענין אחר עי"ש] אך באמת השמן נעשה מהזרע שבראשו והם הגרעינין ומבואר בתה"ד דשמן הנעשה מזרע פשתן או קנבוס או שומשמין מותר להדליק ולא לאכול וכן כתב בתשו' מוהרי"ל

סי' כ"ה אף דזרע פשתן וקנבוס אינם בכלל קטניות מכל מקום אסור לפי הסמ"ק שאוסר כל מידי דמידגן כחרדל וכו' והוא הדין בזרע שאנישנקו"ס דגם הוא מידי דמידגן במקום שמצוי לרוב ועושים ממנו שמן והוא בכלל גזרת קטניות ועוד רצה לומר ששמן שומשמין הוא השמן הנעשה משאנזני"ק שזרעו ארוך וזה השמן משאניזני"ק נקרא שומשמין לפי שעליו נוטים תמיד לצד השמש ואם כן הוא בכלל גזרת קטניות ושקיל וטרי בזה ומסיק דהאמת הוא דאף אם שמן שאניזני"ק אינו שמן שומשמין מכל מקום כיון דהוא מידי דמידגן הוא בכלל גזרת קטניות ואסור לאכול השמן ההוא בפסח אלו תורף דב"ק: אחר זמן השגתי ס' שו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא וראיתי בסוף סי' ל"ו כתב וז"ל ובדרך אגב אכתוב מאי דתמיה לי במגן אברהם סי' תנ"ג סק"ב כתב בשם מוהרי"ל דמותר לאכול שמן זית בפסח ולי נראה להחמיר על פי המבואר במגן אברהם סי' תמ"ו דדבר שלא נזהרו בו בשעת עשייתו מפרורי חמץ מהני הסינון קודם פסח ומבואר שם דדוקא יין שיכול לסננו בבגד דק דאין משהו יכול לעבור בו אבל במשקה עב כגון מי דבש דמשהו יכול לעבור בו עם המשקה דרך המסננת אסור ומשום הכי יש לאסור השמן זית משום שהוא משקה עב וצריך לזה מסננת עבה ויכול גם המשהו לעבור דרך המסננת וכבר כתבתי למעלה דהמנהג פשוט לאכלו בפסח ואם זכרוני אינו מכזיב כמדומה לי שאוכלים אותו בלי סינון אלא שהצנועים מושכין את ידיהם ואינם אוכלים ממנו בפסח ולא משורת הדין אלא דרך חומרא וסילסול והשגתי עתה שו"ת הרשב"ץ וראיתי בחלק שלישי סי' רנ"ח שכתב דלכלים של נכרים אין לחוש בפסח כמו שאין חוששים בכל השנה ואמרינן סתם כלים אינם בני יומן ונותן טעם לפגם מותר באיסור חמץ כבשאר איסורין ולתערובת חמץ בעין אין לאסור [לחוש] שאם נתערב קודם פסח בטל בששים ואם נתערב בפסח אוסר בכל שהוא אפילו שלא במינו אבל אין לחוש לזה דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן והרי אנו רואין שאין בו תערובת חמץ ולמה נחוש לו וכן הגאונים הורו שהחמאה והשמן והדבש כמו שהם ניקחים מן הנכרים כל השנה כן הם מותרים בפסח עכ"ל הרי מפורש דמצד הדין אין לנו לחוש באכילת שמן בפסח לא משום כליהם ולא מחשש תערובת: יו"ד) אם נמצא חטה בתבשיל ביום שמיני של פסח שמותר להשהותו עד הלילה ומה דינו אם נמצא ביום שביעי של פסח ואם יש בל יראה בתערובת משהו בפסח עיין מה שרשמתי בסי' ה' אות ט"ו: יא) מאן דאית ליה חוזר ונעור אם הוא דוקא בממשו או אפילו בטעמו רשמתי בסי' ג' אות ד' קח"מ: יב) עשו יי"ש לפסח ביורה וכובע שבשלו בה יי"ש חמץ וקודם עשיית יי"ש לפסח לבנו היורה והכובע

כדין והשופפרת הדבוק להכובע עשו חדשה רק השופפרת ההולכת כמה פעמים בעיגול הנקרא וועגטש שמדבקין להשופפרת הדבוק להכובע לא נתבלבן ליבון גמור.
שאחר שהותך העופרת שעליה בכמה מקומות לקחו אותם מעל האש הנה אם היה להוועגט אף ליבון קל היה מועיל דאף דאין מועיל הגעלה לכלי שהיה בו יי"ש חמץ ככתוב בלבוש סי' תנ"א סכ"א וט"ז ומג"א שם מכל מקום מלבד דבדיעבד קימא לן דסגי בהגעלה כמו שכתב הפרי מגדים וכו' ועוד דליבון קל עדיף מהגעלה כמבואר ברמ"א סי' תנ"א סי"ו אלא דבנדון דידן לא היה אף ליבון קל שתכף כשהותך העופרת הסירו אותו מן האש ולא היה יד סולדת בו בעבר השני גם לא הניחו השופפרת כולו לתוך האש אלא מקצתו ובכי האי גוונא לא אמרינן חם מקצתו חם כולו וגם שצריך שישלוט האש או שלהבה בפנים במקום שנשתמשו וזה אי אפשר בוועגטש הנ"ל אם כן הרי להוועגטש הנ"ל לא היה שום הכשר המועיל ומכל מקום כיון שהכל ליבנו כראוי רק הוועגט"ש לא ליבן כראוי אם יש ששים בהיי"ש נגד הוועגטש הרי נתבטל קודם הפסח ואינו חוזר ונעור ובלח בלח לא אמרינן במקום הפסד מרובה חתיכה נעשית נבלה ובחמץ קודם הפסח אפילו בלא הפסד מרובה ואין לומר דיי"ש דלטעמא עביד לא בטיל כמו שכתב הרב פרי מגדים במשבצות זהב סימן את"ן ס"ק ז"ך ונסתייע מתשו' הרב חכם צבי סוף סי' כ' דיש לומר דהיינו ביי"ש עצמו ולא בטעם יי"ש שבכלי ודלא כהרפמ"ג ועוד יש לומר דיי"ש ביי"ש הוי מין במינו ובמין במינו אפילו לטעמא עביד בטיל וכו' [והאריך בזה לבאר אי יי"ש ביי"ש הוי מין במינו וכל הפרטים השייכים לזה וסיים] וכל זה הוא אם היי"ש חמץ הבלוע בהוועגטש עשוי כולו מתבואה דאז כל היי"ש העולה להוועגטש הוא חמץ דאף שיש גם מים אין הזיעה עולה מהמים שאין בהם כח רק מהתבואה עולה הזיעה כמו שכתב הרב נודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי' ח"ן אבל אם נעשה היי"ש ממיני קטניות אף שנותנים מאלץ משעורים והוא המעמיד ומחמיץ הנבלל שיוכל להתהוות מהם יי"ש ואין לדון אח היי"ש לתערובת חמץ אלא לכולו חמץ כמו שהסכימו רוב הפוסקים בסי' תמ"ב דמעמיד חמץ הוי כבעיניה מכל מקום זה לענין גוף היי"ש אבל אם נתערב יי"ש זה ביי"ש של פסח וידוע שהקטניות מרובה הרבה על המאלץ עד שמאלץ הוא חלק חמישית נגד הקטניות אם כן אין צריך לשער נגד כולו כיון דנעשה גם מדבר שאינו מחומץ ואף בדבר המעמיד ומחמץ אין מחמץ אלא לפי חשבון עיין מקור חיים סי' תמ"ב סק"ו ולכן אם היי"ש חמץ דנדון זה נעשה מקטניות בודאי יש בהיי"ש של פסח ששים נגד מה שבלוע בהוועגטש מהחמץ דאף דאין לחשוב שבלוע רק חמישית כערך המאל"ץ המעורב בקטניות דמצד הסברא מתהוה יי"ש המאל"ץ יותר

ממה שמתהווה מהקטניות אך על כל פנים אינו מתהווה רק ערך שליש מהמאל"ץ והרוב מתהווה מהקטניות אם כן אין צריך רק עשרים פעמים לבטל הי"ש בערך ואם כן ודאי יש בי"ש של פסח כשיעור ביטול אם הי"ש חמץ נעשה מקטניות סוף דבר אם יש בי"ש של פסח שיעור ששים לבטל הבלוע חמץ שבוועגטש והיורה.

והכובע נתלבנו כדינו יש להתיר בהפסד מרובה מעתה הי"ש של פסח לשתותו בפסח הבע"ל באופן שנתבאר למעלה ולפי דברי הנודע ביהודה הנ"ל היה אפשר לצדד היתר גם בלא נתלבן כדינא אלאשיש לדבר בזה הרבה ואינו מן הצורך כיון שכבר כתב כ"ת דנתלבן היורה והכובע כדין ומחמת חומר איסור חמץ וכו' אינו מתיר אלא אם יסכים אחד מהמפורסמים וכו' גם אני מצטרף למעשה באופן שכתבתי למעלה אלו תורף דברי ה"ג בשו"ת בית שלמה א"ח סי' פ"ז ועיין בענין כזה במה שכתבתי לעיל בסימן זה אות ו' אות קטן יו"ד בשם הגאונים חתם סופר ושואל ומשיב: יג) היה מעשה שהביא העורב בפסח כף אחת מלוכלכת בשומן והפילה לתוך קדרה של תבשיל נסתפק הרב שערי אפרים בסי' ה' אם יש לאסור התבשיל כי שמא הכף היא של חמץ וחמץ בפסח במשהו ולדעתי לא נאסר שיש ספק ספיקא ספק לא בלע הכף חמץ כלל אם תמצא לומר בלע שמא לא היה בת יומא ונותן טעם לפגם שרי אפילו בפסח ואף למאן דאמר דאסור היינו בודאי לא בספק ולכן אין לאסור תבשיל שבקדרה וכל שכן דאיכא הפסד מרובה כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ט אות ט"ן והרב שערי תשובה בסי' תס"ז אות ל' כתב בשם הרב שער אפרים דמקום הספק הוא שמא לקח העורב את הכף מבית נכרי ומשום חשש השומן של נכרי אין לחוש שיש בהתבשיל ששים ורק החשש הוא משום חמץ שהוא במשהו וכתב בשמו שלכאורה יש לחלק בין עיר שרובה נכרים לרובה ישראל ושלא נמצא סיום התשובה וכתב הרב שערי תשובה להתיר משום דמשהו דאסור יש לומר דהיינו דוקא בשל ישראל ולא בשל נכרי עי"ש דב"ק ועיין מה שכתבתי אני הדל בסי' ג' אות ט"ו אמנם הרב ערך השולחן בסי' תמ"ז אות כ"ד כתב וז"ל כף אחת מלוכלכת בשומן שהביא עורב ונפלה לתוך קדירה בפסח כתב הרב שע"א דאם רוב העיר ישראל מותר משום דהיתרא שכיח טפי כדשרי רב כהנא בחולין ד' צ"ה בעורבין דשדו כבדא וכוליתא במעלי יומא דכיפורי עי"ש ועיין בתוס' שם בד"ה אסיק דלא שרי רב כהנא אלא אם בכל אותם המקומות שיש לחוש שהעורבים יכולים להביא משם היו רוב טבחי ישראל עי"ש וביו"ד סי' ס"ג קי"ל כרב ואף למאן דפסק כלוי היינו דלא חיישינן לעורבים אבל בכי האי גוונא שהעורב הביא הכף לפנינו לכולי עלמא חיישינן לרובא דעלמא עכ"ל: יד חטה שנמצאת בפסח בדבש או בשאר מ"פ הנה לענין שומן יש אוסרים דמחמיץ מהמים

שהודח בו אבל בדבש ושאר מ"פ אין שום אוסר (למאי דקי"ל מ"פ אין מחמצין, ועיין פר"ח סי' תס"ז סו' ס"ק ט"ו דחטה בקועה שנמצא ביין מותר היין, ובש"ע סי' תס"ב ס"ו ופר"ח שם), אך נסתפקתי בזה אם בשלו מקודם בכלי זה גם מים ועתה נפלטו המים להדבש ומחמיץ דאף מעט מים עם מ"פ מחמיץ.

וי"ל דאף המחמירים במעט מים ה"ד במים ממש ולא בהנפלט מהכלי דהוי טעם בעלמא י"ל דכ"ע מודו דאינו מחמיץ, כ"כ ידידי הגאון מנחת משה נר"ו בא"ח סי' ט', וכ' שכן ראה בכ"י מהג' מהרש"ק עי"ש. ולכאורה יש סתירה לזה ממ"ש המג"א סי' תנ"ה ס"ק ט' בשם מט"מ שלא ליקח כלי של מ"פ לשאוב מים כי מ"פ עם מים ממהרים להחמיץ ומשמע דאין לו תקנה אלא ע"י הגעלה עי"ש, אבל אינו מועיל ניגוב כלל והיינו משום דפולט הטעם אלמא דגם בהפליטה יש חשש כמו בהמ"פ עצמן.

ולפי מ"ש החת"ס סוס"י קכ"ט דאין הטעם משום חשש פליטה אלא משום דהחרסיס עצמן מחומצים בהמ"פ ניחא. אך בפרמ"ג שם לא הבין כן אלא משום הפליטה עי"ש.

ולפי מ"ש החיים מדבר דף ט"ו ע"ג, הבאתיו לקמן סי' י"ב אות ד' דבטעם יש לחלק בין טעם של מ"פ כההיא דהמט"מ, לטעם של מים כההיא דתשו' הכנה"ג ניחא, וק"ל: ודע דכ' שם במנחת משה דהיה מקום להסתפק לפי מ"ש בב"י יו"ד סי' ח"ץ בד"ה ומ"ש עוד רבינו בשם הרשב"א דחלב הנבלע בבשר הוי ממשו ולא טעמו דמשמע מזה דצלול הנבלע בגוש הוי ממש א"כ כן יש לומר דהמים שנבלעו בהכלי ונפלטים ממנו הוי ממש ומחמיץ כשנתערב עם מ"פ ואין לחלק בין אכל לכלי וכו' אך במקו"א הוכחתי להלכה דאף הצלול הנבלע ע"י כלי דינו רק כטעם בעלמא לכל דבר וה"ן לענין זה אלו תו"ד.

ובעניותי אין ענין דברי הרשב"א לכאן דהרשב"א קאמר על שעת הבליעה דחלב שנבלע בבשר חשיב ממשו ולא טעמו, אבל לא מצינו דמה שיצא אח"כ מהבשר שהוא החלב ממש די"ל דאינו יוצא אלא הטעם, וכן המים שנבלעו בכלי לא יפלוטו הם בעצמם אלא הטעם. ומפני זה לא הרגיש הג' מוהרש"ק מדברי הרשב"א הנ"ל וטעמו ונימוקו עמו דאינו נפלט אלא טעם בעלמא, ויעויין בפרמ"ג יו"ד רס"י צ"ה במ"ז.

כל הנ"ל כתבתי להג' מנחת משה נר"ו כשנתכבדתי בקבלת ספרו ששלח לי. ואחר זמן ראיתי מ"ש בשו"ת שם אריה יו"ד סי' ס"ו (והיא ע"ד הג' מנמ"ש הנ"ל בשאלה אחרת ששלח לו ושה ג"כ נשתמש בסברא הנ"ל לפי מ"ש הרשב"א וכו' כיעי"ש והשיב ע"ד (וכ' בד"ה והנה באמת וכו').

דאף כשבלע ממשו דבר צלול מ"מ מה שפולט אח"כ בהתבשיל ודאי דלא הוי רק טעמו ולא ממשו דמה שפולט אינו גוף הממש כלל עכ"ל והוא כמו שכתבתי בעניותי. שו"ר דבמנחת משה שם בחיו"ד סי' ט"ו כ' את אשר שלח להג' בע"ס ש"א.

ובסי' ח"י הביא תשו' הש"א. והמחבר השיב ע"ד בסי' י"ט ועמ"ש הש"א דאינו פולט הגוף ממש כתב וז"ל, ומ"ש רו"ם דמה שפולט אינו הגוף ממש הא כתבתי בזה דא"כ לא תיהני הגעלה לכלי כמובן וגם מדברי הרשב"א הבאתי עכ"ד.

ואני עני אומר דמדין הגעלה אין הכרח כלל דאנו אומרים דלעולם אינו פולט הכלי אלא הטעם ואם אינו מגעיל הכלי יש חשש איסור במה שיפלוט הכלי כישתמשו בו את הטעם הבלוע בו אבל ע"י הגעלה נפלט הטעם. והממש לא יצא בלא"ה כלל ושפיר מהני הגעלה.

ומדברי הרשב"א כבר כתבתי מה שנלע"ד. ומה שרמזתי לעיל מדברי הפרמ"ג סי' צ"ה. הנה במנח"מ יו"ד הנ"ל כבר הביא זה עי"ש מה שהאריך, ולא יכולתי כעת לעמוד בענין זה היטב כי אינו מענייננו. עתה נדפס ס' ברכת משה להגאון בע"ס מנח"מ הנ"ל נר"ו, ועי"ש בקונטריס התשובות סי' מ"א אות ב' מה שהשיב ע"ז: ואם נמצאת חטה מרוככת במיני טיגון שנילוש בשמן ומים אם אוסר במשהו העלה הגאון ענג יו"ט בסי' ח"ל דלדידן דמי פירות עם מים אינו אלא חמץ נוקשה בטל, ועיין במה שרשמתי בסי' ב' אות ב': טו) מצאתי כתוב בקונטריסי להלכות פסח [בסי' תס"ז סי"ב] שהיה מעשה ביום ששי של פסח הלך איש אחד אל עין המים והציץ דרך חור אחד של המעיין שבו מתכנסים המים וראה כחצי ביצה פרוסת חמץ בתוך המים ושפכו כל המים שבמעיין ומצאו בארבע מקומות שבמעין פירורין הרבה מעוכלין אלא שרישומן ניכר והרבה יחידים שאבו בו ביום לצורך שני ימים טובים האחרונים וסיננו המים ובשלו ועשו כל צרכי יו"ט במים אלו ושאלו על זה להרב מוהר"ר אשכנזי הובאו דבריו בשו"ת מעשה אברהם בד' מ"ז ע"ג וע"ד והשיב דלדברי הטור בסי' תס"ז במעשה שנמצאת חטה בקועה בכלי של מים ובשלו באותן מים תבשיל שכתב להתיר מטעם כיון שהמים צוננים אין החטה נותנת בהם טעם ואפילו חמץ גמור שנפל לבור מותר מטעם זה עי"ש יש ללמוד לנדון זה דאף שמצאו חמץ אין בכך כלום דצונן לא בלע ולא פלט אך א מה שכתב מרן הב"י שם דהטור לא אמר אלא קודם הפסח משום דכיון שהוא בצונן אינו פולט אלא כל שהוא ובטל אבל בפסח דאסור בכל שהו אסור אם כן בנדון זה יש לאסור כיון שהיא בתוך הפסח ואם כן כל התבשיל אסור וכתב שבשיורי כנסת הגדולה הגהת ב"י אות י"ט מסיק לענין הלכה דאם נמצא חטה במים אחר שכבר בישלו במים ההם אפילו נתרככה יש

להתיר אפילו באכילה משום ספק ספיקא ספק עתה נפלה בהמים אם תמצא לומר קודם לכן נפלה שמא עתה נתרככה אבל בחמץ דליכא אלא חד ספיקא התבשיל אסור לשהותו וטעון שריפה ע"כ מצאתי כתוב בקונטריס הנ"ל שנכתב למעלה מעשרים שנה ואינו מצוי אצלי עתה ס' מעשה אברהם הנ"ל ואיני זוכר אם העתקתי אז את כל דברי תשובה הנ"ל בענין זה כי אולי יש שם עוד איזה צדדים לבנות ולסתור כדרך הפוסקים [וממה שכתב הרב דברי מנחם סי' תס"ז הגב"י אות י"ו מתבאר דמסקנתו לאסור שכתב וז"לועיין בס' מעש"א בנ"ד שמצאו חמץ במעין תוך הפסח דהמים ותבשילים אסורים ע"כ אלא שאין מבואר אם טעמו הוא משום דברי מרן הב"י או מטעמים אחרים] וארשום פה מה שנלע"ד להעיר בזה בס"ד דהנה מה שהביא מדברי הטור לפי הנראה אינו ענין לנדונו דעד כאן לא סבירא ליה להריב"ה דצונן לא בלע ולא פלט אלא כשלא נשרה מעת לעת דאם נשרה מעת לעת הוה ליה כבוש כמבושל ומגוף המעשה הנ"ל נראה דחמץ זה שנמצא מעוכל במים כבר שהה שם מעת לעת ואסור כמבושל כמו בכל האיסורים דלא נחלקו אלא בנכבש קודם פסח כמו שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות מ"ו מכלל דבפסח פשיטא להו דאסור וכן כתבו הפוסקים בפירוש לענין חמץ בפסח עיין מג"א סי' תמ"ז ס"ק י"ד ובסי' תס"ז ס"ק י"ט וביאר שם דאף אם הוא ספק אם שהה מעל"ע אסור ועי"ש במחצית השקל ואשל אברהם דאף דמשהו בפסח מדרבנן סבירא ליה להרב מג"א דלא אמרינן ספק דרבנן לקולא ובט"ז סי' תס"ז ס"ק י"ז [ד"ה כתב הרוקח] ובאר היטב שם סק"ל וס"ק ל"ד ובש"ע הרב מוהרש"ז שם אות כ"ט וממה שדקדק לכתוב אם ידוע שלא שהתה בתוכם מעת לעת מוכח דדעתו דאם הוא ספק אם שהתה אסור אף דמיירי בחטה אחת שנמצאת במים או ביין דמסתמא אינו אלא משהו ובחיי אדם כלל קכ"א אות ט"ו ובאמת כי היה בדעתי לרשום ספרי דבי רב מפוסקים ובעלי השו"ת שכתבו כן בחמץ בפסח דכבוש כמבושל אך ראיתי שהאריכות בזה אך למותר והוא פשוט דכבוש כמבושל בפסח כשאר איסורין וכיון דמוכח מגוף המעשה שכבר שהה החמץ מעת לעת אם כן אין ראיה לזה מסברת רבינו הטור ואף אם הוא ספק גם כן כבר כתבתי מה שכתב המג"א דגם בספק יש לאסור וכן ראיתי להרב זכור לאברהם בח"א ד' קט"ו סוף ע"ב שכתב בשם הרב"י הביא דבריו בס' בית הרואה ד' כ"ה ע"א דאפי' ספק כבוש אסור וכן כתב בפרי חדש סי' תס"ב ס"ו וז"ל אבל הכא דלא ידעינן אימת נפלה מספיקא וכו' אסרינן ליה מחמת כבוש שהוא כמבושל ע"כ והרב שערי תשובה סי' תס"ז אות ל"ד כתב דדעת הרב בית יעקב להקל בספק כבוש באיסור משהו דרבנן ושהרב מקום שמואל חלק עליו ואוסר ספק כבוש בחמץ גמור כגון לחם או עיסה

אבל לא בחטה שנתרככה דאיכא ס"ס עי"ש וכן דעת הרב גבעת שאול שהביא שם ועיין בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תס"ז אות מ ומ"א גבי חטה שנמצאת בחבית שכבשו, בה כרוב והיא בקועה דאפילו למאן דאמר דחמץ בפסח אינו אוסר בצונן אסור שיש לחוש שמא נכבשה מעת לעת אבל אם לא נתבקעה החטה יש להתיר מטעם ספק ספיקא וכו' עי"ש ואף אם נאמר דאינו פשוט לאסור ספק כבוש במשהו עיין להרב שמן המשחה ד' ל"ב ריש ע"ב שמייחס לדעת רבינו הרוקח סוף סי' רצ"א דלא אסרינן ספק כבוש במשהו בחמץ מכל מקום בודאי כבוש אסור בבירור ואין צד להתיר מטעם ספק ספיקא ספק לא נשתהה החמץ שם מעת לעת ואם תמצא לומר נשתהה מעת לעת שמא נפל לשם מקודם הפסח והיה שם מעל"ע והטעם שפלט קודם הפסח אחר הכבישה נתבטל בששים ואינו חוזר ונעור דמכל מקום כיון שנכבש ועדין הוא בתערובתו הרי נותן טעם מחדש בפסח כדין חטה הנמצאת בתרנגולת וחזרו וחממוה בפסח המבואר בסי' תמ"ז ס"ג דאין חילוק בין חימום לכבישה בזה וכמו שרשמתי לעיל בסי' ג' אות יו"ד ושם הבאתי דעת הרב מוהרמ"י הובאו דבריו בשו"ת פרי צדיק סי' י"ט דכל שלא נתחדש הכבישה בפסח אלא עמד בכבישתו שמקודם הפסח אינו חשוב כנכבש בפסח לאסור במשהו והבאתי דברי הפוסקים העומדים בסברת הרב המחבר פ"ק דגם בזה אסור עי"ש:

ואם נאמר דבנדון שבמעש"א הנ"ל היה ברור להם דלא שהה החמץ מעת לעת [אף כי רחוק המציאות לידע כן בבירור] ואהכי שפיר מייתי מדברי רבינו הטור דחמץ שנפל לבור מותר הנה מה שכתב לאסור על פי מה שכתב מרן הב"י בדעת הרא"ש והטור דאף דצונן לא בלע ולא פלט מכל מקום משהו מיהא איכא ואסור בפסח לי הדל נראה דבכי האי גוונא אין להחמיר דלפי הנראה דעת רבנן בתראי שלא לחוש לזה.

דכללא הוא דצונן לא בלע ולא פלט מידי ומרן בש"ע בסעיף י"ב סתם כן אלא שהביא אחר כך יש מי שאוסר והוא לפי שיטתו שבב"י בדעת הרא"ש ואינה מוכרחת כמו שכתב הרב ט"ז שם ס"ק י"ו ועי"ש בשאר המפרשים וכן כתב בשו"ת משפטים ישרים סי' נ"א הובא בזכור לאברהם ד' קי"ו ע"א מעשה שמצאו בפסח חטה אחת במים צוננים וכבר בישלו ולשו באותן מים אפילו אם החטה בקועה מותר דמה שכתב בש"ע ויש מי שאוסר תוך פסח לא כתב זה אלא לפי חילוקו ולי נראה דלכולי עלמא אין חילוק בין קודם לפסח לעולם בצונן מותר ע"כ והרב פרי חדש בסי' תס"ז סי"א האריך בזה דבצונן לא בלע ולא פלט כלל ושם בסעיף י"ב כתב דמה שכתב מרן ויש מי שאוסר אולי כונתו להמרדכי וא"ח שהביא בסי"א שנראה מדבריהם דאף בצונן אסור בפסח דהוי במשהו ואין סברא זו מכוונת להלכה אלא בצונן ליכא בליעה אפי' פורתא כלל עכ"ל ובסי' תס"ב ס"ו עמד

מתמיה על הריב"ה ומרן שם דמשמע מדבריהם דאם נתערב מים אסור ואמאי הא בצונן לא פלט החטה ותירץ משום כבוש עי"ש אלמא סובר הרב דבאמת דעת הריב"ה ומרן דצונן בלא שיעור כבישה לא פליט מידי ובחידושי על הטוש"ע סי' תס"ז כתבתי דגם הרב משחא דרבותא בסי' תמ"ב ד' כ"ג ע"ג פסק כן דצונן לא בלע ולא פלט מידי וכן דעת הרבנים טורי זהב ומגן אברהם וחיי אדם ומוהרש"ז בש"ע שלו.

וכמעט כל רבני האחרונים דמעיקר הדין אין לחוש בצונן לפליטה כלל אם לא במקום שנהגו להחמיר וכו' ואם כן במקום שאין מנהג ודאי דאין להחמיר לאסור מה שכבר אפו ובישלו באותן המים לצורך יום טוב האחרון דמסתמא ודאי הוא דוחק גדול להצריך לבשל תבשילין אחרים וגם הפסד מרובה אפשר שיהי' בזה ואפשר גם מניעת שמחת יום טוב לאיזה מהבעלי בתים שנשתמשו במים האלו ואין לאל ידם לחזור ולבשל או מחמת חיסור הלבנ"ה אין לו דמי"ם או שאפשר להיות סמוך ליו"ט והיום קצר ואין לך שעת הדחק גדול מזה ואין אדם רשאי לאסור לאחרים מה שמעיקר הדין מותר ובפרט בשעת הדחק ועיין בש"ע הג' מוהרש"ז בסי' תמ"ז אות כ"ד בהגהה שכתב דבשעה"ד כגון שצריך ליין זה לארבע כוסות או לקידוש והבדלה יש לסמוך על האומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בפחות ממעת לעת ע"כ והוא הדין שעת הדחק גדול והפסד מרובה כזה: וראיתי להרב שלחן גבוה בסי' תס"ז ס"ק כ"ו שכתב דמה שכתב מרן בסי"ב ויש מי שאוסר אם הוא בפסח הוא לפי שיטתו בב"י וכו' ושוב כתב על מה שהכריח מרן שהמעשה שהביא הריב"ה שנמצא חטה בקועה בכלי של מים וכו' היה בערב פסח מדכתב הטעם שאין החטה נותנת בהם טעם וכו' דקשה מי גילה לו דמה שכתב הטור שאין נותן טעם רוצה לומר שיש כנגדה ששים דילמא דלא יהיב טעם כלל קאמר משום דצונן לא פליט כלל ותירץ דפשיטא ליה למרן דנדון הזה היה בכבוש דהוא כמבושל וכו' ולענין הלכה דעת מרן כסברא סתמית דאפילו בפסח מותר משום דחטה וחמץ במים נותן טעם לפגם כמו שכתבו ראבי"ה ורבינו יחיאל והעיד שראה שנפלו חטים לבור והבאישו מימיו כריח נבלה סרוחה וכו' אתוד"ק ודבריו דחוקים במחילת כתה"ר ומכל מקום הנך רואה דפסיק ותני להלכה ולמעשה להקל מטעם שנותן טעם לפגם ומותר אף בפסח לדעת מרן והביא שם מה שכתב הפרי חדש לחלק בין חטה לפרוסת פת דמתפרר וכו' ויש לחוש לפירורין ואפילו סינון לא מהני וכו' ולא נתקררה דעתו לחלק בכך וכתב דדעת מרן דדין פרוסה פת חמץ כדין חטים והכי נקיטינן ואפילו אם לש או בישל במים אלו בלא סינון מותר דדרך החטים והפרורים לישב בקרקעות הכלי עכ"ל ועם כי נראה שאין לסמוך על דבריו למעשה וכמו שכתב הרב זכור לאברהם בח"א ד' קי"ו ע"א דלא

כהרב קמח סולת בד' ק"ג ע"ד שנמשך אחר דברי הרב של"ג העתיק דבריו עי"ש מכל מקום בשעת הדחק ובדיעבד יש לעשות סניף סברתו בכשידוע שלא שהה החמץ מעת לעת וסננו המים קודם שנשתמשו בהם כבנדון דידן:

ומה שמתבאר מדברי הרב של"ג הנ"ל דחטים ופת במים נותנים טעם לפגם ולא שאני ליה בין מים שברור למים שבכלי איברא שכן נראה ודאי דעת הרב חק יעקב סי' תמ"ז ס"ק י"בדאין חילוק בין באר לכלי אך הרב מחצית השקל שם ס"ק ז' כתב בשם הרב אליהו רבה דדוקא בבאר שהם מחוברים הוי לפגם אבל במים תלושים לא הוי לפגם והחק יעקב סובר בין בזה ובין בזה אינו ברור דהוי לפגם עי"ש: אלא דצריך לדעת אם נוכל לסמוך על הסינון כמשמעות דברי הרב מג"א בסי' תמ"ז ס"ק י"ג דסינון מהני קודם פסח אבל לא בפסח והרב ט"ז שם סק"ו סובר דגם קודם פסח לא מהני סינון ולפי מה שביאר הרב מחצית השקל דברי הרב מגן אברהם הוא שסובר דאין דרך הפירורין לעבור דרך המסננת ואם סננו בפסח ולא נמצא שום פירור סמכינן על זה גם בפסח ולא חיישינן שהיו פירורין דקין ועברו דרך המסננת אבל אם נמצאו פירורין בסינון אסור משום דנתנו טעם בפסח ולפי זה בנדון שבמעשה אברהם הנ"ל אם נניח שלא נשתהה החמץ במים מעת לעת סינון מהני אף אם ימצא פירורין בהסינון אין שום חשש שהרי לא נתנו שום טעם בצונן בלא כבישה וגם למה שכתב בשם הרב חמד משה לדעת הרב חק יעקב דאם לא סיננו עד הפסח אפי' לא נמצאו פירורין למעלה מכל מקום אסור היין דיש לחוש שמא עד זמן מה קודם הסינון היו בו פירורין גסין ונתנו טעם בפסח ואסרו היין ואחר כך נתמעכו ועברו דרך נקבי הבגד ע"כ נראה דכיון דאין האיסור אלא משום חשש שמא היו גסים ונתנו טעם בפסח בנדון זה שלא שהה מעת לעת לא נתנו טעם ושרי כן נראה לפי סגנון דברי הרב מחצית השקל אך איני מבין למה לו לומר דפירורין הגסין נתנו טעם בפסח ואסרו היין הרי בלא זה יש לאסור לדעת הרב חק יעקב דיש חשש שעוברין פירורין דקין אם כן הרי הפירורין אלו עוברין בפסח ואוסרין את היין שהרי יש בו תערובת חמץ וגם בנדון דידן יש לאסור המים מחשש זה שמא עברו פירורין דקין דרך המסננת ובש"ע הג' מוהרש"ז תמ"ז אות כ"ד כתב בהגהה בסיננו בפסח ולא נמצא פירור במסננת אף על פי כן יש לחוש שמא היה בו פרור דק מאוד שאינו נראה מחמת שמעורב בלחלוחית יין שבפי המסננות ונפלט טעמו בפסח לתוך היין ע"כ נראה דר"ל דאין החשש שמא יעבור הפירור הדק ויפול לתוך היין דלזה לא חיישינן רק החשש הוא שמחמת דקותו אינו נראה לעין ונשאר מעורב עם הלחלוחית בנקבי המסננת וכיון שאין חשש שיעבור הפירור ויפול להיין אין לאסור אלא משום הטעם שפלט כבר בפסח

קודם שעת הסינון ואפשר היה להעמיס כונה זו בדברי הרב חמד משה שהביא המחצית השקל כמו שיראה הרואה אלא דלא נתקרה דעתי העניה לומר כן דהא הח"מ כתב כן לדברי החק יעקב ומדברי הח"י מוכח דיש חשש שמא יעבור הפירור ויפול להיין עי"ש וכתב בש"ע הנ"ל דכשלא מצאו שום פירור על המסננת אם אין מעת לעת משעה שנפל הפת להיין עד שעה שמסננו בפסח אין לחוש שמא נפלט טעם הפירורין לתוך היין אף שיש מחמירין בנשרה החמץ בצונן אף בפחות ממעת לעת כיון שאין כאן חמץ גמור אלא ספק שמא נשאר בו פירורין דקין יש להקל ע"כ והיינו כשבטל החמץ מהיין קודם הפסח רק שהסינון היה בפסח שאם לא כן הרי גם כאן הוא חמץ ודאי כמובן ולפי זה בנדון דידן שלא ניטל החמץ מן המים אלא בפסח אין להקל אמנם כל זה הוא לדעת הסוברים דמשהו מיהא פליט בצונן אך כבר כתבתי למעלה [בד"ה וראיתי וכו'] דבדיעבד ושעת הדחק ויש חשש מניעת שמחת יום טוב והפסד מרובה אנו סומכין אדעת הפוסקים הסוברים דבפחות ממל"ע צונן לא בלע ולא פלט כלל וגם בש"ע הנ"ל כתב שם דאפילו בנמצא פירורין בהסינון בפסח על פי המסננת שבודאי היו בתוך היין בפסח מכל מקום אם הוא שעת הדחק שצריך יין זה לד' כוסות קידוש הבדלה יש לסמוך שחמץ בפסח אינו אוסר בפחות ממעת לעת וגם בנדו"ד ודאי חשיב שעה"ד אחר שכבר בישלו התבשילין לצורך יום טוב האחרון:

ומרן הפרי חדש בסי' תס"ז סי"ב כתב דפרוסת חמץ אף אם לא שהה מעל"ע במים אסורים המים לפי שהפרוסה מתפררת לפירורין דקין בתכלית ונמסין במים ואפי' סינון לא מהני ומה שכתב האגור שבב"י בסוף סי' תס"ז דבארות נכרים שיש לחוש שיש חשש חמץ בו דמהני סינון והוא חמץ שאינו ידוע אבל אי ודאי איכא חמץ לא מהני וכונתו דמאי דאמרינן דלא מהני סינון אינו אלא משום חשש שמא יעבור איזה פירור דק ומסתיין לחוש לזה בדאיכא חמץ בודאי ולא כשהוא רק חשש שיש בו חמץ זה נ"ל פשוט בכונתו ונסתלקה תמיהת הרב שלחן גבוה שם ס"ק כ"ו על לא הודע מאי שנא דאי מהני סינון לפירורין דקין גם לודאי חמץ יועיל ואי לא מהני גם לספק לא יועיל עי"ש ולפי מה שכתבתי דברי הרפ"ח ברור מללו כמובן וכתב עוד בפרי חדש שזהו טעמו של הרשב"א בפת שנפל ליין דאף שנטלו משם אסור בפסח משום חשש הפירורין ודלא כהרמ"א בסי' תמ"ז ס"ד שפירש משום שנותן טעם בפסח עי"ש והרב נהר שלום בסי' תס"ז ס"ק י"ב כתב דמה שכתב הרוקח סי' פו"ר שהביא בפרי חדש שם סי"ב דחמץ שנפל לבאר אסורים המים הוא מטעם שהפרוסה מתפררת פירורין דקין ולא מהני בהו סינון וכדמסיק הפ"ח לדינא וגם בסוף סי' רצ"א שכתב שהמים שבדלי אסור התם נמי

הוא מהאי טעמא דמה שנמצא הוא חתיכת חמץ עי"ש והרב אפי זוטרי ד' קכ"ז ע"ב שקיל וטרי על דברי השלחן גבוה במה שכתב על דברי הפרי חדש דלא ידע מה חילוק יש בין ודאי חמץ לספק חמץ וכתב על דבריו כדכתיבנא בעניותין לעיל ושוב כתב דמה שכתב השלחן גבוה דנקיטינן דמהני סינון אף שהרשב"א שבב"י סי' תמ"ז כתב דלא שרי בסינון וכן הרוקח אסר מים שבדלי ולא התיר ע"י סינון כבר כתב המג"א דבסינון אף הרשב"א מודה ולכולי עלמא שרי עכ"ד ומוכח דדעתו להסכים לדעת הרב שולחן גבוה דמהני סינון אלא שיש לפקפק במה שכתב להכריח כן מדברי המג"א בסי' תמ"ז והרי דברי המג"א ברור מללו דלא אמר להתיר בסינון אלא בסינון שקודם הפסח אבל בפסח לא מהני סינון:

ודעת הרב מוהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה סי' י"ד דמהני סינון לחמץ שלא נכבש ולא חיישינן שמא יעבור איזה פירור דק דסינון מועיל לכל דבר שיש בו ממשות קצת ואף דשם מר קעסיק על חמץ שנפל לבאר קודם הפסח ואמר מר דאם תמצא לומר שישתייר איזה פירור הרי כבר נתבטל קודם הפסח ואינו חוזר ונעור מכל מקום נראה שלא כתב כן אלא ליישב גם למי שירצה לדחות ולומר דיש חשש שיעבור איזה פירור אבל דעת עצמו היא שלא לחוש לזה כמו שהוכיח ממה שכתב בטור יו"ד ריש סי' ק"ד [ועיין בזה בחק יעקב סי' תמ"ז ס"ק י"ז] וכן מתבאר ממה שכתב בסוף התשובה [בד"ה ואחרי] וז"ל ואם כן לפי זה בנדון שאלתינו שנשתהה עד הפסח והוי כבוש אין לו תקנה אפי' בסינון כיון דגוף הככר עדיין קיים כל שעה ושעה נותן טעם מחדש עכ"ל משמע דאם לא היה שיעור כבישה הוה מהני סינון והיינו עובדא דהרב מעש"א הנ"ל דנראה דלא היה בו שהיית שיעור כבישה וסמכינן אסינון והרב זכור לאברהם בח"א ד' קי"ו ע"א הביא שו"ת בית יהודה הנ"ל והרב מגן האלף סי' תמ"ז ס"ק י"א הכריח דמה שכתב הרשב"א בתשו' דפת שנפל ליין אסור אין הטעם כמו שכתב בדרכי משה דחיישינן לפירורין וקצת נראה דעתו דלפירורין לא חיישינן כלל ומהני סינון אף דמיירי על דברי הרמ"א דהם בקודם הפסח מכל מקום לפי מה שנראה דדעתו היא שלא לחוש כלל לפירורין נראה דלא שנא קודם הפסח לא שנא בתוך הפסח מהני סינון:

וראיתי בס' רוח חיים בסי' תס"ז אות ה' הן ל"ו הובא שם דברי מר נכדו הרמ"ך נר"ו דשקיל וטרי לענין להשתמש בפסח מבאר של נכרים שהישראל שכן עם הנכרי על ידי שיסנן המים שישאב בפסח וכתב דאם הסינון הוא מחשש שמא הטיל הנכרי חמץ בבור מה יועיל הסינון דאף לדעת הסוברים דמהני סינון היינו דוקא קודם הפסח אבל תוך הפסח לא מהני משום דנותן טעם בפסח כמ"ש מג"א תמ"ז ס"ק י"ג ויש לחוש שמא

נכבש מעת לעת וכו' ואסור אף להסוברים דצונן לא פליט מידי ואין לומר דבור שאני שהם מים חיים ולא קוו וקיימי דמדברי הט"ז סי' תס"ז ס"ק י"ז אין נראה כן ואם נאמר דלא חשידי נכרים להטיל חמץ לבור אם כן סינון למה לי ואולי הסינון הוא לנקיותא בעלמא וכו' והביא מה שכתב החק יעקב בס"ק מ"ה בשם מוהרי"ל שמי ששואב מבארות הנכרי יזהר לסנן המים בכל פעם ששואב ותמה על זה דמה יועיל הסינון וכתב דמה שציין בחק יעקב על דברי מוהרי"ל לעיין במה שכתב בסי' תמ"ז הוא מה שכתב שם בס"ק ל"ג דמתבאר דדוקא קודם הפסח מהני סינון ולא בפסח וכונתו בציון זה לתמוה על מוהרי"ל שכתב דמהני סינון וכו' אלו תורף דבריו וכבר כתבתי למעלה [בד"ה ומרן] דדעת הפ"ח דלא מהני סינון לככר חמץ בפסח ודוקא בדאיכא חמץ בודאי אבל כשאינו אלא חשש בעלמא סמכינן אסינון ואינו נראה לי מה שכתב דכונת הח"י בציונו הוא לתמוה בזה על מוהרי"ל ומ"ש דאין לומר דשאני בור וכו' דלא קוו וקיימי וכו' בעניותי לא אוכל לצייר בדעתי דאם נאמר דמי הבור לא קוו וקיימי שיהיה במציאות שהמים הולכים לגמרי ולא ישאר מהם כלום שאם ישארו מהמים שנשרה ונכבש בהם החמץ כלום הרי אלו אוסרים את כל המים ומתערבים בהם וחמץ בפסח במשהו ומשהו אין לו שיעור כלל:

העולה מכל האמור דבעובדא שבס' מעש"א הנ"ל אם ידוע בודאי שלא נכבש החמץ במים מעת לעת ובדיעבד שכבר בישלו במים האלו לצורך יום טוב האחרון על ידי סינון היטב יש לסמוך ע"ד הסוברים דצונן לא פלט כלל [היינו לדידן דסמכינן אתכא דמרן ואין שום מנהג להחמיר] ודסינון מהני כיון שהוא שעת הדחק וחשש מניעת שמחת יום טוב והפסד מרובה כדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק כזה כנלע"ד מתוך מה שרשמתי אך לא להלכה ולא למעשה אני אומר כלל כי אין הכרעת תלמיד קטן ונבזה כמוני מכרעת: שוב ראיתי שיש עוד סניף להתיר אם המעיין הוא בשכונת הנכרים שיש לתלות שהחמץ הזה הוא של נכרי והוא על פי מה שראיתי בספר חדש זכרון יעקב סי' ה' שנשאל בחמץ שנמצא בפסח בבאר של נכרי אם מותר להשתמש מהבאר דכיון דאצל הנכרי התירא הוא ונתבטל בידו שוב אינו חוזר ונעור כמו בנתבטל קודם הפסח ואחר שהאריך קצת בזה כתב באות ז' דיש ראיה גדולה דכי האי גוונא מיקרי איסורא לגבי ישראל וכו' וסיים ומכל מקום יש לצדד בבאר של נכרי לומר שלא החמירו לאסור במשהו בשל נכרי דהוי צונן וספק כבוש עכ"ל ונראה שכונתו דאף דגם בחמץ של נכרי הדין נותן לאסור במשהו [עיין מה שרשמתי בזה לעיל סי' ג' אות י"ו] מכל מקום בכי האי גוונא דהוי ספק כבוש יש לומר דלא גזרו בשל נכרי: אחר שנים רבות השגתי ספר

גילוי דעת לאישי כהן גדול הגאון שלום מרדכי אבד"ק ברעזאן יצ"ו וראיתי שם בד' רי"ח ע"ב אות י"ב שכתב בשם שו"ת שנ"ח שהכריח דבחמץ של נכרי או הפקר לא גזרו איסור משהו שאם לא כן איך שותים מים מן הנהרות שבודאי נתערב בהן משהו חמץ אלא ודאי דלא גזרו בשל נכרי והפקר והמחבר יצ"ו הביא עוד דכמה גדולים סוברים כן דלא גזרו משהו בשל נכרי עי"ש והבאתי דב"ק בסי' ג' אות ט"ז ולפי דברי הגדולים הללו אף אם ידוע שנכבש החמץ במים שבהמעין הרי המעינות הן של נכרים או של הפקר ואין לחוש משום משהו והוא יסוד גדול להתיר בדיעבד ושעת הדחק והפסד מרובה על ידי מה שסיננו המים קודם שנשתמשו בהם:

ובספר בית האוצר לידידי הרה"ג א"מ חלפון יצ"ו בסי' ח"ן אות ג' הביא שנשאל מהרה"ג מלאדי וז"ל במה שהאפריון שלמה הרעיש העולם בדין באר שנמצא בו חמץ והוא מצא בהריטב"א לעבודה זרה ד' מ"ז שכתב בשם הרמב"ן דמים במים במשהו דוקא בתלושין אבל במחוברים אין נאסרים במשהו וצריך להתיישב הרבה בזה דלכאורה כונת הריטב"א רק לענין איסור ע"ז משום דולא ההרים וכו' ואינו ענין לחמץ והמחבר השיבו דהמעיין בש"ס ובדברי הריטב"א יראה דאין הטעם משום ולא ההרים וכו' אלא שתמה מנא ליה להאפריון לחדש דבר זה וכמה צווחי בבי מדרשא על הגאון חכם צבי שלמד היתר יישון לפסח מיין נסך ומצא להגאון ברמזי או"ח בסי' ת"ס וז"ל אכן קשיא ליתסר מי נהרות שנזרק שם חמץ והרי יש חימוץ במחובר וכל שכן במה שנתחמץ כבר כפסחים ד' ג"ן ונראה כיון דמשהו דרבנן לא גזרו כשאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו אלא אם כן נודע שנפל חמץ בבאר ידוע דאפשר להסתפק ממים אחרים וכו' ושם הביא מה שהשיב הרב דוואר שא וז"ל הנה בתשובת גור אריה סי' מ"ט הורה להקל בחמץ שנמצא בבאר דחמץ של נכרי דאינו עובר בבל יראה לא אסרו במשהו על פי מה שכתב בתשובת רש"י והובא בבית יוסף ריש סי' תמ"ז דבנתבטל קודם הפסח שאינו עובר בבל יראה אינו במשהו וכן הוא בשערי תשובה סי' תס"ז סקי"ב וכו' ולפ"ז בחמץ בבאר דהוא הפקר וכשמביא המים לביתו מסננם ולא שייך בל יראה ושפיר בטל לאכילה כן נראה לצדד וכו' ובספרו פעלים לתורה בקונטריס אור צדיקים ד' ט' סי' ד' אות ב' הביא דברי הרה"ג מוהר"ר יהונתן עליאשבערג יצ"ו שכתב לבאר דברי הריטב"א הנ"ל על פי דברי המרדכי הובא בש"ע או"ח סי' ש"ך וביו"ד סי' ק"ב ביין בגיגית היין הבא בשבת בתוך הגיגית בטל דאף דדבר שיש לו מתירין אסור במשהו הני מילי כשהיה ניכר האיסור מקודם שנתערב ואחר כך נתערב אבל אם נולד האיסור בתערובת ולא היה נפרד בפני עצמו ולא היה ניכר מעולם בפני עצמו בטל והכי נמי דכוותיה דאף דמים במים בכל שהו היינו

דוקא כשהתערובת היה בתלוש והיה ניכר האיסור אבל אם בשעת התערובת נאסרו ולא היו נפרדים וניכרים מעולם לא היה להם חשיבות איסור משהו ולא יכול לאסור ואם כן היכא דקסגיד למייא אם כן בא האיסור בתוך התערובת ולא היה ניכר מעולם על כן אינו אוסר במשהו ולפי זה לענין חמץ בבאר אין לו מקום כלל כמובן דאין חלישות המשהו רק מפני שהאיסור דהיינו המשהו הוא במחובר ולא הנאסר והמחבר שם השיב קצת על דבריו ומכל מקום נראה כמודה לדבריו עי"ש דב"ק וחידושי הריטב"א לעבודה זרה וכן רמזי א"ח להגאון אין מצויים אצלי לעיין בדב"ק:

שוב השגתי ספר חדש ספר הזכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו וראיתי בהלכות פסח ד' י"ד ריש ע"ב שכתב בשם שו"ת דבר משה מהדורא תניינא מעיין שנמשך צינורות מגיראלנ"ע לשם שנכנסין דרך הצינורות המים לאמבט"י להוליך דרך שם היי"ש ויוצאים משם המים חזרה למעיין שאסור לשאוב מהמעיין בפסח משום חשש משהו ואף דאיתא בספר גור אריה יהודה דחמץ שנתבטל אצל נכרי בששים מותר ישראל לאוכלו וכו' וכאן יש לומר דאין היהודי רוצה לזכות בהמים עד אחר הסינון ובטל בששים מכל מקום מחמת חומרא דחמץ יש להחמיר רק קודם פסח מותר על ידי סינון ובענין זה כתב שם ד' ט"ו ע"ב דבמנחת משה מחמיר שלא להסתפק מנהר שנכנס לתוכו חמץ מגראליניץ אף ברחוק מהגראליניץ אם אפשר ליקח מבאר ושם בדף ט"ו ע"א כתב בשם אומץ יוסף שמדברי הריטב"א בחידושיו לעבודה זרה [הנז"ל בד"ה ובספר] יש ללמוד לכאורה דאם נמצא חמץ בבאר אינו אוסר במשהו אלא שלמעשה צריך עיון ואין ספר זה מצוי אצלי ואולי כונתו דיש לדחות כמו שדחה הרה"ג מלאדי יצ"ו וממה שכתב עוד שם בשם טוטו"ד [אולי הוא טוב טעם ודעת שלא ראיתיו מעולם] תליתאה שמצדד דבבאר לא שייך כבוש דשואבין בכל פעם וניתוספו מים חדשים עכ"ל משמע שסובר דגם במים המחוברים איתיה לחומרת משהו דהא מסתמא לא יפול בתוכו חמץ כל כך עד שאין כנגדו ששים ואינו אלא משהו ואם היה שייך כבוש בבאר היה אסור כן נראה קצת ויש לדחות: ובמה שכתב בטוטו"ד לצדד דבבאר לא שייך כבוש הנה ממה שכתב הרב שערי תשובה בסי' תס"ז והובא בס' זכרון הנ"ל בעמוד ב' בשם תשובת בנין עולם שמתיר בבאר שנמצא בו גרעינין משום שאין להחזיק מזמן לזמן עכ"ל נראה שסובר שגם בבאר איתיה לדין כבוש שאם לא כן למה לי טעמא דאין מחזיקים מזמן הלא אף אם נחזיק שהיו אלו הגרעינים מקודם לכן ונכבשו מה בכך הא לא שייך כבוש בבאר אלא ודאי שסובר שגם בבאר שייך כבוש ואולי יש לומר דמספקא ליה אם יש דין כבוש בבאר ולזה הוצרך לומר הטעם משום שאין להחזיק מזמן לזמן:

מתוך כל האמור למעלה יש לעמוד על דברי גדול בדורינו תנא ירושלמאה יצ"ו בספר הבהיר מעשה איש בחלק א"ח סי' ב' שנשאל על מי צידון הבאים מהנהר להעיר דרך צינורות באמצעות תיבות של ברזל ומן התיבות נמשכים על ידיצינורות דקות לבתי בני העיר ויען שיש בנהר ההוא בית רחיים שטוחנים בהם חטים ולותתים החטים ומחמת הלתיתה נשמטים גרעיני חטים לתוך התיבות הנ"ל [אשר מהן יבואו המים לבני העיר דרך הצינורות כנז"ל] אם מותר לשאוב מהן בתוך הפסח והעלה דצריכים לשאוב מקודם הפסח כל מה שצריך לשתיה ולבישול וללוש ורק לרחיצה יכולים לשאוב גם בפסח והיה טעמו שמדברי רבני האחרונים שהזכיר שם מתבאר שתופסים בדעת מרן דחטים במים צוננים פולטים כל שהוא ולכן בפסח דאסור במשהו אסור להשתמש בהם לכתחלה ורק בדיעבד אם כבר לשו ובישלו סובר מרן דבצונן אינו מפליט ולכן בנדונו אף שיהיו צריכים להביא ממקום אחר רחוק כחצי שעה אסור להם לשאוב מהנהר בתוך ימי הפסח וכו' אלו תורף דב"ק ולי הדל יש לשאת ולתת הרבה בדבריו ואין הפנאי עמדו לחזור על לימודי הנ"ל נקוט מיהא מדברי הרב יצ"ו דבדיעבד אם לשו ובישלו במים ונמצא בהן חטה אין לאסור והוא תנא דמסייע למאי דכתיבנא לעיל אעובדא שבמעשה אברהם הנ"ל להתיר בדיעבד ובשעת הדחק:

ובספר בית יצחק לידידי הגאון מפראמישלא יצ"ו בסי' ס"ו נשאל שנפל פרוסת פת לבאר מים בערב פסח ואחר איזה שעות הוציאו הפת ויש חשש שמא נשארו פירורין כהך דפת שנפל ליין שהובא ברמ"א סי' תמ"ז סעיף ד' אם מותר לשתות מבאר זה בפסח ויש מי שרצה להתיר במה שרצה לחלק בין יין למים וגם רצה לסמוך על הרב פרי חדש בסי' תמ"ז ס"ק י"ב דמשמע מדבריו דפירורין הואיל ונימוחין במים הוו לח בלח ואם כן אינו חוזר ונעור והרב השואל דחה דבריו והשיב הגאון המחבר דצדקו דבריו במה שכתב לדחות דברי המתיר בחילוקו בין יין למים וגם במה שסמך על מה שנראה מהפרי חדש צדקו דבריו דאין כאן משמעות כלל ובודאי פירורין הוו יבש בלח וחוזר ונעור אמנם עוד כתב המתיר דיש ספק שמא קודם פסח כבר יצאו הפירורין במים ששתו הבהמות ממי הבאר וכהך דהמגן אברהם סי' תס"ז סק"ד בשם הב"ח דאם אכלו מהתבואה קודם פסח מותר לאכול ממנה בפסח והרב השואל הביא דברי הפרי מגדים בסי' ת"ל שהרגיש על הך דפת שנפל ליין שנתלה שנטל משם קודם פסח ומה שהשיב במקור חיים דמה שתולין הוא משום ספק ספיקא ובפסח דאסור במשהו אין כאן ספק ספיקא וגם הביא דברי המגן אברהם בסי' תס"ז סק"ד לענין לח בלח ודברי המקור חיים שם וקשה על דברי המקור חיים דנהי דלא הוי ספק ספיקא הרי ספק משהו נמי מותר כדכתב המגן

אברהם בסי' תס"ז ס"ק י"ב וכו' אך לדינא נראה דנהיגנן לאסור ספק משהו בפסח מדבסי' תס"ז סעיף י"ב אנו נוהגים לאסור הכל אף בלא נתבקעו אף דהוי ספק פלוגתא דחיישינן לשיטת הפוסקים דחמץ הוא דבר שיש לו מתירין וספק דרבנן אסור ולכן אין לתלות שהחמץ ניטל משם אלא מטעם ספק ספיקא ושפיר קאמר המקור חיים וכן כונת המגן אברהם בסי' תס"ז סק"ד ושקיל וטרי ליישב תמיהת המקור חיים בסי' תס"ז סק"ג על המרדכי ובית חדש שכתבו לתלות דניטל החמץ וכו' דאיך אפשר לומר בחטים שנתערבו ואחר כך נפל סאה אחת מהתערובת למקום אחר שנתלה שהיא הסאה של איסור דאיך אפשר לומר שנתקבצו כל האסורין באותה סאה וכו':

שוב כתב דבגור אריה יהודה הורה להקל בבאר שנמצא חמץ וצדד לומר דדוקא בחמץ של ישראל שעבר בבל יראה אסרו במשהו ולא בחמץ של עכומ"ז וכו' והבאתי תורף דב"ק בסימן ג' אות ט"ז עי"ש: ובספרו בית יצחק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סי' יו"ד נשאל בבאר שמצאו שם פרוסת חמץ ולא נודע אם סילקו החמץ או נתמעך לפירורין ושאבו ממנו מים שהתיר המורה לשאוב בפסח ושוב נמצא עוד הפעם לחם חמץ והתיר אף שנמצאים בעיר בארות אחרות ומורה אחר אסר לשאוב ואסר התבשילין והכלים שבישלו בהן והשיב אף שהמתיר אמר טעמו משום שמסתמא החמץ הוא של נכרי דלא שכיח בפסח חמץ של ישראל ואם כן איננו אסור במשהו וסברא זו נמצאת בשערי תשובה סי' תס"ז סק"ל וכן פוסק הגאון מוהרש"ק בשנות חיים סי' ש' ובגור אריה יהודה מכל מקום לא יפה עשה המורה להתיר לשאוב מהבאר דהמעיין בגור אריה יהודה יראה שלא התיר אלא התבשילין אבל המים אסר לכתחלה והגאון מוהרש"ק לא התיר רק במקום שמשתמשים מן הנהרות ההולכין כמה פרסאות ובמקום אחד עוברין המים דרך גראלינ"ע של נכרים דבודאי אין לאסור מפאת זה כל הנהר אבל בנמצא בבאר דיכול להיות שהישראל שאב מהמים שיש בו פירורין אף שמסנן המים מכל מקום כבר קבלו המים טעם ואסור לכתחלה לשאוב ואחר שנשא ונתן בעיקר הסברא אם בחמץ של נכרי אסרו במשהו מסיק לדינא דאין להתיר לשאוב לכתחלה אך הכלים שבישלו בהם ודאי מותרים לפסח וגם התבשילין יש להתיר דהוי ספק משהו ויש לצרף סברא הנ"ל לענין ספק משהו ובספרי בית יצחק היתה השאלה בנמצא קודם פסח חמץ בבאר והתרתי לשאוב מן הבאר במקום שאין מים מצויים שיש לתלות שקודם הפסח כבר נשאבו הפירורין ואין כאן ריעותא מה שאין כן בנמצא פירורין בפסח יש להחמיר לכתחלה:

וחדשות אני מגיד כי ראיתי בס' חדש [שהשגתי עתה תרנ"ו וכמדומה לי שלא נתפשט במקומות אלו ולזכות את הרבים אעמיס עלי טורח העתקת דב"ק] יד יהודה להלכות

שחיטה להגאון מוהרי"ל לאנדא יצ"ו אבד"ק סאדאגורא שבהשמטות הספר בדף ק"ן ע"ב כתב שבספרו להלכות תערובת סי' ק"ה כתב דבנהר אינו אוסר משהו בפסח משום דלא גזרו לאסור במשהו אלא היכא דאפשר לבא לידי נותן טעם לא כן בנהר דקמא קמא אזלי ואי אפשר לבא לידי נותן טעם לא אסרו גם במשהו ושוב מצא בספר יהושיע בפסקים סי' תקנ"ו שכתב סברא זו כמסתפק אבל באמת היא סברא אמיתית וראה שחכם אחד הביא נידון מי הבארות לפסח ממה שכתב הריטב"א במסכת ע"ז דף מ"ז [המשתחווה למעין מימיו מהו לנסכים וכו' למיא דקמי קא סגיד וקמאי קמאי אזדו או דילמא לדברונא דמיא סגיד וכו' לא צריכא דקא נבעי מארעא ירדן] וז"ל מכאן נראה דהא דתנן מים במים במשהו דוקא שנתערבו בתלושין אבל במחוברין אין נאסרים דאי לא אף דלקמי בלחוד סגיד הא מיתסרי אידך משום תערובת וכן הורה לי רבינו הלכה למעשה בכומר שזרק המים לבאר דאינו נאסר במשהו עכ"ל ולפי זה הוא הדין דאינו נאסר במחובר במשהו חמץ ולומר דחמץ חמיר מע"ז כי היכי דחמיר לענין אינו מינו הבא להחמיר עליו הראיה: מיהו יש לפקפק על ראית הריטב"א דילמא הא דבע"ז מין במינו במשהו דוקא בנאסר גם להדיוט לא כן מעין דאינו נאסר אלא לגבוה ויש ליישב שהרי רבה כחומרי דרב עביד ורב סבירא ליה מין במינו במשהו בכל האיסורין אך בסי' תס"ז בבית יוסף בשם המרדכי משמע דגם באר נאסר במשהו ויש לומר דבריש מקואות גבי מי גבים ששתה טמא ושתה טהור טמא אמרינן הגם דמי גבה אינו מקבל טומאה מכל מקום לאחר שנתלשו חוזר וניעור אך אמרינן שם במשנה ה' דאם רבו המים על המים שהיו בעת טומאתן שוב אינו חוזר ונעור כמו כן אם מנקין הבאר קודם פסח ורבו המים אחר כך עד שהיה ששים על המעט הנשאר בבאר כשבא פסח שוב אינו חוזר ונעור והא דבע"ז שם במעיין אינו חוזר ונעור הוא כיון דאינו אוסר במשהו ולא במינו והר"ן בפרק גיד הנשה כתב דהיכא דמעורב היתר באיסור שוב הוי אינו מינו ובטל כמו כן כאן כיון שהיה מותר מתחלה ובעת שבא להיות נאסר תו היתר מעורב בו על כן ההיתר חשוב יותר ובטל אלו תורף דברי החכם הנ"ל:

והנה הרא"ה רבו של הריטב"א לא מחמת קושית הריטב"א סבירא ליה דבמחובר אינו אוסר במשהו אך הריטב"א כתב דמכאן נמי מוכח כן דכן בד' ע"ג בהמשנה דיין ביין ומים במים בכל שהו כתב נמי הריטב"א והא דקתני מים במים בכל שהו דוקא בתלושין דומיא דיין ביין אבל במים מחוברים אינם נאסרים וכן הורה רבינו וכו' עכ"ל אבל בודאי דאין לומר זה כגזירה בעלמא ועל כרחין יש איזה טעם וסברא בזה ואולי כמו דמים מחוברים אין מקבלים טומאה כמו כן אינם נאסרים מע"ז בכל שהו אבל הוא דוחק אך

נראה דהטעם הוא כיון דמימחוברים אין נאסרים להדיוט כלל אף השתחוה להם כמו כן אינם נאסרים במשהו ואי נימא דרבה סבירא ליה דתמיד מין במינו במשהו יש לומר נמי דדוקא בתלושין דומיא דדם פר ושעיר דהם תלושין אבל מה זה ענין לחמץ בפסח דאוסר תמיד במשהו מאיזה טעם וסברא תחלק בו בין תלושין למחוברין מיהו גם מה שכתב החכם הנ"ל דרבה כחומרי דרב עביד אין זה כלום דבשבת דף מ' ופסחים ד' ק"א אמרינן זה על כל מילי דפליגי רב ושמואל עביד רבה כחומרי דרב בר מתלת דעביד כשמואל ואמרינן שם דרק כחומרי דרב עביד ולא כקולי והיינו לא דסובר דהלכה כרב רק מחמיר לעצמו כרב אם כן מה זה ענין לכאן דרב ושמואל תרווייהו סברי דמין במינו במשהו אך ר' יוחנן וריש לקיש סברי דגם מין במינו בנותן טעם והלכה כר' יוחנן וריש לקיש מי אמר לו דגם כאן חושש לחומרא דרב וגם אם לעצמו חושש אבל מאי דבעי בודאי להלכה מיבעיא ליה ועל כרחין דהריטב"א סובר דגם היכא דנאסר לגבוה לבד נמי ראוי לאסור במשהו כיון דחומרת ע"ז בו כדאמרינן בסוף דף ע"ג בשלמא יין נסך משום חומרא דע"ז ובאמת גבי מים שזרק הכומר לבור אי נימא דיש להן דין תקרובת [כי לא מצאתי זה בהפוסקים] מכל מקום לדידן דקיימא לן כרב דימי ממילא אינו נאסר זולת אם בא בקילוח גדול:

גם להרא"ה דסובר דמחוברין אין נאסרין כלל פשוט דגם אם נעשו תלושין אחר כך אינו חוזר ונעור עוד ומה שכתב החכם הנ"ל בזה מדברי הר"ן גבי תרי משהו אינן ענין לכאן כמו שביארתי בסי' צ"ב ס"ק י"ז אך בכאן ממילא אינו חוזר ונעור לא מבעיא להרמב"ם והראב"ד דסברי דתמיד באיסור אינו חוזר ונעור זולת בטומאה אמרינן חוזר ונעור והרמב"ם יותר מזה סובר דבטומאה גם טהרה מעורר טומאה כמו שביארתי בסי' צ"ט אם כן ממילא אין ראיה ממקואות שם אך גם להפוסקים דילפינן איסור מטומאה על כל פנים אינו חוזר ונעור זולת בנוסף עוד איסור אבל בלא נוסף דבר וגם הוא במשהו ולא בנותן טעם ליכא למאן דאמר דיהא חוזר ונעור זולת בחמץ בפסח יש סוברים דחוזר ונעור כשבא פסח מהטעם שביארתי בסי' ס"ט ס"ק ס"ג אות ח' בסופו עי"ש אבל בזה אינו חוזר ונעור עוד אי נימא דאינו אוסר במחובר מכל שכן לדידן דקיימא לן דגם בפסח אינו חוזר ונעור ואין ללמוד שום דבר מחומרת מקואות כי נמצא כמה חומרות במקומות אשר אינן שייכות כלל בשאר איסורין: וקושית הריטב"א לא הבנתי דהא בגמרא אמרינן דקמאי קמאי אזדו ואם כן אף אי נימא כמו שכתבו התוספות שם וכן הריטב"א דעל כרחין אין המעין יוצא חוץ לשדיהם דאם לא כן הא תנן בבבא קמא ד' פ"א מעין שיצא בתחלה בני העיר מסתפקין ממנו אם כן הוי מים של רבים ואינן נאסרים מכל מקום על

כרחין דהולך ממקום גבוה למקום נמוך רק נשאר בשדיהם ואינו יוצא להלאה כי אין בו אלא כדי סיפוקם אבל על כל פנים במקום הליכת המעין עצמו קמא מזלא [אזלא] דבזה קא מיבעיא ליה אם כן מה משהו נמצא במקום המעיין עצמו דודאי קמאי קמאי שטפו את המעט הנשאר שם ובבבא קמא שם מתרצי התוספות דיש חילוק בין נובע מעצמו או אם על ידי חפירה שלו וכן כתבו התוספות בעבודה זרה דף ט"ן והגם דכאן קתני מעין יש לומר נמי דחפר במקום גבוה עד שמצא מעין ויוצא למקום נמוך וגם בלא זה אין ראיה ממעין ההולך לבאר דבמעין ההולך בודאי אין גוזרין במשהו גם בתקרובת דכי אם זורק הכומר המים לנהר נאסר כל הנהר בודאי לא מסתברא ויש לומר הסברא כמו שכתבתי גבי חמץ כיון דאי אפשר לבא שם לידי איסור דאורייתא לא גזרו במשהו ובנידון הבארות שמנקין קודם פסח נראה לי ממילא כיון שהוא רק ספק חמץ קודם פסח ואם נשאר מה בהרפש והטיט בתחתית הבור כבר נתעפש כעין שכתב הדרכי משה בא"ח סי' תל"ז בשם שו"ת הרשב"א גבי אוצר חטים דמה שהוא בתחתית האוצר אינו אלא עיפוש וסירחון ואינו חמץ עכ"ל יצ"ו: טז) אירע מעשה שנתנו בפסח בשר כשר שנמלח לקיום בקערה אחת מים צוננים להדיח ממליחתו ושהה שם כשתי שעות ומצאו שם חטה אחת ולפי סיגנון המעשה נראה שחטה זו היתה חמוצה מכבר והנה כח מליחה לא היה שכבר היו בקערה מים הרבה לבטל כח המלח והספק הוא אם נאסר הבשר בצונן בפחות ממעת לעת ורבים רגילים להקל על פי דברי המג"א סי' תמ"ז סק"ט שהקשה דברי המרדכי אהדדי בענין אם בצונן אוסר וחילק בין בשר דאית ביה פילי דאסור לתרנגולת דלית ביה פילי.

והוקשה לו דברי ההגמי"י ותירץ דהמים נאסרים בצונן ואינן אוסרים כי אין כח בצונן להבליע ולהפליט ולפי זה יש להתיר בנדון דידן אף אם החטה היתר חמוצה מקודם אך לדינא נראה לומר בזה דבר חדש דהחטה שלא נתחמצה לא תחמיץ בעודה במים שהרי פסקינן בעלמא תטיל בצונן דמונע מלהחמיץ אלא דאחר כך ממהרת להחמיץ בלישה ובמרדכי והגמי"י מיירו בחטה שהיתה חמוצה מכבר ושוב נפלו למים דאז גם צונן מבליע ועל כן חטה שנפלה למים ולא היתה חמץ גם המים מותרים ואפי' בשר דאית ביה פילי אבל בחמוצה מקודם יש חומרא דלא כהמג"א אלו תורף דברי הגאון מוהר"י דייטש בשו"ת יד יוסף סי' כ"ו והנה מה שכתב דכשהחטה בצונן לא תחמיץ כמו שאמרו תטיל בצונן כן היא סברת ראבי"ה שהביא הריב"ה בסי' תס"ז מעשה ונמצאת חטה בקועה בכלי של מים וכו' אך רבינו הטור עצמו חולק על זה וסובר דדוקא בעיסה הוא דמעכב הצונן מלהחמיץ כמו שאמרו תפח תלטוש בצונן אבל חטים מתחמצים

כההיא ארבא דטבעא בחושתא וכו' וכתב הרב בית חדש שם אות יו"ד דסברא זו כתובה גם כן בהגהות סמ"ק סי' רכ"ג וכתב שם דהעיקר כסברת ראבי"ה דאינו מתחמץ במים צוננים כלל גם מה שכתב דאם הוא חמץ מכבר אף בצונן מבליע זהו היפך סברת הטור שם דכל שהוא בצונן אינו מבליע כלל ועיין מה שרשמתי באות הקודמת שכן עיקר מצד הדין אם לא במקום שנהגו להחמיר והנך רואה דסברות האלו כבר עלו ובאו בספרי הפוסקים ואין כל חדש והמורים להתיר מטעם שאין מבליע בצונן כמו שכתב המג"א אם מורים כן במקום שאין מנהג לאסור או אפי' במקום שיש מנהג לאסור אלא שיש שעת הדחק או הפסד מרובה ודאי אין לערער עליהם וכמו שמתבאר מתוך מה שכתבתי באות הקודמת ועיין בשו"ע הג' מוהרש"ז בסי' תס"ז אות ל' ומ"ש ליישב קושית המג"א בסתירת דברי המרדכי והגמ"י אך בחלקות ישית בין חטה שהוא כבר חמץ לחטה שלא נתחמצה מקודם הנה דברי המרדכי הם בפרק כל שעה בסי' תקס"ח וסי' תקע"ב ובשניהם מיירי בחטה שנמצאת במים כיעי"ש ונוכל לדחוק דבסי' תעק"ב מיירי שכבר נתחמצה מה שאין כן בסי' תקס"ח אך מה שכתוב בהגמי"י שהביא המג"א לאסור אפילו ע"י מליגה בכל שהוא ומזה דקדק המג"א דבצונן אינו אוסר מיירי בחמץ ולא בחטה כיעי"ש ואם כן נראה דאין ליישב דברי ההגמי"י כמו שכתב ביד יוסף ובהכרח לומר כמו שכתב הרב מגן אברהם:

ואם בערב פסח מצאו בתרנגולת מלוחה חטה שנתרככה כתב בשו"ת יד יוסף הנ"ל בסוף סי' קי"ג ד' קכ"ה סוף ע"א דהתיר המורה על ידי ששים ותמה עליו שלא ראה דברי הפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פרק ד' סוף אות ג' וז"ל חתיכה שנפל עליו חטה חמץ בבישול עד הלילה נתבטל בששים ואין חוזר ונעור בפסח מה שאין כן בצלי כדי נטילה ובמליחה כדי קליפה נאסרה הקליפה והנטילה ובפסח גם כן חוזרת ואוסרת עצמה ואחרים אם נתבשלו עמה עכ"ל וסיים היד יוסף אך אם היה בא מעשה כזה לידי בערב פסח הייתי מורה לקלוף על מקום אחד [שם מבואר בגוף המעשה שלא יכלו לידע מקום שנפל שם החטה] ולבשל התרנגולת בשתי קדרות ולהאכיל לשני בני אדם עכ"ל:

יז) שמעתי שרבים פורשים מלשתות הטעי"י בפסח שיש חשש שמשתמשים בטעי"י ואחר כך מייבשים אותו למכור ושמא נשתמשו תחלה עם חמץ לכן שומר נפשו ירחק כי בפסח צריך הרחקה טפי והראשונים לא הזכירו דינים אלו שלא היה מצוי ביניהם דברים אלו במדינות אלו רק חדשים מקרוב באו מארץ תוגרמ"ה כן כתב הרב שבות יעקב ח"ב בסוף סי' ה' ולא ידעתי איך נתפייס בזה דאטו מי זוטרי הגדולים שבערי תוגרמ"הואמאי לא הזכירו דינים אלו שביניהם היה מצוי גם מאז וטפי הוה ליה למימר

שלא הזכירו דינים אלו לפי שבזמנם לא נשמע שום חשש זייף ושוב אחסור דרי ונתחכמו לזייף כמה דברים בדורות האחרונים או שלא היו כל כך רגילים בשתייתו כי אם לרפואה ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' תנ"ג אות ג' והרב שערי תשובה שם אות א' הביאו דברי השבו"י וכתב השע"ת דאין לחוש על הכלים שנתבשל הטעי"י וכן אם נפל לתבשיל ושיש נוהגים היתר על ידי עדות הבקיאים במראה וטעם וריח וכו' עי"ש והנה בעיר מולדתי עיהק"ו ירושלים תובב"א ובשאר ערי תוגרמ"ה לא נתפשט שתיית הטעי"י אף בשאר ימות השנה כי אם לרפואה ומקרוב שמעתי שמתפשט והולך באה"ק שתיית הטעי"י ולא אדע איך מתנהגים בשתייתו בפסח אך זה כמה שנים אשר אנכי שוכן בתוך בני ישראל בעיירות אלו לא ראיתי ולא שמעתי הנמצא כזה עב"ד חסיד למנוע עצמו מלשתות טעי"י בפסח ולבי היה מגמגם בזה בשתייתו עד שמצאתי בספר בית מאיר על אור"ח שנדפס חדש ממש שכתב הרב בסי' תמ"ז ס"ה [על מה שכתב הרמ"א וכן כל דבר שמבשלים בכלי חמץ כגון יין מבושל או מרקחת וכדומה] בב"י כתב השיב ר"ת על כלים מחומצים שמבשלים בהם הנכרים מי תותים אין לחוש אפילו אין להם כלים מיוחדים לכך דאחזוקי איסורא לא מחזיקינן ועוד דהא טעמי להו כולי שתא וליכא טעם חמץ והדרכי משה כתב בשם פוסקים אחרים דאין לסמוך על זה וטעמם נראה לי דאיכא למיחש שבשלו בפסח ומשהו שבתוכם פשיטא דאינו נרגש ומכל מקום משמע דוקא בידוע על כל פנים שנתבשל אף שספק אם היה הכלי חמץ מחזיקינן כל הכלים בשל חמץ אם אין ידוע שיש להם כלים מיוחדים אבל בספק נתבשל כלל כמו עשב הטעי"י איני יודע מה חשש איסור בו ושמעתי הטעם שמא מזויף שכבר נחלט עליו הרותחין ונתייבש ובזה ודאי שייכי שני טעמים דר"ת דאחזוקי איסורא לא מחזיקינן וגם דטעמו ליה כולי שתא ובזה אין חשש שנעשה הזיוף בפסח ואית ביה משהו שהרי בא מארץ רחוקה ועוד אמאי לא נימא כל דפריש מרובא פריש ואין הרוב מזויף וכי תימא הואיל וחמץ במשהו לא אמרינן כל דפריש וכו' כמו שכתב הר"ן שבב"י א"ח סי' תקי"ג ותקי"ז ומשנה למלך פרק ז' מהלכות מעילה אין זה מספיק למה דנפרש קודם הפסח לכן לענ"ד אינו אלא כדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור בטעות עכ"ל העתקתי כל דבריו וטעמו ונימוקו עמו לפי שספר יקר זה נדפס מקרוב ואינו מצוי ביד כל אדם ודבריו נכונים בטעמם ולא יהיה הלב מפקפק בשתיית הטעיי כלל ועוד נראה כי בדורות הקדמונים לא היו רגילים בשתייתו כל כך ולא היו מבחינים בין מזויף לאינו מזויף כי אם הבקיאים אך עתה שנתפשט כל כך ששותים ערב ובקר וצהרים כולנו בקיאים כולנו יודעים שאין חשש זיוף כלל ומכירים במראה וטעם וריח ואין לחוש כלל ואגב אורחין אודיע כי מה

שכתב הרב בית מאיר בשם הר"ן שבחמץ שהוא במשהו לא אזלינן בתר רובא אין כונתו שהר"ן כתב כן בפירוש לענין חמץ אלא הר"ן מיירי לענין דבר שיש ו מתירין אי אזלינן ביה בתר הרוב כמו שיראה הרואה ומדבריו למד לחמץ דגם הוא כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל אפילו באלף אלא דבדעת הר"ן אינו פשוט שסובר דבדבר שיש לו מתירין לא אזלינן בתר רובא עיין בספרים שרשמתי בקונטריס הכללים [בשדי חמד ח"א] במערכת הדל"ת אות ץ' ובשו"ת מר ואהלת הנדפס חדש ממש לרב גדול בדורינו יצ"ו בדף ה' ע"ג כתב תוכחת מגולה על אותם שמביאים להם מים רותחים בשבת מבית המשקה ומערין אותם על הטעי"י דמלבד גודל האיסור ובאר שם כמה איסורין נמשכים מזה רחמנא ליצלן ועוד שמסתמא עושים כן גם בפסח והם שני דברים הסותרים דמה שעושין כן בשאר שבתות השנה הוא בטענה נפסדת שהטעי"י הזה כבר נשתמשו במקומו וייבשוהו ואין בו עוד דין בישול ואם כן לדעתם הנפסדת אסורים לשתותו בפסח עי"ש דב"ק בנעם שיח ואני ההדיוט כתבתי בזה במערכת שבת בס"ד בגודל האיסור הזה:

יח) נותן טעם לפגם בפסח ידוע מחלוקת הראשונים ואחרונים בזה ואנן נקיטינן כפסק מרן בסי' תמ"ז ס"י דמותר גם בפסח והרמ"א פסק וכן מנהג האשכנזים כמאן דאמר נותן טעם לפגם בפסח אסור ונחלקו בזה רבני האחרונים דהרב מטה יהודה בסי' תב"ן כתב דלא אסר הרמ"א נותן טעם לפגם בפסח אלא בקדרה דבתחלה בלעה טעם מושבח ואחר כך נפגם אבל מה שהוא פגום מתחלה מודה דשרי ומהאי טעמא מהניא הגעלה בפסח לכלי שאינו בן יומו והרב ערך השלחן בסי' תס"ז אות ח"י הביא דבריו וכתב דליתא דהא טעמא דנותן טעם לפגם בפסח אסור הוא משום דהוי כמשהו ומה שייך לחלק בזה בין מושבח מעיקרא לפגום מתחלתו סוף סוף משהו מיהא איכא: ונותן טעם לפגם שנעשה בפסח ביד נכרי היינו שבשל הנכרי תבשיל המותר לישראל בקדרה של הנכרי שהיא של חמץ ואינה בת יומא דמצד שהקדרה אסורה מגעולי נכרי הא הוי נותן טעם לפגם ורק מצד החמץ אף שהוא גם כן אינו בן יומו והוי נותן טעם לפגם מכל מקום לדעת הרמ"א דנותן טעם לפגם בפסח אסור יש להסתפק אם גם בשל נכרי אסור נותן טעם לפגם שהרי מה שלפגם אסור הוא משום דמשהו מיהא איכא כמו שכתב הרב ערוך השלחן ואם כן לכאורה נראה דתלי הא בדין אם איסור משהו הוא אף בחמץ של נכרי שהבאתי לעיל בסי' ג' אות ט"ז שהרב שערי תשובה צדד לומר דבחמץ של נכרי לא גזרו חומרת משהו ואני הדל פקפקתי על זה עי"ש:

עתה השגתי ספר חמדת משה וראיתי בסי' ג' שעמד בחקירה זו ונשא ונתן בדברים נכוחים לבאר ולברר דין זה ועם כי לא אוכל כעת לעיין בדבריו אעתיק בס"ד תמצית

הדברים והוא זה הביא מה שכתב הרב שערי תשובה דחמץ של נכרי שנתבטיל אצלו בששים בתוך הפסח הוי כמו חמץ שנתבטל בששים לפני הפסח משום דאין שייך אצלו גזרת חז"ל ולמד מדבריו דאם לענין ביטול בששים כתב דבנתערב אצל עכומ"ז הוי כאילו נתערב קודם הפסח כל שכן שיש לומר כן לענין נותן טעם לפגם דהא לדעת מרן המחבר איסור נותן טעם לפגם קיל מאיסור משהו דחמץ אוסר במשהו ונותן טעם לפגם בפסח מותר וכן כתב הטורי זהב בסי' תס"ז סקי"א דנותן טעם לפגם קיל מתערובת משהו וגם במקור חיים סי' תמ"ז סקי"ב מסיק כהט"ז והרדב"ז בסי' תתקע"ח פסק כהרשב"א דמתיר לקנות מנכרי נותן טעם לפגם ומחמיר לקנות ממנו דבר שנתבטל בששים וכעין זה כתב המקור חיים בסי' תס"ז דרטייה שנסרחה ביד נכרי מותר דהוי כמו שנסרחה קודם זמנו וכן בדיו שבישל עכומ"ז בפסח שאסר הרב חק יעקב לכתוב בו השיג הרב חמד משה דדוקא בחמץ של ישראל שנפסל מאכילת כלב בפסח אסור אבל של נכרי הוי כנפסל קודם הפסח ודקדק שכן דעת הרב מקור חיים שהרי בסי' תמ"ב סעיף יו"ד השמיט מה שכתב החק יעקב לאסור דיו שנעשה ביד נכרי בפסח ואף שבספר אמרי בינה בהלכות פסח סי' ח' השיג על החמד משה ומקור חיים הנ"ל דכיון דגם חמץ של נכרי אסור בהנאה שוב לא פקע ממנו האיסור והוי כחמץ של ישראל עי"ש אין לדחות דבריהם משום זה וגם לא ראה מ"ש בשערי תשובה הנ"ל ועוד הביא מה שכתב הרב פרי מגדים בסי' תמ"ב באשל אברהם אות ט"ו בספרים הנכרכים על ידי נכרי בפסח מחמץ גמור ומערבין בו דב"ק אף שנפסל עתה מכל מקום חל שם חמץ עליו מקודם ואסור לקיים הכריכה שנעשית בפסח והניח בצריך עיון גם בסי' תמ"ב באשל אברהם אות ו' סובר דגם חמץ שנתבטל ביד נכרי בששים בפסח אסור ומסיק הרב יצ"ו דצריך עיון לדינא ושוב נשא ונתן בדין חמץ של נכרי אם אסרו בו משהו והעתקתי דבריו בעז"ה לעיל בסי' ג' אות ט"ז:

יט) חמץ שנפל לצונן ושהה שם קודם הפסח מעת לעת ונתן טעם בהצונן אלא שנתבטל בששים קודם הפסח ונמשך שהייתו גם בפסח מעת לעת אי אמרינן דנותן טעם מחדש על ידי מה שנכבש כמו בתרנגולת שחזרו וחממוה בפסח עיין מה שרשמתי בסי' ג' אות יו"ד: כ) אם נמצא חטה מבוקעת על התרנגולת בשעת מליחה או אחר מליחה מבואר בסי' תס"ז סי"ד וכתב הרב שערי תשובהבס"ק ט"ל בשם הרב צמח צדקה סי' כ"ו חטה שנמצאת על התרנגולת ונמלח עמה תרנגולות אחרות שצריך לקלוף כולם ואם אין ידוע באיזה מהם נגעה החטה הסברא נותנת שצריך להסיר העור העליון מעל גופי התרנגולים לצאת מחשש בליעת איסור עכ"ל הספר הזה לא ידעתיו [ואין לומר שט"ס הוא וצ"ל

צמח צדק כי הרואה יראה בצ"ץ וליתנהו להני מילי] ולא מצינא לאישתעויי ניתי ספרא ונחזי כי לא נתבארו דבריו לע"ד מאי קאמר אם בא לומר שצריך לקלוף כולם אף אותם שאינו ידוע אם נגעה בהם החטה מאי קמשמע לן שהרי כן ודאי משמעות לשון הפוסקים המדברים בדין ה והיה די להג' שע"ת לכתוב שבס' הנ"ל פסק גם כן שצריך לקלוף כולם כמשמעות כל הפוסקים ואם בא לומר שהעור העליון הוי כקליפה ויטול העור העליון וזהו הקליפה מלבד שגם זה פשוט ועיין בש"ע בסעיף י"ו בדין הזפק גם לא היה צריך להאריך כל כך רק לכתוב דמה שכתבו הפוסקים דקולף את כולם כונתם ליטול העור העליון ומי שנמצא בידו הס' הנ"ל ישכיל בכונתו שוב ראיתי כי ט"ס יש בשע"ת כי תחת צמח צדקה צ"ל שמש צדקה סי' ז"ך וקיצר קצת בההעתק והשאלה היתה בחטה שנמצאת על התרנגולת ונמלחו עמה תרנגולות אחרות שהדין הוא שצריך לקלוף את כולם אם הקליפה הזאת צריך מכל גופי התרנגולות היינו להסיר כל עור העליון שלהן הואיל ולא ראה ולא ידע היכא נגעה החטה או די בקליפה מועטת מכל אחת ואחת במקום אחד כפי אומד הדעת ולזה הוא שהשיב כל שנתערבו ואין ידוע מקום ואופן נגיעתם הסברא נותנת שצריך לקלפם כולם לצאת מחשש איסור הבליעה עי"ש וכונתו שצריך לקלוף מכלם את כל העור ולא סגי שיטול רק במקום אחד מאומד:

כא) אם מביאים מים בחביות בפסח ונודע שנשתמשו בהחביות יי"ש חמץ אם מותר לשתות המים רשמתי בסי' ז' אות ז: כב) כלי פסח עם מע"ד שהעמידו בקאחל"ע של כל השנה והיתה נקיה ואסר המע"ד משום זיעת הקאחלע אף שהיתה גבוה הרבה וגם לא היה רותח כלל והתיר הכלי בלי שום טעם ודעת הנה מנידון זיעה דאוסרת מבואר ביו"ד סוף סי' צ"ב וכתב רמ"א בד"מ סק"ח ומיירי כגון שהיה חלב במחבת דאי לאו הכי לא היתה ריח החלב של כלי אוסר וכו' וגבי חמץ בפסח דאוסרין ריחא יש, לומר דאפילו היה הקאחלע נקי יש לאסור המע"ד ועל הכלי ודאי אין להחמיר דהא יש מקלין בריחא גבי חמץ ג"כ שו"ת צ"ץ להג' מליבאוויץ בחלק א"ח סי' מ"ג ושקיל וטרי בדין זיעה היוצאת ממשקין ומאוכלין ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הזיין אות כ"א: כג) ספל שהיה בו בשר מלוח ונמצא בו חטה מה דין הבשר והכלים עיין לקמן בסי' ז' אות יו"ד: כד) שן תותבת עשוי מכסף או מעצם ובכל ימות השנה אוכל בו אם יש לחוש שנבלע בו ממאכלי חמץ על ידי דחיקת השן בלעיסת המאכלים נחלקו רבני דורנו אם להצריכים הגעלה כדי להשתמש בו בפסח דעת ידידי הרה"ג אברהם מתתיה חלפון יצ"ו בספר בית האוצר סי' ט"ל דסגי בשיפשוף בעלמא בלא הגעלה כמו שעושה בשן הטבעי וידידי הרה"ג משה מישל שמואל שפירא אבד"ק ראגווא יצ"ו הובאו דבריו

בספר פעלים לתורה להרב אברהם מתתיה חלפון הנ"ל יצ"ו בקונטריס אור צדיקים סי' ג' אות ב' דעתו להחמיר להצריכם הגעלה בערב פסח כיון שאין בזה הוצאה מרובה ולמה יגרע משאר כלי כסף שמגעילים והרב המחבר שם השיב על דבריו עי"ש דב"ק ובספר פדה את אברהם להרב הגדול מוהר"א פלאג"י אבד"ק אזמיר יצ"ו בריש מערכת המ"ם ראיתי שכתב שהרב מי באר בסי' כ"ד חקר במי שיש לו שן תותבת איך יתנהג באכילתו גבינה ומאכלי בשר וכתב שדבר זה נפתח בגדולים מרבני טבריא ובתוכם הרב מוהר"ד אשכנזי יצ"ו עד דוד הגדיל פסק ארוך בזה ובא רעהו הרב משה בארקי יצ"ו והאריך להשיב על כל דברי דוד ואין הספרים הנ"ל מצוים אצלי לעיין בדב"ק ואני הדל רשמתי מאז בקונטריסי זכר עשה במערכת טבילה ספרי דבי רב המדברים בזה לענין טבילת אשה ואיה"ב כשאגיע לשם אולי אוכל לעמוד גם בדין שלפנינו בס"ד וזאת לזכרון:

כה) עוף שנשחט בשלשה עשר בניסן ונשאר עם הזפק בחמץ שבתוכו עד ערב הפסח סמוך לערב והיה לחלוחית מהזפק ולא היה ששים נגד החמץ וסמוך לערב [בערב פסח] הפרידו החמץ אם לא נמלח עם החמץ פשוט שמותר דאף שנכבש עם החמץ לא נכבש רק הזפק אבל שאר העוף לא נכבש ואם נמלח קודם פסח עם הזפק ולא היה ששים נגדו מבואר במגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק ל"ג בשם מוהר"ם דאותה תרנגולת אסורה והפרי חדש מיקל ולכאורה יש ספק ספיקא שמא הלכה במליחה בקליפה ושמא המאכל נתעכל אך קשה לסמוך על זה כמו שכתב בנודע ביהודה מהדורא קמא חלק יו"ד סי' כ' לכן הדין הוא כך שאם נמלח קודם זמן איסורו ואחר כך נשתמשו בפסח בתרנגולת זו עם תערובת באופן שהיה ששים נגד החמץ מותר אף דהפרי מגדים בסי' תס"ז ס"ק ל"ג נסתפק אי אמרינן בכי האי גוונא חתיכה נעשית נבלה עי"ש נראה דזה תלי בפלוגתא דחווזר ונעור דלהפוסקים דחווזר ונעור הוא הדין דאמרינן חתיכה נעשית נבלה בכי האי גוונא וכיון דבבליעה וטעם בעלמא נקיטינן דלא אמרינן חווזר ונעור כמו שכתב המגן אברהם בסי' תמ"ז ס"ק נ"ב וס"ק ז' הוא הדין דלא אמרינן נעשית נבלה בכי האי גוונא אך אם נמלח בערב פסח אחר זמן איסורו אסורה התרנגולת והכלים ומכל מקום בהפסד מרובה וסעודת מצוה יש לסמוך על דברי הפרי חדש כיון דיש עוד סברא דאיסור הבלוע אינו יוצא בלא רוטב והרי התרנגולת לא נגעה בעצמה בהשעורים שבזפק דהעור מפסיק ואין יוצא מהעור לתרנגולת בלא רוטב דבבליעה אנן בקיאינן בין כחוש לשמן לכן סברת הפרי חדש חזקה וכן כתב בפרי מגדים במשבצות סק"כ אלה תורף דברי הגאון מפראמישלא יצ"ו בספרו בית יצחק סי' ע"ט ודברי הפרי מגדים שרמז הם באשל אברהם בסוף ס"ק

ל"ג [בד"ה אם מלחו הרבה תרנגולים] ומה שכתב דבטעם לא אמרינן חוזר ונעור עיין במה שכתבתי בסי' ג' אות ד':

כו) בימי הבציר קודם שיתנו היינות בחביות מטבילין ספוג בשפירט שיבולע בו שפירט הרבה ומבעירין הספוג וזורקין אותו לתוך החבית וסותמים המגופה ומגלגלין החבית מצד לצד עד שהספוג נשרף לגמרי ועושים כן למען יצא הריח רע שבהחבית ואחר כך נותנים בה היין וכתב הרב השואל דאף דיש בהיין שנותנים בהחבית ששים כנגד החמץ ומשום ביטול איסור לכתחלה אין חשש כיון שאינו נותן טעם בהיין רק מעביר הריח רע מהחבית וגם אין כונתו לבטל האיסור ועדיף נדון זה מנדון הצמח צדק שנותנים חלב חטה ביין כדי לתקן היין שכתב המגן אברהם בסוף סי' תמ"ז דאין בו משום ביטול איסור כיון שאין כונתו לבטל האיסור וכל שכן הכא שאין כונתו לתקן היין מכל מקום נסתפק אם רשאי להניח היין בפסח בחביות הללו דשמא נשאר בהחבית יין בלוע ונפלט מהן משהו בפסח להיין שבתוכן וחמץ בפסח במשהו ותמה על המגן אברהם ומחצית השקל בסי' תנ"א סק"מ וכן שאר מפרשים שנראה מדבריהם שאם הטעם הוא רק משהו מותר להשהות היין בפסח בחביות של שכר והלא בפסח אסור במשהו כמו שכתב המגן אברהם עצמו לענין טעם לפגם והגאון המחבר מוהר"ם שיק בסי' רמ"ח האריך קצת במאי דקימא לן כל דלא ידעינן כמה נפיק מיניה בכוליה משערינן דהוא משום ספק דהוי ספק מחסרון ידיעה דאסור אף בדרבנן ואי בבליעה שבכלים אמרינן חתיכה נעשית נבלה ובדין ספק כבוש דאסור למה לא נאמר העמד דבר על חזקתו ואם כשהיה היין בחבית איזה ימים קודם הפסח יש לתלות שכבר נפלט בהיין הזה כל מה שבלוע בתוך החבית ואינו פולט בפסח כלל ובדין ספק משהו אם אסור: ואחר שנשא ונתן בכל זה העלה לדינא דצריך להריק היין קודם פסח לכלים שאין בהם חשש כלל דאפילו נימא דאיכאחזקה צריך לברר לפי מה שכתב המחצית השקל בדעת המגן אברהם בסי' תל"ז סעיף ב' דצריך לברר והוא הדין דכשאפשר לתקן צריך לתקן ואין לסמוך לכתחלה אחזקה ועוד למאי דקיימא לן בסי' תנ"א סעיף י"ז דנוהגין כדעה דלבית שאור ולבית חרוסת אפילו במתכות אינו מועיל הגעלה לכתחלה ואם כן בנדון הנ"ל יש לו בליעה מיי"ש וגם בדבר חריף קיימא לן ריחא מילתא וכיון דאינו מועיל הגעלה פשיטא שיש לחוש דעדיין יש שם בליעה לכן צריך לערות קודם הפסח מאותה החבית ואף דבנדון הנ"ל ידעינן דיש ששים נגד הבליעה מכל מקום אפשר דפולט מעט מעט כיון דלא מהני ליה הגעלה איכא למימר דהוא הדין דלא מהני מה שעמד בו היין כל זמן ההוא והרי אף הרמ"א בסי' תנ"א סעיף כ"א שהביא דעת המרדכי כתב רק דבדיעבד שרי וכו'

אבל לכתחלה משמע דאסור משום דהוי כמבטל איסור לכתחלה אם כן בנדון דידן מה שנותנים יי"ש בספוג ומבעירין ומשליכין אותו לחביות לסלק הריח ועושין כן לכתחלה אף שאפשר שיצטרכו לאותו היין לפסח עושין שלא כדין דהוי כמבטל איסור לכתחלה אף דאין מתכוונים לבטל הוי כפסיק רישיה: כז) ערב פסח שחל להיות בשבת אם מבשל לשבת זה בכלי פסח אין לערות רותח לתוך כלי חמץ אם לא שלא ישתמש בפסח בקדרה זו שעירה ממנה עד לאחר הפסח כן כתב בקונטריס דרך החיים [להגאון חות דעת] בסי' קכ"א [בדיני ערב פסח שחל בשבת] באות ו' בשם פרי מגדים סי' תמ"ד והראני ידידי הרבני המופלג ר' צבי אריה וילקי שו"ב יצ"ו בנתיב החיים להרה"ג מח"ס קב נקי שכתב על זה ואדמו"ר סי' תנ"ג סעיף נ"ט כתב שאין לאסור אלא כשמערה על כלי חמץ מתוך הקדרה עצמה ולא נפסק הקילוח עכ"ל ואמר לי שעיין שם ולא מצא מה שכתב בשמו:

סימן ה

בענין בדיקה וביטול וביעור חמץ א) בדיקת חמץ אם שכח לבטל והגיע זמן איסורו אין נשים נאמנות לומר בדקנו כיון דהשתא חייב לבדוק מדאורייתא ובדיקת חמץ טורח גדול ונשים הן עצלניות כן כתב הרב בגדי ישע ולולא דמסתפינא אמינא דבזמן הזה עינינו הרואות דנשי דידן חמיר להו טובא איסור חמץ אפילו במשהו יותר מהאנשים ויגעות הרבה לבער כל דבר שיש בו נידנוד חמץ ולכן היה ראוי לומר דאף דבשאר איסורי תורה שיש טורח אין נשים נאמנות שאני חמץ דכיון דחמיר להו יש לומר דנאמנות אלא דיש לומר דלא פליג רבנן אלה דברי הרב מוהר"א ענתבי בקונטריס דרך חקיך שבסוף ספר חכמה ומוסר אות י"א וספר בגדי ישע [הספרדי אשר כותב בשמו] אין מצוי אצלי ולפי הנראה דבריו סובבים על דברי הפוסקים בסי' תל"ז ס"ד עי"ש והגאון מוהר"ש זלמן בש"ע שלו שם אות ו' כתב בשם הרבנים ע"ש וא"ז כדברי הרב בגדי ישע עי"ש ומה שכתב הרב מוהר"א ענתבי לחלק בין זמן לזמן הנה אמת דלא רחוקה היא סברא זו וכיוצא לזה כתב הרדב"ז סי' תפ"ח הביאו הרב יד אהרן במהדורא בתרא סי' תמ"ב בהגהט"ו על מה שכתב ריב"ה בשם ר"י מפריש דערבות שלשין בהן כל השנה אין לסמוך על הניקור כי אי אפשר לנקרן היטב וכתב על דבריו חומרא יתירה זו לא נהגו בה אבותינו דנשי דידן זהירי ובקיאי ומנקרין שלא ישאר בהן רוע כלל עכ"ל ועיין להרב מג"א ס"ק י"ו מכל מקום אפשר דלא סמכינן על זה אלא בדבר שהוא משום חומרא מה שאין כן בדבר שהוא חיוב גמור מדאוריתא כבדיקת חמץ כשלא ביטל אין לסמוך על זה וכדמשמע מסתמיות דברי הפוסקים שלא חלקו בענין זה ועיין להרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תס"ז ס"ק

ל"ז דהיכא דיש טורח רב או ספק איסור אין להאמין לנשים מה שכתב מספק איסור נראה שכונתו דספק איסור חמור לענין זה מודאי איסור דאף דבודאי איסור בדבר שאין בו טורח נשים נאמנות מכל מקום בספק לא חמיר להו ובשו"ת עמק הלכה בהלכות פסח סי' קכ"ט עמד לבאר בשולח את הקטן לבדוק חמץ בבית שאינו של הקטן אם נאמן לומר בדקתי וכן אשה ואחר שנשא ונתן בזה ובדין קטן בדאוריתא במידי דאיתחזק איסורא ואי חמץ מיקרי איתחזק איסורא כתב במסקנתו העולה מזה דהיכא דבידם ממש כגון אשה לנדה ולעשר ולתרום ולניקור וכדומה בדאורייתא אשה נאמנת אבל לא קטן ובדרבנן כתחומין ובדיקת חמץ אפילו קטן נאמן במידי דאתחזק איסורא כיון דבידו אבל שליחות מייאש והיכא דלא אתחזק איסורא אפילו אינו בידו רק שליחות כל שבידו לתקן מהימן אבל להעיד מה שראה אינו נאמן:

וספק בבדיקת חמץ אם דינו כשאר ספק דרבנן ואזלינן לקולא או דילמא מאחר שעיקר התקנה היתה על הספק יש להחמיר בספיקה האריך בזה בשו"ת הרב מוהר"ן יפה בסי' ט"ו ואגב ריהטאי לא ראיתי שהזכיר מה שנחלקו רבני האחרונים בדין הבדיקה כשלא ביטל עדיין אם היא מדאורייתא או לא וגם בעיקר דינו [בספק בבדיקה] לא פניתי לעיין בדב"ק ואתה תחזה: ב) השוכר בית מחבירו בשלשה עשר בניסן בחזקת שאינו בדוק ונמצא שהוא בדוק נסתפק הרב נחפה בכסף הביא דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תל"ז אות ה' אי הוי מקח טעות דיכול לומר בעינא למיעבד מצוה והוא באופן שאינו יכול להביא עצמו לידי חיוב והעלה דהכל לפי ראות עיני הדיין דאם ניכרת מחשבתו דלדירה הוא דקבעי אינו מקח טעות ואם לא היתה כונתו אלא לקיים המצוה הוי מקח טעות והרב מכתב שלמה עמד בזה והעלה דלא הוי מקח טעות עי"ש בסי' ל"ח וכן דעת הרב ערוך השולחן בסי' תל"ז וכתב שכן פסק הרב מטה יהודה עי"ש ועיין ברכי יוסף ביו"ד סי' רצ"א לענין מזוזה ובגוף הסוגיא דהמשכיר בית לחברו בארבעה עשר חזקתו בדוק או לא [פסחים ד' ד' ע"א] עיניך תחזנה בשו"ת אורי וישעי סי' ס"ח פלפלת נאה בביאור דברי הרא"ש עי"ש כי חיי"ם הם: ג) אם רוצה לבדוק בליל שלשה עשר לאור הנר שפיר דמי כן העלה הרב נחפה בכסף בח"ב ד' א' ע"ב וג' וכדעת הרב פרי חדש בסוף סי' תג"ל דלא כהרבנים ב"ח ומקראי קודש עי"ש ונראה בעיני כדברי הרב מוהר"ש זלמן בש"ע שלו סי' תג"ל אות ז דכיון דעל בדיקה זו אינו יכול לברך לפי שאינה בזמן תקנת חכמים ממש לכן נכון הדבר שישאיר איזה חדר לבודקו בליל ארבעה עשר בברכה ואם בדק הכל ולא השאיר כלום יבדוק בליל ארבעה עשר חדר אחד לקיים תקנת חכמים

ולא יברך עי"ש ועיין להרבנים שולחן גבוה וברכי יוסף שם ודרך חקיך שבסוף ס' חכמה ומוסר אות ב' וק"ל:

ובדיקת אכסדרה דקיימא לן דנבדקת לאורה ויש כמה שיטות בזה כמבואר בדברי הפוסקים בריש סי' תל"ג הנה בס' אלף המגן לידידי הגאבד"ק דובנא יצ"ו עמד בזה בסי' כ"ב והאריך קצת ומסיק כמו שפסקו הרבנים מגן אברהם ופרי חדש כשיטת רוב הפוסקים שהביא הרב בית חדש דביום ארבעה עשר על כל פנים נבדקת לכתחלה לאור הנר ושכן פסקו הגאונים מקור חיים ומגן האלף ובשלחן ערוך הרב ותמה על הרב חיי אדם שהשמיט בספרו דין אכסדרה כלל וגם בביאור אכסדרה עמד לברר אם היא בלא שום דופן כי אם תקרה על גבי עמודים או שיש לה שלש דפנות ורוח רביעית פתוחה לגמרי עי"ש דב"ק: גם בדין חצר דקיימא לן דאין צריך בדיקה ומפרש הרמב"ם דהיינו אמצעה של חצר ונחלקו האחרונים אם כונתו למעט דוקא חורין שבחצר שהן צריכים בדיקה אבל צדדי החצר דינם כאמצעה או שגם צדדי החצר דינם כחורין וצריכים בדיקה הנה בדין זה גם כן עמד ידידי הרב הנ"ל [אלף המגן] בסי' כ"ג וכתב שהרב חק יוסף הסכים למה שכתב הרב בית חדש דצדדי החצר צריכים בדיקה דלא כהרב חק יעקב בס"ק י"א שכתב דצדדי החצר אין צריכים בדיקה והקשה על הבית חדש ולא קשיא מידי וכו' והשיב על דבריו והעתיק דברי הרב בית חדש ומפורש שגם הרב בית חדש מודה דדוקא חורי החצר צריכים בדיקה ולא הצדדים והרב חק יעקב לפי שלא הבין כמדברי הבית חדש השיג עליו ועל כל פנים לדינא כיוון יפה הרב חק יעקב אבל הרב חק יוסף במחילת כבודו נטה מקו האמת בזה ואף למה שהבין בדברי הבית חדש [שגם בצדדי החצר מצריך בדיקה] מכל מקום לדינא אית לן למינקט כהרבנים פרי חדש וחק יעקב דצדדי החצר אין צריכים בדיקה מאחר שכן מפורש בדברי הר"ן שהביא החק יעקב ולא ראה דבריו הרב בית חדש יש לומר שאם היה רואה דבריו היה חוזר בו ומבטל דעתו לכן ברור כן לדינא:

ובמה שהקשו הפוסקים דברי מרן בש"ע דבסי' תל"ג סעיף ו' פסק דהא דאמצעה של חצר אין צריך בדיקה הני מילי מספק חמץ אבל ודאי חמץ צריך בדיקה ואילו בסי' תמ"ה סעיף ג' מבואר שגם ודאי חמץ אין צריך בדיקה עד אחר זמן איסורו שקיל וטרי הרב הנ"ל [אלף המגן] יצ"ו שם והביא מה שחדש הגאון מקור חיים דחמץ הבא על ידי תרנגולים דהיינו שנותנים לפניהם מזונות תמיד אין צריך בדיקה והיינו ההיא דסי' תמ"ה מה שאין כן בחמץ הבא על ידי אדם כההיא דסי' תל"ג צריך בדיקה ותמה עליו שאין הדעת סובלת לומר דאף דחזינן חמץ בעין כההיא דסי' תמ"ה שלא יהא צריך בדיקה

הא כיון דהחמץ ברור בעיניו מאי שנא מחמץ הבא על ידי אדם ודחה הסמוכין שהביא המקור חיים לדבריו וכתב שמצא במגן האלף שדחה דברי המקור חיים ושמח לדבריו: ובדין חור שבין ישראל לחבירו דקיימא לן דבודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו הביא הרב הנ"ל [אלף המגן] יצ"ו בסי' כ"ה מה שנחלקו האחרונים אם בודאי חמץ סגי בביטול ודעת הרבנים פרי חדש וחק יעקב דסגי בביטול ושהרב חק יוסף השיג על הרב פרי חדש והוא נר"ו העלה דברור לדינא דסגי בביטול: ובחור שבין ישראל לעכו"ם שאין צריך בדיקה ונחלקו רבני האחרונים בודאי חמץ העלה שם שגם בודאי חמץ אין צריך בדיקה וכדעת הרב בית חדש זולת לאור היום וכמו שכתב הרב חק יעקב בסקי"ד: ד) בדיקת חמץ נראה פשוט דלפי מנהגינו שמוכרים החדר והחמץ שמונח בו שמחויב הבעל הבית לבדוק כיון שלא החזיק בו הנכרי ופשיטא שאם גם המפתח בידו של בעל הבית לכל הדעות חייב לבדוק שהרי אין מוסרים לו השטר והמפתח עד יום ארבעה עשר ואם כן חל עליו חובת בדיקה תיכף בלילה כן כתב הרב חיי אדם כלל יק"ח אות ח"י ולפי זה כל החניות המלאות מלאי חמץ אף שמוכרים או משכירים אותם עם החמץ ויהיו ברשות הנכרי מכל מקום כיון שהמכירה היא ביום ארבעה עשר כבר חל עלייהו חובת ביעור בליל ארבעה עשר ואין פוטר אותם מחיוב הבדיקה וצריך טעם על מה שאין נוהגים כלל לבדוק החניות אף החרדים ומקיימים מצות בדיקה בביתם דאין לומר כיון שעתידים למכרם לנכרי אינם בכלל תקנת חז"ל דכיון דעדין לא מכרם לנכרי לא מסתברא כלל לומר דאינם בכלל תקנת חכמים וכמו שכתב הרב חיי אדם אך מצאתי להג' חת"ס א"ח סי' קל"א שכתב וז"ל מי שמוכר חמצו לעכומ"ז ערב פסח ומשכיר לו חדר לכך אם מחויב לבדוק [החדר] ההוא בליל ארבעה עשר נראה פשוט דאין צורך דאף דהמשכיר ביתו לישראל ומוסר לו המפתח משחל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק התם חיוב בדיקה על החדר על כל פנים שהרי סופו שיהיה ביד ישראל וכיון שהחדר צריך בדיקה על כל פנים וזמן הבדיקה שהיא אור לארבעה עשר עודנו ביד המשכיר לכן החיוב על המשכיר להוציא הבית מחיוב בדיקה ואינו דומה נמי להיוצא מהבית ואינו נכנס לבית אחר כלל שאף שעכומ"ז נכנס בבית וזוכה בהחמץ שחייב לבדוק תוך שלשים כהרב"י סוף סי' תל"ו התם נהי שאין על הבית חיוב בדיקה שהרי עכומ"ז נכנס בתוכו מכל מקום חיוב על קרקפתא דגברא הוא והוא לא יקיים מצות בדיקה שהרי לא יכנס לשום בית לכן צריך לבדוק מה שאין כן הכא שאין על החדר חיוב בדיקה שהרי סופו להכנס עכומ"ז לתוכו ועל הגברא ליכא חיובא שהרי מקיים מצות בדיקה בשארי חדריו לית דין ולית דיין שיהא צריך בדיקה ואין זו צריכה לפנים כלל עכ"ל הנה טעם

זה נכון להמוכרים או משכירים החדר שבו החמצים שאגבו מקנים את החמצים אך למה שנוהגים בכמה מקומות במכירת חמץ על ידי שליח מורשה מכל הבעלי בתים שבעיר והמורשה משכיר להנכרי בית אחד ואגבה מקנה לו כל החמצים בכל מקום שהם ואין מקנה להנכרי החדרים שמונח בהם חמץ של כל אחד ואחד נראה דאין טעם זה מספיק כיון שבאמת החדרים ישארו כמקדם ברשות הבעלים ולא יכנס הנכרי לתוכם כלל הרי חובת בדיקת החדר מוטלת על הבעלים וצריכים לבדוק בליל ארבעה עשר כתקנת חכמים והג' חת"ס למה שנשאל השיב כהוגן ונתיישב מה שאין נוהגים לבדוק בכשמוכרים החדר שהחמץ מונח בתוכו אבל לא בענין אחר ואף כשמוכרים החמץ עם החדר שהחמץ בו ראיתי להג' דברי נחמיה שדעתו נוטה לסברת הרב חיי אדם והוא שבסי' ל"ה כתב בענין מכירת חמץ שנוהגים למכור בערב פסח היה קשה לי מכבר דאם כן יהיו אותם החדרים צריכים בדיקה אור לארבעה עשר כדינו וראיתי בס' מקור חיים סוף סי' תל"ו וחיי אדם שפסקו כן למעשה בפשוטות ולפי הנראה אין נוהגין כן וגם אינו מתקבל כל כך מה תועיל הבדיקה כיון שבין כך ובין כך ימכור הכל למחר וזהו ביעורם מה יתן ומה יוסיף כשידע מקום הנחת החתיכות וכן דעת הרב ומ"ץ ומכל מקום קשה לסמוך על סברא בדויה בדינא דגמרא ובפרט נגד המפורש בדברי האחרונים הנ"ל וגם קשה להפריש בין זה למשכיר ביתו לחבירו דאם הקנין ומסירת המפתח היא בארבעה עשר לכולי עלמא על המשכיר לבדוק וכו' [וכן כתב שם גם בסי' ל"ז עי"ש ולפי דברי הג' חת"ס הנ"ל החילוק ברור כנז"ל ולא קשיא מזה אך כתב עוד] ויש לומר גם כן כיון שמה שקבעו זמן הבדיקה אור לארבעה עשר דוקא הוא משום חשש שכחה והוא הטעם הראשון דרנב"י וכן לענין הביטול אינו רשאי לסמוך שיבטל מחר כיון דלאו זמן איסורא ולא זמן ביעורא דילמא יפשע וישכח והרי כל זה שייך גם בנדון דידן שאינו רשאי לבטל תקנת חכמים על סמך שימכור למחר מה שאין כן כשיבדוק הרי החתיכות שימצא יהיו חמץ ידוע ולא חיישינן בזה לשכחה ובטעם זה האריך הוא הצ"ד כמה צדדים ולא נתקררה דעתו ליישב המנהג ולפי דעתו הנכון הוא שתהיה המכירה שלשה או ארבעה ימים קודם הפסח כדי לינצל גם מחשש משתכר באיסורי הנאה המבואר במג"א סי' ת"ן סק"ו ובש"ע הרב שם ס"ח וסי"א ואף דשם כתב דביום י"ג ליכא משום משתכר מ"מ יש חולקים וכו' אלו תורף דב"ק.

והג' מוהר"ם בעל צמח צדק [החדש] בסי' ל"ו השיבו דאין צריך לבדוק החדר בליל ארבעה עשר כי חיוב הבדיקה היינו המקומות שאמרה תורה לא יראה וכו' והיינו בכל גבוליך מה שאין כן חדרים הנ"ל שלא יהיו ביום י"ד גבולך כי אם של אחרים וכו' ועל

חשש שמא ישכח כתב דאין לחוש כי העכום"ז יזכירנו להנאתו וכו' וגם החדר ההוא שרואים אותו ראיה מביא לידי זכירה ומלבד זה יש לומר לא דמי למה שחששו בגמרא לשכחה דהתם היינו דמהאי טעמא יעשו זמן קבוע לביטול בשעת בדיקה מה שאין כן להטריחו טורח חנם שאין צריך לו כלל מפני חשש שכחה זה אין ללמוד משם דהרבה חשו לטורח עיין בפסחים ד' י"ג מובטח להם וכו' מפני הטורח אלו תורף דב"ק.

והג' המחבר בסי' ל"ז כתב לפקפק על כל דבריו ולא נתקררה דעתו בהם כיעי"ש והנה דברי הרב מוהר"ם הם כדברי הרב חת"ס אלא שהחת"ס הסביר גם כן החילוק שבין משכיר בית לחבירו ביום י"ד לדין זה וכבר כתבתי דאין מתיישב בזה מה שאין בודקין גם כשאין מוכרים החדר שהחמץ בו ודע דמה שתמה הג' דברי נחמיה על הג' מוהר"ם דמאי שנא ממשכיר בית לחבירו ביום י"ד וכו' וכתבתי למעלה דלא קשיא מידי לפי מה שהסביר הגאון חת"ס וכו' הנה עתה נדפס שו"ת צ"ץ חא"ח ושם אתה מוצא בסי' מ"ז דברי תשובתו שבס' דברי נחמיה סי' ל"ו הנז"ל מבוארת יותר וכתב גם כן דלא דמי למשכיר ביתו לישראל דסוף סוף יהיה החמץ בגבול מי שעובר בבל יראה וב"י ומוכרח לבדוק לכן מוטל טורח זה עליו לא כן הכא עי"ש:

ה) ביטול חמץ מי שביטל בשעה ששית ולא ביער החמץ אם עובר בבל יראה ולוקה מן התורה נסתפקו בזה רבני ווינצייא שהביא הרב כנסת הגדולה והביא דבריו הרב פרי חדש בסי'תל"ד ס"ב והפר"ח פשיט לה ממה שאמרו בש"ס ונבטליה בשית כיון דאיסורא דרבנן עליה כדאוריתא דמי דאם לא ביערו עבר אדאוריתא עי"ש שלא סיים לומר לוקה מן התורה [ככתוב בצד אחד בהשאלה] וכן בדין דמלקות מדאורייתא ליכא במשהה חמץ ולא ביערו רק מכת מרדות כמו שכתב הרמב"ם ואם כן מקום הספק הוא רק אם עובר בבל יראה מדאוריתא ונפקא מינה דאחר הפסח אסור ואולי יש נפקא מינה גם אם לחייבו מכת מרדות בכי האי גוונא ועל כל פנים מלקות דאורייתא ודאי ליכא וכבר העירו על דברי רבני ויניצייא הרבנים נהר שלום שם אות ג' ומאמר מרדכי שם ובמה שכתב הרב פרי חדש דעובר מדאוריתא דחה דבריו הרב נהר שלום דבש"ס לא אמרו אלא דאינו יכול לבטלו אבל אם בטלו ודאי דמהני דרק בקדושין דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש הוא דלא מהני עי"ש וכדבריו כתב הרב מים חיים ראפפורט הבאתיו לקמן סי' ח' אות ח' ועי"ש מה שהבאתי סמך לדברי הפרי חדש מדברי הרב הפרישה ביו"ד סי' ש"ך והרבנים שואל ומשיב בח"ב סי' מ' ובשו"ת רמ"ץ סי' כ"ד שרשמתי שם האריכו בביאור הסוגיא לדעת הסוברים דמהני עי"ש ובס' דברי מנחם כתב בשם הרב בית דוד סי' קכ"ו דמסיק דאינו עובר מדאורייתא רק מדרבנן וממה שכתב הרב ערך השולחן

בסי' תל"ד אות ד בשם הרב מקראי קודש נראה דמסכים דעובר בבל יראה מדאורייתא גם הרב שולחן גבוה העתיק מסקנת הרפר"ח ושכנה"ג דעובר הא למדת דדבר זה שנוי במחלוקת ומשמע דכולי עלמא מודו בביטל אחר חצות מיהא דלא מהני מידי כיון דאיסורא דאורייתא רביע עליה אך ראיתי להרב עמודי אור סי' ס"ח אות ב' שכתב בשם הרב קצות החושן סי' רס"ב דאם שכח לבטל חמצו ובטלו לאחר חצות דמועיל ודומה זה לכלך אצל יפות דמהני בתרומה ע"כ וספר הנ"ל אין מצוי אצלי לראות אם הביא דברי הרבנים הנ"ל וחולק עליהם או נעלם דבריהם מעיניו והעמודי אור כתב על דבריו דחלילה לומר כן וכו' ואם כן בבטל חמצו אם היה אומר קודם זמן שיחול ביטולו לאחר זמן איסורו ודאי דלא מהני דבשעת חלות הביטול ליתא ברשותו וממילא ניחותא דמצוה לא מהני למפרע כלל דסוף סוף מהשתא חייל עכ"ל עי"ש שלא הזכיר גם הוא דברי הרבנים הנ"ל ובעיקר הדין בביטל בשעה ששית אי מהני הביטול שלא יעבור מן התורה לכאורה נראה דתלי הא במה שנחלקו הפוסקים במאי דאמר רבא כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אם גם באיסורין דרבנן הדין כן וצריך להתיישב איה"ש במה שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות ה"ן ששם הבאתי בס"ד דברי הפוסקים בכמה מקומות בכלל זה עי"ש וראיתי שכתב הרב אזן אהרן בד' ל"ד אות ל"ו שהרב בית דוד הביא מחלוקת הפוסקים בבטל החמץ בשעה ששית ולא בערו אם עובר בבל יראה ושתמה מאי נפקא מינה מזה לענין דינא ושהרב חקת הפסח בד' ט"ו כתב כמה נפקותות וספרים אלו אין מצויים אצלי ולכאורה יש לתמוה על תמיהת הרב בית דוד דלפום ריהטא נראה דנפקא מינה לענין אם לאסור החמץ אחר הפסח דתלי באם עבר על בל יראה כמו שכתבתי למעלה אמנם הדין עמו לפי מה שמבואר בסוף סי' תמ"ח דחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אף על פי שבטלו וצריך להתיישב במה שרשמתי לקמן באות יו"ד עי"ש היטב:

ו) מיום עמדי על דעתי קשה עלי לסמוך על אמירת כל חמירא וכו' שרוב ההמון אומרים אותה כמו תחנה ובפרט למה שמבואר ברמב"ם שכ' וז"ל ומה היא השבתה זו האמורה בתורה שיבטל בלב ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שברשותו כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל עכ"ל אמרו אתם הנמצא בר לבב כזה שיהיה לבו באמירת כל חמירא להחשיב החמץ כאין וכאפס ועוד אף אם הביטול מטעם הפקר ושלא כדברי הרמב"ם מכל מקום יש לפקפק כיון שעיקר הביטול הוא כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותי אפשר דאין בכללה חמץ שנשאר ביד נכרי דהא יצא החדר מרשות ישראל וכו' וכיון שאמר דאיכא ברשותי אין בכלל הפקרו גם חמץ שאינו ברשותו

וגם הסברא נותנת כיון שמכר החדר עם החמץ לא היה מחשבתו בביטולו רק מה שהיה אפשר שימצא בביתו בחורין ובסדקין ולא אותו חדר שמכר לנכרי ומהיכא תיתי שיהיה כמסתפק אולי נשאר חמץ שלו באותו חדר ויהיה גם ההוא חמץ בכלל הביטול וכו' כן כתב הג' עטרת חכמים בשו"ת א"ח סי' ה' [ד"ה ומיום] ומשמע דאם נאמר דהביטול הוא מטעם הפקר וגם יהיה הביטול קודם המכירה לנכרי דאז שייך לומר על הכל דאיכא ברשותי כיון דעדין לא מכרו להנכרי אין שום פקפוק על אמירת כל חמירא כמו תחנה בלי כונת הלב להבין מה שמוציא מפיו אך תמיהני שמיום שעמד על דעתו לא ראה מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תל"ד סק"ו וז"ל בקצת נוסחאות כתוב שאם אמרו בלשון הקודש יצא ונראה לי דהיינו דוקא כשיודע לפחות ענין הביטול שיודע שמפקיר חמצו אבל אותם שאין מבינים כלל וסוברים שאומרים איזה תחנה פשיטא דלא יצאו דהאי ביטול מדין הפקר ובעינן שיהיה פיו ולבו שוין וכן כתבו מוהרי"ל ומהרי"ו שהבודק לאשה תבטיל בלשון שמכירה עכ"ל הנך רואה דאף שכתב דאמירת כל חמירא הוא מטעם הפקר כתב מפורש דהאומרו כמו תחנה לא יצא ידי חובתו וכתב הרב חק יעקב שם סק"ט דעיקר לומר ליבטיל וליהוי הפקר וכן כתבו האחרונים דהעיקר כדעת ר"ת דביטול מדין הפקר וכו' וזהו מה שכתב המג"א דביטול מדין הפקר וכו' כלומר דהעיקר הוא כן ובכל זאת לא מהני אם שפתיו נעות באין מבין ולא יודע ענין הביטול: ומה שמפקפק על הביטול שלאחר המכירה כיון שאומר דאיכא ברשותי וכו' והסברא נותנת וכו' הנה סברא זו כתבה גם כן הגאון פני יהושע בסי' י"ד קרוב לסופו דמסתמא אין כונת ביטולו על מה שמכר או שסבר שמכר ונראה דגם אם יבטל קודם המכירה יש לפקפק כיון דלאחר הביטול הוא מוכרו אם כן הרי הוא כמחזיק בו וחוזר בו מהביטול וההפקר שאם לא כן הרי ידיו מסולקות הימינו ומה הוא מוכר וכן ראיתי בשו"ת הרב רמ"ץ או"ח סי' כ"ט אות ג' [ד"ה ואפי'] שכתב לפקפק כן ואטו כולי עלמא דינא גמירי שלא יחזור בו מההפקר ויכוין שתהיה המכירה רק ליתר שאת לפי שאין הביטול מועיל מדרבנן והצריכו ביעור והמכירה היא במקום ביעור וכתב שם לפקפק על מה שכתב בתבואת שור דמאי דמהני מכירת חמץ הוא משום דהוי הערמה בדרבנן שעל ידי הביטול כבר הלך האיסור תורה וכו' והא על ידי המכירה נתבטל ההפקר והביטול שמקודם ועל הרוב המכירה היא לאחר הביטול.

[ואף אם ביטול אחר המכירה כתב דקשה דמסתמא אין כונת ביטולו על מה שכבר מכר וכההיא דאמרינן כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר ועיין בשו"ת בית שלמה סס"י ס"ב וסי' ע"ב שכתב לצדד בזה ועיין חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' ג' וסי' ח'] ובש"ע הג'

מוהרש"ז בהלכות מכירת חמץ שבסוף הספר כתב דמי שחושב שמכירת חמץ מדברי סופרים לפי שכבר בטל שגגה היא בידו כי חמץ הנמכר שדעתו לזכות בו אחר הפסח אינו בכלל ביטול והפקר ואם המכירה אינה כד"ת עובר עליו בבל יראה ובל ימצא עי"ש ועם כי לא הראה מקום לזה נראין הדברים כי מאיש לקחה סברא זו מתשו' הרב משאת בנימן סי' ח"ן שכתב דמה שנוהגים לומר כל חמירא וכו' ואומרים ששוב אינו עובר בבל יראה ביטול זה אין בו ממש לענין זה דהוי כטובל ושרץ בידו דמבטל בפיו ולבו בל עמו שלא בטלו בלב דדעתיה עילויה ומאחר שהוא עדין בביתו חצירו קונה לו אף שלא מדעתו כל שכן כשהוא מדעתו ורוצה בקיומו והביטול הוא בלב ולא בפה וכי אמרינן מבטלו בלבו ודיו היינו דוקא שמבטלו לגמרי ואין בדעתו לזכות בו כלל אבל בכי האי גוונא אין כאן ביטול ועובר בבל יראה עד שיבערנו מן העולם עי"ש.

והרב נודע ביהודה קמא סי' ח"י כתב בכונת המ"ב דמה שאינו מועיל אמירת כל חמירא הוא משום שאומר כ"ח על כלל החמץ וכיון שידע שזה החמץ ברשותו ולא ביערו מסתמא דעתיה עליו אלא אם כן הפקיר חמץ זה ממש וכתב ואיני מסכים עמו ומה לנו לדברים בלבו כיון שבטלו נתבטל וחמץ אינו ברשותו אלא שעשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו וכשביטל שוב לא עשהו הכתוב כאלו ברשותו ע"כ ושם בסי' י"ט [ד"ה והנה] כתב דכונת המ"ב על פי דברי הר"ן דלשון כל חמירא וכו' אינו לשון הפקר שאם אומר כן על נכסיו לא יצאו מרשותו ועיקר הביטולבלב והאמירה בפיו הוא גילוי מלתא וזהו שלבו בל עמו אין כאן גילוי דעת והאמירה שבפיו אינו מועיל וכתב דלפי זה אם מפקירו ממש שאומר ליבטיל וליהוי הפקר הרי האמירה שבפיו מהני ולא משגחינן במה שבלבו דדעתיה עלויה דדברים שבלב אינם דברים עי"ש וכן כתב בשו"ת רבינו עקיב"א סי' כ"ג ד' י"ח ע"ד [ד"ה מ"ש] לחלק בין ביטול להפקר דביטול דלא מהני האמירה שבפיו הוא דחיישינן למה שמלבו לא כן בהפקר גמור דאז אמרינן דברים שבלב אינם דברים ועי"ש [בד"ה ובתחילת] מה שכתב על הביטול אי מהני למה שסבר שמכר כדין דיש לומר כיון שאמר כל חמירא דאיכא ברשותי ואיגלאי מילתא שזה ברשותו הרי הוא בכלל הביטול ולפי הנראה לזה נתכון הרב השואל בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' י"א באחד שאמר לו בן תורה שאין צריך למכור המאלץ לנכרי ולא מכר אבל הפקיר בפני עדים בפירוש לא כההמון שאומרים כל חמירא ורצה לסמוך על בעל העיטור כיון שכבר ביטלו וכתב על דבריו דלא שייך כאן ביטול דכיון דהלמדן אמר לו שאין צריך מכירה לא היה דעתו על זה כלל עי"ש ועיין לעיל בסי' זה אות ה' וז"ל הגאון חתם סופר בסי' קי"ט [בד"ה אך אם מפורש] אם מכר ואחר כך ביטל יש לומר כונתו כל חמירא דאיכא

ברשותי אפילו בסוף העולם והוא לא ידע הכל יהיה הפקר ואם כן זכה בהחמץ ממה נפשך אי מכירה מעליא הרי הוא שלו ואם לאו הרי זכה מההפקר וכן מצאתי סברא זו בבאר יעקב ד' כ"ה סוד"ה אמנם עכ"ל:

ונראה דהגאון מוהרש"ז אינו מבין כן בדעת הרב משאת בנימן אלא אף אם אומר בלשון הפקר כל שדעתו לחזור ולזכות בו אינו חשוב הפקר כלל שהרי בסי' תל"ד אות ז הזקיק לומר ליהוי הפקר כעפרא דארעא ובכל זאת כתב בהלכות מכירת חמץ הנ"ל דאם לא נמכר כדת עובר בבל יראה ואם לא היתה כונתו אלא לפי הנוסחא שאין מזכירים הפקר אלא ליבטיל וליהוי כעפרא דארעא היה לן לפרש דלנוסחא דליהוי הפקר אינו עובר בבל יראה אף אם לא מכר כדת וכן מתבאר מדבריו בסי' תמ"ה אות ב' ובקונטריס אחרון שם אות א' דאפי' מפקירו הפקר גמור צריך שלא תהיה דעתו לחזור ולזכות בו [ועיין מה שרשמתי בזה לקמן אות י"ז] והרב פרי מגדים סי' חת"ם באשל אברהם ס"ק ח' כתב על דברי המשאת בנימן שהם קילורית לעין וביאר בכונתו דאם מוציאו מרשותו ומפקירו הוי הפקר גמור דאזלינן בתר מה שהוציא מפיו ולא משגחינן במה שבלבו ואם לא הוציאו מרשותו אף אם מפקיר בפיו כיון שלבו בל עמו אף אם אומר בשעת הפקרו שאינו רוצה לעולם שיקנה לו חצירו קונה לו חצירו אחר רגע מאמירתו כיון שדעתו עליו וכו' עי"ש שהביא ראיה מהירושלמי דשביעית דכשמוציאו מרשותו הוי הפקר גמור אף אם כונתו לחזור ולזכות בו ובזה השיגו הרב בית שלמה כמו שכתבתי לקמן אות י"ז אות קטן יו"ד עי"ש ועיין בעיקרי הד"ט סי' י"ז אות ו' [ד"ה כתב] שהביא בשם מנח"י סי' ע' דאמירת כל חמירא מהני כמו שכתב המ"ב סי' ט"ן עכ"ל והנה המעשה שבמנח"י היה שלא נמכר החמץ רק שהבעל הבית סמך על שציוה לשליח שימכור ולא מכרו והיינו טעמא דמהני משום דגילה דעתו דאינו רוצה לזכות בו אבל מי שדעתו על החמץ כבר כתב המשאת בנימן בסי' ח"ן דלא מהני וכתב שם שהמנח"י מסכים עמו עי"ש גם בשו"ת בית שלמה סוף סי' ס"ב כתב לענין דינא סניף דביטל בודאי לא מהני ובשגם דכבר האריך בתשו' פנ"י וכל האחרונים נמשכו אחריו דהחמץ הזה אינו בכלל הביטול כיון דדעתו לזכות בו אחר הפסח ובביטול הפקר בעינן דוקא פיו ולבו שוין וכו' והשיג על מה שכתב הפרי מגדים דלא בעינן בביטול פיו ולבו שוין עי"ש ובסי' ס"ו קרוב לסופו ובסי' ע"ב כתב על סברת הרב תבואת שור דמכירת חמץ הוי הערמה בדרבנן לפי שביטל אבל בר"ן ריש פסחים מבואר שאם אינו גומר בלבו וכו' אינו כלום אף מן התורה וידוע שחמץ רב כזה אינו מבטל בלבו לגמרי וכן כתב המשאת בנימין סי' ח"ן ובחנם תמה עליו הנו"ב סי' ח"י וי"ט שדברי המ"ב הם דברי הר"ן וכן כתב הרשב"א סי' ע'.

והאריך בזה הפנ"י סי' י"ד [ועיין בס' זכרון כהונה ד' ד' ע"א ובד' ה' ע"ג הובא קצת לקמן סי' ח' אות ח' בד"ה שוב]: ובשו"ת הרב רמ"ץ סי' כ"ד כתב ליישב דברי המ"ב דאף דבעלמא דברים שבלב אינם דברים יש לומר שסובר המשאת בנימן כמו שכתב הרמ"א בח"מ סי' ז"ר לחלק בין מכר למתנה דבמתנה הויין דברים אם כן ביטול חמץ שהוא מטעם הפקר יש לומר דדומה למתנה ואף שיש לומר כיון דהביטול הוא להפקיע את האיסור דומה למכר דמקבל מעות מכל מקום אינו פשוט לומר כן ולהקשות על המ"ב ועוד כתב ליישב כמו שיישב הנו"ב בסי' י"ט והרחיב להסביר ומסיק באות ג' דדברי המ"ב נכונים דביטול שלנו אינו מועיל דהוי כטובל ושרץ בידו שדעתו בל עמו ועוד מטעם חצירו קונה לו שלא מדעתו כמו שכתב המשאת בנימן עיש"ב.

והרב חתם סופר בסי' קי"ד [בד"ה אמנם] אחר שהסביר ענין הביטול כתב ולזה נתכוון בשו"ת מ"ב סי' ח"ן ובשו"ת תוה"ש סי"ו נדחק ובנב"י שפך סוללה והאמת כמו שכתבתי ועי' הרע"ב ותוי"ט ריש פסחים ד"ה בודקין עכ"ל ובאמת בהרבה תשובות עושים מזה עיקר גדול לומר דאחר הביטול אינו עובר בבל יראה אך לפי מה שרשמתי מתבאר דאין לסמוך כל כך על לשון הביטול ואף אם אומר בהנוסח ליהוי הפקר אינו פשוט דמועיל שלא לעבור בבל יראה ועל כל פנים ודאי דהנכון הוא לומר כנוסחא זו ליבטיל וליהוי הפקר ומצאתי בס' רינון יצחק [פירוש להההגדה] בתחלת הספר שהאריך מאד בענין זה בכל דברי קמאי ובתראי וחולק על כל המחמירים ונמשכים אחר דברי הגאון משאת בנימן ומראה [לפי דעתו] שכל דברי המ"ב דחויים אין להם שורש וענף עי"ש ואני ההדיוט כמעט שעברתי על דבריו ראיתי שיש לפקפק מאד בכל דבריו אך כי בא לו בארוכה ומאריך טרחא לא אוכל לעמוד ולבאר היטב מה שיש להשיב על דבריו ועל כל פנים מה שכתב בסיום דבריו דראוי לכל מורה להזהיר ההמון לומר כל חמירא וכו' ליבטיל וליהוי הפקר אפי' בביטול הלילה דבריו נכונים שכן ראוי להורות: ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא ג' ח"ג סי' מ"א ד' ל"ד ע"א כתב דכל האחרונים דחו דברי המשאת בנימן אבל ביאור דבריו דאם באמת יבטל בלבו בלי ערמה מועיל וזה מצות ביטול מן התורה אבל כשחז"ל תקנו ביעור וכשאינו מבערו על כרחין שאינו מבטלו בלב שלם רק שינצל מהביעור ולכן לא מהני ביטול כיון דאין לבו עמו ומבטל על מנת שיזכה בו ואין לך הערמה גדולה מזו כמו שאמרו בירושלמי למפקיר חמצו וכו' עי"ש וגם במהדורא קמא ח"ג סי' ר"ך כתב ובאמת המ"ב כתב דלא מהני ביטול כל שדואג על ביטולו ואף שאחרונים תמהו לע"ד דבריו נכונים מאד וכו' ושנה ושלש שדברי המ"ב נכונים עי"ש גם בשו"ת אגודות אזוב מדברי סי' י"ג ד' ה' [ד"ה והנה] כתב לפקפק על מה שהתירו

בסבור שמכר לפי שביטל דלפי מה שהאריך בשו"ת פנ"י לקיים הגירסא דביטול לא מהני לחמץ ידוע אם כן חמץ זה אינו מועיל ביטול כלל ואדרבא במה שמכרו מכוין שלא לבטלו שהרי נהנה במכירתו קודם איסורו וכו' עי"ש ועמ"ש בזה בס' עלי זית סי' כ"ב בהג"ה:

עתה נדפס קונטריס חמישי מקובץ יגדיל תורה והובא שם בסי' ל"ה דברי רב גדול בדורנו יצ"ו אשר פלפל בחכמתו בעניינים אלו אם יש לפקפק על הביטול הזה שאומרים כל חמירא וכו' לפי שאין לבו שלם בזה או נאמר דברים שבלב אינם דברים וכיון שאומר בפה מלא שמבטלו לא נחוש על מה שבלבו ואחר שהביא דברי הפוסקים המדברים בענין זה ונשא ונתן בדב"ק הוא העד מעיד בגדלו שהמנהג לומר כל חמירא וכו' ליבטיל וליהוי הפקר וכו' וכתב בדף ע"ו ע"ד ומעתה יצא לנו דבר חדש לנו שאומרים כל חמירא ליבטל וליהוי הפקר אם כן הפקר ממש הוא ולא איכפת לן להערמה דלב וכמו שכתבתי ואם כן בשגג על הביעור יש לעשות סניף להקל לדעת האומרים דשגג על הביעור מותר:ובמה שכתוב למעלה לענין ביטול אי מהני להחמץ שמוכרים להנכרי ואם יש לחלק בין מכר ואחר כך ביטל לביטל ואחר כך מכר כתבתי קצת בזה לקמן באות מ"ה עי"ש: גם בעיקר הביטול אם צריך להיות קודם המכירה או אחר המכירה עיין לקמן סי' ט' אות י"ד מה שרשמתי בזה בס"ד: ולענין הביעור דכתב הרמ"א בסי' תל"ד סעיף ב' שצריך לשרוף החמץ קודם הביטול של יום כדי לקיים מצות שרפה בשלו שמע הגאון מוהר"ם שיק [בסי' רי"ד] מקשים דלפי מה שכתב הר"ן ברישׁ פסחים דהביטול הוא מטעם הפקר ואף דבעלמא לא מהני הפקר כי האי גוונא הכא שאני הואיל ואינו ברשותו וכו' אם כן אין ההפקר הזה מועיל אלא בשעת האיסור חמץ וכן כתב בנודע ביהודה קמא סי' י"ט שאין הביטול שהוא במקום הפקר חל אלא בשעת איסורו ואם כן כששורף קודם איסורו אף אם הוא אחר הביטול עדין הוא שלו ומקיים מצות שריפה בשלו והאריך הגאון המחבר ליישב קושיא זו עי"ש: ז) חטה שנמצאת בתרנגולת בחול המועד פסח אם צריך לברך על ביעורה נסתפק בזה הרב מחזה אברהם ד' קס"א ולא נמצא סיום דבריו לידע מסקנתו כן כתב בס' זכרנו לחיים במערכת חמץ אות ט' ונראה פשוט שאינו מברך כמו שביאר הג' מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ו אות ד' עי"ש ובסי' תמ"ב אות ג':

ובעיקר ברכת הבדיקה אם לא ברך קודם הבדיקה אם רשאי לברך אחר גמר הבדיקה שהאריכו רבני האחרונים ברישׁ סי' תל"ב וגם בדרך כלל על כל הברכות אם לא ברך עליהן עובר לעשייתן שהוא מחלוקת הראשונים דעת הרמב"ם בפרק י"א מהלכות ברכות דאחר שכבר גמר המצוה לגמרי אינו מברך כלל והגהות אשרי בשם האור זרוע

כתב דאף אחר גמר כל המצוה רשאי לברך סמוך לה מיד ונחלקו רבני האחרונים בכמה מקומות בפסק ההלכה אם לתפוס כהרמב"ם או כרבינו האור זרוע האריך בענין זה ידידי הגאון אבד"ק דובנא יצ"ו בספרו הבהיר אלף המגן בסי' כ"א בדברי כל רבני האחרונים בחריפות ובקיאות והעלה לדבר ברור דהעיקר לדינא כמו שפסקו הגאונים שפתי כהן ביו"ד סי' י"ט וסי' כ"ח ותבואת שור דאחר גמר עשיית המצוה אין לברך דספק ברכות להקל וכן בבדיקת חמץ אם לא בירך קודם הבדיקה או בשעת שריפת חמץ לדעת הרבנים טורי זהב ומגן אברהם שוב אינו רשאי לברך אחר השריפה גם הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' כ"ט האריך בדין זה ומסקנתו דהוי ספיקא דדינא וצריך להוציא עצמו מידי ספק וכמסקנת התבואת שור:

ח) מצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי נחלקו הפוסקים בסי' תמ"ו אם הדין כן בחמץ שנתחמץ ביום טוב שלא היה בכלל הביטול והסכמת הפוסקים נראה דבמקום שאין מנהג ידוע יש להחמיר דגם חמץ שלא היה בכלל ביטול כופה עליו את הכלי עיין להרבנים מג"א ופרי חדש וחק יעקב וש"ע הרב מוהרש"ז וכל החונים על הש"ע ולהרב חכמה ומוסר ד' ק"ע אות ס"ז וראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף שם שהביא מה שכתב הרב בית חדש בתשובה סי' קכ"ד דקמח שנתחמץ בפסח ישרוף ביומו תכף אפילו ביום טוב ראשון אבל תבשיל שנמצא בו חטה ישהנו עד חול המועד ולא ישרפנו אף ביום טוב שני ואם נמצא חטה בתבשיל בשביעי של פסח ישליכנו לנהר כמו שהוא בלא פירור דביום אחרון ישהנו עד הלילה ואז מותר אף באכילה אבל המוצא חמץ ביום טוב יכפה עליו כלי אפילו מצאו ביום ז או ביום ח' ולמוצאי יום טוב אחרון ישרפנו והנה הרואה יראה שגם בספרו בית חדש כתב כן בסוף סי' תמ"ו [ד"ה פסק] והיינו משום שסובר כדעת הפוסקים דחמץ שלא ביטלו יכול לשורפו וכתב שכן נוהגים העולם וכבר הרב מגן אברהם הביא דבריו שבבית חדש וכתב דנקיטינן דגם חמץ שלא היה בכלל ביטול כופה עליו את הכלי ומרן חיד"א בברכ"י הנ"ל לא ראה דבריו ולא דברי המגן אברהם ושאר המחברים הנז"ל המדברים בענין זה ואינו מן התימה שכבר התנצל על כיוצא בזה במודע לבינה שבראש ס' ברכי יוסף אך על הרב זכור לאברהם יש להרגיש גם מקום ללו"ן שהעתיק דברי הברכ"י בשתיקה כיעי"ש ולא עיין בדברי הפוסקים באותו פרק באותו מקום ומשם באר"ה דבמקום שאין מנהג אין לנו אלא כופה עליו את הכלי וכן דעת הג' מוהר"ן טריביטש בקונטריס קובץ על יד בפרק ג' מהלכות חמץ דין ח' ולמד כן מדברי הרמב"ם והשיג על מה שכתב בברכי יוסף בשם תשו' הבית חדש עי"ש:

ט) אם נזכר בערב פסח אחר חצות שיש לו חמץ ולא ביטלו מקודם ועתה אינו יכול לבטל שכבר הגיע זמן איסורו דאורייתא ולפניו למול את הבן או מצוה אחרת דאורייתא שזמנה עוברת דעת הרב מגן אברהם בסי' תמ"ד סקי"א דיעשה ביעור חמץ אף שהמצוה האחרת נדחית לגמרי משום דעשה דתשביתו חמיר דכל שעתא עובר עליו וכו' [במג"א כתוב מתחלת שעה ששית ועי"ש ביד אפרים וק"ל] וכן דעת הרב פרי חדש והוסיף לומר דאפילו בספק חמץ הדין כן ומה שכתב הרב אפי זוטרי דמה שכתב במג"א וכ"מ ברמב"ם הוא טעות סופר שהרי הרמב"ם העתיק המשנה כצורתה וצ"ל וכ"מ ברש"י והיינו ממה שכתב רש"י הטעם משום דמדאוריתא בביטול סגי משמע דאחר זמן איסורו מבער החמץ עי"ש עמו הסליחה דלי הדל אין מדברי רש"י הכרח להיכא דליכא שהות לקיים המצוה אחר כך דאפילו הכי יבער ויבטל המצוה דהא רש"י יהיב האי טעמא להיכא דיש שהות ודייקינן מיניה הא אם אינו יכול לבטל ויש שהות יבער אבל בליכא שהות אין הכרח ומה שכתב דטעות סופר הוא במג"א שהרי הרמב"ם העתיק המשנה בצורתה תמיהני איך כתב כן שהרי שנו חכמים בלשון המשנה ההולך לשחוט את פסחו וכו' ולא הוזכר מתי יצא והלך והרמב"ם כתב מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור לעשות מצוה וכו' הרי שאין לשון הרמב"ם כלשון המשנה ומזה דייק הרב מג"א דדוקא כשיצא קודם זמן הביעור הא אם יצא אחר זמן הביעור דליתיה בתקנתא לבטל חוזר וכמו שביאר בכונתו הרב פרי מגדים באשל אברהם עי"ש וגם הרב מוהרש"ז בש"ע שלו שם אות ט"ז כתב כדעת המג"א אך הרבנים מחצית השקל ומגן האלף מפקפקים על דברי המג"א דהרי גם מילה עובר בכל שעה עי"ש וגדול בדורנו הגאון נצי"ב בס' העמק שאלה [פי' על השאלתות] בשאלתא ע"ד אות ו' כתב דרעק"א בפירושו על משניות הסכים לדעת הרב אה"ע שחולק על המג"א ומני"ר נ"י הוכיח מדברי השאלתות שם דכיון שהגיע זמן שאינו יכול לבטל מדאוריתא חייב לבער וכדעת המג"א עיש"ב וכבר קדמו בזה הג' ישועות יעקב בסי' תמ"ד עי"ש ומקרוב השגתי ס' בית מנוחה על הרמב"ם והוא חידושי רבינו מנוח עם חידושים מרב גדול בדורנו מוהר"ר שמעון יצ"ו אבד"ק אונגראן וראיתי שם בפרק ג' מהלכות חמץ שדקדק הרב יצ"ו מדברי הרבינו מנוח שסובר כדעת הרב מג"א הנ"ל והביא מה שהרב אבן העוזר חולק עליו והרבה להשיב על דבריו והעיקר כדעת המג"א עי"ש ובשיטה זו אזיל הגאון עמק הלכה בהלכות פסח סי' קכ"ו במה שנחלקו הפוסקים בישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל אחר ולא קבל הנפקד אחריות אם עובר הנפקד בבל יראה והעלה כדעת הסוברים דעובר הנפקד וסיים ונפקא מינה מזה לענין ברכה ועוד נפקא מינה בהולך למול את בנו וכיוצא ונזכר שיש לו חמץ כזה דחייב

לחזור וכאן לא מהני ביטול דלאו שלו הוא ודאי עכ"ל הרי שכתב שכיון שאינו יכול לבטלו חייב לחזור לבערו ומשמע ודאי אף אם המצוה תהיה נידחית שוב ראיתי שם בסי' ק"ל שעמד לבאר במי שהולך לדבר מצוה אחר חצות ונזכר שיש לו חמץ בביתו אם צריך לחזור לביתו לבער ויתבטל מהמצוה אם צריך לחזור ולבער ועל זה הביא מתניתין דההולך לשחוט את פסחו וכו' אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יבער ואם לאו מבטלו בלבו דמשמע שאם הוא אחר זמן איסורו שאינו יכול לבטל צריך לחזור ולבער והקשה מאי אולמא דעשה דתשביתו מעשה דפסח ומילה ואדרבא אינהו חמירי דאית בהו כרת וכתב שמכאן הוכחה ברורה לדברי הרמב"ם בשלישי מהלכות חמץ דמשש ולמעלה אם מצא חמץ בביתו שלא ביערו ולא ביטלו עובר בעשה ולא תעשה והראב"ד השיגו וכו' והביא מה שפירש הרב המגיד בכונת הרמב"ם שגם הוא מודה דאינו עובר בלא תעשה אלא דכיון דאינו מועיל אז ביטול ממילאיעבור בבל יראה ושהגאון נודע ביהודה במהדורא קמא אין דעתו נוחה לפרש כן וכו' ומסכים כוותיה ולא מטעמיה וכו' ומסיק דההולך לדבר מצוה צריך לחזור לביתו ולבער דהוי עשה ולא תעשה כדמוכח ממתניתין דההולך לשחוט את פסחו דדוקא כשיכול לבטלו אינו חוזר לבער אבל אחר שש שאין ברשותו לבטלו צריך לחזור ולבער דהוי עשה ולא תעשה כדכתב הרמב"ם אלו תורף דב"ק והוא מסכים לדברי הרבנים הנ"ל וחידוש הוא שלא הזכיר דבריהם בענין זה ואם היה רואה דבריהם כמדומה לי שלא היה כותב לראיה ברורה לדעת הרמב"ם דבערב פסח עובר בעשה ולא תעשה דהא על קושיתו דמאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה יש לומר כמו שכתבו הרבנים הנ"ל דעשה דתשביתו חמור שעובר בכל שעה ואם אין דעתו נוחה בדבריהם היה לו להביא דבריהם ולדחותם:

ובמה שמתבאר מדברי הרבנים הנ"ל דאין מועיל ביטול אחר זמן איסורו עיין לקמן באות י"ז [בד"ה וכתב עוד הגאון] מה שהבאתי בזה בשם הגאון קצות החשן: יו"ד) בערב פסח אחר חצות עד הלילה אם עובר בבל יראה או דוקא בעשה דתשביתו ואי קנסוהו רבנן משום עשה דתשביתו ארשום פה בס"ד הספרים אשר ראיתי שמדברים בזה עיין להרבנים חק יעקב וערך השלחן בריש סי' תמ"ג חיי אדם בהלכות פסח בקונטריס נשמת אדם סי' א' שאגת אריה סי' ע"ט שואל ומשיב מהדורא ג' ח"א סי' ק"א מקיר חיים בסי' תל"ה בחידושים נודע ביהודה בתניינא סי' ס"ג נאות דשא ריש סי' ט"ל והרב פרי מגדים דבר בקדשו בכמה מקומות עיין באשל אברהם ריש סי' תמ"ג ובסי' תמ"ח אות ב' ואות ג' ובסי' תל"ה [בד"ה תשובה] ובמשבצות סוף סי' תמ"ח אות ג' וסי' ת"מ [בד"ה ונוראות] ובפתיחה הכוללת להלכות פסח בחלק הראשון פרק א' אות ו' ואות ז ועיין בתפארת

ישראל פירוש המשניות בפרק קמא דפסחים משנה א' ושם בהלכתא גבירתא במשנה ד':
והנה באשל אברהם סי' תמ"ח הנ"ל כתב דבתשובת פני יהושע סי' י"ב וי"ד נשאל במי שלא מכר החמץ ונזכר אחר שש שעות וציוה לו שישליך החמץ להפקר ברשות הרבים בפני נכרים אוהביו ומסתמא הם יקחוהו ויחזירוהו לו אחר הפסח והצריך עיון שנראה מדבריו דכל שאינו עובר בבל יראה לא קנסוהו לאסרו אחר הפסח ומכמה פוסקים נראה דגם משום עשה קנסינן עי"ש ולא גילה לנו מי ומי הפוסקים שסוברים דמשום עשה לחוד קנסינן ושם באות ג' תפס כן דאף משום עשה קנסו וכן בריש סי' תמ"ג כתב דגר שמת ערב פסח אחר חצות דנכסיו הן הפקר אסור אחר הפסח משום שעבר הגר בעשה דתשביתו וכן כתב בפתיחה הכוללת באות ז' הנז"ל עי"ש ואני ההדיוט כתבתי מאז לצדד בדעת הרב פני יהושע במה שהביא בשמו הרב שערי תשובה בסי' תמ"ח שסובר דבערב פסח עד הלילה עובר בבל יראה עיין לקמן בריש סי' ח' [אות א' ד"ה והנה אם היתה וכו' ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' ק"ו] וכתבתי כן קודם שראיתי דברי הרב פרמ"ג שמייחס אליו שסובר דמשום עשה לא קנסו רבנן וכן דעת הרב חיי אדם בנשמת אדם שם [בד"ה ואמנם] דלא קנסו משום עשה והרב קהל יהודה בסי' צ"ט ס"ה ד' י"ט ע"א [בד"ה ומ"מ] הביא דהרשב"א בפרק הניזקין כתב בשם התוס' דבאיסור עשה לא גזרו שוגג אטו מזיד ואין בידי חידושי ואין בידי חידושי הרשב"א לגטין ומדברים אלו משמע דבמזיד מיהא קנסו אף משום איסור עשה ולפי מה שכתב רבין חסידא בארעא דרבנן אות תקנ"א קנס דקנסו רבנן למאן דעביד איסורא לאו דוקא דעביד איסורא דאורייתא אלא אף דעביד איסורא דרבנן קונסין כדאמרינן בשלהי פרק האשה שלום וקימא לן הלכה כרבי עקיבא מחברו עכ"ל.
מסתברא דאיסור עשה של תורה לא גרע מאיסור דרבנן וקונסין אלא דמה שנראה מדבריו שכותב כן בכולל כל איסורין דרבנן שקונסים עליהם נראה דלא יתכן לומר כן והרי במאי דקמן [חמץ שעבר עליו הפסח] כתבו הפוסקים בכמה ענייניים להתיר משום שלא עבר איסור דאורייתא ועל כל פנים נראה דלא נפלאת לומר דמשום עשה קונסין אלא שיש לדחות דאפשר דלא כתב הרשב"א בשם התוס' דקונסין משום עשה אלא היכא שעבר בקום עשה אלא שמה שעבר עליו אינו לאו אלא לאו הבא מכלל עשה שהוא איסור עשה וכיון שעבר בקום עשה קונסין אותו אבל עשה דתשביתו שעובר עליו בשב ואל תעשה יתכן לומר כדעת הרבנים הנז"ל דאין קונסין עליו וכן דעת הגאון שאגת אריה בריש סי' ע"ט דדוקא משום לאו דבל יראה קנסו ולא משום עשה דהשבתה דהוא קיל לגבי לאו: גם הרב ראשית ביכורים בסי' ה' [בד"ה והנה מה שיש] הביא מה שחדש הרב נודע ביהודה

בתניינא סי' ס"ג דמשש שעות ולמעלה עד הלילה אף שאין הישראל יכול למוכרו מכל מקום הנכרי יכול לזכות בו במשיכה לרשותו כזוכה מן ההפקר וכו' ואז אין הישראל עובר בפסח בבל יראה וכו' וסיים ואם כן למאי דקיימא לן דעד הלילה ליכא בל יראה אלא עשה דתשביתו ובעשה לא מצינו שקנסו חכמים לאסור בהנאה אחר הפסח וכן הוא בשאגת אריה סי' ע"ט ואף שפשוט שאם בא לשאול בערב פסח אחר חצות מורין לו לבערו משום עשה דתשביתו מכל מקום אם לא שאל ועבר הפסח אין מורין לו לבערו וכו' והביא שיש מן האחרונים שחולקים בכל זה וגם הזכיר דברי הפרמ"ג עי"ש בגוף דב"ק והרב בית שלמה בסי' ס"ד כתב הסכימו הנודע ביהודה ושאגת אריה וכמה גדולים כל שלא עבר על בל יראה לא קניס ר' שמעון ומותר אחר הפסח:

ובספר יד יוסף להרב מוהר"י דייטש בסי' ל"ב [בד"ה ונזכרתי] כתב שבתשובת רבו בספרו הנכבד ספר יהושע בפסקים סי' ט"ז חדש היתר דאף שלא נמכר החמץ מכל מקום כיון שבא ערב פסח אחר שש נאסר בהנאה ואינו עובר בבל יראה עד הלילה ודבר הנאסר בהנאה הוי הפקר ואם כן קנה הנכרי אחר שש מן ההפקר ותו לא קנסינן לאסרו אחר הפסח וכתב על דבריו ואני חוכך בהיתר זה יען ראיתי בתשובת ב"א חאו"ח סי' ל"ד העתיק דברי רבינו בעל פ"י בתשובתו שכתב בזה"ל וגם מצד שהעכום"ז זכה מן ההפקר ומיקרי חמצו של עכום"ז לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה דאפשר תכף אחר שש חל האיסור ועשאן הכתוב כאילו הם ברשותו נמצא דמיקרי חמצו של ישראל וחייב לשורפו ומאן יימר דזכיית העכום"ז יפקיע האיסור שבו מקנס חכמים הואיל ועבר עליו עכ"ל הפ"י ולמדנו מדבריו דב"י שייך גם בע"פ ואם כן כבר חל עליו קנס חכמים וזה מתנגד לדעת הנו"ב קמא סי' כ' שהחליט בפשיטות דקנס חכמים לא חל רק במיפק יומי דפסחא עכ"ל הנה מה שכתב דלמדנו מדברי הפנ"י דבל יראה שייך גם בערב פסח נראה שאין כונתו לומר שגם בערב פסח עובר בבל יראה אלא כונתו לומר דאינו מועיל מה שבערב פסח אין בו בל יראה כי אם עשה ומשום עשה לא קנסו שהרי כשנכנס פסח חל עליו איסור בל יראה ואין זכיית הנכרי מפקיע האיסור כן נראה לדחוק בכונתו כדי שלא יהיו דבריו היפך ממה שכתב הרב פרי מגדים בשמו שנראה שסובר דבערב פסח אינו עובר בבל יראה וצריך לומר עוד דמה שכתב בשמו הרב פרמ"ג הוא שכן כתב בתחלה אבל בסוף דבריו לא סמך על זה להתיר משום דאף שבאמת דעתו דמשום עשה לא גזרו מכל מקום אינו ברור לומר דאינו עובר כלל בבל יראה דיש לומר דזכיית הנכרי אינו מפקיע האיסור ועבר על בל יראה בימי הפסח ולכן חל עליו קנס חכמים לאסרו בהנאה:

והרב נאות דשא בסי' ט"ל במי שהפקיד אצל חברו חמץ ובערב פסח שכח ונאנס ולא מכרו לנכרי אלא שחברו מכר חמץ שלו שהיה בחדר שהיה החמץ של המפקיד ומכר גם החדר להנכרי וכתב לצדד היתר דאף אם נזכר בתוך הפסח אין צריך לבערו לפי מה שכתב הפני יהושע ועוד הרבה מגדולי האחרונים דכל שלא עבר על בל יראה לא קניס ר' שמעון אף דעבר בעשה דתשביתו אם כן אחר שש שנאסר בהנאה מדאורייתא הרי הוא הפקר וכיון שהוא בחדר של הנכרי זכה בו הנכרי מדין חצר וכשהגיע פסח שהוא זמן בל יראה הרי אינו של הישראל ולא עבר על בל יראה ולא נאסר אחר הפסח [לפום ריהטא לא זכיתי להבין לפי המצאה זו למה הוצרך לדברי הגדולים שאמרודלא קניס ר' שמעון משום עשה דאף אם נאמר דגם על עשה דתשביתו קנסינן ליה מכל מקום הרי זה לא עבר אף על עשה דתשביתו שהרי בזמן שראוי לחול העשה בו בפרק נאסר לו בהנאה ואיסור ההנאה וזכיית הנכרי מההפקר באים כאחד] ושוב דחה צד היתר זה מכמה טעמים הן מצד דאינו ברור דמהני חצר לנכרי וכו' והן מצד שיש לומר דאינו מועיל זכיית הנכרי מההפקר להפקיע איסור בל יראה וכו' והאריך עוד עי"ש דב"ק הרי מעיד בגדלו שהרבה מגדולי האחרונים סוברים דמשום עשה דתשביתו לא קנסו לאוסרו אחר הפסח בהנאה גם מדברי מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' לק"ט ד' ד"ן ע"ג מתבאר שסובר דאף שעובר בעשה דתשביתו כל שאינו עובר בבל יראה, אינו אסור אחר הפסח וכן כתב בשו"ת אבן יקרה להגאון אבד"ק טשערנוויץ יצ"ו בסי' כ"א בריש התשובה דכיון שלא עבר אלא בעשה דתשביתו אינו אסור אחר הפסח וכמו שכתב השאגת אריה בסי' ע"ט דמשום עשה דתשביתו לא קניס ר' שמעון וכן נראה מדברי הנודע ביהודה סי' כ' [לפי הנראה לא ראה תשובת הגאון נודע ביהודה שבתניינא סי' ס"ג דהמעיין שם ישר יחזה דהרי הוא כמבוא"ר שכן דעתו דלדידן דאיסור החמץ אחר הפסח הוא משום קנס אם אינו עובר אלא בעשה דתשביתו לא קנסוהו רבנן] וסיים שאף שבפרי מגדים ריש סי' תמ"ג סובר שגם משום עשה דתשביתו קנסו מכל מקום כיון שדעת השאגת אריה ונודע ביהודה אינה כן הוי על כל פנים ספק דרבנן ולקולא [עי"ש בד"ה תבנא]:

ובדעת רש"י בעיקר דין זה כתב הרב חק יעקב בריש סי' תמ"ג דמבואר להדיא שסובר דגם בערב פסח משש שעות ולמעלה עובר בבל יראה שכן כתב בבבא קמא ד' כ"ט ע"ב בד"ה משש שעות ולמעלה לעבור עליו בבל יראה וכן הכריח הג"מ יצחק אייזיק חבר בהגהותיו שבש"ס דפוס רא"ם במסכת פסחים ממה שפירש רש"י שם בדף יו"ד ע"ב דלאחר המועד דתנן במתניתין [יבדוק לאחר המועד] היינו משש שעות ולמעלה והתוס' שם בד"ה ואם לא בדק פירשו דלאחר המועד היינו אחר הפסח וכתבו דמה שלא פירש כן

רש"י הוא משום שסובר דהבדיקה היא כדי שלא לעבור בבל יראה כמו שכתב במשנה דריש פסחים וכיון דאחר הפסח אינו עובר בבל יראה לכן הוצרך לפרש לאחר המועד משש שעות ולמעלה [עיין בציון לנפש חיה בפסחים שם ובנודע ביהודה תניינא סי' ע"ה] והצ"ע דמדבריו בפירוש המשנה בפרק תמיד נשחט ד' ס"ג ע"א ובמועד שלא לשמו חייב נראה בהיפך דאינו עובר בבל יראה עד הלילה ולי הדל לולא דברי רש"י שבמס' קמא הנ"ל היה אפשר להשוות דברי רש"י שבפסחים דאף שפירש דלאחר המועד היינו אחר שש שעות אינו מוכרח שסובר שתכף אחר שש עובר בבל יראה דיש לומר דחייב לבדוק אז כדי שלא יעבור בבל יראה בליל פסח דרק לפרש לאחר המועד אחר הפסח לא יתכן לפי דעתו לפי שאחר הפסח אין באפשרות לעבור עוד בבל יראה ובאמת שאחרי כתבי נתתי לבי לעיין בדברי המפרשים וראיתי שהגאון מוהרש"א על דברי רש"י הללו כתב מפורש בדעת רש"י דאינו עובר בבל יראה משש שעות עד הלילה עי"ש והוא חידוש שנעלמו דבריו מעיני הרב הנ"ל [ועיין בנודע ביהודה תניינא סי' ץ'] ומה שכתב רש"י בדף ו' סוף ע"ב בהא דאמרינן דטעמא דצריך הבודק לבטל שמא ימצא גלוסקה וכו' וחס עליה לשרפה ומשהה אפילו רגע ועובר בבל יראה ופריך וכי משכח לה ליבטלה ומשני דילמא משכח בתר איסורא ולא מצי מבטל דמשמע דמתחלת זמן איסור דהיינו תחלת שבע עובר בבל יראה כבר כתב הרב בן המחבר שער אפרים בסי' ד' דהכי קאמר וחס עליה לשרפה עד שתחשך ומשהה לה אפילו רגע וכו' והביא דבריו הרב לשון לימודים בסי' קס"ח ד' פ"ד [בד"ה וראיתי] והוא תירץ דסוגיא זו היא אליבא דרב ורב פוסק כר' יהודה בלפני זמנו דעובר בבל יראה וכו' עי"ש מה שפלפל בדברי רש"י במנחות פרק ר' ישמעאל ד' ס"ז ע"ב לפי דברי מוהרש"א בפירוש דברי רש"י דפסחים הנ"ל ואין בידי ס' שער אפרים לראות אם הזכירו שהרב מגדל עוז על דברי הרמב"ם בפרק ג' דין ח' הבין מפירוש רש"י בסוגיא דדף ו' הנ"ל [הבודק צריך לבטל] שסובר דמשש שעות ולמעלה עובר בבל יראה ועי"ש להרב מוהר"ן טריביטש בקובץ על יד שאחר שציין דברי המג"ע הנ"ל כתב דמדברי רש"י בפסחים ד' ד' נראה דעובר בבל יראה משש שעות אך ממה שכתב בפירוש המשנה בד' ס"ג נראה דאינו עובר בבל יראה בערב פסח וכמו שכתב התוספת יום טוב ולפי הנראה כונתו לדברי רש"י שם בד"ה בין לר' מאיר בין לר' יהודה דאיפליגו בהרחקה דעבוד רבנן חמץ אינו אסור מן התורה בבל יראה ובאכילה אלא משש שעות משעברו שש שעות כדיליף לקמן מאך חלק ומלא תשחט על חמץ עכ"ל דמוכח דמשש שעות עובר בבל יראה ולפי דברי הרב לשון למודים הנ"ל אפשר לדחוק דמשום דשאלת הש"ס היא לר' מאיר ולרבי יהודה לכן נקט רש"י בל יראה דמשמע ליה

דגם ר' מאיר סובר בזה כר' יהודה דלפני זמנו בלאו או דאף אם ר' מאיר סובר כר' שמעון דלית ליה לאו בלפני זמנו מכל מקום נקיט רש"י תרי מילי בל יראה אליבא דר' יהודה ואיסור אכילה גם לר' מאיר כן נוכל לדחוק שלא יהיו דברי רש"י סותרים למה שנראה מדבריו בדף ס"ג [אחר זמן רב ראיתי מה שכתב הגאון נודע ביהודה בתניינא סי' ץ' בזה עי"ש]:

אמנם מכל מקום דברי רש"י מוקשים דסתר דידיה אדידיה ממה שכתב בבבא קמא ד' כ"ט הנ"ל והרבנים הנ"ל לפי הנראה לא ראו דברי רש"י הללו גם בנדרים ד' פ"ו ע"ב במאי דאמר רבא חמץ מפקיע מידי שיעבוד כתב רש"י דמשהגיע שש שעות עובר הישראל בבל יראה ובל ימצא עי"ש אלא דמזה אין כל כך קושיא באשר נודע דיש מבוכה גדולה אם פירוש מס' נדרים הוא לרש"י כמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים בסי' ח' אות ד' ומקרוב השגתי ס' יד יהודה [להגאבד"ק ראדחוב] על מס' פסחים וראיתי שם אמתניתין בדף ל' נכרי שהלוה על חמצו וכו' [בדף ס"ו ע"ד בד"ה והנה] שכתב שבדברי רש"י בנדרים הנ"ל מפורש דגם בערב פסח עובר בבל יראה שלא כדעת המ"מ שהביא המג"א בריש סי' תמ"ג וכו' ועוד כתב דמוכח מדברי רש"י הנ"ל שסובר שרבא פוסק בלפני זמנו כר' יהודה דעובר בבל יראה וכו' עי"ש ולפי הנראה בזה יש לדחות דאין הכרח מדברי רש"י דנדרים היפך ממה שכתב הרב מג"א לדידן דפסקינן כר' שמעון גם בלפני זמנו על דרך שכתב הרב לשון לימודים והרב תפארת ישראל [פירוש המשניות] בריש מס' פסחים באות ב' כתב דאין להכריח ממה שכתב רש"י בפסחים ד' ו' סוף ע"ב בד"ה דאמר ר' אלעזר וכו' להתחייב עליהן ובדף ז' ריש ע"א בד"ה כיון וכו' עבר עליה שסובר דעובר בבל יראה משש שעות ולמעלה [כמו שחשב הרב בנו שם להוכיח כן] דיש לומר דלענין עשה דתשביתו כתב רש"י דחייב ועבר עי"ש ולי ההדיוט מה שכתב בכונת דברי רש"י שבדף ז' דעובר דקאמר הוא בעשה הנה נכון אך מה שפירש דלהתחייב עליהן היינו משום עשה דתשביתו איני מבין איזה חיוב שייך בביטול עשה דתשביתו דעל בל יראה יתכן ללקות אם עושה מעשה אבל אם אין בו לאו כי אם עשה אין שייך בזה שום חיוב ואולי כונתו שחייב מכת מרדות על שעובר באיסור עשה והוא דוחק וראיתי בס' ימי שלמה בדף כ"ג ע"ג והלאה שהאריכו הרבנים המחבר והמגיה יצ"ו בענין זה ולא יכלתי להתבשם בדב"ק לך נא ראה והרב ערוך השולחן בריש סי' תמ"ג עמד גם כן בסתירת דברי רש"י בפסחים ובבא קמא והאריך ליישב והביא דברי הירושלמי בפרק קמא הלכה ד' ר' יהודה אית ליה עשה ולא תעשה על ביעורו ובפרק חמישי נמי בהלכה ב' אמר ר"י מאי טעמא דר' שמעון כתוב אחד אומר לא תשחט על חמץ דם זבחי וכתוב אחד אומר

לא תזבח על חמץ דם זבחי אחד הפסח בארבעה עשר אחד שאר כל הזבחים בחולו של מועד ומה ראית לרבותן בחולו של מועד ולהוציאן מן הארבעה עשר מרבה אני אותן בחולו של מועד שהוא בל יראה ובל ימצא ומוציא מארבעה עשר שאינו בל יראה ובל ימצא ואתיא כר' מאיר דאמר משש שעות ולמעלה מדבריהם משמע דלר' יהודה דאסור באכילה מן התורה איכא נמי בל יראה וזה היפך דעת הראב"ד שסובר דאין בל יראה בערב פסח וכן דעת הרמב"ם לפי מה שכתבו הרב המגיד בפרק שלישי והרדב"ז בסי' קמ"ד והאריך ליישב לכלהשיטות וכתב שגם הרב מגילת ספר לאוין ע"ו האריך בזה ועוד הקשה דאם איתא דאין בערב פסח אלא עשה אם כן נשים תהיו פטורות מעשה זו דהוי הזמן גרמא והביא מה שכתב ליישב הרב שאגת אריה דמשום דבתוך הפסח חייבות בעשה זו משום דיש גם לאו וכיון שמתחיל העשה משש שעות עד אחר הפסח אין סברא לחייבן במקצת ולפטרן במקצת ולא נחה דעתו בזה משום דקשה מתוספת עינוי יום הכיפורים וכו' אלו תורף דב"ק:

גם אשו"ר בספר חדש [הוא אצלי] מנחת חינוך לגאון גדול אבד"ק טרניפאל בפרשת בא על דברי רבינו החינוך במצוה י"א [לא ימצא חמץ] כתב שנראה מדברי רבינו החינוך שם ולקמן במצוה כ' [לא יראה חמץ] דאינו עובר בבל יראה ובל ימצא רק כשבעת ימי הפסח אבל בערב פסח מחצות אינו עובר וכן כתב הראב"ד והרב המגיד כתב שגם דעת הרמב"ם כן דבהקדמה למנין המצות כתב הרמב"ם להשבית חמץ בארבעה עשר לא יראה חמץ כל שבעה וכו' ונודע ביהודה כתב דעוברים בבל יראה משש ולמעלה וכו' וחק יעקב הביא דעת רש"י גם כן שעובר בערב פסח בבל יראה ובל ימצא וכבר כתבתי שנראה דעת רבינו המחבר שבמצוה ט' גבי מצות עשה דתשביתו כתב דאם הניח חמץ עובר בלאו [כונתו ששם במצוה ט' סק"ד הוקשה לו על מה שכתב רבינו החינוך ואם יש חמץ במשכנותיו עובר גם כן על שאור לא ימצא אבל אין לוקין על לאו זה דלמה הביא דבר זה כאן דאיירי בארבעה עשר ובארבעה עשר הרי אינו עובר בבל יראה ואפשר דעתו כרש"י דמחצות עובר בבל יראה ועיין נודע ביהודה דעתו דגם הרמב"ם סובר כן וכו'] והאחרונים האריכו בזה וכו' שוב ראיתי בירושלמי פרק ב' הלכה ד' מבואר להדיא דלמאן דאמר דעובר באכילה ממש הוא הדין בבל יראה יעו"ש בקרבן העדה וצריך אריכות גדול ומוכרח אני לקצר עכ"ל:

וראיתי בספר חדש ממש בית מנוחה לגאון בדורנו יצ"ו בשלישי מהלכות חמץ בס"ק ה' שכתב ליישב מה שמקשים על הרמב"ם שכתב בראשון מהלכות חמץ דהקונה חמץ בפסח היה לוקה בזמן הבית דאמאי לוקה הרי לאו הניתק לעשה הוא וניחא ליה על פי

דברי הרב המגיד הללו והיה בהניח דהא דניתק לעשה אין לוקין עליו היינו דוקא אם הלאו והעשה באים בזמן אחד אז הוי לאו הניתק לעשה דהעשה נאמרה רק לנתק הלאו שלא ללקות עליו אבל הכא דהעשה קודם בזמן ללאו דהעשה מתחיל מחצות ארבעה עשר והלאו בליל חמשה עשר אין לומר דהעשה בא לנתק הלאו ולא נצטוינו להשבית מחצות ארבעה עשר בעת דאכתי ליכא לאו לכן היו לוקין עכ"ל ודבריו נכונים אמנם תמיה שלא זכר כלל שיטת הגאון נודע ביהודה שהרבה להשיב [במהדורא קמא סי' כ'] על דברי הרב המגיד והוכיח שדעת הרמב"ם כמו שהבין הראב"ד בדעתו שסובר שבערב פסח עובר בבל יראה ועוד היה לו להעיר שאין ישוב זה מספיק ליישב דברי הרב החינוך שהרי נראית שיטת רבינו החינוך במצוה י"ט כמו שכתב הגאון מנחת חינוך הנז"ל שעובר בערב פסח בבל יראה וסיים שם [בחינוך] אבל אין לוקין על לאו זה אם לא עשה בו מעשה שלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו הרי שאם עשה מעשה לוקין עליו וכיון שסובר בו בפרק שעובר בבל יראה גם בערב פסח הרי שאם עשה מעשה לוקין עליו וכיון שסובר בו בפרק שעובר בבל ראה גם בערב פסח הרי אם כן העשה והלאו באים כאחד והוי שפיר ניתק לעשה ואמאי לקי בעשה מעשה ועוד יש לפקפק בעיקר דבריו לפי מה שהבאתי לקמן [בד"ה ודע] בשם הצל"ח דעשה דתשביתו אינו עובר בערב פסח עד הלילה ואף שאינו מוסכם כן היה לו להרב יצ"ו להעיר בזה וגם לא ראה דברי הגאון נודע ביהודה בתניינא סוף סי' ץ' בשם המפרשים שכתבו לישב מה שכתב הרמב"ם שהיו לוקין על חמץ בפסח כשעשה מעשה משום דהוי לאו שקדמו עשה וכתב על זה ולפי מה שביארתי דעובר על בל יראה בערב פסח אם כן אין העשה נוהג קודם ללאו והוי שפיר לאו הניתק לעשה ויישב בזה דברי רש"י עי"ש הנך רואה שהגאון הנ"ל יצ"ו כוונה דעתו לדעת המפורשים בישוב הקושיא דניתק לעשה:

ובספר דבר מצוה להרה"ג מאמדור מוהר"ר ברוך עין יצ"ו [שהשגתיו עתה שילהי שנת תרנ"ו] ראיתי במצות לא תעשה סי' ר"א ד' ל"ו סוף ע"ב שכתב וז"ל בספר החינוך פרשת בא סימן ט' כתב והעובר ולא השבית חמץ [בערב פסח אחר חצות] בטל עשה דתשביתו ואם יש חמץ ברשותו עבר גם כן על מצות לא תעשה שנאמר לא ימצא עכ"ל וכתב עליו בספר סדר המצות הלכות חמץ סי' ק"ט הוא שלא בדקדוק שלאו לא ימצא לא נאמר על ערב פסח וכן יתפרשו דברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה ע"ש במגיד משנה עכ"ל ובמ"כ הוא לא דק והחינוך דק הטיב וכן כתב רש"י בפסחים דף ד' להדיא דאף בערב פסח עובר על לא יראה ולא ימצא ועמ"ש בסמ"ק סוף סי' צ"ד שכתב כהסמ"ק ע"ש הטיב ועמ"ש במגדול עוז ועיין מה שכתב בתשובת נודע ביהודה חלק א"ח במהדורא

קמא סימן ך' ובמהדורא תניינא שם סימן ע"ה וצדי"ק [וממ"ש ברמב"ם דפוס בערלין בחידושי קובץ מהרב הר"ן טריביטש הקדימו נודע ביהודה במהדורא תניינא סימן צדיק ע"ש עכ"ל יצ"ו]: ואני הדל אומר דהנה אמת לא נפלאת סברת הרב החינוך שבמצוה ט' שגם בערב פסח עובר בלא תעשה דבל יראה דאף לשיטת רש"י אינה מבוררת כל כך בזה שנראה שדבריו סותרים ממקום למקום וכמו שעמדו בזה הרבנים שהזכרתי באות זו מכל מקום הרב מגדל עוז מעיד בגדלו שכן דעת רבינו תם ורוב המפרשים והגאון נודע ביהודה מכריח שכן דעת הרמב"ם ואם כן אינו רחוק אם יסבור כן הרב החינוך מכל מקום מה שכתב הרב בס' סדר המצות נראה דהצדק אתו ורואה אני שבספר דבר מצוה נשמטו איזה תיבות בהעתקתו דברי הסדר המצות כי בגוף הספר כתוב בלשון זה הוא שלא בדקדוק שלאו לא ימצא לא נאמר על ערב פסח והלאו בימי הפסח הנה הוא הביא שם בסימנים שאחר כך בזיי"ן ימי הפסח וכן יתפרשו דברי הרמב"ם וכו' עכ"ל וכונתו שממה שכתב רבינו החינוך בסי' י"א וסי' כ' מתבאר יפה שסובר שאינו עובר בבל יראה אלא בימי הפסח [וכמו שכתבתי למעלה בשם הגאון מנחת חינוך עיין בד"ה גם אשו"ר]. ואי הכי אית לן למימר סמי חדא מקמי תרתי ודבריו שבמצוה ט' הם שלא בדקדוק כן נראה לי כוונת הרב סדר המצות: ודע דהגאון ציון לנפש חיה על דברי התוספות פסחים ד' ו' ד"ה משש שעות כתב דאינו עובר בעשה דתשביתו בערב פסח עד שתחשך כמו בעשה דביום השמיני ימול דאף דזריזין מקדימין אם לא מל אלא ברגע קודם חשיכה לא עבר העשה וכו' והגאון שואל ומשיב ח"ג סי' ר"ט כתב בשם הרב השואל שתמה עליו דאינו דומה למילה וכו' ושכן כתב הרב מגן אברהם בסי' תמ"ד ס"ק י"א והרב המחבר כתב לו שיפה כתב ושגם בנודע ביהודה מהדורא קמא בסי' כ"א כתב כן שעובר מחצות ונראה מסיגנון דבריו שתשובת הנודע ביהודה לא היתה למראה עיני הרב השואל: אמנם אחר זמן רב השגתי ספר היקר שו"ת בית יצחק [חלק א"ח] לידידי הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו [מר ניהו הרב השואל שבשו"ת שואל ומשיב הנ"ל] ובריש סי' ט"ן הביא דברי הצל"ח הנ"ל וכתב על דבריו דאינו דומה לעשה דמילה דהתם כתיב וביום השמיני ימול דמשמע דכל היום זמנו מה שאין כן בעשה דתשביתו כיון דכתב רחמנא אך [ביום הראשון] לחלק מצותו היא בשש וכיון דקפיד רחמנא אשעות כשיעבור שעה אחת ולא השבית הוי כמו מילה אחר שמנה ועיין ברא"ש גבי משעה שאסור באכילה ובפרק מי שהיה נשוי דבמקום שכותבין שעות אחר שעה זמנו הוא ובמקום שכותבים יום זמנו בסוף היום וכן בחמץ כתבה תורה שעה ו' וכן זמנו ובסי' תמ"ד סעיף ו' גבי ההולך בארבעה עשר לדבר מצוה אם יכול לחזור לביתו ולבער יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו

כתב מגן אברהם בס"ק י"א דמשמע דאם הוא משעה ו' ולמעלה דאין בידו לבטלו יחזור משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דתשביתו חמור טפי דבכל רגע עובר מה שאין כן במילה וכוונתו דאף דגם במילה בכל רגע עובר היינו כשיעבור יום שמיני אחר כך בכל רגע עובר אבל בשמיני עצמו אינו עובר רק דזריזין מקדימין מה שאין כן בתשביתו כיון דהתורה כתבה אך לחלק כשיעבור הזמנבכל רגע עובר ושוב ראה שבנודע ביהודה סי' כ"א כתב בעצמו דעובר בעשה דתשביתו בכל רגע:

גם אשו"ר בספר יקר פרי יצחק לידידי הגאון יצחק בלאזער יצ"ו [שהיה אבד"ק פעטרבורג] בסי' י"ז [בד"ה נחזור לענין] שכתב בשם האחרונים במצות עשה דתשביתו שעובר בכל רגע על עשה זו וכן כתב המגן אברהם סי' תמ"ד דכל שעה עובר עליה וכן כתב בפשיטות בנודע ביהודה חלי' ראשון סי' כ"א דכל רגע שמשהה ואינו מבערו עובר בעשה דתשביתו וכן נראה מדברי הר"ש בפירוש אלקי הרוחות שתמה על הריב"א שהיה משהה פרוסה אחת לשרפה עד תחלת שבע דפליאה בעיניו איך היה סומך על השעות לעמוד בסוף תשביתו מתחלת שבע וכן הוא במרדכי וכן מבואר בהדיא בדברי הרז"ה בעל המאור בפרק קמא דפסחים ושוב עמד לבאר מנא הא מילתא דאמור רבנן דעבר בעשה זו תכף אחר חצות היום ועובר בכל רגע והביא מה שכתב בצל"ח בפרק קמא דפסחים ד' ו' הנ"ל דאינו עובר על עשה זו עד שתחשך דומיא דעשה דמילה דאף דזריזין מקדימין אינו עובר בעשה עד שיעבור כל יום השמיני ואף שלא כתבו כן הפוסקים הנ"ל אלא לענין שמחוייב לבער מיד בחצות מכל מקום צריך להבין הרי בכל המצות שזמנן קבוע כמילה לולב שופר יש להן משך כל הזמן אלא דזריזין מקדימין וכן מצות שאין זמנן קבוע כשריפת קדשים וכדומה אינו עובר בכל רגע על ביטול המצות עשה רק דזריזין מקדימין ועיין בחידושי הרמב"ן לשבת ד' כ"ה ועל כל פנים לא מצינו בשאר מצות עשה שתהיה חלה עליו מיד ממש ויעבור בכל רגע ומנא לן דבחמץ חייב להשבית מיד בחצות ועובר בכל רגע ונראה על פי המבואר בפסחים ד' ה' רבא אמר לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים ואימא כל חד וחד כי שחיט זמן שחיטה אמר רחמנא וכתבו רש"י ותוספות דסברא הוא דבזמן שחיטה הזהיר על השבתה ולפי זה נראה דמכיון דמהאי קרא ילפינן דתשביתו הוא בחצות משום דהסברא היא דבזמן שחיטה הזהיר על השבתה ממילא אמרינן דהעשה חל עליו מיד משום שחיטת הפסח שיוכל לשחוט מיד דלכך הזהיר על השבתה בזמן שחיטה כנ"ל ועיין בשואל ומשיב ח"א סי' ר"ט שכתב בטעם הדבר משום דהכתוב תלה בשעות אבל אינו מובן כל כך:

אמנם כתב שם לחלק בזה בין ערב פסח אחר חצות דאז עובר אעשה דתשביתו בכל רגע שיעבור ובין כל ימי הפסח שאינו עובר בכל רגע כי אם כשיעבור הפסח והיה טעמו על פי מה שביאר שם דהא דנקיטינן דבכל ימי הפסח איכא עשה דהשבתה לאו דילפינן מתשביתו שאור מבתיכם דהתם הא כתיב ביום הראשון דהיינו ערב פסח אלא ילפינן מגזרה שוה דשאור שאור כמבואר בפסחים ד' ה' דבכלל הגזרה שוה נתקבל גם כן הך שאור דביום הראשון תשביתו וילפינן בגזרה שוה מבל יראה דעשה דתשביתו דעשה דתשביתו נוהג גם בפסח וכן כתבו הגאונים נודע ביהודה ושאגת אריה ולפי זה נראה דכל הראשונים שכתבו שעובר בכל רגע בעשה היינו בעשה דאך ביום הראשון תשביתו שנוהג כל ערב פסח עד הלילה וחל חובתו מיד בחצות אבל בעשה דהשבתה בכל ימי הפסח דנלמד בגזרה שוה כנ"ל אינו עובר בכל רגע על עשה זו דזמנה הוא כל ימי הפסח ובתוך ימי הפסח אין להאי עשה קביעות זמן עד שיעבור הפסח ולא השבית אז ביטל העשה ונשאר מצות עשה:

וכתב הרב השואל בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בסי' קצ"ט דלדעת הסוברים דבערב פסח אינו עובר בבל יראה אם כן בחמץ של נכרי שקבל עליו אחריות נהי דעובר בבל יראה [בפסח] אבל עשה ליתא והמציא על פי זה דבמשהה חמץ זה [של נכרי שקבל עליו אחריות] על מנת לבערו היה לוקה בזמן הבית כיון שאינו ניתק לעשה והגאון המחבר השיבו אם אמנם כן כתבו איזה אחרונים לדינא הדין אמת והדבר מוכרח דאית ביה עשה דתשביתו שהרי בעשה דתשביתו לא כתיב לך ומנא לן דדוקא בשלו אזהר רחמנא וכיון דבשל נכרי שקבל עליו אחריות עובר בבל יראה הכי נמי עובר בעשה דתשביתו וכן כתב הנודע ביהודה קמא בסי' כ' ואף דבספרו צל"ח לפסחים ד' ל' סוף ע"ב בשמעתא דהרהינו לא כתב כן קושטא קאי כמו שכתב בנודע ביהודה ועוד האריך לדחות מה שחדש הרב השואל לענין משהה חמץ זה וגם במה שרצה לחדש לענין מוקצה לחלה שקרא לה שם עי"ש דב"ק והשגתי עתה ספר יקר עמק יהושע להגאון מסלאנים [מח"ס נחלת יהושע ועוד ספרים רבים] שנדפס מקרוב על יד ידידי הרב המזכה את הרבים מוהר"ר יוסף לעוו מוארשא יצ"ו וראיתי בדיני חמץ סי' ה' שעמד לבאר דין זה אם בחמץ שקבל עליו אחריות שעובר עליו בבל יראה אי איתיה נמי בעשה דתשביתו או לא ובתשובתו האריך בפלפול עצום ונפלא כדרכו בקודש והלכה זו העלה דחמץ שקבל עליו אחריות אינו בעשה דתשביתו ולכן אם עושה תקנה כדי שלא יעבור בבל יראה דהיינו אם מוציאו מרשותו או בייחד לו בית לדעת רבינו תם סגי בהכי ושם האריך לפלפל בסברת ר"י

שהביאו התוספות בפסחים ד' כ"ט דהמשהה חמץ ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהיה ועוד האריך בדין לאו הניתק לעשה ופנאי לא היה לי להתבשם בדב"ק לך נא ראה:

יא) בזמן הדבר רחמנא ליצלן שעושים הסגר פה אר"ץ מיום ערב פסח עד כלות ימי הדבר יכולים לטחון ולהכין לאחר הפסח בעבור ההסגר ברחיים של חמץ דלא מיקרי אז מבטל איסור לכתחלה דעכשיו הוא היתר בהיתר ואפי' מאן דפליג מודה בנדון דידן דהוי שעת הדחק כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ו אות ז"ך ולפי הנראה כונתו להתיר להכין קודם הפסח לצורך אחר הפסח [ואולי יש איזה טעות וצריך להיות בזמן הדבר וכו' יכולים לטחון בערב פסח וכו'] וכונתו דאין שייך בזה משום אין מבטלים איסור לכתחלה כיון שעושה בזמן היתר דהיינו קודם הפסח לצורך זמן היתר דהיינו אחר הפסח ועיין להרב פרי חדש סי' תס"ז ס"ח [ד"ה יין לבן] דהרב צמח צדק לית ליה האי סברא ואף בזה חושש משום ביטול איסור לכתחלה ודחה דבריו על פי סברא זו וכן דעת הרב מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ב ס"ה דכיון שמבטל בשעת היתר כדי לאכול בשעת היתר לא הוי מבטל איסור לכתחלה עי"ש ובקונטריס אחרון ועיין להרב דגול מרבבה סי' תמ"ז על דברי המגן אברהם ס"ק מ"ה והרב פרי מגדים במשבצות סי' תמ"ז סק"ה הביא הרבה פוסקים שסוברים כן דברי להשהותו לאחר פסח מותר עי"ש ועיין במה שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת האלף אות ב' [בשדי חמד ח"א] גם בשו"ת עמק הלכה בהלכות פסח סי' קל"ב עמד בדין זה אם מותר לבטל חמץ ברוב כדי להשהותו עד אחר הפסח והביא דעת הרשב"א דחמץ שמו עליו ומיקרי ביטול איסור אף בזמן ההיתר ושהרב מגן אברהם כתב שאין להקל נגד דעת הרשב"א והוא הוכיח מדברי רש"י בפסחים דף ל"ב ובדף ל"ג [ד"ה לא קשיא] שסובר כדעת המגן אברהם דלא אמרינן חמץ שמו עליו ואם כן לדידיה מוחר לבטלו קודם הפסח כדי להשהותו דמכל מקום היתר הוא: יב) חמץ שנתבטל קודם פסח למאן דאית ליה חוזר ונעור אי שרי להשהותו עיין מה שרשמתי בסי' ג' אות ג': יג) כלים שבשלו בהם חמץ בפסח אם מותר להשהותם עיין מה שרשמתי בסי' ז' אות א': יד) במאי דקיימא לן בסי' תמ"ד דארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין את החמץ בליל שלשה עשר כתב מרן הב"י הטעם משום דבליל שבת אי אפשר לטלטל הנר לבדוק והקשה הרב אבני שוהם בד' ס"א ע"ג דאמאי לא אמרינן יבא עשה דבדיקה וידחה לא תעשה דטלטול נר דגם בדרבנן אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה כמו שכתב הרב מגן אברהם בסי' תמ"ו סק"ב בשם הרב של"ה ותירץ דהיינו דווקא היכא דאי אפשר לקיים העשה בלתי העברת הלאו אבל הכא דאפשר לקיים מצות בדיקה בליל י"ג לא דחינן לא תעשה והוא תירץ נכון דהכי נמי אמרינן בש"ס בדוכתי טובא אמר ריש לקיש כל מקום

שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שתיהם מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה ל"ת עוד תירץ דליכא בעידנא דמכי טלטל הנר עבד האיסור ומצוה לא יקיים עד שיתחיל לבדוק עי"ש ותירוץ זההנה נכון למסקנת המפרשים שהביא הרב הנמק"י בפרק ב' דמסכת מציעא אמה שאמרו בש"ס ד' ל"ב האי עשה והאי לא תעשה ועשה וכו' שכל שלא התחיל להתעסק בגוף המצוה בשעת העברת הלאו אף שהוא מתעסק במכשירי המצוה לא חשיב בעידנא עי"ש והכי נמי דכוותא אמנם לדעת הרנב"ר שהביא שם שכל שמתעסק במכשירי המצוה מיקרי בעידנא אין תירוץ זה עולה יפה [וצריך התיישב במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת העי"ן אות ל"ז]: ואני בעוניי כתבתי במקום אחר ליישב קושיא הנ"ל ושני דרכים לפני ויצא הראשון על פי שיטת הסוברים שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת העי"ן אות פ"ו דלא אתי עשה ודחי לא תעשה שיש בו כרת דחמיר למדנו דאין עשה דוחה לא תעשה חמור והכא נמי לא תעשה דטילטול חמור.

דאף דקיימא לן אין שבות במקדש שבות זה איתיה במקדש נמי וכמו שכתב הרמב"ם סוף הלכות בית הבחירה דמאי דתנן ושתי אבוקות של אור בידם היינו בחול ולא בשבת וכתב הרב תוספת יום טוב בפרק קמא דמסכת תמיד דלפי שהוא קרוב לודאי שיטה ויבא לידי איסור תורה גזרו בו במקדש אמור מעתה דמפני זה לא ראו חכמים להתיר טלטול הנר לקיים מצות בדיקה דכל דבריהם סייג וגדר וכאן יבא לעקירת דבר תורה והדרך השני דקיימא לן לא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה והכא נמי גבי טלטול איכא עשה ולא תעשה דרבנן כדמוכח מסוף מסכת ראש השנה ד' ל"ב גבי מתני' דשופר של ר"ה אין מפקחין עליו את הגל וכו' דטעמא משום דהאי עשה והאי ל"ת ועשה וכו' יעי"ש ובמפרשים ואם משום עשה של תורה לא דחינן לא תעשה ועשה דרבנן קל וחומר משום עשה דבדיקה דרבנן וק"ל: ואין להקשות לשיטת הרב של"ה דשרי להוציאו על ידי נכרי דאתי עשה דתשביתו דרבנן ודחי ל"ת דאמירה דהכא נמי נימא דיבדוק בליל ארבעה עשר על ידי שיטלטל העכום"ז הנר דיש לומר דלא ראו חכמים לתקן כן דאין תקנה זו קרובה לבא ליד כל אדם מישראל דאימור לא מיזדמנו נכרים ואי מזדמן להאי לא מזדמן להאי אהכי השוו המדה שיבדקו כל העם בליל שלשה עשר: ואי מהניא בדיקה בליל שלשה עשר [באמצע השבוע] לאור הנר שנחלקו האחרונים וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף בסי' תל"ד שהאחרונים שכתבו דלא מהני נעלם מהם דברי הירושלמי שהביא הרב פרי חדש הנה ראיתי בס' אזן אהרן ד' ל"ד אות ל"א שכתב בשם הרב חקת הפסח דאפשר לפרש פירוש אחר בדברי הירושלמי ומכל מקום בדיעבד שפיר דמי אם נתן בו אל הבדיקה לבדוק יפה אז אפילו מתחלת השנה מהני ומה שאמרו בירושלמי אפי' מר"ח הוא טעות

סופר וצ"ל אפילו מר"ה זהוא ראשי תיבות מראש השנה דומיא דסוכה דאמרינן אם עשאה לשמה מתחלת השנה כשרה והנה לשון הירושלמי הוא כן ויתחיל אור לי"ג אין כיני יבדוק אפילו מר"ח ופירש הרב קרבן העדה וז"ל אין כיני כלומר אם כן הוא עושה שבודק בלילה ואינו מכניס שם חמץ אפי' בודק מר"ח לאור הנר נמי סגי ולפי פירוש זה מבואר בירושלמי דלבדוק בליל שלשה עשר לאור הנר אם אינו מכניס שם חמץ שפיר דמי וכן משמע להו להרבנים הנ"ל בכונת הירושלמי אמנם הרב פני משה כתב ומהדר הש"ס אין כיני יבדוק אפי' מר"ח בתמיה אם כן תקשי נמי יתחיל לבדוק מר"ח אלא לא בעינן כי אם שהיום י"ד ולילה שלפניו יהיו משומרין עכ"ל ונראה שלפירוש זה הוא שנתכוון הרב חקת הפסח לומר דלפירוש זה אין ראיה דמהניא בליל שלשה עשר לאור הנר שהרי יש לומר שהכונה היא דכמו שאי אפשר לומר שיבדוק מר"ח הכי נמי אי אפשר לומר שיבדוק בליל י"ג אלא שמדברי הרב מראה הפנים נראה דאף לפירוש זה אין הכונה דלא מהני אלא שאינו צריך לזה וראיתי בספר עמודי אש בקונטריס עמודי ירושלים שכתב שהרב שדה יהושע פירש הירושלמי וז"ל ומשני שזה רחוק מאד דאם כן תימא שיבדוק מר"ח והוי רחוק טובא עכ"ל מלשון זה נראה דכונת הירושלמי דלא מהני והרב חקת הפסח שכתב דיש לפרש הירושלמי בענין אחר כונתו לפי הנראה לפירושו של הרב שדה יהושע ומי שיש בידו ספר חקת הפסח ישכיל בכונתו: טו) אם נתערב משהו בפסח אם מותר להשהותו לאחר הפסח עיין בדברי מרן הב"י בסי' תס"ז [בד"ה ומ"ש ואם הוא ביו"ט האחרון] שכתב בשם המרדכי וההגהות דאסור וכן נראה מדברי הרא"ם שהביא הטור וכתב דאף שנראה דר"ת סובר דמותר להשהותו היינו משום דלשיטתיה אזיל דסובר דחמץ בטל בס' וכו' עי"ש.

וכן דקדק בש"ע שם סעיף יו"ד ואם נמצאת בשמיני של פסח מותר להשהותה עי"ש והרב מוהריט"ץ בסי' ס"ד כתב על דברי מרן הב"י וז"ל כבוד הרב במקומו מונח דלא אזיל ר"ת לטעמיה וראיה ממה שכתבו התוספות בפרק גיד הנשה ומכל מקום לא היה ר"ת פוסק הלכה לחמץ בפסח וכשהיה מוצא חטה בתרנגולת היה מצריך להשהותה לאחר הפסח משמע דבמה שהיה מניחו לאחר הפסח לא מיקרי עושה מעשה כדבריו ולפי דבריו דר"ת לטעמיה אם כן הרי היה עושה כדבריו דלהחולקים עובר בבל יראה אלא ודאי דלהניחה לאחר הפסח שרי לכולי עלמא משום דבל יראה ליכא אלא בממשו של חמץ שנתערב אפי' יהיה משהו אבל בליעת פליטה ליכא תדע דאם לא כן ביום טוב אחרון אמאי שרי וכי ביו"ט אחרון שרי להניח חמץ בבית ולעבור בב"י אלא ודאי דל"ד יום טוב אחרון ואף דהמרדכי כתב בפירוש וכו' לית דחש וכו' אלו תורף דב"ק ומסיק דתרנגולת

ותבשיל שנמצא בו חטה בפסח מותר מן הדין להשהותה זולת הרוצה להחמיר הואיל ונפיק מפומיה דמרן עי"ש ובהורמנותא דמר דברי מרן הב"י נכונים דכונתו מבוארת דמשום דר"ת סובר להלכה דחמץ גם בפסח בטל בששים נהי דלמעשה לא סמך על דעתו ולא מלאו לבו להתיר באכילה מכל מקום לענין השהיה סמך בכל כחו על שיטתו והתיר להשהותו כיון דכבר נתבטל ואין כאן איסור חמץ כלל אבל לדידן דהלכה רווחת דחמץ בפסח במשהו אסור גם להשהותו ומתבאר מדברי רבני האחרונים דלאו משום שעובר בבל יראה אלא משום חשש תקלה שיבא לאוכלו אסרו להשהותו כמו שכתב הרב ערך השלחן בסי' תס"ז אות י"ב וז"ל ואע"ג דלא קניס ר' שמעון בחמץ על ידי תערובת וכל שכן בטעם גרידא מכל מקום אסור להשהותו דילמא אתי למיכל מיניה ע"כ ומה שלא החמירו גם ביו"ט אחרון כבר ביאר מרן הב"י הטעם דבשאר ימי הפסח דעיקר איסורו הוי דבר תורה מחמירינן טפי עי"ש גם מה שכתב הרב מוהריט"ץ דהטעם משום דבל יראה ליכא אלא בממשו של חמץ שנתערב אפילו יהיה משהו וכו' קשה שהרי שם בד"ה אמנם כתב דאין לומר דעל משהו עובר בבל יראה דהא משהו אינו אלא מדרבנן ואין לומר דעובר בבל יראה מדרבנן דזה לא מצינו בשום מקום עכ"ל הרי שסובר דבמשהו ליכא בל יראה אף מדרבנן ואיך כתב אחר כך דבל יראה ליכא אלא בממשו שנתערב אפילו יהיה משהו וכו' וצ"ע שוב ראיתי להרב נהר שלום בסי' תמ"ב ד' קי"ד ע"ב שעמד על דברי הרב מוהריט"ץ הנ"ל:

והנה הרב חכם צבי בסי' פ"ו האריך מאד להוכיח דבתערובת משהו אין שום בל יראה אפילו מדרבנן אלא דבנמצא בחול המועד נהגו לשורפו משום חשש תקלה ובנמצא ביום שביעי של פסח די בכפית כלי וכו' עי"ש והרב מחצית השקל בסי' תמ"ו סק"ב כתב לדחות ראיותיו ומסיק דדין זה צ"ע והרב שבות יעקב ח"ב סי' י"ז כתב וז"ל בתשו' מוהר"ץ סי' כ"ו פסק בחטה שנמצאת בתרנגולת בתבשיל יכפה עליו כלי עד מוצאי יו"ט ואוכלו רק שורף החטה ובאמת בטוש"ע סי' תס"ז ס"י מבואר דדוקא ביו"ט אחרון יש לנהוג כן מה שאין כן מקודם יש לאסור הכל וכן מבואר בריש סי' תמ"ז בהגהה אף שכתבתי שם צדדים להקל לא מלאני לבי להקל ואין להקל במה שנתפשט המנהג לאסור וכמו שהארכתי בס' חק יעקב סי' תמ"ז סק"ב עכ"ד והובא בקצרה בשערי תשובה סי' תס"ז אות ל"ו ובשו"ת רבינו עקיבא איגר בסי' י"ט עמד בענין זה אי בתערובת משהו בפסח איכא משום ב"י או משום השבתה ודעתו דלא אמרו חומרת משהו אלא לענין אכילה והנאה ולא לענין השהייה אלא דנהגו לאסור השהיה משום חשש תקלה [והמעיין בדב"ק ובמחצית השקל יראה שיש לפקפק על ראיותיו] ובסוף דבריו כתב ובלאו הכי דעת

הח"ץ דלא אמרינן לענין איסור דבל יראה דחמץ משהו עי"ש ובס' רינון יצחק [ביאור על ההגדה] ראיתי בדף האחרון שבספרשהביא דברי הח"ץ ושבו"י הנ"ל וכתב עוד שבשו"ת כנסת יחזקאל פסק לאסור אף דראייתו מדברי הרא"ם פרשת צו ליתא מי הוא אשר חיילים יגבר להרים ראש נגדם עכ"ל:

והרב ערוך השולחן בסי' תס"ז אות י"ב הביא מה שכתבו המרדכי והגהות מיימוניות ומה שכתב מרן הב"י דר"ת אזיל לטעמיה וכו' וכתב דהרשב"ץ בד' ל"א ע"ב סובר דאף ביום טוב ראשון אם הוא דבר המתקיים יניחו עד אחר הפסח דהא משהינן קדרות בפסח משום דלא קניס ר' שמעון אלא כשהוא בעיניה וכן הכלבו בד' קנ"ג כתב סתם דמוכרה לנכרי כיון שאינו חמץ בעין ויכול למכרה לנכרי והביא דברי הרא"ם על הסמ"ג דמסייע להרשב"ץ דמותר לקיים התבשיל אף ביום א' אף לדידן דנקיטינן דחמץ במשהו וכתב שאין דבריו מוכרחים וקשה למחוק הגירסא וכו' ואף ר"ת מודה דאסור לכתחלה להשהותו בפסח דלמא אתי למיכליה והא דלא פירש ואלו עוברין מן העולם כיון דאסור להשהותה בפסח משום דתני סיפא הרי אלו באזהרה ומשמע דהך סיפא לפרש עוברי דרישא אתי וכן אם מניחו אצל נכרי עד אחר הפסח דלא אתי לידי תקלה אפשר דאין צריך לבערו וכן מסיק בשו"ת פנ"י סי' ט"ו וז"ל הראב"ד בספר תמים דעים סי' ט' מוכרו לנכרי או משהה אותו ואוכלו אחר הפסח אלא שחשו לידי תקלה הילכך אסור להשהותו ואם עבר ושהה מותר אלא תורף דב"ק ודברי הפנ"י שרמז הובאו בשערי תשובה סי' תס"ז אות י"ט ובאות ט"ו בד"ה בהגהה הביא תורף דברי הח"צ ושם היה לו לציין דברי שו"ת שבו"י ח"ב סי' י"ז שהביא באות ל"ו עי"ש:

ולפי דברי הגדולים הנ"ל דאף אם אין בתערובת משהו בפסח משום בל יראה מדאורייתא או מדרבנן מכל מקום יש לאסור השהייה בפסח מחשש תקלה נראה ליישב מה שמצאתי בקונטריס להלכות פסח בסי' תס"ו ס"ד בשם הרב גנת ורדים כלל ד סי' יו"ד [עתה אינו מצוי בידי] שהרבה לתמוה על דברי רב המרדכי בפרק כל שעה סי' תקס"ט בשם מוהרי"ץ מווינא והובא במרן הב"י שם ואחת מתמיהותיו היא דמשמע דאם נתייבש בתוך הפסח אינו יכול לשומרו עד אחר הפסח ואמאי הלא אף דלענין אכילה אסור בכל שהו מכל מקום להשהותו כולי עלמא מודו ואין מי שחולק דיכול להשהותו וכו' וכתבתי בשמו שכתב ליישב ובכלל דבריו כתב דכשנפל מים בפסח אם עדיין הוא מלוחלח מהני הרקדה ואם לא ריקדוהו כשהוא מלוחלח אין לרקדו אחר כך אפילו לאוכלו אחר הפסח שכיון שבתוך הפסח הוא מלוחלחת ונתייבש אם מנהלו חשיב כמבטל איסור לכתחלה ולכן אין לנהלו אלא יזרוק הכל וזהו שכתב בש"ע ואם נתייבש בפסח יזרקו הכל עכ"ל

[לשון זה אינו מדוקדק דבש"ע לא כתוב יזרקו הכל אלא אסור להשהותו ואפשר דמותר למוכרו לנכרי כמו שכתב מרן בסי' תס"ז ס"י וכן ראיתי להרב בית מאיר סי' תס"ו ס"ד שכתב דאף דהרי"ץ מוויינא כתב יזרקנו שינה הש"ע לשונו בכיוון דלדידיה יכול למוכרו כמו שכתב בסי' תמ"ז ע"כ והוא טעות סופר וצ"ל תס"ז] ודקדקתי בקונטריסי מדבריו אלו דאין לאסור השהיה בתערובת משהו בפסח אלא בכגון זה שצריך לנהלו והניהול חשיב כמבטל איסור אבל בשאר תערובות משהו בפסח אין לאסור השהיה כיון דאין שום מעשה שיהיה נראה כמבטל איסור לכתחלה אך באמת אין כן דעת מרן בש"ע וכל הפוסקים הנ"ל שהרי בההיא דסי' תס"ז אף שהוא משהו וגם הוא טעם החמץ לבד ואין שום תערובת ממשו של חמץ אסרו משום חשש תקלה כנז"ל ודוחק לומר דבקמח דלא חזי בעיניה אלא אחר האפיה לא חיישינן לתקלה שוב מצאתי בשו"ת הרב רמ"ץ סי' ל' אות ז בחטים שצמחו שכתב דאפשר לצדד כיון דלא חזו אלא אחר טחינה ואפיה לא חיישינן לתקלה ובסוף סי' ל"א כתב שרב אחד השיגו דחטין ראויין לאכול חיין כדכתב הרמ"א בסי' ר"ח והשיב דיש לומר דמכל מקום משום חשש אכילת חטים חיין לא גזרו ואלה"ק מפסחים ד' י"ב דבעוסק בקמח וקלי ודאי יש לחוש שיאכלנו ועל כל פנים צד היתר איכא אף שיש לומר דלא פלוג ע"כ ועיין להרב בית מאיר הבאתי דבריו לקמן באות י"ז:

זאת עולה מן המדבר דתערובת משהו בפסח אין להשהותו דאף דאין בתערובת משהו משום בל יראה אפילו מדרבנן מכל מקום אסור להשהותו משום חשש תקלה ולענין אי מותר בהנאה עיין בריש סי' תמ"ז ובמפרשים שם ואם נמצא ביום שביעי של פסח איך להתנהג עיין בסי' תמ"ו בבאר היטיב סק"ד וכתב בספר רינון יצחק בדף האחרון דהג' מוהרי"ץ שור כשהיה בא לפניו שאלה מחטה שנמצאת בתרנגולת או תבשיל ביום שביעי של פסח לא היה משיב לשואלו רק היה דוחהו עד הלילה ובחשיכת ליל שמיני היה אומר לו שמותר להשהותו עד אחר הפסח ואז ישרוף החטה ויאכל התבשיל כי חשש לתקלה על יותר מיום אחד והוראה זו הוטבה מאד בעיני הרבה גדולי בעלי הוראה ואמרו שכן נכון לנהוג לכל מורה הוראה ע"כ ובהגהות יד שאול ליו"ד סי' רמ"ב סי"ד כתב וז"ל עיין של"ה דלאחר שההוראה ברורה אצלו אין להחמיץ הדין והוא בכלל עינוי דין אף בהוראת איסור והיתר ונראה באם אירע בשביעי של פסח וכל שכן בשמיני איזה שאלה בענין ביעור חמץ והוא משהה עד הערב ולא יהיה צריך לבער זה אינו בכלל עינוי דין כיון שגם לזה ניחא ליה בזה מיהו לפי מה שכתב המגן אברהם סי' תמ"ז דבשביעי של פסח הוי משהה כדי לקיימו אפשר דאסור ומיהו לא קי"ל כן כמ"ש הח"ץ סי' פ"ו

וגם הרב אינו עובר שעליו אינו מוטל זאת והשואל לא ידע הדין והוא משהה כדי לבערו אם יהיה עוד זמן לבערו לכן אינו בכלל עינוי הדין עכ"ל: טז) במה שכתבו הפוסקים בסי' תל"א דאם התחיל ללמוד קודם שהגיע זמן הבדיקה אין צריך להפסיק נשאל הרב משחא דרבותא אם הדין כן גם בהתחיל במלאכה או באכילה אין צריך להפסיק או יש חילוק בין מצוה לרשות והעלה דצריך להפסיק וכן בהתחיל ללמוד אחר זמן איסורו פוסק עי"ש בד' כ"ב כן כתבתי בקונטריסי להלכות פסח ועתה אין אצלי ספר משחא דרבותא הנ"ל וכבר דבר זה נפתח ברבני האחרונים ועיין בחיי אדם כלל קי"ט אות ז ובספר מגן האלף [המוזכר להלן] תוך סי' ח"י לענין הפסק מלימוד:

והנה מדברי מרן בש"ע משמע דאין איסור אכילה או מלאכה אלא מזמן הבדיקה ואילך אבל אין צריך להרחיק חצי שעה מקודם הזמן והרב מגן אברהם כתב שחצי שעה מקודם הזמן גם כן אסור וכל רבני האחרונים נמשכו אחריו בחומרא זו ועמד מתמיה על זה ידידי הגאון אבד"ק דובנא יצ"ו בספרו אלף המגן סי' ט"ז מה ראו על ככה לחלוק על מה שנראה מדברי כל הראשונים דאינו אסור אלא מזמן הבדיקה ולא סמוך לה חצי שעה והרב מגן אברהם שהחמיר הוא משום שסובר שבדיקה היא מן התורה כמו שכתב בס"ק ז' אבל לדידן דקיימא לן דבדיקה אינה אלא מדרבנן אין מקום להחמיר לאסור חצי שעה קודם הזמן והאריך לבאר ולהכריח דבריו ומכל מקום מסיק דלדינא חלילה להקל נגד רבותינו האחרונים זולת לצורך גדול יש להקל לסמוך על הראשונים שהביא שם להתיר לעשות מלאכה או לאכול עד צאת הכוכבים ממש: עוד עמד הרב הנ"ל [מגן האלף] יצ"ו בסי' י"ט בהא דאסור לאכול קודם בדיקת חמץ אם מותר בטעימת פירות או כביצה מפת דחשיבא טעימה דהרב מגן אברהם הביא בשם מוהרי"ל דמותר וכל רבני האחרונים נמשכו אחריו דקשה על זה לפי מה שכתב במגן אברהם סי' רל"ה סק"ד דטעימה אסורה קודם קריאת שמע וכתב הטעם משום דקריאת שמע דאורייתא אם כן לפי דעת המגן אברהם בסי' תל"א סק"ז וסק"ח דדעת מרן והרמ"א דבדיקה היא מדאורייתא היה לנו לאסור גם הטעימה כמו גבי קריאת שמע ומה גם דלפי מה שהוא דרך העולם שלא לבטל קודם הבדיקה אם כן הבדיקה הוא מן התורה לכולי עלמא והיה להם לבאר דמי שרוצה לטעום קודם הבדיקה צריך שיבטל בתחלה קודם הטעימה והאריך בזה ומסיק דגם בטעימה אסור קודם בדיקת חמץ אם לא לצורך גדול: ובדין אם קריאת שמע ותפלת ערבית קודמות לבדיקה נשאל הרב הנ"ל [מגן האלף] יצ"ו בסי' טו"ב והשיב דנראה עיקר כמסקנת האחרונים דקריאת שמע וערבית צריך להיות קודם הבדיקה אף למי שרגיל להתפלל ביחיד בביתו דליכא למיחש גביה שמא יפשע מלהתפלל והביא דברי הרב

חק יעקב בסק"ג ואחר שנשא ונתן בדב"ק העלה [בד"ה ע"ב העיקר] דלעולם יתפלל קודם וכדעת החק יעקב והאחרונים מטעם דתדיר קודם ואף שהגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בקונטריס אחרון בסי' תל"א השיג עליו דלא אמרינן בכי האי גוונא תדיר קודם כתב ליישב השגתו וחזר הדין כדעת הרב חק יעקב ומקור חיים דיש להקדים התפלת ערבית להבדיקה אלו תורף דב"ק לענין דינא: כתב הרדב"ז בתשו' החדשות דפוס פיורדא סי' תל"ו דאין תקנה להפקיר החמץ קודם הפסח ולחזור ולזכות בו אחר הפסח דאין לסמוך ע"ז וכ"ש דאין נראה דרך להפקר זה (דצריך להניחו במקום הפקר כל ימי הפסח ואם יסגור הדלת בעדו לא הוי הפקר) ואף שלא יבצר איזה מציאות אין ראוי להתיר זה שיבואו לידי איסור חמץ שאין מפקירין לגמרי, ושום אחד מהפוס' שאנו סומכים עליהם לא כתב היתר זה לכן אין לסמוך עליו ע"כ.

והרב מג"ס שהתיר לא ראה תשו' הרדב"ז הלזו וכו' כ"כ מרן חיד"א במחב"ר סי' תל"ד, והיה נר"ל דאף בדיעבד אי עביד הפקר לא מהני, אלא שראיתי להרב חכמה ומוסר דף קס"ה אות י"ז שסיים ע"ד הרדב"ז הנ"ל, וז"ל מדבריו למדנו דהלכה ואין מורין כן והיינו לכתחלה אבל בדיעבד אם עשה כן ובא אחר פסח לשאול יכול לחזור ולזכות בו כיון דאחר הפסח לא הוי אלא מדרבנן עכ"ל (היינו ודאי אם עשה על דרך שכתוב בתשו' הרדב"ז שהניחו במקום דליכא נכרים או בחצר שאינה משתמר וכיוצא לזה).

ולפי הנראה הדין כמו שהרי בהג"א פ' כ"ש סי' ד' כ' בשם הא"ז שמותר להפקיר חמצו קודם ש"ש ע"מ לזכות בו אחר הפסח וכיון שהא"ז מתיר לעשות כן לכתחלה וכ"כ בפסקי מוהר"ם ריקנטי סי' זק"ן (ועיין לקמן אות קטן ג'), מסתיין להחמיר לכתחלה שלא לסמוך לעשות מעשה כן אבל בדיעבד וכבר עבר עליו הפסח שפיר דמי להתירו וכן נראה דעת הכנסת יחזקאל סי' י"ד שהובא בשערי תשובה סי' חת"ם אות ח' במי שהיה לו מי דבש חמץ ולא מצא נכרי למכור לו והפקירן בפני האורח ואשתו ובניו וסגר המרתף וזרק המפתח במקום הפקר דיש להתיר ובשביל שסגר המרתף לא נתבטל ההפקר וכו' עי"ש. ולכאורה נראה דמ"ש דבשבילמה שסגר המרתף לא נתבטל ההפקר הוא היפך סברת רדב"ז שא' שאם יסגור הדלת בעדו לא הוי הפקר ודוחק לומר דכיון שזרק המפתח חשיב כאילו לא סגרו. עכ"פ למדנו דדעתו להתיר בדיעבד מיהא.

אך ממ"ש שם בשע"ת אח"כ בסמוך בשם שו"ת תפארת צבי סי' ט"ז במי שצוה לבדוק ולבטל ונסע לדרכו ובדרך נזכר שיש לו י"ש חמץ במקום אחר ונחפז לשוב לביתו בע"פ כדי למוכרו ולא יכול לבא והפקירו בער"פ הפקר גמור בפני ג' וכשבא לביתו אחר זמן איסורו אמרו לו חכמים שיניח המרתף פתוח בפסח וכן עשה ואחה"פ שאל מה דינו

והורו לו לסמוך על הפנ"י (שהובא אח"כ בשע"ת שם דיי"ש הוי רק חמץ דרבנן כנוקשה ויש לסמוך על דברי ר' יונה בשעה"ד לערבו ביי"ש אחר ויש לקונסו וכו' עי"ש) להתירו בהנאה עי"ש, ומשמע דאפי' בנאנס, ובדיעבד שכבר עבר הפסח לא סמכו להתיר מצד ההפקר אלא ביי"ש עפ"י סברת הפנ"י אבל לא בחמץ אחר, וכן מתבאר דעת הח"י בסי' חת"ם סק"ה דאפילו ביטל והפקיר הפקר גמור בפני עדים לא מהני אלא באונס גמור שלא ידע כלל מהחמץ כל ימי הפסח, או שהיה סבור כל ימי הפסח שמה שמכרו היה כדין ואחה"פ נודע ל שלא מכר עי"ש.

גם הג' מוהרש"ז בש"ע שלו שם סכ"ט כ' בפי' דאפי' בדיעבד לא מהני הפקר, ואפילו חמץ שנמצא מושלך במקום הפקר שהשליכו שם ישראל קודם ש"ש בער"פ כדי שלא לעבור עליו בב"י וב"י בפסח שמותר לעשות כן לכתחלה מ"מ אחר הפסח אסור לכל אדם מישראל ליהנות ממנו ע"כ. ובסי' תמ"ה אות ב' ביאר דהא דמהני הפקר קודם זמן איסורו כדי שלא לעבור בב"י היינו דוקא אם לא יהיה דעתו בשעת ההפקר לחזור ולזכות בו אחה"פ אם לא יקדמנו אחר שאם יש בדעתו כן הרי הוא כשלו ממש וכו' ועי"ש בקו"א אות א' דאף למ"ש התוס' בשבת ד' י"ח ע"ב ד"ה דמפקר להו דמהני הפקר לכתחלה שלא בפני ג' מטעם דמסתמא מפקיר להו להפקיע מעליו איסור שבת, והסמ"ק מתיר לכתחלה ע"י הפקר שלא בפני ג' מה"ט אנן לא קי"ל הכי דאין לסמוך ע"ז אלא כשא"א בענין אחר כמ"ש התוס' והרא"ש שם וכן דעת כל הפוס'.

ואף אם מפקיר בפני ג' לא מהני כשדעתו לזכות בו אח"כ עיש"ב, ועי"ש בסוה"ס בהל' מכירת חמץ. ומי שיעלה על דעתו שמכירת חמץ הוא מדברי סופרים לפי המנהג שהכל מבטלים החמץ ואומרים כ"ח וכו' ליבטיל וליהוי הפקר וכו' שגגה היא בידו כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול והפקר מאחר שדעתו עליו לחזור ולזכות בו אחה"פ כמבואר בתשו' הרשב"א בשם הירוש' וכ"פ הרמ"א בד"מ ובפר"ח עכ"ל.

ב ורבינו הפר"ח בסי' תמ"ח ס"ה כ' בשם מוהר"ש הלוי דחוכך להחמיר במי שיש לו חמץ בספינה וירא שמא לא יבא לידו קודם הפסח אם אפשר להתיר לו להפקירו בפני עדים ולחזור לזכות בו אחה"פ למוכרו ולא מלאו לבו להתיר אפילו בהנאה והשכנה"ג כ' דדוקא בהפקירו שלא בפני עדים הוא דחייש ר"י להערמה שיאמר שהפקיר ולא הפקיר אבל הפקירו בפ"ע לא שייך למימר הכי ולפיכך מותר אפי' באכילה.

ומני"ר הפר"ח האריך לחלוק עליו והוכיח דגם בהפקיר בפני עדים ס"ל לר"י שבירושלמי דחיישינן להערמה תדע דהא למ"ד התם דטעמא דר"י משום דהפקר כמתנה ולא הוי הפקר עד דאתי ליד זוכה. אף בהפקיר בפני עדים הדין כן ומהך טעמא נשמע לאידך

דבהא לא פליגי עכ"ל והבנתי מדב"ק דר"ל דליכא למימר דאין הכי נמי דהא בהא תלי ואם נאמר דהטעם משום הערמה כשהוא בפ"ע אין לחוש.
דא"כ הו"ל לש"ס ירושלמי למימר דהא נפ"מ מבנייהו דלטעם הערמה אם הוא מפקיר בפני עדים ש"ד ולטעם דזכייה אף בפני עדים לא מהני. וזהו מ"ש הפר"ח דבהא לא פליגי כלומר דאם איתא דפליגי הו"ל לש"ס למימר נפ"מ זו וכן הבין בפשיטות רעק"א בסי' כ"ג ד"ה גם לפי וכו' בכונת הפר"ח.
אך ראיתי להרב נהר שלום בסו' תמ"ח אות ה' שאחר שהביא סברת הפר"ח דגם בהפקיר בפ"ע אמר ר"י בירוש' דלא מהני. כתב דנ"ל להכריח כן מהירוש' עצמו מדלא אמר דאיכא ביניהו דהפקיר בפני עדים וכו' עי"ש ולענ"ד זהו כונת הפר"ח עצמו ולפי דרכנו למדנו דגם הנה"ש מסכים הולך לסברת הפר"ח דלא מהני הפקר אפי' בפני עדים.
ונראה מסגנון כל דברי הפר"ח דס"ל דאף בדיעבד ועבר עליו הפסח אסור ומה שסיים ואינו מוצא תקנה לזה האיש אלא שימכרנו וכו' כונתו לתקן שימכרנו קודם זמן איסורו.
וכ"כ הרב מוהר"י אירגז בשו"ת דברי יוסף סס"י י"א וז"ל האמנם היכא דידע קודה"פ שבא לו חמץ בספינה מדינא צריך למכרו או ליתנו במתנה קוה"פ ואם פשע ולא מכרו קו"פ קנסינן ליה אחה"פ ואסור בהנאה כמ"ש מוהרש"ל והסכים עמו הפר"ח בסי' חת"ם עכ"ל גם בשו"ת בגדי ישע סי' ג' אות ט' שקו"ט בדין זה והביא מ"ש הפר"ח דאפילו הפקיר בפ"ע לא מהני וכ' כדברי הנה"ש הנ"ל דיש להכריח כן מדלא אמרו בירוש' נפ"מ זו ועוד כ' להכריח דאפילו הפקר גמור שהניחו במקום עוברי דרכים לא מהני ממ"ש התוס' עירובין ד' ס"ד ד"ה שהולכין עי"ש.
ובשו"ת חת"ס סי' קי"ד בד"ה אמנם וכו' כ' וז"ל אבל פשוט שכונת הירוש' שאוסר משום הערמה אין הפירוש כמו שהבינו האחרונים שיערים לומר בטלתי והוא לא ביטל ונתחכמו לפלפל אם ביטל בפ"ע מאי איכא למימר ולא כיונו יפה וכו' עי"ש: (ג) והרב שלחן גבוה בסי' תמ"ח מחודש ה' הביא מחלוקת הפר"ח עם השכנה"ג וכ' דמ"ש הפר"ח להכריח מההיא ארבא דטבעא בחישתא דלא אמרו תקנה זו להפקיר בפני עדים וכו' אינה ראיה דשאני התם דהחטים היו ברשותו ובביתו ולא שייך הפקר אלא כשאינם ברשותו וא"כ בנדון מוהר"ש הלוי דהחמץ היה בספינה ולא ברשותו יכול להפקירו ומסיק כן לדינא דכיון דהשכנה"ג פשיט"ל דמהני הפקר בפני עדים ומביא כן בשם מוהר"ם ריקנטי סי' זק"ן הסומך עליהם ומפקירו בפ"ע קודם זמן איסורו לא הפסיד ואחה"פ מותר באכילה עכ"ד.

ובהורמנותיה דמר אומר אני דמ"ש ע"ד הפר"ח אההיא ארבא אין זו תשובה ודברי הפר"ח נכונים דהו"ל לש"ס לומר תקנה זו דהפקר בפ"ע ע"י שיוציאנו מביתו ומרשותו ויניחנו ברשות הרבים וכבר כ' הפר"ח דאין שום אדם יכול לזכות בו כמ"ש בסי' רמ"ו וכלומר דאין לדחות דמשו"ה לא אמרו בש"ס תקנה זו דהפקר בפ"ע ע"י שיציאנו מביתו ומרשותו לפי שאין זה מתקן שיבוזו אחרים חילו אהכי כ' דאין אחרים יכולים לזכות בו וכו' ואין לומר שהיה לחוש שיבואו נכרים ויזכו בו שהרי יכול להניחו בחצר שאינה משתמרת ולא שכיחי בה נכרים וכמ"ש בתשו' הרדב"ז (שהעתיק דבריו בחכמה ומוסר שם שכ' וז"ל וכ"ש שאין דרך להפקר זה וכו' ואם יסגור הדלת וכו' אף ע"ג דיכול להניחו במקום דליכא וכו' מ"מ אין להתיר זה בפני ע"ה וכו' עי"ש) וא"כ היה להם לעשות תקנה קלה כזו אלא ודאי דלא מהני הפקר כלל.

וכן ראיתי בספר אפי זוטרי ד' ע"ג שהשיב כן ע"ד השו"ג הנ"ל אלא שקיצר מאד כיעי"ש וכ' שם דהרב מטה יהודה החזיק בקו' הפר"ח. ובבית מאיר לסי' תמ"ח ס"ה כ' בד' ס"ו ע"ב עמ"ש הפר"ח מההיא ארבא וכו' וראיה זו תמוה דאם כונתו שיפקירנה ויוציאנו למקום הפקר חוץ לביתו מה תקנה בזה שיבא נכרי ויקחנו ובביתו פשיטא דאסור להשהות מחשש תקלה שיאכל ממנו ואנן לא דיינינן אלא על עבר אדרבנן והשהה אחר הביטול וההפקר מה דין החמץ אחר הפסח ע"כ נראה מדבריו דמשום ההפקר אין חשש אם מפקירו עודנו בביתו וברשותו דגם זה חשוב הפקר.

אלא שאינו רשאי לעשות כן משום חשש תקלה ולזה יש לתקן שיתננו לנכרי בפקדון ואח"כ יפקירנו דכיון שהוא בבית הנכרי עד אחר הפסח נראה דאין שום חשש תקלה שיבא לאכול ממנו (עיין לקמן אות"ל ובפרט בחטים כמש"ש) ומ"ש שאם יוציאנו למקום הפקר וכו' כבר כתבתי ע"ד הרש"ג דאין זו קושיא: (ד) ובחיי אדם בקונטריס נשמת אדם סוס"י ב' וז"ל ומההיא ארבא דטבעא בחישתא שהק' הפר"ח למה לא הפקיר לא ידעתי כונתו דע"כ ל"פ בירוש' אלא בדיעבד אבל לכתחלה כשיכול לבער צריך לבער כתקנת חכמים אך כשאינו בידו י"ל שפיר דבזה לא תקנו חכמים כיון שלא שייך בו הערמה ע"כ ומבואר דכונתו לומר דהפקר אינו חשוב ביעור מדרבנן ואין זה מוציאו מידי חיוב ביעור דרבנן דהפקר לא מהני אלא שלא לעבור על ב"י מדאוריתא וכי היכי דבביטול אמרי' דאע"ג דמהתו' בביטול בעלמא סגי צריך ביעור מדרבנן הכי נמי בהפקר אף ע"ג דהפקיר בעיביעור מדרבנן וכן מתבאר לענ"ד מדברי התוס' פסחים ד' ד' ע"ב ד"ה מדאוריתא וכו' שכ' בשם ר"י דמאי דמהני ביטול הוא משום דמאחר דבטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר והא דאמרי' הפקר ב"ג מדאורי' אינו צריך ע"כ וכיון דביטול הוא משום הפקר כי

היכי דבביטול לא סגי אלא מדאו' הכי נמי בהפקר לא מהני אלא מדאו' אבל ודאי צריך ביעור מדרבנן.

ואף אם הפקיר בפני עדים דבזה ליכא חשש הערמה לדעת השכנה"ג מ"מ נראה דלא מהני זו במקום ביעור שתקנו חכמים דא"כ גם בביטול לדעת ר"י שהוא משום הפקר נימא דליבטיל בפ"ע ותסגי בהכי ולמה לן לבער כלל. אלא וראי דביטול והפקר אינם אלא להצילו מחיוב השבתה מדאו' אבל נא יועיל במקום ביעור שתיקנו חז"ל.

ועיין באס"ז בפ"ב דב"מ על ד' ל' ע"ב ד"ה אפקרה וכו' שכ' בשם תוס' שאנץ והא דאמרי וכו' וכן בפ"ק דפסחים גבי ביטול חמץ שפי' ר"ת מטעם הפקר אע"ג דלא עביד בפ"ג התם נמי אנן סהדי שהוא מפקירו כי היכי דלא ליעביד איסורא ע"כ הרי דאע"ג דאיכא אנן סהדי וכו' וזה חשיב כמו מפקירו בפני ג' בכל זאת לא אמרי' אלא דמדאוריתא הוא דסגי אבל מדר' צריך ביעור ועפי"ז נראה די"ל עמ"ש הג' מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ה בקו"א דהסמ"ק מתיר לכתחלה להשכיר בהמתו ע"י הפקר שלא בפני ג' מטעם שכ' התוס' בשבת ד' ח"י דכדי להפקיע איסור שבת מסתמא מפקיר להו וכ' דלסברא זו גם בחמץ מועיל לכתחלה הפקר שלא בפני ג' דלא חיישי' להערמה ושכ"כ הע"ש בסי' תמ"ז לענין חמץ וכו' ולא קי"ל כן וכו' עי"ש ולענ"ד י"ל דגם להסמ"ק אי אפשר להתיר בחמץ משום דנהי דאית לן למימר דודאי מפקיר כדי להפקיע איסור שבת.

מ"מ הפקר גמור בפני ג' לא מהני אלא לענין חיוב השבתה מדאו' אבל אכתי רמי עליה חיוב ביעור מדרבנן ולא יתכן להתיר בחמץ לכתחלה ע"י הפקר כמש"ל (וראיתי בס' רינון יצחק (עי' להגדה בדינים) שבתחלת הס' שכ' שכמו שכ' הפוס' שמועיל סברת אנן סהדי דניח"ל בהפקר כדי שלא לעבור אשביתה כן י"ל בחמץ דמהני הפקר בינו לבין עצמו דניחא לבעלים בהפקרם כדי שלא לעבור על ב"י עי"ש שלא כ"כ אלא לענין הביטול אבל לא שיועיל זה במקום ביעור שתקנו חז"ל והאריך שם בס' הנ"ל ולא יכולתי לעיין בדבריו ונתקיים בעצמו מה שכ' על המחוקק יאודה עי"ש).

ה ומה שכ' עוד הרש"ג דהשכנה"ג הביא מדברי מוהר"ם ריקנטי דמהני הפקר לזכות בו אחה"פ. אמת שכ"כ שם בסי' זק"ן והן הן הדברים שכתבו בהג"א כנז"ל וע"ז לא כ' הפר"ח שום תשובה ומ"מ אין הכרח מדברי מוהרמ"ר דכבר עמד בזה בשו"ת עבודת הגרשוני סוס"י ק"ה וביאר דבריו דמי שיש לו חמץ ושום אדם אינו יודע מחמץ זה והפקירו אפי' בינו לבין עצמו מהני.

כיון שבאמת הוא יודע שהפקירו. אבל אם ידוע חמץ זה לבני אדם אף אם הפקיר בפ"ע אין מתירים לו דבזה יש חשש הערמה עי"ש ועם שאיני רואה שיהיה כן דעת הפר"ח

ובגד"י והנה"ש שהרי לפי מה שהוכיחו תדע וכו' מדלא אמרו בש"ס נפ"מ בהפקיר בפ"ע וכו' כמו כן יש להוכיח דגם בהפקיר חמץ שאין ידוע לשום אדם לא מהני דאל"כ הול"ל דאיכא בינייהו חמץ שאין ידוע לשום אדם.
דלמ"ד משום הערמה. בזה אין חשש הערמה.
ולמ"ד משום דבעינן דומיא דמתנה לא מהני. מ"מ למדנו מדברי העבוה"ג דבחמץ הידוע לנו אין ראיה מדברי מוהר"ם ריקנטי ז"ל להתיר בהפקיר.
וצ"ל לדעת הרב העבוה"ג דאין הכרח ממה שלא אמרו בש"ס ירושלמי נפקותא זו דכבר ידוע מ"ש הראשונים בכמה דוכתי דזימנין דהוה מצי למימר איכא בינייהו טובא ולא אמר כמו שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת האלף אות די"ק. והפר"ח צ"ל דלא עשה מזה הכרח גמור אלא סינף זה לשאר ראיותיו.
אך על הנה"ש הנ"ל קשה דנר' דסומך בכל כחו על הכרח זה לבד. ואין זה מוכרח וי"ל ואין להאריך ועכ"פ לפי דברי העבוה"ג דבחמץ הידוע לנו ובא לשאול הדין אין מתירים לו נראה דגם בעובדא דמוהרשה"ל אין להתיר לו הן אמת דבשו"ת פנ"י שנביא להלן בס"ד מפרש כונת מוהר"ם ריקנטי דתלי באם הוציאו מרשותו ואם לא הוציאו מרשותו אף שהפקירו לא מהני מ"מ נר' דבעובדא דמוהרשה"ל אין היתר עפי"ז דהא בעינן שיוציאנו מרשותו וישליכנו למקום הפקר מקום שבני אדם מצוים שם ויכולים ליטלו.
אבל מה שמונח בספינה נראה דהרי הוא כמונח ברשותו שאין שום אדם יכול לזכות בו ולא מהני הפקר כזה ועיין לקמן אות קטן יו"ד: (ו) והנה במראה הפנים ע"ד הירושלמי פ"ב ה"ב הביא מ"ש ההג"א בשם א"ז להתיר להפקיר חמצו ע"מ לזכות בו אחה"פ ותמה ע"ד שהוא היפך סברת ר"י שבירוש'.
ובקונטרס הכללים במערכת הרי"ש אות י"ב כתבתי דאפשר דהא"ז ס"ל כדעת רבוותא שפוסקים בזה כריש לקיש עי"ש הטעם. ועתה אומר אני דהרב מראה הפנים לא ראה בגוף דברי הא"ז כי אם מ"ש בשמו בהג"א ואהכי ק"ל.
אך הרואה דברי הא"ז בגופן שלהן והם בח"ב סי' רמ"ו יראה שכבר נרגש מדברי הירושלמי הנ"ל והוא כי שם אחר שכ' דמותר להפקיר חמץ קודם שעה שביעית ע"מ לזכות בו אחה"פ והביא ראיה מהירושלמי דשביעית פר"ט ה"ד והיא הראיה שבמור"ם ריקנטי סי' קנ"ז הנ"ל כ' וההיא דפרק כ"ש הפקיר בי"ג לאחה"פ ר"י אמר אסור ור"ל אמר מותר וכו' (הביא כל סוגית הש"ס) אין לפרש דהערמה דר"י חייש לה היינו שיפקיר ע"מ לזכות.

אלא דחייש שמא לא יפקיר כלל ויאמר הפקרתי קודם הפסח וחזרתי וזכיתי בו לאחה"פ אבל אם הפקיר קודה"פ ע"מ לזכות בו אחה"פ ההיא שרי כדפירשתי ע"כ. וכונתו נראה דהיה אפשר לפרש הירוש' דהגם דכשמפקיר הפקר גמור שלא ע"מ לזכות בו אחר הפסח ואסתייעא מילתא כי לא זכה בו אדם תוך הפסח ונשאר עד אחה"פ מותר מ"מ אוסר ר"י מחשש הערמה שמא יפקיר ע"מ לזכות בו אחר הפסח.

ואם כך הוא כונת הירושלמי א"כ שמעינן דמפקיר ע"מ לזכות בו אחה"פ לא מהני. אהכי כ' דאין זה פי' הערמה דודאי בכה"ג מהני אלא החשש הוא שמא לא יפקיר כלל ויאמר שהפקיר אבל אם ידוע שהפקיר דהיינו שהפקיר בפני עדים אף שהפקיר ע"מ לזכות בו אחר הפסח מותר.

ולפי זה נראה מזה סיוע גדול לסברת השכנה"ג דהפקר כה"ג מהני בחמץ כמו בשביעית אך באמת בא"ז שם מסיק וז"ל ומותבינן אסברתין דתניא פר"ק דחולין חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין דלא שבקי היתרא ואכלי איסורא ואם איתא הואיל ומהדרו אהיתרא הוה ליה להפקיר אף על פי שהיה בדעתם לחזור ולזכות אחר הפסח דהא כי האי גוונא שרי עכ"ל וכיון שלא תירץ כלום ע"ז כיעי"ש משמע דהדר ביה ויש לתמוה עמ"ש ההג"א בשם הא"ז דהרי למסקנא נראה דלא ס"ל הכי משום מאי דק"ל מההיא דחמצן של עוברי עבירה וכו' וא"כ לפי מסקנתו נראה דמפרש חשש הערמה דאמר ר"י היינו שמא יפקיר ע"מ לזכות בו דזה לא מהני דאע"ג דגבי שביעית מהני כה"ג.

ס"ל כמ"ש הרדב"ז דשביעית שאני דהוא איסור קל משא"כ חמץ דאיסור חמור הוא דאסור בכל השנה וענוש כרת בכזית ואסור בב"י ובהנאה ואם הקלו בשביעית הקל לא נקל בחמץ החמור וצ"ע. ואחר זמ"ר ראיתי בד"מ סי' תמ"ה שהביא סברת הא"ז הנ"ל וכ' ע"ד וקולא גדולה היא ואין לסמוך ע"ז וגם הפוסקים מדלא הביאו זה ש"מ דלא ס"ל הכי.

ועוד דבא"ז עצמו סיים ומותבינן אסברתין וכו' עי"ש ונהנתי מאד. ודברי הד"מ הללו נעלמו מכל רבנן קדישי המדברים בזה והוא פלא.

ואף שבשו"ת שואל ומשיב מהדו' ב' ח"ד סי' יו"ד דף ד' ע"ד ד"ה והנה במוש"ק וכו' כ' דמה שהקשה הא"ז לנפשיה מחמצן של עוב"ע לק"מ משום דבאמת ההפקר אינו מועיל אלא בפני ג' וגם צריך להיות ברשות זוכה (כעת לא ידעתי כונתו דאם כונתו למ"ש בנדרים דף מ"ג ע"א הפקר כמתנה מה מתנה עד דאתי ליד זוכה וכו' הוא תמוה דזהו סברת ר' יוסי לפי אוקמתת ר"י וקי"ל כת"ק.

וכ"כ בתשו' הרשב"א סי' ע' ובמיוחסות סי' קס"ח דלמאי דמוקי הש"ם ירו' פלוגתא דר"י ור"ל גבי הפקיר חמצו בי"ד דר"י אוסר משום דס"ל הפקר כמתנה לא קי"ל בהא כר"י אלא כת"ק דר"י דלא בעינן הפקר כמתנה עי"ש וכן מתבאר ממ"ש בש"ע סי' רע"ג ס"ט (בק"מ) עיי"ש וצ"ע) רק כאן שאינו ברשותו של אדם בגילוי בעלמא סגי וזה דוקא בשאר ישראלים הכשרים אנן סהדי דניח"ל ובודאי מפקירין בלב שלם אבל חמצן של עוב"ע אולי לא יחקירו בלב שלם ולכך צריכין דוקא להחליף עכ"ד הנה אף אם היה תירוצו נכון מ"מ כיון דמארי' דהאי שמעתתא דמהני הפקר מר ניהו הא"ז.

והוו עצמו לא מצא להשיב על קושיתו ומשמע דהדר ביה אנן מה נענה אטו אשינוי ניקום ונסמוך. ועוד דלפי הנראה במחכ"ת אין תירוצו עולה יפה, דאם היינו מקשים למה אין אנו סומכים על מה שמפקירין חמצן העוברי עבירה יש לנו לתרץ כמ"ש השו"מ דאולי לא יפקירו בלב שלם וכו' אבל קושיית הא"ז היא על עוב"ע עצמם דמה להם להחליף הלא כיון שאין מגמתם אלא למיהדר אהיתרא דלא שבקי היתרא ואכלי איסורא יש להם לתקן בלא חליפין רק שיפקירו ע"מ לזכות בו אחר הפסח ובלבד שבשעת הפקר יפקיר לגמרי.

(כ"כ בד"מ בשם הא"ז. אך בגוף דברי הא"ז שלפנינו ליתנהו להני מילי ובלבד וכו') וכיון שיש להם דרך היתר בנקל מה להם לטרוח אחר החליפין.

דודאי הם יסמכו על עצמם וגם ודאי שמה שמחליפים אין מגמתם כדי שיהא מותר לשאר בני אדם הכשרים רק לטובת עצמם הם מבקשים וא"כ היה להם להפקיר הפקר גמור ע"מ לזכות בו אחה"פ אם איתא דשרי זהו קושית הא"ז ואינו מתיישב במ"ש השו"מ וק"ל ומכללן של דברים תמיה לי עמ"ש בבגדי ישע סי' א' אות ד' דמ"ש הא"ז שבהג"א הנ"ל דהפקר על תנאי מועיל היינו בהפקיר דביטול אבל באמת צריך לבער אח"כ דאל"כ איך יועיל הפקר ע"ת בלא ביעור אלא דבנשמת אדם לא הבין כן בכונת הא"ז ע"כ ולפי דבריו לא הוה מקשה מידי הא"ז לסברתיה מההיא דחמצן של עו"ע כמובן ומסתמא לא ראה בגוף דברי הא"ז ואמטו"ל כ' כן.

אך יש לתמוה מאד עליו כי בסמוך קודם לכן הזכיר דברי הד"מ סי' תמ"ה ושם כ' בפירוש מ"ש הא"ז ומותבינן אסברתין וכו' דמזה מבואר דאין כונתו כמ"ש הבגדי ישע והוא פלא: (ז) ועל הרב מוהר"ם ריקאנטי קשה דמלבד דיש לדחות ראייתו משביעית דשביעית שאני כמ"ש הרדב"ז. עוד קשה מה יענה למה שהכריח הא"ז מההיא דחמצן של עוברי עבירה.

ונראה די"ל דאע"ג דדינא הוא דהפקר כה"ג מהני מכל מקום לאו כ"ע דינא גמירי ולא משמע לאינשי דחשיב הפקר אלא א"כ אין דעת המפקיר לזכות בו כלל אהכי לא מפקרי בכה"ג ומיהדרו אהיתרא דחליפין דזה מובן לכל דמועיל שהרי פנים חדשות באו לכאן ואין זה החמץ ש"י שעבר עליו הפסח.

ועוד דלא אמר מוהר"ם ריקנטי דהפקר כה"ג מועיל אלא דוקא במפקירו לגמרי לכל אדם שמוציאו לשוק ומפקירו אלא שיודע שלא יגע בו אדם מחמת אהבתו או מיראתו וכמו שביאר בכונתו בשו"ת פנ"י ח"א סי' י"ד עי"ש ולפי האמת לאו כל שעתא מיתרחיש ניסא ואולי אין לבן של עוע"ב סומך על אוהביהן ומכירהן וחוששין שמא יהיה רחוק לשכר וקרוב להפסד משום הכי אין מפקירין אותו ע"מ לזכות בו דבאמת אינו דומה לשביעית דאינו אלא הפקר לשעה ויכול לזכות בו מיד, משא"כ בחמץ שצריך שיהי' מופקר כל ימי האיסור ואינו כ"כ בנקל המציאות ולאו כל מוחא סביל דא לסמוך לעשות כן וק"ל:

(ח) וראיתי במק"ח בסי' תמ"ח סס"ה וז"ל ואם הפקיר חמצו והניחו במקום הפקר ודאי דאינו חייב לבער למ"ש בשו"ת פנ"י בכונת הריקנטי אבל אם מעמידו במקום מוצנע ברה"ר במקום שאין מצוי שם בני אדם מבואר בפר"ח סי' תס"ז דאסור עכ"ל הנה מה שציין פר"ח סי' תס"ז כעת לא מצאתי שם מזה ואולי הוא ט"ס וצ"ל תמ"ח.

ונראה מדבריו דהפר"ח אינו אוסר אלא באם מעמידו במקום מוצנע במקום שאין מצוי שם בני אדם שאם משליכו במקום שמצוי שם בנ"א מותר ואין נלע"ד שיהיה כן דעתו שמה שכתב דהירושלמי מיירי וכו' או כגון שביערו והוציאו מרשותו והשליכו במקום הפקר ומצאו שם אחר שש וכו' דמשמע דמשום שהשליכו במקום שאין בני אדם מצוים שם.

נמצא שם החמץ אחה"פ דאל"כ כבר היו לוקחים אותו העוברים ושבים. אינו מוכרח שר"ל כן אלא ר"ל שהניחו במקום שבני ישראל מצוים שם ולא שכיחי נכרים כלל.

והישראל אין יכולים לזכות בו כיון שידוע שלא הפקיר אלא כדי להפקיע האיסור וכמ"ש שם בפר"ח בראיתו מההיא ארבא דטבעא בחישתא ואפילו הכי ס"ל דאוסר ר"י דחייש להערמה וביאר שם שאף שיש עדים שהפקיר אסור משום שאם נתיר בפני עדים ממילא ניתר גם בלא עדים ואז יש חוש להערמה ומ"מ משמע דהמק"ח מסכים לדעת הפנ"י שאם מפקירו ומוציאו מרשותו ומשליכו במקום הפקר גמור ונשאר החמץ שם או שהנכרים לקחו את החמץ לרשותם מפני אהבה ושמרו ונתנו לו אחר הפסח מותר:

(ט) ובשו"ת מוהר"ם ריקנטי האחרונים בדין ח' האריך מאד בענין זה בדברי הפר"ח וכ' שגם הרב מטה יהודה ס"ל כהפר"ח דלא מהני הפקר אפילו בפני עדים ומני"ר כ' לדחות

דבריהם וראיותיהם (ויש לי להשיב ע"ד ואינני יכול להאריך והמעיין יבחר ורק אכתוב מה שהעלה לדינא במה שנשאל מעין הנדון של מוהרשה"ל במי שיש לו חמץ בספינה כמו שנביא דבריו לקמן בס"ד) והעלה דבהפקיר חמצו יש פוסקים שפסקו כר"ל דמותר כמ"ש בכנה"ג בהגב"י בשם הרשב"א והרמב"ן ואף להפוסקים כר"י דאסור.

היכי דליכא למיחש להערמה שרי וכל שהפקירו בפני ג' מיהא ליכא למיחש להערמה. ואפשר דגם הפר"ח מודה ולא אסר אלא בפני שנים.

(ולענ"ד אין נראה כן דעת הפר"ח דא"כ תקשי ליה וליטעמיך בההיא ארבא דטבעא אמאי לא אמור רבנן האי תקנתא להפקירו בפני ג') וא"כ בנדו"ד שנודע לישראל שנכרי אחד שלח לו דורון חמץ וחושש שמא לא יגיע לידו קודם פסח התקנה האמיתית היא להפקירו בפני ג' דבהא ודאי ליכא למיחש להערמה וכ"ש שעדיין אינו בידו דהוי כי ההיא דאיסורא לא ניח"ל דליקני.

וכן ראיתי להרב ברכ"י שהביא בסי' תמ"ח מ"ש הרב מגילת ספר דמי שיש לו חמץ בים או בעיר אחרת יכול להפקירו בפני ג' לכל זמן האיסור ואחר הפסח מיד יזכה בו ולא עבר אב"י ומותר לאחה"פ אפילו מדרבנן ע"כ. פקפק על מה שהתיר להפקיר לזמן וכו' וסיים ומ"מ בהפקר גמור בפני ג' ליכא למיחש למידי ושרי כנלע"ד להלכה ולא למעשה עד שיסכימו גדולי ההוראה עכ"ל מ"ש בשם הברכ"י כבר כתבתי בראש אות זו מ"ש הוא עצמו בס' מחזיק ברכה סי' תל"ד כי מ"ש הרב מג"ס להתיר לא ראה שו"ת הרדב"ז שנדפס אח"כ וסיים שם וז"ל ואני הצעיר רמזתי בברכ"י סי' תמ"ח דברי המג"ס ועדיין לא היו נדפסות שו"ת הרדב"ז עכ"ל ומשמע דכונתו לומר שאילו היו רואים דברי הרדב"ז לא היו כותבים להתיר.

ויש לתמוה על הרב חכמה ומוסר דף קס"ו אות כ"ג שהביא בשתיקה דברי הרב מגילת ספר, והרי מני"ר גופיה באות ט"ו הביא תשובת הרדב"ז דאוסר וכבר כ' בברכ"י דדברי המג"ס הם היפך דברי הרדב"ז ואף למ"ש חכמ"ו שם דהלכה ואין מורין כן אבל בדיעבד מותר מ"מ לכתחלה ודאי אין להורות כן והרי יכול למוכרו לנכרי באחד מדרכי הקנייה אף שאינו אצלו החמץ וכמ"ש המג"א סק"ח ובח"י ובמחצ"ה: (י) ודעת העו"ש בסי' תמ"ז רמזו המג"א תמ"ח סק"ז כדעת מוהר"ם ריקאנטי סי' קנ"ז דיכול להפקיר חמץ ע"מ לזכות בו אחה"פ וכ' בפרמ"ג בא"א בשמו דאפילו בינו לבין עצמו מהני דלא כשכנה"ג שהצריך בפני עדים דס"ל להעו"ש דהירושלמי מיירי במפקיר ומניח ברשותו בזה אסור דביטול והפקר צריך להיות בלב שלם דאל"כ קונה לו חצירו משא"כ במוציא מרשותו ומפקיר הפקר גמור כל ימי הפסח שכל הרוצה יזכה זה מהני ולא שייך הערמה

בכה"ג וסיים בא"א ומג"א ברמ"ו השיג גם כן על העו"ש וא"ר הסכים שם להעו"ש ע"כ וכ' עוד דאף דמסכים העו"ש עם מוהרמ"ר אינו מסכים למוהר"ש הלוי משום דבעי' שיפקיר לגמרי בלב שלם וכו' עי"ש מ"ש עוד הא"א בזה דאם הוציא החמץ מרשותו ואומר בפיו שמפקירו הפקר גמור הוא אע"י שבלבו חושב בהיפך בתר פיו אזלינן ואם זכה בו אחר קנה וכה"ג דלא עבר אף אדרבנן שהוציא מרשותו שרי אחה"פ ואם לא הוציאו מרשותו אעפ"י שהפקירו בפיו ופיו עיקר מ"מ קונה לו חצירו אחר אמירתו וכו' והביא ראיה מהירו' דשביעית עי"ש ובשו"ת בית שלמה בסוס"י ס"ב כ' דלא ראה מ"ש הד"מ בסי' תמ"ה שאין לסמוך ע"ד הא"ז בהוראה זו וכו' וגם בתשו' הרדב"ז סי' תל"ו וכו' (הוא התשובה שהובא בריש אות זו) מחלק בין שביעית לחמץ וכ"ז נעלם מהפמ"ג ועוד דמדברי הרמב"ן בחידושיו לפסחים דף ל"א בשמעתא דחנות של ישראל ומלאי של ישראל וכו' מוכח להדיא דאף הפקר גמור לא מהני להתיר החמץ אחה"פ ואין מזה אפי' סניף להקל עכ"ד (ועיין בשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ד מה שהאריך בענין כשבלבו סותר מה שאמר בפיו אי משגחינן במה שבלבו) גם בשו"ת משנת ר"א ח"ב סי' י"ת ד"ה וממה וכו' הביא מ"ש מוהרשה"ל ושכנה"ג והפר"ח (הנ"ל באו"ק ב') וכ' דמדברי הרמב"ן בחי' לפסחים הנ"ל מוכח כס' הפר"ח הנ"ל לאיסורא וכ' דאפשר לצדד לכאורה להתיר בהנאה מכח ס"ס שמא לא חייש בירושלמי להערמה אלא בסתם ולא במפקירבפ"ע וכמוהרמ"ר וכנה"ג הנ"ל ואת"ל דאפילי מפקיר בפ"ע ל"מ ס' דילמא הלכה כהרב העיטור ומותר בהנאה אלא דלא סמכו האחרונים על רב העיטור לכן יקנהו לנכרים בכסף ויפקירנו בפ"ע ושרי מאחר דאיכא ס"ס עכ"ל: יא) אחר זמ"ר נדפס מנחת משה לאחד מידידי מגאוני דורינו יצ"ו.

וראיתי שם בקונטרס חקת הפסח אות א' ואות ב' שכ' בשם שו"ת הגרח"ך סי' י' וי"א שסמך בכל כחו ע"ד שו"ת כני"ח סי' י"ד (שהזכרתי בריש אות זו) ושמבואר בכני"ח שכמה גאונים הסכימו לזה, ושבאחת מראיותיו כיון לדעת הגדול בכני"ח והיא מהתוס' בשבת דף י"ח ע"ב, ומה שמבואר בסי' תמ"ח ס"ה דחמץ שנמצא אחר הפסח אסור אעפ"י שבטלו דין זה נובע מהירו' הפקיר חמצו בי"ד ר"י אמר אסור אחה"פ דחייש להערמה אכן בפסקי ריקאנטי סי' קנ"ז מביא הירושלמי הפקיד חמצו בדלי"ת והוסיף ביד נכרי ולפי זה לא אסר ר"י כלל בהפקיר, והדעת מכרעת שגירסא זו אמיתית דאילו לגי' הרא"ש הוא נגד דברי התוספות בשבת דף י"ח שכתב דמסתמא מפקיר להו ורצונם דכ"ע סהדי דמפקיר מסתמא להפקיע איסור שבת א"כ בנדון דידן נמי נימא דמסתמא מפקיר להו כדי להפקיע איסור בל יראה עכ"ד הגרח"ך וכ' ע"ז הג' מנח"מ דאף כי דברי תשובתו נגד

כמה גדולים מ"מ יש לנו עמוד גדול לסמוך להתיר כשיש הפסד מרובה ובפרט כשיש עוד צדדים להתיר ע"כ ועפי"ד מתיישב מאי דהוה ק"ל ע"ד הרדב"ז ז"ל הנז"ל (באות קטן א) והיא בח"ג סי' תל"ו ובדפוס חדש סימן תתע"ח שהרואה יראה שלא הזכיר הירושלמי דפ' כ"ש הנ"ל רק כ' שיש שלמדו להתיר להפקיר חמץ ע"מ לזכות בו אחה"פ ממ"ש בירושלמי כן לענין שביעית וכ' לדחות דאם אמרו בשביעית הקל לא נקל באיסור חמץ החמור וכו' עי"ש והי"ל להביא ראיה מדברי הירושלמי דפרק כל שעה דאפילו בהפקיר ועבר עליו הפסח אסור וא"כ אין מקום להיתר זה והייתי מתמיה מאד איך נעלם מרבינו רדב"ז דברי הירושלמי הנ"ל, אך לפי מ"ש בשו"ת הנ"ל דהגירסא בירושלמי היא הפקיד בדלי"ת תנוח דעתינו דלפי זה לא איירי בירושלמי בהפקיר כלל.

ובשו"ת כתב סופר סי' פ"ב ד"ה ועיין וכו' הביא מ"ש הר"ן בפ"ק דפסחים (בד"ה גרסי' בגמ' ת"ר וכו') דמפקיד חמצו אצל נכרי וכו' אינו עובר המפקיד בב"י ומיהו אסור מדרבנן וכו' וכ' וז"ל ומ"ש שם בין שתי חצאי לבנה וכן איתא בירושלמי במפקיד ט"ס הוא וצ"ל במפקיר עכ"ד הכת"ס.

והנה בהר"ן שלפני ליתנהו להני מילי ועכ"פ לפי מ"ש הגרח"ך שגירסת הירושלמי היא מפקיד בדלית א"כ מ"ש בהר"ן אינו ט"ס כמובן: יב) אלא דלענ"ד ל"ז להבין איך יתכן לגרוס כן בירוש' דמלבד דקשה להמציא גירסא שלא שיערו אבותינו ראשונים ואחרונים וניח"ל למימר דט"ס הוא במוהר"ם ריקאנטי וצ"ל הפקיר ברי"ש (ומ"ש שהוסיף ביד נכרי לא נפלאת לומר כמ"ש תלמידי החבי"ב לנצ"ק הי"ו דאולי בתשו' הנ"ל היה כתוב הפקיר חמצו בי"ג שר"ל ביום י"ג בניסן והמעתיק חשב בי"ג הוא ר"ת ביד גוי) מלחדש גירסא כזו ומה גם דלפי הנראה הדבר מוכרח מעצמו דגם במוהרמ"ר הגירסא היא הפקיר ברי"ש כמ"ש להלן בס"ד.

זאת ועוד לפי גירסא זו לא אוכל להבין במאי פליגי ר"י ור"ל וקשה להלום כל סוגיית הש"ס ירושלמי בזה כמו שיראה הרואה. וכבר מבואר בסוס"י ת"מ הסכמת הפוסקים דמפקיד חמצו ביד נכרי אעפ"י שקבל הנפקד אחריות עובר המפקיד בב"י וא"כ מאי טעמא דר"ל דמתיר, ור"י למה ליה משום הערמה ת"ל דעבר אב"י וראוי לקונסו אחה"פ כדקי"ל כר"ש דקניס הואיל ועבר עב"י.

ולדעת הגאונים דאין המפקיד עובר בב"י. מ"מ לדעת כמה פוסקים עובר בב"י מדרבנן ואסור אחה"פ כמו שמתבאר ממה שרשמתי במערכה זו סי' ח' אות י' ואות י"א ועוד בר מן דין ובר מן דין לא ידעתי איך יפרנס לשון המוהר"ם ריקאנטי עצמו שאחר שכ'

דמותר להפקיר חמצו קודם שעה ז' ע"מ לזכות בו אחה"פ והביא ראיה מהירושלמי פ"ט דשביעית וכו'.
כתב וז"ל וההיא דפ' כל שעה הפקיר חמצו ביד נכרי לאחר הפסח מהו ר"י אמר אסור היינו דחייש להערמה שמא לא יפקיר כלל אבל אם הפקיר בודאי שרי כדפירשית עכ"ל דנראה בעליל דנרגש לשיטתו ממ"ש בירוש' דהוה משמע ליה לכאורה דכונת ר"י דחייש להערמה היינו דאע"ג דעינינו הרואות דהפקיר מ"מ חיישי' שמא אין כונתו להפקיר לגמרי אלא ע"מ לזכות בו ואם זהו כונת הירושלמי א"כ מוכח דהפקר כזה לא מהני והוא היפך ממה שלמד מדברי הירושלמי דשביעית.
אהכי כ' דלא כן הוא כונת ר"י שבירושלמי אלא כונתו דחיישי' שלא יפקיר כלל. אבל אם באמת ידוע לנו שהפקיר אף אם הפקיר ע"מ לזכות בו שפי"ד כן נראה ברור כונתו וכמו שכתבתי לעיל (באות קטן ו') בכונת דברי הא"ז בח"ב סי' רמ"ו.
ולפי מ"ש הגרח"ך דגירסת המוהרמ"ר בהירושלמי היא הפקיד אינו מובן לקוע"ד מאי ק"ל מההיא דפ' כ"ש ומה ענין פקדון להפקר דאיירי ביה: (יג) ומ"ש עפי"ד התוס' שבת דף י"ח דאנן סהדי וכו' הנה כבר כתבתי (באו"ק ד') דהרב עו"ש בסי' תמ"ז כ"כ והג' מוהרש"ז כ' שכ"כ הסמ"ק לענין שבת להתיר לכתחלה עפ"י סברא זו ודאנן לא קי"ל הכי ולא סמכינן אסברא זו אלא היכא דאי אפשר בענין אחר כמ"ש כל הפוסקים.
וגם כתבתי שם דנלע"ד דגם להסמ"ק י"ל דלענין חמץ מודה משום דנהי דמשום הך סברא דמסתמא מפקיר להו מהני כאילו הפקיר בפני ג' מ"מ אין זה מוציא אלא מידי חיוב השבתה מדאורייתא אבל אכתי רמי עליה חיוב ביעור מדרבנן. ולכן י"ל דדוקא גבי שבת הוא דס"ל להסמ"ק כן אבל לא לגבי חמץ ודקדקתי כן ממ"ש באס"ז לב"מ דף ל' ע"ב ד"ה אפקרה וכו' בשם תוס' שאנץ ע"ש.
ועוד דהריטב"א בחי' שם כתב בשם הרשב"א דמאי דאמרינן נר וגגית וקערה אפקורי מפקר להו אין הרצון שהבעלים מפקירים אלא כלומר דלב ב"ד מתנה עליהם עי"ש וכיון דבלב ב"ד תליא מילתא י"ל שפיר דלא התנו אלא בנר וגגית דשכיחי מידי שבת בשבתו. אבל לא בחמץ שהרי רצון חכמים הוא שיקיים מצות ביעור.
וכן מצאתי בתשו' הג' רמ"ץ בא"ח סי' כ"ד בד"ה ואמנם וכו' שכ"כ ושוב בד"ה ובינותי בספרים וכו' ראיתי שמחלק בין שבת לחמץ דדוקא בשביתת כלים דההפקר הוא סמוך לזמן איסורו מסתבר לומר דודאי כעת גמר ומפקיר דאל"כ יעבור תכף על איסור שביתת כלים אבל בחמץ שתקנו שיבטל בעת הבדיקה בלילה ואין האיסור רובץ עליו כ"א בלילה.

ולקצת פוס' מ"ש ולמעלה וכיון שיש לו זמן לאכול או למכור החמץ אין הוכחה גמורה דגמר ומפקיר עכ"ל וכ"ז כ' הרמ"ץ ליישב מה שהוקשה לו ע"ד התוס' פסחים דף ד' ד"ה מדאורייתא וכו' דאמאי לא כתבו דמאי דמהני ביטול שהוא משום הפקר אף שהוא שלא בפני ג' היינו משום דאנן סהדי וכו' וכדרך שכ' התוס' עצמם גבי נר וגגית וקערה.

וחילוק זה שייך דוקא בביטול שתקנת חכמים הוא לבטל בלילה, משא"כ בהפקר דיכול להפקיר סמוך לאיסורו כמו בנר וגגית. אך כבר כתבתי לעיל (באות קטן ד') דאנן סהדי זה מועיל לגבי השבתה דאורייתא אבל לא חשיב בזה ביעור.

וגם מ"ש להכריח הגירסא דמפקיד כדי שלא יהיה נגד התוס' דשבת וכו' לא ידעתי מה יענה לדעת הרא"ש דגריס הפקיר ברי"ש וס"ל ג"כ כסברת התוס' הנ"ל בסו"פ אין בין המודר עיין בדברי מרן הב"י בסי' רג"ע שכתב לדעת הרא"ש דאף דמדרבנן בעינן ג' מ"מ נ"מ אם השאיל בהמתו וכו' וכן מבואר בתוס' והרא"ש שם ע"כ ובסמ"ע שם ס"ק י"א כתב מפורש דמהני ליה הפקר בינו לבין עצמו מה"ט אלא דס"ל דרק היכא דא"א בע"א וכן כ' התוס' בעצמם.

ועיין במח"א הל' זכיה מהפקר סי' א' שהביא דברי מרן הב"י הנ"ל וכתב ע"ז ולענד"נ דכה"ג אפשר דאפי' הרמב"ם מודה דמסתמא מפקר להו ואנן סהדי בכך וטעם זה צריכים אנו לומר לדעת הרא"ש ג"כ כדי שלא תקשו ליה דנהי דמ"ה הוי בינו לבין עצמו מ"מ כבר אמרו חכמים דאין הפקר פחות מג'.

ולפמ"ש א"ש דמ"ש בג' ה"ט משום דבלא"ה לא גמר להקנותו והכא כיון דאיסורא הוא אי לא מפקר ליה אנן סהדי דגמר ומפקיר ע"כ ולא ראה דברי הסמ"ע. הרי דכ"ע אית להו סברא זו וא"כ מה שהכריח הגירסא דמפקיר חלף הלך לו וק"ל.

סו"ד לא יכולתי להלום דברי הג' רח"ך בזה ותמוהים הם בעיני וצע"ר לי: (יד) הנה נא ערכתי דעת רבנן קדישי קמאי ובתראי הם המדברים בענין הפקר אי מהני וחשיב כביעור, והבאתי מערכה מול מערכה כנז"ל ופשיטא דלעשות מעשה לכתחלה לסמוך עלההפקר אף אם יהיה הפקר גמור שמוציאו מרשותו ומשליכו לרה"ר אין לעשות כן.

אבל בדיעבד שלא ביער רק הפקיר חמצו הפקר גמור כנז"ל ועבר עליו הפסח נראה דאפשר לסמוך ע"ד הפוסקים דהפקר כי האי מהני שלא עבר על בל יראה ושלא לקונסו לאוסרו בהנאה וע"י עירוב וביטול כמו שכתבו קצת מהפוסקים הנז"ל וכדאי לסמוך עליהם בדיעבד והכל לפי הענין ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות (אחז"ר ראיתי מ"ש בענין זה בשו"ת בגדי ישע סימן א' אות ד' ולא יכולתי לעיין בדבריו כעת בהיותי טרוד

בעניינים אחרים): ואני טרם אכלה לדבר בענין זה זאת אגיד שהיה נ"ל פשוט דלכשתמ"ל דמהני הפקר ע"מ לזכות בו אחה"פ ויכול לעשות כן לכתחלה.
מ"מ צריך שיהיה ההפקר דוקא קודם זמן איסורו שאז הוא ברשותו להפקירו וכן מדוקדק לשון ההג"א בשם הא"ז. ובדברי הא"ז עצמו בח"ב סי' רמ"ו מותר להפקיר חמצו קודם שעה ז' וכו' וכן הוא הלשון בפסקי מוהר"ם ריקאנטי סי' זק"ן.
דמשמע דדוקא קודם זמן איסורו הוא דאמרו דיכול להפקירו אבל לאחר ז"א שאינו ברשותו אינו יכול להפקירו ומה יועיל לו ההפקר ההוא והרי הוא מופקר מהורמנא דמלכא ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו. אלא שראיתי להג' פני"י בסו"ס י"ד שכתב שבא מעשה לידו בא' ששכח למכור חמצו לנכרי ונזכר אחר שש שעות ואמרתי לו שישליכנו בפני נכרים לבהמות דלאחר שש השבתתו בכל דבר להרבה פוסקים וילך משם והנכרים לא יניחו להבהמות שיאכלוהו וישמרו לו עד לאחה"פ שהם אוהביו, וכן עשה ועלתה בידו וזהו דשרי לדעת מוהר"ם ריקאנטי עכ"ל הרי דפשיט"ל דגם לאחר שש איתיה בתקנתא להפקירו כמו קודם ש"ש.
והפרמ"ג בח' א"א תמ"ח סק"ב כ' ע"ד הפנ"י ומשמע אע"ג דעבר על עשה כל שלא עבר בלאו לא קנסוהו וצ"ע דמשמע מכמה פוס' אף עבר בעשה קנסוהו ועי"ש מ"ש לענין שעה ששית ובח"א בקונטרס נשמת אדם סי' ב' האריך מאד ע"ד הפנ"י הנ"ל ומסיק דלכתחלה אין לעשות מעשה כהוראת הפנ"י להוציא החמץ לרה"ר אך בדיעבד אם עשה כן בלי שאלת חכם צ"ע לאחר הפסח ע"כ.
ובשו"ת שו"מ ח"ג סי' ר"ט הובא בשם הג' השואל שהורה לעשות בנדונו כהוראת הפנ"י הנ"ל ועי"ש שלא ערער עליו בזה דמשמע דמודו דחשיב הפקר גם כשהפקיר אחר זמן איסורו. אך במהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד דף ד' ע"ד ד"ה והנה במוש"ק וכו' כתב וז"ל איברא דבלא"ה לא מועיל הפקר דלאח"ז איסורו אין ביעור חמץ אלא שריפה וא"כ לא מהני הפקר מה שהניחו ברה"ר וכו' ובנדו"ד היה לאח"ז איסורו ואין מועיל הפקר עכ"ל.
ודבריו אלו מסכמים למה שנראה מדברי הא"ז ופסקי מוהר"ם ריקאנטי הנ"ל. עכ"ל הרי דפשיטא ליה דגם לאחר שש איתיה בתקנתא להפקירו כמו קודם שש: גם בעיקר תשובת הרדב"ז שבסי' תל"ו שאין דעתו מסכמת להתיר ושלא ראה אחד מהפוסקים שהתיר נשאל הגאון מוהר"ם שיק בסי' ר"כ שהרי הוא ירושלמי מפורש בפרק אלו עוברין הפקיר חמצו בשלשה עשר ר' יוחנן אמר אסור אחר הפסח דחייש להערמה וריש לקיש לא חייש להערמה וממנו הדין המובא בסי' תמ"ח סעיף ה' והגאון המחבר האריך ליישב דברי הרדב"ז וליישב גם דברי הפרי מגדים בסוף סי' תמ"ח שכתב דאם ביטל והפקיר אף

אם לא היה לבו עמו אם אין החמץ ברשותו אינו עובר עליו והוי ביטול והפקר דדברים שבלב אינם דברים דלכאורה קשה מסוגיא דנדרים ד' מ"ד ע"ש: והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ח סק"ב כתב על דברי הפני יהושע ומשמע אף דעבר על עשה כל שלא עבר בלאו לא קנסוהו וצ"ע דמשמע מכמה פוסקים אף עבר בעשה קנסוהו ועי"ש מ"ש לענין שעה ששית.

והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' ב' האריך מאד על דברי הפני יהושע הנ"ל ומסיק דלכתחלה אין לעשות מעשה כהוראת הפני יהושע להוציא החמץ לרשות הרבים אך בדיעבד אם עשה כן בלי שאלת חכם צ"ע לאחר הפסח ע"כ. ובשו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' ר"ט הובא בשם הגאון השואל שהורה לעשות בנדונו כהוראת הרב פני יהושע הנ"ל ועי"ש שלא ערער עליו בזה ומשמע דמודו דחשיב הפקר גם כשהפקיר אחר זמן איסורו.

אך במהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד ד' ד' ע"ד [ד"ה והנה במוש"ק] כתב וז"ל איברא דבלאו הכי לא מועיל הפקר דלאחר זמן איסורו אין ביעור חמץ אלא שריפה ואם כן לא מהני הפקר מה שהניחו ברשות הרבים וכו' ובנידון דידן היה לאחר זמן איסורו ואין מועיל הפקר עכ"ל ודבריו אלו מסכמים למה שנראה מדברי הא"ז ופסקי מוהר"ם ריקאנטי הנ"ל נראה עיקר דאף אם נאמר דמהני הפקר אינו אלא קודם זמן איסורו: (טו) וראיתי בספר יוסף אומץ להרב הגאון ר' יוסף יאודה זצ"ל מברעסלי בדף ע' ע"ב הובא שם בשם הרב בית חדש בתשובה סי' קכ"ד דיכול להפקיר חמץ שאינו ברשותו ולכאורה נראה שהוא תנא דמסייע להרב פני יאושע הנ"ל שהרי חמץ אחר שש אינו ברשותו הוא ומהני לדעת הרב בית חדש אך שם הביא שהרב קצות החשן סי' רי"א סק"ד תמה עליו מסוגיא ערוכה בבבא קמא ד' ס"ט דאמרינן צנועין ור' דוסא אמרו דבר אחד הרי כיון דר' דוסא סובר דיכול להפקיר יכול נמי לחלל ולהקדיש ואנן קיימא לן דאין יכול להקדיש ואיך פסק הבית חדש דיכול להפקיר ועוד הובא שם שהרב המחבר בספרו אומץ יוסף תמה דאם כסברת הבית חדש למה הוצרכו הפוסקים לחפש עצות לפטור מן הבכורה ולא אמרו עצה פשוטה להפקיר את הולד דלדידיה הא חל הפקר לדבר שלא בא לעולם ולפי מה שכתב הרב הגאון מוה' אברהם בנימין זי"ע ביוסף אומץ שם ליישב דברי רבינו הבית חדש שכונתו דיכול להפקיר דבר שאינו ברשותו לכשיהיה ברשותו ומבאר הענין שם בטוב טעם ודעת ומפני זה הוא דלא מהני הפקר הולד לפי שהטעם שמועיל הפקר האם בבכורה הוא משום דהוי יד אינו יהודי באמצע שיוכל לזכות בו והכא הרי לא יוכל לזכות בו עד שיבא הולד לעולם ואז כבר חל קדושת הבכור יש לצדד קצת לענין הפקר חמץ אחר איסורו אי מהני לדעתו עיין שם:

טז והשגתי עתה ספר אזן אהרן לרבין חסידא מח"ס כפי אהרן וראיתי בד' ל"ד אות ד שכתב הרב בשם הרב חקת הפסח בסי' תל"ד אות ד שהביא תשובת הרדב"ז בח"ג סי' תל"ו דלהפקיר חמצו קודם הפסח ולחזור ולזכות בו אחר הפסח אם מניחו שמור בחצרו לא מהני דהא חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו ואפילו אם מניחו במקום מופקר ובענין שלא יטלוהו אחרים גמגם הרבה בדבר ושהרב חקת הפסח כתב בפשיטות דלא כהרדב"ז ומותר גמור ואפילו משתמר בחצרו ולא אמרינן בזה חצרו קונה לו שלא מדעתו דאיסורא לא ניחא ליה דליקני ושכן כתב בספרו ער"ה יו"ד סי' רכ"א וציין לעיין עוד בחקת הפסח סי' תמ"ח אות יו"ד והמעיין בכל מה שהבאתי דברי שרים רבים המדברים בענין זה מערכה מול מערכה ישר יחזה דמה שכתבתי אני ההדיוט בזה בס"ד הוא נכון דלעשות מעשה לכתחלה לסמוך על ההפקר אף אם יהיה הפקר גמור שהוציאו מרשותו ומשליכו לרשות הרבים אין לעשות כן אבל בדיעבד שלא ביער רק הפקיר חמצו הפקר גמור ועבר עליו הפסח אפשר לסמוך על דברי הפוסקים דהפקר כזה מועיל שלא עבר על בל יראה ושלא לקנסו לאוסרו בהנאה ועל ידי עירוב וביטול כמו שכתבו קצת מהפוסקים שהבאתי שם: ובשו"ת אורי וישעי להגאבד"ק יאס יצ"ו בסוף סי' פ"ו ראיתי שהביא דעת האור זרוע שבהגהות אשרי פרק כל שעה דמותר להפקיר חמצו קודם שעה ששית לזכות בו אחר הפסח והפוסקים השמיטו ולא זכרו דעתו ושקיל וטרי בזה ומסיק דיפה עשו הפוסקים שהשמיטו דעתו משום דבכי האי גוונא אינו מועיל הפקר כלל:

יז גם השגתי ספר שאילת שלום מהדורא תניינא וראיתי בריש סי' נ"א שכתב וז"ל תגדל התימה בעיני מה שכתב שצוהלבטל החמץ להפקירו ולהוציא מרשותו והרי כמו שביטול לא מהני אחר זמן איסורו כן הפקר לא מהני דלאו ברשותיה קאי דליפקריה כמבואר בירושלמי ובכל הפוסקים ראשונים ואחרונים ומה שכתב ולהוציאו מרשותו איני יודע כונתו אם במה שיפקירו יוציאנו מרשותו כבר כתבתי דאחר זמן איסורו אינו מועיל כלל דבעל כרחיה אוקמיה רחמנא ברשותיה לעבור עליו כידוע ורצה לפרש שכונת הרב השואל למוכרו או ליתנו לנכרי ולא הונח לו לפרש כן מפני סגנון דברי השואל ולכן כתב שבהכרח לפרש כונתו דבההפקר יוציאנו מרשותו וזה לא הועיל כלל ושגגה יצא מלפניו בזה עכ"ל וזה מסכים למה שכתבתי למעלה דאחר זמן איסורו אינו יכול להפקירו ודעת הרב דהפקר גרע ממכירה דאם מכרו לנכרי ובא לרשות הנכרי מהני בדיעבד ואילו הפקירו לא מהני כלל [ועיין לקמן בד"ה ובעיקר דין הפקר]: וכתב עוד הגאון שאילת שלום שם [בד"ה ובאמת] דהרב קצות החשן בסי' רס"ג יצא לידון בדבר חדש דלמאי דאמרינן בעירובין דמהני ביטול רשות בשבת משום דהוי כמו כלך אצל

יפות ואמרינן מסתמא ניחא ליה מעיקרא אם כן הוא הדין בנזכר אחר זמן איסורו וביטל דמהני דאמרינן מסתמא מעיקרא ניחא ליה אלא ששכח והא דאמרינן בריש פסחים דלאחר זמן איסורו לא מצי מבטל ליה סוגיא זו נדחית מהלכה מפני סוגיא דעירובין אבל כבר צווחו עליו בבי מדרשא דודאי לא ניחא ליה באיסורא דחמץ וכדאמרינן בש"ס כיון דמטא זמן איסורא איאושי מייאש מיניה ובכל זאת כל זמן שלא בטל בזמן ההיתר בעל כרחיה אוקמי רחמנא ברשותיה ועיין בנתיבות שם מזה ובפרט מה שכתב דסוגיא דפסחים נדחית מהלכה דבריו מרפסין איגרא דאם כן גם הדין דהבודק צריך שיבטל נדחה ממילא דאין צורך לזה דכי משכח לה לבטלה וכפירכת הש"ס שם והרי כל הפוסקים פסקו דין זה באין חולק כלל וכו' וסיים וישתקע הדבר ובאמת שקשה מאד לחדש דבר היפך משמעות דברי הפוסקים ואין בידי ספר קצות החשן לעיין בדב"ק וכל רבני האחרונים נקטי דלא מהני ביטול אחר זמן איסורו ועיין במה שרשמתי בסימן זה אות ט' וכן הוא פשוט בכמה מחברים ולפי הנראה גם הרב קצות החשן לא החליט כן להלכה: (חי) שוב מצאתי שתורף דברי הרב קצות החשן בזה הובאו בספר השגתיו עתה יוסף אומץ להגאון מו"ה יוסף יאודה זצ"ל מברעסלי ושמחתי מאד דלפ"מ דמובא שם ד' ס"ט ע"ג בתשו' הגאון מו"ה אברהם בנימין זצ"ל מובן שלא אמר כן להלכה ולמעשה כי אם לסניף בעלמא להתיר החמץ שעבר עליו הפסח ודבריו הם בסי' רס"ב סק"א על מה שכתב הרמב"ם ברביעי מהלכות תרומות הלכה ג' בתורם שלא מדעת בעל הבית וכשמצאו אמר לו כלך אצל יפות דתרומתו תרומה ולא התנה דזה רק בדשוייה שליח כדמוקמינן הכי בבבא מציעא ד' כ"ב לאביי דקיימא לן כוותיה דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש ולא אמרינן מדהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה דמירי הא דכלך אצל יפות רק בדשוייה שליח ומרן הב"י ביו"ד סי' של"א תירץ דהרמב"ם סמך על סוגיא דקידושין דמשם מוכח דבניחותא דמצוה מודה אביי דאמרינן מדהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה דאין צריך למישוייה שליח וסוגיא דבבא מציעא הנ"ל נדחית ומזה דן בקצות החשן במי ששכח מחמת אונס לבטל חמצו בערב פסח קודם שש ומכר אחר שש וביטל חמצו שיש להתירו אחר הפסח בהנאה וצירף לסניף משום שביטלו ואף דאחר זמן איסורו לא מצי מבטל ליה זהו רק בידע מעיקרא ולא ביטל אבל שכח ולא ידע בזמן היתרו מדביטלו אחר כך גם מעיקרא ניחא ליה בביטול ובניחותא דמצוה אמרינן מדהשתא וכו' עכ"ל.

הרי מבואר דרק לסניף בעלמא הוא דאמר הכי ולא להלכה. ועי"ש ביוסף אומץ הנ"ל מה דפלפלו הגאונים הנזכרים זצ"ל בפלפלא חריפתא ע"ד הקצה"ח הנ"ל: והובא שם מה

שהקשה הרב המחבר בספרו אומץ יוסף סי' תל"ד דלפי דברי הרב קצות החשן דשייך גבי ביטול חמץ לומר מדהשתא ניחא ליה ומודה אביי דלגבי מצוה אמרינן מדהשתא וכו' אם כן כל שכן דלית לן למימר לרבא [דסובר בעלמא גבי ממון דאמרינן מדהשתא ניחא ליה וכו'] בניחותא דמצוה מדהשתא ניחא ליה מעיקרא ניחא ליה והוא תומה שהרי רבא גופיה אמר בפסחים ד' ו' ע"ב שמא ימצא גלוסקא יפה אחר זמן איסורו ולא מצי מבטל ליה ואם כן בהכרח לומר דיש לחלק דחמץ משונה משאר דברים דבביטול החמץ לא אמרינן מדהשתא ניחא ליה וכו' דיש לומר דהשתא ודאי ניחא ליה בביטולו שהרי אינו מפסיד כלום שכבר נאסר בהנאה אבל מעיקרא אפשר דלא הוה ניחא ליה לבטולי כיון שהיה אז מותר בהנאה והגאון רב"א זצ"ל הקשה עוד דאיך למד הקצות החשן ביטול חמץ דהוא מילתא קלישתא כדכתב הר"ן בריש פסחים דאיך יועיל לשון ביטול על נכסיו בלא לשון הפקר אלא דגלי רחמנא דסגי בגילוי דעת אבל יאוש הוא מלתא אלימתא ולכן כתב דראית הרב קצות החשן היא מביטול רשות שגם הוא דבר קלוש וכו' ועל פי יסוד זה העמיד וקיים דברי הגאון קצות החשן עי"ש דב"ק ועל כל פנים כבר כתבתי למעלה שלא כתב כן אלא לסניף לחמץ שעבר עליו הפסח והשגתי עתה [שנת ששון] ס' חדש ממש שארית יעקב להרב יעקב דעניזאהן מעיר ליבווייא יצ"ו וראיתי בסי' א' כתב ליישב כמה עניינים על פי דברי הגאון קצות החושן כנראה שהבין בדעתו דלקושטא סבירא ליה הכי [ולא לסניף בעלמא לעבר הפסח] עי"ש דבריו הנעימים וכבר כתבתי שאין אצלי הס' הקדוש קצה"ח לעיין בו א"ה מבואר בהדיא בקצוה"ח וז"ל חלילה להקל בזה אלא שכתבתיו לסניף שהיו שם עוד הרבה צדדי היתר עכ"ל]:

יט ובעיקר דין הפקר לחמץ להסוברים שיכול להפקיר חמצו אם הדין כן גם אחר זמן איסורו ראיתי עתה להגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק בחלק א"ח סי' ט"ן שדבר בענין זה והוא באחד ששכח למכור סובין של חטים שנלתתו קודם הטחינה איזה ירחים קודם הפסח ולא נזכר עד אחר שש אבל ביטול חמצו ואחר שש בא לפניו לשאול מה יעשה בהסובין כי הוא עני והפסדו מרובה לפי כחו וצוה לו להשליך הסובין לרחוב העיר וכן עשה ואחר כך בא עכומ"ז אחד ולקח הסובין ובמעמד רבים מאנשי העיר ענו יחד ואמרו לו כי יהיו לו הסובין לחלוטין ועתה רוצה העכומ"ז להחזיר לו הסובין ונשאל אם מותר ליהנות מהסובין ובתשובתו הביא תשובת הגאון פני יהושע באחד ששכח למכור חמצו שצוה להשליכו ברחוב העיר משום שסובר דלרבנן דר' יהודה מקיים מצות עשה דתשביתו כשמשליכו למקום הפקר וכו' וכן היא שיטת מרן הבית יוסף בסי' תמ"ה דכשהוציאו מרשותו סגי לרבנן והפרי מגדים סי' תמ"ח הביא

דברי הפני יהושע וכתב דמשמע שסובר דבעבר על העשה לא קנסוהו וכו' וביאר דבריו שכוונתו דנהי דהשתא מקיים מצות עשה דתשביתו על ידי שמוציאו למקום הפקר לפי שיטת הפני יאושע מכל מקום עד השתא עבר על העשה ואם כן מוכח שסובר שלא קנסו משום העשה והפרי מגדים סובר דקנסו וכתב שהאחרונים חולקים על הפרי מגדים וסוברים דלא קנסו למי שעובר על העשה וכן הוא בנודע ביהודה סי' ט"ו ובצל"ח ובשאגת אריה ובבר"א [ובברית אברהם] וכן פסק הפרי מגדים עצמו בפתיחה וכן משמע מדבריו בסי' תמ"ג ואם כן דברי הפני יהושע קיימים:

כ אולם האחרונים חלקו מטעם אחר על הפני יהושע דלדעתם אינו מקיים מצות השבתה במשליכו למקום הפקר וכן דעת הטורי זהב בסי' תמ"ו דלא כהבית יוסף ואין נראה לומר דהטורי זהב מיירי במשליכו לרשות הרבים ואינו מפקירו ודעתיה עליה והפני יהושע מיירי במשליכו להפקר אלא משמע דפליגי ולפי זה יש לחקור אם עובר אחר כך בבל יראה ולהפני יהושע אינו עובר שהרי קיים מצות תשביתו אך לדעת הט"ז דלא קיים בזה השבתה אולי עובר עליו אחר כך ובפרי מגדים סי' תמ"ז במשבצות סק"א פסק להלכה דלאחר איסורו ולא ביטלו במוציא לרשות הרבים עובר בבל יראה ואם ביטלו צריך פירור מדרבנן שמא יאכל אדם ובסובין אף שאינו מאכל אדם מכל מקום חיישינן שיאכיל לבהמה אך כאן שכבר זכה עכומ"ז אף שהוא לא קיים מצות השבתה מכל מקום זכה העכומ"ז בהחמץ כקונה מההפקר ואף שכל חמץ אינובידו והתורה אוקמא ברשותו זהו כשאין רשות אחר עליו אבל לא כשזכה בו אחר וכתב שדבר זה תלוי במה שנבוכו האחרונים במוכר חמצו אחר שש אי מהני: ואחר שנשא ונתן באריכות בדין מוכר חמצו אחר זמן איסורו והקונה זכה בו במשיכה אי מהני ואם יש חילוק בין קנה במשיכה לקנה בכסף או באגב קרקע ובדין איסורי הנאה אי חשיב יש לו בעלים והמציא טעם להתיר במניח החמץ ברשות הרבים דמועיל בתורת יאוש דיאוש מועיל אף בדבר שאינו ברשותו ולא שייך לומר שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו דהא לא גרע מדבר היתר דמועיל יאוש וכו' ועוד כתב צד היתר על פי דברי השיטה מקובצת בבבא קמא ל"ג דכל שיבא אחר כך לרשותו יכול להקדישו ועוד חידש דהפקר בית דין לא שייך באיסורי הנאה דרבנן דהא האפר מותר ולא יצא מרשותו וכו' והאריך בפלפולים בכל הנ"ל ועוד הביא מה שכתבו הפוסקים אם מועיל ביטול בשש שדעת חכמי וניצייא שאם בטל בשש מותר אחר הפסח והפרי חדש בסי' תל"ד הקשה מדרב גידל אמר רב המקדש בחטי קורדנייתא וכו' והעלה דלדידן דקימא לן דחמץ מן הנשרפין ואפרן מותר מהני ביטול מדאורייתא לשלא יעבור בבל יראה וכיון שלא עבר בבל יראה לא קנסוהו רבנן

ומותר אחר הפסח [ורב גידל דאמר אין חוששין לקידושין סובר דחמץ הוא מן הנקברין דאפרן אסור] ולפי זה הוא הדין בהשליך החמץ לרחוב העיר והעכומ"ז זכה בו יש לצרף לסניף דעת בעל המאור שפוסק כר' שמעון דחמץ בערב פסח אינו אלא מדרבנן ולא שייך הפקר בית דין זוכה העכומ"ז מדאוריתא ולא עבר זה על בל יראה ומותר אחר הפסח:

שוב כתב דכל האריכות הוה לא נצרך אלא לחמץ גמור אבל בנדון הנ"ל שהוא סובין האריך קצת להוכיח שאינם אלא חמץ נוקשה וסיים סיומא דפסקא דהסובין הנ"ל הואיל וזרקן לרשות הרבים ועכומ"ז זכה בהם בודאי מותרים מכמה טעמים: (כא) ואחר חתימת הפסק כתב וזה לשונו הנה אחר כמה שנים באה שאלה לפני בשכר ששכח למכור ונזכר בערב פסח אחר חצות וצויתי להשליך לנהר וכן נעשה מעשה ולא רציתי לסמוך על תשובת פני יהושע כי אז כבר יצא לאור שו"ת חתם סופר א"ח ושם בסי' קי"ב מפקפק על היתר זה ואף כי למעלה הראיתי לו פנים בהלכה מכל מקום לענין חשש שיעבור בפסח על בל יראה אין לסמוך על זה בחמץ גמור אך בקמח או בדבר שאינו חמץ מבורר יש לסמוך על זה גם כתב שהגאון שואל ומשיב בח"ג סי' ר"ט השיג על דבריו בתשובה הנ"ל והוא כתב לקיים דבריו שבתשובה הנ"ל אלו תורף דב"ק: והגאון מוהר"ם שיק בסי' ר' נשאל על מה שכתב מרן החתם סופר שאפילו הוציא החמץ מרשותו עובר עליו בבל יראה שהגאון שאגת אריה בסי' פ"ג ופ"ד הוכיח דאינו עובר בבל יראה בכי האי גוונא והשיב דבדברי השאגת אריה האריך במקור חיים בסי' ת"מ סק"ג בביאורים לחלוק עליו ובשערי תשובה שם כתב שבס' בית אפרים יישב דברי השאגת אריה ואין ספרו מצוי בידי וכו' והוא כתב דלכאורה קשה עליו מדאמרו בירושלמי הלכה ב' לא יראה לך אפילו בפלטיא וכו' ואחר שפלפל בזה מסיק ליישב דעת מרן החתם סופר שאמר כהלכה עי"ש שוב נדפס שו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב להגאון הנ"ל יצ"ו וראיתי שם בקונטריס אחרון סי' י"א תשובה שלמה בעניינים אלו ולא איסתייעא מילתא האידנא לעיין בדב"ק פוק עיין בה וקצת מדב"ק הבאתי לקמן בסי' ח' אות ח' סק"ב וכתב שם דבהפסד גדול מאד אם היה בא מעשה לידו היה סומך על הוראת הגאון פני יהושע עי"ש וצריך לומר דבעובדא שבחלק ראשון שבזה להשליך לנהר לא היה הפסד גדול מאד (כב) והנה בספרי שדי חמד בחלק דברי חכמים [שיצא לאור הדפוס בשנת התרנ"ב] נדפס ענין זה בסי' ק"ג והיו הדברים האלה למראה עיני ידידי הגאון המפורסם מוהר"ר ישראל חיים דייכעש אבד"ק וואלאדיסלאווא יצ"ו וכתב לי בענין זה ואלה דברי מכתבו ישאו הרים שלום וברכה אל כבוד ידיד ה' וידיד כל יראיו ה"ה וכו' כקש"ת מוהר"ר חיים חזקיאו די מודינא שליט"א אב"ד דק"ק קראסוב באזאר יצ"ו אחדשה"ט ושלום תורתו באהבה רבה כמשפט ספר

היקר שדי חמד דברי חכמים קבלתי לנכון ומקרב לב עמוק הנני שולח לו תודתי יחד עם מנחתי וכו' יתן ה' ויזכה להוציא לאור כל אשר אתו בכתובים וילכו רבים לאורו איה"ש והנני להעתיק לו ענין אחד מחידושי להלכות פסח [סי' תמ"ח] השייך לספרו שדי חמד דברי חכמים סי' ק"ג בתקותי כי כבודו יקבל נחת מזה איה"ש כי מקום הניחו לי מן השמים בזה להתגדר וכי הוא זה:

כג איתא בש"ע או"ח [סי' תמ"ח סעיף ה'] חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אף שבטלו דין זה כתב הרא"ש בפסחים [בפ"ב סי' ד'] והוא מהירושלמי שם [פ"ד ה"ב] דאיתא שם הפקיר חמצו בי"ג לאחר הפסח מהו ר' יוחנן אמר אסור רשב"ל אמר מותר אמר ליה ר"י לרשב"ל אין את מודה לי משש שעות ולמעלה שהוא אסור אמר ליה חמץ איסורו גרם לו הא מה אית לך למימר [המפרשים נדחקו בפירוש דברי ירושלמי והנכון הוא כמ"ש בספר מגן האלף על ה"פ שם דר"י הקשה לרשב"ל דמה מועיל הפקירו להתיר אחר הפסח הלא בלאו הכי אחר שש נאסר ונעשה מופקר ממילא ולא מסתבר שיועיל הפקירו יותר ממה שנעשה הפקר מחמת האיסור ומשני חמץ איסורו גרם לו שהוא לא הפקירו רק שנעשה הפקר מחמת האיסור וזה אינו מועיל לו שהרי עשאו הכתוב כאלו ברשותו ועבר עליו אבל הפקר ממש מועיל] א"ר יוסה לר"פ נהיר את כד הוינן אמרינן אתייא דר' יוחנן כר' יוסי ודרשב"ל כר"מ היינו ר' יוסי ור' מאיר דפליגי במסכת נדרים [ד' מ"ג] אי הפקר אינו יוצא מרשות המפקיר עד דאתי לרשות זוכה דר' יוחנן סובר כר' יוסי דאמר אין הפקר יוצא מרשותו עד דאתי לרשות זוכה ומשום הכי אסור אחר הפסח ועיין להרב קצות החשן סי' רמ"ג] אינה כן אלא ר' יוחנן חייש להערמה [פירש הרא"ש שם דהיינו הערמה שמא לא יפקירנו ויאמר הפקרתי] ורשב"ל לא חייש להערמה מה נפק מביניהון נפלה עליו מפולת מאן דאמר הערמה לית כאן הערמה והוא מותר מאן דאמר זכיה לית כאן זכיה והוא אסור ע"כ ואחרי דפליגי בזה ר' יוחנן וריש לקיש נקיטינן דהלכה כר"י ואסור לא מהני משום הערמה וכבר האריכו בזה גדולי האחרונים הלא המה הרבנים פרי חדש בא"ח שם והמשאת בנימן ס' נ"ח והמנ"י בתוה"ש סי' ה' ופני יהושע ח"א סי' י"ג י"ד ועבודת הגרשוני סי' ק"ה ובבא"י י"ט ע"ג ונודע ביהודה מהדורא קמא חא"ח סי' י"ט ורבינו עקיבא איגר סי' כ"ג ומקור חיים על ה"פ שם: אמנם בהגהת אשירי בפסחים שם כתב בשם הא"ז דמותר להפקיר חמצו קודם שעה ששית על מנת לזכות בו אחר הפסח ע"ש וזהו נגד הירושלמי דר"י סובר דאסור משום הערמה עיין להרב מראה הפנים שם שהניח בצ"ע וביותר יש לתמוה הפלא ופלא דבא"ז הגדול בהלכות פסח סי' רמ"ו הביא הך ירושלמי ואעתיק לשונו מותר להפקיר קודם שעה ששית על מנת לזכות

בו אחר הפסח ושרי אפילו באכילה וראיה לדבר מהירושלמי שביעית פרק ט' הלכה ד' רג"א כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה כדבריו חזקוה אמר מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא אתא עובדא קומי ר"י ואורי כחזקיה אמר אנא לא דאנא סבר כוותיה אלא מה דאנא חמי רבנן סברי כוותיה ריב"ר ה"ל עובדא אתא שאל לר"י אמר אריוותא קומיך ואת שאיל לתעלייתא אתא שאיל לר"י א"ל חמי לך תלתא רועין ואפקרה קומיהון קופדקאי דצפורין שאלין לר"א כגון דלית לאילין עמא רחים ולא שאיל שלים היך צורכא מיעבד א"ל כד תחמין רגליא צללא תיהוון נפיק ליה לשוקא ומפקרין ליה וחוזרין וזוכין ביה פי' ר"ש משאנץ קופדקאי אדם קפדנין שלא היה להם אוהבים ואם יפקירו יזכו בהן ולא יחזירו להם והורה להם ר"א דכשיראו השוק פנוי מבני אדם יפקירו ואחר כך יזכו הא למדת שהמפקיר על מנת לזכות בו הוי הפקר אף שיחזור ויזכה והיא דפרק כל שעה ירושלמי דאמר הפקיר חמצו בי"ג לאחר הפסח מהו רי"א אסוררשב"ל אמר מותר וכו' אלא ר"י חייש להערמה רשב"ל לא חשש להערמה וכו' אין לפרש דערמה דר"י חייש לה היינו שיפקיר על מנת לזכות בו אלא דחייש שמא לא יפקיר כלל ויאמר הפקרתי קודם הפסח וחזרתי וזכיתי בו אחר הפסח אבל אם הפקיר קודם הפסח על מנת לזכות בו אחר הפסח שרי עכ"ל.

ונפלאתי הלא ר"י סובר דאסור משום הערמה מה לי אם נפרש דהערמה הוא שיפקיר על מנת לזכות בו או דהערמה היא שמא לא יפקיר ויאמר הפקרתי בין כה וכה הלא אסור בהנאה לר"י אחר הפסח ואיך פסק כרשב"ל נגד ר"י ועיין גם כן בפסקי מוהר"ם ריקנטי סי' קנ"ז שכתב כמו הא"ז. ואולי יש לומר דסוברים הא"ז ומוהר"ם ריקנטי כמו שכתב הרב פרי חדש באו"ח שם.

דאם הפקיר בעדים מותר לאחר הפסח ובכי האי גוונא מיירי הא"ז ומוהרמ"ר תנ"ל והירושלמי מיירי כשהפקיר בלא עדים ובכי האי גוונא אסר ר"י משום הערמה היינו שמא לא יפקיר ויאמר הפקרתי אבל כשיש עדים שהפקיר דליכא הך חששא מותר אף לר"י אמנם הרבה מן האחרונים שהבאתי לעיל השיגו על הפר"ח בזה והוכיחו מן הירושלמי הזה דאין לחלק בזה דאם לא כן אמאי לא קאמר הירושלמי דנפקא מינה בין אי נימא דטעמא דר"י דאוסר אחר הפסח הוא משום דהפקר אינו יוצא מרשות בעלים עד דאתי לרשות זוכה או דנימא דהטעם הוא משום הערמה היכא דהפקיר בעדים דלטעם הערמה מותר ולטעמא דזכיה אסור אלא ע"כ דאין לחלק בזה דלעולם יש לגזור היכא דהפקיר אטו לא הפקיר עיין להרב נודע ביהודה שם ובעוד אחרונים: ונראה לי ליישב בזה בעזה"י דהנה תנן במסכת פסחים ד [כ"ח ע"א] חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח

מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך שם בגמ' מתני' מני לא ר' יהודה ולא ר"ש ולא ריה"ג מאי היא דתניא חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו תוך זמנו עובר עליו בלאו וכרת דר"י רש"א חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום תוך זמנו עובר עליו בכרת ובלאו וכו' ריהג"א תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה וכו' מאי טעמא דר"י תלתא קראי כתיבי לא יאכל חמץ וכל מחמצת לא תאכלו לא תאכל עליו חמץ חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו וחד לתוך זמנו וכו' מני מתניתין אי ר"י חמץ סתמא קאמר אפילו דנכרי ואי ר"ש אפילו דישראל נמי מישרא שרי וכו' אראב"י לעולם ר"י היא ויליף שאור דאכילה משאור דראיה ומה שאור דראיה שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וכו' רבא אמר לעולם ר"ש ור"ש קנסא קניס הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא בשלמא לרבא היינו דקתני של ישראל אסור משום שנאמר לא יראה לך וכו'.

אלא לראב"י משום לא יאכל חמץ מיבעי ליה מי סברת אסיפא קאי אירישא קאי וה"ק חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה משום שנא' לא יראה לך וכו' שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ויליף שאור דאכילה משאור דראיה ובירושלמי על הך מתניתן איתא מאן תנא לא יראה לך ר' יהודה דתני האוכל חמץ משש שעות ולמעלה וכן חמץ שעבר עליו הפסח הרי זה בלא תעשה ואין בו כרת דבר"י רש"א כל שאין בו כרת אין בו בלא תעשה וכו' מאי טעמא דר"י לא יאכל חמץ היום מה אנן קיימין אם בתוך המועד כבר כתיב לא תאכל עליו חמץ אלא אם אינו ענין בתוך המועד תנהו ענין לאחר המועד וכו': מבואר מזה דהירושלמי מוקי למתניתין כר"י דסובר דחמץ לאחר זמנו הוא דלא יאכל חמץ ויש להקשות לשיטת הירושלמי הנ"ל דאם כן תיקשי קושיית הש"ס דילן אי כר' יהודה אפילו חמץ של נכרי לאחר הפסח נמי אסור בהנאה דהא לא יאכל חמץ סתמא כתיב דמשמע בין של ישראל בין של נכרי מאי אמרת כתי' ראב"י דלא יליף שאור דאכילה משאור דראיה דאם כן מדוע לא הזכיר הירושלמי מזה מאומה ועוד הלא הירושלמי מסיק שם לעיל מזה דבתוך הפסח אסור חמץ של נכרי אפילו בהנאה ולראב"י מותר לר"י חמץ של נכרי בתוך הפסח בהנאה לשיטת התוס' שם ולרש"י אפילו באכילה מותר ושיטת הירושלמי מבוארת לכל מעיין דסובר דחמץ של נכרי בתוך הפסח אסור בהנאה ולאחר הפסח מותר ומשום הכי מוקי למתניתין כר"י וקשה מנא ליה להירושלמי האי ממה נפשך אי סבירא ליה לר"י לאסור חמץ של נכרי בתוך הפסח משום דלא תאכל חמץ סתמא כתיב בין דישראל בין דנכרי אם כן לאחר הפסח נמי נימא הכי דהא לא יאכל חמץ סתמא כתיב ועוד תיקשי לשיטת הירושלמי

קושיית הש"ס דילן דאי מתני' ר"י אמאי תנן במתניתן ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך וכו' הוה ליה למימר שנאמר לא יאכל חמץ מאי אמרת דקאי אירישא כמו דאמרינן בש"ס דילן לראב"י אם כן הוה ליה להירושלמי להקשות ולתרץ כן ועוד דלשיטת הירושלמי אין לומר כשיטת ראב"י כנ"ל:

וליישב זאת קאמר דהירושלמי והש"ס דילן לשיטתייהו אזלי דהנה לכאורה יש להקשות על הא דאמרו בגמרא מני מתניתן אי ר"י חמץ סתמא קאמר אפילו דנכרי דעל כרחין אין הפי' דר"י סתמא קאמר כדבריו דחמץ לאחר הפסח אסור ואם כן משמע אפילו דנכרי דהא ר"י לא מיירי מזה כלל אלא בא להשמיענו דחמץ אף לאחר הפסח אסור ועוד מאי משני לפי"ז ראב"י דר"י יליף שאור דאכילה משאור דראיה אכתי תיקשי הלא בדבריו לא נזכר לחלק בין חמץ של ישראל לשל נכרי אלא על כרחין דכונת הגמ' להקשות דהא בקרא סתמא כתיב לא יאכל חמץ וכיון שסובר דזה קאי על אחר זמנו ממילא אין לחלק בין של ישראל לשל נכרי ואם כן קשה הלא יש לומר דסובר ר"י דחמץ תוך זמנו אסור בין של ישראל בין של נכרי דלא תאכל חמץ סתמא כתיב אבל חמץ שעבר עליו הפסח אף דכתיב לא יאכל חמץ סתמא מכל מקום אמרינן דדוקא של ישראל אסור אבל של נכרי מותר משום דאמרינן הטעם דאסרה תורה חמץ שעבר עליו הפסח אף שאז היתר הוא משום דכיון שעבר על בל יראה ובל ימצא כל ימי הפסח ונעבדה בו עבירה לכן אסור בהנאה אף אחר הפסח וכמו בשר בחלב לאיסי בן יאודה [ועיין בצל"ח ובא"ח מ"ש שם ויש לפלפל הרבה בדבריהם ואכמ"ל] וזה לא שייך אלא בחמץ של ישראל דעובר בבל יראה ובל ימצא אבל חמץ של נכרי דליכא בל יראה ובל ימצא כדאמרינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים וכו' משום הכי מותר לאחר הפסח באכילה כיון דלא נעבדה בה עבירה אבל תוך הפסח אסור בהנאה דלא תאכל חמץ סתמא כתיב וצריך לומר דהגמרא שפיר מקשה דהנה תניא בבבא מציעא ד' [קט"ו ע"א] ת"ר אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה דברי ר' יאודה ר' שמעון אומר עשירה ממשכנין אותה עניה אין ממשכנין אותה שאתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה מבואר מזה דהא דכתיב לא תחבול בגד אלמנה סתמא סובר ר' יהודה דכיון דסתמא כתיב משמע בין עשירה בין עניה דלא דריש טעמא דקרא אבל ר' שמעון סובר אף דכתיב לא תחבול בגד אלמנה סתמא דמשמע בין עשירה בין עניה מכל מקום אלמנה עשירה ממשכנין משום דדרשינן טעמא דקרא דהא דאסור לחבול בגד אלמנה הוא משום דכיון דחייב להחזיר לה כסות לילה בלילה וכסות יום ביום אתה משיאה שם רע בשכנותיה וכל זה לא שייך אלא באלמנה עניה אבל באלמנה עשירה שאין אתה

מחוייב להחזיר לה וליכא שם רע ממשכנין ואם כן הכי נמי לר' יהודה דאמר דלא יאכל חמץ קאי על אחר הפסח וכיון דמסתמא כתיב דמשמע בין של ישראל בין של נכרי לא אמרינן דטעמא דקרא דאסור חמץ אחר הפסח הוא משום דנעבדה בה עבירה וממילא של נכרי מותר דהא ר"י לא דריש טעמא דקרא ושפיר פריך הגמרא אי ר' יהודה חמץ סתמא קאמר אפילו של נכרי ומשום הכי הוכרח ראב"י לתרץ דר"י יליף שאור דאכילה משאור דראיה ורבא מוקי למתניתין כר' שמעון אבל לר"י אף חמץ של נכרי אסור אחר הפסח: אמנם הירושלמי לשיטתו אזיל דשיטת הירושלמי היא דר"י דריש טעמא דקרא דאיתא בירושלמי ב"מ [פרק ט' הלכה י"ג] תני אלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה כל עיקר עשירה ממשכנין אותה ואינו מחזיר [פירש י"ע שאינו מחוייב להחזירלה כסות לילה בלילה וכסות יום ביום משום הכי ממשכנין אותה דליכא שם רע אבל אלמנה עניה אין ממשכנין אותה מפני] שמתוך שבא אצלה משיאה שם רע [ועיין בביאורי נתיבות ירושלים בירושלמי שם מה שהארכתי בביאור הך ירושלמי] הרי מבואר דשיטת הירושלמי היא להיפוך משיטת הבבלי וסובר הירושלמי דר"י דריש טעמא דקרא ואם כן שפיר יש לומר דר"י סובר דחמץ תוך הפסח אף של נכרי אסור בהנאה משום דלא תאכל חמץ סתמא כתיב בין של ישראל בין של נכרי אבל אחר הפסח אף דכתיב לא יאכל חמץ סתמא מכל מקום של נכרי מותר דדרשינן טעמא דקרא דהא דאסור חמץ אחר הפסח הוא מפני שנעבדה בו עבירה שעבר על בל יראה ובל ימצא כל הפסח ואם כן זה לא שייך אלא בחמץ של ישראל אבל לא בחמץ של נכרי דליכא בל יראה לכן שפיר קאמר הירושלמי מאן תנא לא יראה לך ר' יהודה דתני האוכל חמץ וכו' דהירושלמי לשיטתיה אזיל בהא כדכתיבנא והכי פרושה דמתניתן לשיטת הירושלמי דאוקי לה כר"י חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה משום שנאמר לא יראה לך דמהאי טעמא אסרה תורה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח משום שנעבדה בו עבירה שעבר על בל יראה אבל של נכרי דליכא בל יראה דדרשינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים משום הכי מותר מן התורה אחר הפסח וקאי לפי זה הך שנאמר לא יראה לך בין אסיפא ובין אריש: ואחרי כל אלה יתיישב לנו שיטת הא"ז ומוהר"ם ריקנטי הנ"ל דהא קיימא לן ר' מאיר ור' שמעון הלכה כר"מ והא דפסקינן כר' שמעון דחמץ אחר הפסח מותר כמבואר בפסחים שם [כ"ט ע"ב] ובשו"ע או"ח סי' תמ"ז סעיף י"א ועיין להרב מגן אברהם שם סקי"ד הוא משום דרבא מוקי לסתמא דמתניתין הנ"ל כר' שמעון ונקיטינן דהלכה כסתם משנה משום הכי קיימא לן בהא כר' שמעון נגד ר' מאיר ולפי זה הירושלמי דמוקי מתניתין כר' מאיר בודאי קים ליה כר' מאיר דאחר

הפסח מן התורה ואסור דהא סתם מתני' כוותיה וגם דהלכה כמותו בכל מקום נגד ר' שמעון ולפי זה הא דאמרו בירושלמי דהמפקיר חמצו קודם שעה ששית אסור אחר הפסח משום הערמה שמא לא יפקיר ויאמר שהפקיר הוא משום דהירושלמי לשיטתו אזיל דסובר להלכה כר"י דחמץ אחר הפסח אסור מן התורה לכן יש לגזור היכא שהפקיר אטו היכא שלא הפקיר אבל לדידן דנקיטינן כר' שמעון דאחר הפסח מותר מן התורה ורק קנסא קניס מפני שעבר על בל יראה וכו' לכן אם הפקיר קודם שעה ששית כדין דשוב אינו עובר בבל יראה וכו' מותר אחר הפסח וליכא למיגזר אטו לא הפקיר דהא אף אם לא הפקיר ליכא איסורא דאורייתא ולא גזרינן בכי האי גוונא: ויתיישב לפי זה שיטת הרב בעל העיטור המובא בטור או"ח שם סי' תמ"ח בחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אם בטלו אינו אסור אלא באכילה ומותר בהנאה והרב נודע ביהודה הקשה עליו מהך ירושלמי הנ"ל דאמאי לא קאמר הירושלמי דהנפקותא בין טעמא דהערמה לטעמא דזכיה היא דלטעם הערמה אינו אסור אלא באכילה ולטעמא דזכיה אסור אפילו בהנאה עי"ש שהניח בקושיא ולהנ"ל אתי שפיר שיטת העיטור הנ"ל אחרי דנקיטינן כר' שמעון דחמץ שעבר עליו הפסח מן התורה מותר באכילה אף כשלא ביטל ורק קנסא קנים משום שעבר על בל יראה ובל ימצא ואם כן כשלא עבר על בל יראה ובל ימצא דהיינו כשביטל די לנו אסור באכילה אבל לא בהנאה.

אמנם הירושלמי לשיטתו דפסק כר' מאיר דחמץ שעבר עליו הפסח מן התורה אסור בהנאה שפיר ש לנו לאסור אף כשביטל אפילו בהנאה מטעם הערמה שלא יבא לידי איסור דאורייתא ואין להקשות לפי זה מנא ליה להרב בעל העיטור לאסור כשבטלו אפילו באכילה לשיטת הש"ס דילן אחרי שמהירושלמי אין ראיה דיש לומר דהעיטור לשיטתו אזיל שסובר דאף חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אסור באכילה ובהנאה הוא דמותר כדכתב משמו הטור בא"ח שם ריש סי' תמ"ח והוא משום גדר הרחקה בעלמא כדכתב הרב חק יעקב שם להוכיח כן מדברי הראשונים.

ועוד דבאכילה דאסור מוכח גם מהש"ס דילן כדכתב האור זרוע שם להוכיח מחולין [ד' ע"ב] ועיין גם כן בשו"ת הרדב"ז ח"ג סי' תל"ו ובשו"ת פני יהושע שם שהוכיח גם מגמרא דחולין הנ"ל לאסור ויש לפלפל בדברי רש"י ותוס' שם בחולין הנ"ל לשיטת העיטור המובא בטור שם בריש הסימן ובב"י שם וקצרתי כעת זהו מה שנראה לי בזה הענין בעזהשי"ת וכשיזכהו ה' להוציא לאור יתר חיבוריו היקרים אבקשו ליתן מקום לדברי אלה וכו' הנני דו"ש באהבה רבה ומברכו בחיים ושלום וכל טוב סלה כחפצו וחפץ אוהבו ישראל חיים דייכעש החופ"ק וואלאדיסלאוואוו:

כד ואלה דברי ידידי הרב המאוה"ג חו"ב מוהר"ר יקותיאל זוסמאן הכהן אבד"ק סטאראבין יצ"ו במכתבו מיום י"ג ניסן תרנ"ב כבוד ידיד ה' וידיד כל בנ"י וכו' כקש"ת חיים חזקיאו מדיני הי"ו ולכל הנלוים אליו שלום וברכה וכל טוב סלה אחד"ש כמשפט קבלתי מכ"ק גם ספר הבהיר דברי חכמים והנני לתת לו תודה וברכה על אשר יכבדני בספריו הנחמדים והבהירים השי"ת יאריך ימיו ושנותיו בנעימים ויזכה להוציא לאור כל חבוריו לזכות את הרבים וכו' כנפש ידידו מתכבד באהבתו יקותיאל זוסמאן הכהן חופ"ק סטאראבין לא אמנע מלעורר את רומ"כ במ"ש בספרו הבהיר דברי חכמים סי' ק"ג לתמוה על מ"ש בהג"א בשם הא"ז להתיר להפקיר חמצו על מנת לזכות בו אחר הפסח דהלא בא"ז ח"ב סי' רמ"ו מסיק ומותבינן אסברתין מהא דאיתא בחולין דחמצן של עוברי עבירה מותר מפני שמחליפין ואם איתא הואיל דמהדרי אהיתרא הוה ליה להפקיר אלא על כרחין שהיה בדעתם לזכות דהא כה"ג שרי הרי דלמסקנא לא סובר הא"ז להתיר הנה בא"ז בסוף ח"א בשו"ת סי' תשמ"ח כתב בהדיא שנראה בעיניו להלכה ולמעשה להתיר ואפשר משום דסובר דאין ראיה כל כך מהך דחמצן של עוברי עבירה דלא יחפצו להפקיר דילמא יזכה בהם אחר ולא יוכלו להוציא ממנו וכמו שראיתי אחר כך שגם הדר"ג כותב כן והנה כבוד הדר"ג נ"י כתב בכונת הא"ז בח"ב סי' רמ"ו הנ"ל שכתב אין לפרש דהערמה דר"י חייש לה היינו שיפקיר על מנת לזכות אלא דחייש שמא לא יפקיר כלל ויאמר הפקרתי קודם הפסח וחזרתי וזכיתי בו לאחר הפסח אבל אם הפקיר קודם הפסח על מנת לזכות בו לאחר הפסח ההיא שרי כדפירשתי ע"כ ועל זה כתב הדר"ג דכונת הא"ז דלא נימא דכונת הירושלמי דכשמפקיר הפקר גמור שלא על מנת לזכות אחר הפסח אוסר ר' יוחנן מחשש הערמה שמא יפקיר על מנת לזכות בו אחר הפסח ואם כן שמעינן דמפקיר על מנת לזכות בו אחר הפסח לא מהני אהכי כתב דאין זה פירש הערמה דודאי בכה"ג מהני אלא דהחשש שמא לא יפקיר כלל ויאמר שהפקיר אבל אם ידוע שהפקיר דהיינו שהפקיר בפני עדים אף שהפקיר על מנת לזכות בו אחר הפסח מותר ומזה הביא כ' הדר"ג סיוע להשכנה"ג דהפקר בעדים מהני בחמץ אף להפוסקים כר"י דחייש להערמה דלפי פירושו של הדר"ג כוונת הא"ז לפרש דגם לר' יוחנן מותר להפקיר בעדים לזכות והנה לבד דעיקר חסר מן הספר דהי' להא"ז לפרש אבל אם הפקיר בעדים עוד זאת דמדברי הא"ז גופא בח"א בשו"ת סי' תשמ"ח הנ"ל נראה להדיא דלכך מותר להפקיר על מנת לזכות משום דנקיטינן כרשב"ל וכר' יאשיה ור' אמי דשרי אפילו לכתחלה אבל לר' יוחנן נראה מדבריו שם דאף הפקיר בעדים אסור דהא כתב שם בסי' הנ"ל דר' יאשיה ור' אמי קיימו כרשב"ל והלא ר' יאשיה צוה להפקיר

בפני תלת רחמין ואם מאי ראיה דסובר כרשב"ל דהלא אם הפקיר בפני עדים גם ר' יוחנן מודה דמותר אלא על כרחין דלר"י אף אם הפקיר בעדים אסור וגם בח' שני סי' רמ"ו הנ"ל לענ"ד אין כונת הא"ז לחלק לר"י בין הפקר בעדים או שלא בעדים והא דכתב הא"ז שם שמותר להפקיר על מנת לזכות הוא משום דסובר דהלכה כרשב"ל וכמ"ש בח"א הנ"ל והא שכתב הא"ז לפרש דברי ר' יוחנן הוא דלא נימא דהערמה דחייש הוא שיפקיר על מנת לזכות בו אחר הפסח ואם כן אף רשב"ל דלא חייש להערמה הוא משום דלא חייש להערמה שיפקיר על מנת לזכות אחר הפסח דכין שמפקיר מפקיר לגמרי שלא לזכות אחר כך אבל אם באמת מפקיר להדיא כן על מנת לזכות אחר הפסח גם רשב"ל מודה דאסור ע"כ כתב הא"ז דהערמה דחייש ר"י הוא שמא לא יפקיר כלל ויאמרהפקרתי קודם הפסח וחזרתי וזכיתי בו לאחר הפסח ורשב"ל לא חייש להערמא זו שלא יפקיר כלל וכיון שהפקיר מותר ואף אם הפקיר על מנת לזכות בו אחר הפסח שרי רשב"ל כיון שהפקיר באמת קודם הפסח ומה שכתב הא"ז אבל אם הפקיר קודם הפסח על מנת לזכות בו אחר הפסח ההיא שרי כדפירשתי היינו אליבא דהלכה דסובר כרשב"ל דלא חייש להערמה ואפשר דאף דאם הפקיר שלא בעדים שרי אליביה כ"ז כתבתי בחפזה במעט העיון מחמת טרדת העת ימי קודם החג ומחמת כי חפצי להקדים את ידיעתו מקבלת ספרו הנכבד הזה כרצון הדר"ג לא יכולתי לעיין בזה יותר ולא באתי רק להעיר ואת כבוד הדר"ג הבחירה אם לרחק אם לקרב עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרב הג' מוהר"ר משה דובער אבד"ק אראל יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בספרו דברי חכמים בסי' ק"ג לענין אי מהני הפקר לחמץ במקום ביעור והרחיב הדברים שם ברוב בקיאותו ולדעתי יש להוסיף בזה גם כן ולומר דהנה כבר יש מי מגדולי האחרונים שהקשה בת' מהרי"א סי' קט"ו דלמה לא תקנו רבנן במקום ביעור חמץ להקדישו לזמן למ"ד בנדרים ד' כ"ט בסוגיא דבר פדא דפקע בכדי בתשלום הזמן ולא שייך גזירה דלמא אתי למיכל מניה דהא הקדש בדילי אינשי מניה וגם שמא לא יקדישנו בלב שלם לא שייך דהא לית ליה פסידא כיון דפקע בכדי בתשלום הזמן אלו תורף דב"ק ולתרץ זאת נראה דנהי דבל יראה ליכא בשל גבוה מכל מקום כיון דבידו לבערו אינו ראוי להשהותו שצריך לקיים עשה דתשביתו כמ"ש הפ"י בהדיא בפסחים ד' מ"ו ע"ב וממילא מזה הטעם גם כן לא מהני הפקר לחמץ וק"ל עכ"ד יצ"ו: (כה) ובעיקר דין ביטול והפקר בחמץ כתב לי ידידי הרב הגדול מוהר"ר יחזקאל וויפרענסקי אבד"ק טישעהרין יצ"ו וז"ל ראיתי להודיע צערי למני"ר מה שנתקשתי היום בדין ביטול והפקר בחמץ שמועיל מן התורה לכל הפוסקים חוץ מנוסח א' ברמב"ם אמאי לא אמרינן הואיל דאי בעי מתשיל

יעו' בנתיבות סי' רע"ג דגם בהפקר מהני שאלה קודם שבא ביד זוכה וביחוד לשיטת התוס' פסחים ד' ה' דילפי דין ביטול בחמץ מלא יראה לך ובתוס' שם ד' מ"ו הקשו על של גבוה ותירוצם לכאורה לא יספיק על ביטול והפקר קודם שבא ליד זוכה עכ"ד יצ"ו:
חי) אם לא מכר החמץ עד חצות הדבר פשוט שאסור למכרו אז וצריך לבערו וכן כתב מפורש הרב נודע ביהודה בתניינא סי' ס"ג וז"ל ולא נזכר עד אחר חצות הא ודאי שהמורה באותה שעה היה לו לגזור אמר לבער תיכף ע"כ וכן מתבאר ממה שכתבו הרבנים שער אפרים ויד אליהו הביא דבריהם הרב עיקרי הד"ט סי' י"ז אות ד' וכן כתבו הרבנים חתם סופר בריש סי' קי"ד ובהגהות מוהרל"ח בריש סי' תמ"ג ובית שלמה סי' ס"ט דכיון דאסור בהנאה מן התורה ומכירה נמי הנאה היא ודאי דאסור למוכרו ואף אם אין שום צד לינצל מאיסור בל יראה אלא על ידי מכירה [כגון שאין החמץ אצלו וכיוצא] אסור למוכרו דזה בקום עשה וזה בשב ואל תעשה והתמרמר מאד על המורה שהורה למכרו לנכרי אחר חצות עי"ש באריכות וכן מפורש בדברי הר"ן בנדרים ד' מ"ו ע"א [בד"ה בעי רמי] כל שאסור בהנאה אסור למוכרו וכו' ועיין להרב משנה למלך בפרק חמישי מהלכות יסודי התורה הלכה ח' [בד"ה ודע] והנה אף דכל מאי דשקיל וטרי בבית שלמה שם הוא על הוראת המורה למכור אחר חצות וכן דקדק בלשונו דמה שאסור בהנאה מן התורה גם מכירה אסור מן התורה ואם כן אפשר דאם נזכר בשעה ששית דרק מדרבנן הוא דאסור בהנאה וכיון דאינו עובר אז לא בבל יראה ולא בעשה דתשביתו יהא מותר למוכרו לנכרי מכל מקום לפי הטעם שכתב דמכירה נמי הנאה היא אם כן כיון שאסור בהנאה בשעה ששית מדרבנן נראה ודאי דאסור גם במכירה מדרבנן כן נראה לי הדל וכן מתבאר מדברי הרב רב"ך בספר ראשית ביכורים והוא דשם בד' י"א ע"ב הביא מה שכתב הרב נודע ביהודה בתניינא סי' ס"ג דאם מכר חמץ אחר חצות והנכרי קנאו במשיכה או הגבהה מותר בהנאה אחר הפסח אבל אם קנאו בקנין אגב קרקע אף דהמטלטלין צבורין בתוכו לא מהני דבעינן דעת אחרת מקנה ושהרב קצות החשן חלק עליו וסובר דקונה באגב וצבורין בתוכו ושקיל וטרי בזה וכתב בד' י"ב ע"ב וז"ל ומש"ל בנזכר אחר חצות פשוט דה"ה כשנזכר בזמן איסור הנאה מדרבנן דאינו מועיל עוד שום קנין מבעל החמץ בזה כיון שאינו ברשותו עוד רק קנין הגבהה או משיכה לבד שיעשה הנכרי בהחמץ אז או קנין מטלטלין אגב קרקע כשצבור לתוכו לדעת הקצה"ח הנ"ל בזה וצ"ע [כונתו לפי מה שנטתה שם דעת עצמו לסברת הנו"ב דלא מהני קנין אגב קרקע אפילו בצבורין בתוכו כיעי"ש] ועל כל פנים כיון שאז עדין לא עבר בעשה דתשביתו מורים לו לכתחלה אז שיקנה המקום לבדו להנכרי בכסף והנכרי

יקנה החמץ בעצמו על ידי אגב כשצבורין בתוכו כזוכה מן ההפקר או על ידי קנין חצר אם עומד בצדו עכ"ל מוכח דלמכור לנכרי להדיא בשעה שאסור בהנאה מדרבנן אסור אלא שהמציא תקנה לזה למכור את המקום בלבד וכו' [תקנה זו היא דוקא לזמן האסור מדרבנן כמבואר בדבריו] אבל למוכרו לנכרי שיקנהו במשיכה או הגבהה אסור וכן הוא משמעות לשון הפוסקים בסי' תמ"ג דדוקא בשעה חמישית דמותר בהנאה יכול גם כן למכרו לנכרי אבל בשעה ששית דאסור בהנאה מדרבנן משמע דאינו יכול למכרו דגם זה בכלל הנאה ואסור מדרבנן וכן כתב בפירוש בש"ע הרב מוהרש"ז שם אות ג' ובאות יו"ד כתב דאם מוכרו משעה ששית ואילך אסור לו ליהנות מדמי החמץ ובשו"ת מים חיים להרב מוהרח"ך ראפפורט סי' ד' התרעם על השואל שבא לו אחד בערב פסח סמוך לחצות והיום מעונן והיה ספק אם יש יותר משעה לחצות שאז הוא שעה חמישית ומותר למכור כמו שכתב הרמג"א תמ"ג סק"ג או היה פחות וכתב לו שטר מכירת חמץ וציוה לו שיבא תכף אחר הפסח לשאול שאלה ובא אחר הפסח ושאל לו אם ביטל החמץ ואמר שביטל וסתר דבריו וכו' וכתב הרב השואל דאין לומר דהוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח שזה ספק מחסרון ידיעה והרב המחבר השיב על זה דלפי דעתו שזה מיקרי ספק חסרון ידיעה ולא נחשב לספק כלל לא יפה עשה שציוה לבא אחר הפסח אלא היה לו לצוות לבער תיכף החמץ דאף אם ביטל על כל פנים מוטל עליו מצות ביעור מדרבנן עכ"ל [וכן מתבאר מדברי הרב חמדת שלמה המובא להלן בד"ה ומי שהוא עי"ש]:

ובספר זכרון כהונה ד' ד' ע"א והלאה שהאריך להוכיח דמכירה והקדש חלין על איסורי הנאה כיעי"ש מכל מקום נראה דמודה דאסור למוכרם לכתחלה אלא שאם מכרן מכור והרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"א סי' ק"א כתב וז"ל גם מ"ש הנו"ב דהיה לו להמורה לגזור שיבער תיכף הנה זה לשיטתו דעובר בבל יראה אחר חצות כמ"ש בנו"ב מ"ק אבל אנן קיימא לן דרק בעשה דתשביתו עובר ויכול לקיים המצוה על ידי מכירה ובפרט לשיטת הרב בעל המאור דמותר בהנאה עד הלילה ואף שכתב מרן בב"י סי' תמ"ג דאין לסמוך על בעל המאור באמת בשעת הדחק יכול לסמוך על זה כמו שכתבתי לעיל בשם הנודע ביהודה הובא בשיעורי רז"ה עכ"ד ספר זה אין מצוי אצלי וממה שכתב שם בשמו הבנתי דמה שסמך הנודע ביהודה על זה הוא רק על בדיעבד שנמכר אחר חצות ועבר עליו הפסח אבל לא שיהיה מותר למכרו לכתחלה כמו שנראה מסוף דברי הרב שואל ומשיב] וגם על דיעבד נראה שחולק עליו המחבר שיעורי רז"ה שהביא שם ולפי הנראה אין לסמוך על זה להתיר למכור אחר שש כלל: וראיתי להרב מוהר"י מפאדווא בשו"ת מוהרי"מ סי' י"ד שכתב שהרב השואל תמה על מה שאוסר הנודע ביהודה למכור

אחר שש דאם מוכר לו החדר לבד והנכרי ימשוך החמץ או שיהיה עומד בצד החדר ויקנה ממילא מדין חצר וכו' מה איסור הנאה שייך בזה שהרי הוא מוכר לו החדר והחמץ נקנה לו ממילא והשיבו דאסור משום רוצה בקיומו דאנן סהדי דמוכר לו החדר כדי שיזכה הנכרי בחמץ ויתקיים לאחר הפסח וכו' עי"ש ונראה דבשעה ששית דאינו אסור אלא מדרבנן ורוצה בקיומו איסורו רקמדרבנן כמ"ש מוהרי"מ שם שפיר דמי למוכרו באופן הנ"ל וכדברי הרב ראשית ביכורים הנ"ל:

ובאמת שדבר זה היה פשוט בעיני דאסור למכור איסורי הנאה דהמכירה גופה הנאה היא וכדפשיטא להו לרבנן קדישי הנז"ל אלא שראיתי להרב בית שמואל בסי' כ"ח ס"ק ה"ן שכתב דכל איסורי הנאה דקיימא לן דמותרין [לחולה שאין בו סכנה] ליהנות שלא כדרך הנאתן יכול לקדש בהם כשיודעת שהוא דבר איסור אף דהיא אינה חולה ואינה יכולה ליהנות בהם אפילו שלא כדרך הנאתן מכל מקום יכולה למכור לחולה עכ"ל הרי מפורש שסובר הרב דמותר למכור איסורי הנאה והדבר תמוה לומר כן וראיתי שכבר תמה עליו הרב כסף נבחר בכלל קמ"ט אות ה' עי"ש וכן מפורש בדברי הריטב"א בחידושיו לקידושין ד' נ"ו ע"ב גבי מקדש באיסורי הנאה דאסורה למכרם לחולה שאין בו סכנה ליהנות מהם שלא כדרך הנאתן או לחולה שיש בו סכנה ליהנות כדרכן דהמכירה גופה הנאה היא עי"ש ובדברי הרב משנה למלך בפרק חמישי מהלכות אישות דין א' והובא בפתחי תשובה אהע"ז סי' כ"ח ס"ק כ"ט ובשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא ריש סי' נ"א כתב וז"ל אם כונתו למכרו או ליתנו לנכרי ולהוציאו מרשותו לרשות הנכרי לכתחלה לא יפה עשה דהא חייב לבערו משום עשה דתשביתו אך בכל זאת בדיעבד וכו' עי"ש הנה מפורש בדב"ק דפשיטא ליה דלכתחלה אסור למכרו או ליתנו לנכרי [אלא דבדיעבד שר"ו חכימיא עיין לקמן באות ל"ב] ועמ"ש במק"ח [נדפס מחדש] בקונטריס אחרון מהגאון האמיתי צי"ע רב"א זי"ע באות י"ח בהג"ה שם בענין זה: וחמץ נוקשה ששכח למוכרו עד שש כתב הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ג סק"ב גבי לעקו"ך שהוא מי פירות עם מים והוא נוקשה יש לצדד וכו' ושם בסק"ו [ד"ה הוי יודע] כתב אם מכר נוקשה בפסח תליא בפלוגתא ויש לצדד ובששית יש להתיר דהוי ספק ספיקא אף למחליף דהוי תרי דרבנן ואם שכח למכור נוקשה בפסח יפקיד אצל נכרי ולרווחא יקבל הנכרי אחריות ותו לא שייך דילמא אתי למיכל וכו' עי"ש: ומי שהוא מסופק בזמן [שאין לו מורה שעות] אם הוא שעה רביעית או חמישית או ששית לענין הנאה נסתפק בזה הגאון בס' דרכי הוראה יצ"ו בת"ב פרק כ"א היכי לידיינו וכתב דלכאורה הוי ספיקא דרבנן לקולא וכן מצא בשו"ת חמדת שלמה חלק יו"ד סי' ד' באחד שמכר חמצו בכפר

והיה מסופק אם היה שעה חמישית ומותר בהנאה או שעה ששית ואסור בהנאה ואינו שלו למכור כתב כנ"ל כיון שהיה כאן ספק דרבנן והיה אז מותר ליהנות ממנו דספיקא דרבנן לקולא ומני"ר המחבר נר"ו תמה עליו דספק זה חשיב ספק דחסרון ידיעה ואינו חסרון ידיעה לכל העולם שהרי יש מציאות לכוין את השעות על פי ראות השמש ואפילו ביומא דעיבא יש מציאות על ידי כמה אנפי כמורה שעות חול ומים וכל שכן עתה על ידי מורה שעות ומי שאינו בקי הוו ספק מחסרון ידיעה דלא חשיב ספק ומסיק כן לדינא דאסור באותה שעה דלא אמרינן בזה ספיקא דרבנן לקולא ועיין בקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות ב"ן מה שרשמתי בכללא דספק מחסרון ידיעה ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סימן ס"ח]: וזימנין דמשכחת דאסור למכור בערב פסח גם בשעה חמישית או רביעית והיכי דמי כגון שאדם עומד במקום אחד וחימצו בעיר אחרת ויש חילוק בין שתי המקומות בתהלוכות השמש לפי שינוי האיקלימיס שעה או שתים.

שבמקום שעומד החמץ עלות השחר קודם למקום שהאדם עומד והכריח הרב בשו"ת עונג יום טוב סי' ל"ו דבתר החמץ אזלינן ולא בתר הבעלים ואם מכר אחר חצות היום למקום שעומד החמץ אף שהוא קודם חצות במקום שעומד בעל החמץ הוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח עי"ש ואם כן בשעה חמישית או רביעית אסור לו למכור באופן כזה וק"ל עתה השגתי ספר זכרון לידידי הרה"ג משה יאודה אבד"ק ראזישטאש יצ"ו וראיתי בהלכות פסח ד' י"ד ע"א שכתב בשם שו"ת חסד לאברהם סי' ל"ה צריך עיון אם אחד העומד פה יש לו חמץ באמעריקא ששם חל איסור חמץ מקודם איזה שעות מבפה אם יכול למכור קודם זמן איסור חמץ בפה או צריך למכור קודם זמן איסור חמץ באמעריקא עכ"ל והמובן מזה דלא ברירא ליה דאזלינן בתר החמץ דאולי יש לומר דאזלינן בתר הבעלים והיינו דמאי דפשיטא ליה להרב ענג יום טוב מספקא ליה להרב חסד לאברהם ואינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק: ואם מותר להפקיר חמצו הפקר גמור דהיינו להשליכו לרחוב ואולי יקחו אותו הנכרים ויחזירוהו לו אחר הפסח עיין לעיל בסי' זה אות י"ז אות קטן י"ד ד"ה ואני: יט) מה שנוהגים ליתן במתנה גמורה לנכרי כלים מחומצים ויודע שאינו רק להפקיע האיסור ומקבלם בשתיקה ותיכף אחר הפסח מעצמו מחזירם לישראל אי חשיב זה במקום ביעור שתקנו חז"ל עיין להרב עיקרי הד"ט סי' י"ז אות י"ב ובמה שכתבתי בסי' ח' אות י"א: ומתנה על מנת להחזיר דלא מהני בחמץ אם הוא מן הדין או אינו אלא חומרא בעלמא רשמתי בסימן ט' אות ט"ז:

כ) אם מפקיד חמצו ביד נכרי וקבל עליו אחריות אם עובר המפקיד בבל יראה או אסור מדרבנן עיין בש"ע סוף סי' ת"מ ובדברי המפרשים שם ומשם באר"ה דבמחלוקת הוא שנוי אם המקפיד עובר בבל יראה או לא וראיתי בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ר"מ שאלת ממני הנותן חמצו לנכרי מכירו על מנת להחזירו אחר הפסח אם עובר בבל יראה ובל ימצא תשובה אם החמץ בבית נכרי לא מבעיא לך דהא קיימא לן דחמץ של ישראל המופקד אצל נכרי מדרבנן הוא דצריך ביעור אבל מן התורה אינו עובר עליו כיון שאינו ברשותו וכו' עי"ש ושם בסי' תק"ב כתב וז"ל שאלת מי שהפקיד חמצו אצל נכרי וקבל הנכרי אחריות אם זקוק לבער תשובה פשוט דזקוק לבער לכולי עלמא דעד כאן לא פליגי אלא אם עובר עליו דיש מהגאונים שכתבו דאין המפקיד עובר עליו והרר"י והרא"ש ורבים כתבו דעובר עליו וכיון דבתראי סברי דעובר עליו הכי אית לן למיפסק אבל לענין אם זקוק לבער משמע לי דלא פליגי וכו', עי"ש הנך רואה דהני מילי דמר סתראי נינהו והוא פלא ולפי הנראה דבריו האחרונים [בסי' תק"ב] הם עיקר ומרן חיד"א בברכי יוסף סוף סי' ת"מ הביא דברי הרדב"ז דסי' תק"ב ולא זכר מה שכתב בסי' ר"מ וכן הרב ערך השלחן ועיין בספרים שרשמתי בסי' חי"ת אות י"א ואות י"ב ואות כ"ג בד"ה ואם החמץ וכו' ובסי' זה אות ט"ל מה שדברו בענין זה ומתבאר דאף דקימא לן כדעת הסוברים דעובר המפקיד בבל יראה מכל מקום היינו דוקא כשיש לומר דהנפקד השאיל מקום להמפקיד וכו' עי"ש אלא דאף בכי האי גוונא דעת הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' ת"מ אות א' בקונטריס אחרון אות ב' דמכל מקום חייב לבער מדרבנן והוכיח כן מדתנן גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך ואסור להנגזל בהנאה ולדעת מאן דאמר בירושלמי שהביא החק יעקב דאחריות הישראל בחמצו של נכרי אינו אוסר בהנאה על כרחין לומר דמה שנאסר החמץ הזה בהנאה לא משום לתא דאחריות הגזלן אלא משום שעבר הנגזל בבל יראה באונס כמו שכתב בתודת השלמים בסי' ו' והרי הכא לא השאיל מקום להנגזל ואפילו הכי נאסר אלמא דמדרבנן מיהא נאסר אף בכי האי גוונא עי"ש וראיה זו יש לדחות במחכתה"ר דיש לומר דדוקא בחמץ של נכרי הוא דהאחריות של הישראל לא מהני ליה לאוסרו בהנאה אבל כשהוא חמץ של ישראל אף אם אין סברא לאוסרו מחמת בעל החמץ כגון שהוא אנוס כנגזל מכל מקום מהני אחריות הישראל שיהיה דינו כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח כיון דבאמת של ישראל הוא ואם כן אינו מוכרח דלמאן דאמר בירושלמי דהאחריות אינו אוסר בהנאה דחמץ הגזול נאסר משום הנגזל דיש לומר דנאסר משום האחריות הגזלן בצירוף מה שהוא חמץ של ישראל ולא מוכח מיניה דאף כשאין מושאיל מקום אסור מדרבנן ובאמת דעת כמה מרבנן בתראי

דחמץהגזול נאסר מחמת הגזלן ולא משום לתא דהנגזל עיין בדברי הרבנים פרי מגדים סי' תמ"ח סק"ב [ד"ה מ"ש המחבר] ובקהלת יעקב בתוספות דרבנן אות לק"ט ובשו"ת מים חיים ראפפורט סי' ה' ובחתם סופר סי' קי"ט [ד"ה איברא] אלא דבסי' ח' אות י"ו הבאתי דעת כמה פוסקים דמה שנאסר הוא משום לתא דהנגזל אף שהוא אנוס ושכן כתב הרמב"ן בליקוטיו בפרק שני דפסחים עי"ש ולפי דבריהם הוכחת הרב מוהרש"ז מחמץ גזול היא הוכחה ברורה דעל כרחין לומר דאף בכי האי גוונא אסור מדרבנן ועיין להרבנים בגדי ישע סי' א' אות ג' ותפארת יוסף א"ח סי' כ"ט בהגהה אות ב' ודבר אליהו סי' י"ג הבאתי תורף דב"ק בסי' ח' אות ג"ן [ועיין לקמן בסוף אות זו]:

והרב משנת רבי אליעזר ח"ב סי' ח"י הקשה על סברת הגאונים [דהמפקיר אינו עובר] מדאמרינן בבבא קמא ד' ס"ו רע"ב [גבי נגזל] כיון דמטא זמן איסוריה מייאש מיניה ותירץ בשם חד מחבריא דלאו משום איסור מייאש אלא כדי שלא יוכל לומר לו הרי שלך לפניך והוא תירץ דמדרבנן הוא דחייב לבטל שמא יחזירנו לו אחר זמן איסורו ויהיה ברשותו ולא יוכל לבטלו אז או שמא אף אי גם מדרבנן אינו חייב בביטול הוא חושש ומבטל וכו' ואתה תחזה מה שכתב בענין זה הרב אבני שוהם בנימוקיו על הטור א"ח סי' ת"מ [מר ניהו החד מחבריא שהזכיר במשר"א] וראה בעיניך מה שיש לפלפל בדב"ק ושם הביא דמצינו חיוב ביטול מדרבנן כמו שכתב הרמב"ן בליקוטיו ד' י"ב ע"ג גבי חמץ שנפלה עליו מפולת עי"ש אחר זמן הגיע לידי בשאלה ספר כסא אליהו וראיתי בסי' ת"מ אות ג' שהקשה דברי הרדב"ז הנ"ל אהדדי וכן הקשה הרב ערוך השולחן בסי' תמ"ח סק"ד ובההיא דבבא קמא עיין להרב בשו"ת רמ"ץ סי' ל' אות ב' מה שכתב לדעת הגאונים ושם מסכים דלדעת הגאונים גם בלא קבל הנכרי אחריות אינו עובר כל שהניחו ביד נכרי קודם זמן איסורו עי"ש והבאתי דבריו לקמן אות כ"ט ועיין בזה להרב שם אריה סי' ט' ד' י"א ע"ד והרב חתם סופר בסי' ק"ט [בד"ה אבל] כתב דאין לסמוך בזה על הרב שאגת אריה דמתיר לדעת הגאונים אפילו בלא קיבל אחריות ועיין מה שהאריך בזה הרב נאות דשא סי' ט"ל [ד"ה איברא] ובשו"ת תשואת חן סי' נו"ן שהבאתי לקמן סי' ח' אות י"א [בד"ה אחר כל אלה] סומך על דברי הרב שאגת אריה הנ"ל עי"ש ולקמן בסי' ח' אות מ"ו:

ואם ישראל הפקיד חמצו אצל חברו ולא קבל אחריות עיין בסי' תמ"ג ס"ב דחייב הנפקד למוכרו וכתבו הרבנים בית חדש ומגן אברהם דאף דהמפקיד אינו עובר עליו חייב למוכרו שלא יעבור המפקיד והרב פרי חדש מסיק דאין אחד משניהם עובר בבל יראה ואם לא מכרו סמוך לזמן איסורו אינו חייב לבערו והרב בית מאיר הרבה להשיב על

דברי כל רבני האחרונים המדברים בזה והעלה דהמפקיד והנפקד עוברים בבל יראה דלא ממעטינן של אחרים אלא של נכרים אבל אחרים ישראלים גם הם בכלל לך הם גם בשו"ת עמק הלכה מהלכות פסח סי' קכ"ו אחר שהאריך בזה מסיק דעובר הנפקד בבל יראה ולא אמרו אבל אתה רואה של אחרים אלא בשל נכרים [ועיין לקמן בד"ה אחר שנים]: ובעיקר סברת הרא"ש דמשום שהנפקד משאיל מקום לבעל הפקדון עובר הנפקד בבל יראה הקשה הגאון שאגת אריה בסי' פ"ג דאמרינן בפסחים ד' ו' דשכירות אינה קונה וכל שכן שאלה וכתב הגאון מוהר"ם שיק בסי' ר' [ד"ה ולכאורה] ליישב דעת הרא"ש דמכל מקום יש לו קנין שימוש והוי כקנין פירות והוי כבית השותפין ואמרינן בריש פרק ראשית הגז דהיכא דכתיב בלשון רבים גם של שותפות בכלל והכא נמי דכתיב לא ימצא בבתיכם גם של שותפות בכלל ושוב כתב לפקפק דנהי דשותפות בכלל אפשר דהיינו שותפות ישראל וזה תלוי בשני התירוצים שבפרק ראשית הגז ד' קל"ה דמתרצינן לרבנן אי בעית אימא וכו' ועוד יש לפקפק נהי דהנפקד משאיל לו מקום במה נקנה המקום להמפקיד ואף דמצינו שאפילו בלא קנין גמר ומקנה עיין בתוספות בכורות דף י"ח ע"ב בד"ה אקנויי מכל מקום לא מצינו כיוצא בזה במקום אחר לכן נראה ביותר הטעם משום דהכתוב עשהו כאילו הוא ברשותו וכו' וכן כתב המקור חיים בסי' ת"מ בטעם הרמב"ם וסיעתו אלא שהגאונים סוברים דלא עשהו כאילו הוא ברשותו אלא כל זמן שלא נכנס ברשות אחר אבל אם זכה בו הנכרי אין הישראל המפקיד עובר וכו' אלו תורף דב"ק:

אחר שנים רבות בא לידי בשאלה ס' יקר שו"ת עמק הלכה וראיתי בו הלכות גדולות אשר אם היה הספר בידי מאז הימים הייתי מביא דב"ק במקומות רבים ועתה אין בידי אלא לציין דב"ק באיזהו מקומן איה"ש והנה בעניינים אלו האריך בהלכות פסח מסי' קכ"ו והלאה ובדין שאנו דנים בו [בישראל המפקיד לנכרי והאחריות על הנפקד] עמד בסי' קכ"ז והאריך קצת לפלפל בזה וכפי הנראה לפום ריהטא [כי לא עיינתי היטב בדבריו] מסקנתו לדינא שאם הנכרי קבל גם אחריות דאונסין אין המפקיד עובר בבל יראה [עי"ש בד"ה ולעד"נ] ולגבי ישראל מישראל לא תלי כלל בקבלת אחריות ואינו מועיל קבלתו אחריות לענין שלא יעבור המפקיד ובמשאיל או ממשכן ביד נכרי כתב דגבי משכון לא קני מישראל אבל אם היה קונה משכון וכן במשאיל או משכיר לזמן אין המפקיד חייב בביעורו דאין חמץ מפקיע שיעבוד הפירות של השואל או השוכר והדברים ברורים וישרים עכ"ל וכתב [בד"ה ולפי"ז] דממה שכתבו הגאונים דישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל וקבל הנפקד אחריות דהנפקד חייב בביעורו ועל כרחין לגבי

הנפקד אחריות כמאן דליתא לפי מה שביאר שם קודם לזה דאחריות שמירתו כלתה בשעת איסורו ועפרא בעלמא הוא דקא נטר ואפילו הכי חייב הנפקד לבערו שמעת מינה דאפילו בלא אחריות כלל חייב לבער מטעם שאינו בכלל של אחרים דממעטינן וכמו שכתבתי בסי' קכ"ו:

כא) אם מותר לזרוע שעורים שלשה ימים קודם הפסח או נחוש שבזמן הנ"ל שהאדמה רטובה ומלאה לחלוחית וגם גשמים וטל שכיחי אז שמא יבא לידי חימוץ הנה ודאי שבאים לידי חימון כיון דמינח נייחי ושוהים הרבה עיין בסי' תס"ז ס"ב וכל שכן בתבואה עצור לזריעה דבא לידי חימוץ וכל מ"ש מעל' להתיר משום דקליטה היא שלשה ימים וכו' נפל בבירא דקימא לן דקליטה היא שתי שבתות ומכל מקום יפה דן להקל ולא מטעמיה כי אם מכח הסברא דודאי כשבאו השעורין באדמה נתפחו ונתבקעו ונמאסו ונסרחו שאין ראוים לאכילה וממה נפשך מותר דאם לא נכנס בהם רטיבות האדמה לא נתחמץ ואם שלטה הרטיבה לפעול החמוץ הרי נתעפש ונמאס ושוב אינו ראוי לאכילה ואינו ענין למה שכתב הרמ"א בריש סי' תל"ו דשם מיירי בחטים שבבור שנעשה להציניע חטים שם והוא רחב ואינו מתעפש אלא שבתחתית מתחמץ ואינו מתעפש אבל כשזרועים בקרקע ודאי מתעפש ונמאס ולא גרע מעריבה שיש בה בצק דסגי אם מטיח בטיט כמ"ש בסי' תמ"ב סי"א וכו' כן כתב הרב שיבת ציון סי' ט' וכתב דמה שכתוב בסדר מכירת חמץ למר אביו דמי שיש לו תבואות בשדה שירד הגשם עליו או שמתיירא פן ירד הגשם בימי הפסח יכול למכור אגב שכירות החדר דנראה מזה דחושש גם לתבואה שבשדה היינו בתבואה העומדת בכרי בגדיש בשדה תחת האויר שאין מכניסין אותה לבית דבזה הוא דיש לחוש לחימוץ אבל מה שנזרע בשדה אין בו מיחוש עכ"ל:

ועל פי דבריו מתיישב קצת מאי דהוה קשיא לי על מה שראיתי להרב זכור לאברהם אביגדור בסי' ל"ח שנשאל במי שזרע שעורים סמוך ממש לפסח שבודאי עדיין לא השרישו וירדו עליהם גשמים הרבה אם צריך לבערם והביא בעיא שבפרק הזהב ד' נ"ו זרעינהו קודם לעומר ולא אשרוש קודם לעומר וכו' כמאן דשדיא בכדא דמי ושרינהו עומר או דילמא בטלינהו אגב ארעא תיקו וכיון דלא איפשיטא אית לן למיזל לחומרא וצריך לבערם ושוב כתב אבל יש צד להקל ממה שכתב הרשב"א בסי' ע' שחטים שבקרקעות עיפוש והפסד הוא דמקבלים ולא חימוץ ע"כ ולפי הנראה פשיטא ליה דודאי באים לידי חימוץ וכדעת הרב הנ"ל דכיון דמינח נייחי וכו' ובכל זאת סומך בכל כחו על מה שכתב הרשב"א דעיפוש הוא ולא חימוץ ומתיר על פי זה שלא לבערם והוא תימה לכאורה דהרי ממה שכתב מרן בש"ע סי' תס"ז ס"ז מתבאר יפה דלא סמך להתיר אלא

בספק אם יש חטים מבוקעות מלחות הבור ואף זה על ידי ביטול ולפי דברי הרמ"א בסי' תל"ו ס"אכשידוע שיש חטים חמץ מה שמותר הוא אם נעשה אוצר קודם שלשים יום לפסח דמשמע דאין סומכים להתיר על פי סברא זו דהם עיפוש והפסד והיה אפשר לומר דאין כונתו להחליט היתר רק כתב דיש לצדד להקל ואינו מחליט ההיתר מפני מה שנראה מדברי הפוסקים דאין לסמוך על סברא זו אלא שממה שכתב במפתחות הספר מתבאר דמסקנתו כן להקל עי"ש אך לפי מה שחילק השב"ץ בין חטים שבבור לחטים שהם זרועים ניחא כמובן [אלא שיש להרגיש עליו שעל כל פנים היה לו להביא דברי הפוסקים המדברים ולכתוב שיש לחלק בנושאים ולא לסתום הדברים]:

וכתב הרב חתם סופר בסי' ק"ד דחטים הזרועים בקרקע יום או יומים קודם הפסח נוהגים למכור לנכרי משום חשש חימוץ ומנהג יפה הוא וזכור לטוב וביאר שם דבנזרעו כי האי גוונא יש ספק אם צמחו ונתחמצו ואם תמצא לומר צמחו הוא בודאי עיפוש ונפסל מאכילת כלב טפי טובא מחטין בקרקע הבור דהכא דרך כליון הובאו שם וקל וחומר מכופת שאור שייחדה לישיבה וכו' עי"ש והרב שואל ומשיב במהדורא ג' ח"א סי' כ"ו נשאל בחטים הנזרעים בערב פסח או בחול המועד אי צריך למוכרם או סגי בביטול בעלמא והרב השואל דעתו להקל מכח ספק ספיקא וכתב על דבריו דלא מהני ספק ספיקא כיון דמדאורייתא הוא דבר שיש לו מתירין [עיין מה שרשמתי בזה בשדי חמד ח"א בקונטריס הכללים מערכת הדלי"ת אות ט"ל ואות פ"ה] ושקיל וטרי בדברי הרב חת"ס הנ"ל ומסיק דצריך למוכרם לנכרי עי"ש שסיים כל זה כתבתי בנחיצה רק ברמזה בעלמא כי לא נפניתי עכ"ל ועיין מה שכתבתי לקמן בסי' ח' אות ג':

ובשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בסי' קצ"ו נשאל שאחד שכח למכור שדהו הנזרע תוך שלשה ימים סמוך לפסח ושואל מה דינו וכתב בשם השואל דלפי דברי הרב מגן אברהם בסי' תל"ו סק"ח שאם בשעה שנתן התבואה לבור לא היה שם חמץ אינו זקוק לבער והכא נמי בשעה שזרע לא היה שם חמץ ובלאו הכי הרשב"א בסי' ס' כתב דחטים הצמחים אינם חמץ אלא עיפוש בעלמא ואם כן אין ראיה לאסור בכל זה והשיבו הנה גוף הדין כבר כתב מרן החתם סופר שמכירת השדות עם הנזרע בתוכן הוא רק חומרא ושרש הדברים דבודאי קיימא לן דדוקא לאחר ארבעה עשר יום דודאי אז קולטת השרשים ולפי ענ"ד דנהי דכתב הרשב"א דהוא רק עיפוש דהיינו שבא לכלל גידול ולקליטה אבל מתחלה כיון שמונח במקום לח ורטוב ועל ידי זה נתחמץ החטה קודם העיפוש וממילא כיון שנעשה חמץ בפסח אפילו אם נתעפש אחר כך ומצמיח בפסח מכל מקום הוו גידולי איסורי הנאה ואסורין ואף דהוא בעצמו אינו גורם לזה מכל מקום הוי כמבטל איסור

לכתחלה דאסור להמבטל ולמי שנתבטל בשבילו אף באיסור דרבנן לכן צריך לכתחלה למכור השדה עם מה שנזרע בתוכה ואם אינו מוכר הגידולים אסורין ולפי זה אינו ענין לדברי הרשב"א ומג"א הנ"ל דשם מיירי לענין איסור בל יראה ושיהא חמץ שעבר עליו הפסח בזה כתב המג"א דאין חייב לבער אבל כאן שהוא עצמו גורם החימוץ שעל ידי זה יגדלו הצמחים בודאי אסור לכתחלה ככל מבטל איסור אלא אם כן מוכרו לנכרי דחמצו אינו אסור בהנאה ולא הוי גידולי איסורי הנאה זהו טעם מכירת השדות כדי שלא יהא כמבטל איסור לכתחלה ואם כן במבטל איסור קיימא לן ביו"ד סי' צ"ט דבשוגג מותר ולכך בנדון דידן שמכר כל השדות אלא ששכח למכור אחת מהן הוי כשוגג ומותר אף למי שנתבטל בשבילו אלו תורף דב"ק וכתב עוד קצת בביאור דבר זה עי"ש:

ואם מותר לזרוע חטים על ידי נכרי בחול המועד פסח נשאל על זה הגאון מוהר"ם שיק בחלק יו"ד סי' שע"ו אודות ישראלים שיש להם שדות ואם לא יהיו רשאים לחרוש ולזרוע בחול המועד יהיה להם מזה הפסד מרובה אם יש היתר למכור אותם לנכרי והנכרי יזרע אותם בחול המועד ובתשובתו [אחר שביאר שמצד איסור מלאכה בחול המועד אין לחוש משום דכיון דאיכא ספק דבר האבוד מותר] כתב אבל מצד הזריעה שיש בו חשש איסור חמץ על זה יש לדון וכתב בשם הרב השואל דמרן הגאון חתם סופר כתב דקיימא לן דקליטה היא בשתי שבועות וא"כ בפסח לא יהיה חשש חימוץ וכתב על דבריו איברא אני כתבתי במקום אחר [לעיל בסי' רצ"ג] דממשנה פ"ב דכלאים משנה ג' ומירושלמי דהתם משמע דקליטה היא שלשה ימים במקום הטיט דהא אמרינן התם ימתין לה עד שיתליע ואיתא בירושלמי עד כמה מתלעת עד שתהא ג' ימים במקום הטיט וכו' במקום הטיט ולא במקום הגריד וכו' ופירש הרא"ש שם דבארץ לחה מתפשטין הימנה שרשים דקים ואדומים כתולעת וכן נראה מוכרח דאם לא כן למה מהני היפוך השרשים וכן פסק הרמב"ם והש"ע כהירושלמי ואם כן מוכח דגם לדידן סתם זרע קולט לשלשה ימים ובפרט בשעורים כתב רש"י במסכת עבודה זרה ד' ח' ע"ב דממהרין לקלוט יותר משאר תבואה [ובזה יישב דברי הרב תרומת הדשן שהובא בשפתי כהן יו"ד סי' רצ"ג סק"ב ובנקודות הכסף שם וסיים] ועל כל פנים לענין זריעה סמוך לפסח או בחול המועד יש לחוש בזמן מועט לצמיחה משום איסור חמץ אלא דכבר כתב מרן הגאון בחתם סופר עוד טעם על פי הרשב"א בתשובה דהצמיחה אינו אלא עיפוש ונפסל מאכילת כלב ועוד הביא טעמים להיתרא מיהו שם אינו מבואר אלא בדיעבד אבל לכתחלה נוהגין שאם זורעין סמוך לפסח מוכרין הקרקעות עם הזריעות לנכרי ואין ענין למכירה זו מה שכתב מעלתו דתליא בפלוגתא דתבואת שור ומקור חיים סוף סי' תמ"ח ובחתם סופר סי' ס"ח

מסכים להרב מקור חיים שמותר ליתן בהמות וכו' וזה לא תליא בפלוגתא זו דהכא דמי לגמרי לשאר מכירות חמץ ששוכר או מוכר החדר שלא יהיה החמץ ברשותו והכא נמי מוכרו שלא יהא החמץ ברשותו וגם כן מבטלין אותו בכלל שאר חמץ ואם כן מה ששאל אם יכול לעשות זאת בחול המועד זה גם כן מותר שהרי יכול גם בחול המועד לבטל קודם שיתחמץ כדאמרינן בפסחים ד' ז' ע"ב דאף לאחר זמן איסורו מצי מבטל ליה קודם שהחמיץ וכ"ז כתבתי לדבריו שכתב שהוא דבר האבוד וכל זה לענין חול המועד ומטעמים הנ"ל אבל חלילה למכור מכירה כזו שהוא כערמה כדי להתיר לחרוש בשבת או ביום טוב כמובן ובפרט שבלאו הכי אסור מפני שנקראת על שמו ונהי דבסוף פרק קמא דעבודה זרה משני שדה לאריסותיה קיימא היינו אם הוא באמת מתחילה ועד סוף אריס ונוטל חלק בשדה כמבואר במגן אברהם בסי' רמ"ד סעיף קטן ה' עי"ש חילוקו וכן נראה לי אלו תורף דב"ק:

כב) נשים אי איתנהו בעשה דתשביתו דהוי מצות עשה שהזמן גרמא עיין תוס' קידושין ד' ל"ג ד"ה מעקה ונפקא מינה בגיורת שמתה ערב פסח אחר חצות עיין ר"ן פ"ק דפסחים דרי"ף פוסק כר"ש ומשמע לפני זמנו גם כן ואסור בהנאה מן התורה מאך ביום הראשון תשביתו שלא כדרך הנאה [וחזקיה ור"א י"ל למלקות פליגי דלא כהר"מ] אם כן אי אשה אין מוזהרת אעשה אמאי אין חוששין דלדידה שרי עיין משנה למלך הלכות אישות פ"ד ה"א כן כתב הרב פרי מגדים בריש סי' תמ"ג באשל אברהם נראה דלא ברירא ליה דנשים ישנן בעשה דתשביתו ומה שציין לעיין בתוס' בקידושין ד' ל"ד ד"ה מעקה כוונתו דכשם שכתבו התוס' שם דנשים ליתנהו בעשה דיום טוב משום דהויא מצות עשה שהזמן גרמא כן יש לומר בעשה דתשביתו ובפתיחה הכוללת בהלכות פסח בפרק ראשון אות ז שקיל וטרי עוד בזה ומחליט שם דנשים ליתנהו בהאי עשה וסיים וז"ל ונפקא מינה גר וגיורת שמתו בערב פסח אחר חצות והניחו חמץ דהפקר הוא בגיורת מהני אחר פסח ובגר אסור דקנסא קניס הואיל ועבר אעשה ולאו דוקא לאו עיין שו"ת פני יהושע ושו"ת שאגת אריה עכ"ל ומה שציין לעיין בשאגת אריה הנה שם בסי' פ"ב עמד הרב בחקירה זו ופלפל באריכות מענין לענין כדרכו בקודש.

ומתבאר להמעיין בדב"ק שדעתו שנשים נמי איתנהו בעשה דתשביתו עי"ש טעמו ונימוקו והרב שם אריה בשו"ת יו"ד סי' א' [בד"ה ונראה לי] כתב בשם הרב שאגת אריה סי' פ"ב דלאו דבל יראה לא הוי ניתק לעשה דתשביתו לפי שהלאו כולל יותר מן העשה דנשים אינן מצוות בעשה דתשביתו משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא עי"ש ונראה שאין כונתו לומר שכן היא באמת דעת הרב שאגת אריה שהרי המעיין בגוף דברי הרב

ישר יחזהדלקושטא סבירא ליה דאיתנהו נשים בעשה דתשביתו אלא כונתו לומר שהרב שאגת אריה צדד לומר כן והרב שם אריה שם דלא תקע עצמו בהלכה זו לא דקדק בלשונו הטהור בזה: והרב שואל ומשיב במהדורא תניינא בח"ב סי' ח' [בד"ה והנה בשנת] כתב שרב אחד הקשה על מה שכתב הפרי מגדים דנשים ליתנהו בעשה דתשביתו אם כן לפי מה שכתוב בתשו' הרשב"א סי' ח"י [תשובה זו לאו הרשב"א חתים עלה אלא הם דברי הרר"י ן' פלט וכתב מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תל"ג אות ו' וז"ל אף דהרשב"א בסי' ח"י העתיק שו"ת מוהרי"ף כתב הרר"י בנו ששמע מפי מר אביו הרשב"א דלא ניצית להני כללי ומכאן תשובה על המקשים אהרשב"א אהדדי ולא קשיא מידי דאיהו לא ס"ל כההיא דסי' ח"י עכ"ל לכן שיניתי מלשון הרב שואל ומשיב שכתב לפי מ"ש הרשב"א וכו' וכתבתי לפי מה שכתוב בתשובת הרשב"א ועיין בקונטריס פאת השדי בחלק אסיפת דינים במערכת ברכות אות ג'] והר"ן בפרק קמא דכתובות דעל לא תעשה לא שייך ברכה אם כן נשים לא יברכו על בדיקת חמץ כלל וזה לא מצינו וגם קשה הא דאמרינן היכן ציונו מלאו דלא תסור והרי על לא תעשה לא שייך ברכה כלל וכתב לו דלא קשיא מידי דמה שאין מברכין על לא תעשה הוא דעל שלילה לא שייך ברכה וחז"ל לא תקנו רק על עשיה ולפי זה במצוה שצריך לעשות אף שאינה רק בלא תעשה אם יעבור פשיטא דשייך ברכה עכ"ל ומתבאר שתופס כסברת הרב פרי מגדים דנשים אינן בעשה דתשביתו ובמחכ"ת מכולם נעלם מה שכתב רבינו החינוך בפרשת בא במצוה ט' בעשה דתשביתו דנוהג גם בנשים עי"ש וכן כתב הרב ערוך השולחן בריש סי' תמ"ג על פי דברי הרב החינוך ועוד הכריח כן עי"ש גם בשו"ת אמרי בינה בדיני חמץ סי' ג' [בד"ה והנה המג"א] הכריח דנשים ישנן בעשה זו וגם הביא דברי החינוך:

ואי עשה דתשביתו הוא דוקא בערב פסח הנה הרב נודע ביהודה בתניינא סי' ס' כתב בשם הרב השואל שנסתפק בזה דשמא אין עשה זה נוהג אלא בערב פסח והשיב לו דמעולם לא נסתפק אדם בזה דודאי עשה זה איתיה גם בפסח וכן מוכרח ממה שכתב הרמב"ם דהבודק בתוך המועד מברך על ביעור חמץ ואם איתא דבתוך הפסח ליתיה לעשה אם כן לא היה צריך לברך דהא לא תקנו ברכה על הלאוין וכו' עי"ש ובסי' ס"א הביא מה שהשיב הרב השואל על דבריו והוא כתב להעמיד דבריו הראשונים גם הרב שאגת אריה בסי' פ"ב [בד"ה ואכתי] פשיטא ליה דעשה דתשביתו ישנו בכל ימי הפסח ומזה הכריח דנשים ישנן בעשה זו אף שהיא מצות עשה שהזמן גרמא דכיון דעשה זה ישנו מאחר חצות ערב פסח עד סוף ימי הפסח ובפסח עצמו פשיטא דנשים מוזהרות בהאי עשה כמו שמוזהרות על הלאו דבל יראה וכיון שכלל רחמנא מערב פסח עד סוף

הפסח בחד עשה אי אפשר לומר דנשים ישנן בעשה זו בפסח ולא בערב פסח עיין בדב"ק והרב שואל ומשיב במהדורא תניינא בח"ב סי' ח' [בד"ה והנה בשנת] רמז לדחות הוכחת הנודע ביהודה הנ"ל משום דכל שעושה מעשה אף שאם לא היה עושהו לא היה עובר אלא בלאו מכל מקום על המעשה שהוא כדי שלא לעבור על הלאו שייך שפיר לברך עי"ש ונראה דמכל מקום בגוף הדין מודה לו דעשה זו איתיה גם בפסח וכן מתבאר ממה שכתב הרב מגן אברהם בסימן תמ"ו סק"ב ונראה דחמץ לא מיקרי עשה דרבים וכו' דאם לא כן חמץ נמי עשה ולא תעשה הוא ולידחי עשה ולא תעשה דיום טוב עכ"ל והרי הוא כמבואר:

עתה יצא לאור קונטריס עשירי מקובץ יגדיל תורה וראיתי שם בסי' קנ"ג בקונטריס גפן אדרת לידידי הגאון אבד"ק פאניווטז יצ"ו שכתב בסי' י"א [בדף רע"ח סוף ע"ג] דהמפרשים נתחבטו בדברי רש"י בפסחים ד' ס"ג ע"א דתנן התם השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה [וכתב רש"י עובר בלא תעשה דלא תשחט על חמץ] וכו' ובמועד לשמו פטור ושלא לשמו חייב [וכתב רש"י שלא לשמו חייב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא] דלמה לא פירש כן ברישא דתנן עובר בלא תעשה דהיינו לא תעשה דלא תשחט על חמץ בהדיי לאו דבל יראה כמו שפירש בסיפא גבי ובמועד וכתב הרב הנ"ל יצ"ו ליישב דרש"י הכא סובר דאין עשה דתשביתו אלא בערב פסח אחר חצות עד הלילה [ודבר זה נראה בעליל מדברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומסדור הלאוים שם ומה שמנגד לזה מה שכתב הרמב"ם לברך על הביעור וכו' כמו שהכריח הנודע ביהודה אין מזה כל כך קושיא וכו'] ולכן ברישא בשוחט בערב פסח לא כתב דלוקה משום בל יראה משום דאזיל לשיטתיה שבדף ד' ע"א ד"ה בין דלאו דבל יראה איתיה אף בערב פסח אחר חצות והוי לאו הניתק לעשה ואין לוקין עליו אבל בסיפא גבי שוחט במועד דליכא עשה דתשביתו אז לוקה גם על בל יראה משום דאז לא הוי ניתק לעשה וזה ברור בלתי שום ספק בכונת רש"י והוסיף לומר שגם דעת רבינו הטור בפרפראותיו בפרשת בא היא כן והוא ממה שכתב בפסוק אך ביום הראשון אך בגימטריא חובה שאין חובה אלא ביום הראשון בלבד ותימה מאוד דהא האי קרא בביעור חמץ קאי ולא באכילת מצה ולפי האמור ניחא שסובר דעשה דתשביתו אינו אלא ביום הראשון שהוא ערב פסח בלבד ע"כ דברי הרב הגאון יצ"ו ודבריו חדים וחריפים ברוך שחלק מחכמתו ליריאיו: ולפי הנראה בפשיטות היה לו להכריח לפי שיטתו מדברי רש"י בסיפא דמתניתין גם בזולת קושית המפרשים הנ"ל והוא מדכתב דשלא לשמו חייב משום לא תשחט בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא ואיכא מלקות נמי דשחיטה עכ"ל דמשמעות לשונו הוא דלוקה משום

בל יראה ומשום שוחט פסח על החמץ ואם איתא דסובר רש"י דאיכא עשה דהשבתה גם בפסח איך אפשר שילקה משום בל יראה והא הוי ניתק לעשה אלא ודאי דסובר דליתיה לעשה דהשבתה גם בפסח עצמו ואין לדחות דרש"י סובר דלאו דבל יראה לא הוי ניתק לעשה משום דלא חשיב ניתק לעשה אלא בעשה שאי אפשר לקיימו אלא על ידי העברת הלאו כבנותר דאחר שיעבור על לא תותירו מקיים העשה דשרפה וכן כיוצא לזה אבל עשה דתשביתו יכול לקיימו גם בלא העברת הלאו ומשום הכי לא חשיב ניתק לעשה וכמו שצדד הרב שאגת אריה בסי' פ"ב.

דהמעיין שם בסוף התשובה דלגירסת רש"י והתוס' חשיב ניתק לעשה וכדסבירא ליה הרב הנ"ל יצ"ו ואם כן בהכרח לומר דמה שכתב רש"י דלוקה היינו משום שסובר דליכא עשה דהשבתה זולת בערב פסח ולא ביום טוב: ומה שהכריח הרב הנ"ל יצ"ו אין דבריו מוכרחים לדעתי העניה דעל קושית המפרשים על דברי רש"י בפסחים הנ"ל כבר תריץ יתיב רבינו התוספת יום טוב שדעת רש"י כאן דלאו דבל יראה ליתיה בערב פסח כלל ומה שנראה מדברי רש"י בבבא קמא ד' כ"ט שסובר שגם בערב פסח איכא בל יראה כמו שכתב הרב חק יעקב בריש סי' תמ"ג כבר הבאתי למעלה באות יו"ד [בד"ה ובדעת רש"י ובד"ה אמנם] דברי איזה רבנים שכתבו ליישב דברי רש"י דבמקום שנראה מדבריו שסובר דגם בערב פסח עובר בבל יראה הוא דאמר אליבא דר' יהודה דסובר דחמץ לפני זמנו בלאו והבאתי שכמה רבנים תופסים בדעת רש"י דבערב פסח אינו עובר בבל יראה עי"ש: גם מה שכתב שזו היא דעת הריב"ה בפרפראותיו הנה סיגנון לשונו אינו מורה כונה זו וז"ל בערב תאכלו מצת חסר וי"ו ששת ימים יהיה רשות לאכול מצה אך ביום הראשון אך בגימטריא חובה שאין חובה אלא ביום הראשון עכ"ל ומובן דעל האכילה הוא דקאמר שרק ביום הראשון כלומר בלילה הראשונה חובה דייקא נמי מדנסיב ביום הראשון בלבד דאי על השבתה קאמר השתא הוה ליה למינקט קרא כדכתיב אך ביום הראשון תשביתו דכיון דמר קעסיק ואתי אאכילה מסתמא לא משמע דעל השבתה ידבר אלא משמע דעל אכילה קאי ואף דעיקר קרא קאי אהשבתה מכל מקום מר הוא דאמר דרמז בעלמא רמז הכתוב דאין חיוב אכילת מצה כי אם ביום הראשון כלומר בלילה ראשונה ועיין לקמן בד"ה אחר שנים רבות: והא דבערב פסח עובר בעשה דתשביתו אם עובר תכף אחר חצות או אינו עובר בעשה עד הלילה עיין במה שרשמתי בסי' זה אות יו"ד:

ואם עובר בעשה דתשביתו בחמץ של נכרי שקבל עליו אחריות רשמתי גם כן שם:אחר שנים רבות השגתי ספר יקר פרי יצחק לידידי הגאון יצחק בלאזער [שהיה אבד"ק

פעטרבורג] יצ"ו וראיתי בסי' טו"ב שעמד בחקירה זו אם עשה דתשביתו איתיה גם בכל ימי הפסח או דוקא בערב פסח והביא [בד"ה אכן] מה שכתבו הגאונים נודע ביהודה בקמא סי' כ' ובתניינא סי' ס' ושאגת אריה הנ"ל שגם בפסח איכא עשה דתשביתו וכתב שכן נראה ממה שכתבו התוספות בפסחים ד' כ"ט בשם ר"י דמשהה חמץ ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהיה משום דלא יראה ניתק לעשה שוב הביא דבשו"ת גור אריה יהודה סי' ק"י פשיטא ליה דאין עשה דתשביתו אלא בערב פסח והוא שעל מה שכתב הרב מגן אברהם סי' תמ"ו סק"ב לענין המוצא חמץ ביום טוב דחמץ נמי עשה ולא תעשה הוא כתב שנראה מדברי המגן אברהם שגם ביום טוב יש בחמץ עשה דאך ביום הראשון תשביתו ולא ידעתי מנא ליה הא וכו' ואף להתוספות שכתבו דקרא מיירי לאחר זמן איסורו היינו דוקא אחר שש בערב יום טוב וכו' אבל מנא ליה דגם בפסח יהיה עובר על עשה דתשביתו ושהאריך לפרש דברי התוס' דבל יראה הוי ניתק לעשה ומר ניהו הרב המחבר יצ"ו כתב שמצא בס' אור זרוע הגדול בפירוש אלקי הרוחות להר"ש מפאלייאש שכתב וז"ל ובשם ריב"א נאמר שהחטה שנמצאת בפסח שצריך כפיית כלי כדי לשורפה בחול המועד כי שמא ביום הראשון תשביתו דאסיקנא לעיל שרוצה לומר תבערו לאו דוקא ביום הראשון דהוא הדין כל ימי הפסח ורבינו יעקב פירש דמזמן האיסור ואילך קרי שלא בשעת ביעורו וכו' ואם כן טעונה החטה שרפה ולשורפה ביום טוב אי אפשר דילמא ביום הראשון דוקא וטוב להיות כופה עליה כלי עכ"ל ומתבאר דמסתפק אם עשה זו איתיה גם בפסח או דוקא בערב פסח דאין לפרש דמקום הספק הוא לענין שריפה לר' יהודה דאין ביעור חמץ אלא שריפה אם הוא דוקא בערב פסח או דהוא הדין כל ימי הפסח דאין זה במשמעות לשונו ועוד מהיכא תיתי שיהא ביעור חמץ בשריפה דוקא ביום הראשון הלא גם בפסח יש ללמוד מנותר אלא ודאי דספיקו טהור הוא אם איתיה גם בפסח ומה שכתב דאם ביום הראשון לאו דוקא טעונה החטה שריפה ולשריפה ביום טוב אי אפשר דדילמא ביום הראשון דוקא היינו משום דבאמת תלי זה בזה דעיקר ילפותא מנותר דאין ביעור חמץ אלא שריפה הוא רק לעשה דתשביתו דהוא דוקא בשרפה כמו עשה דנותר אולם אי נימא דבפסח גופיה ליכא עשה דתשביתו כלל רק הלאו דבל יראה ממילא לא ילפינן מנותר שיהא ביעור חמץ בשרפה דלענין בל יראה בודאי סגי להשבית בכל דבר וכדכתב השאגת אריה ועל כל פנים היינו דמספקא ליה לריב"א אי טעונה החטה שרפה אם ביום הראשון דוקא או לאו וזה ברור מיהו נראה דהעיקר כדכתבו המגן אברהם ונודע ביהודה ושאגת אריה דעשה דתשביתו נוהג בכל הפסח וראיה לזה מדברי המרדכי בריש פרק קמא דפסחים בשם ר"י שחטה הנמצאת

בתרנגולת בפסח צריך כפיית כלי כדי לשורפה בחול המועד דקיימא לן אין ביעור חמץ אלא שריפה וכן כתב הטור בסי' תמ"ה המוצא חמץ בביתו ביום טוב וכו' לא יוציאנו כיון שאינו יכול לבערו כדינו דהיינו בשריפה לר"י הרי מבואר מדברי הראשונים דגם בפסח לר"י אין ביעור חמץ אלא שרפה וכבר כתבנו דאי עשה דתשביתו אינו נוהג בכל הפסח רק ביום הראשון צריך לומר דמאי דאמר ר' יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה ויליף מנותר היינו דוקא בערב פסח דאיכא עשה דתשביתו דעיקר ילפותא מנותר הוא לענין עשה דתשביתו אבל בפסח אי ליכא עשה דתשביתו לא ילפינן מנותר וכיון שכתבו הראשונים דגם בפסח אין ביעור חמץ אלא שריפה מוכח דעשה דתשביתו נוהג בכל הפסח ועל פי זה כתב להביא ראיה מהירושלמי ריש פרק במה מדליקין דאיתיה לעשה דתשביתו גם בפסח מדאמרינן התם דאסור להצית בחמץ מערב יום טוב שיהא דולק ביום טוב למאן דיליף מנותר וכו' והביא מה שכתבו בנודע ביהודה ושאגת אריה דאף דבעשה דתשביתו כתיב ביום הראשון ואם כן מנא לן דאיתיה גם בפסח צריך לומר דבכלל הגזרות שוה דשאור שאור כדאיתא בפסחים דף ה' נתקבלה גם כן הך שאור דאך ביום הראשון וילפינן בגזרה שוה מבל יראה דעשה דתשביתו נוהג גם בפסח:

וחידש לפי זה דהא דעשה דתשביתו נוהג בכל ימי הפסח לאו היינו דעשה דאך ביום הראשון נמשכת בכל ימי הפסח ואינה כלה ביום ראשון משתחשך וכאילו לא כתיב בה ביום הראשון דאם כן קשה באמת למה כתיב ביום הראשון אלא האמת הוא דעשה של ביום הראשון כשעבר אותו היום ולא השבית הרי ביטל אותו העשה אלא דמכל מקום ילפינן בגזרה שוה שאור שאור מלא יראה דעשה זו נוהגת גם אחר שעבר יום ראשון כל ימי הפסח כמו במצות מילה דכתיב ביום השמיני ימול ואם עבר שמיני ולא מל ביטל מצוה זו ומכל מקום גם אחר יום השמיני מצות עשה למול וכו' כמבואר בש"ס ופוסקים והאריך על פי זה בישוב כמה עניינים ובביאור שיטת התוספות בפסחים ד' כ"ט דמשהה חמצו ודעתו לבערו אינו עובר בבל יראה אלו תורף דב"ק אשר האריך בכל זה בחריפות ובקיאות כדרכו בקודש: כג) סובין אי חשיבי חמץ נוקשה ואין חייב בביעורם מדאורייתא הנה הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תס"ז ס"ק י"ד כתב דסובין ומורסן הוו נוקשה ואם נתערב בשמיני של פסח אף שאין ששים מותר להשהות דהוו תרי דרבנן דנגד מעט קמח הדבוק בהם יש ששים עי"ש ועיין בריש סי' תנ"ד במג"א וחק יעקב ובשערי תשובה שם כתב בשם הרב בית חדש בתשו' דהקליפה עצמה שהיא הסובין כעץ ואפר בעלמא נחשבת ואינה אוסרת והח"י תמה על מג"א ממשנה שלמה אין שורין את המורסן וכו' שהן מחמיצות וכן הקשה בנתיב חיים וכתבו הרבנים מחצית

השקל ואשל אברהם דגם הרב מגן אברהם ידע דסובין ומורסן מחמיצין מחמת מעט קמח הדבוק בהם והיינו דתנן אין שורין וכו' אלא דמספקא ליה בסובין עצמם אי מחמיצין או לא ולפי דבריהם אזדא לה ראיית הרב ערוך השלחן שבסי' תנ"ד כתב דהוכיח המג"א דסובין מחמיץ מדיוצא בו ידי חובת מצה לדעת הרי"ף וכתב שכן משמע מדברי רש"י בס' הפרדס אין עושין מורסן לעופות ביום טוב אבל בחול המועד שרי ובחול המועד של פסח צריך שינוי ליתן הסובין לתוך מים רותחים שמא יבא לידי חימוץ ע"כ ולדברי הרבנים הנ"ל דלא נסתפק המג"א אלא בסובין עצמם אם כן אין ראיה לזה מדבריו בפרדס דיש לומר דכתב כן משום הקמח הדבוק בהם ובספר דרך חיים סי' ס"ה שהביא הרב שבות יעקב בח"א סוף סי' כ"ב כתב דהמג"א נסתפק בסובין אבל מורסן פשיטא ליה דמחמיץ והשיג בזה על מה שהביא הרב בחק יעקב ממתניתין דאין שורין המורסן עי"ש משמע שהבין דברי המג"א על הסובין כמות שהם עם הקמח הדבוק ולפי זה יש ראיה מהפרדס הנ"ל וכבר כתב בשבות יעקב שם דגם סובין הם חמץ גמור מדתנן וזומן של צבעים והוא מי סובין וכו' עי"ש: והנה מדברי כל הרבנים הנ"ל מתבאר דהסובין טעונים ביעור דהם חמץ גמור מחמת הקמח הדבוק בהם ואף למה שכתב הדרך חיים בכונת המג"א דיש חילוק בין מורסן לסובין על כל פנים בסובין מספקא ליה להמג"א אם הם חמץ גמור ומספיקא אסורים ורק בתערובת בשמיני של פסח מותר כדברי הפרמ"ג הנ"ל אבל בתוך הפסח ודאי דטעונים ביעור וראיתי להרב שואל ומשיב במהדורא תניינא בח"ד סי' יו"ד [בסוף ד"ה אמנם איזה אנשים] שכתב וז"ל ומ"ש להסתפק במה שהגיד לו אחד שנותן סובין להפרה בעת החליבה ולזה כתב כיון דהסובין הוי חמץ כמ"ש המג"א דכל שלתת החטין הוי חמץ והמג"א סי' תנ"ד נסתפק אם סובין מחמיץ ואם כן מידי ספק לא נפיק וא"כ אסור לבלול אף קודם פסח דחוזר ונעור והנה לכאורה מבואר במשנה אין שורין את המורסן לתרנגולים האשה לא תשרה את המורסן אבל שפה על בשרה יבש משמע דמשום הלתיתה ליכא חשש.

מיהו אין מזה ראיה דבזמן הש"ס לא היו רגילים ללתות דהרי היה מותר לקנות קמח מהשוק ועתה אסור כמ"ש מג"א תע"ג סק"ח אמנם נראה כיון דאין חשש רק משום קמח הנדבק בו ועיין באשל אברהם סי' תנ"ד מ"ש ליישב קושית הרב חק יעקב מהמשנה אם כן כל שנותן לבהמתו אינו נהנה ממה שנתחמץ דאין נפקא מינה במה שהוא מאכל בהמה אם טועמת טעם חמץ או לא ולכך דוקא לשרות לבהמתו אסור כיון דאינה אוכלת אלא על ידי שריה ונמצאנהנה מן החמץ שעל ידי השריה אוכלת אבל כל שאינו שורה כעת מה הנאה יש לו במה שנלתת מכבר והבהמה אוכלת כיון דגם בלא הלתיתה היה

מאכל בהמתו דכמה אנשים אוכלים בלא לתיתה ותדע דמשמע דוקא אין שורין אבל הסובין מותרים להיות בביתו וע"כ דאין בו איסור בל יראה דהוו רק משהו בעלמא וחצי שיעור אינו עובר בבל יראה ולא חזי לאיצטרופי וא"כ מותר לתת סובין אף שהם לתותים ואף דקי"ל דאף אם יבש אסורה לשפשף כמ"ש בתס"ה ס"ב היינו שמא תתלחלח אח"כ ותהנה מחמץ בעין ועיין ט"ז שם אבל כאן הוא אינו נהנה רק מה שמאכיל לבהמתו וזה אינו נהנה מהלתיתה כלל ומזה מבואר קצת כהמג"א דהסובין והמורסן בעצמו אינו מחמיץ רק על ידי ששורה את המורסן הוא דאסור כיון דיש קצת קמח דבוק והבהמה אינה אוכלת כ"א בשרייה זו אבל אם הסובין והמורסן בעצמו מחמיץ למה אינו אסור אף כשאינו שורה ואזל לה ראיית החק יעקב מהמשנה הלז ונהפוך הוא כמ"ש ודוק וע"כ אפשר להתיר אבל בעל נפש ירחיק מזה ועיין מגן אברהם רס"י תמ"ב דבמין במינו בודאי בטל ברוב לענין בל יראה ואם כן קמח עם סובין הוי מין במינו ובודאי אינו עובר בבל יראה רק משום הנאה הוא דקאתינן עלה ולכן אסור לשרות דוקא עכ"ל ולפי שלענ"ד דבריו סתומים ותמוהים אמרתי אדברה וירוח לי:

הנה לפי הנראה השואל שאל שנותן להפרה סובין יבשים בלא גיבול במים אלא שהסובין הם מחטים לתותים וכל שלתת החטים הוי חמץ גמור כמ"ש המג"א בסי' תג"ן סק"ח שבמקום שלותתים החטים ושוהים במים אסור ליקח קמח מהשוק דהוי כדגן שנטבע וכ"כ התה"ד וכו' וכ"פ כל חכמי פראג וכו' עי"ש ומ"ש והמג"א נסתפק וכו' כונתו דאפילו בסובין מחטים שאין לתותים אם בא לגבלם במים אסור דעל כל פנים יש ספק אם הסובין מחמיץ על ידי המים ומספיקא אסור אלא דמה שכתב ואף לבלול קודם פסח אסור דחוזר ונעור לא ידעתי כוונתו מה שייך בזה חוזר ונעור הרי אם מגבל הסובין קודם פסח נעשו חמץ גמור או ספק חמץ לפי מה שהבין בדעת הרב מגן אברהם דמסתפק אם סובין מחמיץ ואין שום תערובת שנאמר דנתבטל ונבא לידי מדת חוזר ונעור ולפי דברי רבנן קדישי הנ"ל דגם המג"א מודה דמחמת המעט קמח שבהם מחמיץ אלא דמספקא ליה בקליפה שבהסובין אם מחמיץ אפשר לומר דכונתו דלכשנאמר דהקליפה אינו מחמיץ אם כן הוי תערובת חמץ עם שאינו חמץ ובטל אלא שחוזר ונעור אלא דקשה דאחר שכתב דעל כל פנים מידי ספיקא לא נפיק ומספק אסור אם כן ממילא אין כאן ביטול ולא צריכינן לחוזר ונעור ועוד אף אם נאמר דהקליפה ודאי אינו מחמיץ איך שייך לומר דהקמח שבתוכו נתבטל הרי הוא דבר הניכר ולא נתערב בתוכו אלא שאינו יכול להפרידו משם ובכי האי גוונא לא שייך ביטול כלל כמובן ותשובת הרב המחבר הלא היא לענין סובין מחטים לתותים ורצה לומר דאין חשש מחמת הלתיתה מדתנן אין שורין

וכו' ודחה דבזמן הש"ס לא היו לותתים וכו' וכל זה משנה שאינה צריכה דודאי החטים שהם לתותים הם חמץ גמור וכמו שהביא בעצמו דברי המג"א [ונרשם בטעות תע"ג והוא תנ"ג] והסובין שבאים מהם כבר נתחמצו על ידי הלתיתה לכל הפחות מחמת הקמח הדבוק בהם אף אם לא פעל הלתיתה שום חימוץ בהלתיתה ואם כן הרי הסובין ודאי נאסרו כבר וטעונים ביעור ומה שכתב דכיון דאין חשש בהסובין אלא מחמת הקמח שבתוכו אין הנאה מזה וכו' איני מבין דב"ק דמלבד מה שכתבתי למעלה בשם הרבנים הנ"ל.

דפשיטא ליה להמג"א דהסובין אסורים מחמת הקמח שבהם אלא דמספקא ליה בהקליפה ואם כן כשאוכלת הקליפה לבד הרי נהנה מהחמץ וחמץ שאסור בהנאה אסור להאכיל אפילו לבהמת אחרים ועוד דל מהכא החשש מהקליפה שבסובין מכל מקום הרי אוכלת הקמח שבתוכו שזה ודאי חמץ ומתפטמת באכילה זו ואין שייך לומר דאין נפקא מיניה לבעל הבית אם תאכל לתות או שאינו לתות הרי השתא מיהא הרי הוא מאכיל חמץ לבהמתו ומה שכתב ותדע דמשמע דוקא אין שורין אבל מותר להשהות תמוה דעדיין לחלוחית הדיו קיימת שכתב הוא עצמו דמהמשנה אין ראיה לפי שלא היו רגילים ללתות ואם כן מה ראיה מביא משם לסובין מחטים שנלתתים שיהיה מותר להשהותם והרי הם חמץ גמור ומה שכתב בטעם הדבר דאינו עובר בבל יראה דהוי משהו בעלמא וח"ש אינו עובר בבל יראה וכו' תמיה לי מפיס לומר דהוי חצי שיעור והרי בשק מלא סובין בודאי יש בסובין שבתוכו מהקמח הדבוק בהסובין בין הכל כזית דלענין בל יראה לא בעינן שיהיה כזית בכדי אכילת פרס וכל שיש כזית עובר לפי הסכמת הפוסקים כמו שמתבאר מדברי הרב חק יעקב בריש סי' תמ"ב ואם מותר להשהות הסובין יניח בביתו שק או כמה שקים ויש בהם כזית מהקמח ויעבור בבל יראה בלי ספק ואף למה שכתב אחר כך דהוי מין במינו מכל מקום מדרבנן אסור אף גם מאי דפשיטא ליה דאינו עובר בבל יראה דהוי חצי שיעור בעלמא הנה אמת דבחצי שיעור אינו עובר בלאו אבל איסורא מיהא איכא ונחלקו בזה אם אסור מן התורה או אינו אלא מדרבנן וכמו שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות ו' עי"ש לכולי עלמא מיהא איסורא איכא ואיך אפשר שיהא מותר להשהות בפסח ואולי סובר הרב דכיון דכל טעם האיסור מדרבנן הוא מחשש תקלה דילמא אתי למיכל מניה בפסח בסובין דאין דרך בני אדם לאכול סובין לא חיישינן להכי דדרך הסובין ליתתם לבהמתו ולשיטתו מותר ליתנם לבהמתו שאינו נהנה וכו' שוב ראיתי שמתבאר ממה שכתב בשואל ומשיב הנ"ל בח"ב סי' ס"ו [בסוף ד"ה והנה בדברי הראב"ן] דתופס כשיטת הרב חכם צבי סי' פ"ו דבמשהו

ליכא בל יראה ומשמע ליה דגם מדרבנן שרי אי ליכא חשש תקלה ומה שכתב בסוף דבריו על פי דברי הרב מגן אברהם בסי' תמ"ב דמין במינו בטל ברוב וכו' כבר כתבתי למעלה דנראה לי ההדיוט דאין שייך בזה דין ביטול כלל באופן דלפענ"ד דבריו בזה תמוהים במחילת כתה"ר וצ"ע ועיין בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תקפ"ט שיש מי שהורו שאין צריך לבער סולת וסובין ומורסן דאף דלא בקיאינן בלתיתה חמץ לא הוי שיאסור להשהותו וכל שכן שאינו עובר בבל יראה והשיב דאין לסמוך בזה כלל ואסור להשהות הכל וקרוב שעובר בבל יראה מכמה טעמים וכו' וסיים ולפיכך אני אומר שחייבין עליו כרת והמשהה עובר בבל יראה עי"ש הרי שכתב מפורש שצריך לבער הסובין והמשהה עובר בבל יראה וכן מתבאר מתוך השקלא וטריא שבשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' ר"ט שנשאל מהרב הגאון מוהרי"ץ שמעליקש מראוונא באחד שהיה לו סובין מחטים שנלתתו קודם הטחינה ושכח למכרם ונזכר בערב פסח אחר חצות וציוה לו להשליכם לרשות הרבים וכן עשה ובא נכרי אחד ולקחם והיו שם רבים מישראל ואמרו לו שיהיו שלו לחלוטין ואחר הפסח החזירם הנכרי מעצמו להבעלים ושקלו וטרו שם אי אהנו מעשיו או לא והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח עי"ש דב"ק משמע דנקטי תרוייהו הרב השואל והגאון המחבר דסובין הם חמץ גמור ואם לא נמכרו ולא השליכם לרחוב ועבר עליהם הפסח אסורים:

והן עתה ראיתי בס' מנחת משה הנדפס מחדש לידידי הגאון אבד"ק קאמינקא יצ"ו בסי' ט"ו אות ו' שהביא שו"ת דברי חיים סי' כ"א באחד ששכח למכור סובין וחטים [נראה דצ"ל מחטין] שנלתתו היטב ונתפחו והיו ברחיים של נכרי ונזכרו בחול המועד והורה המורה והשליכום לים וכתב דיפה הורה ואינו מועיל היותו בבית הנכרי דהוי חמץ של ישראל מופקד ביד נכרי דאסור מדאורייתא או מדרבנן מיהא ומטעם חצר לא נקנה להנכרי וכו' ושוב כתב וז"ל ואין לומר דהסובין הוי נוקשה כיון דאין יוצאים בו בפסח ואינו חייב בביעור מן התורה חדא דהא בעודו בחטה היה ראוי וחמץ גמור אם כן אפילו אחר שנפסל מאוכל אדם אסור מן התורה וכן כתב הרב בית שלמה סי' ס"ה ותו דהא כתב הרב מגן אברהם ריש סי' תנ"ד דאפילו קליפה אם דבק בו קצת אוסר במשהו והא בנוקשה מתיר המג"א במשהו [אולי כונתו לדברי הרב מגן אברהם בסי' תמ"ז סק"ה ועי"ש בח"י בסקי"א בדעת הרב טורי זהב] אלמא דבדבוק בו איזה ממשות הוי חמץ גמור והכא אית בנייהו רוב קמח והוי חמץ גמור ועוד דגם בנוקשה חייב לבער [בפסח] ואין לומר דבבית הנכרי לא שייךהטעם דילמא אתי למיכל דאם כן למה שורפין הנוקשה יתנהו בבית או בחצר וגם הא באמת בנדון דידן יש קמח תוך הסובין כנראה בעין ואפילו

יש ששים נגד הקמח אינו בטל ובודאי דהיה כזית קמח בין הסובין דכדי אכילת פרס לא בעינן לענין בל יראה ושפיר הורה להשליך לים עכ"ד לענינינו הנך רואה דברי הרב [דב"ח הנ"ל] ודברי התלמיד [צעיר אנכי] כי בהרבה דברים יש לי רב תנא דמסייע לי במה שהשגתי על דברי הרב שואל ומשיב הנ"ל כי באמת כל הנ"ל ברתת ידים כתבתי כי ירא אנכי להשיג על דברי גאון מופלא כמותו אמנם עתה עלץ לבי בראותי כי יש סמוכים מן התורה לכל מה שכתבתי ונוסף לי לתמוה על הגאון פרי מגדים בסי' תס"ז הנ"ל דפשיטא ליה דסובין הם חמץ נוקשה דמה יענה למה שהכריח הגאון דברי חיים דהוו חמץ גמור וספר זה אין מצוי אצלי לראות אם עמד בזה ומה שכתב בדב"ח דאין לומר דבבית הנכרי אין שייך אתי למיכל וכו' עיין לקמן אות ל' מה שרשמתי בזה בס"ד:

אחר שנים רבות השגתי שו"ת בית יצחק ששלחו אלי הרב המחבר מר ניהו ידידי הגאון מוהרי"ץ שמעליקש אבד"ק פראמישלא יצ"ו כעת הוא אבד"ק לבוב וראיתי מה שכתב שם בסי' ט"ן ואכן נודע לי שמר ניהו הרב השואל שבשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' ר"ט הנ"ל ותורף דב"ק העתקתי לעיל בסי' זה אות י"ז [בד"ה ובעיקר דן הפקר] במה שנוגע לדין אם מהני מה שיפקיר החמץ אחר זמן איסורו שלא יעבור עליו בבל יראה ופה ארשום מה שכתב שם לענין סובין אם הם חמץ והוא שכתב שם באות י"א [בד"ה הנה כ"ז הארכתי] דמבואר בסי' תנ"ד דסובין אינו מחמיץ ועיין בפרי מגדים שכתב דקליפה העבה אינו מחמיץ כלל והקליפה הדקה גם כן אינו מחמיץ רק מחשש קמח וכל ש עברו שלשים יום בודאי אינו מחמיץ ועי"ש שפסק דאין צריך לשער רק כנגד מעט הקמח משמע דהסובין אינו אף נוקשה אמנם בסי' תס"ה בטורי זהב ובסי' תמ"ז במגן אברהם משמע דסובין הוו נוקשה ורק מחשש קמח אולי הוי חמץ גמור ובישנות אין חשש קמח ועיין בית אפרים סי' ל"א כתב להקל באיסור משהו אמנם לדעתי אף להפוסקים דמורסן אינו מחמיץ כלל זה דוקא בפני עצמו אבל אם הוא עם החטה והחטה נחמצה אף המורסן נחמצה ולכן ל"מ מ"ש דמורסן אינה מחמצת דבסובין מחטים לתותין החשש שמא נחמצו בלתיתה עם החטים אך אף על פי כן אינם אלא נוקשה ואף דבחמץ בעינן עד שיפסל מאכילת כלב דוקא אם מעיקרא חזו לאדם מה שאין כן הסובין מעולם לא חזו לאדם ואין לומר דבעודה עם החטה ראוי לכוס כדאמרינן בשבועות דאף לכוס לא חשיב רק הקמח שבתוכה ולא הקליפה ונמצא דלא הוי רק נוקשה ונוקשה שעבר עליו הפסח מותר החשש שיש עליו קמח בודאי יש רוב מהסובין נגדו ואף דזה הוי מין בשאינו מינו ואולי מיקרי לח ביבש וכיון דאין ששים אסור להשהות ועוד אולי

ניכר האיסור מכל מקום הוי ספק אולי יש ששים ולא הוי רק משהו ומשום הכי מותר לאחר הפסח:

עתה השגתי ס' יד יהודה להלכות שחיטה להגאון מוהרי"ל לאנדא יצ"ו וראיתי בהשמטות בדף קנ"א סוף ע"א שכתב שבספרו להלכות תערובות בסי' ק"ט סק"א כתב דבקמח פשיט שאינו מנופה יפה מהסובין יש חשש מחמת הסובין מהחטים המצומחים לפי מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תנ"ד שגם הם מחמיצין ושמצא בכתבים שלו שרשם לעיין בפרי מגדים שם שהביא תשובת הרב בית חדש דסובין אינם מחמצים ושציין לעיין בבית אפרים סי' ל"א וכתב שהפרי מגדים מסיק לדינא דהקליפה עבה הנושרת בשעת הכתישה אינה מחמצת וקליפה דקה של חטים חדשות אי אפשר שלא יהא דבק בהם קמח ומחטין ישנות היינו שעברו שלשים יום מהקצירה יש לומר דאין שום קמח נשאר בהם וגם מחדשות קודם יום טוב או בערב פסח דבטל בששים די לשער נגד הקמח לבד ולא בכל הסובין והמורסן ולדעתי אינו כן וכו' והאריך לפלפל בזה בחריפות ובקיאות כדרכו בקודש וסיים שם בעמוד ג' [בד"ה ומ"ש] כל זה כתבתי לדחות הראיות שהביאו דודאי באים לידי חימוץ מיהו עם כל זה האמת תורה דרכה דהעיקר כמגן אברהם וחק יעקב ואליהו רבה דאף אי נימא דאם הם בפני עצמם אין מחמיצין מכל מקום כל שהם עם הקמח בודאי מחמיצין גם כן דודאי אינם כעץ ועפר בעלמא כדכתב הבית חדש בתשובה סי' ק"ז דעם עץ ועפר לא יאכל אדם פת ועם מורסן וסובין אוכלים ולכמה אנשים ערב להם יותר פת מקמח עם הסובין שנקרא ראזיווי מפת מקמח שנרקד ממנו כל הסובין וכן לבריאות הגוף כתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק חמישי דין יו"ד דסלת שנפו אותה כל צרכה עד שלא נשאר בה ריח מורסן הוא קשה לגוף ועל כרחין שהם ככל קליפות הפרי דנאכלין עם הפרי ואינם עץ ואפר וכן פירש רש"י בפסחים ד' מ"ב ע"ב מי דחיורא מי סובין וכן אנו רואים בכל יום דאנו מחמיצין בארשט עם סובין ואין נראה דרק המעט קמח שעליהם עושה החימוץ מכל שכן כשהם נילושין עם הקמח ביחד בודאי גם הם מחמיצים על כן לדעתי העיקר כמו שכתבתי שם דטוב יותר על פסח הקמח הנקי יותר: כד) גזל חמץ קודם הפסח אם עובר הגזלן או הנגזל בבל יראה הנה הרב נודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ' כתב דהגזלן עובר בבל יראה ולא הנגזל כיון שאחריות החמץ על הגזלן אפילו לאונסין לא מבעיא לדעת הסוברים דנפקד שקבל אחריות עובר ולא המפקיד דכמו כן בגזלן ונגזל אלא אף למאי דנקיטינן כדעת הסוברים דעובר המפקיד כמו שכתבו הפוסקים בסוף סי' ת"מ מכל מקום התם היינו טעמא משום דנפקד מושאיל מקום למפקיד והוי ביתו של מפקיד וזה אין שייך בגזלן

ואף שכתב הר"ן דלדעת הסוברים דאין המפקיד עובר מכל מקום מדרבנן עובר היינו דוקא במפקיד שבידו לבערו אבל נגזל שאין בידו לבערו ואינו ברשותו לשום דבר אינו חייב לבער אף מדרבנן אלו תוד"ק עי"ש [בד"ה ומ"מ].

[ולענין אם נאסר החמץ כשעבר עליו הפסח עיין לקמן בסי' ח' אות ט"ז כי שם ביתו] ומצאתי לו חבר בסברא זו מר ניהו מרן מוהריט"א בספר הלכות יום טוב בפרק חמישי דבכורות סי' מ"ד ד' ע"ב ע"ד [מדפוס ווארשא בד"ה והנה הפ"ח] שכתב ככל דברי הנודע ביהודה ושני נביאים נתנבאו בסגנון אחד וכן דעת מרן הפרי חדש סי' חת"ם ס"ג שכתב בפשיטות דהנגזל לא עבר אלא הגזלן והזכירו שם ושם בדף ע"ג ע"א הביא מה שכתב בשיטה מקובצת לקמא על ד' צ"ו ע"ב על מתניתין דגזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך בשם הר"מ מסארקוסטא דגם הגזלן אינו עובר וכתב שדבריו תמוהים דודאי הגזלן עבר כיון שהוא חייב באחריות ומרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תמ"ח אות יו"ד הביא סברת הרב נודע ביהודה דהנגזל אינו עובר וסיים ועיין בא"ז קמא לד' צ"ו ע"ב בשם הר"מ מסארקוסטא ע"כ וכונתו לסייעו במקצת מדברי מוהר"ם בדין נגזל מיהא דאינו עובר והרב אבני שהם בנימוקיו לסי' תמ"ח מסיק בצ"ע דברי הר"מ הנ"ל ושם הזכיר דברי הרמב"ן בליקוטיו לפרק כל שעה שכתב כדברי הפ"ח [דנאסר החמץ גם למי שלא עבר בבל יראה כמו שכתב הר"ן וכתב הרב פרי חדש ראיה לזה מההיא דגזל חמץ וכו' דאומר לו הרי שלך לפניך שהרמב"ן גם כן הביא ראיה זו] ועיינתי בדברי הרמב"ן ומפורש יוצא מדברי קדשו דהגזלן עבר בבל יראה ולא הנגזל עי"ש ולפי מה שכתב הר"ן במפקיד שקבל אחריותו הנפקד דמדרבנן מיהא המפקיד חייב בביעור ולכן אסור אחר הפסח אם כן הרמב"ן דמוכיח מדין גזל חמץ וכו' דאף דלא עבר כלל אסור החמץ אחר הפסח צריך לומר שסובר דגם מדרבנן אינו חייב בביעור מטעם שכתבו לחלק בזה הרבנים נודע ביהודה ומוהריט"א הנ"ל דלא דמי למפקיד דזה אינו בידו כלל גם הרב משנת ר' אליעזר ח"ב סי' ח"י כתב דכמו זר נחשב סברת הר"מ מסארקוסטא דודאי הגזלן עובר בבל יראה וכן כתב הפרי חדש וכו' עי"ש:

הן אמת דיש לפקפק דנהי ודאי מסתברא כמו שכתבו הרבנים נודע ביהודה ומהריט"א דבנגזל אין לומר דחייב בביעור מדרבנן שהרי אינו בידו כי אם ביד הגזלן ואיך יחייבוהו חז"ל לבער מכל מקום נימא דחייב לבטלו מדרבנן דכי היכי דבמפקיד דסמיה בידיה לבערו חייבוהו לבער מדרבנן הכי נמי בנגזל דסמיה בידיה לבטל נימא דחייבוהו רבנן לבטלו וכן ראיתי להרב אבני שהם בסי' ת"מ שכתב דחייב הנגזל לבטל מדרבנן משום שמאיחזיר לו הגנב החמץ בפסח ודעתיה עלויה והביא שכן כתב הרמב"ן ליקוטיו לפ"ק

דפסחים דבנפלה עליו מפולת צריך ביטול מדרבנן שמא יפנה הגל ודעתו על החמץ אבל מדאורייתא הרי הוא כמבוער עי"ש ולפי הנראה נעלם ממנו שכן דעת רש"י והר"ן בההיא דנפלה עליו מפולת דהביטול הוא מדרבנן עיין להרבנים בב"ח סי' תג"ל ס"י ובמג"א ס"ק י"ז ובחק יעקב שם ויש חולקים וסוברים דהביטול דמפולת הוא מן התורה ואם כן לא נפלאת לומר כדברי הרב אבני שהם דחייב הנגזל לבטל מיהא מדרבנן ובזה היה נראה ליישב תמיהת מרן מוהריט"א שם על הר"ן שהביא ראיה דחמץ שעבר עליו הפסח אסור אף למי שלא עבר עליו על בל יראה מההיא דחמצן של עוברי עבירה דטעמא שהן מחליפין הא לאו הכי אסור ואמאי לא הביא משנה ערוכה גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך דשמעינן מינה דאף דלא עבר הנגזל נאסר עליו משום שעבר הגזלן ונדחק לומר דההיא אתיא כר"י דחמץ אחר הפסח אסור מן התורה עיש"ב [והמגיה לס' אבני שהם בסי' תמ"ח כתב על דבריו ועין רואה להרמב"ן בליקוטיו שהביא ראיה זו ואם כן אין מקום לתירוצו ע"כ ולא ידעתי מאי בעי בזה דמרן מוהריט"א לא כתב דליכא מאן דאמר דההיא כר' שמעון אלא כתב ליישב דעת הר"ן דמשום דיש לדחות דההיא אתיא כרבי יהודה משום הכי לא אייתי מינה] ולפי האמור ניחא דהר"ן סובר דכמו שבפקדון חייב בביעור מדרבנן ואם לא ביער אסור אחר הפסח הכי נמי בנגזל חייב לבטל מדרבנן ואם לא בטל אסור אחר הפסח ואם כן הא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאסור יש לומר דהיינו משום דלא ביטל דמסתמא לא אסיק אדעתיה לבטל חמץ שנגזל ממנו ומה גם דלשון הביטול כל חמירא דאיכא ברשותי וזה אינו ברשותו אהכי אסור כיון דעבר אדרבנן מיהא כמו במפקיד אבל כל שלא עבר כלל אמינא לך אנא דלא נאסר למי שלא עבר משום הכי לא הביא ממתניתין דגזל חמץ וכו' זה היה נראה לכאורה אלא דלפי מה שכתב באבני שהם בכונת הש"ס בד' ס"ו ע"ב דמשום דחייב בביטול מדרבנן הוא דמייאש וכן כתב במשנת ר' אליעזר הנ"ל אם כן שמעת מינה דפשיטא ליה להש"ס דודאי מבטל ליה ואם כן לא עבר תו אפילו אדרבנן ובכל זאת אסור לנגזל שפיר מצינן למילף מינה [אי מוקמינן הא מתניתין כר' שמעון] דאף שלא עבר כלל אסור לו מפני מי שעבר עליו וק"ל:

ובשו"ת בית שלמה סי' ס"ב מסכים הולך לדעת הרב נודע ביהודה הנ"ל דהגזלן עובר בבל יראה ולא הנגזל והביא דברי הרמב"ן בליקוטיו הנ"ל וכתב שרוח ה' דבר בהג' תוה"ש סי' ו' שכיוון לדעת הרמב"ן שמוכח מהך דגזל חמץ וכו' דאף באונס קנסו והאחרונים דחו דבריו דהתם משום לתא דגזלן הוא והרי מפורש בדברי הרמב"ן הפך דבריהם אלא שמה שהיקל בתוה"ש בצירוף ביטול וגם אונס הוא תמוה דהא בגזל חמץ עדיף מביטל

דהא הנגזל פשיטא דאין צריך לבטל ולא עבר אב"י וגם הערמה רחוק לומר בזה וגם אנוס הוא על הביעור ואפילו הכי קנסו אלא מוכח דלא חלקו חכמים בזה ואונס בצרוף ביטול גם כן לא מהני עכ"ד ונראה דמאי דפשיטא ליה דאין צריך ביטול אפילו מדרבנן הוא מוכרח מדברי הרמב"ן שהרי הביא שם בשם הרמב"ן שכתב כדברי הר"מ גבי מקפיד דאף שאינו עובר בבל יראה מן התורה חייב מדרבנן ואסור אחר הפסח ואם כן אי סבירא ליה דהנגזל חייב בביטול מדרבנן איך מוכיח דאף דלא עבר כלל אסור החמץ שאני הכא דעבר אדרבנן דהצריכוהו ביטול ולא ביטל וזה דלא כדעת הרבנים משנת ר' אליעזר ואבני שהם הנ"ל שכתבו דחייב הנגזל לבטל מדרבנן אף גם זאת ראיתי שהרב מקור חיים סי' תמ"ח סק"ט בביאורים [בד"ה אכן וכו'] גם הוא כתב דהנגזל אינו עובר בבל יראה והוסיף דגם לבטל אינו צריך וגם אינו מועיל ביטול דקי"ל גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו ואם כן כמו שלאחר שש אינו יכול לבטל לפי שאינו ברשותו כמו כן הנגזל אינו יכול לבטל דגם כן אינו ברשותו עי"ש הרי אסברה לן דאין שום סברא לומר דחייב לבטל מאחר דהביטול אינו מועיל כלום כיון שאינו ברשותו והרב מים חיים רפפורט סי' ה' כתב גם הוא דהנגזל אינו עובר בבל יראה ומה שאסור החמץ אחר הפסח הוא משום לתא דהגזלן עי"ש וכבר כתב הרב בית שלמה דמפורש בדברי הרמב"ן דהוא משום לתא דנגזל דאף דלא עבר בבל יראה כן הוא דין חמץ שעבר עליו הפסח דאסור אפילו לא עבר על בל יראה בין באונס בין בשוגג וכו' ושם [במ"ח]

סי' ו'

[ד"ה ואעג] כתב כמו שכתב הרב מקור חיים לענין ביטול דכיון שביטול מדין הפקר הוא לא מהני מה שיבטל הנגזל או הגזלן וכן כתב הרב עמודי אור סי' י"ז דלפי מה שכתב הרב מחנה אפרים בדיני הפקר סי' ז' דאין הנגזל יכול להפקירו נלמוד דהוא הדין דאין יכול לבטלו ושכן מבואר בכל האחרונים ולפי הנראה נעלם זה מהרב שואל ומשיב במהדורא תניינא חלק ד' סי' יו"ד בדף ד' ע"ד שכתב דביטול מהני אף שאינו ברשותו כמו בכל חמץ שאינו ברשותו ומועיל ביטול עי"ש ומלבד שלא ראה שאין כן דעת רבני האחרונים הנ"ל אף גם זאת במחכתה"ר מה שמדמה זה לכל חמץ דעלמא דמהני ביטול אף שאינו ברשותו הם דברים תמוהים לדעתי הקצרה דכל חמץ דעלמא מה שאינו ברשותו הוא משש שעות ולמעלה כדאמר ר' אליעזר שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הם ברשותו בור וכו' וחמץ משם שעות ולמעלה אבל קודם

לכן הרי הוא ברשותו וביטול אינו מועיל אלא קודם זמן איסורו ואז הוא ברשותו ואדרבא ממקום שבא ללמוד דמועיל ביטול אף שאינו ברשותו משם מוכח בהיפך שהרי לא מהני הביטול אלא קודם זמן איסורו ודברי הרב צ"ע: הן אמת שכתבו רבני האחרונים בשם מרן הבית חדא בתשובה סי' קכ"ד דהפקר מהני לדבר שאינו ברשותו ונחלקו בדעתו אם דוקא בביטול חמץ הוא שסובר כן או דבכל הפקר דעלמא נמי סובר דהפקר מהני לדבר שאינו ברשותו דכולי עלמא מיהא בחמץ סובר הרב בית חדש דמהני ביטול לדבר שאינו ברשותו וזה כדעת הגאון שואל ומשיב הנ"ל אך מלבד שסברת הבית חדש אינה מוסכמת והגאון מים חיים שם בסי' ו' תמה על ראיתו מדברי הרא"ש וגם כתב שנעלם ממנו דברי התוספות בבבא קמא ד' ס"ט ד"ה צנועין ועוד דבשואל ומשיב מהדורא קמא ח"ב סי' ס"ז דף כ"ט סוף ע"ג כתב ועיין פרי מגדים סי' רמ"ד דמפקיר המכס והפקר מועיל בדבר שלא בא לעולם וזה תמוה דאף דהבית חדש כתב כן מבואר בסוגיא דצנועין ד' ס"ח דלא מהני הפקר בדבר שאינו ברשותו ועיין קצות החשן סי' רי"א ובתשובה הארכתי ליישב דברי הבית חדש אבל לא קיימא לן כן לדינא עכ"ל הרי דנקיט דלא כהרב בית חדש והפקר אינו מועיל לדבר שאינו ברשותו ומשמעות דבריו הוא שגם לביטול חמץ סובר דלא מהני לדבר שאינו ברשותו ואי הכי הני מילי דמר סתראי נינהו ועיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת ה"ה אות ק' בשדי חמד ח"א ולקמן בסי' ח' אות ס"ז הבאתי דברי הגאון מוהר"ם שי"ק בסי' רי"ט לענין אם יכול הלוה לבטל חמצו ממושכן ועיין בקונטריס פאת השדה במערכה הנ"ל אות י"ד:

וראיתי להרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"א סי' של"ב שכתב בענין זה ראשי פרקים בקיצור וז"ל דברי הרב נודע ביהודה שהביא הנה בליקוטי הרמב"ן מבואר דלא כהרב נודע ביהודה ואסור לכל העולם אף שלא עברו על בל יראה ועיין בשיטה מקובצת ב"ק צ"ז ובמוהריט"א בבכורות עכ"ל והייתי מבין בדעתו דאף דחולק על הרב נודע ביהודה וסובר דהחמץ אסור לכל העולם מכל מקום בזה מודה לסברת הרב נודע ביהודה דאין הנגזל עובר וכדמוכח ומתבאר כן גם מדברי הרמב"ן בליקוטיו הנ"ל וציונו לדברי מוהריט"א כונתו לרמוז דחולק שם על מה שכתב בשיטה מקובצת בשם הר"מ מסארקוסטא אך ראיתי אליו עוד שם בח"ג סי' ל"א שהאריך מאד בענין זה וכתב דיש להוכיח מש"ס דב"ק ד' ס"ו ע"א דהנגזל עובר בבל יראה מדהקשה ר"י לרבה מהא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר הרי שלך לפניך ואי סלקא דעתך יאוש קונה מכי מטא עידן איסורא אייאש מיניה ממונא מעלייא בעי שלומי ומשני זה מתייאש וזה אינו רוצה לקנות א"כ כיון שהגזלן אינו רוצה לקנות בפסח שוב הוי של הנגזל ועדיף מפקדון

דזה ודאי ברשות הנגזל הוא כיון דזה אינו רוצה ממילא הוי ברשות הנגזל אף דהגזלן חייבבאחריות מ"מ הוי כפקדון שקבל עליו אחריות דקי"ל דהמפקיד עובר כמ"ש בסי' ת"מ ס"ד וה"ה כאן והיה יכול להקדישו גם כן אי לאו משום איסור חמץ כיון דזה אינו רוצה לקנותו הוי כשלו ועבר על בל יראה וז"ב לדעתי ושינה ושילש כן דהדין אמת דהנגזל עובר בבל יראה וכתב שבזה נסתר כל בנין הנו"ב שחידש דמותר החמץ להנגזל וכו' ונרגש מדברי הרמב"ן בליקוטיו שכתב דאין הבעלים עוברים בבל יראה ופירש דכונתו כשביטלו החמץ אינו עובר וכיון שחל עליו חובת ביעור דעובר על בל יראה אי לא ביטלו העמידו תקנתם שהחמץ אסור ושם בע"ד רצה לומר דדוקא לרבה דאמר זה אינו רוצה לקנותו הוא דיש ללמוד דהנגזל עובר בבל יראה אבל לר"י דקי"ל כותיה לא אמרינן הכי ושוב דחה דלא מיסתברא דפליגי בהכי ולכן הדין אמת דהנגזל עובר בבל יראה ושם ד' כ"ו ע"ד [בד"ה ובזה] הביא מ"ש בשמ"ק לקמא צ"ו ע"ב בשם הר"מ מסארקוסטא הנ"ל וכתב שדבריו תמוהים דנהי דהנגזל י"ל דאינו עובר דהוא אנוס אבל הגזלן למה לא יעבור וכתב שכבר העיר בזה מוהריט"א וכו' אלו תוד"ק עיש"ב.

והנה מ"ש דהוי כפקדון ועדיף וכו' כבר דחו זה הנודע ביהודה ומוהריט"א דשאני פקדון דהנפקד מושאיל מקום למפקיד מה שאין כן בגזלן דלא שייך לומר כן והוא עצמו במהדורא ב' ח"ב סי' ע"ז ד' ס"ו ע"ב [ד"ה אך] כתב לחלק בנושאים על פי טעמו של הרא"ש בפקדון עי"ש וצריך לומר שסובר דכיון דאינו רוצה לקנותו מושאיל מקום להנגזל ומכל מקום דברי הרמב"ן לפי פשוטן מורים כדעת כל הרבנים הנ"ל דסברי דהנגזל אינו עובר בבל יראה ועיין עוד בנודע ביהודה מהדורא תניינא בריש סי' ע"א ובשו"ת עין יצחק להגאון מקאוונא יצ"ו בסי' כ"ב ענף ב' אות ה' כתב דהעיקר כהנודע ביהודה דאין הנגזל עובר בבל יראה לפי שאינו ברשותו להקדישו ולהקנותו והקשה גם הוא על סברת הר"מ מסארקוסטא שבשיטה מקובצת הנ"ל דאין הגזלן עובר בבל יראה וכו' ויישב דבריו קצת עי"ש והבאתי תוך דב"ק לקמן בסי' ח' אות ט"ז בד"ה ובשו"ת עין יצחק]: והנה בעיקר הדין דאומר הגזלן להנגזל הרי שלך לפניך משמעות לשון הש"ס והפוסקים הוא דדוקא כשעבר עליו הפסח הוא דיכול לומר לו כן אבל בתוך הפסח אינו פוטר עצמו במה שיאמר לו הרי שלך לפניך וכן כתב הרב חק יעקב בתשובתו שבסי' תמ"ג סק"ו דבתוך הפסח שהכל מצווין לבערו אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך והרב מים חיים ראפפורט בסי' ח' [בד"ה שוב] כתב דהרב קצות החשן בסי' שס"ג השיג על הרב חק יעקב בזה והוא הכריע דאם תבעו בתוך הפסח יכול לומר לו הרי שלך לפניך ואם לא תבעו בתוך הפסח אין יכול להחזיר לו בתוך הפסח עי"ש והרב נודע ביהודה

במהדורא קמא א"ח סי' כ' [בד"ה ואמנם קשה עלי] כתב דאפילו בפסח יכול לומר לו הרי שלך לפניך כמו שאומרים בכל איסורי הנאה דאורייתא ולא נחית לחלק דשאני חמץ דהכל מצווים לבערו ועיין בנודע ביהודה תניינא סי' ס"ה בהשגת הרב המשיג אות ט' ובתשובת הרב המחבר אות ט' והרב בית מאיר בא"ח סי' תמ"ג כתב דיכול לומר לו הרי שלך לפניך אף בתוך הפסח ומה שאמרו בש"ס גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך אין הכונה שעברו ימי הפסח אלא רוצה לומר שהגיע שעת האיסור ומה שכתב הרב חק יעקב לחלק בזה מטעם שהכל מצויים לבערו שור הנסקל לר' אליעזר בן יעקב יוכיח אף דגם שם אחר שנגמר דינו הכל מצויים לבערו עי"ש וספר קצות החשן אין מצוי אצלי וממה שכתב בשמו הרב מים חיים הנ"ל הייתי סבור דהקצות החשן חולק על החק יעקב בדין אך ממה שכתב הרב עמודי אור סי' י"ז שהבאתי לקמן באות ט"ל נראה דהרב קצות החשן אף שהקשה על דברי הרב חק יעקב מכל מקום במסקנתו מיישב דבריו עי"ש וכתב בעמודי אור דדין זה דאומרים לו הרי שלך לפניך ליתיה בגזלן נכרי ועיין זית רענן ח"ב סי' י"ב אות י"ד דמתרץ דעת הח"י בטוב טעם ודעת עיש"ה:

ונפקד שהיה צריך למכור החמץ המופקד אצלו ופשע ולא מכרו כתב הרב חתם סופר בסוף סי' ק"ה דיכול לומר לו הרי שלך לפניך ולאו דוקא כשהוא בעין הוא דיכול לפטור עצמו באמור לו הרי שלך לפניך אלא אף אם נגנב ממנו וליתיה בעולם ואפילו על ידי פשיעה פטור משום שהיה יכול לומר לו הרי שלך לפניך ולאו מידי אפסדיה עי"ש והא דאמרינן בבבא קמא ד' צ"ח ע"ב אמר רבה גזל חמץ לפני הפסח ובא אחר ושרפו וכו' לאחר הפסח באנו למחלוקת וכו' אינו סותר סברת הרב חתם סופר כמו שמתבאר למעיין שם ומדברי הרב מחצית השקל בסי' ת"מ סק"א משמע לכאורה שאינו סובר כדעת הרב חתם סופר אלא כל שאין החמץ בעין אינו פוטר את עצמו במה שהיה יכול לומר לו הרי שלך לפניך ויש לחלק בנושאים עי"ש: כה) נכרי שהפקיד חמצו ביד ישראל וחייב מעות להנפקד דכשיאבד החמץ לא ישלם לו חובו מיקרי אחריותו על ישראל וחייב לבער כן כתב הרב מקור חיים בסימן ת"מ ולדידי צ"ע בדין זה דנראה לי דלא אמרינן גורם לממון כממון דמי אלא היכא דאי מגניב או מיתאביד בעי לשלומי מביתו וכו' אבל אם כבר נתן מעותיו בתורת הלואה לנכרי דאי מיגניב יאבד מעותיו ולא ישלם לו לא מיקרי זה גורם לממון דמעותיו כבר ניתנו להוצאה ואיבוד מעותיו שכבר אינם ברשותו לא הוי גורם לממון דשיעבודא בעלמא אית ליה לנכרי דמלוה להוצאה ניתנה והא דאמרינן בפסחים ד' ל"א דישראל שהלוה לנכרי על חמצו למאן דאמר ישראל מנכרי לא קנה משכון אינו עובר עליו אפי' בהרהינו אצלו וכתב בעל המאור והרא"ש דמיירי שלא קבל

עליו אחריות הא אם קבל עליו אחריות עובר בבל יראה מטעם קבלת אחריות אף שאין הישראל צריך לשלם מעות מביתו רק שיאבד חובו שהנכרי לא ישלם לו יש לומר דהתם משום דמסתמא המשכון שוה יותר מכדי חובו וכשיאבד יצטרך הישראל לשלם המותר מביתו משום הכי הוצרכו לומר דמיירי דהישראל לא קבל עליו אחריות אלו תורף דברי הגאון עונג יום טוב בסוף סי' כ"ה [ד"ה מיהו] וכדבריו כתב בקיצור הגאון מוהר"י יוסקי הביא דברי הרב אגודת אזוב מדברי ד' ה' ע"ב אות ב' והבאתי דבריו לקמן סי' ח' אות י"ג סעיף קטן י"ז [אמר המחבר כל הכתוב בענין זה נדפס בספרי שדי חמד ח"א בחלק דברי חכמים סי' ק"ד ועל דברי הרב עונג יום טוב שהבאתי כנז"ל כתב לי הרב הג' שמואל פנחס מו"ץ ברוואצק יצ"ו שבתומים סי' ע"ב ס"ק י"ג איתא להיפך עכ"ד]: ועל פי זה נראה ליישב קושיית הגאון קרבן נתנאל על מה שכתב הרא"ש בפרק כל שעה סי' יו"ד דנכרי שהלוה לישראל על חמצו והרהינו אצלו.

אם לא אמר לו מעכשיו לא קני ליה נכרי וקם ליה ברשות ישראל ואסור והקשה על זה דאף אם לא קנה הנכרי מכל מקום כיון דאם אבד המשכון אבדו מעותיו אם כן חשיב הנכרי שומר שכר מצד זה והרא"ש כתב בפרק א' דמיקרי חמצו כשנעשה שומר שכר עליו ותירץ דדוקא בישראל שקבל אחריות על חמצו של נכרי הוא דחשיב של ישראל לחומרא אבל נכרי מישראל אפילו הוי שומר שכר מכל מקום לא קני ומיקרי גם כן חמצו של ישראל ואסור ע"כ וזה דוחק לעניות דעתי דמשמעות דברי הפוסקים הוא דעל ידי קבלת אחריות חשיב שלו מן התורה ואם כן אין לחלק בין חומרא לקולא אך לפי מה שכתב הרב עונג יום טוב ניחא דהאחריות של הנכרי שהוא מצד שיאבד חובו לא חשיב כשלו כיון שאינו צריך לשלם הוא מכיסו ואף אם יהיה המשכון שוה יותר מלבד שאינו חייב לשלם העודף אלא בדפריש ועי"ש בקרבן נתנאל ועוד אף אי פריש הנה לא הוי אחריות אלא על העודף אבל לא כנגד חובו והוי ברשות ישראל ואסור: [אמר המחבר על דברים אלו כתב לי הרב הג' מנחם נחום גאלאנטי אבד"ק זאלאט אפאלייא יצ"ו וז"ל נפלאתי מאד על כ"ג דודאי הא דעל ידי שקבל עליו אחריות חשיב כשלו לעבור עליו הוא דווקא בחמץ דגלי קרא דלא ימצא דגורם לממון כממון דמי ומצוי אצלו קרינן כמבואר בש"ס פסחים וזה לא שייך אלא בישראל ולא לגבי עכומ"ז ועוד דאפילו אם ישראל קובל אחריות על חמצו של ישראל חבירו שניהם עוברים בבל יראה דבשביל זה שקיבל אחריות לא נעשה כשלו לגמרי רק שהוא עובר גם כן בבל יראה אבל זה שהחמץ הוא שלו בוודאי עובר ודברי הקרבן נתנאל טובים ומרווחים ואינם מהדוחק גם הא דמשמע מדברי קדשודאם באמת קיבל הנכרי אחריות על חמצו של ישראל אינו חייב

ישראל לבער חמצו נפלאתי מאד דאינו נראה כן מדברי כל הפוסקים ובהדיא מבואר בדברי הגאונים שכתבו דאם חמצו של ישראל מונח אצל נכרי והנכרי קיבל אחריות דאין הישראל עובר עליו מהא דמכילתא בבתיכם ואם איתא למה לי שיהיה החמץ מונח אצל עכו"ז בביתו בביתו ולהתיר מהא דבבתיכם הא הנכרי קיבל אחריות על החמץ אלא ודאי דקבלת אחריות של הנכרי אינו מועיל אלא אם מונח אצלו וגם בזה לא פסקינן כהגאונים כמבואר בש"ע סי' ת"מ עכ"ד יצ"ו]: והנה הרב מקור חיים לפי סברתו הנ"ל המציא דין חדש במכירת חמץ דמקנה להנכרי אגב קרקע דצריך למכור לו החדר שהחמץ מונח בתוכו ואגבו יקנה לו החמץ.

ולא סגי באם יקנה לו החמץ אגב קרקע אחר שאין החמץ בתוכו ובספר דרך פקודיך במצות לא תעשה י"א בחלק הדיבור אות ב' כתב דהדין עמו וכן דרישנא בפרקא וכו' ואני עני ראיתי בכמה תשובות מרבנן קדישי הבאים אחריו יצאו עוררין על דברי המקור חיים ולרגל המלאכה אשר לפני אעתיק תורף דב"ק בס"ד.

הנה המקור חיים בסי' ת"מ בביאורים סק"ג כתב דהדעה שהובאה בש"ע בדין נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל ואינו חייב באחריותו בדין אלא שהנכרי אלם ויכפהו לשלם אם יאבד חייב לבער היא עיקר וכל מה שהקשה על זה הט"ז י"ל ואם כן הוא הדין אם הנכרי המפקיד חייב מעות לישראל הנפקד וכשיאבד לא ישלם לו חובו מיקרי אחריותו עליו וחייב לבער.

ולפי זה במכירת חמץ שלנו שמקבל מעות דבר מועט והמותר זוקף עליו במלוה וידוע בבירור שכשיאבד החמץ לא ישלם אף בדיניהם שגם הם אין מחזיקים מכירה זו אלא להערמה בעלמא וכן כתב הרב תבואת שור דמכירת חמץ היא רק הערמה צריך דוקא למכור לו החדר שהחמץ בתוכו דאז הוי כקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דשרי ולא מהני כשמשכיר לו המקום דלא נקיטינן כר"ת שסובר דמהני יחוד לו בית וכו' אבל הדרים בשכירות מהני מה שמשכירין לנכרי המקום דכיון שנסתלק מכל זכות שיש לו בבית זה שוב לא קרינן ביה ביתו דלאו ביתו הוא עכ"ל.

וכן כתב שם בחק יעקב אות ה': והנה בדבריו אלו אין במשמע דמחמיר אלא לענין לכתחלה אבל בדיעבד ועבר עליו הפסח לא פורש בדבריו הנ"ל לאסור החמץ כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אך בסי' תמ"ח סק"ט בביאורים תוך ד"ה וגם יש תקנה וכו' הוסיף דאסור החמץ אחר הפסח וז"ל והחמץ שיש לו בביתו מחוייב למכור לכתחלה בכסף ומשיכה היינו שימכור לו המקום שהחמץ בתוכו דהוא כמו משיכה ויקבל ממנו כסף.

ואם לא הקנה לו הרשות שהחמץ בתוכו אף שהקנה לו אגב קרקע לא מהני כיון דאחריות על ישראל כיון שעומד ברשות ישראל והנכרי חייב לו דמי המקח הוי כמו משכון ובההיא הנאה דתפיס ליה אדמי הוי שומר שכר אפילו בנכרי כמו שכתבו התוס' סוף האומנין ואפילו אם התנה בפירוש שפטור מאחריות מכל מקום כיון שידוע שהנכרי לא ישלם לו כשיאבד הוי כאחריות אנס עליו דאסור ואם נזכר בפסח חייב לבערו דהוא איסור דאורייתא ואפילו ביטול אינו מועיל לחמץ שקבל עליו אחריות ואחר הפסח גם כן אסור החמץ דאף דנגד איסור החמץ שעבר עליו הפסח שהוא דרבנן סמכינן דמעות בלבד קונות מכל מקום מצד אחריות אסור ואין לסמוך על הח"י שפסק דקבל אחריות על חמץ של נכרי לא נאסר החמץ דבמשכון גרע עכ"ל וכן כתב בקיצור בחידושים סק"ח עי"ש: ותורף דברי המק"ח הנ"ל הביא הרב זכרון צבי מנחם סי' א' ובנה כמה פלפולים על פי סברא זו ושוב כתב וז"ל והנה כל זה כתבתי לדעת המקור חיים דכיון דהנכרי חייב דמי המקח הוי כמו משכון אבל לפי הנראה הרב נגרר בתר דברי התוס' דהאומנין ובשבועות והם כתבו שפיר לגבי נכרי שהלוה עליו הנכרי חמץ דחזינן שלקח החמץ למשכון הרי אית ליה הנאה דתפיס ליה אזוזי אבל בנדון דידן לו יהי שהנכרי חייב לו מעות מי יימר שהישראל תופס החמץ למשכון וראיה דבאומנין לא שומר שכר רק בשביל הנאה שנתן לו הכלי למלאכה הא לאו הכי לא הוי שומר שכר רק באומר לו טול את שלך דגלי דעתיה דרוצה לתפוס אזוזי אבל כשאומר גמרתיו אינו חייב אף שמגיע לו מעות על החפץ ומכל שכן בנדון דידן שהישראל עשה מכירה זו להפקיע מעליו איסור חמץ ורוצה להפקיע מאיסור מהיכא תיתי לומר שרצונו לקבל אחריות בכדי שיעבור עליו הא כל עצמו רצונו להפקיע מניה איסורא.

ואין לומר דלאו כולי עלמא דינא גמירי ואינו יודע שבקבלת אחריות יעבור בבל יראה דאם כן הוי כאומר מותר ושרי כן נראה לי בלי שום פקפוק ומה שכתב המקור חיים דהוי כאחריות אנס וכו' י"ל דדוקא באנס שידע מתחלה שהוא אנס ועם כל זה קבלו בביתו ויודע שיצטרך לשלם אם יאבד הוי כקיבל אחריות מה שאין כן בנדון דידן וכו' ואפשר לסמוך על כל פנים אחר הפסח אדעת החק יעקב שמותר ובפרט שדעת הרבה פוסקים דבעינן דוקא אחריות גניבה עכ"ד: ושם בסי' ב' הן לו הובא מה שהשיב לו רב אחד ובד' ג' ע"ב כתב וז"ל ומה שמעכת"ה פלפל וכו' דבריו סובבים על דברי הרב מקור חיים וכו' דהוא כאחריות אלם וכו' ואני אומר לא חשחין אנחנא על פתגם דנא לאסור על ידי זה החמץ אחר הפסח על ידי איזה סברא ובאחריות דאלם גופיה כדאי הט"ז לסמוך עליו שמתיר לאחר הפסח.

ולי אפשר לומר שאף הרמב"ם גופיה אינו אוסר באחריות אלם אחר הפסח שלא נמצא זה ברמב"ם ובזה ניצול מהשגת הראב"ד מהא דרב נחמן ובפרט להקת הפוסקים גדולי האחרונים שמתירים לגמרי אחר הפסח חמץ של נכרי באחריות ישראל ולא יהי אלא ספקא דרבנן לקולא עכ"ד ובסי' ד' הובא תשובת רב אחד על הנדון שבסי' א' וכתב בסוף הסי' וז"ל הא דאיתא במקור חיים וכו' ואסור גם כן אחר הפסח שדינא נרגא מאן יימר שהישראל תופס החמץ למשכון הא בשטר מבואר שזקף במלוה בלי משכון ורשות להנכרי לקבל החמץ ולעשות בו כאדם העושה בשלו וכמה פעמים הקונים שתו ולעו בימי הפסח ולית דימחה בהו וכו' וביותר דרצונו להפקיע מאיסור בל יראה ובודאי מואס בבצע של החמץ לתפוס אזוזי לעבור על בל יראה וכו'.

וכן מורין דברי המגן אברהם סי' תמ"ח סק"ד שכתב אבל מדינא שרי כיון שאין הישראל חייב אחריות אבל אם כשיאבד החמץ יצטרך להחזיר דמי המכירה היינו הזידאטיק שקבל אסור ועי"ש בפרק ח' ומנא ליה לידון בדבר חדש להחמיר באיסור דרבנן עכ"ד ועיין עוד שם בסי' ט' הבאתי דבריו בסי' ח' אות י"ג סעיף קטן י"ב וי"ד [ועי"ש באות כ"ד מה שרשמתי בסברת המקור חיים בזה]: ובשו"ת בית שלמה סי' ס"ב האריך מאד לתמוה על דברי המקור חיים הנ"ל והבאתי תורף דב"ק לקמן סי' ח' אות י"ג אות קטן ט' ומסיק דעל כל פנים בהנאה מותר אחר הפסח בענין זה ושם בסי' ס"ה כתב על נדונו הנה לדברי המקור חיים החמץ אסור בהנאה כיון שלא נמכר המקום שהחמץ בו וכו' אמנם בכמה תשובות הארכתי לפקפק על דברי המקור חיים והעליתי להתיר בכה"ג בהנאה וגם בסוף סי' ס"ו [בד"ה וע"ד השאלה] רמז לזה עי"ש ובסוף סי' ע' כתב אמנם החמץ שמכר שעומד ברשותו שלא נמכר הרשות לנכרי ידוע שבמקו"ח החמיר בזה מאד מטעם אחריות אבל האחרונים הבאים אחריו פקפקו עליו גם אני פלפתי בזה בכמה מקומות ותשובתי ומסקנתי להתיר על כל פנים בהנאה ובתוך סי' ע"ח כתב המקור חיים החמיר מאד וכו' כמו שכתבו התוס' בפרק האומנין ובתשובתי הארכתי להשיג עליו דרק לטעמא דשמואל דהוה ליה כאילו פירש הוא דהוי שומר שכר אף לנכרי אבל הנאה דתפיס ליה אדמי לא עדיף מנותן לו שכר שמירה דלא מהני וגם מה שכתב דהוי כמשכון דבריו תמוהים דכל זמן שלא פירש בהדיא שתופסו למשכון אין דינו כמשכון כמפורש ברמ"ה הובא בטור אה"ע סי' כ"ח ובבית שמואל סק"ל עי"ש בד' מ"ט ע"ד.

וגם בסי' ע"ט הזכיר למה שפקפק במקום אחר על דברי המקור חיים דמשוי ליה בפשיטות אחריות על ישראל וגם בסי' ס"א כתב ואשר הביא דברי המק"ח לפקפק מכח אחריות וכו'. כבר הארכתי בכמה תשובות בזה ואיני רוצה לכפול.

והרב בגדי ישע בסי' ד' דף ג' ע"ב [ד"ה גם] האריך גסכן להסביר שאין זה בכלל אחריותו על ישראל דהישראל מוכר לו מכירה גמורה ובפועל כפיו הוציא החמץ מרשותו ואם יאבד החמץ הוי כאילו הפקיר מעותיו מעתה וכו' עי"ש: וראיתי להרב רמ"ץ סי' צ' דמתבאר דעתו דלא חייש לחומרת המקור חיים הנ"ל שכתב באחד שהשכיר חנותו לנכרי ואגב קרקע הקנה לו חמוצים שלו ופרט אחר כך מחיר כל אחד ומאחד מהמינים הכתובים בשטר היה לו עוד בבית נכרי אחר שהניח שם קודם פסח ושכח ולא מכר גם זה והוא ביטל כל חמצו בערב פסח כדינו ושאל השואל בחול המועד מה לעשות והשיב דנראה מלשון השטר דגם החמץ שיש לו במקום אחר הוא בכלל המכירה כיון שלא פרט בשטר שמוכר לו החמצים המונחים בחנות רק כתב סתם שמוכר לו אגב קרקע החמצים שלו ופרט לו מחיר כל מדה ע"כ נקנה להנכרי גם מה שיש מאותו המין במקום אחר דלא בעינן צבורים בתוכו ואם היו באים לדין והיה טוען שלא היה בלבו על חמץ זה לא היה מועיל טענתו דדברים שבלב אינם דברים והנכרי קנה הכל כלשון השטר עכ"ל. והרי בנדון זה לא נתן מעות על החמץ שהיה לו במקום אחר וגם לא הקנה אותו לו אגב קרקע שהחמץ בו ופשיטא ליה דמהני: גם הרב שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז [ד"ה ובזה נראה] כתב דמה שכתב המקור חיים סי' תמ"ח דלא מהני להשכיר החדר דשכירות לא קני והוה ליה כמקבל אחריות על חמץ של נכרי בבית ישראל דאם יאבד לא ישלם הנכרי.

ומעל"כ כתב דאין לחוש אבל לא ביאר לדחות דברי המקור חיים ולדעתי אין התחלה לדבריו דמה אחריות מקבל כאן ושאני פקדון וכו' אבל כאן ממה נפשך כל זמן שהוא בעין הרי מוכרו ואם יאבד יפסיד הישראל ומה אחריות שייך בזה רק שמפסיד ממונו ועל כל פנים שייך לומר דגם כ"ז שהוא בעין הוי דבר הגורם לממון וזה ברור כשמש ע"כ. ושם בח"ד סי' יו"ד ד' ד' ע"ג [ד"ה והנה] כתב וז"ל. גם מה שכתב המקור חיים דבשכירות לא מועיל דאחריותו עליו וגם בישועות יעקב כתב כן.

אני דחיתי הדברים כמו שכתבתי בתשובה לקהל בורשטיין ולק' זבאריב עכ"ל והתשובה לק' זבאריב שרמז הלא היא לפי הנראה ההיא דח"ב הנ"ל והתשובה לקהל בורשטיין שרמז חפשתי ומצאתי במהדורא קמא ח"ב סי' ט"ל ששם הביא מה שכתב המקור חיים דלא מהני להשכיר החדר משום דשכירות לא קני והוה ליה כרשותו של ישראל ואחריותו עליו וכו' וכתב על זה ובאמת לא ידעתי התחלה לדבריו א דהוא רב וקרוב בדברי תורה דכתיב אמת לא אזלינן בתר רב וקרוב: ואני אומר דלא דמי דשאני כל מקבל אחריות וכו' [כמו שכתב בתשובה שבמהדורא תניינא הנ"ל] ובסוף התשובה כתב ובמה

שכתבתי לעיל לדחות דברי המקור חיים מצאתי בפ"י פסחים ל"א [ד"ה בגמרא תנן] שכתב כעין זה ונהניתי מאד עכ"ד [וכן כתב שם בח"ג סי' ק"פ לתמוה על דברי המקור חיים הנ"ל.

וגם כתב שמצא בפני יהושע בפסחים ד' ל"א שכתב דלא שייך אחריות בזה כדבר האמור ונהניתי מאד ע"כ. ושם בח"א סי' פ"ו במי שהקנה החמץ לנכרי אגב קרקע אחרת שאין החמץ שם.

וכתב דהרב השואל חשש למה שכתב המקור חיים סי' ת"ס סק"ג דלא מהני והשיב זה שנים רבות שכתבתי בתשובות רבות לדחות דברי המקור חיים דמה אחריות שייך בזה וכו' וזה ברור ופשוט ע"כ במהדורא תליתאה ח"ב סוף סי' קמ"ח הביא מה שכתב המקור חיים דלפי המנהג שמוכרים לנכרי ואין לוקחים ממנו כל הכסף רק זידאטיק הוה ליה אחריותו על ישראל שהרי אם יאבד לא ישלם וכו' ולכן אין תקנה אלא שימכר החדר שהחמץ בו ולא מהני שכירות וכו' וכתב על זה ובאמת שהרבה נהגו להשכיר בלבד ואני משתאה אם יצא הדבר מפי אדם גדול והרי כל שבטל החמץ רק דמדרבנן צריך ביעור והמכירה היא כביעור אם כן אם נאבד החמץ חמצו שמכר נאבד ומה אחריות שייך בזה וכו' וזה ברור כשמש ודברי המקור חיים תמוהים עכ"ד ומשמע דאינו חושש לסברת המקור חיים אף לכתחלה וכל שכן דאינו חושש לאוסרו באכילה כשעבר עליו הפסח כדחייש הגאון בית שלמה הנ"ל ועיין בשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא סי' צ"א המובאת לקמן בסי' ח' אות נ"ו: המורם מכל האמור דמה שחידש הגאון מקור חיים להחשיב זה כחמצו של נכרי מופקד ביד ישראל ואחריותו על ישראל דצריך לבער הן רבים שרים ונכבדים אשר היו תמהים ולוחמים עליו ולפי דבריהם אין שום חשש אם מקנה להנכרי החמץ אגב קרקע אחר שאין חמץ בתוכו ובודאי לכתחלה יש לחוש לסברתו הואיל ויצא מפי קדשו וגם הרב דרך פקודיך תלה לה כיפי וקלסיה וגם הרב המחבר בשאלות ותשובות אגודת אזוב מדברי לא נחה דעתו במה שחילק הגאון מוהר"י יוסקי שלא לחוש לדברי המקור חיים הנ"ל כמו שכתבתי בשמו בסי' ח' אות י"ג או"ק י"ז גם הרב מים חיים רפפורט סי' ד' [ד"ה אבל] כתב ואם כן בנדון דידן שבודאי מכר החדר שמונח החמץ כמנהג כל ישראל ע"כ וחשיב ליה בנדונו ברשות הנכרי ואי הוה סובר דסגי בהקנאה על ידי מקום אחר היה לו לחקור איך היה בנדונו עי"ש וק"ל.

וכן דעת הישועות יעקב סי' תמ"ח סוף סק"ה. גם אשו"ר נלוה עמם בחומרא זו בשו"ת דברי נחמיה סי' ל"ה ד"ה ואגב בענין שכירות החדרים צ"ע אם כן הרי זה כחמצו של נכרי בבית ישראל דלרש"י לא מהני ייחד לו בית כי אם כשלא קבל אחריות והכי נקיטינן

בסי' ת"מ לכתחלה על כל פנים והרי בנדון דידן הרי זה כקבל אחריות שהרי הנכרי עני וגם הע"ק והרי זה כאחריות דאנס שוב ראיתי בספר מנחת שי שו"ת לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ס"ח [בד"ה וראיתי בתשו'] הביא מה שהרבו להקשות הרבנים דברי חיים בח"ב סי' מ' ושואל ומשיב מהדורא תליתאה סי' קמ"א על דברי הרב מקור חיים והאריך קצת ליישב תמיהותיהם עי"ש: ולפום ריהטא נראה גם ממה שכתב בש"ע הג' מוהרש"ז בסי' תמ"ח סי"ד דקאי בשיטת המקור חיים דמה שיגיע נזק לישראל אם יאבד או יגנב חשיב כאחריותו עליו שכתב דאם אחר שמסר המפתח להנכרי חזר ונטלו ממנו בעל כרחו כדי שלא יכנס ויטול כלום אסור אחר הפסח דכיון שלא הניחו ליכנס שם נפטר הנכרי שאם יגנב לא יצטרך לשלם דמי החמץ שלא סילק וכל חמץ שיגיע ממנו הפסד לישראל אם יגנב הרי זה עובר בבל יראה ואסור אחר הפסח עי"ש אך באמת נראה דיש לחלק בנושאים וק"ל ומדברי הגאון דברי חיים שהביא ידידנו הגאון מנחת משה יצ"ו בקונטריס חוקת הפסח אות ד' נראה גם כן דקאי בשיטת המקור חיים עיין מה שכתבתי בסי' ח' אות ט"ו [ד"ה אחר זמ"ר] אבל לענין דיעבד ועבר עליו הפסח פשיטא דאין לחוש על זה ולא מבעיא בהנאה ודאי דשרי כדפשיטא ליה להגאון בית שלמה הנ"ל אלא גם באכילה נראה דאם יש הפסד מרובה אפשר להתיר כסתמיות ומשמעות דברי שאר פוסקים הנ"ל ועיין מה שרשמתי לקמן בסי' ח' אות כ"ג דבקבל ישראל אחריות ממש על חמצו של נכרי בביתו של ישראל הסכמת רבני האחרונים דמותר אחר הפסח בהנאה ולדעת הגאון כתב סופר שהבאתי שם אסור בהנאה להמקבל אחריות ומותר אפילו באכילה לאחרים וכל זה בקבל אחריות ממש אבל בנדון כזה דלדעת רבנן קדישי הנ"ל לא חשיב קבלת אחריות יש לומר דנחתינן דרגא ומותר אפילו באכילה אם יש הפסד מרובה באם לא נתיר באכילה כן נראה לומר לכאורה אך חלילה לסמוך על דברי למעשה והמעיין יבחר ויקרב: והרב מעין גנים [עצי לבונה ח"ב] בנימוקיו לא"ח סי' תמ"ח [בד"ה ולפי זה] מתבאר דקאי בשיטת המקור חיים [אף שלא הזכירו] לענין לכתחלה מיהא.

וגם דעת הרב שם אריה סוף סי' י"א [בד"ה ונחזור] נראה בעליל דקאי בשיטת המקור חיים שכתב ליישב מה שיש לפקפק בקנין אגב קרקע במכירת חמץ דאגב קרקע הוא קנין דרבנן וכו' וכתב דהוי ספק ספיקא אי אגב קרקע מדאורייתא אם תמצא לומר דרבנן ספק הלכה כמאן דאמר דקנין דרבנן מהני לשל תורה ואף דאין מוציאין ממון על ידי ספק ספיקא ואם כן לא יוכל הנכרי להחזיקו בשלו וקאי ברשות המוכר מכל מקום כיון דמאי דאין הולכין בתר ספק ספיקא הוא רק להוציא מהמוחזק וכמו שכתבו האחרונים אם כן בחמץ דמוכרים גם כן החדר שהוא בתוכו אם כן אדרבא הנכרי מוחזק דמונח ברשותו

עי"ש ואי הוה סובר דסגי להקנות החמץ אגב קרקע שאין החמץ בתוכו אין זה מן הישוב כלל כמבואר: והנה ממה שכתבתי לעיל מדברי המקור חיים מבואר נגלה דלדעתו אם עבר עליו הפסח [בחמץ שנמכר לנכרי ולא קבל כל המעות ולא הקנה לו המקום שהחמץ מונח בו] אסור ותמיה לי על מה שראיתי בספר מנחת משה בקונטריס חקת הפסח סי' י"ח בשם הרב שערי דעה סי' ה' במי שמכר חמצו לנכרי וקבל ממנו אדרוי"ף ולא עשה שטר מכירה על פי דין תורה רק עשה נאטארשטוק בפני הערבי בלשונם וכתב להתיר בדיעבד משום דלא גרע מסיטמותא דמועיל בדיעבד.

וסיים ואף שלא הקנה לו מקום החמץ הנה דברי המקור חיים לחוש בזה לאחריות אלם ודאי אינו אלא לכתחלה שהרי בקבל עליו אחריות דעת החק יעקב על פי הירושלמי דאינו אסור אחר הפסח וכל שכן אחריות אלם דבעלמא אינו אלא דרבנן כמו שכתבו תוס' חולין ט"ל ד"ה רישך לכן יש להקל להתיר אחר הפסח עכ"ל ומשמעות דבריו הוא דלאו סברא דנפשיה הוא דקאמר דאין להחמיר בדיעבד.

אלא אליבא דהמקור חיים נמי קאמר דבדיעבד מודה דשרי אחר הפסח והוא תימה דהא מפורש במקור חיים בהיפך דגם אחר הפסח אסור גם מה שהביא ראיה מדין קבל עליו אחריות שכתב החק יעקב דמותר וכו' הוא תמוה דהא כבר כתב המקור חיים דאין לסמוך על זה משום דמשכון גרע וכו' וצריך לעיין בגוף דברי הרב שערי דעה ואין מצוי אצלי ותמיהני על ידידי הגאון המחבר יצ"ו שלא העיר בזה: ודע דאחר זמן רב ראיתי להרב בגדי ישע סי' בי"ת אות ד דסובר דמכירת חמץ שלנו חשיב אחריות על הישראל אך לא מטעם המקור חיים דכיון דאם יאבד החמץ לא ישלם הנכרי כי אין מחשבין זה למכירה גמורה והוי כאחריות אנס וכו' אלא מטעם אחר שבדין לא ישלם הנכרי אם יגנב או יאבד לפי שמוכר לו בלי מדידה ובלי משקל ויש שאין כותבים גם קצב דמים רק עד למדידה ועד למשקל וכפי שישומו ג' אנשים ואם כן ודאי לא ישלם לו החמץ שנאבד כי מה שנאבד לא ימדד ולא ישקל ולא יושם בשומא ולכן הוי אחריותו על הישראל ולא סגי בלא הקנאת מקום החמץ להנכרי כדי שיהיה חמץ של נכרי בבית נכרי ואחריותו על הישראל דשרי וכו' עיין שם באורך ולפי הטעם שכתבו הפוסקים שכתבתי למעלה לחלוק על המקור חיים דלא חשיב אחריות אלא כשיצטרך מחמת האחריות לשלם מעות מכיסו ולא כשיאבד מעותיו שכבר נתנם נראה דגם למה שחוששש הגאון בגדי ישע הנ"ל אין לחוש וצ"ע: אף גם זאת אודיע כי ראיתי עתה בספר חדש חשק שלמה [שנדפס בשנת תרמ"ח כבוד התורה לפ"ק] להגאון מוהר"ר משה שלמה שביאר בסי' ב' דלפי מה

שהמציא הגאון מוהרש"ז לעשות המכירה לנכרי באמצעות ערב קבלן נסתלק החשש של המקור חיים לפי שהתנאי מפורש שלא יהיה שום אחריות על הישראל:

כו) אשה אחת נתנה שאור ביין כדי לחמצו ומאותו חומץ נתנה ביין אחר לחמצו ושאלה אשה אי יכולה להשהותו בפסח עיין מגן אברהם סי' תמ"ב סק"ט בשם הרמב"ן [צ"ל הראב"ן כמו שכתבתי לקמן סי' ח' אות כ"ה עי"ש] דאף בד' וה' אסור כיון דהוי מעמיד ומרן הב"י ביו"ד סוס"י קט"ו התיר מהשלישי דלאחר שלש פעמים כלה הראשון ועיין שיירי כנסת הגדולה סי' תמ"ח מה שהתיר מטעם זה ותימה שלא זכרו להרמב"ן שחולק וגם בד' וה' אסור וכו' ומ"מ בנד"ד לכ"ע אסור להשהותו דהוי עדיין שני ומוהריט"ץ בסי' פ"א התיר בנדונו והוא נגד כל הני אשלי רברבי ואין ספרו מצוי בידי כך כתב הרב אגורה באהלך ד' י"א ע"ד ומה שכתב שהתיר הרב שיירי כנסת הגדולה לפי הנראה הוא מה שכתב בכנסת הגדולה יו"ד סי' קט"ו סוף הגב"י דעל דברי מרן בב"י דמי שעבר והעמיד חלב בחלב חמיץ של נכרי ומחלב זה העמיד בו אחר ומאחר אחר שמותר ליקח מחלב שלישי זה ולהעמיד בו חלב אחר ואוכלו דלאחר שלש פעמים כבר כלה חלב של נכרי כתב על זה בכנה"ג דמזה למד בתשובותיו לא"ח סי' ח"ץ למוכרי חלב קפוי הנקרא ייגורטי ליקח קודם פסח אותו חלב הנעשה משאור ולעשות בו חלב אחר ומאותו אחר עד פעם שלישית ומותר לאכול בפסח החלב שנקפה בו ואף דמרן לא כתב אלא דמי שעבר והעמיד דמשמע דלכתחלה אסור היינו משום דאסור לבטל לכתחלה אבל חמץ קודם פסח היתר הוא [עיין מה שרשמתי בזה בקונטרים שנה בשדי חמד ח"א ריש מערכת האלף] ויכול לעשות לכתחלה עכ"ל וכן ראיתי להרב פרי חדש בסי' תמ"ז סי"א [ד"ה שמרים] שכתב כן בשם שכנה"ג ומה שתמה שלא זכרו דברי הראב"ן הנה על השכנה"ג ודאי יש לתמוה אכן על מרן הב"י ודאי אין שום תימה דיש לחלק בין פת וחלב שלהן דקליש איסורייהו לחמץ בפסח דחמיר וכמו שאכתוב להלן בס"ד ומה שכתב על דברי הרב מוהריט"ץ דהוא נגד כל האשלי רברבי הא גרמה לי' למר שלא ראה בו בפרק דברי הרב מוהריט"ץ דהמעיין בדב"ק בגופן שלהן ישפוט בצדק דאין לדברי הרב שום סתירה מדברי האשלי רברבי הנ"ל דשם כתב דמותר ליקח מעט חלב נקפא מהנכרי במקום שאין מצוי של ישראל להקפות בו חלב של ישראל ואמר רב בטעם ההיתר דודאי חלב קפוי זה הוא חלב טהורה שאם לא כן לא היה נקפא ולא מקפיא אלא דיש חשש צחצוחי חלב טמא ומשום הכי אסור לאוכלו דלא ידעינן כמה הוו צחצוחי החלב אבל כשלוקח מעט להקפות החלב הרי נגד הכל גם כן יש ששים אלא דהאיסור משום מעמיד וכיון

דהמעמיד הוא היתר שהרי נקפא והצחצוחי בטלים לכן מותר עי"ש ד"ק וא"כ אפשר דכשהמעמיד הוא דבר איסור יודה דאסור עד שלש פעמים או יותר:

ובשו"ת מכתב שלמה סי' ד"ן הביא מ"ש המג"א בשם הרמב"ן דר"ת התיר להשהות הדבש שהי' רביעי או חמישי ושהרמב"ן התפלא עליו וכו' וכתב הרב דנראה דהדין עם ר"ת כדמוכח מברייתא דחומצן של כותים וכו' שהביא הרי"ו ומרן הב"י בסוף סי' קט"ו אלא דמשום חומרא דחמץ דעונשו כרת ואסור במשהו לא מלאו לבו להתיר באכילה בפסח ואף לאחר הפסח לא התיר אלא בהנאה וצ"ע על תמיהת הרמב"ן וכו' ושוב הביא מה שכתב השכנה"ג הנ"ל להתיר באכילה בפסח ותמה עליו שלא הזכיר מחלוקת ר"ת ורמב"ן דלהרמב"ן אסור להשהותו ולר"ת לאוכלו מיהא אסור ואם ראייתו ראיה גמורה להתיר באכילה מכל מקום למה לא הזכיר דברי הרמב"ן והצ"ע ולפי האמת דדבר זה לא נמצא בתשובות הרמב"ן כמו שכתבתי למעלה והם בס' ראב"ן שאינו מצוי כל כך לא נפלאת לומר דהשכנה"ג לא היה בידו ספר ראב"ן כשכתב דבר זה וכן יש לומר על הפר"ח הנ"ל ואף שדברי ראב"ן הביאם הרב מגן אברהם וידוע דהרב פרי חדש בכמה מקומות מזכיר את המג"א אינו מן התימה אם לא ראה דבריו בזה ונראה מדברי הרב הנ"ל דמסכים הולך לסברת הרב שיירי כנסת הגדולה דמותר לאכול בפסח מה שהעמד אחר שלשה פעמים שהרי כתב דראיה גמורה היא מהברייתא דחמצן וכו' וקצת נראה כן גם דעת הרב אגורה באהלך הנ"ל וכדעת הרב שיירי כנסת הגדולה ופרי חדש הנ"ל:

אך הרב שבות יעקב בח"ב סי' י"ו נשאל בחומץ יין שנתחמץ עם האם של חומץ שכר ואחר כך נתחמץ מזה חומץ אחר עד כמו חומץ רביעי או חמישי אי מותר לקיימו בפסח והשיב דלכאורה היה נראה דמותר גם בשתיה על פי דברי הברייתא דחמצן וכו' ודברי מרן הב"י סס"ו קט"ו הנ"ל ושוב כתב דמאחר דדין זה לא נזכר בש"ס דידן וכל גדולי ראשונים ואחרונים לא הביאו דין זה לפסק הלכה כי אם בפת וחלב שלהם דקליש איסורייהו והרבה הקלו בדברים אלו שהוא רק חשש נתערב חלב טמא והקלו גם בזה אבל לענין איסור חמץ דחמור חלילה להקל וכמ"ש הרמב"ן שהביא המג"א דאסור לקיימו וכן עיקר אף שבתשו' פני"מ סי' ק"ז השיג ומתמיה על הרב מגן אברהם וכו' אך אם עבר ושהה יש להתירו בהנאה אחר הפסח בצירוף דברי קצת פוסקים דעכשיו שכלם מבטלים אין להחמיר כל כך אלו תוד"ק ומשמע דהפני"מ מתיר בשהיה מיהת וכן מתבאר ממה שכתב בשמו הרב שערי תשובה סי' תמ"ב אות י"א אך הרב זכור לאברהם ד' פ"ט סוף ע"א על מה שציין הבאר היטב שבו"י ופני"מ סיים הוא וז"ל דכתבו חומץ יין וכו' אסור לקיימו בפסחוהביאו הי"א ע"כ נראה דגם הפני"מ לא החליט להתיר

לקיימו וצריך לעיין בגוף דברי הפנים מאירות ואינו מצוי אצלי ושם בזל"א ד' ק' סוף ע"א הביא מ"ש השכנה"ג הנ"ל וכתב בשם הא"ז סי' תמ"ז דהניח דבר זה בצע"ג והרב מוהרש"ז בש"ע חלו סי' תמ"ב סוף אות יו"ד כתב יש מי שאומר שמי דבש הרביעי מותר אפילו בשתיה בלא פדיון לפי שכבר כלה כח שמרי השכר בשלשה מי דבש הראשונים ויש לסמוך על זה אם הוא בענין שיש הפסד מרובה אם נאסור אותו בשתיה וכתב שם בקונטריס אחרון אות ט' דבשו"ת פנים מאירות הביא ראיה לזה מדברי מרן ב"י סס"י קט"ו ושם מוזכר גם כן חמץ שעבר עליו הפסח אבל בחמץ לפני הפסח י"ל דאפשר לא מקילינן כולי האי דלא כהרב שיירי כנסת הגדולה לפי שיש לו עיקר מן התורה וכו' ומסיק דאין לסמוך על שו"ת הנ"ל אלא בהפסד מרובה וציין להא"ז סוס"י תמ"ז ובשו"ת שבסו"ס בית לחם יאודה בסס"י רצ"ג עי"ש ומתבאר דהפנים מאירות מר קעסיק לענין חמץ שעבר עליו הפסח וגם מתבאר שהרב מוהרש"ז אין דעתו נוחה במה שהתיר הרב שיירי כנסת הגדולה הנ"ל גם הרב שמן המשחה סי' כ"ו ד' כ"ד ע"ד הביא מ"ש בשיירי כנסת הגדולה בדין הייגורט"י הנ"ל ותמה על מה שכתב מרן הב"י ללמוד כן מדברי הר"ב העיטור ועל מה שלמד מדבריו בשיירי כנסת הגדולה דלא דמו שאר איסורין לחמץ שעבר עליו הפסח וכו' והוסיף לומר דגם הייגורטי הרביעי אסור כיון שהעמדה הראשונה היה באיסור מאן לימא לן שאין בהייגורטי מהאיסור הראשון כדי להעמיד ובכי האי גוונא אין שייך להתיר מטעם זה וזה גורם ואחר שהאריך בזה והביא מ"ש המג"א ושו"ת פנים מאירות ושבו"י הנ"ל כתב בדף כ"ו ע"ב דאפשר להתיר מד' והלאה משום דהוי ספק במידי דרבנן דמדאורייתא כל דבר בטל ברוב ואם כן אזלינן לקולא והראב"ן דהחמיר בד' וה' אזיל לשיטתיה דסובר להחמיר בספק משהו [והעתיק דברי ראב"ן בתחלת ספרו בענין זה] אבל לדידן דקי"ל כהרי"ף בפרק כל שעה גבי פלוגתא דשמואל ומר עוקבא דבתערובת משהו אזלינן בספקו קולא הכי נמי ברביעי וחמישי מותר דאפשר דאין בו כדי להחמיץ מהאיסור ודוקא למאן דאמר דאין חוזר ונעור אבל למאן דאית ליה חוזר ונעור אסור דלא כדמשמע מהשיירי כנסת הגדולה אלו תורף דב"ק ועוד האריך עי"ש:

כז) כתב הרב עטרת זקנים סוף סי' תל"ד [על דברי מרן בסעיף ה' שלוחו יכול לבטל] וזה לשונו וי"א שאין השליח יכול לבטל ולכן אין להקל ועל כל פנים האשה אין לעשות שליח לבטל החמץ כי אצלה גבי הפרה מיעטה התורה שאין שלוחה כמותה משום דכתיב אישה יקימנו עכ"ל.

ויגעתי ולא מצאתי להבין דב"ק דמבואר בנדרים ושאר דוכתי בפלוגתא דרי"ו ורי"א וברמב"ם וסמ"ג וטור וש"ע יו"ד סי' רל"ד דמיעוטא דאישה יפרנו הוא לבעל שלא יפר ע"י שליח. אבל לשלא תעשה האשה שליח להפר לא ידעתי מקום דרשה זו.

וגם לא ידעתי מאי נפקא מינה בעשותה שליח הרי הבעל יכול להפר שלא בפניה כבסי' רל"ד סכ"ח וגם אין מעיקר דין זה ראיה לסתור כלל גדול שבתורה שלוחו של אדם כמותו זולת היכא דגלי קרא ומיעטה ואשה עושה שליח לקבל גטה וכן לכל דבר שליחות סוף דבר לא יכולתי להלום דברי הרב בזה וצער לי.

ובמכתב אחד ששלחתי להגאון הגדול כקש"ת מוהרי"ז שטערין בע"ס זכר יהוסף יצ"ו הודעתי צערי: וזאת תשובתו מה שתמה על העט"ז הנה החמד משה מביא גם כן אבל אשה אינה יכולה לעשות שליח לבטל ולא הזכיר מקור הדין ואמנם סיים דברי העט"ז מהפרה והנכון בעיני להגיה ולהחליף הדברים שבא מתחתון לעליון וכן צריך להיות דשלוחו יכול לבטל כי גבי הפרה ממעטה התורה שאין שלוחו כמותו מדכתיב אישה יקימנו [והיינו רק היכי דמעטיה קרא להדיא עי"ש בתוס' ב"מ צ"ו סוע"א ובט"ז סק"ו] וי"א שאין השליח יכול לבטל ובכן אין להקל ועל כל פנים האשה אין לעשות שליח לבטל החמץ [והיינו משום דאשה אינה יכולה להפקיר שלא מדעתו וכמ"ש הט"ז ומגיהים בלתי מלומדים לא הבינו כונתו ונתחכמו להפוך הלשון והעמידו מלמעלה למטה שהוא לנתינת טעם כי אצלה גבי הפרה וכו'] ומכל מקום אם נרצה לפרש בלא הגהה יש לכוון לדברי רבו הבית חדש סוף סי' תל"ד שהשיג על הב"י דלמה לא נימא דביטול יש לו כל דין הפקר וכו' ובנדר לא מהני ע"י שליח עי"ש ואולי מטעם נדר מכל שכן דאשה אינה יכולה לעשות שליח לבטל זולת הבעל דקיום וביטול הנדרים ע"י הבעל והכי נמי בביטול וק"ו מנדר שהבעל אינו יכול לעשות שליח.

ואולי כתבו בשיגרא דלישנא בדרך בדיחותא לדמות לנדר ממש ואכמ"ל כי מה שכתבתי נכון בעיני שנחלף בסידור עכ"ד הגאון יצ"ו: ואנכי הדל הדרך השני לא יכולתי להולמו ולא הבנתי תוכן כונתו. והדרך הראשון אשר לפי דעתו הוא הנכון לי הדל במחכתה"ר מלבד מה שדחוק לומר שנפל ט"ס כזה שהוא רחוק המציאות קשה ביותר דאם כונת העט"ז הוא דאשה לא תעשה שליח לבטל שלא מדעת בעלה וכמ"ש הט"ז דאינה יכולה להפקיר שלא מדעתו אם כן מאי אירייא שלא תעשה שליח הרי היא עצמה לא תוכל לבטל שלא מדעת בעלה.

וגם משמעות דבריו דקאמר סתמא דאשה לא תעשה שליח מורה דבין אשת איש בין פנויה קאמר דלא תעשה שליח ולפי מה שפירש בכונתו הא אין זה אלא באשת איש ולא

בפנויה כמובן. ולכן לדעתי עדיין דברי העט"ז צ"ע ולמודעי אני צריך כי מצאתי בשונה הלכות ח"א ד' נ' ע"ד שהחליט דדברים אלו לא יצאו מפה קדשו של העט"ז אלא איזה תלמיד טועה כתבו והם דברי תימה וכו' עי"ש גם בס' כסא אליהו [אשר השגתי אותו בשאלה] ראיתי בסי' תל"ד שכתב על דברי העט"ז וז"ל והם דברים שלא בהשגחה אחר המחי"ר דמה שמיעטה תורה היינו דאין הבעל יכול לעשות שליח לבטל נדרי אשתו אבל היא האשה מעולם לא נתמעטה משליחות ואדרבא עושה שליח לקבל גטה וקידושיה וכדכתבתי במקום אחר עכ"ל ועיין מחזיק ברכה סי' תל"ד אות ז בשם מור וקציעא דאשתו של אדם בלא רשות עדיפא משליח ברשות ובאות ח' בשם הרמ"ע דאשתו ובניו שאוכלים משלו יש להם רשות לבטל ומשוו נמי שליח: והכהן הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר שלמה הכהן מווילנא יצ"ו כתב אלי וז"ל ומה שתמה כת"ר נ"י על העט"ז יפה תמה דמה ענין הפרה לענין ביטול דכיון דלכל הדברים יכולה אשה לעשות שליח כמו איש מהיכא תיתי דלענין ביטול לא וגם הפרה עושה הבעל ואין זה מצד חסרון האשה רק דגזרת הכתוב הוא בהפרה ובשאלה בבעלים ועיין תוס' ב"מ צ"ו ד"ה שליח ובלאו הכי נראה דאישתמיט מיניה דברי מוהרי"ל בליקוטיו [הובא בקיצור באליהו רבה סי' תל"ד] שכתב להדיא דגם אשה יכולה לעשות שליח לביטול שכתב שם דהבודק לאלמנה היא תבטל בעצמה וכו' ואם אינה יכולה כלל לבטל בעצמה יבטל הבודק בשבילה וכו' אך ידוע דהעט"ז היה רב מובהק וגדול וכו' אמרתי לעשות סניגרון לדבריו והוא דבעיקר דין ביטול ע"י שליח כתב מרן הב"י בסוף סי' תל"ד דאף דהפקר מטעם נדר ונדר אי אפשר ע"י שליח מכל מקום ביטול אינו ענין לנדר עי"ש ולא ביאר למה אינו ענין לנדר וגם מהיכן פשיטא ליה דנדר אינו ע"י שליח ולכאורה נראה דסובר דמשום הכי נדר אינו ע"י שליח משום דאין שליח לדבר עבירה דהנודר כאילו בנה במה והתוס' בב"מ ד' יו"ד ד"ה דאמר כתבו דבטל השליחות וכך כתב בהגהת יד אברהם בסי' רל"ד [ולפלא בעיני דברי הנו"ב מהדורא קמא יו"ד סי' ס"ז שכתב דלא מצא מפורש אם חל שבועה ע"י שליח ואיך לא ראה דברי מרן הב"י הנ"ל וכן בהגהות י"א לא הביא דברי הב"י רק כתב כן מסברא וצ"ע] ועל פי זה שפיר אמר בביטול חמץ דאינו עבירה ואדרבא מקיים מ"ע מהני ע"י שליח אך שיגרת לשון מרן הב"י לא משמע שכיון לזה: ועוד דאם כן הפקר נמי דאינו עבירה תיהני ע"י שליח.

אבל באמת לולא דברי מרן הב"י היה מקום לומר דמשום הכי לא מהני שליח בנדר ושבועה והפקר משום דהוי מילי ולא מימסרי לשליח ודעת מוהרימ"ט ח"א סי' קכ"ו דאפילו שליח ראשון לא מהני ביה מילי וכן משמע להדיא בדברי הגר"א בח"מ סי' קכ"ה

סקי"ו ומה שתמה על זה בנודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי'קמ"ז מרש"י גטין כ"ט [וכן בדף ס"ו ע"ב] דמשמע להדיא דדוקא לשליח שני במח"כ לא עיין ברש"י גטין ד' ע"א ע"ב ד"ה דאמר מילי דשם משמע להיפוך דעל דברים לא אמרינן הל' שש"א כמותו ואמנם ל"ק על רש"י הנ"ל דפשוט דזה תליא אם מודה ר"י באומר אמרו וכמ"ש בעניותין בהגהות לב"ב בתוך הגהות של מראה כהן ואם זכינו לדין דלענין ביטול גם כן דהוי שליחות על מילי תליא בפלוגתא הנ"ל אי מהני שליחות על מילי בשליח ראשון ואמנם דהשליח יעשה מעצמו שליח שני בודאי אינו יכול דזהו עיקר דין דמילי לא מימסרי לשליח ועפי"ז הדין עם העט"ז ולא מטעמיה אך מטעם כיון דהיא בעצמה היא שליח מבעלה דמסתמא ניחא ליה דתבדוק ותבטל אבל שליח בודאי אינה יכולה לעשות משום מילי ואין סתירה לפי זה ממוהרי"ל דהוא מיירי באלמנה ושפיר כתב יכולה לעשות שליח אבל באשה שיש לה בעל יש לומר דמודה מוהרי"ל אך מה שכתב ראיה מהפרה אינו מובן כנ"ל ואולי דכיון דמשום דהחמץ של הבעל ומבטלת על דעתה לא מהני על ידי שליח כמו בנדרי עינוי נפש ובינו לבינה דאינו יכול הבעל לקיים נדרה ע"י שליח דכתיב אשה יקימנו אלמא דגזרת הכתוב הוא דנדר שנוגע להבעל אינו יכול לעשות הבעל שליח להקמה ולמד מזה דהיא נמי אינה יכולה לעשות שליח על הנדר בדבר ששייך לבעלה. ואמנם זה דוחק ואמנם טעם שכתבנו אנחנו מצד מילי נראה לי נכון עכ"ד הכהן הגדול עליון למעלה יצ"ו: וכבר כתבתי ע"ד הגאון מוהריז"ש יצ"ו דאין דעתי נוחה לפרש בכונת העט"ז דאשת איש לא תעשה שליח שלא מדעת בעלה דסתמא קאמר ומשמע אשה פנויה נמי לא תעשה שליח על שלה. ומה שכתב בטעם דנדר אינו ע"י שליח משום דאין שליח לדבר עבירה יש לפקפק דהא דכל הנודר כאילו בנה במה משמע דהוא מדרבנן ואינו פשוט לומר בדרבנן אין שליח לדבר עבירה עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות קצ"ג [בשדי חמד ח"א] ועוד דמסתמיות דברי מרן נראה דאין מציאות לקבלת נדר על ידי שליח כלל ואי טעמא משום שליח לדבר עבירה הא איכא נדרים המותרים כגון נודר בעת צרה וכיוצא ועיין שו"ת שם אריה חיו"ד סי' מ"א וק"ל ומה שכתב דבטל השליחות כמו שכתבו התוס' בב"מ וכו' עמו הסליחה רבה דאינו פשוט לומר כן וכמה דיות נשתפכו וכמה קולמוסים נשתברו בענין זה אי הני תרי שנויי שבתוס' הנ"ל פלגן בהדייהו וכבר נתעצמו בזה בשו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא אה"ע סי' ע"ה וע"ו ובטל אורות בשו"ת אה"ע סי' א' והזכיר שם שו"ת מוהרימ"ט סי' קי"ו ומוצל מאש סי' ל"ד ובשו"ת רעק"א סי' קכ"ט ד' קכ"ו ע"א [ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת האלף אות קצ"ט בשדי חמד ח"א]: ומה שתמה ע"ד הנו"ב יו"ד סי'

ס"ז עיין בקונטריס הכללים במערכת השי"ן אות מ"א מה שרשמתי בזה ושם הבאתי בשם הגאון מוהרח"ך ראפאפורט בס' מים חיים חיו"ד סי' נ"א שהשיג על הנודע ביהודה מדברי מרן הב"י.

ומה שכתב על דברי רבינו מוהרימ"ט בדין הקדש ע"י שליח עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת ה"ה אות צ"ג [בשדי חמד ח"א] בס"ד. אחר זמן ראיתי בשיורי ברכה למרן חיד"א שכתב שדברי העט"ז תמוהים ושכבר תפסו עליו בזה.

ובאמת תמה אני על עצמי איך לא ראיתי אז את דבריו ואת דברי הרב זכור לאברהם ודברי מנחם שדברו בזה באותו פרק באותו מקום בסי' תל"ד וכבר הובא שם בדב"ק דברי הרבנים כסא אליהו ושיורי ברכה ושונה הלכות ונעלם ממני ומעיני העדה הגאונים עליונים למעלה יצ"ו: וכתב לי הגאון מרדכי אליהו ראבינוויץ אבד"ק וואשילקאווא יצ"ו על מה שכתב הגאון רש"ך הנ"ל בענין מילי לא מימסרן לשליח גם אנכי העירותי כבר באריכות והזכרתי מזה בקצרה בספרי נר למאור סוף סי' כ' ודחיתי שם בקצרה סברא זו דמילי לא מימסרי לשליח דלא אמרינן זה לענין ביטול עכ"ד והרה"ג מוהר"י ווייס מספינקא יצ"ו כתב לי לעיין בשו"ת מוהר"ם שיק חלק א"ח סי' קצ"ד שפירש דברי העטרת זקנים הנ"ל בטוב טעם ואין שו"ת הנ"ל מצוי אצלי: שוב זכיתי בספר התורה הנ"ל ולפי שאינו מצוי נכון להעתיק תורף דב"ק והוא זה הקדים הפלוגתא אם שליח יכול לבטל ושבסוף סי' תל"ד מוכח דאשה שבטלה בלי רשות בעלה מהני ואין הטעם משום דזכין לאדם שלא בפניו דאם כן אפילו אחד נמי ומאי שנא אשתו דנקט אלא הטעם דאשתו מסתמא הוי כאילו מינה אותה אפוטרופוס והר"ן בפ"ק דפסחים בשם הר"ב העיטור כתב דיכול לבטל ע"י שליח מדאצטריך קרא למעט גבי הפרה דאין שליחות מכלל דבעלמא יש שליחות וקשה לכאורה דאדרבא מהתם מוכח דאין שליחות והוא דמוהרי"ט בסי' קכ"ז כתב דאין אדם יכול לעשות שליח להקדיש דבר והרב נודע ביהודה בתניינא יו"ד סי' קמ"ז כתב דנעלם ממנו סוגיא ערוכה דאיצטריך למעט גבי הפרה מאישה יקימנו מכלל דבעלמא אפילו במילי יש שליחות ואין זו קושיא דמוהרי"ט סובר דמהתם ילפינן לכל התורה דודאי לולא גילתה תורה בהפרה דאין שליחות הוה אמינא דאפילו במילי יש שליחות והשתא דגלי קרא דבהפרה אין שליחות וכיון דבכל התורה יש שליחות אמאי נימא דכאן הוא גזרת הכתוב לומר דאין שליחות אדרבא מסתבר לומר דבהפרה היינו טעמא דאין שליחות משום דמילי הוא ולא מימסרי לשליח וילפינן מהתם לכל התורה דבמילי אי אפשר למשוי שליח ויש רמז מזה בתשובת אדמו"ר בחתם סופר סי' שכ"א וכיון שכן דמהפרה ילפינן דבמילי לא מצי למיעבד שליח אם כן אדרבא אית

למילף דאין יכול לעשות שליח לבטל והיכי יליף הר"ב העיטור מהתם דיכול לבטל על ידי שליח:

וכתב ליישב קושיא זו על פי דברי הפרמ"ג בסי' תל"ד הואיל ובדיבורו דביטל מתעביד מעשה חשיב כמעשה כמו מימר וביאר דבריו דאף דגם בהקדש בדבורו מתעביד מעשה הנה השיטה מקובצת בבבא מציעא ד' מ"ג כתב דפיגול אף דבדיבורו מתעביד מעשה הואיל ואיתא במחשבה לא מיקרי בדבורו מתעביד מעשה ואם כן בהקדש דאיתא במחשבה כדאמרינן בשבועות ד' כ"ו דכתיב כל נדיב לב עולות לא חשיב מעשה אבל ביטל סובר הר"ב העיטור דבעינן דוקא שיאמר בפה כדכתב הב"ח בסוף סי' תל"ד דסובר דביטל אינו במחשבה דעל מחשבה אין מברכין וליתא בשליחות וכיון דסובר דבעינן דבור איכא למימר דחשיב כמעשה כאילו ממנה שליח לעשות מעשה ובזה מתיישב גם קושיא הראשונה דאיכא למימר דהרב העיטור סובר דהפרה מועיל אפילו במחשבה וכיון דמהני בלב לא חשיב מעשה אלא מילי ואפילו הכי איצטריך למעוטי משליחות ומהתם ילפינן דלמילי אי אפשר למישוי שליח ומדאצטריך התם קרא מוכח דבעלמא היכא דעדיף מניה כגון היכא דבדבורו מתעביד מעשה דאינו מועיל במחשבה שפיר מהני ואם כן בביטול דלא מהני במחשבה ובעי דיבור לדעת הרב העיטור שפיר יליף מהפרה דמועיל שליחות אמנם כל זה אם השליח עושה ומבטל בעצמו אבל אם השליח רוצה לעשות שליח אחר שוב מיקרי מילי ולא מהני שליחות: ובזה ביאר כונת העטרת זקנים דמעיקרא כתב דאינו יכול לעשות שליח ודלא כהר"ב העיטור ושוב כתב ועל כל פנים אשה אינה יכולה לעשות שליח וכו' רוצה לומר אף אי נימא דנסמוך על הר"ב העיטור דחשיב לביטול כמעשה וכסברת הפרמ"ג מכל מקום אשה רוצה לומר אשה בבית בעלה ובנכסי בעלה אינה יכולה לעשות שליח דהא עצמה נחשבת רק כשליח ואם כן אם לא תבטל בעצמה אלא תעשה שליח הויא היא רק כשליח למילי וזה ממועט מהפרה והיינו מטעם הנ"ל שהיא חשובה רק כאילו נעשית שליח למילי ולמילי ילפינן מהפרה דאין שליח אלו תורף דב"ק ועם שהדברים עמוקים וקשה להחליט שהרב עטרת זקנים נתכוון לכל זה בקצירת האומר ועל מי סמך ויבינהו בכל זאת העתקתי תורף דב"ק להשביע נפש שוקקה הצמאים לפילפולא דאורייתא דחדי בה קודשא בריך הוא.

והיה זה שכרי ועוד פלפל הגאון הנ"ל באותה תשובה ובסי' קצ"ה בדברי מרן הב"י אם ביטול משום הפקר ושמה שהפקר אינו מועיל על ידי שליח הוא מדין נדר וכו' עי"ש דב"ק:גם ראיתי בספר חדש ספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב שכתב בשם תשובת מוהר"י אסאד אשה יכולה לעשות שליח לבטל

חמץ בעלה אף דהיא בעצמה היא רק שליח ומילי לא מימסרי לשליח שיוכל לעשות שליח אחר מכל מקום כיון דבדיבור עביד מעשה להוציא מרשותו לא הוי מילי כמו בתמורה ועוד נראה דאשתו כגופו ועדיפא משליח ויכולה לעשות שליח: כח) מי שמת בערב פסח אחר חצות או בתוך הפסח והניח חמץ שלא ביטלו ולא מכרו אם חייבים היורשים לבערו עיין מה שרשמתי לקמן סי' ח' אות ל"ב:

כט) מבר חמצו לנכרי אגב קרקע שהשכיר חנותו לנכרי והקנה לו דברים חמוצים שלו ופרט אחר כך מחיר כל אחד ואחד מהמינים שפרט לו היה לו עוד במקום אחר אצל נכרי שהניח שם קודם הפסח ושכח ממנו ולא היה בלבו למוכרם לו והוא ביטל כל החמץ שלו בערב פסח כדינו ונזכר בחול המועד ושאל אם חייב לבערו השיב הגאון בשו"ת רמ"ץ סי' ל' דאינו חייב לבערו דיש לדון מלשון השטר דמכירה גמורה היא גם להחמץ שהיה לו במקום אחר כיון שלא כתב שמכר החמצים שבחנות רק כתב שמכר לו אגב קרקע דברים החמוצים שלו וכל החמצים שלו בכלל ולא בעינן ציבורים ואף שלא היה בדעת המוכר חמץ זה בשעת מכירה מכל מקום אם היו באים לפנינו המוכר והלוקח לדין לא היה מועיל טענת המוכר שלא היו בלבו דדברים בלב אינם דברים וקנה הנכרי הכל וזה פשוט וברור וכתב עוד שכל הענין בנדון זה הוא מדרבנן ומטין להקל דמלבד דכבר ביטל כדינו ומן התורה אינו עובר רק מדרבנן חייב בביעור ועוד כיון דהחמץ היה בבית נכרי הרי לדעת הגאונים והרמב"ן והר"ן והרשב"א אינו עובר בבל יראה ובתשובת שאגת אריה סי' פ"ג ביאר דבריהם דכשהוציאו מביתו והפקידו ביד נכרי קודם זמן איסורו לא חל עליו מצות השבתה רק מדרבנן חייב לבער וכבר הסכימו הפרי חדש ושאגת אריה דגם בלא קבל עליו הנכרי אחריות הדין כן ושקיל וטרי בדין קנין חצר לנכרי ומסיק דמעיקרא דדינא הנכרי קנה החמץ וליתר שאת יכול ישראל אחר לגלות הדבר להנכרי ושהוא יחזיק החמץ כשלו כדי שלא יהא כדבר תמוה לפני ההמון עם מה שאין הישראל מבערו וגם יש היתר ברווחא לענין להבא פי מה שכתב הרב נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ג דאפילו בתוך הפסח אם מכר לנכרי שוב אינו עובר ואם אחרים מלמדים להנכרי לקנות החמץ שפיר דמי דבעל החמץ אינו עושה כלום אלו תוד"ק והנה מה שכתב דכיון דביטל כל חמצו אינו חייב לבער אלא מדרבנן עיין מה שרשמתי לעיל אות ו' אי מהני הביטול שלנו דדעתו עליו לחזור ולזכות בו ושם הבאתי שו"ת הרב רמ"ץ סי' כ"ד דמסכים לדעת הרב משאת בנימין דלא מהני ביטול זה והוא לכאורה היפך ממה שכתב בסי' ל' ויש ליישב ושם בסי' ל"א הביא מה שהשיגו רב אחד בענין זה וחזר הרב המחבר להעמיד דבריו הראשונים עיי"ש:

ובשו"ת שם אריה סי' ט' [ד"ה שוב בא] באחד שמכר חמצו על ידי שלוחי העיר כנהוג וכתב בכח והרשאה שנתן להם רשות למכור כל החמץ שברשותו ואחר כך פרט שמוכר יי"ש כך וכך שעומד במקום פלוני ובמקום פלוני וגם שפיר"ט שעומד במקום פלוני ושכח שהיה לו במקום אחר אצל נכרי [עי"ש גוף המעשה] שפיר"ט ששה הין ולא פרט אותו ובפסח עלה ספק בלבו אם מכר שפיר"ט הנ"ל וכו' ובהשטר מכירה הכולל שנותנים להנכרי שם כותבים ומוכרים לו כל מה שנמצא אף שאינו מוזכר בהרשימה כתב הרב דאם נודע בפסח שלא נכתב השפיר"ט הנ"ל ודאי צריך לבער דעל מה שנזכר בהשטר מכירה שמוכרים לו כל הנמצא אף שאינו מפורש בהרשימה קשה לסמוך דהוי מוכר דבר שאינו מסוים עיין בחו"מ סי' ר"ט ס"ב ובסמ"ע שם ובסי' רמ"א ס"ד שם הביא שיש חולקים ואומרים שבין במכר בין במתנה יכול להקנות דבר שאינו מסוים אך דעה הראשונה כתב בסתם נראה שפוסק כן וכמו שסתם בסי' ר"ט לכן אם נודע בפסח חייב לבער עכ"ל [ועי"ש לענין אם לא נודע עד אחר הפסח והבאתיו בסי' ח' אות ל"ד] ולפי הנראה אינו סותר למה שכתב הרב רמ"ץ הנ"ל דשם שמכר לו כל חמץ שלו לכן גם החמץ שהיה במקום אחר נכלל בהמכירה כיון שלא אמר לו כל חמץ שבחנותי אבל הכא אמר לו כל חמץ שברשותי והרי שפיר"ט הזה לא היה ברשותו ואף שיש לומר דחשיב שפיר רשותו כיון שכל נפקד מושאיל מקום להמפקיד כמו שכתב הרא"ש על דברי הגאונים בההיא דסוף סי' ת"מ מכל מקום בלשון בני אדם כשאומר לחבירו שמוכר לו כל מה שיש לו ברשותו ונמצא שיש לו פקדון ביד אחר נראה דיכול לומר שלא מכר את אשר אינינו ברשותו ומה גם דפרט לו אחר כך חמץ שבמקום פלוני ושבמקום פלוני ודאי דיש לומר אין בכלל אלא מה שבפרט החמץ שבמקום פלוני ופלוני מוכר ולא החמץ שבמקום אחר ואם כן אין צד היתר אלא מחמת שכתוב בהשטר כירה שמוכרים הכל ועל זה קשה לסמוך דהוי דבר שאינו מסוים וכו' ומר אמר חדא ומאמ"ח ולא פליגי.

[ובסי' ח' הנ"ל כתבתי בענין דבר שאינו מסוים עי"ש]: אלא דבגוף דברי הרב שם אריה יש לפקפק לע"ד דמוכח מדבריו דאם באמת היה דעת מרן לפסוק כהיש חולקים שבסי' רמ"א דבין במכר בין במתנה יכול להקנות דבר שאינו מסוים לא היה מחייבו לבער בנזכר בפסח וכן בדין כיון שלפי האמת זה האיש כבר אמר בפה מלא שמפקירו הפקר גמור כמו שכתב שם בש"א בסמוך [וכתב דאף דבהפקיר חמצו גם כן אסור אחר הפסח היינו דוקא כשהחמץ ברשותו ובביתו ולא כשהיה ברשות אחר וכו' עי"ש] אם כן לאחר הביטול הזה אין כאן אלא חיוב ביעור מדרבנן ואם היתה נפסקת ההלכה בש"ע כמאן דאמר דיכול להקנות דבר שאינו מסויים ודאי דיש לסמוך על זה שלא להצריך לבער

אלא דמאחר דמוכח מדברי מרן דסובר דהעיקר הוא כסברא קמייתא לכן קשה לסמוך להקל באיסור חמץ על סמך דיש חולקים כן נראה כונתו ויש לתמוה דאם נאמר דנדון זה דומה להמחלוקת שבסי' רמ"א הנ"ל הרי אם כן יש לפסוק להקל דמה שכתב הרב שם אריה דדעה הראשונה כתב בסתם נראה שפוסק כן במחכ"ת אשתמיט מיניה מה שכתבו הפוסקים ובפרטות בדין זה כתב הרב עבודת הגרשוני סי' קי"ד דכשכותב מרן בשולחן ערוך יש אומרים ויש אומרים דעתו לפסוק כסברת הויש אומרים וכמו שרשמתי בקונטרים בכללי הפוסקים סי' י"ג אות ט"ו ואף שיש סוברים דבכל כי האי גוונא אין הכרע בדעת מרן מכל מקום אין לייחס אליו שדעתו כסברא קמייתא וכיון דאין הכרע והוא ענין דרבנן כנז"ל למה לא נסמוך להקל כדעת הסוברים דיכול להקנות דבר שאינו מסוים ובפרט לדעת הרב טורי זהב הובא בבאר היטב שהכריח דנקיטינן כהיש חולקים ועיין להרב מוהריק"ש בספר ערך לחם סי' ר"ט וז"ל אבל האומר לחבירו וכו' אמר לו כל המטלטלין שבבית זה או בתיבה זו או בשק אני מוכר לך בכך וכך וקנו מידו אף שלא הודיע פרט המטלטלין קנה שהרי מינם ידוע שהם מטלטלין ועיין בלשון דדוקא כשיש ספק במין אם תבן או זהב וז"פ וכו' עכ"ל, ולפי דבריו בנדון זה אין כאן לתא דמוכר דבר שאינו מסויים כלל גם מה שנראה מדבריו דהדין שבסי' ר"ט עם הדין שבסי' רמ"א הם ענין אחר ולפי דבריו היש חולקים שבסי' רמ"א חולקים גם בדין דסי' ר"ט ס"ב אין נראה כן מדברי הסמ"ע סי' רמ"א ס"ק י"ג שכתב ומ"ש שם אינו דומה לזה דהתם בס"ב באומר כל אשר בבית זה אני מוכר לך דאינו מכור היינו טעמא משום דגם מינו אינו ידוע דיכול להיות דאין שם אלא תבן עכ"ל הרי מבואר דההיא דסי' רמ"א ודסי' ר"ט לא ראי זה כראי זה גם הרב בית שלמה תוך סי' ע"ו כתב בזה הלשון ועי"ש בח"מ סי' רמ"א ס"ד ובדבר שאינו מסוים כמו בסי' ר"ט כולי עלמא מודו ע"כ נראה דכונתו לומר דגם החולקים בסי' רמ"א מודו בההיא דסי' ר"ט:

ועוד יש לפקפק לפי מה שכתב הרב פתחי תשובה ברישׁ סי' ר"ט בשם שו"ת באר"י דנראה ברור דדוקא כשאומר שמוכר בסך כך וכך אמרינן דלא סמכא דעת הקונה דשמא אינושזה כפי הסך שקצב אבל כשאומר שמוכר לו כפי הסך שישומו שלשה כמו שנהוג במכירת חמץ בזה לא שייך לא סמכא דעתיה דודאי לא ישומוהו יותר משיוויו והביא ראיות לזה ע"כ וכדבריו ראיתי שכתב הרב תפארת יוסף סי' י"ט [בד"ה אולם] וכתב שם בראש הסי' דאף דהמקור חיים בסי' תמ"א [סק"ט סוד"ה וגם] כתב דצריך לפרט בהשטר כל מין ומין שאם לא כן הוי כמוכר דבר שאינו מסוים דלא קנה כמ"ש בסי' ר"ט לא כתב כן אלא על לכתחלה אבל בדיעבד נגד שינצל מלאו דבל יראה נראה דמועיל המכירה

וכו' ועוד כתב שם דמאי דלא מהני בדבר שאינו מסוים היינו טעמא משום דכיון דהקונה לא סמכא דעתיה גם המוכר לא גמר ומקנה ובמכירת חמץ כשכותב שאף מה שימצא אחר כך שלא נכתב בהרשימה יהיה מכור לנכרי הא חזינן שגמר ומקני שבכונה כותב כן שירא שמא נשכח ממנו ומבקש לינצל מאיסור בל יראה אם כן בודאי גמר להקנות בכל אופן עיין תוספות קידושין י"ח ד"ה אקנויי ועוד האריך וכתב עוד דנראה ברור דגם הרב מקור חיים שכתב דצריך לפרט המין היינו דוקא כשידוע להישראל מיני החמץ שיש לו וכמו שכתב להדיא בסמ"ע בסי' ר"ט דמשום שהאחד יודע והשני אינו יודע לא גמר ומקני מה שאין כן בנדון זה דשניהם לא ידעו ולכן לא פרט המוכר המין רק כתב בהשטר מכירה שגם הוא בכלל המכירה כשימצא וישלם כפי שישומו בודאי גמר ומקני [ויש להרגיש שתפס במושלם סברת הסמ"ע ולא הזכיר דברי הש"ך שם בסק"ב דנראה דאינו מסכים לחילוק הסמ"ע ואולי משמע ליה מדקדוק לשון הש"ך שכתב ואין אנו צריכים לחילוק הסמ"ע שלא בא לחלוק עליו בחילוקו אלא דאין לנו צורך בו אלא דממה שכתב הרב פתחי תשובה שם שדעת הרב חות יאיר גם כן דלא כהסמ"ע משמע דחולקים בדין ואין מצוי אצלי ס' חות יאיר] ועוד האריך דכיון דהחמץ שלא פרט לו היה גם הוא ברשות הנכרי קנה מטעם חצר ושקיל וטרי בזה עיש"ב ועם כי לא נתברר לי מתוך דבריו אם נשאל והשיב בתוך הפסח ושמא לא כתב להקל מטעמים הנ"ל אלא לענין אם עבר הפסח ואינו ענין למה שכתב הרב שם אריה דחייב לבער דמיירי בפסח מכל מקום נראה דמטעמים אלו יש להתיר גם בפסח אחר שכבר בטל חמצו כדינו ואינו חייב לבער אלא מדרבנן דהא מר הוא דאמר דהרב מקור חיים לא הצריך לפרט אלא לכתחלה אבל לא בדיעבד וכשנזכר בתוך הפסח הרי הוא דיעבד ומהני לינצל מאיסור בל יראה וגם שאר הטעמים שכתב יש בהם כדאי להתיר בפסח שלא להצריכו ביעור וגם מה שכתב הרב רמ"ץ שם דכל הענין הוא מדרבנן דמלבד מה שבטל וכו' ועוד דלדעת הגאונים וכו' שייך גם בנדון השם אריה ולענין אם הוא אחר הפסח בסי' ח' אות ל"ד הנ"ל הבאתי מה שכתב הרב בית שלמה בענין זה דנראה דדעת כמה גדולים החתם סופר ומר רבו והנודע ביהודה ובית דינו דלא חיישינן כלל במכירת חמץ משום דבר שאינו מסויים דסברי דכיון שמוכר רק מיני חמץ חשיב דבר מסויים וסומכים על זה לכתחלה בעיקר מכירת חמץ ונראה דלדידהו ודאי כל שכן בדיעבד ונזכר בתוך הפסח ועוד הובא שם צד היתר בדבר שאינו מסויים לפי שהנכרי מוחזק ולא שייך בזה דין אסמכתא וגם דיש סוברים דאין דין אסמכתא לנכרי ועוד הוזכר שם צד היתר באם נכתב בהשטר לשון

אודיתא מודה אני הבא על החתום וכו' עיש"ב ומכל הנז"ל נראה דיש צד גדול להתיר בנזכר בתוך הפסח שלא לחייבו לבער כן נראה להלכה אבל לא למעשה חלילה:

ל) דבר שמן הדין אין צריך ביעור רק שאסור להשהותו משום חשש תקלה שיבא לאוכלו אפשר לתקן זה על ידי שיפקיד אותו ביד נכרי ואז ליכא למיחש דילמא אתי למיכל מניה כן מתבאר ממה שכתבו הרבנים ערוך השולחן סי' תס"ז סוף אות י"ב ושערי תשובה שם אות י"ט ואות למ"ד ובשו"ת תפארת יוסף סוף סי' כ"ב ופרי מגדים באשל אברהם סוף סי' תמ"ג וכתב שם ולרווחא יקבל הנכרי אחריות עי"ש ומכל מקום ודאי דלכתחלה אין לסמוך על זה וכן דקדק בפרמ"ג שם שכתב בדין חמץ נוקשה שאם שכח למוכרו יש תקנה שיפקידהו ביד וכו' עי"ש ונראה דבחטים וקמח דלא חזו לאכילה בעינייהו אלא אחר טחינה ואפיה [עיין לעיל באות ט"ו] אולי בשעת הדחק יוכל לסמוך אפקדון ביד נכרי וראיתי בספר מנחת משה הנדפס מחדש לאחד מגאוני דורנו יצ"ו בסי' ט"ו אות ו' שהביא בשם שו"ת דברי חיים סי' כ"א במי ששכח למכור חטים וסובין שנלתתו היטב ונתפחו ונזכר בחול המועד והחטים היו עומדין ברחיים של נכרי והורה המורה להשליכם לים וכן נעשה וכתב דיפה הורה וכו' ואין לומר דהסובין הוו נוקשה וכו' ועוד דגם נוקשה חייב לבער ואין לומר דבבית הנכרי לא שייך דילמא אתי למיכל דאם כן למה שורפין הנוקשה יתנוהו בבית או בחצר עכ"ל מתבאר דעתו דגם אי נימא דסובין הוו נוקשה לא מהני מה שהם בבית הנכרי להצילו מחשש תקלה וספר דברי חיים אין מצוי אצלי לראות אם ראה דברי הפרמ"ג וחולק עליו כי לפי דברי הפרמ"ג הנ"ל נראה דאם נניח דסובין הוו נוקשה לא היה צריך לבערם ואית להו תקנתא על ידי פקדון ביד נכרי ובקבלת אחריות כנז"ל ומה שהכריח הרב דב"ח מדהצריכו לבער הנוקשה נראה דאין מזה הכרח דודאי לכתחלה אין לסמוך על זה וצריך למוכרו או לבערו קודם פסח אבל בנזכר בפסח והוא חמץ נוקשה נראה דשפיר דמי לסמוך אתקנתא דהפרמ"ג אלא דבסובין אינו פשוט דחשיב נוקשה וכמו שכתב הרב דברי חיים ועיין במה שכתבתי בזה לעיל אות כ"ג אבל בחמץ נוקשה ממש ובפרט כשבטל חמצו [דבהכי מיירי בדב"ח] הנ"ל ושהיה מופקד ביד נכרי קודם זמן איסורו נראה דאין זקוק לבערו ועיין בשו"ת הרב רמ"ץ סי' למ"ד שהבאתי באות כ"ט וק"ל:

לא) טעמו ולא ממשו אם עובר עליו בבל יראה הנה הרב חק יעקב בריש סי' תמ"ב בשם הרב עולת שבת כתב דעובר בבל יראה ונחלק עליו ומסיק דאפילו הסוברים טעם כעיקר דאורייתא לענין אכילה מודים דאינו עובר בבל יראה רק אסור להשהותו מדרבנן ואם נזכר בפסח טעון ביעור ואם עבר הפסח מותר בהנאה ומשום חומרא אסור באכילה

והרב מקור חיים בסק"א הביא דברי הח"י דאינו עובר וכתב וכן מסתבר ובש"ע הרב מוהרש"ז שם אות ז כתב דמעיקר הדין מותר בהנאה ובהפסד מרובה גם באכילה אלא דטוב להחמיר בהנאה גם כן אם אין הפ"מ עי"ש והרב מגן האלף שם אות א' [בד"ה ודע דגם] כתב דמאי דפשיטא להו להאחרונים דבטעם כעיקר עובר על בל יראה לא כן אנכי עמדי וכו' עי"ש והרב חתם סופר סי' ח"ק [בד"ה ומכוין] כתב דכמו שטעם כעיקר לשתיה כן לענין שהיה דלא כמ"ש בח"י רס"י תמ"ב להתיר בשתיה [צ"ל בשהיה] מה שאין בתערובתו ממשות החמץ רק טעמו ומכל שכן געול הכלי וכבר דחה כל ראיותיו בספר חמד משה גם מסתימת לשון הטור לא משמע כהח"י וכתב דהרב השואל נתלה בדברי הטור במה שכתב בשכר שעושים באשכנז וכו' ולא צדק בזה דהא הטור שם מיירי לענין אכילה וכו' וסיים אבל מכל מקום בר מן דין כבר הסכימו האחרונים בלבוש ופרי חדש וחמד משה הנ"ל לאיסור עכ"ל והרב בית שלמה סי' פ"ז ד' ג"ן ע"ד כתב וז"ל ואף שהח"י כתב דאף בטעם גמור כל שהוא רק טעמו ולא ממשו יש לצדד דאינו עובר בבל יראה כבר חלקו עליו האחרונים הבאים אחריו וגם להח"י על כל פנים אסור להשהותו ובעבר ושהה אין להתירו רק בהנאה ולא באכילה כמו שכתבו האחרונים עכ"ל [כעת לא ידעתי מי הם האחרונים הבאים אחריו שחלקו עליו חוץ מהחמ"מ שהביא החת"ס] ועיין להרב פרי מגדים באשל אברהם והרב מחצית השקל שם העתיק דברי הרב חק יעקב והרב רמ"ץ סי' ל"ב אות ד כתב ועוד יש צד היתר לפי מה שכתב הח"י דבטעמו ולא ממשו אינו עובר בבל יראה ומותר לאחר הפסח וכן כתב המנחת כהן וכו' ואף שהח"י החמיר לענין אכילה הוא רק חומרא בעלמא ובנדון דידן דאיכא כל הני צדדים אין להחמיר כלל עכ"ל ולא הביא שום חולק כיעי"ש הא למדת דדבר זה במחלוקת שנוי ואין הכרע לאסור ובודאי דבעבר בפסח אפשר לסמוך להתיר בהנאה ובהפסד מרובה גם באכילה:

ונותן טעם לפגם בפסח אם מותר להשהותו לאחר הפסח לדעת הסוברים דנותן טעם לפגם בפסח אסור עיין מה שרשמתי בסי' א' אות י"ו:לב) אם עבר ומכר החמץ לנכרי בתוך הפסח אי מהני שלא יעבור בבל יראה ממכירה ואילך עיין לקמן סי' ח' אות ח' שכתבתי בשם הרבנים נודע ביהודה בתניינא סי' ס"ג ופרי מגדים סוף סי' תמ"ג דמהני וכן כתב הרב נאות דשא סי' ט"ל [ד"ה ומה"ט] שרוב האחרונים סברי כהפרמ"ג וכן נראה דנקטי הרבנים בשו"ת מים חיים ראפאפורט סי' ד' [עי"ש בטעם השני] ושו"ת רמ"ץ סי' ל' שהבאתיו בסי' זה אות כ"ט ואין כן דעת הרב חתם סופר שכתב בסי' ק"י [ד"ה נמצא] במי שצוה בפסח לנכרי שימכור חמצו לנכרי פלוני ומכרו לא הועיל אפילו מכאן ולהבא

כי חמץ אסור בהנאה ואין מכירה תופסת בו והרי הוא ברשות הישראל אפילו אם החמץ במצולות ים ולא הועיל כלום במכירתו אפילו מכאן ולהבא וכו' עי"ש ובסי' קי"ב וצריך לעיין בגוף דברי הרבנים שער אפרים ויד אליהו שהביא דבריהם הרב עיקרי הד"ט בסי' י"ז אות ד' שאוסרים חמץ שנמכר אחר חצות אחר ששאל לחכם והורה לו לאסור כיעי"ש מאיזה טעם הוא אם הוא משום דסוברים דמכירה בזמן האיסור לא מהני מידי והוי כלא נמכר כלל ועבר בפסח בבל יראה וקנסינן ליה או משום דסברי דאף דמהני מכאן ולהבא מכל מקום כבר עבר בעשה דתשביתו קודם המכירה וסברי דגם משום עשה דתשביתו קנסינן ליה [עיין מה שרשמתי לעיל אות יו"ד] או דסברי דגם בערב פסח עובר בבל יראה [כדעת הסוברים כן שרשמתי שם]:

ובשו"ת שאילת שלום במהדורא תניינא סי' נ"א בסוף ד"ה ק מכתבו כתב וז"ל אם כונתו למכרו או ליתנו לנכרי ולהוציאו מרשותו לרשות הנכרי הנה אף כי לכתחלה גם בזה לא יפה עשה דהוא מחוייב לבערו משום עשה דתשביתו בכל זאת בדיעבד אם כן עשה יש בזה עצה טובה להצילו שלא יעבור בפסח בבל יראה דכיון שבא לרשות הנכרי זכה בו הנכרי מן ההפקר והוי תו חמץ של נכרי ולא של ישראל כמבואר בנודע ביהודה תניינא סי' ס"ג ובספרו צל"ח בריש פסחים אלא שאם עשה כן מה זה שכותב דבחול המועד ציוה להשמש לילך עם הנכרי להשליך החמץ להטונא דאם כבר זכה בו הנכרי אין מהצורך עוד להשביתו ומה שעבר בערב פסח על עשה דתשביתו כבר עבר והוא מעוות וכו' אבל בפסח כבר החמץ הוא של נכרי ואין מצוה עליו להשביתו ואף גם הוא מותר אחר הפסח כיון שלא עבר עליו בבל יראה וגם דבחמץ של נכרי לא שייך למקנס כמבואר בנודע ביהודה שם עכ"ל ולפי הנראה לא ראה בזה שיטת הרב חתם סופר שאינו סובר כן כנז"ל אך באמת דברי תורה עשירים במקום אחר ושם בסי' ר"ל הביא סברת הנודע ביהודה דכשזכה הנכרי בפסח אין מקום עוד לקנוס וכתב ועם כי החתם סופר בתשובותיו לא כן דעתו אין דבריו מוכרחים והראיה שהביא מחופר בור ברשות הרבים לא דמיא כעוכלא לדנא משום דשם אף שהחזיק בו נכרי מכל מקום מחייבין להחופר על שגורם מכשול בחפירתו מה שאין כן בנדון דידן כיון שזכה בו נכרי אם כן בשל נכרי אין לקנוס כיון שהוא מותר ורשאי גם המוכר ללוקחו בחזרה כמו אחר ודברי הנודע ביהודה נכונים עכ"ד:

לג) חמין שאינו שלו אלא שהוא חייב באחריותו אי מהני ליה ביטול דעת הרב שאגת אריה סי' ע"ז דכיון דגוף החמץ אינו שלו אלא של נכרי אף שאחריות על הישראל אינו יכול לבטלו ובכמה תשובות מרבני אחרונים נמשכו בזה אחר סברתו וכן תפס במושלם

הגאון מוהרש"ך מוילנא יצ"ו בהגהותיו למסכת פסחים בדפוס ראם הנד"מ עי"ש בריש ההגהות ועיין בשו"ת רעק"א סי' כ"ג [בד"ה ונ"ל] ובד' י"ח ע"ג [בד"ה היוצא] ולהרב מקור חיים בסי' חת"ם סק"ט [ד"ה וגם יש] ובהקדמתו לסי' תל"א [בד"ה ועתה נבאר] ומקרוב נדפס ספר בית מאיר לא"ח וראיתי שם בסי' תל"א ס"א [בד"ה ואף] שכתב על דברי הרב שאגת אריה דאין דבריו מוכרחים ומסתמיות דברי הפוסקים לא משמע כדבריו וכו' וראייתו יש לדחות וכו' ומסיק בצ"ע והרב עונג יום טוב סי' כ"ד ד' כ"ט ע"א [ד"ה ובמש"כ] האריך מאד בדברי הרב שאגת אריה ודעתו נוטה להלכה דלא כהרב שאגת אריה עו"ש והרב בית שלמה סי' ס"ב ד' מ' ע"ד כתב דגם הרב פני יהושע סובר כהרב שאגת אריה ונראה שכן היא סברתו עי"ש גם הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' אמ"ת סק"ד כתב דהרב פני יהושע בסי' ה' והרב שאגת אריה סברי דלא מהני ביטול לחמץ של נכרי שהאחריות על הישראל וסיים הוא דגם למוכרו בלא רשות הנכרי אי אפשר כיון שאינו שלו וכן כתב הרב מעין גנים [עצי לבונה ח"ב] בנימוקיו לא"ח סי' תמ"ח עי"ש בדף מ"ח ע"ד [ד"ה ולפי זה] ועיין להרב חתם סופר בסוף סי' קי"ח בחמץ שמכרו לנכרי והאחריות על הנכרי רק שהישראל יש רשות בידו לחזור בו שכתב אינו מועיל לו ביטול כיון שאינו שלו להפקירו שהרי של הבעלים הקונים הוא ואין לו בו רק אחיזה בעלמא ואין בזה כדי להפקירו ועיין להרב מקור חיים סי' תל"א הנ"ל לענין חמץ שיש לו בו רק טובת הנאה אם יכול לבטלו למאי דנקיטינן טובת הנאה אינה ממון והרב עמודי אור סימן י"ח הביא דברי הרב מקור חיים סי' ת"מ סק"א דחמץ של נכרי שקבל עליו אחריות יכול לבטל דכיון שהוא זקוק לבער הלא הוא אבוד מבעליו ומכל אדם ויכול לזכות בו במכל שכן שיכול לבטלו וכתב עליו דיש סתירה לסברתו מהירושלמי בפרק שלישי דפסחים הלכה ג' יש אדם מפקיר דבר שאינו שלו בתמיה עי"ש ובשו"ת אמרי בינה להגאון מוהר"ם אויערבאך איש ירושלים בדיני פסח סי' ב' [בד"ה והנה] האריך להכריח דביטול מהני אף לחמץ שאינו שלו לפי מה שכתבו הקדמונים דאינו עובר בבל יראה אלא כשמחזיק החמץ כשלו ולכן כשבטלו שמגלה דעתו שאינו מחזיקו כשלו אינו עובר ואם כן גם כשהחמץ אינו שלו רק שקיבל עליו אחריות מהני עיש"ב:

גם הגאון מוהר"ם שיק בסי' קצ"ח הביא מה שכתב הגאון שאגת אריה דלרש"י דסובר דתשביתו היינו ביטול ותשביתו קאי גם על חמץ של נכרי שקיבל עליו אחריות כדכתב בשאגת אריה סי' ע"ח אם כן מהני ביטול אך לשיטת התוספות דביטול מטעם הפקר לא מהני דאין אדם מפקיר דבר שאינו שלו וכתב על דבריו דאין כאן מחלוקת דבקיבל עליו אחריות גם התוספות מודי דאף בלא הפקר מהני ביטול וכו' והביא הראיות שבשאגת

אריה ודחאם אחת לאחת ובסוף התשובה רצה להביא קצת ראיה דמהני ביטול לפי מה שאמרו במכילתא שהביאו הרמב"ן והר"ן ולא יראה לך אלא בטל בלבך ופירש הרמב"ן על דרך שיטת רש"י ואם כן קשה מנא לן בסוגיין ללמוד מלך דבשל עכום"ז אינו עובר דילמא בשל עכום"ז נמי עובר רק אדרבה בא הכתוב לומר בשלך מהני ביטול אבל בשל עכום"ז לא מהני ביטול אלא שיש לדחות וסיים ועל כל פנים מסברא כן הוא: לד) ישראל שמוכר חביות יי"ש ושכר לנכרי והאחריות על הנכרי וזוקף עליו הדמים במלוה אלא שיש רשות ביד הישראל לחזור וליקח ממנו בכל שעה ובשינוי הזמן יוקרא וזולא פשוט דעובר בזה בבל יראה וכו' דכללא דחמץ דאף על גב דשלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים האי שלך לאו דוקא שלך ממש אלא כל שמצוי לו שום אחיזת יד מיקרי שלו ומטעם זה דבר הגורם לממון עובר אף דבעלמא לאו כממון דמי וכן פקדון נכרי ביד ישראל וקבל עליו אחריות ולחד שיטה אפילו אחריות באלמות וכן בחלה עובר מטעם הואיל ואי בעי מיתשיל אף דמי יימר דמזדקקי ליה תלתא וקל וחומר הכא שיש בידו לחזור בו ודאי עובר ולכן קודם פסח צריך לבטל הקנין מהנכרי לגמרי ויחזור וימשוך על דעת לקנות קנין גמור מבלי שיוכלו בעלים לחזור בו כלל אלו תורף דברי הרב חתם סופר בסימן יק"ח:

לה) יש לחקור חמץ של שני שותפים ישראל והוא ביד אחד מהשותפים ואין אחריות חלק חבירו עליו אם עוברים בבל יראה ובל ימצא כיון דשלהם הוא בשותפות דילמא כיון דאינו מיוחד לכל אחד מהם אינם עוברים דהא כתיב לא יראה לך ובעשה דהשבתה יש לומר דגם של שותפים בכלל מדכתיב תשביתו אבל בלאו אף דכתיב לא ימצא בבתיכם לשון רבים הריבוי הואלהבתים ולא לשאור דלא כתיב שאור לא תשאירו כמו בתשביתו ונראה דאם יש שיעור כזית לכל אחד עוברים כיון דכל אחד עובר על חלקו שיש לו שיעור כזית ואינו עובר על חלק חבירו שנאמר איך יעבור על חמץ שאינו שלו וכו' אבל אם אין כזית לכל אחד אינו עובר שום אחד מהשותפים כן כתב מרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב בסי' לק"ט מדף ד"ן ע"ג והלאה [מדפוס חדש] והביא דעת הרב טורי זהב בסוף סי' תמ"ה דהשותפים חייבים ממש כמו אדם אחד לכל מילי ומה שכתב הרב חק יעקב דנלמד זה מדכתיב תשביתו ושקיל וטרי בזה עי"ש והרב יד דוד לפסחים על ד' כ"ג ע"א על מה שאמרו שם ר' יוסי הגלילי אומר תמה על עצמך איך חמץ אסור בהנאה וכו' הביא מה שכתב הרב חק יעקב וכתב דמתשביתו אין ראיה כי הרבה מצות נאמרו בלשון רבים ואין ללמוד בזה שותפות [נראה דכונתו דאנן מדידן לא אמרינן הכי מסברא דנפשין כל דלא אשכחן דאמור רבנן בש"ס הכי עיין חולין קל"ה ע"א דמדכתיב על בגדיכם לשון

רבים מרבינו של שותפין וק"ל] אבל מסברא ידעינן דגם של שותפין עובר דעל כל פנים יש לו חלק שראוי לעבור ודוקא גבי מצות עשה מצינו מיעוט גבי שותפים אבל לא במצות לא תעשה וגבי שבת כתיב עבדך ואמתך ובהמתך ובודאי עבד ואמה ובהמה של שותפים חייב בשביתה אלו תורף דב"ק ועיין במה שרשמתי בסי' ח' אות ב' בדין חמץ של שותפים שעבר עליו הפסח: לו) חמין ששני ישראלים נצים עליו ומונח בהאמט ולא יצא עדיין דבר המשפט למי שייך אי מהני ליה ביטול עיין לקמן בסי' ט' אות ה':

לז) לפי מה שכתבו הפוסקים דחמץ שנתערב ונבלל מין במינו דבטל ברוב מן התורה ומותר להשהותו מן התורה אלא דמדרבנן חייב לבערו כמו שאסור באכילה מדרבנן עיין בריש סי' תמ"ב להרבנים מנן אברהם וחק יעקב וש"ע הרב מוהרש"ז באות י"ב וחיי אדם ריש כלל ק"ך ובמג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ב יש לדעת אם הדין כן ביי"ש של פסח שנתערב בו יי"ש מתבואה חמוצה ונתבטל ברוב אי חשיב מין במינו ואינו עובר עליו מן התורה והנה הרב פרי מגדים סי' תמ"ה במשבצות [סק"ד ד"ה מעשה] כתב דאף דיי"ש פסח שוה לכאורה ממש בטעם ליי"ש חמץ כשהוא מן המובחר אכתי אפשר הוי מין באינו מינו דמכל מקום לאו חד טעמא מיקרי עיין בש"ך יו"ד סי' צ"ח עכ"ד ושם בסי' תס"ז ס"ק י"א כתב יי"ש פסח עם יי"ש חמץ אף דעיקרם אינו מינו מכל מקום בתר טעמא אזלינן לקולא ולחומרא עיו"ד צ"ח ש"ך סק"ו וכו' עכ"ל נראה דהא מילתא רפיא בידיה אי חשיב מין במינו והרב חתם סופר סי' קל"ג אחר שכתב שיי"ש הנעשה מתבואה הוא חמץ גמור וחייבים עליו כרת כתב דבשנת בצורת שרגילים לזייפו לערב תפוחי אדמה בתבואה אם יברר שהיה רוב תפוחי אדמה ויבורר נמי דשוה בטעמא זיעת התבואה עם זיעת תפוחי אדמה כיון דבשמא יין שרף נקרא ובודאי אי שוין הוי מין במינו דבטל ברוב מדאורייתא אך לא אאמין שיהיה רוב תפוחי אדמה וגם שיהיו שוים בטעמא וגם אם יהיו תפוחי אדמה הרוב מכל מקום הזיעה העולה מן התבואה הוא רוב שמסוגל למלאכה זו ושוב שקיל וטרי בנדון כי האי אי שייך בו דין תערובת מאחר שתחלת ביאתו היא על ידי תערובת עי"ש והרב עטרת חכמים בחלק א"ח סי' ה' כתב בשם הרב השואל דיי"ש הנעשה מתפוחי אדמה ודגן בטל ברוב דהוי מין במינו היות התפוחי אדמה מרובה בכפל על כמות התבואה והשיב לא מחוור בעיני להחליט דהא לא ברירא מילתא אם זיעת היי"ש שיצא מתפוחי אדמה אף שהיא פי שנים נגד התבואה מרובה על הזיעה היוצאת מן התבואה דידוע שמתבואת יש זיעה הרבה יותר ממה שיוצא מתפוחי אדמה ושמעתי מבקיאים בזה דמשתי מדות מתפוחי ארץ אין יוצא זיעת יי"ש כל כך כאשר יוצא ממדה אחת של תבואה לכן מנהג העוסקים בעשיית יי"ש בזה ליקח נגד כל מדה

תבואה שתי מדות וחצי תפוחי אדמה ואז זיעת שניהם שוה הרי על כל פנים אין בזיעה הבאה משתי מדות תפוחי אדמה למדה אחת תבואה רוב היתר וקודם יציאת הזיעה הוי תערובת מין באינו מינו ועוד ידוע וניכר בחוש דטעם היי"ש של תבואה חזק בטעם ובריח על הטעם שבו מן חלק יי"ש של תפוחי אדמה והש"ך סי' צ"ח סק"ו הכריע דלענין ביטול ברוב או בששים גם רבא מודה דאזלינן בתר טעמא גם ידוע שאף באקוי"ט בעוד שלא נעשה שפירטס גמור יש בו תערובת מים וכו' ואם כן יש בתערובת הזיעות מין במינו ומין בשאינו מינו וכבר הכריע הש"ך שם סק"ח דלא אמרינן סלק שאינו מינו ומינו רבה עליו ומבטלו ועוד כיון דמתחלה בא בתערובת וכו' ועוד ידוע מחלוקת הפוסקים אם שייך ביטול בתערובת היתר בהיתר ומה שכתב מגן אברהם דהיכא דנתערב מין במינו קודם הפסח מותר אחר הפסח כיון דבטל מדאורייתא אינו אלא כשלא נתוסף בהתערובת שאינו מינו וכו' ושוב כתב לפקפק על המג"א במאי דפשיטא ליה דכשאינו עובר בבל יראה אינו אסור אחר הפסח [והבאתי תוד"ק בסי' ח' אות יו"ד עי"ש] והביא דברי הפרי מגדים סי' תמ"ז באשל אברהם סקמ"ב שפירש מה שכתב המגן אברהם דמין במינו שנתבטל ברוב היינו יבש ביבש חד בתרי דאסור בפסח לאחר הפסח שרי דלא עבר בבל יראה כנוקשה בסי"ב וכתב עליו ולא אבין למה כתב דוקא יבש ביבש אף בלח בלח בתערובת ברוב אינו אסור אלא מדרבנן ואסור להשהותו ודוחק לומר דסובר דבלח בלח שאין הביטול נראה וכמות חלקי האיסור וההיתר סמוים מן העין ויש לחוש להערמה דילמא לא היה התערובת רוב היתר ומערים לומר שהיה רוב לכן אף שלפי מה שאומר שהיה רוב היתר לא עבר אלא מדרבנן קנסינן ליה מחשש הערמה וכו' על כל פנים נראה לעין שהיה להפרמ"ג איזה כונה שהוכרח לפרש דברי המג"א רק ביבש ביבש וכו' והאריך עוד בזה עי"ש ולפי הנראה לא ראה דברי הפרמ"ג שבסי' תמ"ה הנ"ל והם במעשה ששלחו לישראל קודם פסח יי"ש של פסח על ידי נכרי בלי חותם וקבלו המקבל וכתב על זה דבפסח אסור שמא החליף הנכרי ששתה ממנו ומילא במקומו יי"ש חמץ ועל לאחר הפסח כתב כיון דיש ספק שמא עבר על בל יראה אסור וכי תימא דהוי ספק ספיקא שמא לא החליף ואם תמצא לומר החליף אכתי מסתמא נשאר הרוב ומן התורה בטל ולא עבר בבל יראה כמו שכתב הרב מגן אברהם סי' תמ"ב א' י"ל וכו' אפשר הוי מין באינו מינו ע"כ הרי מוכח להדיא דכל הספק שלו אי יי"ש ביי"ש חשיב מין במינו או הוי מין באינו מינו כיון שאין שום בטעמם אבל אם היה פשוט בעיניו דחשיב מין במינו היה פשוט בעיניו דמותר אחר הפסח ולא שאני ליה בזה בין תערובת יבש ביבש לתערובת לח בלח ואם כן לא יתכן לומר דמה שכתב בסי' תמ"ז תערובת

יבש וכו' הוא משום דסובר דלא נאמר דין זה בלח בלח כמו שפירש בכונתו הרב עטרת חכמים כמבואר:

והקרוב אלי דמה שפירש דברי המג"א ביבש ביבש הוא משום דבחמץ רחוק המציאות תערובת לח בלח חוץ מיי"ש ביי"ש [כמו שנראה ממה שכתב בפרמ"ג בסי' תס"ז הנ"ל וז"ל או יבש ביבש במינו ברוב או מין במינו בלח פחות מששים ויצוייר יי"ש פסח עם יי"ש חמץ וכו'] ובייי"ש ביי"ש נוטה דעתו דאין שוים בטעמם וחשיב תערובת מין באינו מינו וזה אסור מן התורה אהכי מתרגם דברי המג"א ביבש ביבש ודאתן עלה נראה מדברי הרב עטרת חכמים דיותר מסתבר ליה למימר דיי"ש ביי"ש הוי מין באינו מינו ועובר עליו ולא מהני ליה רובא דהיתירא משום שאין שוים בטעמם ובייי"ש שנעשה מעיקרו מתערובת תבואה ותפוחי אדמה פשוט יותר דעובר עליו ואסור אחר הפסח משאר הטעמים הנז"ל:

ובשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ו כתב הרב השואל ביי"ש של פסח שהוא ביד נכרי שיש חשש שזייף הנכרי והחליף ביי"ש חמץ כיון דעל כל פנים אי אפשר לזייף כולו או רובו שאו כל אדם מרגיש בו מכח הריח רק החשש שמא עירב מעט יי"ש חמץ אם כן מדאורייתא בטל ברוב ולא נשאר רק איסור דרבנן וכו' ואף דיי"ש חמץ עם יי"ש של פסח חלוקים בטעמם ומסקנת הש"ך דאזלינן בתר טעמא וכו' [והקשה דברי הש"ך אהדדי במ"ש בסי' קי"ח סק"ה ולכן כתב] צריך לומר דהא דאזלינן בתר טעמא היינו אם הוא משונה הרבה בטעמואבל אם הטעם משונה רק קצת חשיב מין במינו ואם כן ביי"ש של פסח אם של חמץ הוא רק קצת משונה בטעם ושמם שזה הוי מין במינו והרב המחבר פקפק על דבריו דכיון דיהיב טעמא ואמרינן טעם כעיקר מה הפרש בין רב למעט וכו' ושוב כתב דמצא בפרי תואר סי' צ"ח סק"ד שכתב כדברי הרב השואל לחלק דאם אינו שינוי טעם גמור רק קצת שינוי הוי מין במינו לענין ביטול ברוב ושקיל וטרי עוד בדברי הש"ך הסותרים וכתב ומכל מקום בחמץ אין לסמוך על מה שאינו שינוי טעם גמור שהרי ארבעה מיני מדינה החמץ שבהם הוא לקיוהא בעלמא ואפילו הכי נחלקו בו ר' אליעזר ורבנן ופסקו הרמב"ם ומרן בש"ע סי' תמ"ב כר"א עכ"ל מתבאר מזה דדעת הרב נודע ביהודה לחלק בין שאר איסורין לחמץ דאף אם נודה לסברת הרב פרי תואר בשאר איסורין דכששוים בשם ואין הטעם שינוי גמור הוי מין במינו מכל מקום בחמץ יש לומר דחשיב מין בשאינו מינו וקצת תימה לי על מה שכתב הרב בית שלמה א"ח סי' ע"ב [ד' מ"ו ע"א] לענין יי"ש מתערובת תבואה וקטניות שעבר עליו הפסח וז"ל מ"מ יי"ש שלנו שעיקרו נעשה מקטניות רק שיש תערובת מאל"ץ בו מ"מ הרוב הוא מקטניות אם כן מן

התורה בטל ברוב כדין מין במינו ואף שנימא שיש קצת שינוי טעם בין הייש שנעשה מקטניות לייש שנעשה מתבואה מכל מקום כיון שאינו שינוי טעם גמור כל שהוא מין במינו בשמא הוי מין במינו ובטל מן התורה ועיין פרת סק"ה ובנודע ביהודה סי' ס"ו והביא דברי הרב חתם סופר דאף שעכשיו הוא מין במינו מכל מקום בעת הבישול הוי מין בשאינו מינו ועוד כיון שתחלת הוייתו בא על ידי תערובת לא שייך ביטול וכו' ותמה על כל דבריו עיש ומשמע דכוונתו לומר דגם הנו"ב מסכים לסברת הרב פרי תואר דכל שאינו שינוי גמור חשיב מין במינו [אף בחמץ דאיירי ביה] והוא תמוה דנהפוך הוא דדעת הנו"ב נראה בעליל דאף לכשנודה לסברת הפרת בשאר איסורין מכל מקום בחמץ אין לסמוך על זה ואף בשאר איסורין אין דעתו נוחה כל כך לחלק בזה כמבואר בדבריו הנזל ומצאתי אליו עוד בסי' פ"ז [ד' ג"ן ע"ג] שמצדד בעיקר דבר זה אי חשיב מין במינו או הוי מין באינו מינו ונראה שהבין בדעת הנו"ב דהוי מין בשאינו מינו שכתב וז"ל הנה אם נאמר דהייש חמץ הבלוע בהוועטש הוי מין במינו עם הייש של פסח וכו' אמנם אי נימא דהבלוע מייש חמץ הוי מין באינו מינו עם הייש פסח ועיין נודע ביהודה סי' ס"ו וכו' שהוא איסור תורה וכו' עכ"ל נראה מריהטת לשונו דמייחס להנודע ביהודה שסובר דהוי מין באינו מינו איך שיהיה לדאתן עלה נתבאר דדבר זה שנוי במחלוקת אי תערובת ייש חמץ בייש של פסח חשיב מין במינו ובטל מן התורה ברובא ואינו עובר עליו או הוי מין בשאינו מינו ועיין לקמן בסי' ח' אות לז בייש שנשלח על ידי נכרי ונתקלקל החותם מה דינו אחר הפסח ואם מותר להשהותו בפסח:

ובשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ג [בד"ה ואגב אבאר] כתב דבשו"ת פני יהושע חב סי' ט' העלה להקל בייש דאינו אלא זיעה בעלמא והוא נוקשה ואינו אסור בבל יראה רק מדרבנן ונמשכו אחריו כמה אחרונים ועם שאי אפשר לסמוך על זה משום שמבואר בכמה אחרונים דהייש הוי חמץ דאורייתא וכן כתב החכם צבי בסי' כ' ומדחה סוגיא דפסחים מפני סוגיא דחולין ובאמת הרב לחם משנה בעשירי מהלכות מאכלות אסורות כתב בפירוש דסוגיא דפסחים עיקר ואף שגם הרב שער אפרים סי' ד' כתב לחלק דבייש הוי טעם כעיקר דאורייתא ודוקא לענין ברכה אמרינן דהוי זיעה קשה הא גם לענין ערלה אין לוקין על היוצא מהם וגם לענין ברכה אמרינן בברכות ד' טל מיא דכולהו שלקי ככולהו שלקי וכתב המגא סי' רה כיון דנתנו הירקות טעם בהם הולכין אחר הטעם הרי דאף לענין ברכה אמרינן טעם כעיקר ואף על פי כן גבי דובשא דתמרי אמרינן דאין מברכין עליהם אלא שהכל וכן משקין של שאר פירות דאין מברכין עליהם כמו על הפרי עצמו:

ועוד לו יהי שאסור מדאורייתא משום טעם כעיקר הא כתבו התוספות בעבודה זרה ד' ס"ז בסוף ד"ה אמר ר"י דאף על גב דטעם כעיקר דאורייתא לא לקי בטעמו ולא ממשו דטעם כעיקר ילפינון מתעבירו באש והוא עשה בעלמא ואין לוקין עליו עי"ש וכשאינו עובר בבל יראה אינו אסור אחר הפסח וכן מצאתי בפני יהושע בפסחים ד' כ"ד שכתב כן אף דלרבנן דילפי ממשרת איכא לאו בטעם כעיקר אמנם רש"י בחולין ד' צ"ח ע"ב ד"ה לטעם כעיקר כתב דילפותא ממשרת אינה אלא אסמכתא בעלמא וכיון דליכא אלא עשה ליכא בייש לאו דבל יראה רק עשה דתשביתו וכשאינו עובר בבל יראה מותר אחר הפסח ועוד כתב לנדונו באלמנה העוסקת במכירת יי"ש שנתנה את החנות ואת היי"ש לנכרית בערב פסח בבוקר והבאתי תורף דב"ק לקמן בסי' ח' אות ג"ן עי"ש דאעשה דתשביתו לא עברה כלל אם לא היה החמץ ברשותה רק ברשות הנכרי דהא דלא מהני מדרבנן כשהנפקד קבל אחריות הוא מדכתיב לא יראה לך ועדיין עיקר החמץ שלך הוא אבל לענין תשביתו הא לא כתיב אלא תשביתו שאור מבתיכם ואם מוציא החמץ מרשותו וגם הוא אחריות הנפקד כבר יצא מביתו ומרשותו וקיים בזה מצות תשביתו מבתיכם ולא עבר כלל אף בפסח עצמו כי האי גוונא ממילא מותר החמץ לאחר הפסח ועיין בפני יהושע פסחים ד' ד' ויש להאריך ואין כאן מקומו עכ"ל ולי ההדיוט יש לפקפק במה שכתב דכיון דטעם כעיקר אין בו לאו אלא עשה אינו עובר בבל יראה דמי זה אמר דהא בהא תלי ושפיר מצינן למימר דכיון דטעם כעיקר דאורייתא אף דאינו לוקה באכילתו מכל מקום חמץ מיקרי והוא בכלל לא יראה לך חמץ וכי היכי דחשבינן ליה חמץ לעבור בעשה דתשביתו הכי נמי נימא דחשיב חמץ לעבור בבל יראה וגם במה שכתב במאי דלא מהני מדרבנן קבלת הנפקד האחריות דיש לחלק בין לאו דבל יראה להעשה דתשביתו וכו' יש לפקפק לדעתי הקצרה וצריך לעיין בגוף דברי הרב פני יהושע לפסחים שציין בזה ואין מצוי אצלי: והביא מה שהגאון עטרת חכמים בסי' ה' כתב להקל בייש שנעשה מתפוחי אדמה ודגן ושפקפק מפני שמזיעת התבואה יוצא יי"ש יותר מזיעת תפוחי אדמה וכתב על זה דזה היה בזמנו אבל בזמננו שלוקחים תפוחי אדמה כפלי כפלים מדגן בודאי יש יי"ש יותר מזיעת התפוחים מן זיעת הדגן ועל מה שכתב בעטרת חכמים על פי דברי הרב ש"ך בסי' צ"ח דלא אמרינן סלק את שאינו מינו וכו' והכא הרי יש בו מים וכו' השיב דהרבה פוסקים סוברים דאמרינן סלק את שאינו מינו וכו' וכן פסק הרב ט"ז שם כמרן הש"ע דאמרינן סלק וכו' וגם הרב חות דעת פסק כהט"ז והאריך בראיות וכתב ואם נפל במינו תחלה ואחר כך לאינו מינו אף להש"ך היינו דוקא בנתערב בבת אחת אבל אם נפל במינו תחלה שכבר הותר מקודם אף הש"ך

מודה דמותר דאף הרשב"א שאוסר בסי' ק"ט [היינו ביבש שנתבטל חד בתרי] כשבישלן אחר כך מין במינו מודה דאינו אלא מדרבנן עכ"ל ואם כן בייי"ש שנתבטל מקודם במינו היינו קודם שמזגו במים גם הש"ך מודה: ומה שכתב הרב עטרת חכמים שאין טעם הייי"ש הנעשה מתבואה כזה הטעם הייי"ש הנעשה מתפוחי אדמה כבר דחה סברא זו בספר אחד ופסק דהוי מין במינו משום דטעמן שוה [לא הגיד שם הספר וכבר הבאתי למעלה דברי הרבנים נודע ביהודה וחתם סופר ובית שלמה בענין זה וחידוש הוא שאינו מזכיר מדבריהם ועיין עוד בתשובת הגאון מוהר"ם שיק סי' רי"ח הבאתי דב"ק לקמן בסי' חי"ת אות ס"ג]: וגם על מה שכתב בעטרת חכמים דלא שייך ביטול בכי האי גוונא לפי שתחלת הוייתו בתערובת וכדכתב המרדכי גבי רוק יבמה וכו' הרבה להשיב דיש לחלק בכמה אנפי עי"ש ואתה תחזה במה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות פ"ג ספרי דבי רב המדברים בזה שנאמרו בזה כמה דעות וחילוקים לך נא ראה.

ובאמת מה שדעת הרב דבר אליהו דשייך ביטול בנדון כזה יש לו סמוכים מן התורה שיש מרבני האחרונים סוברים כן כמו שיראה הרואה ועיין עוד במה שכתבתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות ט"ל:והנה על דברי הגאון פרי מגדים שהבאתי בראש אות זו מצאתי תשובה אחת להגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סימן ן' [תוך ד"ה מעשה] שדבר בקדשו בענין זה ועם שיש לפקפק בדב"ק ואין הפנאי אתי להתיישב בזה בכל זאת לרגל מלאכתי אכתוב תורף דב"ק בזה והוא שאחר שהעתיק דברי הפרי מגדים כתב זה ודאי מיירי דהייי"ש שוה בטעמא עם הייי"ש של חמץ דעל פי הרוב ניכר היטב הייי"ש של פסח דהא אינו נעשה מתבואה ואינו חריף כל כך ואין טעמם שוה וכמו שכתב בעצמו אחר כך דמקרי אינו מינו ואם כן שוב לא חיישינן לאחלופי דמתירא העכומ"ז שירגיש שקרו ואם ניחוש שהחליף בייי"ש של פסח אחר שוב לא חיישינן וגם הא על כל פנים הוה יי"ש של פסח וגם לא חיישינן לחוש שמא שתה הייי"ש מחציתו וערבו בייי"ש של פסח [נראה להגיה ועירב בו יי"ש חמץ והמעיין יכריע] דעל כל פנים כל שיש לחוש שיתגלה שקרו לא חיישינן וכל שיש לחוש שיתפס עליו כגנב לא חיישינן ואין לומר דיתנצל שאדרבא עשה לו טובה שנתן לו יי"ש יותר טוב וחריף ממה שהיה אותו יי"ש דזה אינו דעכומ"ז יודע היטב שבפסח אין חפצו של ישראל בייי"ש של חמץ וגם שום דבר שלא נעשה לשם פסח ואם כן שוב יש לתפוס עליו כגנב ולא חיישינן ומצאתי בנודע ביהודה תניינא א"ח סי' ס"ו שהאריכו הרב השואל והגאון המחבר שאפשר להכיר בטעם וריח ואין לחוש רק שמא עירב מעט יי"ש של חמץ והוי

מין במינו ובטל ברוב עי"ש ואם כן שוב יוכל להרבות עד ששים בערב פסח דאין כאן רק חשש ספק דרבנן אמנם בגוף הדבר נראה דיכול לבטל בערב פסח לכולי עלמא דהרי כיון דחיישינן שמא החליף ביי"ש של חמץ אם כן שוב צריך ביעור מן התורה ואם כן בזה שמבטלו גם כן מקיים מצות ביעור דעל כל פנים אין כאן יי"ש של חמץ וקודם פסח בטל בששים וגם בפסח בטל הוא רק דמחמירינן במשהו על כל פנים בל יראה לא שייך בזה ואם כן כל שעושין מצוה לא שייך אין מבטלין כדכתב המרדכי הובא בבית חדש וטורי זהב סי' תרכ"ה לביטול פיסולי סכך דכל דמצוה היא מצות לאו ליהנות ניתנו אם כן גם כאן שוב לא שייך החשש דאין מבטלין ואין לומר דכיון שמרגיש הטעם שוב לא חיישינן שהחליף רק במעט יי"ש של חמץ ובטל במין במינו ברוב ושוב אין צריך ביעור ואסור לבטל דזה אינו דאם כן ממה נפשך מותר ושוב אין לחוש כלל דהוה ליה ספק דרבנן ומותר ועל כל פנים להרבות מותר ולהריח אם הוא יי"ש של חמץ או פסח נראה דמותר דאינו עשוי להריח וגם אינו רק ספק עיין ביו"ד סי' ק"ח אלו תורף דב"ק:

לח) קנה חמץ מנכרי קודם פסח ולא קנהו מעכשיו רק שיהא קנוי לו אחר הפסח ומשכחת לה בקנהו במשיכה לדעת הר"ן בכתובות פ"ט [בד"ה גרסינן בגמרא ד' פ"ו ע"ב בעא מיניה רמי ב"ח מר"ח ה"ז גטך ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום וכו'] דבמשיכה לקנות לאחר שלשים יום קנה לכולי עלמא בעומד הדבר הקנוי בסימטא או משכחת לה בקנין כסף [לדעת הפוסקים דקנין כסף קונה בנכרי] והתנה שהכסף יקנה קנין גמור לאחר הפסח דמהני תנאי זה לקנות בכסף לדעת רמ"א בח"מ סי' ק"ץ ועי' אחרונים שם ובכסף ודאי מהני קנין לאחר זמן כמבואר בש"ס קידושין ד' ט"ו דהני מעות לאו למלוה דמי ולא לפקדון דמי יש להסתפק אם הישראל עובר בבל יראה דאפשר דאין אחריות על הישראל עד זמן שיקנה וברשות הנכרי עומד ואף אם האחריות על הישראל מכל מקום כיון שעתה החמץ ביד נכרי הוי כמקבל אחריות חמצו של נכרי ברשות נכרי דשרי לדעת רוב הפוסקים עמד בזה הרב עמודי אור בסי' י"ו וכתב לכאורה חשיב זה גורם לממון [וקי"ל גבי חמץ דכממון דמי] אף דהשתא לאו דידיה הוא מכל מקום כיון דסופו להיות ממונו השתא נמי גורם לממון הוי דומייא למ"ש בפסחים ד' כ"ט דאוכל חמץ הקדש בפסח אף דהשתא לא שוי מידי כיון דלאחר הפסח ראוי לפדותו מיקרי גורם לממון אלא דלפי דברי הט"ז סי' ת"מ סק"ד דדוקא כשהחמץ הגורם לממון הוא ביד ישראל הוא דמרבינן דהוי כממון ולא כשהוא ביד נכרי אם כן בנדון דידן נמי אם החמץ ביד נכרי אין הישראל עובר משום גורם לממון ואם הוא ברשות ישראל אפילו פירש שהאחריות על הנכרי חשיב גורם לממון דסופו להיות קנוי לו ואין להקשות מדאיתא

בתוספתא דלא מהני בחמץ מתנה על מנת להחזיר וכתבו הפוסקים בסי' תמ"ח דהוא משום חומרא ואמאי לא יהא אסור מדינא משום גורם לממון דסופו להיות שלו דיש לחלק דדוקא אם עתיד לבא לידו ממילא הוא דמרבינן בחמץ דהוי ממון אבל מתנה על מנת להחזיר הוא רק זכייה דרך תנאי כיון דחסר מעשה ההקנאה דתנאי לא מיקרי גורם לממון שוב כתב דמדברי הרא"ש בפרק כל שעה סי' יו"ד גבי ישראל שהלוה את הנכרי והרהינו אצלו מתבאר דאפילו פירש שיהיה קנוי להישראל אחר הפסח כל שלא אמר לו מעכשיו נמצא שלא היה קנוי לו ואינו עובר בבל יראה ודברי הרא"ש מוכרחים וכו' והאריך ליישב אמאי לא נימא דהוי גורם לממון וכו' ובאות יו"ד כתב דכיון דמתבאר מדברי הרא"ש דקנין דלאחר זמן לא מהני בחמץ לעבור עליו על כרחין לחלק בההיא דחמץ של הקדש דכיון דממון גבוה הוא ואין רשות אחרים עליו אלא שאינו שוה כלום שאין אדם שיפדנו עכשיו כיון דאחר הפסח יהיה בר דמים מיקרי גורם לממון אבל בקונה החמץ שיהיה קנוי אחר הפסח ובפסח רשות הבעלים נכרי עליו מיקרי חמץ של אחרים רק אסור משום רוצה בקיומו ועדיין הדבר צריך תלמוד אלו תורף דב"ק:

והנה מה שכתב או משכחת לה בקנין כסף והתנה וכו' קצת תימה שלא הזכיר דברי מרן הב"י בח"מ סוף סי' קצ"ז [בד"ה וכתבו התוס'] דמשמע מדבריהם שאם קנה קרקע בכסף במקום שאין כותבין שטר או שהתנה לקנות בכסף ואמר לו קני לאחר שלשים יום אפילו לא אמר לו מעכשיו קנה בסוף שלשים יום אף דנתאכלו המעות חשובים כאילו הן בעין דאילו לא נתקיים המקח היה צריך להחזירם עכ"ל ומה שהוקשה לו ממתנה על מנת להחזיר דמשמע מדברי הפוסקים דמעיקר הדין מותר כבר עמד בזה הרב מחנה אפרים בהלכות מאכלות אסורות ד' כ"ב ע"ד [בד"ה האמנם] דאחר שנשא ונתן במחלוקת הפוסקים במתנה על מנת להחזיר אי מהני בחמץ והעלה כדעת הסוברים דמהני הוקשה לו דליתסר משום גורם לממון דלענין בל יראה כממון דמי וכמו באוכל חמץ הקדש וניחא ליה דכיון דהחמץ הוא ביד נכרי בכי האי גוונא לא הוי כממון עי"ש אלא שהרב עמודי אור לא נתקררה דעתו בזה לפי מה שמתבאר מדברי הרב חק יעקב דלא נקטו הפוסקים [בדין מתנה על מנת להחזיר] לנכרי שמחוץ לבית אלא משום דליהוי משיכה ואם כן אם אחר שמשכו החזירו לבית הישראל גם לדידהו מועיל כיון שלא קבל הישראל אחריות ובהכרח לומר דבמתנה על מנת להחזיר לא שייך משום גורם לממון כיון דחסר מעשה ההקנאה ומה שכתב לחלק בין ההיא דאוכל חמץ הקדש לנדונו דבהקדש כיון דאין לשום אדם עתה זכות בו הוי שפיר גורם לממון מה שיהיה ראוי ובר דמים אחר הפסח וכו' מצאתי דקאי בסברא זו גם הרב בשו"ת עונג יו"ט סי' כ"ו שהביא דברי הרב

מגן אברהם סי' תמ"ח דמאי דלא מהני בחמץ מתנה על מנת להחזיר הוא משום חומרא בעלמא וכתב ליישב מה שהקשה למה לא יאסר מן הדין משום גורם לממון על פי חילוק זה דכיון שכעת הוא ברשות אחרים לאו ממונו הוא עי"ש: טל) מי שנגנב ממנו חביות יי"ש בליל י"ד ניסן ובחול המועד נודע לו שנכרי אחד מהכפר הוא הגנב נשאל הרב עמודי אור בסי' י"ז אם יסע הנגנב בחול המועד להוציא הגנבה מידו וכתב דיש לחקור אם חייב להוציא הוצאות להשיג היי"ש ולבערו דבבעיא דככר בפי נחש אם צריך חבר להוציאו דבממונו לא אטרוחוהו רבנן או דילמא לא שנא פסק הרמב"ם לקולא משום שכבר בטל והוי ספק דרבנן והכא שבשעת הביטול היה ביד הגזלן אין הבעל הבית יכול לבטלו וכו' אם כן הוי ספק בדאורייתא ולחומרא וגם יש לומר דלא הוי ספק אלא חיוב ברור.

דמדאמרו בש"ס בלשון זה אטרוחוהו רבנן או לא אטרחוהו רבנן משמע דמיירי בחמץ שיכול לבטלו וביעורו הוא רק מדרבנן בהא מספקא לן אי אטרוחוהו אבל לגבי העברת לאו דבל יראה ותשביתו פשוט שחייבלהוציא ממונו על זה [כמו שכתב הרמ"א בסי' תרנ"ו] שלא לעבור על לא תעשה ואין נראין דברי הפרי מגדים באשל אברהם שכתב לחלק בזה בין קום עשה לשב ואל תעשה וכו' אלא שיש צד להקל על פי שיטת הגאונים דמפקיד חמצו ביד אחר אינו עובר בבל יראה ורק עובר מדרבנן ולגבי דרבנן נסמוך על ספק הבעיא דבממוניה לא אטרחוהו רבנן אך קשה לסמוך על זה למעשה אחר שנפסק ההלכה בש"ע סוף סי' ת"מ כהפוסקים דאף במונח ברשות נכרי עובר בבל יראה מן התורה ומי יקל ראש וכו' ולדידהו חייב להוציא הוצאות לבער היי"ש שוב כתב דיש לחקור מצד הפסד ממונו אם רשאי לתבוע מהנכרי דמי החמץ במקום החמץ ואימת נאות לו יותר לתבוע אם בפסח או אחר הפסח וכתב דלפי מה שכתב החק יעקב סי' תמ"ג סק"ג דהא דהגזלן יכול לומר הרי שלך לפניך היינו דוקא אחר הפסח אבל בפסח אינו יכול לומר הרי שלך לפניך וחייב לשלם לו דמים נראה דיותר טוב לתובעו בפסח כי אז יהיה חייב ליתן לו מעות בעד החמץ שהפסידו קודם הפסח ויהיה מותר לו לקבל המעות [כונתו דאולי יסכימו גם בדיניהם להגבותו המעות מפני טענתו שהפסידו החמץ קודם הפסק שאם לא יסכימו גם בדיניהם לזה מה יועיל מה שבדיננו אינו יכול לומר הרי שלך לפניך הלא הם יפסקו להחזיר לו החמץ ולא יהיה לו בו הנאה של כלום] אבל אם יתבענו אחר הפסח דהדין הוא דאומר לו הרי שלך לפניך אז לא יוכל לקבל ממנו מעות דהשתא קזבין ליה וחליפי חמץ קא שקיל אלא דלפי מה שכתב הרב קצות החשן בישוב דברי הרב חק יעקב מתבאר דחילוק זה הוא דוקא בגזלן ישראל דלפי שנתחייב הוא

לבער החמץ שגזל הוא דבתוך הפסח אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך ואם כן יותר טוב שיתבענו אחר הפסח כי שמא ביני וביני יכלה הנכרי את החמץ ויהיה מותר לו לקבל דמיו ואינו חליפי איסור הנאה כיון שהחמץ אינו בעין אבל אם יתבענו בפסח ויהיה אז יכול לומר לו הרי שלך לפניך אם עדיין החמץ קיים ולא יוכל ליהנות ממנו ושוב כתב דבאמת החמץ נקנה להנכרי למאן דאמר יאוש קני מטעם כי מטא זמן איסוריה מייאש מיניה והנכרי רוצה לזכות בו [ולא דמי למ"ש בב"ק ד' ס"ו בגזלן ישראל זה מתייאש וזה אינו רוצה לקנות דכיון דהוא נכרי רוצה לקנות וקני ביאוש] ולמאן דאמר יאוש לא קני מכל מקום לפי מה שחדש הנודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ג במוכר חמצו לנכרי אחר חצות ערב פסח ומשכו הנכרי לרשותו מהני דכבר פקע רשות הישראל ונקנה להנכרי בחצרו וכו' אם כן בנדון דידן נמי כבר נקנה להגזלן בזמן איסורו כיון דהנכרי רוצה לקנות ובין בפסח ובין אחר הפסח אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך כי כבר הוא של הנכרי וחייב לשלם לו מעות ואף דברגע הראשון של אחר חצות מדאורייתא או בתחלת שעה ששית מדרבנן עבר הישראל בעשה דתשביתו כבר הסכימו האחרונים דמשום עשה דתשביתו אינו נאסר החמץ ואם כן יותר טוב להמתין מלתובעו בפסח דאם יתבע בפסח אולי יפסקו בדיניהם להחזיר לו החמץ ולא יהנה ממנו [כלומר שמקבלה ואילך יהא נאסר עליו משום חמץ שעבר עליו הפסח ויצטרך לבערו בפסח] אבל אם ימתין עד אחר הפסח אזי אף אם יחזיר לו הי"ש יהיה מותר לקבלו דהוא חמץ של הנכרי שכבר נקנה לו אלו תורף דב"ק:

והנה במה שכתב דלפי הסכמת הפוסקים בסס"י ת"מ דמפקיד עובר בבל יראה אסור בנדון דידן וצריך לבערו וכו' יש לתמוה לפענ"ד דנראה דלא סיימו קמיה דמר מה שכתב הרא"ש בטעם הדבר דהוא משום דמסתמא הנפקד מושאיל מקום להמפקיד לצורך הפקדון ומשום דהוי כביתו של המפקיד הוא דעובר המפקיד בבל יראה ואם כן בגזלן דודאי אין דעתו להקנות מקום לנגזל גם להרא"ש ודעמיה אינו עובר עליו הנגזל וכן כתבו הרבנים נודע ביהודה מהדורא קמא סי' כ' [בד"ה ומ"מ] ומרן מוהריט"א בפרק חמישי דבכורות סי' מ"ד [בד"ה והנה הפ"ח] ומים חיים דאפפורט סי' ו' [ד"ה שוב] לגבי נגזל דאינו עובר בבל יראה גם למאי דנקיטינן דהמפקיר עובר ואמור רבנן בטעמא דלפי טעם הרא"ש הנ"ל [וכן כתב הרב הלבוש בסוף סי' ח"מ טעם זה] בגזלן דודאי אינו מושאיל מקום להנגזל דהא כונתו לגוזלו ממנו אין הנגזל עובר וכן נראה דעת הרב מקור חיים בסי' ת"מ סק"ה [בד"ה ונראה] שכתב וז"ל ודמי לנכרי שגזל חמץ מישראל דודאי אין הישראל חייב בביעור מדאוריתא לדעת הגאונים מקרא דבתיכם דלא שייך לומר דהנכרי משאיל

ביתו לישראל עכ"ל ויש חיסור לשון בדבריו דלפי מה שכתוב בספר אינו מובן דלדעת הגאונים מי זה אמר דהנכרי משאיל מקום להישראל וטעם זה כתב הרא"ש לשיטתו דעובר המפקיד והגאונים סוברים בהיפך אלא ודאי טעות הוא וכן צריך להיות וגם לדעת הרא"ש אינו עובר הנגזל דלא שייך וכו' ובסיגנון זה הם דברי המק"ח בסי' תמ"ח סק"ט [בד"ה אכן וכו' עי"ש] וכאן הוא ט"ס כאמור ועוד מרבנן קדישי נשתמשו בסברא זו לדון להקל בעניינים שונים על פי טעם זה עיין להרבנים חתם סופר סי' קי"ט [בד"ה והנה אי שכירות או מכירת החדר] דכשמכר החמץ לנכרי אלא שלא הועילה המכירה והרי הוא כמופקד ביד הנכרי גם להרא"ש אינו עובר המפקיד וכו' ובשו"ת נאות דשא סי' ט"ל [בד"ה ומעתה] כתב כן בענין הנ"ל ובתשו' עטרת חכמים סי' ה' כתב כן לענין אם הונח חמץ בבית נכרי שלא בידיעת הנכרי ובשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז [ד"ה אך] כתב סברא זו לענין מתנה על מנת להחזיר עי"ש באופן שזה פשוט דכל שאין שייך לומר דהנפקד השאיל מקום להמפקיד אינו עובר המפקיד בבל יראה וכן כתב בש"ע הרב מוהרש"ז בסוף סי' ת"מ ובשו"ת נאות דשא הנ"ל צדד לומר דבכי האי גוונא אינו עובר גם מדרבנן אלא שלא החליט הדבר והרב מוהרש"ז שם כתב דמדרבנן מיהא עובר מכל מקום הרי לגבי דרבנן מועיל הספק דהאבעיא כמו שכתב הוא עצמו [העמודי אור] לשיטת הגאונים כנז"ל וצד היתר זה בנדון זה הוא טוב ויפה מהצד היתר שסמך על דברי הרב נודע ביהודה דסברת הנו"ב בחידוש זה אינה מוסכמת אף לענין אחר הפסח כמו שמתבאר ממה שרשמתי לקמן בסי' ח' אות ח' ופלא בעיני שלא ראה דברי הרב חק יעקב סי' תמ"ח סק"ד שצדד להקל בגזל נכרי חמץ ועבר עליו הפסח מטעם דהוי ספק חמץ דשמא החליפו הנכרי ומסיק בצ"ע ומוכח דאם הוא בענין שאין צד לתלות בחילוף אסור ולפי דברי הרב עמודי אור על פי סברת הנו"ב גם כשידוע שלא להחליף מותר ובעיקר הדבר לענין חמץ שגזל הנכרי ועבר עליו הפסח אם מותר להנגזל עיין מה שרשמתי לקמן בסי' ח' אות י"ו [בד"ה ואם הגזלן] ומשם באר"ה ומה שכתב דבנדון זה אינו יכול לבטלו לפי שהיה ביד הגזלן הנה אמת שכן כתבו הרבנים מקור חיים ומים חיים שהבאתי לעיל אות כ"ד [בד"ה ובשו"ת] אך יש להעיר דכיון דנגנב בליל י"ד בניסן ומסתמא לא היה זה קודם שעת הבדיקה וביטול ואם באמת ביטל בלילה אף שטוב לחזור ולבטלו ביום כמו שכתב מרן בסי' תל"ד ס"ב מכל מקום לא מפני זה יהיה נחשב כאילו לא בטל כלל שיהיה ספק בדאוריתא וכו' והיה לו לבאר דכך היה המעשה שלא בטל בלילה והביטול של יום לא הועיל לו לפי שאינו ברשותו וקיצר במקום שהיה לו לבאר:

ושם בסי' ח"י אות ו' כתב טעם להתיר החמץ שבנדונו בסי' י"ז על פי מה שפירש בדברי המכילתא [שממנה למדו הגאונים דבמפקיר אצל נכרי אינו עובר] דלא מיירי כלל בפקדון אלא בנכרי שגזל מן הישראל וכתב דבזה אפילו איסור דרבנן ליכא שהרי הר"ן שכתב לדעת הגאונים דמדרבנן מיהא אסור לא כתב כן אלא מכח הכרח מדין נכרי שהלוה על חמצו דבעינן מעכשיו אבל בלא הכרח מהיכא תיתי לומר שתיקנו רבנן שיעבור הנגזל וכיון דלגבי נגזל אין הכרח מהש"ס דאסור מדרבנן אין לנו לבדות גזרות מדעתינו ובנגזל מישראל דעת הרב נודע ביהודה דמותר להנגזל ובזה חלקו עליו הבאים אחריו משום דנאסר החמץ מצד הגזלן שהוא ישראל ועבר על בל יראה ואסרו גם כן לכל אדם אבל בגזלן נכרי פשיטא דמותר אף בלא טעם זכיה [שתמך עליו בסי' י"ז ודחאו בסי' י"ח עי"ש מאות ז' והלאה ובאות ט' כתב דהוא ברשות הישראל לענין יוקרא וזולא וכו'] דבכי האי גוונא לא עבר כלל ולא נאסר אחר הפסח ובאות י"א הביא דמרן מוהריט"א גם כן סובר דנכרי שגזל ועבר עליו הפסח מותר ושמחשמצא לו רב בזה אלו תורף דב"ק וכבר הבאתי בסי' ח' ריש אות י"ו דברי כמה מרבנן בתראי שכתבו דטעם האיסור להנגזל הוא משום לתא דהגזלן וכתבתי שם דנעלם מהם דברי הרמב"ן בחידושיו לפסחים בפרק כל שעה בסוגיא דחנות ומלאי דמבואר דהוא משום לתא דהנגזל והבאתי דברי הרב בית שלמה דגם בנגזל מנכרי אסור לפי דברי רמב"ן עיש"ב:

מ) ישראל שהלוה לנכרי על חמצו ואמר לו מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו אך לא משכנו ביד הישראל אלא היה ביד נכרי כל ימי הפסח משמע מדברי מרן בש"ע סי' תמ"א ס"ב דאין הישראל עובר בבל יראה כיון שהמשכון הוא ביד נכרי והקשה הרב ראש יוסף הביא דבריו הרב חק יעקב בסע"ק ו' דלפי מה שכתב מרן בסוף סי' ת"מ דישראל שהפקיד לנכרי עובר המפקיד אם כן הכא נמי כיון דלמפרע נקנה החמץ להישראל כשהגיע הזמן ולא פרעו נמצא שהיה ביד נכרי פקדון ויעבור המלוה בבל יראה ותירץ הרב חק יעקב דאם לא משכנו ביד הישראל אם כן לא נקנה לו אלא בכסף וכסף לא מהני לקנות מטלטלין מנכרי ואף למאן דאמר דקנינו של נכרי בכסף מכל מקום בזה שהוא על דרך אסמכתא ואינו סומך דעתו על הנכרי לא מהני אם לא משכנו בידו והנה לפי זה נראה דאם בשעת ההלואה משכו הישראל אלא שאחר כך חזר הישראל ומסרו בידו והיה אצל הנכרי כל ימי הפסח ועבר הזמן ולא פרעו בזה עובר הישראל למפרע כיון שנקנה לו החמץ למפרע בכסף ומשיכה ועיין בש"ע הג' מוהרש"ז שם באות יו"ד וי"ב ולי ההדיוט תירוץ זה דחוק דאם מה שהוזקקו הפוסקים לכתוב ומשכנו בידו הוא משום שיהיה בזה קנוי להישראל לא היה להם לתלות במשכנו בידו רק היה להם לכתוב ישראל שהלוה

לנכרי על חמצו והקנה אותו להישראל וכו' ויהיה מובן שהקנהו במשיכה או קנין סודר או אגב קרקע יהיה איך שיהיה ולמה להם לתלות במשכנו בידו דהיינו קנין משיכה ולולא דמסתפינא מכבוד תורתם אמינא דמעיקרא קושיא ליתא ובודאי בנדון כזה צריך בהכרח משכנו ביד ישראל לעבור עליו והוא דהרא"ש כתב [והובא בח"י עצמו בסוף סי' ת"מ] דהטעם דעובר המפקיד משום דהנפקד מושאיל מקום לשמירת ממונו של מפקיד וקרינן ביה ביתו של מפקיד וזה שייך דוקא במפקיד חמצו לחברו או לנכרי שהנפקד יודע שידיו מסולקות מחפץ זה ואין לו עסק בו ודעתו בקבלת הפקדון להשאיל מקום לשמירת חפץ חברו אבל נכרי זה שהחפץ שלו ומחזיק בו לדעת עצמו ולצרכו שבדעתו לפרוע חובו והחמץ ישאר לו אף שבאמת לא עלה בידו לפרוע ונמצא למפרע שהוא של הישראל מכל מקום הוא לא על דעת כן החזיק בו ולא הושאיל מקום בביתו להישראל וכיון דלאו ביתו של ישראל הוא אינו עובר בבל יראה ולכן הצריכו הפוסקים שמשכנו ביד הישראל וכבר רשמתי לעיל אות ט"ל בשם הרבנים חתם סופר ונאות דשא שכתבו בענין שנמכר להנכרי ולא היתה המכירה כהוגן ונמצא שהוא כפקדון ביד הנכרי דאין הישראל עובר דכיון שסבור הנכרי שנמכר לו לא שייך לומר דמשאיל מקום להישראל וכן כתב הרב מקור חיים סי' ת"מ סק"ה דבנכרי שהלוה לישראל על חמצו אין שייך לומר דמושאיל מקום להישראל דהנכרי לצרכו הוא מחזיקו בביתו ואם כן כל שכן כשבאמת עתה החמץ הוא שלו ממש ודעתו לפרוע חובו וישאר החמץ לו דודאי הנכרי מחזיקו בביתו לצרכו ולא לצורך הישראל ואינו מקנה לו מקום ולכן אינו עובר עליו בבל יראה אם לא שמשכנו בידו כן נראה לדעתי העניה:

ועל מה שיישב הרב חק יעקב דהוא משום משיכה הקשה הרב בית מאיר דאם כן בדין נכרי שהלוה לישראל על חמצו דבעינן הרהינו אצלו [כמ"ש שם בסי' תמ"א ס"א] למה כתב הרא"ש הטעם כדי שלא יהיה באחריות הישראל תיפוק ליה דאם לא כן לא נקנה להנכרי בלא משיכה וכתב לבאר דברי הרב חק יעקב דכונת הרא"ש בזה כיון שאין הדבר מוכרע אי נכרי קונה בכסף או במשיכה [דהוא מחלוקת בש"ס ובפוסקים] אהכי בדין נכרי שהלוה כתב הטעם משום אחריות כדי שלא יהיה מוכרח מזה דקיימא לן דאין קנין לנכרי בכסף ובדין ישראל שהלוה לנכרי כתב דמיירי במשכנו בידו כדי שלא יהא מוכרח בהיפך דבקנין דנכרי סגי בכסף ולא בעינן משיכה אלו תורף דב"ק הנה מה שהקשה דלמה לי טעמא משום אחריות נראה לע"ד דהוצרך לומר כן לאשמועינן דבעינן שיהיה כל ימי הפסח ביד הנכרי דאי משום חסרון משיכה אם משכו הנכרי בעת ההלואה והחזירו לישראל והיה בידו כל ימי הפסח הוה סגי במה שמשכו בשעת ההלואה משום

הכי כתב דהטעם משום שלא יהיה באחריות הישראל ואם כן מובן ממילא דלא סגי במה שימשכנו רק בשעת ההלואה ומה שביאר בכונת דברי הרב חק יעקב אינו נח לי דהמעיין בדברי הרא"ש בריש פרק שני דבכורות ישפוט בצדק דדעת הרא"ש למינקט כר"ת דקנינו של נכרי במשיכה דוקא [וכן הבינו בדעת הרא"ש הרמ"א בתשובה סי' פ"ז ומוהר"ם מלובלין סי' ל"א וחינוך בית יהודה סי' פ"ד ועוד כמה רבנים הלא בספרתם] ואם כן היה מן הראוי שיפרש סוגית הש"ס בזה על פי דרכו ושיטתו ומה לו אם יהיה מזה הכרח לאיזה צד או לא הלא הוא לא בא עתה להכריח הדין הזה הכי או הכי אלא לפרש השיטה על פי סברתו והכרעת דעתו בעלמא וכן הוא דרך הפוסקים שכל אחד מפרש השמועה כפי שיטתו שבחר לו בעלמא אף שיודע שאין הכרח לפרש כן ויכול בעל דין לפרש בדרך אחרת באופן שלא תהיה מוכרחת סברתו מכל מקום הפוסק מפרש הסוגיא לפי דרכו ושיטתו:

מא) ערב פסח אחר חצות נמצא בחבית דבש שלשה פתיתי לחם והיה קשה להכירם הדבש ודאי אסור לאוכלו בפסח כמו שכתב הרמ"א בסי' תמ"ז ס"ד בפת שנפל ליין דאסור בפסח דחיישינן שמא נשאר לו פירורין [אמר המחבר לנדון זה לא היה לו להביא מדברי הרמ"א דאם כן למאן דאמר דמותר על ידי סינון ודלא כהרמ"א וכן למאן דאמר שלא אסר הרמ"א אלא בלא סינון עיין בדברי המפרשים לשם הכי נמי נימא בנדון זה דשרי הדבש בפסח אך בנדון זה היה לו להביא מדברי הרב מגן אברהם בס"ק י"ג דאם נפל במי דבש לא מהני סינון כיון שלפעמים הם עבים עי"ש וכל שכן בדבש עצמו פשיטא ודאי דאין לו תקנה בסינון] ולענין להשהותו אף שלגבי יין הנ"ל כתב המג"א דמותר להשהותו מכל מקום יש לדון ממה שכתב מרן בב"י בשם הכל בו דאם נמצאו שלשה שעורים בתבשיל חזקה דאיכא טובא ושמא נתבקעו ואם כן כל שכן שיש להחזיק שיש עוד לחם בהדבש ואף שכתב המג"א סי' תמ"ז [צ"ל תס"ז ס"ק י"ב] דלא אמרינן כן אלא בתולעים דמניה קא רבו אבל במילתא דאתי מעלמא לא ועוד דהא יכולים לבדוק אם יש בו שעורים אך בנדון זה אין להתיר מטעמים הנ"ל דבדיקה ודאי לא מהני דטבע הדבש להפוך דבר המעורב בו למראיתו ממש כמו שכתב הרב טורי זהב שם בשם הרא"ש ומטעם דאתי מעלמא גם כן אין להתיר דהא כתב המגן אברהם מיהו בכרי של חטים שנפל עליו גשמים אסור אם כן כל שכן כאן בתערובת הפת דודאי עשה כן נכרי בכונה להרבות משקל הדבש וכו' ועוד דהא החק יעקב משיג על המג"א בטעם דאתי מעלמא אלא שיש להקל משום דמשהו הוא אם כן בנדון דידן דיש לחוש לפת טובא עד שאין ששים נגד הפת אחר שאי אפשר להכירו כנ"ל אסור להשהותו אמנם במקום הפסד יש

לומר דמותר להשהותו כמו שכתב המג"א סי' תמ"ז ס"ק י"א דיבש ביבש במקום הפסד מותר להשהותו ונדון זה הוי יבש ביבש עיין ש"ך יו"ד [אולי כונתו למה שכתב בש"ך והובא בבאר היטב בריש סי' ק"ט] אלא שדברי המג"א לכאורה תמוהים וכו' והאריך לבאר דברי המג"א וליישב השגות החיי אדם בנשמת אדם סי' י"א ומסיק דדברי המג"א נכונים ואם כן במקום הפסד יש להתיר להשהותו להלכה ולמעשה אלו תורף דברי הג' בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג בסי' מ"ה:

ויש להעיר במה שכתב דבדיקה לא מהני וכו' דאדרבא לפי דברי הרא"ש שהביא הט"ז בסי' תס"ז סק"ו יש צד להתיר שהרי כתב דאם נחוש בדבש לתערובת נאסור אותו כל השנה שיש אומרים שנותנים בתוכו בשר נבלה ומתהפך לדבש ומותר דבתר השתא אזלינן עכ"ל ואם כן בנדון זה אם נאמר דיש עוד ככר לחם ואי אפשר להכירו משום שנתהפך מראיתו למראה דבש מסתמא גם טעמו לא עמד בו ונהפך לדבש ומותר דבתר השתא אזלינן [עיין מה שרשמתיבקונטריס הכללים בשדי חמד ח"א מערכת האלף אות שמ"ט] ומה שכתב שאין להתיר מטעם דאתי מעלמא וכו' י"ל דמי יימר דנעשה על ידי אדם כלל ואולי אתרמי דנפל ואדרבה אם נאמר דנעשה על ידי אדם בכוונה להרבות המשקל יש צד לומר דרמאה ברמיותיה מזדהיר שלא יורגש הזיוף שבתוכו ואולי לא נתן אלא השלש פתיתי לחם שנמצאו ולא עוד ומה שכתב דהחק יעקב השיג על המג"א וכו' הנה הרב מקור חיים בס"ק ה' השיג על דברי הח"י והסביר דבדבר שהוא דרך מקרה ואין לנו הכרח ואין השכל מחייב כן לא אמרינן דהוי חזקה בשלש פעמים עי"ש שהאריך ונמצא דלגבי דידן הא איכא רש"ל וט"ז ומג"א ומק"ח דנקטי לחלק בין מידי דמניה קא רבי לדאתיה מעלמא והרב פרי תואר סי' פ"ד ס"ק כ"ב כתב על דברי רש"ל וט"ז ומג"א הנ"ל ולבי נוקפי למעשה אחר שלא הוזכר זה בספרי הראשונים ויש לומר דסמכינן על זה במיני תולעים הלבנים וכדומה שאין במינם מצוי שימצאו בבת אחת רבים ואפשר דהנמצאים הם הנופלים אבל בנמלים שיש במינם הרבה ואיכא חששת רבים אית לן להחזיק התבשיל בשלשה כן דעתי נוטה להכריע עכ"ל ונראה דלפי הכרעתו הא דידן לתולעים הלבנים דמיא ולא מחזיקינן בשלשה לאסור השהיה והרב מזמור לדוד ד' ח"ן ע"ב כתב דאפילו לא נחוש לדעת רש"ל וט"ז ומג"א אלא לשוייה ספק הוה ליה בתולעים ספק ספיקא עי"ש נראה מדבריו דטפי דעתו נוטה לדעת רש"ל וכו' [ועיין לקמן סי' יו"ד אות ז] ובעיקר דברי הכל בו עיין להרבנים פרי חדש שם ס"ט ונהר שלום ד' דק"ל ע"ד ומאמר מרדכי ס"ק י"ב ושלחן גבוה ס"ק י"ח והרב בית יאודה ד' ח"ק ע"ד וד' ק"ט האריך לדחות דברי הפר"ח ופסק כדעת הכל בו ויש לפקפק בדבריו

ועל כל פנים נראה דלענין להשהותו אפשר לסמוך על המתירים ומה שכתב [הדברי מרדכי] דהחק יעקב כתב דמה שיש להקל הוא מטעם משהו מה שאין כן בנדון דידן וכו' הנה לפי דעתי יותר היה לו לחלק על פי דברי הרב חק יעקב באופן אחר והוא לפי מה שכתב הרב חק יעקב בטעם להקל בנמצא שלשה שעורים דאף אם נאמר דהוחזק בזה התבשיל להיות עוד שעורים מכל מקום מסתמא גם הם כמו הנמצאים שלא נתבקעו ומהיכא תיתי לן לומר שיש עוד והן נתבקעו וכן האריך בסברא זו במאמר מרדכי הנ"ל וזה שייך בשעורין שיש לומר שאם תמצא לומר יש עוד לא נתבקעו והם כהנמצאים אבל בנדון הרב דברי מרדכי שנמצא חמץ ממש אם כן אם נאמר שהוחזק הדבש שיש בו עוד היינו חמץ ודאי בזה אין להקל לדעת הח"י ואיך שיהיה לענין הדין יפה אמר רב דמותר להשהותו במקום הפסד:

מב) ערב פסח שחל בשבת ושכח למכור חמצו בערב שבת כתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ד סק"ח דאם שכח למכור חמצו שיש לו בחדר מיוחד בערב שבת צריך לתת בשבת במתנה לנכרי החדר עם מסירת המפתח ואפשר דאפילו מכירה שרי ולא הוי כמקח וממכר דאסור בשבת כיון שאינו עושה אלא לינצל מאיסור חמץ וכי האי גוונא כתבו התוספות בעירובין ד' ס"ו ד"ה יפה דמותר לשכור רשות נכרי בשבת ולא הוי כמקח וממכר לפי שאין עושין אלא להתיר טילטול כמבואר בש"ע סי' שפ"ב וסי' שפ"ג אך מכל מקום היכא דאפשר במתנה עבדינן אם יודע שהנכרי יחזיר לו אחר פסח כמבואר לקמן סי' תמ"ח עכ"ל: והנה מה שכתב שצריך לתת לו החדר עם מסירת המפתח כונתו שעל ידי קנין החדר יהיה נקנה לו החמץ אך לא פורש בדב"ק אם הוא בתורת קנין חצר או בקנין אגב קרקע ומסתמא משמע שהוא בקנין חצר אך לפי מה שמתבאר מדבריו שבסי' תמ"ח ס"ק ט"ו שמסכים למה שכתב שם בשם הרב מוהרש"ק דאין קנין חצר לנכרי וצריך להקנות אגב קרקע צריך לומר שגם כאן כונתו שיקנה לו החמץ בתורת מטלטלין אגב קרקע וכאן ל נחית לבאר פרטי הקנין כמו שלא כתב כאן מה שביאר שם לענין מכירת החמץ אגב קרקע שצריך להתנות עמו שמקנה לו ככסף או בחזקה לבד משום דבסתם אינו קונה קרקע אלא בשטר:

ומה שלא כתב שיקנה לו החמץ במשיכה שימשכנו הנכרי לרשותו [דהא בנכרי המאמינו וסומך עליו אייר בדסיים במילתיה] נראה פשוט שכונתו להמציא תקנה לכשהחמץ הרבה שאי אפשר במשיכה אי נמי יש לומר לפי שאסור ליתן לנכרי בשבת אלא דבר מועט [היינו כדי סעודה אחת] שאם היה רוצה הנכרי לאכלו בבית ישראל היה יכול אבל אם נותן לו יותר מזה אסור דהוי כאילו אומר לו בפירוש להוציאו אלא דאם

אינו מוליכו דרך רשות הרבים אלא דרך כרמלית מותר [ואף לזה אין ראיה ברורה להתיר אחר שמבטל ואינו דומה לתוך הפסח דליתיה בביטול עיין להרב מקור חיים בביאורים ס"ק ב'] וסתמא דמילתא החמץ שבחדר המיוחד הוא יותר מכדי סעודה וגם יש איזה מיני חמץ שאין ראוים לאכלם עתה כקמח מלותת וכיוצא ולאו כולי עלמא זהירי לחלק בין אם יוליך הנכרי את החמץ דרך כרמלית לאם יוליכנו דרך רשות הרבים לכן סתם הפתח והורה להקנותו על ידי החדר ועיין בדברי הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' תמ"ד אות ט' שביאר היטב באיזה אופן מותר ליתן הפירורים שנשארו בשבת להנכרי וכתב שם דליתן מתנה בשבת מה שאינו לצורך השבת אסור מכל מקום כיון שעושה כן כדי שלא לעבור בבל יראה יש במתנה צורך מצוה ומותר בשבת:

עוד אפשר לומר בטעם הרב חק יעקב שלא כתב ליתן החמץ במתנה על ידי משיכה והוא משום דכשם שבמכר לא סגי להקנות לו במשיכה לחוש לדעת רש"י דאין נכרי קונה מטלטלין אלא בכסף ורק בדיעבד מהניא משיכה כדכתב בחק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק ט"ו הכי נמי במתנה אף שדעת התוספות בעבודה זרה ד' ע"א ע"א בד"ה פרדשנא דבמתנה ומציאה כיון דליכא כסף מהני לכולי עלמא קנין משיכה מכל מקום חשש הרב לסברת הרמב"ן שהביא באסיפת זקנים בפרק הזהב ד' מ"ז ע"א [ד"ה דבר תורה] גבי ישראל דלמאן דאמר מעות דוקא קונות גם במתנה לא מהניא משיכה אלא חלי פין או אגב או חצר והוא הדין לנכרי למאן דסובר דלא מהני משיכה במכירה הוא הדין דלא מהני במתנה גם מרן מוהריט"א בפרק שני דבכורות אות י"ז [בד"ה והנה מפני] כתב בשם הריטב"א בחידושיו לע"ז שם דאין חילוק בין מכר למתנה [וכתב שם דהרמב"ן סובר כדעת התוספות דמהני משיכה במתנה לכולי עלמא ועיין מה שכתבתי על דבריו בקונטריס הכללים במערכת המ"ם אות ע"ב] ואף דמדברי הפוסקים בסי' תמ"ח סעיף ג' שכתבו ליתן החמץ לנכרי במתנה משמע דכונתם שיתנו לנכרי במשיכה וכן כתב שם הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו באות ט' דכשנותנו במתנה מהני משיכה לכולי עלמא כיון שאין שם כסף די במשיכה מכל מקום אפשר דהרב חק יעקב חשש לסברת הרמב"ן והריטב"א דשוים בזה מכירה ומתנה ולמאן דאמר דאין נכרי קונה במשיכה גבי מכירה הוא הדין במתנה ועיין בעניינים אלו במה שכתבתי אני הדל במערכת בכור בהמה סי' ג' אות ב' בס"ד [בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים]:

ובמה שכתב הרב חק יעקב דאם אי אפשר במתנה אפשר שיכול למכרו לנכרי בשבת הנה הרבנים באר היטב בס"ק ד' ומחצית השקל בסק"ז הביאו דבריו כלשונו ובשמו גם הרב מקור חיים בחידושים סק"ה כתב כן והרב פרי מגדים באשל אברהם סק"ח כתב

כן בשם הרב אליהו רבה בדרך פשיטות [לא בלשון אפשר כמו שכתב בחק יעקב] אך הרב מוהרש"ז בש"ע שלו השמיט ענין המכירה וגם בגיליון רש"א ליו"ד סי' ש"ך וגם מר אביו רבינו עקיב"א בנימוקיו ליו"ד שם הביאו תשובת הרב עבודת הגרשוני בסי' כ"ה גבי מבכרת שישבה על המשבר בשבת דאין תקנה להפקיעה מקדושת בכורה על ידי מכירה כי אם על ידי מתנה והפקר דוקא בשבת אבל בחול אין להפקיע קדושת בכור על ידי מתנה והפקר]: גם אשו"ר גדול בדורנו יצ"ו בשו"ת תורת חסד חלק א"ח שנדפס מקרוב בסי' ז"ך שהאריך לדחות ראית הרב חק יעקב מדין שכירות רשות נכרי בשבת דהתם לא בעינן שכירות גמורה דאפילו שכירות רעועה מהני משום הכי שרי בשבת דחשיב כמתנה מה שאין כן מכירת חמץ דצריכה להיות מכירה גמורה אסור משום מקח וממכר והאריך להכריח דבריו מכמה מקומות וסיים שנתבאר שאין שום ראיה מהגמרא והתוספות להתיר למכור חמץ לנכריבערב פסח שחל בשבת אלא שמצד הסברא נבא להתיר איסור מקח וממכר דרבנן כדי שלא יעבור אחר כך בעשה דתשביתו ולא תעשה דבל יראה והיכא שאפשר ליתנו במתנה לנכרי דמתנה בשבת שרי לצורך מצוה ודאי דאין להתיר איסור שבות דמקח וממכר בשבת שלא הותר אף במקום מצוה אלא אף היכא שאי אפשר להקנות במתנה אין ראיה להתיר איסור מקח וממכר לא מבעיא להסוברים דחמץ שלא ביטלו ומצאו ביום טוב דאסור לבערו משום איסור מוקצה שהעמידו דבריהם בשב ואל תעשה או משום דלא הוי בעידנא כדכתב המג"א בסי' תמ"ו סק"ב אלא אף להפוסקים דחמץ שלא ביטלו מותר לבערו ביום טוב שאני יום טוב דהוא אחר זמן איסורו ואינו יכול לבטלו אבל בערב פסח קודם זמן איסורו הרי יכול לבטלו ומדאורייתא סגי ליה ובלאו הכי הרי צריך לבטל כל חמצו בזמנו בשבת כדאיתא בסי' תמ"ד סעיף ו':

וכל שכן אם הוא בעצם חמץ דרבנן שבלאו הכי אינו עובר עליו בבל יראה מן התורה כלל ומשום שלא יעבור אחר כך בחיוב הביעור מדרבנן אין להתיר משום זה לעבור בקום עשה באיסור דרבנן דמקח וממכר בשבת ואף שיש לומר דמוטב לעבור איסור שבות בפעם אחת ולא יעבור על חיוב הביעור דרבנן כל שעה כעין מה שכתב הר"ן גבי חולה ביום הכיפורים דשוחטין בשבילו ולא להאכילו נבלה שיעבור על כל זית וזית מכל מקום לא דמי לדהכא כמובן ועוד כבר כתבנו מהא דהתירו איסור שבות דאמירה לנכרי יותר משבות דאיסור קנין בשבת ואם כן יכול לבערו על ידי נכרי ולמה נתיר לו איסור מקח וממכר בשבת דמשום הפסד ממון אין להתיר שבות דמקח וממכר בשבת עיין במג"א סי' של"ט סקי"ג דאף בברי היזקא ויש לו חוב גדול שיהיה נאבד לא התירו

רק טלטול ולא לעבור בספינה כיון דאפילו לדבר מצוה אסור ואם כן הכי נמי באיסור מקח וממכר דגם כן אסור אף לדבר מצוה וצדד עוד שיכול להפקיר חמצו בשבת וסיים דבלקוטי הרמב"ן ריש פסחים משמע דאסור להפקיר בשבת אף לצורך מצוה וגם קיימא לן דאין לסמוך לכתחילה להפקיר בפני שלשה ואף דמה שצריך מכירה הוא מדרבנן לפי שכבר ביטל מכל מקום צריך מכירה גמורה וחלוטה ועוד דכבר כתבו הפוסקים דחמץ הנמכר אינו בכלל הביטול וכל שהמכירה אינה גמורה עובר בבל יראה מן התורה ואף אם תהיה המכירה אחר הביטול מכל מקום כשמוכרו לנכרי אחר כך גלי אדעתיה שרוצה לזכות בו מהפקרו וכל זה פשוט ולא היה צריך לכתוב דבר זה לרוב פשיטותו רק שלא יהיה מקום לבעל דין לחלוק לפטפט בדבר זה לכן להלכה בערב פסח שחל בשבת יש ליתנו לנכרי במתנה דוקא ולא במכירה אלו תורף דב"ק:

ורב גדול מרבני ווילנא יצ"ו בספרו נחל משה בסי' ג' ד' כ"ב ע"א עמד בחקירה זו בערב פסח שחל בשבת ושכח למכור חמצו בערב שבת אם מותר למכרו בשבת וצלל במים אדירים להוכיח מכמה מקומות בתלמודין ובירושלמי ומדברי הראשונים בכמה עניינים דאסור למכור לנכרי וסיים לפי מה שביארנו דאף שאינו עושה קנין רק להנצל מאיסור לא שרינן לעשות קנין בשבת לכן הדת נתנה דמי ששכח למכור חמצו קודם אין מתירין לו למכרו בשבת כי אם ליתנו לנכרי בשבת כן נראה להעיר ולא להלכה אלו תורף דב"ק ואגב ריהטאי בכל מה שהאריך שם עד ד' כ"ו סוף ע"ב לא ראיתי שהזכיר שכבר עמדו רבני האחרונים בחקירה זו והנם מיימינים ומשמאלים ככל האמור למעלה: שוב ראיתי בסדור תפלה של האשכנזים הי"ו ובו ס' דרך החיים להגאון חות דעת ושם בסי' קכ"א בדיני ערב פסח שחל להיות בשבת אות ה' כתב אם שכח למכור החמץ בערב שבת יתן החמץ במתנה בשבת לעכום"ז עם החדר במסירת המפתח אם יודע שהעכום"ז יחזיר לו אחר הפסח ואם לאו ימכור החדר עם החמץ בשבת ויקנה לו עם מסירת מפתח ואם אין מפתח בחדר זה ימכור לו בלא מפתח ולא יכתוב לו שטר רק יתן לו העכום"ז הכסף ויתנה עם העכום"ז שבכסף בלא שטר יקנה החדר ולא יקבל הכסף בידו רק יתן לתיבתו ולא הוי כמקח וממכר כיון שאינו עושה רק להנצל מאיסור חמץ אליהו רבה ופרי מגדים סי' תמ"ד עכ"ד והגיע לידי בשאלה ליומיה סדור הנ"ל עם פירוש נתיב החיים סחור סחור להספר דרך החיים להרב אבד"ק ניקאלייב מח"ס קב נקי ועל דברים הנ"ל כתוב שם וז"ל ואדמו"ר בסי' תמ"ח סעיף ט"ז אוסר למכור בשבת אפילו אינו לוקח ממנו מעות אלא קוצץ עמו סכום המקח או מוכרו לו כשער שבשוק בלא קציצת סכום המקח ואפילו בהפסד מרובה אסור למכור עכ"ל ועיינתי בש"ע הגאון מוהרש"ז במקום שציין

ולא מצאתי ולא פניתי לעיין כעת במקום אחר וכבר כתבתי למעלה [בד"ה ובמה שכתב] שהגאון מוהרש"ז בש"ע שלו השמיט ענין המכירה וכו':

מג) חמץ של כלאי הכרם או תקרובת ע"ז אף דבלאו הכי אסור בהנאה ואינו שלו עובר עליו בבל יראה דכיון דחמץ בפסח אינו ברשותו של אדם ועשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו הוא הדין אם החמץ אסור בהנאה מצד אחר כנז"ל עובר עליו בבל יראה כן כתב רב אחד הובא בשו"ת תורת חסד א"ח הנד"מ בסי' כ"ד והגאון המחבר כתב דיש לומר דמה שעשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו הוא רק לענין מה שאסור בהנאה משום חמץ גופיה ולא כשאיסור הנאה בא לו מצד אחר וכבר נפקע מקודם מרשותו לא ישוב אליו עוד להיות נחשב ברשותו לענין בל יראה וכו' והביא שבשו"ת תשובה מאהבה סי' קצ"ט כתב בפשיטות בלי שום ראיה דגם בחמץ כלאי הכרם עשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו והוא נר"ו האריך להוכיח דבחמץ של כלאי הכרם לא עשהו כאלו הוא ברשותו ואינו עובר בבל יראה עי"ש ועיין להרב פרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פרק א' אות ט' שנראה שנוטה דעתו דבחמץ של כלאי הכרם עובר בבל יראה ועי"ש לענין מי שאסר על עצמו החמץ קודם זמן איסורו אם עובר שוב בבל יראה:

גם בספר הנחמד בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו בסי' כ"ה האריך מאד בחקירה זו בחמץ של איסורי הנאה כלאי הכרם וכיוצא וטבל אם עובר עליו בבל יראה ואי מהני ביטול לחמץ זה והוכיח מהש"ס בפסחים ד' מ"ו בסוגיא דהואיל דחמץ של טבל הטבול לחלה עוברים עליו בבל יראה כדמשמע התם דאם ישאל על החלה בודאי יעבור עליה בבל יראה לכולי עלמא אף דאם ישאל עליה הדרה לטיבלה והוי חמץ של טבל אלמא גם בטבל טבול לחלה עובר בבל יראה והוא הדין בטבול לתרומה והאריך לפלפל ליישב מה שקשה על זה וכיונה דעתו בראיה זו לדעת הגאון מנחת חינוך בפרשת בא סי' י"א [בתוך ד"ה שלא] עי"ש שהביא סוגיא זו ובדף ל"א ע"ג עמד לבאר בחמץ של הקדש שקבל עליו אחריות אם עובר בבל יראה וחידוש הוא שלא ראה דברי הרב פרי מגדים שהבאתי ובדף ל"ב ע"א [בד"ה ומפי] כתב בשם הג' מר אחיו שעל פי מה שכתב הר"ן דהטעם דהחמירה תורה בחמץ בבל יראה הוא משום דלא בדילי מיניה פשוט דבחמץ של הקדש דבדיל מיניה ליכא בל יראה כיון דבדיל מיניה דמי לשאר איסורין דלא אסרה התורה בהם משום בל יראה ואם כן שפיר אמר רב דאם של הקדש אינו צריך אף בקבל עליו אחריות דהוי כשלו מכל מקום אין צריך עשיית מחיצה משום דבדיל מיניה כלומר דכיון דבדיל לא החמירה התורה בכגון זה משום בל יראה וזה כפתור ופרח ושפתים ישק והרב המחבר יצ"ו שקיל וטרי בזה כיעי"ש ותמיה לי שלא העירו

דאנן קיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא ואיך נוכל להוציא דין על פי הטעם שנאמר במצוה ועם שאינו פשוט כל כך דנקיטינן דלא דרשינן טעמא דקרא כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הטי"ת אות ט"ו מכל מקום גם לאידך גיסא אינו פשוט לומר דדרשינן טעמא דקרא היכא דעל ידי הטעם יצא לנו קולא כי הכא דעל ידי הטעם נזבין ונדון להקל שאינו עובר בבל יראה וכן יש להעיר בדברי הרב מנחת חינוך שם כמו שיראה המעיין בדבריו וצ"ע:

ואתה תחזה בקובץ יגדיל תורה במאמר גפן אדרת לידידי הגאון אבד"ק פאניווזק יצ"ו אשר בקונטריס עשירי סי' קנ"ג ד' רע"ה ע"ב שחקר בלאו דבל יראה אם חל על חמץ האסור באכילה והנאה כמו תרומה טמאה והקדש כלאי הכרם תקרובת ע"ז וכיוצא ורצה לומר דלפי מה שכתב הר"ן בריש פסחים והרבהמגיד בהקדמתו להלכות חמץ דמה שאמרה תורה בחמץ לא יראה הוא משום שלא יבא לאוכלו ואם כן באותם שאסורים ועומדים קודם שחל איסור חמץ ובדיל מנייהו מפני איסורם יש לומר דלא עליהם אמרה תורה בל יראה ובל ימצא ודחה זה דהא קיימא לן דלא דרשינן טעמא אף היכא דכתיב בהדיא ואם כן פשוט דגם בהם יש לאו דבל יראה ובל ימצא ושוב שקיל וטרי בדין אין איסור חל על איסור עי"ש דב"ק וחידוש הוא שלא ראה לכל הפחות דברי הרב פרי מגדים הנ"ל ומצאתי שכבר העיר עליו בזה ידידי הגאון מוהר"ש פריידאש מליאדי יצ"ו בקונטריס דברי שלמה שבקובץ שמעתתא דרבנן בקונטריס ד' י"א אות ג' ובמה שכתב דקיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא אף היכא דמפורש הטעם בכתוב עיין שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת הטי"ת אות י"ד בס"ד: ובספר אמרי בינה להגאון מוהר"ם אוערבאך בדיני פסח סי' ב' בדף ל"ו ע"ב [בד"ה וראיתי] הביא דברי הרב פרי מגדים שבפתיחה הנ"ל והאריך קצת בעניינים אלו ושם בסוף הדבור הנ"ל הוכיח מסוגיא דפסחים הנ"ל [גבי הואיל] דעובר בבל יראה עי"ש סיגנון ראיתו:

מד) חמץ שנפלה עליו מפולת דהוי כמבוער ועל כל פנים צריך ביטול נחלקו הפוסקים אם מה שצריך ביטול הוא רק מדרבנן או מדאורייתא צריך ביטול דעת רש"י והר"ן ורבינו עובדי' והרשב"ץ שהוא מדרבנן ומדאורייתא אינו עובר עליו אך דעת שאר הפוסקים דמדאורייתא צריך ביטול ואם לא ביטלו עובר עליו כן כתב הרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא ד' פ"ח אות ו' ומדברי הרב אליהו רבה בסי' תל"ד סעיף א' שהביא באזן אהרן שם בד' ל"ד אות ל' מתבאר שתופס כדעת רש"י ודעמיה שהביטול הוא מדרבנן שכתב בלשון זה [גבי חמץ שנפלה עליו מפולת ולא בטלו ונפתח הגל אחר הפסח] דכיון דלא בטלו ועבר על תקנת חכמים קנסינן ליה ואסור עכ"ל הרי קאמר דעבר על תקנת

חכמים ואולי כונתו לומר דאף לדעת הסוברים דמה שצריך ביטול הוא מדרבנן קנסינן ליה משום שעבר על תקנת חכמים וצריך לעיין בגוף ספר אליהו רבה ואינו מצוי אצלי:
מה) מי שמכר חמצו לנכרי וגם ביטל חמצו ושוב נודע שלא היתה המכירה כדין אם נאמר שגם אותו החמץ שלא נמכר כדין נכלל בכלל הביטול שאמר כל חמירא דאיכא ברשותי והרי זה שלא נמכר כדין גם הוא ברשותו ונכנס בכלל הביטול או נימא כיון שהוא היה סובר שנמכר כדין לא היתה כונתו על חמץ זה ונמצא שעבר בבל יראה בשוגג עיין מה שרשמתי לקמן בסי' ח' אות מ"ט [בד"ה עוד יש להעיר ומשם והלאה] ומשמע מדברי הגאון בית שלמה בסי' ע"ב שהבאתי שם דדוקא אם בתחלה מכר החמץ ואחר כך ביטל הוא דאמרינן דמה שמכר קודם הביטול לא נכנס בכלל הביטול דסברא הוא שלא כיון לבטל אלא מה שהוא חמץ שלו וזה שכבר מכרו אינו שלו אבל אם בתחלה ביטל החמץ ואחר כך מכר חמצו משמע מדבריו שגם זה שמכר אחר כך כבר נכלל בכלל הביטול שאף שהיה בדעתו למכרו כל שעדין הוא ברשותו הוא מכוין בביטולו גם עליו ואחר כך מוכרו כדי לקיים מצות חכמים לבערו שמכירתו זו היא ביעורו וכן משמעות לשון הגאון חשק שלמה [החדש] בסוף סי' ב' וז"ל דעת התבואות שור ושאר אחרונים לבטל גם החמץ הנמכר ושמועיל הביטול ואף שקצת אחרונים פקפקו בזה מכיון שמכר החמץ איך יבטל חמץ שאינו שלו אין זה פקפוק דאנן סהדי שכל ישראל מבטלים חמצם באם לא תהיה כדין עכ"ל משמע דאף המפקפקים לא פקפקו אלא על החמץ שכבר נמכר דאיך יבטל חמץ שאינו שלו וכיוצא לזה כתב בשו"ת זכרון כהונה בדף ג' ע"ג ועוד דאם באנו לדון בזה לפי שיקול דעת הביטול היה בטעות שהיה סבור שזה החמץ נמכר על ידי אשתו ומעולם לא נתכוון לבטל החמץ הידוע לו ואילו ידע שלא נמכר היה מוכרו הוא בעצמו ולא להפקירו ואף שאמר כל חמירא דאיכא ברשותי אנן סהדי שלא על זה היתה כונתו עכ"ל [והבאתי גוף דברי קדשו בסי' ח' אות ח' סק"ו עי"ש]:
אמנם בשו"ת שאילת שלום להגאון אבד"ק באטאשאן בתניינא סי' רס"ז כתב על נדונו במי שכתב בערב פסח שטר מכירה על החמצים שבחנותו ושכח ולא מסר השטר מכירה לנכרי עד יום ראשון דחול המועד וגם לא קבל ממנו אדרה"ן ועבר הפסח ויש בכלל החמצים שלשה הין יי"ש וקראכמיל סינאלע וגם פארפליך והשיב שהדין מבואר בש"ע דאף אם ביטל ושגג או נאנס ולא ביערו ועבר הפסח דאסור בהנאה ומה שרצה השואל בשו"ת פני יהושע לומר דדוקא בזמנם שלא נתפשטה התקנה דהבודק צריך שיבטל הוא דאסרו אף כשביטל מחשש שמא יערים לומר שביטל אף שלא ביטל אבל בזמן הזה שכל העולם מבטלים אין לחוש עוד כבר דחה סברתו הרב פני יהושע ובודאי שתקנה זו היתה

גם בזמן המשנה כדמוכח מדברי התוס' בריש פסחים שאם לא כן לא היו מקשים מידי על מה שפירש"י [דטעם הבדיקה היא משום שלא יעבור על בל יראה] דהא מדאורייתא בביטול סגי ואמרינן דהבודק צריך שיבטל וכו' עי"ש שוב כתב וז"ל ומלבד זה בחמץ שהיה בדעתו לבערו או למכרו לא היה בכלל הביטול כלל דלא היה דעתו לבטלו כלל וכבר הרגישו בזה פני יהושע ובאר יעקב וישועות יעקב עי"ש ואף לפי מה שמפורסם בפי העולם בשם הגאון יוזפא מזאלקאווא במה שאומרים בביטול היום דביערתיה ודלא ביערתיה דלכאורה אין לו פירוש דמה שביער מה צורך לו לבטלו ופירש דהכונה בזה לכלול גם מה שמכר לנכרי דהוי כביערו ולא נעשה המכירה כדינו ודברי פי חכם חן גם לדבריו אינו נכלל בכלל הביטול אלא מה שמכר ולא נמכר כדינו אבל מה שהיה בדעתו למכרו ולא מכרו עדיין ודאי לא היה בדעתו עליו לבטלו ובפרט בנדון דידן שמסר השטר מכירה לנכרי ביום א' דחול המועד והיה בדעתו למכרו בזה הרי גילה דעתו דלא היה בכלל הביטול דאם בטלו האיך מכרו דאין אדם מוכר מה שהפקיר או אלא ודאי] דהוי גילוי דעת דניחא ליה בו וזכה לו חצרו ולהכי מוכרו וכיון דאין בהמכירה ממש כשהיא לאחר זמן איסורו אם כן הרי על כרחו אוקמיה רחמנא ברשותו לעבור עליו עכ"ל הרי דגם על החמץ שלא מכרו עדיין קאמר הרב דכיון שהיה בדעתו למוכרו אינו נכלל בהביטול שלא היתה דעתו על מה שימכור וכל שכן שיש לומר שהחמץ שכבר מכרו אינו בכלל הביטול כלל:

ומלשון הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בהלכות מכירת חמץ שבסוף ח"ד נראה קצת שגם אם ביטל ואחר כך מכר אין הביטול על מה שבדעתו למכרו שכתב בלשון זה ומי שעולה על דעתו שמכירת חמץ היא מדברי סופרים לפי המנהג שהכל מבטלין החמץ ואומרים כל חמירא ליבטיל וליהוי הפקר שגגה היא בידו כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול והפקר מאחר שדעתו עליו לחזור ולזכות בו אחר הפסח לזאת אם המכירה אינה כדת עובר בבל יראה ובל ימצא עכ"ל מסתמיות דבריו שלא חלק בין מכר ואחר כך ביטל לביטל ואחר כך מכר וגם מדכתב כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול ולא כתב כי חמץ שמכר אינו בכלל ביטול משמע שכונתו שגם החמץ שלא מכר רק שעתיד למכרו אינו בכלל הביטול [ויש להתיישב איה"ש במה שרשמתי לעיל באות וי"ו דלפי הנראה יתכן שיתברר משם לענין זה]: מו) כתב הכל בו בהלכות חמץ ומצה וענין הביטול הוא שמשים אותו כדבר שאינו חשוב לכלום וכדבר בטל לגמרי ולפיכך מועיל שאינו נחשב אחר כך להתחייב עליו בבל יראה אבל אינו מועיל לפוטרו אם אכלו עכ"ל ונשאל על זה הגאון מוהרי"ם מפאדווה בשו"ת מוהרי"ם סי' ס"ז דאינו מובן דמהיכא תיתי דתיסק אדעתין דליהוי הביטול מהני

לפוטרו אם אכלו והשיב דכונת הכל בו דהנה רוב ראשונים סוברים דביטול הוי מטעם הפקר ועיין בר"ן ריש פסחים אבל שאר ראשונים סברי דביטול אינו מטעם הפקר אלא דגזירת הכתוב דכתיב תשביתו והשבתה בלב סגי והענין מבואר היטב בשו"ת מוהר"י קולן סי' מ"ב אבל לדברי רבינו שלמה והמיימן דכתבו דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי דהיינו מתשביתו לא קשה כלל דלדידהו אינו מטעם הנ"ל אלא שעושהכעפרא בעלמא כדמשמע לשון השבתה והוי דומיא דתבן וביטלו דפרק קמא דסוכה דף ד' ודפרק חלון בעירובין דף ע"ח עכ"ל ועיין פסחים ד' מ"ה ע"ב גבי כיפת שאור שיחדה לישיבה והענין דהסוברים דתשביתו אינו מטעם הפקר אלא דגזרת הכתוב שצריך שישבית בלבו החמץ מתורת אוכל ולחשבו כעפרא בעלמא ובזה מתקיים המצוה דתשביתו ואינו עובר תו על בל יראה וזה כונת הכל בו בתחילת דבריו וענין הביטול שמשים אותו כדבר שאינו חשוב לכלום וכו' היינו דסובר דביטול היינו תשביתו דקרא וגזרת הכתוב לבטלו מתורת אוכל ולזה שפיר השמיענו הכל בו דאינו מועיל רק שאינו עובר עליו על בל יראה אבל לא לענין לפוטרו אם אכלו דהייתי אומר כיון דביטלו מתורת אוכל שוב אינו עובר על אכילה ואשמעינן דאינו כן וזה ברור עכ"ל:

ובשו"ת ביכורי שלמה שנדפס מחדש לידידי הרב הגדול מוהרש"א רזעכטא מאוזארקאוו יצ"ו בסי' י"ג כתב דלא הועיל הגאון מוהרי"ם בתירוצו כלום דעדיין יפלא איך תיסק אדעתין דמשום דביטלו ונחשב בעיניו כעפר יהיה מותר באכילה הא כל שאכלו שוב אחשביה לאוכל וכדכתב הריטב"א במסכת מכות דטעמי דר' שמעון דאמר כל שהוא למכות הוא משום דאחשביה באכילתו וכיוצא בזה כתב החכם צבי בסי' פ"ו דחצי שיעור שאסור מן התורה לר' יוחנן הוא מטעם דאחשביה באכילתו ואם כן כל שכן בנדון זה דבאמת חשוב הוא רק ביטלו מדעתיה מתורת אוכל ואם כן כשאוכל את החמץ אתי מעשה דאכילה ומבטל מחשבתו כבקדושין ד' ט"ן ואיך סלקא דעתין שיהיה מותר באכילה בכי האי גוונא: לכן כתב לבאר דברי הכל בו בענין אחר והוא על פי מה שכתב הבעל המאור דבאכילת חמץ מקיים מצות עשה דתשביתו וכיון דמקיים מצות עשה דתשביתו מנתק הלאו דבל יראה כמו שכתבו התוס' בשם ר"י בד' כ"ט ד"ה רב אשי דלאו דבל יראה ניתק לעשה ורמז מה שעמדו המפרשים על דברי ר"י דזה הוי לאו שקדמו עשה ומה שתירצו בזה וסיים דמתבאר דלדברי הבעל המאור באכילת חמץ בפסח אף שעבר בלא תאכל חמץ מכל מקום מקיים העשה דתשביתו ומנתק הלאו דבל יראה ואף דבטעם המלך בראשון מהלכות חמץ הלכה ג' העלה דאף לדעת הבעל המאור שמקיים עשה דתשביתו באכילה היינו לפני זמנו וכר' שמעון אבל תוך זמנו גם בעל המאור מודה

דאם אכל החמץ אינו מקיים העשה דאיך שייך לומר שבכלל תשביתו היינו אכילה והתורה אמרה כל מחמצת לא תאכלו:

מכל מקום מצא שהרב תשובה מאהבה סי' קפ"ב חלק עליו וכתב דלדעת בעל המאור מקיים עשה דתשביתו גם באוכל חמץ בתוך הפסח ואף שעובר על איסור כרת עם כל זה מקיים עשה של השבתה כמו הבא על אחת מהעריות האמורות בתורה שמקיים מצות עשה של פריה ורביה ואם כן זהו כונת הכל בו לומר דדוקא ביטול מהני לסלק את האיסור דבל יראה אבל אין מועיל לו לפוטרו אם אכלו פירוש אינו מועיל לו לפוטרו מבל יראה אם אכלו דבאכילתו אינו מקיים העשה דתשביתו לנתק הלאו משום דסובר הכל בו כרוב הפוסקים דבאכילתו חמץ בפסח אינו מקיים עשה דתשביתו משום דהוי מצוה הבאה בעבירה ואף אם נאמר דהכל בו סובר כהרמב"ם דקונה חמץ בפסח לוקה ואינו סובר דחמץ הוי ניתק לעשה מכל מקום יש לומר דכתב הכל בו סברתו דבאכילתו אינו מועיל לו לפטרו מבל יראה אף לסברת התוס' דסברי דבל יראה ניתק לעשה אלו תורף דב"ק בביאור דברי הכל בו ושוב נשא ונתן אם שייך בכיוצא לזה משום מצוה הבאה בעבירה עי"ש: והנה מה שכתב ושנה דבריו בתמיהתו דאיך תיסק אדעתין דמשום שביטלו יהיה מותר באכילה וכו' במחילת כתה"ר דבריו בזה שלא בדקדוק דהיתר אכילה מאן דכר שמיה דלכשתמצא לומר דכונת הכל בו היא כמו שפירש הגאון מוהרי"ם אין הסלקא דעתין שיהא מותר באכילה אלא הסלקא דעתין היה שאם אכל אינו ענוש משום כל מחמצת לא תאכלו מאחר שביטלו דכי היכי דהביטול פוטרו מבל יראה הכי נמי פוטרו מעונש כל מחמצת לא תאכלו וכו' וכן מדוקדק לשון הכל בו אינו מועיל לפוטרו אם אכלו שכונתו רק על עבר ואכלו וכן דקדק הרב מוהרי"ם שכתב דהייתי אומר כיון דביטלו מתורת אוכל שוב אינו עובר על אכילה עכ"ל הרי שלא כתב שהייתי אומר דמותר לאוכלו דלזה ודאי לא היה שום סלקא דעתין משום דאף שביטלו מכל מקום כשבא לאוכלו הרי הוא מחשיבו וכמו בחצי שיעור שאסור מן התורה משום שמחשיבו על ידי אכילתו כמו שהביא הרב יצ"ו בשם הרב חכם צבי כמו כן יש לומר בכשביטלו שיהא אסור לאוכלו מטעם זה ואם לא מטעם זה יהיה מטעם אחר על כל פנים מבואר דהסלקא דעתין לא היה להיתר אכילה אלא לענין פטור אם אכלו וזה ברור לדעתי הקצרה:

ומה שתמה על גוף הסלקא דעתין הנ"ל והרי על ידי אכילתו אחשביה אוכל כדכתב הריטב"א לר' שמעון דאמר כל שהו למכות לי הדל נראה דאין להזניח סלקא דעתין זה שהרי רבנן דפליגי על ר' שמעון סוברים דאינו לוקה על כל שהו ולית להו האי

סברא דאכילתו מחשיבו ואף דטעמייהו דרבנן משום דקים להו דסתם אכילה בכזית היינו אף למלקות על כל פנים חזינן דלרבנן אין האכילה מחשיבתו ללקות עליו ואם כן כמו כן היה סלקא דעתין לומר כשביטלו מלבו ועשאו כעפר בעלמא שיהא נפטר מן הלאו אם אכלו ויש מקום לומר דאף דלרבי שמעון משום דאחשביה באכילתו מיחייב מלקות היינו דוקא בכל שהו שהאוכל אותו לא עשאו כעפר בעלמא ולא גילה דעתו קודם אכילתו שהוא בעיניו כעפר בעלמא רק שמפני קטנו אנו דנים בו שאינו חשוב וראוי ללקות עליו בזה סובר ר' שמעון דזה שאוכלו הרי לגבי דידיה חשוב הוא וראוי ללקות עליו אבל מי שגילה דעתו מתחלה שעושה אותו כעפר בעלמא וכדבר שאין בו ממש אינו פשוט כל כך שמה שחוזר ואוכלו הוא מפני שמחשיבו לאוכל וסותר גילוי דעתו דמעיקרא ולכן הוצרך לומר שאינו מועיל לפטרו אם אכלו: ועוד נראה דאף דלרבי שמעון אמרינן דאחשביה על ידי אכילתו מיהו אינו אלא כשאוכלו במזיד וחשיבותו מהני לחייבו מלקות אבל אם אכלו בשוגג גם ר' שמעון מודה שאינו חייב חטאת אלא על כזית כדאמרינן בהדיא בש"ס במכות ד' י"ז ובשאר דוכתי דאמר ר' שמעון דלא אמרו כזית אלא לענין קרבן אלמא דלענין אכילה בשוגג לחייבו קרבן לא מהני מאי דאחשביה על ידי אכילתו ואם כן נוכל לפרש דהסלקא דעתין לפוטרו משום שביטלו היינו לפוטרו אם אכל חמץ בשוגג דקיימא לן דהאוכל חמץ בשוגג חייב חטאת כדתנן בריש כריתות ומבואר בדברי הרמב"ם ריש הלכות חמץ וזה שביטלו ועשאו כעפר אם אכלו בשוגג פטור מקרבן דאין אכילת שוגג מחשיבתו קא משמע לן דאין הביטול מועיל לזה כלל כן נראה לדעתי הקצרה לקיים פירוש הגאון מוהרי"ם בדברי הכל בו והוא פירוש נכון יותר מפירושו של ידידי הרב מוהרש"א יצ"ו שצריך להעמיס בדברי הכל בו איזה סברות שאין זכרון להן בדברי הכל בו ואין דרך הקדמונים בדרך זו:

ועיינתי שם בסי' י"ד במה שהשיב לו הגאון הגדול יוסף זכרי' שטערין מח"ס וכר יהוסף אבד"ק שאוויל יצ"ו וראיתי שם באות יו"ד שכתב וז"ל ומ"ש כתו"ר בכונת הכל בו אבל אינו מועיל לו לפטרו אם אכלו היינו דבאכילתו אינו מקיים העשה דתשביתו לנתק הלאו דבל יראה אם כי דבר חכמה אמר בזה אבל אין זו כונתו שמלבד שרחוק הוא לכוין בדברי הכל בו על המצאת התשובה מאהבה וכו' בלאו הכי אין לכוין זה כלל בלשונו דקאי רק לענין העשה דתשביתו שמנתק הלאו דבל יראה דהא ודאי לאחר אכילתו שוב לא שייך משום בל יראה אף אם לא היה מתקיים העשה דתשביתו באכילתו ודברי הכל בו כפשטן כדכתב מוהרי"ם ואף דלא דמי לכל שהוא למלקות משום דאחשביה דהתם מהני רק לשווייי שיעור אכילה ועל כל פנים היינו טעמו דהכא לא שייך לפוטרו מהאי

טעמא שבטלו כיון דאחשביה להאיסור באכילתו ועיין ברא"ש ריש פרק כל שעה דאף דבטלה דעת האוכל מכל מקום כיון דאיהו קאכיל ליה אסור וכו' ועיין פרי חדש א"ח סוף סי' תמ"ב ויש לומר דבחמץ היכא דאחשביה לאוכל אסור ואף דהוי אכילה על ידי הדחק דלא שמיה אכילה בשאר איסורין עכ"ל יצ"ו וכונתו לפי הנראה היא ליישב תמיהת הרב המחבר יצ"ו דהיכי תיסק אדעתין וכו' ומתרץדלפי האמת היינו טעמיה דהכל בו דאמר דאינו מועיל משום דאחשביה באכילתו: והרה"ג המחבר יצ"ו בסי' ט"ו אות כ' כתב על דבריו הנ"ל וז"ל ומה שהשיג כ"ג דמלבד שרחוק לכוין בדברי הכל בו וכו' לדעתי אינו השגה דכונתי היתה דלשיטת בעל המאור שסובר דבאכילתו מקיים עשה דתשביתו וסובר דלר' שמעון מותר באכילה עד הלילה ואם כן לא הוי לאו שקדמו עשה רק לאו הניתק לעשה ובאכילתו מנתק הלאו דבל יראה אם כן לשיטתו ם אם אוכל החמץ ברגע האחרונה של יום שביעי של פסח גם כן מקיים העשה דתשביתו ומנתק הלאו דבל יראה למפרע ואם כן בעל המאור פוטר לגמרי באכילתו מבל יראה דהא ברגע אחר אכילתו כבר עבר הפסח ושוב ליכא עוד בל יראה ועקר למפרע הבל יראה שעבר בימי הפסח לכן שפיר כתב הכל בו לחלוק על בעל המאור דאינו מועיל לפטרו אם אכלו פירוש דבזה אינו פוטרו אבל יראה שעבר למפרע כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה ולא קיים העשה כלל ואין שייך לומר דהעשה מנתק הלאו אם כן מיושב השגת כ"ג שהשיג דעל כל פנים לאחר אכילתו לא שייך משום בל יראה אף אם לא היה מתקיים העשה דתשביתו זה אינו דהא ברגע אחר אכילתו כבר עבר הפסח ואין אנו דנים רק על למפרע לפני אכילתו: ובסימן ט"ז הובאה תשובת הגאון יעקב לאנדא אבד"ק נאשעלסק שמסכים למה שפירש הגאון מוהרי"ם בכונת הכל בו ועל מה שהקשה הרב המחבר יצ"ו דאיך סלקא דעתין לפטרו באכילה הא אחשביה השיב דמשכחת לה כגון שנתערב חמץ בהיתר בכזית בכדי אכילת פרס דחייב מחמת חמץ והתם לא שייך אחשביה דלאו מחמת חמץ אכיל ליה רק מחמת עיקר האוכל שנתערב בו החמץ גם יש לומר לענין הנאה כגון לישב עליה דלא שייך אחשביה ועיין תוס' פסחים כ"ט בהא דיליף שאור דאכילה וכו' דהיינו הנאה.

והרב המחבר בסי' י"ז אות ב' השיב על זה דאף שהאחרונים העלו כן בדעת רבינו יקיר בע"ז ד' ס"ח דסובר דאף לר' שמעון דכל שהוא למלקות זה דוקא בעין אבל על ידי תערובת אינה לוקה משום דטעמי דר' שמעון משום דאחשביה כדכתב הריטב"א ומשום הכי בשוגג דלא שייך אחשביה לא לקי והוא הדין על ידי תערובת לא שייך אחשביה נראה דסברא זו שייך דוקא בכל שהוא למלקות דאף דאינו בכלל אכילה דסתם אכילה

בכזית ודוקא משום דאכליה בעיניה אחשביה שיהא נקרי אכילה אבל אם אכלו על ידי תערובת לא מוכח דפחות מכזית נחשב אצלו אכילה רק משום דאכל גם כן חצי זית היתר ונצטרף לכזית שלם משום הכי נקראת אצלו אכילה אבל חצי זית לבד לא מיקרי אצלו אכילה אבל בנדון זה דבאמת הוא ראוי לאכילה רק שעל ידי מחשבתו נחשב אצלו כעפר ואם כן כיון שאכלו אחשביה לאכילה ואף שאכלו על ידי תערובת מכל מקום כיון שאכל גם החמץ על כל פנים גם החמץ נחשב לו לאוכל ומעשה האכילה מוציאה מידי מחשבתו שחשבו כעפר וממילא נשאר המאכל חמץ דבר הראוי לאכילה ולוקה דאילו היה זית עפר בתוך אכילת פרס המצה בודאי לא היה אוכלו ורק החמץ כיון דהוי בעצם מאכל טוב אוכלו ואם כן מעשה האכילה מוציא מידי מחשבתו כקדושין ד' ט"ן ויעויין לעיל סי' ט"ו אות כ"ג ולקמן בתשובה זו בשם שו"ת הרי"ם:

ועל מה שתירץ הגאבד"ק נאשעלסק דכונת הכל בו על הנאה כתב דרחוק בעיניו לפרש דבריו כן ואף שכ"ג הביא ראיה מהתוס' פסחים ד' כ"ט שאני התם מפני הדוחק דלא משכחת לה באכילה של אחרים צריך לפרש כן אבל בנדון דידן אין צריך לרחוק כן ונוכל לפרש הלשון כמו שכתבתי פירושו ועוד דתירוץ השני של התוספות לא נצרך לומר כן ועוד דפוסק צריך לפרש דבריו ביותר וכתב לבאר דברי הכל בו בענין אחר ובסוף הסימן הביא שמצא בתשובת הרדב"ז ח"א סי' קל"ה שכתב ואפילו היכא דבטלו נהי דמועיל הביטול לענין שלא יעבור עליו אבל לענין שהאוכלו יהיה פטור אין לנו הילכך האוכל חצי זית חמץ אסור אפילו אם ביטלו דאי לא תימא הכי יבטל את החמץ ערב פסח ובתוך הפסח ימלא כריסו ממנו ויאמר עפר בעלמא אני אוכל וכיון דחצי שיעור אסור לאכלו מן התורה אם לא ביטלו ואם ביטלו אסור מדרבנן חצי שיעור וצריך לבער וכדי שלא יבא לאכלו וכו' עכ"ל הרדב"ז אם כן בודאי נוכל לומר דגם הכל בו כונתו כדכתב הרדב"ז כפירוש מוהרי"ם אך גם פירושי אין להרחיק עכ"ד הרב יצ"ו הנה הבאתי תורף דברי קדשו בענין זה ויותר ממה שקראתי לפניכם כתוב בספרו היקר פלפלא אריכא בחריפות ובקיאות נפלא כיד ה' הטובה עליו ואני עני בדעת לא יכלתי להתיישב היטב בדב"ק ולבאר מה שיש לי לפלפל ולהשתעשע באמרותיו הטהורות ורק כתבתי תורף דב"ק להראות חזותו וכבוד עושר תורתו כמה עמקו מחשבותיו וה' עמו שהלכה כמותו:

מז) הניח ישראל חמץ שלו שכבר בטלו] בחדר של נכרי שלא בידיעת הנכרי כגון שראובן מכר חמצו לנכרי ומכר לו גם החדר שהחמץ בו כדת וכהלכה ושוב בא שמעון קודם זמן איסור חמץ והניח בחדר זה חמץ שלו גם כן ובא לשאול בתוך הפסח אם יפה עשה או צריך לבער בתוך הפסח הנה בנדון מעין זה נחלקו הרבנים מצודת יששכר [שהובאו

דבריו בעיקרי הד"ט סי' י"ז אות כ"ג] והרב עיקרי הד"ט ולפי הנראה מדבריהם נוכל ללמוד לשאלה זו ודברי הרבנים הנ"ל הם במי שלא מכר חמצו לנכרי אלא הניחו בחדר חברו שלא מדעת בעל החדר כי יודע שחברו בעל החדר ימכור חמצו שבחדר ההוא וממילא גם החמץ שלו גאולה תהיה לו להיות נמכר לנכרי בכלל החמץ של בעל החדר ובעל החדר מכר החדר אם החמץ שבתוכו לנכרי ומסר לו המפתח כדין ולא ידע מהחמץ שהונח שם ואחר הפסח ראה בעל החדר את החמץ ונודע לו אשר עשה בעל החמץ הרב מצודת יששכר כתב דלא עשה כלום דאפילו בישראל אין חצרו קונה לו שלא מדעתו כשלא ידע מהמציאה כמו שכתב הרמ"א בחשן משפט סי' רס"ח ס"ג וכיון דהנכרי לא ידע במציאות החמץ הזה לא קנה לו חצרו ואם מפני שהוא מופקד ביד נכרי הא קיימא לן בסי' ת"מ דאף אם קבל הנכרי אחריות אסור כל שכן בזה שלא קבל אחריות והרב עיקרי הד"ט כתב על דבריו ולא ידעתי מאי נפקא מיניה שידע הנכרי של מי הוא מה שבתוך החדר הלא מוכר לו כל מה שבחדרו יהיה מה שיהיה ודעת הנכרי לקנות הכל ודעת בעל החמץ להקנות לנכרי מה שמשים שם ומה שייך בזה ענין חצרו שאינו קונה אלא מדעתו כיון שהנכרי קונה מה שבחדר על ידי מסירת המפתח כמו שקונה את של המוכר כן קונה גם את של זה והמקנה הרי הוא מקנה וגם הנכרי דעתו לקנות כל מה שבחדר וכל שכן דניחא ליה במרובה טפי ואם מדד ושקל מה שבחדר גם זה נכנס במשקל ובמנין וההיא דסי' רס"ח מיירי במציאה לא במכר ומתנה ולכן מסיק דאם כבר ביטל החמץ אף אם נאמר דלא קנה הנכרי מכל מקום כיון שאין החמץ בביתו של הישראל אם ביטלו אינו עובר בבל יראה דעד כאן לא נימא דאף שביטל יעבור על בל יראה דוקא כשהחמץ בביתו של הישראל כדכתב הרב קול אליהו ומשם ראיה דאף שאין בדעתם להקנות ולקנות אם בטל ואינו ברשותו אינו עובר עליו ואינו בקנס חכמים לחמץ שעבר עליו הפסח אלו תורף דב"ק:

ובנדון השאלה שלפנינו נראה שלדעת הרב מצודת יששכר ודאי צריך לבער ונלמד בכל שכן שאם בנדונו שהניח החמץ בהחדר קודם המכירה על סמך שיהיה נכלל במכירת החמץ של הבעל הבית אסר החמץ ההוא אף לאחר הפסח כל שכן בנדון זה שהניח החמץ אחר שמכר בעל החדר את חמצו דלדעתו ודאי דעובר בעל החמץ הזה בבל יראה וחייב לבערו בתוך הפסח ולדעת הרב עיקרי הד"ט יש לצדד לכאורה דיודה בנדון שלפנינו כיון שמה שהניח החמץ בחדר ההוא היה אחר שמכר בעל החדר את החמץ ובודאי לא היתה דעת הנכרי אלא למה שיש עתה בעת המכירה בחדר ההוא ולא עלה על דעתו כלל שיובא שם עוד חמץ שיהיה גם החמץ ההיא בכלל המכירה אמנם באמת

לפי מסקנתו דלא דמי להההיא דסי' רס"ח וגם לפי מה שכתב דאף אם לא קנה הנכרי את החמץ מכל מקום כיון שלא היה בביתו של הישראל אינו עובר בבל יראה וכו' נראה דהוא הדין בנדון שלפנינו אינוצריך לבערו בתוך הפסח שהרי אינו עובר בבל יראה: והרב פרי מגדים במשבצות סוף סי' תמ"ח כתב מעשה ביהודי שמכר חמץ לנכרי ואמר לו כל מה שבחדר זה שלך הוא ואחר כך בא יהודי אחר ונתן חמץ במתנה ליהודי זה והניחו שם צריך עיון שאם היהודי הראשון היה נותן בו חמץ שהיה שלו וברשותו יש לומר דשרי שכן אמר להנכרי כל מה שתמצא שם הכל שלך הוא מה שאין כן חמץ אחר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וצ"ע עיין סי' תמ"ו מגן אברהם א' וסימן ת"ן טורי זהב ה' דבר שלא בא לעולם בחמץ וחצרו של עכום"ז למאן דאמר עכום"ז מעכום"ז נעשה שליח יש לומר הוא הדין חצרו עיין סי' תמ"ח ובחק יעקב שם עכ"ל ואם כן בנדון שלנו אף אם הישראל אמר להנכרי הקונה כל מה שתמצא שם הכל שלך אין זה מועיל לגבי החמץ של אחרים שהובא שם אחר כך ומה שיש צד להתיר הוא משום שהנכרי הקונה זוכה לו חצרו כשהגיע זמן איסורו שהוא הפקר ואם כן תלי באשלי רברבי אם בנכרי אמרינן חצרו קונה לו שלא מדעתו ובקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ל"ח רשמתי בזה מערכה מול מערכה עי"ש ואם הנדון הוא על לאחר הפסח ודאי דיש לסמוך על דעת הסוברים דיש לנכרי קנין חצר כבישראל וכל שכן שכפי הנראה ממה שרשמתי שם שרים רבים ונכבדים עומדים בסברא זו עי"ש אבל בנדון שאלתנו שהיא בתוך הפסח יפה אמר רב פרי מגדים שצריך עיון לעשות מעשה על פי סברא זו דיש קנין חצר לנכרי: ומלבד זה אומר אני דהגאון פרי מגדים נקיט נפשיה בקיצרי כדרכו בקודש ורשם ראשי פרקים לעיין לעת הפנאי והאידנא לא נחית לעומקא דהאי דינא שהרי לפי דברי הרב מצודת יששכר אין שייך בכי האי גוונא דין דחצר קונה וכו' אפילו בישראל ועם שנראה ודאי שהרב פרי מגדים לא ראה דבריו מכל מקום עינינו הרואות שכדברי הרב מצודת יששכר כתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק ט"ו בשם הרב חינוך בית יהודה סי' י"ג והרבנים באר היטב ושערי תשובה שם וחיי אדם כלל קכ"ג אות ו' כלם קדושים נמשכו אחר דבריו בזה וכן הרב מקור חיים בסי' תמ"ח בחידושים סק"י וספרי באר היטב וחק יעקב ראה אותם ומביא דבריהם אלא דלא נחית לעומקא דהאי דינא כאמור ואני הדל הארכתי קצת בס"ד בקונטריס זה בסימן ח' אות י"א לענין כשעבר עליו הפסח אם יש להתירו או לא עי"ש: עתה השגתי ס' יקר שו"ת מנחת שי לגאון בדורינו יצ"ו וראיתי שבסי' ס"ח דבר בעניינים אלו ונכון להעתיק בס"ד תורף דב"ק והוא זה נשאל באחד שמכר חמצו לנכרי וגם החדר שהחמץ בתוכו מכר לו ובכלל החמץ מכר לו איזה סך

יי"ש ולא היה כל כך יי"ש כמו שפרט לו רק שמכר לו עד למדידה כנהוג ואחר המכירה בא אחד והביא לו שתי מדות יי"ש ונתנם לו במתנה והעמיד השתי מדות הנ"ל בשאפע אחת שהיה בחדר המכור לנכרי על סמך המכירה הנ"ל להשלים סך היי"ש שפרט לו ובתוך המועד נודע לו כי לא טוב עשה ושואל אם חייב לבער היי"ש הנ"ל ואם עובר בבל יראה או לא והשיב דלכאורה הדבר מבואר בפרי מגדים [שהבאתי למעלה] דאין יכול לקנות רק מטעם קנין חצר ובזה יש מבוכה וכו' ושהעלו אחרונים דמהני קנין חצר בנכרי והביא דברי הרב מקור חיים שרשמתי למעלה [בד"ה ומלבד וגוף דבריו הבאתי בסי' ח' אות י"א הנ"ל שם] דמשמע שסובר דאין נכרי קונה מטעם חצר שאם לא כן מה בכך שהם לא ידעו הא חצר קונה שלא מדעתו כבחושן משפט סי' רס"ח דלא בעינן חצר המשתמרת היכא דאיכא דעת אחרת מקנה אך יש לומר דהמקור חיים מיירי שראה הנכרי מה שקנה מהישראל הראשון ומה שמונח בחדר ומהיכא תיסק אדעתיה שישראל אחר יניח שם חמץ ומבואר ברמ"א שם שאם הוא דבר שאין רגיל לבוא אין חצרו קונה שלא מדעתו אבל בעובדא דהפרי מגדים משמע מלשונו שהנכרי לא ראה כלל את החמץ רק שאמר לו כל מה שבחדר זה שלך הוא ואינו יודע כלל מה שיש בבית וסמכה דעתיה לקנות כל מה שימצא בבית זה על כן קונה לו שלא מדעתו ובנדון דידן אף שהשתי מדות יי"ש לא היו ברשותו בשעת המכירה מכל מקום כיון שהנכרי לא ראה וסבר שיש בו כל היי"ש שפרט לו שפיר יש לומר דחצרו קונה לו שלא מדעתו:

שוב כתב דבאמת אין שייך כאן קנין חצר והוא על פי מה שתמה הגאון מוהרש"ק על הגאון פרי מגדים דבמוכר דבר שאינו מסויים ואין מינו ידוע לכולי עלמא לא הוי מכירה ואם כן כשמכר כל מה שבחדר זה הוי כאין מינו ידוע כלל ולא הויא מכירה וכדי ליישב תמיהה זו הוצרך לפרש דהפרי מגדים מיירי שפרט לו כל מין ומין ומה שאמר לו כל מה שבחדר זה הוא שלך כונתו על איזה מין ששכח לפרט ונותנם לו במתנה וכתב בהגהות אמרי ברוך [על דברי הסמ"ע בסי' רמ"ג סקי"ג] דבאומר כל מה שבבית זה מכור לך דלא קנה אינו משום שאינו דבר מסויים אלא משום דהוי אסמכתא וכמשחק בקוביא אבל במתנה סמכא דעתיה ובנדון השאלה הנ"ל שהוא מכירה לא מהני וכו' ועוד כתב ובלאו הכי לא שייך כאן לקנות על ידי חצרו דהא העמיד היי"ש בשאפע והשאפע לא נמכר לנכרי בכלל החמץ ושייך למוכר והוי כליו של מוכר ברשות לוקח דלא קנה כבח"מ סי' ר' סעיף ה' ולפי זה אף אם השתי מדות יי"ש היו של הישראל מכבר דבכי האי גוונא פשיטא ליה להפרמ"ג דשרי מכל מקום בזה שהניח בשאפע והשאפע לא נמכר לנכרי ודאי אסור לפי מה שכתב המקור חיים בסי' ת"מ סק"ג דבמכירת חמץ שמקבל דבר

מועט והשאר זוקף במלוה ואם יאבד החמץ לא ישלם לו אף בדיניהם שאין מחזיקין אותו רק להערמה בעלמא לכן הוי כאחריות אלם עליו וצריך למכור לו החדר דאז הוי כמקבל אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי אם כן כל שכן בנדון דידן שבשעת המכירה לא מסר לו יי"ש זה אף אם היה שלו והניחו שם קודם המדידה מכל מקום הנכרי לא ישלם עבור זה אם יאבד והוי כאחריות אלם וכיון שהניחו בכלי של מוכר הוי כמקבל אחריות על חמצו של נכרי בבית ישראל דחייב לבער אלו תורף דב"ק העולים לדינא על השאלה הנ"ל ושוב שקיל וטרי קצת ליישב מה שהשיגו הרבנים דברי חיים בח"ב סי' מ' ושואל ומשיב מהדורא תליתאה סי' קמ"ח על סברת הרב מקור חיים הנ"ל ואני ההדיוט הבאתי בסי' זה אות כ"ה דברי רבני האחרונים מערכה מול מערכה על סברת הרב מקור חיים יש חוששים לחומרתו ויש אשר היו תמהים עליו עי"ש:

מח) במה שכתב הרמב"ם בריש הלכות חמץ שהקונה חמץ בפסח או שחימצו בפסח היה לוקה בזמן שבית המקדש קיים נסתפק הגאון מגן האלף בסי' תמ"ח סק"ז [בד"ה וא"כ דון] אם הוא דוקא כשאין ידוע שיש לו כבר כזית חמץ שהשהה אותו דמסתמא מחזקינן ליה שאין לו חמץ מקודם לכן אבל אם ידוע שכבר יש לו חמץ שהשהה אותו מלפני הפסח אפשר שאינו מוסיף איסור במה שקנה עתה ואינו עובר בבל יראה על חמץ זה וכן דעתו נוטה קצת אבל כתב שצריך עוד עיון בזה: מט) על המנהג שכתב הרמ"א בסי' תל"ב סעיף ו' להניח פתיתי חמץ שימצאם הבודק בשעת הבדיקה שלא תהא ברכתו לבטלה כתב לי ידידי הרה"ג זלמן זוסיא מאלי מ"ץ במינסק יצ"ו וז"ל עיין בטורי זהב וחק יעקב מה שכתבו בזה ולי נראה טעם המנהג משום שנוהגים שמכבדים ומנקרין בכל פינות הבית בחורים ובסדקים איזה ימים קודם הפסח כמו שכתב השערי תשובה שמטעם זה ההמון עם אין בודקים אלא בהעברה בעלמא והחק יעקב בסי' שאחר זה פסק שאם בדק ליל י"ג אין צריך לבדוק עוד ואם כן אם יבדוק בליל ארבעה עשר הוי חשש ברכה לבטלה לכן המנהג הוא להניח פתיתין וכמו שכתב שם החק יעקב שיחזור וישתמש בתוכה חמץ ואז יוכל לחזור ולבדוק בברכה:

ונראה שהפתיתי חמץ צריך להיות קטנים שאין בכל אחד כזית ולא יהא אז חששת הטורי זהב שמא יניחם במקום שלא ימצאם הבודק ובכללם יחד יהיו הפתיתים כזית דהמגן אברהם בסי' ת"ס סק"ב כתב דפרורי בצק מתכבדין יחד ונדבקין וחשיבי מה שאין כן פרורי לחם דלא חשיבי עכ"ל ובסי' תמ"ב סעיף י"ח מיירי בבצק והחילוק שבין בצק ללחם כתב הרב פרי מגדים משום שפרורין איזדרכן להתקבץ אבל פרורי בצק דרכן להתקבץ יחדיו ואם כן הכא כיון דמחשב להו ומקבץ אותם יחדיו דמי לבצק וחשיבי וכיון

שיש ביחד כזית צריכים לבער כדין ולא יהיה אז חשש ברכה לבטלה עכ"ד יצ"ו אמר המחבר מצאתי שכיונה דעת ידידי הרב הנ"ל לדברי הגאון עמק הלכה בהלכות פסח סי' קכ"ח שהביא מה שכתב הרב טורי זהב דראוי לנהוג שלא להניח דחיישינן שמא לא ימצאם וכתב על דבריו דלדידן חובה הוא להניח פתיתין שאם לא כן יש חשש ברכה לבטלה ולא מטעם שכתב הרמ"א שמא לא ימצא חמץ רק משום שאנו נוהגים כדכתב המרדכי שהובא בסוף סי' תמ"ג דכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה [והאריך קצת לבאר ראית הרב המרדכי לענין זה ודברי הרב תרומת הדשן בסי' קל"ג וסיים] ואם כן נשים שלנו שנוהגות כמו שכתב המרדכי דצריך לכבד חדריו קודם הבדיקה וסתמא בודקות כדאיתא בגמרא אם כן מדינא יצאו כל החדרים ואפילו בגומא נמי מחובת הבדיקה ואם כן הבדיקה היא אך למותר ונשים נאמנות לומר בדקנוהו והברכה תהיה לבטלה ובזה לא שייך מה שכתב הרמ"א דדעת כל אדם לבער אם נמצא דזה אינו רק אם הבדיקה חיובית מה שאין כן אחר הבדיקה לא שייך לברך כשאינו בודק כדכתב הרא"ש דברכה דעל ביעור משום דבדיקה תחלת הביעור לכן צריך להניח פתיתין ולגבי הבודק שלא ידע היכן הם הפתיתין הבדיקה חיובית דאף דלגבי המניח אמרינן מה שמשייר יניחנו בצנעה שמא יחסר או תטול חולדה אבל בלאו הכי אין צריך לחזור ולבדוק מכל מקום לגבי הבודק שלא ידע היכן הניחו הבדיקה חיוב ורשאי לברך עליו ואין לומר דהיה לנו לתקן שלא לכבד החדרים קודם הבדיקה דזה אינו אחר שכתב המרדכי דלא מיבדיק שפיר בלא כיבוד אף דבגמרא לא משמע הכי ראוי לנו להחמיר דגברא רבא אמר מילתא אבל לגבי ברכה צריך תקנה דפתיתין לכן מנהגנו הלכה:

נ) במה שכתב הרמ"א בסי' תמ"ז ס"ה מיהו אם יש כזית במקום אחד חייב לבערו וכו' וכתב הדגול מרבבה לא קאי אנתנוהו קודם שני חדשים דאז ודאי אפילו כזית מותר להשהותו וכו' וקשה לי דהד"מ כתב בפירוש בשם פסקי מוהר"י דאם היה כזית במקום אחד אפילו נתנו ב' חדשים לפני חג הפסק חייב לבערו אם לא טחאו בטיט עכ"ל וכן קשה על המג"א לעיל סי' תמ"ב סק"ה יעו"ש גם אלה דברי ידידי הרב הנ"ל יצ"ו: נא) ביטול חמץ אם הוא בלב או בעינן שיוציא בשפתיו הוא מחלוקת הקדמונים כמו שכתב מרן הבית יוסף בסי' תל"א [בסוף ד"ה ומדאורייתא] דהר"ן כתב בשם איכא מאן דאמר דמאי דאמרינן בש"ס מבטלו בלבו ודיו לאו דוקא בלבו אלא צריך להוציא בשפתיו ושרבינו הטור סובר שאין צריך שיוציא בשפתיו והרב בית חדש בסי' תל"ד סעיף ו' כתב שדעת הרב העיטור שצריך שיוציא בשפתיו ושרוב הגאונים סוברים שאין צריך שיוציא בשפתיו וכן נקיט בפשיטות הרב תוספת יום טוב בריש פסחים [בד"ה בודקין] דביטול

סגי במחשבה בעלמא עי"ש שמייחס כן בדעת רש"י ורבינו עובדיה והרב נודע ביהודה בספרו ציון לנפש חיה על דברי רש"י בד' ו' ע"א [ד"ה הבודק צריך שיבטל] שכתב שיבטל בלבו סמוך לבדיקה מיד ואומר כל חמירא וכו' התפלא שדברי רש"י סותרים דפתח בביטול בלב וסיים באמירה דמשמע שצריך שיאמר בפה וניחא ליה ליישב דכוונת רש"י דלדידן דקיימא לן דחמץ בפסח אסור בהנאה סגי ביטול בלב אבל לר' יוסי הגלילי שסובר חמץ מותר בהנאה כל שבעה לא סגי בדברים שבלב וצריך שיאמר בפה והסביר הדברים במה שיש לחלק בזה בין לדעת רבנן לבין סברת ר' יוסי הגלילי ורש"י מפנו שרצה לפרש דברי רב יהודה אליבא דכולי עלמא לכן אמר בתחלה שיבטל בלב והיינו אליבא דרבנן וחזר ואמר שיאמר כל חמירא וכו' והיינו אליבא דר' יוסי הגלילי ושקיל וטרי עוד בזה ע"ש ואם כן לדידן דקיימא לן דחמץ אסור בהנאה כל שבעה סגי בביטול בלב לדעת רש"י והוא מכוין למה שמייחס הרב תוספת יום טוב בדעת רש"י:

והאמת שזה דוחק לפרש כן בכונת רש"י ויותר נכון לפרש בכוונתו שיאמר כל חמירא היינו שיאמר כן בלבו דמצינו אמירה שנאמרה על דברים שבלב כמו שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות קס"ח [בשדי חמד ח"א] שנאמר לשון אמירה בכתובים ובדברי רז"ל על האמירה שבלב והבאתי שם מה שכתב רש"י בנזיר ד' יו"ד ד"ה כסבורה היינו דקתני אמרה פרה שמצינו מחשבה בלשון אמירה כגון ודובר אמת בלבו עכ"ל הרי דמפרש לשון אמירה דמתניתין על המחשבה שבלב ולא נפלאת היא לפרש כן בכונתו וכמו שכן ראיתי להרב שדה יצחק גואיטע שפירש דברי רש"י דפסחים הללו כן וז"ל פירוש בלבו היה אומר [יהיה אומר] כן ואין צריך לאומרו בפה ודקדק מלשון הר"ן בפרק כל שעה ד' ל"א גבי חמץ שנפלה עליו מפולת דאמרינן וצריך שיבטל בלבו דאיכא מאן דאמר דלבו לאו דוקא וכו' עי"ש דמשמע דלרש"י אין צריך שיוצא בשפתיו וסיים ואפשר מה שתקנו לומר בפה מפני עמי הארץ שאין יודעים לבטל בלב עכ"ל הרי דמפרש רש"י שיאמר כל חמירא וכו' בלבו כמו שכן הוא פשט דברי רש"י ולכל הדברות אף למה שהמציא הגאון צל"ח בכונת רש"י לדידן דקיימא לן דחמץ בפסח אסור בהנאה דעת רש"י היא דסגי בביטול בלב: ובכונת דברי רש"י היה אפשר לפרש לאידך גיסא שרש"י מפרש מה שאמרו מבטלו בלבו לאו בלבו ממש קאמר אלא שיאמר בפיו וכההיא דאמרינן בפרק שני דברכות ד' ט"ו לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא ופירש רש"י בלבו שלא השמיע לאזנו והיינו שהוציא מיהא בשפתיו אלא שלא השמיע לאזנו והאריך הרב פרי חדש בס' מים חיים ד' א' ע"א לבאר מי הכריח לרש"י לפרש כן עי"ש ואם כן יש לומר שכן מפרש מבטלו בלבו שאין הכונה בהרהור הלב אלא באמירה בפיו ולכן מסיים

שיאמר כל חמירא וכו' ודרך זו גם כן היא בפשט דברי רש"י אלא דלא ניחא לי בזה כמו שדקדק הרב שדה יצחק מדכתב איכא מאן דאמר שצריך שיוציא בשפתיו ולא כתב שזו דעת רש"י מוכח שסובר שדעת רש"י דסגי בהרהור הלב ולכן צריך לומר שכונתו שיאמר בלב: וכן כתב מפורש הרמב"ן בליקוטיו לפסחים בדעת רש"י וכן היא דעתו שכתב וז"ל ונראין הדברים שהביטול בלב הוא ואין צריך להוציאו בשפתיו וזהו ששנינו בכל מקום מבטלו בלבו וכן פירש רש"י וכן לענין עבודה זרה שהזכירו חכמים ביטול כל שנתייאש מעבודה זרה שלו בלבו הוי ביטול ומותר וכו' עי"ש בד' י"ב ע"א מדפי הספר ושוב כתב ויש לפרש מבטלו בלבו שאפילו ביטל בפיו ולבו עליו עובר עד שיהיו פיו ולבו שוים ואינו מחוור אלא כעין ביטול בעבודה זרה ובלבו בלבד הוא עכ"ל: ומה מאד תמיה לי על מה שראיתי להריטב"א בחידושיו לקידושין ד' מ"ב ע"ב [בד"ה הא דאמרינן] וז"ל הא דאמרינן לחייב על המחשבה כמעשה אינו מחשבה ממש שמהרהר בלבו אלא דבור הוא תדע דהא מכל דבר פשע נפקא וההוא דבור הוא אלא דמשום שאינו צריך שישמיע לאזנו קרי ליה מחשבה כדאמרינן בברכות ד' ט"ו ע"א לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא ואמרינן גבי חמץ מבטלו בלבו ולאו דוקא בלבו ממש דההוא מהרהר קרי ליה אלא לומר שאינו מוציא בשפתיו רבינו הגדול הרמב"ן עכ"ל הריטב"א.

גם בחידושיו לדף ן' ע"ג בסוגיא דדברים שבלב אינם דברים הביא הריטב"א [בד"ה תו קשיא ליה] קושית הראשונים אההיא דאמרינן בפרק קמא דמסכת כלה דאמר ר' עקיבא על ההוא שגילה ראשו שהוא ממזר ובר הנדה וחקר ר' עקיבא מאמו לדעת מה טיבו של עובר זה והיה נשבע לה ומבטל בלבו וכו' דהיכי מהני ביטול בלב הא דברים שבלב אינם דברים וכתב ליישב בשם רבינו הגדול שהיה מוציא בשפתיו ולפי שלא השמיע לאזנו קרי ליה בלבו כדתניא לא יברך בלבו עי"ש ומלבד שמסתמא מנו רבינו הגדול דקאמר היינו הרמב"ן שמכנה אותו בתואר זה עוד מצאתי שהרב יד דוד [על יו"ד] בסי' ד' אות ב' הביא דברים אלו בשם שיטת הרמב"ן לקידושין ושהביא דבריו הריטב"א בחידושיו הרי במקומות הללו שתים זו שמענו שדעת הרמב"ן לפרש מה ששנו חכמים בלשון בלבו דלאו בלבו ממש הוא אלא שמוציא בפיו ואינו משמיע לאזנו וגם כתב בשמו בפרטות דמאי דאמרינן מבטלו בלבו לאו דוקא בלבו שאם כן מהרהר קרי ליה והוא היפך ממה שכתב בליקוטיו לפסחים הנז"ל שהביטול הואבלב ואין צריך שיוציא בשפתיו ומשמע ודאי שאין כונתו לומר שאין צריך שישמיע לאזנו אבל צריך מיהא שיוציא בשפתיו אלא כונתו שאין צריך שיוציא בשפתיו כלל וצ"ע: וראיתי בשו"ת עונג יום טוב סי' כ"ד שהביא קושית הגאון שאגת אריה בסי' ע"ז במאי דקיימא לן דשוחט הפסח על החמץ

לוקה דהיכי משכחת דלוקה הלא מן התורה סגי בביטול לענין שלא יעבור בבל יראה וכן הוא מסתמא גם לענין שחיטת הפסח על חמץ דכיון שביטלו לא הוי תו שוחט על חמץ ואם כן אמאי לקי אימור בטולי בטליה ואף למאי דקיימא לן התראת ספק שמה התראה היינו דוקא בדבר שעומד להתברר וכו' אבל דבר זה אי אפשר לברר שלא ביטל ולא הוי התראה ולמה לוקה והגאון המחבר שקיל וטרי בדברי השאגת אריה וכתב [בד"ה ובר מן דין] וז"ל ובר מן דין מצאתי להריטב"א בקידושין ד' מ"ב שכתב בשם הרמב"ן דהא דאמרינן גבי חמץ מבטלו בלבו לאו בלבו ממש קאמר דההוא מהרהר קרי ליה אלא הוא כמו דאמרינן לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא דלאו היינו מהרהר אלא שאינו משמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו וכן גבי שליחות יד דאמר לחייב על המחשבה כמעשה לאו היינו מהרהר ואם כן אתי שפיר דלא הוי התראת ספק דמשכחת שקנה חמץ וראוהו שלא הוציא בשפתיו עד שחיטת הפסח עכ"ל:

וחידוש הוא ובעיני יפלא על גאון שכמותו שתופס כן בפשיטות ולא זכר שמלבד שאינו ברור שכן היא דעת הרמב"ן כאשר כתבתי דהני מילי דמר סתרא"י נינהו ויותר היה לו ליישב קושיתו על פי דברי הר"ן בשם איכא מאן דאמר שמפרש דלאו בלבו ממש ועוד הרי אין דבר זה מוסכם ודעת הגאונים ורבינו הטור היא דמבטל בלבו היינו במחשבה בעלמא ולדידהו הדרא קושייתיה לדוכתא שוחט על חמץ למה לוקה אימור בטוליה בטליה בלביה וכו' וגם נראה לדעתי הקצרה שאף לדעת הסוברים דלאו ביטול בלב ממש אלא מוציא בשפתיו מכל מקום כיון שאין צריך אף להשמיע לאזנו יכול לומר שביטל חמצו בפיו והם לא הרגישו בדבר ודוחק גדול הוא להעמידה כשראו העדים שכל אותו הזמן היה מדבר דברים אחרים בלי הפסק או שראו שלא היו שפתותיו נעות כלל והיה כאלם דומם ועל כל פנים היה לו להזכיר שיטת הגאונים שסוברים דמבטלו בלבו ממש הוא כאמור: וכן תמיה לי על הגאון מחנה אפרים בהלכות זכיה מהפקר סי' ג' ד' כ"ח ע"ג שהביא מה שכתב הר"ן בפרק קמא [צריך להגיה בפרק שני] דפסחים לענין ביטול חמץ ולא מהני ביטול בלב משום דדברים שבלב אינם דברים וכתב על זה ולי נראה דכל כי האי גוונא ביטול בלב מהני דהוו דברים שבלב דמוכחי והכא אנן סהדי דביטל בלבו כדי שלא לעבור באיסור כדאמרינן גבי גיגית בפרק קמא דשבת והכי אמרינן גבי ע"ז דביטול בלב מהני והביאו המרדכי וראיה מהניחוה עובדי' בשעת שלום דמותרת דאי לאו דביטלה לא היה מניחה והולך ואנן סהדי דביטלה וכו' אלו תורף דב"ק והנה אין לתמוה עליו שלא הביא תנא דמסייע ליה דברי הרמב"ן בליקוטיו לפסחים הנ"ל דקרוב לשמוע שלא נדפסו בזמנו אבל תמיה לי שלא זכר שר דברי מרן הבית יוסף ודברי

הרב בית חדש שדעת הגאונים ורבינו הטור דסגי במחשבה בלבו וכן לאידך גיסא דעת הרמב"ן בשתי המקומות שכתב הריטב"א בשמו דלאו דוקא בלב וכו' כאמור:
והנה מרן הבית יוסף בסי' קפ"ה הביא מה שכתבו תלמידי רבינו יונה אההיא דלא יברך ברכת לא בלבו ואם בירך יצא דלאו במחשבה קאמר דודאי בהרהור לא יצא אלא רוצה לומר שלא השמיע לאזנו וחתך בשפתיו וכו' עי"ש ואין מזה הכרח שסוברים כן גם בחמץ דמבטלו בלבו לאו בלבו ממש הוא משום שיש לומר דגבי חמץ מודו דמהני בלב מהטעם שכתב הרב מחנה אפרים דבחמץ אנן סהדי דבטליה כדי שלא לעבור באיסור בל יראה: ובדעת התוספות כתב הגאון בית מאיר בסי' תל"א דהגאון שאגת אריה בסי' ע"ז ובסי' שאחריו הוכיח שיטת התוספות והר"ן בחדא כאילו הם אחדים וזה אינו כי שיטת התוס' ברורה בד' ד' ע"ב שסוברים דמבטלו בלבו לאו דוקא אלא בפה מלא כדרך שאנו עושים ואמרם מבטלו בלבו היינו לומר שצריך שיהיו פיו ולבו שוים והן הן האיכא מאן דאמר שהביא הר"ן וכו' ושקיל וטרי עוד והביא בשם השאגת אריה שכתב [כדברי הציון לנפש חיה] דלר' יוסי הגלילי דחמץ בפסח מותר בהנאה וכן לר' שמעון דבערב פסח מותר בהנאה לא סגי בביטול בלב וצריך אמירה בפיו וכתב על דבריו דזה אינו וכו' ונקיט שם שדעת רש"י והר"ן דסגי בביטול בלב עי"ש דב"ק: ועל דברי רש"י דפסחים ד' ו' ע"ב שכתב מבטל בלבו שיאמר כל חמירא וכו' שתמה הגאון ציון לנפש חיה דפתח בלב וסיים באמירה מצאתי תשובה שלמה לידידי הגאון אבד"ק יאס יצ"ו בספרו הבהיר אורי וישעי סי' א' שעמד בזה וכתב דבר חריף בכונת רש"י ותורף דב"ק הם בתחלה כתב ליישב קושיית הקדמונים האיך מהני ביטול בלב והא קיימא לן דברים שבלב אינם דברים והוא על פי מה שכתב הרב מוהרימ"ט דכשהדבר גלוי לכל מחשבתו דאנן סהדי על דברו שפיר מהני אף דברים שבלב ולכן בשהתה כ"ה שנים ולא תבעה כתובתה מהני מטעם דמחלה אף דהוי דברים שבלב כיון דאנן סהדי דודאי מחלה והוי דברים הגלויים לכל דכיון דלא תבעה ודאי מחלה וכן מבואר בתוספות ריש פרק השולח ובפרק קמא דשבת גבי גיגית ונר לבית שמאי דמהני דברים שבלב משום דהוי כאנן סהדי ובהרא"ש נדרים ד' כ"ח ע"ב ובתוס' שם ומשום הכי אתי שפיר הכא דמועיל ביטול בלב אף דהוי דברים שבלב משום דהוי כאנן סהדי דודאי ביטל החמץ כדי שלא לעבור בבל יראה ובל ימצא ומהני אף לר' יוסי הגלילי דחמץ בפסח מותר בהנאה וכו' [אמר המחבר כיונה דעתו לדעת הגאון מחנה אפרים בהלכות זכיה מהפקר סי' ג' שהבאתי לעיל בד"ה וכן תמיה לי וכו' שכתב כדבריו ממש]:

והביא מחלוקת הקדמונים אי מהנו ביטול לחמץ ידוע וכתב בשם הגאון פני יהושע בחידושיו לפסחים שכתב פשר דבר דלענין בל יראה ובל ימצא סגי בביטול בלב אף בחמץ ידוע אבל לענין עשה דתשביתו ודאי לא מהני ביטול וכן הוא להדיא בנוסחא הישנה של הרמב"ם שהביא בכסף משנה ומה היא השבתה האמורה בתורה להסיר החמץ הידוע לו מרשותו ושאינו ידוע מבטל בלבו הרי דהרמב"ם לא איירי אלא בעשה דהשבתה ולא מאיסור לאו ובזה כתב לחדש דבחמץ ידוע לא מהני ביטול בלב דהא הטעם דמהני הביטול בלב הוא משום דהוי אנן סהדו וכו' אבל בחמץ ידוע דהביטול לא מהני ליה לגבי עשה דהשבתה אם כן הרי לפנינו שזה אינו חושש על האיסור כיון דאינו מקיים עשה דתשביתו דגם זה אפשר דהוי איסור כמו לאו כיון שגם על הלאו אינו לוקה ואף אם איסור בל יראה ובל ימצא הוא איסור גדול מתשביתו כבר מבואר בפוסקים דמי שחשוד לעבור על איסור דרבנן חשוד לעבור גם על איסור תורה וכן כתב במשנה למלך הלכות גירושין פרק עשירי דין ח"י דהיכא דהויא נדה לא אמרינן חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות כיון דראינו שאינו חושש על איסור ואם כן הכא נמי לא צריך לומר אנן סהדי ודברים שבלבו גלויים לכל שביטל בודאי את החמץ כדי שלא יהא קולר העבירה על צוארו דהא ראינו שבזדון לבו אינו חושש על איסור דתשביתו ואיתרע ליה חזקת כשרותו וכמבואר באורים ותומים סי' ל"ד ובכללי מיגו שם דהיכא דעבר על איסור דרבנן תו לא שייך לאוקומי אחזקת כשרות ואיתרע ליה חזקתיה:

אבל בחמץ שאינו ידוע דמהני ביטול בין ללאו דבל יראה ובין לעשה דהשבתה והוא מטעם דאנן סהדי כנז"ל מהני גם ביטול בלב כיון דלא חזינן דאיתרע חזקתו והאריך בפלפול בזה ליישב עוד איזה עניינים על פי דברים הללו והעלה ליישב בזה דמה שכתב רש"י מבטלו בלבו דסגי אפילו בלב היינו בחמץ שאינו ידוע ומה שכתב ויאמר כל חמירא הוא לגבי חמץ ידוע דלא מהני ביה ביטול בלב וצריך שיאמר בפיו ובשפתיו אלו תורף דב"ק עי"ש חריפותו ובקיאתו ועם כי אין דעתי העניה נוחה לומר שזאת היא כונת רש"י וגם יש לי לפקפק במה שכתב בשם הפוסקים דהחשוד לאיסור דרבנן חשוד גם לאיסור תורה דאינו כן לפי הרשום בזכרוני דהחשוד לדבר קל אינו חשוד לדבר חמור ומה שהביא מהרב משנהלמלך בהלכות גרושין התם כיון דחזינן דלא חש על איסור כרת דחמיר אמרינן דלא יחוש לבעילת זנות דקיל וצריך להתיישב בזה איה"ש בכל זאת העתקתי תורף דב"ק להראות חזותו ברוך שחלק מחכמתו ומי שרחבה דעתו יעמיד הדבר על אמתתו: בן) נכרי שמכר או נתן לישראל קודם הפסח חטים או דבר אחר ובתוך

הפסח נודע לו שיש בתוכו חמץ אם יכול להחזירו לנכרי משום דהוי מקח טעות עיין לקמן בסי' ח' אות ד"ן:

גן) אחד תקן קודם פסח קמח מעורב עם רעל ומים שהכינו ליתן לעכברים ויש שם כזית חמץ ושכח לבערו קודם פסח נשאל על זה ידידי הגאון אבד"ק לוצין בספרו הבהיר אבן שתיה סי' י"ז וכתב שאחד מהלומדים רצה לומר שאין חייבים לבער משום שנפסל מאכילת כלב קודם על ידי התערובת מי ראש שבתוכו כדכתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ד דאם עירב דבר מר ואכלו פטור הרי דאף שהאוכל מצד עצמו הוא ראוי מכל מקום כיון שמחמת התערובת אינו ראוי פקע שם איסור מניה משום דכל האיסורין ילפינן מנבלה דבעינן ראוי לאדם ואם כן כל שכן בזה שיש סכנה לאכלו אין לך אין ראוי לאדם יותר מזה וממילא פטור מלבער כדקיימא לן בסי' תמ"ב בחמץ שנפסל קודם זמנו שפטור מלבערו וכתב לדחות דשאני התם שנתקלקל גוף הטעם שבאוכל על ידי שנסרח או על ידי הדבר מר שנתן בתוכו אבל בתערובת זה שאינו מקלקל טעם האוכל ואדרבא הוא משביחו ועל דעת כן נותנים אותו בתוכו להשביח טעמו אלא שמפני שיש בו סכנה הוא שאינו ראוי לאכלו יש לומר דלא מפני זה נקרא אינו ראוי לאדם והביא ראית לזה מחולין ד' ח"ן גבי בהמה שהכישה נחש דמותרת משום טריפה ואסורה משום סכנת נפשות והוכיח מדברי הראשונים דלא פקע מינה שם נבלה לענין טומאה ולא שם נבלה לענין איסור אכילה והאריך לפלפל בזה ושוב כתב בשם רב גדול שנדון השאלה הנ"ל דומה לכופת שאור שיחדו לישיבה דאמרינן בפסחים ד' מ"ה שאינו חייב לבערו וכתב שהצדק אתו שהרי כתבו התוספות שם דמיירי שראוי לאכילה ואם היה אוכלו היה חייב כרת ואפילו הכי אינו חייב לבער והטעם כדאמרינן בחולין ד' קכ"ט כיון שיחדו לישיבה הוי כעץ בעלמא וביאור הדבר מצא בלב אריה שם שהוא משום כיון דחמץ מדאורייתא בביטול בעלמא סגי דילפינן מתשביתו דהשבתה בלב הוי השבתה הילכך האי שאור נמי כיון שיחדו לישיבה קודם פסח לא גרע מהשבתה שבלב וכו' ושקיל וטרי קצת בזה ומסיק כן דבנדון הנ"ל כיון שעירב האוכל בסם המות אין לך השבתה וביטול ודבר מאוס יותר מזה הילכך אינו עובר על זה משום בל יראה אלו תורף דב"ק:

דן) נתן מעות לנכרי שיקנה לו חמץ קודם הפסח והנכרי נשתהה בדרך וחושש הישראל פן יקנה לו עבורו החמץ בפסח מה יעשה שלא יעבור בבל יראה עיין לקמן בסי' ט' אות ל"ד: הן) מכר חמצו לנכרי בערב פסח כדין ובהשטר מכירה שכתב להנכרי כתב בו תנאי שבאם לא יסלק הנכרי להישראל המעות שקצץ עמו תכף אחר הפסח תהיה המכירה בטלה ואם כן הוי כאילו לא מכר כלל ונודע דבר זה בערב פסח אחר זמן איסורו

כתב על זה בשו"ת פנות הבית סי' י"ז וז"ל אמרתי לפי שעה שיכתוב על השטר מכירה בהסכמת הנכרי ויבואו שניהם על החתום שמחלו זה לזה התנאי הנ"ל רק יהיה מכירה חלוטה והמעות מלוה דבזה יראה קצת להקל מטעם נהי דאין בידו למכור מכל מקום למחול התנאי יראה דבידם ואם כן יהיה התנאי לטובת המוכר או לוקח סוף סוף שניהם ימחלו זה לזה והנה אפילו אם נאמר במחילת תנאי חל המכירה מעתה אפילו הכי יש לומר גם באחר זמן איסורא גם כן מהני דבא ממילא אך על כל פנים יש לומר כיון שכבר עבר בערב פסח על עשה דתשביתו שוב אסור וכמו שצידדו בזה האחרונים עיין שאגת אריה ובנודע ביהודה אכן יש לומר ולסמוך על הסוברים דבמחילת תנאי חל המכירה למפרע ועיין היטב בא"ח [סי' תמ"ג] בענין זה ושם בחידושינו הארכנו גם כן בזה ואם כי הדבר דוחק לסמוך על זה אך אחרי אשר ההפסד מרובה וקרוב הדבר אשר בעל הי"ש לא ישמע לקולנו להפסיד כל חמצו וכעת אין ידינו תקיפה על כן החרשתי ואף על פי כן יש מקום קצת לסמוך על הנ"ל:

נו) חמץ שנתערב בענין שבטל מן התורה אם מועיל הביטול שלא יעבור בבל יראה דכשם שיועיל להתירו באכילה יועיל גם כן לשלא יעבור עליו בבל יראה נסתפק בזה הגאון פרי מגדים בפתיחה לסי' תמ"ב דשמא יש לדמות זה למה שכתבו רש"י ותוספות בבכורות ד' כ"ג במאי דאמרינן התם טהור מליטמא במגע אבל במשא מיהא מטמא וכתבו הטעם דבשלמא לענין מגע או אכילה יש לומר בכל פעם שנוגע או אוכל שהוא מהיתר הרוב ולא האיסור לא כן לענין משא שעל כרחו הרי הוא נושא גם האיסור לא שייך ביטול אם כן גם לענין חמץ יש לומר בשלמא לענין אכילה כיון שרובו היתר שפיר בטל אבל לענין בל יראה כיון שגם החמץ מצוי הוא בביתו יש לומר דדומה לטומאת משא ושקיל וטרי קצת בזה ומסיק דלרוב הפוסקים שייך ביטול בבל יראה ולהרמב"ם משמע דמן התורה לא בטל ודינו כמשא: ולי הדל נראה דכל השקלא וטריא בזה היא משום יגדיל תורה דחדי קודשא בריך הוא בפילפולא כי המעיין בכל מה שציינתי לעיל בסי' ג' אות ג' בדין חמץ שנתבטל קודם הפסח למאן דאית ליה חוזר ונעור אם מותר להשהותו או לא ישר יחזה דנקטי הפוסקים לדבר פשוט דאחר שנתבטל ומותר באכילה מן התורה אינו עובר עוד בבל יראה רק דיש אוסרים להשהותו לכתחלה מחשש תקלה ואם עבר והשהה אותו מותר אחר הפסח ואם היה עובר עליו בבל יראה מדאוריתא לא היה מותר אחר הפסח ויש פוסקים שמתירים להשהותו דאף שאסור באכילה מכל מקום מותר להשהותו הרי דלכולי עלמא דינא הוא דכל שנתבטל ומותר באכילה מן התורה שוב אינו עובר עליו מן התורה בבל יראה ואין סברא לומר דדוקא בנתערב בתוך הפסח

דאסור במשהו הוא שמצדד הרב פרי מגדים לומר דאף שמותר באכילה מן התורה לא אהני ליה הביטול לענין בל יראה דכיון דלמאן דאית ליה חוזר ונעור איירינן הרי לדידיה הוי כנתערב בתוך הפסח:

שוב ראיתי שהגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק חלק א"ח סי' ס"ו אות ג' כתב לצדד בנדונו על פי מה שצדד בפרי מגדים הנ"ל אך כתב שם בפשיטות דכל זה הוא בנתערב בפסח אבל אם נתערב קודם פסח הוי טעם קלוש ואינו חל איסור כלל עי"ש ומכל מקום סיים דבאמת אנן פסקינן דגם לענין בל יראה שייך ביטול כמו שכתב המגן אברהם דמין במינו בטל ברוב וצריך לומר דבל יראה לא דמי לטומאת משא וביחוד למה שכתב הר"ן בטעם דבל יראה שמא יבא לאוכלו היכא דבטל לאכילה בטל נמי לבל יראה ועיין עוד בספרו בית יצחק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סי' יו"ד אות ב':

ובשו"ת אבן יקרה להגאון בנימן אריה הכהן אבד"ק טשערנאוויץ יצ"ו בסי' כ"ג [בד"ה אמנם לכאורה] עלה בדעתו לחדש דלענין בל יראה לא מהני ביטול על פי דברי התוס' דבכורות הנ"ל והראו לו שכבר העיר בזה הפרי מגדים והבין מדבריו שכן דעתו באמת דלדעת הרמב"ם שמטמא במשא מדאורייתא גם לענין בל יראה לא שייך ביטול ועובר עליו [לדעתי העניה אין הכרח להבין כן שהרי משמע הוא דקאמר וכלומר שאין הכרח ברור לומר כן בדעת הרמב"ם] וכתב על דבריו דאין דעתו מסכמת לדבריו ונראה לו ברור שגם הרמב"ם סובר כהרשב"ץ ביבין שמועה דאין שייך בל יראה רק בחמץ שאסור באכילה ואם כן כשבטל לענין אכילה שוב אינו עובר על בל יראה וראיה ברורה לזה שהרי הראב"ד בראשון מהלכות שאר אבות הטומאה הקשה על הרמב"ם שפסק כרב חסדא דנבלה בטלה בשחוטה לפי שאי אפשר לשחוטה שתעשה נבלה הא אין זה אלא לר' יהודה דמין במינו לא בטיל אבל לדידן דמין במינו בטל ברוב אין נפקא מינה מזה כלל וכתב מרן כסף משנה בשם הרב מוהר"י קורקוס דהא דמין במינו בטל היינו דוקא שאחר הביטול האיסור הוא כמאן דליתיה כלל מה שאין כן בזה שהרי אף אחר הביטול טומאה כמאן דאיתא דמי דהא אכתי מטמא במשא בזה אף רבנן מודו דבמקום שאפשר למבטל להיות כבטל אינו בטל כלל ואם כן אם נאמר דהרמב"ם סובר דלא שייך ביטול לענין בל יראה אם כן הא בחמץ אפשר למבטל [האינו חמץ] להיות כבטל ואם כן שוב אף לענין אכילה לא היה לו ליבטל דהא גם לאחר הביטול האיסור כמאן דאיתא דמי לענין בל יראה אלא על כרחין דכשבטל לענין אכילה אין שייך עוד איסור בל יראה:

זן) חלת חוצה לארץ דעת כמה פוסקים דמותר לכתחלה לבטלה ברוב ולאוכלה לכן נראה אף דקיימא לן כדעת המחמירין מכל מקום לגבי חמץ יש לחוש לדעות אלו לכן

מה שכתב החק יעקב בסי' תנ"ז דאם נשאר בביתו חלת חמץ בערב פסח שחל בשבת דאין צריך לבערה כיון דאי אפשר לישאל עליה הא הוי אינה שלו ואינו עובר עליה והגם דאינו אלא מדרבנן מכל מקום מדאורייתא בביטול בעלמא סגי אינו כן כיון שיש דעות דמותר לבטלה ברוב ולאוכלה תו הויא שלו דמה תאמר דהא אי אפשר לבטלה מחמת איסור חמץ הא אי נימא דמותר להשהותה אם כן תו אחר הפסח יהא יכול לבטלה ברוב אם כן תו הוי גורם לממון כדאמרינן בפסחים ד' כ"ט דלר' שמעון הוי חמץ של הקדש גורם לממון כיון דמותר אחר הפסח כן כתב הגאון מוהר"י לאנדא יצ"ו בספרו יד יהודה להלכות שחיטה בהשמטות להלכות תערובות בד' קמ"ד ע"ב: חן) זמן איסור חמץ מדרבנן בהנאה מבואר בש"ס ופוסקים דמתחלת שש אסור כדתנן ושורפין בתחלת שש וחקר בס' פרי יצחק לידידי הגאון יצחק בלאזער [שהיה אבד"ק פעטרבורג] יצ"ו בסי' י"ח אם חייב לבער בשעה חמישית מחשש שמא יטעה בשעות ומה ששנינו ושורפין בתחלת שש הכונה דתחלת שש אסור בהנאה ומשום דתנא תולין כל חמש דכל חמש מותר בהנאה תנא ושורפין בתחלת שש כלומר דבתחלת שש אסור בהנאה או נימא דגם הביעור לא חייבו בשעה חמישית כלל אלא בתחלת שש או אולי שורפין בתחלת שש היינו איסור הנאה אבל חיוב הביעור אינו כלל בשעה ששית דרק לאכילה ולהנאה חששו לטעות דשעות אבל משום עשה דתשביתו לא חשו לעשות הרחקה והאריך בכל הצדדים בדברי הפוסקים בענין זה לך נא ראה נפלאות מתורת פלפולו הנעים:

טן) עשה שליח לבדוק ביתו ומסר לו המפתח ונודע לו בערב פסח שהשליח נסע לעיר אחרת בליל ערב פסח קודם עלות השחר ולא ידע אם בדק או לא נשאל על זה בשו"ת פאת השדה [שנדפס בלבוב תרמ"ב] והרב המחבר נשא ונתן בחילוקים שנאמרו בדין חזקת שליח עושה שליחותו שיש חילוק בין היכא שאם לא יעשה שליחותו נמצא המשלח עושה איסור להיכא שאין המשלח עושה איסור והכא שיודע השליח שהמשלח יבטל החמץ אם כן לא יעשה איסור ואם כן לא יעשה שליחותו ובדרבנן סמכינן דעושה שליחותו והכא אחר הביטול הוא מידי דרבנן וחלק מרן המשנה למלך בהלכות בכורות פרק רביעי בין מידי דליתי ליה עיקר מדאורייתא להיכא דאית ליה עיקר מן התורה ומסיק שם [בפאת השדה] ועדיין צריך עיון רב לכן אמרתי לחזור ולבדוק בערב פסח: ס) אם עשה שליח לבער את חמצו [או למכור] כדינו נסתפק הגאון מסאוראן יצ"ו הובאו דבריו בקונטריס שמעתתי דרבנן סי' ז' אות ו' אם קיים המצות עשה דתשביתו והוא דהן אמת דתו לא עבר על בל יראה אך זהו אם על ידי שליח מקיים המצוה וידוע מה שכתבו התוספות רי"ד בקידושין דמצוה שבגופו אינה נעשית על ידי שליח עיין קצות החשן

סי' קפ"ב ואם כן במאי דאמרה תורה תשביתו יש לומר דחל על כל אחד ואחד כשאר מצות כמו ספירת העומר וכדאמרינן בפרק מצות חליצה וקראו לו זקני עירו ולא על ידי שליח כמו כן כאן או לא ועיין חתם סופר א"ת סי' ק"י ובחידושי רבינו עקיבא איגר א"ח סי' תמ"ו על המגן אברהם סק"ב ובמקום אחר הארכתי בזה עכ"ל וחידושי רבינו עקיבא איגר על א"ח אין אצלי ומדברי הרב מגן אברהם שם משמע דמהני ביעור על ידי אחר אף שהוא עכומ"ז ואין שליחות לעכומ"ז בעלמא הכא מהני משום דלא בעינן שליחות בזה רק שיהיה החמץ נשבת מרשותו ובכי האי גוונא לא אמרינן אין שליחות לנכרי כדכתב הגאון מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א [ד"ה ועוד] שוב מצאתי בקובץ הארות השמש לידידי הגאון אבד"ק ראגווא יצ"ו בסי' ז' אות י"א שהביא ספק הנ"ל וכתב יעויין ברא"ש פרק קמא דפסחים בשם הריב"א ובאבודרהם דמצוה שאפשר לעשותה על ידי שליח מברך בעל והכא מברך על ביעור חמץ [והברכה היא על מצוה דתשביתו ולא על מניעת האיסור של בל יראה] וכן משמע מסתמיות הראשונים לענין שליח יכול לבטל חמצו וכן משמע ממגן אברהם סי' תמ"ו סק"ב עכ"ד יצ"ו:

ושם ראיתי תורף דברי חידושי רבינו עקיבא איגר שכתב שם וז"ל ומה שהקשה הגרעק"א על המגן אברהם ולא שייך בזה כלל מצוה דתשביתו כיון שמבערו על ידי עכומ"ז ואין שליחות לעכומ"ז נראה ליישב דסובר כדעת המחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א ובהלכות קנין משיכה סי' ט"ו דבמידי שיכול לעשות שלא מדעת בעל הבית והרי הוא עשוי כסוכה ומעקה אף עכומ"ז נעשה שלוחו ויוכל הישראל לברך על זה עי"ש ויש להביא זכר לדבר מהא דמכות ד' ח' כיון דאם מצא חטוב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה ויעויין בשיטה מקובצת בבא קמא ד' נ"ב שעל מה שכתבו התוספות ומ"ש דל"ק בנעילת דלת אם כן בגיטין בפרק הזורק וכו' אלמא נעילה לחוד קניא שלא היה יכול לעשות שום מנעל בשבת וכו' כתב על זה בשם הר"א מגרמישא מכל מקום אמירה לעכומ"ז במלאכה דאורייתא לא היינו מתירין בשביל שכיב מרע עכ"ל משמע בלאו הכי היה נעילת העכומ"ז כנעילת הישראל והאמנם יעויין בטעה"מ ה' חו"מ שמיאן בדברי המחנה אפרים ונטה דעתו לומר דאדרבא על ידי צויו לעכומ"ז בזה מבטל המצות עשה וחוכך בזה אם הוי ביטול בידים וכו' יעוי"ש אבל באמת כתב הרשב"א לענין מצות עשה דנטילת נשמה בבת כהן דהיה יכול להתקיים בזמן קדום שהיו דנין אז דיני נפשות על ידי עכומ"ז יעויי"ש [הובא בי"ד סי' קכ"א] והמחנה אפרים בהלכות קנין משיכה אייתי גם כן מהרשב"א שהסכים כן להסברא דהעכומ"ז נעשה שליח במידי שיכול לעשותו שלא מדעת בעל הבית ולעיל כתבנו כן גם בשם הר"א מגרמישא ומה שדחו האחרונים דברי

המחנה אפרים מדברי הרשב"א בבא קמא ד' ב"ן שהקשה על מה שאמרו בור של שני שותפים היכי משכחת לה דלמא על ידי עכומ"ז ותי' דאין שליחות לעכומ"ז ולפי מה שכתב המחנה אפרים הא משכחת לה שליחות לעכומ"ז בצד שכתב המחנה אפרים אולם באמת תיקשי להרשב"א מדידיה אדידיה וצריך לומר דעד כאן לא מועיל צדדי הסברות שיהיה השליחות לעכומ"ז אלא בקנין או מצוה ולא במלתא דאיסורא הדרן לענייננו דלדברי המחנה אפרים אם כן ביעור חמץ הוי דכוותיה כמעקה וכסוכה שאם נתבער חמץ ממילא הרי הוא מבוער ואין שום חיוב ביעור חמץ הוי שלוחו וצל"ע לענין מצוה הנעשית על ידי אמירה לעכומ"ז ערב שבת בין השמשות אם מברך הישראל עלי' אלו תורף דב"ק:

ואני הדל לא נטפלתי כעת לעיין במה שפלפל בסברת הגאון מחנה אפרים רק את זה אגיד דמה שכתב בשמו דבמידי דלא בעינן שליחות לא אמרינן אין שליחות לעכומ"ז ויכול לברך עליו במחלת כבוד תורתו הרמה דבריו בזה הם שלא בדקדוק והמעיין בגוף דברי המחנה אפרים בהלכות שלוחין סוף סי' י"א ישר יחזה שלא כתב לברך על מצות מעקה הנעשית על ידי עכומ"ז [דבהא הוא דאיירי שם] אלא משום שכיון שהוא פועל ויד פועל כיד בעל הבית אין שייך בזה משום שליחות וכו' אבל לא כתב לברך משום דכיון דלא בעינן שליחות לא אמרינן אין שליחות לעכומ"ז ויברך עליו שהרי אחר שכתב דהא דאין שליחות לעכומ"ז היינודוקא במידי דבעינן שליחות כתרומה וכו' והביא שכן כתב הרשב"א גבי טבילת כלים על ידי עכומ"ז דמהניא סיים וז"ל איברא דהאי טעמא לחודיה לא סגי אלא לומר שתועיל טבילת כלים ע"י נכרי כיון דלא בעינן שליחות אבל שיהא מה שעשה העכומ"ז כאילו עשהו בעצמו שיברך עליו דאפילו אם עשאו חברו לא חשיב כאילו עשהו בעצמו כדי שיברך עליו כדכתב הרב כנסת הגדולה בהלכות שופר בשם רבותיו דעשיות מעקה וכיוצא דלא בעינן שליחות אין הבעל הבית מברך עליו אלא המתקן הוא מברך דכיון דלא בעינן שליחות אינו חשוב עושה המצוה אלא המתקן ודלא כהרב בית חדש שכתב דאם הטביל על ידי נכרי שמברך עליו אבל בנדון דידן נראה שיברך מטעם הראשון דכיון שהוא פועל הוי ידו כיד בעל הבית וכו' עכ"ל הרי מבואר דמה שהסכים לברך בנדונו הוא מטעם הראשון [דיד פועל כיד בעל הבית] אבל לא משום הטעם השני דלא אמרו דאין שליחות לנכרי אלא במידי דבעי שליחות וכו' כמבואר בדב"ק ומה שנסתפק אם יברך על המצוה הנעשית בערב שבת בין השמשות על ידי אמירה לנכרי הנה מתוך דברי הגאון מחנה אפרים שהבאתי מובן מה שיש להעיר עליו.

ועיין במה שכתבתי בשדי חמד ח"א במערכת ברכות סי' א' אות ט"ז בעניינים אלו בס"ד ואיה"ש אכתוב עוד בזה בקונטריס פאת השדי במערכת ברכות בס"ד [כי אין כאן מקומו] ועל כל פנים למאי דאתאן עלה נראה דשפיר קאמר הרב יצ"ו דאם עשה שליח לבער חמצו מהני: סימן ו בדברים האסורים מחמת מנהג.

א) לענין מיני קטניות דהמנהג שלא לאכול בפסח כמו שכתב הרמ"א בסי' תנ"ג אם הוא שעת הדחק ושנת רעבון וכמעט לא ימצאו העניים מה לאכול יש להתיר להם כי כל מה שגזרו ואסרו חז"ל ואין באותו דבר עצמו דררא דאיסורא רק סייג וגדר ופרישות לא גזרו בשעת הדחק ולכן שרי ואין לומר דדוקא לעניים נתיר שאין ידם משגת להמציא מה לאכול ולא לעשירים דאם כן יהיה לבם נוקפם ויפרשו כי יסברו דיש איסור בדבר וימנעו משמחת יום טוב וכי האי גוונא מצינו דחשו חז"ל לענין בדיקה לפני תשמיש שלא יהא לבו נוקפו ופורש ויבטל מפו"ר לכן דעתי נוטה להקל בשעת הדחק לעניים ולעשירים כן כתב הגאון בס' שו"ת מוהר"י מבריסק סי' מ"ח וביאר שם דאף דדעת רוב הראשונים דדבר שנהגו משום סייג ופרישות ודבר מצוה אין בידינו להתיר אף על ידי חרטה היינו להתיר הדבר לחלוטין אבל בדבר שנצרך להתיר רק לפי חיי שעה בזה לא מיירו כלל ואפילו גזרת חז"ל שנתפשט איסורו בכל ישראל כאכילת דמאי התירו לעניים ולאכסניא אלמא דגזרת חז"ל אינה בהחלט ולעת הצורך אמרינן דלא היתה בזה הגזרה והביא עוד מארבע דברים שפטרו במחנה וכו' ומגזרת רגמ"ה שהיא חמורה ומקילים לעת הצורך וכו' עי"ש והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' כ' בשנה שהיה דוחק גדול שלא היה אפשר לעניים למצוא חטים כשרים אם יש להתיר לאכול קטניות ומין רעצקא כתב דאפילו אם לא נעשה מנהג זה על פי הסכמת צבור או גאוני ארץ כיון שנתפשט מנהג זה אי אפשר להתיר אלא אם כן יתחרטו כולם כל מדינות אשכנז ולא מהני התרה וקיימי באיסור דרבנן אלא אם כן אין לו מה יאכל דאז הוי חיי נפשו ואף בכי האי גוונא יותר מסתבר להתיר קטניות שאין עושין מהם קמח מלהתיר רעצקא שעושים ממנו קמח וכו' וצדד לומר דבמקום דוחק לא גזרו או לא קבלו עליהם ומסיק בצ"ע עי"ש ולי הדל נראין דברי שו"ת מוהרי"מ הנ"ל דפשיטא ליה להתיר בשעת הדחק גדול דבכי האי גוונא לא גזרו שהרב עיקרי הד"ט סי' ח"י אות ע"ב כתב בשם הרב מור וקציעה סי' תג"ן דצווח כי כרוכיא בעיקר המנהג שלא לאכול קטניות דמתוך שאין אוכלין מיני קטניות צריך להרבות באפיית המצות ועל ידי זה אין מדקדקין בעשיית המצות והעיד על הג' אביו ח"ץ שהיה מתרעם על זה ואמר אי איישר חילי אבטליניה שהוא מנהג גרוע וחומרא דאתי לידי קולא וחורבא ומכשול באיסור חמץ והובא גם במחזיק ברכה סי' תג"ן ובשיורי

ברכה שם הביא שו"ת בשמים ראש סי' שמ"ח שכתב על מנהג זה חלילה לאסור דברים המותרים וכל שכן מפני העניים והמחמירים עתידים ליתן את הדין ע"כ הנך רואה כמה הפליג המנהג הזה ואף שבאמת במקום שקבלו עליהם חומרא זו חלילה להתיר והמתיר הוא פורץ גדר כמו שהאריך מרן חיד"א בשיורי ברכה שם מכל מקום בכי האי גוונא דאין אנו באים להתיר לגמרי רק לעת הצורך ודוחק גדול הבו דלא לוסיף עלה [ובחיי אדם בכלל קכ"ו אות א' אחר שהאריך בדין אכילת קטניות כתב וז"ל ולכן ובשעת הדחק שאין לו לאכול מה אלא בדוחק גדול מותר לבשל קטניות וכו' עי"ש] ובשערי תשובה ריש סי' תנ"ג הביא דברי מרן חיד"א בקונטריס טוב עין [שדבריו מכוונים לדבריו שבשיורי ברכה] וסיים הוא דאף אם יש קצת דוחק אין להתיר במקום שנהגו לאסור כדי שלא יבואו לפרוץ משמע דבדוחק גדול אפשר להתיר:

וכיוצא לזה העיד מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סי' צ"ד בשם הרב חקרי לב לענין אכילת אורז דמנהג פשוט באתריה דרב שאין אוכלין אותו בפסח בכל זאת התיר שנה אחת שהיה דוחק במצות לאוכלו בפסח עי"ש אף דבאורז יש חשש תערובת משום דעל הרוב נמצאים בתוכו חטים כמו שכתבו רבנן בתראי או משום דאתי למיחלף בדייסא ולדעת מוהר"י הלוי שהביא הרב פרי חדש בדיני מנהגי איסור אות ט' אסור להתיר להם אפילו בשאלה ורק אם נהגו איסור באכילת אורז מפני שסברו שהוא מחמיץ הוא דמתירין להם על פי שאלה עי"ש והפר"ח חלק עליו אך הרב חתם סופר בסוף סי' קכ"ב כתב לקיים דברי מוהריה"ל עי"ש ומזה נלמוד לתבשיל ממיני קטניות שאינו אלא משום חשש שמא יטעו ההמון להתיר תבשיל של חמשה מיני דגן כמו שכתוב בפוסקים וסיים שם בלב חיים שנראה להתיר אכילת האורז למי שאין לו מצות כי אם בצמצום גדול בתנאי שיבדקו את האורז קודם פסח שלשה פעמים מחטים ושעורים הנמצאים בתוכו ושיהיה קלוי באש קודם הבישול וקודם הבישול ירתיחו המים שיהיה כחליטה דאף דאין אנו סומכים בחמשה מיני דגן על החליטה באורז דאינו אלא חומרא יתירה משום סייג לאיסור כרת יש לסמוך להתיר בכי האי גוונא ובמרדכי בפרק כל שעה סי' ק"ו כתב ואפילו ליתנו במים רותחין נכון לאסור דילמא אתי ליתנו במים קרים ע"כ אלא דמכל מקום כל מה דאפשר למעוטי לבחור הרע במיעוטו עבדינן:

והגאון חתם סופר בסי' קכ"ב האריך מאד לבאר דבמקום שאין דוחק וצורך להתיר אכילת קטניות בפסח פשוט שאין להתיר מנהג זה שנתייסד על פי הרבה מרבותינו הצרפתים דחשיב כנתפשט בכל ישראל וכדי לבטלו צריך בית דין גדול בחכמה ומנין וליכא ואף אם לא נתפשט בכל ישראל אין להתיר בלי טעם ואף אם יהיה טעם צריך

קיבוץ כל או רוב חכמי המדינה וכו' והאריך לענין אי מהני על ידי חרטה והתרת נדר וכו' ובכל זאת כתב שם דאם ראו שיש מכשולים על ידי אפיית פת עבה ופת מרובה ואי אפשר לצאת ידי חובת שמור כראוי כל כך ובחרו הרע במיעוטו להתיר לעניי ישראל מינים הללו כדי שימעטו באפיית המצות ויהיו משומרים מכל חמץ יפה עשו ונוכל לומר אדעתא דהכי לא החמירו הראשונים כמו שכתב הרא"ש כלל ה"ן סי' יו"ד אפילו מנהג שנהגו לסייג ויכול לבא לידי קלקול יש לבטל המנהג וצריכים להזהיר לתת הקטניות במים רותחים מיד כמו שכתב רבינו פרץ בהגהת סמ"ק וטעמו מובן דאפילו בדגן כי האי גוונא ליכא איסור ברור אלא משום דלא בקיאי בחליטה ובקטניות מיהא קליש איסורא וכי האי גוונא רגיל אנכי ללמד לאחינו בני ישראל אנשי הצבא שיהיו משומרים מאכול חמץ דאורייתא ואם כשבאים לעקור המנהג לגמרי למד עליהם זכות ואמר מר דאדעתא דהכי לא החמירו וכו' קל וחומר שיש לנו לומר כן כשבאים להתיר רק לעת הצורך ודוחק השעה ואף דשלא בשעת הדחק וטעם מספיק חלילה להתיר וכמו שכתב בחתם סופר שם בסוף התשובה דהמנהיגים שבעיר פ' שהתירו אכילת קטניות בפסח אין להם על מה שיסמוכו ואם עשו מפני הטעם הנ"ל [שלא יבואו לידי מכשולים בפת מרובה] או מטעם אחר כיוצא בו מכל מקום אין ללמוד מהם למקום אחר ודרשינן בפרקא שאין ללמוד מהם וכו' עי"ש מכל מקום בשעת הדחקגדול שקשה מאד להמציא לחם לפי הטף יש להתיר כדברי מוהרי"מ הנ"ל וכן מצאתי להרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ד סי' קכ"ח שכתב בשנה אחת שהיה דוחק גדול להמציא לעניים קמחא דפסחא מחמת יוקר השערים ומחמת שנתהוו בחטים הרבה מצומחים כי מפני שהיתה בשנה הקודמת חולי רע רחמנא ליצלן לא יכלו לקצור התבואה בזמן הראוי וכו' וכמעט שקשה לחלק לעניים קמח מחמשת המינים די ספוקם לכן נתתי אל לבי אולי נוכל להתיר מיני קטניות וכן רעטשקי מלוקט יפה יפה שלא נתערב בו מקמח מחמשת המינים לאפות מצות ואף כי זה שנים רבות בקשוני להתיר להם קטניות כי היה שעת הדחק ולא רציתי להכניס ראשי בזה אך כעת אמרתי לחלק לעניים אולי שרי כדתנן מאכילין את העניים דמאי וכו' והאריך בגוף דין זה דלהאכיל את העניים דמאי ובהחילוקים שכתבו הרמב"ם והרע"ב בפירוש המשנה דמאכילין את העניים דמאי ובסוף ד"ה והנה הרב וכו' הביא דברי מרן הב"י ביו"ד סי' קי"ב בשם המרדכי דמי שהולך בדרך מותר לאכול פת נכרי דלא עדיף פת נכרי ממה שמאכילין את העניים דמאי עי"ש שנראה דעתו להתיר בשנה שהיא דחוקה מאד אלא שנראה דלא סבירא ליה כסברת מוהרי"מ להתיר גם לעשירים ובעלי בתים כדי שלא יהיו העניים לבם נוקפם אלא לעניים לבד הוא דמתירים וגם מדברי השו"ת

בשמים ראש הנז"ל נראה דשפיר דמי להתיר לעניים בלבד וכן נראה מדברי החתם סופר שכתב בחרו הרע במיעוטו להתיר לעניי ישראל וכו' ואם באמת גם לעשירים ובעלי בתים יש דוחק גדול נראה דגם להם אפשר להתיר ולומר דעיקר התקנה והמנהג לא הוה אדעתא דהכי [ולענין לאפות מצות מחטי תוגרמ"ה בשעת הדחק עיין באות שאחר זו ובספר שבילי דוד ליו"ד סי' קי"ב אות ב' כתב בדין קטניות בפסח לשעת הדחק ולפי שלא נתבררה לי כונתו לא העתקתי דב"ק עי"ש] ואף דהרב בית מאיר בסי' תנ"ג [ד' ס"ח ע"ג] הטיח דברים נגד תשו' בשמים ראש וז"ל הגה מיהו יש אוסרין כבר קדמני הפר"ח להביא סמך לחומרא זו מהש"ס עי"ש לדברי הסמ"ק שכתב אע"ג דבימיהם היה מותר מכל מקום עתה יש להחמיר בדורות הללו שאין בקיאים כל כך באיסור והיתר כדורות הראשונים ודלא כתשובה שבס' בשמים ראש דאם לא חתים עלה אנוש שכתב זרות הוא זה ותולה המנהג בשבוש הקראים חלילה לא מפי הרא"ש יצאו דברים אלה עכ"ל מכל מקום משום צורך ושעת הדחק גדול מסתברא דגם הרב מודה דיש להתיר וכדעת הרבנים הנז"ל:

וידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ד' כלל ה' ד' כ"ח ע"ד חקר אם יכולים בית דין לבטל דברי בית דין לצורך שעה והביא מה שכתב הגאון מוהר"י מבריסק להתיר הקטניות בשעת הדחק גדול וכתב שבשו"ת מאמר מרדכי סי' ל"ב כתב דאף לצורך שעה אין יכולים לבטל ושהביא ראיה ממועד קטן ד' ג' וממשנה פרק ה' דמעשר שני משנה ב' וציין לעיין בתועפות רא"ם בחלק א"ח ד' כ"ה ע"ב וכתב דמדברי ספר הישר לרבינו תם בסי' של"א לחד שינויא מוכח דיש כח ביד בית דין לבטל לצורך שעה ומצדד לשינויא קמא שם ושוב כתב לחלק בין אם באים לבטל ולעקור הכל אין יכולים אפילו לצורך שעה אבל לעקור מקצתו לצורך שעה שפיר דמי ומצא כן בתשובת רש"ל סי' ס"ה בשם רבינו האור זרוע ובחילוק זה דחה ראיות המאמר מרדכי דהתם הוי לעקור הכל ולכן אין יכולים ותמה על הרבנים הנ"ל שלא ראו סברת האור זרוע ומסיק דבנדון הגאון מוהר"י מבריסק יכולים להתיר בשנה דחוקה מפני הצורך הגדול כיון שאינו אלא לבטל מקצת אלו תורף דב"ק ובמכתב רב גאון גדול בדורנו יצ"ו ראיתי בשם מכתבי עתים הצופה להמגיד שנת חמש עשרה בגליון שעמד בפרץ שלא להתיר קטניות בפסח גם בשנת הבצורת ולא חת מאימת החדשים אשר הפילו עליו אימים והוא עמד מנגד להם ולא התיר ולא יתיר וכו' ולפי הנראה הוצרך לעשות כן להוראת שעה ואין מצוי אצלנו המגיד והדין נכון ואמת להתיר בשנה דחוקה כנז"ל:

ומקרוב יצא לאור ס' יקר דברי מלכיאל לידידי הגאון אבד"ק לאמזא יצ"ו וראיתי שבסי' כ"ח הביא מה שנשאל בשנת התר"מ שבשנה ההיא היוקר יאמיר וגם היה קשה להשיג תפוחי אדמה ולכן התירו בכמה מקומות לאכול קטניות בפסח וביקשוהו להתיר להם גם במקומו והשיב ראש המדברים להתיר אכילת קטניות במחוזות הללו הוא הגאון מוהר"י מבריסק בסי' מ"ח לכן יכתוב תשובתו על סדר דבריו ביסוד ההיתר מה שנראה לו להשיב על ראיותיו והביא תורף דבריו וכתב שעם כי אינו כדאי להרהר אחר דברי הגאון מכל מקום תורה היא וכו' ושנראה לו כי חלילה לומר שגזרת חז"ל ניתנו ביד בית דין להקל לצורך שעה וזה נותן יד להקל בדבריהם ח"ו ולא נתנו דבריהם לשיעורין ולא פלוג רבנן וכו' והאריך מאד בפלפול ובקיאות נפלא לדחות ראיות הגאון מוהרי"ם ולהביא ראיות חבילות חבילות שאין לנו כח להתיר מה שגדרו חכמי התלמוד והקדמונים אם לא פירשו הם להוציא איזה פרט מכלל גזרתם ותקנתם ואחר שהאריך בשש עשרה סעיפים בראיות רבות מעוטפים כתב בסעיף י"ז דנראה לו מקום להיתר מדקיימא לן ביו"ד סי' רל"ב סעיף י"ב דנדרי אונסין מותרין אף שנתחדש האונס אחר כך כגון שחלה הוא או שחלה בנו ואין צריך התרה דודאי לאו אדעתא דהכי נדר ואונס ממון גם כן מיקרי אונס רק שאם בנקל להשתדל לא מיקרי אונס ואם כן מנהג שנהגו לא עדיף מאילו קבלו על עצמם בנדר גמור דמותר במקום אונס ואף שכתבו הפוסקים דיש חומר בבנים במנהג שנהגו אבותיהם יותר מהאבות עצמם היינו לענין כשבאים להתחרט שהאבות יכולים להתחרט ולא הבנים וכו' אבל לענין אונס לא חמירי מאבותיהם דחיוב הבנים הוא מאל תטוש ותורת אביהם היתה רק במקום שאין דוחק גדול וגם יש לומר שלא קבלו על דעת שיגרמו לבניהם דוחק גדול והאריך קצת בזה בשלשה סעיפים וכתב בסעיף כ' וז"ל:

נשוב לנדון דידן במנהג איסור אכילת קטניות בפסח נראה דודאי לא עדיף מנדר גמור דאמרינן אדעתא דהכי במקום דחק ואונס לא גזרו ובימיהם היה זול גדול ולא אסקו אדעתייהו שיהיה יוקר גדול כזה להתנות עליו אבל ודאי לא קבלו על עצמם על דעת יוקר ודוחק גדול כזה וגורם לעניים מניעת שמחת יום טוב וגם תפוחי אדמה יקרים וכמעט אינם במציאות מחמת הקור בפרט כי על גוף המנהג פקפקו רבים כדכתב בב"י סי' תנ"ג שהרבה גדולים אכלו קטניות וכיון שכל יסוד ההיתר הוא מצד אונס ודוחק אם כן אין להתיר אלא לעניים שסובלים דוחק ולא לעשירים וכל מי שאפשר לו להשתדל שלא יאכל קטניות בלי דוחק ודאי אסור לו לאכול קטניות דהיכא שיכול להשתדל לא מקרי אונס והגאון מוהרי"ם שהתיר אף לעשירים לטעמיה אזיל שתקנה גופא יש כח ביד חכמי הדור לשנותה כפי הצורך אבל למה שכתבתי שחלילה ליגע בגוף הדבר רק

מחמת אונס שיש להתיר אם כן אין היתר אלא למי שהוא אנוס: ובאמת כפי שסופר לנו יפה דיבר הגאון מוהרי"ם לפי זמנו שהיה אז יוקר נורא מאד וגם מדלית איסר ובודאי הרגיש הצדיק הנ"ל שיש הרבה שבושים לפרסם עניותם ומתראים כעשירים ולחרפה יהיה להם לאכול קטניות ובשביל זה יסבלו חרפת רעב ביום טוב לזה לבש צדקה כמדו וצוה שיאכלו כולם כי היה נוגע אז כמעט לפיקוח נפש כפי אשר שמעתי מעוצם היוקר ורעב שהיה אז ובכגון זה יש לדון ולומר דניחה ליה לחבר למיעבד איסורא קלילא וכו' אבל בזמנינו וכמו בשנה זו תהלות לאל לא הגיע למדרגה זו ח"ו והפרוטה מצוייה קצת ורק העניים הפרטים וידועים מכבר קשה להם לסבול בזה ודאי אין להתיר רק להעניים ולא לזולתם והם שכבר הורגלו בעניותם לא יבושו במה שיאכלו קטניות לבדם וכל איש ישקול בנפשו אם הגיע למדרגה שהוא סובל דוחק בזה או לא:

וכתב דבעיר אשר יוכלו העשירים לפזר על צדקה באופן שלא יצטרכו העניים לבא לידי מדה זו מה טוב אבל אין לנו רשות לכופם לזה כמו שאין כופים להעשיר את העניים שלא יצטרכו לאכול דמאי אף שיש לחלק וכו' מכל מקום כן עיקר לדינא ובכל מקום שמקילים בהפסד מרובה ולעני אין שום מצוה לעשיר ליתן לעני כפי הפסדו כדי שלא יצטרך לקולא של ההוראה ההיא והואהדין בזה ואף שמצינו גבי אבל עני שמותר לו לעשות מלאכה בצנעא אחר שלשה ימים אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכניו שיצרכוהו לכך כדאיתא ביו"ד סי' ש"ף דמוכח שצריך לפרנס את העני שלא יצטרך להקל באיסור זהו דוקא מפני כבוד המת שיתאבלו עליו וכו' דאבילות משום כבוד המת הוא וכו' והרי בחול המועד מותר לפועל עני שאין לו מה יאכל לעשות מלאכה ולא מצינו שיאמרו חז"ל להספיקו כדי שלא יצטרך לכך ותבא מארה ח"ו אלא על כרחין כדכתיבנא וכו' לכן ודאי פשוט שאין צריך להספיק להם כדי שלא יצטרכו להתיר להם קטניות וגם דבנדון דידן שעיקר האיסור משום מנהג ונדר ובמקום אונס הותר הנדר אם כן אין כאן איסור כלל ואטו מי שהותר נדרו מחמת אונס יש מצוה להסיר אונסו כדי לקיים זה בודאי אינו דכיון שהותר הנדר אין שום מקום להחמיר ואסור לעני שסובל דוחק גדול להחמיר על עצמו שלא לאכול קטניות דכיון שמותר לו לגמרי יש לו עבירה על מניעת שמחת יום טוב אלו תורף דב"ק הנך רואה שגם הרב הנ"ל יצ"ו מסכים להתיר בשעת דחק גדול וכדעת הגאון מוהרי"ם אך לא מטעמיה והמציא על פי טעמו חומר לעשירים שלא כדברי הרב מוהרי"מ וכבר כתבתי למעלה [בד"ה והגאון חתם] שמדברי תשובה שבבשמים ראש וחתם סופר ושואל ומשיב נראה שסוברים שבשעת הדחק גדול אין להתיר אלא לעניים ולא לעשירים שיש ביכלתם להמציא אוכל למו וכדעת הרב הנ"ל יצ"ו: ובספר חשק

שלמה החדש להגאון משה שלמה אבד"ק נאשעלסק [שנדפס בווארשא בשנת כבוד התורה לפ"ק] בסי' ה' נשאל אם נוכל להתיר בשעת היוקר לאכול בפסח מיני קטניות כי אם נאסור יוכל להיות קצת ביטול עונג יום טוב והשיב דלכאורה אין להתיר כיון שהרמ"א שאנו שותין מימיו אוסר בפירוש אין בידינו להקל נגדו וטעם האיסור בזה.

א) שיעשו מהם דגן כמו במיני דגן ויש מקומות שעושים פת קטניות ואתי לאיחלופי ביה. ב) פעמים מעורבת בהם תבואה ואי אפשר לבררם יפה לכך נהגו לאסור אם כן אין בכחנו להתיר ואחר העיון נמצא צד היתר והוא דלכאורה יש להסתפק בהטעם השני אם הפירוש שאי אפשר לבררם הוא שיהיה ששים נגד התבואה ויש בזה חשש איסור תורה או שהפירוש שאי אפשר שלא ישאר כלום מהתבואה אם כן האיסור הוא מחמת חשש משהו דרבנן והכי מסתברא שהוא רק מחשש משהו דרבנן לכן יש להקל על ידי חליטה דהיינו לערות מים רותחין על הקטניות קודם בישולן ולבשלם אחר כך ואף דאין אנו בקיאים בחליטה כדאיתא בסי' תנ"ד הנה המג"א הקשה דלמה לא פירשו דבדיעבד מותר כדאיתא ביו"ד סי' ע"ג גבי חליטת הכבד דמותר בדיעבד ולפי שהמג"א לא מצא מפורש כן בפוסקים לא מלאו לבו להקל והרב המחבר [חשק שלמה] כתב דשאני גבי כבד דאחר בישולו ליכא אלא חשש איסור דרבנן דדם שבישלו לרוב הפוסקים הוא איסור דרבנן אבל חליטה בעיסה הוא חשש איסור תורה ולכן לא היקלו בדיעבד ומצא שכתב כן במשאת בנימן סי' כ"ה וגם הפרי מגדים כתב כן ברמז ושוב כתב שנראה לו להקל אף לכתחלה באיסור משהו דרבנן על ידי חליטה ולא נמצא בפירוש בפוסקים ראשונים שאסרו חליטה כי אם בחשש איסור דאורייתא אבל לא בדיעבד אף שלכאורה יש ראיה להיפך מדאסרו חליטה בכבד לכתחלה אף שהוא איסור דרבנן והכי נמי נימא דיש לאסור בקטניות על ידי חליטה לכתחלה והאריך קצת ותורף דבריו הוא דיש לחלק דלגבי פסח הוי היתר גמור שאין לו שום איסור בזה הזמן בשום אופן אבל בכבד ובשר אם פירש הוי איסור אף בזה הזמן גם כן לכן לכתחלה אסור דהוי כמבטל איסור לכתחלה עי"ש וכבר כתבתי למעלה [בד"ה וכיוצא לזה] בשם מרן החבי"ף דאף שאין אנו סומכין על החליטה לגבי דגן אבל באורז שהוא רק חומרא יתירה משום סייג לאיסור כרת סמכינן וכל מאי דאפשר לבחור הרע במיעוטו עבדינן:

ב) בהיות כי היוקר הוה בעולם ואחינו בני ישראל מדוכאים בעניות וחצי רעב נשתלחו ואין מצוי בנקל חטים וקמח לעניי ישראל כדי סיפוקים לפסח וחכם אחד המציא לעשות מצות מקמח של חטי תוגרמ"ה [הנקרא טירקשע ווייץ] לאכול אותו חוץ משתי הלילות ראשונה ושניה ולהזהיר שלא ללוש במים חמין כמו שרגילין בכל השנה משום

גזרת קטניות דלא ליתי למיחלף ללוש קמח מדגן גמור אלא ילושו במים קרים ויאפו בכל דקדוקי מצות ונראה דלא אזלינן בתר שמא שקורין אותם חטי תוגרמ"ה דהני לאו חטי ומינייהו נינהו כלל ונסמוך על קבלת רבותינו מוהר"ם מלובלין וחק יעקב ואליהו רבה ופרי מגדים ריש סי' תנ"ג שהוא מין קטניות ואם נפל לתבשיל בפסח סגי ברובא ואם גדרו אבותינו ואסרו קטניות במין דלא מיחלף בתואר וצורת מין דגן כל שכן שיש להחמיר בקמח ועיסה הנעשה מטירקשע ווייץ שאין שום היכר והפרש בינו לבין עיסת מיני דגן לכן אם נתיר לעשות מקמח הנ"ל מצות יעשה על כל פנים ככל הלכות מצה ללוש במים שלנו ומים קרים ובלי מלח ובמקום הראוי לאפיה וגם ליזהר שלא יתערב בהם מעט קמח או עיסה של חטים ח"ו לכן יהיו נזהרים בעת הטחינה שיהיה הרחיים מנוקה מקמח שנטחן בו לפסח וטוב שיטחנו קודם החטים וגם בשעת לישה ואפיה יהיו הכלים והשולחן נקי מכל ליכלוכי עיסה של מצה וטוב לעשות גדר שלא יבואו לטעות לעשות מהם מצה של מצוה לצאת ידי חובה והוא שלא לעשותם אלא עבים שקורים רי"ב מצות ולא רקיקים ואם כן לא יתחלפו במצות מצוה כי הם רקיקים כן דעתי נוטה ויציע הדבר לפני רבני הגליל אם הם מסכימים גם אני מסכים אלה דברי הרב חתם סופר בסי' קכ"א:

והנה בקונטריסי על השלחן ערוך בסי' תמ"ד כתבתי דממה שכתב הרב פרי מגדים שם באשל אברהם סק"ב דמותר לאכול בערב פסח מצה ממיני קטניות טטרקע משמע שסובר דבפסח עצמו אסור רק שבערב פסח משמע ליה דלא גזרו וכתבתי שם דהרב חיי אדם בכלל קכ"ו אות א' כתב על מיני קטניות דמותר לטחון ולאפות כעין מצות ולאכול והיינו ודאי שבפסח עצמו מתיר לאכול ומה שכתב כעין מצות אולי כונתו להצריך שינוי בין שאר מצות כדי שלא יבואו לטעות לצאת בהם ידי חובת מצוה בשתי הלילות וכדברי הרב חתם סופר הנ"ל ועתה ראיתי בשאלת ותשובת יד יוסף תוך סי' כ"ה [בד"ה ומה] שהבין מדברי הרב פרי מגדים מדלא כתב אבל בפסח אסור לאכול מצה ממיני קטניות בהכרח שסובר דגם בפסח מותר דכל גזרת הקטניות היתה שלא לבשלם בפסח עצמו מטעמים שכתב הסמ"ק והמרדכי הובאו בב"י וט"ז סי' תנ"ג וכל הטעמים לא שייכי בעשיית מצות קודם פסח ועיקר חידוש הפרי מגדים הוא דאף דאסור לאכול מצה בערב פסח מכל מקום מצה ממיני קטניות מותר לאכול בערב פסח וכשאפה מצות מקטניות בערב פסח מותר לאוכלם גם בפסח כיון דאישתרי אישתרי אבל אם היו קטניות כשנכנס פסח וחל עליהם שם גזרת קטניות שאסרו הגאונים אסור לאפותם ולאוכלם בפסח וכעין זה כתב הרב בית דוד סי' רמ"ו לענין אכילת מצה מבושלת בערב פסח דאף להאוסרים

מותר כשנתבשלו קודם ערב פסח דלא חל עלה שם איסור ואין בזה משום אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין וכו' דעשיית מצות לאפותם קודם פסח לא אסרו כלל דגזרתם לא היה רק על בישול ממיני קטניות בפסח עצמו ושוב הביא דברי החיי אדם הנ"ל והבין מדבריו דמתיר לאפות בפסח עצמו וחלק עליו דאין להתיר אלא כשנאפו קודם פסח ושיכריזו שיקחו על שתי לילות קמח מחטין לצאת ידי חובת מצה והמצות מקמח קאקריזע יאפו קודם פסח אלו תורף דב"ק ולי ההדיוט מה שהבין בדעת הפרי מגדים אינו מוכרח דיש לומר שבדקדוק כתב בערב פסח לאפוקי בפסח דאסור ולא הוצרך לפרש דמסתמא יש להבין דבפסח אסור קטניות מכח המנהג ומה שכתב על דברי הרב חיי אדם הנה לדעתי העניה נראה דסברת הרב חיי אדם הוא דלפי הטעמים שנאמרו בענין זה יש לומר דלא אסרו אלא לעשות תבשיל ולא אסרו לאפות מצות מהם דלהטעם שהוא משום שמצויים חטים בהם והיינו שהחמירו שלא לסמוך על מה שיבדקו אותם ויבררום מחשש חטים ושעורים יש לומר דדוקא בבישול הוא דאסור דאם באמת יש איזה חטה ודאי דמחמיץ על ידי חימום הבישול כמו שאי אפשר להתיר מיני דגן לבשלם משום טעם זה שעל ידי הבישול ודאי דיחמיצו אבל כשלשין ואופין מקטניות שריכמו בחטין עצמן וכן להטעם שהוא משום שכיון שעושים מהם דייסא כמו בחטים אתי למיחלף ואי שרית להו לבשל קטניות יבואו לבשל גם מיני דגן כיון דדמו אהדדי ואי נמי כיון דדמו לדגן דהאי מידגן והאי מידגן אי שרית לבשולי בהו אתו לבשולי כלהו מיני דמדגן ואסור שמתחמצים על ידי בישול אם כן בלא בישול אלא בלישה ואפיה יש לומר דשרי כדשרי בחמשת מיני דגן ולפי זה אין מקום לחלק בין אם נעשו המצות בפסח לאם נעשו קודם פסח דלפי שדומים לחמשה מיני דגן אין סברא לאסור בהם מה שמותר במיני דגן דהיינו לישה ואפיה ודיו לבא מן הדין וכו' ואם נאמר בדעת הרב פרי מגדים כמו שהבין הרב יד יוסף דמדלא אמר בפירוש דבפסח אסור מוכח שסובר דמותר יש לומר דבין אם נעשו המצות הללו קודם הפסח ובין אם נעשו בפסח שרו אלא שצריך ליזהר בעשיית המצות אלו כשאר המצות ללוש במים קרים וכו' כמו שכתב בחתם סופר וגם נכון לעשות בהם סימן שתהיו משונות משאר מצות שלא יטעו לצאת בהם ידי חובת מצה כדברי הרב חתם סופר ולא לסמוך על ההכרזה כמו שכתב הרב יד יוסף דאיכא דלא שמע בהכרזה או שמע ושכח ויבא לידי מכשול ביטול מצות עשה וברכה לבטלה ח"ו ועיין במה שאכתוב באות שאחר זה להתיר תערובת חטים בקאגירווז דנראה דהמתירים פשיטא להו דבלא שום תערובת אין שום חשש כלל ומדברי הרב שואל ומשיב שהבאתי באות א' נראה

דלא שאני ליה בין בישול הקטניות לאפיית מצות מהם וגם לא שאני ליה בין קודם פסח ללאחר הפסח:

ג) אחד עירב קאגירוסיז [היינו חטי תוגרמ"ה] בחטים וטחן הכל לפסח ומכר ורב אחד התיר כי קרוב שבקמח יש ששים ורב אחד חוכך להחמיר על פי דברי מגן אברהם וחתם סופר שהבאתי באות הקודמת והשיב על זה הרב בית שלמה בסי' פ"ד דאין שום צד איסור ודברי המג"א וחתם סופר תמוהים וכו' ובנדון זה דמעט הוא רק ק"ג אין שום חשש חימוץ כל שכן בנדון זה שנתערב קודם הטחינה וטחן הכל ביחד ועשה מהן מצות לכל הדעות בכי האי גוונא יש בילה וגם מדברי כל הפוסקים סי' תנ"ג שכתבו דבשאר מינים אם הרוב חטים יוצא ידי חובתו בפסח שמעינן דלא חיישינן לחימוץ ומשמע מדברי כל הפוסקים דאין צריך כדי לצאת ידי חובת מצה לאכול כל כך עד שיהיה כזית מחטין עצמן אלא כשהרוב הוא חטין מצטרף הכל ומה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תנ"ה ס"ק י"ז דצריך שיהיה כזית מצה חוץ מהתבלין היינו דוקא בתבלין וכו' ובח"מ ריש סי' רכ"ט מבואר דבזמנם היה נמצא רובע קטניות בסאה חטים ולא אישתמיט בש"ס ופוסקים דצריך לאכול מצה יותר מכזית כדי שיהיה כזית מחטים לבד ומוכח דגם חשש חימוץ ליכא ושם בסי' פ"ה כתב דהרב האוסר השיב דיש לחלק דרק בדיעבד שכבר לש ואין לו מצה אחרת הוא דיש להתיר ודחה דבריו דאים יש חשש חימוץ אין מקום לחלק בין דיעבד ללכתחלה וכתב דעל כל פנים הלוקחין יכולים לחזור בהם כיון דהאידנא אין דרך בכך:

ובשו"ת בנין ציון החדשות בסי' ו' נשאל שנתערב קמח מטורקשיע ווייצין בקמח חטים ואפו מצות הרבה ואם יאסרו המצות כדברי הרב חתם סופר סי' קכ"א שמין זה מפסיק בתנור ויבא לידי חימוץ יהיה הפסד מרובה מאוד וגם כבר נמכרו לכפרים רבים והשיב דברי החת"ס אינם מבוררים במה שמדמה לדברי המג"א בסי' ת"ס דהתם במיני זרעונים אפילו אם הם כתושים הם דבר קשה ואינו ממין קמח ואינו נאפה בשוה עם עיסה מקמח ויבא לידי חמץ אבל אם טחנם עד שנעשו קמח ממש ונתערב בקמח חטים כל כך עד שאינו ניכר בודאי נאפה בשוה עם הקמח חטים וראיה מדתנן ונפסק בש"ע סי' תנ"ג העושה עיסה מחטים ואורז אם יש בה טעם יוצא ידי חובתו בפסח ואין לומר דאורז שאני דגריר אחר חטים וכו' דזהו דוקא לענין הטעם שלו וכו' ואפילו נאמר דמיירי מתניתין בדיעבד שכבר עשה מחטים ואורז אבל לכתחלה אסור נקוט מיהא דבדיעבד שרי ולכן המצות שנאפו כבר מותרות אבל הקמח שלא נאפה עדין אף דלדידי גם בזה אין חשש לא מלאני לבי לחלוק על הגאון חת"ס מסברא ומסתמא אין בזה הפסד מרובה כל כך לכן

אסור לאפות מהם מצה ולענין לצאת בהם ידי א במצות שכבר נאפו יש לטעום אם לא נרגש טעם אחר משאר מצות שנאפו מקמח דג לבד יוצא בהם ואם נרגש טעם משונה לא נקרא יש לו טעם דג ואין יוצא בו אלו תורף דב"ק וגם מדברי הרב שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' קכ"ח שהבאתי באות א' נראה בעליל דאין דעתו להתיר לכתחלה אלא כשלא יהיה מעורב בו מקמח אחר כיעי"ש:

ד) לענין חרדל שנוהגים האשכנזים על פי הרמ"א בסי' תס"ד שלא לאוכלו בפסח כתב הרב חק יעקב שם בשם מוהרי"ל דיין שמשימים בתוכו חרדל בעודו תירוש למונעו מתסיסתו ולעמוד במתיקתו [וקורין אותו סאמאטוק] אין לשתותו בפסח כיון דלטעמא עביד לעמוד במתיקתו עי"ש ומזה תמהתי על אשר שמעתי באומרים שהאשכנזים שבעיירות הללו שותין יין זה בפסח אף שאין אוכלים חרדל כמו שאר מיני קטניות אף גם אחד מהם אמר לי כי הג' מוהר"י תומארקין נר"ו התיר בפשיטות לשתותו בפסח ולא ידעתי מאין בא להם היתר זה שוב ראיתי בש"ע הרב החסיד מוהרש"ז שכתב לענין חרדל בזה הלשון ואפילו אם קודם פסח כתשו וטחנו ועירבו עם יין אף על פי כן אין אוכלין אותו בפסח דכיון שהוא עיקר וניכר ונראה אין זה נקרא תערובת שמתירין אותו אף בפסח ועוד דלא הקלו אלא בתערובת הנעשה מאיליו אבל המערב בידים כדי לאכול התערובת בפסח אין מתירין לו לאוכלה עכ"ל משמע דלאכול החרדל עצמו עם תערובת היין הוא דאסור אבל מה שנוהגים עתה בסאמאטוק הנ"ל דהחרדל נשאר בתחתית הכלי והיין צף צלול וברור מבלי שום תערובת כלל כחמר טב דיתיב על דורדייא נראה דבכי האי גוונא אין לאסור ואף שאין כן משמעות דברי מוהרי"ל הנ"ל מכל מקום יש לסמוך על משמעות דברי הג' מוהרש"ז הנ"ל ואנחנו הספרדים מנהגינו לאכול חרדל וכמו שכתב הרב שלחן גבוה סי' תס"ד ואם זכרוני אינו מכזיב נהירנא כד הוינא טליא היינו אוכלים בעיר קדשנו ירושת"ו חרדל מתוקן עם חומץ לגרר תאות המאכל:

עתה השגתי ספר שאילת שלום מהדורא תניינא וראיתי בסימן י"ד שהביא חומרת מוהרי"ל ביין שהושם בו חרדל למנעו מתסיסתו שאין לשתותו בפסח אף דקטניות אין אוסרין תערובתן ובטלין ברוב ומה שכתב הרב חק יעקב בטעמו משום דזה לא מיקרי תערובת כיון דלטעמא עביד לא בטיל וגם כיון שעירבו לכתחלה ואפשר לשתותן אחר הפסח לא שרינן לשתותו בפסח וכתב שדבריו מרפסן איגרי לדון בזה דין מעמיד או עביד לטעמא וכי החרדל מעמיד את היין או נותן טעם הלא כבר עמד טעמו וריחו בו מהיוצר כל והחרדל אינו פועל כי אם שישאר בטעמו ובמתיקתו ולא ישתנה לחימוץ על ידי התסיסה כדרכו ואיך אפשר ליתן עליו שם מעמיד או עביד לטעמא וגם הטעם

משום שעירבו לכתחלה אינו נכון דמה לנו בזה שעירבו לכתחלה הרי אין לדון בזה משום ביטול איסור לכתחלה כיון דלא היתה כונתו לבטל כי אם למנוע התסיסה ובפרט שעירבו בזמן ההיתר ומה שכתב דאפשר להשהותו עד אחר הפסח אינו מובן וכי לא משכחת לה שאין לו אחר וצריך לשתות ממנו בפסח והרי מוהרי"ל לא חילק בדבר וגם בקטניות שנתערב בתבשיל שכתב הרמ"א בסימן תנ"ג בסתמא להתיר וכי לא משכחת לה דאפשר לשהותו עד אחר הפסח ויותר נראה ליתן קצת טעם לחומרת המוהרי"ל על פי מה שכתבתי בספרי סי' פ"א [לפי הנראה כונתו לספרו שאילת שלום מהדורא קמא אשר אינו אצלי] דאף דמשמע מדברי הרמ"א דבקטניות סגי בתערובת רוב היתר כדכתב החק יעקב מכל מקום היינו דוקא כשסילקו גוף הקטניות ולא נשאר רק פליטה אבל בנתערב ממשו ודאי אף דאיכא רוב בתבשיל מכל מקום הקטניות ודאי ניכר בטוב בתוכו דאינו מינו הוא ולא מיחשב תערובת כלל והוי כאוכל קטניות בעין:

ובזה נראה ליתן טעם לדברי התרומת הדשן שברמ"א סי' תס"ד שלא לאכול חרדל אף שנתערב קודם פסח שהרגיש בחק יעקב שם דהקטניות גופיה בטל ברוב ואינו נראה מה שכתב החק יעקב ליישב לזה וכו' ולפי מה שכתבתי ניחא דכיון דגוף החרדל נתון בתוכו וניכר ביין אף דאין החרדל עיקר לא בטיל ואם כן גם בנדוןדמוהרי"ל ביין שהושם בתוכו חרדל למנוע התסיסה יש לומר דמיירי בגרעינין של יין [נראה דצ"ל של חרדל] וכיון דהחרדל נשאר בתוך היין חיישינן כשבא לשתותו בפסח שלא יתערב גרעין של חרדל ביין ויבלענו וכיון שניכר ביין לא הוי תערובת והוי כאוכל קטניות עצמו ובכל זאת חומרא יתירה היא להחמיר כל כך בגזרת קטניות דגוף האיסור חומרא בעלמא היא ומטעם זה נראה שלא הביאו הט"ז ומג"א דברי מוהרי"ל הללו משום דאין נראה להם לחוש לחומרא זו אלה תורף דב"ק ואם הרב היה רואה דברי הרב מוהרש"ז שהבאתי אני הדל היה שמח לקראתם שמתבאר מדב"ק שכל עיקר חומרא זו אינה אלא שלא לשתות היין עם התערובת חרדל שבתוכו אבל לשתות היין לבדו לא אסר ואפשר דאף אם החרדל הוא גרעינין אינו אוסר לשתות היין מחשש שמא יבלע גרעין של חרדל שהוא חשש רחוק וחומרא יתירה בפרט שאין טעם לאסור שתייתו מפני זה ויש להתיר שתייתו על ידי סינון על כל פנים דשוב אין לחוש לשמא יבלע גרעין של חרדל ולכן נראה עיקר כדמשמע מדברי הרב בש"ע שלו שלא אסר מוהרי"ל אלא לשתות היין בתערובתו [שוב ראיתי דבריו שבסי' ט"ו אשר אביא להלן איה"ש]: ונשאר הגאון שאילת שלום שם בי"ש של פסח שהושם בתוכו קראה"מ קימע"ל אם מותר לשתותו בפסח והרב השואל כתב דהטעמים שכתב הרב חק יעקב לחומרת מוהרי"ל שייכי נמי בזה אלא דכיון

דמילתא דעביד לטעמא דלא בטיל אינו אלא מדרבנן אם כן בקטניות דאינו אלא חומרא בעלמא ובני ספרד אוכלים אותו בכי האי גוונא לא גזרו רבנן וכעין שכתב הט"ז בסי' ס"ד בשם הרש"ל לענין חתיכה נעשית נבלה והרב המחבר השיבו דבנדון זה שפיר יש לדון משום עביד לטעמא דהקראה"מ קימע"ל ודאי נותן טעם לשבח בהיי"ש ומה שכתב דמילתא דעביד לטעמא אינו אלא מדרבנן לא כן הוא ושיטת הר"ן דבעביד לטעמא אף מן התורה לא בטיל וכו' אבל באמת אף לשיטת הר"ן אין לחוש לזה אף דנרגש הטעם דכיון דנקיטינן בקטניות אף ברובא בעלמא בטל ודעת החק יעקב נראה דאף ממשו בטל ברובא ואף למה שכתבתי דממשו אינו בטל מכל מקום פליטתו ודאי בטיל ברובא ואף דאז ודאי נרגש טעמו בכל זאת אינו אוסר ולא גרע מילתא דעביד לטעמא ביותר מששים ממילתא דלא עביד לטעמא ברוב בעלמא ואין להחמיר ובפרט קאר"ם קימע"ל דאינו בכלל גזרת קטניות וחומרת הט"ז היא חומרא בלא טעם וכבר כתב החק יעקב עליו דאין להחמיר יותר והבו דלא להוסיף עלה דגזרת קטניות ודבריו נאמנו מאד לכן אין מקום להחמיר כלל ומותר לשתותו בפסח בלי פקפוק ומה שהרגיש במה שהחמיר מוהרי"ל ביין שהוא מי פירות עיין בסי' תס"ב דאי אפשר בלא טיפת מים שנופל בעת הבציר ובמג"א שם סק"ו ואתי שפיר דטעם ההיתר הוא משום דכשתוסס היין משתנה הטיפת מים מה שאין כן כשנתנו בו חרדל שלא תסס הוי כמי פירות עם מים דממהר להחמיץ: ובסימן ט"ו הביא מה שהשיב הרב השואל על תשובתו שבסי' י"ד וארשום תורף דבריו ומה שהשיבו הרב המחבר.

א) במה שתמה מה ענין מעמיד וכו' בחרדל העיר מדברי הראב"ן דמחשיב מעמיד לשמרים שהעמידו בהם מי דבש משום דפעולתם ניכרת במי דבש אם כן גם ביין שהושם בו חרדל כששותין היין מרגישים מתיקתו הרי ניכר פעולתו ביין והשיבו לא דמי כעוכלא לדנא דבמי דבש ודאי ניכר פעולת השמרים במי דבש שהחמיצו אותו והעמידו על טעמו הנכון אבל חרדל ביין לא שייך לומר דניכר פעולת החרדל ביין שהחרדל לא עשה שום פעולה בו כי אם שמנעו מלהיות תוסס כדרכו ונשאר ממילא בטעמו ומתיקתו וכמה יינות ישארו בלי תסוסה בזמן הקור בלא שום פעולה ולכן לא שייך לדון על החרדל מעמיד ועביד לטעמא: ב) ובמה שתמה דלא שייך בזה משום ביטול איסור וכו' השיגו דהא תינח לשיטת המג"א שמתיר לתת חלב חטה ביין משום דאין כונתו אלא לתקן היין אמנם החק יעקב הסכים לדברי הצמח צדק שאוסר ואם כן שפיר כתב טעמו להחמיר והשיבו דהמעיין בצמח צדק יראה דלא החמיר בחלב חטה לערבו לכתחלה אלא משום שמא יבוא לשתותו בפסח וגם שמא ישאר חלב חטה בעין ויתן טעם משהו בפסח וכל

זה לא שייך בנדון דידן וגם החק יעקב בספרו מנחת יעקב נראה עיקר טעמו לאסור בנדון הצמח צדק משום דמחשבו לחזותא דלא בטיל [והשיב על המנחת יעקב בזה] ועל כל פנים בנדון דידן לא שייך כל זה ואף למה שכתב הט"ז ביו"ד סי' קל"ז דהיכא דאפשר בענין אחר אסור אף באין כונתו לבטל וגם למה שכתב בהגהה בנודע ביהודה יו"ד סי' כ"ו לחלק בזה דלערב בידים אסור אף באין כוונתו לבטל נראה דלא שייך לחלק בזה כי אם לענין אם מותר לערב לכתחלה אבל אם כבר עירבו באופן שנתבטל שפיר ואין שום חשש איסור בתערובות אלא משום הא דאין מבטלין איסור לכתחלה ודאי לא שייך לאסור בלא היה כונתו לבטלו כיון דגם בביטול איסור ממש במזיד אינו אסור אלא למבטלו או למי שנתבטל בשבילו משום קנס וכיון דהוא משום קנס לא שייך לקונסו כי אם בהיה כונתו לבטלו במזיד אבל אם לא היה כונתו לבטלו אף שערבו בידים והיה אפשר בענין אחר ודאי אין לקנסו ולא גרע משוגג דלא קנסו בזה בפרט בנדון דמוהרי"ל שערבו בזמן היתר ולא היה כונתו שישתה ממנו בפסח ודאי אין שייך לאסור בדיעבד לשתותו בפסח בפרט בקטניות דחומרא בעלמא הוא אלו תורף דבריו בזה ועיין במה שרשמתי אני הדל בכלליה דרב ט"ז הנ"ל בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האל"ף אות י"ג דיש מיימינים ומשמאלים בכלל זה והבאתי שכתבו רבני האחרונים דלא אמר הרב טורי זהב אלא כשאפשר בקל באופן היתר לגמרי אבל היכא דאיכא טרחה גדולה לית לן בה וגם על הכלל של הרב מוהרש"ל שבנודע ביהודה הנ"ל הבאתי שם באות י"ב קצת בענין זה וציינתי לעיין בנחלת צבי שבפתחי תשובה סי' פ"ד סעיף י"ג ושם אתה מוצא שהאריך הרב לחלוק עליו והוכיח מכמה מחברים שאין סוברים לחלק בזה עי"ש ובקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות קל"ה סק"ד [ד"ה במאי]:

ג) על מה שכתב בטעם חומרת מוהרי"ל שמא יבלע גרעין של חרדל השיגו דהיה אפשר לסננו והרב המחבר השיב דלא יתכן בזה סינון שאם יסנן קודם הפסח כל היין הצריך לפסח יופג טעמו וריחו כידוע ואם נתיר לו לסננו בפסח בעת הצריך לשתות יש לחוש שמא יבא לשתותו בלא סינון אבל באמת כבר כתבתי שם כי גם טעם זה אינו לשבח ואין להחמיר חומרות כאלו בחומרת קטניות עכ"ל והאמת אתו דאין טעם להחמיר ולחוש כל כך שמא יבא לשתותו בלא סינון וגם אם ירצה לסננו קודם הפסח ולהחזירו לחביות אחר הסינון כאשר היה בתחלה נראה דעל שעה קלה שעת הסינון לא יפיג טעמו וריחו לא יומר כאשר עינינו הרואות שעושים כן כל בעלי המרתפים לסנן את יינותיהם סמוך לפסח כדי להוציא את השמרים שבהיין המקלקלים את היין אם ישארו בתוכו כשהאויר מתחלף להיות חם ולכן מסננים אותו בחדש מארט או סמוך לו לפי שינוי האויר ואין

חוששים כלל שמא יופג טעם וריח היין כי באמת בשעה קלה אינו מפיג הטעם והרי חוזרין ונותנים היינות להחביות כאשר היו בתחלה: ד) ועל מה שכתב דלשיטת הר"ן מידי דהוי לטעמא הוא מן התורה אלא שבנדון דידן לא גרע מתערובת ברוב דודאי נותן טעם ובטיל כתב הרב השואל לפלפל על זה מש"ס דחולין ד' ו' שאני שאור ותבלין דלטעמא עבידי וכו' והרב המחבר פלפל על דבריו וסיים דהיי"ש שבנדון דידן דבלתי הקרא"ם קימע"ל גם כן יש לו טעם לשבח ואין פועל כי אם להיות טעמו משובח יותר לא מיחשב עיקר ובעין ואין לדון אלא משום טעמו וטעמו אינו אוסר כלל: ה) במה שכתב ליישב הערת הרב השואל במה שהחמיר מוהרי"ל ביין שהוא מי פירות וכו' כתב הרב השואל דהחק יעקב אינו מחלק בין תסס ללא תסס אלא משום דנחמץ במקום המים וחמץ במשהו ובחרדל לא שייך זה והשיבו דמלבד דמוהרי"ל אינו משועבד לדברי החק יעקב וקושיתו היא על המוהרי"ל ועוד דגם לדברי החק יעקב ניחא דאף שדקדק החק יעקב דחמץבמשהו היינו שם דמיירי לענין ללוש ביין דהמים נשארו בעיסה במקום אחד ואין יכולים להחמיץ רק שם לכן דייק דחמץ במשהו אבל בנדון דידן דהיין מעורב בו הטיפה של מים וגם החרדל מעורב בו יוכל לחמץ בכ"פ מעט חרדל אשר יבא למקום המים עד שיתחמץ רובו לא כולו וא"ש: ה) במה שנחלקו הפוסקים באכילת צלי במקום שנהגו שלא לאכול אם הוא דוקא בשתי לילות או גם בשני הימים טובים ראשונים הרב דברי מנחם בסי' תע"ו כתב.

שדעת הרב ראש יוסף כדעת המתירים מדכתב דדוקא בשתי לילות של פסח אבל בשאר ימים אין איסור כלל ואפילו טלה שלם צלוי מותר ואין אצלי ספר ראש יוסף ולי ההדיוט אין מדברים אלו הכרח שסובר דמותר דלא בא אלא למעט שאר ימי הפסח חוץ מיום טוב ראשון ושני דלא נימא דכל הפסח בכלל ואין הכי נמי דבשני הימים גם הימים הם בכלל האיסור ולילות דנקט הוא לשון המשנה ולענין דינא כתב הרב קמח סולת בד' ק' ע"ב בשם הרב זרע אמת בס' שבח פסח דהעלה להקל ואם נהגו להחמיר הוא מנהג בטעות ומבטלינן ליה עי"ש: ולענין צלי קדר אי שרי לאכול במקום שנהגו שלא לאכול צלי וכן לענין צלאו ואחר כך בישלו עיין בדברי רבני האחרונים בסי' עת"ו ובשו"ת בנין ציון החדשות סי' מ"ה:

ו) לענין אכילת פירות יבשים להנוהגים שלא לאוכלם בפסח כי אם ביום טוב האחרון נשאל הרב חתם סופר בסוף סי' ע"ט באם חל להיות בשבת אם מותר לבשל אותם ביום שביעי של פסח דהא על ידי עירובי תבשילין לא הותר לבשל אותם ביום שביעי של פסח דהא על ידי עירובי תבשילין לא הותר לבשל אלא מטעם דאי מקלעי אורחים והכא

לא שייך זה דהא אסורים בו ביום דשביעי של פסח נוהגים איסור בפירות יבשים וכתב בשם רבינו עקיבא איגר להתיר מטעם הואיל וחזי לחולה שאין בו סכנה דמותר בפירות יבשים ולא הודה לו דנהי דחולה שאין בו סכנה שכיח אבל לא שכיח שאותו חולה יהיה צריך לפירות אלו ע"כ תוד"ק ולא ידעתי אמאי הוצרכו לחולה שאין בו סכנה [וזה קצת רחוק המציאות שיהיה שכיח חולה הראוי לפירות אלו המובשלין תוך התבשילין דזה על הרוב מאכל הבריאים והחולים אוכלין אותם באופן אחר לא כמו שאוכלים הבריאים] ועדיפא הוה להו למימר כיון דמניעת אכילת פירות יבשים תלוי במנהג ואיכא אינשי דלא נהגי איסור בהו אם כן נימא הואיל ומקלעי אורחים הרגילים לאוכלם בו ביום וכיוצא לזה כתבו הפוסקים לענין אכילת אורז להנוהגים לאוכלו ביום טוב אחרון וכשחל בשבת שרו חכימייא לבשלו ביום שביעי של פסח על ידי עירובי תבשילין ואמור רבנן בטעמא הואיל ומקלעי אורחים דנהיגי למיכלי' בפסח עיין למרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תס"ז אות ו' ולהרבנים ערוך השולחן סי' תג"ן אות ד' ברכת המים ד' ט"ל ע"ב [הובא בישרי לב ד' ט' ע"ב] דברי מנחם סי' תס"ז אות ט"ו יבא הלוי בתשובה סי' ג' באופן דדעת רובא דרובא להתיר ובדברי מנחם כתב דמתבאר מתשו' הרדב"ז החדשות ח"ב סי' תרס"ט שסובר כהמתירים וציין פאת ים ד' ג' ע"ב מכללן של דברים נראה דהוא הדין לגבי פירות יבשים ושמא מה שהוצרך רבינו עקיב"א לחולה שאין בו סכנה היינו משום דבמקומו היו כלם נוהגים שלא לאכול פירות יבשים בפסח ולא שייך לומר הואיל ומקלעי אורחים דאתו מעלמא ונהיגי היתר דזה לא שכיח כולי האי לכן אמר מר דחזי לחולה וכו' דקצירי ומריעי מישכח שכיחי והג' חתם סופר לא הודה לו מטעם הנ"ל אבל אם הוא במקום שמקצתם נוהגים היתר כמו באורז דשכיחי בעיר אחת מקצתם אוכלים בשופי ומקצתם צנועין מושכין את ידיהם גם הג' חתם סופר יודה דאמרינן הואיל ומקלעי אורחים דנהיגי בהו היתר זה נראה לפום ריהטא:

ועתה נדפס ספר שם אריה וראיתי בחלק אבן העזר סוף סי' צ"ה שכתב על דברי הרב חתם סופר הנ"ל דיש לומר דחזי לקטנים דאף להסוברים דגם איסור דרבנן לא ספינן לקטנים מכל מקום בדבר שאינו אלא חומרא בעלמא מותר למיספי ליה ע"כ וזה הטעם עצמו שייך גם בבישול אורז בשביעי של פסח: ולענין אי שרי לעשות יי"ש לפסח מפירות יבשים רשמתי לעיל סי' ד' אות ו' אות קטן י"ב שו"ת נו"ב ונשמת אדם עי"ש: ז) מי שנוהג באיזה חומרות בפסח אם אפשר להקל בהם ביום טוב אחרון של פסח עיין מה שציין מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תמ"ז אות יו"ד ובס' רוח חיים שם אות ד הביא בשם החמ"י שכתב כדעת מרן הפרי חדש דאין נכון להקל כי היכי דלא ליתו לזלזולי ביה וכו'

ועוד ציין ספרים המדברים בזה עי"ש ובס' דרך פקודיך הנד"מ במצות לא תעשה י"ב בחלק הדיבור אות ד כתב וז"ל כל דבר שאדם עושה מצד חומרא יותר משורת הדין ראוי שלא להחזיק בחומרא ביום אחרון של פסח דאם נוהג חומרא זו גם ביום אחרון אם כן מחזיק הדבר לחמץ גמור ולא ניחא למרייהו דלימרו הכי ע"כ ומשמע דבדבר שמחמיר בו משום חשש איסור יש להחמיר בו גם ביום טוב אחרון וכן כתב הרב בית יאודה בסי' מ"ז גבי יי"ש גרוגרות שהוציאו בכלי שמדבקין אותו בעיסה ואפר דבארגי"ל נהגו בו איסור כל ימי הפסח וביום טוב אחרון יש מי שמיקל ואין נראה להקל בדבר שיש בו חשש איסור כרת ע"כ ותיבת כרת יתר וכנטול דמי [דהא ביום שמיני דרבנן אייריגן] וכונתו לומר דכיון שיש בזה חשש איסור כמו שביאר שם אין לחלק בו בין שאר ימי הפסח ליום טוב אחרון:

ח) על הנגעליך שכתב הרמ"א בסי' תס"ז ס"ח דנוהגין שלא לאוכלו [והוא מה שאנחנו קורים קלאבו די קומיר] והוא משום ששורים אותו במי שעורים או בימי סובין שלא יתייבש בדרך רחוקה כמו שכתבו בדרכי משה ולבוש וזכור לאברהם כתב במחזיק ברכה אות ח' שהעידו שבאמשטרדם נתברר להם שמזלפין על הקלאוו שכר שעורים ונראה דכונתו לומר דאף דהחומרא בדברים אלו שהזכיר הרמ"א אינה אל להאשכנזים כמו שכתב הרב זכור לאברהם על דברי הרב באר היטב ס"ק ט"ו מכל מקום בשל אמשטרדם דנתברר שעושין כן גם לנו יש לאסור ובספרו לב דוד פרק ל' [ד"ה ודע] כתב כי הקלאוו והקנמון העידו שנתברר באמשטרדם כי בהינדיי"א מזלפין עליו שכר השעורים הנקרא ביר"א עכ"ד אך בקונטריס תודת השלמים אשר בס' מורה באצבע [שנדפס בעיהק"ו ירושת"ו] בסי' כ"א ד' קכ"ה ע"א הגיה על זה וז"ל אחר זמן נתברר שהחששא היא בקלאוו לבד ולא בקינמון שהוא הקניל"ה עכ"ל והביאו הרב משנת ר' אליעזר ח"ב בזכרונותיו ד' כ"ח ע"ד אות י"ו [ומה שכתב שם דבמחזיק ברכה אסר הקניל"ה אינו מדוקדק כמו שיראה הרואה]: ועל המן שקורין מאגנא וכן היינ"ו באה"ר רשמתי בסי' ב' אות ג':

ט) דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור מחמת שהיו סוברים שהוא איסור ושוב נתברר להם שהוא מותר או שהיו סוברים שהוא איסור גדול ונתברר להם שאין איסור כל כך אף שיש אומרים שצריך התרה כבר כתב רמ"א ביו"ד סי' רי"ד סוף סעיף א' דנוהגים כסברת האומרים דאין צריך התרה ולפי זה אותן הנוהגים לאכול כל ימי הפסח מצה שמורה לפי שהיו סוברים שמצוה לאכול שמורה כל ימי הפסח רשאין לשנות בלא התרה דבאמת אין מצוה כלל רק בלילי פסח לאכילת מצוה וכן כתב מרן הפרי חדש בסי' תצ"ו במנהגי איסור והיתר סוף כלל א' וז"ל ואלו בני אדם שנוהגים לאכול מצה

שמורה כל ימי הפסח לא מיקרי סייג ואינו אלא מילתא יתירתא דעבדי ואם רוצה לאכול משאינה שמורה משעת קצירה מסתברא דאפילו התרה לא בעי כלל וזה פשוט וגם בכלל תשיעי כתב בשם הרב מוהר"י הלוי סי' ל"ה דאותם שנוהגים שלא לאכול אורז בפסח אם נוהגים כן מפני שסוברים דאורז מחמיץ מתירין להם בשאלה והתרה ואם יודעים שהאורז אינו מחמיץ אלא שרצו להחמיר עליהם משום תערובת או משום גזרה דדילמא אתי לאיחלופי בדייסא אסור להתיר להם אפילו בשאלה וכו' וכתב על דבריו ולפי מה שכתבתי וכו' אין זה מכוון להלכה אלא אם נהגו כן מפני שסברו שאורז מחמיץ הוי מנהג בטעות ומודיעים להם שמותרים לאוכלו בלא התרה ואם רצו להחמיר על עצמם מתירים להם על ידי חרטה ולבנים מתירים בכל גוונא גם כן על ידי התרה עכ"ל ומדברי הרב פרי חדש בזה למד הרב חיי אדם בכלל קכ"ו סעיף ז' שאם נהגו משום שחששו לשאר חטים שבא עליהם מים ונוהגים כן מחמת סייג דינו כמו שכתב שם בסעיף ב' עי"ש [ועיין לקמן בד"ה ועל הנוהגים לאכול] וסיים ולפי זה נראה לי פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנון ושומים שאין לזה שום טעם וריח מותר להתיר להם בפשיטות דודאי בזה לא שייך שום סייג עכ"ל:

אך הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תס"ד אות א' כתב יש נוהגים שלא לאכול שום בפסח ואיני יודע טעם לזה מכל מקום עתה אין להקל לפני עמי הארץ ובצנעא לתלמידי חכמים אין להחמיר וכתב עוד דמה שקורין ערד עפיל אמרו לי שהוא מה שאנו קורין קארטופ [קארטופלין] וכן ראיתי בספר עמק הלכה בהלכות פסח סי' קל"ד שקורין לתפוחי אדמה ערד עפיל כמדומה שנוהגים היתר כי אין בכלל קטניות וגדולים הם ולית בהו תערובת תבואה וקאווא נוהגים היתר ועיין סי' ת"ג בזה עכ"ל והוא טעות הדפוס כי דבריו הם בסי' תנ"ג במשבצות אות א' וזה לשונו ושתיית הקאפ"ע נוהגין היתר כי עירוב לית בהו ואין דומין לדגן לאיחלופי וכמדומה בספר חק יוסף גמגם לאסור ועיין פרי חדש הביא פסחים מ"ם ב' תוספות ד"ה רבא ועיין ט"ז תס"ג אות ג' ומכל מקום קאפ"ע לא מחלפי כלל ואין לאסור במקום שנוהגים היתר והוא הדין מה שקורין ער"ד טאפלי"ן או ער"ד עפי"ל דשרי אם לא במקום שנהגו איסור ואמנם מה שכתב דהקאפ"ע נחרך ואין ראוי לכלום זה אינו דבחמץ כי האי גוונא כמו מאל"ץ הואיל והמשקה משובח מהם השותה מהם חייב כרת עיין שו"ת חכם צבי סי' כ' דיי"ש נמי הכא הוא עכ"ל וגם מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תנ"ג אות ג' הביא מה שכתב הרב שבות יעקב בח"ב סי' ס' דקאהב"י אם חרכו קודם פסח יש להתיר ושהרב חק יוסף בשם הגאון חמיו אברהם

ברודא הורה לאסור וכתב על דבריו ומסתברא כהרב שבות יעקב והבו דלא לוסיף עלה שהקאב"י הוא אילן ונעשה משקה עכ"ל:

ועל הנוהגים לאכול שמורה משעת קצירה ראיתי עתה בספר רוח חיים למרן החבי"ף בסי' תנ"ג אות ד שכתב מי שנוהג לאכול מצה שמורה בכל ימי הפסח ורוצה לשנות המנהג יש לעשות התרה כדכתב בפרק שני מהלכות פסח אבל דעת מורינו הרב מוהרח"א בספר מקראי קדש בד' ד' דלא בעי התרה וחלק על הרב פרי חדש בסי' תצ"ו שכתב דבעי התרה וכן ראיתי ושמעתי שהורו כן גדולים בתורה ועיין מה שכתב מורנו הרב מוהר"ח מודעי בקונטריס זכרון לראשונים שבסוף ספר בירך משה להרב מוהר"ם גאלאנטי ובספר טוב עין סי' ט' אות ו' עכ"ל ואין אצלי ספר מקראי קודש ולא ס' טוב עין ומה שכתב בשם הרב פרי חדש במחילת כבוד קדושתו לא דק ונהפוך הוא שדעת הרב פרי חדש היא דלא בעי התרה כלל כמו שהעתקתי דב"ק בריש אות זו ועיינתי בספר בירך משה בקונטריס זכרון לראשונים ודברי הרב מוהר"ח מודעי הם בדף קנ"ב ע"ג ואעתיק לשונו הטהור ומובן שאין הדבר כמו שכתב הרב רוח חיים וז"ל [בסי' תצ"ו על דברי הפרי חדש] שם סק"א בסופו וזה פשוט מילתא דפשיטא ליה למר מספקא להו לרבנן קשישי דארעא דישראל כאשר תראה בספר הל"ק סי' ק"ג ועי"ש ולכן אין להקל בדבר זה בלי התרה מאחר דאי מיקרו סייג לדעת הרמב"ן ודעמיה אין מתירין להם כלל ומסתיין דנסמוך על סברת הרא"ש להתיר לו בהתרה וכן ראיתי ושמעתי שהורו כן גדולים בתורה ועיין להרב מקראי קדש בדף ד' ע"ב שחלק עליו בזה עכ"ל ולפי הנראה יש איזה טעות הדפוס בספר רוח חיים וצריך לתקן הלשון כפי מה שהוא האמת כמובן מדברי הרב מוהר"ח מודעי הנ"ל:

ובמה שנהגו ההמון שלא לאכול שומים בפסח ראיתי בספר חדש ממש חמדת משה להרה"ג דומ"ץ בעיר לאדז יצ"ו בסי' י"א שנתעורר לעיין במה שנוהגין הרבה בני אדם שלא לאכול שום בפסח וכתב בשם מר אחיו הרה"ג אבד"ק ראדום מוהר"ר אברהם צבי יצ"ו דמוכח מדברי הרב מגן אברהם בסי' תמ"ז סק"ך דמותר לאכול שום בפסח [אם לא נחתך בסכין חמץ] והרבנים מקור חיים ופרי מגדים לא ערערו על דבריו ושכן מתבאר מדברי הרב חוט השני שהביא הרב שערי תשובה באות כ"ה וכן משמע מדברי הרב שב יעקב שהביא הרב מחצית השקל באות כ' וכתב הרב המחבר שבהמשך הזמן דבר עם כמה מורי הוראות ולא אחד בהם שידע טעם למנהג זה רק שמע שיש חשש שהעכומ"ז שורין את השום בשכר ואין רוח חכמתו נוחה בשמועה זו שאם כן לא הוו שתקי הפוסקים מלהודיע זאת דדוחק לומר שבזמננו נתחדש חשש זה והביא דברי

הרבנים חיי אדם ופרי מגדים בסי' תס"ד הנ"ל ול"ו יעיר במה שכתב להתיר בצנעא דהא כל דבר שאסור בפרהסיא אסור גם בצנעא כדאיתא בביצה ד' ט' וניחא ליה על פי מה שכתב הרב תפארת ישראל בפירוש המשנה פרק שלישי דמסכת ביצה משנה ו' דהא דכשאסור בפרהסיא אסור גם בצנעא אינו אלא כשהאיסור בפרהסיא הוא משום חשדא אבל כשהאיסור בפרהסיא הוא משום שלא יבואו להקל ביותר [גם בדבר שאינו מותר] אזי מותר בצנעא והכי נמי באכילת שום טעם האיסור בפרהסיא הוא משום שלא יבואו להקל גם בשאר דברים לכן כתב הרב פרי מגדים דבצנעא מותר וציין לעיין ביו"ד סי' פ"ז בנחלת צבי סעיף ג' אלו תורף דב"ק ובהורמנותיה דמר אומר אני עם שדבריו נכונים בישוב קושיתו על פי דברי הרב תפארת ישראל אמנם לפום ריהטא לדידי חזי דלא צריכנא לכלליה דרב תפארת ישראל דרב מאריה דהאי דינא במסכת ביצה ובכמה דוכתי דייק ואמר כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית עין אפילו בחדרי חדרים אסור אבל דבר שלא אסרו חכמים ורק נהגו כן ההמון נהי דאין אנו יכולים להתיר להם או לעשות בפרהסיא היפך מה שנהגו אבל לאסור גם בצנעא לא מסתבר כלל מאחר שלא ראינו שאמרו כן אלא על מה שנאסר מפי חכמים והרי אפילו באיסורין שהם מדרבנן ואסרו בהם מפני מראית עין אינו פשוט דאסרו גם בחדרי חדרים כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות ט"ז וכל שכן בדבר שאסר ההמון מעצמו נראה דבזה כולי עלמא מודו דלא מפני שאסור בפרהסיא אסור גם בצנעא:

יו"ד) חולה בחלל הגוף שצוו עליו הרופאים שלא לאכול פת מחמשת המינים אלא פת הנעשה מטערקשע ווייץ הנקרא טענגיר"ע וכבר התחיל הקוה"ר בראש חדש ניסן נשאל הגאון מוהר"ם שיק בסי' רמ"א אם מותר לאכול גם בפסח מפת הנ"ל וכתב בשם הרב השואל דאף שחולי בחלל הגוף מיקרי סכנה מכל מקום מה שהתחיל ולא המתין יש לומר דלא חשיב סכנה ושלא במקום סכנה כתב בשמו הוא הצ"ד צדדים לכאן ולכאן והשיב הגאון המחבר צריך לשאול פי הרופאים אם הוא חולי שיש בו סכנה שאם יש בו סכנה אין אומרים דהיה לו להמתין כדאיתא בארח חיים סי' שכ"ח סעיף י"ח אך נדון בדבר זה אם אין בו סכנה ומכל מקום הוי חולי כל הגוף ופשוט דמותר לא מיבעיא אם אפשר ללוש במי פירות בחלב ודאי דשרי לחולה שהרי עיקר איסור מיני קטניות הוא משום אחלופי או חשש פת אחר וקיימא לן בסי' תס"ב סעיף ד' דבמי פירות אסור ללוש ואפילו הכי במקום חולי התירו שם אלא אף אם אי אפשר במי פירות ואפשר בחליטה במים רותחין טובא נמי שפיר דמי דהא קיימא לן דחלוט אינו מחמיץ ואף דלא בקיאינן בחליטה מסתפק המגן אברהם לענין דיעבד ואף אם אי אפשר נמי בחליטה או דנימא

דלענין חשש קטניות לא חלקו מכל מקום בדבר שאיסורו משום מנהג אדעתא דהכי במקום חולי לא הנהיגו לאסור וכיוצא בזה מצינו בכמה דוכתי במגן אברהם סי' תקפ"א סקי"ב ובדגול מרבבה ביו"ד סי' רי"ד בשפתי כהן סק"ב יישב דברי המגן אברהם כיון שאינו רוצה לבטל המנהג רק עתה כשיש מיחוש אדעתא דהכי לא הנהיגו ואף בתשעה באב בא"ח סי' תקנ"ד דעת הרמב"ן דבמקום חולי שאין בו סכנה לא גזרו ובא"ח סי' תצ"והתירו יום טוב שני במקום מקצת חולי ובחולי כל הגוף אמרינן בא"ח סי' שכ"ח סעיף י"ז התיר בשבת שבות ואף דהמגן אברהם בסי' תצ"ו הביא בשם או"ה הואיל ואפשר למחר לא התירו אפשר דהיינו באינו חולה חולי כל הגוף ובמגן אברהם סי' שכ"ח סקנ"ג פלפל אי בכי האי גוונא הוי חשש דאורייתא ואף דיש לומר דמידי דאכילה שאני כדאיתא ביו"ד סי' קנ"ה לאסור אפילו דרבנן מכל מקום התלוי במנהג שרי וכן כתב בפשיטות הפני יהושע בפסחים ד' כ"ה דלמאן דאמר ערלה אסור רק מהלכות מדינה דהיינו מנהג שרי לחולה שאין בו סכנה וגדולה מזו התיר מרן בחתם סופר חלק א"ח סי' קכ"א בשעת הדחק לעשות פת מקטניות ובחלק יו"ד סי' ע"ג התיר לחולה אחר שעה משאכל בשר לשתות מחלב ובכל טעמים הנ"ל נראה אם אפשר ללוש במי פירות או בחליטה יעשה ואם אי אפשר וחולי כל הגוף רשאים לעשות בכלים בפני עצמן ולהשגיח שלא יתערב ויעשה הפת משונה משאר מצות ובענין כזית מצה בשתי לילות הראשונות של פסח אם אין סכנה מחוייבת לאכול וכל הדברים האלה הוא אם הרופא אומר שצריך לעשות כל זה תיכף ומיד בלי איחור ועיכוב עכ"ל ומה שצדד לומר דלגבי חשש קטניות לא חלקו דמשמע שכונתו לומר דאף דבמיני דגן התירו בדיעבד בחליטה מכל מקום בקטניות החמירו לאסור אף דיעבד אין נראה כן מדברי הגאון חתם סופר שהבאתי באות א' [בד"ה והגאון] שמתבאר שדעתו שיותר יש להקל בחליטה לגבי קטניות שאינו אלא מנהג מבדגן וכן מתבאר מדברי מרן החבי"ף בס' לב חיים שהבאתי שם [בד"ה וכיוצא] ומדברי הגאון חשק שלמה שהבאתי שם [בד"ה ובספר] וכן הדעת נותנת ונראה ברור לדינא כמו שכתב הרב להתיר לחולה שאין בו סכנה באופן שכתב הרב ותו לא מידי ועיין לעיל בסי' א' אות י"ז לענין חליטה לחולה שאין בו סכנה:

יא) י"ש הנעשה מתפוחי אדמה שקורין ערד עפיל או מין טטרקי שקורין גריקע אם מותר לשתותו בפסח עמד בזה בשו"ת עמק הלכה בהלכות פסח סי' קל"ד וכתב דהרב חיי אדם נטה לאסור מדברי התרומות הדשן סי' קכ"ג שהתיר ליהנות ממיני קטניות משום דהנאה אינה אלא בלאו אבל שתיה שהיא בכרת אסור ולכן אסר הרב חיי אדם בשתיה באותם שנעשו מגריקע לבד וכתב על דבריו ולדעתי לא זהו חמץ שענוש עליו

כרת שאפילו הייש הנעשה כדוגמתו מתבואה חמוצה לבד אין בו כרת ולא מלקות רק איסור עשה [והאריך קצת בזה לבאר שכן הוא אבל לפי הנראה רבני האחרונים בתשובותיהם תופסים לעיקר דייש מתבואה חמוצה הוי חמץ גמור שחייבין עליו כרת] שנית במדינתינו בנעשה מתפוחי אדמה הנאכל בפסח עצמו ובכי האי גוונא אפילו היה בתערובת מתבואה חמוצה בעין לית ביה כזית בכדי אכילת פרס ולית ביה כרת רק מלקות וכו' ובכי האי גוונא הייש הנעשה מתפוחי אדמה עם תבואה אפילו היה בעין בתערובת כזית בכדי אכילת פרס ולא זיעה ליכא כרת לפי זה בהנעשה מתפוחי אדמה עם גריקע ליכא כרת אם כן לא חיישינן לאיחלופי דבכל דוכתא דחיישינן למראית העין אינו אלא בנראה שהוא איסור ורחוק הדבר לתלות בדבר היתר שאינו מצוי כמו בבן פקועה דדבר רחוק הוא שיתלה בבן פקועה דאינו הווה וכן נשרו כליו וסולם של עליה וכן בחולין ובשוק לא יעשה כן ובזוג שאינו פקוק מה שאין כן בדבר שיכול להיות היתר כמו איסור לא חיישינן דילמא אתי לאיחלופי דאם כן מצה לא ניכול שמא יאמרו שהוא חמץ ובימיהם לא היתה משונה צורתם שומן לא ניכול שמא הוא חלב שום משקה לא נשתה בפסח שמא הוא שכר או ייש חמץ הכי נמי בשעת שתיית הייש ליכא למיחש לאיחלופי ועד כאן לא חשש רבא בפרק כל שעה למימחי קידרה בחסיסי אלא דהתם בפסח בשעת עשייה ודאי חיישינן מה שאין כן בנעשה קודם הפסח ליכא למיחש מידי דהיודע שעושהו לפסח רואה שאין בו חשש חימוץ ומי שאינו יודע מלאכתו אינו יודע שנעשה לפסח וכי האי גוונא כתב המגן אברהם בסי' רמ"ד במרחץ וכבר כתב החק יעקב בסי' תס"ד שמותר תערובת רוב בחרדל ומיני קטניות כל שאין צורת החרדל ניכר והסכים לדבריו הרב פר"מ [פרי מגדים] לכן אין בזה שום איסור ישתו רבים ויהללו ה' בטוב לב אך צריך ליזהר שיהא הגריקע מלוקט מתבואה מחמשת המינים אף שיש ששים הוי כמבטל איסור לדעת הרשב"א ומכל שכן בפסח גופיה לשתותו הגם שאי אפשר שיהא מלוקט שלא יהיה בו שום גרעין מכל מקום כל טצדקי דאית למיעבד עבדינן ושוב אינו נראה כמבטל איסור גם צריך ליזהר לקנותו ממוחזק בכשרות כביורה דעה סי' קי"ט דעת הרמב"ם וכן הוא שם בסי' ס"ה אין לוקחין בשר מכל טבח ששוחט ומוכר לאחרים אלא אם כן הוחזק בכשרות וזה צריך ליזהר בכל ייש שקונים לפסח שנעשה ממע"ד ומיראזינקעש או מפלוימן וכיוצא בהם הארכתי בזה לפי שראיתי קצת מחמירים בזה וכבר עסקתי בזה עם גאוני זמנינו ואין פוצה פה למצוא מקום להחמיר דלא כהרב חיי אדם לכן ישתו ויתענגו וישמחו בה':

סימן ז

בדין כלים שנאסרו בחמץ א) כלים שבשלו בהם חמץ בפסח עיין להרבנים מגן אברהם סי' תמ"ז סק"א ופרי חדש שם סוף [ד"ה ואכתי] ומחצית השקל ופרי מגדים על דברי הרב מגן אברהם וחק יעקב סק"ד וסי' את"ן וש"ע הרב מוהרש"ז ס"ג דפסקו דמותר להשהותן עד לאחר הפסח כדין כלים שנשתמש חמץ קודם הפסח דלא כרבינו הרוקח דמחלק בזה עי"ש ובשלחן גבוה סי' תמ"ז ועיין באר היטב סי' תס"ז ס"ק י"ח דמה שכתב הרמ"א דהמנהג לאסור הכל כונתו הכיסוי והכף והכלים וכו' וכתב על זה הרב זכור לאברהם ח"א ד' קט"ו ע"א דע דהכלים אין צריכים שבירה ומותר להשהותם לאחר הפסח אפי' נתבקעה החטה כמבואר בסי' תמ"ז ס"א בהגה ובאה"ט סק"ד ובפר"ח ואחרונים שם עכ"ל ועיין בחיי אדם כלל ק"ך אות ח' באופן שזה נראה פשוט ומוסכם דכלים שנתבשל בהם חמץ בפסח אין צריכים שבירה ומותר להשהותם לאחר הפסח ותמיה לי רב אחד הובא בשו"ת רעק"א סי' י"ט שהורה לשבור הכלי חרס שבישלו בו חמץ משהו בפסח עי"ש וכבר הובא שם דחביריו חלקו עליו וגם רעק"א חלק עליו ופלפל מאד אם גזרת חז"ל משהו בפסח הוא באכילה והנאה דוקא או אף לענין בל יראה וכו' וכתב דמדברי המג"א תמ"ז ס"ב נראה דבבלעו חמץ ממש בפסח מותר להשהותם עי"ש ולא היה ראוי לכתוב שנראה מדברי המג"א דודאי כן הוא כונת המג"א כמו שהכריחו הרבנים מחצית השקל ופרי מגדים והרי הוא כמבואר והיה לו להביא דברי הרבנים פרי חדש וחק יעקב הנז"ל ושו"ת בית אפרים שציין הרב שערי תשובה באות ד' אין מצוי אצלי ועיין לקמן אות ב':

ב) כלי חרס שבישלו בו בפסח חמץ משהו מותר להשתמש בו בפסח האחר דלגבי איסור משהו סמכינן על הג' חכם צבי דאחר י"ב חדש הוי עפרא כן כתב הרב ר' טוביה הובא בשו"ת רבינו עקיב"א סי' כ"ו וכתב דלפי דבריו אם אירע זה בסוף ימי הפסח יהיה הכלי אסור בתחלת ימי הפסח הבא כיון דלא כלו שנים עשר חדש אבל באמת אין צריך לזה דהא התבשיל עצמו שנמצא בו החיטה מותר בפסח הבא דבטעמא לא אמרינן חוזר ונעור ע"כ ועיין להרב בית שלמה בסי' צ"ג שהרב השואל כתב בשם הרב השיב משה דחוכך לאיסור דכיון דאין לו ביטול בעת התערובת כיון שנעשה בפסח שוב לא מיבטיל אחר כך ושהאריך לחלוק עליו וכתב שהדין עם הרב השואל ורמז דברי הרב מקור חיים סי' תמ"ז סק"ה ושו"ת רעק"א הנ"ל ומסיק וכן אני מורה תמיד דהכלים שיש בהם בליעה מתבשיל שיש בו משהו חמץ בפסח מותר להשתמש בהם בפסח שבשנה שניה למה שהכריע הרמ"א דבלח בלח אינו חוזר ונעור וכל שכן בטעם בעלמא עכ"ל עתה

הגיע לידי שו"ת השיב משה ודבריו הם בחלק א"ח סי' י"ז שנסתפק בתבשיל שנתערב בו משהו חמץ בפסח ונשתהה לפסח הבא אי שרי מכיון שנתבטל אחר פסח שעבר כמו חמץ שנתערב קודם פסח ונתבטל בששים דמותר בפסח או דילמא כיון דבשעה שנתערב דהיינו בפסח לא נתבטל משום שחמץ בפסח במשהו איך יתבטל מעצמו אחר הפסחומה שמותר אחר הפסח אינו משום שכבר נתבטל אלא משום דלא שייך קנס דלא עבר אבל יראה מותר אחר הפסח כמו כל חמץ ולעולם חמץ הוא ואסור בפסח הבא והאריך בפלפול לברר ספק זה ונראה דעתו כצד זה ואסור לפסח הבא ושם הובא הגהת בן בנו של המחבר ומפלפל על דברי מר זקנו המחבר וכתב בסוף דבריו דנראה ברור דמותר בפסח הבא ואמר מר מילתא בטעמא דאף אם נאמר דמה שמותר כל השנה לאו מטעם ביטול הוא אלא משום דלא שייך למיקנסיה כיון דלא עבר בבל יראה מכל מקום שם חמץ עליו מכל מקום כשהגיע ערב פסח אחר זמן חמץ דודאי מותר ביש ששים מטעם ביטול אם כן הרי נתבטל קודם פסח ואינו חוזר ונאסר כמו בכ"מ שנתבטל קודם פסח עכ"ד וראיתי בס' נדפס חדש מנחת משה באור"ח סי' ט"ו אות נו"ן שהביא מה שמצא כתוב בכתבי הג' מוהרש"ק מבראד דמבואר מדבריו שסובר כדעת הרב השיב משה דבנתערב בפסח אסור בפסח הבא והביא שו"ת הבית שלמה הנ"ל וסיים ובאמת יש מקום לחלק בין תערובת משהו במאכל לבין הכלים דבמאכל שייך לומר דנתבטל על כל פנים אחר הפסח במשהו חמץ שבתוכו ושרי לפסח הבא מה שאין כן בכלי שנבלע בו משהו בפסח ונאסר איך שייך בו ביטול אף לאחר הפסח בבלוע שבתוך הכלי ועם כל זה יש לצדד להקל ובפרט דיש צירוף דעת הח"ץ סי' ע"ה עכ"ד הגאון מנ"מ נר"ו והרב עמודי אור סי' ט"ו אות ב' כתב ופשוט דלא איכפת לן מה שנתערב בשעה שהיה עליו שם איסור כיון שנסתלק האיסור אחר כך וכן כתב בפשיטות רעק"א בתשו' להתיר הכלים הנאסרים בפסח מתערובת משהו בפסח הבא דחוזר ומתבטל עכ"ל [ובסברת החכם צבי הנ"ל רשמתי באות שאחר זו]:

גם הגאון מוהרי"ץ אלחנן אבד"ק קאוונא יצ"ו בשו"ת עין יצחק בסי' כ' נשאל בזה בכלי שנאסר מחמת משהו בפסח וכן במאכל אם מותרים לפסח הבא והיתה דעתו נוטה לאסור והאריך לפלפל כדרכו בקודש ובסוף התשובה כתב שראה שהגאונים מקור חיים בסי' תמ"ז ס"ק ה' ורע"ק איגר הסכימו להתיר לכן ביטול דעתו נגד דבריהם וסיים לכן לדינא אני מסכים דמותר התבשיל והקדרות בפסח דשנה הבא אם לא נאסר רק מצד תערובת משהו: ובספר בנין שלמה להגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו בסי' כ"ד הביא מה שכתב רבינו עקיבא איגר בתשובה הנ"ל דהתבשיל והכלי מותרים לשנה הבאה משום

דבטעם לא אמרינן חוזר ונעור וכיון שנתבטל אחר הפסח שוב נשאר בהיתרו לעולם ומזה הוליד חומרא דבאותו הפסח אפילו ספק משהו אסור דהא דספק משהו מותר היינו דיש ספק שמא נתערב בו גוף החמץ דבכי האי גוונא לא מיקרי דבר שיש לו מתירין דהא חוזר לאיסורו בפסח הבא דאז גם כן צריך לחוש באותו ספק דהא קיימא לן דחוזר ונעור אבל בספק טעם הוי דבר שיש לו מתירין דהא לא יחזור לאיסורו לעולם הילכך אפילו בספק משהו אסור כשאר דבר שיש לו מתירין דאף ספק בדרבנן לא בטיל ועל דברים אלו הרבה לתמוה דמלבד שאין הדעת נותנת להחמיר בספק תערובת טעם משהו יותר מספק תערובת משהו חמץ בעין ועוד האריך בטעמים הפוסקים בפילפול עמוק ונפלא וגם על מה שכתב רבינו עקיב"א דהכלים יש להם מתירין לשנה הבאה מצד יישון י"ב חדש כתב שאין היתר זה ברור והאריך קצת בזה עי"ש דב"ק ועל סברת הגאון חכם צבי בהא דיישון שנים עשר חדש כבר ציינתי למעלה לעיין באות שאחר זו ששם הבאתי בס"ד דברי הרבה מרבני האחרונים מיימינים ומשמאלים בזה עי"ש:

ג) קדרת ברזל שבשלו בה חמץ ועמדה ריקנית יותר משנים עשר חדש ושוב בשלו בה בפסח אם אפשר להתיר התבשיל להאוסרים נותן טעם לפגם בפסח הנה הג' חכם צבי בסי' ע"ה האריך להוכיח דכל שעבר י"ב חדש כלה כל הלחלוחית והוי כעפר בעלמא ולמד כן מדין קנקנים של יין נסך דמותרים וכן חרצנים וזגים ודורדיים של יין נסך דשרו אחר י"ב חדש ומדין בריה שאין בה עצם וכו' וכיון שאחר שנים עשר חדש כלה כל הלחלוחית והוי כעפרא בעלמא הרי הוא כחמץ שחרכו קודם איסורו ושרפו לגמרי דמותר אפילו באכילה דאף להאוסרים באכילה חמץ שחרכו קודם זמנו מכל מקום בשרפו לגמרי מותר ועוד דגם בחרכו אין אוסרים באכילה אלא משום דאחשביה על ידי אכילתו וזה אינו שייך במשתמש בכלי אלו תורף דב"ק וביאר שם דלהפוסקים נותן טעם לפגם אסור בפסח יש להמציא קולא להשתמש בכלי זה לכתחלה אחר שנים עשר חדש מטעם שהסביר לחלק בין שאר נותן טעם לפגם דאסור לכתחלה לדין זה אלא שלא מלאו לבו להתיר לכתחלה אבל אם בשלו בה תבשיל בפסח אחר שעבר שנים עשר חדש פשוט דמותר עי"ש והוצרכתי לרשום צדדי ההיתר שהוזכרו שם לפי שראיתי להרב חיי אדם בהלכות פסח כלל ק"ך אות י"ד שכתב בלשון זה נותן טעם לפגם אסור בפסח ומכל מקום בדבר שהוא עפרא בעלמא אפילו בפסח מותר דבשלמא נותן טעם לפגם על כל פנים יש טעם אלא שהוא פגום מה שאין כן כאן דאין טעם כלל ומטעם זה מתיר הח"ץ סי' ע"ה בסכין שעבר עליו י"ב חדש דאפילו חתך דברים חריפים אינו אוסר אבל אם נעשה כעפרא אחר זמן איסורו אוסר דהא אפילו האפר אסור בהנאה כדאיתא בסי'

תמ"ה ולעיל כלל י"ט [צריך להיות כלל קי"ח] סי' ל' עכ"ל הרב חיי אדם הנה כתב בטעם ההיתר משום דאחר שנים עשר חדש נעשה עפרא ולפי טעם זה אין מקום להיתר זה אלא בקדרה שנשתמשו בה חמץ אחר הפסח בשנה זו ולשנה הבאה תהיה מעוברת דאז כלו להו שנים עשר חדש קודם זמן איסור חמץ והוי כחמץ שחרכו קודם זמנו וגם צריך שמה שנשתמשו בשנה זו אחר הפסח שיהיה סמוך לפסח מאחריו ולא מופלג כדי שימלאו השנים עשר חדש קודם פסח הבא שאם השנה הבאה פשוטה אף אם תהיה שלמה [חשוון כסלו מלאים] ואף אם הי"ב חדש הללו נמנה כולם חסרים כמו שכתב הרב פתחי תשובה ביו"ד סוף סי' קל"ה בשם הרב ברית אברהם מכל מקום עד פסח הבא לא מלו י"ב חדש אלא בתוך הפסח והוי כחרכו אחר זמן איסורו דאסור כמו שסיים הרב חיי אדם כנז"ל וכל זה הוא אם טעם ההיתר הוא רק משום דמדמינן נדון זה לחמץ שחרכו אבל לפי מה שהוכיח הרב חכם צבי מדין קנקנים וזגים וכו' של יי"ן ומדין בריה וכו' נראה דלא משגיחינן תו אי מלו השנים עשר חדש קודם זמן איסור חמץ דבכל גוונא שרי וכן מתבאר ממה שכתב בשו"ת רבינו עקיב"א בסי' כ"ו בשם רב אחד דכלי חרס שבשלו בה בפסח חמץ משהו מותר להשתמש בו בפסח האחר דבאיסור משהו סמכינן על סברת הרב חכם צבי והוא כתב על דבריו דלפי זה אם אירע זה בסוף ימי הפסח יהיה הכל אסור בתחלת ימי הפסח הבא דאכתי לא כלו י"ב חדש וכו' עיי"ש מדברי שניהם נלמוד דאם כלו הי"ב חדש בתוך הפסח מותר מאז והלאה ולא אמרינן דהוי כחרכו אחר זמנו והרב חיי אדם קיצר בזה כמובן הן אמת דלפי דברי הרב חק יעקב סי' תמ"ז ס"ק מ"ו [על דברי הרמ"א דיש מחמירים בנוטל"פ] דהיינו דוקא כשאינו נפסד לגמרי אבל אם נפסד לגמרי עד שהוא כעפר אין איסור כלל [ב"י בשם הרשב"א] ואפשר דאף שנפסד אחר זמן איסורו שאסור בהנאה מכל מקום זו לא מקרי הנאה דאדרבא מפסיד המאכל עכ"ל אם כן לאחר י"ב חדש שאנו דנים בהבלוע שנעשה כעפר אף אם הוא אחר זמן איסורו אין לאסור אך מלבד דנראה דהרב חק יעקב לא ברירא ליה האי מילתא ועוד דמדברי הרב חכם צבי נראה שסובר דאחר זמנו אסור מדשקיל וטרי בדין חרכו קודם זמנו ויותר מבואר כן מדברי הרב חיי אדם הנ"ל [עיין לקמן בסמוך בשם הרב שבות יעקב]:

והנה בהוראת הגאון חכם צבי הנ"ל מובא שם סי' ע"ו דהגי' מוהר"ר נפתלי הסכים לסברתו ושם בסי' כ' כתב דרב אחד חלק עליו וחזר וכתב להחזיק סברתו והרב חיי אדם הנ"ל נראה דגם הוא מסכים לסברת הח"ץ וכן נראה דנקיט הגי' מוהרש"ל מר בריה דהגי' נודע ביהודה בהגהתו לספר דורש לציון דרוש י"א [ד"ה והנה הרמב"ן] עי"ש גם הרב מכשירי פסחא באות ס"ט הביא הוראת הרח"ץ דמותר אם בשל בדיעבד וכן הרב

תפארת ישראל בכללא דחמץ ונוקשה שבריש סדר מועד [שם חילק שלש מדרגות ואחת היא טעם חמץ ושם בטעם חמץ בד"ה אמנם] הביא שו"ת הח"קהנ"ל ושהסכים עמו הג' מוהר"ן והוסיף עוד דבאדני פז אור"ח התיר אפילו רק בשהתה הקדרה איזה שבועות וס' אדני פז אינו מצוי אצלי אך ראיתי להרב שבות יעקב ח"א סי' כ"א שכתב דיש צד להקל בנדונו משום שלא נשתמש בכלי ימים רבים דאף דנותן טעם לפגם נהגו להחמיר מכל מקום כשנפסד לגמרי והוי כעפר אין בה איסור כלל וכמ"ש בחק יעקב סי' תמ"ז ס"ק מ"ו וכו' והכא כיון שלא נשתמש בו זמן הרבה אפשר מקרי נפסד לגמרי וכו' אלא שצריך להוכיח איזה שיעור ישהה הכלי שיקרא נפסד לגמרי דמקנקנים של יי"ן דקי"ל דמיישנן י"ב חדש ושרו וכתב הרשב"א דלאחר י"ב חדש כלה כל הלחלוחית והוי כעפר אין ראיה משום דיש לומר דדוקא בנבלע בצונן כלה לחלוחית אחר י"ב חדש מה שאין כן בנבלע בבישול וגם יש לומר לאידך גיסא דדוקא ביי"ן הוא דבעינן י"ב חדש משום דביי"ן אין חילוק בין בן יומו לאינו ב"י אבל בשאר איסורין דקי"ל דנפגם בשהיית מעת לעת ולקצת פוסקים בלינת לילה אפשר דאחר איזה ימים נפגם יותר והוי כעפר ולא בעינן י"ב חדש וגם מדין בריה שאין בה עצם אין ראיה וכו' ומסיק דיש להביא ראיה דלאחר שני חדשים הוי כעפר מדין חביות יין שנדבקו נסריה בבצק שני חדשים קודם הפסח המבואר בסי' תמ"ז ס"ה בהגהה וכו' [והיא הראיה שדחה הח"ק עי"ש] ומכל מקום לכתחלה אין להשתמש בשום כלי אפילו עברו כמה שנים הרבה שלא נשתמש אף בשאר איסורין וכל שכן בחמץ וכו' אבל בדיעבד לענין חמץ אף שנוהגים לאסור אפילו שאינו בן יומו מכל מקום כיון דהוי כעפר יש להתיר אחר שני חדשים ובתנאי שלא יהיה המתבשל דבר חריף דמשוי ליה לשבח כנ"ל ברור וכו' אך כיון שלא מצאתי הדין להדיא באחד מן האחרונים לחלק כך בפסח אומר אני אי דלית דור אדלינא עכ"ד ושם בח"ב סי' י"ז נשאל מרב אחד אם יש לסמוך למעשה על מה שכתב בח"א סי' כ"א הנ"ל כי מסוף דבריו משמע שיש קצת להחמיר לפי שלא מצא לאחד מהאחרונים לחלק בכך והשיב דע שבשו"ת הר"ק סי' ע"ה ירד לחילוק זה וראייתו מיי"ן ואין משם ראיה כל כך וכו' וכן מדין בריה וכו' אין ראיה וכו' ועיקר ראייתי מחבית שדבקו בבצק וכו' אף שבשו"ת הר"ק דחה ראיה זו כבר נשמטתי בזה בלוח הטעות וכו' לכן נראה לי להורות כן הלכה למעשה עכ"ד ואולי גם מה שכתב באדני פז להתיר בשהתה איזה שבועות היינו לא פחות משני חדשים כדברי השבו"י הרי דגם הרב שבות יעקב קאי בשיטת הח"ק ודידיה עדיף דמתיר בפחות מי"ב חדש שאם נשתמש אחר שעברו שני חדשים סובר דמותר התבשיל וכל שכן כשעברו שנים עשר חדש:

גם אשו"ר בספר יד יהודה לאחד מרבני אשכנז הנד"מ [שיטה על מסכת פסחים] על מה שאמרו בגמרא ד' ל' ע"א אמר רב קדרות בפסח ישברו כתב בשם ס' מספר צבאם שהקשה מזה על החכם צבי הנ"ל דלפי דבריו אמאי ישברו לישהינהו להשתמש בהו אחר י"ב חדש והרב המחבר תירץ על פי מה שכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך דההיא פינכא דרבי אמי בחולין ד' קי"א] דתברא אף דהיה אפשר להגעיל שלש פעמים היינו משום דחייש לתקלה שמא ישתמש בנתיים ואם כן להשהות אצלו כלי חמץ י"ב חדש בודאי חיישינן דילמא יפשע בהו וישתמש בנתיים אבל אם עבר ושהה י"ב חדש באמת מותר כמו ביי"ן וזה פשוט עכ"ל משמע מדבריו דכן הדין פשוט וברור להשתמש בכלי שעבר י"ב חדש שלא נשתמש בו וכדעת הח"ץ דמותר מעיקר הדין אלא שלא מלאו לבו להתיר לכתחלה והנה מה שכתב בס' מס"ץ הנ"ל נראה דנעלם ממנו תשובת הח"ץ סי' פ' [בד"ה ועוד] שהרב המשיג עליו הקשה כן ותירץ לו כיעי"ש וכבר הושג בזה מהג' מוהרי"ש נטאנזאהן בהסכמתו לס' הנ"ל עי"ש ומה שתירץ הרב המחבר על פי דברי הרשב"א לענין הגעלת כלי חרס שלש פעמים הנה מצינו להרשב"א שכתב סברא זו גבי יישון עצמו וז"ל בתשובה סי' תקע"ה וזה פשוט עוד דלא סגי יישון אלא בכלי יי"ן וראיה מההיא פינכא אין ראיה חלוטה דאולי כדי שלא ישתמש קודם מיהו ביין דוקא סברא שכלה הלחלוחית ע"כ הרי שכתב דאין ראיה מההיא פינכא מדתברא דלא שייך יישון דיש לדחות דחייש לתקלה וכמו כן יש לומר להא דרב דקדרות בפסח ישברו [אלא דמתשו' הרשב"א הלזו הוכיחו רבנן בתראי דלא כהח"ץ וכמו שאכתוב להלן בסיעתא דשמיא]:

וראיתי בהגהות שבסוף ספר ח"ץ הנדפס בלבוב (והם מהג' מוהרי"ש נאטנזאהן הנ"ל] שכתב מה שהביא מקנקנים של יין נסך דמועיל יישון וכו' מצאתי להרשב"א סי' תקע"ה דאין למדין משם לשאר איסורין ועיין ר"ן פרק כל הבשר גבי סכין ששחט בה ושו"ת רדב"ז ח"ב סי' תשל"ט ובתשו' הארכתי ע"כ וכבר הושג הח"ץ ממרן חיד"א בשיורי ברכה א"ח סי' את"ן אות א' מתשו' הרשב"א הנ"ל [מה שכתב שם בתחלת דבריו וז"ל הג' מוהר"ץ התיר קדרות של חמץ שעבר עליהם יב"ח להשתמש בהם בפסח וכו' במחילת כבוד קדושתו אינו מדוקדק דלהשתמש בהם לכתחלה הא סיים בח"ץ דלא מלאו לבו וסמך על מה ששם בסוף האות העתיק דברי הח"ץ דלא מלאו לבו עי"ש וכן לא דקדק בלשונו רבינו עקיב"א הנ"ל ועיין שם בסי' מ"ג והובא לקמן בד"ה ובשו"ת וק"ל] ומה שהביא בהגהות הנ"ל מתשו' הרדב"ז כונתו למה שכתב שם בזה הלשון ולענין להשהות הכלים י"ב חדש לא אמרו שהיה זו אלא לענין יין לבד לא לשאר איסורין ואם עבר

ובשל בכלי שאינו בן יומו התבשיל מותר בדיעבד והכלי נשאר באיסורו עכ"ל ובשיורי ברכה הנ"ל כתב דאין מדברי הרדב"ז הנ"ל סתירה להר"ץ דהרדב"ז לא אמר אלא לענין לכתחלה דבכלים של יי"ן התירו להשהות לכתחלה י"ב חדש אבל בשאר איסורין לא התירו כן להשהותם אך אם במקרה אירע שנשתהו מותרים ולי הדל אין נראה כן כונת הרדב"ז אלא גם בעברו ונשתהו סבירא ליה דבשאר איסורין לא מהני יישון ואף אם עברו י"ב חדש דינם כשאר כלים שאינם בני יומן דאם נשתמשו בהם בדיעבד התבשיל מותר והכלי אסור וכן הבין בדעת הרדב"ז הרב ערוך השולחן סי' תנ"א אות ו' וז"ל מוהר"ץ התיר להשתמש בפסח [אינו מדוקדק וכמש"ל ע"ד הש"ב הנ"ל] בקדרות של חרס [ברזל כן הוא בתשו' מוהר"ץ] שעבר עליהם י"ב חדש וכבר חלק עליו הפנים מאירות ח"א סי' כ"ד וכ"כ רדב"ז סי' תשל"ט דלא התירו שהיית יב"ח אלא לענין יין בלבד עכ"ל ואין ספק דגם בהגהות הנ"ל הבין כן בדעת הרדב"ז וזהו שציין שו"ת הרדב"ז הלזו כלומר דמינה תברא לס' הח"ץ הנ"ל וכן מתבאר ממה שכתב הוא עצמו בתשובה שנביא להלן בסיעתא דשמיא שוב השגתי ספר ערוך השלחן חיו"ד וראיתי בסי' צ"ג אות ה' שהביא דברי רבני האחרונים בדין זה ושלא ראו דברי הרשב"א בתשו' ס' תקע"ה וכתב עוד שגם התוס' בזבחים ד' צ"ה ד"ה עירה והר"ן בפרק כל הבשר [בד"ה סכין ששחט] כתבו להדיא כדברי הרשב"א והוסיף לומר שכן נראה מדברי הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות בסוף פרק ששי במה שכתב קערה שמלח בה בשר וכו' אסור לאכול בה כותח לעולם עי"ש במגיד משנה וכן כתב בריש פרק י"ו עי"ש בכסף משנה וכן כתב האיסור והיתר כלל ל"ב דין ל"ה בשם הרשב"א ותשובת הרשב"א דסי' תקע"ה הביאה בקיצור מרן הב"י בסוף סי' קכ"א וכן כתב שם בשם הרב בית דוד בסי' נ"ג דפשיטא ליה דבשאר איסורין לא מהני יישון י"ב חדש כיון שתשמישו בחמין וכן כתב הרדב"ז סי' תשל"ט והרב דבר שמואל סי' קנ"ג והרב פנים מאירות בח"א סי' כ"ג ולפי הנראה לא ראה הרב את ספר שיורי ברכה באשר נודע כי שמעתתי דמרן חיד"א בפומיה דרב ערוך השלחן ולא הוה מישתמיט מלהזכיר דב"ק: ובשו"ת זרע אמת ח"ב סי' כ"ה כתב דאם באנו לצדד היתר משום שעברו י"ב חדש.

דלדעת הח"ץ אף הכלי חרס מותרים אם יישנן שנים עשר חדש כמו שכתב בתשובה סי' פ' נראה דיפה אמר בר פלוגתי' דלא מהני יישון להוציא כלי חרס מידי דופיים וכו' [ואחר שנשא ונתן בדברי הרב חכם צבי בזה מסיק וז"ל] וכן מצאתי באמת שפסק בפשיטות הרב דבר שמואל בסי' קכ"ג עכ"ל דברי הרב דבר שמואל הם על כלי חרס שבשל בו סתם יינם דאסור להשתמש אחר יישון שנים עשר חדש כמו שכתב בשמו הרב זכור לאברהם

ח"א ד' רמ"ד ע"א גם הרב שמן המשחה בהלכות תערובות סי' כ"ט ד' קכ"ו ע"ג כתב ואף דהר"ן התיר קדרות חמץ שעברו ב' חדש [אין לשונו מדוקדק כמו שיראה הרואה בגוף דבריו דמר קעסיק לענין אם מותר להשתמש לכתחלה בהכלים כיעי"ש ובזה גם הח"ץ לא מלאו לבו להתיר כאמור] והסכים עמו הרב נפתלי כבר נמצא דהרשב"א סי' תקע"ה חולקבזה ועיין חיים שאל ח"ב סי' ח"ל אות פ"ו חק"ל יו"ד ח"ב סי' יו"ד עכ"ל והנה ס' חקרי לב וחיים שאל אין מצוים אצלי ואולי הוא מה שכתב בשיורי ברכה הנ"ל דשם כתב עכומ"ז ששלח דורון לישראל כלים נחמדים ולא ניכר אם נשתמש בהם העכומ"ז ואחר ששהו בידו יותר מי"ב חדש שאל אם יש להם היתר וכתב דאין להתיר מכח הוראת מוהר"ץ ומוהר"ן חדא דתשו' הרשב"א נראה היפך דעתם ועוד דבשאר איסורין גם הח"ץ מודה וכו' ורצה להתיר על ידי ספק ספיקא שמא לא נשתמש בהם הנכרי כלל דאורח ארעא דשולח דורון אינו שולח אלא חדשים ושמא נשתמש בצונן ובצירוף שעבר שנים עשר חדש ומכל מקום מסיק ועדיין צריך יישוב עכ"ל שוב ראיתי שהרב שערי תשובה בריש סי' תנ"א העתיק תורף דברי תשובת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח והן הן הדברים שבשיו"ב הנ"ל עי"ש ויש להרגיש על הרבנים זרע אמת ושמן המשחה הנ"ל דעסקו רבנן בכלים האסורים משאר איסורין ואהא מייתו דעת הרב חכם צבי ושקלו וטרו אי נקיטינן כוותיה או לא והלא בשאר איסורין גם הח"ץ מודה וכמו שכתב בשיורי ברכה הנ"ל וגם בשו"ת רעק"א סי' מ"ג במי שקנה כלי חרס מעכומ"ז ישנים יותר משנים עשר חודש.

ויש הפסד מרובה אם יצטרך למוכרם לנכרי. והרב השואל כתב להקל על פי דעת הח"ץ והשיבו דאין בזה היתר דהא הח"ץ עצמו מודה דבשאר איסורין אסור אחר יב"ח ואף בכלי חמץ לא הכריע להקל אלא לענין אם כבר בשל בהם ושוב הביא דברי הרשב"א סי' תקע"ה הנ"ל ומ"ש הר"ן בחולין ד' צ"ו דהכשר יין לסך משונה משאר איסורין דלא מצינו עירוי וניגוב ויישון אלא ביין נסך לבד ומי ירים ראש להקל בפרט במקום דליכא חולק בפירוש עכ"ל [וצריך לעיין בענין זה בספר עין המים ד' ז"ך שציין הרב דברי מנחם סי' תנ"א אות ה' ואינו מצוי אצלי] ועיין בתשובת רבינו עקיב"א בסי' כ"ו והבאתי תורף דב"ק לעיל באות הקודמת שנראים דבריו היפך ממה שהחליט בסי' מ"ג הנ"ל: עתה [בשנת תרנ"ה] נדפס קובץ כנסת חכמי ישראל קונטריס רביעי וראית שם בסי' ע"א אות ל"ט ד' ע"ו ע"א והם דברי ידידי הגאון מוהר"ש פריידעש אבד"ק לייאדי יצ"ו] שתמה כיוצא לזה על שני הגאונים מוהר"ש קליגער בספרו נדרי זירוזין ח"ב ד' ד' ע"ד וידּ אליעזר סי' צ"ו שנעלם מהם מה שמבואר בתשובת הגאון חכם צבי בסי' ע"ה וסי' פ' דבשאר איסורים מודה וכתמיהתי על הרבנים הנ"ל:

ובשו"ת שואל ומשיב ח"ב סי' נק"ב כתב גם מ"ש לסמוך על הח"ץ דאחר שנים עשר חדש כלה כל הלחלוחית וכן כתב בשו"ת פרח מט"א הובא בנודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי' ס"ז [עיינתי שם וליתנהו להני מילי כמו שיראה הרואה ואולי כונתו לדבריו שבסי' ח"ן וז"ל ודברי בעל פמ"א וכו' ובעובדא דידיה היה כמה היתירים שהגעילו הכלים אלא שהיה של חרם וגם היה להם יישון וכו' עכ"ל וס' פמ"א אין אצלי] על זה קשה לסמוך ואני כתבתי בהגהותי עיין הרשב"א סי' תקע"ה וכו' גם הר"ן פ' כה"ב גבי סכין ששחט בה ורדב"ז ח"ב סי' תשל"ט וכו' וע"כ אי אפשר לסמוך להתיר זאת עכ"ל וציין לעיין בפרי מגדים יו"ד סי' ק"ג ועיינתי שם בשפתי דעת וראיתי בס"ק י"ז שהביא סברות החכם צבי ופנים מאירות ודבר שמואל סי' קכ"ג שהזכיר הרב זרע אמת הנ"ל וביאר שם דבצונן כגון על ידי כיבוש גם הרב פנים מאירות מודה דמהני יישון כי פליגי בחמין דלהרב חכם צבי אם בזגים ודורדייא שהם בעין מהני כל שכן בבלוע ולהרב פנים מאירות בכלי הטעם שמור יותר וכו' והביא שו"ת הרשב"א הנ"ל ושקיל וטרי בזה ומסיק בכלי חרס שהוחם בו אפילו איסור דרבנן אין להקל ביישון ועל ידי כבישה המיקל בהפסד מרובה וצורך גדול אין גוערין בו ואפילו באיסור תורה כמו ד"ח ע' סי' צ"ו ובמתכות יש לעיין ואיני מכניס כמכריע כלל רק כנושא ונותן וצ"ע אלו תורף דב"ק ובשואל ומשיב ח"ג סי' כ"ח [לפי הנראה זוהו התשובה שרמז עליה בהגהותיו ובשואל ומשיב ח"ב הנ"ל שכתב ובתשובה הארכתי] האריך בענין זה שנשאל מחכם אחד אם לנהוג כהרב חכם צבי בקדרת חמץ ששהה שנים עשר חדש ובשלו בה אחר כך בפסח וכתב הנה כבר הורה זקן וכדאי לסמוך עליו אף שלא בשעת הדחק אך מכל מקום אם כי דב"ק חביבים עלינו לא אכחד דמעולם הייתי תוהה בזה ומצאתי להרשב"א סי' תקע"ה וכו' והר"ן וכו' והרדב"ז סי' תשל"ט וכו' הרי בהדיא שאין למדין שאר איסורין מיין נסך לענין יישון וכו' וראיה ברורה מההיא פינכא דר' אמי וכו' ואמאי תברא יניחנה עד שנים עשר חדש וכו' [לא ידעתי איך כתב זו לראיה ברורה אחר שכבר ראה שו"ת הרשב"א הלזו ומר הוא דאמר שם דאין ראיה ממנה משום דחייש לתקלה וכו' והוא פלא] ועל כרחין דלא מהני יישון בזה וזה ברור והאריך עוד ובדף י"א ע"א כתב שנראין דברי הפני"מ לחלק דבדבר שהוא בעין הוא דכל שנתיישן י"ב חדש ונתקשה כעץ יבש כל הטעם אבל מה שבדופני הכלי דלא שליט ביה אוירא האוכל שמור לפקדון וכו' ולא מצינו בכל דברי הרב חכם צבי תשובה לזה והוא דבר שהחוש והשכל מקבלו וכו' ושם עמוד ב' כתב דיש ראיה דיישון לא מהני מדאיתא באבות דרבי נתן פרק י"א שלשה דברים בכלי חרס בולע ואינו פולט ואינו מבאיש וכו' וגם בזה שקיל וטרי והמעיין בדבריו ישפוט בצדק שאף שכתב

בתחלה שכדאי הח"ץ לסמוך עליו שלא בשעת הדחק לא אמר כן אלא בדרך לכאורה אך באמת דעתו שלא לסמוך על זה אחר שסברת הרב חכם צבי היא היפך דעת הקדמונים הרשב"א והר"ן ורדב"ז וכו':

גם הרב בית שלמה בא"ח סי' ס' אין דעתו לסמוך על הח"ץ בזה כיון שבתשו' הרשב"א כתב בפירוש דלא מהני יישון אלא בכלי יין וכו' ואף שמה שכתב הרשב"א מיהו ביין דוקא סברא שכלה הלחלוחית אינו מובן טעמו יש לומר דסובר כדברי הש"ך יו"ד סי' קל"ה ס"ק ל"ג לחלק בין יין לשאר איסורין וכתב בשם שו"ת פמ"א דכונת הרשב"א לחלק בין נבלע בצונן לנבלע בחמין ומכל מקום יי"ש שהוא חריף ביותר הוי כחמין וסברא הלזו כתב הרב נודע ביהודה מהדורא תנייא יו"ד סי' ס"ז דאף להסוברים דכבוש בכלי אינו אוסר רק כדי קליפה מכל מקום ביי"ש שהוא חזק וחריף אוסר בכולו וגם החכם צבי לא כתב להקל בכלי שנבלע בו יי"ש דאולי אין טעמו נפגם גם אחר ימים ושנים ואף שהמג"א סי' תנ"א סק"מ למד להחמיר לכלי יי"ש שאינו בן יומו מדין יי"ן ועי"ש בסי' תמ"ז ס"ק כ"ה וכיון דביין מהני יישון דיו לבא מן הדין וכו' ומכל מקום כיון דמאי דלא מהני בכלי יי"ן מה שאינו בן יומו הוא מסברא שכתבו הרא"ש ותרומת הדשן סי' ר"א דהיין משביח בתוכו יש לומר דמהאי טעמא ביי"ש שהוא חריף יותר אף יישון שנים עשר חדש לא מהני מהאי טעמא ובלאו הכי יש לדחות ראית החכם צבי דכמה קילות הקלו ביין לא כן בחמץ דחמיר עיין מג"א סי' תנ"א ס"ק מ"ט ומנח"י כלל פ"ה סקי"ב עכ"ד גם הרב בית דוד סי' ע"ג הביא דבריו הרב קהל יאודה סי' קל"ה ס"ה בהגהה [בד' ע"א ע"א] על דברי הרמ"א דלא מהני עירוי לכלי חרס שנשתמש בחמין כתב דיישון נמי לא מהני ליה דלא מצינו יישון אלא לנשתמש בצונן וכן נראה ממה שכתב כמו בשאר איסורין משמע דלגמרי הוא כשאר איסורין דלא מהני בהו יישון ע"כ והרב קהל יהודה בד' ע"ב ע"ב על מה שכתב מרן כל הכלים מיישנן וכו' כתב ודוקא נשתמש בהם צונן אבל על ידי חמין לא מהני בהו יישון וכלים משאר איסורים שנכבש בהם בצונן לא נתבאר אי מהני בהו יישון שנים עשר חדש וצ"ע עכ"ל ולפי הנראה נעלם ממנו שו"ת הרשב"א דמחלק בין יין לשאר דברים והרב פרי מגדים בפתיחה הכוללת בסדר הנהגת הנשאל עם השואל בסדר א' אות כ"ד כתב דלהשהות או בהנאה יש להקל לסמוך על הח"ץ בשעת הדחק ואף דבשו"ת הרשב"א וכו' יש לסמוך בהפסד מרובה או על כל פנים לשהות או להתיר בהנאה כי האי גוונא עכ"ל:

הנה הבאתי אמבוהא דרבנן קדישי מערכה מול מערכה ובכל הספרים הנ"ל לא ראיתי מי שהזכיר דברי הרב שבות יעקב ח"א וח"ב הנ"ל רק את זה ראיתי להרב פתחי תשובה

יו"ד סי' קב"ך ס"ק ג' שהביא שו"ת ח"ץ ופני"מ ופמ"ג ושע"ת ורעק"א הנ"ל והביא גם שו"ת שבו"י ח"א הנ"ל וכתב עוד בשם הרב שמן רוקח סי' ב' דקשה לסמוך על הח"ץ וכן כתב בשם הרב ברית אברהם דאפי' בדבר שגוף האיסור דרבנן קשה לסמוך על זה לחוד אלא אם ישעוד צד קולא עי"ש גם הרב שערי תשובה ריש סי' תמ"ז הזכיר רק שו"ת שבו"י ח"א: ודע דבכל כתבי הקדש ספרי דבי רב הנ"ל דשקלו וטרו בענין זה הם המדברים בכלי שהיה ריקן כל שנים עשר חדש משמע דאם תוך י"ב חדש נשתמשו בו באיזה דבר אין מתייבש הבליעת איסור שבו ומעין זה כתבו הפוסקים גבי נותן טעם לפגם דלא אמרו בקדרה דאחר מעת לעת היא לפגם אלא כשהיתה ריקנית עיין באר היטב יו"ד ריש סי' ק"ה ואפשר דאף להסוברים שם שאין לחלק בהא מודו דהא כל טעם הרח"ץ הוא משום שנתייבש וכלה הלחלוחית ונעשה עפר בעלמא וכשמשתמשים בו איזה שימוש אינו מניחו להתייבש וכן כתב הרב מוהרש"ל בדורש לציון בהגהה לדרוש י"א [ד"ה והנה הרמב"ן] וז"ל אמנם וכו' דזה דוקא אם לא ישתמשו בכלים י"ב חדש כלל אז נתייבש ונעשה עפר אבל אם ישתמשו בו תוך הזמן עד כלות ז' שכבשו התבשיל אינו מניח לבליעת האיסור להתייבש עכ"ל ונראה דאף דבכלי יין קיימא לן דכלים שיישנן יב"ח אפי' נתן לתוכן מים תוך יב"ח אין בכך כלום התם היינו טעמא לפי שמה שמשתמשים הוא בצונן אינו מועיל ללחלח הבליעה שלא תתייבש אבל בכלים שמשתמים בבישול אם ישתמשו בתוך י"ב חדש בבישול אז הבישול מעורר את הטעם הבלוע ואינו מניחו להתייבש עתה בא לידי ספר יקר דרכי הוראה לאחד מגאוני דורנו יצ"ו וראיתי בח"ב פרק ז"ך שהביא תשו' הג' ח"ץ הנ"ל ואשר השיגוהו רבני האחרונים וחשף זרועו ליישב דברי הח"ץ ובמסקנתו כתב דמכל מקום יש לדון בהוראתו לענין לכתחלה וכו' אבל דיעבד לאחר י"ב חדש ודאי יש לסמוך עליו גם להמחמירים נותן טעם לפגם עכ"ל והמעיין בגוף דבריו יראה שלא היו למראה עיניו כל דברי רבני האחרונים שרשמתי בענין זה:

גם נדפס מקרוב ספר בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו וראיתי בסי' כ"ד [ד' ל' בד"ה ולענין] שעל מה שכתב בתשובת רבינו עקיב"א בסי' כ"ו דכלי שנאסר מחמץ משהו בפסח מותר לשנה הבאה מצד יישון י"ב חדש וכו' השיב דכבר העלה הפרי מגדים בסי' ק"ג ס"ק י"ז בשפתי דעת דלא מהני יישון אלא אם נבלע בצונן אבל לא בנבלע על ידי חמין וכן הוא בתשובת הרשב"א סי' תקע"ה וכן פסקו הפנים מאירות סי' כ"ג ודבר שמואל סי' קל"ג ומדברי הרשב"א מתבאר דבשאר איסורין חוץ מיין נסך אף אם נבלע בצונן על ידי כבישה לא מהני יישון דדוקא ביין נסך דקליש ובדבר שמואל משמע דאין

לדמות שאר איסורין ליין נסך דמצינו שהקלו בו כמה קילות לכן אף בנבלע בצונן בשאר איסורין או בחמץ יש לאסור הכלי אף בדיעבד אף הוא דבר חריף שאין בו משום לפגם ע"ש בפרי מגדים עכ"ל יצ"ו ומסכים לדעת כל רבינו האחרונים הנ"ל:

ואנכי חזון הרביתי להאי תנא דידן רבין חסידא בספר כפי אהרן ח"ב שבחלק יו"ד סי' ג' בדף כ' ע"א [ד"ה ועוד] שהביא מחלוקת זו והביא הרבה מרבני האחרונים שהזכרתי למעלה שהשיגו על הגאון ח"ץ מתשובת הרשב"א וכו' ושצריך להבין מה יענו להראיות שהביא הח"ץ מחמת שחרכו ומחרצנים וזגים ודורדיי דיי"ן שמותרים מפני שנעשו כעפרא בעלמא ומבריה שאין בה עצם דנעשית אחר י"ב חדש כעפרא בעלמא וגם הוא הוסיף להביא מה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' פ"ז סעיף יו"ד בשם שבלי הלקט דעור קיבה לפעמים מולחין אותו ומייבשים אותו ונעשה כעץ מותר דמאחר שנתייבש הוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית כלל והגאון נודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ"ו העלה בכחא דהיתרא במה שמניחים בתוך המשקה שלחופית דג טמא מטעם שהוא יבש כחרס והוא עפרא בעלמא והאריך בנו"ב שם שדברי השבולי הלקט לקוחים מדברי הרמב"ם וכו' ועוד הביא [בכפי אהרן] הרדב"ז בח"ג סי' תקמ"ח העלה להתיר המומי"א [בשר המת יבש] באכילה משום דהוי עפרא בעלמא ומה שהרב גנת ורדים כלל א' סי' ד' חולק על הרדב"ז בזה הוא מטעם איסור הנאה אבל מודה הוא דמותר באכילה הואיל ונפסל מלאכול הכלב [ספר גנת ורדים הספרדי אין אצלי לראות דב"ק דמשמע דעל המומי"א עצמה קאמר דמותרת באכילה ואסורה בהנאה וזה לא יתכן דאם אסורה בהנאה תהיה מותרת באכילה דמי גריעה אכילה משאר הנאה ואולי אין הלשון מדוקדק וכונתו לומר דדבר שאינו אסור אלא באכילה מותר לאכלו הואיל ונפסל וכו'] ועוד כתב בשם הרדב"ז בח"ג סי' תע"א שהעלה להתיר המר באכילה אף שהוא דם קרוש מטעם שנתייבש והוי עפרא בעלמא וכן העלו הרבנים פרי חדש בתשובה סי' יו"ד ובעי חיי סי' ק"ג ומכל זה קשה להסוברים דיישון לא מהני בשאר איסורין והלא כיון דאחר י"ב חדש הוי עפרא בעלמא לישתרי וביותר קשה על הרדב"ז שסובר דיישון לא מהני ואיהו סובר במומי"א ומר דמותרים באכילה משום שנעשו כעפר:

וכתב דצריך לחלק בין איסור בעיניה לאיסור הבלוע דכשהאיסור בעין ושולט בו הרוח והאויר ומתייבש יפה יפה והוי כעפר ומותר אבל כשהאיסור בלוע תוך פנימיות הכלי ושמור שם מרוח ואויר בזה סוברים הרבנים הנ"ל דאינו מתייבש גם כשעובר זמן רב טעמו וריחו לא פג וחוזר ופולט כשישתמשו בו ומה שמועיל יישון לכלים של יין נסך הוא משום שתשמישן בצונן ואינו נבלע הרבה בפנימיות הכלים אבל בחמץ ושאר

איסורין שבולעים על ידי חמין נכנסת הבליעה ביותר בפנימות הכלים ולא סגי להו ביישון ועל פי זה המציא דהרמב"ן והרא"ש והטור בסי' קל"ה והרא"ה ורבינו ירוחם והריטב"א בחידושיו לע"ז ד' ל"ג שסוברים דמהני ישון לכלי נתר של יין נסך אף שכלי נתר בליעתם מרובה עד שהפליגו הרשב"א ודעימיה להחשיבם כבליעה חרס הדריאני ואפילו הכי סוברים דעל ידי ישון שנים עשר חדש חוזר להיות כעפר ומותר כל שכן בסתם בליעה דחמין שידוע וניכר שאין בשום בליעת כלי איסור בחמין ממשו של איסור אלא טעמו דוקא דפשיטא דמתירין הם ע"י ישון שנים עשר חדש ורבני האחרונים המתירים בשאר איסורים ג"כ על ידי יישון שנים עשר חדש מזליהו חזו דיש מן הראשונים שסוברים כן אלו תוד"ק ולפי דבריו לא נפלאת היא סברת הגאון ח"ץ והמורה כדבריו אין מוניחין אותו ולי הדל צריך להתיישב בזה אחרי שבדברי הרשב"א בתשובה מפורש לאיסור וכן דעת הר"ן והרדב"ז וכו' כנז"ל קשה לסמוך על פי איזה המצאה בפרט בדבר ששלמים וכן רבים מרבני האחרונים נקטי להחמיר כנז"ל:

ד) מעשה שנתערבו כלי חרס חמץ בכלים חדשים עשרים כלים חמץ בשלש מאות חדשים ואין ניכר התערובת כתב רב השואל נ"י דלפי דברי המג"א סי' תמ"ז סק"מ דכלים הוי דבר שיש לו מתירין אם כן כל הכלים אסורים אך לכאורה יש תקנה ליקח מהתערובת כמנין הכלים שנתערבו ולהשתמש בהם קודם פסח חמץ ונוכל לתלות ולומר דהם הני שנתערבו עיין סי' תס"ז במג"א סק"ד בשם הרב"ח דמותר לכתחלה ואין כאן מבטל איסור אך צ"ע עדיין דהרי צריך לאכול תרתי תרתי ובכלים לא שייך אך הא דצריך לאכול תרתי תרתי הוא משום דהוי כספק ספיקא שמא האיסור נפל ואם תמצא לומר דהאיסור עדין בהתערובת דלמא בשעה שאוכל כל תרתי ותרתי הם דהיתרא דחדא ודאי דהיתר ומדהא דהיתר דחברתה נמי היתר ובנדון זה בלאו הכי הוי ספק ספיקא דילמא הלכה דחמץ לא הוי יש לו מתירין ואת"ל דהוי ולמ"ת דילמא הני שלקחו מהתערובת הם אותם שנתערבו וכן כתב דגול מרבבה לענין יבש ביבש דאין צריך לאכול תרתי מאחר דיש ס' אי חוזר ונעור וזה פשוט דהוי כנפל לים מאחר דהנך כלים שלוקחין מהתערובת להשתמש בהם חמץ אין אנו צריכים לדון עליהם וזיל בתר טעמא וכן מצאתי בפ"מ במשבצות סי' תמ"ז ס"ק ט"ו אך מאחר שיש מתעקשים אשר יעקימו עלינו את הדרך באתי לימלך וכו' עכ"ד:

והנה עיינתי בפרי מגדים וז"ל ודע דכלי חמץ שנתערב בין כלי פסח וכלם כלי חרס ונשבר אחד מהם אין לומר דהותרו אחרים דבעינן תרי תרי דהיתר [כמ"ש ביו"ד סי' ק"י ס"ז] וזה לא שייך כאן ולבשל בשתי קדרות ולערבם יחד צ"ע ואם היה מותר באופן

זה הוא הדין אם נאסר אחר כך אחד מהתערובת בבירור הותרו האחרים משא"כ בכ"מ דמהני הגעלה לשאראיסורין חמיר טפי עכ"ל הנך רואה דפשיטא ליה דבעינן תרתי תרתי אלא דמצדד אי בישול בשתי קדרות ועירבם יחד חשיב כתרתי תרתי או לא ומסיק בצ"ע ואם כן בנדון זה אף אם ישתמשו חמץ בהכלים אשר יקחו מהתערובת ויהיו נחשבים כנשברו מאחר שהם נאסרו בבירור מכל מקום צריך תרתי תרתי ואם היה פשוט דמהניא תקנתא דבישול בשתי קדרות ולערבם יחד היה צריך בנדון זה לבשל בארבעים כלים ולערב יחד וזה דבר בלתי אפשר ומה גם דלפי האמת לא פשיטא ליה להרב דמהני זה במקום אכילת תרתי תרתי ואפשר דמפני זה סתמו הפוסקים וכתבו דכלי חמץ שנתערב אסור ולא כתבו תקנה זו דלהשתמש באחד מהם בחמץ אם הוא כלי חרס משום דסברי דבעינן מיהא אכילת תרתי תרתי ולא שייך בכלים ולענין השאלה הנ"ל עיין בש"ע הגאון מוהרש"ז בסי' תמ"ז סכ"ג דכלי חרס חמץ שנתערב ברוב כלי חרס של היתר מותר להשתמש בכל הכלים בחמין בערב פסח עד הלילה ומותר לאכול חמין הללו בפסח אבל להשתמש בהם בחמין בתוך הפסח אסור כדין יבש ביבש שנתבטל ברוב קודם הפסח דחוזר ונעור בפסח ועי"ש לענין כלי מתכות דגם זה אסור והרב חיי אדם כלל ק"ך אות כ"ב כתב דכלי חמץ שנתערב בכלים אינו בטל ומכל מקום בהפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב יש לסמוך על מה שכתב אליהו רבה בשם כנסת הגדולה דבאינו בן יומו יש להקל ויסיר כלי אחד ממנו וסיים דאפשר דהכנה"ג כתב כן לשיטת הסוברים נותן טעם לפגם מותר וצ"ע בכנה"ג עכ"ל ונראה דמה שכתב להקל משום מניעת שמיו"ט והפ"מ היינו בשכבר נשתמשו בהכלי [ואף בזה מסתפק דשמא דוקא להמתירים נותן טעם לפגם] אבל להשתמש לכתחלה וכל שכן לקנות הכלים כדי להשתמש הא ודאי אי אפשר דמאני דפחרא מישכח שכיחי ואין שייך מניעת שמחת יום טוב ומניעת ריוח המוכר לא הוי הפסד [עיין בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת ה"ה אות ס"ט מה שרמזתי בזה] והרב עולת שבת הביא דבריו הרב זכור לאברהם בח"א ד' ץ' ע"ב [על דברי הבאר היטב סי' תמ"ז סק"ד] כתב דאף אם יפריש אחד מן הכלים אסור להשתמש בשאר ודוקא בפסח עצמו אבל קודם לכן אפילו משש שעות ולמעלה אין להחמיר וכתב על דבריו וז"ל ועיין במג"א דאפי' מקודם הפסח אסור עכ"ל משמע דכונת העולת שבת היא לחלק בין כשהתערובת היה בתוך הפסח דאז הוא דאסור לכשהיה התערובת קודם פסח ממש דשרי ולפי זה בנדון זה שהיה התערובת קודם פסח שרי ועי"ש שהביא דברי החיי אדם הנ"ל בשם הא"ז דיש להקל באינו בן יומו על ידי שיסיר כלי אחד והנה ס' הא"ז אין אצלי ונראה שדעתו להתיר באינו בן יומו אף לבשל לכתחלה [ותנאי דהפסד מרובה

ומניעת שמחת יום טוב שכתב הרב חיי אדם הוא מסברת עצמו דאילו הא"ז דעתו להקל לבשל בהם משום שאין הכלי בן יומו] ומשמע דבין בכלי חרס ובין בכלי מתכות דעתו להתיר והרב זכור לאברהם ד' צ"ה ע"ב [על דברי הרב באר היטב ס"ק ל"ח] הביא דעת הרב פרי חדש בסוף סעיף ט' דלכתחלה אפילו אינו בן יומו אסור לבשל בהם והרב שלחן גבוה כתב דאם אין לו כלים אחרים רק אלו חשיב כדיעבד ושרי דהרי אין להם תקנה בהגעלה בפסח שחוזר ובולע מי ההגעלה כמבואר בסי' תב"ן ס"א דהרי קיימא לן נותן טעם לפגם מותר ע"כ ולפי זה בכלי מתכת קודם הפסח אין להתיר בלא הגעלה אבל כלי חרס בין בפסח בין קודם הפסח שרו כיון דאין להם הכשר בההגעלה ובשם ש"ע גור אריה כתב דכלי חמץ שנתערב חד בתרי בטיל אף לדעת הרי"ף שסובר דיבש ביבש בפסח אפילו באלף לא בטיל דאין זה אלא בגוף האיסור ולא בטעם עכ"ל והרב מאמר מרדכי בסי' תמ"ז אות כ' שקיל וטרי בדין זה ומסיק דלפי מאי דקי"ל כהרי"ף דיבש ביבש בפסח אפילו באלף לא בטיל פשוט דכלי חמץ אם נתערב בכלים אחרים אסור וכל מה שכתבו הרב בית חדש ודעמיה לאסור משום דיש אומרים גם בשאר איסורים דהוי דבר שיש לו מתירין וכו' לא נצרכה אלא לדעת הרא"ש דיבש ביבש בפסח חד בתרי בטיל וכו' וכתב דלא ניחא ליה לחלק בין גוף האיסור לטעמו באופן דבנדון דידן דהיינו במוכר כלים שנתערבו לו עשרים כלי חרס בשלש מאות חדשים במחלוקת שנוי אם אפשר להתירם וכיון שאין שום דוחק דכלים כהם מצויים הם רק מניעת ריוח המוכר והשואל רמז במכתבו שיש חכמים שאוסרים לו למוכרם לצורך הפסח לכן לא כתבתי לו צד היתר וביניהם יכריעו:

עתה נדפס ס' נר למאור לידידי הגאון מרדכי אליה' ראבינאוויץ יצ"ו וראיתי שבסי' כ"ב נשאל בכלי חמץ שנתערב בכלים של פסח אם יש להם תקנה להשתמש בהם בפסח והשיב דקיימא לן דיבש ביבש בפסח לא בטיל וכתב המג"א [תמ"ז סק"מ] דכל שכן שיש להחמיר בכלים ובפסח עצמו פשיטא דאסור דלא עדיף משאר יבש ביבש ומבואר בסי' תנ"ב דבפסח לא מהני הגעלה שחוזר ובולע משהו ומכל מקום כתב להתיר הכלים על ידי הגעלה לפי דברי הא"ז שהביא החק יעקב בס"ק מ"ד דחתיכה שנאסרה במשהו ונתערבה יבש ביבש בטלה וכן כתב פרי מגדים באשל אברהם סק"מ בכלי דאם נאסר במשהו בטל ברוב ואם כן כשיגעילם אין לחוש למשהו שיבלעו בהגעלה דלזה אהני מה שנתערבו ונתבטלו ברוב לפי דברי הא"ז והפרמ"ג וכתב בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תמ"ז סי"ז לסמוך על הא"ז בשעת הדחק או בהפסד מרובה ולהסיר כלי אחד לפי המנהג ויזהר שלא יגעיל כל הכלים ביחד דאז יאסרו כולם בודאי על ידי שיבלעו בודאי משהו

מכלי חמץ אלא יגעילם בכלי מיוחד לכל אחד ואחד שוב חקר דאולי יש בזה משום אין מבטלים איסור לכתחלה אם נאמר דכשם שאסור להוסיף על האיסור כדי לבטלו הכי נמי דאסור לפחות את האיסור כדי שיתבטל האיסור הנשאר במיעוטו שאם כן יש לומר בנדון זה נמי שאין להתיר על ידי הגעלה דאף שכבר נתערבו מכל מקום כיון דלא מהני להו ביטול התערובת בפסח אפשר שאין להתיר על ידי הגעלה שישאר משהו ויועיל על ידי זה הביטול שנתערב עם עוד כלים דהוי כמחסר ופוחת איסור כדי שיועיל הביטול להמשהו הנשאר והאריך בזה הוא הצ"ד צדדים לכאן ולכאן לשפוט ספקו ומסיק להתיר משום צורך יום טוב את"ד יצ"ו עיש"ב:

ה) כלי של פסח שנאסר במשהו שנתערב בכלים אחרים עיין בש"ע הגאון מוהרש"ז בסי' תמ"ז אות י"ז דיש אומרים דצריך להצניע כולם שחמץ בפסח אין לו ביטול ויש אומרים דבטל ברוב כיון שלא נאסר אלא מחמת משהו ויש לסמוך על דבריהם בהפסד מרובה או שעת הדחק ויסיר כלי אחד לפי המנהג שנתבאר ביו"ד סי' ק"ט ע"כ ועיין להרב חק יעקב ס"ק מ"ד שכתב בשם הא"ז דחתיכה שנאסרה במשהו בטלה חד בתרי אפילו תוך הפסח וסיים על זה ועמ"ש בסקי"ט לענין כלים וצ"ע עכ"ל וכעת נעלם ממני כונת הציון הזה: ו) כלי שהיה בו יי"ש חמץ לא מהני בו הגעלה כדי להשתמש בתוכו ובדיעבד אפשר מהני הגעלה אף בלא מים ואפר כן כתב הרב פרי מגדים במשבצות סי' תנ"א ס"ק ז"ך וקצת משמע דלא ברירא ליה דבדיעבד מהני הגעלה מדכתב בלשון אפשר אך הרב בית שלמה אור"ח רס"י פ"ז כתב בלשון זה כתב כ"ת דבדיעבד כתב הפמ"ג דמותר וזה נכון וכן כתב בש"ע הג' מלאדי סעיף ס"ג וכן בדין דגם בבית שאור וחרוסת כתב הט"ז דבמקום דלא אפשר סומכין אהגעלה עכ"ל הרי שהבינו שכן היא דעת הרב פרמ"ג באמת ואף שכתב בלשון אפשר הוא דרך ענוה שכן דרך הפוסקים כמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ו אות א' עי"ש שהבאתי מערכה מול מערכה בזה: ובשו"ת שאילת שלום מהדורא תנינא סוף סי' נ"א ראיתי שכתב הרב וז"ל ובדבר הכלים של היי"ש בכלי זכוכית ודאי אין להחמיר דלא בלעי כלל וגם בכלי עץ לדעתי מותרין בלי הכשר כלל כיון דבתערובתם לא גזרו ולדעת רוב הפוסקים אף בפחות מששים וכן הסכים המג"א ובפרט בפליטת כלים יש לומר דגם הטור מודה ובפרט ביי"ש דיש דעה דזיעה בעלמא הוא ואין לומר דהוי בשימושן כמבטל איסור לכתחלה דהא אין כונתו לבטל ובפרט באיסור דרבנן ואם ירצה להחמיר להגעיל ובאפר עם מים מקודם הרשות בידו עכ"ל:

ז) החבית שמובילים מים להבעלי בתים דעיר פ' בחג הפסח נודע כי לקחום מהפוודאל של יי"ש אשר החזיקו בהן יי"ש וכתב הח"ץ דשם וז"ל ולפי ענ"ד נראה שצריכים

לכלהפחות הגעלה ולהכשירן קודם הפסח כדין כל הכלים הצריכים הכשר והגעלה אם יש בהם חשש חמץ כל שכן אלו שמוחזקים הם לחמץ ולא סגי להכשירם על ידי מילוי ועירוי שלש פעמים מעת לעת אבקש שיודיע דעתו ותהא נכלל בהתשו' אם מותרים המים ללוש בהם המצות אלו דברי המ"ץ דשם והשבתי דכבר נהגו שלא להשתמש בפסח בכלים שהכניסו בהם יי"ש לקיום ולכתחלה צריך לרחצם היטב תחלה במים חמין ואפר עד שיסתלק מהם הריח לגמרי ואחר כך להגעילם כמפורש בדברי הרבנים לבוש וט"ז סי' תנ"א ס"ק ז"ך ובש"ע הגאון מוהרש"ז סעיף ס"ב ושרי ללוש בהם מצות ואם הוא שעת הדחק שאי אפשר לעשות תקנה זו בשום אופן נראה לכאורה דיש לסמוך על דעת הסוברים דצונן לא פלט בפחות מעת לעת ככתוב בש"ע הנ"ל סי' תס"ז סעיף ל' ולכן אם ידוע בבירור שאין המים שוהים מעת לעת בחביות ההם מותרים אלא דיש לומר דזה דוקא בדבר שאינו חריף אבל בדבר חריף הא קי"ל ביו"ד סי' ק"ה דבדבר חריף כציר וחומץ לא בעינן כבישה מעת לעת אלא כששהה כדי שיתן על גבי האש וירתיח אוסר ובחומץ אינו מוסכם ושנוי במחלוקת כידוע אבל ביי"ש שהוא חזק וחריף מאד כמו שכתב המגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק כ"ה ועיין להרב נודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יו"ד סי' ח"ן יש לומר דלכולי עלמא לא בעינן שיהיה כבוש מעת לעת ונאסר אף בפחות ממעת לעת וכן כתב הרב רמ"ץ א"ח סי' כ"ט אות ד' דדבר שנכבש ביי"ש שתי שעות יש לומר דחשיב כבוש לכולי עלמא אלא שכתב להקל שלא להצריך ששים כנגד כל היי"ש אלא לשער באומד כמה נבלע בו דבזה לא אמרינן בכוליה משערינן עי"ש ובתוך הפסח אין נפקא מינה מזה דהא אסור במשהו ואף שיש לומר דזה הוא דוקא בנכבש ההיתר בגוף היי"ש עצמו אבל בנדון שהוא רק הבלוע שבחביות אפשר דאין לנו להחמיר לאסור בשהיית פחות ממעת לעת מכל מקום קשה להקל מסברא לכן יש להשתדל להכשיר את החביות באופן הנז"ל כדי שלא יהיה שום חשש ופקפוק ועיין להרב מג"א סי' תמ"ז סק"ט לענין אם יש לאסור חמץ בפסח בצונן שכתב לדעת המרדכי דדוקא כשהחמץ בעין אסרינן בצונן אבל כשבא להפליט טעם הבלוע מהכלי אין אוסר בצונן ואם כן לא נפלאת היא לחלק כן לנדון דידן וכדברי המג"א הנ"ל כתבו הרבנים נהר שלום סי' תס"ז אות י"ב ומגן האלף שם אות ט"ז:

שוב ראיתי מה שנחלקו הפוסקים לענין שהיית ציר בכלי אי דינו כבאוכל דשיעורו כדי שיתן על גבי האור וירתיח או בעינן מעת לעת דהרב טורי זהב ביו"ד סי' ס"ט ס"ק מ"א כתב דאין להחמיר דשיעור כבישה יהיה כשיעור שבסי' ק"ה ס"א בכבוש בתוך ציר כדי שיתננו על האור דזה שייך על הבשר הנשרה בציר אבל בכלי לא מפליט בזמן

קצר אלא במעת לעת וכן היא דעת הרב ש"כ שם ס"ק ס"ח ועיין להרב פרי מגדים שם ובסי' ק"ה במשבצות סק"א [ד"ה וכבוש כשיעור שירתיח] שכתב דהט"ז והש"ך פשיטא דסוברים דאין כח בכבישה דפחות ממעת לעת להפליט מה שבלוע בכלי ונסתפק אי אמרינן דבולע הכלי בכדי שירתיח דאף דאינו פולט בכבישה כזו מכל מקום אפשר דבולע וכתב דמהט"ז מוכח דגם אינו בולע עי"ש אך בחי' רעק"א ביו"ד סי' ס"ט על דברי הרב שפתי כהן הנ"ל דהמג"א בסי' תמ"ז ס"ק י"ו סובר כהדרישה דכבישה כדי שיתן על האש וירתיח מפליט מכלי וכן מבואר דעת התפלה למשה בהשגתו על הש"ך סקפ"ג וכו' עי"ש ובס' יד יהודה הנד"מ להג' מוהר"י לאנדא [על הלכות דם ומליחה] בסי' ס"ט ס"ק ע"ח כתב בשם הט"ז וש"ך דבכלי לא שייך כבוש כדי שירתיח ושקיל וטרי בזה והביא סברת המג"א הנ"ל ומסיק דהעיקר דאין להחמיר בכלי כדי שירתיח ובחכמת אדם כלל ל"ב אות ל"ב העתיק דברי הט"ז דסי' ס"ט הנ"ל ובכלל ז"ן אות יו"ד ובבינת אדם שער איסור והיתר סי' ט"ן שקיל וטרי במחלוקת זו וכתב דבמקום שאין הפסד מרובה יש להחמיר כדעת המג"א אבל בהפסד מרובה יש לסמוך על הש"ך כן כתב האו"ה בהדיא וכו' ועי"ש לענין לאסור הכלי [שנסתפק הפמ"ג הנ"ל] והרב קהל יהודה בסי' ק"ה ס"א ד' כ"ו ע"א כתב [ליישב מה שתמה על הרמ"א בסי' ס"ט] על כרחין לומר דאף דכל ששהה בציר בכדי שיעור זה מיקרי כבוש ואוסר כולו גבי כלי לא אמרינן הכי וצ"ע ע"כ והוא תימה שלא ראה דברי הרבנים ש"ך וט"ז הנ"ל והרב כרם שלמה ליו"ד סי' ק"ה ד' כ"א ע"ד אות ח' הביא מחלוקת זו וכתב שבדגול מרבבה מיקל בחומץ ומשמע שכונתו דמשום דבחומץ הוא מחלוקת הפוסקים אי בעינן מעת לעת או דינו כציר כמו שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות קל"ג אהכי כתב להקל בו אבל בציר וכיוצא בדבר שהוא פשוט דשיעור שהייתו בכדי שיתן על האש וירתיח יש להחמיר גם בכלי כן:

וכל זה הוא כששורה דבר חריף בכלי אבל בנדון זה שמה שמשתמשים בכלי הוא מים והחשש הוא משום שבלוע בכלי דבר חריף שהוא הי"ש נראה דלכולי עלמא לא הוי כבוש בפחות ממעת לעת ואפשר לדמות זה למאי דקים לן ביו"ד סי' קב"ך ס"ג דאף דבדבר חריף לא אמרינן נותן טעם לפגם משום דחורפיה משויה לשבח היינו דוקא כשהקדירה אינה בת יומא ומה שהושם בה הוא חריף אבל אם הבלע שבקדרה הוא חריף ונתבשל בה דבר שאינו חריף לא אמרינן דמשוי לשבח ואם כן אפשר דהוא הדין לנדון זה יש לחלק בכך כן נראה לכאורה וכבר ידוע דיש הרבה פוסקים שסוברים דלא אמרינן כבישה להפליט אלא דנקיטינן להחמיר כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הכף אות מ"ב מכל מקום אפשר לעשות סניף סברת המיקילים לענין

נדון דידן שלא לאסור בפחות ממעת לעת ועדיין צריך לעיין בדבר איה"ב: ח) כלים שעושים בהם הסוקא"ר כל השנה ויש חשש שמערבין בהסוקא"ר קמח או שנופלים שם איזה פירורין פת אם צריכים הכשר וסדר הכשרם רשמתי בסי' ג' אות י"ט:

ט) לענין הכשר היורות ששורפין בהם יי"ש חמץ כל השנה להכשירם ליי"ש של פסח הלואי ישתקע הדבר ולא יעשה כן בישראל ואשרי מי שיכול לעשות חדשים אך לא ישמעו לאסור לגמרי כי הוצאה מרובה ע"כ על כרחינו ליכנס בשערי היתר ושומר נפשו ירחק מהם הנה משום שאין ששים כנגד כל הכלי יפה כתב הגאון מחצת השקל סי' תנ"א סק"מ שאין השכר כולו חמץ כי אינו נעשה מחמץ לבד אלא יש בו מים ומינים אחרים אם כן נגד חלק החמץ שבו אפילו יהיה מחציתו י"ל הכלי ס' נגדו ומי הגעלה אין נעשים נבלה קודם זמן איסורו והבצק שמדבקים בסתימת הכובע צריך לנקותו קודם ההגעלה ואם ישאר פירור כל שהוא בטל בס' והיי"ש יסננו אותו במסננת של לבד קודם הפסח ומפני ריח פיטום של יי"ש המחומץ הנה כה יעשו קודם ההגעלה יבשלו בהיורה והכובע וכל הקנים לבשל בהם מי אפר גם אפר הרבה שיהיה חזקים מאד והם מפגמים הטעם בלי ספק כמ"ש מרן הב"י ביו"ד סי' צ"ה ולא חשו לקו' ש"ך וט"ז עיין שו"ת ח"ץ סי' ק"א וצ"ץ סי' צ"א ופ"מ שם וכל שכן בהיתרא בלע טרם זמן איסורו אך צריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר משם הקנים על ידי אומן או לפחות להניח גחלים עליהם ועל מקום הטלאי ובכל זאת שומר נפשו ירחק משתיית יי"ש בפסח אבל אין לאסור אחר תיקונים הללו כה דיבר בקדשו הגאון חתם סופר א"ח סי' ק"ך והנה על פי דברי הגאון חת"ס הנ"ל עשיתי מעשה בעיר הזאת איזה שנים שהיה איש אחד מבני העיר עושה יי"ש לפסח והורתי לו לעשות משפט כתוב בתשובת החת"ס הנ"ל כי לא היו אז מביאים לפה יי"ש לפסח ממקומות אחרים כי היה להאיש הנ"ל איזה פרנסה מזה ולא רצו להזיקו שוב השגתי ספר שואל ומשיב לאחד מגדולו דורנו יצ"ו וראיתי שם בח"ג ריש סי' קנ"ג שכתב וז"ל והביא מעל' דברי החת"ס סי' ק"ץ [ק"כ] שמיקל בייי"ש גם כן מטעם דאין כל היי"ש חמץ וכו' כדברי הרב מחצית השקל וכו' הנה יפה דחה מעלתו דגם המים נעשים שכר ויפה כתב בזה אף שגם מהנו"ב מ"ת יו"ד סי' כ"ח נראה כן אבל חלילה להקל בזה וכיוצא לזה כתבתי בהגהות ליו"ד בט"ז סי' צ"ח ס"ק י"א בשם דו"ז הג' מוהר"ץ דכל הקדרה נעשה כאילו כלו חלב עכ"ל ומתבאר שאין דעתו נוחה להכשירה על ידי הגעלה וממה שכתבתי בסי' ד' אות י"ב בשם הרב בית שלמה בסי' פ"ז מתבאר ג"כ דס"ל דלכתחלה אין לסמוך להגעיל היורה של יי"ש חמץ לפסח עי"ש ובמאי דביני וביני הללו בעל סחורההחלו עולין ומביאים יי"ש לפסח הנעשה בעיירות גדולות

בכתב הכשר מרבני מתא דפקיע שמייהו יתנו עידיהן כי הי"ש הזה נעשה בהכשר גמור לפסח וכו' והאיש ההוא חדל מעשות בעיר הזאת יי"ש לפסח ולוקחים מזה הי"ש שבא מעיירות גדולות על פי מכתבי תעודה כנז"ל ופעם אחת הביא אחד מבני העיר הזאת יי"ש שקנה במקום אחר למוכרו לפסח ולא היה בידו שום כתב הכשר כנהוג כי אמר שהוא קנה ממקום פ' מאיש פ' ושאמר לו שהוא בעצמו עשה הי"ש הזה לפסח ועכבתי בידו מלמכור הי"ש הנ"ל עד שיביא כתב מהמוכר הנ"ל ושיברר בתוכו איך התנהג בעשיית הי"ש הזה ובה אדע אם עשה כדין ארשהו למכור והקונה הנ"ל הלך אצל המוכר הנ"ל והביא מכתב ממנו וכתוב בו אנכי תקנתי הי"ש הזה לפסח והוא כשר ואין שום אדם יכול לאסרו ודבריו לעו והיו כלא היו ולא סמכתי על דבריו כי ידעתי שבמקום ההוא אינם בני תורה ובפרטות ידעתי את המוכר הנ"ל כי איש עני בתורה הוא ולא לבד שלא הועיל במכתבו כי מגרעות נתן כי אחרי שהוגד לו בשמי כי לא אתן למכור בעיר הזאת עד שיברר לי במכתבו הנהגתו בהי"ש הנ"ל מה היה לו להשמט מזה אין זה כי אם לב יודע מרת נפשו וירא לאמר ככה עשיתי כי לא על פי ידיעה בתורה עשה כי רק לפי שיקול דעתו ובאמת איך נוכל לסמוך על מאן דהו האומר שעשה כדין והוא לא ידע מה הדין דורש מאתו והרי בשחיטה אי לאו דאתחזק לן דרוב מצויין אצל שחיטה מומחים לא הוה סמכינן להתיר היכא דליתיה קמן דנישייליה אם הוא בקי או לא ועיין להרב צפיחת בדבש ד' ק"ל ע"ג וכל שכן בנדון דידן שיש רגלים לדבר שאינו בקי בדין וסוף דבר לא נמכר הי"ש ההוא לפסח ואחר הפסח כתב המוכר הנ"ל לאחד מידי"ן כי יביאני במשפט בערכאות הקיר"ה שאסרתי דבר המותר ואמטית ליה פסידא ואחר איזה ימים בא המוכר הנ"ל לעיר הזאת וינחם על הרעה אשר חשב לעשות ובא אל בית מדרשי לבקש הסליחה על חלומותיו ועל דבריו ואמרתי לו הגידה נא לי עתה איך התנהגת בהי"ש הנ"ל ואם באמת עשית כדין וגרמתי לך נזק עלי לשלם נזקך במשלם ענה ואמר כי היורה שעשה בה יי"ש לפסח הוא היורה אשר להאדון פ' שעושה בה יי"ש כל השנה משמרי יינם [סתם יינם] ואצלו היה שמרי יין כשר ששמרם מזמן הבצור לפסח ושפך על היורה מים חמין ושפשפה היטב ועשה בה הי"ש לפסח אמרתי לו אודה לה' שנתגלגל זכות על ידי והצלתיך מלהכשיל את הרבים והראתי להאיש שבא אלי עמו כי העלה חרס בידו ואשמו בראשו כי אף אם לא ידע מכל מה שכתבו רבנן קדישי במקום שבעלי תשוב"ה עומדים [החת"ם והשו"מ הנ"ל] על כל פנים היה לעשות משפט כתוב בש"ע סי' תנ"ב ס"ו בדין הכשר יורה גדולה וגם להצינורות שממשיכין בהם הזיעה לא חלי ולא מרגיש לעשות להם שוב הכשר והי"ש אסור למכרו לישראל ונפטר מאתי לשלום

צא ולמד כי דברים העומדים ברומו של הדת בני אדם מזלזלין בעונותינו מחסרון ידיעה והשגחה והוא רחום יכפר:

גם ראיתי עתה בס' צמח צדק החדש בסי' נ"א שדבר בקדשו בענין הכשר הכלים ליי"ש ומתוך דבריו מתבאר על מה נשאל וז"ל הגיעני שאלתו והראתי לרב פ' והסכמנו שאין להקל בזה בשום אופן כי באמת גם בזולת הנוגע לדינא כיון שמנהג כל ישראל בכל המדינות שנזהרין מאד בעשיית יי"ש לפסח שלא לעשות רק בטרובען חדשים או דעבדינהו כעין חדתי ולא לסמוך על הגעלה אפילו בטרובען ישרים מי יערב אל לבו להקל ח"ו וגם אשתקד נשלח תשובה לכל המדינות מהגאון רע"ק איגר נ"י שהחמיר מאד וצווח ככרוכיא להזהר בעשיית יי"ש לפסח ואמנם גם מצד שורת הדין יש בזה חששות רבות ואזכיר קצתן כי איך יעלה סברא לעשות לכתחלה יי"ש לפסח בכלים שנמנע לנקותן מחמץ ולסמוך על שאין בו כדי נתינת טעם שהרי מחמירין בטוש"ע סי' תנ"א וכל הפוסקים בהגעלה שלא יהיה אפילו קצת חלודה ולא גומות ולא טלאי שקדם הבליעה לטלאי אשר בכל זה פשיטא שלא יהיה כדי נתינת טעם וזה נוהג בכל האיסורין דאוסרין כדי נתינת טעם וכל שכן וקל וחומר בקצת חמץ בעין ממש ואין לדמות זה למה שכתב הרשב"א והובא בש"ע סי' צ"ב וקכ"ב שאם נבלע איסור מועט לתוך כלי אם דרך אותו כלי להשתמש בו היתר בשפע מותר להשתמש בו לכתחלה וכו' דלא כתב כן רק באיסור בלוע אבל באיסור בעין אפילו להרשב"א הוי מבטל איסור לכתחלה כמו שבאר חילוק זה להדיא הריב"ש בסי' שמ"ט וכן מבואר בתורת הבית הארוך ד' קכ"ו ע"ב שכתב ואפילו איסור משהו אין מבטלין לכתחלה ומיהו אם נבלע וכו' וגם בעיקר דין הרשב"א חלקו על זה הרא"ה והטור והסכימו לזה כל האחרונים הב"ח ולבוש וש"ך סי' קכ"ב וט"ז סי' צ"ט וכל שכן באיסור חמץ אפילו לפני הפסח יש עוד טעם להחמיר לחוש לכתחלה על כל פנים לדעת הגאונים דאפילו טעם חמץ שנתבטל חוזר ונעור והפרי חדש בתמ"ז ס"ד פסק כן אפילו אדיעבד ומלבד חשש זה גם מצד הבלוע בכלים יש לומר דלא מהני הגעלה כלל שהלבוש בסי' תנ"א סכ"א כתב דחביות הבלוע מיי"ש גריעי טובא מבית שאור ולכן הט"ז אף דסובר כמאן דאמר דגם לבית שאור מהני הגעלה מכל מקום הצריך בחביות הנ"ל לבשל אותה תחלה במים ואפר כמו שכתב בס"ק כ"ז והנה הרא"ש שהביא דברי ר"י דמתיר בית שאור על ידי הגעלה הרי כתב רק שאין נראה דבלוע על ידי צונן וכו' אם כן אם יצוייר בית שאור שתשמישו ע"י רותחין כנדון זה שהיי"ש הוי כבית שאור וגרע מיניה טובא כנ"ל וגם הוא נבלע בהכלים על ידי רותחים אפשר היה מודה ר"י והרא"ש ג"כ לדעת רש"י וסיעתו דלא מהני הגעלה או על כל פנים

בכי האי גוונא ודאי יש לנו לתפוס דעת רש"י להלכה דבלאו הכי נמי סובר הרב מג"א דהמנהג כרש"י ולא סבירא ליה כדברי הרב ט"ז ובנדון זה יש לומר דגם הט"ז יודה ואם כן פשיטא דלא מהני גם מה שכתב הט"ז לבשל תחלה במים ואפר וכו' דזה לא מהני רק להסיר ריח הי"ש ולא למאן דאמר דלא מהני הגעלה ואפשר מהאי טעמא המנהג פשוט שאין עושין י"ש לפסח רק בטרובען חדשים או דעבדינהו כעין חדתי עכ"ל הנך רואה כמה החמיר הרב על פי מה שהכריח דלא מהני הגעלה ליורה שמרתחין בה י"ש ומעיד בגדלו שכן המנהג פשוט ועל המדינות בו יאמר שכן נהגו בכל המדינות ועם כי מדבריו נראה שלא נהגו כן כי אם בהטרובן [לפי המובן הם הצינורות שהזיעה עולה דרך שם] ליקח חדשים מ"מ לפי הטעם שכתב הרב נראה דגם להיורה לא מהני ליה הגעלה ואולי מלבנין היורה אבל הטרובען אי אפשר ללבנן ולכן קונים חדשים ושם בסי' ב"ן הוסיף ידו שנית בענין זה וביאר הדברים באריכות והביא ששני מ"ץ נחלקו בדבר הזה וכתב טעמי המתיר ודחה דבריו וטעמי האוסר והסכים לדבריו עיש"ב וראיתי עוד מה שנשא ונתן הרב שם בתשובתו שבס' דברי נחמיה בסי' כ"ט ומה שכתב הרב המחבר בסי' ל' בנדון י"ש לפסח שנעשה בכלים שלא הוכשרו כראוי מה דינו לשתייה בפסח ולפי שלא יכלתי להבין היטב מתוך דב"ק גופא דעובדא היכי הוה לא אעתיק דבריהם בזה ואתה תחזה:

אדר שנים רבות הן עתה בשנת תרנ"ה שאל ממני איש אחד להרשותו לעשות בכפר י"ש לפסח ביורה שאצל אחד מאדונים עכומ"ז ששורפין בה י"ש מסתם יינם ואמרתי לו שאי אפשר להתיר זה כלל [כמובן מתוך כל הכתוב למעלה בענין זה] ולפי רוב הפצרתו ולבקשת אחד מידידי שבא עמו אמרתי להם עם כי לדעתי אין שום היתר בזה בכל זאת אשאל פה קדוש הגאון המובהק מוהר"ר יוסף זכריא שטערין אבד"ק שאוויל יצ"ו ואם הוא יתיר אבטל דעתי העניה כן עשיתי ביום ב' פרשת חיי שרה הנ"ל כתבתי לו בקשת האיש הנ"ל ורמזתי לו ממה שכתוב בקונטריסי כנז"ל וגם כתבתי לו שאמר לי אחד שאפשר לדרוש בזה מרבני בעסאראבייא שבקיאים בענייניים אלו ושמלבד שאיני יודע ובקי בהם ובשמותיהם אף אין דעתי העניה סומכת זולת למה שיורה הגאון יצ"ו הלכה למעשה וקבלתי תשובתו מיום ב' תולדות תרנ"ה: ואלה דבריו ככתבו וכלשונו לשון של זהורית על דבר שאלתו הנה להעדר בריאותי בשלימות קשה עלי לבא בארוכה ולהעמיק עיוני ואשר אין רצוני לתקוע עצמי לקבוע הלכה למעשה במה שכבר דשו בהם רבים ואשר כבר היה לפניו דברי החתם סופר חא"ח סי' ק"ך שצריך השגחה גדולה מהבי"ד ולהסיר משם הקנים על ידי אומן וכו' ואחר כל זה אמר שומר נפשו ירחק משתיית י"ש

זה בפסח כו' וגם דברי השו"מ קמא ח"ג סי'קי"ג דאף בפסח יש לאסור לכתחלה וצווח על המקומות שעושים כן ובפרט שהביא מצמח צדק שיהיו הטרויבן חדשים ומסתמא כונתו על הצמח צדק החדש שאינו תחת ידי ומי יכניס עצמו לעשות חדשות ולהכריע נגדו להקל ולסמוך על רבני בעסאראבייא אשר לא ידענו מה ומי הם לתקוע עצמם בזה ומי הי' המשגיח בזה להעיד שלא נעשה גם כן ע"י דגן בביתו ועל כל פנים כאן הוא לכתחלה ומה לנו להכניס עצמינו נגד מה שהורה זקן במקום שיש הרבה חששות ואשר ההיתרים רופפים בזה בכל אופן ולכן אין לזוז מהוראתו ושלא להקל יותר ובפרט דלא ליסרכי להקל בסתם יינם ודי בזה ידידו הדוש"ת יוסף זכרי' שטערן אב"ד פ"ק שאוויל:

יו"ד) הוה עובדא בפסח שנמצאת חטה בספל שהיה בו בשר מלוח והורה הגאבד"ק טארלא בשו"ת דבר אליהו סי' ט"ו לאסור הבשר אף מה שבשלו קודם שנמצאת החטה לפי שמחזיקים איסור מזמן לזמן והתיר את הכלים שבשלו בהם הבשר מקודם מפני שהיה מניעת שמחת יום טוב שעני הוא ואין ביכלתו לקנות כלים חדשים וביאר דלא הוי כתרתי דסתרי אהדדי דמה שאסר הבשר הוא משום דאף דיש לומר דלאחר הדחה נפל אמנם מפני שהיו קצת בקעים בבשר ויכול להיות שהחטה היתה נטמנת בשעת הדחה באיזה ביקוע לכן אסר הבשר והנה הרבה פוסקים סוברים דאף בפסח אין מליחה אוסרת רק כדי קליפה אמנם לפי שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן אסרינן במשהו אף שהאיסור כחוש ואם כן כאן שיש ספיקות א) שמא לאחר המליחה נפלה החטה ב) שמא לא נגעה החטה רק בזו החתיכה שנמצאת עליה לכן לא אסר הכלים שבשלו בהן מקודם ומדמה למאי דאמרינן בחולין דף יו"ד סכין אתרעי בהמה לא אתרעי והביא דברי הרב בכור שור בחודשיו לחולין ופלפל בענין זה על פי מה שכתב הרב שב שמעתתא בשמעתא ד' פרק ד' והאריך קצת בזה והביא דברי הרב חות דעת סי' ק"י קס"ז ופלפל קצת בזה עיי"ש:

יא) האגנות והטסין של נחושת שאופין בהם חלות בכל השנה הדבר פשוט דצריכין ליבון גמור שיהיה ניצוצות נתזין מהן כמבואר במגן אברהם סי' תנ"א סעיף קטן כ"א ואף אם טחין אותם במעט שמן כדי שלא ישרפו החלות אין זה מצילן שלא יהיה נקרא בלייעתן על ידי האור וכמו שכתב הרב פרי חדש שם וכן כתב הפרי מגדים באשל אברהם ס"ק ט' בשם הע"ש בשם בתה"א לענין שפודין ואסכלאות דאף אם טחין אותן בשמן סיכה כל שהוא הוא עי"ש ועל כרחין צריך לומר דאף שכתב הרא"ם ז"ל לענין מחבת שמטגנין בה דאף אם נשרף ונדבק בדופן הקדירה או המחבת עדין יש לחלוחית משקה שם עיי"ש בטורי זהב ס"ק ט"ז שמביאו ומשמע דגם לחלוחית לבד מהני שלא יהא נחשב

בליעתן על ידי האור שם שאני דמתחלה היה שומן מרובה ונבלע בכלי וכיון דעדין יש שם לחלוחית משקה הלחלוחית מקושר עם הבליעה שבמחבת ומיחשב כבליעתו על ידי משקה מה שאין כן במחבת שאופין בו דסיכה משהו בעלמא עבדי ליה ולא חשיב כלל ולכן צריכים ליבון גמור כדינו אמנם פה"ק האומנים היאודים המצפים בבדיל הגידו לי מכבר כי הם מלבנים הכלים מקודם עד שיתאדמו והיה כאש ואדרבא כל שמתלבן יותר טוב וקל להם יותר למלאכתם וכן הזהרתי אותם שידקדקו בזה ויש לחקור אצל האומנים דשם ואם הם אינם מלבנים כל כך ודאי לא מהני בזה ליבון קל ואף ההגעלה אחר כך לא מהני ולאשר הדברים פשוטים ומבוארים אקצר אלה דברי הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' קפ"ב ואני ההדיוט כתבתי בס"ד במערכת הה"א באות ט"ז בדין הכשר המחבת ושם [בד"ה וכתב עוד] הבאתי דברי הרב תפארת אדם שדעתו להכשיר הטאסין בהגעלה ושכן המנהג במקומות ההן וגם במה שכתב הגאון על פי דברי האומנים לענין הציפוי כתבתי שם [בד"ה עוד כתב ובד"ה ומקרוב עי"ש]:

יב) כלי העשיאהן [אמרו לי שהוא הנקרא ביננו צובין] המצופין בתוכו בהיתוך זכוכית מותרים על ידי הגעלה שלשה פעמים והסאמאוור אסור להגעיל דהוי ככלי שפיו צר עיין מגן אברהם בסי' תנ"א סק"א כן כתב בס' תורת אביגדור בסי' תנ"א הביא דבריו בספר הזכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו בסוף ד' י"ד ואין אצלי ספר זה לדעת טעמו ונימוקו וצריך להתיישב איה"ש וזאת לזכרון: ועגנלישע קו"ך [אמרו לי שהוא כעין כירה גדולה כדי שפיתת כמה קדרות והיא של מתכת ומסיקין אותה מלמטה והקדרה למעלה] לא מהני ליבון ההסקה למטה שבלע בפנים וצריך להסיקו בפנים כן כתב בס' זכרון הנ"ל בדף ט"ו ע"א בשם ספר אומץ יוסף בסי' תנ"א: עוד כתב שם [בשם שו"מ] שאפע עם פאליצעס יש להגעיל ממטה למעלה וכפי מה שהגידו לי הוא מגדל של עץ ולוחות קבועות בתוכו עליות ותחתיות ומשתמשין בו להניח על הלוחות כלים ואוכלים והוא הנקרא ביניינו דולאפ ויש קורין אותו אישקאף ולא ידעתי כעת טעם ההגעלה מלמטה למעלה ואיפכא מסתברא להגעיל תחלה למעלה שאם יגעיל תחלה למטה יש איזה חשש פקפוק ממה שיזובו מימי העליונים להתחתונים ואולי המדפיס עולם הפוך ראה ונתן את העליונים למטה וכו' וצויתי לחקור מהרה"ג המחבר קריינא דאגרתא אולי יש איזה טעות המדפיס ושיודיע מי בעל דברים אם הוא הגאון שואל ומשיב באיזו מהדורא וכו' ואלה דברי תשובתו הדין שהבאתי ששאפע עם פאליצעס צריך להגעיל ממטה למעלה נמצא בשואל ומשיב מהדורא חמישאה סי' ד' וטעם הדבר איני זוכר והספר הזה לא נמצא אצלי כעת וכן איתא בספר הנהגות ישרות בשם הג' מוה' דוד זצ"ל מ"מ דק"ק סטעפין

ואיתא בשם הטעם דאם יגעיל מקודם למעלה יזוב המים למטה ולא יוכל להגעיל אחר כך למטה שיצטננו מי הגעלה על ידי המים שזבו מלמעלה ומה שהולך אחר ההכשר מים חיים ממעלה למטה כשמגעיל למטה מקודם אין חשש ונראה לי הטעם דהוי גימל נותני טעמים ושני כלים דמבואר במגן אברהם סי' תנ"ב ס"ק א' ובאשל אברהם שם דמותר אף לכתחלה וגם על פי רוב אין הכלים בני יומן והוי נותן טעם לפגם קודם פסח עכ"ד יצ"ו אפריון נמטייה ושלית יש אצלי שאלות ותשובות שואל ומשיב הנ"ל ואעתיק דב"ק:

ואלה דבריו אשר שאלת איך להגעיל תיבה שיש דפים קבועים בתוכה אם מלמעלה למטה או מלמטה למעלה לכאורה לא ידעתי מה החשש ושמעתי שהחשש הוא שלמעלה למטה ינטף המי הגעלה למטה והמים מחומצים ולא ידעתי מה בכך הא עדיין הדפין התחתונים מחומצים וכשיגעילו אותן אחר כך יוכשרו גם ממי הגעלה וגם קודם פסח אין נפקא מינה כלל כמבואר בסי' תנ"ב אבל נראה דיש להגעיל מלמטה למעלה מהא דמבואר בחמישי דמכשירין משנה יו"ד דהמערה מחם לחם ומצונן לצונן ומחם לצונן טהור מצונן לחם טמא וביארו הרמב"ם ורבינו שמשון הטעם דזיעה מחם לצונן אינו דהצונן התחתון אין בו כח להזיעה והחם העליון אין בו כח לאסור התחתון לא כן מצונן לחם דהתחתון מזיע ונאסר העליון וממנו למד המרדכי בפרק כל הבשר לענין איסור והובא ביו"ד סי' צ"ב סעיף ה' בהגהה ולפי זה בשלמא כשמגעיל ממטה למעלה אם כן אף שהזיעה עולה למעלה אחר כך כשמגעיל למעלה מכשירו ומה שעולה אחר כך הזיעה ממעלה למטה לית לן בה דמחם לצונן לא אכפת לן אבל כשיגעיל למעלה אם כן נהי שיגעיל אחר כך אבל כשמגעיל אחר כך למטה יעלה למעלה ואוסר וצדד קצת וסיים על כל פנים הדין נראה לי נכון וכמו שכתבתי: עוד כתב שם בדף ט"ו ע"ב בשם יוסף דעת דאין להגעיל בכלי שהורתח על ידי קנה הזיעה שמוליכין הזיעה לאמבטי והוא מרתיח דכל שדפנותיו מקררות לא הוי ככלי ראשון ועיין במה שהבאתי אני הדל בקונטריס זה במערכת ה"ה אות כ"ד בדין זה:

יג) בקעין שציפוהו בבדיל והורה הרב דלכתחלה לא מהני רק בעת הדחק התיר כדעת הט"ז סי' תנ"א ס"ק ז"ך בתקנת אפר גבי בית שאור וחרוסת שאסור ללוש בהם בלא הגעלה שכתב הרב ט"ז שנוהגים שלא להגעיל כלי שהיה בו יי"ש כדכתב בלבוש וסיים שאם בישל אותו במים עם אפר או שאר עניינים עד שנסתלק הריח לגמרי אין אחר כך איסור להגעילו ואיזה אנשים ביזו את הרב על הוראה זו ונשאל הגאון משה שלמה אבד"ק נאשעלסק בספרו חשק שלמה בחלק א"ח סי' ג' ובתשובתו כתב לחקור אם הציפוי נחשב כהגעלה והעלה דציפוי בדיל חשיב ליבון קל ובמקום דמדינא סגי בהגעלה

ומשום חומרא מצריכין ליבון סגי בליבון קל [והבאתי תורף דב"ק לעיל במערכת ה"ה אות ט"ז בד"ה ומקרוב]:שוב כתב לנדון הנ"ל אם מהני ליבון כזה לכתחלה הנה לדעת המג"א בסי' תנ"א דבערבות ודפין שלשין כל השנה מאי דלא מהני הגעלה הוא מטעם דהוי כבית שאור והרמ"א מסיק שם שכן עיקר משמע לדעת המג"א דמדינא לא מהני הגעלה לבית שאור וצריך ליבון גדול ניצוצות ניתזין ואם כן בנדון הנ"ל דהוי כבית שאור צריך ליבון גדול וציפוי לא הוי אלא ליבון קל ואף דבסעיף ט"ז גבי מדוכה הכריע הרמ"א דסגי בליבון קל אף דזה הוי גם כן כבית שאור יש לומר דשם צירף להיתר דעת הסוברים דהולכים בכל הכלים אחר רוב תשמישן כמו שכתבו האחרונים ובנדון דידן אין שייך לומר הולכין אחר רוב תשמישן דכבר כתב רבינו מנחם עזריה בתשובה דטעם הפוסקים לילך אחר רוב תשמישן הוא מטעם דהם אמרו והם אמרו משום דהכלי אינו בן יומו ובנדון דידן לא שייך זה דהא נשתמש בדבר חריף ולא שייך אינו בן יומו ואף דגם במדוכה דכין בה שומין עם פת והוי חריף כבר כתבתי בתשובה שגם בדבר חריף יש לחלק בין אם האיסור מצד עצמו הוא דבר חריף ובין חריף שאין מצד עצמו איסור כעין שכתבו הפוסקים לחלק במידי דעביד לטעמא דלא בטיל בין אם האיסור עצמו עביד לטעמא ובין שהאיסור עצמו אינו עביד לטעמא ואף שכמה פוסקים פסקו דבבלוע בכלי לא שייך דבר חריף מכל מקום לדעת המגן אברהם נכון להחמיר בזה לכתחלה וגם שמשמע בכמה מקומות דללוש בהם גרע מלהשתמש בו חמין אכן במקום או בשעה שאין אחרים מצויים כבר נתפשט המנהג להורות כהט"ז להתיר על ידי תקנתא דאפר וכן פסקו כמה אחרונים וכן הכריע הגאון מווילנא ואם כן יפה הורה הרב ועל המתפרצים מוטל לפייס את הרב כדין המבזה ת"ח שלא כדין תורה:

יד) סתם כלי הוא בחזקת נקי כן משמע מלשון הרמ"א בסי' תמ"ז סעיף ז' [על מה שכתב מרן בוסר שדכין קודם פסח במחבת מחומצת מותר לאכלו בפסח] וז"ל משום דאינו מפליט בצונן ואף אם נעשה בפסח אינו אוסר אם היה הכלי נקי אבל אם חתכו בסכין של חמץ תוך הפסח יש להחמיר דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו וכו' מובן דדוקא בסכין הוא דאמרינן דמסתמא אינו נקי וממילא מובן דמה שכתב גבי מדורה אם היה הכלי נקי כוונתו לאפוקי אם ידוע שהוא מלוכלך אבל בסתמא הרי הוא בחזקת נקי ונראה שמדקדוק לשון הרמ"א הוא מה שלמד הרב עולת שבת והובא במחוקק יהודה [על דברי הרמ"א אם היה הכלי נקי] דמסתמא אמרינן שהוא בחזקת נקי כמש"כ בשמם בס' כרם חמד לידידי הגאבד"ק ליאדי יצ"ו בחלק ג' דף ו' ע"ד [ס' עולת שבת ומחוקק יהודה אינם אצלי] ובכן יפה תמה ידידי שם על הגאון גדליה ליפשיץ בספרו

ארחות חיים שכתב אין אומרים בפסח סתם כלי נקי שלא זכר דברי העולת שבת וכלומר שדברי העולת שבת מוכרחים מל' הרמ"א: טו) כלי הנקרא שפאהר הער"ט שבולט הדף העליונה לחוץ פשוט דאף להסוברים ביו"ד סי' קכ"א דלא בעי הכשר בכולו היינו אם אין משתמש בכולו אבל בשפאר הער"ט הנ"ל משתמש בכולו ובעינן ליבון בכולו וכיון דאין האש מהלך תחת אותה הבליטה צריך שיניח על הבליטה אש וגחלים עד שיתלבן כראוי שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו דבליבון הסכים השפתי כהן שם לדעת הרא"ה דאינו פולט אלא הוא שורף במקום שמתלבן ואם כן צריך שגם הבליטה היו ניצוצות ניתזין ממנה על ידי שיניח שם אש זה אחר זה ואם אי אפשר יתן עליו טיט כעובי אצבע ויטיח כל הבליטה או יניח טס חדש על הבליטה כן נראה פשוט כך כתב הגאון מוהר"ם שיק בסי' ר"ג:

טז) בדבר הטסין וברזלים שבתנור אשר כת"ר יצא לדון בדבר חדש דאף שהקצוות שלהם שקועים בטיט ולבנים ואי אפשר ללבנם מכל מקום כיון שדעת השפתי כהן יו"ד סי' קכ"א כשנעשה חם בצד אחד אינו מבליע בצד השני וכאן נמי החמץ להקצוות לא בא מעולם שהרי הם מכוסים וגם מה שבלעו הוא רק מה שנשפך מהקדרות עליהם ואם כן אינו על ידי האור רק באמצעות מים וסגי בהגעלה וכיון שנתלבנו הטסין עד שניצוצות ניתזין מהם וממילא הקצוות נתלבנו על כל פנים ליבון קל שקש נשרף עליו כאשר החוש יעיד על זה ומבואר בסי' תנ"א דכלים שדינם בהגעלה סגי בליבון קל כזה והגאבד"ק סיגוט השיגו דאם כן גבי סכיני דפסחא דאמרינן בפסחים ד' ל' פרזלייהו בנורא וקתייהו ברותחין למה לי קתייהו ברותחין ותיסגי להו ליבון הסכין להברזל שבתוך הקתא משום שנתחמם הצד השני וכו' וכת"ה השיב דההגעלה היא משום העץ שבקתא וזה אינו כמבואר בפוסקים שההגעלה היא משום הברזל שבקתא וכדעת הגאבד"ק אלא טעם הגעלת קתא דסכינא הוא משום דהליבון קל לא מהני להברזל שבתוך הקתא כי אם למה שנבלע בו ע"י חום הברזל ולא למה שנבלע בו ע"י שמשתמשין בהקתא בחמין וכבולעו כך פולטו ולא סגי ליה הליבון קל שעל ידי שנתחמם הברזל של הסכין לפי שנבלע בהברזל שבתוך הקתא על ידי רותחין שנשתמשו בהקתא:

וכל זה שייך בקתא של סכין לא כן בהני טסין וברזלים שמשוקעים בטיט ובלבנים על הקצוות ואי אפשר כלל לבלוע דרך הלבנים שהרי בתנור של חמץ סגי בטיחה כעובי אצבע כבסימן תס"א ואין בהן רק החשש דחם מקצתו חם כולו ולזה שפיר כתב כת"ה דמהני ליבון קל ואין השגה עליו מהש"ס דפסחים ואף שמדברי הטורי זהב ביו"ד סי' קכ"א סק"ז במה שפירש דברי הרשב"א שבמשמרת הבית שהביא שם מתבאר שלהבלוע

שנבלע בסכין בלהב על ידי האור ונכנס גם להקתא לא מהני ליבון הלהב לחוד רק להקליש הבלוע ועל כל פנים צריך עוד הגעלה לזה הקלוש מכל מקום לא דמי כלל להברזלים הנ"ל והוא על פי מה שכתב בישועות יעקב סי' תנ"א דעיקר סברת הרשב"א דעל ידי הבליעה כמה פעמים נתקשה הבליעה בתוכה ואם כן בכלי מקדש שמבשלים בכל יום לא שייך זה דלא נתקשה הבליעה כלל ומה שנבלע נפלט תיכף עיין שם ותימה הוא שלא הביא ש"ס דעבודה זרה ד' ע"ו האי קריד והאי לא קריד ופירש רש"י דגיעולי עכום"ז כיון דלא מבטלי כל שעה מתקשה הבליעה בתוכו ואינו נוח לפלוט בהגעלה ובעי ליבון אבל בקדשים דכל שעתא מבשלי בהו אינו מתקשה וסגי בהגעלה עיי"ש ולכן שפיר כתב הרשב"א דאף דהגעלה לחוד לא מהני היינו רק משום שנתקשה הבליעה ולכן כיון שנתלבן הלהב נקלש גם החלק שבתוך הקתא והיינו שנתרכך הבליעה ולכן מהני אחר כך ההגעלה וכל זה בסכינים שאין משתמשים בהם תדיר בחמין ומתקשה הבליעה לא מהני הליבון לחוד וצריך הגעלה אחר כך מה שאין כן בהני טסין של תנור שמבשלים בו כמה פעמים בכל יום והוי ממש דומיא דקדשים דלא נתקשה הבליעה אם כן שפיר אמרינן כבולעו כך פולטו ואין צריך רק הגעלה לחוד והליבון קל הוי כמו הגעלה סיומא דמילתא דהני טסין דרוב הבליעות ע"י מים ודאי יש להקל בהגעלה והקצוות גם כן נתלבנו עכ"פ ליבון קל והוי כהגעלה וכדברי כת"ה ואין צריך להסיר הטסין זולת אם אין משוקעים בבנין והם מגולים דאז צריך להניח גחלים בוערות על הקצוות וכן אני מודה תמיד אלו תורף דברי הגאון בשו"ת מנחת שי יצ"ו בסי' מ"ו:

וכתב עוד דלכאורה יש חששא גדולה שלפעמים נותנים לחם על התנור לייבש וכדומה והוי תשמישו על ידי האור ובעי ליבון ואנן [כלומר האשכנזים יצ"ו] לא נהגינן ליילך בכלי אחר רוב תשמישו כדכתב הרמ"א בסעיף ו' והאריך קצת לבאר דגם לזה אין לחוש ושפיר מהני ליה הגעלה או ליבון קל שדינו כהגעלה: יז) כלי חרס מבואר בריש סי' תנ"א דאין להם הכשר ע"י היסק וכו' כי אם ע"י החזרה לכבשן והשגתי עתה ס' ליקוטי בית אפרים להרה"ג נפתלי סופר וראיתי בקונטריס ח"ת [חידושי תורה] בדף ה' אות יו"ד שנשאל במי שיש לו כלי חרס יפה שנטרפה אם רשאי ליתן לאומר טעפנע"ר שיתננו בכבשן להכשירו לפסח כי כבר בחן האומן שנתן שני כלים לתוך התנור ולא נתבקעו ולכאורה נראה דמותר כמבואר בסי' תנ"א אם החזירן לכבשן שמצרפין כלי חרס חדשים מותר ועיין מג"א שם ס"ק י"ד ודוחק לומר שצריך שיהיה דוקא בתנור שעושים שם כלים כמוהו אבל תנור של כלי חרס פשוטים שאינם צריכים היסק גדול כמו לכלי חרס היפים לא מהני לכלי חרס היפים כי מלשון המחבר משמע כיון שנתן בתוך היסק גדול לא יחוס

ועכ"פ בטעללע"ר הי' נראה להתיר שהם רק כלי שני ועיין פר"מ באשל אברהם סי' תנ"א ס"ק ג' דמשמע ג"כ שיש לחלק וגם שאין רצונו להתיר לצורך פסח כי אולי לא יהיה היסק גמור וישתמש בפסח דמשהו אוסר אבל לאחר הפסח נראה להתיר אם יהי' ישראל עומד שם ורואה שעכומ"ז נותנו לתנור בהיסק גדול ומצאתי באליהו רבה שם ס"ק ג' שכתב בשם איסור והיתר דין מ"ח דאנו נוהגים שלא להסיקן ולדעתי אחר פסח גם האיסור והיתר מתיר:מעין פתיחה "לשמיני של המערכה" אמר המחבר מודעת זאת אשר בענייני חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח רבו המבוכות והספקות וצדדים לכאן ולכאן ויותר ממה שכתבו הפוסקים הקדמונים אשר מימיהם אנו שותים נמצא מאד בתשובות רבני האחרונים למאות ולאלפים ומה מאד זכות הרבים תלוי בהגאון המפורסם בעל שערי תשובה אשר קבץ כעמיר אסף איש טהור תשובות רבות על כמה וכמה פרטים שונים בענייני חמץ שעבר עליו הפסח וקבעם בדפוס בסי' תמ"ח על דברי הרב באר היטב סעיף קטן ח' והם מאירים עינים להקל טורח החיפוש למי שנמצאים בידו הספרים ההם ואף כי למי שאין אצלו הספרים הנ"ל וצדקה תהיה להגאון הנ"ל זלה"ה:

ברם דא עקא וכל ימי הייתי מצטער אשר כאן שנה רבי הלכות מרובות בסעיף קטן אחד וכולן משולבות באין הבדל והפרש בין דין לדין אשר ילאה הקורא לחפש למצוא דברי חפץ אשר צריך לו בעת ההיא ויזדמן בחפשו במרוצה יבקש הדבר ולא ימצא וכמדומה לי שנזדמן לי כמה פעמים בעת שחיפשתי איזה דבר לא מצאתי ואחר זמן פגעתי בו אך שכחתי על מה הייתי צריך לעיין אז ולוא ראיתי הדברים שבשערי תשובה בזמן ההוא אולי היה לי מה לדבר לבנות או לסתור כדרכה של תורתנו הקדושה עלי לבי דוי כי יצא מלבי והיה כלא היה וזה צע"ר השמים כי יוכל להיות שבקונטריסי במערכה זו במקומות רבים השמטתי דב"ק ועתה סמוך להדפסת קונטריס זה בעה"י רחש לבי להעתיק כל אשר כתב הגאון הנ"ל (בדבור אחד) ולחלקו לכמה סעיפים הד"ר הד"ר לבדו בדבור המתחיל בפני עצמו ולכל סעיף קטן אתקן בעה"י בראשו כעין מפתח בקצרה להודיע את אשר יבא בו והיא תועלת גדולה בעה"י ואם לא יועיל לי בעצמי אחר שכבר כתוב כל מה שבקונטריסי משנים קדמוניות יועיל איה"ש לזולתי וזכות הגאון הנ"ל תהא מגן בעדי וזה החלי בעזה"ש יתעלה הדרי והודי: א) בדין אם העכומ"ז הקונה החמצים גנב איזה דבר מן החמצים והניחו בקרן זוית ברשות הישראל המוכר על מה שכתב מרן בסעיף ג' חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור וכו' ואם מכרו או נתנו לנכרי שמחוץ לבית קודם הפסח אף שישראל מכירו ויודע בו שלא יגע בו ויחזור ויתננו לו אחר הפסח מותר כתב על זה וז"ל שמחוץ עיין באר היטב ועיין בשו"ת בית אפרים סי' ל"ז אחד

שמכר חמצו והמשרת הלך בפסח למרתף של הייש ולקח מהייש שבתוך החבית לתוך כלי והעמיד בזוית במקום מוצנע שיהיה לו לשתות ממנו אחר הפסח ושוב אחר שחזר הישראל וקנה מהעכוממ"ז מצא כלי זו עם הייש ונתוודע שנעשה כן על ידי המשרת ומבואר כמה צדדי היתר שאין לאסרו בהנאה לפי שהיה חייב לבער דמדאגביה קניה ונתחייב באחריותו ויש להתיר בהנאה ולרווחא דמילתא יש לערבו חד בתרי עש ועיין בסי' לח בעכוממ"ז שגנב חמץ מישראל ובתוך הפסק השליכו לפני בית הישראל וצועק פלוני צא וטול את שלך ולא רצה לקחתו לתוך ביתו ולקחן למבצר ואחר הפסח רוצים ליתן החמץ לישראל יש צדדים להתיר בכי האי גוונא עש:

ב) בענין מכירת או השכרת החדר עם החמץ שבתוכו: ועיין בשבות יעקב חב סוף סי' טו שצריך להזהיר את העם שבשעת מכירה יאמר הריני מוכר לך החדר עם כל מה שבתוכו ואם אין אותו חדר של ישראל רק שכור לו צריך לומר אני משכיר לך החדר כל ימי הפסח עם כל מה שבתוכו כי שכירות ליומא ממכר הוא עיש ועיין בשוית הר הכרמל סי' יג במי שהחדר שבו החמץ שמוכר לעכוממ"ז הוא בשכירות אצלו מכל מקום הוא יכול להשכירו לעכוממ"ז ולהקנות לו אגב קרקע וגם מה שנוטל שכירות בעד החדר שהחמץ בו אין זה כמשתכר באיסורי הנאה שהרי יכול לקחתו לביתו ואף על פי כן מיחייב לשלם לו כפי הזמן וכו' עיש וגם כתב דאפילו מוכר או משכיר חדר התיכון שאין העכוממ"ז יכול לבא שמה אלא דרך בית ישראל לית לן בה (ונוהגים לכתוב שנותן לו דריסת הרגל דרך ביתו ועש) ואם משכיר לו חדר במנעול ומפתח ומסר לו המפתח אם ירצה ישאיר לעצמו זוית בזה החדר או ישכור ממנו זוית ויניח שם חפציו קודם פסח ואז יכול הישראל לעשות לו מסגרת לשמור חפציו ויהיה המפתח תחת ידו ומפתח העכוממ"ז תחת ידו ואף שעל ידי זה איננו יכול לבא לשם בכל שעה שהוא רוצה שרי כיון שבעל כרחו צריך הישראל לפתוח לו בעת שיצטרך לילך שם עי"ש: ג) עצה טובה שלא יבא הקונה החמצים לגנוב ממה שנמכר לו: ופעם אחת אירע שהעכוממ"ז הקונה מרתף משקים הלך בימי הפסח בכל פעם למרתף והיה שותה ושכור והמשקים היו יקרים שהיה עולה להפסד גדול וגם מדאגה בדבר שלא ירבה רעים שישתו וישכרו עמו והעכוממ"ז עני ודאגה בלב איש ישיחנה ויעצתי לו שבעת שהעכוממ"ז נופל ומשתקע בשינה יקח המשרת שלו המפתח מכיסו והוא ידמה בנפשו שנאבד ממנו וכולי האי לא עביד שיעשה לו מפתח אחר וכן עשה ועלה כהוגן ונראה דהוא הדין שמותר לומר להמשרת שישאל המפתח מהעכוממ"ז שצריך לאיזה חפצים שלו ואחר כך ישמיט עצמו או שיאמר שאיבדו ונראה שאין בזה איסור ושמעתי שגדול אחד נשאל לפניו כזאת ולא

השיב לשואל דבר רק כשהלך מאתו שלח אחר העכומ"ז ואמר לו שצריך לשליחות אגרת על כמה פרסאות וקצץ לו שכר ובשהות ההליכה וחזירה עברו ימי הפסח וקראתי עליו מים עמוקים עצה בלב איש וכתבתי זה על דרך שאמרו בכתובות ולשון חכמים מרפא: ד) באיזה קנין נכון להקנות החמץ: בענין הקניינים כתב בדגול מרבבה שהיה נראה שקנין המובחר שיקנה החמץ להעכומ"ז בקנין סודר דהוי קנין חליפין ומה אעשה והשפתי כהן בחשן משפט סי' קכ"ג קיהה בדבר עכ"ל ועיין בקצות החשן האריך בענין הקנין לחמץ ועיין בספר מקור חיים הרחיב בזה ואיה"ש בקונטריס ספר המקנה אשר יעדתי לחברו בלא נדר על דינים אלו אבאר בעזה"י: ה) אם בערב פסח אחר חצות החליף חפץ אחד ביי"ש של עכומ"ז והעכומ"ז משך החפץ וקודם שהביא היי"ש להישראל נזכר מהאיסור חמץ: ועיין בפמ"א (בפרח מטה אהרן או פנים מאירות) ח"א סי' מ"ו באחד שהיה לו חתיכת פשתן בערב פסח אחר חצות השוה עצמו עם עכומ"ז שיתן לו עבורו ששה זהובים ומדה יי"ש ושכח שהוא ערב פסח ומשך העכומ"ז את הפשתן לביתו ושוב נזכר שהוא ערב פסח ושאל אם מותר להמתין עד אחר הפסח ויקבל ממנו או אסור להמתין וצריך לקבל ממנו מיד ולשופכו והעלה שרשות לומר לעכומ"ז כי המקח היה בטעות שנזכרתי מאיסור חמץ ואני חוזר בי או תן לי הפשתן או דמים ששוה היי"ש ואם אין רוצה מיגזל גזליה ואין הישראל עובר עליו כלל ע"ש ולדעתי באם היי"ש אינו בעין ביד העכומ"ז בשעת החליפין או אפילו אם היה בעין אלא שלאהראה לו על יי"ש זה לא שייך מה שכתב הפמ"א דכשמשך הפשתן נקנה היי"ש בכל מקום שהוא כיון שאין היי"ש מסויים בפני עצמו ואם היה המדה יי"ש בבית העכומ"ז בעין מסויים לעצמו גם כן אין מקום שיקנה הישראל אותה אם לא כשאמר לו שמחליף על מדה של יי"ש שיש לו בביתו שאז נופל עליו דין קנין חליפין ואם נשפך אחר כך ההפסד של הישראל מה שאין כן כשאינו מראה לו עליו רק הוא התחייב את עצמו מדה יי"ש סתם פשיטה דלא נקנה כלל רק חיובא עליה דהעכומ"ז רמיא ואם כן אין איסור לקבלו אחר הפסח:

וי"ו) בקונה יי"ש מעכומ"ז זמן מה קודם הפסח והביאו להישראל בתוך הפסח והוא שכח ממקח זה קודם פסח ולא מכרו לעכומ"ז במכירת החמץ: ועיין בשו"ת ש"י (שבות יעקב) ח"ב סי' ט"ו בישראל שלקח מעכומ"ז יין שרף זמן מה קודם הפסח וצוה לו להביאו תוך איזה שבועות ונתן לו הכסף מיד והעכומ"ז הביאו תוך הפסח והישראל קודם פסח שכח מהמקח הנ"ל ולא מכרו קודם פסח אסור כיון שכבר נתן המעות ומכרו העכומ"ז כדינו ודאי נקנה מיד לישראל מחוק ודין המלכות וקל וחומר מהיכא דהעכומ"ז אלם ויכפהו שלם וכו' ולא כהפמ"א סי' צ"ו שמצדד להיתר ע"ש ונראה שאם לא היה בעין היי"ש

בשעה שמסר הכסף לעכומ"ז יש לצדד קצת כיון שלא היה בשעת נתינת הכסף לא קניא ליה ועתה שהביאו אינו רוצה לקבל ממנו ולא קניא ליה וקודם שהביאו איסורא לא ניחא ליה דליקני ואפילו אם היה היי"ש מן המוכן ביד העכומ"ז קודם פסח מכל מקום נראה דכל כמה שלא מסרו ליד ישראל או שהישראל היה אצלו וייחד לעצמו יי"ש זה ומכל שכן אם חתם בחותמו אם כן אין כאן קנין על יי"ש זה לישראל זה דהא אי בעי ימכור או יתן יי"ש זה לאחר ואין ראיה מאחריות דאלם ששם בא החמץ בפקדון ליד הישראל ועל ידי אחריות שקבל מצוי בידך קרינן ביה לא כן כאן אם הוא ינהגנו אלמות שלא להחזיר הדמים אין זה רק דמיגזל גזל ליה ומכל מקום היי"ש לאו ברשותיה קאי וכדכתב הפמ"א אלא שהפמ"א נראה שכתב כן גם בענין שהיה היי"ש בעין ברשות העכומ"ז ודעתו שיכול לבטל המקח משום מקח טעות וכמש"ל על זה חולק השבות יעקב וכן משמע מלשון השאלה בשבות יעקב שהיה בעין אלא שצוה לו להביאו אחר כך עי"ש ומכל מקום צריך עיון היכא שהביא בפסח והוא אינו רוצה לקבלו אף שיש לומר דלא קני ליה מכל מקום שוב אחריותו עליו מההיא שעתא בדיניהם על כל פנים ומכל שכן שבוודאי אלם הוא שלא להחזיר המעות אלא שיש לומר כיון שהעכומ"ז חוזר ולוקחו לביתו שוב הוה ליה מקבל אחריות חמצו של עכומ"ז בביתו של העכומ"ז דשרי:

זי"ן) בענין הנ"ל וכיוצא בו: ואם העכומ"ז מעמיד היי"ש בביתו של ישראל בעל כרחו של ישראל יראה הישראל לחזור אחר עכומ"ז אחר שיעמידנו אצלו על אחריותו ואף שיבטיח דבר קצוב להעכומ"ז הנפקד בשביל זה לית לן בה ויפרט לו שהחמץ אינו שלו רק של העכומ"ז שהעמידו אצלו שלא מדעתו ועיין לעיל סי' ת"מ סעיף קטן ב' בשם השאגת אריה בקיבל עליו אחריות של חמץ עכומ"ז והפקידו אצל עכומ"ז אחר אף שהשני לא קיבל עליו אחריות שרי בהנאה אחר הפסח עי"ש ועיין בשו"ת כתר כהונה סי' ח' באחד שעשה מעמד עם אדון אחד לקבל ממנו עבור חוב חמשה חביתין יי"ש ועשו (קאנטראקט) שהאדון יעמיד היי"ש לעיר שהישראל דר שם ואחר המדידה יוחשב כו"כ (כך וכך) בעד כל מדה וחתמו שניהם על זה ובגמר המקח צוה האדון להישראל לחתום החביתין בחותמו ונשארו כך עד אחר הפסח והישראל שכח למכור העלה להתיר על פי מה שכתב המ"י סי' ל"ה דאף להרמב"ם דבמלוה קנה דוקא בישראל מישראל ואף שהיה בחתימת הישראל על חביתין דלכאורה לא גרע מרושם (אפשר לומר דאין זה דומה לרושם שנוהגין לקנות על ידו מה שאין כן זה אינו נעשה לקנין רק מחשש אחלופי) יש לומר דאינו רק דרבנן ובהא לא קניס ר' שמעון ואף להר"ן יש לומר דדוקא אם החמץ שלו אלא שלא עבר בל יראה מדאורייתא סבירא ליה דקנים מה שאין כן היכא שאין

החמץ שלו מדאורייתא וגם לא אזלינן בהא בתר דיניהם ואף להמשאת בנימן לא אזלינן לחומרא וגם השאגת אריה סי' ע"ט כתב דלא אזלינן בהא בתר דיניהם וגם יש לומר דלמא הלכה כמאן דאמר דבעי משיכה וחמץ שעבר עליו הפסח דרבנן יש להקל וגם דמסתמא היה מבטל ואף להמשאת בנימן דביטול לא מהני היינו כשהוא בביתו אבל כאן שהוא בבית האדון מהני מכל שכן בזה שיש לומר דחשש הערמה היינו שבידו לבער מה שאין כן בזה שהיי"ש רחוק ממנו כמה פרסאות וכו' (ולפענ"ד אין מחוור שאף על פי כן היה יכול למוכרו ולהקנותו בכל מקום שהוא וזה ביעורו) וגם כיון שהיה מחוייב להעמידו ליד הישראל נמצא שהיה באחריות של האדון ויש לצרף דעת המקילין בכי האי גוונא כשעבר עליו הפסח ובצירוף היתר בעל שו"ת פ"י (פני יהושע) דיי"ש חמץ דרבנן ולכן יש להתיר היי"ש אף בשתיה עיי"ש (אמר המחבר במה שהשיג הרב על דברי הרב כתר כהונה עיין במה שכתבתי בסי' ח' אות ז סק"ד): ח) במי שמכר חמצו קודם חצות היום ולא הספיק למסור השטר מכירה עד שעבר חצות: וכתב דודי מוהר"ר הגאון מוהר"ם בתשובה כתיבת יד באחד שמכר חמצו בערב פסח וקבל אדרו"ף בזמן המותר והישראל אמר להקונה בשעת קבלת הכסף הרי מעתה הכל שלך וכן הקונה חיזק דבריו ואמר מעתה הכל שלי וטרם שקיבל השטר לידו עבר חצות היום וקיבלו אז והעלה דאף שנתפוס חומרת הרב המגיד ודאי דמודה הרב לדעת הרמב"ם דעל כל פנים אחר שהגיע השטר ליד הקונה קנה למפרע ולכן בהפסד יש להקל עכ"ד (אמר המחבר עיין בזה לקמן בסי' ח' אות ח' סק"ד בשם הגאון שואל ומשיב): ט) בדין מומר לעכומ"ז שיש לו כעין הוראנד"א וישראל הוא הנאמן שלו ומכר הנאמן את החמץ אי מהניא מכירתו וכתב עוד בענין פקיד כזה שהיה ממונה על הוראנד"א שלו יהודי לנאמן.

ומכר הנאמן בערב פסח החמץ לעכומ"ז שהיה גם כן נאמן של הפקיד וכתב דלכאורה אין לסמוך על מכירת הנאמן דאף לפי מה שכתב אא"ז בבכור שור דמכירת חמץ לא מיקרי הערמה דמסתמא גמר בלבו שלא יעבור בבל יראה מכל מקום בזה בעל החמץ פשיטא דאין חושש לבל יראה והנאמן אף שהוא באחריותו אינו עובר עליו כיון שאינו ברשותו מכל מקום מסיק שיש לומר כיון שהיה מוטל עליו למכור בכדי שלא יהיה נאסר החמץ למוכרו לישראל אחר הפסח ואם כן איכא אומדנא דברשות קעביד למכור וגם לפי מה שכתב השואל היה לו כו"ה (כח והרשאה) למכור הכל וכו' ומכל מקום צריך שהריוח וההפסד יחשב על הקונה שאם יחשב על המוכר איגלאי מילתא למפרע שלא היה מכירה ובעל נפש יחוש לעצמו עכ"ד: יוד) בדין אם לא מכר החמץ אבל היה חייב מעות לאדון תקיף ועיני האדון היו תמיד על החמץ לגבות חובו ממנו כי אין לו

דבר אחר לשלם אי חשיב זה כאפותיקי ואי אפותיקי מהני בלא מעכשיו: וכתב בשו"ת ארבעה טורי אבן ס' מהגאון מוהר"ר משה באחד שהיה לו מאל"ץ ושכח למכור וצדד להתיר מחמת שהיה חייב מעות לאדון אחד תקיף ואין לו לשלם לא מעות ולא קרקע רק זה המאל"ץ ותמיד עיני השר על זה המאל"ץ והוה ליה כאפותיקי ואף דחמץ מפקיע מידי שעבוד יש לומר דרבה לטעמיה דסבירא ליה שעבודא לאו דאורייתא וכו' עי"ש ונראה שלא אמר לעשות מעשה רק כתבלעצמו לחפש איזה זכות שיש בו מועיל כשיהיו צדדי ההיתר כראי מוצק חזי לאיצטרופי גם האי אבל פשיטא שאין לסמוך על זה כלל אף שנאמר שודאי יגבה מזה מכל מקום קיימא לן בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה ומה שעיני האדון עליו אין זה מציל שהרי הרשות בידו למכרו לכל אדם שירצה וליקח מעות ולסלוקי לאדון בזוזי ואטו חמץ שהוא עומד לימכר לאחר אינו עובר עליו פשיטא דכל זמן שלא מכרו או שלא גבאו זה בחובו שעובר עליו ואף שאין לו לשלם לבעל חוב כדמוכח כולה סוגיא דפסחים ובאמת גם אפותיקי לא מהני ומעכשיו בעינן ומה שכתב דרבה לטעמיה דברים תמוהים הם וקצרתי:

יא) בדין ישראל שמוכר תמיד יי"ש לעכומ"ז שבעיר אחרת במקח הקצוב ביניהם וגם בערב פסח שלח לו אבל לא יגיע ליד הקונה עד אחר חצות: וכתב בפמ"א ח"ב סי' ע"ב במי שהיה לו מקח עם עכומ"ז לשלוח להעכומ"ז בכל פעם יי"ש המדה בכך וכך ושלח לו ערב פסח גם כן והוא מהלך יום אחד על ידי עגלון עכומ"ז נמצא שהגיע ללוקח בשעה שהוא אסור בהנאה וכתב שם צד היתר לפי שדרך עכומ"ז עגלן מושך לביתו בשביל הלוקח וכיון דלמפרע ניחא ליה בשליח וכו' אלא שיש לומר כמו שכתב המגן אברהם דאין עכומ"ז עושה שליח לעכומ"ז וגם יש לצדד בשביל שהיה עמו שטר קישור ודחה גם זה לפי שהיה יכול לימכר זה לאחרים או לשתותו ולקנות לעכומ"ז יי"ש אחר אך יש לצדד לפי שנתן לו בהקפה ועכומ"ז עשה משיכה וכו' וסיים שימתין הישראל מלקבל המעות עד אחר שימכור העכומ"ז ויכלה היי"ש מן העולם ואז יקבל ממנו המעות: יב) בדין אם הפקיר החמץ וסגר המקום שהחמץ בו והשליך המפתח במקום הפקר ובדין מי שלא קבל אדרו"ף רק עשה האנ"ט שלא"ק שהוא קנין לבני מקומו: וכתב בשו"ת כנסת יחזקאל סימן י"ד באחד שהיה לו יי"ש ומי דבש אשר החמיץ במי שכר במרתף וחזר אחר עכומ"ז למכור לו ולא עלתה בידו וסגר המרתף וזרק המפתח במקום הפקר וכתב שלפי מה שהוגד לו שהופקר בפה מלא והיה עמו אורח יהודי ואשתו ובניו יש להתיר ובשביל שסגר המפתח (המרתף) לא נתבטל ההפקר וליתר שאת זרק המפתח והמאלצי"ן שמכר ולא קבל אדרו"ף רק עשה האנ"ט שלא"ק ושם במדינה ההיא המנהג

שהאנ"ט שלא"ק הוא קנין וכן המי דבש מותרים והיי"ש יש לו לעשות חליפין כמו שכתב הט"ז במוכר למומר לעכומ"ז עי"ש: יג) בדין עשה שליח למכור והשליח לא מסר המפתח התיבה כי אם מפתח החדר: וכתב בשו"ת נודע ביהודה ח"א סי' י"ח בעושה שליח למכור חמצו ומכר ולא מסר לעכומ"ז המפתח מן התיבה שבו החמץ סגור רק המפתח מן החדר והעלה להקל שמותר אחר הפסח ע"ש:

יד) אם לא נמכר החמץ בערב שבת שהוא י"ג בניסן וביום השבת אחר המנחה נודע זה: ושם בסימן י"ט כתב במחזיק כפר שהיה לו חמץ אצל הוועדש"ט הייזי"ר שלו וסמכו כל אחד על חברו ובין כך ובין כך לא נמכר בערב שבת י"ג ניסן וביום השבת שהוא ערב פסח אחר מנחה נודע להמחזיק שלא נמכר החמץ אסור בהנאה אחר הפסח ואף על פי שביטל ע"ש: טו) בדין מי שמת בפסח ולא ביטל ולא ביער: ושם בסי' ך' כתב בישראל שעבר ולא ביער חמצו וגם לא ביטל ומת תוך הפסח מותר להבנים אחר הפסח ואפילו מת ערב פסח אחר חצות יש לסמוך להתיר באכילה ובהנאה ע"ש ועיין בנודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ב בענין זה (אמר המחבר עיין במה שכתבתי אני הדל בסי' ח' אות ל"ב בענין זה והבאתי דברי רבני האחרונים מיימינים ומשמאלים בדין זה ומשם בארה):

טז) בדין מכר חמצו אחר חצות ומשכו הנכרי לביתו ובדין מי שהיה נחוץ לדרכו ובדרך נזכר מהחמץ והפקירו קודם זמן איסורו הפקר גמור בפני שלשה: ושם בסי' ס"ג כתב במי ששכח ולא נזכר עד אחר חצות ומכר לעכומ"ז ועכומ"ז משך החמץ לביתו בערב פסח יש מקום להתיר דהוי כזוכה מהפקר ואם כן שוב אינו של ישראל אף לעבור בבל יראה ע"ש ועיין בתפארת צבי סימן ט"ז באחד שנסע וצוה לבדוק ולבטל ובדרך נזכר שיש לו במקום אחר יי"ש ונחפז לביתו למוכרו בערב פסח ולא יכול לבא ואמר בערב פסח קודם זמן איסורו לפני שלשה שמפרש הפקר גמור וכאשר בא אחר זמן איסורו אמרו לו חכמים שיניח המרתף פתוח בימות הפסח וכן עשה ואחר הפסח שאל השואל מה דינו והוא הפ"מ (הפסד מרובה) והורה כבוד דודי מוהר"ר הגאון מוהר"ם לסמוך על תשובת פני יהושע שמתיר בהנאה על ידי שיערב ברוב ובעל המחבר הסכים עמו בזה עיי"ש: טו"ב) ל"א מכר חמצו רק הניחו בחדר שחברו מניח בו החמץ שלו ואותו החדר נמכר להנכרי:

ועיין שם בסימן י"ז באחד שהניח יי"ש בבית חברו ולא מכרו גם כן רק שמכל מקום היה היי"ש מונח בחדר שנמכר לעכומ"ז ובעל היי"ש אומר שביטל בערב פסח כדינו יש לצדד להתיר על ידי שיערב ברוב וכמו שכתב בשו"ת פני יהושע בצירוף שיש לומר כיון שהוא יי"ש שאינו מזוקק ויש בו תערובות מים הוה ליה כמוסיף ע"ש ועיין לקמן בבאר

היטב ס"ק יו"ד בשם שו"ת חינוך בית יהודה שכתב לאסור בכי האי גוונא שהניח בחדר חברו בלא ידיעתו ע"ש ואפשר דשאני הכא שהיה סבור שחבירו ימכרנו אין לקונסו כולי האי וכמו שכתב בסוף דבריו דיש לומר דהוי כמו אנוס שהיה סבור שהנפקד ימכרנו וכו' מה שאין כן בעובדא דחינוך בית יהודה שהערים והניח בחדר חברו בלי ידיעתו לא שייך זה: חי) סמך על הבעל הבית שימכור הי"ש שלו ולא מכרו ואחר זמן איסורו מכרו הבעל החמץ: ועיין בשו"ת פני יהושע סימן י"ד בענין מי שסמך על בעלת הבית שלו שתמכור ולא מכרה ואחר זמן איסורו מכר הוא וסיים בה גם כן להתיר משום די"ש הוא חמץ נוקשה וביחוד שבטלו ע"ש ועיין מה שכתבתי לקמן בשם שו"ת פני יהושע סימן י"ג ומה שכתבתי בזה לעיל סי' תמ"ב ס"ק ג' ע"ש: יט) מכר חמצו וקבל אדרו"ף ומסר השטר מכירה להקונה ואחר חצות חזר הקונה מהמקח וקבל האדרו"ף והחזיר השטר ושוב חזרו ונתרצו ועבר בפסח: ועיין בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' נ"ח באחד שמכר חמצו ולקח מעות לאדרו"ף ונתן שטר ואחר חצות בא העכומ"ז וחזר מהמקח והחזיר השטר והיהודי החזיר לו האדרו"ף ושוב חזרו ונתרצו ולקח השטר ונתן האדרו"ף ועתה עבר הפסחוהורה הגאון להיתר דודאי אם היתה החזרה מועלת לא היה המכירה השניה מועלת כמו שאין מועיל ביטול לאחר זמן איסורו אבל באמת אין החזרה מועלת דחזרת השטר אין מבטל הקנין כמבואר בחשן משפט סימן ס"ו וסימן קפ"ט וגם חזרת האדרו"ף אינו בתורת קנין כסף רק בתורת חזרה וכן חזרת המפתח אף שנאמר דמסירת המפתח הוי קנין מכל מקום לא נתכוונו לקנין חדש ולכן מותר אף באכילה אך בתורת גדר שלא להקל בפני עמי הארץ יש להחמיר שלא יזדקק בו ישראל רק העכומ"ז ימכרנו לעכומ"ז אחר והדמים מותרים לישראל:

כ) קנה חזקת הי"ש מהשררה ובערב פסח מכר הי"ש והחזקה ובפסח הגיד לו השופט שנכרי אחד הפר חק והביא י"ש מעיר אחרת ויבא להתדיין ולא רצה הקונה להתערב בזה ועבר הפסח: וכתב עוד בסי' נ"ט באחד שקנה מן העצה חזקת י"ש שלא יביאו אחר מחוץ לעיר ובערב פסח מכר חמצו עם החזקה ההוא ובימי הפסח בא השופט אליו ואמר לו שעכומ"ז אחד הביא איזה מדות י"ש מחוץ לעיר והשיב לו עכשיו אין לי עסק בזה ועשה כמשפט העובר ובאחרון של פסח סמוך לחשיכה בא לשאול אם מותר לקבל הי"ש מן השופט וכתב דנהי דהמכירה לא מהני דהוי דבר שלא בא לעולם מכל מקום גם הישראל לא זכה מטעם זה (וצ"ע שבתחלת דבריו שם כתב דאפשר דמצד מנהג המדינה הוי דינא דמלכותא וזכה ומכל מקום אינו יכול להשכיר לאחר עי"ש) ואף לפי מה שכתב המגן אברהם סי' ת"נ במדות הרחיים מכל מקום כאן לא הופרש

בשביל ישראל לבד שצריך לדון עליו בשביל קנס שמגיע להעצה (גם בזה צריך עיון דמכל מקום עיקר לקיחת היי"ש הוא בשביל הישראל השוכר ודין הקנס הוא ענין לעצמו והיי"ש גופיה הוא בשביל הישראל ומכל מקום אפשר דשייך בזה איסורא לא ניחא ליה דליקני ובפרט שהוא הוציא החזקה מת"י [מתחת ידו] והשכירה לאחר ועדיף מביטול דכאן יש לומר דהוי לענין זה כסילק דמהני בדבר שלא בא לעולם וצ"ע) אך שזה לא טוב עשה ששתק כל הפסח ולא בא לשאול אם צריך לבערו וכו' וטוב עשה המורה לקונסו איזה קנס לעניים עי"ש: כא) תשובת הגאון פני יהושע דיי"ש הוא חמץ מדרבנן ושמותר לערב לכתחלה: וכתב בשו"ת פני יהושע באחד ששכח למכור יי"ש ועבר עליו הפסח והוא הפסד גדול וכתב שאין לסמוך להתיר מחמת הביטול רק שיש לצדד היתר לפי מה שכתב בתשובה דיי"ש אינו רק חמץ מדרבנן וכיון ששכח הוה ליה כאונס וגם יש לסמוך על רבינו יונה בשעת הדחק לערבו ביי"ש אחר ומכל מקום יש לקונסו להשליך לאיבוד השליש או חציה שלא יוסיף לעשות עוד כן וכן עשיתי מעשה בעירי ע"ש ועיין בשו"ת משאת בנימן סי' מ"ג ונ"ח ונ"ט וצ"ז מדינים אלו: כב) אלמנה שציותה להמתעסק בנכסי היתומים למכור ולא מכר עד אחר חצות.

וכן מי שעומד בכפר ולא היה יכול למכור שם ושלח את בנו לעיר שימכור שם והוא לא עשה כן: וכתב בשו"ת כתר כהונה סי' כ' באחד שמת והניח עזבון אוראנד"א והניח יתומים קטנים והאלמנה היא העוסקת בזה וצוותה להריש דוכנא אשר אתה בבית למכור היי"ש והמאלצי"ן ולא מכר עד אחר חצות היום והם סברו שהוא מכירה גמורה ואחר שעבר עליו הפסח נודע לנו והוא הפסד גדול יש להתיר היי"ש בהנאה למכור רק לעכומ"ז והמאלצי"ן יערבו ברוב מאלצי"ן של היתר ע"ש וסי' כ"ה כתב במחזיק כפר שלא היה יכול למכור היי"ש שלו במקומו ושלח בנו לכפר אחר למכור שם ובנו לא עשה כן וביקש ממחזיק אחר כשימכור שלו ימכור גם של אביו והמחזיק ההוא שכח ונודע בפסח וזה איש ישר ורוצה לשופכו ולא הניחוהו שכיניו באמרם שאין לאסור לעצמו בלא שאלת חכם והאריך והביא שם מהחו"י סי' מ"ח דאם מסופק לא הוי כאומר מותר וכאן אף שכיניו היו אומרים לו שמספק אין להורות איסור וכו' והאריך בענין אונס אם יש לסמוך על הביטול ולבסוף העלה דמכל מקום המורה להתיר על ידי שיערב היי"ש ברוב היתר יש לו על מה שיסמוך ע"ש: כג) שכח למכור המאלצי"ן ונזכר אחר חצות ומכרם אז וזקף המעות במלוה אם מותר לקבל הדמים: וכתב בספר רב משולם דף ט"ו באחד ששכח למכור מאלצי"ן ואחר חצות נזכר ומכר לעכומ"ז וזקף עליו המעות במלוה מותר ליקח הדמים מן העכומ"ז הקונה עי"ש ועיין בשו"ת גבעת שאול בכי האי גוונא

דלמיחש מיבעיא שמא יחזור וימכרנו לישראל ע"ש מה שכתב בזה ועיין לעיל סי' תמ"ג: כד) בדין נודע לו בערב פסח אחר זמן איסורו ששכח למכור הי"ש והיה צריך לשפכו ולא עשה כן ועבר הפסח והחליפו:

וכתב במקום שמואל סי' ט"ו במי ששכח למכור שני חביות י"ש ונתוודע לו בערב פסח אין לו לסמוך על אמירת כל חמירא וצריך לשפוך קודם פסח ואפילו הפקר בפני עדים אינו מועיל והביא שם ממשאת בנימן סימן נ"ח ושער אפרים סימן ד' ובאליהו זוטא סימן תמ"ח ובתשובה בקונטריס אחרון שבשער אפרים ועבודת הגרשוני סימן ק"ה ובתורת השלמים שבסוף המנחת יעקב ע"ש והנה בעל הי"ש לא שמע להמורה להחמיר והטה אוזן לקצת לומדים שהקילו לו שלא לשפכו ועבר הפסח והחליפו ע"ש סימן ט"ז שהורה להתירו אפילו למחליף עצמו ע"ש: כה) בדין אם השהה החמץ על פי הוראה בטעות ובדין מי שנשוי נכרית שלא כדין ונמצא אתה חמץ אי אמרינן מה שקנתה אשה קנה בעלה או נימא איסורא לא ניחא ליה דליקני: ובענין אם שהה חמץ בפסח על פי הוראה בטעות אם מיקרי אונם יש ללמוד ממה שכתב באבן העזר סוף סי' י"ז בשם מהרי"ק ועיין בשו"ת בית אפרים חלק אה"ע וכתב בשבות יעקב ח"א סי' כ' במי שהיה נשוי נכרית שלא כדת ונמצא אתה חמץ שעבר הפסח אם נימא מה שקנתה אשה וכו' וכתב דמותר מטעם שביטל והפקיר אמרינן איסורא לא ניחא ליה דליקני וכמו שכתב הרא"ש בעכומ"ז שמביא דורין וכו' וע"ש דמייתו משו"ת שער אפרים שהובא בבה"ט כאן במי שמכר לשפחה וכו' ע"ש: כו) בדין חמץ שעבר עליו הפסח באונס שלא ידע כלל שיש לו חמץ אם יש לחלק משאר אונסין שהיה יודע שיש לו חמץ רק שהיה אנוס על הביעור:

וכתב בדברי יוסף סימן י"א ראובן היה בידו מעות שמעון תושב עיר אחרת ושמונה חדשים קודם פסח קנה חמץ ושלח לשמעון והספינה לא הגיעה עד אחר הפסח החמץ מותר באפילה כיון שלא היה ידוע לו כלל ובשו"ת חיים שאל כתב שאחד קדוש הסכים עמו וכתב שדבריו טובים ונכוחים ע"ש ונראה מזה להורות היתר גם כן בעובדא שאירע ששלחו י"ש ממקום אחד בתוך כלי פוזרר"ע בקיתוניות של זכוכית מגופות וסתומות שקנו בשביל ראובן ממעותיו ובהגיע הספן לנמל מסרו לאיש אחד אוהבו של זה שיהא אצלועד שישלח בעליו אחריו וכאשר בא שליח ראובן פתח קיתון אחד לטעמו והיה מים ודומה בנפשו שכמות זה גם שאר הקיתוניות נתרוקנו ומלאום מים כמו שרגילות לפעמים שהספנים מריקים כלים של י"ש וממלאים מים וחזר לביתו ואמר שלא רצה להטריח לקחתו ריקם מאחר שהוא ריק אין בו י"ש וזה היה זמן מה קודם פסח ועמד כך בבית הנפקד עד עבור הפסח ואחר זמן מצאו ששאר הכלים היו מלאים י"ש ורק כלי זו

הורק והיה למים ונראה דשרי מטעמא שכתב בתשובה הנ"ל דכל שלא הודע אליו ליכא למיקנסיה ואף על גב דכאן יש לומר דכיון שידע ששולחין יי"ש שפיר שייך קנסא דר' שמעון זה אינו לפי עניות דעתי דכל כי האי גוונא לא הוה ליה למידע ולאסוקי אדעתיה כלל כיון דשכיח ומתרמי הכי לפעמים דעבדי דלא מעלי ומכניסין מים תחת יין ומכל שכן כאן כיון דהשליח חזר ואמר לו בסתם שהכלי ריקם בלי יי"ש היה סבור שכדבריו מסתמא כן הוא ואין זה דין אנוס שכתב הרמב"ם והש"ע דידע שיש חמץ אלא שהיה אנוס מלבערו ואף בזה דעת התשב"ץ להתיר כמו שכתבתי לקמן ואף שאין לסמוך בזה נגד דעת הרמב"ם מכל מקום באנוס כי האי גוונא אין כאן חשש הערמה כלל ובכי האי גוונא נראה דשפיר דמי לסמוך על הביטול וצ"ע ומכל מקום הוריתי במקום הפסד לערבו חד בתרי ועיין בשאלות ותשובות בית אפרים (אמר המחבר עיין במה שכתבתי אני הדל בעניינים אלו בסי' ח' אות ז בס"ד):

כז) חמץ של נכרי המשועבד להישראל והאחריות על הישראל אבל לא משכנו בידו וגם לא אמר לו מעכשיו: וכתב במאיר נתיבים סי' נ"א באחד שלקח כתב שעבוד מעכו"ז על יי"ש שלו העומד במרתף העכו"ז שאם לא יסלק לו אחר ארבעה שבועות יקח לו היי"ש כפי המקח ששוה בשוק והישראל קבל אחריות על היי"ש בארבעה שבועות אלו ועבר הפסח והורה היתר לישראל לקבל היי"ש כיון שלא אמר לו מעכשיו וגם אין משכונו בידו ומצד אחריות גם כן לית לן בה כיון דמקבל חמצו של עכו"ז בביתו של עכו"ז ולכן היי"ש מותר לכל ישראל אפילו בשתיה ע"ש (אמר המחבר עיין במה שכתבתי בסי' ח' אות כ"ג בד"ה ואם החמץ): כח) בדין החליף החמץ שעבר עליו הפסח ובדין הניח החמץ שוגג או אנוס אם אסור אחר הפסח: וכתב בשו"ת חות יאיר סי' מ"ו באחד ששכח למכור חמצו ואחר הפסח החליף עם עכו"ז על סוס והמורה שלח אליו שלא ישתמש בו עד שיעיין בדינו והלך ומכרו וע"ש שהאריך בדין חליפי חמץ והגאון בעל המחבר עבודת הגרשוני השיב לו שדעתו להתיר אף אם לא מכר הסוס כיון שביטל חמצו כדת אף שהחמץ עצמו יש לאסור אף שביטל מכל מקום יש להתיר החליפין אך יתן לצדקה כפי ראות עיני המורה ועיין בש"ע סעיף ג' שוגג או אנוס ועיין בשו"ת תשב"ץ סי' קצ"ט כתב דהניח באונס רחמנא פטריה ע"ש ובקונטרס טוב עין שבסוף ספר ועד לחכמים כתב שדבריו קשים כי מה ראה לחלוק על הרמב"ם ועיין בתורת שלמים שבסוף ס' מנ"י סי' ו' במי שהיה חבוש בבית הסוהר וצוה שימכרו היי"ש שבמרתף והאשה שלחה שליח אחר וסוף נודע שלא נמכר והעלה להתיר ויש אחרונים חולקים עיין בשער אפרים ואליהו זוטא ומה שכתבתי לעיל בשם המקום שמואל ובכתר כהונה סי' י"א וסי'

כ' בענין זה: כט) נתן לעכומ"ז המאלציי"ר לעשות מאל"ץ ונגמר שני ימים קודם פסח ולא לקחו לביתו ושכח למכרו ובדין מי שלא בא אצלו העכומ"ז למכור לו החמץ ורצה למכרו לאחר אחר חצות ואמרו לו שלא תועיל ולא מכרו ועבר הפסח: וכתב בשו"ת גבעת שאול סי' ל"ה באחד שנתן לעכומ"ז המאלציי"ר לעשות מאל"ץ ונגמר שני ימים קודם פסח ולא לקחו לביתו ושכח למכרו בערב פסח והוא הפסד גדול והאיש עני יש לצדד להתיר בהנאה למכרו לעכומ"ז אך בכדי שלא יחזור וימכרנו לישראל יש לו לעשות יי"ש והיי"ש יש לו תקנה לפי דברי האיש הזה שיכול למכרו לעיר שאין ישראלים דרים שם כלל והמוזגים עכומ"ז וקונים מכמה בני אדם ומתערב אצלם ויתבטל אצלם מעט בהרבה ואף אם מיעוטא דמיעוטא שישתה ישראל שם כבר נתבטל ע"ש וע"ש עוד בסימן ק"ד באחד שלא בא בערב פסח העכומ"ז שהיה רגיל לקנות אצלו והיה סבור שרשאי למכור כל היום ושלח אחר עכומ"ז אחר ושוב נתוודע לו שאין מועיל מכירה אחר חצות ולא מכר ועבר הפסח והוא הפסד גדול וגם הוא בעל חוב להשר ויצטרך לעקור מן הגליל וכתב לצדד דמותר בהנאה באופן שימכור לבני כפרים הקרובים אליו לכל אחד מעט ויזהירם שלא ימכרו לישראל וכן מהמאל"ץ יעשה יי"ש וימכור באופן זה עי"ש: (בדין חמץ שעבר עליו הפסח).

א) נשאלתי בענין חמץ שעבר עליו הפסח וגופא דעובדא הכי הוה אלמנה אחת עוסקת במכירת יי"ש ולפי שהיא שנה ראשונה שנתאלמנה לאו אדעתא להכתיב חמצה בכלל הרשימה של הממונה ע"ז (שהמנהג הוא מקדם קדמתא שבני העיר נותנים כח והרשאה ביד הממונה ע"ז למכור כל החמץ של בני העיר ושמעתי שכן המנהג בליט"א ופולין) כמו שהיה עושה בעלה וגם לא עשתה שום ביטול חמץ כנהוג וסמוך ללילה בע"פ אסיק אדעתה שהיה צורך למכור החמץ ותכף הוציאה כל היי"ש מרשותה ונתנתו בפקדון ביד נכרי שכנה שיהיה אצלו עד אחר החג וביו"ט בערב היא באה שאלה אישה מה יהיה משפט היי"ש אמרתי לה שביו"ט ראשון ושני לא תגע בו יד ובליל מוצאי יו"ט חייבת לבערו מן העולם ושבכל רגע שיעבור איסורא דאוריתא רביע עלה לא יראה ולא ימצא וביו"ט שני שלחתי לזרזה ע"ז ואשה בכל אלה לא עשתה כן כי נבהלה על ממונה וחיי נפשה ונפש היתומים כי אין להם משען ומשענת זולת הקרן הנ"ל וכי כליא קרנא אלה הצאן מה יעשו ואחר החג הודיעה צע"ר באשה והיא מרת נפש על אשר לא ביערה היי"ש הנ"ל ומבקשת להמציא לה רפואה מן התורה: והנה אם היתה מוכרתו לנכרי קודם הלילה היה אפשר להתירו כמ"ש הג' נו"ב מ"ת סי' ס"ג דדוקא קודם שזכה בו שום אדם והרי הוא הפקר הוא שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו לעבור עליו.

אבל אם משכו הנכרי לרשותו ונתכוון לזכות בו וזכה בו הנכרי מההפקר יצא מרשות ישראל לגמרי ואינו עובר עליו עי"ש ואף שממ"ש בשערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' בשם שו"ת פנ"י סי' י"ד ביי"ש שנמכר אחר איסורו דסיים להתיר משום דיי"ש הוא חמץ נוקשה וביחוד שבטלו ע"כ ומשמע דאינו סובר כהנו"ב דמכירה אח"ז איסורו מהני דלדברי הנו"ב אף בחמץ גמור יש להתיר בכה"ג.

וכן משמע ממ"ש בשע"ת שם בשם שו"ת כתר כהונה סי' כ' ביי"ש ומאל"ץ שנמכר אח"ז איסורו ונודע אחר הפסח ויש הפסד גדול ישלהתיר היי"ש בהנאה למכור לנכרי עי"ש. ולדברי הנו"ב גם בלא הפסד גדול יש להתירו אפילו בשתיה דאין זה חמץ שעבר עליו הפסח כיון שלא עבר על ב"י אהניא ליה מכירתו לנכרי להתירו אחר הפסח.

מ"מ אולי היינו יכולים לסמוך אסברת הגאון נו"ב בחמץ שעבר עה"פ דהוא משום קנס מדרבנן ואולי תלי פלוגתייהו במה שנחלקו הקדמונים בחמץ בע"פ מש"ש ולמעלה אם עובר בב"י וב"י או רק משום עשה דתשביתו, עיין בחק יעקב וערוך השלחן רס"י תמ"ג ובנשמת אדם הל' פסח סי' א' דהנו"ב ס"ל דאינו עובר אלא בעשה דתשביתו וכיון שמכר בע"פ קודם שעבר אלאו דב"י ש"ד.

ופנ"י וכת"כ נקטי דעובר ואהכי לא התירו להדיא (ועיין מה שרשמתי בקונטרס הכללים מערכת הקו"ף אות כ"ב אי קנסינן משום עשה) ועיין לעיל בסי' ה' אות יו"ד בדעת הגאון נו"ב ויותר נכון לומר דלא פליגי כלל וכולהו ס"ל כהנו"ב דמכירה אח"ז איסורו מתירו לאחר הפסח והוא עפ"י מה שביאר בנו"ב שם דדוקא אם קנאו הנכרי במשיכה הוא דמהני אבל אם קנאו בכסף ולא משך לא עי"ש הטעם וא"כ י"ל אולי בעובדי דפנ"י וכת"כ לא קנאו הנכרי במשיכה אלא בכסף ואהכי הוצרכו להתיר מטעמים אחרים משום נוקשה.

או הפס"ג להתירו בהנאה. וצריך לעיין בגוף ס' שו"ת פנ"י וכת"כ ואין מצוי אצלי (ועיין במה שרשמתי בענין זה לקמן אות חי"ת) וכ"ז אם היה נמכר אבל בנדון דידן שלא נמכר כלל רק בתורת פקדון נתנתו לנכרי לפי הנראה אין מקום להתירו כלל דהרי בכל ימי החג עברה על ב"י וב"י והרי היא בכלל הקנס שקנסו חכמים למשהה חמצו ועבר על ב"י. והרי שלחן הלכה פסוקה בסי' ת"מ ס"ד דאם הפקיד חמץ אצל חברו או אצל נכרי עובר עליו המפקיד בבל יראה כדעת הרר"י שהסכים לדבריו הרא"ש ואף לדעת היש מן הגאונים שהביא הרא"ש והטור דאין המפקיד עובר בב"י. מוכח מדבריהם דהיינו דוקא כשקבל הנפקד אחריות אבל לא בסתם פקדון כנדו"ד דנר' דבזה לד"ה עובר המפקיד בב"י.

ובחק יעקב סימן תמ"ב סק"ד הביא דברי הרב השואל שכ' לצדד היתר לפי שהחמץ היה מופקד בבית הנכרי ולא הסכים לדבריו משום דלא כ' להתיר אלא בשקבל הנפקד אחריות עי"ש ויעויין עוד בח"י סי' תמ"ח ס"ק ט"ו בשם שו"ת חינוך בית יהודה דאסר החמץ שעבר עה"פ אף שהיה בפסח ברשות הנכרי (שו"ת חינוך ב"י לא היה מצוי אצלי אך אחז"ר הגיע לידי ס' עיקרי הד"ט וראיתי שם בא"ח סי' י"ז אות כ"ג שכ' בשם שו"ת מצודת יששכר לאסור בעובדא דשו"ת חב"י הנ"ל וכתב מפורש דלא הועיל כלום מה שמונח ברשות הנכרי כדקי"ל בסוס"י ת"מ עי"ש ושוב בא לידי שו"ת חינוך בית יהודה וראיתי שדברי המצודת יששכר מכוונים למ"ש בחב"י ועיין לקמן אות י"א מה שכתבתי בענין ההוא בס"ד) באופן דזה נראה מוסכם דהמפקיד חמצו ולא קבל הנפקד אחריות עובר המפקיד בב"י וחמצו אסור אחר הפסח והנה אמת דראיתי מ"ש הרב חיי אדם בנשמת אדם סי' א' להכריח דלשון הטור אינו מדוקדק.

ולדעת הגאונים כשהפקיד חמצו אצל נכרי אף אם לא קבל הנכרי אחריות אינו עובר המפקיד עי"ש ולא נפניתי כעת לעיין בזה דמ"מ אף אי נימא בדעת היש מן הגאונים כן אנן אתכא דמרן סמכינן וכבר פסק בש"ע סוס"י ת"מ לאסור וכן נקטו הבאים אחריו. ומאן ספין להרים ראש להתיר את אשר נפסק להלכה לאסור ועיין חיי אדם כלל קי"ט אות ה' פסק ג"כ כמ"ש מרן בש"ע.

ולסמוך עמ"ש בשע"ת בשם הפנ"י דיי"ש הוי חמץ נוקשה ובחמ"ן קי"ל בסוס"י תמ"ז דאם עבר הפסח מותר הנה תברא בצדה כי השע"ת ציין למ"ש הוא עצמו בסי' תמ"ב אות ג' והמעיין שם יראה דאינו פשוט דיי"ש חשיב חמץ נוקשה ומה גם דלפי הנר' ממ"ש בשמו השע"ת דלא התיר להדיא יי"ש שעבר עליו הפסח כדין חמ"ן.

רק בשמכרו אלא שהמכירה היתה אח"ז איסורו אבל כשלא נמכר כלל נראה דמודה דלא סמכינן לומר דהוי חמ"ן ומותר אחה"פ. וצריך לעיין בגוף שו"ת הפנ"י (ובחק יעקב סי' תמ"ח סק"ד כתב צד היתר בפקדון ביד נכרי שודאי החליפו ולא ברירא לי אם אפשר לסמוך ע"ז בנדו"ד ועיין חיי אדם כלל קכ"ג אות כ"ד ודוק ואי"ה יתבאר במ"א עיין בסי' זה אות ל"א): ולפי ששערי ההיתר בענין זה ננעלין תנן שלחתי לחערסאן להג' המפורסם מוהרמ"ל מלבים נרו' שיודיעני דעתו בזה אולי יש פתח להציל מידי הפסד מרובה ולפקח על חיי נפש האשה וילדיה הנ"ל וזאת תשובתו אות באות לכבוד וכו' ה' יחזקהו ויאמצהו אמן אודות האלמנה ששכחה למכור הייש יוכל כת"ר לסמוך למכור לנכרי עפי"ד הג' מוהרש"ז מלאדי בש"ע שלו סי' תמ"ב ס"י שחדש היתר בייש שעבר עה"פ ודבריו חדשים ונכונים ועם זה יש לצרף דעת הרבה מהאחרונים שכיון שמסרו

לנכרי בע"פ שלא היה עדין לאו דב"י רק עשה דתשביתו קנה הנכרי מההפקר בצרוף יתר ההיתירים שהזכיר כת"ר יש להתיר הי"ש בשגם הוא הפ"מ והנני דו"ש באהבה מאיר ליבוש מלבים עכ"ד נר"ו: והנה עיינתי בש"ע הנ"ל והנה אמת שהתיר שם בהפסד גדול מאד למכרו לנכרי אך לענ"ד איכא למשדי נרגא דהנה יסוד ההיתר הוא לסמוך ע"ד הסוברים דכל שהוא דבר חריף שאי אפשר לאכול ולשתות הימנו כזית בכדי אכ"פ או בכדי שתיית פרס אינו חייב בביעורו אלא מדרבנן וכשאינו חייב בביעור אלא מדרבנן אינו בדין חמץ שעבר עלה"פ ומותר בהנאה כמ"ש סוס"י תמ"ז בחמץ נוקשה.

ולפי הנר' אינו פשוט לדמות כל שביעורו מדרבנן לחמץ נוקשה דכמו בחמ"ן שעבר עליו הפסח מותר כן יהיה הדין בכל דבר שביעורו מדרבנן כמו שנר' להדיא ממ"ש מוהרש"ז בש"ע הנ"ל בסי' ת"מ אות א' גבי הטמין חמצו בחצר חבירו שלא מדעת חבירו דאינו חייב בביעור אלא מד"ס. ואם עבר הפסח עליו אסור כדין חמץ שעבר עה"פ כיעוי"ש הרי דאף שביעורו מדרבנן אסור אחה"פ.

וכמו כן י"ל בדבר חריף וחזק הנ"ל. ונראה שהג' מוהרש"ז נמשך בזה אחר סברת המג"א דהנה במג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ו הק' בזה דברי הר"ן אהדדי וכ' לחלק בין דבר שיש לו ביעור מן התורה ואמרה תורה שמועיל ביעור זה ורבנן אמרו דאינו מועיל לדבר שאין לו ביעור מהת"ו כלל דבזה אחר הפסח מותר עי"ש ולדבריו בדבר חריף וחזק שא"א לאכול כזית בכדי אכילת פרס אין לו ביעור מהת"ו לדעה הנ"ל ומותר אחר הפסח אך הג' פר"ח שם מחלק באופן אחר כדי ליישב סתירת הר"ן.

והוא דבדבר שראוי לעבור עליו מהת"ו כגון חמץ שבטלו שלולא הביטול ראוי לעבור עליו מהת"ו. וכן חמץ גמור של ישראל שהפקידו ביד נכרי (דס"ל להר"ן דאינו בביעור אלא מדרבנן עי"ש) אם לא היה מפקידו היה ראוי לעבור עליו בב"י בכה"ג אם עבר הפסח אסור.

משא"כ בחמץ נוקשה דאינו ראוי לעבור עליו בב"י עי"ש. ולפי חילוק זה נראה דבחמץ חזק שאין יכול לאכול ממנו כזית בכדי אכילת פרס מחמת חזקו וחריפותו ואם יוסיף בהתערובת מהדברים שמחלישים חריפותו ראוי הוא לאכול כזית בכדי אכ"פ ועובר עליו בב"י וא"כ אם עבר הפסח ראוי לאוסרו בהנאה כיון שראוי הוא לעבור עליו בב"י כנז"ל.

ועיין בחק יעקב סי' תמ"ח סק"ז שכ' דמדברי הטור בשם בעהע"י משמע דאם קבל דורון מנכרי ביו"ט אחרון אסור בהנאה אחר הפסח. אע"ג דאינו חייב בביעור אלא מדרבנן ומשום חומרא בעלמא לפי מאי דאנן בקיאינן בקיבועא דירחא.

וכ"ש לדידיה בחייב בביעור מדרבנן בזמן דאוריתא: ועוד יש לפקפק בגוף היתר זה בנדון דידן והוא דבש"ע הנ"ל סי' תמ"ב שכ' היתר זה הטיל תנאי שיזהר שיהיה בענין שלא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל כי אסור בשתיה לכל בר ישראל ואם אין הפסד גדול אין להתיר אפילו בהנאה ע"כ ולפי זה כמעט רחוק הוא מציאות זה במקומות האלו שכל היי"ש הוא מתבואה ולא מחרצנים ועד זג ומפני זה קונים יי"ש מאצל הנכרי כמו מאצל ישראל א"כ אם ימכרנו לנכרי בבת אחת בודאי הנכרי ימכור ממנו גם לישראלים ואם ישהינו בידו למוכרו על יד על יד לנכרים דוקא איכא למיחש דאתי ביה לידי תקלה כיון דיי"ש זה הוא הרבה ויצטרך להשהותו שתים ושלש שנים עד שימכרנו לנכרים דוקא על יד על יד.

ואף דהוא איסור דרבנן כבר כתב הרב ערוך השלחן סי' תע"א אות ה' דאף באיסורין דרבנן חיישי' לתקלה בזמן מרובה וזה אפשר לתקן לעשות ע"ד שכתב בשע"ת סי' תמ"ח סוף אות ח' בשם שו"ת גבעת שאול עי"ש. אך בעיקר המצאת ההיתר שהמציא הגאון מוהרש"ז יש לפקפק וכפי הנראה אין הכל מודים בזה וכותלי בית המדרש יוכיחו ספרים מלאים בכמה תשובות בענייני יי"ש שעבר *) אחר זמן רב כתבתי קצת בענין זה בס"ד והוא לקמן בסי' זה אות מ"ו עיי"ש.

עה"פ דשקו"ט להמציא היתר הכל לפי הענין והנדון ולא עלה על דעת שום אחד להתיר לפי שהוא חזק וכו' כי על כן לפענ"ד קשה לסמוך ע"ז למעשה. ושלחתי עוד להגרל"מ הנ"ל לפקפק ע"ד ולא קבלתי ממנו מענה לשון (ושוב שמעתי שעקר דירתו משם) ושלחתי לשאול פה קדוש הרב הגדול כמוהר"ר אליהו מני נר"ו ראש על ארץ חברון עיהק"ו תוב"ב והשיב לי דלא מצא מקום להקל כלל: ומ"ש הג' מוהרל"מ דבע"פ דלא עבר עב"י רק אעשה דתשביתו וכו', עיין מה שרשמתי בסי' ה' אות יו"ד בזה.

ולכאורה עדיפא הו"ל למימר דבנדו"ד אפילו עשה דתשביתו ליכא דהא כתב הפרמ"ג בא"א רס"י תמ"ג דנשים ליתנהו במ"ע דתשביתו דמ"ע שהזמן גרמה היא וכיון דנדו"ד היא האשה הרי לא עברה אפי' בעשה דתשביתו. אלא דכבר כתבתי בקונטריס הכללים מער' המ"ם אות ק"י שנר' שנעלם מהפרמ"ג דברי רבינו החינוך סי' ו' דנשים איתנהו בעשה דתשביתו והבאתי כן בשם שאג"א ושם אריה.

וגם רשמתי מ"ש השו"מ במדו' ב' ח"ב סי' ח' עי"ש: אחר זמ"ר נדפס ס' שו"ת בית שלמה וראיתי שם בא"ח סוס"י ס"ד שכ' בנדונו שההיתר ברור אף שתלוי במחלוקת מ"מ שומעין להקל ובפרט ביי"ש יש סניף סברת הפנ"י דאינו רק חמץ דרבנן. ובפרט ביי"ש הזה שעיקרו הוא מתבואה שאינה חמוצה אלא שיש תערובת מתבואה חמוצה

יש סניף להתיר בהנאה עיין בש"ע הג' מוהרש"ז סי' תמ"ב ואולי אין בהתערובת כזית בכא"פ ועיין בנו"ב מ"ת סי' ס"ו וקצרתי כי כל זה הוא רק לסניף לרווחא דמילתא רק אינו מתירו בהנאה רק שיהיה באופן שלא יהיה חשש שהישראל ישתה ממנו ע"כ תו"ד מבואר דאינו סומך לגמרי על המצאת הש"ע הנ"ל רק לעשותו סניף גדול לנדונו שבלא זה יש צדדי היתר מרווחים.

לכן כ' לעשות סניף ביי"ש ס' הפנ"י וס' הש"ע הנ"ל ועי"ש שכ' ג"כ לחוש לתקלה שביי"ש מרובה אולי יבא לידי מכשול שישתה הישראל ממנו אם ימכרנו למוזג ישראל וכו'. גם על מה שכתבתי אם בדבר הטעון ביעור מדרבנן ואינו עובר בב"י מדאו' אמרי' דאסור אחר הפסח עיין מה שרשמתי לקמן אות יו"ד וי"א: גם אשו"ר בשערי תשובה סי' תמ"ח אות ט"ו שכתב בשם תשובת שער אפרים סימן דלי"ת במי שלא מכר יי"ש שלו בערב פסח והורה לו המורה לשופכו קודם הלילה והוא לא עשה כן אלא קודם הלילה נתנו לנכרי אחד במתנה ואחר הפסח החזירו לו הנכרי והוא הפסד מרובה ודעתו לאסור ושבן המחבר צדד להקל ובק"א שם כ' מה שהשיב לו הא"ר וגם בן המחבר הודה לו שיש להחמיר למעשה עד כאן.

ונראין הדברים קל וחומר לנדון דידן שלא נתן להנכרי אלא בפקדון לימי הפסח דאסור. ואולי יש לומר דשניא ההיא שהוא פושע ומזיד שעשה מעשה אחר שהורה לו המורה לשופכו קודם הלילה וצריך לעיין בגוף ספר שער אפרים ואינו מצוי אצלי ובנדון השער אפרים לפי הנראה מסיגנון הלשון הוא דהנכרי משכו לרשותו ואם כן נראה דלשיטת הנודע ביהודה הנ"ל בתחלת האות מותר וצ"ע: כל זה כבר הי' נדפס בספרי דברי חכמים סימן ק"ו ובאתי פה להוסיף מפורש המעשה של שו"ת גבעת שאול שהבאתי בד"ה ועוד יש כו' והיה השאלה באחד שנתן לעכומ"ז המאצלי"ר לעשות מאל"ץ ונגמר שני ימים קודם פסח ולא לקחו לביתו ושכח למוכרו בערב פסח והוא הפסד גדול והאיש עני יש לצדד להתיר בהנאה למוכרו לנכרי אך בכדי שלא יחזור וימכרנו לישראל יש לו לעשות יי"ש וביי"ש יש לו תקנה לפי דברי האיש הזה שיכול למוכרו לעיר שאין ישראלים דרים שם כלל והמוזגים נכרים וקונים מכמה בני אדם ומתערב אצלם ויתבטל, אצלם מעט בהרבה ואף אם מיעוטא דמיעוטא שישתה ישראל שם כבר נתבטל ועוד כתב במי שלא בא לו בערב פסח הנכרי שהיה רגיל לקנות אצלו וסבר שרשאי למכור כל היום ושלח אחר עכומ"ז אחר ושוב נודע לו שאינו מועיל מכירה אחר חצות ולא מכרו בערב פסח והוא הפסד גדול וגם הוא בעל חוב ויצטרך לעקור דירתו מהגליל צדד דמותר בהנאה

באופן שימכור לבני כפרים הקרובים אליו לכל אחד מעט ויזהירם שלא ימכרו לישראל וכן בהמאל"ץ יעשה יי"ש וימכור באופן זה עי"ש:

ב) ישראל שהלוה חמץ לנכרי קודם הפסח ושילם לו אחר הפסח חמץ אחר הואיל ואינו מחזיר לו אחר הפסח אלא חמץ אחר ולא החמץ הראשון שרי ואין כאן חליפי חמץ דכבר קם ברשות הנכרי כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ו אות כ"ט בשם האחרונים ומשמע דאם מחזיר לו החמץ עצמו שלוה ממנו אסור ולא ידעתי למה דכיון דקם ברשות הנכרי משעת הלואה הוי חמצו של הנכרי שעבר עליו הפסח דשרי וכן ראיתי להרב פרי חדש בריש סי' ת"ן שכתב כן ולפי הנראה כן היא מסקנת רבנן בתראי דהרב פרי חדש דחה דברי ריא"ז שנראה מדבריו דאסור וכן הסכים הרב פרי מגדים באשל אברהם סק"ב והרבנים מקראי קודש וכסא אליהו הביא דבריהם הרב דברי מנחם בסי' הנ"ל אות ב' כתבו דריא"ז חייש לסברת הרב בעל העיטור דחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אסור באכילה וכן כתב הרב אפי זוטרי ולדבריהם לדידן דלא נקיטינן כהר"ב העיטור לית לן למיחש למאי דמשמע מדברי ריא"ז ואף דלפי מה שכתב הרב שלחן גבוה בכונת ריא"ז דחייש להערמה וכו' עי"ש יש מקום לומר דקים לן כריא"ז מכל מקום כיון דחמץ שעבר עליו הפסח איסור דרבנן הוא ודאי דנקיטינן להקל בפרט כי ברבים היו הסוברים להתיר לכן נראה דגם אם החזיר לו הנכרי החמץ עצמו שלוה ממנו מותר: אחר זמן רב הגיע לידי ספר אור זרוע הגדול וראיתי בח"ב סי' רמ"ז שהביא מה שאמרו בתוספתא ונותנו במתנה וחוזר ולוקח הימינו אחר הפסח ובלבד שיתננו לו במתנה גמורה וכתב על זה הא דבעי' שיתננו במתנה גמורה היינו משום שהחמץ בעין ואם לא נותן לו במתנה גמורה עובר עליו אבל גבי הלואה הואיל והלוהו הרי יצא מרשותו לגמרי וביד הלוה לאוכלו קודם הפסח הוה ליה כמפרר וזורה לרוח הילכך כי שקיל ליה מיניה לאו דמי חמץ שקיל ושרי עכ"ל ונלע"ד דמדבריו אלו מתבאר כדעת הרב פר"ח שהרי כתב הואיל והלוהו יצא מרשותו וכו' ואם כן הוי חמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח דשרי וגם ממה שכתב הילכך כי שקיל ליה מיניה וכו' משמעותו דשקיל ליה החמץ עצמו שהלוהו דאפילו הכי שרי מכיון שכבר יצא מרשותו ונעשה חמץ ש"ן וכיון שבמקור הדין מתבאר כן מדברי הא"ז בגופן שלהן בעל כרחין לדחוקי אנפשין לפרש כן גם בכונת דברי הא"ז שהביא הפר"ח וכל הרבנים הנ"ל שנדחקו ליישב דברי הא"ז בפנים שונים הא גרמא להו כי לא ראו גוף דברי הא"ז אבל אנן דזכינן זכיה דאורייתא אור נגה עלינו שנתפשט ס' הא"ז בימינו אין לנו לקבל שום ישוב כי הוא היפך המתבאר מדבריו כאמור:

ג) חטים שנזרעו בקרקע יום או ימים קודם הפסח והמנהג למוכרם לעכומ"ז משום חשש חימוץ ושכח אחד ולא מכר וגדלה התבואה ומסתפק אם הגידולין מותרים או לא הנה לפי מה שכתב הרשב"א בחטים שבקרקע דאם תמצא לומר יש בהם חמץ אינו אלא עיפוש ונפסלו מאכילת כלב ואם כן אם נזרעו סמוך לפסח ספק אם צמחו ונתחמצו ואם תמצא לומר צמחו הא בודאי נתעפשו ונפסלו מאכילת כלב טפי טובא מחטים שבקרקע דהכא דרך זרועה וכיליון הובאו שמה ונהי דמנהג יפה הוא למוכרו לעכומ"ז אבל להחמיר גם בגידוליהן דאפילו גדלו באיסור בפסח מכל מקום רוב גדוליהן אחר הפסח בהיתר וגם הוא לא זרע חמץ בזמן איסורו וגם אי צמחו בפסח נתעפשו ג"כ לשעה קלה ונתבער החמץ פשיטא שאין להחמיר כלל כן כתב הגאון חתם סופר סי' ק"ד והגאון מוהרש"ל בשו"ת שיבת ציון סי' ט' פשיטא ליה דחטים שנזרעו בקרקע אין צריך למוכרם כלל דאינם מקבלים חימוץ אלא עיפוש והפסד ולא דמי לחטים שבתחתית הבור שברמ"א ריש סי' תל"ו וכו' ועתה נדפס שו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה וראיתי בח"א סי' כ"ו שנשאל בחטים הנזרעים בערב פסח או בחול המועד אם חייב למוכרם או סגי בביטול וכתב בשם הרב השואל דהאריך בדברי הב"ח בתשו' דמועיל ביטול אף למה שיתחמץ והביא מ"ש המג"א סי' תל"ו סק"ח וגם מה שכתב בסי' תל"ג ס"ח דיש בגובה שלשה טפחים אינו עובר אף דכאן בודאי דעתו לפנותו הא הוי גידולין דהחק יעקב מתיר ואף דהמק"ח משיג עליו מכל מקום הוי ספק ספיקא דהשלטי הגבוריםמתיר אף החמץ עצמו ואם תמצא לומר כרב האיי מכל מקום הגידולין מותרים והרב המחבר השיב על זה דאין לסמוך על הספק ספיקא דהשלטי גבורים נגד רב האיי אינו חשוב ספק דהלכה כרב האיי וגם הוי דבר שיש לו מתירין אחר הפסח ולא מהני ספק ספיקא וגם העיקר דגידולין אסורין וכמ"ש התוס' ע"ז ד' מ"ט ד"ה שאם ששם מבואר דבאיסורי הנאה גדולין אסורין ועל כל פנים אין לעשות ספק ספיקא דהוי דבר שיש לו מתירין ואם כן צריך למוכרו ובחת"ס סי' ק"ד נמצא בזה תשו' וראשית דבריו תמוהים מ"ש בשם סמ"ק דתבואה שצמחה הוי חמץ גמור ובב"י סי' תג"ן הובא זאת אבל נראה ששם מיירי מדגן שנצמח והיינו מה שקורין אויסגיואקסין וזה הוי חמץ גמור אבל דגן שנצמח בקרקע אינו חמץ עדין וז"פ וגם האריך בגדולין ולא זכר דברי הח"י הנ"ל ומצדד להקל ועי"ש בכל התשו' שהוא תמוה אבל לענ"ד באיסור הנאה גידולין אסורין ובהנאה לא שייך חצי שיעור ואסור עיין בהרב המגיד פרק ח' ממאכלות אסורות דבהנאה לא בעי שיעור ולכן ודאי צריך למכרם כל זה כתבתי בנחיצה כי לא נפניתי וכו' עכ"ל ואיני מבין מאי קשיא ליה על הרב חתם סופר דהמעיין בדבריו יראה דגם הוא מבין מדברי הסמ"ק דמיירי

בדגן שצמח ולא מיירי בתבואה הזרוע במקום אחר ועל דגן שצמח שקיל וטרי אם עבר וזרע חטים שצמחו אם אסורין הגידולין ושוב כתב אך כל זה להתלמד במקום אחר אבל בנדון שלפנינו הרי כתב הרשב"א וכו' ואם תמצא לומר יש מחומצים אינו אלא עיפוש וכו' ואם נזרעו קודם הפסח ספק אם צמחו ונתחמצו ואת"ל צמחו הוא בודאי עיפוש ופיסול מאכילת כלב וכו' (כמו שהעתקתי בשמו למעלה) ואין לו עליו אלא תרעומת שלא זכר דברי הח"י וכו' ותו לא מידי ועיין מה שרשמתי בסי' ה' אות כ"א בענין זה אחר זמן רב נדפס מנחת משה לידידי הגאבד"ק קאמינקא יצ"ו ובסי' ט"ו אות ט"ל הן לו הובא שם דברי הח"ס ושו"מ הנ"ל וכתב על דברי השו"מ דמה שתמה עוד (ר"ל חוץ מתמיהתו שלא הביא דברי הח"י ותוס' ע"ז הנ"ל) על החת"ס במחכ"ת לא הבין כונת החת"ס על נכון ע"כ ואולי כונתו למה שכתבתי אני עני כנז"ל:

והנה דברי הרבנים חק יעקב ומקור חיים בדין הגידולים של חמץ אם אסורין שרמז בשו"ת שואל ומשיב הנ"ל הם בסוף סי' תמ"ג (על מה שכתב מרן דחמץ אינו תופס דמיו וחליפין מותרין) שהרב חק יעקב כתב ונראה דהוא הדין בדגן שנתחמץ ועבר עליו הפסח ונזרע דגידולין מותרין דחליפין כגדולין עיין בנדרים ד' מ"ז ובפרק קמא דשבת אף על גב דגידולי תרומה אסורין דדילמא משהי להו ואתי לידי תקלה אבל בחמץ שעבר עליו הפסח דרבנן לא גזרינן כוליה האי בדבר שזרעו כלה וכן כתבו בפסקי תוספות פרק קמא דפסחים דגידולי איסורי הנאה מותר והרב מקור חיים כתב על דבריו ולבבי לא כן ידמה דנראה לי דגידולי איסורי הנאה לכולי עלמא אסור דכל דבר שאסור הנאה גרם לו לבא לעולם כמו נטל כרכר וארג בו או אפה הפת באיסורי הנאה וכן פרה שנתפטמה כל ימיה באיסורי הנאה וכו' ואין לך דבר שזרעו כלה יותר מזה וכן אפילו בזבל אמר ר' יוסי אף הוא נעשה זבל מכל שכן מה שנתגדל מאיסור הנאה גופיה וכל שכן באיסורי הנאה שאפרן אסור וכו' אבל גידולין שגרמו להויית הדבר לכולי עלמא אסור ומה שהביא בשם פסקי תוספות לא מצאתי זה וכו' ואפילו אם ימצא באיזה מקום שכתבו כן אפשר לא כתבו רק באיסורי הנאה שאפרן מותר ובדבר שזרעו כלה הגידולין נעשו אחר שנעשה האיסור עפרא בעלמא ואף בזה יש לפקפק וכו' אלו תורף דב"ק והנה מדלא חלק עליו במה שכתב דלא גזרינן באיסור דרבנן לדילמא אתי לידי תקלה נראה דמודה לו דבדרבנן לא חיישינן לתקלה ואין כן דעת הרב באר יעקב בחידושיו ליו"ד סי' צ"ט בדף ב"ן ע"ב שכתב ובודאי גם במילתא דרבנן חיישינן לתקלה כדאמרינן בפסחים ד' ל"ד גבי אבא שאול גבל של בית רבי היה והיה מחמין לו חמין בחטים של תרומה טמאה ופריך אמאי ניחוש דאתי בהו לידי תקלה ומשני רב אשי בשילקתא ומאיסתא משמע דלולי

זה חיישינן לתקלה אף דבימי רבי היה תרומה מדרבנן אלו תוד"ק ואולי סברי לחלק בין שאר איסורן דרבנן ובין חמץ שעבר עליו הפסח דקיל שאינו אלא משום קנס ודוחק ואיה"ש אכתוב בזה בחלק הכללים במערכת החי"ת בס"ד:

ובעיקר מחלוקת הגאונים חק יעקב ומקור חיים הנה השגתי ספר יקר פרי יצחק לידידי הגאון יצחק בלאעזר יצ"ו (שהיה אבד"ק פעטערבורג) שעמד בזה וכתב שדברי הרב מקור חיים תמוהים מאד דכל גידולי איסורי הנאה נראה ודאי דמותרים משום זה וזה גורם והוא ש"ס ערוך בע"ז דף מ"ח וסבר ר' יוסי זה וזה גורם אסור והתנן ר' יוסי אומר וכו' מודה ר' יוסי שאם נטע והבריך והרכיב מותר ופירש רש"י דהוי זה וזה גורם אגוז דאיסור וקרקע דהיתר והתוספות חלקו על רש"י וסוברים דלא מיקרי זה וזה גורם אלא בשני דברים שהן מענין אחד כגון הברכת איסור באילן היתר ששניהם אילן אבל אגוז וקרקע שני עניינים הם ולפי דבריהם אם נטע פרי של ערלה וגדלו הגידולין אסורין דמשום קרקע דהיתר לא מיקרי זה וזה גורם אך דעת כל הראשונים כמעט היא כפירוש רש"י הרמב"ם בסוף פרק עשירי מהלכות מעשר שני וכו' וכן נראה מדברי הראב"ד סוף פרק חמישי מהלכות נדרים וכו' והר"ן ובחידושי הריטב"א בע"ז שם וכן פירש הטור ביורה דעה סי' רצ"ד כשיטת רש"י עיין שם בבית יוסף דפרי דאיסור וקרקע דהיתר גורמין וזה וזה גורם מותר וכן פסק בשלחן ערוך בלי שום חולק ולפי זה כל מה שהאריך במקור חיים להביא ראיה דכל דבר שהאיסור הנאה גרם לו לבא לעולם אסור כל זה אינו ענין כלל בנדון דידן בגידולי איסורי הנאה דודאי מותרים משום זה וזה גורם כמבואר בסוגית הגמרא והראשונים הנז"ל אפילו בגידולי איסורי הנאה דאורייתא וכל שכן בגידולי חמץ שעבר עליו הפסח דרבנן דמותר משום זה וזה גורם ואף אם לא נמצא כן בפסקי תוספות הרי תלמוד ערוך הוא ועל החק יעקב יש לתמוה שלא הביא סוגית הש"ס דע"ז ופירוש המפרשים וכו' והביא דברי הרא"ם שבשיטה מקובצת לנדרים ד' ז"ן ומטעם שגדלין מן האיסור נמי אין לאוסרן דסבר זה וזה גורם מותר וכו' דמתבאר מדברי הרא"ם דסובר כפירוש רש"י דגידולין הוו זה וזה גורם על ידי קרקע דהיתר והאריך לפלפל בכל זה וכתב (בד"ה נחזור) דנראה דהעיקר כפירוש רש"י דאגוז וקרקע דהיתר הוו זה וזה גורם וזו דעת כל הראשונים כמעט וכמו שפסק מרן בש"ע ודלא כפירוש התוספות והאריך עוד וסיים (בד"ה ועכ"פ) הרי נתבאר דהעיקר כפירוש רש"י דגידולי אגוז של ערלה מותר מטעם זה וזה גורם וכן היא דעת כל הראשונים וכמו שפסק גם כן מרן בש"ע ולפי זה נראה דכל שכן גידולי חמץ שעבר עליו הפסח דמותר מטעם זה וזה גורם דלא כמו שכתב הגאון מקור חיים לאסור גידולי חמץ שעבר עליו הפסח כן נראה ברור:

ד) כתב הרב דרך המלך בהלכות חמץ ומצה דמי שרואה את חבירו שאוכל חמץ זה לפי שאינו יודע שעבר עליו הפסח אין צריך להודיע כיון שאינו אסור אלא משום קנס ובדף ו' הביא דברי הרב מוהריפ"ו שחולק עליו וחזר המחבר לקיים דבריו עיש"ב ומה שכתב שם דדברי מוהריפ"ו נתינים המה בהשמטות הספר עיינתי שם יגעתי ולא מצאתי כמו שיראה הרואה וכבר רשמתי בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד אות ט"ל (ונעתק עתה בשדי חמד חלק הכללים במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק ז"ך) כמה מרבנן בתראי שחלקו על הרב דרך המלך עי"ש והעיקרי הד"ט שרשמתי שם גם הוא פשפש ולא מצא דברי מוהריפ"ו: ה) מי שעשה שליח לנכרי שיקנה לו החמץ מין פלוני וישלחנו לעיר פלונית ובתוך הפסח נודע להישראל שהחמץ ההוא הוא בספינה ושאל לחכם ואמר דמותר משום דאין שליחות לנכרי והרב ריח שדה בסי' ג' אסר משום דיש שליחות לנכרי לחומרא לשיטת רש"י ודעימיה והרב מוהר"ד הלוי הובא בשמן המשחה ד' ט"ו ע"ב כתב דצדקו דברי המתיר משום דהא דיש שליחות לחומרא אינו אלא ברבית ולא בשאר איסורין עי"ש (ועיין מה שרשמתי בזה אני הדל בקונטריס הכללים [בשדי חמד ח"א] במערכת האל"ף אות רס"ג) והנה הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט"ו ביאר דדבר שקניינו של עכומ"ז הוא בכסף אם שלח הכסף על ידי ישראל מהני דהכסף הוא דקונה לו והשליח מעשה קוף בעלמא הוא דעבידמה שאין כן בדבר שקניינו במשיכה דבזה לא מהני מה שישראל ימשוך בעד העכומ"ז עי"ש ולפי זה נראה דכל מאי דשקלו וטרו הרבנים הנ"ל הוא אליבא דר"ת דסובר דעכומ"ז מישראל וישראל מעכומ"ז במטלטלין הוא דוקא במשיכה דאילו לדעת רש"י דקנין העכומ"ז במטלטלין הוא בכסף אם כן לא שייך בזה לומר אין שליחות וכו' (דלפי הנראה הישראל נתן מעות לשלוחו שיקנה לו החמץ הנ"ל) אך בקונטריס הכללים במערכת הקו"ף אות ד"ן הבאתי חולקים על הרב מחנה אפרים וסוברים דגם בקנין כסף אמרינן אין שליחות לעכומ"ז ואולי כן היא גם דעת הרבנים הנ"ל וצריך לעיין בגוף דברי הרב ריח שדה ואין מצוי אצלי עתה ועיין בקונטריס פאת השדי חלק הכללים במערכת האל"ף אות ע"ח:

ובשו"ת בית שלמה סי' פ"א על דבר השמרים שבאו ממדינת הים לשלשה ישראלים שהאחד שלח מעות הדראה"ן להמוכר עכומ"ז שישלח לו על ידי הבי דואר ובעת שיומסר לו מהבי"ד ישלם המותר והשני לא שלח הדראה"ן רק כשישיג ישלח המעות על ידי הבי"ד ואחד כתב למכירו שבעיר פלונית שיכתוב להמוכר שבמדינת הים שישלח לו שמרים והוא ישלח המעות לעיר פלונית והגיעו תוך הפסח השמרים הנ"ל ולא קבלו הלוקחים עד אחר החג השיב על זה הגאון המחבר דלא מבעיא לדעת הסוברים דישראל

מעכום"ז אינו קונה בכסף אלא במשיכה ואף אם בדיניהם קונה בכסף בלבד האריך במקום אחר לצדד להקל ומכל מקום בנדון דידן כיון שלא ייחד קניינו לקנות שמרים אלו לא מיקרי חמצו של ישראל אף לדעת רש"י דקונה בכסף ושוב כתב דלכאורה יש לאסור לפי מה שכתב הנה"מ סי' פק"ח דיד פועל עכום"ז כיד בעה"ב (עיין מ"ש בזה בקונטריס הכללים בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות קמ"ו) ואם כן הבי דואר הוי פועל וידו כיד הקונים וכו' ודחה זה דאינו פועל אלא של המשלח שאם לא ירצו הקונים לקבל את הסחורות יחזור על המשלח וכתב דיש לפקפק לדעת הסוברים דיש לעכום"ז שליחות לחומרא אפילו בשאר איסורין חוץ מרבית ומכל מקום כיון דאינו אלא חומרא מדרבנן וכמה מהראשונים מקילים עיין ביו"ד סי' קס"ט ס"ו יש להקל בחמץ שעבר עליו הפסח וכתב עוד דיש לסלק אלו החששות משום דבעל הבי דואר לא כיון לזכות וגם הישראלים כיון שלא ידעו השעה שניתן להבי דואר לא כיונו לזכות ואף דבדאיכא דעת אחרת מקנה לא בעינן כונה לזכות היינו כשהמקנה ישראל וכו' וכתב לפקפק על של מי שהקדים דינר ומכל מקום מסיק להתיר של שלשתן בהנאה ולא באכילה:

ומי ששלח לחברו משלוח מנות מיני חמץ דרך הבי דואר והמקבל לא היה בביתו ונשאר בהבי דואר עד אחר הפסח ואז קבל מהב"ד וראה שהוא מיני חמץ היינו יי"ש ראזאלייא ופלאדין והריפות משעורין הנה ודאי דהישראל השני לא קנה החמץ קודם שקבלו מהב"ד כי אין שליחות וזכיה על ידי עכום"ז וגם הישראל הראשון לא אמר זכה או תן דהוי כזכי לדעת ר"ת ואף בזיכה לו על ידי אחר וצווח מעיקרא כולי עלמא מודו (בחולין ל"ט) דלא קני והוי של הראשון וכאן הוי כצווח מעיקרא דאיסורא לא ניחא ליה למיקני והוי של השולח ואסור בהנאה כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואף שהיה אנוס הרי גם באונס אסור ואף שהאתרונים צירפו דעת הפני יהושע בייש"ש לבטל ברוב להתירו בהנאה היינו דוקא כשהיה ביטול ובנדון דידן לא נכנס חמץ זה בכלל הביטול דלא אסיק אדעתיה שלא הגיע עדיין ליד השני וגם אין כאן הפסד מרובה מאד ופלאדין הוי חמץ גמור ולא נוקשה עיין פרמ"ג סס"י תמ"ג ואף שבמק"א (עי"ש בסי' ע"ט) צדדתי להקל בהנאה אחר הפסח על פי דברי האליהו רבה סי' תנ"ג ס"ד וריש סי' תס"ז ופרי חדש שם סק"ט ומג"א ס"ק י"ב וצ"ץ סי' ל"ב ודעת הרמב"ם דכל שלא נתבקעו הוי חמץ דרבנן וע' פ"ח שם וח"י סק"ז מכל מקום לא סמכתי על זה רק שהיה בלאו הכי יסוד גדול להקל כן כתב הגאון בית שלמה סי' פ' ויש לפקפק על מה שכתב שלא היה בכלל ביטול דלא אסיק אדעתיה וכו' דמכל מקום יש לומר דהוי ביטול כמו שכתב רבינו עקיב"א סי' כ"ג

ד' ח"י ע"ג (ד"ה ובתחלת) דכיון דאמר כל חמץ שברשותי כיון דאגלאי מילתא שגם זה היה ברשותו הרי הוא בכלל הביטול ועיין מה שרשמתי בזה בסי' ה' אות ו' בס"ד:

ובשו"ת הרב רמ"ץ סי' ל"ג נשאל בנדון אחד ששלח למשרתו ישראל לקנות יי"ש וקנה והביאו למרתף האדון והישראל חתם החביות בחותמו לבל יתערב בו מים כי הוא המוכר היי"ש ויש אוסרים את היי"ש אחר הפסח משום דאין שליחות לעכו"ז ולא נקנה להאדון והרי הוא ברשות השליח ישראל והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח והוא כתב דשגו בדבריהם ושפיר נקנה להאדון על ידי חצרו והאריך בכמה פרטי דינים המסתעפים מזה ושוב כתב באות ד' דכל מש"ל הוא להתלמד במקום אחר אבל בנדון דידן אין צריך לכל זה דאף אם יצוייר דלא קנה האדון היי"ש מכל מקום הישראל השליח גם כן לא כיון לקנותו ולא עבר על בל יראה כמו שכתב הריב"ש בסימן ת"א ואף דהריב"ש כתב הטעם דלא רצה לקנותו מצד איסור חמץ שהוא בבל יראה דמיירי לענין קנין בפסח ונדון דידן מיירי בקנה קודם הפסח מכל מקום הריב"ש נקט כן בנדון דידיה אבל באמת גם בנדון דידן הרבה מוכיח דהישראל לא רצה לקנות מעצמו רק להאדון לעשות שליחותו וגם כן נתן היי"ש במרתף של האדון ואסח דעתיה מניה והוי כהפקר וכו' ואף דבהפקיר חמצו אסור אחר הפסח משום הערמה מכל מקום בנדון דידן דראוי להסיח דעתו ממנו ומסר החמץ למרתף האדון ודאי אין לאוסרו מחשש הערמה ונוסף לזה דהשליח לא קנה היי"ש מהמוכר הנכרי כי אם בכסף לבד דלכמה פוסקים לא מהני והמשיכה על ידי נכרים אין שליחות לנכרים ומה שכתבו האוסרים משום שאחריות החמץ על הישראל שגו בזה דמה אחריות יש המוכר כבר קבל מעותיו ונגד המשלח העכו"ז אין עליו שום חוב דכבר עשה שליחותו וקנה ומסר לו היי"ש ועוד דבשביל אחריות אין נאסר החמץ אחר הפסח וכו' וכן כתב שם באות יו"ד ושקיל וטרי שם בתשובת הריב"ש ובדברי הרב משנה למלך בפרק ד' מהלכות חמץ עיש"ב:

ואם לא עשה את הנכרי שליח בפירוש רק שאמר לנכרי שהיה עומד על המקח שיוסיף על המקח ונתן לו מעות בתורת הלואה דוקא מה דין החמץ אחר הפסח עיין בשו"ת אורי וישעי סי' מ"ד והבאתיו לקמן באות כ"ה (בד"ה והוי עובדא): ואם עכו"ז יכול לזכות לעכו"ז חברו או דילמא אין שליחות להם זה לזה עיין בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סי' ט' והובא בקצרה לקמן באות ס': ו) ראובן אצר תבואה תחת הקרקע ובערב פסח מצא תבואתו שרויה במים ולא היה לו שהות למוכרה לעכו"ז והניחה עד אחר הפסח כתב הרשב"ץ בסי' קצ"ט דאם נתבקעה אסור לאוכלה ומוכרה לעכו"ז דאינו אסור בהנאה אלא מטעם קנס ולזה אין לקונסו דמה היה לו לעשות אנוס הוא וכבר

ביטל ובטול מהני לחמץ ידוע ע"כ וקשה אם כן מהאי טעמא תהיה מותרת באכילה ועוד קשה דהיה לו להתירה באכילה על ידי ביטול ברוב דכל מידי דאיסורו מדרבנן מותר לבטלו ברוב לכתחלה וכמ"ש הרדב"ז בח"ג סי' תקפ"ט וצ"ע כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ה אות ח"י הנה מה שהקשה דלבטליה ברובא עיין בקונטריס הכללים מערכת האלף אות מ"ח (בשדי חמד ח"א) שכתבתי דאפשר דהרשב"ץ סובר דדוקא אם נתערב ממילא ובא להוסיף עליו כדי לבטלו הוא דשרי באיסורין דרבנן אבל לא לערבו בידים ועוד אפשר לומר דסובר כדעת הסוברים דגם להוסיף בדרבנן אסור עי"ש ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' תמ"ח אות ב' הביא דברי הרשב"ץ הנ"ל בקיצור ולכאורה דינו של הרשב"ץ הוא היפך פסק מרן בש"ע סי' תמ"ח ס"ג דחמץ שעבר עליו הפסח אפילו הניחו שוגג או אנוס אסור והנה הרב באר יעקב כתב דלא אסרו אפילו שוגג או אנוס אלא כשלא ביטל ולפי זה דין הרשב"ץ הנ"ל דמיירי בביטול כמו שכתב בשמו בחכמה ומוסר הנ"ל יכול להיות דאינו היפך פסק מרן אך הרבנים פרי חדש ונודע ביהודה ח"א סי' י"ט הביא דבריהם מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תמ"ח סברי דמה שאמרו אפילו שוגג או אנוס אסור היינו אפילו בביטל ולפי זה דינו של הרשב"ץ הוא היפך דעת מרן הש"ע ולא היה לו למרן חיד"א בברכ"י הנ"ל להביא דין הרשב"ץ בשתיקה ואי לא אסיקאדעתיה בברכי יוסף שדין מרן הוא אפילו בביטל על כל פנים במחזיק ברכה היה לו לבאר שלדברי הסוברים שדינו של מרן הוא אפילו בביטל לא קיימא לן כהרשב"ץ שוב ראיתי שהרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות א' קרוב לסופו הביא דברי מרן חיד"א בקונטריס טוב עין שבסוף ספר ועד לחכמים שדברי הרשב"ץ קשים דמה ראה לחלוק על הרמב"ם וכו' והן הן הדברים המובאים בשיורי ברכה סי' תמ"ח אות ג' גם הרב חתם סופר בריש סי' קי"ד כתב אמנם מעיקר הדין בשוגג או נאנס ולא ביער חמצו אחר שביטלו כדינו פסק הרמב"ם בפשיטות דאסור בהנאה אחר הפסח ואין שום חולק וכו' עי"ש והרב שואל ומשיב בח"א סי' פ"ד וסי' צ"ג ובח"ב סי' מ"א אף דבנדונו היה ביטול בכל זאת כתב דלא קיימא כהרשב"ץ דמתיר בהניחו באונס ושבתשו' האריך דלא קיימא לן הכי.

והנה מה שכתב הגאון חתם סופר דהרמב"ם פסק בפשיטות דגם כשביטל ושגג או נאנס אסור בהנאה ואין שום חולק וכו' ביאר בתשובתו דאף שמרן כסף משנה שם (בראשון מהלכות חמץ דין ד') כתב דמשמע מדברי הר"ן דכל שלא עבר לא מדאורייתא ולא מדרבנן אין החמץ נאסר ואם כן בביטל החמץ הרי לא עבר מכל מקום הרי סיים מרן שם דאפשר דהר"ן ראוי לעבור קאמר עי"ש דלפי זה הכל מודים דאף אם ביטלו אסור וסיים דהמעיין בהר"ן יראה שאין שום משמעות שסובר דבביטל מהני: אך הרב מים

חיים ראפפורט א"ח סי' ה' שקיל וטרי בדברי הרבנים פר"ח ונו"ב לדחות ראיותיהם והוכיח מדברי מרן הב"י בסי' תמ"ח ובש"ע שם ס"ג וס"ה דהיכא דאיכא תרתי לטיבותא שביטל חמצו והיה אנוס או שוגג על הביעור אינו אסור אחר הפסח ומסיק כן לדינא דאם בטל וגם שוגג או נאנס על הביעור מותר על כל פנים אחר הפסח בהנאה מיהא ושוכח חשיב כאנוס לענין זה עי"ש ומתבאר מדבריו דלא בעינין שיהיו עדים על ביטולו אלא מה שהוא אומר שביטלו מהימן ואם הוא שוגג או אנוס על הביעור מתירין לו חמצו בהנאה אחר הפסח ובס' רינון יצחק (ביאור על ההגדה) בדינים שבראש הס' בד' ב' ע"ד כתב גם כן דמדברי הש"ע מוכח דלא אסרו שוגג או אנוס אלא בשלא ביטל אבל אם ביטול והיה שוגג או אנוס על הביעור מותר בהנאה אחר הפסח והרב עטרת חכמים סי' ה' כתב וגם מצאתי בתשב"ץ ח"ב סי' קצ"ט וכו' אך בנדון דידן לא היה אונס כלל וכו' עי"ש שנראה קצת דאפשר לסמוך על דברי הרשב"ץ אם יש אונס וביטול וכתב בשם הרב השואל להקל בנדונו על פי דברי הרב חק יעקב ובתשובתו בתודת השלמים סי' ו' דהיכא דביטל וגם יש אונס יש להקל וכתב על זה הן אמת שגם בזמן המג"ש פסק גאון אחד להתיר מטעמים המבוארים בתוה"ש והאריך לסתור דבריו עיין בשו"ת פנ"י סי' י"ג מכל מקום יש להצילו מכל השגתיו אך בנדו"ד לא היה אונס וכו' נראה קצת שדעתו נוטה להקל בביטל ואנוס וכן נראית דעת הגאון פנות הבית בסי' ט"ו שהבאתי באות ז"ך (בד"ה והשיב איני מסכים):

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא בח"ג סוף סי' פ"ג דאיירי במי שביטל חמצו והכין שטר מכירה אך שהיה ערב פסח יומא דשוקא ושכח ולא מכרו ובא לשאול אחר הפסח שכתב הרב השואל כמה צדדים להתיר והגאון המחבר סתר אותם וסיים אבל אני איני מתיר כי נראה שפשע במה שלא מכר ואף אם שכחה מיקרי אנוס מכל מקום גם באונס אסרו כמבואר בסי' תמ"ח ע"כ ועי"ש בסי' קכ"א (ד"ה ובזה) שהרבה להפליא על דברי הרשב"ץ הנ"ל ושם בח"ב סי' ס"ג (ד"ה והנה שנת) כתב וז"ל וכבר נעל בפנינו הש"ע סי' תמ"ח דכל שלא ביער אף שביטל והיה אנוס לא מועיל עכ"ל וכן כתב עוד שם וז"ל אמנם לע"ד היה נראה דעד כאן לא מבואר בש"ע סי' תמ"ח דאם לא ביער אף שביטל והיה אנוס דעבר רק כשלא עשה שום מעשה וכו' הנך רואה שכל כך פשוט כן בעיניו כאילו מבואר כן בש"ע ובסי' ע"ז כתב ואף שביטלו כל שלא מכרו חז"ל קנסו אף בשוגג ואנוס ע"כ ושוב הזכיר שו"ת הרשב"ץ וכתב שדבריו תמוהים שלא זכר דברי רמב"ם והטור וכו' גם במהדורא ג' ח"ב סי' ס' בנדון שהיה ביטול כתב דגם באונס אסור וכ"כ שם סי' קמ"ח ושם בח"א סי' ס"ג כתב דמבואר בסי' תמ"ח דאף בביטל ואנוס אסור וכתב

בח"ג סי' ל"א (ד"ה והנה במ"ש) דמכל מקום בשעת הדחק יש לצרף דעתו ובמכתב אחד מחכמי דורנו יצ"ו ראיתי בשם שו"ת דברי חיים סי' כ"א שכתב דלא סמכינן אמאן דמתיר באונס על ידי ביטול (ס' דב"ח לא ראיתיו מעולם) ובשו"ת כתב סופר א"ח סי' פ"ב האריך מאד בענין זה והעלה כי הרי"ף והרמב"ם ובעהע"י סברי דחמץ שביטלו ולא ביערו אפילו במזיד מותר אחר הפסח והרא"ש והטור והרמב"ן והר"ן סברי דאסור אפי' בדאיכא תרתי לטיבותא שביטל ושגג או נאנס על הביעור וכן קבע מרן בש"ע להלכה ומי ירים ראש להקל ומכל מקום יש לסמוך על דעת הרי"ף והרמב"ם ובעהע"י בצירוף עוד צדדים להקל וכו' ואז גם צד זה חזי לאצטרופי וכו' וביאר בנדונו כמה צדדים להקל ומ"מ כתב דמהיות טוב מאחר שכבר נתערב יוסיף עליו וכו' יעי"ש ולתשובה זו רמז שם בסי' פ"ג אות א' הא למדת שדבר זה שנוי במחלוקת ולדעתי העניה נראים יותר דברי האומרים דגם בביטול ושגג או נאנס ולא ביער אסרו אלא שהמורה להקל יש לו על מה לסמוך (ועיין לקמן בסוף ד"ה וכתב על זה מה שהבאתי בשם שו"ת שואל ומשיב במהדורא שתיתאה):

ואנכי חזון הרבתי בשו"ת זכרון צבי מנחם סוף סי' א' ד"ה עוד כתב והא דכתבו בסי' תמ"ח דאף בשוגג אסור אחר הפסח כבר הכריעו האחרונים דמיירי בלא ביטל ואף אי מיירי בביטל מכל מקום וכו' וכן כתב שם בסי' ה' ד"ה גם ועי"ש בסוף סי' ח' ועיין בחק יעקב סי' תל"ו סק"ט דמתבאר ממה שכתב בשם הרב ראש יוסף דשוגג או אנוס דאסור הוא אפילו בביטל ובשו"ת שם אריה סי' ט' (בד"ה והנה האחרונים) כתב דנראה לו סברא גדולה לומר דבדאיכא תרתי ביטול ואנוס או שוגג לא קנסינן עוד דהיא גופא דשוגג או אנוס דאוסר הרמב"ם אף בעבר בבל יראה נלאו למצוא מקור הדבר כו' ומרן כסף משנה כתב דמדברי הר"ן משמע שאם לא עבר לא מדאורייתא ולא מדרבנן כגון ששכחו ומצאו אחר הפסח מותר ולית ליה דאפילו שוגג או אנוס אסור וכן כתב הרשב"ץ סי' קצ"ט ובשערי תשובה כתב בשם קונטריס טוב עין שדבריו קשים דמה ראה לחלוק על הרמב"ם ולא ראה דברי הכ"מ שכתב שכן גם דעת הר"ן לכן אף דאנן פסקינן כהרמב"ם בהא אבל היכא דביטל דלא עבר אדאורייתא רק מדרבנן שלא ביערו והיה שוגג או אנוס על הביעור לא קנסינן ליה עוד ומותר אחר הפסח ודוקא היכא דליכא למיחש להערמה כלל כגון שהיה האונס ידוע ולא מפיו אנו חיין וכו' אלו תורף דב"ק ושם (בד"ה ועתה נעתיק) כתב בשם הרב מנחת יעקב דעד כאן לא אסרו בירושלמי אף שביטל אלא כשלא ביער במזיד אבל אם היה שוגג או אנוס כיון דלא איתרע חזקתו לא חיישינן שמא לא ביטל וכו' ושהרב נודע ביהודה סי' י"ח השיגו וכתב ליישב סברת הרב מנחת יעקב הנ"ל

(ובד"ה עוד כתב) כתב דהרב פנים מאירות כתב טעם נכון להתיר בביטל וגם הוא אנוס או שוגג משום דהטעם דאסר הרמב"ם אנוס או שוגג הוא מדקיימא לן דקנסינן שוגג אטו מזיד בדאורייתא אם כן בביטל דליכא איסור תורה לא קנסינן שוגג אטו מזיד וכו' עי"ש: והנה מה שכתב פעם ושתים דמרן כ"מ כתב דמדברי הר"ן משמע דאם שכחו מותר והשיג על פי זה על מרן חיד"א במה שכתב בטוב עין כנז"ל אומר אני בהורמנותיה דמר לא סיימו קמיה סיום דברי מרן כ"מ שכתב וז"ל ואפשר דהר"ן נמי ראוי לעבור קאמר וכדברי ה"ה עכ"ל דעת שפתיו ברור מללו דהדר ביה ממאי דאמר מעיקרא בדעת הר"ן ואמר מר דראוי לעבור קאמר ואם כן אפילו שכחו נמי אסור ולפי זה כיון דמדברי הר"ן אין הכרע ומצינו מפורש בדברי הרמב"ם דאפילו הניחו שוגג או אנוס אסור יפה אמר רב מרן חיד"א שדברי הרשב"ץ קשים דמה ראה לחלוק על הרמב"ם כיון דלא נמצא בפירוש מי שחולק עליו ובאמת בחת"ס שם כתב דאין שום חולק אהרמב"ם רק שהכ"מ כתב שאפשר שמשמעות הר"ן אינו כן לאסור ושוב חזר בו בעצמו והמעיין בר"ן יראה שאין שום משמעות וכו' ע"כ הרי שמבין בדעת מרן כ"מ שגם הר"ן סובר כהרמב"ם ועל כל פנים אין הכרע בהיפך ומר בריה בשו"ת כתב סופר.

שהאריך בזה אם אסור אפילו שוגג או אנוס ובשביטל או דוקא בשלא ביטל ושקיל וטרי בדברי הרבנים פרי חדש ונודעביהודה כתב שם בד' ע"ו ע"א (ד"ה והנה) דבדעת הר"ן נסתפק הכ"מ אי סובר כהרמב"ם אבל הרמב"ן במלחמות אהא דאמר רבא חמץ בזמנו במשהו וכו' מוכרח שסובר כהרמב"ם עיש"ב ושם ע"ג (ד"ה אמנם) כתב דמוכח מדברי הרמב"ן דאפילו איכא תרתי לטיבותא ביטל ולא ביער באונס אסור אפילו בהנאה עי"ש גם בשו"ת רעק"א סי' כ"ג האריך בדברי מרן כ"מ במה שכתב דאפשר דהר"ן סובר כהרב המגיד דלכאורה יש לפקפק בזה וכו' ושוב כתב להסביר שדברי מרן כ"מ נכונים דהר"ן לשיטתיה במפקיד חמצו ביד נכרי בהכרח שסובר דאפילו באונס אסור ומכריח דלשיטת הר"ן אסור באונס אפילו ביטלו עי"ש ועיין בשו"ת יד יוסף סי' קי"ג ד"ה וא"כ הבאתיו לקמן סי' זה אות זיין ס"ק ח' דמתבאר מדבריו דמשמע ליה דמה שאמרו אסור אפילו אנוס הוא אפילו בבטל והרב בית שלמה סי' ס"ב הביא דברי הרמב"ן בפרק כל שעה ד' ל"א בשמעתא דחנות ומלאי וכו' שכתב להדיא דכי קניס ר"ש הואיל ועבר בב"י לאו דוקא בעבר בבל יראה אלא אפי' שוגג או אנוס קונסין אותו אף דלא עבר בבל יראה כלל ואפי' אם הפקירו וכו' ומה שהיקל בתורת השלמים בצירוף ביטול וגם אונס הוא תמוה דהא בגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאומר לו הרי שלך לפניך ואסור בין לו ובין לאחרים עדיף מביטול דהא הנגזל פשיטא דאין צריך לבטל ולא עבר על בל יראה

ואף הערמה רחוק לומר דשייך בזה וגם הוא אנוס על הביעור ואפילו הכי קנסו שמעת מינה דלא חלקו חכמים בהך קנסא ובצירוף אונס וביטל גם כן לא מהני עכ"ד עי"ש ודברי הרמב"ן הללו נעלמו מהג' כתב סופר שהוצרך להוכיח דעת הרמב"ן שסובר כן בהכרח מחמת קושיא על דברי הרמב"ן כיעי"ש וגם יש לתמוה שמייחס להרמב"ם דחמץ שביטלו ולא ביערו אפילו במזיד מותר אחר הפסח ולא זכר כלל דברי מי שגדול הג' מר אביו בחתם סופר שם שכתב בדעת הרמב"ם בהפך כנז"ל ועיין עוד בעניינים אלו בשו"ת בית שמואל אחרון בא"ח סי' ח' ושם כתב שדעת הנו"ב דשתי חומרות שוגג וביטל לא אסרו הירושלמי והרמב"ם אלא שהנו"ב לא כתב טעם הדבר והוא האריך לתת טעם וכבר כתבתי למעלה דאדרבא דעת הנו"ב דגם בתרתי לטיבותא ובשו"ת תפארת יוסף סוף סי' כ"ב כתב אולם שיטת הר"ן דבשכח בפסח מהחמץ מותר לאחר הפסח כמו שכתב בכסף משנה פרק א' מחמץ רק שיטת הרמב"ם הוא דאפילו בשוגג אסור עי"ש וכבר כתבתי דאין לייחס כן בפשיטות בדעת הר"ן:

אחר זמן רב השגתי ספר שו"ת הרדב"ז שציין בספר חכמה ומוסר הנ"ל ושם ראיתי שכתב בסוף הסימן וז"ל ותו דטעמא דאיסורא משום קנסא והכא ליכא למיקנסיה דאנוס היה עכ"ל ומצינו חבר לסברת הרשב"ץ ועדיפא מדהרשב"ץ דשם איירי שגם לא ביטל כמו שהעתקתי לקמן אות כ"ט דב"ק (עי"ש בד"ה וכתב הרדב"ז) ונעלמו דברי הרדב"ז הנ"ל מעיני כל הרבנים הנז"ל ותמיהת הרבנים הנז"ל על הרשב"ץ דמה ראה לחלוק על רמב"ם והטור וכו' תסוב לכאורה גם על הרדב"ז הנ"ל אך נראה לחלק דודאי גם הרדב"ז מודה דאונס לא מהני מידי בזה דגם באנוס קנסו אלא שסובר דדוקא במי שידע מהחמץ שיש לו ומחמת שגגה או אונס לא יכול לבערו בהא הוא דאיכא למיקניסיה אבל באונס כי האי דמיירי הרדב"ז דהמשרתים עכומ"ו עשו שלא מדעת בעל הבית ללתת החיטים שיהיו מזומנים לטחון במוצאי החג והבעל הבית לא היה לו ידיעה מעיקרא ולא הוה ליה לאסוקי אדעתיה שיעשו כן משרתיו שלא בידיעתו ורשותו בכל כי האי גוונא סובר דלא גזרו רבנן ומצאתי שכתב סברא זו הגאון בית מאיר בסי' תמ"ח דבעובדא דבית הלל וחינוך בית יהודה שהביא החק יעקב בסק"ד שלתתו העכומ"ז החטים ושאפו פת לישראל שלא מדעתם ביום אחרון של פסח וכתבו כמה צדדים להקל כתב על זה הרב בית מאיר ולענ"ד בלא צדדי היתרים מותרים באכילה דמה שכתב הרמב"ם אפי' באונס היינו כשהיה לו ידיעה ממנו כמו שמורה לשון רמב"ם אפילו הניחו שוגג או אנום דמשמע דידע והניחו אבל באופנים הנ"ל דלא ידעו מאומה שרי לכולי עלמא וכו' עי"ש ולפי זה סברת הרשב"ץ יחידאה היא דבנדונו גם להרדב"ז יש לומר דאסור: גם

השגתי עתה שו"ת אורי וישעי להגאבד"ק יאסי יצ"ו וראיתי בסי' ק"ו שהאריך בעניינים אלו הן בעיקר דברי הרמב"ם דאפילו אם הניחו שוגג או אנוס ועבר עליו הפסח אסור אשר עמדו על זה המפרשים למצוא מקור לדברי הרמב"ם ושקיל וטרי בדבריהם והן במה שיש להסתפק אם דוקא כשלא ביטל הוא דאוסר הרמב"ם בהניחו שוגג או אנוס וכן היא דעתו משום דסבירא ליה דמה שפסקו לאסור אפילו שוגג הוא מטעם דקנסו שוגג אטו מזיד ואין זה אלא באיסור תורה ואם כן כשביטל דליכא איסור תורה לא שייך למיקנסיה וכתב בסוף ד' ס"א שמצא מפורש כדבריו בשו"ת פנים מאירות סי' ז"ך וכתב שכן דעת הרב בית חדש בסי' תמ"ח סק"ג דאף אם הניחו שוגג או אנוס גם כן אסור אינו אלא כשלא ביטל אבל כשביטל מותר אלא שסיים הרב בית חדש דבאכילה מיהא אסור והביא דברי הרב נודע ביהודה שהכריח דגם בביטל אסור שוגג או אנוס ותמה על דבריו וגם הביא דברי הרב שערי תשובה בשם קונטריס טוב עין במה שתמה על הרשב"ץ מה ראה לחלוק על הרמב"ם וכו' וכתב על דבריו שנעלם ממנו דברי מרן כסף משנה שדעת הר"ן דהיכא דהניחו אנוס או שוגג מותר אחר הפסח.

וסיים דלנדונו אין צריך לכל זה דודאי גם הרמב"ם ודעמיה שאסרו אפילו הניחו שוגג או אנוס אינו אלא כשלא ביטל אלו תורף דב"ק וכבר נתבאר ממה שרשמתי למעלה שיש הרבה פוסקים שסוברים כן ולעומת זה גם כן יש הרבה פוסקים שסוברים דגם בביטל אסרו אפילו הניחו שוגג או אנוס ומה שהשיב על דברי מרן חיד"א בטוב עין על פי דברי מרן כסף משנה בשם הר"ן כבר כתבתי למעלה על דברי הרב שם אריה (שגם הוא כתב כן כנז"ל) שמרן עצמו חזר בו מזה ואעיקרא קאי הרב חתם סופר וכתב שאין שום משמעות מדברי הר"ן דאם הניחו שוגג או אנוס מותר וכו': הן עוד נביא דעת הגאון אבד"ק באטאשאן בשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא בסי' רס"ז במי שהכין בערב פסח שטר מכירה למכור חמצו לנכרי ושכח ולא מסר השטר לעכו"ם עד יום ראשון חול המועד השיב באמת הדין מבואר בשלחן ערוך דאף אם ביטל ושגג או נאנס ולא ביערו אסור אחר הפסח בהנאה והוא מהירושלמי וכו' וכתב להתיר על פי סניפי היתר שהיו בנדונו וממה שהיה ביטול ושכחה לא עשה שום סניף מוכח דנקיט בפשיטות דגם בביטל ושכח אסור והבין כן מדברי מרן בש"ע כאילו כתוב כן מפורש גם בשו"ת בית יצחק להגאון מפראמישלא יצ"ו בסי' ע"ז (בד"ה ועכ"פ) כתב בזה הלשון מכל מקום אסור לאחר הפסח כמבואר בסימן תמ"ח דאפילו שוגג או אנוס אסור לאחר הפסח ואפילו ביטל עי"ש עכ"ל הרי גם הוא מבין כן מדברי הפוסקים כאילו כתבו כן מפורש גם בספר

פינות הבית ריש כי' ק"ז כתב וז"ל מקור הדין בשלחן ערוך סי' תמ"ח סעיף ח' דחמץ שעבר עליו הפסח אסור אחר הפסח אף שביטלו עכ"ל:

ובשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ב במי שמכר חמצו וגם ביטל כדין רק ששכח למכור החטים (מבוקעים) שקנה מעכומ"ז אחד ועדיין מונחים ברשות העכומ"ז ועבר הפסח כתב דבשו"ת מים חיים סי' ה' מבואר במי שראינו שמכר חמצו קודם פסח וביטל כדינו והיה מחזיר לעשות כתקנת חז"ל גם הרמב"ם מודה שאין לאסרו ומותר לאחר הפסח ושכחה מקרי אונס עי"ש (ואחר שנשא ונתן קצת בנדונו סיים) ואין לצדד להתיר מחמת שביטל דזה אינו כי זה לא היה בכלל הביטול כיון שמכר חמצו וסבר שגם אלו החטים היו בכלל המכירה אמנם יש לומר כיון שבאמת לא מכר את אלו החטים ובשעת הביטול ביטל חמץ הידוע ושאינו ידוע לו כנוסח הנהוג אם כן אלו החטים היו שפיר בכלל הביטול וכו' עי"ש שנראה מדבריו דבביטול ואנוס אין החמץ נאסר אחר הפסח וכדעת הסוברים כן כנז"ל: ואת זה אגיד כי מה שהביאו הרבנים הנז"ל בשם הרשב"ץ דכשביטל החמץ והיה אנוס אין החמץ נאסר אחר הפסח ויש מהם שנסתייעו מדבריו לפסק הלכה דבענין זה מותר ומהם אשר היו תמהי"ם מה ראה לחלוק על הרמב"ם שפסק שאף אם ביטל והיה אנוס על הביעור אסור החמץ אחר הפסח כנז"ל הנה עתה ראיתי לגאון בדורנו בשו"ת מנחת שי יצ"ו בסוף סי' ל"ב שכתבלבאר דברי הרשב"ץ ושאינו חולק על הרמב"ם והביא גוף דברי הרשב"ץ במילואם (אשר הרבנים הנ"ל העתיקו תורף דב"ק בקיצור) וביאר כונתו ואלה דברי הרשב"ץ בח"ב סי' קצ"ט ראובן אצר תבואה תחת הקרקע וערב פסח ביקר תבואתו ומצאה שרויה במים ולא היה לו שהות למוכרה לעכומ"ז קודם פסח והניחה עד לאחר הפסח מהו דין תבואה זו תשובה תבואה שנפל עליה מים יש מחלוקת בגמרא אי בעינן נתבקעו ממש וכו' והוי ספק ובדרבנן אזלינן לקולא וחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן ולפי זה אם לא נתבקעו מותרת לאוכלה אחר הפסח ואם נתבקעו אסור לאוכלה ומותר למכרה לנכרי דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס וזה אין לקנסו דמה היה לו לעשות אנוס הוא וכבר ביטל וביטול מהני אף לחמץ ידוע עכ"ל:

וכתב על זה הרב המחבר דלכאורה דבריו תמוהים דאיזה אונס יש כאן כיון שראה התבואה שרויה במים בערב פסח היה לו לבערה ומה בכך שלא היה לו שהות למוכרה לעכומ"ז וכי זה מיקרי אונס ומי כתיב בתורה למכור לעכומ"ז הלא תשביתו כתיב וזה היה בידו לבערה וכתב ליישב על פי מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תס"ז ס"ק י"ב במה שכתב מרן דתבשיל שיש בו חטים משהו ולא נתבקעו דהוי ספק חמץ ובאיסור משהו

אזלינן לקולא והקשה דהא עד כאן לא פליגי אלא בלתיתה אבל היכא דמינח נייחי כולי עלמא מודו דאסור ותירץ המג"א דמינח נייחי אתי לידי חימוץ אמרו אבל עדיין אינו חמץ ודאי אלא ספק ואם כן כיון דבנדון הרשב"ץ לא ראה בערב פסח בהתבואה שום ביקוע רק שהיה שרויה במים ומה שכתב אחר כך אבל אם נתבקעו היינו שעכשיו רואה שנתבקעו אבל בערב פסח לא ראה זאת ועל כן שפיר השיב דכיון דבלא נתבקעו אזלינן לקולא לכן אם גם עתה עדיין לא נתבקעו ודאי מותר לאכלה אחר הפסח אבל אם עכשיו נתבקעו יש לחוש שגם מקודם נתבקעו והוי ספק ספיקא להחמיר לכן אסור לאוכלה דשמא נתבקעו קודם פסח ושמא גם בלא נתבקעו אסור ועל כל פנים מותר למכרה לנכרי כיון שלא ראה קודם פסח שום ביקוע לא היה מחוייב לבערו ואף שרואה עתה שנתבקעו מכל מקום כל ימי הפסח היה אנוס כיון שלא היה שהות למכרה לעכו"ם וגם לבערה לא היה מחוייב מספק כל זמן שלא ידע שהן מבוקעין וזה ברור בפירוש דברי הרשב"ץ והביא מה שכתב בשערי תשובה בשם קונטריס טוב עין שהשיג על הרשב"ץ שפסק נגד הרמב"ם וכתב על דבריו דאין שום קושיא דהרמב"ם מיירי בודאי חמץ שעבר עליו הפסח לכן אסור אף באנוס מה שאין כן בהא דהרשב"ץ דאינו אלא ספק חמץ שעבר עליו הפסח לכן אסור באכילה ומותר בהנאה דאנוס הוא שלא היה יכול למכרה לעכו"ז ומה שלא ביערה אין לאסרה בהנאה כיון שהיה רק ספק כדכתב הב"ח ולדעת החק יעקב ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר אף באכילה אלו דברי הרב מנחת שי יצ"ו ודבריו טובים ונכוחים ליישב דברי הרשב"ץ אבל דברי הרדב"ז שבח"ג סי' אלף ט"ו שהבאתי לקמן באות כ"ט (בד"ה וכתב הרדב"ז) נראה דאי אפשר ליישבם על דרך זו דמשום שהוא ספק חמץ שעבר עליו הפסח הוא שכתב להתיר משום שהיה אנוס שהרי סגנון לשונו מורה שגם אם היה בנדונו ודאי חמץ יש להתירו מפני שהיה אנוס עי"ש נקוט מיהא דהרשב"ץ אינו מוכרח שחולק על הרמב"ם אלא גם הוא סובר דכשאמרו אסור אחר הפסח הוא אף אם היה אנוס ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתיתאה סי' נו"ן ד' ס"ב ע"ב כתב וז"ל ואף אם ביטל כל שלא מכר אף באנוס אסור וכמבואר בסי' תמ"ח וכו' ושם בעמוד שלישי קרוב לסופו כתב בשם הרב השואל דמה שכתב מרן בסי' תמ"ח סעיף ג' דאף בשוגג או אנוס אסור היינו בשלא ביטל וכתב על דבריו כבר הסכימו כל האחרונים דאף דבטל ושגג או אנוס אסור וכו' עי"ש ואזיל לשיטתיה בכמה תשובות שרשמתי למעלה (בד"ה ובשו"ת שואל ומשיב):

ז) חמץ (א) שלא היה ידוע לבעליו ממנו ועבר עליו הפסח היינו שראובן שלח מעות לחבירו שבעיר אחרת שילבישם בסחורות וקנה לו מיני חמץ ושלח לו כמה חדשים

קודם הפסח ולא הגיעה הספינה עד אחר הפסח כתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' חת"ם אות ג' בשם הרב דברי יוסף סי' י"א דהחמץ מותר באכילה כיון דהחמץ לא היה ברשותו וגם לא היה יודע ממנו בכי האי גוונא לא אסרו רבנן והרב שערי תשובה אות ח' קרוב לסופו כתב שבספר חיים שאל כתב שאחד קדוש הסכים עמו שדבריו טובים ונכוחים ולמד מזה לנדונו עי"ש ולפי הנראה הן הן הדברים שכתב בשיורי ברכה ריש סי' חת"ם ובקונטריסי לסי' תמ"ח כתבתי קצת שקלא וטריא בדברי הרב דבר"י הנ"ל וכתבתי שם שראיתי להרב זרע אמת ח"א סי' מ"ט ד' ס"ה ע"ד שהעלה לדינא דלא כהרב דבר"י הנ"ל ועתה אינו בידי לראות דב"ק וראיתי להרב פרי מגדים במשבצות סי' ת"מ סוף סק"ד שכתב עפר"ח וכו' דאף בלא ידע מהחמץ כלום שייך הערמה עכ"ל ועיין לקמן אות קטן ד' ולפי הנראה שפיר יש לסמוך לדינא על הרב דבר"י הנ"ל בשגם שלשת הרועים הנ"ל סברי כותיה ולפי הנראה כן היא דעת הרב בית שלמה בסי' פ' והבאתיו לעיל אות ה' דשקיל וטרי אם החמץ הוא של השולח או של הנשלח והוכיח שהוא ברשות השולח וכתב ואם כן אסור בהנאה כיון שעבר על בל יראה אף שהיה אנוס וכו' משמע דאם היינו אומרים שהוא של המקבל לא היה הדין כן והיינו משום דהוי כעובדא שבשו"ת דבר"י הנ"ל דכיון דהחמץ לא היה ברשותו ולא ידע ממנו כלל בכי האי גוונא לא אסרו רבנן ועוד יש לצרף מה שכתב הרב כתר כהונה סי' ח' הובא בשע"ת סי' חת"ם אות ח' דאפילו ביודע מהחמץ אלא שהיה רחוק ממנו מאד ולא היה יכול לבערו אין שייך הערמה (ומה שכתב הרב שערי תשובה על דברי הכתר כהונה עיין לקמן אות קטן ד') ואם כן כל שכן כשלא ידע מהחמץ כלל דלא שייך הערמה ובזה גם הרב שערי תשובה יודה והנה בדברי יוסף שם לא הוזכר שביטל חמצו קודם הפסח ואולי סתמו כפירושו דכל אדם מבטל החמץ קודם הפסח והרב חק יעקב סי' תמ"ח סק"ך כתב שהעלה בתודת השלמים שלו סי' ו' דמי שלא ידע מהחמץ שלו כל ימי הפסח ויש עדים שביטל או הפקיר קודם הפסח יש להתיר בהנאה על כל פנים אחר הפסח עי"ש משמע דבאכילה אסור אף בדאיכא עדים שביטל ובדליכא עדים אסור אף בהנאה ואפשר לומר דאינו חולק על סברת הדבר"י הנ"ל דיש לחלק בין לא היתה לו ידיעה מהחמץ מעולם כי ההיא דהדבר"י להיכא דידע מעיקרא ושוב נעלם ממנו כל ימי הפסח וק"ל ועיין בשו"ת שם אריה סי' ט' הובא לקמן אות קטן ה':

ב וכתב עוד בחק יעקב שהעלה בשו"ת תוה"ש הנ"ל דכשיש אונס גמור בענין המכירה וכל ימי הפסח היה סבור שמכר ואחר הפסח נודע לו שלא מכר כיון שהיה אנוס כל כך אונס ידוע ואמר שביטל אף דליכא עדים לא חיישינן להערמה ויש להתיר על כל פנים

בהנאה דלא כמקצת אחרונים שהחמירו חומרות יתירות בדינים אלו עכ"ל וספר תודת השלמים אין מצוי אצלי ולפי הנראה הן הן הדברים שכתב הרב קמח סלת ד' ק"ה ע"ד בשם ספר מנחת יעקב ושהסכים עמו הלקט הקמח באחד שהיה בבית האסורים וציוה לאשתו שתמכור לעכומ"ז קודם הפסח היי"ש שיש לו ואשתו עשתה שליח למכרו וסוף דבר נודע שלא נמכר מעולם צדד ופסק המנח"י להתיר דלא חיישינן להערמה וכן נוטה דעת הלה"ק עכ"ל ואם כך הוא האמת הנך רואה כי הרב קמח סולת קיצר במקום שהיה לו להאריך ולבאר דדוקא אם אומר שביטל וגם שהאונס ידוע כל כך ושדוקא בהנאה כמובן ממ"ש בח"י הנ"ל וכן ראיתי בספר עיקרי הד"ט סי' י"ז אות ו' (ד"ה כ') שהביא עובדא שבמנח"י בלשון זה ואחד שהיה בתפיסה וכו' והאריך קצת להוכיח שאין שום צד לאסור בהנאה וכו' ומשום חומרת חמץ לא התיר למעשה עד שיסכים עמו מר חמיו והסכים עמו עי"ש הרי דקדק לכתוב דאין לאוסרו בהנאה מכלל דלא שרי באכילה דלא כדמשמע מסתמיות דברי הק"ס הנ"ל:

ג והנה ממה שכתב הרב מגן האלף סי' תמ"ח סק"ח בשם התוה"ש הנ"ל מתבאר דדעתו בזה דאף דמפורש בש"ע סי' תמ"ח ס"ג דחמץ שעבר עליו הפסח והניחו שוגג או אנוס אסור (ועיין לעיל אות ו' אי דוקא כשלא ביטל) היינו דוקא כשהשגגה או האונס גרם לו שלא לקיים תקנת חז"ל בביעור שלא ביער כללאבל כל שעשה מה שמוטל עליו לעשות לקיים תקנת חז"ל אם נאנס ולא עלתה בידו לעשות כהוגן כפי המועיל לפי תקנת חז"ל שבקש וציוה למכור וכל ימי הפסח היה סבור שנמכר כדין בכי האי גוונא יש לסמוך על הביטול ואין לקונסו לאוסרו בהנאה וגם אין לחוש בכי האי גוונא להערמה וראיתי כמה מרבנן בתראי שסומכים על סברא זו להתיר בהנאה ולרגל המלאכה ארשום בסיעתא דשמיא אשר ראיתי מדברים בזה עיין חתם סופר סי' ח"ק במי שעשה שליח למכור החמץ והשליח מכר הכל חוץ מחביות אחת דאחר השקלא וטריא בזה כתב וז"ל ומכל מקום הואיל והוא הפסד מרובה נראה לי לדון להקל שהרי ביטל והפקיר כדין תורה ורק חשש הערמה וכאן שעשה שליח למכור וסבר שכל החמץ נמכר ורק הנשאר בביתו על ידי שום סיבה יהיה הפקר ובטל ואם כן למה לו להערים ולשקר כיון שלדעתו חביות זו נמכר ואם שליחא עוית מאי הוה ליה למיעבד ובסוף ספר מנח"י ונו"ב נמצאו קילות כאלו עכ"ד עי"ש שמתיר בהנאה ושם בסי' קי"ט (בד"ה איברא) כתב על דברי התודת השלמים ובלאו הכי בעובדא דידיה הסכימו כל גדולי הדור להתיר עיין אליהו זוטא ורבה סי' תמ"ח ושער אפרים ועבודת הגרשוני עכ"ל ובשו"ת זכרון צבי מנחם סי' א' במי שמכר כל חמצו לעכומ"ז אגב קרקע ופרט כל המינים וכו' וקבל זידאטיק וקודם שמסר

לו השטר לקח מקצת מאותו החמץ ונתנו לעכומ"ז שני שימכור על יד על יד בפסח ולא נתן לו שטר מכירה כי סמך על מה שמכר לעכומ"ז ראשון ושוב מסר לעכומ"ז הראשון השטר מכירה ובערב פסח סמוך ללילה חזר בו העכומ"ז השני והחזיר החמץ להישראל והישראל הניחו אצלו עד חולו של מועד ואז שלחו להעכומ"ז ראשון ובא לשאול הדין אחר הפסח והאריך במה שיש לבנות ולסתור בענין וכתב (בד"ה עוד) דיש לצדד להתיר כיון ששגג שסבר שהמכירה מעליא מהני שפיר דאף דגם בשוגג או אונס אסור ואפשר אפילו אם ביטל מכל מקום היינו כששייך לקונסו על שלא קיים תקנת חז"ל ולא ביער או משום חשש הערמה וכאן שבאמת קיים תקנתם ומכרו וסבר שהוא מכירה גמורה ושגג בדין הוי כאומר מותר דהוי שוגג אפשר דבזה לכולי עלמא לא קנסינן ליה כיון שלדעתו עשה כתקנת חז"ל שביטל ומכר על צד היותר טוב עכ"ל ושם בסי' ב' (ד"ה ומה שצדד) השיב לו רב אחד דאומר מותר הוא רק שוגג ולא אונס והמתירים אינם מתירים רק באונס ולא בשוגג כמו שכתב הרב חק יעקב שהוא ראש המיקלין בדברים אלו שבאונס גדול יש להתיר עכ"ל ושם בסי' יו"ד במי ששכח לחתום בשטר המכירה וקבל מעות זידאטיק מהעכומ"ז כתב הרב השואל דיפה הורה להתירו בהנאה לסמוך בדיעבד אקנין כסף וביותר שהח"י מיקל באם ביטל החמץ ובדעתו שמכר החמץ אזי הוי אונס מפורסם כמו שכתב בתודת השלמים שלו סי' ו' והטיב אשר דבר דהוי ספק דרבנן וכו' ע"כ (עיין לקמן אות כ"ד בענין אומר מותר בחמץ שעבר עליו הפסח מה שכתבתי בס"ד):

ד ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ד אות ו' במי שבדק ובטל לילה ויום ושרף הראוי לשרוף וגם מכר את החמץ לעכומ"ז והיה נחוץ לדרכו מאד לנסוע אל אביו כי בא לו שמועה כי נטה למות בכפר ולפי שהיה נחפז שכח למכור את החמץ שהיה לו במקום אחר שהוא אצלו בשכירות מן עכומ"ז ולא בא אל ביתו עד אחר הפסח והאריך בנדונו אם יש לאוסרו אחר הפסח וכתב וז"ל ואף שכתב הר"ן דאף דאינו עובר בבל יראה מן התורה מכל מקום כיון דמדרבנן חייב לבערו אסור מכל מקום יש לומר כיון דלא בא לביתו עד אחר הפסח לא היה בידו לבער אך מדברי הש"ע סי' תמ"ח משמע דגם בנמצא החמץ אחר הפסח ולא ידע ממנו לבערו ואפילו ביטלו גם כן אסור וכו' ואם כן גם בנדון דידן יש לאסור אך לפי מה שצדד בתוה"ש להקל היכא שהיה אנוס מלבער כגון שהיה בבית האסורים והכא נמי לא היה בביתו כל ימי הפסח ולא היה יכול לבערו ואף דהיה יכול למכרו מכל מקום בזה לא עבר על תקנת חז"ל שהם תקנו לבדוק ולבער חמץ ולא למכרו רק דבמכרו מקודם שוב אין החמץ שלו ואין זקוק לבערו זה פשוט וברור אך בעל תוה"ש לא החליט להתיר ובחי' סי' תמ"ח סק"ב לא התיר כי אם בהנאה עכ"ל מתבאר מדבריו

דאפילו בלא היה אנוס מלמכור לעכו"ז מכל מקום כל שבטל ובדק ובער מה שנזכר יש להתיר לו בהנאה מה שלא נזכר למכרו כיון שלא היה בביתו כל הפסח ולא היה בידו לבערו אף שהיה אפשר לו למוכרו דהסברא היא דאין לאסור אלא כשלא היה אנוס לקיים תקנת חכמים אבל כשהיה אנוס בתק"ח אף שלא הי' אנוס על המכירה לית לן בה כיון שאין המכירה מכלל תקנת חכמים ונראה שזוהי סברת הרב כתר כהונה סי' ח' שהביא הרב שערי תשובה סי' חת"ם אות ח' במי שהיה חמצו ביד עכו"ז ולא היה אפשר לבערו (עי"ש גוף המעשה) שכתב שיש לומר דחשש הערמה היינו שבידו לבער אבל בזה שהיי"ש רחוק ממנו כמה פרסאות וכו' והשע"ת כתב על דבריו דאינו מחוור שהרי היה יכול למכרו בכל מקום שהוא וזהו ביעורו עי"ש ולפי מה שהסביר הרמ"ץ הנ"ל ניחא כי לא מפני זה נחשב לא קיים תקנת חז"ל.

אלא דלפי מה שכתבתי באות קטן ג' מה שהבנתי מתוך דברי הרב מגן האלף בדעת התוה"ש נראה דבנדון זה לא יתיר התוה"ש דמה שהיה אנוס לבער אינו מועיל להתיר ואינו מועיל אלא כשהאונס הוא שסבר שקיים תקנת חכמים ונמצא שלא קיים וצריך לעיין בגוף דברי התוה"ש ואין מצוי אצלי ועיין להרבנים נאות דשא ושו"ת הרב רמ"ץ סי' ג' שהבאתי לקמן באות קטן ט' וק"ל ונראה דעכ"ל דיש לחלק בנושאים כמו שנראה מדברי המגן האל"ף בשם התוה"ש שהרי במים חיים סי' ה' כתב בשמו דהוכיח מהא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח ואומר לו הרי שלך לפניך דאסור אפי' באונס גמור דהנגזל אנוס וכו' וזה לכאורה היפך ממה שכתב בחק יעקב הנ"ל שהעלה בתה"ש דכשהיה אנוס גמור וכו' מותר בהנאה אך להנ"ל ניחא דבנגזל האונס גרם לו שלא קיים תקנת חכמים כלל ובכי האי גוונא ודאי אסור וק"ל ועיין פינות הבית סי' ט"ז שהבאתי לקמן באות ס"ו: (ה) והרב שם אריה סי' ט' כתב דהאחרונים האריכו בחמץ שעבר עליו הפסח בשוגג או באונס וגם ביטל החמץ זה אוסר וזה מתיר וכתב להכריע דהיכא דליכא חשש הערמה כגון שידוע שהיה שוגג או אנוס וכגוונא שבנודע ביהודה סי' י"ט כגון שהיה חולה בערב פסח ולא היה דעתו צלולה לבטל (לפי הנראה צריך להיות לבער דאם לא ביטל בודאי אסור אפילו הניחו שוגג או אנוס כמו שכתב שם בסמוך דאנן פסקינן כהרמב"ם וכו' עי"ש) או שלא ידע מהחמץ כגון שמת אחד ממורישיו ולא ידע שנפל לו חמץ ברשותו או שהיה לו תבואה במקום אחר ונתחמצה בפסח וכדומה אבל כשאין אנו יודעין שהיה שוגג או אנוס רק שאומר שהיה שוגג או אנוס וגם ביטל החמץ בזה בודאי יש לאסור שאם לא כן מה הועילו בתקנתם בלא ביער לאסור משם הערמה כדאיתא בירושלמי אלא ודאי דהיכא דחיישינן לדילמא משקר לא מהני מה שאומר כן ואף שאומר שביטל

וגם היה אנוס או שוגג לא מפיו אנו חיים כיון דאיכא חשש הערמה אלו תורף דב"ק ועוד כתב שם בסוף הסי' במעשה שאחד מכר כל החמץ ושכח לפרוט חביות אחת יי"ש שהיה לו במקום אחר וכתב צדדי ההיתר השייכים בנדונו ושוב כתב וגם דעת הרבה אחרונים דבתרתי לטיבותא שביטל ושגג או נאנס מותר אחר הפסח ואף שכתבתי למעלה דאם לא ידענו אלא מפיו יש חשש הערמה שיאמר שהיה שוגג או אנוס וגם ביטל מכל מקום בנדון זה שעשה כתיקון חכמים ומכר כל החמץ שברשותו רק שפרט אחר כך כל המקומות שהיו כמה אלפים הין יי"ש רק שיי"ש זה שכח לפרוט בפירוש אם כן אנן סהדי ששוגג היה וזה נעשה בפני עדים הן השלוחים למכור החמץ ומהיכא תיתי לחוש שלא ביטל כיון שלא עבר על תקנת חכמים כמו שכתב בתודת השלמים וכו' ומסיק להתירו בהנאה על ידי ביטול ברוב עי"ש:

ו ובמים חיים ראפפורט סי' ה' במי שמכר כל החמץ ופרט את הכל רק שכח מחביות אחת יי"ש שהיה מונח בחדר שמונח כל החמץ ונזכר אחר חצות ערב פסח ואמרו לו שכניו שימכור אז כי כן הורה להם החכם בשנים שעברו ומכר אז בהיותו בכפר ואחר הפסח בא לעיר ושאל ושקיל וטריהרב איך היה הדין אם לא היה נזכר כלל עד אחר הפסח והביא דעת הרבנים פרי חדש ונודע ביהודה במהדורא קמא בסי' י"ט דחמץ שעבר עליו הפסח דאסור אפי' שוגג או אנוס היינו אפילו אם ביטל החמץ והאריך לסתור דבריהם וכתב דמדברי הרמב"ם ודאי מוכח כדבריהם אלא דמדברי הטור וש"ע מתבאר דלא סברי להחמיר בדאיכא תרתי לטיבותא וטעם לפי שלא מצאו ראיה מוכרחת לדינו של הרמב"ם לכן לא רצו להחמיר בדאיכא תרתי לטיבותא באומר שביטל וגם היה שוגג או אנוס על הביעור ומסיק לנדונו דאף לדעת הרמב"ם דאסור בשניהם נוכל לומר דדוקא בסתם בני אדם דלא ראינו דמיהדר לקיים מצות חז"ל אבל במי שראינו שמכר חמצו קודם פסח לעכומ"ז ועשה כתקנת חז"ל אף ששכח למכור קצת מחמצו ואומר שבטלו אפשר דגם הרמב"ם מודה דמותר אחר הפסח ושכחה מיקרי אונס ועל כל פנים יש לסמוך בחמץ שעבר עליו הפסח דקיל שהוא רק משום קנס על דברי הרב בעל העיטור להתירו בהנאה דוקא במקום הפסד מרובה כשבטל וגם נאנס או שגג בהפסד מרובה גדול ואף שנזכר בערב פסח אחר חצות ולא ביער וזה חשוב מזיד ואסור כמו שכתב הנודע ביהודה והנכון עמו מכל מקום כיון שאמרו לו השכנים על פי הוראת חכם שמותר חשיב שוגג כדמשמע מהש"ך סי' קפ"ז סק"ז דאשה יכולה לסמוך על חברתה בכגון זה עי"ש:

ז ובשואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' צ"ג קרוב לנדון הנ"ל שמכר לעכומ"ז ופרט איזה דברים ושכח מקצתם אבל בערב פסח אמר לו שמוכר לו גם אותם הדברים שלא נכתבו ולא פסק דמים לאותם הדברים והוא הפסד מרובה האריך הרב בזה ובסוף דבריו כתב ובלאו הכי הרי נסתפקו הפוסקים אי שכחה מיקרי אונס ואף דקי"ל דאפילו באונס אסור היינו דוקא בשאר אונס אבל כאן דהוי אונס גמור שהרי כתב על הספר כל הדברים שצריך למכור ברשימה אחת למען ידע הדברים שמוכר אלא דבשטר המכירה שכח לכתוב הכל בכי האי גוונא הוי אונסא דלא שכיחא ולא קנסו בכי האי גוונא ודוקא כשנזכר אחר הפסח אבל אם נזכר קודם הפסח לא מועיל זאת והיה צריך לבערם כיון דאסור מן התורה אמנם נראה כיון שהקונה יוכל לומר שהיה בדעתו לקנות הכל בקנין אגב קרקע לא יוכל להוציא ממנו מספק ואף במקבל אחריות חמץ של עכומ"ז בבית עכומ"ז אינו עובר כמבואר בחק יעקב סי' ת"מ וכאן עדיף דבאמת מן התורה בביטול בעלמא סגי וגם מכר לו רק שכח לכתוב בשטר בזה ודאי אינו עובר עכ"ל ושם בח"ב סי' מ"א במי שמכר וכתב שטר מכירה ויש בו טעיות והוא חספא בעלמא כתב דיש לומר דבזה שמכר וחשב שהיא מכירה כי הוא עם הארץ ולא הרגיש בהטעיות אין שייך חשש הערמה אלא דחלילה לסמוך על זה אם לא היכא דאיכא עוד סניף וכו' עי"ש ושם במהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד (בסוף והנה בכ"ב למב"י) כתב בשכח לכתוב מין אחד וטוען שמחמת שכחה הוא לא שייך הערמה בכאן שהרי חזינן שכ המינים זכר ומכר בשטר כדינו מהיכא תיתי לומר שהערים על המין ששכח ואף דקיימא לן דגם אונס אסור כאן לא שייך זאת גם כל שיש ספק אזלינן לקולא בדרבנן כמ"ש הש"ך סי' ט"ל וכי' והוא הדין כאן נהי דגזרו היינו כשלא מכר כלל אבל כאן הרי חזינן דמכר ולא הערים ואף אי נחשבהו לספק דאולי לא שכח אזלינן לקולא וזה ברור כשמש ושם בסי' י"א באחד שהיה לו מאל"ף ואמר לו למדן אחד שאין צריך למוכרו לעכומ"ז וכן עשה אך ביטל והפקיר חמצו בפירוש לא כההמון שאומרים כל חמירא ורצה הרב השואל לסמוך על סברת הר"ב העיטור להתירו בהנאה כיון שכבר ביטלו ודחה דבריו דאין כאן ביטול כיון שאמר לו הלמדן שאין צריך מכירה לא היה דעתו על זה וכל שהוא משום קנס אסור אפי' אנוס וכו' ואף שעשה על פי הוראת חכם מכל מקום לא עדיף משוגג כמו שכתב מג"א סי' שי"ח סק"ג ומכל מקום כיון שהפסד מרובה הוא יש להתיר לעשות מהמאלף י"ש ולערב אחר כך הי"ש ברוב כמו שכתב הפני יאושע ולסמוך על הפוסקים דאחר הפסח מותר ברוב ואין צריך ששים ואף לכתחלה מותר לערב ואף דחמץ אחר הפסח אסור אפילו אנוס כאן לא שייך זאת דאנוס גמור הוא ושם שייך הערמה ויערים

מתחלה להשהותו ולערבו אחר כך וכאן לא שייך זאת עכ"ל ועי"ש בסי' פ' לשכח לחתום בשטר המכירה.

ובמהדורא תליתאה ח"ב סי' ס' באחד שמכר כדין למי שהיה סבור שהוא עכומ"ז ובחול המועד נודע כי הוא מומר לעכומ"ז ולדעת הט"ז אף על פי שחטא ישראל הוא ואף שבמקום שמואל חולק על הט"ז במח"כ וכו' וסיים כיון דמן התורה בביטול סגי אף דחז"ל תקנו בדיקה ואם לא בדק אפילו באונס אסור היינו כל שלא מכר כלל אבל כאן מכר וקיים תקנת חז"ל אף שנתגלה אחר כך שהמכירה היה בטעות סגי בביטול עכ"ל ועיין עוד בכמה תשובות ממנו בענין מי ששכח לחתום בשטר המכירה (ורשמתים לקמן באות י"ג אות קטן ג') שנשתמש בסברא זו דלא אסרו אלא כשלא מכר כלל וכו' וכן במי ששכח לקבל אדרו"ף מהעכומ"ז וכתב בשטר שקבל אדרו"ף וכו' ורשמתי באות י"ד ועיין בס' זכרון כהונה ד' ה' ע"ד הובא לקמן בסי' זה אות ח' ועיין לקמן באות ע"ד למי שכתב שטר ופרט כל המינים והמקח של כל מין ורק משני מינים לא היה ידוע לו מקחם והניח מקום פנוי לכתוב מקחם אחר החקירה ושכח ולא כתב מקחם והרגיש מזה אחר הפסח: (ח) וביד יוסף סי' קי"ג (בשאלה השנית עי"ש בד"ה ובנידון וכו') במי שכתב רשימה ופרט כל החמץ שלו ומסר הרשימה ביד המורה שיכתוב לו שטר מכירה והמורה תעלים עין משתי חביות יי"ש שהיה בהרשימה ולא כתבם בשטר כלל ונודע זה בפסח ושאל להמורה והורה לו שלא לבערם אלא להריק הייי"ש לחביות ריקנות שהיו לו לבעל החמץ ונמכרו להנכרי עם החמצים שהרב השואל פלפל אי קני העכומ"ז מטעם חצר ולזה השיבו דלפי מה שכתב הנודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ג (ד"ה אמנם) אין מקום להתיר מטעם זה אך לפי דברי מג"א סי' שי"ח בשם מוהרד"ך דעשה על פי חכם מיקרי שוגג.

וכתב בנודע ביהודה מהדורא קמא סי' כ' (בד"ה אמנם אומר אני) דמה שקנסו חכמים לא חל בתוך הפסח שהרי בלאו הכי אסור בהנאה מן התורה רק הקנס יחול במיפק יומי דפסחא שחוזר להיתר מן התורה לר' שמעון אז חל עליו קנס חכמים וכו' ואם כן בנדון הנ"ל הרי בתוך הפסח לא שייך לומר שקנסו אלא אחר הפסח הוא שיחול קנס הואיל ועבר בבל יראה והרי הכא לא היה מקום לקונסו שהרי היה שוגג הואיל ועשה על פי הוראת המורה הנ"ל ולא עבר כלל בבל יראה ולמה לנו לקונסו ואף דמבואר בסי' תמ"ח דאפילו הניחו שוגג או אנוס אסור אחר הפסח התם הוא משום הערמה אבל הכא הרי עשה כל מה שמוטל עליו לעשות וביטל חמצו כדת ועשה שטר מכירה ואף בתוך הפסח

שנודע לו הרי עשה כדין ושאל למורה וכיון שעשה על פי הוראה הרי הוא שוגג ואין לקונסו כלל וזה היתר ברור עכ"ד.

ואם כי לא אוכל להבין למה הוצרך להביא דברי הנו"ב דלא חל הקנס עד אחר הפסח דלפי הנראה אף אם נאמר דלא כהנו"ב אלא הקנס חל בפסח עצמו (ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים בשדי חמד ח"א מערכת האל"ף אות שח"ן דמשמע דהרשב"א סובר דיש מקום לחז"ל לאסור מדרבנן אף מה שהוא אסור בלאו הכי מן התורה) מכל מקום הרי כל עיקר הטעם בנדון זה להתיר הוא על פי סברא דכיון שעשה בהוראת חכם בשוגג גמור כזה אין ראוי לקונסו.

וזה לפי הנראה שייך גם אם נאמר דחל הקנס בתוך הפסח וצ"ע על כל פנים למדנו דסברתו היא כסברת התודת השלמים דכל שעשה תקנת חכמים לבער אף ששגג ולא עלתה בידו אין לקונסו לאוסרו לאחר הפסח וכבר כתבתי לעיל (אות קטן ג') דברי החתם סופר סי' ח"ק בעובדא כי האי שביד יוסף שכתב להקל באם ביטל והפקיר אם הוא הפסד מרובה דשלוחא הוא דעוית ומאי הוה ליה למיעבד ועיין עוד בחתם סופר סי' קל"ג וזה פשוט מי שצוה לשליח למכור ועיות ולא מכרו מכל מקום הרי הוא בכלל הביטול שביטל המשלח וכו' ואין כאן אלא תקנת חכמים לבער ויכול לסמוך על חזקת שליח עושה שליחותו בדרבנן ויודע השליח שיש מכשול להמשלח ואם אינו ברור שעיות השליח יש לדון אם נאמן לומר שלא מכר ומ"מ אין צריכים לכל זה כי פשוט כי בהמשלח אין שייך קנס ולא הערמה עכ"ל אלא שהרב שערי תשובה בסי' חת"ם אות ח' כתב בשם הרב כתר כהונה סי' כ' וכ"ה במי שצוה לאחר למכור ושכח ולא מכר דיש להתיר בהנאה על ידי עירוב וביטול ברוב משמע דבלא עירוב אין דעתו נוחה להתיר וספר זה אין מצוי אצלילראות דב"ק והרב נודע ביהודה בח"א סי' ח"י כתב ואף אם נסכים להט"ז לאסור משום קנס שהערים היינו אם הערים המוכר אבל כאן השליח הערים ויאמר המוכר לתקוני שדרתיך ואם היתה המכירה תלויה בזה לא היה מועיל שיאמר לתקוני שדרתיו דמכל מקום לא נעשה השליחות אבל כאן שהמכירה קיימת יכול לומר לתקוני וכו' עי"ש:

ט ובשו"ת עטרת חכמים סי' ה' באחד ששכח לכתוב בשטר המכירה אחד מהמינים כתב הרב השואל להקל על פי דברי התודת השלמים דאם ביטל וגם יש אונס גמור יש להקל והגאון המחבר כתב דאין זה אונס כיון ששכח מחמת עצלות ומכל מקום אף שלא היה אונס וכן למאן דאמר דלא מהני אונס היה אפשר לסמוך על הביטול בנדון זה דאין לחוש להערמה כיון שמכר כל החמץ שראה אם היה רואה גם את זה היה מוכרו אלא

דבעיקר אמירת כל חמירא מפקפק שם אי חשיב ביטול עיש"ב והגאון נאות דשא סי' ט"ל (ד"ה אמנם) הביא דברי הפרי מגדים במשבצות סי' ת"מ סק"ד דכשאין אסור להשהותו אלא מדרבנן כגון חמץ שביטל לפני עדים אם היה גם כן אנוס בדבר יש לצדד היתר בהפסד מרובה דליכא הערמה וכתב בזה הלשון וזהו עצמו כהשאלה שבסס"פ מנח"י סי' ו' שהתיר שם מחמת שביטל והיה אנוס במה שלא מכר וכו' מיהו נדון דידן גרע דשם התיר משום דחזינן דעשה כל מה שמוטל עליו דהיינו שציוה לאשתו שתמכור משום הכי לא חיישינן להערמה אבל בנדון דידן לא עשה מה שמוטל עליו דלא צוה למכור וכו' עי"ש נראה דבכשעשה כל מה שמוטל עליו מסכים והולך לסברת התוה"ש הנ"ל וכתב שם (בעט"ח) עוד דאם אמירת כל חמירא הוה חשיב ביטול אפשר היה לצדד היתר דכיון שכל החמץ שראה מכר לעכומ"ז בודאי אם היה רואה גם חבית זו היה מוכרה דלמה נחוש בכי האי גוונא על הביטול בהערמה ושאני עובדי דח"י ופנ"י שנאנס במסירת חמצו הידוע לו וכיון שבהול להפסיד ממונו אף שמבטל להדיא חיישינן דמערים ואינו מבטל בלב שלם אלא דבגוף הביטול יש לגמגם וכו' עי"ש והבאתי דבריו בסי' ה' אות ו' ובשו"ת הרב רמ"ץ סי' ל"ג אות ג' הקשה על מה שכתבו הפוסקים דכסף לחוד וכן משיכה סגי בחמץ לכולי עלמא משום דבגילוי דעת סגי הרי הגילוי דעת הוי כביטול ואכתי בעי ביעור מדרבנן ולמאן דאמר דאינו קונה בכסף לבד אם כן לא היה ביעור וכתב ליישב דלענין לאחר הפסח יש לומר אף דחמץ שמכר לא כיון לבטל מכל מקום לא עבר בבל יראה מן התורה דהמכירה מועלת מצד גילוי דעת הוי כביטול וכיון דלא עבר בבל יראה אף דחייב בביעור מדרבנן שרי אחר הפסח דר' שמעון לא קניס אלא היכא דעבר בבל יראה אף דבביטל ולא ביער אסור בכי האי גוונא לא גזרו כיון שמכר וטעה שלא מכר באוה"מ כמ"ש הח"י עכ"ל: (יו"ד) והרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' קרוב לסופו כתב אם שהה החמץ על פי הוראה בטעות אי מיקרי אונס יש ללמוד ממ"ש באהע"ז סוס"י י"ז בשם מוהרי"ק (לפי הנראה ט"ס הוא וצ"ל בשם הרשב"א) ועיין בית אפרים אהע"ז עכ"ל ואין מצוי אצלי ס' בית אפרים ולכאורה נראה דכונתו לומר דכי היכי דבהורה ב"ד לינשא כתב שם הרמ"א דמותרת לחזור לבעלה.

דהויא אנוסה הכי נמי במשהה חמץ על פי הוראה בטעות יש להתיר דהוי אנוס וכונתו דאף דמפורש בש"ע דמשהה חמץ אפילו באונס אסור מכל מקום באונס כזה דלא שייך שום חשש הערמה ולא ביטל תקנת חז"ל יש להתיר ומטעם זה נראה דלדידיה אף למה שכתב שם בשם מרן חיד"א בברכי יוסף דלא סגי בבית דין סתמא אלא בעינן ב"ד הגדול שבישראל לגבי חמץ שעבר עליו הפסח בכל הוראת המ"ץ מאריה דאתרא ההוא יש לדון

כאונס גמור שאין בו חשש הערמה כנז"ל ועיין בשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' י"א שהבאתי בסמוך (אות קטן ז') ובשו"ת מים חיים סוף סי' ה' שהבאתי באות קטן ו' בזה ועוד רשמתי בכיוצא לזה בקונטרים הכללים מערכת הטית אות ז"ך (הן אמת דעלה בדעתי לומר דמה שכתב בשערי תשובה אינו טעות וכונתו לדברי הרב מוהריק"ו שהביא הרב בית שמואל בסי' ל"א סק"י [רמזו בבית שמואל סוף סי' י"ז] שנראה שחולק על הרשב"א ואדרבא כונת השע"ת לומר דלא הוי אונס אלא דלא ניחא לי בזה כי משמעות לשונו [שכתב כמ"ש באהע"ז וכו'] מודה שכונתו על המחברים מרן או הרמ"א ומה גם שכתב בברכי יוסף שם דאינו מוכרח דמוהריק"ו חולק אהרשב"א) ושם בשערי תשובה בסמוך לאחריו כתב בעובדא דנשלח לאחד קודם הפסח תיבה מלאה קיטוניות יי"ש ושלח פקידו ליקח התיבה הנ"ל ופסח קיטונית אחת וראה שהיה מים תחת יי"ש וחשב שכל הקיטונית כן ולא רצה לקבל התיבה ואמר להבעל הבית כי לא רצה לקבל התיבה לפי ששלחו מים תחת יי"ש ועמד הדבר כך עד אחר הפסח ושוב נתברר כי רק אותו קיטונית היה מים וכתב שיש להתיר כיון שלא ידע הבעל הבית מהחמץ שחשב שהוא כדברי הפקיד ובאונס גמור כי האי יש לסמוך על הביטול ומכל מקום הורה לערבו ברוב עי"ש:

יא גם בס' מנחת משה הנדפס מחדש לידידי הגאון אבד"ק קאמינקא יצ"ו בסי' ט"ו אות ג' הביא שו"ת רח"ך סי' י"ב במי שמכר החדר עם החמץ ביום י"ג וכתב שטר מכירה כדין אלא שהעכום"ז לא לקח השטר מכירה ואמר שיבא ביום ארבעה עשר ליקח השטר ולא בא עד אחר חצות ואז קבל השטר והמפתח כתב כמה צדדים של היתר לנדונו ובכלל דבריו הביא דברי התוה"ש סי' ו' הנ"ל וסיים ואם כן בנדון דידן הא הישראל עשה מה שמוטל עליו לקיים דברי חכמים רק שהעכום"ז איחר לבא ליקח השטר מכירה הוי דומיא דהתה"ש ומהני אמירת כל חמירא וכו' ע"כ ועיין בשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ג הבאתיו לקמן אות ח' בנדון כנ"ל ובשו"ת תורת חסד לאחד מגאוני דורנו יצ"ו הנדפס חדש ממש ראיתי בסי' כ"ב שנשאל באחד שלא היה בביתו עד ליל ערב פסח ונשלח לו סחורות מחמץ ממדינת הים וקבלם הפקיד נאמן ביתו והניחם במרתף ולא הודיעו לבעל הבית ולכן הבעל הבית כשביטול חמצו ומכר לעכום"ז כל חמצו לא מכר הסחורות הנ"ל ולא ידע מזה כל ימי הפסח מה דין הסחורות ובתשובתו האריך ואין הפנאי מסכים עמדי להעתיק תוד"ק בכל מה שצדד לבנות ולסתור בכל זה אך את זה אגיד כי אחר שהביא דברי הפוסקים המדברים ונשא ונתן בפלפול וחריפות כדרכו הטוב והזכיר דברי הנודע ביהודה ותודת השלמים והאחרונים האוסרים הלכה זו העלה לנדונו

שביטלו וגם היה אנוס מלבערו כי לא נודע לו כל ימי הפסח דאם אין הפסד הרבה יש לאסור אף בהנאה לחוש לדעת האוסרים האחרונים ובהפסד מרובה יש להתיר בהנאה לסמוך על הפוסקים גדולי הראשונים (שעיקר יסוד שלו במה שהאריך להוכיח דיש ויש הרבה פוסקים דבמחלוקת ר"י ור"ל שבירושלמי בפרק כל שעה בחמץ שהפקירו דר' יוחנן אסר וריש לקיש שרי פוסקים כר"ל דסברי דלא נאמר הכלל דהלכה כר"י לגבי ר"ל אלא במחלוקת שבש"ס דילן ולא במחלוקת שבירושלמי ע"ש ובמה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הרי"ש אות י"ב) ויש להורות גם כן לערבו ברוב חמץ היתר שיש בזה עוד צירוף דעות להתיר וכל זה להתירו בהנאה אבל באכילה אין להתיר אלו תורף דברי מסקנתו ועיין לקמן באות ס' ובאות מ"ה:

יב ולא אכחד אשר נמצא גם כן מרבנן בתראי אשר אין דעתם נוחה בסברת התודת השלמים (כאשר ארשום להלן בס"ד) מכל מקום לפי הרשום למעלה עינינו הרואות דשלמים וכן רבים סומכים על סברת התוה"ש להתיר החמץ בהנאה וכדאי לסמוך עליהם במקום הפסד מרובה ובפרט אם יש עוד בנדון ההוא צדדי היתר אחרים כאשר נמצא על הרוב דפשיטא ודאי דיש לסמוך עליהם ולא לאבד ממון של ישראל ואין להמורה להחמיר לאחרים במקום שיש להם על מה לסמוך להתיר בהנאה (עתה ארשום אשר ראיתי מפקפקים על דברי התודת השלמים) הרב בית שלמה בסימן ס"ב ד' ט"ל ע"ג כתב אלא שמה שהיקל בתוה"ש סי' ו' בצירוף ביטול וגם אונס הוא תמוה דהא בגזל חמץ הוא עדיף מביטול דהנגזל פשיטא דאין צריך לבטל ולא עבר על בל יראה ואף הערמה רחוק לומר דשייך בזה וגם הוא אנוס על הביעור ואפילו הכי קנסו אלמא דלא חלקו חכמים בהך קנסא ואונס בצירוף ביטול נמי לא מהני עכ"ד משמע דבנדון תוה"ש עצמו אין דעתו נוחה להתיר על פי סברתו:והרב רבינו עקיבא איגר סי' כ"ג ד' ח"י ע"ד (ד"ה גם לפי) כתב וז"ל וכל דברי המנחת יעקב בתשו' אין מספיק להתיר דכל יסודו דבביטלו ראוי להתיר כמו בנוקשה והדבר פשוט לחלק כמו שכתבו המגן אברהם בסוף סי' תמ"ז ופני יהושע סו' י"ג גם יסודו דבטל רק משום חשש הערמה והיינו כשלא קיים תקנת חז"ל לבערו חיישינן שמשקר לפנינו ואם כן אם היה אנוס לא חשדינן ליה למשקר אינו מוכרח דיש לומר דחיישינן להערמה בפעם אחר וחז"ל כללו כלל גדול בתקנתם וכו' ובכל ענין אסרו חז"ל עכ"ל ובשערי תשובה סי' תמ"ח אות חי"ת קרוב לסופו הביא שו"ת התוה"ש הנ"ל שהעלה להתיר (גם הוא קיצר ולא ביאר דמה שהתיר הוא בהנאה דוקא וגם שביטל) וכתב ויש אחרונים חולקים עיין שער אפרים ואליהו זוטא ומ"ש לעיל בשם מקום שמואל ובכתר כהונה סי' י"א וסי' כ' בענין זה עכ"ד (הני ספרי שער אפרים

ואליהו זוטא לא שכיחי גבאי ועיין בחתם סופר סי' קי"ט מה שכתב בשמם והבאתיו לעיל באות קטן ג' וק"ל) ועי"ש שהובאו כמה עובדי דלא שייכי בהו הערמה ולא סמכו רבנן בתראי המובאים שם להקל בנדונם מפני מה שאין שייך הערמה ועיין עוד בבית שלמה סי' פ' הבאתיו לעיל בסי' זה אות ה' ובשואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ג סי' ל"א ד' כ"ד ע"ג כתב דמדברי הרמב"ן בליקוטיו בסוגיא דחנות ומלאי מתבאר שלא כדברי התוה"ש דכשביטלו והיה אנוס על הביעור לא נאסר החמץ וכן הוכיח הרב משנת ר' אליעזר בח"ב סי' ח"י מדאמרינן בבבא קמא ד' ס"ו ע"ב גבי גזל חמץ ועבר עליו הפסח כיון דמטא עידן איסוריה אייאש מניה וכו' והביא גם דברי הרמב"ן עי"ש:

ח) (א) חמץ שנמכר אחר חצי היום ועבר עליו הפסח כתבתי לעיל אות א' בשם הרב נודע ביהודה דאם משכו עכומ"ז לרשותו או שהגביהו מהני ועתה ראיתי להרב בית שלמה בסוף סי' ס"ד שהרב מקור חיים סי' ת"מ כתב להחמיר אף שמשך העכומ"ז לביתו משום דכבר אוקמיה רחמנא ברשותו בעל כרחו לעבור עליו בבל יראה ובשו"ת בית אפרים סי' ל"ד הביא משו"ת פנ"י שמסופק בזה אבל כיון שכל גדולי האחרונים כתבו להקל בזה אם זכה העכומ"ז על פי הדין בהחמץ אף שנמכר אחר שש ודאי שיש לסמוך עליהם בפרט באיסור דרבנן עכ"ל וכן כתב שם בסי' ס"ט והרב ראשית ביכורים ד' י"א ע"ב הביא שו"ת הנו"ב דכל שבא החמץ לרשות העכומ"ז לא עבר תו אבל יראה וכתב שכן דעת הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ג דאם בא החמץ לרשות העכומ"ז בפסח אינו עובר מכאן ואילך ואם כן המוכר אחר חצות במשיכה או הגבהה לעכומ"ז בדיעבד שלא ש על זה ועתה בא לשאול אין מורין לו לבערו ומותר לישראל אחר הפסח כיון שלא עבר על בל יראה לדעת הנו"ב ומכל מקום הרב מקור חיים ריש סי' ת"מ בביאורים וחתם סופר סי' קי"ד נראה דפליגי בכל זה עכ"ל והרב שואל ומשיב ח"ב סי' ס"ג (ד"ה והנה שנת) מפקפק על דברי הרב נודע ביהודה דהנכרי זוכה מההפקר על ידי משיכה ולא אמרו דעשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו אלא כשלא בא ליד אחר אבל זה שזכה בו הנכרי אינו עובר בבל יראה דהתינח אם היה העכומ"ז מכוין לזכות בו לגמרי אבל זה שהוא רק להערמה ואינו רוצה לקנות מההפקר לא יצא מרשות הישראל ושוב כתב והפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח ובסי' תמ"ג דעתו דיוכל למכור לאחר זמן איסור חמץ ואינו עובר על בל יראה אך כבר השיגו בנטע שעשועים סי' ז' ואני מוסיף וכו' עי"ש הנה ספר נטע שעשועים אין אתי וגם הפתיחה של הפמ"ג ליתא בפמ"ג שלפני (מגיני ארץ דפוס זיטאמר) ומשמעות הלשון הוא דהפמ"ג מתיר למכור אחר זמן איסורו ואם כן אפשר לומר דרק בזה הוא שחולק עליו הנט"ש אבל לדיעבד אם כבר מכר אפשר דמודה

לו אך בפמ"ג בסי' תמ"ג באשל אברהם סק"ו (ד"ה הוי יודע) לא כתב שם אלא דאם עבר ומכר חמץ בפסח לעכומ"ז קנה העכומ"ז ממכירה ואילך ואינו עובר בבל יראה דכשיש ידים זוכות שפיר מהני ואין צריך לילך אצל העכומ"ז ליקח החמץ ולבערו ע"כ ולפי הנראה מה שכתב בשואל ומשיב בשמו דיכול למוכרו הוא שלא בדקדוק וכונתו דאם מכרו מהני ולכל הדברות יש לתמוה על הרב שואל ומשיב שכתב במהדורא תליתאה ח"ב סי' קמ"ח (בד"ה והנה בשנת) בתוך דבריו בזה הלשון אך אף אם הוא חמץ גמור כבר כתב הרב נודע ביהודה מהדורא תניינא דאם מכר בערב פסח אחר חצות והעכומ"ז משך פשיטא דמותר אחר הפסח דעכומ"ז קנה במשיכה עי"ש עכ"ד ומשמע דמסתמיך ואזיל בתר סברת הרב נודע ביהודה להתיר בזה היפך ממה שכתב במהדורא תניינא הנז"ל: וקצת יש לפקפק על מה שכתב הרב נודע ביהודה דאם קנה העכומ"ז במשיכה מהני גם למאן דאמר דקנין העכומ"ז דוקא בכסף משום דכיון שהוא אחר זמן איסורו דלא שייך כסף מהני במשיכה לכולי עלמא עי"ש.

דהא תינח לדעת התוספת דסברי דבמתנה דליכא כסף מהני משיכה לכולי עלמא אך לדעת הרמב"ן והריטב"א דסברי דמכר ומתנה שוים עיין בקונטריס זה (בשדי חמד ח"א) מערכת בכור בהמה סי' ג' אות ב' ונראה דכמו כן בהפקר יש לומר לדידהו דלא מהני משיכה לעכומ"ז וכן כתב הרב חתם סופר בחלק י"ד סי' שי"ב ובחלק ששי בחי' למס' ע"ז והבאתיו בקונטריס הנ"ל דמציאה ומתנה שוים למכר לדעת הרמב"ן ולא מהני אלא לקיחה לרשותו בביתו אבל משיכה ארבע אמות בסימטא לא מהני עי"ש והוא הדין בהפקר דמציאה והפקר שוים ונפקא מינה דאם לא הביאו העכומ"ז לביתו ממש רק קנאו בדין משיכה דמשמע מדברי הנו"ב דמהני לכולי עלמא מטעם דכל דליכא כסף קונה במשיכה וכן בהגבהה נראה שאינו מוסכם ואכתי מידי פלוגתא לא נפקינן ואין ליישב לדעת הנו"ב ולומר שסובר דדוקא במתנה דאפשר לקנות בקנין אגב קרקע הוא שסובר הרמב"ן דלא מהני משיכה אבל בהפקר דלית בה קנין אגב דהא בעינן דעת אחרת מקנה כמו שביאר בנודע ביהודה שם ופשיטא דגם עכומ"ז זוכה מההפקר ואם כן במה יזכה אם לא במשיכה והגבהה דהא ליתא דהרי יכול לזכות מן ההפקר על ידי קנין חצר בעומד בצד חצירו דהוא משום יד ומהני אף בעכומ"ז כמו שכתב הרב נודע ביהודה שם וכיון דבלא משיכה משכחת קנין בהפקר לעכומ"ז מסתברא ודאי דלמאן דאמר דלא מהני משיכה לעכומ"ז במתנה הוא הדין במציאה והפקר וקצת צ"ע והנה מה שתמהתי למעלה על דברי הרב שואל ומשיב ראיתי כי עוד יש לתמוה שבמהדורא תליתאה ח"ג סי' ל"א סוף ד' כ"ד הביא סברת הרב נודע ביהודה הנ"ל וכתב על זה ובמכ"ת הדבר בטל

ואי אפשר לאומרו וכו' והביא דברי הירושלמי במפקיר חמצו בי"ג וכו' וכתב דמבואר דלא כהרב נודע ביהודה וגם גוף הסברא תמוה דאיך שייך לומר שיצא מרשותו והתורה עשהו כאילו הוא ברשותו וע"כ חלילה לסמוך ע"ז עכ"ד ועיין לעיל סי' ה' אות ט"ל (בד"ה והנה בונה) שכתבתי דמדברי הרב חק יעקב סי' תמ"ח סק"ד מתבאר דלא סבירא ליה כהרב נודע ביהודה:

גם מה שכתבתי לעיל בשם הרב פרי מגדים דהמוכר בפסח אינו עובר בבל יראה ממכירה ואילך עיין מה שרשמתי בזה בסי' ה' אות ל"ב: (ב) ואם לא משך העכומ"ז החמץ ולא הגביהו אלא שקנאו בקנין מטלטלין אגב קרקע כתב הרב נודע ביהודה שם דלא מהני משום דקנין אגב לא מהני אלא בדאיכא דעת אחרת מקנה ובהפקר לא שייך קנין אגב רק אם היה עומד העכומ"ז בצד המקום שהחמץ שם אז היה קונה מדין חצר וכו' (וכן כתב הרב בית שלמה הנ"ל) וכתב על זה הרב ראשית ביכורים דהרב קצות החושן סי' ער"ה ס"ג העלה דגם הפקר נקנה מטלטלין אגב קרקע כשציבורין בתוכו ובנתיבות המשפט שם סק"א ובסי' ר"ב סק"ב העלה כהנו"ב ומני"ר עמד על ראיתו מדברי הר"ן ומכל מקום נראה קצת שדעתו כדעת הנו"ב ונתיבות עי"ש וכן נראה דעת הרב עונג יום טוב שנשאל בסי' ל"ו במי שעומד בעיר אחרת וחמצו בעיר אחת ויש שינוי בשעות זמניות מהיום לפי מהלך השמש דבמקומו הוא שעה חמישית ובמקום שהחמץ שם כבר עברו שש שעות ומכר החמץ בשעה חמישית לפי המקום שהוא עומד אם מותר החמץ בהנאה דניזיל בתר מקום הבעלים או אזלינן בתר מקום החמץ והשיב דבתר מקום החמץ אזלינן ומסתמא ודאי לא קנה העכומ"זהחמץ במשיכה או הגבהה אלא בקנין אגב קרקע ואי הוה סבר כהרב קצות החושן היה לו להתיר דלא חשיב חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח דכבר זכה העכומ"ז קודם הלילה וק"ל:

ומכל מקום אין לנו הכרח שסובר הרב עונג יום טוב דלא מהני שום מכירה אחר חצות וכדעת הרב מקור חיים שהביא הרב ראשית ביכורים דאולי אם היה נמכר במשיכה והגבהה הוה סבר דמהני וכדעת הנו"ב ומצאתי בענין זה שהרב שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ב סי' מ' (בסוף ד"ה והנה) כתב דמבואר בשו"ת מוהר"ם מינץ החדשות דאף אחר חצות מועיל המכירה ושכן כתב בפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פ"ב אות ד' וקצת נראה מדברי הרב מוהרח"ך ראפפורט בס' מים חיים סי' ד' שסובר דלא מהני אם נמכר אחר חצות וכן מתבאר ממה שכתב בסי' ה' הבאתיו לעיל באות ז' סק"ו כיעי"ש ובעיקר דברי הנו"ב בהיכא דלא משך החמץ אלא קנאו על ידי הקנאת מקום עיין בשו"ת הרב רמ"ץ או"ח סי' כ"ד אות ט' והלאה שהאריך בזה ובאות י"ד הביא סברת הקצה"ח שהביא

בראשית ביכורים הנ"ל דמהני קנין אגב גם בלא דעת אחרת מקנה ומוכח מדבריו דגם הוא מסכים לזה גם הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' א' (ד"ה אמנם) כתב דחמץ שנמכר אחר חצות דמותר דוקא אם מכר עם החדר שהחמץ מונח בו בקנין אגב קרקע וכו' דהוי כמשיכה וכו' וכן כתב שם בסי' ג' דמשיכה או קנין מטלטלין אגב קרקע מהני ובשואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"א סי' ק"א כתב אם נמכר אחר חצות בכסף לחוד ודאי לא מועיל שכבר נאסר אמנם אם היה אגב קרקע כתב הנודע ביהודה דלא מהני אגב בהפקר ובעי שיעמוד בצד חצרו או מתורת יד והקצה"ח סובר דגם בהפקר מועיל אגב אם צבורין בתוכו ואף שהנו"ב והנתיבות חולקים עליו וכו' נראה דיש לצרף דעת בעל המאור שמתיר בהנאה חמץ עד הלילה ויש לסמוך עליו בשעת הדחק וכן הביא בשיעורי רז"ה דיני מכירת חמץ בשם הנו"ב שרצה לסמוך בזה ורז"ה שחולק עליו הוא דוקא כשלא ביטל וגם יש לנו לסמוך על הקצה"ח דמהני אגב ועוד האריך ונראה דעתו להתיר בזה כשביטל עי"ש:

ובאם נמכר החמץ אחר חצות רק בכסף שכתבתי לעיל מה שכתב הגאון נודע ביהודה דלא מהני ולא נכנס בזה ברשות עכומ"ז הנה אחר שכתבתי כל הכתוב באות זו מסעיף קטן א' עד סוף סק"ז הכתובים להלן ועברו שנים רבות השגתי ספר היקר בית יצחק לידידי הגאון מפראמישלא יצ"ו וראיתי בסי' ט"ן דשדי נרגא בזה וז"ל (בד"ה הראשון בזה וכו') הראשון בזה היה הרב הגאון בצל"ח ד' ה' בשם הגאון זאב אלעסק דהא דעובר בבל יראה בחמץ היינו דוקא כשלא זכה בו עכומ"ז וראיה מבור ברשות הרבים וחיזק דבריו עוד בנודע ביהודה תניינא סי' ס"ג וביאר להלכה למעשה דזה דוקא כשקנה העכומ"ז במשיכה דהוי כקונה מן ההפקר ולא בקנה בכסף דאין לבעל החמץ כח להקנות וכן לא באגב דהפקר אין נקנה באגב דלא כקצות החשן וחזיתיה לדעתיה דסבירא ליה דאיסורי הנאה חשיב כהפקר ולהיפך מדבריו משמע בפרי מגדים סי' תמ"ג דאם עבר ומכר חמץ לאחר שש אינו עובר בבל יראה דקנה העכומ"ז כשיש ידים זוכות קונה ומקנה ושפיר הוי מכירה והביא ראיה עי"ש ולשיטתיה אולי קונה עכומ"ז אף בכסף ואין בידינו להכריע בין שני ראשים גדולים הלא ידעתי אף שמעתי דברי הקצות החשן בסי' ת"י ובאבני מילואים סי' כ"ח דאיסורי הנאה יש לו בעלים ומיקרי שלו ורק אין בידו מקרי ולכן אין יכול לבטל ולהפקיר וכן היא שיטת הגאון מליסא וכו' והאריך מאד בפלפולים שונים מענין לענין כדרכו בקדש ולא נתבררה לי דעתו והסכמתו לדינא אך באות ט' שם כתב סברא להתיר מטעם יאוש דאף דיאוש לא מהני לאחר זמן איסורו היינו דוקא כשהוא תחת ידו ורשותו ורק משום שהוא אסור בהנאה הוא אינו בידו בזה לא מהני יאוש

כיון דהתורה עשהו כאילו הוא ברשותו אבל כשהוא אינו בידו באמת אף בחמץ בפסח מהני וכו' וסיים ועובדא אתא לידאי באחד ששלח חמץ קודם פסח ונאבד בדרך ואחר הפסח נמצא והבעלים לא מכרוהו ולא מלאני לבי להקל מטעם יאוש דלדעת המקור חיים והקצות החשן בעי אתי ליד זוכה וכאן כלה היאוש קודם שבא ליד זוכה ובסוף התשובה הזכיר בקצרה מה שהאריך הגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ג סי' ר"ט להשיג על דברי תשובתו ובכלל השגותיו השיג על מה שכתב מטעם יאוש דלא מהני יאוש אלא בדבר שהיה שלו ולא בדבר שאינו שלו והתנצל על זה שהוא הביא כן בשם קצות החשן סי' ת"ה שמתבאר שסובר דיאוש מהני אם בא ליד זוכה ולא עליו תלונתו אלו תורף דב"ק והמעשה שבא לידו לפי הנראה הוא מה שהובא בספרו שם בסי' ע"ז והבאתי תורף דב"ק לקמן באות ס"ד עי"ש:

גם אשו"ר בספרו היקר בית יצחק יו"ד ח"ב שנדפס עתה חדש ממש שבקונטריס אחרון סי' י"א נשאל באחד שקנה יי"ש מאת אדון אחד בקנין כסף ובהאנדשלא"ג ושכר גם המקומות אשר עמד בהן היי"ש על משך שני חדשים ומסר לו האדון המפתח ושלם להאדון דמי שכירות ושכח למכור היי"ש בערב פסח ואחר חצות נזכר וצוה עליו המורה למכור תיכף היי"ש וכן עשה ומכר היי"ש לעכומ"ז בקנין כסף וכל הקניינים המועילים וגם התנה שיהיה כל האחריות על עכומ"ז ועבר עליו הפסח ובתשובתו הזכיר מה שכתב בבית יצחק סי' ט"ן הנ"ל וכתב צדדים להתיר א') דאף דהיה אסור למכור חמצו אחר חצות דאסור בהנאה מכל מקום כיון שעשה על פי הוראת מורה וסבור שיכול למכור מתייאש מהחמץ ויאוש מועיל אף בדבר שאינו ברשותו וקנה עכומ"ז מהפקר מטעם יאוש והאריך לפלפל בזה עד סוף אות ז ובאות ח' כתב לצדד היתר ב') דאף אם נאמר דאם מכר בערב פסח אחר חצות לא מהני מכירה כיון דאסור בהנאה מדאורייתא לדעת הרמב"ם שפוסק לפני זמנו כר' יהודה כמו שהוכיח בנודע ביהודה סי' י"ט מכל מקום בייש"ש דלא הוי רק תערובת חמץ ואין בו כזית בכדי אכילת פרס אף דקיימא לן כר' אליעזר דתערובת חמץ מדאורייתא בלאו ועובר בבל יראה לדעת קצת פוסקים מכל מקום התוספות כתבו בריש פסחים ד' ב' דגם למאן דאמר נוקשה מדאורייתא לא אסיר לר' יהודה רק תוך הפסח אם כן לפני זמנו מותר מדאורייתא ורק מדרבנן אסור וכיון דמדאורייתא מהני המכירה והוי של עכומ"ז לא עבר הישראל בבל יראה מדאורייתא ומותר לאחר הפסח וכו' והאריך קצת בזה ובאות יו"ד כתב ג') כיון דמדאורייתא מהני המכירה בערב פסח לתערובת חמץ כדכתיבנא דאף ר' יהודה מודה לפני זמנו בתערובת ועוד דהרבה פוסקים סוברים כר' שמעון גם בלפני זמנו אם כן אין לדמות לישראל

שהפקיד חמצו אצל עכומ"ז וקיבל עליו עכומ"ז אחריות דצריך לבער מדרבנן ואם לא ביערו אסור לאחר הפסח דהא כתב המגן אברהם בסוף סי' תמ"ז טעם הדבר דיש לחוש שכל אדם יעשה כן ויאמר שקבל העכומ"ז אחריות אם כן זה דוקא בלא מכר כלל מה שאין כן במכר לאחר חצות ומחמת שכחה לא מכר קודם חצות דאין לחוש שכל אדם יעשה כן דכיון דמכר כמו שכל ישראל מוכרין למה נחוש שיעשה כן למכור אחר חצות ולא קודם חצות ובשלמא חלא למכור כלל חיישינן אבל שימכור אחר חצות לא חיישינן ולכן מותר לאחר הפסח וכבר התירו הרבה פוסקים בכיוצא לזה עיין פני יהושע וכתר כהונה סי' כ' ומוהר"ם מינץ ונטע שעשועים וברית אברהם אך החתם סופר סי' קי"ב מפקפק דלדעתו אף אם מכר לעכומ"ז וזכה עכומ"ז מהפקר עדיין ישראל עובר בבל יראה ויש לפלפל הרבה בזה אך אחר הפסח דהוא רק איסור דרבנן יש לסמוך על הפוסקים המתירים בצירוף ההיתר ד') שכתב הרב השואל כיון דלא קנה רק בכסף שהתיר במקור חיים על כן הנני מסכים להתיר היי"ש בהנאה היינו דאם עוד לא פדה היי"ש מעכומ"ז מותר לקבל דמיו ואם כבר פדה החמץ מותר למוכרו לעכומ"ז ומותר לבטלו ברוב ויהיה מותר אף לישראל ומכל מקום אם היה עובדא בא לידי בערב פסח בהפסד מרובה כערך השאלה הייתי מורה כדברי הפני יהושע שהישראל ילך לשם וישראלים אחרים יזמינו לעכומ"ז שיזכו בהיי"ש והישראל הבעלים יקח המגופות והיי"ש יתחיל לירד לקרקע והישראל ילך תכף ויפקיר בפני ישראלים וישובו העכומ"ז ויזכו בהיי"ש כמצילין מזוטו של ים ויקחו היי"ש לסלים (לכלים) אחרים שיהיה להם זכות בהסלים (בהכלים) וכל זה בהפסד מרובה גדול כמו בשאלה הנ"ל:

ג ואם מכר החמץ בשעה ששית דאסור בהנאה מדרבנן כתב הרב שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ב סי' מ' דאף־שנחלקו הפוסקים לענין ביטול חמץ אי מהני בשעה ששית כמו שכתבו בשיירי כנסת הגדולה סי' תל"א ופרי חדש סי' תל"ד מכל מקום לענין מכירה יש לומר דמהני לכולי עלמא ומותר אחר הפסח דהא למוהר"ם מינץ בחדשות ולפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פ"ב אות ד' מכירה לאחר חצות מהני בדיעבד עכ"ל ולפי הנראה נעלם ממנו באותו פרק דברי הרב פרי מגדים בסי' תמ"ג במשבצות סק"ג שכתב כוותיה דמר וכטעמיה ששם הזכיר מחלוקת הפוסקים לענין ביטול בשעה ששית וסיים דבמכר דיש ידים זוכות אינו עובר בפסח וכל שכן אם מוכר גם החדר לעכומ"ז דלדעת יש אומרים הוי חמצו של ישראל ביד עכומ"ז וכו' ואף דלא קים לן הכי מכל מקום הוי כעין ספק ספקא ושרי עכ"ל ובשו"ת מים חיים להרב מוהרח"ך ראפפורט סי' ד' באחד שמכר חמצו בערב פסח ויש ספק אם היה בשעה חמישית או בשעה ששית ועל כל פנים

ידוע שהיה קודם חצות כתב להתיר משני טעמים האחד משום כיון דאינו אלא איסור דרבנן דומה לחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח דמותר בצירוף מה שמכר החדר להעכום"ז ונמצא שהחמץ היה ברשות העכום"ז וכו' והביא סברת הרב פרי חדש דאם ביטל בשעה ששית ולא ביער עובר על בל יראה מדאוריתא והביא ראיה לדבריו מדאמרינן ונבטליה בשית כיון דאיסורא דרבנן עליה כדאוריתא דמי ודחה ראייתו והכריח דלא הפקיעו רבנן הביטול כאילו לא בטל כלל ואינו עובר בבל יראה מדאורייתא ואם כן דומה לחמץ נוקשה השני על פי דברי הפרי מגדים שכתב לחלק בין ביטל למכירה ואפילו למאן דאמר דלא שרי בביטל במכירה שרי וכו' וסיים להתיר הייש"ש בהנאה בלי שום פקפוק אלו תורף דב"ק עי"ש:

ולי ההדיוט מה שכתב לדחות ראיית הרב פרי חדש והיה בהניח דלא אמרינן כל המבטל אדעתא דרבנן מבטל דלא אמרינן הכי אלא בקידושין כדאמרינן בכמה דוכתי כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש לפי הנראה יש לפקפק ממה שכתב הרב הפרישה יו"ד סי' ש"ך יש להסתפק בזמן הזה שרוב המוכרים אין מקבלים מעכום"ז רק מעות ואין מדקדקים להקנות המקום אם יש לומר כל המקבל מעות אדעתא דרבנן מקנה ודעתו גם כן אמקום כדאמרינן גבי משאיל חפץ לקידושין באעה"ז סי' כ"ח עכ"ל הרי דאינו פשוט לומר דדווקא בקידושין אמרינן כל דמקדש וכו' ואף דגם לאידך גיסא לא פשיטא ליה נוכל לומר דרק להקל הוא שמסתפק אי אמרינן הכי בשאר דברים אבל להחמיר אולי פשיטא ליה דאמרינן הכי וא"כ למאי דעסיק הרב פרי חדש דהוא להחמיר יפה אמר רב דאדעתא דרבנן מבטל וכיון שהם אסרו הביטול הוי כלא ביטל כלל ועי"ש בחידושי רעק"א ובסי' רצ"ד וק"ל ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ד אות ו' כתב בפשיטות דמכירה בשעה ששית לא מהני כדאמרינן דילמא משכח לה בתר זמן איסור וכו' ואם הוא ספק אם המכירה היה בשעה חמישי או ששי הוי ספק דרבנן ולקולא ובאות ח' הביא דברי הכנה"ג סי' תל"א בשם כמה פוסקים דמהני ביטול בשעה ששית ושקיל וטרי בסברא זו ומסיק ואם כן גם במכר חמצו בשש אינו עובר בבל יראה מן התורה ועדיף מכירה מביטול וכו' ועיין בפרמ"ג סי' תמ"ח במשבצות זהב סק"ה אם מכר לעכום"ז בשעה ששית יש לומר דתלי בפלוגתא אי עביד בדרבנן אי מהני ועיין שכנה"ג גבי ביטול הא מכירה גמורה וכו' וצ"ע עי"ש והרב עונג יום טוב סי' ל"ב האריך בענייני אלו עי"ש ובמה שנחלקו הפוסקים בדין ביטל בשעה ששית אי מהני או לא עיין במה שרשמתי לעיל בסי' ה' אות ה' בס"ד:

ד וכתב הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ג (ד"ה והנה שנת) דאם מכר החמץ וקבל אדרוי"ף קודם חצות ונתאחר השטר עד אחר חצות עד שמצא עדים להחתים

בו דאף שאינו יכול למוכרו אז יש לומר דלא שייך בזה קנס כיון שראינו שהוא מחזיר על מכירתו וכיון דיש ספק אם כסף לבד קונה וזה רצה ליתן לו שטר רק שנאנס אנן סהדי דניחא ליה דליקום בהימנותיה ואין השטר עיקר ואף שאין יכול למכור אז מ"מ המכירה היתה כבר וזה רק גילוי מילתא ובלאו הכי עכ"פ יש ספק שמא קנה בכסף לבד ויש בזה פלוגתא דרבוותא והוי ספק דרבנן ולקולא ושם (בד"ה ובשנת) כתב שהשע"ת סי' תמ"ח כתב שהורה כן הג' מוהר"ר סענדר ודי לנו שהגאון הנ"ל היקל עכ"ל וכ"כ שם בח"ד סי' יו"ד (ד"ה והנה שנתרח"י): ובספר עיקרי הד"ט סי' י"ז אות ד כתב בשם הרב יד אליהו סי' י"ז באחד שהיה בכפר ובא לביתו ושאל לאשתו על החמץ שיש לו ביד פלוני בפקדון אם מכרה אותו ואמרה לו שמכרו הנפקד והלך ושאל להנפקד ואמר דלא אסיק אדעתיה למוכרו והלך בעל החמץ בלי שאלת חכם ומכרו לעכומ"ז וכל זה היה בערב פסח אחר חצות ובפסח נודע הדבר וכתב דלא שייך למקניסיה כי לא ידע שאסור למוכרו אחר חצות כי איש כפרי הוא ולא דמי לנדון הרב שערי אפרים שאחר הוראת חכם שאסר לו למכור אלא לשרוף הלך ומכר ושייך שפיר לקונסו עכ"ל:

ה והן עתה נד"מ ס' מנחת משה וראיתי בסי' ט"ו אות גימל שהעתיק בשם שו"ת רח"כ סי' י"ב במי שמכר לעכומ"ז ביום י"ג הי"ש והדבש מבושל שנתחמץ בשמרי שכר ופסק עמו דמים וכתב לו שטר מכירה אלא שלא מסרו ליד העכומ"ז כי אמר שלמחר יבא לקבל השטר ולא בא עד אחר חצות ואז קבל השטר והמפתח וכבר ביטל החמץ באמירת כל חמירא בלילה וביום בפני כמה בני אדם דיש להתירו בהנאה מכמה טעמים דהא כתב הר"ן דחמץ שאינו ברשותו אלא שעשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו בגילוי דעתא דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגויה סגי ואם כן יש לומר דאף דבשאר מכר בעינן דמטא שטרא ליד לוקח הני מילי היכא דהוי ברשות מוכר אבל חמץ דאינו ברשות האדם אין צריך שיגיע שטר ללוקח דבגילוי דעת סגי ואין לך גילוי דעת יותר מכתיבת שטר ועיין במשאת בנימן סי' ט"ן דמיד כשהגיע זמן איסורו בקנין כל דהו נפיק מרשותו לרשות עכומ"ז ובח"מ סי' ר"ד מבואר דדברים בלא מעות החוזר בו הרי זה מחוסרי אמנה אם כן יש לומר דמהני זה במכירת חמץ דסגי בגילוי דעת וקנין כל דהו ובפרט שכתב שטר דהוי גילוי מילתא במעשה רב וגם עשו מנהג תגרים ששתו כוס (עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס זה בשדי חמד ח"א באסיפת דינים) במערכת בכור בהמה סי' ג' אות ד' סק"ח וקנין התגרים מהני עוד יש לצרף הביטול דמה שאמרו שאף על פי שביטלו אסור היינו משום חשש הערמה וזהו דוקא בעבר על דברי חכמים ולא כשעשה מה שמוטל עליו אלא שאירעו אונס ולא נתקיימא מחשבתו דאז לא חיישינן להערמה אף

דאין עדים שביטל כמו שכתב התוה"ש סי' ו' ונדון דידן הוא כן ומהני ביטול ויעויין תוס' שבת ד' ח"י ע"ב (דמסתמא מפקיר להו להפקיע איסור שבת) ובנדון זה אנן סהדי דגמור ומקני דאיכא נמי טעמא דניחא ליה דניקו בהימנותי' שלא יהיה מחוסר אמנה עוד יש לצרף סברת בן השער אפרים דדוקא בנמצא אחר הפסח חיישינן להערמה דבזמן כמה ימים איכא שכחה ואפשר לא ביטל ומערים לומר שביטל אבל נמצא ערב פסח אחר חצות דלא שכיחא שכחה בזמן מועט כזה (לפום ריהטא יש לפקפק מההיא דאמרינן אשתליין כתובות ל"ג ע"א ויש לעיין בדברי הרשב"א שהביא הר"ן פרק כל הנשבעין אמתני' דשכנגדו חשוד על השבועה כיצד וכו' ויתבאר במקום אחר אם ירצה ה') והוא אומר שאמר כל חמירא לא חיישינן להערמה דאטו ברשיעי עסיקינן לומר במזיד שקר (לפי הנראה כונתו לומר דדוקא אחר הפסח דאיכא למיחש לשכחה לכן אנו אומרים ששכח מה שהוא האמת שלא ביטל וכיון שאינו ברור לו שלא ביטל אף אם לאידך גיסא גם כן לא יהיה ברור לו שביטל מכל מקום בהול על ממונו ואומר שביטל אבל בזמן מועט שברור לו שאינו שוכח בזמן מועט אם לא ביטל לא ישקר במזיד לומר שביטל) עוד כתב לחלק דאחר הפסח קניס ר' שמעון דעבר בבל יראה אבל קודם הלילה לא עבר ואם נתן היי"ש לעכומ"ז אחר חצות אין לקונסו ע"כ ואף דאין להורות כדבריו מכל מקום יש לצרף זה לסניף בהפסד מרובה בדיעבד עוד יש לצרף דעת מוהריט"ץ דיי"ש אינו אלא קיוהא וזיעה בעלמא אף שאין מורין כן יש לצרף לסניף עוד יש לצרף להתיר הדבש דעת האיסור והיתר והים של שלמה שפסקו דדבר המעמיד בטל ובחמץ על כל פנים להשהותו אף שכתב המג"א דדבריו בטלין נגד הטור שכתב דדבר המעמיד חשוב כמו בעיניה מכל הני טעמי יש להתיר כל היי"ש והדבש הנמצא באותו חדר בהנאה עכ"ל והם דברים נכונים:

1 שוב הגיע לידי ס' שו"ת זכרון כהונה (שנדפס בשנת תרנ"ג והג' המחבר היה מדורות שלפני פנינו ותשו' שקודסלזו השיב לשואלו בשנת תקמ"ג) וראיתי בד' ג' ע"ג וז"ל בנדון שבקהלתכם במכירת חמץ אחר זמן ביעורו והאיש בא בחצי היום ערב שביעי של פסח וכו' אם היה באפשרות להשיבם בימי החג היה דעתי נוטה להצריכו ביעור אם (אך) שכבר עשוהו להמשיך עד אחר הפסח כבר יצא הדבר מחמור לקל חמץ שעבר עליו הפסח דרבנן ובגוף הדין חמור מאוד מאחר שמכר אחר זמן איסורו ובכסף לבד בלא משיכה ובלי הקנאת מקום שתי רעותות אלו אחד באחד יגשו להחמיר ולא להקל כי באמת כבר היו מעשים כאלה וקצת הובא בספרים ובספר שו"ת במי שמכר אחר זמן איסורו ונוטה להיתר כי אחר שמכר כבר זכה העכומ"ז ומה שעשה עשוי ואף דאין

ברשותו למוכרו מכל מקום העכומ"ז זכה בו כיון שהבעלים נתנוהו לו מי מעכב עליו לזכות בחמץ זה וכיון שזכה בו הרי חמץ של עכומ"ז הוא וכבר היה מעשה בק"ק פ' ומצאו כן להיתר בס' יד אליהו וגם שמעתי מפי הגאון וכו' בשם הג' שאירע כזה לפניו ונטה להיתר מהאי טעמא אמנם אפשר דבהנהו עובדי משך העכומ"ז וכו' או שהיה החמץ ברשותו דחצרו קונה לו דאף שכתבו התוס' (הפוס') משם מוהרש"ק שאין תורת חצר לעכומ"ז לדעתו גם זה אינו אלא לכתחלה אבל באמת בטוש"ע יו"ד סי' ש"ך משמע להדיא שהמקום קונה את הבהמה לעכומ"ז מטעם חצר אך בנדון זה שלא היה אלא נתינת מעות וחמץ מונח בבית ישראל אם כן אם נאמר דאינו ברשותו למכרו כמו שאינו ברשותו לבטלו ממילא אין במכירתו כלום דאף דלדעת רש"י מעות קונות לעכומ"ז היינו כשהבעלים מוכרים וכל שכן דלרוב הפוסקים אין מעות קונות בעכומ"ז ולכן אם היה בא השאלה בחג הייתי מצוה לבערו וגם מה שביטל לא מהני כיון שהחמץ מונח בביתו ואמר לעכומ"ז הרני מוכר לך חמץ שלי זכה לו חצרו וכו' ושוב האריך להוכיח דבאיסורי הנאה (חוץ משור הנסקל עי"ש) מהני בהו מכירה והקדש בדיעבד ולא אמרינן שכיון שאינם ברשותו הא בעינן מה ביתו ברשותו וכו' והאריך להסביר זאת ומסיק דאם עבר ומכר החמץ אחר זמן איסורו בקנין המועיל בעכומ"ז בכסף או משיכה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הוי מכירה ושוב כתב אלא דבדין זה במעות רפוי מאד דהביטול ודאי לא מהני שהרי מונח ברשותו וכשאומר הריני מוכר לך חמץ הרי חוזר וזוכה בו וכו' ועוד דאם באנו לדון בזה לפי שיקול דעת הביטול היה בטעות שהיה סבור שזה החמץ נמכר ע"י אשתו ומעולם לא נתכוון לבטל החמץ הידוע לו ואילו ידע שלא נמכר היה הוא מוכרו בעצמו ולא להפקירו ואף שאמר כל חמירא דאיכא ברשותי אנן סהדי שלא על זה היה כוונתו ואף דבעלמא אין לנו לדחות הביטול על פי אומדן דעת ודברים שבלב אינם דברים מכל מקום בנדון זה שחזר וזכה בו ומכרו ובר מן דין הא ביטול לא מהני מדרבנן מיהת ואפילו אחר הפסח אסור ואפילו בטלו בפני עדים כל הקילות בזה אין להם על מה שיסמוכו אם אינו אונס גמור כל ימי הפסח כמו שכתב התודת השלמים וכו' ולכן בנדון זה הביטול הוא כעפרא דארעא כי חזר וזכה בו ורוצה בקיומו ומונח בחצרו במתכוין ומשתמר לדעתו ואינו מדבר מזה כלום אך מה שצריך לחקור בנדון דידן הוא בקנין המעות אי עכומ"ז קונה בכסף ומה שכתב מע"ל דכתב המ"ב דקנין כסף מהני בחמץ לכולי עלמא כיון דבגילוי דעתא דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגויה סגי הנה המ"ב לא אמר אלא במכר קודם שש דאז מהני כמו בביטל אבל במוכר אחר שש נהי דאם היה מוכר במכירה גמורה המועלת בעלמא יועיל גם כן כאן כמו שכתבתי מכל

מקום שיהיה עדיף לקנות בקנין שאינו מועיל בעלמא בזה שמכר אחר זמן איסורו זה אינו מועיל בשום פנים (והעתיק דברי המ"ב בסי' ט"ן בזה) וסיים הרי שלא כתב המ"ב סברא זו רק במכר קודם שש וכו' אבל במוכר אחר שש בודאי אינו מועיל קנין שאינו מועיל בעלמא ושוב שקיל וטרי בדברי המ"ב ומסיק במוכר אחר זמן איסורו דאז אינו מועיל כי אם מכירה נשאר עליו איסור תורה כל ימי הפסח אם הדין בעלמא דעכום"ז אינו קונה בכסף ואף שביטלו קודם איסורו כבר כתבנו דכיון שרצה אחר כך למוכרו חזר וזכה בו שעובר עליו בבל יראה כקונה חמץ בפסח דמיד שרצה למוכרו זכה בו להיות כשלו כדי ליהנות ממנו במכירתו ואף שלא הועילו מעשיו לפי שלא קנה העכום"ז בכסף עם כל זה הוא זוכה בו לדעתו על ידי חצרו ואולם בנדון זה שהוא כבר אחר הפסח והוא בלאו הכי מדרבנן הכ"ד וכו' עכ"ד ואינו מפורש היטב מסקנתו רק נראה שדעתו להתירו אחר הפסח:

עוד הבאתי לקמן באות ה"ן לענין מכר חמצו בתוך הפסח במשיכה או בקנין חצר תשובת הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' רס"ז עי"ש: (ז) וכל זה הוא בחמץ גמור שמכרו אחר זמן איסורו אבל דבר שאינו חמץ גמור רק מצד חומרא הנה מצאתי כתוב בקונטריסי בשם שו"ת תשובה מאהבה (שהעתקתי ממנו כשהיה בידי) שבסי' ק"פ הובא דברי חתנו לענין הגרופי"ן ששכח למכור לעכום"ז קודם זמן איסורו ומכר אחר חצות שכתב שצריך לדעת אם לותתים אותם ואם צריך להשהותם כל כך עד שיבואו לידי חימוץ והביא דברי הפוסקים בסי' תנ"ג דבשעת הדחק מותר ליקח קמח מהשוק ושהמג"א אוסר שמחזיקים הסולת לחמץ גמור ומכל מקום בגרופי"ן אפשר אין לחוש כל כך ובפרט להשהותם וכל שכן להחזיקם לחמץ גמור לאוסרם אחר הפסח וכל זה בלא מכר כלל אבל בנדון דידן שמכר אחר חצות נראה דאין לחוש ובסי' תנ"ג אם קנה בחמץ משש שעות ולמעלה שום דבר מותר ובחק יעקב הביא מחלוקת אם אותו חמץ עצמו שלקח אחר פסח מותר והכא בנדון דידן שאין כאן חמץ גמור נראה דכל הפוסקים מודים שאין לאסור הגרופי"ן ואף אם נרצה להחמיר בזה מכל מקום למוכרו לנכרי נראה דאין להחמיר כלל ושמעתי שגדול אחד הורה להשליך לנהר יודיעיני דעתו והג' המחבר האריך בזה בסי' קפ"א ודעתו להתיר דלא קנסו אלא בחמץ או בספק חמץ אבל לא בדבר שהוא משו חומרא כגון בלתיתה וכתב בחק יעקב סי' תנ"ג סוף סק"ח שאם השהה הגרופי"ן אסורים ומה שכתב באליהו זוטא בשם זקנו הג' שהורה למכור לעכום"ז כבר נשאתי ונתתי עמו ואמר שהוא גם כן עמד על החקירה וידע שהוא חמץ גמור והשומע שמע וטעה אלו דברי החק יעקב והוא תמוה איך כתב שהא"ז חזר בו מהוראתו הלא בס'

אליהו רבה שחבר אחר כך ושם לא הניח דבר קטן וגדול מספר ח"י והוראה זו בעצמה מביאה שנית וקבעה להלכה והוסיף ליישב דבריו דמשום דמדינא דש"ס לתיתה מותר בדיעבד ואפילו בשעורים כל זמן שלא נתבקעו וכו' ואפילו בקמח סלת אם עבר ושהה אין בהם קנס וכו' על כל פנים בהוראת הג' מוהר"ש אין לפקפק כלל וכו' כל שכן בנדון זה שמכר אחר שש וכו' לכן מי שהורה להשליך לנהר אם הורה כן לאחרים אל יהי חלקו עמו כי עונש המחמיר שלא כדין מרובה מהמיקל שלא כדין כי המחמיר שלא כדין צריך לרצות חבירו וסימניך הלכ"ה חמור"ך טרפו"ן רמז על המחמיר ומטריף וכו' כן מצאתי כתוב בקונטריסי ונראין הדברים שמתיר אף לאוכלו ואין צריך למוכרו לעכומ"ז כדברי חתנו ובשו"ת שואל ומשיב מ"ק ח"ב סי' מ' הנ"ל הנדון שלו היה במי ששכח למכור בכלל החמצים שלש כורין פעריל גרופי"ן ונזכר אחר חמש והלך וכתב בהשטר מכירה שנתן להעכומ"ז גם הג' כורין ונתן השטר מכירה להעכומ"ז והג' כורין הנ"ל היו מונחים בחדר ששכר לו וביום טוב בא לשאול מה משפטו ולזה הוא מה שנשא ונתן בתשובתו אם הועיל מה שמכר אחר חמש ולא יצטרך לבערו ויהיה מותר להשהותו לאחר הפסח ואם היה נשאל אחר הפסח אולי הוה נחית לחלק בין שאר חמץ לגרופי"ן כדברי הרב תשובה מאהבה הנ"ל: ט) נדרשתי ללא שאלוני על אשר נודע לי כי בעיר כוזלב הפאדווא"ל שקונים ממנו יי"ש כל השנה הוא של בני מקרא וקונים ממנו גם תכף אחר הפסח ונסתפקתי אם יש לחוש משום חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח כי מצינו בענינים רבים רבנן קדישי נבוכים הם בארי"ש אם הבני מקרא חשובים כנכרי' או כישראל מומר ואלו הם.

לענין צירוף לזימון בסי' קצ"ט. מה שכתוב בסי' ש"ל לענין עירוב בסי' שפ"ה.

לומר להם שיעשו לנו מלאכה ביו"ט בסי' תקכ"ו. לענין שחיטה בסי' ב'.

לענין פתם בסי' קי"ב לענין גבינות שלהם בסי' קט"ו לענין יינם בסי' קכ"ד. לענין רבית בסי' קט"ן.

ללמדם תורה. למול בניהם בשבת בסי' רס"ו.

ס"ת שכתבו בן מקרא. מירוח לענין מעשר בסי' אש"ל.

לענין טומאה בסי' עש"ב. (טו) לענין חיתון באה"ע סי' ד' (טז) לענין קידושין בסימן מ"ב (יז) אם מקבלים אותם אם באים לקבל תושבע"פ (יח) לענין דגל הקי"ל (יט) לענין דינא דבר מצרא בסי' קע"ה (כ) לענין חזקה (כא) לענין קנין סודר.

ועיין בקונטריס הכללים מערכת הקו"ף אות ג"ן שם רשמתי ספרי דבי רב המדברים בכל אחד מהפרטים הנ"ל (ונוסף גם פרטים אחרים לענין כתיבת וחתימת גט ולענין ישראל

ונכרי שבאו לדין וכו' ועוד עי"ש) והנה אם נדון בהם כדין מומר לענין חמץ ויהיה דינו כמ"ש בח"י ובאה"ט סי' תמ"ח סקי"א הנה אינו פשוט דחשיבי מומר להכעיס ומה גם למ"ש מרן החבי"ף בס' חיים ביד ד' קי"ד ע"ב להוכיח דכל מומר בזה"ז חשיב לתיאבון דלא כהרח"י ועיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים במערכת המ"ם אות קע"ה.

וכל זה הוא בסתמא. אבל בידוע שעעה"פ כמו נדו"ד שידוע שהיי"ש שמוכר אחה"פ הוא אשר היה לו קודם הפסח מה מהני מאי דחשבינן לתיאבון וגם בסתמא נמי יש לומר דאף אי דייניגן ליה לסתם מומר לתיאבון מידי הוא טעמא אלא משום דלא שביק היתרא וכו' אבל בבמ"ק לפי הנראה לא שייך למימר הכי.

אלא שיש לומר כיון דאיסור חמץ שעבר עה"פ הוא משום קנס. בכה"ג דנדו"ד אין שייך לאסור משום קנס עיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא ב' הנד"מ בח"ד סי' יו"ד ד"ה והנה ביום א' במדבר שהביא מ"ש המקום שמואל דישראל שמכר חמץ למומר צדד דלא שייך למקניסיה דלא כהט"ז סי' תמ"ח ומ"ש אעפ"י שחטא ישראל הוא היינו לגבי דידן דאסורין אנו להכשיל המומר אבל המומר לגבי נפשו כנכרי חשוב וא"כ בנד"ד ודאי היה מותר ואף שבתשו' דחית דבריו (ועיין בשו"מ מהדו' ג' ח"ב סי' ס') אמנם לענין זה שנקנוס לכל העולם עבורו ודאי לא שייך לקונסו וגם לא ידעתי מה שייך קנס דהמומר לא ישמע לנו וימכור לנכרים ולא יגיע לו הפסד מזה כ"כ ולמה נקנוס להישראל חנם וא"כ לא שייך קנס בזה ע"כ.

והני מילי דסברא שייכי בנדו"ד דהבמ"ק לא ישמעו לנו וימכרו היי"ש לנכרים בלי הפסד כלל. ורק להישראלים יהיה קנס שיצטרכו לקנות מעיר אחרת וטוביא חטא וכו':

ועיין בפרמ"ג יו"ד סי' צ"ט בש"ד ס"ק י"ז דמעשה היה שאחד לקח ממומר אחר הפסח כמה חביות יי"ש סך גדול ובודאי נעשה תוך הפסח והורה המורה כיון שי"ל דחבית אחת נעשה אחה"פ אותו חבית מותר דספק חמץ שעה"פ שרי ותו יש לסמוך אהמחבר וט"ז וי"ש דמותר להוסיף עליו ולבטלו ונראה דיפה הורה במקום הפ"מ ושעה"ד עכ"ל והלשון מגומגם קצת והמובן מדב"ק הוא דאינו מתיר אלא ע"י ביטול להרבות עליו וכו' לפי שהוא בגדר ס' חמץ שעעה"פ אבל אם הוא ודאי חמץ מומר שעעה"פ אין לו תקנה, ובנדון שלפנינו נראה דנכון לומר להקונים מפאדוו"ל של בני מקרא שיקנו קודה"פ יי"ש כדי הצורך להם בשביל איזה ימים שלאחר הפסח וימכרוהו קודם פסח עם החמץ כנהוג. ואחר שיעברו כמה ימים אחר הפסח (שיהיה בהם לתלות שהיי"ש שיקנו עתה נעשה אחר הפסח) יקנו מהם אף בסתם. רק שלא ידעו בבירור שהוא אותו שנעשה קודם הפסח כנלע"ד להלכה ולא למעשה.

ולא נעלם ממני שיש איזה צדדים להקל בי"ש שעבר עה"פ דיש אומרים דחשיב זיעה. ויש שמתיר מטעם שהוא חזק וחריף.

ויש מי שחושב דהוי כחמץ נוקשה וכיוצא עוד איזה צדדים אך אין בהם כדאי להתיר באכילה ושתיה רק בהנאה יש לעשות סניף לעת הצורך כמבואר בדברי הפוסקים המדברים בעניינים אלו. ולפי שאיני כדאי להתערב בשל אחרים ודיינו לעמוד בשלנו מה גם כי לא נדרשתי ע"ז והדבר מוטל ע גדולי ישראל אשר עיניהם משוטטות לקרוב ולרחוק להורות להם את הדרך ילכו בה לכן גליתי אזן אחד מגדולי דורינו וזאת תשובתו ע"ד הי"ש חמץ מפאדוו"ל של במ"ק שקונים גם תכף אחה"פ אם יש חשש חמץ שי"ש שעעה"פ.

אנכי בעניי איני רואה בהם שום חשש לא מבעיא לדברי הש"ך יו"ד סי' קט"ן סק"ו. ורס"ו ס"ק י"ז.

ובסי' ב' סוס"ק כ"ד. ורס"ז ס"ק ט"ן.

ובח"מ אה"ע סס"י ד' ובב"ש סמ"ד ס"ק י"ג לענין כותים ה"ה לענין קראים בזה"ז. ובבית הלל בכל המקומות הנ"ל שהסכימו לדברי הרבנים ר' בצלאל בתשו' סי' ג' ומוהראנ"ח ומבי"ט שהם כנכרים גמורים אפי' להקל ודאי דאין כאן בית מיחוש אלא אף אם נחוש לדברי הרב"י באה"ע סי' מ"ד שיש לחוש עליהם לחומרא ואפילו אם נדון בהם דין תינוק שנשבה וכו' עכ"ז מאחר דכל עיקר דין חמץ שעבר עליו הפסח אינו רק מטעם קנס ע"כ אין שייך לקונסם בזה וכן מבואר בתשו' הרא"ם סי' ז"ן שאעפ"י שצדד שם בזכותם בכל אותה תשו' כ' וז"ל והם דומים לתינוק שנשבה וכו' שנשתקע מהם תורת היהידות שאעפ"י ששמע אח"כ שהוא יהודי אין אנחנו מצווים להענישו מפני שהוא אנוס שהרי כך גדלוהו וכו' והעתיק לשון הרמב"ם פ"ג מהל' ממרים הל"ג שכ' שהם כתינוק שנשבה וכו' שהוא כאנוס אף עפ"י ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה היהודים ודתם וכו' ועוד האריך שם בדברים רבים בזה.

וסו"ד אני אומר ממ"ן אם דינם כנכרים גמורים הא ודאי דלענין איסור והיתר דינם כנכרים אף להקל ואם דינם כתינוק שנשבה הא לא שייך למיקניסינהו ואעפ"י שלענין חמץ שעעה"פ לא מהני אונס כמ"ש בסי' חת"ם ס"ג עכ"ז מבואר נגלה בתודת השלמים סי' ו' דבכה"ג לא שייך לקונסו. ומבואר בתשב"ץ ח"ב סי' קצ"ח אפילו לענין אונס סתם שאין לנו לקונסו מאחר שהיה אנוס ובכה"ג ודאי אזלינן לקולא: וחוכך אני לומר עוד דבמילתא דרבנן כי האי ודאי דהנכון הוא להחזיק אותם לנכרים גמורים שנמצא קולו

חומרו והא חזינן אשר כל גדולי ראשונים ואחרונים חתרו בכל עז ותעצומות להרחיקם מאתנו.

ובבה"י אה"ע סס"י ד' כ' על לשון ר' שמשון שהעתיק הרב"י שם בדין הקראים שאין מקבלים אותם וז"ל ולכן כ' שאין מקבלים אותם מה"ט שמא יתערבו בישראל וישאו נשים וישאו בניהם לבנות ישראל אעפ"י שרוצים לחזור ולקבל עול מצות כשאר ישראלים אעפי"כ אסור לקבל אותם דהיינו להכניס אותם לבהכ"ן אתנו שמא יהיו סוברים הרואים שהוא ישראל גמור ויבואו להתחתן עמו אבל אם אינו מקבל עול מצות רק נוהג כמקדם שאינו מניח תפילין מותר להכניסו אתנו לבהכ"ן ואין לחוש דהא יודעים כ"ע שאינו ישראל מדאין תפלין בראשו עכ"ל הא קמן שיותר מתקבל הוא להתנהג עמהם כמו עם נכרי גמור וזהו תקנתינו דוגמת מ"ש הריב"ש בסי' תכ"ה וז"ל ומה שנפלאת איך לא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא יכשלו בה רבים אין כאן תימה וכו' אדרבה אם היתה טובלת היה בה מכשול שהיו מקילין באיסורא וכו' ונר' שנהגו בטבילה בדורות ראשונים משום טהרות וכו' ועוד דאפשר דס"ל טבילה בזמנה מצוה ואעפי"כ כ' הרמב"ן שבטלוה בדורות אחרונים משום דהיא חומרא דאתי לידי קולא שיבואו בה לידי מכשול להקל באיסור דרבנן עכ"ל הריב"ש הובא בקיצור בב"י יו"ד סוס"י קפ"ג ובודאי שלענין או"ה כל מה שנחמיר עליהם מכח חומרא שנחזיק אותם כישראל יותר התקרבות הוא ממה שנתן עליהם קולי נכרים שזו הקולא הוא סייג וגדר לדברים חמורים: ולפי שרמז לי מני"ר שרשם בקונטריס מי ומי המדברים בענין הלז ע"כ הנני להודיעו אשר דרכי הרא"מ בתשו' הם קלורית לעין בענין הלז שבסי' מ"ז הביא שמ"כ בס' ישן ע"ש ר"ס גאון וז"ל צריך לדעת משפטי מומר וב' בחינות יש להם מקום ראשון לענין לברך ולזמן ולבטל רשות וכדומה להם מן המצו' בחינתו בזה לראו' אם הוא שומר שבת וכו'.

ומקום שני לענין קידושין וגטין חליצה מיאונין וממזרות וכו' בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולידתו בקדושה וכו' כללו של דבר במצות הלך אחר שמירת שבת בעריות אחר היריון ולידה וכו'. ובסי' ז"ן כ' וז"ל ועוד שאין הקראים האלו מאותם המינים הכופרים תחלה בתו' שבע"פ כצדוק ובייתוס שהם מעצמם וממחשבתם יצאו למינות וכפרו בתורה שבע"פ בשאט בנפש שעליהם נאמר שיהיו מן המורדים אבל אלו הקראים הם בני אותם המינים ובני בניהם קרוב לאלפיים שנה מאז עד היום הזה והם דומין לתינוק שנשבה שנשתקע ממנו תורת היהידות שאע"פ ששמע אח"כ שהוא יהודי אין אנו מצוים להענישו מפני שהוא אנוס שכך גדלוהו וכו': ועפ"י הדברים האלו יותרו לנו מה שנמצא סתירות בדברי הפוס' לפעמים מחמירים עליהם ולפעמים מקילים וכי

מעיינת בה כל הפרטים נכנסים תחת הכללים האלה ואכ"מ לפורטם ורקלדוגמא אנקוט חדא במ"ש הש"ך יו"ד סי' קט"ן סק"ו עמ"ש רב"י עי"ש ולדברי הרא"מ הנ"ל יצא כנוגה צדקת הב"י בפי' דברי הר"מ שכ' ומתנאי הג' מומר הזה שמותר לאכול משחיטתו הוא שלא יהיה צדוקי ובייתוסי והן שתי כתות שהתחילו להכחיש בדברי הקבלה וכו' אבל דינם להיות כדין האפיקורוסין.

הא קמן דאיירי הרמב"ם בדין ב' הכתות שהתחילו היינו בעת התחלתם ודורותיהם הראשונים אשר מעצמם וממחשבתם יצאו למינות כדברי הרא"מ הנ"ל. ובאמת גם עתה בכל דור ובכל זמן אי איתרמי ח"ו כתה חדשה כזו ודאי דהכי דינייהו ומינה דבניהם וב"כ דינם רק כתינוק שנשבה וכמ"ש הרמב"ם בהל' ממרים הנ"ל וכדברי הרא"מ כ' המל"מ פ"ה מהל' מלוה ה"ב בד"ה עוד כ' ולענין וכו' שהרמב"ם בפיה"מ איירי בישראל שנעשה קראי דומיא דצדוק ובייתוס וכיון בזה מסברת עצמו לדברי הרא"מ הנ"ל וע"ע הרדב"ז ח"א סי' ע"ג ובח"ד סוס"י רי"ט ובח"ב סי' תשצ"ו וע"ז השיג המבי"ט ח"א סי' י"ט.

סו"ד איני רואה להחמיר בזה כלל ואדרבה לפי"ד הנכון הוא להקל בזה בקראים שבזמנינו אשר לפי"ד קולא זו חומרא הוא ממקום אחר כהרחקת קבלה לבהכ"ן בכדי שידעו ישראל שאינם בכלל ישראל ולא יבואו להתערב עמהם בשום דבר וצריכים הרחקה יתירה כי תולעת יעקב הם וממי יהודה יצאו עכ"ל נר"ו: והנה מ"ש עפי"ד הרבנים התשב"ץ ומנח"י סי' ו' לענ"ד צע"ר לי כי הנה על סברת התשב"ץ מלבד דרבים לוחמים עליו וקשה מאד לסמוך לעשות מעשה עפ"י סברא זו בלבד זאת ועוד דנראה דלא אמר הרשב"ץ להתיר באנוס אלא כשביטל החמץ ומטעם דביטול מהני גם לחמץ ידוע ואף גם לא התיר אלא בהנאה דוקא ועיין מה שרשמתי לעיל אות ו' בפרט זה באורך בס"ד.

ונדו"ד דאנו באים להתיר באכילה. וגם שידוע לנו שהבני מקרא אין עושים שום ביטול חמץ אם כן אם נדון בחמצן כדין חמץ של ישראל שעעה"פ נראה שאין שום צד היתר לחמצן מצד שהם אנוסים דאונס לבד בלא ביטול אין במשמעות דברי הרשב"ץ להתיר באכילה.

וכן מ"ש עפי"ד התוה"ש הנה מלבד דגם סברת התה"ש איננה מוסכמת ואף דשלמים וכן רבים נמשכו אחריו כמו שמתבאר ממה שרשמתי בענין זה לעיל אות ז. מ"מ מתבאר שם דלא אמר להתיר אלא בשבטל ורק בהנאה אבל כשלא בטל ולהתיר באכילה לא אמר ועיין בחק יעקב סי' תמ"ח סק"ך הנה כי כן לענ"ד מצד זה אין להתיר אך מ"ש דיש לדונם כנכרים גמורים נראה דאפשר לסמוך על זה בצירוף מה שכתבתי עפי"ד השו"מ

דאין שייך לקנוס בזה ולמעשה צ"ע: והן עתה אחר כמה שנים נשאלתי מכוזל"ב על הי"ש הנ"ל מידי"ן השו"ב דשם הלא הוא הרבני המופלא הוח"ם מוהר"ר גבריאל סג"ל נ"י והודעתיו מכל דברי הגדול הנ"ל נר"ו דאין מקום לחוש.

והוא כתב שרגיל להחתימם בשטר ההרשאה למכירת חמץ ורואה כי אף שחותמים מ"מ הוא לשחוק בעיניהם וכתבתי שלא יחתימם עוד (אם לא שיש לחוש משום איבה וכו') דהוו תרתי דסתרי אהדדי דאם נסמוך ע"ד הגדול הנ"ל יצ"ו להתיר בהנחה שהם כנכרים גמורים הרי מעשה החתימה סותר זה שאם הוא נכרי אינו נעשה שלוחו וגם לפי מה שכתבו דמכירת חמץ לא הוי הערמה משום דאנן סהדי דגמר בלבו כדי שלא לעבור בב"י הנה בדידהו ודאי אין שייך לומר כן: ומצאתי להרב שערי תשובה בסי' תמ"ח אות ח' בשם מר דודו בתשובה כתיבת יד גבי מומר שכתב סברא זו דלא שייך לומר דגמר בלבו שלא לעבור בבל יראה שהוא אינו חושש בזה ואלה דבריו וכתב עוד (מר דודו שהזכירו בתחלה) בענין פקיד מומר לעכום"ז שהיה ממונה על הוראנדא שלו יהודי לנאמן ומכר הנאמן בערב פסח החמץ לעכום"ז שהיה גם כן נאמן של הפקיד וכתב דלכאורה אין לסמוך על מכירת הנאמן דאף לפי מה שכתב אא"ז בבכ"ש דמכירת חמץ לא מקרי הערמה דמסתמא גמר בלבו שלא יעבור בבל יראה מכל מקום בזה בעל החמץ פשיטא דאינו חושש לבל יראה והנאמן אף שהוא באחריותו אינו עובר עליו כיון שאינו ברשותו ומכל מקום מסיק שיש לומר כיון שהיה מוטל עליו למכור בכדי שלא יהיה נאסר החמץ למכרו לישראל אחר הפסח ואם כן איכא אומדנא דברשות קעביד למכור וגם לפי מה שכתב השואל היה לו כח והרשאה למכור הכל וכו' ומכל מקום צריך שהריוח וההפסד יחשב על הקונה שאם יחשב על המוכר איגלאי מילתא למפרע שלא היה מכירה ובעל נפש יחוש לעצמו עכ"ד הרי שכתב מפורש דלטעמא דמאי דלא מיקריא מכירת חמץ הערמה הוא משום דמסתמא גמר בלבו וכו' כשבעל החמץ מומר אין שייך לומר כן והוא הדין בבעלי מקרא ודאי הם אינם חוששים לזה ואצל כולם ימצא מסתמא כמה מיני חמץ ואין מוכרים לעכום"ז את חמציהם כי אם בעלי הפאדוואל ולא מפני שחוששים הם לבל יראה אלא מפני שהמורשה הולך אצלם להחתימם הלא יבושו לומר בפה מלא כי אין להם חלק ונחלה בנימוסי ודתי בני ישראל השוכנים בתוכם ומפני שורת דרך ארץ הם חותמים בהשטר מכירה ולבם בל עמם ואולי חושבים זאת שעושה המורשה לבצע כסף כנהוג שנותנים החותמים איזה שכר על זה ולפי שחוששים שאם לא יחתמו בשטר המכירה יחשדום שמשתמטים מלחתום משום חסרון כיס לכן חותמים מפני הכבוד ויותר היה נח להם אם לא היה הולך אצלם להחתימם:

ואף שכתב במסקנא דמהני מה שהמומר מרשה את הנאמן שלא למכור החמץ לעכומ"ז הנה בנדון ההוא אין המומר בעל החמץ מתעסק בעסק המכירה כלל רק הנאמן הוא העוסק במכירת היי"ש וכשימכור הנאמן את החמץ על פי, רשותו לא יסתור בעל החמץ את אשר עשה הנאמן שלו לא כן בהרשאת הבני מקרא מחזיקי הפאדוואל הנ"ל אחר שחתמו בשטר ההרשאה הרי הם עצמם יסתרו מעשה המורשה כי אחר שימכור המורשה את כל החמצים לאיזה עכומ"ז כנהוג הרי הם עצמם נושאים ונותנים בהיי"ש כל יום ערב פסח כי רק בשבעת ימים המפורשים בתורה מאמינים ואפשר מחזיקים בהם אבל בערב פסח בודאי אין מאמינים וגם בימי הפסח עצמו קרוב לודאי הוא שאם יזדמן להם איזה קונה עכומ"ז ימכרו לו בימי הפסח כי אין זה איסור לגבי דידהו כלל וכיון שאחר ההרשאה חוזרים וזוכים בהחמץ חזר החמץ להיות ברשותם וההרשאה בטלה מעיקרא ולכן נכון שלא להחתימם ומה גם כי לשחוק בעיניהם כמו שכתב ידידי השואל נ"י ולדעתי ההעדיר טוב מציאותו שאם לא תהיה מהם שום הרשאה למכירת חמץ יזהרו הבעלי בתים שלא לקנות מהם תכף אחר החג ויקנו מקודם הפסח איזה מדות כמו שכתבתי למעלה בד"ה ועיין להרב) ולקמן בסי' ט' אות וי"ו הבאתי דברי גאון גדול שהובאו דבריו בתשובות אורי וישעי סי' קכ"א אשר התמרמר מאד על כיוצא בזה עי"ש (בד"ה וגורמת המכירה הכוללת) שהבאתי גוף דב"ק: והנה מה שכתבתי למעלה דאף אם נדון בהם כאנוסים גמורים כתינוק שנשבה אין להתיר וכו' ראיתי עתה כעין זה בפרי מגדים סימן תמ"ח במשבצות זהב סק"ד (בדברי המתחיל והוי יודע) מומר שנשא כותית הולד כותי ולהפך הולד ישראל ומכל מקום דיעבד צריך עיון דיש לומר עדיף מתינוק שנשבה וכו' ואין לך אונס גדול מזה ואף דבישראל אנוס אסור זה עדיף טפי ודיעבד אם קנה ממנו בה"מ י"ל עכ"ל הרי דאף בכי האי גוונא דעדיף מתינוק שנשבה וכו' לא עלה על דעתו להסתפק אם מותר לקנותו ממנו דזה פשוט לו דאסור ורק לדיעבד הוא הנ"ד דאפשר דשרי ומסיק בצריך עיון ומדברי הרב פרי מגדים הנ"ל למדנו דלא שמיע ליה סברת השואל ומשיב הנ"ל להתיר מטעם דלא שייך קנם דהוא לאישמע לנו וכו' דהרי בנדון הפרמ"ג נמי הכי הוא ולא נסתפק להתיר לקנות ממנו: והנה בתתי להעתיק כל הכתוב לחיים בענין זה נתעוררתי ושלחתי ענין זה להגאון המופלא מוהרי"ז שטערין בע"ס זכר יהוסף נרו' שיחוה דעתו בזה וזה אשר השיב לי במכתבו ובענין היי"ש של במ"ק וכו' מ"ש מהשו"מ תניינא ח"ד סי' יו"ד והנה מ"ש מהמק"ש מה שצדד לענין מומר דלגבי עצמו חשיב כנכרי הם דברים תמוהים ודחוים אם שלפנים הזכירו איזה

מהאחרונים לענין קצת סניף ועיין פרי תבואה סי' ל"ב ויריעות האהל סימן יו"ד וי"א ושו"מ תניינא ח"ג סי' ל"א ועיין ב"ש קמ"א ומ"א קפ"ט ובישועות יעקב ובאחרונים.
ושו"ת יד אליהו סי' פ"ג משו"ת באר עשק סי' ע"ז וב"ח יו"ד סי' קט"ן וש"ך סק"ט וחוות דעת סק"ג ורדב"ז ח"ה סי' י"ב ואולם בעיקר סברתו דהבמ"ק לא ישמעו לנו וימכרו להנכרי ורק הישראלים יצטרכו לנסוע לעיר אחרת. ואני תמה א"כ גם בחמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ה"ן נימא דלמה נקנוס לאחרים הלוקחים ואטו נאמר לצדד להקל חלילה אף כשידוע יהיה להם הפסד וגם כשמוכר בזול וכה"ג ואף דלא שייך באינו מומר שבלא"ה ימכור לנכרים מ"מ גם במומר יהיה לו קצת הפסד ומניעת הריוח שיוכל לטרוח להשתדל רק אחר קונים נכרים והפסיד מהריוח שהיה מוכר סחורתו פעמים וגם לעכב ולהשהות עד שיזדמנו לו קונים נכרים ובעובדא דהשו"ת היה השליח חשוב לפי"ד המערערים למומר ולזה הי' הקנס לישראל המשלח שיפסיד שהוא לא עשה האיסור וכיון שבלא"ה השליח המומר לא ישמע לנו וימכור לנכרי בלי הפסד כ"כ והיינו דאיסורי הנאה אינו תופס דמיו וכיון שהמומר השליח יעבור ולא בעל החמץ וממילא לא יתעבד (אולי ט"ס הוא וצ"ל יתבטל) תק"ח לגמרי ובעל החמץ אין לקונסו כיון שלא עשה איסור כלל ואינו שייך לכאן שבעלי החמץ עשו בעצמם האיסור ואף שלא ישמעו לנו שלא למכור גם לנכרים מ"מ יפסידו הרבה מה שהיו יכולים להרויח מקניית הרבה לוקחים ישראלים ולהשהות החמץ זמן ארוך עד שישיג למכור לנכרים ועכ"פ אין לעקור תק"ח בחמץ שעעה"פ אף אם באותו פעם יש לו סחורה מועטת ויש קופצים מרובים נכרים שחז"ל השוו מדותיהם ולא נתנו לשיעורין וכו' ולא חלקו במאן דלא ציית לגזרתם.
ואטו בכל גזרות והרחקות דרבנן יש חילוק להתיר למי שלא ישמע לגזרתם ואף שהאיסור רק משום קנסא ומכ"ש שאין לחוש לתקנת הלוקחים שלא יצטרכו ללילך למק"א לקנות ואין להאריך בראיות בדבר פשוט ומבואר ומ"ש מהפמ"ג מהיי"ש שקנה מכבר ויש לו חבית אחת שאינו של חמץ והוי ספק חמץ שעעה"פ דמותר להוסיף אבל מה עניינו לכאן לעשות, ספק לכתחלה מה שיקנו ממנו הישראלים אחה"פ וכמבואר במ"א סימן יו"ד ס"ק י"א ובט"ז סי' ע"א סק"ג ואפילו לענין ס"ס דאסור לעשות בידים דהוי כמבטל איסור ובש"ך יו"ד סוס"י ז"ן ופר"ח בכללי ס"ס כלל י"ח ואפילו בספק דחסר דהוי ספק איסור וכמוהרי"ט ואכמ"ל ומכ"ש דגם כשיקנה אח"כ ליכא רוב היתר ורק מיעוטא: ומ"ש בשם רב אחד לדמות המב"ק לעכו"ם גמורים כמו כותים תמיהני מאד גם לפי דרכו הרי שם חכמים גזרו עליהם והיה בקיבוץ כל חכמי ישראל אבל כאן אף שבתשו' רב"ץ החמיר על הקראים שבזמנם נחלקו ג"כ עליו ומתי גזרו עליהם וגם

אין בכחינו לגזור עליהם והרי גם בכותים היה משום שעבדו להר גריזים אז גזרו עליהם ועיין בשערי דעה על הל' רבית בסי' קנ"ט ס"ב כותים יש להם דין מומר לעכו"ם ומשמע דאסור ללות מהם ברבית כבמומר.

והש"ך כ' דצ"ע וז"ל ולענ"ד עיקר כהמחבר דאף דאמרינן בכמה דוכתי דעשאום כעכו"ם גמורים מ"מ ודאי מדינא לא גריעי מישראל מומר דגר שנתגייר אף שהמיר אח"כ חשיב כישראל מומר כדאמרי' בהחולץ טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו אף שהמיר אח"כ וכמ"ש לקמן סי' רס"ח סי"ב ואם כן אף שחזו"ל גזרו עליהם ועשאום כעכו"ם גמורים אף לקולא שאין קידושיהן קידושין וכי"ב היינו דבר שנוגע לדידן אבל מ"מ מצוים הם ונענשים על כל העבירות כישראל דאטו משום שעשאום כעכו"ם איתגורי איתגור להיות מותרים בכל עבירות וכה"ג פריך בע"ז אהא דתני ר"י ראה ויתר וכו' א"כ מצינו חוטא נשכר וכיון שעל גזרת הב"ה פריך כן כש"כ על תקנת חז"ל דשייך להק' כן וא"כ כיון שכותים נענשים על כל העבירות כישראל מומר אף שחז"ל עשאום כעכו"ם גמורים מ"מ אסור ללות מהם ברבית דעובר על לפני עור לת"מ דאף לעכו"ם בדבר שמצוה אסור ליתן משום לפני עור כמ"ש בפ"ק דע"ז למכור לעכו"ם תשמישי ע"ז ולענין סירוס בב"מ צ' ע"ב וז"ב ונכון.

שו"ר בבית הלל שהשיג על הש"ך מטעם אחר והוכיח דלקולא לא עשאום כעכו"ם ודבריו נכונים עכ"ל וע"ע ישועות יעקב סימן שפ"ה סק"ב שנסתפק אי גם להקל דין הכותי כעכו"ם במילתא דרבנן דיש בידם להקל עיש"ב ועיין ב"י אה"ע סי' ד' לדעת הטור דהא דאמרינן עשאום כעכו"ם ה"ד לחומרא ולא לקולא ולכן פוסק שם בסי' מ"ד דכותי שקידש חוששין לקידושיו ועיין בתוספת שבת סימן רע"ו סק"א שנסתפק בהדליק לצורך כותי אי נימא דגם בדין זה דינו כישראל לחומרא או"ד דוקא לענין איסור דאמרי' הכי אבל כאן דאינו אלא מדרבנן דינו כעכו"ם גמור.

ולא זכר מדהר"ן פ"ק דקידושין בהא דנתן הוא ואמרה היא ספיקא הוי וחיישינן מדרבנן והק' דהו"ל ספיקא דאוריתא וכו' ולפיכך אני מסתפק בכל ס' קידושין אי צריכה גט מדאוריתא דאפשר דמדאוריתא שרי דהעמד אשה על חזקתה משו"ה אמרינן ס' היא וחיישי' מדרבנן ואם כי דלדעת הרי"ף סופ"ק דקידושין דהוי קידושין מדאוריתא מ"מ לדהר"ן הוא הדין בכותי שקידש כיון דספק היא אין איסור דאוריתא ומ"מ חוששין להחמיר ולכן בהדליק לצורך כותי ה"נ להחמיר ואכמ"ל.

וע"ע בתפארת צבי יו"ד סי' ס"ג אות ו' ובש"ע הגרש"ז לענין רבית בקראים ובכנה"ג וש"ך יו"ד סי' קנ"ט סק"ו ונה"כ והגהות רלנ"ח ומשל"מ פ"ה ממלוה ה"א ומש"ש הש"ך בשם

רש"ל צ"ע מט"ז יו"ד סי' קכ"ד סק"ב בשם רש"ל ביין ועיין בחו"ד סק"ה. ועיין במ"ז קנ"ד סק"ט ובמג"א וביו"ד סי' ב' ס"ט ואינם מאמינים בתורה שבע"פ וכו' ואף דחשיב כעכו"ם מחלל שבת כסימן קי"ט ס"ז והוי כאילו בר זביחה דלא מהני עוע"ג כסי' ב' ס"ה וכן בא"ת שפ"ה ס"א דצדוקי כישראל ומבטל רשות ועיין ט"ז ומג"א רס"י שפ"ה והמבי"ט ח"א סל"ו וע"כ כמ"ש בשמ"ח דהוו כתינוק שנשבה.

ועיין בשו"ת בנין ציון ח"ב סי' כ"ג כיון שמעשה אבותיהם בידיהם והם כתינוק שנשבה. ואפשר נמי דצדוקין שלא הורגלו בתוך ב"י ולא ידעי לעיקרי הדת ואין מעיזים פניהם נגד חכמי הדור לא חשיבי מזידים והרבה מפושעי ישראל דומין להם שמה שמחמיר הר"ש בקראים וכו' (כמובא ביו"ד סי' קכ"ד בנקה"כ בשם המבי"ט) אינו מפני חילול מועדות בלבד אלא מפני שכפרו גם בעיקר הדת שמלין ולא פורעין ואין להם דיני גטין וקידושין יעי"ש ויפלא מאד בעיני על הגדול המוזכר במכתבו מה ראה על ככה ולא מצאתי שום יסוד בדבריו לדון בהם ככותים ואשר גם בכותים דעת רוהפ"ו דרק להחמיר ועכ"פ עליו בעצמו בודאי איכא איסורא וכמ"ש השערי דעה וכנ"ל ועיין תוס' בשבת ד' ג' ד"ה בבא דמ"מ איסד"ר מיהא איכא ועיין ש"ך יו"ד רס"י קכ"א ומ"א שמ"ז סק"ד וגם להרמב"ם פ"ג מהל' ממרים ה"ג שקראם כאנוסים וכתינוק שנשבה מלבד שאינו מועיל כלום בזה כמ"ש הדר"ג בעצמו וע"ע בשו"ת משיבת נפש א"ח סי' י"א משש"ב וע"ע במנח"י ביו"ד שהשיג על הט"ז יו"ד סי' צ"ט סק"ט שה"ר מתוס' בכורות כ"ג ד"ה סבר דמשמע דלא פסיקא להו דאפשר דאומר מותר הוי כמזיד וכמשמעות לשון הטור שהביא בט"ז ועי"ש בפר"ח ס"ק י"ב ובפליתי סק"ו שהשיגו בהבנת דהתו' ותמיהני מה שסמך עליו בזה לבטל המנהג לחתום על ההרשאה לפי שסותר ההיתר שלו שהם כעכו"ם גמורים ומה חששא בזה גם לפי דרכו וכי בחתימתם מצד הכרח לטובת העסק נעשה כישראל ואף שמזלזל בשאר מצות חמורות.

גם מ"ש דמכירת חמץ לא הוי הערמה דאנן סהדי דגמר בלבו כדי שלא יעבור בב"י ובדידהו לא שייך כן וציין להשע"ת תמ"ח אות ה' בשם דודו לחזק דהת"ש לענין מכירת בהמות דהוי הערמה דמוכח בדאורייתא דהקולא רק היכא שבטל ושם אנו דנים מצד הביטול של אחר המכירה דכשמוכר הרי זוכה בהחמץ וכבר האריכו האחרונים וגם בזה צדקו דברי הישו"י תמ"ח סק"ט דהא בבכור מבואר בכל הפוסקים דמהני המכירה אף‌דהוי הערמה בדאורייתא אלא דשם הוא עושה שלא יצטרך לטרוח בטפולה ולכן במכ"ח לא שייך נמי הערמה שאם לא ימכרנו ויגיע ימי הפסח יצרך לבערו משא"כ לענין מכירת הבהמות כדי להאכילם חמץ שמצד שלא יהיו משובחים כ"כ איזה שבועות לא

היה מוכרם וא"כ הוי הערמה דמוכח שמוכיח שאינו מוכרו לחלוטין ועכ"פ הכא בייי"ש דהוי רק דרבנן כמ"ש הפנ"י והאחרונים ובדרבנן מותר לכ"ע גם בהערמה.
ובפרט דלא הוי הערמה כלל שכדאי לפניו למכור החמץ גם לחלוטין ולהוזיל מהמקח כיון שלא יוכל למכור זולת זה לישראלים ומה נ"מ בישראל המוכר החמץ שלא יעבור בב"י או שלא יפסיד בשהייתם מצד מיעוט הקונים שלא יקנו אלא נכרים. ומה נ"מ מה שמחזיק בלבו שהרי מ"מ הוא מוכרח למכור גם בזול ממה שיצטרך אח"כ להשהות זמן רב שלא יוכל למכור רק לנכרים ועכ"פ טוב כשיחתמו על ההרשאה והשטר מכירה דיש לסמוך ע"ז בייי"ש דהוא דרבנן עכ"ד הגאון הנ"ל נר"ו: ועם שאיני כדאי להשיב ע"ד תורה היא וללמוד אני צריך ואומר דמ"ש לחלק בין עובדא שבשו"מ לנדו"ד ככל הכתוב בדב"ק איני מבין מאי דאמר מר דהקנס היה להמשלח וכו' ושהמומר לא ישמע לנו וכו' דלפי הנראה הם שני הפכיים דאם הקנס הוא להמשלח א"כ עכ"ל ראין על המומר שום חיוב תשלומין על אשר שינה שליחות בעה"ב המשלחו וא"כ הוא למה לא ישמע לנו באם נאסור על הבעה"ב הרי לא יגיע לו שום הפסד מזה.
ועוד אם הדין נותן לאסור על המשלח יש לנו לעשות את המוטל עלינו ואם המומר לא ישמע מה לנו עוד ואיך יעלה על הדעת לומר דמשום שסוף המומר למוכרו ויביא דמיו להבעה"ב שזה מותר בדיעבד (עיין לקמן אות כ"ו) נתיר את החמץ עצמו להבעה"ב ואם אין הדין נותן לאסור על הבעה"ב כמ"ש מניי"ר הגאון נר"ו לקמיה דאין לקנוס את בעל החמץ כיון שלא עשה שום איסור.
א"כ ממילא החמץ מותר ומה לנו לתלות במומר שישמע או לא ישמע. ובאמת מה שכתב מניי"ר נר"ו דבעל החמץ אין לקונסו לפי שהוא לא עשה איסור דמשמע דהא בהא תלי אם עושה איסור אז אוסרין לו את חמצו ואם אינו עושה איסור אין אוסרין לו את חמצו במחכ"ת הרמה דבריו תמוהים דהא גזל חמץ ועבר עה"פ אומר להנגזל הרי של"ל והנגזל אינו עובר כלל כמו שמתבאר ממה שרשמתי לעיל בסי' ה' אות כ"ד ואפי"ה אסור להנגזל כמו שהסכימו רבני האחרונים (דלא כדעת הנו"ב) ושכן מפורש בדברי הרמב"ן בליקוטין עיין מה שרשמתי בזה בסי' זה לקמן אות ט"ז ולענ"ד מ"ש השו"מ דלא שייך למקניסיה דלא ישמע לנו וכו' לא על נדונו הוא אומר אלא על נדון הט"ז והמק"ש דלהט"ז חמץ של מומר אסור (אלא שהמציא בנדונו תקנתא דחליפין עי"ש) אהא כתב דכיון דחמץ שעעה"פ אינו אלא משום קנס במומר לא קנסו כיון דלא ישמע לנו כו' (כן הבנתי בכונת השו"מ ומזה למדתי מדבריו לבעלי מקרא כיון שודאי לא ישמעו לנו אינם בקנס חכמים ומ"ש הגאון נר"ו דשייך קנס מה שלא יוכל למכור כי אם לנכרים וכו' הנה גם ע"ד השו"מ

יש להשיב כן אלא שכבר נזהר ודקדק בלשונו וכ' ולא יגיע לו הפסד מזה כל כך וכו' כלומר דאף דיש בכחינו להסב עליו הפסד ע"י שנאסור לישראלים לקנות ממנו.
מ"מ כיון שאין בידינו לעשות כתקנת חכמים לגמרי היינו לאסור את החמץ בהנאה לגמרי לא נטפלו כלל חז"ל לאסור לחצאין ולא היתה גזרתם על כיוצא בזה כלל. ולפי מ"ש המק"ש דהמומר לגבי נפשיה הוא כנכרי גמור הרי כ' במשל"מ פ"י מהלכות מלכים דלא מצינו בשום מקום שעשו סייגים לב"ן.
ובקונטרס הכללים במערכת ג' אות סמ"ך הבאתי מ"ש בשו"ת נח"י סי' ג' דלמ"ד דחומר הספקות מדרבנן לא אפרו לב"ן ועוד הבאתי מ"ש השו"מ בשם הקצוה"ח דמה שהוא תקנתא דרבנן לא תקנו בנכרי ועוד רשמתי בזה עי"ש ואף דהשו"מ כתב שדחה סברת המקו"ש מ"מ בדבר שההיזק הוא רק להישראל משמע ליה דלא אסרו חז"ל בכה"ג ואף דבכל גזרות דרבנן לא פלוג בין שומע לגזרתם לאינו שומע מ"מ יוצא מן הכלל וההפסד הוא רק להישראל שאני) ומ"מ מה שכתבתי לסמוך על הסברא שבשו"מ משום דהקנס אינה אלא לאחרים וכו'.
הנה עתה ראיתי בשו"ת חת"ס סי' ק"י שהרב השואל כתב סברא זו לנד"ד והר"ב המחבר כ' ע"ז שהם דברי הבל אין ראוי להשחית בהם נייר ודיו עי"ש ועיין בשו"ת השיב משה סי' ט"ו דנדונו היה בחמץ של מומר שעבר עעה"פ ולא עלה על שפתיו לעשות סניף להיתר מחמת היות חמץ של מומר והקנס אינו אלא לאחרים וכו' ש"מ לא שמיעא ליה לחלק בזה ועיין עוד בתשו' להג' מוהרש"ק שבסו"ס נאות דשא בסי' א' בדין חמץ של מומר וכבר כתבתי לעיל בדברות ראשונות בד"ה והנה מה שכתבתי וכו' דמדברי הפרמ"ג מוכח דלא ס"ל סברת השו"מ הנ"ל עי"ש: ומה שהשיב על מה שהבאתי מהפרמ"ג יו"ד וכ' ע"ז דמה עניינו לכאן וכו' ככתוב בדב"ק.
הנה לפי הנראה מני"ר נר"ו הבין בכונתי שהבאתי דברי הפרמ"ג ללמוד מדבריו היתר לנדו"ד האמנם לישרי לן מר כי לא לכך נתכונתי ונהפוך הוא דרציתי ללמוד מדבריו לאסור בנד"ד דדוקא בנדון הפרמ"ג שהוא בסוג ספק חמץ הוא שיש לו תקנת המורה שהביא הפרמ"ג אבל ודאי חמץ מומר שעעה"פ אין לו שום תקנה וע"ז הוא סיום דברי ובנדון שלפנינו וכי' כלומר שאינו דומה לנדון הפרמ"ג נראה דנכון לומר וכו' כן הוא כונתי בבירור כמתבאר מדברי הנז"ל ובלי ספק המעתיק השמיט איזה דברים והא גרמא ליה למר להבין היפך ממה שהיתה כוונתי ויעוין עוד בפרמ"ג א"ח סי' תמ"ח במ"ז סק"ד בד"ה עיין ביו"ד וכו' שהראה למ"ש ביו"ד הנ"ל ומבואר בדבריו דבודאי נעשה בפסח אסור אפילו בהפ"מ ובנדונו לא התיר אלא בהפ"מ עי"ש: ומ"ש הגאון נר"ו ע"ד הגדול

שהבאתי בענין זה האמת אגיד כי בזמן ההוא לא נטפלתי לעיין בדבריו לפי שהיה צריך לי לעיין בדברי הגאונים רב"ץ ומוהראנ"ח ומבי"ט ורא"ם (ח"א) ובית הלל שהביא בדבריו ואין גם אחד מצוי אצלי כן גם עתה ספרי דבי רב הנ"ל לא שכיחי גבאי וכן הספרים שהביא הגאון נר"ו שערי דעה תפארת צבי משיבת נפש ותו"ש וכיון שאיני יכול לעיין בדב"ק בגופן שלהן איני רוצה ליטפל בזה (שאם יקשה עלי מה לא מצינא לאשתעויי ליתי ס"ת וניחזי.

לדוגמא אנקוט מאי דק"ל דברברי הגדול כתוב לאמר דבספר בית הלל הסכים לדברי הרב"ץ דהם כעכו"ם גמורים אפילו להקל ואילו מני"ר יצ"ו הביא מ"ש השערי דעה וכתב מפורש בשם הב"ה דהוכיח דלקולא לא עשאום כעכו"ם. ואם אמר כן לגבי כותים דמצינו בהדיא בש"ס דעשאום כעכו"ם.

כ"ש בצדוקים וההכרח לעיין בגוף הספר לידע איזה יכשר והרי לא שכיח גבאי. ותו ק"ל דלפי מ"ש ביו"ד סי' רס"ז סמ"ז דצדוקי בזה"ז דינו ככותי קודם גזרה וקי"ל כמ"ד דכותים גרי אמת הם אם כן מסתבר ודאי דדינם כישראל וגם עליהם תחול גזרת חז"ל להחמיר דע"כ לא פשיטא ליה להרש"ך דגם להקל הרי הם כעכו"ם אלא לאחר שעשאום כעכו"ם גמורים אך כי חזינא לכהנא רבה הש"ך שם בשם רב"ץ דכתב והקראים בזה"ז קלקלו מעשיהם ואינם כשרים לשום עדות אמינא אולי בשו"ת רב"ץ כתוב בפירוש דהקראים בזמן הזה דינם ככותים אחר שגזרו עליהם והם כעכו"ם גמורים ולדעת הש"ך אף להקל אהכי למיעל נפשאי בספיקא לא בעינא) ומה גם כי מי אנכי להכריע בין ההרים הגדולים ולרגל המלאכה אשר לפני העתקתי דב"ק ועיני הרואה תחזנה שדעת הג' מני"ר נר"ו שחמץ של במ"ק שעבר עה"פ הרי הוא כחמץ של ישראל ושצריך לפי זה להחתימם בשטר ההרשאה למכירת חמץ ושיש לסמוך ע"ז בייי"ש שהוא מדרבנן (ואני עני כבר רמזתי ע"ז במכתבי בהעתק הדברים הנז"ל דסברא זו אין לסמוך עליה אלא לעשות מזה סניף ועיין מה שכתבתי בסי' זה באות א' ועוד כתבתי בזה לקמן בסי' זה אות כ"ח) דלא כדעת האחד מגדולי הדור הנז"ל דפשיטא ליה דדין חמצן של במ"ק כדין חמץ של נכרי שעעה"פ ואפילו בחמץ גמור שלהם ובלא שום מכירה מותר לפי דעתו כנז"ל והמעיין יבחר ויקרב: רק את זה אגיד דעתי העניה דלפי דעת הגאון יוסף עינינו נר"ו דחמצן חשיב חמץ של ישראל שעבר עה"פ נלע"ד דלפי מ"ש השואל מכוזלב כי אף שחותמם בהשטר הרשאה הוא לשחוק בעיניהם כמו שכתבתי בדברות ראשונות א"כ אינו מועיל המכירה כלל והוא לפי מה שראיתי להג' מקו"ח בספרו נחלת יעקב בתשו' סי' א' שכ' בשם רב אחד להחזיק בס' התב"ש דמכירת חמץ אינה אלא הערמה ובכלל דבריו כ' ומ"ש כ"ת

בכל מכירת חמץ מגלה דעתו שאין המכירה לגמרי ולשיטת השערי אפרים גילוי דעת מבטל המכירה עכ"ל לא חשידי ישראל על ככה לגלות דעתם שאין המכירה חלוטה אלא אדרבה מוכרים בלב שלם ובנפש חפצה להנצל מאיסור ומה איכפת ליה אף אם יתן הנכרי המעות יקח ואף שיודע שהישראל יחזור ויקנה ממנו אבל לא חיישי' לגלות דעתם ויכול לדרוש ברבים שאסור לג"ד ואין אנו אחראין לאסור את המותר בשביל החשודים ומי שמגלה דעתו לזהחמצו אסור בהנאה עכ"ד הרי דלא נחלקו השואל והמשיב אלא בסתמא אבל כשמגלה דעת שאין המכירה לגמרי מיהא לכ"ע המכר בטל וא"כ הבמ"ק הללו כי לשחוק הוא בעיניהם כל עסק זה אין לך גילוי דעת יותר מזה שאין דעתם להרשות למכירה גמורה והמכירה בטלה לא שרירא ולא קיימת לגבי דידהו כלל: וזאת תשובת הכהן הגדול הגאון המפורסם מוהר"ר שלמה הכהן מווילנא נר"ו מכתבו וכו' קבלנו וכו' ויען שאני מוקף בחבילי טרדין בהגהות הש"ס ובמילי דמתא איני יכול לצאת בכותבת הגסה כפי הראוי לכבודו נ"י רק אבא בקצרה.

הנה חזיתי שארי נעשה שואל בחמץ של בני מקרא שעעה"פ אי אסור בהנאה וכו' והביא מ"ש השו"מ דבמומר לא שייך קנס וכו' ושרב אחד העלה להתיר וכו' כמ"ש בתוה"ש פ"י וכו' ובאמת מדברי התוה"ש אין ראיה כלל דמלבד בנד"ד ע"א הוא דציוה למכור החמץ ועשה כפי תיקון חכמים ובכה"ג לא שייך קנם לד"ה הנה מלבד זה הלא אדרבא תיכף דחה בעצמו היתר זה מהסוגיא דפ' הגוזל עצים גבי גזל חמץ ועעה"פ דאומ"ל הרי של"ל ועכ"פ מבואר דאסור אחה"פ דאף שהבעלים היו אנוסים גמורים שהרי החמץ היה ביד הגזלן ולא היה אפשר לו לבערו עי"ש הרי אדרבה מסיק להיפך דאף באונס גמור אסור לאחה"פ איברא דשותא דהג' תוה"ש לא ידענא דמאי מייתי מהתם דנהי דהנגזל הוא אנוס מ"מ הגזלן נמי עובר בב"י דהא חייב באחריות והוא אינו אנוס וא"כ י"ל דאסור בהנאה מצד הגזלן ובפרט לפי מה שהעלה הג' נו"ב במ"ק סי' כ' דהנגזל אינו עובר כלל בב"י דלא מיקרי ברשותו שהרי אינו יכול להקדיש ועיקר הקנס הוא על הגזלן והעלה דין חדש דמותר החמץ באכילה לכל ישראל כיון שלהגזלן בעצמו אי אפשר לקנוס עי"ש ובחי' על א"ח כתבתי דנראה דהוא מחלוקת אמוראים בירושלמי פסחים פ"ב ה"ב הובא בחי' סי' ת"מ לענין חמץ של נכרי שקבל עליו אחריות דג"כ מבואר במג"א סי' ת"מ דיכול להחזירו לנכרי ואעפי"כ סבר ר' יוסי שם דאסור בהנאה ודוחק לומר דהירושלמי מיירי באופן שנתקלקל החמץ ואין הנכרי רוצה לקבל וצריך ליתן לו חמץ מעליא ואז שייך קנס ודוק.

וגם מ"ש דהנגזל אינו עובר לפי שאינו ברשותו יש להתעורר הא בלא"ה כל חמץ אינו ברשותו ועשאו הכתוב וכו' וא"כ מה בכך אם נצטרף עמו עוד ענין שאינו ברשותו ויעוין בתשו' מאהבה ח"א ס"י שנסתפק בחמץ של איסורי הנאה כגון של כלאי הכרם אי עובר בב"י בפסח מצד דאיה"ן לא מקרי שלו עי"ש ובספרי בנין שלמה שהוא עדנה בכ"י הארכתי בזה הרבה בעה"י: אמר המחבר עתה זכינו לאורו שנדפס ספרו בנין שלמה ודבריו הם בסי' כ"ה.

ועיין מה שכתבתי אנכי הדל בענין זה לעיל בסי' ה' אות י"ג: והנה אנכי תמה על הגאונים הנ"ל מתוספתא ערוכה ברפ"ב דפסחים דחמץ של כותים מאמתי מותר אחה"פ של בעלי בתים אחר ג' שבתות של אפיה ר"ש אמר אף כשאמרנו של נחתומין וכולי בד"א שלא עשו פסחיהם עם ישראל או שהקדימו יום א' וכו' עי"ש היטב והדבר מבואר דמיירי בכותים קודם גזרה וגם לא היו חשודין להשהות חמץ בביתם רק שלא היו עושים לחג הפסח בזמן אחד עם ישראל לפי שרוצים שיבא עצרת אחר שבת וכמ"ש בר"ה דף כ"ב ולפיכך אסור ליקח מהם אחה"פ אם לא שיש לתלות שנאפה אחר הפסח והנה פשוט דמתוספתא הלז יש לדחות ב' הסברות הנז"ל שהרי כותים בודאי לא צייתי לחכמים כלל וימכרו לעכומ"ז או לכותים אחרים ואעפ"כ קנסו לישראל.

ואין לומר דהתוס' אתיא כר"י דהא ר"ש נמי אירי בה כמש"ל וגם סברת הגדול דהוא אונס גמור דהוי כתינוק שנשבה ליתא דהרי הכותים כבר הולכים אחר מנהג אבותיהם דעצרת אחר שבת והוו כאנוסים גמורים ואעפ"כ קנסו חמצן אחה"פ וגם הסברא שיותר נכון להקל בזה כדי שלא להתערב אתנו אף שכעין סברא זו מצינו בב"ק דף ל"ח ע"ב דקניס ר"מ כדי שלא יטמעו בהן וכו' לדידי לא נראה כלל דבזה שלא נקח מהם אחה"פ חמץ איזה זמן לא שייך קילקול כלל דמי יימר שנמנע מצד איסור חמץ דילמא אינו צריך כעת לקנוס ולא ראינו אינו ראיה.

וגם בלא"ה לא דמי כלל לנדון הב"ה באה"ע דמיירי לענין להכניס אותם וכו' דהתם שייך שפיר מכשול ותדע דהא בחול מותר למול את בניהם ולא חיישינן להתקרבות. ותדע דהא במקום דשייך שלא יהא חוטא נשכר אמר שם דלא קנסינן ועוד דלא מצינו שם שיש להקל באיסור משום הך טעמא.

ובלא"ה ל"ד לנדון הש"ם דב"ק ודו"ק. וגם הסברא שבתשו' שו"מ דאין תועלת בקנס שבודאי ימכור לנכרים תמיהני דודאי דהא דקנסו לכ"ע לאו משום דאל"ה היה יכול להערים ולמכור לישראלים דהא ליתא דאם נימא דאף בישראל כשר חשדינן ליה דשמא לא ירצה לקיים קנס חכמים מה הועילו חכמים בתקנתם דהשתא נמי יכול למכור לנכרי

או שימכור לישראל ויאמר דהחמץ נעשה אחה"פ והלוקח יאמין לו דהא ישראל כשר ונאמן הוא.

אלא ודאי דלזה לא חיישי' כלל אלא עיקר הטעם הוא דעשו הקנס כעין דאוריי' ממש כחמץ בתוך הפסח דאין לו תקנה רק בשריפה או מפרר וכו' הכי נמי לאחר הפסח מוטל עליו מצות ביעור והוא משנה מפורשת בפסחים דף יו"ד ע"ב לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד ופי' הרי"ף והרמב"ם דר"ל אחר הפסח אלמא דצריך בדיקה וביעור ממש ואם לא ביער רק הפקיר החמץ לא יצא עדין הקנס חכמים ואם בא החמץ ליד אחר מוטל עליו לבערו דעדיין לא נתקיים קנס חכמים.

ואין להשיב ע"ז מהא דאמרי' בב"ק דף צ"ח ע"ב דאם בא אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצוים לבערו לאחה"פ מחלוקת ר"ש ורבנן וכו' דמשמע דאחה"פ אין אנחנו מצוים לבערו. דשאני התם כיון דהגזלן אינו חייב לבערו דיכול להחזירו לבעליו לצאת בו ידי השבה ממילא גם אחרים אינם מצוים ואדרבה אינם רשאים לבערו ולהפסד להגזלן אבל בעלמא חל החיוב למי שבא החמץ לידו לבערו וכעין סברא זו כתבתי מכבר ליישב מאי דקשה לדעת התוס' וסייעתם דמה דלא מהני ביטול מדרבנן הוא משום שלא יבא לאוכלו א"כ למה לא מהני מחיצה עשרה כבחמצו של נכרי שלא קבל עא"ח וכתבתי דמהך גזרה תקנו דעובר בב"י מדרבנן.

דתקנו דלא מהני ביטול לסלק הלאו דב"י וממילא לא מהני מחיצה. ובהגהותי ריש פסחים כתבתי דיש להעמיס זה בפירש"י דמ"ש בודקין שלא יעבור בב"י ר"ל מדרבנן יעי"ש סוף דבר איני רואה בזה היתר ברור לענ"ד.

ומיהו למעשה איני רוצה לחוות דעתי בזה כיון שכבר יצא להיתר עפי"ד הגדול ובפרט במקום שדרים שם הבני מקרא ורוב המוכרים הוא מהם והוא כמעט גזרה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בהם וגם יש לחוש משום איבה ומצינו בכמה דברים שהיקלו חז"ל משום איבה ובפרט בייש"ש דאין ברור דאית בי' ב"י דאורייתא דהא ודאי אין בו כזית בכדי אכפ"ר.

אף אם אפשר בקל לבטל ברוב ודאי הדבר נכון וכמ"ש כת"ר נ"י (אמר המחבר דבר זה לא נזכר בדברי כמ"ש הרואה) דודאי דכל מאי דאפשר למיעבד בהיתר טפי עדיף ע"כ דברי רב כהנא רבה הגאון מוהרש"ך נר"ו. מכאן ואילך דברי תלמיד צעיר אנכי המחבר מה שיש לי להעיר בדב"ק שיחיה: (א) כתוב למ"ר נ"ר יצ"ו דמדברי התוה"ש אין ראיה וכו' למודעי אני צריך כי ספר תוה"ש אין מצוי אצלי רק ראיתי בספרי האחרונים שכותבים כן בשמו וגם הוא עצמו בחק יעקב סי' תמ"ח סק"ך הביא מ"ש בתוה"ש וכתוב אצלי

בקונטרסי אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ז ס"ק ג' דממ"ש בס' מגן האלף בסי' תמ"ח סק"ח בשם התוה"ש מובן דס"ל דאע"ג דקי"ל גבי חמץ דאפילו הניחו שוגג או אנוס אסור לא בכל מין אונס אסור אך בחלקות ישית דאם האונס גרם לו שלא לקיים תקנת חכמים בביעור שלא ביער כלל אף שהיה על ידי אונס אסור אבל אם קיים תקנת חכמים ונאנס מצד אחר כגון שמכר חמצו רק שהמכירה לא היתה לפום דינא והוא לא ידע כל ימי הפסח וטעה וסבר שנמכר כדין או שהיה בבית האסורים ועשה שליח למכור החמץ וכל ימי הפסח סמך על חזקת שליח שעשה שליחותו ושוב נודע לו שלא נמכר כלל.

הנה בכה"ג כיון שעשה כל מה שמוטל עליו לעשות לקיים תקנת חז"ל אלא שלא עלתה בידו לעשות כהוגן כפי המועיל לפי תק"ח יש לסמוך על הביטול ואין לקונסו לאוסרו בהנאה וגם אין לחוש בכה"ג להערמה ואספתי באמרים מלתייהו דרבנן קדישי דנגררו בתר סברת התוה"ש לעשות סניף להתיר בנדונם ובס"ק ד' הבאתי מ"ש בשע"ת סי' חת"ם אות ח' בשם כתר כהונה דמי שהיה חמצו ביד נכרי ולא היה אפשר לבערו שהיה רחוק ממנו כמה פרסאות אין לחוש להערמה וכו' וכתבתי דלפי מה שהבנתי בדעת התוה"ש דס"ל לחלק כנז"ל נראה דבנדון הכתר כהונה לא יתיר התוה"ש מטעמשהיה אנוס ולא היה יכול לבער דאונס כזה אינו מועיל להתיר דסו"ס לא עשה מה שמוטל עליו לעשות וכתבתי דעכ"ל בדעת התוה"ש דיש לחלק בנושאים כמו שנראה ממ"ש במגא"ל שהרי בשו"ת מים חיים ראפפורט סי' ה' כתב בשם תוה"ש עצמו דאפילו באונס גמור אסור ושהוכיח כן מדין גזל חמץ ועעה"פ דאומר לו הרי של"ל אף על גב דהנגזל היה אנוס אונס גמור וכו' וזה לכאורה היפך ממ"ש בח"י שהעלה בתוה"ש דבאונס גמור מותר בהנאה. אלא ודאי עכ"ל כנז"ל ולכן נגזל אף דהיה אנוס גמור מ"מ כיון שהאונס גרם לו שלא קיים מצות ביעור כלל אסור בהנאה. ובסעיף קטן ט' הבאתי שו"ת נאות דשא סי' ל"ט דנראה ג"כ שהבין בדעת התוה"ש שיש לחלק בנושאים כמש"ל דמובן מדברי המגן האלף הנ"ל. ובנדו"ד בחמץ של במ"ק הייתי נבוך בדעתי למי דומה די"ל דכיון דלא מקיימי מצות ביעור כתק"ח אף שהוא מחמת אונס גמור שמעשה אבותיהם בידיהם. מ"מ אסור כמו בנגזל דאף שהוא אנוס גמור חמצו נאסר בהנאה.

או כלך לדרך זו די"ל דכיון דדינם כתינוק שנשבה ולית להו מעיקרא ידיעה בתחלה מתק"ח כלל חשיבי כמי שמיהדר לקיים תק"ח ולא עלתה בידו ובכה"ג יש להתיר לדעת התוה"ש. ולכן כתבתי דעכ"פ יש לפקפק ע"ד הגדול מצד אחר דסו"ס לא אמר התוה"ש להתיר אלא בשביטל ורק בהנאה וכו'.

ועתה בראותי דברי הגאון שלמה יצ"ו רואה אני כי אין דעת התוה"ש לחלק בנושאי' כנז"ל דהא מר הוא דאמר דהתה"ש גופיה תברא לגזיזיה ואותיב אשמעתתיה מההיא דגזל חמץ וכו' דאומר לו הש"ל ואי ס"ל לחלק כמש"ל הרי מהתם ליכא שום תברא דהיכא דגרם לו האונס שלא לקיים תקנת חכמים כלל שאני.

אלא שאיני מבין מה שייחסו אליו כמה מרבנן בתראי (כרשום בקונטריסי אמבוהא דספרי המדברים בזה) דבאונס גמור יש להתיר בהנאה וכו' וכן העיד על עצמו בס' חק יעקב כנז"ל ולפי מ"ש מני"ר יצ"ו אין כן מסקנתו: (ב) ומאי דדחי מני"ר שיחל"א ראיית התוה"ש ואמר רב דהתם נאסר מצד הגזלן וכו' אימא ליה איזי וחביבי שיחל"א דמני"ר איידי דטריד בשמעתיה אשתמיטתיה דכבר קדמוהו רבנן בהא מילתא ועיין בשו"ת מים חיים ראפפורט בסי' ה' שכ' לדחות ראיית התוה"ש דמה שאסרוהו הוא משום לתא דהגזלן.

גם בשו"ת חת"ס סי' קי"ט ד"ה איברא וכו' כ' ע"ד התוה"ש וראיה זו איני מכיר וכו' עי"ש שכ' כותיה דמר. וכ"כ בפרמ"ג סי' חת"ס בא"א אות ב' ד"ה מ"ש המחבר.

ובס' בית מאיר בסי' חת"ס דף ס"ו ע"ד ד"ה וראיתי. ובקונטריסי הנ"ל בסי' ח' אות ט"ז הבאתי עוד כמה מחברים דקיימי בשיטה זו דמה שנאסר הוא משום לתא דהגזלן (ולא באו עד התה"ש אלא סברא דנפשייהו קאמרי) הלא המה הפר"ח סי' תמ"ח ס"ג.

ורבי"ן חסידא בס' קהלת יעקב (אלגאזי) בתוספת דרבנן סי' קל"ט. ומר בריה מרן מוהריט"א בפ"ה דבכורות סי' מ"ד ד"ה והנה הפ"ח.

ובשו"ת משנת ר"א ח"ב סי' י"ח. ובס' דרך המלך פ"א מהלכות חמץ: (ג) אמנם מ"ש מני"ר נר"ו ובפרט לפמ"ש הנו"ב וכו' והעלה דין חדש וכו' והוסיף לומר שבחי' על א"ח כ' דהוא מחלוקת אמוראים בירושלמי וכו' ככתוב בדב"ק הנה לפי מה שכתבתי בקונטריסי לקמן בסי' זה אות כ"ג דדעת ראב"ן דחמץ של נכרי מופקד ביד ישראל וקבל עליו אחריות מותר בהנאה אחר הפסח ושאין סתירה לזה מדברי הרמב"ם בפ"ד ה"ג דמשמע דבקבל אחריות אסור דלא אמר אלא לאסור באכילה ולא בהנאה וכתבתי שהא"ר הביא סברת ראב"ן ושכן דעת הפנ"י בסוגיא דפסחים דף ל"א ע"ב והבאתי שו"ת בית שלמה סי' ס"ב וסי' ס"ו וע"ד וע"ח וע"ט שהעלה כן לדינא דראוי לפסוק כהראב"ן דמותר בהנאה.

וכן דעת הג' מוהר"י יוסקי הובא בשו"ת אגודות אזוב מדברי סי' י"ג אות ב'. וכן דעת רב אחד בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' ב'.

והבאתי שו"ת כתב סופר סי' פ"ד דלחלק יצא דלדידיה אסור אפילו בהנאה ולכ"ע מותר אפי' באכילה ושתיה והבאתי דברי הרבנים קהלת יעקב בתוס' דרבנן סי' קל"ט. וש"ע מוהרש"ז.

וחיי אדם.

וישועות יעקב. ובית מאיר בזה.

וכתבתי דנראה דנקיטי' כדעת רבנן בתראי המסכימים לסברת ראב"ן דמותר בהנאה ומשמע אף לדידיה. ואסור באכילה אף לכ"ע עיש"ב.

והנה לפי דברי מני"ר שיחל"א דסברת הנו"ב תליא בפלוגתא שבירושלמי לענין חמצו של נכרי ביד ישראל וקע"א א"כ כיון דבההיא נקיטינן דמותר בהנאה ה"ן בגזל חמץ ועעה"פ נקיטינן כדעת הנו"ב דמותר בהנאה להנגזל כן נראה לפום שיטתיה דמני"ר נ"י ואהא ודאי תמיה לי טובא דנראה דמני"ר יצ"ו מסתמיך ואזיל בתר סברת הג' נו"ב ונוטל מה שחידש להלכה פסוקה והוא פלא לענ"ד דלא זכר מני"ר אשר כל רבנן קדישי הבאים אחרי הנו"ב המה ראו כן תמהו ע"ד הנו"ב וכבר רשום אצלי בקונטריסי לקמן בסי' זה אות י"ו דהגם דמצינו חבר להג' נו"ב בזה.

ה"ה מרן מוהריט"א בפרק ה' דבכורות סי' מ"ד כיעי"ש בד"ה איברא דלפי מ"ש וכו' ומשם והלאה עד סוף הסי' דגם הוא כ' סברת הנו"ב דמותר להנגזל. אלא דאיכא בנייהו דלהנו"ב מותר גם לכ"ע ולמרן מוהריט"א לפי טעמו אינו מותר אלא להנגזל כדי שלא יפסיד מן הקרן לא גזרו עליו חז"ל.

הנה מלבד מה שכתבתי שם דאינו פשוט לייחס דס"ל כן להלכה ולמעשה דהוא כתב רק דרך שקו"ט ומצינו לרבי"ן חסידא הרב מר אביו בס' קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' קל"ט דתפס השיטה דאסור להנגזל. ומרן מוהריט"א באותו פרק באותו מקום (בקה"י הנ"ל) בא לו בארוכה בענייני חמץ שעבר עליו הפסח ולא כתב דבר או חצי דבר ע"ד הרב אביו בזה.

ועוד אף אם נאמר דכן ס"ל למרן מוהריט"א מ"מ כל רבני האחרונים אשר היו תמהים על דברי הנו"ב בזה לא סברי הכי ונקיטי' כוותייהו כי ברבים היו והנשיאים הביאו דברי רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בחי' לפסחים בפ' כל שעה בסוגיא דחנות ומלאי וכו' שכ' מפורש בגזל חמץ ועעה"פ דאסור בהנאה אף שלא עברו בעליו בב"י וב"י ולא משום לתא דהגזלן דחייב לבערו (כמ"ש מני"ר נר"ו ומסתייעא מילתיה מדברי המ"ח וחת"ס וכו' שכתבתי בס"ק ב' הנ"ל) דהלא אין קנס זה אלא לבעלים הראשונים והם לא עברו בכלום אלא ש"מ שקנס זה הוא בין בשוגג בין באונס בין לו בין לאחרים עכ"ל הרמב"ן,

והבאתי מ"ש המק"ח בסי' תמ"ח בביאורים סק"ט בד"ה אכן וכו' דמה שחידש הנו"ב דמותר להנגזל אחה"פ וכו' ליתא וכו' עי"ש, וחרב משנת ר"א ח"ב סוס"י י"ח כ' דאף דהנו"ב כ' דמותר להנגזל כבר עמדתי ע"ד במ"א והוכחתי בראיות דלא כהנו"ב ע"כ.
והבאתי עוד מ"ש בשו"ת בית שלמה סי' ס"ב וסי' ע"ה דכל המבוכה בדברי האחרונים הנו"ב ומק"ח בזה הוא לפי שלא ראו דברי הרמב"ן בליקוטיו וכו' דמבואר דלא כהנו"ב, וכן הבאתי שו"ת יד יוסף להגאון מוהר"י דייטאש בסי' ל"ב שכ' ע"ד הנו"ב דאילו ראה דברי הרמב"ן בליקוטיו לא היה מורה כן ותמה על כל גדולי המורים שהאריכו לסתור את דברי הנו"ב ולא ראו דברי הרמב"ן עי"ש וכ"כ בשו"ת שו"מ ח"א סי' של"ב (מהדו' תליתאה) והאריך שם בח"ג סי' ל"א.
ובנו"ב מ"ת סי' ס"ה השיגו רב אחד. והבאתי עוד דבס' עצי לבונה יו"ד סי' קל"ב ס"א סוד"ה והנה וכו' כ' ג"כ דאסור להנגזל.
ושכ"כ בשו"ת עונג יו"ט בהגהה בסי' כ"ו, ושכן דעת הרבנים מ"ח וחת"ס ופרמ"ג ובית מאיר ופר"ח וכו' הנז"ל באות קטן ב' אלא שהם סוברים שמה שנאסר להנגזל הוא משום לתא דהגזלן דעבר על ב"י הא מיהא הצד השוה שבהם דאסור להנגזל ג"כ, וא"כ פשיטא ודאי דאית לן למינקט דלא כהנו"ב בזה ונאמר בפה מלא דאילו היה רואה הג' נו"ב דברי רבינו הגדול הרמב"ן היה חוזר בו שכן ראוי להיות חוזר ומבטל דעתו נגד חד מן קמיא וידוע דכשהאחרונים לא ראו דברי הראשונים נקיטינן כדברי הראשוני' ודברי ידי"ן מני"ר שיחל"א בזה צע"ר לי: (אחר ששלחתי לו מכתבי הנ"ל ראיתי בס' עמודי אש דף מ"ט ע"ג בד"ה בשו"ת נו"ב וכו' שכ' בשם היד המלך בפ"ד מהלכות חמץ שכ' סתירה מפורשת להנו"ב מדברי הרמב"ם בדין נפקד ישראל שקבל אחריות על חמצו של נכרי דאסור באכילה וכו' והגאון המחבר נר"ו הביא מחלוקת שבהירושלמי בזה והאריך בדברי הח"י סי' ת"מ סק"ד ודברי רבני האחרונים בזה וכ' דהרמב"ם שאוסר באכילה ומתיר בהנאה אולי ס"ל כן בכל ס' חמץ שעעה"פ דאסור באכילה ומותר בהנאה ולכן פסק במחלוקת זה שבירושלמי דאסור באכילה אולם אנן קי"ל דבס' חמץ שעעה"פ מותר לגמרי יש להתיר ג"כ בפלוגתא הנ"ל כן יש ליישב דלא והיה הנו"ב מופרך כ"כ אולם להלכה נראה מכל הפוסקים דלא כהנו"ב והחמץ אסור גם בזה וכן מבואר להדיא בחידושי הריטב"א לפסחים כ"ט ע"א בשם מורוהרא"ה בשם רבו הרמב"ן דהחמץ אסור בהנאה וכן יש להורות עכ"ד נר"ו ואין דעתי העניה נוחה בישוב זה כלל דמלבד דאינו פשוט דקי"ל דספק חמץ שעעה"פ מותר באכילה ועיין מג"א סי' תמ"ט בשם הב"ח דאסור באכילה.

ועוד אף לדעת רבנן בתראי דפליגי ע"ז וסברי דמותר באכילה ולפי מה שרשמתי בסי' זה אות ל' נראה שכן הוא הסכמת רוב האחרונים עי"ש מ"מ מאחר שדבר זה לא נמצא מפורש בדברי הראשונים שספק חמץ שעבר עה"פ מותר באכילה ובדברי הרמב"ם (לפי"ד העמודי אש דתלו דברי הרמב"ם בהא) מפורש דאסור באכילה מי יעצור כח לחלוק ע"ד רבינו הגדול בלתי שום ראיה וסעד ומופת חותך מהש"ס ומה גם דמצינו חבר להרמב"ם בזה הוא הראב"ן שכ' הפוסקים בשמו דס"ל דאסור באכילה ומותר בהנאה ולדידיה נמי צ"ל דכן הדין בכל ספק חמץ כמו שאנו אומרים בדעת הרמב"ם ובאמת כ"כ בשו"ת בית שלמה סי' ע"ח דף מ"ט רע"ד בטעם הראב"ן.

ואם גם הרמב"ם סובר כן ודאי אין בכח האחרונים לדחות דבריהם. ועכ"פ גם הוא נר"ו מודה דלא קי"ל כהנו"ב ואפריון נמטייה דהביא לנו דברי הריטב"א והרא"ה דמשמע דנקטי ג"כ כהרמב"ן ז"ל וס' חי' הריטב"א לפסחים אמצ"א לראות דב"ק): ומ"מ לא אכחד מאדוני מני"ר שיחל"א כי בקונטרסי הנ"ל כתבתי דאולי אפשר לעשות סניף להתיר להנגזל סברת הנו"ב ומה שצדד מרן מוהריט"א והוא עפ"י מה שמצאתי בס' צרור החיים דף נ"ט ע"א בשם ר"מ בפ"א מהלכות חמץ וז"ל ואיכא לעיוני בחמץ של ישראל שעעה"פ שאסור משום קנס, לישראל אחר שלא עבר עליו מהו, והביא ע"ז תשובת הרי"ף שמותר לאחר מיהו אית דמורו ביה לאיסורא ואיתלו דבריהם בההיא דחמצן של עוברי עבירה אחה"פ מותר מפני שמחליפים.

דאי לישראל אחר שרי אמאי אצטריך לטעמא שמחליפים אלא ש"מ דאפילו לישראל אחר אסור עכ"ל נמצא דדעת הרי"ף דלא אסרו אלא להעובר ולא לאחרים. ובדברי מרן מוהריט"א שם מבואר דטפי מסתבר להתיר לנגזל מלהתיר לאחרים דלאחרים י"ל כיון דאין להם אלא מניעת הריוח קנסו רבנן וכו' משא"כ בנגזל י"ל דבמקום פסידא לא גזרו רבנן עי"ש וא"כ מאחר דמבואר בדברי הרי"ף דמותר לאחרים כ"ש די"ל לדידיה דמותר הוא להנגזל ולפי דעתו עכ"ל כמ"ש הג' נו"ב לסתור מה שנראה מבואר מכמה דוכתי דאסור לנגזל עי"ש באורך ונמצא לפי"ז דלהנו"ב יש לו רב תנא דמסייע ליה רבינו הרי"ף וגם לפי דעת הרב מוהר"ם מסארקסטא ז"ל שהביא בא"ז לב"ק דף צ"ח והזכירו מרן מוהריט"א שם בד"ה והנה הפ"ח וכו' דגם הגזלן אינו עובר אפ"ל דלדידיה ס"ל כיון שאין שום העברת לאו בחמץ זה לא קנסו וכיון שכן לא נפלאת היא לומר כסברת הנו"ב להתיר להנגזל מיהא ואולי אפשר לעשות מזה סניף להתיר וצ"ע אגב ארחין אודיע למני"ר נר"ו כי בקונטריסי הנ"ל אות י"ז אני מסלסל בצערי כי לא בינת אדם לי להבין במאי מיירו

הרי"ף והאית דמורו וכו' אי כונת הרי"ף להתיר לאחרים היינו למכור או ליתן לאחרים הא ודאי כמו זר נחשב שהרי א"כ נמצא בעל החמץ נהנה מחמץ זה.
ואם נאמר דלא אמר הרי"ף דמותר לאחרים אלא כשאחרים נהנים ממנו שלא בידיעת הבעלים היינו שהבעלים הפקירוהו והשליכוהו לחוץ ובאו אחרים וזכו מההפקר א"כ מאי מייתו האית דאמרי מההיא דחמצן של עי"ע דהתם באים לקנות מהעו"ע אהכי צריכנא לטעמא דמחליפין סו"ד לא יכולתי להבין דב"ק בלא ימנע וצע"ר לי.
שוב הבאתי בקונטריסי מה שהקשה הרב השואל בשו"ת חת"ס סי' קכ"ד מהתוספתא דפ"ב דפסחים (שהביא מני"ר יצ"ו) ומה שתירץ המחבר וכתבתי דלפי מה שנראה מדברי תשו' הרי"ף דהיכא דאחרים זוכים מעצמם מיהא שרי אין תי' הג' חת"ס עולה יפה. והבאתי שו"ת כתב סופר סי' פ"א שנסתפק בזה ולא זכר דברי מר אביו בתשובה הנ"ל ושבסי' פ"ב תירץ להקושיא מהתוספתא דהוה אמינא דוקא באכילה הוא דאסור ולא בהנאה.
והבאתי מ"ש בשו"ת שואל ומשיב תניינא ח"ב סוף סי' ס"ו וכתבתי דאין דבריו נוחים לענ"ד אלו תורף דברי קונטריסי שם אבקשה את שהאהבה נפשי ליעיין מני"ר בהאי מילתא ויאיר עינינו ברוחב שכלו ולחסד רב יחשב: (ד) גם מ"ש מני"ר נ"י לפקפק ע"ד הנו"ב דס"ל דהנגזל אינו עובר לפי שאינו ברשותו הא בלא"ה אינו ברשותו וכו' ככתוב בדב"ק במחכת"ה שותי' דמני"ר לא ידענא וליטעמיך תקשי ליה הא גופא קשיא על סברת הרשב"א והרמב"ן והר"ן דסברי מרנן דישראל המפקיד אצל חבירו וקבל הנפקד אחריות שאינו עובר המפקיד בב"י לפי שאינו ברשותו וכו' ותקשי ליה כי אינו ברשותו מאי הוי הא בלא"ה אינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו ברשותו וכו' וכבר ביאר בנו"ב דאף לדעת הרמב"ם וקי"ל כן דעובר המפקיד אף שאינו ברשותו היינו משום דמושאיל מקום למפקיד והוי ביתו דמפקיד הא לא"ה אינו עובר ולדידהו נמי קשה קושית מני"ר יצ"ו אך באמת עמו הסליחה דלא דמו רשויות אהדדי דהראשונים הנ"ל שכתבו שאינו ברשותו כלומר שאינו בביתו ממש ודרשינן מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך כמבואר בדברי הרא"ש בפ"ק סי' ד' ובב"י סוס"י ת"מ.
ודאמרי' חמץ אינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו ברשותו הוון כונה אחרת שאף שאינו שלו עשאו הכתוב כאילו הוא שלו ולכן עובר עליו כיון שהוא בביתו ואין אחריותו על שום אדם משא"כ בגזול דהוא בבית הגזלן ועליו האחריות ואין שייך לומר דמשאיל מקום לנגזל פשיטא די"ל דאינו עובר בב"י.

ומלבד אשר שרים רבים ונכבדים קיימי בשיטת הנו"ב כמו שרשמתי בקונטריסי הנ"ל בסי' ה' אות כ"ד הלא המה. הפר"ח בסי' תמ"ח ס"ג.
ומרן מוהריט"א בפרק ה' דבכורות הנ"ל. ובס' אבני שהם בנימוקיו לסי' תמ"ח.
ובשו"ת משנת ר"א ח"ב סי' י"ח. ובשו"ת בית שלמה סי' ס"ב.
ובמקור חיים סי' תמ"ח סק"ט. ובשו"ת מ"ח ראפפורט סי' ה'.
ובקהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' קל"ט. הרי מפורש יוצא כן בדברי רבינו רמב"ן בליקוטיו הנ"ל דהגזלן עובר ולא הנגזל ופשיטא ודאי דאין להרהר עוד אחר דברי הגאון נו"ב כי רוח ה' דבר בקדשו וזכה לדעת האשל הגדול הרמב"ן ומי יבא אחרי המלך איברא דמצאתי תנא דמסייע למני"ר שיחל"א מר ניהו הג' שואל ומשיב במהדורא ג' חלק שלישי סי' ל"א דדעתו לומר דגם הנגזל עובר בב"י ותורף דבריו הוא דמדמי למפקיד דאף דהנפקד קבל עליו אחריות עובר המפקיד והכא נמי אף דהגזלן חייב באחריות עובר הנגזל.
ונרגש מדברי הרמב"ן בליקוטיו הנ"ל דאין הבעלים עוברים בב"י וכתב דהיינו דוקא כשבטלו החמץ וכו' יעי"ש ששינה ושילש דהדין אמת דהנגזל עובר ושבזה נסתר כל בנין הנו"ב וכו' והנה מ"ש דדמי לפקדון וכו' הוא תמוה דכבר דחו זה הגאונים נו"ב ומוהריט"א דשאני פקדון דהנפקד משאיל מקום להמפקיד והו"ל ביתו משא"כ בגזלן.
והיותר תימה עליו דהוא עצמו במהדורא ב' ח"ב סי' ע"ז בד"ה אך וכו' כתב לחלק בנושאים עפ"י טעמו של הרא"ש. בנפקד דמשאיל מקום למפקיד.
ועם שי"ל דבריו מ"מ פשט דברי הרמב"ן מורים כדעת כל הרבנים הנ"ל דהנגזל אינו עובר בב"י ודברי מני"ר שיחל"א שגבו ממני: (ה) ודאייתי מתניתא בידיה תנא תוספאה תוספתא דרפ"ב דפסחים וביאר עליה הכהן (הגדול מני"ר יצ"ו) להוכיח דיש לבטל שתי הסברות מדין השנוי בתוספתא הנ"ל ככתוב בדב"ק הנה באמת כל מילי דמר טובים ונכוחים ומתוך מה שרשמתי למני"ר ישר יחזו פנימו כי תוספתא זו עמי היתה אך אודיע למני"ר יצ"ו אשר בקונטריסי הנ"ל הבאתי באות כ"ב דברי הרב שלחן גבוה ברס"י תמ"ח שכ' דסברת הר"ב העיטור דחמץ של נכרי שעבר עה"פ אינו מותר באכילה אלא בהנאה נפק"ל מתוס' זו ומפרשה לענין הנאה עיש"ב ולכן לא נוכל לעשות יסוד מזה לסתור סברות הנ"ל עפי"ד התוס' דמיירי בחמצן של נכרי או בכותים אחר שגזרו עליהם לדעת הרב ש"ג הנ"ל ויתכן דגם הגדול והשו"מ בתשו' שבח"ד שהבאתי באות זה מפרשי הכי ואין לסברתם סתירה מזה דהא חמצו של נכרי דאסור באכילה לאו משום קנס הוא

כמובן וידוע דבכמה מקומות מיחלפא שיטתי' דהג' שו"מ ולכן אף שממ"ש בח"ב סי' ס"ו מתבאר דלא ס"ל כהש"ג.

אולי בח"ד הדר ביה. אך באמת אני עני כתבתי באות כ"ב הנ"ל דדברי הש"ג צ"ע דהדבר פשוט דברייתא זו נשנית קודם שגזרו על הכותים דמבואר בחולין דף ו' דבימי ר' אמי ור' אסי הוא דגזרו עליהם וכו' ועתה שש אנכי שמצאתי רב תנא (מני"ר) דמסייע לי ופשיטא ליה כמ"ש בעניותין.

ודברי הרב של"ג תמוהים. וכל מ"ש מני"ר יצ"ו ישרים ונכוחים.

אלא דמ"ש וגם הסברא שבתשו' שו"מ דאין תועלת וכו' תמיהני דודאי הא דקנסו וכו' ככתוב בדב"ק. לא ירדתי בכוונתו בזה אחלי יכונו לבאר שיחתו שיח שפתי צדיק כי כעת נעלמו ממני מעומק המושג וקוצר המשיג(ו) גם מאי דפשיטא ליה למר דחיוב ביעור על כל אדם הוא אף אחר הפסח כמו שמחוייבים בעליו לרבי פשיטא ליה לחזקיה מספקא ליה ואין נראה כן מדברי הגאון חתם סופר בסוף סי' ק"ה כיעי"ש ומה שכתב כתה"ר יצ"ו דאין להשיב מההיא דבא אחר ושרפו לאחר המועד וכו' דשאני התם וכו' ככתוב בדב"ק הנה לפי הנראה משמע ליה למר דמה שאמרו אומר לו הרי שלך הוא דוקא בבא להשיבו אחר הפסח וכפשטא דלישנא דמתניתין אבל בפסח אינו יכול לקיים בו מצות השבה לומר לו הרי שלך לפניך אמנם אין דבר זה פשוט והגאון נודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ' (בד"ה ואמנם קשה עלי) כתב מפורש דבפסח גם כן יכול לומר לו הרי שלך לפניך כמו שאומרים בכל איסורי הנאה דאורייתא והגאון בחק יעקב סי' תמ"ג בתשובתו שבס"ק ו' כתב דבפסח דהכל מצווים עליו לבערו אינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך ובשו"ת מים חיים להגאון מוהרח"ך ראפאפורט בסי' ה' ראיתי שכתב שבס' קצות החשן סי' שס"ג השיג על החק יעקב בזה ואין ספר זה מצוי אצלי לראות דב"ק והרב מים חיים כתב לחלק בין היכא דתבעו בתוך הפסח דאז יכול לומר לו הרי שלך לפניך להיכא דלא תבעו בתוך הפסח ועיין בנודע ביהודה תניינא סי' ס"ה בדברי הרב המשיג באות ט' וכדברי הגאון המחבר באות ט' ובמה שרשמתי בזה לעיל בסי' א' אות י"ב:

ז והנה על מה שכתבתי למעלה בראש אות זו דאף אם נדון את הבני מקרא כמומר לתיאבון דקי"ל חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מידי הוא טעמא אלא מפני שהם מחלפין דלא שביק התירא ואכיל איסורא וזה לא שייך בבני מקרא דאינהו לא חשבי ליה איסורא ושוב צדדתי דיש לומר כיון דאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא קנס מדרבנן על שעבר בבל יראה והבני מקרא לא ישמעו למה שקנסו רבנן לכן לא גזרו רבנן על חמצן כיון שאינו קנס להם אלא לישראל הקונים מהם והבאתי שסברא זו

כתבה הגאון שואל ומשיב לענין מומר עי"ש עתה השגתי ס' חדש זכר יהודה להגאון מוהר"י בטלן וראיתי בסי' ג' שנשאל בחמצן של קראים אם אסור אחר הפסח וכתב דאף דחמצן של עוברי עבירה מותר היינו משום דלא שביק היתרא ואכיל איסורא אבל בני מקרא דלא חשבי זה איסורא כיון שאינו מפורש בתורה ליתיה להאי טעמא ושוב כתב אבל מכל מקום אפשר לומר כיון דלית להו איסורא דרבנן על כן לא קנסו בדידהו כלל דלא שייך לקנסם כדמצינו בסגנון זה לגבי עירוב דצדוקי הרי הוא כעכומ"ז לענין עירוב דכיון שאינו מודה בעירוב כלל חשוב לדבר זה כעכומ"ז וכו' וא"כ בסגנון זה יש לומר כיון שאין מודים כלל בחמץ שעבר עליו הפסח לא קנסו בחמצן אף שאין הנדון דומה דהתם לחומרא והכא לקולא וכו' כל זה כתב בתחילת תשובתו ועם שנראה מזה שדעתו נוטה להקל בחמץ של בני מקרא שעבר עליו הפסח מכל מקום לא נודע בברור מה עלתה מסקנתו לפי שאחר הדברים האלה נשא ונתן בדין מי שאינו מודה בעירוב אם דינו כעכומ"ז ולא נמצא סיום דבריו כמו שיראה הרואה בדב"ק ויוכל להיות שבמסקנתו החליט היפך ממה שצדד בתחלה ולא הבאתי דב"ק הנ"ל אלא להורות שמה שצדדתי אני הדל בזה יש לי רב תנא דמסייע לי ולענין הלכה כבר הבאתי למעלה דעת רב גדול בדורנו (ולא נרשם מי בעל הדברים האלו מר ניהו הרה"ג מוהר"ר שניאור זלמן פינסקער אבד"ק חארסאן) להקל ולדון בחמץ כדין חמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח וגם הבאתי דברי ידי"ן טובים השנים הגאונים מוהרי"ז שטערין יצ"ו אבד"ק שאוויל ומוהרש"ל הכהן יצ"ו מווילנא דלמר יש לדון בחמצן כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח וצריך להחתימם בשטר המכירת חמץ כמו שחותמים כל הבעלי בתים ולמר הדעת נוטה קצת להקל עיין בדב"ק באורך ואני ההדיוט כתבתי בתחלת הסימן על יי"ש חמץ שקונים כל השנה מפאדוואל של בני מקרא שנכון לומר להקונים מפאדוואל הנ"ל שיקנו קודם הפסח יי"ש כדי הצורך להם בשביל איזה ימים אחר הפסח וימכרוהו לעכומ"ז קודם הפסח עם שאר חמצם כנהוג ואחר שיעברו כמה ימים לאחר הפסח (שיהיה בהם לתלות שהיי"ש שיקח עתה נעשה אחר הפסח) יקנו מהם אף בסתם רק שלא ידעו בבירור שהוא אותו שנעשה קודם הפסח וכתבתי שאף שיש איזה צדדים להקל ביי"ש שעבר עליו הפסח לפי שיש אומרים דחשיב זיעה ויש מי שמתיר מטעם שהוא חזק וחריף ויש מי שמחשבו כחמץ נוקשה וכיוצא איזה צדדים אך אין בהם כדאי להתיר באכילה ושתיה רק בהנאה הוא שיש לעשות מהם סניף לעת הצורך והמעיין יכריע לענין הלכה למעשה:

ועתה נתעוררתי שיש לומר דלא מהני מה שיחתימו את הבני מקרא בשטר ההרשאה על המכירת חמץ משום שאף אם ימכרו את חמצם להעכומ"ז וכל ימי הפסח ישבתו ממסחר

זה מכל מקום נראה ודאי דבערב פסח כל היום עד הלילה הם נושאים ונותנים בסחורות חמץ כי הם לא יאמינו בהקבלה האמתית שחמץ משש שעות ולמעלה אסור מן התורה וכן באיזה שנים יזדמן שלפי חשבונם יום טוב של פסח שלנו חול הוא להם ובו ביום נושאים ונותנים כמעשיהם בכל יום חול ונמצא לפי זה שאחר שמכרו החמץ לעכומ"ז חוזרים וזוכים בו ואם כן המכירה (שמכרו חמצם לעכומ"ז הקונה החמצים) בטלה כאילו לא היתה שהרי על ידי שחוזרים וזוכים בהחמץ שמכרו הרי החמץ עומד ברשותם ונסתלק העכומ"ז מאחריותו ואם כן מה יועילו חכמים בתקנתם שיחתמו בההרשאה או בהשטר מכירה כיון שהמכירה בטלה על ידי מעשיהם כמו שהבאתי בסי' ט' אות ל"ה ועיין שם בד"ה וזאת להודיע לכן לדעתי העניה אם נחזיק אותם כישראל גמור ויהיה בחמצם דין חמץ של ישראל אין תקנה לזה על ידי מכירה אלא אם יתברר שגם הם ישבתו ממסחר חמץ מזמן שכל עדת בני ישראל שובתים ממנו שלא יהא מקום לחוש לביטול המכירה הא לאו הכי אין שום תועלת בהמכירה כלל:

ח ועל מה שכתבתי בענין זה על דברי ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן יצ"ו השיב לי על זה במה שכתבתי לדחות דברי השואל ומשיב במה שכתב כיון שבודאי ימכור לנכרים אין תועלת בקנס דהא חזינן דמחמת הקנס אסרו החמץ על כל העולם הרי דעשו כעין דאורייתא כמו בחמץ בתוך הפסח וכו' וכתב על זה מר נ"י דלא ירד לכונתי בזה ואחלי יכונו לבאר שיחתו בזה עכ"ל וראיתי לפרש דברי וכונתי דאם לא אסרו חמץ שעבר עליו הפסח רק כדי שיקנוס לבעל החמץ שלא ישהה עוד חמץ לאחר הפסח אם כן היה די שנאסר אותו לבד שלא לאכול ושלא למכור ושלא להנות אבל לאחרים למה אסרו (והרי במבטל איסור לא אסרו רק להמבטל ולמי שנתבטל בשבילו בלבד ומה שכתב בתבואת שור בסי' ט"ז דבהם הקילו משום שהוא איסור דרבנן כבר תמה עליו הפרי מגדים שם דאם כן להראב"ד דסובר דאסור מן התורה הוא אסור לכל העולם ולא אשתמיט בשום פוסק לכתוב כן) ועל כרחין דאף דעיקרו לא אסרו רק מטעם קנס מכל מקום כשאסרו הטילו איסור על החמץ גופא ועשו אותו כעין דאורייתא והלכך אין נפקא מינה כלל אם יש בזה תועלת בקנס או לא כן היה כונתי שם אבל מה שכתבתי שס דמוטל עליו מצות ביעור גם לאחר הפסח והיא משנה מפורשת וכל זה ודאי טעות הוא דהא בהדיא מפורש בש"ס דבבא בתרא ד' צ"ט דדוקא במועד הכל מצווים עליו לבערו אבל לאחר הפסח לא שייך ביעור כלל והא דתנן דלא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד וכו' ופירשו הרי"ף והרמב"ם דיבדוק לאחר הפסח אינו מטעם מצות ביעור רק שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח וכמו שמבואר בשו"ע בסי' תל"ה ותדע דהא מסיים שם הרמב"ם והשו"ע

ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך וכן מבואר להדיא במ"מ ובכ"מ ובמג"א שמותר להשהותו והלכך כל מה שכתבתי שם מתיבת ועשו הקנס כעין דאורייתא עד תיבות לא נתקיים קנס חכמים הוא טעות וצריך למחקו ומיהו בעיקר דברי השואל ומשיב נראה לי דבלאו הכי ליתא ולכאורה תמוה דמאי תועלת בקנס שקנסו חכמים לאסור בהנאה הא כיון דחשוד לעבור על בל יראה לאורייתא לא יציית גם כן לקנס חכמים ועל כרחין צריך לומר דהקנס הוא שישראלים לא יקנו ממנו וזה גם כן קנס הוא לו דאין דרך להשהות חמץ ולעבור אבל יראה רק בנחתום שיש לו הרבה חמץ שעומדות למכור וחס עליהם לבערם ולכן משהה אותם אבל כיון שישראלים לא יקנו ממנו אין כדאי לו להשהות בשביל עכומ"ז לבד דודאי רוב הקונים מנחתום ישראל המישראלים ובשביל זה אסרו החמץ לכל אדם דאם לא יאסרו רק לבעלים לא יהיה תועלת כלל דהוא בודאי לא יציית לקנס חכמים ועל פי זה בטל לגמרי סברת השואל ומשיב דאף בכל בר ישראל החשוד להשהות חמץ במזיד בשביל הפסד ממון בודאי לא יציית לקנס חכמים ובודאי ימכור לעכומ"ז ומכל מקום אסרו חז"ל לקנות מהם וזה גופא היא קנס להמשהה ודברי השואל ומשיב תמוהין בזה וצ"ע עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרב הגאון מוהר"ר משה דובער אבד"ק אראל יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בדין אם מותר לקנות חמץ שעבר עליו הפסח מבני הקראים נראה לעשות סמוכים להמיקל בזה סי' ק"ז מדברי הגמרא עירובין ד' ס"א ע"ב דצדוקי הרי הוא כעכומ"ז לענין עירוב מכיון שאינו מודה בעירוב כלל לכן חשוב הוא בדבר זה כעכומ"ז ואינו מעכב וכמו דאמרינן בגיטין ד' כ"ג ובקידושין ד' מ"א ע"ב דאין העבד נעשה שליח לקבל גט לאשה מיד בעלה לפי שאינו בתורת גיטין וקדושין כלל ואם כן לענין חמץ גם כן כיון דאינו מודה באיסור חמץ שעבר עליו הפסח לא קנסו בחמצו דידיה עכ"ד יצ"ו:

יו"ד) חמץ דרבנן שעבר עליו הפסח באיזה ענין אסור עיין להרבנים באר היטב סי' תמ"ב סק"א ומג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ב וס"ק מ"ו שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' פ"ג נודע ביהודה מהדורא קמא סוף סי' ח"י רע"ק איגר סי' כ"ג ד' ח"י ע"ד (ד"ה גם) משבצות זהב סי' ת"מ סק"ד ושם מחלק לדעת הרמב"ן והר"ן בין חמץ נוקשה דאי אפשר לבוא בשום ענין לבל יראה שזה מותר אחר הפסח לשאר חמץ דרבנן שאפשר לבא לידי איסור בל יראה דאסור ועיין מה שרמזתי לקמן אות י"א ס"ק ה' בענין זה גם הרב נאות דשא סי' ט"ל (ד"ה אמנם) כתב דלדעת הרמב"ן והר"ן דסברי דחמץ של ישראל מופקד ביד עכומ"ז ולא קבל העכומ"ז אחריות דמן התורה אינו עובר בבל יראה ומכל מקום מדרבנן אסור דקשה דמבואר בכל הפוסקים בסוף סי' תמ"ז דחמץ שאינו עובר בבל יראה אף שעבר

ולא ביערו כחמץ נוקשה או תערובת באופן שבטל מן התורה מותר בהנאה וכתב המג"א דאפילו באכילה מותר ולמה נאסור כאן וכו' ושוב הביא דברי הרב משבצות הנ"ל עי"ש ועיין להרב חק יעקב סי' תמ"ח סק"ז בקבל מעכומ"ז חמץ ביו"ט אחרון דהוא מדרבנן אם אסור אחר הפסח ועיין בש"ע הג' מוהרש"ז בסי' ת"מ אות א' בהטמין חמץ בחצר חבירו שלא מדעתו וכו' ובסי' תמ"ב בקונטריס אחרון אות ט' ועיין מה שכתבתי באות א' בענין זה ועיין כתר כהונה סי' ח' הובא בשערי תשובה סי' חת"ם אות ח' דאם אין החמץ שלו מן התורה אלא מדרבנן גם הר"ן מודה ועיין להרב מים חיים ראפאפורט בסי' ד' דאם מכר חמץ בשעה ששית דאינו אסור אלא מדרבנן דומה לחמץ נוקשה דאינו אסור אלא מדרבנן ומותר אחר הפסח וכו' עי"ש ועיין בשו"ת עטרת חכמים א"ח סי' ה' (ד"ה ומלבד) וכתב שם שדברי המג"א ס"ק מ"ו שכתב לחלק דבדבר שמן התורה צריך ביעור אף שביטול חשיב מן התורה ביעור כיון דחכמים אמרו דלא חשיב ביטול משום הכי אסור לא כן חמץ נוקשה שאין צריך ביעור כלל מן התורה לא ישרו דבריו בעיני הגר"א וכו' וגם הוא הקשה מדין דורון שמביא העכומ"ז ביו"ט אחרון דאסור עיין מג"א חת"ם סק"א אף דיו"ט אחרון אינו אלא חומרא בעלמא והרשב"א שנסתפק בסי' קע"ח בדין זה נראה דרק ביום טוב אחרון שאין כלל עוד איסור חמץ דאורייתא נסתפק אבל בגוונא אחרינא אפשר דמודה דאף דאין בשהייתו אלא איסור דרבנן אסור והביא מה שכתב הרב פרי חדש לחלק בין ראוי לבא לידי איסור תורה לאינו ראוי וכו' והאריך בדין מין במינו שנתבטל ברוב מן התורה ואסור מדרבנן אם יש לדמותו לחמץ נוקשה דהא גם בזה אינו ראוי לבוא לידי בל יראה דאורייתא או נימא דהא נמי אתי לידי בל יראה אם נתוסף מעט חמץ בהתערובת עי"ש והגאון עמודי אש יצ"ו בד' נו"ן ע"א (ד"ה בשו"ת) כתב בשם הרב פרי תבואה סי' ט"ו דמה שפסק בש"ע דחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח מותר הוא שלא כדעת הר"ן שסובר דגם כשאסור מדרבנן אסור אחר הפסח וכתב על דבריו דשגה בזה וכו' והפנ"י ח"א סי' ט"ו כתב לחלק דחמץ נוקשה עיקרו מדרבנן עי"ש וספר פרי תבואה אין מצוי אצלי לראות אם הזכיר דברי המג"א ופר"ח ועוד מרבני האחרונים החונים סביב השלחן (הש"ע) שעמדו בזה ובאו אל הישוב למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ובפנ"י סי' ט"ו עיינתי ולא מצאתי מה שכתב בעמודי אש בשמו רק בסי' י"ג הביא דעת הר"ן דגם כשאסור מדרבנן אסור אחר הפסח ובסוף הסי' כתב לנדונו וכיון שהוא רק מדרבנן לא קנסינן ליה כמ"ש הריב"ש בחמץ נוקשה עי"ש שלא כתב שום חילוק בין ההיא דהר"ן לנוקשה ומה שכתב שהפני יהושע בח"ב סי' ל"ה כתב על ראייתו מההיא דחמצן של עוברי עבירה וכו' הוא טעות הדפוס ודבריו הם בסי' ה' עי"ש

ושם בסוף הספר (בתשובות שנעתקו מס' בית אפרים) בסוף סי' ט' כתב לענין י"ש שני צדדי היתר אחד שהוא זיעה ואינו משקה ממש ולהאי טעמא יש לומר דאחר הפסח מותר כיון דאינו אסור אלא מדרבנן לא גזרו בכי האי גוונא והשני משום שהוא שלא כדרך הנאתן ולהאי טעמא אסור כיון דהוי גוף האיסור ע"כ ובשו"ת דברי חיים סי' כ"א הובא במנחת משה סי' ט"ו דין ו' כתב בחמץ שהיה אצל הטוחן עכומ"ז חייב לבער מן התורה ואף לשיטת הגאונים והרמב"ן מכל מקום מדרבנן צריכים ביעור ואפילו אחר הפסח כמבואר בהר"ן וכו' ע"כ.

ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' כ"ד אות ו' בענין שיש ספק בהמכירה אם הועילה כתב כיון דכעת הנידון הוא על איסור דרבנן שקנסוהו ספק דרבנן לקולא ואף שכתב הר"ן גבי מפקיד לעכומ"ז דאסור מדרבנן ואסור גם אחר הפסח כיון דעבר אדרבנן מכל מקום יש לומר דבנדון דידן שלא בא לביתו כי אם אחר הפסח לא היה בידו לבער וכו' אך מדברי הש"ע סי' תמ"ח משמע דגם בנמצא החמץ אחר הפסח ולא ידע ממנו לבערו ואפי' ביטלו אסור ואם כן בנדון דידן נמי אסור ושוב צידד להתיר בהנאה על פי דברי התודת השלמים סי' ו' במי שהיה בתפיסה וכו' (הבאתיו לקמן אות י"א בד"ה והנה ספר מנחת יעקב וכו') ומבואר בספרו חק יעקב סי' תמ"ח סק"ך דלא התיר אלא בהנאה עי"ש ועיין להרב שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ג ד' מ"ח ע"ב מה שכתב על דברי המגן אברהם ועי"ש בח"ג סוף סי' פ"ג ובשו"ת זכרון צבי מנחם סוף סי' ט' והבאתיו לקמן אות י"ג ס"ק י"ב ובשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא סי' י"ג הובא לקמן באות ג"ן ובשו"ת מוהר"ם שיק סי' רי"ח הובאה לקמן אות ס"ג שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רס"ז הובאה לקמן אות ה"ן ובשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סי' ט' הובאה לקמן אות ס':

והנה במה שכתב הרב מגן אברהם (שרשמתי בתחלת האות) לחלק בין חמץ נוקשה לשאר איסור דרבנן דמשמע מדברי הר"ן שגם בעבר מדרבנן אסור לאחר הפסח ולזה כתב לחלק דבחמץ שמן התורה צריך ביעור וחכמים תקנו שבענין פלוני מיקרי ביעור אף דמן התורה מיקרי ביעור מכל מקום הוי כעובר אדאורייתא אבל בדבר שמן התורה אינו צריך ביעור כלל אף שמדרבנן צריך ביעור אם עבר הפסח ולא ביערו מותר וכמה מרבני האחרונים בתשובותיהם נמשכו אחר חילוק זה הלא בספרתם הנה היום קבלתי ספר נחמד ברית עולם להגאון אבד"ק וויסאקי מאזיאוועצק יצ"ו וראיתי בסי' פ"ו (בד"ה שוב ראיתי) שאחר שהביא דברי הרב מגן אברהם הנ"ל סיים אמנם עיין בביאורי מרן רה"ג הגר"א בסי' תמ"ז סעיף קטן מ"א דנראה דלא ניחא ליה בחילוק המג"א שם ולהרמב"ן

באמת גם במחוייב מדרבנן אסור לאחר הפסח והאריך קצת הרב המחבר בעניינא דשקיל וטרי בה ולא פניתי לעיין בדב"ק וגס חידושי הגר"א לא"ח אינן מצויים אצלו יא) אם לא מכר החמץ קודם הפסח אלא הניחו בחדר של חבירו שלא מדעתו כי יודע שחבירו ימכור החמץ שבהחדר ההוא וממילא גם החמץ שלו יהיה בכלל המכירה וחבירו מכר החדר עם החמץ שבתוכו ומסר המפתח כדין ואחר הפסח ראה בעל החמץ את החמץ ההוא יש על זה שאלה הלכה למעשה כאשר יבואר להלן בעה"י ואני טרם אחלה לדבר בענין השאלה אכתוב מה שראיתי שדברו הפוסקים בענין כזה ואחלקם לסעיפים קטנים להקל על הקורא ואלו הם א) כתב הרב מצודת יששכר הביא דבריו הרב עיקרי הד"ט סי' י"ז אות כ"ג דלא עשה כלוסדאפילו בישראל אינו קונה חצרו שלא מדעתו כשלא ידע מהמציאה כמו שכתב הרמ"א בח"מ סי' סר"ח ס"ג וכיון שהעכום"ז לא ידע במציאות החמץ הזה לא קנה לו חצירו ואם מפני שהוא מופקד ביד עכום"ז הא קיימא לן בסי' ת"מ דאפילו אם קבל העכום"ז אחריות אסור כל שכן בזה שלא קבל אחריות עכ"ל והרב עיקרי הד"ט כתב לא ידעתי מאי נפקא מינה שידע העכום"ז של מי הוא זה מה שבתוך החדר הלא מוכר לו כל מה שבחדרו יהיה מה שיהיה ודעת העכום"ז לקנות הכל ודעת בעל החמץ הזה להקנות לנכרי מה שמשים שם ומה שייך בזה ענין חצרו שאינו קונה שלא מדעתו כיון שהעכום"ז קונה מה שבחדר על ידי מסירת המפתח כמו שקונה של המוכר כן קונה את של זה והמקנה הרי הוא מקנה וגם העכום"ז דעתו לקנות כל מה שבחדר וכל שכן דניחא ליה במרובה טפי ואם מדד ושקל מה שבחדר גם זה נכנס במשקל ובמנין וההיא דסי' רס"ח מיירי במציאה לא במכר ומתנה ולכן מסיק דאם כבר בטל החמץ אף אם נאמר דלא קנה העכום"ז מכל מקום כיון שאין החמץ בביתו של הישראל אם בטלו אינו עובר בבל יראה דעד כאן לא נימא דאף שבטל יעבור על בל יראה דוקא כשהחמץ בביתו ורשותו של ישראל כמו שכתבתי בשם הקול אליהו ומשם ראיה דאף דאין בדעתם להקנות ולקנות אם בטל ואינו ברשותו אינו עובר עליו ואינו בקנס שקנסו חכמים לחמץ שעבר עליו הפסח אלו תורף דב"ק הנה ספר מצודת יששכר אין אצלי אך ראיתי שכדבריו כתב בשו"ת חינוך בית יהודה סי' י"ג והובאו דבריו בקצרה בחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק ט"ו ובבאר היטב ושערי תשובה שם בתוך סק"ח וחיי אדם כלל קכ"ג אות ו' ותימה לכאורה על כל הרבנים הנ"ל שלא הרגישו מכל אשר הרעיש בזה הרב עיקרי הד"ט אך באמת לא ידעתי מה כל החרדה דאף דנראה ודאי דאם מוכר בעל החמץ את כל החמץ שבתוכו הרי הכל בכלל כבחשן משפט סי' רט"ו ס"ה וכן כתב הרב חתם סופר בא"ח סוף סי' ק"ד מכל מקום היינו דוקא במוכר דבר שהוא שלו אבל מה

שמוכר חפץ של חברו בלתי ידיעתו מידי מששא אית ביה הא אין אדם מוכר דבר שאינו שלו ולא חשיב מכירה כלל ואפילו נימא דמה שגילה דעתו על ידי מעשיו המוכיחים דניחא ליה בהכי חשיב כאילו הודיעו לבעל הבית שימכור גם את חמצו אי נמי דאפילו לא הודיע כלל יש לומר דמהני ונעשה שלוחו ממילא משום דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בידיעתו (עיין להרב מקור חיים בסי' תמ"ג סק"ה בד"ה והנה בהך דינא) מכל מקום הבעל הבית שלא ידע מזה קודם המכירה לא כיון להקנות להעכום"ז אלא חמצו וגם העכום"ז לא כיון לקנות טפי ממאי דאקני ליה בעל הבית אף דודאי כל כמה דטפי ניחא ליה מיהו בניחותא לחוד לא סגי ובעינן קנין וליכא וכל זה במונח דהמצודת יששכר מיירי במוכר לעכום"ז כל מה שבחדר כפי מה שהבין הרב עיקרי הד"ט בכל זאת יש לומר דלא מהני כאמור כל שכן דיש לומר בפשיטות דמיירי דהישראל פרט להעכום"ז שמוכר לו כל מין פלוני שבחדר הזה בעד סך כך וכך והחמץ של חבירו שהניח (שם בלא דעת בעל הבית) הוא מין אחר וכיון שפרט לו מה שמוכר הא ודאי אף אם אמר לו הריני מוכר לך כל מה שבחדר הזה מין פלוני אין בכלל אלא מה שבפרט ולא נמכר לו חוץ מאותו המין אלא דבכל זאת היה מקום לומר דכיון דמכר החדר להעכום"ז הרי הוא חצרו וכיון שבעל הפקדון דעתו להקנותו להעכום"ז אף דלא נעשה בזה שום קנין (כיון שלא היה בדעת הבעל הבית למכור לו את של זה וגם העכום"ז לא כיון לקנותו) מכל מקום תקנה לו חצירו שלא מדעתו דחמץ אינו ברשותו של אדם והוי הפקר וקונה לו חצירו ההפקר אף אם לא היה דעת המפקיד להקנותו על זה כתב דאין חצר קונה שלא מדעת אלא כשיודע שיש שם מציאה וכו' זה נראה פשוט בכונת דברי הרב חינוך בית יהודה והנמשכים אחריו ולפי הנראה דברי הרב מצודת יששכר מאיש לוקחו משו"ת חב"י הנ"ל כי נראין דברים אחדים והדברים ברורים ותסר מעליו תלונות הרב עיקרי הד"ט כאמור ולפי מה שהבין הרב עיקרי הד"ט דמיירי במוכר כל מה שבחדר נראה דיש לפקפק מצד דבר שאינו מסויים המבואר בח"מ סי' ר"ט ס"ב ולא דמי למה שכתב הרב חתם סופר דמיירי בחיטים זרועים ומוכר לו השדה וכל מה שבתוכו עי"ש ואם ירצה ה' יתבאר במקום אחר בס"ד (עיין לקמן באות ל"ד בענין זה):

ב והנה אחר זמן רב ראיתי בשו"ת יד יוסף (להגאון מוהר"י דייטאש) בסי' ל"ב בשאור שלא נמכר ועבר עליו הפסח וחמצו בו ואפו בו את הפת שקיל וטרי אי מהני בהשלכת דמי הנאה וכתב דמר רבו בספר יהושע סי' ע"ז צדד בזה וחדש שם היתר אחר דאף דלא נמכר השאור מכל מקום כיון שבא ערב פסח אחר שש נאסר בהנאה ואינו עובר בבל יראה עד הלילה ודבר שנאסר בהנאה הוי הפקר וקנה העכום"ז אז מן ההפקר ותו לא

קנסינן לאוסרו אחר הפסח וכתב על דבריו ואני חוכך בהיתר זה לפי דברי הרב בית אפרים א"ח סי' ל"ד בשם הפנ"י וז"ל וגם מצד שהעכום"ז זכה מן ההפקר ומיקרי חמצו של עכום"ז לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה דאפשר תיכף אחר שש חל האיסור ועשהן הכתוב כאלו הם ברשותו נמצא דמיקרי חמצו של ישראל וחייב לשרפו ומאן יימר דזכיות העכום"ז יפקיע האיסור שבו מקנס חכמים הואיל ועבר עליו עכ"ל הפנ"י למדנו מדבריו דבל יראה שייך גם בערב פסח ואם כן כבר חל עליו קנס חכמים וכו' עי"ש והנה בדין זה (אם עובר בבל יראה בערב פסח) כבר רשמתי לעיל בסי' ה' אות יו"ד עי"ש ובקונטריס הכללים שרשמתי שם לענין אי קנסינן משום עשה דתשביתו אך אני תמה בעיקר ההיתר דבמאי קנאו העכום"ז דנהי דנראה שהשאור היה מונח בין החמצים בחדר שמכר לעכום"ז מכל מקום הרי לדעת הרבנים מצודת יששכר וחינוך ב"י הנ"ל על פי דברי הרמ"א ח"מ סי' רס"ח כיון שלא ידע העכום"ז מהחמץ לא אמרינן דחצירו קונה לו דאף בישראל לא מהני כל כי האי גוונא: (ג) ומה שכתב הרב עיקרי הד"ט דזהו דוקא במציאה אבל במכר ומתנה קנה כמו שכתב הרמ"א עצמו ברס"י ר' הנה שם מיירי הרמ"א לענין דלא בעינן במכר ומתנה שיהיה משתמר לדעת הקונה או מקבל מתנה דוקא אלא אף שהוא משתמר לדעת המוכר או הנותן חשיב חצר המשתמרת ונקנית לו המקח והמתנה ומה ענין זה לא בעינן שידע מהדבר שיש שם או לא דלעולם אימא לך דבעינן שידע הקונה שישנו ברשותו וגם בעינן פיסוק דמים כמו שכתב שם מרן ואם כן בעובדא דחב"י ומצי"ש דלא ידע העכום"ז כלל מהחמץ הזה ולא אסיק אדעתיה כלל בהא נימא שפיר דאין חצרו קונה לו וכן בעובדא שבספר יהושע ויד יוסף הנ"ל נראה דאין שייך לומר דהעכום"ז קנה לו חצרו שלא מדעתו וכן מתבאר מדברי הרב נאות דשא סי' ט"ל שהבאתי לקמן במי שהיה לו פקדון חמץ מחברו ומכרו לעכום"ז עם חמץ שלו שלא בידיעת ורשות בעל החמץ דאם נאמר דמכירה שלא בידיעת בעלים לא מהני אין לצדד היתר משום שכיון שמסר גם הפקדון ההוא לעכום"ז והרי הוא ברשותו אם כן כשהגיע זמן איסורו קנה העכום"ז מההפקר דחצרו קונה לו דלא אמרינן חצרו קונה אף בישראל כשאינו יודע מהמציאה כמו שכתב הרמ"א בסי' רס"ח ואם כן אף שהעכום"ז ידע מפקדון זה שהרי גם הפקדון מסר לו מכל מקום כיון שאינו מועיל המכירה ורק שאנו באים לדון שזכה מן ההפקר אחר שש והרי באותה שעה לא ידע שיש הפקר שם דאף שיודע שיש דבר זה שם מכל מקום כיון שאינו יודע שהוא הפקר הוי כאילו לא ידע כלל עי"ש ונראה דכל שכן לדידיה כשלא ידע כלל שיש דבר זה שם דודאי אין שייך לומר דחצרו קונה לו לפי דברי הרמ"א הנ"ל וכתב בנאות דשא שם דאפשר דזהו.

טעמו של החב"י שהביא הח"י בסי' תמ"ח וכו' וצדד לומר דאולי טעמו משום שסובר דאין חצר קנה להעכום"ז כלל וכתב כן לפי שלא ראה בגוף תשו' החב"י כמו שהעיד בעצמו דבאמת מבואר בדברי החב"י דהוא משום דבכי האי גוונא לא אמרינן דבחצרו קונה לו אפילו בישראל כנז"ל ודברי היד יוסף ומר רבו ועה"ד צ"ע גם הרב שם אריה בעובדא שבסוף סי' ט' אחד מצדדי ההיתר להחמץ שלא נמכר הוא לפי שהיה החמץ בהחדר שנמכר להעכום"ז וכתב דמותר משום שקנה העכום"ז על ידי חצרו עי"ש ולפי האמור אין מקום לצד היתר זה וכן יש לפקפק על הרב רמ"ץ סי' ל' בשכח למכור מין אחד מהחמץ והיה ביד עכום"ז מקודם הפסח וצדד דמהני מדין חצר (ועייןבקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות ל"ז מה שרשמתי בזה בס"ד):

ד וכן ראיתי להרב עטרת חכמים סי' ה' במי שמכר החדר עם החמץ שבתוכו ושכח לפרט בשטר מכירה חביות אחת יי"ש שהיתה אחורי הפתח והעלים עין ואחר שנשא ונתן אם אפשר להתיר בנדונו לפי שאותו היי"ש היה מתפוחי אדמה ודגן מעורב ואי חשוב אנוס מה ששכח חביות זו וכו' כתב לצדד היתר כיון שכל החדר מכור לעכום"ז ומקום עמידת החבית בכלל אם כן כשהגיע איסור החמץ והוא הפקר חצרו קונה לו וכו' וסתר היתר זה על פי דברי הרמ"א בח"מ סי' רס"ד (צ"ל רס"ח) ס"ג דאין חצר קונה בדבר שאין רגיל לבא עי"ש והרב מים חיים ראפפורט סי' ה' נשאל גם כן במי ששכח למכור חבית אחת שהיתה מונחת בחדר שמונחים כל מיני החמץ אשר נמכרו עם החדר לעכום"ז ונזכר מזה אחר חצות בערב פסח ואז מכר ושקיל וטרי מה היה הדין אם לא היה מוכר כלל אחר חצות ואיך הדין עתה שמכרה ולא העלה על שפתיו שום צד היתר מטעם שזכה העכום"ז מההפקר וקנה לו חצרו כיעי"ש ודוחק לומר שסובר דאין חצר קונה לעכום"ז שכבר רשמתי בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ל"ח דדעת רובא דרובא קמאי ובתראי דגם בעכום"ז אמרינן חצרו קונה לו שלא מדעתו עיש"ב ואף אם נחשוב זה לספק פלוגתא דרבוותא הרי הוא צד וסניף גדול להתיר בחמץ שעבר עליו הפסח דקיל אלא ודאי מוכח דבכי האי גוונא ליכא למימר חצרו קונה לו כיון שאינו יודע מההפקר וכנז"ל וכן היא דעת הג' בית שלמה בסי' ע"ו הבאתיו לקמן אות י"ג ס"ק ד' וגם מדברי הרב בגדי ישע סוס"י ד' מתבאר דאם המוכר החמץ לא כיון למכור החמץ שהניח איזה אדם בביתו שלא בידיעתו אין היתר להחמץ ההוא אף אם התנה שמוכר לו כל מה שימצא חמץ בהחדר ההוא שהשכיר או מכר להעכום"ז ולא אמרינן דקני ליה ממילא חצרו להעכום"ז שהרי כתב שם וז"ל ולפי זה נראה שאם איזה שכן הניח חמצו בחדר בעל הבית בלתי ידיעתו ובית דין (המוכרים החמץ של בני העיר על ידי כח

הרשאה שנותנים להב"ד) כשמכרו החמץ להעכום"ז התנו עמו בפירוש שמוכרים לו כל החמץ שנמצא בחדר ההוא והמקח כפי שישומו הבקיאים או כל ליטרה בסך פ' אזי הוי מכירה גמורה בדיעבד אם כיונו בית דין גם להחמץ שהניח שם אדם בלתי ידיעת בעל הבית כי זכות הוא לאדם ההוא עכ"ל מוכח דדוקא כשכיונו בית דין גם להחמיץ שהונח בלתי ידיעת הבעל הבית הוא דמהני בדיעבד ואם כן בנדון שבעיקרי הד"ט שלא כיון הבעל הבית למכור מה שהונח שם בלתי ידיעתו אף שמכר כל החמץ שבתוכו לא מהני ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' ע"ז באחד שמכר המקום שעומד שם חמצים ומכר כדין רק הי"ש והאקוויט אשר היו שם לא מכר רק אחר החג נזכר ובא לשאול כתב הנה מה שצדד כבודו שמאחר שמכר המקום שעומד שם הי"ש שוב זכה עכום"ז בהם שחצרו קונה לו זה אינו דמלבד דיש בזה מבוכה גדולה בעכום"ז אי קונה לו חצר אף גם בכאן גילה בעל החצר דעתו בפירוש שלא מכר לו רק שאר החמצים ולפי דברי מעלתו לא היה לכתוב שטר מכירה רק על החצר וכל החמצים יזכה מתורת חצר וזה אינו וכו' וכתב טעם אחר להתיר עי"ש) עכ"ל והנה נדונו היה ששכח מהחבית והאקוויט ומפני זה הוא שלא מכרם ומה שלא נזכר מהם חשיב ליה כאומר בפירוש שאינו מוכרם ואם אמר כן הגאון על הנדון הנ"ל שהם חמצים שלו ואם היה נזכר מהם בודאי היה מוכרם כל שכן בחמץ שהניח חברו בחנותו שלא מדעתו והוא לא ידע דודאי חשיב כאומר בפירוש שאינו מוכר אותם לעכום"ז:

ה ומה שכתב הרב עיקרי הד"ט דאם ביטל החמץ ואינו עובר בבל יראה דמדאורייתא בביטול סגי וכיון דאינו בבל יראה ורק חייב לבער מדרבנן אינו בדין חמץ שעבר עליו הפסח לכאורה נראה דיפה אמר ועיין להרבנים חק יעקב ובאה"ט ריש סי' תמ"ב שכתבו וכן הדין בכל הני שמותר מן התורה להשהותן רק מדרבנן נאסר להשהות לכתחילה וישרוף תוך הפסח מדרבנן אם עבר ושהה מותר ע"כ אלא דממה שכתבו קודם לכן בשאר טעמו ולא ממשו דיש להתיר בהנאה ואיסור אכילה בזה אינו אלא מדרבנן ועל זה הוא שסיים וכן הדין וכו' משמע דגם בהני שמותר מן התורה להשהותן רק מדרבנן אסור וכו' יש להחמיר באכילה ומותר דקאמר היינו בהנאה וכן בדין שהרי כתב שם כמבואר בסי' תמ"ז וכן כתב שם קודם לכן גבי מין במינו דמדאורייתא בטל ברוב ומותר להשהותו אלא דמדרבנן צריך לבערו ואם עבר ושהה מותר אחר הפסח כיון דלא עבר אבל יראה כמבואר לקמן סי' תמ"ז ע"כ ולפי הנראה כונתו להוכיח כן ממ"ש בש"ע שם סי"ב גבי חמץ נוקשה דמותר אחר הפסח וכתב הרב מג"א סקמ"ו דמותר אפילו באכילה והרב חק יעקב שם חלק עליו ואסר באכילה וכיון דמההיא דסי' תמ"ז יליף לכל הני דאם עבר

והשהה מותרין אחר הפסח דיו לבא מן הדין להיות כנידון ואינו מותר אלא בהנאה ובלאו הכי לפי מה שכתב במג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ו לחלק בין חמץ נוקשה דאין צריך ביעור מן התורה לשאר חמץ דצריך ביעור מהת"ו ואמרה תורה דמהני ביעור כזה וחכמים אסרו אותו הביעור ואמרי דלא מהני בזה גם אחר הפסח אסור והוכיח כן ממ"ש בתמ"ח ס"ה חמץ שנמצא בבית ישראל אחה"פ אסור אף שביטלו והרב פרי חדש בסי' תמ"ז סי"ב מחלק בין חמץ נוקשה דאינו ראוי לבא לידי איסור תורה כלל לחמץ המופקד ביד עכומ"ז דראוי לבא לידי איסור תורה עי"ש ובסי' תמ"ח סוף ס"ק ה' כתב בשם ה"ה דכל חמץ שראוי לעבור עליו אסור אם כן אין לנו לומר בכל דבר שאיסור שהייתו אינו אלא מדרבנן שאם השהה שיהא מותר אחר הפסח וצריך להתיישב ולחפש בדברי הפוסקים בענייניים כאלו ואי"ה יתבאר במקום אחר (עיין לעיל בסי' זה אות י"ד):

והנה לפי דברי הרב עקה"ד דאפילו נאמר דלא קנה העכומ"ז מכל מקום מותר אחר הפסח משום שלא היה החמץ בביתו של ישראל צריך לומר דבעובדא דמצודת יששכר מיירי בשלא ביטל בעל החמץ וכן יש לדחוק בדברי החינוך ב"י ודעימיה אך הרב שערי תשובה סי' תמ"ח סק"ח קרוב לסופו הביא דברי הרב תפארת צבי סי' י"ז באחד שהניח יי"ש בבית חברו ולא מכרו רק שהיה מונח בחדר שנמכר לעכומ"ז ובעל היי"ש אומר שביטל בערב פסח כדינו דיש לצדד להתיר על ידי עירוב ברוב וכו' ונרגש מתשובת הרב חינוך ב"י הנ"ל שאסר בנדון כזה וכתב ואפשר שאני הכא שהיה סבור שימכרנו חברו ולכן אין לקונסו לא כן בעובדא דחב"י שהערים והניח בחדר חברו בלי ידיעתו עי"ש מוכח דהרב שערי תשובה לא משמע ליה לחלק בזה בין ביטל ללא ביטל שאם כן היה לו ליישב שהחינוך בית יהודה מיירי בלא ביטל ותפארת צבי בדביטל ואפשר שלא כתב כן משום דמסתמא משמע דגם החב"י מיירי בביטל ועל כל פנים מתבאר דעת הת"ץ דאפילו ביטל ולא היה ברשות ישראל אין דעתו נוחה להתיר אלא על ידי תערובת ברוב ומשמע דדוקא בייי"ש הוא דכתב לצדד להתיר עי"ש שצירף מה שהיי"ש אינו מזוקק ויש בו מים וכו' וגם שהיה אנוס וכו' ואם כן בחמץ אחר ובאינו אנוס וכעובדא דמצוי"ש וחב"י מובן דאין מקום להתיר לפי דעת הת"ץ ומשמע דגם השע"ת סבר וקביל כוותיה:

[1] ומה שרמז הרב עיקרי הד"ט לדברי הרב קול אליהו והוא מה שהביא שם באות י"ב דמה שנהגו ליתן לעכומ"ז כלים שאי אפשר לנקרם ונותנים במתנה גמורה אף שהעכומ"ז יודע שאינו עושה אלא להנצל מהאיסור ואחר הפסח מחזירם לבעל הבית אין בזה איסור וסיים ואף אם לא יתנם במתנה גמורה דהא קיימא לן דמהני ביטול לחמץ ידוע ואף למאן דסבר דלא מהני כבר כתבו האחרונים דדוקא אם הוא בבית ורשות ישראל אבל

אם אינו ברשותו גם לסברא הנ"ל אינו אסור משום בל יראה וב"י וביטול מהני ובמפקיד חמצו לעכומ"ז והעכומ"ז מקבל עליו אחריות נתבאר שם דבמחלוקת הוא שינוי בין גדולי הפוסקים עכ"ל הנה ספר קול אליהו אין אצלי לראות דב"ק דלפי הנראה דבריו קשו אהדדי דמה שכתב דבמפקיד לעכומ"ז וכו' במחלוקת הוא שנוי כונתו למ"ש בסי' ת"מ ס"ד עי"ש בטור וב"י דמי שהפקיד חמצו ביד עכומ"ז או ביד חברו והנפקד קבל אחריותו יש מן הגאונים דסברי דאין עובר המפקיד בבל יראה והרר"י וכן הרא"ש כתבו דאף בזה עובר המפקיד וכן פסק מרן בש"ע ומשמע דאף לדעת הגאונים דאין המפקיד עובר היינו דוקא כשקבל הנפקד אחריות אבל אם לא קבל הנפקד אחריות עוברהמפקיד לכולי עלמא וזה הוא היפך ממה שכתב בתחלה דאם אינו בידו ורשותו אינו אסור משום ב"י ובל ימצא ואמר רב הכי לנדונו שאין העכומ"ז מקבל אחריות דמשום שאינו ברשות הישראל אינו עובר בבל יראה דשמעת מינה דאף אם אינו באחריות הנפקד אינו עובר המפקיד ועיין במשבצות סי' ת"מ סק"ד שהביא דברי הרמב"ן בפרשת בא ושכן מוכרח דעת הר"ן דחמצו של ישראל מופקד ביד עכומ"ז או ביד חבירו אפילו לא קבל הנפקד אחריות אינו אסור אלא מדרבנן ודעת הגאונים שהביאו הרא"ש והטור הוא דתרתי בעינן כי היכי דלא ליהוי בבל יראה ובל ימצא שלא יהא ברשותו של מפקיד וגם שיקבל הנפקד אחריות ולהרר"י והרא"ש והטור ומרן אף אי איכא תרתי לטיבותא עובר עי"ש והרב קול אליהו לפי הנראה לא נחית לסברת הרמב"ן והר"ן הנ"ל אלא למחלוקת הרר"י והרא"ש עם יש מן הגאונים ואם כן בנדונו שאין הנפקד מקבל אחריות החמץ עליו (שהרי נותנו לו במתנה אלא שאינו מתנה גמורה והוא רק פקדון בעלמא שלא באחריות) נראה דלכולי עלמא עובר בבל יראה וכל שכן למאי דנקיטינן כדעת הרר"י דגם בקבל אחריות והוא ברשות הנפקד עובר המפקיד אם כן אין לנו צד היתר אלא משום הביטול וזה אינו פשוט דאף דנקיטינן דביטול מהני גם לחמץ ידוע מכל מקום מדרבנן מיהא צריך לבער ואם כן איך אפשר להתיר ליתן לעכומ"ז באופן זה על סמך הביטול דהא בעי ביעור מדרבנן ואף בעבר והשהה חמץ כזה שאינו חייב בביעור אלא מדרבנן אינו פשוט לומר דאין בו דין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח לפי שאינו דומה לחמץ נוקשה כמו שכתבתי למעלה בשם המג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ו וכן כתב במשבצות סי' ת"מ הנ"ל עי"ש ואחרי שהרב מצודת יששכר הביא להההיא דסי' ת"מ דנקיטינן דאף בקבל הנפקד אחריות עובר המפקיד לא ידעתי אמאי לא נתעורר הרב עקה"ד להקשות על הרב קול אליהו משם וצריך יישוב:

שוב התבוננתי דאין משם סתירה לסברת הרב קול אליהו שהרי כתב הרא"ש דהטעם דאף שקבל הנפקד אחריות עובר המפקיד הוא משום דהנפקד כשקבל הפקדון משאיל לו מקום להמפקיד והוי ביתו של מפקיד לכן עובר בבל יראה עי"ש ואם כן מובן דאם אין בדעת הנפקד להשאיל מקום לו אינו עובר המפקיד ובנדון הקול אליהו שהמפקיד נותן לו במתנה אלא שאינו מתנה גמורה ולא הויא אלא כפקדון בעלמא מ"מ כיון שאינו נותנו לו אלא בתורת מתנה ולא בתורת פקדון ודאי שאין דעת העכומ"ז להקנות לו מקום כלל והוי חמץ של ישראל ואינו בביתו ואינו עובר בבל יראה כלל וכן כתב סברא זו הרב עטרת חכמים סי' ה' (ד"ה ומיום) לגבי כשאין יודע העכומ"ז מהפקדון שהונח ברשותו שלא בידיעתו וכן כתב הרב נאות דשא סי' ט"ל (בד"ה ומעתה) בחמץ שנמכר לעכומ"ז והוא ברשות העכומ"ז אלא דלא הועיל המכירה ונמצא כפקדון ביד עכומ"ז דכיון דהעכומ"ז סבור שנמכר לו לא שייך לומר דהשאיל מקום להמפקיד וכן כתב הרב חתם סופר בסי' קי"ט (בד"ה והנה אי שכירת או מכירת החדר) וכן כתב הרב מים חיים ראפפורט סי' ו' (ד"ה שוב) לגבי גנב שכל זמן שלא החזיר הגניבה אין הנגזל עובר דאינו ברשותו ולא השאיל לו הגנב מקום וכן כתבו הרבנים נודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ' (בד"ה ומכל מקום) ומקור חיים בסי' תמ"ח סק"ט (בד"ה אכן) ומרן מוהריט"א בפרק חמישי דבכורות סי' מ"ד (בד"ה והנה הפ"ח בסי' תמ"ח) עי"ש בדף ע"ב ע"ב מדפוס ווארשא: גם הרב שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז ד' ס"ו ע"ב (ד"ה אך) כתב לענין מתנה על מנת להחזיר דלפי דברי הרא"ש בטעם דעובר המפקיד כנז"ל אם כן זהו כשבאמת הפקיד אצלו אבל זה נתן במתנה על מנת להחזיר ואם כן ממה נפשך בעת שהוא עדיין מתנה ולא הוי זמן החזרה אינו ביתו של הנותן ובעת שמחזיר לו אינו בביתו ואם אינו רוצה להחזיר הוי פקדון דבפקדון דהמקום שמונח ודאי לא הוי של המפקיד ואם כן יש ממה נפשך לא מיקרי ביתו של המפקיד ואינו עובר בבל יראה עי"ש ואף דנראה דמכל מקום אסור מדרבנן אף כשאין הנפקד משאיל מקום להמפקיד וכן כתב הג' מוהרש"ז בש"ע שלו סי' ת"מ אות א'.

ובקונטריס אחרון כתב שהפר"ח ומג"א הסכימו לסברת הר"ן דמכל מקום אסור מדרבנן בכיוצא לזה ושכן מוכרח מכל האחרונים (ומשיטת הירושלמי והבאתיו בסי' ה' אות כ' עי"ש מה שכתבתי על דבריו בזה) מכל מקום בבל יראה לא עבר ובכי האי גוונא משמע ליה להרב קול אליהו דכיון דאינו חייב בביעור מן התורה מהני ביה ביטול והרב נאות דשא סי' ט"ל הבאתי דבריו לקמן אות י"ב צדד לומר דלמאי דנקיטינן דעובר המפקיד בבל יראה כששייך לומר דמושאיל הנפקד מקום להמפקיד דכשאין שייך לומר כן אינו

אסור אפילו מדרבנן אלא שלא החליט לומר כן עי"ש ושם (בד"ה ואולם) שקיל וטרי בדעת הגאונים דסברי דאינו עובר המפקיד אם הוא דוקא כשקבל הנפקד אחריות וכתב דמה שפירש הרב פרי מגדים בכונת הרא"ש בדעת הגאונים דלאו דוקא כשקיבל הנפקד אחריות הוא נכון ומוכרח לומר כן כדי ליישב תמיהת הרב חכם צבי בסי' לק"ט על דבריו וגם דברי הטור יש לדחוק ולפרש כן וכו' וכן מוכח דעת מרן הב"י שהרי כתב על דברי הטור ששיטת יש מן הגאונים היא דעת הרמב"ן והר"ן והר"י.

בדבריהם מבואר דאפי' לא קבל נפקד אחריות אין המפקיד עובר וכו' עי"ש. ובזה יש ליישב קצת ממה שתמהתי לעיל על דברי הרב קול אליהו וק"ל וגם הרב שאגת אריה בסי' פ"ג שהאריך בענין זה מסיק בדעת הגאונים דאף בלא קבל עליו אחריות סוברים דאין צריך לבער מן התורה כשהוא בבית עכומ"ז דבתיכם ולא בית עכומ"ז עי"א ועיין להרב שם אריה סי' ט' ד' י"ב והרב חיי אדם בנשמת אדם סי' ב' האריך להכריח דלשון הטור אינו מדוקדק ודעת הגאונים דאפילו לא קבל אחריות אינו עובר ואפשר שהרב קול אליהו שקיל וטרי בכל זה ומי שנמצא בידו ליעיין במילי דמר גם הרב רמ"ץ סי' ל' אות ב' כתב עוד נוסף החטים היו בבית העכומ"ז קודם הפסח והגאונים והרמב"ן והרשב"א ור"ן סוברים בזה דאינו עובר וכו' רק דמדרבנן חייב לבער וכו' וכבר הסכימו הפר"ח ושאג"א סי' פ"ג דאף בלא קבל העכומ"ז אחריות הדין כן ובאמת מדברי מרן מוהריט"א הנ"ל נראה בעליל שסובר דכל דלא שייך לומר דהשאיל לו מקום אינו עובר אפילו מדרבנן ולכן פשיטא ליה דבנגזל מעכומ"ז מותר אחר הפסח וכן נראה מסתמיות דברי הרבנים הנז"ל שכתבו דכל שאין שייך לומר דהשאיל מקום אינו עובר אף לדעת הרא"ש: ולפי האמור יש לתמוה על הרבנים מצודת יששכר וחינוך בית יאודה שכתבו דכיון דלא הועיל המכירה לעכומ"ז הוי כפקדון דאפילו קבל הנפקד אחריות עובר המפקיד כמבואר בסי' ת"מ ומשמע דכונתם לומר דעובר בבל יראה כבההיא דסי' ת"מ והדבר תמוה דלא דמי לדסי' ת"מ דהתם טעמא דמילתא משום דהנפקד משאיל מקום להמפקיד והוי החמץ בביתו של מפקיד כדברי הרא"ש וכן כתב הרב הלבוש בסי' ת"מ טעם זה וזה לא שייך לומר בנותן חמצו בחדר חבירו שלא מדעת חברו וכן כתב מפורש הג' מוהרש"ז בש"ע שלו שם עי"ש ואם דעתם לומר דמכל מקום אסור מדרבנן ואף בשאסור להשהותו מדרבנן סוברים דמיקרי חמץ שעבר עליו הפסח דסברי מרנן דלא דמי לחמץ נוקשה וכדעת הרב מגן אברהם כנז"ל אין זה במשמעות דבריהם כלל דכל כי הא הוה להו לפרושי וצ"ע:

ז איך שיהיה לענין השאלה שראובן הוליך חביות יי"ש לבית שמעון לבקש ממנו שימכור את היי"ש בכלל החמצים שלו ושמעון לא היה באותה שעה בבית ואמרה לו אשת שמעון הנח את החביות בחדר זה ששם מונח החמץ שלנו ואודיע לבעלי שימכור בכלל החמץ שלנו וכן עשה ואשת שמעון שכחה להודיע זה לבעלה ושמעון מכר החמץ שלו לעכום"ז ופרט ברשימה כל מה שמוכר לו חוץ מהיי"ש הנ"ל כי לא ידע מזה כלל וראובן ביטל החמץ בלילה כדין וגם ביום כנהוג והיה לבו בטוח שכבר מכרו שמעון וביום טוב כשראה את שמעון נתן לו תודה על שמכר חמצו ויתמה שמעון על דבריו ואכן נודע הדבר משגגת אשתו וישאלו להרב ואמר צריך לעיין בדין ואדהכי והכי עבר הפסח הנה לפי דברי הרב עיקרי הד"ט יש להתיר בנדון דידן דאף דלא נמכר היי"ש לעכום"ז ובכגון נדון דידן נראה דגם להרב עקה"ד לא מיקרי נמכר לעכום"זשהרי פרט לו בהרשימה כל הדברים שמוכר לו והיי"ש אינינו בכלל המכירה מכל מקום הא חזינן דאמר הרב דאף אי לא מהני המכירה יש להתירו לפי שבטל והחמץ לא היה ברשותו אלא ברשות העכום"ז אם כן גם בנדון זה אם מכר שמעון את החדר לעכום"ז כמו שהוא המנהג וכבר כתבתי דכל שלא ידע הנפקד מהפקדון אין שייך לומר דהשאיל מקום להמפקיד ואם כן הרי החמץ היה בבית ורשות העכום"ז ומהני ביטול ולפי דברי הרב שערי תשובה בנדון דידן יש להתיר על ידי עירוב ברוב דבעובדא כי האי גם החינוך בית יהודה מודה שהרי בנדון זה לא הערים כלל ועשה כל אשר בכחו והשתדל במכירתו וסבר ששמעון ימכרנו אלא שאשתו שכחה להגיד לבעלה ודומה נדון זה לנדון התפארת צבי ממש והתירו על ידי ביטול ברוב אלא דצריך לעיין בגוף הספר דלפי הנראה לא התיר על ידי עירוב אלא בהנאה וגם צריך לעיין בגוף שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קס"ג שכתב בשמו בערוך השלחן סי' תמ"ח אות ו' וז"ל (על דברי מרן שם בס"ה דחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אף שבטל) והפני"מ התיר בביטל אם שכח ולא מכר חמצו עי"ש שהאריך אי קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן ועיין מ"ש בסי' של"ט ושי"א אי שכחה מיקרא שוגג עכ"ל ומשמע דמתיר לגמרי באכילה ובלא שום עירוב ואף דלכאורה הדבר תמוה להתיר מפני מה ששכח דאף אי נימא דשכחה חשיב שוגג או אונס (עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת השי"ן אות כ"ב) מכל מקום הרי שלחן הלכה פסוקה בסי' תמ"ח ס"ג דאפילו שוגג או אנוס אסור בהנאה אחר הפסח ואולי סובר כמאן דאמר דלא אסרו שוגג, או אנוס אלא כשלא ביטל אבל אם ביטל מותר ועיין מה שרשמתי לעיל באות ו' בענין זה וגוף ס' פני"מ אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק ועל כל פנים מדבריו יש ללמוד בקל וחומר לנדון דידן דהוא לא שכח למכור אלא שסמך על חזקת שליח ושלוחא הוא דעוית וצריך

לעיין בשו"ת כתר כהונה סי' כ' וסי' כ"ה שרמז הרב שערי תשובה שם במי שצוה לאחד למכור ושכח ולא מכר דיש להתיר בנדון זה על ידי עירוב שיערב ברוב וכו' ואין גוף הספר מצוי אצלי ואם נמצא ביד מעל' נ"י יעיין בהם ודעתי העניה להתיר בנדון זה על ידי עירוב וביטל ברוב כדעת הרב תפארת צבי שהביא הרב שערי תשובה הנז"ל:

ח אחר זמן רב שכתבתי כל הנ"ל השגתי שו"ת נאות דשא להג' בעל לבושי שרד וראיתי שם בסי' ט"ל (בד"ה אמנם) שהביא דברי המשבצות סי' ת"מ סק"ד כל שאין אסור להשהותו אלא מדרבנן כגון חמץ שביטל לפני עדים אם היה גם כן אנוס בדבר יש לצדד היתר בה"מ דליכא הערמה וכתב שם וזהו עצמו כמו השאלה שבסו"ס מנחת יעקב סי' ו' שהתיר שם מחמת שביטל והיה אנוס במה שלא מכר וכו' מיהו נדון זה גרע דשם התיר משום דחזינן שעשה כל מה שמוטל עליו דהיינו שציוה לאשתו שתמכור משום הכי לא חיישינן להערמה אבל בנדון דידן לא עשה מה שמוטל עליו דלא צוה למכור אבל לשון המשבצות מורה דבלי הך סברא כיון שהיה אנוס וגם בנדו"ד שהיה אנוס שסבר שאין צריך לצוותו ושיהיה הנפקד רשאי למכור בעצמו שוב חזר לסיים העתק דברי המשבצות וכתב ואם כן בנדון זה כיון דלא עבר בבל יראה רק מדרבנן אחר הפסח שרי ובפרט בנדון זה שביטל והיה אנוס והביא שו"ת גבעת שאול סי' ל"ה שהתיר בהנאה מאל"ץ שלא נמכר בשוגג והיה כל הפסח אצל העכומ"ז שסמך על הרב בעל העיטור דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה אם ביטלו וצירף דעת הר"ן דחמצו של ישראל ביד עכומ"ז לא עבר המפקיד בבל יראה ולכן התירו בהנאה מחמת שהיה שוגג והפסד רב ובסי' ק"ד התיר יי"ש שלא נמכר כלל על פי טעות בעל היי"ש שהיה סבור שיכול למכור אחר חצות ושוב נודע לו שאינו רשאי ולא מכרו והיה היי"ש בביתו ואפילו הכי התירו מחמת ביטול הלילה אף שלא ביטל ביום וסיים הרב נאות דשא וכל שכן שיש להתיר בנדון זה אך אם בא לימלך בפסח אין להתיר לו להשהותו וכו' אלו תוד"ק ומדבריו יש לנו סיוע גדול לנדון זה שהוא ביטל וגם היה אנוס שכבר עשה מה שמוטל עליו לעשות שציוה למוכרו והיה ביד עכומ"ז באופן שאין שייך לומר דמקום החמץ השאילו להמפקיד כאמור ואין בו אלא איסור דרבנן והוי תרי דרבנן ואין חשש הערמה ויש הפסד מרובה דיש להתיר על דרך שכתבתי למעלה והנה אמת דבנדון הרב נאות דשא נמכר החמץ לעכומ"ז רק שלא היה בידיעת המפקיד מה שאין כן בנדון דידן שלא נמכר כלל מכל מקום המעיין שם יראה דכל מה שכתב הוא במונח דהמכירה אינה כלום לפי שהיתה שלא מדעת בעל החמץ ובכל זאת כתב אלו הצדדים להתיר וראוים אלו הצדדים להתיר בהנאה מיהא על ידי עירוב כמו שכתבתי מאז על פי מה שכתב הרב שערי תשובה בשם הרב תפארת

צבי כנז"ל ועיין מה שרשמתי לעיל אות ח' סניף קצת על יי"ש דעת הפנ"י דחשיב חמץ נוקשה ועוד סניף אחר דברי ש"ע הגאון מוהרש"ז סי' תמ"ב דיי"ש הוא חריף וחזק ואי אפשר לשתות כזית בכדי שתיית פרס וכו' ואין בשהייתו אלא איסור דרבנן וכו' והוי בנדון דידן תלתא או ד' דרבנן שפיר יש להתירו בהנאה כנז"ל (ועיין לקמן אות כ"ח מה שרשמתי עוד אם לעשות סניף ביי"ש סברת הרב פני יהושע הנ"ל):

ט והנה ס' מנחת יעקב אין מצוי אצלי לראות דב"ק אך ראיתי מה שכתב בשמו הרב עיקרי הד"ט סי' י"ז אות ו' והוא באחד שהיה בערב פסח בתפיסה וציוה לאשתו למכור לעכומ"ז היי"ש שבביתו ולמסור לו המפתח ואשתו אמרה לאשה אחרת למכור ולא מכרה ואחר הפסח נודע שלא נמכר כלל והאריך להוכיח שאין שום צד לאסור בהנאה ולאבד ממון ישראל בחנם ואף שהמשאת בנימן בסי' ח"ן החמיר בנדונו והדין עמו מכל מקום בנדון זה כלם יודו להתיר ואמירת כל חמירא מהני כמו שכתב המ"ב בסי' ט"ן אך משום חומרת חמץ לא הסכים להתיר עד שיסכים אחד עמו והסכים עמו הרב חמיו עכ"ל והרי נדון זה דומה לנדון דידן רק שיש קצת חילוק דשם לא נודע עד אחר הפסח ובנדון דידן ידע מהטעות בתוך הפסח וכיון שלא ציוה לו הרב לבערו אלא אמר לו שצריך לעיין בדין ואדהכי והכי עבר זמנו מסתברא דאין לאוסרו מפני ידיעת הטעות בפסח:

יו"ד גם הרב חתם סופר סי' ח"ק באחד שעשה שליח למכור חמצו לעכומ"ז והשליח מכר כל החמץ חוץ מחביות אחת יי"ש מתבואה שיש בה תערובת חמץ שיש בו טעם חמץ כתב דיש לפקפק גם על כל החמץ דכיון דשינה בשליחותו בטל השליחות ולא קנה הלוקח כהאומר לשלוחו זבין לי כורא וזבן ליה ליתכא בח"מ סי' קפ"ט ס"ט ואין להמציא אפילו סניף להיתר מפני שהחביות הנ"ל היה מונח בחצרו של עכומ"ז ודעת הרמב"ן והר"ן דהמפקיד חמצו אצל עכומ"ז וקבל עליו אחריות שוב אין כאן בל יראה דאורייתא דהכא לא מבעיא דלא קבל אחריות ופשיטא דאין לסמוך על דברי יחיד אחרון שאגת אריה להתיר אפילו בלא קבל אחריות אלא אפילו קבל אחריות שהרי המרתף היה שכור לבעל החמץ והוא ביתו וגבולו של ישראל והוי מקבל אחריות חמצו של ישראל בביתו של ישראל ואין כאן אפילו סניף וכו' שוב כתב ומכל מקום הואיל והוא הפסד מרובה נראה לדון להקל שהרי ביטל והפקיר כדין ורק חשש הערמה וכאן שעשה שליח למכור וסבור היה שכל חמץ שיש לו נמכר ורק הנשאר בביתו על ידי שום סיבה יהיה הפקר ובטל אם כן למה לו להערים ולשקר כיון שלדעתו חביות זו נמכר ואי שלוחיה עוית איהו מאי הוה ליה למיעבד ובסוף ספר מנח"י ונו"ב מ"ק ומת"ן נמצאו קילות כאלו והרב העיטור סובר דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא באכילה נהי דלא קיימא

לן כוותיה מכל מקום בהפסד מרובה ונדון כנ"ל ישראל לא ישתה ממנו אלא ימכור לעכומ"ז במקום דלא שכיחי ישראל לשתות בביתו ודמי שיווי החמץ שבתוכו יתן לקופה צדקה של רבים באופן שהוא לא יהנה ממנו וגם לא יהיה ו טובת הנאה מהעני המקבל וה' הי"ב עכ"ל והרב עטרת חכמים סי' ה' באחד ששכח לכתוב אחד מהמינים בהשטר מכירה כתב בשם הרב השואל להקל על פי דברי הח"י בס' תודת השלמים סי' ו' דאם בטל וגם יש אונס יש להקל וכתב על דבריו דמה ששכח מחמת עצלות לא חשיב אונס ומכל מקום אף שלא היה אונס וגם להסוברים דלא מהני אונס היה אפשר לסמוך על הביטול בנדון זה דאין לחוש להערמה כיון שמכר כל החמץ שראה אם היה רואה גם את זה היה מוכרו וכו' אלא דמפקפק עלאמירת כל חמירא דלא חשיב ביטול עי"ש ועיין מה שרשמתי באות ז כמה תשובות מרבנן בתראי הסומכים על סברת הרב תודת השלמים הנ"ל להתיר בהנאה אחר הפסח ומשם באר"ה:

אחר כל אלה הדברים השגתי שו"ת תשואת חן וראיתי בסי' ן' שנשאל באחד שהפקיד חמץ אצל אביו ושאל ממנו אביו אם ימכור עם החמץ שלו והשיב שהוא עצמו ימכור וכן עשה ומכר חמצו רק מין אחד שהיה לו אצל אביו שכח למכור ואביו מכר את החדר שלו וכתב בשטר כל דבר בפרטות וגם כתב שמוכר לו כל חמץ שיש לו שם בעד יו"ד זהובים ונזכר סמוך לשביעי של פסח באופן שלא היה פנאי לשרוף ויש להסתפק מה דינו אחר הפסח וגם איך היה הדין אם היה נזכר בפסח בזמן שהיה אפשר לבערו והביא לזה דברי הרב חינוך בית יהודה הנ"ל ודקדק על דבריו דמשמע דאם היה יודע העכומ"ז היה קונה מדין חצר והלא חצר משום שליחות ואין שליחות לעכומ"ז ותירץ דהחינוך בית יהודה סובר דיש חצר לעכומ"ז דהוי כשליחות עכומ"ז לעכומ"ז עוד הקשה עליו דכיון שביטל החמץ לא עבר תו בבל יראה ואם כן מותר אחר הפסח דלא קנים ר' שמעון אלא בעבר בבל יראה ואף דקיימא לן דחמץ הנמצא בבית ישראל אסור אחר הפסח אפילו ביטלו היינו משום הערמה ויש לומר דדוקא כשנמצא החמץ בביתו אבל אם הוציאו מביתו והניח בבית עכומ"ז יש לומר דמהני ביטול ודקדק כן מדברי הרב מ"ב סי' ח"ן שכתב ומאחר שהוא עדיין בביתו וברשותו חצרו קונה לו וכו' וכן דקדק מדברי התודת השלמים והובא בחק יעקב סי' תמ"ח סק"ך דדוקא אם הניח החמץ בביתו וברשותו ומדעתו וכו' הוא דאסור אבל אם הוציאו מרשותו ביטול מהני שלא יעבור בבל יראה וכתב עוד דאף אם נאמר דגם אם הוציאו מרשותו לא מהני ביטול היינו דוקא לדעת הרא"ש והטור וש"ע סוף סי' ת"מ דהפקידו ביד עכומ"ז לא מהני ועובר עליו המפקיד בבל יראה אבל למה שהסכים השאגת אריה דהעיקר כהגאונים והרמב"ם דאינו עובר המפקיד בבל יראה

אלא שאסור מדרבנן יש לומר בזה דמהני ביטול ולא חיישינן להערמה דהימנוהו רבנן בדרבנן והוסיף לומר דגם לשיטת הרא"ש יש לומר דבעובדא דרב חינוך בית יהודה שרי שהרי הטעם שכתב הרא"ש לפי שהנפקד מושאיל ביתו למפקיד לא שייך בזה ולכן גם בעובדא דחב"י יש מקום להקל אלא שכבר הורה זקן והח"י העתיק דינו וחלילה להקל וצריך לדחוק ליישב דבריהם כיון שעשה שלא כתיקון חכמים ופשע שלא מכר מכירה גמורה אף שלא עבר על בל יראה ראוי לקונסו ואסור אחר הפסח ואם כן בנדון זה שעשה כתקנת חכמים ומכר החמץ אלא ששכח ממין אחד ולא היה ברשותו אלא ברשות העכומ"ז ולא עבר על בל יראה אלא איסור דרבנן יש לומר דמהני מה שביטלו ולא חיישינן בזה להערמה ואף על פי כן לא מלאו לבו להתיר על ידי זה כיון שלא נמצא בפירוש:

אמנם כל היתר הנ"ל לא מהני אלא אחר הפסח אבל אם נזכר תוך הפסח דאז חייב לבערו מדרבנן אף דמדאורייתא סגי בביטול מכל מקום חייב לבערו מתקנת חכמים אך אחר העיון היטב נראה ברור היתר גמור מצד שמכר אביו החדר וכל החמץ שבתוכו ומסר לו שטר מכירה ואם כן יכול העכומ"ז לומר שכל החמץ שלו ואין הבן נאמן לומר שהוא שלו דהמוציא מחבירו עליו הראיה וזכה העכומ"ז בכל החמץ גם בדיננו כיון שלא אמר להעכומ"ז בשעת המכירה שאינו מוכר לו החמץ של בנו הרי הכל בכלל המכירה ואף אם לא היה קונה העכומ"ז על פי הדין כתב בצ"ץ סי' ס"ב לענין מכירת בכור דאם העכומ"ז אלם ואינו יכול להוציא מידו הוי קניה גמורה להעכומ"ז וכתב חק יעקב בסי' תמ"ח סק"ד דהוא הדין לענין חמץ אם כן כל שכן בנדון דידן שהדין עם העכומ"ז ואף שהישראל יודע בעצמו שלא זכה בו העכומ"ז מכל מקום כיון שאינו יכול להוציא ממנו הוי קנין גמור ואם העכומ"ז היה מוכרו לישראל אחר פשוט שהיה מותר לו ואם כן גם לזה הישראל מותר אף שיודע שלא זכה בו העכומ"ז וכבר כתבתי למעלה דמטעם אחר בלאו הכי מותר אחר הפסח ואם כן בצירוף כל הנ"ל הדבר ברור דמותר והצעתי דברי לפני כמה לומדים והסכימו לדעתי אלו תורף דב"ק ומתוך כל הרשום למעלה יתבאר שיש לערער קצת על דבריו כאשר יראה הרואה:

והוה עובדא באחד שעשה שליח את חברו שיש לו חנות ועתיד למכור חמצו לעכומ"ז שימכור גם כן חבית וישני"ק שלו ובערב פסח קודם זמן איסור חמץ הביא החבית להחנות אחר שכבר מכר בעל החנות את חמצו והניחו מחוץ למחיצת החמץ שמכר בעל החנות לעכומ"ז ולא ראהו בעל החנות ולא ידע ממנה ואחר הפסח בא ליקח חביתו והגיד לו בעל החנות שמפני שלא הודיעו כשהביאה לא מכרה והוא איש עני וההפסד

רב נשאל על זה הגאבד"ק יאס בשו"ת אורי וישעי ובתשובתו בסי' ק"ו הביא מה שנחלקו רבני האחרונים במאי דקיימא לן דחמץ שעבר עליו הפסח אסור אפילו הניחו באונס או בשגגה אם הוא דוקא כשלא ביטל החמץ או אף אם ביטל החמץ אסור ודעתו מסכמת דבדאיכא תרתי לטיבותא שוגג או אנוס וגם ביטל ועבר עליו הפסח אינו אסור (עיין במה שרשמתי בזה בסימן זה אות ו' בס"ד) ולכן בנדון דידן דאיכא תרתי לטיבותא אין לאוסרו אחר הפסח ועוד דכיון דהניח החבית בתוך החנות שנמכר לעכומ"ז הוי כמפקיד חמצו ביד עכומ"ז ולא קבל העכומ"ז אחריות שהעלה הגאון שאגת אריה בסי' פ"ג שלדעת הגאונים שהביא הרא"ש והטור בסוף סי' ת"מ אף אם לא קבל העכומ"ז אחריות אינו עובר עליו בבל יראה וכן דעת הרמב"ן והר"ן (עיין לקמן באות מ"ו מה שרשמתי בזה בס"ד) דעיקר הפיטור הוא משום שהחמץ אינו ברשות הישראל אלא בביתו של עכומ"ז ואף שדבריו דחוקים בפירוש דעת הגאונים מכל מקום יש לומר דקנה לו חצרו של העכומ"ז דאף שנחלקו אם מועיל קנין חצר לעכומ"ז הנה מבואר בספר מקור חיים דנקיטינן דיש קנין חצר לעכומ"ז וכתב בס"ק ה' וז"ל מכל מקום יהיה איך שיהיה הנה בש"ס דמקשה ותיקני ליה כליו מוכח דחצר קונה בעכומ"ז וכן כתב בשיטה מקובצת לבבא מציעא דחצר לא קני לקטן כיון דאף יד, אין לו דאילו היה לו יד אף חצר היה לו ואם כן עכומ"ז דאית ליה יד כדכתב בש"ך יו"ד סוף סי' שכ"א יש לו חצר וכיון שביררנו דהיכא דהיה אנוס או שוגג וגם ביטל אין לקונסו כלל ושיטת הבעל העיטור דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה וחמץ שעבר עליו הפסח קיל כיון דאינו אלא משום קנס כמבואר במג"א סי' תמ"ז ס"ק י"ד בשם הפוסקים דבטל ברוב ומהיות טוב יצוה לבעל החבית לבטלו ברוב וישני"ק אחר כמבואר בשו"ת פני יהושע בא"ח סי' י"ג ואז לית דין צריך בושש דיש להתירו בהנאה כן נראה לי ברור אלו תורף דב"ק והרבה יש לי לפלפל בדב"ק לפי כל הרשום באות זו אך אין הפנאי אתי לבאר הדברים והמעיין ישר יחזה:

אך בזאת מה שכתב על פי שיטת הרב מקור חיים דנקיטינן דיש קנין חצר לעכומ"ז תמיה לי שלא ראה דברי הרב מקור חיים בסי' תמ"ח בחידושים סק"י וז"ל ואם אחד נתן חמצו בחדר של אחר והאחר מכר החדר להעכומ"ז עם חמץ שלו ולא ידע המוכר ולא העכומ"ז הקונה מהחמץ של אחר אפילו בדיעבד אסור החמץ עכ"ל הרי מפורש דלא מהני בזה מה שהחמץ מונח ברשותו של עכומ"ז ובהכרח לומר שסובר דאף שיש קנין חצר לעכומ"ז מכל מקום לא עדיף מישראל דלא אמרינן בכי האי גוונא חצרו קונה לו כמו שכתב הרב מצודת ישששכר על פי המבואר בח"מ סי' רס"ח כנז"ל ונראין הדברים

שמה שכתב במקור חיים הנ"ל הן הן הדברים שכתב הרב חק יעקב בשם הרב חינוך בית יהודה וכבר כתבתי למעלה בסק"ג דמבואר בחינוך בית יהודה דטעמו משום דלא אמרינן בכי האי גוונא חצרו קונה לו כבח"מ סי' רס"ח הנ"ל ולכן גם הרב מקור חיים אף שסובר דיש קנין חצר לנכרי אוסר החמץ ההוא אף לאחר הפסח ואף שיש חולקים בזה כמו שכתבתי למעלה מכל מקום לדעת הרב מקור חיים בהכרח לומר כמו שכתבתי: יב) ראובן הפקיד אצל שמעון כמה שקים מאל"ץ בחדרו המיוחד לתבואה ובערב פסח היה ראובן טרוד באבלו ולא אסיק אדעתיה למכור החמץ הנ"ל ושמעון מכר החדר עם כל התבואהשבתוכו וגם השקים הנ"ל אלא ששכח להודיע לראובן שירשהו למוכרו ונזכרו בחול המועד נשאל הרב נאות דשא סי' ט"ל וכתב דלכאורה יש להתיר דקיימא לן חמץ אינו ברשותו של אדם והוי הפקר ממילא ואם כן כשהגיע שש דאסור מן התורה ואינו עובר אלא בעשה דתשביתו הרי זכה העכומ"ז על ידי קנין חצרו שנמכר לו החדר הנ"ל וכיון דהישראל לא עבר על בל יראה אפשר היה לצדד היתר לדעת הפנ"י סי' י"ב וי"ד דלא קניס ר' שמעון אלא בעבר בבל יראה ואפילו נזכר בתוך הפסח אין חייב לבערו לסברא זו דאינו עובר בבל יראה כיון שזכה בו העכומ"ז והוי חמץ של עכומ"ז אלא דיש לסתור היתר זה משני טעמים א) דחצר דגברא משום שליחות הוא ואין שליחות לעכומ"ז (והאריך קצת בזה) ב) מדברי הרמ"א בח"מ סי' רס"ח ס"ג דאין חצרו קונה דבר הפקר אלא כשיודע לו מציאה או דאסיק אדעתיה אבל דבר שאינו רגיל לבא אין חצרו קונה לו וכו' ובנדון זה נמי דהעכומ"ז ידע מחמץ זה ונתכוון לקנותו קודם שש בתורת אגב מכל מקום הרי אז לא קנהו דעדין לא היה הפקר ואחר שש דנעשה הפקר הא לא ידע העכומ"ז שיש הפקר בחצרו שלא ידע שדבר זה הפקר הוא וגם הוא דבר שאינו רגיל לבא שאין לו לעכומ"ז לידע שיבא הפקר לחצרו דהוא סבור שהחמץ שלו הוא מחמת המכירה ופשיטא דלא קנה לו חצרו ועוד יש לפקפק דאפשר דמה שאמרו חז"ל דחמץ אינו ברשותו וכו' כונתם דפקע כח הממון ממנו ולא כח איסור שבו דומיא למפקיר עבדו דיצא לחירות וצריך גט שיחרור לאפקועי איסורא (ומעין זה כתב הרב יד יוסף בד' ל' ע"ג בשם שו"ת פנ"י שבבי"א והבאתיו באות י"א סק"ב) והאריך בזה וכתב ואין להאריך עוד כי בלאו הכי נסתר ההיתר משני טעמים הנ"ל שוב כתב לצדד היתר על פי דברי הרא"ש והטור בסוף סי' ת"מ דיש מהגאונים שכתבו דחמץ המופקד לא עבר המפקיד והרר"י כתב דעובר המפקיד והרא"ש סתר טעם הרר"י וכתב טעם אחר דכיון דהנפקד קבל הפקדון מושאיל מקום למפקיד והוי ביתו ואם כן בנדון דידן שהעכומ"ז סובר שנמכר ו והוא שלו הרי לא השאיל מקומו לראובן וכן כתב סברא זו בשו"ת מאיר

נתיבים סי' נ"א: שוב כתב דכל זה הוא בקבל העכומ"ז אחריות אבל הכא החמץ הוא ברשות הישראל ואין העכומ"ז חייב באחריותו שמכר לו דבר שאינו שלו ועובר הישראל בבל יראה.

וחזר לקיים היתר זה על פי דברי במשבצות סי' ת"מ ס"ק ד' דהרמב"ן והר"ן סוברים דכשהחמץ ברשות עכומ"ז אף שלא קבל אחריות אין המפקיד עובר בבל יראה ושכן דעת הרא"ש והוא הוסיף שכן יש לפרש דברי הטור ושכן מוכח מדברי מרן הב"י וכו' ומגוף דברי הגאונים וכו' ואף שכתבו הרמב"ן והר"ן דאסור מדרבנן יש לומר דזהו לשיטתם דאין המפקיד עובר בבל יראה מן התורה הוצרכו לומר דאסור מדרבנן כדי ליישב מאי דקשה לשיטתם אבל אליבא דהלכתא דקיימא לן דעובר המפקיד בב"י (אלא שבנדון זה דלא שייך טעם הרא"ש דאינו משאיל כלל מקומו דהא סבור שנמכר לו כנז"ל) מנא לן לחדש דאסור מדרבנן כשאין המפקיד עובר עליו וכו' וכן כתב במשבצות הנ"ל וכו' ושם כתב להקל כשאין אסור להשהותו אלא מדרבנן כגון שביטל חמצו בפני עדים והיה אנוס דיש לצדד בהפסד מרובה דליכא הערמה וכו' ובנדון זה נמי בטל והיה אנוס מחמת אבלו ואם הנפקד היה מתראה עמו היה מרשהו למוכרו כמו שעשה עם שאר אנשים שהיה לו בידם מיני חמץ והרשם למוכרם וזה שלא נתראה עמו לא יכול לצוות לו שימכור וחשב שבודאי הוא ימכור מעצמו ושזה יועיל על פי שורת הדין ונהי דבבא להמלך בפסח אין בידינו להתיר לו להשהותו דאף דכתבנו דאין איסור אפילו מדרבנן אליבא דהלכתא מפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה וכו' על כל פנים אחר הפסח דהוי תרתי דרבנן דהא ביטלו וגם אין איסור בשהייתו אלא איסור דרבנן לפי דעת הרמב"ן והר"ן וכיון דהוי תרתי דרבנן בתוך הפסח נוכל לסמוך להתיר מטעם דיש לומר דמה שמכר שמעון החמץ הנ"ל אף שהיה שלא מדעת המפקיד המכירה קיימת דקיימא לן דהנפקד יכול למכור חמץ של המפקיד כמו שהתיר רבי ליוחנן חקוקאה ופסקו כן הפוסקים בסי' תמ"ג ומשום דהוי כמשיב אבידה שאם לא ימכרנו הולך לאיבוד נעשה שליח מעצמו לדעת תורה והאריך להסביר דאין חילוק בין אם אין המפקיד בעיר לכשהוא בעיר ההיא ועוד הביא ראיה מדברי הרב תה"ד סי' קפ"ח ופסקו רמ"א ביו"ד סי' שכ"ח דהיכא דהעיסה מתקלקלת וזכות הוא לבעל העיסה יכול ליטול שלא מדעתו וכן משרתת שרגילה לפעמים ליטול שהבעה"ב נותנת לה רשות ושקיל וטרי בדברי הט"ז וב"ח ולאו דוקא ברגילה כמה פעמים אלא אפילו בפעם אחת סגי ובנדון דידן נמי כיון דזכות הוא להמפקיד יש לומר דנעשה שליח מעצמו וגם אשתקד עשאו המפקיד שליח להנפקד למכור חמץ פקדון שהיה בידו והוי כמשרתת והאריך במה שנראין דברי הרב תרומת הדשן סותרים למה

שכתב בסי' רכ"ז באשת מומר דאף דזכות הוא לה אינו נעשה שליח לקבלה מעצמו וכן קשים פסקי הש"ע דחלה אדגט וכתב דדוקא בגט החמיר וכו':

ועוד כתב לפקפק לכאורה ממה שכתב הרב נמוקי יוסף בשם הר"ן בפרק קמא דמציעא דבמידי דממונא אין אדם נעשה שליח מעצמו אלא במידי דשייך לומר מיגו דאי בעי זכי לנפשיה כמגביה מציאה לחבירו ואם כן בנדון זה אינו יכול להיות שליח מעצמו וההיא דחקוקאה יש לומר דדוקא אם המפקיד בעיר אחרת דהוי משיב אבידה וכו' ודחה זה מכמה טעמי חדא דיש חולקים אסברת הנמק"י ונקיטינן בשל סופרים הלך אחר המיקל ובנדון דידן אף בתוך הפסח אינו אלא לכל היותר תרי דרבנן שהרי כבר ביטלו וגם שהוא ברשות העכום"ז וכל שכן שיש לצדד דאפילו חד דרבנן נמי ליכא לפי ההלכה דהמפקיד עובר בבל יראה כששייך לומר דהנפקד משאילו מקום וכשאין שייך טעם זה אף איסור דרבנן ליכא ועוד כיון דמחמת איסור עושה כאיסורא דיינינן ליה ולא כממון כיון שאין מוכרו לעכום"ז לחלוטין אלא להפקיע האיסור ועוד גם בזה שייך לומר מיגו דזכי לנפשיה וכו' ועוד יש טעם אחר להתיר בנדון דידן לומר דהמכירה קיימת על פי דעת הרמב"ם ופסק כן בש"ע יו"ד סי' של"א סל"א תרם שלא ברשות ובא ואמר לו כלך אצל יפות וכו' ועי"ש בט"ז דמסיק הטעם כיון דלבסוף ניחא ליה ומידי דמצוה הוא אמרינן איגלאי מילתא למפרע דגם מעיקרא הוה ניחא ליה והוי כשוייה שליח וכן בנדון דידן כיון שכשנודע לבעל החמץ שמכרו הסכים למעשיו אמרינן איגלאי מילתא וכו' ונדון זה דהוא אפרושי מאיסורא דבל יראה עדיף מקיום מצוה דתרומה ומסיק וז"ל הנה זאת תורת העולה שבנדון זה שהחמץ מונח בחדר המכור לעכום"ז ושהמפקיד היה אנוס מחמת אבלו שלא היה יכול לצאת מביתו ואנשים אחרים שהיה לו בידם חמצו ובאו אצלו לנחמו ציוה להם למכור רק לזה שלא בא אצלו לא צוה ושהנפקד הזה היה נפקד למפקיד הזה אשתקד וצוה לו אז למוכרו וכיון שיש כל האופנים הללו אומר אני בטח שיש להתיר חמץ זה אפילו באכילה שכבר נתבאר שכל אלו העניינים שהיו בנדון זה כלם מועילים להיתר והיכא שחסר אחד מעניינים הללו מוטל על המעיין לברר אם יועילו ההיתרים אחרים על כל פנים בנדון דידן בלי שום ספק שרי:

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז במי שציוה לאחד שיכתוב לו שטר מכירה לעכום"ז פלוני וכתב לו וסימן המצרים שיש לו בחדר שהחמץ שם ומכר לו כדין באגב קרקע וזידאטי"ק כנהוג ומסר השטר לעכום"ז ושכח לחתום שמו בשטר ונודע זה אחר הפסח כתב דהשטר אינו מועיל כלום כיון שלא חתם וגם אינו כתב ידו ממש וגם הקנין כסף אינו מועיל כיון דגילה דעתו דאינו רוצה לקנות בכסף לבד וכו' ובזה כולי

עלמא מודו וכו' ושוב כתב לצדד כיון דסימן הבית במצריה וניכר בזה שהוא ביתו של המוכר אף שיכול לטעון אני לא מכרתי כלל ואיש אחר סימן המצרים מכל מקום כיון דזכין לאדם שלא בפניו ואנן סהדי אילו ידע המוכר שזה כותב שטר למכור חמצו אגב קרקע הוה ניחא ליה אם כן מה בכך שאחר כתב הא אף אם אחר כתב שלא בידיעתו הוה ניחא ליה להפקיע איסור חמץ וכיוון שבדיננו מועיל אף אם בדיניהם אינו מועיל אם אתה יכול לזכותו בדינינו וכו' וכל שכן בהפקעת איסור חמץ שאין לך ניחותא דמצוה גדול מזה ועיין ש"ך סי' חש"ן וקצה"ח סי' רס"ב ובט"ז סי' של"א (ביו"ד) לענין תרומה ובעירובין ד' ע"א ומכל מקום קשה לסמוך על זה לכן יערב הקמח ברוב ויש לסמוך על הפוסקים דקמח בקמח הוי יבש ביבש ועל הסוברים דמותר לערב איסור דרבנן וכו' אלו תורף דב"ק ועיינמה שרשמתי בסי' ט' אות ב' ובמערכת בכור בהמה סי' ג' אות ט' (שבאסיפת דינים ח"א) בענין שלא מדעת בעלים: יג) (א) ראובן מכר חמצו לעכומ"ז וצוה לשמעון שיכתוב לו שטר מכירה כפי הדין כי ראובן הוא איש פשוט שאינו יודע איך לכתוב על פי שורת הדין ושמעון כתב לו את ספר המקנה וחתם בו ומסרו להקונה ואחר החג ראה אותו אחד מהחכמים והנה השטר ההוא עלו בו קמשונים האי שטרא חספא בעלמא הוא לא יועיל ולא יצליח לא בדיני ישראל ולא במשפטי הקיר"ה וכמאן דליתא דמי שאל השואל מה יהיה משפט החמץ שעבר עליו הפסח הנה כיוצא לזה ראיתי להרב זרע אמת ח"ב סוף סי' ע"ב בשם הרב גנת ורדים יו"ד כלל ז סי' ו' בשטר עיסקא להתיר איסור רבית שכתבו הסופר שלא כדין דהוי אונס ואמרינן דל מהכא האי שטרא ויהבינן ליה מה שמותר לפי דיני עיסקא שהתירו חז"ל והוא כתב דאין לסמוך בזה דהיא סברא מחודשת ויש לגמגם דסוף סוף הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד דאם יפסיד כל הקרן.

יאמר המלוה לא נתתי המעות אלא שיהיו בטוחים וכו' עי"ש והרב פתח הדביר ח"ג סי' רמ"ה סוף אות ז"ו בדין ישראל ועכומ"ז שקנו שדה בשותפות שצריך להתנות שיהיה שכר שבת לעכומ"ז לבדו וכו' כתב וז"ל ולענין אם הלכו אצל סופר מומחה שיכתוב שטר כשר על פי הדין וטעה וכתב השטר בדרך איסור אי חשיבו כאנוסים והוי כאילו נעשה הענין כדין ויקח חלקו בריוח עיין גנת ורדים וכו' וזרע אמת וכו' דון מינה ואוקי בדינא דקמן ע"כ אף אנו נאמר דון מינה ומינה ואוקי באתרין ובאנו למחלוקת הנ"ל ואף דיש לומר שבנדון זה גם להרב גנת ורדים לא מהני וחשיב חמץ שעבר עליו הפסח דהא כל חיליה דרב הוא משום דהוא אנוס ומאי הוה ליה למיעבד ואילו גבי חמץ קיימא לן בסי' תמ"ח דאפילו הניחו שוגג או אנוס אסור ואם כן בנדון דידן אף דנימא דהוי אנוס

אסור: אך יש לומר גם כן בהפך דבנדון דידן גם להרב זרע אמת מהני דכיון דמדינא בביטול סגי אלא דחשו חכמים להערמה וגזרו שגם אם הניחו אנוס ליתסר כדי שלא יערים להניחו מזיד ויאמר שוגג או אנוס הייתי וזה שייך כשהניחו הוא באונס אבל אם הניחוהו אחרים אין שייכות להערמה הגע עצמך הרי שיש לו חמץ והוציאו מרשותו קודם זמן איסורו והניחו במקום שאינו משתמר והפקירו הפקר גמור ובא חבירו ולקחו שלא מדעתו והחזירו לרשות בעל החמץ במקום המוצנע ובעל חמץ לא ידע מזה כלל עד אחר הפסח האם נאמר בזה דהוי חמץ שעבר עליו הפסח וליתסר הא אין כאן שום חשש הערמה כלל הכא נמי בנדון זה הרי האיש הזה סמכא דעתיה על הסופר כי שיח וכי שיג לו שיכתוב שטר כדין והוא סובר שכתב כן ועל זה חתם בו ומסרו להעכומ"ז הקונה והרב חק יעקב סי' תמ"ח סק"ך כתב דהעלה בתוה"ש שלו דכשיש אונס גמור בענין המכירה וכל ימי הפסח היה סבור שמכר ואחר הפסח נודע לו שלא מכר כיון שהיה אונס כל כך ידוע ואמר שביטל אף דליכא עדים לא חיישינן להערמה ויש להתיר על כל פנים בהנאה אחר הפסח דלא כמקצת אחרונים שהחמירו וכו' ולפי הנראה הא דקמן היינו הך שגם זה היה סבור שמכר חמצו כדת וכהלכה ויש להתירו בהנאה (ועיין בסי' זה אות זיין מסק"ב והלאה מ"ש ע"ד התוה"ש הנ"ל ובסק"ח כתבתי דבעושה שליח לבער ולא ביער אין שייך קנס והערמה עי"ש וק"ל):

עוד נראה דאין לדמות פיסול שטר מכירת חמץ לשטר עיסקא משום דגבי רבית כל עיקר ההיתר הוא אם נעשה כפי תקנת חז"ל וכשהשטר בטל יש לומר דאף דהוא אנוס סוף סוף לא נעשה דבר היתר להתיר הרבית אבל בשטר מכירת חמץ דזה האיש ביטל חמצו וגם מכרו לעכומ"ז בכסף וכל עיקר השטר הוא לאפוקי נפשין מפלוגתא דרש"י ור"ת אם קניינו של עכומ"ז בכסף או במשיכה וצריך למכור להעכומ"ז המקום של החמץ שיהיה זה במקום משיכה ולפי שאין עכומ"ז קונה קרקע בכסף לבד הצריכו שטר מכירה ואם כן נהי שהשטר פסול וממילא לא הועיל קנין הקרקע שיהיה במקום משיכה מכל מקום נמצא החמץ קנוי להעכומ"ז בכסף מיהא ויש לנו אילן גדול לסמוך על סברת רש"י והרמב"ם דעכומ"ז קונה בכסף לבד וידוע דיש מי שכתבו שכן דעת רוב הפוסקים וגם יש סוברים דלכולי עלמא מהני בחמץ כסף בלבד משום גילוי דעת דלא ניחא ליה סגי בקנין כל דהו ואם כן בחמץ שעבר עליו הפסח יש לומר דל מהכא השטר מכירה הרי נקנה להעכומ"ז בכסף ומהני בדיעבד אחר שעבר עליו הפסח כמ"ש בחי' סי' תמ"ח ס"ק י"ד וכ"כ רבים ונכבדים מרבנן בתראי (עיין במ"ש לקמן אות ט"ו): ואחר החיפוש ראיתי בשואל ומשיב בח"ב סי' מ"א שנשאל בנדון כזה בשטר מכירה שנכתב בפיסול

ובעל החמץ הוא עם הארץ והוא עצמו כתב השטר כפי נוסח המודפס וחשב שהשטר נכתב כהוגן וסמך עליו והשיב דלא שייך בכי האי גוונא הערמה ולא גזרו בזה אך חלילה לסמוך על זה בלבד ומסיק להקל בחמץ נוקשה דוקא ולא בחמץ גמור עי"ש ואם כן בנדון שלפנינו שהוא חמץ גמור ואין שום סניף להקל כי אם בסברא זו דלא שייך הערמה וכן מאן ספין להקל בדבר ואף שיש לחלק בנושאים דבנדון שבשואל ומשיב לא חשיב אנוס גמור דאדרבה כיון שהוא ע"ה לא היה לו לסמוך על עצמו וילך אצל חכם ויכתיב שטר כהוגן ולדעתי זה נקרא פושע ולא אנוס אבל בנדון דידן מאי הוה ליה למיעבד הרי עשה כל מה שמוטל עליו לעשות ובאנוס גמור כי האי אפשר דכולי עלמא מודו דאין להחמיר עליו מכל מקום כיון שאין שום סניף בדבר אין להתיר ואפשר דאם הוא הפסד מרובה ובטל חמצו יש להתיר כמו שנראה דעת הרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' קרוב לסופו בדין מי שהשהה חמצו על פי הוראה בטעות ועבר עליו הפסח (ועיין מה שרשמתי בסי' זה אות ז ס"ק י"א בענין זה):

אלא דמכל מקום תמיה לי על הרב שואל ומשיב הנ"ל דלא נחית לסברא זו לומר כדכתיבנא בעניותין דדל מהכא השטר הרי החמץ קנוי להנכרי בכסף ואם כן כשעבר הפסח יש לסמוך על קנין כסף בדיעבד וראיתי שם בח"א סי' פ"ד ועוד בכמה תשובות כעין עובדא דנדון דידן (עיין לקמן אות קטן ג') ושם כתב סברא להתיר דקנה הנכרי מן היאוש וגם על זה לא סמך לדינא והצריך לבטל ברוב עי"ש ואנכי לא ידעתי מה כל החרדה דדל מהכא השטר הרי נקנה לנכרי בכסף לבד ומהני בדיעבד לאחר הפסח מיהא וצ"ע אחר זמן השגתי שו"ת בית שלמה וראיתי מה שכתב בסי' ס"ב והבאתי דבריו לקמן בס"ק ט' בענין שטר שלא חתם בו המוכר דיש לסמוך על קנין הכסף בדיעבד בחמץ שעבר עליו הפסח ודבריו נכונים וברורים כמו שיראה הרואה ובמה שכתב בשואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז דגילה דעתו דלא ניחא ליה לקנות בכסף עיין לקמן באות קטן ה' מה שכתבתי בענין זה בס"ד: ואם המכירת חמץ לא היתה על ידי אגב קרקע מכור רק אגב קרקע מושכר עיין לקמן באות קטן ב': וכל זה הוא כשקבל כל דמי החמץ בזה הוא דיש לומר דל מהכא השטר וקונה בכסף אבל אם לא קבל אלא זיזאטי"ק תלוי בחומרת הרב מקור חיים עיין מה שרשמתי בסי' ה' אות כ"ה ומתבאר מהרשום שם שהרב שואל ומשיב אינו חושש לחומרת המק"ח אף ללכתחלה וכל שכן לעבר עליו הפסח עי"ש וק"ל:

ב והוה עובדא שטעה הסופר הי"ו שבהשטר מכירה שנכתב בערב פסח כתב הזמן שלשה עשר לחדש ניסן ונמשך לו טעות זה לפי שהיה לפניו הנוסח של שטר מכירה

דאשתקד שחל ערב פסח בשבת ונכתב השטר ביום י"ג ואמרתי לו וכתב שטר אחר ונפל הספק באם לא היינו מרגישים בטעות זה עד אחר הפסח איך היה הדין נותן אם להתיר החמץ שעבר עליו הפסח או לא דאין לומר דכיון דפיסול שטר מוקדם הוא מדרבנן אם כן הרי הוא כחמץ נוקשה דאם עבר עליו הפסח מותר ויהיה מותר באכילה או בהנאה לכל מר כדאית ליה שהרי מצינו בכמה ענינים דרבנן דאסור החמץ אחר הפסח והרב מגן אברהם בסוף סי' תמ"ז חילק בין חמץ שביעורו מן התורה ואמרה תורה שבענין זה מועיל הביעור וחז"ל אמרו דאינו מועיל דבזה אמרינן דאסור אחר הפסח ובין כשאין לו ביעור מן התורה כלל כחמץ נוקשה דלא אצרכה תורה ביעור כלל דבזה מותר אחר הפסח והרב פרי חדשכתב לחלק בין ראוי לבא לידי איסור תורה להיכא דאין ראוי לבא לידי איסור תורה עיין מה שרשמתי לעיל באות א' ובאות יו"ד זבין למר ובין למר נראה דבנדון זה אף דהפיסול של שטר זה הוא מדרבנן כיון שהוא חמץ גמור שטעון ביעור מן התורה הרי הוא אסור אחר הפסח ולא דמי לחמץ נוקשה כלל ואחר החיפוש מצאתי להרב בית שלמה סי' ע' שנשאל מעין נדון זה בשטר מכירת חמץ שנכתב בארבעה עשר בניסן והשמיט הסופר תיבת עשר וכתב ארבעה לחדש ניסן ונודע אחר הפסח ודעת הרב השואל דהשטר פסול לפי שהוא מוקדם והגאון המחבר כתב דכמעט פשוט לו בהפך דכיון דהשטר הוא רק בחתימת יד המוכר בלא עדים לא נפיק חורבא ממה שהקדים הזמן ושוב הביא דברי התוס' גיטין ד ג' סוד"ה כתב דנראה מדבריהם דמועיל תפיסה בזה וא"כ יש לומר דנפיק חורבא וכו' ואחר שנשא ונתן בזה דלפי מה שפירש הרב מוהר"ם לובלין בכונתם אין ראיה מדבריהם אלא שהרב קצות החשן בריש סי' ס"ט דחה פירושו וכו' מסיק דאין להחמיר בספק חמץ שעבר עליו הפסח שהוא רק מדרבנן משום קנסא ובסי' ע"א כתב דרב אחד רצה להתיר החמץ משום כיון דהפיסול מדרבנן הוי כחמץ נוקשה ותמה עליו שנעלם ממנו דברי המג"א וכו' וכל שכן דנדון דידן גרע יותר וכו' ועוד כתב בשמו דרצה להכשיר השטר לפי דברי מרן בח"מ סי' מ"ג ס"ז דשטר מוקדם גובה בו מבני חרי אם כן חשיב שטר לקנות על ידו והשיב לו דבנתיבות שם סקי"ב ביאר דאם הוא שטר מקנה הוי חספא בעלמא וכו' עי"ש וסיים וגם אני הכשרתי השטר כיון דלא היה רק כתב ידו ולא נפיק חורבא אלו תורף דב"ק ולפי מה שכתבתי בס"ק א' על כיוצא בזה דנמצא השטר פסול דיש סברא לומר דל מהכא השטר מכל מקום כיון שקבל כסף מעכו"ז היינו הערבון כנהוג יש לסמוך בדיעבד לענין חמץ שעבר עליו הפסח אקנין כסף לחוד הוא הדין בנדון זה דאף אי נימא דהשטר הזה פסול הוא מ"מ החמץ מותר והרב בית שלמה לא נחית לזה אולי סובר כיון דנחית למכתב שטרא אמרינן דגלי דעתיה

דלא ניחא ליה דליקני בכסף וכדעת השו"מ שרמזתי בס"ק א' ועיין מה שכתבתי לקמן בס"ק יו"ד וק"ל.

ולפי הנראה ממה שכתב בבית שלמה הנ"ל בסוף הסי' דמיירי דלא קבל מהעכום"ז כל דמי החמץ אלא זידאטי"ק לבד ובכי האי גוונא באנו לחומרת המקור חיים שרשמתי בסי' ה' אות כ"ה והבית שלמה חושש לדבריו שלא להתיר אלא בהנאה עי"ש אתי שפיר מה שלא הזכיר להתיר מטעם זה לסמוך אקנין כסף וכו' וק"ל: ולפי מנהגנו שמוכרים החמץ אגב קרקע בשכירות לעכום"ז ולא במכר נראה דאין חשש במה שיופסל השטר מכירה דהא שכירות קרקע נקנה בכסף בלבד כמו שכתב הרמ"א בסי' צד"ק וכן כתב הרב מקור חיים בסי' תמ"ח סק"ט (תוך ד"ה וגם יש תקנה למכור) עי"ש ובנדון הרב בית שלמה צריך לומר שהיה הקנאת החמץ אגב מכירת הקרקע שלזה ודאי אי אפשר בלי שטר וזה פשוט (עיין לקמן בסי' ט' אות ו' ד"ה וכל זה הוא וכו' ובאות כ"ב): וראיתי בקובץ יגדיל תורה קונטריס ט' סי' קכ"ז במי שמכר חמצו לעכום"ז וקבל האדרוי"ף ובהשטר שכתב לו שכח לכתוב זמן כלל שנה חדש יום ונזכר בפסח עמד בזה רב אחד יצ"ו לבאר מה דין החמץ והביא מה שכתבו הפוסקים דדוקא בשטרי הלואה המאוחרין כשרין אבל בשטרי קנין מאוחרין פסולין וכתב דהוא הדין לאין בו זמן כלל לפי טעם הדבר ושוב הביא דבשער המשפט סי' מ"ג אות ה' העיר בזה ותלי לה בפלוגתא וכו' ולפי זה בנדון דידן יש לאסור החמץ דהאי שטרא חספא בעלמא הוא שוב כתב דלפי דברי הש"ך שם סק"ל דאם השטר מאוחר נכתב בידיעת המוכר ומרוצה לזה הוא כשר אם כן בלא זמן נמי כשר אם הוא בידיעת המוכר וכן הביא בשע"מ שם ואם כן כאן מחמת איסור חמץ דרביע עליה גמר ומקני וציין לעיין במחנה אפרים הלכות זכיה סי' ג' ותוס' בבכורות י"ח ד"ה דאקני ואנן סהדי ע"ז וקנאת סופרים להגאון מוהרש"ק וסיים ולפי זה יש להתיר החמץ לאחר הפסח עי"ש והנה לא פורש בהשאלה אם הקנאת החמץ אגב קרקע היה אגב שכירות הקרקע או אגב מכירת הקרקע שאם הוא אגב שכירות הקרקע הרי שכירות הקרקע נקנה בכסף לבד ואם כן אף אם השטר פסול לית לן בה ומשום דגלי דעתיה דבשטר ניחא ליה דליקני אין לחוש עיין לקמן סק"ה וגם אם היה הקנאת החמץ אגב מכירת הקרקע ובהא לא סגי בלא שטר ומכל מקום יש לומר דל מהכא קנין הקרקע ונקנה החמץ בכסף בלבד דמהני להתיר החמץ לאחר הפסח מיהא רק דאיכא למיחש לחומרת הג' מקור חיים למאן דחייש ליה וכמו שכתבתי למעלה ותו לא מידי:

ג ואם השטר מכירה נכתב כדין אלא ששכח לחתום בו ונודע זה אחר הפסח ואינו כתב יד המוכר אלא כתב איש אחר כתב בשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' פ"ד דיש לומר דקונה

העכום"ז מחמת שנתייאשו הבעלים מכי מטא זמן איסורו דדוקא בישראל אמרינן בבבא קמא ד' ס"ו דאינו רוצה לקנותו מן היאוש כיון דאיסורא הוא מה שאין כן בעכום"ז ואם כן אין צריך שטר ולא שום קנין ואף דבעינן מטא לידיה הרי זה מטא לידיה כיון דאחר אינו יכול לזכות בו כיון שזה נתן זידאטי"ק וקבל שטר אף שזה שכח לחתום בו ואף דלא רצה להקנות אלא בכסף ושטר עיין ח"מ סי' רס"ח מכל מקום כיון דנתייאש קנה העכום"ז מטעם הפקר ומסיק אמנם לדינא אין לסמוך בזה רק על ידי שיערב ויבטל ברוב ועוד דשכחה הוי אונס ואף דגם באונס אסור היינו משום הערמה אבל כאן שמכר וכתב שטר ולקח זידאטי"ק רק ששכח לחתום לא שייך הערמה ובצירוף כל הטעמים נראה דעל ידי שיבטלנו ברוב מותר לסמוך על דעת הפנ"י אלו תורף דב"ק ומיירי במי שמכר עסק פאבריק עי"ש ובסי' צ"ה באחד שמכר ביתו וחמצו קודם הפסח ושכח לחתום שמו ונודע אחר החג כתב דכיון דהיה בת"כ (נראה ט"ס וצ"ל בכת"י היינו בכתיבת ידו) מהני אף בלא חתם וכן כתב המקור חיים סי' תמ"ח אלא שיש לומר דכיון שכתב חתימתי דלמטה וכו' וגם באתי על החתום וחתימתו נשארה מעל מיגרע גרע ושוב כתב דמועיל מטעם יאוש וכו' (כמו שכתב בסו' פ"ד הנ"ל) איברא דאכתי לא יועיל להקנין שהיה לו במגאזי"ן כמה מאות מדות וגם בפאטיק כמה מאות מדות דזה צריך לקנות אגב קרקע והקרקע לא קנה דלגבה לא שייך הסברא דיאוש ולא נקרא מטא לידיה וכתב ויש לדון בדבר חדש דשכחה מיקרי אונס וכו' ובאונס כזה לא גזרו וליתר שאת יערב היי"ש שבפאטיק ברוב יי"ש היתר ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה וכו' ושאר היי"ש ושאר הדברים מותרים בלי פקפוק אלו תורף דב"ק והנה דבריו סותרים למה שכתב בסי' פ"ד דשם לא התיר אלא בעירוב ובצירוף כל הטעמים והכא שאר החמץ (חוץ משבפאטיק) מתיר להדיא בלא עירוב ומלבד זה איני מבין מה שכתב דלא יועיל להקנין שהיה לו במגאזין ובפאטיק משום דלא מטא לידיה וכו' והלא גם החמץ שבביתו אף שמכר ביתו להעכום"ז והחמץ הוא שם מכל מקום כיון שאין עכום"ז קונה קרקע בכסף וצריך שטר והשטר הזה אינו מועיל לפי שכתוב חתימתי וכו' ואינינו אם כן נמצא שהחמץ אינו ברשות של עכום"ז כלל ובכל זאת אמר מר דקונה העכום"ז ביאוש וחשיב ליה דמטא לידיה מפני שאין אחר יכול לזכות כיון שזה נתן זידאטיק וכו' ואם כן גם של מגאזין ושל פאטיק יש לומר שקונה מטעם זה ובמהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז בעובדא כי האי שהשטר מכירה נכתב על יד איש אחר ונכתב בו שם העכום"ז הקונה ושכח המוכר לחתום בו כתב דהשטר כמאן דליתא ואף אם נרצה לסמוך על הכסף כדעת הפוסקים דכסף קינה בעכום"ז כאן גרע שהרי ראינו שלא רצה להקנות בכסף כי אם על ידי השטר

ועיין ח"מ סי' רס"ח היכא דגילה דעתו שרוצה לקנות בקנין אחר שהובא שתי דעות בזה ועל כל פנים מידי ספיקא לא נפיק ואדרבא בזה נראה שהכל מודים דלא רצה להקנות בכסף בלבד דבשלמא אם היה קנין ברור יש לומר דמכל מקום קנה בקנין זה אבל כיון שאינו ברור אמרינן דבודאי לא מחית איניש נפשיה לספיקא ורפיא בידיה ורצה להקנות באופן היותר מועיל בשטר וכיון ששכח לחתום בשטר לא קנה ושוב כתב טעם להתיר משום דאף אם היה כותב האחר השטר שלא מדעתו מסתמא הוה ניחא ליה נחותא דמצוה שלא לעבור בבל יראה וכו' ועוד מטעם שקנה העכומ"ז ביאוש וכו' ודשכחה הוי אונס וכו' (ככל דבריו שבמהדורא קמא הנ"ל) וסיים לכן לדעתי מותר בלא עירוב וראיתי במקור חיים סי חת"ם בביאורים שכתב שכל שלא חתם שמולא מהני ויש לומר דקאי באם לא נזכר שם הקונה בשטר ואם כן אין יכול הקונה לקנות אבל כל שמוזכר שם הקונה רק המוכר לא חתם ודאי מועיל זה כתבתי בלי עיון בספר אלו תורף דב"ק ובמכ"ת הרמה מה שכתב בכונת הגאון מקור חיים אין נח לי שהרי כתב וז"ל וכשמוכר לו בשטר צריך שיכתוב שם המוכר והלוקח אבל ביתי מכורה לך בלבד שכתוב בשטר אינו מועיל כדכתב הסמ"ע ריש סי' ס"ו אם לא שהיה בעדי מסירה או שהשטר היה בכתב ידו של מוכר או חתם ידו וכו' עי"ש והנה ודאי מה שכתב הסמ"ע דשדי מכורה לך לא מהני לאו דוקא כשלא הוזכר שם הקונה דאף אם הוזכר שם הקונה מכל מקום כיון שאינו כתב יד המוכר הרי יכול לומר אני לא מכרתי ומה יועיל מכירת האחר ובעלמא לא שייך ניחותא דמצוה שכתב הרב כמובן ואם כן כשכתב הרב מקור חיים דאם לא הוזכר השם אלא כתב ביתי מכורה לך לא מהני כדכתב הסמ"ע וכו' ודאי דכונתו לומר דאף אם יזכיר שם הקונה לא מהני כבההיא דהסמ"ע:

ד ומה שכתב (בשואל ומשיב) הנ"ל מטעם שקנה הנכרי מן היאוש הנה הרב בית שלמה סי' ע"ו במי שלא פרט אחד מהמינים בשטר המכירה כי המוכר שכח אז ממנו כתב בשם הרב השואל להתיר דאף אם לא נמכר כלל כיון שהיה עומד במקום שנמכר לנכרי כיון דמטי זמן איסורו אייאושי מייאשו הבעלים מניה והוי הפקר וקני ליה חצרו לנכרי והשיב כל דברי כ"ת הם דברי המקור חיים סוף סי' ת"מ כדמותם כצלמם (ואני מוסיף שכן כתב גם בסי' תמ"ג סק"ה ד"ה ועוד נראה) אך דברי המק"ח תמוהים שהם נגד דברי התוס' בבבא בתרא ד' נ"ד ע"א שכתבו דאף חצרו אינו קונה לו באינו מתכוין לקנות וכן משמע בתוס' ב"ק כ"ט בד"ה אלא אר"א שכתבו משום דהוי האי גלל בכליו עי"ש וכליו מטעם חצר הוא ואפילו הכי קאמר בש"ס דאם לא נתכוון לזכות בהם פטור אלמא דחצרו בלא כונה לא קנה ואם כן בישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי דאיירי ביה המק"ח וידע

שהחמץ בחצרו ולא נתכוון לקנות לא קנה לכן דברי המק"ח תמוהים ובנדון דידן אף שהנכרי אינו יודע אם הוא בחצרו כלל מכל מקום הא כתבו התוס' בב"ב הנ"ל דחצרו קונה שלא מדעתו הוא דוקא באופן שאם היה יודע שהוא בחצרו היה מתכוין לזכות אבל בנדון דידן ודאי אף אם היה הנכרי יודע שהחמץ הנ"ל הוא בחצרו ולא נמכר לא היה מתכוין לזכות דאטו הנכרי יודע שבזמן איסורו נתייאשו בעליו מניה והוי הפקר הא ודאי ליתא ואם כן אין זה היתר כלל.

ועוד דאף אם היה נתוודע להנכרי שיש שם חמץ זה וכי היה זוכר אם לא נמכר לו בעת המכירה ובודאי היה סבור שכבר נמכר לו ובכי האי גוונא לא קני עכשיו על ידי קנין חצר מחדש כדאמרינן ביבמות ד' ב"ן העודר בנכסי הגר וכסבור שלו הם לא קנה ואין חילוק בין קנין אחר לחצר באינו מתכוין לקנות כמבואר בדברי תוס' ב"ק וב"ב הנ"ל ועוד דהא פסק רמ"א בח"מ סי' רס"ח ס"ג דאין חצרו קונה שלא מדעתו אלא דאסיק אדעתיה שהוא שם ולא בדבר שאינו רגיל לבא שם ובנדון דידן ודאי לא אסיק אדעתיה שהישראל שכח למכור חמץ זה ובלאו הכי המק"ח החליף שיטתו שבספרו נה"מ סי' ר' ס"ק ט"ו כתב דבנכרי לכולי עלמא אין ידו או חצרו קונה שלא מדעתו ואם כן נסתרו דבריו שבמק"ח וחוץ מכל הנ"ל כיון שעל כל פנים אנן לא קיימא לן כהגאונים אלא ישראל שהפקיד חמצו אצל נכרי עובר עליו ככתוב בסס"י ת"מ מוכרח דלא אמרינן חצרו של נכרי קונה לו:

ה ומ"ש (השו"מ הנ"ל) דאין לסמוך אקנין כסף משום דבכי האי גוונא דקנין כסף אינו ברור יש לומר דלכולי עלמא אמרינן גלי אדעתיה דלא ניחא ליה אלא בשטר לי ההדיוט אין נראה כן ואדרבא יש לומר דנהי דמספקא ליה אי קנין כסף מועיל או לא ומפני זה רצה להקנות גם בשטר שיהיה באופן היותר מועיל מכל מקום אין כונתו לדחות הקנין ראשון כלל רק משום שהוא מסופק אם יועיל הראשון או לא לכן עשה הקנין השני ואילו הוה ידע דקנין הראשון יש בו כח להקנות לא היה נזקק לקנין השני כלל ואם ו יש לומר הסברא בהיפך דאף להסוברים דאמרינן גלי אדעתיה דלא ניחא ליה בקנין זה אלא בקנין האחר היינו דוקא כשהקנין הראשון הוא קנין ברור ויש בו כדי לסמוך עליו וזה מחזר אחר קנין אחר בהא אמרינן גלי דעתיה דלא ניחא ליה בקנין הזה ובחר לו קנין אחר כנפל על המציאה דקנין ארבע אמות הוא קנין ברור ומה לו בנפילה וכן בשכיב מרע שנתן בקנין בסי' ר"ן ס"ט והרי דברי שכיב מרע ככתובים וכו' ומה צריך לקנין אם לא דרצונו שלא להקנות אלא בקנין מה שאין כן כשהקנין הזה הוא מפוקפק ומספקא ליה אי מהני או לא יש לומר דמפני זה הוא שעשה הקנין השני ולא היה כונתו לדחות הקנין

האחר שלא לחפוץ בקנייתו כלל וכיון דלפי האמת הקנין הראשון הוא קנין טוב ומועיל בדיעבד לאחר הפסח וזה לא דחה אותו הקנין אלא אחז מזה וגם מזה מהיכא תיתי לומר דמשום שרצה לעשות הקנין האחר גם כן כדי שיהיו מעשיו קיימים בלי פקפוק שלא יועיל לו הקנין הראשון זה אין סברא כלל ועל כן לכל היותר אין לנו להחמיר אלא לומר דזה גם כן תלוי במחלוקת הקדמונים אי קיימא לן כי האי שינוייא דכיון דנפל גלי דעתיה וכו' (דלומר דאמרינן בכי האי גוונא לכולי עלמא גלי דעתיה וכו' זה אין סברא כלל) ואם כן פשיטא ודאי דלענין חמץ שעבר עליו הפסח יש לנו לסמוך על הסוברים דלא אמרינן גלי דעתיה ואיכא קנין כסף מיהא:

ו ואחר החיפוש מצאתי בשואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' צ"א באחד שהיה לו פרה מבכרת אצל הרועה ומכר לו הפרה באנדשלאה"ק ולא לקח אדרויי"ף ואמר להרועה שיהיו אצלו בבית למען ימסרנה לו וימשכנה ואחר כך נשכח הדבר ובין כך ילדה בכור וכתב דאנדשלאה"ק קונה כמו שכתבו כני"ח ונטע שעשועים ואין לומר כיון דאמר ליה שימסרנה למושכה גלי דעתיה דלא רצה להקנות באנדשלאה"ק רק במשיכה וכההיא דאמרינן גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני וכו' שהרי מבואר בב"י סי' רס"ח דנקיטינן כשיטת הרא"ה דאפילו בקנין דרבנן לא אמרינן גלי דעתיה ואין לומר דשם גם הקנין ארבע אמות (אין הלשון מדוקדק דמשמע דנפילה היא קנין דרבנן וזה אינו) אינו אלא מדרבנן לכך לא אמרינן גלי דעתיה מה שאין כן בקנין תורה וסטומתא דסטומתא הוא רק מנהג ומסירה ומשיכה הוא קנין תורה ושייך לומר דלא ניחא ליה בקנין סטומתא דזה אינו דכל דחזינן שעשה אנדשלאה"ק ולמה עשה אנדשלאה"ק אם לא רצה להקנות בזה ושאני התם דנפל גלי דעתיה דלא ניחא ליה קנין ארבע אמות דהא כבר היה לו קנין ארבע אמות אבל כאן כל שעשה אנדשלאה"ק בודאי נתרצה רק שליתר שאת רצה שיהיה גם במשיכה אבל לא בטל קנין הסטומתא לכן נראה דפטורה מבכורה עכ"ל וגם בסי' צ"ג כתב ובלאו הכי יש לומר כיון דבאמת הקנה לו אגב קרקע וכו' ואין לומר דכאן גרע כההיא דב"מ ד' י"א כיון דנפל גלי אדעתיה וכו' דכבר מתבאר בסי' רס"ח דלא קיימא לן כהך סברא ונקיטינן כהרא"ה דאף בקנין דרבנן לא אמרינן כן עי"ש בב"י וא"כ אף שכתב לו שטר לא גרע בזה וקנה מצד שהקנה לו אגב קרקע וכו' עכ"ל הנך רואה דהני מילי דמר סתרא"י נינהו ולי הדל דבריו שבתשובות אלו הם עיקר ואם כן אם לגבי הפקעת קדושת בכור פשיטא ליה דיש לסמוך על קנין סטומתא שאינו קנין תורה לפי דעתו (ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הקו"ף אות ס"ה בזה) ולא נחוש לומר דגלי דעתיה וכו' כל שכן לענין חמץ שעבר עליו הפסח והקנין שעשה

הוא קנין כסף דהוא קנין דאורייתא דודאי לא נחוש לומר דגלי דעתיה דלא ניחא ליה בקנין דאורייתא דהרי הר"ן בחידושיו והביא דבריו מרן בב"י סי' רס"ח כתב בשם יש אומרים (שלא כדעת הרשב"א) דאף מאן דאית ליה סברא דגלי דעתיה וכו' לא אמר אלא נגד קנין ארבע אמות דרבנן ולא לגבי קנין תורה והרב מים חיים ראפפורט באו"ח סי' ז' (ד"ה ועוד) כתב גם כן בנדונו דאין לחוש משום דגלי דעתיה וכו' דהא לא קיימא לן הכי בסי' רס"ח ועוד דהא כתב בשטר המכירה בכל אופן המועיל יותר לתקנת חז"ל ואם כן חזינן דגלי דעתיה לכל אופן המועיל יותר למכירת החמץ עכ"ל ובשו"מ ח"א סי' רי"ד שהבאתי לקמן אות י"ד במי שכתב שקבל אדרוי"ף ובאמת לא קבל ונמצא שלא נקנה לו הקרקע ולא החמץ אגבו כתב דלפי סברת המחנה אפריסדחזקה דשכירות היא על ידי השתמשות אם כן קנה העכום"ז הקרקע בחזקה ודחה זה כיעי"ש ולא נחית כלל לסברא זו לומר דכיון שכתב שקבל זידאטיק גלי דעתיה דרצונו להקנות בכסף ואיננו מוכח דאזיל לשיטתו שבתשו' הנ"ל דאין חשש בזה כלל ועיין עוד בתשובותיו שארשום להלן בס"ד והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סוף סי' ג' מסיק בצ"ע אם נאמר גלי דעתיה וכו' בכיוצא לזה או נימא אדרבה בכל דהו ניחא ליה ולא הזכיר כלל ההיא דבנפילה ניחא ליה דליקני וכו' ודברי הפוסקים בזה כיעי"ש ובשו"ת זכרון צבי מנחם רס"י ד' הובאה תשובת הג' מקאזמיר וז"ל בדבר שמכר החמץ אגב קרקע של המרתף והמרתף לא היה שלו לפע"ד אם קבל זידאטיק אף אי אמרינן דבטל מכירת המרתף וגם קנין אגב קרקע עם כל זה נשאר קנין כסף לחוד דמהני בדיעבד לענין חמץ אחר הפסח ואף שכתב בשטר אגב קרקע היינו שרצה לצאת גם לדעת הפוסקים דלא מהני כסף לעכום"ז אבל הקנה גם כן בכסף ומהני בלי אגב קרקע בדיעבד וכו' עי"ש ועיין עוד שם סי' ט' שאביא דבריו להלן בס"ד:

ז ושם (בשואל ומשיב מהדורא תניינא) ח"ד סי' פ' במי שמכר חמצו והבית שבו החמץ בכסף וכתב שטר ונזכר בחול המועד שלא חתם ואמר לו המורה שיחתום בחול המועד כיון שהשטר הוא לראיה מועיל אף שחותם בו אחר כך ונקנה למפרע והוא לא חתם ועבר הפסח והשיב דאם נאמר דאינו מועיל כסף בעכום"ז כמחלוקת הפוסקים מה יועיל שיחתום אחר כך מי יודע אם היה בדעתו למפרע להקנותו וגם אם היה בדעת המוכר להקנות סוף סוף העכום"ז לא סמך על זה עד שיהיה לו שטר כתוב ומה שאמר המורה כיון שהיה גם סטומתא בודאי מועיל אדרבא גרע דגלי דעתיה וכו' עיין מחלוקת הפוסקים בסי' רס"ח אמנם לדינא וכו' (כתב שם ההיתר מצד דשכחה הוי אונס וכו' וגם כ' דדברי המק"ח דאינו מועיל הוא כשלא הזכיר גם שם הקונה וכו' ומסיק וז"ל) אמנם

ליתר שאת יוכל לערב ברוב וכו' ואף דזה נזכר בפסח והוי מזיד וכל הטעמים הנ"ל אינם אלא לנזכר אחר הפסח מכל מקום יש לומר כיון שאמר לו המורה שיש להתיר החמץ על ידי שיחתום שמו הוי כשוגג בהוראה וסמך עליו עיין מג"א סי' שי"ח סק"ג ועוד נראה להוסיף דאף אם נאמר דכתיבה בלא חתימה אינו מועיל היינו דוקא בשאר דברים כיון דיכול להכחיש ולומר דאינו שלו ונדמה לשלו אבל בחמץ דאנן סהדי דלא ישקר ואדרבא ניחא ליה דימכור חמצו בודאי סגי בדיעבד אף כשלא חתם וגם כשהוא כתיבת יד אחר והוא צוה לו לכתוב גם כן מועיל בזה לכן ודאי מותר בדיעבד ועל כל פנים בעירוב ברוב היתר ודאי מועיל עכ"ל:

והנה מה שכתב משום דגלי דעתיה וכו' כבר כתבתי למעלה בזה ומה שכתב על דברי הרב השואל דמה מהני לחתום שיקנה למפרע וכו' הנה לפי הנראה כונת הרב השואל היא לפי מה שכתב מרן בב"י ח"מ סי' ק"ץ על הדין שבסעיף ז' דבאתרא דכתבי שטרא אינו קונה עד שיכתוב השטר שהביא שם דברי הר"ן לחלק בין שטרי קנין לשטרי ראיה דבשטר קנין אינו קונה למפרע אבל בשטר שהוא לראיה אם נתן כסף ואחר כך כתב השטר נקנה הדבר משעה שנתן את הכסף למפרע עי"ש והכא נמי לפי מה שהניח הרב השואל דשטר זה הוא לראיה וגם הרב המחבר לא חלק עליו בזה אם כן נראה דשפיר קאמר דמהני בזה דלא בעינן דעתו אלא ממילא הרי הוא קנוי לו למפרע שאין הקנין על ידי השטר אלא על ידי הכסף שנתן מעיקרא והשטר לראיה בעלמא (ועיין בשו"ת אגודות אזוב מדברי בסי' י"ג ד' ה' ע"ב שנסתפק בזה אי מהני למפרע אם יחתום אחר כך כיון שהוא שטר ראיה שהרי כתוב חתימת ידי תעיד וכו' ומסיים ולראיה ביד הקונה חתמתי וכו' ושם בע"ד אות ד כתב גם כן ספק זה עי"ש והרב יפה ענף ד' ס"ה ע"ד אות יו"ד כתב וז"ל באתרא דכתבי שטרא דלא קנה בכסף לבד מכל מקום היכא שנכתב קונה למפרע משעת נתינת הכסף כן כתבו הרמב"ן והריטב"א והרשב"א בגיטין ד' יו"ד ע"ב ועיין הר"ן שם ובפרק קמא דקידושין ושמחת יום טוב סי' כ"א ומטה שמעון סי' ק"ץ הגב"י אות ד):

ומה שכתב הרב שואל ומשיב דאף שנזכר בפסח הוי כשוגג בהוראה וכו' הנה אמת שכן כתב הרב מגן אברהם בשם הרב מוהרד"ך ושלמים וכן רבים נקטי הכי כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הטי"ת אות ז"ך ובקונטריס זה בסימן זה אות ז ס"ק י"א בשם הרב שערי תשובה מכל מקום נראה דיש לפקפק בזה דהניחא אם היה עושה כפי מה שהורה לו המורה והיה חותם השטר אף אם נאמר דמה שחותם אחר כך אינו מועיל לפום דינא מכל מקום יש לומר דזה הוי שוגג בטעות דהוראה כי סמך על דברי המורה אבל בנדון זה שצוה לו המורה לחתום והוא לא חתם (ולא נזכר שם

שמפני שום אונס לא חתם) מוכח דלא סמכא דעתיה על המורה ואדעתא דנפשיה הוא דעביד וכיון שלא נאמרו טעמי ההיתר אלא לנזכר אחר הפסח וזה נזכר בפסח והיה לו לבער ולא ביער היה לנו לאוסרו דאין שום אונס מחמת הוראה בטעות כאמור ועיין עוד בשואל ומשיב הנ"ל סי' י"א הבאתיו בסי' זה באות הנ"ל ושם בסי' ק"ב השיב גם כן להתיר במי ששכח לחתום ולא ידע עד אחר הפסח וכתב כבר התרתי כמה פעמים וכו' (הזכיר קצת מטעמים הנ"ל) ונדון זה עדיף שהיה כתיבת יד המוכר עצמו וכו' עי"ש:

(ח) גם במהדורא תליתאה ח"א סי' ס"ג במי שאמר לאחר לכתוב לו שטר מכירה על דגן וקמח וסימן המצרים של הבית שמכר לו ומכר אגב קרקע עם זידאטי"ק רק שלא נכתב שם המוכר וגם לא חתם בהשטר אבל שם העכום"ז הקונה נכתב והשיב כמו שכתב בתשובותיו הנ"ל דאם נאמר דהשטר מכירה אינו כלום אין צד היתר משום קנין כסף כיון דגלי דעתיה וכו' אלא שיש לומר כיון שהזכיר שם הקונה מהני וכו' וגם משום ניחותא דמצוה וכו' וששכחה הוי אונס ושקנה ביאוש וכו' ואף שקשה לסמוך על זה למעשה מכל מקום על ידי ביטול ברוב ודאי מותר ואף דקמח בקמח לקצת פוסקים הוי לח בלח יש לסמוך על הפוסקים דלא מיקרי לח בלח עכ"ל ועיין מה שכתבתי בשמו לקמן סעיף קטן ח"י: (ט) ורפי שלא הרוו צמאוני דברי הג' שואל ומשיב בכל תשובותיו הנ"ל כי יושב בסת"ר ממקום למקום וגם כי יש לפקפק ולגמגם בדבריו כנז"ל אמר יאמר העבד ל"ו אצא חפש"י בסיפרי רבנן בתראי בתשובותיהם ומצאתי להג' מוהר"ש בשו"ת בית שלמה סי' ס"ב שנשאל בעובדא דאתא לקמיה באיש אחד שמכר חמצו לעכום"ז בקנין אגב קרקע בשטר וקבל אדרוי"ף והשאר זקף עליו במלוה כנהוג ואחר הפסח כשקבל השטר מכירה בחזרה מן העכום"ז ראה שלא חתם בו והוא הפסד מרובה כי החמץ עולה לסך רב ושאל השואל מה דין החמץ והשיב דהשטר ודאי חספא בעלמא הוא כיון שהוא כתב איש אחר ולא חתם שמו המוכר וכו' וא"כ יש בדבר זה שלש חששות והאריך לבאר החששות וצדדי ההיתר בהם היינו.

א') כיון שנתבטל השטר אם כן מכירת הקרקע בטלה דהא עכום"ז אינו קונה קרקע בכסף לבד וכיון שלא נקנה הקרקע לא נקנה לו החמץ אגב קרקע אלא בכסף לבד ודעת רוב הפוסקים דעכום"ז אינו קונה מטלטלין אלא במשיכה והביא לזה דברי הרב משאת בנימן סי' ט"ן דבחמץ הכל מודים דמהני קנין כסף לבד דבגילוי דעתא דלא ניחא ליה סגי ומהני קנין כל דהו ופקפק על דבריו שנראה מדברי הרמב"ן במלחמות בסוגייא דהרהינו אצלו דגם בחמץ בעינן משיכה למאן דאמר דקניינו של עכום"ז במשיכה וכתב דמכל מקום אף אם אין דברי הרב משאת בנימן מוכרחים וכמחלוקת בעלמא כן מחלוקת לענין

חמץ מכל מקום מידי פלוגתא לא נפיק דיש פוסקים כסברת רש"י דעכום"ז קונה בכסף ובחמץ שעבר עליו הפסח הוי ספקא דרבנן ולקולא ומה שגמגם בספר פרי מגדים דכיון דבפסח עצמו הוי ספקא דאורייתא אין להקל אחר הפסח דהוי ספק דרבנן על ידי גילגול אינו גמגום בנדון זה לפי מה שהסכימו האחרונים דאם לא נודע הספק איסור עד אחר שנעשה דרבנן מותר אמנם בפרמ"ג (אולי הוא באשל אברהם סי' תמ"ח סק"ג ד"ה ודע אם) מחמיר באם עבר על ספק בל יראה לאסור החמץ אחר הפסח משום קנס דכיון דעל כל פנים עבר על ספק בל יראה ועבד איסורא קנסוהו רבנן ולזה האריך (הב"ש) לפלפל ומסיק דדל מהכא קניית הקרקע הרי נשאר על גוף החמץ קנין כסף ובדיעבד מותר ובפרט שכל האחרונים הסכימו לדינא להמשאת בנימן דסמכינן בדיעבד על קנין כסף אף בנודע בפסח דיש חשש איסור דאורייתאכל שכן בנדון זה שלא נודע עד אחר הפסח שהוא מדרבנן פשיטא דיש לסמוך על קנין כסף וזה ברור:

החשש ב) כיון שקנה הקרקע והחמץ בקנין אחד הוי כקני את וחמור וכיון שהקרקע לא נקנה גם החמץ לא נקנה ואף דבקני את וחמור נקיטינן דקנה מחצה מכל מקום יש לפקפק לדעת הרמב"ם ובה"ג שהביא מרן באה"ע סי' מ"א ס"ג בקדש נשים רבות והיו בהם שתי אחיות דאף האחרות אינן מקודשות וכתב הר"ן דהיינו אף למאי דנקיטינן דקנה מחצה מטעם וכו' ולכאורה כן הוא בנדון דידן ואף דמידי פלוגתא לא נפיק מכל מקום קשה להקל כל כך לכאורה כיון שבקנין כסף עצמו יש דעות דלא קנה די להקל בקנין כסף עצמו אבל בהצטרף ריעותא זו אולי יש להחמיר אלא דבבית מאיר כתב דדעת הר"ן יחידאה היא דיש לומר לדעת הרמב"ם כמו שכתב הרמב"ן דטעמו דבדיבור אחד כולל כולם שאמר כלכם וזה אינו בנדון דידן והוא כתב דנראה ברור דטעם הר"ן לאו משום דכללם בקנין אחד דגם בזה יש לומר דקנה מחצה וכו' אלא הטעם הוא משום דכללם בסך אחד ובזה כיון שבטל אחד מהם לא קנה השאר משום דמקח אחד הם ומכרם בסך אחד יכול לומר במקח שלם אני רוצה וכו' מה שאין כן בנדון דידן שקצב סך הקרקע בסך בפני עצמו וערך החמץ גם כן בסך מיוחד אם כן למאי דנקיטינן דקנה מחצה אף דנתבטל מקח הקרקע קיים לגבי החמץ (מצאתי חבר להרב בית שלמה בחילוק זה רב אחד הובא בספר זכרון צבי מנחם סי' ב' בד"ה ומעתה וכו' וז"ל ועוד שמחמת הקרקע והמטלטלין בודאי אינו ענין לבטל המכר כיון שהקרקע מכר בסך בפני עצמו בודאי שתי מכירות הם וזה אין צריך לפנים ע"כ וכן כתב שם בד"ה ואולם עי"ש) ונדון דידן עדיף מדרבינו שמחה במרדכי פרק מי שמת בהקנה בקנין סדר מטלטלין ומטבע כאחד שקנה מטלטלין משום דאף מטבע בת קנין היא בשאר קניינים וכאן עדיף טפי דהא קנין

כסף בקרקע גם כן קנין הוא אלא דבנכרי לא מהני משום דלא סמכא דעתיה וכו' ועל כל פנים גם הכסף קנין הוא ולא דמי לאת וחמור אלא שלסברת הר"ן וכו' ועל כל פנים מכירת החמץ קיים וזה ברור (בענין זה עיין לקמן באות כ"ג):

החשש ג) על פי דברי המקור חיים דכשמקנה החמץ לעכומ"ז אגב קרקע צריך שיקנה לו אגב קרקע שהחמץ בתוכו שאם לא כן אף שמקנה לו אגב קרקע (אחר) לא מהני כיון דהחמץ הוא ברשותו של ישראל הוי כישראל שקבל חמצו של עכומ"ז ברשותו וקבל אחריות דכיון דהעכומ"ז חייב לו מעות הוי כמו משכון ובההיא הנאה דתפיס ליה אדמי הוי שומר שכר ואף דאין דין שומרים לעכומ"ז מכל מקום במשכן אף בעכומ"ז הוי שומר שכר וכו' וכיון דבנדון דידן לא נמכר הקרקע לעכומ"ז (כיון דהשטר חספא בעלמא ואינו קונה קרקע בלא שטר) נמצא שהחמץ הוא ברשות המוכר וקבל עליו אחריות שהרי הנכרי לא סילק כל המעות ואסור לדעת המקור חיים ועל זה האריך שדברי המקור חיים תמוהים דמאי דתפיס אדמיה לא חשיב קבל עליו אחריות וכו' וכתב עוד בשם הרב מקור חיים דאפילו אם התנה בפירוש שפטור מאחריות מכל מקום כיון שידוע שהעכומ"ז לא ישלם כשיאבד הוי כאחריות אלם עליו ושקיל וטרי בזה ובמה שנחלקו הרבנים מגן אברהם וחק יעקב בסי' ת"מ בישראל שקבל אחריות על חמצו של עכומ"ז ועבר עליו הפסח אם הוא מותר והאריך ליישב דעת החק יעקב ממה שהקשו עליו האחרונים ומכל מקום לדינא קשה לסמוך אהיתרא דחק יעקב (דסובר דבקבל עליו אחריות מותר אחר הפסח) דמתבאר מדברי הרמב"ם פרק ד' הלכה ג' דכשקבל אחריות אסור לאוכלו אחר הפסח אלא דמכל מקום אין סתירה לדבריו אלא לענין אכילה אבל לענין הנאה אין סתירה מדברי רמב"ם ויש לסמוך על החק יעקב בהנאה וגם האליהו רבה מביא דעת ראב"ן שמכריע לאסור באכילה ולהתיר בהנאה (בענין זה כתבתי בסי' ה' אות כ"ה דעות רבני האחרונים בחומרת המקור חיים עי"ש):

ועוד האריך דבנדון דידן דאין הישראל מקבל עליו אחריות בפירוש רק מצד שהעכומ"ז אלם כדברי המק"ח הנה דעת האחרונים דאף דרוב הפוסקים הסכימו לאסור כדעת הרמב"ם מכל מקום בלאחר הפסח יש להקל כדעת הראב"ד ושקיל וטרי אם יש לאסור גם לדעת הראב"ד מטעם דינא דמלכותא וביאר שבנדון זה אין חשש מזה ועוד כתב דאף אם נאמר דחשיב כקבל הישראל אחריות מכל מקום כיון דבשיעבוד סמכינן אדר"ת דייחד לו בית מהני וזה שמכר לו הקרקע שהחמץ בו אף שלא הועיל מ"מ הוי כייחד לו בית ועוד האריך ומסיק דלהנאה פשיטא דיש להקל דהא אף בחמצו של עכומ"ז ברשות ואחריות ישראל הסכימו האחרונים דעכ"פ מותר בהנאה לאחר הפסח ואף באכילה יש

לצדד להקל בהפסד מרובה כזה מחמת הטעמים שכתבתי אמנם למעשה אין לסמוך עד שיסכים אחד מהמפורסמים והסכים על ידי הגאון מבראד שודאי מותר בהנאה ואף באכילה יש להתיר אם הוא הפסד מרובה מטעמי דכתיבנא עד כאן דבריו הנך רואה שהגאון הנ"ל חקר ברוחב שכלו כל מה שיש לפקפק בנדונו וישב על הבא"ר בא"ר רחובו"ת שאין לחוש בדבר ולא העלה על דל שפתיו לחוש שגם קנין כסף נתבטל משום דגלי דעתיה וכו' כדחייש הגאון שואל ומשיב מוכח מזה דפשיטא ליה דלא שייך בזה לומר גלי דעתיה וכמאי דכתבינן בעניותין:

יו"ד שוב ראיתי שם סי' ס"ח באחד שמכר לנכרי חמצו בליל ערב פסח ולא קבל ממנו כסף רק קנאו הנכרי במשיכה שהוליכו אל ביתו ואמר לו הישראל מחר תבא ואתן לך שטר מכירה ולא בא הנכרי עד אחר הפסח וכתב הרב השואל דבדיעבד מועיל משיכה לבד ואין לומר דכיון דאמר לו שיכתוב שטר גלי דעתיה וכו' דאנן סהדי דאילו ידע הישראל דמהני משיכה לבד לא היה מזכיר שטר כלל והמחבר השיבו על זה דזה אינו וראיה מש"ס בבא בתרא ד' קנ"ב דאמר שמואל שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחר מיתה אף דסתם שכיב מרע רוצה שתתקיים מתנתו דמטעם זה תקנו דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמו ועוד דאף אם נאמר דהוא גמר ומקנה מחמת איסור חמץ מכל מקום כיון שאמר כן להעכומ"ז איהו לא גמר וקנה כיון דלדידיה לא אכפת ליה איסור חמץ וסברא זו כתב המקור חיים סי' חת"ם סק"ה והארכתי במקום אחר ליישב דבריו אמנם בלאו הכי אין זה חשש דהא נקיטינן זכו בשדה זו לפלוני וכתבו לו השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה רק כשאומר על מנת כדאמרינן בבבא בתרא ד' ע"ז ועיין סמ"ע סי' גר"ם סקי"ג וט"ז אה"ע סי' נו"ן סקי"ב וכן מוכח להדיא מדברי המקור חיים שם סק"ט דבשכירות קרקע אין חשש כלל דכשנתבטל שטר המכירה משום דנקנה בכסף ולא אמרינן דכיון שכתב לו שטר גלי אדעתיה דאין רצונו להקנות בלא שטר וכל שכן בנדון דידן עכ"ל ויש לתמוה בין על הרב השואל ובין על הרב המשיב דנראה דנקטי בעלמא בפשיטות בכל כי האי גוונא דאמרינן גלי אדעתיה וכו' ולא זכרו שרים ההיא דסימן רס"ח דנחלקו הפוסקים בזה ולפי הנראה העיקר הוא דלא נקיטינן כי ההוא שינוייא דגלי אדעתיה וכו' כמו שכתבתי לעיל ודברי הרב השואל נראים נכונים ואינו דומה להההיא דשכיב מרע דהכא משום שהוא קנין מסופק השתדל לעשותו באופן המועיל בלי פקפוק ועיין בפתחי תשובה סי' רס"ח שרמז שו"ת מוהר"ם רוטרונבורג האחרונים באור"ח סי' יו"ד שכתב ליישב דלא תקשי אדעת רוב הפוסקים דלא נקיטינן כשינוייא דגלי דעתיה וכו' מההיא דשכיב מרע שעשה בו קנין דאמרינן דלא קני משום

דגלי דעתיה וכו' עי"ש ומכל מקום בנדון זה אין לחוש משום דגלי דעתיה וכו' בין להרב השואל משום דאנן סהדי דאילו ידע שמועיל קנין כסף לא היה מקנה על ידי אגב קרקע ובין לדעת הרב המשיב דאף אם נתבטל השטר הוי כאומר זכו בשדה לפלוני וכתבו לו השטר בלא על מנת דחוזר בשטר ולא בשדה כמובן:

יא ושם (בבית שלמה) בסי' ס"ג נשאל גם כן כעין שאלה הקודמת (במי ששכח לחתום שמו בשטר המכירה) אלא שהיה עוד סניף גדול להקל היינו שהיו שם שני עדים כשרים שראו המכירה וגם מסירת השטר וכתב המקור חיים בסי' תמ"ח דמהני בעדי מסירה אף דבגט אם לא כתב שמו ושמה בטל היינו משום דבעינן ספירת דברים וכו' ומסתברא כוותיה וכן נראה להדייא מתשובת הרשב"א שהביא מרן סי' ל"ב וכתב לפקפק מטעמים אחרים ודחאם וכתב דבנדון זה השטר מעליא ועוד דהא להרשב"ם וסייעתו עכומ"ז הוא כישראל וקונה קרקע בכסף לחוד באתרא דלא כתבי שטרא ומאי דמבואר בש"ס דעכומ"ז לא קני בלא שטר הוא באתרא דכתבי שטר קנין אבל באתרא דלא כתבי שטר קנין מהני שטר ראיה ואם כן אף שלא ייחדם לעדים הוי על כל פנים שטר ראיה על ידי העדים שראו המסירה ושטרי דידן שטר ראיה הם ולא שטר קנין כמ"ש הקצה"ח רס"י קצ"א דהא הלוקח נותן שכר הסופר וכו' ועכ"פ יש כמה צדדים דבנד"ד השטר מעליא ויש להקל ואף שבנוסח השטר מתחיל בלשון חתימת ידי דלמטה וגם סיים באתי על החתום פשוט דאין זה מגרע כח עדי מסירה דל"פ בזה בעדים אחרים ע"כ וגם בסי' ס"ד בנדון שלו היה ריעותא זו ג"כ דשכח לחתום שמו בשטר אלא ששם אין שייך לומר דקנה העכומ"ז החמץ בכסף לפי שהמכירה היתה אחר חצות דלא מהני כסף ותורף הענין הוא שמכר אחר חצות המרתף עם החמץ וגם מכר לו יי"ש שהיה לו במקום אחר והשכיר לו אותו מקום וכתב דמה שמכר לו החמץ עם המרתף לכאורה ודאי לא הועיל כיון דאין מכר לאיסורי הנאה וגם היי"ש שבמקום אחר לא הועיל בו המכירה אבל מה שהשכיר לו מקום היי"ש ודאי מועיל דהא שכירות קרקע נקנה בכסף לבד דאין לומר דכיון דלא הועיל המכירה להמרתף והחמץ הנ"ל (זה לפי שאינו נקנה לעכומ"ז בלא שטר וזה לפי שאינו ברשותו למכרו) נתבטל גם שכירות מקום היי"ש ע"פ דעה ראשונה שבהרמ"א ח"מ סוף סי' ג"ר דזה אינו (והאריך קצת בחילוקים בזה) וכו' ובלא"ה הא נקיטינן להלכה דקנה מיהא מה שמועיל בו קנין וכו' ואחר שכתב דהועיל שכירות מקום היי"ש עמד לבאר מה משפט היי"ש אחר הפסח אי אמרינן דנקנה להעכומ"ז בקנין אגב קרקע או בחצר והאריך מאד בכל פרט עי"ש:

יב ובשו"ת זכרון צבי מנחם סי' ט' הן ל"ו הובא שם שו"ת הרב מפאטשינוב באחד שמכר החמץ עם החדר שבו החמץ לישראל חברו (לפי הנראה הוא כדי שימכרנו לעכומ"ז) והקונה מכרו לעכומ"ז ולקח זידאטי"ק וכתב שטר ושכח לחתום בו ולא מסר בפני עדים ובשעת קבלת העירבון אמר לו שמוכר לו כל הכתוב בשטר מכירה והוא הפסד מרובה (ומובן מתוך התשובה שנשאל על אחר הפסח) וכתב לפי דברי המק"ח תמ"ח בחידושים סק"ח דאם לא הקנה החדר ולא נתן רק מקצת דמים אסור החמץ אחר הפסח דהוי כאחריות אלם וכיון דעכומ"ז אינו קונה קרקע בכסף בלא שטרא והאי שטרא כמאן דליתיה דמי כיון שלא חתם ולא מסר בפני עדים וכיון שנתן רק מקצת דמים נשאר באחריותו ואסור וגרע עוד נדון זה לשיטת הרמב"ם הובא בח"מ סי' רט"ז ס"ה בהקנה קרקע ודקלים ונתבטל המכר של דקלים נתבטל כלו וכן בנדון זה שהקנה הקרקע והחמץ בקנין אחד כשנתבטל קנין הקרקע נתבטל כלו ושוב הקשה על המק"ח דפסק דבקנין שיש בו פלוגתא מותר אחר הפסח דהוי ספקא דרבנן בפלוגתא דרבותא ואם כן גם באחריות אלם הוא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ומסתבר טעמיה דהראב"ד וכו' ואם כן יהיה מותר אחר הפסח ועוד המק"ח סותר את עצמו למ"ש בביאורים סק"ה דאם החמץ במקום אחר יכול להקנותו באגב קרקע וכו' וקשה הא גם שם נשאר אחריות אלם ודוחק לומר דמיירי בנתן כל הכסף או שהחמץ מונח ביד עכומ"ז וכתב ליישב דנתן מקצת מעות אוסר משום דאיכא ספק ספיקא לאיסורא ספק הלכה כר"ת דבעי משיכה וספק הלכה כהרמב"ם באחריות אלם אבל בביאורים דהקנה לו גם באגב קרקע ליכא אלא חד ספק לאיסורא משום אחריות דאלם לכן מותר אחר הפסח ולפי זה בנדון דידן דאיכא ג' ספקי לאיסורא דילמא כר"ת דבעי משיכה וספק הלכה כהרמב"ם באחריות אלם וספק כרמב"ם בנתבטל מקצת המקח נתבטל כולו כל שכן דיש לאסור אלא דלפי מה שנתבאר בסמ"ע סי' צד"ק דלרשב"ם והראב"ד והר"ן קונה העכומ"ז קרקע בכסף בלא שטר ואם כן נקנה החמץ להעכומ"ז אגב קרקע שצבור בו החמץ ואין לומר דמקנה לו כל הכתוב בשטר וכיון שהחמץ ברשות העכומ"ז לא איכפת לן תו מה שהוא באחריות האלם ויש לנו רובא להיתר דילמא עכומ"ז קונה קרקע בכסף לבד ואז מותר החמץ ואם תמצא לומר כרמב"ם דצריך שטר נשאר החמץ בספק הנ"ל אם אסור או מותר ועדיף מספק פלוגתא דרבוותא ומותר אחר הפסח וליכא למשדי נרגא דמאחר דמסר לו שטר גלי דעתיה דרוצה להקנות בכסף ושטר וכו' דהא לא נקיטינן כי ההיא שינוייא דבנפילה ניחא ליה דליקני וכו' כמבואר בסי' רס"ח ועוד דהתם כיון דלא היה מוכרח לנפילה ונפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה וכו' אבל במכירת חמץ דחז"ל הצריכוהו לשני קניינים

כסף ושטר אם כן אף שמסר השטר לא הוי גילוי דעת שאינו רוצה לקנות בכסף לבד ויש לומר דקנה הקרקע בכסף לבד לרשב"ם ודעמיה ועוד דמתבאר מדברי הרב המגיד שפירש טעם הרמב"ם דבעי שטר שהוא משום שמא יכריח את ישראל למוכרו לו אבל להכריחו שיכתוב לו שטר כולי האי לא עביד מובן מזה דמן התורה קונה עכומ"ז בכסף לבד וכיון דרק מדרבנן לא קנה העכומ"ז בכסף לבד לא עבר בבל יראה ולמה נקנוס אותו ואף דכתב הר"ן דבעבר על בל יראה מדרבנן אסור אחר הפסח הנה לפי דברי מוהריב"ל הובא במשנה למלך פ"א דמכירה דאם נשבע למכור לו הוי כפריש לקנות בכסף לבד דמהני והכא נמי הוי כהתנה וכו' ובזה לא תקנו רבנן וכו' והר"ן לא אסר בעבר בבל יראה מדרבנן אלא היכא שתקנו בפירוש שיעבור וכו' אלו תורף דב"ק:

יג מה שהקשה על דברי המקור חיים ממה שכתב בביאורים דיכול להקנות אגב קרקע חמץ שיש לו במקום אחר דהרי גם שם נשאר אחריות אלם וכו' הנה בהגיגי דברי קושייתו תכף אמרתי דלפי המתבאר ממה שכתבתי למעלה בשם שו"ת בית שלמה סי' ס"ב בהחשש השלישי דעד כאן לא חייש המק"ח לאחריות אלם אלא כשהקנה לו חמץ אגב קרקע אחר אבל אם מקנה לו החמץ אגב קרקע שהחמץ צבור בתוכו דהוי חמץ של עכומ"ז וברשותו לא איכפת לן משום אחריות אלם אם כן שפיר יש לומר דכשיש לו חמץ במקום אחר יקח פרוטה מעכומ"ז ויקנה לו בה אותו המקום שהחמץ בו ואגבו יקנה החמץ והוי חמץ של עכומ"ז וברשותו ולא חיישינן תו לאחריות אלם ואם כן אינו מובן מאי קשיא ליה על המק"ח ואמרתי דאולי מה שכתב ודוחק לומר וכו' או שהחמץ מונח ביד עכומ"ז בהכרח לומר דכונתו דמונח ביד עכומ"ז מחמת שהקנהו לו על ידי המקום שצבור בו ולזה הוא שכתב שזה דוחק דאם כן הוה ליה לפרש אלא דלא הונח לי דמלבד דאין זה במשמעות דבריו אלא משמע שרצונו לומר דנמצא מכבר ביד העכומ"ז ועוד דלפי דבריו שזה דוחק אם כן צ"ל דמה שכתב המק"ח דמהני להקנות אגב קרקע החמץ שבמקום אחר היינו אפי' אגב קרקע שאין החמץ צבור בתוכו והדבר תמוה דמדברי כמה מרבנן בתראי שמביאים סברת המק"ח הנ"ל מתבאר דאין שום תקנה לינצל מחשש אחריות דאלם בנותן מקצת דמים אלא אם כן מקנה ו החמץ אגב קרקע שהחמץ צבור בו אבל אם מקנה לו אגב קרקע אחר הוי אחריות דאלם ואסור אחר הפסח וכן מבואר בדברי המק"ח שהביא בבית שלמה שם וז"ל בסי' תמ"ח ואם לא הקנה הרשות שהחמץ בתוכו אף שהקנה לו אגב קרקע לא מהני כיון דאחריות על הישראל כיון שעומד ברשות ישראל והעכומ"ז חייב לו מעות הוי כמשכון ובהנאה דתפיס ליה אזוזי הוי שומר שכר ובמשכון אף בעכומ"ז הוי שומר שכר וכו' עכ"ל (ואחר זמן בא לידי ספר מק"ח וראיתי דבריו

בסי' תמ"ח סק"ט בד"ה וגם יש תקנה למכור חמץ שיש לו וכו' והם כמ"ש הבית שלמה וסיים עוד ואפילו אם התנה בפירוש שפטור מאחריות מכל מקום כיון שידוע שהעכומ"ז לא ישלם לו כשיאבד הוי כאחריות אלם וכו' ואחר פסח גם כן אסור החמץ דאף דנגד איסור החמץ שאחר הפסח שהוא מדרבנן סמכינן דמעות בלבד קונות מכל מקום מצד אחריות אסור וכו' עד כאן הרי מבואר דמה שמקנה לו אגב קרקע אחר לא מהני ואסור אחר הפסח ולכן נראה דמ"ש המק"ח להקנות החמץ שבמקום אחר אג"ק היינו אג"ק שהחמץ בו דוקא דאז אין לחוש לאחריות אלם דהויחמץ עכומ"ז ברשות עכומ"ז ומ"ש עוד בשם המק"ח דבספק פלוגתא מותר אחר הפסח וכו' לפי הנראה הוא מ"ש בביאורים סי' תמ"ח סק"ה ששם הביא מ"ש המג"א סק"ד בשם המ"ב דקנין כסף לחוד מהני בחמץ אף לר"ת דקניינו של עכומ"ז במשיכה דוקא משום כיון דבגילוי דעת דלא ניחא ליה סגי מהני קנין כל דהו והרבה להשיב על זה וסיים ולכן נראה דבעינן תרווייהו אך בדיעבד נראה מטעם אחר דמותר אחר הפסח כיון דפלוגתא דרבוותא הוי ספקא דרבנן ואפי' בפסח כיון דבגילוי דעת שוב אין עליו איסור דאורייתא ובדרבנן מותר בספק פלוגתא דרבוותא עכ"ל ומשמעות הדברים הוא דעל שני הקניינים קנין כסף ומשיכה אמר רב דבדיעבד מותר אחר הפסח באחד מהם דבקנין משיכה אף דאיכא משום אחריות שרי כיון שהוא ברשותו של עכומ"ז ובקנין כסף צריך לומר דמיירי כשסילק כל הכסף דאם לא כן לא מהני להמק"ח דחשיב ליה כמקבל אחריות וכן מתבאר ממ"ש בסק"ט ד"ה וגם יש תקנה וכו' וז"ל דאף דמצד איסור חמץ שאחר הפסח דהוא דרבנן סמכינן דמעות בלבד גם ק קונה מכל מקום מצד אחריות אסור עכ"ל) והנה גם הרב הנ"ל קאי בשיטתינו דלא אמרינן בכי האי גוונא גלי דעתיה וכו' אי משום דלא נקיטינן כההוא שינוייא דבנפילה ניחא ליה דליקניה ואי משום שיש לחלק בנושאים כנז"ל ומ"ש לפקפק מדין קרקע ודקלים נתבאר בדברי הגאון בית שלמה הנ"ל דאין בזה חשש ומ"ש על פי דברי מוהריב"ל בנשבע וכו' עיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' פ"ד מ"ש להרב השואל בענין זה ועל כל פנים למדנו מדברי הרב שבתשובה זכרון צבי מנחם הנ"ל דדעתו להתיר בשכח לחתום על השטר מכירה ולא נתבאר בדבריו אם היה כתב יד המוכר או כתב יד אחר (ועכ"ל דהיה כתב יד אחר דאם היה כתב יד המוכר הרי כתב המק"ח בסי' תמ"ח סק"ט בד"ה וגם יש וכו' דמהני עי"ש):

יד והרב המחבר כתב לו דיפה הורה לסמוך בדיעבד אקנין כסף להתיר למכרו לעכומ"ז ומה גם שבתודת השלמים מיקל כשביטל והיה סבור כל ימי הפסח שמכר החמץ דהוי אונם מפורסם והטיב אשר דיבר דהוי ספקא דרבנן אף די"ל דהוי ספק דרבנן על ידי

גלגול דאזלינן לחומרא עם כל זה י"ל דגוף איסור חמץ אחר הפסח הוא רק קנס שעבר על בל יראה אבל בספק אף דהוי דאורייתא לא אמרינן קנסא קניס כי בספק איסור דאורייתא דפסקינן לחומרא נשאר באיסורו לעולם אף אם יצמח מזה איסור דרבנן אבל בחמץ שאחר הפסח ממילא מותר מן התורה ורק משום קנסא אין לך בו אלא חידושו בתוך הפסח ספק לחומרא אבל אחר הפסח ספק לקולא ובלאו הכי שדיתי נרגא בסברת המק"ח דכשלא הקנה החדר הוי כאחריות אלם דנראה דלא דמו דהנה מדאורייתא מהני ביטול דכיון דאסור להשהות החמץ אמרינן דביטל בלב שלם וחז"ל הוסיפו שימכור לעכום"ז אף בלי מעות כי דעתו למכור לעכום"ז בלב שלם אף אם לא ישלם כי אינו רוצה בהחמץ ואם העכום"ז יבזבז החמץ בתוך הפסח לא ימס לבבו וממילא אינו רוצה בקיומו כי המכירה לדידן עדיף מהפקר לדין דאורייתא כי מתיאש מהחמץ בפסח ואם אחר הפסח ישלם לו מה טוב ובאם לא לא גרע מהביטול שביטל בעצמו אבל בקבל אחריות עכום"ז שלא נכנס בהביטול אז ממילא עובר משום אחריות כי לא גילה דעתו בהביטול וי"ל ועל כל פנים אין להוסיף לאסור בהנאה עכ"ד ומתוך דבריו מתבאר דהמעשה לא נודע עד אחר הפסח (מהביאו לנדונו מהתודת השלמים) ואם כן אין חשש בכי האי גוונא משום ספק דרבנן על ידי גלגול כמ"ש הבית שלמה סי' ס"ב הנ"ל שכן הסכימו האחרונים ועיין לקמן בסי' זה אות ל' ד"ה והנה:

טו ובשו"ת אגודות אזוב מדברי ראיתי שבסי' י"ג נשאל בענין זה במי שהכתיב שטר מכירת חמץ על ידי אחר ושכח לחתום בו ושם הלוקח נכתב בו ולא שם המוכר וכתוב בו שמכר לו החדר ואגב קרקע מכר לו החמץ שבתוכו וקבל ממנו זידאטי"ק והשאר זקף עליו במלוה וגם מסר לידו המפתח ובלשון השטר יש לצדד אם נתינת הזידאטי"ק היה רק על החמץ או גם על הקרקע וכתב על זה דאם באמת הזידאטיק לא היה אלא להחמץ צריך להבין במאי נקנה הקרקע לנכרי דאין לומר דנקנה בהשטר דשטרי דידן לקנין הם כמבואר בח"מ סי' קצ"א דהא בהשטר הנ"ל היה כתוב חתימת ידי תעיד עלי וכו' ולראיה ביד הקונה וכו' הרי שהוא לראיה ועוד שהשטר חספא בעלמא הוא כיון שאינו כתב ידו ולא נמסר בעדי מסירה ולא חתם וכו' ואם כן אף אם הזידאטיק היה גם על הקרקע לא מהני דנכרי אינו קונה קרקע בכסף בלא שטר ואי משום מסירת המפתח שכתב החק יעקב סי' תמ"ח ס"ק י"ח דנתפשט המנהג שלא למכור החדר רק החמץ שסומכין על מסירת המפתח וכו' נראה דדוקא לקנות החמץ מהני מסירת המפתח ולא לקנות הקרקע ואף לתירוץ השני שבסמ"ע סוף סי' ר"א (הובא בבאה"ט שם דמחמת מנהג גם בקרקע) מכל מקום בנכרי לא קנה במסירת המפתח דלא עדיף מקנין חזקה שקונה על פי הדין

ולא מהני בנכרי בלא שטר וכי האי גוונא מביא הקצות החושן בסי' ר"א בשם המרדכי דסיטומתא לא קני בדבר שלא בא לעולם שאין המנהג מועיל להחשיבו כקנין גמור אלא דלפי מ"ש הח"י בשם הנחלת שבעה דמסירת מפתח מהני דלא בעינן שיכתוב שטר או שיתנה שיקנה בכסף בלבד אם כן אם בנדון זה הזידאטיק היה על הקרקע שפיר קנה הנכרי הקרקע עכ"ד ואיני מבין דבריו דהרי בתחלה כתב דודאי מסירת המפתח מהני לקנות המטלטלין (אלא שפקפק על קניית הקרקע) ואם כן אף אם לא היה הזידאטיק על הקרקע דל מהכא קנין הקרקע הרי נקנה לו החמץ בהזידאטיק ומסירת המפתח דמה לנו אם יקנה הקרקע או לא הלא אין אנו צריכים להקנות לו הקרקע אלא כדי שעל ידי הקנאת הקרקע תתקיים קניית החמץ דלא סגי בכסף לבד למאן דאמר משיכה קונה בנכרי ולא כסף ולכן צריך להקנותו אגב קרקע ואז הוא דצריכים לקניית הקרקע אבל כל שנקנה החמץ במסירת המפתח אין לנו צורך שיקנה הקרקע כלל ואם כן אף אם הזידאטיק לא היה על הקרקע נראה דמהני למאי דפשיטא ליה להרב עצמו דמהני מסירת המפתח למטלטלין וכדעת הח"י על פי פסק הרמ"א בסוף סי' ר"א ועיין בקונטריס הכללים במערכת הקו"ף אות ס"ו שכתבתי בשם הכנה"ג סי' קב"ץ וסי' ר"א דשלמים וכן רבים נקטי הכי דמהני מסירת המפתח ודוחק לומר דסמך על מה שיכתוב אחר כך דלא מהני קנין כסף בלא הקנאת מקום משום חומרת המק"ח וצ"ע ומ"ש על פי דברי המרדכי דלא מהני סטומתא בדבר שלא בא לעולם הנה אין זה מוסכם ובמרדכי עצמו והובא בב"י יו"ד סי' סד"ר מובא מחלוקת בזה ועיין במה שרשמתי בקונטרים הכללים מערכת הקו"ף אות ס"ה:

ט"ז שוב שקיל וטרי דמה שכתוב בשטר המכירה חתימת ידי תעיד וכו' הוי אודיתא והביא דעות הפוסקים אי מהני קנין אודיתא ואם יש לחלק בין מטלטלין לקרקע וכתב דבנדון זה אין נפקא מינה מזה דכיון דלא חתם על השטר הרי ליכא אודיתא וכתב דיש סברא לומר דבמכירת חמץ אינו מעכב השטר להקנאת הקרקע לנכרי דאף דבעלמא אינו נקנה אלא בכסף ושטר היינו לטובת הישראל שלא יעשה אלמות מה שאין כן בשטר דכולי האי לא עביד כמ"ש הרב המגיד בטעם הרמב"ם וא"כ בחמץ שטובת הישראל הוא שיקנה בכסף לבד מהני וכעין זה כתב במקו"ח סי' תמ"ח סק"ה ד"ה ולענין וכו' גבי קנין דרבנן למאן דאמר דלא מהני דיש לומר דכשהוא לטובת ישראל מהני וכתב די"ל וכו' ועוד דלא פלוג רבנן בתקנתם ושוב כתב דאף אם הזידאטי"ק היה על החמץ ונסמוך על הפוסקים דסגי כסף לחוד מכל מקום אסור משום אחריות כמ"ש המק"ח לחלוק על הח"י והסכים עמו החמדת שלמה סי' א' ואפילו באחריות אלם גם כן אסור

ורצה לצדד היתר לפי שבטל והיה אנוס גמור שסבר שמכר והעלה בחק יעקב דמותר אלא שהמק"ח בסק"ט אוסר ועוד גמגם על הביטול דלא מהני לחמץ ידוע וגם שאין דעתו לבטל זה החמץ וכו' וסוף דבר לא העלה דבר ברור לנדונו וכבר כתבתי למעלה דברי הרב בית שלמה דחולק על המצאת המק"ח דמה שאינו מקבל מהעכום"ז כל המעות הוי כאחריות אנס וכו' ועיין במה שרשמתי בזה סי' ה' אות כ"ה:

יז ושם הובא תשו' הגאון מוהר"י יוסק שהביא אעובדא הנ"ל וז"ל נראה שבמכירת חמץ באגב קרקע היא בשכירותלהעכום"ז כל ימי הפסח לחמצו שקנה שנקנית בכסף לבד וכו' ולא במכירה ובשטר כמו שכתב הח"י סי' תמ"ח סקי"ד דזה אינו דמבואר בתוספות קידושין י"ד ד"ה הואיל ובבא בתרא ד' ד"ן ד"ה עכום"ז דאין קנין לעכום"ז בשטר ואיני רואה הקפד ממ"ש המקו"ח דהוי כאחריות אלם דהא אחריות לא מצאנו אלא כשצריך לשלם מכיסו לא היכא דיפסיד ועוד דתינח לעבור בפסח על בל יראה אבל בעבר עליו הפסח הוא מבואר בח"י סי' ת"מ סק"ד וכ"כ הפני יאושע ואף שמדברי הרמב"ם פ"ג ה"ג לא משמע כן אלא שבנדון שאלתו יש לעיין איך נקנה החמץ לעכום"ז דאם בכסף מלבד שהח"י בסקי"ד חולק אמשאת בנימן שהביא המג"א בסק"א ועוד דהכא גרע דלפי הנראה לא היה פיסוק דמים על החמץ בעל פה אלא בשטר וכיון שלא חתם והוא כתב חתימת ידו דלמטה וכו' אין בו ממש וחספא הוא ואין כאן לא כסף ולא קנין אגב קרקע ואף אם היה פסיקת דמים בעל פה יש לדון דכיון דכתב לו שטר לא גמר להקנות אלא בשטר וכו' אלא דבזה י"ל דחמץ שאני כמ"ש האחרונים דבגילוי דעת סגי ואף דשדי נרגא המק"ח בסק"ה יש לסמוך על האחרונים אבל אם לא היה פסיקת דמים בעל פה כי אם בשטר החמץ אסור בהנאה אלו תורף דב"ק והמחבר השיג עמ"ש דמכירת החמץ אגב קרקע הוא בשכירות דלשון מכרתי לא משמע שכירות ועוד דשכירות לא מהני אלא לקרקע שהוא בשכירות בידו ולא לקרקע שלו ואם כן אם החדר שמכר הוא שלו ממש לא מהני לומר מטעם שכירות (איני מבין השגתו בזה דהא דלא מהני שכירות בקרקע שלו אפילו בדיעבד הוא משום חשש אחריות ישראל בבית הישראל לדעת המק"ח ועל זה כבר כתב הג' מוהר"י לחלוק על המק"ח כנז"ל) ומ"ש דנכרי אינו קונה על ידי שטר כמ"ש התוס' וכו' היינו לקנות בשטר לחוד אבל כשיש כסף או חזקה מהני השטר לקנות קנין גמור שלא יהיה חשש אלמות ומה שחילק בין כשיצטרך לשלם וכו' לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי לחלק בזה והאריך קצת בשקלא וטריא עמ"ש בתשובה הג' הנ"ל עפי"ד הח"י ופנ"י ובמ"ש בענין פיסוק דמים אם לא היה בעל פה דיש לאסור נראה דמודה לו אלו

תורף הדברים שנאמרו שם ומכלל כל הכתוב לחיים מראש ועד סוף נראין דברי הגאון בעל בית שלמה הנז"ל בנדון זה טובים ונכוחים ותו לא מידי:

ומה שכתבו הרבנים הנ"ל לדבר פשוט דעכום"ז אינו קונה שכירות קרקע בשטר על פי דברי התוספות בבבא בתרא ובקידושין כנז"ל כן כתב גם הגאון שאילת שלום בתניינא סי' ר"ל והבאתי דב"ק לקמן בסוף אות י"ד (בד"ה עתה) ושם כתבתי קצת בזה בס"ד עי"ש: (חי) ואם השטר מכירה נכתב ונחתם כדין אלא שבשעת מסירה להעכום"ז טעה ונתן לו שטר אחר שהיה מונח לפניו וחשב שהוא השטר מכירה ואחר הפסח כשהחזירו העכום"ז ידע בהטעות וחפש בין שטרותיו וראה את השטר מכירה הנה הוא בפי אמתחתו נשאל הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא חלק ד' סי' יו"ד ד' ד' ע"ג (ד"ה והנה ביום) והשיב כיון דעיקר הטעם דאינו קונה רק בשטר משום שאין דעתו סומכת אם כן כשבאמת חשבו שזה שטר מכירה גמור מה בכך דטעו מכל מקום הא היה קנין כסף על ידי הדרא"ן וגם סמכו דעתם על השטר שחשבו שהוא שטר ואנן סהדי דאילו ידע הישראל היה מוסר לו השטר מכירה כי באמת קרא לפניו ואם כן למה לא יקנה בכסף כל שסמך דעתו אף שסמיכה בטעות עכ"פ קנין כסף היה ואף שסמך בטעות גם על השטר מכל מקום מועיל וכן נראה שהוא הדין במאי דקיימא לן דבמקום שכותבים שטר לא קנה עד שיכתוב אם כתב לו שטר וטעה ונתן לו כתב אחר והוא חשב שזה היה שטר קנה בכסף לבד עכ"ל ולפי דבריו בהמצאה זו נראה דבכל גוונא דאתרמי איזה ריעותא בהשטר מכירה והרי הוא כאילו אינו אין לנו לומר דנתבטלה ההקנאה שהקנה אגב קרקע מחמת שלא נקנה הקרקע לעכום"ז כיון שלא היה שטר דכיון שהמוכר והקונה חשבו שהוא שטר מעליא הרי סמכא דעתם ואף שהיה בטעות מהני ובאמת עינינו הרואות כמה דיות נשתפכו בדברי רבנן קדישי קמאי ובתראי ומכללם מני"ר השואל ומשיב בכמה תשו' הנ"ל דשקלו וטרו בכיוצא בזה ולא אחד בהם שיאמר להתיר החמץ אחר הפסח על פי סברא זו וצ"ע לענין מעשה:

יט הן עתה השגתי ספר שו"ת מוהר"ם מרוטרונבורג האחרון וראיתי בא"ח סי' יו"ד שנשאל במי שמכר החמץ אגב מכירת הבית אשר היא אצלו רק בשכירות וכלל את הכל בסך אחד וכתוב שקבל הזידאטיק והשאר זקף במלוה ושכח לחתום בהשטר מכירה ולא נודע לו מזה עד אחר הפסח ובתשובתו האריך אם יש לומר דלא מהני בזה קנין כסף משום דגלי דעתיה דניחא ליה בשטר כההיא דאמרינן כיון דנפל וכו' ועוד כתב דיש לפקפק לכאורה מאחר שעתה המנהג הוא לכתוב שטר על מכירת חמץ שמקנה לו אגב קרקע ואם כן הוי כאתרא דכתבי שטרא דלא קני אלא בשטר וכתב על זה דבחמץ

לא חיישינן משום גילוי דעת דאנן סהדי דמשום איסורא ניחא ליה להקנות בכל מאי דאפשר וגם אין עיכוב מצד השטר דגם בלא השטר סמכא דעתיה ועוד מאחר שמה שעושים קניינים אלו לא מחמת מנהג בעלמא שהנהיגו ההמון כן הוא אלא הוא מנהג שנתייסד על פי ותיקין שהנהיגו כן לאפוקי נפשין מידי פלוגתא ולעשות על צד היותר טוב וזה שעושה כן על פי תקנתם ודאי שרוצה בכל טצדקי דמצי למיעבד להוציאו מרשותו ואם נתבטל קנין אחד על ידי איזה סיבה ודאי דרוצה הוא בקנין האחר ואין לך גילוי דעת גדול מזה דניחא ליה בקנין האחר ובלאו הכי הרי דעת כל הפוסקים דלא קיימא לן כי האי שינויא כיון דנפל גלי דעתיה וכו' וכן פסק מרן בש"ע והרמ"א וכן הוא דעת רמב"ם גם כן דלא כדברי הרב המגיד אלא כהרב כסף משנה והש"ך שוב שקיל וטרי אם יש חשש משום שכלל מכירת החמץ והחדר וכיון שנתבטל קנין מכירת הבית מתבטל מכירת החמץ גם כן ובאנו למחלוקת הפוסקים במוכר קרקע ודקלים ואין לו דקלים וכו' והאריך להוכיח דמ"מ אין המקח בטל אם מתרצה הלוקח ליקח הקרקע לבד או שהמוכר נותן לו שניהם וא"כ במכירת חמץ אנן סהדי דשניהם מתרצים על החמץ לבד ונקנה לו בכסף הזידאטיק ואין שום חשש לא משום דגלי דעתיה דלא ניחא ליה בקנין כסף ולא משום דהוי כאתרא דכתבי שטרא ולא משום מחלוקת הפוסקים בקרקע ודקלים ואין לו דקלים וסיים לעיין בתשובה שאחר זה והוא דשם גם כן נשאל מעין עובדא הנ"ל במי שמכר חמצו לעכומ"ז על ידי כסף זידאטיק והקנאה אגב קרקע כדין רק שלא חתם מחמת טירדא אך הסופר השמיט איזה תיבות מעסק מכירת הקרקע (היינו וגם מסרתי לו המפתח) ועור איזה שטות וכתבם המוכר בכתב ידו ביני שיטי ונכתב בהשטר חתימת ידי תעיד וכו' ולראיה באתי על החתום וכו' ומסר השטר לעכומ"ז בפני עד אחד (שלא במתכוין ליתנו בפני עד) כי היה סבור שנכתב כהוגן ושוב אחר פסח ידע ששכח לחתום והשיב דעל השלשה חששות הנ"ל כבר ביאר בתשובה הקודמת דאין כאן בית מיחוש וכתב עוד ובלא זה כהאי דנדון דידן דנעשה בטעות והמוכר והלוקח היו סבורים כל הפסח שנכתב השטר כהוגן לא דמי כלל לאתרא דלא סמכא דעת הלוקח דסובר דהמוכר לא גמר והקנה ולוקח מידו המעות שיהיה הברירה בידו לחזור מהמקח כל זמן שלא נכתב השטר וזה לא שייך בנדון דידן (אם כתב כן בדקדוק כאן בנדון דידן לאפוקי מעובדא קמייתא לא אדע מה בין זו לזו דלפי הנראה גם בעובדא קמייתא שייך סברא זו וכמו שכתבתי בס"ק ח"י ולכן נראה דלא בא למעט העובדא דסי' יו"ד אלא דשם לא אסיק אדעתיה עדיין סברא זו) שוב כתב לפקפק דכיון דלא סילק כל הכסף לא מהני אף אם מקנה לו אגב קרקע אחרת אלא צריך להקנות לו החדר שהחמץ בו וכדברי

המקור חיים וכו' וכאן דלא נקנה לו המקום ההוא וגם לא סילק כל הכסף לא מהני קנין כספו והאריך לסתור כל דברי הרב מקור חיים בזה וגם כתב דכיון דהמוכר עצמו כתב איזה תיבות מעסק מכירת קרקע חשיב שפיר כאילו כתב השטר בכתב ידו ואינו מעכב מה שלא חתם והאריך בכל זה בפלפול נפלא מענין לענין וסיים מכל הילין טעמי נראה להתיר ובפרט בהפסד מרובה כזה ואיני רוצה ליכנס בפילפולים של האחרונים בענין ביטול כל חמירא הנהוג שיש אומרים דכיון שביטל ואמר כלחמירא שוב לא שייך חשש ערמה ויש אומרים דלא מהני ודי במה שבארתי בזה עכ"ל:

ומי שמכר חמצו לעכומ"ז וכתב שטר וחתם בו ושכח למסור השטר להקונה עד יום ראשון דחול המועד ואז מסרו להקונה ועבר הפסח עיין לקמן באות ה"ן: ואם בשטר המכירה כתוב קנין אגב והמקנה לא ידע מקנין אגב והבין שהכונה היא לקנין חצר וכן הסביר להעכומ"ז עיין בתשובת הגאון מוהר"ם שיק סי' רל"ב והבאתי תורף דב"ק לקמן באות ע': ובמה שכתבתי למעלה מסעיף קטן ה' והלאה בהיכא שהשטר פסול אי מצינן למיסמך בדיעבד על קנין הכסף או נימא כיון דגלי אדעתיה דניחא ליה לקנות בשטר אמרינן דמסתמא אין דעתו להקנות בכסף הנה הגאון מוהר"ם שיק שם כתב לנדונו שהיה חשש פיסול בהשטר וז"ל ואם נסמוך על המעות שנתן על הפוסקים דקנין עכומ"ז במעות זה היה אפשר אם לא היה נותן לו שטר והיה דעתו לקנות בקנין מעות אף שלא היה אלא דראה"ן גאב"ע מכל מקום אם נתן בתורת קנין קונה כבח"מ סי' ק"ו אבל זה שנתן שטר אם כן לא היה הערבון בתורת קנין ולא קנה וכבר פקפק בעבודת הגרשוני סוף סי' ק"ב דאולי אין כונת העכומ"ז לקנות בזה וגם המחצית השקל בסי' תמ"ח האריך בזה ועל זה כתב מרן החתם סופר ביו"ד סי' ש"י דאף אם לא היה דעתו לקנות מכל מקום כיון שמעשיו סותרים מחשבתו ואין המחשבה מוכרחת ונודעת חשיב רק כדברים שבלב שאינם דברים אמנם כאן לענין ערבון לא שייך תירוץ זה:

ובשו"ת משיב כהלכה להגאון אזו' פרענקל אבד"ק רישא בסי' ב' נשאל במי שלא חתם עצמו בשטר המכירה אלא במסירת הקולמוס וכתב הרב השואל שהיה נראה דאף שאין השטר מועיל כלום מכל מקום נקנה החמץ לעכומ"ז בכסף ובדיעבד יש לסמוך אקנין כסף וכו' אלא שחשש א') משום קני את וחמור ב') משום הא דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה בכסף אלא בשטר וכו' והגאון המחבר אחר שכתב לפלפל בסברות הפוסקים אם לגבי קנין של תורה אמרינן גלי דעתיה או דוקא בקנין דרבנן דהוי כאומר אי אפשי בתקנת חכמים וכו' סיים בדף ד' סוף ע"א וז"ל ובנדון דידן ניחזי אנן הקפידה לא מצאה מקום לנוח מצד הלוקח דעכומ"ז בודאי אינו מקפיד אם בקנין זה או בקנין אחר רק מצד

המוכר שרצה להקנות דקנין אגב קרקע ובאמת קפידת המוכר ודאי מהני כמו דאמרינן בבבא בתרא פרק המוכר את הספינה ד' ע"ו גבי לך משוך וקני מר סבר קפידא ומר סבר מראה מקום אך שם שינה ממה שציוה לו אך בכאן לא שינה הלוקח עוד זאת דלא שייך גילוי דעתא רק במקום שאינו רוצה הקנין אחר ומגלה דעתיה לקנות בנפילה וכדומה לזה אבל במקום שרוצה לקנות בשתי קניינים וא' לא מהני מכל מקום זכה בו מן הקנין הב' כיון דבשניהם רוצה לקנות והנה נודע דאנו צריכין ב' קניינים אגב דחוששין דכסף אינו קונה בעכו"ז גם קנין כסף צריך לשיטת הפוסקים דכסף קונה בעכו"ז ואגב קרקע רק קנין דרבנן ואם כן מתכוון מתחלה לשני קניינים ואף דנפל האחד קנה בקנין השני הן אמת דיש לומר לשיטת המכילתא דחמצו של ישראל ביד עכו"ז אין צריך ביעור מדאורייתא רק מדרבנן כמו שכתב הר"ן אם כן כיון דמוכר החצר הוי חמצו ביד עכו"ז שוב הביעור רק מדרבנן וקונה בקנין דרבנן לבד ואין צריך לומר לקנין דאורייתא ובזה נכון בעיני לתרץ הא דאמרינן אביי אמר למפרע הוא גובה והקשו הא מטלטלין לא קני למפרע ותרצו א"ק והקשו הא הוי קנין דרבנן אך כיון דקרקע קונה למפרע והוי ברשות עכו"ז ואין צריך ביעור רק מדרבנן ומהני קנין דרבנן אמנם לשיטת שאר פוסקים שחולקים על המכילתא (גם כן ניחא) דהקונה נתכוון לקנות בשני קניינים ולא שייך גילוי אדעתא ובסוף התשובה כתב וז"ל גם יש להביא ראיה דלא אמרינן דגליה דעתיה דלא ניחא לקנות בקנין זה דהא בקדושין ד' מ"ח בקידשה בשטר שאין עדים חתומים בו סברי חכמים דשמין את הנייר אם יש בו שוה פרוטה דמקודשת מטעם כסף אף דהוא לא רצה לקדש אלא בשטר דהא כתב שטר אלמא דלא אמרינן דגליה דעתיה דבשטר ניחא ליה דליקני בכסף לא ניחא ליה דליקני דהא מקודשת בתורת כסף אף על גב דכתב שטר וכן משמע בירושלמי דאמר על מתניתין דאשה נקנית בשטר והוא דלית ביה שוה פרוטה הוי מקודשת בתורת כסף אף דהוא לא רצה לקדשה אלא בשטר נימא דגליה אדעתיה דבשטר ניחא ליה דלקני ולא בכסף אלמא דלא אמרינן סברא דגליה דעתיה והדבר צריך ביקור בש"ס ופוסקים עכ"ל:

יד) שטר מכירת חמץ שכתוב בו שקבל זידאטיק מן העכו"ז כנהוג ונודע אחר הפסח ששכח לקבל ממנו הזידאטיק וכתוב בשטר שהקנה לו החמץ אגב שכירות החדר והעכו"ז הקונה השתמש באותו החדר אחר שקנאו מהמוכר הנה דעת המחנה אפרים דשכירות קרקע נקנה בשימוש בו לבד בלא נעל ופרץ אך היינו דוקא לגוף הקרקע אבל שיקנה בזה מה שהקנה לו אגב קרקע לא מהני כמו שכתב הנה"מ בסי' קצ"ב עי"ש טעמו וכאן שצריך להקנות לו החמץ אגב קרקע לא מהני על ידי שימוש לבד ולא מהני שיאמר

הריני כאילו התקבלתי ואני מוחל לו הזידאטיק דדוקא לגבי תנאי מהני הרני כאילו וכו' אבל כל שגוף הקנין היה על ידי זידאטיק והוא לא קבל אם כן לא היה קנין כלל ומה יועיל שימחול לו עתה והלא אם נתן הזידאטיק בפסח אינו מועיל שכבר עבר בבל יראה ונראה דאף דחמץ שעבר עליו הפסח אסור אפילו בנאנס היינו משום קנס והערמה ודוקא כשלא מכר כלל אבל זה שמכר ולא רצה להערים רק ששכח לקבל זידאטיק לא שייך לקונסו ושכחה הוי אונס כהמג"א סי' ח"ק לכן נראה דמותר בהנאה וליתר שאת יערבו ברוב היתר אחר הפסח ומותר והיה נראה לי שיועיל מה שהודה שקבל זידאטיק אודיתא שהוא קנין בפני עצמו אלא דהט"ז ביו"ד סי' קס"ח סקי"ד כתב דלא מהני אודיתא להפקיע איסור רבית וקצות החשן סי' צד"ק כתב להשיב על דברי הט"ז דגם לאיסור מהני ממה שכתבו התוס' בבבא מציעא ד' מ"ו ד"ה וליקני והביא דברי התוס' בבבא קמא ד' ק"ד ד"ה אגב דאודיתא לא מהני מדאורייתא וכו' ונראה מדברי המרדכי בבבא מציעא ד' ע' ע"א אהיא דמעות של יתומים מותר להלוות קרוב לשכר ורחוק מהפסד דהפקר בית דין להפקיע איסור תורה לא מהני ותמהו עליו מפרוזבול עיין משנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה הלכה י"ד.

ולענ"ד יש ליישב וכו' ואם כן כל שקנין אודיתא הוא מדרבנן אינו מועיל לאיסור חמץ שהוא איסור תורה מיהו כיון שבטלו יצא מאיסור תורה אפשר דמועיל הפקר ב"ד אך כבר כתב בקצה"ח סי' מ"ב דקנין הודאה אינו נגמר בלא עדים וכן כתב בתשובת הרשב"א שהביא מרן הב"י בח"מ סי' רב"ן ולא מהני אודיתא בנדון זה ועיין מקור חיים סי' תמ"ח דאודיתא לא מהני אלו תורף דברי הג' שואל ומשיב בח"א סי' ריי"ד (שם נודע הדבר בפסח ובפסח שאלו ממנו וכתב שתשבותו יגיע להשואל בשמיני של פסח ולא יצטרך לבער כמו שכתב המג"א סי' תמ"ו ולהח"ץ אף בשביעי של פסח אין צריך לבער וכו' ויסוד ההיתר של הג' שו"מ שייך ללאחר הפסח כמובן) הנה מאי דסבר דאם יתן הזידאטיק בפסח לא מהני כן מתבאר מתשובות הג' בית שלמה סי' ע"ב שאביא להלן בס"ד: אך מה שכתב דאודיתא לא מהני בלא עדים נראה שאין כז דעת הג' חת"ס דממה שכתב באו"ח סי' ק"ו נראה לכאורה שסובר דאי אודיתא מהני אף בלא עדים מהני שכתב וז"ל איך יעלה על הדעת ששטר החתום מן הלוקח ולא מן המוכר והשטר נשאר ביד המוכר וכתוב בו שנתן זידאטיק כך וכך ושניהם מודים שלא נתן כלום אך הישראל אמר לו שימכור הייי"ש בפסח וישלם לו שכרו כך וכך הנה אפילו נכתב כדינו שמכר חמצו אגב קרקע צריך שיחתום המוכר ושימסרנו ליד הלוקח והמוכר מודה שקבל זידאטיק והודאתו מהני אפשר וקנה הלוקח במסירת השטר לידו ולמאן דאמר כסף קונה וסבר

נמי אודיתא מהני בדאורייתא אם כן יקנה החמץ בכסף על ידי אודיתא שהמוכר כתב שקבל וחתם עצמו ואי נמי היה הקונה נותן ח"כ בחתימת ידו אני חייב ליתן כך וכך. אפשר מהני ככסף אבל הכא בשטר כתב הלוקח שנתן ולא שיתן והמוכר לא חתם בהודאתו שקבל הרי זה חספא בעלמאוכיון ששניהם מודה ששכרו לפועל וכו' היש רשע ערום מזה לכן אם החמץ בעין אסור בהנאה וכו' אלו תורף דב"ק הרי דאף דלא היה מסירה בפני עדים אמר מר דאם האודיתא היתה כהוגן שהודה המוכר שקבל מהני למאן דאמר דאודיתא מהני אלא דלפי מה שכתב הרב בית שלמה והבאתיו בקונטריס הכללים במערכת הקו"ף אות טו"ב לחלק בין אודיתא דבעל פה לאודיתא שבשטר וחתימת ידו אין הכרח מהחתם סופר שסובר דמהני בלא עדים ועל כל פנים מה שכתב השואל ומשיב דלא מהני בנדונו משום שהיה בלא עדים הנה לדברי הבית שלמה גם להקצו"ח מהני כיון דחתם בשטר ומה שכתב השו"מ בענין חזקה על ידי תשמיש עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת השין אות ע"ד:

ובשו"ת מים חיים ראפאפורט סי' ז' נשאל הרב בנדון זה במי שמכר לעכומ"ז כדין והקנה לו החמץ אגב שכירות קרקע וכתב בשטר שקבל זידאטיק ובאמת לא קבל והשיב דכיון דלא נקנה הקרקע לעכומ"ז ממילא לא נקנה החמץ דאין להתיר מטעם אודיתא לא מיבעיא להט"ז ביו"ד סי' קס"ח דלא מהני אודיתא להפקיע איסור רבית וכו' אלא אפילו להב"ח ונקה"כ שחולקים שם הכא מודו עי"ש מה שמחלק אך כתב להתיר החמץ משני טעמים האחד דכיון דקיימא לן דמוכר שדהו מפני רעתה קונה בשטר לחוד בישראל ומתבאר מדברי הרב המגיד ומרן כסף משנה בפרק ראשון מהלכות מכירה הלכה י"ז דהיכא דמהני בישראל מהני בעכומ"ז נמי ואם כן כי היכי דמוכר שדהו מפני רעתה מהני שטר לחוד משום דבזה ודאי גמר ומקנה הכי נמי במכירת חמץ גמר ומקנה שכירות הקרקע כדי שיוכל להקנות על ידו החמץ ומהני שטר לחוד וטעם השני הוא על פי מה שחידש דדוקא במכירת קרקע הוא דאמרינן דלא קנה בשטר עד דיהיב זוזי משום דאיכא זוזי אבל בשכירות דליכא זוזי דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף דומה למתנה דקונה בשטר לחוד ואף דכתבו התוספות בקידושין וב"ב דעכומ"ז אינו קונה בשטר לא כתבו כן אלא אליבא דמקשן וכו' וכיון דשטרי דידן שטרי קנין הם כדאיתא בסי' קצ"א ס"ג לכן נקנית שכירות קרקע בשטר לחוד ולא אמרינן כיון דכתב שקבל אדרוף אם כן גלי דעתיה דלא ניחא ליה להקנות בשטר לחוד דלא קיימא לן כי האי שינוייא דגלי דעתיה וכו' ככתוב בח"מ סי' רס"ח ואף אם נאמר דמה שכתבו התוס' דשטר לא מהני בעכומ"ז הוא גם לפי המסקנא מכל מקום כיון דמדברי ה"ה וכ"מ והסמ"ע בסי' צד"ק סק"ד (ד"ה

ומ"ש ואינו קונה אלא בשטר) מתבאר דכל דמהני שטר בישראל מהני גם בעכומ"ז אם כן אף אם הוי ספק פלוגתא הוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח דקיימא לן דמותר בהנאה ובאכילה כמו שכתבו החק יעקב ואליהו רבה ומסיק להתיר באכילה בלי שום פקפוק והנה כל מה שכתב הג' הנ"ל הוא במונח דהשטר הוא שטר קנין וקנה העכומ"ז בו שכירות הקרקע והחמץ אגבו אך יש לפקפק דבשטרות שלנו שכותב בפירוש ולראיה באתי על החתום נראה דדין שטר ראיה יש להם ועיין מה שכתבתי לעיל באות י"ג אות קטן ז' בשם שו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' פ' ובאות קטן י"ו ואם כן נפל יסוד היתר זה כיון שאין השטר לקנין ואולי מפני זה לא פסק השו"מ הנ"ל להתיר בנדונו בפשיטות לאכילה אלא בהנאה מצד הטעמים שכתב משום שסובר דשטרי דידן הוו לראיה ולא שטר קנין:

ומצאתי שבעניינים אלו דבר הרב בית שלמה בסי' ע"ב וסי' ע"ג ואעתיק תורף דב"ק בס"ד והוא זה שבסי' ע"ב נשאל מרב אחד על דבר שמחזיקי הגראלני"א מכרו החמץ שבהגראלניא לנכרי ונכתב בהשטר שקבלו אדרו"ף ובאמת שכחו לקבל האדרו"ף ונזכרו אחר הפסח והם היו חייבים להנכרי שכר פעולה ואמרו לו אחר הפסח שניכו לו משכר פעולתו דמי האדרוף וכתב הרב השואל דאף דנחלקו הפוסקים בסי' ד"ר סעיף יו"ד אם חוב קונה במקום כסף היינו דוקא אם אמרו כן בשעת המכירה אבל מה שאמרו אחר הפסח לא מהני אלא שכתב להתיר דנקנה להנכרי מטעם אודיתא דמהני לחמץ כמו שכתב הקצוה"ח ואף לדעת המקור חיים שחולק באודיתא היינו דוקא אם מקנה החמץ עצמו שהוא גוף האיסור באודיתא אבל הכא שהקנה הקרקע ואגבו החמץ והאודיתא היא על הכסף של הקרקע שפיר דמי גם להמק"ח ואף דהקצה"ח התנה באודיתא שיהיו בפני עדים ונדון דידן לא היה בפני עדים הנה בחמץ שעבר עליו הפסח יש לסמוך על דברי נה"מ שחולק וסובר דנגמר שלא בפני עדים והמחבר השיבו דמה שכתב דמה שניכו משכרו אחר הפסח לא מהני יפה כתב ומה שכתב לסמוך אהנתה"מ דמהני אודיתא שלא בפני עדים אין לסמוך על זה כי דברי הקצוה"ח ברורים ובקו"ן משו"ן חיזק דבריו אך בנדון דידן גם להקצה"ח מהני כיון דהאודיתא היא בכתב וחתמו המוכרים לא בעינן בפני עדים וכו' אלא דמה שכתב השואל דלהמק"ח גם כן שפיר דמי כנז"ל הנה הקצה"ח עצמו בסי' צד"ק הביא דברי תוס' בבבא קמא ד' ק"ד ד"ה אגב דלא מהני לפדות מעשר שני בהקנה לו המעות אגב קרקע אף שהודה והוא ממש כנדון דידן ושם קיל יותר דעכשיו פודה במעות רק שהמעות נקנו לו על ידי אודיתא ולא מהני ואף דהקצוה"ח רצה לרפאת על נקלה וכו' (האריך לסתור דבריו) אמנם ביי"ש דעת הפנ"י סס"י י"ד וסס"י ט"ו דאינו

רק חשש נוקשה ואף דעל זה לבד קשה לסמוך מכל מקום יי"ש שלנו שעיקרו מקטניות אף שיש מיעוט תערובת מאל"ץ בטל ברוב כדין מין במינו ושקיל וטרי בזה אי חשיב מין במינו ומסיק דביי"ש שלנו ן בו איסור תורה ומועיל קנין אודיתא אף להתוס' דב"ק הנ"ל וכל זה הוא לענין היי"ש שנעשה קודם הפסח ומכרו לעכומ"ז אבל היי"ש הנעשה בפסח מתערובת מאלץ שהמאלץ היה חמץ מן התורה ולהתוס' הנ"ל לא מהני אודיתא לשל תורה וכן הקמחים חמוצים שהם עדיין בעין אלא שיש לומר דבמכירת חמץ מהני קנין כל דהוא כמו שכתב המ"ב סי' ט"ן אף דהמק"ח חולק עליו אין דבריו מוכרחים ואף להמק"ח מהני המכירה להפקיע איסור תורה ועל איסור דרבנן מועיל אודיתא ועוד יש צד היתר בנדון זה שהקונה הוא פועל בהגראלניא אם עמד החמץ במקום שהשכירו לו נקנה שכירות הגראלניא להשוכר בלא כסף רק במה שנשתמש בו קודם הפסח אחר השכירות דשכירות קרקע נקנה בחזקת שימוש וכו' ועוד כיון שנהגו הסוחרים לקנות על פי שליש צעטלי"ך שעושים ביניהם מועיל מדין סטומתא ומכל מקום לא מלאני לבי להקל לענין היי"ש שנעשה אחר השכירות וכן שאר החמצים רק לערבם ברוב היתר אבל היי"ש שמקודם נראה להתיר בעין אם יסכים כ"ת עמי כי אני כותב בלי עיון וכו' אלו תורף דב"ק בסי' ע"ב הנ"ל:

ובסימן ע"ג הביא מה שהשיגו הרב השואל על דברי תשובתו הנ"ל והוא כתב ליישב השגותיו ושוב כתב דנתברר להרב השואל כי שטר המכירה מסר הבעל הבית לנאמן ביתו שיוליכנו לעכומ"ז פלוני שכבר גמרו עם העכומ"ז ההוא שיקנה החמץ ויתן אדרו"ף כך וכך ומסר לו השטר מכירה על דעת כן שיקח מהעכומ"ז האדרו"ף והשליח שכח ליקח האדרו"ף ואם כן אין כאן אלא שטר אמנה שבאמת דעת המשלח לקבל האדרויף ולא הקנות לו לכתוב שקבל ולא יקבל דכל אודיתא הוא שיודע בעצמו שהחפץ שלו ומחמת שרוצה להקנותו לחברו מודה שהוא של חברו ומכוין להקנותו לו מה שאין כן בנדון זה וכתב על דבריו שבאמת הוא תיוהא גדולה מאד אך כיון שהוא הפסד מרובה על כמה אלפים יש לצדד היתר דמסתמא נכתב בשטר וכל הנ"ל נעשה באוה"מ לדעת חז"ל כנהוג אם כן זהו בעצמו קנין אודיתא דכיון דהודה דנעשה באוה"מ אף לא נעשה בו קנין כסף הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ונעשה המכירה על ידי קנין אחר המועיל ואף אם לא נכתב בשטר כן נראה ודאי אם לא היה העכומ"ז רוצה להחזיר החמץ והיה מוחזק בקניינו והיו באים לדין לא היינו יכולים להוציא ממנו כיון שכתב בשטר שקבל ממנו אדרוף ותפיסתו מוכחת עליו שבא השטר לידו מיד המוכר או מיד שלוחו וכו' וכתב דאין לפקפק מצד שינוי השליח ונתבטל שליחותו דאנן סהדי דניחא ליה וכו' ותו

יש לצרף דעת הראב"ד שבסמ"ע סי' קפ"ב סק"י דכשעיות השליח ורוצה המשלח לקיים המקח המקח קיים וכו' ועוד כתב דיש צד היתר דשמא השליח קבל האדרוף דחזקת שליח עושה שליחותו והאריך בזה מאד ושוב כתב וחוץ מכל הנ"ל יש לצרף טעמי היתר בתראי שבתשובתי הראשונה מכל אילן טעמי נראה להתיר היי"ש כמו שכתבתי בתשובת הקודמת ובאמת שלולא שמעתי שיש להם יי"ש סך עצומיותר מעשרת אלפים טע"פ אקוויט לא הייתי מיקל רק להתירו בהנאה דיש צירוף כמה אחרונים להתיר בלאו הכי בהנאה בנאנס וגם ביטל ולא הייתי מתירו בשתיה רק על ידי ביטל ברוב הותר אך בנדון דידן שהוא יי"ש מרובה ואין להם היתר כל כך וגם להתירו בהנאה בלבד ממש הוא מהנמנע ועוד שגם זה הפסד עצום כידוע לכן נראה בצירוף כל הטעמים הנ"ל ובהפסד עצום כזה לסמוך להתירו אף בשתיה עוד יש לצרף דעת רש"י ורשב"ם דשכירות קרקע נקנה במסירת מפתח וכאן מסתמא מסר לו המפתח מהחדר שהיי"ש בתוכו ונקנה לו הקרקע בשכירות והיי"ש אגב קרקע ואף שרבו החולקים על רש"י ורשב"ם מכל מקום לענין חמץ שעבר עליו הפסח דקל יותר משאר איסורי דרבנן דבטל ברוב כמו שכתב המגן אברהם סוף סי' תמ"ז ובשעת הדחק שיש בו הפסד מרובה סמכינן אף על יחיד במקום רבים ובצירוף דעת המ"ב דסגי קנין כל דהו:

אחר כל אלה הדברים כתב דאח"ז ראה שיש בנדון הנ"ל היתר יותר פשוט וברור והוא על פי מה שהוכיח מדקדוק לשון הרמב"ם דשכירות קרקע נקנה בשטר לבד ושכתבו הרב המגיד ומרן כסף משנה דמה שאינו קונה בישראל אינו קונה בנכרי הא מה שקונה בישראל קונה גם בנכרי ושכירות קרקע דנקנה בישראל בשטר לבד נקנה גם לנכרי בשטר לבד ועוד כתב כטעמו של הרב מים חיים (דהוי כמוכר שדהו מפני רעתה) אך לא בסגנון שכתב במים חיים אלא כיון שבכלל שכירות המקומות נכללין גם הגראלניא גם על ימי הפסח דלא חזי אלא לנכרי גם המיגאזהן מחזקת היי"ש אינו ראוי לימי הפסח לקבל שכירות מישראל כל כך כמו מהנכרי כי הנכרי יוכל להחזיק בו יי"ש ולא הישראל ועוד דהא המותר זקף עליו במלוה וזה מועיל גם במוכר שלא מפני רעתה וזה המותר שזקף במלוה עולה גם על השכירות מכל המקומות שוב כתב שראה השטר מכירה וכתוב בו והקנינו לו כל דבר לפי קניינו שכירות קרקע בכסף ובשטר זה וכו' ואם כן יש לפקפק דשמא דומה לדברי הרמ"א בח"מ רס"י קצ"ז וכתב דגם זה אינו פקפוק ורמז מחלוקת הפוסקים אי אמרינן וא"ו לחלק או להוסיף ובחמץ בפסח ספק להקל לכן מותר היי"ש גם בשתיה אמנם לאשר אני רוצה שיסכים עמי עוד רב אחד בהוראה זו למעשה לזאת תכף יתיר כ"ת את היי"ש בהנאה בלי תערובת וגם בשתיה על ידי ביטול ברוב

היינו מעט יותר ואם יסכים רב אחד מותר בשתיה לגמרי אלו תורף דב"ק ומבואר שסובר כסברת הרב מים חיים הנ"ל דשכירות קרקע סגי בשטר לחוד ואף דנראה דבכל זאת אין דעתו נוחה להתיר בשתיה אלא בהפסד גדול מאד ועל ידי כמה סניפים וטעמים הנז"ל מכל מקום נראה דאפשר לסמוך בחמץ שעבר עליו הפסח וכשביטל בזמנו אדעת הג' מ"ח דמתירו באכילה כיון דלא מצינו מי שאומר בפירוש דשכירות קרקע אינו נקנה בשטר לחוד ועיין בספר פרת יוסף להג' מסלאנים נר"ו בנימוקיו לטור ח"מ סי' הק"ץ שהביא שו"ת המ"ח הנ"ל בשתיקה כהודאה ועיין בשו"ת חתם סופר א"ח סי' קי"ג (ד"ה ועפי"ז נהגו) ומוכר החמץ אגב שכירות קרקע בשטר שעכומ"ז קונה קרקע בשטר ע"כ משמעות דבריו דבשטר לחוד קונה:

הן אמת דבשו"ת בית שלמה הנ"ל לא נחה דעתו להתיר על ידי קנין אודיתא בחמץ שהוא מדאורייתא לפי שכתבו התוס' בבבא קמא דאודיתא לא מהני לדאורייתא ואהכי מיהדר בנדונו למישויה חמץ דרבנן דבהכי מצינן למסמך אאודיתא שהיא קנין דרבנן כיעי"ש ואם כן בשטר לחוד אי אפשר לסמוך להתיר בחמץ דאורייתא לפי מה שכתב הרב בגדי ישע חא"ח סי' ב' אות ז (בד"ה והנה ראיתי במקו"ח ובד"ה והנה ראיתי בתומים) דהתוס' בקידושין ד' ט' ע"א ד"ה הלכתא כתבו בפירוש דקנין שטר הוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא אך לפום ריהטא לא זכיתי להבין מהיכא משמע ליה הכי מדברי התוס' ההם ואי"ה יתבאר במקום אחר:

והנה לענין קנין אודיתא למאן דאמר דמהני משמע מדברי הרבנים הנ"ל דאין חילוק בין אם החמץ אינו ברשותו של ישראל לאם הוא בביתו וברשותו אך ראיתי בשו"ת אגודת אזוב מדברי בסי' י"ג אות ד שהביא סברת הקצות החשן דאודיתא מהני לחמץ ושהמקור חיים חולק על סברת הקצוה"ח וכתב ויש לעיין במה שהקצה"ח המציא קנין אודיתא דוקא לחמץ שאינו ברשותו כמו שנראה מתחלת דבריו ומסיומא שכתב ואם כן אם אין החמץ בביתו יכול למוכרו באודיתא ולא כתב דגם לחמץ שבביתו מהני אודיתא ואפשר שסובר דאודיתא מהני גם למטלטלין על ידי אודיתא על המטלטלין עצמם או על ידי אודיתא של הקרקע מהני לקנות המטלטלין אגב קרקע של האודיתא אבל לא מהני שיסתלק המוכר מהקרקע לגמרי והטעם דלענין מטלטלין דסגי במשיכה ומסירה ובזיכה על ידי אחר משום הכי מועיל אודיתא שעשה קנין המועיל אף דידעינן שלא עשה שום קנין אבל קרקע דבעינן שיאמר בשטר שדי מכורה לך לא מהני אודיתא וככתוב בתשב"ץ שהביא הקצוה"ח ואף דמצינו אודיתא בקרקע בתוספות שהביא בקצה"ח היינו לענין שיקנה המטלטלין שהקנה לו אגב קרקע וכו' אבל קרקע לא קני באודיתא שיהיה של

הקונה לגמרי וכו' ואם כן בחמץ שבביתו לא מצי להקנות באודיתא שאסור משום קבלת אחריות חמצו של עכומ"ז בבית ישראל כדברי המקור חיים לכן לא המציא הקצה"ח רק בחמץ שאינו ברשותו דליכא משום אחריות שהרי אינו בביתו אמנם דוחק הוא ונראה דגם לענין קנית קרקע לגמרי מהני אודיתא להסוברים דאודיתא קנין הוא דאם לא כן הוי מילתא דרבנן כחוכא ואטלולא שהקרקע לא קנה והמטלטלין שהקנה לו אגבו קנה ועיין חתם סופר יו"ד סי' שי"ד דלא מהני על הקרקע אודיתא לקנות מטלטלין אגב קרקע עכ"ד הנך רואה דמשמע ליה בדעת הקצה"ח דלא מהני אודיתא לחמץ שבביתו מהטעם שכתב לחלק כנז"ל ולי הדל יש לפקפק במה שהסביר טעם לחלק דיועיל אודיתא למטלטלין ולא לקרקע ואני בער ולא אדע מה בין זה לזה דכי היכי דבמטלטלין דקנין דידהו במשיכה וכיוצא מהני אודיתא אף דידעינן שלא עשה שום קנין ואמרינן דהוי הודאת פיו כעשיית הקנין הכי נמי נימא בענין קניית קרקע דהודאתו תהיה חשובה כאילו עשה קנין המועיל ואמר בשטר שדי קנויה לך (כמו שכן צ"ל באמת לפי מה שנראה מסקנתו דגם בקרקע מהני אודיתא) וס' קצוה"ח אין אצלי לראות דב"ק כי מה שכתב בשמו ואם כן אם אין החמץ בביתו יכול למכרו באודיתא ניחזי אנן האי החמץ היכא קאי דודאי לאו בשופטני עסיקינן ואין החמץ במקום המופקר אלא מסתמא החמץ הוא מופקד ביד אחר ישראל או עכומ"ז ואם כן לפי דברי הרא"ש (בדין שבסי' ת"מ ס"ד) דהנפקד מושאיל מקום להמפקיד הרי הוא רשותו של בעל החמץ ואם כן אכתי הוי חמץ של עכומ"ז ברשות ישראל ואחריות על הישראל (לדעת המק"ח) ואמאי מהני ולי הדל יתכן שכונתו לחלק בין אם החמץ אצלו לאם החמץ אינו בסמוך לו אלא בריחוק מקום ממנו אף שהוא ברשותו של הישראל ובזה לא שייך מה שכתב הרב אגודת אזוב כמובן ונראה כיון דלא מצינו מפורש דלא מהני אודיתא לחמץ שבביתו ואף לדברי האגודת אזוב בכונת הקצה"ח הדבר תלוי בסברת המק"ח ומצינו שלמים וכן רבים דחולקים עליו (עיין במה שכתבתי בסי' ה' אות כ"ה) נראה דאין לחוש לזה לענין חמץ שעבר עליו הפסח ומהני למאן דאמר דאודיתא מהני לחמץ:

ובדין אודיתא אי מהני למכירת חמץ מתבאר מדברי הגאון בית שלמה בסי' ס"ה הנ"ל דכל היכא דהמכירה היתה מועילה מדאורייתא כגון בקנין כל דהו דמהני מן התורה משום דבגילוי דעת דלא ניחא ליה סגי כדכתב המ"ב נהי דמדרבנן לא מהני ולא סגי בהכי כי היכי דלא סגי בביטול לחוד מכל מקום לגבי דרבנן מהני אודיתא עי"ש דב"ק ובספר היקר מנחת משה בסי' ט"ו אות ל"ג הביא תורף דברי הרב שואל ומשיב בסי' רי"ד הנ"ל וסיים ולע"ד בחמץ דסגי בגילוי דעת בעלמא יש מקום לומר דמהני אודיתא וע'

בשו"ת בית שלמה סי' ס"ה שיש להקל בחמץ שעבר עליו הפסח באודיתא ע"כ ובאות כ"א הביא תורף דברי הרב בית שלמה הנ"ל עי"ש ועיין להרב ישועות יעקב בהתשו' שבסוף הלכות פסח בקונטריס אחרון (בד"ה והנה כבר כתבתי) ועיין לקמן בסי' ט' אות כ"ה (בד"ה ובשו"ת חשק) מה שהבאתי בשם שו"ת חשק שלמה החדש שנראה שדעת הרב דאודיתא מהני:

עתה השגתי ספר יקר שאילת שלום מהדורא תניינא וראיתי להעתיק אשר דבר בקדשו בענין זה והוא שבסי' ר"ל נשאל הגאון במי שמכר חמצו יי"ש וקמח סלת וחטים לתותים ומסרלהעכום"ז השטר מכירה בחתימת ידו כדת אך לא קבל מאתו כסף הערבון לא ממכירת החמץ ולא משכירות המקומות ולא נזכר עד יום ראשון דחול המועד ועתה עבר הפסח ונדרש לחוות דעתו בזה והשיב דמה שכתבו הרבנים השואלים לדון דכיון שכתב בשטר וקבלתי ערבון הוי קנין אודיתא דמהני לדעת הקצות החשן בסי' צד"ק אף לענין איסור בפרט אחר הביטול דאין כאן אלא איסור דרבנן דמהני אף לדעת התוס' בבבא קמא כדכתב הקצות החשן שם לכאורה יפה דיברו ואף דגם לדעת הקצות החשן בעינן הודאה גמורה בעדים וכדכתב שם ובסי' מ' מכל מקום בנדון דידן שמסר לו שטר בחתימת ידו יש לומר דמהני לקנין אודיתא כהודאה גמורה בעדים כמבואר בח"מ סי' פ"א דבהודאה בכתיבת ידו אינו יכול לטעון לא טענת השטאה ולא השבעה ועיין בח"מ בש"ך סי' מ' סק"ה ואף דבמה שכתב הקצות החשן דאחר הביטול אינו רק איסור דרבנן וכן כתב בנודע ביהודה כבר הרגישו בזה דמה שמכר לא היה בכלל הביטול וכיון דלא היתה המכירה כדין תו הוי נגד איסור תורה ויש לומר דלא מהני אודיתא לקנין אמנם הגאון יוזפא מזלקאווא אמר במה שתקנו לומר בביטול היום דבערתיה ודלא בערתיה דהכוונה על מה שמכר דהוי כביעור אלא שלא היתה המכירה כדין ונכלל בכלל הביטול ואם כן תו לא הוי רק איסור דרבנן ומהני קנין אודיתא אלא דמלבד דהנתיבות בספרו מקור חיים חולק על הקצות החשן דלא מהני קנין אודיתא לאפקועי איסורא לדעתי אף להקצות החשן אין לדון בזה משום אודיתא דלא מיבעיא אם לא נכתב כלל שום ערבון בהשטר ונשאר מקומו חלוק ודאי אין לדון בזה משום הודאה דמה זו הודאה אם לא נדע מה הודה שקבל ומה זקף במלוה אלא אף אם נכתב סכום ערבון בהשטר אלא ששכח לקבלו גם כן אין לדון בזה משום אודיתא כיון שלא חתם בתורת הודאה אלא שבאמת היה בדעתו לקבל ממנו ושכח אחר כך לקבל הוי הודאה בטעות וגם העכום"ז בעצמו יודה בזה כי היה הודאה בטעות ועל פי שכחה ולא מהני הודאה כזו לעשות קנין ועיין בנה"מ בח"מ סי' מ' עי"ש אלה תורף דברי הרב הנ"ל בפרט זה וכבר כתבתי מאז דברי

כמה מרבנן בתראי הם המדברים בענין זה כנז"ל ולענין השאלה הנ"ל אעתיק דב"ק בזה בס"ד כאשר אבאר:

עוד כתב בשם השואלים דכאן הוי כהתנו לקנות בשטר כיון שנכתב בהשטר שיקנה באיזה קנין שיהיה חל על פי דין תורה והשיב על זה דלענין קניית החמץ ודאי אין לדון מתורת קנין שטר דמטלטלי לאו בני שטרא נינהו אלא דיש לדון דעל כל פנים המקום קנה בשטר וממילא נקנה לו החמץ בתורת קנין אגב קרקע אם נכתב בו או מתורת קנין חצר דעכומ"ז יש לו קנין חצר ובפרט כפי הנראה ממכתבם שהיה חצר המשתמרת לדעתו ועומד בצדו אבל הרי דעת רבינו תם תוס' קידושין ד' י"ד ובבא בתרא ד' נ"ד דעכומ"ז אינו קונה קרקע בשטר כלל עכ"ל: אמר המחבר נראה דאפשר לקיים צד היתר זה על פי מה שחידש הגאון מים חיים ראפפורט בא"ח סי' ז' דגבי מכירת חמץ מהני שטר לקנין המקום אף בלא כסף והוא על פי מה שדקדק ממה שכתב הסמ"ע בסי' צד"ק סק"ד (בד"ה ומ"ש ואינו קונה אלא בשטר) וז"ל רוצה לומר עם נתינת הכסף דהא לא עדיף מישראל שקונה מישראל עכ"ל דמוכח מדבריו דקניית שטר לחוד היכא דמועיל בישראל בלא נתינת מעות כגון מוכר שדהו מפני רעתה מועיל גם בעכומ"ז וכן מבואר להדיא בהרב המגיד ומרן כסף משנה בראשון מהלכות מכירה דין י"ז ואם כן מוכח נמי דכמו שמוכר שדהו מפני רעתה מהני שטר לחוד כמבואר בסי' קצ"א סעיף ב' וכתב בסמ"ע הטעם דבזה ודאי גמר להקנותה ללוקח בשטר לחוד וכו' אם כן לגבי מכירת חמץ דאנן סהדי דלא השכיר המקום להעכומ"ז אלא כדי שיוכל להקנות לו החמץ המונח שם באגב קרקע בודאי דעתו להקנותו בשטר לחוד אף בלא נתינת מעות כמו במוכר שדהו מפני רעתה ועוד כתב דבר חדש דבשכירות מהני שטר לחוד אפילו בקרקע טובה כמו שמהני גבי שכירות כסף לחוד כמבואר בסימן קצ"ה סעיף ט' בהגהה ובסי' צד"ק בהגהה הכי נמי גבי שכירות מהני שטר לחוד דכי היכי דבמתנה דאין בה מתן מעות מהני שטר לחוד הכי נמי בשכירות דאין בה עתה מתן מעות דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף וכיון דאינו מקבל דמים בשעת השכירות בודאי גמר ומקני בשטר לחוד כמו גבי מתנה ושקיל וטרי קצת בזה במה שיש לדחות דלא דמי שכירות למתנה ומסיק דקנה המקום בשטר לחוד בשכירות והחמץ נקנה אגב קרקע:

שוב כתב ולא נעלם ממנו מה שכתבו התוס' בקידושין ובבבא בתרא הנ"ל בד"ה עובד אלילים מכי מטי זוזי לידיה איסתלק ליה שטר ודאי לא קנה מעכומ"ז משום דישראל גופיה לא קני בשטרא אלא מספר המקנה דירמיה והתם ישראל הוה אבל יראה לי דהתוס' כתבו כן אליבא דהמקשן שם בקידושין דמקשי אשכחן עבד עברי הנמכר

לעכומ"ז הואיל וכל קנינו בכסף וגם להסלקא דעתין דגם חליפין אינו שייך בעכומ"ז כמבואר בתוס' בבבא בתרא בד"ה עובד אלילים דהא הראיות שמביאים התוס' שם לענין שטר שייכי גם לענין חליפין עי"ש דמשמע להדיא דהתוס' מדמו שטר לחליפין לענין עכומ"ז ואם כן כיון דמסקי התוס' בקידושין ד' ג' בד"ה ואשה בפחות משוה פרוטה דחליפין נקנין בעכומ"ז אם כן היא הדין שטר נקנה גם כן בעכומ"ז והש"ע בח"מ סי' קכ"ג פסק דחליפין מהני בעכומ"ז אם כן הוא הדין שטר ואף דהש"ך משיג שם על זה כבר החזיק הגאון בעל אורים ותומים כדעת התוס' והש"ע דחליפין מהני בעכומ"ז: ותדע דהתוס' בבבא בתרא לא כתבו דשטר אינו נוהג אלא אליבא דהמקשן אבל לא במסקנא דאם לא כן למה השמיטו הפיסקי תוס' בקידושין ובבא בתרא דין זה דבעכומ"ז לא מהני שטר אלא ודאי דלא כתבו אלא לסלקא דעתין דהמקשן ולא לפי המסקנא וכיון שפסקו הפיסקי תוס' בריש קידושין דקנין חליפין מהני בעכומ"ז הכי נמי דמהני שטר גבי עכומ"ז ומי שירצה להתעקש ולומר דהתוס' סוברים כן גם להמסקנא מכל מקום כבר הבאתי בשם הרב המגיד וכסף משנה והסמ"ע דמבואר בדבריהם דשטר מהני בעכומ"ז היכא דמהני גבי ישראל והם פוסקים אחרונים ואף אם נחשוב לספק פלוגתא הוי השתא ספק חמץ שעבר עליו הפסח וכבר פסק הגאון חק יעקב בסי' תמ"ט דספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר באכילה והסכים לדבריו הרה"ג באליהו רבה אלו תורף דב"ק:

הרי מדברי הרב שתים זו שמענו חדא דלגבי שכירות מהני שטר בלא כסף כי היכי דמהני כסף בלא שטר ועוד דמכירת חמץ כיון שעושה להציל עצמו מאיסור דינה כמוכר שדהו מפני רעתה ואסברה ניהלן דמדברי התוס' אין סתירה דלא כתבו אלא להסלקא דעתין שבש"ס והוכחתו מפיסקי התוס' היא נכונה ומה גם שכן מתבאר מדברי הרב המגיד וכו' והם פוסקים אחרונים כדכתב הרב ומעתה אם בנדון השואלים היה הקנאת המקום בשכירות הרי בשכירות מהני שטר לחוד ואם היתה ההקנאה במכר מהני מטעם דחשיב כמוכר שדהו מפני רעתה ומצאתי שהגאון שאילת שלום עצמו בסי' רס"ו נשתמש בסברא זו דמוכר מפני האיסור דינו כמוכר שדהו מפני רעתה לענין קניית המקום דאף בעייל ונפיק אזוזי ולא זקף מותר המעות במלוה קנה והבאתי דב"ק לקמן בסי' ט' אות יו"ד (בד"ה ובמה שכתב הגאון מוהרש"ז) עי"ש: וראיתי בספר פורת יוסף להגאון מסלאנים בנימוקיו על הש"ע שכתב בסי' קצ"ה וז"ל ראיתי בתשובת מים חיים דחידוש דבשכירות יהיה סגי שטר בלא כסף אף אם שכר שדה טובה משום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וגם החליט דגם בנכרי מהני שטר בלא כסף היכא דמהני גבי ישראל כגון במוכר שדהו מפני רעתה כדברי הסמ"ע דסי' קצ"ד סק"ד שכתב דרק היכא

דלא מהני בישראל וכדברי הרב המגיד וכסף משנה פ"א מה"מ הלכה י"ז דלא כדברי התוס' דבבא בתרא נ"ד ע"ב ואם כן שכירות מנכרי סגי בשטר לחוד ודו"ק עכ"ל וכונתו לפי הנראה היא שהרב מים חיים מר קעסיק לשכירות קרקע ששכר נכרי מישראל דמהני בשטר לחוד כנז"ל ויליף מינה הרב פורת יוסף דהוא הדין בהיפך ישראל ששכר מנכרי סגי בשטר לחוד אלא דמה שכתב דלא כהתוס' דבבא בתרא הנה לדעתי העניה לא כן היאדעת הרב מים חיים לפי האמת אלא דעתו היא דלא כתבו כן התוס' אלא לסלקא דעתין דש"ס אלא שכתב שאף מי שירצה להתעקש לומר דהתוס' כתבו כן לפי האמת למסקנא דגמרא מכל מקום מדברי הרב המגיד ומרן כסף משנה והרב הסמ"ע מתבאר דמהני אבל לדעתו גם התוס' סוברים כן ועל כל פנים למדנו דגם הרב פורת יוסף מסכים לדברי הרב מים חיים הנ"ל:

גם אשו"ר להגאון בגדי ישע בחלק א"ח סי' ב' אות ז (בד"ה והנה ראיתי בתומים) בהדי דקעסיק בדין קנין אגב אי מהני בעכומ"ז שכתבו הגאונים בתומים סי' קכ"ג וקצות החשן סי' צד"ק סק"ג דלא מהני קנין אגב בעכומ"ז וחלייהו דכמו שכתבו התוס' דקנין שטר אינו מועיל בעכומ"ז מטעם דבישראל נאמר ולא בעכומ"ז הכי נמי קנין אגב דקרא דעם ערים בצורות בישראל כתיב ותמה עליהם דהרא"ש והטור ורבינו ירוחם ומרן הב"י כתבו בבכור קנין אגב לעכומ"ז גם קנין שטר כתבו הרמב"ם וש"ע ח"מ סי' צד"ק דמועיל בעכומ"ז וכתב דהפוסקים הנ"ל חולקים על מה שכתבו התוס' דדוקא לישראל נאמר וסוברים דעכומ"ז גם כן גמרינן מישראל דקני בהנך קניינים משום דדוקא במידי דבישראל לא ילפינן אלא מיתורא דקרא שפיר אמרינן דהך יתורא לישראל נאמר ולא לעכומ"ז אבל במידי דבישראל ילפינן מפשטיה דקרא ולא מיתורא שפיר ילפינן נמי עכומ"ז מניה כדמשמע בש"ס דמצרכינן קרא עמיתך דלעמיתך בכסף ולעכומ"ז במשיכה אלמא דוקא מיתורא דעמיתך ממעטינן עכומ"ז הא ליכא יתורא למעוטי אין חילוק בין ישראל לעכומ"ז בקניינים דעכומ"ז קונה בקנין ישראל עכ"ל והוא מסכים לדעת הרב מים חיים שדעת הפוסקים שלא כמו שנראה מדברי התוס' אלא דהרב בגדי ישע לא נחית למה שהכריח הרב מים חיים דלקושטא דמילתא גם התוס' מודים דמהני שטר בעכומ"ז ואם כן יש מקום לקיים ההיתר שכתבו הרבנים השואלים:

וכתב עוד בשאילת שלום שם בשם הרבנים השואלים לדון להקל על פי דברי הרב מחנה אפרים בשם הריטב"א דאפילו זקף הכל במלוה ולא קבל כלום חשיב קנין משום דהוי כאלו קבלו וחזר והלוה לו וכתב על דבריהם הטיבו אשר דברו בזה ועם כי הביא שם דהרשב"א מסתפק בזה לא שבקינן פשיטתא דהריטב"א משום ספקא דהרשב"א ובפרט

בחמץ אחר הפסח דהוא משום קנס דרבנן בעלמא ובדרבנן שומעין להקל וגם יפה כתבו דהדבר מוכרח לפי מה שנוהגין לכתוב קבלת ערבון וכן נדפס הנוסח בכל הסידורים (וכתב במוסגר אנו נוהגין לכתוב שקבל בתורת פרעון וכן יש לכתוב לכתחלה) ואף שערבון אינו קונה אלא כנגד מעותיו אף בדלא עייל ונפיק אזוזי כמבואר בחשן משפט סי' ק"ץ ועל כרחין דמה שזוקפין מותר המעות במלוה הוי כאלו קבל כל המעות וחזר והלוה ואם כן גם בזקף הכל קונה שפיר ואף דכאן יש לומר דעל כל פנים הסכום שהיה בדעתו לקבל ערבון במזומן לא זקף במלוה ולא קנה כנגדו מלבד דאחר הפסח יש לדון בזה משום ברירה כמבואר בשאגת אריה ובס' תועפות ראם למו"ז וגם יש לדון בזה וכו' אלא דבלאו הכי לדעתי כיון דגם בערבון בפירש שיקנה נגד הכל ובפרט בפירש המוכר לכולי עלמא קנה הכל ועיין בסמ"ע שם והרי מנהגינו לכתוב לבסוף דמעכשיו קם כל המקום וכל החמץ ביד העכומ"ז ובודאי גם בשטר זה נכתב כן הרי פירש המוכר שיקנה כולו ומהני שפיר לקנות כולו על ידי זקיפת המלוה דהוי כקבלת מעות וכדברי הריטב"א: אמר המחבר דברי הרב מחנה אפרים שרמז ולא ציין מקומו לפי הנראה כונתו למה שכתב בהלכות מכירה קנין מעות סימן ה' ואם היה כפי המובן מדברי הרב שהריטב"א והרשב"א לבדם דברו בזה והריטב"א פשיטא ליה והרשב"א מספקא ליה אף דלענין חמץ שעבר עליו הפסח יפה אמר מר דלא שבקינן פשיטותיה דהריטב"א מקמי ספקו דהרשב"א דזה כלל גדול לענין פסק הלכה דכל היכא דלמר פשיטא ליה ולמר מספקא ליה נקיטינן כמאן דפשיטא ליה וכמו שכתבתי בכמה מקומות בכיוצא לזה ועיין מה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות י"ט ועל כל פנים במידי דרבנן סמכינן בזה אף להקל ובחמץ שעבר עליו הפסח דאינו אלא מדרבנן פשיטא ודאי דסמכינן על זה להקל אך אם לסמוך על זה בתוך הפסח שלא יצטרך לבער שהוא ספק איסור תורה היה הלב מהסס קצת אבל באמת המעיין בדברי הרב מחנה אפרים בגופן שלהן יראה דלא לבד הריטב"א הוא שסובר כן ואעתיק תורף דב"ק והוא זה: מי שקנה מחבירו שום חפץ ולא היה לו ללוקח דמים וכתב לו שטר חוב ומסרו ביד המוכר או שקנו מידו שהוא מתחייב לחבירו דמי החפץ הרי זה קנה קנין גמור כן כתב רבינו האיי בספר מקח וממכר בשם הגאון בשער י"ג אלא שכתב שהוא עמד על זה ולא הכריע ומוהראנ"ח בסי' קי"ו עמד על זה ודקדק מההיא דבכורות דקאמר דבר תורה בנו פדוי לכשיתן דלא חשיב שיעבוד כדמים ולי אין משם ראיה דהתם שאני דבפירוש מיעטה תורה שאין פודים בשטרות וכמו כן אין פודין בשיעבוד אבל בעלמא אי יהיב למוכר שטר חוב על עצמו קונה ככסף וכו' והיה נראה להביא ראיה דחיוב שמחייב עצמו לחבירו בעד המקח חשיב

כנתינת כסף מדאמרינן בקידושין ד' ט"ז ע"א האי שטר היכי דמי אילימא דכתב ליה שטרא אדמיה היינו כסף וכן פירש הריטב"א אילימא דכתב שטר אדמיה פירוש ודוקא מדעתו של אדון אבל בעל כרחו לא מיהו מלוה לאו כסף היא כלל שהרי אין קרקע נקנה בה ואינו מחוייב מי שפרע במטלטלין וכיון שכן אף אינו מגרע מפדיונו במלוה:

הן אמת דבשיטת הרשב"א כתב קשה מאי קאמר היינו כסף דאם כן המקדש בכסף וכתב לה שטר עליו תהא מקודשת דשטר דכתיב עלייה היינו כסף ויש לומר דהשתא הוא דקאמרינן הכי משום דאכתי לא ידעינן דגופו קנוי ואינו אלא כחוב וצ"ע עכ"ל וכן כתב בד' ה' ע"א גבי מאי דאמרינן מה לכסף שכן פודים בו הקדשות אבל שטר אין פודין וכן פירש בסוגיא דמנה אין כאן משכון אין כאן והריטב"א פירש שם סוגיין לפי שיטתו ודחה פירוש הרשב"א ומתוך דברי הר"ן גבי מנה אין כאן וכו' נראה קצת דדוקא בקידושין הוא דאמרינן דאין האשה מתקדשת בשיעבוד משום דקידושין דאגיד גבי בעל לאו קידושין הוו ואפשר דהיינו טעמא משום דמקשינן הויה ליציאה לענין זה אבל לענין מכר אפשר דמודה דמועיל ובפרק האומנין גבי מאי דאמרינן התם מלמדים שלא יחזרו כתב הריטב"א פירוש דכיון דזקפן במלוה הרי הוא כאילו קבלום וחזרו והלוום ובדין הוא דאפילו לא נתן לו כלום אלא שזקף כל האלף זוז במלוה היה קונה מדין כסף דאף דמלוה אינה קונה בקרקעות התם הוא במלוה שעמו מקודם לכן אבל מה שזוקף עליו הכסף במלוה ואומר הרני כאילו התקבלתי זה כפרעון גמור חשיב שמענו מכל האמור דרש"י והריטב"א והר"ן סוברים בנדון דידן דקנה ואף הרשב"א נראה דרפיא בידיה שסיים בצ"ע ועיין בהרא"ש פרק השולח גבי אקנייה לבנו קטן במה שפירש ר"ת ולהרב המגיד בפרק ה' מהלכות אישות דין כ"ב אלו תורף דברי הרב מחנה אפרים שם:

עיניך הרואות שכתב הרב דלהריטב"א נלוו עמו רש"י והר"ן שסוברים דזקיפה במלוה חשיב ככסף במזומן ונראה גם כן שכן דעת הרב מחנה אפרים גם הרב שער המלך בשמיני מהלכות לולב הלכה יו"ד (בד"ה ומעתה תמיה לי בדף מ"ט סוף ע"א) נקיט הכי בפשיטות שכתב וז"ל ואף על גב דלא יהיב דמי לאלתר וכ"ת (אולי הוא טעות הדפוס וצריך להיות וד"ת והוא ראשי תיבות ודבר תורה) מעות קונות מכל מקום אי זקפן עליו במלוה מיהא קנה דבר תורה עיין במחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' ה' וכו' עי"ש שמייחס סברא זו להרמב"ם ליישב מאי דקשיא ליה ולפי זה נראה דגם בדאיכא חשש איסור תורה נוכל לסמוך בזה דזקיפת מלוה הוי ככסף והרב ש"ך ביו"ד סי' ש"ך סק"ח כתב בשם הרב בית חדש בתשובה דאם מכר לעכומ"ז ולא קבל ממנו מעות אלא שהאמינו במה שהבטיחו ליתן לו כך וכך לא מהני עי"ש ושו"ת בית חדש אין אצלי

לעיין בדב"ק ולכאורה הוא היפך שיטת הריטב"א ודעמיה הנ"ל ודוחק לומר דדוקא בישראל מישראל הוא דקני בכי האי גוונא ולא כשקונה עכום"ז מישראל אך יותר נראה דהרב ב"ח מיירי כשלא כתב העכום"ז לישראל שום שטר ולא היה שום קנין על זה רק דברים בעלמא שהבטיחו ליתן והאמינו בזה ומאחר שלדעת הרב מחנה אפרים כן היא שיטת רש"י והר"ן והריטב"א ולהרב שער המלך כן היא דעת הרמב"ם פשיטא דנקיטינן כותייהו:איברא דמה שכתב דהרשב"א רפיא בידיה שסיים בצ"ע נראה לדעתי הקצרה דאינו מוכרח דמספקא ליה אי זקיפה במלוה חשיב ככסף כשכתב עלה שטר דממה שכתב הרב המגיד בחמישי מהלכות אישות דין כ"ג בשמו משמע דפשיטא ליה הכי וכן דעת הרמב"ן גם כן שכתב וז"ל וכתב הרשב"א ואפילו אמר לה הריני חייב ליך מנה בקנין והתקדשי לי בו אינה מקודשת שאין כאן מנה אלא מלוה ולא קנה ואפילו כתב לה שטר עליו אינה מקודשת וכן כתב הרמב"ן עכ"ל משמע שכן דעתם בבירור ומאי דעסיק בצ"ע נראה שלא על עיקר הדין אלא על פירושו בסוגית הש"ס הוא דמספקא ליה אם הוא כמו שכתב או יש לפרש בענין אחר ומה שיש לומר דאין הרשב"א חולק על הריטב"א הוא במה שיש לחלק בין קידושין לשאר קניינים על דרך שכתב לחלק בדעת הר"ן אלא שבמקום אחר כתבתי על דבריו דלפי הנראה לא ראה דברי הרב מוהרימ"ט בחידושיו על הר"ן שכתב להדיא בהיפך וז"ל אבל בחוב דידיה כיון דאכתי פש גביה ולא יצא מרשותו לא חשיבה נתינה וכסף שיקנה האשה על ידו והוא הדין קרקע ועבד דמקני בכסף נתינה מעליא בעינן ומה שהזכיר אגיד ביה אשגרת לישן הוא ולאו בכסף קידושין דוקא קאמר אלא בכל מילי דקנין עכ"ל הרי דפשיטא ליה בדעת הר"ן שלא לחלק בין קידושין לשאר קניינים:

שוב מצאתי שמרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב במערכת הפ"א סי' רס"ו (ד' קי"ח ע"א מדפוס אשכנז) כתב דלמדנו מדברי הרמב"ן דבין בקידושין בין במכר אם קידשה או קנה קרקע בחיוב מנה שנתחייב על ידי קנין או על ידי משכון אינה מקודשת ולא קנה הקרקע (גוף דברי הרמב"ן בסוגיא דקידושין ד' חי"ת ע"ב מנה אין כאן וכו' הביאם שם בד' קי"ז ע"ג) והביא מה שכתב הרב מוהרימ"ט בכונת הר"ן וכתב שמה שהוכרח לבאר כן הוא מפני שלא ראה גוף דברי הרמב"ן כי אם מה שכתב הר"ן בשמו אמנם בדברי הרמב"ן עצמו בחידושיו מפורש דדין הקידושין ודין המכר שוה הוא והביא מה שכתב הרב מחנה אפרים בהלכות קנין מעות סי' ה' הנז"ל וכתב דנראה שלזה נטתה דעתו שכתב שם בסי' ד' דרש"י והריטב"א והר"ן סוברים דהוי מכר וקנה ותמה עליו דמלבד שדברי הר"ן הן דברי הרמב"ן ובדברי הרמב"ן בחידושיו מבואר להיפך וגם מגוף דברי

הר"ן כבר הכריח מוהרימ"ט דאי אפשר לומר כן ועוד אם איתא דיש לחלק בין קידושין למכר דבמכר מהני שיעבוד אם כן בפרק האיש מקדש ד' מ"ז דפריך לרב לימא כתנאי המקדש במלוה אינה מקודשת ויש אומרים מקודשת ותסברא אימא סיפא וכו' ואם איתא מאי פריך ותסברא לוקמה דמיירי במקדש במלוה שנתחייב המקדש כקנין וקדשה כשעבוד שבקנין וכו' והביא דברי הרשב"א בחידושיו (כמו שהביאם הרב מחנה אפרים) ושקיל וטרי עוד בזה:

והביא שיטת הראב"ד בפירוש הסוגיא דמנה אין כאן וכו' כפי מה שכתב בשמו הרמב"ן והרשב"א וסיים דלדעתו הוא הדין אם כתב לה שטר חיוב או קנו מידו שנתחייב לה מנה מקודשת אף דאגיד גבי דבעל וכן כתב הריטב"א בחידושיו בפירוש דברי הראב"ד ושהעיקר כסברת הראב"ד ושמפורש שכן דעת הריטב"א בכמה מקומות בקידושין ובפרק האומנים דכיון דזקפו במלוה כנתינת כסף דמי ולאו דוקא נתן קצת דמים אלא אפילו לא נתן כלום קנה דשטר חיוב היינו כסף וכן מתבאר ממה שכתב בשמו באסיפת זקנים לכתובות בפרק מי שהיה נשוי בד' צ"ב ע"א גבי מאי דאמרינן התם ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות וזקפן עליו במלוה וז"ל וזקפן במלוה יש שפירשו דמאי דנקט זקפן במלוה לאשמועינן דאף דאין קרקע נקנה במלוה התם הוא במלוה שהיה המוכר חייב ללוקח דמלוה להוצאה ניתנה ואין כאן כסף לקנות בו אבל מלוה זו שהתחייב הלוקח עכשיו למוכר כפרעון גמור הוא וקנה בו מדין כסף וכו' וכל זה אינו נכון דדינא קמא פשיטא דפרעון כסף גמור הוא חשוב זקיפה דמלוה עכ"ל הרי דפשיטא ליה טובא האי דינא עד דלא ניחא ליה לומר דנקט זקפן במלוה לאשמועינן זה אלא שתמה על הריטב"א שמאחר דרבותיו הרמב"ן והרשב"א סוברים בהיפך איך לפחות לא ניחא ליה לומר דאיצטריך להשמועינן היפך סברתם ועוד שקיל וטרי דנראה היפך סברת הריטב"א מסוגיא דפרק האיש מקדש ד' מ"ז דאמר רב המקדש במלוה אינה מקודשת והאריך קצת בזה עי"ש ועיין בתשובות שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רס"ו הבאתי דב"ק לקמן בסי' ט' אות יו"ד (בד"ה ובמה שכתב הגאון מוהרש"ז) נחזור לדברי הרב שאילת שלום בסי' ר"ל הנ"ל שכתב עוד:

אמנם מה שכתבו הרבנים השואלים דכיון שהתחיל למכור מהחמץ בזמן היתר לא גרע מקנין סטומתא איני רואה ממש בזה דמה ענין זה לקנין סטומתא וכי משום שמכר מעט בזה קנה הכל אלא דיש לדון דנקנה לו המקום בחזקת תשמיש במה שנשתמש בו בזמן ההיתר כשהתחיל למכור ושוב נקנה לו החמץ אגב קרקע או בתורת קנין חצר ואף שהנתיבות בסי' קצ"ב דעתו דבחזקת תשמישין לא נקנה חצר המושכר שיקנה על

ידו דבר אחר מכל מקום במחנה אפרים ריש הלכות שכירות הביא ראיה ברורה דמהני והנתיבות לא ראה דבריו (אמר המחבר אין בידי ס' הנתיבות לעיין בו והגאון שואל ומשיב בח"א סי' רי"ד נמשך אחר מה שכתב הנתיבות בסי' קב"ץ דגם להמחנה אפרים לא מהני לקנות מטלטלין על ידי קנין אגב שכירות קרקע זו שקונה בשימוש): גם העצה שעשו שאיש אחר יאמר להקונה ביום טוב שיקבל כל החמץ לביתו ומבואר בנודע ביהודה תניינא סי' ס"ג דכי האי גוונא אין מקום לקנוס אחר הפסח כיון שהנכרי זכה בו בפסח ואין לקנוס בשל נכרי יפה עשו בזה ועם כי החתם סופר בתשובותיו לא כן דעתו אין דבריו מוכרחים והראיה שהביא מחופר בור ברשות הרבים לא דמיא כעוכלא לדנא דשם אף דהחזיק בו עכומ"ז מכל מקום מחייבין להחופר על שגרם מכשול בחפירתו מה שאין כן בנדון דידן כיון שזכה בו עכומ"ז אם כן בשל נכרי אין לקנוס וכיון שהוא מותר רשאי גם המוכר ללוקחו בחזרה כמו אחר ודברי הנודע ביהודה נכונים ולכן כיון שכתבו דהוא הפסד מרובה מאד וגם גוף החמץ אינו חמץ גמור כידוע מה שפילפלו האחרונים בנידון יי"ש ובפרט קמח וחטים לתותים אין בהם כי אם חשש חמץ לכן אני מסכים להתיר החמץ ובכל זאת לא מלאני לבי להקל ולהתירו כי אם בהנאה ולא באכילה ושתיה וימכר הכל לצורך עכומ"ז וגם יש לקנוס בעל החמץ ליתן איזה סכום לעניים עבור שלא נזהר ובא לידי מכשול אלו תורף דב"ק ועיין לעיל באות ח' מה שהבאתי בדינו של הגאון נודע ביהודה דכשמכר לעכומ"ז במשיכה וכיוצא בתוך הפסח אינו עובר בבל יראה ממכירה ואילך ואין החמץ נאסר וגם בסי' ה' אות ל"ב כתבתי דרבני האחרונים מסכמים לדעתו עי"ש:

טו חמץ שמכרו לעכומ"ז בכסף לבד ועבר עליו הפסח מבואר במגן אברהם סי' תמ"א סק"ב בשם המשאת בנימן סי' ט"ן דהחמץ מותר ואף שכתב הטעם משום דרוב הפוסקים סברי כרש"י דקניינו של עכומ"ז במטלטלין בכסף ואם כן למאן דסבר דאדרבה דעת רוב הפוסקים במשיכה אפשר דלא מהני כבר כתבו הרבנים חק יעקב שם ס"ק י"ד ובמחצית השקל שם סק"ב דגם להסוברים כן מהני מטעם שהזכיר עוד במשאת בנימן דבחמץ דבגילוי דעת דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגויה סגי מהני קנין כל דהו וכן כתב הרב חיי אדם כלל קכ"ג אות ד' ובנשמת אדם סוף סי' ג' וכן כתב הרב שואל ומשיב ח"ג סי' ר"ך דכל שביטל אם מכר בכסף מועיל ותמיה לי על דבריו שבמהדורא תליתאה ח"א סי' של"ב באחד שהובא לו יי"ש מחוץ לעיר שלא ברשות הממונה על זה ושני ימים קודם פסח נתפס ולקחו היי"ש אל בית המשפט עד שיצא לאור משפטו ובעל היי"ש מכר לעכומ"ז בערב פסח בכסף וכעת יצא המשפט להחזיר היי"ש לבעלים וכתב לדחות

סמוכים של השואל וסיים אמנם בגוף הדין יערב הי"ש ברוב יי"ש וכו' ואז יהיה מותר כדכתב בשו"ת פנ"י וכן הורתי כמה פעמים עכ"ל מוכח דאינו סומך על קנין כסף לחוד רק להתיר על ידי התערובת וכן נראה קצת ממה שכתב במהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז הבאתיו לעיל אות י"ג אות קטן ג' והוא סותר לדבריו שבמהדורא קמא ח"ג הנ"ל ואולי דמשום שלא היה מבורר בשעת מכירתו אם הוא שלו לכן לא סמך על קנין כסף אלא על ידיתערובת וגם זה אין נח לי ואיך שיהיה מה שכתב בח"ג הנ"ל הוא עיקר שהוא כהסכמת רבנן קדישי הנ"ל וכן כתב הרב בית שלמה סי' ס"ב וכתב שם בד' ט"ל ע"ג שכל האחרונים הסכימו לדינא להמ"ב דבדיעבד סמכינן על קנין כסף אף בנודע בפסח דיש חשש איסור דאורייתא וכל שכן כשלא נודע עד אחר הפסח שאינו אלא מדרבנן ושם סי' ס"ה כתב ובלאו הכי הא המ"ב כתב דבחמץ מהני קנין כל דהו וכו' אף שבמקור חיים סי' תמ"ה סק"ה חולק עליו אין דבריו מוכרחים ועיין בתשו' מוהר"י מינץ סי' ל"ה עכ"ל ובסי' ע"ב כתב ומבואר במשאת בנימן ובאחרונים בנדון הקניינים כסף ומשיכה שיש מחלוקת איזה מהם מהני בעכומ"ז ובדיעבד בחמץ שלאחר הפסח סמכינן אאחד מהם עכ"ל וגם שם בסוף הסי' כתב דמכירת חמץ מהני לכולי עלמא קנין כל דהו מטעם שכתב המ"ב סי' ט"ן אף שבמקור חיים חולק עליו אין דבריו מוכרחים ע"כ (מה שכתבתי למעלה על דברי הרב שואל ומשיב הנה אחר זמן ראיתי מה שכתב בשואל ומשיב שהבאתי דבריו לקמן סי' ט' אות ה' דהוי מכירה רפיא עי"ש בכעין נדון זה ובס' הבהיר מנחת משה הנד"מ בסי' ט"ו אות ז"ך העתיק שו"ת השו"מ ולא העיר על דבריו):

והרב בגדי ישע סי' א' אות ה' הביא דברי הרב משאת בנימן דקנין כסף מהני ומה שהקשה עליו הרב מקור חיים דגילוי דעת לא מהני אלא להחשיבו הפקר ויצא מרשות ישראל המוכר אבל במה יכנס לרשות העכומ"ז מאחר דאינו קונה בכסף וגם על משיכה בלי כסף הקשה המקור חיים דנהי דעל ידי גילוי דעת הוי הפקר ועכומ"ז קונה מהפקר על ידי משיכה היינו כשהיה דעתו לקנות מהפקר אבל זה היה דעתו לקנות על ידי מכר ולא מהפקר ואם כן למאן דאמר דקניינו בכסף ולא במשיכה לא מהני מידי מחמת גילוי דעת וכו' וכתב בשם הרב חמדת שלמה שמה שתמה המק"ח על קנין כסף כתב אבל מה שתמה על המשיכה לא קשיא מידי דלא בעינן שידע העכומ"ז באיזה צד הוא קונה אם על ידי מכר או על ידי הפקר רק בעינן שתהא כונתו לקנות וכו' (וכדבריו כתב הרב רמ"ץ א"ח סי' ל"ג אות ג' להשיב על דברי הרב מקור חיים בענין משיכה עי"ש) והבגדי ישע שקיל וטרי להחזיק בדברי החמ"ש במה שכתב על קנין במשיכה ובסוף האות כתב בשם הרב חמדת שלמה דיש לקיים דברי המ"ב לומר דקנין כסף מהני אף

בפסח (ולא הביא מה שכתב לקיים דברי המ"ב) וכתב על זה שהוא תמוה דבזה ודאי שפיר קמותיב המקור חיים דלא מהני גילוי דעת אלא לעשותו הפקר ובמה יכנס לרשות הקונה וכו' ועוד הביא בשם הרב חמדת שלמה דאף להפקעת קדושת בכור מהני בדיעבד כסף לבד על פי דברי הפנים מאירות דהכרעת הפוסקים דעכומ"ז קונה בכסף ובצירוף דברי המ"ב הנ"ל ותמה עליו דלא כתב המ"ב אלא לענין חמץ דלאו ברשותיה קאי וכו' אלו תורף דב"ק ומתבאר דהרב חמדת שלמה במסקנתו מורה ובא כסברת המ"ב דקנין כסף מהני בדיעבד לענין חמץ והרב בגדי ישע דעתו נוטה לדעת הרב מקור חיים שהביא שם שחולק על המ"ב בקנין כסף וסובר דלא מהני אך ראיתי עוד שם בסי' ט' (ד"ה ומ"ש רו"מ) דנראה מדבריו שסובר דקנין כסף מהני בחמץ שכתב וז"ל אף לרש"י דסבר מעות קונות בעכומ"ז מכל מקום הכא לא כיון העכומ"ז לקנות ולא הישראל להקנות במעות האדרו"ף לבד דהא אמר לו העכומ"ז שיכתוב השטר והוי כההיא דבח"מ סי' ק"ץ ס"ז דבמקום שדרך לכתוב שטר לא קנה בכסף לבד וכן בודאי סובר גם מעכ"ת דאם לא כן לא הוה שאלה כלל דהוה אמרינן דשפיר סמכינן ארש"י שקונה בכסף עכ"ל ולכאורה דבריו סתרי אהדדי אמה שכתב בסי' א' הנ"ל:

אך באמת נראה דדבריו נכונים דבסי' א' קאמר כלפי מה שכתב המ"ב דבחמץ מהני קנין כסף לכולי עלמא מטעם דבגילוי דעת סגי וכו' ובזה חולק עליו המקור חיים דלא מהני הגילוי דעת אלא שיצא מרשות הישראל ויהיה הפקר אבל לא שיהיה קנוי להעכומ"ז דבמה יקנה העכומ"ז הרי לא משך ולא עשה שום קנין (דאליבא דמאן דאמר דכסף לא מהני בעכומ"ז קיימינן) ובזה סובר גם הרב בגדי ישע כדעת המק"ח דאין סברא לומר דמהני קנין כסף גבי חמץ גם למאן דאמר דאינו קונה אלא במשיכה דזה לא יתכן אבל למאן דאמר דקניינו בעלמא בכסף ודאי דמהני ואפשר לנו לסמוך בדיעבד בחמץ שעבר עליו הפסח אסברא זו וזהו שכתב בסי' ט' דשפיר סמכינן ארש"י וכו' כמובן ונמצא לפי זה דגם הרב בגדי ישע משלנו היא וסובר דמהני בדיעבד קנין כסף לבד בחמץ שעבר עליו הפסח ועיין להרב משנת ר' אליעזר ח"ב סי' ח"י הבאתיו לעיל בסי' ה' אות י"ז אות קטן יו"ד בדין חמץ שיש לו בספינה ואי אפשר להקנותו במשיכה שיקנהו בכסף ובהפקר:

והרב זכרון צבי מנחם סי' א' במי שמכר החמץ אגב קרקע היינו שמכר לו המרתף שהוא בידו בשכירות ומכירת החדר בטלה דהוי מוכר דבר שאינו שלו הביא דברי המק"ח סי' תמ"ח דשקיל וטרי אי הוו מכירה אחת או שתי מכירות וכו' ונשא ונתן בזה ובד' ב' ע"ג (ד"ה אך) כתב דאפשר למצוא היתר כי הדבר ברור שקנין אגב קרקע שמכר להעכומ"ז בודאי לא הבין העכומ"ז כלל קנין זה ואיך אפשר להסביר לו זה הקנין ובהכרח צריך

לסמוך רק על קנין כסף והשטר שאנו עושים הוא רק לרווחא דמילתא וכו' עי"ש וכן כתב רב אחד שם בסי' ב' (בד"ה ואולם וכו' ודבריו הם על נדון זה) דנהי דלא קנה הקרקע מכל מקום קנה החמץ בכסף דבדיעבד מהני קנין כסף דלא גרע מקנין סטומתא וכ"כ רב אחד שם בריש סי' ד' וגם המחבר בריש סי' ה' ובסוף הסי' עמד בחקירה אחת דאיך מועיל קנין כסף בחמץ דהא אם יגנב או יאבד לא יצטרך העכומ"ז לשלם אף בדיננו כי יכול לומר קים לי כמאן דאמר דעכומ"ז אינו קונה אלא במשיכה וכיון שלא יצטרך לשלם הוי כאחריות דאנס ויש ספק ספיקא לחומרא ספק אי עכומ"ז קונה בכסף וספק אם הלכה כהפוסקים דבאחריות אנס חייב לבער וניחא ליה דבעכומ"ז לא שייך לומר קים לי וכו' עי"ש ובסי' וא"ו וסי' זיי"ן וכן כתב המחבר שם בריש סי' יו"ד וכן כתב הרב רמ"ץ סי' כ"ד אות וא"ו וסי' ל"ג אות ג' ואות יו"ד והקשה על הרב משאת בנימן דמה יועיל גילוי דעת להכניסו לרשות העכומ"ז וכו' וכקושית המק"ח שהביא הבגדי ישע וכתב ליישב עי"ש: והרב זכרון כהונה ד' ו' ע"א כתב שדברי המ"ב מרפסן אגרי והרי הוא עצמו כתב בסי' ח"ן דביטול לחוד אינו מועיל אפילו בדיעבד ואסור אחר הפסח כר' יוחנן ואם כן בגילוי דעת דאינו אלא כהפקר איך יועיל שיכנס לרשות העכומ"ז אם באמת בעלמא עכומ"ז אינו קונה בכסף ומה שיוצא מרשות הישראל לבד לא מהני במקום ביעור דהמעות אינו מועיל להקנות החמץ לעכומ"ז דהפקר אינו נקנה במעות ולכן כתב דכונת המ"ב היא כלפי מה שכתב בסי' ח"ן דביטול והפקר לא מהני לחמץ שמניחו מדעתו ומכירת חמץ כזה הוא להפקיע איסור דאורייתא והמכירה עצמו היא כהערמה אף כשהיא מכירה כדינה כדעת התב"ש רק דבדרבנן שרי הערמה ולכן קאמר דבחמץ שמניחו מדעתו נהי דלא מהני ביטול ויצטרך להפקיע איסור תורה.

ולהפקיע איסור תורה לא מהני מכירה דהוי כהערמה לזה כתב דהמכירה הוי כגילוי דעת וכי היכי דביטול והפקר מהני להפקיע איסור תורה לחמץ שאינו מניחו לדעתו הכי נמי מהני הגילוי דעת שעל ידי המכירה לחמץ שמניחו לדעתו להפקיע איסור תורה והמכירה כדין מהני להפקיע חיוב ביעור דרבנן וכיון דהמכירה אינה אלא משום חיוב ביעור דרבנן סמכינן אדעת רש"י דעכומ"ז קונה בכסף זהו מה שהבנתי מתורף דבריו וראה זה חדש מה שלא שיערו שום אחד מרבני האחרונים שכולם הבינו מדעת המ"ב שכונתו לומר דגם לר"ת דקניינו של עכומ"ז אינו בכסף הכא מודה דמהני ומזה למדו באיזה תשובות מרבני האחרונים לשאר נדונים להקל משום דבקנין כל דהו סגי ולפי דברי הרב זכרון כהונה הנ"ל לא אמר כן הרב משאת בנימן אלא לענין כסף לפי שיטתו שדעת רוב הפוסקים כרש"י והוי המכירה כדין ומועיל מכירה כזו לחיוב ביעור דרבנן

אבל מכירה שהיא מפוקפקת ולדעת רוב הפוסקים לא הויא מכירה כגון כסף למי שסובר שדעת רוב הפוסקים דקניינו של עכומ"ז דוקא במשיכה אפשר דלא מהני מידי ולא סמכינן עלה אף בחמץ שעבר עליו הפסח ומכל מקום ודאי דהעיקר כדעת רבנן בתראי דלענין חמץ שעבר עליו הפסח מהני קנין כסף לבד ובמקום אחרכתבתי שמצאתי חבר להמ"ב במה שסובר שרוב הפוסקים נקט כרש"י דקניינו של עכומ"ז בכסף והוא רבינו מוהר"ם אלשיך בתשובה ועוד הבאתי שכתב הרב עבודת הגירשוני בסי' ק"ב דרבינו חיים שבתוספות בבבא מציעא ד' מ"ח סובר דעכומ"ז וישראל קונים בכסף.

והרמב"ם סובר דעכומ"ז קונה או בכסף או במשיכה כמו שכתב הרב חק יעקב הנז"ל ואני ההדיוט כתבתי שם בשם הרב חתם סופר דגם דעת הרי"ף והרשב"א במיוחסות כהרמב"ם ועוד הבאתי שכתבו בשם הרב אמונת שמואל שדעת הטור וש"ע דקניינו של עכומ"ז בכסף והנה כי כן לומר דקניינו של עכומ"ז בכסף לענין חמץ שעבר עליו הפסח ודאי לא נפלאת היא ולא רחוקה ויש לסמוך על זה: והרב נהר שלום בסי' תמ"ח אות ד הביא דברי הרב מג"א בשם המ"ב וכתב דאם המ"ב קרי דיעבד מה שקנה העכומ"ז באחד משני הדרכים ואי אפשר שיקנה בדרך אחר כגון שאינו לפנינו וכיוצא קשה להקל בפלוגתא דרבוותא כיון דהוא ספק בל יראה ובפרט להקל במשיכה דלדעת המ"ב רוב הפוסקים סברי כרש"י וראייתו אינה מספקת לחדש דין דבקנין כל דהו סגי וכו' ומיהו היכא שעבר עליו הפסח פשיטא דאין לאסור כיון שאינו אלא קנס וס' מ"ב אינו בידי עכ"ד והנה גם הוא מסכים על חמץ שעבר עליו הפסח דמותר כשנמכר בכסף או במשיכה וכן כתב הרב אפי זוטרי דלפי דברי המג"א בשם מ"ב דקנין כל דהו סגי אם כן אפילו לא משך שרי והוסיף דמה שכתב בש"ע דמכרו או נתנו לעכומ"ז שמחוץ לבית מותר ופירש הרב חק יעקב שמה שצריך לעכומ"ז שמחוץ לבית הוא משום משיכה היא משנת חסידים דמן הדין אפילו לא משך שרי עי"ש ואף שאין נראה לענ"ד שתהיה כן דעת מרן דהא דכתב המ"ב דקנין כל דהו סגי בחמץ חידוש הוא שחדשה תורה דיליה ולא נמצא בהפוסקים שקדמוהו שכתבו כן ומה גם דכלל מרן מתנה בהדי מכר ובמתנה בעי משיכה דליכא כסף מכל מקום הדין אמת כהסכמת רבנן קדישי הנ"ל דחמץ שנמכר לעכומ"ז בכסף או במשיכה ועבר עליו הפסח מותר ועיין לקמן בסי' ט' אות כ"ד (בד"ה שוב עמד לבאר) מה שהבאתי בשם שו"ת משיב כהלכה:

והנה מרן מוהריט"א בריש פרק שני דבכורות אות י"ז ד' ט"ז ע"ב (מדפוס ווארשא) כתב דבמכירה לעכומ"ז בכסף בלבד איכא ספק ספקא ספק הלכה כריש לקיש דמשיכה מפורשת מן התורה ולעכומ"ז בכסף כמו שפסק רש"י ואם תמצא לומר הלכה כר'

יהודה דלעכומ"ז במשיכה שמא הלכה כהרמב"ם דלר"י עכומ"ז קונה בכסף או במשיכה והביא חקירת הרב מוהר"י ן' פורנה שבשו"ת בני יעקב למה הוצרכו הפוסקים לקנין כסף ומשיכה כדי להפקיע קדושת בכור ולא סגי להו בכסף לחוד מטעם ספק ספיקא והרב בני יעקב תירץ דהוי כשם אונס אחד ומוהריט"א דחה תירוצו וכתב ליישב משום דכיון דאין מוציאים ממון על ידי ספק ספיקא ואם הישראל ירצה לחזור מהמקח לא יוכל העכומ"ז להחזיק במקחו מכח ספק ספיקא אם כן גם לענין איסור אמרינן איסורא בתר ממונא גריר דאם לא כן הוי תרתי דסתרי אהדדי וכו' עיש"ב ולעיל במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' סק"ח הבאתי (בשדי חמד חלק ראשון בחלק אסיפת דינים) דרבנן בתראי מקהו אקהייתא על דברי מרן מוהריט"א דאף דאין מוציאין ממון על ידי ספק ספיקא מכל מקום שפיר מהני הספק ספיקא לענין האיסור ולא הוי תרתי דסתרי מאחר שבאמת הישראל אינו חוזר בו מהמקח אלא אדרבא רצונו שיתקיים המקח כדי להפקיע האיסור לא חיישינן למה שיש יכולת בידו לבטל המקח ולכן מהני הספק ספיקא לענין האיסור ומה שלא כתבו הפוסקים דסגי בכסף לבד משום ספק ספיקא הוא משום דאין עושים ספק ספיקא בידים ואני עני כתבתי ליישב על פי דברי הרא"ש שהבאתי שם דכל דאפשר בתקנתא לית לן למיסמך אתרי ספיקי וכו' עי"ש ונלמוד מזה לענין חמץ בדיעבד שנמכר בכסף בלבד אף אם נזכר בתוך הפסח וכל שכן אם כבר עבר הפסח דיש לנו לומר דמהני בדיעבד ומותר אחר הפסח:

ואם לא קבל שום כסף מהעכומ"ז אלא שהישראל חייב להעכומ"ז ומכר לו בחובו ולא היה שום קנין אחר אלא קנין כסף מהחוב אי מהני בכסף עיין מה שרשמתי במערכת בכור בהמה סי' גימל אות א' ס"ק כ"ח (בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים) ומדברי הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' קכ"א (ד"ה והנה מעלתו) נראה דפשיטא ליה דלא מהני חוב במקום כסף לענין חמץ שעבר עליו הפסח ועיין להרב כתר כהונה סי' ח' הביא דבריו הרב שערי תשובה בסי' תמ"ח אות ח': ואם קנה העכומ"ז בקנין משיכה בלא כסף נראה דכל שכן דיש להתיר בחמץ שעבר עליו הפסח כמו שמתבאר מדברי הרבנים הנ"ל דעדיף קנין משיכה מקנין כסף ועיין להרב רמ"ץ סימן כ"ט סוף אות ג': ולענין חמץ שנמכר בקנין סטומתא בלבד ועבר עליו הפסח עיין להרבנים מגן אברהם סי' תמ"ח וחק יעקב שם סקי"ד והרב שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ג סי' ר"ך כתב דמהני סטומתא כיון דחמץ אינו ברשותו והתורה אוקמא ברשותו בקנין כל דהו סגי וכמו שכתבו המשאת בנימן ומג"א וכו' וגם הרב בית שלמה א"ח בסוף סי' ע"ב כתב בנדונו ועוד יש לומר כיון שנהגו הסוחרים וכו' מועיל מצד קנין סטומתא ועיין בתשו'

הרא"ש כלל י"ג סי' כ' וכו' ובשו"ת שערי דעה סי' ה' הובא בספר הבהיר מנחת משה סי' ט"ו אות י"ח כתב עם כל זה נראה להתיר בדיעבד כיון שכבר נהגו בקנין זה לא גרע מסטומתא דמועיל בדיעבד עכ"ל ובמערכת בכור בהמה סי' ג' אות ד' (בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים) רשמתי לענין הפקעת קדושת בכור ולענין חמץ על ידי קנין סטומתא עי"ש:

והנה בעובדא דישראל קנה מנכרי חמץ קודם הפסח ולא נתן לו מעות כלל וקנאו במשיכה ועבר עליו הפסח ולא מכרו לנכרי קודם הפסח והוא הפסד מרובה נראה שאפשר לסמוך על דעת הפוסקים דקניינו של נכרי דוקא בכסף ולא במשיכה כלל ולא נקנה להישראל כלל דכמו שסומכים הפוסקים הנ"ל על סברא זו לענין ישראל שמכר חמצו לנכרי בכסף בלבד כן נסמוך אסברא זו בנדון הנ"ל ונאמר דלא נקנה להישראל במשיכה בלא כסף כן היה נראה לדעתי העניה פשוט אלא שכשהגיע לידי ספר מקור חיים ועיינתי בו בעניינים אלו ראיתי שאין דעתו כן כי בסי' תמ"ח בביאורים סק"ה אחר שהרבה להשיב על המשאת בנימן (כמו שכתבתי למעלה בשם הרב בגדי ישע) סיים לכן נראה דבעינן תרווייהו אך בדיעבד נראה מטעם אחר דמותר אחר הפסח כיון דפלוגתא דרבוותא הוי ספקא דרבנן ואפילו בפסח כיון דבגילוי דעת שוב אין עליו איסור תורה ובדרבנן מותר בספק פלוגתא דרבוותא עכ"ל ופשט דבריו הוא דעל שני הקניינים אמר רב דיש לסמוך בפלוגתא דרבוותא דאם נתן העכומ"ז כל הכסף (דאז ליכא משום חשש אחריות לפי דעתו) או שמשך החמץ לרשותו ולא נתן כסף כלל ואין בזה חשש אחריות כיון דהוא חמץ של עכומ"ז ברשות עכומ"ז) מהני בדיעבד אחר הפסח דבכסף סמכינן אדעת רש"י ובמשיכה אסברת ר"ת וכן כתב שם בסק"ט (בד"ה וגם) דאם לא הקנה לו החמץ אגב קרקע שהחמץ מונח בו אף אם הקנה לו אגב קרקע אחר וקבל מקצת דמים אסור אחר הפסח דאף דמצד איסור החמץ שאחר הפסח הוא דרבנן סמכינן דמעות בלבד קונות מכל מקום כיון שחייב לו העכומ"ז דמי המקח הוי כאחריותו על הישראל ואסור מצד אחריות עי"ש דמשמע דאם הקנה בכסף וסילק לו כל המעות דאז ליכא משום אחריות שרי אחר הפסח וכן מתבאר ממה שכתב שם בחידושים סק"ח דאם מכר לו החמץ ולא החדר ולא קבל כל המעות אסור אחר הפסח משום אחריות וכו' דמשמע דאם קבל כל המעות שרי משום דבזה סמכינן אדעת רש"י דקניינו של עכומ"ז בכסף ובכל זאת כתב שם בביאורים סוף סק"ה ואם נתן מעות על החמץ לעכומ"ז ועבר עליו הפסח כיון דהוא רק מדרבנן יש לסמוך על הפוסקים שסוברים דבעכומ"ז דוקא משיכה קונה ולא מעות מה שאין כן במשך ולא נתן מעות כיון דרוב הפוסקים דמשיכה קונה

אסור עכ"ל וכן כתב בחידושים סק"א הנ"ל עי"ש ואני בער ולא אדע מה בין זה לזה דכי היכי דבמכר לעכומ"ז בכסף בלבד סמכינן אדעת רש"י דקניינו בכסף הכי נמי בקנה מעכומ"ז במשיכה לבד בואו ונסמוך אסברת רש"י דלא קנה אלא בכסף ואכתי הואחמץ של עכומ"ז ואם עבר עליו הפסח מותר וסבור הייתי לומר דדוקא במכר לעכומ"ז בכסף הוא שסובר הרב מקור חיים למיזל לקולא כשעבר עליו הפסח משום דלסברת רש"י דקניינו של עכומ"ז הוא בכסף מסייע ליה דעת הרמב"ם דעכומ"ז קונה בין בכסף בין במשיכה וכן לסברת רבינו תם מסייע ליה סברת הרמב"ם מה שאין כן בקנה מן העכומ"ז במשיכה דלדעת ר"ת הוא חמץ של ישראל וגם דעת הרמב"ם מסייע בזה לר"ת להחמיר בנדון זה שעשה משיכה לכן סובר בזה להחמיר אלא דלא הונח לי חדא דלא חזינא בדברי הרב מקור חיים שהזכיר כלל סברת הרמב"ם ועוד דמאחר דמשום דהוא ספק פלוגתא דרבוותא אתינן עלה להקל בדרבנן מאי נפקא מינא אם הרמב"ם מסייע לסברת רש"י או לא סוף סוף מידי פלוגתא דרבוותא לא נפיק ושפיר נסמוך בדרבנן אמאן דמיקל וכבר רשמתי למעלה (בד"ה והרב זכרון כהונה) דסברת רש"י לאו יחידאה ממש והוא באחד היא דהא איכא מרבוותא דקיימי כוותיה ושפיר מצינן למיסמך עלייהו ואין לומר דדוקא במכר לעכומ"ז דעל ידי הגילוי דעת של המכירה אינו אלא איסור דרבנן אפילו בפסח הוא דמהני להתיר אחר הפסח מה שאין כן בקנה מהעכומ"ז בקנין משיכה דליכא גילוי דעת ובפסח אסור מן התורה להסוברים דקונה במשיכה הוי ספק דאורייתא על ידי גלגול דאזלינן לחומרא חדא דגם בנדון זה אם בטל הרי הוא מדרבנן אפילו בפסח והרב מקור חיים סתמא קאמר ומשמע אפילו אם ביטל כמו שהוא דרך העולם ועוד שהרב בית שלמה סי' ס"ב כתב בשם האחרונים דאם לא נודע הספק עד שנעשה דרבנן.

אזלינן לקולא ואם כן אם לא נודע מזה עד אחר הפסח אין לגמגם משום גילגול ולזה השיב לי רב אחד דאפשר דהמקור חיים מיירי בשלא ביטל ובנודע תוך הפסח או שסובר כדעת הרב פרי מגדים שהביא בבית שלמה שם דנראה שאינו סובר כדעת האחרונים הנ"ל ולדידי צ"ע ועיין לקמן בד"ה ומה שכתבתי: ואם ישראל קנה מעכומ"ז יי"ש קודם שנעשה ושכר ממנו מקום להעמיד היי"ש ושוב העמיד היי"ש שם ושכח למוכרו קודם הפסח והנה היי"ש נחסר מהגראדין שהתנו כמבואר בהקאנטראט שביניהם ובכל זה מכר הקונה הנ"ל לאחר חמשים טעפ"ף והלך הלוקח וקבל ושכח למוכרו קודם הפסח ורב אחד כתב דמותר משום דלא קנה הישראל כיון שהוא דבר שלא בא לעולם ומה שהעמידו במקום המושכר לו הנה חצר משום יד ושליחות ואין שליחות לעכומ"ז והוא תמוה דודאי קונה הוא אף שהוא דבר שלא בא לעולם משום דהוי כסטומתא וכן הוא

מעשים בכל יום קונים ומוכרים יי"ש שלא נולד ואין פוצה פה כיון שמנהג הסוחרים כך וכן הסכימו גאוני זמנינו המקור חיים בסי' ת"ן ומוהר"ם א"ש וחתם סופר דקונה אף שלא בא לעולם ומה שנחסר מהגראדין כל שאפשר להשלים בין בדיניהם קונה וישלים או ינכה מהדמים ומה גם דהקונה הנ"ל כבר מכר חמשים טע"פ מהיי"ש הנ"ל וגלי דעתיה דרוצה לקנות היי"ש הנ"ל כמו שהוא וישלים לו או ינכה מהדמים לכן ברור דהיי"ש אסור כן כתב הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' קכ"א (ד"ה והנה בשנת תרי"ג) ועיין בקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות ל"ח מה שרשמתי בדין קנין חצר לעכו"ז אי משום שליחות אי משום יד ומתבאר דדעת הרבה מרבנן בתראי דיש קנין חצר לעכו"ז ובענין דבר שלא בא לעולם עיין במה שרשמתי שם במערכת הדלי"ת אות צ"ד (בשדי חמד חלק ראשון בחלק הכללים) באם אומר שיקנה כשיהיה בעולם והנה לפי מה שכתב הרמ"א בסי' ט"ר ס"ד דבכל דבר שלא בא לעולם אם כתב לו שטר מהני לקנות דהוי כתפס אם כן בנדון הנ"ל דכותבים ביניהם שטר קאנטראט נראה דאין לבטל המקח משום דבר שלא בא לעולם ואולי מטעם זה הוא דפשיטא להו להגאונים הנ"ל דאין חשש במה שקונים ומקנים דבר שלא בא לעולם דהמנהג בכיוצא בזה לכתוב קאנטראט ומחמת השטר מהני והרב פתחי תשובה בח"מ סי' ר"א סק"ב כתב בשם שו"ת רש"ל סי' ל"ד דבהורענדי מהני שטר אף שלא בא לעולם כיון שהוא מנהג ודמי לסטומתא ואפשר שכן הוא גם מדינא דמלכותא גם בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' פ"א בשותף אחד שקנה יי"ש שעדיין לא היה בעולם ומת והשותף השני רצה לבטל המקח בטענת דבר שלא בא לעולם השיב וז"ל ומה שהאריך בטענת דבר שלא בא לעולם תמיהני דלמה לא ראה דברי הים של שלמה בבבא קמא והובא במקור חיים סי' ת"ן בשם רש"ל בתשו' סי' ל"ו דקנין סטומתא מועיל בזה ועיין בהרא"ש פ"ק דב"ק והבאתים בתשו' ודבריו האחרונים בזה רמזתי ביד שאול סי' רס"ד עכ"ל:

אחר זמ"ר נדפס ספר היקר מנחת משה וראיתי שם בקונטריס חקת הפסח אות ד שהביא שו"ת דברי חיים ח"א סי' י"ט והוא קרוב לנדון השואל ומשיב אלא שיש קצת שינוי דשם לא נזכר שהקונה מכר לאחר ממה שקנה מהאדון (ככתוב בשואל ומשיב) ושם נאמר דראה השליח שהאדון רצה להטעותו במדה גם כן (מלבד מה שחסר הרבה מגראדין שהתנו) ולכן אחר המדידה לא רצה השליח לקבלו ואמר שהקונה והמוכר ישתוו ביניהם וסגרו המרתף בשני מפתחות האחד לקח השליח והשני ביד המוכר ונשתהה הדבר ועל ידי שכחה לא נמכר החמץ והשיב דלא קנה הישראל היי"ש שלא בא לעולם ואף דמתבאר מדברי הרמ"א בסי' ר"ט דבשטר קנה דבר שלא בא לעולם יש לחלק דדוקא

בישראל ולא בעכומ"ז דבאמת מטלטלין אין נקנים בשטר אך בדבר שלא בא לעולם דאין במה להקנותם אמרינן מדטרח וכתב שטר גמר ומקני ומהני כמו תפס וזה רק בישראל אבל בעכומ"ז לא אמרינן דגמר ומקני וליכא אלא קנין כסף דלרוב הפוסקים לא מהני כסף בעכומ"ז ואף למאן דאמר דמהני כסף בלבד מכל מקום בדבר שלא בא לעולם ודאי לא קנה שהרי עתה אינו בר קנין ורק אחר שבא לעולם התחיל חלות הקנין ואז אין המעות בעין ובמה יקנה יעויין ביו"ד סי' קב"ל ס"ד ומדינא דמלכותא גם כן לא קנה כיון שנחסר הגראדין מהמדובר ביניהם אף שבדיני ישראל יש לומר דיפות ונמצאו רעות המקח קיים אבל בדינא דמלכותא ודאי לא קנה הישראל וגם על אחריותו לא היה שלא קבל את הייש כיון שלא היה כפי המדובר ואין לומר דהוי אחריות אלם שהאדון לא ישלם לו החוב אם יפסיד הייש דגם אחריות אלם צריך על כל פנים להיות על ידי משיכה או צד קנין אבל באחריות וכפיית אלם לחוד בודאי אינו חייב בביעור ואם באולי עשה השליח איזה הגבהה מכל מקום לא נעשה שליחות הקונה דלא שלחו לקבל פחות מהגראדין וטעות במדה ולא עשהו שליח לעשות בזה שום קנין ומה שמונח במקום שנתן לו רשות להניחו שם מ"מ הא רק באם יקנהו נתן לו רשות אבל לא טרם קנייתו ולכן הייש מותר לגמרי ע"כ והנה מה שכתב משום אחריות אלם שהאדון לא ישלם לו וכו' לפי הנראה דעתו היא כדעת המקור חיים בסי' ת"מ סק"ג דמה שיפסיד הישראל שהעכומ"ז לא ישלם לו חובו חשיב ליה אחריות על הישראל (עיין במה שרשמתי בסי' ה' אות כ"ה הן לו הובא שם מילתייהו דרבנן קדישי הבאים אחריו ורבים לוחמים עליו בזה כיעי"ש) ובנדון זה גם הרב מקור חיים מודה דאין חשש משום אחריות אלם שהרי לפי דעת הג' דברי חיים החמץ הוא ברשותו של עכומ"ז כי לא הקנה לו המקום אלא אם יקנהו ואם הוי חמצו של עכומ"ז (לדעת הדב"ח שלא קנאו הישראל כנז"ל) ברשותו של עכומ"ז ובזה אפילו באחריות ממש מותר ומהאי טעמא גם המק"ח המציא תקנה דכשמוכרים לעכומ"ז ואין מקבלים ממנו דמי כל החמץ אלא זיזאטיק שצריך למכור לו החדר עצמו שהחמץ מונח בו דאז הוי חמצו של עכומ"ז ברשות עכומ"ז דמותר קבלת הישראל אחריות וק"ל ומה שכתב דמטלטלין אין נקנים בשטר נראה דמה שהוא דרך להקנות בשטר ודאי מהני מדין סטומתא וכמו שכתבתי בשם שו"ת הרש"ל ועיין בשו"ת צמח צדק להגאון מליבאוויץ בחיו"ד סי' רל"ג שהקנטראט שעושים במכירת ייש הוי כקנין סטומתא וכן נראה מתשו' מאיר נתיבים ריש סי' נ"א דשטר הוי קנין לחביות ייש וכמו שרשמתי במערכת בכור בהמה בסוף הפתוחה למערכה הנ"ל (בשדי חמד ח"א

בחלק אסיפת דינים) ובגוף המערכה בסי' ג' אות ה' ד' קכ"ב ע"ב וע"ג ועיין לקמן באות נ"א מה שהבאתי ישראל שקנה מעכומ"ז יי"ש שלא בא לעולם:

ומה שכתבתי למעלה (בד"ה והנה בעובדא) דמתבאר מדברי הרב מקור חיים דבקנה ישראל מעכומ"ז בכסף לבד ועבר עליו הפסח גם לדעתו מותר דסמכינן אדעת רוב הפוסקים דלא קניישראל מעכומ"ז אלא במשיכה הנה לפי זה בנדון הרב חתם סופר בסי' קי"א באחד שקנה מהסוחר חביות יי"ש בכסף ובחול המועד הובא לו החביות ולא קבלה הישראל כי אמר שאינה שלו אלא של עכומ"ז פלוני שמכר לו קודם הפסח כל חמץ שלו שיש לו בכל מקום והביאו החבית לאותו עכומ"ז וקבלה ואחר כך כשחזר וקנה החמץ מהעכומ"ז החליף החבית ההיא ביי"ש אחר והוא רק חליפי חמץ אלא דלהמחליף עצמו אסור והיה ספק בהמכירה להעכומ"ז אם היה כדין וכתב להתיר מטעם דכבר ביטל ובכי האי גוונא לא גזרו להמחליף עי"ש ולפי האמור כיון שלא קנה הישראל אלא בכסף אפילו אם המכירה לא היתה כדין היה לו להתיר החמץ עצמו בהנאה מיהא והחליפין לא חמירי מהנאת החמץ עצמו ושרי בפשיטות ואין לומר שסובר דישראל מעכומ"ז קונה בכסף לדברי הכל וכדעת הרב ט"ז ביו"ד סי' קל"ב סק"ח שהרי הוא עצמו בחתם סופר יו"ד סי' שט"ז (בד"ה והנה קנין כסף) דחה סברא זו בשתי ידים עי"ש ועיין מה שכתבתי לעיל בסי' זה אות ה' בשם הרב בית שלמה סי' פ"א בנדון כזה דאף אם בדיניהם קונה בכסף לבד צדד להקל ומכל מקום כשלא ייחד קניינו לקנות חמץ זה לא מיקרי חמץ של ישראל אף לדעת רש"י דקונה בכסף עי"ש וצ"ע (ובעיקר דברי הרב חתם סופר עיין מה שרשמתי לקמן אות כ"ו) ועיין להרב רמ"ץ סי' ל"ג אות ד' דאחד מצדדי ההיתר בנדונו הוא מה שלא קנה החמץ מהעכומ"ז אלא בכסף דלכמה פוסקים לא מהני והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ח סק"ד (ד"ה עיין) כתב ואם קנה מעכומ"ז בכסף הנה לרוב הפוסקים בין עכומ"ז מישראל בין ישראל מעכומ"ז משיכה בעינן אם כן אחר הפסח הוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח ולקולא ואם ירצה עכומ"ז להחזיר המעות רשאי ליקח אלא דכפי הנראה כל מה שנהגו הסוחרים הוי מקח וראוי לאסור גם ספק פלוגתא בפסח הוי ספק תורה ואחר הפסח לא מהני תו ספק דרבנן ואפשר שכן דעת הג' חת"ם הנ"ל וק"ל ובעיקרי הד"ט סי' י"ז אות י"ד כתב בשם שו"ת מקום שמואל דישראל ועכומ"ז שהם שותפים ומכרו החמץ לישראל בכסף קודם הפסח ועבר עליו הפסק דהחמץ הוי של הקונה וחייב לבערו ואף אם יתרצה העכומ"ז למחול הקנין אסור להקונה להניחו בידו שמא ימכרנו לישראל אחר ושמוה"ר ן' ששון הסכים לחייב את הקונה בחלקו של עכומ"ז כיון דבדיניהם מעות קונות וכו' עי"ש שנראה דפשיטא ליה דישראל שקונה

מעכו"ם בכסף ועבר עליו הפסח אסור ולא סמכינן אמאן דאמר דקניינו במשיכה דוקא וצריך לעיין בדברי הרבנים הנ"ל בגופן שלהן:

ואם ישראל קנה חמץ מישראל בכסף לבד ולא משך הקונה והרי הוא ברשות המוכר ומכרו המוכר לנכרי ולא הלוקח ועבר עליו הפסח פשוט דמותר דכיון דלא משך הלוקח הרי הוא ברשות המוכר עדיין ומהני מכירתו ואף דלמאן דאמר דבר תורה מעות קונות אפשר לומר דהחמץ הוא של הלוקח מן התורה ולא מהני מכירת המוכר מכל מקום כיון דכמה מרבוותא סברי דמשיכה מפורשת מן התורה כריש לקיש א"כ מהני מכירת המוכר באיסור חמץ שעבר עליו הפסח שהוא מדרבנן דסמכינן אהנך רבוותא דמשיכה מפורשת מהת"ו אבל אם לא מכרו המוכר אלא הלוקח יש להסתפק דאף לרבוותא דמעות קונות מן התורה מכל מקום כיון דרבנן הפקיעו הקנין ובטלו אותו שוב עובר המוכר על בל יראה מן התורה האריך בזה הג' עונג יום טוב בסי' כ"ה ומסיק דמותר החמץ אחר הפסח דאף אם נחוש לתקנתא דרבנן דמשיכה קונה ומעות אינן קונות מכל מקום הם לא תקנו לבטל הקנין רק שאם חזר בו מתבטל הקנין ואם לא חזר בו הוי קנין מעליא ושפיר זבין הלוקח חמצו לנכרי ואין לומר דאם הישראל קונה בכסף אם כן נכרי אינו קונה בכסף כדאמרינן בבכורות ד' י"ג לעמיתך בכסף ולנכרי במשיכה דהא איכא אמוראי דסברו דבין נכרי בין ישראל קונין בכסף ועוד הא מסתמא הקנה החמץ להנכרי על ידי קנין אגב ובקנין סודר והאריך לבאר דאין לאסור משום הואיל ומצי המוכר למיהדר ביה וקאי ברשותו וגם לא משום חשש אחריות על ישראל בחמצו של נכרי כדין חמצו של נכרי מופקד ביד ישראל וכו' עי"ש:

ואם קנה ישראל מחבירו חמץ במשיכה לבד והקונה מכר את החמץ קודם הפסח לנכרי ועבר עליו הפסח הנה למאי דקיימא לן דברי תורה מעות קונות ומשיכה היא רק תקנתא מדרבנן אם כן תלוי במחלוקת ישנה אי קנין דרבנן מהני לשל תורה עיין מ"ש באור לי סי' ל"א ובהשמטות לשם באורך בענין זה ושוב נדפס ס' שו"ת שם אריה וראיתי שם בא"ח סי' י"א שהאריך מאד בענין זה וע"ע בספרים שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הקו"ף אות ח"י ומתבאר דהסכמת רבני האחרונים דקנין דרבנן מהני לשל תורה ופשיטא דלענין חמץ שעבר עליו הפסח מהני מכירת הקונה ומה גם דאיכא מרבוותא דפסקי כריש לקיש דמשיכה מפורשת מן התורה כאמור למעלה ועתה ראיתי בשו"ת עין יצחק להגאון אבד"ק קאוונא יצ"ו בסי' כ"ב ענף א' שדבר קצת בענין קנין דרבנן אי משוי ליה כדאורייתא ובאות ה' פסיק ותני דקנין דרבנן לא מהני למישוויה קנין תורה ואני הדל הארכתי בס"ד במקום אחר בעניינים אלו והבאתי דברי הפוסקים

המדברים בזה מערכה מול מערכה וכתבתי דבקנין משיכה אף דנקיטינן דמשיכה אינה אלא מדרבנן מכל מקום מהניא כשל תורה אף להסוברים דקנין דרבנן לא משוי כשל תורה וכתבתי בקונטריסי שהגאון מסלאנים בשו"ת פרת יוסף אחר שהאריך מאד בכל הפרטים המסתעפים מזה כתב בדף צ"ב ע"ד (בד"ה והנה) בשם הגאון מוהר"י מפאדווא שכתב לו דהסכמת האחרונים דקנין דרבנן מהני לשל תורה עי"ש:

ואם קנה ישראל מעכום"ז חמץ בפסח ועבר עליו הפסח כתב הגאון מקאוונא יצ"ו בשו"ת עין יצחק סי' כ"ב על מה שנשאל באחד שקנה יי"ש מאדון אחד על פי שילוחו ונתן אוף גאב וגם עשה קונטראט על שם המשלח ובתוך כך עבר עליו הפסח ולא מכר זה במכירת חמץ כנהוג ובתוך ימי החג הגיד המוכר להמשלח כי שלוחו קנה עבורו יי"ש ממנו ועשה קונטראט וסילק לו המותר הנשאר חייב עבור היי"ש רק מה שמגיע ממנו עבור מנת המלך שקורין אפלאטע זה לא סילק עדיין וחוב אפלאטע עולה הרבה יותר ממחצה שיווי היי"ש ונשאל אם יש איזה צד היתר בזה והשיב כי בקנין מעות מעכום"ז הוא ספק פלוגתא כמבואר ביו"ד סי' ש"ך ובא"ח סי' תמ"ח ומה שכתב המשאת בנימין דרוב הפוסקים סוברים כרש"י דקניינו של עכום"ז בכסף במקום אחר כתב להוכיח בהיפך מדאיתא בח"מ סי' קצ"ח סעיף ה' וסי' קצ"ט סעיף א' ב' ג' דהיכא דהוי דבר שאינו מצוי מוקמינן אדין תורה דמעות קונות וכן היכא דשייך לומר העמידו דבריהם אדין תורה וכי האי גוונא אלמא דפסיקא להוי להפוסקים שם דמעות קונות בישראל אם כן ממילא לעכום"ז במשיכה לכן מסתברא טפי למינקט בעכום"ז דקניינו במשיכה ולא במעות ולכל הפחות הוי ספיקא דדינא וכיון דחמץ שעבר עליו הפסח הוא מדרבנן אם כן בספיקא נקיטינן להקל ואף דנולד הספק בדאורייתא בפסח כשנודע לו מזה הא מן התורה בביטול בעלמא סגי ולא נולד הספק מעיקרא כי אם בדרבנן ואף אם לא ביטל חמצו מכל מקום יש לדון דזה דומה למאי דמבואר ביו"ד סי' ס"ו גבי דם בצים בספק אם על חלמון טרפה או לא דבתערובות מקילינן אף דנולד הספק בדאורייתא מקודם התערובת עם כל זה כיון דיש סוברים דדם ביצים דרבנן לכן אף דלא נקיטינן הכי לדינא מכל מקום מהני זה שלא יהיה נקרא נולד הספק בדאורייתא והוא הדין בנדון דידן כיון דלשיטת הר"ן חמץ המופקד אין המפקיד עובר בבל יראה רק מדרבנן אף דלא קיימא לן הכי כמבואר בסי' ת"מ סעיף ד' עם כל זה תועיל שיטת הר"ן על כל פנים שלא יהיה דינו כנולד הספק בדאורייתא ועיין בלבושי שרד בחידושי דינים ליו"ד ס"ק מ"א ולכן מצד קנין הכסף יש להקל לכאורה עכ"ד בפרט זה והאריך אחר זה לבאר במה שיש לדון להחמיר בזה מצד שאר הקניינים שנוהגים לעשות במכירת חמץ עי"ש דב"ק:

והנה הגאון הנ"ל יצ"ו לא נטפל להביא בזה החולקים על מה שכתב הגאון משאת בנימן שדעת רוב הפוסקים כסברת רש"י דקניינו של עכומ"ז אינו אלא בכסף) וסוברים דהעיקר כדעת ר"ת דאין עכומ"ז קונה אלא במשיכה וכתב שבמקום אחר הוכיח שלא כדברי הרב משאת בנימן וכו' ומסתמא באותו מקום כבר הביא דעות הפוסקים הסוברים כן ודעת החולקים ולפי שלא ידעואיה מקום כבוד דב"ק בזה הנה נכון לרשום קצת בעה"י בענין זה והנה המעיין בדברי הרב חק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק י"ד ישר יחזה שהרבה פוסקים שהביא שם סוברים שהעיקר לדינא כדעת ר"ת דקניינו של עכומ"ז אינו אלא במשיכה ואין צורך להעתיק דב"ק לפי שספרו מצוי ביד כל אדם ואעתיק בעה"י דברי איזה רבנים שאין ספריהם מצויים ביד כל אדם למען דעת כי רבים ועצומים הם הסוברים כן ועם שגם בשיטת רש"י דקניינו של עכומ"ז בכסף עינינו הרואות שיש כמה פוסקים שסוברים כמותו כמו שרמזתי למעלה (בד"ה והרב זכרון כהונה) ונוכל לסמוך על סברא זו לענין חמץ שנמכר לעכומ"ז בכסף בלבד ועבר עליו הפסח לדון בו כחמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח מכל מקום ממה שארשום בס"ד יתבאר שיותר מוסכמת שיטת ר"ת דקניינו של עכומ"ז במשיכה ולכן פשוט וברור דישראל שקנה חמץ מנכרי בכסף בלבד ולא משך ועבר עליו הפסח מותר דסמכינן אדעת ר"ת שאין קניינו אלא במשיכה והא לא משך והחמץ הוא ברשותו של עכומ"ז וחמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח מותר וכדברי הגאון פחד יצחק יצ"ו:

ואלה הרבנים הסוברים דשיטת ר"ת היא עיקר הנה הרב חינוך בית יהודה בסי' פ"ד כתב שדעת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים והם בעל הלכות גדולות ורבינו האיי גאון בשער י"ד והרי"ף ותוס' והרמב"ן וסמ"ג והרא"ש ורבינו ירוחם והטור ודרישה ומוהר"ם מינץ כל אחד מאלו וסייעתם סוברים כרבינו תם דמשיכה קונה בעכומ"ז ולא כסף ושסברת רש"י דקונה בכסף ולא במשיכה סברא יחידאה היא ונקיטינן כרבים והלכה כבתראי ועוד ששמע דרש"י מכלל הפרשנים והגדול שבהם ואינו מכת הפוסקים והמחברים לבם ודעתם על פסק הלכה בשעת מעשה וכן העלה בשו"ת שער אפרים סי' ע"ט שכן דעת כל הפוסקים וגם הטור וש"ע סוברים כן דלא כמשאת בנימן ואמונת שמואל שרצו לומר בדעת הטור וש"ע שסוברים כרש"י גם הרמ"א בתשובה סי' פ"ז העלה כן ולכן אף דלכתחלה יש להחמיר להצריך שני הקניינים במכירת בכור מכל מקום העלה שם דבדיעבד יש להתיר במשיכה לחוד דלא כמוהרי"ל דמחמיר אפילו בדיעבד אלו תורף דברי הרב חינוך בית יהודה ועיין עוד שם בסי' פ"ח במי שקנה רחלה מעכומ"ז בכסף בלא משיכה ולא ידע שהיא מעוברת ושוב ילדה ועודה בבית המוכר אחר שכתב צדדי

ההיתר בנדונו דהיו עכומ"ז מסיחים לפי תומם שכבר ילדה פעם אחרת וכו' סיים וכל שכן למה שכתב השער אפרים דרוב הפוסקים פסקו כר"ת אם כן כסף אינו קונה ובנדון דידן שקנה בכסף לחוד ולא נתן כל הכסף וכו' אם כן לא מיקרי כלל של ישראל כיון שלא משך עדין עכ"ל:

ולפי הנראה לא היה נמצא אצלו ספר היראים להרא"ם שאם לא כן היה לו לצרף סברתו בהדי כל הנהו רבוואתא דסברי דהלכה כשיטת ר"ת שכן מפורש בדבריו בעמוד מקדש בסי' שנ"ב לענין מכירת בכור וז"ל ודוקא במשיכה צריך שיקנה הגון דנקיטינן כר' יוחנן דאמר דבר תורה מעות קונות וכל דבר הקונה בישראל קונה העכומ"ז להיפך דדרשינן או קנה מיד עמיתך לעמיתך בכסף הא לעכומ"ז במשיכה והכי מסקינן בפרק בתרא דע"ז משיכה בעכומ"ז קונה עכ"ל ומה שכתב שסברת רש"י יחידאה היא לפי הנראה נעלם מעיני קדשו שיטת הרמב"ם בזה דעכומ"ז קונה ומקנה בכסף או במשיכה עיין בהלכות זכיה פרק ראשון דין י"ד ובדברי הרב המגיד ואם כן במאי דעסיק הרב בישראל שקנה מעכומ"ז בהמה מבכרת בכסף בלבד ולא משך דלדעת רש"י הולד בכור יש לו חבר מר ניהו הרמב"ם דמהני כסף בעכומ"ז וממה שאכתוב להלן יתבאר דיש עוד פוסקים שסוברים כן ומה שכתב ששמע דרש"י אינו מכת הפוסקים שמועה זו היא מוצאת בדברי מרן הב"י א"ח סי' יו"ד ושרים רבים המה ראו כן תמהו היכי מפיק מרן סברת רש"י מן המנין וגדול כבודו ומי כמוהו מורה (עיין מה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ח' אות ט') ומה שכתב בדעת הטור והרא"ש דנקטי לדינא כסברת ר"ת דקניינו במשיכה הנה אמת נכון דאף דבראשון דמסכת בכורות סי' ב' כתב הרא"ש וכן כתב מר בריה הריב"ה בטור יו"ד סי' ש"ך דיש להצריך כסף ומשיכה דמשמע דרפיא בידייהו אי הלכתא כרש"י או כר"ת כבר כתבו בשם הרב בני יעקב שעמד בסתירת דברי הרא"ש דבפרק קמא דבכורות חייש לדברי שניהם ואילו בפרק שני שם מתבאר דנקיט כדעת ר"ת וכתב ליישב דודאי דעת הרא"ש לדינא דהעיקר כר"ת ואם קנה עכומ"ז פרה מישראל במשיכה פטורה מבכורה אלא דבפרק קמא שבאו לתקן לכתחלה להקנות לעכומ"ז כדי להפקיע קדושת הבכור בכדי שלא יבא הישראל לידי תקלה בכי האי גוונא ראו לתקן לחוש לסברת רש"י דאיך נעשה מעשה בידים להפקיע מהבכורה במילתא דאיפליגו בה רבוואתא:

ומה שכתב בדעת מרן בש"ע הנה ראיתי להרב עטרת חכמים בחלק יו"ד סי' כ"ה (בד"ה אמנם) שכתב דנראה דעת הש"ע בכמה מקומות דתופס כשיטת רבינו תם דאינו קונה אלא במשיכה וכתב דהרב פנים מאירות הוכיח מדכתב בש"ע יו"ד סי' קב"ל ס"ב צריך

ליקח הדמים קודם שימדוד שסובר כרש"י ודחה ראיתו עי"ש ובספר חידושי רז"ה בדיני מכירת חמץ כתב שדעת מרן דבסתם יינם דרבנן הולכין לקולא וסגי בכסף בלבד ובבכור דאורייתא בעי תרווייהו ובמכירת חמץ אם מכר בדמים לבד או במשיכה לבד מהני: ובקונטריס עומק הלכה שבספר הגן ד' ז' ע"ד כתב שדברי הטור בענין זה צע"ג דבח"מ סי' צד"ק פסק דכסף לחוד קונה וביו"ד סי' ש"ך פסק דמשיכה קונה וכבר דיבר בזה בשו"ת פנים מאירות ח"ב ושוב כתב ליישב דהואיל ומנהג הסוחרים לקנות בכסף לכן לענין ממון פסק כן בסי' צד"ק אבל לענין איסור אפשר דלא מהני מנהג הסוחרים ואף שגם ביו"ד סי' קל"ב פסק דמעות קונות אפשר דדוקא בסתם יינם לא החמירו מה שאין כן לענין איסור בכור דהוי איסור תורה ואף דמדברי המגן אברהם ברישׁ סי' תמ"ח משמע דגם לענין חמץ מהני קנין הסוחרים יש לומר שאני חמץ דאינו ברשותו וסגי בגילוי דעת בעלמא עכ"ל: ויש להעיר במה שכתב דהטור בסי' ש"ך פסק כרבינו תם דלפי הנראה אינו מדוקדק דעינינו הרואות שם דלא פסק כן רק הביא סברת רש"י ורבינו תם וכתב דלצאת ידי שניהם צריך כסף ומשיכה וקושיתו על דברי הטור גם לפי מה שהוא האמת דבסי' ש"ך לא פסיקא ליה קשה לכאורה וספר פנים מאירות אין מצוי אצלי לראות מה שיישב בזה אך תמיה לי איך לא הביט עין בדברי הרב הדרישה באותו פרק באותו מקום ביו"ד ובח"מ הנ"ל שכתב שלא כתב הטור בח"מ דקונה בכסף אלא לדעת רש"י וכו' וקא משמע לן דאין צריך גם שטר ומינה נלמוד דלרבינו תם סגי במשיכה בלא שטר וכו' עי"ש והסכים לזה רבינו עקיבא איגר סי' ל"ז (בד"ה ונחזור) והתפלא מאוד על מה שכתב הרב משאת בנימן בסי' ל"ה דהטור ח"מ סי' צד"ק סובר כרש"י דהרי הטור בעצמו ברישׁ סי' קצ"ח פסק דמעות קונות בישראל עי"ש ומה שכתב אההיא דיו"ד סי' קל"ב כבר כתבתי מה שכתב בשיעורי רז"ה דמשום שהוא דרבנן אזלינן לקולא וכונתו דכיון דמחלוקת הפוסקים היא אזלינן לקולא (ולא מטעם שהוא מנהג הסוחרים) אך בשו"ת עטרת חכמים הנ"ל כתב דהוא מטעם קנין הסוחרים עי"ש מה שביאר על פי תשובות המיוחסות להרמב"ן סי' רכ"ה והרב מלאכת שלמה חכים בד' כ"ג כתב בשם הרב מוהר"א די בוטון (בשו"ת לחם רב) בסי' קנ"א דמעיקר הדין סובר רבינו הטור כדעת הרמב"ם דקניינו של עכומ"ז בין בכסף בין במשיכה הוא ורק משום חומרא מחמיר במידי דאיסורא: ומה שכתב (הרב חינוך בית יהודה) שדעת הרמב"ן כדעת רבינו תם דקניינו של נכרי במשיכה ולא גילה לנו איה מקום כבוד דב"ק בזה הנה במקום אחר כתבתי כדעת הרמב"ן והרשב"א במחלוקת זו והוא זה.

מרן מוהריט"א בהלכות יום טוב פרק שני דבכורות אות י"ז (ד' י"ז ע"ב מדפוס ווארשא בד"ה והנה בפ"ב) כתב דהריב"ע בשו"ת מוהרש"ך ח"ב סי' קי"ז כתב בדעת הרשב"א שסובר כהרמב"ם דנכרי קונה בכסף או במשיכה ושכן כתב הרב כנסת הגדולה בח"מ סי' צד"ק אות י"ג וכתב על דבריו דבחידושי הרשב"א לחולין ד' ט"ל ע"ב מפורש שסובר כרבינו תם דמשיכה קונה עי"ש.

וכן כתבהרב עטרת חכמים בחלק יו"ד סי' כ"ד (ד"ה אמנם) דהרשב"א בחולין הנ"ל סובר כרבינו תם. וכתב שכן דעת הרמב"ן שם ושכן נראה דעת הריטב"א בחידושיו לע"ז ד' ע"א ועיין להרב המגיד בראשון מהלכות זכיה הלכה י"ד כתב דהרמב"ן אינו סובר כהרמב"ם שכתב וז"ל וכבר נחלקו עליו ואמרו דהכי קיימא לן דנכרי דווקא במשיכה ולא בכסף וכן כתב הרמב"ן בהלכות בכורות עכ"ל ומרן הב"י ביו"ד סי' קל"ב (ד"ה כתב עוד הרשב"א) הביא דברי הרמב"ן דמה שאמר אמימר משיכה בנכרי קונה לאו משיכה דוקא קאמר אלא אף משיכה והוא הדין למעות הילכך כל שהקדים לו מעות וכו' מותר וכתב שלזה הסכים הרשב"א עי"ש: ולפי זה מלבד דקשו דברי הרמב"ן אהדדי לפי מה שכתב הרב המגיד בשמו כנז"ל וכבר הקשה כן רבינו עקיבא איגר בתשובה סי' ל"ז (בד"ה אמנם) והקשה גם ממה שכתב בחידושיו לחולין ד' ט"ל הנ"ל עי"ש קשו נמי דברי הרשב"א אהדדי ממה שכתב בחידושיו לחולין הנ"ל ורעק"א שם כתב דכדאי הם הנך פוסקים לסמוך עליהם לעשות מזה ספק בקנין כסף עי"ש ולי ההדיוט קשה לסמוך בזה כיון שאין סברתם מבוררת ומלתייהו דרבנן קדישי סתראי נינהו מאי חזית דסמכת אהא וכו' ולפי מה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' יו"ד דכשסותר הרשב"א דבריו מה שכתב בחידושיו עם מה שכתב בתורת הבית נקיטינן כדכתב בתורת הבית (ועיין עוד במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הקו"ף אות ט"ז בד"ה והיכא) ניחא דהא מה שכתב מרן הב"י בשם הרשב"א הוא שכתב כן בתורת הבית ואם כן שפיר נוכל לסמוך ולומר שזו היא דעת הרשב"א אבל לסמוך שזו היא דעת הרמב"ן הא ודאי קשה מאחר שאין דעתו מבוררת ואין אתנו יודע על איזה מדבריו יש לסמוך וצריך לעיין בגוף דברי הרבנים מוהרש"ך וכנסת הגדולה ח"מ ח"ב לראות אם הזכירו דברי הרמב"ן והרשב"א: ומצאתי שהרב מלאכת שלמה חכים בשלישי מהלכות מכירה ד' כ"ג אחר שהביא דברי הרב המגיד שכתב דהרמב"ן סובר דעכומ"ז דוקא במשיכה ולא בכסף כנז"ל כתב שכן מצא בחידושי הרמב"ן לע"ז ד' ס"ג שכתב הא דהקשו והא מיחסרא המשיכה משמע לי דאליבא דריש לקיש מקשינן דאלו לר' יוחנן כיון דמדאורייתא מעות קונות ולא משיכה הא לא מיחסרא משיכה ודמפרש בזונה כותית דלא קניא במשיכה פירש רש"י דכי

כתיבה המשיכה בישראל כתיבה ואף זה כריש לקיש דלר' יוחנן איפכא הוא בישראל מעות ובעכומ"ז משיכה עכ"ל ומזה תמה על מה שכתב מרן הבית יוסף ביורה דעה סי' קל"ב הנ"ל וכתב שכן ראה למוהרש"ך בח"ב סי' קי"ו שהקשה כן ושתירץ שיש להגיה בדברי הרשב"א שבבית יוסף הנ"ל הרמב"ם במקום הרמב"ן או נאמר דמה שכתב הרב המגיד שכן כתב הרמב"ן אעיקרא קאי על מה שכתב שנחלקו על דברי הרמב"ם שהוא גם כן כתבו ופקפק על שני התירוצים ומסיק בצ"ע מה שכתב הרב המגיד בשמו שהוא היפך מה שכתב הרשב"א בתורת הבית והיפך מה שכתב הרמב"ן בחידושיו לע"ז הנ"ל ועמד גם כן בסתירת דברי הרשב"א מה שכתב בתורת הבית שהביא מרן הבית יוסף עם מה שכתב בחידושיו לחולין ד' ט"ל הנ"ל וכתב שבכנסת הגדולה סי' צד"ק כתב שמדברי הרשב"א במיוחסות להרמב"ן סי' רכ"ה נראה שסובר כהרמב"ם שעכומ"ז קונה בין בכסף בין במשיכה והאריך קצת בענין זה עי"ש:

שוב ראיתי דמרן מוהריט"א בפרק שני דבכורות אות י"ז (בד"ה והן עתה בדף ט"ז ע"א וע"ב מדפוס ווארשא) אחר שכתב שדעת הרמב"ן בהלכות בכורות שם מבוארת שסובר כרבינו תם דמשיכה קונה ושכן דעת בעל הלכות ודקדק על דברי בעל הלכות דממה שכתב בהלכות הלואה נראה בהיפך וכו' כתב שמרן הב"י ביו"ד סי' קל"ב כתב בשם הרשב"א בשם הרמב"ן שסובר דאמימור או כסף או משיכה קאמר ושכן כתב הריטב"א בחידושיו לע"ז ד' ע"א בשם הרמב"ן וכתב בשם הריב"ע שבשו"ת מוהרש"ך סי' קי"ו שצריך להגיה בדברי הרשב"א שבב"י הנ"ל הרמב"ם במקום הרמב"ן כדי שלא יהיו דבריו סותרים למה שכתב הרב המגיד בפרק א' מהלכות זכיה דהרמב"ן אינו סובר כהרמב"ם ומרן מוהריט"א כתב דאין צריך להגיה כלל משום דמה שכתבו הרשב"א והריטב"א בשם הרמב"ן הוא דמפרש מילתיה דאמימר דכסף או משיכה קאמר ולא דסבר הכי דלדינא סובר כרבינו תם דקניינו במשיכה כדכתב הרב המגיד וכמו שמפורש בדבריו שבהלכות בכורות וסובר לדחות סוגיא דע"ז מקמי ההיא דמסכת בכורות וכו' אלו תורף דב"ק ומובן לפי זה דמה שכתב לקמיה בדף י"ז ע"ב הנ"ל דהרשב"א בחידושיו לחולין סובר כרבינו תם דלא כהריב"ע שייחס להרשב"א שסובר כהרמב"ם וכו' כונתו היא לומר דמה שכתב הרשב"א שהובא בבית יוסף יו"ד הנ"ל הוא דוקא בפירוש הסוגיא דע"ז אבל לענין הלכה סובר כרבינו תם כדכתב בחידושיו לחולין הנ"ל: ועל פי דברי מרן מוהריט"א הללו יש לדחות סמיכת רבינו עקיבא איגר על הרמב"ן והרשב"א שבבית יוסף סי' קל"ב הנ"ל שהרי כל דבריהם לא נאמרו אלא לפרש סברת אמימור אבל לדינא סוברים כרבינו תם דדוקא במשיכה כמפורש בדברי הרמב"ן בהלכות בכורות והרשב"א

בחידושיו לחולין הנ"ל ורק אולי נוכל לסמוך על מה שכתב הרב מלאכת שלמה בשם הרב כנסת הגדולה דמתשובת הרשב"א במיוחסות להרמב"ן סי' רכ"ה נראה שסובר כהרמב"ם דעכומ"ז קנינו בין בכסף בין במשיכה ויש לנו ליכנס במבוכה במה שפלפלו הפוסקים בסתירת דברי הרשב"א מחידושיו לתשובותיו כהי מינייהו נקיטינן וגם אני הדל כתבתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים סי' יו"ד אות ב':

הן אמת שראיתי להגאון חתם סופר בחלק שישי בחידושיו למסכת ע"ז על דף ע"א ע"א שאחר שנשא ונתן בענין זה כתב בדף נ"ט ע"ג מדפי הספר וז"ל מכל מקום לדינא אם נתן מעות איכא דעת רש"י דעכומ"ז במעות ודעת רבינו חיים בתוספות בבא מציעא דף מ"ח ע"ב דבין ישראל ובין עכומ"ז במעות ודעת התוס' דשמעתין דעכומ"ז או בכסף או במעות (צריך להיות או במשיכה) וכן דעת הרמב"ם וכן רמב"ן במיוחסות סי' רכ"ה וכו' עכ"ל וכן כתב שם בעמוד שני (בד"ה ועוד) ושם בעמוד ראשון (בד"ה אמר) כתב דהרמב"ן בהלכות בכורות סובר דקנין עכומ"ז הוא במשיכה עי"ש והנה מה שכתב בשם הרמב"ן במיוחסות הוא אשגרת לישן דודאי המיוחסות הן להרשב"א כידוע ומה גם שהוא עצמו מעיד שהרמב"ן בהלכות בכורות נקיט כר"ת דקנין עכומ"ז הוא במשיכה וכן הוא באמת בדברי הרמב"ן כמו שגם מרן מוהריט"א כתב כן כנז"ל אלא כונתו על הרשב"א ועם כי גם על זה תיקשי לן ממה שכתב הרשב"א בחולין ד' ט"ל דקניינו במשיכה על כל פנים כן מתבאר מדבריו שבמיוחסות ולפי זה נראה שאין דברי מרן מוהריט"א מוכרחים ושפיר נוכל לומר דמה שכתב הרשב"א שהביא מרן הב"י בסי' קל"ב לא לפרש דברי אמימר בלבד הוא דאמר אלא לקושטא דמילתא קאמר כמו שמתבאר מדבריו שבמיוחסות שתופס כן לעיקר ושפיר קאמר הרב ריב"ע שבשו"ת הרב מוהרש"ך שיש להגיה הרמב"ם במקום הרמב"ן: ולמדנו מדברי הרב חתם סופר שגם התוס' בסוגיא דע"ז הנ"ל קיימי בשיטת הרמב"ם דקניינו של עכומ"ז בין בכסף בין במשיכה הוא ועוד מצאתי בחתם סופר יו"ד סי' שי"ב שהכריח שדעת הרי"ף היא כדעת הרמב"ם ואף שכתב לדחות על פי דברי הרא"ם בפרשת משפטים מכל מקום כתב דהאמת נראה שדעת הרי"ף היא כהרמב"ם וגם בסיום דבריו כתב ולהסוברים הלכה כרבי יוחנן ועכומ"ז דוקא במשיכה ולא בכסף כלל דלא כהרי"ף והרמב"ם וכו' עי"ש הרי שחזר לדעתו הראשונה וכלל את הרי"ף והרמב"ם בשיטה אחת וזה היפך מה שכתב הרב חינוך בית יהודה הנז"ל (בד"ה ואלה) שהרי"ף פוסק כדעת ר"ת דאינו אלא במשיכה:

והרב צמח צדק (הראשון) בסוף סי' ס"ב כתב דעות הפוסקים לענין מכירת בכור דאפילו בדיעבד בעינן כסף ומשיכה אלא דהרמ"א כתב בתשובה סי' פ"ז דבדיעבד מהני משיכה

לחוד ומכל מקום לא כתב כן אלא במשיכה אבל בכסף לחוד אף לדידיה לא מהני אפילו בדיעבד עכ"ל וכן כתב הרב אגודת אזוב מדברי בחלק יו"ד סי' ל"ז (בד"ה אמנם כיון) דהעיקר כדעת רבינו תם דבעינן משיכה דוקא ולכתחלה חוששין להחמיר כשיטת רש"י להצריך כסף גם כן ומה שהקלו האחרונים ורמ"א בדיעבד הוא דוקא במשיכה ולא בכסף לבד:ומרן מוהריט"א בהלכות בכורות פרק רביעי אות נ"א (ד' ל"ז ע"ד מדפוס ווארשא בד"ה והנה ראיתי) הביא מה שכתב בדרישה יו"ד סי' ש"ל שנראה מדבריו דמה שאמרו דבר תורה מעות קונות וחכמים תקנו משיכה נאמר זה גם בעכומ"ז והתפלא עליו דזה אינו אלא בישראל מישראל אבל עכומ"ז מישראל או ישראל מעכומ"ז הוא מחלוקת רש"י ור"ת וכו' ולדעת רש"י דעכומ"ז קונה בכסף מן התורה לא תקנו חז"ל גבי עכומ"ז דליבעי משיכה מדרבנן ובכסף לחוד קונה ולרבינו תם אינו קונה בכסף כלל אף מדאורייתא כי אם במשיכה קונה מן התורה והביא מה שכתב בדרישה ח"מ סוף סי' צד"ק וביו"ד סי' ש"ך הנ"ל שלא כתב הטור דמטלטלין קונה מעכומ"ז בכסף אלא לדעת רש"י וכו' שמתבאר מדבריו בבירור גמור שדעת הדרישה היא דאפילו ישראל מעכומ"ז תלוי במחלוקת זו דלסברת רבינו תם שהיא העיקר אינו קונה ישראל מעכומ"ז כי אם במשיכה והביא מה שכתב הרב ש"ך בח"מ ריש סי' צד"ק לדקדק מדברי הסמ"ע בס"ק א' וס"ק ט"ז שסובר דישראל מעכומ"ז לכולי עלמא קונה מטלטלים בדמים והשיג עליו הרב ש"ך בזה ועל זה כתב מרן מוהריט"א דמאחר דבדרישה ביאר דעתו בבירור דאין חילוק בין ישראל מעכומ"ז לעכומ"ז בישראל בהכרח לומר דמה שכתב בס"ק א' דהחולקים הוא בעכומ"ז מישראל לאו דוקא וכן מה שכתב בס"ק ט"ז וכו' ושינה ושילש לומר שסברת רבינו תם היא העיקר עי"ש גם בשו"ת דברי חיים ח"א סי' י"ט הובא בקונטריס חקת הפסח שבספר מנחת משה באות ד' והבאתיו למעלה (בד"ה ואחר זמ"ר) כתב שדעת רוב הפוסקים דלא מהני כסף בעכומ"ז:

והרב מלובלין בתשובה סי' ל"א כתב הרא"ש פסק שאם קנה ישראל בהמה מעכומ"ז ולא משכה רק נתן לו מקצת דמים שאינה חייבת בבכורה וכן פסק בעל הלכות גדולות ומטעם דקיימא לן כר' יוחנן דבישראל מעות קונות ועכומ"ז דוקא במשיכה ושינה ושילש שם שדעת הרא"ש דעכומ"ז במשיכה ולכאורה יש להעיר היכי פשיטא ליה הכי בדעת הרא"ש והלא מדברי הרא"ש שבפרק קמא דבכורות שהצריך להפקעת קדושת בכור במכירה לעכומ"ז כסף ומשיכה מוכח דמספקא ליה איזו דעה היא עיקר אם סברת רש"י או סברת רבינו תם וצריך לומר שסובר כמו שכתב הרב בני יעקב שדעת הרא"ש דאף דלדינא נקיטינן כרבינו תם דמשיכה קונה מכל מקום לכתחלה כשבאים לעשות

מעשה המכירה צריך לעשותה באופן המועיל לכולי עלמא אך קשה ששם כתב עוד וז"ל אבל מוהרי"ל פסק דהוי ספק בכור דמספקא ליה אי נקיטינן כר' יוחנן או כריש לקיש ומטעם זה פסק הטור כשמוכר לעכו"ם בהמה מפני חשש בכורה צריך להקנותה במעות ובמשיכה עכ"ל משמע שסובר דמה שכתב רבינו הטור כן הוא משום דמספקא ליה אי הלכה כרש"י או כר"ת וכדכתב בשם מוהרי"ל דהוי ספק בכור וכו' והוא תימה שהרי דברי רבינו הטור מאיש לוקחו הוא הרא"ש שכתב כן בפרק קמא דבכורות ולהסתלק מן הספק וכו' ולפי מאי דפשיטא ליה למר בדעת הרא"ש בריש פרק שני דבכורות שפוסק כרבינו תם בהכרח לומר דמה שכתב בפרק קמא לא משום דמספקא ליה כתב כן אלא משום דלעשות מעשה לכתחלה יש לעשות באופן המועיל אליבא דכולי עלמא ואם כן גם בדעת רבינו הטור נוכל לומר שהיא כן ולאו משום דמספקא ליה בעיקר הדין אם הלכה כרש"י או כרבינו תם וכן מתבאר מדברי הגאון מוהרש"ז בשלחן ערוך שלו שבסי' תמ"ח סעיף י"ב מתבאר מדבריו דנקיט לעיקר דמשיכה קונה (וכן נקיט בדעתו בשו"ת צמח צדק להגאון מליבאוויץ בחלק יורה דעה סי' רל"ג עי"ש) ובכל זאת כתב בסי' תמ"ח סעיף ח' דלכתחלה לא סגי במשיכה וצריך שיטול כסף מהעכו"ם לפי שיש אומרים שאין קנין לעכו"ם בכסף עי"ש והיינו מטעם הנ"ל דעל כל פנים למעשה יש לעשות באופן שאין שום חשש פיקפוק:

ובספר באר יעקב ביו"ד סי' ש"ך ד' צ"ב ע"א כתב בשם הרב השואל דהרמ"א בתשובה והרבנים טורי זהב ושער אפרים וחינוך בית יהודה ונחלת שבעה הסכימו לשיטת רבינו תם דעכו"ם קניינו במשיכה ושכתבו דעל כל פנים יש לסמוך על זה בדיעבד והרב המחבר כתב על דבריו דבנדונו לא היתה משיכה כהוגן עי"ש משמע קצת דאם היתה משיכה כהוגן היה מודה דאפשר לסמוך על זה בדיעבד ומתבאר מדיקדוק לשון הרב השואל דמה שכתב בשם הפוסקים ומכללם השער אפרים דיש לסמוך בדיעבד אקנין משיכה לחוד הוא משום שסוברים דהעיקר כשיטת רבינו תם דקניינו במשיכה ומשמע דאקנין כסף לחוד אין לסמוך אפילו בדיעבד כיון דאין העיקר כשיטת רש"י וכן דעת הרב מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בסי' צד"ק סעיף ג' דכסף לבד אינו מועיל אף בדיעבד עי"ש לענין מי שנתן פרתו לעכו"ם לזונה בשכר ואחר זמן מכרה לו בכסף להפקיע קדושת בכור ולא משך כלל וילדה זכר ושחטו ואכלו בשרו והאדון לקח העור כנהוג ומכרו לישראל ונתערב עם עורות אחרים והוא גם כן מכר העורות לאחרים וכתב דהמכירה לעכו"ם לא הועילה כיון שלא משך לא קנה אף בדיעבד:

ובחידושי יד אברהם (אשר נספחו לאשלי רברבי דפום ראם) ברישׁ סי' ש"ך סעיף וי"ו כתב בשם הרב שער אפרים סי' ע"ט דבספק בכור שנמכר בכסף לחוד יש להקל משום שכתב הרמב"ם דבכור בחוצה לארץ דרבנן (עיין במה שרשמתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות מ"א) וכן כתב החינוך פרשת בא ובהגהות מרדכי בסוף חולין כתב דבכור בזמן הזה דרבנן אם כן הוי ספק דרבנן ולא הוי איתחזק איסורא דחזקת האם שלא ילדה דאדרבה זיל בתר חזקת הולד שאינו קדוש עי"ש מוכח דבודאי בכור אין לסמוך אפילו בדיעבד אקנין כסף לחוד ועיין שם במה שנשאל בישראל שקנה בהמה מן הנכרי ולא משכה שכתב דלשיטת רבינו תם דמשיכה דוקא קונה וכן משמע בהרא"ש ובהגהות אשירי מאור זרוע ובמרדכי ובתשובת מיימוניות לספר קנין סי' ה' וכן פסק בנמוקי יוסף בפרק הזהב וכן תפסו האחרונים לעיקר בדיעבד כשמוכר ישראל לנכרי משיכה מתיר שכן היא דעת רוב הפוסקים עיין חק יעקב סי' תמ"ח ואם כן יש לומר דהוא הדין להיפך כשקנה ישראל מנכרי ולא היה משיכה מותר וכן כתב הטורי זהב בשם הרמ"א בתשובה סי' פ"ז וכו' והרב כרם שלמה (חאאס) בסי' ש"ך כתב אם היה כסף בלא משיכה אסור אפילו בדיעבד וכו' ואם לא היה רק משיכה יש לאסור לכתחלה אלא אם כן נשחט או שיש שעת הדחק ובשו"ת מאיר נתיבים בסי' ט"ל ד' ס"ח ע"א כתב דהאחרונים כתבו בשם מוהר"ם מינץ דלא מקילינן אלא במשיכה לחוד אבל בכסף לחוד אפילו בדיעבד אסור: והגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' שט"ז (בד"ה והנה קנין כסף) כתב שרוב הפוסקים חולקים על רש"י שסובר דעכום"ז קונה בכסף דוקא עיין במרדכי פרק הניזקין סי' שצ"ד שגורם ר' יוחנן סבר משיכה וריש לקיש סובר כסף וכן הוא בירושלמי פרק ח' דשביעית ועיין בתוספת קרבן העדה סוף פרק משילין והמעיין בלשון רש"י בעבודה זרה ד' ע"א ע"ב אבל לא יין ביין וכו' אליבא דר"י וכו' יראה שכך היתה גירסת רש"י ואם כן הלכה כר' יוחנן ישראל במשיכה ועכום"ז בכסף מכל מקום רוב הפוסקים חולקים והרמב"ם פסק דקונה או בכסף או במשיכה וגם בזה חולקים ואפילו ישראל מעכום"ז אינו קונה בכסף כדכתב בש"ך ח"מ רישׁ סי' צד"ק דלא כסמ"ע שם וט"ז יו"ד סי' קל"ב סוף סק"ח לכן ישראל שמכר בכסף לחוד לא מהני לפטור מבכורה עכ"ל הנה מעיד בגדלו שדעת רוב הפוסקים דמשיכה קונה בנכרי ולא כסף וכן מתבאר מדבריו שבחלק שישי בחידושיו למסכת ע"ז ד' ע"א שאחר שהאריך בביאור שיטת הפוסקים בזה כתב בד' ט"ן ע"ג (בד"ה מ"מ) וז"ל לדינא אם נתן מעות איכא דעת רש"י דעכום"ז במעות ודעת רבינו חיים בתוס' בבבא מציעא ד' מ"א ע"ב דתרוויהו במעות ודעת התוספות דשמעתין והרמב"ם והרמב"ן במיוחסות סי' רכ"ה דהעכום"ז או בכסף או במעות (צ"ל או במשיכה)

ואם כן בדיעבד והפסד מרובה ויש צירוף היתרים אחרים יש לסמוך ואם היה קנין פרה ממש ולא רק להפקיע איסור בכור יש לצרף גם כן אם בדיניהם כסף או אפילו סיטומתא קונה עכ"ל הנך רואה דאף שמצא שרים רבים ם ונכבדים דסברי דכסף מהני בעכומ"ז לא מלאו לבו להתיר במקום הפסד מרובה (דמשמע שכבר נשחט) אלא על ידי צירוף היתרים אבל לא בכסף לבד משום דקנין משיכה הוא שקונה (אלא שנראהשמוחלפת שיטתו בזה כמו שאכתוב להלן איה"ש).

והרב עבודת הגרשוני ברישׁ סי' ק"ב אף שכתב דרבינו חיים שבתוס' בבבא מציעא הנ"ל וכן התוס' בעבודה זרה ד' ע"א ד"ה שקולו סוברים כהרמב"ם בכל זאת חשיב ליה ספק בכור: ובשיטת רש"י גם כן נמצא דכמה פוסקים קיימי בשיטתיה דמלבד מה שכתבו הרבנים משאת בנימן ואמונת שמואל שרוב הפוסקים סוברים כרש"י דקניינו של עכומ"ז בכסף מצאתי לרבינו מוהר"ם אלשיך בתשובה סי' יו"ד (בד"ה ועוד דבשלמא) שכתב וז"ל ובנדון זה אף שמטלטלין נקנין מן התוגר בכסף כאשר הסכימו רוב הפוסקים וכו' הרי שכתב שהסכמת רוב הפוסקים שקונה ישראל מעכומ"ז בכסף ועוד כתב שם (בד"ה ובר מן דין) ואפילו היה ברור ששמעון פרע שכירות הספינה לעכומ"ז מתחלה ועל ידי שכירות המקום קנה הספינה אפילו הכי לא קנה ראובן ממנו דהא הספינה מטלטלין היא ואם הישראל קונה מטלטלין בכסף אינו מקנה לישראל הספינה בכסף אלא במסירה עכ"ל נראה דמיסתמיך ואזיל בתר סברת רש"י דישראל מעכומ"ז קונה בכסף והוא הדין לדידיה דעכומ"ז מישראל נמי קונה בכסף: הן אמת דהיה נראה לומר דהרב מוהר"ם אלשיך סובר כדעת הרב ט"ז ביו"ד סי' קל"ב סק"ח דישראל מעכומ"ז קונה בכסף דכיון דישראל קונה מדין תורה משום דדבר תורה מעות קונות כל שכן דישראל מעכומ"ז קונה במעות ומדוקדק זה בלשונו הטהור שכתב דישראל קונה מעכומ"ז בכסף ולא אמר סתם דקנין העכומ"ץ בכסף כי היכי דלא לישתמע בין עכומ"ז מישראל ובין ישראל מעכומ"ז אך מלבד שדברי הרב ט"ז במחכתה"ר תמוהים הם ואף שהיה נראה לכאורה דמדשתק הרב ש"ך מלהשיגו בנקודת הכסף בענין זה כדרכו בכל מקום.

מוכח דסביר וקביל כוותיה על דרך שכתבו בעלי הכללים דכל מקום שהראב"ד אינו משיג על הרמב"ם אות היא שסובר כמותו אך באמת זה אינו ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר שכבר גילה דעתו בש"ך ח"מ סי' צד"ק סק"א וסק"ד דמה שנראה מדברי הסמ"ע דישראל מעכומ"ז לכולי עלמא קונה מטלטלין במעות הוא תמוה דמהש"ס ריש פרק שני דבכורות מוכח להדיא דישראל מעכומ"ז ועכומ"ז מישראל חד דינא אית להו ושכן דעת הרמב"ן ושאר הגאונים והרא"ש והטור והאחרונים ביו"ד סי'

ש"ך וכן כתב בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תמ"א סעיף י"ב ובקונטריס אחרון שם אות ד וכן כתב הרב חתם סופר הנז"ל (בד"ה והגאון חתם) גם בחידושי הגרשוני ביו"ד שם כתב על דברי הרב טורי זהב שבמחולת כבודו תלה בוקי סריקי בהטור דלית מאן דסבר לחלק בין עכומ"ז מעכומ"ז ובין ישראל מעכומ"ז והט"ז עצמו בסי' ש"ך סק"ח הביא תשובת הרמ"א דסובר דלא שנא: וגם מדברי תשובות המיוחסות להרמב"ן סי' רכ"ה שהביא הרב מחנה אפרים בהלכות מכירה קנין מעות סי' ח' מתבאר דמן הדין אין חילוק בזה שהרי כתב וז"ל ישראל שקנה מטלטלין מעכומ"ז מכי יהיב דמי קנאם כיון דנהגו העכומ"ז להקנות בדמים הרי מבואר דאי לאו משום מנהגא דידהו קנין מעות לא הוי מהני בישראל שקונה מעכומ"ז למאן דאמר דקנין העכומ"ז במשיכה וכתב במחנה אפרים דמוהרש"ך בח"ב סי' קי"ז ד' פ"א ע"ב לא ראה דברי הרמב"ן הנ"ל עי"ש וספר מוהרש"ך אין מצוי אצלי לראות מאי אמר רב מוהרש"ך בזה כי אולי סובר כדעת הט"ז הנ"ל והרב מחנה אפרים מטמין ברמז שסברתו היא היפך הכתוב במיוחסות להרמב"ן ובהגהות יד שאול כתב בסי' קל"ב דדברי הט"ז תמוהים ושבספר שער אפרים סי' ע"ט האריך לתמוה עליו גם בחידושי יד אברהם הנ"ל כתב דאין לחלק בזה בין ישראל שקנה מעכומ"ז לעכומ"ז שקנה מישראל דלא כהט"ז והסמ"ע וכן כתב הרב חינוך בית יהודה בסוף סי' פ"ז והביא דברי הש"ך הנ"ל ובסי' פ"ח בישראל שקנה רחלות בכסף בלבד כתב דתלי בפלוגתא דרש"י ורבינו תם עי"ש.

ומה שייחסו הרבנים חתם סופר ויד אברהם הנ"ל להסמ"ע דקאי בשיטת הט"ז הנה הם נמשכו בזה אחר דברי הש"ך בח"מ סי' צד"ק הנ"ל אך אני ההדיוט מצאתי למרן מוהריט"א בפרק רביעי דבכורות אות נ"א (ד' ל"ז ע"ד מדפוס ווארשא בד"ה והנה ראיתי להדרישה) שכתב דמאחר דבדרישה יו"ד סי' ש"ך סעיף י"ב ובח"מ סוף סי' צד"ק מבוארת דעתו בבירור דאין חילוק בין ישראל מעכומ"ז לעכומ"ז מישראל על כרחין לומר דמה שכתב בסמ"ע סק"א דהחולקים על הר"ם הוא בעכומ"ז מישראל לאו דוקא וכן מה שכתב בס"ק ט"ז ודו"ק עכ"ל: ודברי הרב מוהרש"ך שרמז הרב מחנה אפרים ראיתי שהביאם הרב אהל יעקב ד' ע"ב אות ט"ו ומתבאר דסובר דגם אם ישראל קונה מעכומ"ז במעות לא מהני להסוברים דקניינו במשיכה שכתב מטלטלין שמכר עכומ"ז לישראל ולא קנה הישראל אלא בכסף ועדיין לא משך ובתוך כך בא ישראל אחר וקנה מהעכומ"ז בכסף ובמשיכה השני קנה דכיון דקניינת השני היא אליבא דכולי עלמא וקניית הראשון הוי פלוגתא דרבוותא וכו' אף דבדיניהם קנה הראשון.

מכל מקום אין כח בדיניהם לעקור דין תורה עכ"ל מוכח להדיא שסובר דגם ישראל הקונה מעכום"ז במעות לבד תלי בפלוגתא ואם כן כונת הרב מחנה אפרים (במה שכתב שלא ראה מוהרש"ך דברי הרמב"ן) כונתו דמכח דיניהם מיהא מהני כדכתב הרמב"ן וראיתי להרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סוף סי' ט"ו שכתב לדעת הטור שסובר דישראל מעכום"ז קונה בכסף והוצרך לכתוב כן כדי ליישב דעת הטור ומיהו שם כתב יישוב אחר לדברי הטור דכיון דהעכום"ז קונים ומקנים בכסף הוי כסטומתא וישוב השני נח לי לפי מה שהוכיחו רבנן קדישי הנ"ל דגם ישראל מעכום"ז אינו קונה לשיטת רבינו תם אלא במשיכה כנז"ל: הרי שדעת כל רבנן קדישי הנ"ל שאין לחלק בזה בין ישראל מנכרי לנכרי מישראל דתרווייהו כי הדדי נינהו ולעיל (בד"ה והנה בעובדא ובד"ה ומה שכתבתי) הבאתי דברי הרבנים מקור חיים ופ"מ דנקטי נמי דאין חילוק בין נכרי מישראל לישראל מנכרי וכתבו שסברת הרב ט"ז תמוהה ואפיקוה מבי מדרשא ואם כן לא נכון בעיני לייחס דהרב מוהר"ם אלשיך קאי בשיטת הרב טורי זהב אלא מפני שהמעשה שלו היה בישראל שקנה מנכרי תפס בלשונו ישראל מנכרי אבל הוא הדין דנכרי מישראל קונה לדידיה בכסף ועוד נראה דלא יתכן לומר כן בדעת הרב מוהר"ם אלשיך דאם כן מה הלשון אומרת דהסכימו רוב הפוסקים וכו' דמשמע דאיכא פלוגתא מיהא הלא לדעת הרב טורי זהב בישראל מנכרי בטלה מחלוקת ולכולי עלמא קונה בכסף ואף שיש ביד הדוחה לפרש דבריו בדרך זו בדוחק אך פשט דבריו לכל ישר הולך מורים דנקיט בשם רוב הפוסקים כדעת רש"י:

איברא דלפי דברי הרב טורי זהב הנ"ל תנוח דעתינו ליישב דברי רבינו האור זרוע דקשו אהדדי ועמד על זה הרב מלאכת שלמה חכים ד' כ"ג ע"ד דבהגהות אשירי לבבא מציעא ד' מ"ז כתב בשמו דישראל שיש לו מבכרת יכול למכור העובר בכסף דכיון דאי אפשר במשיכה מהני כסף דגם ריש לקיש מודה בכי האי גוונא דמשיכה קונה ומשיכת הפרה לא מהניא להעובר וכו' דמוכח דקאי בשיטת רבינו תם דקניינו של נכרי במשיכה ואילו בהגהות אשירי לבבא בתרא ד' ה"ן כתב בשמו דקניינו בכסף עי"ש שלא מצא יישוב לזה ולפי סברת הרב ט"ז יש ליישב דהא בבבא בתרא הנ"ל מיירי בישראל שקנה מטלטלין מנכרי בכסף עי"ש שלא מצא יישוב לזה ולפי סברת הרב ט"ז יש ליישב דהא בבבא בתרא הנ"ל מיירי בישראל שקנה מטלטלין מנכרי בכסף ולא משך ובא ישראל אחר לזכות ואמר דאינו רשאי לפי שכבר נקנו לישראל הראשון בכסף דישראל קונה מנכרי בכסף לכולי עלמא אך באמת אין לנו הכרח בדעת הא"ז שיסבור כן דיש ליישב דב"ק בדרך שכתב הרב בני יעקב ליישב דברי הרא"ש דודאי לדינא סובר כרבינו תם דמשיכה

קונה ואם משך נכרי בהמת ישראל ולא נתן מעות נפטרה מהבכורה אלא דכשבאין לתקן לכתחלה להקנות לנכרי להפקיעו מקדושת בכור שלא יבא לידי תקלה ראוי לחוש לסברת רש"י דאין לעשות מעשה בידים במלתא דאיפליגו רבוותא (הרב ש"ך בח"מ סי' צד"ק כתב דמשום ספק כתב הרא"ש בפרק קמא דבכורות להצריך שניהם אבל הרב בית יעקב סובר דפשיטא ליה להרא"ש כרבינו תם ורק מפני שאין נכון לעשות מעשה לכתחלה וכו') וא"כ כמו כן י"ל בהיפך לדעת הא"ז דאף דסובר בעלמא דקניינו בכסף וכשיטת רש"י מכל מקוסכשבאים לעשות מעשה להפקיע מקדושת בכור צריכים לעשות באופן המועיל גם לשיטת רבינו תם וחדית לן דבמכירת העובר בכסף מהני גם לשיטת רבינו תם דכיון דאי אפשר במשיכה מעות קונות ולעולם דבעלמא סובר כדעת רש"י דכסף קונה ובאמת מדוקדוק לשון המרדכי בפרק הזהב סי' ש"ב ובתשובת מיימוניות לספר קנין סי' ה' ובתרומת הדשן סי' ע"ר שכשכתבו דברי הא"ז כתבו בזה הלשון ואפילו לר"ת דמשיכה קונה וכו' מוכח קצת דכוונתו רק לצאת אף ידי סברת רבינו תם אבל מעיקר הדין אפשר דסובר כדעת רש"י דקניינו בכסף:

ורב אחד הובא בתרומת הדשן בפסקים וכתבים סי' קס"ט כתב דמנהג וסוגיא דעלמא להקנות העובר רק בכסף כדברי רש"י ורשב"ם דלא מצרכי רק קנין כסף דכל קניינו של עכומ"ז בכסף וכתב עוד שמה שמוהר"ם היה מצריך כסף ומשיכה אינו אלא לחומרא בעלמא ורבינו התרומת הדשן התפלא עליו ועל המנהג כיעי"ש מכל מקום יתבאר דסברת רש"י לא נפלאת היא ולא דחויה מכל הפוסקים ובחתם סופר חלק ח"מ סי' ק"ה כתב כיון שכבר סילק דמי המכירה ולשיטת התוס' (נראה דצ"ל רש"י) ורוב הפוסקים כסף בעכומ"ז קונה על כן לא אעיין בזה עכ"ל הרי דלדעתו רוב הפוסקים סוברים דכסף קונה בעכומ"ז ובחתם סופר חלק יו"ד סי' שי"ח (ד"ה וכבר ביארתי) כתב על כל פנים בנדון שלפנינו על פי רוב דעת גדולי הקדמונים קנה בכסף ורק לשיטת ר"ת דעכומ"ז דוקא במשיכה וכו' עכ"ל (וכבר רמזתי למעלה דמיחלפא שיטתיה בהאי דינא) ובישועות יעקב חלק יו"ד בסי' ש"ך בתשובת נכד המחבר כתב במאי דקיימא לן דאם הטיל מום בבכור קונסין אותו ולא ישחט עליו דהיינו דוקא אם הטיל מום במזיד שיודע שאסור להטיל בו מום אבל כשלא ידע שאסור להטיל בו מום כגון שמכר מעוברת בכסף ומשיכה אלא שהמשיכה לא היתה כדין ונשאר רק כסף והוא חשב שאין עליו קדושת בכור לא קנסינן ליה ובפרט שיש עוד סמך להתירו מצד קנין מעות דמהני לדעת גדולי הפוסקים ומותר לשוחטו: המורם מכל הרשום למעלה דבין לסברת רש"י ובין לסברת רבינו תם נלוו אליהן דעות הרבה מהפוסקים ולכן חמץ שנמכר לעכומ"ז בכסף

בלבד או במשיכה בלבד ועבר עליו הפסח מותר דיש לסמוך על איזו משתי הסברות הנ"ל בלי פיקפוק וכן אם קנה ישראל חמץ מעכומ"ז בכסף בלבד או במשיכה בלבד נראה גם כן דיש להתיר דנסמוך על הסברא האומרת דלא מהני קנין זה בעכומ"ז ועדיין החמץ ברשותו של עכומ"ז הוא ולכן במקום הפסד מרובה מיהא יש להתיר לפי דעתי הקצרה גם באם קנה ישראל מעכומ"ז במשיכה בלא כסף והרב מקור חיים הנז"ל (בד"ה והנה בעובדא) שכתב דבזה אסור כתב כן לפי שלדעתו רוב הפוסקים סוברים דדוקא במשיכה הוא קניינו של עכומ"ז אך לפי מה שרשמתי מתבאר דיש גם כן הרבה פוסקים שתופסים כשיטת רש"י ומהם יש שכתבו שכן דעת רוב הפוסקים ואם כן ודאי נוכל לסמוך עליהם לענין חמץ שעבר עליו הפסח לכל הפחות במקום הפסד מרובה והגאון מוהר"ם שיק בסי' רל"ב (בד"ה ומ"ש מעלתו) כתב דאף שבדיעבד יש לסמוך אקנין כסף לחודיה כדכתב בחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק י"ד היינו דוקא אם לא היה כותב לו שטר וכו' עי"ש משמע דאם לא היה כותב שטר מודה דמהני קנין כסף בדיעבד דאין נראה לומר דלדעת הרב חק יעקב הוא דקאמר וליה לא סבירא ליה: ובנדון שבעין יצחק סי' כ"ב במי שקנה יי"ש על פי שלוחו והוגד לו בפסח וכו' כנז"ל (בד"ה ואם קנה ישראל מעכומ"ז חמץ בכסף) כתב הגאון יצ"ו עוד צדדים להתיר בנדונו והבאתי תורף דב"ק לקמן באות מ"ח ומ"ט ועיין בשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ב והבאתי תורף דב"ק לקמן באות ב"ן: כל הכתוב לחיים בענין זה אינו אלא במקנה החמץ לעכומ"ז בכסף בלבד אבל אם הקנה אותו באגב קרקע ועל ידי שטר (בענין שהיה צריך שטר על הקנאתו הקרקע כגון שמכר לו הקרקע ואגבו הקנה לו החמץ) והשטר ההוא היה פסול וכמאן דליתיה דמי יש סברא לומר כיון דגלי אדעתיה דניחא ליה להקנותו בשטר והשטר פסול אם כן גם הקנין כסף לא מהני או נימא דל מהכא השטר וקני ליה בכסף לבד עיין במה שכתבתי לעיל באות י"ג בסק"ה ומשם והלאה בס"ד: טז) גזלן שגזל חמץ לפני הפסח ועבר הפסח שאומר להנגזל הרי שלך לפניך שרי בהנאה לנגזל ולא עבר על בל יראה נודע ביהודה ח"א סי' כ"ה.

ועיין בשיטה מקובצת לבב"ק על ד' צ"ו ע"ב בשם ר"מ סרקוסטא כן כתב מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' חתם אות יו"ד ואולם רבנן קדישי דאתו בתריה המה ראו כן תמהו על הרב נודע ביהודה וארשום פה בס"ד את אשר ראיתי בזה הנה הרב מקור חיים בסי' תמ"ח בביאורים סק"ט (בד"ה אכן) כתב דמה שחידש הנו"ב דהחמץ מותר לנגזל אחר הפסח ונדחק ליישב מה שנראה סתירה לזה מכמה מקומות ליתא ותורף דב"ק הוא דבחמץ דקימא לן דלא מהני מה שהיה אנום על הביעור אם כן מה לי אנוס על ידי דבר

אחר ומה לי אנום מחמת הגזלן ונאסר החמץ על הנגזל משום לתא דהנגזל אף שהיה אנוס עי"ש וכן דעת הרב פרי חדש שם ס"ג שהרי הביא ראיה לסברת הר"ן דלאחריני נמי אסור מהא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך וכתב וז"ל כלומר אף על פי שאסור לו ואף דהנגזל לא עבר אסור לנגזל אלמא דכל חמץ שעבר עליו שום אדם נאסר לכל ע"כ ומרן מוהריט"א בפרק חמישי דבכורות סי' מ"ד (בד"ה והנה הפ"ח וכו' ד' ע"ב ע"ד מדפוס ווארשא) כתב על ראיתו זאת ובאמת שהיא ראיה נכונה דהא אמרינן שם בדף ח"ץ מאן תנא אומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך הרי מוכח דלנגזל נמי אסור בהנאה אף על גב דודאי לא עבר וכו' והאריך לבאר דהנגזל לא עבר גם בפרק רביעי אות כ"ט כתב הפרי חדש הביא ראיות מכריחות על סברא זאת דאסור בהנאה עי"ש והרב משנת ר' אליעזר בחלק ב' ס' ח"י פשיטא ליה נמי דאסור להנגזל אחר הפסח והביא דברי הפר"ח הנ"ל ובסוף הסימן כתב אף דהנודע ביהודה שהביא במחזיק ברכה כתב דמותר להנגזל כיון שלא עבר על בל יראה דע כי כבר עמדתי על דבריו במקום אחר והוכחתי בראיות דלא כהרב נודע ביהודה עכ"ד.

ועם כי לא ידענו ראיותיו הנה בדברי הרמב"ן בליקוטיו בפרק כל שעה בסוגיא דחנות של ישראל וכו' שהביא שם (במשנת ר' אליעזר בראש הסי') מפורש כן וז"ל ומסתייע האי סברא מההיא דגזל חמץ אלמא אסור בהנאה אף שלא עברו בעליו בב"י וב"י וא"ת כיון שהגזלן חייב לבערו ועובר עליו משום הכי אסור הלא אין קנם זה אלא לבעלים ראשונים והם לא עברו בכלום אלא שמעת מינה שקנס זה בין בשוגג בין באונס בין לו בין לאחרים עכ"ל הרי מפורש דאסור לנגזל אף שלא עבר בבל יראה והרב מים חיים ראפאפורט סי' ה' כתב בשם המנח"י בשו"ת סי' ו' דהוכיח דחמץ שעבר עליו הפסח דאסור הוא אפילו בהניחו באונס מהא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאומר לו הרי שלך לפניך אף דהבעלים היו אנוסים הפסידום חכמים שיהיה אסור בהנאה והוא כתב לדחות ראייתו דמה שאסרוהו לנגזל הוא משום שהגזלן עבר על בל יראה בלא אונס וכו' עי"ש הנך רואה דבין למר ובין למר החמץ אסור הוא להנגזל גם כן והרב כתב סופר סי' פ"א ד' ע"ג ע"ד (ד"ה וראיתי) הביא דברי הרב פרי חדש ודחה מה שכתב לצדד מרן מוהריט"א דלר' שמעון מותר להנגזל וחיזק ראיות הפר"ח והסביר אמאי לא הביא הר"ן ראיה שהביא הפרי חדש ועיין עוד למרן מוהריט"א בקהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' לק"ט שם כתב כדברי הרב מים חיים ראפאפורט דההיא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח דאומר לו הרי שלך לפניך הוא משום לתא דהגזלן ונאסר להנגזל ולכל העולם עי"ש וכן כתב הרב בית מאיר לא"ח בד' ס"ו ע"ד (ד"ה וראיתי) וכן כתב הרב חתם סופר או"ח סי' קי"ט (ד"ה איברא)

עי"ש ובכלם נאמר ונעלם דברי הרמב"ן הנ"ל ובנודע ביהודה מהדורא תניינא ריש סי' ע"ז דחה דברי הרב עט"ז סי' ת"מ על פי שיטתו דהחמץ מותר להנגזל ולפי מה שנתבאר אין לדחות דברי העט"ז מצד זה כי דבריו שרירים וקיימים על פי דברי הרמב"ן הנ"ל ועיין בש"ע הג' מוהרש"ז בסי' ת"מ בקונטריס אחרון אות ב' שהכריח כדעת המנח"י הנ"ל מהירושלמי והבאתיו בסי' ה' אות כ' והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ח אות ב'(ד"ה מ"ש המחבר) כתב דנאסר משום הגזלן וכן דעת הרב עמודי אור שהבאתי בסי' ה' אות ט"ל ונעלם מהם דברי הרמב"ן הנ"ל:

גם הרב בית שלמה סי' ס"ב אחר שהביא כל דברי הרמב"ן בליקוטיו (שהובא במשנת ר' אליעזר הנ"ל) כתב ובנו"ב סי' כ' יצא לידון בדבר חדש דאף בגזלן ישראל שגזל קודם פסח ועבר הפסח ביד הגזלן דמותר החמץ להנגזל כיון דהגזלן אומר לו הרי שלך לפניך והרי דברי הרמב"ן בהיפך וכו' ע"כ ושם בסי' ע"ה על דבר הי"ש שלקח הפאסעסיר באלמות מישראל אחד ועבר עליו הפסח והפאסעסיר מחוייב להחזיר הי"ש להישראל שקבל ממנו כתב וז"ל והנה כ"ת צדד היתר מחמת דברי הנו"ב סי' כ' דמותר החמץ להנגזל הנה בדברי הנו"ב מבואר גם כן בביאור הגאון מוהרי"ט אלגזי בפר"ה מהלכות בכורות אמנם בפ"ח סי' תמ"ח ס"ג כתב בפירוש דאף דהגזלן הוא שעבר בבל יראה ולא הנגזל אף על פי כן החמץ אסור לכל אמנם מבואר מזה דאם היה גזלן עכומ"ז מותר החמץ אחר הפסח אמנם מדברי החק יעקב סי' תמ"ח סק"ד דאף בכי האי גוונא אסור אם ברור שלא החליפו וראיתי לאחד מהאחרונים שהתפלא עליו אמנם במק"ח ס"ק ט' העלה דאסור להנגזל וכל המבוכה היה שלא ראו האחרונים דברי הרמב"ן בליקוטיו וכו' דמבואר כהח"י ומק"ח לכן אין היתר זה כלום עכ"ל והנה מסגנון לשונו נראה דמייחס דעת הגאון מוהריט"א כדעת הנו"ב דגם בגזלן ישראל סובר דמותר להנגזל משום שהיה אנוס וכו' ועמו הסליחה רבה דאין נראה לייחס ולומר כן לפי האמת בדעת מרן מוהריט"א דודאי בגזלן ישראל מודה דאסור להנגזל משום לתא דהגזלן שעבר על בל יראה וכמו שמפורש בדב"ק דמסכים לדברי רבינו הפ"ח דאסור לנגזל משום לתא דהגזלן אלא דבגזלן עכומ"ז הוא שסובר דמותר להנגזל אחר הפסח ומר ניהו שהתפלא על הרב חק יעקב בזה כמו שנביא דברי קדשו להלן בס"ד אבל בגזלן ישראל מודה דאסור להנגזל:

הן אמת דממה שכתב לקמיה (בד"ה איברא דלפי מ"ש) ומשם והלאה עי"ש (בדף ע"ג ע"א) נראה שסובר כן באמת וכן ייחס אליו הרב כתב סופר סי' פ"ד (בד"ה אמנם כן) אך לי ההדיוט נראה דאחר שראינו להרב מר אביו בס' קהלת יעקב ריש סי' לק"ט דמתבאר דתפס השיטה דאסור לנגזל ומר בריה מרן מוהריט"א באותו פרק באותו מקום שקיל

וטרי במה שחקר בענין חמץ של עכומ"ז ביד ישראל וכן של הקדש ואחריותו על הנפקד אם נאסר אחר הפסח או לא עי"ש דב"ק באורך ולא כתב שום הערה על דברי הרב אביו המחבר נראה דשתיקה זו הודאה היא דשיטה זו היא אמת לדינא וכל מה שכתב בהלכות בכורות הנ"ל הוא הצ"ד צדדי צדדים דרך שקלא וטריא אבל לדינא קושטא דמילתא הוא דאסור להנגזל כפשיטות לשון הש"ס דבבא קמא ד' צ"ח דמתני' דהגזלן אומר לנגזל הרי שלך לפניך היא כמאן דאמר אומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך דרוצה לומר אף דלנגזל אסור כן נראה לדעתי העניה שלא לייחס בפשיטות דעת מרן מוהריט"א דמותר לנגזל ועיין בשו"ת עונג יום טוב סי' כ"ו בהגהה וז"ל אף על גב דבהדיוט כי האי גוונא אם גזל חמץ ועבר הפסח חייב לשלם להגזלן אבל אם הנגזל תובעו (והגזלן אינו תובעו) ודאי דפטור דלגבי נגזל יכול לומר מאי אפסדתיך הא אם היה החמץ בעין היה עפרא בעלמא והגזלן היה מחזיר לך החמץ כמו שהיא עכ"ל מבואר דפשיטא ליה כדעת רבנן בתראי הנ"ל דאסור החמץ להנגזל דמשום הכי יכול לומר לו מאי אפסדתיך וכו' גם הרב עצי לבונה יו"ד סי' קב"ל ס"א (סוף ד"ה והנה) כתב גם כן דהחמץ אסור להנגזל בהנאה גם בשו"ת רעק"א סי' כ"ג פשיטא ליה דאסור לנגזל וכתב בד' ח"י (ד"ה ולכאורה) דמה שכתב הנו"ב דהחמץ מותר בהנאה הוא רחוק מדרך האמת ועל כל פנים אף אם נאמר דלקושטא סובר מרן מוהריט"א דלנגזל שרי כמו שייחסו אליו בשו"ת בית שלמה וכתב סופר הנ"ל מכל מקום נראה דאיכא בנייהו בין הנו"ב למוהריט"א לענין אי שרי גם לאחרים או דוקא להנגזל עצמו דלהנו"ב שרי לכולי עלמא למוהריט"א לא שרי אלא להנגזל דמשום שלא יהיה לו הפסד מהקרן לא קנסו רבנן עי"ש בדב"ק בד"ה ואולם חשבתי דרכי וכו' וק"ל: ובשו"ת יד יוסף להג' מוהר"י דייטאש בסי' ל"ב (ד"ה אמנם) כתב על דברי הנו"ב דאף שהחליט הדבר בפשיטות אילו היה רואה דברי הרמב"ן בליקוטיו לא היה מורה כן ואחר שהעתיק כל לשון הרמב"ן הנ"ל כתב הרי בהדיא דאף דאומר לו הרי שלך לפניך אסור בין לו בין לאחרים ומהתימא על כל גדולי המורים שהאריכו לסתור דברי הנו"ב ולא ראו דברי הרמב"ן וברור דאם היה רבינו הנו"ב רואה דברי הרמב"ן לא היה מורה הלכה נגדו עכ"ל.

גם בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' של"ב בעובדא מעין העובדא שבבית שלמה סי' ע"ה הנ"ל כתב וז"ל הנה דברי הנו"ב שהביא באמת בליקוטי הרמב"ן פסחים מבואר דלא כהנו"ב ואסור לכל העולם אף שלא עברו על בל יראה עכ"ל ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר כאן בתשובה זו נקיט לה בקיצרי ושם בח"ג סי' ל"א האריך מאד בענין זה לסתור דברי הנו"ב שכל יסוד דבריו הוא על פי מאי דפשיטא

ליה דהנגזל לא עבר על בל יראה ומני"ר כתב דפשוט מאד והדין אמת דהנגזל עובר בבל יראה ואם כן ודאי דאסור לו החמץ אחר הפסח עי"ש ועיין מה שרשמתי בזה לעיל סי' ה' אות כ"ד ואחר כל הכבוד הזה הדבר פשוט מאד דאין לסמוך על סברת הג' נו"ב בזה כלל ובמהדורא תניינא סי' ס"ה הובא שם דרב אחד השיגו על כל דבריו שבסי' כ' ומני"ר כתב ליישב השגותיו עי"ש ומכל מקום נראה דהעיקר כדעת רבני האחרונים החולקים עליו אחרי שמפורש כן בדברי רבינו הגדול הרמב"ן ומכל מקום אפשר לעשות סניף להתיר להנגזל כדעת הנו"ב: ובשו"ת עין יצחק למאור עינינו הגאון אבד"ק קאוונא יצ"ו ראיתי בסי' כ"ב ענף ב' אות ח' שכתב דהנודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ' חידש דאין הנגזל עובר בבל יראה דכיון דאין בידו להקדישו ולהקנותו לא קרינא ביה ביתו דמפקיד ולא דמי לפקדון דכל היכא דאיתיה ברשותא דמאריה קמא איתיה כדכתב הרא"ש בפרק קמא דפסחים ואף שבתשובת רעק"א סי' כ"ג לא הסכים לדבריו מצאתי בבבא קמא בשיטה מקובצת על ד' צ"ח ע"ב (בד"ה חמץ ועבר עליו הפסח) שכתב בשם הר"מ מסארקוסטא דבגזל חמץ ועבר עליו הפסח לא זה וזה עוברין בבל יראה הרי שכתב כדברי הנודע ביהודה דאין הנגזל עובר ואין לפרש דהר"מ קאי בשיטת הר"ן דחמץ המופקד אין המפקיד עובר בבל יראה דאם כן לישמועינן ריבותא בפקדון ושוב תמה על מה שכתב הר"מ דגם הגזלן אינו עובר דאמאי הרי הוא חייב באחריות החמץ ולא גרע משאר שומרים דעוברים בבל יראה משום חיוב האחריות דמה לי אחריות שקבל השומר בעצמו ומה לי אחריות שהתורה הוא שחייבתו דסוף סוף הוי גורם לממון ויישב דכונת הר"מ על פי המבואר בפסחים ד' ה' ע"ב למאן דאמר לאו כממון דמי שאני הכא דאמר קרא לא ימצא ובכל חמץ עובר בשני לאוין בל יראה ולא ימצא ובחמץ שהוא רק משום האחריות עובר רק אלא ימצא ולא על בל יראה וזהו שכתב הר"מ דאינו עובר בבל יראה אבל בבל ימצא יש לומר דעובר.

ועל כל פנים נקיטינן כמה שחידש הנודע ביהודה דאין הנגזל עובר משום שאינו ברשותו להקדישו ולהקנותו ואף שהנודע ביהודה כתב עוד טעמים בזה נראה דהעיקר כטעם הזה דהיינו לפי שאינו ברשותו והאריך קצת עוד בזה להוכיח כטעמו של הנודע ביהודה ומזה יצא לידון להקל בנדונו בי"ש שאינו עדיין ברשותו משום שחייב מנת המלך ולא יתנוהו לו עד שישלם מנת המלך ועבר עליו הפסח וכו' וכתב עוד טעמים אחרים עי"ש דב"ק שמתבאר דמיסתמיך ואזיל בתריה דרב נודע ביהודה בכל מכל הן במה שסבר דאין הנגזל עובר בבל יראה משום שאינו ברשותו להקדישו והן במה שסובר דחמץ זה שעבר עליו הפסח מותר: ומכל הרשום למעלה בענין זה וממה שהבאתי בסימן ה' אות

כ"ד עיניך הרואות דסברת הגאון נודע ביהודה דאין הנגזל עובר בבל יראה היא מוסכמת מפי הפוסקים המדברים בענין זה וכבר קדמו הרב פרי חדש ואיסתייעא מילתיה מדברי הרמב"ן בליקוטיו לפרק כל שעה והדין אמת.

אמנם במה שסובר דאם עבר עליו הפסח מותר משום שלא עבר הנגזל בבל יראה אין כן דעת רבנן בתראי הנז"ל שהחליטו דהחמץ אסור אחר הפסח יש מהם אומריםהטעם משום לתא דהגזלן שעובר בבל יראה ויש מהם אומרים דאף אם אין מי שיעבור בבל יראה נאסר החמץ אחר הפסח והנשיאים הביאו שכן כתב הרמב"ן בליקוטיו הנ"ל וכתבו שאם הנודע ביהודה היה רואה דברי רבינו הגדול היה מבטל דעתו שכן ראוי להיות חוזר ומבטל דעתו נגד המפורש בדברי הראשונים וגם על דברי הר"ם מסארקוסטא שבשיטה מקובצת הנ"ל כבר עמדו רבנן קדישי הנ"ל ותימה על מרן פחד יצחק יצ"ו שנעלם ממנו כל הרשום בכתב: ומה שמצדד מרן מוהריט"א והוא על פי מה שכתב בספר צרור החיים בד' ט"ן ע"א שהביא דברי רבינו מנוח דדעת הרי"ף בתשו' דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא להעובר בבל יראה ולא לאחרים ובדברי מרן מוהריט"א בד"ה ואולם חשבתי דרכי וכו' מבואר דטפי מסתבר להתיר להנגזל מלהתיר לאחרים דלאחרים יש לומר כיון דאין להם אלא מניעת ריוח קנסו רבנן ואף לגבי לוקח דאית ליה פסידא קנסו דאיהו אפסיד אנפשיה מה שאין כן בנגזל יש לומר דבמקום פסידא לא גזרו רבנן עי"ש ואם כן מאחר דמבואר בדברי הרי"ף דמותר לאחרים כל שכן דיש לומר לדידיה דמותר להנגזל ולפי דעתו על כרחין לומר ככל מה שכתב הגאון נו"ב לסתור מה שנראה מבואר מכמה דוכתי דאסור להנגזל עי"ש באורך ונמצא לפי זה דלהנו"ב יש לו רב תנא דמסייע ליה האדם הגדול מר ניהו הרי"ף וגם לפי דעת הרב מוהר"ם מסרקוסטא שהביא באסיפת זקנים לבבא קמא ד' צ"ח והזכירו מרן מוהריט"א בד"ה והנה הפ"ח) דגם הגזלן אינו עובר אפשר לומר דסובר כיון שאין שום העברת לאו בחמץ זה לא קנסו וכיון שכן לא נפלאת היא סברת הנו"ב להתיר להנגזל מיהא ואולי אפשר לעשות מזה סניף להתיר וצ"ע ועיין לעיל אות ט' ובתשובת הגאון מוהרש"ך יצ"ו (בד"ה וזאת תשובת ובמאי דכתיבנא בעניותין בד"ה אמנם מ"ש מניי"ר):

ובהיותי בזה ראיתי להרב דרך המלך בפרק א' מהלכות חמץ שרצה לדחות ראית הרב פרי חדש לדברי הר"ן מההיא דגזל חמץ ועבר עליו הפסח דיש לומר דמתניתין ר' יהודה היא דסובר חמץ אחר זמנו אסור מן התורה ושוב כתב להסכים לדברי הרב פרי חדש דמדלא פירשו בש"ס דמתניתין ר"י היא מוכח דגם כר' שמעון מצי אתיא ואם כן על כרחין לומר דאסור לנגזל דאם לא כן פשיטא דאומר לו הרי שלך לפניך ועוד דרבא איתי

ליה הלכה כסתם משנה והיכי פסיק כר' שמעון אלא ודאי דמתניתין אתי כרבי שמעון עי"ש שלא ראה מה שכתב בזה מרן מוהריט"א: וכל זה כשלא מכר הגזלן את החמץ לעכומ"ז קודם הפסח אבל אם מכרו לעכומ"ז קודם זמן איסורו כדינו ועבר עליו הפסח כתב הרב מקור חיים סי' תמ"ג סוף סק"ה דמהני המכירה ומותר החמץ אחר הפסח עי"ש הטעם ובסי' תמ"ח סק"ט (תוך ד"ה וגם):

ואם הגזלן הוא עכומ"ז ועבר עליו הפסח כתב מרן מוהריט"א בפרק חמישי מהלכות בכורות סי' מ"ד (ד' ע"ב ע"ד בד"ה והנה הפ"ח) דפשוט הוא דכיון דהאחריות הוא על הגזל והישראל הנגזל לא עבר על בל יראה דמותר החמץ והתפלא על הרב חק יעקב בסי' תמ"ח סוף סק"ד דמשמע מדבריו דאם ידוע בודאי שלא החליפו העכומ"ז אסור החמץ אחר הפסח דלמה יאסר אחר הפסח וכונתו דאף דבגזלן ישראל אף דאינו עובר הנגזל בבל יראה דין הוא שנאסר החמץ על הנגזל משום שעבר הגזלן בבל יראה וכל שיש מי שעבר נאסר על כל העולם מכל מקום בגזלן עכומ"ז דלא עבר בבל יראה לא הגזלן ולא הנגזל אין לאוסרו ונראה דאף למה שכתב הרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ג סי' ל"א הנ"ל דלא כהרב נודע ביהודה אלא סובר דהנגזל עובר בבל יראה מודה הוא דאם הגזלן עכומ"ז אין הנגזל עובר דהא טעמא דידיה הוא כיון שהגזלן אינו רוצה לקנותו הרי הוא ברשות הנגזל וכו' וזה שייך דוקא בגזלן ישראל אבל בגזלן עכומ"ז ודאי דרוצה לקנותו והרי הוא חייב באחריות וקאי ברשותו ואין הנגזל עובר ואם כן יתכן דמודה למרן מהריט"א דמותר החמץ לאחר הפסח וכן לדעת הסוברים דטעמא דמפסדינן לנגזל הוא משום לתא דהגזלן שעבר על בל יראה נראה דבגזלן עכומ"ז הדין נותן דאינו נאסר כלל אך האמת הוא כדכתב הרב בית שלמה בסי' ס"ב הנ"ל דמתבאר מדברי הרמב"ן בליקוטיו דאסור החמץ משום לתא דהנגזל אף שלא עבר על בל יראה והוא הדין לפי זה גם בגזלן עכומ"ז וכדעת הרב חק יעקב וכן כתב שם בסי' ע"ה וכיון שמרן מוהריט"א לא הזכיר דברי הרמב"ן הנ"ל נראה דנעלמו מעיני קדשו ודאי דיש להחמיר לאסור כדעת הג' בית שלמה הנ"ל והרב פרי מגדים בסי' תמ"ח במשבצות סק"ו (ד"ה שותפים) כתב ועכומ"ז שגזל חמץ מישראל ועבר פסח צדד בא"ר לקולא ע"כ וספר אליהו רבא אין מצוי אצלי לראות דב"ק והרב עמודי אור סי' י"ז וסי' ח"י אות ו' וי"א שהבאתי לעיל סי' ה' אות ט"ל פשיטא ליה דנקנה החמץ להגזלן עכומ"ז ומותר לקבלו ממנו אחר הפסח או לקבל הדמים תוך הפסח עי"ש והרב מקור חיים סי' ת"מ סק"ה (ד"ה ונראה) כתב ודמי לעכומ"ז שגזל חמץ מישראל דודאי אין הישראל חייב בביעור מדאורייתא לדעת הגאונים מקרא דבתיכם דלא שייך לומר דעכומ"ז משאיל ביתו להישראל עכ"ל נראה דיש טעות סופר

בדב"ק וקודם תיבות דלא שייך וכו' צריך להיות וגם לדעת הרא"ש אינו עובר דלא שייך וכו' כן נראה לי דמוכרח להגיה בדבריו ואין מדבריו הכרח דסובר דמותר אחר הפסח דלא קאמר אלא דאינו עובר עליו בבל יראה וק"ל:

עתה השגתי ספר יקר אמרי הצבי לידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו וראיתי שבחידושיו לפרק מרובה באות כ"ט נשא ונתן בסברת הרב נודע ביהודה דמותר החמץ להנגזל כמה שמקשים עליו מסוגיא דבבא קמא ד' ס"ו כיון דמטא זמן איסוריה ודאי מייאש הא לשיטתו דמותר להנגזל לא מייאש וכתב ליישב על פי מה שביאר הרב נודע ביהודה דלא אמר סברתו הנ"ל אלא למאי דקים לן דחמץ אחר הפסח הוא רק מדרבנן אבל לר' יהודה דסובר דאחר הפסח אסור מן התורה ודאי גם להנגזל אסור והכריח דרבה (דאליביה היא השקליא וטריא בסוגיא הנ"ל) סובר כר' יהודה וכו' עי"ש דבריו הנחמדים בד' י"ז ומכל מקום אינו מסכים לסברתו כאשר תראה בדב"ק בד' ל"ב ע"ב שהביא דברי הרמב"ן בחידושיו לפסחים הנ"ל וכתב שגם הר"מ מסארקוסטא שבשיטה מקובצת הנ"ל יתכן שסובר כהרמב"ן והזכיר תשובת הרב שואל ומשיב שקדמו להשיג על הרב נודע ביהודה מדברי הרמב"ן עי"ש: יז) חמץ שנמצא אחר הפסח דאסור אף על פי שביטלו ככתוב בסימן תמ"ח ס"ה כתב הרב כתב סופר סי' פ"א שנסתפק השואל אם גם לכולי עלמא אסור או דילמא דוקא לדידיה אסרו אבל לאחריני כשבעל החמץ לא מכר ולא נתן אלא האחרים זוכין בו מעצמם שרי דכיון דכשבטלו הוא מחלוקת בירושלמי נהי דנקיטינן להחמיר מיהו אולי לכולי עלמא מיהא שרי דהא טעם האוסר אפילו ביטל הוא משום הערמה ופירש הרא"ש שיאמר שביטל והוא לא ביטל ובעל העיטור סובר דדוקא באכילה אסור ולא בהנאה דמשום הנאה לא יערים והטור בסי' תמ"ח סובר דגם כדי ליהנות יערים אבל כשאסור לו גם בהנאה יש לומר דמשום הנאה דאחרים לא יערים דאין אדם חוטא ולא לו או דילמא לא פלוג רבנן ואסרו בביטלו גם לאחרים הרב המחבר האריך בזה להוכיח דגם לאחריני אסור ודקדק כן גם מלשון מרן בש"ע סי' תמ"ח וכל שכן דאסור לבנו אחריו דאם לאחרים אסור אפילו כשלא בא להם מיד העובר ואפילו זכו מההפקר וכיוצא כל שכן דאסור לבנו אחריו דנכנס תחת האב ומכחו הוא זוכה ומרשותו בא לו עיי"ש שהביא דברי מרן מוהריט"א בפרק חמישי דבכורות ד' מ"ח ע"ב (הלא המה בסי' מ"ד ד' ע"ב ע"ג מדפוס ווארשא בד"ה איברא דראיתי להר"ן) ושקיל וטרי בזה עי"ש גם מדברי הרב מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ח סכ"ט הבאתי דבריו בסי' ה' אות י"ז מתבאר דסובר דאף כשאינו בא ליד אחר על ידי מכר ומתנה אסור:

ולא אכחד מלהעלות על הספר מה שהיה נראה לי ההדיוט דאולי מקום יש בראש לצדד להקל בכי האי גוונא שאחרים זוכים מעצמם בלא ידיעת בעל החמץ כלל והוא על פי מה שכתב רבינו מנוח בפרק א' מהלכות חמץ הביא דבריו הרב צרור החיים בד"ט"ן ע"א ואיכא לעיוני בחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור משום קנס לישראל אחר שלא עבר עליו מהו והביא תשובת הרי"ף שהוא מותר לאחר מיהו אית דמורו ביה לאיסורא ואיתלו דבריהם בההיא דאמרינן חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהם מחליפים דאי לישראל אחר שרי אמאי איצטריך לטעמא שהם מחלופים אלא שמעת מינה דאפילו לישראל אחר אסור עכ"ל והנה הגם דאין לומר דמה שהתיר בתשובת הרי"ף לאחרים הוא על ידי מכר או מתנה דהא ודאי אסור דהרי נהנה בעל החמץ וכמו שביאר מרן מוהריט"א שם אך מכל מקום למדנו מדברי רבינו מנוח דהרי"ף מתיר לכל הפחות בכי האי גוונא שאינו על ידי מכר או מתנה אלא שאחרים זוכים הם מעצמם בלא ידיעת הבעלים כלל ואם כן אולי אפשר לסמוך עליו בדבר שאינו מפורש בדברי הפוסקים בהפך:

אלא דלא נחה דעתי העניה במה שכתבתי בכוונת תשובת הרי"ף דאי מיירי דוקא בכי האי גוונא אם כן אינו מובן מה שכתב ואית דמורו וכו' ומייתי מההיא דחמצן של עוברי עבירה וכו' ומאי ראיה מהתם דהתם באים לקנות מהעוברי עבירה אהכי צריכינן לטעמא דמחליפין אלא ודאי דהרי"ף מיירי בקונה או מקבל מתנה אלא דהדבר תמוה איך יתכן שיהיה מותר בכי האי גוונא דהא קמתהני בעל החמץ וצ"ע ועיין להרב חתם סופר בסי' קכ"ד שהביא קושית הרב השואל אההיא דאמרינן והאמר רבא קנסא קניס ר' שמעון הואיל ועבר על בל יראה דהיכי סליק אדעתיה דר' שמעון לא קניס הא תניא בתוספתא ריש פרק שני דרבי שמעון אוסר לקנות חמץ של כותים אחר הפסח מפני שנחשדו על בל יראה וכתב ליישב ותורף דב"ק הוא דודאי למכור וליתן אין שום סלקא דעתין דודאי אסור והיינו מה שאמרו בתוספתא דאסור לקנות מהם אבל חמצו אינו נאסר שאם הפקירו והשליכו לחוץ מותר לכולי עלמא כי מה טעם לקנוס בזה אך מדמוקי רבא מתניתין דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור כר' שמעון דקנסא קניס ומשמע מלשון המשנה דהחמץ עצמו נאסר מזה שמעינן דנאסר לכל העולם אף בכי האי גוונא שבאים לזכות מההפקר אחר שהעובר השליכו לחוץ עי"ש דב"ק דנראה דמר בריה בשו"ת כתב סופר הנ"ל נעלם ממנו תשובה זו דמזה מבואר דלפי האמת סובר הרב חתם סופר דגם בכי האי גוונא פשוט דאסור אלא דצריך להבין דלפי הנראה מה שתירץ הרב לקושית הרב השואל במחילת כבוד תורתו הרמה אין זה מן הישוב לדעת הרי"ף בתשובה הנ"ל

דלכל הפחות מוכח דבכי האי גוונא שאין האחרים זוכים ומקבלים מיד העובר בבל יראה סובר דמותר ואם כן לדידיה צריך לומר דלא אמר רבא קנסא קניס וכו' אלא שאסור לעובר ונימא נמי דגם לקנות ממנו אסור כמפורש בתוספתא אבל לא לאחרים הזוכים שלא מחמתו ואם כן הדרא קושית הרב השואל לדוכתא וצריך להתיישב בכל זה לעת הפנאי ולא באתי אלא להעיר אזן:

ולעיקר קושית הרב השואל שבשו"ת חתם סופר הנ"ל ראיתי להרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סוף סי' ס"ו שכתב דמשם אין ראיה דיש לומר דדוקא בכותים הוא דקניס ר' שמעון דהם חשודים על בל יראה אבל לא בישראל עכ"ל וכונתו לפי הנראה היא לומר דישראל כיון דלא נחשדו על כך לא קנס אף למי שעבר דכל עיקר תקנתו וקנס שלו הוא רק על הכותים ואין דבריו נוחים לדעתי העניה דמה טעם שלא לאסור ולקנוס על הישראל העובר בבל יראה כי היכי דקניס בסתם כותי משום שנחשד לעבור על בל יראה ומצאתי שהרב כתב סופר סי' פ"ב (ד"ה ויש אתי) תירץ דאי מהתם הוה אמינא דאסור דוקא באכילה ורבא אשמועינן דאסור בהנאה עי"ש שלא זכר גם שם דברי ר' אבה"ו בחתם סופר הנ"ל: יח) חמץ שעבר עליו הפסח והבעלים הפקירוהו קודם הפסח אי מהני עיין מה שרשמתי בסי' ה' אות י"ז: יט) מכר חמץ לעכומ"ז קטן ועבר עליו הפסח אף על גב דקטן אין לו זכיה מן התורה כיון דחמץ שעבר עליו הפסח איסורו מדרבנן יש להקל גם במכרו לעכומ"ז קטן כן כתב הרב עיקרי הד"ט סי' ח"י אות ע"ג בשם שו"ת ושב הכהן גם הרב שערי תשובה סי' תמ"ח סקט"ו והביא שו"ת הנ"ל עי"ש שיש הפרש ביניהם כמו שכתבתי במערכת בכור בהמה סי' ג' אות י"ח (בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים) והרב חתם סופר חיו"ד סי' שי"ז כתב לענין מכירת בכור לפוטרו מן הבכורה דלגבי עכומ"ז לא נאמרו שיעורים אלא אפילו הוא קטן כל שיש לו דעת שלמה והגיע לפלגות ראובן אף שאינו בן י"ג שנה הרי הוא כגדול ויש לו קנין מן התורה ולכן אם קנה העכומ"ז הקטן את הבכור בכסף ומשיכה הרי נפטר מן הבכורה ואם בכסף לבד באנו למחלוקת הקדמונים אי נכרי קונה בכסף או במשיכה ואף אם יש סטומתא עם הכסף אף דבעלמא בעכומ"ז גדול מהני מכל מקום בקטן מסופקני דאפשר דאין דרך התגרים לחשוב מעשה קטן קנין וכו' אלו תורף דברי קדשו והביא דבריו הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' ש"ך סק"ד ואם כן לדבריו כל שכן לענין חמץ שעבר עליו פסח דיש לנו לומר דיש לסמוך על מה שנמכר לעכומ"ז קטן אם נמכר כדינו בכסף וקנין אגב קרקע או משיכה וחצר וכיוצא בדרך שמועיל במכר לעכומ"ז גדול ומשמע דלכתחלה נמי שפיר דמי למכור לעכומ"ז קטן שדעתו שלמה דבעכומ"ז אין חילוק בין גדול לקטן:

אך הרב בית שלמה סי' ס"ו (בחלק אור"ח) נשאל במי שמכר לעכומ"ז קטן בקומה והוא בן חמש עשרה שנה והמכירה היתה כדין בכסף והקנאת מקום ועבר הפסח ויש מפקפקים בזה כיון שבדיניהם אין קנין לקטן עד שיהיה בן כ"ד שנה והשיב דמשום הא אין לחוש אם באמת היה מועיל בדינינו אין לנו לחוש לדיניהם דאזלינן בתר דינא דידן והביא שכן כתבו הפוסקים בזה אך באמת בדינינו אין קנין לקטן מן התורה והביא דברי הרב חתם סופר דעכומ"ז קטן בר דעת הוא כגדול בזה ותמה עליו וכתב לדחות סברתו וכיון שגם בעכומ"ז קנין קטן לא מהני בדינינו נהו דזהו בן ט"ו שנים הא בעינן שיביא שתי שערות ובנדון זה לא נודע אם הביא שתי שערות ומסיק דודאי אין לעשות כן לכתחלה אבל עתה שכבר עבר הפסח אין לפקפק כלל דבדרבנן סמכינן אחזקה דרבא כל שבא לכלל שנים בא לכלל סימנים והחמץ מותר באכילה אף למהדרין מן המהדרין עי"ש ובסי' ס"ז שקיל וטרי על מה שהשיגו רב אחד על דבריו שבסי' ס"ו ומיישב דבריו עי"ש: כ) חמץ של שני שותפים ישראלים שעבר עליו הפסח חקר מרן מוהריט"א הובא בס' קהלת יעקב סי' לק"ט ד' ד"ן ע"ג (מדפוס חדש) אם עוברים בבל יראה והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח והביא פלוגתא דרבנן ור' אלעאי בחולין ד' קל"ה ע"א ומחלוקת הפוסקים אי קיימא לן כר' אלעאי או כרבנן ומסיק דלהסוברים דקיימא לן כר' אלעאי כיון דכתיב בלשון יחיד לא יראה לך חמץ השותפין בכלל ולהסוברים דנקיטינן כרבנן אי איכא שיעור כזית לכל אחד עוברים ואי ליכא כזית לכל אחד אין עוברים וכבר ראה דברי הרבנים ט"ז וחק יעקב שבסוף סי' תמ"ה עי"ש ועיין בהגהת כליל תפארת שבשו"ת תפארת יוסף א"ח סי' כ"ב והרב יד דוד על פסחים לדף כ"ג ע"ב הביא דברי החק יעקב סי' תמ"ה דחמץ של שותפין חייב לבער מדכתיב תשביתו וכתב דאין ראיה מדכתיב בלשון רבים וכו' אך מסברא ידעינן כן בלי שום לימוד עי"ש והבאתיו בסי' ה' אות ל"ה:

וכתב הרב השואל בשו"ת תפארת יוסף הנ"ל בי"ש של שנים עשר שותפים ישראל והאחד עשר שותפים מכרו חלקם לעכומ"ז אך הי"ב לא מכר חלקו מחמת שכחה רק כשמכר חמץ שבביתו כתב לעכומ"ז שמוכר לו גם חמץ שאינו ידוע לו דדינא הוא דהי"א חלקים מותר דבדרבנן יש ברירה כמו שכתב הגאון שאגת אריה בחמץ של שני שותפים שהאחד לא מכר חלקו ואף דבחק יעקב ומקור חיים הצריכו עיון אי שרי באכילה מכל מקום יש לצרף דעת הפנ"י דיי"ש הוי רק חמץ דרבנן ולהתיר אף באכילה וחלק י"ב אסור והרב המחבר האריך דלכאורה יש להתיר משום שזהו תערובת מין במינו ונתבטל ברוב קודם הפסח דלכולי עלמא לא עבר אבל יראה ולא שייך קנס ושוב כתב דאי אמרינן

יש ברירה בדרבנן אם כן כל חלק לעצמו עומד וליכא תערובת וכו' ומסיק לדינא דגם חלק השנים עשר מותר בהנאה למכרו לעכומ"ז עי"ש והרב בית שלמה סי' ע"ד בשני שותפים בשמרים והשמרים היו במרתף אביהם שהשאיל להם ובערב פסח נתן האחד השמריסבמתנה בלי שום קנין לאביו והאב מכר השמרים לעכומ"ז וכתב דהרב השואל האריך להחמיר אף בהנאה גם חלק הנותן והוא השיב דחלק הנותן ודאי מותר דהאב קנה על ידי קנין חצר אף דהיה המרתף שאול להם: ויש לפקפק על פי דברי הנתיבות בפתיחה לסי' ד' מכל מקום כיון שלא עשו שום קנין במרתף רק חזקת תשמיש וזה לא מהני לענין זה כמו שכתב הנתיבות עצמו בסי' קצ"ב והוי כמפקיד שהקנה לנפקד דבר המופקד שכתב הנתיבות בסוף הפתיחה דהעיקר כמוהרי"ט ולא כט"ז (עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ק"י) בפרט דלא קבע זמן להשאלה ויכול לדחותם בכל זמן שירצה ואף חלק השני יש לצדד להקל דהמכירה של האב מהני על פי דברי המקור חיים סי' תמ"ג סק"ה גם יש לצרף קצת כיון דשותפו הודיעו בערב פסח אחר זמן איסורו ושתק השתיקה הוי כהסכים לדבריו לדעת כמה פוסקים שהביא המשנה למלך בריש פרק ה' מה"ש וכתב דהשואל מפקפק מצד שלא מכר האב החדר לעכומ"ז אלא השכירו לעכומ"ז וכתב המקור חיים שצריך דוקא למכור (עיין מה שרשמתי בזה בסי' ט' אות ד') ואין בזה חשש וכו' וגם מה שכתב משום שלא חתם המוכר בשטר על פי דברי המקור חיים סי' תמ"ח זה אינו פיקפוק דשכירות קרקע נקנה בכסף לבד בלא שטר ובלאו הכי כיון שהמרתף הוא של האב מועיל חתימתו דהשטר אינו אלא בשביל הקרקע ומה גם דגם בחמץ עצמו יש לו חלק מה שנתן לו במתנה האחד ומסיק להתיר השמרים בהנאה או לישראל על ידי ביטול ברוב שמרי היתר:

כא) חמץ שישראל ועכומ"ז שותפים בו ועבר עליו הפסח כתב הרב חק יעקב בריש סי' תמ"ח דחלק הישראל אסור אפילו בהנאה וחלק העכומ"ז מותר בהנאה אבל באכילה צ"ע עי"ש והרב מוהר"ש זלמן בש"ע שלו שם אות ז"ך כתב דחלק העכומ"ז מותר אפילו באכילה והראה מקום להחק יעקב עי"ש וקצת תימה דבחק יעקב לא החליט דמותר אלא ספוקי מספקא ליה כמו שיראה הרואה וכן כתב הרב חיי אדם בכלל קכ"ג אות כ"ג וכן נראה קצת דעת הרב שאגת אריה בסי' פ"ט דרק בהנאה מותר וכן כתב הרב מקור חיים בריש סי' חת"ם והרב רמ"ץ סי' כ"ט אות ב' הבין בדעת החק יעקב דמחמיר לענין אכילה וכל זה שלא כדברי הרב מוהרש"ז ונראה שדעתו דכיון דספק בדרבנן הוא אזלינן לקולא כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן אך מה שכתב הרב מוהרש"ז דחלק הישראל אסור אפילו בהנאה היינו שנמשך אחר סברת הרב חק יעקב

וכן כתבו הרבנים חיי אדם ומקור חיים שם ושו"ת רמ"ץ הנ"ל והרב שר האלף בריש סי' תמ"ח מגמגם גם בחלק העכומ"ז אמנם הרבנים מרן חיד"א במחזיק ברכה ושערי תשובה סי' תמ"ח וחכמה ומוסר ד' קס"ו אות כ"ב הנשיאים הביאו מסקנת הרב שאגת אריה בסי' צ' דגם חלק הישראל מותר ועיין למרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סוף סי' לק"ט מה שכתב על דברי הרב חק יעקב בזה ובשו"ת מוהר"ם מרוטרונבורג האחרונים סי' ט' האריך מאד בעניינים אלו ולא יכולתי לעיין בדב"ק (בהיותו בידי בתורת שאלה) ועיין להרב שם אריה סי' י"ו לענין אם שני שלישים מהחמץ הוא של העכומ"ז ושליש אחד הוא מישראל אי אמרינן דבטל ברוב כשאר איסורין ולא עבר על בל יראה או נימא ממונא לא בטיל ועיין בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' ג' ד' ד' ע"ב (ד"ה אמנם) מה שכתב על פי דברי השאגת אריה ובשערי תשובה ריש סי' תמ"ח ציין שו"ת בי"א ואין מצוי אצלי ועיין במקור חיים שם בביאורים סוף סק"א שתמה על הח"י במה שהצ"ע לאכילה והרב עונג יום טוב סי' ל"ג האריך בעניינים אלו עי"ש:

והגאון מוהר"ם שיק בסי' רכ"ו כתב פשוט דאסור בהנאה דבשותפין שחלקו בחמץ לאחר הפסח כבר האריך בשאגת אריה סי' צ' וצ"א לאסור חלק הישראל וחלק העכומ"ז מותר ובאמת צריך עיון אף אי נימא יש ברירה בדרבנן מכל מקום כיון דבפסח היה גם באחריות הישראל דכל השותפין אחראין זה לזה ואם כן עבר הישראל גם על חלק העכומ"ז בבל יראה וקיימא לן בחמץ שקבל ישראל אחריות עובר עליו ואם כן אחר הפסח היה לנו לאסור גם חלק העכומ"ז משום שעבר בבל יראה ואפשר שסובר כהחק יעקב סי' ת"מ דחמץ של עכומ"ז שקבל ישראל אחריות מותר אחר הפסח והשער המלך ברביעי מהלכות חמץ דין ג' עשה סמוכים לזה דש"ס דילן סבירא ליה הכי מיהו אף אי נימא הכי בחמץ של עכומ"ז בעלמא משום דאין נפקא מינה לקנוס את העובר כיון שהחמץ ביד עכומ"ז אבל כשהם שותפים וכל חלקו של כל אחד משועבד גם לשותף השני כדכתב הר"ן בנדרים בריש פרק השותפין ועל ידי האיסור הנאה נפקע שעבודו ובכי האי גוונא יש נפקא מינה אם כן אפשר דבכי האי גוונא קנסו וצריך עיון על השאגת אריה מיהו אף אי נימא כהשאגת אריה היינו לאחר שחלקו אבל קודם שחלקו שכל שוה פרוטה שייך לשניהם ולא שייך אז ברירה נראה דודאי אסור בהנאה הכל וקודם שחלקו לא שייך לומר ברירה ומה שהביא בשם שואל ומשיב דכתב גם בשפארקאסטע לענין ריבית דאי אמרינן ברירה מותר ללות שם זה אינו מובן כמו שכתבתי והארכתי במקום אחר בנידון השפארקאסטע ואין כאן מקומו ולענין איסור חמץ הנראה לי כתבתי עכ"ל (מה שכתב במקום אחר הוא לפי הנראה בחלק יו"ד סי' זק"ן וקנ"ח עי"ש ומה שכתב

בשם שואל ומשיב ולא ציין מקומו לפי הנראה כונתו לתשובתו שבמהדורא קמא ח"ג סי' ל"א עי"ש):

ובשו"ת עין יצחק לגאון דורנו אבד"ק קאוונא יצ"ו בחלק א"ח סי' כ"ב ענף ג' כתב להתיר בנדונו שהוא תערובת יי"ש חלק הישראל ברוב חלק האדון מטעם ביטול ברוב ולא זכר שר מכל המבוכה שבין רבני האחרונים הנ"ל אם יש היתר על ידי זה לחלקו של ישראל רק עמד במקצוע אחר השייך בנדונו בדבר המעורב מתחלתו שדעת המרדכי בסוף חולין דלא מהני ליה ביטול כיעויין שם וגם היה לו לעמוד ולבאר מה שיש להעיר מדאמרינן בסוף ביצה ד' ל"ח ממונא לא בטיל הרי שנתערב קב חטין שלו בשל חברו יאכל הלה וחדי ואף דאמרינן התם דאיסור תחומין שבו בטיל הנה הרב שם אריה בסי' ט"ז האריך קצת להסביר שיש חילוק בין איסור תחומין שאינו תלוי במה שהוא ממונו משום הכי בטל לאיסור בל יראה שתלוי במה שהוא ממון שלו ולכן איסור הבא מחמת שהוא ממונו חשיב ממון ולא בטיל אלא שמסקנתו שם נראה שגם לאיסור בל יראה שייך ביטול אלא שמפקפק שם הרבה על פי מה שהקשה הר"ן בפרק כל שעה בהרהינו אצל עכומ"ז דאינו עובר אמאי לא אמרינן הואיל ואי בעי פדי ליה והוי כשלו וכו' ועוד דכיון דאפשר להפריד האיסור הוי כניכר האיסור ולא מהני ביטול וכו' עי"ש דב"ק: כב) חמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח שדעת הרב העיטור דאינו מותר באכילה אלא בהנאה משמעות דברי הפוסקים שהביאו סברתו הוא דלא שנא אם החמץ הוא בפסח בבית ישראל ולא שנא אם היה בביתו של העכומ"ז אסור הוא באכילה וכן מתבאר מדברי הריב"ה בסי' תמ"ח שכתב חמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה וכן כתב הרי"ף והג' ור"א בשאלתות וכן כתבו הגאונים ובעל העיטור כתב שאסור באכילה ומשמע ודאי דכונתו לומר דסברת הרי"ף וכו' היא היפך דעת העיטור ואם איתא דלא אמר הר"ב העיטור דאסור באכילה אלא דוקא כשהוא ברשות ישראל מנא ליה להריב"ה שהרי"ף וסיעתו חולקים בזה נימא דאינהו מיירו במאי דהוי סתמא דמילתא דהחמץ הוא בבית העכומ"ז משום הכי כתבו דמותר אפילו באכילה:

וכן מתבאר מדברי הרבנים מקראי קדש וכסא אליהו ואפי זוטרי שכתבתי לעיל אות ב' דהא נכרי שלוה החמץ מהישראל מסתמא ודאי הוליכו לביתו וקאמרי בדעת הא"ז שסובר כהר"ב העיטור עי"ש וכל זה היה פשוט בעיני אלא שראיתי להרב זכור לאברהם אביגדור בסי' ט"ל שהביא קושית הרב בית חדש מדין חנות ומלאי וכו' שבסי' תמ"ט וקושית הרב פרי חדש מדאמרינן בד' ל' כי הוינן בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא אמר לן פוקו זבונו חמירא דבני חילא וכו' דמבואר דחמץ של נכרי מותר באכילה

וכתב דודאי לא יעלה על הדעת דהר"ב העיטור יסבור דאסור באכילה דהא לא שייך קנס בחמץ של נכרי ומה שאסור באכילה הוא דוקא בחמץ של נכרי בבית ישראל אף שלא קבל הישראל אחריות ואינועובר עליו מכל מקום כיון שהחמץ היה ברשות ישראל שחמצו אסור אסרו גם החמץ זה באכילה ודייק לה מדתנן חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח דהוה ליה למימר חמץ של נכרי אחר הפסח מאי שעבר עליו הפסח כיון שאינו עובר עליו אלא שמעת מיניה דקאי בכי האי גונא שהוא ברשותו של ישראל ובענין זה דוקא הוא שכתב הטור בשמו דאסור באכילה אלו תורף דב"ק ובהורמנותיה דמר דבריו תמוהים לדעתי העניה דמאחר דהחמץ הוא של נכרי ואין ישראל חייב באחריותו ואינו עובר כלל מה מקום לאוסרו מפני מה שהיה בביתו של ישראל וכי כותלי בית ישראל אוסרים החמץ ומאי נפקא מינה אם הוא בביתו או בבית ישראל אם יש סברא לאסור חמץ של נכרי אחר הפסח באכילה אפילו אם הוא בביתו יאסר ואם אין שום סברא לאוסרו באכילה כשהיה בביתו הכי נמי אין לאוסרו כשהיה בבית ישראל ולא קבל עליו אחריותו דר' שמעון לא קניס אלא על חמצו של ישראל שעבר בבל יראה וזה חמצו של נכרי ואין הישראל עובר בבל יראה לא נכנס בכלל הקנס כלל ומה שדקדק מלשון המשנה ונראה שרצונו לפרש שעבר עליו הפסח כלומר שהיה בבית ישראל שאילו היה חמצו היה עובר עליו והוא רחוק ודחוק מאד ולא ניחא להר"ב העיטור לייחס אליו דברים כאלו אלא שהרב נכנס בעובי הקורה ליישב דב"ק כאשר חובה עלינו לקיים מילי דאבות העולם רבותינו הראשונים שטובה צפורנן וכו':

וכבר עמדו המפרשים ליישב סברת הר"ב העיטור הרב טורי זהב ריש סי' תמ"ח כתב דפוסק כרבי יהודה לאחר זמנו ומשום הכי אסור בהנאה וההיא דחנות אתיא כר' שמעון והרב לשון למודים סי' קפ"ה דחה דבריו וז"ל וליתא דכל הפוסקים פסקו כר' שמעון בלאחר זמנו ובעל העיטור מכללן כמו שכתב הרא"ש בפרק כל שעה עכ"ל ובמחילת כבוד תורתו דבריו תמוהים דהרא"ש לא כתב בפרק הנ"ל סי' ד') בשם הרב העיטור דפוסק כר"ש אלא בלפני זמנו אבל בדין לאחר זמנו לא הזכיר את בעל העיטור רק כתב אף דקיימא לן כר' שמעון לאחר זמנו וכו' והם דברי עצמו אלא דמכל מקום בדברי הט"ז לא תתיישב כל כך קושית הפרי חדש מההיא דזבינו חמירא דבני חילא דכיון דרבא מעיד בגודלו מעשה רב דהוו עבדו בי רב נחמן דמזה מוכח דסברי כר' שמעון לאחר זמנו ומשום הכי מותר של נכרי מהיכא תיתי לן לפסוק כר' יהודה לאחר זמנו וגם לפי דברי הט"ז מחלוקת הפוסקים עם הרב העיטור היא בסברות הפוכות דהפוסקים סברי דערב פסח אחר חצות חמור מלאחר זמנו ופסקו כר"י לפני זמנו וכר' שמעון לאחר זמנו

ולהר"ב העיטור ערב פסח קיל דהא בלפני זמנו פוסק כרבי שמעון כמו שכתב הרא"ש שם ובלאחר זמנו לדעת הט"ז פוסק כר"י וזה קצת דוחק ובחק יעקב כתב דגם בעל העיטור מודה דמדינא מותר באכילה ורק הרחקה וגדר הוא עי"ש וקצת משמע כן מלשון הטור שאחר שכתב סברתו סיים והאריך בענין וסוף דבריו דמן הדין עלינו להחמיר וכו' והרב לשון למודים שם תירץ לקושית הפרי חדש דמה שאמר זבינו חמירא הוא להאכיל לפועליו דמותר בהנאה ורק באכילה אסור שמא יערים לומר של עכומ"ז הוא אבל משום הנאה לא יערים אי נמי דהרב העיטור מפרש חמירא שאור והיינו כדי לחמע עיסות וכיון שאינו ראוי לאכילה בפני עצמו אלא לחמץ העיסה חשיב רק הנאה ושרי ועוד תירץ דאינו מפרש כרש"י דודאי אפוהו בפסח אלא היה ספק דילמא אפו אחר הפסח אהכי שרי באכילה עי"ש ולי ההדיוט אפשר לומר לפי דרכו (דמפרש חמירא שאור) דאין אנו צריכים למה שכתב הרב דכיון דאינו ראוי לאכילה בפני עצמו חשיב רק הנאה אלא אף אי חשיב אכילה כיון שהוא על ידי עירוב שפיר דמי ואף דאין מבטלין איסור לכתחלה יש לומר שסובר כהרר"י שהביאו הרא"ש והטור סוף סי' תמ"ז דמותר לערב חמץ שעבר עליו הפסח עי"ש בדברי הרא"ש דמתבאר כן וכן כתבו בכמה תשובות (עיין בזה לקמן אות ז"ך ד"ה ומה שכתב להקל וכו') לצרף דעת הרר"י דמותר לערב בידים והרב מאמר מרדכי הביא קושית הרב בית חדש מחנות ומלאי וכתב דהכנסת הגדולה תירץ דלא היה בריתא זו בגירסת הרב העיטור וכן מוכח מדברי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הזכירוה: ובאמת זה דוחק גדול והוא תירץ דמשמע להרב העיטור מדלא אמרו באוקימתא דרבא דמתניתין דתני חמץ של עכומ"ז שעבר עליו הפסח מותר בהנאה הוא איידי דתנא של ישראל אסור בהנאה מוכח דלאוקמתא דרבא רק בהנאה מותר וגם זה דוחק דודאי אין מזה הכרח דיש לומר דהש"ס סמיך אמ"ש בשינוייא דרב אחא ב"י וכמו שכתב הרב פרי חדש והרב נהר שלום תירץ גם כן כהרב מאמר מרדכי ועיין בדבריהם אשר היו תמהי"ם על הרב טורי זהב וגם הרבנים שלחן גבוה ואפי זוטרי האריכו מאד בזה ושם בא"ז כתב דמצא בפסקי תוס' ריש מסכת ביצה סי' ח' דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה אבל שלא במינו מותר וכתב דסברי כהרב העיטור ומיירו בחמץ של עכומ"ז ומותר רק בהנאה דאי בחמץ של ישראל אסור בהנאה עי"ש והרב חק יעקב בסק"י לא הונח לו לפרש כן דמשנה מפורשת היא עי"ש ובאמת מטבע הלשון מורה דצריך להיות אסור בהנאה (אף שגם זה משנה מפורשת) ועיין להרבנים אשל אברהם בסוף סק"ג וישועות יעקב סוף סק"ח (ד"ה נחזור) ובס' רינון יצחק (ביאור להגדה) בד' ד' ע"ד האריך מאד בדברי הפסקי תוס' עי"ש ומה שכתב בשלחן גבוה דנפקא ליה להרב העיטור לחלק

בין אכילה להנאה מתוספתא ריש פרק שני דפסחים חמץ של כותים מאימתי מותר וכו' ופירשה לענין שאור ולהנאה וכו' עיין שם באורך לא ידעתי מה ענין כותים אצל עכומ"ז דלפי הנראה בריתא זו שנויה קודם שגזרו עליהם ודינם כישראל וחמצן אסור אחר הפסח באכילה ובהנאה דהא מבואר בש"ס דחולין ד' ו' ע"א דבימי ר' אמי ור' אסי הוא דגזרו עליהם שיהיו כעכומ"ז וקבלו גזרתם ומה שגזרו רבן גמליאל ובית דינו לא נתקבלה גזרתם ומדברי הגאונים חתם סופר סי' קכ"ד וכתב סופר בסי' פ"ב ושואל ומשיב בתניינא ח"ב סי' ס"ו שהבאתי בסי' זה אות י"ז מתבאר שהבינו דהתוספתא בכותים קודם גזרה נישנית וכן ראיתי בספר אפי זוטרי ד' ע"ב ע"א שכתב בשם מר רבו בחסדי דוד שפירש התוספתא דלאו בעכומ"ז איירי אלא בכותים וסברה גרי אמת הם וזהירו במאי דכתיב באוריתא וקודם שגזרו על פתן איירי וכו' עי"ש וכן בדין שהרי אחר זה בסמוך תני בתוספתא עכומ"ז שהלוה וכו' ומדשני בלישניה דברישא תני כותים ובתר הכי עכומ"ז מוכח ודאי דהאי לחודיה והאי לחודיה (עיין לעיל בסי' זה אות ט' בסק"ה ד"ה ודאייתי מתניתא וכו') הנך רואה כמה דיות משתפכות ליישב דברי רבינו בעהע"י זה אומר ברה וזה אומר ברה ועל דבריהם יש לפקפק כאמור:

אך אני עני מצאתי בשו"ת כתב סופר א"ח סי' פ"ב בדף ע"ה ע"ב שהביא דברי הר"ב העיטור והם בעשרת הדברות הלכות זמן השבתה וביאור ד' נון ע"א וע"ב ומפורש בדב"ק שהוא עצמו הוקשה לו קושית הרבנים בית חדש ופרי חדש הנ"ל ובא לכלל ישוב דטעם ההיתר הוא משום שהישראל ביטל את החמץ עי"ש דב"ק וגם ההיא דזבינו חמירא דבני חילא כתב שם בכתב סופר שהוקשה לבעל העיטור ושיישב ולא הביא דב"ק בזה ומצאתי דמפרש לה דמשום שהוא על ידי תערובת הוא דשרי כמו שכתב בשמו ידידי הג' מוהרי"א נר"ו בסה"ב עמודי אש סי' ו' סוף אות ח' ד' נו"ן ע"ב וז"ל והא דאמר רבא פקו וזבינו פירש הבעה"י דהיינו הפת שאפו בני חילא ונתערב בו שאור של עכומ"ז וכיון דהוי על ידי תערובת לכן מותר עכ"ל ולפי הנראה קיצר מאד בהעתק ישוב זה ודברים ככתבן ניראין דכונתו לומר דהבני חילא עכומ"ז לשין ואופין תיכף אחר הפסח בשאור שהיה להם בפסח ונמצא שיש בהעיסה שאור של עכומ"ז שעבר עליו הפסח והיה צריך להיות אסור באכילה אלא דכיון שהוא על ידי תערובת מותר ומרן הב"י ביו"ד סוף סי' קט"ו הביא דבריו ר"י בקיצור בשם בעל העיטור דמפרש ההיא דחמצן של עוברי עבירה דמותר אחר הפסח דהיינו על ידי תערובת עי"ש ודברי רי"ו כמות שהם הובאו בשולחן גבוה סי' תמ"ח ס"א (ד"ה ואחרי עי"ש) שהצ"ע דהא קיימא לן דדבר המעמיד אפילו באלף לא בטיל ואין זה כל כך תימה דאף דאנן קיימא לן דדבר המעמיד לא בטיל:

הנה הרב מגן האלף סי' תמ"ב סק"ח כתב דמדברי הרשב"א בתורת הבית בית ב' שער ו' נראה דאין זה דין מוסכם בש"ס ורצה לומר דגם ר"ת אינו סובר דין מעמיד כלל ועודהיה אפשר לומר שסובר הרב העיטור דאף דבעלמא לא בטיל מכל מקום כיון דחמץ אחר הפסח אסור רק משום קנס (בעמודי אש הביא מ"ש הט"ז דהר"ב העיטור פוסק כר"י דאחר זמנו אסור מן התורה וכתב דבבעל העיטור עצמו מפורש דפוסק דלא כר"י ואם כן משמע דפוסק כרבי שמעון דהוא משום קנס) ולא קניס אלא בעיניה ולא על ידי תערובת משום הכי שרי על ידי תערובת אלא שראיתי להגאון חתם סופר בא"ח סי' ק"ו (ד"ה ושפחתו) שכתב דהג' מוהר"ם א"ש הקשה דברי ראב"ן אהדדי דבההיא דפוקי זבינו חמירא דבני חילא פירש שהישראלים אפו מיד אחר הפסח לבני חילא ולא היה להם להחמיץ אלא בשאור שבביתם יעברו עליו בבל יראה ואפילו הכי כיון דעירבום לעכומ"ז מותר לנו לקנות מהם דעל ידי תערובת לא קניס רבי שמעון דמשמע מזה דדבר המעמיד בטל ואילו במעשה דשמרי דבש כתב שם באותו עמוד והביאו המג"א סי' תמ"ג סק"ט דדבר המעמיד חשיב בעיניה ואינו חשיב תערובת ואם כן לא בטיל ותירץ דנהי דחשיב בעיניה דלא בטיל מכל מקום רבי שמעון לא קניס אלא בעיניה ממש אבל כל שנתערב לא קניס וכתב על דבריו אף על פי שדברי פי ת"ח איני מסכים עמו לדינא דמאי דלא קניס רבי שמעון על ידי תערובת הוא משום דדי ליה מה שקנסו בעיניה שלא נתקיימה (אלא) מחשבתו של העבריין ובשאור ושמרים שכל עצמו אינם עשוים אלא לערב אם כן הרי נתקיימה מחשבתו וקנסוהו אלא דליישב דברי ראב"ן כתב דודאי דבר המעמיד שגוף המעמיד נשאר בהתערובת אסור מה שהועמד בו אלא דראב"ן מפרש ההיא דבני חילא שהישראל החמיצו בשאור וקדמו וסלקוהו ולא נתחמץ אלא בהריח דמתחמץ בריח כמו שכתבו ההג"א וכדאמרו בש"ס שקדם וסילקו ובהא לא קניס שלא נתקיימה מחשבתו דאם ישאר השאור גופו בתוכו אסור המתחמץ עכ"ד הרי שסובר הרב חתם סופר לדעת הרב בעל העיטור דדבר המעמיד אסור אפילו בחמץ שעבר עליו הפסח וכיון שאין ספר הרב בעל העיטור מצוי אצלי לא אוכל לידע אם אפשר להעמים בדבריו מה שכתב הרב חתם סופר בכונת ראב"ן דממה שכתב ונתערב בו שאור של עכומ"ז (כמו שכתב בעמודי אש הנ"ל) משמע שנשאר השאור בתוכו ואם האמת הוא כן בהכרח לומר בדעת הר"ב העיטור כדברי הרב מוהרמ"א הנ"ל דלענין קנס לא חשיב כאילו הוא בעיניה אלא דבעניותי איני מבין ישוב זה דבדברי ראב"ן שהביא המג"א כתב שרבינו יעקב התיר בההיא דשמרי דבש להניחו לאחר הפסח דלא קניס רבי שמעון אלא בעיניה ולא על ידי תערובת והוא תמה על דבריו וז"ל ונפלאתי עליו דהכא כיון דהוא

מעמיד חשיב כאילו הוא בעיניה ועוד דלא שרי רבי שמעון אלא כששהה חמץ ונתערב אחר הפסח אבל כשנתנו אחר הפסח אסור לשהותו כדתנן ואלו עוברין וכו' עכ"ל הרי דעל מה שרצה ר"י לומר דזה הוי תערובת ולא קניס רבי שמעון התפלא עליו נאמר דלא חשיב בכי האי גוונא תערובת וצריך לומר דדוקא להשהתו בפסח הוא דחשי ליה בעיניה משום דדבר המעמיד הוא אבל כשעבר הפסח דליכא אלא משום קנס סבירא ליה דחשיב תערובת ולא קניס אלא דזה דוחק דמשמע מסגנון הלשון דמה שכתב בתחילה ונפלאתי וכו' קאי גם אנתערב אחר הפסח וכן הבין הגאון השיב משה סי' ט"ו ד' ח' ע"ב עי"ש ואיך שיהיה ממה שהביאו הרבנים הנ"ל בשם הרב בעל העיטור נראה דלא כמו שכתב הרב זכור לאברהם בכוונתו אלא גם בחמץ שהוא בביתו של עכומ"ז כי ההיא דזבינו חמירא אסור באכילה לדעת הרב בעל העיטור אי לאו על ידי תערובת דלא כדמשמע ליה להרב זל"א בדעת הרב בעל העיטור ונמשך בזה הרב דברי מנחם בסי' תמ"ח עי"ש כי הם לא ראו גוף דברי הרב בעל העיטור ולכל הדברות כל הפוסקים ראשונים ואחרונים לא חשו לסברת הרב בעל העיטור וכבר כתבתי למעלה באות ב' דמה שייחסו הרבנים מקראי קודש וכסא אליהו דהא"ז קאי בשיטת הר"ב העיטור הוא לפי שלא ראו בס' הא"ז עצמו ומפסקי תוספות שהביא באפי זוטרי אין הכרע וכעת לא ראינו חבר להרב העיטור בסברתו ומרן חיד"א בברכי יוסף ריש סי' תמ"ח כתב בשם הרדב"ז ח"ב סי' תפ"ו כל העולם נוהגים היתר בחמץ עכומ"ז שעבר עליו הפסח ואין מי שנזהר וכו' ע"כ ובודאי כונתו לומר דנוהגים היתר אכילה לאפוקי מסברת הר"ב העיטור ובגוף סברת הר"ב העיטור הנ"ל ראיתי עתה מה שהאריך הרב שמן המשחה בהלכות חמץ ומצה סי' כ"ו ולא אוכל כעת לעיין בדב"ק: כג) חמץ של עכומ"ז מופקד ביד ישראל וקבל עליו אחריות ועבר עליו הפסח דעת הרב מגן אברהם בסי' ת"מ סק"א דאסור.

והרב חק יעקב בסק"ד סובר דמותר. והביא הירושלמי דפליגי בזה וכיון דהוי ספק בדרבנן אזלינן לקולא ובש"ע הרב מוהרש"ז שם סי"ז סתם כדמשמע מהרב מגן אברהם וכתב דאסור באכילה ובהנאה לכל ישראל כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח וכתב שם בקונטריס אחרון וכן מצאתי בהדיא בהרמב"ם והביאו הב"י שכתב אם לא קבל אחריות מותר אחר הפסח ע"כ עי"ש שהביא עוד מהתוספתא ושכן מוכח מכמה פוסקים ואישתמטטיה להרב חק יעקב וכו' והנה דברי הרמב"ם הם בפרק ד' הלכה ג' ודייק ממה שכתב שאם לא קבל אחריות מותר לאכול אחר הפסח מכלל דאם קבל אחריות אסור אחר הפסח וכן דקדק הרב פרי מגדים באשל אברהם מלשון הרמב"ם אלא דמה שכתב בש"ע הנ"ל דאסור גם בהנאה איני מבין הכרח לזה מדברי הרמב"ם דכיון דהרמב"ם בלא

קבל אחריות נקט היתר אכילה כי דייקינן מדבריו הא קבל אחריות אסור היינו באכילה ומנא לן לאסור בהנאה ולפי מה שהבין הרב חיי אדם כלל קי"ט אות ו' בדעת הרב חק יעקב דמתיר בהנאה עי"ש משמע דבאכילה אוסר וכן כתב שם בשם הא"ר אם כן אין לזה שום סתירה מדברי הרמב"ם אלא דאין נראה לי כן בדעת הרב חק יעקב דכיון דסובר דבחמץ של עכומ"ז לא אסרו חז"ל אם כן מהיכא תיתי לן איסור אכילה והרב פרי מגדים באשל אברהם שם כתב דמה שכתב הרב חק יעקב דמסקנת הירושלמי להיתר אדרבא הנוסחא שלפנינו היא מסקנת הירושלמי לאסור וכתב דהא"ר הביא בשם ראב"ן דחמצו של עכומ"ז מופקד ביד ישראל ואחריות על ישראל ועבר עליו הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה ועיין בישועות יעקב סי' תמ"ח סק"ד מה שביאר בדעת ראב"ן בזה:

גם הרב בית מאיר תמה על הרב חק יעקב מהירושלמי לפי גירסא שלפנינו וממה שכתב הוא עצמו בסי' אמ"ת סק"ב להלכה שיטת הרא"ש דמשום אחריות לבד נאסר עי"ש והרב בית שלמה סי' ס"ב עמד על דברי הרב חק יעקב דנראה דיש סתירה לדבריו מדברי הרא"ש ואחר שהאריך ליישב זה כתב דמכל מקום קשה לסמוך על דברי הרב חק יעקב אחר שמתבאר מלשון הרמב"ם (הנ"ל) דכשקבל אחריות אסור אחר הפסח אלא שכל זה לענין אכילה אבל לענין הנאה יש לסמוך על הרב חק יעקב דבזה אין סתירה לדבריו מדברי הרמב"ם וכן כתב הא"ר הכרעה זו בשם הראב"ן ע"כ (דברי הראב"ן הביאם גם כן בזכור לאברהם אביגדור סי' ט"ל) וכן כתב בסוף סי' ס"ו דאסור באכילה ומותר בהנאה כמו שכתב הראב"ן שהביא הא"ר ושכן כתב בספר פני יהושע בפסחים ד' ל"א ע"ב וכן כתב שם בסוף סי' ע' ובסוף סי' ע"ד ובסי' ע"ח גם כן שקיל וטרי בדברי הרב חק יעקב ומסיק גם כן דיש להתיר בהנאה אחר הפסח כמו שמפורש כן בדברי ראב"ן ואין הכרע לזה מדברי הרמב"ם והביא קצת מדברי הפני יהושע עי"ש בד' מ"ט ע"ג ועי"ש בד' נו"ן ע"ב גם בסי' ע"ט כתב דיש לפסוק כדברי ראב"ן דאסור באכילה ומותר בהנאה עי"ש: והרב מקור חיים בסוף סי' ת"מ (בד"ה ובעיקר) הביא דעת המג"א דנאסר החמץ ומה שהחק יעקב הביא בשם הירושלמי דמותר וכתב דמדברי כל הפוסקים בסי' תמ"א שכתבו דאם לא משכנו בידו אסור מטעם דאחריות על הישראל והם מאיסור הנאה מיירו מוכח דנאסר בהנאה ובסי' תמ"א (בד"ה לכן נלע"ד) הביא מה שכתב הרב חק יעקב דחמץ של נכרי המופקד ביד ישראל וקבל עליו אחריות שעובר בבל יראה מכל מקום אינו נאסר בהנאה כיון דהישראל יכול לומר לנכרי הרי שלך לפניך לא קנסינן לחמצו של נכרי בשביל שהישראל עבר עליו והוקשה לו דהא ישראל שהלוה לנכרי ומשכנו בידו ואחריותו עליו נאסר החמץ בהנאה וכתב ליישב דהתם הוא מטעם שהישראל יש

לו שעבוד על החמץכשנאסר בהנאה נפסד השעבוד של ישראל ויש כאן קנס להישראל כשאוסרים אותו וגם נראה שאין הנכרי חייב לשלם להישראל מנכסים אחרים אף שיש לו כיון שנאסר מחמת הישראל ויש כאן קנס גדול לישראל שפיר קנסינן ליה להישראל ואוסרים אותו:

ומרן מוהריט"א בס' קהלת יעקב סי' קל"ט עמד בחקירה זו אי בחמץ של עכומ"ז ברשות ישראל וקבל עליו אחריות אסור אחר הפסח או לא דיש לומר דלא אסרו אחר הפסח אלא כשהבעל החמץ הוא ישראל דבר חיובא ובר מצוה הוא אבל בממון של עכומ"ז דלאו בר חיובא ובר מצוה הוא לא תקנו חז"ל לאוסרו וכתב שם דבהקדש שחייב באחריותו דקיימא לן דבכי האי גוונא עובר המקדיש בבל יראה כמו שאמרו בירושלמי יש סברא לומר דאסור אחר הפסח דכממון ישראל דמי והביא תוספתא סוף פרק קמא דפסחים דמותר וגם הירושלמי שהביא הרב חק יעקב והביא מה שכתב הרמב"ם דמתבאר דמקבל עליו אחריות אסור אחר הפסח ושכדברי הרמב"ם כתב רבינו ירוחם בנתיב ה' חלק ששי ותמה על הרב חק יעקב שנעלם ממנו דבריהם ובספר שו"ת אגודת אזוב מדברי סי' י"ג בד' ה' ע"ב בתשובת הג' מוהר"י יוסקי שפירא באות ב' מיסתמיך ואזיל בתר סברת הרב חק יעקב ושכן כתב בפני יהושע דאחר הפסח מותר חמץ עכומ"ז שברשות הישראל וקבל עליו אחריות וכתב אף שמדברי הרמב"ם פרק ד' הלכה ג' לא משמע כן ולא דמי למה שכתב הרב מגן אברהם בריש סי' תמ"א בשם הרא"ש והיינו מה שהקשה בש"ע הנ"ל ובית מאיר ובית שלמה דאף חמצו של עכומ"ץ נאסר משום קבלת אחריות הישראל) דהתם שייך לקנוס לישראל שישלם מעות וכמו שכתב הרב מגן אברהם שם סעיף קטן ג' (ד"ה ואם) מה שאין כן כשאומר לעכומ"ז הרי שלך לפניך ממילא מותר החמץ לישראל כמו שכתבו הרבנים חק יעקב ופני יהושע ועיין שם בדברי הרב המחבר בד' ה' ע"ד אות ב' וכתב שם בד' ו' אות ד' דמה שכתב הגאון מוהר"י יוסקי בשם הרב מג"א ס"ק ג' (ד"ה אם) לא ידע היכן רמיזא אך מצא כן בדברי המקור חיים סי' תמ"א ס"ק א' בביאורים שכן כתב על דברי הרא"ש ובשו"ת זכרון צבי מנחם סי' א' כתב להכריח דלדעת הסוברים דחמצו של ישראל המופקד אצל עכומ"ז דעובר על כרחין לומר דסברי כדעת הרב חק יעקב עי"ש ושם בסי' ב' בתשובת רב אחד כתב בד' ג' ע"ב (ד"ה ומה) וכו' דגדולי האחרונים מתירים לגמרי אחר הפסח חמץ של עכומ"ז באחריות ישראל ולא יהיה אלא ספק הוי ספק דרבנן ולקולא:

והרב רבינו עקיבא איגר סי' כ"ג (בד"ה ולבאר) וכו' ומשם והלאה שקיל וטרי בענין זה והשיג על הרב חק יעקב מדברי רמב"ם דמפורש דאסור באכילה וממילא גם בהנאה

אסור דמה שכתב וכו' עי"ש וכבר כתבתי למעלה דאין מדברי הרמב"ם הכרח לענין הנאה ומצינו בכמה דינים בעניינים אלו לחלק בון אכילה להנאה אך מה שכתב עוד דמכל מקום יש סתירה להרב חק יעקב מדברי הרמב"ם שהרי משמע להדיא מדברי הרב חק יעקב דדעתו להתיר גם באכילה וכו' כן נראה שהוא האמת כמו שכתבתי למעלה על דברי הח"א ומשמעות דברי רמ"ץ בשו"ת סי' ל"ג אות ד' ואות יו"ד דלדעת הרב חק יעקב מותר לגמרי גם באכילה ונקיט כותיה עי"ש גם ממה שכתב בשו"ת שערי דעה סי' ה' הביא דבריו ידידי הגאון מנחת משה יצ"ו בקונטריס חקת הפסח סי' ח"י משמע שסובר בדעת הרב חק יעקב דמותר לגמרי וידידי הגאון עמודי אש יצ"ו ד' מ"ט סוף ע"ג כתב בשם הרב חמד משה שהבין בדעת הרב חק יעקב דמותר באכילה וכתב על דבריו וליתא דהרב חק יעקב אינו מתיר רק בהנאה וכו' עי"ש וכבר כתבתי דשלמים וכן רבים הבינו בדעת הרב חק יעקב דמתיר באכילה וכן נראה לי הדל האמת ליעקב:

והגאון כתב סופר בסי' פ"ד שנשאל בישראל שנותן לו עכומ"ז במרתפו חביות של יי"ש למכור במדה ונותן לו שכר עבור טרחת המכירה והחביות והיי"ש באחריות הישראל שאם יארע איזה תקלה חייב לשלם ונותן לו לפרקים דמי זביני לפי חשבון ומקבל ממנו אח"כ שכרו משלם והגיע פסח ונשארו איזה חביות במרתף הישראל שבביתו ועבר בבל יראה כדין מקבל אחריות חמצו של עכומ"ז שבבית ישראל הביא על זה דברי הרב חק יעקב דהוא מחלוקת בירושלמי ומה שכתב הרב פרי מגדים דלפי הגירסא שלפנינו המסקנא היא לאסור וכתב דלגירסא זו לא אתי שפיר מה שאמר ר"י חמצו של עכומ"ז הוא וישראל עבר דמי לא ידע בזה והמתיר טעמו הוא משום דכל שאין גוף החמץ של העובר לא אסרו וגירסת הרב חק יעקב עיקר ותמה על הרמב"ם שנראה שפוסק כמאן דאוסר דהא למה שכתב דגירסת הרב חק יעקב עיקר אם כן מסקנת הירושלמי להיתר ועוד דכיון דמדרבנן הוא אית לן למיזל לקולא שוב כתב דממתניתין דבבא קמא דגזלן אומר לנגזל אחר הפסח הרי שלך לפניך מוכח דאסור לכולי עלמא כמו שכתב הרב פרי חדש שמעת מינה דאף דאין גוף החמץ של הגזלן אלא שחייב באחריותו נאסר והוא הדין לחמץ של עכומ"ז שקבל הישראל אחריות דאין מקום לחלק בין הגוף של עכומ"ז או של ישראל דסוף סוף אינו של העובר עבירה (לא ראה דברי מרן מוהריט"א שבקהלת יעקב הנ"ל הוא המסבי"ר לחלק בין היכא דהממון של בר חיובא ובר מצוה לשל נכרי דלאו בר חיובא כנז"ל) ועמד לבאר באיזה סברא פליגי אמוראי בירושלמי הנ"ל וכתב דפליגי אם הטילו איסור על החמץ עצמו ואם כן אסור הוא לכולי עלמא גם למי שלא עבר עליו בבל יראה או דלא הטילו האיסור אלא על העובר ולא לאחרים ונקיטינן להלכה כהמתיר

והאריך הגאון בכל זה ומסיק לנדונו דלדידיה דעבר על בל יראה אסור בהנאה ואסור לו למוכרו על מנת לקבל שכרו מהנכרי כמנהגו דמשתכר באיסור הנאה הוא וקרוב לומר דאפילו בחנם בלא שכר טרחתו אסור דהוי כנותן איסורי הנאה במתנה דאסור וכו' אלא יחזיר החביות להנכרי ואין לחוש שמא ימכור הנכרי לאיזה איש ויבא זה הישראל לקנות מאותו הקונה בבלי דעת שהיי"ש שקונה מזה האיש הוא אותו היי"ש האסור לו בהנאה דזה חשש רחוק דהוא מיעוטא דמיעוטא בעולם ולא חיישינן ליה ולאחרים שרי אפילו בשתיה ויכולים לקנות מן הנכרי אבל אם הישראל הנ"ל מוכר באיסור בשליחות העכומ"ז אסור לקנות ממנו משום לפני עור וכו' או מסייע ידי עוברי עבירה אבל ממי שקנה מישראל זה מותר לקנות ואפילו מישראל דהא לאחרים שרי ואפילו מי שקנה מישראל באיסור וסייע ידי עוברי עבירה לא מצינו שקנסו רבנן מפני זה וסיים דנראה לו כן להלכה ולמעשה בעזרת אומר ועושה אלו תורף דב"ק:

המורם מכל האמור דחמץ של עכומ"ז המופקד ביד ישראל וקבל עליו אחריות מידי פלוגתא לא נפיק אי שרי לאחר הפסח ולא נמצא מפורש בנדון זה עצמו בדברי הראשונים לאסור בהנאה לכן הסכמת רבני האחרונים הנ"ל תכריע דמותר בהנאה ואסור באכילה כנז"ל ומשמעות דבריהם הוא דאפילו להעובר עצמו מותר בהנאה ואיסור אכילה ושתיה הוא לכולי עלמא והגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' צ"א כתב דאף שדעת המגן אברהם היא שלא כדעת החק יעקב כבר הסכימו האחרונים לסמוך על החק יעקב על כל פנים להתירו בהנאה וכן כתב באליהו רבה בשם הראב"ן לחלק כן וכן כתב שם בסי' צ"א: ובשו"ת בית יצחק לידידי הגאון מפראמישלא יצ"ו בחלק יו"ד ח"ב שנדפס מקרוב ראיתי בהתשובות שבקונטריס אחרון שדבר בענין זה בסי' ט' ותורף דב"ק הוא שהביא מה שכתב הרב שער המלך ברביעי מהלכות חמץ דדעת רש"י שסובר כר' יונה בירושלמי דחמצו של עכומ"ז שעבר עליו הישראל מותר בהנאה אחר הפסח דלא קנסו רבנן רק בדידיה ומזה כתב הרב יצ"ו ללמוד לנדונו דאף שהישראל עובר בבל יראה מותר לאחר הפסח ושכן כתב בחק יעקב סי' ת"מ סק"ד דקיימא לן כר' יונה בירושלמי והביא שביד אפרים סי' תמ"ח במגן אברהם סק"ה נראה שסובר דבספק אם עבר בבל יראה אסור לאחר הפסח וסיים אבל אני כתבתי בתשובה דאף שגם החתם סופר בסי' קי"ד כתב דבעובר אספק בל יראה אסור לאחר הפסח אם לדין יש תשובה דקנסא מקנסא לא ילפינן וכל שכן ללמוד מודאי עבר בבל יראה לספק עבר בבל יראה לא מיבעיא להרמב"ם דחומר הספקות מדרבנן דודאי יש לומר דבדרבנן לא קנסו כמבואר בסוף סי' תמ"ז אלא אף להרשב"א דחומר הספקות מן התורה יש לומרדבספק לא קנסו ועיין פרי

מגדים סוף פתיחה לסי' תמ"ב דלא נסתפק רק בתערובת חד בחד ונאבד אחד דאיתחזק איסורא ועבר בספק אם קנסו אך בסי' תמ"ח באשל אברהם סק"ג כתב דבספק נמי קנסו וגם דבריו צריכים עיון:

ובאות ב' כתב דנראה דלר' יונה דסובר חמצו של עכומ"ז שישראל עבר עליו בבל יראה מותר לאחר הפסח כל שכן בספק עבר דלא קנסו שהרי הט"ז בסוף סי' אמ"ת כתב דהיכא שיש ספק שיהיה שלו חמיר טפי מאחריות על ישראל ובמקור חיים סי' ת"מ כתב דהיינו טעמא דבאחריות עליו עובר בבל יראה משום שיכול להיות שיהיה שלו כדאמרינן בריש המפקיד דמקני ליה כשתגנב וכיון דבאחריות מותר אחר הפסח הוא הדין בספק בל יראה ואף דלר' יוסי שסובר בירושלמי דחמץ של עכומ"ז ואחריות על הישראל אסור אחר הפסח אולי סובר גם כן דבספק בל יראה קנסו אבל לר' יונה איכא קל וחומר שאם בודאי עבר בל יראה לא קנסו כל שכן בספק אם עבר בבל יראה ועוד דהוי ספק דרבנן ולא הוי ספק דרבנן על ידי גילגול כיון דיש לומר דבספק לא קנסו וציין לעיין בספרו בחלק א"ח סי' ס"ט מה שכתב על דברי הרב פרי חדש בחטה שהיה כתוב עליה ארץ חטה ושעורה דחייב לבער ומכל מקום אחר הפסח מותר ואני הדל כתבתי מכבר בענין זה לקמן אות למ"ד עי"ש: ואם חזר הישראל והפקידו לבעליו שנחלקו המג"א וחק יעקב אם עובר הישראל או לא עיין להרב בשו"ת רמ"ץ סי' כ"ו שהאריך בשקו"ט בענין זה:

ואם החמץ של עכומ"ז משועבד לישראל לגבות ממנו חובו והוא ברשות העכומ"ז ועבר עליו הפסח הנה בא לידי בשאלה ס' מאיר נתיבים וראיתי בסי' נ"א באחד שהיה חייב לו העכומ"ז והגיע זמן פרעון בראש חדש ניסן ולא פרע ותבעו בדין ונתן לו כתב שיעבוד על חביות יי"ש שבבית העכומ"ז שאם לא יתן מעות עד ר"ח אייר יקח לו היי"ש כפי שיהיה שוה בעת ההיא למכור בשוק ואחר זה רצה העכומ"ז להוליך היי"ש למקום פ' כי שם ימכר ביוקר ולהביא המעות להישראל ולא הסכים הישראל ותבעו בערכאות ואמר העכומ"ז שאם לא יניחנו להוליכו מסלק עצמו מאחריות היי"ש ונתרצה הישראל וקבל עליו אחריות היי"ש שאם לא יפרע חובו עד ר"ח אייר יקח לו היי"ש לחלוטין ועבר עליו הפסח והשיב כיון שלא היה שום קנין כסף או שטר מקנה על היי"ש קודם פסח כי אם רק שיעבוד וכיון שלא משכנו ביד ישראל ולא אמר לו מעכשיו אף שהישראל קבל אחריות היי"ש עליו הוי כמקבל אחריות על חמצו של עכומ"ז בבית עכומ"ז דשרי והביא דברי המג"א סי' תמ"א סק"ה והט"ז סק"ג ושקיל וטרי בזה ומסיק דכשיגיע זמן פרעון ולא יסלק העכומ"ז מעות לפרעון חובו מותר הישראל ליקח היי"ש ההוא בדמי שיוויו ומכאן ולהבא גובה ומותר בשתיה לכל ישראל ונראה דמזה יש לפשוט מה שנסתפק

הרב שואל ומשיב בח"ג סי' ר' במי שיש לו חוב על העכום"ז ויש לו שיעבוד על חמץ שמונח בקאמיר של הקיר"ה אם חייב לבערו גם באחד שיש לו סחורה על הקאמיר ובתוך כך קפץ ידו מלשלם לבעלי חובות ועקלו הבע"ח הסחורה שיש לו על הקאמיר שהוא מונח על שם כל הסוחרים ועוד לא נתברר סך שיש לכל אחד בו והחוב מגיע לישראלים ועכום"ז והישראלים אין יכולים למכור דאין להם דבר מסויים שהם שלו וגם יד עכום"ז באמצע והבעל חוב אין לו רשות למכור שהרי הבע"ח עקלו הסחורה ונסתפקתי מה משפטו ואמרתי דעל כל פנים הוי כחמצו של ישראל שמונח ברשות עכום"ז וקבל אחריות ועדיף טפי שעדן אינו של ישראל בבירור ואינו רק לשיעבוד ואם הבעל חוב יתן מעות בעד הסחורה הסחורה שלו ואין הבע"ח יכול למכור ואם כן יש לצדד בזה להתיר אבל לא בררתי הדברים להלכה ולמעשה עכ"ד:

והנה דבריו נפלאו ממני ולא אדע מאי קאמר דעל כל פנים הוי כחמצו וכו' דנראה דכוונתו לצדד היתר על פי זה וכדמוכח כן גם מסיום הלשון והוא תמוה דאם נאמר דהוי זה כחמצו של ישראל מופקד ביד עכום"ז הרי שלחן הלכה פסוקה בטוש"ע סוף סי' ת"מ דאף אם קבל הנפקד אחריות עובר עליו המפקיד ואף לדעת הגאונים דסברי דאינו עובר בבל יראה מכל מקום חייב בביעור מדרבנן ומה הלשון אומרת דהוי כחמצו של ישראל וכו' כאילו הדין פשוט דבזה אינו עובר ונהפוך הוא ורציתי לומר בכונתו לפי דברי הרא"ש בטעם הדבר דהמפקיד עובר משום דהנפקד מושאיל ביתו להמפקיד והוי ביתו של המפקיד ומשמע דכשאינו ביד העכום"ז בדרך פקדון דאז אין שייך לומר דמושאיל מקום לבעל החמץ אינו עובר עליו וכן כתוב סברא זו לחלק עפ"י טעם הנ"ל בכמה ספרי רבנן בתראי אפס קצהו תראה מה שרשמתי בזה בסי' זה אות י"א אות קטן ו' ומכללם מר ניהו בשו"ת שו"מ כיעי"ש ולכן בנדון זה שהחמץ של עכום"ז ויש שיעבוד לישראל נראה דאין שייך לומר דמושאיל לו מקום וכן כתב באמת בדין זה בשו"ת מאיר נתיבים הנ"ל עי"ש אהכי קאמר דבכי האי גוונא אינו עובר אלא דלא נחה דעתי בזה דזה רחוק במשמעות דבריו ואם לכך נתכוון לא היה לו לכתוב כן כמדבר על הידוע דכל כי הא ודאי צריכה למימר: ומה גם דלפי מה שכתבתי שם מתבאר דאינו פשוט לומר דבזה אינו עובר כלל אפילו מדרבנן דיש סוברים דבזה חייב לבער מדרבנן מיהא ואם היו דבריו סובבים על לאחר הפסח בזה אפשר היה לצדד היתר אחר שביטל חמצו אך פשט דבריו הוא דמר קעסיק על לפני הפסח אם הוא עובר או לא ואיך שיהיה הדין אמת דבחמץ של עכום"ז ויש לישראל רק שיעבוד בו דאינו עובר כמו שכתב מפורש בשו"ת מאיר נתיבים הנ"ל ואפילו אם קבל הישראל אחריות.

שוב ראיתי שהרב שערי תשובה סי' תמ"א רמז שו"ת מאיר נתיבים הנ"ל והביא תורף דבריו בסי' תמ"ח אות ח' קרוב לסופו ותימה על הגאון שו"מ דכל רז לא אניס ליה ונעלם ממנו זה: ואם החמץ של ישראל אלא שחייב לעכומ"ז ואין לו מה לשלם זולתו ועיני הבעלי חובות נשואות על החמץ ההוא אך לא שיעבדו לו כלל כתב הרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' בשם שו"ת ד' טורי אבן דכיון דהעכומ"ז הבעל חוב הוא תקיף וחזק שבודאי יקח זה בחובו הוי כעשאו אפותיקי לעכומ"ז ואף דחמץ מפקיע מידי שיעבוד זהו למאן דאמר שיעבודא לאו דאורייתא וכו' וכתב השע"ת שאין בזה שום צד היתר עי"ש גם בשואל ומשיב הנ"ל כתב שדבריו תמוהים מאד עי"ש: כד) אם הקנה החמץ לעכומ"ז אגב קרקע אחר שאין החמץ שרוי בתוכו ועבר עליו הפסח אסור בהנאה אם לא קבל הישראל מהעכומ"ז כל דמי החמץ אלא זידאטיק לבד דכיון דאם יאבד החמץ הדבר ידוע שלא ישלם העכומ"ז לבעל החמץ הוי כאחריותו על הישראל והוי חמצו של עכומ"ז מופקד ביד ישראל ואחריותו על הישראל דאסור כן כתב הרב מקור חיים בסי' ת"מ ועיין מה שרשמתי בזה לעיל בסי' ה' אות כ"ה בס"ד (ועיין בס' מנחת משה הנד"מ בסי' ט"ו אות ל' שהביא להלכה קצת מתשובות השואל ומשים שהבאתי שם).

עוד הבאתי שס דעת הרב מקור חיים דצריך בדוקא להקנות החמץ לעכומ"ז על ידי מכירת החדר שהחמץ בתוכו ולא על ידי שכירות החדר כשהחדר הוא שלו משום דשכירות לא קניא ומ"מ בדיעבד ועבר עליו הפסח אין לחוש עי"ש ובמה שרשמתי על דבריו בסי' ט' אות ד': ואם הקנה החמץ לעכומ"ז אגב מכירת החדר אלא שבאמת החדר שמכר לעכומ"ז אינו שלו ממש רק בשכירות בידו ולא היה רשאי למוכרו בלי רשות הבעל הבית ונמצא שמכירת החדר בטלה ועבר עליו הפסח הנה במקור חיים סי' חת"ם סק"ט (בד"ה וגם קרוב לסופו) כתב אם הבית אינו שלו והוא מכר להעכומ"ז הבית והחמץ וכללם בסך אחד כיון שנגד הבית המכירה בטלה דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו גם מכירת החמץ בטל לדעת הרמב"ם שהביא הט"ז בח"מ סי' רי"ו ס"ה במוכר קרקע ודקלים דחשיב מכירה אחת ונתבטל כל המוכר וכשנזכר בפסח ודאי צריך לבער ואם נזכר אחר הפסח יש לסמוך אהרמב"ם (צ"ל אהרשב"ם) שם ולהתיר החמץ אחר הפסח בהפסד מרובה כשהתנה בפירוש שאחריות החמץ חל על העכומ"ז ע"כ: ובשו"ת זכרון צבי מנחם סי' א' ד' ב' (ד"ה ועתה) כתב הוה עובדא שנכתב בהשטר מכירתי להערל שני המרתפיםשבבית חמי וכו' בסך כך וכך ואגב קרקע הקניתי לו המטלטלין שבתוכו וכו' וכל הנ"ל מכרתי לו לצמיתות וכו' ומסרתי לו המפתח ויש בידו לעשות עם החדר והמטלטלין הנ"ל כאדם העושה בשלו ע"כ ובאמת המרתפים הם בשכירות

בידו ולא נטל רשות מחמיו למכור המרתפים לעכומ"ז וכבר עבר הפסח והביא דברי המק"ח דתלי בפלוגתא דהרמב"ם ורשב"ם אם הם מכירה אחת או שתי מכירות וכתב דנראה דהכא דתלי המכירה זה בזה דהקנה המטלטלין אגב קרקע לכולי עלמא הוי מכירה אחת ונתבטל הכל ותמה על המק"ח שכתב דבדיעבד בהפסד מרובה יש לסמוך ארשב"ם דהוי שתי מכירות דזה אינו והכא לכ"ע הוי מכירה אחת.

והאריך לפלפל בדברי המק"ח בזה ועלה בדעתו למצוא היתר על ידי שימכור לו חמיו עתה המרתפים וכיון שכבר ביטל וליכא אלא ביעור דרבנן בדרבנן אמרינן איגלאי מילתא למפרע דרצונו היה להקנותם לו ואיכא ניחותא דמצוה דגם החמץ של חמיו שהיה במרתף מכר על פי רשותו ואם תהיה המכירה בטלה גם הוא עבר בבל יראה ודחה זה דאף דנימא איגלאי מילתא למפרע שרצונו להקנות המרתף מכל מקום עדיין מחוסר קנין סודר או שאר קנין: אך כתב דיש היתר מטעם דהדבר ברור דהעכומ"ז לא הבין כלל קנין אגב קרקע דאיך אפשר להסביר קנין זה לאטומי לב רק צריך להסביר לו קנייני מטלטלי עם קרקע ובהכרח צריך לסמוך רק על קנין כסף והשטר הוא לרווחא דמילתא ואם כן כשדעת העכומ"ז לקנות מטלטלין עם קרקע שוב הוו שני קניינים כמו שכתב המק"ח ואפשר לסמוך בדיעבד ועוד כיון שהיה שוגג שסבור שהמכירה כדין אף דגם בשוגג אסור ואפשר אף בביטל מכל מקום התם שייך למקנס על שלא קיים תקנת חז"ל לבער או מחשש הערמה אבל כאן שקיים תקנת חז"ל ומכרו וסבור שהיא מכירה מעליא הוי כאומר מותר דהוי כשוגג ובזה אפשר לא קנסינן ליה לכולי עלמא ושם בסי' ב' השיב לו גאון אחד להיתר דנהי דלא קנה הקרקע מכל מקום קנה החמץ בכסף ומהני בדיעבד קנין כסף ואין לחוש שנתבטל כל המקח כמו קרקע ודקלים וכו' חדא דמתברר מלשון השטר דלא כללם בסך אחד אלא החמץ בסך בפני עצמו והמרתף בפני עצמו ועוד אף אם נכללו יש לסמוך ארשב"ם כדברי המק"ח ומה שהקשה מעכ"ת וכו' ועוד יש היתר גמור כיון שגם חמיו היה לו חמץ בתוכם וצוה לו למכור החמץ מסתמא ציוה אותו אדעתא דמנהגא שמוכרים הקרקע ואגבו המטלטלין והוי כשלוחו מכל אילין טעמי נראה בפשיטות להתיר החמץ אם יסכים מע"ל עכ"ד ולי הדל יש לפקפק קצת בטעם האחרון דמסתמא ציוהו אדעתא דמנהגא וכו' דאדרבא יש לומר לאידך גיסא דמה שציוהו הוא על דעת למכור החמץ על ידי שכירות המרתפים שכן הוא המנהג שמי שאין לו קרקע שלו אלא בשכירות מקנה חמצו לעכומ"ז אגב שכירות קרקע כיון שאינו יכול למכור הקרקע שאינו שלו וגם הרב מקור חיים שסובר שצריך מכירת החדר מודה כשאינו שלו שמשכירו לעכומ"ז וכיון שחמיו יודע שהמרתפים הם שלו ולא יוכל חתנו

למוכרם ולא הקנס לו למוכרם מסתמא יש לומר כי שווייה שליח למכור החמץ אינו אלא על דעת שיקנה להעכום"ז על ידי שכירות ולא על ידי מכירת המרתפים ועי"ש בסי' ג' תשובת הרב המחבר על מה שהושג ממנו: ושם בסי' ד' השיב לו הג' מקאזמיר דאם קבל זידאטיק אף אי נימא דבטלה מכירת המרתף וקנין המטלטלטין באגב קרקע עם כל זה נשאר קנין כסף לחוד דמהני לענין חמץ אחר הפסח ומה שכתוב בשטר אגב קרקע היינו שרצה לצאת גם לדעת הפוסקים דלא מהני כסף בעכום"ז וזו היא ג"כ כונת המק"ח להתיר אחר הפסח וכו' ומה גם שבנדון זה לא תלה המכר זה בזה ולא כללם בסך אחד ומה שכתב מעל' דהוי כאומר מותר דהוי שוגג הא מבואר בש"ע דאף שוגג אסור אלו תורף דב"ק בזה ואינו מובן השגתו שהרי המחבר עצמו בסי' א' כבר נשמר מזה כנז"ל וראיתי שם בסי' ה' שהשיב לו הרב המחבר כן ובעיקר דבר זה אם יש להתיר על ידי שנאמר דהוי כאומר מותר הנה הרב חתם סופר או"ח סי' קי"ט (בד"ה אך אי גם שכירותו) כתב בנדון מי שמכר החמץ ומכר או השכיר החדר ותלה המכירה בתנאי ולא נתקיים התנאי ונמצא דהמכר בטל ועבר עליו הפסח ושקיל וטרי אם תלה גם מכירת החדר בהתנאי או לא.

ושוב כתב בשם הרב השואל דכיון דטעה בדין והיה סבור דדי לו במכירה זו הוי כאומר מותר ובעבר הפסח דאינו אלא משום קנס באומר מותר לא קנסו וראיה ממנחות ד' מ"ט ע"א דמוקי כהנים שפלגו בשוגג דפטורים באומר מותר והרב המחבר שקיל וטרי בזה וכתב ומיהו אכתי אומר נהי דבעבר על בל יראה בשוגג או אומר מותר פשיטא לי דנאסר חמצו דקנסו שוגג אטו מזיד בדבר דאורייתא (כלומר בדבר שיש לו עיקר מן התורה עי"ש בד"ה איברא) מכל מקום בגווני דהכא נראה דאין לקונסו כדאמרינן בגיטין נ"ד ע"א גברא לכפורי מכוון אנן ניקום וניקניסיה וכן גברא לתקוני לטהורי וכו' ופירש"י ואדם כשר ניקום ונקניסיה על שגגתו אבל מטמא ומדמע אינו עוסק בטובה וסברא גדולה היא דאפילו בעובר על דבר שיש בו כרת אינו חייב חטאת אם עוסק במצוה וכו' ואם כן בנדון דידן דגברא עסיק ובא במצותו לבערו ולמוכרו לעכום"ז אלא שטעה ושגג בדין הוה ליה טועה ועוסק במצוה ופטור ויש לסמוך להתיר בהנאה בהפסד מרובה שלא יפסיד מן הקרן ואם יש איזה ריוח לא יהא חוטא נשכר והריוח יתן לעמלי תורה וכו' אלו תורף דב"ק:

הנה מצאנו לו חברים הגאון חתם סופר ורב השואל דסברי לומר בזה דאומר מותר אינו אוסר החמץ אחר הפסח (אלא דמדבריו בסי' קי"ד ד"ה נמצא וכו' וכל שכן באומר מותר שהוא רק קרוב לאונס וכל שכן הכא שרבים חלקו על המורה לא היה לו לישען וכו' ע"כ

נראה דאומר מותר לא מהני אף אם לא היו רבים חולקים אף שעוסק במצוה וקצת צ"ע) ושם (בזכרון צבי מנחם) בסי' ה' הנ"ל פקפק בקנין כסף איך מהני בדיעבד הרי הנכרי יכול לומר קים לי כדעת הפוסקים דקניינו של נכרי הוא במשיכה ולא יצטרך לשלם אם יגנב וכו' ויישב זה והגאון מקאזמיר בסי' ו' שקיל וטרי בזה והמחבר בסי' ז' כתב עוד דלכאורה זה דומה למוכר דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם עי"ש מלתייהו דרבנן קדישי והעולה מדבריהם לענין דינא הוא דדעתם להתיר כנז"ל ויש לעשות סניף מה שראיתי בשו"ת אגודות אזוב מדברי סי' י"ג במי שמכר חמץ אגב מכירת החדר ושכח לחתום בו ואם כן לא נקנה לו החדר דבעינן שטר ונשא ונתן בזה הרב המחבר ושוב הביא תשובת הגאון מוהר"י יוסקי שכתב דמכירת חמץ אגב קרקע הוא אגב שכירות לנכרי כל ימי הפסח ושכירות לא בעי שטר רק בכסף קני וכו' והמחבר השיגו דמה שכתוב בשטר מכרתי לו החדר לא משמע שכירות ועוד דשכירות לא מהני אלא לקרקע שאינו שלו וכו' עי"ש מובן דדעת הגאון מוהר"י דאף שכתב לו מכרתי החדר אין הכוונה מכירה ממש אלא שכירות ליומי דפסחא קרי לה מכירה ואם כן בנדון דידן ממילא אזדא ליה החשש דנתבטל השטר וכו' כמובן ויש לעשות זה קצת סניף להההיתרים הנז"ל ועיין עוד בתשובת מוהר"ם מרוטרונבורג האחרונים בסי' יו"ד שכתב בענין זה דאף דבאמת לא נקנה להנכרי הקרקע לפי שאינו של המוכר מכל מקום מהני קנין כסף לבד בחמץ שעבר עליו הפסח ואין לחוש משום שגילה דעתו שאינו רוצה לקנות בכסף אלא בשטר ולא משום דהוי כאתרא דכתבי שטרא כיון שנהגו עתה לכתוב שטר על מכירת חמץ ולא משום מוכר קרקע ודקלים ואין לו דקלים שנחלקו הפוסקים בזה והבאתי תורף דב"ק בסי' זה אות י"ג ס"ק י"ט ומדברי הגאונים בס' פנות הבית סי' ט"ו שהבאתי בסימן זה באות ז"ך (בד"ה גם אשו"ר בשו"ת פנות) מתבאר דסברי שאם על קרקע שהוא בשכירות אצלו כתב שמכרו לעכומ"ז ואגבו הקנה לו החמץ המכירה בטלה ולא משמע להו לפרש דמה שאמר מכרתי היינו השכירות ליומי דפסחא:

כה) נשאלתי באחד שקנה מחברו אחר פסח שמרי שכר ועשה מהם יי"ש ושוב נודע כי השמרים הנ"ל עבר עליהם הפסח ואסורים ותבע הקונה את המוכר שישלם לו את נזקו ולא הטה אזן ועתה שאל הרב השואל נ"י מה יהיה משפט היי"ש שהועמד בשמרים אלו וכתב שנחלקו בזה שני רבנים זה אוסר וזה מתיר וחוזר על הכתוב השלישי שיכריע והנה לא כתב טעמם ונימוקם ואני אתנהלה לעטי לעיין בעזר האל יתברך בדברי הפוסקים בדין העמדה בחמץ שעבר עליו הפסח ומזהיתבאר בס"ד בנדון שלפנינו ואף כי כבר בא מפורש בספרן של צדיקים לרגל המלאכה אשר לפני לא אחשוך מלהעתיק תורף דב"ק

העולה לענין דינא הנה אם העמידו איזה דבר בחמץ שעבר עליו הפסח כגון שמרי שכר שחמצו בהם עיסה כתב הרב מגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק מ"ה בשם הרב מוהר"מ מלובלין דאסור כאילו הוא בעיניה וכתב שם הרב פרי מגדים באשל אברהם (ד"ה שמרי) דלא מהני חוץ מדמי איסור שבו דהוי כבעין והרב חק יעקב סי' תמ"ב סקי"ו כתב דאפשר דכל הני דאמרינן דלטעמא עביד לא בטיל וכן דבר המעמיד לא גריעי מפחות מששים שעבר עליו הפסח דסגי בהשלכת הנאת האיסור לים כבסי' תמ"ז סי"א אלא דמדברי האחרונים מבואר דכולו אסור ומכל מקום בהפסד מרובה אפשר להתירו בהנאה על ידי השלכת הנאת המעמיד לים המלח ובפרי מגדים שם סק"ט כתב דלא מהני הולכת הנאה לים המלח דהוי כאילו כולו חמץ וסיים ובהפסד מרובה צ"ע והרב מחצית השקל הביא דברי הרב חק יעקב הנ"ל וכן הרב חיי אדם כלל ק"ך אות ב' ובש"ע הרב מוהרש"ז סי' תמ"ב אות יו"ד דבהפסד מרובה יש להתיר בהנאה על ידי השלכת איסור או למכור לעכומ"ז חוץ מדמי איסור שבו ועי"ש אות י"ב לחומץ שנתחמץ בשמרי שכר והרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות י"א כתב בשם תשו' כ"י דלא מהני השלכת האיסור במעמיד דלא כהחק יעקב אלא אם כן הוי זה וזה גורם עי"ש:

אך הרב מקור חיים בסוף סי' תמ"ז הביא דברי המגן אברהם בשם מוהרמ"ל דאם חימץ עיסה בשמרי שכר שעבר עליו הפסח אסור וכתב וז"ל נראה דגם כאן מהני הולכת איסור דלא עדיף מעמיד דרבנן מטעם גמור שהוא מדאורייתא (כונתו בפחות מששים דכתב הרמ"א בהשלכת הנאת איסור לים המלח) דסגי בפידיון עכ"ל ומשמעות דבריו הוא דאפילו שלא בהפסד מרובה סגי בהכי וגם משמע דאפילו באכילה שרי דהא כתב לפני זה בשם הט"ז ומ"ח ומגן אברהם גבי פחות מששים דכתב הרמ"א דסגי בפדיון דמותר גם באכילה והאריך להסביר איך יועיל הפדיון להתיר באכילה עי"ש ואם כן כשכתב דמעמיד לא עדיף כחו מפחות מששים משמע ודאי דכי היכי דפחות מששים שרי באכילה הכי נמי במעמיד שרי באכילה ומצאתי שהרב השיב משה סי' ט"ו עמד בענין זה ודעתו דמן הדין יש לנו לומר דבמעמיד בחמץ שעבר עליו הפסח לא מבעיא אם יש כנגד המעמיד ששים רק דבאנו לאסור מטעם דמעמיד לא בטיל דפשיטא דמהני השלכת הנאת איסור להתיר בהנאה מקל וחומר מתערובת פחות מששים דחמור דהא אסרו תורה דטעם כעיקר דאורייתא ואפילו הכי מהני ביה השלכה מנלן לומר דעל ידי צירוף נאסר ומנין לנו לחדש דבר כזה וגם אין זה במשמעות דברי מג"א שיהיה האיסור על ידי צירוף רק משמע דעל ידי מעמיד לבד אוסרין אף אם יש ששים ואם כן קשה מאד אלא על כרחין דכונת מוהרמ"ל ומג"א באין הפסד מרובה דאז אין מתירין בלא השלכה

רק ביש ששים אז אם הוא מעמיד אסור ולא מהני ששים אבל בהפסד מרובה דמתירין ברוב בעלמא כבמגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק מ"ד וחק יעקב ס"ק מ"ט וכן על ידי השלכה דמותר אף בפחות מששים אף באין הפסד מרובה בהא לא מיירי דהא פשיטא דלא חמיר מעמיד דרבנן מטעם כעיקר וגם מהראיה שהביא הרב מגן אברהם מיו"ד סי' קכ"ג סט"ו אין ראיה לאסור בהשלכה דבייי"ן לא מהני השלכה אבל כאן הוא רק קנס מהני עיין ט"ז ס"ק י"ח ומגן אברהם ס"ק מ"ה ואי מיירי בסתם יינם דמהני השלכה וכו' בתקנתא לא מיירי וכו' והראיה מסי' תמ"ב ס"ה שהביא המגן אברהם שם מיירי בפסח דלא מהני השלכה וכו' וכיון דמהראיות אין להוכיח דלא מהני השלכה על כרחין לומר דהמגן אברהם לא מיירי מתקנתא ואין להביא ראיה מהרמב"ן שהביא המגן אברהם סי' תמ"ב סק"ט דמשמע דחולק על ר"ת ואוסר בכל ענין מכח דבר המעמיד ולא סגי בהשלכה מדלא כתב תקנתא זו וקצת משמע דאף בנתערב אחר הפסח דמהרמב"ן ודאי אין ראיה דהא סבירא ליה דאף בפסח עצמו מועיל פדיון להתירו ולמוכרו לעכומ"ז ואיך יעלה על הדעת דאחר הפסח שהוא רק קנס חכמים ודבר המעמיד דרבנן יאסר על ידי פדיון אלא ודאי דלא מיירי מתקנתא דפדיון ואצ"ל כלל כיון שבפסח עצמו מועיל לדידיה כנ"ל ברור כשמש אלו תורף דב"ק ולי הדל במה שכתב לדחות הראיה ומדברי הרמב"ן שבמג"א הנ"ל יש לפקפק דזה הוא לפי שנמשך אחר הכתוב במג"א דהיא תשובת הרמב"ן וכן ייחסו דבר זה להרמב"ן הרבנים חק יעקב סי' תמ"ב סקי"ו ובזכור לאברהם ח"ג ד' ל"א ע"ד:

והרב מגן האלף סי' תמ"ב סק"ח תמה על דברי תשובה זו דלפי מה שכתב הרב מגן אברהם דזה וזה גורם שרי אם כן מי גרע הא מזה וזה גורם דהא אינו מחמץ אלא לפי חשבון וכתב ליישב דתשובת הרמב"ן היא להרשב"א והרשב"א סובר דחוזר ונעור ולא כתב טעמא דמעמיד אלא דלא תימא דטעמא בעלמא הוא לזה כתב דמעמיד לא בטיל ואם כן לדידן דלא אמרינן חו"ן היה מותר אפי' בשתיה ונהי דיש להחמיר בשתיה להשהותו מיהא אין להחמיר ושוב הקשה ממ"ש הרמב"ן ונפלאתי עליו וכו' כאילו מעמיד הוא דין מוסכם בש"ס והלא מהרשב"א עצמו בתה"א בית ב' שער ו' ד' ס"ג לא משמע כן וא"כ מאי ק"ל אי לא ס"ל מעמיד כלל ובשתיה החמיר משום חומרא דחמץ והצ"ע הנך רואה דלפום מאי דמשמע ליה דתשו' זו היא להרמב"ן בנה וסתר ומסיק הדבר בצ"ע גם הרב מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ב בקונטריס אחרון אות ט' ייחס זה להרשב"א אך באמת עיינתי בתשו' המיוחסות בסי' ח' (ובשאר דוכתי דשייכי במפתחות מאכלות אסורות) וליתנהו להני מילי כיעי"ש והרב בית מאיר סי' תמ"ב ד' ט"ן ע"ד כתב גם כן דלא נמצא

זה בתשובות המיוחסות וא"י מקומו איה והדבר פשוט שט"ס הוא במג"א וצ"ל ראב"ן במקום רמב"ן וכן הוא בשו"ת פני יהושע ח"ב סוס"י י"ב עי"ש שהביא מה שכתב המג"א בשם ראב"ן בספר אבן העזר וכן כתב הרב שערי תשובה סי' תמ"ב אות י"ב דטעות סופר הוא במגן אברהם וצ"ל ראב"ן גם בתשובת הרב חתם סופר סי' ק"ו (בד"ה ושפחתו) כתב בשם הג' מוהר"ם א"ש וז"ל המחמיר בדבר המעמיד הוא הראב"ן דמייתי המגן אברהם סי' תמ"ז (צ"ל תמ"ב) והוא בראב"ן ד' ע"ב ע"א וכו' עי"ש שהקשה דברי ראב"ן אהדדי ומשמע שבמגן אברהם שלפניו היה כתוב כהוגן ראב"ן וכן העתיק הרב שואל ומשיב מהדורא תניינא חלק ב' סוף סי' ס"ז גם הרב תורת חיים בפרק שני דמס' ע"ז ד' ל"ד (בד"ה האי דורדייא) כתב דברים אלו בשם הראב"ן עי"ש ואם כן מובן דאין מקום למה שדחה הרב השיב משה להראיה מהראב"ן אלא דגוף הראיה יש לדחות בקל ואינו מוכרח דכתב כן גם לאחר הפסח ועיין בקונטריס זה במערכת חלב של עכומ"ז אות ג' מה שכתבתי על דברי הרב ערך השלחן יו"ד סי' קט"ו):

עוד כתב בשו"ת השיב משה דמה שכתב הרב חק יעקב בלשון ספק דאפשר דכל הני דלטעמא עביד ומעמיד לא גרעי מפחות מששים במח"כ לא שם אל לבו היטב והדבר ברור דסגי על ידי השלכת הנאת איסור והביא דברי הרב מקור חיים וכתב וראוי לסמוך עליו ומיהו במקום הפסד מרובה גם הח"י מתיר ומה גם דדעת הרשב"ם והרמב"ן והמרדכי והג"א דחמץ בפסח שלא במינו בנותן טעם ואסור בהנאה דיוליך הנאת האיסור לים המלח ומותר בהנאה ואף דלא קיימא לן כותיה בפסח עצמו וכו' מכל מקום אחר הפסח יש לומר דכולי עלמא מודו ואף אי פליגי אזלינן לקולא בדרבנן וכו' ולכן העלה בנדונו במומר שמחזיק עשיית היי"ש ומכירתו ועשה המומר יי"ש בפסח מתבואה שהוא חמץ ועבר עליו הפסח והשאיר מהיי"ש שמרים והבני העיר קנו מהשמרים ועשו עיסות וגם בני הכפרים קנו ממנו שמרים למלאכת היי"ש ועשו הרבה יי"ש והיו סבורים שהמומר מכר התבואות לעכומ"ז קודם הפסח על ידי הממונה ישראל אשר לו ושוב ידעו כי לא היו אותן התבואות בכלל המכירה ויש הפסד מרובה והעיסות כבר אסרו אותן מעצמן קודם ששאלוהו ורק על היי"ש שאלו וכתב דהיי"ש מותר בהנאה על ידי השלכת דמי השמרים למקום שהוא אבוד כגון נהר עמוק כמו שכתב השפתי כהן סי' ק"י ס"ק מ"ג וקל"ד סק"י וזה ברור להלכה ולמעשה עכ"ל ועיין להרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות י"א מה שכתב לענין אם העמידו עיסה בשמרים וכן לענין יי"ש:

וראיתי להרב יד יוסף דאייטש סי' ל"ב שנשאל באשה ששאלה משכנתה שאור לחמץ העיסה והשאור לא נמכר קודמפסח ונודע זה אחר הפסח ועל זה הביא דברי הרב חק

יעקב דבהפסד מרובה שרי בהנאה על ידי השלכת איסור לים המלח וכתב דפלא עליו ששכח דברי עצמו תוך כדי דיבור שהרי הוא ציין למה שכתב מרן הב"י בסי' קי"ב ושם מפורש דמאי דשאור אוסר לאו משום נתינת טעם הוא דהרי על תערובת דמאי לא גזרו ומאי דשאור אוסר הוא משום דמתקן כל העיסה כמו שכתב רש"י והוא גרע מתערובת פחות מששים ותמה על הרב מקור חיים שהעתיק לפסק הלכה כדברי הרב חק יעקב ולא שת לבו לעיין היטב בדבריו שסותר תוך כדי דבור וכן תמה על רבו בשו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים סי' ע"ז שצידד בנדונו על פי דברי החק יעקב ולא שם לבו לעיין היטב בדבריו עי"ש שלא הסכימה דעתו להתיר על ידי השלכת הנאת איסור כדעת הרב חק יעקב והנה כבר כתבתי למעלה דכמה רבנים נמשכו אחר סברת הרב חק יעקב להתיר בהנאה בהפסד מרובה על ידי השלכת הנאת איסור ותימה הוא לומר שכולם שגו ברואה חלילה אך בעניותי הפלאה זו איני יודע מה היא דמי הגיד לו שהרב חק יעקב מבין דטעם דשאור הוא משום נתינת טעם כלל שאני אומר אילו היה מבין כן לא היה מסתפק כלל בדבר זה והיה מחליט להיתר כמה שכתב הרמ"א בסי' תמ"ז סי"א על פחות מששים דמותר על ידי השלכת הנאת איסור לים המלח אלא ודאי גם הוא ידע דטעם שאור משום שהוא עיקר שהרי מתקן כל העיסה אלא מיהא מצדד לומר דכיון דחשיבות זה אינו מועיל לאוסרו מן התורה כמו שהקדים לומר דדבר המעמיד ומידי דלטעמא עביד דלא בטלי אינו אלא מדרבנן אם כן יש לדון קל וחומר דאם בפחות מששים קיימא לן דמותר על ידי השלכת הנאת איסור אף על גב דבעלמא הוא איסור תורה דטעם בעיקר דאורייתא כל שכן כשאין בתערובת נתינת טעם אלא שבאנו לאוסרו משום שהוא מעמיד דזה אינו בעלמא אלא מדרבנן דפשיטא דיש לנו להתיר ונאמר דכל שהו בתערובת כהאי גוונא לא קנסו חכמים לאסור שאר התערובת ומותר אחר השלכת הנאת האיסור אלא דמכל מקום כיון דיש צד לומר דמעמיד חשיב ממש כאלו הוא בעין ואין שום תערובת לכן בהפסד מרובה מיהא יש לסמוך להתיר בהנאה וכבר כתבתי למעלה מה שכתב בשו"ת השיב משה דאדרבא לאידך גיסא תמ"ה יקרא דאין שום צד וסברא לאסור במעמיד יותר מתערובת פחות מששים וכי היכי דבפחות מששים מותר על ידי השלכת הנאת האיסור הכי נמי במעמיד ודברי הרב חק יעקב ברורים הם לדעתי העניה:

הן אמת שראיתי להרב בית מאיר בסי' תמ"ב דף ט"ן ע"ג שהוקשה לו על הרב פרי חדש דבסי' תמ"ז סי"א האריך להשיג על הטור ופוסק דאפילו נתערב אחר פסח בפחות מששים נמי מותר ובכל זאת כתב דשמרים ושאור שעבר עליהם הפסח אם העמיד גבינות או החמיץ בהם עיסה אסורים דדבר המעמיד לא בטיל דמאי שנא מתערובת

פחות מששים דמותר וניחא ליה דמדחזינן דאתערובת דמאי לא גזרו אפילו בנותן טעם גמור ועל שאור ותבלין גזרו ואסרו אפילו באלף כדאמרינן בחולין דף ו' וכך כתב מרן בית יוסף ריש סי' קי"ב וכו' אם כן שמעת מינה דעניינים אלו אינם בכלל תערובת אלא הוו כבעין לענין ביטול והכי נמי יש לומר דאינם בכלל תערובת לומר דלא קניס רבי שמעון אלו תורף דברי קדשו עי"ש שנראה שמסכים לסברת הפר"ח מכל מקום אין בנו כח להקשות ביד חזקה על הרב חק יעקב אם לא יסבור כן ויכול לומר דלענין קנס בחמץ שעבר עליו הפסח כיון דאמור רבנן דבתערובת לא קניס גם זה הוא באמת תערובת ואינו בכלל הקנס והמעיין בדברי הרב בית מאיר בגופן שלהם יראה דלא דחה דברי הרב חק יעקב על פי סברא זו רק כתב ליישב לדעת הפרי חדש ובאמת בפרי חדש לא כתב דלא מהני השלכה וגם בבית מאיר לא הזכיר מדין השלכה וכשם שנדחק הרב השיב משה בדעת הרבנים מוהרמ"ל ומגן אברהם דבתקנתא לא מיירו ואין הכי נמי דשרי על ידי תקנתא כן נוכל לומר לדעת הרפ"ח ועל כל פנים אין לנו כח להקשות ולסתור בזה סברת החק יעקב והנמשכים אחריו דשפיר יש לומר דאף דחכמים עשו לדבר המעמיד כאילו הוא בעין מכל מקום בקנס זה שלא קנסו אלא בלא תערובת לא חשיב זה כאילו הוא בעין וסברא זו כתב גם כן הרב פני יהושע בח"ב סי' י"ב (היא התשובה כתיבת יד שרמז הרב שערי התשובה הנ"ל) בשמרי שכר שעבר עליהם הפסח ונותנים אחר פסח לחבית שכר וכתב הרב השואל דאסור בודאי דלא הוי הני תערובת אלא חמץ בעין ככל דבר המעמיד והביא ראיות מפרק ב' דע"ז ד' ל"ה דאמרינן כיון דאוקומי קמוקים כמאן דאיתיה לאיסורא בעיניה דמי ומפרק קמא דחולין וכתב על דבריו ולא היה צריך לראיות דהדבר מוסכם בפי כל הפוסקים וכמה שכתב הטור בסי' תמ"ב בשם ראב"ן בגבינות שהעמידו בחלא דשכרא וכל זה אפשר לדחות דנהי דבכל איסור החמירו חכמים ושויוהו כאיתיה בעיניה מכל מקום בחמץ שעבר עליו הפסח שאינו אלא משום קנס מאן לימא לן דקניס ר' שמעון כיון שבאמת אינו בעין אלא כמאן דאיתיה בעיניה נוכל לומר דפירושו שחכמים החמירו לעשותו כאילו הוא בעין מה שאין כן הכא עד כאן ואף שלא סמך על סברא זו בלבד להתיר בנדונו וכתב שם טעם אחר וגם הביא בסוף דבריו מה שכתב הראב"ן שהביא המג"א כיעי"ש מכל מקום מבואר מדבריו דאף אחר שראה הסוגיא דפרק קמא דחולין והיא מסתמא הסוגיא שבדף ו' שהביא היד יוסף הוטב בעיניו לומר דאף דבעלמא עשו חז"ל למעמיד כאילו הוא בעין מכל מקום לענין חמץ שעבר עליו הפסח כיון שבאמת אינו בעין דינו כתערובת דלא קניס ר' שמעון וכתב שם לענין שמרי חמץ שעבר עליו הפסח שנתנום בעיסה דאם נאמר דשכר לבדו מחמיץ אסורה העיסה

כיון שיש בה מים וטעם שכר שהוא מי פירות אבל אם אפשר דשכר לבד אין מחמיץ אין נראה לאסור דבלאו הכי יש לפקפק כמו שכתבתי דהני שאני דאין האיסור אלא משום קנס וכונתו דאם נאמר דהשכר לבדו בלא השמרים יש בו כח להחמיץ אם כן הוי מעמיד בדבר שאיסורו מחמת עצמו ולא בטיל אפילו באלף אבל אם אין השכר לבדו מחמיץ אלא בצירוף השמרים וכיון דהשמרים עצמם אין אסורים אלא מחמת השכר שבהם אם כן הוה ליה איסורו מחמת דבר אחר ואין בו דין מעמיד ואין הנאסר אוסר יותר מן האוסר כמו שכתב להתיר בנדונו מטעם זה עי"ש:

איברא דחזינא להגאון חתם סופר סי' ק"ו דאסברה לן דבכי האי גוונא לא שייך למימר דבתערובת לא קניס ר' שמעון דכל הטעם דלא קניס על ידי תערובת אינו אלא משום דדי לו במאי דקנסו בעיניה שלא נתקיימה מחשבתו של העבריין ובשאור ושמרים שכל עצמן אינן עשויין אלא לערבן הרי נתקיימה מחשבתו ולמה לא נקנסיה עי"ש מכל מקום אף לפי סברתו אין לנו לקונסו אלא שלא יהנה מן החמץ עצמו שעשה בו עבירה וכשנצריך לו להשליך הנאת איסור לים המלח חזר הדין לומר דדי לו לקונסו בעיניה ולא גם התערובת ולפי מה שהביא שם בשם הג' מוהר"ם א"ש שהקשה דברי ראב"ן אהדדי וכתב ליישב לדעת ראב"ן דנהי דהוי כבעין דלא בטיל מכל מקום לענין קנס דר' שמעון לא קניס אלא בעיניה ממש אבל כל שנתערב לא קניס ומה שכתב המג"א בשם מוהר"ם לובלין דאסור כאילו הוא בעין אפשר דסובר דגם אחר הפסח בעי ששים כדעת הטור ודבר המעמיד לא בטיל בששים אבל למאי דקיימא לן דבעירוב לא קניס ר' שמעון אם כן גם הנתחמץ בשמרים מותר ע"כ (וכתב על דבריו ואף על פי שדפח"ח איני מסכים עמו לדינא וכו' עי"ש) משמע דכונתו דמותר לגמרי אף בלא השלכת הנאת האיסור כיון דחשיב ליה כתערובת דלא קניס ר' שמעון או לכל היותר נחשוב אותו כתערובת פחות משששים ובהשלכת הנאת איסור מיהא שרי בהנאה ודאי לדעתו וגם הרב חתם סופר לפי הנראה הבין בדעתו דמתיר לגמרי ואהא הוא דפליג עליה אבל על ידי השלכה נראה דמודה לפי טעמו כמש"ל ולעיל בסי' ז' אות כ"ב הבאתי דברי הרב חתם סופר ליישב דברי ראב"ן וצדדתי דהרב בעל העיטור סובר כמו שכתב הגאון מוהר"ם א"ש עי"ש:

וכתב עוד בשו"ת חתם סופר בנדונו שעבריין אחד הערים כאילו מכר חמצו ובאמת לא מכר ושפחתו מכרה בפסח שמרי שכר וגם מאותן שמרים שעבר עליהם הפסח נעשה יי"ש והנה השמרים אסורים ולפי מה שחילק ליישב דברי ראב"ן הי"ש נאסר לדברי הכל ומכל מקום כתב דאין לאוסרו בהנאה ותורף דבריו הוא דנהי דהמוכר העבריין צריך להחזיר דמי השמרים להקונה כיון שמכרלו איסור הנאה כבח"מ סי' רל"ד מכל

מקום דמי הייש אין צריך לשלם לו אף מדינא דגרמי וכו' דיש לפוטרו מטעם היזק שאינו ניכר שהרי אינו ניכר שנתחמץ על ידי איסור הנאה וזה חשיב שוגג אף דהוי מזיד בעבירה וכו' וכיון שאי אפשר לחייבו יותר מדמי שמרים אם כן ההפסד אינו על העובר אלא על הקונה שלא חטא ולכן יש להקל באיסור הנאה דלדידיה קנסו ולא לאחרים אף על גב שהחמץ עצמו אסור בכל מקום שהוא מכל מקום בכי האי גוונא לאסור ולקנוס את זה וכו' ע"כ חמץ שעבר עליו הפסח אם אפשר למקנס גברא מפסידים ממנו ואפילו מכרו לאחרים ישלם להם ויופסד החמץ אבל היכא דפטור לשלם והם מפסידים משלהם וליכא אלא משום איסורא אהחמץ והיינו משום שנעברה בו עבירה לכן מסתיין לאסור באכילה ולא בהנאה אלו תורף דב"ק ולפי דבריו כן יהיה הדין בנדון שלפנינו ובנדון היד יוסף לאסור באכילה ולהתיר בהנאה ומשמע אף בלא השלכת הנאת האיסור כלל: ולי הדל בהורמנותיה דמר לדידי חזי שסברתו מופרכת מדין גזל חמץ ועבר עליו הפסח דנקיטינן דאומר לו הרי שלך לפניך ואסור החמץ להנגזל כדאמרינן בבבא קמא ד' צ"ח מאן תנא אומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך והתם אין הקנס למי שעבר העבירה כי הוא פוטר עצמו באמור לו הרי שלך לפניך והקנס הוא להנגזל על לא חמס בכפו.

וסבור הייתי לומר דהרב חתם סופר קאי בשיטת הרב נודע ביהודה בח"א סי' כ' דמותר החמץ להנגזל והאריך ליישב לפי שיטתו ההיא דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך כיעי"ש וכן צדד מרן מוהריט"א בפרק ה' דבכורות סי' מ"ד (ד"ה איברא ד' ע"ג ע"א מדפוס ווארשא) עי"ש אלא שראיתי בחתם סופר סי' קי"ט (ד"ה איברא) דמתבאר שסובר דחמץ זה אסור להנגזל ששם הביא מה שכתב הרב תודת השלמים להכריח דאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא אפילו הניחו באונס מדנאסר לנגזל אף שהוא אנוס גמור וכתב על דבריו וראיה זו איני מכיר כי לא הנגזל קנסו אלא הגזלן שעבר בבל יראה וכו' וכיון שנעבד בו עבירה נאסר כי כך תקנו חכמים הוא וחמצו אסור אף דממילא מסתעף מזה הפסד להנגזל אם יחזיר לו הגזלן ויאמר הרי שלך לפניך הא לאו קנסא הוא אלא דינא דאומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך ומכל מקום האמת הוא שגם החמץ קנסו רבנן ואין ראייתו מכרעת לקנוס אונס עכ"ל וכוונתו דאם לא היה שום אדם שעבר עבירה כי הבעל היה אנוס על הביעור ולא היה יד אחר באמצע בכי האי גוונא אין שום סברא לקנות את הבעלים ולא נאסר החמץ אבל אם מי שהיה ברשותו ובאחריותו עבר עבירה נאסר החמץ גם להבעלים שהיה אנוס ואם כן בנדונו שבסי' ק"ו שבעל החמץ עבריין שהערים ולא מכר החמץ ולפי שיטתו דדבר המעמיד הוי כאילו בעין ולא הוי תערובת נראה דנאסר חמצו ואסור גם למי שלא חטא גם בהנאה כמו בנגזל דנאסר חמצו מפני

העברת הגזלן ומקרי בהכי נעבדה בו עבירה ליאסר גם להנגזל וכל שכן היכא שבעל החמץ עצמו עבר בו עבירה דיש לנו לומר דנאסר חמצו לכל אדם בהנאה משום שנעבדה בו עבירה:

ושם בסי' קכ"ד ביאר דבלא מילתיה דרבא דאמר דקניס ר' שמעון הוה ידעינן דקניס שלא ימכרנו ולא יתננו ולא יקבל אדם ממנו אבל חמצו אינו נאסר שאם הפקירו והשליכו לחוץ מותר לכולי עלמא ומדרבא שמעינן דנאסר החמץ וקנסו החמץ עי"ש והיינו ודאי לאסור בהנאה ובכן שותא דמני"ר החת"ס לא ידענא ואף אם היה אפשר לומר דקאי בשיטת הנודע ביהודה דלא נאסר להנגזל ונימא דהוא הדין דאין לאוסרו על הקונה מכל מקום נראה דאין לסמוך על זה דכבר כתבתי בסי' זה אות י"ו דרבני האחרונים שרים רבים ונכבדים המה ראו כן תמהו על סברת הנודע ביהודה ומהם הביאו דברי רבינו הגדול הרמב"ן בחידושיו לפסחים שכתב מפורש דהחמץ אסור להנגזל אף שלא עבר בבל יראה ולא חטא כלל וכתבו דאילו היו דברי הרמב"ן למראה עיני הרב נודע ביהודה הוה הדר ביה שכן ראוי להיות חוזר ולבטל דעתו נגד סברת ודעת הראשונים ועל כן נראה דבעובדא דנדון דידן הטוב והישר הוא להתיר הייי"ש שנעשה מהשמרים הללו בהנאה על ידי השלכת הנאת האיסור וכדעת הרבנים הנ"ל הסוברים כן ותו לא מידי (עתה ראיתי לידידי הגאון אבד"ק קאמינקא יצ"ו בספר מנחת משה הנד"מ בסי' ט"ו אות מ שהעתיק דברי החת"ס ולא העיר עליו כלום עי"ש ולענ"ד דבריו צ"ע כמש"ל):

ודע שכתב הרב פרי מגדים בסי' תמ"ב באשל אברהם סק"ט דדוקא כשדבר המעמיד היה בעין בפסח ואחר הפסח העמידו בו כבעובדא דבמוהר"ם מלובלין סי' קכ"א שהעמדה היתה אחר הפסח הוא דאסור אבל אם העמידו גבינה בחמץ קודם הפסח ושהה אחר הפסח יש לומר דבכי האי גוונא מעמיד דרבנן לא קניס ר' שמעון וכו' ובחק יעקב צדד בהפסד רב עכ"ד ומדברי הרב חיי אדם כלל ק"ך אות ב' נראה דלא שאני ליה בין הועמד אחר הפסח להועמד קודם הפסח וכן מתבאר דעת הרב מוהרש"ז בש"ע שלו שם אות יו"ד וי"ב וכן נראה ממה שכתב הרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות י"א וז"ל וכתב עוד במי שלא מכר מי דבש ואחר הפסח נודע לו שקודם פסח החמיצוהו בשמרי שכר יש להתיר על ידי השלכת הנאת איסור לים המלח אף דסבר דלא מהני השלכה דלא כחק יעקב מכל מקום בזה דלהתורת חיים בע"ז ד' ל"ד לא הוי מעמיד משום דהוי זה וזה גורם כדאי לסמוך עליו עכ"ד מוכח דאי לאו דהוי זה וזה גורם היה דינו כהועמד אחר הפסח דלא מהני השלכה לדידיה והרב בית מאיר סי' תמ"ב ד' ט"ן ע"ג (ד"ה אמנם) אחר שהאריך לומר דדבר המעמיד לא חשיב תערובת אלא כאילו הוא בעין כתב ואולם זה

ניחא בהועמד גבינות בחמץ שעבר עליו הפסח אבל אם הועמדו בחמץ לפני הפסח ועבר עליו הפסח נהי דלהשהותם אסור למאן דאמר דאף בדרבנן גזרינן דילמא אתי למיכל דלא כהטור כמבואר בריש סי' תמ"ב והיינו טעמא דהרשב"א סי' תת"ן מכל מקום אם השהה אותם נהי דנימא דחשיב בעין מי גרע מנוקשה בעיניה סס"י תמ"ז דאחר הפסח שרי הואיל ולא עבר בבל יראה וזה בדבר המעמיד אבל במידי דלטעמא עביד כעובדא דהנ"ש שבחק יעקב תליא באם הוא דאורייתא למען דאמר טעם כעיקר דאורייתא יש לומר דאסור אחר הפסח למסקנת החק יעקב ריש סי' תמ"ב דעובר בבל יראה אף אם אין כזית בכדי אכילת פרס אבל אם אינו אלא מדרבנן מותר כמו נוקשה אלא דמדברי הר"י שבטור סוף סי' תמ"ז משמע דמידי דלטעמא עביד לא בטיל מן התורה וכו' וצ"ע אלו תורף דב"ק וצריך להתיישב במה שחילקו הפוסקים בין חמץ נוקשה לשאר דברים שאסור בבל יראה מדרבנן עיין מה שרשמתי לעיל אות יו"ד (ובשו"ת רח"כ סי' י"ב הובא במנחת משה בקונטריס חוקת הפסח סי' ג' בדבש שנתחמץ בשמרי שכר ומכרו לעכומ"ז וכתב לו השטר ולא בא העכמו"ז עד אחר חצות ואז לקח השטר והציע כמה צדדים של היתר וכתב עוד דיש לצרף דעת האיסור והיתר וים של שלמה שפסקו דדבר המעמיד בטל ובחמץ על כל פנים מותר להשהותו אף שכתב המג"א שדבריו בטלים נגד הטור שכתב דחשיב כבעיניה על כל פנים לסניף יש לצרפו והתיר בנדונו בהנאה ובמעמיד שהוא זה וזה גורם שכתב הרב תורת חיים שמותר עיין בתשובת הרב מוהר"ן יפה בסי' ט"ז והבאתי דב"ק במערכת חדש בזמן הזה אות ט"ו בד"ה אך יש לומר) ובתשובת הגאון מוהר"ם שיק בסי' רי"ח הבאתי תורף דב"ק לקמן באות ס"ג ומתבאר שם דסובר דבמעמיד אין חילוק בין הועמד אחר הפסח להועמד קודם הפסח (ועיין בספר אילה שלוחה שהבאתי לקמן בסוף אות זו ולא איסתייעא להציג דב"ק פה לך נא ראה):

ומה שכתב הרב שערי תשובה על פי דברי הרב תורת חיים דבזה וזה גורם מותר הנה ספר תורת חיים לא היה מצוי אצלי ועתה זכיתי בו וראיתי להעתיק דב"ק לפי שאין ספרו מצוי ביד כל אדם ודבריו הם בסוגיא דדף ל"ד (בד"ה האי דורדיא) וז"ל כתבו התוס' שהעיסה שנתחמצה בהם קודם תמודם או תוך י"ב חדש אסורה ואפילו באלף לא בטיל כיון דלטעמא עביד וכן כתב בטור וש"ע סי' קכ"ג ונראה דדוקא בכי האי גוונא שהשמרים שנותנין בעיסה לטעמא עבידי שהם מחמיצין את העיסה ולהכי לא בטלי אפילו באלף אבל שמרים שנותנין בשכר ומי דבש כדי שיהיו תוססין מהם אותן השמרים אם הם של יין של עכומ"ז בטלו במשקה בששים דלאו לטעמא עבידי אלא שיהא תוסס מהר מיהואם נתנו בהן אותן שמרים כדי שיתנו טעם במשקה ודאי לא בטלו באלף וכן

כתב בש"ע סי' קי"ד וז"ל צריך ליזהר ולבדוק ולחקור בשכר ומשקה של דבש שעושין העכום"ז אם נותנין בהם שמרים של יין ואם דרכן ליתן בו שמרים אסור לקנות מהם אם אין במשקה ששים מן השמרים והוא דלא עבידי לטעמא דלטעמא אפילו באלף לא בטיל ולפי זה היה נראה לומר דמי דבש שנתנו בו שמרים של שכר שעורים כדי שיהיה תוסס מהר אין צריך לבערו ומותר לקיימו בפסח כיון דלאו לטעמא עבידי ויש במי דבש כנגדן ששים כמה פעמים בטלי וכן כתב הראב"ן מעשה היה בווארשא ביהודי אחד שבשל דבש והחמיצו בשמרי דבש שבשל כל השנה ודבש הראשון היה מחומץ בשמרים של שכר וזה שבישל עתה היה רביעי לו או חמישי לו והתיר לו רבינו יעקב בן רבינו יצחק להניחו עד לאחר הפסח ולמכרו ונחלקו עליו חכמי דורו וטעמא הוה משום דלא קניס ר' שמעון היכא דליתא בעיניה והוא ז"ל כתב עליו דתמוה בעיניו דהא דבר המעמיד כמאן דאיתיה בעיניה דמי כדאמרינן לקמן גבי קיבה דכיון דקא מוקים כמאן דאיתיה בעיניה דמי ואם כן שמרים נמי כיון שהחמיץ בהן כמאן דאיתנהו בעין דמי ע"כ ולפי מה שפירשתי אין לתמוה כלל דאותו שמרים של שכר שנותנין במי דבש לאו לטעמי עבידי ואין נותנין אותן לתוכו אלא כדי שיהיה תוסס ויעמוד מהר כמו שכתבו התוס' לעיל גבי הא דקאמר האי חלא דשיכרא דארמאי אסור וכו' לכך לא חשיבי כמאן דהוו בעין ובטלי בששים מיהו מי דבש שנתנו בו שמרים של שכר עצמן נראה דצריך לבערו ולא מטעמיה אלא משום דשמרים יורדים למטה בשולי החביות ואין מתערבין בתוך מי דבש ולכך חשיבי שמרים כמאן דאיתנהו בעין ולא בטלי ואף דמתערבי למטה בתוך השמרים דהך על ידי דבש גופיה ומכל מקום אין בהך שמרים ששים לבטלן ומכל מקום מי דבש שנתנו בו שמרי מי דבש אחר ומי דבש הראשון נתנו בו שמרים של שכר כעובדא דלעיל נראה דלאו אסור הוא לקיימו ולמכרו אחר פסח משום דאף דשמרים יורדין למטה ועומדין בפני עצמו מכל מקום כיון דלית בהו אלא מעט משמרי שכר שנתנו במי דבש הראשון אותו מיעוט בטל בששים בין שאר השמרים שבחביות דמסתמא אית בהו ששים כנגד אותן מעט שמרי שכר שבהן עכ"ל:

ואם המעמיד הוא אחר שלש פעמים ועבר עליו הפסח אם אפשר להתיר לפי שכבר כלה כח החמץ עד שלש פעמים שהעמידו עיין במה שרשמתי בסי' ה' אות כ"ו ומשמע מדברי הרב שבות יעקב שהבאתי שם דבכי האי גוונא לא בעינן השלכת הנאת איסור לים המלח אלא שרי להדיא וכן נראה דעת ש"ע הרב שהבאתי שם עי"ש והרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ו ד' ב"ן ע"ג (ד"ה והנה) תמה על ראב"ן שאסר מרביעי ואילך דהא הוי זה וזה גורם דמותר כמו שכתב המג"א וכתב דראב"ן סובר דבחמץ לא

שייך זה וזה גורם דעל כל פנים משהו איכא ודוקא בחמץ החמור אבל בחלב של עכום"ז מודה לדברי מרן הב"י בסי' קט"ו כיון דאינו אלא גזרה דרבנן מועיל וכן כתב הרוקח סי' רצ"א ותפ"ז דקדרה שנתבשל בה חמץ משהו תוך הפסח ובשלו בה אח"כ ג' מינים שא"מ אחה"פ ומותר וסיים על כל פנים יהיה איך שיהיה לא קיימא לן כהך דראב"ן דגם במשהו הוי זה וזה גורם ושרי ובפרט להשהות לאחר פסח דבמשהו לא שייך בל יראה כמו שכתבו בשו"ת מוהריט"ץ סי' ס"ד ובח"ץ סי' פ"ו עכ"ד:

ואם המעמיד לבדו לא היה בו כח להעמיד אלא על ידי צירוף דבר היתר דהוי זה וזה גורם עיין בסי' תמ"ב בט"ז סק"ד ומג"א סק"ט ובדברי המפרשים בסי' הנ"ל ובשערי תשובה סי' חת"ם אות י"א ובשמן המשחה סי' כ"ו וביו"ד סוף סי' פ"ז בפרי חדש ס"ק ל"א ובמפרשים לשם ובשואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ו ובח"ג סי' פ"ג ושם בח"ד סי' יו"ד (ד"ה אמנם איזה) כתב בשם הרב השואל בעובדא שקנו שמרים תכף אחר הפסח מאיש אחד רשע אוכל נבלות וכו' ועוד בעל עבירות גדולות והיה האיש ההוא בחג הפסח בעיר אחרת וחזר לעירו וקנו ממנו השמרים ואמר שמכר חמצו בעיר שהיה שם קודם פסח והרב לא יכול לחקור ולברר האמת והרבה נחתומים עשו בערך סך רב ע"י שמרים שקנו ממנו וגם כמעט כל העיר עשו לחם שבת מזה ואסר הרב באכילה והתיר בהנאה כדין ספק חמץ שעבר עליו הפסח אך היו איזה אנשים שעירבו איזה שמרים כשרים והוי זה וזה גורם והתיר להם וגם איזה אנשים שלשו ביום ה' וראו שהשמרים שקנו מאותו רשע היו גרועים ולכן ביום הששי עירבו שמרים כשרים וגם זה התיר לכבוד שבת מטעם דרוב עיסה נתחמצה משמרים כשרים ומקצת העיסה שנתחמצה משמרים האסורים בטל ברוב העיסה והג' המחבר השיב דכל מה שהורה כדין הורה ואף שעל אותם שעירבו אחר כך שכתב השואל להתיר שנתבטל וכו' פקפק דכיון שהוא מעמיד דלא בטיל אפילו באלף לא שייך ביטול ברוב מכל מקום כתב דבחמץ דטעם האיסור הוא משום דנותן טעם בעיסה כדעת המ"כ שהביא הפרי חדש ביו"ד סי' צ"ח סק"ז או משום פירסום הפעולה כדעת הפר"ח הנה בזה וזה גורם לא שייך שום אחד מהטעמים ושרי עי"ש:

ואם העיסה היא מקאקריזיס ורעסקי (ר"ל שאינה מחמשת מיני דגן אלא מקטניות כמו מקמח הנקרא מיסי"ר בוגדאי"י וכיוצא) והעמידו בשמרי חמץ שעבר עליו הפסח כתב בשואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד (בד"ה אמנם איזה אנשים) בשם הרב השואל שמצא בפרי חדש יו"ד סי' צ"ח סק"ז (בד"ה ומעתה אסורה נא ואראה) דאחר שהאריך דאיסור מחמץ איתיה אפילו בשאינו מינו כתב דדוקא בחמשה מיני דגן אבל

אורז ודוחן ושאר מיני קטניות לאו בר חימוץ הוו ואינו אוסר כיון שאינו מחמץ אלא בא לידי עיפוש וסרחון ושאני תפוח שרסקו בעיסה דהעיסה בת חימוץ מעליא היא אבל כאן גוף העיסה אינה ראויה לבא לידי חימוץ לכך לא מיקרי חמץ וכן מצא בפרי מגדים בהקדמתו להלכות פסח ח"ב פרק א' אות י"ז ולכן התיר להם אחר שהיה על כל פנים שיעור ששים והמחבר לא כתב לו על זה בפרטות אלא על שאר הורואותיו ושוב כתב דרך כלל כל הורואותיו נכונות וכו': והוה עובדא בשמרים ווינער שהיו מחוץ לעיר ונמכרו לעכומ"ז כדת וכהלכה ובתוך הפסח הובאו השמרים ולקחם הנכרי לביתו שוב נתפס העכומ"ז הנ"ל כי לא שילם המכס המגיע ונלקחו השמרים לבית הממשלה למכרם על ידי ליצעטאציע בראש כל חוצות ונאספו שמה הרבה עכומ"ז לקנותם וגם העכומ"ז הנ"ל היה שם ועבר דרך שם הישראל בעל השמרים ואמר להעכומ"ז הנ"ל קנה אתה את השמרים ותוסיף על מה שיתן אחר שני פאריס והלך לדרכו והעכומ"ז קנה השמרים ולקחם שנית לרשותו והמעות שנתן בעד השמרים לוה העכומ"ז אחר כך מאת הישראל הנ"ל בתורת הלואה דוקא נשאל בזה ידידי הגאון אורי וישעי יצ"ו כי ההיזק רב הוא למאוד והשיב בסי' מ"ד להתיר השמרים הנ"ל דכיון שהישראל לא עמד בשעת הקנין ולא קנה השמרים בעצמו רק העכומ"ז בעצמו קנה אותם וכיון דיש כח ביד העכומ"ז לעכבם לעצמו ולא היה יכול הישראל להוציאם מידו לא בדיני ישראל ולא בדיני הקיר"ה ואם כן הוי כחמץ של עכומ"ז ברשות עכומ"ז דמותר ואף אם נדון בזה מדין שליחות שאמר לו הישראל שיוסיף על המקח כנ"ל הא קיימא לן אין שליחות לעכומ"ז וכן מבואר בסי' ת"ן סעיף ו' ברמ"א שם והוא מדברי הריב"ש שאסור לקנות חמץ בפסח אף במעות של עכומ"ז משום דאין שליחות עי"ש במגן אברהם ועיין ביו"ד סי' קס"ח וקס"ט ובחידושי הארכתי דהעיקר כשיטת רבינו תם דאין שליחות לעכומ"ז כלל ואף לשיטת רש"י שיש שליחות לחומרא אין לחוש בנדון דידן כיון שלא עשאו בפירוש שליח עבורו וביחוד דמבואר שם ברמ"א דאין למחות ביד הנוהגים להקל כרבינו תם ומכל שכן במקום הפסד רב אלא שיש לדון בזה מטעם דרוצה בקיומו דמטעם זה אסור להשכיר כלי לעכומ"ז בפסח לבשל בו חמץ וכתב הטור הטעם מפני שרוצה בקיומו של איסור על ידי דבר אחר שלא יבקע הכלי אך הרב פרי חדש בסי' ת"ן סעיף ז' דחה דין זה מהלכה דרוצה בקיומו הוא דוקא ביין נסך כבעבודה זרה ד' ס"ד ע"א עי"ש ברש"י והעלה דרוצה בקיומו לא שייך בחמץ והאריך בכמה הוכחות וראיות דאין שייך גבי חמץ דין דרוצה בקיומו וכו' ולי נראה להביא ראיה מסי' תמ"ח סעיף ג' דאם מכרו או נתנו לעכומ"ז קודם הפסח אף שהישראל מכיר לנכרי ויודע שלא יגע בו כלל ויחזור ויתננו לו מותר אם נותנו לו

במתנה גמורה והא ודאי רוצה בקיומוכדי שיחזירנו לו אחר הפסח אף על פי כן מותר לו לקבלו ומוכח מזה דלא שייך דין דרוצה בקיומו גבי חמץ ועוד יש לי ראיות הרבה ואין להאריך וכן מצאתי מפורש ברדב"ז ח"א סי' ר"מ דליתיה בחמץ ושאר איסורין וכן העלה במקור חיים סי' ת"ן ואף דמחלק שם דדוקא כשנהנה בקיומו של חמץ אסור דמגיע לו הנאה מחודשת אבל הצלת נזק לא חשיב הנאה דהוי כמבריח ארי עי"ש ואם כן בנדון שלפנינו דהוי הצלת נזק דהוי כמבריח ארי ולא הוי הנאה כלל.

ועוד יש לחלק דלא דמי לנדון דידן דהתם בשאילת כלים דעל ידי קיומו של החמץ בהכלי יתחייב הנכרי לשלם לו חשיבא הנאה בפסח מה שאין כן הכא דאין הנאה ידוע לו בודאי דאולי לא ירצה הערל להחזיר לו החמץ אזי לא יוכל ללוקחו בזרוע וביד חזקה ממנו ואף לא להעריך נגדו בערכאותיהם ואם כן לא חשיבא הנאה אצלו בפסח כלל עד אחר הפסח וזה נכון בסברא לפי עניות דעתי גלל כן נראה דהשמרים הללו מותרים המה לאחר הפסח כשיחזיר הישראל ויקנם מעכום"ז הלז כן נראה לי ברור על פי דין תורתינו הקדושה אלו תורף דב"ק: והנה מה שכתב בדין רוצה בקיומו של איסור על פי דברי הרדב"ז בח"א סי' ר"מ דברי הרדב"ז הם בתשובות החדשות סוף סי' ר"מ וז"ל והוי יודע דאף דחמץ בפסח אסור בהנאה לא אמרו רוצה בקיומו אסור אלא גבי יין נסך לבד אבל בשאר איסורי הנאה לא אמרו והביא דבריו הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות תקס"ב ומזה זמן רב כתבתי בזה דתימה בעיני שכתב כן בפשיטות ולא זכר שדעת רבינו הטור בסוף סי' ת"ן דרוצה בקיומו של חמץ אסור והרבנים פרי חדש שם וקרבן אליצור בד' ק"ם כתבו בפירוש דלרש"י והרשב"א מותר בפסח ולהטור אסור ואם כן איך נקיט הרדב"ז פשיטות דרוצה בקיומו לא שייך בשאר איסורין ונהי דלענין הלכה יש לומר דכיון דרוצה בקיומו של איסור דאסור הוא מדרבנן כמשמעות לשון הרדב"ז לא אמרו רוצה בקיומו וכו' דמשמע שכונתו לומר דרבנן הוא שאמרו רוצה בקיומו אסור.

אית לן למינקט כדעת רש"י והרשב"א דלא אסרו אלא בע"ז ולא בשאר איסורין מכל מקום היה לו להרדב"ז להביא סברת רבינו הטור ולכתוב דלא נקיטינן כוותיה ותימה על הרב יד מלאכי שלא העיר בזה ונתקשיתי בזה זמן רב ובפרט שאינו ברור דעיקר דין רוצה בקיומו הוא מדרבנן וצריך להתיישב במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הרי"ש אות י"ג בס"ד.

ומלשון הרדב"ז אין הכרע שהרי מצינו בכמה מקומות לשון זה על דבר שהוא מן התורה ופירשוהו סופרים כמו שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות רג"ע (בשדי חמד ח"א) ובקונטריס פאת השדי במערכת האל"ף אות כ"ב עי"ש בדברים שנאמר

עליהם בלשון אמרו חכמים והכונה שפירשוהו חכמים: שוב מצאתי שהגאון בגדי ישע בסי' ב' אות ט"ו אחר שהביא דברי הרב פרי חדש שדחה הדין על פי מאי דמשמע ליה מסוגיא דע"ז ד' ס"ד דרוצה בקיומו לא נאמר אלא ביין נסך וכתב שכן העיר בספר מקור חיים ובספר נשמת אדם ושכן מצא בתשובות הרדב"ז בח"א סי' ר"מ דרוצה בקיומו אינו אסור אלא ביין נסך ולא בחמץ ושאר איסורי הנאה הנה אחר כל זה כתב שהרדב"ז נראה שחזר בו בחלק ד' סי' כ"ד והסכים לדעת רבינו הטור דגם בחמץ אסור רוצה בקיומו.

וכתב דמה שציין הרב פרי חדש לעיין ברדב"ז סי' פ"ד הוא טעות הדפוס וצריך להיות סי' כ"ד עי"ש ונמצא לפי זה שדעת הרדב"ז דגם בחמץ אסור רוצה בקיומו ונעלמה תשובה זו מהגאונים הנ"ל שראו דבריו שבסי' ר"מ הנ"ל ולא ראו מה שכתב בסי' כ"ד שבחלק ד' גם מעיני הגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' פ"ד נעלמה תשובה זו שכתב דהרב פרי חדש כתב דלא נאמר איסור רוצה בקיומו של איסור גבי חמץ ומצא שכתב כן הרדב"ז בסי' ר"מ אבל קיימא לן כדברי הטור עי"ש ולא היה לו להחליט כן בדעת הרדב"ז אם היה רואה דבריו שבחלק ד' הנ"ל: ומכל מקום צריך לדעת טעמו של הרדב"ז שתופס כדעת הטור היפך סברת רש"י והרשב"א לא מיבעיא אם נאמר דהא דרוצה בקיומו של איסור הוא מדרבנן בעלמא אלא אף אי נימא דהוא מן התורה היה לו לפסוק כרש"י והרשב"א נגד רבינו הטור ולפי מה שכתב הרב פרי חדש שכן היא גם דעת התוספות ניחא אי אמרינן דהוא מדאורייתא והוי ספק שקול ואזלינן לחומרא אבל אם אינו איסור אלא מדרבנן קשה קצת.

אמנם באמת בבגדי ישע שם ביאר מחלוקת הרדב"ז עם הטור ולפי שאין ספר התורה הזה מצוי ואצלי הגם שאול הוא אתי אעתיק בס"ד תורף דב"ק והוא דמש"ס דידן בע"ז ד' ס"ד דאמרינן אי רבנן מאי איריא עוקרין אפילו קיומי שפיר דמי משמע בהדיא דסבר דהא דאיתא בכלאים ריש פרק ח' כלאי הכרם אסורים מלזרוע ומלקיים אתיא דוקא כר' עקיבא או אף אי אתיא כרבנן דר' עקיבא מיירי מתניתין דוקא בשעשה מעשה שסייג או גדר כדי לקיימן כדפירש רש"י בעבודה זרה שם וכן הסכימו התוס' שם דמה שאסור בקיומו של כלאים ילפינן מלא תזרע שדך וכו' ומסתבר דמקיים הוא דומיא דזורע דהיינו שעושה מעשה בקיומו אבל אם אינו עושה מעשה בקיומו מותר לגמרי לרבנן להיות רוצה בקיומו במחשבתו ור' עקיבא סבר דאיסורא איכא אף שלא עשה מעשה בקיומו ואין לוקין על קיומו אלא בעושה מעשה אף בירושלמי ריש פרק ח' דכלאים אמר ר' יוסי הכל מודים באיסור שאסור בשלא קיים על ידי מעשה וצריך לומר דר' יוסי לא יליף איסור רוצה בקיומו דכלאים מכלאים שדך לא וכו' אלא יליף איסור רוצה בקיומו

דכלאים מגזרה שוה דכן כן מע"ז וכו' וכיון דיליף איסורו מגזרה שוה אסור אפילו שלא על ידי מעשה כמו בע"ז דאסור אפילו שלא על ידי מעשה ור' עקיבא סבר דעל ידי מעשה לוקה נמצא דפליגי ירושלמי וש"ס דילן דירושלמי סבר דגם בכלאים ושאר איסורי הנאה אסור רוצה בקיומו אף שלא על ידי מעשה אפילו לרבנן וש"ס דילן סבר דלרבנן דר' עקיבא דהלכתא כוותייהו מותר רוצה בקיומו בכלאים ושאר איסורים אם אינו עושה מעשה והטור פוסק כהירושלמי והרדב"ז פוסק כש"ס דילן וביאר עוד דכיון דכלאי זרעים דמותרים אף באכילה בכל זאת אסור להיות רוצה בקיומו כמפורש במשנה ריש פרק ח' דכלאים ובודאי אסור אף אם אין עושה מעשה בקיומו דומיא דאיסור רוצה בקיומו של כלאי הכרם הנשנה ברישא דמתניתין אם כן כל שכן חמץ דאסור בהנאה פשיטא דרוצה בקיומו אסור אף שלא עשה מעשה ושוב הוקשה לו דבירושלמי הא איכא ילפותא אחריתי לרוצה בקיומו מכרם ולא כלאים ולדידיה איכא למימר דאינו אסור אלא בעושה מעשה ואם כן למה פסק הטור לאסור רוצה בקיום החמץ בלא מעשה וניחא ליה דמה שמשכיר הכלים לנכרי חשיב עושה מעשה אלו תורף דברי הרב שם: ולפי מה שכתב דהרדב"ז בחלק ד' סובר כהריב"ה דגם בחמץ אסור רוצה בקיומו וכיון שלסברת הטור לא מצא מרגוע אם לא שנאמר דמה שמשכיר חשיב מעשה אם כן צריך לומר דגם הרדב"ז מיירי בכי האי גוונא דהוי מעשה שאם לא כן מלבד מה שהקשה הרב מהאוקמתא אחריתי דבירושלמי כנז"ל הדבר קשה לומר דרבותינו הטור והרדב"ז בתשובה שבחלק ד' תופסים כשיטת הירושלמי ומסורת בידינו בכל דוכתא דפליגי התלמודים אהדדי נקיטינן כתלמוד דידן וכיון דמתבאר מסוגית הש"ס דילן דרוצה בקיומו של אסור בלא מעשה אינו אסור מה ראו על ככה לפסוק כהירושלמי אלא ודאי דמשמע להו דחשיב מעשה: ונכון הדבר להעתיק דברי רבינו הרדב"ז בתשובה הנ"ל לפי שאין ספרו מצוי וז"ל (בדפוס ווארשא תרמ"ב היא סי' אל"ף צ"ט).

שאלה קדרות שנתבשל בהם איסורי הנאה כבשר בחלב וחמץ בפסח אם מותר להשתמש בהן ביבש תשובה רבינו תם מתיר משום דאף דרוצה בקיומו באיסורי הנאה אסור הני מילי באיסור בעין אבל איסור בלוע בדופני הקדירה אינו בעין ולא דמי לחרס האדרייני דהתם הוי האיסור כאילו הוא בעין ממש ויש פוסקים להחמיר וכן נהגו כל ישראל להצניע כל כלים הבלועים מחמץ שלא להשתמש בהם כלל אפילו ביבש ולפי זה כלי חרס הבלועים משאר איסורי הנאות אין להם תקנה אלא ישברו ולגבי הדין א"ת רואה אני את דברי ר"ת אף שאיני כדאי להכריע וגדולה מזו אני אומר דאין אנו צריכים לכל זה שהרי אינו רוצה בקיומו שאפילו שהוא רוצה בקיום הכלי אינו רוצה בקיום האיסור

הבלוע בתוכו ויותר היה חפץ שלא היה בלוע כלל הילכך אומר אני שמותר להשתמש בהם ביבש ומה שנהגו להצניעם חומרא יתירה היא אי נמי שלא יבואולהשתמש בחמין ובשאר כלים הבלועים משאר איסורי הנאה אף שמותר להשתמש בהם ביבש אין ראוי להשהותם שמא יבא בהם לידי תקלה אבל למוכרם מותר עכ"ל: ולפום ריהטא נראה לי הדל דאף שכתב הרדב"ז שגם בחמץ ושאר איסורי הנאה איתיה לאיסורא דרוצה בקיומו מכל מקום בדינו של רבינו הטור אינו מודה לו הרדב"ז לאסור להשכיר כלי בפסח לשל בו חמץ מטעם דרוצה בקיומו על ידי דבר אחר דכיון שאין האיסור בעין ולא דמי לחרס הדרייאני לית ביה משום רוצה בקיומו וגם מהטעם שכתב דאף שרוצה בקיום הכלי אינו רוצה בקיום האיסור הבלוע בתוכו והלואי שלא היה בלוע כלל ולכן מה שכתב הרב בגדי ישע דהרדב"ז חזר בו ומסכים לדעת הטור אין כונתו שמסכים לדינו של הטור רק כונתו שגם באיסור חמץ איתיה לאיסורא דרוצה בקיומו בדבר ששייך לומר בו דין דרוצה בקיומו: ובעיקר דין דרוצה בקיומו יש לעיין בדברי הפוסקים שדברו בזה ועם כי אין הפנאי כעת להתיישב בדב"ק אשא את שמותם להועיל למי שיצטרך לו לעמוד בדין זה ואלו הם עיין בדברי המפרשים בסי' ת"ן ובדברי הרבנים חתם סופר א"ח סי' קי"ו וסי' קי"ט ובחלק ששי בחידושיו למסכת ע"ז על ד' ל"ב.

ובשו"ת בית שלמה א"ח סי' פ"ג ובשו"ת עונג יום טוב סי' ל"ז (ד"ה מיהו) ובהגהה שם יד מלאכי בכללי הדינים סי' תקנ"ו קרבן אליצור ד' ק"ס מקנה אברהם באות רצ"ו שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ב סי' ט"ל ובמהדורא תליתאה ח"ב סי' ל"א ד' כ"ה ע"ד ובספר עבודת השם (לרב גדול משאלוניקי) בחלק יו"ד סי' ב' ולקמן בסי' ט' אות ד' בד"ה ומה שהעיר כ"ת: ובמה שכתב הרב אורי וישעי בנדונו הנ"ל מטעם דאין שליחות לעכום"ז עיין במה שכתבתי למעלה באות ה' בס"ד: ודע שהשגתי עתה (ששו"ן) ספר קטן הכמות ורב האיכות אילה שלוחה לגאון בדורנו נפתלי הירץ אבד"ק שימבורג וראיתי שם בסי' ג' תשובה אחת בעניינים אלו ודבריו חדים ואעתיק תורף דב"ק והוא שנשאל באחד שביום שלשה עשר ניסן נתן לבית דין כח והרשאה למכור החדרים שלו עם החמץ ושוב שלח לריגא לקנות שמרים יבשים והעגלון העכום"ז לקח השמרים בתוך הפסח מהסוחר בריגא והביא בתוך הפסח וצוה להעכום"ז השיינקער שיניח במקום החמץ ובית דין לא כתבו בשטר מכירה שלהם שיקנה העכום"ז גם מה שיבא אחר כך לרשות המוכרים וכיון שבשעת מכירת בית.

דין להעכום"ז לא קנה עדיין העגלון את השמרים בריגא לא נכלל זה בהמכירה להעכום"ז ועתה עבר עליהם הפסח ונאפו בשמרים הנ"ל הרבה עיסות ונשאל על העיסות והשמרים

והשיב להתיר העיסות משום דבטלו השמרים ביותר מששים עיין שו"ת פני יהושע ח"ב סי' י"ב ובעטרת זקנים סי' תמ"ב סק"ב דשמרי שכר שהן רק לתסיסת העיסה לאו לטעמא עבידי וכן שמרים יבשים לאו לטעמא עבידי אלא כדי שיתפח ויתסס העיסה וגם השמרים גופייהו כיון שאין ראויים לאכילת בעל חי עיין מגן אברהם תמ"ב ס"ק י"ד דכשנפסל מאכילת כלב אין חילוק בין חמץ לשאור ועיין הרא"ש בפרק שני סי' ג' והא דתניא הפת שעיפשה חייב לבער מפני שיכול לחמע בה עיסות אייירי בראויה לכלב משום דגם שאור שאינו ראוי לכלב הוא עפרא בעלמא ועיין לחם משנה דגם להראב"ד אין חייב לבער מן התורה גם בשאור ועל כל פנים אינו עובר בבל יראה ומותר אחר הפסח והתוס' בע"ז ל"ד ד"ה דורדיא כתבו דשמרים שיבשו אסורים בהנאה אך בהגהות אשירי שם בסי' כ"ה בשם אור זרוע כתבו שמרים של שכר מותר לאוכלן בפסח ובימינו זכינו לספר האור זרוע עיין בסי' תשע"ט ובתשובת מוהר"ם בר ברוך ח"ג סי' קס"ה וקס"ו וזה לשון האור זרוע נראה בעיני הלכה למעשה ששמרים של שכר גופייהו מותר לאוכלן בפסח אי לית בהו כלל צחצוחי שכר דאמר רב זביד דורדיא דחמרא בתר שנים עשר חדש שרי והטעם שכבר נתייבשו וכלה מהם טעם היין וצחצוחו ובירושלמי פרק קמא דדמאי הלכה ג' דשמרים שיבשו אין נאסרים בכלל יין נסך וכו' וכל שכן באיסור שכר בפסח דקיל או הוא הדין דשמרים אינם אלא טינופת בעלמא כדמוכח בירושלמי פרק סאה תרומה יין עכור אתה מוצא שמרים שבו פירוש שאינו מצטרף לאסור שאינו כי אם טינופת בעלמא וכו' שהשמרים שמחמיצים לאו מחמת דהוו חמץ אלא מחמת קיוהא דאית בהו מחמיצין ותפוח דאכלינן בפסח מחמיץ את העיסה כדאיתא במנחות ד' ד"ן עכ"ל:

ודברי האור זרוע נעלמו מהגאונים מוהר"ם לובלין שבמגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק מ"ה וחתם סופר סי' ק"ו מפני שבימיהם לא ראה הספר אור הדפוס ועל כל פנים גם בתוך הפסח הוי ספק דפלוגתא ויש להקל לאחר הפסח דהוי ספק דרבנן ואף שהחמיר מוהריב"ל בספק תורה ועל ידי גלגול נעשה האיסור מדרבנן עיין שפתי כהן בדיני ספק ספקא אות י"ח וי"ט היינו דוקא כשנודע הספק איסור דאורייתא קודם שנעשה דרבנן כגון מבשל בקדרה ספק איסור דאורייתא דהקדרה אסורה אף אחר שנעשית אינה בת יומא לא כן בנדון דידן שלא נודע החשש איסור עד אחר הפסח ועיין מנחת יעקב כלל מ"ג להקל בלא נודע מקודם גם בלא הפסד מרובה ואף שהלבושי שרד בחידושי דינים סק"ד וס"ק ל"ח נסתפק להחמיר כשהיה יכול להתודע שיש ספק איסור מן התורה טרם שנעשה איסור דרבנן על ידי גלגול רק שלא שם לבו לדקדק בזה והכא נמי אם היה

משים אל לבו בתוך הפסח היה אפשר להתודע הספק איסור מן התורה אכתי בנדון דידן פשיטא להקל כיון דאחר הפסח אין שום מציאות חשש איסור דאורייתא ועיין תשובת רבינו עקיבא איגר סי' מ"ט מה שכתב להקל בככר ספק חמץ שעבר עליו הפסח (ושקיל וטרי בכלליה דרב מוהריב"ל הנ"ל וסיים וז"ל) נחזור לענייננו דבנדון דידן שלא נודע הספק איסור עד אחר הפסח ובעל החמץ מכר חמצו וטעה שחשב דמהני המכירה גם למה שיבא לו תוך הפסח ואומר מותר אנוס הוא ועיין מנחת יעקב בתודת השלמים במי שצוה למכור חמצו וכל ימי הפסח סבר שכבר מכרו שיש לצדד להקל אחר הפסח וגם רבו הסוברים דאין ישראל קונה מעכו"ם בלא משיכה והישראל לא משך השמרים רק שאמר להשיינקער להניחם בחדרים שמניחים המיני חמץ והחדרים הם של העכו"ם הקונה החמץ מהבית דין בשליחות הבעלים ועל כל פנים פשוט להתיר בנדון דידן להלכה ולמעשה העיסות והשמרים הנ"ל:

כו) חמץ גמור שעבר עליו הפסח בלא שום מכירה קודם פסח ואחר הפסח מכרו לעכו"ם ועדיין המעות ביד המוכר מתבאר מדברי הרב חתם סופר סי' קי"ד דאסור לו ליהנות מדמי החמץ שכתב במי ששכח למכור קמח סולת קודם חצות ומכרו אחר חצות על פי הוראת מורה אף שרבים חלקו על המורה סמך על המורה ומכרו ואחר הפסח מכרו לגמרי לעכו"ם וקבל דמיו והם בידו עדיין עד אשר יבא לו תשובת הגאון חתם סופר ובתשובתו האריך לסתור דעת המורה ושאילו היה הקמח בעין היה מורה להשליכו לנהר כדין כל חמץ שעבר עליו הפסח ולא מהני ליה מידי מה שמכרו אחר חצות דלדעת רוב הפוסקים דחמץ אחר שש אסור מן התורה אם כן הוי כמכרו בפסח ואף שקנאו העכו"ם קנין גמור במשיכה או שהשכיר לו מקומו ואם עכו"ם אחר יגזלנו ממנו נהרג עליו מכל מקום לא מהני זה לגבי הישראל שלא יעבור בבל יראה דעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו וכו' (ועיין מה שרשמתי בפרט זה לעיל אות ח') אלא דלהרב בעל העיטור דאחר שש עד הלילה אינו אסור בהנאה אלא מדרבנן אם כן כיון שעל ידי המכירה שאחר שש נקנה קנין גמור להעכו"ם אינו עובר בבל יראה כלל ומותר אחר הפסח וכל שכן להרז"ה והראב"ד דסברי דמותר בהנאה אפילו מדרבנן עד הלילה אם כן הוי מכירה מעליא ולא יעבור עליו בפסח בבל יראה ואנן קיימא לן כדעת רוב הפוסקים דאחר שש אסור בהנאה מן התורה ומה שמכרו אז הוי כאילו מכרו בפסח אך הואיל וכבר מכר החמץ הזה אחר הפסח והמעות חליפי החמץ בידו וקיימא לן דאינו תופס דמיו ואף דהאחרונים חששו לדעת רש"י דעל כל פנים אסורים להמחליף עצמו מכל מקום הכא דחמץ אחר הפסח איסור דרבנן בעלמא הוא ולהרז"ה והראב"ד ור"בהעיטור מותר לגמרי

כיון שכבר מכרו בערב פסח אחר חצות וגם לתיתה דהסולת אינו אלא ספק חמץ גמור לכן נראה להתיר החליפין אפילו להמחליף עצמו ויחוש לעצמו מחטא בל יראה שעבר אלו תורף דב"ק מתבאר דלא התיר החליפין להמחליף עצמו אלא בצירוף מה שמכר הסולת אחר חצות בערב פסח ובצירוף שאינו חמץ גמור ודאי הא לאו הכי אסור:

שוב ראיתי שכן מפורש בדב"ק בסי' ק"ו בעבריין אחד שהערים כאילו מכר חמצו לעכום"ז והוא רשע ערום וכו' כתב אם הוה החמץ בעין היה אסור בהנאה ומעל' כתב שאין ממנו בעולם מכל מקום דמיו שקבל אסור לו אף דמגן אברהם נראה כמסתפק קצת בסי' תמ"ג ופרי חדש החליט להתיר לא ראו בסמ"ע וש"ך סימן רל"ד ולא שבקינן פשיטותא דידהו מפני ספקו של המג"א ומדלא הביאום משמע שנעלם ממנו ויוציא הדמים מתחת ידו ויכולים לפרנס בהם בניו ומשפחתו ולא הסמוכים על שלחנו ואם יראו לקונסו קצת לצדקה יעשו עכ"ד ומפורש שדעתו דבחמץ ודאי אסור להמחליף אף שהחליפין היו אחר שעבר הפסח הנה המעיין בבית חדש שרמז המג"א בסי' תמ"ג סק"ו ובדברי הסמ"ע וש"ך סי' רל"ד ובדברי חמודות על דברי הרא"ש בפרק חמישי דבכורות סי' י"ב ובדברי רבנן בתראי באו"ח סוף סי' תמ"ג יראה דמתבאר מדב"ק דהאוסר להמחליף אוסר גם כשהחליף אחר הפסח והמתיר מתיר גם בזמן שאסור בהנאה מדאורייתא ולא פלוג רבנן בזה בין אסור בהנאה מדאורייתא לאסור בהנאה מדרבנן והרב משנה למלך בפרק חמישי מהלכות אישות דין א' (ד"ה הכלל העולה) נסתפק בזה דאפשר דלדעת רש"י דהחליפין אסורין להמחליף מדרבנן לא אסרו אלא באיסורי הנאה דאורייתא אבל לא באיסורי הנאה דרבנן וכתב שלא נמצא מבואר דבר זה:

והרב שער המלך בפרק ראשון מהלכות חמץ (בד"ה ואשר אני אחזה) הכריח מדברי הרא"ש בפרק האיש מקדש שסובר כדעת רש"י דבאיסורי הנאה דרבנן לא גזרו ושהרשב"א בדעת רש"י סובר דגם בדרבנן אסרו וכן דעת התוס' ותמה על המשנה למלך שכתב שלא מצא הדבר מבואר ולא ראיתי שהזכירו דברי סמ"ע וש"ך ודברי חמודות וב"ח ומג"א הנז"ל כיעי"ש והרב פרי מגדים באשל אברהם סק"ו שקיל וטרי בדעת רש"י דחולין ד' ד' ע"ב אי באיסור הנאה דרבנן אסור להמחליף ולא ראה דברי הרשב"א והרא"ש הנ"ל ובשו"ת זכרון צבי מנחם סי' ח' הביא מה שנסתפק הרב משנה למלך באיסורי הנאה דרבנן אם אסור להמחליף וכתב דבשו"ת ברית אברהם הכריח דבאיסורי הנאה דרבנן לא גזרו ודברי רש"י חולין ד' ד' הם לסלקא דעתין דברייתא כר"י אבל למסקנא דאתיא כר' שמעון מותר למחליף ושקיל וטרי לסתור הכרעת הרב ברית אברהם עי"ש ולי הדל אין דבריו מוכרחים ודעת רבינו הפרי חדש דנקיטינן דמותר ושכן נראה דעת מרן בש"ע

וכן כתב הרב מג"א בדעת מרן הש"ע וכן נראה דעת הרב נהר שלום לדינא דשרי אף לדידיה וכתב הרב שלחן גבוה סוף סי' תמ"ג שכן עיקר לדינא ושכן כתב הרב בית דוד סי' קס"ב ואף שכתב הרב באר היטב דהאחרונים מחמירים בזה אנן אתכא דמרן סמכינן ושרי למחליף עצמו:

וגם מצאתי ראיתי להרב משאת בנימן סוף סי' צ"ז וז"ל ומה שנסתפק מר אם יכול ישראל ליהנות מאותו ממון שנתן העכומ"ז בעד היי"ש לא ידעתי מאי מספקא ליה וכו' ואפילו למה שהעלה על דעתו דהמקח בטל והוי חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח אפילו הכי המעות מותרין משום שהחמץ אינו תופס דמיו אפילו בתוך הפסח כל שכן לאחר הפסח שאינו אסור אלא מדרבנן וראיה וכו' ועוד ראיה ממעשה דשפחה שמכרה חמץ בפסח בעד ירקות והתיר ר"ת הירקות באכילה דחמץ אינו תופס דמיו ככתוב בטור סי' תמ"ג וכו' עי"ש ונראה משפט דבריו דכונתו להתיר הדמים להישראל המוכר עצמו ומשמע ליה בדעת ר"ת שסובר דהחליפין מותרים להמוכר עצמו וכדמשמע להרב פרי חדש שלא כדברי הרב בית חדש דמשום שקנתה השפחה שלא מדעתו של בעל הבית הוא דהתיר איברא דיש לתמוה דלא זכר שר מחלוקת הראשונים בחליפי איסורי הנאה אי מותרין להמחליף וכמה דיות נשתפכו בזה ומני"ר לא חלי ולא מרגיש וקפסיק ותני דהמעות מותרים ומשמע דלהמוכר קאמר דמותרים ואולי פשיטא ליה כמו שהכריח הרב שער המלך בדעת הרא"ש שסובר שדעת רש"י דבאיסורי הנאה דרבנן לא גזרו והוא דוחק דסוף סוף היה לו להביא כל זה ולגלות דעתו:

ומצאתי בספר פרי העץ ד' קי"א ע"א שתמה עליו בזה עי"ש ומכל מקום מפשט דבריו נראה ודאי שסובר שדעת ר"ת היא דגם למחליף מותר וכן פוסק בנדונו גם מדברי הרב בני אהובה שהביא הרב פתחי תשובה יו"ד רס"י ריו"ו מתבאר שסובר דדעת מרן בש"ע סי' תמ"ג דמותר להמחליף עצמו וכתב שבא לכלל ישוב מה שנראה הפך מזה מההיא דיו"ד ריש סי' ריו עי"ש ובש"ע הרב מוהרש"ז באות יו"ד כתב דאסור להמחליף מדרבנן ובקונטריס אחרון שם סק"ג האריך בזה ובאות יו"ד כתב דבמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דברי המתירים אבל במקום שאין הפ"מ יש להחמיר אפילו לא מכרו והחליפו עד אחר הפסח שאינו אסור אלא מדרבנן גם הרב מגן האלף כתב דהעיקר כהסוברים דאסור להמחליף והרב מוהרש"ז בש"ע הנ"ל אההיא דיו"ד סמך בכל כחו כמו שיראה הרואה בדבריו ולדברי הרב בני אהובה הנ"ל אין הכרח משם לחמץ גם הרב מגן האלף כל מה שהכריחו לומר דמה שכתב ר"ת במעשה דשפחה שקנתה ירקות הוא כמו שפירש הרב בית חדש משום דקנתה שלא מדעת בעל הבית הוא משום שהטור הביא הא דר"ת

וביו"ד סי' רי"ו אסר עי"ש ואין הכרח משם לפי דברי הרב בני אהובה הנ"ל ודעת הרב מקור חיים סי' תמ"ג דדוקא במכר אחר שש כיון שלא עבר עדיין בבל יראה מותר אבל במכר בפסח אחר שכבר עבר על בל יראה אסור עי"ש בביאורים סק"ז שכתב כן לפרש דברי המג"א ובחידושים כתב העיקר דאפילו ישראל שקנה מותר חליפי חמץ אף לדידיה עכ"ל וכונתו היינו להיכא דקנה אחר שש דמיירי מרן ולא סבירא ליה מה שכתב הרב פרי חדש דלאו דוקא שש דהוא הדין בתוך הפסח (והרב עמודי אור סי' כ"ג כתב דמבואר בתשובת חות יאיר סי' מ"ז דלדעת רש"י אף אחר הפסח שהוא מדרבנן אסור להמחליף והרב פרי מגדים בסי' תמ"ג נסתפק בזה ואשתמיטיטיה דברי הרב חות יאיר ע"כ):

והנה לפי הנראה בעובדא דרב חתם סופר הנ"ל בהכרח שזה המחליף לא ביטל חמצו קודם הפסח שאם ביטל לא היה צריך לצירוף מה שמכרו אחר חצות ומה שאינו ודאי חמץ גמור שהרי בסי' קי"א במי שביטל חמצו וגם מכרו לעכומ"ז ואומר שפירש במכירתו שכל חמץ שיש לו בכל מקום יהיה מכור לעכומ"ז ובחול המועד הובא לו חביות יי"ש שכבר קנהו מהסוחר בכסף ואמר שאינו שלו אלא של העכומ"ז שקנה ממנו חמצו והביאו החביות לאותו נכרי וקבל אותו ואחר הפסח כשחזר וקנה חמצו מהעכומ"ז החליף החביות ההיא ביי"ש אחר והוא רק חליפי חמץ שעבר עליו הפסח אלא דמכל מקום למחליף מיהא אסור השיב דמה שאומר שמכר לעכומ"ז חמץ שיש לו בכל מקום ודאי שהוא נאמן כיון שכבר החליף ואין כאן מכשול לאחרים אלא לו הרי הוא נאמן על עצמו ומורים לו דע אם לא מכרת הרי אסורים לך בהנאה ואחרים יהנו ואם מכרת מותר לך ויפה עשה שמכר וגם בטל דאם המכירה לא נעשית כדין תורה הרי הוא מבוטל בכלל חמץ שלו דאיכא ברשותיה וכשבא החבית אם לא מכרו רק בטלו היה צריך לומר שהוא מופקר לכל מי שירצה שכבר הפקירו אך שמא המכירה מעלייתא היא ואינו יכול להפקיר מה שאינו שלו לכן יפה עשה ששלחו להנכרי יחזיק במעוזו מטעם קנין או זכיה מההפקר ועתה אחר הפסח אם היה מכירה כדין פשוט שיכול הישראל לחזור ולקנות ממנו אך שמא לא היה מכירה מעולה (מפני שיש במכירת חמץ עיקולי ופישורי ולאו כולי עלמא דינא דמכירת חמץ גמירי וכו') ונסמוך על הביטול וקימא לן המוצא חמץ אחר הביטול אסור אחר הפסח משום הערמה ואם שוב החליפהיה דעת הגאון חות יאיר סי' מ"ו להחמיר והחזירו הג' מוהר"ג שם בסי' מ"ח והעלה להקל דעד כאן לא אסור להמחליף אלא כשלא בטל אבל כשבטל והחליף מנא לן לבדות ולקנוס מלבינו ודבריו נכונים וראוים ומה שכתב הפני יהושע בסי' י"ג אמאי לא נימא בההיא דחמצן של עוברי עבירה חולין ד' ד' דלא שביק היתרא ומסתמא בטל אלא ודאי דגם אם בטל לא מהני

בלא החלפה (נראה דכונתו להקשות לנפשיה למה שכתב דהאמת הוא דבבטל והחליף מותר להמחליף דהרי לפי דברי הפנ"י דודאי העוברי עבירה היו מבטלין החמץ דבזה אין להם שום הפסד ולא שבקי היתרא וכו' ואפילו הכי לא התירו אלא מטעם שהם מחליפין ובההיא דעוברי עבירה כתב רש"י מארי' דהאי דינא דלמחליף עצמו אסור דלדידיה אסור אלמא דגם בבטל והחליף אסור להמחליף לזה כתב) דבריו תמוהים והלא עוברי עבירה פירש"י שאם נתחמץ להם עיסה בפסח אנו יודעים שעוברים בבל יראה ואם כן אפילו שמענו וראינו שמבטלים ומפקירים אך מקיימי בביתם ואנו יודעים שאם יבא כלב או נכרי לאכול החמץ שבטל היה מבריחו ממנו וכו' ואיה ביטולו של זה ואנן מישראל כשר איירינן שבטל והפקיר ולא נחשד מעולם וליתר חשש הערמה מחמירינן ואהא נימא דכשהחליפו לא נאסור תו על המחליף דכולי האי לא ניחוש והוא אמת וברור וכל שכן בנדון זה שאינו אלא ספק דילמא היתה מכירה מעליתא עכ"ד (עיין לעיל בסי' זה אות ט"ו בד"ה ומ"מ בקנה מה שכתבתי על דבריו בזה) הארכתי להעתיק כל דב"ק להורות דאף דבאמת בנדוני אינו אלא ספק דשמא מכר כדין מכל מקום מהמשך כל לשונו הנ"ל נראה בעליל דגם בודאי עבר הפסח בלא שום מכירה דעתו להתיר להמחליף אם ביטל חמצו ואם כן בהכרח לומר דבההיא דסי' קי"ד איירי כשלא ביטל או שלא נודע אם ביטל או לא וכן בההיא דסי' ק"ו כיון שהיה עבריין ורשע ערום פשיטא שלא ביטל או על כל פנים ספק שמא לא ביטל אהכי כתב דאסורים לו הדמים:

ומזה תמיה לי על הגאון כתב סופר (מר בריה דמרן חתם סופר) בסי' פ"ב שנראה שנעלם ממנו דברי ר' אבה"ו בשו"ת חתם סופר הנ"ל והוא שנשאל באחד שבערב פסח ציוה לגיסו למכור חמצו לעכום"ז כי היה נחפז לדרכו וכן עשה ומכר חוץ מחבית שהיה במרתף ושכח לצוות על זה ולא מכר ואחר הפסח מצא חבית זו במרתף ושם יד לפיו ולא שאל לחכם ומכר יי"ש זה מעט מעט במדה שאדם מודד בהקפה לעכום"ז ואחר זמן נתנו לו תמורת היי"ש חטין ושעורין ונתערב דגן זה בדגן אחר ואינו אפילו חד בחד ושוב בא לשאול מה דינו של תערובת זה ובתשובתו כתב באריכות נפלא בדין חמץ שבטלו בזמנו ולא ביערו ועבר עליו הפסח בשוגג או באונס אם אסור והעלה שדעת הרי"ף והרמב"ם והרב בעל העיטור דחמץ שביטלו ולא ביערו אפילו במזיד מותר אחר הפסח ולא מצאנו מי שכתב מפורש או מוכח מדבריו שסובר לאסור א הרא"ש וטור ורמב"ן והר"ן הכי סברי גם בתרתי לטיבותא שביטל והיה שוגג או אנוס על הביעור וכן קבע מרן בש"ע ומי ירים ראש להקל מכל מקום יש להקל בצירוף עוד צדדים להקל ובנדון זה שכבר החליף ודעת רוב הפוסקים דמותר להמחליף אם כן חזי לצרף שיטת הסוברים דחמץ

שביטל מותר אחר פסח ושיטת הסוברים דמותר להמחליף וכל שכן בנדון דידן דנתן החמץ להעכום"ז ואחר זמן זמנים טובא קבל החליפין ומהיות טוב ירבה עליו עד שיהיה חד בתרי וסמוכים להתיר בטח וראוי לקונסו מאחר שעשה בשאט בנפש ושם יד למו פה אלו תורף דב"ק.

והוא פלא שלא זכר דברי החתם סופר דהג' מוהר"ג והסכים לדעתו הג' חות יאיר דבביטל החמץ אין לאסור החליפין ועוברי עבירה שאני דלא מהני בהו ביטול דידהו והסכים לזה הג' חתם סופר כמו שכתבתי ומעתה לא היה צריך לצירוף סברות הנ"ל דלפי האמור כשביטל והחליף בטלה מחלוקת ולכולי עלמא מותר גם למחליף דלא גזרו בכי האי גוונא ואף אם נאמר דמה שכתב בחת"ס בשם החו"י אין כונתו דכשביטל מותר אליבא דכולי עלמא אלא מכריע לפסוק כן מכל מקום אם היה רואה דבריהם היה מביא תנא דמסייע ליה בסברתו דבביטל והחליף מותר החליפין למחליף ותשובת החו"י הנ"ל הזכירה הרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' קרוב לסופו עי"ש ושם קודם לכן הביא בשם ספר רב משולם ד' ט"ו באחד ששכח למכור מאלצי"ן ואחר חצות בערב פסח נזכר ומכרו לעכום"ז וזקף עליו המעות במלוה מותר ליקח הדמים מן הקונה ע"כ ואין מצוי אצלי ספר רב משולם לראות טעמו ונימוקו אם מה שהתיר הוא משום דמיירי בביטל חמצו כמו שכן דרך כל אדם וסובר כדעת מוהר"ג וחו"י וחת"ס דכשביטל לא אסרו למחליף או שסובר דמה שמכרו אחר חצות מצילו מליאסר עליו דסמכינן בדיעבד אדעת הרב בעל העיטור והרז"ה והראב"ד דמהני המכירה ולא עבר בבל יראה להתיר לו החליפין מיהא או אולי סובר כדעת רבנן קדישי הנ"ל דתפסו השיטה כמאן דאמר דחליפי איסורי הנאה מותרים גם להמחליף ואף דגם להמתיר אינו אלא בדיעבד אבל לכתחלה אסור ליקח דמי החליפין הנה כיון שכבר מכרו לו וזקף עליו המעות במלוה סובר הרב משולם דנקנו לו המעות להמוכר והוי כאילו כבר קבל החליפין ושרי להסוברים דחליפין מותרים:

ומצאתי בספר עצי לבונה ביו"ד סי' קב"ל ס"א שכתב וז"ל ועיין בתשובת רב משולם שאם עבר ומכר לאחר שש מותר ליקח הדמים ומ"ש שם (בסי' ת"ן ס"ד) בש"ע שאסור היינו דשם הוי תמורת הככרות דהוי כמכר לו עתה לכן אסור לו ליקח הדמים מה שאין כן בזה דכבר קנה לא הוי דמי חמץ עי"ש עכ"ד הרב עצי לבונה וכיון דנחית להעתיק מילתא בטעמא ולא כתב דההיתר מצד המכירה שאחר שש או מצד הביטול נראין הדברים דהרב משולם סובר כמאן דאמר דהדמים מותרים גם להמחליף אלא דהיה מקום לחוש כיון שעדיין לא לקח המעות הוי כמוכר עתה וזה ודאי אסור דלא אמרו להתיר אלא בדיעבד אהכי כתב כיון דכבר קנה הוי כאילו כבר בא לידי דמי החמץ ושרי אף למחליף

גם במעין גנים (הוא הח"ב מעצי לבונה) בסי' תמ"ח סוף ס"ג הביא דברי רב משולם הנ"ל וציין לעיין במה שכתב בשו"ת פ"מ בזה ואינו מצוי אצלי:

והנה בעצי לבונה סיים וז"ל ולהש"ך כאן צריך הפסד מרובה אף לאחר ומשמע דלדידיה אסור אף בהפ"מ וצ"ע עכ"ל וכונתו בזה דמרן בש"ע שם סי' קב"ל ס"א כתב דאם הישראל מכר יין נסך לעכומ"ז אם נתן לו המעות קודם שקבל היי"ן אסורים ואם לקח העכומ"ז היין תחלה ואחר כך נתן המעות לישראל יש מי שאומר שאף שלבעל היין אסורים בהנאה לאחרים מותרים וכתב שם הרב ש"ך בסק"ג דאף דהרא"ש נמי סובר כהיש מי שאומר וכן דעת המרדכי וכן מסקנת התוס' מכל מקום הרמב"ן והר"ן סוברים ולדעתו כן היא דעת רש"י דאסור וגם הרי"ו לא הכריע הילכך דוקא במקום הפסד מרובה שרי וסיים הש"ך דאף דלא נפקא מינה ביין נסך בזמן הזה דקיימא לן דשרי בהנאה מכל מקום נפקא מינה למכר עכומ"ז ומשמשיה דכשם שנחלקו ביין נסך הוא הדין בעכומ"ז ויש להקל בהפסד מרובה דוקא עי"ש וכתב בעצי לבונה דנפקא מינה עוד לענין חמץ לאחר שש שעות כמבואר בא"ח סי' ת"ן ס"ד ושוב הביא מה שכתב בשו"ת רב משולם וסיים ולהש"ך כאן וכו' ואולם נראה דנעלם ממנו דברי המג"א בסי' תמ"ג סק"ו וז"ל וכ' ביו"ד סי' קב"ל דאפילו ביי"ן דתופס דמיו אם לקח העכומ"ז היין ואחר כך נתן המעות שרי ומיהו לבעל היין אסורים ונראה לי דבחמץ שרי אף לדידיה לכולי עלמא אפילו להב"ח עכ"ד וכונתו לומר דבענין זה שקבל החמץ תחלה ואחר כך לקח הדמים אף דבייי"ן ועכומ"ז כי האי גוונא אסור לבעל היין מכל מקום בחמץ כה"ג מותר לבעל החמץ עיין במחצית השקל וכן הבין בדעתו בש"ע הרב מוהרש"ז באות י"ב ואם משך העכומ"ז תחלה החמץ לרשותו ואחר כך נתן דמיו או חליפין מותרים גם למחליף וכו' עי"ש וציין מג"א הרי מפורש דדעת הרב מג"א דבחמץ אחר שש אם משך תחלה מותר הנחלף להמחליף גם כן אף דכי האי גוונא ביין נסך אסור ואולי כן דעת הש"ך הנ"ל ואהכי לא כתב דנפקא מינה בחמץ אחר שש וכו' דבזה גם לדידיה שרי לכולי עלמא כדברי המג"א ועם כי אינו מוכרח שכן דעת הש"ך מכל מקום הרב מגן אברהם כתב כן מפורש והיה העלמ"ה מהרב עצי לבונה:וראיתי במקור חיים שכתב בביאורים סק"ז עמ"א ונראה לי דחמץ שרי אף לדידיה לכאורה כונתו דבחמץ כולי עלמא מודו דמותר אף לדידיה ותימה דבהדיא כתבו תוס' ורש"י בחולין דאסור לדידיה ועוד כיון דהאיסור לדידיה הוא משום קנס ולא מטעם התפסה אין לחלק בין ע"ז וייי"ן לשאר איסורי הנאה ועוד דהלשון אינו מדוקדק דהיה לו לומר דבחמץ שרי (עיינתי במג"א בכמה דפוסים ובכלם כתוב דבחמץ שרי וכן תפס במחצ"ה דברי המג"א ולפני הרב מקור חיים היה כתוב דחמץ שרי ולא

דבחמץ ומה שכתב דכיון דלאו משום תפיסת דמים וכו' אין לחלק וכו' עיין בפרי מגדים שם שכתב דטעם החילוק הוא משום דיש לומר שאני ע"ז דחמיר) ושמא כונתו להתיר החמץ עצמו אחר פסח כיון שכבר קנהו העכומ"ז שוב אין הישראל עובר בפסח בבל יראה רק בעשה דתשביתו ולא קנסינן אלא בעובר בבל יראה ועיין בסי' ת"מ ותמ"ח שהעליתי דהחמץ אסור בכי האי גוונא ועוד אפשר לומר דכונתו דבחמץ שרי הדמים לדידיה דמדאורייתא אינו אסור בהנאה אחר הפסח רק דרבנן אסרו משום דעבר על בל יראה ואדמים לא שייך קנס דלא עבר בהו וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש שנראה שלא הבין בכונת המג"א שרוצה לומר דבחמץ במשך תחלה ואחר כך נתן המעות הוא דשרי אף דבייי"ן וע"ז אסור לדידיה אלא הבין שכונתו לומר אעיקרא דדינא דגם לדעת הסוברים דחליפי איסורי הנאה אסורים למחליף מכל מקום בחמץ מודה דשרי ואהכי קשיא ליה דמבואר ברש"י ותוס' בהיפך והיה לו להקשות גם כן דאיך סיים המג"א דגם להב"ח שרי והלא הוא עצמו הזכיר דברי הב"ח ודברי הב"ח קרו בחיל דאסור להמחליף ומה שהתיר ר"ת בשפחה שקנתה ירקות הוא משום שלא עשתה מדעת בעל הבית וכו'.

וגם יש להגדיל התימה על הרב מג"א (לפי הבנתו) דכיון דהרב בית חדש מביא דברי רש"י ותוס' דחולין והרי הוא בבל יאמר על המג"א שנעלם ממנו דברי רש"י ותוס' הנ"ל אם כן איך יכתוב דמותר לכולי עלמא לכן נראה דכונת המג"א כמו שהבינו המחצית השקל וש"ע הרב הנ"ל דדוקא כשמשך החמץ ואחר כך קבל הישראל המעות מותרים להמוכר עצמו וכן הבין בכונתו בס' חוסן ישועות על מס' חולין על דברי התוס' ד' ד' ע"ב וז"ל והוי יודע שכתב המג"א שאם נתן חמץ לעכומ"ז ואחר כך קבל ממנו דמים מותר לכולי עלמא אפילו לדידיה ולא נהירא דאם כן אמאי דחקו רש"י ותוס' שמרויחים כו' לימרו שמרויחים בגוונא שכתב המג"א דאז שרי גם לדידיה וגם בעיקר הדין יש להשיב דכיון דלכתחלה ודאי אסור להחליף אף בכי האי גוונא ממילא אי עבר ועבד אסור לדידיה לעולם כמו מבטל איסור עכ"ל הרי גם הוא הבין בכונת המג"א דלא קאי אעיקרא דדינא אלא באופן זה שמשך העכומ"ז תחלה ואחר כך נתן הדמים ומה שהשיב דהוי כמבטל איסור וכו' בעניותי לא הבנתי דב"ק דהרי לדעת המתירים בעיקר הדין חליפי איסורי הנאה להמחליף עצמו תקשי ליה דהא ודאי גם הם מודים דלכתחלה אסור להחליף ואם כן היכי שרו באם החליף ולא חשו משום מבטל ומה שניישב ונאמר לדידהו בעיקר הדין כן נאמר לדעת המג"א דאף לדעת האוסרים לדידיה מותר בכי האיי גוונא שמשך תחלה וכו' אף דלכתחלה אסור להחליף בענין זה מכל מקום אם עבר ומכר מותר גם להמחליף: ומה שכתב הרב עצי לבונה דלדעת הש"ך כדי להתיר לאחר צריך

שיהיה הפסד מרובה אמת שכן כתב הש"ך בייי"ן כמבואר בדבריו אך אני בער ולא אדע מה שייך לומר לגבי הנאת אחרים הפסד מרובה דמה הפסד יגיע להם מזה ואינו אלא מניעת ריוח ולפי המשוער בדעתי במקומות שכותבים הפוסקים לסמוך אסברת המקלין במקום הפסד מרובה היינו כדי להתיר הדבר ההוא לבעל הממון שאם לא נתיר לו יהיה הפסד מרובה אבל להתיר רק לאחרים מטעם הפסד מרובה כעת לא ידעתי דומה לזה וצ"ע וחיפוש בדברי הפוסקים:

ומן האמור בענין חזות קשה הוגד לי על מה שראיתי בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' ח' שבא לפניו שאלה שהאופה לא מכר קודם פסח הלחם והגלוסקאות רק נתנם לעכומ"ז למכור בפסח על פי ריוח ידוע והעכומ"ז מכר בכל יום והביא לו דמי המכירה ושאל הרב מדוע ככה עשית והשיב כי כן מנהגם מקדמת דנא כי סברו שאין צריך יותר ועתה לשאו"ל הגיעו מה דין המעות להמוכר עצמו (אחר הפסח כן מתבאר מתוך התשובה) והשיב דהמג"א מתיר דמי החמץ וב"ח וט"ז אוסרים והמק"ח בסי' ת"ן כתב דכשמוכר העכומ"ז שלא מדעת בעלים מותרים הדמים אבל בידיעתם אסורים הדמים (זהו סברת הב"ח אבל במקור חיים לא ראיתי שכתב כן כיעי"ש) ולזה הביא מה שנסתפק המשל"מ אם באיסורי הנאה דרבנן אמרינן דאסור להמחליף ושבתשובת ברית אברהם הכריע דלא אמרינן כן באיסור הנאה דרבנן ונשא ונתן לסתור הכרעתו ושספק המשל"מ עדיין במקומו לגבי חמץ שעבר עליו הפסח דאפשר דלדעת רש"י אסור להמחליף אף לרבי שמעון דאינו אלא קנס משום שכבר עבר בבל יראה על החמץ אסור לו גם המעות אך כל זה כשהיה מזיד על המכירה אבל אם היה שוגג על המכירה דפשיטא דאם נגזר שוגג אטו מזיד כפשוטו דשמא היה מזיד הוי גזרה לגזרה דהא בכל מקום בדרבנן לא קנסו שוגג אטו מזיד רק שנאמר לקנוס דשמא יעשה בפעם אחרת כן ויבא לידי איסור תורה ולענין זה כשנאסור הריוח יצאנו מחשש זה יש להתיר המעות לבעלים אם יפקיר הריוח וביו"ד סי' צ"ט פסקו כל האחרונים דאומר מותר הוי שוגג (עיין מה שרשמתי בענין זה בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת האלף אות רל"ט) ואם כן בנדון זה כיון שהאופים סברו בדעתם שבזה שמוציאים החמץ מרשותם לרשות העכומ"ז והעכומ"ז מקבל אחריות יצאו ידי חובתם נחשבים כשוגגים ואין לומר דזיל קרי בי רב הוא והכל מוכרים החמץ ולא הוו שוגגים דהא באמת לדעת הגאונים די בזה ואף שהמנהג למכור החמץ יוכל להיות שסברו שזהו מחמת שהחמץ מונח ברשותו והוו שוגגים ולכן בצירוף דעת הר"ן שפסק כהגאונים מדין תורה רק דמדרבנן עברו על בל יראה ולא קנסינן שוגג אטו מזיד בדרבנן ובצירוף דעת הרב בעל העיטור דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור

בהנאה ולא גרע המעות מהחמץ עצמו ולכן מותר להם המעות רק באופן שיתנו הריוח לעניים עד כאן דבריו ותמוה לי דמאחר דבנדונו הוא שהעכום"ז משך לרשותו את החמץ קודם הפסח ואחר כך סילק דמי הפדיון להישראל אם כן לדעת המג"א בכי האי גוונא מותר אליבא דכולי עלמא בחמץ ומני"ר כבר ראה דברי המג"א דסוף סי' תמ"ג ואם כן היה לו להתיר מצד זה דאף שכתב דהב"ח וט"ז אוסרים והמג"א מתיר זהו בעיקר הדין אי חליפי חמץ אסורים להמחליף אבל במשך ואחר כך קבל הישראל המעות מהעכום"ז הרי כתב המג"א דשרי אף להב"ח ולא הביא על דברי המג"א בזה שום חולק והיה לו להתיר מטעם זה ובאמת אף אם היה הביא חולק על זה הא מיהא גם סברת המג"א חזי ליה לאצטרופי להיתר שהרי הוא סניף סברת הגאונים והר"ן אף דבאמת לא קימא לן הכי וכן צירף סברת הרב בעל העיטור אף שסברא יחידאה חשיבא נגד דעת רוב הפוסקים ונקיטינן כן דאסור אפילו בהנאה: וראיתי בתשובת הג' מוהרש"ק אשר בסוף ספר נאות דשא בסי' א' האריך לפלפל על דברי המג"א בדין משך ואחר כך קבל הדמים ולא יכולתי לעיין בדב"ק רק בהעברה בעלמא ראיתי בסוף הסימן שכתב דצ"ע אם נפסוק כהמג"א בזה.

ועוד יש להעיר שכתב לצרף דעת הר"ן והגאונים וכו' כנז"ל ומשמע דלדעת הרא"ש ודעימיה דפליגי אסברת הגאונים אין שום צד סניף להקל בנדונו והדבר תמוה דלפי הנראה גם לדעת הרא"ש יש צד להקל לפי מה שכתב הרא"ש בטעם הדבר משום שמסתמא הנפקד משאיל מקום להמפקיד וחשיב ביתו של מפקיד משום הכי הוא דעובר עי"ש בפרק קמא סי' י"ד ובבית יוסף סוף סי' ת"מ וזה שייך במפקיד ממש אבל בנדון הרב זכרון צבי מנחם שהעכום"ז לא לקח הככרות בתורת פקדון אלא כמו מקח וממכר אלא דלא היה שום מכירה בדבר וממילא הוי כפקדון אם כן אולי יש לדמות זה למה שכתבו הפוסקים שהבאתי לעיל אות י"א סק"ו (ד"ה שוב) דבכי האיגוונא אין שייך לומר דמושאיל מקום וכו' כיון שלא קבלו בתורת פקדון עי"ש והרב מקור חיים סי' ת"מ סק"ה כתב דבעכום"ז שהלוה לישראל על חמצו לא שייך לומר דמשאיל מקום להישראל דהעכום"ז לצרכו הוא מחזיקו בביתו עי"ש והכי נמי בנדון הרב זכרון צבי מנחם הנ"ל יש לומר כיון דמגיע ריוח ושכר להעכום"ז מן המכירה אם כן מה שמחזיק הככרות בביתו לצרכו הוא מחזיק ולא בשביל הישראל:

אחר שכתבתי כל זה ראיתי בשו"ת כתב סופר הנ"ל בסי' פ"ג שהזכיר דברי החתם סופר הנ"ל והוא שנשאל שם באחד שמכר לישראלים ונכרים חמץ שעבר עליו הפסח שביטל ולא ביער ולא מכר חמצו קודם פסח וזדון לבו השיאו שלא קיים תקנת חכמים לבערו

או למוכרו ונסתפק הרב השואל אם החמץ שהוא בעין בידו או ביד אחרים אסור ועל הדמים שקבל עבור החמץ הנ"ל אם מותרים המעות להמוכר והשיב דהחמץ שהוא בעין אסור ולא מהני מה שבטלו אף אם היה אנוס על הביעור ועל השאלה אם מותרים המעות להמוכר הנ"ל האריך מאד בחריפות ובקיאות גדול צלל במים אדירים ים התלמוד ודברי המפרשים והפוסקים ראשונים ואחרונים כדרכו בקודש ובד"ה וכאשר בינותי וכו' הביא דברי הרב חות יאיר סי' מ' וסי' מ"ח תשובת הרב מוהר"ג דכשביטל החמץ והחליף מותר גם להמחליף והביא גם תשובת החתם סופר הנ"ל (שם נרשם סי' קמ"ז והוא ט"ס דבס"י קמ"ז לא דבר מזה וצריך להיות סי' קי"א) ושקיל וטרי במה שדחה החת"ס ראית הפנ"י הנ"ל ושוב עשה סניגרון לקיים מילי דאבות דמדברי הרשב"א והריטב"א מוכח דסברי דביטול דעוברי עבירה לא מהני כסברת מר אביו ומסיק כיון דהרשב"א בעצמו נראה שסובר דחליפי איסורי הנאה אפילו דאורייתא מותרים אלא שסובר דלשיטת רש"י ודעימיה אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן והריטב"א בסוף פרק שני דקידושין סובר נמי אפילו בדאורייתא מותר וכן היא שיטת הרמב"ם והרמב"ן והר"ן וכן נראה דעת מרן ריש סי' תמ"ג סמוכו לנו להקל על כל פנים באיסור דרבנן דגם הטור סובר דמותר (היינו מה שכתב בסי' ת"ן בשם הרשב"א דהדמים מותרים להמחליף וכתב שם בד' ע"ז ע"ב ד"ה אלא בסי' ת"ן מביא הטור וכו' דהטור מחלק בין איסור תורה כההיא דסי' תמ"ג דמיירי בערב פסח אחר שש דבזה אסור להמחליף ובין חמץ שעבר עליו הפסח כההיא דסי' ת"ן ע"ש) וסמוך לבי לא אירא וכל שכן וקל וחומר היכא דביטל ולא ביער אפילו במזיד דביארנו דכולי עלמא מודים בדרבנן כי האי עכ"ד:

ועל מה שכתב המג"א להתיר גם לדידיה כשהעכום"ז משך תחלה כתב דאף דיש לומר בטעם המג"א שסובר דרק ביי"ן דחמיר אסרו לדידיה מכל מקום לא ידענו מנא ליה להמג"א זה והאריך להוכיח מתוך דברי הרא"ש בסוף פרק האיש מקדש שאינו סובר לחלק כן ומסיק כן לדינא דאין חילוק בין משך תחלה כו' וכתב שמצא חבר לסברתו מר ניהו מרן המשנה למלך בפרק ששה עשר מהלכות מכירה דמתבאר מתוך דבריו מתחילתן עד סופן דפשיטא ליה דלהסוברים חליפי איסורי הנאה אסורים למחליף גם כשמשך הלוקח עד שלא נתן המעות אסור וחדש עוד במשל"מ דגם להסוברים חליפין מותרים היינו כשכבר קבל הדמים או אותו דבר שנתחלף לו בשלו אבל אם כבר מכר ולא קבל דמי שיווים אסור לקבל לכתחלה דבשעת קבלה הוי כמחליף ונהנה וזה מהיפוך להיפוך מסברת המג"א דאם משך תחלה מותר לכולי עלמא ורחוקה שיטתו כרחוק מזרח ממערב ומסיק העולה לדינא א') חמץ בעין אסור בין לדידיה בין לאחרים אפילו

אם זה יפקיר החמץ וירצו אחרים לזכות מההפקר שלא מדעת המפקיר ב') מה שמכר לישראלים בלא יודעים שמכר להם איסור מה שאכלו אכלו וצריך להחזיר להם כל הדמים כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק ט"ז הלכה ד' ג') מה שמכר לעכומ"ז הדמים שכבר קבל בין משכו תחלה בין שלא משכו תחלה מותרים לו מכמה צירופים וטעמים שכתבנו ד) כל זה אם כבר קבל המעות אבל אם לא קבל עדין אסור לו לקבל כמו שכתב שם הרב משנה למלך דעיקר הנאה בשעת קבלה מלבד הראיה שהביא מבעה"ת מתחבר כן (נראה דצריך להיות מסתבר) דכולי עלמא מודים דאסור לקבל הגם שכבר מכר והוא כמו תחלת חליפי ואסור לו לגבות דמי זבינו דנהנה בקבלתו ואם אחר כך יתן זה מתנה לאחרים מכל מקום עושה איסור בקבלתו וגם הנתינה עצמה היא הנאה ואף אם ירצה ליטול מהנכרי כדי ליתנו לצדקה ומצות לאו ליהנות נתנו ולא מיקרי הנאה מכל מקום מיד כשמקבל מנכרי עושה איסור דמחליף איסורו וכו' (עיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות ש"ד בזה בשדי חמד ח"א) ולא ידעתי עצה רק שאחרים יגבו המעות מהנכרי באמרם שהם שלוחים ויעשו בו כרצונם מהיות טוב יחלקו לעניים או יתנו לקופת הצדקה וגם אם כבר גבה מנכרי ראוי לקונסו בסך מסוים שלא יהא חוטא נשכר יעויין כזה בשו"ת פני יהושע וחות יאיר וחתם סופר סי' קי"ז כל שכן בנדון זה דחטא והחטיא רבים ראוי לקונסו לא לבד שלא ירויח אלא שיפסיד מהקרן קרני רשעים יגדע וכו' אלו תורף דב"ק:

(אבל כל הנ"ל אמור אם יהי' לזה רשות מהממשלה יר"ה כי בכל מקום וכל זמן דינא דמלכותא דינא:) והנה אף שנראה קצת שאין דעתו נוחה להתיר בפשיטות כשביטל וגם עבר הפסח (אלא על ידי כמה צרופים וטעמים) מכל מקום ודאי כדאי הם הגאונים עה"ג וחו"י וחת"ס לומר דבזה כולי עלמא מודו דמותר להמוכר עצמו כי בלאו הכי כבר מתבאר מתוך כל הרשום למעלה דשלמים וכן רבים מרבני האחרונים וגם מגדולי המורים הרמב"ם והרמב"ן והריטב"א והר"ן (ושכן דעת מרן לדעת רבנן בתראי הנז"ל) דבכל איסורי הנאה סוברים דמותר להמחליף וכל שכן בחמץ שעבר עליו הפסח שלפי דברי הרב כתב סופר גם דעת הרשב"א ורבנו הטור להתיר במידי דרבנן להמחליף עצמו ומאי דלא ניחא ליה דברי המג"א לחלק בין לא משך תחלה להיכא דמשך תחלה הנה כבר כתבתי למעלה דהרב מוהרש"ז נמשך אחר סברת המג"א וקבע להלכה בשלחנו כן גם מפרשי דבריו מחצית השקל ואשל אברהם לא פקפקו עליו בזה ומה שפקפק בחוסן ישועות אינו כדאי לדחות בזה דעת המג"א רק מה שהאריך להוכיח הרב כתב סופר מדברי הרא"ש נראה לפום ריהטא שהדין עמו אמנם מה שהוסיף שמצא חבר

הוא הקדוש רבינו המשל"מ בהלכות מכירה וכו' בהורמנותיה דמר אומר אני חלק עלינו את השוין ומאן לימא לן דהמג"א מתיר ליקח הדמים מהעכום"ז שלא כתב אלא דאם לקח העכום"ז היין תחלה ואחר כך נתן לו המעות שרי ומשמעות הלשון הוא דאחר כל המעשים הללו שהעכום"ז משך וגם אחר כך נתן המעות אמר רב המג"א דהמעות מותרים ובסגנון זה הם דברי הרב מוהרש"ז כיעי"ש ולעולם אימא לך דגם הם מודים דרבנן דאם עדיין לא קבל המעות אסור לו לקבלם דבשעת קבלת המעות חשיב כמחליף ואסור וכדעת הרב משנה למלך ובגוף דברי המשל"מ עם כי ראיתי בגליון רש"א ביו"ד סי' ריי"ו דנקיט כן ולמד מדברי המשל"מ לענין חליפי חליפין שכתב מרן שם דמותרים דהיינו דוקא כשכבר קבלם אבל אם עדיין לא קבלם אסור לקבל דבשעה שמקבל הוי כמחליף מכל מקום ראיתי להרב עצי לבונה בסי' ריי"ו שכתב בשם ס' ש"ב דרש"י בחולין ד' ד' סובר דמותר לגבות הדמים מהלוקח בעבר ומכר דלא כדברי המשל"מ בהלכות מכירה וכו' עי"ש אלא דלא הבנתי דבריו וצריך לעיין בגוף הספר ואינו מצוי אצלי:

והרב פרי העץ ד' ק"י ע"ד כתב לדחות ראית המשל"מ מדברי בעל התרומות דיש לחלק בין כשהאיסור בעין דבזה הוא שכתב בעה"ת דאסור דחשיב כאילו מחליף באותה שעה לכשאין האיסור בעין דאז אינו חשוב כמחליף עתה עי"ש וכבר כתבתי לעיל (בד"ה ומזה תמיה) דברי הרב שערי תשובה בשם רב משולם דאם מכר החמץ לעכום"ז אחר שש וזקף עליו המעות במלוה מותר ליקח המעות ממנו וזה נראה היפך סברת המשל"מ הנ"ל אלא דישלומר שטעמו הוא משום דיש לסמוך בדיעבד אהמכירה דאחר שש להתיר לו החליפין מיהא או אפשר דמיירי אחר שכבר כלה האיסור וכדברי הרב פרי העץ שם וצריך להתיישב במה שפלפל בתשובת הרב מוהרש"ק הנ"ל בדברי המשל"מ הנ"ל עי"ש (בד"ה עוד נלפע"ד ומשם והלאה) ועל כל פנים נראה דמסברת המשנה למלך אין שום סתירה לדברי המג"א דהמג"א לא אמר אלא כשעכום"ז קבל המעות כנז"ל ודברי הרב כתב סופר בזה צ"ע: והנה מקרוב נדפס ספר מנחת משה לאחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו וראיתי שבקונטריס חקת הפסח דין י"ו הביא שו"ת כתב סופר שבסי' פ"ב וכתב על דבריו ולענ"ד אין לגבב קולות בנדון כזה שעשה בשאט נפש עכ"ד ואני אומר לישרי לן מר דאין כאן גבוב קולות שכן שורת הדין מחייבת להקל מצד הביטול ונעלם מעיני דמר לשעתו דברי הגאונים חו"י ועה"ג ושו"ת חת"ם הנז"ל אף כי ראיתי שם באות מ"ד שהעתיק שו"ת חת"ס הנ"ל הא ודאי כל הכתוב בקונטריס הנ"ל לאו בסקירה אחת נסקרו ואכתי לא חזא שו"ת החת"ס עד אחר ומ"ר ושוב נשכח ממנו מה שכתב באות י"ו שאם היה עולה בדעתו היה מעביר קולמוס על מה שכתב בדין י"ו כי אדרבא יש לומר בפשיטות להקל

מחמת הביטול ואין להאריך: נשאלתי באשה שלא היתה בביתה כמה חדשים קודם הפסח, ובשובה אל ביתה אחר הפסח מצאה בביתה הלביבות שקורין פרפי"ל ושכחה למוכרם קודם הפסח ויש הפ"מ.

וכתב הרב השואל (אחד מידידי נפשי הלא הוא המאור הגדול הרב המפורסם לשם טוב ותהלה, אבד"ק פערקוף וכעת בקאחווקא) מוהר"ר חיים ליב נ"י), וז"ל, רצוני לחפש צדדי היתר היינו. א) יען שנילושו הפרפי"ל במי בצים ועירבה בהם מעט מים ואין ידוע שיעור מיעוט המים אף דמי פירות עם מים ממהרים להחמיץ.

והרא"ש כ' דקיטוף שרי וכו', משמע דמעט מים למ"פ אין מחמיצין. והמג"א תס"ב סק"א נשאר בצ"ע בנפל מעט מים, ואף שאין בידינו לשער שיעור מיעוט המים להמקלים נגד המיעוט שעירבה האשה להמ"פ אולי לקרותו כספק חמץ שעעה"פ ויש להקל בהפ"מ אף באכילה כמ"ש בש"ע הג' מוהרש"ז מלאדי.

ב) אולי נצרף להיתר דעות פוסקים ראשונים להקל במי פירות עם מים (אף דלא קי"ל להלכה) כמ"ש הרא"ש וכו'. ובקרבן נתנאל פי' כ"ש אות פ"א כתב אפ"ל דהרי"ף דקדק וכו'.

ג) לצרף מה שכתבו התוס' פסחים ל"ה ד"ה מי פירות בשם ר"ת דמ"פ עם מים מיקרי חמץ נוקשה וכ"כ (סי' תס"ב) בטור וא"כ מותר אם עבר עליו הפסח, ולהמג"א תמ"ז ס"ק מ"ו מותר אף באכילה. ד) אולי נצרף מ"ש השע"ת מתשב"ץ דאם הניח באונס לא קנסו ושכחה ואונס בחדא מחתא מחתינהו הרמב"ם.

ואחרי כל אלה אפשר להקל לערבם ברוב פרפי"ל אחרים ובנתערבו מותר לדעת הפוס' זולת הטור דמחמיר בס'. והח"י הכריע ברוב, וכן הסכים בש"ע הג' מוהרש"ז.

ובנד"ד אחרי כל צדדי היתר כנ"ל אולי נסמוך ע"ד המיקלים שהובא בפר"ח יו"ד צ"ט לערב לכתחלה באיסור דרבנן. ובשע"ת הובא מכמה שו"ת בחמץ שעעה"פ להתיר לערב לכתחלה ברוב, אבקש לחוות דעתו וכו', ע"כ דברי הרב השואל נ"י, והנה עם כי לענין דינא הלכה למעשה אין רצוני לסמוך על דעתי לא לאיסור ולא להיתר ואתייעץ בזה איה"ש עם רבני גאוני דורינו יצ"ו.

לפטרו בלא כלום אי אפשר איידי דחביבותיה גבן אכתוב מה שיש להעיר ולהשיב על צדדי ההיתר שהזכיר, אשר לדעתי נרפים הם: וזאת תשובתי על ההיתר הראשון. הנה הרב מג"א שם בסק"ג פשיטא ליה דמעט מים שנפלו למי פירות אסור ואסתירת דברי המג"א נאמרו כמה ישובים.

הרב א"ר הביא דבריו הרב מאמר מרדכי בסק"ה כתב דיש לחלק בין נתערב אחר הלישה לנתערב בשעת לישה דכשנתערב בשעת לישה אף כל דהו הוי מ"פ וממהר להחמיץ (והסכימו לחילוק זה הרבנים מקור חיים סי' תס"ג ובית מאיר בסוף תס"ג). והרב מחצית השקל כתב דלא נסתפק המג"א אלא במיעוט מ"פ למים אבל מיעוט מים למ"פ פשיטא ליה לאסור.

וכן מתבאר דעת הרב מוהרש"ז בש"ע שלו למתבונן בד"ק שבסי' תס"ב אות ג' כתב דמים כל שהוא ממהרים להחמיץ. ואילו באות ד' כתב דמים במ"פ שרי לפי שהוא מועט עי"ש. ובמקום אחר כתבתי שכן דעת כמה מרבנן בתראי (עיין לקמן סי' י"ג אות י') ובנדו"ד בין למר ובין למר חשיב מ"פ עם מים כיון שהוא מים לתוך מי פירות והוא בשעת לישה. ותו דאף אי נימא דמשום שהוא מעט מים לא חשיב מ"פ עם מים, מ"מ בנדו"ד נראה דאסור, דנהי דלא חשיב מ"פ עם מים לומר דממהר להחמיץ עד דלא סגי להו שימור. מ"מ שימור מיהא בעי כשאר עיסה שנילושה במים לבד יעויין בח"י סי' תס"ב סק"ו וס"ק י"ב. ומדוקדק כן בדברי מוהרש"א בפסחים דף ל"ח להההיא דרביעית היא ומתחלקת לכמה חלות (שהבאתי בסי' י"ג שם), שכתב דמעט מ"פ למים אינו ממהר להחמיץ יותר מאילו היה הכל מים.

משמע דמחמיץ, מיהא כאילו היה הכל מים. ועיין במאמר הנ"ל.

וא"כ בנדון דידן דהלביבות נעשו לצורך שאר ימות השנה ובודאי לא נזהרו בשמירתם לא חשיב ספק חמץ אלא ודאי חמץ שעבר עליו הפסח הוא. וכל זה הוא באם ידוע שהיה ששים במי הבצים נגד המים שאם אין ששים במי בצים נגד המים לא חשיב מעט מים, עיין בפרמ"ג בא"א רס"י תס"ב ובח"י סי' תס"ז ס"ק י"ז.

(וכן מתבאר מדברי הרב רמ"ץ בסי' ל"ה אות ה', ועיין לקמן בסי' י"ג אות י' ד"ה ודע). וממילא גם צד היתר השני ע"פ סברת הרי"ף דמ"פ עם מים אינו ממהר להחמיץ וכו' ליתי' בנדו"ד משום דאף להרי"ף, (וכן הוא דעת הרמב"ם כמ"ש מרן הב"י והרב נהר שלום סי' תס"ב אות ב'), אין הכונה דאין מחמיץ כלל אלא ר"ל שאינו מחמיץ יותר מעיסה שנילושה במים לבד (עיין בב"י וב"ח ובנה"ש שם): הן אמת דהרב פני יהושע בת"ב בא"ח סי' י"ב ד"ה ועל וכו' כתב דהג"א פ"ב דע"ז אפשר דס"ל כדעת הרי"ף שהביאו הטור בסי' תס"ב דמ"פ אפילו עם מים אין מחמיצין כלל ע"כ, ומשמע דמבין בדעת הרי"ף דאפילו שימור לא בעי כלל ודינו כמי פירות לחודייהו.

אך בדברי הרא"ש במתני' ר"פ אלו עוברין, מבואר בדעת הרי"ף בהפך, וז"ל, ומה שפסק רב אלפס דמ"פ אין מחמצין אפילו ע"י מים היינו לענין לישת העיסה דאינה ממהרת

להחמיץ ויכול לשומרה מחימוץ כמו שאר עיסה אבל בכה"ג שנותנים שעורים בשכר או בחומץ להשהות בתוכו מחמצין אם יש בו מים עכ"ל.
הרי מפורש דגם לדעת הרי"ף כששוהין באים לידי חימוץ. והרב קרבן נתנאל בפ' כ"ש סי' י"ג האריך בדברי הרא"ש שנראים כסותרים והמעיין בדב"ק יראה דטפי ניחא ליה לפרש דברי הרא"ש שם כפי מה שמתבאר מדבריו שבריש פרק אלו עוברין (עם כי גם בזה לא נתקררה דעתו) מלפרש דברי הרא"ש שם דמבין בדעת הרי"ף דאין מחמיצין כלל. עיי"ש בס"ק פ' גם הרב מוהראנ"ח בח"ב רס"י ע"ד כתב בפשיטות דמאי דס"ל להרי"ף דמי פירות עם מים אין מחמצין לאו למימרא דאין מחמצין כלל ולא בעי שימור אלא צריכים שימור ומהני להו שימור כשאר עיסה עי"ש. גם מדקדוק דברי הריב"א בסי' תס"ב נראה בעליל דמבין כן בדעת הרי"ף (כמו שהבינו מרן בב"י ורב"ח), שהרי כתב, וז"ל, ולרב אלפס אפילו במי פירות עם מים מותר ללוש מליל א' ואילך וכו' ור"י פי' דמ"פ בלא מים אין מחמצין כלל ומותר ללוש בהן מליל א' וכו' ע"כ.
הנך רואה שדקדק לכתוב (כשהביא סברת הרי"ף) במ"פ עם מים מותר ללוש, ולא כתב לישנא דאין מחמיצין כלל כמו שכתב כשהביא סברת ר"י גבי מ"פ בלא מים והיינו ודאי משום דס"ל דאף לדעת הרי"ף מ"פ עם מים מחמיצין הם אלא דסגי להו בשימור כמו עיסה דמים לחודייהו, וא"כ בלביבות אלו שנעשו לצורך ימות השנה דודאי שהו כמה וכמה בלי עסק כלל אין לי מי שיתירם כלל: ומ"ש בהיתר השלישי לפי שמי פירות עם מים הם חמ"ן וכו' וחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח מותר, הנה הא דחמ"ן שעבר עה"פ מותר הוא לקוח מתשו' הריב"ש שהביא מרן בב"י סוף סי' תס"ז ועם שמ"ש בשמו מרן בב"י משמע שכתב כן דרך כלל על כל שהוא חמץ נוקשה אם עבר עליו הפסח מ"מ תמיה לי על הרב השואל נ"י שאחר שראה דברי הרב מג"א בס"ק מ"ו איך לא דקדק בדבריו דמתבאר דס"ל דעד כאן לא כתב הריב"ש דחמץנוקשה שעבר עה"פ מותר אלא בחמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה ובחמץ נוקשה כזה הוא דנחלקו דלהמג"א מותר גם באכילה, ולהרב חק יעקב אסור באכילה שהרי עמ"ש מרן דחמץ נוקשה אפילו בעיניה אינו אסור בהנאה אחה"פ כתב המג"א.
ונ"ל דאפי' באכילה שרי והא דנקט בהנאה משום דחמץ נוקשה לא חזי לאכילה עכ"ד. והרב חק יעקב השיגו דבתשו' הריב"ש כתוב מפורש דאסור באכילה ומדלא השיב עמ"ש המג"א דנקט הנאה משום דנוקשה לא חזי לאכילה דליתא דהרי בתשו' הריב"ש כתוב מפורש דין זה גם בחמץ נוקשה דראוי לאכילה או שכתוב סתם חמץ נוקשה ומשמע גם חמ"ן הראוי לאכילה משמע דמודי ליה מיהא דמצינן לפרש דברי הריב"ש בחמ"ן שאינו

ראוי לאכילה, וא"כ י"ל דכל עיקר דין זה אינו אלא בחמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה, אבל חמ"ן שראוי לאכילה גם הריב"ש מודה דאסור כשעבר עליו הפסח.

וכן מתבאר מדברי הרב מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ב ס"ב שכתב אין אסור מן התורה אלא חמץ גמור שראוי לאכילה אבל עיסה וכו' וכן בצק שסופרים מדבקים ניירותיהן שאינו ראוי לאכילה כשיאפו אותו וכן כל כיוצא בזה נקרא חמץ נוקשה ומותר מן התורה לאוכלו בפסח אבל חכמים אסרוהו בהנאה והצריכו ג"כ לבערו בע"פ גזרה שמא ישכח ויאכל ממנו בפסח שע"י הדחק ראוי לאכילה ואם שכח ולא ביערו ועבר עליו הפסח מותר בהנאה כיון שלא עבר עליו איסור של תורה לא קנסוהו חכמים עכ"ל.

הרי שלא כתב דין חמץ נוקשה שעבר עליו הפסח דמותר בהנאה אלא בחמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק משא"כ בחמץ נוקשה דמי פירות עם מים דראוי לאכילה גם שלא ע"י הדחק שהרי לכך הוא עשוי ומתוקן יש לו דין חמץ שעבר עליו הפסח ואסור. וגם לפי מ"ש בטעם דין זה (דחמ"ן שעבר עה"פ מותר בהנאה) דכיון שלא עבר עליו איסור תורה לא קנסוהו חכמים מתבאר ג"כ דחמ"ן דמ"פ עם מים שעבר עליו הפסח אסור לפי מה שהאריך הרב שער המלך בהלכות חמץ פ"ד הלכה ח' להוכיח לדעת כמה גדולים שהזכיר שם דיש שני מיני חמץ נוקשה.

האחד הוא שאינו ראוי לאכילה כזומן של צבעים וכו' והוא אינו אסור אלא מדרבנן. והשני הוא חמ"ן דמי פירות עם מים דראוי הוא לאכילה אלא שאין עיסתו יפה כעיסה שנילושה במים לבד עי"ש.

וא"כ י"ל דלענין חמץ נוקשה שעבר עליו הפסח שכתב הריב"ש דמותר לא אמר אלא בח"ן דמין הראשון שאינו ראוי לאכילה כלל. גם בש"ע הנ"ל בסי' תנ"ט סי"ג ביאר דחמץ נוקשה שאיסורו באכילה ובהנאה רק מדרבנן הוא חמ"ן שאינו ראוי לאכילה עי"ש.

ומדברי הרב שו"מ במהדורא תניינא ח"ג סי' פ"ג משמע ג"כ דהא דחמ"ן שעבר עליו הפסח מותר אינו אלא כשאינו ראוי לאכילה והוא ששם הביא מ"ש הרב שערי תשובה בסי' תמ"ב אות ג' שמאל"ץ שנתקלקל עד שאינו ראוי לאכילת אדם הוי חמץ נוקשה וכ"כ שם בסי' תמ"ח אות ב' דבכה"ג אם עבר עליו הפסח מותר.

וכתב ע"ז.

וז"ל, הדבר תמוה דע"כ לא אמרי' דחמ"ן מותר אחר הפסח רק במה שלא נעשה חמץ ולא הגיע לכלל חמץ גמור והוא רע לאכילת אדם אבל במאל"ץ שנעשה משעורים שרוים כיון שעיקרו נעשה לכך וכו' אף שנתקלקל ואינו ראוי לאכילת אדם מ"מ ראוי לחמם בו וכו' עי"ש. משמע מדבריו דאין לנו היתר בחמץ נוקשה שעבר עה"פ אלא בחמ"ן שאינו

ראוי לאכילת אדם גם שם בח"ד סי' י' (בד"ה אמנם איזה אנשים) הביא מ"ש הרב שער המלך דאף דנוקשה אינו אלא מדרבנן מ"מ במי פירות עם מים אפשר שהוא מן התורה כיון שנותן טעם כראוי אף שאינו חמץ גמור וכו' עי"ש.

ומעתה בלביבות אלו שבנדו"ד וכן בכל מיני מי פירות עם מים דאינם רע לאכילת אדם ואדעתא דהכי עבדי להו יש לומר דאם עבר עליהם הפסח אסורים: ועוד נראה דיש לאסור הלביבות שבנדו"ד משום דאף אם נאמר דגם בחמץ נוקשה דמי פירות עם מים שראוי לאכילה הדין כן דאם עבר עליו הפסח מותר (וכן הערני ידידי הרב השואל נ"י במכתבו השני שנעלם ממני מ"ש הרב שערי תשובה רס"י תמ"ב בשם הרב פנ"י בסי' ט"ו דמי פירות עם מים הוי חמץ נוקשה ומותר להשהותו והאמת אתו שנעלם ממני דברי הפנ"י הנ"ל דלפי זה ודאי דמ"פ עם מים שעבר עה"פ מותרים דכיון דמותר להשהותם ודאי דמותרים אחר הפסח דאי לא מאי אהני ליה.

אמנם לענ"ד צ"ע לפי מה שכתבתי דמוכח מדברי רבני האחרונים הנז"ל דרק באמ"ן שאינו ראוי לאכילה הוא דאמר הריב"ש דאם עבר הפסח מותר), מ"מ בנדו"ד יש חשש מצד אחר דנהי דעל הלישה י"ל דהוי רק חמץ נוקשה משום דהוו מ"פ עם מים הנה הקמח עצמו שהוא לתות כמו שהוא המנהג בכל המקומות אלו שהאשכנזים קונים קמח לתות מן השוק כבר הוא בעצמו חמץ מחמת הלתיתה ועיין במג"א סי' תנ"ג סק"ח דהקמת סולת בזה"ז שרוחצים החטים וכו' הוי חמץ גמור וכו' וא"כ מה יועיל מה שנעשה אח"כ מי פירות עם מים בעת הלישה.

הרי כבר נאסרו קודם הלישה והוו חמץ גמור שעבר עליו הפסח כמשמעות דברי המג"א הנ"ל (ומלבד שמצד הסברא הדבר פשוט מאד כן מתבאר גם ממה שהשיב הרב שע"ת בריש סי' תמ"ב על דברי הרב פנ"י על בלילות מסוקאר עי"ש). אלא דדבר זה אינו ברור אצלי כעת אם קמח הנלתת חשיב חמץ גמור, ואיה"ש אשנה פרק זה ואבאר במקום אחר בפרט זה בס"ד, (עיין לקמן בסי' זה אות כ"ט): והיתר הרביעי עפ"י סברת הרשב"ץ וכו' ושכחה ואונס בחדא מחתא וכו' הנה מלבד שאינו פשוט ללמוד קולא מאונס לשוכח דיש הרבה פוסקים סוברים דשוכח לא הוי כאנוס ואת פושעים נמנה כידוע, (עיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת השי"ן אות כ"ב) והרמב"ם דמחתינהו בחדא מחתא הוא להחמיר לומר שאפילו באונס קנסו.

זאת, ועוד נראה דלמעשה אין לנו להשען על סברת הרשב"ץ דסברת הרשב"ץ בזה רבני האחרונים נדחה קרו לה אפקוה מבי מדרשא ושרים רבים אשר היו תמהים על הרשב"ץ מה ראה על ככה לחלוק על הרמב"ם כמבואר בדברי האחרונים החונים על הש"ע סי'

חת"ם ובכמה תשובות. ויעויין בשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' צ"ג וח"ב סי' מ"א ומבואר בדבריו דגם בביטל ונאנס ס"ל דקנסו אחר הפסח (לעיל בסי' זה אות ו' הבאתי דיש מתירים בזה ונהי דהסומך עליהם להתיר בהנאה אין מוחים בידו.

מ"מ אין בידינו לעשות מעשה כן אפי' בביטל וכ"ש אם לא ביטל דבזה גם להרשב"ץ נראה דלא מהני) וכ"ש כשאינו ע"י אונס גמור אלא ע"י שכחה דגרע מאונס כאמור: ומ"ש להקל שתערב ברוב וכו' הנה כבר אסיק הפר"ח סי' צ"ט ס"ו דנקיטינן בכל איסורין דרבנן דאסור לבטלם ע"י עירוב לערב בידים כדי לבטל אף באיסור שאין לו עיקר מהת"ו, ולענין חמץ שעבר עה"פ כתב כן מפורש ה"ג רש"ז מלאדי בש"ע שלו סי' תמ"ז אות ס"א. ועיין שואל ומשיב ח"א סי' ע"ז וסי' פ"ד וצ"ה דנקיטינן הכי בחמץ שעעה"פ ולא התיר לערב בנדונו אלא מטעם דכיון דהבעלים חזרו לתקן הדבר אלא שלא הועיל מעשיהם וכו' עי"ש ובסי' רי"ד. ועיין מה שרשמתי בענין זה בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות מ"ח ושם כתבתי דיש חילוק בין שאר איסור לאיסורי הנאה.

ומה שנמצא באיזה תשובות להתיר לערב ברוב הא ודאי לא אמרו כן אלא לסניף בעלמא בדבר שלפי הנדון יש צדדים להתיר בלא זה ועושים זה סניף, (וכן הוא בתו' הרדב"ז הבאתי בקונטריס הכללים שם אחר שכתב טעמים להתיר בנדונו כתב ותו כיון דאחר זמנו מדרבנן הוא מבטלין כקל שבאיסורין כתרומת חו"ל וכו' והתרתי לערבו וכו' עי"ש), ובכל זאת מי שרוצה לסמוך בהפ"מ על הסוברים דמותר לערב איסור דרבנן לבטלו אפשר שאין מוחין בידו.

אלה דברי תשובתי בענין זה אשר כתבתי בקונטריסי. ולידידי הרב הנ"ל נ"י קצרתי באיזה דברים מפני שקשה עלי לכתוב בכתב רש"י שאיני רגיל בו וחזר וכתב לי עוד שתי פעמים באריכות אך מפני שאיחר תשובתו עידן ועידנים וכבר נעתקתי ללימודים אחרים לא יכלתי לעיין היטב בדבריו רק כחותה על הגחלים דין גרמא די עציראה מלעיין ולהשיב עוד לעשות רצונו אשר חפצתי.

ובאמת שיש מקום לומר דאף למאי דקי"ל דאפי' איסורין דרבנן אסור לבטלם ע"י עירוב לערב בידים, מ"מ בחמץ שע"ע הפסח למאי דקי"ל כרבי שמעון דאינו אלא משום קנס יהא מותר לבטל כדאשכחן דוגמא לדבר בדין הגעלה לכלי חרם דאע"ג דלא מהני באיסורין דרבנן שיש להם עיקר מהת"ו דדוקא בבישולי נכרים שאין לאיסורו עיקר הוא דמהני הגעלה ג"פ כמ"ש ביו"ד סוס"י קי"ג במה שהבאתי בקונטריס זה במער' הה"א אות י"ט.

בכל זאת בחמץ לאחר הפסח מהני וכתב הרב ערך השלחן בסי' תמ"ז אות ו' הטעם כיון דאינו אלא קנסא נהגינן ביה כקל שבאיסורין דרבנן וכמ"ש הר"ן בפ' כ"ש דמהאי טעמא סגי בבטול ברוב דא"כ הכי נמי יש לומר בבטול איסור אלא דלפי מ"ש הרב פר"ח דנקיטינן בכל איסורין אף שאין להם עיקר מן התורה אסור לבטלן א"כ חמץ שיש לו עיקר מהת"ו אף שהוא מחמת קנס י"ל דלא גרע מאיסורין שיש להם עיקר מהת"ו: ולענין הלכה למעשה שאלתי במכתבי למופת דורנו הגאון המפורסם מר קשישא כקש"ת מוהר"ר יצחק אלחנן יצ"ו האבד"ק קאוונא כדת מה לעשות, ואלה דברי תשובתו במכתבו הטהור זמן נקט יום ב' י"ג מ"ח תרמ"א כבוד ידיד ה' וידיד בית ישראל וכו' שליט"א, וישיג רוב ברכות וכל טוב סלה אח"ד שה"ט.

מכתבו היקר הגיעני במה שדרש ממני לחוות דעתי ע"ד אשה א' ששכחה למכור קוה"פ לביבות שקורין פרפי"ל כי לא היתה בביתה ואחר הפסח נזכרה והוי הפ"מ והאריך כת"ר בזה בדברים נכונים והנני להשיב כי לפי המבואר בסי' תמ"ז סי"ב חמץ נוקשה אינו אסור אחר הפסח שהרי לא עבר בבל יראה, א"כ הה"ד מי פירות עם מים דקי"ל דהוי חמץ נוקשה כמש"כ התוס' בפסחים דף ל"ה ובהרא"ש שם, וכ"כ הטור בסי' תס"ב, א"כ כיון דלא עבר ע"ז בבל יראה אין לאסור לאחר הפסח.

ומ"ש כת"ר לחלק דלא אמרו כן אלא בחמ"ן שאינו ראוי לאכילה אבל מי פירות עם מים שראוים לאכילה דינם ככל חמץ שעבר עליו הפסח. הנה לדעתי אינו כן שהרי בתשו' הריב"ש סימן ג' כ' להדיא דחמ"ן אינו נאסר אחה"פ וחושב שם מיני נוקשה אותם שא"ר לאכילה או שאינו עדין חמץ גמור וכו', וכן נמי עיסה שנילושה במים ומ"פ מעורבין וכו' ואינו חמץ גמור אלא נוקשה וכו' עכ"ל ריב"ש, הרי בהדיא דגם מ"פ ע"מ כיון דהוי נוקשה לא נאסר אחה"פ וע"כ תורת אמת בפיו של הפרי מגדים בפתי' להלכות פסח בחלק השני בפ"ב אות ו' שכתב דג' מיני נוקשה הם ומונה שם מ"פ ע"מ דדינם ככל נוקשה גם לאחר הפסח ועי"ש אות ז.

וכ"כ בתשו' פנ"י סימן ט"ו דמ"פ ע"מ מיקרי נוקשה לענין עעה"פ. וכן ראיתי במשניות תפארת ישראל בסוף סדר מועד בדיני חמץ ונוקשה שכ' ג"כ דמ"פ ע"מ מותרין אחה"פ יעי"ש.

ואין לנו להאריך בדברי האחרונים דהלא כבר מבואר ומפורש כן בדברי הריב"ש שהוא מהראשונים, וע"כ העיקר כן לדינא. וראיתי בס' מקור חיים להגאון מליסא זצ"ל לא"ח סי' תס"ב אות א' בסופו שמחלק בין נוקשה שאינו ראוי לאכילה לחמץ נוקשה שראוי לאכילה כמו מ"פ ע"מ עי"ש.

אך זהו התם גבי מ"ש הנו"ב סי' כ"ב לענין אי סגי בתערובת ס' או אף במשהו אוסר, ועיין מזה בנו"ב סי' כ"ה ובמק"ח סוס"י תס"ב ובנו"ב מה"ת סי' נ"ד ויש להאריך הרבה בדבריהם ואכ"מ. אך לענין חמץ נוקשה שעעה"פ ברור לדעתי לדינא דאין לחלק ביניהם וכדברי הריב"ש, דכיון דלא עבר על ב"י לא נאסר לאחה"פ, ולשיטת המ"א מותר אף באכילה כל חמ"ן לאחר הפסח, ולשיטת הח"י אסור באכילה ומותר בהנאה ועכ"פ מותר לערבו ברוב היתר לכ"ע כיון דלפי המבואר בש"ס קנסא קניס ר"ש הואיל ועבר בב"י א"כ בחמץ מי פירות ע"מ דלא עבר בב"י אינו נאסר א"כ מה שהחמירו לאוסרו באכילה אין לו מקור מהש"ס רק מצד חומרא שהחמירו הפוסקים, א"כ באיסור קל כזה שפיר יש לדמותו לתרומת חו"ל וחלת חו"ל דמבטל ברוב לכתחלה בפרט דשי' המג"א להתירו באכילה.

לכן דעתי מסכמת לבטלו ברוב היתר ואז מותר באכילה, יותר אין לי כח להאריך. והנני לברכו ברוב חו"ש והצלחתו בתורה ובעבודת ה' ובהצלחה זמניות, כנפשו ונפש ידידו המברכו ברוב חו"ש.

יצחק אלחנן בהרב מ' ישראל איסר זצ"ל החופ"ק קאוונא: ואפריון נמטייה דאייתי מתניתא בידיה שמפורש בתשו' הריב"ש דגם חמץ נוקשה דמי פירות עם מים שעבר עה"פ מותר, כי שו"ת הריב"ש אין מצוי אצלי ורק ראיתי קיצור דבריו שהביא מרן בב"י בסוס"י תמ"ז ודברי הרב מג"א (שכתב דנקט הנאה משום דחמץ נוקשה אין ראוי לאכילה) סבוני גם סבבוני להבין דבחמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה מיירי דאי במי פירות עם מים הא חזו לאכילה.

ואהימנותיה דמני"ר סמיכנא שכ"כ גם הרב פרמ"ג (הפרמ"ג שבידי הוא אשר נדפס עם המגיני ארץ בזיטאמיר שנת התרכ"ה והושמטו כל הפתיחות אשר בתחלת הס' פרמ"ג כאשר הודעתי במ"א (עיין אור לי סי' נ"א) אלא שיש לי מקום עיון קצת שראיתי עתה להרב פרמ"ג בהקדמה לסי' תס"ז שכתב דנוקשה דמי פירות עם מים וניכר בהם החימוץ יש לומר דאף למ"ד דחשיב נוקשה הוי מן התורה, ומ"מ אפשר בל יראה ליכא בזה, ונפ"מ לעבר הפסח עליו, עיין סס"י תמ"ז עכ"ל דנראה מזה דלא בכל מי פירות עם מים סובר דהוי חמץ נוקשה ומותר אחר הפסח אלא דוקא במ"פ עם מים שלא ניכר בהם חימוץ אבל אם ניכר בהם חימוץ רפיא בידיה אם מותרים אחר הפסח).

ובדברי התפארת ישראל (בתפ"י שבידי הם בקונטריס קופת הרוכלין אחר כלכלת שבת אשר לא אסיקנא אדעתאי לעיין שם והגאון עליון יצ"ו כל רז לא אנוס ליה) מפורש דמי

פירות עם מים דהוי חמ"ן מותר אחר הפסח כאשר העיד בגדלו הגאון פחד יצחק נר"ו, וא"כ פשוט דהלכה והן מורין כן דגם חמ"ן דמי פירות עם מים שעבר עליו הפסח מותר. ומה שדקדקתי מדברי רבנן קדישי שהבאתי בתשובתי דסברי לחלק בין חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה למ"פ עם מים אינו מוכרח והטוב אשר דבר הגאון יחיה, כי אחרי אשר מפורש כן בדברי הריב"ש אין להרהר עוד בדבר. ומה שדקדקתי מדברי הרב שו"מ בתניינא ח"ג סי' פ"ג יש לדחות דאין כוונתו לחלק כמו שהבנתי בדעתו, אלא עיקר חילוקו הוא בין הגיע לכלל חמץ גמור ונתקלקל דזה לא חשיב חמץ נוקשה להיכא דלא הגיע לכלל חמץ גמור דזה הוי חמץ נוקשה ומי פירות עם מים אף דראוי לאכילה מ"מ לא הגיעו לכלל חמץ גמור וחשיבי חמץ נוקשה.

ומה שהביא בשו"מ הנ"ל דברי הרב שער המלך. ונראה דנקיט נמי הכי דמי פירות עם מים כיון שנותן טעם כראוי אעפ"י שאינו חמץ גמור אפשר שהוא מן התורה מ"מ אין מזה הכרח שיהא אסור אם עבר עליו הפסח, וכמ"ש הגאון יחי' לדברי הרב מק"ח כנז"ל. אמנם תמיה לי על הגאון יצ"ו דאחז צדיק פלך השתיקה ולא באר לנו מה שהערותי בתשובתי די"ל דאף דגם חמץ נוקשה דמי פירות עם מים הדין נותן שמותר בעבר עה"פ מ"מ הלביבות הללו מסתמא נעשה מקמח לתות שכל האשכנזים שבמקומות אלו אוכלים קמח הנקרא כורפיצני כידוע לכל והרי הקמח עצמו קודם הלישה הוא חמץ גמור שהרי הוא בא מחטים שלותתים אותם.

ואם הגאון יצ"ו ס"ל דקמח מחטים לתותים לא חשיב חמץ גמור אלא ספק חמץ היה לו לבאר זאת. ועכ"פ במי פירות עם מים בעלמא בקמח שלא לתתו החטים ודאי אית לן למינקט דמותר אחר הפסח.

אחר זמן השגתי שו"ת בית שלמה שנדפס מקרוב. וראיתי להרב בסי' ע"ט שכתב דאף דהנו"ב בסי' כ"א וכ"ב, והאחרונים בסי' תס"ב כתבו דמי פירות עם מים הוי דאוריתא אף דשאר חמץ נוקשה הוא מדרבנן הנה דברי התוס' במנחות דף נ"ד סוף ד"ה אין מחמצין הוא נגד דעת האחרונים.

אמנם אפשר לדברי האחרונים דוקא לענין אכילה, אבל לענין ביעור הוא רק מדרבנן ובנוקשא דרבנן מותר אחר הפסח וכו' עי"ש. ומצאנו רב תנא דמסייע לרב יצחק מני"ר הגאון עליון למעלה יצ"ו ועיין לקמן באות זו בד"ה ועל מה שנחלקו: ומה שכתב הגאון יצ"ו להתיר לערב לכתחלה חמץ נוקשה שעבר עליו הפסח לבטלו ברוב היתר כיון דמבואר בש"ס דאיסור חמץ שעבר עליו הפסח הוא משום קנס על שעבר בבל יראה והרי בחמץ נוקשה לא עבר וכו' משמע דבחמץ גמור שעבר עליו הפסח אין רוח חכמתו

נוחה להתיר לכתחלה לבטל ברוב היתר אמנם בספרו עין יצחק שנדפס אחר כך ראיתי מה שכתב בזה בסוף סי' כ"ב ונראה מדבריו דגם בחמץ גמור סובר דכשעבר עליו הפסח מותר לערבו לכתחלה ואיה"ש אעתיק תורף דב"ק לקמן אות מ"ט ועיין עוד לקמן באות ע"ג ובאות ע"ה: ובעיקר דין חמץ נוקשה שעבר עליו הפסח דקיימא לן בסוף סי' תמ"ז דמותר בהנאה נחלקו הפוסקים אם מותר באכילה גם כן דלהרב מגן אברהם שם מותר גם באכילה.

והרב חק יעקב שם השיגו דלא עיין במקור הדין בדברי הריב"ש סי' ג' דאסור באכילה והרב בית מאיר כתב דאף שכן כתוב בפירוש בהריב"ש מכל מקום צריך עיון גדול מנא ליה פשרה זו וכן הקשה הטור בסי' תמ"ח על דברי הרב בעל העיטור ולכן המג"א פירש דבריו להר"ן ריש פרק אלו עוברין וחולק בזה אהריב"ש ע"כ ואינו נח לי דאם באמת המג"א ראה דברי הריב"ש שכתב דאסור באכילהאלא שהוא חולק עליו הול"ל.

ולי נראה וכו' והוה משמע שפיר כוונתו דהריב"ש הביא בשם הר"ן ריש פרק אלו עוברין דמותר בהנאה ומשמע ליה דרוצה לומר דבאכילה אסור והמג"א חולק וסבירא ליה דלהר"ן מותר גם באכילה ונקט הנאה משום דלא חזי לכן נראה ודאי דהמג"א לא ראה בגוף דברי הריב"ש (אף שאין הכרח כל כך מדיקדוק לשון ונראה לי וכו'.

כמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות כ'): והרב דברי מנחם בהגהות ב"י אות כ"ח כתב בשם אחד קדוש בכתיבת יד שעל דברי מר"ן הב"י שהביא בשם הריב"ש דמותר בהנאה כתב דלאו דוקא בהנאה דהוא הדין דבאכילה נמי שרי דאין חילוק בין הנאה לאכילה דאם עבר אסור בהנאה ואם לא עבר מותר גם באכילה כעין מה שכתב הטור על דברי הרב בעל העיטור וכו' וכתב בדברי מנחם דלא ראה בגוף דברי הריב"ש וכו' עי"ש.

וכן דעת רבני האחרונים דאסור באכילה עיין להרבנים מקור חיים סוף סי' תמ"ז וחיי אדם כלל קכ"ג אות כ"ה וש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תמ"ב ס"כ. וכן משמעות דברי הרבנים תפארת יוסף סוף סי' כ"ב ובית שלמה סי' ע"ח ד' נ' ע"ב ובסי' ע"ט וכן כתוב מפורש שם בסי' פ"ו דהעיקר בזה כהחק יעקב דאסור באכילה דלא כהמג"א.

וכן כתב בפירוש הרב שם אריה סי' ט' סוף ד"ה אמנם עי"ש. וכתב הרב זכור לאברהם ח"א ד' ק' ע"ב על דברי הרב באר היטב ס"ק מ"ו דכן פסק האליהו רבה דאסור באכילה דלא כהרב מגן אברהם גם הרב פרי חדש סי' תמ"ב ס"א (ד"ה ולענין הלכה) פשיטא ליה דמה שכתב מרן בסוף סי' תמ"ז דחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח מותר בהנאה הוא בדוקא הנאה ולא אכילה שכתב וז"ל וכן דעת הרב המחבר שכתב בסוף סי' תמ"ז

שחמץ נוקשה אסור באכילה אחר הפסח וכו' עי"ש ואף שלא כתב מרן בפירוש דאסור באכילה משמע ליה דבדוקא נקט אינו אסור בהנאה לומר דבאכילה מיהא אסור ולכן כתב בשמו שאסור באכילה כאילו כתב כן בפירוש: ועל מה שנחלקו בנוקשה דמי פירות עם מים אי הוי מן התורה ואינו בטל בששים או לא ראיתי עתה בספר חשק שלמה שו"ת להגאון משה שלמה נאשעלסק בסי' ד' שכתב בשם הגאון בית אפרים שנוטה דעתו לדעת הסוברים שאף למאן דאמר דנוקשה הוא מדרבנן מכל מקום נוקשה דמי פירות עם מים אסור מן התורה ולא מהני ביטול בששים אך כתב על דבריו שבתשובה האריך בראיות הרבה מכמה ראשונים דהעיקר להלכה כדעת הגאון סדרי טהרה בספרו שיורי לקט על א"ח דגם מי פירות עם מים דהוו נוקשה אינו אסור אלא מדרבנן ובטל בששים כשאר נוקשה אלא שסיים שאין דרכו לסמוך על זה בלבד רק אם יש עוד צירוף היתר ומר קעסיק לענין אכילה בפסח אבל לענין עבר עליו הפסח אפשר שמורה ובא כאשר דעתו נוטה והעיקר דהוו נוקשה מדרבנן ועיין לקמן בד"ה ולסמוך ובד"ה ובעיקר ובשואל ומשיב מהדורא שתיתאה סי' נו"ן (ד"ה והנה) ד' ס"ב פ"ג והבאתי תורף דב"ק לקמן אות ע"ה:

גם אשו"ר בשו"ת פנות הבית להגאון אברהם טיקטין אבד"ק שוועזענץ (שנדפס בשנת תרמ"ג) בסי' ט"ו שנשאל מהגאון חיים אווערבוך באחד שמכר חמצו קודם פסח ויש במכירתו שתי ריעותות א') שבהשטר כתוב מכרתי להעכומ"ז הקלעיר (מובן שם איזה חדר שהחמץ מונח בתוכו) ואגב קרקע הקניתי לו כל וכו' ונתן לי העכומ"ז שני זהובים ומתי שירצה לסלק לי עד ש"ן זהובים יהיה נקנה לו למפרע ונודע זה אחר הפסח ואם כן כיון שהעכומ"ז לא סילק הוי למפרע חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ב') הקלעיר אינו שלו אלא בשכירות ואם כן לא קנה העכומ"ז המקום וממילא לא קנה גם החמץ אך החמץ הוא לעקי"ך שנעשה מדבש ומים ומי פירות עם מים הוי רק חמץ נוקשה וחמץ נוקשה שעבר עליו הפסח מותר באכילה ובהנאה כמבואר (סי' תמ"ז סי"ב) אך יש לדחות דהא קודם שנתן הדבש לתוך הקמח יש לחוש שמא בא מים לתוך הקמח ואם כן נעשה חמץ גמור אך יש לומר דהא בשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק ואם כן לא חיישינן לחמץ אלא בשעת עשיית הלעקי"ך והוי מי פירות עם מים ואף דהאחרונים אסרו ליקח קמח מן השוק מכל מקום בעבר עליו הפסח דהוי מדרבנן אפשר מודים וגם אפשר דלעקיך הוא מהקמח דגן וש"ד דדוקא חטים רגילים להחמיץ כמבואר במגן אברהם שם עוד היה בחמץ הנ"ל יי"ש אם יש לסמוך אתשובת פני יהושע דסובר יי"ש הוי רק דרבנן דהוי זיעה בעלמא וגם בספר תודת השלמים סי' ו' כתב היכא דליכא למיחוש להערמה

מותר והאיש הלז היה סבר שמכר אם כן אפשר דלא קנסינן גם היה בחמץ הנ"ל (קרומע טייטרע) וגם קרוחמעהל הנקרא שטראק) דלפי דעתי הוי רק נוקשה ונא ידידי וכו':

והשיב איני מסכים להתיר אף כי בשער אפרים סי' ד' בהגהת בן המחבר העלה לדידן שהכל מבטלין אין שייך חשש הערמה מי יסמוך על זה אשר האליהו רבה בקונטריס אחרון שם ובספרו סי' תמ"ח חלק על זה ואף שסיים בסק"ג בהפסד מרובה מאד יש לסמוך להקל מכל מקום שם סמך רק כשסבר שמכר שלוחו כמבואר בתודת השלמים סי' ו' דזה הוי אונס גמור ואף דהרמב"ם וש"ע פסקו אף שוגג או אנוס אסור מכל מקום כשביטלו גם כן יש לצדד להקל אבל בנדון דידן מיקרי פושע שלא שאל לחכם ומה גם ודאי הזהיר המורה שכל מי שיעשה שטר מכירה יבא אצלו ואף בנדון החק יעקב עצמו יש לפקפק ואין מקום להאריך כעת לענין אי אומר מותר מיקרי שוגג ועוד צריך לעיין הרבה דהוי כלא ביטלו שהביטול לא היה על חמץ זה כאשר ביאר הפנים מאירות ח"ב סי' קס"ג ואף דמלשון תודת השלמים ושער אפרים הנ"ל משמע דסברי דמכל מקום הוי בכלל ביטול ואפשר דנימא דודאי היתה כונתו כל מה שברשותו אם המכירה לא תועיל מכל מקום אין זה מוכרח אף דבפנים מאירות שם התיר גם כן מטעם דלא קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן גם זה אינו דלא כל הדברים שוים ואל יתמה במה שאני מחפש צדדים להחמיר מה שאין זה דרכי אבל הואיל ומפשטות לשון הש"ע ושאר מפרשים סתמו דבריהם ודאי קשה לסמוך להקל על האחרונים כאשר כתב באמת האליהו רבה והכל הסכימו אתו דאסור וכן המשאת בנימן סי' ח"ן: ולסמוך על הייי"ש דהוי זיעה בעלמא חלקו על זה כל האחרונים עיין במשאת בנימן הנ"ל ובתשובת מוהר"ם טיקטין שבהקדמת הרי"ף לסדר נשים וגם בתשובת חכם צבי אולם הלעקי"ך יש להתיר כי מי פירות עם מים לא הוי רק חמץ נוקשה ולחוש ללתיתה הוי חשש רחוק כי הוא רק מקמח דגן ואף אם הוא מקמח חטים נראה לסמוך להקל דאף לתיתה הוי רק ספק אם נתחמץ על כן נראה להקל:

ובעיקר הדבר אשר היה נראה לי דחמץ נוקשה דמי פירות עם מים שעבר עליו הפסח כיון שראוי לאכילה אין לו דין חמץ נוקשה שעבר עליו הפסח כתב לי ידידי הרב עזריאל אבד"ק טלאטשין יצ"ו וז"ל ואגב באתי לעורר את כת"ר בספרו דברי חכמים סי' ק"ח במעשה שאשה אחת לא היתה בביתה כמה חדשים קודם פסח ושכחה למכור פארפיל ופלפל כ"ג אם הוא נוקשה מי פירות עם מים מדוע לא הביאו הדר"ג והגאון רי"א דברי הרמ"א סי' תמ"ז סוסע"י ה' חבית שדבקו נסריו בבצק לאחר שני חדשים אינו נותן טעם ולהט"ז לאחר שלשים יום יעו"ש במג"א סק"ל שאף בתוך הזמן הוא חמץ נוקשה ויעויין

במקור חיים סי' תמ"ב סק"ב שמחלק בין פת לעיסה גם מה שחשש שם הדר"ג מהקמח אשר הדרך ללתות הנה כפי ידיעתי מבעלי רחיים בחורף אין דרך ללתות בפרט בטבת ושבט שהאויר קר ולח ואף הבצק יוכל להתרכך אך כ"ז שלא נתרכך אינו נותן טעם:

ובמה שכתבתי בראש אות זו דאף אי נימא דמעט מים למי פירות לא חשיב מי פירות עם מים מכל מקום נהי דלא חשיב מי פירות עם מים לומר דממהר להחמיץ עד דלא סגי להו שימור מכל מקום שימור מיהא בעי כשאר עיסה שנילושה במים לבד עיין חק יעקב וכו' ומדוקדק כן בדברי מוהרש"א בפסחים ד' ל"ח וכו' הנה קבלתי היום (ה' טבת תרנ"ז בהיות קונטריס בבית הדפוס) מכתב ידידי הגאון רש"ל פרעיידעש מח"ס כרם חמד אבד"ק ליאדי יצ"ו (מיום ג' דחנוכה תרנ"ז) ובו השיגה ידו עלי בזה וזה לשונו ולא הבנתי לכאורה מאי ראיה מדברי מוהרש"א הנ"ל להדדינא של החק יעקב הא מוהרש"א מיירי במעט מי פירות למים ובזה הוא דסובר דמחמיץ מיהא כאילו היה הכל מים אבל בנדון של החק יעקב במעט מים למי פירות נוכל לומר דבטל מיעוט מים בתוך המי פירות המרובים והוי כאילו היה הכל מי פירות ואינו מחמיץ כלל וכו' מה אהבתי תורתו כל היום הוא שיחתי ואני לומד בכל יום באהבה עזה בספריו הקדושים אשר כלתה נפשי להם השי"ת יחייהו ובתורתו אהגה תמיד אם אין טירחא לפניו רצוני מאד שיודיעיני אם נכונים הדברים וכו' עכ"ל יצ"ו שש אנכי על אמרותיו ואודה ה' בכל לבב העושה את שאינו זוכה כזוכה שיהיו גדולי דורנו יצ"ו נושאים ונותנים בדברי איש דל כמוני כעל ספר כתב איש רבי אפריון נמטייה אשר ענותו תרבני ועם היותי טרוד בעניינים אחרים פניתי לשעה קראתי בכל לב את דב"ק ואשיב מפני הכבוד מה שנראה לדעתי הקלה להשיב בזה בס"ד הנה אחר שכתבתי למעלה ומדוקדק כן בדברי מוהרש"א וכו' סיימתי לשוני ויעיין במאמר מרדכי וכו' ולפי הנראה אין נמצא בעקד ספרי ידידי הגאון יצ"ו ס' מאמר מרדכי כי המעיין בדב"ק ישר יחזה שכתב שאין שום סברא לחלק בין מעט מי פירות למים למעט מים למי פירות ואם מעט בטלים ברוב והיו כלא היו זה וזה שוים ואי הכי מצינא לשנויי דלכך נתכוונתי בציון זה לשלול סברת ידידי הגאון יצ"ו ותמכתי דברי על פי סברת הרב מאמר מרדכי שאין חילוק בין מעט מים למעט מי פירות וגם בלא הציון הלז הנה המשך לשוני הנה הוא נעוץ סופו במה שכתבתי ותו אף אי נימא דמשום שהוא מעט מים לא חשיב מי פירות עם מים וכו' וכלומר דלא שאני לן בין מעט מי פירות למעט מים מכל מקום נהי וכו' שמתבאר מסיגנון הלשון שעל הנחה זו שאין חילוק בין זה לזה הוא מה שכתבתי שמדוקדק מדברי מוהרש"א וכו' שסובר כדעת הרב חק יעקב דהא בהכי אייריגן בהאי סברא דאידי ואידי שוו כן יכלתי לתרץ דברי:

אך באמת בהורמנותיה דרב שותיה דמר לא ידענא מנא ליה למימר דמעט מים במי פירות עדיפי להקל בהם מבמעט מי פירות למים והרי איפכא שמעינן מדברי הרב מחצית השקל שהבאתי בראשית דברי שכתב דעד כאן לא נסתפק הרב מגן אברהם לומר דמעט שרי אלא במעט מי פירות לתוך המים אבל במעט מים למי פירות פשיטא ליה לאסור ולא אמרינן דבטלי מעט המים לגבי המי פירות ואין מחמצין וכתבתי שכן מתבאר מדברי שלחן ערוך הרב מוהרש"ז וכן הבאתי לקמן בסי' י"ג אות יו"ד (שציינתי למעלה) כמה רבנים שסוברים לחלק כן ואי הכי שפיר מוכח מדברי רבינו המוהרש"א דקאי כשיטת הגאון חק יעקב דאי במעט פירות למים אמר רב דמחמיץ מיהא כדרך שמחמיץ עיסה שנילושה במים לבד כל שכן במעט מים למי פירות שיסבור דאף דלא נימא בהו מי פירות עם מים ממהר להחמיץ עד דלא מהני להו שימור הא מיהא שימור כעיסה הנילושה במים לבד כן נראה בירור הדברים ותסר מעלי תלונת ידידי הגאון יצ"ו: כח) מאלץ (היינו תבואה חמוצה) אי חשוב חמץ נוקשה להתירו בעבר עליו הפסח עיין בשערי תשובה סי' תמ"ח אות ב' בשם שו"ת בי"א דהכל לפי הענין אם הוא מקולקל הרבה עד שנפסל מאכילת אדם וכו' הוי חמץ נוקשה ואם שכח למכור המאלץ קודם הפסח ונודע לו בפסח ולא בא לשאול עד אחר הפסח אם היה עדיין ראוי לאכילת אדם אסור בהנאה אחר הפסח אבל אם היה מקולקל מאד עד שאינו ראוי לאכילת אדם הוי חמץ נוקשה שעבר עליו הפסח דשרי ככתוב בסוף סי' תמ"ז וכן כתב גם בסי' תמ"ב אות ג' עי"ש שהוכיח מתוך דברי הח"ץ סי' כ' דגם בנתקלקל מאד הוי חמץ גמור והצ"ע והרב שואל ומשיב בתניינא ח"ג סי' פ"ג נשאל בי"ש שנעשה מן טערקישעין וויעץ (לפי הנראה הוא הנקרא מיסיר בוגדאיי) רק שנתערב מעט מאל"ץ משעורים שרויים כתב בשם הרב השואל דהמאל"ץ הוא חמץ נוקשה ואחר הפסח מותר ולהמג"א סוף סי' תמ"ז אף באכילה ואף שנתערב גם שמרים והוי דבר המעמיד מכל מקום הוי זה וזה גורם דהמאל"ץ ודאי הוה מעמיד ונגד השמרים איכא ששים וזה וזה גורם שרי בששים וכתב על דבריו דהא לא הוי זה וזה גורם כיון דהמאל"ץ אינו היתר גמור דאסור הוא בפסח אף בהנאה אלא דמשום שאינו עובר בבל יראה מותר אחר הפסח וגם מה שמחשב מאל"ץ לחמץ נוקשה אינו ברור דהח"ץ סי' כ' כתב דהוא חמץ גמור וכן כתב הרב מוהר"ם הביא דבריו הרב שערי תשובה סי' חת"ם אות בי"ת דאסור אחר הפסח אך הרב שערי תשובה כתב דבנתקלקל אפשר הוה חמץ נוקשה וכן כתב בסי' תמ"ב סק"ג ותמיה לי דעד כאן לא אמרינן דחמץ נוקשה מותר אחר הפסח אלא במה שלא הגיע לחמץ גמור והוא רע לאכילת אדם אבל במאל"ץ שנעשה משעורים שרויים כיון שעיקרו נעשה לכך מלבד

דלא גרע מארבע אומניות ועיין להרב מגן אברהם סי' תמ"ב ואף דשם אינו רק מדרבנן היינו דליכא כזית בכדי אכילת פרס אבל כאן אסור מן התורה דאף דאינו ראוי לאכילה הא ראוי לחמע בה ולעשות יי"ש מזה ועיקר היי"ש בא מזה איך אפשר לומר דמיקרי פגום ועיין ע"ז ס"ח בפגום מעיקרא הואיל וראוי לחמע כמה עיסות גם כאן הרי נעשה יי"ש מזה ובודאי אסור וראיה משמרים שהם רע מאד לשתיה ולא הוו נוקשה דמתחלה נעשו לכך ולא מיקרי קלקול והוא הדין במאל"ץ וכעין זה חילק הרב שער המלך בפרק ד' הלכה חי"ת מהלכות חמץ לענין מי פירות עם מים דאף דהוי נוקשה מכל מקום הוי ראוי ועיין רמב"ם והר"א פרק א' הלכה ב' ותמצא דשאור כל שראוי לחמע אף שנפסל מאכילת כלב אסור עי"ש בהה"מ ודוק וכל שכן כשנעשה יי"ש מזה ואף שהרב נודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי' ג"ן רצה להתיר כשנפסל מאכילת כלב אף שראוי לחמע הרי אחר כך החמיר בחמץ דהתורה הקפידה על חימוץ וגם בשאר איסורין יש להחמיר כי הנו"ב לא הזכיר הך דע"ז ומה שכתב הרב מגיני שלמה דיי"ש הוי זיעה קשה לסמוך על זה והרב פני יהושע חלק בזה והרב נודע ביהודה מהדורא תניינא לא רצה לסמוך בזה וגם הרב חכם צבי ומכל מקום מי שרוצה לסמוך על זה איני מוחה בידו אבל אני איני מתיר כי נראה שפשע במה שלא מכר החמץ ואף אם שכחה מיקרי אונס הרי גם באונס אסרו עכ"ל מה שכתב לענין חמץ נוקשה דיש לומר דדוקא כשהוא רע לאכילה וכו' בזה כתבתי לעיל אות כ"ז עי"ש: ובשואל ומשיב מהדורא קמא ח"ב סי' נק"ב כתב בתוך דבריו ומה שכתב הפני יהושע דהוי חמץ נוקשה היינו לשיטתו דהוא זיעה בעלמא וגם אולי לא קאי רק על המאל"ץ אבל יי"ש הנעשה וכו' עי"ש נראה דבמאל"ץ גופיה מודה להפנ"י דהוי נוקשה ובמהדורא תניינא ח"ד סי' י"א כתב וז"ל והנה מעלתו פתח בהצלה שכתבו בשם פנ"י דהמאל"ץ הוא נוקשה והאריך מעלתו דהוי חמץ גמור ויפה כתב בזה שהכל לפי הענין אם הוא מקולקל הרבה כמ"ש בשע"ת בסי' תמ"ח עכ"ד.

ונראה בעליל דהני מילי דמר סתרא"י נינהו ממקום למקום ועיין בדברי הרב בית מאיר שהבאתי לקמן (בד"ה ומ"מ): ובשו"ת בית שלמה בראש סי' ס"ה כתב וז"ל הנה דבר זה לומר דמאל"ץ שאין ראוי לאכילה כלל הוי רק חמץ נוקשה אף שבתשובת בי"א סוס"י ל"ד כתב כן בשם הפנ"י לדעתי איך לסמוך על זה אף לסניף דכיון דבעת שנתבקעו השעורים או אף בעת שהתחילו לצמוח היו ראוין לאכילה אף שאחר שצמחו הרבה אין ראוים לאכילה הוי חמץ מן התורה עד שיופסל מאכילת כלב ונוקשה לא הוי רק אם מעולם לא היה ראוי לאכילה מעת שהתחיל להחמיץ כמו שכתב המג"א סי' תמ"ב ודבריו מוכרחים ועי"ש בפרי מגדים ובפתיחה ח"ב פ"ב באורך אם כן אין שום אופן

להתיר וכו' ע"כ: ולענין יי"ש הנעשה מתבואה חמוצה (מאלץ) או שמרי שכר שעבר עליהם הפסח אם חשוב חמץ דאורייתא ואסור אחר הפסח הנה דברי הרבנים חק יעקב בהתשו' סי' תמ"ב ושערי תשובה סי' תמ"ב ס"ג ועוד מדברי המפרשים לשם ידועים ואני לא אמרתי אלא להזכיר דברי שו"ת רבני האחרונים בזה ואין מוקדם ומאוחר כי רק כפי אשר יזדמן לי דרך לימודי ארשום פה בס"ד בשו"ת שואל ומשיב הנ"ל (בריש אות זו) כתב דקשה לסמוך על הרב מגיני שלמה דיי"ש הוי זיעה כנז"ל ובמהדורא תליתאה ח"ב סי' קמ"ח כתב בחומץ שידוע בבירור שנעשה מפיסולת היי"ש ועבר הפסח (ונמכר לעכומ"ז קודם הפסח אך לא היתה המכירהכדין) הנה בייי"ש ידוע דעת הפנ"י שאינו רק זיעה בעלמא ואף אי נימא שלא כדבריו וכדברי החכם צבי בתשובה ועיין להרב חק יעקב סי' תמ"ב בהתשובה שם שהשואל והב"ש הסכימו דאינו רק זיעה בעלמא ואף להח"י שם מכל מקום החומץ שנעשה מהפיסולת בודאי אינו רק זיעה בעלמא ושייך ההיתרים דשם ובפרט דבאיסור דרבנן כחמץ נוקשה דעת המג"א דאף באכילה מותר אחר הפסק עיין בדבריו בסי' תמ"ז ס"ק מ"ו ואף להח"י שם שחולק על כל פנים בהנאה מותר אם כן מותר למוכרו לעכומ"ז אך לפי שלא שלא ידעתי היטב מהות עשייתו לכן לא יכלתי לעשות סמיכה מזה עכ"ד: שוב שקיל וטרי בנדונו אם הועילה המכירה שמכר לעכומ"ז וסיים ובכל זאת נראה לעשות כדברי הפנ"י בתשו' לערב החומץ בחומץ אחר שיהיה ששים נגדו ואז בודאי מותר ועדיין צ"ע עכ"ל ובמהדורא קמא ח"ב סי' נק"ב כתב גם כן דלסמוך על דברי בעל מגיני שלמה בפנ"י דיי"ש אינו רק זיעה בעלמא אי אפשר כי כבר האריך הח"ץ לחלוק על זה והנודע ביהודה בח"ב א"ח סי' ס"ד כתב שאין רצונו לתקוע עצמו בהלכה זו כי צריך כמה שבועות וכ, ומה שכתבו הר"מ מטיקטין והח"ץ לענין חמץ עיין סמ"ג במצות לא תעשה סי' ע"ז ע"ח על כל פנים אי אפשר לסמוך על זה לבד וכו' ומה שכתב הפנ"י דהוא חמץ נוקשה היינו לפי שיטתו דאינו אלא זיעה בעלמא וגם אולי לא קאי רק על המאלץ אבל יי"ש הנעשה מתבואה פשיטא דהוי חמץ גמור ואף לאחר הפסח לדידן דשיטת הח"ץ עיקר ואין להקל בזה וכו' ובמהדורא תניינא ח"ד סוף סי' יו"ד כתב ואף שדעת הפ"מ בתשובה דיי"ש הוי זיעה בעלמא כבר חלקו עליו עכ"ד ובמכתב לאחד חכם כשכתבתי דיי"ש הוי חמץ גמור כמ"ש הח"י והח"ץ ובש"ע הג' מוהרש"ז בתמ"ב ס"ט וח"א כלל ק"ך וכו' כתב אלי דבשו"ת עמק הלכה סי' קל"ד כתב דיי"ש הנעשה מתבואה אין בו לא כרת ולא מלקות רק איסור.

ושכדבריו מבואר בשו"ת באר יצחק סי' יו"ד וי"א: ושהרב כנסת יחזקאל סי' י"ד כתב דיש לצרף דעת ר"י צהלון לסניף להיתר בנדון דידיה דיי"ש אינו אלא קיוהא וזיעה בעלמא

ולא חמץ גמור לענין להשהות ובשם ס' ארבע שיטות למוהרי"ש בסופו סי' ע"ז כתב דהוכיח דיי"ש הוי שלא כדרך הנאתו וקיימא לן דטעמו ולא ממשו בחמץ אסור להשהותו רק מדרבנן ושדחה שו"ת ח"ץ וגם הרבה לשאול על פסק הר"מ מטיקטין הנדפס דיש הרי"ף מסדר נשים ומסיק דכל האחרונים נגררים אחר פסק הר"מ מטיקטין ולא מצינו שהחמיר בדיעבד אלא שראוי להשתיק להמיקל ושבכל זאת לא מלאו לבו להקל בייי"ש מתבואה שכבר פשט איסורו בכל ישראל מכל מקום צד קולא הוא היכא דיש צדדים אחרים להתיר ע"כ וספרים הללו אין מצוים אצלי לעיין בדב"ק: ובעיקרי הד"ט סי' ח"י אות יו"ד כתב בשם שו"ת מקום שמואל סי' י"ו דאם שכח למכור הייי"ש ואחר הפסח החליפו עם של עכומ"ז מותר לשתותו וכתב עוד בשם רב אחד שהעמיק בייי"ש שעבר עליו הפסח והעלה דאם יש עדים שביטל והניחו בשוגג או באונס מותר בהנאה אלא שלא מלאו לבו להתיר כי אם על ידי ביטול ברוב כשיש עדים שביטל ושגג או נאנס ושרב אחד כתב לו דלמעשה אין מקום להחמיר ובטל דעתו נגד דעת המתיר עי"ש מזה מובן דחשבי לייי"ש חמץ גמור ולא אמרו להתיר אחר הפסח אלא על ידי עירוב ברוב או כשיש עדים על הביטול ושגג או נאנס למוכרו והרב כתב סופר סי' פ"ד בנדון יי"ש שעבר עליו הפסח האריך מאד ולא עלה על דל שפתיו לומר דיי"ש אינו אלא זיעה ונוקשה כיעי"ש מוכח שסובר דהוי חמץ גמור וכן מוכח בשו"ת חתם שופר א"ח סי' ק"ך בייי"ש אנו אוסרים ומחייבים על הזיעה שעל ידי בישול והוא חמץ ממש עיין תשו' באר יעקב ע"כ ובסי' קל"ג כתב הנה כבר הלכו נמושות שייי"ש שנעשה מתבואות הוא עיקרו וגופו של חמץ ולא רק תערובת וכו' והח"ץ נחית בה טפי והרי הוא ממש המחה חמץ וגמעו שחייב עליו כרת ולא אטפל בזה כלל ושוב שקיל וטרי לפי מה שאומרים שרגילים לערב עם התבואה תפוחי אדמה אם יתברר שהיה רוב תפוחי אדמה ויבורר דשוה בטעמא וכו' עי"ש והרב פרי מגדים סי' תנ"ג במשבצות סק"א כתב דמשקה שעושים ממאלץ הואיל והמשקה משובח השותה ממנו חייב כרת עיין ח"ץ סי' כ' דייי"ש נמי הכי הוא עכ"ד ושם בסי' תמ"ה סק"ד (ד"ה מעשה) בייי"ש של פסח שיש ספק שהחליפו העכומ"ז בייי"ש חמץ חשיב ליה ספק איסור תורה ועיין בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק המובא להלן בסי' זה אות ס"ג ובשו"ת פנות הבית שהבאתי באות ז"ך (בד"ה ולסמוך על הייי"ש):

ומכל מקום לסניף מיהא (סברת מאן דאמר דיי"ש אינו חמץ גמור) בדבר שלפי הנדון מותר מן הדין ורק שהלב נוקף קצת בההיתר מצטרפת לטובה דעה זו כמו שכתבו כמה מחברים בתשובותיהם עיין בשערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' בשם שו"ת כתר כהונה סי' ח' ובצירוף היתר הפנ"י דיי"ש חמץ דרבנן יש להתיר הייי"ש בשתיה ועוד שם בשם

שו"ת תפארת צבי סי' י"ו במי שהפקיר חמצו וכו' והורה רב אחד לסמוך על תשובת פנ"י שמתיר בהנאה על ידי שיערב ברוב והודה לו המחבר ועוד שם בשמו בסי' י"ז עי"ש ובשו"ת בית שלמה סוף סי' ס"ד ונצרף לזה תשובת הפנ"י וכו' ובסי' ע"ב כתב אמנם ביי"ש דעת הפנ"י דאינו רק חשש נוקשה ואף שעל זה לבד קשה לסמוך נגד דעת רוב הפוסקים ועיין להרב חכם צבי סי' כ' מכל מקום יי"ש שלנו שעיקרו נעשה מקטניות רק שיש בו תערובת מאל"ץ אם כן מן התורה היי"ש שנעשה מחמץ בטל ברוב וכו' ובסי' ע"ה כתב אמנם מ"ש כ"ת צד קולא משום דיי"ש בזה"ז שעיקרו מקטניות או מתפוחי אדמה ואף שמעמידים במאל"ץ מעמיד הוא מדרבנן יפה כיוון ובתשו' פנ"י העלה להתיר על ידי ביטול ברוב והגדולים בספר באר יעקב חלקו עליו ולא התירו רק בביטל ונאנס דיש לבטל ברוב להתיר בהנאה וכו' ובסי' ע"ח בד' ט"ן ע"ב כתב ובפרט שיש לצרף דעת הגאון פנ"י שיי"ש אינו רק חמץ דרבנן ובחמץ דרבנן שרי בהנאה אחר הפסח ככתוב בסוף סי' תמ"ז ובפרט ביי"ש שלנו שעיקרו מתבואה שאינה חמוצה רק יש תערובת מחומצת וכו' עי"ש ובסי' פ' ביאר דמה שצירפו האחרונים דעת הפנ"י בחמץ יי"ש לבטל ברוב ולהתירו בהנאה זהו דוקא על ידי צירוף שביטל מה שאין כן בנדון זה וכו' וגם אין כאן הפסד מרובה מאד ע"כ ועיין שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רס"ד המובא לקמן באות ה"ן:

והרב תפארת יוסף סי' כ"ב כתב בשם הרב השואל דבנדונו צ"ע אם להתירו באכילה ומכל מקום ביי"ש יש לצרף דעת הפנ"י דהוי רק חמץ דרבנן ולהתיר אף באכילה והרב בית מאיר, לאור"ח בסי' תמ"ח ד' ס"ז ע"א (ד"ה ותו) כתב מה שהעליתי להחמיר וכו' מה שאין כן ביין שרף נהי דהחלטת גאוני אחרונינו דיי"ש לא הוי זיעה עדיין פרט זה צע"ר ועיין בפ"י על חדש וגם בתשו' פנ"י היקל ומלבד זה צ"ע אחר שנעשה קודם הפסח ועינינו הרואות שאין שום טעם חמץ נרגש בו אלא כל טעמו אך מכח היסודות הנפרדים מן החמץ וטעם חריפות כח אש הוא דאית בו כמו כח יסודי המוצאים מתפוחים או יין י"ל איך יפול על זה בהגיע פסח שם איסור חמץ ודאי אילו נעשה מחמץ בפסח היה דומה ממש לדין הריב"ש אבל באופן זה צ"ע גדול כיוצא בזה כתב הר"ן הובא בב"י סי' תמ"ב על חרכו קודם זמנו דמותר באכילה כיון שיצא מתורת פת קודם שיחול בו איסור חמץ ואף דשם לא קיימא לן הכי היינו ודאי רק מדרבנן וכן מצינו במימי חלב וכו' ואף דאסור מדרבנן ולכן פשיטא לי ודאי דאסור אפילו בשהיה מדרבנן מכל מקום לא עדיף מחמץ נוקשה דמותר אחר הפסח הואיל ואינו ראוי לעבור עליו בבל יראה נוסף לזה חקרתי מעושי מלאכת שריפת היי"ש ישראלים וכלם כאחד הגידו דכל יי"ש אפילו המובחר

אינו נעשה אלא ממאלץ מעורב בו שמרים ובזה נתחמץ ואחר חמוצו גרוע מכל חמץ שנוקשה ואינו ראוי לאכילת אדם ולא לחמע בו עיסות ואפילו לחזיר וכלב אינו ראוי ואם כן לא עדיף היוצא מהנוקשה מגוף הנוקשה דמותר לכל הפחות אחר פסח בהנאה ואף שבפולין מעמידים ממנו משקה בורטש טרם שנעשה ממנו היי"ש לא יצא מכלל נוקשה כי מכל חמץ נוקשה אפשר לעשות ממנו משקה בורטש שהרי המגן אברהם כתב בסי' תמ"ב דנוקשה אפילו ראוי לאכילה קצת וכו' מכל אילין טעמינראה לי לצדד היתר לכל הפחות בביטל ועבר הפסח בשוגג וכל שכן באונס לסמוך על הרב בעל העיטור ולהתירו בהנאה במקום הפסד עכ"ל:

והרב עטרת חכמים סי' ה' אחר שנשא ונתן בנדונו בחבית יי"ש שלא נכתב בשטר המכירה לעכומ"ז ועבר עליו הפסח ולא הכריע לא להתיר ולא לאסור סיים (בד"ה סוף דבר) ועם כל זה הנני מעתיק משו"ת פני יהושע שבירר דרך לעצמו להקל ביי"ש מחמת שהוא זיעה בעלמא ותשובתו שרמז שם נדפסה בבית אפרים וכו' עי"ש והבאתי תורף דב"ק לעיל בסי' זה אות ל"ז והרב שואל ומשיב כתב במהדורא קמא ח"א סי' ע"ז האמנם העיקר שיערב היי"ש ונוכל לסמוך על שו"ת פני יהושע שמתיר לערב ולבטל עם רוב כשר וכו' וכן כתב שם בסי' צ"ה ובח"ב סי' נק"ב כתב גם מ"ש הפנ"י דיי"ש הוי חמץ נוקשה זה לא כתב רק משום דזיעה בעלמא וכבר חלקו עליו וכו' ולכן אין להקל בזה רק על אחר הפסח ולא לפסח עכ"ל ובמהדורא תליתאה בח"א סי' של"ב כתב אמנם בגוף הדין יערב היי"ש הזה עם רוב יי"ש כשר ומותר ככתוב בשו"ת פנ"י וכו' עי"ש וצריך להתיישב בדבריו ועיין בשו"ת דבר אליהו סי' י"ג שהבאתי בסי' ה' אות ל"ז ובשו"ת עין יצחק סי' כ"ב שהבאתי בסימן זה אות מ"ח ובשו"ת מוהר"ם שיק סי' רי"ח שהבאתי לקמן באות ס"ג ובסי' רכ"ד שהבאתי באות ס"ח: ובספר מנחת משה בחלק א"ח סי' ט"ו אות ג' הביא שו"ת הרב רח"כ סי' י"ב עוד יש לצרף דעת מוהריט"ץ דיי"ש אינו אלא קיוהא וזיעה בעלמא ואף שאין מורין כן על כל פנים לסניף יש לצרפו ושם באות ה' הובא בשם הרב דברי חיים סי' כ' בנדונו שהיה מקום לומר ולתלות שהחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שהיה בבית עכומ"ז החליפו העכומ"ז ונתן לו אחר כתב דמכל מקום אינו סומך להתיר רק אם גם מתפוחי אדמה או קטניות מעורב עם התבואה בזה יש להקל מכח תערובת וכו':

כט) קמח סלת מחטים לתותים שעבר עליו הפסח אם מותר עיין בסי' תג"ן ס"ה דהאידנא אסור ללתות לפסח וכתב הרב חק יעקב ס"ק ח"י דמותר להשהותם כיון דמדינא דש"ס מותר ללתות ודוקא ברחיצה מועטת אבל בשריה מרובה כיון דמשהו להו במיא הוי

חמץ גמור ועי"ש במג"א סק"ח דבמקום שלותתים החטים ושוהין אותן במים הוי כדגן שנטבע וכו' ומחזיקים הסולת לחמץ גמור וכו' ומשמע דאסור להשהותם ואם עבר הפסח אסורים וכן כתב בחק יעקב שם סק"ח לענין מיני הריפות שמלחלחין אותן במים קודם כתישה שהוא חמץ גמור ואם עבר הפסח אסורים בהנאה ושכן דעת גיסו הרב המחבר ס' אליהו זוטא ושמה שכתב שם בשם זקנו הג' שהתיר למוכרם לעכום"ז השומע טעה כי בודאי הם חמץ גמור אלא דאין מזה ראיה ללתיתה דלפי משמעות דברי הרב חק יעקב מיני הריפות גריעי משאר לתיתה וכן כתב הרב פרי מגדים שם באשל אברהם סק"ב ומיני הריפות אם השהן בביתו אסורין בהנאה דחמץ גמור הם וגרע מלתיתה ועיין א"ר אות ב' וכבר כתב בחי' שנשא ונתן עמהם דאסור בהנאה וכ"ה ברור עכ"ל ושם בסק"ג כתב דבמקום שלותתים החטים אסור להשהות ובספק אם לתתו ועבר פסח יש לומר דהוי ספק דרבנן וכו' עי"ש משמע דאם ודאי שלתתו אסור אחר הפסח ושם בסק"ט כתב דלתיתה שלנו אסור להשהות בביתו ואם שהה משמע דאסור בהנאה ועי"ש עוד דמוכח כן דעתו דבידוע שלתתו החטים ועבר הפסח אסורים ובסי' ת"מ במשבצות אות א' (ד"ה נשאלתי) כתב קמח שלנו חטים לתותים וחמץ גמור וכן כתב באשל אברהם סוף סי' תמ"ג והרב חתם סופר בסי' קי"ד באחד ששכח למכור הקמח סלת ומכרו אחר חצות היום והורה לו מורה אחד שטוב עשה שעל כל פנים אחר פסח יוכל ליהנות ממנו ורבים צווחו עליו והוא סמך על המיקל ואחר הפסח מכרו לגמרי לעכום"ז ונשאל אם מותר ליהנות מן המעות והאריך בדין ביטל חמצו ולא ביערו בשוגג ובדעת הר"ב העיטור דמחלק בין הנאה לאכילה וכתב (בד"ה נמצא) דהמשהה חמץ גמור בפסח אפילו באונס גמור אסור בהנאה וכל שכן בנדונו וכו' וכן הדין בסלת אף שהוא רק ספק אם נתחמצו החטים על ידי הלתיתה חמץ גמור כיון דעל כל פנים עבר להדיא על ספק בל יראה דאורייתא וכו' ולכן אם היה הסלת עדיין ביד ישראל היה מורה להשליכו לנהר אלא עתה שהוא חליפי חמץ וגם לתיתה דסלת אינו אלא ספק חמץ גמור יש להתיר החליפין וכו' עי"ש הרי דפשיטא ליה דסלת שעבר עליו הפסח אסור בהנאה:

ובתשובות הרדב"ז ח"ג סי' תקפ"ט (בדפוס ווארשא ש' תרמ"ב היא סי' אלף ט"ו) נשאל על סלת וסובין ומורסן שקצת מהחכמים התירו שאין צריך לבער שהרי מדין התלמוד מותר ללתות אלא דשדרו ממתיבתא דלא בקיאינן בלתיתה ומעשה סלת הוא שלותתים החטה במים ואחר כך מערבין עמה מורסן וכותשין אותם ברגליהם עד שמשיר הקליפה ואחר כך טוחנים ונהי דלא בקיאינן השתא בלתיתה מכל מקום לא הוי חמץ שיהא אסור להשהותו וכל שכן שלא יעבור בבל יראה והשיב דאין לסמוך על הוראה זו כלל ואסור

להשהות הכל וקרוב אני לומר שעובר בבל יראה ובל ימצא מכמה טעמי חדא שהלתיתה שהתירו בתלמוד היא לזריזין לצורך פסח ואין משהין בתוך המים זמן מרובה ומיד מנגבין ומייבשין אותו אבל לתיתה של עכום"ז לצורך כל השנה משהין החטה שרוייה וצוברין אותה עד שנתפח כדי שתהא הקליפה רפויה לינשר ואין מדקדקין אם תעמוד זמן מרובה במים ותו וכו' וכיון דשהו זמן מרובה במים כשמוציאין אותה וישהה זמן מועט חוץ למים חיישינן לביקוע ועוד שמערבין עם החטה המורסן והמורסן שואב כל לחות החטה ונעשה חמץ גמור וכו' ואף אם הוא תערובת חמץ לא גרע מארבע מיני מדינה וכו' ותו מאן לימא לן דאין בהחטים קצת מבוקעות וכיון שנשרו במים איתרע חזקתייהו והרא"ם כתב דבשריה מרובה חוששין לביקוע והאוכלן בכרת האם יש שהיה מרובה ממעשה הסולת ותרומת הדשן סי' קי"ט נשאל אם להשהות המרקחות ואסר מפני חשש עירוב הסלת ואיך נשהה סלת עצמו והמתיר זה הוא מן המתמיהין והרשב"א נשאל על חטים שנפלו למים והוציאום וניגבום אם מותר להשהותם שנתערב ברוב ואסר מההיא ארבא דטבעא בחישתא דלא שהינהו לאחר הפסח הרי דאסר אפילו התערובת וכל שכן בגופייהו והאי לתיתה גריעה מההיא ארבא וכו' שהיא שרויה כ"ד שעות ואפילו אחר הטחינה יש בקמח קצת לחות ומי יאמין שלא יגיע בשיעור הזה לידי חימוץ ולפיכך אני אומר שחייב עליו כרת והמשהה אותו עובר בבל יראה ובל ימצא אלו תורף דב"ק הנך רואה כמה הפליג מאד בענין לתיתה שאחר התלמוד עד שסיים שהאוכלת חייב כרת והמשהה בבל יראה ואם כן ודאי לדידיה אם עבר פסח בלא מכירה לעכום"ז הרי הוא חמץ גמור שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה והרב שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' ק"א (ד"ה והנה) כתב וז"ל מה שהאריך בענין לתיתה הנה לא עלה על דעת לומר דזה לא מיקרי חמץ שהרי נלתת שתים עשרה שעות והוי לתיתה גמורה ומאן האי דלא חש לקמחיה עכ"ל ובספר מגן האלף סי' תנ"ג סוף סק"ו דקדק מדכתב הרמב"ם מותר לבלול במים וטוחנים אותם מיד ע"כ שצריך שימור לזה ואסורים משום חמץ כדגן שנטבע בנהר ואפי' לשהותו אסור ע"כ אלא דמדבריו אין ראיה לאסור אחר הפסח: והנה ספר אליהו רבה שציין הפרי מגדים הנ"ל אין מצוי אצלי לראות מה הציון הלז ולפי מה שכתב בחק יעקב סק"ח הנז"ל דנשא ונתן עם גיסו הרב והודה לו דמה שכתב באליהו זוטא הוא טעות השומע וכו' נראה דבספר אליהו רבה שחבר אחרי כן פוסק דאסור למוכרם לעכום"ז.

אך הרב חיי אדם כלל קכ"ה אות ג' כתב בשם הא"ר בריש סי' תס"ז שהביא משם זקנו שהתיר למוכרם לעכום"ז ואולי כתב כן בשמו ולא הודה לו אמנם לעיל בסי' זה אות

ח' ס"ק ז' הבאתי שהרב תשובה מאהבה סי' קפ"א שתמה בזה על החק יעקב וסובר דהאליהו רבה לא חזר בו וכתב דהוראת זקנו של הא"ר יוצאה בהינומא דלא אסרו אלא חמץ גמור או בספק חמץ ולא בדבר שהוא חומרא כמו לתיתה וכו' ואין לפקפק כלל וכו' עי"ש ולפי מה שכתבתי בשם הרדב"ז דלתיתה שעושיםבלתי זריזות לשם פסח היא ודאי חמץ גמור או על כל פנים לכל הפחות ספק חמץ גמור ולא חומרא בעלמא נראה דאם עבר הפסח בלתי שום מכירה אסור וכדעת הגאון חתם סופר בסי' קי"ד הנ"ל ומדברי הרב חינוך בית יהודה שהביא בחק יעקב סי' תמ"ח סוף סק"ד משמע דאינו מחזיק הלתות בחמץ גמור או בספק חמץ גמור לאוסרו אחר הפסח: ומצאתי שהרב בית שלמה סי' ע"ט כתב בפעריל גרופין שמכרם לעכומ"ז בערב פסח רק שהיו ברשות הישראל דיש אומרים דזה הוי כאחריותו טל הישראל ועבר הפסח כתב דבחיי אדם כלל קכ"ד ס"ו כתב דפ"ג נכתשים יבשים בלא מים אבל כאן שמעתי ששורין במים קודם הטחינה יום או יומים והוי חמץ דאורייתא דהרי נתבקעו בשריה זמן מרובה ואף אם נרצה לסמוך על דברי ראב"ן (דכשהוא באחריות הישראל אסור באכילה ומותר בהנאה) מכל מקום יש חשש גדול שמא ימכרנו לישראל לכן יחקרו ממקום שמביאים הפ"ג הנ"ל ואם כולם או הרוב לותתין צריך להתיישב בדבר ואם אין הרוב לותתין ולא שורין יש להתיר בהנאה ולא ניחוש שמא ימכרנו לישראל כיון שהוא ספק חמץ שעבר עליו הפסח ובסוף סי' פ' כתב ומ"ש כ"ת להתיר בהנאה משום דמי פירות עם מים הוי רק נוקשה ליתא דקמח חטים שלנו שנוהגים ללתות הוי חמץ גמור עיין להרב פרי מגדים סוף סי' תמ"ג.

ואף שבתשובה שצידדתי להקל בהנאה אחר הפסח משום דברי האליהו רבה בסי' תנ"ג סעיף ד' וריש סי' תס"ז ועיין פרי חדש סי' תס"ז סק"ט ומגן אברהם שם ס"ק י"ב וצמח צדק סי' ל"ב ודברי הרמב"ם דכל שלא נתבקעו הוי רק חמץ דרבנן ועיין פרי חדש שם ובחק יעקב שם סק"ז מכל מקום לא סמכתי על זה רק דשם היה בלאו הכי יסוד גדול להקל ובפרט שבנדון דידן אין כאן הפסד מרובה עכ"ל: ושם בסי' פ"ו נשאל בגראפלי"ך מחטים דהיינו שעירב עשרה סאין חטים לתותים עם עשרה סאין שאין לתותים והלתיתה נעשית על ידי זליפה מועטת ולא נטחנו מיד אלא אחר י"ב שעות ונשאר סאה אחת מתערובת זה ועבר עליו הפסח בלא מכירה לעכומ"ז קודם פסח האריך בדברי הרמב"ם והרב המגיד בפרק ה' מהלכות חמץ דין ז' ובדברי רבני האחרונים בענין זה וכתב בשם הרב השואל כיון דבנדון זה היתה הלתיתה בזליפה מועטת מותר להשהותם לכתחלה כמו שכתב החק יעקב בסי' תנ"ג סקח"י והוא תמה עליו דלא ראה דברי המג"א סוף סק"ב דמשמע דאפילו בליחלוח מעט אוסר להשהות והחק יעקב שם סק"ח מחמיר אף בעבר עליו

הפסח ומה שכתב בס"ק ח"י היינו דוקא כשטחנן מיד אחר הלתיתה וכן כתב הג' מלאדי בש"ע שלו וכן משמע בתשובת צמח צדק סוף סי' ל"ב אלא דמכל מקום האליהו רבה מיקל באם עבר עליו הפסח למכור לעכומ"ז ולא חזר בו (כמ"ש הח"י) עי"ש בספר מח"י ואם כן אחר הפסח הוא מחלוקת בין חק יעקב ואליהו רבה ובנדון דידן לא מיבעיא אם נתלחלחו רק מעט ולא נתרככו כלל כדברי השואל אם כן אין כאן אלא חשש חמץ דרבנן ודינם כנוקשה שעבר עליו הפסח דמותר בהנאה אלא אפילו אם יש ספק שנתרככו מכל מקום ספק הוא אי הלכה כשמואל או כמר עוקבא ואחר הפסח שהוא רק מדרבנן הוי כחמץ משהו דפסק הרי"ף והרמב"ם דלא אסרינן רק בנתבקעו ממש משום דהוי ספק דרבנן והוא הדין לענין הם עצמם אחר הפסח וכן כתב הרב פרי חדש בסי' תס"ז סק"ט (בד"ה נשאלתי) ואף אם היה מקום ספק שמא נתבקעו ממש מותר דלא חשיב ספק ספקא לחומרא וכו' אלא דקשה להתיר מטעם זה לבד עיין להרב נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ע"ז ושוב כתב דיש ספק אולי בהסאה הנ"ל היו הרוב אינם לתותים דאי אפשר לצמצם שיהיו שוה בשוה ובודאי איכא רובא נקיטינן בנתערב קודם פסח ואי אפשר לבודקן מותר לאחר הפסח (ושקיל וטרי בענין זה) אף באכילה ואף דבנדון זה יש ספק אם היה רוב מכל מקום דעת רוב האחרונים להקל בחמץ (נראה דכונתו בספק חמץ) שעבר עליו הפסח אף באכילה וכל שכן בנדון זה שיש כמה ספקות ועל צד היותר טוב יערב עתה עוד מעט גראפליך לתוכם ויש עתה רוב כשרים ולא אמרינן ביבש חתיכה נעשית נבלה ואף להאוסרים לערב חמץ שעבר עליו הפסח לכתחלה מכל מקום כאן הוא להוסיף על התערובת דמותר באיסור דרבנן לדעת רוב הפוסקים כל שכן באיסור זה דקיל וכ"ש דאיכא כל הני ספקות להקל אלו תורף דב"ק (עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות מ"ח ונדפס עתה בשדי חמד ח"א):

והנה לעיל באות ז"ך כתבתי לענין השאלה בלביבות שלא נמכרו לעכומ"ז ועבר עליהן הפסח דאף אם נאמר דמי פירות עם מים חשיב חמץ נוקשה יש לאסור הלביבות משום הקמח שהוא לתות וכו' ורמזתי שם דעות הסוברים דלתיתה שעושים בזמן הזה שמשהים התבואה במים זמן רב הוא חמץ גמור (עי"ש בד"ה ועוד נראה) ותמהתי שם על הגאון אבד"ק קאוונא יצ"ו על דברי תשובתו שהבאתי שם שלא כתב בענין זה דבר שאם סובר דלתיתה בזמן הזה אינה אוסרת דלא הוי חמץ גמור היה לו לבאר וכו' עי"ש בסוף ד"ה ואפריון נמטייה) ועתה שנדפס ספרו היקר עין יצחק מצאתי שם בחלק א"ח סי' כ"א שעמד בענין זה בתשובה שהשיב בשנת תרל"ב (תשובתו אלי היתה בשנת תרמ"א) והוא שנשאל להכריע במה שנתווכחו איזה רבני דורנו על קמח קורפעצקי שלא

נמכר לעכום"ז ועבר עליו הפסח דיש מתירים משום ספק ספיקא שמא לא נלתת כלל ושמא לא נלתת בדרך שנתחמץ המבואר בסי' תנ"ג ס"ד ובטורי זהב סק"ג ומטעם זה אף אם נודע בפסח עצמו יש להקל ויש מהם שאסרו משום דאין הספק ספיקא מתהפך דלכשתאמר נלתתו בדרך שנאסרו לא מצית תו למימר שמא לא נלתתו ובקשוהו לחוות דעתו: והיתה תשובתו דמשום שאין מתהפך אין לחוש בנדון זה לפום מאי דכייל לן הרב שפתי כהן בכללי הספק ספיקא אות ט"ו גבי ספק על הארי ואם תמצא לומר על שמא לא דרס דאף שאינו מתהפך חשיב ספק ספיקא כיון שאי אפשר לדון בספק השני שמא דרס אלא אם כן נאמר דעל ובהכרח לדון תחלה הצד הראשון שמא נכנס או לא נכנס ואם תאמר נכנס שמא לא דרס והכי נמי בנדון זה דאי אפשר לומר על החטים שמא נתחמצו אלא אם נאמר שנלתתי דמסתמא לא מחזקינן ריעותא והביא בשם החוות דעת בכללי הספקות שכתב דאף דספק ספיקא דשמא לא על ושמא לא דרס הם משם אחד אפילו הכי מהני משום דהיכא דהוי ספק בעיקר הריעותא שאני וכן בנדון הקמח הזה מהני הספק ספקא כיון דהוי ספק בעיקר הריעותא שוב כתב דיש לפקפק בעיקר הספק ספיקא לפי מה שכתבו הפרי מגדים ובאר היטב בשם צמח צדק דלתיתה שלנו דמשהין החטה במים הוי חמץ גמור וכן אם נאמר שהרוב מלתתין החיטים אין לדון עוד שמא לא לתתו ולכן אף בעבר הפסח דסגי ספק אחד להקל מכל מקום אם רוב אנשי המדינה שנעשה שם הקורפעצקי לותתין החטים אין כאן אף ספק אחד להקל ושוב כתב דיש לצדד להקל על פי מה שכתב הר"ן בחולין ד' ס"ג תרץ קושית התוס' בד"ה ודילמא וכו' דכיון דיש מיעוט טרפות ומיעוט טמאות מצרפינן התרי מעוטי והוי פלגא ופלגא וכן בנדון דידן אף אם יבואר שהרוב מלתתין מכל מקום איכא מיעוטא דאינם לותתין וכן אף אי נימא דרוב הלתותים מתחמצים מכל מקום איכא מיעוטא דלותתין באופן שלא נתחמצו ובהצטרפות הני תרי מיעוטי הוי פלגא ופלגא והוי ספק דרבנן בחמץ שעבר עליו הפסח ודנינן להקל וזה כלל חדש בענין ספק ספקא שלא הערו בזה האחרונים ומכל מקום גם מטעם זה קשה להקל משום דיכול להיות דאף מיעוט גמור ליכא בכל זה וכיון דלא נתברר המיעוט אין לצרף התרי מיעוטי דדוקא היכא דאיכא תרי מיעוטי בבירור אז מצרפין אותן ויהיו כמחצה על מחצה אבל היכא דלא נתברר המיעוט אין ספק מיעוט מוציא מידי ודאי רוב על כן לכאורה אין מקום להקל אף לאחר הפסח.

ושוב כתב צד להתיר בנדון שנתווכחו בו הרבנים מצד שהיה שטר עיסקא על הקמח ההוא וכו' וסיים וז"ל וכעת אמרו לו כי בשנים הללו יש הרבה מן קמח קורפעצקי שאין לותתים החיטים כלל ולכן בפשיטות יש להתיר בכי האי גוונא ומכל מה שנתבאר

יש תועלת להתלמד במקום אחר אלו תורף דב"ק: ויתכן דעל שמועה זו סמך ולכן לא חש בנדון שאלתנו על מה אף שהלביבות היו מקמח כורפיצני אמנם במקומות אלו כפיהנשמע קמח כורפיצני הוא מחיטים לתותים ומשהים אותם הרבה בשרייתן במים ומי שיבא לידו הלכה למעשה בזה יחקור במנהג המקום וידע מה להשיב ועיין לקמן בד"ה ובשו"ת שאילת שלום: ובעיקר הדבר מה שמפקפקים המחמירים משום שאין הספק ספיקא מתהפך הנה מלבד מה שכתב הגאון יצ"ו על פי דברי הרב שפתי כהן ואתה תחזה במה שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות כ' בס"ד משם באר"ה דכלל זה שריר וקיים מפי הרבה פוסקים.

ועוד נראה דאין לחוש על זה לא משום שאינו מתהפך ולא משום שם אחד לפי מה שכתב הרב פרי מגדים בכללי הספקות אות ט"ו דבדרבנן לא בעינן מתהפך ובקונטריסי הנ"ל הבאתי דאינו מתהפך ושם אחד שוו אהדדי ואם כן בחמץ אחר הפסח שהוא מדרבנן לא בעינן מתהפך ואף שבפסח היה איסור חמץ מן התורה הרי מסתמא כולם מבטלים חמצם ואם כן גם בפסח הוא מדרבנן וכל שכן שנודע הספק בזמן שאיסורו מדרבנן וצריך להתיישב לעת הפנאי בל"ן ואני לא באתי אלא להעיר אזן שומעת: ובשו"ת שאילת שלום מהדורא תניינא סי' נ"א (בד"ה אמנם) כתב הגאון מה ששאל בקמח סולת שמזלפין על החטים מים קודם הטחינה בודאי אין להחמיר בזה דכבר כתב בחק יעקב דאף דאין אנו בקיאים בלתיתה מכל מקום ברחיצה או בשהיה מועטת מותר גם לכתחלה להשהותם בביתו עי"ש בסי' נ"ג ומ"ש כ"ת דאף אם הוי ספק חמץ כיון דלאחר הפסח הוי רק משום קנס והוא ספק דרבנן ולקולא כמבואר בסי' תמ"ט ליתא דהיינו דוקא בנולד הספק אחר הפסח בדרבנן אבל כאן נולד הספק בפסח ואז הוי ספק דאורייתא ובנתגלגל לדרבנן לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא וגם כיון שנולד הספק בפסח ואז הוי ספק דאורייתא והיה מחוייב לבערו מספק ולא ביערו ודאי יש לאסרו אחר הפסח משום קנס אבל באמת אין זה ספק חמץ כלל כי אם חשש בעלמא ולכל היותר אין לאסרו כי אם באכילה לישראל ולא בהנאה וגם זה משום חומרא בעלמא ובדבר הקראכמייל האחרונים הביאו בשם המוהרי"ל דהוי חמץ גמור ואיני בקי בעשייתו ולדעתי נראה דאינו ראוי אף לאכילת כלב אך באין ספק דבר מועט היא יצוה להשליכו הנה הפריז הרב לומר דאינו אף בסוג ספק דרבנן מה שלדברי הגאון חתם סופר בסי' קי"ד שהבאתי באות כ"ו הוי על כל פנים ספק חמץ גמור וכבר כתבתי דעות המחמירים והמיקלים והכל תלוי לפי המקום בהנהגתם בהלתיתה אם שפיכה וזילוף מים בעלמא על החטים לכשרוחצים ומשהים אותם במים כאמור ומה שכתב משום דהוי ספק דרבנן על ידי גילגול עיין במה שכתבתי לקמן

באות ל' (בד"ה והנה) בעניינים אלו: שוב השגתי שו"ת בית יצחק לידידי הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו וראיתי בחלק א"ח בסוף סי' ט"ן (בד"ה הנה כ"ת הארכתי) שכתב קצת בענין זה ואלה דבריו ודע דמשמע מדברי הפרי מגדים דקמח חטין במקום שנהגו ללתות הוי חמץ גמור ואסור בודאי לאחר הפסח ובסוף תמ"ג כתב קמח חטים במקום שנהגו ללתות הוי חמץ גמור ובמקום שלא נהגו הוי חמץ נוקשה ובסי' תמ"ג סעיף ח' ט' מביא דברי הצמח צדק דאין דומה לתיתה שלנו ללתיתה דהש"ס וכתב דאם שהה אסור בהנאה ומכל מקום בקמח שעבר עליו הפסח יש לעיין דהרי בנמצא חטה בתבשיל אף ששהה שם הרבה ולא נתרככה מותר התבשיל ואף בנתרככה לדעת קצת הוי רק ספק ולא ודאי וכל שכן בחטים לתותין הוי רק ספק ובדרבנן ספקא להקל ולכן היה נראה לי דאף קמח שעבר עליו הפסח מותר אמנם מדברי הפרי מגדים משמע לאיסור ושמעתי שיש חילוק דבקיץ באמת שוהין החטים במים הרבה אמנם בחורף אינם מניחין החיטין במים ואין שורין לתוכו רק זורקין עליו מעט מים ואין שוהין רק מעט ועל כן לדעתי יש להורות בעבר עליו הפסח ובעל הקמח ביטל חמצו בערב הפסח להתיר על פי ביטול ברוב בהנאה ואם יש עוד צדדים יש להתיר אף באכילה: והגאון מוהר"ם שיק בסי' רט"ו נשאל במי ששכח למכור שק מלא סלת ונודע הדבר אחר הפסח אם מותר ובתשובתו הביא מה שכתבו הרבנים מגן אברהם וחק יעקב ותשובת הרדב"ז סי' תקפ"ט הנ"ל בראש אות זו וקשה להתיר גוף הסלת ושוב הביא שלש דעות בדגן שנטבע.

א') דעת הרא"ם שהביא הרדב"ז דבין סלת ובין דגן שנטבע הוי חמץ גמור ואוכלו בכרת וכתב דלכאורה יש ראיה לדעה זו מהא דפריך הש"ס בפרק כל שעה ד' מ' לרבא בההיא ארבא דטבעה כחישתא מההיא דבגד שאבד בו כלאים דאם איתא כשאר דעות דהוי ספק חמץ או חמץ דרבנן מאי קושיא מכלאים דהוי איסור ודאי מדאורייתא והאריך קצת לצדד בראיה זו ושנראה לכאורה ראיה גדולה דהוי חמץ גמור והוא הדין בסלת הנעשה ממנו ואם שהה אחר הפסח אסור.

ב') הפרי חדש בסי' תס"ז סעיף ב' כתב דטעות סופר הוא בדברי הרא"ם ואינו אלא ספק כרת ובהגהות מיימונית בחמישי מהלכות חמץ הגירסא בדברי הרא"ם אין האוכלו חייב כרת המגן אברהם בסי' תס"ז סק"ב הוכיח דדגן שנטבע הוי רק ספק חמץ והוא הדין הסלת ואם כן אפשר דלאחר הפסח הוי ספק דרבנן וכתב לפלפל אי חשיב זה ספק דרבנן על ידי גילגול מדאורייתא (עיין בזה לקמן באות ל'): שוב כתב דאין כאן ענין ספק דרבנן להקל לפי מה שכתב הרב השואל בשם מרן החתם סופר בתשובה כתיבת יד דכיון דבפסח היה מחוייב לבערו ואם כן לכך ראוי לקנסו אף דהחיוב בפסח הוא רק

משום ספק דאורייתא מכל מקום היה החיוב עליו מן התורה ובאמת להרמב"ם דחומר הספקות רק מדרבנן אם כן בדגן שנשרה וכן סולת שלנו דחשיבי ספק ורק מדרבנן היה מחוייב לבערו בפסח איכא למימר דדינו כנוקשה לדידן דקיימא לן שהוא רק מדרבנן ואם עבר ושהה פסקינן בסוף סי' תמ"ז דמותר ואם כן ממילא אף לשיטת הרשב"א דחומר הספקות מן התורה מכל מקום הא כתב בפרק קמא דחולין ד' ט' היכא דהוי ספק במקרה מן התורה להקל ואם כן הוא הדין הכא מיהו סברא זו אינה מוכרחת ואפשר לומר כיון דמדרבנן עשאוהו בודאי שוב הוי כמו ודאי דאורייתא וקנסו אותו וסברא זו נראה שסובר מרן החתם סופר בתשובה הנ"ל:

ג) היא דעת הרמב"ם בחמישי מהלכות חמץ ומצה דין ח' דדגן שנשרה אם לא נתבקע הוי חמץ דרבנן ומותר התבשיל כן פירש דבריו בלחם משנה וכן כתב מוהרי"ט בח"ב סי' ב' באשגרת לישן דדגן שנטבע הוי רק דרבנן וכן דעת הלבוש בסי' תמ"ז וכתב הפרי מגדים בסי' תס"ז סקי"ב דדעת הש"ע שם בסעיף ט' נראה דהיא כדעת הרמב"ם ולדידהו כיון דהוי חמץ דרבנן דינו כחמץ נוקשה דמותר אם שהה לאחר הפסח וגם לשיטה אמצעית דהוי ספק צריך ליישב מה שהקשיתי מפסחים ד' מ' דפשיטא ליה להמקשן דגם קודם זמן איסור אסור לגרום ספק ספיקא או ספק דרבנן בידים דחמץ שמו עליו וכדעת הרשב"א שבמגן אברהם סי' תמ"ז סקמ"ה ועל כל פנים לפי שיטה האחרונה אפשר להתיר הסולת אך אין לסמוך על זה לבד (לומר כדאי הרמב"ם לסמוך עליו במקום הפסד מרובה דכשעת הדחק דמי ובמידי דרבנן כדקיימא לן ביו"ד סימן רמ"ב בכללי ההוראה) משום דהרב המגיד כתב שדעת הרמב"ם כהרי"ף דהוי ספק וכבר הניח הלחם משנה זה בצ"ע ומכל מקום אם הוא הפסד מרובה התורה חסה על ממונם של ישראל יש להקל כי יש דעות שהתירו בשוגג ולא מכר אם יש עדים שביטל ואף דבעבודת הגרשוני סימן ק"ה ביאר דחשש ההערמה הוא שמא לא יבטל בלב שלם וכן כתב מרן החתם סופר בתשובה כתיבת יד הנ"ל וכן ביאר יפה בפרי מגדים סי' תמ"ח ואם כן אף בביטול משכחת חשש דאורייתא מכל מקום נראה דיש לסמוך גם בנדון שלנו על הפני יהושע סי' י"ג וזכרון יוסף בתשובתו שבבאר יעקב דיכול לערב לכתחלה ברוב ולמכור לעכו"ם וכן כתב הרדב"ז ח"ג סי' תקפ"ט ואף דשם היו צדדים רבים להתיר נראה דלערב לכתחלה ברוב שרי אף בלא צדדין אחרים אלא שכתב הפני יהושע שיש לקנסו בשליש או מחצה ובתשובת זכרון יוסף הנ"ל כתב דהכל לפי האיש והזמן והמקרה והחכם עיניו בראשו אלו תורף דב"ק:

ושם בסימן רצ"ו אחר שכתב דסולת שלנו הוי ספק חמץ דאורייתא כמו שכתב מרן החתם סופר בסי' קי"דוהמגן אברהם בסי' תנ"ג סק"ח כתב דאנו מחזיקים סלת שלנו לחמץ וכו' כתב ושמעתי שיש אומרים שעתה שטוחנין בדאמעפ מיללען אין לותתין אבל אחר החקירה ודרישה שמעתי שגם בדאמעפ מיללען יש לותתין ובעיר פעסט יש יותר משלשים מיללען ולהרבה מהם יש מאשין ללתות ושתתייבש מהרה ועל כל פנים גם עתה לא יצא הסולת של כל השנה מיספק חמץ גם בתשובת פנות הבית סי' ט"ו שהבאתי באות ז"ך (בד"ה ולסמוך על הייי"ש) כתב דלתיתה הוי ספק נתחמץ וכתב דיש להקל בעבר עליו הפסח וגם כתב דחמץ דמי פירות עם מים הוי חמץ נוקשה ומותר אחר הפסח גם בתשובת בית יצחק להגאון מפראמישלא יצ"ו בסוף סי' ע"ז כתב לנדונו (בד"ה אך) כיון שאין בו רק חשש תערובת קמח וקמח גופיה הוי ספק לכן ברור דמותר אחר הפסח בצירוף היתר וכו' עי"ש מתבאר שסובר שקמח הוא ספק חמץ ובשו"ת אבן יקרה להגאון אבד"ק טשערנאוויץ יצ"ו כתב בריש סי' כ"ג ובפרט לפי מה שחקרתי מנהג טוחני הקמח בזמן הזה רובא דרובא שלא ללתות כלל וביחוד בחטים הנטחנים בריחים הקיטור ומלאכותים (דאמעף וקונסטמוהלן) אין דרך ללתות כלל עי"ש וזה שלא כדברי הגאון מוהר"ם שי"ק וצריך לומר דיש שינוי מנהג במקומות כמו שכתבתי למעלה ועיין לקמן באות ע"ו בשם הגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סי' נו"ן:

ועל דבר המאקוראטש (אמרו לי שהוא מיני לביבות שקורין מאקארוניס) שנמכרו לעכומ"ז קודם הפסח אלא שהיו ברשותו של ישראל ולדעת המקור חיים חשיב זה חמץ של עכומ"ז ברשות ישראל וקבל הישראל אחריות ועבר עליו הפסח כתב בשו"ת בית שלמה סי' ע"ט דהרב השואל כתב להתיר משום דהוי חמץ נוקשה כיון שאינם ראוים לאכול רק אחר הבישול וכתב על דבריו דישתקע הדבר ולא יאמר דאף דאין ראוים אלא אחר בישול הוי חמץ גמור וכו' (וכתב קצת ראיות וסיים דאריכות בזה למותר ואני תמיה על שניהם דהרי שלחן הלכה פסוקה בסוף סי' תמ"ז דהפידאוס הם חמץ גמור ואסורים אחר הפסח והפידאוס אינם ראוים לאכול אלא אחר הבישול כידוע ומפורסם שהוא דומה למאקוראטש הנ"ל) אמנם אם המאקורטש נעשה ממי פירות עם מים ואם המי פירות רבו הוי רק חמץ נוקשה ואף דכתבו האחרונים בסי' תס"ב ונודע ביהודה סי' כ"א כ"ב דנוקשה דמי פירות עם מים הוי מדאורייתא היינו לענין אכילה אבל לענין ביעור הוא רק מדרבנן ואם כן מותרים אלו המאקורטוש אחר הפסח ואף דלתתו החטים ואם כן כבר נתחמץ הקמח קודם שנילוש עם מי פירות ומים מכל מקום דעת כמה פוסקים דבהפסד מרובה מותר בהנאה אחר הפסח שאינו רק ספק חמץ וכיון שבלאו הכי יש

לפסוק כראב"ן דחמץ של עכומ"ז ברשות ישראל וקבל עליו אחריות מותר בהנאה אחר הפסח וגם בתשו' פקפקתי על דברי המקור חיים בסי' תמ"ח דמשוי ליה בפשיטות דזה הוי אחריות על הישראל אם כן יש להתיר בהנאה במקום הפסד מרובה ודוקא אם אין אוכלין מאקוראטש הישראל בסביבות שלכם (נראה שכונתו שאין קונים מהעכומ"ז) שאם לא כן יש לחוש שמא ימכור העכומ"ז לישראל אלו תורף דב"ק:

וכתב הרדב"ז בסוף סי' הנ"ל דהיה מעשה שהעכומ"ז המשרתים אצל טוחן ישראל לתתו החטים ביום טוב אחרון אחר חצות כדי שיהיה מוכן לטחון במוצאי פסח וכתב להתיר מכמה טעמי חדא שראה בהחטה שעדין לא הגיעה לידי חימוץ ולא לביקוע ותו דהוי איסור דרבנן בזמן דרבנן ותו דטעם האיסור משום קנס והכא ליכא למיקנסיה דאנוס היה ואי משום דעבר על בל יראה ליתא דהא ביום טוב לא היה אפשר לבערו ואי משום דהיה להם לבעלים לבטולי קודם שמחמיץ הרי לדעתי אין זה חמץ הילכך ליכא למיקנסיה ותו כיון דאחר זמנו אין איסורו אלא מדרבנן מבטלין אותו ברוב לכתחלה ולפי הטעמים הללו התרתי לו לערבו מעט מעט עם שאר החטה ולמוכרו אפילו לישראל עכ"ל ותורף דברי הרדב"ז הביא הרב מוהריק"ש בסי' תמ"ח וכתב הרב פרי חדש שם ס"ב דנראה לו דאם נתבקעו אסור לערבן אליבא דכולי עלמא ואם לא נתבקעו תלוי במחלוקת ולסברת מרן בסי' תס"ז ס"ט דאסור למיכלינהו בענייהו אסור לערבם דאין מבטלין איסור לכתחלה:

והרב נהר שלום אות ב' כתב דיש להתיר כשלא נתבקעו דכיון דיש פלוגתא אי שרו באכילה בפסח ספק דרבנן להקל ושרו אחר הפסח וכיון דיש להתיר בענייהו יש לסמוך על סברת רבינו יונה דמותר לערב לכתחלה אבל בלא עירוב ראוי שלא להתיר אבל בנתבקעו נראה דהרדב"ז לא אמר עכ"ל והרב מוהריק"ש נראה שהבין בדעת הרדב"ז דסומך על מה שכתב בסוף דבריו דכיון דאחר זמנו מדרבנן וכו' ולא שאני ליה בין לא נתבקעו לנתבקעו אף שהרבה בטעמים וצדדים להתיר כן דרך הפוסקים ולכן העתיק בסתם תורף דברי הרדב"ז ולא כתב ככתוב בגוף דברי הרדב"ז (שראה שלא הגיע לידי ביקוע ושהיה אנוס) מפני שסובר דבלא צדדים אלו נמי יש להתיר והרב נהר שלום כתב דמקום יש בראש להקל גם בנתבקעו דהרי נתבקעו הם רק ספק חמץ ובצירוף דעת הרר"י וכו' אלא דאין לעשות מעשה בנתבקעו דאין ביטול לחמץ ידוע (אשגרת לישן הוא) וכי ריבה עליהם מאי הוי יבררם והרי הם באיסורים עכ"ל והרב שלחן גבוה בסק"ד אחר שנשא ונתן על דברי הרב פרי חדש מסיק דכדאי הרדב"ז להתירו באכילה בשעת הדחק על ידי תערובת וגם ראיתי למרן חיד"א במחזיק ברכה הביא תורף דברי הרדב"ז ולא ראה דברי הרבנים מוהריק"ש ופרי חדש עי"ש:

ל) ספק חמץ שעבר עליו הפסח או ודאי חמץ וספק אם עבר הפסח עליו אם מותר באכילה עיין להרב חק יעקב סי' תמ"ט מה שכתב על דברי הרב מגן אברהם בשם הרב בית חדש (דספק אם הוא חמץ שעבר עליו הפסח אסור באכילה) ומסקנתו דמותר אף באכילה וכן כל ספק חמץ שעבר עליו הפסח ומה שכתב הרב שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד ד' ד' ע"ב דהחק יעקב מצדד להתיר באכילה אינו מדוקדק דודאי כן היא דעתו ולא שמצדד להתיר וכן הבין בדעתו הרב מים חיים רפפורט בסוף סי' ז' דמותר באכילה וכתב שכן הסכים לדבריו הרב אליהו רבה וכן היא דעתו עי"ש וכן כתב מפורש בחק יעקב סי' תמ"ח סק"ד עי"ש וכן הבין בדעתו הרב מקור חיים בסי' תמ"ח סוף סק"א (והרב בית שלמה סי' ע"ח כתב דהאו"ר בשם ראב"ן כתב דחמץ של עכומ"ז מופקד ביד ישראל וקבל עליו אחריות ועבר עליו הפסח אסור באכילה ומותר בהנאה וכתב הבית שלמה שם בד' מ"ו ריש עמוד ד' דהטעם משום דהוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח וסובר בחמץ שעבר עליו הפסח כהמג"א דבאכילה אסור עי"ש ואם האליהו רבה נקיט כהראב"ן הנ"ל לא יתכן לומר טעם זה לפי שיטתו דמסיק כהח"י דמותר באכילה וצריך לעיין בגוף דברי הא"ר ואין מצוי אצלי) וכן דעת הרבנים נהר שלום וערך השלחן סי' תמ"ט ולשון לימודים סי' קפ"ה:

וראיתי להרב ישועות יעקב סי' תמ"ט אחר שנשא ונתן בראית המג"א סיים יש לסמוך להתיר בהנאה בחמץ וכן באכילה במקום דלא שייך פת של עכומ"ז כמו במלאי ושאר דברים וכו' ואיני מבין מה שכתב בסי' תמ"ח סוף אות ח' דנדונו חשיב ספק חמץ שעבר עליו הפסח סוף דבר דעתי מסכמת להתיר הי"ש בהנאה עי"ש ואמאי לא התיר גם בשתיה לפי מה שנראה הסכמתו בסי' תמ"ט עי"ש והרב מגן האלף בסי' תמ"ט כתב לדחות ראיית המג"מ ודברי הרב חק יעקב ומסיק מיהו לענין דינא נראה דאין להחמיר בספק דרבנן דחמץ שעבר עליו הפסח קיל משאר איסור דרבנן דאפילו ששים אין צריך ואם כן אין להחמיר בספקו ובסגנון זה כתב הרב בית מאיר לדחות דברי המג"א והח"י וסיים דמה שכתב הח"י וכן כל ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר לא משמע משם להיתר אלא דמסברא יש לדון כל זמן שאין ראיה לאסור עכ"ל ובש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תמ"ח סעיף ל' כתב ויש מחמירים בכל ספק שעבר עליו הפסח לאוסרו באכילה ויש לחוש לדבריהם אם אין הפסד מרובה מוכח דמן הדין דעתו דמותר והרב שם אריה בריש סי' ט' כתב ואף שדעת הרבנים מגן אברהם וב"ח וכו' כבר העלה בח"י דאפילו באכילה מותר עי"ש שביאר יפה דעת התוס' בערובין ע"כ ובשו"ת רעק"א סי' כ"ג (ד"ה אמנם דחוק) כתב וז"ל גם שרש חילוקו של המג"א בסי' תמ"ט בספק חמץ שעבר עליו

הפסח לאסור באכילה ולהתיר בהנאה בעצמותו תמוה בלי יסוד ושרש טעמא דמילתא ומי כהחכם יודע פשר דבר עכ"ד:והרב בית שלמה בסוף סי' פ"ו כתב ואף דבנדון זה הוא ספק אם היה רוב מכל מקום דעת רוב רבני האחרונים להקל בחמץ (בספק חמץ) שעבר עליו הפסח אף באכילה וכל שכן בזה שיש כמה ספקות ע"כ וכן כתב הרב מוהרש"ק בתשובה שבסוף ספר נאות דשא ריש סי' א' וז"ל ואם כן כיון שיש לתלות שקנאו מעכו"ם אחר הפסח הוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח ומותר אף באכילה (ועי"ש בד"ה ועפי"ז יש ליישב שכתב על כל פנים היוצא מזה לנדון זה דיש כמה צדדים להחמיר דאולי אמרינן חזקה וכו' ואף אי לא אמרינן חזקה זו מכל מקום לא יצא מידי ספק ואולי כדעת הפוסקים דספק חמץ שעבר עליו הפסח לחומרא לכך נראה דהחמץ אסור רק ביטול ברוב מועיל עכ"ל וק"ל) וכן כתב הרב עמודי אש ד' מ"ט ע"ד והרמב"ם שכתב אסור באכילה אולי סובר כן בכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח אולם אנן דקיימא לן דבספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר לגמרי יש להתיר גם בפלוגתא הנ"ל עכ"ל וממה שכתב בחק יעקב בסי' תמ"ח סוף סק"ד בשם הרב חינוך בית יהודה סי' י"א משמע קצת דספק חמץ שעבר עליו הפסח אינו מותר באכילה אי לאו דאיכא ספק ספקא אך אינו מוכרח כל כך דיש לומר שכתב כן בנדונו לרווחא דמילתא כדרך הפוסקים ובדברי התשובה מאהבה שהבאתי לעיל בסי' זה אות ח' ס"ק ז' כתוב דלא אסרו אחר הפסח אלא ודאי חמץ או ספק ולא מה שהוא משום חומרא משמע דספק נמי אסור וצריך לעיין בגוף הספר ומסתמיות דברי הרב רמ"ץ סי' כ"ט שהבאתי לקמן אות ל"ג משמע שסובר דספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר באכילה והרב עמודי אור סי' כ"ג שקיל וטרי בספק חמץ שעבר עליו הפסח אי שרי באכילה ובאות י"ב וי"ג נראה מסקנתו כהמג"א דרק בהנאה שרי עי"ש וקצת נראה כן דעת הגאון מנחת שי יצ"ו בסי' ל"ב שהבאתי לקמן אות ח"ן:

וכתב הרב בית מאיר שם דאף לדעת המג"א דיש לחלק בין אכילה להנאה היינו בהנאה דמכירה דקיל דאף החמץ בפסח גופיה אינו תופס דמיו וכו' אבל הנאה דרחיצה וסיכה אין שום סברא להקל בהנאה מבאכילה וכו' עי"ש וכן כתב בשו"ת הרב מוהרש"ק הנ"ל (בד"ה ועל פי הדברים האלה): והנה בדבר שיש מחלוקת בפוסקים אם הועילה המכירה שמכר לעכו"ז או לא ועבר הפסח דנראה לכאורה דזה הוי כספק חמץ שעבר עליו הפסח וכן מתבאר מדברי קצת מהפוסקים שרשמתי למעלה הנה ראיתי בשו"ת בית שלמה סי' ס"ב במוכר חמצו לנכרי בכסף לחוד ועבר עליו הפסח כיון דפלוגתא דרבוותא היא והרבה מרבוותא הסכימו לסברת רש"י דקנין עכו"ז במטלטלין בכסף אם כן בחמץ

שעבר עליו הפסח שהוא מדרבנן יש להקל ומה שגמגם בפרי מגדים כיון דבפסח עצמו הוי ספקא דאורייתא לא מצינן להקל אחר הפסח דהוי ספקא דרבנן על ידי גלגול זה אינו גמגום בנדון דידן לפי מה שהסכימו האחרונים דאם לא נודע הספק איסור עד אחר שנעשה דרבנן יש להקל אמנם בפרי מגדים כתב להחמיר באם עבר על ספק בל יראה לאסור החמץ אחר הפסח משום דכיון דעבד איסורא קנסוהו רבנן ונראה להביא ראיה דבעבר על ספק בל יראה לא קנסוהו רבנן וכו' עי"ש והנה לא הראה מקום דברי הפרמ"ג ולכאורה מדבריו שבסימן ת"מ במשבצות אות א' (ד"ה והנה) מתבאר יפה בהיפך שכתב דבדין אחריות דאנס לא הכריע מרן ואחר הפסח יש לומר דהוי ספק ולקולא בתוך הפסח הוי ספק תורה ע"כ הרי דלאחר הפסח חשיב ליה ספק דרבנן למיזל לקולא ולא הוי ספק דרבנן על ידי גלגול וגם לא אסר אחר הפסח משום שעבר בפסח על ספק בל יראה (לפום ריהטא לא ידענא אמאי לא חשיב הכרע בדין אחריות אנס שהביא מרן דעת הרמב"ם בסתם ודעת הראב"ד בלשון ויש חולקים ומצאתי להרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ח סק"ג [ד"ה ודע אם] דמשמעות דברי מרן הם כדעה ראשונה וזה סותר למה שכתב במשבצות הנ"ל והרב שלחן גבוה שם סק"ד צדד בכונת מרן וצד אחד הוא דמה שכתב ואפילו וכו' הוא לדברי הויש אומרים שהביא בתחלה בדין אחריות פשיעה וכו' ונראה שכן הבין במשבצות הנ"ל ושוב חזר בו דהאמת הוא דהוי סתם ואחר כך מחלוקת ולכן כתב באשל אברהם הנ"ל דדעת מרן כדעה ראשונה וכן היא מסקנת הרב שלחן גבוה שם) ובהגהה מבן המחבר בשו"ת בית שלמה שם כתב ובעיקר הדין אם קונסין אחר הפסח בעבר על ספק בל יראה עיין בתשובת בית אפרים סי' מ"א שכתב דאפילו למאן דמחמיר דוקא בספק דמעשה ולא בספק דפלוגתא ע"כ ואם מה שכתב הרב בית שלמה בשם הרב פרי מגדים הוא בספק דמעשה אין נסת"ר מחמת"ו ממה שכתב במשבצות סי' ת"מ דהתם מיירי בספק דפלוגתא (שוב ראיתי מה שכתב בסי' תמ"ה סק"ד [ד"ה מעשה] בייש פסח שנשלח על ידי נכרי ויש ספק שהחליפו וז"ל ואחר הפסח יש לומר דספק חמץ שעבר עליו הפסח יש להקל בהנאה על כל פנים ומיהו יש לומר דעבר תוך הפסח בספק לאו דבל יראה עכ"ל) אלא דאף אם הוא כן מדברי הבית שלמה מוכח דלא שאני ליה לחלק בהכי ולדבריו קשו דברי הפרמ"ג אהדדי ובאשל אברהם סי' תמ"ח הנ"ל כתב כללא דמילתא ספק מעשה וספק פלוגתא כל שעבר הפסח קנסוהו אבל ספק פלוגתא ומעשה לאחר הפסח מודינא דספקא דרבנן לקולא ובשו"ת חתם סופר סי' קי"ד במי שלא מכר קמח סלת ועבר עליו הפסח כתב דאסור בהנאה ואין לומר כיון דחמץ שעבר עליו הפסח הוא דרבנן הוי ספק דרבנן שמא לא נתחמץ זה אינו כיון שעבר על ספק

איסור הוי ודאי איסור דרבנן שכך תיקנו שהמכניס עצמו לאיסור זה יאסר חמץ שלו אחר הפסח וכו' ע"כ ולפי מה שכתב בהגהת בית שלמה הנ"ל יש לומר דבספק פלוגתא מודה דאינו נאסר:

והרב זכרון צבי מנחם סי' יו"ד כתב בשם הרב השואל במי ששכח לחתום בשטר המכירה וקבל זידאטיק שהורה למכור החמץ לעכומ"ז וכתב על דבריו שיפה הורה לסמוך בדיעבד אקנין כסף וביותר שהחק יעקב מקיל באם בטל החמץ וסבר שמכר החמץ אז הוי אונס ידוע והאריך וכו' והיטב אשר דבר דהוי ספק דרבנן אף דיש לומר דהוי ספק דרבנן על ידי גלגול דאורייתא ובכי האי גוונא הוי לחומרא כדכתב מוהריב"ל עם כל זה יש לומר דגוף איסור אחר הפסח הוי רק קנסא אבל בספק עבר על בל יראה אף דהוי דאורייתא אשר פסקינן לחומרא נשאר באיסורו לעולם אף שיצמח מזה איסור דרבנן אבל בחמץ שאחר הפסח ממילא מותר מן התורה ורק משום קנסא אין לך בו אלא חידושו בתוך הפסח ספק לחומרא אבל אחר הפסח ספק לקולא עכ"ל ולפי מה שנראה מסגנון הדברים דמיירי בבטל ונודע לו הספק אחר הפסח (מדמדמה נדונו להההיא דחק יעקב) אם כן בכי האי גוונא איך שייך לאסור מטעם גילגול כמו שכתב הרב בית שלמה בשם האחרונים: ואין להקשות מה ענין ספק דרבנן על ידי גילגול מדאורייתא לכאן דכיון שבטל ומדאורייתא סגי בביטול אם כן אין כאן אלא ספק בדרבנן דכבר כתבו רבני האחרונים דאין לסמוך על הביטול בחמץ הנמכר עיין מה שרשמתי לעיל בסי' ה' אות ו' בענין זה וראיתי להרב זכרון צבי מנחם בסי' א' ד' א' ע"ג שכתב בנדון דידיה דהוי פלוגתא דרבוותא אם כן הוי ספק דאורייתא ואף דודאי בטל מכל מקום הוי ספק דאוריתא על ידי גילגול כמו שכתבו הפוסקים בסי' ז"ן גבי ספק דרוסה שנתערב שוב כתב דלא דמי לספק דרוסה דשם תכף שנשחט הוי ספק דאוריתא ואחר כך כשיתערב הוי ספק על ידי גילגול ואף שנודע הספק אחר כך מכל מקום כיון שבאמת נולד הספק מקודם בשל תורה הוי ספק דאורייתא אבל הכא בשעה שבטל עדיין לא נאסר כלל החמץ ואם כן תכף בשעת הביטול נעשה דרבנן בשעה שחל האיסור והוי ספק דרבנן ועי"ש בסי' ב' ד' ג' (ד"ה ומה שמעכת"ה) ונראה מזה דבסי' א' הנ"ל סבר דיש לסמוך על הביטול להוציאו מידי ספק איסור תורה ולפי זה בההיא דסי' יו"ד לא היה צריך למה שכתב לחלק כנז"ל דאעיקרא כשבטל אין כאן ספק איסור תורה כלל ועיין להרב רמ"ץ סי' כ"ט (הבאתיו לקמן אות ל"ג) ובסי' ל"ב (הבאתיו לקמן אות ל"ד בד"ה והנה):

אחר זמן רב השגתי שו"ת הגאון מוהר"ם שיק וראיתי שדבר בזה בסי' רט"ו והוא דבמאי דעסיק שם בסלת שעבר עליו הפסח וכתב דלדעת הסוברים דסלת הוי ספק חמץ (עיין

במה שרשמתיבזה לעיל אות כ"ט) יש לומר דאם עבר עליו הפסח חשיב ספק דרבנן ולזה כתב בשם הרב השואל דזה לא מקרי ספק דרבנן כדכתב השפתי כהן בכללי ספק ספקא אות י"ט ובמוהריב"ל ח"א סי' ק' כיון דעיקר ספקא הוא מן התורה ורק על ידי גילגול נעשה דרבנן אך קשה לזה בסי' תס"ז סעיף ט' בדגן שבתבשיל שמתירין התבשיל משום ספק דרבנן אף דעיקר הספק הוא מן התורה ובאמת הנודע ביהודה בסי' ע"ז הביא ראיה מהא שהתירו התבשיל משום ספק דרבנן אך קשה באמת על הכלל שכללו מוהריב"ל ושפתי כהן כנ"ל ונראה ליישב על פי דברי הפרי חדש בכללי ספק ספיקא אות ח' ליישב ומה שקשה על כלל זה מביצת ספק נבלה דקיימא לן בסי' פ"ו דמותר דהוי ספק דרבנן אף דעיקר ספקא בדאורייתא ותירץ דביצה שאני שהם שני גופים מה שאין כן הבליעה בקדרה עם גוף האיסור הוו חד גופא ועוד תירץ דבקדרה מעיקרא היתה הקדרה עצמה איסור דאורייתא עד שתפגם ולפי זה לתירוץ שני יש לומר גם כאן דתבשיל הוי גוף אחד ומעולם לא הוי איסור דאורייתא ולכן שפיר מקרי ספק דרבנן ולפי זה ראייה דקיימא לן כתירוץ בתראי דאף דהרמ"א בסי' תס"ז סעיף ט' חולק ואוסר התבשיל הוא רק משום חומרא דדבר שיש לו מתירין או משום דאין אנו בקיאין אבל לא משום דהוי ספק דאורייתא והפרי מגדים בכללי ספק ספיקא אות י"ט כתב דיש להחמיר כתירוץ קמא של הפרי חדש ולהנ"ל הרי ראיה מזה כתירוץ השני ואפשר דסבירא ליה לפרי מגדים דהכא שאני דלא נודע האיסור עד שנעשה דרבנן כנראה גם כן מלשון הפרי מגדים בסי' תס"ז במגן אברהם סקי"ב ואם כן נקוט מיהא פלגא בידך דאם לא נודע עד שנתערב ונעשה דרבנן מיקרי שפיר ספק דרבנן דדוחק לחלק דהכא שאני דהוי רק תערובת משהו מה שאין כן תערובת טעם וכל זה בתבשיל דאיכא למימר דהוי כגוף אחד וכתירוץ הפרי חדש אבל אם נשתהה עד לאחר הפסח דהוי אותו הגוף שהיה מעיקרא איסור דאורייתא שפיר יש לומר דלא מיקרי ספק דרבנן ואין ראיה להנודע ביהודה:

שוב השגתי שו"ת חיים של שלום להגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו ובסי' ח"ן אחר שביאר שהנדון שנשאל עליו (המובא להלן באות ע"ח) הוא ספק חמץ מחמת פלוגתא דרבוותא ומותר באכילה או בהנאה לכל מר כדאית ליה כתב בסוף דף ס"ב הן אמת שיש מקום לומר דבנדון דידן אין להקל מטעם ספק דרבנן כיון דמתחלה היה הספק בשל תורה נהי דהשתא נתגלגל לדרבנן מכל מקום אזלינן לחומרא כדכתב מוהריב"ל וכו' והבית חדש והמגן אברהם חק יעקב שמקילים בספק חמץ שעבר עליו הפסח (באכילה או בהנאה) איירו בנמצא אחר הפסח אך זה אינו דברור דאין לאסור בספק דאורייתא שנתגלגל לדרבנן אלא במה שהוא איסור דרבנן לא כן חמץ אחר הפסח דאסור רק מקנס דקיל

מאיסור כדכתב הר"ן בפסחים ד' ו' ע"ב לענין נתערב אחר הפסח אפילו ביותר מכדי אכילת פרס מותר ובלבד שירבה עליו ההיתר כתרומת חוצה לארץ שמבטלין ברוב כיון דחמץ אחר הפסח אינו אלא קנס דיו שינהגו בו כקל שבאיסורין של דבריהם ובתועפות ראם בא"ח סי' מ"ז כתב לדון בכיוצא בזה לאסור אחר הפסח מטעם גילגול לדרבנן ולא כן אבי דבזה יש לומר שגם מוהריב"ל יודה ועוד שאני הא דמוהריב"ל דהספקות הם בענין אחד דמעיקרא היה ספק לענין אכילה וכן אחר שנעשה דרבנן לא כן הכא דבזמן שהיה דאורייתא לא היה לענין אכילה שום ספק אלא לענין א יראה וספקא דבל יראה ליתא השתא דמאי דהוה הוה ועיקר הספק השתא הוא לענין אכילה בזה יש לומר דאזלינן לקולא ככל ספק דרבנן ויש ראיה לחילוק הראשון מרש"י בבכורות ד' ל"ד ד"ה הצורם שכתב ובכהן קמיירי וכן בגטין ד' מ"ד דקדק וכתב כהן הצורם משמע דלא משכחת בישראל ואמאי הא משכחת בספק בכור ביד ישראל שאין הכהן יכול להוציא ממנו וירעה עד שיסתאב ויאכל לבעלים וישראל זה הטיל בו מום בכוונה להתירו הרי זה לא ישחטנו לר' אליעזר כדאית ליה ולרבנן כדאית להו ומוהריט"א בהלכות בכורות פרק חמישי משנה ד' אות מ"ד בקש למצוא חפץ בדברי רש"י הללו ולא מצא ולהאמור יש לומר דהיינו טעמא דלכאורה לא משכחת בישראל אלא בספק בכור כדאמרן אם כן לרבנן דר' אליעזר שסוברים בהטיל מום בכוונה אין איסור לאוכלו במום זה אלא מדרבנן ממילא בישראל שהיה לו ספק בכור והטיל מום בכוונה הוי לענין איסור אכילה על ידי מום זה ספק דרבנן ולהקל אמנם זה אינו מאחר שהספק היה מעיקרא בשל תורה אף שאחר כך נתגלגל לדרבנן אזלינן לחומרא אלא דכל זה באיסור דרבנן לא כן צורם אוזן בכור דאיסור אכילה אינו אלא משום קנס והוא איסור קל כדכתב הר"ן וכל שיש השתא ספק אף דמתחלה היה הספק בשל תורה כשנתגלגל לדרבנן מותר להכי דקדק רש"י וכתב דבכהן מיירי דאילו בישראל בספק בכור באמת שרי והאריך קצת על דברי מרן המשנה למלך בריש פרק רביעי מהלכות בכורות שדן בנדונו בספק בכור להחמיר משום גילגול וכו' ורצה לדחות חילוק זה מדברי רגמ"ה בכתיבת יד שהובא שם במוהריט"א שמפרש ההיא דצורם אזן גם בישראל וכתב דיש לדחות דרגמ"ה סובר דבבכור תחלת גזרתם היתה אף בספק (סיים שיש לדבר הרבה בזה ויבואר במקום אחר):

ועוד כתב לחלק וכתב שהוא העיקר דהא דספק על ידי גילגול דאזלינן לחומרא שוה לספק אחד בגופו וספק אחד בתערובת דגם כן אזלינן לחומרא וכיון דבספק אחד בגופו וספק אחד בתערובת כתב הפרי מגדים בסי' ז"ן דלא מחמירינן אלא בספק דמעשה ולא בספק דפלוגתא הכי נמי בספק תורה שנתגלגל לדרבנן לא מחמירינן אלא בספק דמעשה

ולא בספק דפלוגתא אלו תורף דב"ק: לא) חמץ של ישראל מופקד ביד עכומ"ז ועבר עליו הפסח עיין מה שכתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ח סק"ד בעובדא שבבית הלל שהניח ישראל אחד חטים אצל טוחן עכומ"ז קודם הפסח ונתעכבו עד הפסח וטחן העכומ"ז ואפה מהם פת ביום טוב אחרון והביא לישראל שכתב להתיר מכמה טעמים והאחד מהם הוא דיש לתלות שהחליף העכומ"ז בשלו והוי ספק חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ומותר עי"ש והרב חיי אדם כלל קכ"ג אות כ"ד כתב דין זה והשמיט הטעם שכתב בחק יעקב שמא החליף וכתב דמותר ליקח הדמים מהעכומ"ז דהוי כמזיק וכן כתב הרב מקור חיים בחידושים סק"ב אך בביאורים שם סק"ב פקפק על דברי החק יעקב בשאר הטעמים וכתב שעיקר ההיתר הוא דתלינן שהחליף בשלו ואפילו למאן דלא חייש לחליפין דוקא כשמחזיר כמות שהוא נתן לו אבל כששינה שלא מדעת בעל הבית לכולי עלמא חיישינן שהחליף ואם העכומ"ז מהימן ליה אסור אך מכל מקום יש להתיר דלא הוי כמוכר רק שמשלם לו דמי היזקו ונראה דהיכא שאין העכומ"ז מהימן ליה דיש לתלות שהחליף והוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח יש להתיר באכילה למי שסובר כן בכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח כמו שרשמתי באות ל' (ולפי הנראה אין שייך בזה דין חליפי חמץ לאסור להמחליף למאן דסבר הכי עיין מה שרשמתי לעיל אות כ"ו וק"ל) וכן כתב מפורש בחק יעקב שם והנה בסוף סי' ת"מ מבואר דנקיטינן דחמץ של ישראל מופקד ביד עכומ"ז עובר הישראל בבל יראה ומשמע דאחר הפסח אסור כדין כל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ולא תלינן שהחליפו העכומ"ז בשלו וצריך לומר דשם מיירי בפקדון סתום וחתום שאי אפשר לעכומ"ז להחליף או שהישראל מכירו שהוא שלו או דמהימן ליה עכומ"ז וכן כיוצא בזה אי נמי דאף בגוונא דאיכא למיתלי שהחליף מכל מקום אם נודע לו בפסח צריך לבערו ובהכי מיירו הפוסקים בסוף סי' ת"מ ואין הכי נמי דאם לא נודע עד אחר הפסח מותר דהוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח והרב מגן האלף סק"ג הביא דברי הח"י דבעכומ"ז אמרינן מסתמא החליף וכתב ונראה לצרף עוד דעת הגאונים דחמץ של ישראל מופקד ביד עכומ"ז אינו עובר דכשנאסר פקע ממונו של ישראל וקני העכומ"ז ממילא ועל כל פנים מותר לקבל הדמים ואם נודע לישראל בפסח צריך לבערו עכ"ל ומרן מוהריט"א בפרק חמישי דבכורות סי' מ"ד (ד"ה והנה הפ"ח) הביא דברי הח"י דלטעם דתלינן שהחליף העכומ"ז בשלו יש לומר דעכומ"ז שגזל חמץ של ישראל ועבר עליו הפסח מותר וצ"ע עכ"ל וכתב על דבריו דלמה הוצרך לטעם זה תיפוק לי דכיון דהגזלחייב באחריותו הוי שלו וכו' עי"ש.

משמע דמודה לו מיהא דאפשר להתיר מטעם חליפין: והנה במעשה שבא לידי זה זמן רב בחמץ של ישראל שהפקידו בערב פסח אחר חצות ביד עכומ"ז (עיין לעיל בסי' זה אות א') כתבתי דלא ברירא לסמוך על דברי הרב חק יעקב לתלות שהחליף כי לא ראיתי אז דברי הרבנים הנ"ל רק דברי הח"י וח"א הנ"ל ועתה לפי מה שרשמתי למעלה נראה דאפשר לסמוך על זה להתיר לכל הפחות למוכרו לעכומ"ז אם הוא באופן שיש לתלות שהעכומ"ז החליפו אך אם בעל החמץ ידע והכיר שהוא אשר הפקיד בידו או אף אם אינו מכיר אותו ממש אבל יודע כי לא נופל הי"ש הזה שמביא לו עתה מן הי"ש שהפקיד בידו כי הם שוים בהגראדוס של זה כזה הנה בכי האי גוונא ודאי אין לתלות שהחליף דמה לו להחליף בדבר שאין לו ריוח בחליפין ועיין ביו"ד סי' קי"ח סעיף יו"ד דאם אינו נהנה בחליפין לא חיישינן שמא החליף להכשיל את המפקיד כיון שאין לו הנאה בדבר ואם אמרו כן להקל כל שכן שנאמר כן להחמיר שלא לתלות שהחליף בדבר שאין בו ריוח ועיין בט"ז יו"ד סי' ס"ג סק"ג ובגיליון רש"א ביו"ד סי' קי"ח הנ"ל מקהה אקהייתא ונוטה לחלק דדוקא אם העכומ"ז מפסיד בהחילוף הוא דלא חיישינן לחליפין אבל אם אינו מפסיד אף אם אינו מרויח בהחילוף יש לומר דמחליף כדי להכשילו עי"ש ובענין כזה שאין שייך שום מכשול בהחילוף נראה ודאי דאין לנו לתלות שהחליף ועיין בשו"ת מים חיים רפפורט סי' ו' באחד שנגנב ממנו כמה שקים מאלץ והחזיר הגנב בפסח ועבר עליו הפסח עי"ש גוף המעשה ולא העלה על שפתיו להקל לתלות שהחליף הגנב כיעי"ש ואפשר שהוא מטעם זה כיון שאין לו הנאה בהחילוף לא תלינן שהחליף אלא שבגוף המעשה כתוב שהכיר איש אחד שהוא המאלץ הנגנב מהבעל הבית ואין מזה הכרח ועוד יש לדחות וק"ל ועיין בשו"ת בית שלמה סי' ע"ה באיש אחד שלקח באלמות מחבירו יי"ש והאלם נתחייב להשיבו לבעליו ולא נמכר לעכומ"ז ועבר עליו הפסח כתב וז"ל ואין להתיר משום ספק דשמא החליפו האלם ביי"ש שלו כדברי החק יעקב בריש סי' תמ"ח לענין עכומ"ז דלא מבעיא אם מכיר הישראל שהיי"ש שלו שאין לומר כן ואף אם אינו מכיר רק שהיי"ש שמחזיר לו אינו גרוע מזה דלא חיישינן בזה לחליפין אף בעכומ"ז ככתוב ביו"ד סי' קי"ח אף לקולא אלא אף אם אינו מכיר לא חיישינן לחליפין רק בעכומ"ז או בישראל חשוד אבל בנדון דידן דהישראל האלם הזה אינו מוחזק לחשוד וגזלן דאף שלקח ממנו הי"ש באלמות כולהו עבדי הכי ונעשה להם כהיתר שסוברים שכן הוא מצד דד"מ עכ"ל הרי מפורש דכל דלית ליה הנאה לא תלינן שהחליף והוא פשוט וע"ע במג"א סי' תקי"ג סקי"ג ובבאר היטב ריש סי' תקט"ו ושם בסוף הסי' ובסי' תקי"ז סק"ב וכן כתבו הפוסקים בא"ח סי' כ' לענין לשלוח ציציות ע"י עכומ"ז דצריך

חותם בתו"ח דהיינו דוקא כשיש הנאה להעכום"ז בהחילוף אבל בלא זה לא חיישינן שמא יחליף להכשיל את הישראל עיין להרבנים מג"א וש"ע הרב מוהרש"ז דמ"ש בגליון רש"א על פי דברי רבינו המוהרי"ט דאף דלית לעכום"ז הנאה חיישינן שיחליף להכשיל בדבר שאין בו טורח תמיהני שלא ראה דברי הגאונים פרי חדש שם בס"ק ל"ו ופרי תואר בריש הסי' ובסקי"ד שחלקו על הרב מוהרי"ט ושהדין ברור דלא חיישינן שיחליף בדבר שאין לו הנאה וכן היא דעת הגאון חכם צבי בסי' ט"ל עי"ש וכן פסק הרב ירך אברהם בח"א ד' כ"ג ע"ב אך הרב בית מאיר סי' קי"ח ס"י נוטה דעתו לדעת המוהרי"ט שכן נראה מדברי הרשב"א בחולין עי"ש גם הרב מעשה אברהם בחיו"ד סי' ל"ג נוטה דעתו להחמיר כסברת הרב מוהרימ"ט והרב ישועות יעקב בחלק יו"ד סי' קי"ד אות א' מחלק בין איסורין דרבנן לאיסורי תורה דבאיסורי תורה יש לחוש גם כשאין לו הנאה בחליפין ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות קכ"ח:

ובשו"ת שם אריה סי' ט' נשאל באיש אחד שנתן להנכרי משקה שנעשה מיי"ש למוכרו לשרים ואדונים ועושה זאת לאהבת הישראל ואינו מרויח כלום מזה וישראל זה שכח ולא מכר משקה הנ"ל לנכרי קודם פסח ואינו יודע אם נשאר ממה שנתן לו קודם פסח ועתה שעבר עליו הפסח שואל אם צריך לשואלו אם נשאר בידו ממשקה הנ"ל ומה דינו אם נשאר.

והשיב דודאי צריך לשואלו כיון דיש לברר בקל על ידי שאלה צריך לברר כמו שכתב במנח"י כלל נ"ח סק"ט ואם יאמר שנשאר אם חושדו שהמשקה שלו מכר כבר וזה אחר הוא כי נמצא משקה זה הרבה אף שאומר שלא מכר הוי על כל פנים ספק שמא מכרו וכבר העלה הרב חק יעקב בסי' תמ"ט דמותר אפילו באכילה וכו' אך אם מאמינו אין כאן ספק ונאמן אף בלא מסיח לפי תומו וכו' ויש לצדד היתר דהא בנדון זה ליכא למיחש להערמה דאי בעי הוה אמר דלא מהימן ליה וכיון שאומר שביטל חמצו וליכא למיחש להערמה יש לומר דשרי והאריך בצד זה ועוד צדדי היתר עיש"ב ולא הזכיר דברי הרב חק יעקב ומקור חיים סי' תמ"ח הנ"ל וגם היה לו לבאר דהיכא דלא מהימן ליה דהוי ספק חמץ וכו' הייינו דוקא אם יש הנאה להמחליף דאם לא כן אי אפשר לתלות להקל ולומר שהחליף אלא דמשום דבנדונו כבר אמר בעל החמץ דמהימן ליה לא האריך לבאר פרטי הדין באם לא מהימן ליה אבל ודאי הדין ברור כמו שכתב הגאון בית שלמה הנ"ל דיש לחלק בענין כאמור: וראיתי בספר מנחת משה לידידי הגאון מקאמינקא יצ"ו בקונטריס חקת הפסח אות ה' שכתב בשם שו"ת דברי חיים סי' כ' באחד ששכח למכור יי"ש בערב פסח ונודע לו בחול המועד ופתח הפתח ולקחו הנכרי שנמכר לו החמץ להחדר הסמוך

לזה החדר שהיה בו יי"ש הזה ואחר הפסח החזירו העכומ"ז לישראל דיש לצדד להקל על פי דעת הראב"ד בפרק י"א מהלכות מעשר דחזקת נכרי הנפקד שמחליף בודאי ואף להרמב"ם הוי ספק על כל פנים ומותר אחר הפסח ועם כל זה לא סמך להתיר רק אם גם מתפוחי אדמה וקטניות מעורב עם התבואה וכו'.

והרב המחבר תמה על דבריו שלא זכר את דברי הרב חק יעקב בזה וספר דברי חיים אין מצוי אצלי לראות דב"ק ומשמעות הדברים הוא שהשני חדרים הנ"ל הם חדרים של הישראל ואם הוא כן מסתמא יהיה ירא הנכרי להחליף כמו בדין ישראל יוצא ונכנס שביו"ד סי' קי"ח הנ"ל ואיך אפשר לתלות שהחליף ואף אם הוא בענין שאין הישראל רואהו על כל פנים היה לו לבאר דלא תלינן בהחליף אלא באם יש הנאה להמחליף דאם לא כן מהיכא תיתי לתלות לקולא כנז"ל וכן מתבאר ממה שכתב הרב פרי מגדים סי' תמ"ה במשבצות סק"ד (ד"ה מעשה) דמשום שהיי"ש של פסח הוא משובח מהיי"ש חמץ הוא דחייש שמא החליפו ביי"ש חמץ הא לאו הכי לא הוה חייש כלל ומתשו' דברי מרדכי פרידבורג סי' מ"ו המובא לקמן אות ל"ז מתבאר גם כן דכל דלית ליה הנאה להנכרי לא חיישינן שהחליף עי"ש ועיין לקמן סי' י"א אות ו' לענין שילוח קמח על ידי נכרי: לב) מי שמת בפסח והיה לו חמץ ועבר ולא ביערו ולא ביטלו קודם הפסח מותר החמץ אחר הפסח לבניו ואפילו מת בערב פסח אחר חצות יש לסמוך להתיר החמץ אפילו באכילה כן כתב מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תמ"ח אות י"א בשם הגאון נודע ביהודה סי' כ' והאמת שכן כתב הנו"ב שם אמנם אנכי הרואה דאין הכל מודים בזה כאשר ארשום פה בס"ד הגאון חק יעקב סי' תל"ה סק"ב כתב צ"ע מי שלא בדק חמץ קודם זמן איסורו ומת אי מוטל על היורשים לבערו ודעתו נוטה שאין חייבים לבערו ויכפו עליו כלי או מחיצה כדי שלא יבואו לאוכלו וכו' ומכל מקום טוב לבערו כיון שכבר נאסר בהנאה למה להם לקיימו אך לא יברכו כיון שאינם חייבים לבער חמץ שאינו שלהם עכ"ל הרי מבואר שסובר דנאסר החמץ להיורשים והגאון מקור חיים שם בחידושים השיב על דברי החק יעקב ולא נתבררו דבריו לדעתי העניה אך ראיתי מה שרמז לסי' תמ"ח והוא שם בסוף סק"ט (בד"ה עוד המציא) שכתב על דברי הנודע ביהודה הנ"ל ולבבי לא כן ידמה וכו' דרחמנא אחשביה נגד בל יראה כאילו חמץ גמור ועשאו ברשותו ולא דמי לעכומ"ז שהביא דורון דההיא אפילו לא היה חמץ אם לא רצה לקנותו אינו שלו דאין מקנין לאדם בעל כרחו אבל בירושה דאם לא היה חמץ יורש שאמר איני רוצה לירש אינו כלום אם לא שמפקירו ובחמץ רחמנא אחשביה וכו' עי"ש ראיותיו משיטת הגאונים שהובאה בהרא"שפרק קמא דפסחים ד' ו' בישראל המפקיד אצל חברו דעובר

הנפקד אם קבל האחריות וכו' ומסוגיא דפסחים ד' מ"ו גבי חלה דחשיב טובת הנאה לממון גמור וכו' עי"ש דב"ק ולהלן אכתוב איה"ש דעת הגאון מגן האלף בזה:

וכתב הגאון נאות דשא סי' ט"ל (בד"ה ומה"ט) שבס' אור חדש לפסחים בד' י"ג ע"ד כתב בשם הג' מוהרי"ח מפראג (הנו"ב ז"ל) דמי שמת בערב פסח וכו' ממילא חמץ זה אחר הפסח מותר באכילה וכתב על דבריו ולדברינו הנ"ל דלא קיימא לן כאמימר בפרק השולח גבי מפקיר עבדו ומת דסבר דאיסורא לא מורית לבריה אלא כרבינא דאיסורא מורית לבריה ממילא כיון שמעט זכות נשאר לבעל החמץ כי מיית מורית איסורא לבריה ואם אינו מבערו עובר הבן בבל יראה ואסור אחר הפסח בהנאה ודבר זה ברור בעיני דדמי ממש למפקיר עבדו ומת דקיימא לן דמורית איסורא לבריה ואני תמה על הגאון שכתב כך בפשיטות בלי שום ראיה וגם נראה לי דרוב האחרונים שכתבו דמכירה מהני בפסח לחמץ דלא עבר בבל יראה ממכירה ואילך פליגי על הג' הנ"ל דכי היכי דמכירה מהני הכי נמי ירושה דבכל דוכתא דינם שוה עכ"ל ואין מצוי אצלי ספר אור חדש לפסחים לראות מה אמר בזה הרב אור חדש ומובן מדברי הרב נאות דשא שלא פקפק על דבריו אלא הביא דבריו בשתיקה כהודאה והרב נאות דשא לא ראה בגוף תשובת הנו"ב הנ"ל בזה שלא כתב כן בלי שום ראיה כמו שחשב כי אם בכמה הכרחיות ופלפולים כיעי"ש ומה שמדמה למפקיר עבדו ומת דקיימא לן דלא כאמימר דאיסורא מורית לבריה אין משם ראיה לפי דברי הרב חק יעקב דהתם הוא מדרבנן בעלמא וכמו שכתב הרא"ש שם דלא כהרי"ף ועוד חמץ גופיה חידוש הוא שעשאו כאילו הוא ברשותו וכו' ואין לך אלא חידושו שלא לחייב היורשים עי"ש והרב שערי תשובה בסי' תמ"ח אות ח' הביא תורף דברי הגאון נודע ביהודה שבמהדורא קמא וציין לתשובתו שבמהדורא תניינא המובאת בדברינו להלן ולפי הנראה לא ראה דברי הרבנים חק יעקב ומקור חיים ופרי מגדים הנז"ל והוא חידוש (לפי מה שחילקתי דברי הרב שערי תשובה לסעיפים קטנים ככתוב בפתיחה לסימן זה דבריו בזה הם בס"ק ט"ו):

והגאון מגן האלף בסימן תמ"ח סוף סק"ח הביא סברת הנודע ביהודה ומה שהשיגו בספר מקור חיים וכתב לדחות השגותיו וראיותיו וסיים וסבור הייתי לעשות קצת סמוכים לדברי הגאון נודע ביהודה מהא דפרק השולח ד' מ' במפקיר עבדו איסורא לבריה לא מורית ופירש רש"י דאין ירושה אלא בדבר של ממון וכיון דאינו דבר של ממון מה יוריש לבניו חיוב הביעור ולמה יתחייבו הם לבער (אמר המחבר נראה דסובר הרב דנקיטינן כמאן דאמר דאיסורא לבריה לא מורית וכבר כתבתי דברי הרב חק יעקב דאנן לא קיימא לן הכי אלא שכתב דהוא מדרבנן בעלמא) שוב כתב דקשה על זה מהא דבקידושין ד' י"ז

ע"ב דייקינן דגר אינו יורש מן התורה מדיכול לומר לעכום"ז טול אתה ע"ז ואני מעות ואי יורש מן התורה חליפי ע"ז קשקיל ומאי קושיא דלמא אף שיורש מן התורה מכל מקום ע"ז לאו בר דמים היא אצל הגר ולא ירש הע"ז כלל ועוד הקשה עליו מדברי הר"ן בנדרים ד' מ"ז גבי האומר לבנו קונם אי אתה נהנה לי אם מת לא יירשנו שכתב דלאו משום דאין זוכה בנכסים לפי שאסורין בהנאה שאם כן איך נותן לבנו ולאחיו הרי דאף שהנכסים אסורים לו זוכה בירושה ובנדרים ד' פ"ה אמרינן כיון שאמר קונם שוינהו עפרא בעלמא אלמא דגם באיסורי הנאה יורש הוא ולכן נותן לבעל חוב וכדכתב הר"ן שם ועוד אם איתא שמותרין היורשין להשהותו אם כן ממונם הוא וברשותם קאי מדיכולין להשהותו לכתחלה ולאחר הפסח יהיה מותר וכמו שכתבתי בסי' תמ"ג סק"ג דכי האי גוונא לאו גורם לממון הוא רק ממון ממש כיון דלכתחלה יכול להשהותו על לאחר הפסח אם כן הוי ממון גמור לכן נראה דודאי מחוייבים היורשים לבערו: ובשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סי' ס"ה הובא שם שרב אחד השיגו בכמה דברים ובהשגה ח' כתב המשיג וז"ל גם מה שפלפל בעבר אבל יראה ומת תוך הפסח נראה לי ברור דאסור אף ליורשים מדבעי רבא כהנים בגזל הגר יורשים הוו וכו' משמע דביורשים ממש פשיטא ליה שאומר הרי שלך לפניך אלמא לא פקע שם בעלים המורישים מממון זה רק בפסח אריה דאיסורא רביע עליה ובצאת החג שוב הוא למפרע להיות ממון בעלים עכ"ל ולפי הנראה כונת הרב המשיג להוכיח מזה ביורשים דעלמא (לא לגבי כהנים בגזל הגר להצד דיורשים הוו) דאומר להם הרי שלך לפניך ואסור החמץ ולא הבנתי מה שהשיב הג' נו"ב בזה שם באות ח' שאין רצונו להשיב שכבר ביאר גם הוא בנו"ב קמא הנ"ל דהיכא דנאסר החמץ נאסר גם להיורשים ואין כאן השגה לדינא עי"ש והלא ביורשין דעלמא מר הוא דאמר דלא נאסר החמץ דהאיסור מצד הקנס לא חל בפסח כלל אלא אחר הפסח כי בתוך הפסח שאסור מן התורה אין שייך שיקנסו חכמים לאוסרו וכו' ואילו מדברי הרב המשיג הנ"ל משמע שרוצה לומר דנאסר להיורשים וטובא איכא נפקא מינה לדינא.

ומה שכתב הרב נאות דשא דממה שכתבו רוב האחרונים דמכירה מהני שלא יעבור ממכירה ואילך מוכח דהוא הדין לירושה וכו' הנה לפי זה יש סתירה בדברי הנודע ביהודה דידיה אדידיה דבתניינא סי' ס"ג סובר דממכירה ואילך אינו עובר כדכתב בשמו בשו"ת הרב רמ"ץ שהבאתי לעיל סי' ה' אות כ"ט ואילו היה רואה דבריו שבמהדורא תניינא הנ"ל היה מגדיל התימה עליו אלא דלי הדל נראה דאפשר לחלק בין מכר לירושה: והנה מסתמיות דברי הרב חק יעקב בסי' תל"ה הנ"ל היה נראה לי דכונתו דבין אם מת בערב פסח בשעת איסורו מדרבנן ובין אם מת אחר שש דאסור מן התורה וכן

בפסח קאמר דאין היורשים חייבים לבער מן הדין אלא דטוב וכו' אך מדברי הרב פרי מגדים באשל אברהם סוף סי' הנ"ל נראה שסובר דהח"י לא אמר אלא במת בשעה ששית שכתב שאלה מי שמת בערב פסח בשש שעות והניח חמץ ויורשים ועבר הפסח מהו. תשובה אם כיונו היורשים לזכות פשיטא דעוברים בבל יראה ואסור אחר הפסח וכו' ואם לא כיונו לזכות עיין חק יעקב דאין צריך לבערו וכו' ומיהו אם מת בשבע אם קנסו שעבר בעשה דתשביתו וכו' ובתמ"ח יבואר ע"כ ועי"ש בתמ"ח סק"ב באשל אברהם שכתב דמשמע מכמה פוסקים דאף דעבר בעשה קנסוהו עי"ש ולפי זה נראה דכונתו בסי' תל"ה דבמת אחר חצות נאסר החמץ מחמת הבעלים שעברו בעשה ברגע שאחר חצות וממילא אסור לכל אדם היפך סברת הנו"ב הנ"ל וכבר הביא הרב עיקרי הד"ט סי' י"ז אות ז דברי הפרמ"ג על דברי הרב נודע ביהודה הנ"ל עי"ש הא למדת שאין הדבר פשוט ובמחלוקת הוא שנוי ואם האמת כמו שנראה ממה שכתב בנאות דשא הנ"ל דהו אור חדש הנ"ל מישתק שתיק להנו"ב אולי נוכל לסמוך להתיר החמץ שעבר עליו הפסח בכי האי גוונא או יהיה סניף גדול מזה על כל פנים.

שוב ראיתי מה שהאריך הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תל"ה בקונטריס אחרון אות ב' על דברי הרב חק יעקב הנ"ל עי"ש דב"ק: ולעומת זה ראיתי בשו"ת ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליבשיץ בחלק א"ח סי' ו' שהביא מה שכתב בנודע ביהודה קמא סי' כ' דמי שמת בערב פסח ולא ביער ולא ביטל שאין צריכים היורשים לבער החמץ כיון שכבר נאסר ואינו שלהם ולא אמרינן בהו עשהו הכתוב כאילו הוא ברשותו דבדידיה הוא דאמרינן הכי אבל ליורשין כיון שאינו של המת אינו יכול להורישו ואפילו לעומד החמץ בחצר שלהם אינו נקנה להם דאיסורא לא ניחא להו דליקנו וכתב על דבריו וכבר קדמו החק יעקב בזה והוסיף דאמרינן דאיסורא לא מורית לבריה אף דלא קיימא לן הכי גבי מפקיר עבדו וכו' הוא מדרבנן בעלמא כדכתב הרא"ש ועוד דחמץ חידוש הוא שעשהו כאילו הוא ברשותו ואין לך בו אלא חידושו שלא לחייב את היורשים וסגי במחיצה בעלמא אלה הדברים אשר כתב בשם הגאון חק יעקב ולא סיים למילתיה מה שכתב שמכל מקום טוב לבער כיון שהחמץ אסור בהנאה נראה דמשמע ליה דגם הרב חק יעקב סובר לא החמץ נאסר אחר הפסח מחמת היורשין ולא אמר דהחמץ נאסר אלא מחמת המוריש שעבר עליו בעשה אבל אם מת בשעה שאסור מדרבנן דלא נאסר מחמת המוריש אינו אסור מחמת היורשין וכשיטת הגאון נודע ביהודה והביא מה שהגאון מקור חיים השיג על הגאון נודע ביהודה וכתב לדחות ראיותיו וגם עלהראיה מסוגיא דקידושין ד' י"ז גבי ירושת הגר אי מדאורייתא וכו' האריך לפלפל שם עי"ש דב"ק:

לג) אם מכר חמצו לעכומ"ז בכסף ובהקנאת מקום בשטר כנהוג ופרט כל מיני החמץ ומחירם וכתב מין פלוני שלשים מדות כל מדה בסך פלוני והיה שם הרבה יותר ויש ספק אם אמר לו בעל פה שאם יהיה יותר משלשים מדות גם כן מכור לו במחיר הנ"ל ובאיזה זמן אמר לו כן אם בהיותם עסוקים בענין המכירה או אחר כך ועבר עליו הפסח החמץ מותר דאף דבדיני ממונות בעלמא בכי האי גוונא שאמר לו שגם אם יהיה יותר על המדה שהזכיר יכול הלוקח לומר אין לי צורך בכל זה ובזה אזלינן אחר לשון בני אדם וכונתם מכל מקום במכירת חמץ אף היכא דבמכירה שבין אדם לחבירו יכול הלוקח לטעון שאין צריך לקנות יותר סך רב במכירת חמץ דאינו אלא הערמה ואפילו הכי מפקיע מאיסור בל יראה ולהתבואת שור על כל פנים מאיסור ביעור חמץ שהוא מדרבנן אחר הביטול והישראל והעכומ"ז יודעים מזה ושניהם מתכוונים שיחול המכירה על כל החמץ ולכן מהני לשון זה ואף שיש ספק אם אמר לו כן מותר דספק דרבנן לקולא ואף דיש להמוכר חזקת ממון ואין מוציאין מידו וכו' מכל מקום יש לסמוך על הפוסקים דספק דרבנן שרי אפילו באתחזק איסורא ובנדון דידן אפילו אם אמר לו שגם היתרון מכור לו אחר זמן שאין עסוקים בענין המכירה ואין כאן קנין כסף כמובן מכל מקום בדיעבד כבר הסכימו הפוסקים דדי במשיכה והכא החמץ הוא ברשות ששכר העכומ"ז וקונה לו חצירו אף שאינו עומד בצדו דלא כהרב נודע ביהודה ואף שיש פוסקים דאין חצר מושכר קונה לשוכר מכל מקום מהני בזה וגם כיון דהנדון הוא באיסור דרבנן אחר הפסח יש לסמוך על שאר פוסקים וכל זה הוא אף אם הוא חמץ גמור אלו תורף דברי הגאון רמ"ץ סי' כ"ט:

לד) אם מכר חמץ לעכומ"ז ופרט בשטר המכירה המיני חמץ שיש לו וכתב בשטר שאם נשכח ממנו איזה דבר חמץ שיהיה גם הוא בכלל המכירה ובאמת נשכח ממנו איזה מין חמץ ועבר עליו הפסח אם מותר עיין לעיל בסי' ה' אות כ"ט שהבאתי שו"ת שם אריה סי' ט' בענין זה שאם בפסח נזכר חייב לבער אבל על לאחר הפסח כתב שם להתיר בהנאה ותורף דבריו הוא דכיון דבטל והפקיר חמצו אף דנקיטינן דלא מהני הפקר היינו מחשש הערמה וזה שייך כשהוא ברשותו אבל בנדון זה דהיי"ש שפירט ששכח לפרט היה מקודם לכן בחדר של ישראל אחר ואותו הישראל מכר אותו החדר עם החמץ שלו לעכומ"ז בערב פסח וכיון שלא היה החמץ ברשותו אין שייך הערמה וכו' וגם יש לומר דתכף שהפקירו זכתה לו חצירו להישראל שהחמץ היה ברשותו וזכה בו בשעה שהיה עדין היתר והיה אנוס מה שלא מכרו שלא ידע מזה ואף שנפקד חייב לבער כאן לא היה אצלו בפקדון ולא קבל שמירתו (לי הדל צד היתר זה צ"ע דאם נאמר דנקנה החמץ להישראל שהיה ברשותו אם כן כיון שלא מכרו כלל כמו שמפורש בשו"ת שם אריה

הנ"ל שכתב שהישראל השני מכר הקאמיר עם חמצו רק השפירט לא מכר שאינו שלו אם כן אף שהיה אנוס גמור שלא ידע מזה מכל מקום הרי זה דומה לנגזל שהיה אנוס גמור שלא היה בידו לבערו ובכל זאת נאסר חמצו אחר הפסח כמו שרשמתי לעיל בסי' זה אות י"ו דלא כהנו"ב עי"ש) וגם יש לומר דהעכומ"ז קנה מטעם חצר וכו' וגם דעת הרבה פוסקים דבתרתי לטיבותא בטל ואנוס מותר וכאן לא שייך הערמה שהשלוחים מעידים שמכר כמה אלפים יי"ש שיש לו ורק זה שכח וכיון שעשה כתקנת חכמים לא חיישינן שמא לא ביטל ואומר שביטל ועוד שפירט זה אין ראוי לשתות מפני חזקו ונמכר רק למלאכת הצבע ובתשו' גב"ש סי' ל"ה מתיר בכי האי גוונא בהנאה לכן מכל הני טעמי יש להתיר בהנאה על כל פנים בנדון זה וליתר שאת יבטלו ברוב אלו תורף דב"ק: והרב בית שלמה סי' ע' בד' מ"ה ע"ב על דבר שלא נכתב בשטר כל חמץ בפרטות רק שנכתב שמכר כל החמצים כהשער שבשוק כתב במקור חיים מחמיר דהוי כמוכר דבר שאינו מסוים עיין בח"מ סי' ר"ט סעיף ב' ואף שלכאורה יש לומר דדוקא כשאומר כל מה שבבית מכור בסך פלוני הוא דלא קנה דאינו יודע אם שוה הסך הזה וכן נראה שהבין הרב חיי אדם בכלל קכ"ג אות ג' שכתב שהרי אינו יודע אם שוה הרבה או מעט והוי כשוחק בקוביא אבל בנדון דידן שלא מכר בקצבה רק כפי השער יש לומר דאין חשש (עיין לעיל סי' ה' אות כ"ט שכתבתי שכן הוא באמת דעת הרבנים באר יצחק ותפארת יוסף) מכל מקום מסתמיות דברי הרמב"ם והש"ע נראה שאין לחלק ועי"ש בש"ך סק"ב ובביאור הגר"א והארכתי במקום אחר אמנם בגוף הדבר מתשובת החתם סופר סי' ק"ט משמע להדיא דלא כהרב מקור חיים ועי"ש בשם רבו ומשמע שם דכיון שאומר שמוכר לו כל מיני חמץ הוי כמינו ידוע וכן משמע בשו"ת שיבת ציון בנוסח שטר מכירה של הגאון נודע ביהודה ובית דינו ואף שדברי המק"ח מסתברים יותר מכל מקום כיון שהוא אחר הפסח יש לצדד להקל (נראה שסובר דלהמקור חיים במוכר כי האי גוונא אסור החמץ בעבר עליו הפסח ואין כן דעת הרב תפארת יוסף סי' י"ט שהבאתי לעיל סי' ה' הנ"ל) והנה אם יאמר המוכר שאף שלא נכתב בשטר בפרטרות מכל מקום בעל פה פרט לו כל מין ומין ודאי דאין כאן שום פקפוק ומותר החמץ כי השטר אינו אלא להקנאת הקרקע כידוע ואף אם גם בעל פה לא פרט לו יותר מהכתוב בשטר הנה צדדתי בתשו' להקל אם כתוב בשטר מודה אני הח"מ בהודאה גמורה וכו' דקונה מדין אודיתא (עיין לעיל בסי' זה אות יו"ד מדין אודיתא) דאם העכומ"ז יתבענו בדין ויאמר שפרט לו כל המינים בעל פה הדין עם העכומ"ז דכיון שכתב שמכר לו כל מיני חמץ אמרינן שודאי מכרם באופן המועיל ופרטם בעת המכירה ואף אם שניהם מודים שלא הקנה לו באופן

המועיל אפילו הכי מהני וכו' והסכמתי בתשובה ההיא דבהנאה ודאי מותר וגם באכילה מותר על ידי ביטול ברוב של היתר ושוב שקיל וטרי אם יש לחלק בין אם החמץ הוא בהחדר שנמכר לעכומ"ז לאם הוא במקום אחר (עיין בזה לעיל סי' ה' אות כ"ה ד"ה ובשו"ת) גם בסי' ע"ו באחד ששכח למכור חבית אחת שהיתה בהחדר שנמכר לעכומ"ז וכתב הרב השואל להתיר משני טעמים האחד דאף שלא נמכר כלל קנה העכומ"ז בשעה שנאסר לישראל דאייאש מיניה על ידי חצרו ועל טעם זה הרבה להשיב דלא מהנו בזה קנין חצר מכמה טעמים עיין שם באורך:

וטעם שני כתב הרב השואל משום שנכתב בהשטר מכירה שאם ימצא חמץ שלא נתפרש שם חייב העכומ"ז לקבלו כפי שומת בקיאים והרי הוא שלו מעכשיו והשיב על זה דמבואר במקור חיים דלא מהני דהוי מוכר דבר שאינו מסוים אף דמוכר רק מין חמץ ונכונים דבריו מאד וכו' וכתב דאין נראה לחלק בין מוכר בסך פלוני למוכר כפי שישומו וכו' (כמ"ש בסי' ע' והאריך קצת בזה) והן אמת מובן מהרבה גדולי מחברים בנוסח שטר מכירה דלא קפדי לפרט כל מין ומין דוקא ולכן סברי דכיון שאומר שמוכר כל מיני חמץ בכך וכך הוי כמינו ידוע אבל דברי המקור חיים מסתברים מאד נוסף על זה שבלשון האמור בנדון דידן יש בו תיוהא גדולה ונלאתי להאריך לכן לא מלאני לבי להקל אמנם אם הוא הפסד מרובה ואי אפשר לבטלו ברוב יוכל להתירו בהנאה ולצרף דעת כמה פוסקים דיי"ש הוי חמץ דרבנן בפרט יי"ש שלנו שעיקרו מקטניות הגם שאין להקל מחמת זה לבד מכל מקום יש לצרף לעשות גם מזה סניף אבל בשתיה אין להתיר וכל זה אם אמר על כל פנים לעכומ"ז בעל פה כן בשעת המכירה כפי הכתוב בשטר או אף אם אינו זוכר בבירור אם ידוע שדרכו לפרש כל פרטי הדברים מענין המכירה בעל פה בעת המכירה אז אם אי אפשר לערבו ברוב ויש הפסד מרובה יוכל להתירו דוקא בהנאה אלו תורף דב"ק ובהגהה מבן המחבר הביא מה שכתב הרב פתחי תשובה בשם הרב באר יצחק דלא חיישינן במכירת חמץ משום דבר שאינו מסוים שכותב כפי שישומו וכתב דבהכרח לומר כן בדעת הרב מקור חיים גופיה שלא יסתור מה שכתב בסי' תמ"ח לדבריו בסי' תל"ז סק"ד (נראה שהוא ט"ס וצ"ל סי' תל"ו סק"ד והוא שכתב שם שיכתוב שטר מכירה על כל החמץ שבבית זה אף שאינו ידוע לו ע"כ וכיון שאין ידוע לו אי אפשר לו לפרוט אלמא מהני ואם כמוכרח דמה שכתב בסי' תמ"ח מירי במוכר לו בקצבת סכום מעות ובסי' תל"ו כונתו שימכור על פי שישומו כן נראה כונת הרב בן המחבר והוא דוחק לע"ד ואמנם לפי מה שכתב הרב תפארת יוסף סי' י"ט דהמקור חיים לא אמר אלא לכתחלה יש לומר דההיא דסי' תל"ו חשיב דיעבד עי"ש) וכתב עוד דבחמץ שעבר

עליו הפסח אפשר דיש לסמוך על דברי הסמ"ע דאם שניהם אינם יודעים מה שבבית מהני וכן כתב הט"ז והביא עוד דבתשו' גא"ב סי' י"ט מבואר דנקטי חילוק זה הרבנים בעל מג"ש וב"ח ובנו ומוהר"ר מיכל טיימר דכששניהם אינם יודעים דמי ממש למשחק בקוביא דקני לדעת הטור והרמ"א והדעת נוטה להקל בחמץ שעבר עליו הפסח ובפרט כשכתב כפי שישומו שלשה לולא דמיסתפינא מדברי האמו"ר עכ"ל:

ובסימן ס"ה הביא בשם הרב השואל דמדברי הרב חתם סופר מוכח דאם כתב כל החמצים הוי כמינו ידוע ושאין כן דעת המקור חיים ושמסתברא כהמק"ח והוא השיב דהאמת כן הוא כדברי המק"ח ומכל מקום יש לצדד היתר מחמת קנין אודיתא וכו' (כמ"ש בסי' ע' הנ"ל ועוד האריך בזה וגם לבאר פרטי הדינים בזה) וכתב אם לא נכתב בסופו בכולל באופן שמכר לו כל החמצים בסך כך וכך חוץ מהפרטים שהזכיר בראשונה אלא שבתחלה פרט ואחר כך הזכירם בכלל כמו שהנוסח לכתוב אם כן אין בכלל אלא מה שבפרט ואדלעיל מיניה קאי ולא מכר אלא החמצים שהזכיר בתחלה ואין שום צד היתר אמנם אם הלשון הוא שחוץ מהפרטים של מעלה מכר לו גם כן עוד כל מיני חמוצים הנמצאים שם בסך כך וכך או שנכלל דמי המכירה מהחמצים ההם תוך דמי המכירה שלמעלה אז יש מקום לדבר רק נמי באופן שנכתב שמוכר מיני החמוצים בסך כך וכך או שנכלל קצבתם בהסך שהזכיר למעלה שאם לא כן גם כן לא מהני כמבואר בח"מ סי' ר"ז רס"ז ואם בעל פה אמר לו שמוכר החמץ ההוא והחמץ מונח בהרשות שנמכר לעכומ"ז פשיטא דשרי ואינו מעכב מה שלא נכתב בהשטר ואם אינו ברשותו שנמכר להעכומ"ז לסברת המקור חיים חשיב חמצו של עכומ"ז ואחריותו על ישראל וכו' ובזה מותר בהנאה וכו' ואם לא אמר לו בעל פה שמוכר לו גם החמץ ההוא וגם לא אמר לו בעל פה שחוץ מהפרטים מוכר לו עוד דברים חמוצים בסך כך וכך פשוט דהחמץ אסור בהנאה ואף אם היה פורטם בשטר בפירוש לא מהני כלום דעיקר המכירה היא מה שיאמר לעכומ"ז שמוכר לו והעכומ"ז מתרצה אבל אם מוסר לו שטר ואינו אומר לו כלום לא מהני וכשלא פירש החמץ ההוא בעל פה רק אמר לו בעת המכירה בלשון השטר (שבסוף השטר נכתב דרך כלל שמוכר לו כל דברים החמוצים שבבית הנ"ל) הנה אם נכתב כנוסח הנהוג שמוכר לו אגב קרקע כל החמץ שבתוכו הנה אם לא היה החמץ ההוא בהחדר שמכר לנכרי ודאי החמץ ההוא אינו בכלל המכירה ואין אנו צריכים לדון אי חשיב זה כמוכר דבר שאינו מסוים או לא רק כשהיה ברשות הנמכר לעכומ"ז וגם אמר לו בעל פה כלשון הכתוב בשטר בזה יש לדבר אם חשוב מינו ידוע וכו' ואם נכתב בשטר לשון הודאה מהני אודיתא ויש להתיר החמץ ההוא בהנאה היינו לעשות

מהמאל"ץ יי"ש למכור לעכומ"ז ולא לישראל ועיין בג"ש סוף סי' ל"ה ואם יסכימו עוד שני רבנים מובהקים אני מצטרף להתיר היי"ש הנעשה ממנו בשתיה אם יערב המאל"ץ מקודם עם המאל"ץ כשר ברוב ויש עוד סניף דעת הרר"י שבהרא"ש דמותר לערב ברוב חמץ שעבר עליו הפסח והרב פני יהושע ח"א סי' י"ג צירף דעת הר"י בעובדא כזו אמנם אם לא נכתב לשון אודיתא איני נמנה להתירו רק בהנאה לעשות ממנו יי"ש למכור לעכומ"ז דלענין הנאה יש לסמוך על הרב חתם סופר ונוסחת רבו והנו"ב שבשו"ת שיבת ציון וכו' בפרט שיש כמה סניפים להקל וגם מה שכתבו האחרונים סניף בבטל ונאנס וכל זה דוקא אם הזכיר על כל פנים בעל פה בעת המכירה בדרך כלל כל החמוצים שמוכר לו בכך וכך חוץ מהפרטים וגם היה החמץ ההוא במקום שנמכר להעכומ"ז אלו תורף דב"ק ובסי' ע"א כתב בשם הרב השואל לחלק מטעם שמכר לו כפי השער והשיבו דאף דלכאורה יש מקום לחלק כן לא עלה לרצון לפני וכו':

והנה כשפרט אחר כך שמכר לו עוד כל החמצים הנמצאים וכלל דמי מכירתם עם החמצים שלמעלה נראה דיש לפקפק דאם נחשוב מכירת כל החמצים כדבר שאינו מסוים יש לחוש על כל המכירה שתתבטל דהוי כמוכר קרקע ודקלים דהוי מכירה אחת וכשאין לו דקלים בטל מקח לדעת הרמב"ם בח"מ סי' רי"ו סעיף ה' וקצת תימה שלא העיר מזה הגאון בית שלמה אלא דלדינא אין לחוש לזה כמו שכתב הרב רמ"ץ סי' ל"ב באחד שמכר חמצו בכסף ושטר והקנאת מקום ופרט כל המינים ומחירם ובסוף השטר כתוב שאם ימצא בהחדר איזה חמץ שלא נפרטו גם כן מכור לו ונמצא אחר הפסח עני"ס שנתבשל עם יי"ש וכתב דלכאורה יש לפקפק כיון שכלל בדמי המכירה גם החמץ שאינו ידוע וכו' נתבטל כל המכירה וכו' ושוב כתב אך לדעת הרשב"א הוו שתי מכירות וכשמנכה לו שיווי הדקלים מתקיים מקח הקרקע והכא נמי כשמנכה לו שיווי החמץ הנמצא מתקיים המקח לשאר חמץ ולענין שעבר עליו הפסח שהוא מדרבנן אזלינן לקולא בספק פלוגתא ואף דיש על כל החמץ חזקת מרא קמא והיא כעין חזקה דמעיקרא וכו' כבר כתבו הפוסקים דחזקה זו לא מהניא בספק פלוגתא דבשביל החזקה לא ישתנה הדין ועל החמץ שנמצא כתב דיש להתירו על פי דברי הסמ"ע בסימן ר"ט דכששניהם אינם יודעים מהני והט"ז מסכים עם הסמ"ע אף שהש"ך סק"ב חולק מכל מקום בספק חמץ שעבר עליו הפסח יש להקל מטעם ספק דרבנן ושקיל וטרי עוד בדברי הסמ"ע וש"ך וכתב עוד צד היתר להעני"ם הנ"ל לפי מה שכתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ב דבטעמו ולא ממשו אינו עובר בבל יראה והאי עני"ס שנבלע בו יי"ש יש לומר דלא מיקרי אלא טעמו דאף דדעת כמה פוסקים דחלב שנבלע בבשר חשיב ממשו מכל מקום

שאר פוסקים לא סברי הכי וכן נראה מדברי רש"י פסחים ד' מ"ה נזיר ששרה פתו ביין וכו' וכיון דלא עבר בבל יראה מותר אחר הפסח כמו שכתב החק יעקב ואף דהחמיר לענין אכילה הוא רק חומרא בעלמא ובנדון זה דיש לנו כל הצדדים האלה להתיר אין להחמיר כלל ובאות ו' כתב דאחר התבוננות יש לומר דאין שום חשש דבר שאינו מסוים גבי מכירת חמץ דהא הטעם הוא משום אסמכתא והרי דעת הרמב"ם ומרן בח"מ סי' ר"ז סי"א דערבוני מחול לך מהני כיון שמוחזק בו לא שייך אסמכתא והכא העכום"ז מוחזק בהחמץ שלא ידעו על ידי שהוא מוחזק בהחדר שהקנה לו הבעל הבית ולא שייך ביה אסמכתא ואף שכתב הרמ"א דיש חולקים יש לסמוך בחמץ שעבר עליו הפסח אהרמב"ם ומרן בש"ע דספק דרבנן לקולא ומצאתי בט"ז ריש סי' ר"ט שכתב דדין זה הוא במשך לסימטא ולא במשך לרשותו ותירוץ זה עיקר (לפום ריהטא נראה שתלוי זה במחלוקת הקדמונים אי אמרינן בעכום"ז חזקת ממון וצריך להתיישב במה שרשמתי בקונטריס הכללים בשדי חמד ח"א מערכת הגימ"ל אות נ"ה לעת הפנאי בל"ן) ובלאו הכי יש צד היתר לדעת הראב"ד דאין דין אסמכתא בעכום"ז כיון דבדיניהם מהני המכירה שבנדון דידן מהני דיניהם לסלק חששא דאסמכתא ועיין להרב מגן אברהם סי' תמ"ח אלא שאין אנו צריכים לכל זה וההיתר ברור בלאו הכי אלו תורף דב"ק:

עוד כתב הרב רמ"ץ שם באחד שמכר חמצו כנ"ל ואמר לעכום"ז בעל פה שאם ימצא עוד בחדרו גם כן שייך לו ואחר הפסח נמצא מיני חמוצים והשיב דודאי זה לשון מתנה הוא כדאמרינן בגיטין ד' מ"ם ובח"מ סי' רמ"ח דאם אמר גבי שדה הרי היא שלו דהוי לשון מתנה וגם במתנה לא קנה בדבר שאינו מסוים כמו שכתב הרמב"ם בפרק שלישי מהלכות זכיה ובח"מ סי' רמ"א ס"ד ובסמ"ע שם וצדד הרב המגיד דמתנה גרועה ממכר (בחידושי רבינו עקיבא איגר בריש סי' ר"ט כתב וז"ל המקנה נ"ב אבל נותן מתנה קנה תשו' לחם רב סי' י"א אש דת לבעל מוצל מאש בפרשת חיי שרה עכ"ל וספרים הנ"ל אין מצוים אצלי לראות דב"ק דבהדיא מבואר בסי' רמ"א ס"ד דמכר ומתנה שוים בזה ולדברי הרב המגיד שהביא הרב רמ"ץ מתנה גריעא ממכר בענין זה) ויש להסתפק דאף דודאי אין שום חשש לשאר חמץ דאין המכר תלוי במתנה כמובן מכל מקום באותו חמץ עצמו יש להסתפק אי מהני מה שכתבו הסמ"ע וט"ז דכששניהם אין יודעים מהני בדבר שאינו מסוים דיש לומרדדוקא בדבר שהמוכר רוצה בדמים והלוקח בהחפץ שייך לומר אגב דבעי לקנות גמר ומקני אבל במתנה דאינו מקנה דבר לא שייך לומר כן והאריך בזה ושוב כתב דמהני מטעם שהוא מוחזק כההיא דערבוני מחול לך וכו' (כמ"ש לעיל בעובדא קמייתא) עוד כתב לפקפק בהאי עובדא דכיון דמה שאמר לו בעל פה כן הוא

אחר שנגמר המכירה הראשונה ואינם עסוקים עוד בה והמתנה מילתא אחריתי ולא יוכל לקנותה מטעם אגב קרקע דהא בעינן שיקנה המטלטלין כאחת כמבואר בח"מ סי' ר"ב ס"א אם כן במאי נקנה להעכומ"ז וכתב דיש לומר דקונה מדין חצר המשתמרת לדעתו שלקח המפתח והארכתי במקום אחר דיש קנין חצר לעכומ"ז במשתמר אפילו אינו עומד סמוך לו ולכן אין שום פיקפוק בנדון זה וחמץ הנמצא מותר ע"כ (בדין קנין חצר לעכומ"ז רשמתי בקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות ל"ח עי"ש):

והגאון שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"ב סי' קמ"ח נשאל באחד שמכר חמצו ובתוכו היה חבית חומץ שנעשה מפסולת יי"ש ולא ידע המוכר ממנו שהיה סגור וחתום ונשלח לו מאחד למוכרו בכלל חמצו והוא אמר לעכומ"ז כל מה שיש כאן הכל מכור לך בכלל החמץ ורב אחד רצה לאוסרו כדין חמץ שעבר עליו הפסח שהמכירה לא הועילה כיון שהוא דבר שאינו מסוים וכו' והשיב דלכאורה יש לומר דלמה שכתב הט"ז בריש סי' ר"ט דמיירי שלא משך לרשותו אלא לסימטא ואם כן בחמץ שהוא בידו דהקנה לו אגב קרקע קנה אלא דתירוץ זה הוא דוחק והעיקר כתירוץ הראשון שבט"ז וכו' ורצה להתיר מטעם דהוי חמץ נוקשה אלא שלפי שלא ידע מהות עשיתו לא עשה סמיכא מזה וכתב טעם אחר וז"ל ולכאורה נראה דבר חדש דכאן לא שייך הטעם דלא גמר וקני דהרי מכירת חמץ הוא רק הערמה בדרבנן וכמו שכתב התב"ש וכו' ואם כן בודאי גמר להקנות כל דבר וגם הוא גמור לקנות ובחמץ בגילוי דעת בלבד סגי כמו שכתבו הרבנים המ"ב ומג"א סי' תמ"ח סק"ד ובאמת שזה מנהג בכל תפוצות ישראל שאנשים שיש להם כל מיני חמץ עושים קופה אחת ושולחים לחנות אחת למכור החמץ ומוכרים החמץ וכלים החמוצים וכל דבר שיש בו חשש חמץ וגם בנוסח שטרי מכירת חמץ כתוב כן ואין איש פוצה פה ועל כרחין כמו שכתבתי דודאי כיון דקונה כל החמץ בדבר מועט כל החמץ גמר בלבו לקנות כל דבר ואם ירצה למוכרו יראה מה שיש בו ובכל זה נראה לי לעשות כמו שכתב הפני"י לערב החומץ בחומץ אחר שיהיה ששים נגדו ובודאי מותר ועדיין צ"ע ועוד כתב דיש צד היתר לדעת הראב"ד דאין אסמכתא לעכומ"ז אלא דבאמת אנן לא נקיטינן כהראב"ד וכו' אלו תורף דב"ק:

ובמהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד (ד"ה והנה בכ"ב) במי שמכר ופרט החמץ ושכח לפרוט מין אחד רק שכתב בשטר המכירה שאם שכח איזה דבר לכתוב הכל יהיה מכור לו עד למדידה והמשקל וכתב לפי זה איני רואה שום חשש בזה דאף אי נימא דצריך לפרט הכל שאם לא כן הוי דבר שאינו מסוים וכמו שכתב הרב מקור חיים הנה מלבד דבסי' רמ"א ס"ד מבואר דלא קיימא לן כהרמב"ם ומועיל דבר שאינו מסוים ועוד וכו' אבל כאן

אנן סהדי דרצה למכור כדי שינצל מהביעור דודאי גמר להקנות ואף אם העכום"ז לא גמר לקנות הרי אף כשפורט אין העכום"ז גמר לקנות רק שהערמה בדרבנן שרי וכו' וליתר שאת יערבו ברוב מאלטש או שכר כשר וכמו שכתב הפנ"י וכו' והביא דברי הט"ז בסי' רמ"א דנקיטינן דלא כהרמב"ם ומהני דבר שאינו מסוים וכו' ומה גם דכאן שכתב בהדיא כל דבר ששכח הכל בכלל המכירה על כל פנים ידע שהוא דבר החמץ ולא דמי לדסי' ר"ט שאינו יודע אם תבן או זהב דאינו מוכר קודם פסח רק מיני חמץ וסמך דעתו וכו' ועוד כתב דבשכח מין אחד לכתוב וטוען שמחמת שכחה הוא אין שייך הערמה דהא חזינן דכל המינים זכר ומכר בשטר כדינו ומהיכא תיתי לומר שהערים על המאל"ץ ולכן אף דקיימא לן דאף שוגג או אנוס אסור כאן לא שייך זאת וכו' ואף אם נחשבהו לספק דאולי א שכח אזלינן לקולא בדרבנן וכו' עכ"ל ושם (בד"ה והנה ביום א' במדבר) הביא מה שהושג על תשובתו והשיב לקיים דבריו עי"ש:

המורם מכל האמור למעלה דבמוכר לעכום"ז כל מיני חמץ שלו כפי השער שבשוק או כפי מה שישומו שלשה בקיאים בכסף ובשטר והקנאת מקום כנהוג ועבר עליו הפסח יש צדדים הרבה להתירו ואזכירם בקצרה א') שיש לומר דדוקא במוכר בסך קצוב הוא דיש לחוש משום דבר שאינו מסוים אבל לא במוכר כפי השער או כפי שישומו שלשה ב') דדוקא כשאחד יודע וחברו אינו יודע הוא דיש חשש דבר שאינו מסוים אבל כששניהם אינם יודעים לית לן בה ג') כיון דשניהם יודעים דהמכירה היא רק הערמה דשריא בדרבנן בודאי גמרי ומקנו ד') כיון שהחמץ הוא ברשות הקונה שהקנה לו אגב קרקע אין שום חשש משום דבר שאינו מסוים ה') מה שמוכר רק מיני חמץ חשיב מינו ידוע ו') דהרב מקור חיים לא אמר להחמיר אלא לענין לכתחלה ז') דיש פוסקים הסוברים דקיימא לן דלא כהרמב"ם ויכול להקנות דבר שאינו מסויים ח') דיש פוסקים דאין דין אסמכתא לעכום"ז ומוכר דבר שאינו מסויים דלא מהני הוא משום דין אסמכתא ט') אם כותב בלשון אודיתא מהני יו"ד) כשפורט כל החמץ ואמר ליה בעל פה או בשטר שאם ימצא עוד מיני חמץ הרי הוא גם כן מכור לו ונמצא שבאמת שכח איזה מיני חמץ ועבר עליו הפסח יש עוד סניף דבכי האי גוונא דמכר ופרט כל החמץ אין לחוש משום הערמה ועל כל פנים בהנאה ודאי יש להתירו אחר הפסח וליתר שאת לערבו ולבטלו והס כי לא להזכיר לנעול שערי היתר ולאוסרו בהנאה כי יש לחוש לאיבוד ממון ישראל במקום שיש ויש עמודי עולם לסמוך עליהם בפרט באיסור קיל דרבנן כחמץ שעבר עליו הפסח: וראיתי בספר אגודות אזוב מדברי חלק א"ח סי' י"ג ד' ה' ע"ב ד"ה עוד נשאלתי באחד שבטל ומכר קודם פסח בשטר המכירה חתימת ידי תעיד עלי וכו' שמכרתי להעכום"ז

וכו' אגב קרקע וכו' זידאטיק וכו' ומסירת מפתח כל זה נעשה באופן היותר מועיל מכירה גמורה שרירה וקיימת דלא כאסמכתא וכו' וחתם בו רק ששכח לפרוט בשטר את כל המינים של החמץ שלא פרט אלא מקצת ושכח מקצת אלא שהיו מונחים בתוך החדר הנמכר והמטלטלין שבתוכו הקנה לו בשטר מכירה והשיב דבהקנאת המטלטלין בכלל שלא בפרטות כתב המקור חיים דלא מהני ככתוב בח"מ סי' ר"ט ובר מן דין בחמץ שלא ידע ממנו המוכר והלוקח כבר הובא באחרונים בשם שו"ת חינוך בית יהודה סי' י"ג דאסור ושם בע"ג אות ו' בתשובת הגאון יוסף יוסקי שפירא כתב וז"ל הדין פשוט לאיסור וכמו שכתב המק"ח בחידושים סק"ח וכמבואר בח"מ ריש סי' ר"ט עכ"ל ועמהם הסליחה רבה שכתבו לאסור בפשיטות על פי מה שנמשכו אחר משמעות דברי הרב מק"ח דסובר כן לעיכובא ומלבד דאינו פשוט לומר כן בדעתו כמו שרשמתי למעלה מדברי שו"ת תפארת יוסף סי' י"ט שכתב בפשיטות דלא אמר המק"ח אלא לכתחלה וכו' ועוד אף אם נאמר דדעת המק"ח לאסור בדיעבד (וכן משמע מלשונו שבחידושים סק"ח שציין הגאון מוהר"י הנ"ל וכשמוכר החמץ צריך לפרט כל מין חמץ שבחדר אבל אם כותב סתם הוי כמוכר דבר שאין מינו ידוע שהמכר בטל עכ"ל) מכל מקום יש לסמוך להתיר החמץ על פי הטעמים הנז"ל אין צורך לכופלם ומה שהביא משו"ת חינוך בית יהודה דהתם מיירי במי שהניח חמצו בחדר חברו שלא מדעת בעל הבית שיודע הוא שהבעל הבית ימכור חמצו עם החדר ויהיה נמכר גם החמץ שלו שהניח בתוכו ולזה כתב דלא מבעיא אם הבעל הבית לא מכר החדר לנכרי אלא החמץ לבד דודאי לא נמכר בכללו גם החמץ של המפקיד והיינו משום דהבעל הבית לא כיוון למכור לו אלא החמץ שלו ולא את של חבירו שהרי לא ידע ממנו כלל וגם הקונה לא כיוון לקנות מה שלא הקנה לו הבעל הבית אלא אפילו אם מכר לו גם החדר ואם כן נאמר דאף דהבעל הבית לא כיון להקנותו וגם הוא לא כיון לקנות מכל מקום חצרו קונה לו שלא מדעתו לזה כתב דאין חצרו קונה לו בכי האי גוונא עי"ש והבאתיו לעיל בסימן זה אות י"א ואף בזה מפקפק הרב עיקרי הד"ט כמו שכתבתי שם אבל כשמוכר החמץ שלו אף שאינו‌ידוע לו מכל מקום הוא מתנה עמו בפירוש שכל מה שימצא חמץ שלו שלא פרטו יהיה מכור לו בזה אפשר דגם החינוך בית יהודה מודה דמהני שפיר ועל כל פנים אחר הפסח מותר ואף אם נאמר דהרב חינוך בית יהודה אינו מודה בזה וגם זה אסור לפי דעתו מכל מקום מדברי כל הרבנים הנז"ל מתבאר יפה דלא סברי הכי ושפיר דמי לסמוך עליהם בחמץ שעבר עליו הפסח כמו שכתבתי למעלה: וראיתי להרב שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ג סי' ק"ך שבנדונו שכח לפרט שני מיני חמץ שהיה לו בהחדר שמכר לנכרי אלא

שהוליכו אל החדר ההוא ואמר לו ראה כל מה שבהחדר נמכר לך כי לא אוכל לפרט הכל ושקיל וטרי בנדונו על שאר חששות שהיה לחוש כפי הנדון ואילו משום חשש דבר שאינו מסויים לא העיר כלל אלמא דפשיטא ליה דאין בזה שום חשש אלא דמכל מקום היה לו לבאר זה דהא מכל מקום ודאי אינו פשוט כל כך דהא מני"ר גופיה בתשובותיו הנ"ל חש לה רב והצריך להתיר על ידי תערובת.

ועיין להרב בגדי ישע סי' ב' אות יו"ד נראה לדינא כשמוכר או משכיר החדרים לעכום"ז צריך להראות לו כל חדר וחדר וכו' ובאם לאו לא קני כלל ככתוב בח"מ סי' ר"ט ס"ב ואם אי אפשר להראות לו וכו' אזי ימכור או ישכיר לו בלי קצב דמיהם כלל רק כפי שישומו שלשה אנשים וככתוב בח"מ סי' ר' ס"ז עכ"ל מתבאר דסובר כסברת הרבנים באר יצחק ותפארת יוסף הנ"ל דבכי האי גוונא שמוכר לפי מה שישומו לא שייך הדין שבסי' ר"ט וסמכא דעתיה ומהני זה לדעתו אף לכתחלה ושם בסוף סי' ד' כתב שאם הניח חמצו בחדר בעל הבית שלא בידיעתו וכשמכר החמץ התנה עם העכום"ז בפירוש שמוכר לו כל חמץ שהמצא תמצא בחדר ההוא במקח כפי שישומו פלוני ופלוני או כל ליטרא בסך פלוני אם כיון המוכר להחמץ שהניח שם אדם בלתי ידיעת הבעל הבית הוי מכירה גמורה וכו' עי"ש אלמא דכפי שישומו וכו' מהני ואין בזה משום מוכר דבר שאינו מסוים.

ועיין להרב תשואת חן סי' ן' שהבאתי לעיל בסי' זה אות י"א סק"י דמתבאר גם כן דכשמוכר כל החמץ שבחדר אין לחוש משום דבר שאינו מסוים ושם מיירי במוכר בקצבה בסך פלוני כמו שיראה הרואה. וכן כתב הרב שבילי דוד ליו"ד בד' קכ"ז ע"ב אות ט"ו וז"ל ובחמץ צריך לפרט כל מין ולפסוק מקח כפי המדידה ואם כתב בשטר המכירה כי מוכר לו כל חמץ שימצא אצלו כתבתי בחידושי להלכות פסח סי' תמ"א דמהני אף דמוכר דבר שאינו מסוים לא מהני כאן דאינו יודע כלל אם יש לו עדיף וכו' ועל כל פנים פסיקה בעי שיכתוב שמוכר זה עם החמצים שמכר בסך הקצוב עבור הכסף ההוא ועדיף יותר שיכתוב שמוכר כפי אשר ישומו אחר כך עכ"ל.

ומשמעות דבריו הוא דגם לכתחלה שפיר דמי לעשות כן וצריך לעיין בחידושים להלכות פסח שרמז ואין מצוי אצלי: אחר כל אלה הדברים ראיתי בקובץ יגדיל תורה קונטריס א' סי' א' שהוזכר שם שנהגי קצת רבנים לכתוב בשטר מכירת חמץ שמוכרים כל החמץ שנשכח מבעליו למוכרם ורב אחד שם נשתומם על זה דמחלוקת ישנה היא אי שכחה חשיב אונס או פושע והוא הכריע דשוכח לא חשיב שוגג ואת פושעים נמנה ואין לעשות

תקנה להפושעים ועוד כתב לערער מצד שהרבנים כותבים כן מדעתם שלא בידיעת הבעל הבית וכו' ועל כל דבריו יפה השיב רב אחד שם בסי' ג' עי"ש.
שדבריו נכונים מאד. ועיין מה שכתבתי בסי' ט' אות ב' בענין מכירה שלא מדעת הבעלים ובקונטריס הכללים במערכת השי"ן אות כ"ב לענין שכחה אי חשיבה פשיעה או אונס ובסי' ב' האריך רב אחד מופלא לתמוה על המנהג הזה מטעם אחר לא מצד שמוכרים הבית דין שלא מדעת הבעלים אלא משום דהמין הנשכח כיון שאינו ידוע להבעלים ולא להקונה לא מהני ביה מכירה וסיים דהמין הנשכח אסור אחר הפסח באכילה ובהנאה כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח והמתיר בזה עולה זדון וכו' ויש אתי תשובה בכתב מהרה"ג מלבוב שהסכים לדעתי וכו' עי"ש ולא פניתי כעת לעיין בראיותיו כי הוא הניח כמה יסודות כדי לבא אל מבקשו רק זה אני אומר דלפי מה שרשמתי באות זו מתבאר יפה דמה שיש לחוש במוכר כל חמץ שימצא הוא רק משום מוכר דבר שאינו מסוים ועל זה יש כמה צדדים וטעמים להתיר ומדברי קצת פוסקים שרשמתי מתבאר דגם לכתחלה אפשר לעשות כן לכלול בשטר המכירה שמוכר גם את החמץ הנשכח על פי שומת וכו' או כפי השער וכו' ולכולי עלמא מיהא בדיעבד ועבר הפסח מותר וחלילה לומר על זה שהוא חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ומה שכתב שיש אתו תשובת מהרה"ג מלבוב אם כונתו על הרב שואל ומשיב הוא תמוה דמדבריו שהבאתי למעלה מתבאר דעתו דמעיקר הדין אין חשש בזה ואיך יאמר שאסור בהנאה ועיין לקמן באות ס"ה מה שהבאתי מתשובת בית יצחק בעניינים אלו:
עתה השגתי שו"ת רבינו עקיבא איגר מהדורא תניינא וראיתי שבסי' ז' נשאל במי שמכר חדר מיוחד עם החמץ שבו לעכומ"ז ואמר לו שכל חמצו שיש לו במקום אחר הכל יהיה קנוי לו אגב קרקע ואחר פסח מצא שעורים כתושים במקום אחר והורה לו המורה להשליכם לאיבוד שלא היו בכלל המכירה דלא סמכא דעת הקונה דשמא לא יהיה לו חמץ יותר והרב השואל פקפק על הוראת המורה ודעתו לומר דקנה עכומ"ז ולא הוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח והגאון המחבר האריך קצת בדברי הרב המפקפק וכתב ובעיקר הדין בנדון דידן פשוט דקנה החמץ דבאומר סתם כל חמצי שיש לי בעולם מכור לך קנה כמו באומר כל נכסי מכור לך כדאיתא בחשן משפט סוף סי' רי"ח (ובאמת איני יודע ההפרש דמאי שנא באומר כל מה שיש בביתי מכור לך דלא מהני לדעת הרמב"ם והשלחן ערוך ריש סי' ר"ט וגם באומר כל מה שיש לי בעולם כדכתב הרמ"א שם והוא הדין לשנים שהחליפו כל אשר להם ואיני יודע ההפרש בין כל נכסי ובין כל מה שיש לי בעולם וצריך עיון גדול) (אמר המחבר כל המוסגר בחצאי לבנה מתיבת ובאמת עד

גדול כן הוא בגוף הספר ונראין הדברים שהם דברי הרב עצמו ואתמוהי קמתמה אבל אין כונתו לסתור הדין מפני הקושיא וסיים הרב וז"ל) ואם כן למה יגרע במה שאומר כל חמצי שבחדר זה וגם כל חמצי שבמקום אחר והכא עדיף יותר דכל חמצי הוי מין מסויים דגם להרמב"ם מהני (ומלשון הרמב"ם יראה דחמצי לא מיקרי מין ידוע שכתב דצריך שיאמר ערמה חטים שק תאנים אבל לא ערמה תבואה שק פירות) (גם זה המוסגר כן הוא שם וסיים) לזה הדבר פשוט שהמכירה היה כדינו עכ"ל וכבר כתבתי למעלה כל הסברות והצדדים שיש להתיר על כל פנים בכשעבר הפסח וכן הוא משמעות דברי רבינו עקיבא הנ"ל לענין הדין אף שמתמיה בדבר גם אשו"ר בספר נחמד שנדפס חדש ממש חמדת משה להרה"ג מלאדז יצ"ו שבסי' ד' עמד בדין זה והביא קצת מדברי רבני האחרונים שהבאתי אני הדל ופלפל קצת בדב"ק ושם ראיתי שכתב בסוף הסימן וז"ל וראיתי בס' נ"ח חיו"ד דבכתב מין חמץ לא מהני אבל לא זכר מכל מה שכתבתי לעיל עכ"ל ולא ידעתי איזה ספר הוא ספר נ"ח אולי הוא נשמת חיים להגאון מוהרש"ק מבראדי שראיתי שמזכירים רבני דורנו באיזה ענייניים ואינו מצוי אצלי:

לה) דבר שהוא רק טעמו ולא ממשו של חמץ שעבר עליו הפסח אם מותר באכילה או בהנאה מתבאר ממה שרשמתי בסי' ה' אות ל"א: לו) חמץ שעבר עליו הפסח דאסור בהנאה אם מותר להריח בו עיין מה שרשמתי בסי' א' אות א' בס"ד: לז) יי"ש חמץ שנתערב קודם הפסח ברוב יי"ש של פסח ועבר עליו הפסח אי חשיב תערובת מין במינו ומותר אחר הפסח עיין במה שרשמתי בסי' ה' אות ל"ז ומעשה היה ששלחו יי"ש פסח על ידי עכומ"ז והגיע ליד הישראל בערב פסח אחר חצות ונמצא החותם מקולקל נשאל בשו"ת דברי מרדכי (להגאון מוהר"מ פרידבורג) בסי' מ"ו אם צריך לשופכו כמו שהורה מורה אחד והעלה דמותר להשהותו ותורף דבריו על פי שלשה טעמים א') דאף דכתב הרב נודע ביהודה מהדורא תניינא יו"ד סי' ע"ב בנדון כי האי גבי יין שהביא הנכרי ונתקלקל החותם וניכר שלאנעשה על ידי אדם אלא מעצמו נתקלקל ואסרו משום כיון שהנכרי ידע שנתקלקל והוא בדרך יש לחוש וכו' מכל מקום דברי הנו"ב הם היפך דברי הרב שפתי כהן וכו' וגם הרב פנים מאירות ח"ב סי' ע"ו כתב להקל בנדון הנו"ב כיון שניכר שלא נעשה על ידי אדם בכוונה יש להתיר מספק ספיקא שמא לא ידע העכומ"ז שהוא פתוח ושמא לא נגע ובכי האי גוונא לא בעינן מתהפך כמו שכתב הש"ך בכללי ספק ספקא אות ט"ו וכו' והוא הדין הכא דבתחלה צריך לדון אם ידע הנכרי שהחותם מקולקל ומהני אף דאינו מתהפך (עיין מה שרשמתי בענין זה בקונטריס הכללים מערכת הסמ"ך אות כ') והנו"ב דאוסר סובר כהה"ע שהביא הש"ך באות י"ד דאף בכי האי גוונא

לא חשיב ספק ספיקא ואף לדעת הנו"ב יש להתיר בנדון זה משום דהחשש בנדון זה הוא שמא שתה מהיי"ש של פסח ונתן תמורתו של חמץ דבלא שום הנאה לא חיישינן שנתן בו יי"ש חמץ ובודאי לא לקח להחליף אלא מיעוטו כדי שלא יורגש ויש לומר שמא החליף במים ולא נתן יי"ש חמץ כלל וכתב הרב פרי מגדים בדיני ספק ספקא אות י"ד דכשהספק בשני גופים כגון בנשבר הגוף וניקב הריאה דצריך לדון תחלה על הגוף לא בעינן מתהפך אם כן גם בנדון זה יש לדון תחלה אם לקח מיי"ש פסח כלל ואם תמצא לומר לקח דילמא נתן תמורתו מים ומכל מקום להתירו בשתיה אי אפשר לדברי הרמ"א בסי' תס"ז דלהתיר לאכול.

בפסח לא מהני ספק ספיקא (עיין מה שרשמתי בזה לעיל בסי' ב' אות א') טעם ב') דהישראל אינו עובר בבל יראה על החמץ של נכרי שהחליף ולא נקנה לו דאיסורא לא ניחא ליה דליקני וחצרו נמי לא קני ליה. וככתוב בסי' תמ"ח לענין דורון שהביא עכומ"ז לישראל ואין לומר דכיון דהיי"ש חמץ הוא מועט בטל לגבי של ישראל וחשיב כולו של ישראל דממונא לא בטיל והביא מה שאמרו בש"ס ביצה ד' ל"ח וליבטיל מים ומלח לגבי עיסה וכו' וביאר דבנדון זה דאנו דנים אם עובר הישראל בבל יראה וזה תלוי באם הוא ממונו לא בטיל וכתב דאם נאמר דיי"ש חמץ בשל פסח הוי מין במינו בלאו הכי מותר להשהותו מן התורה דבטל ברוב ואף דמדרבנן אסור להשהותו כמו שכתב הא"ר ריש סי' תמ"ב מכל מקום הכא דאיכא ספק ספקא כנז"ל מותר אף מדרבנן דבדרבנן מהני ספק ספיקא שאינו מתהפך כמו שכתב הרב פרי מגדים בדיני ספק ספקא אות ט"ו ואי נימא דהוי מין בשאינו מינו דיי"ש חמץ הוא מדגן ושל פסח מפסולת הסוקא"ר ובמין בשאינו מינו כתב המגן אברהם ריש סי' תמ"ב דאסור להשהותו מכל מקום יש לומר דהיינו דוקא כשהחמץ של ישראל מה שאין כן בנדון זה שהעכומ"ז עירב חמץ שלו ואיסורא לא ניחא ליה דליקני אך יש לומר דזה תלי בפלוגתא אי בטעם כעיקר עובר בבל יראה אז בנדון דידן אסור דאף דאינו עובר על גוף היי"ש שנתן בו העכומ"ז מכל מקום עובר על היי"ש פסח שלו משום שקבל טעם מיי"ש חמץ ומכל מקום אחר שבנדון זה יש מקום להתיר בלאו הכי יש לצרף דעת הסוברים דעל טעם אינו עובר בבל יראה ואף דאסור להשהותו מדרבנן יש להתיר מצד ספק ספקא שאינו מתהפך כנז"ל.

טעם ג') כתב כיון שהעכומ"ז הזיק לכל הכלי יי"ש שאסרה בהנאה הרי מיקלא קליה וכו' ככתוב ביו"ד ריש סי' קב"ל גבי יי"ן ושקיל וטרי בזה על דברי הבית הלל שם בעכומ"ז שאפה לישראל בז' של פסח מדגן של הישראל והביאו להישראל וכו' והובא בחק יעקב סי' תמ"ח סק"ד והרבה לתמוה על דברי הרב חק יעקב בזה וסיים דכל זה הוא בעובדא

דהבית הלל אך בנדון זה אם נחוש שעירב העכומ"ז יין היינו ודאי דחיישינן דשתה מהיי"ש פסח (דבלא הנאה לא חיישינן כלל) והרי אם כן העכומ"ז גזלן הוא ששלח יד בפקדון ונקנה לו מעת ששתה עיין בח"מ סי' רצ"ב ס"ה ואין על הישראל שום חיוב לבער (ושקיל וטרי למ"ש בש"ע סוף סי' שנ"ד ואם רצו הבעלים ליטול הכלי שבור וכו') ואף דיש לומר שמא בעת ששתה העכומ"ז לא הגביה הכלי אלא הטהו ושתה ותנן הטה את החבית וכו' דלא מיקרו שליחות יד בהטיה מכל מקום כיון דבנדון זה הוא כלי קטן שאין דרך לשתות ממנו כי אם דרך הגבהה.

ועוד דמידי ספק לא נפקא שמא לא שתה ושמא דרך הגבהה וזה הוי ספק ספקא טוב מכל הני ג' טעמים מותר להשהותו ובפרט דכאן איכא ספקי טובא שמא לא ידע שהחותם מקולקל וספק אם שתה וספק דרך הגבהה וספק לא נתן תמורת היי"ש ששתה אלא מים על כן מותר להשהותו באופן שיאמר להעכומ"ז שיקחנו לביתו או שיהיה בבית הישראל באופן שלא יהיה האחריות על הישראל אלו תורף דב"ק: לח) קנה חמץ מעכומ"ז קודם הפסח ולא אמר ליה מעכשיו יהיה קנוי אלא אחר הפסח יחול הקנין ועבר עליו הפסח מה יהיה דינו אם מותר בהנאה או לא מתבאר ממה שרשמתי בסי' ה' אות ל"ח:

טל) ישראל שלוה מעכומ"ז ומשכן חמצו בידו והגיע הזמן ולא פרעו אלא שלא אמר לו מעכשיו דהחמץ אסור כדין חמץ של ישראל אם חייב הישראל לפדותו מן העכומ"ז כדי שלא יהיה כפורע חובו באיסורי הנאה הרב מגן אברהם סי' תמ"א סק"ג הצריך עיון בזה והרב חק יעקב כתב דטוב להחמיר והרב מקור חיים בסק"ג האריך לחלוק על זה דודאי אין צריך לפדותו מהעכומ"ז ולבערו אך אם עדין הוא ביד הישראל אלא ששעבדו לעכומ"ז אסור ליתנו לו כמו שכתב המגן אברהם עי"ש ובש"ע הרב מוהרש"ז פסק דחייב לפדותו מהעכומ"ז עי"ש אך הרב חתם סופר בסוף סי' ק"י כתב דאין הישראל חייב לפדות החמץ מהעכומ"ז ולבערו עתה אף דהמג"א מסופק בדבר יפה כתב הגאון מקור חיים בראיות ברורות דלא דמי לאנס וכו' גם הרב בית מאיר לא"ח סי' תמ"א הקשה על המג"א ודעתו דאין צריך לפדותו וכן דעת הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' קנ"א (ד"ה והנה מעלתו) (אלא דמצאתי לו תשו' אחרת במהדורא ג' ח"ב סי' קפ"ד שהרבה להשיב על דברי המקור חיים וכתב דראיית המג"א ברורה וכו' עי"ש שלא הוכיר כלל הטעם שכתב בההיא דסי' קכ"א לחלוק על המג"א) והנה הרבנים הנ"ל עד כאן לא נסתפקו אלא אם יש חשש משום פורע חובו באיסורי הנאה הא לאו הכי שרי ולא מצריכינן לפדותו משום חשש תקלה שמא ימכרנו לישראל וחמץ זה אסור בהנאה ומזה ראיה למה שכתב הרב חק יעקב בסי' ת"מ סק"ד בישראל שקבל אחריות על חמצו של

עכומ"ז והיה חייב לבערו ולא בערו דיכול לומר לו הרי שלך לפניך ולא חיישינן לשמא ימכרנו העכומ"ז לישראל ונמצא ישראל האחר נהנה מחמץ שעבר עליו הפסח והדברים קל וחומר דהכא החמץ הוא של הישראל ורק השעבוד של העכומ"ז הוא על החמץ בכל זאת אינו צריך לחוש שמא יכשלו בו אחרים כל שכן כשהחמץ הוא באמת של העכומ"ז ורק האחריות הוא על הישראל דודאי אין עליו לחוש שמא יכשלו בו אחרים וכן ראיתי בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' ת"מ בקונטריס אחרון ס"ק י"ג שכתב ק עי"ש ונהנתי שכיונתי לדעתו והרב נו"ב בתניינא סי' ע"ז תמה על דברי המג"א ריש סי' ת"מ דהיכן מצינו שיהיה הישראל מחוייב לשלם מעות לעכומ"ז כדי שלא יבא מכשול לישראל אחר וכו' וסיים ובכל זאת אין בידי לסתור דברי המג"א בלי ראיה ברורה עכ"ל ואם כן כל שכן לדעתו שיש לחוש במשכון ישראל שביד עכומ"ז ואולם אפשר לומר בהיפך דדוקא בההיא דסי' ת"מ דהחמץ הוא ביד ישראל והוא בא עתה ליתנו לעכומ"ז ולפטור עצמו באמור לו הרי שלך לפניך נתינה זו חשיבא כאילו בא למוכרו לעכומ"ז וכיון שיש חשש תקלה אסור למוכרו לעכומ"ז דאף דהחמץ שעבר עליו הפסח איסורו מדרבנן הא קיימא לן דגם איסור דרבנן אסור למכור לעכומ"ז כשיש חשש תקלה עיין ביו"ד סי' פ"ו ועיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת המ"ם אות ק"ץ אבל בההיא דסי' תמ"א דהחמץ הוא ביד עכומ"ז מכבר אינו בדין שיצטרך לפדותו ממנו כדי לבערו ועיין להרב צמח צדק סי' ס"ב שכתב לחלק כן בדין בכור שתפסו פכומ"ז שכתב מוהרמ"ל דאין הישראל חייב לפדותו מהעכומ"ז משום חשש תקלה דמכל מקום אם עדין הוא ביד הישראל צריך הוא לסלק יד העכומ"ז ולפי זה מובן דמה שכתב הרב מוהרש"ז הנ"ל אינו מוכרח ואתי שפיר מה שהמג"א נסתפק בסי' תמ"א אם לחוש משום פורע חובו באיסורי הנאה ולא חש משום תקלה:

ואם אין הישראל נותן התקלה שאינו מוכר החמץ לעכומ"ז אלא העכומ"ז משלם לו דמי נזקו וממילא נשאר החמץ לעכומ"ז אין הישראל חייב להפסיד ממונו מפני תקלת אחרים כן כתב הרב מוהרש"ז בסי' תמ"ח אות כ"ח:ובדין מקבל אחריות על חמצו של עכומ"ז שנחלקו המג"א והחק יעקב כנז"ל כתב הרב בית שלמה א"ח סוף סי' ע"ח דלפי מה שכתב מוהרימ"ט בח"ב יו"ד סי' ב' בטעם מה שאסור למכור לעכומ"ז איסור דרבנן שאינו ניכר שהוא משום שאין עושין ספק דרבנן בידים יש לומר דזהו דוקא בודאי איסור דרבנן אבל בספק דרבנן מותר לגרום לו עוד ספק ולהתיר ואם כן בנדון זה שיש מחלוקת בירושלמי (כמו שהזכיר החק יעקב) אם מותר באכילה שוב מותר למכרו לעכומ"ז כיון דספק הוא אם ימכרנו לישראל אך בחה"ר בחולין ד' צ"ג כתב דהך שמא ימכרנו לישראל

לאו ספקא הוא ובודאי משוינן ליה דודאי ימכרנו לישראל ובקונטריס הכללים הנ"ל שויתי עזר לסברת הרב חק יעקב דבדבר שהוא איסור דרבנן ויש בו פלוגתא דאמוראי לא חיישינן משום תקלה שימכור לישראל מדברי רבינו התרומת הדשן סוף סי' קע"ח עי"ש ועיין עוד בבית שלמה סי' ע"ט והבאתי תורף דבריו לעיל אות ח' אלא דעיקר מחלוקת הרבנים מגן אברהם וחק יעקב הנז"ל אם בחמץ שאינו שלו רק שיש לו עליו אחריות ועבר עליו הפסח אם נאסר בהנאה ראיתי בס' בנין שלמה לידידי הגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו בתוך סי' כ"ה (ד' כ ע"ב מד"ה ולענין ומשם והלאה) דשקיל וטרי טובא והעלה שם בעמוד ד' להלכה דחמץ של עכומ"ז שקבל הישראל עליו אחריות ועבר עליו הפסח אינו ברור להלכה ואפשר דאסור בהנאה אחר הפסח כמו שכן דעת הרב מגן אברהם וכן נראה להדיא מדברי התוספות והרא"ש בפרק כל שעה ד' ל"א לענין ישראל שהלוה לעכומ"ז על חמצו דמותר בהנאה שכתבו דכולה סוגיא מיירי בלא קבל אחריות וכו' דמוכח דכל שקבל אחריות אסור בהנאה אחר הפסח וכן מוכח מדברי הראב"ד ברביעי מהלכות חמץ ממה שהקשה על הרמב"ם בדין מפקיד אנס מדאמר רבא בדף ל' כד הוינא בי רב נחמן כי הוו נפקי יומי דפסחא וכו ומסיק בצ"ע והאריך בעניינים אלו הגאון אמרי בינה בדיני פסת סי' ו' ד' מ' ע"ב עי"ש: מ) מי שמכר חמצו לעכומ"ז קודם הפסח כדינו ואחר שעבר עליו הפסח הלך ישראל אחר וקנאו מהעכומ"ז ובעל החמץ צוח כי כרוכיא על הקונה השני אי משגיחינן ביה או לא עיין בקמח סלת ד' ק"ה ע"ד בשם פנים חדשות וכנסת הגדולה בשם מ"ב דמוציאין אותו מידו וכתב בשם שלחן גבוה בסי' תמ"ז (טעות סופר הוא וצ"ל תמ"ח סק"ט) דהוא הדין אם הפקירו הבעל וקדם אחר וזכה בו אחר הפסח דמאי שנא הפקר ממכירה ועיין בענין הראשון בט"ז סי' חת"ם סק"ו ומג"א סוף סק"ד ושו"ת חתם סופר סי' קט"ו ושואל ומשיב ח"ג סי' ר"ך: מא) חמץ שנמכר לעכומ"ז בלא פיסוק דמים רק אמר לו שמוכר לו החמץ וקבל ממנו זידאטיק והוא דבר שאין שומתו ידועה ולא אמר לו כדשיימי וכו' (כבח"מ סי' ר' ס"ז) ועבר עליו הפסח נראה דלא אהני ליה המכירה והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור ועיין ביו"ד סי' קב"ל ס"ב ועיין נשמת אדם תוך סי' ג' דאם מכר החדר לעכומ"ז ולא פסק דמים הוי חמץ של עכומ"ז ברשות ישראל וכו' דאף שפסק דמים על החמץ כיון שלא פסק על החדר אינו מועיל עי"ש ואפילו אם מכר בכסף ומשיכה דהיינו שנתן לו דינר לקנין כסף ומשך ולא היה פיסוק דמי המקח ביניהם כתב בבאר יעקב בחלק יו"ד בד' צ"ב ע"א דמוכח מש"ס דע"ז ד' ע"א ומדברי רש"י דלא מהני.

ובעובדא שבחתם סופר סי' קל"ג שאחד קנה מחברו חמץ ולא היה פיסוק דמים ביניהם והיה החמץ בדרך ולא נמכר לעכומ"ז קודם הפסח ולפי הנדון הדבר תלוי באם נאמר דהקונה קנה החמץ יש לאוסרו אחר הפסח ואם לא קנאו והרי הוא ברשות המוכר מותר אחר הפסח (עי"ש גופא דעובדא) פסק דלא קנאו והרי הוא ברשות המוכר משום שלא היה פיסוק דמים ביניהם שמעת מינה דכל שלא היה פיסוק דמים ביניהם לא חשיב מכר כלל ומינה נלמוד דה"ה כשמכר ישראל לעכומ"ז ולא היה פיסוק דמים ביניהם הרי הוא ברשות המוכר והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור וכן כתב בספר שבילי דוד בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ג' אות ט"ו והנה זה כבר ידוע דמכירה בלא פסיקא לאו כלום היא וכו' ואם כתב שמוכר לו כל חמץ שימצא אצלו וכו' ועל כל פנים פסיקא בעי וכו' ויכתוב שמוכר לו כפי אשר ישומו אחר כך עכ"ל ובס' אגודות אזוב מדברי בחלק א"ח סי' י"ג הובא שם תשובת הגאון מוהר"י יוסקי וכ' שם בד' ה' ע"ג דאם כתב שטר מכירת חמץ ומסרו לעכומ"ז ושוב נודע ששכח לחתום בהשטר ולא היה פסיקת דמים ביניהם בעל פה כי אם בהשטר כיון שלא נחתם השטר אין כאן מכירה כלל והחמץ אסור בהנאה כחמץ של ישראל עי"ש ובשואל ומשיב מהדורא ג' ח"ב סי' קמ"ח בתוך ד"ה והנה בשנת וכו' עוד נשאלתי באחד שהיה לו שתי ככרות חמץ ונתנם קודם הפסח לעכומ"ז שימכרם בחנותו ולא קצץ לו דמים וגם לא לקח ממנו זידאטיק אם יכול לקבל המעות אחר הפסח והשבתי כיון שמכר אותם ונתנם לחנותו הרי קנאם העכומ"ז ואף שלא קץ לו דמים הרי הלחם מיקרי קצוץ דמים ודומה לדאמרינן בבבא קמא פרק ח' גבי הני קרי דאתו לפומבדיתא דכל שעומדים למכור מקרי קצוץ ועיין ט"ז סי' תנ"ד ע"כ מוכח דבמידי דלא קייץ דמיה ועבר עליו הפסח סובר דאסור: ואף דהרב שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' ג"ץ רצה לחדש דכיון דפיסוק דמים הוא משום אסמכתא אם כן לדעת הראב"ד דסובר דאין דין אסמכתא לעכומ"ז אין לחוש על זה וכו' (ועיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים [בשדי חמד ח"א] מערכת גימ"ל אות נ"ה ס"ק ז' ושם הבאתי דאפשר לעשות צד היתר לענין חמץ שעבר עליו הפסח על פי סברת הראב"ד אף שהעיקר כדעת הרמב"ם דיש דין אסמכתא בעכומ"ז) הנה יפה השיג עליו ידידי הגאון בע"ס מנחת משה נר"ו בקונטריס חקת הפסח אות ל"א מהלכה פסוקה ביו"ד סי' קב"ל ס"ב והיא משנה שלמה כיעי"ש והרב שואל ומשיב כתב להתיר בנדונו משום שיש שער קבוע על הקמח שקוצבים המקח שרי המלך מידי חדש בחדשו ועוד דהקנה לו גם כן בשאר קניינים דהיינו אגב קרקע ואם היה מקנה לו אגב קרקע מטלטלין במתנה ודאי היה מועיל ואין לומר דגרע מצד שכתב לו שטר כההיא דאמרינן כיון דנפל גלי דעתיה

דבנפילה ניחא ליה דליקני וכו' דהא מבואר בסי' רס"ח דלא גרע משום זה ועיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות קו"ל) ובפרט שהתנה שבאיזה קנין שירצה יקנה ומה גם דמכרו לו רק ששכח לכתוב בשטר וכתב במנחת משה שם דמחמת יתר הטעמים שכתב בשואל ומשיב יש צד להקל לאחר הפסח וציין לעיין למה שכתב הוא באות כ"ד ואולי הוא טעות סופר וצריך להיות אות ז"ך דשם הביא שו"ת השואל ומשיב במהדורא תליתאה הנ"ל ועוד כתב שם השואל ומשיב דלפי דברי התבואת שור דמכירת חמץ הוי הערמה בדרבנן ושרי ואם כן אין חשש משום פיסוק דמים שהרי כתב רשב"ם הטעם שמא המוכר יעלה המקח והקונה יזלזל המקח וכאן בלאו הכי הערמה היא שאין בדעת הקונה לקנות ולא המוכר למכור ושרי כיון דמן התורה בביטול סגי עי"ש וזה אינו פשוט דמכירת חמץ הוי הערמה וכו' עיין מה שרשמתי בסי' ט' אות ט"ו. ועיין במה שהבאתי לקמן באות ע"ד בענין פיסוק דמים: בם) אם נתן החמץ לעכום"ז במתנה על מנת להחזיר שכתב מרן בש"ע סי' חת"ם ס"ג דלא מהני ועבר עליו הפסח כתב הרב מחנה אפרים בחידושיו על הרמב"ם פרק ח' מהלכות מאכלות אסורות דין י"ז ד' כ"ב ע"ג דתלי במה שנחלקו הפוסקים בעיקר דין זה דמתנה על מנת להחזיר לא מהני אם הוא מן הדין ועובר בבל יראה או אינו עובר בבל יראה ורק משום חומרא דחמץ אמרו דמתנה על מנת להחזיר לא מהני ואם כן בעבר עליו הפסח למאן דאמר דהוא רק משום חומרא בעבר עליו הפסח מותר משום שלא עבר על בל יראה ולהסוברים דמן הדין לא מהני ועבר בבל יראה אם עבר עליו הפסח דאסור והביא מה שכתב הרב פרי חדש בסי' תמ"ח להכריח מדברי רש"י דעובר בבל יראה וכדעת רדב"ז שהביא הכנה"ג ודחה ראיתו ומתבאר מדב"ק דעתו נוטה שמותר מן הדין דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה ואם עבר הפסח מותר דהוי חמץ של עכום"ז שעבר עליו הפסח אם אין החמץ עומד בביתו של הישראל ועי"ש באם לא קיים העכום"ז תנאו ולאהחזירו אלא מכרו לישראל אחר ובא בעל החמץ והוציאו מיד הקונה מכח תנאו אם אסור או לא ובש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תמ"ח אות כ"ב כתב דאם אמר לו על מנת שתחזירהו לי אחר הפסח (וקיים תנאו) מותר אפילו באכילה והרב ערוך השלחן באות ד' מתבאר מדבריו שדעתו לפסוק דמתנה על מנת להחזיר לא מהני גבי חמץ ועובר בבל יראה ותמה על סברת הרדב"ז הנ"ל ממה שכתב בח"א סי' ר"מ בהיפך וגם שסברתו היא היפך דעת הרמב"ם וכמו שכתב הוא עצמו בלשונות הרמב"ם סי' מ"ג וכו' והרב בית מאיר כתב גם כן על מה שכתב הרב חק יעקב בפירוש דברי מרן דהוא רק משום חומרא דלשון לא מהני אין מורה כן ודברי הרדב"ז (בלשונות הרמב"ם) שהביאו מג"א ופר"ח נכונים וכו' ע"כ וכן כתב הרב דברי

מנחם בהגב"י אות ב' דמלשון מרן בש"ע שהשמיט מה שכתב בתה"ד דאינו אלא חומרא בחמץ וסתם וכתב דלא מהני מוכח דמן הדין לא מהני וכתב בשם הרב מטה יהודה שפ"י דברי התה"ד והגמי"י דמשום דחמץ החמירה בו תורה שעובר בבל יראה וענוש כרת לכך אסור מן הדין וכן עיקר עכ"ל ולדעתם נראה דאחר הפסח אסור: וכתב בדברי מנחם בשם הרב שמחת יהודה סי' ב' שכתב ליישב דברי הרדב"ז דמה שכתב בלשונות הרמב"ם הוא אליבא דהרמב"ם דסובר דהמפקיד חמצו אצל נכרי עובר בבל יראה אבל לדעת רוב הפוסקים דחלקו וסברי דתרתי בעינן שיהא חמצו וברשותו כדי שלא לעבור בבל יראה אם כן כי לא מקיים תנאיה נמי מאי הוי סוף סוף הרי לא עבר בבל יראה וכו' וספר הנ"ל אין מצוי אצלי לעיין בו כי לא זכיתי להבין דהא בתשובת הרדב"ז דסי' ר"מ מבואר דאף אם החמץ הוא בביתו של ישראל כגון שאחר שאמר לו הרני נותן לך במתנה על מנת להחזיר זכה בו העכומ"ז וחזר והניחו בבית ישראל סובר הרדב"ז דאינו עובר בבל יראה רק דאסור לעשות כן משום חומרא דחמץ עי"ש ולפי זה כי לא מקיים תנאיה הרי הוא חמצו של ישראל בביתו של ישראל אך מרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב בתוספת דרבנן סי' חל"ק תריץ יתי"ב דברי הרדב"ז דסובר דמ"ש רמב"ם דאם נותן החמץ על תנאי עובר בבל יראה אזיל לשיטתיה שכתב בפרק ד' דישראל שלוה מעכומ"ז על חמצו והרהינו אצלו ואמר מעכשיו דמותר אינו אלא בהגיע זמנו קודם פסח אבל הגיע זמנו אחר הפסח אפילו אמר מעכשיו אסור כיון דבתוך הפסח מילתא תלי דאפשר דיפדנו הישראל אחר הפסח כי היכי דליקום בהימנותיה ע"כ לדידיה הוא הדין במתנה על מנת להחזיר דמיתלא תלי דשמא לא יקיים תנאו וחשיב כפקדון.

אבל לדעת רוב הפוסקים דבהרהינו אצל נכרי ואמר ליה מעכשיו אפילו הגיע הזמן אחר הפסח שרי הוא הדין במתנה על מנת להחזיר שרי מן הדין ורק משום חומרא דחמץ הוא דאסור אלו תוד"ק עי"ש בד' ב"ן סוף ע"א (מדפוס אשכנז) ובד' ג"ן סוף ע"ג ומתבאר דעתו לענין דינא דנקיטינן כדברי הרדב"ז דסי' ר"מ דאינו אלא מדרבנן וא"כ מותר אחר הפסח דמן הדין הרי הוא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח: אלא דלי הדל יש לפקפק בתירוץ זה דמנא לן דלרוב הפוסקים דסוברים בהרהינו אצל נכרי ואמר לו מעכשיו והגיע הזמן אחר הפסח דמותר דהוא הדין במתנה על מנת להחזיר דשרי דהא יש לומר דשאני ההיא דהחשש הוא שמא יפדנו הישראל כי היכי דליקו בהימנותיה בהא אמרינן וסמכינן שודאי לא יפדנו דטפי ניחא ליה דלא למיקם בהימנותיה מלעבור בבל יראה שאם יפדנו ימצא דלמפרע היה חמץ שלו ועבר על בל יראה לכן אמרינן דודאי לא יפדנו ולא מיקרי מילתא תלי וכו' אבל במתנה על מנת להחזיר דהדבר תלוי ביד הנכרי ואולי

לא יקים התנאי ולא יחזירנו ונמצא למפרע שהמתנה בטלה והישראל עבר על בל יראה שפיר יש לומר דגם רוב הפוסקים מודו לסברת הרמב"ם בזה דאם נתן החמץ במתנה על מנת להחזיר עובר בבל יראה וכן כתב הרב מקור חיים סי' תמ"ח סק"ו דמאי דקימא לן דישראל שאמר לנכרי מעכשיו דאינו עובר אף שיש ספק שאפשר שהיה שלו לגמרי הוא משום כיון דהדבר תלוי ביד ישראל בודאי לא יעשה הישראל דבר שיהיה שלו למפרע מה שאין כן בדבר שאין תלוי ביד הישראל אלא בנכרי כמתנה על מנת להחזיר דאפשר שלא יקיים התנאי ויהיה בעל כרחו של הישראל וכתב דבזה יש ליישב דברי הרדב"ז שהביא המג"א:

ולפי הנראה לא ראה בגוף דברי הרדב"ז דמוכח מדבריו דמתנה על מנת להחזיר עובר בבל יראה הוא דוקא לשיטת הרמב"ם ולא לשיטת רוב הפוסקים וכדברי מרן מוהריט"א הנ"ל על כל פנים למדנו מדברי הרב מקור חיים דשפיר יש לחלק בזה בין היכא דהדבר בידו להיכא דתלי ביד אחרים ואם כן אפשר לומר דבמתנה על מנת להחזיר מודו כולי עלמא למאי דמשמע מדברי הרמב"ם דעובר בבל יראה ואף דיש ביד הישראל לכוף את העכום"ז בדינינו ובדיניהם לקיים תנאו מכל מקום כבר הביא מרן מוהריט"א שם דברי הריב"ש בסימן שמ"א דכל שמקיים התנאי על ידי כפיה לא חשיב זה קיים תנאו וכתב דמדברי רבינו מוהר"י ן' מיגאש בסי' י"ז שהביא מרן חיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' ש"ה אות ח' (והיא בדפוס בסי' מ"ג) מוכח דבמתנה על מנת להחזיר אף אם מקיים באונס חשיב קיום תנאו ואמר מר עוד לחלק בין שאר דברים לפדיון וחמץ דבדבר שיש איסור אם לא יקוים התנאי אמרינן דכונתו שיחזירהו לו בין ברצון בין בעל כרחו וכו' עי"ש מכל מקום כבר כתב הוא עצמו דמדברי הריב"ש והמח"א מתבאר דלא סובר לחלק בהכי ואי הכי שפיר נוכל לומר שדעת רוב הפוסקים גם כן הוא דאין לחלק ומה שיקיים העכום"ז התנאי על ידי כפיית הישראל לא מיקרי קיום התנאי והוי למפרע חמץ של ישראל ועבר בבל יראה:

גם לפי מה שכתב עוד הרב מקור חיים שם לחלק בין מתנה על מנת להחזיר להההיא דישראל שהרהין חמצו וכו' דבהרהין חמצו הדבר תלוי ביד ישראל לקיים המקח ולא יפדנו אבל במתנה על מנת להחזיר אף אם ירצה העכום"ז לקיים תנאו משכחת לה שיהיה ברשותו של ישראל בהכרח דאי מיגניב או מתביד יסתלק מעל העכום"ז חיוב החזרה ויהיה בהכרח חמץ של ישראל עי"ש יש לומר נמי דמהאי טעמא מודו רוב הפוסקים גם כן לדעת הרמב"ם דבמתנה על מנת להחזיר עובר בבל יראה ולזה יש לדחות דדברי הרב מק"ח אינם מוכרחים דהכא נמי שפיר יש לומר דבידו לקיים התנאי דאי

מיגניב או מיתביד יקיים התנאי בחזרת דמים ולא יסתלק מן העכומ"ז חיוב החזרה כמו שכתב מרן מוהריט"א שם דחזרת דמים חשיב קיום התנאי כל שאין הדבר בעין דמה לי הן ומה לי דמיהן כמ"ש הרא"ש בפרק לולב הגזול סי' ל' בשם רב העיטור דדוקא באתרוג דבעי ליה לצאת ידי חובת חזרת דמים לא הוה חזרה אבל בשאר דבר של ממון דלהרוחה מכוין אמרינן מה לי הן ומה לי דמיהן עי"ש אלא דדברי מרן מוהריט"א בזה לי הדל צ"ע דהא תינח לדעת הרא"ש שכתב שם דחייב באונסין אבל לדעת יש אומרים ורבינו ישעיה שהביא הרא"ש שם דפטור באונסין ושגם בגניבה ואבידה וכן דעת הרשב"ם שהביא מרן הב"י ופסק כן בש"ע ח"מ סי' רמ"א ס"ח דפטור באונסין ועי"ש בסמ"ע דפטור גם בגניבה ואבידה הרי אם יגנב ויאבד הוי של הישראל שאין העכומ"ז חייב לקיים תנאו בתשלומין כמו שכתב המק"ח דאי מיגניב או מיתביד יסתלק מעל העכומ"ז חיוב החזרה וכן כתב הרב ישועות יעקב סי' תמ"ח סק"ז דכיון דאם נאנס החפץ ביד המקבל פטור מלשלם וכתב הסמ"ע דגם בגניבה ואבדה פטור אם כן אף שהוא של המקבל הוא באחריות הישראל והישראל רוצה בקיומו וכו' עי"ש ודאתאן עלה נראה דעת הרב מק"ח דאסור מדינא וכן כתב שם בחידושים דאסור מדינא וישועות יעקב שם כתב לחלק דאם התנה תנאי כפול אסור מדינא ובדלא כפליה לתנאיה אינו אסור אלא מחמת חומרא ומיישב בזה דדברי הרדב"ז שהביא הכנה"ג דאסור מדינא לא פליגי אתרומת הדשן דהרדב"ז מיירי בדכפליה לתנאי והתה"ד והגמ"י מיירו בדלא כפליה עי"ש דב"ק ולא נתקררה דעתי העניה בזה כי הרואה יראה דאין שום רמז בדב"ק מזה:

והרב דברי אמת בקונטריס א' סי' א' קרוב לסופו (בד"ה וראיתי לה"ה פ"ח מהלכות גירושין וכו' דף מ"ג ע"ג) תמה מאד על דברי הרב פרי חדש דמתנה על מנת להחזיר אסור מן הדין דלא כהרב תרומת הדשן וכתב על דבריו ולעניות דעתי ליתא דהכל מודים בעל מנת בין בתנאי דשב ואל תעשה בין דקוסעשה דאם בא עליה מקיים התנאי ושפיר ולא אמרינן הגט בפקדון הוא ושמא לא יקיים התנאי ונמצאת אשת איש עכ"ל הרי שהזניח סברת הפ"ח וסובר דאינו אסור מן הדין אלא משום חומרא דחמץ אך נראה שנעלם ממנו דעת הרמב"ם בזה וכבר הקשה על דבריו הרב טל אורות בסוף הספר ד' י"ו ע"ד על כל פנים דעתו כן לדינא ועיין בתוספת דרבנן הנ"ל דגם הוא תמה כתמיהת הג' דברי אמת הנ"ל על מה שכתב בכנסת הגדולה בשם הרדב"ז, דהוא היפך דעת כל הראשונים בענין תנאי בגט דלא אמרינן דמיתלי תלי וקאי ולא נתקררה דעתו עד שראה גוף דברי הרדב"ז בלשונות הרמב"ם שלא כתב כן אלא לשיטת הרמב"ם וכו' עי"ש: והרב עונג יום טוב סי' כ"ו נשאל בנתן חמצו לעכומ"ז במתנה על מנת להחזיר אחר הפסח אי שרי אחר הפסח

והשיב דמבואר בסי' חת"ם דאסור רק משום חומרא דחמץ וכמו שכתב המג"א וכן כתב המחנה אפרים וכו' דכיון שקיים התנאי והחזירו הרי חמץ של עכומ"ז למפרע ולא עבר על בל יראה והביא מה שהקשה המח"א דכיון דאחר זמן יהיה שלו יהיה חייב לבער מדין דבר הגורם לממון כמו באוכל חמץ הקדש במועד דלמאן דאמר כממון דמי ומעל והמחנה אפרים חילק בין אם החמץ ברשות ישראל לאם הוא בבית עכומ"ז ומני"ר כתב לחלק דדוקא בדבר שהשתא אין לשום אדם זכות בו הוא דאמרינן דמה שאחר זמן יהיה ראוי לו הוי גורם ממון מה שאין כן במתנה על מנת להחזיר דעכשיו רשות העכומ"ז בו וכו' אין לאסור משום גורם לממון וכו' והאריך עי"ש שנראה דעתו דאחר הפסח מותר כדין חמץ של עכומ"ז והרב עמודי אור סי' יו"ד כתב לחלק להההיא דאוכל חמץ הקדש כמו שכתב בעונג יום טוב ועי"ש בראש הסי' דנקיט גם כן דדין דמתנה על מנת להחזיר הוא רק משום חומרא:

והרב דין אמת בליקוטים שבסוף הספר בדף י"ד (נרשם בטעות ט"ו) ע"ב הביא מה שכתב הכנה"ג בשם הרדב"ז דעובר בבל יראה ותמה על זה דמלבד דלא מצא להרדב"ז שכתב כן (כי לא ראה מה שכתב בלשונות הרמב"ם סי' מ"ג הנ"ל) אלא אדרבה מצא להרדב"ז בסי' ר"מ דמפורש בדבריו דהוא משום חומרא דחמץ ותמה על הרב מחנה אפרים שלא נסתייע מתשובת הרדב"ז הלזו עי"ש מוכח דדעתו כן היא דאינו אסור מדינא גם הרב טעם המלך פרק ד' מהלכות חמץ בד"ה ודע וכו' לא ראה דברי הרדב"ז שבלשונות הרמב"ם הנ"ל ותמה על הרבנים מגן אברהם ופר"ח ומח"א ושעה"מ שם שמייחסים לרדב"ז דסובר דעובר בבל יראה דמלבד שלא נמצא כן בדברי הרדב"ז אדרבה בסי' ר"מ מבואר בהיפך וכו' עי"ש וכדבריו כתב גם כן בנשמת אדם סי' ד' ואמנם מה שכתב בשם רדב"ז לא ידעתי מקומו ומצאתי בסי' ר"מ וכו' גם בחיי אדם כלל קכ"ג אות יו"ד כתב אע"ג דמתנה על מנת להחזיר הוי מתנה משום חומרא דחמץ החמירו שמעת מינה דסובר דרק חומרא היא ואינה מן הדין: גם הרב פרי תואר סי' ק"ג סט"ו כתב והגם דבחמץ בפסח כתב התה"ד ופסקו מרן בסי' חת"ם דלא הוי מתנה התם כתבו הטעם דבחמץ בפסח החמירו אבל הרדב"ז כתב וכו' ולדברי רדב"ז צריך להתיישב לפי סוגיא דקידושין דמסקינן דמתנה על מנת להחזיר הוי מתנה לכל מילי אלו תורף דב"ק משמע דגם הוא נקיט עיקר דבחמץ לאו מן הדין הוא אלא משום חומרא דחמץ (ומבואר שמבין כן בדעת מרן בש"ע אף שכתב דלא מהני דלא כמו שכתב בדברי מנחם הנ"ל) וקצת נראה כן גם דעת הרב חתם סופר אורח חיים סי' קי"ו בד"ה ומה דבדיק לן וכו' שנשאל על דברי המג"א דמן הדין שרי דקשה הא רוצה בקיומו של איסור שאם יאבד

באונס פטור העכומ"ז מלשלם ואפילו למאן דאמר דחייב מכל מקום לא בעי למיקם בהדיה בדינא ובדיינא והשיב דלא אמרו רוצה בקיומו של איסור אסור אלא כשעושה כדי להרויח לא כשעושה שלא להפסיד וכו' עי"ש שלא העיר כלום על דברי הרמג"א נראה קצת דמודה לו:

שוב ראיתי בחתם סופר סי' קי"ט דמפורש בדב"ק דסובר דמתנה על מנת להחזיר שרי מדינא זולת משום חומרא ששם הביא מה שכתב התה"ד ומייתי לה בש"ע סי' חת"ם דמדינא מועיל בחמץ כמו בכל התורה אלא משום חומרא דחמץ וכתב ולא ידעתי מה חומר בחמץ אדרבה לענין מכירה וסלוק כח ישראל קיל חמץ דבגילוי דעת סגי והביא מה שכתב המג"א בשם הרדב"ז וכתב ויפה דחאו המג"א וחפשתי ברדב"ז ולא מצאתי וכו' כי אם בסי' ר"א ושם אדרבה הסכים שאינו אלא חומרא בעלמא וכו' ולא הזכיר כלום ממה שכתב הרב כנסת הגדולה בשמו ונראה שטעות סופר הוא בכנסת הגדולה ולא מצאתי מנו ומנו היא ואילו הוה חזינן דבריו של אותו גאון שהביא הכנה"ג הוה משכחינן טעמא אבל לית לן למשכוני נפשין בהדי דלא ידענא וכו' וביאר טעם החומרא משום רוצה בקיומו והוא רק חומרא דמן הדין לא שייך בכי האי גוונא רוצה בקיומו וזולת זה לא ידעתי שום טעם לחומרא זו ולמד מזה לענין מכר על תנאי שאם אומר לו הרני מוכר לך על מנת להחזיר ולמכור לי לזמן פלוני היה מועיל מעיקר הדין לולא משום חומרא וכו' עי"ש כל דב"ק: וכבר הבאתי למעלה שדברי הרדב"ז שכתב בשמו הרב כנסת הגדולה הם בלשונות הרמב"ם סי' מ"ג ונעלמו מעיני דמר הגאון חתם סופר ולכן כתב שהוא טעות סופר וכו' ולא ידע מנו וכו': הא למדת דמתנה על מנת להחזיר אי מהני מן הדין בחמץ זולת משום חומרא שנוי במחלוקת ומתבאר מכל הרשום דשלמים וכן רבים נקטי דמותר מעיקר הדין ואם כן נראה דאם עשה כן ועבר עליו הפסח יש לו דין חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ומותר שיש לסמוך על דברי רבנן קדישי הנ"ל דסברי הכי ונראה לי הדל דנדון זה עדיף משאר ספק חמץ שעבר עליו הפסח (שנחלקו הפוסקים אי שרי באכילה או דוקא בהנאה עיין מה שרשמתי לעיל אות למ"ד בענין זה) דעינינו הרואות דרובא דרובא סברי מרנן דמתנה על מנת להחזיר שרי בחמץ מעיקר הדין ואזלינן בתר רובא ומותר החמץ בדיעבד אחר הפסח אפילו באכילה.

ומצאתי בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז בד"ה והנה האריך שיש תקנה במתנה על מנת להחזיר דאף דהמג"א כתב בשם רדב"ז סי' ר"מ דלא מהני וכו' באמת בחיי אדם וחתם סופר חולקין על זה וכתבו דברדב"ז סי' ר"מ להיפוך וכו' וגם אנכי מצאתי בטעם המלך שתמה כן ואני זכיתי ומצאתי דברי הרדב"ז שמביא המג"א והיא

בלשונות על הרמב"ם סי' מ"ג וכו' אך וכו' אף גם לפי דעתי גוף הדין תמוה וכו' וזה ברור כשמש דלא שייך לתורת פקדון כלל אף אם נודה לסברת הרדב"ז כל שכן שרבים חולקים על הרדב"ז ועיין מחנה אפרים הלכות מאכלות אסורות וכו' עכ"ל פשט הדברים מורים דדעת הרב שואל ומשיב שלא לחוש לסברת הרדב"ז אפילו לכתחלה וכל שכן ודאי שאין לחוש בעבר עליו הפסח כמובן ולדעת הרב ישועות יעקב (הנז"ל בד"ה גם וכו') אם לא כפל התנאי לכולי עלמא אינו אסור מן הדין אלא משום חומרא דחמץ כמו שכתבתי ומסתמא הנותן מתנה להעכומ"ז על מנת להחזיר אינו מדקדק עמו להתנות במשפטי התנאים ובדין מתנה על מנת להחזיר בנותן בהמתו לעכומ"ז על מנת להחזיר אי מהני להנצל משביתת בהמתו שקיל וטרי הרב פתח הדביר בח"ג סי' רמ"ו אות ה' ד' י"ט ע"א וע"ב עי"ש גם בספר אמרי בינה להגאון מוהר"ם אויאורבעך בדיני פסח סי' ה' ד' ט"ל ע"ג והלאה האריך בדיני מכירה ומתנה על מנת להחזיר עי"ש וכן בתשובת הגאון מוהר"ם שיק בסי' ר"ך וסי' רכ"ב ובס' חמדת משה הנדפס חדש ממש להרה"ג מלאדז יצ"ו בסי' ה' ולא איסתייעא מילתא לעיין בדב"ק לך נא ראה וכן בספר יד יהודה להלכות שחיטה להגאון מוהרי"ל לאנדא יצ"ו בהשמטות להלכות תערובות בדף קמ"ד (ד"ה עוד ראיתי) שעמד על דברי הרב מגן אברהם בסי' תמ"ח במה שחלק לדעת הסוברים דמתנה על מנת להחזיר אסור מדינא דהיינו דוקא בתולה המתנה בהתנאי (הריני נותן לך על מנת שתחזירהו) אבל באומר הרי נותן במתנה ותחזירהו לי מותר מן הדין וכו' אשר תמה עליו מאד הרב חק יעקב מדאיתא ביו"ד סי' ש"ה גבי פדיון הבן וכו' והוא יצ"ו כתב ליישב בטוב טעם עי"ש דב"ק:

מג) נראה לי חמץ של חרש שוטה וקטן שעבר עליו הפסח אפשר דאסור אף דליכא למיקנסיה לא פלוג כמו הניחו שוגג או מוטעה (וי"ל התם חיישינן להערמה) וישראל הוא ויש לעיין בחמץ חרש שוטה וקטן שזכו מההפקר דמן התורה לאושלהם באין אחרים מזכים כי אם מדרבנן וקימא לן כל שאסור מדרבנן שרי אחר הפסח בהנאה כן כתב הרב פרי מגדים בפתיחה כוללת ח"ב אות ב' ובקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות קט"ו (ד"ה והנה מסתמיות) כתבתי על דבריו דמסתמיות דברי הרמב"ם ברביעי מהלכות זכיה משמע דלא משכחת זכיה לשוטה אלא על ידי כן דעת דמזכה לו ולא ידעתי מנא ליה להרב פרי מגדים דבזוכה בעצמו אית ליה זכיה מדרבנן ורשמתי שם לעיין בחשן משפט סי' רל"ה סעיף כ' השוטה אין מקחו מקח וכו' וסיים הרמ"א ואין לו זכיה כלל על ידי עצמו: גם במה שנראה מדבריו דאם אחרים מזכים לו זוכה מדאורייתא ואם עבר הפסח אסור בהנאה תמיה לי שהרי לדעת הרמ"ה והרא"ש שהבאתי שם שוטה גמור

אין לו זכיה כלל אף במתנה ואם כן בחמץ שעבר עליו הפסח נוכל לסמוך על שיטתם: ומה שכתב דקימא לן כל שאסור מדרבנן שרי אחר הפסח בהנאה כונתו למאי דקימא לן בסוף סי' תמ"ח בחמץ נוקשה דאיסורו מדרבנן ואם עבר עליה הפסח מותר בהנאה לכולי עלמא (ויש סוברים דגם באכילה מותר) יש לפקפק בזה לפי החילוקים שנאמרו בפוסקים ליישב מה בין נוקשה דרבנן לחמץ של ישראל שהוא באחריות העכומ"ז שגם כן הוא מדרבנן ואם עבר הפסח אסור ואחד מהחילוקים הוא מה שכתב הרב עצמו במשבצות סימן ת"מ סק"ד לדעת הרמב"ן דדוקא בחמץ שאי אפשר לבא לידי בל יראה כלל כמו נוקשה הוא דמותר אחר הפסח אבל חמץ שאפשר לבא לידי בל יראה כמו חמץ גמור של ישראל שאם אין האחריות על העכומ"ז הרי הוא בבל יראה אף שהאחריות על העכומ"ז ואינו עובר בבל יראה רק מדרבנן בחמץ כזה אמרינן דאם עבר הפסח אסור כיון שהחמץ הוא חמץ גמור מן התורה אם כן גם בחמץ של שוטה כיון שהוא חמץ גמור אף שעתה מפני שאין לו זכיה כי אם מדרבנן אינו עובר אלא מדרבנן יתכן דאסור באם עבר עליו הפסח וצריך להתיישב בכל מה שרשמתי בעניינים אלו בסי' זה אות יו"ד עי"ש ולפי מה שכתבו רבני האחרונים בשם הרב כתר כהונה דעד כאן לא סבירא ליה להר"ן דחמץ גמור שעבר עליו הפסח אף שאינו חייב בביעורו אלא מדרבנן אסור אלא דוקא בחמץ שהוא שלו מן התורה אלא דאינו חייב בביעורו אלא מדרבנן בזה הוא דקנסו ואסרוהו אחר הפסח אבל כשהחמץ אינו שלו מן התורה אלא מדרבנן בזה לא קנסו לאסרו אחר הפסח מתיישבים דברי הרב פרי מגדים כמובן:

אלא שבעיקר הדבר אף בחמץ שהוא שלהם מן התורה יש לפקפק דמנא לן שקנסו ואסרו חכמים חמץ של אלו כיון שאין שייכים בבל יראה כלל ומשום לא פלוג לא שייך כל כך לפי מה שכתב הרב טורי זהב בארח חיים סי' ער"ה ובאבן העזר סי' קי"ט ס"ק י"ב דלא אמרינן לא פלוג מאדם לאדם שאם באדם אחד שייכה הגזרה ובאדם אחר לא שייכה לא אמרינן דגם עליו גזרו משום לא פלוג ובקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד אות צ"ב (בד"ה וכתב הרב) כתבתי שהגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' כ"ב דף י"ב ע"ג פלפל מאד בזה וביאר דדוקא מן הסתם הוא דלא אמרינן מאדם לאדם אבל אין הכי נמי דאיכא דוכתי דאמרינן לא פלוג גם מאדם לאדם אלא דהיכא דלא מצינו שאמרו כן אמרינן מסתמא לא גזרו מאדם לאדם משום לא פלוג ולפי זה במאי דקמן שלא מצינו שאמרו בפירוש לא פלוג אית לן למימר מסתמא דלא גזרו משום לא פלוג מאדם לאדם ובקונטריס הכללים במערכת החי"ת (בשדי חמד ח"ב) אות קט"ו כתבתי בשם הגאון פרי מגדים שמחלק בחרש ושוטה בין מצות עשה למצות לא תעשה דבמצות עשה הוא

דחרש שוטה וקטן פטורים אבל מצות לא תעשה לעבור בקום עשה הרי החרש והשוטה שוים לקטן שמוזהר אביו מובן דבמצות לא תעשה שאינן בקום עשה כבל יראה ובל ימצא ליתנהו בהו חרש שוטה וקטן ואף בשיש בהן מעשה על אביו הוא האזהרה וכיון שכן מסתברא דעל חמצו של קטן לא גזרו כלל לאסרו אחר הפסח ומצאתי לגדול בדורנו בספר הבהיר אגודת אזוב מדברי סי' י"ד דף ו' ע"ד (ד"ה והנה) שכתב כיון שחמץ אחר הפסח אסור משום קנס יש לומר דלא גזרו רבנן לנשתטה והבאתי תורף דב"ק לקמן בסי' ט' אות י"ט עי"ש שלא זכר שר מדברי הפרי מגדים שהבאתי אני ההדיוט בריש אות זו ועיין לקמן באות ע"ז (בד"ה שוב חקר):

מה) חמין שנפלה עליו מפולת ולא בטלו ונפתח הגל אחר הפסח דעת הרשב"ץ בח"ב סי' קצ"ט דמותר כיון דהרי הוא כמבוער לא קנסוהו רבנן אך הרב חקת הפסח בסי' תל"ג אות י"א וסי' תל"ד אות ג' כתב בשם הרב אליהו רבה בריש סי' תל"ד דאסור כיון דעבר על תקנת חכמים ולא בטלו קנסינן ליה כן כתב הרב אזן אהרן דף ל"ד אות ל' ויתכן דזה תלוי במה שנחלקו הפוסקים בביטול זה (בחמץ שנפלה עליו מפולת) אם הוא מן התורה או רק מדרבנן והזכיר מחלוקת זו שם בקונטריס ארעא סמיכתא ד' פ"ח אות ו' וצריך לעיין בגוף הספרים הנ"ל ואינם אצלי: מו) מי שהפקיד חמצו ביד עכומ"ז או ביד חברו והנפקד קבל אחריות דנחלקו הראשונים אם עובר המפקיד בבל יראה שדעת הגאונים דאינו עובר והרר"י והרא"ש סוברים שעובר המפקיד וכן נפסקה ההלכה בש"ע סוף סי' ת"מ הנה לדעת הגאונים דאינו עובר משמע דהיינו דוקא אם קבל עליו אחריות אבל אם הנפקד לא קבל אחריות עובר המפקיד גם לדעת הגאונים כן משמע מפשטות דברי הרא"ש והטור שם ואם כן בענין כזה עבר עליו הפסח משמע דאין להתיר דאין לנו על מה לסמוך אמנם הגאון שאגת אריה האריך בזה והעלה שאין כונת הגאונים לפטור את המפקיד מטעם קבלת אחריות של הנפקד דזה אינו מעלה ומוריד כלל לענין פיטור המפקיד דאכתי ממונא דידיה הוא אף שהנפקד קבל עליו אחריות ועיקר פיטור המפקיד תליא רק במה שאינו ברשותו וכמו שסיימו הגאונים בדבריהם ולא הזכירו קבלת אחריות של הנפקד אלא משום מה שכתבו שהנפקד חייב בביעורו דזה דוקא בקבל אחריות אבל אם לא קבל אחריות אף שהוא ברשותו אינו חייב לבערו כדאמרינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ומשום סיפא דהפקידו אצל ישראל חבירו דהנפקד חייב לבערו הוא דנקטו קבלת אחריות ולא אירשא בהפקידו אצל עכומ"ז דכיון דהנפקד לאו בר מיעבר על בל יראה הוא פיטור המפקיד הוא משום שהוציאו מרשותו לחוד וגם הרר"י הבין דברי הגאונים על דרך שפירשתי אלו תורף

דב"ק ואם כן לענין עבר עליו הפסח יתכן לעשות סניף סברת הגאונים הנ"ל ואף שהגאון חתם סופר בסי' ק"ט (בד"ה אבל) כתב דאין לסמוך על מה שכתב השאגת אריה שלדעת הגאונים מותר אף אם לא קבל אחריות:

מכל מקום מלבד שיש מרבני האחרונים שתפסו כדעת הרב שאגת אריה עיין להרב רמ"ץ בסי' ל' אות ב' והבאתי דב"ק בסי' ה' אות כ"ט שמסכים שלדעת הגאונים גם בלא קבל עכומ"ז אחריות אינו עובר כל שהניחו ביד עכומ"ז קודם זמן איסורו וכן דעת הרב תשואות חן סי' ט"ן והבאתי דב"ק בסימן זה אות י"א (בד"א אחר כל אלה) ועוד שהרב פרי מגדים במשבצות סי' ת"מ סק"ד הביא דברי הרמב"ן בפרשת בא ושכן מוכרח דעת הר"ן דחמצו של ישראל מופקד ביד עכומ"ז או ביד חבירו אפילו לא קבל הנפקד אחריות אינו עובר עליו בבל יראה רק שאסור מדרבנן ועיין בסימן זה באות י"ב (בד"ה שוב כתב) לענין איסור דרבנן בנדון שאין שייך לומר דהנפקד משאיל מקום להמפקיד אם יש לאסור מדרבנן:

ובשו"ת אורי וישעי להגאבד"ק יאס בסי' ק"ו (בד"ה עוד יש חדא) על נדונו שהיה החמץ ברשות העכומ"ז אלא שלא קבל העכומ"ז אחריות עליו אחר שהביא מחלוקת הגאונים והרר"י והרא"ש הנז"ל וכתב דמשמע דדוקא כשקבל העכומ"ז אחריות הוא דסברי הגאונים דאינו עובר עליו וכו' שוב הביא מה שכתב בשאגת אריה להכריח דאין הדבר תלוי בקבלת אחריות וכו' ומאי דנקטי הגאונים אחריות הוא משום סיפא וכו' וכתב על דבריו שהוא דחוק מאוד לפרש כן והמעיין בדברי הרא"ש בפרק קמא דפסחים שהביא דברי הגאונים יראה דקאי אריש בהפקידו אצל עכומ"ז וכו' עי"ש אלו תורף דב"ק וחידוש הוא שלא זכר דברי הגאון חתם סופר הנז"ל שגם הוא לא הסכימה דעתו לדברי הגאון שאגת אריה כנז"ל והנה על השאלה שנשאלתי מאז הנז"ל בסי' זה אות א' כתבתי (בד"ה וכל זה) דזה מוסכם שאף לדעת הגאוניסדחמץ שהפקידו ביד אחר אין המפקיד עובר בבל יראה אינו אלא כשקבל הנפקד אחריות עי"ש וכתבתי כן טרם ראיתי מה שהבאתי באות זו שאין הדבר פשוט לומר כן וכבר ציינתי שם דברי הרב חיי אדם שכתב דאין חילוק לדעת הגאונים בין קבל אחריות ללא קבל ומכל מקום אין לסמוך על זה אלא לעשות סניף לצרף לשאר צדדי היתר ולא לסמוך על זה בלבד מאחר דקימא לן שלא כדעת הגאונים הנ"ל כאשר כתבתי שם ועוד ראיתי להגאון נאות דשא בסי' ט"ל (בד"ה איברא דהא ליתא) שעלה בדעתו להבין בדעת הגאונים דתלי בקבלת אחריות ואם הנפקד לא קבל אחריות גם הגאונים מודו דעובר המפקיד אף שוב הביא מה שכתב במשבצות סי' ת"מ בשם הרמב"ן בפרשת בא ושכן מבואר בהר"ן בפרק קמא

דפסחים שסוברים דחמצו של ישראל מופקד ברשות עכומ"ז אפילו לא קבל אחריות אין המפקיד עובר עליו ושכן אפשר לפרש מה שכתב הרא"ש בשם הגאונים והסכים לדבריו ועל פי זה יישב מה שהקשה הגאון חכם צבי סי' לק"ט על דברי הרא"ש (שכתב ולא הבנתי ראייתו של רבינו יונה מוגונב מבית האיש וכו') והשאיר בצ"ע אך אם נאמר שמה שהתירו הגאונים אפילו בלא קבלת אחריות רק מפני מה שאינו מונח ברשותו יובנו היטב דברי הרא"ש וכתב דמשמעות לשון הטור אינו כן אך בכל זאת אפשר לדחוק ולפרש גם בדבריו דמה שאין המפקיד עובר לאו משום קבלת אחריות דנפקד והוכיח שגם מרן הב"י הבין כן בכונת הטור וכו' עי"ש גם הגאון תשואות חן בסי' נו"ן (הבאתי תורף דב"ק בסי' זה אות י"א בד"ה אחר) נראה שמסכים למה שכתב בשאגת אריה בדעת הגאונים דאף אם לא קבל הנפקד אחריות אין המפקיד עובר:

מז) אחד שהיה לו קמח חמץ והיה לו שטר עיסקא לאחד שלוה ממנו מעות ובעל הקמח לא מכר הקמח לעכומ"ז אך בעל העיסקא מכר חמצו כדת נשאל על זה הגאון אבד"ק קאוונא יצ"ו בשו"ת עין יצחק סי' כ"א והשיב באות ג' דלא מיבעיא פלגא פקדון של נותן העיסקא ודאי דחל הקנין של הנותן כדין כל פקדון שתחת יד אחרים שיכול המפקיד למוכרו על ידי קנין אגב קרקע כנהוג במכירת חמץ וקנין אגב קרקע מהני או משום דקנין אגב קרקע הוא מן התורה או משום דקנין דרבנן גם כן מהני בזה ומלבד זה הרי עושה קניינים אחרים כמו סטומתא ולכן חלו קניינים הנ"ל אף בפלגא של העיסקא כדכתב הקצות החשן בסי' ס"ו ס"ק ל"ה דגם פלגא מלוה נקנה באגב קרקע כיון דאסור למישתי ביה שיכרא לכן דינו כפקדון דנקנה אגב קרקע וכן כתב בנתיבות שם ס"ק ל"ח ואף שמדברי רבינו עובדיה ברטנורא בעשירי דכתובות משנה ג' מוכח דסובר דאין דינה כפקדון שהרי כתב דעיסקא שביד אחרים הוי ראוי וכן היא שיטת מרן בש"ע ח"מ סי' ס"ז ס"ג דשביעית משמטת פלגא מלוה דעיסקא ואף דבתומים שם סק"ו הביא בשם הרדב"ז ח"א דשביעית אינו משמט אף פלגא מלוה דדינה כפקדון אך הרדב"ז סותר את שיטתו דבח"ג סי' תקס"ד העלה דפלגא מלוה דעיסקא מיקרי ראוי ויש להאריך בזה מכל מקום מידי פלוגתת הפוסקים לא נפיק ואי נימא דדינה כפקדון מהני מכירת נותן העיסקא דהא הוי כמו כל חמץ שלו דחל בו מכירתו ואם כן אם היה זה בפסח עצמו יש להתיישב הרבה בדבר זה אך לאחר הפסק כיון דסגי ספק אחד להקל יש להקל בודאי ונוכל לדון דזה נכלל בהלשון מכירת חמצו של הנותן שמכר כל חמץ שלו כיון דהוי פקדון מיקרי שלו לכן דעתי מסכמת להקל אלו תורף דב"ק ונדונו היה בקמח קורפיצני אשר לדברי רבני האחרונים קמח שלותתין החטים הוא חמץ גמור ועל זה הוצרך לדון היתר מצד

העיסקא וסיים בסוף התשובה ששוב שמע באומרים לו כי יש הרבה קמח קורפיצני שאין לותתים החטים כלל ולכן יש להתיר בפשיטות כשעבר עליו הפסח עי"ש:

ולי הדל צריך להתיישב בכל מה שרשמתי בסי' זה אות ל"ד במי שמכר חמצו ופרט כל הדברים שמוכר ונשכח ממנו מין אחד והוא כתב בהשטר מכירה שאם נשכח ממנו איזה דבר שיהא גם הוא נכלל בהמכירה אם מהני עי"ש ואם כן אף אם נותן העיסקא כשמכר חמצו לעכומ"ז אמר כן בפירוש שגם מה ששכח לפרט יהיה נכלל בהמכירה באנו לכל השקלא וטריא ההיא וכל שכן אם לא אמר כן בפירוש רק שאמר לו שמוכר לו כל חמצו ופרט לו כל המינים מהחמץ שיש לו ולא היה בכללם קמח חמץ קשה לומר שגם הקמח היה בכלל דכיון שפרט לו המינים יש לומר אין בכלל אלא מה שבפרט ואם מכר כל החמץ ולא פרט לו שום מין באנו להמשא ומתן דשם אי מהני כי האי גוונא או הוי כדבר שאינו מסוים וכל זה בחמצו ממש של בעל העיסקא וכל שכן כשאין החמץ שלו אלא שיש לו עליו עיסקא ויש לומר דאף אם בעל העיסקא נזכר שיש לו עיסקא על חמץ של פלוני לא אסיק אדעתיה לכוללו בכלל מכירתו להעכומ"ז דלאו כולי עלמא ידעי דדינה כפקדון דהא קמן כמה מרבוותא דסברי דהפלגא מלוה אין דינה כפקדון וכיון שכן מהיכא תיתי דתיסק אדעתיה דנותן העיסקא למכור לעכומ"ז הפלגא מלוה שאינה שלו ואף על הפלגא דידיה שהיא פקדון בודאי יש לומר שלא היתה דעתו עליה שאף שמצד הדין היא פקדון אין דעתן של בני אדם להחזיקה כשלהם ויש לומר דלא עלה על דעתו כלל שתהיה נכללת בכלל מכירת כל חמץ שלו דבר שאינו בידו ומעולם לא היה ברשותו אלא בבית המקבל לכן לדעתי הקצרה צריך להתיישב הרבה בטעם זה למעשה והמעיין יכריע:

מח) מי שקנה יי"ש חמץ מאדון אחד על פי שלוחו ונתן או"ף גא"ב וגם קאנטראט על שם המשלח ובתוך ימי החג בא האדון להמשלח והגיד לו כי שלוחו קנה עבורו יי"ש ועשה עבורו קאנטראט וסילק לו המותר שנשאר חייב עבור היי"ש רק מה שמגיע עבור מנת המלך שקורין אפאלאטע והוא יותר ממחצה שיווי החמץ לא שילם עדיין ולא מכרו הישראל במכירת החמצים ועבר עליו הפסח בעודו ביד האדון נשאל על זה הגאון אבד"ק קאוונא יצ"ו בשו"ת עין יצחק סי' כ"ב ותורף דברי תשובתו בקיצור הוא דמשום הקנין כסף שהיה בזה יש להקל לכאורה לפי שדעת רוב הפוסקים ומכללם רבותינו הטור וש"ע דקניינו של עכומ"ז מישראל וישראל מעכומ"ז אינו אלא במשיכה ואם כן לא נקנה החמץ לישראל והוי של עכומ"ז שעבר עליו הפסח (עיין במה שכתבתי לעיל בסי' זה אות ט"ו בדין קנין עכומ"ז מישראל וישראל מעכומ"ז אם בכסף או במשיכה) ואף אי

הוי ספיקא דדינא כיון דחמץ שעבר עליו הפסח הוא מדרבנן יש להקל וכו': שוב כתב דיש צד להחמיר מצד המנהג לקנות ולהקנות יי"ש בכסף וקאנטראט וכתב דאין לחוש גם לזה משום דקנין סיטומתא הוא קנין דרבנן ונקיטינן דקנין דרבנן לא משוי ליה כשל תורה ולא עבר על בל יראה מן התורה ועוד לפי מה שביאר הגאון נודע ביהודה קמא בסי' כ' גבי גזלן דאין הנגזל עובר בבל יראה מן התורה לפי שאינו ברשותו והאריך קצת בפרט זה והבאתי תורף דב"ק בסי' זה אות ט"ז (בד"ה ובשו"ת עין יצחק) וכתב בענף ג' דכיון שלא שילם מנת המלך לא יתנו לו היי"ש והוי אינו ברשותו ולא עבר עליו ואף דהמותר מן החוב המגיע להמלך הוא שלו והוא מוחזק בו ומיקרי ברשותו מכל מקום הרי הוא מעורב ברוב היי"ש שהוא כנגד חוב האפאלאטע וחמץ שעבר עליו הפסח בטל ברוב ולא בעינן ששים ושקיל וטרי אם שייך ביטול בדבר המעורב בתחלתו שיש מבוכה גדולה בזה ורשמתי קצת בזה בשדי חמד ח"א בחלק הכללים מערכת הבי"ת אות פ"ג ובפאת השדי בחלק הכללים במערכת הבי"ת עי"ש ומה שיש להעיר עליו בזה כתבתי לעיל באות כ"א עי"ש ומסיק דעל כל פנים במידי דרבנן יש לסמוך אשיטת הפוסקים דגם בזה מהני ביטול ברוב ויש עוד לצרף סניף להיתר על ידי ביטול ברוב יי"ש אחר כמו שכתב הפני יהושע בסי' י"ג ושקיל וטרי בזה ומסיים שהוא מסכים להיתרא על פי אופן זה אלו תורף דב"ק:

מט) חמץ שעבר עליו הפסח אם מותר לכתחלה לערבו בידים לבטלו ברוב היתר עיין במה שכתבתי באות ז"ך בענין זה ומדברי הגאון אבד"ק קאוונא יצ"ו בתשובתו שהבאתי שם נראה דרק בחמץ נוקשה הוא שמתיר לערב בידים לבטלו ברוב היתר אבל לא בחמץ גמור אמנם אחר זמן נדפס ספרו היקר עין יצחק וראיתי בסוף סי' כ"ב (על מה שנשאל ביי"ש שקנה ישראל מהאדוקוכו' והבאתי תורף דברי קדשו באות הקודמת) וז"ל באות י"ז לכן יש לצרף סניף מה שכתב הפני יהושע בא"ח סי' י"ג ביי"ש שעבר עליו הפסח לבטלו ברוב וכתב דאפשר דגם הרא"ש מודה ואין צריך לומר לדעת הרמב"ם דמשמע דבאיסור דרבנן מותר לבטל לכתחלה אף דביו"ד לא פסק לבטל לכתחלה מכל מקום מדברי הרמב"ם משמע דשרי אף לכתחלה ויש לדון בדברי הפני יהושע הנ"ל דאף דסובר הרמב"ם דאיסור דרבנן מבטל לכתחלה אפשר דאינו אלא באיסורי אכילה ולא באיסורי הנאה דהא נהנה מהריבוי וכדכתב החות דעת בסי' צ"ט כעין סברא זו לתרץ קושית הש"ך יו"ד סי' צ"ט ס"ק י"ט אם כן בחמץ שהוא מאיסורי הנאה יש לומר דגם הרמב"ם מודה דאין לבטל לכתחלה אכן יש לדון בזה להיתר לפי מה שהובא בב"י יו"ד סי' צ"ט דשיטת הרשב"א בתורת הבית הארוך דאיסור דרבנן שאין לו עיקר מדאורייתא מערבין לכתחלה

כתרומת וחלת חוצה לארץ אף דתרומה טמאה אסורה בהנאה של כילוי לכמה פוסקים מן התורה כמבואר במשנה למלך הלכות תרומות פרק שני דין י"ד ושאגת אריה בסי' צ"ז (בד"ה והשתא) בשם הר"ן בשם הרמב"ן דתרומה טמאה אסורה בהנאה חוץ מהנאה בשעת שריפתה וגם ביטול ברוב מיקרי הנאה של כילוי דהא נהפך האיסור להיתר ובפרט לח בלח ואפילו הכי מחמת קלות האיסור התירו אף באיסורי הנאה לבטל ברוב לכן הוא הדין בחמץ שעבר עליו הפסח דחזינן דהיקלו שיהיה בטל ברוב היתר כהכרעת מג"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ד משום דחמץ דאינו אסור אלא משום קנס ובכזה לא קנסו לכן יש לומר דמהאי טעמא מיקילינן לבטל לכתחלה ברוב היתר כתרומת חוצה לארץ ואף דיש לומר דשאני חמץ דנאסר בהנאה משום קנס ואם יהיה יכול לערבו לכתחלה אז לא הוי קנסא כל כך דהא יכול לעולם לערבו ברוב היתר עם כל זה העיקר כדכתבתי לדמות זה לאיסורים שהיקלו חז"ל בהם לבטלם לכתחלה ברוב היתר ובפרט דיש לדון דיי"ש חמץ הוי כתערובת חמץ בהמים ובתפוחי אדמה והוי כמו שנתערב כבר דבכי האי גוונא להרבה פוסקים מותר להוסיף עליהם ולבטל באיסורין דרבנן כמבואר ביו"ד סי' צ"ט שיטת המחבר שם ולכן שפיר יש לצרף זה לסניף לכל מה שכתבנו ולערבו ברוב היתר ולהתירו עכ"ל:

והנה במה שלמד דגם באיסורי הנאה דרבנן מותר לבטל לכתחלה מתרומת חוצה לארץ דאסורה בהנאה של כילוי ומותר לבטלה יש לפקפק דמלבד שיש לומר דלא מפני שאסורה בהנאה של כילוי חשיבה איסורי הנאה כיון שהנאה שאינה של כילוי מיהא מותר ליהנות וגם אולי יש לומר דתרומת חוצה לארץ אפשר שאינו אסור בה בהנאה של כילוי כלל ועוד בר מן דין ובר מן דין אין ללמוד חמץ שעבר עליו הפסח ממנה דאפשר דשאני תרומת חוצה לארץ דהויא איסור הנאה דרבנן שאין לו עיקר מן התורה אבל חמץ שעבר עליו הפסח כתב הרב קרבן העדה בריש פרק אלו עוברין דמיקרי עיקרו מן התורה (עי"ש בשיירי קרבן בד"ה ומלבד) אם כן יש לומר דאין ללמוד איסור הנאה דרבנן שיש לו עיקר מן התורה מאיסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה ונראה שהגאון יצ"ו משמע ליה דגם חמץ שעבר עליו הפסח מיקרי אין לו עיקר מן התורה וכן הבאתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות קכ"ד סק"י עי"ש וצריך להתיישב בכל זה לעת הפנאי איה"ש ולא באתי אלא להעיר אזן ועיין בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק סי' רכ"ד המובא להלן באות ס"ח:

עוד יש להעיר במה שהביא לנדונו מדברי הגאון פני יהושע ולפי הנראה לא כתב כן הרב פני יהושע אלא בעובדא שביטל החמץ אבל בנדון שבעין יצחק דלפי ציור השאלה

מובן שהבעל הבית לא ידע שקנה לו שלוחו מהאדון יי"ש הנ"ל ושעשה קאנטראט על שמו עד תוך ימי החג שהגיד לו האדון את אשר עשה שלוחו והוא באחד משני אופנים א) שמה שכתוב בהשאלה שקנה יי"ש על פי שלוחו אין הכונה שהבעל הבית שלחו לקנות לו היי"ש מהאדון אלא הכונה שהשליח הזה הוא דרכו בכך לקנות מה שצריך להבעל הבית ויש לו רשות מהבעל הבית על זה ועל סמך זה קנה השליח מאת האדון הנ"ל ועוד לא הודיע להבעל הבית מקנין זה ב) אפשר הוא עשהו שליח לקנות ממנו אך השליח לא איסתייעא ליה להודיע לפני החג להבעל הבית שכבר קנה היי"ש מהאדון שכן משמעות הלשון המוצג בשאלה שבתוך ימי החג הגיד האדון להבעל הבית שקנה שלוחו עבורו וכו' דמשמע דחדשות הוא מגיד מה שלא היה ידוע להבעל הבית ואם אמת הדבר כפי המובן מציור השאלה הרי אם כן לא היה יי"ש זה בכלל הביטול שמסתמא ודאי לא היתה דעתו בביטולו על היי"ש הזה וכיון שלא ביטלו לא נוכל ללמוד מנדון הרב פני יהושע לנדון זה כלל וכיוצא לזה אתה תחזה בנדון מי ששלח מנות לחבירו ולא באו ליד המקבל עד אחר הפסח וכו' שכתב הגאון בית שלמה בסי' פ' דאף שהאחרונים צירפו דעת הפני יהושע בייש לבטל ברוב להתירו בהנאה היינו דוקא כשהיה ביטול אבל חמץ זה לא נכנס בכלל הביטול דלא אסיק אדעתיה שלא הגיע עדין ליד המקבל וכו' עי"ש והבאתי דב"ק לעיל באות ה' (בד"ה ומי ששלח לחברו משלוח מנות) ואם כן כל שכן בנדון שבעין יצחק שלא היתה לו ידיעה בתחלה שיש לו חמץ כזה (כפי המובן מציור השאלה וכן מוכח גם כן ממה שלא מכר היי"ש הזה עם כל חמצו שאם כבר ידע מה שקנה לו שלוחו היה לו למוכרו עם חמצו ולא נזכר בהשאלה ששכח למכרו אלא מוכח דלא נודע לו מקנין זה עד אשר הגיד לו האדון בתוך ימי הפסח) דודאי פשוט הוא שאינו נכנס בכלל הביטול שביטל כל חמצו ובזה לא אמר הרב פני יהושע כנז"ל:

גם בסי' ע"ב בעובדא שנכתב בהשטר מכירה שקבל אדרוף ואחר הפסח נזכרו ששכח לקבל האדרוף כתב הרב בית שלמה ואמנם חוץ מזה כיון שמכר היי"ש קודם הביטול שבשעת שריפת החמץ אם כן ודאי לא היה בכלל הביטול אף שעתה נתגלה שאין המכר כלום מכל מקום הוא היה סבור שמכרו ואין דעתו לבטל מה שכבר מכר וכן כתב בתשובת פני יהושע סי' י"ד סברא זו ובנודע ביהודה קמא סי' ח"י עלה בדעתו לומר כן ודחה דכיון דאמר כל חמירא דאיכא ברשותי אם כן כיון שבאמת הוא ברשותו הרי זה נכלל בזה עי"ש ותמיהני דהסברא ברורה כמו שכתבתי וראיה ברורה לזה מש"ס דנדרים ד' מ"ג דקאמר דגם לר' יוסי דלא מהני הפקר עד דאתי לרשות זוכה מכל מקום מותר בהפקירו קודם לנדרו משום דכל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר וכיוצא בזה נאמר

בש"ס נזיר ד' י"ב כי משוי שליח במילתא דקיימא קמיה ועיין בתשובת מוהרי"ט ח"ב ח"מ סוף סי' כ"ג ובמשנה למלך ריש פרט ט' מהלכות אישות וכל שכן בנדון דידן שסבר שמכר ואינו ברשותו כלל עכ"ל הרי שכל שלא ידע שחמץ זה הוא שלו אינו נכנס בכלל מה שביטל כל חמירא דאיכא ברשותיה והוא הדין או כל שכן בעובדא שבעין יצחק הנ"ל אם הוא כפי המובן שלא היה ידוע לו כלל ששלוחו קנה הייי"ש מהאדון שודאי אינו בכלל הביטול ואם כן אינו דומה למאי דעסיק הגאון פני יהושע:

והגאון מוהר"ם טייבאש בתשובתו שבספר אורי וישעי סי' קכ"א (ד' ע' ע"ד ד"ה ומ"ש) כתב וז"ל ומה שכתב שדעת כמה פוסקים שגם מה שמכר הוא בכלל הביטול הלא הדעות הללו נדחות מהלכה וגם הסברא אין נוטה לזה דהא גם אם נאמר שמה שמכר הוא בכלל ההפקר מה מהני הרי הפקר לא מהני אלא מה שכל אדם יכול לזכות בו ואפילו הפקר לעניים ולא לעשירים לא מהני ואפילו באם הפקיר לישראל ולא לעכומ"ז פליגי ר"י ור"ש בירושלמי פרק ז' דפיאה ועיין תוס' בגטין ד' מ"ז ד"ה אדעתא דעכומ"ז ואם כן במה שכבר מכר גם אם המכירה אינה מועלת מכל מקום אין אדם יכול לזכות בו דלאו כולי עלמא דינא גמירי דאין המכירה כלום ואם כן איך אפשר שיועיל כאן מה שהפקירו כיון דאין יכול לזכות בו וכל שכן למה שכתב הר"ן דמשום הכי לא סמכו על הביטול לבד משום דירדו לסוף דעתו של אדם דאינו מפקירו בלב שלם ואף שאומר שמפקיר לבו בל עמו וכיון שכן אפילו מן התורה אין ההפקר מועיל ומכל שכן במה שכבר מכר ודאי גם אם אומר בפיו שמפקירו לבו בל עמו ואין כאן הפקר מן התורה כלל ויש כאן איסור דאורייתא: כל זה כתבתי דרך הערה אבל לענין הלכה למעשה מי לנו גדול בדורנו כמאור עינינו פחד יצחק אבי התעודה וגברא רבא אמר מילתא ולו שומעין להתיר במקום הפסד מרובה לערב לכתחלהחמץ שעבר עליו הפסח וכדאי הוא לסמוך עליו ומצאתי לו חבר תנא דמסייע ליה הגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סי' ן' המובא להלן באות ע"ה עי"ש: נו"ן) רופא לבני החיל שיש לו חק מאת המלך שנותנים לו ככרות בכל יום נשאל בשו"ת יאודה יעלה לרב גדול משאלוניקי בסי' מ"ה אם מותר לו לקבלם מהפלטר אחר הפסח אם נותן מהככרות שלש אחר הפסח או דילמא כיון שהחק הוא ליתן דבר יום ביומו כבר זכה הרופא באותן הככרות בימי הפסח ומה שיתן לו הפלטר אחרי כן הוא חליפי חמץ שעבר עליו הפסח ובתשובתו הביא מה שכתבו הפוסקים בסי' ת"ן ס"ג בישראל שמקבל מעכומ"ז ככרות בשכר מעות שהלוה לו ומה שכתב הרב חק יעקב בסק"ג דמשמעות לשון מרן והרב הלבוש דלכתחלה צריך להתנות קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות וכיון שהתנה כך אף שאחר הפסח

נותן לו ככרות חמץ חליפי הקמח והמעות הן ושרי ואם לא התנה אם העכום"ז נותן לו קמח או מעות או חמץ שנתחמץ אחר הפסח מותר לקבלו וכו' כי בלאו הכי אין ישראל קונה אלא במשיכה וכשמתנה עמו אף אם נותן לו אחר כך חמצו שעבר עליו הפסח מותר וכתב לפקפק עד דלא ידע מהיכא משמע ליה הכי מדברי מרן והרב המגיה יצ"ו כתב ליישב תמיהתו על החק יעקב ולענין השאלה לא נמצא סיום התשובה בדברי הרב המחבר אך הרב המגיה כתב דפשוט להתיר אף בלא התנו דכיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא מדרבנן הוי ספק בדרבנן ולקולא ודי לנו להחמיר כשנותן לו ככרות שנתחמצו בפסח כדעת מרן אבל לא בנתחמצו אחר הפסח או כשנותן לו מעות או קמח וציין באליהו רבה ס"ק ב': נא) ישראל שקנה אצל אדון יי"ש ועשה עמו קאנטראט לקבל ממנו בכל חדש כמה שיהא נעשה בבית הגורזעלני שלו וקודם הפסח מכר הישראל הנ"ל חמצו לעכום"ז היינו כל מה שיתהווה יי"ש בבית הגורזעלני הנ"ל כל ימי הפסח ונסתפק הרב השואל בשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"א.

א') אם קנה הלוקח מקח כזה דשמא חשיב דבר שלא בא לעולם. ב) אם מהני מכירת ישראל לעכום"ז על כל ימי הפסח או לא כיון דהברירה ביד האדון שלא לתת להעכום"ז מקצת מהקונטראט רק כל הקונטראט בבת אחת והשיבו הרב המחבר על ספקו הראשון דדבר פשוט הוא דהואיל ובידו לקנות הוי כדבר שבא לעולם וקניית יי"ש הוי דבר המצוי לקנות ואמרינן יצא השאר פוסקים אף על פי שאין לזה יש לזה וכו' (שקיל וטרי בדין דבר שלא בא לעולם בביאור דברי הרמב"ם ושאר מחברים בענין זה וכתב בד' י"ד ע"א בד"ה ועוד י"ל) לכן בנדון דידן דבר ידוע הוא שיי"ש הוא דבר המצוי לקנות לכן באם לא נכתב בהשטר דוקא יי"ש שיצא מבית הגורזעלני שלו בזה אמרינן פוסקין על השער ולא הוי דבר שלא בא לעולם אבל אם נכתב בהשטר דוקא מבית גורזעלני שלו לכאורה צריך עיון אך אין אנו צריכים לבא לכל זה כי בכל כתב המנהג לכתוב בלשון שעבוד היינו שהמוכר התקשר את עצמו וכו' בין אם כתוב בלשון הקודש ובין בלשון אשכנזי או"ך פערבינד"ע מי"ך וכן בשאר לשונות כולן משמעות לשון שעבוד ויכול לשעבד את עצמו אף בדבר שלא בא לעולם ואפי' אם לא נכתב בלשון הזה יש לומר הרי המנהג לקנות על ידי שטר קונטראט ומכורה כזו היינו סטומתא מהני אף בדבר שלא בא לעולם דסטומתא הוא מנהג שנהגו הסוחרים מעצמם ומרצונם ודבר שנהגו מעצמם ומרצונם הוי מנהג ומבטל הלכה וראיה מבבא בתרא ד' ט' הנהו בי תרי טבחי דעבדי ענייא בהדי הדדי וכו' (והרב המגיה הביא ירושלמי בבבא מציעא פרק ז' הלכה א' אמתניתין מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן אמר ר' הושעיא זאת אומרת מנהג מבטל הלכה)

ובתוס' בבא מציעא ד' ס"ו ד"ה ומניומי כתבו קנס שעושין בשעת שידוכין מהני אפילו לא קנו בבית דין חשוב כיון שנוהגים בו כל העולם מידי דהוה אסטומתא דקנייא הרי אף דמדינא לא קני הקנס מטעם דהוי רק אסמכתא אף על פי כן מועיל מטעם סטומתא הכי נמי דבר שלא בא לעולם אף דיש לחלק דשאני דבר שלא בא לעולם דאין להקנין על מה לחול ואם כן מה יוסיף תת כח מנהג ורצון הסוחרים הא אין להקנין על מה לחול יש לומר דהמנהג משוי להקנין ענין שעבוד שעל ידי זו הסטומתא נשתעבד לכן שפיר חל על דבר שלא בא לעולם:

ואתה תחזה בתשובת הגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' קכ"א (ד"ה והנה בשנת תרי"ג) שכתב דדבר פשוט דאף שהוא דבר שלא בא לעולם מהני משום דהוי כסטומתא וכן הוא מעשים בכל יום קונים ומוכרים יי"ש שלא נולד ואין פוצה פה כיון שמנהג הסוחרים כך וכן הסכימו גאוני זמנינו המקור חיים בסי' ת"ן ומוהר"ם א"ש וחתם סופר דקונה אף שלא בא לעולם וכו' עי"ש והבאתי תורף דב"ק לעיל בסי' זה אות ט"ו (בד"ה ואם ישראל קנה מעכום"ז יי"ש קודם שנעשה) ועי"ש מה שציינתי עוד בזה בס"ד ומכל הרשום שם עיניך תחזנה שיש להעיר קצת בדברי הרב דבר אליהו הנ"ל גם בשו"ת חיי אריה לידידי הגאון אבד"ק קראקא יצ"ו סי' י"ד ד' י"ט ע"ד (ד"ה מלבד) האריך קצת במכירות אלו דאין לחוש משום דבר שלא בא לעולם דיכול להתחייב בדבר שלא בא לעולם וכתב בשם הרב מוהרשד"ם ח"מ סי' כ"ח דאף דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם או שאינו מצוי ברשותו ולא חל הקנין מכל מקום כשהוא בדרך חיוב פשיטא לכולי עלמא דחייב וכן כתבו התוספות בכתובות ריש פרק אף על פי ד' נ"ד דמה שמשעבד גופו לחיוב דבר משתעבד ובש"ע ח"מ סי' ס' סעיף ו' ובסמ"ע ס"ק י"ח נפסק גם כן שיכול להתחייב בדבר שלא בא לעולם ועיין מחנה אפרים דיני אסמכתא סי' ד' דלא קרינן אסמכתא מה שאדם מתחייב עצמו לעשות מה שאין בידו אלו תורף דב"ק: ועל הספק השני השיב (בדבר אליהו הנ"ל) וז"ל ומה שנסתפק הא הברירה ביד האדון שלא לתת להעכום"ז מקצת מהקונטראט לכאורה יש לומר דעל פי דין תורה יכול העכום"ז הקונה החמץ לכוף את האדון המוכר ליתן לו חלקו דהא בדבר שיש בו דין חלוקה יכול למכור אף מקצת המכר ואין לך אפשר לחלוק בו יותר מבייי"ש אך מסתמיות דברי מעכ"ת נראה דחש דהברירה בידו מטעם אלמות ונודע דבפקדון היכא דהעכום"ז אלים הישראל עובר והוא הדין כאן מחמת אלמות האדון לא יתן להעכום"ז הקונה רק להישראל אמנם יש לומר דאינו דומה לפקדון מכמה טעמים חדא דהא יכול הישראל בעת שקבל כל הסכום מהאדון ליתן להעכום"ז הקונה חלקו הנפעל בימי הפסח (ואף

אם נתערב לית לן בה דהא חמצו של עכומ"ז הוא שנתערב) ויש לומר בזה דהוי כחמץ של עכומ"ז המונח בביתו של עכומ"ז ועיין מגן אברהם סי' ת"מ ובחק יעקב שם והכא עדיף מניה דהאחריות על האדון:

בן) מכר חמצו וגם ביטל כדין ושכח למכור מאה כור חטים אשר קנה מעכומ"ז אחד והחטים עדין מונחים ברשות העכומ"ז ויש בהם כמה פעמים ששים נגד המבוקעים ועבר עליהם הפסח נשאל על זה הגאבד"ק טארלא בשו"ת דבר אליהו בסי' י"ב והשיב דבשו"ת מים חיים סי' ה' מבואר במי שראינו שמכר חמצו קודם פסח וביטל כדין והיה מחזר לעשות כתקנת חז"ל גם הרמב"ם מודה שאין לאסרו ומותר אחר הפסח ושכחה מקרי אונס וגם בספר משיבת נפש סי' יו"ד כתב להתיר באופן כזה מפני שחמץ של ישראל שהפקיד ביד עכומ"ז וקבל עליו העכומ"ז אחריות סוברים הגאונים דאינו עובר עליו בבל יראה ובנדון דידן החטים הם עדין ברשות העכומ"ז המוכר ועוד הלא קנין החטים מהעכומ"ז היה רק בכסף ויש בזה מחלוקת ישראל מעכומ"ז קונה בכסף לבד ואף אם תמצא לומר דקונה בכסף לבד זהו כשאי אפשר למכרו וליתן לו אחרת עבורו אבל בנדון דידן דאחריות על העכומ"ז המוכר דהא יכול העכומ"ז למכרו וליתן לו איזו תבואה שירצה בעד מעותיו בודאי לא קנה עדין מהעכומ"ז והוי חמצו של עכומ"ז ופקפק בזה וסיים ובפרט שדרך התגרים שמקפידין שלא להחליף תבואה בתבואה אחרת יש לומר דשפיר הוו החטים של ישראל ואסור אמנם אף אם נאמר כן בכל זאת יש לומר דהא הוי חמץ על ידי תערובת אף דניכרין אלו הגרעינין המבוקעים יש לומר הא אין אוכלים אותם בעין רק על ידי טחינה ואינו מכוין לבטל רק לטחון כמבואר ביורה דעה סי' פ"ד בדבש שנפלו בו נמלים דזה לא מקרי מבטל איסור וצדד להתיר מחמת שביטל דאין לומר כיון שמכר חמצו אי שגמאלו החטים היו בכלל המכירה אם כן לא היה בכלל הביטול דיש לומר כיון שבאמת לא מכר חטים אלו ובשעת הביטול ביטל חמץ הידוע ושאינו ידוע לו כנוסח הנהוג אם כן הוויין אלו החטים בכלל הביטול (וכתב קצת במה שכתבו האחרונים אם אמירת כל חמירא חשיב ביטול) גם לענין אחריות העכומ"ז שיש להעכומ"ז על החטים הוי כמו הלואה דמודה הרא"ש לשיטת הגאונים והכא נמי הא מגיע להעכומ"ז מעות עדין על החטים אם כן ליכא למימר שהעכומ"ז השאיל ביתו לישראל המפקיד דהא הנפקד מחזיק החמץ לצורך חובו אם כן איכא תרתי למעליותא חדא הביטול ועוד שהוא תחת יד העכומ"ז ואחריותו על העכומ"ז: שוב כתב דעיקר ההיתר שלו הוא בש"ס ביצה ד' ד' דאיסור דרבנן מותר לבטל לכתחלה אף שדעת התוספות דבדבר שיש לו עיקר מן התורה אסור לבטל וחמץ יש לו עיקר מן

התורה יש לומר דשאני ביטול דממילא מביטול שעל ידי מעשה והאריך קצת בזה וחזר להיתרו הראשון על פי סברת הגאונים דחמצו של ישראל בבית עכומ"ז וקבל העכומ"ז אחריות אין עובר עליו וגם משום שלא היה אלא קנין כסף דלהרבה פוסקים אינו קונה הישראל מעכומ"ז בכסף בלבד ואם כן לא היו חטים של ישראל כלל וגם אי אפשר לאכול המבוקעים בפני עצמם אלא על ידי טחינה ומתבטלים וכו': עוד כתב וביותר יש להביא ראיה להתיר ממה שכתב הרב קצות החשן בסי' רס"ד סק"א באחד ששכח לבטל חמצו בערב פסח קודם שש שעות ולאחר שש נזכר וביטל חמצו העלה להתיר לאחר הפסח בהנאה כיון דכבר העלו כל האחרונים להתיר כשבטל אף בלא מכירה כיון דעכשיו נהגו כולי עלמא בנוסח כל חמירא לא חיישינן להערמה וכו' ועיקר ראייתו מסוגיא דעירובין ד' ע"א בביטל משחשיכה דהוי כמו כלך אצל יפות ואמרינן מסתמא מעיקרא נמי ניחא ליה אלא ששכח ולא ידע והוא הדין בזה שנזכר אחר שש אמרינן דמעיקרא נמי הוה ניחא ליה בהביטול עי"ש וכל שכן בנדון דידן שכבר ביטל בנוסח.

כל חמירא הנהוג אף שלא היה בדעתו על אלו החטים אף על פי כן אמרינן דבודאי היה דעתו על כל חמצו הגע עצמך אם היה מוצא בביתו חמץ לאחר הפסח בודאי היה מותר בהנאה שהרי העלו כל האחרונים דכשביטל אף בלא מכירה מותר בהנאה וכל שכן כשלא היה יודע שיש שם חמץ כדי למוכרו: וכתב בשם הגאון קצות החשן דהא דאמרינן בפסחים ד' ז' דלבתר איסוריה לא מצי מבטל ליה ולא אמרינן דמעיקרא נמי ניחא ליה בביטול אלא ששכח סוגיא זו אידחייא מקמי סוגיא דעירובין והרב המחבר כתב דלא אדחייא והוא על פי מה שהסביר דהא דאמרינן מעיקרא נמי ניחא ליה הוא כמו ברירה דכיון דבסוף ניחא ליה הוברר הדבר למפרע דהוה ניחא ליה ולכן בתוך הפסח דהוי איסור תורה לא אמרינן ברירה בדאורייתא אבל בההיא דעירובין דהוא מלתא דרבנן מהני משום דאמרינן איגלאי מילתא דמעיקרא נמי ניחא ליה דיש ברירה בדרבנן אם כן גם בנדון דידן דחמץ אחר הפסח הוא רק מדרבנן אמרינן שפיר דאם היה יודע היה מבטל גם כן אלו תורף דב"ק העולה לענין דינא בנדונו והשמטתי את השקלא וטריא שלו ובעניותי יש להעיר הרבה בדב"ק ואין הפנאי אתי ולרגל מלאכתי העתקתי דב"ק והמעיין יבין וישפוט זולת זאת אכתוב בקיצור מה שכתב דמהני ביטול אחר זמן איסורו הנה ס' קצות החשן אין אצלי אך ראיתי שהגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' נ"א כתב דכבר צווחו עליו בבי מדרשא וכו' ומסיק דישתקע הדבר ועיין לעיל בסי' ה' אות י"ז (ד"ה וכתב עוד הגאון ובד"ה שוב מצאתי) ומתבאר דהרב קצות החשן לא סמך על זה אלא לסניף בעלמא לא כדברי הרב דבר אליהו שנראה שסומך על זה כעל ראיה ברורה:

גן) אלמנה שיש לה יתומים קטנים והוא עוסקת במסחר יי"ש לפרנסם ויש לה חנות עם יי"ש שקורין שענק ובערב פסח בבוקר מסרה החנות והשענק לערלית וביום הראשון דחול המועד שלח אחריה חכם אחד ושאל אותה מדוע לא הלכה למכור החמץ להממונה על זה כמו כל אנשי העיר והשיבה שסברה במה שנתנה השענק והחנות לערלית שוב אינו צריכה עוד למכור ונזף בה החכם וצוה שתכריח את הערלית שתתן בחזרה את היי"ש לשפכו לנהר ובאם אין הערלית שם מחוייבת לשבור הדלת ולהוציא היי"ש לשופכו וערלית לא רצתה ליתנו בחזרה באמרה שהוא שלה ואין לאחרים שום רשות והלכה האלמנה לחכם אחר בקובלנא והחכם שאל אותה בנחת איך היתה המכירה להערלית והשיבה לו שבערב פסח בבקר מכרה כל המשקאות להערלית וקצבה עמה צענא על כל מין ומין וערלית טלטלה כל המשקאות להעמידם על הנסרים העשויים לכך כפי רצונה ומסרה לה המפתח מהחנות וקבלה ממנה זידאטיק והערלית התחילה למכור בהשענק איזה שעות קודם זמן איסורו ושאל אותה למה לא עשתה שטר מכירה כנהוג והשיבה שלא ידעה שצריך שטר מכירה וגם הערלית נטלה החנות עוד בבקר והלכה לשוק על זמן מה וחזרה ופתחה החנות ומכרה המשקאות ושאל אותה החכם למה לא אמרה כן לפני החכם הראשון והשיבה שמחמת גודל הבהלה והבזיונות כמעט יצתה מדעתה ושאל אותה אם בדקה ובטלה החמץ והשיבה שעשתה שליח לפלוני והוא בדק וביטל ונתוודע שכן הוא ועבר הפסח ויש לעיין בזה א) אם קנתה הערלית החנות עם החמץ על כל ימי הפסח ב) אם נאמנת לומר שקבלה הערבון זידאטיק ג) אם לא נאמין אותה שקבלה ערבון מה היה דינו של החמץ אם היה נשאר עד אחר הפסח ד) אם עברה בתוך הפסח על בל יראה ובל ימצא מן התורה:

זה היה מעשה הובא בשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ג והאריך לחפש בצדדי היתר כי התורה חסה על ממונם של ישראל ובפרט על ממון יתומים קטנים והביא מחלוקת הראשונים שהובא בטור סוף סי' ת"מ בהפקיד חמצו אצל חברו או אצל נכרי דיש מן הגאונים שכתבו דאין המפקיד עובר בבל יראה ורבינו יונה והרא"ש סוברים דעובר בבל יראה והסביר הרא"ש דאף דהחמץ בבית עכום"ז והתורה אמרה בבתיכם מכל מקום כיון שהעכום"ז השאיל לו ביתו להניח הפקדון ביתו דמפקיד מיקרי וכתב הרב דבר אליהו דזה שייך דוקא באם הבית הוא של עכום"ז אבל אם החדר הוא של ישראל רק שהקנה אותו לעכום"ז בכדי שיקנה החמץ שוב לא שייך לומר שהקנה העכום"ז את רשותו להישראל דהא הקנה לו הישראל אדעתא שיהיה של העכום"ז לגמרי ולא שיהיה של ישראל כלל ובעכום"ז שהלוה לישראל על חמצו והרהינו בידו מודה

הרא"ש דלא מיקרי ביתו דישראל דאין העכו"ם משאיל לו מקום דהא העכו"ז מחזיק החמץ לטובתו שיהיה לו למשכון ואם כן בנדון זה שהנכרית מחזקת בהחמץ לטובתה ואיכא תרתי לטיבותא א) שהאלמנה הקנתה לה את החנות ב) שהנכרית מחזקת את החמץ לטובתה יש לומר דגם הרא"ש מודה דאינו עובר בבל יראה (אמר המחבר סברה נכונה היא לחלק כמו שכתב הרב וכן הבאתי אני הדל בסי' זה אות י"א בשם כמה פוסקים שנשתמשו בסברא זו לחלק בנדוניהם עי"ש בד"ה שוב התבוננתי אמנם בסי' ה' אות כ' הבאתי דעת הגאון מוהרש"ז בשלחן ערוך שלו סי' ת"מ בקונטריס אחרון אות ב' דאף בכי האי גוונא אסור מדרבנן וכתבתי לפקפק קצת בראיתו עי"ש) וכתב בד' ט"ז סוף ע"ב דהרבנים פרי חדש בסי' ת"מ ושאגת אריה בסי' פ"ג מסכמים לדברי הגאונים והרב מקור חיים כתב כעין פשר דבר לדעת הגאונים דבבית העכו"ז אפילו לא קבל אחריות אינו עובר משום דכשנכנס שם נעשה החמץ הפקר שהרי בית דין מצווין לבערו וזוכה בו העכו"ז ובאופן זה אתי שפיר פסק הגאונים אבל אם הפקיד אצל ישראל צריך שיקבל הנפקד אחריות:

שוב עמד לבאר אם קנתה הנכרית את חדר החנות שיהא מיקרי ביתה או לא ונשא ונתן בדין אם מסירת מפתח מהני לקנין קרקע במכר או בשכירות והביא מה שכתב הרמ"א בח"מ סי' ר"א (על מה שכתב מרן כל דבר שנהגו התגרים לקנות בו) או במקום שנהגו הסוחרים שמוסרים המפתח להקונה וכתב הסמ"ע וז"ל בסי' קצ"ב נתבאר דאין קונין קרקע על ידי מסירת מפתח לכן אין לפרש כאן שיקנה החדר על ידי מסירת המפתח והחדר יקנה לו הסחורה אלא רוצה לומר שנוהגים הסוחרים להקנות לו הסחורה עצמה על ידי מסירת המפתח מהחדר שמונח שם הסחורהאי נמי דשם מיירי מן הדין וכאן מיירי מהמנהג וסיים הרב דבר אליהו דכיון שעל ידי מסירת המפתח נקנה החדר דמסירת המפתח הוי קנין סיטומתא אם כן הוי חצרו של עכו"ז ובחמץ דכי מטי זמן איסורו אסור בהנאה והוי הפקר כמו שהסכימו רוב המחברים דאיסור הנאה אין לו בעלים וקנתה הנכרית את החמץ על ידי חצרה שהחמץ מונח בתוכו והאריך קצת לפלפל אם חצר מטעם שליחות אתרבי ואין שליחות לעכו"ז ומסיק דיש קנין חצר לעכו"ז משום דחצר עדיף לענין שליחות דאף במקום דליכא שליחות כגון בדבר עבירה מכל מקום בחצר הוי שליח משום דבעל כרחיה מותיב ביה ועוד דלגבי פועל כתב הרב מחנה אפרים דמהני אף במקום דליכא שליחות והסברא בזה יש לומר משום דהפועל משועבד לו אם כן כל שכן חצר שהוא שלו לגמרי ועדיף מפועל דודאי מהני אף במקום דליכא שליחות (אמר המחבר בדין קנין חצר לעכו"ז אתה תחזה במה שהבאתי בס"ד

בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ל"ח מערכה מול מערכה דעת הסוברים דמהני קנין חצר לעכום"ז והסוברים דלא מהני עי"ש) ועוד כתב בדף ט"ז ע"ג דקנתה על ידי הגבהה שהגביהה את היי"ש וגם במה שהתחילה למזוג קודם זמן האיסור ושקיל וטרי בזה קצת ובמה שיש לצדד היתר קצת על פי סברת הגאון פני יהושע דיי"ש חשיב חמץ נוקשה ואינו אסור אלא מדרבנן ושקיל וטרי במה שפלפלו רבני האחרונים בזה והבאתי תורף דב"ק בסי' ה' אות ל"ז (בד"ה ובשו"ת דבר אליהו) עי"ש:

עוד כתב בדף ט"ז סוף ע"ב טעם להתיר משום דהחמץ הזה אינו של האלמנה אלא של היתומים רק שהאחריות על האלמנה ובחמץ שאינו שלו רק שקבל עליו אחריות דעת הרב מגן אברהם דסגי לחזור וליתנו בבית עכום"ז אחר והוא שיקבל עליו העכום"ז אחריות לכן בנדון דידן שהאחריות קודם הפסח על הנכרית סגי והחק יעקב ומקור חיים פסקו בחמץ של עכום"ז שקבל עליו הישראל אחריות יכול בתוך הפסח ליתנו לעכום"ז על ידי שיקבל עליו אחריות ולא יעבור עליו בבל יראה מכאן ולהבא אף דהכא החמץ הוא של ישראל היינו של היתומים אמנם לפי שאין האיסור כאן אלא מדרבנן וביתומים קטנים אבאר דבכגון זה אין צריכים לבער אף מדרבנן ממילא לא עברו כשהוא ברשות העכום"ז ובד' י"ז ע"ב (בד"ה והנה בנ"ד) כתב דהחק יעקב בסי' תל"ד פסק דאפוטרופוס של יתומים חייב לבדוק ולבער חמץ של יתומים ואם פשע ציין לעיין בסי' תמ"ג וכונתו דהמגן אברהם שם בס"ק, ה' כתב דאם הנפקד לא מכר החמץ של המפקיד הנפקד חייב לשלם והחק יעקב שם פסק דאין הנפקד חייב למוכרו רק משום השבת אבידה ובאם לא מכרו פטור וגם באבן העוזר הביא בשם דברי ריבות סי' קכ"ג דאפוטרופוס שלא מכר פטור משום דאין זה אלא גרמא בעלמא:

והרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תל"ד סק"ט כתב חמץ של יתום קטן שעבר עליו הפסח יש לומר דשרי דלמאן נקנסיה ולפי זה אפוטרופוס ששכח למכור חמץ של יתומים והגיע שש יסלק אחריותו מחמץ ויהיה מותר אחר הפסח ובנדון דידן הוי האחריות על הנכריות ואף אם נאמר דאחריות של יתומים על האפוטרופוס הא ביארנו היכא שלא מכר אפוטרופוס החמץ פטור אף אם נאמר כהמגן אברהם דהוי כשומר חנם דהוה ליה לקדם ברועים ובמקלות אף על פי כן מאן ליזיל בדינא ודיינא עם האשה ועוד שאין לה משלה כלום ואף כתובה אין מגיע לה מפני שלא נשבעת אם כן חל ההפסד על היתומים והיכא דההפסד על היתומים לא אמרינן באיסור דרבנן שצריכים לבער כמו בריבית ביו"ד סי' ק"ס דמותר ללוות ממון יתומים בריבית אמנם יש לחלק דריבית שאני משום דהפקר וכו' הפקר והפקידו ממונו של לוה לגבי יתומים או לא גזרו כלל על מעות

יתומים מה שאין כן בחמץ אך יש לומר דהא השליח ביטל בעבורן והיכא דביטל ולא ביער אינו רק דרבנן משום חשש הערמה כדאיתא בירושלמי פרק כל שעה הלכה ב' פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בביטל חמצו ולא ביער ר' יוחנן סובר דאסור דשמא יערים וריש לקיש סובר דמותר ואמרינן שם דבנפלה עליו מפולת אף ר' יוחנן מודה משום דלא שייך הערמה ואם כן כאן ביתומים קטנים דלאו בני דעה נינהו ולא שייך גבייהו הערמה כלל ודאי חמצם מותר לאחר הפסח:

ועוד דבישועות יעקב סי' תמ"ח סק"ח העלה דבחמץ שאינו ידוע לו כלל דמן הדין די בביטול בעלמא לא קנסו שוגג או אנוס אלא דאיכא חשש שמא יערים ואם כן ביתומים קטנים שביטל השליח ואצל היתומים הוא כחמץ שאינו ידוע וגם לא שייך אצלם חשש הערמה והוי כנפלה עליו מפולת ומותר חמצם אחר הפסח ואף אם יש להאלמנה חלק בה יש לומר דאף חלקה מותר אחר הפסח שנתערב בחלק היתומים ומין במינו לח בלח ונתבטל ברוב אינו עובר בבל יראה אליבא דכולי עלמא כדכתב המגן אברהם בסי' תמ"ז ס"ק מ"ב דמין במינו שאין עובר עליו מן התורה מותר באכילה אחר הפסח ומבואר בפרי מגדים באשל אברהם סי' תמ"ג סק"ו דאם שכח למכור נוקשה בפסח יש תקנה שיפקיד אצל עכומ"ז ולרווחא יקבל עכומ"ז אחריות ותו לא שייך דילמא אתי למיכל הרי דכשאינו אסור אלא מדרבנן סגי באחריות עכומ"ז וגם במגן אברהם סי' תמ"ז ס"ק מ"ב פסק דאם נתערב מין במינו כגון קמח בקמח אין עובר עליו כיון דמדאורייתא מותר באכילה משמע מדבריו היכא דמדאורייתא אינו עובר שרי להשהותו ומה שקשה מדין ישראל שהפקיד אצל עכומ"ז והעכומ"ז קבל אחריות דאינו עובר מדאורייתא רק מדרבנן ואף על פי כן פסקינן דחייב לבערו מדרבנן כבר הקשה כעין זה בפרי חדש וכתב לחלק בין דבר שראוי לעבור עליו בבל יראה כגון חמץ שבטלו דאם לא בטלו היה ראוי לעבור עליו בבל יראה לכן חייב לבערו אבל נוקשה וכיוצא שאינו ראוי כלל לעבור בבל יראה אינו חייב לבערו לפי שאינו רק מדרבנן ועי"ש במג"א ס"ק מ"ו וכדומה לזה כתב הטורי זהב ביו"ד סי' רי"ח דכשגזרו רבנן משום סייג לתורה דינו כדאורייתא ממש לכן בחמץ שהופקד אצל עכומ"ז דיכול לבא לידי איסור תורה עובר עליו ומחויב לבערו כדבר תורה ממש ואף על פי כן בנדון דידן ביי"ש שנעשה בתערובת תפוחים דלא הוי אלא תערובת חמץ או אפשר שנתבטל ברוב אם כן לא יוכל לבא לידי איסור בל יראה מדאורייתא:

וסיים אמנם על כל אלו ההיתירים אינני סומך את עצמי ח"ו כלל רק בצירוף כולם ביחד והעיקר בזה לפי דבריה שאמרה אחר כך שהיה קנין כסף על ידי הערבון זידאטיק אף דאיכא ריעותא במה שלא אמרה כן בתחלה מכל מקום בכל איסורין שבתורה אדם

נאמן על עצמו בין איש בין אשה עיין מג"א סי' תל"ז ס"ק ח' דבבית שלהן נאמנות ועוד מפני שהוא בידן לכן נאמנת באמתלא שמחמת הבהלה והצער לא הגידה כן בתחלה שוב שקיל וטרי קצת אם מהני אמתלא בנדונו שהאמתלא זאת הגידה ביום שני וכתב הבית שמואל סי' קט"ו ס"ק כ"ד דלאחר זמן אין מועיל אמתלא דיש לחוש שלמדוה לומר כן ודומה לטוען וחוזר וטוען ודחה זה לפי שאין דבריה אחרונים סותרים דבריה הראשונים שלא אמרה מתחלה שלא קבלה זידאטיק וכו' ועוד חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא וכו' ואין לומר דלא ידעה באיזה אופן למכור דהא הכל יודעים שצריכים לקבל ערבון זידאטיק לכן בצירוף כל הטעמים נראה דלא עברה על בל יראה ואף אם היה נשאר מהחמץ לאחר הפסח היה דינו כחמצו של עכומ"ז שעבר עליו הפסח דמותר כל זה כתבתי להלכה ולא למעשה:

נד) אם עכומ"ז נתן או מכר לישראל חטים או דבר אחר וקבלם הישראל ממנו ואחר הפסח נודע לו שהיה בתוכו חמץ נראה לכאורה דחמץ מותר לאחר הפסח כדין חמצו של עכומ"ז וראיה מדאיתא בנדרים ד' ל"ה באומר קונם כיכרי עליך מי מעל למעול מקבל יכול לומר היתרא בעיתי איסורא לא בעיתי ופירשו רש"י והר"ן והרא"ש דמעילה בשוגג היא ואילו הייתי יודע שהיא אסורה לא הייתי מקבלה אבל המוציא מעות הקדש בשוגג מעל אף שאילו ידע שהיא של הקדש לא היה רוצה לזכות בהם כיון שהוא עצמו לקחם כדי לזכות בהם אבל מה שנתנה לו על ידי אחר יוכל לומר אילו הייתי יודע שהיא איסור לא הייתי מקבלה ממנו כי איסורא לא בעינא למיקני ונמצא זכיה בטעות ואינו זכיה והוא הדין בנדון דידן ואף דמסקינן שם בקונמות שהמקבל מעללכשיוציא היינו משום שעשה מעשה אחר כך באיסור שמעל בשוגג כשהוציא מה שאין כן כאן שלא עשה שום איסור אחר שקבלם מידו ועי"ש בר"ן וצ"ע עכ"ד הרב חק יעקב בסי' תמ"ח סק"ה והרב מקור חיים שם כתב דנראה לאסור דאף דודאי מותר ליקח המעות מעכומ"ז כיון דאמת הוא דהיה מקח טעות כדמוכח בע"ז ד' ע"א גבי הלוקח גרוטאות מן העכומ"ז ונמצא בהן ע"ז מכל מקום החמץ נראה דאסור דהא מבואר בח"מ סי' רל"ב סעיף כ"ב דמקח שנמצא בו מום החפץ באחריותו לגניבה ואבידה עד שיודיע להמוכר ועוד דבדיניהם אין יכול לתבוע מעותיו מהעכומ"ז ולא גרע מאחריות של עכומ"ז אלם המבואר בסי' ת"מ וכל שכן כאן דחייב מדינא דמלכותא ועוד אפשר דמדינא נמי הוי כשומר שכר בהנאה דתפיס ליה אדמי והוי כמשכון וכיון דחייב באחריותו הרי הישראל עובר בבל יראה והיה חייב לבערו ולדעת המג"א בסי' ת"מ בחמץ של נכרי ביד ישראל וקבל עליו

אחריות החמץ אסור ואף להחק יעקב דמתיר שם מכל מקום אפשר דהכא דהחמץ הוי כמשכון ביד ישראל על מעותיו גרע כדכתב הפני יהושע בסוגיא דנכרי שהלוה עכ"ל:
ויש להעיר דבמקור חיים סי' תמ"א סק"א (בד"ה לכן ולע"ד) הביא מה שכתב הרב חק יעקב בסי' ת"מ בשם הירושלמי דחמץ של עכומ"ז המופקד ביד ישראל אף שהישראל קבל עליו אחריות ועובר עליו בבל יראה אינו נאסר בהנאה כיון דהישראל יכול לומר לו הרי שלך לפניך לא קנסינן חמצו של נכרי בשביל שהישראל עבר עליו בבל יראה והוקשה לו מהא דישראל שהלוה לנכרי על חמצו ומשכנו בידו ואחריותו עליו דנאסר החמץ בהנאה אלמא דאסרינן חמצו של נכרי בשביל מה שהישראל קבל אחריות ועבר בבל יראה וכתב ליישב דהתם הוא מטעם דהישראל יש לו שעבוד על החמץ וכשנאסר בהנאה נפסד השעבוד של ישראל ויש כאן קנם להישראל כשאוסרים אותו וגם נראה שאין העכומ"ז חייב לשלם להישראל מנכסים אחרים אף שיש לו כיון שנאסר מחמת הישראל ואם כן יש כאן קנס גדול להישראל לכן שפיר קנסינן ליה להישראל ואוסרים אותו עי"ש ומתבאר דבענין שהישראל יכול לפטור עצמו באמור לנכרי הרי שלך לפניך ואם נאסור החמץ לא יהא הקנס אלא להנכרי לא אסרינן החמץ ולא קנסינן לנכרי דקנס חכמים הוא להישראל ולא להנכרי ואם כן בהא דסי' תמ"ח שכתב הרב דכיון דמקח טעות הוא יכול לקבל המעות מהנכרי ולהחזיר לו המקח אם כן אם נאסור החמץ מפני שהוא באחריות הישראל לגנבה ואבדה וכו' הרי אם כן הקנס הוא להנכרי ולא להישראל ובכי האי גוונא לית לן למיקנסיה לחמצו של נכרי כשאין ההפסד להישראל ומה שכתב דגם להחק יעקב דמתיר בחמץ של נכרי שקבל הישראל אחריות שאני הכא דהחמץ הוי כמשכון ביד ישראל על מעותיו וכו' הנה לפי מה שביאר בסי' אמ"ת הנ"ל נראה דלא דמי למשכון ביד ישראל דהתם אסרינן החמץ לפי שיש שיעבוד להישראל עליו ומפסיד השיעבוד והוי הקנס להישראל לא כן במקח טעות שהישראל יקבל המעות מהנכרי והקנס יהיה להנכרי:
לכן נראה דצריך לומר דכל עיקר סמיכתו בדין זה הוא על מה שכתב אחר כך דבדיניהם אין יכול לתבוע מעותיו ולא גרע מעכומ"ז אלם וכו' ולכן אף דמצד הדין יכול לתבוע מעותיו מפני שהוא מקח טעות ואם היה העכומ"ז מקבל עליו לדון בדיני ישראל לא היינו אוסרים החמץ לפי שאין זה קנס אלא להעכומ"ז כי הישראל יקבל מעותיו בחזרה מכל מקום עתה שאינו מקבל לדון בדיני ישראל ובדיניהם הדין נותן שאינו חייב להחזיר לו מעותיו אם רק מאחר שהחמץ הוא באחריות הישראל אוסרין החמץ והוא קנס להישראל והרי הוא כתופס משכון על חוב העכומ"ז דנאסר החמץ: והרב מגן האלף שם השיב

על דברי הרב מקור חיים ודעתו שאם כבר נתן המעות להעכומ"ז ועבר עליו הפסח יש להתיר אבל בתוך הפסח דאיסורא דאורייתא הוא נסתפק אם יש לסמוך על זה שלא יבערנו ועל כל פנים אחר הפסח יש להתירו: ובשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ד (בד"ה ואף) הביא דברי הרב חק יעקב וכתב ולדעתי אף בנודע תוך הפסח גם כן יכול להחזיר לעכומ"ז החמץ משום מקח טעות דהך דהיתרא ניחא ליה למיקני לא אמרינן אלא גבי דורון אבל גבי מקח טעות אף מאן דפליג על דורון מודה במקח טעות והרי חמץ אינו שוה כלום אצל ישראל והוי ביטול מקח לגמרי אף דהמקור חיים חלק עליו וכו' (העתיק דברי המקור חיים) באמת דחייתו אינה דחיה דאם כן בכל מקום דאמרינן בחמץ דאומר לו הרי שלך לפניך אליביה לא משכחת כלל דהרי החמץ הוא באחריותו של הגזלן ואם כן חייב לבערו אלא אמרינן דזהו ביעורו במה שהנגזל יבערו והגזלן אינו מרויח כלל דהא דחמין לא קם ליה אכתי ברשותיה דהגע עצמך ישראל שקבל אחריות על חמצו של עכומ"ז ובא בעל החמץ בתוך הפסח ליטול חמצו אטו אינו רשאי להחזיר לו הרי מבואר בפירוש בסי' ת"מ דרשאי להחזיר לו הוא הדין במקח טעות אף דהוי כחמץ שקבל עליו אחריות יכול להחזיר לו המקח:

ולי ההדיוט נראה דודאי אם העכומ"ז יתרצה לקבל החמץ בחזרה גם הרב מקור חיים מודה דמותר החמץ אחר הפסח כמו שמתבאר ממה שכתב בסי' תמ"א דכל שאין שום הפסד להישראל לא קנסינן חמצו של עכומ"ז והכא כיון שהדין נותן שיקבל העכומ"ז בחזרה מפני שהוא מקח טעות וגם הוא מתרצה בזה ודאי דהחמץ מותר גם לדעת הרב מקור חיים ולא כתב לאסור אלא משום שבדיניהם אינו יכול לתבוע ממנו מעותיו בחזרה ולא גרע מעכומ"ז אלם וכו' ובגוף הדין בישראל שקבל אחריות על חמצו של עכומ"ז והחמץ הוא ביד הישראל אם נאסר אחר הפסח רשמתי לעיל באות כ"ג דברי רבני האחרונים בזה עי"ש: הן) איש אחד כתב לו שטר מכירה בערב פסח על חמצו אשר בחנותו למוכרו לעכומ"ז ושכח ולא מסר השטר מכירה להעכומ"ז עד יום ראשון דחול המועד וגם לא קיבל ממנו מעות אדראה"ן ובכלל חמצו יש שלשה הין יי"ש וכרכמי"ל סינאל"ע וגם פרפילי"ך ולהאיש הזה הוא הפסד מרובה ועבר הפסח נשאל הגאון שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רס"ז והשיב דהדין מבואר בש"ע דאף אם ביטל ושגג או נאנס ולא ביערו אסור בהנאה אחר הפסח (עיין במה שרשמתי בזה לעיל באות וי"ו) ומה שמכרו בתוך הפסח כיון דאין בהמכירה ממש לאחר זמן איסורו אם כן הרי הוא ברשותו לעבור עליו בבל יראה ועלה בלבו לומר לפי מה שחידש הנודע ביהודה וכן כתב הפרי מגדים בסי' תמ"ג דאם מכר חמצו בפסח לעכומ"ז וזכה בו זכיה גמורה כגון

שמשכו לביתו דאין הישראל עובר בבל יראה מכאן ולהבא וגם החמץ מותר לאחר הפסח דכיון דאינו אסור אחר הפסח אלא משום קנס לא קנסו לנכרי (בדין זה רשמתי לעיל באות חי"ת עי"ש) ואם כן כיון דנקיטינן דחצר קונה לעכומ"ז (בדין קנין חצר לעכומ"ז כתבתי בקונטרים הכללים וציינתיו לעיל באות י"א) ובנדון דידן דמסר לו השטר מכירה בחול המועד ובודאי נזכר בהשטר שמוכר או משכיר לו מקום עמידת החמץ ומכירה או שכירות קרקע נקנה בשטר ואם כן נקנה המקום לעכומ"ז במסירת השטר וממילא קנה לו המקום את החמץ בתורת חצר מההפקר כי הפקירא דמלכא הוא וכיון שזכה בו העכומ"ז תו אין לקנסו ומותר החמץ גם לבעל החמץ לקנותו ממנו בחזרה ואין לומר דהוי כקני את וחמור וכקונה דבר שבא לעולם עם דבר שלא בא לעולם דיש דעות דלא קנה עיין בח"מ סי' ר"ט וסי' ר"ג ובסמ"ע שם חדא דקיימא לן דקנה מחצה ואף למאן דאמר דלא קנה כלל היינו משום שסובר דהקפיד המקנה לקנות הכל אבל בנדון דידן אין מקום לקפידה לחול כיון דאם יקנה רק המקום ממילא יקנה גם החמץ בקנין חצר ונעשה רצון ודעת המקנה כן היה נראה לכאורה:

אבל באמת אף דחצר קונה לעכומ"ז וכדכתב המקור חיים בסי' תמ"ח מכל מקום גם לדעתו בעינן חצר המשתמרת לדעתו אשר לפי הנראה לא היה כן בנדון דידן ולכן קשה להתירו אף בהנאה אלא לפי שכתב כבודו כי להאיש הזה יחשב להפסד מרובה ההכרח לסמוך על הפני יהושע דיי"ש לא הוי כי אם חמץ נוקשה דמותר בהנאה אחר הפסח כיון שלא עבר בבל יראה מן התורה בפרט בייי"ש שלנו דרובו מקטניות ואף דיש בו גם מעט חמץ ויש לדון בו מדין מעמיד גם דבר המעמיד אינו אלא מדרבנן וגם ישדעת הרב בעל העיטור דכל חמץ לאחר הפסח אינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על כל זה להתירו בהנאה היינו לבטלו מקודם חד בתרי ולמוכרו לעכומ"ז וכדכתבו הפני יהושע ובאר יעקב והכרכמי"ל והסינאלע ודאי לא הוי כי אם חמץ נוקשה ויש להתירו בפשיטות ובפרט כרכמי"ל שלנו הגידו הסוחרים כי נעשה מאורז דאינו אלא קטניות אבל הפרפי"ל אם יבין כבודו שהם חמץ גמור יצוה לשרפם ובכל זאת יש לקנסו באיזה סך כפי תבונתו כמבואר באחרונים: אמר המחבר אף דממה שכתב בתחלה דלפי שהוא הפסד מרובה ההכרח לסמוך על הפני יהושע וכו' משמע שאף בנדון שאין שום צד להתיר (כבנדונו לפי מה שכתב דאינו מועיל בנדונו קנין חצר לפי שאינו משתמרת לדעתו) סובר הרב דיש לסמוך על סברת הגאון פני יהושע דלא הוי אלא חמץ נוקשה אף אם הוא יי"ש מתבואה בלבד בלא תערובת קטניות אלא שהעדיף כח ההיתר וכתב בפרט בייי"ש שלנו שרובו קטניות וכן דרך הפוסקים לכתוב לרווחא

דמלתא כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות ל"ח מכל מקום הכל הולך אחר החיתום ומתבאר שאין דעתו להתיר בהנאה אלא על פי צירוף כל ההיתרים שהזכיר וזו היא דעת הרבה מרבני האחרונים שהבאתי בסימן זה באות כ"ח עי"ש:

ומה שכתב בענין קני את וחמור עיין לעיל באות י"ג ס"ק ט' (בד"ה החשש ב') במה שיש לפקפק על פי דעת הרמב"ם שבש"ע אבן העזר סי' מ"א ס"ג במקדש נשים רבות והיו בהן אחיות ובשו"ת שאילת שלום הנ"ל בסי' צ"א מובא להלן באות נ"ו: ומה שכתב צד להחמיר משום דהוי מעמיד וכו' עיין לעיל באות כ"ה שהבאתי סברא להקל במעמיד שהיה תערובתו קודם הפסח: נו) ישראל שמכר חמצו לישראל חברו בקנין סודר וגם מקום החמץ השכיר לו בקנין סודר וישראל הקונה מכר את החמץ לעכום"ז ועבר הפסח כתב הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' צ"א דיש לאסרו בשתיה (הנדון היה בחביות שכר) ולהתירו בהנאה דאף דיש אומרים (בחשן משפט סי' קצ"ה סעיף ט') דשכירות קרקע אינו נקנה בקנין סודר ולשיטה זו נשאר המקום ברשות הישראל ואם כן הוי כחמץ של עכום"ז ברשות ישרא והאחריות על הישראל וכמו שכתב המקור חיים (כונתו לדברי הרב מקור חיים שהבאתי בסימן זה באות כ"ד ועיין שם ובסי' ה' אות כ"ה מה שהבאתי בשם רבני האחרונים המפקפקים בזה והחוששים לסברתו) הנה מלבד מה שקיהו האחרונים דלא מיחשב זה כאחריות על הישראל כיון שלא קבל עליו אחריות בפירוש ואף אם קבל אחריות בפירוש דעת החק יעקב בסי' ת"מ דמותר אחר הפסח באכילה והאחרונים הסכימו לסמוך על החק יעקב להתירו בהנאה (בדין זה רשמתי בסי' זה אות כ"ג עי"ש) ואף דבנדון דידן יש לומר כיון שעשה קנין סודר על שכירות המקום וקנין החמץ ביחד ואם כן למאן דאמר דשכירות המקום לא קנה בקנין סודר אפשר דגם החמץ לא קנה דאף דקיימא לן בקני את וחמור דקנה מחצה עיין בסי' ר"ג ובסמ"ע שם מכל מקום הרי דעת הרמב"ם בהלכות אישות פרק ט' דבקדש נשים רבות והיו בהן אחריות אף הנכריות אינן מקודשות וכתב הר"ן דטעמו דאף דבקני את וחמור קנה מחצה היינו משום דבמקנה איכא למימר שדעתו שיקנה על כל פנים מה שיוכל לקנות אבל בקונה קפידא הוא דבכל מקחו הוא רוצה ולא בחצי ועיין באה"ע סי' מ"א סעיף ג' ואם כן יש לומר דהכא נמי דכוותיה מכל מקום נראה דאף לדעה זו היינו דוקא בששניהם שוין בקנין או בשכירות אבל בדברים נפרדים כבנדון דידן דהמקום בשכירות ולזמן מיוחד והחמץ בקנין לחלוטין נראה דכולי עלמא מודו דאין הקניינים תלויים זה בזה וקונה החמץ אף שלא קנה המקום גם בלאו הכי כל זה לא שייך אלא בקונה דבר לצורך עצמו אבל בנדון דידן (שהקונה הישראל הוא שממונה לקנות החמיצים מבני

העיר ומוכרם ביחד לעכו"ם) דלא קנה אלא בכדי למוכרו לעכו"ם ולא לצורך עצמו ודאי אין קפידא בדבר ומה גם דעיקר שכירות המקום לא היה כי אם לטובת בעל החמץ שלא יהיה החמץ ברשותו ולא לצורך עצמו כלל ודאי לא שייך בזה קפידא וקנה החמץ בקנין סודר ואם כן יש להתירו על כל פנים בהנאה (עיין ובתשובתו שהבאתי באות ה"ן בענין זה):

ובעובדא ההיא אמר בתחלה הישראל הקונה שלא עשה שום קנין כלל אלא שאחר כך חזר ואמר שעשה קנין סודר על שכירות המקום וקניית החמץ וגם בעל החמץ אומר כן ולזה כתב דאף אם לא היה קנין סודר כלל כמו שאמר בתחלה מכל מקום כיון שעל כל פנים רשם לו החמצים ומקומו ונתן לו ח"פ ש"ט הרי גילה בעל החמץ דעתו דרצונו שהסופר ימכרנו לנכרי כדי לינצל מאיסור אם כן הסופר בא בשלוחותו בהשכרת המקומות ומכירת החמץ דזכין לאדם שלא בפניו וכמשיב אבידה וכההיא דיוחנן חקוקאה המבואר בש"ע סי' תמ"ג ואף דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו כיון דהוי כמשיב אבידה וזכות הוא לבעליו וזכיה מטעם שליחות והוא כשלוחו ומהני שפיר המכירה והכי נמי דכותיה ומבואר באה"ע סי' ל"ה דאם גלה דעתו לשדכן שחפץ באשה פלונית יכול השדכן לקדשה לו שלא מדעתו דזכות הוא לו והוי כשלוחו לכן על כל פנים יש להתירו בהנאה (בדין זה רשמתי בס"ד בסי' ט' אות ב' עי"ש): זן) יי"ש העשוי לפסח כמשפטו ועל ידי טעות נתנו את היי"ש הזה בחבית שלפני שלש שנים היו משתמשים בה יי"ש חמץ ומאז ועד עתה עמדה ריקנית מבלי שים בה שום דבר וקודם שנתנה היי"ש הזה בתוכה רחצו ושפשפו אותה היטב וגם העמידו בתוכה מים איזה זמן ואחר כך נתנו בתוכה היי"ש ונודע זה בפסח נשאל הגאון אורי וישעי בסי' כ"ד וכתב כמה צדדים להתיר את היי"ש לשתותו בפסח אך לא מלאו להקל כל כך אך על לאחר הפסח כתב בפשיטות להתיר בשתיה וכתב שהסכים עמו הגאון המובהק מלבוב (אולי כונתו על הגאון שואל ומשיב) ולענין שתיית היי"ש הזה בפסח ואתה תחזה במה שכתבתי אני הדל בסי' דל"ת אות ו' ובסוף האות הבאתי תורף דברי הגאון הנ"ל ומה שיש קצת להעיר:

חן) אחד קנה דגן מעכו"ז קודם פסח והיה יבש ונקי והתנה עם המוכר שיהיה לו זמן לקבל את הדגן עד חודש מאיי (הוא אחר הפסח) ובמשך הזמן הוצרך להעכו"ז החדר שהיה הדגן בו והוציא הדגן לחצרו וירדו גשמים על הדגן שוב בא הישראל לקבל הדגן וראה שהשקים נתלחלחו מאד ולא רצה לקבלם באמרו כי המוכר פשע שהניחם בחצר ונתקלקל הדגן והמוכר לא רצה להחזיר לו המעות ובין כך עבר עליו הפסח והישראל לא מכרו ואחר הפסח הלך לראות הדגן ומצא בו הרבה מבוקעים ומצומחים עד שאין ששים

נגדם והישראל כבר שילם כל המעות להעכומ"ז ואי אפשר להוציא מידו נשאל על זה גאון בדורנו יצ"ו בס' שו"ת מנחת שי סי' ל"ב והשיב דקיימא לן בסוף סי' ת"מ דישראל שהפקיד חמץ אצל עכומ"ז והאחריות על העכומ"ז חייב לבערו וכתב דהרב השואל צדד להתיר לפי שהעכומ"ז פשע והיה חייב להחזיר המעות להישראל ונמצא שלא היה הדגן של הישראל אלא שחשש לדעת הסוברים דאין דין שומרים לעכומ"ז והשיב דאי מהא לא אריא אי משום דיש לחלק בין ישראל מעכומ"ז לעכומ"ז מישראל ובין שאר דיני שומרין לפשיעה וכו' אלא דעיקר ההיתר הזה משום דפשע וכו' אינו ענין לנדון זה דאף שפשע אם נאמר דהדגן נקנה להישראל בכסף לבד אינו יוצא מרשותו מפני מה שפשע רק דמים בעלמא הוא דחייב לו ויכול לומר לו הרי שלך לפניך וכו':

ורצה לומר דבנדון זה אין הדגן של הישראל כלל על פי מה שכתב בנתיבות המשפט סי' צ"ה סק"ג דאף דכל הגזלנים אינם משלימים אלא בשעת הגזלה מכל מקום אם ראובן מכר לשמעון חפץ במנה בקנין סודר ונתן לו הדמים ואחר כך אינו רוצה ליתן לו החפץ ונתנו לאחרים או הזיקו אף שאינו שוה רק חמשים חייב המוכר ליתן לו כל המנה דכיון שאינו מוסר לו החפץ שמכר לו והזיקו יכול הלוקח לבטל המקח והוא הדין כאן כיון שעדיין לא מסר לו העכומ"ז הדגן ונתקלקל בפשיעת המוכר יכול הקונה לבטל המקח ואם כן הדגן היה של העכומ"ז ולא עבר הישראל בבל יראה ומותר אחר הפסח אלא שיש לפקפק דכיון דעל כל פנים הברירה ביד ישראל שלא לבטל המקח יש לישראל בזה בית אחיזה ועובר בבל יראה כדכתב בחתם סופרסי' קי"ח דלא גרע מקבל עליו אחריות דהוי גורם לממון ועוד כיון דאי אפשר להוציא המעות מיד העכומ"ז ככתוב בשאלה אם כן הוי כאחריותו על הישראל דקיימא לן דאף אם אין הישראל חייב מן הדין רק שהעכומ"ז אלם ויכפהו לשלם חייב לבער והוא הדין כשהעכומ"ז חייב באחריות רק שהישראל אינו יכול לגבות ממנו חייב לבער (והאריך בזה בדברי כמה מחברים וחזר לענייננו וכתב): אך כל זה אם היה עומד הדגן ברשות הישראל אבל כאן שעדיין היה עומד ברשות העכומ"ז ורשות ביד ישראל לבטל המקח כדכתב הנתיבות המשפט סי' צ"ה סק"ג והרי כבר הגיד קודם פסח שאינו רוצה לקבל הדגן ושיחזיר לו המעות אם כן הדגן היה של העכומ"ז ואף שאי אפשר להוציא המעות מיד העכומ"ז לא גרע מקבל הישראל אחריות על חמצו של עכומ"ז ברשות עכומ"ז דמבואר בסי' תמ"ג דאינו עובר אף אם נאמר דכיון שאין יכול לגבות ממנו הוי כלא קבל עליו אחריות מכל מקום כיון שמונח בבית בעליו אינו מזיק מה שהוא באחריות הישראל וגם החשש דמשום שהברירה ביד ישראל שלא לבטל

המקח הוי כאילו הוא על אחריות ישראל לא שייך כאן דגם אחריות ישראל אינו מזיק כדכתיבנא ולכן מותר הדגן לישראל אחר הפסח בלי שום פיקפוק:
ועוד אף אם נחליט דאין הישראל יכול לבטל המקח יש להתיר הדגן כיון שלא ראה קודם פסח רק שנתלחלחו השקים ולא ראה בהם ביקוע ומה שמצא עתה מבוקעים דילמא אחר הפסח נתבקעו ואף היכא דמינח נייחי דאתי לידי חימוץ מכל מקום אינו אלא ספק חמץ כדכתב המג"א בסי' תס"ז ס"ק י"ב ואם כן אף אם נתבקעו קודם פסח הוי ספק חמץ שעבר עליו הפסח ולהמג"א אסור באכילה ומותר בהנאה ולהחק יעקב מותר אף באכילה וכל זה אם נאמר דאין הישראל יכול לבטל המקח אבל כבר בירורתי דיכול לבטל המקח והדגן של עכומ"ז ולכן מותר אפילו באכילה: טן) ספק אם עבר בבל יראה אם אסור החמץ אחר הפסח או לא קנסו אלא בודאי עבר עיין בשו"ת בית יצחק חלק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סי' ט' אות א' ואות ב' והבאתי תורף דב"ק לעיל באות כ"ג (בד"ה ובשו"ת בית יצחק): ס) לפני הפסח דבר עם עכומ"ז אחד למכור לו חמצו והסכים לזה והבטיחו לבא בערב פסח לעשות הקנין והישראל הזמין השטר מכירה על שם הקונה הנ"ל ועד סמוך לזמן המכירה לא בא ואז מכר הישראל לעכומ"ז אחד שיקנה בעד הקונה שנכתב בשטר וזה השני נתן אדרו"ף בעד הקונה הנזכר בשטר ונכתב בשטר שהקונה יקנה כל המטלטלין בקנין אגב קרקע ובחול המועד בא הקונה המוזכר בשטר והקונה השני מסר לו השטר מכירה ואחר הפסח שאל השואל אם מותר החמץ ההוא ויש בזה הפסד מרובה בערך שלשת אלפים רו"ך נשאל על זה ידידי הגאון מפראמישלא ועתה אבד"ק לבוב יצ"ו בס' בית יצחק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סימן ט' וכתב שהרב השואל פלפל אם יש שליחות לזכות לעכומ"ז ועל זה האריך בתשובתו ואתיק דברי מסקנתו לדינא ומתוך הדברים מובן את אשר נשא ונתן בגוף דברי התשובה וזה לשונו בס"ק ז' סיומא דפסקא כיון שחמץ שעבר עליו הפסח לא הוי רק דרבנן ויש סברא שקנה העכומ"ז החמץ מדין עבד כנעני אף אם אין שליחות וזכיה לכנעני וגם יש ספק שמא יש שליחות וזכיה לכנעני כדברי המשאת בנימן וכבר כתבתי דהיא פלוגתא דתנאי וגם יש סברא דלטועה בדין לא קנסו לכן הנני מסכים לדברי כת"ה להתיר ובאמת אם לא היה הפסד מרובה הייתי מתיר על ידי ביטול ברוב אך בזה שהוא הפסד מרובה הנני מצטרף להתיר גם בלא ביטול ברוב באופן שיתן קנס לעניי העיר כפי דעת כת"ה על אשר לא שאל איך ימכור החמץ ועיין לעיל באות ז ס"ק י"א:
סא) ישראל מכר תבואה לישראל חבירו על פי קבלת ערבון כנהוג והמנהג הוא כל עוד שלא בא ליד הלוקח הוא באחריות המוכר ושלח התבואות קודם הפסח אבל נתאחרו

מלבא עד יום חוה"מ ויש בהתבואה דגן שצמח והלוקח לא רצה לקבל והמוכר לא מכר לעכומ"ז קודם הפסח ולא ביטל וכיון שהחמץ באחריותו אם כן הוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח נשאל הגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סי' ל"א (בד"ה ודרך אגב) מאת הרב המחבר ס' שנות חיים כדת מה לעשות בהדגן שצמחו והוא הפסד מרובה והשיב דיש לצדד להיתר שהרי הדגן שצמח יש רוב כנגדו שלא צמח ומן התורה מין במינו בטל ברוב ואם כן לא עבר בבל יראה מן התורה וקיימא לן בסי' תמ"ז סעיף י"ב גבי חמץ נוקשה דכל שלא עבר בבל יראה מן התורה ליכא למיקנס וגם נראה דלא שייך כאן בל יראה שהרי כתב הר"ן ריש פסחים דטעם שעובר בבל יראה הוא משום שחייב כרת אם אוכל ממנו וגם הרשב"ץ הובא בפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח חלק א' אות ט' כתב דהתורה החמירה בבל יראה כדי שלא יבא לאכול משום דחמץ לא בדיל מיניה ולפי זה באמת כל חטה בפני עצמה אין בה שיעור כזית לעבור בבל יראה לדעת הרבה פוסקים דחצי שיעור אינו עובר בבל יראה ואף שבהתרבות החטים המצומחים יהיה כשיעור והוי כטומאת משא ועיין מגן אברהם סי' תמ"ב סק"א בשם הרמ"ך מכל מקום מין במינו גם הוא הסכים דאינו חייב בביעור ועיין משנה למלך בראשון ממשכב ומושב דטומאת משא הוא רק מדרבנן מיהו בלאו הכי על כל פנים אין ראוי לאכילה רק כשיטחן והרי כשיטחן עם חטים יהיה ששים נגדו ופשיטא שלא יבררו החטים המצומחים לבדם לטחון ואם כן יתבטל בששים ואין חשש שמא יבא לאכול דאף אם יאכל לא יהיה בו נתינת טעם ושוב לא שייך לעבור עליו בבל יראה ועיין סי' תמ"ז במגן אברהם סקי"א ולדעתי כאן אף הרשב"א מודה דלא שייך שמא יבשלם ויתן טעם דהא יהיה ששים נגדו וראיתי בפרי חדש סי' תנ"ג שדעתו דחטים המצומחים הוו איסור ניכר ולא שייך ביטול כלל ומסתמיות לשון הפוסקים לא משמע כן ומהלבוש שם כפי שביאר במשבצות סק"ב מבואר דהוי כאיסור שאינו ניכר וגם מצד הסברא הוא כן דאטו ניכר החמץ בעין רק מתוך שהם מצומחות יש לחוש שמא יהיה בהם חמץ ולא דמי לדהרשב"א סי' תפ"ו שהביא הפרי חדש דשם החטים הן בקועות ניכר הביקוע וביקוע ודאי הוא חמץ מה שאין כן כאן ומכל מקום צריך עיון ומה גם דכל זה הוא לאחר הפסח אבל בתוך הפסח חייב לבערו ולזרות החטים המצומחים ולבערם וצ"ע אלו תורף דב"ק:

סב) חמאה ניתכת ונוהגים לתת בה סלת ועבר עליה הפסח כבר מילתא אמורה באליהו זוטא סי' תמ"ז ס"ק כ"א וגם באליהו רבא שם והובא גם בחק יעקב ריש סי' תמ"ב הלכה למעשה בשם מר חמיו שהורה להוליך הנאת חמץ לים המלח והשאר למכור לעכומ"ז ולדעתי טוב למכור לעכומ"ז חוץ מדמי איסור שבו ומעשה רב ויש לסמוך על זה כיון

שיש פוסקים המתירין אפילו בפסח בתקנות אלו עיין בפרי חדש ריש סי' תמ"ז ובשפתי כהן ריש סי' ק"י ובחק יעקב סי' תמ"ז אות ב' וכל שכן בנדון שלנו שיש צדדים להתיר מצד הסולת כן כתב הגאון מוהר"ם שיק בריש סי' רט"ו והצדדים שיש להתיר מצד הסלת הלא הם כתובים למעלה באות כ"ט עי"ש מה שכתבתי בשמו: סג) מיני כבושין קשואין וכיוצא שכבושים בחומץ שנעשה מסיפירטס ושכח למכרם ונודע לו אחר הפסח נשאל הגאון מוהר"ם שיק בסי' רי"ח אם אסורים כשאר חמץ שעבר עליו הפסח וכתב שהרב השואל צדד להתיר א') דהספירט עצמו במקום שרגילין לעשותו מקטניות או מתפוחי אדמה ואין נותנים שם חמץ אלא מאל"ץ הצריך לזה בחלק חלק העשרים ואף אם לא נודע אם נעשה מדגן או מקטניות כיון דידעינן דמקצתן עושין ממיני קטניות יכולים לתלות להקל כמבואר ביו"ד סי' קי"ד והגאון המחבר כתב לבאר אם הסיפיריט שלנו הוא חמץ גמור והביא מסקנת מרן החתם סופר בסי' קל"ג שהוא חמץ ואף אם נעשה משאר קטניות ותפוחי אדמה עם המאלץ צריך לידע אם הם רוב כנגד המאלץ ושכבר כתב בחתם סופר דלא שייך ביטול משום דתחלת ביאתם על ידי תערובת שכתב המרדכי בסוף חולין דאינו בטל ונראה מדברי המשנה למלך בריש פרק א' מהלכות אבות הטומאה דהוי מדאורייתא ובלאו הכי אף אי לא נימא כדעת המרדכי מכל מקום כיון דהוא תערובת מין באינו מינו דאין טעם הזיעה שמן הקטניות שוה לטעם הזיעה שמן התבואה ולענין ביטול אזלינן בתר טעמא ולא בתר שמא וכבר העירבזה מרן החתם סופר וכתב אלא אם כן יתברר דטעם אחד להם ולדעתי דבר זה הוא מן הנמנע ואפילו אם הוא ספק הוי ספיקא דאורייתא שהרי אין נותנים משאר מינים כל כך שיהא בהם ששים נגד החמץ ואף אם הוא ספק אזלינן לחומרא וכו':

אמר המחבר לעיל בסי' ה' אות ל"ז כתבתי בכל זה בס"ד והבאתי דברי מרן החתם סופר ועוד דברי כמה פוסקים עי"ש ומשמע מדברי הגאון בתשובה זו שאם באמת היו נותנים משאר המינים ששים כנגד החמץ היה מתבטל בששים אם לא נאמר כדעת המרדכי (שאין ביטול מועיל בדבר שתחלתו בא על ידי תערובת) משמע דאם נאמר כהמרדכי אזי אף אם יש ששים משאר מינים לא מהני וזה שלא כדברי הגאון נודע ביהודה בתניינא חלק יו"ד סי' ד"ן דאסברה לן דלא שייך כלליה דרב המרדכי אלא בביטול אשר מתורת רוב אתינן עלה אבל בדבר שביטולו בששים וטעם הביטול הוא מפני שאין הטעם נרגש אין שייך בזה מה שמחלק המרדכי עי"ש והביא דבריו הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' י"ד ועיין במה שכתבתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הבי"ת כלל ט"ל סק"ב וק"ל ושם בס"ק ג' רשמתי אי נקיטינן ככלליה דרב המרדכי עי"ש (נחזור לדברי

הגאון מוהר"ם שיק הנ"ל) ועוד דהוי מין בשאינו מינו שאין הטעמים שוים וכו' ולא סגי ברוב ואפי' אם הוא ספק הוי ספק דאורייתא ולחומרא (אמר המחבר לעיל בסי' ה' אות ל"ז כתבתי בכל זה והבאתי דברי מרן החתם סופר ועוד דברי כמה פוסקים עי"ש):
ואף אם נדון בזה דין חמץ שעבר עליו הפסח מכל מקום כשהספק במציאות גם בדרבנן אסור כדכתב הפרי מגדים ביו"ד סי' י"ד סק"ז במשבצות ובלאו הכי כיון שהוא משום קנס על שעבר על בל יראה אם כן העיקר תלוי אם בפסח עיקרו מדאורייתא וגרע ממה שהביאו הפוסקים דכל שתחלתו מדאורייתא אף שנתגלגל לדרבנן ספקו להחמיר (אמר המחבר עיין במה שכתבתי בפרט זה לעיל באות ל' בסימן זה) ועל כל פנים אף אם נעשה גם משאר מינים אסור מן התורה משום חמץ ומה שכתב הרב השואל (לפי שיטתו דהיכא דודאי יש תערובת שאר מינים מותר) דכיון דיש עושים כן תולין להקל כביו"ד סי' קי"ד ליתא חדא דלא אמרינן הכי אלא באיסור דרבנן והכא איכא חשש איסור תורה בפסח עצמו ולא תלינן להקל ותו דאף בדרבנן לא תלינן להקל אלא היכא דאף אם נתיר כלם לא יהיה בודאי איסור כמו במחבואה בכתובות ד' כ"ז כמו שביאר במשנה למלך פרק ב' מהלכות חו"מ הלכה ב' עי"ש ומבואר מזה שהשיפירטיס הזה אנו מחזיקין אותו לחמץ גמור:
שוב כתב לבאר לפי מה שכתב הרב השואל שמטילין שמונה מדות סופירטיס למאה מדות מים אם נעשה הסיפירטיס רק בתבואה אין בהיתר ששים ורצה השואל לומר דבטל בששה חלקים כמו ביין במים ביו"ד סי' קי"ד (דצריך להיות קל"ד סעיף ה') ואם כן היה בטל אף אם האיספירטס כולו חמץ וכתב על דבריו דזה אינו דאף אם יתברר דיי"ש בטל בששה חלקים כמו יין הנה הטעם ביו"ד שם הוא משום דנותן טעם לפגם וכן כתב במגן אברהם סי' ר"ד סקט"ז הטעם משום דנותן טעם לפגם ובנותן טעם לפגם קיימא לן ביו"ד סי' ק"ג דאם חזר והשביח אסור ודעת הפרי חדש שם דאף קודם שהשביח כיון שסופו להשביח אסור ואם כן מה יועיל מה שנותן טעם לפגם באותו רגע שמערבו עם המים שהרי סופו להשביח ונעשה עם כל המים חומץ לשבח ושבח בכמות גם כן מיקרי שבח וששים אין בהמים נגד האיספירט אף אם עושין האיספירט ממיני קטנות, והוי רק תערובת וקודם הפסח לא אמרינן חתיכה נעשית נבלה ואם כן יש ששים במים נגד עיקרי החמץ שבאיספירט הנ"ל (אמר המחבר כן דעת הרבה מרבני האחרונים דבחמץ לפני הפסח לא אמרינן נעשית נבלה כמו שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות מ"ט אלא שהגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ג סי' קנ"ג מפקפק לענין יי"ש של שמרים לומר שגם המים נעשים יי"ש ואין כן דעת הגאון מוהר"ם שיק עיין לקמן

בד"ה אך יש לעיין) מכל מקום הרי האיספיריט הוא מעמיד ומתקן הכל ואף שיש שם שאר דברים גם כן שמעמידין והוי זה וזה גורם לא מהני לא מיבעיא למה שכתבו התוס' בעבודה זרה ד' מ"ט ד"ה שאם נטע שאינו נקרא זה וזה גורם אלא אם כן השני מינים מענין אחד אלא אף לרש"י שם והכי קיימא לן ביו"ד סי' רי"ד סעיף י"ב דגם אם אין השני גורמין מענין אחד הוי זה וזה גורם מכל מקום בנדון שלנו אילו נתן גם סיפירט של היתר הוי שפיר זה וזה גורם אבל שאר סממנים כגון וויינשטיין וקיסמין כל אחד יש לו פעולה בפני עצמה ועל ידי כולם נתהוה החומץ ודומה לחומץ האדומי דריש פרק אלו עוברין דמבואר שם בבעל המאור דמכולם נעשה טעם חדש וקיוהא על ידי שינו הטעמים שיש לכל אחד וקיימא לן דהנך מינים דתנן באלו עוברין אסורין בלאו כבא"ח סי' תמ"ב ואין לומר דהספיריט עצמו שיש בו חלק מחמץ ואינך החלקים מדברים המותרים הוי זה וזה גורם דזה אינו כיון דהסיפירט מחלקי המותר לא נעשה סיפירט אלא על ידי מאל"ץ הוא עצמו נתהוה על ידי איסור ואי אפשר להקרא זה הסיפירט גורם היתר כדמוכח מדברי המגן אברהם סי' תמ"ב סקל"ד דלא מיקרי שמרי שכר שיש בהם מהיתר ומאיסור לא נקרא זה וזה גורם אלא אם כן נטל שמרים אחרים שהן עצמן היתר וכל שכן לדעת הרשב"א המובא במגן אברהם סי' תמ"ב סוף סעיף קטן א' דכל שתחלת תקנתו ועשייתו הוא כך אינו בטל לכל הפחות מדרבנן ואם כן על כל פנים גם החומץ יש בו איסור חמץ (אמר המחבר בדין זה וזה גורם צריך להתיישב במה שהבאתי בסי' ב' אות ד' ובסי' ה' אות כ"ה ועוד רשמתי איזה פרטי דינים בקונטריס הכללים במערכת החי"ת עי"ש):

אך יש לעיין דבדבר המעמיד עצמו לפי מה שכתב הפרי מגדים בפתיחה להלכות תערובת דלרוב הפוסקים רק מדרבנן הוא דאינו בטל רק להטור איכא למימר דחשיב כבעין ואיכא למימר דלדידיה הוי דאורייתא וגם זה אינו מוכרח להטור ועל כל פנים החומץ הוא גם כן דינו כחמץ או מדאורייתא או מדרבנן ומרן החתם סופר בסי' קל"ג כתב עוד סברא לעניין יי"ש דשאר המינים מתהפכים לכח החמץ דומה לדרבינו יונה בבשר נבלה שמתהפך לדבש המובא במגן אברהם סי' רט"ז סק"ג אך קשה לזה דכלל אמרו חז"ל דשאר המינים חוץ מחמשת המינים אינם באים לכלל חימוץ רק באורז מצינו דנגרר מן החטים לבא לידי חימוץ כמבואר לענין חלה בסי' שכ"ד אבל שאר דברים לא שמענו שיהיו נגררים על ידי המאלץ אמר המחבר מדברי הרב הללו מתבאר שסובר שמה שאמרו לאסור אחר הפסח דבר המעמיד הוא בדבר שהועמד מקודם הפסח ושהה בתערובתו עד אחר הפסח אמנם אני ההדיוט הבאתי לעיל בסי' זה אות כ"ה (בד"ה ודע) שיש סוברים דלא אמרו להחמיר בדבר שהועמד בחמץ אלא אם היה המעמיד בעין כל

ימי הפסח ואחר הפסח העמידו בו אבל אם העמידו בו מלפני הפסח ונשתהה עד אחר הפסח לא חשיב חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ומותר עי"ש (נחזור לדברי הרב מוהר"ם שיק הנ"ל): ומעתה נבאר דין הכבשים שנתן לתוך מי הכבישה סיפירט דאף אם היה סיפיריט מעט שיש ששים כנגדו מכל מקום הרי לדעת הרשב"א הנ"ל כל שתחלת תיקונו ועשייתו כך לא בטל וגם הרי הוא מעמיד ואינו מועיל ביטול אלא אם כן יש זה וזה גורם ובנדון הזה אין שם מעמיד אחר ואם כן הוו כשאר תערובת חמץ שעבר עליו הפסח אלא שמעלתו צדד עוד להתיר מצד שתי סברות א) כיון דביטל לא שייך הערמה ונודע לאחר הפסח לא נאסר משום קנס (אמר המחבר לעיל בסי' זה אות ו' הארכתי בס"ד בדין שכח או נאנס ועבר עליו הפסח דאסור אם הוא דוקא כשלא ביטל או אף אם ביטל עי"ש) ב) על ידי השלכת הנאה לים המלח וגם אלו צדדי ההיתר אינם מועלים דמה שכתב בשם החק יעקב הנה החק יעקב עצמו לא כתב אלא אם נאנס אבל בשכח לא מיקרי אונס כמבואר בא"ח סי' תקנ"ז סק"ו דלפעמים הוי שכחה הפשיעה ובלאו הכי חלקו האחרונים על החק יעקב דאפילו ביטול לא מהני ויעויין בפר"ח בסי' תמ"ח אות ה' וגם על הא דמתיר בהולכת ההנאה לים המלח חלקו עליו:

והיה נראה לצדד היתר על פי מאי דקיימא לן בסוף סי' תמ"ז דנוקשה שעבר עליו הפסח מותר ולהמגן אברהם מותר אף באכילה ולהחק יעקב רק בהנאה וכיון דבנדון דידן לרוב הפוסקים אינו אסור אלא מדרבנן דומה לנוקשה ולהמגן אברהם מותר באכילהואם משליך דמי הנאה לאיבוד מותר גם להחק יעקב אלא דאין זה ברור דהפרי חדש כתב דדוקא דבר שאיסורו בפסח הוא רק מדרבנן ובשאר איסורים אופן איסור כזה אינו אוסר בזה מיקילין לאחר שעבר עליו אבל אם ענין האסור הוא בענין שגם בשאר איסורים שאינם מענייני פסח היה אוסר איסור כזה לא הקלו בזה אחר הפסח (עיין לעיל באות יו"ד מה שרשמתי לחלק בזה בין נוקשה לשאר דרבנן) ויש לצדד עוד דמותר לכולי עלמא אם כתב בשטר המכירה בנוסח שתקנו הגאונים שמוכר כל חמץ בכלל וכל דבר שיש בו חשש חימוץ אלא שאחר כך כשפרט החמץ וסכום דמי המכירה לא הזכיר את הכבושין ופסיקת דמיהן יש לומר שפיר דגם זה היה בכלל המכירה כמבואר בתשובת מרן החתם סופר ומחמת כל הצדדים הנ"ל יש להתיר לכל הפחות בהנאה:

סד) איש אחד נשלח לו קודם הפסח סחורה טישיקילאדע (אמרו לי שהוא מין מרקחת שיש בו קמח) אל יד עגלון לקאמפטאהר ומשם נשלחה על ידי עגלון ולא נודע ערך ארבעה חדשים אנה הסחורה ותבע להקאמפטאהר עבור הסחורה כי נתיאש ממנה והאחריות על הקאמפטאהר ואחר הפסח באה הסחורה והוא לא מכרה קודם פסח רק

ביטל חמצו על מעשה זה נשאל הגאון מפראמישלא יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק סי' ע"ז והשיב דיש מחלוקת בפוסקים באם לא ידע כלל מהחמץ אם עובר בבל יראה ודעת הטור בסי' תל"ד דכשנודע לו מהחמץ עובר למפרע בבל יראה (ושקיל וטרי קצת בזה) ואף להחולקים וסוברים דאם לא נודע לו בפסח כלל מהחמץ אינו עובר בבל יראה מכל מקום אסור החמץ אחר הפסח כדקיימא לן בסי' תמ"ח דאפילו אם הניחו שוגג או אנוס ואפילו ביטל אסור החמץ אלא שיש לומר דהא דאסור אפילו שוגג וכו' הוא מחשש הערמה אבל כשנאבד החמץ והבעלים נתיאשו ממנו קודם הפסח עדיף מהפקירו קודם הפסח דמהני משום דאין חשש הערמה כדכתב המקור חיים אך יש לומר דלא מהני הכא מטעם יאוש לפי מה שכתבו המקור חיים בסי' תמ"ח וקצות החשן בסי' ת"ה דלא מהני יאוש כשכלה היאוש קודם שבא ליד זוכה אף שהבאתי ראיה בהיפך בסי' ע"ו אם כן לדידהו בנדון דידן שכלה היאוש קודם שבא ליד הזוכה שהרי באמת לא היתה הסחורה אבודה רק שלא ידע היכן היתה ובכל מקום שהיא לא זכה בה אחר ולא כיוון לזכות בהסחורה לכן החמץ הוא ברשות הבעלים ועבר בבל יראה שוב כתב לצדד להביא ראיה דיאוש מהני בחמץ אף כשכלה היאוש קודם שבא ליד זוכה וגם כתב לדחות הראיות שהכריחם להרבנים מקור חיים וקצות החשן לחלק בין לא כלה היאוש קודם שבא ליד זוכה להיכא דכלה וכו' ואם כן בנדון דידן אף שכלה היאוש קודם שבא ליד זוכה יש לומר דמהני אמנם בנדון דידן אין זה יאוש גמור כיון שהקאמאפטאהר היה חייב לשלם והוא תובע לא הוי יאוש דשום אדם לא יוכל לזכות כיון שבעל הקאמפאהר שהוא השומר לא נתיאש וכדכתבו התוס' בבבא קמא ד' ס"ו לענין גזלן אך כיון שהטישיקילאדע אין בו אלא חשש תערובת קמח וקמח עצמו הוא ספק לכן הדבר ברור דמותר אחר הפסח בצירוף היתר הנ"ל אלו תורף דב"ק ועיין שם בסי' ט"ן אות ט' שנשתמש גם כן בסברא זו דיאוש מהני לחמץ דעדיף מהפקיר ושם בסוף הסימן כתב בקצרה מה שהגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ג סי' ר"ט השיגו דלא שייך יאוש אלא בדבר שהוא שלו וכו' והשיב על זה שלא עליו תלונתו שהרי כסברתו (דמהני יאוש) כתב הקצות החשן וכו' ולענין מעשה בנדון זה נראה שצריך להתיישב היטב איה"ש במה שרשמתי לעיל באות ז' ענין קרוב לזה: סה) בדין מכירת חמץ בענין שיש לחוש משום מוכר דבר שאינו מסויים ועבר עליו הפסח הנה הבאתי בסי' זה אות ל"ד דברי רבני האחרונים המדברים בזה וגם בסי' ה' אות כ"ט כתבתי בזה בס"ד כמה חילוקי דינים ואם יש לחלק בין מכר למתנה עי"ש ועתה ראיתי בשו"ת בית יצחק לידידי הגאון מוהרי"ץ שמעליקש יצ"ו בחלק יו"ד

ח"ב בקונטריס אחרון סי' י"ב שנשאל באחד שמכר חמצו כדת ובשעת המכירה אמר להקונה כל החמצים ששכחתי.

למכור אני נותן לך במתנה ונזכר בחול המועד ששכח למכור מדה של מאלץ שהיה מונח בחדר שמונח החמץ שמכר לעכומ"ז ועבר הפסח וכתב בשם הרב השואל שהביא דברי הפרי מגדים בסוף סי' תמ"ח במי שמכר לנכרי כל מה שבחדר ואחר כך הניח שם עוד חמץ שפלפל הרב השואל איך מהני המכירה לכל מה שבחדר כיון דאין מינו ידוע הוי דבר שאינו מסויים ואף שהסמ"ע ריש סי' ר"ט כתב דהיכא דגם המוכר לא ידע מהני מכל מקום השפתי כהן שם חולק עליו והשיבו דלפי המבואר ברמב"ם הובא בסי' ר"ט דמוכר דבר שאינו מסויים הוא כמצחק בקוביא משמע דמטעם אסמכתא הוא דלא קנה ואם כן יש לסמוך בחמץ לאחר הפסח דרבנן אדעת הראב"ד דאין דין אסמכתא בעכומ"ז ושקיל וטרי קצת בזה ושוב כתב באות ב' דגם להרמב"ם דאסמכתא לא קניא גם בנכרי ודבר שאינו מסויים נמי לא קני מכל מקום יש לומר דמקנה דבר מסויים עם דבר שאינו מסויים קנה הכל והוא על פי מה שכתב המשנה למלך בהלכות מכירה פרק י"א הלכה ב' (ד"ה כתב מוהר"ם פאדאווא) דבמקנה מחציתו לצדקה ומחציתו להקדש מיגו דבהקדש קנה ולא הוי אסמכתא גם חבירו קנה וצריך לומר דשניא דא מקני את וחמור דקיימא לן דקני מחצה וכן במוכר דבר שבא לעולם עם דבר שלא בא לעולם דלא קני אלא הדבר שבא לעולם דשם לאו בר קנין הוא אבל באסמכתא קנין מעליא הוא רק שלא גמר בדעתו להקנות בהא אמרינן הואיל ובמקצת דעתו להקנות אף מקצת השני היה דעתו להקנות ושקיל וטרי לצדד בזה ושוב כתב דתלי הא באם אסמכתא דלא קניא הוא מדרבנן דאז יש לומר דבמקנה שני דברים שבאחר מהם לא הו אסמכתא מהני אך אי אמרינן דלא קני מדאורייתא לא אלים מקצת שאין בו אסמכתא שיקנה הכל מחמתו והאריך קצת בזה ובסוף אות ג' כתב שמצא בשם בני שמואל ותורת חסד דמקנה דבר קצוב ודבר שאינו קצוב הוי קני את וחמור דלא כמו ששיער למעלה ומסיק באות ו' דלשיטת הבית חדש דאסמכתא קניא מדאורייתא הוא הדין שיש לומר כן בדבר שאינו מסויים דמשמע דהטעם הוא משום דלא סמכא דעתיה וכן כתב בשער משפט סי' ס' סק"ג וכיון דקנה העכומ"ז מותר לאחר הפסח כדכתב המגן אברהם בסוף סי' תמ"ז בטעם הר"ן דישראל שהפקיד חמצו אצל עכומ"ז והנכרי קבל אחריות דצריך ביעור מדרבנן ואסור לאחר הפסח הוא משום דחיישינן שכל אדם יעשה כן והוי כחשש שמא יערים אבל כאן דהוא התעסק שיקנה העכומ"ז והעכומ"ז קנה מדאורייתא ולא שייך חשש שמא יערים וגם מסתמא ביטל חמצו סוף דבר כיון דלדעת הסמ"ע כל שגם המוכר לא

ידע מהני אף בדבר שאינו מסויים ויש סברא דבעכומ"ז מהני דבר שאינו מסויים וחמץ שעבר עליו הפסח דרבנן לכן החמץ מותר:

ובשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בסי' רל"ב עמד גם כן בהא דדבר שאינו מסויים וז"ל ועוד פקפק מעלתו על גוף השטר שנאמר בו שמוכר לו כל חמץ אפילו מה שיש לו בעיר אחרת שוה הוי כמוכר דבר שאינו מסויים כדאיתא בחשן משפט סי' ר"ט וכתב בזה סברות לכאן ולכאן ומה שכתב דהרי דבר שאינו מסויים חשיב כמו אסמכתא ואין אסמכתא אצל עכומ"ז כמו שכתב המגן אברהם בסי' תמ"א סק"ב זה אפשר אבל אינו מוכרח דהמגן אברהם קאי שם על אסמכתא ההוא ואין כל האסמכתות שווין בדיניהם ומה שכתב עוד הואיל ושניהם אינם יודעים זה אינו דזה שייך דוקא היכא דרוצה כל אחד לקנות אמרינן כיון דשניהם אינם יודעים ורוצים לקנות גמר ומקנה אבל הדבר ממקומו מוכרע שכל כי האי גוונא לא מקרי אסמכתא דאי הוי אסמכתא אם כן גם הפקר וביטול לא יהיה דהמפקיר באסמכתא לא הוי הפקר וזה פשוט ואין צריך לראיה ותו דהרי הפקר הוא כנדר וכמו שכתב הרמב"ם פרק ב' דנדרים דין י"ד ובנדר רשות יש דעות עיין בארח חיים סוף סי' תקס"ב דלא מהני באסמכתא ואם כן אי חמץ שאינו ידוע מקרי דבר שאינו מסויים וכאסמכתא גם ביטול והפקר לא מהני ועכר"ח (ועל כרחין) כיון שמינו יודע גמר ומקנה וכיון דדעת המקנה לאקנויי אפילו אי נימא דאין דעת עכומ"ז לאקנויי (למיקני) מכל מקום כבר כתב הנמוקי יוסף בבבא בתרא דף מ"א גבי רב ענן שקיל בידקא בארעא וכן כתב הרשב"א בחידושיו לגטין ד' כ"א רע"ב גבי שאני זקן דהיכא דדעתאחרת מקנה אותו לא בעינן שיהיה לקונה כוונת קנין ואם כן קנה עכומ"ז:

ואף אי נימא כדכתב מרן חתם סופר בסי' שי"ג דדוקא גבי ישראל שיש לו זכיה מהני דעת אחרת מקנה ולא בעכומ"ז מכל מקום בנדון שלנו אצל העכומ"ז לא חשיב אסמכתא דדעתו על כל מאי דחזי ליה שהרי אין העכומ"ז נותן יותר עבור זה וכיון שהישראל מקנה לו גם שאר חמצו שהוא יודע שאפשר שימצא עוד חמץ ברשותו למה לא תהא דעתו לקנות אם ימצא עוד חמץ ברשותו ואף אם לא תהא דעתו לקנות מכל מקום כיון דמעשיו סותרין מחשבתו ואין המחשבה מוכרחת ונודעת חשיב רק כדברים שבלב כדכתב בחתם סופר סי' ש"י על גוף הקנין לעכומ"ז שהקשה המחצית השקל בסי' תמ"ח דאין כונת העכומ"ז לקנות ומה שכתב עוד בחתם סופר דגבי חמץ אין נפקא מינה בקניית אלא כיון שהמוכר הוציא החמץ מרשותו אף אי לא קנה הלוקח לא גרע מהפקר קשה דהא קיימא לן בחשן משפט סי' רמ"ה סעיף יו"ד דאם זיכה לאחר והאחר לא רצה לקנות לא חשיב הפקר והרי הוא של בעלים הראשונים ודעת רשב"ם בבבא ד' קל"ח היא כן אבל

לא קיימא לן הכי ודוחק לומר חמץ שאני עכ"ל לפום ריהטא נראה דלא דמי לדסימן רמ"ה דהתם קאמר להדיא שאינו רוצה בה אבל הכא לא אמר בפירוש שאינו רוצה רק שלא כיוון לקנות גם את השאר וגם דהתם מסתמא אמרינן דאין דעתו להפקירה לעלמא רק דעתו שיזכה בה האחר וכיון שאין האחר רוצה לזכות בה ממילא הדרא למארה ולא הוי הפקר אבל הכא בחמץ שכל כוונתו בהקנותו להעכום"ז אינו אלא להציל עצמו מאיסור אמרינן מסתמא דעתו היא שאם לא יחפוץ העכום"ז לקנות אין רצונו שיחזור המקח לעצמו שאם כן יכשל באיסור אלא כונתו שתהיה הפקר כן נראה לחלק לדעת הגאון חתם סופר דלא תיקשי עליו מסימן רמ"ה הנ"ל אלא דקשה על זה דאף בהפקיר בפירוש אינו פשוט דמועיל לכתחלה לשלא יעבור בבל יראה וצריך להתיישב בל"ן בכל מה שרשמתי בסי' ה' אות טו"ב לענין הפקר אי מהני עי"ש:

סו) עיר אחת היתה במצור ומאנשי העיר הוצרכו לברוח ובקשו ליקח רכושם עמהם אך לא הניחם ראש הצבא והוצרכו להניח רכושם אצל ישראלים אחרים שנשארו בעיר ובכלל הרכוש יש חמץ וכולם ביטלו את החמץ בזמנו אך לא מכרו את חמציהם ועבר הפסח האריך על זה בשו"ת פינות הבית והביא מה שכתבו הפוסקים אם ביטל החמץ ולא ביערו מחמת אונס ועבר הפסח אם אסור וכתב באות ג' דבנדון הנ"ל לכאורה נראה דהוי אונס לפי שכשיצאו מן העיר היה דעתם לחזור כי לא שיערו שימשך הדבר עד אחר הפסח ואם כן יש צד להקל מחמת הביטול והאונס ודחה דאין זה אונס שהרי היו יכולים למכרו בזמנו במקום שהם אלא דיש לומר דמי שיש לו חמץ במקום אחר שאי אפשר לו לבא שם מחמת אונס כדי לבערו לא עבר על בל יראה אף שלא ביטלו דהחיוב הוא רק כשיגיע זמן איסורו לבער החמץ ואם אז אי אפשר לבער מחמת אונס פטור ולא אמרינן שהיה לו למכור תחלה ומטעם זה כתב הר"ן ריש פסחים דיש לומר מן התורה בבדיקה לחוד סגי ולא בעי ביטול כיון שעשה את שלו ולא אמרינן היה לו לבטל אך קשה לסמוך על זה (עיין לעיל באות ז' סק"ד מה שרשמתי בזה): ורצה לצדד שיש אונס בנדון הנ"ל כיון שהניחו החמץ ביד ישראלים סברו שהנפקדים ימכרו חמציהם ודחה זה שהרי בסי' תמ"ג ס"ב בנפקד שחייב למכור הפקדון נחלקו האחרונים באם לא מכר הפקדון אם חייב לשלם וכתב החק יעקב דאף אם הבעלים במדינת הים פטור מלשלם משום שהמפקיד היה יכול למכור במקום שהוא אם כן חזינן דלכולי עלמא החמץ מיהא אסור ודוחק לומר דאיירי דוקא כשלא ביטלו הבעלים ותו דאם כן איך סלקא דעתין דהנפקד חייב הרי הבעלים היו יכולים לבטל ובנודע ביהודה קמא סי' י"ט העלה להחמיר בעניינים אלו ואף שבפנים מאירות סי' קס"ג צדד להתיר בהניחו שוגג או אנוס (שלא כדעת הרמב"ם)

על פי מה שכתב מרן בכסף משנה דמשמעות לשון הר"ן אם לא עבר לא בדאורייתא ולא בדרבנן שרי אין לסמוך להקל שהרי מרן הבית יוסף בסי' תמ"ח כתב לשון הרמב"ם ולפי מה שהבין בבית יוסף בכונת הר"ן צריך לומר דמה שכתב במוצא חמץ בביתו ביום טוב דצריך לשרוף אחר המועד היינו שמצא ביום טוב ראשון וצריך לשרפו בחול המועד וכדכתב בתודת השלמים והוא דוחק ומה שפלפל שם אם יש להתיר אונס אף בלא ביטל קצת תימה שלא הביא כלל לשון השלחן ערוך סי' תמ"ח סעיף ב':

סז) אוה שחייב לנושים הרבה ישראלים ועכומ"ז ולא היה בידו לשלם ושופטי העיר סגרו חנותו ובתוכו חמץ הרבה ולא נמכר לעכומ"ז קודם הפסח והמגן אברהם בסי' אמ"ת כתב במשכון שהמלוה עובר והטורי זהב בסי' תמ"ג סק"ד כתב שהלוה עובר ובתשובת מוהרי"א סוף סי' כ"ג כתב שהמלוה עובר שהוא קונה משכון על ידי הערכאות ותמה הרב השואל (מר ניהו הרה"ג זוסמאן סופר אבד"ק האלאש בשנת תרל"ז) בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק סי' רי"ט במאי קנה המלוה גם על מה שכתב שהמלוה ימכור תמה בשלמא בפקדון דהנפקד מוכר החמץ היינו שנותן החמץ ליד הלוקח אבל כאן איך יכול למכור ולכן נראה לו שהמלוה אינו עובר דאף דבעל חוב קונה משכון היינו אם עשה בו איזה קנין אבל בלא קנין לא מצינו שקונה אלא הלוה חייב לבער ואחר הפסח אסור אף שהיה אנוס כמו שהאריך במקור חיים דחמץ שעבר עליו הפסח אסור אפילו באונס ולדינא כתב בשם השואל שדעתו שאינו יכול למכור דהוי כגזל ונתייאשו (ולא נתייאשו) הבעלים והגאון המחבר השיבו דבסי' ק"ד סעיף ד' (בחשן משפט) מבואר דכשסגרו בית דין חנות של הלוה לא מיקרי גבוי ובעל חוב המוקדם יש לו גם כן חלק במה שבחנות ובתשובת הרא"ש כתב הטעם משום דלא שמו החפצים ולא סמכא דעתיה וצריך לומר דמה שהוצרך לטעם זה (ולא כתב משום דלא משך ומלוה אינו קונה) היינו משום שהבית דין היו שלוחים של המלוה וכיון שיכולים לסגור את החנות פקע על זמן ההוא הכח של בעל החנות והבית דין קנו את החנות לאותו זמן כאילו הם שלוחי המלוה והקנין הוא ההסגר שנעלו החנות וקנו גם המטלטלין אגב הקרקע ואם כן היה אפשר לומר דהמטלטלין יהיו כגבוי לכן כתב הטעם כיון דלא שמו החפצים לא שייך ביה כגבוי ואינו כשלו ממש אבל אכתי נשאר להם למשכון דמשכון אין צריך שומא והוי כאילו משכו הם המשכון שלא בשעת הלואתו וקונין לכולי עלמא:

וזה שייך בדייני ישראל במקומות שיש להם רשיון מהשררה על זה אבל בערכאות אף שדיניהם דין דדינא דמלכותא דינא אבל ענין שליחות אין שייך אצלם ואם כן לכאורה נראה דלא זכו המלוים אלא דביו"ד סי' קס"ט פסק דלחומרא יש שליחות ונראה שזה

טעם תשובת מוהרי"א ואם כן יש לומר דמדרבנן גם המלוה עובר שהרי הוא גם כן באחריותו מדינא דמשכון דתפסו בחובו דאם יאבד או ישרף כיון דאין המלוה משתלם ממקום אחר הרי יפסיד חובו ולכן אף דהחפצים המונחים בחנות הם של הלוה מכל מקום גם המלוה עובר בבל יראה דמסתמא ניחא ליה בשליחות השופטים וזכין לאדם אף שלא בפניו וכל שכן בפניו ובידיעתו וכיון שעיקר המשכון הוא של הלוה דבעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה ויכול הלוה סלקו בזוזי הרי יכול הלוה וגם חייב למכור החמץ ולהקנותו אגב איזה קרקע שיהיה וכיון שהקונה החמץ ישלם לו בעד החמץ ובאותן מעות יכול לסלק להמלוה אם כן לא דמי לגזל ולא נתייאשו הבעלים דאין הנגזל יכול להקדישו משום דאינו ברשותו דזה דוקא בגזלה דהדבר שנגזל ממנו אינו ברשותו אבל המשכון דהמלוה לא נחשב עליו אלא כנפקד וכל היכא דאיתיה המשכון ברשותא דמרא איתא יכול הלוה למכור וכן המלוה יכול למכור ברשות הלוה או מצד השבת אבידה ומצד זכין לאדם אבל זה שלא מכרו שום אחד מהם נראה דדינו כחמץ שעבר עליו הפסח ויש לצדד על פי מה שכתב החק יעקב בסי' תמ"ח סעיף ג' להתיר אם היה אונס כל ימי הפסח וביטלו וגם יש לדמות קצת לחמץ שנפלה עליו מפולת שבמגן אברהם סי' תל"ג ס"ק י"ז דמותר ומה לי אם אינו יכול לבערו מצד מפולת ומה לי אם הוא מוסגר ויש כדמות ראיה מסי' שצ"ד סעיף ג' דעירוב שהוא במגדל ונאבד המפתח הוי כנאבד העירוב:

וגם יש לצדד דכיון שנפקע זכותו כל אותו זמן של פסח מן החנות ולא היה החמץ בביתו ובגבולו וכבר האריך השאגת אריהבסי' פ"ג דאם הוציא חמצו מרשותו קודם הפסח אינו עובר עליו ואף שהיה יכול למכרו מכל מקום כיון שלא היה אפשר לבערו והוא ביטל החמץ כדינו יש לומר דבכי האי גוונא לא קנסו ולכן אם יש הפסד מרובה יש לסמוך על המתירים לבטל ולערב החמץ ההוא ברוב כן היה נראה לדעתי ומעלתו מבפנים ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות אלו דברי תשובתו ועיין במה שהבאתי בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת ה"ה אות י"ד לענין הפקר וביטול לדבר שאינו ברשותו אי מהני: ובספר ליקוטי בית אפרים להרה"ג נפתלי סופר בח"ת ד' ה' אות י"ג נשאל גם כן באחד שהיה חייב וסגרו החנות מטעם ערכאות הקיר"ה כדי למכור מה שבתוך החנות ליתן לבעל חובו והמותר יהיה ללוה ולעת עתה אי אפשר להלוה ליכנס בהחנות כי הוא סגור וחתום ושאל הלוה אם חייב למכור הכח שיש לו בחנות או לבטל ולהפקיר וגם אם לא ביטל ולא מכר אם המלוה הוא ישראל אם יוכל ליהנות אחר הפסח מהמעות אשר יהיה מן החמץ שיהא נמכר על ידי השופטים אם גם הוא היה יכול למכור כחו

שיש לו בהחמץ שממושכן בעד חובו והשיב שאם הוא בענין שגם אחר שיגבה הבעל חוב חובו ישאר מה להלוה הרי יש לו חלק בכל דבר מהחמץ ויוכל למכרו לעכומ"ז דכל שותף יכול למכור חלקו אף שאין הסחורה בידו עיין מגן אברהם סי' תמ"ח ס"ק ח' ועיין פרי חדש סי' תמ"ח ס"ק ה' אם היה לו חמץ בספינה במדינת הים דלא מהני הפקר בפני שלשה רק מכירה מהני ובברכי יוסף סובר דאף הפקר מהני אבל מכירה כולי עלמא סברי שיכול לקבל מעות ולהקנות על גבי קרקע ואולי הואיל דלא משכחת משיכה בחמץ זה יהיה כסף לבד קונה או לא והלוה יהיה מחוייב למכור ולא מהני ביטול ולא דמי לחמץ שנפלה עליו מפולת בסי' תל"ד סעיף ח' ובמגן אברהם ס"ק י"ג כיון דודאי יפתחו החנות והוא מצפה על זה אינו דומה לגל גדול שאינו עומד לפקח עיין שם בטורי זהב ס"ק ה' שמחלק גם כן אם עומד לפקח אז אסור לאחר הפסח וכן מבואר בפרי חדש סי' תמ"ה ס"ק ה' שאם רוצה לזכות בו לא דמי לנפלה עליו מפולת:

וגם אם לא יהיה חלק להלוה כי כל מה שבחנות ינתן להבעל חוב עם כל זה הלוה חייב לבער כי חמצו הוא כמבואר בטורי זהב סי' תמ"ג ס"ק ד' אף שאין לו רשות לבערו על כל פנים חייב לבטלו כי הוא באחריותו שאם נאבד או נשרף המשכן לא יפטר בזה מחובו כי הוא משכון עד שיהא נמכר מהשופטים ועיין מגן אברהם סי' תמ"ג ס"ק ה' בסוף שאם נאסר יכול המלוה להחזירו ללוה והלוה צריך לשלם וכו' ושקיל וטרי קצת עוד וכתב שאם הלוה לא מכר החמץ אם השופטים ימכרו החמץ ויתנו המעות לישראל מותר ליהנות ממנו עיין מגן אברהם סי' תמ"ג ס"ק ו' ועיין במה שהארכתי בס"ד בסימן זה אות כ"ו בדין חליפי חמץ אחר הפסח והנה הפר ליקוטי בית אפרים הנ"ל נדפס בשנת תרנ"ב והרב המחברו (לפי הנראה משער הספר) הוא נכדו של הרב השואל שבשו"ת מוהר"ם שיק שבשנת תרל"ז וכפי הנראה לא ראה הרב המחבר דברי הגאון מוהר"ם שיק במה שהשיב למר זקנו: סח) חומץ הנקרא עסי"ג (אמרו לי שאינו חומץ יין אלא נעשה מיי"ש עם סממנים שונים) שמכרו לנכרי לעשות בפסח אך המכירה היתה שלא כדין וכאילו לא היתה כלל ועבר הפסח ולולא שהוא הפסד מרובה לא היה ראוי להזדקק אך בהיות הפסד מרובה והוא אחר הפסח כתב הגאון מוהר"ם שיק בסי' רכ"ד לצדד א) על פי תשובת הפני יהושע בסי' י"ד שהביא בשערי תשובה סי' תמ"ח שהיי"ש הנעשה על ידי המאלץ כפי מה שצריכין לו הוא רק חמץ נוקשה ובסוף סי' תמ"ח נקיטינן דנוקשה שעבר עליו הפסח מותר ולא קנסו אותו משום דהוא רק מדרבנן והכא כל חשש החומץ הוא מפני שיש בו תערובת יי"ש הנעשה ממאלץ דהוי נוקשה אלא דאין לסמוך על זה בלבד וגם הפני יהושע לא סמך על זה וגם בעשיית האישפריטיש לא כל המקומות שוים

כי יש מקומות שנעשה היי"ש ממין חמץ גמור לכן יש לצרף עוד ב) מה שכתב בפני יהושע שם דחמץ שעבר עליו הפסח דינו כתרומת חוצה לארץ ומותר לערבו לכתחלה וכן בנדון זה ירבה עליו חומץ המותר ויבטל החומץ הזה ברוב אף שלדעתי אצל מאשין קשה לבטל ברוב שהרי אי אפשר ליקח החמץ מתוכו מכל מקום כיון שעשיית החומץ הוא ששופכין עליו בכל עת שהחומץ הולך לחוץ אז אפשר שגם החמץ שעבר עליו הפסח יצא לחוץ ובכמה פעמים ששופכין עליו יתבטל ברוב ולזה צריך אומד וראית עין ולכן צריך עוד לתקנה ג) להוליך ההנאה לים המלח שיחשב כמה יי"ש חמץ יש בו וכמה שוה ויוליכנו למקום האבוד היינו שיתן דמי ההנאה לשני בני אדם בפני הרב והם יוליכו ההנאה למקום איבוד ונסמוך על דעת הסוברים דגם בשאר איסורים יוליך הנאה לים המלח ואז יהיה מותר החומץ בהנאה (ולא בשתיה) שיחזיק החומץ למכרו לנכרים ולא לישראל וכל אלו הדברים צריך המורה להורות להשואל בנדון הנ"ל (עיין לעיל באות כ"ה מה שציינתי בדין הולכת הנאה לים המלח):

וגוף מכירת המאשין קשה להתיר וכן כל עניינים כיוצא לזה שהרי אסור לומר לנכרי שיעשה הדבר ההוא וגם צריך למכור לו כל המאשין עם כל מה שבתוך המאשין וכבר פקפק במחצית השקל בסי' תמ"ח שהרי הנכרי אינו רוצה לקנות ואינו מכוין לקנות אף שכתבו הטעם משום דחמץ אינו ברשותו של אדם וכו' ולכן סגי בגילוי מלתא בעלמא זה שייך על גוף החמץ אבל המאשין עצמו שאינו חמץ וכן הסממנים המונחים בתוכה אפשר דאינו מועיל משום קושית המחצית השקל לכן צריך לשכור המקום שהמאשין עומדת שם שאז חצרו קונה לו שלא מדעתו ויש בזה פלפולים ואין כאן מקום להאריך עיין לקמן בסי' ט' אות ל"א מה שציינתי בסיעתא דשמיא בדין חצר אם קונה לנכרי: סט) אחר שמכר חמצו לעכומ"ז קודם הפסח על ידי הקנאת מקום כדין והחמץ נשאר ברשותו אם עשה סחורה באותו החמץ דהיינו שמכר לעכומ"ז אחר בפסח או בערב פסח אחר זמן איסורו מקצת מאותו החמץ שמכר כבר אם על ידי זה מתבטלת מכירה הראשונה ונמצא שהחמץ כולו הוא של ישראל ועבר עליו הפסח עיין במה שכתבתי בסי' ט' סוף אות ל"ה:

ע) מי שמכר חמצו בכסף שנתן לערבון כנהוג והקנאת מקום והשטר כתבו מתוך הנוסח המודפס בלשון דייטש שכתוב בו קראסט דיזער מיטטהונג שהכונה בו על קנין אגב קרקע והוא לא הבין הכונה אלא סבר שהכונה על קנין חצר וכן הסביר להנכרי ועבר הפסח כתב על זה הגאון מוהר"ם שיק בסי' רל"ב (בד"ה ומ"ש מעלתו) דאין לסמוך על המעות שנתן על דעת הסוברים דקנין עכומ"ז בכסף דזה דוקא אם לא היה כותב לו שטר

וכו' (תורף דב"ק בזה הבאתי לעיל באות י"ג ס"ק י"ט ד"ה ובמה) אך נראה להתיר כיון דדעתו של ישראל היה להקנותו להעכומ"ז אלא שלא ידע מאגב וסבר דגם בלי אגב נקנה במעות או בשטר ואילו ידע דבעינן אגב אנן סהדי דהיה מקנה באגב דומה לדברי הרא"ש בתשובה ובפסקיו ונפסק כן באבן העזר סי' כ"ח סעיף י"ט דשואל טבעת לקדש בו אף דאמר בלשון שאלה אנן סהדי דגמר ויהיב במתנה אף דלא אמר הכי כמאן דאמר דמי כיון שנתן לו לקדש אותה הכי נמי אמרינן הכי כיון דדעתו לאקנויי אנן סהדי כאילו אמר דמקנה לו באגב ועוד מטעם אחר כיון דבשטר נכתב אגב ואילו לא אמר בעל פה שום דבר אלא נכתב בשטר אגב אף שלא הבין לשון השטר הא קיימא לן בסי' ס"א סעיף י"ג וסי' מ"ה סעיף ג' כיון דחתם עליו גמר ומשעבד או מקנה ואם כן הכא אף דאמר בפירוש וסבר שהוא מבין לשון הכתוב בשטר לא אתי על פה ומרע לשטרא ולא אתי דיבור ומבטל מעשה משטר כדאיתא בקידושין ריש פרק האומר וכן כתבו התוספות בריש פרק השולח לענין גט וכיון שהשטר בתקפו כשמוסר לו השטר הוי כאילו אמר בפירוש מה שכתוב בשטר שמקנה לו אגב קרקע ואף שלא כיון לזה ובקנין בעינן כונה היינו למעוטי כשאינו מכוין לקנות כלל או שמכוין לקנות במעשה אחר בזה תליא בפלוגתא שהביא המחצית השקל בסי' תמ"ח אבל הכא שכונתו לקנות בשטר זה ובאותו מעשה בעצמו כונתו לקנות אלא שהוא סובר שקונה מטעם אחר זה לא שמענו ואדרבא אמרינן בימות ד' נ"ב ע"ב התם לא מכוין למיקני הכא קא מכוין למיקני ואם כן גם בנדון שלנו מכוין למיקני אף שהוא סובר שהוא בלא אגב ובאמת הוא באגב כונה ושפיר מהני מתורת אגב ובפרט שיש לומר דגם כסף הערבון קונה בדיעבד ובפרט שכאן ביטל המוכר חמצו כדין ולכל הפחות יש להתירו בהנאה כדעת בעל העיטור כדכתב בספר באר יעקב בסי' תמ"ב בנדון כזה:

עא) אחד נתן לעגלון ישראל מעות להביא לו מעיר הסמוכה קמח ושאר דברים חמוצים ואחריות המעות והחמץ היו על העגלון ונתאחר בדרך ובא בערב פסח סמוך לחשיכה ולא מכר את החמץ ואף לא ביטלו אף באמירת כל חמירא ובעל המעות מכר גם את החמץ הבא בדרך כדינו וגם העכומ"ז הקונה חמצו של בעל המעות קבל מיד העגלון גם את החמץ הזה תיכף בעת בואו ועבר עליו הפסח נשאל על זה הגאון בנימן אריה ווייס יצ"ו אבד"ק טשערנוויץ בספר אבן יקרה סי' נ"א והשיב דמותר אחר הפסח בלי שום פקפוק והיה טעמו דכיון שקודם הלילה מסר העגלון את החמץ להעכומ"ז הקונה אם כן לא עבר הישראל בבל יראה וכדעת הגאונים שאגת אריה סי' ע"ט דמשום עשה דתשביתו לא קניס ר' שמעון וכן נראה מהנודע ביהודה סי' כ' ואף שהגאון פרי מגדים

בריש סי' תמ"ג סובר דגם משום עשה דתשביתו קנים ר' שמעון על כל פנים מידי ספקא לא נפיק והוי ספקא דרבנן ולקולא (אמר המחבר עיין מה שכתבתי בענין זה בסי' זה אות ח' בס"ד) ובלאו הכי אין אנו צריכים לכל זה דהא כל הספק על החמץ הזה שנמכר באמת לעכומ"ז כדין הוא רק משום שהיה באחריות ישראל העגלון ובין אם היה האחריות מדין שומר שבעל העגלה חייב באחריות ובין אם קבל על עצמו אחריות בפירוש בשעה שקבל המעות מישראל המשלח אין לאסור החמץ מחמת אחריות העגלון דאי משום אחריות מדין שומר הא כתב הרב המגיד ריש פרק שני מהלכות גניבה דכל היכא דאימעיט הקדש מדכתיב רעהו אימעיט נמי עכומ"ז ותנן בבבא מציעא דף נ"ו לענין הקדש שומר חנם אינו נשבע ונושא שכר אינו משלם ומפרש טעמא בגמרא דאמר קרא רעהו ולא של הקדש וממילא דלא שייך דין שומרים גם בעכומ"ז וכיון שהישראל המשלח מכר את החמץ קודם זמן איסורו לעכומ"ז הא באותה שעה נפטר העגלון ישראל מדין שומרים נגד הלוקח העכומ"ז ואף אם קבל העגלון בפירוש אחריות נגד המשלח מכל מקום כיון שהמשלח מכרו לעכומ"ז והעכומ"ז קבל על עצמו כל האחריות כנהוג אם כן בודאי נפטר העגלון מהאחריות שהרי המשלח נסתלק מהחמץ ונגד העכומ"ז אין עליו אחריות שהרי יכול העגלון לומר לו לאו בעל דברים דידי את בדבר האחריות וכו' (שקיל וטרי קצת בדין שומר שמסר לשומר דיכולים הבעלים לתבוע לשומר השני ואינו יכול לומר לאו בעל דברים דידי את) ולכן החמץ הזה מותר בלי שום חשש ופיקפוק ולדעתי הקלושה יש לפקפק דכיון שהאחריות של החמץ והמעות על בעל העגלון אם כן בעל המעות אינינו בעלים של החמץ ומאי מהניא מכירתו דבר שאינו שלו ואולי כונתו דמהניא מכירת בעל המעות מדין זכות שזכין לאדם שלא בפניו וצריך להתיישב במה שכתבתי בסי' ט' אות ב' ואין הפנאי כעת והיו עיניך רואות:

עב) שלח תבואה חמוצה (שאינה ראויה אלא לאכילת הבהמות) קודם הפסח על הבאה"ן (מסלת הברזל) ומסבת טרדות שונות והרפתקאות דעדו עליה שכח למכרה קודם הפסח נשאל הגאון אבד"ק טשערנוויץ יצ"ו בספרו אבן יקרה סי' כ"ב והשיב דמותרת אחר הפסח בהנאה (דלזה הוא שעומדת למאכל בהמה) דאף שלכאורה יש לאסרה ולא מהני מה שהיא מופקדת אצל הבאה"ן והאחריות על הנפקד דהא קיימא לן בסוף סי' ת"מ דעובר אף המפקיד בכל זאת יש להתיר דהנה בהא דעובר המפקיד כתב הרא"ש הטעם משום דהנפקד משאיל המקום להמפקיד והפקדון עומד ברשות המפקיד ומדברי הרא"ש אלו מקשים על מה שכתב מרן מוהרימ"ט בח"א סי' ס"ה דחצר הנפקד קונה להנפקד ולריש דבריו צריך לומר כמו שחילק שם בין ייחד לו מקום ללא ייחד לו מקום

ויש לומר דלא קאמר הרא"ש דהמקום קנוי להמפקיד אלא כשייחד לו מקום אבל כשלא ייחד לו מקום מודה שאינו עובר המפקיד ואם כן בנדון דידן שאין פקיד הבאה"ן מייחד לו מקום שהרי הוא צריך לשלחו למקומו והרשות בידו להניחו באמצע הדרך באוצר אחר כידוע ואם כן הוא ברשות הנפקד ובאחריותו ומותר לכל הדעות:

ואף שדעת הר"ן במפקיד חמצו אצל אחר דאין המפקיד עובר מדאורייתא אבל מדרבנן מיהא אסור כיון שעבר ולא ביערו ואם כן לכאורה יש לומר דגם לשיטת הרא"ש דבלא ייחד לו מקום קרוי מקום של הנפקד מכל מקום מדרבנן מיהא אסור אך זה אינו חדא דנראה דגם הר"ן לא אמר שאסור מדרבנן אלא כשלא ביערו במזיד כדמשמע מדכתב הואיל ועבר עליו שלא ביערו ולשון זה משמע מזיד כדכתבו התוספות בשבת ד' ל"ח ד"ה עבר ובדף מ"ג ד"ה טבל דלשון עבר משמע במזיד ואם כן בנדון דידן שהיה שוגג בדבר ושכח ליכא למיקנסיה ואף מדרבנן מותר ועוד דהא קיימא לן בסוף סי' תמ"ז דכל שמותר מדאורייתא אינו עובר אף מדרבנן ודעת הרב מגן אברהם ס"ק מ"ו דאף באכילה מותר והוקשה לו מדברי הר"ן הנ"ל שכתב דעובר מדרבנן ועי"ש מה שתירץ אך באמת יש לומר דהר"ן לשיטתו דסובר כדעת הגאונים דחמץ ברשות הנפקד אין המפקיד עובר עליו והיה קשה לו מהא דעכום"ז שהלוה לישראל על חמצו והוצרך לדחוק ולחלק דשם על כל פנים מדרבנן אסור אבל לדידן דקיימא לן דהמפקיד עובר אם כן הא דעכום"ז שהלוה לישראל על חמצו אתי כפשוטו דמוכרחין אנו לאוקומא באומר מעכשיו דאם לא כן היה המפקיד עובר מן התורה ואם כן שוב אמרינן שפיר דכל שמותר מן התורה גם מדרבנן אינו עובר עליו וכן כתב בנאות דשא סי' ט"ל דלהפוסקים דהמפקיד עובר מדאורייתא לא קשה עליהם קושית הר"ן וממילא אמרינן דכל היכא דמותר מדאורייתא גם מדרבנן מותר ואם כן לא מיבעיא דלשיטת המגן אברהם היה מקום להתיר בנדון דידן אף באכילה אלא אף לדעת האחרונים המחמירים באכילה יש להתיר כאן שהרי בכגון זה אין כאן איסור אף מדרבנן אלא דבנדון דידן אין צורך לתקוע עצמינו להלכה זו שלפי המבואר בהשאלה התבואה מצד עצמה אינה ראויה למאכל אדם ולענין הנאה די במה שכתבתי כן נראה לי להלכה אלו תורף דב"ק ועיין לעיל בסי' ה' אות כ' שהבאתי דעת הגאון מוהרש"ז בשלחן ערוך שלו בקונטריס אחרון בסי' ת"מ אות ב' דאף דלמה שכתב הרא"ש בטעם שהמפקיד עובר שהוא משום דמשאיל הנפקד מקום הפקדון להמפקיד יש לומר דבענין שאין הנפקד משאיל המקום להמפקיד אין המפקיד עובר מן התורה מכל מקום הוכיח הרב הנ"ל שם דמדרבנן מיהא אסור וצריך להתיישב היטב בכל מה שרשמתי שם לך נא ראה:

עג) אודות קמח שמכר הישראל לעוזב דת ועבר עליו הפסח קשה לסמוך לכתחלה על היתרו של הטורי זהב סי' תמ"ח כאשר האריכו האחרונים בזה (אמר המחבר כונתו למה שכתב בס"ק ד' שהמומר יחליף את החמץ שקנה מהישראל או ימכרנו לעכומ"ז ויתן הדמים או החליפין להישראל בעל החמץ דחמץ אין תופס דמיו ובענין זה הארכתי בס"ד בסי' זה אות כ"ו ושם מתבארת דעת רבני האחרונים בחליפי חמץ שעבר עליו הפסח עי"ש ובריש סימן ט' הבאתי דברי הרב חכמה ומוסר דחמץ שנמכר למומר ועבר עליו הפסח מותר אף בלא חליפין ולכן נראה דלהתיר על ידי שיחליפנו המומר או ימכרנו לעכומ"ז היא סברא ממוצעת לסמוך עליה כן נראה לפום ריהטא נחזור לדברי התשובה שהתחלנו): אך בגוף החימוץ של הסלת יפה כתב מעלתו שיש להקל בספקו ולהעמיד החטים בחזקת שלא נלתתו בפרט לפי מה שחקרתי ודרשתי מנהג טוחני הקמח בזמן הזה רובא דרובא שלא ללתות כלל וביחוד בחטים הנטחנים ברחיים הקיטור ומלאכותים (דאמ"פ וקונסט מוהלען) אין דרך ללתות כלל (אמר המחבר עיין במה שכתבתי לעיל באות כ"ט ובתשובת הגאון מוהר"ם שיק שהבאתי שם): אלא שיש לעיין מחמת שלא נבררו החטין ממצומחים והם מיעוט המצוי בדורנו ובארצותינו שאחד מיני אלף שלא ימצאו חטים מצומחים או מבוקעים ובמיעוט המצוי חוששין לאסור אף דיעבד כמו בעגל שנשחט תוך שמנה ללידתו שנוהגין לאסור אף דיעבד כדעתהרמב"ם וסיעתו עיין תבואת שור סי' ט"ו ובתוספות יבמות ד' ל"ו ע"ב ונדה ד' מ"ד ע"ב ומה שכתב בתשובות הר"ן סי' ט"ן דלא מחזקינן ריעותא בחטין שלא נבדקו ממבוקעות יש לומר דבזמנו ובמקומו לא הוו שכיחי כמתבאר מהשאלה אך אין מזה חשש דכיון דאף בהחטים שנמצאים בהם מצומחים על כל פנים הרוב מהם אינם מצומחים אלא שיש ספק אם יש ששים והרי מן התורה בטלים ברוב דהוי מין במינו (אמר המחבר עיין בשדי חמד חלק הכללים בחלק שני במערכת הטי"ת כלל י"ג סק"ד מה שהבאתי בזה בס"ד) ואין כאן אלא חשש איסור דרבנן כמו שכתבו המגן אברהם ושאר אחרונים ריש סי' תמ"ב ולא עבר בבל יראה:

ואף שהגאון פרי מגדים בפתיחה לסי' תמ"ב כתב דלגבי בל יראה לא מהני ביטול ברוב ואף שמותר באכילה עובר בבל יראה דמדמי לה למה שכתבו התוספות בבכורות ד' כ"ג לענין משא במחילת כבוד תורתו אין הדבר כן וכו' וראיה ברורה לזה וכו' ועוד נראה דמאי דחיישינן בנפל למיעוט המצוי לאסור בדיעבד היינו משום דאם נתיר בדיעבד תהא תקנת חכמים נעקרת מעיקרא דהא השחיטה עצמה היא גוף האיסור שאסרו שלא לשחוט תוך שמנה משום דאיכא לברירו על ידי המתנה אבל בנדון דידן שעל הטחינה אן

שום איסור דודאי מותר לטחון חטי ספק חמץ אם אין רצונו לאכלם בפסח וכיון שאין על הטחינה שום איסור ולא נגזר עליה אם אחר כך קיימה בפסח בודאי בדיעבד אזלינן בתר רובא דיש ששים נגד המצומחים כיון דכבר ליכא לברורי ולכן יש להתיר הקמח בפרט במקום הפסד גדול ועיין רמ"א ביו"ד סי' ט"ל ס"ב בפרט כאשר הורה מעלתו לערבו ברוב קמח אחר פשוט הוא להתיר ויעניישוהו בכסף לבל יוסף שנית ידו לעשות שלא כהוגן אלו תורף דברי הגאבד"ק טשערנוויץ יצ"ו בס' אבן יקרה סי' כ"ג: עד) כתב שטר מכירה ופרט כל המינים והמקחים ורק שער הקמח והגערסטליך (שמחזיקים אותו לחמץ גמור) לא היה ידוע לו והניח מקום פנוי עד שיחקור ויכתוב מקחם ושוב שכח לכתוב פיסוק דמי הקמח והגערסטליך והרגיש בזה אחר הפסח נשאל על זה הרה"ג נפתלי סופר בס' ליקוטי בית אפרים בח"ת ד' ה' אות י"ב והביא הלכה פסוקה בש"ס ופוסקים ביו"ד סי' קל"ב סעיף ב' דכל שלא פסק דמים לא סמכא דעת הקונה ואם כן לא נמכרו שני מינים הנ"ל ואף שבטל החמץ מכל מקום לא היתה דעתו בביטולו על אלו לפי שהיה סבור שכבר מכרם אלא דלפי מה שכתבו האחרונים לבטל אחר המכירה מחשש שאם לא תהיה המכירה בטוב יהיו נכללים בביטול ואם בנדון זה היה הביטול אחר המכירה הרי נכללו בביטול וכיון שמכר וכתב שטר רק ששכח לכתוב פיסוק דמים יש לומר דלא קנה בזה ועיין טורי זהב יו"ד סי' צ"ט סק"ט בטועה בדין אי חשיב שוגג וכו' וכיון שעבר פסח והכל רק קנס דרבנן ועל הקמח פשוט להתיר כי היה דאמפ"ך מעה"ל שעושים בלא הדחת החטים במים כלל ואף שאין סומכים על זה בפסח מכל מקום לענין קנס דרבנן סמכינן ורק על הגערסטליך שנוהגים ללתות במים יש לדון:

ונראה כיון דטעם הפיסוק דמים הוא משום דלא סמכא דעתיה שירא שמא ירבה לו בדמים אם כן בחמץ ודאי העכומ"ז סומך על הישראל שלא יבקש ממנו יותר מכדי שיווייו כמו שהישראל סומך על העכומ"ז ומוכר לו כמה אלפים ומוסר לו המפתח וכו' בפרט בדבר שהשער ידוע ואי אפשר לבקש עליו יותר כי אם דבר מועט בודאי סומך על הישראל וגם הישראל סומך על העכומ"ז שלא יפחות מהשער ועוד כיון שהקמח והגערסטליך היו עם שאר מיני החמץ בהחדר שמכר להעכומ"ז ויש צד לומר דאף שלא פסק דמים הרי הם באחריות העכומ"ז שאם אין רצונו לקנותם היה לו להחזירם להישראל ובמגן אברהם סי' ת"מ יש דעות החמץ של ישראל ברשותו של עכומ"ז ואחריותו על העכומ"ז אין הישראל עובר בבל יראה לכן נראה בקמח שאין בו חשש חמץ יש היתר בהנאה (כן הוא לשונו אבל נראה דלאכילה קרי הנאה) ועל הגרעסטליך

יש היתר למכור לעכומ"ז אלו תורף דב"ק וכבר כתבתי בסימן זה אות מ"א בעניינים אלו עי"ש:

עה) מכר יי"ש לחברו והאחריות על העובר עד שיגיעינו ליד הקונה ואירע מקרה שנלקח היי"ש על הקאמיר של הקיר"ה עבור המכס והקונה היי"ש מכר אותו קודם פסח אך היי"ש נשאר על הקאמיר עד הפסח שנה שניה כי לא נגמר דינו ומשפטו וקודם הפסח שנה השנית לא מכרו את היי"ש הזה לא הקונה ולא המוכר ואחר הפסח באה הפקודה להחזיר היי"ש להישראל כי זכה בדינו והרי הוא חמץ שעבר עליו הפסח נשאל הגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סי' נו"ן והשיב כעין זה נשאל הגאון פני יהושע בשכח למכור יי"ש קודם פסח והורה גבר במקום הפסד מרובה לערב היי"ש לסמוך על רבינו יונה דמתיר לערבו לכתחלה ומטעם דיי"ש אינו אלא זיעה בעלמא והנה לסמוך על זה (שהוא זיעה) קשה מאד וכבר האריכו הגאונים שער אפרים וחכם צבי סי' כ' ופני יהושע בקונטריס אחרון בפסק החדש שלו אמנם לדעתי אין צריך לזה דבאמת כיון דאינו אלא איסור דרבנן לאחר הפסח וקנס בעלמא שפיר נוכל לסמוך על הפוסקים דבדרבנן לא נאסר לבטל איסור והרי הר"ן בפרק ב' דפסחים מדמה לתרומת חוצה לארץ דמותר לערב לכתחלה ברוב כביו"ד סי' שכ"ג וכדאי הם ריי"ו והר"ן לסמוך עליהם לערב ולבטל ברוב יי"ש הכשר ולפי דברי התוס' בפסחים ד' ל' דלכך אסור אף בדרבנן לערב ולבטל האיסור משום דאם כן מה הועילו חכמים בתקנתם שאסרו עד ששים שכל אחד יערב ויבטל ברוב ואם כן זה שייך בכל איסורין שאין בם רק משום איסור אבל כאן כיון שעובר בבל יראה בודאי לא ישהנו לכתחלה ורק שאירע אונס שלא היה יכול למוכרו פשיטא דבכי האי גוונא נוכל לערב לכתחלה וכו' (האריך קצת בזה וסיים) וגם יש לסמוך על התודת שלמים סי' ו' שהתיר במי שהיה חבוש בבית האסורים ולא יכול למכור החמץ אף דחלקו עליו בכי האי גוונא אין לך אונס גדול מזה שהרי לא היה מועיל כלל המכירה כל עוד שחשבו שהקיר"ה יקח היי"ש לעצמו עבור המכס ועתה שיצא המשפט כי הדין עם הישראל אם כן מה יוכל לעשות ובכי האי גוונא ודאי נוכל לסמוך לערבו ברוב לכתחלה ובפרט שיש כאן הפסד מרובה וכו' אלו תורף דב"ק ומתבאר שדעתו להלכה להתיר לערב חמץ שעבר עליו הפסח ברוב היתר מעיקר הדין אף בלא הסניפים שיש בנדונו שאינם אלא לרווחא דמילתא ואני הדל בסי' זה אות ז"ך (בד"ה ומה שכתב להקל שתערב) ייחסתי אליו שאין דעתו נוחה מעיקר הדין להתיר לערב אם לא על ידי איזה סניף והא קמן בתשובה זו מבואר שאין כן דעתו והוא תנא דמסייע לגאון עזינו בס' עין יצחק בסוף סי' כ"ב כמו שכתבתי למעלה באות מ"ט:

עו) אחד היה לו שלשה שקים של קמח ואמר לאשתו שתתן לשותפה שימכרם בתוך חמצו והיא לא הבינה והלכה לשותפה ואמרה לו שנתנה לו במתנה שקים אלו והשותף לא עשה שום קנין ונשארו מונחים כאשר היו כי חשב שקנאם באמירה בעלמא והלך ומכרם לישראל אחר בתוך שאר חמצו וזה הישראל מכר חמצו של השותף הנ"ל ושכח למכור אותן שלשה שקים ובעל הקמח חשב כי אשתו עשתה כאשר צוה אותה ואחר הפסח כשעשו ממקצת הקמח עיסה התחילו לחקור ונודע שלא נמכר כלל בתוך חמצו של השותף וגם שאשתו נתנה לו במתנה באמירה בעלמא ושאלו להמורה וצוה שיאפה מה שכבר לשו ולשאול את גדולי הדור על זה נשאל הגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה סי' נו"ן (בד"ה והנה) מבעל הקמח וכתב שלכאורה אין תקנה כיון שהנתינה היתה רק באמירה במה קנה השקים פטומי מילי בעלמא נינהו והשותף שמכרן לישראל והישראל שכח לפרטם בשם אם כן לא נמכרו כלל ונשאר החמץ ברשות בעלים ראשונים ואף ביטול לא היה שבעל הקמח חשב שהשותף ימכור אך להיות כי הוא נחתום עני והוי הפסד מרובה בערך ששה עשר ריניש והתורה חסה על ממונם של ישראל אמר דיש מקום לדון להתיר והביא מה שכתבו הפוסקים בסי' תנ"ג סעיף ד' דמותר ליקח קמח מן השוק והמגן אברהם כתב בשם אבד"ק ליסא דעכשיו שרגילים לרחוץ החטים ומשהין אותן במים אסור ליקח קמח מן השוק דהוי כדגן שנטבע וכו' וכן כתבו צמח צדק וחק יעקב ושאל את האיש ואמר שרחץ החטים אם כן הוי כחמץ ושוב שקיל וטרי אם חטים שנלתתו הוי חמץ גמור או רק נוקשה ושמצא בפרי מגדים בפתיחה לסי' תס"ז שכתב בשם הלבוש בסעיף ט' דחטים שנתבקעו במים לא הוו חמץ גמור מן התורה כי אם מדרבנן והפרי מגדים כתב שמכל הפוסקים נראה דאם נתבקעו חשוב חמץ גמור כל ששהה שיעור מיל ונתבקעו חייב כרת וכתב להביא ראיה להפרי מגדים מסוגיא דפסחים ד' ל"ו בחטים של מנחות דאין לותתין אותם שמא יחמיצו וכתב לדחות על פי מה שכתבו הגאונים שער המלך הלכות חמץ ומקור חיים סי' תס"ב דאף לשיטת הרא"ש והטור דנוקשה אינו אלא מדרבנן היינו דוקא בנוקשה שאינו ראוי לאכילה כזומן ועמילן ושיאור דלא חזו לאכילה אבל נוקשה של מי פירות עם מים אף דנוקשה הוי לא ממעטינן אותו רק מכרת ולאו אית ביה ודבריהם מוכרחים וכו' ובאמת הדבר מוכרח לחלק כדכתבו השער המלך והמקור חיים וכל האחרונים ואם כן בקמח שנלתת דעל ידי זה נעשה קמח יפה אף דלא נתחמץ חמץ גמור מכל מקום נוקשה הוי והוי חמץ לענין מנחות ואם כן אין ראיה מזה:

ועל כל פנים כל שנתבקע הוי חמץ גמור וכשלא נתבקע ולא ראינו בו סימני חמץ בודאי יש לומר דאינו חמץ גמור ואף נוקשה לא הוי ובסי' תמ"ז סעיף י"ב מבואר דנוקשה אפילו בעיניה אינו אסור בהנאה ולהמגן אברהם אף באכילה מותר אמנם נראה דאף דנימא דשאני נוקשה דלא חזי לאכילה ואינו אסור רק מדרבנן לא קנסו לאחר הפסח בהנאה מה שאין כן בנוקשה כי האי דאפשר דאסור מן התורה מכל מקום כיון דלא ניכר סימני חימוץ ולא ראינו שנתבקע אפשר דאף חמץ נוקשה לא הוי ואינו אסור רק מדרבנן ועל כל פנים נראה דמותר לערבו עם שאר קמח ובכי האי גוונא מותר לבטל כיון דאינו אלא איסור וחשש דרבנן נראה להקל לפי שהוא הפסד מרובה לעני והככרות שכבר נאפו אי אפשר להתירם על ידי ביטול דדבר שבמנין לא בטיל וכו' וגם הוי דין חתיכה הראויה להתכבד לאורחים ולא בטיל ואם כן הככרות אין להם תקנה ואף שיש מקום להקל על כל פנים בהנאה כמו שכתבתי דכאן אפשר דלא חשיב אף חמץ נוקשה מכל מקום כיון שכתב אא"ז המגיני שלמה דראוי לקנסו להפסיד שליש או חציו אם כן בכי האי גוונא על כל פנים די בקנס זה שיפסיד הככרות והקמח הנשאר יערב ברוב ושרי: שוב שקיל וטרי בהא דביטול ברוב דלפי מה שכתב הרב בעל חות דעת בסי' צ"ט דבהנאה לא שייך לומר דמותר לבטל דבשלמא באיסור אכילה כל שמבטלו אינו מרגיש הטעם אבל כל שאסור בהנאה איך שייך ביטול הא מכל מקום נהנה במה שלוקח האיסור ומבטלו דהא מרויח בכמות האיסור שמערב ולפי זה בפסח דאסור בהנאה שוב לא שייך ביטול מיהו המגיני שלמה מדמי יי"ש שאינו אלא זיעה לנוקשה שכתב הריב"ש דמותר אחר הפסח בהנאה ושוב יוכל לבטלו ואם כן גם בנדון דידן מותר בהנאה וכו' ועל כל פנים בנדון דידן מותר לערב כדי לבטלו דאינו איסור רק מדרבנן ואף אם נמצא בו קצת ביקועים נתבטלו קודם הפסח ברוב כמבואר בסי' תנ"ג ולכן פשיטא דיש לסמוך על ביטול ברוב וכתב שכל זה כתב לעצמו ולא רצה להורות לבעל דין עצמו ששאל ממנו כי אולי הוא נגד המורה ואמר לו שהמורה ישאל ממנו חוות דעתו וישיב לו ובא לו מכתב מהמורה ופלפל בדבריו ובסוף דבריו כתב בשם הרב השואל דכיון דלא הוי אלא נוקשה ולדעת הטור מותר להשהותו אף דלא קיימא לן הכי מכל מקום בעבר עליו הפסח יש להקל וכתב על דבריו הנה אמת שכן יש לומר ולצדד אבל על כל פנים מה שכתבתי לבטלו ברוב ודאי נכון וישר אלו תורף דב"ק:

והנה לעיל בסי' זה אות ז"ך בהתשובה שכתבתי בשנת תרמ"א כתבתי אני הדל (בד"ה ומה שכתב בהיתר השלישי) על פי דברי הגאון שער המלך דחמץ נוקשה דמי פירות עם מים שראוי לאכילה אם עבר עליו הפסח אסור וכתבתי שכן מתבאר מדברי הגאון

שואל ומשיב בתשובות שרשמתי שם שוב הבאתי מה שכתב לי הגאון אבד"ק קאוונא דבתשובת הריב"ש (שלא היה מצוי אצלי אז) שממנו מקור הדין דנוקשה שעבר עליו הפסח מותר מבואר שאין לחלק בין נוקשה שאינו ראוי לאכילה לנוקשה דמי פירות (עי"ש בד"ה ולענין הלכה למעשה) וכתבתי דמאחר שמפורש כן בדברי הריב"ש פשיטא שאין לנו לחלק בזה היפך דעתו הגדולה ועוד כתבתי לדחות מה שהיה נראה לי בדעת הגאון שואל ומשיב עי"ש (בד"ה ואפריון נמטייה) ועתה שהשגתי ספר שואל ומשיב מהדורא שתיתאה וראיתי תשובתו הנ"ל הדר בה חזקיה שבתשובה הלזו נראה בעליל שסובר באמת דחמץ נוקשה דמי פירות עם מים אם עבר עליו הפסח אסור ובמה שכתב הגאון שואל ומשיב בתשובה הלזו על הקמח מחטים לתותים אם היא חמץ גמור וכו' עיין במה שכתבתי באות ז"ך הנ"ל וגם באות כ"ט (מן ד"ה והנה לעיל באות כ"ט והלאה) בענין זה עז) נער אחד מצא חביות של יי"ש חמץ בערב שביעי של פסח והביאם לבית אביו והניחם באחד מהחדרים שלא בידיעת אביו ובליל יום טוב נודע לאביו ויגער בו אביו אך לא ביערם מפני שהוא יום טוב כמבואר במגן אברהם סי' תמ"ו סק"ב ובחק יעקב ועבר הפסח נשאל על זה הגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בספרו הבהיר חיים של שלום בסי' כ"ה והשיב שצריך לידע אם נער זה קטן הוא או גדול ואם סמוך על שלחן אביו או לא ובראשית מאמר כתב לבאר דאף דשאר איסורי הנאה אין להם זכיה וקנין מכל מקום חמץ בפסח יש בו זכיה וקנין כדכתב הרמב"ם דהקונה חמץ בפסח היה לוקה בזמן הבית וטעם החילוק בחמץ משאר איסורי הנאה למדנו מדברי הר"ן במסכת ע"ז בסוגיא דהמוצא כלים דדוקא בערלה וכלאי הכרם שאיסורן איסור עולם ואין היתר לאיסורן הוא דאין נתפס עליהם שום זכות וקנין אבל ע"ז דעכומ"ז שיש היתר לאיסורה על ידי ביטול תופס בה קנין וכן בחמץ כיון שכשעבר הפסח מותר מן התורה אף דאסור מדרבנן יש לו היתר מיקרי ואית ביה קנין:

שוב חקר בקטן שזכה בחמץ ואין זכיתו אלא מדרבנן ועבר עליו הפסח אם אסור כדין חמץ שעבר עליו הפסח מי נימא דדמי לחמץ נוקשה דאיסורו מדרבנן ואם עבר הפסח מותר או נדמה חמצו של קטן לחמצו של ישראל שקבל עליו העכומ"ז אחריות דאסור מדרבנן ואם עבר עליו הפסח אסור והטעם כתב הר"ן בריש פרק אלו עוברין דלא דמי לנוקשה דגוף החמץ הזה אם לא היה העכומ"ז מקבל עליו אחריות היה אסור מן התורה וכיון שאמרו חכמים שקבלת אחריות לא הוי ביעור חשיב חמץ של תורה ואסור בעבר עליו הפסח והכא נמי הרי חמץ זה הוא חמץ גמור מן התורה ועובר וכתב שנראה כהצד הראשון דמלבד מה שכתב הרב כתר כהונה בסי' א' דאפילו למה שכתב הר"ן הנ"ל דוקא

כשהחמץ שלו אלא דלא עבר עליו בבל יראה מן התורה אלא מדרבנן קנסו ואסרו אחר הפסח אבל כשהחמץ אינו שלו מן התורה אלא מדרבנן לא קנסו עוד יש לומר דכיון דעיקר זכיית הקטן מדרבנן הוא מפני דרכי שלום כי תקינו ליה רבנן היינו בדבר המותר דחזי ליה ולאחרינו אבל לא במידי דאסור בהנאה וכל שכן בחמץ דאיכא נמי בל יראה דומיא למאי דאמרינן בבבא מציעא דף צ"ו כי עבדי רבנן תקנתא ואמרו בעל לוקח הוי להיתרא לאיסורא לא עבדי רבנן תקנתא ועיין בתוס' שם בד"ה אמר רבא ובמחנה אפרים הלכות קנין משיכה סי' ב': והוסיף לומר דלפי האמור היה נראה שאם הקטן זכה בחמץ קודם הפסח מן התורה כגון שזכה על ידי דעת אחרת מקנה דיש לו זכיה מן התורה לדעת כמה פוסקים אם עבר עליו הפסח אסור אך באמת יש לומר דאף אם החמץ הוא שלו מן התורה לא קנסו חכמים בחמצו כיון שאינו בר עונשין ולא עבר מן התורה על בל יראה אף דקנס חכמים זה הוא על החמץ ולא על הבעלים מדאסרוהו על כל העולם כמו שכתבו הפוסקים מכל מקום לא הטילו קנס זה אלא מפני שהבעלים עברו בבל יראה לא כן בקטן אף שהוא שלו מן התורה לא חל עליו קנס חכמים כלל וזה ברור:

ואם הנער הזה הוא גדול אלא שסמוך על שלחן אביו וקיימא לן בא"ח סי' שס"ז ובחושן משפט סי' ע"ר דמציאתו לאביו ומתבאר בסוגיית הש"ס דבבא מציעא ד' י"ב דמן התורה הוא של הבן אלא דרבנן תקנו כן משום איבה ובמידי דאיסורי הנאה דלא שייך איבה בפרט בחמץ שעובר בבל יראה לא זכי אבוהי כלל והחמץ הוא של הבן ועבר עליו הפסח ואסור בהנאה ורצה לצדד להיתר שתיכף בצאת הפסח נקנה החמץ לאביו מתקנת חכמים על בן הסמוך על שלחן אביו ויש לומר דלאביו לא קנסו על דרך שכתב הג' נודע ביהודה במהדורא קמא סי' כ' במי שמת בתוך הפסח דלא קנסו בנו אחריו והכי נמי נימא דלא קנסו אביו וצדד בזה עוד אך מלבד שחלקו עליו והקיפוהו בהלכות כמבואר במהדורא תניינא והוא נדחקלקיים דבריו ועוד לא דמי להההיא דהכא ודאי יש לומר דאביו לא ניחא ליה באיסורא כאשר גער בו ואם כן הוי כאילו אמר לו חמץ זה יהא שלך והוי של הבן לעולם וכו' וסיים חזרתי על כל צדדי ולא מצאתי: ואי משום שהחמץ הזה הוא יין שרף שאינו אלא זיעה בעלמא כדכתב הפני יהושע או משום דהמאלץ הוא חמץ נוקשה כדכתב בבאר יעקב הוא יסוד קלוש ורבים חולקים וגם הפני יהושע לא התיר מטעם זה לחוד כי אם בעוד צדדי היתר בצירוף ביטול ברוב לסמוך על דעת הסוברים דחמץ שעבר עליו הפסח מותר לבטלו ברוב לכתחלה וסיים בפני יהושע שיש לקנסו במחצה או שליש לעניים ונדון שלנו אף אם היה הי"ש סכום רב לא חשיב הפסד מרובה

דמציאה לא חשיב הפסד מרובה כדכתב הרא"ש שבמגן אברהם סי' תקל"ט סק"ט אלו תורף דב"ק:

אמר המחבר במקצועות שהזכיר הרב הנ"ל יצ"ו יש מהם שכתוב אצלי בקונטריסי ויש לשאת ולתת בהם אך קשה למיגמר בעתיקא רק אציין מקומם והיו עיניך רואות א) אם כל חמץ דרבנן שעבר עליו הפסח מדמינן לחמץ נוקשה דמותר עיין בסי' זה אות יו"ד ב) בדין חמץ של קטן שעבר עליו הפסח אם אסור עיין במה שרשמתי בסימן זה אות מ"ג ג) במי שמת בפסח והניח חמץ שלא ביטלו אם נאסר ליורשין עיין בסי' זה אות ל"ב ד) אם לסמוך על הסברא דיי"ש הוי חמץ מדרבנן אי משום דזיעה בעלמא הוא אי משום דהמאלץ הוא חמץ נוקשה עיין מה שרשמתי בסי' זה אות כ"ח ה) מה שכתב דאף אם הוא סכום רב לא מיקרי הפסד מרובה משום שהוא מציאה יש לפקפק לכאורה לפי מה שכתב ידידי הגאון אבד"ק דאגווא יצ"ו בקובץ הארות השמש סי' ט"ז סוף אות י"ב בשם הגאון תפארת ישראל בכללי השמחות סי' א' דמניעת ריוח גדול אלים כהפסד קרן ויש להתיישב בזה איה"ש:

עח) איש אחד הקדיש עשרים ככר קמח מדגן לתותה לעני מיוחד בתורת נדבה שאמר הרי זו לפלוני אבל לא מסר הקמח להעני (וגם לא הודיע להעני מזה כן מתבאר מהתשובה) ושכח הנודב למכרו קודם הפסח כנהוג ועבר הפסח נשאל הגאון מבאטישאן יצ"ו בס' חיים של שלום סי' ח"ן מה משפט הקמח ובתשובתו האריך בתבונתו לבאר מה שנסתפק בדין נדבה באומר סלע זו לפלוני עני שמפשיטות ספקו יהיה תשובה לשאלה הנ"ל וזו היא חקירתו דהנה הלכה ברורה דאין דין שומרים בהקדש דאימעיט הקדש מרעהו אלא שנחלקו הפוסקים בשומר דבר של הקדש אם חייב בפשיעה דיש סוברים דכשם שפטור מגנבה ואבדה כן פטור מפשיעה ודעת הרמב"ם וקצת ראשונים העומדים בשיטתו היא דדוקא מגנבה ואבדה הוא דפטור אבל בפשיעה חייב דפושע מזיק הוא והמזיק בהקדש חייב לשלם הקרן ואינו פטור אלא מחומש ואשם ועל זה חקר הגאון יצ"ו באומר הרי זו הקדש או שאמר סלע זו לצדקה דקיימא לן נמי דפטור מגנבה ואבדה וכו' מה דינו בפשע אם חייב כמו שאר שומר דבר של הקדש (שחייב בפשיעה לדעת הרמב"ם ודעמיה) דאף דאמר הרי זו מכל מקום כל שלא מסר הדבר להקדש או להעני נעשה ממילא שומר עליו וחייב בפשיעה או נימא כיון שלא קבל עליו שמירה פטור אף מפשיעה ורצה לומר דמדאמרינן מה בין נדר לנדבה וכו' נדבה דאמר הרי זו מתה או נגנבה פטור ולא אמרינן ריבותא דפשע בה פטור מוכח דבפשיעה חייב והאריך בחריפות ובקיאות נפלא ומסיק לדינא דאף להרמב"ם ודעמיה דשומר דבר של הקדש אינו פטור

אלא מגנבה ואבדה אבל בפשיעה חייב מכל מקום בזה שלא קבל עליו לשמור רק שאמר הרי זו לא נעשה שומר עליו ופטור אף מפשיעה אף לדעת הרמב"ם וכיון דלכולי עלמא בנדבה שאומר הרי זו אין עליו שום אחריות אף אחריות דפשיעה אם ק זה הבעל הבית שהקדיש הקמח בהרי זו לפלוני לא עבר על בל יראה כלל ומותר הקמח הזה שעבר עליו הפסח (ומצד העני אשר הוקדשו לשמו יבואר להלן):

שוב עמד לבאר פרט אחד שהוא עיקר לנדון השאלה הנ"ל והוא זה דלפי מאי דקימא לן בנודר לצדקה אפילו לעני מיוחד יכול להתיר נדרו כל זמן שהוא בידו כביורה דעה סי' רכ"ח ובבית שמואל סי' נ"א ס"ק י"א וכיון דמהני שאלה יש לומר שעובר בבל יראה מטעם הואיל ואי בעי מיתשיל כמו בחלה בא"ח סי' תנ"ז וכתב שזה תלוי במחלוקת אחרת בין התוספות והרמב"ם בהקדש דמהני ביה שאלה אם הוא על ידי חרטה בלבד או בעינן שיהא גם כן פתח לנדרו דאי מהניא שאלה בחרטה בלבד אז אמרינן דעובר בבל יראה מטעם דאי בעי מיתשיל אבל אי בעינן נמי פתח לא אמרינן הואיל ואי בעי מיתשיל דשמא לא ימצא פתח לנדרו ואם כן אינו עובר הבעל הבית הזה בבל יראה והביא שדעת התוספות בערכין ד' כ"ג דמהני שאלה בהקדש אף בחרטה בלבד כמו שהוכיח מדבריהם הגאון מחנה אפרים בהלכות צדקה ולדבריהם אמרינן הואיל ובעי מיתשיל ועובר בבל יראה אמנם דעת הרמב"ם בשביעי מהלכות ערכין הלכה י"ז דבהקדש וצדקה בעינן פתח וחרטה ואם כן לדידיה ליכא למימר הואיל ואי בעי מתשיל ולא עבר על בל יראה ונמצא שנדון השאלה שלפנינו הוא ספק חמץ שעבר עליו הפסח: והביא מחלוקת הפוסקים בספק חמץ שעבר עליו הפסח אם מותר באכילה או דוקא בהנאה וכתב דאף לדעת הרבנים בית חדש ומגן אברהם שסוברים בעלמא בספק חמץ שעבר עליו הפסח שאינו מותר באכילה בנדון שלנו יש להתיר באכילה גם כן שהרי בחלה שעובר בבל יראה מטעם הואיל דעת הבית חדש היא דאף שעובר בבל יראה מותר אחר הפסח ואם כן בנדון שלנו שהספק חמץ הוא על ידי הואיל מותר באכילה גם לדידיה ושוב עמד לבאר אי דנין בזה דין ספק חמץ שעבר עליו הפסח דהטעם דמקילנין ביה באכילה או בהנאה הוא משום ספק דרבנן לקולא וזה דוקא בנמצא הספק חמץ אחר הפסח אבל זה שמתחלה היה איסור תורה אלא שאחר הפסח נתגלגל לדרבנן בכי האי גוונא לא אמרינן ספק דרבנן לקולא כדכתבו הפוסקים בשם מרן המוהריב"ל והאריך לבאר דאין לחוש לזה בנדון דידן ואי"ה אכתוב תורף דב"ק בסי' זה אות ל' ששם כתוב אצלי מאז הימים בדינים אלו בס"ד:

וכל זה הוא לבאר דמצד המקדיש הקמח הנ"ל אין חשש משום בל יראה דלכל היותר אינו אלא ספק חמץ ודינו כנז"ל שוב כתב לבאר אם יש לחוש מצד העני שהוקדש לשמו וכתב ומצד העני שעובר על בל יראה פשיטא דאין לאסור אפילו לדעת הפוסקים רובן ככולם שסוברים דגם בצדקה לעניים אמרינן אמירה לגבוה כמסירה להדיוט עיין בשו"ת מהרי"ט בראשונות סי' כ"ב ובספר מחנה אפרים הלכות צדקה סי' ד' שאסף לכל המחנות שמדברים בענין זה מכל מקום העני חשיב כאונס דהא לא נודע לו קודם הפסח שיש לו חמץ ודעת התשב"ץ סי' קצ"ט דבאונס לא קניס ר' שמעון ואפילו לדעת הרמב"ם עיין ש"ע א"ח סי' תמ"ח שסובר דגם באונס יש לקנוס הכא שמסתמא העני המקבל ביטל כל חמירא דאית לי' אע"ג דלא סגי בביטול לחוד מ"מ אינו רק משום הערמה כמבואר בירושלמי ועיין בשו"ת מ"ב ושו"ת נודע ביהודה קמא חלק א"ח סי' י"ח י"ט והכא דלא שייך הערמה כיון שלא נודע לו קודם פסח אין לקונסו עיין בס' מנ"י בחלק התשובה ובלאו הכי בהא גופיה אם המקבל עבר בבל יראה מחמת אמירה לבד יש לעיין טובא דנהי דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט מכל מקום יש לומר דלא חשיב כשלו ממש שיעבור עליו בבל יראה מכל שכן לדעת הסוברים דבאומר סלע זו לצדקה רשאי להלוותו אפילו היכי שנדר לעני מיוחד דאין עליו רק קיום וחיוב ליתן מה שנדר ועל כל פנים אסתגר בהאי שאילתא להתיר מכל מה שכתבתי אלו תורף דב"ק והיו עיניך רואות במה שכתבתי אני הדל בסימן זה אות ז במי שלא ידע שיש לו חמץ וגם החמץ לא היה ברשותו הנה הבאתי דעת הרבה מרבני האחרונים שכתבו להקל דבכי האי גוונא לא אסרו רבנן וגם באות ו' כתבתי אם מה שאסור חמץ שעבר עליו הפסח אפילו הניחו שוגג או אנוס הוא דוקא כשלא ביטל החמץ או אף כשבטלו עי"ש:

עט) אחד היה לו שלש מאות כור חטים באוצר שלו שאצר אותם אחר הדישה מיד ולא היה עליהם שום חשש מים וביודעו זאת לא בטל אותם ולא כתבם בערב פסח בשטר המכירה ויקר מקרה בערב פסח כשעה קודם חצות נפלה דליקה סמוך לבית האוצר ונגעה גם בגג בית האוצר והיו שם עם רב מאינם יהודים ושפכו מים רבים לכבות את הדליקה ונשקע האש מעט אבל לא יכלו לכבות את הלפידים ועצי הגג שנפלו לתוך התבואה לכן לקטו העכום"ז משם כל התבואה ונתנוה בבית עכום"ז אחר והיו כשני שלישים חטים לפליטה ואחר הפסח בא ליקח את המוצל מאש וראה שתבואתו נתחמצה ובא בשברון לב אולי יש להמציא לו מזור כי מבלעדי זאת לא ישאר לו מכל רכושו אף ככר לחם נשאל בספר פאת השדה לרב אחד בדורנו ברוך עקפעלד בסי' יו"ד וכתב לצדד על פי דברי הרמב"ם בששי מהלכות גזילה הלכה ב' המציל מן הנהר מן

הדליקה אם ידע בודאי שנתיאשו הבעלים הרי אלו שלו וכו' וכאן נמי מלבד שלא היה לו שום מציאות להציל התבואה מהדליקה לולא המצילים אותה גם שמעו מפיו כמה פעמים אשר צעק אוי ואבוי אבד כל רכושי וא"כ מה שהצילו העכום"ז הוא שלהם ואף דמדינא דמלכותא צריכים הם להחזיר התבואה לבעליו ואין להם עליו אלא שכר טירחא מ"מ יש לדמות דינא דמלכותא להפקר בית דין שהעלה המקור חיים סי' תמ"ח (בד"ה היוצא) דהפקר מהני להוצא הדבר מרשותו ולא מהני להכניסו ברשות אחר עד שיעשו האחר קנין בו ואם כן קודם שזכה בעל התבואה אינה שלו ובודאי לא ניחא ליה לזכות בדבר איסור אשר יצטרך רק לשרפו ויעבור על בל יראה (כן כתוב בספר התורה הנ"ל אבל נראה שיש לפקפק בזה דלמה ליה דבודאי לא ניחא ליה וכו' דאף אי הוה ניחא ליה למיעבר על בל יראה לא היה עובר כיון שכל ימי הפסח לא היתה ברשותו אלא בבית העכום"ז ואחר הפסח הוא שבא לזכות בה במה שיחזירו לו המצילים) וכתב לדחות דכיון שמדינא דמלכותא צריכים להחזירה אם כן מעולם לא זכו העכום"ז בה ונשארה הפקר והרי קיימא לן דאפילו אם הפקיר בפה מלא ובפני עדים לא מהני שלא יאסר אחר הפסח כבמגן אברהם סי' תמ"ח סק"ח ובחק יעקב סק"ד והאריך לפלפל ולבאר למה לא יועיל ביטול גמור והפקר ומסיק אף שהעכום"ז לא זכו בהתבואה כיון שבודאי יצא מרשות הישראל שוב לא הוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח והנה אם ביטל ולא ביער מתיר החק יעקב בהפסד מרובה והסכים עמו האליהו רבה בסוף סי' תמ"ח ועל פי הדברים האלה היה בדעתי להתיר התבואה בהנאה ובתנאי אם יסכים עמי גדול בישראל אחד אשר אוכל לסמוך עליו ראשי ורובי עכ"ד הרב הנ"ל:סימן ט בדין מכירת חמץ.

א) מכירת חמץ אם יוכל למוכרו לי"מ הרב ט"ז בסי' תמ"ח העלה לאיסור והרב מקום שמואל סי' ז' דחה דבריו וכתב שממכרו קיים ומיקרי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ומותר אפילו באכילה וכיון דאינו אלא מדרבנן ראוי לפסוק כמאן דמיקל וכל שכן שראה הרמ"ש דברי הרט"ז ודחאם כנ"ל ברור כן כתב הרב חכמה ומוסר לאנסין ד' קס"ד ע"ב אות י"ד ואין אצלי ס' מקום שמואל לעיין בו כי מתחלת דברי הרב חכמה ומוסר לאנסין נראה דמיירי בלכתחלה ומסוף דבריו נראה דאדיעבד קאי דאם עבר ומכרו קאמר דממכרו קיים ומשמע דלכתחלה לא ימכור לי"מ (וכן כתב הרב נודע ביהודה בסדר מכירת חמץ שהובא בשו"ת שיבת ציון סוף סי' י"א והוסיף שם שלא ימכור לבן מומרת לעכום"ז אף שבשעה שנולד כבר היתה מומרת לעכום"ז מכמה שנים עי"ש) ובדיעבד שכבר מכרו לי"מ ואי אפשר למוכרו לאחר שכבר עבר הזמן וכיוצא יש להתיר שוב ראיתי שהרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה בח"ב סי' ס' נשאל במכר לנכרי ובחול

המועד נודע שהוא י"מ והשיב להתיר משום שהיה אנוס שלא ידע שהוא י"מ ומשמע דבלא זה אין דעתו נוחה להקל בדיעבד ובמהדורא תניינא ח"ד סי' יו"ד (ד"ה והנה ביום א' במדבר) כתב וז"ל ועיין בשו"ת מקום שמואל שצדד באם מכר לי"מ דלא שייך למיקנסיה דלא כט"ז דמה שאמרו אף על פי שחטא וכו' היינו לדידן דאסור להכשיל הי"מ אבל הי"מ לגבי נפשיה כנכרי גמור חשוב ואף שבתשובה אחת דחיתי דבריו אמנם לענין זה שנקנס לכל העולם בעבורו בודאי לא שייך לקונסו וגם לא ידעתי מה שייך קנס דהי"מ לא ישמע לנו וימכור לנכרים ולא יגיע לו הפסד כל כך מזה ולמה נקנוס להישראל חנם עכ"ד ועיין מה שכתבתי על פי סברתו זאת לעיל בסי' ח' אות ט' ומה שכתבתי שם מה שיש לפקפק בסברא זו וגם הבאתי (בד"ה והנה) מה שכתב הרב פרי מגדים בסי' תמ"ח במשבצות עי"ש:

ובעיקר הדין הנה הרב מגן האלף בסי' תמ"ח סק"ז (בד"ה עוד) הביא מה שכתבו הרבנים ט"ז וחק יעקב בדין זה וכתב שלהיות שקשה ליזהר בזה במקומות שמוכרי יי"ש ושכר הם י"מ אמר ללמד קצת קולא בזה והוא על פי מה שהסביר דמה שקנסו לאסור החמץ שעבר עליו הפסח משום שעבר בבל יראה היינו כדי שעל ידי זה ימנע ולא ישהה חמצו וזה שייך דוקא לגבי ישראל שאם נאסור לו אכילתו והנאתו אחר הפסח לא ישהנו בפסח ולא יעבור בבל יראה אבל י"מ שגם בפסח אוכל חמץ ואם נאסור לו חמצו אחר הפסח בודאי לא ישמע והוא ישהה החמץ לכן לא קנסו חכמים על חמצו וסיים שיש לצדד בהיתר זה אך לכתחלה ודאי אסור משום לפני עור לא תתן מכשול ועוד צדד ללמד זכות על מה שאי אפשר ליזהר אחר הפסח כל כך והוא על פי מה שנסתפק בעיקר איסור בל יראה אם כשמרבה החמץ מוסיף האיסור כגון שיש לו כזית חמץ בתוך ביתו שעובר והוסיף עוד חמץ הרבה אם מוסיף הוא באיסור כמו באיסורי אכילה שבכל כזית עובר עליו או איסור דבל יראה הוא שלא יהיה חמץ ברשותו ומה לי כזית או בית מלא ואינו דומה לאיסורי אכילה דעל הנאה מעט חייב וכל מה שאוכל יותר מוסיף באיסור לא כן בבל יראה ולפי מה שכתב הרמב"ם בקנה חמץ בפסח לוקה דהוי לאו שיש בו מעשה אם כבר היה לו חמץ בביתו אינו מוסיף לאו בחמץ שקונה ואין לומר אם כן איך לקי שמא יש לו חמץ מקודם לאו קושיא היא דלא מחזקינן ליה בהכי ואם יהיה כן אפילו לפני עור לא שייך בי"מ שהרי אוכל חמץ בפסח ומשהה בביתו ואין חמץ הנמכר לו מוסיף איסור וזכינו ללמד זכות על מה שאי אפשר ליזהר אחר פסח כל כך גם בשכר הוי חמץ על ידי תערובת ולדעת הרא"ש ורש"י משמע דלא קניס אפילו נתערב קודם פסח

ומכל מקום ראוי ליזהר על כל פנים מאי דאפשר ואין לסמוך על זה רק לסניף בעלמא כי עדיין צ"ע:

ולי הדל קשה לסמוך בזה אף לסניף בעלמא משום דמסתברא לי דאף אם נאמר דמי שהשהה כזית חמץ בפסח ושוב קנה בפסח חמץ אינו לוקה ואינו עובר על בל יראה על החמץ שקנה כיון שכבר קא עובר הוא בבל יראה על הכזית מכל מקום בזה שמוכרים לי"מ החמץ קודם זמן איסורו כשיגיע הפסח הרי זה עובר בבל יראה על כל החמץ בבת אחת בין על חמץ שלו בין על החמץ שקנה מהישראל ואם אין לו שום חמץ עובר הוא על כל פנים על החמץ הזה שקנה מהישראל ואם כן יש לנו לחוש כיון שהוא י"מ הרי מזונותיו מצויים לו בכל עת וחנות הנחתום נכרי פתוחה לפניו בכל עת אם כן אינו נדחק להמציא לו ככר לחם קודם הפסח כי אם בליל פסח לעת האוכל ילך ויקנה ואם לא יתאוה לאכול בלילה לא יקנה לו לחם חמץ עד מחר שיקנה לחם חם ביום ואדהכי והכי הרי הוא עובר בבל יראה על החמץ שקנה מהישראל ואם כן אם נאמר שגם על חמצו של י"מ שעבר בבל יראה קנסו לאסרו אחר הפסח גם חמץ זה נאסר ואין מקום לצד היתר זה אלא בי"מ שידוע בבירור שיש לו חמץ משלו בתחלת הפסח דאז הוא דיש לומר דאינו מוסיף איסור בחמץ שקנה מהישראל: ורב אחד כתב לי וז"ל בפה נמצא י"מ שעסקו בייש עסק גדול שיש לו כמה סקלאדין בכמה עיירות חוץ מפה ושלחתי השמש אליו שיבקשו בשמי כפי אשר אחר הפסח יהיה אסור לנו הייש שלו משום חמץ שעבר עליו הפסח יהיה החוב להודיע לכל העיירות וכן להכריז בזה בבתי כנסיות יותר טוב שיחתום על הכתב ההרשאה שיתן לי רשות למכור חמצו ואז הכל על מקומו יבא בשלום וכן עשו רבותינו זל שבקשו והכרחו תמיד הי"מ שיש להם עסק בחמץ למכור חמצם למען לא יהיה קלקל משני הצדדים וכן היה שחתם על שטר ההרשאה ויש מגמגמים בדבר יש מהם אומרים כי מעולם לא שמע כזאת ומהם אומרים שלא היה לי לשלוח אליו רק אחר הפסח להכריז ורבות כאלה לכן יודיע כ"ת דעתו וכו' יהא לאל ידי לחזק הדין על תילו לימים הבאים עכ"ד: הנה מעיד בשם רבותיו לקדושים אשר בארץ שהיו מבקשים ומכרחים את הי"מ למכור חמצם ואני הדל איני יודע באיזה אופן היו מוכרים הי"מ את חמצם כי יש שני דרכים.

א) שימכרו חמצם לנכרי וישבתו הם ממסחר זה מערב הפסח משהגיע זמן איסור חמץ עד אחר החג כדרך שבני ישראל עושים ואם היה בכחם שלמכור בדרך זה כגון זאת אמרינן לפעלא טבא איישר והוא תיקון גדול להרים מכשול שלא יכשלו בני ישראל בחמץ שעבר עליו הפסח. ב) הוא המובן ממכתב הרב הנ"ל שיחתמו בשטר ההרשאה

בלבד אבל הם עצמם לא ישבתו ממסחרם וישאו ויתנו אחר מכירת חמץ ובכל ימי הפסח בחמצם כמעשיהם בכל ימות השנה ואם באופן זה היו מתנהגים אני בער ולא אדע מה הועילו בתקנתם והרי כשחוזר ונושא ונותן בכל ימי הפסח בהחמץ שמכר הרי הוא מבטל הרשאתו כאילו לא היתה ומה שימכור הרב המורשה את חמצו בכלל כל החמצים לא יועיל לו כלל ואתה תחזה דברי גאון גדול הובאו בשו"ת אורי וישעי סי' קכ"א אשר התמרמר מאד על כיוצא בזה והבאתי דב"ק בסי' זה אות ו' (בד"ה וגורמת מכירה הכוללת) ועיין לקמן בסי' זה אות ל"ה (בד"ה וזאת): ומה שנראה ממה שכתב הרב שערי תשובה בסי' תמ"ח אות ח' בשם מר דודו בי"מ שיש לו ישראל נאמן שלו והוא המתעסק בהאורנדא שלו שאם נותן לו כח ורשות למכור העסק לנכרי מהני היינו משום שאין הי"מ בעל החמץ מתעסק בהעסק כלל ואינו סותר מעשה מכירת הנאמן שלו אבל אם המרשה בעצמו הוא עוסק בהעסק בימי הפסח כבכל ימות השנה והוא סותר את אשר הרשה את הרב למכור את חמצו בזה ודאי מסתברא דלא מהני הרשאתו כלל ונקרא חמץ שלו שעבר עליו הפסח ואין שום תקנה במה שיחתום בשטר ההרשאה כן נראה לדעתי הקצרה ואם ירצה ה' אדרוש מרבני דורינו יצ"ו למען דעת איך מתנהגים בנדון כזה ב) מכירת חמץ נראה דאם אין האיש בביתו יכול אדם אחר למכור את חמצו שלא מדעתו דזכות הוא לו וזכין לו שלא בפניו ומסתמא ניחא ליה וכן תיקנתי בעיר אחת בשנת התרל"א שבכלל החמץ של כל בני העיר שמוכרים על ידי בית דין למכור גם חמצן של בני אדם המחזרים בכפרים ולא חזרו לביתם ביום י"ד שחרית וידוע לנו שלא יחושו על חמץ שבביתם לבערובזמן איסורו אף לא יחושו משום חמץ שעבר עליו הפסח לכן חישבנו זאת למיעוט תיפלה דבהא ודאי ניחא להו דלא למישבק היתרא וכו' ודבר זה קיימתי מסברא.

שוב ראיתי להרב פתחי תשובה יו"ד סי' ש"ך סק"ה בשם הרב פנים מאירות ח"ב סוף סי' נ"ב שכתב כן דאם מכר החמץ שלא מדעת מהני דזכין לאדם וכו' וכן הדין בהפקעת קדושת הבכור על ידי מכירה לנכרי עי"ש וכן מתבאר ביו"ד סי' שכ"ח ס"ג שכתב שם הרמ"א מיהו אם ידעינן דזכות הוא לבעל העיסה כגון שהיתה העיסה מתקלקלת מותר ליטול חלה בלא רשותו דזכין לאדם שלא בפניו ע"כ והוא מתשובת התרומת הדשן סי' קפ"ח עי"ש שמתבאר דכל שיש הפסד להבעל הבית אמרינן דמסתמא ניחא ליה עמ"ש בזה בקצה"ח סי' רמ"ג סק"ח) ובמערכת בכור בהמה סי' ג' אות יו"ד (בשדי חמד ח"א) רשמתי עוד לענין בכור שמועיל מכירה שלא מדעת בעלים בדבר שאין בגוף המכירה מצוה לומר דניחא ליה למיעבד מצוה בגופיה.

ומכירת חמץ אינה מצוה דמדאורייתא ביטול ומדרבנן ביעור והמכירה היא לינצל מחיוב ביעור ואין במכירה עצמה שום מצוה ואין להם להקפיד גם מקום ללון אף אם היה המצוה שהרי הם עצמם אין יכולים לקיימה הנה כי כן כיון שידוע לנו בבירור גמור שאנשים הללו לא יחושו לבער חמצם כי יחוסו על ממונם מעל האיסור נכון הדבר למכור חמצם אף שלא בידיעתם ומוטב למכור חמצם שלא מדעתם ממה שלא ימכר כלל וכן מתנהגים בעיר הנ"ל מאז והלאה ומצאתי קרוב לנדון דידן בש"ע הגאון מוהרש"ז בסי' תל"ו אות ד' במי שציוה לבדוק חדריו ולא ציוה לבטל כתב שטוב שיבטל גם כן אף על פי שאין ביטולו מועיל כל כך כיון שאין החמץ שלו ולא עשאו הבעל הבית שליח לכך מכל מקום יש לחוש שמא ישכח בעל הבית לבטל וכו' ומוטב שיבטלו הם ממה שלא יבוטל החמץ כלל וראוי להזהירם על כך כדי לצאת ידי ספק ע"כ: הן אמת דמדבריו שם מתבאר דבנדון דידן לא מהני המכירה כלום דדוקא בציוה על הבדיקה דאיכא קצת גילוי דעת הוא דאמר דמהני קצת ומוטב וכו' מה שאין כן בנדון דידן דליכא שום גילוי דעת דניחא להו בהכי נראה דלדעתו לא מהני המכירה כלל מכל מקום מדברי הפוסקים שכתבו לענין הפקעת קדושת בכור דמהני אף בלא גילוי דעת כלל כמו שרשמתי במערכת בכור הנ"ל נראה ללמוד דהוא הדין או כל שכן גבי חמץ דמהני ושפיר יש לסמוך על דבריהם ולומר מוטב וכו' כנז"ל ועיין עוד בש"ע הנ"ל בסי' תמ"ג אות ח' דכיון שהגיע שעה חמישית שהוא קרוב לאסור בהנאה הרי הוא כאבוד מבעליו וחייב כל אדם הרואה אותו נאבד למוכרו לנכרי כדי לקיים מצות השבת האבדה עכ"ל: איברא דלכאורה יש לפקפק דלפי מה שכתב הרב תבואת שור דמכירת חמץ שלנו אינה אלא הערמה אלא דלפי שהיא אחר הביטול הוי הערמה בדרבנן ומהני אם כן באנשים הללו דקרוב לודאי דכשהם בכפרים או בדרך לא אסקי אדעתייהו כלל לבטל את חמצם הרי הם חייבים לבער מדאורייתא ואם כן צריך מכירה גמורה ומכירה שלנו שהיא רק דרך הערמה לא מהני כלל לדידהו אם כן איפה יאמר נא ישראל מה הועיל חח"מ בתקנתו אמנם באמת אף דכמה מרבנן בתראי נמשכו בזה אחר סברת הרב תבואת שור מכל מקום הן רבים גם כן החולקים עליו וסברי דמכירת חמץ שלנו היא מכירה גמורה ולא הערמה ומהני משום דאנן סהדי דגמר בלבו כדי שלא לעבור על בל יראה ושפיר מועיל לדעתם תקנה זו אף לאותם שלא בטלו חמצם כלל ושפיר נוכל לסמוך עליהם ונאמר מוטב וכו' (גם איכא חולקים על התבואת שור מטעם דגם בדאורייתא מהני מכירה בהרמה עיין מה דכתבו הגאונים המקור חיים סימן תמ"ח ס"ק י"א והזית רענן ח"א סוף חלק או"ח דף ל"ב אות י"ג).

ומצאתי להרב שואל ומשיב ח"ג סי' ר"ך (ד"ה והנה) שכתב נראה לי דבר חדש דלפי מה שכתב הרב תבואת שור דמכירת חמץ הוי הערמה ובדרבנן שרי אם כן נפקד שמוכר חמץ המופקד צריך למוכרו מכירה גמורה ומכירה חלוטה כי שמא המפקיד לא בטל חמצו וחייב לבער מדאורייתא ולא מהני מכירה שהיא הערמה דלא כהמגן אברהם סי' פמ"ג סק"ד דאם יוכל ו למוכרו לנכרי שיודע שיחזיר לו אחר הפסח אסור למוכרו מכירה חלוטה ע"כ.

הרי דלהחולקים על התבו"ש מהני שפיר מכירת הנפקד אף אם המפקיד לא בטל חמצו. ועיין לקמן אות ט"ו דגם התבואת שור לא החליט דהוי הערמה ושרבים תמהו על מה שכתב בתחלה דהוי הערמה מדרבנן: ולמאי דאתאן עלה הנה ראיתי להרב בגדי ישע סוף סי' ד' בהמנהג שמוכרים החמץ על ידי הרשאה לבית דין (עיין לקמן אות ו' ממנהג זה) דמי שקונה חמץ אחר שחתם בהרשאה מחוייב לעשות שליח להבית דין שנית על מה שקנה אחר כך ואם לא בא האיש שנית (אף שאינו רשאי לעשות כן וכו') וידוע לבית דין שהוא טובתו שימכרו גם החמץ שהשיג אחר כך ודאי זכות הוא לו מה שימכרו בית דין גם החמץ שהשיג אחר כך ומכירתם מכירה גמורה וכו' עי"ש אף שאין מדבריו ראיה גמורה לנדון דידן דשאני התם דגלי דעתיה במה שחתם בראשונה מכל מקום סמך הוא לדברינו: אחר שנים רבות השגתי שו"ת נאות דשא וראיתי בסי' ל"ט שנשאל בנפקד שמכר חמץ של מפקיד שלא מדעת המפקיד והיה החמץ בהחדר שמכר לנכרי והמפקיד היה אנוס שמת לו מת בערב פסח ולא עלה על דעתו מזה ולכן לא ציוה לו למוכרו כמו שציוה לו אשתקד וגם בשנה זו ציוה גם כן להנפקדים אחרים שנתראו עמו ביום ערב פסח ונודע זה בפסח והאריך בתשובתו דמצד קנין חצר אין היתר אך יש היתר מצד היות החמץ ברשות הנכרי והאריך דבכי האי גוונא גם איסור דרבנן ליכא אליבא דכולי עלמא ושוב כתב דכל זה הוא אם נאמר דמכירת הנפקד אינה כלום דלא דמי לשאר נפקד שאין המפקיד בעיר ומוטל עליו למכרו משום השבת אבידה מה שאין כן כשהמפקיד בעיר (וצידד כמה צדדים בזה דיש לומר דגם כשהוא בעיר יש בו משום משיב אבידה וכן נראה הסכמת דעתו עי"ש): אך באמת יש לומר דהמכירה שרירה וקיימת משום דזכין לאדם שלא בפניו כההוא דיו"ד סי' שכ"ח ואף דגבי גט י"מ לא סמכינן בזה הוא משום חומרת אשת איש וכו' ושוב כתב ועוד נראה לי דאם היה מוכרו מכירה גמורה בזה הוא דיש לפלפל אם המכר בטל דשמא אין הבעלים מסכימים במכר הזה דאולי לדעתם שוה יותר אבל במכירה הנהוגה בינינו שאין מוכרה רק להפקיע איסור חמץ ויודע שהנכרי יחזירנו אין קפידא לבעלים כלל במכירה זו דאין שום נפקא מינה למי ימכור ובכמה

ימכור ודאי יש לומר דמהני שפיר מכירה זו אפילו בלי ידיעת הבעלים ואפילו באיש אחר שאינו נפקד כלל אם מכר יש מקום לצדד ולומר דמהני שפיר והוכיח סברא זו מגוף דברי התרומת הדשן סי' קפ"ח ועוד כתב סברא לומר דמהני כיון דבסוף כשידע בעל החמץ שמכרו הנפקד מסכים למעשיו הוי מכירה למפרע ומסיק דבעובדא זו דהחמץ מונח ברשות הנמכר לנכרי והיה המפקיד אנוס והיה לו עוד חמץ ביד אחרים ונתראו עמו וציוה להם למכור רק לזה שלא נתראה עמו לא ציוה ושאשתקד ציוה לזה הנפקד למכור מותר החמץ באכילה ואם חסר אחת מאלו צריך המעיין לברר אם יועילו שאר ההיתרים אלו תורף דב"ק: והנה שני הטעמים מהם שייכי בנדון דידן (היינו.

א) שאין המכר ממכר עולם כי אם להפקיע איסור חמץ. ב) שלבסוף יודעים ומסכימים והוי מכירה למפרע) ומצטרפים לטובה לדעת הפוסקים הנ"ל שכתבו בהפקעת קדושת בכור ומכירת חמץ דמהני דזכין לאדם שלא בפניו ואם כן יש לומר שפיר מוטב שימכר באופן זה ממה שלא ימכר כלל והנה הסברא שכתב הרב נאות דשא משום מה שמסכים בעל החמץ כשידע וכו' ראיתי במקור חיים סי' תמ"ג סק"ה בנפקד שמכר קודם שעה חמישית נסתפק אי מהני מכירתו או לא כיון שלא היה רשאי אז למוכרו הוי כמוכר דבר שאינו שלו וכתב דהוי מכירה דמתבאר מהש"ך ח"מ סי' שכ"ח סק"א דאם קידש אשה בדבר שאינה שלו ובא בעליו וגילה דעתו שנתרצה כגון בכלך אצל יפות דאיכא אומדנא דמוכח מהני דדוקא בתרומה וטומאה לא מהני וכו' עי"ש והרב בית שלמה סי' ע"ד הבאתיו בסי' ח' אות כ' כתב לצדד להקל בנדונו על פי דברי המקור חיים אלו עי"ש:גם אשו"ר להגאון תפארת יוסף בחלק יו"ד סי' ל"ד סוף ד"ה והנה וכו' מר קעסיק לענין משיכת הקונה שלא בפני המוכר (בהמתו משום הפקעת בכורה) וכתב דכי היכי דקנין שלא בפני הלוקח דל"מ דעכ"ז אי ידעינן דניחא ליה להלוקח בהמקח מהני כמבואר בח"מ סי' קנ"ה ה"ה קנין שלא בפני המוכר אי ידעינן דניחא ליה למוכר מהני וגם יש לומר דהוי זכות וזכין לאדם שלא בפניו ודמי לדקימא לן בחמץ מופקד ביד ישראל שחייב למוכרו ואיך יועיל הקנין שלא בפני המוכר דהא לא עשהו המפקיד שליח וצריך לומר הטעם משום דהוי זכות למוכר וזכין לאדם שלא בפניו ואם כן הוא הדין בקנין להפקעת קדושת בכור עכ"ל:

והנה עתה בעת ההעתק נתתי לבי לדרוש על זה מרבני גאוני דורנו ושלחתי כל הכתב למעלה להגאון הגדול המפורסם כמוהרי"ז שטערין יצ"ו בעל ספר נכבד זכר יהוסף ובתשובתו הרמה הביא אמבוהא דספרי דלא שכיחי גבאי ואעתיק לשונו הזהב ככתוב במכתב קדשו וז"ל מכתבו הגיעני בימי חול המועד פסח ובהיות שאין זה נוגע למעשה

כעת רק על להבא אשר גם דעת האחרונים כן כדעת כת"ר שי' וכו' וכעת אמרתי להשיב בקצרה באשר אין רצוני כעת להאריך במה שהאריכו האחרונים אשר בלי ספק לא היו למראה עיני כת"ר ואעתיק קצת מדבריהם הנוגע לדינא בעיקר הדבר בענין השאלה במכירת חמץ למי שאינו בעירו אם יכולים הבית דין משם לזכותו שלא בפניו וכדהרב פרח מטה אהרן וכבר האריכו האחרונים בזה בדברי המרכבת המשנה פרק ו' מגירושין במה שכתב המשנה למלך במי שכתב גט לאשתו שנשתטית ונתנו לשליח שיתננו לה לכשתשתפה שאינו יכול ליתן לכשתשתפה כיון שאינו יכול לעשות השתא וכתב דלא בעינן שליחות שיכול למסור אחר כך מטעם זכיה והשיג שלא מצינו רק דזכין שלא בפניו שיקנה ולא זכין לאדם שיוציאנו מרשותו וכי האי גוונא העלה הרב קצות החשן סי' רמ"ג סק"ה ועיין להרב עמק יושיע סי' כ"א שהאריך לפלפל בדברי המרכבת המשנה הנ"ל והרב באר יצחק א"ח סי' א' ענף ג' שהקשה על הרב מרכבת המשנה דלפי זה איך מועיל המכירה בקרקעות של יתומים הא מוציאין חפץ מרשותו עי"ש ועם שזה אינו מוכרח כמו שכתב בש"ך ח"מ סי' שנ"ט סק"ד דבעומד להמכר נחשב זכות במה שבא הממון לידו ועיין להרב מחנה אפרים הלכות גזלה סי' ה' דאף להרא"ש דאיירי בעומד לימכר ואפילו הכי לא התיר אלא כשזיכה לו על ידי אחר איכא למימר דאיירי בשאינו רוצה לשלם דמים אלא סחורה אחרת ובכי הא אין דעתו של מוכר למכור כי אם בדמים אם לא דאיכא זכיה דעדיפי מהני:

ובשו"ת דברי שלום ואמת להרב מנישאק א"ח סי' י"ח האריך גם כן בחקירה זו באיש אחד שמכר חמצו של חברו בערב פסח בלא ידיעת בעל החמץ וכמעט כל דבריו בלי יסוד גם מה שהעיר על המרכבת המשנה מדמעמדין אפטרופוס לחלק בנכסי יתומים וכו' עי"ש בר"ן דהאי חלוקה הוי כגילוי מילתא גם מה שכתב מגטין נ"ב למכור ברחוק וכו' כל זה מבואר בבאר יצחק שקדמו בזה וגם קיצר בשאלתו דהוא רק כשאין בעל החמץ בעיר ושהיו הבעלים במקום שאין יכולים למכור או שהיה נראה לו שיבא לביתו בעת מכירת חמץ מה שאין כן כשהוא במקומו ולא חש למכור וכמו שכתב הפרי מגדים בפתיחה להלכות פסח פרק ב' אות ג' בזכיה גבי ביטול חמץ כיון דהיה יכול לבטל החמץ בעצמו ולא בטל דנראה דאינו רוצה בהבטול ובשאלתו שסתם (דבהיו) נתן מקום להקוראים להכשל בדבריו ועי"ש בספר דברי שלום ואמת הנ"ל דכיון שהגיע זמן ביעור הוי הפקר ממילא ולהמקור חיים בסי' תמ"ג סק"ה דההיא דאמרינן בבבא קמא ס"ו כי מטא זמן איסוריה מייאש מיניה היינו סמוך לזמן איסורו דכשהגיע זמן איסורו ממש לא שייך דקנה ביאוש דאיסורי הנאה לאו בר קנין הוא וכו' וביאוש כי האי גוונא שאבוד ממנו

ומכל אדם מהני כבבא מציעא ק"ב ועי"ש שפסק דגם גזל חמץ של חברו יכול למוכרו ויש אתי הרבה לפלפל וראיתי לקצר כעת ועיין להרב יריעת האהל סי' ט"ו שהאריך לדחות השגות הנקה"כ סי' ש"ה אהט"ז ס"ק י"א לענין בכור והעלה כהטורי זהב:

גם בחמדת שלמה יו"ד סי' ל"א האריך לתמוה על הש"ך ובסי' ל"ב בתשובת הגרי"ע מליסא וכתב ומכל מקום למעשה צ"ע נגד סברת הט"ז ועיין זכרון יוסף חלק יו"ד סוף סי' כ"ו ובגדי כהונה חיו"ד סי' י"א ומשיבת נפש ח"ב סי' מ' שהאריך דאינו נפדה כלל ואין כאן מקום להאריך בזה ועיין להרב באר יצחק הנ"ל סוף סי' ב' דבדיעבד לאחר הפסח ודאי יש להקל וגם בתוך הפסח כיון דבטלו לא הוי אלא חשש בדרבנן אבל לכתחלה מחוייב למכור בעצמו או על ידי שלוחו דהא חסר לו קנין כסף כיון דבעל הממון אינו בן שליחות וכתוספות בבא מציעא ע"א ע"ב ועיין להרב נימוקי יוסף ב"מ י"א על משנה ראה אותן רצים אחר המציאה דאי אפשר לזכות לחברו אלא אם כן נעשה שליח של בעל הממון ועיין ש"ך יו"ד סי' קס"ט ס"ק ט"ז ובחו"מ ק"ה סמ"ע סק"ב והרי לכתחלה בעינן כסף ומשיכה בהדדי ולא שייך בזה דין ערבות כמו בכל מכירת חמץ מדין תן מנה לפ' ותהא שדי קנויה לך כקידושין ז' דהא הכא עושין שלא מדעת בעלים רק מתורת זכיה וגם מיגו דזכי לנפשיה וכו' לא שייך רק כשמוכר את חמץ שלו גם כן ולא דמי להא דפקדון צא ומוכרם בשוק דהוי כאומר לכשתשלם לי אז יהא קנוי לך החמץ מעכשיו או סמוך לזמן איסורו וכבבא מציעא ל"ד וח"מ סי' רצ"א ובתשובת רמ"א סי' פ"ז גבי בכור דאם הנכרי השומר סילק להמפקיד במעות דאמדינן דעת הבעלים דניחא להו להקנות גוף הפרה להפטר מבכורה והכא נמי היה דעתו להקנות לנפקד שיוכל למכור החמץ שלא יפסיד כל חמצו והוי כבעל דין בעצמו ואין צריך לזה לזכיה ושליחות ובנדון דידן לא שייך הקנאה הנ"ל עכ"ל בקוצר ורק אם ידוע שהבעלים לא בטלו גם כן הוי הערמה בדאורייתא שאוסר התבואת שור ועיין בשואל ומשיב קמא חלק ג' סי' ר"ך בד"ה והנה המגן אברהם סי' תמ"ג סק"ד דאם יוכל למכרו לנכרי שיודע שיחזיר לו אחר הפסח אסור למכרו מכירה חלוטה דבמוכר חמצו של חברו ואם אירע שחבירו לא בטלו הוי הערמה בדאורייתא וצריך למוכרו מכירה גמורה (דברי השואל ומשיב הללו כבר הבאתי לעיל כיעי"ש) ואולם התבואת שור עצמו בבכור שור לפסחים כ"א נראה במסקנת דבריו שמצדד דלא שייך הערמה בחמץ שאם ימכרנו ויגיע ימי הפסח ע"כ יבערנו ויהיה לו הפסד ע"כ גומר בלבו למכור בלב שלם וכן לענין בכור שלא יצטרך ליטפל בגידולו ורק לענין בהמות שעיקר כונתו להאכילם חמץ בימי הפסח ולא גמר בלבו למוכרם וכן העלה הרב ישועות יעקב סי' תמ"ח סק"ט (בד"ה נחזור) עכ"ד הגאון עליון יצ"ו: הנך רואה אשר

מעיד בגודלו שדעת רבני האחרונים כמו שכתבתי בעניותין דמהני כמו שכתב בתחלת דבריו הנ"ל.

ויש לי לשאת ולתת במה שהביא מדברי רבנן קדישי הנ"ל. אך כי לא מצינא לאשתעויי ניתי ס"ת וניחזי דלא שכיחי גבאי דין גרמ"א ותמנ"ע היתה אך את זה אגיד אשר ראיתי בקובץ יגדיל תורה קונטריס א' סי' א' אשר תמה רב אחד שראה שטר מכירת חמץ של מחוז שלו שהרבנים מוכרים החמץ שנשכח מבעליו למכרם ונשתומם על זה שהרי שוכח הוי פושע ואין לעשות תקנה לפושעים וכו' וגם על מה שעושים כן הבית דין מדעתם שלא בידיעת הבעלים התרעם ולא נתקררה דעתו לומר דמהני בזה מטעם זכין לאדם וכו' ועל כל דבריו יפה השיב רב גדול אחד שם בסי' ג' עי"ש דבריו כי נעמו ואשר על ידו השני רב מופלא נ"י האריך בסי' ב' לתמוה על המצאת רבני המחוז הנ"ל מסברת כרסם ויחר אפו ול"ו יעיר כל חמתו אשר קופצים להורות פסקי הראש ושסברתם בנויה ביסוד תוהו ואבני בהו ולדעתו חמץ שנשכח אינו מועיל לו מכירה כלל וגם על מה שמוכרים שלא מדעת הבעלים מצאה קפדתו מקום לנוח עיש"ב ובא רב אחד גדול בקונטריס ב' סי' ט' האריך מאד לדחות כל דברי הרב המערער השני ועל מה שערער שמוכרים שלא מדעת בעלים כתב באות י"ז דודאי מועיל מכירת הבית דין בכי האי גוונא מדין זכין לאדם שלא בפניו וכו' וזכות גמור הוא לבעל הבית והביא תשובת הרב נאות דשא סי' ל"ט הנ"ל ועוד הביא בשם הרב באר יצחק סי' א' ענף ו' ז' ח' ט' שהרבה לפלפל והביא ראיות עצומות לזה והעלה שאפילו להשכיר את המקום שלא מדעת בעל הבית כיון דבלא שכירות החדרים לא היה אפשר להציל את הבעלים מן בל יראה וכו' ושייך שפיר זכין לאדם וכו' וגם לומר דאדם מסכים על דעת בית דיזוכו' ושם באות ד' הביא מה שכתב בנהר שלום (אשר חכמי ווילנא נסתייעו מהנוסח שלו כמו שכתב בראשית בכורים ריש סי' ה' סוף ד"ה הן ראיתי) וז"ל וכל דיירי קהלתינו אף אותם שלא נזכרו בשום כתב בעולם ולא מכרו ולא בערו חמצם עשינו בכח ב"ד יפה ומכרנו כל מיני חמץ הנמצא אצלם באיזה חדר או באיזה מקום עם החדר או המקום שהחמץ שם להמוכ"ז במקח שישומו שלשה בקיאים ואם אי אפשר למכור את החדר על כל פנים מוכרים אנחנו את החמץ עד למדידה וכו' אגב קרקע של כל החדרים הנרשמים בכתב הנמסר מאתנו בית דין מיום דלמטה להמוכ"ז וכן מין חמץ וכו' השייכים לאנשים ונשים הנרשמים מעבר לדף ואפילו ברמז בעלמא או השייכים לאיזה אנשים שאינם רמוזים כלל רק שדרים פ"ק או הישובים הסרים למשמעתינו הכל כאשר לכל מכרנו וכו' עכ"ל.

וראיתי שהביא שם כמה תשובות רבני האחרונים המובאים בדברינו הן בענין זה והן בענין מוכר דבר שאין מסויים אשר כתבתי בזה בסי' ח' אות ל"ד ומכל מקום נראה לדעתו שאין לעשות מעשה לכתחלה למכור שלא מדעת הבעלים. ועי"ש בהמודעא שבסוף קונטריס ד' ואגב ריהטאי לא ראיתי שהזכיר דברי הרב פנים מאירות שהביא הרב פתחי תשובה יו"ד סי' ש"ך סק"ה והרבנים רמ"ץ ותפארת יוסף חיו"ד סי' ל"ד שהבאתי במערכת בכור בהמה בשדי חמד ח"א) סי' ג' אות יו"ד ועיין עוד בענין הנ"ל בקובץ יגדיל תורה בקונטריס ד' סי' כ"ב וסי' כ"ז ובקונטריס ה' ריש סי' מ"ד ובקונטריס ז' ריש סי' ע"א ובסי' צ"ה אות ב' ובקונטריס ט' דף רכ"ט ע"ג אות ה' ולא יכלתי לעיין בכל דבריהם רק להיות מורה מקום הנני בא והמעיין את אשר יבחר לו יקריב אליו:

ובמכתב לחזקיהו מידידי הרב הג' יעקב עפשטיין אבד"ק במאריאפאל בשנת התרנ"ב כתוב למ"ר בקשתי מכתר"ה להודיעיני דעתו בנדון בן כפר אחד שלח את שלוחו בערב פסח למסור את חמצו להרב דק' והרב ימכרם כנהוג רק השליח נתעכב בדרך הוליכו ובא לעיר אחר חצות היום והנה בשטר מכירה שנותן הרב להא"י נכתב בפירוש שמוכר גם את אשר נשכח ואת אשר המה עדיין בדרך ולקע"ד יש לסמוך על זה בשעת הדחק ויש להביא ראיה מהא דיוחנן חקוקאה פסחים ד' י"ג דאמר צא ומוכרם כו' משום השבת אבידה ולדעתי לא גרע כח הרב מכח הנפקד בזה וגם מוטל מצות השבת אבידה ועוד הלא הבעל הבית שלחו קודם זמן איסורו ואם כן גילה דעתו ורצונו שהרב ימכור חמצו ואף אם לא גילה דעתו מקודם רק אחר הזמן יש לומר גם כן דמהני ויש לדמותו למחלוקת אביי ורבא ביאוש שלא מדעת ורבא סובר דהוי יאוש הואיל ושמעיניה לבסוף אמרינן מעיקרא ניחא ליה ואף דהלכתא כאביי ביע"ל קג"ם אך בניחותא דמצוה כולי עלמא סברי דמהני וכמבואר בקידושין ומחמת זה פסקו הפוסקים שמותר ליקח טלי"ת חבירו בלי רשות וכמוהו הרבה דברים ובקשתי מכתר"ה להודיעיני דעתו בזה עכ"ד יצ"ו וכתבתי לו שיעיין בספרי דברי חכמים סי' ק"ט ששם כתבתי בענין זה באריכות קצת בס"ד ומתבאר משם דיש לסמוך על זה לפי דעתי העניה אף שהבאתי שם דיש מרבני דורנו יצ"ו בקובץ יגדיל תורה שסוברים שאין לסמוך על זה ומה שכתוב במכתבו ששלח שלוחו למסור החמץ להרב וכו' נראה שהוא שלא בדקדוק וצריך להיות למכור החמץ וכו' שזו אחת מדרכי המכירה הכוללת לכל בני העיר שכולם מוכרים להרב או להשו"ב והקונה מוכר הכל להנכרי ובאופן זה יש לפקפק יותר מבהדרך השני שהוא לעשות את הרב מורשה למכור את החמצים של כל אחד ואחד ויתבאר במקום אחר איה"ש (עיין לקמן בסי' זה באות וי"ו מה שכתבתי בזה בס"ד) עתה השגתי ספר חדש ספר זכרון לידידי הרה"ג

אבד"ק ראזישטאש יצ"ו וראיתי בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב שכתב שהבאר יצחק מתיר אם מכרו הבית דין חמץ של אחד בלי רשותו מטעם זכיה ובספר טוב חיים חולק על זה ואוסר עכ"ל ואין אצלי ס' הנ"ל ומסיגנון הלשון נראה דבבאר יצחק מר קעסיק אלאחר הפסח והטוב חיים חולק ואוסר את החמץ אחר הפסח ואם אמת הדבר כן לפום ריהטא נראה דהפריז על המדה וצריך לעיין בגוף דב"ק לידע טעמו ונימוקו ועיין לקמן בסי' זה אות ל"ב שהבאתי שם דמהני שליחות מעצמו מטעם זכיה ולעיל א בסי' ח' אות נ"ו הבאתי תשובת הגאון שאילת שלום בתניינא סי' צ"א דהיכא דאיכא גילוי דעת שחפצו בזה מיהא נעשה שלוחו דזכין לאדם שלא בפניו וזכיה מטעם שליחות וכו' עי"ש (בד"ה ובעובדא ההיא) גם לקמן בסימן זה אות ט"ל (בד"ה ויותר נכון) הבאתי כן בשם תשובת אבן יקרה בסי' י"ז עי"ש:

ג) לענין הבהמות אי מועיל להן מכירה לנכרי בכדי שיוכלו להאכילם חמץ בפסח על ידי נכרי חוץ מרשותו של ישראל הנה הרב תבואת שור בחידושיו לפסחים כתב דלא מהני והביאו מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תמ"ח והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' ח' תמה על כל דבריו והרב חתם סופר בסי' ס"ב גם כן האריך לתמוה על דבריו עי"ש וכתב בסי' קי"ג (בד"ה אמנם) מי שיש לו בהמות ורוצה שלא יפסידו בהכחשה כידוע דהפקר (אולי צ"ל דהפסד) בהמה טהורה רב מהכיל אם תעמוד שמנה ימים בלי פיטום הראוי לה הדרך היותר טוב ליתנה לנכרי לפטמה ולקצוב לו שכר יפה אם יחזיר לו הבהמה מפוטמת בטוב והוא יפטם במה שירצה בשעורין או במי י"ש של אורז שקורין רק וכדומה ואם מפטמה אחר כך בחמץ מה לנו בזה ואין אנו נהנים מחמץ בפסח בזה אך גם אם ירצה למוכרה כדרך שמוכרין חמץ שרי וכן נוהגין עתה בכל המדינות והג' תב"ש כתב בזה דברים מתמיהים כמש"ל סי' ס"ב עכ"ל והג' נודע ביהודה בסדר מכירת חמץ שלו שהביא מר בריה בשו"ת שיבת ציון סי' י"א כתב דאם לא מכר הבהמה ורוצה להאכילה תבואה בפסח צריך ליתן לה מעט מעט ובמקום נגוב ויעמוד עליה כדי לבער המותר כי יתחמץ מהריר ובשבת ויום טוב שאי אפשר לבער יבטל ויפקיר המשתייר קודם שיתחמץ ויותר נכון שימכור הבהמה ותבואה לנכרי והנכרי יאכילנה חוץ לרשות היאודי ושוב לא איכפת להיאודי אם יותיר וכתב עוד קולא גדולה מזו בבהמות שרגילים להאכילם מפסולת היין שרף וטבע בהמות הללו שאם יעמדו איזה ימים מועטים ולא יאכלו מפסולת זה יתקלקלו הרבה והוא הפסד מרובה רשאי למכור מערב פסח הבהמות עם פסולת הנ"ל לנכרי הרגיל עמו והנכרי יאכילם כדרכם אך היאודי לא יאמר לו כלל שיאכילום פסולת הזה וגם שיהיה חוץ מרשות היאודי או שישכיר גם הרפת שהבהמות

עומדות שם עכ"ל ומתבאר יפה דעד כאן לא הצריך שיהא הפסד מרובה אלא כשרוצה להאכילה חמץ ממש כפסולת הנ"ל אבל אם בא להאכילה על ידי נכרי תבואה וכיוצא שאינו חמץ אלא דיש לחוש דאתי לידי חמץ מחמת הרירין בזה אף בלי הפסד מרובה מהני למכור לנכרי והנכרי יאכילנה חוץ לרשות הישראל וכן נוהגים עתה בכמה מקומות לכתוב בשטר המכירה גם הבהמות ומאכלן אלא שרבים נכשלים שמאכילים אותם הם עצמם (לא על ידי נכרי) וברשותם סובין (ועיין מה שרשמתי לענין סובין בסי' ה' אות כ"ג) וכיוצא ואין מבערים המותר ולא מבטלים מקודם וכל כי האי מצוה להשמיע לרבים והשומע ישמע ותבא עליו ברכת טוב ובשו"ת מים חיים להג' מוהר"ח הכהן רפפורט בסי' ח' נשאל אי מהני מכירת הבהמות כדי להאכילם חמץ וכתב שהוא מורה ובא שלא למכור לנכרי רק יתנו להם שחת ואף כי השחת ביוקר אין כדאי להקל מחמת זה ואם יש הפסד מרובה והיזק גדול יש להם תקנה שימכור הבהמות לנכרי ובלבד שלא יזכיר בפירוש שיאכילום חמץ ואף שבודאי הנכרי יאכילם חמץ לית לן בה וכתב דבזה גם הג' תב"ש יודה והרב בנו שם רמז לדברי הנו"ב הנ"ל וכתב דגדולה מזו כתב בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' יו"ד ושכתב הרב חתם סופר בסי' קי"ג בפירוש דאם ירצה למוכרה לנכרי כדרך שמוכרים כל החמץ לית לן בה והג' תב"ש כתב בזה דברים תמוהים עכ"ל וסיים ועל פי כל דברי הגאונים האדירים האלה קם ההיתר מכירת הבהמות לנכרי קודם הפסח כראי מוצק רק שלא יזכיר בפירוש ליתן חמץ והמכירה יעשה כביו"ד סי' ש"ך עכ"ל ומה שכתב הרב שערי תשובה סי' תמ"ח אות י"ז שבספר בית אפרים העלה ישוב למה שהקשו על התב"ש וכו' עיין בזה בחתם סופר סי' ס"ב מה שנשא ונתן עמו וכתב בשערי תשובה דמר דודו בתשו' כ"י ובשו"ת תפארת צבי ופרי תבואה אוסרים כהתב"ש ובמקום שאין מנהג אין להתיר והרב ישועותיעקב בסי' תמ"ח סק"ט האריך בזה ומסיק דבמקום שנוהגים איסור לילה להקל ובמקום שנהגו היתר ימכרו הבהמות לבד והנכרי יאכילם חמץ שלו אבל לא ימכרו הבהמות והחמץ שזה הוא הערמה גדולה ובספר זכרנו לחיים במערכה זו אות א' כתב בשם הרב חסד לאברהם סי' יו"ד דהעלה להתיר לתת הבהמה והשעורים לנכרי שיאכילנה בחג ולפי הנראה אין זה דלא כהרב ישועות יעקב דשעורים אינם חמץ אלא שיש לחוש מחמת הרירין אבל בחמץ ממש אפשר דמודה:

והרב בגדי ישע סי' ב' אות ה' כתב ואחר שהוכחנו שהמכירה תהא בלי הערמה כלל אם כן מותר גם למכור בהמות לנכרי קודם הפסח במכירה גמורה אף שיודע שהנכרי יאכילם חמץ בפסח דאסור מדאורייתא וכמו שאוסר התב"ש מטעם זה מכל מקום היתר גמור הוא אם מוכר לו הבהמות בשיווין רק מוזיל גביה קצת כמו במכירת חמץ ואף

שאם ימות מן הבהמה יהיה ההפסד על הישראל לא הוי אלא כמקבל אחריות בהמת נכרי בבית נכרי דשרי כמו בחמץ ובלבד שיקנה לו בכסף ומשיכה כביו"ד סי ש"ך או אגב קרקע גם המקור חיים דעתו להתיר למכור הבהמות ונראה דוקא באופן שאם לא היה מוכרם קודם פסח יכחישו הרבה עד שלא יהיו שוים כפי הסך שמוכר עתה שאז מוכר לו בכל לבו וכמו שכתב הת"ש דבשלמא החמץ כיון דלא סגי בלאו הכי או שימכור או שיבער אמרינן דגמר ומקני אבל הכא למה לו למכור בהמותיו בשביל הפסד מועט שיתקלקלו זמן מה וחוזרים לאיתנם בשלש שבועות עכ"ל.

והרב מגן האלף סי' תמ"ח סק"י כתב על כל פנים פשוט שאם מוכר בהמתו לנכרי אף שיודע שמאכילה חמץ אין איסור כי היכי דסמכינן באיסור חמץ דבל יראה דחמור מיניה ומה שכתב התב"ש דהוי הערמה כבר הקשה עליו המק"ח וכו' ועיקר מה שכתב לחלק דבמכירת חמץ שהיא מדרבנן אחר שביטל סמכינן אהערמה דברי תימה הם שאם כן גם הביטול כל שכן דנחשב הערמה שהרי אין דעתו להשאירו ביד נכרי אלא על כרחין סמכינן שהוא ביטל וקנין בלב שלם אם כן כל שכן בבהמות דשרי על ידי מכירה ולא תוסיפו פן תגרעו עכ"ל: והרב מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בנימוקיו לא"ח סי' תמ"ח ס"ז כתב דלפי מה שכתב בחק יעקב שם ס"ק כ"ג דמשמע מדברי האגודה עצמו שאפילו אם יודע שהנכרי יאכילנה חמץ מותר ליתן אותה לו קודם פסח שיאכילנה בפסח רק שלא יאמר לו בפירוש להאכילה חמץ.

(דלא כהמשאת בנימן בשם האגודה שהביא מרן הב"י) אלא שסיים החק יעקב דלכתחלה אין להקל אם כן בזה מתיישב תמיהת התב"ש וכו' כיון דבלאו הכי אף בלא מכירה שרי רק לכתחלה הוא דאסור לזה מהני שפיר המכירה וכתב שכן שמע מוהר"י מראוני וכן מצא בס' מק"ח אלו תורף דב"ק עי"ש.

והרב עטרת חכמים בחלק יו"ד סי' י"ד (ד"ה אבל) כתב דמה שכתב התב"ש דמכירת חמץ היא הערמה אלא שלפי שהיא אחר הביטול הוי הערמה בדרבנן ושרי דבריו תמוהים דחמץ הנמכר לנכרי אינו בכלל הביטול שאין אדם מבטל בערב פסח אלא החמץ שלא מכר ובגוף הדין שדן במכירת הבהמות השיגו עליו האחרונים וקם דינא במנהג פשוט להתיר גם מכירת הבהמות ולא חשבינן להערמה כלל שמצד איסור גמר ומקנה ומסתמא אנו דנים שאין בלבו לבטל מה שעושה ואף אם יש בלבו איזה מחשבה לא יאותה הוו דברים שבלב ואינם דברים וכו'.

גם הרב עונג יום טוב בסי' כ"ח מסיק דמותר למוכרם לנכרי ובהמתו של נכרי היא דאוכלת חמץ ולא בהמתו אלא שיש להזהיר הקונה והמוכר שיכוונו להקנות ולקנות ולא

יעשו כמצות אנשים מלומדה ובקונטריסי מצאתי כתוב שראיתי (בהיותי בעיר הסמוכה) בשו"ת מהר"ם מרוטרונבורג האחרונים בסי' י"ב שהאריך לפלפל בדברי התב"ש ודעתו להתיר למכור לנכרי הבהמות והמאלצין ויאכילם כל ימי הפסח רק שלא יזכיר שיאכילם חמץ ע"כ ועתה אין ספר זה מצוי אצלי: **(והרב זית רענן ח"א סוף חאו"ח דף ל"ב אות י"ג כתב וז"ל ובדבר מכירת הבהמות התבו"ש אוסר והמק"ח מתיר ואני נהגתי א"ע עד עתה להתיר למכור הבהמות איזהו ימים קודם פסח וטעם ההיתר למכור איזהו ימים קה"פ תמכתי על דברי האגור מובא בב"י ס"ס ת"נ בכיוצא בזה להשכיר ביתו לנכרי דוקא בע"פ אסור.

והנה עתה חזרתי לעיין בזה והנה באמת אף שבכל מקום דברי הגאון תבו"ש הם כראי מוצקים ואמיתים לדינא אבל בכאן שגה לפענ"ד ותה"ל כל התשובות שהשיב עליו הגאון מק"ח קיימתי מסברא דנפשאי ועוד נלענ"ד ראי' נכונה ממס' מע"ש (פ"ד מ"ה) היה עומד בגורן ואין בידו מעות וכו' וערע"ב וז"ל ורצה להערים ולפדות מע"ש בלא חומש וע' תוס' ב"ק (קד.

סד"ה אגב) וז"ל התם מדאו' בעינן דאית ליה ארעא דאי ל"ל ארעא לא הי' קרוין מעותיו מדאורייתא שיוכל לפדות בהן פירות מע"ש וכו' ולדברי הגאון תבו"ש דהערמה ל"מ בדאו' והא דמערימין על מע"ש הוא דוקא במע"ש דרבנן א"כ הדרי קו' תוס' לדוכתי דאם איירי בפירות דרבנן יועיל ג"כ אודיתא כמו שמועיל זכיות קטן במעשר דרבנן במשנה ד' א"ו דאיירי במעשר דאו' ולהכי ל"מ אודיתא ואעפ"כ מהני הערמה.

ומה שחוכך בזה הגאון מק"ח ורצה לדמותו למי שקנה בהמה שתהיה קנוי' לו אחר הפסח ופשיטא ליה דאסור לפטמה ע"י עכומ"ז בחמצו של עכומ"ז אף דהבהמה אינה שלו בתוה"פ מ"מ אית ליה הנאה מיני' זת"ד. לענ"ד יש לפקפק בזה טובא ויותר נראה דמותר גם בזה דהא איתא בנדרים ל"ח דזן את עבדו ושפחותיו אבל לא את בהמתו והטעם מבואר בראשונים מובא בש"ך (סי' רכ"א סק"ח) דכל הנאה דממילא מותר משא"כ בזן את בהמתו שנשתבח ממונו לפי שנתעלה בדמים הוי הנאה גמורה ועיין פסחים (כ"ט) מ"ד מעל קסבר דבר הגל"מ כממון דמי הרי להדיא דכל מידי דלית ליה השתא בגווה אע"ג דחזי ליה לאחר זמן ל"ה אלא גרל"מ ואנן פסקינן דגלר"מ לאו כממון דמי עש"ך (סי' שפ"ו סק"י) וכיון שכן תו לא נשתבח ממונו ואף דאית ליה הנאה מ"מ תו לא עדיף מעבדו ושפחתו ואף לתירוץ ב' בש"ך (סי' רכ"א סק"ח) דיכול לחזור על הפתחים מ"מ צריכין לטעם זה דהנאה ממילא דהא גם בזה שא"צ לבטל ממלאכתו ולחזור עה"פ הוי הנאה גמורה כדמוכח מכתובות (מ"ז) ומב"מ (י"ב) ורש"י שם ד"ה

שאין יוע"ש ומ"מ כיון שלא נשתבח ממונו כמו בזן את בהמתו מותר באיסורי הנאה וה"נ בנ"ד אף דאית ליה הנאה במה שעתיד להשתכר אחה"פ אין כל זה רק הנאה ופיטום זה הוא גרם להנאה בלבד ולא שבח ממון כיון דקי"ל דהגל"מ לאו כמ"ד וא"ל הא בחמץ קי"ל דהגל"מ כמ"ד לענין קע"א דז"א דהא אין הנידון על החמץ רק על הבהמה אם היא ממונו או לא ועוד דשאני התם דריבה רחמנא לא ימצא שלא יהיה לו שום מציאות בחמץ ואע"ג דלאו כמ"ד מ"מ עובר עליו עכ"ל הזית רענן מהרה"ג נז"ר בווארשא שליט"א:)** ובספר נחלת יעקב להגאון בעל מקור חיים בתשובות שבח"ב סי' א' האריך בענין זה במה שהושג מרב אחד על מה שהתיר בס' מק"ח במי ששכר מאדון קודם פסח זמן רב לזון בהמותיו בחמץ שימכור הבהמות להאדון והאדון יזון אותם בחמץ שלו והשיב שם (במק"ח) על דברי התב"ש והרב השואל פקפק על דבריו ושבבית אפרים יישב דברי התב"ש ולזה כתב בנחלת יעקב שדברי הבי"א תמוהים יותר מדברי התב"ש וכו' ובמקומי אני עומד וכו' ואחר שהאריך כתב ועתה נחזור מה שכתב כ"ת בכל מכירת חמץ מגלה דעתו שאין המכירה לגמרי ולשיטת השערי אפרים גילוי דעת מבטל המכירה לא חשידי ישראל בזה אלא מוכרים בלב שלם לינצל מאיסור וכו' ויכול לדרוש ברבים שאסור לגלות דעת ואין אנו אחראין להחשודין לאסור בשבילם את המותר ומי שמגלה דעתו לזה חמצו אסור בהנאה ושוב שקיל וטרי אם יש לאסור מצד שנהנה הישראל שמתפטמת בהמתו (שעתיד להחזירה לו) בפסח באיסורי הנאה וסיים ורואה אני שכל דברי כ"ת סובבים דהמכירה אינה כלום וכי תמות או תגנב הבהמה תתבטל המכירה למפרע וזה לא שמיעא לן ולא סבירא לן דאף שתמות מחוייב הנכרי לשלם ואם אינו משלם שאין לו או משום אלמות אינו מזיק בגוף המכירה ומה שכתב כ"ת דבשנתבטל המכר מבהמות נתבטל גם מכירת החמץ הגם כי אין לדבריו ביאור כלל ודבריו סובבים במי שמוכר בהמתועם חמצו ובזה לא התרתי בספרי הואיל ויצא מפי התב"ש רק בהשכיר בהמותיו קודם פסח לזונם בחמץ ופוטר את השר מחיובו קודם פסח ומוכר לו השוורים במכירה גמורה בלי גילוי דעת לבטל המקח בזה כתבתי להתיר (לפי הנראה הוא סגנון אחר ואינו הענין שהזכיר בתחלת דבריו) ובמקומי אני עומד להתיר והרי הח"י (בסי' תמ"ח ס"ק כ"ג) מתיר בסתם וכו' ולדברי כ"ת מי ששכח לבטל חמצו ומכרו אסור בהנאה אחר הפסח דנגד איסור תורה לא מהני המכירה ומה נעשה בחמץ שקבל ישראל עליו אחריות דלא מהני ביטול ולדבריו אין לו תקנה אלא שריפה הם כי לא להזכיר אין לנו להחמיר מה שלא נזכר בקדמונים להפסיד ומה שכתב כי אחד עשה כהוראתי והפסיד

סך רב במשא ומתן שלו הנה שמעתי כי הרבה עשו כהוראתי והרויחו והרבה עשו שלא כהוראתי והפסידו וכו' ודברתי בזה עם גאוני ארץ וכלם הודו לדברי ע"כ תוד"ק:
ובספר שבילי דוד ליו"ד בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ד' אות א' הביא דברי התב"ש בענין מכירת הבהמות וכתב שבחידושיו לח"מ סי' צד"ק ובא"ח סי' תמ"ח כתב לתרץ מה שהשיג החת"ס עליו ועל מה שהקשה ממכירת בכור כתב דזה אינו מקח הרבה ועיקר השגתו דאין דרך של זה לקנות מקח רב וסיים ומק"ח וחת"ס הוכיחו דגם בדאורייתא מהני הערמה דמה לנו שדעתו לחזור ולקנות זהו כקונה מן השוק ואף דאחריותו עליו הרי משכיר או מוכר לו החדר והוי מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמותר ועוד הביא דברי המחצית השקל בסי' תמ"ח סק"ד לפקפק בהמכירה מצד דהנכרי אינו מכוין לקנות כלל ומה שהשיג על זה החתם סופר ביו"ד סי' ש"י ושקיל וטרי בזה עי"ש ובס' קיצור ש"ע להג' מוהרש"ג בסי' קי"ד אות יו"ד הזכיר מחלוקת הפוסקים בענין מכירת הבהמות ומי שאפשר לו ליזהר מה טוב וכתב בהגהה דאם מוכר פרה חולבת לנכרי כדי שיאכילנה חמץ אסור לו ליהנות מהחלב דכמו שאסור ליתן בהמתו לנכרי אם יודע שיאכילנה חמץ כמו כן בזה אף שהבהמה מכורה לנכרי מכל מקום אם יש לישראל איזה זכות בחלב הרי הוא נהנה מחמץ בפסח שעל ידי מה שהבהמה אוכלת חמץ יתרבה החלב ועיין שערי תשובה סי' תמ"ח ס"ק י"ז בשם ספר פרי תבואה ועוד הרי במה שיש לישראל יד בחלב הרי הוא מגרע בזה כח המכירה ומיחזי כי חוכא וידוע כי עיקר מכירת בהמות שיאכלו חמץ קולא גדולה היא והבו דלא לוסיף עלה וראוי לכל מורה להשגיח על זה מאד בעינא פקיחא וכבר ראינו כי בעתים האלו אם מתירים לעם הארץ איזה דבר הוא מתיר לעצמו יותר והמכשלה גדולה בעוה"ר והוא רחום יכפר: ובקובץ יגדיל תורה בקונטריס חמישי סי' ל"ה הובא שם שקלא וטריא מרב גדול מוהר"ר בן ציון יצ"ו אשר דבר בקדשו בענייני מכירת חמץ בכמה פרטים ובנוגע למה שאנו עסוקים אתה (בענין מכירת הבהמות) ראיתי שם בסוף הסי' שכתב וז"ל ומעתה לענין מכירת בהמות במקום שלא נהגו אין להקל דעל פי רוב קשה להזהר מאיזה דבורים המוכיחין ובשלמא בחמץ עצמו יש היתר של המחצית השקל וכן כתב המ"ב והמג"א דכיון דחמץ בלאו הכי אינו ברשותו במכירה כל דהו סגי וגם יש סברא דכיון דברצונו להנצל מאיסור בל יראה מכוין בלב שלם ואף אם אינו מכוין בלב שלם מ"מ כיון דירא שמים מכוין בלב שלם וא"כ אכתי לא הוי אומדנא דמוכח דהא לשונו בעצמו דמוכח קצת לא מהני רק בצרוף הענין כמבואר בג"מ דסעודתו מוכחת אבל בבהמתו לא שייך זה וגם יש לעיין דהא הלוקח לא סמכא דעתיה משום דגם בדיניהם מחשבין

להערמה ויש לעיין בזה ע"כ במקום שלא נהגו למכור בהמתו אין להקל אבל במקום שנהגו הנח לישראל דדמי למכירת בכור ויש לעיין: ובשו"ת מי באר (שבסוף ס' מאורי אור להגאבד"ק באקרעשט) בסי' פ"ד כתב ואודות למכור הבהמות בפסח להאכילם ברייע על פי הדין אין בידינו להתיר זולת באופן שימכור הבהמות לנכרי אחד והחמץ לנכרי אחד ומותר לומר לנכרי הקונה הבהמות ולהיות לו לסרסור לקנות הברייע אצל הנכרי השני ויוכל להגיד להנכרי מהברייע שנכרי השני איש נאמן ויוכל ליתן לו בהקפה ובאופן זה התיר ש"ב הגאון מלבוב בספרו ישיע"ק א"ח: ש ד) מה שנהגין למכור החמץ לנכרי עני שאין לו כלום קורא תגר על זה הגאון מקור חיים כיון דהנכרי עני ואפילו יאבד החמץ בודאי לא ישלם אין לך אלמות גדול מזה וכיון שהחמץ בבית ישראל אף דלא קבל הישראל אחריות.

מיקרי כנכרי אלם שיכפהו לשלם היינו שיהיה ההיזק לישראל על כן צריך למכור לו גם החדר שהחמץ מונח בתוכו ומיקרי מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי שזה מותר עי"ש והדין עמו וכן דרישנא בפרקא כן כתב הרב דרך פקודיך במצות לא תעשה י"א בחלק הדבור אות ב' ואין הלשון מדוקדק כי המעיין בדברי המקור חיים בגופן שלהן יראה דעני ועשיר לא קאמר ועיקר טעמו במה שצריך למכור החדר הוא לפי שהדבר ידוע דהנכרי לא ישלם להישראל אם יאבד או יגנב החמץ כי אינם מחזיקים זה למקח גמור אלא להערמה בעלמא כמו שכתב התבואת שור דמכירת חמץ שלנו אינה אלא הערמה בעלמא ושריא משום דאחר הביטול הוי הערמה בדרבנן וכו' וחשיב כאחריותו על ישראל וברשות ישראל וכו' עי"ש וכתב עוד (בדרך פקודיך) דצריך דוקא למכור החדרים שהחמץ מונח בהם ולא סגי להשכירם דשכירות לא קני ואם כן הרי הוא ברשות ישראל וחשיב כקבל הישראל אחריות חמצו של נכרי בבית ישראל כיון שידוע שהנכרי לא ישלם לו אם יאבד החמץ ודוקא כשהחדרים הם לישראל למקנה אבל אם הם אצלו רק בשכירות מישראל או מנכרי מהני מה שמשכיר לנכרי כיון שלא נשאר לו שום זכות בהחדרים ההם לא מיקרי רשותו כלל אלא דכשהוא בשכירות צריך להשכירם יום אחד קודם ערב פסח ולא בערב פסח דהוי כמשכיר ביתו לנכרי ליתן בתוכו חמץ דזה אסור בערב פסח עי"ש והנה על דברי המקור חיים בענין אחריות בזה כבר רשמתי דברי הבאים אחריו בסי' ה' אות כ"ה בס"ד ובענין שכירות המקומות או למוכרם עיין להרב שערי תשובה סי' תמ"ח ריש אות ח' מה שכתב בשם הרב שבות יעקב ח"ב סוף סי' ט"ו ובשם הרב הר הכרמל דמתבאר כן דהחדר שהוא שלו ימכור לנכרי ואשר הוא בשכירות בידו ישכיר להנכרי וכן כתב הרב דברי מנחם בסי' תמ"ח הגהות הטור אות ט' בשם

הרב מאמר מרדכי סי' ס"ו דטוב למכור החדר ולא להשכיר משום דשכירות לא קני כמו שכתב הב"ח וכן הוא בנוסח שטר מכירת חמץ שבספר ראשית בכורים סי' ה' למכור את שלו ולהשכיר מה שהוא בידו בשכירות וכן נראה דעת הרב חיי אדם כלל קכ"ג אות ה' ומכל מקום נראה דאין הכל מודים בזה כמו שאכתוב לפנינו בס"ד: הנה בשו"ת בגדי ישע סי' ב' אות ט' כתב דבמקומות שנוהגין למכור החמץ של כל בני העיר על פי בית דין לנכרי אחד יותר טוב להשכיר החדרים מלמכור דבשלמא החמצים שהם מטלטלים אם מוכרם לנכרי בזול אף אם הוא עני יוכל למכור לאיזה אדון עשיר בב"א והאדון ימכור על יד על יד כאן או יוליך למקום אחר ולא הוי הערמה אבל החדרים ומקצת חדרים ועליות ומרתפים לא יחפוץ שום אדון לקנותם כי מה יעשה האדון בכל אלה ומי יקנה אותם ממנו וגם הנכרי אינו גומר בדעתו לקנותם והוי הערמה ונשאר החמץ ברשות ישראל ועובר עליו (והביא מה שכתב הרב תבואת שור דמכירת חמץ הערמה היא אלא דהערמה בדרבנן שריא ותמה על דבריו והעלה דמכירה גמורה צריך להיות מכירת חמץ בלי הערמה כלל) ושכן כתב הגאון מוהרש"ז בנוסח מכירת חמץ שבסוף הלכות חמץ שאין תקנה אלא בשכירות המקומות ושכן כתב הנודע ביהודה בנוסח מכירת חמץ שהובא בשו"ת שיבת ציון סי' יו"ד דיותר טוב להשכיר החדר ולהקנות החמץ אגב שכירות הקרקע כי בשכירות ודאי קונה הנכרי מישראל בכסף לחוד אבל מכירת הקרקע אינה קונה אלא בכסף ובשטר.

וכן מי שאין לו בית אינו יכול למכור החדר בלי רשות בעל הבית ולפעמים אינו בעיר או שהבעל הבית הוא נכרי ולכן משום לא פלוג התקין הוא ובית דינו תקנה שוה לכל להשכיר החדר על תשעה יום מערב פסח עד כלות ימי הפסח עכ"ד הנו"ב עי"ש: הנה לפי זה מובן דאף אם אין החמץ נמכר על ידי בית דין (כמנהג שהזכיר בבגדי ישע) עדיף טפי להשכיר החדר מלמכור ושם בבגדי ישע סי' ד' כתב דרב אחד לא הסכיבשכירות החדר מפני שראה מה שכתב המקור חיים וכו' ושכן כתב הפרי מגדים דשכירות לא קני וכו' ולכן לא רצה לעשות כמו שכתב לו הבגדי ישע להשכיר החדר.

והשיב לו דמה שכתב לו להשכיר החדר הוא לאותם הדרים בכפרים בשכירות דבזה ודאי מהני וכו' (לא ידעתי לפי זה כונת המשיגו על פי דברי המקור חיים דהלא מפורש כן במקור חיים עצמו בסי' ת"מ סק"ג ובחידושים שם ובסי' תמ"ח סק"ט בביאורים בד"ה וגם יש תקנה ובחידושיו סק"ח דכשהחדר הוא רק בשכירות בידו מהני שכירות לנכרי כיון שמסתלק מכל זכות שיש לו) ושוב כתב ובעיקר הדבר מי שיש לו בית לחלוטין אם ימכור לנכרי או ישכיר זה איזה שנים הראתי בראיות ברורות דלהשכיר עדיף מלמכור

ומצאתי כן להגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בנוסח השטר מכירה שכתב דאין תקנה אלא בשכירות מקום לכן נהגתי פה לכתוב הכל דרך שכירות וכו' ודברי הרבנים מגן אברהם ומקור חיים לא נעלם מאתנו וכו' אלו תורף דב"ק הנה מבואר דעתו דבכל ענין יש לעשות הקנאת המקום בשכירות דעדיף ממכירה והמעיין בגוף דברי מוהרש"ז בש"ע הנ"ל יראה דאם יקח כל דמי החדר מהנכרי אין חשש במכירה דלא הקפיד אלא על זקיפת מלוה ומה שקשה עליו דתסגי על ידי ערב קבלן כבר עמד על זה הרב דברי נחמיה סי' ל"ה ד"ה ואגב אלא דרחוק המציאות שיתן הנכרי דמי כל החדר לכן כתב לתקן ע"י שכירות והרב בית שלמה סי' ע"ד כתב ומה שפקפק כ"ת מחמת שלא א מכר החדר אלא השכיר אינו פקפוק דאדרבא שכירות קרקע נקנה בכסף לבד אמת שהמקור חיים כתב לכתחילה למכור וכבר קדמו הב"ח אבל בדיעבד אין חשש וזה זמן שבחרתי לכתוב שכירות על המקומות בכל השטרות כאשר ראיתי הנוסח מגדולי אשכנז הנודע ביהודה בשו"ת שיבת ציון ונוסח הגאון מוהרנ"א מפפ"ד וכן נוסח הגאון מוהר"ז מבראד ויש לי על זה כמה טעמים ע"כ.

גם בסי' ס"א כתב ומה שכתב המקור חיים וכו' הנה גם המקור חיים לא אמר אלא בבית שהיא שלו אבל אם הבית בשכירות גם המקור חיים מודה וכו' ושוב הביא מה שכתב הנודע ביהודה שבשיבת ציון הנ"ל עי"ש וברישׁ סי' ס"ד שמכר לנכרי ב' כלי יי"ש שבבית הכניסה שלו ומקומו בשכירות מתבאר שם דבית הכניסה הנ"ל היא של המוכר חמץ לחלוטין ולא פקפק על זה והרב שבילי דוד ליו"ד בקונטרים הקניינים שאחר סימן ש"ך בדף קכ"ז ע"ד אות ח' כתב אם המקום שמקנה לנכרי הוא שכירות וכו' ואם בית של בעלים לחלוטין אזי צריך שימכור הבית ושטר להקנאה מיהו בשביל קנין אגב גם שכירות מהני ובדיעבד סגי בכסף לחוד וכל שכן אחר הפסח עכ"ל ובקובץ יגדיל תורה קונטריס יו"ד סי' קנ"ט אות ד' רב גדול יצ"ו כתב סמוכין לסברת הנודע ביהודה שיהא בשכירות עי"ש: ומה שהצריך בדרך פקודיך שאם משכיר החדרים יהיה יום אחד קודם ערב פסח וכו' הנה בבית שלמה סי' ס"א כתב בשם הרב השואל שפקפק על שנהגו למכור בערב פסח ובשכירות החדרים הא נקיטינן דאסור להשכיר בית בערב פסח להניח בו חמץ והשיב דהיינו דוקא אם מזכיר בפירוש לשום בו חמץ אבל בסתם מותר אף שיודע שהנכרי יחזיק בו חמץ ואם כן אף שמשכיר החדר ומוכר החמץ שבתוכו הא יכול להיות שהנכרי יוציא משם החמץ תיכף ויחזיק שם דבר אחר ע"כ ונראה דהרב בעל דרך פקודיך לא נתקררה דעתו בזה דאין בו כדי שביעה דאף דאינו אסור אלא במזכיר בפירוש להניח בו חמץ מכל מקום במכירת חמץ דהדבר ידוע שאינו משכיר לו החדר

להניח שום חפץ אחר כי אין הנכרי הקונה צריך לזה ומה גם כשמוכרים לו כל החדרים ומקומות שיש בהם חמץ של כל בני העיר ביחד דודאי אין שום צורך להנכרי להניח שם חפצים אחרים אם כן סתמו כפירושו כאילו משכיר לו להניח בו חמץ וזהו שכתב דהוי כמשכיר לנכרי ליתן בתוכו חמץ אך בבגדי ישע סי' ד' באות ו' כתב בשם השואל דהפרי חדש אוסר שכירות משום משתכר באיסורי הנאה והשיב על זה דהפרי חדש בסי' ת"ן ס"ה הביא אחר כך בשם המגן אברהם בשם האגור דדוקא תוך הפסח או בערב פסח אסור וכן כתב הט"ז בס"ק ה' בשם הב"י ובודאי הכונה הוא בערב פסח אחר זמן איסורו כמו שכתב הרב באר היטב דקודם זמן איסורו אין חילוק בין קודם ערב פסח לערב פסח וכן כתב הגר"א שם סק"ו דאיירי בערב פסח אחר שנאסר בהנאה והכי נקיטינן ע"כ: ובדברי הנודע ביהודה שבשיבת ציון הנ"ל מפורש דשכירות החדר הוא בערב פסח כנז"ל וצריך לומר הטעם כמו שכתב הרב בגדי ישע דכל שאינו משכירו אחר זמן איסורו לית לן בה.

אלא דצ"ע על הגאון מוהרש"ז שהסכים שיהיה בשכירות ומפורש בהנוסח שלו שהמכירה היא בערב פסח ובסי' ת"ן סי"א מפורש דסובר דמה שכתבו הט"ז ומג"א לחלק בין ערב פסח לקודם לכן אין הכונה כמו שכתב הבגדי ישע אלא כל יום ערב פסח אפילו קודם שעה ה' הרי הוא כתוך הפסח ואם כן איך ניחא ליה בשכירות ולא חש למשתכר באיסורי הנאה ובעל כרחין לדחוקי אנפשין דסובר כדכתב הבית שלמה דכיון שלא אמר לו בפירוש להחזיק בתוכם חמץ אין חשש משום משתכר באיסורי הנאה והיה נכון לפי זה להצריך שיתנה הישראל בפירוש שמשכיר לו להניח חפציו בתוכו ולא חמץ על דרך שכתב בש"ע הנ"ל סעיף יו"ד לענין תנור עי"ש שלפי הנראה שכירות החדרים במכירת חמץ דומה לשכירות תנור איך שיהיה לשאר פוסקים שכתבו והסכימו להשכיר החדרים הנה אמת נכון מ"ש הגאון בגדי ישע דלא אסרו בערב פסח אלא אחר זמן איסורו והרב חתם סופר או"ח סי' קי"ג (ד"ה ועל פי זה נהגו) ואם אי אפשר להוציא החמץ מביתו של ישראל משכיר לנכרי חדרו על ט' או יו"ד ימים ומוכר החמץ אגב שכירות קרקע בשטר וכו' ע"כ הנה מבואר דעתו דהחדר הוא בשכירות והשכירות הוא בערב פסח דקאמר על תשעה ימים.

וכשחל ערב פסח בשבת משכיר על עשרה ימים. ושם בסי' קי"ז מפקפק הרב השואל בענין הקנאה אגב שכירות קרקע וכתב על זה אנו אין לנו אלא דין מבואר דקונים אגב שכירות קרקע ומינה לא יזוע אפילו זיז כל שהוא ואין להזניח הלכות מרווחות מפני פלפולים וחידודים וכו' עי"ש: וראיתי להרב שואל ומשיב ח"א סי' פ"ד שכתב וז"ל ומה

שהאריך מעלתו להקשות על המשאת בנימן דמכל מקום הוי רוצה בקיומו שהרי אם יפסד החמץ שוב לא ישלם לו הנכרי וכו' לא ידעתי מאי קאמר ובאמת שכעין זה כתב המקור חיים סי' ת"ס לענין שכירות חמץ דלא מהני מטעם רוצה בקיומו ואני שמעתי ולא אבין וכבר כתבתי בכמה מקומות לתמוה דהא באמת הוא ביטל החמץ וגם מכר ואינו רוצה בקיומו וגם הא הפרי חדש מפקפק דרוצה בקיומו לא שייך רק בע"ז ולא בחמץ וכו' עי"ש והנה אף כי לא ראיתי (במקור חיים שכתב טעם זה דרוצה בקיומו אינו ראיה אך תמיה לי אם איתא דיש לאסור בזה משום רוצה בקיומו של איסור אם כן כי מכר החדר מאי מהני דסוף סוף רוצה הוא בקיומו שאם יאבד החמץ לא ישלם לו הנכרי שהוא עני ואין לו מה לשלם או שאף אם יכול לשלם לא ירצה לשלם.

וכן מי שהחדר הוא אצלו בשכירות דמודה המקור חיים דמהני השכרתו לנכרי התם נמי נימא דאסור משום דרוצה בקיומו של חמץ ואולם בשואל ומשיב ח"ב סי' ל"ט וח"ג סי' ק"ך ובמהדורא תניינא חלק שני סימן יו"ד ובמהדורא תליתאה ח"ב סוף סי' קמ"ח בכולם כתב בשם המקור חיים דמה שלא הסכים על שכירות החדרים הוא ומשום דשכירות לא קני ואם כן החמץ הוא ברשות הישראל וכיון שאם יאבד החמץ לא ישלם לו הנכרי חשיב כאחריותו על ישראל ואסור ובכל התשובות הנ"ל כתב דדברי המקור חיים תמוהים כמו שהבאתי תורף דבריו בסי' ה' אות כ"ה עי"ש: גם אשו"ר בספר עמודי אש בדף מ"ח סוף עמוד רביעי כתב בשם ספר זכרון שמואל בקונטריס נשמת חיים סי' י"א דהקרקע ישכיר לנכרי ולא במכירה דלא כהמקור חיים שכתב למכור לנכרי והביא גם מה שכתב השיבת ציון הנ"ל ובמכתב ששלח אלי הגאון המפורסם נהירו דעיינין כמוהרי"ז שטערין בע"ס זכר יהוסף יצ"ו ראיתי שהביא מה שכתב המקור חיים שלא להשכיר החדר מטעם אחריות וכו' ושהסכים עמו בספר דרך פקודיך וכתב והרבה יש לפקפק ואין כאן מקומו וכתב מכל מקום בעיקר חקירת המקור חיים כבר דחה גם כן הרב מגן האלף בסי' ת"מ סק"ג ובספר כרם שלמה סי' ז' אות ט' והארכתי בתשובה כמו שכתב גם כן הג"מ בספר ברכת השיר בדינים להלכות פסח אות ג' שיכתובבלשון שכירות החדר ואגב על ידי שכירות נמי מהני כקידושין כ"ז ומקומו מושכר לו או יכתוב מכרתי כל כח וזכות שיש לי בחדר בשכירות ואגב להקנות החמץ ע"כ וספר ברכת השיר וכרם שלמה לאו"ח אין מצויים אצלי ובספר מגן האלף עיינתי בסי' ת"מ ואינינו בדפוס אשר לפני (הוא דפוס וואַרשא בשנת ש"ר האלף בדפוס ר' צבי יעקב באמבערג) ובמכתב הנ"ל הביא מה שכתב הרב שיבת ציון בשם הנודע ביהודה דהסכים להשכיר החדר.

וכתב על זה וז"ל וכן היה נוהג גם אבא מארי מטעם פשוט דזה הוי הערמה דמוכח טפי כשמוכרן כל הבתים לנכרי עני מה שאין כן בשכירות להחזיק החמץ שמוכרין להפקיע האיסור עכ"ד יצ"ו ומשמע מדקדוק לשונו דמשכירו להדיא להחזיק בו חמץ ואפילו הכי שרי וטעמו ודאי משום דסובר כמו שכתב הבגדי ישע דלא אסרו להשכיר להניח בו חמץ אלא אחר זמן איסורו כנז"ל אלא דתמיה לי על הגאון נר"ו דממה שכתבתי בשמו נראה בעליל דדעתו מסכים להשכיר המקומות דעדי ממכירה מטעם הנודע ביהודה ומטעם הרב מר אביו שהביא במ"כ כנז"ל ואילו בנוסח שטר מכירת חמץ ששלח אלי (על פי דרישתי מאתו) ראיתי שנמשך אחר נוסח שבראשית ביכורים למכור החדרים שהם שלו ולהשכיר החדרים שהם בשכירות ביד המוכר חמץ ונוסח שטר מכירה הנ"ל הוא שמוכרים ב"ד חמץ של כל בני העיר על פי הרשאה מהם ולפי טעמו של הרב אביו משום דאם לא כן הוי כהערמה והוא קרוב למה שכתב הבגדי ישע הנ"ל מסתברא ודאי דכל שכן שיש לחוש לזה בשטר מכירה הכולל לכל אנשי העיר שמוכרים לאיש אחד: ודע שבשו"ת בגדי ישע סי' ד' ד' ד' ע"ג (ד"ה עוד) כתב בשם הרב מחצית השקל סי' תמ"ח סק"ד דאף דלהשכיר החדר אסור משום משתכר באיסורי הנאה מכל מקום מותר להקנות לנכרי החדר בשאלה דאין הנאה לישראל ויכול להקנות על ידי החמץ וכתב על דבריו ולעניות דעתי דבשאלה גרע טפי דאינו יכול להקנות החמץ באגב כמו שכתב רבינו ירוחם בשם יש אומרים והובא בש"ך סי' ר"ב סק"ה דמטלטלין אין נקנין אגב שאלת קרקע ומסיק הקצות החושן שכן עיקר דלא כהש"ך שחולק וכן מוכח מהא דבבא בתרא ד' מ"ד ע"ב דקאמרי עדים דלא הוה להו ארעא מעולם ומה בכך הא המוכר מטלטלין ודאי יש לו מקום שדר שם ולן שם על כל פנים בשאלה מהבעל הבית כי אין דרך בני אדם לישן בחוצות תחת אויר הרקיע וכו' אלא ודאי דלא מהני מקום מושאל להקנות על ידי מטלטלין ודוחק גדול לומר שאינו לן במקום אחד רק פעם אצל זה ופעם אצל זה עכ"ד ובקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות ק"ו (בשדי חמד ח"א) הבאתי בזה דעת הראשונים דסוברים כהש"ך דמהני עי"ש: אך מלבד זה איני מבין השגת בגדי ישע על הש"ך ועל המחצית השקל דההוכחה שהביא מהש"ס היא לומר דאם המקנה את המטלטלין אין לו קרקע שלו אלא קרקע שהוא שאול בידו אינו יכול להקנות אגב קרקע זה את המטלטלין.

אבל אם הקרקע הוא שלו ממש אלא דאינו מקנה אותו להקונה המטלטלין במכר או מתנה ושכירות אלא מקנה את הקרקע בשאלה לבד ועל ידי הקנאת המקום בשאלה מקנה לו המטלטלין אין הכי נמי דמצינן למימר דמהני ואין לזה סתירה מהש"ס וזהו

עצמו הנדון שאנו דנים בו דכתב המחצית השקל דישאיל חדרו להנכרי ואגבו יקנה לו המטלטלין ומהני ומה הוכח יוכיח הבגדי ישע בהיפך מזה להשיג על המחצית השקל ואף בגוף ההוכחה יש לומר לפי מה שכתב הרר"י בעליותיו הובא בשיטה מקובצת שם שכתב דאם השאילו לאדם אחד קרקע על מנת להחזיר כדי שיקנה מטלטלין לאחר לא מהני לענין בעל חוב (דאיירי בש"ס שם) אבל מהני לקנות מטלטלין על ידו כדין נכסים שאין להם אחריות שנקנים עם נכסים שיש להם אחריות עי"ש דלפי זה אין ראיה מגוף דברי הש"ס דלא מהני בכי האי גוונא לקניית מטלטלי אגב מקרקעי ולכן נראה דמאן דחייש בשכירות החדר משום משתכר באיסורי הנאה יכול לעשות כמו שכתב המחצית השקל להשאיל לו חדרו ולהקנותו החמץ אגבו ועיין בספר שבילי דוד ליורה דעה בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) אות ד' וז"ל אם השאיל לנכרי מקום לקנות הבכור או חמץ ועשה חזקה בנעילה וכדומה העלתי במקום אחר דלא מהני חזקה בכותי מפני אלמותו עכ"ד וק"ל:

וראיתי בספר מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בנימוקיו לסי' תמ"ח בד' מ"ח ע"ד (בד"ה ולפי זה צ"ע) שכתב דמחזיקי אורענדע מהשר אם השר נותן להם בית מיוחד אזי שפיר יכולים למכור החמץ לנכרי שישכיר בכסף כל זכות שיש לו בהבית והחמץ יקנה לו אגב קרקע אבל אם השר אינו נותן להם שום קרקע וחדר מיוחד רק הישראל הוא מוזג בבית נכרי אחד בחנם ולא השכיר לו אלא המזיגה אם מוכרו לנכרי אחר צריך שיקבל ממנו כסף וגם ימשכנו החמץ דאם לא כן איך יקנה אותו האחר את החמץ דלכתחלה בעינן כסף ומשיכה או הקנאת מקום וזה שאין לו מקום אין לו תקנה אלא במשיכה אבל למכור החמץ להנכרי שהבית שלו אי אפשר דמשיכה לא שייך אצלו ואגב קרקע נמי ליכא דהא אין הקרקע של הישראל וחצר לא מהני בנכרי וכו' ואפשר כיון דהנכרי נתן לו רשות למזוג מסתמא קבל ממנו טובה והוי כמשכיר לו ביתו ושוב יכול להשכיר אותו זכות ויקנה לו החמץ אגב קרקע אלו תורף דב"ק ולפי מה שכתבתי דאפשר להקנות החמץ לנכרי אגב קרקע מושאל שכן דעת הראשונים כנז"ל אם כן זה שמוזג בבית הנכרי אף שלא שכר ממנו החדר מכל מקום הרי הוא לו בשאלה ליומיה ויכול להקנות חמצו אגב קרקע השאול לו מן הנכרי ואף אם הנכרי לא קבל ממנו שום טובה כיון שהשאיל לו המקום בהכי סגיא וק"ל: וראיתי בספר שבילי דוד ליו"ד בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ב' אות ד' וז"ל אם השאיל מקום לנכרי לקנות הבכור או החמץ ועשה הנכרי חזקה בנעילה וכיוצא העלתי בחידושי לח"מ סי' קפ"ט דלא מהני חזקה בנכרי מפני אלמותו עכ"ל וחידושיו על ח"מ אין מצוי אצלי ולפי הנראה כונתו לומר דמהני

להקנות אגב השאלת המקום אלא דהשאלת המקום גופיה לא סגי ליה בחזקה ובעי שטר כדין נכרי הקונה קרקע מישראל ולפי זה צריך לומר דמה שכתב מחצית השקל דיכול להקנות החמץ על ידי השאלת מקום לנכרי היינו על ידי שטר על השאלת מקום ולי הדל צ"ע מאי שנא שאלה משכירות דמבואר בסי' קצ"ד סעיף י"א בדברי רמ"א דשכירות מן הנכרי סגי בכסף משום דאין דרך לכתוב שטר על השכירות ומשמע דהוא הדין שכירות לנכרי סגי בלא שטר וכן מתבאר מדברי עצמו שם בחקירה ד' אות ח' הבאתי דבריו לקמן אות ו' ד"ה וכל זה עי"ש והוא הדין נמי שאלה דכמו שאין דרך לכתוב שטר על השכירות כן נמי אין דרך לכתוב שטר על השאלה במחצית השקל סי' תמ"ח סק"ד כתב דשאלה נקנה בכסף גרידא וגם יכול לקנות על ידי זה גם החמץ ע"כ ונראה דכונתו דאם משאיל הקרקע סגי בכסף גרידא על החמץ ומקנהו לו אגב קרקע השאול בלא שטר ואם באמת לכך נתכוון הוא תנא דמסייען דבשאלת המקום אין צריך שטר: והן עתה שלחתי להגאון מוהריז"ש עליון למעלה יצ"ו העתק אות זו ובתשובתו לזה הודיעני כי שכחתי מה שכתב אלי במכתבו אז כי נוסח השטר מכירה ששולח לי אינינו הנוסח שטר מכירה שלו רק על ידי סיבה נמצא ביד בנו שיחיה נוסח מרב האי גאון יצ"ו וציוה להעתיקו אלי (כי לא היה באפשרות לחפש אחר הנוסח שלו) ולא שם עיונו בו ואחוי במחוג שבאמת דעתו שיהיה בשכירות וכתב אלי שאשמיט דבר זה (ורציתי לעשות רצון צדיק ולא עלתה בידי לקלקל הכתוב בקונטריסי ובהעתק ועמו הסליחה רבה) שהוא למותר ואם להזכיר שדעת הגאון הנ"ל לכתוב בלשון מכירה גם זה ללא תועלת ורבותא למחשב גברי שנמשכו אחר דברי המקור חיים מחמת שלא ידעו מהחולקים עליו כמו שנמשך הרב באר יצחק (ספר זה אין מצוי אצלי) סוף סו' ה' אחר המקור חיים ולא נזכר בדבריו שום רמז מהחולקים עליו ועוד כתב אלי בענין זה באריכות כדרכו בקדש ואף שאיני מופנה כעת לעיין לשאת ולתת בדב"ק.

אעתיק כל דב"ק שחביבים עלי ואיה"ש אשובה אראה לעת הפנאי לך תנאי בל"ן בס"ד וז"ל גם בנדון הנזכר במכתבו במה שכתבתי בשם אבא מארי מטעם דהוי הערמה דמוכח וכו' שמדקדוק הלשון דמשכירו להדיא וכו' (ככתוב למעלה בד"ה וראיתי בשואל ומשיב) תמיהני הרי במכתבי הבאתי גם כן העתקת דברי הדרךפקודיך דאף אם מוכר החדר לא יעשה כן בערב פסח דהוי כמשכיר ביתו לנכרי ליתן בתוכו חמץ דזה אסור בערב פסח וכו' וגם העתקתי לשון הרב שיבת ציון שאינו משכירו לדור בו רק להחזיק בו כליו ומטלטליו אבל לא ישכירנו בפירוש להחזיק בו חמץ ורק שממילא מובן שהנכרי יחזיק שם החמץ עד שישיג למוכרו אבל חלילה להעמיס במכתבי מה שלא עלה על

דעתי שיהיה נכתב מפורש להחזיק בו חמץ וידעתי בבירור שגם אדוני אבי היה נזהר גם כן שלא להזכיר בשטר מכירה רק כנוסח השיבת ציון להחזיק בו מטלטלין וראיתי כעת בבגדי ישע (שנדפס אחר פטירת א"א) בסי' ב' אות ט' שהזכיר גם כן סברא זו שהזכרתי מא"מ ששמעתי ממנו בילדותי על כל פנים אין להעמיס מה שכתבתי במרוצת הקולמוס מה שלא עלה במחשבתי לנהוג כן ולכן ישמיט תיבות אלו שלא ליתן מקום וכו':

ומה שהעיר כ"ת על השואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' פ"ד (וכו' ככתוב לעיל בד"ה וראיתי) ידע שהוא טעות סופר בשואל ומשיב וצריך להיות בסי' ת"ן סק"ג אסור להשכיר כלי וכו' עיין חק יעקב דהוא הדין להשאיל דרוצה בקיומו ולי נראה דרק להשכיר דודאי רוצה בקיומו וכו' יעוי"ש ובעיקר הקושיא דהא וכו' שלא נמסר ליד נכרי אף דאינו מעכב להקנין דקימא לן פסק ומשך ולא מדד קנה מכל מקום רוצה בקיומו דאסור אף שמחזיקו לשל נכרי והסכמת הפוסקים בסימן ת"ן שהוא אחריות הישראל דאי מיגניב או מיתביד לא איכפת לנכרי כלום וגם בלא קבל הישראל אחריות הרי א"י אם נתחייבתי זולת בנותן לו נאמנות בדיבור הקל ומכל מקום נחשב להפסד גמור וכפח"ה דנחשב להפסד דעביד אינש דזבין דינא וגם דמוכרים הרבה חמץ לנכרי עני שאין לו לשלם אפילו אחד מאלף ועיין בשו"ת מוהרי"מ מבריסק שהאריך בסי' י"ד דרוצה בקיומו בשאר איסורים אינו אלא מדרבנן ודוקא כשהגיע זמן האיסור כמו בפסח עצמו אבל כשעושה פעולה בזמן היתר אף שכשיבא פסח ניכר דרוצה בקיומו וכו' ולכן נקיט בש"ע אסור להשכיר כלים לנכרי בפסח כדי שיבשל חמץ וכו' עי"ש ועיין עוד בבגדי ישע סוף סי' ב' דרוצה בקיומו הוא רק כשיש לו הנאת ממון מזה ועיין להרב חתם הופר אור"ח סי' קט"ז דלא מצינו רוצה בקיומו רק להרויח ולא לינצל מהפסד (אמר המחבר עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת הרי"ש אות י"ג י"ד ל"ח בס"ד) ועיין להרבנים מגן האלף סק"ט ונשמת אדם סי' ו' ושואל ומשיב רביעהא ח"ב סי' ר"ה וח"ג סוף סי' צ"ב על דברי הרב שערי אפרים סי' ו' שלא אסרו אלא בעושה מעשה כדי לקיים החמץ אבל ביושב ומשמר שלא יגנב לא מיקרי רוצה בקיומו וכתוספות בע"ז ד' ס"ד ד"ה כ"ע ומיישב השגת החק יעקב סי' ת"ן סק"ט מיו"ד קל"ג ועי"ש בח"ב סי' ז"ל ובשו"ת הר הכרמל א"ח סי' י"ג מפלפל על דברי הפרי חדש ובחתם סופר ח"ו בחידושיו לע"ז ד' ל"ב:

ובענין שכירות קרקע מה שכתב בשואל ומשיב ח"ב סי' ל"ט להשיג על דברי המקור חיים עיין בשו"ת בשמים ראש החדשות א"ח סי' ט' שדחה דבריו דאין חילוק דהמעות שנזקף במלוה הוי כאילו כבר סילקו להישראל והרי דמשכון של נכרי ביד ישראל אף דלא קני משכון ישראל מנכרי באחריות עובר ובעינן שהתנה בפירוש שאפילו אם יאבד

המשכון יחזיר הלואתו להישראל ובלא התנה הוי כקבל עליו הישראל אחריות וכמו שכתב הקרבן נתנאל על דברי הרא"ש פסחים דף ל"א ועיין שואל ומשיב רביעהא ח"ב סי' ל"ז שכתב גם כן להשיג על המקור חיים דמה אחריות שייך בזה ושמצא בפני יהושע במסכת פסחים דף ל"א בד"ה תנן נכרי שהלוה.

גם בנשמת אדם סי' ו' ובשו"ת בנין עולם א"ח סי' כ"ב עי"ש ובקיצור ש"ע מוהרש"ג סי' קי"ד אות ב' גם כן כתב שצריך להשכיר החדר ועי"ש בהערה: ומה שכתב כת"ר שבמגן האלף שלפניו לא נזכר מזה למלאות רצונו אעתיק כפי שנמצא לפני בהדפסה ראשונה (בשנת תקע"ו) מה שכתב בסי' ת"מ סק"ג בד"ה מיהו קשה על הרמב"ם לשון הש"ס דקאמר הא דקביל עליה אחריות ולדעת הרמב"ם היה לו לומר דאיכא עליה אחריות וגם דחוק שבשביל שיעליל עליו יהיה נקרא גורם לממון לכן נראה לי מלשון הרמב"ם שכתב נכרי אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל אם יודע הישראל שהנכרי יאנס וכופהו ואונסו לשלם אף על פי שלא קבל עליו אחריות וכו' עכ"ל.

הנה ודאי באו דבריו בדקדוק דכיון שיודע שהנכרי יאנס אותו לשלם והוא קבלו מרצון הוה כאילו קבל עליו אחריות גנבה ואבדה שהרי אדעתא דהכי נחית ואם כן יש לומר דגם הרמב"ם מודה אם התנה שלא יתחייב באחריות אף שמעליל עליו אחר כך יש לומר דאין כאן גורם לממון כלל ואין כאן אלא (בדפוס בטעות ואין כאן) עלילות דברים בעלמא ולא עבר משום הכי ומעתה נראה כי מה שבקש לחדש בספר מקור חיים שאם מקנה החמץ בחדר שלו ונשאר הנכרי חייב לו המעות דכיון שאם יאבד החמץ אפשר שלא ישלם לו הנכרי הוי כאחריות אנס ולפי מה שכתבתי אפילו לדעת הרמב"ם לא דמי שהרי כיון שמכר סתמו כפירושו שאין עליו עוד שום אחריות מן החמץ ועוד בשלמא בפקדון רשותו גורם לו האחריות שאילו החזירו לנכרי אין אחריותו עליו עוד אבל כאן אפילו יחזיר החמץ לנכרי לא ישלם לו גם כן כיון שאינו בטוח לו ואם כן אין רשותו גורם לו האחריות וכן משמע בפסחים דף ל"א בישראל שהלוה לנכרי על חמצו אי ישראל מנכרי לא קני משכון ואינו חייב באחריות ואמאי לא יעבור בשביל אחריות שמסתמא אין הנכרי בטוח לו מחובו כיון שלקח משכון ממנו אלא ודאי משום הכי לא איכפת לן שאינו רשותו גורם לו זה וכל שכן במכירה שרשות ביד נכרי להוציאו ואינו דומה לאנס שמטיל עליו השמירה בעל כרחו אבל נכרי הקונה אינו מטיל השמירה על הישראל כלל ואינו שומר עליו כלל אף דניחא ליה שישאר לאו גורם לממון מיקרי ואין בכך כלום ואם כן יטול מה שחידש עד כאן דברי הרב מגן האלף: וספר ברכת השיר הוא גם כן מהגאון הנ"ל והוא פירוש על הגדה ובתחלתו קצת דיני פסח ושם באות ג' כתב וז"ל מי שמוכר

חדר מושכר לו לא יכתוב שמכר החדר שהרי אינו שלו ואם כן גורם ביטול במכירת החמץ כיון שכתב לשון מכירה בחדר שאינו שלו יוכל הקונה לומר שלא נתרצה רק לקנות החדר גם כן עיין במה שכתבתי במגן האלף סי' תמ"ח כה יכתוב לשון שכירות החדר ומועיל בתורת אגב ואגב על ידי שכירות נמי מהני כבקידושין כ"ז ומקומו מושכר לו או יכתוב וכו'.

וספר כרם שלמה שהזכרתי הוא להרב מוהר"ש זעליג מקאדני וז"ל בסי' ז' אות ט' וכל שכן בהא דכתב המקור חיים דאם הפקיד נכרי חמצו אצל ישראל ואם יאבד לא ישלם הנכרי מה שחייב להישראל אף דמדינא חייב אלא מחמת שהוא אלם לא ישלם לו ודאי לא נקרא זה באחריות ישראל ואפילו לרמב"ם דסובר בתשלומין אף על פי שאינו מדינא חייב לבער כנ"ל היינו דוקא אם יכריח הנכרי להישראל לשלם בעד החמץ אם כן נהנה הישראל בקיום החמץ דאם הוא בעין יחזיר לנכרי ולא יצטרך לשלם בעדו והוי כמי שמוטל עליו לשמרו וקשור להחמץ כדי שלא יצטרך לשלם בעדו והוי גל"מ מה שאין כן בהפקיד חמצו אצל ישראל והנכרי חייב לו ממקום אחר לא על החמץ ומדינא אם יאבד צריך לשלם לו חובו אלא שהוא אלם ולא ישלם לו אם כן אין מוטל על הישראל לשמור החמץ שלא יאבד דאם בדעת הישראל להפקיר ולמחול חובו להנכרי אין עוד שום חיוב על הישראל וגם אם אין רצונו למחול חוב לנכרי גם כן אין חיוב על ישראל כלל לשמור החמץ דהא לא קבל אחריות אף דהנכרי לא ישלם חובו הוי כגזל בידו על כל פנים אין הישראל משלם בעד החמץ אלא הנכרי אינו משלם חובו באלמות.

מה שאין כן באלם הנותן חמצו להישראל מכריח את הישראל לשלם בעד החמץ לכך חייב לבער משום דמעכשיו הוי חמץ ישראל כיון שיצטרך לשלם בעדו והוי חליפי חמץ ועוד דבאלם החמץ והמעות הוא ביד ישראל הנפקד מה שאין כן בדין המקור חיים דהמעות ביד הנכרי והחמץ לבדו הוא ביד ישראל ואם נאבד הוי כאילו לא היה החמץ בעולם כלל מה שאין כן באלם של הרמב"ם אי אפשר לומר כן דהא הישראל משלם בעדו עכ"ל הכרם שלמה: גם מה שכתב במכתבו מהשערי תשובה בשם הר הכרמל שהחדר שהוא שלו ימכור לנכרי ושבשכירות ישכיר לא נמצא משמעות מדבריו שהחדר שלו ימכור ורק שהשאלה היה שהיאודים יש להם בתים מושכרים לזמן ובתוכם חמץ ועל זה כתב (בד"ה ומה) נראה דמה בכך ושפיר יוכל להשכירו לנכרי ולהקנותו החמץ אגבו במטלטלי אגב קרקע כמו שכתב רמ"א בסי' ר"ב ס"א ומה שכתב בלשון ישאומרים כבר השיגו הרב ש"ך בס"ק ב'.

הן אמת שבדרכי משה העתיק כן בשם מוהרי"ו יש מי שכתב דלא קנה אבל ע"כ נוסחא מוטעית היא ועיקר כמו שכתב שם בב"י בשם רי"ו וכן משמע להדיא בש"ס בבבא מציעא ובקידושין וכן כתב הריטב"א שם וכו' וכן כתב הב"י סי' תס"ז בשם תשובות להרמב"ן וכו' וכן כתב הש"ך בסי' שי"ג וכו' יעיש"ב אבל לא נחית כלל שבהמכורים אליו יכתוב דוקא בלשון מכירה.

ובענין שכירות הבית בערב פסח פשטות לשון הירושלמי כהגר"א בערב פסח משעה ו' שנאסר בהנאה דהא קאי אהא דמיירי מקודם חמצו של נכרי תוך הפסח מהו ורק דהוא מפרש גם הא דייחד לו בית בפסח דקאי אנכרי שנכנס לחצר ישראל ובצקו בידו אין זקוק לבער ייחד לו בית וכו' וע"כ משום דיחד לו הבית סתם ולא פירש להניח שם חמץ דמעייל לביתא דנפשיה ומוקי רישא שלא באחריות יעי"ש ועל כל פנים במשכיר לו הבית בסתם בערב פסח קודם זמן איסורו אפילו שידוע שצריך הנכרי להחזיק החמץ מ"מ כיון שגם אם לא היה מחזיק בו החמץ היה צריך לשלם לו אין לחוש וכמו שכתב בחק יעקב סי' ת"ן סק"ז ח' שגם אם לא היה אופה בו כלום גם כן היה צריך ליתן לו שכרו וכו' ואם כן כל שאינו משכירו לאפות בו חמץ אף שודאי יאפה בו הנכרי חמץ מכל מקום הוא אינו נהנה משכר חמץ והוא הדין במשכיר בית בסתמא וכמו שכתב שס בסק"ט ורק דגבי בית אסור כיון שנקרא על שם ישראל שמשכירו בפירוש תוך הפסח או בערב פסח ומיהו בחמד משה סק"י כתב על מה שכתב הב"י מהאגור ודוקא להשכיר בפסח או בערב פסח דלא מסתבר לאסור להשכיר לנכרי אפילו שלשים יום קודם הפסח אפילו ידע שישים בו חמץ עכ"ל וצ"ע דנראה לי הכל לפי החדר שמשכיר לו.

ולפי דרך שימוש אותו חדר ושל אותו נכרי דאם הוא מוכר חמץ ורוצה לשכור חדר שדרך למכור או להחזיק בו אותו חמץ סתמו כפירושו דמי וכל כי האי גוונא עכ"ד הרב חמד משה ועיין להרב פרי מגדים במשבצות סק"ה אבל בדרכי משה העתיק תוך למ"ד אסור קודם שלשים שרי וצ"ע עכ"ל. ומדבריו מבואר לכאורה להחמיר בכי האי גוונא גם בסתמא: אולם בשו"ת הר הכרמל סי' ט' בד"ה ומשום משתכר באיסורי הנאה במה שנוטל שכירת החדר שהחמץ בתוכו וכו' כיון דצריך כדי להקנות לו החמץ על זה בקנין אגב ואם היה מוכר החמץ לנכרי על מנת שימשכנו הנכרי מעט מעט לרשות אחרת יותר היה הנכרי רוצה בכך וכו' ועדיף ממשכיר לדור בו דהתם דרך אדם להכניס כל אשר יש לו בביתו ובמקום שדר בו מה שאין כן הכא דאף אחר הקנין מיד בערב פסח יכול הנכרי להסיע חמצו ממקום למקום שירצה ואפילו הכי צריך ליתן שכירותו כפי הזמן ששכר ממנו וכמו שכתב הפרי חדש בסי' ת"ן גבי תנור עי"ש וכו' עוד נראה היתר מטעם

אחר מהא דאמרינן בע"ז ס"ג ע"ב בשכרו לשכור ביי"ן כל למיעוט תיפלה שפיר דמי והכי נמי כדי להוציא חמץ מרשותו ואין לומר הא אפשר לקיים ההשבתה בענין אחר דהא גם התם יכול למעט תיפלה בחנם אלא ודאי דמכל מקום לא מיקרי משתכר על ידי איסורי הנאה אלא על ידי מיעוט תיפלה או כל שממעט תיפלה מותר להנות וכו' וכיון שאין איסור שכירות זה אלא מדרבנן אין להחמיר בו ובפרט שבשעת השכירות אינו עדין איסור הנאה וגם השכירות שמשכיר הבית על זמן מרובה חדש או יותר ומכל שכן למה שכתבתי לעיל דזה לא מיקרי שוכר בית להכניס בו חמץ עכ"ל: ואמנם מה שהזכיר דמי שחושש להחמיר בשכירות בקנין אגב מצד משתכר באיסורי הנאה יוכל להשאיל החדר להנכרי ולהקנות אגבו וכמו שכתב המחצית השקל וכו' ודאי דמאן דעביד הכי מאן מירמי מידיה ולא מהדרינן עובדא אבל לא אדע אם הדבר כדאי דעל כל פנים גם בשאלה נחתינן במחלוקת וגם להש"ך בעצמו איכא מאן דפליג ועיין בהגהות הגר"ע איגר על ח"מ סי' ר"ב במה שכתב הש"ך בס"ק ב' וכן מוכרח להדיא וכו' אין זה הוכחה גמורה דיש לומר דקושית הר"ש והרא"ש בבבא מציעא דבקנין חצר הקנה להם היה להם להשאיל מקומו וכן כתב הרש"מ בפרק ז' דדמאי על קושית תוספות וכי תימא דשדה בשאלה ומטלטלי בנתינה לא יקנה אגבה הניחא למאן דאמר מטלטלי אגב קרקע הקנה להם אבל לר"א לא שייך למימר הכי דקנה מטעם חצר עכ"ל.

ועי"ש שהביא דהשיטה מקובצת ב"ב מר"ב ד"ה שמעת מינה דאקנה בשם עליות דר"י ועיין עוד להרב שואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' ר"ה שנשאל גם כן במכירת חמץ בקנין אגב על ידי שכירות ושאלה ואולם בלאו הכי לגבי שאלת מקום לנכרי דהוי כמתנה אתאן למחלוקת היש מפרשים בר"ן פרק השולח (אמר המחבר אם כונתו למה שכתב הר"ן אההיא דכל המשחרר עבדו עובר בעשה לא מצאתי מחלוקת אם שייך כשעושה לטובת עצמו וגם בב"י וכו' שרמז אין חולק בזה) אי שייך לא תחנם בכי האי גוונא שעושה לטובת עצמו ועיין טורי אבן לחגיגה ומג"א סי' ץ' סק"ל וכן הקשה הב"י יו"ד ריש סי' ז' ועיין בפרישה (אמר המחבר עיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד אות' ץ': ואמנם בקושית הבגדי ישע מבבא בתרא ד' מ"ד ב' הגם שמה שדחה כת"ר שיחיה מצד שהיכי שהמוכר יש לו קרקע יש לומר דמהני שאלה באגב וזה צריך הכרע דהא בשכירות ודאי אין חילוק וכדמשמע בקידושין ובכמה מקומות ומה עדיפות בזה שהחפץ שלו שנותן בשאלה דלא בעינן רק שהקניה שמקנה יהיה בידו וגם חילוק השיטה מקובצת לענין לטרוף ממשעבדי דלא מהני היכא דאקני ליה ניהליה אלא על

מנת להחזיר לו לאלתר אבל לענין שאלה אי מהני לענין קנית נכסים שאין להם אחריות מה סברא לחלק בזה לענין לטרוף ממשעבדי.
ואמנם אף שהרב בגדי ישע כתב שהוא דוחק גדול לומר שאין לו מקום קבוע ללון והרי אדרבא המציאות שרוב העניים אין נותנים להם דירה קבועה על משך זמן ואין בזה שום דוחק מלאוקמא בגברא ערטילאי שאין לו מקום בשכירות וכדפריך בבבא מציעא דף מ"ו ע"א ואיכפל תנא לאשמועינן בגברא ערטילאי וכו' ובנדה ד' ל"ג ע"א מוקי לה מתוך הדחק בכותי ערום ואף דלפילפולא יש לומר דהיינו הך עובדא דהזהב ברב פפא דאקני לרב שמואל בר אחא אגב אסיפא דביתא ונפק לאפיה עד תווך ולזה מדרמי ליה מתני' ומוכרח לאוקומי נמי מתניתין דהיה עומד בגורן בגברא ערטילאי ומטבע נקנה בחליפין ואין דעתי נוחה להאריך בדברים הנאמרים לפילפולא בעלמא וכי האי גוונא בשבת ד' ה' ע"א.
כתובות ס"א. ובקידושין כ"ו ע"ב.
וזבחים ט"ו ע"א. ומנחות י"ב ב'.
יעי"ש ועל כל פנים כיון דמוקי בגברא ערטילאי שאין לו מקום לינה בשכירות ומהכ"ת נוקמי שנותנים לו בשאלה על משך זמן ולא צריך לאוקומי הבריתא רק באופן שיהיה במציאות שאין לו קרקע עכ"ד הגאון עליון יצ"ו: עתה השגתי ספר יקר אמרי הצבי לידידי הגאבד"ק דאברי יצ"ו וראיתי בחידושיו לפרק מרובה באות ט"ל סק"ז שעמד בענין הקנאת הקרקע אם תהיה במכירה החדרים שהם שלו או מהני גם שכירות וכתב (בד"ה אלא) וז"ל גם בשכירות הגם כי במקור חיים מחמיר דוקא במכירת החצר והארכתי במקום אחר דבדיעבד מהני גם בשכירות ועוד צדדתי לומר דעתה לפי חק הממשלה דמכירת קרקע צריך להיות בפני הערכאות נכון יותר בשכירות וכן כתב בשואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' פ"ד ועוד בכמה תשובות לדחות דברי המק"ח ושנהגו העם בשכירות עכ"ל יצ"ו יע"ש מה שחידש לענין גזלן: כעת הגיע לידי ס' מקור חיים ומגן האלף שנדפסו ביחד בווארשא בשנת תרנ"ב ובסופו קונטריס אחרון מגאון מובהק זי"ע וראיתי באות י"ב בהגהות שם וז"ל בדינו דהמק"ח הנ"ל עי' זית רענן ח"א (סוף חא"ח אות י"א) שכתב סברא נמרצה לחלק הפסד חוב מקע"א כיון דאינו חייב לשלם בעד החמץ רק דעי"ז ישיג חובו דמי לשטרות דנקרא רק גרמי ולא גרל"מ ובחמץ ריבתה התורה רק מה דלר"ש בכל התורה כממון דמי והיינו בגל"מ ולא בגרמי (ומ"מ חשש לצאת דעת המק"ח וכ' עצה נפלאה בעובדא דידי') עי"ש היטב ועפמ"ג במשבצות (סק"א) דבאלם הוי ספיקא דדינא ואחה"פ מותר מסד"ר.

ועמק"ח (סק"ז בחידושים) דבדיעבד סומכין אדעה אחרונה (כצ"ל) ובע"כ כוונתו אחר הפסח וכדברי הפמ"ג (דאילו תוה"פ כ' בביאורים סק"ג דהעיקר כרמב"ם). ואין זה סתירה לדינודבהשכיר אסור אחה"פ די"ל דדמי לאחריות דד"מ וכמ"ש דבדיניהם מחזיקים אותו להערמה (ומ"ש ולפ"ז וכו' קאי אמ"ש דהפסד חוב נידון כאחריות.
ומ"ש בד"ק אלם הל' ל"ד). ובמגן האלף (סק"ג) הקשה מדקדוק לשון הרמב"ם דמשמע דדוקא כשמקבלו אדעתא דהכי אבל לא כשהאחריות הוא רק עלילת דברים ולהנ"ל ניחא דהא בדד"מ ודאי דלא תליא בתנאי שלו דהא אין זה עלילה לחוד.
ומ"ש דבעינן דרשותו יגרום האחריות אתמהה היכן מצינן חדשות זה דכשהחמץ באמת ברשותו והאחריות נתחזק דגם כשאינו ברשותו חיי"ב יפטר מלבער והרי אמרו בקבל אחריות אחמצו ש"נ בביתו ש"נ אינו עובר ולא אמרו רבותא יותר דבכה"ג גם בלקחו לביתו א"ע והראי' שהביא לסברא זו מישראל שהלוה (כוונתו הגם דמיירי בלא קע"א כמ"ש הרא"ש וש"ע תמ"א מ"מ כאלם הוי כיון שאינו בטוח אצלו) יש להשיב לפמ"ש המגן אלף מקודם (דטעמי' דרמב"ם רק משום דקיבלו אדעתא דהכי) ולכן התם לא נאסר מטעם אלם משום דהתנה דלא יתחייב באחריות ולכאורה דב"ק תמוהים דסותר דברי עצמו מני' ובי' אך כוונתו פשוטה דהק' מישראל שהלוה בדרך ממנ"פ (דמהתם מוכח כסברתו הראשונה או כהשני' ואיך שיהיה הושגו דברי המק"ח) ולקושטא גם מ"ש מקודם איני מבין דב"ק דמה בכך דקבל בפקדון אטו בישראל כה"ג נפקד שלא אמר הנח לפני וידע אלמותו דהמפקיד ואח"כ חזר המפקיד בתשו' ודנים בב"ד הכי נוציא מהנפקד על אומדנא כזו ועוד הא בכל ק"א הקשו הא אין דין שמירה לעכומ"ז ותירצו (א) בקנו מידו (ב) משום דינא דמלכותא (ג) משום דע"י אחריות פשיעה חייב לבער (ד) מטעם ספק קנין משום דלא אטרחי' לבי דינא וכל אלו התירוצים לא שייכי בדברי הרמב"ם באלם דהא הרמב"ם ס"ל דבעינן אחריות גו"א ועוד הא דברי הרמב"ם הם גם במטיל עליו השמירה בע"כ ועמ"ש המגן אלף בסה"ד ומה שהביאו לזה דקדוקו בלשון הגמרא דקע"א ולהרמב"ם הו"ל לומר דאיכא עליו אחריות מתישב בפשטא אם ננקוט בפירושא דגמרא דהביא ראיה מרבא ומכח כ"ש וכדצ"ל בל"ז להרמב"ם לישב קושית הטורי זהב (סעיף קטן א') עד"ק עיין שם וביד אפרים (וכיון דנפרכו ב' הסברות דכ' רבינו בעל מגן האלף הדרי לדוכתי ב' קושיותיו על לשון הרמב"ם ויודע הישראל ועל דינא דישראל שהלוה והגם דבישראל שהלוה יתישב לפמ"ש הזי"ר הנ"ל אבל להנחת המק"ח תקשי).
ונראה דמזה ראי' לחידושו דאמ"ו זי"ע דבאחריות אלם רק מדרבנן חייב לבער לכן בעינן דכפיית התשלומין יהיה בוודאי אבל לא מספיקא דהוי ספיקא דרבנן וגם להט"ז

(תמ"א סק"ג) דבספק קנין עובר בב"י (והוא איסור ודאי כאילו הי' ודאי קנין א"כ גם כאן נימא דהוי כודאי גל"מ) אמנם מצינו רק ודאי גל"מ או ספק קנין גמור אבל לא דספק גל"מ יהי' כממון.

וז"ש הרמב"ם ויודע הישראל וכו' ומדוקדק לישנא דיודע דלפירושו דהמגא"ל הול"ל וידע ונפ"מ רבתי באם בשעה שהפקידו לא ידע אלמותו ועכשיו בשעת ביעור יודע. גם מישראל שהלוה מיושב כמובן (דגם מספק בטוח נוטלין משכון לבטחון גמור) ועתה הדרינן להפשוט דבאלם אינו משום קבלת עצמו ובאחריות אין נפ"מ אם הרשות גרמו ומיושב ב' השגות המגא"ל מעל המק"ח עכ"ל הרב המגי' בקו"א למק"ח ומה דיש כאן שנוי לשון תקנו יד"נ עוז הרה"מ בעצמו.

ושם בקו"א אחז בפסק המק"ח דבעינן דוקא למכור מקום החמץ אך מה דהמק"ח אוסר גם בדיעבד בהשכיר המקום כמ"ש בסי' תמ"ח סק"ח בחידושים על זה כתב שם בקו"א שני טעמים גדולים ונכבדים להתירו בדיעבד עי"ש בנועם דב"ק ושם מדייק מהרמב"ם דבאחריות אלם מותר אחר הפסח גם מדייק מרמיזת לשונו דבאלם רק מדרבנן חייב לבער עי"ש: ואעתיק דברי הזית רענן (הובאו לעיל ברמיזא בדברי מר נכדו ידידי הגאון יצ"ו בעל ההגהות בקונטרס אחרון למק"ח) בהשגתו על דינו דהמק"ח בדברים ברורים ואמיתים לדינא בהא דנקט המק"ח לדבר פשוט דאין חילוק בין אחריות אלם שיכפהו לשלם בעד החמץ או דבאם יאבד החמץ לא ישלם לו החוב דחייב לו כל זה הוי בכלל אחריות אלם.

וחידש הזית רענן דשני ושני בהקדם המבואר בסוגיא דב"ק (ע"א) דהגם דהגונב שהנ"ס וטבחו פטור מדו"ה משום דלאו דמרי' קטבח אבל במסרו לשומר וכו' וגנבו מבית שומר וטבחו חייב בדו"ה לר' מאיר משום דס"ל כר' יעקב דהחזירו שומר לבעליו מוחזר וס"ל כר"ש דדהגל"מ כממון דמי. והקשו תוס' דל"ל למימר דס"ל כר"ש הא ר"מ דאין דינא דגרמי (דגרע מגרל"מ כיון דלא הוי עיקרו ממון) ותירצו בחד תי' משום דר"ש אמר בהדיא לענין דו"ה אבל ממה דדאין ר"מ דד"ג עוד אין להוכיח דחייב על זה דו"ה.

וצריכין להבין דברי קדשם. וי"ל בכוונתם דלכאורה קשה לר"מ דמחייב בשורף שטרותיו של חבירו הכי יחלוק אדין דאין אונאה לשטרות.

וצ"ל דס"ל דהגם דאין גופן ממון (דמה"ט אין בהם דין אונאה) מ"מ כיון שע"י השטר ישיג חובו הרי זה כאילו מאבד את הממון שראוי להשיג ע"י שטר זה. וכיון דמוכרחין לומר דלר"מ החיוב בשורף שטר רק משום דדנין כשרף המעות העומד לגבות בשטרו א"כ בגנב שהנ"ס מבית שומר גם מכח דינא דגרמי אין לדון ולומר דהשור בעצמו יש לו

שיווי ממון רק דהוי כאילו גנב ממנו הממון (אשר השומר יתחייב לשלם כשלא יהיה לו השור להחזירו לבעלים).
והרי בגונב ממון או חפצים ומכרם אינו חייב בדו"ה דהא דו"ה אינו נוהג אלא בשור ושה בלבד. אבל לר"ש דקאמר בהדיא בקדשים שחייב באחריותן דחייב בדו"ה הרי דנקרא שם בעלים על הבהמה עצמה לכן גם בשהנ"ס דנין כאילו השור עצמו שוה ממון וחייב עליו דו"ה.
וזה ברור בכוונת תוס': לפ"ז הרי לפנינו חילוק ברור בין כפיית תשלומין בעד החמץ לכפייתו דלא ישלם לו חוב. דבתשלומין בעד החמץ עצמו כפי שוויו בשעת גניבה ואבידה אזי הוי החמץ גרל"מ ולר"ש בכה"ג בכל התורה הוי הבעלים של החמץ וגם לדידן גילתה התורה בחמץ דכממון דמי.
משא"כ בכפייתו דלא ישלם לו חוב דכיון דאין תשלומין בעד החמץ רק החמץ גורם לו להשיג תשלומי חוב א"כ הוי הח' כמו שטר חוב דזה נכלל רק בסוג גרמי (ולא בסוג גרל"מ) והיינו דהוי כאילו מונח אצלו הממון אשר ישיג ע"י החמץ. והרי על ממון אין עוברים בב"י עכד"ק דהזית רענן ודבריו מאירים כספירים.
ועי"ש עוד שהביא ראי' לזה מסוגי' דהרהינו ולישב קו' התומים על הרא"ש במ"ש דגם במעכשיו בעינן הרהינו עיש"ה: ובשו"ת אורי וישעי סי' קכ"א הובאה תשובת הגאון מוהר"ם טאייבאש שכתב טעם להיות הקנאת המקום בשכירות ולא במכירה ושכנגדו הגאון מוהר"י לאנדא השיגו והוא כתב לסלק השגתו וז"ל (בדף ע"ג סוף עמוד ג' בד"ה ומ"ש) ומה שכתב על מה שכתבתי דלדעתי יותר טוב להשכיר כיון שאסור למכור בית לכנעני בשכונת ישראל בארץ ישראל וכתב דאישתמיט לי דברי התוס' והרא"ש בבבא בתרא דאף להשכיר אסור לא אישתמיט לי דבריהם אבל הדבר פשוט ומבואר דמאי דאסור למכור לכנעני כתבו התוס' והרא"ש בבבא קמא בהדיא דהיינו דוקא כשישראל רוצה ליתן אותן הדמים שנותן הכנעני אבל אם הכנעני רוצה לתת יותר אין להפסיד בשביל זה ויעויין בח"מ סי' קמ"ה סעיף י"א וסמ"ע שם ונפלאתי על הרמ"א בתשובה סי' יו"ד שנראה שנעלם ממנו דברי התוס' הנ"ל ובמסכת ע"ז ד' כ' ד"ה ור' מאיר ואם כן כל שאין ישראל רוצה לשכור כמו הכנעני ודאי אין איסור ואם כן במשכיר בית שיש לו בו חמץ לכנעני אין חשש איסור כלל משום דפשיטא שישראל לא ישכרנו לזמן הנ"ל ולא ירצה בו כל זמן שהחמץ בתוכו בימי חג הפסח ובודאי לא יתן אותן דמים ואם כן אין כאן איסור להשכיר אבל אם מכרו לצמיתות בודאי גם הישראל יתן אותן הדמים ותו אסור למכור לכנעני בשכונת ישראל וזה ברור ויש לחקור בעיקר הקנאת שהחמץ בו אם

במכר או בשכירות לכל מר כדאית ליה אם בעל המקום קנה אותו או שכרו על תנאי שלא ימכרנו ולא ישכירנו לאחר מה יעשה ישראל הזה במכירת חמצו שצריך למכור או להשכיר את המקום ההוא ואם יהא נחשב זה כעובר על תנאו תהיה המכירה או השכירות בטלה והקרקע בחזקת מארא קמא קיימא ובשלמא אם המוכר הראשון הוא נכרי יש לו תקנה למכור החמץ לנכרי בכסף וקנין סודר דמהני גם לנכרי לדעת רבינו תם וכן תפסי לעיקר רובא דרובא מרבני האחרונים כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הקו"ף אות ט"ו ועיין לקמן באות ל' מזה) וגם ימכור לו החדר ואם על ידי זה תתבטל הקנין שלהמקום אשר קנה מהנכרי ויחזור הקרקע לרשות המוכר הרי על כל פנים נמצא החמץ שנמכר לנכרי מונח ברשות הנכרי ושפיר דמי אבל אם המוכר או המשכיר הוא ישראל ואותו הישראל לא השכירו ולא מכרו להנכרי וישראל זה אין בידו למכרו או להשכירו כיון שאינו שלו ונהי שלהקנאת החמץ עצמו יש לו תקנה להקנותו בכסף וקנין סודר או אגב קרקע אחרת אבל למה שאנו מצריכים להקנות להנכרי המקום שהחמץ מונח בו כדי שיהיה חמצו של נכרי בביתו של נכרי והרי בנדון כזה יהיה חמצו של נכרי בבית ישראל שאף אם ימכור החדר הזה לנכרי הרי כיון שעבר על תנאו חזר החדר לישראל המוכר והוי חמץ של נכרי בבית ישראל:

וראיתי להרב מקור חיים בסי' תמ"ח בביאורים סק"ז שהביא מה שכתב הרב טורי זהב בסק"ו שכל אדם יתנה עם הנכרי כשמוכר לו החמץ שהוא על תנאי שיחזיקוהו לעצמו ויעשה בו כרצונו רק שלא ימכרנו לשום אדם אחר דזה הוי מכירה גמורה אפילו בכל השנה ויועיל בזה ששום אדם לא יוכל לקנות מהנכרי אותו החמץ כי על מנת כן לא מכר לו ונמצא חוזר המקח להנכרי ויוכל ישראל בעל החמץ לחזור ולקנותו וכו' ותמה עליו דאם מכרו הרי עבר תנאו ממילא המכירה בטלה ונעשה חמץ של ישראל למפרע ונאסר ורצה לומר דדומה למה שכתבו התוספות בגטין דף פ"ג בד"ה עמדה גבי על מנת שלא תנשאי לפלוני ועמדה ונישאת) דכיון דהקידושין בטילין הרי נתקיים התנאי והכא נמי אם נידון אותו כעובר על התנאי הרי לא היה למכרו דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו והמכירה בטלה וממילא נתקיים התנאי והמכירה לישראל השני בטלה והמכירה לנכרי קיימת אך קשה דאיך יכול הישראל הראשון לכוף לישראל השני להחזיר הא מצי הישראל השני לומר לו נהי דמכירתי בטלה מכל מקום לאו בעל דברים דידי את דהא על כל פנים אין החמץ שלך וצ"ל דכוונת הט"ז דהוי כאלו התנה עם הנכרי לכשתמכור לא תמכור אלא לי כמשמעות סיום לשון הטורי זהב ולכן כשהנכרי רוצה למכרו לאחר נקנה באותו פעם לישראל הראשון מחמת התנאי ואף דבישראל כי האי גוונא לא קנה

כמבואר בחשן משפט סי' ר"ו כשלא אמר מעכשיו הוא מטעם אסמכתא אבל בנכרי פסק הראב"ד דאין דין אסמכתא לנכרי והביאו מגן אברהם בסי' תמ"א עכ"ל המק"ח.
הנה מבואר מדברי הרב על פי דברי התוספות דמי שהתנה במכירתו איזה דבר לחברו שלא ימכרנו לאחר ועבר ומכרו המכירה השניה בטלה וממילא קנין הראשון קיים דחשיב קיים תנאו ולפי זה במכירת חמץ גם כן אם החדר שמוכר או משכיר לנכרי קנוי או שכור לו על תנאי שלא ימכור וישכיר לאחר וזה שמכרו או השכירו לנכרי במכירת החמץ אין במעשיו כלום וממילא נתקיים תנאי המוכר או משכיר הראשון והרי הוא בחזקת הישראל המוכר החמץ והוי חמצו של נכרי בבית ישראל: ומצאתי בשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ץ' שנשאל במחזיק אוראנדא מהאדון בכפר והתנה האדון עמו שלא ישכירנה לאחר איך יתנהג במכירת חמץ שמוכרח להשכיר כל זכות שלו מאוראנדא ואם כן עובר על התנאי וממילא בטל השכירות שלו מהאדון ואם כן איך יקנה הנכרי החמץ הא הוי כמו קרקע ודקלים אני מוכר לך ובתשובתו כתב לברר אם נתבטלו המכירה או שכירות בזה מפני שעבר על תנאו והביא מה שכתב הגאון משנה למלך בשלישי מהלכות זכיה דין ו' שמתוך תשובת הרא"ש שהביא הטור בסי' רמ"א מוכח דבמתנה על מנת שלא תמכרנו לפלוני אם עבר ומכר לאותו פלוני נתבטלה המתנה או המקח כיון שעבר על תנאו ואף דאי אמרינן שנתבטל המקח נמצא שמה שמכר לאותו פלוני אינו כלום דאין אדם מוכר דבר שאינו שלו ונמצא דאין כאן מקח מכל אדם כיון שנתנו בדרך מכר נתבטל המקח מעיקרו וכן כתב הרב המגיד בשמיני מהלכות גרושין בעל מנת שלא תנשאי לפלוני אלא שהתוס' בגטין ד' פ"ג (הנ"ל) סוברים דהמתנה על מנת שלא תנשאי אין הכונה דרך נישואין אלא נישואין ממש ולא אשכחו ביטול הגט אלא לאחר מיתת המגרש והרשב"א והר"ן בחידושיהם הביאו סברת התוס' ולפי זה יש ללמוד מדבריהם דהנותן מתנה לחבירו והתנה על מנת שלא תמכרנו אם עבר ומכרו המכר בטל והמתנה קיימת והצריך תלמוד וציין לעיין בתשובת מוהר"א ששון סי' קי"ח ובתשובת מוהר"ם אלשיך סי' ה' ושדברי הרב כנסת הגדולה בסי' קי"א אות ט' אינם נכונים והרב המגיה ציין לעיין בפרק י"א מהלכות מכירה דין ו' אלו תורף דברי הרב משנה למלך:
ועל זה הביא הרב מנחת שי דברי הרב טורי זהב בסי' תמ"ח הנ"ל וגם דברי הרב מקור חיים והאריך קצת לפלפל בדבריהם ובמסקנתו כתב דדברי הטורי זהב נכונים מאד דכיון שמוכר לנכרי ומתנה שלא ימכרנו לאיש אחר ודאי כונתו שאם יעבור וימכרנו יתבטל המכר מכאן ולהבא וממילא יתחייב הקונה להחזירו הישראל אבל לא שיתבטל

למפרע כלל ואם כן מה שמכר הישראל להנכרי נשאר קיים והסביר דלא דמי לעל מנת שלא תינשאי לפלוני דשם צריך לבטל הגט למפרע וכו' ואין שום חולק על דין הטורי זהב ומיושבת קושית המקור חיים וכו' ולנדון שלנו ודאי תנאי האדון לא היה שיתבטל השכירות שלו למפרע אם יעבור על התנאי דזה דבר שאי אפשר דאם ישכיר האורנד"א לעשר שנים והשוכר יחזיק חמש שנים ואחר כך יעבור על התנאי יתבטל למפרע ויצטרך השוכר ליתן חשבון להאדון משנים שעברו כמה הרויח זה ודאי דבר בטל הוא לומר כן רק דמשעה שיעבור על התנאי הרשות ביד האדון לחזור בו ואם כן על כרחין דבשעת מעשה חל השכירות שהישראל משכיר לנכרי וכיון שחל השכירות על רגע זו ממילא עבר על התנאי וחוזר זכות האורנד"א מכאן ולהבא להאדון ואם כן אין כאן עוד שום חשש דלענין הכח וזכות גופיה ודאי אין חשש דהא אחר שעבר על התנאי חוזר האורנד"א להאדון ולא עבר הישראל כלל:

ואי משום שאר החמץ שחשש הרב השואל משום קרקע ודקלים אני מוכר לך גם כן אין לחוש בזה דהא כיון שבאמת בשעת קנין חל גם על הכח וזכות כמו שכתבתי וממילא נקנה גם שאר החמץ אף שאחר כך נפקע הקנין מן הכח וזכות על ידי התנאי מכל מקום כיון שבשעת הקנין היה חל נקנה גם החמץ עמו ולא דמי למוכר דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם וכן לקרקע ודקלים דשם בשעת הקנין לא נקנה כלל וגם דהנודע ביהודה בתניינא סי' נ"ט כתב דבכח וזכות מאורנד"א לא שייך סברא דמקנה דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם דשם על כל פנים בבירור יבא הדבר שלא בא לעולם מה שאין כן באורנד"א דיש ספק שמא לא יבוא כלל הדבר שלא בא לעולם ולא יהיה ריוח בימי הפסח כלל ואף דבזמנינו לא שייך היתר זה דודאי הוא שגם בימי הפסח יהיה ריוח משתיית יי"ש ושכר לנכרים אבל על כל פנים כיון דבשעת מעשה היה חל לא נתבטל בזה מכירת החמץ ועוד דגם בקרקע ודקלים דבטל כל המקח היינו אם הלוקח חוזר בו ואומר שאינו רוצה רק כל המקח ביחד כמבואר בסי' קפ"ב דהלוקח יכול לומר שאינו רוצה לקנות רק סאתים ביחד אבל כל זמן שלא חזר בו המקח קיים וכן מבואר בתשב"ץ ח"ד בטור השני סי' נ"ג ואם כן כאן נמי כל זמן שאינו חוזר בו הנכרי מהשכירות ודאי המקח קיים: וגם דיש לומר לפי הטעם שכתב המשנה למלך דאף שנתבטל המכר מכל מקום כיון שהיה דרך מכר אף שאינו חל מכל מקום עבר על התנאי ובהרשב"א הביאו הפני יהושע בגטין פ"ג דודאי על נישואין אלו כיוון אם כן כאן בנדון דידן לא שייך לומר דעל מכירה ושכירות כזו היתה כונת האדון בתנאו כיון דאינו משכיר לנכרי רק על עשרה כדי להפקיע איסור חמץ בכי האי גוונא ודאי לא הקפיד האדון תדע דאם לא כן בטל כמעט

כל מכירת חמץ באותן שיש להם בתים בשכירות דהא אין השוכר רשאי להשכיר ובפרט למי שבני ביתו מרובין ולנכרי בודאי אסור להשכיר ולכן בהכרח לומר דכיון שהוא רק לזמן מועט אין קפידא בזה והוא הדין כאן וראיה לזה דהא בעל מנת שלא תנשאי לפלוני מבואר באה"ע סי' קמ"ג סעיף י"ז דזינתה עם פלוני לא נתבטל הגט כיון שלא היה דרך נישואין וכל שכן כאן דודאי לא היתה כונת האדון על זמן מועט כזה ולא נתבטל כלל שכירות האדון וכבר כתבתי שאף אי נימא דשכירות האדון גם כן נתבטל וחוזר הזכות לאדון מכל מקום מכירת שאר החמץ לא נתבטל מכל הטעמים אשר כתבתי לכן אין בזה שום חשש כלל אלו תורף דברי הגאון הנ"ל ומדבריואנו למדין לענין חקירתינו באם בעל החמץ קנה או שכיר המקום (שמוכר או משכיר לנכרי) מישראל בעל מנת שלא ימכרנו ולא ישכירנו דודאי לא היתה כונת המתנה על מכירה או שכירות כזו ושפיר יכול זה להשכיר או למכור לנכרי ולא נקרא עובר על התנאי כלל: בקונטריס אחרון למק"ח אות י"ב בסופו מעורר בדבר החדש דלפי חידושו דהמק"ח דצריך למכור החדר שהחמץ מונח בתוכו י"ל דזה רק בפעם הראשון אבל אם בפ"א מכרו ואח"כ בשנה השני' השכירו לית לן בה כיון דקי"ל דבהחזיר השטר לא חזרה מתנתו והרי אחה"פ לא נכתב שטר מחדש מהעכום"ז אזי ממילא ל"ק הישראל הבית בחזרה דהא הוי לדידן מקום שכותבין השטר ועוד דישראל מעכום"ז ל"ק עד דמטא שטרא לידי' והוי הבית הפקר וכו' ועח"מ (סי' קצ"ב ס"ב ברמ"א) דאפי' החזיק בה הראשון לאחר נתינת המעות ל"מ.

ושם בהג"ה מבאר הכוונה דקולא יכול להיות מזה באופן זה כשהחמץ שמוכר בשנה שני' מונח בב' מקומות א' שלו (שמכרו בשנה הראשונה) וא' בשכירות אצלו והוא השכיר הא שתא שניהם לעכום"ז דאזי גם על החמץ המונח איכא קנין אג"ק של החדר השכור אצלו דהא באגב ל"ב ציבורין והחסרון מחמת אחריות אלם שהמציא המק"ח ליכא כיון דמונח בבית הפקר אמנם אם בשנה השניה הי' החמץ רק בחדר שמכרו אשתקד יצא מהנ"ל חומרא דגם אם בשנה זו מכרו הא כיון דמאשתקד נשאר החדר הפקר נמצא דעכשיו לא קנהו העכום"ז דהא כסף ושטר של בעל החמץ ל"מ לזה א"כ נשאר על החמץ רק קנין כסף לחוד.

גם נפ"מ בעלמא לכו"כ ענינים דחדר הזה אינו שלו כלל וכתב שם דא' מרבני קשישאי בשמעו הערה זו אמר דמעתה ינהוג כן למעשה ליקח מהעכום"ז שטר מחדש על הבית:

ה) חמץ המונח בהאמט (לפי הנראה הוא מקום המשפט. מערכאות הקיר"ה) ושני אנשים עברים נצים עליו ועדיין לא יצא דבר המשפט למי הוא נסתפק הג' אביו של השואל ומשיב בתניינא ח"ד סי' יו"ד ד' ד' רע"ד מה יעשו בו בפסח כי לא יוכלו למוכרו

דהוי דבר שאינו ברשותו כגזל ולא נתייאשו הבעלים גם אם יכתבו הרשאה זה לזה אפשר דאינו מועיל אף שכתב רמ"א דנוהגין לכתוב הרשאה על הכל מכל מקום דעת התוס' דהיכא דאיכא רמאי אין כותבים ועיין תומים ומלבד זה איך יקנו זה לזה והם נלחמים ועל זה הם דנים ומר בריה המחבר כתב דסגי בביטול וביטול מהני אף שאינו ברשותו כמו בכל חמץ שאינו ברשותו ומועיל ביטול ואף דבביטל ואנוס על הביעור אסור אחר הפסח היינו דוקא כשהאונס מצד עצמו לא כשהוא אנוס ברשות התורה עיין תוס' שבת ד' ד' ד"ה קודם דכשאין רודה בשביל שאסרו חכמים אינו חייב והרי תחלתו בפשיעה אף שנאנס אחר כך אלא ודאי דכי האי גוונא עדיף מאונס דעלמא וגם מה שאסור אחר הפסח הוא משום הערמה שיאמר שהיה אנוס וכאן שגלוי לכל שאי אפשר לו למכור לא שייך הערמה והיה נראה לכאורה דיכול כל אחד למכור בפני עצמו וממה נפשך תועיל מכירת שניהם כמו שיכולים להקדיש הגזלן והנגזל ביחד עיין בית שמואל סי' כ"ח ואף להחולקים מכל מקום כאן דבודאי שייך על כל פנים לאחד מהם ואם כן כל שכל אחד מוכר למה לא יועיל אך נראה דהוי כעין מכירה רפיא דכל אחד אינו יודע איך יפול דבר ולא מהני מכירה כזאת עיין בבבא בתרא ד' קמ"ב דרבא אמר דהוי מכירה רפיא עכ"ד ולענ"ד יש לפקפק במה שכתב דיכול לבטל אף שאינו ברשותו כמו בכל חמץ וכו' הרי בנגזל כתב הרב מקור קיים סי' תמ"ח ביאורים סק"ט (ד"ה אכן) דאינו מועיל לו ביטול דקיימא לן שניהם אינם יכולים להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו גם הרב מים חיים רפפורט בסי' ו' (בד"ה ואעג) כתב כדברי הרב מקור חיים דכיון שביטול מדין הפקר הוא לא מהני מה שיבטל הנגזל או הגזלן וכן כתב הרב עמודי אור סי' י"ז דלפי מה שכתב הרב מחנה אפרים בדיני הפקר סי' ז' דאין הנגזל יכול להפקירו נלמוד דהוא הדין דאין יכול לבטלו וכתב שכן מבואר בכל האחרונים ועוד יש לתמוה עליו שהרי ביטול אינו מועיל אלא קודם זמן איסורו ואז הוא ק א ברשותו ומשום הכי הוא דמהני וכמו שכתבתי למעלה בסי' ח' ה' אות כ"ד (בד"ה ובשו"ת בית שלמה) עי"ש גם מה שכתב דבביטול סגי באונס כי האי גוונא יש לפקפק לפי מה שהסביר במק"ח שם בטעם שאסרו בחמץ גם באונס למי שאין ראוי לקנוס דדוקא כשהקנס הוא משום חטא ועון הוא דמקילינן באונס דאנוס רחמנא פטריה מה שאין כן בחמץ דאם היה מסתלק האונס בתוך הפסח היה חייב לבערו והיה החמץ מתבער מן העולם ולא היה נשאר תחת ידו כלל ואם כן כשהיה אנוס כל ימי הפסח ולא ביערו מהיכא תיתי ירויח על ידי האונס והרי הוא כמבוער וחייב לבערו דדייניגן ליה כאילו נעשה הביעור וכו' עי"ש ולפי זה נראה דהוא הדין בנדון השו"מ אף שהוא אנוס אונס גמור על הביעור

נראה דלא מהני ליה ולא סגי במה שבטלו להתירו אחר הפסח שהרי אם היה בא לידו בתוך הפסח היה חייב לבערו ודנים בו עתה כמבוער כמו לגבי נגזל אף שגם שם אין חשש הערמה שהכל יודעים שלא היה בידו לבערו ואפילו הכי נאסר לאחר הפסח ועם כי באמת יש הרבה פוסקים שכתבו לצדד להקל בחמץ שעבר עליו הפסח שבטלו והיה אנוס על הביעור אונס גמור באופן שאין חשש הערמה כמו שמתבאר ממה שרשמתי בסי' ח' אות ו' מכל מקום בנדון זה דהביטול הוא מפוקפק לא נשאר אלא האונס ועל זה לבד ודאי קשה לסמוך ועוד דכל זה הוא כשכבר עבר הפסח אבל כאן אנו דנים על לכתחלה לסמוך על זה וזה לא יתכן כלל לדעתי העניה ועל כן אין זה מתקן כלל דגם באונס גמור ודאי אם נודע לו בפסח חייב לבער ואיך נתיר לו לסמוך על זה קודם הפסח ולענין מעשה בעבר עליו הפסח אם אפשר להתירו אם נודה לסברת הג' שו"מ דיכול לבטל צריך להתיישב בדברי הפוסקים שרשמתי בסי' ח' אות ז בהיה אנוס אונס גמור על הביעור ובמה שרשמתי שם באות י"א ובשו"ת הרב רמ"ץ סי' ל' שהבאתי בסי' ה' אות כ"ט ואם הוא באופן שיש לתלות שהחליפו הנכרים (אנשי האמט) יש לעיין במה שרשמתי שם באות ל"א:

ובמה שכתבו הרבנים הנ"ל דלא מהני ביטול לחמץ שאינו ברשותי עיין בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת ה' אות י"ד מה שהבאתי בזה לענין נגזל ולוה בחמץ הממושכן וכיוצא ו) במכירת חמץ המנהג בעיר הזו שמוכרים החמץ של כל בני העיר על ידי בית דין דהיינו שבני העיר חותמים על שטר ההרשאה שנותנים להב"ד שיהיה כח בידם לעשות בהחמץ שלהם (הכתוב בהרשימות שנותנים להב"ד) כרצונם ויד ב"ד כידם וכו' ועל פי כח ההרשאה זו מוכרים הב"ד את כל החמץ הנ"ל להנכרי קודם הפסח וכותבים שטר להנכרי כאדם העושה בשלו ואמר לי הרב המ"ץ ר"י שכן נוהגים בערי ליטא וכן הנהיג הוא פה.

וראיתי שהוזכר מנהג זה בשו"ת בגדי ישע סי' ב' אות ט' וז"ל לכן במקומות שנוהגים למכור כל אנשי העיר החמץ שלהם על פי ב"ד דשם לנכרי אחד וכו' גם שם באות ט"ז כתב בדבר שתקנתי פה שיהא מכירת חמץ על ידי הבית דין צדק וב"ד מפרטים להלוקח החמץ רשום בכתב מה הם הדברים אצלינו חמץ וכל החמץ מהמינים הרשומים בכתב שמוסרים להקונה שיש בחדר מוכרים הכל לנכרי וכו' עי"ש והרב בית שלמה ריש סי' ס"ו כתב בשם הרב השואל דהמנהג מקדם שאחד מופלג קונה כל החמץ מהיחידים שבק' והוא מוכרם לנכרי בערב פסח וכו' עי"ש משמעות הדברים שאין נוהגים כמנהג הנ"ל ליתן הרשאה להב"ד וכו' אלא מוכרים כל אחד החמץ שלו להמופלג והמופלג

ההוא מוכר את כל החמץ ההוא אשר קנה מבני העיר לנכרי אחד (ואולי גם מה שכתב הרב בגדי ישע הוא על דרך זו שוב ראיתי שם בסוף סי' ד' [בד"ה והנה בסד"ר] שמבואר שם דהוא על ידי הרשאה על דרך שהעיד המ"ץ הנ"ל וכן מבואר בדברי הרב השואל שם) ובשם אריה סוף סי' ט' (בד"ה שוב) באחד שמכר חמצו על ידי שלוחים מכל העיר כנהוג וכו' ובשו"ת עונג יום טוב תוך סי' ל"ח (בד"ה ומה ששאל) שבאים לבית דין לעשותם שלוחים למכור חמצן וכו' נראה גם כן שהוא על דרך הנ"ל (גם בספר אילה שלוחה שנדפס עתה שנת ששון לגאון בדורנו בסי' ג' מתבאר יפה שנוהגים בדרך זו):וראיתי להרב שואל ומשיב מהדורא ב' ח"ב סי' ע"ז (ד"ה והנה בעש"ק) שכתב לפקפק מאד בזה ולפי שלדעתי יש להשיב על דבריו אעתיק כל דבריו וז"ל בענין מכירת חמץ אשר הורה הגאון מוהר"א תאומים וכן נשרש המנהג למכור על ידי שליח כל החמץ שיש לסוחרי העיר ובני הכפרים והנהיג לכתוב הרשאה על שם השליח בחתימת ידי בני העיר והכפרים והשליח מוכר לנכרי אחד בשטר אחד וחותם עצמו בשטר מכירה בחתימת ידו לבד ומוסר לנכרי השטר מכירה עם ההרשאה.

והשטר מכירה נכתב בהקנאה אגב קרקע של המשלחים ועל זה כתב מעלתו דמלבד דבמקור חיים סי' תמ"ח מבואר להדיא דחתימת השליח לא מהני אפי' עשאו בעדים להקנות הקרקע של המשלח ולפי זה גם הרשאת המוכרים לא מהני ובפרט שרב מהחותמים בהרשאה אין עדים מצויים לקיים חתימתם אף גם לדעת הט"ז ומג"א לא מהני בזה דהוי הערמה גמורה וגם החק יעקב שמיקל בסי' קי"ד (צ"ל בסקי"ד) כל שאין המפתח בעת המכירה ביד נכרי לא מהני וכאן אין הלוקח מכיר כלל להמוכר רק ששומע מהשליח שאומר הנני מוכר לך כל חמץ שיש לסוחרי העיר ובני הכפרים והחדרים שהחמץ שם, וגם הזידאטיק שמקבל מהנכרי אין ידוע אם מגיע שוה פרוטה על כל פנים לכל מכר.

והשיב על זה וז"ל והנה יפה כתב מעלתו ובאמת כבר היה לעולמים ושני גדולים מייאס מוהר"ם טאב"ש ומוהר"י לנדא נחלקו בזה וכבר מוזכר בש"ע של הגאון מוהרש"ז: ולפי עניות דעתי השומע שמע וטעה דשם מכרו החמץ להיאודים היודעים איך לכתוב ופירשו כל מכר ומכר כמה מינים יש לו למכור ועד למדידה וכדומה ובכי האי גוונא ליכא כאן כל החששות וכי האי גוונא מבואר בישועות יעקב סי' תמ"ח והישראלים הלוקחים מוכרים לנכרי ובכי האי גוונא לא שייך הרבה חששות ואפילו הכי ערער הגאון מוהרמ"ט על זה ואף שהבית דין החזיקו בפסק הגאון מוהרי"ל גם אני הייתי מהמנויים אבל בכי האי גוונא שלא מכרו רק בהרשאה לבד והוא רק שליח יפה כתב מעלתו ששייך כל הני

חששות ואני מוסיף שגם החששה שאינם פורשים המינים כלל ומה שמוכר ובכי האי גוונא לא מועיל כלל כמבואר בסי' ר"ט וכל שכן במכירת חמץ דהכל יודעים שאינו רק הערמה מכל שכן שיש לחוש שלא סמך דעת הקונה כלל ובלאו הכי נראה דבר חדש דעל ידי שליח לא מהני דהנה בענין המכירה כתב התבואת שור דאינו אלא הערמה דבדרבנן שרי וכו' ולפי זה נראה ברור דלכך לא מהני על ידי שליח דעד כאן לא מרבינן שליחות רק כשזה רוצה שיהיה שילוחו ומוסר לו כחו אמרינן שלוחו של אדם כמותו אבל כאן באמת אינו רוצה למכור וזה אינו רוצה לקנות והוא רק הערמה בלבד ואיך יועיל שליחות בדבר שעושה רק להערמה בעלמא ואין לו כח למכור כי הוא באמת מבטל החמץ והמכירה אינו רק להערמה שלא יצטרך לבערו ובכי האי גוונא לאו נתרבה שליחות כלל וזה ברור כשמש והרי מכירתו לא מהני ומה יועיל שליח ולא עדיף השליח ממנו ולהערמה אין יכול לעשות שליח עכ"ל ובאמת מלבד עדות המ"ץ הז' שכן נוהגים בערי ליטא למכור ע"י הרשאה לבית דין (וכן מתבאר גם ממה שכתבו הרבנים בגדי ישע ושם אריה ועונג יו"ט שזה מנהג פשוט בהרבה מתפוצות ישראל) הנה שוב אחר כמה שנים השגתי ספר ראשית ביכורים להגאון רב"ך מווילנא ומתבאר שזה מנהג פשוט ומסודר שם נוסח ההרשאה והשטר מכירה על פי גאונים גדולים עי"ש וחלילה לומר שכלם שגו ברואה ולא הרגישו מכל הרעש אשר הרעיש בזה הגאון שואל ומשיב הנ"ל (אחר זמן רב נתברר לי על ידי מכתב אחד המיוחד מגאוני הדור יצ"ו שכן פשט המנהג גם במקומות ועיירות גדולות ש"ס וחכמים) על כן חובה עלינו לעיין ולהסיר תלונות הגאון שואל ומשיב בזה ולקיים מנהג ישראל תורה: והנה על חשש דחתימת השליח לא מהני כבר בא חכם הגאון רב"ך בספר ראשית ביכורים סי' ה' ואסברה לן דכיון דכל החשש הוא משום שאין הקרקע נקנה בכסף ובעי שטר ושטר בלא חתימה לאו שטר ראיה הוא לגבי הקונה נגד המשלח אם כן בזה שנותנים להנכרי הקונה ההרשאה שנתנו המוכרים ביד השליח אפשר דמועיל בזה גם לדעת המקור חיים שהרי יש ביד הנכרי שטר ראיה מהמוכרים וכו' והיינו ההרשאה וכו' ויש לדקדק שהמוכר בעצמו יחתום על שטר ההרשאה על כל פנים אלו תורף דב"ק ועם שכתב כן בלשון אפשר אנכי הרואה להרב השואל בשו"ת בגדי ישע סי' ד' שכן כתב בפשיטוש דלפי מנהגינו שמוסרים להנכרי כל ההרשאות חתומים בחתימת יד המשלחים עם השטר מכירה אם כן יש להקונה שטר ראיה על המכירה עכ"ל.

(וכן ראיתי בספר ספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו שהשגתיו עתה שכתב בהלכות פסח ד' י"ד ע"א בשם שו"ת ספר חיים דאם יש הרשאה בחתימת יד המשלח

מהני שטר בחתימת יד השליח ואין ספר זה מצוי אצלי ומשמעות הדברים הוא דאף אם אין המורשה מוסר ההרשאה ביד הנכרי הקונה שפיר מהני מאחר שחתם בשטר ההרשאה ומכח זה הוא מה שחתם השליח) וכל זה הוא אף אם נאמר כדעת הגאון מקור חיים: אך באמת הגאון בגדי ישע דחה דברי המקור חיים ולדעתו כיון שאין המשלח מכחיש שעשאו שליח אזי בזה הוי שלוחו כמותו וחשיב כאילו המשלח חתום על השטר ושפיר דמי עי"ש (במכתב ששלח אלי עתה הגאון המפורסם מוהרי"ז שטערין נ"י בעל ספר זכר יהוסף כתב וז"ל ובנדון מה שכתב הרב מקור חיים וכו' והשליח חתם בשטר וכו' יעוין בספר ראשית ביכורים סי' ה' וכו' העתיק כל דברי הרב ראשית ביכורים בזה וסיים] ואמנם אני תמה שלפי מה שהביא בעצמו בנוסח השטר מכירה שמשכיר הבית לנכרי על ימי הפסח והרי שכירות קרקע קונה בלי שטר רק בכסף כמו שכתב הסמ"ע בסקצ"א דכיון שהוא לזמן סמכא דעתו וכן כתב הרב שיבת ציון בשם אביו הגאון הנודע ביהודא דאין צריך למכור וכו' אלא להשכיר וכו' אלו תורף דברי הגאון הנ"ל יחי' ומוכח דגם דעתו מסכמת לזה דמהני על ידי מה שנמסר להנכרי השטר הרשאה ומה שתמה על דברי הרב ראשית ביכורים תמיהני על תמיהתו דהרי בהנוסח שטר מכירה שבראשית ביכורים מפורש דמה שכתב להשכיר המקומות היינו המקומות שהם שכורים בידו אבל המקומות שהם שלהם לחלוטין כתוב שם למוכרם לנכרי ואם כן שפיר הוצרך למה שכתב דעל ידי מסירת ההרשאה הוי שטר ראיה דהא במכירת המקומות ודאי בעי שטר ופלא בעיני איך העלים עיין מה שכתב שם בראשית ביכורים (כשכתב דעל ידי מסירת ההרשאה הוי שטר ראיה וכו') וז"ל והיינו אותם המקומות שהם שלהם ממש לחלוטין ולא בשכירות לבד כמבואר בהשטר מכירה בזה עכ"ל מבואר דכל דבריו בזה סובבים הם לענין מכירת החדרים לפי שיטתו שהחדרים שהם שלהם לחלוטין צריכים למכור אותם (עיין מה שרשמתי בזה לעיל אות ד): ועוד היה נראה דאף אם נחוש לסברת המקור חיים גם במכירה זו שעל ידי הרשאה מכל מקום יש לתקן זאת על ידי שיקנה המורשה את החמץ להנכרי על ידי אגב קרקע שלו דלא פקפק המקור חיים אלא היכא דמוכר השליח קרקע של המשלח ואינו חותם המשלח בשטר המכירה אלא השליח.

אבל אם השליח מוכר קרקע שלו או שמשכיר קרקע שלו וחותם בו הוא עצמו ואגבו מקנה לו החמץ שפיר דמי גם להמקור חיים שכן כתב בסי' תמ"ח סק"ט קרוב לסופו (בד"ה ואם השליח) וז"ל ואם עשה שליח למכור חמצו ומכר החמץ אגב קרקע של השליח נראה דהוי מכירה מעליא ולא אמרינן דבעינן דוקא אגב קרקע של בעל החמץ וראיה לזה מח"מ סי' ר"ב ס"ד בהקנה שדה לאפוטרופוס וכו' והוא הדין כאן אף שהוא

שליח רק על דבר זה לחוד מכל מקום לענין זה הוי יד השליח כידו של משלח עכ"ל וכן כתב הרב חיי אדם כלל קכ"ג אות ג' וכן כתב בספר מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בנימוקיו לא"ח סי' תמ"ח ס"ג (בד"ה עוד יש תקנה) עי"ש ואם כן היה נראה לכאורה דאפשר לתקן שימכור השליח המורשה אגב קרקע שלו דמהני גם להמקור חיים אלא דיש להבין דלפי שיטת המקור חיים שהבאתי לעיל בסי' ה' אות כ"ה דאם מקנה החמץ להנכרי אגב קרקע אחר שאין החמץ שרוי בתוכו הוי כמקבל אחריות על חמצו של נכרי שהוא ברשות הישראל דעובר הישראל עי"ש קשה אם כן איך יועיל מה שמוכר השליח אגב קרקע שלו והרי נמצא לפי זה דאין החמץ ברשותו של הנכרי אלא ברשות של הישראל ואחריותו על הישראל כיון דתפיס ליה אדמיה ואסור ועל כרחין לומר דלאאמר המקור חיים כן אלא בהיכא שמקבל השליח מן הנכרי כל דמי החמץ דאז ליכא משום אחריותו על הישראל אבל ודאי אם אינו מקבל ממנו אלא זידאטיק והשאר הוא חוב עליו לא מהני מידי לא מצד ההקנאה שהיא על ידי קרקע שאינו של בעל החמץ דלזה אין לחוש. רק מצד האחריות כיון שאם יאבד החמץ לא ישלם הנכרי וכו' ולפי זה במכירת כל אנשי העיר על ידי הרשאה דודאי אי אפשר לקבל מהנכרי דמי כל החמץ שמוכרים לו לאלפים ורק לקבל זידאטיק וכו' אם כן אין זה מתקן להקנות על ידי קרקע של השליח כמבואר ואף דבאמת רבים לחמים על חומרת המקור חיים כמו שרשמתי בסי' ה' הנ"ל מכל מקום כבר כתבתי שם דלכתחלה ודאי יש לחוש לחומרת המקור חיים ואם כן ממילא אין תקנה באופן זה בנדון דידן (ועיין בזה לקמן אות ח'): וכל זה הוא באם מקנה לנכרי אגב מכירת קרקע אבל אם מקנה אגב שכירות הקרקע כמו שהוא מנהגנו דגם מי שיש לו קרקע שלו לחלוטין מקנה החמץ אגב שכירות קרקע ע"פ דברי גדולים שרשמתי באות ד' ודאי דאין עיקר לחשש זה כיון דאין צריך שטר על שכירות קרקע וכן כתב הרב שבילי דוד ליו"ד בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ד' אות ח'.

וז"ל מיהו בזה דעושה שטר על שם חמותו והיא לא חותמת רק הוא חותם שם חמותו המוכרת הנה אין כאן שטר מכירה דאין כאן כתיבת יד המוכר ולא עדי חתימה ולא עדי מסירה וכפי מה שכתב המקור חיים אין זה שטר מכירה וכ"כ (וכבר כתבתי) ב"ה בחידושי לא"ח סי' תמ"ח (ספרו על או"ח איננו מצוי אצלי) לדעת הש"ך מהני ובלאו הכי אם המקום שמקנים לנכרי שכירות לא בעי שטר ורק בכסף נקנה גם הבית וצריך שיאמר בפירוש דנותן המעות גם על שכירות הבית ואם בית של בעלים לחלוטין אז צריך שימכור הבית וצריך שטר להקנאת הבית מיהו בשביל קנין אגב גם שכירות מהני ובדיעבד סגי בכסף לחוד כמו שנתבאר ב"ה מכל שכן אחר הפסח עכ"ל הרי דכתב

מפורש דגם אם הקרקע שלו לחלוטין אם מקנה החמץ אגב שכירות המקום מהני בדיעבד בכסף לבד (דלא כמו שהרעיש בשואל ומשיב דלא מהני כלל) ונוכל לומר בטח דכשמוסר בידו ההרשאה אזי אפילו לכתחלה יש לסמוך על זה לגבי שכירות בלי שום פקפוק: ועל החשש דמשום מסירת מפתח מצאתי להרב בגדי ישע סי' ב' אות ב' שכתב וז"ל ואף שהבית חדש וט"ז אסרו לסגור החמץ במסגר מפני שנראה כהערמה ודאי הם מיירו שמכר לו ושילם כל דמי החמץ לישראל קודם הפסח לכן אם יסגור במסגר שלו הוי הערמה כי מה לו להסגיר חמץ של נכרי אבל כשזקף עליו במלוה יתר דמי המכירה עד אחר הפסח אין זה הערמה מה שמסגיר הבית שבו החמץ כי הוא תופס במשכון עד שישלם לו וכשישלם לו אף בפסח יפתח לו הישראל את המסגר ויניח אותו ליקח חמצו ואם לא היה החמץ באחריות הישראל היה מותר אף אם היה חמץ בבית ישראל כיון דישראל מנכרי לא קני משכון וכו' עי"ש שהאריך ובאמת נראין הדברים נכונים בטעמם דאין שייך בכי האי גוונא שום חשש הערמה כיון שהדבר ידוע דתפיס ליה אדמיה ועי"ש מה שהסביר דאין חשש אחריות בזה ובחיי אדם כלל קכ"ג אות ב' הביא מה שכתב החק יעקב דלאחר המכירה מותר ליתן מסגרת וחותם אם ירא שיקח הנכרי לעצמו וסיים ונראה לי דהוא הדין דמותר ליתן חותם משר העיר אם הנכרי מאבדו שהרי החמץ הוא באחריות הנכרי ואף שהוא כמשכון אצל ישראל כיון שישראל מנכרי אינו קונה משכון וגם הוא ברשות הנכרי שהרי מכר לו החדר וגם אין הישראל חוזר מהמכירה אלא שרוצה לכופו שישלם לו דמיו מותר עכ"ל.

ודבריו קרובים לדברי הרב בגדי ישע ומילי דסברא נינהו שוב ראיתי בשואל ומשיב שם באותו סימן (בד"ה והנה ביום ד' קדושים) שקבל מכתב מהרב שמתנצל על מה שהנהיג לכתוב בכו"ה דאף שלא מסר המפתחות מכל מקום כיון שיש לו רשות ליקח המפתחות לא איכפת לן מידי דהוה אמוכר דבר שהוא במקום אחר דאין צריך מסירת מפתח וכתב על דבריו שדבריו לא יועילו עי"ש שלא ביאר טעמו ואולי כונתו דלא דמי למוכר דבר שהוא במקום אחר דשם כיון שאינו בידו לא מיחזי הערמה ועיין להרב פרי מגדים באשל אברהם בסי' תמ"ח סק"ד (ד"ה והמ"ב) וק"ל ומכל ה מקום דברי הרב בגדי ישע נכונים ועל השואל ומשיב יש לתמוה דמילי דמר סתראי נינהו כמו שכתבתי לקמן אות ט': ומה שכתב לפקפק משום דכסף הזידאטיק שלוקח מהנכרי לא יגיע שוה פרוטה לכל מכר נראה דאפשר ליישב על פי מה שכתב במחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' ה' דדעת הגאון שהביא רבינו האי גאון בשער המקח דמוכר בהקפה ולא נתן שום כסף רק זקף במלוה וכתב שטר חוב על מה שזקף במלוה מהני במקום כסף ושכן דעת רש"י והר"ן

והריטב"א וכתב דרבינו האי גאון לא הכריע והרשב"א רפיא בידיה והביא מה שכתב מוהראנ"ח להוכיח דלא מהני ככסף ודחה ראייתו והרב שער המלך פרק ח' מהלכות לולב הלכה יו"ד מייחס להרמב"ם דסובר דזקף במלוה הוי ככסף ועיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות קל"א ובקונטריס זה במערכת בכור בהמה (בשדי חמד ח"א) שרשמתי בקונטריס הכללים הנ"ל דנראה דדעת הרבה פוסקים דמהני הזקיפה במלוה במקום כסף: ועוד כתבתי במערכת בכור בהמה הנ"ל סי' ג' אות א' ס"ק כ"ה בשם הרב שם אריה חלק יו"ד סי' מ"ח שכתב לפי שיטת הקצות חושן שהביא שם. דבזוקף במלוה לכולי עלמא מהני משיכה ולא בעינן כסף כלל ואף שכתבתי שם לפקפק בזה מכל מקום מאחר דכל מה שמצריכים כסף ומשיכה הוא רק משום חומרא דמן הדין הוא העיקר כדעת רבינו תם דנכרי קונה במשיכה וכתב הרב חינוך בית יהודה סי' פ"ד דהבעל הלכות גדולות ורה"ג והרי"ף ותוספות והרא"ש הרמב"ן סמ"ג והטור והדרישה ורי"ו ומוהר"ם מינץ סוברים כן ושדעת רש"י דנכרי קונה בכסף סברא יחידאה היא ואף שבמערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' כתבתי דאינו פשוט לומר דסברת רש"י יחידאה עי"ש מכל מקום הן רבים שרים ונכבדים דקיימי בשיטת ר"ת אם כן שפיר נוכל לסמוך אדעת הגאון ודעמיה הסוברים דזקיפה במלוה בשטר חשיב כסף וכיון דמכירות חמץ שלנו הם על ידי שטר משום הקנאת המקומות להנכרי וכותבין בשטר שזוקף במלוה המותר על הזידאטיק אם כן דל מהכא הזידאטיק (לפי שלא יגיע ממנו שוה פרוטה לכל מכר) מכל מקום הרי איכא כסף היינו מה שזקף במלוה בשטר דמהני במקום כסף לדעת הקדמונים הנ"ל או דכיון דליכא בקנין זה כסף (שהרי כיון שאין מגיע שוה פרוטה לכל מכר הוי כמכר לו בהקפה לגמרי בלא שום כסף כלל) מהני משיכה לבד לשיטת הרב קצות החושן וכמו שכתב הרב שם אריה ואף דהמשיכה היא על ידי הקנאת מקום ולזה ודאי צריך כסף דאם לא כן במה יקנה הנכרי את הקרקע וכיון דאין בהזידאטיק כדי שוה פרוטה לכל מכר אם כן ליכא כסף לקניית קרקע וממילא ליכא משיכה ונפל פיתא בבירא לכאורה מכל מקום יש לומר דלפי מנהגינו לעשות הקנאת המקומות להנכרי על ידי שכירות ולא במכירת המקומות (עיין מה שרשמתי בזה לעיל אות ד) אם כן הרי שכירות קרקע נקנה להנכרי בכסף לבד כמו שכתב הרב מים חיים ראפאפורט סי' ז' והרב בית שלמה סי' ע"ג (ונמשך בסברא זו הגאון מסלאנים בספר פרת יוסף הנדפס מחדש בנימוקיו על הטור סי' קצ"ה) ועוד כתב הרב מים חיים דאף דבעלמא אין נכרי קונה קרקע בשטר לבד מכל מקום במכירת חמץ חשיב כמוכר שדהו מפני רעתה ומהני שטר בלבד ואם כן דל מהכא כסף הזידאטיק נקנה הקרקע להנכרי בשטר והחמץ אגב

קניית המקום שהוא במשיכה ושפיר דמי ובספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב כתב בשם ס' תורת אביגדור דכשמוכרין כל העיר על ידי שליח צריך עיון אם צריך שוה פרוטה לכל אחד מהמשלחים ויש לומר דתני בהאי בעיא בקידושין ד' ז' ואין ספר זה מצוי אצלי לראות מסקנתו: ומה שהוסיף חשש על שאינם פורשים המינים וכו' וכי האי גוונא לא מהני כמבואר בסי' ר"ט הנה עם שבעיקר החשש בזה אינו פשוט להחליט דלא מהני וכמו שמתבאר ממה שרשמתי בזה בסי' ח' אות ל"ד מכל מקום ודאי דלכתחלה יש לפרט כל המינים שמוכר ועד למדידה וכו' אך איני מבין מאי דמשמע מדברי השואל ומשיב דהא בהא תלי דמפני שמוכרים על ידי הרשאה הואדאינם פורטים המינים ואילו היו מוכרים בפרטות או על ידי מכירה לאיש אחד והוא ימכור לנכרי היו פורטים ולפי זה צריך לומר דבמכירה על ידי הרשאה לא יתכן לפרש המינים ולא אדע למה הלא גם כשמוכרים על ידי הרשאה יוכלו לפרט כל מין ומין כמו שהוא מנהגינו דכל הבאים על החתום בשטר ההרשאה כותבים בהרשימה שביד השליח בית דין כל חמץ שיש לו בפרטות.

ובהשטר מכירה כותבים שמוכרים לו כל המינים של כל אחד כרשום בהרשימה ונותנים לנכרי השטר מכירה וההרשאה והרשימות. וגם בגוף השטר מבארים כל המינים שמוכרים לו ויעויין בספר בגדי ישע הנ"ל ובספר ראשית ביכורים סימן ה' בנוסח השטר מכירה שגם שם מתבאר לעשות כסדר הזה ואם כן לפי הנראה אם עושים כן אין שום חשש ואם באמת אין עושים כן בודאי מצאה קפדת השואל ומשיב מקום לנוח אך אין דבר זה תלוי בסדר המכירה וכמו שכתבתי לעיל (שוב ראיתי להרב שואל ומשיב באותו סימן בד"ה והנה ביום ד' קדושים וכו' שכתב לו רב אחד התנצלות על זה כיון שלנכרי פורטים כל מיני החמוצים שיש לכל אחד וכל המקומות וכתב השואל ומשיב על זה כל דבריו לא יועילו עד כאן ולא ביאר טעמו ולא ידעתי למה לא יועיל בזה: גם מה שחדש לומר דלא מהני על ידי שליח כיון שהמכירה היא רק הערמה וכו' והנה מלבד דאינו פשוט שהמכירה היא הערמה ועיין מה שכתבתי לעיל בסי' זה אות ד' (בד"ה הנה בשו"ת בגדי ישע) ועיין עוד בזה במה שכתבתי לקמן אות ט"ו: זאת עוד לא מצאתי בעניות דעתי שום טעם וסברא לומר דלא מהני על ידי שליח דכיון דנקיטינן שלוחו של אדם כמותו לכל דבר חוץ משליחות לדבר עבירה אם כן כיון שאין בהערמה זו שום נידנוד איסור ויכול למכור על ידי עצמו מה טעם וסברא לומר דלא מהני על ידי שליח הרי כל מידי דאיהו מצי עביד משוי נמי שליח והרי אפילו בלא שליחות על המכירה כתבו הרבה פוסקים דאם אין האיש בביתו יכולים למכור חמצו שלא מדעתו דזכות הוא לו וזכין

לאדם שלא בפניו וכן לענין מכירת הפרה להפקעת קדושת בכור עיין מה שרשמתי בזה בסי' זה אות ב' ואם כן כל שכן ודאי דמהני בזה שליחות מדעתו ורצונו וגם בדברי המקור חיים סי' תמ"ח ומעין גנים הנ"ל (בד"ה ועוד נראה) מבואר דיכול לעשות שליח למכור חמצו וכן הדעת מכרעת ודלא כהגאון שואל ומשיב וגם בתשובת הרב נודע ביהודה מהדורא קמא סי' י"ח מבואר דמכירה על ידי שליח מהני ועיין עוד בשו"ת חתם סופר וכתר כהונה שרשמתי בסי' ח' אות ז סק"ח דמבואר כן וכן מתבאר מתשובת הרב כתב סופר סי' פ"ב.

סוף דבר לעניות דעתי נראה כל מה שפקפקו הרב השואל והגאון שואל ומשיב בתקנה זו יש ליישב על נכון ואין כדאי להרעיש בדבר זה ולבטל מנהג שנהגו כן מקדם קדמתא ונתייסד מסתמא על פי גדולי הדור שלפנינו על כן לא ראיתי לחוש לשנות המנהג מהרשאה למכירה: וראיתי בספר מנחת משה לרב רחימאי הגאון מנ"י יצ"ו בקונטרס חוקת הפסח דין כ"ה שהביא שו"ת השו"מ הנ"ל וכתב שגם הגאון מוהרש"ק מבראדי בספר קנאת סופרים בהשמטות לקונטרס קנין עולם סי' י"ד כתב גם כן דלא מהני בזה שליחות וכמו שכתב המקור חיים דחתימת השליח לא מהני וכו' ואסור אחר הפסח ושכתב עוד טעם אחר וצריך לעיין בגוף ספר קנאת סופרים הנ"ל ואינו מצוי אצלי ומני"ר הא מנ"י יחיה כתב דבעיקר חשש זה שלא יועיל השליח כעשיית הבעל הבית בעצמו יש לצדד דכיון דהשליח לוקח שכר מבעלי החמץ עבור טרחתו הוי כפועל דידו כיד בעל הבית כמו שכתב הרב מחנה אפרים בהלכות שילוחין סי' י"א לענין שליחות לנכרי דהיכא דלוקח שכר שאני דכיד בעל הבית דמי והכי נמי יש לומר דיד השליח כיד בעל הבית והוי כחתם בעל החמץ על השטר מכירה ועל דרך זה כתב להשיב על הטעם של הגאון מוהרש"ק וכתב שיש ליישב כל החששות שבשו"מ הנ"ל אלא שאין רצונו להאריך כי על כל פנים יותר נכון לעשות על ידי מכירה לאיש אחד והוא ימכור הכל ומוהרש"ק בשו"ת שבסוף ספר נאות דשא האריך לקיים מנהג זה (דמכירה לאיש אחד שהוא ימכור של כולם לנכרי) ועל כן בעיירות אשר הרב המורה יוכל להשגיח היטב על כל פרטי המכירה הכוללת שיעשו הכל כדין אין לערער על המנהג והירא את דבר ה' יכתוב שטר לעצמו כי רבה המכשלה וכו' אלו תורף דב"ק יצ"ו:

והנה לא ביאר מה שיש לו ליישב החששות שבשואל ומשיב ואולי כונתו למה שכתבתי בעניות דעתי אך מה שכתב ליישב על פי שיטת המחנה אפרים דבפועל נכרי יש שליחות לנכרי וכו' כנז"ל אין דעתי העניה נוחה בזה דמלבד דשיטת הרב מחנה אפרים בזה אינה מוסכמת וכמה דיות נשתפכו בזה כמתבאר ממה שרשמתי בקונטרס הכללים מערכת

האלף אות קמ"ו (בשדי חמד ח"א) ועוד אף לדעת הרב מחנה אפרים יש לומר דלא מהני דהא כל הטעם של המקור חיים בזה הוא משום דשטר בלא חתימה או עדי מסירה או חתימת יד המוכר לאו שטר הוא דהא לאו שטר ראיה הוא נגד המשלח ואף שיש עדים שעשאו שליח לא מהני חתימת השליח דכל שאינו מוכח הראיה מתוך השטר עצמו ובעינן צירוף עדים שידעו שזה שלוחו לא נקרא ראיה כלל והוי חספא בעלמא אם כן לפי זה מה יתן ומה יוסיף מה שהשליח מקבל שכר והוי כיד בעל הבית הא סוף סוף בהשטר אין שום הוכחה שמכר הבעל הבית והוי חספא בעלמא לדעת המקור חיים ופשוט בעיני דלא מהני בזה מה שידו כיד בעל הבית ועוד אם באמת אין לנו ליישב חשש המק"ח אלא על פי זה אין זה מן הישוב לגמרי דהתינח לגבי הבעלי בתים שנותנים שכר להשליח אך הדבר ידוע כי כמה וכמה בני אדם העושים המכירה על ידי הרשאה הנ"ל אין נותנים שום שכר ובפרט העניים ואלמנות בודאי אין נותנים שום שכר (והשליח מסכים על זה כי די לו במה שנותנים לו המתנדבים בעם) ואם כן לגבי דידהו לא הוי יד השליח כידם ולא מהני חתימתו ועם שזה יש ליישב וק"ל מכל מקום האמת יורה דרכו לפי עניות דעתי דלפי טעמו ונימוקו של הרב מק"ח אף אם יד השליח חשוב כידו לא מהני כלל:

ומה מאד תמיה לי על מה שכתב הרב מנחת משה שם בשם מוהרש"ק דלא מהני בזה שליחות דאין הקרקע נקנה להנכרי והוי חמץ של נכרי בבית ישראל דעובר בבל יראה ובל ימצא וכל החמץ אסור אחר הפסח ע"כ וכיון שלא הזכיר שום פקפוק על קנין הכסף (על דרך שפקפק בהשואל ומשיב לפי שלא יגיע שוה פרוטה לכל מכר מכסף הזידאטיק) מוכח דעל קנין הכסף אין לו שום פקפוק אם כן איך יתכן לאסור החמץ אחר הפסח הרי דל מהכא השטר משום דלא מהני חתימת השליח מכל מקום נקנה החמץ להנכרי בכסף בלבד דמהני בדיעבד לאחר הפסח מיהא אי משום דסמכינן בדיעבד אשיטת רש"י ורמב"ם דקנין נכרי במטלטלין בכסף ואם משום מה שכתב המשאת בנימן דבחמץ מהני קנין כסף או משיכה בלבד אליבא דכולי עלמא כמו שרשמתי בזה לעיל בסי' ח' אות ט"ו ואולי סובר דאף דקנין כסף לחוד בדיעבד מיהא מהני אחר הפסח מכל מקום כיון דנחית לכתוב שטר גלי דעתיה דלא ניחא ליה בקנין כסף לחוד ועל דבר זה כבר כתבתי באורך בסי' ח' אות י"ג מס"ק ה' והלאה והבאתי דברי רבנן קדישי המדברים בזה ומשם בארה או אפשר דקאי בשיטת המק"ח דכל שאינו מקבל מהנכרי דמי כל החמץ אלא זידאטיק לבד לא מהני אלא אם כן החמץ עומד במקום שנמכר לנכרי וכיון שבמכירה הכוללת על ידי הרשאה מסתמא ודאי אין הנכרי מסלק דמי כל החמץ צריך שיהיה המקום קנוי לו וכל שאין המקום קנוי לנכרי הוי כחמץ של נכרי ברשות ישראל ובאחריותו דעובר

עליו בבל יראה ואסור אחר הפסח ועיין מה שרשמתי בענין זה לעיל בסי' ה' אות כ"ה כן אנכי מצדד בכונתו לפי שאין ספר קנאת סופרים הנ"ל מצוי בידי והגאון מנחת משה יצ"ו העתיק תורף דב"ק ולא גילה לנו טעמו ונימוקו:

והנה על החשש משום מסירת המפתח שהבאתי למעלה ובד"ה ועל החשש) דברי הרב בגדי ישע דאין זה חשש וכו' כתב לי ידידי הרה"ג מנחם נחום גלאנטי אבד"ק זאלאטאפאליא יצ"ו וז"ל בחלק דברי חכמים סי' קי"א על החשש דמסירת מפתח שהביא דברי הבגדי ישע ציינתי על הגליון ועיין צמח צדק החדש חלק או"ח סי' מ"ה שהאריך בענין זה של חשש מסירת המפתחות ודעתו דאדרבא כיון שלא מסר לו המפתחות מחמת דתפיס ליה במשכון עד שישלם לו אף דישראל מעכום"ז לא קני משכון וגם לא נתבטלהמכירה עבור זה שלא מסר לו המפתח מכל מקום כיון שיש לו הנאה על ידי עכוב החמץ שלא מסר לו המפתח שעל ידי זה הוא בטוח במעותיו נעשה שומר שכר על החמץ ולא דמי למלוה על המשכון יעו"ש באריכות דבריו וסיים שם ולפי זה הפוסקים שהתירו בלא מסירת מפתחות היינו במוכר במזומנים או כשאי אפשר למסור לו המפתח מה שאין כן היכא שזקף במלוה אך אם כתב השטר מכירה בנוסח אדמו"ר עם ערב קבלן אז אינו תופס החמץ במשכון כי אין לו שייכות לתבוע מהקונה אלא מהערב קבלן אם כן אף אם לא מסר לו המפתח אינו חייב באחריות כלל אם לא שבקש הנכרי המפתח ולא נתן לו אז יש להחמיר יעי"ש ולפי זה צדקו דברי הרב השואל בשואל ומשיב שהנהיג לכתוב שיש לו רשות ליקח המפתחות עכ"ד יצ"ו ואני אומר עיני הרואה בגוף הספר שואל ומשיב תחזנה מישרים שלא הוזכר מה שכתב הרב הנ"ל יצ"ו בשם הרב השואל שם ולפי מה שהעתיק בשם הגאון צמח צדק החדש מתבאר דבמכירת כל החמצים של כל בני העיר על ידי הרשאה אם אין לנו פקפוק באופן מכירה זו אלא משום חשש מסירת המפתח אין לחוש לזה לגבי דידן כיון שאי אפשר למסור לו כל המפתחות שצריכים לרוב ככל בני העיר כמובן וגם שמנהגנו הוא לעשות המכירה על ידי ערב קבלן כמו שכתבתי בסי' זה אות יו"ד שוב נזכרתי שלקמן באות ט הארכתי קצת בזה בס"ד ושם הבאתי גם דברי הגאון צמח צדק הנ"ל שבסי' מ"ד וסי' מ"ה עיי"ש:

ומה שכתב הגאון שואל ומשיב הנז"ל (בד"ה וראיתי) שכבר היה לעולמים ושני גדולים מייאס מוהרימ"ט ומוהרי"ל נחלקו בזה ושמע השומע וטעה דשם מכרו החמץ לאחד וכו' אבל למכור רק בהרשאה לבד שייך כל הני חששות הנה עתה השגתי ס' יקר אורי וישעי לידידי הגאבד"ק ייאסי יצ"ו ומצאתי שם בסי' קכ"א תשובת הגאון מר זקנו במה שכתב לדחות טעמי ההיתר של הגאון מוהר"י לאנדא ובא לו בארוכה ואי אפשר להעתיק

דב"ק ככתבו וכלשונו וליפטר בלא כלום לא אפשר לכן ארשום בס"ד רק ראשי פרקים ממה שכתוב שם וזהו: בדבר החדש במכירה כוללת שיקנה איש אחד כל החמצים מהשנקעריש וסוחרים אחרים בשמים ובאקלעס וכדומה והוא מוכרם לעכום"ז כבר גליתי ברבים שאין בתקנה זו ממש ואבאר שאין זו תקנה אלא תקלה ומכשול לרבים והוא שידוע שחמץ רב שאי אפשר למכרו בכסף ומשיכה ונצטרך לשאר קניינים התירו חז"ל לצורך גדול אף שהיא הערמה ניכרת התירו וחשו על הפסד ממונם של ישראל וסמכו אהא דאדם בהול על ממונו פן יעבור בשאט בנפש על איסור חמץ בפסח ובתחלה לא התירו למכור באופן זה כי אם במכירת יין שרף שבו היתה מחייתם אבל בשכר שלא היה שעת הדחק כל כך לא התירו מכירה שהיא בגדר ערמה ואחר שנפרץ לרוב גם המסחר בשכר חזרו והתירו גם בשכר ככתוב בבית חדש ובאליהו רבה סי' תמ"ח וכל אשר לו מוח בקדקדו יבין שלא יתכן לתקן שיקנה אחד סמוך לפסח חמץ מאנשים רבים כדי למכור את הכל לעכום"ז בערב פסח בלתי שום יפוי כח אחר כי אם בקניינים הנהוגים לכתוב בשטרי המכירה אשר מלפנים נהגו למכור כל אחד חמצו לעכום"ז וקנין זה של הישראל ומכירתו לנכרי הם ערמה גלויה וניכרת לכל כי חז"ל התירו רק משום הפסד ממון ישראל כי מה יעשה בחמץ שיש לו ולא כלה עד שהגיע ך איסורו לזה התירו משום הפסד ממונו אבל מי התיר לישראל לקנות ולמכור חמץ בהערמה גלויה וניכר במה שאין לו שום צורך והפסד ממון רק מתכוין לעשות סחורה בחמצו א חברו לקנות בערמה ולמכור בערמה מה שלא התירו אלא בדוחק גדול משום הפסד ממון ולא למי שאין לו הפסד ממון וגם לא התירו אלא המכירה בערמה ולא הקנין בערמה ואם כן הקנין והמכירה שתיהן גם יחד הן נגד רצון תקנת חז"ל:

והביא בדף ע"ד ע"ג מה שהשיב הרב המשיג והוא השיב על השגתו וז"ל ומה שכתב על מה שקראתי דבר חדש הלא כבר נאמרה ונשנית התקנה בספר ישועות יעקב באמת מביא שם תקנה זו אך כבר מבואר בבבא בתרא ד' ק"ל אין למדין הלכה לא מפי תלמוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו הלכה למעשה ש ואם כן כיון שהגאון מלבוב (כוונתו על הישועות יעקב) בעצמו לא קבע המנהג הזה בלבוב נראה בעליל שהוא לא הסכים בזה והמעיין בספרו יראה שהיה בדעתו לדבר ממנהג זה ונשמט מספרו ומי כמוני קרוב להגאון האמיתי הנ"ל בהיותי בלבוב עד שכמעט יום יום פלפלנו יחד ומעולם לא שמעתי מפי קדשו מנהג זה ולו חפץ בו לא הכחיד לדבר עמי בזה אם טוב ונכון הוא ומה שכתב שנקבע המנהג מהגאון מוואליטשיסק והגאון לב"ש האמת לא שמעתי מעולם שקבעו מנהג הזה ואף אם האמת שנקבע המנהג מאתם הרי אמרו בבבא בתרא דף ק"ל אין

לדיין אלא מה שעיניו רואות (הביא לשון הש"ס דאמר רבא כי אתא פסקא דדינא וכו') וסיים: וכן אומר אני על התקנה כיון דחזי לי טעמא למיפרכה לא גמרינן מינייהו ולו שמעתי טעם לשבח בזה הייתי מודה אבל כיון דאין בו טעם רק פטומי מלי דניחוש שמא יכתבו שטרי מכירות שלא כדת והם דברי הבאי ויש לנו לתקן ולהעמיד כותבי שטרות כדת וכשורה אין לחדש חדשות ומה גם שכתבתי טעם לשבח לבטל התקנה ולכן אין לנו לימשך אחר התקנה וגם הגאון מוואליטשיסק שימש ברבנות פה ובנו הגאון אחריו ולא הנהיגו כן לעשות מכירה כוללת כנודע לכל יושבי עירנו ומה שכתב בשם הגאון מוהרש"ל קליגר שיש רמז בש"ס למכירה כוללת לא הודיע הרמז שמצא ותהלות לאל יתברך אם היה מקום לזה בתלמוד ידעתיו וגם ידעו דורות הקודמים והיו קובעים המנהג הזה ומאחר שלא שמענו זאת מעולם בודאי אין ממש ברמיזותיו ושם בסי' קכ"ב (בד"ה ועל מה שהמציא) נבעו מצפוני הרמ"ז הרומ"ז בש"ס על זה והוא בדף י"ג בעובדא דיוחנן חקוקאה שהופקד אצלו דיסקיא חמץ וכו' והרב המחבר דחה דבריו וכתב דאדרבא יש להוכיח משם דמנהגם היה במכירה פרטית וכו' עי"ש דבריהם באריכות נלאתי להעתיקם באין צורך לדעתי הקצרה כי אף אם המצאת הגאון מוהרש"ק על פי דיקדוקים בדברי רש"י בפירוש הסוגיא תהיה מכרחת לומר שהיה מנהג זה בזמן הש"ס:

הרי על כל פנים לא חייבונו חז"ל להתנהג באופן זה ואם בזמנם אשר היו חרדים לדבר ה' ולא היה מקום לחוש לשום תקלה הנה בעתה אשר מוחלפת השיטה אחסור דרי ויש מקום לחוש לתקלות רבות לפי דעת הגאון מוהרמ"ט מי מזקיקנו להתנהג בענין זה ויש לנו מנהגים רבים על אחת כמה וכמה אשר דורות הראשונים אחזו בהם לפי שלא ראו חשש תקלה ובדורות האחרונים ביטלום והיה כלא היו מפני מראית עין התקלות אשר פרצו במנהג הראשון וכל שיש טעם לשבח לבטל המנהג להסיר מכשול מדרך העם כח בית דין יפה לשרש אחר המנהג ולבטלו ומה גם דאף אם נניח שכן היה בזמן הגמרא מכל מקום לא נכחד שנתבטל אחר כך ועמד בביטולו כמה מאות שנים אחר חתימת התלמוד על כן לא בא זכרונו בדברי גדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים עד אחר איזה מאות שנה אחר חבור הטור והשלחן ערוך ואחרי שיש לחוש לכמה תקלות כפי דברי הגאון מוהרמ"ט אין ספק שראוי להעמידו בביטולו ולא להניחו להיות חוזר ונעור למכשול ולפוקה הנה כי כן אין לנו אלא לידע ולהודיע אם יש חשש תקלה בהנהגת מכירה כוללת הלזו כדברי הגאון מוהרמ"ט או לאידך גיסא תקנה גדולה היא כדברי הגאון מוהרי"ל ולכן אעתיק בס"ד תורף הדברים בהחששות שיש במכירה זו ולא אשגיח

אם היה מנהג כזה בזמן התלמוד או לא (לכן נחזור לדברי הגאון מוהרמ"ט במה שיש לפקפק במכירה זו):

ועוד כתב בסוף דף ס"ט (בד"ה ועוד) איך יתכן שאיש שבכל השנה אין עושה שום מסחר וקנין כי אין בידו מאומה ובפתע פתאום קודם הפסח יפרוץ מסחרו לרוב לאלפים ועיניו ולבו רק לבצע כסף איך אפשר לכנות זה בשם קנין ומכר כלל ועוד לכתחלה צריך למסור המפתח לנכרי ולהראות לו החמץ הנמכר לו ולאמת לו הקנין בכל מאי דאפשר ובמכירה הכוללת הלזו הקונה ידע מה הוא קונה ואיה יחפש מקומות שהחמצים מונחים שם ואין לו שום סמיכת דעת שקונה דבר זה והוא לשחוק והיתול בעיני הבריות ובסוף הסימן בדף ע"ה ע"א כתב ומה שכתב הרב המשיג) על מה שכתבתי דלכתחלה צריך מסירת מפתח והוא כתב שאינו צריך ליתא שבודאי צריך מסירת מפתח רק עלידי התקנה ומכירה הכוללת אי אפשר למסירת מפתח ומי יכריח לחדש חדשות ולא לאמת המקח במסירת המפתח ומה שכתב שאין צריך להראות להקונה החמץ הנמכר לו רק לפרט לו כל מקום וכל מין ומין ודאי הנכון לכתחלה להראות לו המקומות והחמץ כמו שכתבתי וכן מבואר בש"ע הגאון מוהרש"ז בקונטריס מכירת חמץ והאמת הוא כאשר קראתי תקנה זו בשם תקלה כאשר כל משכיל יראה כי כן הוא שאין לכנות בשם תקנה רק תקלה מכשול כי על ידי המכירה הכוללת נעשית מכירת חמץ לשחוק ולהיתול כי מה שהישראל קונה מישראל אין ביניהם שום דרכי המכירה ובעיניהם רק כשחוק אשר לא כיוונו חז"ל בתקנתם:

ובשם הגאון מוהרש"ק בתשובתו שבספר נאות דשא כתב הרב המחבר בסי' קכ"ב (ד"ה ומ"ש) ועל מה שכתב מר זקני דלכתחלה צריך למסור המפתח ורק בדיעבד מיקל המשאת בנימן וגם ראוי להראות להקונה את החמץ וכו' השיב הגאון מוהרש"ק דבשביל דבר נכון בא לדחות דבר הנכון יותר להצילם מחשש שיקיימו חמץ בביתם ולהצילם מהפסד ממון שזה יותר נכון מלחוש למה שראוי לכתחלה להראות לו החמץ וגם למסור לנכרי המפתח עכ"ל וגם זאת אינה השגה לדעתי דמדוע נתיר לו לעשות מלכתחלה דיעבד והלא קיימא לן דדיעבד נקרא היכא דאי אפשר לעשות באופן אחר וכשעת הדחק דמי ומה אי אפשר שייך הכא הלא אפשר לכל איש מישראל שימכור בפני עצמו לנכרי ולהראות לו מקום החמץ וגם למסור לו המפתח היכא דאפשר כגון שמוכר לו כל החנות והדלת סוגר אחריו ומצא הרבה כאלו המוכרים עם כי אנו צריכים לשעת הדחק היכא דאי אפשר כגון שמוכר לו מחצית החנות או קרן אחד בצד אחד אבל למה נתיר גם לאותן המוכרים כל החנות באין יוצא ואין בא לשם וקמו דברי זקני כמו נד נצבה: ועל

מה שכתב דמי התיר לקנות בערמה ולמכור בערמה השיבו דבשיטה מקובצת לבבא מציעא ד' מ"ו בשם הרא"ש והריטב"א מבואר דאף שתי הערמות מותר וכתב דהמעיין שם יראה דליתנהו להני מילי וכו' ושם בסי' קכ"ב כתב הגאון מח"ס אורי וישעי יצ"ו דהגאון מוהרש"ק בתשובתו שבס' נאות דשא כתב דכדי להציל ממון חברו וגם את נפשו מעבירה שרי ליה לאיש זר ליכנס בזה ועוד נעלם ממנו שמצינו כיוצא לזה בפרק שני דמעשר שני והובאה בגטין ד' ס"ה כיצד מערימין על מעשר שני וכו' והתם נמי תיקשי מי הכניס לבנו ובתו לתגר זה וכו' והתם הוא משום ריוח בעלמא וכו' וגם הוי כשתי הערמות וכו' והרב המחבר כתב לדחות השגתיו עי"ש (נחזור לדברי הגאון מוהרמ"ט):

ומאד התמרמר אותו צדיק (הגאון מוהרמ"ט) על שראה בשטרי הקניינים הנעשים בין המוכרים להקונה ונכתב בם שמכר את החמץ עד למדידה ושהפקיר כל הנ"ל מעכשיו והוא תימה אם מכירה אין הפקר ואם הפקר אין מכירה ואיך אפשר להיות אגודים יחד בשטר אחד מי יכול אדם למכור מה שהפקיר או להפקיר מה שמכר ודבר שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו ואין כאן מכירה ולא הפקר ונשאר החמץ לבעלים הראשונים וכיון שלא מכרוהו לנכרי ומה שמכר הקונה להנכרי אין בו ממש כיון שהוא עצמו לא קנאו עוברים המוכרים בבל יראה ואחר הפסח אסור אף בהנאה כי אין כאן לא מכירה ולא הפקר כי אם מכשול לרבים: וגורמת מכירה הכוללת רעה אחרת כי כל אותן המוכרים להישראל הקונה רובם ככלם העמידו נכרים למכור חמצם בפסח ולא מכרו להנכרים האלה החמץ שנתנו להם למכור בפסח רק התנו עמהם לשלם מכל מדה כך וכך ומה שיקחו יותר יקבלו הנכרים לעצמם בעד טירחתם ומה שישאר מהחמץ יקבלו היהודים בחזרה ולא עשו עם הנכרים שום קנין בעולם כי סמכו על אשר מכרו להישראל הקונה ולא שמו על לב כלל שהחמץ שנתנו להנכרים למכור בפסח היה ברשותם לעשות בו כרצונם כאשר עשו בו מיום שמכרו להישראל הקונה עד זמן המכירה שפרצו מסחרים ומכרו לרבים כרצונם לפי שכן התנו עם הישראל הקונה שלא מכרו רק עד למדידה והוא מה שישאר בזמן איסורו ואם כן החמץ שנתנו להנכרים למכור בפסח הוא חמצם שנתנו להנכרי למכור בפסח בלתי מכירה להנכרים ודמי הפדיון והחמץ הנשאר אסור בהנאה כדין חמץ שעבר עליו הפסח:

ומעתה יבין כל שיש לו רוח דעת כי לא היתה במכירה הכוללת תקנה להנצל מאיסור כי אם גרם מכשול עון באיסור תורה כל ימי הפסח ובאיסור דרבנן אחר הפסח ואי אפשר לתקן כלל מרוב ההפסד שיעלה לאלפים לכן עם ה' הברו לבלתי שמוע לחדשות אשר יבדו מלבם ודרכו בעקבות הראשונים אז תלכו בטח ולא יהיה לכם למכשול ולפוקה

והאריך קצת (בד"ה ומ"ש כת"ה יבקש) לבאר שאם היו מעמידים שענק"ר נכרי שיהיה שענק"ר של הנכרי הקונה היה תיקון למכשול זה אבל האריך לבאר שהוא בלתי אפשר לעשות כן אלא כל אחד ואחד מהמוכרים מעמיד הוא עצמו שענק"ר על חמצו קודם שימכור הישראל הקונה את החמצים להקונה שלו וכו': ועל מה שכתב הרב המאשר תקנה זו שמצווים להמוכר שיאמר שמפקיר מהיום את החמץ שימצא אצלו בערב פסח קודם זמן איסורו הן מה שנשכח ממנו למוכרו והן מה שהיה בביטול מקח בדבר מכר יהיה נכלל בהפקר ויקנה הקונה דבר זה שהיה בו ביטול מקח בתורת חצר התפלא עליו מי שמע כזאת לצוות להפקיר חמץ כמה ימים לפני הפסח ותקנת חז"ל לא היתה לבטל ולהפקיר רק בערב פסח קודם זמן איסורו ואף המפרש בים הביטול וההפקר אינו אלא בזמנו ככתוב בש"ע סי' תל"ו וכשיגיע הפסח יבטלנו דדוקא בסמוך לאיסורו סמכו חז"ל על ההפקר דמשום איסורו אייאושי מייאש ומפקיר בלב שלם אבל קודם זמן איסורו אין ענין להפקיר כלל והאריך לבאר דלא קנו החצרים מן ההפקר מכמה טעמים ומה גם לדעת הר"ן דבהפקר יכול לחזור תוך שלשה ימים אפילו זכה בה אחר ואם כן אף אם היה זוכה מההפקר כיון שהמוכרים משתמשים בהחמצים שמכרו הרי אם כן חזרו מההפקר תוך שלשה ימים ואף שרבו החולקים על הר"ן מכל מקום בנדון כזה יש לומר דבמכר ניחא ליה דליקני ולא בהפקר כיון דבהפקר אם חזר בו תוך שלשה ימים יכול לומר קים לי כהר"ן ובלאו הכי אין כאן לא מכר ולא מתנה כיון דמכירה והפקר נאמרו ביחד כל שאינו בזה אחר זה אינו בבת אחת:

ועוד יש סתירה לתקנה זאת דהנה הדבר ידוע שאף שהנכרי קונה החמץ בכל יפוי כח שבעולם ברור שאם ילך החמץ לאבדון לא ישלם הנכרי את המגיע ממנו וכל שכן כשנכתב עד למדידה אפילו מן הדין לא יוכל לגבות ממנו כלום כי כל זמן שלא נמדד מי יכול לברר כמה שוה החמץ שקנה ואם כן החמץ לעולם באחריות הישראל ואף אם אין חייב באחריות אלא שהנכרי אלם דעת הרמב"ם וכן נראה עיקר לדינא בסי' ת"מ שחייב לבערו ועיקר ההיתר שנוהגים במכירת חמץ אף שהוא באחריות ישראל היינו משום שמוכרים או משכירים החדרים שהחמץ שם הוי כמקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דאינו עובר ועל כל פנים לא פלטינן מאיסור כיון דאחריות על ישראל ודאי רוצה בקיומו של חמץ כל ימי הפסח ואסור כמבואר בסי' ת"ן אלא דגם בזה התירו משום הפסד ממון ישראל אם כן כל זה לבעל החמץ דמשום הפסד ממון התירו לו אבל מדוע יתערב איש זר לקנות החמץ כדי למוכרו לנכרי וממילא יהיה החמץ באחריותו

כל ימי הפסח וירצה בקיומו של חמץ כל ימי הפסח הרי כיון שאין לו הפסד ממון לא התירו לעשות כן אלו תורף דב"ק:

ולפום ריהטא נראה דיש להשיב על פקפוק זה על פי מה שביאר הגאון חתם סופר בא"ח סי' קי"ו (ד"ה ולפענ"ד) ובסי' קי"ט אות א' דלא נאמר רוצה בקיומו של איסור אסור אלא ברוצה להרויח על ידי זה אבל להיות ניצול מהפסד לא שמענו וכיוצא לזה כתב הגאון בגדי ישע בא"ח סי' ב' אות ט"ו דלא אמרו רוצה בקיומו של איסור אסור אלא דוקא אם יש לו הנאת ממון מזה שרוצה בקיומו כגון שמקבל שכר בשביל מה שקבל אחריות וכו' וכתב שכן כתב מפורש הרב הלבוש בסי' ת"ן עי"ש ובנדון דידן אף שהקונה הישראל מקבל שכר מן המוכרים לו נראה שאין קבלת שכרו על שמקבל עליו האחריות כי אם על התעסקו בעסק זה ומה שרוצה בקיומו של איסור הוא רק להנצל מן ההפסד אמנם כפיהמובן להמעיין בדברי הרב בגופן שלהן שזה הישראל הקונה מן הישראלים בא בשכרו ומשתלמת לבסוף אחר ימי הפסח כאשר כתוב שם (בד' ע' ריש ע"א) שעינו ולבו של הקונה רק למען בצוע בצע כסף אשר יקבל אחר כך מהמוכרים כפליים מהערבון שקורין אדרו"ף תיכף אחר חג הפסח ומסתמא ודאי אם ילך החמץ לאיבוד ולא ישלם הנכרי להישראל וגם הוא לא ישלם לבעליו גם הם לא יתנו לו כלום ואם כן הוי רוצה בקיומו כדי להרויח ואסור גם בקונטריס הכללים במערכת הרי"ש אות ל"ח כתבתי שנראה שאין הכל מודים למה שחילק הרב חתם סופר עי"ש ושם בדף ע"ג עמוד ד' הביא מה שהשיב על זה הרב המשיג מדקיימא לן דמותר לקבל אחריות על חמצו של נכרי בבית הנכרי ולא חיישינן משום רוצה בקיומו מחמת האחריות ושיש לומר בדעת הגאון מוהרש"ז דלא שרי לקבל אחריות על חמץ של נכרי בבית הנכרי אלא בחמץ שלא היה שלו מעולם וכו' ולכן הצריך ערב קבלן וכתב על דבריו שאין זה כלום וכו' אלו תורף הדברים בקיצור ועל הצד היתר על פי מה שהמציא הגאון מוהרש"ז במכירת חמץ על ידי ערב קבלן ישראל כתב הרב לפקפק בזה והבאתי תורף הדברים לקמן בסי' זה אות יו"ד (בד"ה עוד השגתי ספר) עי"ש: ובסימן קכ"ב כתב הרב המחבר יצ"ו שראה תשובת הגאון מוהרש"ק מבראדי שהשיב על כל דברי מר זקנו הנ"ל והוא יצ"ו כתב להשיב על דבריו ובסוף הסימן כתב ואף שהגאון מוהרש"ק האריך להשיג על דברי מר זקנו בכל זאת העלה בסוף תשובתו וז"ל אמר הכותב אם אמנם כתבתי בתשובה זו לקיים מנהג זה למכור הכל לאיש אחד כתבתי רק לפי שעה לקיים דברי הרב הגדול מוהר"ר יוסף שהיה רב גובריה והיה משגיח שיהיה הכל כדין אבל בזמן הזה ראיתי רבו המתפרצים מאד בזה ונותנים עיניהם רק בשכרם ורובם אינם עושין כדין כלל ורבו בזה המכשולות

ונכשלין ומכשילין אחרים באיסור חמץ שעבר עליו הפסח לכן אני מזהיר לכל מי שנגע יראת ה' בלבו שלא לתת חמץ שלו לאלו הקונים חמץ רק כל אחד יכתוב שטר מכירה לעצמו ומי שאינו בר אוריין יהיה מראה שטר מכירה שלו לצורבא מרבנן לראות אם נכתב כדין וזכות הרבים יעמוד להם שלא יכשילו הרבים ואני את נפשי הצלתי כי אני מפרסם גודל המכשלה כי רב הוא והשומע לי ישכון בטח ותבא עליו ברכת טוב כנפש המעתיר שלמה קלוגער עכ"ד.

גם הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' צ"א הזכיר מכירה הכוללת שכפי הנראה כן נוהגים בעיר פאלטישאן שהשמש קונה כל החמצים ומוכרם לנכרי ויצאתה שגיאה מתחת יד הקונה השמש הנ"ל ואחר שהשיב על דבר אשר נשאל סיים בסוף התשובה אבל באמת רע עלי המעשה מאד כי על גוף המכירה הכוללת אנו מצטערים דהיא כחוכא ואיטלולא ומר זקני מאור הגולה ביטלה בייאס עד היום ועל כל פנים ראוי להשגיח למנות אנשים ידועים ומביני מדע שידעו איך להתנהג שיהיה נעשה הכל כדינו ולא שכל אחד יבנה במה לעצמו ומהיום יראו לתקן זה עכ"ל: אמנם הגאון צמח צדק החדש בסי' מ"ד נשאל בענין שלא מסר המפתח בזמן המכירה להנכרי אם מעכב והבאתי דב"ק לקמן בסי' זה אות ט' ושם היה הנדון שהמוכר החמץ להנכרי הוא קנה כל החמצים של כל בני העיר ומכר את הכל לנכרי והיה הספק במסירת המפתח והשיבו על שאלתו ומדלא רפרף כלל בעיקר המכירה נראה קצת שסובר דאין בזה שום חשש הערמה גלויה לקנות בערמה ולמכור בערמה ולא משום רוצה בקיומו של איסור או משום חשש שהמכירה הכוללת גורמת מכשול שיעמידו נכרים למכור בפסח כדחייש הגאון שבתשובת אורי וישעי הנ"ל ועל החשש דמסירת המפתח גם הצמח צדק סובר דלכתחלה צריך למסור המפתח אלא דאינו מעכב בדיעבד ואף זה דוקא כשקבל כל דמי החמץ מהנכרי או שקבל ממנו זידאטיק והשאר זקף עליו במלוה וקבל על זה ערב קבלן וכו' כמו שהסדיר הגאון מוהרש"ז עי"ש בסי' מ"ה אות ג':, מתוך כל הרשום בכתב מתורת הגאון בתשובה שבס' אורי וישעי הנ"ל נראה לי הדל דרוב ככל החששות שמפניהן לא הסכים הגאון הנ"ל להמכירה הכוללת אינן שייכות במכירה הכוללת באמצעות הרשאה כמנהגנו ורק על המכירה שהוזכר שם דהיינו שכולם מוכרים לאיש אחד ואותו קונה מוכר הכל לנכרי הוא שכתב לערער מהטעמים שביאר אבל במכירה על ידי הרשאה לא שייכי הרבה מהחששות הנ"ל א) החשש משום הערמה ניכרת וגלויה שאיש שאין לו שום קנין ומסחר בפתע פתאום יגדל האיש ויפרוץ לרוב למאות ואלפים ומי הכניסו בתגר זה לקנות ולמכור וכו' נראה דבמכירה על ידי הרשאה אין חשש זה כיון שהוא עצמו אינו

קונה שום דבר מהם רק נעשה שליח על פי הרשאתם למכור חמציהם ואין שייך לומר בזה מי הכניסו בתגר זה מאחר שאין שום חשש הערמה בזה למה ימנע טוב מבעליו להיות שלוחו בזה ואף אם מקבל שכר על טרחתו בזה מה בכך כיון שאין שום חשש הערמה בדבר אינו עושה איסור בלקיחת שכר טרחתו ואם היינו מצריכים שכל אחד יכתוב שטר מכירה בעצמו וידוע שרוב ככל בני העיר אין יודעים לכתוב בעצמם שטר מכירה כדין ובמקום שאין מצויים הרבה לומדים בלי שום ספק יכשלו הרבה בני אדם בזה שיהיו סבורים שמכרו וכתבו שטר כדין ובאמת האי שטרא חספא בעלמא הוא אבל כשתהיה המכירה על ידי בית דין או אחד המיוחד שבעדה הבקי ורגיל בזה תהיה המכירה עשויה כדת וכהלכה:

וכן החשש ב) משום שכותבים מכירה והפקר בשטר אחד ואם מכירה אין הפקר וכו' ליתיה כלל בשטר המכירה על ידי הרשאה הנהוג בינינו כי זאת עושים רק בשטר מקנה שקונה הישראל מבעלי החמץ מה שאין שייך זה בשטר ההרשאה: גם החשש ג) משום רוצה בקיומו של איסור ליתיה במכירה שעל ידי הרשאה מאחר שאין על המורשה שום אחריות ומה לו בקיומו או באיבודו של חמץ ואי משום שהבעלי בתים עצמם רוצים בקיום החמץ לפי שאם יאבד לא ישלם הנכרי הרי אין בזה הפרש בין אם ימסרו בעצמם כל אחד בפני עצמו לאם ימכור שלוחם הכל בבת אחת וטעם ההיתר מפני מה שהוא הפסד רב ממון של ישראל שייך בזה ובזה וזה אף לשיטת הגאון הנ"ל דיש בזה חשש איסור משום רוצה בקיומו מפני האחריות שיש לו על החמץ בכל זאת בהרשאה יש לומר דמודה דאין חשש לפי שאין על המורשה שום אחריות וכל שכן למה שכתבתי למעלה (בד"ה ולפום ריהטא) דכל שמה שרוצה בקיומו של איסור אינו כדי להרויח ממון כי אם שלא להפסיד מכיסו אינו אסור הרי המורשה אינו רוצה בקיומו כדי להרויח כלל כי אף שנותנים לו איזה שכר על זה הוא רק בעד טרחתו ונותנים לו תכף בחותמם על ההרשאה ואין לו בקיומו של חמץ לא הפסד ולא ריוח כלל ואם כן דל מהכא החשש דרוצה בקיומו של איסור ועם כי נראה פשוט שאין שום חשש בקיבול שכר זה שיקבל המורשה עבור טרחתו) בכל זאת אני הדל המתעסק בזה שנותנים לי בני העיר הרשאה על זה איני מקבל שום שכר בלא נדר משום אחד מהם ואני שולח שני בני אדם אצל הבעלי בתים להחתימם על השטר הרשאה ורובם נותנים איזה שכר בידם וכל הנקבץ אחר ניכוי ההוצאות הנצרכות לענין זה אני שולח את הכל לגבאי הקהל לצרף זה בחילוק שמחלקים לעניים קמח ויין וכו' ובודאי כן נכון לעשות למי שאפשר לו לעשות דלא דחיקא ליה שעתא ובזה ידעו כל עמי הארץ כי אין כונתנו בזה לבצע כסף כי רק

טובתם נדרוש שלא יפסידו ממון רב ולהציל נפשותם מאיסור חמור שלא יעברו על בל יראה ובל ימצא אבל ודאי מי שהשעה דחוקה לו כמו שהוא על הרוב שהשעה דחוקה מאד להרבנים ועיניהם נשואות לקבלת שכר זה להספיק צרכי חג הקדוש המרובים נראה ודאי דאין בקבלת שכר בזה שום חשש: והחשש ה) מה שצריך לכתחלה למסור המפתחות וכו' ודאי ישנו גם במכירה הכוללת שעל ידי הרשאה ולכן ודאי שמי שאפשר לו למסור המפתחות ביד המורשה והוא יתנם להנכרי הקונה כן צריך לעשות לכתחלה וכן עושים באמת איזה בני אדם מיעוטא דמיעוטא אך רוב ככל הבעלי בתים אין עושים כן ואין המכירה שעל ידי ההרשאה גורמת זה כי גם אם היו מוכרים כל אחד בפני עצמו לא יעשו כן אף שלהרבה בני אדם אפשר לעשות כן כמוהמוכרים קמח ושאר סוחרים שמסחרם רק בדברים של חמץ וסוגרים חנותיהם לגמרי על כל ימי הפסח מכל מקום רובם יש להם גם סחורות אחרות המותרות ומניחים החמץ בקרן זוית ולא יוכלו לסגור החנות וכיון שלאלו הוי שעת הדחק שאי אפשר להקפיד על המפתח גם אותם שאפשר להם למסור המפתח לא ישמעו לקול מורים כי לאו כל מוחא סביר לחלק בין אפשר ללא אפשר יאמר נא ישראל אם מסירת המפתח מעכבת מה לי הכא ומה לי התם ולכן אף שודאי נכון וראוי לעשות כדברי הגאון מוהרמ"ט לכתחלה מכל מקום לא מפני זה נוכל לבטל כל עסק המכירה ולמי שיש לו לב להבין ומטה אזן קשבת צריך להודיעו שיעשה כן והיה הנשאר כל עדת בני ישראל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' ובהכרח לסמוך על מה שחלקו איזה פוסקים בענין זה כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ועל החשש דמשום מסירת המפתח).

גם החשש וי"ו) הנמשך ממכירה כוללת שנותנים חמציהם לנכרים למכור בפסח וכו' בסומכי נפשם על שכבר מכרו החמץ להישראל הקונה וכו' ולולא מכירה הכוללת ודאי שהיו מוכרים הם עצמם כל אחד להנכרי שיעמידו בחנותיהם למכור חמציהם ונמצא שמכירה זו בטלה וגוררת עון הנה גם בהמכירה שעל ידי הרשאה ישנו לחשש זה והתקנה לזה לא רחוקה להודיע ברבים שאין שום אדם יכול להעמיד כרי בחנותו למכור בפסח בלתי שאלת חכם וכן יאמרו בפירוש לכל אחד ואחד בבואו לחתום בשטר ההרשאה או בבואו למכור חמצו להישראל הקונה שלא יוכל להעמיד נכרי בחנותו למכור בפסח בלי שאלת חכם והוא יורה לו את הדרך ילך בה ואת המעשה אשר יעשה השומע ישמע ואשר אין לו לב לשמוע גם אם תבוטל מכירה זו הכוללת פושעים יכשלו בה אך צדיקים ילכו בה ועליהם תבא ברכת טוב וכבר נתפרסם בעיר הזאת שאיזה בני אדם המה כשלו ונפלו בחומר איסור זה ופרצו גדר למכור בפסח קמח וי"ש חמץ והוזמנו

לדין והחרדתי עליהם אשר לא טוב עשו וגדול עונם לזלזל באיסור חמור וקבלו עליהם את הדין ונתנו איש כופר נפשו לצדקה לעניים ולא יזידו לעשות עוד כדבר הרע הזה וכל העם ישמעו ויראו: ז) כשמוכרים החמץ על ידי שליח בכח הרשאה כמו שכתבתי באות ו' הנה אם אחר שעשה הבעל הבית שליח למכור חמצו שבמקום פלוני קנה עוד חמץ והניחו במקום ההוא או שאיזה שכן נתן לו חמץ בחדרו במתנה גמורה חייב לבא עוד הפעם לפני הבית דין לעשותם שלוחים שימכרו גם החמץ הזה ולא מהני שיאמר בתחלה שממנה אותם שליח גם למה שיקנה אחר כך דכל מילתא דלא מצי עביד השתא (שאינו יכול למכור הוא בעצמו החמץ שאין לו עדיין) לא מצי משוי שליח על החמץ שיקנה אחר כך כן כתב הרב בגדי ישע סוף סי' ד' בשם רב אחד וכתב על דבריו שנכונים מאד ומכל מקום אם אירע שהבעל הבית לא בא לב"ד שנית כנז"ל וב"ד מכרו בפירוש כל החמץ שימצא בהחדר ההוא מהני המכירה גם להחמץ שהשיג אחר כך משום דזכות הוא לו וזכין לו שלא בפניו ואף אם ב"ד ימכרו להנכרי קודם שעה חמישית מהני כיון דידוע שהבעל הבית לא ימכור לפי שיסמוך על הב"ד (אף שאינו רשאי לסמוך בזה וחייב לעשותם שלוחים שנית על החמץ שקנה אחר כך) כמ"ש בסי' תמ"ג ובמג"א ע"ש לענין למכור הפקדון קודם שעה חמישית אם הוא דבר שלא ימצא קונים ברוח וכו' אלו תורף דב"ק והרב עונג יום טוב תוך סי' ל"ח ד' ז"ן סוף ע"א נשאל בבני הכפרים שבאים לבית דין שבעיר לעשותם שלוחים למכור חמצם ועדיין אין החמץ בידם אם ב"ד יכולים למכור חמצם והשיב דלכאורה נראה דכיון דבשעת מינוי השליחות הם בעצמם אינם יכולים למכור משום דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אם כן אינם יכולים לעשות שליח אף דבשעה שימכרו הב"ד כבר הוא החמץ ביד בני הכפרים מכל מקום לא חל השליחות משום דכל מידי דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח אך באמת קשה הדבר להקפיד בזה כי כמה אנשים הדרים בכפרים ובאים לב"ד לעשותם שלוחים ואין החמץ בידם.

ואי אפשר להם לבא אחר שיקנו החמץ לכן חתר לומר דאפשר דמהני להם המכירה לפי מאי דאמרינן בבבא מציעא ד' ס"ו ומודינא דאי שמיט ואכיל לא מפיקינן מיניה וכן כתבו הפוסקים בסי' ר"ט ס"ד וכתב שם הרמ"א דבכל דבר שלא בא לעולם מהני בהו תפיסה וכתב הסמ"ע בס"ק י"ב דמה דמהני תפיסה לא משום ספק הוא אלא שכך הדין נותן (ושקיל וטרי על דברי סמ"ע בזה) ומסיק כיון דמהני תפיסה מדינא ולא מחמת ספק ומטעם דניחא ליה דליקו בהימנותיה נראה פשוט דמה לי אם מכר בעצמו דבר שלא בא לעולם ולא חזר בו עד שהגיע ליד הלוקח ומה לי אם צוה לשלוחו למכור דבר שלא

בא לעולם והגיע ליד השליח אף דאין כאן דין שליחות דמידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח מכל מקום לא גרע ממכר בעצמו דגם כן לא הוי אלא דברים בעלמא כל זמן שלא בא לעולם ומהני כשבא ליד הלוקח הכי נמי בצוה לשליח למכור והגיע ליד השליח דמהני אף שאין כאן דין שליחות גמור ואם כן גבי חמץ כל שמכר הרשות לנכרי על ידי שליח והחצר ישנו בעולם ונעשה שליח גמור על מכירת הרשות ונעשה החצר של נכרי וכשקונה הישראל חמץ ומעמידו באותו חצר הרי הנכרי תפוס ומוחזק בהחמץ אחר שבא לעולם וקני ליה וכל שכן הכא דודאי ניחא ליה דיקנה הנכרי אי משום דליקו בהימנותיה ואי משום שלא לעבור על בל יראה אך כיון שעיקר הקנין הוא על ידי החצר יש לעיין אי מהני חצר לנכרי כשאינו עומד בצדו דהוא משום שליחות ואין שליחות לנכרי והכא הנכרי אינו עומד בצד החצר שנמכר לו ועיין בקצה"ח דבשליחות דחצר לא קפדינן אבני ברית והחצר נעשה שליח לנכרי ומכל מקום יותר טוב במי שרוצה למכור החמץ שאינו עדין בידו שימכור הרשות והחמץ שיקנה לשליחו ישראל וכשיקנה החמץ ויניח שם נקנה לו החמץ להקונה ישראל על ידי חצר כיון שתפוס בו מהני אף בדבר שלא בא לעולם והישראל ימכור אחר כך החמץ להנכרי קודם שש שאז כבר החמץ ברשות הישראל ויקנה להנכרי בקנין אגב או ק"ס ולא יצטרך לבא לדין קנין חצר בנכרי שיש בזה דעות עכ"ל:

ובשו"ת צמח צדק החדש להגאון מליבוויץ זצללה"ה בחלק א"ח סי' מ"ו נשאל בעיר שעושים את המ"ץ שליח שימכור חמצם ומפרשים שימכור כל החמץ גם מה שיובא לרשותם להבא עד ערב פסח ימכור גם כן ונותנים לו שטר שליחות שנים או שלשה ימים קודם הפסח ובעלי הבתים קטנים מביאים חמץ לבעלי הבתים שחתמו על שטר הנ"ל ונותנים להם במתנה אם נכלל זה במכירת חמץ כיון שלא היה החמץ ברשותם כשנתנו לו כתב שליחות הנ"ל שאז עדיין לא יכלו למוכרם בעצמם דהוי כמו מה שאירש מאבא מכור לך דאינו כלום אם כן יש לומר שאינו יכול לעשות שליח על זה אף לשימכור השליח כשיבא ברשותו וראיה מנזיר ד' י"ב ובתשובתו כתב טעמים להתיר בעומק פלפולו ובטעם השלישי כתב דאף אם אין יכול לעשות שליח על זה מכל מקום כיון שגילה דעתו שעושהו שליח על זה נהי דהשליחות לא מהני מכל מקום יוכל אחר כך המ"ץ למכור משום דזכות הוא לו שלא יפסיד חמצו ושלא יעבור בבל יראה דהוי כההיא דאיתא בש"ע ח"מ סי' קצ"ה סעיף ג' בהגהה דודאי ניחא ליה ועוד ראיה ממה שכתב בהגהות אשירי פרק קמא דגטין בסי' י"ג השיב רש"י וכו' והמכוון דהשליחות מצד עצמה לבד יש לומר דלא מהני משום דאי אפשר למנות שליח שלא בפני השליח

לדעת כמה פוסקים משום הכי צריך לומר משום דזכות הוא לה משום דגילתה דעתה לכן מהני השליחות אף שלא בפניו מצד זכיה על כל פנים כן פירש במכתב מאליהו שער שני סוף סי' א' ואף שכתב שהטור סוף סי' ק"מ חולק בזה שאני התם דעצם ענין הגירושין חוב הוא לה רק מפני שגילתה דעתה הוא דחשיב ליה רש"י זכות ולזה יש חולקים אבל הכא שעצם ענין המכירת חמץ מצד עצמו זכות הוא לבעל החמץ אם כן כשנוסף על זה שעשה אה המ"ץ שליח למכור לו חמצו אף אם אין זו שליחות גמורה לגבי החמץ הבא לו אחר כך מכל מקום הוי שליחות מצד הזכיה דזכות הוא לו ולכן שפיר הוי שליח למכור כל החמץ ומכל מקום לרווחא דמילתא לכתחילה נכון לכתוב בשטר השליחות שעושהו שליח גם על החמץ שיבא לרשותו אחר כך עד ערב הפסח שיהיה שלוחו ושיעשה לו זכות זה למוכרו וכו' דכיון שמזכיר בפירוש לשון שיעשה לו זכות ודאי הוי שליח מדין זכיה וכעין זה כתב במכתב מאליהו שם בשם רש"י שיאמר התקבל וזכי וכו':עתה (שנת תרנ"ו) נדפס ס' ברית עולם להרה"ג מוהרי"ץ אבד"ק וויסאקי יצ"ו וראיתי בסי' כ"ב שהביא חקירת הגאון עונג יום טוב איך מועיל מה שעושים שליח לב"ד למכור החמץ וכו' דהוי דבר שלא בא לעולם וכו' ומידי דלא מצי עביד וכו' וכתב שמלבד הטעמים שהמציא בעונג יום טוב להיתר בזה יש עוד לתת טעם על פי מה שכתב רבינו תם שהביאו התוס' בנזיר ד' י"ב בסוגיא דכל מידי דלא מצי עביד וכו' על המעשים בכל יום שאשה אומרת לחברתה לושי לי קמח והפרישי לי חלה וכו' שיישב רבינו תם שיש בידה להביא עיסה מגולגלת ולומר עיסה זו תהיה חלה על קמח לכשיהיה נילוש ודברים שבידה קיימים דאין זה דבר שלא בא לעולם כיון שבידה לעשות ואף שהקשו בתוס' על זה מכל מקום משמע דקיימא לן הכי גם בסמ"ג עשין קל"ה כתב דעושה אדם שליח לתרום מכל התבואות שיהיה לו עד עולם מאחר שיכול ליתנם לשלוחו לזכותם לו שיקנה לו גוף הדבר הקרקע לפירותיו גם באסיפת זקנים בשם רבינו עזריאל אמרו יכול לעשות שליח לשחוט פסחו קודם ארבעה עשר ולהפריש חלתו קודם גלגול אף דלא מצי עביד איהו הואיל ויכול להקנות הקרבן או הדמים ליקחם בשוק וכל שבידו לעשות לאו מחוסר מעשה עכ"ל הרי דהיכא דיכול לעשות טצדקי דיהני ויקם הדבר מהני השליחות אף דלא עביד באופן המועיל אם עושה בעצמו מכל מקום מהני כיון שהיה יכול לעשות וגבי דבר שלא בא לעולם דעת המרדכי בשם הרשב"א והובא בח"מ ברמ"א סי' ר"ט אם אמר לכשיבואו בעולם מהני ואף דרמ"א הביא חולקים בזה וכן פסק הטורי זהב מכל מקום מבואר בש"ע שם ובסי' ס' סעיף ו' דאדם מתחייב בדבר שלא בא לעולם ואם כן לפי המבואר מתוס' בנזיר הנ"ל דכשיכול לעשות באיזה אופן דמצי

להקנות הדבר מצי לעשות שליח להקנות הדבר אף באופן אחר גם בחמץ יכול לעשות שליח למכור כיון שיכול להקנותו באופן זה שיתחייב לו בזה וזה מהני ואף דהוי דבר שאינו קצוב וכו' מכל מקום גם לזה יש תחבולה שיתחייב בעצמו בתבואות ומיני חמץ במדה רבה כמה שירצה ומה שיקח עד הפסח יהיה בכלל ההתחייבות וכיון שיש איזו עצה שיכול לעשות כנ"ל לפי הנ"ל דכל טצדקי שהיה בידו מהני לזה משום הכי יכול לעשות שליח למכור החמץ שעתיד לקנות ועוד טעם שני שדבר המצוי ושכיח ליקח חשיב בא לעולם עיין שער המלך בהלכות מכירה פרק כ"ב הלכה ה' דדבר שמצוי לקנות חשיב בא לעולם אם כן גם בנדון דידן שמוכרים החמץ שיקנו הכל שכיחי ויכול למכור ולעשות שלוחין ועוד היתר שלישי על פי מה שכתב הרב המבי"ט בחלק שני סי' קל"ז והובא בשער המלך שם דאדם מקנה לבנו ולבתו דדעתו קרובה לו דבר שלא בא לעולם וכו' דמהני דמוכח דכשברור לנו שמקנה בלב שלם מהני אף בדבר שלא בא לעולם וכל שכן כאן דברור לנו שמוכר החמץ מקנה בלב שלם גם החמץ שעתיד לקנות כדי שלא לעבור על בל יראה ואם כן שפיר יכול למכור ולעשות שליח ועוד כתב על פי דברי הרב מוהרימ"ט בחשן משפט סי' כ"ג דאם עשה שליח בפירוש לדבר דלא מצי עביד מהני וכו' וסיים ויש לפלפל בענין זה אלו תורף דב"ק בחידוש זה שחידש מרן מוהרימ"ט רבים לוחמים ובספרי שדי חמד כללים חלק שלישי במערכת הכ"ף אות פ"ח הבאתי בסיעתא דשמיא דברי רבני האחרונים מיימינים ומשמאלים בזה ע"ש:

ח) אם יכול השליח למכור חמצו של משלח אגב קרקע של השליח או בעינן שיהיה אגב קרקע של המשלח עיין לעיל אות ו' (בד"ה ועוד) שהבאתי בשם הרבנים מקור חיים ומעין גנים דסברי דמהני וכן כתב הרב חיי אדם בכלל קכ"ג אות ג' ועתה נדפס ספר פרת יוסף להגאון מסלאנים וראיתי שם בנימוקיו לסי' קפ"ג (בד' קל"ג ע"א) שכתב וז"ל נסתפקתי אם יכול השליח להקנות החפץ של המשלח בקרקע של השליח בקנין אגב קרקע ונראה דלא מהני מעובדא דאיסור גיורא בבבא בתרא ד' קמ"ט דאי מהני הי' לו לרבא לחוש אולי ימנה איסור שליח לקבל המעות מיד רבא וימסור לרב מרי והשליח יקנה לרב מרי בקנין אגב קרקע של השליח אלא ודאי דלא מהני עכ"ל וקצת תימה שלא זכר דברי המק"ח שכתב מפורש דמהני ומה שהוכיח מההיא דרבא נראה דיש לדחות דלפי מה שכתבו התוס' בד"ה ואי אגב קרקע דהיה יכול איסר להודות שיש לו קרקע ומהני אלא דשפיר קאמר לקמן דליקנינהו באודיתא שהודה שהמעות עצמן של רב מרי ע"כ ועל כרחין לומר דרבא לא אסיק אדעתיה לא הא ולא הא ורק הוקשה להתוס' אהש"ס אמאי לא אמר דלודי איסר שיש לו קרקע ויקנה לו אגבו ותירצו דשפיר קאמר

וכו' אם כן כמו כן נוכל לומר דרבא לא אסיק אדעתיה שיקנה לו על ידי שליח והש"ס לא אמר הכי דשפיר קאמר דיכול להקנות על ידי עצמו באודיתא ולא יצטרך על ידי שליח ובשיורי השיטה מקובצת לבבא בתרא שנדפסו בסוף ספר המאירי לשבת כתב בסוגיא הנ"ל בשם הרא"ש תימה אמאי לא קנה קרקע כל שהוא או ישכיר או ישאל ויש לומר דלא מצא אדם שיקנה לו שלא יקפיד רבא עליו והמקום שהיה דר בו אימור כלתה שכירותו עכ"ל ולדבריו צריך לומר או דרבא לא אסיק אדעתיה שיוכל לשכור או לשאול הקרקע (ואהכי סבר דלא יוכל להקנותו אגב קרקע דהא לית ליה ארעא) או דסמך רבא דמסתמא לא ימצא מי שיקנה לו קרקע להמרות רוחו ואם כן כל שכן שלא ימצא מי שיתרצה להיות שלוחו של איסור גיורא להקנות לרב מרי על ידי קרקע שלו אבל אין הכי נמי דאם ימצא מי שיהיה שליח וירצה להקנות אגב קרקע שלו שפיר מהני ובחידושי הרמב"ן כתב ואני תמה איך לא לקח בית רובע קרקע וכו' ומצאתי בגירסת ההלכות דרב מרי בי רב הוה ואם כן יש לומר דאיסור לא גמיר והכי קאמר רבא אי טעי ועביד אגב קרקע לא קני להו דלית ליה ארעא שאילו היה בקי היה קונה קרקע ומקנה עכ"ל ולפי זה כל שכן שיש לומר דאיסור לא ידע שיכול להקנות על ידי מינוי שליח שיקנה אג"ק שלו או דלפי טעותו דמהני לא יחזור אחר עצות מבחוץ ויקנה לו אגב קרקע שאין לו ולא מהני:

א שוב ראיתי להגאון חתם סופר א"ח סי' קי"ו (בשנית להנ"ל) שכתב בשם גאון אחד שנסתפק אם יכול השליח להקנות אגב קרקע שלו המטלטלין של המשלח ופשוט הג' הנ"ל מדברי הר"ן ריש פרק הזורק (בד"ה והא דאורי להו רבא) דיכול להקנות ע"י קרקע שלו דאם לא כן היה לו להר"ן לדחות מה שפירש"י שהקנה לו אג"ק מטעם זה דכיון דהקרקע היה של השליח לא מצי אקנויי הגט אגבו והג' חת"ס דחה ראיתו דאין הכי נמי דהוה מצי לדחות בזה דברי רש"י אלא דעדיפא מינה קאמר וכו' ושוב הביא דברי הרב מקור חיים דמהני וכתב על דבריו וז"ל ואיברא דלולא דב"ק פשיטא לאידך גיסא מסברא וכו' ומגמרא דב"ב ד' מ"ד ע"ב דלית ליה ארעא מעולם וקשה דליחוש שמא שלוחו לוה לעצמו ושיעבד קרקעו להמלוה ואגב שעבד נמי מטלטלין של משלחו ולוה בעדו מהמלוה וכו' עי"ש ומוכח דלא מלאו לבו לחלוק על המק"ח דלולא ד"ק קאמר והראיה שהביא מב"ב הנ"ל נראה שיש לדחות דכולי האי חששא רחוקה ולא חיישינן לה אבל אי עביד כי האי גוונא אין הכי נמי דמהני:

ט) במכירת החמץ לנכרי צריך לכתחלה למסור לו מפתח החדר שהחמץ מונח בו וכן אני רגיל לעשות בשלי אף שאין עושין כן כל בני העיר ואחר שכבר הורגלו כן מקדם קדמתה

למכור החמץ בלי מסירת המפתח אין מטים אזן להמחדש להם דבר מעתה ולענין דיעבד אי מעכב מסירת המפתח עיין להרבנים טורי זהב סי' חת"ם סק"ד ובמשבצות שם וגם בחלק אשל אברהם סק"ד ובנודע ביהודה ח"א סי' ח"י רמזו הרב שערי תשובה סי' חת"ם אות ח' כתב דמה שהחמיר הט"ז באם לא מסר המפתח דהוי הערמה ועובר בבל יראה דבריו תמוהים דאפילו אם היה דעתו להערמה מה בכך כיון שמכר לו כדין באופן המועיל וכי אנו משגחין בהערמה שלו הלא אם יבואו לדין נקהה את שניו ונאמר לו שכבר זכה הנכרי במקחו וכיון שזכה הנכרי שוב אינו עובר בבל יראה וסיים ואף אם נסכים להט"ז לאסור החמץ על כל פנים משום קנס על שהערים וכו' עי"ש שכתב לחלק דבנדונו שהמכירה היה על ידי שליח אין שייך לקונסו ומתבאר דלפי האמת אינו מסכיםלאוסרו משום קנס אלא שכתב כן לרווחא דמילתא דאף אם נודה להט"ז מכל מקום בנדונו אין חשש ובשו"ת שואל ומשיב מ"ק ח"ג סי' ק"ך כתב בשם הרב השואל שהשיב על דברי הנודע ביהודה דאין כונת הט"ז משום הערמה רק משום שנשאר חייב לו המעות וכשלא מסר לו המפתח הוי כגילוי דעת דתפיס ליה אדמיה ונעשה כשומר שכר ואף בהתנה שיפטר מאחריות מכל מקום כיון שיודע שהנכרי לא ישלם לו הוי כאתריות אלם ואף דקנה אגב קרקע מכל מקום על ידי אחריות עובר בבל יראה והגאון המחבר כתב ואני תמה אם כן בכל מכירה אף שמסר לו המפתח אם יאבד החמץ לא ישלם לו הנכרי והוי כאחריות אלא על כרחין לומר כיון שבטל החמץ והפקירו לא מיקרי אחריות רק דאם יאבד יהיה לו הפסד אבל אחריות לא שייך בזה דשלו הוא וכו' והביא דברי הרב מקור חיים בסי' ת"מ דכי האי גוונא חשיב ליה אחריות על הישראל ותמה עליו (עי"ש ובמה שרשמתי בסי' ה' אות כ"ה על דברי המק"ח הנ"ל) וסיים דברור דמסירת מפתח לא מעכב כלל וגם יפה חלק החק יעקב בין היכא דסגר קודם המכירה ובין אחר כך עכ"ד ובתניינא ח"ב סי' ע"ו כתב הט"ז אוסר והמק"ח מחמיר והנו"ב רוצה להקל ואנן מה נענה אך מפני שרוב המוכרים נוהגים כן גם בעירנו צריך לדחוק ליישב מנהג העולם כיון שהשטר כדינו ואם היה הולך הנכרי להמשפט היה יכול לקרוע החותם כיון שנמכר לו כמו שכתב הנודע ביהודה ואף שאין השטר מועיל כלל בדיניהם מכל מקום כל שבדיננו זכה הנכרי ויש בזה זכות לישראל שלא יעבור בבל יראה דנין לו כדיננו והשטר הוי כדין והנח להם לישראל דבאמת המכירה רק מדרבנן דמדאורייתא בביטול סגי והם אמרו והם אמרו אלו תורף דב"ק:

ויש לפקפק במאי דפשיטא ליה דחמץ הנמכר לנכרי מהני ביה ביטול ובאמת אינו פשוט עיין במה שהבאתי בסי' ה' אות ו' על כל פנים למדנו דדעתו כהנו"ב ומעיד בגדלו

שכן מנהג רוב המוכרים חמץ שאין מוסרים המפתח להנכרי ויש לתמוה על מה שכתב בשואל ומשיב בתשובה שהבאתי לעיל באות ו' שהרעיש עולם על מה שמוכרים החמץ על ידי הרשאה לבד ואחד מהפקפוקים הוא משום מסירת המפתח כיעי"ש ולא ידעתי מה כל החרדה הרי לדעתו דמסכים להנו"ב אין בזה שום חשש וכיון שהוא מעיד שכן הוא מנהג רוב המוכרים ושיש להם על מה שיסמוכו מה לו כי יזעק על המוכרים על ידי הרשאה על העדר מסירת המפתח שהרי גם אם ימכרו בעצמם (ולא על ידי שליח בהרשאה) אין מוסרים המפתח וצ"ע וע"ע שם מה שכתבתי בשם הרבנים בגדי ישע וח"א בזה והרב עיקרי הד"ט סי' י"ז אות ו' כתב שבנדון הנו"ב שמסר מפתח החדר ולא מסר מפתח התיבה גם להט"ז מהני ובספר רינון יצחק (פי' על הגדה ש"פ) כתב בראש ספרו דהמעיין בדברי הפוסקים יראה שיש הרבה פקפוקים על זה להתיר בדיעבד אף למה שכתב הח"י לחלק בין קודם המכירה וכו' אלא אם כן אמר בעת הביטול ליהוי הפקר וכו' ולכן מורה ובא דכל מי שאינו רוצה ליתן המפתח לנכרי על כל פנים יתלה המפתח בסיכתא שבביתו במקום שיוכל לראות בכל פעם שיטול הנכרי ואם באמת ירא שמא יגנוב הנכרי מותר לילך עמו עכ"ל ובודאי כל מאי דאפשר לתקן לצאת לדברי הכל הכי עדיף אך היכא דאי אפשר ודאי יש לסמוך על הרב נודע ביהודה ובפרט לדברי הרב בגדי ישע שהבאתי באות ו' דכשלא שלם הנכרי כל דמי החמץ אין שום חשש הערמה אם לא ימסור המפתח ורוב המכירות הנהוגות עתה הם באופן זה שמקבל רק זידאטיק והשאר זוקף במלוה ואין בזה חשש העדר מסירת המפתח:

איברא דממה שכתב הרב שערי תשובה בסי' תמ"ח ריש אות ח' בשם שו"ת הר הכרמל נראה שאינו סובר כהבגדי ישע אלא אף כשאינו מקבל מהנכרי כל דמי החמץ צריך למסור המפתח לנכרי שכתב דפעם אחת אירע שהנכרי הקונה מרתף המשקים יקרים הלך בפסח להמרתף וישת מהם וישכר והוא הפסד גדול וגם אולי ירבה עמו רעים והקונה עני ויעצו לגנוב ממנו המפתח כשהוא ישן ונרדם וכו' עי"ש עוד עצה בזה הרי דאף דהיה עני ובודאי לא סילק לו דמי המכירה (שאם כן לא היה לו לדאוג בדבר) ובכל זאת היה בנדון ההוא מסירת מפתח אך באמת אין מזה ראיה דאפשר אם היה בא לשאול ממנו קודם מעשה המכירה היה מורה לו דבכי האי גוונא אין צריך למסור מפתח אלא דהבעל הבית אחר שעשה בעצמו המכירה עם מסירת המפתח בא לשאול עצה על שראה שנכרי ההוא שותה ממנו והראה לו פתח לינצל מהנזק והרב פרי מגדים (בד"ה ומעשה) צדד לחלק כחילוק הרב בגדי ישע' אלא שלא החליט כן ועי"ש באשל אברהם סק"ד (ד"ה והמ"ב) ובחיי אדם שהבאתי באות ו' כתב דאם ירא שמא יאבד הנכרי את

החמץ יכול לתת מסגר על יד שר העיר וכן כתב בקיצור ש"ע להג' מוהרש"ג בסימן קי"ד אות ג' דאם ירא פן יקלקל הקונה יכול ליתן מסגרת אחר שמכר לו החמץ או אם הקונה מסכים להפקיד המפתח אצל הישראל שפיר דמי ובספר שבילי דוד ליו"ד בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ד' אות ד כתב דמדברי הט"ז נראה דאינו משום הערמה (כדסבר הנו"ב) אלא משום דבעינן דליעייל בדנפשיה וכל שאין לו מפתח לא עייל בדנפשיה ומקרי מצוי אצל ישראל גם מה שכתב הח"י דאם יסגור אחר המכירה אין חשש זהו לדעתו שהוא משום הערמה אבל לפי מה שכתבתי דהט"ז סובר דבעינן דעייל בדנפשיה צריך שימסור לו המפתח על כל הפסח וכן נוהגין באמת ומזה מוכח דכונת הט"ז כמו שכתבתי ואם לא מסר המפתח מהני בדיעבד דדעת הפוסקים סמוך בדיעבד אקנין כסף וכו' ופרי חדש חולק לגמרי אמסירת מפתח וגם פ"מ מצדד להקל אם מוכר במקח השוה עכ"ל ובאות ו' כתב דיש לומר דמסירת מפתח היינו כשאין להישראל עוד חפצים בהחדר אבל אם יש לו חפצים למה ימסור לו יותר המפתח כי גם לו צריך ולפי מה שפירשתי בדעת הטורי זהב משמע גם כי האי גוונא כן עכ"ל.

וכתוב בשו"ת הרב רמ"ץ בא"ח סי' כ"ד אות י"ב דמי שהוא בדרך ומוכר לנכרי שם החמץ שבביתו והמפתח בביתו ואמר לו שכשיבא לביתו ימסור לו המפתח אף למה שכתב החק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק י"ד דכשלא מסר מפתח הוי כהערמה בנדון זה שאין המפתח בידו ומוכן למסור לו כשיבא לביתו הוי מכירה גמורה וגם בפרי מגדים סי' תמ"ח בא"א סק"ד (ד"ה והמ"ב) כתב דפשוט דמי שמוכר חמץ שיש לו במקום אחר אינו מעכב מסירת המפתח אף לכתחלה וכו' וכן כתב הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז (ד"ה והנה ביום ד' קדושים וכו') (ועיין בתשובת הרב מוהרש"ק שבסוף ספר נאות דשא בד' ד' סוף ע"א דאם נאבד המפתח של החדר שיש בו חמץ אינו מעכב מסירת המפתח) ובשו"ת צמח צדק להג' מליבאוויץ בחא"ח בסי' מ"ד נשאל במי שקונה חמץ של כל בני העיר והוא מוכרו לנכרי כדרך המבואר בשטר מכירה של הג' מוהרש"ז בש"ע שלו (היינו בתקיעת הכף ובקבלת כל הכסף ובשטר ובשכירות כן כתוב בצ"ץ אך נראה דמ"ש בקבלת כל הכסף אינו מדוקדק וכונתו בקבלת ערבון וערב קבלן על השאר) ואמר להנכרי בעת המכירה שימסור לו כל המפתחות כל אנשי מחנהו רק שאי אפשר להיות מקובצים בשעה אחת וכן היה שקצתם הביאו המפתחות אחר חצי היום והיו כל החדרים בלי מסגרת כלל וכתב השואל דאין לקרות זה הערמה ח"ו והשיב דהגם דהב"ח וט"ז מחמירים אפילו בדיעבד וכן דעת הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' תמ"ח סי"ג אבל המג"א בסעיף קטן ד' והמ"ב סברי להקל בדיעבד וגם הפרי חדש פסק להקל בדיעבד

וכן האליהו רבה ובנדון זה שבשעת המכירה היו החדרים בלי מסגר מותר לכולי עלמא כיון דאין גילוי דעת שאין רצונו שיכנס הנכרי בהם וכל שכן שמכר לו כל החמץ ואם מחדרים פתוחים לא מסר לו כל המפתח מה בכך עכ"ל גם בסי' מ"ה עמד בענין והאריך מאד וגם שם מסיק להקל ובאות ג' באר דהיינו דוקא אם הוא מקבל מהנכרי כל המעות או שמקבל ממנו זידאטיק ועל השאר מקבל ערב קבלן והמוכר כותב לנכרי שכבר קבל ממנו כל המעות אבל אם לוקח ממנו רק זידאטיק וזוקף השאר עליו במלוה הוי כתופס החמץ למשכון והוי שומר שכר עליו וחייב באחריותו ואסור ועיין לעיל בסימן זה אות ו' מה שהבאתי בס"ד בדין מסירת המפתח בשמהגאון מר זקנו של הגאון המחבר ס' אורי וישעי בסי' קכ"א ובסי' קכ"ב בענין זה עי"ש (בד"ה ועוד כתב בסוף):

יו"ד) במכירת חמץ שאין מוכרים במעות מזומנים אלא בהקפה ומקבל מהנכרי זידאטיק והשאר זוקף עליו במלוה כתב הג' מוהרש"ז בש"ע שלו בדיני מכירת חמץ דלא מהני כמתבאר מדברי תרומת הדשן שלא מצא תקנה למכור בהקפה ולזקוף המותר וכו' ואין תקנה אלא שיעמיד ערב קבלן על השאר וכו' עי"ש ועיין במה שרשמתי במערכת בכור בהמה סי' ג' אות ט"ז והלאה (נדפס בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים) ומתבאר דעת כמה מרבנן בתראי דלא סברי כוותיה דרב אלא מהני קבלת זידאטיק במקום כסף והבאתי שכן מתבאר מדברי הרב נודע ביהודה בסדר מכירת חמץ שבספר שיבת ציון ושכן כתב הרב רב"ך בראשית בכורים לקבל זידאטיק ולזקוף עליו השאר במלוה והיינו שיקבל הזידאטיק בתורת קנין כסף וכתבתי שם שהרב שואל ומשיב בתניינא ח"ב סי' ס"ג מביא בשם שיעורי רז"ה דתמה על המנהג שלוקחין זידאטיק ואין מבארים שיהיה לקנין ואם כן לא קנה הנכרי כל החמץ אלא כנגד מעותיו ככתוב בח"מ סי' ק"ץ בהגה והמחבר כתב לחלק בין קרקע למטלטלין וכו' עי"ש ומדמע דאף לשיעורי רז"ה אם מפרש שמקבל הזידאטיק לקנין כסף מהני ככל הכסף עיש"ב:

שוב ראיתי דמתבאר כן מכמה רבנים בתשובותיהם לעשות מכירת חמץ בקבלת הזידאטיק בלא ערב קבלן אלא זוקף עליו השאר במלוה עיין בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' א' שקבל מהנכרי זידאטיק כנהוג וכו' ומתבאר שם בד' א' סוף ע"ב ובעמוד ד' (בד"ה והנה ובד"ה אך) דלא היה בנדונו ערב קבלן ועי"ש בסוף סי' ד' (ד"ה הא דאיתא) ובריש סי' ט' ופשט דברי הרב מקור חיים בחומרתו שמצריך שיהיה החמץ בהחדר שנמכר להנכרי שאם יקנה לו החמץ אגב קרקע אחר חשיב חמצו של נכרי ברשות ואחריות הישראל מחמת שלא ישלם לו הנכרי אם יאבד החמץ וכן מדברי כל הפוסקים המדברים בענין הנ"ל ורשמתי תורף דברי קדשם לעיל בסי' ה' אות כ"ה ובסימן זה אות ד' מורים

דמוכרים לנכרי בקבלת זידאטיק בלתי קבלת ערב קבלן על המותר אלא זוקף השאר על הנכרי במלוה ועיין בעובדא שבשו"ת מוהר"ם מרוטרונבורג האחרונים סי' יו"ד שגם כן היתה המכירה בקבלת הזידאטיק והמותר זקף עליו במלוה (וכן ראיתי בנוסח שטר מכירת חמץ ששלח לי הגאון המופלא מוהריז"ש נר"ו בע"ס הנחמד זכר יהוסף יצ"ו על פי דרישתי מאתו שכתוב כן שהמותר זקף במלוה ולא הזכיר מערב קבלן כלל וכן הוא בחיי אדם כלל קכ"ג אות ב' ובקיצור ש"ע הגאון מוהרש"ג סי' קי"ד אות ב') ובספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו ע"ב כתב בשם ס' תורת אביגדור דאין צריך הקונה ליתן כל הכסף רק אם נתן מקצת והשאר זקף במלוה גם כן מהני רק שיתן לו המקצת בתורת פרעון לא בתורת ערבון עכ"ל ולא הזכיר מערב קבלן ואין ספר זה אצלי לראות אם הזכיר סברת הרב מוהרש"ז ובא לחלוק עליו או אולי היה המחבר קודם בזמן על כל פנים דעת הרב הנ"ל היא דמהני זקיפה במלוה את השאר:

ובכל זאת הנהגתי פה מזה כמה שנים אחר שראיתי דברי הגאון מוהרש"ז לעשות כדבריו לקבל על המותר ערב קבלן ישראל משום מהיות טוב יש לנו לחוש לדב"ק ומה גם כי ראיתי כי מה שתמהתי על דבריו במערכת בכור בהמה הנ"ל כבר קדמוני בזה כמובא בס' שארית יאודה לאחיו של הג' מוהרש"ז בהתשו' לחא"ח סי' יו"ד ששאלו ממנו גדולים חקרי לב מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים כי לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם להבין דברי הרב מוהרש"ז דמה שנהגו לכתוב והמותר זקפתי אינו מועיל לגדולי הראשונים וישוטטו אנה ואנה למצוא דברי הראשונים ולא מצאו והרב השיב לבאר כונתו על פי תשובת הרי"ף שבשיטה מקובצת בפרק האומנין בצירוף דברי התה"ד בסי' ק"ך וכו' עיש"ב ועם כי לפום ריהטא לא נתיישבה דעתי העניה בדבריו ויש לי בזה הרהורי דברים מכל מקום אחרי שלפי דברי הרב אחיו בשארית יאודה הנ"ל דברי הג' מוהרש"ז נכונים בטעמן ודאי יש לנו לחוש לדב"ק בזה:

אמנם עתה בשנת התרמ"א ראיתי להרב שואל ומשיב בתניינא ח"ד סי' יו"ד שמתפלא על המצאה זו לקבל ערב קבלן דאם כן הערב הזה רוצה בקיומו של איסור שאם יאבד החמץ ולא ישלם הנכרי ישלם הוא ואם יהיה החמץ בעין יוכל להחזיר החמץ או למוכרו ולשלם וכו' עי"ש בד"ה והנה וכו' שמבואר דלדעתו דבר זה אסור לעשותו ולפי זה מה שהנהגנו פה לתקן הדבר לאפוקי נפשין אליבא דכולי עלמא הנה לא נצא ידי חובת סברת הרב שואל ומשיב דאדרבה לדעתו דבר זה אסור לעשותו וכתבתי לאחד המיוחד מרבני גאוני זמנינו מחסידי ליבאוויץ נ"י להודיעו מהשגת השו"מ על הש"ע ואם יש בידו ליישב ההשגה ולהכריע לענין דינא ולא קבלתי ממנו תשובה ואחר זמן כשכתבתי

לו עוד על ענין אחר ורמזתי לו ממכתבי הקודם על השגת השו"מ מכותלי מכתבו אלי חזיתיה לדעתיה אשתמוטי קא משתמיט מלדבר בזה שוב נדפס ספר מנחת משה וראיתי להגאון נר"ו בחא"ח בסי' ט"ו בקונטריס חקת הפסח אות כ"ו שהביא דברי השואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ס"ג שהבאתי במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' ס"ק כ"א וכתב שיש לפקפק על דבריו ושעל צד היותר טוב נכון לעשות ככתוב בש"ע הרב הנ"ל לקבל ערב קבלן ישראל על המותר ושכן הוא נוהג וכתב עוד דמה שפקפק בשו"מ הנ"ל על דברי ש"ע הרב אין דבריו מוכרחים כלל ע"כ ולא ביאר לנו במה לדחות דברי השו"מ ולא פניתי לבי כעת להתיישב בזה וצריך לעיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הרי"ש אות י"ד ואות ל"ח לעת הפנאי בל"ן ומה שפקפק משום רוצה בקיומו עיין בשואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' פ"ד ומ"ש מעל' להקשות על המ"ב דמ"מ הוי רוצה בקיומו שהרי אם יפסד החמץ שוב לא ישלם לו הנכרי הואיל דלרוב הפוסקים ל"מ לא ידעתי מאי קאמר ובאמת כעין זה כתב המק"ח סי' ת"מ וכו' ואני שמעתי ולא אבין דהא באמת הוא ביטל החמץ ומכר ואינו רוב"ק ולדעת הפוסקים דמועיל הקנין הרי מכר כדינו ועכ"פ הוא ביטל החמץ ואינו רוב"ק וגם הא הפר"ח מפקפק דרוב"ק לא שייך רק בע"ז ולא בחמץ וכן מצאתי ברדב"ז ח"א סי' ר"מ ונהי דהטור בסי' ת"ן וקיימא לן כן דגם בחמץ שייך רוב"ק אבל כאן לא שייך זאת דהרי ביטל ומכר עכ"ל ולפי זה נראה דגם על הערבות אין חשש משום רוצה בקיומו:

ומה שמקבל זידאטיק מהנכרי אי סגי בפחות משוה פרוטה עיין בס' עמודי אש ד' מ"ח ע"ד הבאתיו בקונטריס הכללים (בשדי חמד ח"א) במערכת הגימל אות נ"ה ס"ק ח"י: ובעיקר סברת הרב הגאון החסיד מוהרש"ז זצללה"ה בש"ע שלו (למכור על ידי ערב קבלן ככתוב בראש אות זו) הנה בקונטריס השמטות השדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת בכור אות ב' כתבתי עוד בזה ובשם הבאתי מה שהשיבו מרבני דורנו יצ"ו על מה שכתבתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת בכור בענין זה וראיתי נכון להעתיקו כאן בס"ד ואכתוב בתחלה מה שהוספתי שם והוא זה ובמה שכתב הגאון מוהרש"ז בשלחן ערוך שלו שנראה בעליל מדברי התרומת הדשן דלא מהני מקצת וזוקף השאר במלוה כתבתי בנדפס שלא מצאתי בתרומת הדשן וכו' והארכתי להביא מדברי כמה מחברים שמתבאר מדבריהם דמה שזוקף השאר במלוה הוי כאילו קבל כל הכסף ובכל זאת כתבתי בדף קי"ח ע"ב דמשראיתי דברי הגאון מוהרש"ז שמצריך ערב קבלן נמשכתי אחריו ותקנתי לעשות כן במכירת חמץ עיש"ב ועתה השגתי ס' יקר שאילת שלום מהדורא תניינא להגאון שלום טוייבאש ומצאתי שם בסי' רס"ו כתוב למר בענין

זה וראיתי להעתיק דב"ק כי הוא תנא דמסייען וז"ל בנידון השטר מכירת חמץ באמת פה אין המנהג כחומרת הרב בש"ע שלו לעשות על ידי ערב קבלן וגם לא ראיתי לרבותיי הגאונים נ"ע שינהגו כן וגם ביאס ובשאר ערי מדינתנו אין נוהגים בחומרא זו וגם במדינת פולין אין נוהגים כן ולא קבלו לחומרא זו ובאמת עיקר חומרתו שחש לדברי התרומת הדשן שמשמע מדבריו דלא מהני זקיפת מותר המעות במלוה ולכן המציא עצה זו אשר יהיה אחר ערב קבלן עבור הנכרי הקונה ואם כן אין להישראל עוד שום חוב על הנכרי כי אם על הערב ואנו אין לנו אלא דברי הטורבסי' ק"ץ והב"י והרמ"א שם שכתבו בפשיטות דזקיפת מלוה מהני אפילו בדעייל ונפיק אזוזי משום דהוי כאילו קבלם וחזר והלוום וכדכתב בסמ"ע שם ועיין במחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' ה' דמביא בשם הריטב"א דאף אם זקף כל המעות במלוה מהני כאילו קבל מעות וכתב שכן נראה דעת רש"י והר"ן עיי"ש ובפרט במכירת חמץ דמכרו מפני איסורו יש לדונו כמוכר שדהו מפני רעתה דאף בעייל ונפק אזוזי ולא זקף מותר המעות במלוה קנה שפיר כמבואר בסי' ק"ץ שם:

ובאמת לא אוכל לדעת העצה שהמצא הרב בזה דאם באנו לחוש שאין זקיפת המלוה מהני על כרחין היינו טעמא משום דכל שלא קבל מעות מזומן לא סמכה דעתו ולא גמר להקנותו או משום דכל שלא קבל כל המעות במה יקנה כל המקח ולא סבירא ליה דהוי כאילו קבלם והלוום לו בחזרה ואם כן מה מהני סמיכת הערב הא על כל פנים לח קבל מעותיו ומה לי אם זוקף במלוה על הערל הקונה או על הערב בין כך ובין כך יש לומר דלא סמכה דעתיה וגם אין כאן במה לקנות וגם גוף הערבות לדעתי אין בו ממש להתחייב בו כי ידוע לכל כי אינו אלא הערמה בעלמא ולא גמר דעתו להתחייב ובשלמא בגוף המכירה יש לומר דמשום חומר איסור חמץ ודאי גמר בדעתו להקנותו לו אבל הערב הלזה ודאי לא גמר דעתו להתחייב ואם העכומ"ז לא ישלם אין לחייבו בדין ואם כן הערב הזה מה תועלת יש בו ולכן לא אראה מקום לחומרא זו וגם לדעתי אף לדעת המחמירין בזקיפת מלוה ומשום דלא גמר להקנותו כל שלא קבל מעותיו בשלימות היינו בשאר דוכתי אבל במכירת חמץ אנן סהדי שודאי גמר להקנותו בזקיפת המלוה כדי להנצל מהאיסור ומהני שפיר והרב ר' חיים שהנהיג שם כן כי הוא ממדינת רוסיא ושם נמשכו אחר חומרת הרב אבל אנו אין חוששים לחומרא זו ואין לה מקום כלל עכ"ל הגאון שאילת שלום: שש אנכי שמצאתי אילן גדול תנא דמסייע למה שכתבתי אני הדל שבמח"כ הגאון מוהרש"ז אין דבריו מוכרחים בזה ומכל מקום גם אחר שראיתי דברי הגאון שאילת שלום הנ"ל לא ראיתי לשנות מה שכבר תקנתי מאז הואיל ונפיק מפומא דרב עיר וקדיש זיע"א ובמה שכתב הרב לדבר פשוט דזקיפת מלוה מהני משום דהוי

כאילו קבלם וחזר והלוום וציין למה שכתב הגאון מחנה אפרים בשם הריטב"א ושכן דעת רש"י והר"ן עיין לעיל בסי' ח' אות י"ד בד"ה שוב מצאתי שמרן) במה שהבאתי בזה אמנם מה שכתב דכיון שמוכר מפני האיסור הוי כמוכר שדהו מפני רעתה היא סברא נכונה וכיוצא לזה הבאתי בסי' ח' באות י"ד בשם הרב מים חיים ראפאפורט לענין קנין מקום בשטר בלא כסף (ועי"ש בד"ה הרי מדברי הרב שתים):

עוד השגתי ספר יקר אורי וישעי לידידי הגאבד"ק ייאסי יצ"ו והובאה שם בסי' קכ"א תשובת הגאון מוהר"ם טוייבאש לערער מאד על אשר הנהיגו מחדש בענין מכירת חמץ שכל בני העיר מוכרים לאחד כל חמציהם ואותו הקונה מוכר את הכל לנכרי אחד והנהיג הרב המתקן תקנה זו שתהיה המכירה להנכרי בבטחון ערב קבלן והאריך בטעמים לבטל תקנה זו ובענין הערב קבלן כתב (בדף ע"א סוף ע"ג) וז"ל ומה שכתב כת"ה לעשות בערב קבלן כתיקון הגאון מוהרש"ז והמעיין יראה שהגאון החמיר מאד לחזק המכירה ולאמצה ביד הקונה הנכרי באופן היותר מועיל ומכירה זאת כוללת הוא להקל לעשות המכירה באופן שאינו מועיל רק בדיעבד וליחשב שעת הדחק כדיעבד והוא נגד רצון הגאון הנ"ל ובענין ערב קבלן נטה אחר הגאון מוהרש"ז ולא זאת כי המכירה שנעשה עד למדידה ולא נודע הסכום שנתחייב הנכרי אם כן ממילא הערב הוי ערב לדבר שאינו קצוב ודעת הרמב"ם דאין הערב חייב כלום ויכול המוחזק לומר קים לי כהרמב"ם עיין ש"ך סי' קל"א ס"ק ט"ו ואם כן אין יתרון לערב קבלן בזה כיון שלא יתחייב בדין לשלם אלא אף אם נחזיק לעיקר שמתחייב הערב לשלם או באופן דהוי ערבות בדבר קצוב שמתחייב הערב לשלם מכל מקום בעיקר התקנה לעשות ערב קבלן לא מצאנו כן לשום אחד מראשונים ואחרונים ועם כי הגאון הנ"ל רב גובריה כנראה מספריו המסודרים בהשכל ודעת בכל זה אין לנו לזוז מדברי הראשונים ואחרונים אשר באורם אור לנו ואחרי הוראתם נמשכו כל חכמי ישראל וכיון שהם לא הזכירו מזה דבר אין לנו לבדות חדשות מלב:

וגם יש טעם בדבר שלא המציאו תקנת הערב קבלן כי ידוע שאף שהנכרי קונה החמץ בכל יפוי כח שבעולם מכל מקום ברור שאם ילך החמץ לאבדון לא ישלם הנכרי את המגיע ממנו וכל שכן כשנכתב עד למדידה אפילו מן הדין לא יכול לגבות ממנו כלום כי כל זמן שלא נמדד מי יוכל לברר כמה שוה החמץ שקנה ואם כן החמץ לעולם באחריות הישראל ואף אם אין חייב באחריות אלא שהנכרי אלם דעת הרמב"ם שמחוייב לבערו ובסי' ת"מ נראה שכן עיקר לדינא ועיקר ההיתר שנוהגים במכירת חמץ אף שהוא באחריות ישראל היינו משום שמוכרים או משכירים החדרים שהחמץ שם הוי כמקבל

אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי דאינו עובר ואמנם על כל פנים לא פלטינן מאיסור כיון דאחריות על ישראל הרי ודאי רוצה בקיומו של חמץ כל ימי הפסח ואסור כמבואר בסי' ת"ן אלא דגם בזה התירו משום הפסד ממון של ישראל ואם כן כל זה לאיש שיש לו חמץ דמשום הפסד ממון התירו לו אבל מדוע יתערב איש זר ליכנס לערב קבלן בעד הנכרי וממילא יהיה החמץ באחריותו כל ימי הפסח וירצה בקיומו של חמץ כל ימי הפסח כיון שאין לו הפסד ממון לא התירו לעשות כן ולכן לא המציאו האחרונים ערב קבלן וכן לא יעשה עכ"ל: ולי הדל יש לפקפק בטעם זה ליישב לדעת הגאון מוהרש"ז על פי מה שכתב הגאון חתם סופר בא"ח סי' קי"ו ובסי' קי"ט אות א' דאין רוצה בקיומו של איסור אסור אלא ברוצה בקיומו כדי להרויח אבל להיות ניצול מהפסד לא שמענו ואם כן הערב הזה שרוצה בקיומו של חמץ כדי להנצל מן ההפסד אינו אסור: עתה אשים דברתי להעתיק דברי רבני גאוני דורנו יצ"ו אשר השיגו עלי בענין זה ובכדי שיובנו הדברים על נכון אעתיק בתחלה את אשר כתבתי אני ההדיוט בספרי שדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת בכור סי' ג' אות א' ס"ק ט"ז ד' קי"ז ע"ג ואחרי כן אכתוב בס"ד דברי הרבנים המשיגים יחיו וזהו: ולענין קנין כסף אם מוכר לנכרי כדינו אלא שאינו לוקח ממנו כל דמי המקח אלא לוקח פרוטה ממנו ומעמיד עליו השאר במלוה אי מהני הנה ראיתי להגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בהלכות מכירת חמץ שבסוף חלק רביעי וז"ל והנה עיקר מכירת חמץ ודעתו שיחזירנו לאחר הפסח הוא במוכר במעות מזומנים ולא בהקפה וחדשים מקרוב באו לתקן לכתוב והמותר זקפתי עליו במלוה.

וגם זה אינו מועיל לפי דעת גדולי הראשונים וכנראה בעליל ממה שכתב בזה גדול האחרונים מוהרא"י בתרומת הדשן שלא מצא תקנה למכור בהקפה ולזקוף עליו במלוה עי"ש ולזאת אין תקנה אחרת למכור בהקפה אלא להיות יד ישראל אחר באמצע שלא יהיה להישראל בעל החמץ שום עסק בעולם עם הנכרי הקונה החמץ ולא יהיה הנכרי (נ"ח) נשאר חייב כלום לבעל החמץ אלא לישראל אחר שלא היה החמץ שלו עדיין מעולם עכ"ל מתבאר מזה דהחדשים מקרוב שהמציאו לקבל פרוטה ולזקוף עליו במלוה על, השאר דעתם לומר דאף דמוכר בהקפה לא חשיב ככסף מכל מקום אם מקבל פרוטה הרי זה קנין כסף ומהני לזקוף עליו במלוה השאר והרב חולק וסובר דגם זה אינו מועיל אלא צריך ליתן דמי כל המקח במזומן או להעמיד ערב קבלן על השאר כיע"ש ומתוך חומר שהחמיר בזה יש ללמוד להקל בישראל שקנה מבכרת מנכרי בכסף לבד ולא סילק כל הדמים רק נתן זידאטיק לקנין והשאר זקף עליו במלוה וקודם שמשך ילדה זכר אינו אפילו ספק בכור כי לא נחשב זה לכסף כלל והרי היא ברשות הנכרי כמו שהיתה

וכן בקנה חמץ מנכרי באופן הנ"ל ועבר עליו הפסח אינו בסוג ספק חמץ שעבר עליו שנחלקו הפוסקים אם להתירו באכילה או דוקא בהנאה (עיין מה שרשמתי במערכת חמץ ומצה סי' ח' אות ל') אלא הרי הוא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ומותר (דאין נראה ממרוצת דבריו דרק להחמיר הוא דסובר דלא חשיב כספ ולא להקל):ולפי עניות דעתי בהורמנותיה דמני"ר אמינא דאין דבריו ברורים דמה שכתב כמו שנראה בעליל ממה שכתב התרומת הדשן וכו' אני עני יגעתי ולא מצאתי בתרומת הדשן בכל התשובות דשייכי להלכות בכור והם בתרומת הדשן סי' ר"ע וסי' רע"א (כרשום במפתחות) ובפסקים וכתבים סי' קכ"ט וסי' ק"ל וקס"ו וקס"ז וקס"ח וקס"ט ורמ"ד ולא בהלכות פסח (כרשום במפתחות דיני פסח) אפילו רמז מזה שסובר דלא מהני מה שיתן מעט כסף לקנין והשאר יזקוף במלוה ומדברי הגאון חתם סופר ביו"ד סי' שי"א מתבאר דסובר דסגי ומהני בקבלת פרוטה לקנין ויזקוף עליו את השאר במלוה שכתב דמה שכתבו הפוסקים דהכסף של מכירת הבהמה סגי אף בפרוטה היינו דוקא כשפסק עמו דמים הראוים ונתן לו פרוטה לקנין ולא לפרעון קנה הכל ושאר המעות יהיו עליו חוב אבל ליתן חצי זהב בעד עז ששוה כמה זהובים אינו אלא אסמכתא ואין דעתם לקנות ולהקנות וראיה מדברי התוספות בע"ז ד' ע"א ד"ה רב אשי דאי לאו אנן סהדי וכו' היה ביטול מקח ואם כן תינח במוכר אבר אחד בזול וכו' מה שאין כן כשמוכר העז כולה עי"ש:

וכן לפי מה שהבין הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' ש"ך ס"ק דל"ת שעל דברי הרב חתם סופר הנ"ל כתב ועיין בא"ח סי' תמ"ח סעיף ג' או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט עיין חק יעקב שם עכ"ל שנראה שמבין מדברי הרב חק יעקב שהמכירה בדבר מועט שכתב מרן הכונה שמוכר החמץ בדבר מועט בלבד וכן כתב הרב חיי אדם בכלל קכ"ג אות ג' דסגי בפרוטה משום דאנן סהדי דניחא ליה וכו' ומשמע דכונתו דבפרוטה לבד סגי (לא שיקבל פרוטה ויזקוף המותר במלוה דאם כן למה לן דאנן סהדי וכו') וכן נראה שהבין הרב עבודת הגרשוני סי' ק"ב קרוב לסופו מדברי התוס' עי"ש וכן בקונטריס אחרון שבשו"ת צמח צדק הראשון במה ששייך לסי' ס"א הנה לפי זה דנראה שסוברים דיכול למכור כל החמץ בפרוטה ומטעם דאנן סהדי דגמר ומקני כדי להציל עצמו מאיסור נראה דכל שכן כשמוכר במקח השוה ומקבל פרוטה לקנין ומעמיד עליו השאר במלוה דמהני ומרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכת הפ"א אות רס"ו ד' קי"ח ע"ב (מדפוס אשכנז) כתב לענין פדיון עבד וז"ל והא ודאי דפדיון עבד עברי כדי שיהיה פדוי לא בעינן שיתן כל דמיו מידי דהוי אקנין קרקע דנקנה בפרוטה השאר זוקף עליו במלוה דקונה וכמו שכתב הפרישה בח"מ סי' ק"צ גבי קנין קרקע בפרוטה דאפילו

עייל ונפיק אזוזי כיון דזקפם עליו במלוה קנה והוא הדין הכא כיון דעיקר הפדיון נעשה על ידי פרוטה שנותן לו בעין שפיר דמי אף לדעת הרשב"א דשטר חיוב לא חשיב כסף לקנות היינו כשעיקר הקנין הוא על ידי השעבוד וכו' כיון דעיקר נעשה על ידי מעות בעין והשאר זקף עליו במלוה שפיר דמי וכו' עי"ש ומינה נלמוד לקנין הנכרי במטלטלין למאן דאמר דקניינו בכסף דוקא דאם נותן פרוטה ומעמיד השאר במלוה שפיר דמי ולא בעינן שיתן כל הכסף במזומן ושם בחושן משפט סי' ק"ץ סעיף יו"ד מפורש דהיכא דנותן פרוטה ולא זקף במלוה לא מהני היכא דעייל ונפיק אזוזי ובמכירות הללו שאין הישראל עייל ונפיק אזוזי דכל עצמו לא בא אלא להנצל מידי איסור ראוי לומר דאפילו או לא זקף השאר במלוה מהני כל שכן דאיכא תרתי זקף השאר במלוה ולא עייל ונפיק אזוזי דמהני וגם בנותן פרוטה ולא פירש שיקנה כנגד הכל מכל מקום קונה כנגד מעותיו ואם כן הוה ליה יד נכרי באמצע ופוטר מן הבכורה וכן כתב בשו"ת יד יוסף סי' קי"ג בשם שו"ת מוהר"ם זיסקינד סי' ז' וז"ל דפשיטא אם נתן קצת המעות בתורת ערבון בעלמא ולא פירש שיקנה כנגד הכל אז אינו קונה אלא כנגד מעותיו ופשיטא דפטורה מבכורה עכ"ל ובשו"ת חינוך בית יהודה סי' כ"ח כתב דיש צד להקל בנדונו שישראל קנה שתי רחלות מנכרי בכסף בלא משיכה דמלבד מחלוקת רש"י ורבינו תם אי נכרי קונה בכסף או במשיכה יש עוד צד להקל בנדון דידן דלא נתן כל כסף קניינו אלא חצי והוא על מקח שתי רחלות וכלומר דלא נקנה להישראל אלא כנגד מעותיו (וצריך לומר דמיירי בשלא פירש שיקנה כנגד הכל) והוי יד נכרי באמצע:

ורבינו מוהר"ם מלובלין בתשובה סי' ל"א בישראל שקנה מנכרי ולא משך רק נתן מקצת דמים כתב וז"ל ליכא להתיר בנדון דידן מטעם שלא נתן לו כי אם מקצת מעות ולא כולם דבהדיא פוסק הרא"ש בפרק הזהב כריש לקיש דסובר דמקצת מעות קונות כולו גבי ישראל ומינה נשמע גבי כותי למר כדאית ליה וכו' ע"כ וכונתו מבוארת דלמאן דאמר קונה לו לאו דוקא כשנותן כל הכסף אלא מקצת כסף ככולו וכל כך היה פשוט בעיניו דמקצת כסף הוא ככל הכסף עד שכשהעתיק דברי הרא"ש דישראל שקנה מנכרי ולא משך אינה חייבת בבכורה כתב בזה הלשון ולא משך רק נתן מקצת מעות ע"כ ועין רואה דלא הוזכר בדברי הרא"ש מקצת מעות אלא נתן מעות אלא דמשום דפשוט בעיניו דמקצת כסף ככולו כתב כן כאילו מפורש בדברי הרא"ש ובשו"ת עטרת חכמים בחלק יורה דעה סי' כ"ד סוף (ד"ה אמנם) כתב דהפנים מאירות הוכיח דדעת מרן השלחן ערוך סי' קל"ב סעיף ב' דכסף קונה בנכרי ודחה דבריו ואמר דמה שכתב בש"ע לא מדין כסף הוא דאם כן למה כתב צריך ליקח הדמים (דמשמע כל הדמים) ואחר כך ימדוד הא לקנין

במעות די בפרוטה והמותר ישאר במלוה אלא ודאי אין כונתו אלא מטעם מנהג שלפי המנהג אם לא נתן כל המעות יכול לחזור וכו' עכ"ל ומסכים לכל המדובר ובהתשובה שביד אברהם שאביא לקמן כתב שהישראל מכרה לנכרי בכסף כמו שקנאה מהנכרי המוכר בכסף ומהני ממה נפשך וסיים על זה ואף שהישראל לא קיבל מהנכרי רק אוי"ף גא"ב מכל מקום הרי נתן לו ערב על השאר ובכי האי גוונא מהני וכו' עי"ש נראה דאם לא היה ערב על השאר סובר דלא מהני אך באמת לפי כל האמור נראה דמהני על כל פנים אם זוקף השאר במלוה וגם בהעובדא שביד יוסף סי' קי"ג שהסרסור קנה בהמה מהנכרי ונתן חצי דמים והחצי המחה לו מהקונה שישלם לו לזמן פרעון שנקצב ביניהם ושקיל וטרי אם קנין כסף לחוד מהני עיי"ש שמעת מינה דאף כשאינו נותן דמי כל המקח במזומן חשיב כסף:

הן אמת דנראה דהגאון מוהרש"ז רוצה לחלק ולומר דאף דבעלמא במכירה שהיא בהחלט מועיל מה שנותן פרוטה והשאר זוקף במלוה מכל מקום במכירת חמץ וכיוצא שאין כונתו למכור לגמרי וכל עצמו לא בא אלא להפקיע האיסור בזה סובר דלא מהני וכן נראה מדקדוק לשונו הנז"ל מכל מקום לא ידענו היכא רמיזא סברא זו לחלק בזה דמה שכתב בשם התרומת הדשן כבר כתבתי דלא מצאתי זאת בתרומת הדשן כלל ורבני האחרונים נקטי בפשיטות דמהני ואף דנמצא בחתם סופר חלק ששי דף ט"ן ע"ב דסובר לחלק לענין קנין דבדיניהם בין קנין לגמרי לקנין שהוא רק להפקיע קדושת בכור וחמץ התם הוינו טעמא משום דבנימוסיהם לא מצינו קנין כזה להפקיע איסור שקנין כזה אינו אלא על פי דין תורתינו הקדושה ואם כן כשבאים אנו לדון בקנין זה על פי דין תורתינו הקדושה ודינא דידן הוא דמקצת כסף ככל הכסף ודאי דמהני למאן דאמר דקניינו של נכרי בכסף וכן מתבאר מדברי הרב צמח צדק הראשון סוף סי' ס"א שכתב שמכירה כזו להפקיע קדושת בכור אף דלא הוי מכירתו בנימוסיהם מכל מקום בתר דינא דידן אזלינן ופקעה קדושת בכור עי"ש שכתב כן לקנין כסף ומשיכה והיינו לדידן אבל למאן דאמר דסגי בכסף לחוד בדינא דידן ודאי דמהני וק"ל: וכן הרב עבודת הגרשוני סי' ק"ב קרוב לסופו כתב בזה הלשון ועוד אפשר לומר שגם בדיניהם לא יפסקו כן אלא במכירה גמורה אבל בנדון דידן שמכרה שתי פרות בעד חצי פ"ג אפשר שגם בדיניהם אינו קונה אף שהתוספות כתבו בע"ז דף ע"א ד"ה רבי אלעזר אמר דסגי בפרוטה היינו דוקא כשאין אנו צריכים לדיניהם ונימוסיהם אבל כשצריכים לנימוסיהם אפשר דבעינן דוקא כל דמי שיווי הבהמה וצריך חקירה בנימוסיהם עכ"ל הרי מבואר דמאי דאיכא לאיסתפוקי בזה הוא מצה נימוסיהם כשאנו באים לדון מצד נימוסיהם אבל כשבאנו לדון מצד דינינו

אין שום נפקא מינה בין מכירה מוחלטת למכירה שהיא רק להפקיע הקדושה והאיסור ולכן נראה דבמכירת בכור וחמץ שאנו באים לדון מצד דינינו שפירמיחשיב קנין כסף מה שלוקח זידאטיק וזוקף השאר במלוה וכן נראה מהנוסח מכירת חמץ של הגאון נודע ביהודה שהביא מר שמואל בנו בשו"ת שיבת ציון סי' י"א שכתב שיקח פרוטה מן הנכרי וכו' ולא הצריך ליקח ממנו כל דמי החמץ (אלא דסיום הדברים כתוב שם בלשון אשכנז ואיני מכיר באותו לשון אולי נאמר שם שקבל ערב קבלן על השאר והראיתי לאחד מהמלמדים פה ולא הכיר הלשון כי אמר שהוא לשון נעמצ"י):

וכן נראה דעת הגאון מוהר"ם מליבאוויץ בשו"ת צמח צדק חלק יו"ד סי' ר"ל דנקיט בפשיטות דאו"ף גא"ב דהיינו מקצת כסף אם יש עמו גם קנין חצר שפיר דמי ומהני ככסף ומשיכה עי"ש ויש לתמוה עליו שלא זכר שיטת האדמו"ר בש"ע הנ"ל דמקצת כסף לא מהני אלא אם כן העמיד ערב קבלן על השאר ואי בעובדא דידיה הוה הכי לא הוה ליה לסתום אלא מוכח ודאי דרק במה שנתן מקצת הכסף חשיב כאילו נתן לו כל הכסף ומהני לקנין כסף כדעת הרבנים הנ"ל וסתם משנתו דלא כשיטת האדמו"ר בזה ועי"ש עוד בסי' רל"ג וק"ל והגאון שואל ומשיב בח"ב סי' צד"ק נשאל באשה שמכרה את הבהמה לנכרי וקבלה אדרו"ף ועל השאר התנית עמו שיסלק לה תיכף כשתלד ושאם לא יסלק לה תתבטל המכירה וילדה זכר ולא סילק המותר והנראה מדברי תשובתו הוא דאם היה מעשה זה באיש שמכר על תנאי הנ"ל היה מועיל על ידי מחילת התנאי בתנאי שבממון וכו' ואף דאם כבר הגיע הזמן אינו מועיל מכל מקום היינו דוקא בסתם תנאי ממון שרוצה להקנות ולמכור באמת אבל כשמוכר להפקיע הבכור אנן סהדי דלא היה התנאי בדוקא רק מחמת חסרון ידיעה עשה כן וכו' אך באשה יש לומר דלא ידעה לאקנויי וכו' אלו תורף דב"ק מתבאר דעד כאן וכו' לא מספקא ליה אלא משום התנאי אבל משום שלא סילק כל המעות לא נסתפק לומר דלא חשיב כסף וכן ראיתי לגדול בדור האחרון הגאון רב"ך בספר ראשית ביכורים בנוסח השטר מכירה העשוי ומתוקן על צד היותר טוב לחוש לכל חומרות האחרונים כתוב בדף י"ג ע"ב שקיבל מעות זידאטיק מהנכרי וזקף עליו השאר במלוה וכו' עי"ש שלא העלה על שפתיו חומרא זו להצריך להעמיד ערב קבלן על השאר ושפתי כהן ישמרו דעת כי באמת נראה שדבר זה חידוש הוא שחידש הגאון מוהרש"ז ולית דחש ליה כמו שנראה מדברי האחרונים אלא דזה כמה שנים משראיתי דב"ק גם אני נמשכתי אחריו לתקן השטר מכירה כפי הנוסח שלו על ידי ערב קבלן לאפוקי נפשין מידי כל פקפוק אבל מעיקר הדין נראה דסגי במה שיזקוף עליו השאר במלוה.

ועוד נראה דיתכן לומר דאף אם במכירת חמץ לא מהני אם יתן מעט כסף בסתם ולא פירש שיהיה לקנין דבזה יש לומר דלא קנה אלא כנגד מעותיו כדכתב הגאון שואל ומשיב במהדורא תנינא ח"ב סי' ס"ג בשם ספר שיעורי רז"ה שכתב לתמוה על המנהג למכור חמץ ביותר משיוויו הון רב והנכרי נותן זיזדאטיק דהא מבואר בח"מ סי' ק"ץ סעיף יו"ד בהגהה דאם לא נתן אלא לערבון בעלמא אפילו לא עייל ונפיק אזוזי לא קנה אלא כנגד מעותיו אלא אם כן פירש שיקנה כנגד הכל והם נותנים דבר מועט ולא מכר כל החמץ וכו' (לפום ריהטא לא ידעתי למה הוצרך לומר שמוכרין ביותר משיוויו דאף אם מוכרים בכדי שיוויו כיון שאין מקבלים רק הזדאטיק ואינם מפרשים שיהיה לקנין הרי מצאה הקפדה מקום לנוח שלא נמכר כל החמץ רק כנגד מעותיו) והרב שואל ומשיב האריך לקיים המנהג אך בחלקות ישית בין קרקע למטלטלין דבמטלטלין מהני מדין סטומתא עי"ש מכל מקום לענין מכירת בכור נראה דגם לשיעורי רז"ה יש לומר דחשיב כסף ומהני למאן דאמר דסגי בכסף דאף שלא קנה אלא כנגד מעותיו מכל מקום הרי איכא יד נכרי באמצע ואם קבל מהנכרי מקצת כסף וגם משך חשיב מכירה מעליא ומהני לכולי עלמא (ועיין מה שכתבתי בענין מכירת חמץ במערכת חמץ ומצה סי' ט' אות יו"ד) ומכל שכן כשמקבל הזידאטיק ומפרש שיהיה לקנין דודאי דהוי כסף גמור המורם מכל האמור דאם ישראל מכר מבכרת לנכרי בכסף וקיבל רק זידאטיק ואמר לו בפירוש שהוא לקנין והשאר זקף עליו במלוה אם גם משך הנכרי הרי אם כן חשיב מכירה בכסף ומשיכה ופטורה מבכורה ואם לא משך הוי ספק בכור מחמת המחלוקת רש"י ורבינו תם וישראל שקנה מנכרי בכסף באופן הנ"ל וקודם שמשך הישראל ילדה זכר הוי ספק בכור ואם קבלת הזידאטיק הוא בסתם באופן שאינו קונה אלא כנגד מעותיו בין נכרי מישראל בין ישראל מנכרי הוה ליה יד נכרי באמצע ופטורה מן הבכורה:

ולדעת מרן מוהריט"א אף בקנה בכסף שלם אינו פשוט למיחשביה ספק בכור משום פלוגתא דרש"י ורבינו תם אלא תלי בפלוגתא אי גזל נכרי אסור מן התורה או רק מדרבנן והוא שבהלכות בכורות בפרק שני אות י"ז (בד"ה והנה לפי האמור) כתב דאף דספק הוא אם קונה מנכרי בכסף לבד ואם כן הוי ספק בכור ומה גם דאיכא ספק ספיקא דקנה מנכרי ספק הלכה כהרמב"ם דישראל מנכרי קונה בכסף או במשיכה וספק הלכה כרש"י דקניינו של נכרי בכסף מכל מקום כיון דאין מוציאין ממון מיד המוחזק על ידי ספק ספיקא איסורא בתר ממונא גריר ופטורה מבכורה ושוב כתב דלדעת הסוברים דאין לנכרי חזקת ממון משום שסוברים דגזל נכרי אסור מדרבנן אם כן יכולים להוציא מיד המוחזק הנכרי והוי בכור ודאי לענין איסור ולדעת הסוברים דגזל נכרי אסור מן התורה

ולדידהו גם בנכרי איכא חזקת ממון ואין מוציאין המקח מידו על ידי ספק ספיקא אם כן איסורא בתר ממונא גריר ופטורה מבכורה עי"ש: ודאתן עלה בישראל שמכר לנכרי וקבל ממנו, רק זידאטיק והשאר זקף עליו במלוה אי חשיב כסף ואי איכא בהדיה משיכה נפטרה מהבכורה מצאתי בשו"ת אגודות אזוב מדברי חלק יו"ד סי' ל"ו שנשאל בישראל שמכר מבכרת לנכרי בל"ב זהובים וזולת זה היה הנכרי חייב לו מעות מעסק אחר ולוה עוד מהישראל איזה זהובים וקנה בהם יי"ש לאיינקוף וזקף עליו הכל במלוה והוליך הנכרי את המבכרת לרשותו וילדה זכר בבית של הקונה ואחר זמן היה לו סיבה להנכרי שמוכרח למכור בהמתו ורוצה ליתנה להישראל בעד חובו ושאל מה לעשות על הבכור והשיב דבנדון דידן הא איכא משיכה וכסף שכיון שלוה מהמוכר איזה זהובים וקנה בהם יי"ש לאיינקוף הרי זה בכלל נתן מקצת דמים ולא עייל ונפיק אזוזי דנהי שהיי"ש היה זולת דמי המבכרת ל"ב זהובים ולא נתן עליהם כלל מכל מקום כיון שדרך הקונים לקנות יי"ש לאיינקוף הוי כאילו השוו על הדמים עם האיינקוף דכן הוא הדרך דכשהקונה אינו מסלק דמי המכירה קונה יי"ש והוי קניית היי"ש כעין שכר על המתנת המעות ומה לי דמים שבשביל גוף המכר מה לי דמים שבשביל המעות של המכר או דהוי כהשוו על שניהם על היי"ש ועל הדמים ונתן האחד דהוי כמו נותן מקצת דמי המכר עכ"ל הנך רואה דפשיטא ליה דסגי במקצת כסף אף אם לא פירש שיהיה לקנין כיון דלא עייל ונפיק אזוזי וכל שכן באם מפרש לקנין ועי"ש עוד בסי' ל"ז במכר בהמתו לנכרי ולקח ממנו מקצת כסף דחשיב ליה קנין כסף:

וכל זה היינו במקבל ממנו כסף כל דהוא מיהא אבל אם מוכר לו בהקפה לגמרי כבר מפורש בתשובת הרב בית חדש שהובאה בשפתי כהן יו"ד סי' ש"ך סק"ח ובבאר היטב שם שאם לא נתן מעות בשעת קנין אלא שהבטיחו ליתן לו כך וכך והאמין לו אף על פי שנתן לו הנכרי אחר כך מה שהבטיחו אין אלו מעות קונות ואף שהיה משיכה גם כן לא מהני לפי מאי דמצריכינן כסף ומשיכה ואין צריך לומר אם הישראל היה חייב לנכרי ואמר הנכרי פרתך קנויה לי במעות שאתה חייב לי והקנה לו הישראל דאין זה קנין מעות עי"ש ועיין בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות קל"א הנה הבאתי מה שכתב הגאון מחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' ה' דרבינו האיי בספר המקח ורש"י והר"ן והריטב"א סוברים דמה שזוקף במלוה חשיב ככסף ושהרשב"א רפיא בידיה וכו' וכתבתי שצריך לעיין בגוף תשובת הבית חדש הנ"ל דנראה שסובר דלא מהני לזקוף במלוה במקום כסף ושדוחק לחלק בזה בין ישראל מישראל לבין נכרי מישראל וכתבתי דאולי הבית חדש מיירי דוקא בשלא כתב לו הנכרי שטר על חוב זה והבאתי דעת הרב

אהלי יהודה שכתב להוכיח מכמה דוכתי דאף אם מתחייב בשטר גם כן מהני וכתבתי דיש להשיב על דבריו עי"ש:והן עתה השגתי ספר אשלי רברבי דפוס רא"ם ונספח אליו חידושים יקרים בשם יד אברהם יכונה וראיתי שם בסי' ש"ך סעיף ו' בשם הרב קצות החשן סי' ר"ד שאם הנכרי חייב לישראל הוי ככסף וסגי במשיכה עכ"ל ולפי זה נראה דמה שמוכר לנכרי בהקפה ומבטיח ליתן המעות אחר כך ונתן לו חשיב ככסף דהא לדברי הבית חדש מוכר בהחוב במקום כסף גרע ממוכר בהקפה וכיון דלהקצות החשן מהני חוב כל שכן שיש לומר לדידיה דמהני בהקפה אלא דראיתי שם ביד אברהם הנ"ל שכתב אחר כך בנדון מה שנשאל שם בישראל שקנה בהמה מן הנכרי ולא היה משיכה וגם קנין כסף במזומן לא היה אלא שהיה מגיע לו מעות מהנכרי וקנאה ממנו בעד מקצת חובו וכתב דלשיטת רבינו תם דמשיכה דוקא קונה וכן משמע שם בראש"ש ובהגהות אשירי מאור זרוע ובמרדכי ובתשובת מיימוניות לספר קנין סי' ה' וכן פסק בנמוקי יוסף בפרק הזהב וכן תפסו האחרונים לעיקר בדיעבד כשמכר ישראל לנכרי משיכה מתיר שכן הוא דעת רוב הפוסקים עיין חק יעקב סימן תמ"ח ואם כן יש לומר דהוא הדין להפך כשקנה ישראל מנכרי ולא היה משיכה מותר.

וכן כתב הטורי זהב בשם הרמ"א בתשובה סי' פ"ז ואם כן לשיטת רבינו תם ודאי יש להתיר אלא אף לדעת רש"י שהביאו הפוסקים וחשו לסברתו דקנין הנכרי דוקא בכסף וכן להרמב"ם דקונה בכסף או במשיכה מכל מקום בנדון דידן לא קנה הישראל את הפרה שלא נתן המעות במזומן אלא בחובו ובכי האי גוונא לא הוי קנין כדכתבו הב"ח והש"ך גבי קניית נכרי מישראל והוא הדין איפכא תדע דהא נקיטינן דמלוה אינו קונה במקום שכסף קונה כגון לענין שכירות קרקע כחשן משפט סי' קצ"ה סעיף יו"ד ולענין מי שפרע בסי' ר"ד סעיף יו"ד ולענין מכירת קרקע בש"ך ריש סי' ק"ץ וכיון שאינו קונה בישראל מהיכא תיתי שתקנה בנכרי וכו' אלו תורף דב"ק ולכאורה צריך עיון דלפום ריהטא נראין דבריו סותרים בתוך כדי דיבור שהרי לפי מה שכתב בשם הקצות החשן מוכח דסובר דחוב חשיב כסף ואם כן בנדון השאלה הרי אם כן קנה הישראל במה שהיה מגיע לו בחובו דהוי ככסף והוי פרתו לשיטת רש"י מיהא ואיך כתב אחר כך דגם לשיטת רש"י לא קנה הישראל את הפרה: ועל כל פנים למדנו מדברי הרב קצות החשן דלמכור בהקפה וזוקף עליו במלוה מהני ככסף דכיון דמהני לדידיה מוכר בחוב כל שכן מוכר בהקפה כמו שנראה מדברי הבית חדש דמוכר בחוב גרע לענין זה.

ולפום ריהטא נראה להכריח כן ממה שכתב הרמ"א בתשובה סי' פ"ז הביא דבריו הרב שפתי כהן ביו"ד סי' ש"ך סעיף קטן ח' שאם קנה פרה מנכרי במעות ונגנבה ונתרצה

הנכרי לשלם להישראל ואחר כך הוכר הגנב וילדה דפטור מבכורה כיון דנתרצה הנכרי לשלם נקנה לו הפרה בכל מקום שהיא ומפורש בתשובה שם דמדמי לה למה שאמרו בריש פרק המפקיד נעשה כמי שאומר לכשתגנב ותרצה ותשלמני הרי פרתי קנויה מעכשיו וכו' כמו שכתב בשמו הרב מלאכת שלמה חכים בדף כ"ד ע"א והקשה על דבריו דאין הנדון דומה דהתם בהמפקיד משך הנפקד ותהיה פרתו קנויה לו למפרע על ידי אותה משיכה אבל בנדון הרמ"א שהישראל לא משך מעולם כדי שנאמר דכי אמר הנכרי הריני משלם אותה משיכה שמשכה הנכרי מישראל מהני שתהיה קנויה לו מאחר שלא משכה ולא יצאתה מרשותו עכ"ד ולא יכולתי להלום דב"ק כמו שהם דאדרבא כיון שלא משך הישראל כלל בזה יהיה יפוי כח לומר שפטורה מבכורה דהוה ליה בהמת נכרי ונראה דטעות סופר הוא וצריך להיות שהנכרי לא משך מעולם וכונתו להקשות על דברי הרמ"א דכיון דמה שכתב הרמ"א כן הוא לומר דאפילו לרש"י דסובר דכסף קונה והוה ליה בהמת ישראל מכל מקום במה שנתרצה לשלם הויא בהמתו של נכרי ואהא מקשי דבמה קנאה הנכרי הא לא משכה (ומה שכתב ולא יצאה מרשותו צריך לומר לא נכנסה לרשותו) כלל ומאחר שכבר היא של הישראל על ידי הכסף כשיטת רש"י במה תכנס ברשותו של נכרי דנימא דהוי בהמת נכרי ופטורה זהו לפי הנראה כונת קושיתו ואף אם אין זה כונתו מכל מקום הא ודאי קשה על הרמ"א דבמה נכנסה הפרה לרשות הנכרי שנית כי הנכרי לא נתן כסף להישראל רק שנתרצה לשלם:

אך לפי מה שנראה מדברי הרב קצות החשן דאם מוכר בהקפה וזקף הדמים בהלואה חשיב ככסף אתי שפיר דכיון שנתרצה לשלם הרי זקף הדמים במלוה והוי ככסף ומהני לשיטת רש"י וק"ל אלא דספר קצות החשן אין מצוי אצלי לראות דב"ק דשמא לא אמר דחוב חשיב ככסף אלא להחמיר דהיינו כשהישראל קונה מהנכרי ולא נתן מעות אלא בחוב שמגיע לו מנכרי ועשה משיכה חשבינן ליה כנותן כסף ומשיכה והוי ודאי בכור אבל איפכא אם הנכרי קונה מישראל בחוב שמגיע לו מישראל לא אמרינן שזה כסף וכי משך הוה ליה ודאי שאינו בכור דלהקל לא אמרינן כן כנראה מדקדוק לשונו שכתב שאם הנכרי חייב לישראל וכו' ולא כתב שאם הישראל חייב לנכרי וכו' ואם כן יש לומר דכי שמעינן מדבריו דבמוכר בהקפה כל שכן דהוי ככסף אפשר לומר דהיינו דוקא להחמיר שאם קנה הישראל בהקפה חשבינן ליה פרתו של ישראל והוי בכור אם היה גם משיכה או ספק בכור אם לא משך אבל מוכר לנכרי בהקפה ולא קבל ממנו שום כסף לא אמרינן דהוי ככסף ואם משך הוי ודאי בהמתו של נכרי דלהקל לא אמרינן כן נראה לצדד בדברי הרב קצות החשן הנ"ל:

שוב ראיתי תורף דברי הרב קצות החשן הובאו בשו"ת שם אריה חלק יו"ד סי' מ"ח (ד"ה ובדבר) ומתבאר כונתו דלא משום חומרא הוא דאמר כן אלא מן הדין והוא על פי מה שכתבו התוספות והקדמונים דגם למאן דאמר כסף קונה היינו דוקא במכר אבל במציאה ומתנה מהני משיכה לכולי עלמא דשמעת מינה דכל דליכא כסף באותו נדון חשבינן ליה כמתנה והוי קניינו במשיכה אם כן הוא הדין בקונה בחוב ואין כאן קנין כסף דמי למתנה וקונה במשיכה ואם כן לפי זה מובן דגם הקצות החשן סובר דזה לא הוי ככסף (ומה שכתב ביד אברהם דהוי ככסף אינו מדוקדק) אלא דסובר דבכי האי גוונא דלא שייך כסף דמי למתנה דקונה במשיכה לכולי עלמא ולפי זה אפשר דהקצות החשן מודה באם מכר בעד החוב אלא דדמי המקח יתרים על החוב ויצטרך להשלים עוד כסף דבזה צריך שיהיה קנין כסף שיתן לו פרוטה ויזקוף השאר במלוה או שיזקוף הכל במלוה ויכתוב לו שטר או שיתחייב לו בקנין דכיון שהחוב עצמו אינו כסף וגם יש באותו ענין כסף דהיינו היתר על החוב לא דמי למתנה ויש לומר דבעינן כסף לקנין לדעת רש"י וכן לדידן לא סגי במשיכה אבל היכא דהחוב הוא יותר על המקח כעובדא שביד אברהם או שהוא כנגד המקח ולא יצטרך ליתן שום מעות על המקח לפי דברי הקצות החשן כל שאין כסף דומה למתנה קנין משיכה מהני וסגי בהכי וכתב בשם אריה שם וז"ל וזה גופא אני אומר גם במוכר בהקפה לשלם אחר כך באיזה זמן כיון דעכשיו אין צריך ליתן לו כסף קונה במשיכה לבד דמה חילוק יש בין אם נותן לו לגמרי במתנה או שמרחיב לו זמן לפורעון וכו' ואם כן בבכור שמכר לו בלא מעות, רק בהקפה לשלם לאחר זמן אם יש קנין משיכה קונה אף להסוברים דבעינן קנין כסף דוקא עי"ש:

ולי הדל יש לפקפק בזה דהא תינח לדעת הסוברים דכל דליכא כסף כמתנה ומציאה מהני משיכה אבל לפי מה שכתב האסיפת זקנים בשם הרמב"ן ובחידושי הריטב"א לע"ז שהביא מרן מוהריט"א הלכות בכורות בפרק שני אות ז (בד"ה והנה מפני) דאפילו היכא דליכא כסף לא מהני משיכה אם כן לדידיה ודאי לא מהני משיכה במוכר בהקפה לשלם לאחר זמן והגאון חתם סופר בסימן שי"ב כתב דרש"י סובר דאף במתנה לא מהני משיכה ואבוהון דכולהו דסברי דקניינו של נכרי הוא בכסף דוקא הוא רש"י ואי נימא כהחתם סופר בדעת רש"י נפל פיתא בבירא ואין מקום להעמיד יסוד בהיתר זה שוב מצאתי להגאון שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סימן מ"ט דשקיל וטרי על דברי הקצות החשן הנ"ל להצילו מקושית השואל ובסוף דבריו כתב מיהו גוף דברי הקצות החשן אינם ברורים דלפי מה שכתב הרמב"ן בשיטה מקובצת לבבא מציעא דף מ"ז אינו ברור בזה אי במציאה קני על ידי משיכה עי"ש שכתב קנינים אחרים ואינו כעת לפני

עכ"ל:ודאתאן עלה לענין מכירת בכור לנכרי בכסף ולא קבל ממנו שום פרוטה אלא שזקף עליו במלוה דלדעת הב"ח והש"ך לא מהני (גם הגאון בית מאיר נראה דמסכים לזה אלא דעל מה שכתב הש"ך בשם הב"ח דאף שנתן לו הנכרי אחר כך לא מהני כתב דרוצה לומר שנתן לו אחר שילדה דאם פרע קודם הלידה מה בכך שהמשיכה קודם לכסף סוף סוף היו שני קניינים והפרעון מדוע לא יחשב קנין כסף וכתב דבשו"ת הב"ח סי' קס"ט לא נזכר שם דברים אלו אף על פי שנתן וכו' ורבינו מוהר"ם אלשיך בסימן יו"ד כתב לענין שכירות מטלטלין דמה שהתחייב לפרוע השכירות לא הוי ככסף עי"ש) ולדעת הרב שם אריה על פי סברת הרב קצות החשן מהני כיון דליכא כסף יש לומר דסגי במשיכה ואם מה שמתחייב הוא בשטר חוב יש לומר דגם להרב בית חדש מהני לפי מה שכתב הרב מחנה אפרים שהבאתי בקונטרס הכללים הנ"ל שכתב רבינו האיי גאון בשם גאון דחשיב כסף גמור ואף שרבינו האיי גאון כתב שהוא עמד על זה ולא הכריע וגם הרשב"א שהביא שם רפיא בידיה מכל מקום כיון דרש"י והריטב"א בקידושין והר"ן שהביא שם סוברים דהוי ככסף וכן דעת הגאון מחנה אפרים כיעי"ש נראה דאפשר לצרף שתי הסברות ולומר דכסף באופן זה עם משיכה מהני ומלבד מה שרמז המחנה אפרים מדברי הריטב"א בקידושין:

עוד מצאתי להריטב"א בבבא מציעא דף ע"ז ע"ב אההיא דאמרינן מלמדים אותם שלא יחזרו וכו' והריני נושה בו שמנה מאות זוז קנה ומחזיר את השאר כתב על זה הריטב"א והביא דבריו מרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב בתוספת דרבנן במערכת הפ"א אות רס"ו דף קי"ח ע"ג וז"ל דכיון דזקפו במלוה כנתינת כסף דמי ולאו דוקא נתן קצת דמים אלא אפילו לא נתן כלום קנה דשטר חיוב היינו כסף ועוד הביא שם בשם הריטב"א הביא דבריו באסיפת זקנים בכתובות אמה שאמרו בש"ס דף צ"ב ע"א ראובן שמכר שדה לשמעון וזקפו במלוה וז"ל יש שפירש דנקט זקף במלוה לאשמעינן דאף דאין קרקע נקנה במלוה התם הוא במלוה שהיה המוכר חייב ללוקח דמלוה להוצאה ניתנה ואין כאן כסף לקנות בו אבל מלוה זו שהתחייב הלוקח עכשיו למוכר כפירעון גמור הוא וקונה בו מדין כסף וכל זה אינו נכון דדינא קמא פשיטא דפירעון כסף גמור הוא חשיב זקיפת מלוה עכ"ל: הרי דבין להיש שפי' ובין להריטב"א זקיפת עליו במלוה חשיב ככסף גמור וכל כך היה פשוט דבר זה בעיני הריטב"א עד שלא נחה דעתו לומר דנקט זקפן במלוה לאשמעינן דבר זה ואף דמרן מוהריט"א שם עמד על סברת הריטב"א הנ"ל מההיא דבפרק האיש מקדש דף מ"ז ע"ב כיעי"ש ובדף ק"ך ע"ב הביא מה שכתב הרב מחנה אפרים בשם הגאון רבינו האיי בשם הגאון וכתב על דבריו דחפש בכל שער י"ג

ולא מצא רמז לדברים אלו ושנראה שהמחנה אפרים כתב כן על פי מה שכתב בליקוטי ספר המקח שהוא קיצור מספר המקח הארוך וכו' וכתב על זה דלא מיירי בהכי ורבינו האיי גאון לא נגע ולא פגע בדין זה כלל עיין שם באורך מכל מקום נראה דאפשר לסמוך אהנך רבוותא דסברי דחשיב בכי האי גוונא כסף גמור בצירוף הסברא דבכי האי גוונא לא בעינן כסף וקונה הנכרי במשיכה כדכתיבנא לעיל וצריך לעיין בתשובת בית אפרים חלק ח"מ סימן כ' שרמז הרב פתחי תשובה בח"מ סי' ק"ץ סעיף קטן ב' שכתב בשמו שהאריך מאד בענין זה ועל דברי הגאון מחנה אפרים וכו' ואינו מצוי אצלי: שוב ראיתי דמאי דכתיבנא בעניותין לדעת רבינו הב"ח דעד כאן לא קאמר דמוכר בהקפה והאמנה לא מהני אלא כשלא כתב לו שטר וכו' נראה שכן הוא אמת ויציב כי ראיתי תורף דברי הב"ח בתשובה סי' קמ"ט הובאו בספר מעין גנים (להגאון בעל עצי לבונה בסוף סי' ט"ל בד"ה שוב מצאתי) שכתב ונראה בעיניו דהמקדש במנה נתן לה שטר חוב על המנה דהוי ככסף ומביא ראיה ממה שאמרו בקידושין ד' ט"ז גבי עבד עברי האי שטר היכי דמי אי לימא דכתב שטר אדמיה היינו כסף ותמה על מה שכתב הרב המגיד (בפרק ה' מהלכות אישות והובא ברמ"א סי' כ"ט סעיף ו') בשם הרמב"ם והרמב"ן דבשטר אינה מקודשת משום דכסף דאגיד ש ביה בעל לא הוי כסף דאם כן איך מהני בעבד עברי.

ומסיק דגם הם מודים דבשאר קניינים חשיב ככסף ורק לקידושין לא מהני דאשה לא סמכא דעתא אלו תורף דברי הרב בית חדש בתשובה שהביא במעין גנים הנ"ל. עלץ לבי שכיונתי אל האמת בדעת הרב ב"ח דהרי מפורש יוצא מפי קדשו בתשובה הנ"ל דפשיטא ליה טובא דמתחייב במנה וכותב שטר עליו חשיב ככסף ממש לקנות בו שאר קניינים חוץ מקידושי אשה דתלי בפלוגתא מטעם דאשה לא סמכא דעתא.

והגאון מעין גנים כתב על דברי הב"ח הנ"ל תימה לי וכו'. וגם לא הביא דברי הרמב"ן בקנה צמר שהביא הרב המבי"ט דקנה בנתן שטר חוב על עצמו מטעם שיעבוד נכסי אף במטלטלין דלא מהני כסף לבד מהני שטר חוב ואם כן בהכרח לחלק להרמב"ן גופיה בין קידושין לשאר קניינים ובקצות החשן כתב בשם תוספות רי"ד פירוש אחר בש"ס הנ"ל ולא הבנתי פירושו כלל ותימה שלא הביא דברי הב"ח בתשובה הנ"ל וצ"ע עכ"ל: הנך רואה דהמעין גנים אף הוא היה מתכוין לומר דכתיבת שטר על המנה הוי ככסף ממש ולדעתו מוכרח לומר כן גם בדעת הרמב"ן ולי הדל יש ליישב תמיהתו על הבית חדש דהנה ודאי על מה שלא הביא תשובת הרב המבי"ט אינו מן התימה אם לא ראה אותה וגדולי דורו חלקו עליו ורק עיקר התמיהה היא שהיה לו להביא שו"ת הרמב"ן שהביא בתשובת הרב המבי"ט ולזה יש לומר דסובר כדכתב מרן מוהריט"א בתוספת

דרבנן שם דף ק"ך ע"ג דמה שכתב הרמב"ן דלוה שבא לבית דין בשטר חוב שבידו לכפות את המלוה להלוותו עד זמן שקבע שאם יביא ראיה שמדעתו נכתב השטר יש לומר שכיון שנשתעבדו לו נכסי לוה בחליפין מעכשיו אף הוא חייב ליתן דמים וחייב להלותו ע"כ ומזה למד הרב המבי"ט לנדונו שקנה הצמר ועל זה כתב מרן מוהריט"א שדבריו תמוהים דהרמב"ן לא אמר אלא שחייב ליתן לו הדמים דכמו במכר אחר שנגמר הקנין אינו יכול לחזור בו וחייב ליתן הדמים כן לענין השעבוד וכו' ואינו אלא חיוב בעלמא לא שקנה הלוה הדמים בכל מקום שהם ואם כן בצמר גם כן יש בו חיוב לבד ולא שקונה גוף הצמר דודאי חייב ושיעבוד לא חשיב ככסף כיון דאגיד גבי לוקח וכו' אלו תורף דב"ק עיי"ש מתבאר מזה דהרמב"ן לא אמר בפירוש דבמטלטלין כי האי גוונא קונה בשטר חוב ורק דהרב המבי"ט מביא ראיה לנדונו שנקנו המטלטלין ועשה את דמו להההיא תשובת הרמב"ן ודבר זה תליא בסברא בעלמא דלרב המבי"ט הדמין יתעביד ולמרן מוהריט"א אין הנדון דומה וגם הרב"ח מצי סבר דאין הנדון דומה ועל כן הוצרך להכריח כן ממקום אחר דלהרמב"ן יש חילוק בין קידושין לקניינים דעלמא ומה שכתב במעין גנים שלא הבין דברי התוספות רי"ד לפי הנראה בקצות החשן לא העתיק כל דברי התוספות רי"ד כי הרואה דבריהם בגופן שלהן ישר יחזו פנימו כי דבריהם מפורשים באר היטב:

ואלה דברי רבני דורנו המדברים בזה יצ"ו על דברתי בשדי חמדתי הנ"ל זה לשון ידידי הגאון מוהר"ר יאודה ליב איסטירין אבד"ק שצעדרין יצ"ו באסיפת דינים מערכת בכור בהמה סי' ג' אות י"ז הרבה להשיב על אדמו"ר הרב בש"ע שלו בהלכות מכירת חמץ וכתב כת"ר דאין דבריו ברורים דמה שכתב כמו שנראה בעליל מדברי התרומת הדשן וכו' אני יגעתי ולא מצאתי בתה"ד בכל התשובות דשייכים לזה עכ"ל הנה מתוך ספריהם הק' ניכר שלא נמצא אצלם ספר הק' צמח צדק מאדמו"ר מליבאוויץ חלק הנקרא פסקי דינים לכן אעתיק לשונו הזהב מה שכתב בא"ח בסי' תמ"ח וז"ל הטהור ומה שכתב בשם מהרא"י בתה"ד שלא מצא תקנה לזה וכו' לכאורה אין זכר לזה במוהרא"י וצריך לומר דכוונתו מדנדחק מהרא"י שימכור לעכום"ז מכירו בדבר מועט ולא כתב שימכור בהקפה ויזקוף במלוה המותר אלמא דכי האי גוונא לא מהני והטעם נראה על פי מה שכתב הרי"ף בתשובה הובאה בספר תמים דעים סי' רכ"א ובשיטה מקובצת פרק האומנין דבעייל ונפיק אזוזי לא קנה אם זקפן במלוה אלא אם כן יכתוב לו שטר שיקנה הקרקע בשטר אבל הערבון אינו קונה יעו"ש משום דהוי כמו מלוה ומלוה אינה קונה ולכן צריך שטר אי קנין סודר ואם כן בנדון זה גבי עכום"ז דקנין סודר לאמהני וכן שטר שנכתב אינו קונה במטלטלין משום הכי לא מהני לענין כסף אלא אם כן בנתן לו מקצת מעות והעמיד

לו על השאר ערב קבלן שאז אין המקצת מעות דמי למלוה אלא קונות קנין גמור שהרי אינו דוחק לקבל שאר המעות מעכום"ז דכיון שהעמיד לו ערב קבלן נסתלק העכום"ז לגמרי ועוד יש לומר על פי מה שכתב בשיטה מקובצת בהזהב ד' מ"ח דקשיא הלכתא אהלכתא דקיימא לן כרשב"ג במשכון לענין שמיטה והוא נגד דברי ר' יוחנן דערבון כנגד כולו הוא קונה והניח זה בצ"ע ולפי זה יש לומר דאף ערב קבלן לא מהני דבמה יקנה כיון דערבון אינו קונה רק כנגדו לרשב"ג ולכן לענין החדרים החמיר כיון דאפשר על ידי שכירות אבל לענין החמץ סמך אר' יוחנן שכך דעת כל הפוסקים רק שהצריך ערב קבלן לחוש לפירוש הרי"ף עכ"ל הזהב ובצמח צדק חלק או"ח הלכות פסח כתב גם כן טעמים רבים שצריך ערב קבלן ובשארית יהודה ממר אחיו של אדמו"ר בעל הש"ע כתב בחלק או"ח סי' יו"ד גם כן דלהכי הצריך מר אחיו ערב קבלן לחוש לדעת ר"ח והרי"ף והרמב"ם דלשיטתם לא מהני זקף במלוה עי"ש נלאתי להעתיק לשונו כי רב הוא ומעיקר פילפולו שם ג"כ עפ"י דעת השיטה מקובצת בפרק הזהב הנ"ל וזה רמז בש"ע בהלכות מכירת חמץ שנזכר שבדורותינו אלה נתפשט השיטה מקובצת עי"ש ומה שכתב כת"ר בסי' הנ"ל באות כ' וכן נראה דעת הג' מוהר"ם מליבאוויץ בשו"ת צמח צדק חיו"ד סי' ר"ל דנקיט בפשיטות דאו"ף גא"ב מהני ככסף ויש לתמוה עליו שלא זכר שר שיטת האדמו"ר בש"ע הנ"ל דמקצת כסף לא מהני אלא אם כן העמיד ערב קבלן וכו' עכ"ל ולי אין זה תמיהא כלל דהתם מיירי דנתן מאה רו"ך או"ף גא"ב ובודאי כנגד מעותיו קנה הערבון פרה אחת שילדה רק דהוי ספק אם זה הבהמה שילדה קנה או בהמות אחרות אבל על כל פנים בהמה אחת קנה אפילו אם לא מהני זקף במלוה ואם כן הוי ספק בכור להכי האריך שם בצמח צדק דלא הוי אפילו ספק בכור עכ"ד יצ"ו,:

אפריון נמטייה שדן לכף זכות שלא היה בידי ספרים הקדושים צמח צדק פסקי דינים והשו"ת צמח צדק חלק א"ח וכיוון אל האמת כמובן ממה שלא הוזכרו כלל בספרי שדי חמד הנדפסים ורק אחר שנתפשטו הספרי שדי חמד בעולם זכיתי בהם מקרוב אחר זמן שקבלתי מכתב ידידי הרב הנ"ל ועם שיש לפקפק במה שכתב הגאון צמח צדק על פי מה שכתב הרי"ף דבדעייל ונפיק אזוזי לא קנה וכו' והמעיין בספרי שם יראה שנזהרתי מזה וכתבתי לדבר פשוט שבמכירת הללו לא חשבינן להישראל עייל ונפיק אזוזי ואין כונתו אלא להנצל מאיסור ולא יתן עיניו בממון וגם במה שכתב דאין קנין סודר לנכרי היה מקום לפקפק לפי מה שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הקו"ף אות ט"ו שדעת רובא דרובא היא דמהני קנין סודר בנכרי אלא ששם הבאתי שדעת הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו נוטה יותר לדעת הסוברים דלא מהני חליפין בנכרי ועוד

שיש לחלק בין שאר חליפין לקנין סודר (עיין בזה לקמן בסימן זה אות ל' שם נעתק מה שכתוב אצלי בקונטריס הכללים הנ"ל): גם במה שכתב דשטר לא מהני במטלטלין יש לפקפק דאף שהאמת הוא שאין שטר אחד מדרכי הקנין במטלטלין מכל מקום בדבר שנהגו לקנותו בשטר יש לומר דמהני כדין סיטומתא והרי איהו גופיה (הצמח צדק) בחלק יו"ד סי' רל"ג הביא מה שכתב הגאון מוהרש"ז לענין מכירת בכור שאין צריך שטר לפי שבנימוסיהם אין נוהגים לכתוב קאנטראט למכירת פרה וכתב על דבריו ומכל מקום יש לומר דהרבה פרות שאני וגם אם אין נוהגים מכל מקום כיון שהקאנטראט חשוב סיטומתא במכירת יי"ש וכי האי גוונא אם כתבו על פרות גם כן קנה עכ"ל הרי מר הוא דאמר שאינו פשוט לומר דשטר לא בדבר שנהגו ואף בדבר שלא נהגו כיון שהשטר חשיב סיטומתא יש לומר דמהני ואם כן במכירת חמץ שנהגו הכל לכתוב שטר יש לומר דמהני מדין סטומתא ובשדי חמד במערכת בכור סי' ג' אות ה' הבאתי מה שכתב הרב בנין ציון בתשובות החדשות סי' ט"ו דשטר הוא קנין גמור אף למטלטלין על פי חקי המדינה עיין במה שכתבתי עוד שם דמתבאר דאינו פשוט כל כך לומר דשטר לא מהני גם בסוף הפתיחה למערכת בכור (בדף קי"א סוף ע"ב) כתבתי קצת בזה וגם במערכה זו בסי' ח' אות ט"ו (בד"ה אחר זמ"ר) כתבתי קצת עי"ש על כל פנים זכינו להבין אמרי קדוש הרב מוהרש"ז שדבריו נראין סתומים וחתומים לעני בדעת כמוני (אלא שלא גילה לנו על איזו תשובה מרבינו התרומת הדשן היתה כוונת הגאון מוהרש"ז ועיין לקמן בד"ה גם ידידי הרב):

גם ידידי הרב הג' חו"ב שד"ר מעיהק"ו חברון תוב"ב בנש"ק מוהר"ר שלמה ליב יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל ולמען לא תהיה שיחתי כשיחת וכו' אמרתי אצא לשוח בשדה שדי חמד כשמו כן הוא להעיר בעניותי הערה קלה כמות שהיא לטייל בדברות קדשו באסיפת דינים מערכת בכור סי' ג' באות ט"ז הביא לשון אזמו"ר נ"ע זיע"א בש"ע בסופו בסדר מכירת חמץ באות י"ז כתב עליו דאין דבריו ברורים ולא מצא בתרומת הדשן אפילו רמז מזה שסובר דלא מהני להזקיף המותר במלוה ובאות י"ט כתב וחדוש הוא שחידש הגאון מוהרש"ז ולית דחש ליה ועם כל זה אחז צדיק דרכו בקודש וכתב בסוף דבריו כי משראה דב"ק נמשך אחריו לתקן שטר מכירה כנוסח שלו לאפוקי נפשין מספיקא עכתד"ק הנה דו"ז הרה"ג מוהרי"ל אחי אזמו"ר נ"ע בספר שארית יהודה בתשובותיו אחת הנה בחאו"ח סי' יו"ד צלל במים אדירים בחו"ב ואת מקורו הראה בדברי הראשונים אשר רמז עליהם אדמו"ר נ"ע ובסוף דבריו כתב מכל הלין מוכח דעל כל פנים בענין זקף עליו במלוה הר"ח והרי"ף והר"מ שוין בדבר שאין הקנין נגמר בכסף בלבד וכו' וכעין

דבריו כתב גם ש"ב אדמו"ר בעל צמח צדק נ"ע בפסקי דינים ד' ל"ב ע"א ושניהם כאחד נבעו מצפוניו מספר תרומת הדשן והוא בסי' ק"ך שכתב למכור בדבר מועט דוקא ולא מצא תקנה למכור בהקפה ולזקוף עליו במלוה וזה מוכרח מהתרומת הדשן שם כי כל מטרתו שם רק ליפות כח המכירה וכונה זו מבוארת בהדיא בדב"ק אזמו"ר שם בסדר מכירת חמץ שלו ולי הפעוט עפרא דארעא נראה לע"ד פשוט כי לבד טעמם ונימוקם של ש"ב אדמו"ר בעל צמח צדק נ"ע ודו"ז הרה"ג מוהרי"ל הנז' אשר דב"ק מיוסדים על אדני האמת והצדק מדברי הראשונים עוד עיקר ויסוד גדול לאזמו"ר נ"ע לפרש התוספתא והירושלמי בענין מכירת חמץ שהוא במוכר במזומנים דוקא ולא בהקפה הוא מטעם כי בעל החמץ דעתו שיחזירנו לו לאחר הפסח ולבו נכון ובטוח על זה ודמי לשאלה אשר אינו מועיל כלל במכירת חמץ וזהו כל ספיקו של בעל תרומת הדשן שם כידוע אשר בעצמו נסתפק בשאלותיו והמציא מקור לפשוט ספיקו מגמרא דגיטין כ' ע"ב ברש"י ותו' שם ועם כל זה לא מצא תקנה כי אם למכור בדבר מועט לא בהקפה וכל מעיין בצדק ישפוט באמתת כונת התרומת הדשן כי הוא זה באופן דלא דמי כלל ענין מכירת חמץ לשאר מכירה מוחלטת גם לאינך פוסקים דסוברים דמועיל להזקיף השאר במלוה ולע"ד מבואר זה בהדיא בדעת אזמו"ר נ"ע בראשית דבריו שכתב והנה עיקר מכירת חמץ לנכרי ודעתו שיחזירנו וכו' משמע דדין גרמא מגרעת בעיקר כח המכירה וראיתי כי כתה"ר שליט"א באות י"ט ירד לסוף דעת אזמו"ר נ"ע בזה אמנם כתב שלא מצא מקום לחלק בהכי כי לא היה למראה עיניו הבדלוחים דברי התרומת הדשן בתשובה הנ"ל ככתוב בראש דב"ק באות ט"ז ודברי התרומת הדשן הללו הובאו ביתה יוסף בא"ח סי' תמ"ח ובש"ע שם וכל מה שיש לנו לדייק מהתרומת הדשן יש לנו לדייק גם מהש"ע וחזי כמה תיוהא תהו בה רבנן בתראי בענין מכירת חמץ הנהוג בספר מקור חיים ועוד ספרים ובסדר מכירת חמץ שסידר לנו אזמו"ר נ"ע יצאנו מידי כל הנך תיוהא ויעיין בצמח לאדמו"ר נ"ע או"ח סי' מ"ח ובתשובת ברכת יוסף מגאוני וצדיקי דורנו בחלק או"ח סי' ט"ז ויעיין בשו"ת מנחת משה בקונטריס חקת הפסח דין כ"ו ובשו"ת עולת יצחק סי' ל"ו דניחא להו למריהו תקנת אזמו"ר נ"ע זיע"א אחר כל פלפולו בצידי היתר דעת אחרת מקנה שיבח לסברת ותקנת אזמו"ר נ"ע ולאשר כי סדר מכירת חמץ של א"ז אדמו"ר נ"ע מקודם לא הודפס בספרי ש"ע שלו כי אם בנוסח וסדר התפלה שסדר על כן לא נכנסו בעלי תריסין לפלפל בדב"ק אמנם כבר תקנתו זאת נתפשט ברוב קהלות גדולות וחיבבו את דב"קלאחת ומעידנא לפני כ"ק תה"ר כי בעיקות"ו חברון נהיגנא כוותיה וגם בעי"ק

ירושת"ו מקרוב השיבו בית דין מיוחד לסדר מכירת חמץ כדעת אזמו"ר נ"ע וב"ה עוד לי פלפלת כל שהו בזה ולאשר אני בגולה על כן דברי לעו עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרב הג' מנחם נחום גלאנטי מעיר זאלאטאפאלי יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בחלק אסיפת דינים מערכת בכור בהמה אות כ' כתב כ"ת דהצמח צדק החדש סתם משנתו דלא כשיטת אאזמו"ר נ"ע הרב מוהרש"ז בענין ערב קבלן כתבתי בגליון הספר עיין בפסקי דינים מבעל הצ"ץ (ד' ל"ב ע"א) לבאר הטעם שצריך ערב קבלן דבדעייל ונפיק אזוזי לא מהני זקפן במלוה אלא אם כן כתב לו שטר אבל בערבון אינו קונה משום דהוא כמו מלוה ומלוה אינה קונה לכן צריך שטר או קנין סודר ושטר אינו קונה במטלטלין וקנין סודר לא מהני אלא בישראל מישראל משום הכי בקנין כסף לא מהני אלא אם כן נתן לו מקצת מעות והעמיד לו על השאר ערב קבלן שאז אין המקצת מעות דומה למלוה אלא קונות קנין גמור שהרי אין דוחק לקבל מעות מן הקונה שהרי העמיד לו ערב קבלן ונסתלק הקונה לגמרי עכ"ל וכן כתב הרה"ג בשארית יהודה בכונת מוהרש"ז בענין ערב קבלן בשו"ת חלק או"ח סי' יו"ד ועיין בצמח צדק החדש בשו"ת חלק א"ח סי' מ"ה ומ"ח מבואר שם דסתם כשיטת אדמו"ר שהצריך ערב קבלן יעו"ש וכתב שם שאאזמו"ר הגאון הצריך להיות עוד ע"ק עבור א"י הקונה ועל ידי זה היהודי בטוח במעותיו אם כן אף שא"י הקונה אינו בטוח והוא עני אין זה הערמה ושם בסי' מ"ה כתב דמהני הערב קבלן לענין חשש אחריות כיון שיש ערב קבלן אחריות הוא על הערב קבלן וסיים שם ותקנה גדולה התקין רבינו ברוב חכמתו בענין שיהיה ערב קבלן דוקא על דרך הנ"ל עכ"ד.

יצ"ו: יא) מי שיש לו בגראלנייע שותפות עם נכרי מה יעשה במכירת חמץ דהא שותף אינו חולק שלא מדעת חברו אלא כשנשלם הזמן ובפני בית דין דוקא ככתוב בסי' קע"ו סח"י ואין לומר כיון שאין מוכר אלא לשמנה ימים ואחר כך חוזר וקונה ממנו יכול למכור דהא צריך המכירה באופן שאם ירצה להחזיק בקנינו יהיה שלו אם כן שוב לא מצי לחלוק ונראה דהוי קנין סטומתא דעינינו הרואות ששותף שמוכר חלקו ומסלק עצמו מחלקו מועיל מצד דינא דמלכותא אם כן גם כאן קנה ובפרט בחמץ דבודאי מועיל עיין בסי' תמ"ח במ"א וח"י ואחרונים כן כתב הרב שואל ומשיב בתניינא ח"ג סי' ע' ולפי הנראה מיירי באופן שאי אפשר למכור חלקו לשותפו או למכור לאחר מדעת שותפו דאם יש באפשרי למכור לשותפו הנכרי אין מקום לשאלה ותשובה וימכרנו לשותפו ועיין להרב שם אריה סי' י"ו במי שיש לו בשותפות חמץ עם הנכרי ושכח ולא מכרו ועבר הפסח וכו' ואין ללמוד מדבריו שסובר דמהניא מכירה לכל מי שירצה דיש לומר שכונתו דשכח למכור חלקו לשותפו נכרי או לאחר מדעת שותפו:

יב) מי שהפקיד חמץ אצל ישראל חברו והגיע שעה חמישית ולא בא דקיימא לן דהנפקד מוכר הקפדון ככתוב בסי' תמ"ג ס"ב מתבאר מדברי הגאון בגדי ישע בסוף סי' ד' דאין חילוק בין אם המפקיד אינו בעיר לאם הוא בעיר אלא בין כך ובין כך כיון שהגיע שעה חמשית ולא בא המפקיד מוכרו הנפקד ואם הוא דבר שלא ימצא קונים בריוח בשעה חמישית מוכרו קודם לכן כמו שכתב המג"א בסק"ד ולכן כתב הרב בגד"י דאותם בני העיר שעושים שליח ב"ד למכור חמצם ואחר שעשו השליח קנו עוד חמץ והיו צריכים לבא שנית לעשות שליח למכור החמץ שקנו אחר כך אם לא באו עד שעת מכירה שמוכרים בית דין ומכרו ב"ד את החמץ הנ"ל מהני כדין נפקד וכו' עי"ש מוכח שסובר שדין נפקד שמוכר הפקדון הוא אף כשהמפקיד הוא בעיר וכן נראה הסכמת הגאון נאות דשא בסי' ט"ל (בד"ה הנה כל מה שכתבנו) שרצה לומר דדין זה אינו אלא כשאין המפקיד בעיר כדין שטוח וניעור בגד המפקיד דאם המפקיד בעיר אין הנפקד חייב לשטחה ולנערה ושוב כתב לדחות זה מתרי טעמי חדא דבשיטוח הבגד שאין לו זמן קבוע יש לומר דכשאינו בעיר חייב לשוטחה אבל חמץ דזמנו ידוע אי סלקא דעתך דכשהמפקיד בעיר אינו חייב למוכרו אם כן גם כשאינו בעיר היה ראוי לומר שלא ימכור הנפקד כיון שזמנו ידוע וקבוע והיה לו לבא מאתמול (בטעם זה יש לפקפק קצת) שני כיון דגם כשהוא בעיר אחרת הרי אפשר להמפקיד למוכרו במקומו כבמג"א סי' תמ"ג סק"ה אם כן מה לי אם אינו בעיר או אם הוא בעיר ובין הכי ובין הכי מוכרו הנפקד ואף שכתב אחר כך ואפילו נימא דדוקא כשאינו בעיר וכו' נראה דלאו דרפיא בידיה אלא כתב כן להעדיף כח ההיתר בנדונו (כדרך הפוסקים) אבל מעיקר הדין נראה בעליל שדעתו דגם כשהמפקיד בעיר כל שהגיע זמן מכירת חמץ והנפקד יודע שהמפקיד אינו מוכרו בשוגג או באונס חייב למוכרו מדין משיב אבדה וכו' עי"ש:

יג) אם הנפקד יכול למכור חמץ של המפקיד לנכרי שיודע שיחזיר לו אחר הפסח אסור לו למוכרו מכירה חלוטה כן כתב הרב מג"א בסי' תמ"ג סק"ד ובש"ע הרב מוהרש"ז שם אות ו' והרב פתחי תשובה בחושן משפט סוף סי' צב"ר דקדק כן מלשון מרן בש"ע שם ועיין לעיל אות ב' (בד"ה איברא) שהבאתי שו"ת שו"מ ח"ג סי' ר"ך דלפי דברי התב"ש דמכירת חמץ היא הערמה אלא דאחר הביטול הוי הערמה בדרבנן דמותר צריך למכור מכירה גמורה דשמא לא ביטל המפקיד וכתבתי דלדעת הפוסקים דמכירת חמץ היא מכירה גמורה ואפילו הכי שרי הדר דינא למה שכתב המג"א דאסור למוכרו מכירה גמורה אם אפשר למוכרו לנכרי שיודע שיחזירנו לו ומכירות חמץ הנהוגות בזמננו אינם אלא כמוכרו לנכרי שיודע בו שיחזיר לו אחר הפסח ולא ראינו ולא שמענו שיחזיק

הנכרי במה שנמכר לו ולא ישיב החמץ לבעליו והנפקד יכול למוכרו כדרך שמוכר כל חמצו ורב אחד יצ"ו הובאו דבריו ביגדיל תורה קובץ א' סי' א' כתב דמכירה דידן היא בכלל מה שאסר המג"א (למוכרו לחלוטין) ואין הדבר כן וכבר השיבו כהלכה רב אחד מרבני מחוזו ביגדיל תורה שם סי' ג' אות ט"ו:

ובמה שכתבו הפוסקים דאינו מוכרו קודם שעה חמישית כתב הרב מג"א דאם הוא דבר שלא ימצא בריוח קונים בשעה חמשית מותר למוכרו קודם לכן ותמה על דבריו הרב מקור חיים מדקיימא לן בח"מ סי' רצ"ב סי"ח שאין אדם רשאי למכור הפקדון אף אם יודע בודאי שיזול בזמן פי' או יאנוס אותם וכו' שמא יבא בעליהם קודם ויטלו ממנו וכתב שכן הקשה הרב א"ר וביגדיל תורה קונטריס ז סי' פ"ו אות ד כתב רב אחד יצ"ו ליישב דברי הרב מג"א ולפי הנראה כונתו לומר דהרב מג"א מיירי בדבר שיש לחוש שבשעה חמשית לא יהיו מצוים קונים כלל שאף אם יבואו בעלים סמוך לשעה חמישית לא ימצאו למכור כלל ובענין זה הוי משיב אבדה וההיא דבסי' צב"ר דאפילו ידוע שיאנוס אותם וכו' לא יגע בו היינו באופן שרק אם יהיה הדבר ההוא ביד הנפקד הוא שיוכלו לאנסו אבל מיד המפקיד לא יכלו לאנסו משום הכי הוא דלא יגע בו שמא יבואו בעלים קודם ויבריחוהו מהאנס אבל גבי חמץ דלאחר שתגיע שעה חמשית והוא באופן שגם הבעלים לא יוכלו למוכרו כלל מותר לו למוכרו קודם ולי הדל נראה שדברי הרב מג"א (שכתב אם הוא דבר שלא ימצא בריוח קונים) מורים שאין זו כונתו אלא גם אם בשעה חמשית ימצאו קונים רק שאינו זבינא חריפתא כולי האי כמו קודם שעה חמשית קאמר דמותר למכרו קודם שעה חמישית גם מה שכתב שם שכדברי המג"א אתמר בירושלמי פ"א הלכה ד' חד בר נש אפקיד גרבא דכותחא לרחב"א אתי לרב א"ל ימכר עפ"י ב"ד בשעת הביעור איזהו שעת הביעור ר' ירמיה אמר בשחרית ר' ב"א אמר הלכה כר' יהודה א"ר יוסי יאות אמר ר' ירמיה וכו' חמשית כר' יהודה לא טבת כלום פי' אינו שוה כ"כ שהרי אסור באכילה ולא הוי השבה מעלייתא הרי דהכריע כר' ירמיה למוכרו בשחרית משום השבת אבדה ומפורש כהמג"א וצ"ע למה לא הביא המג"א את הירושלמי עכ"ל איני מבין ראייתו שהרי הירושלמי סובר דמותר למוכרו קודם שעה חמשית ולאו מטעם שלא ימצאו קונים כלל בשעה חמישית דאפילו אם ימצאו קונים כיון שאסור באכילה אין זה השבה מעליא ואם כן אינו ענין לדברי הרב מג"אדאיהו מיירי למה שפסקו הפוסקים כרבי בש"ס דילן בעובדא דיוחנן חקוקאה דעד שעה חמישית אמר לו המתן המתן ורק בשעה חמישית התיר לו וחידש המג"א דאם הוא דבר שלא ימצא בריוח קונים בשעה חמשית מותר גם לדידן דפסקינן כרבי ואין לזה רמז בדברי הירושלמי כלל:

ונסתפק הרב תורת אביגדור הביא דבריו בספר הזכרון לידידי הרה"ג מראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב בעיקר הדין דנפקד מוכר שלא מדעת המפקיד אם גם בבהמות המופקדות אצלו הדין כן דלא הוי זכיה כל כך ואין ספר זה אצלי לראות דברי קדשו דמסתברא דאף אם אינו זכיה כל כך יש לו למכור כל שמגיע להמפקיד איזה זכות אם רב או מעט צריך לזכותו וכעת לא אוכל לעיין בדברי הפוסקים וזאת לזכרון: גם נסתפק (בתורת אביגדור) בתבואה שאינה מחומצת רק שחוששש שמא תחמיץ בפסח אם יכול הנפקד למכרה וגם בזה נראה לדעתי הקצרה שיש לו למכרה מפני החשש שמא תחמיץ:
יד) אם מכירת חמץ צריך להיות קודם הביטול או אחר כך מתבאר ממה שרשמתי בסי' ה' אות ו' ועיין להרב בגדי ישע סי' ב' אות ט' הבאתי דבריו לקמן בסי' זה אות ט"ו ובספר הזכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו ע"א כתב בשם ספר איגרא רמה למכור החמץ קודם הביטול שביום דהמכירה ערמה רק ההיתר מחמת שמן התורה מהני ביטול ואם מוכר אחר הביטול מגלה דעתו שרוצה בחמץ וקונה לו חצרו אחר הביטול ולא מהני הביטול מן התורה (ואם כן אין כאן אלא המכירה והיא הערמה) וכתב על זה בהגהה נראה עצה לזה שימכור או ישכיר המקום שמונח בו החמץ קודם מכירת החמץ דאז בשעת מכירת חמץ שמגלה דעתו שרוצה בחמץ אין החצר שלו ואינו קונה לו אחר זמן השגתי שו"ת חיי אריה לידידי הגאון אבד"ק קראקא יצ"ו וראיתי בסי' י"ד שהביא מה שכתב בספר איגרא רמה הנ"ל ושמבואר יותר בתשובות רבינו משולם וכתב בשמו עוד דאם מקנה החמץ בקנין דרבנן יש לפקפק דמה יעשה דמכירה אחר הביטול מבטלת הביטול ואם ימכור קודם ואחר כך יבטל קשה הא מן התורה לא הויא מכירה רק מדרבנן ואמרינן בפסחים ד' ז' ונבטליה בשית כיון דאסור מדרבנן כמן התורה דמי ולא מצי לבטל והכנסת הגדולה כתב דנפל ספק בין החכמים אם ביטל בשעה ששית דאסור בהנאה מדרבנן אם מועיל הביטול על כל פנים לענין שלא יעבור בבל יראה מן התורה או דילמא כיון דמדרבנן אינו שלו לא מהני ביטול והוי כלא ביטל כלל ועובר מן התורה ואם כן הכא לא מועיל הביטול אחר המכירה דרבנן דלאו ברשותו קאי לבטוליה כיון דאינו שלו שהרי מכרו מדרבנן כמו התם באיסורי הנאה מדרבנן והא דמהני מכירה מדרבנן זה אינו משום שמועיל לאיסור תורה לשיטת פוסקים ורק משום דמן התורה בביטול בעלמא סגי ולענין מצות ביעור דרבנן מהני המכירה אבל הכא אין שום כח בביטול עכ"ל והרב המחבר יצ"ו האריך בפלפלא חריפא בזה עי"ש דב"ק:
עוד כתב שם (בספר זכרון) בעמוד ב' בשם ס' איגרא רמה אם מוכר על ידי שליח או על ידי אשתו כגון שאינו בביתו צריך עיון איך מועיל המכירה דלמא ביטל קודם שמכרה

ונעשה הפקר ובטל השליחות וכתב בהגהה לכן יראה השליח לעשות המכירה קודם ביטול היום והגם דחשש זה יכול להיות גם על ביטול שבלילה רק אפשר כיון שבלילה אומר דלא חמיתיה אפשר הכונה רק על החמץ שאינו יודע ממנו עכ"ד גם בספר ליקוטי בית אפרים להרה"ג נפתלי סופר בקונטריס ח"ת דף ה' ע"א כתב שמבואר בתשובות האחרונים שהביטול יהיה אחר המכירה כי אולי לא תהיה המכירה כדין יהיה כל חמץ בכלל הביטול וציין לעיין בסוף ספר איגרא רמה: טו) בענין מכירת חמץ ראיתי להרב מקור חיים בסי' ת"מ סק"ג שכתב בשם הרב תבואת שור דהמכירה היא הערמה אלא דמשום שאחר הביטול אינו אלא ענין דרבנן משום הכי מהניא המכירה דהערמה בדרבנן מהני וכן ראיתי להרב שואל ומשיב בכמה חשובות שכתב כן בשם התב"ש (וארשום אותן להלן איה"ש) ואני ההדיוט עיינתי בדברי הרב וראיתי שסיים וז"ל ותו דבשלמא במכירת חמץ כיון דלא סגי בלאו הכי או שימכור או שיבער אמרינן דגמר ומקני אבל הכא למה לו למכור בהמותיו וכו' עי"ש נראה דלא סמך על מה שכתב בתחלה דמכירת חמץ הערמה היא (אלא דשריא בדרבנן) והדר ביה רב ואמר דמכירת חמץ לא הויא הערמה דכיון דלא סגי בלאו הכי גמר ומקני וכן הבין בדעתו מר דודו של הרב שערי תשובה שהביא דבריו בסי' תמ"ח אות ח' וז"ל ואף למה שכתב הא"ז בתב"ש דמכירת חמץ לא מיקרי הערמה דמסתמא גמר בלבו שלא יעבור על בל יראה עכ"ל הרי שמייחס אליו שסובר דלא מיקרי הערמה והיינו ודאי שסובר דאף שכתב בתחלה דמכירת חמץ הוי הערמה וטעם ההיתר הוא משום שאחר הביטול הוי הערמה בדרבנן מכל מקום במסקנתו אינו סובר כן (תשובות הרב שואל ומשיב בזה הלא המה במהדורא קמא ח"א סי' פ"ד וסי' צ"ג ובח"ג סי' ר"ך ובמהדורא תניינא חלק ד' סי' יו"ד [בד"ה והנה בעש"ק] ובתליתאה ח"א סי' רי"ט (שם כתב דבתשב"ץ ח"א סי' קל"ה כתב כהתבו"ש דהערמה שרי בדרבנן] ובח"ב סי' קמ"ח):

ובאמת גם על מה שחשב כן בתחלה דהוי הערמה וכו' שלמים וכן רבים אשר היו תמהי"ם בזה וארשום פה אשר ראיתי דברי רבנן קדישי המדברים בזה בשו"ת בגדי ישע סי' ב' אות ט' תמה עליו דעל איזה ביטול קאי אי על ביטול של לילה שהיא קודם המכירה הרי כיון שחוזר ולוקח החמץ כדי למוכרו זוכה בו מההפקר וכיון שזכה בו הרי המכירה היא מדאורייתא ואם על הביטול של יום שהיא אחר המכירה קשה דאם כן מכירה שהיא הערמה היכי מהניא הלא כתב הר"ן דטעם שהצריכו חז"ל ביטור ולא סמכו על הביטול הוא משום חשש שלא יוציאו מלבם לגמרי וכו' והמכירה שהיא תמורת הביעור אם תהיה הערמה מאי מהני אלא ודאי המכירה היא מכירה גמורה בלי הערמה כלל וכ"כ

בשו"ת רמ"ץ סי' כ"ט אות ג' (ד"ה ואפילו) וי"ל ע"ד התב"ש וכו' והא ע"י המכירה נתבטל ההפקר והביטול שמקודם והמכירה היא אחר הביטול ואף בביטול שאחר המכירה אטו כ"ע דינא גמירי שיכוין לבטל אף מה שכבר מכר אדרבא י"ל דאין דעתו על מה שכבר מכר כדאמרי' בנדרים מ"ג ע"ב כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר וכמדומה שראיתי הערה זו באחרונים עכ"ל ועיין בחתם סופר סי' ס"ב (ד"ה והנה נראה) מה שכתב על דברי התב"ש בזה ובשו"ת בית שלמה סי' ע"ב כתב ע"ד התב"ש אבל בר"ן ריש פסחים מבואר שאם אינו גומר בלבו וכו' אינו כלום אף מן התורה וידוע שחמץ מסך רב כזה ודאי אינו מבטל בלבו וכו' עי"ש דאם המכירה כהערמה אם כן לא עשה כלום דהביטול אינו מועיל לו אפי' מדאורייתא ועכ"ל שהמכירה היא מכירה גמורה גם בשו"ת עטרת חכמים בחיו"ד סי' י"ד (ד"ה אבל) כתב שדבריו תמוהים דהא חמץ הנמכר אינו בכלל הביטול שאין אדם מבטל בערב פסח רק החמץ שלא מכר עכ"ל ובפרי מגדים באשל אברהם סוף סי' תמ"ח כתב עיין תב"ש וכו' וצ"ע דמשמע מכל הפוסקים דמכירה גמורה בעינן בחמץ לא הערמה ואין בכלל הביטול כלל ועיין מ"ש המ"ב וכו' ע"כ ובספר מגן האלף סי' תמ"ח סק"י כתב דברי התב"ש דברי תימה הם דהא דמחשב אותו להערמה הוא משום דאמרינן שאין דעתו להשאיר שלו ביד נכרי אם כן כל שכן שהביטול שהוא מטעם הפקר או שמשים אותו כעפר כמ"ש רמב"ם כל שכן דזה נחשב להערמה ולא ניחא למרייהו דלימא הכי ועל כרחין סמכינן שהוא ביטול וקנין בלב שלם עכ"ל גם בהלכות מכירת חמץ שבש"ע הג' מוהרש"ז כתב דמי שחושב שמכירת חמץ מדרבנן לפי שכבר ביטל שוגג כי חמץ הנמכר שדעתו לזכות בו אחר הפסח אינו בכלל ביטול ואם המכירה אינה כדת עובר בבל יראה עי"ש ובשו"ת מוהר"ם מרוטרונבורג האחרונים סי' י"ב האריך לתמוה על מה שכתב דהערמה בדאורייתא אסור וכו' וכתב דמכירת חמץ ודאי היא מכירה גמורה ואין לנו לחוש על מה שבלבו לחזור וליקח מהנכרי אחר הפסח דכיון שמוכר בקנין גמור דברים שבלב אינם דברים ובשו"ת רמ"ץ חיו"ד סי' פ"ו אות ה' כתב כבר חלקו על התב"ש דגם בד"ת כמו בבכור מהני הערמה באופן שנראה דעת רבנן בתראי הנ"ל דמכירת חמץ אינה הערמה ומכירה גמורה היא ומהניא שפיר ומה שפקפק הגאון מחצית השקל בתמ"ח סק"ד על המכירהבזמן הזה שהכל יודעים שהוא רק להפקיע האיסור ואין דעתם למכור ולא לקנות ואף אם הישראל גמר ומקני מכל מקום הנכרי אין כונתו לקנות לא החדרים ולא החמץ וכו' עיין בס' שבילי דוד שרשמתי לעיל סוף אות ג' ועי"ש מה שכתבתי בשם הג' מק"ח בתשו' בס' נחלת יעקב מ"ש ע"ד תב"ש ורב אחד בקובץ יגדיל תורה קונטריס ד' סי' ל' שקו"ט בענין זה ובסוף דבריו כתב

מיהו כל זה כתבתי לדברי מחה"ש והאחרונים דמכירת חמץ הערמה ומדינא לא קנה אבל ב"ה מצאתי מרגניתא דהמכירה היא מכירה מעליא מדברי הר"ן נדרים ד' מ"ח גבי מתנת בית חורון וכו' עי"ש ועוד לו בקונטריס ה' סי' ל"ה עיש"ב:

יו) מתנה על מנת להחזיר לא מהני גבי חמץ כמבואר בסי' תמ"ח ס"ג ואם הוא מן הדין או רק משום חומרא בחמץ עיין מה שרשמתי בסי' ח' אות מ"ב וכתב הרב פרי תואר בסי' ק"ך ס"ק ט"ו דאף לדעת הרדב"ז דאסור מדינא יש תקנה לזה שיתנה בפירוש שאם לא יחזיר לו לזמן פלוני הרי הוא נתון לו מעכשיו במתנה גמורה עי"ש וכן כתב הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' ע"ז (ד"ה אך לפע"ד) עי"ש וכתב הרב חתם סופר הבאתי דב"ק בסי' ח' הנ"ל דמכירה על מנת להחזיר דינה כמתנה על מנת להחזיר וכן כתב בקיצור ש"ע להרב מוהרש"ג בסי' קי"ד אות ו' אסור לעשות תנאי עם הנכרי שאחר הפסח מחוייב הנכרי למכרו לו עי"ש והיינו ודאי דמדין מתנה על מנת להחזיר דאסור לכתחלה יליף לענין מכר ובסי' ח' הנ"ל רשמתי לענין דיעבד ועבר עליו הפסח עי"ש:

יז) אם צריך לפרט במכירת חמץ כל מין ומין משום חשש מוכר דבר שאינו מסויים עיין במה שרשמתי לעיל בסי' ח' אות ל"ד: ועל פיסוק דמים על המקח רשמתי שם באות מ"א: יח) קנין אודיתא במכירת חמץ כתב הרב מעין גנים (על לבונה ח"ב) בנימוקיו להלכות פסח סי' תמ"ח ס"ג (ד"ה ולפ"ז) בשם הרב קצה"ח דמהני וכתב על דבריו וצ"ע דהפוסקים לא הזכירו מזה וממה שרשמתי בסי' ת' אות י"ד מתבאר דעת רבני האחרונים בזה עי"ש ובספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב כתב בשם הרב תורת אביגדור קנין אודיתא שכותב מודה אני שמכרתי באופן המועיל מהני: ן ולענין מנהג התגרים כתב בספר מעין גנים הנ"ל דאפשר דבחמץ דקי"ל דבגילוי דעת סגי מהני אף לכתחלה וצ"ע ועיין מה שרשמתי לעיל בסי' ח' אות ט"ו בזה ובמקור חיים סי' תמ"ח בחידושים סק"ח: ואי מהני הפקר במקום מכירה מתבאר ממה שרשמתי בסי' ה' אות י"ז: ואם אפשר למכור לנכרי קטן מתבאר ממה שרשמתי בסימן ח' אות י"ט: ואם אפשר למכור החמץ בשעה ששית או אחר חצות כשלא מכר מקודם מתבאר ממה שרשמתי בסי' ה' אות ח"י: וחטים ושעורים שנזרעו קודם הפסח אם צריך למוכרן עיין מה שרשמתי בסי' ח' אות ג' אם מוכר בקנין דמהני רק מדרבנן צריך עיון גם אם מוכר קודם הביטול דכח המכירה מחמת הביטול שאחר כך ומדרבנן אין מועיל הביטול שכבר מכר ואינו שלו מדרבנן כמו מבטל בשעה ששית (הגהה נראה דזה דאין מועיל ביטול אם אינו שלו מדרבנן הוי גם כן מדרבנן ומועיל המכירה דרבנן ע"כ ההגהה) כן כתב בספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש בהלכות פסח ד' ט"ו ע"א וע"ב וכפי המובן

עיקר הדברים הם מספר איגרא רמה וההגהה היא מהרב המחבר יצ"ו וצריך להתיישב במקצוע גדול שנחלקו ראשונים ואחרונים אם קנין דרבנן מהני לשל תורה דלפי הנראה הרב הנ"ל נקיט דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא ולכן כתב דכח המכירה היא מחמת הביטול ואני הדל רשמתי בזה ספרים רבים בקונטריס הכללים במערכת הקו"ף אות ח"י וכתבתי ואין לי פנאי כעת לעיין בדב"ק וכתבתי שם שהגאון כתב סופר בחלק א"ח א א סי' קכ"ט פלפל בזה ובסוף דבריו כתב שבמקום אחר האריך מאד ובא אל המנין ורבו כמו רבו שיטת הסוברים דמהני לקנין דאורייתא כשבא ליד זוכה ובשם ס' פרת יוסף להגאון מסלאנים בדף צ"ב ע"ד (בד"ה והנה) כתבתי שהגאון מוהר"י מפאדווא כתב לו שהסכמת האחרונים היא דקנין דרבנן מהני לשל תורה ועיין בשו"ת אור לי סי' ל"א באריכות בענייניים אלו:

יט) אשה שבעלה נשתטה ואינו מפרנסה ולא נוהג עמה מנהג אישות והשכירה עצמה כמה שנים וצמצמה וקמצה ממעשה ידיה וקבצה איזה סך והיא נושאת ונותנת במשא ומתן חמץ אף דהחמץ שייך להבעל ויש לומר דמה שהנפקד או אשתו מוכרים החמץ שלא מדעת המפקיד הוא מתורת שליחות וזכיה והיינו דוקא בבר דעת אבל בנשתטה אין לאשתו רשות למכור אך כיון דחמץ אחר הפסח הוא קנס יש לומר דלנשתטה לא קנסוהו רבנן ובהצטרף הסניפים שכתבתי (משום מה שאינו נוהג עמה מנהג אישות ודין אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית מה שעשתה עשוי וכו') התרתי למכור החמץ כן כתב הרב אגודות אזוב מדברי ד' ו' ע"ג (ד"ה והנה) ואופן הקנאת החמץ באשה זו שאין לה קרקע כי הקרקע הוא של הבעל ואינה יכולה למוכרו כדי להקנות החמץ אגבו וכסף לבד לא מהני ולמשוך כל החמץ הדבר קשה וקנין סטומתא לא מהני ואודיתא שמכרה לו אגב קרקע גם כן לא מהני ואפילו תימא דמהני מכל מקום הא הוי כאחריות אלם לדעת המקור חיים וצריך להיות החמץ ברשות נכרי דוקא לכן אין שום תקנה אלא למכור החמץ להשוכר הישראל שדר בהבית של בעלה והוא ימכור עם החמץ שלו וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש ומה שכתב דלשוטה לא קנסו אחר הפסח עיין בפרי מגדים הבאתיו בסי' ח' אות מ"ג: וכתב עוד באגודת א"מ שם (בד"ה ודע) דקרקע של נכסי מלוג אין הבעל רשאי למוכרו כדי להקנות החמץ אגבו בלתי רשות אשתו והיא תחלה ואחריה בעלה ולהשכירה גם כן לא מהני אף דקרקע שהוא בשכירות יכול להשכירו ולהקנות אגבו כמו שכתב מקור חיים סי' ת"מ סק"ג מכל מקום לגבי בעל דהוי לוקח או יורש לא מהני לפי שאינו מסתלק על ידי השכירות מכל זכות שיש לו (כמו שוכר שמשכיר) וכו'

עי"ש עוד ובענין מכירת חמץ של נכסי מלוג איך להתנהג עיין בספר שבילי דוד ליו"ד בקונטריס (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ד' אות ז ואות ח':

כ) מפני הספקות בהתנהגות החלה בעיסה שלשין תכף אחר הפסח שלוקחים שאור מן הנחתום נכרי כמבואר ביו"ד סי' שכ"ד סי"א עי"ש ובחונים על השולחן הטהור ובשלחן גבוה א"ח סי' תמ"ח מחודש א' האריך בזה ואחר שהביא חומרות האחרונים בזה כתב דלדידן דקבלנו הוראות מרן ואיהו פסק בסי' שכ"ד סי"א כדברי רבינו פרץ שהביא הטור שם דבמוצאי פסח שלוקחין שאור של נכרי יכול להפריש מניה וביה וכו' ואם כן אין צריך לכל התקנות שכתבו בזה האחרונים ומנהג ישראל תורה היא שלוקחים שאור מהנכרי ונותנים בעיסתם ומפרישים כדרכם ומנהג יפה הוא מה שנוהגים קצת שלא ליטול כל החלה ממקום אחד אלא נוטלים משלש וארבע מקומות מעט מכאן ומעט מכאן לחוש דלא ליתרמי ליטול מן הפטור על החיוב עכ"ל הנה המעיין בדברי מרן חיד"א בשיורי ברכה ביו"ד שם ישר יחזה דאין דברי הרב שלחן גבוה בזה מוכרחים וברורים דלשון מרן בש"ע הוא על דיעבד אבל לכתחלה לא סמכינן אהר"פ ומה שכתב (בש"ג) קודם לכן דדבר שאין לו תקנה חשיב דיעבד לא שייך בזה דהרי יש ויש כמה תקנות שנאמרו בדברי האחרונים בזה ומה שכתב שקבלנו הוראות מרן הנה בכמה דינים באיסור והיתר פשט המנהג להחמיר במקום שמרן מיקל וכבר העיד מרן חיד"א שם דבכמה כרכים ועיירות נוהגים הת"ח ויראי שמים לעשות איזה תיקון לחוש לדעת החולקים שהם רבים והרמ"א פסק כן ושמדברי הרב בית דוד נראה שגם בשאלוניקי נהגו להחמיר עי"ש והדבר ידוע שבערי תוגרמ"ה לא נתפשט מכירת חמץ לנכרי אצל כל הבעלי בתים רק אצל מיעוטא דמיעוטא בעלי חניות שיש להם מיני חמץ אבל במקומות הללו שכל אחד יש לו בביתו מיני חמץ הרבה ומוכרחיםלהתנהג במכירת חמץ על כן הנהגתי בביתי להשאיר שאור מקודם הפסח ולמוכרו לנכרי עם שאר מיני חמץ כדי שיהיה השאור מזומן אחר הפסח בלתי שום חשש וכמדומה לי שהזקן רבי יהושע אשר היה מו"ץ בעיר הזאת אמר לי שכן הוא היה נוהג ולא עלה על דעתי שום חשש פקפוק בזה ובהרשימה שאני נותן לנכרי ממיני החמץ שאני מוכר לו אני רושם גם השאור אשר השארנו ועיין בשו"ת יד יוסף להג' מוהר"י דייטש בסי' ל"ב בעובדא ששכחו למכור השאור בין החמץ ואחר שאפו לחם אחר הפסח נודע להם מזה ונשאל כדת מה לעשות משום שאור שעבר עליו הפסח וכתב שגם מר רבו בשו"ת ספר יהושע בפסקים וכתבים סי' ע"ז נשאל כעין נדון זה ושקיל וטרי מה משפט הפת שנאפה אחר הפסח משאור זה ומדלא ערער על מה שהשאירו השאור אף אם היו מוכרים אותו בין החמץ נראה קצת

דכשמשאירים שאור ומוכרים אותו לנכרי כדרך שמוכרים כל החמץ אין שום חשש בזה כל זה היה פשוט בעיני.

אמנם עתה לבי מגמגם בזה מפני מראית העין אשר ראתה עיני להגאון ישועות יעקב בסי' חת"ם סוף סק"ה שכתב בשם הב"ח שבקושי התירו מכירת חמץ על צד ההכרח והדחק וכתב הא"ר דבפראג בימים הקדמונים לא התירו אלא מכירת יי"ש ולא מכירת שכר וכשנדחקו חזרו והתירו גם מכירת שכר וסיים הרב ישועות יעקב אמנם מה שהאופים נהגו להשאיר שאור מקודם הפסח וגם שמרי שכר שיהיה מזומן בידם לאחר הפסח וזהו דבר שאינו מוכרח אינו נכון ובתשו' הארכתי וכו' עכ"ל (לפי הנראה מה שבתשו' האריך וכו' אעיקרא קאי ולא אדסמיך ליה עי"ש וק"ל) ולפי מה שכתבתי נראה דגם בשאור יש דוחק וצורך להתיר מכירתו כדרך שאר החמץ וצ"ע ועל כל פנים מה שהיה מפטפט האיש העומד נגדי על אשר נהגתי וכן הנהיגו קצת אחר שראו ממני להשאיר שאור ולמכרו לנכרי בכלל כל החמץ דאיך יתכן זאת בדבר המפורש בתורה שאור לא ימצא בבתיכם אין כדאי לדבר בזה כלל: כא) מה שכתבו הפוסקים בסי' תמ"ח ס"ג למכור החמץ מכירה גמורה בדבר מועט אם הכונה היא שימכור כל החמץ בדבר מועט או שהדבר מועט יהיה לקנין ושאר דמי החמץ יזקוף עליו במלוה עיין במה שרשמתי במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' ס"ק ט"ו ומשם באר"ה (ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים):

כב) מחזיקי אורענדא דהשר נותן להם בית מיוחד יכולין למכור החמץ בדרך שכירות שישכירו כל זכות שיש לו בהבית וישכיר לו בכסף ואף דקרקע צריך שטר מכל מקום מהני במתנה עם הנכרי שיקנה בכסף לחוד כמו שכתב רמ"א בח"מ סי' צד"ק ויקנה החמץ אגב קרקע ואם השר אינו נותן להם שום קרקע וחדר מיוחד רק הישראל מוזג בבית נכרי אחד בחנם ולא השכיר לו רק המזיגה צ"ע איך לעשות דלכתחלה צריך כסף ומשיכה וקשה הדבר שימשוך הקונה כל החמץ וקנין אגב קרקע אין שייך שהרי אין לו קרקע וקנין חצר לא מהני בנכרי וגם קנין אודיתא לא מהני וכו' וגם תנאי שיקנה החמץ בכסף לבד לא מהני וכו' וגם מנהג התגרים וכו' צ"ע אי מהני ואפשר כיון דהנכרי נותן לו רשות למזוג בביתו מסתמא קבל ממנו איזו טובה והוי כהשכיר לו ביתו ויכול להקנות לו זכותו ואגבו החמץ וכו' אלו תורף דברי הרב מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בנימוקיו לא"ח סי' תמ"ח ד' מ"ח ע"ד והנה מה שכתב דכשיש להם בית מיוחד שישכירו וכו' ומהני תנאי וכו' לא ידעתי אמאי צריך שום תנאי הא שכירות קרקע מנכרי אין צריך שטר כמו שכתב הרמ"א רס"י צד"ק וכן שכירות לנכרי ומה שכתב הרמ"א תנאי הוא לענין

קנין הקרקע כיעי"ש וכן כתב הרב מקור חיים בסי' תמ"ח סק"ט תוך (ד"ה וגם יש תקנה למכור) וכמו שכתבתי לעיל בסימן ח' אות י"ג סק"ב (ד"ה ולפי) ובסי' זה אות ו' ד"ה וכל זה הוא ובסי' זה אות ד' (ד"ה הנה בשו"ת וד"ה וראיתי בספר שבילי דוד) ואולי הרב מעין גנים חושש לדברי הרב ט"ז בסי' צד"ק שהאריך לחלוק על דין זה וסובר דלא מהני לשכירות כסף בלא שטר עי"ש אמנם מצאתי שהרב שואל ומשיב בתניינא חלק ד' סי' יו"ד (ד"ה והנה בשנת תרי"ז) כתב בשם הרב השואל שדעת הרב מקור חיים דשכירות סגי בכסף לבד ושהאריך לפלפל דהרי הט"ז בסי' צד"ק חולק על הש"ע וכתב דלא מהני וכו' והרב המחבר תמה על דברי הרט"ז ובסוף דבריו כתב דשכירות אין לו דין מכר רק לענין תשמיש והנאה של השכירות ולא לגוף הדבר כמו שכתב הש"ך סי' שי"ג בשם נמק"י והריב"ש ולפי זה לא שייך שטר דהוי רק כמטלטלין וכו' כיעי"ש ועיין בס' פורת יוסף להג' מסלאנים בחידושיו על הטוש"ע ח"מ סי' צד"ק שהביא ראיה מהירושלמי דשכירות מנכרי סגי בלא שטר ועיין מה שכתבתי על דבריו בקונטריס הכללים מערכת הגימ"ל אות ה"ן ס"ק ל"א בשדי חמד ח"א) באופן שנראה דנקיטינן דשכירות קרקע מנכרי וכן לנכרי אין צריך שטר ועיין לקמן אות כ"ה ובקונטריס הכללים במערכת השי"ן אות ע"ד רשמתי בענין שכירות קרקע אי סגי בכסף בלא שטר עי"ש:

ומצד התנאי נראה דיש לפקפק כי ראיתי להרב פתחי תשובה שם בשם הרב כנסת יחזקאל דתנאי לא מהני אלא שכשיכתוב את השטר יהיה קנוי לו למפרע אבל בלא שטר כלל לא מהני עי"ש ואם כן בנדון זה אם לא יכתוב שום שטר לא יועיל לו התנאי אם היה צריך תנאי בזה אבל האמת הוא דשכירות קרקע אין צריך שום תנאי ונקנה בכסף בלבד בלא שטר כמו שכתבתי למעלה וכן כתב רב אחד הובאו דבריו בס' אגודת אזוב מדברי ד' ה' סוע"ב אות א' והרב המחבר שם בעמוד ג' פקפק על זה ורצה לחלק דדוקא בישראל מישראל אי נמי ישראל מנכרי מהני אבל נכרי מישראל לא מהני אך אחר שראה דברי הרב מקור חיים דסובר דמהני חזר מסברתו וכתב טעם לסברת המק"ח עי"ש שלא זכרו שרים דברי הט"ז בריש סי' צד"ק מה שכתב בין לענין כסף בשכירות ובין לענין התנאי אי מהני ועיין עוד לקמן אות כ"ד לענין התנאי ומכל מקום נראה ליישב דעת הרב מעין גנים דכיון דלפי האמת בכל אחד מאלו השני דרכים יש לפקפק על כן נכון הדבר שלא לסמוך על האחד מהם בלבד אלא בהצמדם יחד ומה שכתב דאודיתא וסטומתא לא מהני עיין מה שרשמתי לעיל אות י"ז ומה שכתב דקנין חצר לא מהני בנכרי עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ל"ח ומ"ש דתנאי שיקנה החמץ בכסף בלבד לא מהני עיין מה שרשמתי לקמן אות כ"ד:

כג) כיון שמכירת החמץ לנכרי צריך להיות מכירה גמורה בלי שום הערמה כלל נראה דאחר הפסח כשיחזיר הנכרי החמץ להישראל צריך לקנותו באחד מדרכי הקנאה ולא לקבל ממנו בחזרה בסתם כמו שכתבו הפוסקים לענין מתנה על מנת להחזיר והוא הדין לענין מכר שאם לא כן נראה שהמכירה לא היתה רק דרך הערמה אך נראה שאחר הפסח די בזה שיקנה מהנכרי חמץ והחדרים בחזרה בכסף לחוד והנכרי יחזיר השטר מכירה שקבל קודם הפסח ודי בזה דאף שישראל מנכרי אינו קונה קרקע בכסף לחוד כי אם גם בשטר כמבואר בח"מ סימן צד"ק התם הוא משום דלא סמכא דעתיה דישראל והכא לא שייך זאת כיון שאין עוד להנכרי שטר להראות שהוא שלו כן כתב הרב בגדי ישע סי' ב' אות ה' והרב חתם סופר בסי' ק"ט כתב ואם כן כל כלי מתכות צריכים טבילה אחר הפסח כשיחזור הישראל ויקנם מהנכרי וכו' ובסיגנון זה כתוב בנוסח המכירת חמץ של הרב נודע ביהודה שהובא בשיבת ציון סי' י"א ואם ימכור כל זה לנכרי ויקנה ממנו אחר כך יהיה צריך טבילה ע"כ וכן הוא לשון הרב עצי לבונה בסי' ק"ך אותם המוכרים היי"ש עם הכלי וחוזרים וקונים מהנכרי אחר הפסח יש להטביל וכו' משמעות דברי הגאונים הנ"ל הוא כדברי הרב בגדי ישע דאחר הפסח צריך קניה מהנכרי גם בס' קיצור ש"ע מהרב מהרש"ג כתב בסי' קי"ד בהערה לענין מכירת החדר להקנאת החמץ שצריך לקנותו ממנו מחדש לאחר הפסח ונפקא מינה לענין מזוזה דאולי יש בזה משום תעשה ולא מן העשוי עיין שערי תשובה סי' תרנ"ו סק"ז לענין סוכה ולכאורה הוא הדין כאן וגם אם אין מוכר לו החדר רק משכירו לנכרי מסתפק לענין מזוזה עי"ש:

כד) מה שצריך לכתוב שטר על מכירת חמץ הוא לפי שצריך להקנות לנכרי החמץ בכסף ובמשיכה לצאת ידימחלוקת ולמשוך כל החמץ הוא דבר קשה ולכן מקנים לו אגב קרקע ונכרי אינו קונה קרקע בכסף אלא בשטר לכן צריך לכתוב לו שטר וממילא אם מה שמקנה לו החמץ הוא אגב שכירות קרקע אין צריך לזה שטר דשכירות קרקע נקנה לו בכסף בלבד כמו שרשמתי בסי' זה אות כ"ב ולפי זה מי שאי אפשר לו לכתוב שטר מכירת חמץ ימכור לנכרי בכסף וישכיר לו החדר שהחמץ בו ויקח ממנו כסף על שכירות החדר ואגב שכירות החדר יקנה לו החמץ וראיתי להרב מקור חיים בסי' תמ"ח בחידושים סק"ח שכתב שמי שאי אפשר לו לכתוב שטר יתנה עם הנכרי שיקנה הקרקע בכסף ואגבו יקנה לו החמץ עי"ש שלא כתב תקנה הנ"ל להשכיר לו החדר וכו' אף דאיהו גופיה כתב שם מפורש דלשכירות החדר אין צריך שטר כיעי"ש נראה דהיינו לשיטתו דקרקע שהוא שלו לחלוטין לא סגי להשכירו דשכירות לא קניא וכו' כמו שכתב בביאורים שם סק"ט (בסוף ד"ה וגם יש תקנה) ובסי' ת"מ שרמז שם עי"ש והרבנים

מג"א סי' תמ"ח סק"ד ומחצית השקל שם וחק יעקב בס"ק י"ד שהזכירו להתנות עם הנכרי שיקנה הקרקע בכסף בלבד היינו ודאי כשאי אפשר לכתוב שטר ומשום דסברי דשכירות לא קני ועיין להרב חיי אדם כלל קכ"ג אות ב' אבל לדידן דנקיטינן דגם בקרקע שלו מהני להשכירו כמו שמתבאר ממה שרשמתי לעיל בסי' זה אות ד' עי"ש בד"ה הנה בשו"ת בגדי ישע) ודאי יש תקנה זו להשכיר לו החדר וכו' כנז"ל ולפי הנראה תקנתא דלהשכיר עדיפא דבתקנתא דתנאי פקפק במחצית השקל על הרב בית חדש שבסי' תמ"ח כתב דמהני להתנות ואילו בח"מ כתב דלא מהני להתנות שקונה בכסף לחוד (וכן הקשה הרב נהר שלום סימן תמ"ח סק"ד) ועם שכתב ליישב דבחמץ דבגילוי כל דהו סגי מהני גם תנאי וכו' עי"ש הנה ראיתי בשו"ת אגודות אזוב מדברי סי' י"ג אות ג' (ד"ה אמנם) שהצ"ע בדברי החק יעקב בשם הנ"ש דמהני תנאי דמנא ליה הא יש לומר דמה שכתבו הפוסקים דמהני תנאי שיקנה בכסף בלבד היינו בישראל שקונה מכותי דסגי בגילוי דעת דסמיך אקנין כסף שקונה מנכרי משום הכי מהני תנאי אבל נכרי מישראל דבאמת היה קונה בכסף וחזקה בלי שטר וכבר סמכא דעתיה דנכרי אלא שלפי שהוא אלם חששו שיקנה קרקע מישראל באלמות אבל בשטר לא חיישינן דכולי האי לא עביד כמו שכתב המ"מ הובא בסמ"ע סי' צד"ק מהיכא תיתי יועיל תנאי הא אכתי על ידי אלמותו יאמר שהתנה שכסף יקנה ובאות כ"ב הנ"ל הבאתי דברי הרב פתחי תשובה בשם הרב כנסת יחזקאל עי"ש והרב ט"ז סי' צד"ק תמה מאד איך מהני תנאי לקנות בכסף עי"ש ולכן עדיף טפי להקנות ע"י שכירות החדר דבשכירות שהוא לזמן קצר לא חיישינן לאלמותו דבשביל זמן מועט לא יתנהג באלמות כמו שכתב באגודות א"מ הנ"ל בד' ה' סוף ע"ג אות ב' עי"ש אלא דלפי זה קשה דאם כן כל הטורח שהצריכו הקדמונים לכתוב שטר למכירת חמץ למה הלא אנו מקנים החמץ אגב שכירות החדר ובשכירות קרקע אין צריך שום שטר ובשלמא לדעת הסוברים דבקרקע שהוא שלו לגמרי לא סגי בלא מכירה ניחא דאיצטריך לכתוב שטר מכירת חמץ משום מכירת הקרקע ואם כן או נאמר דלא פלוג והזקיקו שטר מכירה לכל משום חשש שמא כשימכרו הקרקע גם כן לא יכתבו שטר או דנימא דאין הכי נמי דהקדמונים לא תקנו אלא באם ימכרו החדר ולא באם ישכירו אך לפי דעת הסוברים דבין אם החדר שלו לגמרי ובין אם אינו אלא בשכירות בידו דינא הוא להקנותו לנכרי בשכירות בלבד אם כן טעמא בעי האי שטרא למה לן כלל וצ"ע ואולי משום שכל עיקר מכירת חמץ מיחזי כהערמה ראו לתקן כל מאי דאפשר להראות יפוי כח המכירה לחזקה במסמרים וגם כי אם לא היה צריך שום שטר היה הדבר מסור ביד כל אדם ושמא לא היו עושים הקנאה כדבעי לפום דינא ועל

ידי שיצטרך לכתוב שטר ולאו כולי עלמא מיגמר גמירי ילך אצל חכם ומתוך כך יעשה ההקנאה כדין וכהלכה וידע גם כן איזה דברים צריכים מכירה כי לאו כולי עלמא דינה גמירי ועושים הטפל עיקר והעיקר אפילו כטפל אינו בעיניהם:

לכתוב שטר) שימכור את החמץ בכסף לבד ויתנה עמו והנה לכאורה עוד אחרת היתה (תקנה למי שאי אפשר לו שיקנה בכסף לבד דזה מועיל לפי דברי מרן הב"י ופסקו הרמ"א בח"מ סי' קצ"ח ס"ה דאף דאין מטלטלין נקנים אלא במשיכה מכל מקום אם התנו בהדיא דמעות יקנו קנו והכי נמי נימא אף דלדעת ר"ת קניינו של נכרי במשיכה מכל מקום אם התנו שיקנה בכסף לבד קנה ואף דהרב שפתי כהן שם חולק על מרן והרמ"א וסובר דלא מהני תנאי לקנות המטלטלין בכסף בלבד והוא הדין לדידיה לא מהני תנאי שיקנה הנכרי בכסף לדעת ר"ת שקנינו במשיכה וכן כתב הרב מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בחידושים לא"ח סי' תמ"ח ד' מ"ח ע"ד (ד"ה ולפי) דלא מהני למכור החמץ על ידי קנין כסף ותנאי לפי שהש"ך חולק וכו' עי"ש וכן נראה קצת דעת הרב מקור חיים ושאר פוסקים הנז"ל שהזכירו תקנתא דמכירה על ידי תנאי ונקטי התנאי לקנות הקרקע בכסף ולא אמרו למכור החמץ בכסף בלבד ועל ידי תנאי ולא הוה צריכנא לקנין אגב קרקע כלל אלא משמע דסברי דלא מהני תנאי לקנות מטלטלין בכסף או דחיישי על כל פנים לדעת הש"ך הנ"ל (אלא שאין מדברי המק"ח הכרח לזה דיש לומר דלפי שבמכירת חמץ אינו מקבל כל דמי החמץ מהנכרי אלא מקבל רק זידאטיק והשאר זוקף עליו במלוה ולדעתו חשיב זה אחריותו על הישראל כיון שאם יאבד החמץ לא ישלם לו הנכרי ולכן אין שום תקנה אלא אם כן יקנה לו מקום החמץ כדי שיהיה כמקבל אחריות חמצו של נכרי בבית הנכרי דשרי משום הכי לא הזכיר תקנה זו אבל אין הכי נמי דאם מקבל ממנו כל הכסף וכן לדעת החולקים על המק"ח בזה וסברי דלא חשיב מפני זה אחריותו על הישראל כמו שמתבאר ממה שרשמתי בסי' ה' אות כ"ה עי"ש אין הכי נמי דיכול לתקן למכרו לנכרי בכסף על ידי תנאי ומהני דלא כדעת הש"ך) הנה בפ"ת שם הביא בשם הרבנים נתיבות המשפט וקצות החשן ושער משפט שהסכימו לדעת מרן והרמ"א דמהני תנאי לקנות מטלטלין בכסף בלבד עי"ש ואם כן לדידהו הוא הדין דמהני תנאי שיקנה הנכרי בכסף בלבד הן אמת דהספרים הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי ולפי הנראה אף שהצד השוה שבהם כולהו תלתא סברי מרנן דתנאי מהני בישראל לקנות המטלטלין במשיכה מכל מקום לא ראי זה כראי זה דלפי דברי הנה"מ על פי דברי הרב בית חדש וכן הסכים השער משפט דהטעם דמהני תנאי הוא משום כיון שלא עקרו חכמים קנין המעות אלא לטובתו של לוקח שלא יאמר לו נשרפו חטיך בעליה

יכול להתנות ולומר אי אפשי בתקנת חכמים יש לומר דלגבי נכרי למאן דאמר דקניינו במשיכה מן הדין ולא משום תקנת חכמים לטובת הלוקח או המוכר אין בידו להתנות ולומר אי אפשי במשיכה וכסף יקנה אבל לפי מה שכתב בשם הקצה"ח שהוכיח כסברת מרן הב"י והרמ"א מההיא דאמרינן בריש פרק שני דבכורות ד' י"ג ב' מתיבי הלוקח גרוטאות וכו' הכא במאי עסקינן בשקבל לדון בדיני ישראל וכו' דמוכח מזה דכל דהוי קנין בשום מקום מהני ביה תנאה והוא הדין בקנין כסף לדידן וכו' הנה לפי זה יש ללמוד דאף בדבר שהוא מעיקר הדין מהני ביה תנאה כמבואר ואם כן לדידיה נראה ודאי דמהני תנאי לקנות הנכרי מטלטלין בכסף בלבד ובתשובת אגודות אזוב מדברי בסי' י"ד ד' ו' ע"ד כתב דלא מהני לקנות החמץ בכסף ובתנאי דלא מבעיא לדעת הש"ך וכו' אלא אף למ"ש במקום אחר שיש לומר דמהני תנאי לישראל לקנות מטלטלין בכסף דהוי כאומר אי אפשי בתקנת חכמים מכל מקום בנכרי למאן דאמר דקניינו במשיכה לא מהני ביה תנאי לפי דברי הריטב"א שהביא הש"ך וכו' עי"ש ואזיל בשיטת הנה"מ ושעה"מ הנ"ל אבל לפי הוכחת הקצה"ח אי אפשר לומר כן ולדידיה גם בחמץ מהני להקנותו בכסף על ידי תנאי ומצאתי להג' מחנה אפרים בהלכות מכירת קנין מעות סי' ט' שכתב כדברי הקצות החשן שהביא בפתחי תשובה דמההיא דגרוטאות מוכח דמהני תנאי להקנות לנכרי מטלטלין בכסף ומזה הצ"ע על הקדמונים שהצריכו כסף ומשיכה במכירת הבהמה להפקיע קדושת בכור למה לן כולי האי ותיסגי בכסף על ידי תנאי עי"ש ומה שכתב הרב המגיה שם על פי דברי הרמב"ן כעת נעלם ממני כונתו איך נדחית בזה הוכחתו מההיא דגרוטאות:.

אחר החיפוש ראיתי שמרן מוהריט"א בפרק שני דבכורות ד י"ז ע"א (מדפוס ווארשא בד"ה עוד יש לעמוד) חקראמאי הוצרכו הראשונים לתקן כסף ומשיכה במכירת מבכרת ולא סגי להו על ידי כסף ותנאי כדמוכח מההיא דגרוטאות וכו' וכתב דיש לומר דדוקא להחמיר מהני תנאי ולא להקל והביא דברי המח"א הנ"ל דאמאי הוצרכו לכסף ומשיכה ולא סגי בכסף ותנאי או משיכה ותנאי ושקיל וטרי בדבריו ובדברי הרב המגיה וחזר בו ממה שכתב בתחלה דדוקא להחמיר הוא דמהני תנאי דמפשט השמועה נראה דגם להקל מהני קבלת הנכרי ועושה קנין וקונה מן הדין ואף דהש"ך דחה סברת מרן מכח דברי הריטב"א הנה המחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' א' העלה כדברי מרן ואין סתירה מדברי הריטב"א דלא אמר הריטב"א אלא בדבר שאינו קנין כלל כגון משיכה ברשות הרבים וכו' אבל קנין כסף דהוא קנין גמור בעלמא מהני ביה תנאי לעשותו קנין אף לדבר שאמרו חז"ל שלא יקנה בכסף (במה שמייחס דעת המח"א כסברת מרן יש

לפקפק קצת דנראה ממרוצת דברי המח"א דאף שדחה דברי הש"ך מכל מקום דעתו נוטה יותר לסברת הש"ך עי"ש) ומסיק דכן הוא העיקר ומה שהוצרכו לתקן כסף ומשיכה הוא משום דסברי דאף דתנאי מהני היינו כל זמן שאין הנכרי חוזר בו אבל אם ירצה הנכרי יכול לחזור בו דאתי דיבור ומבטל דיבור וזימנין דמשכחת דמוכר הישראל מכירה גמורה מעכשיו ולאחר שתלד וביני וביני אם ירצה הנכרי יכול לחזור בו ונמצא המקח בטל מעיקרו והישראל יסמוך על המכירה ויבא לידי מכשול וכו' ולא פלוג בתקנתם וכו' אלו תורף דב"ק מתבאר דלדעתו מעיקר הדין מהני כסף ותנאי אלא דלא ראו לתקן כן משום חשש תקלה ואם כן אפשר דאם הקנה החמץ לנכרי בכסף ועל ידי תנאי מהני בדיעבד וכן כשאי אפשר להקנות החמץ בקנין אגב קרקע מאיזה צד שיהיה אפשר שיכול להקנותו בכסף על ידי תנאי כיון דמעיקר הדין מהני שפיר סמכינן על זה בשעת הדחק וצ"ע שוב השגתי ספר שבילי דוד ליו"ד וראיתי בקונטריס הקניינים (שאחר סי' ש"ך) בחקירה ה' אות א' הביא דברי הש"ך בסי' צ"ח (צ"ל קצ"ח) ושהשיג עליו הקצה"ח מש"ס דע"ז ד' ע"ב והיינו ההיא דגורטאות) דמהני בנכרי שקבל עליו לדון בדיני ישראל וכתב, על זה ויש לומר שם קבל עליו הנכרי בדין דמשיכה בישראל על כל פנים קנין הוא ובודאי דלש"ך אתי שפיר מה שטרחו כל הפוסקים בחמץ ובכור ולא תקנו תנאי דאם בכסף כבר בטלו בישראל ומשיכה בישראל גם כן רק מדרבנן עכ"ל ולא הזכיר דברי הרמח"א ומרן מוהריט"א ולדברי מרן מוהריט"א אין הכרח ממה שלא תקנו כן הפוסקים לסברת הש"ך כנז"ל ובלאו הכי לשיטת הרב מקור חיים דחשיב מכירת חמץ שלנו לאחריות על הישראל דכיון דלא ישלם הנכרי הוי כאחריות אלם וכו' וכן לשיטת הרב בגדי ישע בסי' ב' והבאתיו בסי' ה' סוף אות כ"ה דחשיב אחריות על ישראל מטעם אחר עי"ש אין הכרח ממכירת חמץ דכיון דאחריותו על ישראל לא סגי במכירה בכסף ובתנאי לבד ובעינן הקנאת מקום החמץ שיהיה חמץ של נכרי בבית נכרי דאז אין חשש באחריות על ישראל ועיין במה שהבאתי בסי' ה' אות מ"ב בענין כשחל ערב פסח בשבת ושכח למכור החמץ בערב שבת אם מותר למכרו בשבת ובאיזה ענין יקנה לו החמץ ואם יועיל להקנותו החדר בכסף לבד ושיתנה עמו שיקנה החדר בכסף לבד וק"ל:

וראיתי בספר חדש (הוא אצלי) משיב כהלכה לגאון בדורנו אבד"ק רישא בסי' א' דף ב' ע"ג (ד"ה עד כה) בדבר אשר נהגו מקצת אנשים בעיר אחת שאין עושים שטר מכירה רק בעל פה וכתב הרב השואל דיש לחוש אף בדיעבד ולכתחלה ודאי אסור לעשות בלא שטר דקנין כסף קלוש לדעת רוב הפוסקים ומה שכתב המשאת בנימן משום דבחמץ סגי בגילוי דעת דלא ניחא ליה כבר השיגו האחרונים ואם כן יש מכשול גדול הן בגוף

מכירת חמץ כיון שנכרי אינו קונה קרקע אלא בשטר לא יקנה החמץ גם כאשר לא קנה הקרקע אף דמקנה לו החמץ הוי באחריות הישראל אבל כשמוכר הקרקע הוי מקבל אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי והמחבר השיב דלענין קבלת אחריות נראה אף דקנין בטל לגבי קרקע מכל מקום כיון דמכר לו ולא חזר ממנו לא גרע מייחוד לו בית ולשיטת רבינו תם והרמב"ן והר"ן הוי בייחוד מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי ולענין דינא נראה דיחוד מהני אף באחריותו והאריך לפלפל בדין זה בשיטת הפוסקים ומסיק (בדף ג' ע"א בסוף ד"ה ומעתה) על כל פנים למדנו דייחוד מקום מהני ואם כן נידון החשש של אחריות ישראל לא גרע מייחוד מקום כיון שמכר לו המקום אף שנכרי אינו קונה אלא בשטר לא גרע מייחוד מקום.

שוב עמד לבאר אם שימוש בפירות קונה. לו המקום דהוי כמחזיק בהמקום שאם מועיל שימוש במקום חזקה יהא נקנה המקום להנכרי ויועיל הכסף שנתן בעד החמץ שיהא נקנה לו בכסף ואגב קרקע והאריך בזה ואם יש לחלק בין ישראל לנכרי ואם חזקה בלא שטר מהניא בנכרי וסיים בסוף התשובה וכל זה להליץ בדיעבד אבל לכתחלה להקנות בלי שטר חלילה וחלילה כמו שכתב כבוד תורתו דקנין כסף הוא קלוש מאד גם הגילוי דעת נדחה כדכתב מעכ"ת ואם חלילה לא יקנה החמץ נפל היתר שלי מענין שימוש שגם החמץ אפשר לא יקנה וכבר הורגלו שיקנה אגב מקרקע וכמה וכמה מכשולות כאשר ימכר בלי שטר חלילה לפרוץ גדר ולמכור בלי שטר אשר קיימו וקבלו היהודים עליהם והעושה כן במזיד נקרא עבריין ואני רגיל לכתוב בשטר המכירה אחר שמכרתי הכל כדינו כותב חוץ אלה הנני מודה בהודאה גמורה שמכרתי בכל אופן היותר מועיל על פי תקנות חז"ל ולשיטת האחרונים אודיתא גופא קנין ואף החולקים אני עושה ליתר שאת עכ"ד קדשו והנה מה שכתב דלכתחלה אין להתיר בלא שטר הצדק אתו דכל שיש באפשרות לכתוב שטר כן צריך לעשות וכל מה שכתבתי אני הדל באות זו אינו אלא למי שאי אפשר לו לכתוב שטר בשום אופן מאיזו סבה שתהיה אך מה שנראה מדברי הגאון דקנין כסף בלבד לא מהני בדיעבד ועבר עליו הפסח ורק משום החזקה שעל ידי שימוש בפירות הוא דמהני בדיעבד הנה לעיל בסי' ח' אות ט"ו הבאתי דמסקנת רבני האחרונים היא דאם לא מכר החמץ אלא בכסף בלבד ועבר עליו הפסח מותר דסמכינן בחמץ שעבר עליו הפסח אדעת הסוברים דקנייני של נכרי בכסף עי"ש שוב ראיתי שם (במשיב כהלכה) ברישׁ סי' ב' על מה שנשאל במי שמכר החמץ על ידי שטר רק שלא חתם עצמו כי אם על ידי מסירת הקולמוס דלא מהני וכו' וכתב על זה וז"ל ומע"כ כתב דעל כל פנים קנין כסף על החמץ מהני בדיעבד לסמוך על הפוסקים דכסף מהני בנכרי

גם כן נכון וכו' נראה בעליל שדעת שניהם השואל והמשיב דבדיעבד אם אין שום שטר רק קנין כסף בלבד ועבר הפסח מהני:

כה) בנוסח שטר מכירת חמץ שבספר ראשית ביכורים להג' רב"ך בסי' ה' סקי"ז כתוב ולראיה וכו' באתי עה"ח ביום י"ד לירח (לא ידעתי טעם לכתוב לירח במקום לחדש הנהוג בכל השטרות) ניסן בשעה חמישית שהיא שעה זמנית קודם חצות היום בשעה שאסור באכילת חמץ ומותר בהנאה שנת וכו' עי"ש ראה זה חדש הוא לכתוב שעת המכירה ובנוסח שטר מכירה של הג' נו"ב שהובא בשו"ת שיבת ציון סי' י"א וכן בנוסח שטר מכירה שבש"ע הג' מוהרש"ז לא נכתב בהם אלא ביום י"ד ניסן בלתי מורה שעת המכירה ולא הוה ידענא טעמיה דר"ב בזה עד שהגיע לידי ספר אגודות אזוב מדברי וראיתי שם בחלק א"ח סוף סי' י"ד שכתב שנכון לפרש בשטר מכירת חמץ השעה שנכתב ונמסר לנכרי דאם אין כתוב השעה אין השטר חל עד רגע אחרונה של היום כמו שכתב הסמ"ע סי' ק"ד סקכ"ד ואז כבר נאסר החמץ על כן צריך שיהיה מוכיח מתוך השטר שהמכירה חלה בתחלת שעה חמישית ואין לומר שמצד איסור חמץ מיקרי מוכח מתוכו שחלות השטר היה קודם שעת האיסור דהתינח לגבי החמץ אך כיון דבעינן גם הקנאת הקרקע ולגבי הקרקע לא הוי מוכח מתוכו עד כלות היום וכיון שמקנה החמץ אגב קרקע גם החמץ לא נקנה לו אלא בסוף היום וכבר נאסר מקודם והיכא שהחדר שהחמץ בתוכו הוא שלו ממש שאז צריך למכור החדר לנכרי ולא סגי בשכירות משום דשכירות לא קני כמו שכתב המקור חיים והוי חמצו של נכרי בבית ישראל ואחריות אנס על הישראל אפילו בלא הקנה לו החמץ אגב קרקע יש לדון על מכירת קרקע דלא חיילא עד סוף יום י"ד וממילאעד אותו זמן הוי כאחריות אנס עליו בביתו ויש להסתפק אם איסור קבלת אחריות הוא מחצי היום או לא הוי אלא מתחלת הלילה כמו שנחלקו הפוסקים באיסור בל יראה דאם אינו אסור עד הלילה יש לומר דמהני בלא פרישת השעות כשאין צריך להקנות החמץ אגב קרקע ושמעתי שבנוסח מכירת חמץ להג' חתם סופר מפורש בו שעות מטעם שכתבתי אלו תורף דב"ק ואין ספק דמטעם זה הוא מה שהצריך הגאון רב"ך לכתוב שעת המכירה ויש לפקפק בדבריו דמשמע דמה שכתב בתחלה הוא אף כשהחדר שהחמץ בתוכו הוא אצלו רק בשכירות דאז סגי בשכירות מכל מקום כל שמקנה החמץ אגב קרקע ועל קרקע לא מוכח מתוך השטר חלות הקנין עד סוף היום לא מהני והוא תמוה דהא שכירות קרקע נקנה בלא שטר כמו שרשמתי לעיל אות כ"ב ואם כן כבר נקנה שכירות הקרקע בשעתו ושפיר הקנה לו החמץ אגבו וגם כשהוא קרקע שלו לפי מה שכתבו כמה גדולים דעדיף להשכירו לנכרי מלמוכרו

כמו שרשמתי בסי' זה אות ד' אם כן אין צריך שטר כלל ונקנה להנכרי בשעת מכירת חמץ ומה שכתב בשם נוסח מכירת חמץ להג' חת"ס תמוה בעיני דמתבאר מדבריו בתשו' סי' ח"ק וסי' ק"ט דמסתמיך ואזיל ונקיט בשיפולי גלימא דרביה הג' מוהר"ר נתן אדלר בנוסח מכירת חמץ ובתשו' בית שלמה סי' ע"ד הוא הע"ד מעיד בגדלו דנוסח מכירת חמץ של הג' מוהרנ"א הנ"ל הוא להשכיר לנכרי ולהקנות לו אגב קרקע שכור וכדעת הנו"ב ואם כן איך יתכן שיהי' מקום לחוש מה שלא נכתב שעות בהשטר מאחר שכל עיקר השטר הוא אך למותר ודל מהכא השטר כמאן דליתיה הרי נקנה שכירות הקרקע להנכרי בכסף שנתן על זה ואין לומר דכיון דנחית לכתוב שטר אינו קונה בכסף כי ההיא דאמרינן כיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה ולא בארבע אמות דודאי אין לחוש לזה כמו שמתבאר ממה שרשמתי בסי' ח' אות י"ג מסק"ה והלאה עי"ש ובקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות קל"ו:

ועוד נראה לדעתי העניה דכיון דבשטר שכותב השכירות כותב גם כן שמוכר לו החמץ וכו' אין לך מוכיח מתוכו גדול מזה שבשעה שמותר למכור את החמץ השכיר לו החדר וכולי עלמא ידעי שכן הוא האמת ומהיכא תיתי לחוש ולומר שמא נעשה כל זה בסוף היום אחר שנאסר ויתכן שמפני זה לא חשו הגאונים מוהרש"ז והנו"ב לכתוב שעות וכן ראיתי בנוסח שטמ"ח ששלח אלי הגאון המפורסם מוהרי"ז שטערין בע"ס זכר יהוסף (על פי דרשתי מאתו) שלא נכתב בו שעת המכירה וכן אנחנו נוהגים גם בזה וראיתי להגאון עמודי אש יצ"ו סי' ו' אות ח' בד"ה (והנה ראיתי בס') שכתב בשם ס' זכרון שמואל בקונטריס נשמת חיים סי' י"א שכתב בשם החת"ס לכתוב שעות כנז"ל וסיים וז"ל ואף שיש לפקפק דקרקע בשכירות אין צורך כלל לשטר מכל מקום כיון דכתב שטר לא סמכא דעתיה עד זמן קניית השטר ע"כ איני מבין איך שייך לומר על הנכרי דלא סמכא דעתיה עד זמן קניית השטר דאטו הנכרי הקונה וגם הישראל המוכר דינא גמירי דאינו קונה אלא בסוף היום הרי מסתמא דעתם היא דכי מטא שטרא לידיה הרי זה גמר הקנין וכיון דלפי האמת כבר נקנה השכירות לנכרי בכסף בלבד ואין לנו חשש אלא משום סמיכות דעת נראה לי דאין שייך בזה לומר דלא סמכא דעתיה דודאי הוא אינו יודע מדין זה כלל ובפרט שכל עיקר מכירת חמץ והקרקע אינו אלא להפקיע איסור חמץ ואף כשתהיה ההקנאה בכל אופן המועיל ודעת כל אדם סומכת עליה מכל מקום אין דעת הנכרי סומכת בזה לגמרי ואפילו הכי מהני וכל שכן בזה דלפי האמת גם הנכרי יוכל לסמוך על קנין הכסף והשטר כי אינו יודע כלל שלא יחול השטר עד סוף היום כנ"ל וידוע שכתבו הפוסקים דלענין הפקעת איסור הולכים אחר דיני ישראל בין להחמיר בין

להקל אף אם אינו מועיל בדיניהם ופשיטא דמה שאינו מועיל בדיניהם אין דעת הנכרי סומכת עליו בשאר קניינים ואף על פי כן בזה סומכת דעתו על מה שעושה הישראל לטובתו להציל עצמו מאיסור ומהני שפיר ובשו"ת דברי חיים ח"ב סי' ל"ז הביא דבריו הגאון מנחת משה יצ"ו בקונטריס חקת הפסח אות יו"ד כתב דאף דבערי אשכנז דינא דמלכותא הוא שלא יועיל שום שטר הנכתב בלשון הקודש אלא בלשונותם אנן אזלינן בתר דינינו בין להחמיר בין להקל כדכתב הרב שע"א סי' ע"ט ובהכרח צריכים לזה דהא לא מהני בדיניהם שום שטר במכירה כזו שהיא לאפקועי איסור אלא שסומכים על מה שהוא דינינו וכו' עי"ש הרי דאף דאין דעת הנכרי סומכת מצד דיניהם כי זה אינו נחשב מכירה כלל מהני בזה ואמרינן דסמכה דעתו על מה שהוא דינינו וכל שכן שיסמוך על מה שלפי הראות נראה שיש בזה גמר הקנין וגם הג' עמודי אש נר"ו האריך לקיים מנהג העולם שלא נהגו לכתוב שעות וכתב ועם כל זה אנא עבדי עובדא בנפשאי כדברי הגאון חת"ס הואיל ויצא מפי אותו צדיק ומה שכתב בעמודי אש דאנן סהדי דכדי להפקיע איסור חמץ גמור ומקני וכו' עיין מה שרשמתי בזה במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' ס"ק ל"ה וס"ק ל"ו (ונדפס בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים) ולעיל בסי' ה' אות טו"ב סק"א והלאה דלא סמכינן אהאי סברא אלא כשאי אפשר בענין אחר ודאתאן עלה לענין אם להזכיר שעות במכירת חמץ נראה ודאי דאף דמן הדין אין חשש נכון להחמיר לכתוב שעת המכירה וכדכתב הרב עמודי אש יצ"ו וכדחשו לה הרבנים אגודות אזוב וראשית ביכורים הנ"ל וכן ראיתי עתה בספר הזכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו.

ע"א שכתב שנוהג לכתוב קודם זמן איסור הנאת חמץ וכן תקנתי לכתוב בשטר מכירת חמץ שלנו איה"ב: ואם גם בערב פסח שחל בשבת צריך לכתוב שעות בשטר המכירה שכותב בערב שבת עיין לקמן אות ל"ה: ומה שכתב בשו"ת דברי חיים הנ"ל איך יועיל מה שנכתב בלשון הקודש שהוא חוץ מחקי הממשלה וכו' הנה לפי הנראה מטעם זה הוא דהצריכו לכתוב בהשטר ורשות להעתיק כל זה בכתב רוסיא במקום משפטי הקיר"ה וכו' ככתוב בנוסח השטר מכירה שבש"ע הרב מוהרש"ז ובס' ראשית בכורים ס"ק י"ז הנ"ל וכן כתב הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סוס"י ס"ג דנכון לכתוב שרשות ביד נכרי להעתיקו בלשונם דכתב שלנו אינו מועיל מצד דינא דמלכותא וכו' וסיים שם דכל דלא מהני בדד"מ אף אם מועיל בדינינו לא מהני עי"ש וזה שלא כדברי הרב דברי חיים דמהני מה שמועיל בדינינו ומנוסחי שטר מכירה הנ"ל אין הכרח דסברי כהרב שואל ומשיב דאפשר דלרווחא דמילתא הצריכו כן ולפי הנראה לא ראה הרב שואל

ומשיב דברי הרב חתם סופר בסי' קי"ג והובא במנחת משה שם דגם בדיניהם מועיל שטר כזה אלא דהיה צריך לשלם תחלה מס המלך שהוטל על זה ובחסדי הקיר"ה לא הטיל מס בשטר זה עי"ש וראיתי עוד במנחת משה שם באות כ"ט שהביא שו"ת שערי דעה סי' ה' דכל שמועיל הקנין בדינינו אף אם אינו מועיל בדיניהם מהני:

ובשו"ת דבר אליהו (להגאבד"ק טארלא) בסי' יו"ד עמד לבאר על מה שכותבים השטר מכירה בכתב משיט"א והוא מפורסם שמחוק הקיר"ה כתב עברית אין לו תוקף כלל ושטר שאינו עשוי על פי דינא דמלכותא אינו מועיל וכו' ואחר שהאריך מענין לענין בקנייני מטלטלין אם בכסף או במשיכה ואם מהני איזה קנין מהם מדין סטומתא וכו' סיים (בסוף ד"ה ולכאורה) דאם באנו לחוש לדינא דמלכותא צריכים אנו לחוש תחלה לדינא דמלכותא ולכתוב כפי הנימוס הגם דבדיעבד בקנין מעות בלא שטר גם כן אין יכול לחזור א סוף לכתחלה צריכים לכתוב שטר בלשון המועיל ועוד הא צריכים להקנות בקנין אגב גם כן ומהמועיל בזה הדיעבד לכן נראה לומר הא עיקר השטר הוא רק על הקרקע ושטרא למטלטלי לא עבדי אינשי ואין צריכים שטר רק על הקרקע כדי לקנות אגבו המטלטלטין אם כן די לכתוב שטר בלשון המועיל כנימוס רק על הקרקע ושוב אין צריכין על המטלטלין כי יכול להקנותם אגב קרקע אף בעל פה ועל ידי קנין מעות גם כן כי זה הערבון הניתן הוא על הקרקע ועל המטלטלין ובאם שלא נכתב שטר על הקרקע כנימוס לדעתי יש לחוש בזה החמץ טובא ואין לומר אם כן כפי שכתבנו צריכים גם כן לכתוב על נייר סטעמפעל יש לומר על פי מה שכתב הרב חתם סופר יען דבדיניהם השטר כשר רק מקודם מוכרחים לשלם דמי הסטעמפעל אם כן כשהשטר כשר שוב לית לן בה וגם נשאלה שאלה זו לפני הקיר"ה על מה שישראל מעלימין דמיהסטעמפעל בשטרי מכירת חמץ והשיב שזהו רק רעליגיאהן היינו נימוס תורני ואין זה ענין למקח וממכר עי"ש מתבאר מדבריו דהא דנימוס תורני דמהני בהסכמת הקיר"ה אינו אלא לענין תשלומי מנת המלך אבל מה שנכתב בכתב משיט"א אף ששטר זה הוא שטר מנימוס תורני אין בו תוקף כלל משום דדינא דמלכותא הוא שיהא דוקא בגופן שלהן ולי הדל נראה שגם לזה מהניא הסכמת הקיר"ה שהוא נימוס תורני ומסכים גם ליתן לו כח יפה בזה כדין שטר גמור ויש לצרף סברא זו לדעת הפוסקים דאף אם אינו מועיל בדיניהם בתר דינא דידן אזלינן:

ושם בדבר אליהו) בסי' י"ב נסתפק הרב השואל אם שטר מכירה שלנו מועיל מאחר דמדינא דמלכותא לא מהני כתב בלשון יהודית והשיב על זה בסוף הסימן וז"ל ומה שנסתפק הא בעינן שטר המועיל בדיניהם היינו שיהיה נכתב ככתבם וכלשונם י"ל דזה

היה תינח אם לא היה נותן נכרי הקונה ערבון שקורין זידאטיק להישראל המוכר אבל המנהג הוא שהנכרי נותן ערבון להישראל לכן מצד דינא דמלכותא כסף קונה לגמרי ואינן יכולין לחזור ובפרט לדעת הרמב"ם ודעמיה דס"ל שכסף בנכרי קונה: ובשו"ת חשק שלמה הנדפס מחדש בשנת כבוד התורה לפ"ק להגאון מוהר"ר משה שלמה בסי' ב' כתב אודות הרעש הנשמע מחמת הפקודה החדשה ששטר הנכתב בלשון עברית אינו מועיל ידע כ"ת שאין זה חדש ומבואר בספר מקור חיים בסי' ת"מ ובסי' תמ"ח שגם בזמנו לא היה מועיל המכירה על פי דינא דמלכותא שמחזיקים הדבר להיתול בעלמא ומאי נפקא מינה בזה אם מחמת הכתב אם מחמת דבר אחר וכשהייתי לפני הגאון חמדת שלמה דברתי אתו מזה שעל פי דינא דמלכותא אין המכירה הלזו כלום שמחשבים זאת ללעג וקלס וביניהם הן היהודי המוכר הן הנכרי הקונה יכולים לחזור והנה אנחנו נוהגים מאז על פי דרך הרב הקדוש מוהרש"ז על ידי ערב קבלן ואין בזה שום מיחוש ופקפוק כלל גם הפקפוק של המקור חיים ניחא לפי שהתנאי מפורש שלא יהיה שום אחריות על הישראל המוכר והערב מתחייב לשלם לו בעד כל החמצים ולהערב קבלן לא היה החמץ שלו מעולם ואין שייך בזה אחריות עלין גם משום שרוצה בקיומו אין כאן בית מיחוש כמובן ובשטר מכירה שלי נהגתי מאז לכתוב בו שאף אם הקנין אינו מועיל בדינא דמלכותא יקנה ויזכה הנכרי בקנין המועיל בדיננו ואין לפקפק במה יזכה הנכרי הקונה אף שכתב המקור חיים שקנין שאינו מועיל מדאוריתא לכאורה אינו מועיל לגבי מכירת חמץ והוכיח כן מהתוס' בריש לולב הגזול גבי אוונכרי המעיין שם היטב יראה שאדרבה משמע משם קצת להיפך וכן משמע מדברי מרן הב"י באה"ע סי' כ"ח גבי קדשה במעמד שלשתן והוא רק קנין מדבריהם וכן הוכיח בקצות החשן סי' צד"ק וכיון שיש פוסקים שאף קנין מדבריהם מועיל למכירת חמץ דאורייתא זכה הנכרי הקונה מטעם ספק ספיקא ויש בזה כמה ספיקות שנוכל לומר שעל פיהם יזכה הנכרי הקונה החמץ.

א') הרבה פוסקים סוברים שקנין כסף לבד מועיל לנכרי. ב') קנין חליפין אף שהש"ך פקפק בזה הרבה חולקים על הש"ך ומידי ספיקא דדינא לא נפיק.

ג') קנין אודיתא אף שמדברי התוס' בבבא קמא ד' ק"ד משמע שאודיתא אינו מועיל לאיסור תורה בקצות החשן שם האריך הרבה צדדים שקנין אודיתא מועיל לאיסור תורה וכתב שם אף אם נאמר דאודיתא אינו מועיל לגבי דאורייתא בחמץ שמן התורה בביטול בעלמא סגי ומכירת חמץ הוא רק מדרבנן ודאיסגי בקנין אודיתא.

והנה דעת התבואת שור ושאר אחרונים לבטל גם את החמץ הנמכר ושמועיל הביטול ואף שקצת האחרונים פקפקו בזה מכיון שמכר החמץ איך יבטל החמץ שאינו שלו באמת אין זה פיקפוק דאנן סהדי שכל ישראל מבטלים חמצם אם לא תהיה המכירה כדין תורה הקדושה לכן אין בזה שום מיחוש ואף שיש כתבו להפקיר החמץ גם כן אין דעתי נוחה בזה כלל מכמה טעמים ולדעתי זוכה הנכרי מטעם ספק ספיקא ובפרט שיש בזה כמה ספיקות אשר הנכרי זוכה על פי דין תורה הקדושה לכן בל יעלה על דעתם שום חשש בזה: כו) המוכר חמצו לנכרי ואינו יודע לכתוב והכתיב השטר על ידי אחר ואינו יודע לחתום וציוה לחתום לשלוחו בשבילו אף דבאבן העזר סי' ק"ל בעדים שאין יודעים לחתום לא מהני שיצוו לשליח לחתום מכל מקום בשטר מכירת חמץ מהני וגט שאני שואל ומשיב ח"א סי' ר"ז וכן כתב במהדורא תניינא בחלק ד' סוף סי' פ' ובשו"ת משיב כהלכה להגאון ז"ו פרענקל אבד"ק רישא בריש סי' ב' נדון אחד שמכר על פי שטר כדינו רק שלא היו עדי חתימה גם לא חתם את עצמו זולת על ידי מסירת קולמוס הדבר פשוט דשטר לא מהני דלא מוכח מתוכו כיון דלא הוי כתב ידו גם לא חתימתו עכ"ל אך שם בריש סי' ג' כתב וז"ל בדבר השאלה באלמנה שמכרה חמץ כהוגן בקבלת ערבון והשאר זקפה במלוה וגם כתבה שטר מכירה רק שכחה להרשות במסירת הקולמוס לחתום על השטר ולא נודע עד אחר הפסח וכו' ונשא ונתן בדין החמץ הזה ומשמע שאם היתה נזכרת להרשות במסירת הקולמוס לא היתה שום שאלה בדבר כיון שהיה קנין כסף ושטר דחתימה על ידי מסירת קולמוס נמי מהניא:

כז) בנוסח השטר מכירה שבש"ע הג' מוהרש"ז כתוב וכן כלים המחומצים שיש עליהם חמץ בעין וכו' עי"ש וכן נהגתי כמה שנים עד שראיתי להג' חתם סופר סי' ק"ט (ד"ה אמנם) שכתב שאין לכתוב שמוכר הכלים שהחמץ בתוכו דאם כן כל כלי מתכות צריכים טבילה אחר הפסח כשיחזור הישראל ויקנה מהנכרי לכן כתבו בנוסחי שט"מ על פי ציווי רבו הג' מוהרנ"א שאינו מוכר אלא החמץ הנדבק בדופני הכלים ולא הכלים עצמם עי"ש וגם בסי' ח"ק (ד"ה והנה) כתב כן עי"ש שוב נדפס ספר ראשית ביכורים להג' רב"ך וראיתי בנוסח השט"מ שדקדק לכתוב שמוכר חמץ הנשאר דבוק בערבות וכו' ובכל הכלים ושקים גם אשו"ר בנוסח שטר מכירת חמץ להגאון נודע ביהודה שהביא מר בריה בשו"ת שיבת ציון סי' י"א אחר שכתב נוסח השט"מ (בלשון אשכנז ואיני מבין אותו לדעת איך הנהג בכלים הדבוקים בהם חמץ) סיים וז"ל פרטנו כל מה שבחדר אוכלים ומשקים ולא כתבנו שימכור בסתם כל מה שבחדר משום שלפעמים יש בחדר ההוא כלי מתכות וזכוכית וחרס המצופים באבר ואם ימכור כל זה לנכרי ויקנה מהנכרי אחר כך

יהיה צריך טבילה מחדש עכ"ל וכן כתב בקיצור ש"ע סי' קי"ד אות ב' והרב חכמת אדם כלל ע"ג אות ג' כתב דטוב שלא למכור היורות בערב פסח משום חמץ לפי שאם ימכרם יצטרך טבילה אחר הפסח ולפי הנראה כונתו על יורות קבועות שאי אפשר להטבילן כי אם בקושי שאם לא כן ימכרם ויטבילם ומה בכך ועיין להרב פתחי תשובה ביו"ד סי' ק"ך ס"ק י"ג ולא פורש בדבריהם באם ימכור אותם שצריך להטבילם אם יברך על הטבילה אחר הפסח או לו אך בעצי לבונה בסי' ק"ך כתב דאם מוכר לנכרי היי"ש עם הכלים יטבלם אחר הפסח בלא ברכה דאין זה מכירה גמורה אלא הערמה כמו שכתב התב"ש וכו' (עיין מה שרשמתי בזה לעיל אות ט"ו) ומשמע דהוא הדין אם נתן מתנה גמורה כלי החמץ לנכרי צריך להטבילם אחר פסח דמתנה הרי היא ולכן מה שכתב הרב זכור לאברהם ח"א בד' ק"ה ע"א (ד"ה מה) שמנהג העולם שהכלים מחומצים שאי אפשר לנקרם היטב ודבוק בהם חמץ נותנים אותם לנכרי במתנה גמורה ושפיר דמי עי"ש ובח"ג צריך להזהר להטביל אותם אחר הפסח ולא היה לו להרב זל"א לסתום הדברים ויותר נראה שדעת הרב קול אליהו (שהוא בעל דברים שהביא בזל"א) היא שאף שמכירת חמץ מכירה גמורה היא וכן המתנה מכל מקום כיון שבדעת הקונה והמוכר שלא יתקיים המקח הזה לעולם ולא נקרא שם בעלים הנכרי על הכלים הללו ולא דמי מכירה גמורה ואין צריכים טבילה וכן נראת דעת הרב מוהרש"ז שסדר למכרם לנכרי ולא הזהיר לטובלם אחר הפסח וצ"ע לדינא:

עוד ראיתי בנוסח השטר מכירת חמץ שבש"ע הג' מוהרש"ז שלא הוזכר בפירוש שמוכר כל דבר שיש בו תערובת חמץ ושיש בו חשש חמץ ובשאר נוסחאות כתבו כן בפירוש והוא על צד היותר טוב דמן הדין אינו מעכב כמו שביאר הגאון חתם סופר סי' ק"ט דמה שכותב בהשטר מכירה שמוכר לו החמץ משמעותו הוא כל מהשאסור לישראל מחשש חימוץ והכריח כן מנוסח הביטול כל חמירא וחמיע וכו' שלא הוזכר בו תערובת חמץ אף דהתערובת חמץ צריך ביטול מדעובר עליו בבל יראה אלא ודאי דבכלל חמץ הוא נכלל וכשם שנכלל בכלל ביטול כן נכלל בכלל המכירה דגם בלשון בני אדם משמעות חמץ הוא גם כן כל דבר שיש בו תערובת חמץ ומכל מקום ודאי דהנכון הוא לבאר גם דבר שיש בו תערובת חמץ וחשש חמץ וכן כתב בחת"ס סי' ח"ק (בד"ה והנה ניחזי מאי דקמן) שבהנוסחא שתקן מר רבו נאמר שם שמוכר כל מה שיש בו חשש חמץ או תערובת חמץ ואפי' הנדבק בדופני הכלים וכו' עי"ש: כח) שטר שחתם בו הלוקח ולא חתם המוכר הרי הוא חספא בעלמא כן כתב הרב חתם סופר סי' ק"ו ועיין מה שרשמתי בסי' ח' אות י"ג מסעיף קטן ג' עד ס"ק י"ז וס"ק י"ט בשטר ששכח המוכר לחתום בו ושם

בסק"א בשטר שנמצא פסול ובסק"ב לשטר מוקדם עי"ש באורך: כט) אם מותר למכור החמץ לנכרי בשבת כשחל ערב פסח בשבת ושכח למכרו בערב שבת או צריך בדוקא ליתנו במתנה רשמתי בסי' ה' אות מ"ב: ל) יש לחקור במכירת חמץ לנכרי שנתחבטו האחרונים איך לעשות הקנין כמבואר בדבריהם הקדושים ולעניות דעתי לא זכיתי להבין אמאי לא בחרו דרך של הרב תרומת הדשן בסי' ע"ר שכת"ר הביא אותו בשדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת בכור שיעשו כסף וחליפין ובזה ממה נפשך קונה לדעת רש"י בכסף ולדעת רבינו תם בחליפין ולמה מיאנו בזה ובחרו בקנין אגב אשר על זה מפקפק הקצות החושן בסי' קצ"ד הלא זה הדרך טוב וישר אלו דברי ידידי הג' מוהר"ר יאודה ליב איסתירין אבד"ק שעדרין יצ"ו:

והנה במאי דסיים אפתח במה שכתב דבקנין אגב מפקפק הרב קצות החשן הנה אין הספר אצלי לעיין בדב"ק ואנכי הרואה להגאון חתם סופר בחלק ח"מ סי' ס"ו (בסק"א) אחר שכתב שמדברי התוספות בע"ז ד' ע"א סוף ד"ה רב אשי שכתבו ואחר כך ימשוך הנכרי הבהמה לאותו חדר) משמע קצת דאין קנין אגב בנכרי דאם כן הא לא בעינן צבורים סיים אמנם כבר הוכיח בקצות החשן סוף סי' קכ"ג דגם בנכרי מועיל קנין אגב ואני מצאתי כן להדיא בלשון מלחמת ה' בפרק ב' דפסחים סוגיא הרהינו אצלו וצריך לומר התוספות לא רצו להטריח על הישראל שיאמר אגב וכו' עי"ש מדברים אלו מתבאר שהגאון קצות החשן מסכים דקנין אגב מהני בנכרי והחתם סופר אשכח תנא דמסייע ליה: ובאמת כן דעת רובא דרובא דקנין אגב מהני בנכרי עיין להרב מגן אברהם בריש סי' אמ"ת שכתב כן בשם הרב שלטי הגבורים בפרק כל שעה וכתב שם הרב מחצית השקל שכן גם דעת הרא"ש ושם בסימן תמ"ח סק"ד בהגהה הביא דהרר"י בתומים סי' קכ"ג כתב דלא מהני אגב בנכרי ולא הביא דברי השלטי הגבורים הנ"ל שכתב דמהני והייתי סבור דשמא לא כתב הרר"י אלא לשאר קניינים אבל בחמץ אפשר דמודה ואין סתירה לדבריו מהשלטי הגבורים דהפקעת חמץ שאני דלא בעינן אלא שיצא מרשות ישראל ואף אם לא יכנס לרשות הנכרי מהני דלא יהא אלא הפקר וכמו שכתבו הפוסקים בכמה עניינים אלא שאם כן אינו מובן מאי מייתי מיניה הרב מחצית השקל שוב ראיתי דברי הרר"י והם בתומים שם בסוף סקי"ב (בד"ה אך מכולם) ומפורש בדבריו דגם בחמץ סובר דלא מהני אגב בנכרי והרב פתחי תשובה שם בסק"ו כתב דבקצות החשן השיג עליו וכתב דאגב ריהטא כתב כן דהא כבר כתוב קנין אגב בדברי רבינו ירוחם נתיב כ' ח"ב וכו' וכבר נתפשט בכל ישראל במכירת חמץ על קנין אגב קרקע והוא מדברי הגאון מוהרש"ק וכו':

והרב שערי תשובה בסי' תמ"ח בריש סק"ח הביא תשובת הרב הר הכרמל סי' י"ג דנכרי קונה אגב קרקע וכן מתבאר מדברי הרב נודע ביהודה במהדורא תניינא סי' ס"ג וכן דעת הרב חתם סופר בא"ח סי' קי"ג ובסוף סי' קי"ז כתב מריש הוה אמינא דרמב"ן נמנה עם הסוברים דקנין אגב הוא קנין דאורייתא מדכתב כן גבי קנין חמץ בסוגיא דהרהינו במלחמת ה' וכן בשלטי גיבורים דמייתי מגן אברהם ריש סי' תמ"א והדרנא ביה דאף למאן דאמר אגב דרבנן מכל מקום בחמץ מועיל מן התורה דהרי טעם הסוברים קנין דרבנן אינו מועיל לקידושין דאורייתא וכדומה היינו משום דהפקר בית דין אינו אלא להפקירו מיד המקנה ולא להקנותו להקונה ולא מתקדשת האשה בזה ואם כן בחמץ סגי לן בהפקר ואין צריך יותר והך דהפקר בית דין מהני בודאי מדאורייתא הוא וכו' ודי בזה להעמיד מנהג כל ישראל להקנות חמץ על ידי קנין אגב שכירות קרקע ואין לפקפק ולהרהר כלל עכ"ל: גם בחתם סופר יו"ד סי' ש"י (בד"ה ומ"מ לענין) כתב שימכור החמץ בתורת אגב שהעיקר דמהני בנכרי כדכתב שלטי הגבורים שבמג"א ריש סי' תמ"א ועוד שכבר קבע מסמירים בספר קצות החשן סוף סי' קצ"ג דלא כתומים אלא נכרי קונה באגב ולכן ימכור בתורת אגב דמהני ממה נפשך דאי נימא דאין אגב בנכרי יועיל מטעם חצרו וכו' יעי"ש וגם בסוף סי' שי"א מתבאר שסובר דמהני קנין אגב בנכרי ובחידושיו למסכת ע"ז (שבחתם סופר חלק ו') ד' ע"א עמוד א' אחר שדקדק מדברי התוס' דנכרי אינו קונה באגב ושכן משמע מתוס' בבבא קמא ד' י"ב דאגב לאו דאורייתא וקרא אסמכתא בעלמא ואם כן מה שכתב בנחלת שבעה סי' ל' לא הועיל במה שתקן להקנות באגב סיים וז"ל מכל מקום הרמב"ן במלחמות בסוגיא דהרהינו פשיטא ליה דקונה באגב וכן כתב שלטי הגבורים וכו' עי"ש וכן נקיט בפשיטות הגאון עונג יום טוב בתוך סי' ל"ח הבאתי דב"ק בסי' זה אות ז להקנות לנכרי בקנין אגב עי"ש וכן כתבו מרבני האחרונים שרשמתי בסי' זה באות ו' (בד"ה ועוד היה ובד"ה וכל זה):

מתבאר מכל הרשום דקנין אגב שריר ובריר ומהני גם בנכרי וכתב הרב חתם סופר שגם הרב קצות החשן בסי' קכ"ג הוכיח כן כנז"ל ובכן תמיה לי על מה שכתב ידידי הרב הנ"ל יצ"ו דבקצות החשן סי' צד"ק מפקפק בקנין אגב לנכרי ולפי זה הני מילי דמר (קצות החשן) סתראי נינהו ומצאתי להרב בגדי ישע בסי' ב' אות ז (ד"ה והנה ראיתי בתומים) שכתב בשם התומים סי' קכ"ג סקי"ב דקנין אגב אינו מועיל בנכרי דכמו שכתבו התוס' דקנין שטר אינו מועיל בנכרי משום דבישראל נאמר ולא בנכרי הכי נמי קנין אגב דהפסוק עם ערים בצורות בישראל כתיב וסיים גם הקצות החשן סי' קצ"ד סק"ד מיאן בקנין אגב בנכרי כיון דהוא רק מדרבנן עכ"ל מסיגנון זה נראה דבאמת גם הרב הקצות

החשן סובר דאגב מהני בנכרי אלא שמפקפק בקנין זה משום שסובר דקנין אגב הוא קנין דרבנן ולא מהני לענייניים דאורייתא ואם האמת כפי המובן מדברי הרב בגדי ישע נמצאו דברי הרב קצות החשן בשתי המקומות קיימין דבסי' קכ"ג קאי בעיקר קנין אגב אי מהני בנכרי ואמר רב דמהני בנכרי אלא דבסי' צד"ק חדש דאף דנכרי קונה באגב מכל מקום כיון דאינו אלא קנין דרבנן לא מהני להקנות בו חמץ ועיין לקמן (בד"ה ומצאתי) במה שהבאתי בשם הרב חתן סופר בשם הקצות החשן וק"ל.:

וסיים הרב בגדי ישע שם וז"ל ולי תמוה מאד דבריהם דהלא הרא"ש והטור ורבינו ירוחם ובית יוסף כולם כתבו בבכור קנין אגב לנכרי גם במכירת חמץ כתבו האחרונים שיקנה לו החמץ אגב קרקע גם קנין שטר כתבו הרמב"ם וש"ע ח"מ סי' צד"ק דמועיל בנכרי לכן נראה לי דלא מיבעיא לדברי התוס' בבבא בתרא ד' י"א ד"ה אלא שכתבו דאגב הוא מדרבנן וכן כתבו בקידושין ד' ט' ד"ה הלכתא דקנין שטר מדרבנן דודאי יש לומר דהם אמרו והם אמרו אגב ושטר קונה גם בנכרי אפילו במידי דאורייתא כגון בבכור קונה כמו שכתב בקצות החשן שם סק"ד אלא אף לדברי התוס' בבבא בתרא ד' ד"ן ד"ה כותב דקנין דשטר לישראל דוקא נאמר אם כן על כל פנים משמע דבישראל הוא מדאורייתא אף שאינו מפורש רק בדברי קבלה ולפי זה קנין אגב דילפינן נמי מדברי קבלה גם כן הוא מדאורייתא אם כן יש לומר דהפוסקים הנ"ל סברי בזה כתוס' דבבא בתרא הנ"ל דהוא מדאורייתא אבל פליגי עלייהו במה שכתבו דדוקא לישראל נאמר וסוברים דנכרי גם כן גמרינן מישראלדקני בהנך קניינים דדוקא במידי דבישראל לא ילפינן אלא מיתורא דקרא שפיר אמרינן דיתורא לישראל לבד נאמר ולא לנכרי אבל במידי דבישראל ילפינן מפשטא דקרא ולא מיתורא שפיר ילפינן נמי נכרי מניה וכדמשמע בש"ס דמצריכו קרא עמיתך דלעמיתך בכסף ולנכרי במשיכה אלמא דוקא מיתורא דעמיתך מממעטינן נכרי הא לאו יתורא למעוטי אין חילוק בין ישראל לנכרי בקניינים דנכרי קונה בקנין ישראל עכ"ל הרי גם הוא מסכים דמהני אגב בנכרי וכדעת הרבנים הנז"ל וכן כתב בפשיטות הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' ר"ל (בד"ה וגם) וקצת נראה מדבריו שלא זכר שיש מבוכה רבה בדברי הפוסקים הנז"ל שכתב דהמקום קנה הנכרי בשטר וממילא נקנה לו החמץ אגב קרקע אם נכתב בו או מתורת חמץ לפי מה שהעלו האחרונים דנכרי יש לו קנין חצר עכ"ל דוק בלשונו שלגבי קנין אגב לא הזכיר שמסקנת האחרונים דמהני (כמו שאמר לקנין חצר) אלא כתב בפשיטות דקונה באגב ולא זכר שיש בזה מחלוקת כנז"ל וכן הגאון מים חיים ראפאפורט בסי' ז' (בד"ה ועוד) כתב בפשיטות דקונה החמץ בקנין אגב קרקע עי"ש ועיין ביו"ד סי' ש"ך סעיף ו' בדין הקנאת בכור להפקיע מידי

בכורה שיתן פרוטה לישראל על המקום והמקום יקנה לו חלק וכו' שנחלקו רבני האחרונים במה שהמקום מקנה לו חלק וכו' אם הוא מדין אגב או מדין חצר ולדעת הסוברים דאין קנין חצר לנכרי צריך לומר דמה שהמקום מקנה לו חלק הוא על ידי קנין אגב ועיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ל"ח אם ההיא דיו"ד סי' ש"ך היא מדין חצר או מדין אגב:

ומצאתי שהרב חתן סופר בקונטרים שער המקנה סי' ד' ד' נו"ן סוף ע"א הביא תוכן דברי הרב קצות החשן בסי' צד"ק סק"ג (ומדבריו אנו למדים שלא כאשר הבנתי אני הדל בכונתו מסיגנון דברי הרב בגדי ישע) וז"ל בקצות החשן סי' קצ"ד סק"ג העיר אי אמרינן קנין אגב קרקע דרבנן כמו שתבאנו לעיל שהוא דעת התוס' בבבא קמא והרא"ש שם והרשב"א בבבא מציעא ד' י"א ע"ב אם כן לדעת הסמ"ע בסי' ס"ו סק"א דאי מכירת שטרות דרבנן לא מהני בעכומ"ז דלעכומ"ז לא עבדו תקנה וכן כתב הע"ש אם כן לא מהני קנין אגב קרקע גבי נכרי אלא דהש"ך שם בס"ק פ"ה חולק על הסמ"ע וסובר דגם אי מכרות שטרות דרבנן מהני גם כן בעכומ"ז והביא ראיה מנמוקי יוסף שסובר דמעמד שלשתן מדרבנן וסובר דמהני גבי נכרי גם כן והקצות החשן בסי' קצ"ד ציין על מה שכתב בסי' ס"ו סקל"ב כוונתו דשם הביא ראיה מש"ס בבא קמא ד' נ"ו להסמ"ע דקנין דרבנן לא מהני לנכרי ממה שאמרו בעי רבא השכיר נכרי מאי אמר ליה ר"א מדפתי לרבינא תקנתא לנכרי ניקום וניעבד אם כן משמע דלא אמרינן כעין דאורייתא תקנו ולא תקנו אלא לישראל ועל כן החזיק בדעת הסמ"ע ופקפק בטעם זה על מכירת חמץ באגב קרקע לנכרי עכ"ל ולפי זה דברי הרב קצות החשן שבסי' קכ"ג שכתב בשמו הרב חתם סופר סותרים למה שכתב בסי' צד"ק והוא תימה ומי שנמצא אצלו ספר התורה יבין וישכיל ברור סברתו בדין זה:

וכתב הרב חתן סופר שם ליישב הסוגיא דבבא קמא אשר ממנה סתר בקצות החשן דעת הש"ך דאין משם סתירה וכו' וסיים דכל זה להפוסקים דקנין אגב דרבנן אמנם כבר הארכנו דמרוב הפוסקים נראה דאגב דאורייתא וממילא דהוא גם כן בנכרי אלא שראיתי בתומים שכמו שדעת רבינו תם דחליפין אינו בנכרי הוא הדין ויתן להם אביהם מתנות עם ערי בצורות בישראל כתיב אבל ראיתי בספר עטרת חכמים בח"מ סי' י"ד שכתב בשם זקני הגאון חתם סופר שמצא ברמזים דפ"ק דבכורות שאגב קונה בנכרי ושכבר כתב בספר אמונת שמואל שכן הוא ברבינו ירוחם וכן מצא זקני להרמב"ן בסוגיא דהרהינו אצלו דנכרי קונה באגב וכן הביא המג"א בריש סי' תמ"א בשם שלטי הגבורים והרב חתן סופר כתב להכריע דדבר זה תלוי בשני הטעמים שכתב לקנין אגב דאי אמרינן דיסוד

קנין אגב הוא משום הנאה דמקבל מתנה מניה בודאי בישראל נאמר ולא בנכרי וכו' ואם יסוד הקנין משום מגו דחל על הקרקע חל על המטלטלין אם כן גם בנכרי שייך זה כמו בישראל תורף דב"ק ואחרי שמפורש בדברי הראשונים דקנין אגב קונה בנכרי וכן נקטו כמה גדולים מרבני האחרונים כנז"ל נראה לי הדל דאין לנו להמציא טעמים שעל פיהם ישתנה הדין ויש להחליט הדין שמהני קנין אגב בנכרי וחידוש הוא בעיני שלא ראה הרב דברי מרן החתם סופר בתשובותיו שהבאתי למעלה והוצרך להביא ממרחק ממה שהביא בשמו הגאון עטרת חכמים ועי"ש בעטרת חכמים סי ט"ו ד' ל"א ע"ד (ד"ה ומ"ש בשם רי"ו) שכתב דמהרמזים שבפ"ק דבכורות אין הכרח דמהני אגב בנכרי דמה שכתוב ואגבן יקנה וכו' לאו בתורת קנין אגב קאמר אלא בתורת חצר וכו' וגם על מה שכתבו בשם רבינו ירוחם כתב לפקפק עי"ש:

ועתה נבא לחקירת ידידי הרה"ג יאודה יעלה הנז"ל בראש אות זו יצ"ו ואומר דמה שנראה מדבריו דזו סברא פשוטה ומוסכמת דקנין חליפין מהני בנכרי אין הדבר כן כמו שמתבאר ממה שהבאתי בקונטריס הכללים במערכת הרי"ש אות ט"ו ורמזתיו בשדי חמד ח"א במערכת הגימ"ל אות ה"ן סק"ג ובחלק אסיפת דינים במערכת בכור סי' ג' אות א' סעיף קטן ו' ונכון בעיני להעתיקו פה (בביאור הדברים ואין מדרש בלא חידוש איזה דברים שאוסיף בזה בס"ד) לפי שמערכת הקו"ף רחוקה היא מסדר המערכות וכפי הנראה לא אוכל כעת להדפיסה בחלק הזה (שדי חמד ח"ב) והואיל ואתא לידן נימא בה מילתא בס"ד ומתוך הדברים תתיישב חקירת ידידי הרב הנ"ל יצ"ו והוא זה דרבינו השפתי כהן בחלק ח"מ סי' קכ"ג סק"ל התעצם מאד בזה להוכיח דקנין חליפין לא מהני בנכרי ומכלל הוכחותיו אחת היא ממה שלא כתבו הפוסקים ראשונים ואחרונים תקנה למכור בהמה המבכרת לנכרי בקנין חליפין לצאת מידי פלוגתא אם בכסף או במשיכה וכן לענין מכירת חמץ לא כתבו תקנתא הלזו אלמא דסברי דלא מהני חליפין בנכרי ובסיום דבריו כתב בהגהה שמצא בתשובת מוהר"ם מינץ סי' ה' ד' י"ב ע"א שכתב בפשיטות דלא מצינו חליפין לנכרי וקניינו הוא בכסף ומשיכה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ושבתשובת מוהרשד"ם ח"מ סי' ט"ן כתב שסברת יחיד היא דאומר שמהני בנכרי קנין חליפין אלא שלא כתב טעם לדבריו אלו תורף דב"ק עי"ש באורך נמצא דממקום שבא הרב הנ"ל יצ"ו לחקור למה לא תקנו כן במכירת חמץ היא תשובתו דמזה מוכח, שדעת הפוסקים דלא מהני קנין חליפין בנכרי:

והגאון חקרי לב בזכרונותיו שבס' ישרי לב בדף ק"א אות כ"ד כתב בפשיטות בשם הרב פנים מאירות סי' מ"ו דנכרי אינו קונה בחליפין ועם שבאמת אינו פשוט לומר כן כמו

שמתבאר ממה שארשום להלן וס' פנים מאירות אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק אמנם בלי ספק כבר הובא שם מחלוקת זו אלא שמסקנתו לדינא היא דאין חליפין לנכרי והרב קנין פירות בדף תס"ד אות י"א בשם מר אביו ציין לעיין בדין זה מוהרי"א סי' ש"א תוספות בקידושין ד' ג' סוף ע"א בד"ה אשה בפחות ובדף ח' ע"א ובגיטין ד' ט"ל ע"ב ודברי אמת ד' ס"ג כנסת הגדולה ח"מ סי' קב"ץ הגהות הטור אות י"ג מוהרש"ך ח"ב סי' קי"ז מוהרימ"ט ח"א סי' קכ"ו מחנה אפרים הלכות קנין סי' י"ג (וראיתי עתה בס' צמח צדק פסקי דינים להגאון מוהר"ם מליבוויץ בא"ח סי' תמ"ח ד' ל"ב ע"א דנקיט בפשיטות דקנין סודר לא מהני בנכרי ומפרש כן בדעת הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו עי"ש ועיין לקמן בד"ה ובש"ע וכו' מה שכתבתי בשמו):

והנה התוספות בקידושין דף ג' הנ"ל הביאו סברת רבינו תם דמהני חליפין בנכרי וכתב הרב משנת ר' אליעזר בח"א סימן צ"ו שכן סובר הריטב"א בחידושיו לקידושין שם ושכן כתב המרדכי שם והתוספות בבכורות דף י"ג ע"א דברי המתחיל אימא פשיטא להו דמהני קנין חליפין בנכרי הקונה מישראל וכן ישראל הקונה מנכרי ושכן כתב הרב תרומת הדשן בסי' ע"ד והביא מה שכתב הרב מוהרשד"ם בסי' ט"ן שדעת ר"ת יחידאה היא ותמה עליו שהרי התוספות והריטב"א והמרדכי ותרומת הדשן סוברים כר"ת דמהני חליפין בנכרי וכן הטור ומרן בש"ע סי' קכ"ג סעיף י"ד וציין לעיין בכנסת הגדולה סי' קפ"ח בהגהות הטורובסי' קכ"ג ובית אברהם חלק ח"מ סי' קכ"ג ולחם שלמה בקונטריס קנין סודר סי' טו"ב ובזכרונות של הרב דברי אמת באות קנין סודר סי' תרכ"א ותרכ"ב (זכרונות אלו לא נדפסו ונמצאים בכתיבת יד אצל הרבה מחכמי ורבני קושטא יצ"ו) וגם על מה שכתב הרב מוהרשד"ם דאף לרבינו תם אין הנכרי מקנה לישראל בחליפין כתב דמדברי התוספות דבכורות וכן מדברי כל הפוסקים הנ"ל מתבאר דלא שאני להו בהכי ומסיק דלרובא דרבוואתא נכרי איתיה בקנין חליפין לא שנא לקנות מישראל ולא שנא להקנות לישראל ונשא ונתן שם לענין בני מקרא אם יש להם קנין חליפין מאחר שקנין חליפין למדנו מקרא דדברי קבלה והם אינם מודים בזה יעי"ש דב"ק וחידוש הוא שלא ראה דברי הרב שפתי כהן באותו פרק באותו מקום בסי' קכ"ג סק"ל הנ"ל אחר שכבר ראה דברי מרן שם והיה לו לתמוה גם עליו במה שדחה סברת ר"ת ומסכים למה שכתב הרב מוהרשד"ם שהיא סברא יחידאה וכן יש להעיר על הרב מוהר"ם גלאנטי בספר דברי מרדכי בדרוש דבר בארץ ד' צ"ב ע"ג שהביא מה שכתב הרב מוהרשד"ם דסברת ר"ת יחידאה היא ותמה עליו שהרי הטור והסמ"ג והמרדכי סוברים כן שכולם הביאו

דברי ר"ת לפסק הלכה ולא ראה דברי השפתי כהן שגם עליו יש לתמוה כתימהתו על הרב מוהרשד"ם:

והרב מזל שעה ברביעי מהלכות זכיה ומתנה בדף פ"ב ע"א (בד"ה ואני) נסתפק אם קנין אגב מהני בנכרי ורצה להוכיח דלא מהני בהו קנין אגב ממה שכתבו התוספות בע"ז ד' ע"א ד"ה רב אשי לענין הפקעת קדושת בכור על ידי מכירה לנכרי להקנותה לו בכסף ובמשיכה לצאת מידי פלוגתא דרש"י ור"ת אם קניינו של נכרי בכסף או במשיכה ולמה לא כתבו דיקנה לו אגב קרקע אלא ודאי דלית להו קנין אגב ושקיל וטרי אם קנין אגב הוא מן התורה או אינו אלא מדרבנן ואם קנין דרבנן מפקיע איסור תורה והוכיח דקנין דרבנן מפקיע איסור תורה ואם כן מדלא כתבו דרך זו במכירת בהמה להפקיע קדושת בכור למכרה לו באגב נראה דלא מהני קנין אגב בנכרי ושוב כתב (בד"ה אלא) דאין זה מספיק להוכיח שסוברים שאין קנין אגב בנכרי שהרי בלאו הכי קשה למה לא כתבו דמקנה לו בחליפין לסברת ר"ת דנכרי קונה בחליפין כדכתבו התוס' בריש קידושין ד' ג' לכן צריך לומר דהתוספות לא נחתו להשמיעינו דרכי ההקנאה אלא כונתם דהרוצה לצאת ידי ספק פלוגתא דרש"י ור"ת (אם קניינו בכסף או במשיכה) יעשה באופן שיצא ידי שניהם וכן כתבו הרא"ש והטור ביו"ד סי' ש"ך וכו' והביא שמצא בשלטי הגבורים פרק כל שעה שכתב ונראה בעיני שאם אמר לו מעכשיו והקנה לכותי בקנין או באגב קרקע אף שלא מסרו לנכרי עד אחר הפסח הרי הוא קנוי לו מתחלה ואינו אלא כפקדון ביד ישראל דמבואר שסובר בפשיטות דנכרי קונה בין בקנין היינו קנין סודר שהוא חליפין ובין באגב הציין תרומת הדשן סי' ע"ר אלו תורף דב"ק הנך רואה דנקיט הכי דקנין סודר דהיינו חליפין מהני בנכרי ותימה בעיני שלא הזכיר כלל דעות הפוסקים דלא מהני חליפין בנכרי:

ומרן מוהריט"א בספר קהלת יעקב במערכת הפ"א סי' רס"ו (בד' קי"ח ע"ב וע"ג מדפוס אשכנז) הביא סברת הראב"ד והריטב"א דהקונה חפץ ונתחייב בקנין סודר בדמי המקח קנה כנותן את הדמים והקשה לסברתם מדאמרינן בע"ז ד' ע"א ע"א עלה דאמר רב אשי משיכה בנכרי אינה קונה מדאמר להו רב להנהו סבוייתא כי כייליתו חמרא לנכרים שקולו זוזי מינייהו והדר כיילו ואי לא נקיטו בהדייהו זוזי אוזפינוהו והדר שקילו מינייהו כי היכי דתיהוי הלואה גבייהו דאי לא עבדיתו הכי כי קא הוי יין נסך ברשותייכו קא הוי וכי שקליתו דמי יין נסך קא שקליתו דלפי סברתם דאם נתחייב הקונה בקנין סודר בדמי המקח קנה כנותן את הדמים אמאי הצריך רב דאי לא נקיטו זוזא בהדייהו שהמוכרים ילוו להם מעות וכו' הא אפילו אין להמוכרים מעות יכולים לתקן הענין על

ידי שיקנו בקנין סודר מהנכרים שמתחייבים בדמי היין ובחיוב זה חשיב כנתינת הדמים וקנו היין וכי הוי יין נסך ברשותייהו הוי דהא ודאי נכרי קונה ומקנה בקנין סודר כדכתבו התוס' בפרק קמא דקידושין ד' ג' ובבכורות ד' י"ג בד"ה אימא אם כן אם נתחייב הנכרי על ידי חליפין דקנין סודר הוי חיוב ואמאי לא אשכח רב תקנה כי אם על ידי שילוו מעות ויחזרו ליקח דמי ההלואה לקיים המקח ושקיל וטרי עוד בזה עי"ש (בדף קי"ט ע"א): הנך רואה דפשוט מאד בעיני דמר דקנין חליפין מהני בנכרי והנה מה שהקשה על פי הנחה זו על סברת הריטב"א דלמה לא המציא להם תקנה דחליפין הא ודאי קשיא לפי מה שכתבתי למעלה (בד"ה והנה התוספות) בשם הרב משנת ר' אליעזר שדעת הריטב"א היא שחליפין מהני בנכרי אבל מה שהקשה לדעת הראב"ד נראה דכל שלא מצינו שדעת הראב"ד דמהני חליפין בנכרי נוכל לומר שסובר דלא מהני חליפין בנכרי ולכן לא המציא להם תקנה זו וכמו שבאמת מסוגיא זו הכריח הרב שפתי כהן בסי' קכ"ג סק"ל דלא מהני קנין חליפין בנכרי עיי"ש ונעלמו דבריו ממרן מוהריט"א וכבר תמה עליו בזה הרב שערי חיים אריה ד' קי"ב ע"א שלא ראה דברי הרב ש"ך ושאין סתירה לדעת הראב"ד דיש לומר דהראב"ד סובר דלא מהני בנכרי (אף שבדברי מרן מוהריט"א מפורש דקושייתו היא לסברת הראב"ד והריטב"א איסתייעא ליה מילתא להרב שערי חיים דלא נקיט בידיה אלא דעת הראב"ד דאילו להריטב"א לא מצינן למימר הכי דהא סבירא ליה כדעת ר"ת דמהני קנין חליפין בנכרי כדכתיבנא לעיל בשם הרב משנת ר' אליעזר) ונראה מדבריו דמיסתמיך ואזיל בתר סברת הרב שפתי כהן דלא מהני חליפין בנכרי.

ודעת הגאון הרר"י בתומים סי' קכ"ג ס"ק י"ב דאין לזוז מסברת רבינו תם דמהני חליפין בנכרי ומי יורה נגדו חלילה וכתב שלא היה להרב מוהרשד"ם לכתוב שסברת ר"ת יחידאה היא שבאמת כן דעת התוספות והרשב"א והמרדכי ויתר המחברים והטור ושלחן ערוך וכל זה לענין ממון אבל לענין איסור לא רצו הפוסקים לסמוך על זה להפקעת קדושת בכור ומכירת חמץ משום דשיטת רש"י ורשב"ם היא דלא מהני קנין חליפין בנכרי וחשו לדעתם וכו' והאריך מאד על דברי הגאונים שפתי כהן ומוהרשד"ם וכתב שם (בד"ה אך מכולם) גם מה שכתב וזאת לפנים בישראל לא קשיא לר"ת כדכתב מוהרשד"ם כאילו סותר ר"ת דברי הקרא כי המנהג היה כן בישראל דנכרים לא נהגו אז ולכך נאמר וזאת לפנים בישראל ולא סתם וזאת בישראל עי"ש ובהגהות הגאון מוהר"ש שמעלקא טוייבא שבש"ס דפוס רא"ם על דברי התוס' בקידושין ד' ג' כתב דבפני יהושע הקשה לסברת ר"פ מדכתיב וזאת לפנים בישראל ושכבר קדמו מוהרשד"ם והביא מה שהשיב בתומים עי"ש: גם הרב אור נעלם בתשובה סוף סי' כ"ג סובר דנכרי קונה

בחליפין שכתב וז"ל או נוכל לומר שקנה הכבשה בחליפין מכל הנישום דמי דאף נכרי קונה בחליפין כדאיתא בסמ"ע סי' קכ"ג ס"ק כ"א ואף דבשפתי כהן שם סק"ל כתב ולבי מהסס בעיקר הדין שסובר ר"ת דחליפין מועיל בנכרי דלא אישתמיט בשום מקום בש"ס דנכרי קונה בחליפין וכו' עיין בשער אפרים סי' ע"ט שמביא כמה ראיות וכמה תשובות ומסיק להלכה דחליפין קונה בנכרי וכדאיתא בתשובות דברי ריבות סי' של"א דכותי מקנה לישראל חובו בתורת חליפין עכ"ל הרי שדעתו ודעת הרבנים שער אפרים ודברי ריבות דמהני חליפין בנכרי אלא שעיינתי בדברי ריבות סי' של"א ולא ראיתי שם שדבר בענין זה ולפי הנראה באור נעלם יש טעות וצריך להיות סי' ש"א ששם הזכיר סברת ר"ת גבי הרשאה אבל המעיין בדב"ק שם ישר יחזה שאין הכרח שתופס א כסברת ר"ת:

ובספר אורי וישעי הובאה תשובת הגאון מר זקנו להגאון יוסף לאנדא וכתוב בה בענין זה בסי' קכ"א ד' ער"ו סוף ע"ד ואלה תורף דב"ק ומה שכתב כת"ה שהמעיין ברדב"ז ח"א סי' פ"ט יבין דאין נכון לכתוב קנין סודר כי להדעה דלא מהני קנין סודר לנכרי מגרע גרע גם לקנין אגב הנה מאתי יצא לכתוב גם קנין סודר וטעמי בזה כי שיטת רבינו תם דקנין סודר מהני בנכרי ולא נמצא לראשונים שיחלקו בזה גם המחבר והרמ"א והסמ"ע בסי'קכ"ג הסכימו דמהני קנין סודר ורק הש"ך חולק ואין ראיה ברורה לדחות דעת גדול שבראשונים הרבינו תם שמביא ראיה ברורה מהא דמיעט רחמנא מכסף מקנתו דלא מהני חליפין וכו' והאריך לדחות דברי הש"ך במה שדחה ראייה זו וכתב שמצא להקצות החשן בסי' קצ"ה שעמד בזה ועל הראייה שהביא הש"ך מדאמר להו רב להנהו סבוייתא כי כיליתו חמרא וכו' (הנז"ל בד"ה ומרן מוהריט"א) כתב שיש ליישב בכמה אנפי והעיקר דכיון דקנין סודר משונה משאר קניינים דבכל הקניינים אין חזרה אלא בתוך כדי דיבור ובקנין סודר מהני חזרה כל זמן שעסוקים באותו ענין וכדפליגי רבה ורב יוסף בבבא בתרא ד' קי"ד ועיין בסמ"ע סי' קצ"ה טעם השתנות חזרה בקנין סודר משאר קניינים משום הכי לא צוה רב שיהיה המקח בקנין סודר דכיון שיכול לחזור בו כל זמן שעסוקים באותו ענין אכתי הוי יין נסך ברשותייהו כיון דהנכרי יכול לחזור בו והוי כאלו שקלי דמי יין נסך ואף דבדיעבד אפשר דמהני דכיון דלא חזר הנכרי נקנה מתחילה מכל מקום לכתחילה ודאי מיחזי כשקלי דמי יין נסך לכן לא הסכים רב שיעשו המקח בקנין סודר:

ומלבד שאין שום ראיה נגד דעת רבינו תם אדרבא יש ראיה לסברתו מדעבד נכרי קונה עצמו בחליפין וכן נקנה בחליפין וכו' ואם קנין סודר לא מהני בנכרי למה יקנה עצמו בחליפין מוכרח דמהני חליפין בנכרי ועיין משנה למלך בשני מהלכות עבדים ואם כן

פשוט דבקנין חמץ שאנו מחפשים קניינים המועילים לדעה אחד מהפוסקים אין לנו לעזוב קנין סודר אשר כמעט מועיל לכל הפוסקים הראשונים ולכן צויתי לחזק הדבר גם בקנין סודר ומ"ש כת"ה דהמעיין ברדב"ז יראה דקנין סודר מגרע גם לקנין אגב לפלא בעיני איך סלקא דעתין שיפוי הקניינים יגרעו זה את זה ועיינתי ברדב"ז ואינו ענין לכאן כלל וכו' אלו תורף דב"ק שם ובדף ע"ג סוף ע"ד הביא מה שהושג על זה וכתב לקיים דבריו וסיים בד' ע"ד ע"ב ועל כל פנים יפה עשיתי שצויתי לצרף קנין סודר שהוא קנין אלים לשיטת הקדמונים ובחמץ שאנו מחפשים קניינים המועילים לדעת קצת פוסקים ואין קנין שלא יהא בו חולקים מדוע לא נצרף קנין סודר דמהני לשיטת רבינו תם ושאר פוסקים אשר מהם תורה יוצאה לישראל ומעולם לא שמענו שריבוי הקניינים המחזקים יגרעו לחוש שמא נסמוך על אחד מהקניינים: ובחידושי יד אברהם ליו"ד (שנדפסו באשלי רברבי דפוס רא"ם) בסי' ש"ך סעיף ו' הביא מה שכתב הרב שפתי כהן שלא הזכירו הפוסקים תקנתא דחליפין להפקעת קדושת בכור וכתב על דבריו שלא ראה דבתרומת הדשן סי' ע"ר כתב דמהני למאן דאמר דקנין נכרי במשיכה עי"ש וכבר הושג השפתי כהן בזה מהרב שער אפרים בסי' ע"ט שנעלם ממנו כמה פוסקים שכתבו דמהני וכן בתרומת הדשן וכו' (אין אצלי ספר שער אפרים רק ראיתי שכתב כן הרב השואל שבבאר יעקב ד' צ"ב ע"א ועי"ש בעמוד ד' ודברי הרב המחבר ובדף צ"ג ע"א מסיק דמידי ספיקא לא נפיק ויכול לטעון קים לי ונפקא מינה לענין בכור וכו' עי"ש):

וכן מתבאר מדברי רבינו האור זרוע בספרו הגדול בהלכות בכורות סי' ת"פ וז"ל כשמקנו לו העובר הואיל ועובר לאו בר משיכה הוא ואין לו מה למשוך מעות קונות ואף דאפשר לקנותו בחליפין דמטלטלי נקנו בחליפין הרי שכירות מרחץ נמי נקנית בחליפין ואעפ"כ מעות קונות עכ"ל מר קעסיק בסוגיא דבבא מציעא ד' מ"ו ע"א בפלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש אי דבר תורה מעות קונות וכו' דאייתינן התם בד' מ"ח קרא ומתניתא מסייע לריש לקיש מתניתא דתניא נתנה לבלן בשכר שירחצנו בבית המרחץ וכו' עי"ש הרי מבואר שדעת הא"ז כדעת הרב תרומת הדשן דמהני קנין חליפין בנכרי והגאון נודע ביהודה בדגול מרבבה על דברי הרב מגן אברהם בריש סי' תמ"א ציין דבש"ך ח"מ סי' קכ"ג סובר דלא מהני חליפין קנין סודר בנכרי ומכל מקום נראה שדעתו היא דמהני שבדגול מרבבה סי' תמ"ח כתב וז"ל ולדעתי היות מובחר שבדרכי הקנין שיקנה החמץ לנכרי בקנין סודר דהוי קנין חליפין ומה אעשה שהש"ך קיהה בדבר עכ"ל: ובשו"ת מים חיים להגאון מוהר"ח ראפאפורט בסי' ז' (ד"ה ועוד) כתב שדעת מרן בש"ע ח"מ סי' קכ"ג סעיף י"ד דחליפין מהני בנכרי וכדעת רבינו תם ועם שהשפתי כהן השיג על זה כבר החזיק הגאון

אורים ותומים בסברא זו דמהני חליפין בנכרי והגאון ישועות יעקב בסי' תמ"ח סק"ו על פי קושיא נפלאה שהקשה שם המציא להכריח דמהני קנין חליפין בנכרי עי"ש גם הרב חיי אדם בנשמת אדם הלכות פסח סוף סי' ה' כתב דאף דהתוספתא בבכורות ד' י"ג מסופקים בזה אי נכרי קונה בחליפין בש"ע ח"מ סי' קכ"ג וכן בטור פסקו כר"ת והעתיק לשון רבינו ירוחם שפסק כן עי"ש ומ"ש בשם התוס' דבכורות שמסופקים בזה כבר כתבתי למעלה בשם כמה רבנין שהבינו בדעת התוס' שם שסוברים דמהני וכדבריהם שבריש מס' קידושין ועיין לעיל בסי' זה אות ז שהבאתי דברי הג' עונג יום טוב בסי' ל"ח שכתב להקנות החמץ להנכרי על ידי קנין סודר:

והגאון בית מאיר בחלק א"ח סי' אמ"ת הביא מה שכתב הרב מגן אברהם בשם הרב שלטי הגבורים דמהני קנין סודר בנכרי וכתב שבספרו מודע לבינה בסי' קכ"ג סעיף י"ד אחר שהאריך ליישב פסק רבינו תם כתב שהפני יהושע הרבה לתמוה על רבינו תם דהא וזאת לפנים בישראל כתיב דמבואר דוקא בישראל וכתב ליישב תמיהתו דמודה רבינו תם דפסוק זה ממעט נכרי מנכרי דאינו קונה בחליפין מה שאין כן כשצד אחד הוא ישראל והאריך קצת וסיים כל הנ"ל דחקתי ליישב פסק רבינו תם במה דאפשר ואולם אמינא דהרמב"ם ודאי חולק עליו והוא ממאי דאיתא בסי' רל"ה סעיף ה' ו' דקטן אינו קונה ואינו מקנה על ידי חליפין משום דקנין חליפין מתורת שטר נגעו בו הואיל דלכתיבה עומד וקטן לאו בר מכתב שטרא עילויה הוא לכן אינו מקנה על ידי חליפין ומה שאינו קונה בחליפין הוא מטעם שלא יהא עדיף מחצרו שאינו קונה כיון שאינו בר שליחות וחצר משום שליחות הוא הרי מבואר שמי שאינו בר שליחות אינו קונה בחליפין והוא הדין נכרי דאינו בר שליחות ואינו יכול לזכות על ידי שליח וכל שכן על ידי חצרו נמצא להרמב"ם אין נכרי קונה בחליפין:

הא למדת דדבר זה שנוי במחלוקת אם נכרי קונה בחליפין ויש כמה פוסקים שסוברים דאין קנין חליפין בנכרי והרב צמח צדק (הראשון) בסי' קכ"ט (בד"ה וליכא למימר) כתב שכן דעת מוהר"ם בתשובה דלא מצינו חליפין לנכרי אלא דלפי האמת נראה דדעת רובא דרובא היא דחליפין מהני בנכרי וכן נראה דעת הרב צמח צדק שם שכתב וז"ל וליכא למימר דנכרי אינו שייך בחליפין דדין חליפין נלמד מבועז והתם כתיב בישראל משמע אבל לא בנכרי ואיתא בתשובת מוהר"ם בסי' הנ"ל וזה לשונו והך נמי דהכה יהודי אל כף בסודר לא הוי לדידן שום קנין אפילו חליפין לא הוי וכו' דקיימא לן כרב ועוד אפילו ללוי לא מצינו חליפין לנכרי דוקא כסף וכו' ואם כן מוכח מדבריו דאין חליפין בנכרי וכן בתשובת מהרר"ש די מדינא סי' נ"ט השייך לח"מ משמע דאין חליפין קונה מנכרי הא

ליתא חדא דאיתא בתוס' בכורות ד' י"ג בד"ה אימא דנכרי כלל וכלל לא וכו' ובתוס' פרק קמא דקידושין דחליפין קונה בנכרי והכי מייתי בעל תרומת הדשן בסי' ע"ר ועי"ש וכן כתב מוהרש"ל בים של שלמה בבא קמא פרק מרובה סי' י"ג והטור מייתי בשם רבינו תם שהיה נוהג לשלוח הרשאה ביד נכרי מטעם דחליפין נוהג בנכרי וכך פסק הב"י ותו דזהו חליפין בתורת שיווי דמים ומכל שכן בעלי חיים קנין גמור הוא כמו משיכה וכסף והכי מוכח מתוספות שם ויעויין בהרב המגיד בפרק ה' מה"מ (מהלכות מכירה) ומלשון הטור נמי הכי משמע ומבועז נלמד חליפין סודר כעין נעל אבל חליפין בתורת שיווי דמים נוהג בנכרי אליבא דכולי עלמא:

ועיקר שאלת חכם ידידי הרה"ג משעדרין יצ"ו למה מיאנו הפוסקים במכירת חמץ מלהשתמש בקנין חליפין לפי כל האמור מתבאר דסוף סוף מידי פלוגתא לא נפיק ואף שחקירתו היא אליבא דרבינו תם שסובר דקנין הנכרי הוא רק במשיכה ואנו חוששים לדעתו וכשאי אפשר להקנות במשיכה (מפני שהחמץ הוא רב וכיוצא באיזה אופן שאי אפשר במשיכה) תקנו להקנות בכסף לחוש לדעת רש"י ובאגב לחוש לדעת ר"ת ואם כן כיון שבאמת על כל פנים דעת רבינו תם היא דמהני קנין חליפין בנכרי שפיר קאמרדהיו יכולים לתקן כסף וחליפין שמועיל לדעת רבינו תם (שחששנו לסברתו דלא מהני קנין כסף) מכל מקום אין זה מתקן לגמרי שהרי באמת יש שרים רבים ונכבדים העומדים בשיטת ר"ת גבי קנין כסף דלא מהני בנכרי אלא משיכה ואולי אותם העומדים בשיטתו גבי משיכה עומדים לנגדו בקנין חליפין וסוברים דאינו מועיל בנכרי ואם כן לחוש לדעתם שסוברים דבעי משיכה אין זה מתקן לגמרי בקנין חליפין וכך לי אם תקנו חליפין כמו מה שתקנו קנין אגב ואם היו מתקנים קנין חליפין היינו שואלים למה לא תקנו קנין אגב (ועיין לקמן בד"ה שוב השגתי): והרב חיי אדם בנשמת אדם סוף סי' ה' הנ"ל אחר שהביא סברת רבינו תם דחליפין מהני בנכרי ושכן פסק בש"ע וכו' ושכן כתב רבינו ירוחם וכו' כתב ומה שלא הזכירו הפוסקים קנין חליפין בבכור ובחמץ כמו שהקשה שם הש"ך יש לומר דנקטו קנין חמצו כדכתבו התוספות בבכורות ד' י"ג ועוד כיון דקנין זה אינו ידוע לנכרים ויצטרך להאריך בדברים עמו אינו קל כל כך לכן לא הזכירוהו והמג"א בסי' תמ"א כתב בפשיטות בשם שלטי הגבורים דקנין חליפין מהני בנכרי עכ"ל ולי הדל אין זה מספיק דאטו קנין אגב קרקע ידוע להנכרי יותר מקנין חליפין ואטו קנין אגב מצוי יותר מקנין סודר שהוא חליפין ולמה בחרו רבני האחרונים בקנין אגב יותר מקנין חליפין: ובש"ע הגאון מוהרש"ז בסי' תמ"א בקונטריס אחרון סק"ג כתב וז"ל עיין שפתי כהן חשן משפט סי' קכ"ג סעיף קטן ל' בשם מוהר"ם מינץ ומוהרשד"ם והסכים עמהם

והאריך בראיות דנכרי אינו קונה בקנין סודר ויש לחוש לדבריהם לכתחילה באיסור תורה ולכך לא הזכרתי קנין סודר בפנים בסי' תמ"ח אבל הזכרתי כאן לענין דיעבד מאחר דיש לסמוך בדיעבד על רבינו תם וסייעתו וטור וש"ע בחשן משפט ואחרונים כאן עכ"ל ותימה בעיני על ידידי הרה"ג משעדרין יצ"ו שנעלם ממנו דברי הרב הללו שמתבאר מדב"ק שיותר נוטה דעתו לדעת הסוברים דלא מהני קנין סודר לנכרי ורק בדיעבד הוא. דיש לסמוך על שיטת רבינו תם והיותר תימה בעיני שבמכתבו אלי בענין המצאת הגאון מוהרש"ז למכור החמץ באמצעות ערב קבלן כתב לי בשם הגאון צמח צדק בפסקי דינים שלו שטעם להמצאה זו היא מפני שכיון שאינו נותן כל הכסף הוי כמוכר במלוה ואינו קונה ולכן צריך קנין אחר היינו או שטר או קנין סודר והרי שטר ליתיה במטלטלין וקנין סודר אינו קונה בנכרי לכן צריך שיהיה על ידי ערב קבלן וכו' אלו תורף הדברים אשר כתב לי בשם הפסקי דינים (עיין לעיל בסימן זה אות יו"ד בד"ה ואלה דברי רבני דורנו) וכן ראיתי עתה שזכיתי לספר הנ"ל כתוב בסי' תמ"ח ד' ל"ב ככל אשר כתב בשמו ידידי הרב הנ"ל יצ"ו ומשמע ודאי שדעת קדושים בעל הש"ע והצמח צדק שעל כל פנים אינו פשוט לומר דקנין סודר מהני בנכרי ואם כן פלא בעיני מאי מתמה דהיה להם להפוסקים לתקן המכירה בקנין חליפין הלא לדעתם אין זה מתקן אחרי שיותר הדעת נוטה דאין קנין חליפין בנכרי אלא שלפי מה שרשמתי למעלה מתבאר יפה דנהפוך הוא ואדרבא שיטת הסוברים דמהני חליפין בנכרי היא שיטת רבים ואפשר לסמוך עליהם אף שלא מדוחק ולכתחלה: אמנם הרב בית מאיר שם (בריש סי' תמ"א) אחר שכתב שמדברי הרמב"ם נלמוד שחולק על רבינו תם וסובר דאין קנין חליפין לנכרי כתב דנראה לו שאף רבינו תם לא סמך על ראיותיו אלא לעסק הרשאה שבלא זה בקנין קל אתינן עלה ויפה עשה כל הפוסקים שלא השתמשו בסברת רבינו תם לגבי איסורים כמו בכור וחמץ (מסתמא כונתו על הטור ושלחן ערוך שלא כתבו קנין חליפין במקום משיכה כשאי אפשר במשיכה) ולכן לא העתיקיהו הפוסקים כי אם לגבי מה דאשכחו בהדיא דעבד עובדא וסמך עליה וכדאי הוא לסמוך עליו במאי דסמך אנפשיה עכ"ל ומדברי כל רבני האחרונים שהבאתי למעלה מתבאר שמבינים בדעת רבינו תם דלכל מילי מהני קנין חליפין ולא לענין הרשאה בלבד:

ומצאתי בספר פרת יוסף להגאון מסלאנים בסי' ט"ו שהביא מה שפסק מרן בסי' קכ"ג בדעת ר"ת דמהני חליפין בנכרי וכתב שכן דעת מרן ביו"ד סי' רס"ז סכ"ה דמוכח שסובר דמהני חליפין אף בקנה מנכרי וגם הרמ"א לא הגיה כלום ובתומים חיזק דברי הש"ע ושוב כתב דלפי מה שכתבו התוספות בבבא מציעא דף מ"ז דיש שני מיני חליפין האחד

הוא שוה בשוה והוא מדין כסף ואם כן נוכל לפרש כונת הש"ע בחליפין כזה ששוה בשוה משום שחליפין שוה בשוה הוא מתורת כסף לכן שוים בזה נכרי וישראל אבל בחליפין שאינו שוה בשוה אפשר דלא קנה מנכרי דלא כדבר המקנה דמשום דחליפין דשוה בשוה קונה מנכרי קונה גם חליפין שאינו שוה בשוה אלו תורף דב"ק ועם כי לדעתי הקצרה רחוק הוא לפרש כן בדברי הפוסקים שבח"מ סי' קכ"ג סעיף י"ד ושביו"ד סי' רס"ז סעיף כ"ה ומשמעות הדברים הוא שמקנה בסודר ואינו שוה בשוה הנה אם איתא לדברי הרב הנ"ל מצאנו ישוב נכון למה שלא כתבו הפוסקים לענין חמץ הקנאה בחליפין אחרי שכל עצמם לא הוצרכו לצרף קנין אחר לקנין הכסף אלא לצאת ידי סברת ר"ת שאין קניינו אלא במשיכה וכשהחמץ הרבה מאד כנהוג שמוכרים כל אשר בבתים ובחניות ובפרט במכירה הכוללת לכל אנשי העיר שנותנים כח לאחד שימכור כל אשר להם והוא מוכר את הכל ביחד או שכל אחד ואחד מוכר חמצו להממונה על זה ואותו הממונה מוכר את הכל ביחד לנכרי אחד ודאי רחוק המציאות להחליף שוה בשוה ולכן לא מצאו מזור ותעלה לצאת ידי סברת ר"ת ודעמיה שקניינו של נכרי אינו בכסף) להקנותו בחליפין כיון שאינו שוה בשוה והוצרכו לקנין אגב: אחר החיפוש מצאתי את שאהבה נפשי ידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בחידושיו לפרק מרובה ד' ע' ע"א בסי' ס"ד שהאריך מאד בדין קנין חליפין אי מהני בנכרי ובדף ט"ל ע"ג אות ג' כתב לחדש דבר זה וכיונה דעתו למה שכתב בפרת יוסף הנ"ל לחלק בין חליפין שהן שוה בשוה לחליפין שהן רק לקיום הדבר כמו קנין סודר ודידיה עדיפא מדרב יוסף שהאריך להסביר דאף רבינו תם לא אמר דחליפין מהני בנכרי אלא בחליפין שהן שוה בשוה.

אבל בקנין סודר מודה דלא מהני בנכרי ועל פי הנחה זו ביא"ר כל חמיר"א תמיהות הרבנים מוהרשד"ם ושפתי כהן ולפום ריהטא נראה דשפיר קאמר אך לא יכלתי להעמיק בדב"ק ואגב ריהטאי לא ראיתי שהזכיר בדב"ק ההיא דיו"ד סי' רס"ז סעיף כ"ה דמשמעות הדברים הוא דנקנה בקנין סודר לקיום הדבר ולקנין בעלמא וישלם הכסף אחר כך ואפילו הכי מהני ועל כל פנים ראיתי נכון להעתיק מה שכתב שם באות ו' שהוא על מה שאנו דנים על החקירה דלמה לא תקנו להקנות לנכרי החמץ בחליפין וז"ל הטהור והנה הייתי נוהג לכתוב בהשטר מכירת חמץ כל הקניינים השייכים וכתבתי גם כן בפירוש שבכל אחד מהקניינים גם כן יחול השליחות והמכירה וכתבתי בפירוש גם כן קנין חליפין והייתי נוהג ליקח סודר מן הקונה וכשיטת הר"ת ז"ל וכאשר האורים ותומים החזיק בכל עוז שיטתו ואף כי השפתי כהן חולק להלכה מכל מקום הואיל שכתבתי בהשטר מכירה שבכל אחד מהקניינים גם כן תחול השכירות והמכירה אם כן

בודאי אינו מזיק מה שאני עושה גם בקנין חליפין בלקיחת הסודר ודנתי עוד דאף מי שאינו עושה קנין חליפין ממש דהיינו שאינו לוקח הסודר מכל מקום הלא כבר כתבתי כל הקניינים וכתבתי בו גם קנין אודיתא אם כן מהני קנין חליפין מכח קנין אודיתא דהיינו שהמוכר מודה באודיתא שמכרו בקנין חליפין וכמו דאודיתא מהני אם מודה שהחפץ הוא של חברו להסוברים שאודיתא הוא קנין הוא הדין דמהני אם הודה שעשה קנין חליפין מטעם אודיתא אך לפי מה שביארתי דסברת רבינו תם היא דוקא שוה בשוה במכירת חמץ שזוקפין דמי המכירה במלוה והקנין חליפין הוא לקיום הדבר וזה לא מהני בנכרי אם כן לא מהני חליפין במכירת חמץ כשאינו שוה בשוה ולכאורה נראה כן להלכה שלא לכתוב כלל קנין חליפין בכי האי גוונא כי לא מהני כלל וגם מטעם אודיתא לא מהני כיין דלא שייכא כלל חליפין בכי האי גוונא בנכרי שוב ראיתי בפרי מגדים סי' תמ"ג באשל אברהם סק"ה ומיהו המפקיד אף אי משיכה בעינן יוכל למכור בחליפין וכדומה עכ"ל הנה כתב בפשיטות דקנין חליפין מהני במכירת חמץ ומשמע לכאורה אפילו חליפיןהנוהגין ולא שוה בשוה ויש לעיין בזה מיהו לפי האמור דברי הפרי מגדים עולין שפיר לכשימכור בחליפין שוה בשוה עכ"ד יצ"ו ועל פי הנחה זו יישב מה שדחה הרב ש"ך דעת ר"ת ממה שלא כתבו הפוסקים קנין זה בחמץ ובכור ואמר מר דטעמם משום דעל הרוב לא יהיה קנין חליפין בבכור ובחמץ שוה בשוה כי אין לו לנכרי באותה שעה חפץ השוה בשוה ממש והוא רק קנין לקיום הדבר וקנין זה אינו מועיל בנכרי אלו תורף דב"ק: שוב השגתי ס' יקר לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו ובשם ספר זכרון יכנה וראיתי שם בהלכות פסח ד' י"ג ע"ב קרוב לסופו כתב בשם ספר שאילת שמואל דכסף וקנין סודר קונה ממה נפשך לכולי עלמא וכונתו דלרש"י הרי איכא כסף ולרבינו תם דלא מהני כסף הרי איכא קנין סודר דמהני אליבא דידיה וכן כתב מפורש שם ד' י"ד ע"א בשם שו"ת ספר חיים כסף וקנין סודר מהני ממה נפשך לרש"י מהני כסף ולרבינו תם מהני חליפין עכ"ל וספרים אלו אינם אתי וכבר כתבתי למעלה (בד"ה ועיקר) מה שיש לפקפק בזה: לא) קנין חצר אי מהני בנכרי ונפקא מינה למכירת החמץ הוא מחלוקת בפוסקים ואני הדל הבאתי בס"ד מערכה מול מערכה בקונטריס הכללים במערכת החי"ת אות ל"ח באריכות קצת ופה ארשום בקיצור הסוברים דמהני והסוברים דלא מהני.

א) הסוברים דמהני הרבנים חתם סופר בארח חיים סוף סימן ק"ד ומטה אהרן דף ע' ע"ג והביא מתורתן של ראשונים דמוכח דסברי הכי והם הטור ביו"ד סימן קל"ב (גבי יש בו עכבת יין והכלי בחצרו של נכרי) והרשב"א שבבית יוסף וארחות חיים שם בסוף הסימן

והרא"ש והטור ביו"ד סימן ש"ך גבי הקנאת אזן הבכור לנכרי ואף דאין שליחות לנכרי ואם נאמר דחצר משום שליחות היכי מהני תירץ בשם הרב המבי"ט ח"א סי' קמ"ה דגוף הנכרי אימעוט מאתם גם אתם חצרו וכליו לא אימעיט ועוד הביא מתרומת הדשן בפסקים סי' ק"ל ומבין בכונתו שרשות הנכרי קונה לו מדין חצר ועיין בהרמ"א בסוף סי' ש"ך וט"ז וש"ך שם ולמרן מוהריט"א בספר הלכות יום טוב בריש פרק שני דבכורות ד' ט"ו ע"ד (מדפוס ווארשא בד"ה והנני חוזר ומשם והלאה) והבאתי שם דיש סוברים דמה שכתבו הפוסקים להקנות המקום שהבהמה בו והמקום יקנה להנכרי הוא מדין אגב ולא מדין חצר והרב משנת ר' אליעזר בח"א סי' ס"ג כתב דהרמב"ן בחידושיו לריש פרק כל שעה מוכח שסובר דמהני חצר לנכרי ובחידושי אמרי ברוך ליו"ד סי' ש"ך כתב גם כן שהקנאת הבהמה היא בקנין חצר ולא באגב וכן דקדקתי מחידושי רבינו עקיבא איגר ביו"ד סי' ש"ך שסובר דמהני קנין חצר לנכרי וכן נראה מדברי הרב חינוך בית יהודה שהובאו דבריו בקצרה בחק יעקב סי' תמ"ח ס"ק ט"ו ובאחרונים ומדברי הרב מצודת יששכר הביא דבריו הרב עיקרי הד"ט בא"ח סי' י"ז אות כ"ג:

ובשו"ת ענג יום טוב מסיק דחצר דנכרי מתורת יד איתרבי ויש יד לנכרי ואם עמד בצד חצרו קונה מתורת יד ובגליון רש"א (מר ניהו בן רעק"א) ביו"ד סי' קב"ל ס"ב הוכיח משם דחצר קונה לנכרי אף דאין שליחות לנכרי והרב קהל יהודה בד' ס"ד ע"ב כתב דכשם שיש שליחות לנכרי בנכרי כדכתב המשאת בנימן הוא הדין חצר נעשה שליח לנכרי וכו' ושכן מוכח מהש"ס דיש חצר לנכרי ובשו"ת אורי וישעי להגאבד"ק יאס בסוף סי' ק"ו כתב כבר העלה בספר מקור חיים סק"ה דחצר קונה בנכרי ושכן כתוב בשיטה מקובצת לבבא מציעא דחצר לא קני לקטן משום דאין לו יד דמוכח דנכרי דאית ליה יד אית ליה נמי חצר ולעיל בסי' ח' אות י"א בשם כמה רבנים שמתבאר שסוברים שיש קנין חצר לנכרי ובאות ג"ן ואות ה"ן הבאתי כן בשם הגאבד"ק טארלא בספר דבר אליהו סי' י"ג ובשם שאילת שלום במהדורא תניינא סי' רס"ז וגם בסי' ר"ל כתב שהעלו האחרונים דנכרי יש לו קנין חצר כמבואר בקצות החשן ובשו"ת תועפות ראם ובפרט בחצר המשתמרת לדעתו ועומד בצדו ובשבילי דוד בחלק יו"ד בקונטריס הקניינים שאחר סי' שכ"א שבספרו בחלק אה"ע סי' לק"ט ובחלק ח"מ סי' רמ"ה האריך דחצר בגדול לכולי עלמא משום יד אתרבי ולכן מהני אף בנכרי ועיין לקמן בס"ק ב' בשם זכרונות דברי אמת ובשו"ת שם אריה בחלק יו"ד סי' מ"ח המוזכר להלן בס"ק ב' אף שכתב שנראה שהוא מחלוקת הראשונים מכל מקום כתב כבר הכריעו האחרונים דחצר קונה לנכרי: גם בשו"ת תפארת יוסף או"ח סי' י"ט מסיק דחצר קונה לנכרי אף

למאן דאמר דהוא משום שליחות והסביר הדבר עי"ש ובחלק יו"ד סי' ל"ב ול"ג וכן נראה דעת הרב רמ"ץ בחלק יו"ד סי' פ"א (אף שבסי' פ' נראה מדבריו דלא פשיטא למנקט הכי ובחלק א"ח סי' כ"ד אות ה' ואות י"ג ובסי' כ"ט אות ג' ובסי' ל' אות ב' ובסי' ל"א (ד"ה ומ"ש) ושם כתב בשם נתיבות המשפט דאין חצר קונה לנכרי שלא מדעתו ובסוף סי' ל"ב כתב כבר הארכתי דיש לנכרי קנין חצר במשתמר אפילו אינו סמוך לו וכן דעת קצות החשן ומקור חיים בסי' תמ"ח ובריש סי' ל"ג כתב אף שהחק יעקב בסי' תמ"ח הביא דעת מוהרש"ק דאין קנין חצר לנכרי מכמה מקומות מוכח דמועיל וכן משמע בטור יו"ד סי' קב"ל ובקצות החשן ומקור חיים וכו' גם בשו"ת זכרון כהונה בד' ג' ע"ג כתב אף שכתבו הפוסקים משם מוהרש"ק שאין תורת חצר לנכרי לדעתי אינו אלא לכתחלה אבל באמת בטור וש"ע יו"ד סי' ש"ך משמע להדיא שהמקום קונה את הבהמה לנכרי מטעם חצר.

ובשו"ת עטרת חכמים סי' ה' (ד"ה אבל) כתב לדעת המג"א סי' תל"ו ס"ק ט"ו דכשם שאין חילוק בין ישראל לנכרי לענין קנין על ידי חצר כמו שהאריך בזה בקצות החשן סי' צד"ק סק"ב בראיות חזקות הוא הדין כשם שחצרו של ישראל קונה לו שלא מדעתו כן קונה חצרו של הנכרי להנכרי שלא מדעתו וכן נקיט גאון בדורנו בשו"ת מנחת שי סי' ס"ח שהבאתי בסי' ה' אות מ"ז (ד"ה עתה השגתי): ב) ולאידך גיסא הבאתי כמה מרבנן בתראי דנראה דנקטי דלא מהני בנכרי קנין חצר והם הרבנים מוהרש"ז בש"ע שלו סי' תמ"ח סעיף י"א חיי אדם בקונטרים נשמת אדם בהלכות פסח סי' א' (בד"ה אמנם) מחצית השקל סי' תמ"ח סק"ד שואל ומשיב ח"א סי' ע"ז עצי לבונה ביו"ד סי' קב"ל סעיף ב' (בד"ה והנה) עמודי אש סי' ו' אות ח' ייחס כן דעת הרב מגן אברהם בסי' רמ"ו ס"ק יו"ד ובזכרנו לחיים ח"א ד' ס"ד אות ו' בשם זכרונות הרב דברי אמת כתב שהוכיח מסוגיא דע"ז ד' ע"א ותיקני ליה כליו וכו' דחצרו קונה ושכן דעת הטור ביו"ד סי' ש"ך ומרן בהלכות יין נסך בשם התשב"ץ אך כתב דמדברי התוס' שהביא מרן הב"י בסי' ש"ך וראבי"ה שבטור א"ח סי' תל"ו סוברים דלא מהני קנין חצר לנכרי:

והרב חק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק ט"ו כתב דמקני לו החד ואגבו החמץ שבתוכו ודוקא בתורת מטלטלין אגב קרקע ולא מתורת חצר דחצר מטעם שליחות איתרבי ואין תורת שליחות הם כדכתב בתשובת מוהרש"ק סי' ל' ואף שאינו קונה קרקע אלא בשטר צריך להתנות שמקנה לו בכסף או בחזקה לבד כדכתבו האחרונים עכ"ל ומתבאר שדעתו מסכמת לדעת הרב מוהרש"ק דאין חצר קונה לנכרי ולכן צריך להקנות החמץ בתורת קנין אגב ובשו"ת שם אריה יו"ד סי' מ"ח (בד"ה ובדבר) אחר שהביא דהקצות החשן

ומוהריט"א הוכיחו דמהני חצר לנכרי כתב דיש לפקפק וכו' וכתב דהוא מחלוקת הראשונים והוי ספק בכור עי"ש וכן כתב בשו"ת הרב רמ"ץ בסי' ל"א (המוזכר לעיל בס"ק א' בד"ה גם) בשם נתיבות המשפט דאין חצר קונה לנכרי גם בשו"ת הרב רמ"ץ המוזכר להלן שם כתב שכן דעת הרב מוהרש"ק וכן דעת הרב יד יוסף דייטיש בסי' ק"ט שהבאתי דב"ק בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת בכור בהמה סי' ג' אות ז סק"ב (ד' קכ"ג בד"ה וראיתי בס') וכן נראה ממה שכתב הגנצי"ב בס' משיב דבר בחלק ב' סי' ל' אות ד בשם הנתיבות עי"ש ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"א סי' ע"ז כתב ומה שכתב מעלתו דקנה מטעם חצר זה אינו דמלבד דאין חצר קונה לנכרי שלא מדעתו ויש בזה מבוכה גדולה וכו' ועוד בכאן גילה דעתו וכו' עי"ש ובשו"ת נאות דשא בריש סי' ט"ל כתב שהרב אמונת שמואל בסי' מ"ד ביאר דחצר אית ביה תרתי יד שליחותולא הוי יד אלא בעומד בצדו ושליחות הוי אף באינו עומד בצדו והיכא דלא מהני שליחות כגון בנכרי דאין שליחות לנכרי וחצר אצלו יהיה מטעם יד אין חצרו קונה אלא בעומד בצדו והרב חק יעקב בסי' תמ"ח ס"ק י"ד הביא דבריו בקצרה ואם כן בחמץ שנמכר לנכרי בשעת היתר ונמכר לו החצר ואז עדין לא היה הפקר ואחר כך אם כשנעשה הפקר לא עמד בצדו והיה שם איזה דבר שלא נמכר לו ולהישראל נאסר ונעשה הפקר לא זכה הנכרי דלא קנה לו חצרו כיון שלא היה עומד בצדו כשנעשה הפקר ואם כן הישראל עבר בבל יראה ולכאורה נראה שדבריהם לא סלקי אליבא דהלכתא שהרי השפתי כהן סי' רמ"ג סק"י הוכיח דכל חצר המשתמרת אית ביה תורת יד אף שאינו עומד בצדו והחק יעקב שהביא דברי האמונת שמואל ודאי נעלם ממנו דברי השפתי כהן הנ"ל מדלא הביאו אלא דנראה דבנדון כזה גם הש"ך מודה שהרי כבר ביאר הש"ך שם דדוקא חצר דאשה משים יד איתרבי אבל חצר דגברא משום שליחות איתרבי ולכן קטן לא קני ליה חצרו אפילו עומד בצדו ולפי זה בנכרי דלית ליה שליחות אין לו דין חצר אפי' עומד על גבו דבחצר דגברא ליכא תורת יד בשום פעם וממילא דברי האמונת שמואל סלקי להלכתא ולא מטעמיה דהאמונת שמואל לא קאמר אלא דאין לחצר הנכרי תורת יד משום דאינו עומד בצדו ולדבריו אם עומד בצדו מהני אף מתורת חצר וליתא דאף דעומד בצדו לית ביה תורת יד דלא איתרבי חצר משום יד אלא בחצר דאיתתא ובזה נתיישבו לי דברי החק יעקב שכשהביא דברי האמונת שמואל כתב דחצר משום שליחות הוא ואין שליחות לנכרי וקשה דבאמונת שמואל לא כתב כן כלל אלא מחלק בין היכא דעומד בצדו וכו' ולמה שכתבתי ניחא דבכונה שינה מדברי האמונת שמואל ולא הביא דבריו אלא דנלמד משם דחצר דנכרי אינו קונה מטעם שליחות אף דהוי נכרי

לנכרי כמו שהאריך האמונת שמואל אבל בגוף הענין אין משתווה החק יעקב להאמונת שמואל אלא בא לומר דאפילו עומד בצדו לא קנתה לו חצרו דלית בחצר דגברא רק שליחות ודברי החק יעקב ברורים ולא אישתמיט ליה דברי השפתי כהן ע"כ תורף דב"ק מתבאר שדעתו מסכמת לדעת הרב חק יעקב דאין קנין חצר לנכרי כלל:

והרב בית מאיר בחלק יו"ד סוף סי' ש"ך כתב דנראה לו ברור דמה שכתבו הפוסקים להקנות על ידי המקום הוא מדין אגב דאי מדין חצר הא אין שליחות וכו' ושמצא כן בתשובת מוהרש"ק עי"ש (וכן בשו"ת בגדי ישע א"ח סי' ב' אות ו' מתאמץ בכל כחו לומר דכונת הפוסקים היא משום אגב ולא משום חצר ועיין שם בסי' א' אות ג') והרב בית שלמה בסי' ס"ד האריך מאד בדין קנין חצר לנכרי אי משום יד או משום שליחות ולא יכלתי לעמוד על בירור כונתו מרוב האריכות אך בסי' ס"ה בדף מ"ב סוף ע"ד ראיתי שכתב וז"ל אמנם בתשובה הארכתי דאין מקום להקל מחמת זה כי מבואר בתשובה (נראה דצריך להיות בתוס') בבא בתרא ד' נ"ד ע"א דאף חצר אינו קונה באינו מתכוין לקנות וכן משמע מדברי התוס' בבבא קמא שכתבו דהוי האי גלל בכליו עי"ש וכליו מטעם חצר הוא ועיין במקור חיים סק"ה ובקצות החשן סי' קצ"ד בשם שיטה מקובצת בפרק קמא דבבא מציעא ואפילו הכי קאמר בש"ס דאם לא נתכוון לזכות בהם פטור מבואר דאף חצר אינו קונה בלא כונה וגם מוהרי"ט בח"א סי' ק"ן הביא הש"ס שהביאו התוס' דמוכח דאין חצר קונה בלא כונה וגם המקור חיים בעצמו בנתיבות המשפט פט סי' ד' ס"ק ט"ו כתב דעל כל פנים נכרי אינו קונה בלא כונה אף על ידי חצרו וכו עי"ש:

והבאתי דעת הרב מחצית השקל בסי' תמ"ח סק"ד שטוב למכור לנכרית שאין לה בעל דחצרה הוא משום יד ויש לה יד ומה שהשיב על דבריו הרב חתם סופר בחלק יו"ד סוף סי' שט"ז ושגם הרב מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בא"ח סי' תמ"ח הרבה להשיב על דבריו ושגם בקצות החשן סי' צד"ק כתב דאין לחלק בין זכר לנקבה ושהרב כפי אהרן בח"ב בחלק א"ח סי' ט' כתב ליישב השגות החתם סופר על המחצית השקל ושהוראתו לחלק בין איש לאשה נכונה ואין להרהר אחריה:

עוד הבאתי שם בשם הגאון דברי חיים בסי' כ"א דדבר שעומד ברשותו של נכרי ומחמת שהגיע זמן איסורו הרי הוא כהפקר מבעליו ובאים אנו לדון שהנכרי זכה בו מדין חצר הנה בכי האי גוונא אינו מדין שליחות אף בישראל כדכתב בנמוקי יוסף לבבא מציעא ד' י"א ד"ה ראה ואינו קונה אלא מדין יד ואם כן צריך שיכוין לזכות ולא מהני שלא מדעתו אמנם עתה ראיתי להגאון עטרת חכמים בסוף סי' ה' (בד"ה אבל) שאינו סובר כן שכתב ואפשר לומר דלפי הנחה זו שכל החדר היה רשותו של נכרי אם כן כשהגיע זמן איסור

חמץ דהוי הפקר להסוברים דכל איסורי הנאה הפקר הם ואם נכרי רוצה לזכות זוכה בהם ממילא כשהוא ברשותו חצרו קונה לו שלא מדעתו כנראה מדברי המגן אברהם בסי' תל"ו סקט"ו שטעם פיטור מלבדוק הבית אחר שנכנס בה הנכרי מצד שהנכרי זכה בחמץ וקשה הא מכלל הבדיקה לבדוק בחורין וסדקין וניחוש שמא לא נודע להנכרי שיש חמץ בחורי חדרו אלא ודאי דעתו דכשם שאין חילוק בין ישראל לנכרי לענין קנין על ידי חצר כדכתב קצות החשן סי' קצ"ד בראיות חזקות הוא הדין כמו חצרו של ישראל קונה שלא מדעתו כן חצר של נכרי קונה לו שלא מדעתו ואם כן נקנה בתחלת שש להנכרי ולא עבר הישראל על אותו חמץ בבל יראה כל ימי הפסח כיון שהיה חמץ של נכרי מדאורייתא על ידי קניית חצרו ושאני מפקיד חמצו אצל נכרי שכל זמן שלא קדם קניית נכרי בגוף החמץ הוי חצרו של ישראל כמתבאר מתוך דברי הרא"ש מה שאין כן בנדון דידן לפי מה שהעלתי דמקום החבית יי"ש לא היה אף קודם זמן איסור רשותו של ישראל דלא הושאל כלל מהנכרי דשניהם לא ידעו שיש עוד שיור חמץ של ישראל באותו חדר אבל גם זה יש לדחות לפי המבואר בסי' רס"ד סעיף ג' דבדבר שאין רגיל לבא אין חצרו קונה לו ויעויין בנתיבות המשפט שם סוף דבר אין הכרע בדבר לא להיתר ולא לאיסור עכ"ל הרי דאף בדבר שזוכה הנכרי ממילא והוא אינו יודע שייך לומר בו חצרו קונה לו שלא מדעתו אם היה דבר הרגיל לבא שלא דחה הרב היתר דקנין חצרו אלא משום דבדבר שאינו רגיל לבא אין חצר קונה אף בישראל: והנה ס' קצות החשן אין אצלי וידידי הרב אברהם דרושקאוויץ מעיר שאט יצ"ו כתב לי הערה על דבריו וזו היא. הקצות החשן סי' קצ"ד הביא תמיהה על הראשונים דפסקו לענין מכירת חמץ שמקנין להנכרי בכסף ובשטר החצר שבתוכו החמץ והמקום קונה לו החמץ וקשה דהא חצר קונה הוא מדין שליחות ואין שליחות לנכרי ע"כ ולעניות דעתי לתרץ על פי מה דפסק הרא"ש בפרק קמא דבבא מציעא גבי משוך בהמה זו וקני כלים שעליה דגבי הפקר קני דהיכא דליכא חזקת מרא קמא תפיסת ספק מיקרי תפיסה והרב שפתי כהן בספרו תקפו כהן תירץ בסתירת הרא"ש דבבא בתרא גבי שדות הגר פסק שם דלא קני מספק היינו טעמא התם שלא הוחזק בהשדה רק שהחזיק בחברתה לקנות גם אותה והוי ספק בקנין מה שאין כן הך דבבא מציעא דהוי ספק בחזקה דהא קיימא בחזקתו עכ"ד ואם כן אנן דמספקא לן גבי נכרי אם קניינו בכסף או במשיכה ונתן הנכרי כסף וגם מוחזק בוודאי בדבר של הפקר מהני ואם כן גבי מכירת חמץ דאחר כך הוי הפקר לכן אם הקנה לו החצר אז הנכרי מוחזק מספק והוי קנין מעליא כדברי הרא"ש דבבא מציעא וכל שכן לדברי הקונטריס הספיקות כלל ה' דאית ליה דבספיקות הפוסקים בוודאי מהני תפיסה

ועוד הא הוי תפיסה ברשות ועוד דגם היכא דאיכא חזקת מרא קמא מכל מקום חזקה דהשתא עדיפא היכא דאיכא ספיקא ומוקמינן בחזקת דהשתא כדאיתא בבבא מציעא דף ק' ואם כן שפיר קני הנכרי החמץ היכא דהקנה לו החצר וגם לענין לפטור מבכורה היכא דהקנה להנכרי בכסף וגם הקנה לו החצר שפיר קני וכל שכן לדברי התוספות בבכורות דף נ"ח אז אף על גב דלא הקנה לו החצר כן נראה לעניות דעתי וחפשתי בספרי האחרונים ולא מצאתי מי שעורר בזה עכ"ד יצ"ו:

לב) מי שעשה שליח את אשתו למכור את החמץ שהיה הוא בעיר אחרת וכתב כן לאשתו והיא לא ידעה בטיב משא ומתן ואמרה לאביו שהוא ימכור ומכר כדין וחכם אחד רצה לבטל המכירה משום דאמרינן בקידושין ד' מ"ח ע"ב א חציף אינישלעשות את אביו שליח על מעשה זה השיב הרב אומץ יוסף הובאו דבריו בספרו יוסף אומץ בדף ע' ע"א דבמכירה אין צריך שליחות ורב אחד שם כתב שהוא הוכיח במקום אחר מהר"ן והרשב"א דגם במכירה בעינן שליחות אלא שיש לומר בנדון זה כיון שהיא לא ידעה למכור יכול האב לעשות את עצמו שליח מטעם זכיה ואף להרשב"א בנדרים ד' ל"ו דהיכא דאינו זוכה בשבילו דבר חדש לא מיקרי זכיה רק ניחותא ובעינן לדעתיכם מובא בקצות החשן סי' רמ"ג סק"ח מכל מקום הכא כיון שזוכה מחיר החמץ בשבילו או המלוה שזקפו הנכרי עליו ובלעדו יהיה החמץ צריך ביעור מיקרי זכיה והנה הגם דלא חציף אינש לשויי לאביו שליח נראה דהיכא דלא מינהו בפירוש רק על ידי בקשת אשתו והוי כארצויי ארצי קמיה שם בקידושין והרי חזינן דגם רצון התורה כן הוא דהא לפי סוגיא דגטין ריש פרק כל הגט דשה לבית אבות דאורייתא ואפילו הכי שוחט אביהם בשבילם ולדעת רש"י ריש פרק שני דקידושין בשחיטת קדשים היא מטעם שליחות הרי היכא שלא מינהו בפירוש הוי כשורה ודרך התורה:

לג) קנה אצל שר אינו יהודי שכר שעורים לפני הפסח ואמר לי המוכר שאפשר שיעמיד לו השכר בתוך הפסח שאל השואל איך ימכרנו הקונה שלא יעבור עליו אבל יראה שאלה זו תוכל להפתר על שני פנים א) אם כבר נגמר השכר ועומד בבות הנכרי מוכן עבור הישראל ב) אם עוד לא נגמר כלל השכר והישראל ירא פן יגמר בפסח ויוליכנו אליו ואז יחול עליו האיסור נשאל בזה בספר חיי אריה להגאון אבד"ק קראקא יצ"ו בסי' י"ד והביא מה שכתבו הרבנים חק יעקב ומקור חיים בסי' תמ"ח דאם יש לו חמץ בדרך שלא יוכל למכרו במשיכה יוכל למכרו בקנין סטומתא שנותן כפו לחברו דקנין של מנהג הסוחרים מהני במכירת חמץ בדיעבד או ימכור בכסף רק שנוסף לזה יפקירנו בפני שנים וטוב לעשות שלשה ימים לפני הפסח והאריך לבאר אם יהיה ההפקר קודם המכירה

או המכירה קודם ההפקר ואחר שפלפל מאד בענין זה העלה בדף י"ט ע"ד (ד"ה כללא) דאם השכר כבר ישנו מיוחד עבור הישראל והולך בדרך למענו ימכרנו בכסף וגם יעשה האנדשלאג שהוא סטומתא וישכיר לנכרי חדר וימכרנו גם אגב קרקע והביטול יכול לעשות אחר המכירה כמו קודם המכירה ואם השכר עוד לא נגמר יקנה בכסף ושטר מכירה ומסירת השלומצעטל בלי אחריות וכל זכות שיש לו על המוכר הראשון ימכור להשני וגם יודה ויכתוב כן בשטר מכירה שאין לו עוד זכות על המוכר ראשון רק הכל שייך להקונה ואם ירצה יכול לעשות גם קנין סטומתא וזה יועיל אף שזה החמץ שעוד לא נגמר אינו יכול לבטלו ואין לחוש כלל למה שכתב התבואת שור דבאיסור דאורייתא אין מועיל מכירת חמץ מפני שהיא הערמה דדמי להא דהוראנדעס שדנו הטורי זהב והמג"א משום דבחמץ שאינו עוד ברשותו והוא מגלה דעתו שאין רוצה לזכות בו על פי אופן המועיל ובקנין שאמרנו עדיף מביטול היכא שישנו ברשותו ויועיל אף להתבואת שור: לד) נתן מעות לנכרי שיקנה לו חמץ לפני הפסח ונשתהה הנכרי בדרך וחושש הישראל פן יקנה עבורו החמץ בפסח יש לו תקנה לעשות כמו שהורה הרדב"ז ח"א סי' י"ג לענין בהמות העושות מלאכה בשבת שאם נתן לנכרי הדמים לקנות בהמות יפקיר הדמים בפני שלשה הפקר גמור דהשתא לא הוי בהמתו של ישראל חדא דאין שליחות לנכרי ותו דכבר הפקיר המעות ולא קנו לו מעותיו ואף שאין הנכרי יודע בהפקר וסובר שהן של ישראל לית לן בה אלמא דאף דעובד בהן הנכרי מלאכתו ששכר הישראל מהשילטון בבהמות אלו וסבר הנכרי שהבהמות של ישראל שרי כל שכן הכא שעוד לא קבל החמץ ודאי איכא תקנה בהפקר המעות ואם כן אף שיקנה הנכרי החמץ בפסח לית לן בה ולא יהיה אחר הפסח כחמץ שעבר עליו הפסח כן כתב הגאון חיי אריה הנ"ל בסוף סי' י"ד ולפום ריהטא נראה דלא סגי ליה בהכי משום דהתינח אם באמת בשעה שמפקיר הישראל את מעותיו עדין לא קנה הנכרי את החמץ אבל אם כבר קנה הנכרי את החמץ במעותיו של הישראל יום או ימים קודם שהפקיר את המעות נמצא שהחמץ הוא של ישראל ואף דאין שליחות לנכרי הרי יש סוברים דיש שליחות לנכרי לחומרא בכל האיסורין וגם יש סוברים דאם קונה דבר במעותיו של המשלח לא אמרינן בכי האי גוונא אין שליחות לנכרי ומה גם דמסתמא הנכרי הזה בא בשכרו והוי פועל של הישראל ויש סוברים דבפועל לא אמרינן אין שליחות משום דיד פועל כיד בעל הבית ואף דלענין אם עבר הפסח על החמץ הזה יש מקום להקל על פי דעות הסוברים דבכל ענין אמרינן אין שליחות לנכרי מכל מקום הכא במאי עסיקינן הלא בלפני הפסח עסיקינן וצריך לתקן לכתחלה שיהא בענין שלא יעבור בבל יראה והיה לו להרב הנ"ל יצ"ו לבאר איך

לתקן על מה שיש חשש שכבר קנה החמץ במעותיו קודם שיפקירם דלפום ריהטא נראה שצריך הוא למכור החמץ לנכרי קודם הפסח משום חשש זה וצריך להתיישב איה"ש במה שהבאתי בסי' ח' אות ה' לעת הפנאי בלא נדר.

לה) ערב פסח שחל בשבת והמכירת חמץ היא בשלשה עשר ביום ערב שבת קודש נסתפקתי במה שהנהיגו רבותינו האחרונים לכתוב שעות בהשטר מכירה וכן תקנתי אני הדל בשטר מכירת חמץ שלנו כמו שכתבתי לעיל באות כ"ה (בד"ה ודאתאן) השתא הכא שנת ששון שחל ערב פסח בשבת אם צריך לכתוב גם כן כבשאר שנים דלפי הטעם שכתבו בשם הגאון חתם סופר שאם לא יכתוב השעה לא יחול הקנין אלא בסוף היום וכבר נאסר בהנאה ולא מהני מכירתו וכו' כמו שכתבתי שם נראה דבשנה זו אין צריך לכתוב שעות דאף אם לא יחול הקנין עד סוף היום הרי כל היום הוא זמן המותר ובכל זאת לפי שלא ראיתי מפורש לחלק בזה בין זמן לזמן צויתי להסופר הי"ו שיכתוב ולראיה באתי על החתום בערב שבת קודש שלשה עשר לחדש ניסן בשעה שמותר ליהנות מן החמץ (או קודם זמן איסור הנאה מחמץ) שיהא הנוסח שוה במקצת לנוסח שאר השנים (שכותב שהמכירה היא בשעה שאסור באכילת חמץ ומותר בהנאה דהיינו בשעה חמישית שהיא שעה זמנית קודם חצות היום) דלכתוב כנוסח שאר שנים ממש בשעה שאסור באכילה וכו' לא יתכן כמובן וגם לכתוב רק בשעה חמישית וכו' לא רציתי כי אף שתהיה המכירה איה"ש כבשאר שנים באותה שעה מכל מקום אין רצוננו שתחול המכירה אלא בסוף היום ולא מקודם חצות היום כדי שיוכלו בעלי החניות להסתחר בהחמצים עד סמוך לכניסת שבת כדרכם בערבי שבתות שבכל השנה ואם נמכור להנכרי מקודם חצות והם יסחרו בהם אחר המכירה אם כן תהיה המכירה שמכרנו להנכרי בטלה שאם המכירה היתה קיימת הרי ידיו מסולקות מכל החמץ והוא של הנכרי הקונה ואיך ימכור דבר שאינו שלו אלא ודאי מעשיו יוכיחו שמבטל המכירה ח"ו אבל בזה שלא נכתוב השעה יהיה מובן שאין אנו מוכרם לו כי אם בסוף היום כמשמעות הלשון יום פלוני שמפני זה הוצרכנו לכתוב בשאר שנים שעה גם כן:

שוב ראיתי תשובה שלמה בדין זה בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק סי' ר"ה ולפי שאין ספרו מצוי נכון להעתיק תורף דברי קדשו טעמו ונימוקו ואלה דבריו נשאלתי בדין ערב פסח שחל בשבת שטוב לבער החמץ בערב שבת קודם חצות אם מותר להם מכור הקמח וכדומה בחנותם עד סמוך לשבת קודש כי הוא הפסד מרובה ואת המוכן לשרפה ישרפו קודם חצות ובתשובתו שקיל וטרי במה ששינו הפוסקים מה שכתב המרדכי בשם רש"י (גבי ערב פסח שחל בשבת) דטוב לשרוף הכל קודם חצות והם כתבו בסי' תמ"ד וטוב

לבער הכל בערב שבת וכו' דנקטי ביעור במקום שריפה וכתב שטעמם משום דלא ברירא להו אי קיימא לן דחמץ בעי שריפה או סגי בפירור וכיוצא ועל כל פנים מבואר שלא כתבו שטוב לבער וכו' אלא על חמץ שעומד להתבער מן העולם אבל בחמץ שמשייר לעצמו כשם שמותר לשייר לאכילה הכי נמי דמותר לשייר מה שצריך ליהנות ממנו ולא שייך בזה לגזור שיטעה גם בשאר שנים כן דאי הכי גם לאכילה לא יהא רשאי לשייר ועל כרחין דמידע ידעי דערב פסח אסור משעה ד' ואילך מה שאין כן בחל ערב פסח בשבת דבערב שבת מותר כיון דרשאי לאכול נראה דמותר ליהנות ממנו גם כן ופלפל בענין זה וסיים (בד"ה אבלמי שיש לו) כשם שמשיירים לאכילה לפי מה שיצטרכו כך יוכלו לשאר מה שיצטרך לו עוד למכור קודם כניסת השבת ואם כן כיון דבערב שבת שקודם ערב פסח שחל בשבת שרשאין ליהנות ממנו ולעשות בו מקח וממכר וכו' ממילא דרשאין להניח להם חמץ שיוכלו למכור אחר חצות קודם כניסת השבת:

אלא דיש לדון דהרי מכירת חמץ לנכרי שנוהגים עכשיו למכור החמץ) ודאי בכלל הביעור הוא ואם כן מחוייבים לכתחלה למכור החמץ קודם שיגיע שעת זמן איסורו כי היכי דלא למיטעי וכיון שכבר מכר איך רשאי ליהנות ממנו והרי בזה הוא מבטל המכירה ואם נימא דהעכומ"ז שמכר לו החמץ הוא עצמו ימכור בערב שבת יש לחוש לתקלה שמתוך כך יקילו גם בפסח עצמו שימכור עכומ"ז ובזה יש הרבה חששות שרוצה בקיומו ונהנה מחמץ ואין אני מניח בקהלתי למכור על ידי עכומ"ז אלא אם כן שנוטל העכומ"ז החמץ לביתו ובחנות אחרת שאין נקרא על שם ישראל ואם כן צריך הישראל לצמצם שלא ישייר רק לפי מה שמשער שיצטרך עד שעה או שתים קודם כניסת שבת ואם יוותר לו יתננו לנכרי במתנה על אופן המבואר בש"ע ובודאי דהוא הדין דאפשר שימכור הכל לנכרי ויקח אחר כך מן העכומ"ז מה שצריך למכור בערב שבת ויקחנו במדידה ואם ישתייר יחזיר לו גם כן במדה או שיכתוב בשטר מכירה מה שישתייר שעה אחת קודם שבת גם כן מכור לו אגב קרקע כל מדה ומדה בסך הידוע ומסויים אלא שבזה יש לחוש להערמה ומיחזי כערמה: ועל כל פנים צריך שיכתוב שיתחיל שכירות הבית כמו בשאר שנים בערב פסח שכתב מרן החתם סופר שצריך לכתוב שבערב פסח קודם זמן איסורו בהנאה כגון שעה עשירית יתחיל השכירות של אותו מקום שאם כותב היום סתם אז אין מתחיל השכירות אלא בסוף היום ואז כבר אסור בהנאה ואי אפשר לקנות אגב קרקע ונהי דבערב פסח שחל בשבת והוא מוכר בערב שבת לא שייך זה דבסוף היום של ערב שבת עדיין החמץ מותר מכל מקום יש לכתוב גם בכי האי גוונא השעה משום דאם לא כן יחול הקנין בשבת וכבר כתב רבינו עקיבא איגר בכתבים סי' קכ"ט דאסור

שיחול הקנין בשבת כיון שגמר הקנין הוא בשבת אסור משום גזירת מקח וממכר בשבת ואף דיש לומר דדוקא כששניהם ישראלים אסור בכי האי גוונא אבל בנדון כזה שהקונה הוא עכומ"ז והישראל הוא מוסר לו המפתח בשעה עשירית ויכול העכומ"ז למשוך או להגביה ולקנות ואיכא למימר הואיל שהרי אינו מחוסר ממון והוי כשלו קודם שבת מכל מקום שכירת המקום חל בשבת וגם הרי מדרבנן לא אמרינן הואיל ואם כן תגמר בשבת וכן נראה מדברי המרדכי שהביא המגן אברהם סי' רנ"ב סעיף קטן ה' דאף אם העכומ"ז עושה גמר הקנין בשבת אסור והוא בכלל גזרת מקח וממכר וכן כתב בתשובת כתב סופר סי' מ"ו ובלאו הכי הרי כתבו הפוסקים דאין לחלק בין ערב פסח דשאר שנים לערב פסח שחל בשבת דלענין הנ"ל ערב שבת הרי הוא כערב פסח דעלמא אם כן גם כאן צריך לכתוב הזמן מפורש משעה עשירית עכ"ל:

הנה הגאון הנ"ל ברוחב דעתו המציא טעם נכון שלא לכתוב היום בסתם בלתי שיזכיר השעה שאם כן יחול הקנין בשבת ואסור ואני הדל לא ראיתי דב"ק עד אחר חג הפסח ואף שבאמת אם הייתי רואה דב"ק קודם לכן גם כן לא היתה דעתי העניה נוחה לכתוב כסדר שכתב הרב (בשעה עשירית וכו') שאין זה מתקן למה שימכרו כל יום ערב שבת שהרי על ידי מכירתם תהיה בטלה מכירתי לעכומ"ז את חמציהם (בהרשאתם כנהוג) כמו שכתב הרב בעצמו ולאסור עליהם לסחור בחמציהם הוא כגזרה שאין הצבור יכולים לעמוד וקרוב הדבר שלא היו שומעים ונמצאת התקנה קלקלתם ח"ו אך היה אפשר לתקן החשש (שלא יהיה הקנין חל בסוף היום שהוא תחלת כניסת שבת) לכתוב שיחול הקנין שעה או חצי שעה קודם כניסת שבת אף שהיה בזה שינוי בנוסח השטר משאר השנים וצריך להתיישב בזה למעשה על זמן אחר איה"ב: שוב השגתי שו"ת שואל ומשיב מהדורא שתיתאה וראיתי בסי' נו"ן (בד"ה ודרך אגב) שנשאל על שנת תרי"ב שהיה ערב פסח בשבת איך לעשות ביין שרף שמוכרים השענקריס ויצטרכו למכור להנכרי בערב שבת ואם כן הבעלי בתים שרגילים לשתות יי"ש בליל שבת וקונים בהקפה והנכרי שקנה החמץ לא ימכור להם בהקפה שאין מכיר אותם ואם ירצה הבעל הבית למכור יבטל המכירה ויש הפסד מרובה ובתחלת ההשקפה אמר שיוכלו למכור ולכתוב בשטר המכירה שמוכרו מהיום ולמחר שעה או שתים על היום יחול המכירה ואם כן עד שבת בבקר לא חלה המכירה ועדיין היא של בעל הבית ואין לומר דאם כן יחול הקנין בשבת והוי כקונה בשבת דזה אינו דמלבד דהלוקח עושה איסור אם קונה בשבת אבל המוכר הוא הקנה מערב שבת ומה בכך שלא חלה עד השבת המוכר אינו עושה שום איסור והנכרי הקונה מאי איכפת לן אף גם דגם בישראל שקנה מערב שבת על מנת שיחול

בשבת לא ידעתי שום איסור ואטו אם אחד יקנה לחבירו דבר על תנאי שיעשה כך וכך ומתקיים התנאי בשבת יהיה כקונה בשבת הא ודאי ליתא ומצאתי בלוית חן פרשת יתרו שכתב בהדיא כן ואף שראייתו היא על דרך דרוש הדין אמת ואיסור מקח וממכר אינו אלא שמא יכתוב וכאן לא שייך שכבר כתב מקודם השבת וגם לרש"י בע"ז ד' ט"ו דשייך משום ודבר דבר זה גם כן לא שייך דהרי אינו מדבר דבר בשבת והרהור גם כן אינו שהרי כבר הרהר בערב שבת ועיין טורי זהב סי' ש"ו שלכך מותר להקדיש כלים בשבת משום שמסתמא כשמקדיש בשבת עלה בלבו מערב שבת להקדיש ואף שמסרו בשבת מכל מקום לא נעשה הקנין בשבת ואף דיש לחלק דשאני התם דאמירה לגבוה כמסירה להדיוט וכבר נגמר מערב שבת זה אינו דהרי בקדשי בדק הבית בזמן הזה דין הדיוט יש לו ולא קנה עדיין ועל כרחין דכל שכבר התחיל הקנין אף שלא נגמר רשאי הוא הדין בזה:

אמנם נתיישבתי בזה דעדיין צריך עיון כיון דבשבת אסור לנכרי למכור בשביל ישראל ועל כרחין צריך להקנות לו מערב שבת לגמרי ואם כן שוב לא ירצה הנכרי להקיף לאותן האנשים אך נראה דאין קפידא אם יאמר להנכרי שמותר לו להקיף לזה שמכירו שהוא איש הגון וישלם לו וגם הוא מקיפו ואם באמת היה מקנה להנכרי אטו מי לא שרי לומר לו שיקיף לזה וגם נראה לי דיכול להיות לו ערב בעד המעות דהמעות אינו חמץ ועל כל פנים לומר לו שמכיר אותו האיש ויוכל לומר לו בשעת הקנין שמוכרו לו ואם ישאל לו למי יקיף יוכל לשאול אותו ומידי דהוה אם יבא עכומ"ז לקנות ממנו בפסח אטו מי לא יכול לומר לו אני מכיר לזה שהוא איש אמוד וישלם לך אבל אני (איני) ערב לו ובזה בודאי שרי דכשהוא ערב אפשר דאסור דבדיניהם בתר ערבא אזיל וצ"ע בזה ע"כ דב"ק מכלל דברי הגאון אנו למדים דיתכן לעשות כמו שכתבתי אני הדל לכתוב שתחול המכירה שעה אחת קודם ליל שבת ועד אותה שעה הוא ברשות הישראל ויוכל למכור החמץ לנכרים כאמור למעלה: עוד מצאתי תשובה אחת בספר עמק יהושע להגאון מסלאנים (שנדפס, עתה שנית על ידי ידידי הרב המזכה את הרבים מוהר"ר יוסף לעוו יצ"ו) בדיני יום טוב סי' ט' שמתבארת גם כן דעתו דאין חשש במה שיחול הקנין בשבת ויום טוב והוא שחקר במאי דתנן בפרק ה' דביצה ד' ל"ו לא מקדשין וכו' וכן לא מקדישין וכו' אם עושה כן מערב יום טוב על מנת שיחול ביום טוב אם יש בזה משום שבות או לא ובתשובתו כתב בשם האחרונים שיצאו לידון לדעת הרמב"ם דאם מקדש אשה מערב יום טוב שיחולו הקידושין ביום טוב הוי כמקדש ביום טוב דאסור אבל כתב דאין נראה כן והוא על פי מה שביאר דהא דאמרינן בסוכה ביום טוב ראשון של

חג שחל להיות בשבת מלמדין לומר כל מי שיגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה היינו שתהא המתנה חלה להבא כשיגיע לידו דאין לומר דכל מי שיגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה מעכשיו דהא קיימא לן דבדאורייתא אין ברירה אלא ודאי שכונתו שתחול להבא אלמא אף על גב דהקנין חל ביום טוב שחל להיות בשבת נמי שרי אף דאסור ליתן מתנה ביום טוב או בשבת ומה שמותר להקנות האתרוג ביום טוב כדי לצאת בו התם הוא דוקא במתנה על מנת להחזיר כדכתב המגן אברהם בסי' ש"ו אבל הכא מתנה שיהיה לו במתנה לעולם ועוד האריך להוכיח כן מכמה מקומות והאריך בפלפולו וכתב במסקנתו ונתברר מזה דמאי דאמרינן לא מקדשין וכו' ולא מקדישין אם עושה כן מערב יום טוב על מנת שיחול ביום טוב כיון שאינו עושהמעשה ביום טוב אלא ממילא נגמר אין בזה משום שבות עכ"ל והוא תנא דמסייע להגאון שואל ומשיב הנ"ל:

וזאת להודיע כי לפני איזה שנים (שש או שבע בערך) היה מעשה בעיר הזאת שאחד מכר חמץ לנכרי בחול המועד ואותו החמץ הוא מכללות החמץ שמכר לעכומ"ז קודם הפסח ואסרתי כל חמצו לאחר הפסח לכל ישראל וכן הוכרז בבתי כנסיות שכל חמצו של פלוני אסור לכל בר ישראל שכיון ששלח ידו במה שמכר לעכומ"ז נתבטלה המכירה שלפני הפסח והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח והיה מן הראוי לאסרו בהנאה ולהצריכו להשליכו לאיבוד אלא שהיה סך רב כמה מאות רו"ך וידעתי כי לא ישמע לקול מלחשים ומוטב לבחור הרע במיעוטו תפסת מועט תפסת והיה גם כן קצת סניף מה שטען לאמור שמעשה זה עשה משרתו שלא בידעתו אלא שלא האמנתי לדבריו וגם השכנים לעזו עליו כי גם ידו במעל וקנסתי אותו ונתן פדיון נפשו לצדקה לעניים ככל אשר השת עליו והוא רחום יכפר ועתה עלץ לבי בראותי דברי הגאון מוהר"ם שיק הנ"ל שכתב מפורש דהעושה סחורה בחמץ שמכר לעכומ"ז מכירתו בטלה ואם כן הרי זה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור על כל פנים לכל בר ישראל וכן מתבאר מדברי תשובת גאון גדול שהובאה בשו"ת אורי וישעי שהבאתי בסימן זה אות וי"ו (בד"ה וגורמת מכירה הכוללת) שעל ידי שיסחרו בהחמץ שנמכר להנכרי תתבטל המכירה וכן כתבתי אני הדל בסי' זה אות א' (בד"ה הנה מעיד) ועיין לקמן באות ט"ל (בד"ה ועוד יש לפקפק):

לו) שטר מכירת חמץ שאינו כתוב בו בלשון נוכח (אני פלוני מוכר לך כמו שדי מכורה לך) אלא כתב בלשון נסתר ואינו מפורש שם אלא שם הקונה והמקנה וגם אינו כתוב בו לשון קנין שהמקנה הקנה להקונה אגב קרקע וכו' פקפק בזה רב אחד בתשובת מוהר"ם שיק סי' רל"ב על נוסח שטר מכירת חמץ שנדפס בלשון עברי דייטש בסיגנון הנ"ל

והגאון המחבר כתב שלא יפה עשה להוציא לעז על שטר זה והוא מעשי ידי אומן מרן החתם סופר ששטר זה היה חשוב בעיניו ונדפס ברצונו ומי לנו גדול ממשה וחזקה שלא הוציא מידו דבר שאינו מתוקן ובגוף הפקפוק תמה עליו וכי לא ראה שבחשן משפט סי' קצ"א סעיף ג' הלכה פסוקה דשטרי דידן שטרי קנין הם אף דנכתבים בלשון עבר בלשון הודאה וכבר האריך הר"ן בראשון דקידושין ד' כ"ו והביא ראיה מגטין ד' מ' שדה פלונית נתתי לפלוני ולאו דוקא נתתי אלא הוא הדין הרי היא של פלוני כמבואר בחשן, משפט ריש סי' רמ"ה ומשם נשמע גם כן דלא בעינן בדוקא בלשון נוכח ואף בגיטין וקידושין אם הן על ידי שליח דידה אינו אומר בלשון נוכח ואדרבא עיקר תלוי בשם דמנוכח אינו מוכח מתוכו ובשמא תליא מילתא: לז) שטר שכתוב בו קבלתי כך וכך מהעכומ"ז ומתי שירצה לסלק לי השאר יהיה נקנה לו למפרע מה דינו עיין בסי' פנות הבית סי' ט"ו הבאתי דב"ק בסי' ח' אות ז"ך (בד"ה גם אשו"ר בשו"ת פנות): וכן שטר שכתוב בו שמכר לעכומ"ז החדר ואגבו הקנה לו החמץ ואותו החדר היה בידו בשכירות ואם כן היה צריך להשכירו להעכומ"ז ולא למכרו כתבתי שם בשמו ורמזתיו בסי' ח' אות כ"ד עי"ש מה שהבאתי בשם שו"ת אגודת אזוב: לח) כלים שעוסקים בהם בעשיית איזה דברים שהם חמץ כגון מכונות לעשות בהן חומץ עסי"ג (אמרו לי שהוא חומץ הנעשה מיין שרף וסממנים) אם יש היתר ומציאות למכרם לעכומ"ז (כמו שאר החמץ) כדי לעשות בהם בפסח עיין בתשובות הגאון מוהר"ם שיק סי' רכ"ד הבאתי דבריו בסי' ח' אות חיי"ם:

טל) בענין מכירת חמץ של האדון פלוני חוטר מגזע ישראל לפי מה שכתב לי כ"ת אין האדון הנ"ל חותם בשטר המכירה גם אינו מתערב כלל במכירת חמצו זולת נאמן ביתו (פראקוריסט) האדון פלוני עכומ"ז על פי הרשאה מקויימת מהלאנדעסנערכ"ט אשר מינה אותו האדון בעל הפאבריק לאדון ומושל בכל ענייני הפאבריק ולכן האדון המורשה חותם שטר המכירה בכל שנה בשם בעל הפאבריק על פי הרשאה הנ"ל והעירותי על מכירה זו מטעם אין שליחות לנכרי וכ"ת השיב לי כי סומך על תשובת משאת בנימן שבמגן אברהם סי' תמ"ח דאם לא עשה רק קנין המועיל בדיניהם מהני וכיון שעל פי דיניהם להמורשה משפט המכירה שפיר מהני ואף שדחה המגן אברהם דברי המשאת בנימן יש לחלק וכו' יסלח לי כי חילוק זה דחוק מאד (והאריך לפלפל בשיטת המשאת בנימן ליישב קושית המגן אברהם וסיים) אולם לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ואף שיישבנו קושית המגן אברהם קשה לסמוך על דעת המשאת בנימן שיועיל קנין דמהני בערכאותיהם אחרי שרוב האחרונים חולקים עליו ועוד נראה ברור שאף להמשאת בנימן דמהני קנין המועיל בערכאותיהם אין ללמוד מזה שיועיל גם

שליחות עכום"ז דכיון דמיעטה תורה בפירוש דאין עכום"ז נעשה שליח מה בכך שמועיל השליחות בדיניהם הא כיון שעל פי התורה לא נעשה זה שלוחו של מוכר כלל אם כן הוי שליח זה מוכר דבר שאינו שלו ושלא נעשה עליו שליח ואיך יחול הקנין על חפצו של זה שמכרו איש אחר שאין לו חלק בו ולא נעשה שליח עליו על פי התורה ודבר זה מוכרח מדברי המשאת בנימן בעצמו שבמגן אברהם שם שפסק דעכום"ז לעכום"ז נעשה שליח ולדעת כ"ת הא אין נפקא מינה מזה כלל אחר שכבר פסק המשאת בנימן דקנין המועיל בערכאותיהם מהני הא בערכאותיהם בודאי יש שליחות לעכום"ז אף מישראל ואם כן שוב אין נפקותא כלל אם נעשה שליח לעכום"ז חברו וכן מתבאר היטב מהשפתי כהן בח"מ סי' רמ"ג סק"ה שכתב דנפקא מינה מדברי המשאת בנימן לענין מכירת חמץ וקשה מה נפקא מינה אם עכום"ז נעשה שליח לעכום"ז הא אף אם נעשה שליח לישראל המוכר גם כן מהני דהא מועיל בערכאותיהם אלא ודאי כמו שכתבתי: אולם מטעם אחר נראה להקל בזה שלדעתי כל עיקר דעת החולקים על המשאת בנימן לענין קנין ערכאותיהם הוא רק במקום שהכח והיכולת ביד שופטי ישראל לדון בין ישראל ונכרי כדיני ישראל אבל במקום שישראל שיש לו דין עם הנכרי הוא מוכרח על פי דינא דמלכותא לקבל עליו דין ערכאותיהם בזה אין חולק דמהני לענין מכירת חמץ שהרי כבר העלה בתשובת צמח צדק סי' ס"ב לענין בכורה דבמקום שנכרי הקונה אלם אף שלא עשה קנין המועיל פטורה מן הבכורה כיון דגברא אלמא הוא ולא מצי למידחיי' ועיין חק יעקב סי' תמ"ח שהדין כן גם לענין חמץ אם כן במדינותינו ובזה הזמן שכל איש ישראל מוכרח לדון עם הנכרי בערכאותיהם ואין לו כח להשמט ממנו מלדון עמו שם אם כן אם עשה הנכרי קנין המועיל על פי נימוסיהם הרי אין לך גברא אלמא יותר מזה שהרי הממשלה עומדת לימינו ומכרחת את המוכר ליתן להקונה את אשר קנה ממנו ואם כן בנדון כזה בודאי הכל מודים שהחמץ מותר ועל דין זה אין שום סתירה מש"ס דבכורות הנ"ל שהקשה המגן אברהם משם על דינו של המשאת בנימן דהרי ר' יוחנן וריש לקיש בארץ ישראל קאי שאין הישראל מוכרח לדון בדיני ערכאות ואין כאן טעם דאלמות ועל כן שפיר פרשינין בדיניהם שפסקה להם תורה דוקא ודוק כי קצרתי. ואחרי שבאנו לטעם זה בודאי אף אם נעשה המכירה ע"י שליח נכרי גם כן מהני שהרי אם אנו מתירין החמץ מטעם דאף על גב שלא קנה אותו הנכרי בקנין המועיל כיון שאינו יכול לדחותו מחמת אלמותו לכך מותר אם כן מה נפקא מינה מאיזה סבה בא לו אלמותו כיון שסוף כל סוף הוא תקיף ואלם שאין הישראל יכול לדחותו מהחפץ ההוא חשיב כשלו אם כן גם כשמכרו לו ע"י שליח נכרי שאין הקנין כלום כנ"ל כיון שאינו

יכול לדחותו מטעם הממשלה ודינא דמלכותא בודאי מותר וזה ברור מאד: ובר מן דין נראה דיש לסמוך על דעת הג' מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א דבפועל שידו כיד בעל הבית יש שליחות לעכום"ז ויש סמוכין לסברתו מהא דאמרינן בע"ז ד' כ"ב ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות וכו' (האריך לבאר הסימוכין שלו וסיים) אם כן בנדון דידן שהמורשה מושכר לבעל הפאבריק לעסק הזה וישלו דין פועל וידו כיד בעל הבית הפאבריקאנט ומכירתו קיימת וזה נכון ומתקבל מאד אלה העמודים אשר עליהם סמכתי וכתבתי לכ"ת שדעתי מסכמת לפעולתו בדיעבד (אמר המחבר שא נא עיניך וראה את אשר רשמתי אני הדל בענין זה בספרי הקטן שדי חמד ח"א בכללים במערכת האל"ף אות קמ"ו כי רבים לוחמים ואין הכל מודים במה שחדש הגאון מחנה אפרים בזה ומכל מקום דברי הגאון יצ"ו נכונים לענין חמץ שעבר עליו הפסח דהא איכא שלמים וכן רבים דנקטי כוותיה ובקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ע"ח (בד"ה גם בעיקר) רשמתי בזה דברי רבני דורנו יצ"ו שנדפסו מקרוב והשגתים אחר שנדפסו השדי חמד הראשונים עיין בדב"ק): ויותר נכון שכ"ת בעצמו ימכור החמץ להעכום"ז הקונה אחרי שכבר גילה דעתו בעל הפאבריק שרוצה במכירת חמץ אלא שאינו רוצה לחתום בעצמו בשטר מכירת החמץ) יכול ליהעשות שליח מעצמו וכדאמרינן בקידושין דף מ"ה ודילמא ארצויי ארציה קמיה ופירש רש"י שגילה הבן דעתו לאביו שחפץ בה והאב נעשה לו שליח מאליו וזכין לאדם שלא בפניו הרי דאף שהבן לא עשה שליח את אביו בפירוש כיון שגילה דעתו שחפץ בה נעשה שליח ממילא וכן בנדון זה כיון שיש גילוי דעת שרוצה שימכר חמצו שוב יכול כל אדם להעשות שליח מעצמו על זה ואף בלא גילוי דעת כיון שזכות הוא לו מכירת החמץ כי מלבד האיסור הוא נמלט על ידי זה מן ההפסד יכול כל אדם ליעשות לו שליח כדכתבו התוספות בקידושין ד' נ"ו ד"ה מתקיף דמשום דזכות הוא נעשה הלוקח שליח של המוכר ודרך זה ישר ונכון בלי שום פקפוק אלו תורף דברי הגאון בנימן אריה אבד"ק טשערנוויץ יצ"ו בשו"ת אבן יקרה סי' טו"ב שהשיב לשואלו הגאון בנימן זלמן שפיצער יצ"ו אבד"ק וויען (אמר המחבר בפרט זה אי מהני ליעשות שלוחו מעצמו מטעם זכין לאדם הארכתי קצת בס"ד בסימן זה אות ב' לך נא ראה): והגאון השואל הנ"ל השיב בסי' ח"י על דברי הרב המחבר יצ"ו וכתב להצדיק דבריו במה שסמך על דברי המשאת בנימן וגם השיב על מה שכתב הגאון המחבר יצ"ו לחלק דלענין שליחות לנכרי גם להמשאת בנימן לא מהני וכו' שוב כתב אמנם דבר גדול דבר הדרת גאונו בשני היתרים שהעלה.

א) כיון שצריכים עתה לדון בדינא דמלכותא וכו'. ב) דבפועל יש שליחות לנכרי וכו' והוסיף היתר שלישי לסמוך על מה שכתב הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט"ו דכל מקום שאין צריך כלל לשליחות רק מעשה השליח כמעשה קוף בעלמא גם נכרי מהני (אמר המחבר בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הקו"ף אות ד"ן הבאתי חולקים על סברת הגאון מחנה אפרים הלזו ועיין בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת האל"ף אות ע"ח) וכן הוא כאן דהמעות שנותן הנכרי הקונה החמץ לשלוחו של בעל החמץ השליח הזה נותן בהקאססע של בעל הפאבריק וקנה חצירו של בעל הפאבריק ובא לידו ממש מעשה השליח רק כמעשה קוף בעלמא וגוף המכירה כבר גילה דעתו הן בהרשאה הן בפירוש שפעם אחת חתם בעצמו שהיה אז בבית הפאבריק אם כן בגילוי דעת כזה על המכירה ובביאת הכסף לרשותו ממש אין צריך לשליחות.

ועוד ד) לסמוך על התוספות סנהדרין דף ע"ב ומשמעות לשון הרמב"ם שמביא בבית שמואל סי' קמ"א סקמ"ז דמומר לעכומ"ז אינו בן ברית וכן דעת המגן אברהם אף שהאבן העוזר חולק יש לסמוך באיסור דרבנן להקל וכיון דמומר לעכומ"ז אינו ב"ב פשוט שיכול לעשות שליח לנכרי שגם כן אינו בן ברית כדכתב המשאת בנימן דבעכומ"ז לעכומ"ז יש שליחות וסיים: מעתה יש לסמוך על כל הני היתרין באיסור חמץ אחר הפסח דהוא רק קנס דרבנן מכל מקום אם דעת הדרת גאונו שאמכור אני בעצמי את החמץ אעשה כן ואאחוז מזה וגם מזה לא אנח ידי ואעשה תחלה כמו בכל שנה ואחר כך אעשה עוד מכירה שנהיה מצדי אם יגזור כן הדרת גאונו אלו תורף דב"ק ושם בסי' י"ט כתב עוד שמצא בתשובת מרן החתם סופר א"ח סי' קט"ז בשם רבינו עקיבא איגר שמומר לעכומ"ז עושה שליח ועל מה שכתב החת"ס לפקפק בזה השיב שאינו פקפוק אלו תורף דב"ק: ובסימן כ' כתב הגאון המחבר לקיים דבריו הראשונים ולפקפק במה שחדש הגאון השואל דהוי כמעשה קוף בעלמא ולדעתו אין שייך בנדון זה לומר דהוי מעשה קוף בעלמא וכו' וראה להמציא טעם דמהני בזה השליחות מדין ערב וכו' ולא הסכים לסמוך על זה ועל מה שרצה הגאון השואל להמציא היתר על פי דעת הסוברים דמומר לעכומ"ז חשיב אינו בן ברית ובנכרי עם נכרי יש שליחות וכו' האריך לסתור היתר זה ומסיק (בד"ה וע"כ) לכן דעתי לבל לבקש חשבונות רבים ושלא ליכנס בפרשות דחוקות רק ימכור הרב בעצמו את החמץ וכן עשיתי גם אני בשנה שעברה וליתר שאת ושלא יהיה בעיניהם כחוכה יחתים את המורשה על הפאבריק בשטר המכירה ואין בזה עוד שום פיקפוק אלו תורף דב"ק יצ"ו:

אמר המחבר מתבארת דעת הגאונים טובים השנים יחיו דנקטי דחמץ של מומר לעכו"ז שעבר עליה הפסח אסור דאף דאמרי' בריש חולין חמצן של עוברי עבירה מותר אחר הפסח היינו משום שחזקתם שהם מחליפין דלא שבקי היתרא ואכלי איסורא אבל אם ידוע שחמץ זה עבר עליו הפסח אסור או במומר להכעיס דליכא למימר ביה דלא שביק היתרא וכו' אסור וכדכתב הרב חק יעקב בסי' תמ"ח והובא בבאר היטב ס"ק י"א ולא שמיעא להו מה שכתב הגאון מגן האלף שם בסק"ז בד"ה עוד) לצדד היתר לחמץ של מומר לעכו"ז שעבר עליו הפסח דמה שקנסו על חמץ של העובר בבל יראה משום קנס היינו כדי שעל ידי זה ימנע ולא ישהה חמצו וזה שייך דוקא בישראל גמור שאם נאסור הנאתו לא ישהנו ולא יעבור בבל יראה אבל מומר לעכו"ז שגם בפסח אוכל חמץ ואם נאסר חמצו לאחר הפסח לא ישמע לנו ובודאי ישהנו לא קנסו על חמצו וכו' עי"ש והגאונים הללו יצ"ו לא סבירא להו חילוק זה (וכמו שבאמת גם במגן האלף כתב דאין לסמוך על זה חלילה) ואהכי מיהדרו אתקנתא מר אמר חדא ומר אמר חדא כנז"ל ואי הכי תמיה לי אמאי דכתב הגאון מוהרש"ז דיש לסמוך לסברת התוספות ומשמעות דברי הרמב"ם דמומר לעכו"ז הרי הוא כנכרי וכו' וא"כ הוי כנכרי בנכרי ומהני שליחות וכו' והרי כל עצמינו לא באנו לידי מידה זו לחפש תקנה על חמצן אלא משום דסבירא לן דקושטא קאי דחמץ של מומר לעכו"ז חשיב חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור והיכי נימא לתקן ולהמציא היתר לחמצו על פי דעת הסוברים דמומר לעכו"ז חשיב נכרי ואם אמרנו לסתור היסוד שעליו נבנה כל הבנין ונאמר לסמוך אדעת הסוברים דהוי כנכרי אי הכי למה לן למימר דהוי נכרי בנכרי ויש שליחות לנכרי בנכרי כדכתב המשאת בנימן וכו' הרי אף אי נימא כדעת החולקים וסברי דגם נכרי בנכרי אין שליחות הרי אין אנו צריכים לשום שליחות דכיון דכנכרי הוא הוי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח דמותר:

וכן היא באמת דעת הרב מקום שמואל סי' ז' הביא דבריו הרב חכמה ומוסר ד' קס"ד ע"ב אות י"ד וז"ל מכירת חמץ אם יכול למכרו לישראל מומר לעכו"ז הרב טורי זהב בסי' תמ"ח העלה לאיסור והרב מקום שמואל דחה דבריו וכתב שממכרו קיים והוי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ומותר אף באכילה וסיים הרב חכמה ומוסר דכיון דמידי דרבנן הוא ראוי לפסוק כמאן דמיקל וכל שכן שהרב מקום שמואל ראה דברי הטורי זהב ודחאם הרי דמשום דסובר דדינא כנכרי קאמר דמותר בלתי שום תקנה משום דהוי כחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ואם כן כיון שהגאון השואל בא לסמוך עצמו אדעת הסוברים דמומר לעכו"ז מיקרי אינו ב"ב אם כן גם בלתי שום שליחות נמי לישתרי וזו

מן התימה גם על הגאון המחבר יצ"ו שלא העיר עליו בזה ואנכי לא ידעתי ואף שמדברי הגאון שואל ומשיב שהבאתי בסי' זה אות א' נראה שהרב מקום שמואל לא החליט להתיר חמץ של מומר לעכומ"ז שעבר עליה הפסח רק כתב לצדד להקל עי"ש נראה דהיינו משום דלא ברירא ליה דמומר לעכומ"ז דינו כנכרי אבל לדעת הסוברים דדינו כנכרי נראה ודאי דחמצו מותר אחר הפסח בלא שום תיקון וכיון דהגאון בא לסמוך אדעה זו אין אנו צריכים עוד לשליחות כלל ובעיקר הדין אם יש שליחות לנכרי בנכרי עיין במה שרשמתיבשדי חמד ח"א בחלק הכללים מערכת האל"ף אות מ דשלמים וכן רבים נקטי כדעת הרב מגן אברהם ריש סי' תמ"ח דאין שליחות לנכרי בנכרי שראייתו מהירושלמי ברורה ולא נמצא בש"ס דילן מפורש בהיפך וכו' וגם בדין אם מומר לעכומ"ז דינו כישראל לענין שליחות ישראל עליו או בהיפך רשמתי בקונטריס הכללים במערכת השי"ן אות ס"ו: ועוד יש לפקפק בעיקר המצאתם לתקן חמצו של המומר לעכומ"ז על ידי מכירה שימכור המורשה שלו או שימכור הרב בשליחותו אף שלא עשהו שליח בפירוש זכות הוא לו וכו' ככתוב בדברי קדשם דהנה אמת דהמצאה זו כדי להתיר את החמץ של המומר לעכומ"ז היא מוצאת בשערי תשובה סי' תמ"ח אות ח' (הובאו דב"ק בקונטריסי במאמר פתיחה שבריש סי' ח' בסק"ט) בשם מר דודו במומר לעכומ"ז שיש לו נאמן ופקיד שלו המתעסק בכל עסק ההוראנדא שאם נותן לו המומר לעכומ"ז כח והרשאה למכור החמץ מהני מכירת הפקיד להציל את חמצו של המומר לעכומ"ז שלא יהא נאסר אחר הפסח ומסתברא דאף גילוי דעת ממנו מהני כי ההיא דארצויי ארציה קמיה שהביא הגאון יצ"ו וגם מה שפעם אחת חתם המומר לעכומ"ז בעצמו בשטר המכירה כי נמצא אז בחנותו בשעת המכירה הרי גילה דעתו שחפץ במכירה זו מכל מקום לפי הנראה אין לדמות נדון זה להנדון שבשערי תשובה ששם העוסק בההוראנדא הוא הישראל ובודאי כל ימי חג הפסח ישבית מסחרו ככל אחיו הישראלים ואם כן מכירתו החמץ של המומר לעכומ"ז היא מכירה קיימת וכל ימי הפסח הרי חמץ ברשותו ובאחריותו של הנכרי הקונה הוא ושפיר מהני אבל בנדון דאיירו הגאונים שהמורשה של המומר לעכומ"ז הוא עכומ"ז ובודאי הוא יתעסק במסחרו בהחמץ בימי הפסח כמעשהו בכל שאר ימות השנה ואם כן על ידי זה חוזר וזוכה בהחמץ שמכר להרב והמכירה בטלה כאלו לא היתה וחזר החמץ להיות של ישראל המומר לעכומ"ז וחזר הדין לחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח דאסור ומה הועילו חכמים בתקנתם עיין לעיל בסי' זה אות ל"ה (בד"ה וזאת להודיע) שהבאתי כן דבכי האי גוונא המכירה בטלה והדבר צריך תלמוד: סימן יו"ד בדין החטים וטחינתם לפסח.

א) נהגו לנקר הרחיים וכו' ככתוב בש"ע סי' תנ"ג ס"ח וכתבו רבני האחרונים בשם הרב נחלת שבעה דאם טוחן קודם שלשים יום לפסח מותר לטחון בלא ניקור הרחיים ופסק כן הרב מוהרש"ז בש"ע שלו אות ל"א ועל פי דבריו הורה אחד פה לאיזה אנשים ועשו כן וטחנו קודם שלשים יום ברחיים של כל השנה בלתי שום הכשר לפסח ואמרתי לו אשר לא טוב עשה בעמיו דמלבד דחלקו על סברת הנחלת שבעה כמו שכתב הרב שערי תשובה שם בשם הרב שאלת יעב"ץ ושגם באליהו רבה כתב דלא נהירא והרב מחצית השקל בסק"ח העתיק טעמי ההיתר של הנ"ש בזה משום דאין כוונתו לבטל ושמא לא טחנו בו תבואה לתותה ונתבטל החמץ ועוד כיון שיש טירחא והוצאות בניקור חשוב דיעבד ולכן קודם שלשים דלא מצינו מנהג מוקמינן אדינא וכתב על דבריו דבזמן הזה דליתנהו לכל הני צדדים שהרי ודאי טחני בה לתותה אזל עיקר ההיתר ועל שאין כוונתו להתיר כבר כתב הרשב"א דאין להוסיף עליו עד שיהיה ששים וכו' ואם כן איך נתיר לעשות תערובת לכתחלה וטרחה והוצאות אין זה מספיק לכן עתה אין לסמוך על היתר זה עכ"ל ודבריו ברורים ונכונים בטעמם וכיון שרבני האחרונים חולקים על הרב נחלת שבעה פשיטא דכוותייהו אית לן למינקט דהלכה כבתראי שראו דבריו ולא הוטבו בעיניהם ומה גם שיש לומר דבזה"ז דודאי טוחנים תבואה לתותה גם הרב נחלת שבעה יודה כדברי הרב מחצית השקל והרב מוהרש"ז לא ראה סברת החולקים הנ"ל ויוכל להיות שלא ראה בגוף דברי הנחלת שבעה כי אם מה שכתב בשמו הרב חק יעקב בס"ק כ"ד אהכי לא נחית לחלק בין בזמנם לבזמן הזה או אפשר שגם בזמנו לא היה ודאי שטוחנים בה תבואה לתותה (וקצת נראה כן מדיקדוק לשונו שכתב שאף אם יתערב מעט חמץ וכו' ולא כתב שאף שמתערב וכו') ולכן פסק להתיר כסברת הנ"ש גם הרב פרי מגדים באשל אברהם ס"ק י"א מפקפק דהוי יבש בלח ומכל מקום מספק לא מחזיקינן איסורא בשעת הדחק וצ"ע ע"כ מובן מדבריו דעד כאן לא רפיא בידיה ומסיק בצ"ע אלא בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק ודאי אין דעתו להתיר:

ומלבד שיש לפקפק בזה מעיקר הדין כאמור אף גם זאת נמשך מזה לזלזל ח"ו בחומר איסור חמץ כי דבר זה נקבע בלב ההמון כהלכה למשה מסיני ואם נקל להם בזה יוסיפו להקל גם בשאר דברים שתופסים לאיסור כמו שהוא הדין באמת ויחשבו שכמו זה כן זה ולאו כל מוחא סביל לחלק בעניינים ובר מן דין ובר מן דין בעיר הזו אי אפשר להתיר כלל אף אם היה מותר מצד הדין כי ימשך מזה נזק לעניים כי בדורות הראשונים הנהיגו בעיר הזו שכוללות העיר מכשירים את הרחיים לפסח וכל הרוצה לטחון טוחן שם ונותן סך קצוב לכל מדה ומזה הריוח קונים ומחלקים קמחא דפסחא לכל העניים

ואלמנות ויתומים כי סמכו הראשונים שלא ימצא מי שיטחון ברחיים אחרים כדי שלא ליתן הסך הקצוב לפי שיצטרך לטרוח טירחא מרובה לנקר הרחיים ומסתמא ניחא ליה ליתן הקצבה ממה שיטרח בכל אלה אך אם נתיר לטחון בלי ניקור הרחיים ורק שיהיה קודם שלושים יום ודאי שזה דבר קל ורובם או כולם יוכלו לעשות כן ונמצא גדר זו פרוץ מרובה ולא יהיה לכסף מוצא להספיק קמח של פסח לכל העניים ולכן אף אם היה מותר מן הדין אין בכוחנו לשנות כל שכן שמעיקר הדין אסור כנז"ל וזה ברור אחר זמן נדפס ס' בית מאיר על א"ח וראיתי בסי' תנ"ג שהאריך הרב מאד בדברי הנחלת שבעה במה שלחלק יצא בין תוך שלשים לקודם פורים ואין רוח חכמתו נוחה הימנו ומסיק לכן הברור בעיני דדינו לאו דסמכא ומכל שכן שעושים ממנו מצת מצוה בודאי אין שום צד להקל אף קודם שלשים עכ"ל ומעתה מבואר הדבר שאין לסמוך על הוראת הרב נחלת שבעה בזה ואין לשנות ממה שנהגו אבות אבותינו משנות דור ודור ועיין בשו"ת משיב דבר להגנצי"ב בסי' כ"ט מה שכתב להסביר במה שמחלק הרב נחלת שבעה בין תוך שלשים יום ללפני שלשים ולפי מה שהסביר בטעם החילוק שבין קודם שלשים יום לתוך שלשים יום לפסח יצא לידון דכשהדבר ידוע שטוחן לשם מצת החג אין חילוק בין קודם שלשים יום לתוך שלשים וסיים והנראה לי כתבתי עי"ש שלא הזכיר ממה שהבאתי מרבני האחרונים שלא הסכימו לדעת הרב נחלת שבעה כנז"ל ועתה השגתי שו"ת אבן יקרה להגאבד"ק טשערנאוויץ יצ"ו וראיתי בסי' כ"ד שהביא דעת הרב נחלת שבעה להקל קודם שלשים יום לפני הפסח כנז"ל וכתב שתמהו האחרונים איזה חילוק יש בזה בין תוך שלשים לקדם שלשים ובשם הרב השואל כתב ראיה לזה מדקיימא לן דאין מפליגין בספינה שלשה ימים לפני השבת וקודם שלשה ימים מותר וכתב לו שאין הנדון דומה לראיה והאריך לבאר דבריו וסיים כל מה שכתבתי הוא רק לגלות שאין לנו לומר שכונת הנחלת שבעה היא כדכתב מעכ"ת אבל חלילה לי לחלוק על דינו כי הוא עמוד ההוראה ובודאי טעמו ונימוקו עמו ואם נראה לכ"ת שהנפות הן בלי דיבוק שום חמץ בודאי יכול לסמוך על דעת הנחלת שבעה להקל קודם שלשים יום לפני הפסח עכ"ד יצ"ו וכבר כתבתי למעלה שרבני האחרונים הבאים אחריו לא הסכימו לקולא זו והרב המחבר הנ"ל לא ראה דבריהם וסמך על שמסתמא הגאון נחלת שבעה טעמו ונימוקו עמו אבל לדידן דחזינן רבנן בתראי לא ניחא למארייהו בהוראתו הכי אית לן למינקט כי ברבים היו שוב ראיתי שגם בסי' כ"ה מר קעסיק בדברי הרב נחלת שבעה וכתב דלכאורה היה נראה להתיר (בנדונו) על פי זה אך כבר הביאו בשם שאלת יעב"ץ שחולק עליו בזה והרב המחבר יצ"ו ישנו בנותן טעם לחלק בין קודם שלשים יום לפני

הפסח לתוך שלשים וסיים ואם כן לפי זה היה מקום להתיר בנדון דידן אולם אחרי שהאחרונים החמירו אפילו בקודם שלשים יום לפני הפסח ובפרט לכתחלה וכו' עי"ש הנך רואה שלא מלאו לבו להקל בזה ודברי תורה עשירים במקום אחר ומשנה אחרונה עיקר:ב) בעיר הזו המנהג מימי קדם שטוחנים קמח פשוט ברחיים של מים ויודעים איך לנקר האבנים להכשיר את הרחיים הנ"ל והוא בנקל מאד ולא היו אוכלים מקמח קירפיצנע (נישאסטא) הנעשה ברחיים של מאשינען שטוחנין בכל השנה חטין לתותין ולצורך הפסח עושין מחטין שאין לתותין זולת קצת מבני העיר מהאשכנזים יצ"ו היו אוכלים מקמח הזה ומקרוב נתפשט גם אצל הספרדים דפה לאכול מקמח זה (שמביאין משאר עיירות בכתב הכשר) ועתה אשר אחד מהנגידים פה בנה בית הרחיים ממאשין ההולך בכח המים וטוחן בו בכל השנה קורפיצנע הנ"ל בקש ממני להרשותו לטחון קמחא דפסחא על ידי שיכשיר את בית הרחיים הנ"ל כדרך שעושין בשאר עיירות ואחר החקירה בתהלוכות המאשינע הנ"ל ראיתי כי קשה מאד לנקות היטב את כל הכלים שלא ישאר שום עיסה דבוקה בשום אחד מהם והנה האומן המנהל את בית הרחיים של הנגיד הנ"ל הוא ישראל ואמר לי כי בעירו מכשירין את בית הרחיים ממאשינען בכל שנה לפסח רק שהנפה היא מיוחדת לקמח של פסח והרב שבעירו משגיח על זה שכשיוגמר הטחינה מקמח של פסח מצניע את הנפה בחותמו עד פסח הבא וכן בכל שנה הרב שערי תשובה סי' תנ"ג אות י"ז כתב בשם שאילת יעב"ץ שמצריך לעשות כיס חדש לרקד בו הקמח לצורך הפסח ולא להצניע משנה לשנה כיס הרחיים וכן הנהיג א"מ הגאון במקומו עכ"ד ואני מסתפק אם דברי האומן ברורים או אמר בדדמי) השיב הנגיד הנ"ל הלא בעיר הסמוכה אין לוקחין נפה חדשה ולא מיוחדת לפסח אלא מנקין את הנפה מכל חשש עיסה ומשתמשין בה בפסח והאומן אמר כי להנפה אין שום תקנה וגם להכשיר אח בית הרחיים עצמם לאו כל מוחא סביל וצריך שיהיה אומן ובקי בחורין ובסדקין ויודע תהלוכות המאשין ואיזה מקום צריך בדיקה וניקור על כן לא נתתי לו רשות לטחון בבית הרחיים הנ"ל לפסח כי לדעתי אין להתיר לעשות קמח קורפיצני אלא בבית הרחיים חדש דלאו כל שעתא מתרחיש אומן ישראל לסמוך עליו בהכשרו וגם שתהיה הנפה חדשה או לכל הפחות מיוחדת לקמח של פסח כעדות האומן הנ"ל (וכולי האי ואולי ודעתי אינה מסכמת לאכול מקמח הזה מכמה טעמים ואני בל"ן איני אוכל אך לאחרים אין לנו אלא כפי שורת הדין) וכתבתי על זה אז להרב דעיר הסמוכה שיודיעיני איך מתנהגים שם בהכשר בית הרחיים הנ"ל:

וזאת תשובתו בענין הכשר הכלים מבתי הרחיים מאשינין בין שעל ידי מים בין שעל ידי קיטור תכבד העבודה מאד ואין לצייר הדבר במכתב כי יש בו כפות הרבה קבועות ובלולים יעלו לעלות החטים מן החדר התחתון אל העליה העליונה עד התיבה אשר ממעל לרחיים ובהסילונות והצינורות נמצא קמח הרבה מהאבק הנשאר מהטחינות של המאלצין והחטים הלתותות וגם התיבה אשר סביב האבנים מכוסות בבצק הרבה לכן יש לפתוח כל הסילונות ולנקותם וגם התיבה שסביב האבנים וגם הבנין אשר עשו מנסרים ובו יאספו הקמח היוצא מהנפה ומקום הנפה הוא מלא תמיד מקמח חמץ ועל דבר הנפה בעצמה שקורין בייטי"ל בודאי יש לעשות חדשה כפי המבואר בסי' תנ"א סי"ח אבל לי נראה כיון שהבייטי"ל שבבתי הרחיים הנעשים על ידי מאשינין נעשה ממשי דק מאד ואפשר לנקותו היטב אינו דומה לנפה או שק שהחמירו ולא דמי להא דאמר רב יהודה בע"ז ד' ע"ה הני דארמאי דמזיא ידיחו דעור מנגבן דכתנא מיישינן דהתם לענין בליעה שנינו אבל לענין ניקור וניקוי כיון דחזינן שמנקין אותן ונראה שלא נשאר עליה שום דבוק קמח למה נחמיר בהנפה יותר משאר כל בית הריחים ובצירוף דדעת הנחלת שבעה הובא בבאה"ט סי' תנ"ג סקי"ז וכל שעת הדחק כדיעבד דמי לכן נראה אם הבייטיל הוא שלם בלתי קרעים וטלאים יש לנקותו היטב אם אי אפשר באחר וכת"ר בודאי ימצא שם איש היודע תהלוכות המאשין וחכם כמוהו יבין בעצמו המקומות שצריכים ניקור עכ"ד תשובתו ועם כי לא כתב מפורש איך מתנהגים בהנפה במקומו (כאשר דרשתי ממנו) מכותלי מכתבו נראה שהנפה של כל השנה משתמשים בה גם לפסח על ידי ניקוי ואין דעתי נוחה בזה ואי"ה אחקור מרבנים אחרים על זה (ועיין לקמן בסי' זה אות ג' בדין טחינה בבית הרחיים קיטוריות):

אחר שנים רבות השגתי ס' שאילת שלום מהדורא תניינא וראיתי מה שכתב הגאון בסי' רב"ן בנדון הנפות מהבראדען של רחיים אנו נוהגים להצריך חדשים ואם כי באמת מעיקר הדין גם בישנים אין לחוש להשתמש בהם לצורך קמחא דפסחא אחרי הניקור והשפשוף היטב בבארשט חזק כי מה יש לחוש בזה דאף אם ישאר בהם מעט אבק מקמח החמץ בטל הוא באלף ויותר ואין לדון בזה משום דאין מבטלין איסור לכתחילה דהא אין כוונתו לבטל ואדרבא הרי הוא עושה כוונים לנקות האיסור בכל האפשרות וגם כי הוא בזמן היתר וכדכתבו הט"ז ומג"א בסי' תמ"ז ואף למה שכתב בפרי מגדים שם בטעם דאין לבטל משום דיש אומרים דחוזר ונעור בפסח כבר כתבתי במקום אחר דלא שייך זה כי אם לערב בדבר דאין בו חשש חמץ כלל אבל בחטים המכונים לפסחא על פי הרוב לא נמלט שלא יהא בהם כמה מצומחים אלא שיש לנגדם ששים ויותר

ואם כן בין כך ובין כך צריך לאחוז ולסמוך על שיטת הפוסקים דאינו חוזר ונעור דכן הוא העיקר ולא שייך טעם הפרי מגדים ובפרט דאין איסור ברור לפנינו כי אם חשש רחוק שמא נשאר אבק כל שהו וגם אם נשאר אינו חמץ ברור ואפשר שהיה ששים נגד המצומחים בודאי אין לחוש בזה משום אין מבטלין וכו' ונראה ברור דגם הרמ"א לא החמיר אלא להכשיר הנפות להשתמש בהן בפסח אבל להשתמש בהן קודם פסח אין טעם להחמיר כלל ובכל זאת משום חומרא דפסח ושלא יבואו לזלזל כדכתב בספר גינת ורדים אנו מחמירין להצריך חדשים אבל השטפער"ס עם הבענדע"ר אנו מתירים על ידי ניקור ושיפשוף היטב והבו דלא להוסיף עלה ואין להחמיר בזה כלל עכ"ל:

ובשו"ת מוהר"ם שיק סי' רל"א נשאל הגאון על מה שכתב לו הרב השואל שמחמיר בכלי הטחינה לקמחא דפסחא שיהא הפוטע"ן שנושאים בה הקמח דווקא חדש ועל שאר כלים אינו מקפיד כל כך אלא על הפוטע"ן והבעזי"ן ושויפ"ל וטעמו דאם דאם משהו יורד לרחיים וירד לתוך הבייטי"ל הוא לח בלח שנקבי הבייטי"ל הם דקים מאד יותר מנקבי הנפה אבל לאחר שבא לפוטע"ן אז אינו עולה ברחיים ומשם ואילך יש לחוש יותר ובוודאי כל המחמיר בענייני זהירות בקמחא דפסחא תבא עליו ברכה אבל גוף הטעם הוא חלוש שהרי ידוע שהקמח כשבא מהרחיים אם אינו מנופה בנפה הוא מלא מחטים שבורים וסובין ומורסין ופירורין וכיוצא ואם כן הרי הפירורין אינם נביאים שפירורי היתר יצאו מן הצד על ידי דחק ופירורי איסור לא ילכו מן הצד אלא יפולו לתוך הבייטי"ל ואם כן שוב עיקר הסמיכה על הנפה ואין טעמו מספיק לחלק והיה אפשר לקיים חומרא שלו על פי דברי הטורי זהב בסי' תנ"ג סק"ב דדוקא על ידי טחינה חשיב כלח בלח אך בכל הפוסקים לא משמע לחלק בזה ועיקר הסמיכה הוא רק על האפייה שהיא קודם פסח: ואני חושש אף למאן דאמר דקמח בקמח מיקרי לח בלח אפילו הכי טוב ויפה לאפות הכל קודם פסח דהנה עיקר ההיתר דבלח בלח לא אמרינן חוזר ונעור והפוסקים שסוברים דחוזר ונעור טעמם דהיתר בהיתר לא בטיל והמתירים סוברים דחמץ שמו עליו והוי כאיסור בהיתר כמבואר כל זה בס' תמים דעים ולפי זה היינו בחמץ גמור שנתערב ונתבטל אבל אם נתערב דבר שנתלחלח בזיעה כמו שהוא בבית הרחיים שעיקר מה שנדבק בזאר"ג ומותר כלי הטחינה היינו מוכח הזיעה ומרן בש"ע סי' תס"ו סעיף ג' סובר דלא חשיב כמים וכתב שם החק יעקב בסק"ז דאם בא אחר כך למים הוי כמי פירות עם מים וממהר להחמיץ אם נאפה בפסח אימתי יתבטל קודם פסח הוי היתר בהיתר ממש ובפסח הוא במשהו ואין לנו היתר ברור אלא ללוש קודם פסח: אמנם יש לעיין דביו"ד סי' ק"ב קיימא לן לענין דבר שיש לו מתירין היכא

דהאיסור נעשה בתערובת וקודם שנתערב לא היה איסור בזה אין לו דין יש לו מתירין ובטל גם בשאר דברים חשובים אמרינן הכי ובע"ז ד' ע"ג ע"א משמע דחמץ בפסח אי אמרינן דלא בטיל דמי לשאר דברים חשובים ולכל הפחות אי אמרינן כהרמב"ם דחומרא דחמץ הוא מטעם שיש לו מתירין אם כן גם כאן יש לומר דאם האיסור נעשה בתערובת בטל ולאדמי לחטה או שעורה שנמצאת בקועה אף על גב שנעשה בתערובת מכל מקום מעיקרא נעשה על ידי תערובת חמץ ואחר שניכר האיסור פולט ממנה משהו אבל כאן כיון דמעיקרא היה בזיעה או במי פירות וכשלשין נעשה חמץ אם כן נעשה החמץ בתערובת איכא למימר לכולי עלמא בטל ושפיר מותר ללוש אף בפסח למאן דאמר קמח בקמח מיקרי לח בלח כן אפשר לומר ולדינא אני מסופק בסברא זו וצריך עיון אלו תורף דב"ק: ובענין הנפה אם צריך חדשה לקמן באות ג' בדין טחינה על ידי רחיים של קיטור הנה הבאתי שם דברי כמה פוסקים המדברים בדין הנפה עיין שם: ג) נשאלתי בשנת התרל"ו על חטים הנטחנים ברחיים קיטוריות וז"ל השואל יצ"ו חטים הנטחנים ברחיים קיטוריות ויש חשש שהרערי"ן (ר"ל צינורות) שמהם הולכים החטים לאבני הרחיים מזועות תמיד ונמצא באבני הרחיים בצק הרבה חמרים חמרים.

והנה בעיר פלונית עושים קמח ברחיים הנ"ל לכן מצאתי נכון להודיע לכת"ר כי הוא סמוך לעירו והיה מעשה כזה בחארסאן והרבנים רובם אסרו ומועט בקושי התירו כמבואר בהעתק מכתב שקבלתי מחארסאן (וזהו י"ג אדר התרל"ו אודות קמח מרחיים קיטוריות הנני להודיע כי בעירינו איש פלוני עשה רחיים הנ"ל ובעוד חדשה רצה לטחון קמחא דפסחא והתרנו לו כי לא נודע לנו מה טיבה ואחר כך ראינו כי שגינו בזה שהיה בצק חמרים חמרים והוצרכנו לסמוך על הפוסקים אשר אחר הנהלת הנפה הוי לח בלח והיה שעת הדחק שלא היה קמח ואחר הפסח שאלנו לגדולי הדור הגאון מוהרש"ק אסר ואמר שהאוכל מקמח זה כאילו אוכל חמץ שהוא בכרת.

והגאון מוהרי"ש נאטאנזאן התיר על ידי אופן שהרערי"ן לא יהיו מזועין מקמח אשר נופל מאבני הרחיים אל הרערי"ן ששם הולכים מעגילה כמו סכינים יהיו פתוחים ורב העיר ישב שם להשגיח ולעיין באבני הרחיים ומעגילה הסובבת את האבנים אם לא נמצא בו קמח קשה כבצק. ויען כי אף לדברי המתיר קשה מאוד לשום עין שם להשגיח בפרטי פרטיות ולדברי האוסר הוא חמץ גמור מי יוכל בענין הפסח במקום חומר כזה ועל כן אסרנו את הרחיים מאז והלאה.

ודברתי עם הגאון מוהר"ם מענדל מליבוויץ ולא היה דעתו נוחה להתיר לכן עד היום אין מתירים לטחון ברחיים קיטוריות עכ"ד המכתב מחארסאן) ובדעתי היה לשלוח לעיר

פלונית הנ"ל שלא יקחו קמח זה וחדלתי כי יראתי וכו'. ויראתי גם כן פן יהיה לי עון אם אחריש לכן אוחיל עד בא תשובתו עכ"ד רב השואל רחמתין עזיזא יצ"ו וזה אשר השבתי לו ידידי וכו' רחיים הנ"ל לא ראיתי מעודי ולא נודע לי אם זיעת הצינורות הנ"ל היא מחמת חום האש או אם הוא מחמת הבל וחום המים כי לפיהן ישתנה הדין שאם מהבל וחום המים אסור לכולי עלמא.

ואם מחמת חום האש תליא באשלי רברבי יעויין בש"ע סי' תס"ו ס"ג וחק יעקב שם, ולפי שמסופקני אם נמצא ביד כת"ר ספר חק יעקב אמרתי להעתיק לפניו את כל נאות יעקב בזה והוא כי על מה שכתב מרן שאם שק קמח נתלחלח מזיעת החומה מותר ויש אוסרין כתב הארי הח"י וז"ל בסק"ו מזיעת החומה מותר הוא דעת הרא"ש דמדמי לזיעת אדם דאינו מכשיר ואינו מחמיץ ולפי"ז נראה דדוקא כשמזיע מחמת עצמה או מחום האש וכיוצא בזה מה שאין כן אם מזיע מחמת חום והבל דמים חמין הרי הוא כמים דמכשיר כמבואר בפרק ב' דמכשירין ומחמיץ וכמו שכתב גם כן הריב"ש סי' הר"ן דזיעה היוצאת מן המשקים הרי היא כאותם המשקים לכל דבר ואף על גב דמדברי הרא"ש בפרק כל שעה גבי האשה שפה מורסן משמע דאף הזיעה שמזיע בבית המרחץ אינו מחמיץ צ"ל שמזיע מחמת חום האש ולא מחמת חום המים עכ"ל ויעויין בש"ע הרב מוהרש"ז שם בסעיף ז' ומבואר דגם לדעת המתירים בנתלחלח מזיעת החומה אם הזיעה באה על ידי חום מים מודו לאסור ולא התירו אלא בזיעת החומה מעצמה או מחום האש בלבד ובענין זה הרוצה לסמוך על המתירים מי יאמר לו מה תעשה בפרט שנראה שכן דעת מר"ן בש"ע (כידוע דרכו בקדש דסברא שמביא בסתם היא עיקר לדעתו) וכתב הרב חק יעקב בשם הא"ז דהעיקר כהמתירים ואם כן הסומך על גדולי הפוסקים הללו סמוך לבו לא ירא אלא דעל כל פנים צריך ליזהר בשמירת עיסה זו כמו במי פירות עם מים לאפותה מיד כמו שביאר הרב חק יעקב בסעיף קטן ז' עי"ש והמחמיר תבוא עליו ברכה.

אך אם הזיעה היא מחמת הבל וחום המים חמין ודאי אסור ולפי הנראה הגאונים הנ"ל בקיאי וידעי לה רבנן כי הזיעה היא מחמת הבל וחום המים חמין ולכן אסר מוהרש"ק וגם מוהריש"ן אוסר אלא שהמציא תקנה כנז"ל. ובלי ספק כי בעיר פלונית הנ"ל לא נעשה שום תיקון ואין איש שם על לב להשגיח על כיוצא בזה.

ומסתמא לא נמצא שם מי שנכנס לבית הספק ולא חלי ולא מרגיש להשגיח על זה ולכן לדברי הכל אסור אך לפי מה שכתב הרב במכתב הנ"ל דסמכו על הפוסקים דקמח בקמח הוי לח בלח והיה שעת הדחק שלא היה קמח אחר הנה גם בעיר פלונית הנ"ל

עתה שהוא סמוך לחג הוא שעת הדחק כי עד שיודיע להם וישלחו להשיג קמח ממקום אחר הנה ימי הפסח קרבו ויאתיון כי בא מועד.
ולכן היה נראה שלא לפצות פה כלל. אלא דלעניות דעתי כשהתירו אחר הנהלת הקמח (כמו שכתב במכתב הנ"ל) לא התירו אלא באם ינהלו הקמח תכף אחר הטחינה בענין שלא יהיה לחוש שנתייבש ונפרך כדאיתא בסי' תס"ו ס"ד.
ובעיר פלונית הנ"ל מה שנטחן מכבר כמה ימים ולא נהלו הקמח מיד כי לא ידעו מדין זה כלל לא יועיל עתה שינהלו הקמח כי כבר נתיבש ואם לא היה ברור לנו כי מחום והבל המים חמין באה הזיעה הזאת היה אפשר להתיר על ידי הרקדת הקמח על פי מה שכתב הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' כ"ב במה שנשאל בנמצא עיסה ברחיים בדופני התיבה שהקמח הנטחן מונח בתוכו והזיעה באה מחום הטחינה ומאויר הקר ונעשה עיסה והביא על זה מחלוקת הרא"ש והרקח וביאר סברתם דלהרא"ש דמדמי זיעת החומה לזיעת אדם הרי היא תולדה בפני עצמה לא תולדה דמים ולא מי פירות ולרבינו הרקח אף דבזיעת אדם גם הוא מודה דאינו מחמיץ מכל מקום זיעת החומה חשיב תולדה דמים כיון דבחומה יש מים אף שכבר נתיבשו חוזר ונעור וחשיב כמים וכתב לנדונו דאף שהיה אפשר לצדד דמחלוקת זה אינו אלא אם יודעים בודאי שנתערב בקמח מן הבצק שנתלחלח מן הזיעה.
מכל מקום היה ראוי להחמיר אף כשהוא ספק אם נתפרר לפירורין דקין ולא ריקדוהו תכף אחר הטחינה שכמה חומרות מחמירין בפסח, שוב כתב דאף אם ודאי נתערב פירורין בקמח יש לומר דיועיל הריקוד אפילו אחר שנתייבש כמו שכתב החק יעקב בסי' תס"ו ס"ק י"ג בשם הדרישה דהיכא דאיכא לספק אם נתלחלח ממי פירות וכי האי גוונא או מדברים המחמצים יש להקל לאכלו בפסח אף אם נתייבש מטעם ספק ספיקא שמא ממי הפירות נתלחלח ואם תמצא לומר מדברים אחרים שמא לא נתערב בו כלום ואם כן הכא נמי ספק דפלוגתא ושמא לא נתערב בו כלום ובפרט שבודאי יש ששים נגד מה שנתערב ולכן יש להקל במקום שיש דוחק לטחון אפילו לכתחלה אבל שלא במקום דוחק יש לטחון דוקא חצי חבית בפעם אחת שאז אינו חמום כל כך ולא ימצא בצק וכן אמרו טוחנים הבקיאים עכ"ל: ומה שיש לפקפק על הספק ספיקא הזה דאיך נאמר להקל על ידי ספק ממי פירות נתלחלח דאם כן יהיה אסור ללוש העיסה במים משום מי פירות עם מים עיין להרב שם בסי' כ"ג.
ונראה דהרב חיי אדם מיירי בזיעת החומה שאינה מחמת חום והבל המים חמין דבזה כבר כתב הרב ח"י בסק"ו דגם להרא"ש מחמיץ ואין כאן ספק פלוגתא כלל ולפי זה בנדון

דידן דמתבאר מדברי הרבנים מוהרש"ק ומוהריש"ן דהזיעה באה מחום והבל המים אין מקום להתיר על ידי ריקוד לכן נכון הדבר שיכתוב להם כת"ר מה שהיה בחארסאן ויעתיק להם המכתב הנ"ל ויכתוב להם כי לפי שדבר זה לא בא מפורש בספרי הפוסקים הוכרח להודיעם השומע ישמע וכו' ובזה אין שום חשש קובלנא וכו': אחר ששלחתי תשובתי להרב השואל יצ"ו ראיתי להרב קרבן נתנאל פרק כל שעה סי' כ"ב (על מה שכתב הרא"ש גם מה שכתב אם נפל מים על קמח שירקד הקמח והשאר מותרקולא גדולה היא לעשות כן בתוך הפסח דכיון דחמץ במשהו חיישינן שמא יעבור חמץ כל שהו עם הקמח ע"כ) כתב על זה וז"ל ובשנת התק"א פה פראג אירע מעשה שבשעת טחינת הקמח למצות היה מזיע אותן כלי רחיים שהקמח נופל לתוכו שהיו מעידים נאמנים שהרגישו כמה טיפות בהכיסוי מלמעלה.

ונוסף על זה שהדביק בהפשתן המתוח בדפנות אותו הכלי מחמת הזיעה ואבק הקמח כמו עיסה עב בעובי אצבע והספק היה אם בא מחמת לחלוחית תבואת אותה שנה שלא נתבשלה ונתייבשה כל צרכה על פני השדה והוי מי פירות או שבא מחמת אויר קר ולח שהיה בעת הטחינה וחום הרחיים והוי תולדה דמים ופסקו כל החכמים ליקח המכסה העליון כדי שלא יהיה חם כל כך ולמתוח פשתן עליה.

גם להחליף הפשתן תמיד אם נראה בו עיסה והיו מעמידים נאמנים לרקד הקמח ריקוד אחר ריקוד גסה ודקה. ולאפות הכל קודם פסח.

ומפני הפסד מרובה כמה מאות זהובים סמכנו על אותן הפוסקים דמהני ריקוד ועם כל זה מנעתי לאכול מאותן מצות גם שאר שרידי העדה עכ"ל: ולפי המובן לא היה נדונם ברחיים קיטוריות ובכל זאת לא התירו אלא בדיעבד ובמקום הפסד מרובה כמה מאות זהובים ועל ידי עמידת נאמנים להשגיח.

ובריקוד אחר ריקוד ואפיה קודם הפסח. ונראה דלקבוע הלכה לדורות לעשות באופן שיש חשש איסור אלא שנבא לעשות תיקונים להסיר החשש הנז"ל אין לעשות כן כי אחר שיתפשט ההיתר על ידי תיקונים ההיתר יתפשט לגמרי ומעט מעט לא יזכרו ולא יפקדו אין גם אחד מהתיקונים הצריכים כלל.

ונסיעה על אניות הקיטור דרך אניה בלב ים שנתפשט ההיתר בימינו תוכיח כי כשהתירו לא התירו אלא על ידי קניית שביתה וגם באזהרה שלא לבא לידי שום חילול שבת. ואוי לאזנים כי פשתה המספחת וכהיתר גמור בעיני הרוב לנסוע בשבת לספינה ומחללים שבת בעצמם להוליך משא בידם ביום השבת בכניסה ויציאה.

ונותנים מעות על הביליטין או להוליך משא כבד ומחללים שבת בפרהסיא אף אותם אשר מפני הבושה או היראה שומרים שבת מחללו בפרהסיא אך בזה אין להם שום בושה כי אחר שהותר מקצתו הותר כולו בעיניהם לא יבושו ולא יכלמו לעשות זר מעשיהם כי נשתקעו אופני וסדר ההיתר ורק ההיתר נשאר במקומו ונמשכים הרבה איסורין קלין וחמורין ולולא נפתח פתח כחודה של מחט בהיתר הנסיעה לא היו פותחים פתח כפתחו של אולם לפרוץ גדר התורה והמצוה.

כיוצא לזה נמצאים מכשולות הרבה אשר נתהוו על ידי קצת היתר בדבר. ואילו דורות הראשונים המה ראו את אשר נתהווה ונמשך מההיתר היו מכריזים ואומרים דברים שאמרנו לפניכם טעות הם בידינו ולא נמצא אחד מעיר שיטה אוזן לדבריהם האחרונים מצוה בחזר"ת.

ובדור האחרון אשר ראינו פרצות ותקלות הנמשכות מכיוצא לזה באלו אמרו הלכה ואין מורין כן. כי אף אם באמת יהיה מותר על פי הדין על אופני תיקון חלילה חלילה להתיר לעשות כן לכתחלה אחר שעינינו רואות וכלות את אשר נמשך מכיוצא לזה: והרי אמרו (תמיד כ"ט) איזהו חכם הרואה את הנולד והרי ראינו את הנולד כבר בעניינים אחרים ומהם נלמוד לנדון הבא לפנינו כיוצא בזה (ואני אומר דרך צחות דקדוקו לומר את הנולד ולא אמר את אשר יולד.

ולכאורה לראות את אשר כבר נולד מה יתרון לחכם אחד חכם ואחד תם העיני בשר לו עיניו תחזנה את אשר כבר הורה וילד אך רוצה לומר כי בודאי להעמיק ולחשוב מחשבות להיות צופה עתידות לא כל אדם זוכה להיות כחכמי הש"ס והגאונים רבנן סבוראי זיע"א חכם עדיף מנביא. ורק מי שזכה להיות מהחרדים אל דבר ה' וידון הנדון הבא לפניו בהיקש וגזרה שוה או קל וחומר לנדון אשר נולד כבר ומה נמשך ממנו אם לטוב או למוטב זהו חכם הרואה את הנולד נולד דייקא שנולד כבר) ולכן אני אומר דלפי הנראה הוראה כזאת אסור להורות בקבע הלכה לדורות ורק בדיעבד.

או בשעת הדחק גדול מאד אפשר דיוכלו לסמוך על מה שכתב הרב הכותב שהתיר בזה הגאון מוהריש"ן על פי התנאים הנ"ל וכולי האי ואולי צא ולמד מהוראת הגאון החסיד נודע ביהודה בהיתר תגלחת בחול המועד למי שגלח בערב הרגל שר כונתו היתה להציל מאיסורא רבה השחתת הזקן ולא התיר ש אלא הוראת שעה ההולכים בין השרים ולפני מלכים יתיצבו ורבו הפריצים נכשלו בה עיין בלהבות דב"ק הגאון החסיד חתם סופר בסי' קנ"ז הבאתי תורף דב"ק במערכת חול המועד אות א' ודי בזה: והן עתה הראוני בהצפירה שנת (תר"ם) בנומר שמיני שכתב סופר אחד מאודיסה שנתוועדו שם הרבנים

לחוות דעתם אם מותר לטחון לפסח ברחיים של קיטור כמו שעושים בערים הגדולות כמו לבוב.
זיטאמיר.
מאהליב.
פינסק.
קארלין.
באין פוצה פה נגדם ושנים מהם אמרו כי לדעתם אין שום מיחוש כלל והנשארים פוסחים על ב' הסעיפים אם לסמוך על גאוני עולם ובראשם מוהרי"ש נאטנזאהן אשר דרשו וחקרו ומצאו לנכון להתיר רחיים הקיטוריים או על דעת הגאון מוהרש"ק אשר שפט למשמע אזניו ולא למראה עיניו וכתב כל אוכליו יכרת עכ"ד הכותב בהצפירה, הנך רואה שתפס ההיתר של הגאון מוהריש"ן מבלי להזכיר שום תנאי מהתנאים אשר התנה הגאון בעצמו כדי להתיר.
ועתה אמרו אתם אחיי ורעיי היעלה על דעת אחד מהקורא דברים כאלו לומר שלא התיר הגאון הנ"ל אלא בתנאי שלא יהיו הרערע"ן מזועים ושישב שם רב העיר וכו' (כאשר העיד הרב דחארסאן בשמו בתשובה שהשיב להם) הוא הדבר אשר דברתי כי אחר שניתן רשות להתיר (על ידי המצאת תיקונים) אין איש שם על לב תיקונים הנצרכים ישתקע ולא יאמר שום זכר תיקון כי אם בזאת יאמר נא ישראל דבר, זה התירו הפרושים הותר מקצתו הותר כולו ואין זכרון להתיקונים הנצרכים להההיתר אחר שנפרץ גדר האיסור.
ומי יודע אם עדותו ברורה על העיירות הגדולות הנ"ל ובאיזה אופן מתנהגים ואחר שנתפרסם דבר זה בעולם על ידי המכ"ע הנ"ל אמרתי שאל אביך וכו'. ושאלתי על זה לרב גדול בדורנו יצ"ו וז"ל תשובתו המאשינין אשר מקרוב באו למדינותינו הטוחנים בכח הקיטור כבר נשאו ונותנו הרבנים מפני שהכלים מזיעים והאוסרים הביאו ראיה ממה שכתב הק"ן פרק כל שעה אות קכ"ו.
אמנם המתירים רבו לפי שהמכונה המסבבת את כל כלי הטחינה בכח הקיטור היא רחוקה מבית הרחיים והאופנים יסבו בלכתן את כלי הרחיים אם האבנים רק על ידי רצועות של עור וגם בכל בתי הרחיים יש מוצא להחום גם כן על ידי מכונה לבלתי יתחמם הקמח מרוב מהירות הסבת האבנים הטוחנות וישרף הקמח ואחר הבחינה נעשה בצק הרבה מהזיעה על ידי רחיים הפשוטים יותר מהרחיים המאשינין ואדרבה ברחיים הפשוטים ישלוט אויר הקר והלח מפני שאינם נעשים בדיבוק גמור שלא יהיה ריוח ביניהם אבל המאשינין נעשו בדיבוק אשר יתלכדו ולא יתפרדו ואין מקום לאויר

ליכנס ואם נמצא בצק הוא מלחלוחית התבואה שלא נתייבשה כל צרכה ע"פ השדה והוי מי פירות כמבואר בק"ן שם עכ"ד ואם כי לא נתקררה דעתי העניה בכל דבריו מלאכתי מלאכת שמים היא ולרגל מלאכתי הבאתי דבריו והבוחר יבחר את אשר יקרב לו: שוב נדפס ספר מנחת משה לאחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו וראיתי שם בסי' ט"ו אות ט' הביא בשם הרב דברי חיים ח"ב סי' ל"ה שענייני הרחיים של קיטור הוא בדרך זה שהקמח נעשה לבצק ושוב נטחן לקמח דקה מן הדקה וזה כל השנה אבל לצורך הפסח נטחן באופן שלא יצטרך להתחמם ויוצא הקמח תכף בל יצטרך לעלות למקום גבוה מאד כבכל ימות השנה.

רק יוצא תכף קר לתוך ארגז על ידי תחבולה קלה וגם הנפה שקורין בייטי"ל ינקר והיא ממש כחדש ולא נשאר מאומה ויתר הכלים נכשרים היטב וגם כי לא יצטרכו ע"י תחבולה כלים כ"כ וברחיים הללו לא יוכלו לטחון כלל תבואה לתותה או רכה בשום פעם רק תבואה יבשה וכתב על זה אם יש להתיר באופנים הנ"ל.

ושוב כתב דבמדינת רוסיא עוד לא חדשו תחבולה הנ"ל ברחיים של קיטור וגם רגילים לטחון שם תבואה רכה כל השנה מה שאין כן ברחיים של קיטור דסביבותינו שאי אפשר כלל לבא לטחון חמץ כי אם על צד הרחוק ולכן אין לאסור עכ"ד ואם כן מובן מדבריו דאינו מתיר אלא על פי שני התנאים הנ"ל שאין טוחנים בכל ימות השנה תבואה לתותה כלל ושנעשה תחבולה חדשה הנ"ל ושלא יהיה הקמח עיסה בתחלה ואחר כך נטחן לדקה ואז על ידי הכשר הכלים היטב דעתו שלאלאסור וסיים בזה הגאון המחבר יצ"ו אמנם כן לפי עניות דעתי אין להחליט היתר בזה בכל מקום ובכל עת ומוטל על המורה בעת שיכשיר רחיים של קיטור לפסח להשגיח היטב על כל פרטי אופני המאשין ותחבולתו כי ענייני המאשין משתנים בכל עת ועל ידי תחבולה קלה חדשה ישמור פן ילכד ח"ו באיסור חמץ בפסח והחכם עב"ר עכ"ד יצ"ו ובמכתב אחד ששלחתי עתה (בשנת התרמ"ו) להגאון הגדול כקש"ת מוהריז"ש בעל ספר הנכבד זכר יהוסף יצ"ו רמזתי לו כי כתוב בקונטריסי בענין רחיים קיטורית לאסור ובמכתבו אלי כתב בענין זה בזה הלשון אולם בענין הרחיים של פאראוו"ע לטחון קמח לפסח הוא מנהג פשוט בכל מדינתינו רק שבקצת מקומות נוהגים לנקר הרחיים עם צילענדי"ר הארוג ממשי דק ומחובר על ידי קרסים שיוכלו להסירו ולנקותו כחדש ממש באמרם שאינו דומה לבתי רחיים של מים שהכיס של צמר והקמח נדבק מאד שדינו כשק שצריך להתיר תפירותיו ולכבס ואולם במחצית השקל סי' תנ"ג ס"ק י"א דלמה שכתב בסי' תנ"א סעיף י"ח דנפה אין לה הכשר אם כן הוא הדין בכיס של רחיים ובשערי תשובה סי' תנ"א ס"ק

ל"ו בשם הרב פרח שושן דמדינא אסור בנפה אם לא בשעת הדחק או בהפסד מרובה יאפה קודם פסח וישליך מעט קודם הלישה גם לא יעשה ממנו תבשיל בפסח וממילא אין חילוק גם בשל משי ורק אם הכיס של רחיים הוא משנה שעברה מפסח ומצניעין אותו משנה לשנה ולא היה מונח במקום לח והיו נזהרין שלא להשתמש בהכיס לטחינת חטים לאחר הפסח בזה והי"ן (והיה נראה) דאין להחמיר דגם בנפה מותר מדינא בכי האי גוונא הגם שבשאילת יעב"ץ הובא בשערי תשובה תנ"ג סק"ו מצריך לעשות כיס חדש ולא להצניע משנה לשנה וכו' מכל מקום נהי דזה הוי על כל פנים סייג מצוה משום חומרא ולא גרע מדברים המותרים ואחרים נהגו איסור אבל מה שלא היו מצניעים משנה לשנה בשל צמר מצד שלא היו מטריחים בזה כיון שלא היה הוצאה מרובה כמו כן מכיס חדש ולא שייך כל כך מנהג להחמיר שלא להצניע משנה לשנה ובפרט בשל משי שהוא דבר חדש.

גם בדבר הפאסי"ן אם של עור נקל לנקותו אבל של גדיל קשה מאד וגם במקומות מבית הרחיים שהולך הקמח על ידי רירין או פושקעס הנושאים את הקמח ממטה למעלה ומחוברים אל רצועה של עור או שק הנקרא גורטען או שליעס שאי אפשר לנקרם וגם שנתהווה שם זיעה הרבה והיה יותר טוב לקחת גורטען חדשים שעולה להוצאה מועטת ויש לי אריכות דברים בדברי הנחלת שבעה סי' י"ג ועיין להרב שערי תשובה בסי' תנ"ג ס"ק י"ט העתיקו במחכ"ת שלא כהוגן שכנראה לא היה אז הנ"ש למראה עיניו והארכתי קצת בתשובתי וחפצתי לראות מה שכתב כת"ר ברחיים קיטורית שטוחנים בשאר ימות השנה תבואה לתותה יען כי חדתא היא לו שאי אפשר לנקרו כדת כי בכל מדינתינו נוהגים בפשיטות להיתר באין פוצה פה עכ"ד יצ"ו אחר איזה שנים נדפס ספר עין יצחק להגאון הגדול המפורסם מוהרי"ץ אלחנן יצ"ו וראיתי שם בסי' ט"ז אשר דבר בקדשו בענין זה וז"ל (בסוף הסימן) ונתבאר דשפיר נהיגי עלמא לאכול המצות בפסח אף ממה שטוחנים בבתי רחיים של קיטור וכן ברוב קהלות ועיירות במדינתינו כל הטחינות הם רק על ידי בתי רחיים הללו ואין שום פוצה פה ומערער כלל ובאמת בקהלתי דרכי לצוות שיהיו פתוחים הליוועטטארע"ן בעת הטחינה ועל ידי זה אין מוצאים שם עיסה וכן הנני מזהיר לכל הטוחנים חטי דפסחא שיהדרו שיהיו הצילענדער כיס נקי וחדש שלא בא עליו חמץ כלל מעולם וכמו שכתב הרב שערי תשובה סי' תנ"ג ס"ק י"ד בשם שאלת יעב"ץ אך בדיעבד אין לחוש בזה כלל עכ"ד יצ"ו ועיין לעיל בסוף אות ב' (בד"ה אחר שנים) מה שהבאתי לענין הנפות של בית הרחיים וגם לקמן בסי' י"א אות ב' כתבתי קצת בענין הנפה בס"ד עי"ש.

והיו הדברים האלה אשר הבאתי בשם מרן עין יצחק יצ"ו למראה עיני הכהן ידידי הגאון המפורסם מוהר"ר שלום מרדכי הכהן מח"ס משפט שלום ודעת תורה וגילוי דעת אבד"ק ברעזאן נש במדינת גאליציען יצ"ו וכתב אלי וז"ל ואגב אבקשהו במה שכתב בספרו דברי חכמים סי' קי"ב בדין רחיים של קיטור בשם עין יצחק סי' ט"ז שהתיר בדיעבד (אמר המחבר ממה שכתבתי בסמוך בשמו האדם יראה לעינים שלא על דיעבד דבריו אמורים והן הן הדברים שבספר דברי חכמים) ולא הביא שום טעם נגד טעמי איסור שהזכיר מקודם וגם בעיני ראיתי שהמקומות שהולך בהם הקמח גם אחר ניקיון היטב חוזרין אחר יום או יומים ומתמלאים בצק והוא מחומץ בריחו וטעמו כשאור ממש וידוע שהחטים יבשים ואין הזיעה מתהוה מהם בשום אופן וגם הריקוד אינו מועיל כי גם מה שמתייבש חוזר ונפרך לכן נא להודיעני טעם ההיתר לעשות רצון צדיק הנני להעתיק תורף הדברים שבעין יצחק הנ"ל נשאל מרב אחד להודיעו טעמו במה שהשיב לרב אחד ממדינתו על דבר קמח פסח של בתי הרחיים שנמצאת עיסה בדופני הליוונטארין והיתה תשובתו בקצרה שמותר הקמח באכילה בפסח ועל זה ערער הרב הנ"ל ובקש ממנו שיודיעו טעמו והשיב שכעין זה כתב בנשמת אדם הלכות פסח סי' כ"א להתיר על פי ספק ספיקא שמא הזיעה הוי כמי פירות ושמא לא נתערב בו כלום ושקיל וטרי קצת דמדברי הקרבן נתנאל בפרק כל שעה אות קכ"ו נראה שסובר להחמיר בזה מדין ודאי איסור ומסיק שהנכון כהנשמת אדם דהוי על כל פנים ספקא דדינא אם הוא חמץ או לא ואף שאחר כך כנשילוש במים הוי מי פירות עם מים כבר כתב בנשמת אדם דיש להסתפק דזיעת החומה הוי כזיעת אדם דלא חשיב אפילו מי פירות והביא מה שכתב הרב חק יעקב בסי' תס"ו ס"ק י"ג שאם יש ספק ממה נתלחלח השק אף אחר שנתיבש מהני ריקוד מטעם ספק ספיקא שמא נתלחלח ממי פירות ושמא לא עבר בו כלום והקשה הרב מקור חיים שם סק"ג דמאי מהני מה שנתלחלח ממי פירות הרי אם יתן בו אחר כך מים הוי מי פירות עם מים דממהר להחמיץ והביא מה שיישב לזה הרב נשמת אדם דמכל מקום הוי ספק דדילמא הלכה כהרי"ף והרמב"ם דמי פירות עם מים אין מחמיצין ופקפק על דבריו דאין צד ספק זה ברור דהא לדעת שאר הפוסקים מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ וכל כי האי דאין הצד ספק בכור לא חשיב ספק וכו' ושוב כתב דאיכא ספק ספיקא באנפא אחרינא וכו' וסיים ואיך שיהיה כיון דכתבו הפוסקים בספק אם נתלחלחו ממי פירות להתיר מספק ספיקא אם כן הוא הדין לנדון דידן דהוי ספקא דדינא אם הזיעה הוי מי פירות ושמא לא נתערב בו כלום:

וכתב שיש לפקפק לכאורה ממה שכתב הרמ"א בסי' תס"ז סעיף ב' דלא מהני ספק ספיקא להתיר באכילה בפסח והאחרונים עמדו בזה להבין למה לא מהני ספק ספיקא בזה והמקור חיים וביאורי הגר"א כתבו דטעם הרמ"א הוא משום דסובר דחמץ הוי דבר שיש לו מתירין ולא מהני ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין ופלפל בדבריהם בזה והסכים לדבריהם שטעם הרמ"א הוא משום דלא מהני ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין אך זה דוקא בספק דמציאות אבל בספקא דדינא אף בדבר שיש לו מתירין אזלינן לקולא כדכתבו הרבנים פרי חדש בסי' תצ"ו סעיף ב' ושאגת אריה סי' ץ' ובתשובת רבינו עקיב"א סי' ס"ה ואם כן בנדון שלפנינו דהוו ספיקא דדינא אם זיעה חשיבא מי פירות ואי פירור דק העובר דרך הנפה חשיב תערובת יבש בלח או אינו אלא כקמח בקמח דהוי לח בלח דנתבטל קודם פסח ואינו חוזר ונעור מהני שפיר גם בדבר שיש לו מתירין והיה מקום להתיר מטעם ספיקא דדינא (דמהני בדבר שיש לו מתירין) גם בספק אחד לולא משום חומרא דחמץ אבל בספק ספיקא ודאי אין להחמיר באכילה וכל זה הוא כשהזיעה היא הרבה אבל כשהזיעה היא דבר מועט גם בלא הספק ספיקא אין חשש כדכתב המגן אברהם בריש סי' תס"ב דבמעט מי פירות אין לחוש משום מי פירות עם מים וכן כתב מוהרש"א וכו':

ובשם הרב השואל כתב שיש לחוש שמא באה הזיעה מן החטים שהחמיצו במחובר על ידי רבוי גשמים והשיבו דזה אינו דהא מבואר בסי' תס"ז סעיף ד' שנה שרבו גשמים וכו' אין חוששין סתם חטים של אותה שנה ודוקא אם אנו רואים דאחמיץ במחובר הוא דאוסרין אבל לא בסתם ואין זה דומה לדברי הקרבן נתנאלבפרק כל שעה אות קכ"ו וסיים ונתבאר דשפיר נהיגי עלמא לאכול המצות בפסח וכו' (כמו שכתבתי בשמו למעלה בד"ה אחר איזה שנים) אלו תורף הדברים שבעין יצחק הנ"ל והודעתים להג' מברעזאן הנ"ל וכתב לי שבגוף הדין לא מצא מנוח ונחת בכל דברי הגאון עין יצחק ושיש בידו תשובה ארוכה בזה לדחות כל טעמי היתר הנזכרים בס' עין יצחק אך יען כי קשה עליו לכתוב בכתב רש"י אשר לא הורגל בו ויודע צדיק אשר אני הדל איני מכיר כתב משיט"א שלהם לא שלח לי גוף תשובתו ומקרוב השגתי ספר אורי וישעי להגאון אבד"ק יאס יצ"ו ובסימן י"ג כתב בענין זה אשר מורה היתר להכשיר הרחיים של דאמפף לטחון קמח לצורך פסח כאשר כבר התירו בכל מדינת פולין על פי הוראות הגאונים ונדפס כעת שו"ב דברי חיים ובח"ג סי' ל"ה הביא בשם בנו הרב דיותר יוכשר הרחיים של דאמפף מרחיים שלנו ועל פי הוראתו הוא מתיר לכל שואל וכן כתב בשו"ת יד אלעזר להכשיר יותר ברחיים של דאמפף משאר רחיים כי כמעט בכל רחיים האחרים הקמח מחומם

במקצת בשעת הטחינה וברחיים של דאמפף מקורר קצת יותר ולפום דינא נראה לי דאין שום חשש בזה הרחיים כלל דכל החששא הוא שמחמת החום עושה עיסה תחת האבנים העיסה הזאת תשאר בהנפה בשעת הרקדת הקמח ואף אם תתייבש כעיסה ותתפרד ותלך דרך נקבי הנפה גם כן אין לחוש לא מיבעיא לדעת רוב הפוסקים דקמח בקמח מיקרי לח בלח ודאי בטלים בששים ואין שום חשש כלל אלא אף להסוברים דקמח בקמח מיקרי יבש ביבש וחוזר ונעור בפסח כמבואר בסי' ת"ל זה דווקא אם אופה בפסח אבל למנהגינו שאופין הכל קודם פסח אף דהוי יבש בשעת טחינה הרי נעשה לה בשעת גיבול ואינו חוזר ונעור ועיין ביו"ד סי' ק"ט ובש"ך סק"ג וביחוד שהעיקר כהסוברים דקמח בקמח הוי לח בלח וליתר שאת אני מצווה לכל בעלי הרחיים בין של דאמפף בין של סוסים ומים שיסבבו את האבנים קודם הטחינה בפאפשויעם קאקארוזעם היטב היטב תיכף אחר ההכשר כדי שיתמלאו האבנים בהקמח שלהם ולא יוכלו לעשות עוד עיסה תחת האבנים מקמח חטים ואין שום חשש עוד ואם נרצה לחוש לחששות רחוקות אזי בכל רחיים יש חשש להמעיין היטב ולא ניתן התורה למלאכי השרת ואם כן לא שבקת חיי וכו' ואם תאמר מה נאכל בפסח מה גם במה יצאנו ידי חובותינו בליל חובה אלא דבזה הקאקארוזעם אנו עושים משמרת למשמרת ואין חשש עוד כלל עכ"ד יצ"ו וקצת יש לפקפק על מה שכתב בתחלה דלא מבעיא לדעת הסוברים דקמח בקמח הוי לח בלח ובטל בששים ואינו חוזר ונעור שהרי דעת המרדכי בשם הר"י מויינא והובא בש"ע סי' תס"ו סעיף ד' לפי מה שביאר הדברים הרב טורי זהב בסי' תנ"ג סק"ב הוא שסובר דכשנתייבש הלחלוחית לא מהני גם ריקוד דמיפריך ומתערב ואף דקמח בקמח הוי לח בלח היינו דוקא כשנתערבו חטים מחומצים בין שאינם מחומצים ונטחנו הכל ביחד דאז חשיבי כלח בלח לא כן כשנתערבו אחר הטחינה כל פירור חשיב יבש ותו לא מהני ביטול שמא יבא לאפות בפסח שהוא במשהו ויבש בלח חוזר ונעור עי"ש הרי דאף לדעת הסוברים דקמח הוי לח בלח מכל מקום כשנתייבש ונפרר לא מהני ביה ביטול (נחזור לדברי הרב יצ"ו).

שוב מצא בשו"ת הרשב"ץ ח"ג סי' קי"ז שאלה כעין זו שנשאל אם מותר לטחון ברחיים של מים קמח של פסח ולחוש שמא יפול מהבצק בתוך הקמח או אין לחוש לזה והעלה דמותר לטחון אף בפסח דאחזוקי ריעותא לא מחזיקינן שזה ספק דרבנן הוא דאף שחמץ דאורייתא הוא כיון דמשהו אינו אלא מדרבנן אזלינן בספק לקולא ואף אם היה חשש בתערובת כל כך שיהיה אסור מן התורה יש להקל מספק ספיקא שמא לא נתערב ושמא יתבטל ברוב דמין במינו בטל ברוב מן התורה בכל האיסורין ולא עוד אלא אפילו

ראינו שנתערב שם לא נאסר הקמח אלא מעבירו בנפה וכל שהנפה קולטתו ישליך והשאר מותר וזה אף בפסח שחמץ אסור במשהו וכל שכן לפני זמנו שהסכימו רבותינו הצרפתים שאינו אוסר במשהו אלה דבריו הטהורים ותנא דמסייע לן עמוד גדול לסמוך עליו אלו תורף דב"ק יצ"ו:

והנה בענין זה כתב לי הרב הגדול מוהר"ר אלימלך מילנער אבד"ק טאקמאק יצ"ו וז"ל יומי דפסחא ממשמשין ובאין לכן מהראוי להיות שואל כענין והרשות נתונה לדבר או להעיר את אשר החל כת"ר לחקור בד"ת בס' דברי חכמים סי' קי"ב בדבר רחיים של קיטור הנקרא (דאמפקא מיל או פאראוויא מיל) אם אמנם כי מי אנכי לדבר בזה בדבר אשר כבר נשאו ונתנו בזה גאונים שלפנינו זה כמה שנים מכל מקום בדברי תורה דכתיב ביה אמת וכמאמר הכתוב הלא אזן מלין תבחן ר"ת האמת הרשות נתונה גם לקטן שבקטנים לחות דעו לא מצד סברתי רק כיודע ועד בזה יען כי יודע אני בטוב מלאכת הטחונה בכל פרטי' וזה החלי לדבר בזה הנה ידוע כי מרגלא בפומא דרבנן קשישאי שהחדש אסור מן התורה בכל מקום ולכן בכל דבר הנעשה לדון בדבר חדש יש להתבונן בשבע עינים ובשבע חקירות לבל יהרס ח"ו מזה גדר התורה הנה מראש נראה שלא היו טוחנים חטים על קמח פסחים רק ברחיים דידא או של סוסים אבל לא של מים כי כן נראה משו"ת הרדב"ז ח"א סי' ת"ץ דפוס ווינציא שלא יתמה על האוסרים לאפות מצות באותו יום שנטחן יען כי ברחיים של מים נטחן בכח גדול אבל במקומו שטוחנין ברחיים של סוסים בדק כמה פעמים ואין הקמח חם רק כ"ש יעו"ש וכן נראה משו"ת הרשב"ץ בשו"ת ח"ג סי' קי"ז מובא בזה הלשון בברכי יוסף או"ח סי' תנ"ג מותר לטחון חטי דפסחא ברחיים של מים מזה נראה שלא היה הדבר פשוט להיתר כל כך והחשש הוא פשוט כמוזכר גם בהרדב"ז יען כי שם נטחן בכיס גדול ולכן הקמח יוצא רותח ומזה נתהווה בצק בהתיבה שהקמח נרקד בה וככתוב בהמעשה שהביא בקרבן נתנאל בפרק כל שעה סי' כ"ב אשר באמת במעשיות כאלו מוכרח להזדמן ברחיים של מים יען כי הקמח יורד ישר מן האבן הסובב אל התיבה והכיס הנקרא בייט"ל מרקד שם הקמח ונתהוה שם חמימה מרובה ועל פי רוב אם מבחוץ העת והזמן האויר קר יתהוה בתוך התיבה עגולי בצק ודבר זה שכיח ומצוי ובפרט בהמקומות אשר התבואה אינה יבשה כל כך אך מכל מקום בכל זה הדבר פשוט לטחון ברחיים של מים בלי שום פקפק ואם יקום כעת אחד לערער ע"ז הלא לא יהי' שומע לו ולצחוק יהי' בעיני כל יען כי כבר יצא הדבר בהיתר מרבני קשישאי מדורות שלפנינו זה כשלש מאות שנה:

והנה עתה נתהווה הקטגוריא זה כמה שנים מדבר הרחיים של קיטור ומראש היה נעשה בהרערי"ן עגולי בצק כמו המעשה של הקרבן נתנאל הנ"ל ולכן בשנת תרל"ג ל"ד כשנתהווה בפה בית רחיים של קיטור שאלתי את פי אדמו"ר רי"א מקאוונא והשיב לי ככתוב בספרו דמר סוף סי' יב"ק אך כי הוא צוה שהרערין יהיו פתוחים לבל יעירו כל חמתם ובפה לא היה באפשר להניח כן פתוחים מחמת כי מלאכת הרערין אשר בתוכם הולכים הפוסקעת הנושאים את הקמח ממטה למעלה נעשים באופן אחר מכפי הנעשים בקאוונא וסביבותיה לכן צויתי לטחון החטים כאשר יצאו מהאבן שלא ילך הקמח על ידי המעגלה עם הסכינים המוליכים את הקמח להפוסקעת רק מהאבן ירד הקמח לשנים כמו שטוחנים דגן על לחם ואחר כך ירימו השקים עם הקמח על ידי ווינדע ממטה למעלה אל המכפלה השלישית ושם ישפכו מהשקים את הקמח לתוך תיבה גדולה עגולה הנקראת קי"ל שטא"ק ומשם ירד הקמח לאט לאט לתוך הבייט"ל של משי תנועת החום יתהוה ממהירות סיבוב האבן וכבר יש על זה ווינטעלאטאר המוציא תיכף ומיד את האויר לחוץ ובאמת זה לא להועיל יען כי מסיבת מהירת תנועת האבן על קיטורו יתחמם הברזל אשר האבק יסוב על ידו יתחמם כמו אש ממש עד שאם יגעו בו ביד יכוה עד שנשאול נשאל ע"ז הגאון בית שלמה באו"ח סי' פ"ח אם נצרך ללבן הברזל הזה אשר האבן יסוב עליו הנקרא (פאפשיצע) ומשיב שם כי אם ינקהו היטב ולא נתלבן באש גם כן מותר בכל זה לעצמו הורה ללבנו כל זה היה עד כה או איזה שנים מקודם עד אשר יתחכמו עוד לעשות וואלצין סבת הדבר הוא יען כי אשר אני יודע ועד הקמח הנטחן בבית הרחיים של סוסים הוא יותר טוב בעצם מהקמח של בית הרחיים של מים וקמח של רחיים של מים יותר טוב מהקמח שלרחיים של קיטור עוד זאת שמן מדה תבואה הנקרא טשעטווער"ט המחזיק עשרה פוד במשקל הוא כן אם ברחיים של קיטור יעשה ממנו שבעה פוד קמח והמותר יהיה סובין וש"ד אלא החטים בעצמם אם יטחנו ברחיים של מים יוציאו מאלו החטים שבעה פוד עם עשרה פונט קמח חטים טוב ולפעמים עד שבעה וחצי פוד וסבת הדבר הוא יען כי כל מה שיטחן החטים ביותר במתינות יוצא הקמח קר ועל כן יתן יותר קמח אך ברחיים של קטור אשר שם יתעגל ויסוב האבן במהירות נפלא ויתהווה מזה חום הרב ועל כן החום יאבד ממשקל הקמח כמה ליטרות מכל טשעטווער"ע ולכן כעת התחכמו לעשות וואלצין אשר עתה החטים לא יראו כלל וכלל את פני האבן ורק כאשר יוקח מהחטים הקמח לכן הנצרך וישאר בהסובים מעט קמח מהסארטין הפחותים אז יטחנו אותם על האבן החטים אשר יטחנו על ידי הוואלצין הם קרים הקמח היוצא מהם קר ממש וצונן כי אם יהיה מעט

מזעיר חמימות יבולע תכף ומיד להוואלצין ולהטחונה אשר על כן הטחונה אשר על ידי הוואלצין הוא טוב וכשר ויפה למאוד מאד גם למהדרין מן המהדרין אמנם האיש הטוחן פה בבית הרחיים אומר שבכל בתי הרחיים יש ליקח קמח מכל החטים בשוה אך ורק כי בבית הרחיים של מים יען כי כח המים המגלגל את הרחיים הוא כמעט בחנם נגד כח הפארע אשר יתהוה מן שריפת הגחלים אשר הגחלים קונים במשקל ואם כן אינו שוה העת והזמן ליטפל בזה להוציא יותר קמח מהחטים כי אין השבח יתר על ההוצאה ועל כן יניחו המעט קמח שבהחטים בהסארטין קמח הפחותים ויקחו ביוקר בעד הסאה קמח הפחותים יען כי ישארו בהם יותר קמח אמנם הטחונה על הוואלצין אומר גם כן שהוא ביתר טוב וכשר למאד עצם הטחינה ובכזה נוכל לומר אכשור דרי כי מראש דימו כמה רבנים אשר כח הקיטור יש לו איזה שייכות לעצם הטחונה וכן נמצא שהשיב בשו"ת יד אלעזר להגאון ר"א הורוויץ מווין בסי' ס"ד יעו"ש לא כן עתה וכבר גלוי וידוע לכל כי כח הקיטור איננו אלא כמו כח המים או כח הסוס אשר על ידי כחם מוכרח להתגלגל האופנים וכמו כן כח הקיטור ורק בדבר הרערין הלעווטא כך שלא יתהוה שם זיעה יש לעשות כנ"ל היינו ליקח הקמח היוצא מן האבן בשקים ולהעלותם למעלה וכנ"ל או כאשר יטחנו על ידי הוואלצין ומשם כאשר ילכו על ידי הלוואטרען לא יתהוה שם שום זיעה ובפרט אם עוד יהיו באיזה מקומן פתוחים כדעת מרן הגאון רי"א מקאוונא וכאשר כתב גם אלי כמו כן כאשר הדפיס כת"ר בסוף הסימן עכ"ד יצ"ו ובסוף מכתבו סיים כעת נעשה באופן אשר הברזל הנ"ל אינו חם רק מיעוטא דמיעוטא וברחיים של מים נעשה באמת רותח כמו אש עכ"ד מכתבו:

ובמה שכתוב למעלה (בד"ש שוב נדפס ספר מנחת משה) כתב לי רב גדול אחד מידידי יצ"ו בענין רחיים של קיטור באתי להודיע כי אני הייתי מהשוטים המאבדים מה שנותנים להם כי לא פעם רצו ליתן לי חמשה ועשרים רו"ך ופעם חמשים ולא אביתי להכשיר ועתה אכשור דרי רק על הרב מנחת משה נ"י נבהלתי מראות הגם כי ידעתי אותו ואהוב אצלי מאד בכל הפרטים אך בזה עשה שנאת חנם ומחלוקת מהה"ג הצדיק מסאנצז על הגאון מוהרמ"ז בכתבו אם יסורו התחבולה החדשה אז טוב יותר מרחיים של מים מובן דעכ"פ בלא הוסר הוא טוב בשוה ובמחכ"ת הצעיר בלימוד לא יאמר כדברים הללו הא כל שיעורי חכמים כך דאם יעשו כדבריו טוב יותר ואם לא הרי היא כמו שאמר הה"ג מוהרמ"ז והגאון מוהרש"ק וכו' אך עתה נעשה ההכשר בפי כל וביותר עפ"י המנחת משה אשר נפוצו על פני התבל ומאור המאיר הג' מוה"ח מסאנצז נעשה היתר פשוט ואין בהם כדי שביעה כמ"ש עכ"ד יצ"ו:

ועל מה שהבאתי (בד"ה אחר איזה שנים) בשם הגאון עין יצחק יצ"ו דלכתחלה צריך לחזור שיהא הכיס חדש אבל בדיעבד אין לחוש כתב לי ידידי הרב הג' אברהם צבי הכהן אבד"ק חארסאן יצ"ו וז"ל נשאלתי לענין הכיס של רחיים המיוחד לפסח וטחן עליו בפסח חטים של חמץ תכף אחר הפסח ומיד נקוהו טוב מאד והניחו על פסח אם מותר לרקוד עליו קמח של פסח כי לקנות חדש עולה הרבה בערך מאה רו"ך והושבתי כי הלא המקור מזאת הוא הב"י סי' תנ"א וז"ל וכתב הכל בו הנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה וכו' ואנו לא ראינו מי שנהג בנפה הגעלה היינו דאין צריך הגעלה וסגי בשיפשוף ומנקה היטב ע"כ והביא שם הד"מ ב"א ר"א וז"ל ומיהו בהגהת אלפסי פרק כל שעה כתב דמותר להגעיל נפה וכלים וכו' יעו"ש וכתב הרמ"א בסי' הנ"ל סעיף י"ח שהכיס של רחיים דינו כמו בנפה ואם כן לפי הגה' אלפסי מותר ואם כן כבוס עדיף מהגעלה כי שאם לא יהיה נקי מאד אזי מתקלקל כל הכיס ומה שכתב הרמ"א דאין מועיל היינו שטחן עליו כל השנה ועכשיו רוצה להגעיל על פסח אבל היכא שכל השנה לא רקדו עליו בודאי יהיה מותר ויש לדמותו לעובדא שנזכר בחק יעקב ס"ק נ"א וז"ל ונשאלתי בא' שאמר לפי וכו' לרחוץ היטב אחר הפסח הנפה וכו' וריקד בו קמח לפסח והתרתי מה שריקד בדיעבד ולסמוך על השפשוף היטב כדעת המחבר ועוד דאף וכו' דחמץ נוקשה בטל בששים אף תוך הפסח וכו' משנה שעברה דהוי חמץ נוקשה ובטל בששים ואם כן הכא גם כן יש לצרף דעת המחבר ועוד דהוי חמץ נוקשה ומה שהתיר הח"י דיעבד מחמת שרחץ הנפה דאם כן בודאי יש חמץ אבל הכא הלא אין החטים חמץ בודאי וראיה כי בשעת הדחק לוקחין קמח מהשוק והיינו טעמא דלא מחזקינן איסורא אף במקומינו שלותתים החטים אימור לא לתתה בדרך שיהיה חמץ ועיין חק יעקב סי' תנ"ג ס"ק י"ח י"ט ועוד זה הוא דוקא על החטים בעצמם יש איסור לאכלם בפסח מחמת שהלתיתה שלנו לא דמי ללתיתה שבש"ס אבל בנדון דידן שנטחן חטים של חמץ זמן רב קודם הפסח ועיקר הספק שמא נשאר מעט קמח בנקבי הצילענדר והחשש שמא נתערב קמח חמץ בקמח של פסח יכולים לסמוך על הנחלת שבעה סי' י"ב שמתיר לטחון שלשים יום קודם הפסח אף בלא נקור הרחיים ועיין שם בסי' י"ג דאף בתוך שלשים יום אם אי אפשר בקל לנקר והגם שהאחרונים חולקים עליו אבל הרבה מאחרונים מסכימים לדבריו ואף אם ישאר מעט קמח חמץ הא קיימא לן דקמח בקמח הוי לח בלח ואינו חוזר ונעור בפסח כמבואר במ"א סי' תמ"ז ועוד כתב שם הט"ז דאם נתערב לח בלח פחות מששים קודם פסח יכול להרבות עליו קודם פסח עד ששים כדי להתירו ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה כמו שמותר להשפיל ענפים של אילן על

הסוכה שתחתיה לערבם עם הסכך ויהיה הסכך רבה עליהן ומבטלן וכתב המרדכי הא אין מבטלין איסור לכתחלה ותירץ דקודם יו"ט שאינו אסור עדיין נתבטלה ועוד דהני מילי במקום שנהנה אבל מצות לאו ליהנות ניתנו וכ"ת האגודה הובא דבריו באו"ח סי' תרכ"ו בט"ז ס"ק ב' ובמ"א ס"ק ג' (ולפי תירוץ השני יש לאסור לבטל חמץ דהלא הוא נהנה ויש לה"א):

והמג"א כתב בסי' ת"ל מהרש"ל היה דורש שכל אדם יאכל מעט קודם פסח מקמח של פסח והקשה המגן אברהם הלא הוי לח בלח וחק יעקב תירץ כיון דיש איזה פוסק שסובר דהוי יבש ביבש והרב נודע ביהודה תניינא סי' ע"ב כתב בשם הש"ך סי' ק"ט לדעת מהרש"ל מוכח שסובר דמיקרי יבש ביבש ואם כן אזיל לשיטתו דהוי יבש ביבש לכן הנהיג לאכול מעט קודם פסח ואם כן בנדון דידן לא מבעיא להפוסקים דהוי לח בלח בודאי מותר לטחון ערב פסח דאינו חוזר ונעור ואף לשיטת הסוברים דמיקרי יבש ביבש הלא כבר כתב לנו המחבר סי' תנ"ג שהקמח הראשון שומרין אותו עד אחר הרגל:

והנה כתבו התוספות בחולין לענין סכינים של עכום"ז וז"ל אפי' אתרמו דאשתמש וכו' דכל מה שסופו לפלוט פולט בהגעלה ראשונה והיא סברת ר"ת ואף שכתב שם דדלמא אינו יוצא בפעם אחת ותמיד יוצא מעט מעט זהו דוקא איך שנבלע על ידי אור אמרינן שפולט מעט מעט אבל בנדון דידן שהיתה הבליעה בכיס על ידי טחינה יוכל להיות שקמח חמץ שנשאר בכיס יצאה ראשונה ועכשיו אין בה תערובת כלל ודומה לדברי הט"ז ביו"ד סי' צ"ב ס"ק י"ט וז"ל והנה לפי זה הקדרה גם כן מותרת דאם מפעפע לפנים הוי כנפלה לתוך התבשיל ממש וכו' ואם א"מ לא יאסור גם התבשיל שיבשלו בה אח"כ דמ"ש מהראשון ואם כן הכא נמי אם יש פרורים משנה שעברה אזי נתבטלה בקמח של עכשיו ואם לא יוצא בהטחנה ראשונה גם מן השני לא יצא (עפ"ס הט"ז הנ"ל שלומד הפ' ספקמפעפעת אם מפעפעת לפנים או לא נולד לי חקירה אם בשל בשר עוף ונפל חלב על דופני הקדרה ואין בו ס' שיהי' כשר דס' מפעפע לפנ' או לא ובדרבנן סגי בחד ספק כי לשיט' הש"ך שלומד דודאי מפעפ' רק לא ידעינן כמה בודאי טרפה אבל לשיטת הט"ז יל"ע):

וכן כתב הרדב"ז בח"ו סי' ב' אל"ף ק"ך שנמצא בדופן הנפה בצק וכתב דאחזיקה איסורא מספק לא מחזיקינן ותו דהא אמרינן דחוזר וניעור בפסח לאו דאורייתא ואזלינן לקולא וכמו כן בנדון דידן דיש הרבה פוסקים דסברי דהוי לח בלח דודאי אינו חוזר וניעור כלל וע' באו"ר סי' תנ"א ס"ק ל"ו וז"ל כתב מ"א אם באו מים על הנפה וכו' ועוד כיון דאינו אלא פ"א אפשר לנקרו יותר ממה שרגיל להשתמש הלא חזינן דפ"א אפשר לנקרו

וע' במ"ח סי' תנ"א ס"ק ל' דאם נופו קמח בנפה שבא עליה מים אחר הפסח של שנה שעברה מותר דשוב הוי חמץ נוקשה ובטל בששים הרי שרחץ במים התיר בדיעבד וא"כ כשטחנו ב"פ חטים אחה"פ בודאי לא מחזקינן איסורא שלתתה בדרך שנתחמץ ועוד הרי פ' לנו הרמ"א סי' תנ"ג סעיף ג' שאם לא בירר הדגן שצמח ויש ס' מותר וא"כ זהו שטחן עליו חטים של חמץ לא גרע מחטים שצמחו ובאמת קשה לי מדוע מותר לטחן אע"פ שיש חטים שצמחו רק אם יש ס' מדוע אוסרים הנפה לרקד וכן הכיס הרי בודאי יהי' ס' ועי' בש"ך יו"ד צ"ג ס"ק א' ולחלק כמ"ש הט"ז בסי' תנ"ג ס"ק ב' דהיכא דבא החימוץ אחר הטחינה ונתיבש הלחלוחית שעל השק ונעשה חמץ יעו"ש לא ניחא לי חדא דכיון דעובר דרך הכיס יש לו דין קמח ומתערב יפה ומכל שכן דעל ידי הלישה מתערב יפה וע' בזבחים ע"ג בתוס' שם אפילו עיסה עם עיסה מתערב יפה ומ"ק לח בלח וכש"כ פרורים שיוצא דרך הכיס:

ועוד מאן לימא לן הכא שנתיבש דלמא לא נתיבש והוי דינא ס' תנ"ג מתערב יפה והוי בעת הטחינה עושה תערובת ומתערב יפה ולא כמו בס' תס"ו ואין לתרץ דמשום הכי אסור לטחון על הכיס מצד שכ' המ"א בשם הרשב"א ס' תמ"ז ורמז עליו בסי' תנ"ג סעיף קטן ז' דאין להוסיף עד שיהי' ס' רק דוקא היכא שיש ס' וא"כ אצל חטים מצומחים אזי יש ס' אבל גבי נפה אזי יהיה מבטל איסור לכתחלה דהרי אין כוונתו לבטלו רק לטחון והוי כמו בס' פ"ד ביו"ד שכונתו לתקן הדבש וכן בטור סי' תנ"ג לענין עכבר וכ"ש הטור שא"פ אם יש נשוכין בטל וא"כ מבטל איסור לכתחלה שאינו טוחן כדי לבטלה (מזה יש סתירה להט"ז דס"ל דבשעת היתר מותר לבטל בכונה וכאן משמע דאסור בכונה לבטלו ואפ' י"ל דחמץ שאני דשמו עליו וראי' שאוס' נ"ט בנ"ט בחמץ תה"ד וכן הובא במג"א סי' תמ"ז ס"ק כ"ד) ועוד הלא מצאתי איזה אח"כ שכתב בשם העטור דאע"ג דאין מבטלין איסור לכתחלה הנ"מ בדבר שהוא בעין אבל בבליעת קדירה לא אמרינן שאסור לבטלה ועפ"ז יתורץ קוש' התוספות פסחים דף ל' ד"ה לשהינאו ונוכל לת' קוש' הכרו"פ סי' צ"ג ע"ס העיטור דכתבו אם בישל חלב הלא אין מבטלין איסור לכתחלה דהעיטור לטעמו שס' דבליעה בקדירה מותר לבטל אפי' לכתחלה וא"כ ה"נ יכולים לומר דהקמח בנקבי הכיס נקרא בליעה ואפשר י"ל דזאת נק' בעין ע"כ מכל האיך טעמא אין בו שום חשש ופקפוק כלל בודאי כשר לטחן עליו קמח של פסח בלא שום חשש כלל יאכלו ענוים וישבעו עכ"ד יצ"ו אמר המחבר זאת להודיע כי לא נטפלתי כעת לעיין בדבריו בענין זה ורק לעשות רצונו הבאתי דבריו בקונטריסי: אמנם על מה שהבאתי למעלה (בד"ה אולם) דברי הרב מחצית השקל בסי' תנ"ג ס"ק י"א דלפי מ"ש בסי' תנ"א סי"ח דנפה

אין לה הכשר א"כ הוא הדין בכיס של רחיים וכו' (קריינא דאגרתא דברי המחה"ש מר ניהו ידידי הגאון אבד"ק שאוויל יצ"ו) כתב לי ידידי האבד"ק חערסאן יצ"ו הנ"ל וז"ל ופלא בעיני על כת"ר ועל הג' ריז"ש ועל כולם על המחצה"ש הלא מפורש ברמ"א סי' תנ"א סי"ח וז"ל ונהגו שלא להשתמש בנפה ע"י הגעלה ואין לשנות וכן כל כיוצא בזה כגון רי"ב אייזי"נ או הכיס של רחיים בכולן לא מהני להו הגעלה הרי מפורש בדברי הרמ"א דין כיס הרחיים שאין מועיל לו הגעלה כמו שמפורש במפה עכ"ד יצ"ו והצדק אתו: והנה אחר זמן יצא לאור קובץ כנסת חכמי ישראל וראיתי שם שבקונטריס שני סי' מ"ב אות ז הובאה הערה זו בשם אומרה הרב דחערסאן הנ"ל ושוב נדפס קונטריס רביעי ושם בסי' פ' אות א' כתב ידידי הרב הג' מוהר"ר אליהו עקיבא ראבינאוויץ יצ"ו אבד"ק פאלטאווא על הערה זו וז"ל ובאמת לולא הוסיף הרב (דחערסאן) תיבת דלמ"ש (בסי' תנ"א סעיף י"ח) שזכרונה לא בא כלל בדברי המחצית השקל לא היה כאן שום פלא יען כי דבריו ברור מללו דכונת המג"א שכתב ועס"י תנ"א סעיף י"ח היא דנפה אין לה הכשר אם כן הוא הדין כיס של רחיים ופשוט וברור שכוונת המחצית השקל היא דכל זה מבואר שם ולא ללמוד מעצמו יצא רק משום דבמוהרי"ל לא נזכר דין כים של רחיים רק דין הנפה לכן העתיק כאן מילתא בטעמא כל עיקר דינא דהרמ"א.

ועל פליאה שעל ידי הגהה כזאת אמרו חכמים כל המוסיף גורע עכ"ד יצ"ו: ואני הדל כבר כתבתי מאז דהצדק עם הרב דחערסאן יצ"ו ובראותי דברים אלו חזרתי על המקרא וראיתי שבמחילת כבוד הרב המשיג יצ"ו הטיח דברים אשר לא כדת והנני נותן לפניכם דברי רבותינו מרן והרמ"א ומגן אברהם ומחצית השקל המדברים בזה.

והמעיין ישר יחזה עם מי הצדק וזהו מרן בש"ע סי' תנ"ג סעיף ח' כתב נוהגים לנקר הריחיים דזימנין נתנו בהם תבואה לתותה לסולת. והרב מגן אברהם בס"ק י"א כתב וז"ל משום דזימנין וכו' כשטוחנין ברחיים תבואה לתותה לא יטחנו באותו בית לפסח אפילו ברחיים אחרת דאבק פורח ומתערב וקטן לא ישמור הרחיים עיין סי' תנ"א סעיף י"ח עכ"ל והרב מחצית השקל כתב בזה הלשון עס"י תנ"א סעיף י"ח דנפה אין לה הכשר אם כן הוא הדין כיס של רחיים עכ"ל הלשון מוכיח דהרב מחצית השקל מר הוא דאמר ללמוד דין כיס הרחיים מדין המבואר בסי' תנ"א לענין נפה שאם כוונתו לומר שגם דין כיס הרחיים מבואר בסי' תנ"א בדברי מרן או בדברי הרמ"א היה לו לכתוב בלשון זה עס"י תנ"א דנפה אין לה הכשר וכן כיס של רחיים.

וזה ברור וזה לשון מרן הנפה צריך לדקדק בה מאוד לנקותה מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה וישפשפו אותה במים יפה יפה והוא

הדין לכל שאר כלי הלישה שהשיפשוף בהם עיקר גדול וכתב הרמ"א ונהגו שלא להשתמש בנפה על ידי הגעלה ואין לשנות (מוהרי"ל וב"י) וכן בכל כיוצא בזה כגון הכלי שקורין רי"ב אייזי"ן או הכיס של רחיים (מהרי"ל) וכולן לא מהני להו הגעלה וכן סלים שמשתמשים בהם חמץ דינם כנפה עכ"ל.

ואחרי הציעי מילתייהו דרבנן קדישי הנ"ל עיני הרואה תחזנה מישרים כי צדק הרב דחארסען בהערתו הלזו: ובעיקר הטחינה ברחיים של קיטור הנה מקרוב נדפס ס' משיב דבר להגאון נצי"ב אבד"ק וואלאזין וראיתי בסי' ל' שנשאל על דבר בית הטוחנות של דאמא"ף והשיב שמעולם לא ראה טוחנות אלו לכן לא יוכל לחוות דעתו אלא שממה שכתב לו הרב השואל שקשה להתיר הרצועה בכל מקום ובכל זמן מתבאר שגם הוא אינו רואה חשש חימוץ בזה אלא שלבתי הרחיים הללו צריך שמירה יתירה משאר בתי טוחנות ולכן מצא מקום לחלק בין מקום למקום ובין אדם לאדם אבל אין דעתו נוחה לחלק כן שזה מביא לידי מחלוקת כדאמרינן בפסחים ד' ל"ז יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין ובאמת בכל בתי רחיים לרבים אין לסמוך על הבעלים שינקום וישמרו כראוי וכהלכה ועל הדברים הנעשים לרבים אין סומכין אלא על מי שמוחזק על פי בית דין בכשרון דעת כדאיתא בירושלמי והובא בתוס' יומא ד' ט' דברבים אינו נאמן עד שיקבל עליו ברבים וכן המנהג שב"ד שולחין איש אחד לבית הרחיים להכשירם ולסלק כל מכשול ולא לסמוך על בעל הרחיים ומאחר שכן אף אם רחיים של קיטור צריך שמירה מעולה יתירה מכל בתי טוחנות לא יפלא להושיב אדם מיוחד על פי ב"ד להשגיח על זה ושוב אין לחלק בין מקום למקום ובין אדם לאדם:

גם על מה שכתב הרב השואל שיש במקומם הרבה בתי רחיים של סוסים כדי הצורך לפסח השיב שכמדומה שהקמח מרחייפפאראווע טובים הרבה מהקמח של בית הרחיים של סוסים וכבר השתנו דרי ורוצים לשמוח ביום טוב על לחם עוני בסלת נקיה ומלפנים הנזהר בשמורה היה קוצר החטים לפני זמנם והיו המצות שחורות ועתה נשתנה הדבר וקוצרים בזמנם ורק בשימור יפה שלא יפלו גשמים עליהם מקצירה ואילך וכלל גדול בעסק שמורה שאין צריך ליזהר אלא כפי האפשר בשעת מעשה זו ואין אומרים שהיה לו לעשות באופן אחר ויהיה משומר ביותר וכדתנן ברביעי ממסכת נדה משנה ה' וכו' והיינו דאיתא בש"ע סי' תנ"ג סעיף ז' וכן יזהר לכתחלה שלא להניח הרבה שקים של קמח פסח זה על זה במקום שאפשר רוצה לומר לאפוקי במקום שמוליכין הרבה שקים ואי אכשר שלא יניחו זה על זה אין לחוש בזה ואין אומרים להוביל כל של בפני עצמו והכי נמי בנדון דידן הרוצה לאכול מצה מקמח יפה מרחיים של דאמפף אין

צריך אלא להיות נזהר כל צרכו באותו מקום של הטחינה ועל רב העיר רמי להעמיד איש מוכשר להשגיח יפה כאשר יורהו הרב וסיים כל זה נראה לי לפי מיעוט ידיעתי כאשר הקדמתי שאיני יודע בטיב בתי טוחנות של אש אבל מעלתו יתיישב הרבה אם כדאי להחמיר על הרבים בזה וגם אולי יש מתירין חלילה לעשות מחלוקת בשביל זה ולהוציא לעז שמאכילין חמץ ח"ו ועל כיוצא בזה אמרו בואו חשבון בואו ונחשב וכו' הפסד מצוה כנגד שכרה בבא בתרא ד' ע"ח:

ובסימן ל"א כתב מה דבדיק לן מר בדבר הרחיים של קיטור אשר מכח מרוצת המכונות נמצא עיסה דבוקה בכל הליכות הקמח ונסתפק אם הזיעה היא מהקמח אם כן היא מי פירות ואין ללוש עם מים דממהר להחמיץ או הזיעה היא מחמת הפגשת אויר החם מן הקמח עם אויר הקר והוי תולדה לעצמה הנה רחיים שלנו אינם של קיטור ונמצא גם כן במקום הנפה הרבה לחלוחית מזיעה והקמח סביב דפנות הכלי נעשית עיסה ומעולם לא חששנו שמא מתייבש ונשאר איזה פירור בקמח שזה אינו אלא בנפלו מים שמחמיץ מה שאין כן במי פירות אין לחוש בפירור כל שהו שימהר להחמיץ העיסה בשעת לישה ומה שבחק יעקב סי' תס"ו סק"ז גבי זיעת החומה מסיק שאף שאינו מי פירות ממש ממהר להחמיץ ואם נתייבש ונתערב אין ללוש בהם היינו שנתערב הרבה ולא במעט כל כך דנימא דלא מהני ריקוד (והביא ראיה לזה וסיים) ולא ידעתי מה חסרון יש בזה ברחיים של קיטור יותר מברחיים של מים ולפי מה שחושש לזאת העיסה אין עצה אלא שיהא הקמח יוצא ממקום הטחינה לחוץ עם הסובין ולא להנפה אבל כבר המנהג פשוט שיהא נפה אצל הרחיים רק שצריך שתהיה חדשה כי אי אפשר לקנחה ולנקותה מקמח לתותה אבל הכלי של עץ והילקוטין של ברזל וכדומה אפשר לנקות היטב אלו תורף דב"ק ושוב שקיל וטרי במה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תס"ו סק"ו דלחלוחית מים שקבל העץ בעודו מחובר מיקרי מים ומחמיץ עי"ש:

ובשו"ת חיים של שלום להגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בסי' ס"ה כתב שרב אחד אסר לעשות מצות מקמח שנטחן ברחיים של קיטור מחמת הזיעה שמתהווה בהאויפציגע ואמר הרב האיסר שבא מעוצם תנועת כלי השאיבה שבתוכם ששואבים הקמח הולכים בתדירות ממטה למעלה וממעלה למטה ומזה מתאוה זיעה וליחלוח בכותלי האויפציגע ובנפול עליהם אבקי קמח נעשה שם עיסה ובצק ויש לחוש לעירוב העיסה בקמח והשיב שאין חשש לא משום ביטול בששים דהא דעת הר"י מוויינא שבש"ע סי' תס"ו דכשנתייבש הלחלוחית לא מהני גם ריקוד דמיפריך ומתערב דאף דקמח בקמח חשיב לח בלח דוקא כשמתערב חטים חמץ בין כשרים ונטחנו ביחד אז דהוי כלח בלח אבל

נתערב אחר טחינה לא מהני ביטול שמא יבא לאפות בפסח שהוא במשהו ויבש בלח חוזר ונעור אלא משום שנרגש בחוש שזיעה זו אינה מתולדת המים והוי מי פירות ולא דמי לזיעת חומה ועץ שדעת כמה מרבוותא דמחמיץ דהתם הוא שבא מכח מים כדכתב מגן אברהם סי' תס"ו סק"ד לא כן כאן דודאי לאו תולדת מים היא ואין לומר דבשעת לישה יהיו מי פירות עם מים דמלבד דגם כשנתערב ממה שנדבק בכותלי האויפציגע ודאי הוא פחות מחלק ששים ובמעט מי פירות ומים כתב מגן אברהם שם לצדד דלא אמרינן ממהר להחמיץ ועיין בית אפרים סי' מ' ובחתם סופר מה שכתבו לענין בצלים שבחטים וממנו ניקח לנדון דידן ועוד דעת הבית חדש סי' תנ"ג שזיעת חומה היא תולדה לעצמה וקיל ממי פירות שגם עם מים לא ממהר להחמיץ ואף למאי דמשמע מהגהות סמ"ק ומוהרי"ל שדומה ממש למי פירות עיין חק יעקב סי' תס"ו סק"ז אכתי בנדון דידן דאינו ודאי שיש בהקמח עירוב מעיסה הנ"ל אלא ספק שמא נתערב אין לחוש כדכתב בחק יעקב סי' תס"ו סקי"ב והוא מהדרישה דכשיש ספק בהליחלוח אם הוא מים או מי פירות יש להתיר גם בנתייבש מספק ספקא שמא מי פירות ושמא לא נתערב כלום וכאן דודאי ממי פירות נתלחלח אלא שיש חשש מי פירות עם מים פשיטא דשרי דהא כמה מגדולי המורים סוברים דמי פירות עם מים הוי נוקשה ורבים הם הסוברים דנוקשה אינו אלא מדרבנן ושוב לא הוי אלא ספק דרבנן שמא לא נתערב כלל ולהקל:

ואף לדעת מאור עינינו הנודע ביהודה בסי' כ"ב דאין לתפוס החבל בתרי רשין דמי פירות עם מים אינו אלא נוקשה ונוקשה אינו אלא דרבנן ובמקור חיים סי' תס"ב חולק בזה אך בבית אפרים סי' מ' הקים דברי הנודע ביהודה הרי דעת הבית חדש שזיעה אין לה חומרא דמי פירות אם כן יש ספק אחד בפלוגתא וספק השני במציאות דהוי ספק ספקא מעליא כדכתב החק יעקב בסי' תמ"ז סק"י ובכנסת הגדולה הובא בפרי מגדים יו"ד סי' נ"ז דספק ספקא כי האי מהני אפילו בנודע ואפילו אם נגבב חומרי ונימא דדעת הבית חדש יחידאה ואין לצרפה לספק ספקא כבר כתב החק יעקב בסי' תנ"ג סקי"ג בשם הרבה פוסקים דבספק נתערב יש לסמוך אריקוד כל שכן אנן דנוהגים שלא לאפות מצות בתוך המועד כי אם בדוחק גדול ושוב שקיל וטרי אם יש בזה איסור לעשות ספק ספקא בידים לגבי של תורה וכן לעשות ספק אחד בדרבנן וכתב דלפי מה שכתבו האחרונים דמה שאסור לעשות בידים הוא משום ביטול איסור לכתחלה אם כן בחמץ שכתב הטורי זהב בסי' תרכ"ח שמותר לבטל לכתחלה ממילא מותר לעשות ספק אחד וכן ספק ספקא בידים ושקיל וטרי קצת וכתב לדעתי הזיידעאסטן היינו שיש בהרחיים של קיטור שמנפים את הקמח אין שום ספק כלל שודאי קולטים הפרורים יותר מנפה דקה מן

הדקה באופן שאי אפשר ליפול שום פירור בתוך הקמח ועוד דברור שהבצק אינו נפרר מהכותלים מאליו כי אם על ידי סבה ואיזו סבה יש לנו לחוש שמא נפל מהמדובק להקמח וכו' ועיקר החשש שיש כאן הוא שעינינו רואות שיש בהאויפציגע זיעה ודאי דמזיעה זו קולטת הקמח גם הוא כיון שעובר דרך שם אלא דלא מינכר ואם כן מי יוכל לשער כמה זיעה קלט הקמח ועיין קרבן נתנאל בפרק כל שעה אות קכ"ו אבל אנלה מה שהורנו הנסיון שבשעה שטוחנין הקמח בהוואלצען האויפציגע אין מזיעין כלל וכלל יען הקמח בא אל קרבנה קר אלא בעת שטוחנין האבנים ושוחקים הסובין להוציא מהם שיורי הקמח אם אז הקור גדול ילחמו כח החום שבא מהאבנים עם כח האויר הקר ומהתעצמותם זה עם זה נעשה זיעה וכן מבואר בספרי חכמי הטבע כנודע ליודעים ואף כשאין קור גדול כשדוחקין האבנים הדק היטב רגיל לבא הזיעה לכן החוב מוטל לצוות להמשגחים שלא יניחו לדחוק האבנים היטב וגם בזמן שהקור עצום לא יניחו לטחון הסובין בהאבנים להוציא מהן סלתן שמזה נעשה מיני קמח הגרוע ואם יעשו כן יצאו מחשש זיעה אלו תורף דב"ק:

ועל הנפה אם צריכה חדשה כתב שם (בחיים של שלום) בסי' פ"ה ובנידון הכסים כלומר צילענדערס שלהחליפם באחרים חדשים הוא הוצאה מרובה הנה מאז נהגו פה לקנות חדשים ואולם בבואי הנה וראיתי שהיא גזרה שבעלי הרחיים אין יכולים לעמוד אנן כעין חדתא עבדינן שמנקים אותם יפה יפה משיורי קמח ומכבדים במכבדות של שער היטב עם כי הרמ"א בסי' תנ"א סעיף י"ח כתב שמנהג לקנות כיסים חדשים וכן נפה ודלא כהמחבר שכתב דמהני בהו שיפשוף כבר כתב החק יעקב בס"ק נ"א דשעת הדחק הוי כדיעבד ומהני שיפשוף ואין דחק גדול מזה דלקנות אחרים צריך להוציא סך רב בשגם דבניקבי אריגת הזידעאסעס"ן עינינו הרואות שאי אפשר למיסרך בהו מידי ואף אם נסרך על ידי הכיבוד במכבדות שער נפרד מהם ואזלי ודאי ואף כי נשאראיזה פירור מחמץ אי אפשר לצאת דרך הנקבים שהם דקה מהדקה והזיידעאסעס"ן לא קולטתו ובכעין זה כל המחמיר לקחת חדשים הוא מן המתמיהם שגורם להשחית ולאבד ממון ישראל שהתורה הקדושה חסה עליו ומחומרא דחמץ נהגתי פה שלא ימכרו לפסח הקמח מטחינה ראשונה וזה מנהג כשר הוא עכ"ד: וזאת להודיע שעל מה שכתבתי בראש אות זו (בד"ה אך לפי) דלא מהני שינהלו הקמח לפי שכבר נתייבש וכו' ומתבאר שדעתו העניה היתה להחמיר בזה גם בשעת הדחק הנה עתה קבלתי מכתב מידידי הגאון רש"ל פרעיידש מח"ס היקר כרם חמד אבד"ק ליאדי יצ"ו (מיום ג' חנוכה תרנ"ז) וכתב לי על זה וז"ל לא ידענא למה החמיר כ"ת יחיה בזה בשעת הדחק הא כבר פסקו

גדולי האחרונים להתיר בזה בשעת הדחק אף בנתייבש הלא המה בשו"ת פני יהושע סי' ט' הביאו השערי תשובה בסימן תס"ו וכן פסק בש"ע אדמו"ר מוהרש"ז שם בסעיף יו"ד וכן פסק בספר מגן האלף שם סק"ה וכן פסק בשו"ת צמח צדק החדש חלק יו"ד בסוף סי' ע' וכן פסק במנחת משה בקונטריס חקת הפסח דין ל"ז עי"ש וברור עכ"ד יצ"ו.

אמר המחבר עם כי לא כל הספרים הנז"ל היו בידי בזמן שנשאלה השאלה הזאת (היא שנת תרל"ו) ויש אשר לא יצא עוד לאור הדפוס (כספר מנחת משה לידידי הגאון מקאמינקא יצ"ו) בכל זאת יפה העיר ידידי הגאון יצ"ו מסה"ק שהיו בידי גם אז כס' שערי תשובה וש"ע האדמו"ר אמנם למודעי אני צריך כי בעיר שנשאלה השאלה אופים מצות בשעת דוחקם גם בחול המועד פסח ומה שהתירו הפוסקים אינו אלא לאפות קודם הפסח כמבואר בדבריהם ויתכן שמפני זה היה נכון בעיני להעלים היתר זה שלא יבואו לאפות מקמח ההוא גם בפסח כן אני אומר דרך השערה כי לא אוכל לזכור בבירור אחר שעברו עשרות שנים ואפריון נמטייה לידידי הגאון יצ"ו.

ד) שנה שרבו הגשמים ונמצא גרעינים רבים מצומחים וצריכים בדיקה אם יש ששים נגד המצומחים ואי אפשר לבדוק כל החטים אף שנראה לכאורה כיון שיש בשק שלשה מצומחים צריך לבדוק כל השק ולא סגי בבדיקת הרוב דדמי לתולעים ביו"ד סי' פ"ד מדבר שדרכו להתליע דלא מהני מה שבדק הרוב דהוי מיעוט דשכיח ואין סומכין על בדיקת הרוב מכל מקום כיון שהוא דבר שאי אפשר יש לומר דלא דמי דהתם כיון שמצא שלשה תולעים אתחזק שמגדל תולעים ומניה קא רבו וכל ירק וירק הוא בחזקה זו אבל הכא אדרבה כל גרעין יש לו חזקה שלא נתחמץ וכו' ולכן סגי שיבדוק בענין זה שיקחו שלש פעמים מעט מן השק ואם יש בהם ששים נאמר דאתחזק שבכל השק יש ששים נגד המצומחים כן כתב הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' ח"י וקצת תימה בעיני שלא זכר דברי הרב מג"א בסי' תס"ז ס"ק י"ב שהביא דברי מרן בב"י בשם הכל בו דאם נמצאו שלשה שעורים בתבשיל חזקה דאיכא טובא ושמא נתבקעו וכתב דלא קים לן הכי כדכתב הט"ז בשם רש"ל דלא אמרינן כן אלא בתולעים דמניה קא רבו אבל במילתא דאתי מעלמא לא ומשום הכי השמיטו מרן בש"ע והרב חק יעקב בס"ק כ"ד השיג על מה שכתב הט"ז דלא נמצא חילוק זה בשום פוסק וכו' והרב מקור חיים שם סק"ה אחר שהביא דברי הח"י שהקשה על חילוק הט"ז הנ"ל כתב וז"ל ולפי זה היה לנו לחוש גם בחטים הנמצאים בתוכם שלשה שצמחו דילמא איכא טובא וכו' לכן נראה לי דלא אמרינן חזקת שלשה פעמים כי אם בדאיכא דבר הגורם דמסתבר שיהיה כך וההיקש השכל מחייבהו שיהיה כך אבל בדבר שנופל במקרה וליכא דבר הגורם דמסתבר כל

כך אין חזקה למקרים וראיה וכו' ועוד ראיה וכו' ומשום הכי מותר בחטים שצמחו דאין ראיה מדירדו גשמים על אלו שירדו גם כן על המותר וכו' ולפי זה בחטין בתבשיל שנפלו דרך מקרה לא אמרינן חזקת שלש פעמים וכדעת המ"א עכ"ל והרב פרי חדש בסוף סעיף ט' כתב לחלק בין תולעים שדקים מאד לחטה וכו' ושהעיקר דלא קיימא לן כדברי הכל בו והוכיח כן מדברי הרי"ף והרא"ש והרמב"ם עי"ש וכן דעת הרב שלחן גבוה בס"ק ח"י וכן דעת הרב בית דוד בסי' רמ"א כמו שהעיד הרב זכור לאברהם בד' קי"ד סוף ע"א וכתב הרב דברי מנחם סי' תס"ז הגב"י אות י"ב דבב"ד שם הביא הרבה גאונים דלא סברי כסברת הראב"ד (שהביא הכל בו) והוא יחיד בסברא זו ושחילק כמה חילוקים בין תולעים לחטים ולפי דברי המג"א ומסקנת כל רבנן קדישי הנ"ל נראה דבחטים האלו שנמצאו בשק שלשה חטים מצומחים לא הוחזק בזה כל השק שיש בו עוד עד שלא יהיה מועיל בדיקת הרוב כי אם לבדוק כל השק (כמ"ש הנשמת אדם) שפיר נוכל לומר דמועילה הבדיקה שהזכיר בנש"א שיקחו שלש פעמים מעט מן השק ויבדקו אם יש ששים נגד המצומחים:

וסבור הייתי לומר דהרב חיי אדם לא סמך על מה שכתב המג"א לפי שראה את כל נאות יעקב שבחק יעקב חלק על מה שסמך המג"א על חילוק הט"ז כנז"ל והרב מוהריק"ש העתיק דברי הכל בו בדין זה ובעיקר חילוק הט"ז הנ"ל כתב הרב פרי תואר ביו"ד סי' פ"ד ס"ק כ"ב הביא דבריו הרב נהר שלום בסוף אות ח' שלבו נוקפו מאחר שלא הוזכר חילוק זה בדברי הראשונים ועיין מה שציין בזה הרב יד דוד ליו"ד שם בהגב"י אות מ"א ועיין לעיל סי' ה' אות מ"א מה שרשמתי שם) והרב מוהר"י עייאש בשו"ת בית יהודה במנהגי ארגי"ל ד' ח"ק סכ"ג כתב דהעיקר כדברי הכל בו ודחה דברי הרב פרי חדש וכתב שכמה פעמים עשו מעשה לאסור על פי דברי הכל בו ומוהריק"ש וכו' ועיין להרב פתחי תשובה יו"ד סי' פ"ד סק"ז בשם הרב מקום שמואל מה שכתב על דברי המג"א הנ"ל הרי דדבר זה אינו פשוט להיתר ולכן לא רצה בנשמת אדם לסמוך על דברי המגן אברהם אך ראיתי שבחיי אדם כלל קכ"א אות ג' פסק כהמג"א דלא אמרינן חזקה בכי האי גוונא והביא מה שהשיגו החק יעקב ודחה דבריו עי"ש ואם כן היה לו לומר דאעיקרא לא הוחזק השק בזה כמו שכתבתי ואולי סובר דשנה שרבו בה הגשמים יש לדמות למה שכתב המג"א שם דבכרי של חטים שנפל עליו גשמים אסור עי"ש וצ"ע:

ומצאתי להרב דברי מרדכי (פרידבורג) סי' מ"א שהביא דברי הנשמת אדם הנ"ל וכתב על דבריו דמה שחילק בין תולעים לחטים ליתא דגם בכל ירק יש חזקת היתר כמו שכתב בעצמו בבינת אדם סי' נ"ד (צ"ל סי' ל"ז עי"ש בשער איסור והיתר) אלא דמה שערער

אינו ערעור והמנהג שלוקחים שלש פעמים מן החטים וכו' (כמ"ש הנש"א הנ"ל) הוא נכון דהא בתולעים דנים מדין בריה דבאלף לא בטיל לכן כשנמצא שלשה נתחזק שיש עוד ואף אחת אוסר כולו אבל בחמץ קודם פסח דבטל בששים אף דמחזקינן שיש עוד מחומצים בהשק מכל מקום מותר משום דכמו כן אמרינן דאחר שבדקנו שלש פעמים ומצאנו דיש ששים נגד המחומצים מחזקינן כן כל השק עכ"ד ומתבאר ממה שכתב שם בסי' מ"ה שסובר כדברי הרב חק יעקב לחלוק על הרב מג"א הנ"ל ועל כל פנים הרי גם הוא מסכים לאשר ולקיים המנהג הנ"ל דשפיר יש לסמוך בבדיקת שלש פעמים כנז"ל גם הרב רמ"ץ סי' ל"ה (ד"ה ובדבר הבדיקה) כתב גם כן שאינו דומה לפירות מתולעים וכו' ובחטים לוקחים מהקופה אחר שנתערב היטב שלש פעמים מעט חטים ומעיינין יפה כל גרעין בפני עצמו ואם יש בכל אחד ששים כנגד המצומחין תולין שכל הקופה כן ופוק חזי מאי עמא דבר ודי מה שמחמרינן לבדוק היטב כל גרעין לבדו ובתה"ד לא מצריך כי אם עיונא בעלמא: ובעיקר בדיקה זו נסתפק הרב תורת אביגדור הביא דבריו בספר הזכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב אם נמצא באגרוף אחד שאין ששים נגד המצומחים אי מהני אחר כך בדיקת שלשה אגרופים שיש ששים: ונראה דחטים המצומחים אינם כחטים מבוקעות שיתכן שאחר שיתייבשו לא יהא בקוען ניכר (עיין לקמן אות ה' בשם שו"ת שואל ומשיב וק"ל) אלא לעולם ניכרים הם כי מצומחים המה דאם לא כן מה יושיענו מה שנמצא שיש ששים נגד המצומחים הלא יש לחוש שמא אלו שאין מצומחים עתה היו מצומחים ונשתנה מראיתם.

והנה כל זאת היינו כשידוע שיש בהחטים גם מצומחים אבל אם אין החטים מצומחים אף שהיא שנה שרבו גשמים וירדו עלי ערמות שבשדות עד שהיו קצת משיבולים אשר על הערמות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה כמפורשבסי' תס"ז ס"ד וכתב הרב בנין ציון בתשובות החדשות סי' ה' בשם הרב השואל שבשנה שרבו גשמים בימי קציר חטים חוששין לסתם חטים של אותה שנה ואיו ראיה להתיר ממ"ש בש"ע הנ"ל לפי מה שביאר כונת הרשב"א (מקור דין הש"ע) בס' יצחק ירנן סוף הלכות פסחים ונסתפק אם לסמוך על מה שאומרים ישראלים נאמנים איכרים ומוכרי תבואה שחטים שנתגשמו ניכרים הם במראיתם שהוא כעין הכסיפה פניה וחטים שלא נתגשמו פניהם צהובות ומזהירות ובפרט שעת הדחק היא והמחבר הביא תורף דברי הרב יצחק ירנן דמה שכתב הרשב"א בזה היינו שאז לא היו אוספים בשעת הקציר כל התבואות מהשדה אל הבית אלא יש שהיו מדגישים הערמות בצבור גדול על פני השדה ומניחים שם זמן רב ולא היו עושים כן אלא על המיעוט אבל הרוב אספו מיד בשעת

הקציר אל הבית ועל זה הוא שכתב הרשב"א שהולכין אחר הרוב ותולין שהתבואה היא ממה שהובא אל הבית מיד בשעת הקציר (כלומר דלפי פירוש זה אם כן לא נשאל הרשב"א כלל על שנה שירדו גשמים בעת הקציר דבזה ודאי חוששין על כל סתם החטים של השנה) והוא כתב שאינו מסכים לגמרי לפירושו בדברי הרשב"א וכו' וביאר כונת הרשב"א וסיים ולא ידעתי למה לא הזכיר מר סיום דברי הרשב"א שהם סמיכה רבה להקל בנדון דידן שכתב ועוד הרי שהו החטים מתחלת הקציר עד הפסח ולא נתבקעו וכו' ולמה נחוש להם על כן איני רואה שום צד ספק ומותר עכ"ל וגם מה שהביא מר מהראש יוסף סמיכה לדבריו נראה שגם הוא מיקל לדינא וכו' והרי גם הוא סיים (אחר כל קושיותיו על הרשב"א) וז"ל אלא שבכל אלה הדברים הולכים אחר החזקה וכיון שאין רואים שום ריעותא אין לנו להחזיק איסור וכן כתב הר"ן בסי' נ"ט בשם הגאון כ"ץ חטים שנגע בהם מים אם אינם לחות ולא נשתנה מראיתם והן קשות מותר לאכול מהם בפסח ואין חוששים לספק איסור דלא מחזיקינן איסורא עכ"ל ועוד נראה שיש לחלק בין ירדו גשמים על החטים דבזה יש חשש חימוץ לכשירדו על השבולים שהם לבוש להחטים שבתוכם וכמעט אי אפשר להחטה שתחמיץ וכו' מכל זה נראה שאין לחוש בנדון זה ומכל מקום כיון שאומרים שיש להם סימן וכו' יש לחוש ליקח חטים שאין ניכר בהם שום שינוי אלו תורף דב"ק:

והגאון בשו"ת רמ"ץ סי' ל"ז מחמיר בשנה שירדו הרבה גשמים על התבואות שבשדות להצריך לטחון לפסח מחטים של שנה העברה בדוקא משום דאף דמבואר בסי' תס"ז ס"ו והוא מתשו' הרשב"א דבירדו גשמים על ערמות שבשדות דהחטים שלא נתבקעו והיינו שבאמצע הערמה מותרים הטעם הוא משום ספק ספיקא שמא לא ירדו גשמים לשם ושמא לא החמיצו ועי"ש בט"ז סק"ד ובח"י דאף דמותרים מכח ס"ס מחמירינן לענין אכילה כיון שאין הפסד בשהייתן והוי כדבר שיש לו מתירין דלא מהני ס"ס ואם כן כיון שמצוי בקל חטים מאשתקוד אף שהם קצת ביוקר יש להחמיר שלא לסמוך על ס"ס דישראל קדושים מחמירין במילי דפסחא ועוד דהרשב"א מיירי בערמות גדולות (וכמשעות לשונו דבזה הוא דשייך לחלק בין בטן הערמה וכו') כדרך שברוב שנים שקוצרים בזמן החום ושוטחים על פני השדה לייבשם ועושים מהם ערמות גדולות וגדיש ובזמן מה מכניסים לביתם ולכן יש ס"ס (ובד"מ דפוס פיורדא מבואר שהערמות היו מכוסים בקשים) אבל בשנה זו שירדו גשמים הרבה על התבואה בהיות שטוחה על פני השדה ובזה אין לחלק בין עליון לתחתון לאמצע וליכא ספק ספיקא ונודע שברוב התבואות היה כן ואי אפשר להתיר לתלות ברובא ואפילו אם היו רוב התבואות בערמות

גדולות צ"ע לסמוך ארובא כיון שגם ברובא אין היתר ברור כי אם מחמת ס"ס שהוא כעין רוב ואיכא גם ברובא מיעוט לאיסורא ועוד אף אם היה נודע שבשעת הקציר ובזמן שהיו שטוחים על פני השדה דק דק לא שטף גשם עליהם מכל מקום נודע לכל שנשתהה הקציר כמה ימים אחר גמר התבואה מפני הגשמים ויש חשש דאחמיץ במחובר כיון שירדו גשמים בחוזק והפילו הקשים לארץ והגשמים מזלפין עליהם הוי כמאן דמנחי כבושים בכלי מלא מים ומחמצים כמו שכתב בתשובה מועיל צדקה סי' ס"ט דגם תבואה לחה ויונקת מהקרקע מקבלת חימוץ (דלא כהרשב"א ופסקו מרן בסי' תס"ז ס"ה) אלא דדוקא אם ראינו שנתבקעו אבל בסתמא אין לחוש לחטים שירדו עליהם גשמים במחובר דאגב מידלייהו לא מחמיץ אבל כשירדו הגשמים בחוזק והפילו הקשים לא מהני היתרא דאגב מידלייהו וכו' ולצדד היתר למיזל בתר רוב תבואות דלא נפלו הקשים והשיבולים לארץ איה שוקל וסופר דלא נעשה כן ברובא ורבים אומרים דבכל התבואות שבסביבותינו הכי הוה וישראל קדושים ומחמירים בפסח ודאי ראוי להחמיר ליקח מאשתקד אף ביוקר קצת ולא לסמוך ארובא ובפרט דיש לחוש דליכא רובא ומכל שכן דיש מקום להחמיר מעיקר הדין כיון שהיו שטוחים דק דק על פני השדה וביאר שם דהנוהגים לאכול כל ימי הפסח מצה שמורה משעת קצירה וזה לא ימצא משנה שעברה מוטב שיניחו משנה זו חומרא זו ויאכלו מחטים של שנה שעברה שאין בהם שום פקפוק ואם לא ימצא חטים שמורים משעת קצירה משנה שעברה גם לאכילת מצוה בשתי לילות יוכל ליקח על אכילת חובה בשתי לילות מחטים שמורים משעת קצירה משנה זו דבחטים אלו נזהרים שלא לשוטחם דק דק על פני השדה ולמהר קצירתם שלא ירדו גשמים עליהם אחר שנגמר בשולם ואיכא ספק ספיקא וכו' ומי שלבו נקפו יברור כדי הצורך לשתי לילות כל גרעין בפני עצמו שיהיה קשה ואין בו שום ריכוך עכתד"ק:

ומתבאר מדברי הרבנים נשמת אדם ודברי מרדכי הנ"ל דנקטי בפשיטות דצריך לדעת בבירור דיש ששים כנגד המצומחים ובדיקה הנ"ל מבררת ומחזקת שיש ששים אך בשו"ת עמודי אור סי' ט"ו כתב בשם הרב השואל שמפרש דברי הרמ"א בסי' תנ"ג (מיהו צריך לראות שאין בו כל כך שלא יהיה ששים כנגדו מן ההיתר) שכונתו שידע בבירור שאין בו ששים אז אסור אבל בספק מותר כיון דנתבטל ברוב הוי כשאר מין במינו ונשפך ויש ספק אם היה ששים דשרי משום דספקא דרבנן לקולא והגאון המחבר האריך בזה ומסיק שצריך בירור שיש בו ששים וכתב לדקדק מתוך לשון ההגמי"י שהביא מרן הב"י על הדגן שצמח מלחלוחית הארץ שקורין גירמי וכו' דדגן שצמח עם שאינם מצומחים חשיב מין באינו מינו וא"כ בעי ששים מן התורה וכל שאינו ידוע בבירור שיש ששים

הוי ספק תורה וכו' וכתב דבתשו' אברהם העלה גם כן להצריך ששים בבירור ועיין בנשמת אדם סי' י"ט שהאריך בזה אי חשיב מין במינו ועיין חיי אדם כלל קכ"ה אות ה' ועיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת המ"ם אות קט"ף והרב בית מאיר א"ח בסי' תס"ז ד' ע"ג ע"ד כתב בחטים שמקצתם נשקעו במים דאסורים וצריך לחקור מהבקיאים אם יש ששים בהחטים שלמעלה נגד החיטים השקועים מותרים בדיעבד לאכלם בפסח ואם ידוע שאין בהם ששים אסורים אפילו בדיעבד ואם אי אפשר לעמוד על זה והוא ספק אם נתבטלו בששים אם לאו כיון שדבר תורה מין במינו בטיל יש להקל כמו ביו"ד בנשפך ע"כ הנה גם הוא מצריך לכתחלה שיהיה ידוע בבירור שיש ששים וכן מתבאר דעת הרב השיב משה בסי' ח"י וכתב שם שלא לבד כנגד החטים שצמחו צריך ששים אלא גם אם יש חטים שלמעלה במקום שדרך לצמוח נתקלקל ונתרכך רק שלא התחיל לצמוח עדין וגוף החטה קשה כדרך כל החטים אין להקל בפחות מששים כנגד כל החטה דהרכיכה מעידה שירדה בהם לחלוחית וכיון דמינח נייחי אתו לידי חימוץ ואינו דומה לליחה (צ"ל ללתיתה) ואין לומר אחזוקי איסורא לא מחזקינין כיון דאתחזק איסורא בהאי חטה גופא:

וגם מתבאר מדברי הרבנים הנ"ל דכיש בהם ששים מותר לטוחנם לצורך פסח ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה כיון דאין כונתו משום ביטול רק לטוחנם וכתב בשו"ת רמ"ץ סי' ל"ה בחטים שהובאו לטחון על הפסח ונמצא ביניהם גרעינים מצומחים כמו שומים (שקורין קנעבליך) ויש ששים כנגדם כבר פשט ההוראה הלכה למעשה שמותר לטוחנם ולא הוי כמבטל איסור דאין כונתו לבטל כביו"ד סי' פ"ד ואף המחמירים שאוכלים רק מחטים שמורים משעת קצירה לא ישגיחו בחומרת פרי חדש בסי' תנ"ג (ס"ג) ופוק חזי מאי עמא דבר ואם אינם נביאים ומה שכתב פרי חדש בשם הט"ז דלא אמרינן דכשאין כונתו לבטל שרי אלא הוי מבטל איסורהיינו דוקא כשאפשר בענין אחר אבל כשאי אפשר בנקל וכו' אבל לברור החטים דאיכא טירחא גדולה לא גם הטעם שכתב הפר"ח משום דניכרים הגרעינים ולא שייך ביטול לא ס"ל להפוס' דכיון שמותר לטוחנם משום דאין כונתו לבטל א"כ לאחר הטחינה אינם ניכרים ובטלים וגם החומרא דחו"ן ליתא לדינא כלל עכ"ל ובשערי תשובה סי' תס"ז אות י"ב כתב דבשו"ת מוהר"ם רוטרונבורג סי' ל"ה השיב בן המחבר בגשמים שירדו על ערמות ויש חטים שצמחו רק שיש ששים כנגדו מההיתר יש להתיר אפי' לכתחלה שלא בשעת הדחק לטחון אותו ואין בזה משום מבטל איסור שאין כונתו לכך ויש לאפות קודם פסח וכו' עי"ש: וכשאין ששים כנגד המצומחים אי שרי להוסיף עליהם כדי לבטלם על ידי שיטחנם ביחד או

אסור משום דהוי כמבטל איסור לכתחלה עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים (בשדי חמד ח"א) ריש מערכת האל"ף אי ביטול חמץ קודם פסח חשיב מבטל איסור וכו' הנה הבאתי שם מערכה מול מערכה ובפרטות בדין זה זיל קרי בי רב בש"ע הרב מוהרש"ז סי' תנ"ג סעיף י' דסתים ותני דאסור להוסיף עליהם קודם הפסח וכו' עי"ש ובסעיף י"א שיש חילוק בין דגן שצמח וניכרים המצומחים לאם נתבקעו חטים ונתייבשו ואינם ניכרים ונתערבו דבזה מותר להוסיף עליהם ולטוחנם גם הרב דברי מרדכי פרידבורג סי' מ"ב עמד בדין זה כשאין בחטים ששים נגד המצומחים אם מותר לערב בהם חטים אחרים שיהיו ששים והביא קצת מדברי הפוסקים שרשמתי בקונטריס הכללים שם ומסיק דאסור לערב בכונה וכתב דבחטים מצומחים יש לומר דגם הט"ז (שכתב דבתערובת לח בלח קודם הפסח מותר להרבות עליו) מודה כיון דניכרים וכן לחטים נשוכות והיה מעשה באיש אחד שהיה לו שלש מדות וחצי מחטים לתותים וערבם עם שאר החטים והיה כל התערובת מאה מדות ורצה לטחון הכל לצורך הפסח ולא התרתי לו להוסיף עד ששים ולטוחנם כי לא היה שום דחק והפסד מרובה כלל ועיין בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תמ"ב בקונטריס אחרון אות יו"ד ובחיי אדם כלל ק"ך אות כ"ג וכלל קכ"ה אות ה' ועיין עוד לקמן באות זו: ואם טחנו החטים ולא נבדקו אם היה ששים נגד המצומחים שקיל וטרי בזה בנשמת אדם הנ"ל ומסיק בצ"ע וכתב עוד דחטים מצומחים אפילו יאמרו מאה עדים שנקצרו שלא בשעת גשמים ואחר כך שמרו אותם מכל מים הם חמץ גמור דשמא נתחמצו במחובר אחר שיבשו כל צרכן שאין סברא שיצמחו מעצמן כמו שכתב בשו"ת הר"ן סי' צ"ט בהדיא ועל כל פנים מידי ספק דאורייתא לא נפיק.

עתה ראיתי בספר חדש דרכי הוראה לאחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו שכתב בח"ב סוף פרק כ"ד בשם הג' מוהרש"ז אשכנזי בהגהותיו למשניות אהא דתנן בתרומות פרק חמישי משנה ט' סאה תרומה שנפלה למאה וטחנן ופיחתו כשם שפיחתו החולין כך פיחתה התרומה ומותר סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה וטחנן והותירו כשם שהותירו החולין כך הותירה התרומה ואסור אם ידוע שהחטים של חולין יפות מהתרומה מותר ז"ל הערה קטנה לענין חטים הנצמחין אף בפחות מעט מששים שטחנם כבר יש להתיר בדיעבד דמשערין לפי הקמח וידוע שקמח מחטים שאין מצומחין יותר לפי ערך חטים הנצמחים ודבריו נכונים עכ"ל:

ובעיקר הדין בחטים שאין ניכר בהם שום לחלוחית אם נחוש להם הנה השגתי עתה ספר שאילת שלום מהדורא תניינא וראיתי שבסי' צ"ב נשאל הגאון בחטים הבאים בעגלות ועליהן מכסאות (צאליריס) להגן עליהם אם נחוש שמא ירדו גשמים עליהם

והביא מה שהרב השואל כתב בדין קבוע כמחצה על מחצה על דברי דברי הרב פרי חדש בסי' תס"ז ס"ד בדין שנה שרבו גשמים וכו' ופלפל הרב המחבר בזה ושוב כתב (בד"ה ובגוף) דעתי מסכמת עמו להתיר החטים שבהעגלות כיון שראו שהיו נגובים היטב וגם במראיתן לא ניכר שום לחלוחית וגם בהצאלירי"ס שהיו מכוסים בהם לא ניכר שום לחלוחית בהם אחזוקי איסורא לא מחזקינן ולא יהא אלא ספק אם באו עליהם גשמים הרי הוי ספק ספקא שמא לא ירדו עליהם גשמים ואם תמצא לומר ירדו שמא לא נתחמצו ואף דהרמ"א בסי' תס"ז החמיר דלהתיר באכילה לא מהני ספק ספיקא כבר תמה עליו בט"ז דבכמה מקומות מבואר דמהני ספק ספיקא אף באכילה ומה שכתב הש"ך ליישב דכיון דלמר עוקבא אפילו לא נתבקעו אסור הוי ספק ספיקא דפלוגתא ולא מציאות ולא מיקילינן כולי האי כבר דחאו בחק יעקב דספקא דפלוגתא עדיף טפי ובלאו הכי גם למר עוקבא הא דאסור בלא נתבקעו אינו אלא משום ספק שמא נתחמצו ואם כן אכתי הוי ספק במציאות וכו' ומסיק דבמקום הפסד או מניעת שמחת יום טוב יש להתיר באכילה ובפרט בנדון דידן אשר בעל החטים והאיש אשר היה עמו הגידו כי לא היה גשם כלל בדרך כי אם מעט שלג ומה שהשקים של חטים היו מלוחלחים מלמעלה אין מזה הכחשה לדבריהם דשפיר יש לומר דכיון דהשקים היו מונחים על העגלות מלמעלה על כיסוי הצאל"ל אף שגם הם היו מכוסים מלמעלה עם שטריזינע"ס וקש מכל מקום אפשר שלא היו מכוסים כל כך בטוב לאשר היו השקים בולטים וכשנמס מעט השלג והיה למים ירדו המים דרך השטריזינע"ס והקש ונתלחלחו השקים מלמעלה אבל החטים שבעגלות יש לומר שלא בא עליהם כלל כי היו מכוסים היטב וכאשר באמת לא נראה שום לחלוחית גם בהכיסוי הצאלערי"ס שעליהם ואין להחזיק רעותא בהם לכן החטים שבעגלות ודאי יש להתיר בפרט שציוה כ"ת לישאום מלמעלה בערך שני אצבעות אם כן על המותר ודאי אין חשש כלל ועיין בתשובת הר"ן סי' נ"ט הובא בב"י בקיצור עוד ראיתי (בשאלת שלום) בענין חטים מצומחים שנשאל בסי' ט"ז בחטים השמורים משעת קצירה שנבדקו אחר הדישה והיו בהן הרבה חמוצים ולא היה מהכשרים כנגדם כי אם שלשים ומעט יותר ועתה קודם הטחינה ביררו החטים המצומחים ובפעם ראשונה לא היו ששים ובפעם שניה היו יותר מעט ושאל למורה אחד והגיד לו הלא אם תערב אותם יחד ויהיו ששים והולך וערב אותם עם קאר"ץ חטים שמורים שהיה לו משנה שעברה לטחנם יחד והשיב דהחטים עצמם ודאי לא היו כשרים לפסח כיון שנבדקו אחר הדישה ולא היו ששים אף שבדק עתה ובפעם שניה היה יותר מעט בודאי לא בדק וברר יפה וכי איסור חמץ שבהן להיכן הלך וכבר כתב בנשמת אדם סי' י"ח שצריך בדיקה מעולה

והבנה יתירה כי כשנתייבש מה שצמח אז הצמיחה נופלת ואינו ניכר ובפרט בנדון דידן דיגיד עליו רעו חלק החטים שביד השותף השני שנבדקו עתה ואין בהם ששים ועם כי אין מחזיקים איסור ממקום למקום כאן שנבדקו אחר הדישה ולא היה בהן ששים גילוי מלתא בעלמא הוא שלא בדק היטב ולא הבין יפה בבדיקתם אלא דאחר שערבן עם החטים דאשתקד הנה אם נבדקו החטים הללו ולא היה בהם חימוץ או שהיה בהם כדי לבטל גם המצומחים שבחטים משנה זו היה מקום לדון להקל על פי דעת הט"ז בסי' תמ"ז סק"ה וס"ק י"א דכיון דעדין היתר הוא מותר להוסיף ולבטלן ואין בזה משום מבטל איסור (בענין זה כתבתי באריכות קצת בס"ד בשדי חמד חלק א' בחלק הכללים בתחלת מערכת האל"ף ובקונטריס פאת השדי בחלק הכללים אות י"ג עי"ש) וכן נוטה דעת המג"א שם סקמ"ה וכתב דלכן כתב הרשב"א דהוי כמבטל ולא מבטל ממש משום דעדין היתר הוא ואף דאין להקל נגד דעת הרשב"א סי' תפ"ה שהביא המג"א בכל זאת בשעת הדחק אפשר לסמוך על הט"ז בפרט דגוף האיסור בביטול בדיעבד אינו אלא משום קנס וכו' ובפרט שיש לדונו קצת כשוגג על פי הוראת המורה וכו' (שקיל וטרי קצת בזה):

אך כל זה אם נבדקו החטים והיה בבירור אחר התערובת ששים נגד המצומחים אבל אם גם הישנים לא נבדקו אף דלא מחזיקינן איסורא היינו אם היו נטחנים לבדן אבל כיון שנתערב בהן החטים של שנה זו שלא היה בהן אלא בערך שלשים ומעט נגד המצומחים ואנו רוצים להוציאן מחזקת איסור על ידי הצטרפות חטים הישנים צריך בירור גמור שהיה ששים נגדן ואם לאו אסור מספקא ולדעת כמה הוי ספק תורה ובאיסור כרת גם להרמב"ם ספקו מן התורה לחומרא ואף בספק דרבנן במקום חזקת איסור אסור ובפרט דשכיח דנמצא לפעמים גם בחטים המשומרים כמה מצומחים ואף דלרוב יש בהן הרבה יותר מששים לבטלן בכל זאתמי יודע אם היו די שיעור לבטל גם החטים מצומחים חלילה להתירן לאכול מהם בפסח: וחטים הנלקחים מאנשים רבים מעט מזה ומעט מזה ונאספו יחד בהאמבאר גם כן הדבר פשוט דאינו מועיל הבדיקה ממקום אחד או שנים או יותר דלא יוכל החלק להעיד על הכלל כיון דלאו ממקום אחד באו כי אם ממקומות שונים אם לא שיערבם יפה יפה עד שיתערבו כולם ואחר כך יבדקם אם כשרים המה לפסח ובאופן אם אין בהם משום חדש ולאשר הדברים פשוטים אין להאריך יותר עכ"ל:

ובשו"ת משיב דבר (להגאון בע"ס העמק שאלה) הנדפס חדש ממש בסי' כ"ח נשאל בשנה שרבו גשמים בעת הקציר והיה כמה מקומות אשר ברוב החטים שלהם היה מצוי חטים מצומחים ופחות מששים מה לעשות בעיר אשר יכול להיות שישארו בלי מצה

ובתשובתו ביאר שחטים מצומחים חמץ גמור הוא כדכתב הסמ"ק בשם רבינו יחיאל והובא בב"י סי' תס"ז וכו' והביא מה שכתב בחיי אדם כלל קכ"ה דמותר להוסיף חטים או שעורים ואין בזה משום ביטול איסור דאף דהרשב"א אוסר היינו משום דסובר דחמץ מיקרי איסור לענין הגעלה וליבון אבל לדעת הפוסקים לענין הגעלה דחמץ לפני זמנו מיקרי היתרא ומקילין בליבון קל לדידהו מותר להוסיף ולבטל וכן כתב החק יעקב בסי' תמ"ז סקט"ז עי"ש דמוכח מדבריו גם כן דתליא הך דינא דהוספת בפלוגתא דחמץ קודם זמנו אי איסורא בלע מיקרי או לא וכתב על דבריהם דלא נראה לו המצאה זו לעקור דעת הראשונים שפשוט בעיניהם דאסור לבטל וגם הטור ושאר פוסקים שמתירים בסי' תנ"ג לטחון ולבטל הוא מטעם שאינו מכוין לבטל אבל להוסיף לא עלה על הדעת ולבטל כדי להשהות הוא פלוגתא דרבוואתא אבל לבטל כדי לאכול לא עלה על דעת אחד מן הראשונים להתיר ולא תלי בהא דחמץ איסורא מיקרי או היתרא ואינו דומה איסור ביטל להגעלה שהרי אין לך קיל בהגעלה כתרומה דמהני הגעלה שלשה פעמים לכלי חרס ואפילו הכי תנן בסוף פרק חמישי דתרומות דהמוסיף לבטל במזיד אסור וכו' ומה שהט"ז בסי' תמ"ז סק"ה פסק גם כן דמותר להוסיף ולבטל קודם פסח כמו בסכך פסול קודם החג בסי' תרכ"ו אני אומר דאף לדעת המרדכי והאגודה שכתבו כן לענין סכך אי אפשר ללמוד אלא לענין שמורה באם צריך לבטל אינו משומר במשומר אבל לבטל איסור בהיתר זו לא שמענו וכל שכן שכל הראשונים תופסים לאסור לבטל וחלילה להקל:

ועל מה שפירש הרב חיי אדם מה שכתב מרן דשנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדה עד שהיו קצת מהשיבולים מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה שכוונתו דלחטים שבודאי אינם מצומחים אין לחוש שמא נתחמצו אלא שמכל מקום לא הגיעו לידי צמיחה לזה אין חוששין אבל מכל מקום יש לבדוק אם הוא פחות משששים ולכאורה הדין עמו דאף שרוב החטים אינם מצומחים וגם יש להם חזקת כשרות מכל מקום הרי הוי מיעוט המצוי ויש לחוש מדרבנן כמו בבדיקת הריאה והאריך דכד דייקת אי אפשר לפרש כן לשון הש"ע וכו' ובמסקנתו כתב דבין להרשב"א ובין להרא"ש שרי לטחון בלי בדיקה ויותר טוב משנבדוק ולבטל בידים מכל מקום לצאת מידי חשש דנותן טעם כדכתב הסמ"ק דחטים צמוחים וחמוצים נותן טעם מהראוי אם אפשר להוסיף כהוראת החיי אדם אבל לא מן הדין ויש לדעת דאחר הטחינה נשאר קמח מן המצומחים פחות משאין מצומחים ורחוק שיהיה כל כך מצומחים שלא יהיה בקמח ששים וא"כ ודאי מן הדין שרי לטחון בלי בדיקה ואף כי להוסיף ודאי אין מן הצורך

עכ"ל ובמה שהבין בכונת הרב חיי אדם לדעתי העניה יש לפקפק עיין בדבריו שבכלל קכ"ה סעיף ה:

גם בספר מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' א' נשאל בחטים שנמצאו בהם הרבה מבוקעים עד שאין בחטים הכשרים ששים כנגדם והרב השואל רצה להתיר לערבם עם חטים כשרים ולהוסיף עליהם עד שיהיו ששים ולטחנם לאכול מהם בפסח וכתב הרב השואל דיש בזה שתי חששות א) משום דאין מבטלים איסור לכתחלה ב) דיש לומר חוזר ונעור בפסח ולזה הביא דברי הטורי זהב דבנתערב לח בלח פחות מששים קודם פסח מותר להרבות כבסכך פסול וכו' וכתב ראיה מסי' תרכ"ו וגם קיימא לן בסי' תמ"ז ס"ד דבלח בלח אונו חוזר ונעור ואם כן ליכא שום חשש עוד והשיב על זה עם כי דברי זקני הטורי זהב חביבים עלי מאד עם כל זה יען שכל הראשונים והאחרונים מחמירים בזה לא נוכל לסמוך להתיר והביא תשובת הרשב"א סי' תפ"ה ודברי המגן אברהם בסי' תמ"ז ס"ק מ"ה דמסכים להרשב"א דאסור להוסיף אפילו כדי להשהותם וגם הבית חדש לא התיר לערב רק כדי להשהותם ולא לאוכלן וכו' והדין אמת דאסור להוסיף כדי לאוכלם בפסח אליבא דכולי עלמא ומלבד החשש הנ"ל יש עוד חשש שכתב הר"ן בתשובה דהיתר בהיתר לא בטיל ואף שהר"ן דחה זה מכל מקום למעשה לא מלאו לבו להקל לטחון ולאכול בפסח רק להשהותם וגם על זה הקשו עליו הפרי חדש ושאר אחרונים והאריך בדין ביטול היתר בהיתר וסיים ועל פי כל האמור לא אוכל להסכים בזה לדעת כ"ת להתיר לערב בשאר חטים כשרים אלו תורף דב"ק:

וכשיש ששים בחטים שאינם מצומחים נגד החטים המצומחים דשרו כתב הגאון מוהר"ם שיק בסי' ר"ל שדעת הרב השואל בשנה אשר החטין צמחו והוצרכו ליקח אותם לחטי דפסחא על פי היתר שבסי' תנ"ג סעיף ג' כשיש ששים נגד המצומחים דיש להניח מהקמח סאה או חציה ויתלו המצומחים בזה או מתורת פדיון והשיבו שכמו זה כתב המגן אברהם סי' ת"ל בשם מוהרש"ל שכל אחד יאכל מעט קודם פסח מהקמח שטוחן לפסח דשמא יש בהקמח מעט חמץ ויתלו במה שאכלו אמנם אין לזה שייכות בנדון דידן והאריך לבאר כונת מוהרש"ל וליישב מה שמקשים עליו האחרונים ותור דב"ק הוא (בד"ה אמנם) דכונתו היא לצאת מחשש אולי נתערב מכל כלי הטחינה איזה פירור או פירורי חמץ והנך פירורים אי אפשר שיתפררו בכל הקמח והם מונחים במקום אחד לזה מהני שיאכל מקצת ממנו דאז יש ספק ספיקא שמא לא נתערב בו אם תמצא לומר נתפרר אולי בא הפירור לתוך הקמח שאכל קודם פסח וכו' אבל באיסור הנבלל הוא נגד החוש ונגד הדין לומר דהאיסור הוא מה שאכל ומה שכתב מצד תורת פדיון אינו

מובן דאיך יפדה דבר קודם שחל איסורו כדי שלא יחול איסורו ואף בפסח עצמו למאן דסבר דמהני פדיון היינו להתיר בהנאה ולא באכילה ועל כל פנים לא מצאתי טעם לזה שיאכלו מן הקמח קודם פסח ואינו מעלה ואינו מוריד (והאריך, עוד ליישב כמה עניינים השייכים לזה ובמסקנתו סיים) הדרינן לנדון שלנו שאם הוצרכו ליקח חטים שצמחו והוו מיעוטא דמיעוטא ויש יותר מששים בהיתר שרי ואין נפקא מינה בזה לאכול מן הקמח קודם פסח: ודע שהשגתי ספר יקר פינות הבית וראיתי שתי תשובות שם סי' ח"י וסי' י"ט משני גאונים בדין החטים בשנה שרבו גשמים מה דינם והאריכו השואל והמשיב בדין זה ולא יכלתי כעת לעיין בדב"ק ואיה"ש אשובה אשנה פרק זה בלא נדר וזאת לזכרון:

ה) חטים מבוקעים שנתייבשו ונתערבו בכור של חטים אם אכל מהתבואה קודם הפסח הוי ספק ספיקא ושרי למיכל מנייהו בפסח וכו' כן כתב במג"א בשם בית חדש וחלק עליו הפרי חדש ואסרו אפילו בשהיה והרב בגדי ישע דחה דברי הפר"ח והא ודאי כיון דמידי דרבנן הוא והרב פרי חדש הוא יחיד לגבי הני להם אנו שומעין כן כתב הרב חכמה ומוסר בד' קס"ז אות ל"ז הנה דברי המג"א הם בסי' תס"ז סק"ד שהביא מה שכתב בב"ח בשם המרדכי דכשאכלו מהתבואה עד הפסח הוי ספק ספיקא דשמא אכלו כבר מן האיסור ואם תמצא לומר לא אכלו שמא יאכלו מן המותר לדברי הרב פרי חדש הם בסעיף ב' (ד"ה ומ"ש אסור) איני מסכים עמו ואף להשהותו אסור וכו' ודבר רחוק הוא למתלי שאכלו כל החטים המבוקעים קודם פסח וגם לומר שבפסח יאכלו מן המותר וזה רחוק מהדעת וכו' עכ"ל וספר בגדי ישע אין מצוי אצלי ורואה אני דהרבנים נהר שלום באות ד' וזכור לאברהם ד' קי"ג ע"א הביאו מסקנת הרב פר"ח ובנה"ש כתב על דברי הב"ח דהוראהתמוהה היא והני מילי דמר הרב פר"ח נכונים בטעמם הנך רואה שאינו יחיד בסברתו ואם כן ודאי יש לחוש לדבריו ובלאו הכי בגוף דברי המרדכי עיין בב"ח ומג"א ועיין בש"ע הרב מוהרש"ז בסי' נ"ג אות י"ב ובסי' תמ"ב אות י"ד ט"ו ט"ז: והנה בדברי הפוסקים מבואר דכשנמצא בכרי קצת חטים מבוקעות מתירים השאר על ידי בירור המבוקעים או כשיש ששים נגד המבוקעים ולא חשו על השאר שמא גם הם נתבקעו אלא שנתייבשו ואין ניכרים ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' פ"ז כתב בשם רב השואל דרצה לחדש דהמבוקעות מעידות על שאינן מבוקעות דנתייבשו ודחה דבריו דכל שאין מבוקעות וגם המבוקעות אינם חמץ גמור לא מעיד על שאין מבוקעות ולא דמי לבצק חרש שאחת מעידה על חברתה ככתוב בסי' תנ"ט דשם יש חשש חימוץ גמור רק שאינו ניכר וכאן גם הביקוע אינו חמץ גמור ושקיל וטרי לדחות

מה שהשואל הביא ראיה לסברתו דהמבוקעות מעידות וכו' ומסיק על כל פנים לענין דינא דהמבוקעות אין מעידות על שאין מבוקעות דאף אי נימא דהביקוע הוי חמץ גמור מכל מקום מדראינן שהרוב אין מבוקעות מהיכא תיתי לחוש שנתייבש ומהראוי לומר שרק המיעוט נתבקעו והמרובות לא נתבקעו כלל ותשו' זו נישנית במהדורא תליתאה ח"א סי' קס"ז עי"ש:

וכתב הרב שואל ומשיב שם דחטים אלו אף שיש בהם ששים נגד המבוקעים אם הם משומרים משעת קצירה לצורך מצוה כנהוג אין ראויים למצות שמורות דשימור בעי שיהיה משומר ודאי וכל שיש ספק אולי היו מבוקעות והתייבשו אחר כך זה לא מיקרי משומרות וכעין מה שכתב בשיטה מקובצת למציעא ד' ז' דכל דכתיב עשירי ודאי אף רוב לא מועיל דעל כל פנים ודאי אינו והוא הדין כאן כיון דכתיב ושמרתם בעי שימור ודאי אלו תורף דב"ק בשתי מהדורות הנ"ל גם בתניינא ח"ד סי' קפ"ב כתב להסכים לדברי השואל דשנה שרבו הגשמים ונמצא בהחטים שנקצרו למצת מצוה הרבה מצומחים ומבוקעים ורוצים לתקן לבררם אחד אחד עד שיהיו נקיים דיותר טוב לאכול מחטים שאין בתוכם מבוקעות רבות כל כך אף שלא נשמרו מעת הקצירה מלאכול מחטים משומרים כאלו דאינו נקרא משומר ודאי וכו' מטעם הנז"ל עי"ש ובזה מתיישב מאי דהוה קשיא לי על רבינו מוהר"ם מלובלין בסי' קי"ט בקמח שהיה בו חשש מחמת נשיכת העכברים בשקים הורה להתיר הקמח לאכילת מצה דרשות ולאכילת מצת מצוה יקחו קמח אחר עי"ש ואינו מובן לכאורה מה בין רשות למצוה אם יש כדי לחוש אף במצת רשות ניחוש ואי לא אף למצוה לישתרי אך לפי מה שהסביר בשואל ומשיב ניחא דאף דלאכילת רשות מותר מן הדין מכל מקום לאכילת מצת מצוה כיון דכתיב ושמרתם בעינן שימור ודאי וכל שיש נידנוד ספק אין זה שימור ודאי וכתב הרב בית מאיר א"ח סי' תס"ו על פי דברי הרב מהרמ"ל הנ"ל דנכון להחמיר בכל ספקות הנופלים למצת מצוה כיון דכתיב ושמרתם אפילו במקום שיש להקל במצות הנאכלים עי"ש וכן כתב בתשובתו שבסי' תס"ז עי"ש (בסוד"ה והשבתי) וכן כתב בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג סי' מ"ג ומ"ד הבאתיו בסי' י"א אות ג':

אלא דיש לפקפק לכאורה על מה שהסביר הרב שואל ומשיב דהנה במאי דבעינן שימור לשם מצת מצוה נחלקו רבני האחרונים אם הוא מדאורייתא או מדרבנן דהרב פרי חדש בסי' ת"ס אות א' סובר דהוא מדאורייתא והרבנים בית חדש שהביא שם והט"ז שם סק"א והח"י סק"ב סברי דהוא מדרבנן ועיין שם במשבצות ובאשל אברהם ואם כן דברי השו"מ אתו שפיר לדעת הרב פר"ח דמאי דדרשינן שמור לשם מצת מצוה הוא

מדאורייתא ומצינן למימר דשימור ודאי בעינן אבל לדעת הסוברים דענין זה אינו אלא אסמכתא מדרבנן קשה בעיני לומר דצריך שימור ודאי דומיא דעשירי ודאי ולא מהני ביה רוב וס"ס וכו' ומצינו בתשו' מרבנן בתראי שלא חשו להחמיר בחטים השמורים משעת קצירה יותר ממה שהדין נותן לאכילת מצת הרשות בפסח עיין בשו"ת בית שלמה סי' צ"ד והבאתי תורף דבריו לקמן אות ו' ובשו"ת המ"ץ סי' ל"ו הבאתי תורף דבריו לקמן אות חי"ת: וראיתי בספר הבהיר מנחת משה ד' ט' אות י"ד שכבר קדם והביא כל דברי השו"מ הנ"ל והוסיף משה דבספר שערי דעה סי' קפ"א כתב דאף דברישׁ פרק אין דורשין חשיב הש"ס מקומות שנאמר בהם שימור בתורה שבת עריות הקדש מצה ולא אשכחן להחמיר בכל הני בספקן יותר מכל התורה כולה אולי הוא משום דלענין גוף האיסור אין לחלק בזה לשאר איסורי תורה רק לענין המצות עשה דשמירה בעינן שיהיה שמור על צד הודאי עכ"ל והנה מצינו כיוצא לזה להחמיר במצות עשה יותר מלא תעשה דבלא תעשה פשיטא לן להקל בכל דבר שיש בו ספק ספיקא במידי דאורייתא ואילו בקיום מצות עשה דעת הרבה מדרבנן בתראי דלא מהני ספק ספיקא לפוטרו ממצות עשה כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמך אות כ"ו וכן במחלוקת הראשונים בחומר הספקות אם הוא מדאורייתא יש סוברים דדוקא באיסורין הוא שנחלקו אבל במצות עשה לכולי עלמא חומר הספקות מדאורייתא עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים שם אות מ"א ולפי הנראה הרב שערי דעה קאי בשיטת הרב פ"ח דשימור לשם מצה הוא מדאורייתא וצריך לעיין בגוף הספר ואין נמצא אתי וגם דעת הג' בית מאיר בסי' ת"ס היא דהוא מדאורייתא ודחה ראית החק יעקב מדברי הרמב"ם בפרק חמישי מהלכות חמץ ועיין מה שכתבתי בזה בקונטריס הכללים במערכת האל"ף אות רג"ע (בשדי חמד ח"א) שוב נזכרתי דבשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' פ"ד גילה דעתו דלאו דוקא במצות השמורות משעת קצירה למצוה הוא דסבר הכי אלא בכל המצות הדין כן לדידיה וחידש על פי שיטתו דלא מהני ספק ספיקא לחמץ ועיין מה שכתבתי על דבריו בסי' ב' אות א' בענין ס"ס ובדין מים שלא לנו ולש בהם אם יש לחלק בין מצות דמצוה למצות דרשות עיין להרבנים ט"ז סי' תנ"ה סק"ו וחק יעקב ובאה"ט ס"ק י"ב ועיין לקמן באות ח"י בעיקר סברת הגאון שואל ומשיב בהא דבעינן עשירי ודאי. וכתב הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סוף סי' י"ד בדבר החטים הנידושים על ידי מכונות אשר כח הבאת המכונה מחסר קצת מהחטים וקצתם חסר מעט בראשם החד גם כן יפה כתב כבודו דאין להחזיק ריעותא מסתמא לחוש להן לנתבקע ותולין במצוי

בכח המאשין ואין לפקפק בזה כלל ועיין בסי' תנ"ג אלא דבכל כיוצא בזה אמרו הכל לפי ראות וכו'.

ובשו"ת אורי וישעי להגאון אבד"ק יאסי יצ"ו בסי' ה' נשאל בחטים הנידושין על ידי מאשין וממהירת המאשין דרוסת החטים נמצאים הרבה נשברים והשלמים גם כן נמצאים הרבה שנקלפו הקליפה העליונה עד שנראים נקובים ואי אפשר לבדקן אם נתבקעו או נצמחו ודעת הרב השואל להתירם לפסח והשיב דיש לדון בזה להתיר מטעם דאין מחזיק איסורא כמבואר בסי' תנ"ג סעיף ד' להתיר בשעת הדחק ליקח קמח מן השוק מטעם זה אלא שדעת הצמח צדק בסי' ל"ב דאם יודעים בבירור שדרך לכבס החטים אף אם רק מקצתן מכבסים לאסור ליקח קמח מן השוק והאחרונים חולקים דכשהרוב אין מכבסין אמרינן כל דפריש וכו' עיין חק יעקב סקט"ז וגם הצמח צדק עצמו בסוף התשובה כתב דאף שהנחתומים מכבסין החטים מכל מקום מוכרי הקמח אינם ידועים בזה ואין קמחם נקי כמו הקמחים של נחתומים וכיון שאין נקי כל כך אין להחזיק איסור לומר שנתכבס ועוד מבואר בדבריו דאף אי ידעינן שגם מוכרי הקמח מכבסים מכל מקום ברור שאין מנהגם לכבס תמיד אלא לפעמים מכבסים ולפעמים אינם מכבסים ומותר לאכול הקמח בפסח בשעת הדחק הרי שגם הוא אומר הכלל דאחזוקי איסורא לא מחזקינן להקל וסמך על טעם קלוש שנראה לעינים דזה אינו נקי כמו זה ובנדון שלנו ידוע שכל ימי הקציר הללו לא ירדו גשמים ועת הגריד היתה למה נחזיק ריעותא לומר שיש עוד מצומחים אשר לא ראינו לפנינו ויש ספק ספיקא שמא לא נמצא יותר מצומחים ושמא יש ששים נגדם ובשו"ת השיב משה סי' ח"י העלה היכא דנראה ביקוע למעלה שנראה שהוא הכנה לצמיחה ודאי אין להקל כלל על כל פנים בפחות משששים כנגד כל החטה רק אם לפרקים נסדקה מהדישה אין לחוש וניכר הואעכ"ד הרי כדברינו דהיכא דניכר שנסדק מהדישה אין לספק שמא היתה ביקוע או צמוח קודם שנסדקה מהדישה ואין צריך ששים נגדה:

גם יש לדון להתיר דיש לדמותו למין במינו ונשפך דמבואר ביו"ד סי' צ"ח דמותר משום דהוי ספק דרבנן ולקולא כמו כן חטים הללו עם החטים המצומחים נחשבים הם כמין במינו לשיטת רוב הפוסקים אף למה שכתב מרן הב"י ביו"ד סי' צ"ח בשם מצאתי כתוב דשאור ועיסה נחשבים מין בשאינו מינו ולדידיה גם חטים מצומחים עם שאינם מצומחים נחשבים אינו מינו כבר דחה רש"ל בים של שלמה חולין דברי המצאתי כתוב מדתנן בערלה מין במינו כיצד שאור של חטים בעיסת חטים ואף להמצאתי כתוב דשאור ועיסה הוי מין בשאינו מינו היינו דוקא היכא דידעינן בודאי שנתערב אבל בספק אם

היה כאן איסור כלל אף בספק דאורייתא אין להחמיר כמבואר בסי' ק"י בכללי הספק ספיקא ובאחרונים ובשו"ת ברית אברהם סי' ל"ו האריך להתיר בדיעבד שנטחנו החטים בספק אם היה ששים נגד המצומחים ומדבריו ראיה גם כן לדברינו ועוד יש לצרף דעת הפוסקים דקמח בקמח מיקרי יבש ביבש ולדעתם אמרינן שפיר חד בתרי בטיל אף באין ששים נגד המצומחים וכיון דמהקמח נעשה גיבול במים ואינו אוכל התערובת כך ביבש שפיר שייך לומר שאינו חוזר ונעור בפסח ועם כי אין לסמוך על דעה זו לחוד נגד דעת הפוסקים דקמח בקמח הוי לח בלח על כל פנים חזי לאיצטרופי לכל סניפי היתרים הנ"ל וביחוד דקשה להשיג חטים אחרים שמה ודאי דיש להתיר חטים הללו בלי שום חשש כלל:

ו) מה שכתב מעלתו שנמצא בחטים ציבלקי"ס (אמרו לי שהוא בצלים) ואמרו ההמון שהם אסורים ותמה מעלתו שלא ידע הטעם הנה תמוה מי שמזדקק להוראה יאמר שלא ראה זאת שהציבלקיס אוסרין ודעת קצת מאחרונים שאף ששים לא מהני בזה כן כתב הרב שואל ומשיב במהדורא תנינא ח"ג סי' פ"ב הנה משמעות הדברים שנמצאו הציבלקיס בהחטים טרם שנטחנו ואמר מר דאסורים כלומר דאין להם תקנה לטוחנם לצורך הפסח ואני בער ולא אדע אמאי יהיו החטים נאסרים דאף דהבצלים חריפים ומחמצים ונאמר שדינם כפלפלין שאוסר בדיעבד כמו שכתב הרמ"א בסוף סי' תנ"א הרי כתב שם המג"א דדוקא כשנלוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומותר והכא נמי יסלק הבצלים ויהיו החטים מותרים ואף אי מיירי שנודע זה אחר שנטחנו החטים ואמר רב לאסור הקמח מפני הבצלים שמחמצים הרי כתב שם הרב חק יעקב בשם הא"ז שפסק להתיר באכילה בכל מיני תבלין ואין לנו לאיסור אלא פלפלין בלבד ואולי משמע ליה דלא התיר הא"ז אלא כשנודע אחר הלישה והאפיה שזה דוקא חשיב דיעבד אבל קודם הלישה אין להתיר הקמח ודוחק:

שוב נזכרתי אשר מעין לנדון דידן נשאל הגאון חתם סופר ונראה דעתו לאסור אם לא נבררו והוא שבסי' קכ"ו כתב השואל חטים דהאי שתא נמצאו ביניהם שגדלו כעין שומים קטנים חדים וחריפים כשומים וכשנטחנים עם החטים איכא למיחש למי פירות ולדברים חריפים הגורמים חימוץ אלא שהוא דבר מועט וכתב המג"א למעט מי פירות ליכא למיחש אלא בפלפלין ואף אם השומים חריפים מכל מקום כיון שהתערבו בריבוי הקמח טרם בא המים אם כן כבר בטיל חורפייהו ובתשובתו כתב בדין דמי פירות אין מחמצין דיש חילוק בין כשהם דרך לישה לכששוהים בתוך דבר ימים רבים כדי שיתחמצו ושקיל וטרי בזה ומסיק וז"ל ובנדון שלפנינו אם החטים נטחנים ובתוכם דבר

הנסחט ומתלחלח אפילו טפה אחת אינו מתערב שנאמר בטל ברוב או בטל חורפייהו כי אם מצא מעט קמח בצדו ומתגבל ונעשו עגולים קטנים כעין חרדל וכיון שהוא דבר חמוץ ושוהה יום או יומים מי יודע אם אין העגולים גופיה נעשים חמוצים ושאור לחמץ העיסה ועוד שאין מתערבים בלישה ונשארים בעין במצה ובפסח פוגע בו ואוכלו לכן טוב לברר יפה החטים ואחר כך לנפות הקמח לאט לאט באופן שאם יש בו עגולים כאלו ישארו למעלה בנפה ומכל מקום אם לא נעשה כן אין להחזיק רעותא ולאסור בדיעבד אלו תורף דב"ק משמע דכל שלא נעשה כן כלומר שלא בררו החטים ולא רקדו הקמח אין דעתו להתיר אלא בדיעבד שכבר לשו ואפו ובשו"ת הרב רמ"ץ סי' ל"ה נשאל על חטים שנמצאו בהם קצת גרעינים מצומחים שקורין קנעבלי"ך וכתב באות ה' דאם יש ששים בשופי כנגדם אין שום חשש אולי הוא דבר חריף דחמץ כהסכמת האחרונים דדוקא פלפלין או סיד חי ולא סיד מכותל ואין לחוש ולומר דיש בהם לחלוחית והוי כמי פירות (כלומר ועל ידי הלישה במים הוי מי פירות עם מים) דמנא לן לאחזוקי ריעותא ותולין במצוי דמלחלוחית מים נצמחו מעט ואף אי הוי מי פירות וכשיבא אחר כך במים הוי מי פירות עם מים כמו שכתב בב"י בשם הגמ"י בסי' תנ"ן גבי נשיכת עכברים מכל מקום אין לחוש בזה כשיש ששים כנגדם דבמעט מי פירות אין להחמיר וגם יש לומר דכבר נתיבש ונתנגב ואיננו כדכתבו הצ"ץ ומג"א סי' תס"ב ואף שהח"י בסק"ג מחמיר דהמי פירות נשארו בתוכו מכל מקום בפרי חדש סק"ד מסיק להתיר ובפרט בנדון דידן לבדות מלב חומרות כאלה ומה שחשש הגאון חתם סופר דנשאר לחלוחית מהקנעבליך בתוך הקמח וכו' דבר זה מכחיש החוש דכיון שיש ששים נגד הקנעבליך ובלח לכולי עלמא יש בילה ועל ידי טחינה הקמח נבלל כל גרעין כזה בהרבה ולא נשאר לחלוחית זה לבדו ובודאי נתנגב ואיננו וכו' וגם בתשובת בי"א סי מ' מתיר ביש ששים ואך למותר לדבר מזה כיון דהחת"ס עצמו מסיק דאם מרקדין הקמח אין שום חשש ואנחנו מרקדים הקמח וגם בלי ריקוד מתיר בדיעבד ולכן ינהגו בחטים אלו כמו שנוהגים תמיד דלאחר שנבלל הקופה לוקחים מעט מעט שלש פעמים ואם אחר הבדיקה היטב יש ששים נגד הקנעבליך אין שום חשש לטוחנם לפסח עכ"ד.

והנה שו"ת בית אפרים שרמז הרב רמ"ץ אין מצוי אצלי לראות דב"ק דמדברי הרב רמ"ץ נראה דמפורש בבית אפרים דמותר בששים ואילו מדברי הרב תפארת יוסף בסי' ל"ב לא משמע הכי שנשאל שנמצאים בחטים זרעונים הנקראים זעלינטא"ץ אם יש בהם חשש חימוץ ואם לא הוי בכלל מי פירות והשיב שחקר ונודע לו אשר הוא מין חטים שמחמת חום החמה נתייבש ונעשה כן ובפרט כי גם על הקנעבליך שהחמיר הגאון בית אפרים

עיקר החשש היה משום דבעת הלישה הוי מי פירות עם מים והמג"א כתב בסי' תס"ב דמעט מי פירות אינו אוסר וכתה"ר כתב במכתבו שנמצא רק א' או שנים בקווארט וכו' ואם כן מעט מי פירות בתערובת מים הרבה לא יוכל לגרום שום חימוץ ועיין בפרמ"ג ומק"ח שכתבו דבדיעבד אמרינן דמעט מי פירות בתערובת מים הרבה לא יוכל לגרום שום חימוץ ועיין בפרמ"ג ומק"ח שכתבו דבדיעבד אמרינן דמעט מי פירות אינו גורם להחמיץ ובפרט כיון שהתערב בקמח המיעוטא דמיעוטא זרעונים קודם שנילוש במים ואולם כל זה לא צריך לנדון דידן שהוא מין חטה ולא מין פירות ובפרט דגם במי פירות כתבו הרבה אחרונים דבטל בששים כיון שהוא חמץ נוקשה ונוקשה בטל בששים בפסח כמו שכתב המג"א סי' תמ"ז אלו תור דב"ק משמע מלשונו דמדעתו הוא דאמר דכיון שיש ששים אין חשש במי פירות עם מים ואינו מפורש כן בבית אפרים ועל כל פנים למדנו מדבריו דגם הוא סובר כדעת הרב רמ"ץ דאף אם נחשוב מי פירות עם מים כל שיש ששים שפיר דמי בזרעונים זעלינטץ הנ"ל ובקנעבליך ונראה דכן הדין גם בהציבלקיס הנ"ל ודינם שוה לקנעבליך ועיין להרב ישועות יעקב בריש סי' תס"ב שכתב להתיר הקנעבליך משום דהוי רק מי פירות ועוד דמי פירות עם מים הוי חמץ נוקשה ונוקשה דמי פירות אם מים בטל בששים ומיירי בשכבר נאפו המצות עי"ש:

ובשו"ת בית שלמה סי' צ"ד נשאל בחטים שמורים משעת קצירה שנמצא בהם שתי גרעינים צבילקיס וזרקום וטחנו החטים ונשאר עוד חטים ונתערב קב מהם עם חטים אחרים שמורים משעת קצירה ואחר כך טחנו באותו בית הרחים הרבה חטים לפסח מה דין חטים ראשונים ושניים והאחרונים והשיב דאין להתיר מטעם דמי פירות עם מים אם לש יאפה מיד ואם כן ילוש ויאפה מיד דזה דוקא בדיעבד וגם משום דהמי פירות דהם המוץ של הזרעונים הם מעט וכתב המג"א דמעט מי פירות אינו מחמיץ הנה בשו"ת ביי"א סי' מ' מסיק להחמיר ומשום דמי פירות עממים חשיב חמץ נוקשה ובטל בששים אין להתיר דודאי חמץ נוקשה דמי פירות עם מים חמיר והוי בכל שהו (עיין מה שרשמתי בזה לעיל סי' ב' אות ב') ועוד כיון שלא חפשו בשאר החטים מנא לן בבירור שיש ששים כנגדם ואם ידוע בבירור שיש ששים אף אם נאמר דנוקשה כזה אסור בכל שהו כהסכמת כל האחרונים זהו בתערובת בפסח אבל כשאופין קודם פסח הוי לח בלח ואינו חוזר ונעור ומיהו בחתם סופר ובי"א כתבו חשש דמחמץ מחמת חריפות המוץ וגם משאר חששות וידעתי שהרבה אחרונים נטו קו להקל בשאלה זו ואני איני מיקל וזכרני בימי חרפי היה מחלוקת רב בזה ויצא הדבר להחמיר אך בנדון דידן שלא נמצא אלא שני זרעונים יש להתיר כדברי כ"ת דבדרבנן נקיטינן דדוקא בתלתא הוי חזקה וענין נדון

דידן אינו אלא מדרבנן וכו' ומכל מקום למעשה איני רוצה להקל עד שיסכים הרה"ג וכו' וגם שאר החטים כתב להתיר כיון שאין בהראשונים אלא חשש בעלמא אלו תורף דב"ק ומובן מדבריו דקנעבליך וציבלקיס דא ודא חדא היא או שהם מין אחד או שדינם שוה ושמעינן מיהא דחטים שנמצאים בתוכם צבילקיס אינו פשוט לאסור החטים שלא יהיה להם תקנה כמו שכתב בפשיטות הגאון שואל ומשיב: ומצאתי את שאהבה נפשי ספר הבהיר מנחת משה בד' ט' אות י"א שהביא שו"ת הרב דברי חיים ח"ב סי' ל"ח שזכור בילדותו היה מחלוקת עצום בחטים שנמצא בהם שומים שקורין ציבלקאס הללו אוסרים והללו מתירים ושהמנהג לאסור ומי יבא להקל באיסור חמור אך אם אי אפשר בחטים אחרים יעשה על דרך שכתב החת"ס ויעשה תחבולות למעט השומים על ידי בדיקה מקודם ובשעת הריקוד ויותר טוב להתיר חטים שיש בו שומים על ידי ברירה ובדיקה היטב מלהתיר חטים שאין בהם רק מעט יותר משש נגד חטים החמוצים והוסיף משה להביא שו"ת תפארת יוסף הנ"ל ושם באות מ"ז הביא שו"ת הרבנים חת"ס ושו"ת רמ"ץ וישו"י הנ"ל וכתב שבשו"ת שערי דעה סי' כ"ה כתב לחזק סברת החת"ס: עתה נדפס ספר יקר שו"ת חשק שלמה להגאון משה שלמה אבד"ק נאשעלסק בסי' ד' נשאל בשנה שהיה דוחק גדול שחפשו מאד והוציאו הוצאות רבות למצוא חטים שהם כשרים שלא יהא בתוכם תערובת שומים ובצלים שאוסרים הרבה מאחרונים לפי שהם מי פירות עם מים וכן בשערי תשובה הביא שבתשובת בית אפרים החמיר שלא לאכול מצות שנאפו מחטים שנמצאים בתוכם שומים ששה בכל קאוורט אך יש אצלינו תשובת הגאון מוהר"ם מינץ מבראד אשר נשאל גם כן השאלה שבבית אפרים והתיר לפי שהמי פירות נתייבשו קודם שבאו המים גם בישועות יעקב מתיר לפי שהוא דבר מועט במי פירות וגם שהוא חמץ נוקשה ובטל בששים ועם כי מעולם לא הוריתי להתיר לכתחלה אף כשנמצא רק שנים בכל קווארט אך בשעת הדחק גדול שכמעט אין בנמצא חטים כשרים בלי שום תערובת אבקש מכתה"ר להורות לנו את הדרך וכו' אלו דברי הרב השואל והשיב לו דמה שכתב בשם הגאון מוהרמ"ם הנה בשו"ת בית אפרים כבר הביא ראיות שלא כדברי המוהרמ"ם וכן כתב בחק יעקב סי' תנ"ג ס"ק כ"ב לענין זיעת בהמה אף שנתייבשו מי פירות בתוכם מחמיץ.

והנה עיקר טעם הבית אפרים לאסור בזה הוא כיון שנמצא חמשה או ששה קענעבליך בקאוורט והוא יותר מהרגילות יש לחוש שמא יש הרבה יותר וליכא ששים והביא מה שכתב המגן אברהם בסי' תס"ג ס"ק י"ב בשם הכל בו בנמצא בתוך התבשיל שעורים אך באמת גם בחטים שצמחו כבר המנהג פשוט אף אם נמצאו הרבה חטים שצמחו יותר

מהדרך אם בודקים שלשה פעמים משלשה צבורים מהקופה והיה ששים נוהגים להתיר וגם כאן יש להתיר אם בודקין שלשה צבורים והיה להם הערך ששים שוב הבנתי מדבריו שמה שמחמיר בזה הרבה הוא לפי שנוטה לדעת הסוברים שאף למאן דאמר דנוקשה הוא מדרבנן מכל מקום נוקשה דמי פירות עם מים אסור מן התורה ולא מהני ביטול בששים אך כבר הארכתי בתשובה דהעיקר להלכה כדעת הגאון סדרי טהרה בספרו שיורי לקט על אורח חיים דגם מי פירות עם מים דהוו נוקשה אינו אסור אלא מדרבנן ובטל בששים כשאר נוקשה והרביתי ראיות מכמה ראשונים ואף שאין דרכי לסמוך על זה בלבד רק אם יש עוד צירוף היתר הנה גם כאן נוכל לצרף דעת הרא"ש שהביא המג"א בריש סי' תס"ב בדבר מועט אינו אוסר והארכתי בתשובה ליישב מה שאחרונים פקפקו לדחות ראיית המגן אברהם מהרא"ש ועיין במוהרש"א בפסחים ד' ל"ח ובודאי יש לצרף היתר זה לסברת הפוסקים דגם מי פירות עם מים אינו אסור אלא מדרבנן כשאר נוקשה גם יש לצרף דעת הרי"ף דמי פירות עם מים אינם ממהרים להחמיץ ואף שהגאון בית אפרים כתב עוד טעמים אחרים להחמיר המעיין היטב שם יראה שיש לדחות כל דבריו וגם הגאון הנ"ל שכתב טעמים הנ"ל כתבם רק לסניף כדרך בעלי התשובות אבל עיקר טעמו משום דסובר דמי פירות עם מים דהוו נוקשה אסור מדאורייתא אבל לדעתי העיקר דאינו אסור אלא מדרבנן ואם יש ששים כנגדו יש להקל בשעת הדחק גדול כי אין דעתי נוחה להלכה אבל למעשה איני רוצה לפסוק בדבר זה למקום אחר אשר אין עול הוראה מוטלת עלי כי במילי דפסחא יש הרבה מחמירים בדברים שאין להם יסוד על פי דין ומה לי ליכנס לתגר זה להורות בזה במקומות אחרים בפרט שאיזה אנשים יש להם קבלה מאיזה רבנים מפורסמים שלא להקל בזה לכן מנעתי מזה להורות למקום אחר רק אני מגלה שדעתי נוטה לעיקר דעל פי הלכה יש להקל בשעת הדחק גדול:

ז) חטים הנמצאים נשוכים מאכילת עכבר לא רצה להכשיר כי אף שהטור בסי' תנ"ד (צ"ל תג"ן ועי"ש בש"ע ס"ג ומג"א וח"י ודו"ק) מיקל מכל מקום צריך ששים לכתחלה ואחר כך אמרו שבא מנשיכת צפורים שבזה אין שום חשש ותמה מעל' דבפרה פרק ט' משנה ג' מבואר דצפורים פוסלים טפי מפני שהיא מוצצת הנה פשוט בעיני דדוקא בשתיה אמרינן מפני שמוצצת אבל לא באכילה ודבר קשה ודוקא עכברי סורן רע וגייזי אפילו גלימא ועץ עיין הוריות ד' י"ג אבל לא עופות כן כתב הרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ג סי' פ"ב ויש טעות הניכר וכונת השואל להכריח ממתני' דפרה דצפורים גריעי מעכברי דהא גבי עופות תנן סתמא דפוסלין מי חטאת (חוץ מהיונה שהיא מוצצת) שהמים והרוק שבפיהם מתערבין במי חטאת ואילו בעכבר שנוי במחלוקת דלר' אליעזר

פוסל דחייש לרוק שבפיו ולתנא קמא דקיימא לן כוותיה אינו פוסל משום דאינו פולט רוק שבפיו ולזה כתב הרב השואל לחלק דדוקא בשתיה הוא דאיכא למיחש בעופות טפי מעכבר אבל באכילה יש לומר בהיפך דדוקא עכברים דסורן רע ונשיכתן בחוזק ומחמת חוזק הנשיכה פולטין רוק בהחטים מה שאין כן צפורים שאין נושכין בחוזק אין מטילין רוק בהחטים כלל ולכן אין לחוש לנשיכתן זהו הנראה כונתו והודה לדבריו הג' המחבר ועיין בחק יעקב סי' תס"ו סק"ט לענין קמח שאכלו ממנו העכברים שאין להחמיר לאסור כל הקמח אלא יקשור מקום הנשוך ומותר השאר על ידי ריקוד דדוקא בחטין הוא דחיישינן דעל ידי חוזק הנשיכה נשאר איזה לחות בהחטה אבל בלא נשיכה אינו פולט רוק והכריח כן ממתניתין דפרה הנ"ל ומר"ן חיד"א בברכי יוסף שם הביא תשובת הרב בית חדש סי' קט"ו דיש היתר בקמח שאכלו ממנו העכברים מבחטים דבחטים מקום שנשך העכבר נדבק שם לחות הפה אבל בקמח הקמח נדבק בלחות הפה ואינו נופל הקמח ואף דתנן במסכת פרה כל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מן היונה שמוצצת ושאר עופות אין מוצצות והמים נופלים מפיהם והוא הדין שאר בהמות וחיות כן דרכן חוץ מן היונה שמא דוקא לענין שתיה דצלול כן דרכן אבל לא לענין אכילה והקשה על דבריו דבסיפא דמתניתין מבואר דלתנא קמא דקימא לן כוותיה אין לחוש בעכבר אף בשתיה וכו' עי"ש וכן הקשה הרב מאמר מרדכי סי' תג"ן סוף סק"ב על הרב בית חדש וכתב דכפי הנראה לא ראה הרב"ח אלא רישא דמתניתין דמיירי בעופות ולא הסיפא דמיירי בשרצים וצ"ע ע"כ ולי הדל נראה דגם רישא דמתניתין לא ראה (כשכתב שו"ת הנ"ל) שהרי כתב והוא הדין שאר בהמות וחיות דמתבאר דיליף בהמות וחיות מדין עופות ואילו ראה רישא דמתניתין לא היה צריך ללמוד בבנין אב שהרי משנה שלמה שנינו שתת מהן בהמה או חיה פסולין ועל דברי הח"י הנ"ל עיין להרב בגדי ישע סי' ה' אות ו':ח) חטים שמורים משעת קצירה שנישוכו מזבובים אף שידוע שנעשה בתלוש אין לחוש לזה דהנה בהיתר חטים הנשוכים מעכברים נאמרו שלשה טעמים א) דרוק העכבר חשוב מי פירות ב) אם תמצא לומר דלחות פה העכברים מביא לידי חימוץ מכל מקום אנו רואים שאינן מתבקעין בזה ואפילו אדם הנושך בשיניו בגרגיר אין לחוש בזה משום חימוץ ג) כיון דהוי על כל פנים מיעוטא ברובא ואי אפשר לבא לידי איסור תורה אם כן אף אם נאמר דהטעמים הראשונים אינם ברורים לדינא מכל מקום מידי ספקא לא נפיק ומקלינן בספק דרבנן לומר דאינו מחמיץ בכי האי גוונא ואין צריך ששים עיין כ"ז בטור וב"י סי' תנ"ג ובתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' ק"ן ותשו' הרשב"א סי' תפ"ח ומכל מקום נהגו לחוש לכתחלה להצריך ששים והנה החק יעקב כתב דאם

נאמר דרוק העכבר הוי מי פירות אין לחוש מה שאחר כך יבא במים בלישה דהמי פירות כבר נתייבש ונתבטל לגמרי ובנשיכת זבובים ודאי ברור הדבר דכן הוא מעט מזער הוא לגמרי ועיין בסי' תס"ב שהקשו בפסקי הש"ע בסעיף ג' וסעיף יו"ד עי"ש בח"י סקי"ב וסק"ו וכיון שבשעת לישה נזהרין כמנהגם אין ממהר להחמיץ בשביל המעט מי פירות שכבר נתבטלו וטעם השני דרוק העכבר אינו מחמיץ חטה קשה אף המפקפק בנשיכת העכבר יודה בנשיכת זבובים וטעם השלישי שייך גם כן בזה ביתר שאת דיש לומר דיש גם כן ששים דלכל היותר אין חימוץ כי אם במקום נשיכת הזבוב ולא בכל החטה ולזה ודאי יש ששים ולדברי החק יעקב סי' תס"ו סק"ט דבאמת אין רוק יוצא רק בנשיכת חטים קשים יש לחוש לרוק שיצא בנשיכת דבר גוש בחימוץ וכל זה שייך בעכברים דנשיכתן בחוזק ולא בזבובים אלו תורף דברי הג' בשו"ת רמ"ץ סי' ל"ו:

ט) שק של חטים הושיבו במקום צואת התרנגולים ונתלכלך השק מבית ומחוץ ויש ספק אם הגיע הלכלוך גם להחטים ושאלו כדת מה לעשות בהחטים אם מותרים לטוחנם לצורך הפסח הנה בהרא"ש פרק כל שעה סי' כ"ב ובטור סי' תס"ו ובמרדכי סי' תקס"ט הן ל"ו הובא מעשה כזה בשק של קמח שנתלכלך מצואת התרנגולים דאינו מחמיץ וירקד הבצק הנדבק לחוץ והשאר מותר הרי דאף דנכנס הלחות עד הקמח ונעשה ממנו בצק התירו משום דצואת התרנגולים אינו מחמיץ ומה שהצריכו לרקד הבצק כתב בהגהות מוהרל"ח משום דכשיבא אחר כך במים יהיה מי פירות עם מים (עיין לקמן סי' י"ג אות י"א שצדדתי בכונתו דלאו מה פירות ממש קאמר אלא כדין מי פירות דעם מים מחמצין אך בבית חדש כתב דלא מסתבר לומר כן אלא מה שצריך לרקד הבצק הוא משום מאיסותא ודקדק כן מדכתבו הטור והרא"ש וירקד הנדבק לחוץ ולא כתבו כן גבי שק שנפל בו מים אלא כתבו סתם ירקד והיינו משום דבזה צריך להשליך הבצק משום בל תשקצו ובט"ז סק"ד כתב דטעם הריקוד משום הקריבהו לפחתך דהמצה היא למצוה או לצורך יום טוב ואם לא רקדו הקמח אין שום איסור כלל ומשמע ודאי דיש חילוק בין טעם הרב בית חדש לטעם הרב טורי זהב דלטעם הרט"ז אם רוצה לאכול מקמח הזה סעודת הרשות בזמן איסור חמץ דהיינו לאכול מצה מבושלת מקמח זה בערב פסח אחרי חצי היום אין שום חשש איסור ולהרב"ח אסור מיהא משום בל תשקצו בכל זמן וראיתי שהרב אפי זוטרי הביא טעם הרב"ח שהוא משום מאיסותא וכתב דטעם זה מבואר במרדכי שהורו חכמי מאגנצא לרקד וכו' וטעמא משום הקריבהו נא לפחתך וכן כתב הרוקח סי' ר"ץ עכ"ל ולי הדל נראה דממה שכתב במרדכי טעמא דהקריבהו וכו' לאו טעמא דידיה לנדונו הוא אלא הם דברי הש"ס במנחות לפיסול חטים ושעורים

אשר כגללי בקר ובהמה למנחות ובדידהו לא שייך מאיסותא דאם כן להדיוט נמי אסירי משום בל תשקצו ורק בקמח מה שנעשה בצק מהלכלוך שייך בו משום מאיסותא והם עניינים חלוקים ודברי הרב צ"ע:

והנה במרדכי לא נזכר לרקד לחוץ אלא הורו חכמי מאגנצא לרקד הקמח וכתב שם השל"ה בפירושו הנקרא בגדי ישע בשם רש"ל שפירושו דבצק הנדבק ירקד לחוץ וכן בטור עכ"ל ומשמע דגריס כגירסתנו ואהכי הוצרך לפרש כונתו דירקד לחוץ כמו שכתב בטור ומה שכתב הרב בתי כנסיות סי' תס"ו וז"ל כתב הטור בשם הרוקח והמרדכי דירקד הבצק לחוץ והשאר מותר וכו' אינו רוצה לומר שכתב כן במרדכי בפירוש אלא דמפרש דברי המרדכי כן כמו שפירש השל"ה וסיים בבגדי ישע וז"ל נראה לי דהוא משום מאיסותא ולא משום חימוץ דהא כתב דאינו מחמיץ עכ"ד ומסכים לדעת הרב"ח ולפי הנראה קאי בשיטת הסוברים דמעט מים למי פירות הוא דמחמיץ אבל מעט מי פירות במים אינו מחמיץ (עיין מה שרשמתי בזה לקמן סי' י"ג אות יו"ד) שאם לא כן אינו מוכרח דאינו משום חימוץ מדכתב דאינו מחמיץ דיש לומר דכשיבא אחר כך במים יחמיץ אי נמי אפשר שסובר כהרב"ח דהוי תולדה בפני עצמה עי"ש (עיין בסי' י"ג אות י"א הנ"ל) והנה הראיה שהביא רבינו הרוקח מדאמרינן במנחות ד' ס"ט ע"א שעורים שבגללי בהמה וכו' וחטים שבגללי בקר וכו' למאי אי למנחות הקריבהו נא לפחתך ולא אמר משום חמוץ אלמא דאינו מחמיץ ראיה זו כתבה גם הרב המרדכי בשם חכמי מאגנצא וסיים וז"ל וליכא למימר לחמץ שבתודה דמנחות משמע כל המנחות עכ"ל ונראה שכונתו דהוה ליה לש"ס למימר אלא למנחות פשיטא דלא דאי למצה שבמנחה הא איכא משום חימוץ ואי לחמץ שבתודה הקריבהו נא וכו' ומדלא אמרו אלא טעמא דהקריבהו משמע דבכל המנחות ליכא אלא טעמא דהקריבהו לפחתך ותמיה לי על הגאון קרבן נתנאל שכתב על דברי הרא"ש הנ"ל ויש לדחות דהש"ס רוצה לפסול אפילו לשתי הלחם ולחמי תודה שהם חמץ ע"כ ונעלם ממנו דברי הרב המרדכי באותו פרק באותו מקום כאמור והרב מגן האלף בסי' תס"ו כתב בסק"ז לדחות ראיה הנ"ל דאימור מיירי בלא נתבקעו ואינם קרובים להתבקע דבכי האי גוונא לכולי עלמא ליכא משום חימוץ כדאמרינן בש"ס בד' מ' ותירץ דמסתמא במעיים נתרככו טובא עד שהם קרוב שיתבקעו עי"ש ולפי מה שכתבתי בכונת המרדכי יש לדחות גם דחייתו דהוה ליה לש"ס למימר אי למצה נתבקעו אסורים משום חימוץ וכו' דכיון דחשש חימוץ חמיר מדלהקריבהו לא הוה ליה לש"ס להשמיטו ועיין להרב נודע ביהודה בתניינא סי' ס"ח

ודו"ק (אחר זמן רב מצאתי שהרב בית שלמה סי' ע"ו הרגיש על הקרב"ן הנ"ל ועי"ש מה שכתב על דברי המרדכי בזה).

והנה מרן בש"ע השמיט דין דצואת התרנגולים אינו מחמיץ ותמה הרב שלחן גבוה על דבר השמטה כיון דלא אשכחן מאן דפליג בהא עי"ש וכתב הרב אפי זוטרי סוף סעיף ד' דמרן סובר דטעם שהצריכו בזה ריקוד הוא משום מאיסותא כדכתב הב"ח אבל לידי חימוץ אינו בא אף כשיבא במים וסמך עצמו דנלמד דין צואת תרנגולים ממה שכתב בסעיף ג' דאם נתלכלך הקמח מזיעת החומה אינו מחמיץ כיון דזיעה בעלמא הוי ולא מים ממש עי"ש והרב פרי חדש כתב דטעם הריקוד הוא משום מי פירות עם מים וכן כתב הרב בתי כנסיות שם בשם הרב ראש יוסף וכן נראה ממה שכתב בש"ע הרב מהרש"ז ריש סי' תס"ו ונראה דבצואת תרנגולים בחטים אם אפשר להכיר אותם החטים המלוכלכים יש להסיר אותם ולהתיר השאר כדרך שהתירו בהשלכת הבצק בענין זה ואם אין ידוע בודאי שנגע הצואה בחטים עצמם כבנדון דידן דהשק ראינו שנתלחלח אבל בהחטים לא נראה שום ריעותא אין לחוש כלל דלא מחזיקינן ריעותא ושמא לא נגע הצואה בחטים כלל ואף אם נגע כיון שכבר נתייבשו עד שאין ניכר בהם שום לחלוחית יש לומר דאין לחוש שוב למה שיבואו אחר כך במים בלישה כדעת האומרים כן בחטים שנשוכו מהעכברים דאין חשש למה שיבואו אחר כך למים כיון דכבר נתייבשו המי פירות עיין בחק יעקב סי' תג"ן ס"ק כ"ב וכן למאן דאמר דהטעם שהצריכו ריקוד בקמח שנתלחלח מצואת התרנגולים הוא משום מאיסותא הרי בחטים אלו שאין בהם שום רושם לא שייך מאיסותא ושרי והרב הלבוש כתב טעם אחר ואמר שצריך להשליך הבצק שדומה לחמץ ואסור מדרבנן ונפקא מינה בין הטעמים דלטעם דהוי כמי פירות עם מים אם בא ללוש במי פירות אין צריך ריקוד כלל בבצק ולהסוברים הטעם משום מיאוס וכן לטעם הרב הלבוש דמחזי כחמץ מדרבנן גם בכי האי גוונא שרוצהללוש במי פירות אסור ולכל הדברות נראה דבנדון עובדא דידן אין לחוש כלל דסברת רבינו הרוקח ורבני מגנצא שהובאה בראש וטור ומרדכי הנ"ל דצואת תרנגולים אין מחמיץ אף שמרן לא הביאה בש"ע מכל מקום לא מפני זה נאמר שחולק וסובר דמחמיץ וראינו שהרבנים לבוש ומוהריק"ש ומג"א וכל הבאים אחריהם כתבו דין זה ויש הרבה כיוצא לזה שמשמיט מרן דין בש"ע ואינו מוכרח שאינו סובר הדין ההוא עיין מה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ג אות ה' ורק דבקמח צריך לרקד הבצק מהטעמים הנ"ל ובנדון דידן לא שייכי כלל כמו שכתבתי למעלה והרב חיי אדם כלל קכ"ה אות י"א כתב בשם הרב אליהו רבה וז"ל צואה עבה אינו מחמיץ אבל רכה בין דאדם בין דבהמה ועוף יש אומרים

שדינו כמי פירות והוי מי פירות עם מים בעיסה ויש אומרים דאפילו כמי פירות לא הוי ואין מחמיץ כלל עכ"ל ואין מצוי אצלי ספר אליהו רבה ולפי הנראה היש אומרים שאינו מחמיץ כלל היא סברת הרב"ח והשל"ה בבגד"י הנ"ל ולכולי עלמא מיהא צואת תרנגולים אינו מחמיץ רק החשש משום שיבא אחר כך במים אבל בסברת הרוקח ורבני מגנצא נראה שאין שום חולק וגם למה שכתב הרט"ז דשייך גם במצה משום הקריבהו וכו' מכל מקום כיון דאם לא רקד הקמח אין שום איסור כמו שכתב הוא בעצמו יש להקל בנדון דידן שאין ידוע שנגע הצואה בהחטים ואינו אלא חשש בעלמא:

וראיתי להרב מאמר מרדכי בסי' תס"ו סק"ד בחטים שנמצא בהם צואת חתולים שכתב דהורה לאחד שקנה שק חטים ומצא בתוכו מעט צואת חתולים יבשה דשרו לפסח וכתב דאף דאין ללמוד היתר לזה מדין צואת תרנגולים שברוקח משום דיש לומר שאני עופות דאין לחוש למי רגלים שהרי אינם משתינים דכל מי שאינו יונק אין לו מקוה השתן כמו שכתב בספר שער השמים מאמר ד' אבל בחתולים יש לחוש שהשתינו כמו שהטילו שם רעי ובאו לידי חימוץ ומכל מקום לא מחזיקינן איסורא ושמא לא הטילו מי רגלים כלל או הטילו רחוק מהחטים או שמא לא נתחמצו החטים ואף אם נתחמצו קצת אינו אלא מיעוטא דמיעוטא ועוד עיקר דין מי רגלים שנוי במחלקת כמבואר בב"י ונוסף על זה דעת הפרי חדש וחק יעקב דדוקא מי רגלי אדם מחמיץ ולכן כל שאין רואים שום ריעותא בחטים אין להחמיר כלל דאם לא כן אין לך מגורה שלא תפול בה ספק זה וכן עיקר עכ"ל ומדבריו נלמד לנדון דידן שאין שום חשש כלל כמובן והרב דברי מנחם שם בהגב"י אות ג' כתב בשם הרב לב מבין ד' מ"ב ע"ד דמי שסובר דמי רגלים של אדם מחמיץ סובר נמי דמי רגלי בהמה וחיה מחמיץ ומכל מקום כשיש ספק אי משתין או לא התיר בנדון דידיה משום ספק ספיקא ספק לא השתין ואם תאמר השתין שמא הלכה דמי רגלים אינו מחמיץ עי"ש: שוב מצאתי בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תניינא ח"ג סי' פ"ד באחד שהיה לו שק חטים שמורים משעת קצירה תלוי בקורה בעליה והיו שם תרנגולים והטילו רעי ונתלחלח השק אמה על אמה ולא הרגיש מזה וערב אחד עשר סאין מהנ"ל עם שלשים ושתים סאין חטים אחרים וטחן הכל ביחד ואחר כך הרגיש מלכלוך השק הנ"ל מעבר אל עבר והרב השואל הביא דברי הטור דצואת תרנגולים אינו מחמיץ ושהפרי מגדים באשל אברהם סק"י כתב בשם האליהו רבה דצואה רכה מחמיץ ופירש הרב השואל דרכה היינו שיש הרבה לחלוחית הוא דמחמיץ דאי לחלולחית קצת מחמיץ אם כן צואה דאינו מחמיץ היינו קשה כאבן וזה אין צריך לאשמועינן ואם כן יש ספק ספיקא שמא לא הטפיח בגוף החטים ואם תמצא לומר הטפיח בחטים הא גם

בלתיתה אינו אלא ספק וגם שיש לומר דנתבטלו בששים ואף דמבואר בסי' תס"ז דלא מהני ספק ספיקא לאכילה מכל מקום כאן יש ספקות רבים אפשר לצדד להקל והגאון המחבר השיב וז"ל והנה מה שכתב דמיירי בהרבה לחלוחית וכו' זה אינו מוכח רק דיש לומר דצואה שאינו מחמיץ היינו שקרמו פניה ואינה קשה כאבן והמחמיץ היינו שלא קרמו פניה אף שאינו רק מעט וספק ספיקא לא מהני לחמץ וכו' עי"ש (וכתבתי דבריו בקיצור לעיל סי' ב' אות א') וסיים לכן מחוייב להודיע לבעלים שבודאי לא יתרצו בשמירה כזו וזה ברור עכ"ל והנה מה שכתב באשל אברהם בשם הא"ר לפי הנראה הוא מה שכתב כאן בשמו והבאתיו לעיל דברכה הוא מחלוקת אי מחמיץ אחר כך במים או אינו מחמיץ כלל וכיון שכן אף אם נודה לדברי הרב שואל ומשיב דרכה דמחמיץ הוא אפילו אם אין בה לחלוחית הרבה מכל מקום כיון שיש ספק אם נגע כלל בהחטים וספק אם אחר כך כשיבאו במים יחשב כמי פירות עם מים או לא דאיכא ספק פלוגתא אי דינה כמי פירות ויש עוד ספק שמא לאחר שנתייבשו המ"פ בהחטים אינן פועלות שום פעולה אחר כך כשיבאו במים כדברי הרב חק יעקב לדעת המתירים נשיכת עכברים בחטים כמו שכתבתי למעלה וגם שכבר נתבטלו בששים כדברי הרב השואל נראה דמצד הדין מותרים וגדולה מזו התיר הרב לב מבין שהבאתי לעיל אלא שאם אפשר בקל יש לחוש לדברי הרב שואל ומשיב שדעתו נוטה להחמיר בזה ועיין להרב רמ"ץ א"ח סי' ל"ו הבאתיו בסי' זה אות ח'.

ודע דמה שכתבתי לעיל (בד"ה והנה) בשם הרב חק יעקב דכשנתיבשו המי פירות אין לחוש במה שיבאו אחר כך במים ראיתי להרב שמן המשחה בסי' ל"ה שכתב כן בשם הרב פרי חדש בסי' תס"ב סק"ג (צ"ל סק"ד) שכן מוכח מדברי הרשב"א סי' תפ"ח ודחה סיגנון ראיתו וכתב דמכל מקום יש ללמוד דין זה מדברי הרשב"א בסגנון אחר וכתב שגם מתשובת הר"ן סי' ט"ן יש לדקדק דדוקא כשנפלו מי פירות הרבה עד שנתפחה העיסה הוא דאוסר מה שאחר כך יבא במים אבל מעט מי פירות ונתייבשו אין לחוש וציין להחק יעקב הנ"ל ובסי' תס"ו סק"ז ותס"ב סק"ג וגם הרב רמ"ץ בסי' ל"ה אות ה' וסי' ל"ו אות ב' נמשך אחר מה שכתב הרב חק יעקב עי"ש והרב נחפה בכסף בח"ב ד' ז' ע"ב הביא דברי הרב פרי חדש וכתב דהדעת נוטה לסברא זו ועל זה היו סומכים וכו' ומכל מקום נכון הוא להחמיר כדעת הגמ"י בשם סמ"ק שהביא הפר"ח ושם בעמוד ג' השיג על הרב משאת משה (ספר זה אינו מצוי אצלי והנראה מתוך מה שכתב בשמו הרב נחפה בכסף הוא) דבספק אם נפלו מי פירות ונתייבשו או לא נפלו כלל לא התיר אלא בספק ספיקא משום דמשמע דאף אם נתייבשו המי פירות דין מי פירות עם מים יש להם כשיבאו

אחר כך במים וכמו שנראה מההגמ"י בשם סמ"ק ושכן נראה מדברי הרב פרי חדש סי' תס"ו ולזה תמה עליו דלא ראה דברי הפ"ח בסי' תס"ב ודחה מה שהביא מהפר"ח סי' תס"ו עי"ש ובשו"ת חשק שלמה שנדפס מקרוב הביא בסי' ד' שנחלקו בדבר זה הגאונים בית אפרים ומוהר"ם מינץ מבראד והבאתי תורף דב"ק בסי' זה אות וי"ו עי"ש (מד"ה עתה נדפס) ובשו"ת עין יצחק סי' ט"ז אות ד כתב דאף דהחק יעקב סי' תס"ב סק"ג כתב דאף דנתייבשו המי פירות אם אחר כך יתנו מים הוי מי פירות עם מים הנה הפרי חדש סי' תס"ב סעיף ד' הביא בשם הרשב"א והרמב"ן דמוכח דסברי דבכי האי גוונא אינה מחמצת וכו' ואם כן אינו ודאי איסור אלא ספקא דדינא:

יו"ד) חטים ושעורים שלמים שבגללי בהמה לא חשיבי כמעוכלין לענין חימוץ כמו בנמצא במעי העוף או בזפק שמבואר באחרונים סי' תס"ז דשלמים ודאי לא חשיבי כמעוכלים ואף שיצאו דרך בית הרעי מבואר בש"ס ותוס' מנחות ד' ס"ט להחמיר בשלמים וכן הכריע הפרי חדש ביו"ד סוף סי' פ"ג ומה שכתב מעל' לפקפק בזה והביא שכן כתב בס' שיירי טהרה אין דברי ס' ש"ט כדאים לפקפק נגד הר"ש וגם מדברי הרא"ש והמרדכי פרק כל שעה מוכח כן ואין להרהר אחר דבריהם אלו תורף דברי הג' בית שלמה בסי' ע"ז (רמזתיו לעיל אות ט'): יא) חטים שנמצא בהם קצת גרגירי מלח מותרים החטים דספק לא נתלחלחו ואף אם נתלחלחו שמא לא החמיצו ואם תמצא לומר החמיצו הרי נתבטלו בששים ואף להסוברים חוזר ונעור מותר כן כתבו הרבנים נחפה בכסף ח"ב ד' ז' ע"ב חכמה ומוסר ד' קס"ז אות מ"ד בית אהרן ד' י"ג אות ז ויש לפקפק בספק ספיקא זה (בצדדים הראשונים) דלפי הנראה הם משם אחד שמא החמיצו או לא וידוע כמה דיות נשתפכו בס"ס דשם אונס אחד ועיין להרב חתם סופר א"ח סי' כ"ה (ד"ה והנה) וספק ספיקא לא הוי שמא לא היה מלח ואם תמצא לומר היה שמא לאנתחמץ או שמא הלכה כהפוסקים דמלח אינו מחמיץ דשם אונס חד הוא שמא החמיץ או לא החמיץ וצריך להתיישב (לעת הפנאי איה"ש) במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמך אות כ"א: עוד יש לפקפק בספק ספיקא הנ"ל ועל דברי הרב חתם סופר דספק נתחמצו אינו פשוט דלא חשיב ספק חסרון ידיעה עיין להרב מג"א סי' תס"ז סוף ס"ק י"ו ובמחצית השקל ושאר מפרשים שם ובנודע ביהודה מהדורא קמא א"ח סי' כ"ה וצריך להתיישב במה שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הסמ"ך אות ב"ן ואולי כיון דאיכא מאן דסבר דגם ספק מחסרון ידיעה מצטרף לספק ספיקא נהי דלא נקיטינן הכי מיהו במאי דלא ברירא לן דהוי ספק חסרון ידיעה אולי סמכינן אספק ספיקא על כל פנים נראה דהדין אמת להתיר כמו שכתבו הרבנים הנ"ל כיון שידוע שאף אם נתחמצו איזה חטים יש

כנגדם ששים (כמשמעות דבריהם שכתבו שאף אם נתחמצו הרי נתבטלו בששים) ועיין מה שרשמתי לעיל בסי' זה אות ד' אי בעינן שיהיה ששים בבירור ומה גם דיש לומר כיון שאין ניכר בהם שום לחלוחית דלא ידענו שנתלחלחו כלל לא מחזיקנן ריעותא ומותרים: יב) חטים שהניחו בתוכן חתיכת בורית (שעשוי משמן ומים והוי מי פירות עם מים) כדי שלא יתליעו אם הבורית יבש שאינו בן שנתו מותר לאפות מהם אפילו לכתחלה ואם הוא בן שנתו מותר בדיעבד כן כתב הרב נחפה בכסף בח"ב ד' ח' ע"ב הביא דבריו הרב חכמה ומוסר ד' קס"ז אות מ"א והרואה יראה דמכלל הטעמים שכתב הרב נחפה בכסף להתיר הוא משום דיש גם ספק דשמא החטים שנתחמצו נשארו בתיבה עם שאר החטים שנותרו לו וסיים ובהצטרפות כל הטעמים הנז' צדדנו להקל וכו' עי"ש ומזה יש לדון להחמיר היכא דליכא למיתלי בהנותר כגון שלא הותיר כלל אלא דהרב חכמה ומוסר נראה שלא הבין כן ולכן השמיט בהעתק תנאי זה והכי מסתבר דבלא תנאי זה גם כן מותר משאר הטעמים שהזכיר שם ספק אם נתרכך הבורית ונכנס בחטים ואם תאמר נכנס אפשר שחטה קשה לא תחמיץ בזה (ולפי הנראה יש לפקפק קצת בטעם זה ממה שכתבו קצת פוסקים דרוק של עכבר אף שהוא דבר מועט מחמיץ החטים ומצריכים ברירה מפני זה עיין בסי' תנ"ג) ואם תמצא לומר החמיץ שמא נשארו בתבה וכו' ואם תמצא לומר היו שם הרי נתבטלו בטחינה ושרו להסוברים אינו חוזר ונעור עכ"ל וגם לפי הנראה הבורית בחטים נותן טעם לפגם והוא קודם הפסח וגם נתבטל עיין לעיל סי' ג' אות ב' שיש מחלוקת בזה והרב חכמה ומוסר דעתו להקל ועיין לעיל בסי' זה אות י"א שיש לפקפק קצת בספק ספיקא כזה יג) חטים שנפל עליהם טל במחובר אף דקיימא לן דטל מחמיץ כמבואר בסי' תס"ו כתב הרב המגיה בס' בית אהרן קריספין במערכה זו אות ג' דדוקא בחטים תלושים הטל מחמיץ אבל בעודם מחוברים אף שבשלו כל צרכם שאם נפל מים עליהם היה מחמיץ מכל מקום הטל שהוא דבר מועט אינו מחמיץ ודקדק כן מדברי מרן בסי' תס"ז סעיף ה' דמשמע דוקא אם ירדו גשמים מקבלים חימוץ ולא טל עי"ש ואף אם הדקדוק יש לדחות מכל מקום הסברה נכונה היא דחטים שהן קשות לא יועיל מעט טל היורד עליהן דרך זילוף להחמיצם וכן מתבאר מדברי הרב מעיל צדקה שהביא הרב שערי תשובה סי' תס"ז ס"ק י"ב דהא דקיימא לן דדגן שבמחובר שנתייבש לגמרי מקבל חימוץ היינו דוקא כשרבו הגשמים יום ולילה גשם חזק שמפיל הקשים והשבולים לארץ והגשמים מזלפים עליהן בחוזק אבל בגשם שאינו חזק כל כך ואינו מאריך זמן גדול אין להחמיר אלא אם רואים אותם בקועים ותדע שהרי לא הצריכו שימור אלא משעת קצירה ולא משעה שנגמר בישולם במחובר ועוד הרי

טל אינו נעצר ויורד עליהם בכל יום ולא נזכר בשום פוסק מזה ע"כ הרי להדיא דטל אינו מחמיץ החטים שבמחובר כיון שאי אפשר לטל לרדת בזעף וחזק וזמן ארוך כמו הגשמים וכן כתב הרב מאמר מרדכי בסי' תס"ז סק"ז דממה שכתב מרן סי' תס"ז ס"ו דדגן שבמחובר שנתייבש לגמרי וכו' מקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים משמע דטל אינו מחמיץ דא"כ בלא גשמים נמי ליתסר דטל אינו נעצר היינו משום דמעט טל אין בו כח להחמיץ חטה קשה דדוקא קמח היה מחמיץ אי נמי משום שיורד דרך זליפה וכו' ואפילו גשמים אם ירדו רק מעט טיפי גשמים על השיבולים ונקצרו למחרתם אין לחוש אפילו למצה של מצוה שעושין בה שימור משעת קצירה וכן הסכמנו הלכה למעשה שוב ראיתי בפי' הר"מ על הרמב"ם שכ' בפ"ה על דין דתבואה מקבלת חימוץ במחובר וכגון שהגיע זמנה להקצר ואחר כך נפלו עליה גשמים מרובים הרי שהצריך גשמים מרובים ע"כ דברי הרב מאמר מרדכי ודברי רבינו מנוח הם סעד גדול לדברי הרב מעיל צדקה שהביא הרב שערי תשובה הנ"ל והיה נראה לי דהרב מעיל צדקה כתב כן כמפרש פסק דינו של מרן אך ראיתי מה שכתב בשמו הרב עיקרי הד"ט סס"י ח"י ומתבאר דחולק על דברי הרשב"א (שממנו נובע דינו של מרן בש"ע) שוב נדפס שו"ת הרב רמ"ץ וראיתי שם גוף דברי המע"ץ והבאתי דב"ק לעיל באות ד' עי"ש ומה שכתב הרב מאמ"ר דטל אינו מחמיץ חטה וכו' ומשמעות דבריו דאפילו בתלוש אינו מחמיץ צריך לעיין בגוף דברי הגנת ורדים שהביא הרב שערי תשובה אות י"א דמתבאר דטל מחמיץ החטים בתלוש אלא שיש לדחות לפי שעומדים שם ימים רבים:

יד) חטים הבאים בספינה והן יבשות וקשות ולא נשתנה מראיתן דקימא לן דמותר לפסח דלא מחזקינן איסורא ככתוב בסי' תס"ז ס"ג נשאל הג' בית מאיר בחטים הבאים בספינה שקורין קאני"ק שידוע שתחתית הספינה תמיד מלא מים ושקועים החטים במים וגם למעלה הוא פרוע וקרוב לחוש שהוגשם מטר עליהם וגם כשהמלחים מגביהים תמיד החובלים מן המים להוליך הספינה אין ספק שנתז עליהם מן הנהר בכל צדדי הספינה ויש לומר דהם כדגן שטבע בנהר שאסור אפילו לא נתבקעו ומה שהתירו חטים הבאים בספינה היינו שהחטים מונחים על עליות שבאמצע הספינה שלמעלה הוא מכוסה ולמטה אין נוגעים במים והשיב דלכתחלה אסור לקנותם ובדיעבד בהפסד מרובה נראה דאין לחוש מה שהוגשם עליהם ולא מימי החובלים על צדדי החטים כיון שאין שוהים בהחטים וכו' כדמוכח מדברי הב"ח וכו' אמנם החטים שבתחתית הספינה ששרוים במים זמן רב דינם כארבא דטבעא בחשתא וצריך לחקור מהבקיאים אם יש ששים בחטים שלמעלה נגד מה שבתחתית הספינה מותרים בדיעבד לאוכלם בפסח ומכל שכן

למנהגינו שאופין הכל קודם פסח עיין ח"י תנ"ג ס"ק י"ג ואם אי אפשר לעמוד על זה מפני שנתרוקנו הספינות ויש ספק אם יש ששים כיון שדבר תורה מין במינו ברובא בטיל יש להקל כמו בנשפך ביו"ד סי' ח"ק עיין מה שרשמתי לעיל בסי' זה אות ד' ד"ה ומתבאר) ועוד האריך קצת בביאור היתר זה מכח ספק בדרבנן וכו' ומכח ספק ספיקא וסיים דכל הטרח בזה בחנם דודאי אין ששים יבשים נגד הלחים השריום במים וכולם אסורים ואף אם ידוע בודאי שיש ששים על כל פנים לא יאכלו בני ישראל מצות מצוה בשני לילות מחטים הללו אתד"ק:

ובתשובות הרדב"ז ח"א סי' פו"ר נשאל בחטים הבאים מן השונה בספינות אם מותרים לפסח שהשונה אינה מקורה ויורדים עליהם גשמים ועוד שבאים בספינה ויש לחוש שמא באו עליהם מים והשיב אף דמדינא אין לחוש שמא באו עליהם מים דלא מחזקינן איסור ואם מחשש גשמים יגרף העליונים ויקח מהתחתונים מכל מקום שומר נפשו ירחק דהדבר מפורסם שהספנים משליכים עליהם מים כדי שלא תחסר המדה שנתנו להם וכיון שמכוונים שיכנסו המים בתוכם אין מניחים אותם להתייבש מיד ודמי לארבא דטבעא בחישתא וכו' דכיון דמינח נייחי אתי לידי חימוץ וגם מהגשמים יש לחוש ושמא מאותם חטים שנפל עליהם מים התערבו באותם שהוא לוקח וידוע שבשעת מדידה מערבים כל החטים מה שלמעלה עם מה שלמטה שכן מצווים מהשר ואי אפשר לגרוף ולקחת התחתונות וכו' וגם לא סגי בגריפה כיון שיורדים גשמים בשופע והמים יורדין ומתפשטין בכל החטים וכן משמע מדברי הטור וכו' והחטים הסמוכות נכנס בהן המים ומשתנהמראיהן וחוזרין ומתערבין בכל החטה וכו' אלו תורף דב"ק לא הזכיר כלל מדין ביטול בששים אולי סובר כהרב בית מאיר דודאי אין ששים ביבשים נגד אותם ששרו במים והרב בתי כנסיות סי' תס"ז כתב שאין לוקחים לפסח חטים הבאים בספינות לפי שנחשדו הישמעאלים לזלף עליהם מים כדי להרבות מדתם ומהפכים בכל החטים כדי שיקבלו מים כל החטים ואין לסמוך על מראיתם וקשיותם כי הם בקיאים בדבר וכו' לכן אין לוקחין לפסח אלא מאוצרות שבעיר ושנה אחת לא היו חטין כי אם הבאים בספנות וצדד להקל לקנות מהספנות של לועזים כי רק הישמעאלים הוא שנחשדו לזיוף ובפרט שהם אניות גדולות מחזיקות הרבה כורין ולהג הרבה יגיעת בשר להריק עליהם מים ולהפך החטים וכולי האי לא חיישינן כאלו האניות שלא הוחזק בהם איסור וכו' ונראה דעתו להתיר בזה בכי האי גוונא שהוא שעת הדחק עי"ש שלא נמצא סיום הדברים ובשו"ת עין יצחק הנדפס חדש ממש להגאון מקוונא יצ"ו בסי' י"ז נשאל ממחוז אחד שהחטים של פסח לוקחים מחטים הבאים בספינות שמביאים תגרים נכרים ונודע כי

הספנים התגרים שופכין מים לתוך החטים להכביד משקלם כי העודף שייך להספנים ומוכרים בדרך לסוחרים אם מותר לאכול המצות מהחטים האלו בפסח והשיב דזה ברור דאף שיתברר דשפכו מים בחטים אלו כל שלא נתבקעו אינו אלא ספק חמץ דאף דהיכא דמינח נייחי אסורים אפילו בלא נתבקעו כההיא ארבא דטבעא בחישתא מכל מקום אינו אלא ספק חמץ וכשלא נודע ששפכו בהם מים אין כאן אלא ספק חשש וכיון שהוא תגר יש לומר דלא מרע אומנותו כמבואר בא"ח סי' כ' וביו"ד סי' קי"ד ס"ה וסי' ש"ב ובש"ך סי' קי"ד סוף ס"ק כ"א ובסי' קנ"א סק"ג וחכם צבי סי' ל"ט ונודע ביהודה מהדורא תניינא א"ח סי' ע"א ותפארת צבי א"ח סי' י"ט וכיון שזיוף זה הוא על ידי מעשה רב שאין להתגר במה להשתמט ואיכא קפידא טובה ואם יוודע מזה ענוש יענש על פי חקי הקיר"ה יש לדון בזה ואמרינן מסתמא אומן לא מרע נפשיה ואף אם נחלק באיזה חילוק מכל מקום לכל הפחות מידי ספקא לא נפקא על ידי סברא זו דאומן לא מרע נפשיה ואם כן יש כאן ספק ספיקא שמא לא שפכו בהם מים ואם תאמר שפכו ספק אינם חמץ כיון שלא נתבקעו ואף דכתב הרמ"א דאין לסמוך אספק ספיקא להתיר באכילה בפסח הנה הטעם הוא משום דחמץ הוי דבר שיש לו מתירין ולא מהני ביה ספק ספיקא וזה דוקא בעלמא אבל בדבר שהיה לו חזקת היתר מהני ספק ספיקא גם לדבר שיש לו מתירין וכו' (עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת הדל"ת אות ל"ו בשדי חמד ח"א) ושקיל וטרי בזה דיש לסתור זה על פי דברי הפרי מגדים בפתיחה להלכות שחיטה שכתב לדון מדאמרינן בחולין ד' קל"ד דלא מהני חזקה במקום חשש עון מיתה כמו שפירש רש"י שם גבי חלה ומכל מקום מסיק באות י"ב וז"ל אכן בנדון זה דהוי ספק ספיקא וחזקה אלימתא כל זמן דלא ראינו ריעותא ידועה דבכי האי גוונא גם הרמ"א יודה דסמכינן על זה לאוכלן בפסח משום דאף לדברי הפרמ"ג דחשש באיסור כרת ומיתה דלא יועיל חזקה יש לומר דזה אינו רק בחזקה דאיתרעי כהך דחולין דהתם הא איתרעי עכשיו דהא נתגייר כעת וכן בנדון הרמ"א דאיתרעי חזקה וכמו שכתבתי לעיל מה שאין כן בנדון דידן דלא הוי שום ריעותא כלל ועדיף זה מנדון הרמ"א כנ"ל ולכן אין לנו כח לאסרן כל זמן דלא ראינו שום ריעותא והדין בזה כמו הא דבש"ע סי' תס"ז ס"ג בחטים הבאים בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזוקי איסורא לא מחזיקינן אך דצריך בדיקה אם נשתנה מראיהן או שמא נתבקעו ונתרככו ובדיקתם הוא כבדיקת חטים מצומחים כפי המנהג לבדוק שלשה אגרופין מכל שק ושק ועל פי מה שכתבתי יש לעיין הרבה בהרדב"ז ח"א סי' רפ"ו וכל זה זה לדינא אכן כיון דכתב שם הרדב"ז דשומר נפשו ירחק לכן מן הראוי לכתחלה להשתדל בכל האפשרות

אחר חטים אחרים ולא מהבאות בספינה אך היכא דאי אפשר להשיג חטים אחרים כלל אין לאסור להחטים הבאים בספינה ויכולים לקנותם ולאוכלם בפסח עכ"ל ועיין לעיל באות ד' מה שהבאתי שם לענין חטים שלפנינו הם אינם מצומחים אם יש לחוש שהיו מצומחים (בשנה שנמצאים חטים אחרים מצומחים) ונתייבשו ונשתנה מראיתם ואין ניכר צימוחם וכן אם בשנה שרבו גשמים יש לחוש לסוף חטים של אותה שנה או דלמא אחזוקי איסורא לא מחזקינן טו) חטי תוגרמה אם מותר לעשות מהם מצות לשאר ימי הפסח חוץ מאכילת חובה בשתי לילות עיין במה שרשמתי בסי' ו' אות ב':

טו) אם מותר ליקח מחטים וואר"ע למצות דפסחא הדבר פשוט שאם לא נזרעו ונשרשו קודם לעומר אסור ללקחם למצות דפסחא כי באמת ההיתר של חדש בזמן הזה בחוצה לארץ הוא פורח באויר ורוב הראשונים סוברים דאסור מן התורה גם בחוצה לארץ והרבה נדחקו האחרונים ללמד זכות על אותם שאין נזהרים בזה אבל למצות דפסחא ודאי יש ליזהר ביותר כיון דרוב ההמון יוצאים בהם ידי חובת מצה בלילה ראשונה שלא יהא ח"ו מצוה הבאה בעבירה ואין יוצאים בה ובשיעור ההשרשה בש"ך יו"ד סי' רצ"ג ובמג"א סי' תפ"ט בשם תרומת הדשן דדי בשלשה ימים קודם לעומר ובנקודות הכסף השיג עליו דשתי שבועות בעינן וגם דעת הנודע ביהודה בתניינא כן ויש להחמיר גם בזה כן כתב הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' קפ"ג ואני הדל כתבתי בס"ד קצת באריכות בעיקר דין חדש במערכת חדש בזמן הזה בחוצה לארץ ובפרטות כתבתי באות א' (בד"ה ואף) לענין מצת מצוה בחטים מחדש בשעת הדחק כשאי אפשר למצוא מחטים אחרים עי"ש:

טו"ב) קנו חטים מנכרי ואמר קודם מכירתו שרחץ החטים הללו ואמר כן בפני שני עדים בעוד שהיו החטים תחת ידו ושוב מכר החטים לכמה אנשים ולא אמר להם שרחץ החטים ועירבו החטים הללו ברוב חטים אחרים ואפו מהם מצות נשאל הגאון מוהרי"א יצ"ו בשו"ת עין יצחק סי' י"ח אם מותרות המצות לאוכלם בפסח והשיב דאף דהנכרי נאמן קודם שיצאו מתחת ידו לומר שרחצן כדאיתא ביו"ד סי' ט"ז וקכ"ז ובמגן אברהם סי' תס"ז סק"ד מכל מקום לפי מה שכתב הרי"ף בסוף פרק כל שעה דחטים שלא נתבקעו הן ספק חמץ ולכן הן עצמן אסורים אבל אם נפלו לתבשיל אין אוסרין במשהו דאיסור משהו דרבנן וספיקא דרבנן לקולא אם כן הכי נמי הכא שכבר נתערבו במין במינו דמן התורה כבר נתבטלו והוא רק ספק בדרבנן מותרים כדקיימא לן ביו"ד סי' צ"ח בתערובת מין במינו שנשפך דהוא ספק דרבנן דמותר ושקיל וטרי בזה ושוב כתב באות ג' טעם להיתר על פי מה שכתב הרמב"ם בחמישי מהלכות חמץ דין ה' דחטים שלא

נתבקעו הם אסורן מדרבנן אם כן יש ספק ספיקא להתיר גוף החטים מן התורה אף אם לא נתערבו היכא שיש ספק אם נתרככו ספק שמא לא נתרככו וספק לא נתבקעו ואין זה ספק משם אחד דהא יש נפקותא בין הספיקות דשמא לא נתרככו מתיר אף מדרבנן וספק לא נתבקעו אינו מתיר אלא מן התורה ועוד דכמה פוסקים סוברים דספק משם אחד נמי חשיב ספק ספיקא וכו' והאריך עוד וסיים דכבר נתבאר היתר נכון בנדון דידן דמותר לאכול המצות בפסח וכמו שכתב כת"ר להיתרא ח"י) במה שחידש הגאון שואל ומשיב דכל דכתיב ביה שימור לא מהני חזקה ולא רוב כדאמרינן עשירי ודאי ולא ספק כמו שהבאתי בשמו בסי' זה אות ה' השגתי עתה שו"ת הגאון מוהר"ם שיק וראיתי בסי' רי"ז שנשאל בחטים משומרים שנמצא בהם מבוקעים בשעת קצירה אם כשרים האינם מבוקעים למצת מצוה והביא מה שכתב בשואל ומשיב בזה וכתב על דבריו וגוף הסברא גם אני אומר כן דכשם שאין סומכין אסתם חטים שהם בחזקתם וגם מצד רוב הם בחזקת אינן מחומצים ואפילו הכי לא מהני לשיטת הסוברים דבעינן שימור משעת קצירה וכל שכן הנך דאיתרעו מקצת ואינן כשרים רק משום דלא מחזקינן ריעותא מחדא אאידך פשוט דמכל מקום שמורים אינן שוב כתב לקיים מנהג העולם דשפיר יוצאים גם לדעת הרי"ף וסיעתו דלכאורה קשה אמה שפסקו בסי' תנ"ג סעיף ד' דאין צריך לשומרן אלא משעת קצירה וכן מנהג העולם והרי בסי' תס"ז סעיף ה' פסקינן דדגן שנתייבש לגמרי ואינוצריך ליניקה כמאן דמנח בדיקולא ומקבל חימוץ ואם כן ליבעי שימור קודם קצירה דהא שכיח דהארץ מתייבשת קודם קצירה וכו' וכתב ליישב דהנה הפרי חדש בסי' תנ"ג כתב דהירושלמי דיליף לאסור קצירה וטחינה ביום טוב מסמיכות דאך אשר יאכל לכל נפש לושמרתם את המצות דמשעת לישה ואילך דוקא שרי אוכל נפש על כרחין חולק על הרי"ף מיהו כבר כתב הצל"ח בביצה ד' ג' בתוס' ד"ה גזרה דבירושלמי גופיה איכא פלוגתא דחזקיה יליף לה מתלתא מיעוטי דאך והוא לבדו והוכיח שם דש"ס דילן סובר דלא הוו אלא חד מיעוט דאך שלא לקצור אבל טחינה והרקדה שרי מן התורה ביום טוב לאוכל נפש ואם כן נראה כשם דלרשב"ל יליף מסמיכות מלאכת יום טוב לושמרתם לאסור קצירה הוא הדין לחזקיה ולפום מאי דסבר ש"ס דילן דרק מאך ילפינן שלא לקצור אם כן אך אשר יאכל לכל נפש מיירי במלאכות שלאחר קצירה ילפינן מסמיכות ושמרתם לאך אשר יאכל דדוקא מקצירה ואילך בעינן שימור אבל קודם קצירה שפיר סמכינן ארוב או חזקה ולא בעינן שימור כי היכי דלשיטת הרא"ש וסיעתו עד לישה סמכינן ארוב וחזקה ומלישה בעינן שימור ידוע הכי נמי להרי"ף וסיעתו על כל פנים עד קצירה סמכינן ארוב וחזקה ומשם ואילך ילפינן דבעינן שימור ואתי שפיר מנהג

העולם שאין שומרים קודם קצירה אפילו הוא יבש דאז איכא חזקה שלא נתייבש לגמרי ועדיין יונק ואף אם מצאנו בשעת קצירה חטים מבוקעות יוצא בהמותר שאינם מבוקעות לדעת הרי"ף ובודאי מהיות טוב יש להדר אחר שמורה שלא נמצא בהם מבוקעות כלל ולכתחלה מן הראוי לקצור חטים למצת מצוה מיד כשרואים שמתחילים להתייבש וגם צריך ליזהר שלא יקצרו בשחרית בעוד הטל עליהם דטל מחמיץ ואף בדיעבד נראה דאם ידוע שנתייבשו כבר שהם כתלושים וכקצורים ואם לא קצרם עד אחר כך לא חשיבי כחטים שמורים משעת קצירה כיון דיבשו הם בקצירה ובעינן שמירה ובמגן אברהם סי' של"ו סק"א הביא בשם הרמב"ם דאף ביבש שייך לענין שבת חיוב תלישה ועיין שם במחצית השקל מה שהקשו על המגן אברהם ועי"ש בסעיף י"ב ולהנ"ל איכא למימר דהרמב"ם מיירי בספק יבש ואיכא חזקת קטנות אבל אם בודאי אינו יונק מיקרי תלוש וצריך שמירה אלו תורף דב"ק:

ובעיקר דברי השיטה מקובצת גבי עשירי ודאי דגם רובא לא מהני ראיתי בשו"ת רבינו עקיבא איגר מהדורא תניינא סי' ח"ק פלפלא אריכא וחריפא במאי דקשה לשיטה זו הא דקיימא לן בקהל ודאי לא יבא היכי משכחת לה קהל ודאי הא ספק הוא שמא זנתה אמו ורק משום דסמכינן דרוב בעילות אחר הבעל והרי לשיטה זו רוב לא הוי ודאי ויישב דמיד כשנולד דנין לכמה דברים אם הוא בנו של זה בעל אמו וכיון שהחזקנו אותו לבנו לכמה דברים מכח הרוב ממילא מיקרי קהל ודאי והאריך עוד עי"ש דב"ק:

יט) חטים שנבדקו על ידי בית דין שלש פעמים ויצאו בהכשר וטחנו מהם כמה כורין ואפו מצות ובעל החטים טחן החטים בעיר אחרת ומכר הקמח בעירו ולפי שרצה למכור גם בעיר שנטחנו שם החטים ונתהוה מפני זה מחלוקת שנתקלקל על ידי זה הכנסת העיר מחטי דפסחא והביא אחד מבני העיר מלא אגרוף ואמר שלקחם משם ובאו לשאול משפט החטים הללו ומצא האב"ד דשם חיטים מצומחים עד שלא היה ששים נגדן נשאל על זה הגאון אבד"ק פרמישלא יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק בקונטריס אחרון שבחלק יו"ד ח"ב סי' י"ג מה דינן של המצות שנאפו והשיב שבברית אברהם סי' ל"ה הביא המנהג שבודקים שלשה פעמים בכל פעם בלוג ואם לפרקים לא נמצא בלוג אחד ששים מצרפין כל הלוגין הנזכרים אם יש בין הכל ששים כשר אם כן יש לומר אם הוו מחשבין השלשה פעמים חטים שנבדקו עם החטים שבדק בעיר שנטחנו שם היה בון הכל ששים וקרוב הדבר שכן היה ולמה נחזיק ריעותא בפרט שכבר יצאו החטים בהיתר וכבר כתב התבואת שור סי' י"ח ס"ק כ"ט דזה מיקרי חזקה והנה בנדון דידן מצא החטים אחד שיש עליו חשש נגיעה אך גם בלא זה כבר פסק הלבושי שרד בחידושי דינים סעיף כ"א

דכשיש צד להיתר מצרפין גם דעת הפוסקים דאין אחד נאמן לאסור בשל אחרים אף שהבעלים אינם יודעים וזה דלא או כחות דעת סי' קכ"ז ולנדון דידן יש צד להתיר שמא הוי מין במינו כמו שמצדד הברית אברהם סי' ל"ו ומדאורייתא ברובא בטיל ובספק הוי כנשפך ואף לדעת הנודע ביהודה תניינא סי' ס"ו דלא הוי מין במינו מכל מקום זה דווקא במצומחים ממש ולא בנתבקעו ובנדון דידן לא נודע אולי קראום מצומחים ולא היו מצומחים ממש ובחטים מבוקעים משמע מדברי הרמב"ם דאינו אסור אלא משום דכתיב ושמרתם את המצות והוא איסור עשה ובאיסור עשה לא אמרינן טעם כעיקר דאורייתא ואם כן אף אם הוא מין בשאינו מינו בטל מדאורייתא וכיון שיש ספק אם היה ששים בצירוף הוי ספק דרבנן וכיון שיש עוד סניפים יש לסמוך על הסוברים דאין עד אחד נאמן לאסור מה שכבר יצא בהיתר ועוד דהוו כמה ספקות שמא משקר ואין כאן ריעותא כלל ושמא בין הכל היה ששים דמסתמא כשהוכשרה לא היה בצמצום ששים ואם תמצא לומר שבשק זה לא היה ששים שמא בשקים שטחנו בראשונה היה ששים ועוד שמא הלכה כהנשמת אדם סי' י"ח דהוי מין במינו ואינו אלא מדרבנן וסגי בספק אחד ואם תמצא לומר דהוי ספק דאורייתא שמא לא היו אלא מבוקעות ואינם אלא קרוב להחמיץ והוי עשה ולא אמרינן טעם כעיקר דאורייתא ואין לומר דהוי ספק אחד בגוף והשני בתערובת כיון דלא נודע מקודם ובשלשה ספיקות מותר אפילו בפסח כל שכן בנדון דידן דמוכחא מילתא שהיה הכל עלילה על כן המצות כשרות והנה מה שכתב דשמא הלכה כהנשמת אדם דהוי מין במינו נראה דצריך לומר שכונתו שמא הלכה כמו שצדד בנשמת אדם דהוי מין במינו ולא כדמשמע מדבריו דלקושטא דעת הנשמת אדם היא דהוי מין במינו שהרי המעיין שם יראה שבסוף דבריו דעתו להחמיר דלא הוי מין כמינו וכן כתב הגאון בית יצחק עצמו בשמו שם בסוף סי' י"ד שדעת הנשמת אדם במסקנתו להחמיר עי"ש ולכן צריך לומר שכוונתו כמו שכתבתי והשגתי עתה (סיון תרנ"ו) ספר יקר אבן יקרה שמו להגאון אבד"ק טשערנוויץ יצ"ו וראיתי במפתחות שמראה מקום לזה לתכשיטין סי' כ"ו ולא ידעתי מאי אמר רב בזה כי הספר שהשגתי נלקה בחסר שני דפים והם כ"א וכ"ב:

ברם זכור אותו האיש לטוב מר ניהו ידידי הרה"ג ישראל אברהם לערניר אבד"ק טרישפאל יצ"ו אשר על ידו השגתי הס' אבן יקרה והודעתיו אשר בספר שלפני הוליד את חסרו"ן הדפיס ובטובו פקד על בן אחיו הרב המאוה"ג מוהר"ר ישראל שבח לערניר אבד"ק דינאוויץ יצ"ו והעתיק לי כל החסרונות זכרה להם אלק"י לטובה כל הימים והנה עיינתי בפנים וראיתי שעל הנדון עצמו שנשאל הגאון בית יצחק מק"ק רישא מהרה"ג

יאושע העשיל וואלערשטין יצ"ו נשאל גם הוא והשיב גם כן דאין בית מיחוש מכמה טעמים.

א) דאין נאמן האיש המעיד נגד הבעלים בדבר שאין בידו לברר וכו' (האריך קצת בזה).

ב) שאין המעיד נאמן נגד עדות הבית דין כמו שהביאו האחרונים בשם השיבת ציון וכו' (כונתו לפי הנראה לדברי השיבת ציון שהביא בפתחי תשובה יו"ד סי' א' ס"ק כ"א בשוחט המכחיש את הרב עי"ש).

ג) הדברים מוכיחים שהאיש המעיד יש לו נגיעה בזה וכו' וסיים שיש עוד טעמים שאין הזמן מספיק לבארם וגם הוא רק חשש איסור דרבנן וכל דברי האיש המעיד ישא רוח ואין שום חשש על המצות הנאפות מקמח ההוא והמערער על זה עתיד ליתן את הדין והמצות כשרות אף למהדרין: ושם (בבית יצחק) בסי' י"ד נשאל בחטים שבדק אחד והכשירם ושוב בדקם רב אחד ולא נראה בעיניו להכשירם ואפו מצות מקמח זה ואחר כך אפו מצות באותו תנור ובאותה מרדה והאריך בתשובתו במה שיש לצדד בזה ומסיק דאם בודאי לא היה ששים נגד המצומחים צריך עיון לדינא אמנם אם יש ספק אם היה בהחטים ששים נגד המצומחים שאר המצות שנאפו אחר כך כשרות בלי פקפוק:

כ) במה שאנו נוהגים במצת מצוה כדעת הפוסקים להצריך שימור משעת קצירה לנו לדעת אי מהני הקצירה על ידי נכרי וישראל עומד על גבין לשמור מחשש חימוץ או צריך שישראל בעצמו יקצור ואם תמצא לומר דהקצירה עצמה צריכהלהיות על ידי ישראל יש לדעת אי שרי לישראל לקצור משדה של נכרי לצורך מצת עצמו או נימא דצריך שישראל אחר יקצור כאותה שאמר רב הונא לאוונכרי כי זבניתו אסא מכותי לא תקצצו אתון אלא ליגזזוה אינהו כי היכי דליהוי יאוש בידייהו ושינוי רשות בידייכו כדאיתא בריש פרק לולב הגזול ומוקמינן לה בהושענא דאוונכרי גופייהו ואומר על ראשון ראשון אי מהניא הקצירה על ידי נכרי וישראל עומד על גביו הנה מרן בסי' ת"ס כתב אין לשין ולא אופין מצת מצוה על ידי נכרי וכתב הרב מגן אברהם וז"ל וכתב בית יוסף בשם הרשב"א דאפילו ישראל עומד על גביו לא מהני אבל בסי' י"א סעיף ב' וסי' ל"ב סעיף ט' סובר הרא"ש דמהני בעומד על גביו לכן נראה לי כמו שכתב הבית חדש דאם אי אפשר בענין אחר מותר על ידי נכרי וישראל יעמוד על גביו ויאמר לו לעשות לשם פסח ואם כן לכאורה הכי נמי לענין קצירה דאף דמרן השלחן ערוך לא מיירי אלא לענין לישה ואפייה ולא מקצירה היינו לפי שיטתו שפסק בסי' תנ"ג דמדינא אין צריך שימור משעת קצירה אלא משעת לישה ולדידן דנהגינן כמאן דאמר דשימור משעת קצירה בעינן דינא נמי הכי הוי להקל בנכרי וישראל עומד על גביו ובתשובת הרשב"א מיירי גם לענין קצירה דבין

למאן דאמר דשימור משעת קצירה בעינן ובין למאן דאמר דסגי בשימור דשעת לישה קאמר דלא מהני על ידי נכרי וישראל עומד על גביו כיעויין שם וכיון דאמר מר (הרב מגן אברהם) דלהרא"ש גבי עיבוד עורות לכתיבת ספרים תפילין ומזוזות דמהני על ידי שיעבדם הנכרי וישראל עומד על גביו ומינה למד מרן הבית יוסף בסי' י"א (גבי טויית חוטי ציצית דבעינן לשמה) דסגי לדעת הרא"ש בנכרי וישראל עומד על גביו וכן כתב בשלחן ערוך אם כן הוא הדין לדידיה גבי לישה ואפיה דמהני והכי נמי מצינן למימר שפיר לדידן לענין שימור דקצירה דמהני על ידי נכרי וישראל עומד על גביו ושימור דקצירה קיל משימור דלישה ואם בשימור דלישה מהני כל שכן בשימור דקצירה דמהני אליבא דהרא"ש איברא דלפי מה שכתב הרב מהור"ם פרובינצאל בכתיבת יד הביא דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף סי' ט' דציצית של משי צריך זריקה לשמה שהזריקה במשי כטוייה בצמר וכתב וז"ל לפיכך נראה שאין להטיל ציצית של משי אלא ממשי שזרקה ומשכה אותו ישראלית לשמו וכו' גם לא יועיל במשיכת המשי שיתעסק ישראל מעט כדרך שדי בעורות שמתקנן נכרי מפני שהעור נתקן כולו בבת אחת ומעשה ישראל בתיקון מועיל לכולו אבל הטוויה והמשיכה נעשית בטווי ובנמשך ממנו מעט מעט והוי כאילו נעשה קצתו על ידי נכרי וקצתו על ידי ישראל שהנעשה על ידי ישראל לשמו כשר והנעשה על ידי נכרי פסול עכ"ל ונראה ראיה לדבריו מדברי הרא"ש בהלק"ט שהביא מרן הבית יוסף ביו"ד סי' ער"א במה שכתב לחלק בין כתיבת הגט לעיבוד עורות דבכתיבה לא מהני כתיבת הנכרי וישראל עומד על גביו ואילו בעיבוד עורות דבעינן גם כן שיהיו מעובדים לשמן מהני לדעתו במעבדן נכרי וישראל עומד על גביו משום דבגט דבעינן שיכתוב כל תורף הגט לשמה זה לא יעשה אבל בעיבוד לא בעינן אלא בתחלת העיבוד כשישים העור לתוך הסיד שיאמר אני עושה כן לשם ספר תורה וזה יעשה הנכרי לשם ישראל כשיאמר לו עשה כך וכיוצא בזה מצינו בפרק אין מעמידין גבי מילה דאף מאן דבעי לשמה סובר דימול ארמאי ולא אמרינן נכרי אדעתא דנפשיה עביד דכיון דברגע הוא עושה ודאי יעשה אדעתא דישראל מה שיאמר לו עי"ש (בד"ה כתב הרמב"ם) וטויית החוטין נראה דדמי לכתיבת הגט דבעינן כל הטויה לשמה ולא מהני אם מקצת החוטין טווים על ידי נכרי והשאר על ידי ישראל וכן נמי לענין קצירה מאי אהני מה שיקצור הישראל קצת שיבולים למה שיקצור הנכרי אחר כך והוי מקצתו על ידי ישראל ומקצתו על ידי נכרי ולא מהני:

אך יש לומר דהנה הרב מוהר"ם פרובינצאל לפי הנראה סובר דמאי דמהני בעיבוד עורות לדעת הרא"ש על ידי נכרי וישראל עומד על גביו הוא דוקא כשמסייע הישראל מעט

אבל בלא סיוע הישראל לא מהני ולכן קאמר שפיר דלא מהני הסיוע או שהישראל מסייע במקצת אך לפי מה שכתב הרב בית חדש בסי' ער"א דהרא"ש ורבינו ברוך שכתבו שישראל מסייע בעיבוד אינו אלא לרווחא דמילתא ולא שצריך כן מדינא דאי הכי כי מסייע מאי הוי הרי מסייע אין בו ממש ועיין להרבנים שפתי כהן שם ומחצית השקל על דברי הרב מגן אברהם הנ"ל אם כן בקצירה אף דליכא סיוע על ידי ישראל כל שישראל עומד על גביו ואומר לו שיעשה לשמה מהני לדעת הרא"ש וכוותיה נהוג עלמא כדכתב הרמ"א ויתכן דעל זה סומכין העולם דאף הנוהגים ליקח למצת מצוה שמורה משעת קצירה מכל מקום אין נוהגים לעשות הקצירה אלא על ידי נכרי וישראל עומד על גביו כנודע ואף שהרב מגן אברהם לא כתב לסמוך על זה אלא בשעת הדחק שאי אפשר בענין אחר אפשר דקצירה נמי אי אפשר בענין אחר מיקרי כיון שהשדה של נכרי מסתמא לא יניח את הישראל לקצור כי הקצירה על ידי מי שאינו בקי בה מאבד חטים הרבה בקצירתו לכן חשיב כאי אפשר בענין אחר וסמכינן בכי האי גוונא על דעת הרא"ש כאמור:

אלא דעדיין צריך לבאר לפי מה שכתב הגאון נודע ביהודה במהדורא תניינא בחלק יו"ד סי' קע"ה ובדגול מרבבה לא"ח סי' י"א לחלוק על דברי מרן הש"ע וסובר דבטוייה גם להרא"ש לא מהני ישראל עומד על גבי נכרי ואמר מר מילתא בטעמא דדוקא בעיבוד דסגי בתחלת העיבוד שזהו עיקר העיבוד נתינת העור לתוך הסיד זה יעשה הנכרי על ידי ישראל במה שאומר לו עשה לשמה מה שאין כן בטוייה דבעינן שכל הטוייה תהיה לשמה לא מהני אמירת הישראל לנכרי שיעשה לשמה ודומה לכתיבת הגט וכן כתב הגאון מוהר"ש זלמן בש"ע שלו בסי' י"א בקונטריס אחרון דבטוייה גם להרא"ש פסול כוותיה וכטעמיה דהנודע ביהודה כיעי"ש ואם כן לדידהו נראה דהוא הדין בלישה ואפייה וקצירה כיון דבעינן שיהא לשמה מתחלת המעשה ועד סופו לא מהני כשיעשה הנכרי וישראל עומד על גביו והנה אמת דהגאון מוהר"ש זלמן שם כתב דאם הישראל מסייע מעט גם בטוייה מהני אך אין נראה כן מדברי רבינו הבית חדש ביו"ד סי' רע"א וגם מדברי הגאון נודע ביהודה הנ"ל משמע שסובר דלהרא"ש בטוייה דינו כעיבוד לדעת הרמב"ם ולא מהני סיוע הישראל ואם כן לפי זה עדיין צריך לבאר על מה סמכו העולם בקצירה ומה גם דלפי הנשמע גם סיוע ע"י ישראל ליכא דאין הישראל מסייע בקצירה כלל וצריך לומר שהעולם סומכים על דעת מרן הש"ע דסובר דלהרא"ש בטוייה נמי מהני נכרי וישראל עומד על גביו והוא הדין נמי לקצירה ואין הכי נמי דלדעת הגאון נודע

ביהודה כי היכי דבטוייה להרא"ש נמי לא מהני הכי נמי בקצירה אלא שהעולם נוהגים בטוייה כדעת הרא"ש בעיבוד כמו שהעיד הרמ"א והכי נמי סברי בקצירה וזה דוחק:
והנה הרב ערוך השלחן בסי' ת"ס (ד"ה ודע) הביא מה שכתב הרב מקראי קודש שדעת מרן בדיעבד כדעת הרא"ש מדלא הכריע בסי' י"א וסי' ל"ב בין הרמב"ם והרא"ש וכתב על דבריו שנראה לו שגם הרא"ש דמכשיר בעיבוד מודה הכא דטעמו בעיבוד הוא משום דלא בעינן לשמה אלא תחלת העיבוד שנעשה כרגע מה שאין כן בגט דבעינן שיכתוב כל תורף הגט לשמה דזה לא יעשה הנכרי והכי נמי במצה דבעינן לשמה כל שעה שצריך שימור דמי לגט עכ"ל והוא כחילוק הגאון נודע ביהודה הנ"ל ותמיהני דאחר שהזכיר פסק מרן בסי' י"א גבי טוייה איך לא נרגש דיש סתירה לחילוקו מדברי מרן הנ"ל דלפי חילוקו הדין נותן דבטוייה נמי מודה הרא"ש דלא מהני על ידי נכרי וישראל עומד על גביו ואילו מרן השווה טוייה לעיבוד ואמר דכי היכי דלהרא"ש מהני בעיבוד עומד על גביו הכי נמי לדידיה מהני בטוייה: וראיתי להגאון חתם סופר בסי' קכ"ח שעמד בזה וז"ל מריש תמהתי הרבה על מה שאנו סומכים על קצירת נכרים וישראל עומד על גביו הא כל דבר דבעי לשמה וסתמיה לאו לשמה לא מהני על ידי נכרי וישראל עומד על גביו לרוב הפוסקים אם כן על מה אנו סומכים דאף אם יתחיל הישראל לקצור קצת אפשר לא מהני דלא דמי לישראל המתחיל עיבוד העור לשמה התם אותה העור עצמה שמתחיל הישראל להניחה לתוך הסיד גומר, הנכריעל דעת ישראל שהתחיל אבל הכא אם התחיל ישראל לקצור מלא ידיו מה יועיל זה לשיבולת שיקצור הנכרי שוב ראיתי הנח לישראל בני נביאים הם אי הוה כתיב קצירך לשם חובך שיהא הקציר לשמה אז הוה שייך כנ"ל אבל אין שום מצוה בקצירה אלא בשימור לשמה אם כן השומרה שלא יבא לידי חימוץ יכוין בשמירתו לשם מצות פסח ואין לנכרי שום עסק בשמירה כי אם בקצירה וישראל הוא המכוין מתחלה ועד סוף ולא דמי לשימור מלישה ואילך דבעינן שילוש ישראל דוקא ולא שילוש נכרי וישמור ישראל התם משנתן מים בקמח אז המגבל בידו הוא המשמר ואי אפשר לרואה לשמור אם המגבל לא ישמור שוא שקד שומר לכן צריך המגבל שיהיה ישראל גדול המכוין לשמה אבל שימור דקצירה אינו אלא שלא יבא לידי חימוץ במקרה והשומר הוא הישראל המכוין לשמה ואין צריך יותר עכ"ל הרי אסברא לן טעמא דמילתא במאי דנהוג עלמא בקצירת חטי דפסחא על ידי נכרי משום דלא בעינן קצירה לשמה כיון דלא כתיב קצירך לשם חובך וכו' ראוים הדברים אליו וטעמו כצפיחת בדבש:

ולא תעזוב נפשי לשאו"ל מה שיש להרגיש על דברי הגאון א) במה שכתב לחלק בין עיבוד לקצירה ולא זכר שר דמרן הבית יוסף משוי טוייה לעיבוד לדעת הרא"ש להכשיר ולדידיה נראה דהוא הדין בקצירה דדמי לטוייה דאי הוה סבירא ליה למרן כמה שחילק הגאון לא היה ממציא מחלוקת זו דהרמב"ם והרא"ש גבי טוייה וכמו שכן היא באמת דעת הרב מוהר"ם פרובנצאל הנ"ל ב) דאף לפי חילוקו היה לו ליישב שפיר לפום מאי דאסיקו הרבנים בית חדש ושפתי כהן בדעת הרא"ש דסיוע אינו מעכב לדינא וכמו שכתבתי למעלה ליישב אליבא דרב מוהר"ם פרובנצל ג) מה שכתב דיש ליישב דלא כתיב קצירך ושאני לישה וכו' לכאורה צריך ביאור דהנה הרשב"א בתשובה שהביא מרן הב"י בסי' ת"ס כתב דכל מידי דבעי שימור לא מהני על ידי נכרי משום דבעינן לשמה ונכרי אדעתא דנפשיה קעביד והפוסקים שסוברים דבעינן שימור משעת קצרה ילפי לה מדאמר רבא בפרק כל שעה ד' מ' כי מהפיכיתו כיפי אפיכו לשם מצוה וכיפי היינו השיבולים ולפי דבריו למה כתב הרשב"א למאן דבעי משעת קצירה לא מהני על ידי נכרי הרי הפיכת השיבולין הוא דומה לקצירה וכי היכי דבקצירה לא איכפת לן משום דהשומר הוא הישראל ויכול לשמור לשמה הכי נמי בהפיכת השיבולין יכול הישראל לשמור אף שיהפך הנכרי ולא דמי ללישה כמבואר וכן נמי הולכת החטים וטחינתם בריחים של יד איכא מרבוותא דאסרי כנודע ואמאי הרי זה דומה לקצירה וכי היכי דבקצירה לא איכפת לן במה שהנכרי קוצר הכי נמי נימא בהפיכת השיבולין אלא ודאי משמע דאין לנו לחלק בהכי:

ומצאתי בספר בית אהרן קריספין שנשאל הרב המגיה דבאיזה מקומות עושים עסק החטים בשעת קצירה על ידי נכרים (לפי שעושים בזול) וישראל עומד על גביו ובאזמיר עושים הקצירה עצמה על ידי נכרים וישראל עומד על גביו ושאר המלאכות הכאתם והרקדתם וכיוצא עושים על ידי ישראל ולכן נפל הספק כשמביאים חטים מאותם המקומות אם יכולים ליקח מהם הנוהגים לאכול מחטים המשומרים משעת קצירה כיון שבכל העסק אף שנעשה על ידי נכרים מכל מקום הרי ישראל עומד על גביו או דילמא כיון שיש בעיר חטים שכל מלאכתם נעשית על ידי ישראל אין ראוי ליקח מאלו הנעשים על ידי נכרי וישראל עומד על גביו ואחר שהאריך קצת בדין זה (דבעינן שימור שנחלקו הפוסקים אי משעת קצירה הוא או סגי משעת לישה ושמה שצריך שימור צריך שיהא לשמה ונכרי אדעתיה עביד ולא מהני עומד על גביו) כתב דמה שכתבו הפוסקים דבעינן שימור משעת קצירה אין בכלל זה הקצירה עצמה אלא מאחר הקצירה והלאה הוא דבעינן לשמה וכדמשמע מלשון רש"י בההיא דאמר רבא בפרק כל שעה ד' מ' ע"ב

כי מהפכיתו כיפי אפיכו לשם מצוה שכתב מהפכי כיפי העומרין וקושרין את העומרים בימות הקציר ומה שכתוב ברש"י אשר סביב הרי"ף וקוצרין וכו' הוא טעות סופר וצריך להיות וקושרין וכו' אבל הקצירה עצמה אינה צריכה להיות על ידי ישראל ולא בעינן בה לשמה והביא לשון רבינו מנוח בהלכות חמץ פרק ה' שנראה מדבריו לכאורה שגם קודם הקצירה צריך שימור וכתב דהיינו דוקא אם הגיעו החטים לידי קצירה דאז אף לפני הקצירה צריך שימור שלא יפלו מים עליהם וכיון דצריכים שימור צריך שיהא השימור לשמה אבל למה שאנו נוהגים לקצור קודם שיגיעו לידי קצירה וקוצרים אותם בעוד שעדיין צריכים ליניקה מהקרקע אין צריך שימור ולא לשמה בקצירה עצמה אלא מאחר הקצירה והלאה ואותם העושים שאר מלאכות שמקצירה ואילך על ידי נכרי וישראל עומד על גביו אין יוצאים ידי חובת מצה למאן דבעי שימור משעת קצירה ובסוף התשובה הביא תשובת הרדב"ז דפוס פיורדא סי' תקפ"א שהתיר אפית המצת מצוה על ידי נכרי וישראל עומד על גבו וכתב הרדב"ז ואם תאמר יש לחוש שמא ישהה אותם לפני התנור ויבוא לידי חימוץ ואף שיזהרינו נכרי אדעתיה עביד הא ליתא שהרי הישראל עומד שם והדבר נמסר לו ולא להנכרי כי אין להנכרי עסק אלא להכניס ולהוצא ולמד מדבריו דכל שיש עסק לנכרי לא מהני מה שהישראל עומד על גביו אלו תורף דב"ק:

גם אשו"ר בס' לב חיים למרן החבי"ף בח"ב סי' פ"ו הובאה תשובת הרב מוהרי"ץ דיאס בענין זה וכתב שמקדם קדמתה היו נוהגים כל המלאכות הצריכות לחטי דפסחא שמורים משעת קצירה על ידי נכרים וישראל עומד על גביו וכשנודע זה להגאון חקרי לב ראה והתקין ואסר להם לעשות כן אלא כל המלאכות תהיו נעשות על ידי ישראלים עצמם ולא על ידי נכרי וישראל עומד על גביו וכבר משנים רבות נתקיימה שפיר גזרתו ועושים הכל על ידי ישראלים דוקא אלא שיש מקומות שעושים גם עתה כאשר עשו מימי קדם ולמד עליהם זכות שלא ידעו מגזרת רבינו החקרי לב ולא נחתו לירד לעומק הלכה זו לכן מצא עצמו כמחוייב בדבר לבאר טעמו של מרן החקרי לב ועל מה אדני גזרתו הוטבעו ולפרסם ברבים גזרתו אף גם טעמו ונימוקו וישראל קדושים ישמרו לעשות כאשר שורת הדין מחייבת ואחר שהאריך קצת לבאר שכן הדין נותן שתהיו כל המלאכות נעשות על ידי ישראל בעצמו כתב דעדיין צריכים אנו למודעי דעינינו הרואות דאף מן התקנה ואילך קצירת השיבולין מהארץ עושים נכרים עצמם וכן הוא המנהג פשוט ובודאי שאם מרן החקרי לב היה גוזר עליהם שתהיה גם הקצירה עצמה על ידי ישראל היו עושים כן ומוכח דלא אסר גוף הקצירה על ידי נכרי ולזה דק ואשכח דמלשון רש"י מתבאר דהקצירה עצמה אינה בכלל הזה ואין צריך שתהיה על ידי ישראל אלא מאחר הקצירה

אבל לא הקצירה עצמה וכו' והאריך קצת בזה ומסיק שכן הוא מיצוי הדין שהקצירה עצמה אינה צריכה להיות על ידי ישראל אלו תורף דב"ק והסכים על ידו מרן החבי"ף בסי' פ"ז הן לקיים גזרת מרן החקרי לב והן דאין לחוש בקצירה עצמה וכבר האריך בזה בטוב טעם ודעת הרב יום טוב קריספין בתשובתו שבס' בית אהרן וכו' ואם מביאים חטי דפסחא ממקומות אחרים צריך לחקור אם נעשו כל המלאכות שמאחר הקצירה על ידי ישראל דוקא וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש הרי נתבאר מכל האמור דאין גוף הקצירה צריכה להיות על ידי ישראל וכן הוא מנהג עוב"י (עיר ואם בישראל) איזמיר ואגפיה אף אחר תקנת מרן החקרי לב כנז"ל:

מעתה נבא לבאר בס"ד הספק השני אם כשקוצרין חטים משדות הנכרים יש לחוש מלקצור על ידי ישראל כההיא דאמר רב הונא לאוונכארו וכו' ומדברי הרבנים שבבית אהרן ולב חיים הנ"ל מתבאר יפה דשפיר דמי לקצור על ידי ישראל ומשמע להו דהכי עדיף טפי שיהיו כל המעשים נעשים על ידי ישראל ולא תהיה יד נכרי באמצע כלל ואמור רבנן בטעמא שלא נהגו ולא הנהיג הגאון חקרי לב שתהיה הקצירה עצמה על ידי ישראל עצמו כדרך שתקן בשאר המלאכות שלאחר קצירה לפי שיש חשש סכנה שכמה פעמים יוצאים נחשים גדולים מבין השיבולים והרב מוהרי"ץ שבס' לב חיים העיד שבדידיה הוה עובדא שבהיותו עומד על גבי הנכרים הקוצרים יצא לקראתם נחש כקורת בית הבד וכמעט סכנה נפשו וכו' ואף דשומר מצוה לא ידע דבר רע היכא דשכיח היזקא שאני ודק ואשכח דמעיקר הדין אין צריך שימור אלא אחר הקצירה ולא הקצירה עצמה וכו' ולכן לא התקין הגאון חקרי לב שתהיההקצירה עצמה על ידי ישראל ועוד כתבו שהנכרים בעלי השדות לא יתנו להישראלים לקצור לפי שיש הפסד רב בקצירה על ידי מי שאינו בקי והנכרים רגילים בה ולא הישראלים וכו' אלו תורף דב"ק ומוכח דלולא חשש סכנה ואם היו מניחים הנכרים בעלי השדות להישראלים לקצור היה יותר טוב שיקצרו הישראלים עצמם משדותיהם של נכרים:

אמנם לפי הנראה הרבנים הנ"ל לא זכרו שרים הא דאמר רב הונא להנהו אוונכרי דמשם יש ללמוד גם לקצירה שלא תהיה על ידי ישראל משדותיהם של נכרים ולכן ניחזי אנן בסיעתא דשמיא הנה ידוע דהפוסקים הראשונים השמיטו הא דרב הונא והרב טורי זהב בסי' תרס"ד ישנו בנותן טעם לשבח על דבר השמיטה משום דסברי דרב הונא לא אמרה אלא במקומו ושעתו שהיה בבבל והוחזקו אז שם הישמעאלים בגזלנים על השדות אבל במקומות אחרים לא היה חשש על זה וכן בזמן הזה בכל המקומות אין חוששין לזה ומיסתייעא מילתיה דמר מדברי הסמ"ע בעשין קל"ג בהלכות תרומות ומעשרות וז"ל וזו

היא תקנה גדולה לדרים בארץ ישראל בזמן הזה ליקח מתבואת הישמעאל אחר שנגמרה כי אפילו מתבואות ישראל אין שם חיוב אלא מדרבנן ושל ישמעאל פטורה לגמרי ואין להחמיר ולומר שישמעאלים גוזלי קרקע הם וקרקע אינה נגזלת שהרי קנאום בכיבוש ואף דחיישינן בפרק לולב הגזול בענין הושענא יש לחלק שהיו ישראל מרובים והיו להם קרקעות והישמעאלים שבאותו זמן היו גזלנים ומאנסין מהם וגם היו אנסים וכו' עכ"ל הרי שכתב לחלק בין זמן לזמן כמו שחלק הרב טורי זהב וכן כתבו הרבה מרבנן בתראי קבצם כעמיר הרב המאסף בספר בית השואבה בדיני דברים הפוסלים בארבע מינים אות יו"ד אך לא נתקררה דעתו בזה דסוף סוף היה להם להביאו כדרך שהביאו רבינו ירוחם ולחלק בין היכא שהוחזקו הישמעאלים לגוזלי קרקעות ישראל לכשלא הוחזקו בכך (כמו שחילק רבינו ירוחם) והאריך הרב להרחיב הדברים ולהסביר שכך היה יפה להפוסקים להביא הא דרב הונא מחשש שמא יש מקומות או יהיו באיזה זמן כמו שהיה בזמן רב הונא בבבל כמו שהסמ"ג עצמו בהלכות לולב בעשין מ"ד הביא הא דרב הונא אף שסובר לחלק בין זמן רב הונא לזמן הזה וכן רבינו ירוחם הביא דין זה וכתב לחלק וכו' אלו תורף דב"ק ולי ההדיוט אין זה מן הקושי על הרי"ף והרא"ש והטור דכיון שאין דרכם להביא מה שאינו נוהג בזמן הזה אין מוכרחים להביא מה שיש לחוש שיחזור הדבר לכמות שהיה והרי כל מה שהוא הלכתא למשיחא אין מביאים אף דלא חשש בעלמא הוא שמא יבנה בית המקדש בימינו בעגלא ובזמן קריב אלא קרוב לודאי הוא ולישועתו אנחנו מצפים ומיחלים ערב ובוקר וצהרים וחלילה לנו להתיאש אף רגע ובכל זאת כיון שעתה לא שכיח לא קבלו עליהם אחריות אותן ההלכות להביאם כל שכן בדבר שהוא חשש רחוק שמא יש או יהיו איזה מקומות שמתנהגים כבבבל בימי רב הונא דודאי אינם מוכרחים להביאו ואם הסמ"ג ורבינו ירוחם ישר יחזו למו להביאו הדין אף שאין דרכם להביא מידי דלא שכיח מי מעכב בידם אבל הרי"ף והרא"ש אינם משועבדים להתנהג גם הם כן וכיון שאין הדבר מצוי בזמנם השמיטו כל עיקר דברי רב הונא ולכן ישובו של הרב טורי זהב הנה נכון לגבי דידהו:

אמנם אין זה מן הישוב לגבי הרמב"ם אשר דרכו בקודש להביא הלכתא למשיחא וכל מה שהוזכר בש"ס אף אי לא שכיח אין דרכו להשמיט כידוע ומפורסם ואם כן הא דרב הונא נמי לא היה לו להשמיט ובקונטריס כללי הפוסקים (שנדפסו עתה בשדי חמד חלק אסיפת דינים בחלק שני שמאות הדל"ת והלאה) בסי' ה' אות י"א הבאתי מה שכתב מרן הבית יוסף בחשן משפט סי' שפ"ט סעיף ה' שדרך הרמב"ם שדבר שמשתנה הדין בזמן הזה ממה שהיה בזמן הש"ס כותב הדין לפי מה שהיה בזמן הש"ס אף דמודה שאין הדין

כן עתה והא דידן נמי דכוותה היא ושפיר קשיא על הרב טורי זהב מהרמב"ם כדקשיא ליה להרב בית השואבה ולפי שלא נתקררה דעת הרב בית השואבה בדברי הרב טורי זהב: לכן כתב ליישב על פי מה שאמרו בירושלמי שהביא הרב מוהרימ"ט בח"א סי' מ"ג ולפי מה שפירש בו הרב מוהרימ"ט הוא דר' יהושע בן לוי הוה סבירא ליה כדעת רב הונא שבתלמודין דחייש דסתם ישמעאלים גזלי ארעתא נינהו וקרקע אינה נגזלת וכו' ואמר לו אליהו זכור לטוב דחומרא יתירה היא לחוש לגזילה דאחזוקי איסורא לא מחזיקינן וחזקה כל מה שביד האדם שלו הוא שקנאו בדמים ולא גזלה וכיון דאליהו זכור לטוב אמר לר' יהושע בן לוי דאין לחוש לזה כלל לכן השמיטוה הפוסקים אלו תורף דב"ק:

ואין דעתי העניה נוחה בישוב זה ואם התירוץ הראשון (של הרב טורי זהב) לא הונח להרב לי הדל השני (תירוץ שלו) קשה הימנו דמלבד דלא היה להם לסמוך בזה על הירושלמי כדקיימא לן בעלמא דאזלינן בתר תלמודין נגד הירושלמי ומדחזינן בתלמוד דידן דמייתו הא דרב הונא בסתם ושקלו וטרו בה טובא ולא חשו לאתויי מה דאמר ליה אליהו זכור לטוב לר' יהושע בן לוי כלל מוכח ודאי דתלמודין נקיט דהא דרב הונא עיקר ותו אי סבירא להו כהירושלמי הנז' ומפרשים בו כפירוש הרב מוהרימ"ט קשה בלא ימנע דאי סברי לפרש הירושלמי דאף במקומות שמוחזקים הישמעאלים בגזלני ארעתא לא חיישינן מידי כל כמה דלא ידעינן דהאי ארעא גזולא היא אי הכי ודאי הוה להו לאתויי ולמפסק הדין בהדיא דלא כרב הונא דבתלמודין דכל כי הא צריכה רבה ואם היו מביאים דין זה ופוסקים בו דלא כדאמר להו רב הונא לאוונכרי היינו יכולים לומר שפסקו דלא כרב הונא משום מאי דאמרו בירושלמי דאמר אליהו זכור לטוב לר' יהושע בן לוי דאין לחוש לזה ולא הוה קשיא לן אלא דכתלמודין הוה להו למפסק אבל להשמיט הדין כלל זה דבר תימה דאדרבא היה להם להזכיר דין זה לשלול מאי דאתמר בתלמודין ולאשמועינן בהדיא דאף דהוחזקו הישמעאלים בגזלני ארעתא לא חיישינן מידי ואם מפרשים דבמקומו של ר' יהושע בן לוי לא היו מוחזקים הישמעאלים לגזלני ארעתא ומשום הכי אמר לו אליהו זכור לטוב דחומרא יתירה היא אבל במקומות שמוחזקים בזה חיישינן אם כן כל שכן דהיה להם להביא ולחלק בדין ועוד מנא להו להפוסקים לדחות הא דתלמודין משום מאי דאמר אליהו זכור לטוב במקום שיכולים אנו לשים שלום ביניהם ולומר דמאי דאמר רב הונא להנהו אוונכרי היינו משום דבמקומו היו מוחזקים הישמעאלים לגזלני ארעתא ובמקום ר' יהושע בן לוי לא הוחזקו לזה אלא שהיה מחמיר שלא ליתן אמונה בהם והיה חושש אף בסתם ואמר אליהו זכור לטוב

דבסתם אין לחוש משום דמסתמא אמרינן חזקה כל מה שבידו הוא שלו ואין הכי נמי דאם הוחזקו הישמעאלים בכך מודה לדרב הונא וכל כמה דמצינן לאשווי הירושלמי עם תלמודין בכל טצדקי דמצינן למיעבד עבדינן ומנא להו לדחות הא דרב הונא וגם יש לפקפק קצת דאיך נלמוד הלכה מפי נביא ולא בשמים היא וצריך להתיישב בהחילוקים שנאמרו בזה כי יתכן שלפי החילוקים ההם אין מקום לפיקפוק זה ועיין במה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים מערכת האל"ף אות צ"ד ואות קי"ב:

ודאתאן עלה אי שפיר דמי שתהיה הקצירה על ידי ישראל מקרקע של נכרים הנה מרן חיד"א בס' ברכי יוסף סי' תרמ"ט הביא תשובת הרדב"ז בסי' תקי"ד (גבי הושענא) שהתיר לישראל לקצוץ משדה של נכרי וכתב שמעשים בכל יום עושים כן והיה טעמו דכיון דבעל קרקע יש לו שטר בערכאות הקיר"ה ומלכא אמר מאן דאית ליה דסקא ליכול ארעא דינא דמלכותא דינא ונמצאת הקרקע שלו והרב בית השואבה בדיני דברים הפוסלים בארבעה מינים אות י"ב כתב בשם הרב קול אליהו שהאריך לחלוק על הרדב"ז ודעתו היא דלא מהני מה שיש בידו שטר העשוי בערכאותיהם וכתב שדבריו נכוחים בטעמן עי"ש וכפי המתבאר מדבריו שהיה חושש להשופטים שבימיו שהיו מקבלים שחד וכותבים שטרות שלא כדין אשר כל זה רחוק בזמן הזה ובקומות אלו שאין השופטים עושים דבר חוץ מחקי הקיר"ה ככל חקתיו וככל משפטיו יעשו והכל עולה על שלחן מלכים ומה שלוקחין איזה מס לכתיבת השטרות שטרי מקנה והלואה הכל יובא אל גנזי המלך והשרים והשופטים לוקחים שכרם מלשכת בית המלך נראה ודאי דגם הרב קול אליהו מודה דאמרינן בזה דינא דמלכותא דינא וכל מי שישבידו שטר עשוי בפני ערכאות הקיר"ה שקנה קרקע זו הרי הוא מוחזק בה מן הדין ולא מחזקינן ליה בגזלן אלא קרקע שלו היא ושפיר יכול הישראל לקצור בעצמו משדה של נכרי אם ירצה בזה:

והיה נראה לומר דאין לחוש בקצירה משום הא דאוונכרי לפי מה שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף שם לפום ריהטא נראה דאי ידעינן דנכרי זה הוא נטע גינה זו יכול ישראל לקצץ דאף דהקרקע גזולה מכל מקום מה שזרע בה הוא שלו וכמו שכתבו התוספות בראש השנה דף י"ג ע"א ד"ה לא קציר נכרי דאף דירושה להם מאבותיהם מכל מקום יש לו במה שזרע אף אנן נמי נימא דגנה זו שנטעה נכרי זה הגם דהקרקע גזולה בידו מכל מקום יש לו במה שזרע והזרעים שלו ויכול ישראל לקצץ ממנה עכ"ל הברכי יוסף ודון מינה ואוקי באתרין דזה ידוע לכל שהנכרי שממנו יקנו הקצירה הוא עצמו זרע את התבואה והויא שלו ויכול ישראל לקצור משדה של עכומ"ז והיא שלו אך תברא בצדה

שהרי סיים מרן חיד"א שם אך ראיתי לרבינו שארינו מוהר"י זאבי בדרשותיו פרשת קרח שכתב דהרמב"ם דכתב הא דקציר נכרי סבירא ליה דלא כהתוספות וסובר דסוגיין פלגן בהדייהו ונקיט כסוגיא דע"ז ודחה סוגית ראש השנה עש"ב וכפי זה יש להחמיר עכ"ל וכן הדין לענין קצירה דיש להחמיר: והגאון חתם סופר בסי' קכ"ח הנ"ל כתב בענין זה וז"ל אמנם המתחסדים לקצור בעצמם על פי סתרי תורה שאין לנו עסק בהם לכאורה היה נראה החסידים מפסידים על פי נגלה מחשש אוונכרי כמו שכתב מעלתו מכל מקום יש ללמוד זכות על פי מה שכתב מגן אברהם סי' תע"ג סקי"ד כתב מוהרי"ו וכו' ומה שמסיים המג"א וכל שכן כשנשרש בקרקע וכו' כתבתי שם על הגליון וז"ל ולפי מה שכתבו התוספות בראש השנה ד' י"ג ע"א יש לנכרי במה שזרע יש לומר ירק שאיננו מתקיים בארץ ונכרי זה נטעו וזרעו הרי הוא שלו רק משום כחשא דארעא צריך לשלם ממון לבעלים עיין בבא מציעא ק"א ע"ב מה שאין כן אילן הדס אפשר שגזל הקרקע עם האילן הנטוע בו ומשורש כבר מאז עכ"ל על הגליון וישמע חכם ויוסיף לקח עכ"ל ואינו מן התימה אם לא ראה מה שכתב מר"ן חיד"א בברכי יוסף הנ"ל אף שלפעמים מזכיר אותו עיין שם בסי' קל"ה כשכתב תשובה זו לא היה בידו ס' ברכי יוסף ואולי אם ראה דבריו היה חוזר בו:

ואלה דברי הרב מגן אברהם כתב מוהרי"ו מוהרר"א נסתפק כיון דמרור איתקש למצה וגזול פסול אם כן לא יעקור ישראל המרור מן הקרקע כמ"ש בסי' תרמ"ט ונראה לי דלא דמי דהתם אסא מתקיים בקרקע משום הכי הוי כקרקע עכ"ל נראה לי דהכי פירושו כיון דאינו מתקיים בקרקע הוי כמטלטלין וקנייה הנכרי ביאוש ושינוי רשות והוי שינוי רשות ביד הישראל ומכל מקום צריך עיון דהא קיימא לן כל המחובר לקרקע הוי כקרקע כמ"ש סי' תרל"ז סעיף ג' וכל שכן כשנשרש בקרקע כדאיתא ביו"ד סי' ז' סעיף ב' ועיין בח"מ סי' צ"ה וסוף סי' קצ"ג ואפשר דמירי שהמרור כבר נתבשל כל צרכו ועומד ליתלש דסבירא ליה כל העומד ליתלש כתלוש דמי עכ"ל ועיין בדברי הרב חק יעקב בסי' תנ"ד סק"ו ודעתו היא דהא דרב הונא לא מן הדין הוא אלא חומרא בעלמא וכן דעת הרב בית חדש בתשובות החדשות שהביא הרב בית השואבה והאריך לתמוה על דבריהם על פי כמה הוכחות דרב הונא דינא קאמר עי"ש וחידוש הוא שהגאון חתם סופר לא זכר דברי הרבנים טורי זהב וחק יעקב ובית חדש הנ"ל ואין להאריך:

ודע שהשגתי עתה שו"ת מוהר"ם שיק וראיתי שם בסי' רל"ד שנראה שנעלמו מעיני הגאון הנ"ל דברי מר רבו בחתם סופר שהבאתי למעלה והוא שנשאל אם רשאים לצאת ידי מצת מצוה במצות הנעשות מקמחא דפסחא המובא מעיר פלונית וכו' וכתב לבאר

כונת השואל וז"ל אמנם אפשר כונת שאלתו אם שם נטחן על ידי נכרי רק ישראל עומד על גביו אם מועיל הואיל ובסי' ת"ס הסכימו דאפילו עומד על גביו לא מהני ונהי דלהטורי זהב מועיל דאין בו חשש חימוץ אבל הפוסקים פליגי עליה ואם כן בעינן שמירה ולא מהני עומד על גביו ובזה נראה לי דיש לסמוך על ישראל עומד על גביו דנהי דקשה מאי שנא בלישה ואפייה לא מהני עומד על גביו וכאן יועיל כבר כתב החק יעקב לחלק ולי נראה לחלק דבשלמא בלישה ואפייה דהלישה ואפייה והעסק בו עד שיאפה הוא משימור שלא יחמץ וזה אם נעשה על ידי נכרי אלא שישראל מלמדו לעשותו לשמה בזה אמרינן דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד ואינו מועיל עומד על גביו אבל גבי קצירה וטחינה דהשימור הוא שלא יבא עליו מים ממקום אחר וזה עושה הישראל העומד על גביו ומשמר שלא יבא עליו מים להחמיץ ונעשה על ידי הישראל לשמה ונכרי דקא עביד המלאכה מעשה בהמה וריחים בעלמא עביד ואין צריכין לשמירתו לשמה כיון דאיכא ישראל עומד על גביו לכן מועיל גבי טחינה וקצירה אם ישראל עומד על גביו וכן שמעתי לחלק ומעשים בכל יום הקוצרים ומשמרים חטים לצורך מצת מצוה משעת קצירה מניחים לקצור על ידי נכרים ואומרים לו שיקצור זה למצות של פסח וישראל עומד על גביו ומועיל והוא חידוש שלא ראה דברי מר רבו מרן החתם סופר וגם במאי דלא אסיק אדעתיה לפלפל בהא דאמר רב הונא לאוונכרי ובדברי הפוסקים שדברו בזה כנז"ל הוא דבר תימה:

כא) חטים שנקצרו בעודם לחים ונתייבשו בתנור חם גרוף נשאל על זה הגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בספרו הבהיר חיים של שלום והשיב פשוט דמותר לעשות מהם מצות לפסח אף דנפקי מיא מחד ובלע אידך הוי מי פירות ואין מחמיצין כבא"ח סי' תס"ג ואף דאחר כך נילוש עם מים והוו מי פירות עם מים דממהר להחמיץ היינו דוקא כשנילושו במי פירות מעורבים במים לא כן כשנתייבשו המי פירות ואחר כך נתן מים אין לו דין זה כדכתב הרשב"א עיין פרי חדש בסי' תס"ב ובשו"ת בית אפרים ובשו"ת חתם סופר בחטים שיש בהם בצלים ואף להר"ן שסובר דגם בכי האי גוונא דין מי פירות עם מים דייניגן ליה הנה מבואר בפסחים ד' מ' דאביי ורבא לא פליגי אלא בקליות שנחרכו בקדרה ואף בזה מתיר דמיא דנפקי הוו מי פירות אבל כשלא חרכן בקדרה מודה אביי לרבא דשרי דאמרינן מיא מידב דייב ועיין חק יעקב סי' תס"ג וכיון שכן הכא דלא נתייבשו בקדרה לח בלעי חד מאידך ואין חשש מי פירות עם מים ואף להצל"ח בריש פרק כיצד צולין דכבד שנצלה בתנור גרוף הוי כנתבשל בדמה דאסורה והכי נמי אף דנתייבשו בתנור כנחרכו בקדרה דמי דלא שייך לומר מידב דייב ואם כן אין להתיר רק

מטעם מי פירות אין מחמיצין והיתר זה לדעת הר"ן אינו אלא לאכלם בעיניה לא לעשות מהם מצות מכל מקום יש לצדד היתר ממה שכתבו התוס' במנחות ד' נ"ד דמאי דאמרינן לא ליחרוך תרתי שיבולי בהדי אהדדי דילמא נפקי מיא מחד ובלע אידך לא דהוי ספק שקול אלא דלא שכיח שיצא מים עי"ש ובנודע ביהודה קמא מזה ואם כן יש ספק ספיקא שמא לא יצאו מים מהחטים כלל ואם תמצא לומר יצאו שמא נתייבשו החטים כל כך עד שבאו לכלל קלוי דשוב אינו מחמיץ כמבואר ברמב"ם פרק שישי מהלכות חמץ ועיין בסי' תס"ג סעיף ג' ובאחרונים וכו' (שקיל וטרי אי מהני ספק ספיקא להיתר אכילה ומסיק דמהני והבאתי תורף דב"ק לעיל בסי' ב' אות א' בד"ה ושם בסי'):

אך לצאת ידי חובת מצה נראה דלא חזו שיש לחוש דילמא נתייבשו כל כך עד שנעשו קלוי ואי אפשר לבא לידי חימוץ עוד ואנן בעינן דברים הבאים לידי חימוץ כמבואר בפסחים ד' ל"ה ובא"ח סי' תנ"ג אם כן יש לומר דהוא הדין קלוי דלא בא לידי חימוץ אלא שיש לחלק דמאי דממעטינן דברים שאין באים לידי חימוץ היינו שאר מינים דלאו מין דגן נינהו דאינם באים לידי חימוץ בשום צד לא כן קלוי נעשה ממין דגן דהמין מחמיץ אלא שהקלייה גורמת שלא תחמיץ עוד לא נתמעט מההיקשא ולכן גם למצוה חזיא לצאת ידי חובת מצה: שוב ראיתי שדבר זה במחלוקת שנוי הרמב"ם בשישי מהלכות חמץ הלכה ה' כתב מצה שנילושה במי פירות יוצא ידי חובת מצה דמקרא דלחם עוני לא נתמעט אלא יין ושמן ודבש ולדעה זו וכפי מה שכתב בלחם משנה שם בטעם רבינו שסובר דמהיקשא דלא תאכל חמץ לא נתמעט אלא דברים שאין יכולים לבא לידי חימוץ בשום אופן לא כן קמח הנילוש במי פירות דהקמח בא לידי חימוץ רק דהמי פירות גורמים שלא תחמיץ לא נתמעט מזה והואהדין הכא יכול לצאת ידי חובתו ממצה זו אמנם הרב המגיד הביא חולקים על הרמב"ם וסוברים דבנילוש במי פירות לחוד כיון דאין צריך שימור מחימוץ דמי פירות אין מחמיצין וכל שאינו מחמיץ ילפינן מהיקשא דלא תאכל עליו חמץ דאינו יוצא ידי חובת מצה ולדעתם הכא שיש ספק שמא נתייבש עד שנעשה קלוי דמי לנילוש במי פירות דאין יוצא בה ואף לדעת הרמב"ם שסובר דבנילוש במי פירות יוצא ידי חובת מצה יש לומר דמודה דמצה שנעשית מקמח קלוי אינו יוצא ידי חובת מצה דלא דמי לנילוש במי פירות דהתם גוף הקמח אילו היה נילוש במים היה בא לידי חימוץ אלא שהמי פירות גורמים שלא תחמיץ לכן סובר רבינו דאינו יוצא (דיוצא) ידי חובת מצה לא כן הכא שגוף הקמח אישתני שאינו יכול לבא לידי חימוץ כלל אפשר דדמי לאורז ודוחן דלכולי עלמא אין יוצאין ידי חובת מצה ולכן מצה שנאפית מקמח זה אין יוצאים בה ידי חובת מצה אבל בשאר ימות הפסח מותרין עכ"ד

יצ"ו ובמה שכתב הרב דאם אחר שנתיבשו המי פירות באו מים על הקמח לא חשיבי מי פירות עם מים עיין מה שרשמתי בזה בסי' זה אות יו"ד ד"ה ודע: סימן יא בדין קמחא דפסחא א) אם עבר ולא רקד הקמח ועשו מצה מדברי הרב מג"א מוכח דשרי והרב חק יעקב כתב דאפשר דחסור כל העיסה כי כשלא רקד הקמח מציות שברי חטים כאשר באו כמה פעמים מעשה לידינו והרב בגדי ישע כתב בפשיטות לאסור בדיעבד ופה אדם צובה עינינו רואות דקמח שלנו שטוחנים ברחים של מים על הרוב אין מצוים בו חטים לא שלמים ולא שבורים אלא סובין דוקא לכן יש לסמוך על המג"א בשעה"ד כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ח אות ב"ן ודברי המג"א וח"י שרמז הם על דברי מרן הש"ע סי' תנ"א סי"ח והרבנים מחצית השקל ופרי מגדים באשל אברהם הביאו בשם הא"ר דמתיר באם נעשו בלי ריקוד הקמח וכן היא דעתם ומשמע דאפילו בקמח שיש חשש שברי חטים מתירים בדיעבד והרב חיי אדם כלל קכ"ד אות ח"י סתם כדברי המג"א ואילו הרב חכמה ומוסר היה רואה מלתייהו דרבנן קדישי הנ"ל היה מתיר בשופי גם כשיש חשש שברי חטים ושלא בשעת הדחק.

אחר זמן רב השגתי ספר מקור חיים וראיתי בסי' תנ"א סק"ט שכתב שדברי הרב חק יעקב תמוהים דהא כתב הטור בסי' תס"ז דאין שום חשש דאם העיסה לא נתחמצה כל שכן החטה שהיא קשה רק דשם אוסר שמא בא החטה מהמים אבל מחשש שבא מהקמח ודאי אין בו שום איסור ואדרבה יותר נראה לפי מה שכתב הרב חק יעקב דכשלא רקדו דמצויין הרבה חטים בקמח יש להתיר כשמצא חטה בעיסה שנעשה מקמח שלא רקדו דתולין במצוי והחטה באה מקמח ואין בו שום חשש עכ"ל:

שוב ראיתי בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' רי"ט מה שפלפל בדברי החק יעקב ומקור חיים הנ"ל וכתב במסקנתו ואף אי נימא דלא כהח"י היינו בסתם קמח אף דלא נרקד מהיכא תיתי לחוש שמא יהיו חטים שלמים מה שדרכו להתפרק לקמחים בעת הטחינה ברחיים ולכך מוטב שלא לרקד משיעשה בנפה מחומצת ולכן נטה המג"א שלא לרקד וכן הסכים בא"ר ופרי מגדים אבל כל שבאמת נמצאו חטים שלמים (כבנדונו) פשיטא דאסור ב) רקד הקמח בנפה של כל השנה מותר בדיעבד למאן דלית ליה חוזר ונעור ויכול לאפות ולבשל תבשיל בפסח מהקמח זה כיון שכבר נתבטל עיין גו"ר א"ח ובשו"ת פרח שושן כן כתב הרב חכמה ומוסר בד' קס"ז אות מ"ג ואין בידי ספרים הנ"ל לראות דב"ק כי מדברי הרב חכמה ומוסר נראה לכאורה דדין זה מוסכם משני הרבנים הנ"ל ואילו הרב שערי תשובה בסי' תנ"א אות ל"ו כתב בזה הלשון וכתב הרב גו"ר כלל ד סי' יו"ד בריקד קודם פסח בנפה של חמץ אף שיש היתר מדינא שיש ביטול קודם

פסח מכל מקום אסור מפני שאינם בני תורה ויבואו לזלזל באיסורין ובפרח שושן כתב דמדינא אסור אם לא בשעת הדחק או הפסד מרובה ויאפה קודם פסח וישליך מעט קודם הלישה ולא יעשה ממנו תבשיל בפסח עכ"ל מתבאר דבין למר ובין למר אסור הקמח למר מדינא ולמר לפי שאינם בני תורה ואפשר דכונת הרב חכמה ומוסר לומר על כל פנים מדברי שניהם אנו למדין היתר מעיקר הדין למי שאינו נוהג חומרת חוזר ונעור (כשאין לחוש לשמא יזלזלו לפי שאינם בני תורה) דהרב גנת ורדים הא קאמר בהדיא דמותר ולהרב פרח שושן דאמר דמדינא אסור משמע ליה דלא אסר אלא למי שנוהג חומרת חוזר ונעור דמסתמא יש בקמח של פסח ששים כנגד הקמח שבנקבי אריגת הנפה ורק משום חומרת חוזר ונעור הוא דאיכא לכן למי שאינו נוהג חומרת חוזר ונעור מותר מעיקר הדין ולכן כתב עיין גו"ר וכו' ולא כתב שכן כתבו הגו"ר ופר"ש וכל זה הוא מעיקר הדין שפסק מרן בסי' תנ"א סי"ח דעל ידי נקיון ושיפשוף היטב במים מותר לרקד בה אבל לפי המנהג שהזכיר הרמ"א דנהגו לקנות חדשה ולא סמכי אהגעלה ושיפשוף כלל וכן הוא מנהגנו נראה מדברי הרבנים חק יעקב שם ומוהרש"ז בש"ע שלו סעיף ג"ן דדוקא אם רקדו בה אחר הדחה ושיפשוף הוא דיש להתיר בדיעבד או לכתחלה בשעת הדחק שאי אפשר למצוא נפה חדשה ואז אפילו ריקדו בה בתוך הפסח מותר באכילה אבל אם ריקדו בה כמות שהיא בלא הדחה ושיפשוף כלל אין להתיר ואף שיש לומר דמה שכתבו הדחה ושיפשוף הוא להתיר אם ריקדו בתוך הפסח אבל אם ריקדו קודם הפסח מותר מכל מקום מתוך דברי הרב חק יעקב מתבאר אצלי דגם בכי האי גוונא לא מהני שכתב ונשאלתי באחד שאמר לפי תומו שדרכו לרחוץ היטב אחר הפסח הנפה כדי לקיים אותה לשנה הבאה וריקד בו קמח לפסח והתרתי מה שריקד בו בדיעבד ולסמוך על השיפשוף היטב כדעת המחבר ועוד דאף אי נימא שנשאר בו דבוק כי לא שפשף היטב ונתערב תוך הקמח וע"ל סי' תנ"ג ותס"ו דפירור תוך הקמח חוזר ונעור אף שריקד הקמח תוך הפסח מכל מקום הא נתבאר לעיל סי' תמ"ז דחמץ נוקשה בטל בששים אף תוך הפסח כיון דליכא רק ששש מאיזה פירור שנשאר דבוק משנה שעברה דהוי חמץ נוקשה ובטל עכ"ל הרי דכשיש לחוש שנשאר בנפה קמח לא כתב להתיר אלא משום שהוא חמץ נוקשה והיינו בנדונו שהקמח שיש לחוש שיש בנפה הוא מאשתקד שהוא חמץ נוקשה אבל בנפה שמשתמשים בה כל ימות השנה שאין הקמח שבה נעשה חמץ נוקשה משמע ודאי דיש לאסור ואם כן בנפה שלא שפשפו והדיחו וריקדו בה נראה ודאי דיש לאסור שבודאי יש בה קמח חמץ ואינו נוקשה ולכן אם לא אפה עדין שאין כל כך הפסד בהקמח הזה אם יאכלנו קודם הפסח או יניחנו לאחר הפסח אין להקל בדבר

וכן השבתי לשואלי שרקד כחצי פוד קמח בנפה של כל ימות השנה שלא יאפה מצות ממנו אך שוב הגיד כי כמה חדשים קודם לפסח לא ריקד בה קמח כלל רק יחדה לרקד עפר לבן (ולא זהו סיד אלא אותו שקורין בו"ר) ובשגגה ריקדו בה קמח של פסח והתרתי לו לאפות מצות מהקמח הזה קודם הפסח כי אף שיש לחוש להקמח שנשאר בנפה כבר נעשה נוקשה מחמת העפר לבן שריקדו בה כמה פעמים ומהיות טוב הזהרתיו שלא יבשל מהמצות ההם תבשיל בפסח ויוכל להחליף איזה מצות עם איזה מאוהביו אם יצטרך לתבשיל של מצה בפסח (דברי הרבנים גו"ר ופרח שושן הנ"ל ראיתי עתה שהביאם הרב עיקרי הד"ט בסי' ח"י אות ח' בסגנון אחר עי"ש.

וברחיים של קיטור שעושים הנפה של משי ועולה ההוצאות לסך רב אם אפשר להתיר בהנפה של כל השנה עיין במה שהבאתי לעיל בסי' יו"ד אות ב' ואות ג' ועתה נדפס ס' משיב דבר להגאון נצי"ב וראיתי בסי' כ"ט שכתב להרב השואל אשר עלה בדעתו להתיר לעשות קמח לפסח על הבייטלען של משי הישן באשר החדש עולה לכמה מאות רובלי לא נראה בעיני לפרוץ המנהג שכתב הרמ"א בסי' תנ"א סעיף י"ח שלא להשתמש בנפה ישנה והמגן אברהם הוסיף שאם אין נפה חדשה מוטב שלא ירקדו הקמח כלל ואף שהחק יעקב בס"ק כ"א חולק בזה לפי שאם לא ירקדו הקמח יש בו כמה חטים שבורים ונאסרת המצה או העיסה ובנפה ישנה בדיעבד מהני בה שיפשוף היטב והגעלה ולכן בשעת הדחק כתבלעשות כן לרקד בנפה ישנה על ידי שפשוף היטב והגעלה אין זה אלא בשעת הדחק דליכא בית רחיים אחר אבל בנדון דידן אם נתיר בתחבולות מלחמתה של תורה הלא איכא כמה רחיים ונחבל מעשי ידיו של בעל אותו רחיים כי כל ישראל ילכו אחר הרחיים שיש להם בייטי"ל חדש כי בענייני פסח דכתיב ושמרתם את המצות ופירש הרמב"ם בחמישי מהלכות חמץ דין ט' כלומר הזהרו ושמרו אותה מכל חימוץ כל ישראל שומעים להחמיר ולא להקל ואף למה שרצה הרב השואל להתיר לטחון קודם שלשים יום לפני הפסח כדרך שהתיר הרב נחלת שבעה לטחון קודם שלשים יום בלתי ניקור הרחיים לא הסכים הגאון המחבר לדבריו וסיים איך שיהיה איני מסכים לצאת מהמנהג שלא להשתמש בנפה ישנה בשום אופן גם בסי' ל"א (בד"ה ולא ידעתי) כתב הא ודאי שצריך לעשות בייטי"ל חדש לפי שאי אפשר לקנח ולנקות אותו מקמח לתותה אלו תורף דב"ק ומשמע דבשעת הדחק שאין שם בית רחיים שטוחנים בנפה חדשה גם הגאון הנ"ל מודה דיש להקל כמו שכתב לחלק להההיא דהרב חק יעקב בס"ק כ"א אך נראה דלדעתו גם בשעת הדחק אין להקל שהרי לא היקל אלא על ידי שפשוף והגעלה וזה נמנע בנפה של משי לפי שההגעלה תקלקל אותה מאד ולא דמי לנפה של אריג

פשתן וכיוצא שאין מתקלקלת בבואה למים רותחין ואם כן בנפה של משי לא תהיה אלא שיפשוף במים צוננים וזה אפשר דלא מהני אף בשעת הדחק:

אמנם בס' אבן שתיה לידידי הגאון רב אדי' אבד"ק לוצין יצ"ו (נדפס בשנת תרנ"ג) ראיתי בסי' ח"י שנשאל על מה סומכים בכמה בתי רחיים של מים שטוחנים קמח לפסח על הכיס של רחיים שטוחנים בו כל השנה תבואה לתותה והוא היפך המבואר בש"ע ואומרים כי הכיס שנתחדש כעת שהוא של משי ודק מאד יכולים לנקותו היטב בהמסרק המתוקן לזה והאומנים בעלי הרחיים אומרים שזה מנקה יותר מרחיצה וכן ראינו כי אחר הסריקה היטב לא נשאר בו מאומה מאבק הקמח וכל כך נעשה נקי עד שאף אם משפשפים עליו בגד שחור לא ניכר שום לבלונית על הבגד וזו בחינה גדולה שלא נשאר מאומה מהקמח אחר הסריקה במסרק הנ"ל לא כן כיס הרחיים המובא ברמ"א שהיה עב ואי אפשר לנקותו בשום אופן ומשום הכי הצריך הרמ"א לקנות חדשה דוקא ונשאל הגאון יצ"ו אם יש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק ובתשובתו חקר חקירת חכם על מה שכתוב בכל בו שהובא בב"י סי' תנ"א ובשלטי הגבורים בפרק כל שעה דהנפה צריכה שפשוף והגעלה דהגעלה זו מה טיבה ומאי מהניא הרי הגעלה אינה אלא לשעה קלה דאם תשתהה יותר מהצורך חוזר ובולע והגעלה לא מהניא אלא להבלוע בכלי לא להנסרך ונדבק בכלי מבחוץ וזה אינו שייך אלא בכלי שמשתמשים בו בחמין דעל ידי חמין נבלע בפנמיות הכלי והגעלה פולטת הבלוע אבל בנפה וכיס שמשתמשים בצונן והחשש הוא שנכנסין איזה פירורי קמח בנקבי הנפה והן בעין לא בלועים מאי מהני בהו הגעלה וכן מתבאר ממה שכתב הכל בו וישפשפו בהו הגעלה אותה במים יפה ולא יסמכו על מנהג ההגעלה לפי שאינה בהן עיקר לפי שלא נשתמשו בהן בחמין עכ"ל וכונתו כנז"ל אלא שהצריך גם הגעלה כפי המנהג):

וכתב שנראה מדברי הרב חיי אדם בכלל קכ"ה שנרגש מזה ומיישב שהגעלה בזה חשיבא כחליטה כי אף אם נשאר לאחר רחיצה מעט קמח הרי על ידי הגעלה נחלטת ואינה נחמצת ולא נתקררה דעתו בזה שאם כדבריו היה ראוי שתהיה הגעלה בתחלה כדי שתהא נחלטת ואחר כך רחיצה בצונן שאם ירחצו בתחלה הרי על ידי רחיצה יתחמץ הפירור ומה תועיל החליטה אחר שנתחמץ לכן כתב ליישב הכל על פי מה שכתב בדרכי משה על דברי הכל בו וז"ל וכן כתב מוהרי"ל דאין להגעיל הנפה ומיהו בשלטי הגבורים פליג על הכל בו ומוהרי"ל וזה לשון השלטי גבורים ונראה בעיני שהנפה והכברה של עור שנותן בהם חמץ כל השנה כדרך שרגילין לתת בהן עוגות בשעת הוצאתן מן התנור אסור להשתמש בהן בפסח בדבר חם עד שיגעילן ברותחין כדרך שבלעו האיסור כך צריכים

לפלוט עכ"ל דמבואר דמיירי בנפה שמשתמשים לפעמים בחמין ומתבאר מדברי הדרכי משה שגם מוהרי"ל והכל בו מיירו בהכי וביאר מחלוקותם במחלוקת הקדמונים אם הולכים בכלי אחר רוב תשמישו או חוששין אף למיעוט שמשתמשין בו דמוהרי"ל והכל בו סוברים שהולכין בכלי אחר רוב תשמישו ואין רוב תשמיש של הנפה בחמין לכן אין צריכה הגעלה והעיקר הוא השיפשוף ושלטי הגבורים סובר דחוששין למיעוט ולכן כיון שלפעמים משתמשים בחמין צריך הגעלה ולפי זה בכיס של רחיים דאין תשמישן לעולם אלא בצונן לא שייך בה הגעלה כלל ואפילו לכתחלה והאריך עוד לביאור דברים אלו וכתב (בד"ה אך לענין) דלפי מה שנתחדש עתה כיס רחיים חדש של משי והוא דק מאד ומנקים אותו על ידי מסרקת וכו' ככתוב בהשאלה היה נראה לכאורה להקל דסמכינן על המראית עין ועל הבקיאין דמה לי ניקיון זה או זה דהא רחיצה דמהני הוא נמי מצד שנתברר אצלינו שעל ידי רחיצה לא נשאר כלום הכי נמי דכוותא והאריך קצת בזה:

שוב כתב דיש מקום להחמיר לפי מה שנראה מדברי מוהרי"ל שהחשש הוא שעל ידי נידנוד הנפה או הכיס נכנס הקמח בין חוטי השתי לחוטי הערב ולפי זה אין ראיה כל כך מהמראית עין שלנו שלא נראה למעלה הקמח דשמא נשאר איזה פרורים בין חוטי השתי להערב ואינן נראין ושקיל וטרי בזה וכתב מיהו לענין דינא היכא דאי אפשר לרוחצו כי האומנים אומרים שמתקלקל הרבה על ידי רחיצה וגם הוא שעת הדחק אפשר שיש להקל על ידי תיקון של הסרקה היטב שנראה שמוהרי"ל מיירי בשרוצה לטחון בפסח עצמו או דמיירי היכא דאפשר להשיג בקל כיס רחיים חדש שאם לא כן לכאורה אין מקום לחומרא זו דהחשש זה שמא נכנס קמח בין החוטין אינו אלא ספק וכמו שלא חששו לזה שאר הפוסקים ואי מיירי קודם הא מה בכך אפילו אם נשאר שם מעט קמח כבר נתבטל קודם הפסח ואף שמוהרי"ל סובר דאף לח בלח חוזר ונעור מכל מקום קשה על הרמ"א איך פוסק בזה כמוהרי"ל הא הרמ"א סובר בסי' תמ"ז ותנ"ג דקמח בקמח שנתבטל קודם פסח בששים מותר לאפות בפסח ואינו חוזר ונעור ואף אם נאמר דהפירור שבין חוטי הנפה הוי יבש בלח מכל מקום הוא אינו אלא חמץ נוקשה וכו' לכן נראה כדכתיבנא דאיירי בפסח עצמו ואף זה רק מצד חומרא בעלמא דודאי כל שמנקין היטב בענין שאין נראה שום קמח והוא שעת הדחק נראה דגם מוהרי"ל והרמ"א מודו דאין שום חשש ולא גרע מנפה ישנה שמותרת גם בפסח בשעת הדחק על ידי שיפשוף והגעלה ושקיל וטרי על דברי ביאורי הגר"א במה שציין על דברי מוהרי"ל וכיון שמוהרי"ל עצמו לא החמיר אלא לכתחלה כדכתב האליהו רבה וגם יש לומר שגם עכשיו לא נכנס כלל לתוך הקמח וכי האי גוונא כתב הרדב"ז בסי' שני אלפים ק"ך דפעם

אחת רקדו על נפה קמח לפסח ואחר כך נמצא בצק בנפה והבצק היה בשעת הריקוד והתיר בסברא זו דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ואמרינן אולי לא נתפרר מהבצק לתוך הקמח אף שנמצא בצק ממש וכל שכן לחשש רחוק אולי יש שם קמח כל דהו מצורף לזה אולי לא נתחמץ הכיס כלל דהא דעת רוב הפוסקים דלא חיישינן ללתיתה רק במקום ששוהים החטים כמו חצי יום להסיר קליפתם ולא נשאר אלא ספק ספיקא בחומרא של מנהג מוהרי"ל וגם קרוב לומר שעל כיס כזה שנתחדש כעת והוא דק מאד של משי ובכל דהו נעשה נקי לא כהכיס הרחיים הישן שהיה עב מאד והיה קרוב לומר שנכנס בין החוטים מה שאין כן בכיס זה וגם אפשר לומר דבאמת קמח בקמח הוי לח בלח דלשיטת הרמ"א לא אמרינן חוזר ונעור ומה שהחמיר בכיס של רחיים הוא משום שחושש שמא נשאר שום פירור שנתיבש שזה אינו בטל בתוך הקמח כמו שפסק בסי' תמ"ז סעיף ז' ואם כן לפי מה שפסקו החק יעקב ושאר מחברים דבפירור דק מאד שנתערב בדבר לח דינו כלח בלח והכא בכיס זה של משי אי אפשר שידבק שם רק פירור דק מן הדק שאינו אלא כלח בלח שנתבטל קודם פסח הלכך אפשר שגם הרמ"א מודה שאין בו שום חשש גם במה שחידשו הפוסקים דבאיסור שיש לו הכרה בעולם רק שאי אפשר לבררו אין לו ביטול כמו שהאריך הטורי זהב בסימן ק"ד ומטעם זה החמירו בפירור יבש שנתבטל בקמח שאינו מתבטל לעולם כדכתב החק יעקב בסי' תס"ו הנה בשו"ת שער אפרים הראשונסי' פ"ז חולק על סברא זו וסובר דגם בכי האי גוונא מתבטל והחק יעקב ושאר מחברים לא ראו סברתו ועיין בצמח צדק החדש יו"ד סי' ע' הלכך מכל זה נראה דבשעת הדחק קצת יש להקל:

ובשו"ת אבן יקרה להגאבד"ק טשערנאוויץ יצ"ו בסי' כ"ה נשאל מהרה"ג מוהרי"ץ ראגלעד ברחיים לקמח של פסח שאין בעל הרחיים רוצה להחליף הכיסין והגורוטי"ן ויש שם רחיים אחרים שרוצים לעשות הכל מחדש אם יש להתיר שלא להחליף והשיב רואה אנכי דעת מכ"ת להחמיר ובאמת באין שום דוחק והכרח מי יקל ראש נגד פסק הרמ"א בסי' תנ"א סעיף י"ח שלא להשתמש בכיס ישנה אפילו על ידי הגעלה אם אמנם החק יעקב בסי' תנ"ג ס"ק ס"ד הביא בשם נחלת שבעה שקודם שלשים יום לפני הפסח מותר לטחון בלא ניקור הרחיים ואם כן בשאלתינו שאנו עומדים בחדש כסלו היה מקום להתיר אך כבר הביאו בשם שאלת יעב"ץ שחולק על זה דמה חילוק יש בין קודם שלשים לתוך שלשים וכו' והרב המחבר יצ"ו כתב להסביר טעם לסברת הנחלת שבעה וסיים ואם כן לפי זה היה מקום להתיר בנדון דידן אולם אחר שהאחרונים החמירו אף בקודם שלשים יום לפני הפסח ובפרט לכתחלה כזה שיש שם רחיים אחרים שבעליהן רוצים

ליתן כיסין חדשים ולעשות הכל מחדש על צד היותר טוב אף ידי תיכון עם מעכ"ת שלא להתיר לטחון בלא חליפות הכיסין: ג) במה שנחלקו הקדמונים לענין קמח בקמח אי חשיב לח בלח או יבש ביבש רשמתי בקונטריס הכללים במערכת היו"ד אות מ"ב עי"ש: והנה בקמח שנפל עליו מים או נתלחלח השק ונתייבש קודם הפסח אי שרי לרקדו ולאפות קודם הפסח מבואר בסי' תס"ו ס"ד דלא מהני ריקוד משום דמיפריך וכתב הרב חק יעקב דגם בדאיכא ששים אסור דאף דקמח בקמח הוי לח בלח ולא אמרינן חוזר ונעור פירור זה חשיב יבש בלח עי"ש ובש"ע הרב מוהרש"ז שם ולהרב חיי אדם כלל קכ"ה אות י"ג והרב קמח סולת ד' ק"ד סוף ע"ג כתב דהרב שיירי כנסת הגדולה הורה לאסור כל השק כשנמצא דבוק מעט עיסה יבשה אפילו כל שהו ובכל מקום שנמצא בין מלמעלה בין מלמטה בין באמצע ועיין להרבנים בתי כנסיות ערך השלחן שערי תשובה וזכור לאברהם ח"א סי' תס"ו ולהיות כי דבר זה נמצא בשנים רבות מחמת הגשמים והשלגים מתלחלחים הקשים בהולכה וחזרה לבית הרחיים וכיוצא ונמשך מזה שעת הדחק והפסד מרובה לכן במקום שאין מנהג לאסור אפשר לסמוך על דברי המתירים באם הוא דבר מועט ויש ששים לבטלו דירקד הקמח ויאפה קודם הפסח דכיון שמה שנתייבש הוא קודם הפסח לא אמרינן חוזר ונעור ומצוה להעתיק פה דברי הרב מגן האלף בסי' תס"ו אות ה' (אחר שנשא ונתן בטעם חומרא זו דהוא משום דכשנתייבש חשיב יבש בלח דחוזר ונעור וכתב דלא ברירא ליה האי מילתא והוכיח דגם אותו הפירור שנתייבש ונפרך דין קמח בקמח יש לו והוי לח ואינו חוזר ונעור סיים וז"ל) ואם כן קודם הפסח לדידן לא גרע מקמח בקמח ויש להתיר בכל ענין חששא דמשהו קודם הפסח על ידי הרקדה ואם לבך נוקפך מאחר שגדולי האחרונים החמירו עיין סי' תמ"ז סק"ט וכ"א דשדינא נרגא בהכרעה זו שחלקו בין לח ליבש ואם כן המחמיר יחמיר לעצמו אבל לא בשל אחרים בפרט דרובא דרובא שעת הדחק והפסד למצא קמח אחר לכן יש להורות בין בעכברים או איזה ליחלוח שאין חשש בהרקדה רק במשהו אפילו נתייבש אין להחמיר כלל ויוכל לאפותו קודם הפסח ולאפושי בהיתרא יקח קצת מן הקמח ויאכלנו קודם הפסח ונתלה במה שאכל ככתוב בסי' ת"ל ובמג"א סי' תס"ו ועיין מה שכתבתי שם וכל שכן בעכברים שיש להתיר בכל גוונא על ידי הרקדה לאפות קודם פסח ובתחלה מקום המלוחלח אפילו נתייבש יקח בתחלה לפי אומד הדעת וכל שאין בו רק חשש משהו אין להחמיר כלל ולהפסיד ממון של ישראל ויש לסמוך על הריקוד בכל אופן עכ"ל.

גם אשו"ר להגאון מליבאוויץ בשו"ת צמח צדק שלו שכתב בחלק יו"ד סוף סי' ע' וז"ל ועיין בא"ח סי' תס"ו ס"ד וח"י שם דהפירור יבש אינו מתבטל בקמח דהוי כיבש בלח ובאמת מאחר ששם אחר הריקוד אי אפשר להכיר האיסור בשום אופן אין להחמיר כלל לולא מצד האומרים חוזר ונעור אבל על כל פנים יש ליתן לזה דין קמח חמץ בקמח דפסח ואינו ענין כלל לדין יבש בלח ויש להתיר לאפותו קודם הפסח עכ"ל: אחר שנים רבות בא לידי (בשאלה) ס' עמק הלכה וראיתי את אשר דבר בקדשו בהלכות פסח סי' קל"ה בדין אכלו עכברים מקמח של פסח או שנתלחלח השק וכבר נתיבש דהמחמירים שלא לאפותו היינו בפסח גופיה דחיישי לפירור בעין והוה ליה יבש בלח ולא בטל ושוב אי אפשר לאפותו ולעשותו יבש ביבש חדא דיבש ביבש בפסח נמי לא בטל לרוב הפוסקים ואפילו המתירין דבטל מכל מקום הוה ליה מבטל איסור לכתחלה מה שאין כן לאפות קודם הפסח הרי נעשה קודם הפסח באפייה יבש ביבש דאף הלח נעשה יבש ומותר לאפותו דלא יהא אלא חמץ גמור קודם הפסח ובטל היתר בהיתר כמו שכתב הרמ"א ביו"ד סי' צ"ט ואין חוזר ונעור בפסח אחר דכבר נתבטל ומשום שמא יבשלם ויתן טעם ליכא כמו שכתב הש"ך ביו"ד סי' ק"ט דאחר דמדאורייתא בטל בששים רק מדרבנן אסור ואיתא ביו"ד סי' ק"י דיבש ביבש ונאכל אחד מהם דתלינן שנאכל אחד של האיסור הביאו גם כן המגן אברהם בסי' תס"ז לענין חמץ (ולא מיבעיא לדעת הרא"ש הובא בסי' ק"ט דיבש ביבש שנתבטל שוב מותר לבשלן ודאי פשוט דמותר לבשלן וקל וחומר הוא דהכא ליכא טעמא אלא אפילו לדעת הרשב"א דבקדרה אחד אסור מכל מקום בשתי קדרות ודאי מותר והכא כשתי קדרות שלא נודע באיזו מצות ישנן ומכל שכן למה שכתב דכיון שנאכלו כמה מצות ביבש תלינן הפירור בהם ואם כן לכולי עלמא היתר פשוט) שנימא דיבש ביבש חוזר וניעור אפילו ביבש לאוכלן והא ודאי ליתא דעד כאן לא כתב הרמ"א בסי' תמ"ז בפת שנפל ליין דחוזר ונעור אלא משום שנותן טעם בפסח אבל לא כל זמן שהם ביבש מה שייך חוזר ונעור אלא ודאי דכי היכי דפליגי הרא"ש והרשב"א ביבש ביבש לענין טעם הוא הדין וכל שכן לענין משהו ואם כן בשתי קדרות כולי עלמא מודו דאין חוזר ונעור הלכך היתר גמור לאוכלן בעין ואף לבשלן דהפוסקים שהחמירו בזה לא איירו אלא לאפות בפסח עצמו וזה ברור פירוש דברי הר"א מגרמיזא שכתב בתוך הפסח קולא גדולה היא רוצה לומר דקודם הפסח מותר לרקד ולאפותו וכן הוא במרדכי על שק קמח שנפל לטיט בפסח עי"ש הכונה כנ"ל ומה שכתב ודוקא אם נתייבש קודם הפסח היינו לאפותו בפסח אבל לאפות קודם הפסח נראה לי פשוט ומקום הניחו לי האחרונים להתגדר וברור בלי גמגום להיתירא אחר הריקוד דאז אין

הפירור אוסר באפייה כדכתב הרשב"א שבמגן אברהם סי' תס"ז שאין דבר מועט מחמיץ כל העיסה וקודם הפסח אין אוסר מכדי נטילה כהכרעת הרמ"א סי' תס"ז ומכל מקום יש להחמיר ליקח מצות אחרות ללילות הראשונים דמכל מקום אין זו מצה משומרת כן נראה לי עיקר:

ובספר כפי אהרן ח"ב סי' ו' נשאל הרב בשק של קמח שאחר שלשו י"ד שיעורין מצה מצאו בו פירורין יבשים והשומר הכניס ידו עד תחתית השק ומצא בצק יבש דבוק הרבה בשק וקשר מקום הדבוק והוריק ממנו כל הקמח ובכל זאת נמצאו בו פירורין יבשים וכבר אפו המצות לפסח ונשאל אם מותרות המצות שכבר אפו וכתב שהורה לאסור ולפי שקצת חכמים תמהו על הוראתו ביאר טעמו ונימוקו והוא דבסי' תס"ו סעיף ד' פסק מרן בנפלו מים על קמח או שנתלחלח יאחוז וכו' ודוקא כל זמן שהוא לח אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד דמיפריך ומתערב עם השאר והאחרונים הקשו דבסי' תמ"ז סעיף ג' ד' דעת מרן דאין חוזר ונעור ותרצו הרבנים כנסת הגדולה ומגן אברהם דהכא שאני דהוו פירורין ולא מיתערבי קודם פסח ובפסח מתערב ונותן טעם כמו חטה בתרנגולת והרבה מן האחרונים נמשכו אחריהם עיין מאמר מרדכי וחקת הפסח וט"ז ואף שנאמרו תירוצים אחרים ליישב דעת מרן עיין פרי חדש ובית דוד ודבר משה ולפיהם אין חילוק בין איכא פירורין לליכא פירורין מכל מקום יש ספק ספיקא להחמיר דהנה שגור בפי כל יושבי ירושלים תוב"ב דמנהגינו כמאן דאיתליה חוזר ונעור ממה שמחמירים לברר החטים וכן ממה שלא נהגנו לאכול גבינה ודגים ובכמה חומרות נוהגין שהן כמאן דאמר חוזר ונעור והרב זכור לאברהם בריש הלכות פסח כתב שמנהג בני טורקייא בכל החומרות ואית להו חוזר ונעור ואף שאין דבר זה פשוט על כל פנים מידי ספק לא נפיק ויש ספק ספיקא להחמיר ספק מנהגינו כמאן דאמר חוזר ונעור ואם תמצא לומר דמנהגינו כמאן דאמר אינו חוזר שמא הלכה כהפוסקים דבפרורין אף למאן דלית ליה חוזר ונעור הכא חוזר ונותן טעם בפסח דומיא דחטה ולכן הורה לאסור ושמע שהיו רוצים להתיר מטעם כאן נמצא וכאן היה וכתב דזה שיבוש דלא אמרינן הכי אלא בשתי מקומות ולא במקום אחד כמבואר בש"ע סי' תס"ז סעיף י"א בהגהה ובמגן אברהם ס"ק ט"ז וכ"ה וטורי זהב שם וכן הסכמת האחרונים וזה פשוט והמתיר בזה אינו אלא מן המתמיהים ולפום ריהטא נראה דלפי מה שהבאתי אני הדל למעלה בענין זה אין להזניח סברת המתירים ולא פניתי כעת לעיין בזה ואתה תחזה ומה שכתב בשם הרב זכור לאברהם נראה שהרב הבין מדבריו שמעיד כן בדרך כלל על כל בני טורקייא ואינו מוכרח לומר כן עיין במה שכתבתי לעיל סי' ג' אות א' (בד"ה ומדברי):

ואם נמצא בהקמח כמין עיסה וידוע שלא נעשה כן על ידי מים כי אם מחמת זיעת בית הרחיים כתב בספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו בהלכות פסח ד' י"ד ע"ב בשם ס' שיורי לקט בסי' תנ"ג שציוה ליקח מכסה העליון שלא יהיה חום כל כך ולרקד הקמח כמה פעמים ולאפותו קודם הפסח דיש לצרף הדעה דזיעה הוי מי פירות ובעל נפש ירחק מהקמח הזה דיש לומר דכשיבא למים יהיה מי פירות עם מים ואסור לדברי הכל ולסמוך דנתייבש המי פירות הא הוי פלוגתא אם מהני: ושק קמח שנישוך מעכברים במקום שנהגו להחמיר כסברת האוסרים מכל מקום אם הוא שעת הדחק יש להתיר שיוציאו כל הקמח שעד מקום הנקב ומשם ולמטה יבדקו אותו אם אין שם ריעותא מצואת עכבר וכיוצא מותר כיון דיש ספק ספיקא ספק לא על ואם תאמר על ספק לא החמיץ ואם תאמר החמיץ הרי איכא ששים ולא בעינן בכי האי גוונא מתהפך כן כתב הרב נחפה בכסף ח"ב ד' ז' ע"א בית אהרן ד' י"ג אות ה': והוה עובדא שאחר שאפו המצות ונשאר בשק מעט קמח הוליכוהו לבית ואחר שלש שעות ראו נקב בשק ובדקו הקמח הנשאר והיתה בו צואת עכבר רכה שנראה שזה נעשה מקרוב אחר שהובא השק לבית יש להתיר המצות ואם מכיר המצות שנעשו בסוף יסיר מהם כדי שיעור אחד משום מהיות טוב מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סי' קל"ז:

וכתב הרב דברי מרדכי (פרידבורג) בסי' מ"ג דאם בעת הרקדת הקמח נמצא על השק עיסה יבשה יש להקל על ידי שירקד שנית באופן שלא תכניס יד לתוך הנפה למעך בקמח אלא שתנענע הנפה בלבד דאז אם יש איזה פירור ישאר בנפה כמו שהנפה מקלט המורסן ולכן אף אם התמעך איזה פירור מעיסה עד שנעשה דק מן הדק כקמח ויצאו מן הקמח לא אכפת לן דהוי לח בלח ובטל קודם הפסח דקיימא לן דקמח בקמח הוי לח בלח והגאון מוהר"ר יעקב אבד"ק קארלין הסכים לי שיש להורות כן וכן אני מורה מאז ועד עתה ואם נאפה על ידי ריקוד ראשון שלא נזהרו מהכניס יד לתוך הנפה יש לדון בזה דבש"ע סי' תס"ו ס"ד כתב ירקד הקמח וכו' אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד וכו' ושקיל וטרי בדברי המג"א שם ובמסתעף לזה והביא דברי רבינו מוהרי"ט בח"ב סי' ב' ודברי הרא"ש בפרק כל שעה סי' כ"ב בשם הרוקח וסיים היוצא מהנ"ל דהרוקח מיקל לגמרי על ידי הרקדה וכן דעת הפר"ח וכן דעת הג"א וכן דעת המוהרי"ט להתיר באפיה קודם הפסח וכדאי הם לסמוך עליהם להקל במקום הפסד לאפותם קודם פסח אף בנתייבש ושמחתי בראותי שהגאון בס' מגן האלף מיקל זה בפשיטות ומסיים וכל שאין בו רק חשש משהו אין להחמיר ולהפסיד ממון של ישראל ויש לסמוך על הריקוד בכל אופן וכיון שכן דעת הרבה גדולים ודאי דאין להחמיר כלל רק שלא לצאת בה ידי

מצת מצוה בשתי לילות אבל בכל ימי הפסח מותר בלי שום חשש וכן כתב בשערי תשובה בשם פנ"י שהורה כן כמה פעמים לכן המחמיר בזה מאבד ממון ישראל עכ"ל: והוה עובדא שנמצא בשק אחר הרקדה נשיכת עכברים בשנים ובשלש מקומות במקום העליון ולקחו כל הקמח שבסביבות הנקבים והמותר אפו למצות וכעת אי אפשר להשיג לא חטים ולא קמח וגם הפסד מרובה שהמצות עולה יותר מחמשה רו"ך נשאל על זה הג' בשו"ת דברי מרדכי (פרידבורג) בסי' מ"ד והשיב דאף דנראה מדברי השואל שאפו המצות בלי הרקדה שנית מכל מקום מותר על פי דברי הט"ז בסי' תס"ו סק"ד דמה שכתב רש"ל וב"ח בנפל מים על קמח דאף שאוחז בידו כל מקום המלוחלח בשק (ככתוב בש"ע) צריך לרקדו אחר כך אינו אלא חומרא בעלמא כיון דאפשר למעבד הכי אבל לא לאסור בלי ריקוד אחר כך ואף שהא"ר והחמד משה השיגו על הט"ז וסברי דאף אם לוקח מה שבסביב צריך ריקוד מדינא כיון דעתה נתייבש ולא נוכל לידע שפיר מקום הספק ודוקא בלח הוא דמהני מה שאוחז כל סביבו וכו' מכל מקום יש להוכיח כדברי הט"ז מדתנן בפסחים ד' ע"ב נטף מרוטבו על הסלת יקמוץ את מקומו ומשמע אפילו בנתייבש ולא מצריכינן ריקוד וכו' והאריך קצת להוכיח מזה דאין לנו לחוש ולהחזיק ריעותא יותר ממה שנראה לעינינו עי"ש ועיין להרבנים חק יעקב ופרי מגדים ומחצית השקל העתיקו דברי הט"ז והפרמ"ג ומחצ"ה בכמה מקומות מביאים דברי הא"ר ובזה לא חשו להביא סברתו מוכח דנקטי כהרב ט"ז ועיין בחיי אדם כלל קכ"ה אות י"ג דאם נתלחלח במקום אחד שאפשר לאחוז במקום המלוחלח מותר אפילו בנתייבש ואפילו בפסח יש להתיר בהפסד מרובה מכל מקום טוב לרקד הקמח וכו' ע"כ מוכח דגם הוא סובר כן דמהני אחיזת הסביבות גם בנתייבש ורק מהיות טוב צריך הרקדה אבל לא לאסור בלי הרקדה קודם הפסח או בפסח במקום הפסד מרובה עוד כתב בדברי מרדכי שם דבנדון זה שלא נמצא רק השק נשוך ואפשר שלא אכלו העכברים מן הקמח יש הקולא שכתב המג"א בסק"ט בשם הב"ח לחלק כן לענין היתר שהיה עי"ש ואף שהפרי חדש הרבה להשיב דכיון שנשך השק עד הקמח מסתמא אכל מן הקמח ועוד שאותו מקום מתלחלח וכו' ועוד שהקמח מבצבץ וכו' יש ליישב וכו' ושפיר יש מקום להקל בזה ועוד דהוי ספק משהו דרבנן וכו' ולכן יש להתיר ואין צריך לשבור מכל מצה חתיכה אחת ולאכול החתיכות קודם פסח על דרך שכתב המג"א בסי' ת"ל בשם רש"ל דכבר לקחו מה שבסביבות השק וסגי בהכי ויקחו להם מצות המשומר לשני לילות ראשונות וכו' אלו תורף דב"ק וצריך לומר דבנדונם לא היה מקום לתלות שנעשה הנקב על ידי

דבר אחר דאם יש לתלות שנעשה על ידי יתד או דבר אחר כתב הרב זכור לאברהם בד' קי"ב ע"ב דאפשר דשרי לכולי עלמא אף באכילה עי"ש.

ד) כתב הרב פרי חדש סי' תנ"א סי"ח דנפה של פסח שנפלה מקצתה במים ומיד הסירוה מן המים אין לה תקנה ודינה כשאר נפות של חמץ והקשה על זה הרב שלחן גבוה דהן לו יהי כנפה של חמץ הרי יש לה תקנה על ידי שיפשוף במים כמו שכתב הכל בו וכתב הרב אפי זוטרי דמה שכתב הרב פרי חדש אין לה תקנה רוצה לומר להתירה לפסח בלא שיפשוף אבל על ידי שיפשוף שרי ע"כ וכן ראיתי להרב אהל יצחק בסוף סי' י"ג שכתב כן עי"ש ואין דבריהם נראים דודאי כונת הרפ"ח דאין לה תקנה כלל דאם לא כן היה לו לומר צריכה שיפשוף ולא לומר אין לה תקנה ומה שהקשה הרב שלחן גבוה לא קשיא מידי דהנה הרמ"א כתב דנהגו שלא להשתמש בנפה על ידי הגעלה ואין לשנות ומתוך דברי הרב חק יעקב שם מתברר דלפי מה שנהגו אין תקנה לנפה על ידי הגעלה ושיפשוף אלא צריך דוקא נפה חדשה וכן כתב בש"ע הרב מוהרש"ז אות ב"ן ואפילו נפה חדשה שהתחילו לנפות בו קמח של פסח ונפלו מים אפילו על מקצתה אין לה תקנה אפילו בהגעלה אלא צריך נפה חדשה ע"כ וכיון דהרפר"ח כתב על דברי הרמ"א דכן עיקר לכן כתב בנפה הנ"ל דאין לה תקנה והרי היא כשארנפה שהעיקר הוא שאין לה תקנה אלא צריך נפה חדשה ועיין להרב דברי מנחם בהגב"י אות ג' שפירש כונת הרפ"ח כדכתיבנא והוא פשוט ומיהו בשעת הדחק ודאי דיש לסמוך על מה שכתב מרן בש"ע דישפשפו אותה יפה יפה וכן כתב הרב חיי אדם כלל קכ"ד אות ח"י אלא דמה שהזכיר שם שיפשוף והגעלה נראה דסברא דנפשיה קאמר מהיות טוב דאילו לדעת מרן ודאי לא בעי הגעלה אלא די בשפשוף וק"ל ודברי הרב מוהרש"ז בש"ע שלו אות ג"ן שכתב דבשעת הדחק מעמידין על עיקר הדין ומותר על ידי שפשוף והגעלה צ"ע שהרי באות מ"ט ביאר דמעיקר הדין אין צריך הגעלה כי אם שיפשוף עי"ש ובאות ג"ן עצמו לענין דיעבד לא הזכיר הגעלה אלא הדחה ושיפשוף ואמר דמותר משום דבדיעבד מעמידין על עיקר הדין ואם כן כשכתב וכן בשעת הדחק צריך להיות כמו בדין דיעבד ולולא דמסתפינא מפיקנא הגעלה ומעיילנא הדחה והבוחר יברור לו דרך ילך בה ובפרי מגדים באשל אברהם ס"ק ל"ד כתב אם ריקדו בנפה אחר שיפשוף היטב בלא הגעלה כדאי הוא מרן הב"י לסמוך עליו ולהתיר בדיעבד ע"כ: ה) קמח שריקדו לפסח ונמצאו שלשה תולעים בנפה וגם תולעת גדולה והיא עש אם מותר למצות או חיישינן לחימוץ הרב שיירי כנסת הגדולה סי' תג"ן השוה חטים שאכלו אותם תולעים לחטים שאכלם עכבר והרב חזון נחום חלק דדוקא למנחות פסולים משום הקריבהו לפחתך וכו' ולא מחשש

חימוץ וכן דעת הרבנים ברכי יוסף סי' תג"ן וזרע אמת סי' ז"ן והרב מוהרי"מ בספר שפת הים ד' ב' ע"ב כתב דהרב שיירי כנסת הגדולה לא אסר משום נשיכת התולעים כי אם משום שנטחנה התולעת עם החטים וגוף התולעת מחמיץ ולפי זה בתולעת שנמצא בהקמח.

שאפשר לנפותו בנפה שלא תשאר שום תולעת ואם כן ירקדו הקמח ואם תמצאנה תולעים שעברו דרך הנפה אסור אפילו לחמץ ואם לאו מותרים לחמץ ולא למצה לחוש לסברת הרב שיירי כנסת הגדולה לפי מה שהבינו בדעתו רבנן בתראי דמשוה אכילת תולעת לאכילת עכבר וזה באם היו התולעים בתוך הקמח אבל אם נמצאו ב' ע"ג השק מבחוץ ואחד בתוך הקמח איכא למימר מעלמא אתו ולכן ירקדו הקמח היטב ויראו אותה לעיני השמש ואם אין שום תולעת קטנה וגדולה שם אזי שרי אף למצוה אלו תורף דברי הרב לב חיים ח"ב בסי' ע"ז ואני עני לדידי חזי לי דאין שום חשש להחמיר על פי דברי הרב שיירי כנסת הגדולה דאם הדברים כפשטן נרפים הם וכמו שעמדו על דבריו רבנן בתראי ורבים לוחמים עליו והלכה כרבים ואינהו בתראי ועיין להרב ערך השולחן שם שהביא דברי הרב חזון נחום הנ"ל בשתיקה כהודאה ואם באנו ליישב דבריו כדברי הרב שפת הים אם כן בנדון זה דלא היו חטים מתולעים ואין שום חשש שנטחנו התולעים עם החטים רק שבאנו לחוש להרוק של התולעים שהטילו בהקמח בכי האי גוונא גם הרב כנסת הגדולה מודה דשרו: וראיתי להרב מאמר מרדכי סי' תג"ן שכתב באות ב' דהרב שיירי כנסת הגדולה לא אסר אלא כשהרוב מתולעים או דאיכא על כל פנים הרבה מהם שאינם בטלים בששים באותם שאינם מתולעים אבל כשיש ששים מהשלמים שרי לטחון מהם לפסח וכן הוריתי הלכה למעשה ע"כ ולפי זה בעובדא דבלב חיים הנ"ל דנמצא שלשה תולעים בנפה וריקדו הקמח ולא נמצא עוד והרי אנו מחזיקים אותם שאין שם עוד ומפני זה מתירים אותם לשאר ימות השנה אם כן אין מקום לאסור לפסח דבלי ספק דשלשה תולעים עצמן בטלים הם בשק של קמחו בכמה ששים (ומה שכתב עוד בלב חיים דאם יש שנים על גבי השק וכו' מעלמא אתו יש לפקפק על דבריו וכמו שיראה הרואה) ובלאו הכי נראה דנדון הלב חיים אינו ענין לדברי השכנה"ג דהשכנה"ג מיירי בחטים מתולעות וסובר דנשוכים מתולעים שוים לנשוכים מעכבר ובזה חלקו עליו הרבנים חזון נחום וברכ"י דהברכ"י מותיב ליה מדברי הר"ן בשם הרמב"ן שהביא מרן הב"י בריש סי' תנ"ד והחזון נחום מוכיח מדאמרינן במנחות ד' פ"ה ע"ב דחטים מתולעים אין בהם חשש חימוץ אבל בקמח שנמצא בו תולעים והחשש הוא מהרוק שהטילו התולעים בקמח אפשר דמודה השכנה"ג דאין לחוש כמו שכתב הרב

חק יעקב סי' תס"ו סק"ט דלא דמי לחטין שהם גוש אחד ומכח חוזק הנשיכה חיישינן שנשאר איזה לחות בהחטה מה שאין כן בקמח יש להקל בכל ענין ומסיק לקשור מקום הנשוך שבשק ולהתיר השאר על ידי רקוד וכפסק הט"ז והמחמיר בזה לא חש לקמחיה עי"ש ועיין בפרי מגדים באשל אברהם סק"ט ובמחצית השקל שם ובש"ע הרב מוהרש"ז באות ט"ו ובמגן האלף סק"ה כתב דכשהוא חשש משהו וקודם הפסח יש להתיר על ידי ריקוד שאין חשש בהרקדה רק במשהו ואפילו נתייבש ואין להחמיר כלל ויוכל לאפותו קודם הפסח ולאפושי בהיתר יאכל מעט קודם הפסח ונתלה במה שאכל ואין להפסיד ממון של ישראל שעל הרוב הוא שעת הדחק והפסד למצא קמח אחר עי"ש ועוד בדברי האחרונים בדין הנ"ל ובספר בית אהרן קריספין במערכת החי"ת אות ב' כתב בשם ספר. משה ידבר.

דחטים שיש בהן נקובות אסורות דחיישינן שמא פירשו ורחשו בכלי ואסורות בכל השנה אפילו למכור לנכרי ואם הם שלמים ומתולעים (נראה דרוצה לומר דכשחותכים אותם נמצא תולעים בתוכם) הוה ליה גדלים בתלוש ומותר אפילו לפסח ודוקא כשאין לחוש שהתליעו במחובר כמו בנדונו ששני בני אדם לקחו חטים בשעת קצירה ממקום אחד בבת אחת והיו לחים והאחד שטחם בחמה והתייבשו היטב וחברו לא שטחם והתליעו מחמת לחותם והשטוחים לא התליעו ומזה נודע שהתליעו רק בתלוש ושוב כתב דאפילו התליעו במחובר היו מותרים כיון שהתולעים קיימי אדוכתייהו במקום צר ולא ניידי כי אם על ידי חודה של מחט שרו ויש בזה ספק ספיקא דלא כמי שאסרן אף בהנאה ע"כ מוכח דסובר דהתולעת אינה מחמצת דלא כמו שכתב הרב לב חיים בשם מוהרי"מ דגוף התולעת מחמיץ ושוב הביא דברי מוהרי"מ הנ"ל בהרחבה קצת וכתב שהעלה המוהרי"מ בנדון דידיה דאם יש לחוש שרוב החטים מתולעות (ונטחנו עם התולעים שבתוכם כן נראה כונתו אף שלא כתב כן בשמו בפירוש מכל מקום ממה שכתב שם קודם לכן בשם מוהרי"מ מתבאר כן כיעי"ש) אסורים גם לשאר ימות השנה ואפילו למכרן לנכרי: ו) קמח של פסח נשאלתי אם מותר לשלחו למקום רחוק כמה ימים על ידי נכרי בחותם בתוך חותם בלא שומר ישראל ורב אחד התיר ככל דבר הנשלח ע"י נכרי ובא רעהו (הרב השואל) ואמר דנהי דחותם מהני לחשש איחלופי מ"מ לא יצאנו ידי חובת שימור דא"ק ושמרתם את המצות דבעינן שימור לשם מצה (והביא במכתבו מש"כ הרא"ש בפרק כ"ש סי' כ"ו דנהגו לשמור משעת טחינה ומש"כ שם בשם הרי"ף והשאלתות וכתב דמה שכתב בשאלתות לא נפיק איניש ידי חובתו אלא במצה דמנטרא מדנפל מיא וכו' רוצה לומר משעת טחינה כמו שכתב מרן הב"י וסיים) אם כן איך נתיר

להוליך בלא שומר וקרוב שירדו גשמים ויזובו המים דרך הכיסוי על השקים ובקמח לא יהיה ניכר כלל הלחלוחית שהיתה מעט או נתייבש הכלל שצריך שימור למצת מצות מגזרת הכתוב וע"י ישראל גדול ובר דעת דוקא כמו שכתב בשאלתות ואי אמטינהו נכרי חש"ו לא נפיק י"ח ועיין חת"ס סי' קכ"ח וע"כ בודאי שלא בשעת הדחק אין לקנות קמח זה למצת מצוה דלשאר ימי הפסח יש לומר דלא מחזקינן איסורא ועיין בסי' תנ"ג בט"ז סק"ג ומג"א סק"ח ע"כ דברי הרב השואל יצ"ו: והנה בקמח קורפיצני שיש בו מדרגות מדרגות וכל מדרגה מהן ניכרת וידוע אם שולח אדם לחברו שק קמח ממדרגה ראשונה (על דרך משל) ומודיע להמקבל שיקבל מהנכרי שק (או שקים) מקמח ממדרגה א' וכיוצא ורואה המקבל שכן הוא הקמח ממדרגה שכתב לו השולח לכאורה יש לומר דאף בלא חותם אין לנו לחוש שמא החליפו הנכרי דמה הנאה יש לו בחלופיו והרי נקיטינן בסי' קי"ח סעיף יו"ד דלא חיישינן שיחליף בדבר שאין לו הנאה כדי להכשיל להישראל ואם כן למה נחוש שלקח הקמח של פסח ונתן קמח אחר חמץ ממדרגה זו אחרי שאין להנכרי שום תועלת בזה אלא דמכל מקום לכתחלה ודאי אין לשלוח על ידי נכרי בלא חותם וידוע שיש מחלוקת בפוסקים דיש סוברים דאף בדבר שאין לו שום הנאה לנכרי חיישינן שיחליף להכשיל את הישראל (עיין במה שרשמתי לעיל בסי' ח' אות ל"א בענין זה)ועל כן ודאי יפה עשה הרב המתיר במה שהצריך חותם כדי לשלוח על ידי נכרי ובודאי צריך גם כן שיהא השלוח באופן שלא יהיה מקום לחוש שיבא לידי חימוץ מחמת גשמים וכיוצא ועיין להרב פרי מגדים סי' תמ"ה במשבצות סק"ד ד"ה מעשה וכו' לענין שלוח יי"ש של פסח על ידי נכרי הבאתי דבריו לעיל בסי' ג' אות כ"א:. ובמה שחשש הרב השואל יצ"ו משום דבעינן שימור לשם מצת מצוה העתקתי לו מה שכתב הרב לב חיים ח"ב סי' צ"ח וצ"ט דמתבאר דאין חשש משום זה דכל מאי דשקיל וטרי בנדונו הוא משום חשש חלוף או משום חשש שמא יפלו מים על הקמח והעיד שם דנהוג עלמא לשלוח קמח וחטים ומצות על ידי נכרי בחותם על ידי חותם ולפי שאין הספר מצוי ביד כל אדם אעתיק תורף דבריו והוא שבסימן צ"ח נשאל בקמח שמור משעת קצירה ששלחו מעיר לעיר על ידי נכרי בלי חותם אלא שמו הקמח תוך תיבה מצופה מבפנים וקשרו התיבה בחבל הדק היטב ונסתפק השואל אי חיישינן שהחליף הנכרי ורמז מה שנחלקו הפוסקים אם יש חשש שיחליף הנכרי בדבר שאין לו הנאה כי אם להכשיל הישראל וצדד לומר דהנכרי המביא לא מרע נפשיה ולא מצאנו בפוסקים שהצריכו חותם בזה ועוד דלפי פשט דברי הפוסקים שמורה מ"ק ר"ל שיהיה עשוי לשם מצת מצוה ושלא יפלו עליהם מים וכבר רקדנו הקמח ולא היה שום חשש טפת מים

ובסי' צ"ט השיבו דודאי לשלוח על ידי נכרים חטים או קמח דפסח אסור ואם נשלח אין לאוכלו בפסח דאף דאינו משתכר בחליפיו מכל מקום אינו נזהר לשמרו מלבא לידי חימוץ: וכתב דבשערי תשובה בסי' תנ"ה סק"ט מבואר בפירוש דהקמח לשם מצת מצוה צריך שימור ולא מהני כשהוא אצל נכרי (והמעיין בשערי תשובה יראה ויבין מה שיש לפקפק על מה שכתב הרב לב חיים בשמו) וסיים מכל מקום נראה לי דאם נתנו לספן או לעגלון קמח להוליך ממקום למקום בתוך תיבה קשורה בחבל והמקום קרוב כשש שעות אין להחמיר דמשום חלופין אין חשש (נראה דכוונתו משום שאינו משתכר בחליפיו כמו שכתב בתחלת דבריו) ומשום שימור ממים אין לחוש שיוציאנו מהתיבה או שהוא ישפוך מים דאין לחוש שיטרח בכדי ויש מקום להתיר על ידי שירקד הקמח ואם לא נמצא שום ריעותא אין לאסור ונהגו העולם לשלוח על ידי נכרי בחותם בתוך חותם ואם שלחו ע"י נכרי ופתחו במכס והסירו החותם אין לחוש שמא יחליפו כי הספן והעגלון יש להם נאמנות דאומן לא מרע נפשיה וגם אנשי המכס לא מרעו נפשייהו משום מוראת מלכות כמו שכתב הרב פחד יצחק במערכת הבית ד' ע"א ע"ב גבי צוארי האווזות אם הביאם הספן או קרוני וכו' אלו תורף דב"ק הנה מתבאר דכל החשש שלו משום חשש חימוץ שיזדמן בו או משום שיחליף הנכרי הא בלאו הכי אין לחוש משום דבעינן שימור למצת מצוה ושיהיה הכל על ידי ישראל כי בהולכה ממקום למקום אין שום מעשה בהקמח רק מעשה קוף בעלמא:

וראיתי למרן חיד"א במחזיק ברכה סי' ת"ס אות ג' כתב בשם הרב מטה יהודה דלדעת הרב פרי חדש גם טחינת מצת מצוה צריך להיות על ידי ישראל וראה מדקדקים שמביאים רחיים של יד לתוך ביתם וטוחנים ע"י ישראל וכן ראוי לנהוג ע"כ וכתב על דבריו דאיברא דכן הוא האמת לדעת הרב פרי חדש וכו' אך מה נענה דברוב קהלות ישראל וגם בארץ הצבי ו שנוהגים לעשות מצות שמורות משעת קצירה והטחינה היא על ידי נכרי ולא ראינו שום חסיד שהקפיד לטחון על ידי ישראל וכתב ליישב המנהג דדוקא בעסק שהוא בעיסה ובמצה כלישה ואפיה הוא דקפדינן שיהיה על ידי ישראל ולא מהני על ידי נכרי אף אם ישראל עומד על גביו אבל ברחיים שהטחינה על ידי בהמות והנכרי אינו עושה כי אם לתת החטים בכלי וכל זמן הטחינה הנה זה עומד הישראל ומכוין לשם מצוה הישראל הוא העיקר ולא משגחינן בנכרי וכו' ולפי זה ברחיים של יד יש להחמיר שלא יהיה ע"י נכרי דלא כהרב חק יעקב שמיקל גם בהרחיים של יד על ידי נכרי אלו תורף דב"ק ונראה דבטחינה שהוא עסק בגוף החטים הוא שיש לפקפק אם נעשה על ידי נכרי ואף בזה דעת הרב חק יעקב להתיר לטחון על ידי נכרי אף ברחיים

של יד אבל בהלוך אל בית הרחיים וכיוצא ממקום למקום כל שאין חשש לאיחלופי ולא חשש שיבא לידי חימוץ אין לחוש מה שההולכה היא על ידי נכרי:
אחר ששלחתי תשובתי להרב השואל יצ"ו שאלתי על זה להגאון הגדול מוהרי"ז שטערין בעל ספר היקר זכר יהוסף יצ"ו וזאת תשובתו בנדון השאלה בהולכת קמח של פסח על הבא"ן הנה כבר העיר הישועות יעקב חלק א"ח סי' ת"ס במה שכתב הרב ט"ז דשימור דבעינן משעת טחינה על כל פנים לא הוי רק משום חשש חימוץ וכיון דישראל עומד על גביו ורואה דאין בו חשש חימוץ מהני וכתב שאין דבריו נכונים דשימור משעת קצירה להרי"ף ושימור דשעת טחינה במצת מצוה הוא מקרא דושמרתם את המצות וכו' ובעי שימור לשם מצוה ולכך בנעשה ע"י נכרי וישראל עומד על גביו לא מהני וכן משמע בשו"ת הרשב"א סי' כ"ו דאפילו שימור דשעת קצירה מחויב להיות משומר לשם מצוה ופסול אם נעשה על ידי נכרי עכ"ל אך כל זה אינו נוגע לכאן בהולכה על הבא"ן במסלת הברזל בחותם תוך חותם דהוי כמו חטים בעליה שהוא סגור דפשוט דחשיב שימור לשם מצה ואטו יצטרך שלא יזוז הישראל רגע אחת מלשמרו בעצמו וכשהוא ישן יצטרך גם כן שומר אחר במקומו שלא יזוז רגע משם ולא בעינן רק שיהיה תמיד השמירה בא מכחו ממש ועיין להרב מגן האלף סי' ת"ס כמ"ש בדהרא"ש בהלכות ס"ת ויש אתי אריכות דברים בכמה פרטים בענייני מצת שימור ולא ראיתי מהצורך להאריך בפרט בנדון דידן שא"י מקום ספק במה שמנהג פשוט לשלוח על הבא"ן גם מצת שמורה בתנאי שלא יהיה מקום לחוש לחימוץ וספר לב חיים ח"ב שהביא מר במכת"ק לא ראיתי ולא שמעתי עד היום וכו' עכ"ד יצ"ו פוק חזי גברא רבא דמסהיד שמנהג פשוט להתיר בזה ואסברה לן דאין מקום לחוש משום שימור כשאין חשש חימוץ: עתה יצא לאור ספר ברכת משה לידידי הגאון המפורסם בעל ספר מנחת משה יצ"ו וראיתי בקונטריס התשובות סימן ד' שנשאל בקמח סלת של פסח שהובאו על ידי עגלון א"י ממקום רחוק בלא שומר ולא שום חותם על פי השקים ויש חשש שמא החליף וכתב דכבר נשאל על קמח הבא על ידי מסילת הברזל בלא חותם ובלא סימן ושהסכים לדעת האוסר אף דהיה מקום לצדד דליכא חשש חילוף וזיוף בהמשרתים במסילה שהיא תחת דגל הממשלה דלא מרעי נפשייהו מכל מקום יש להחמיר לחוש לדעת הסוברים דאף בדבר שאין הנאה חיישינן שיחליף (עיין מה שרשמתי בזה לעיל סי' ח' אות ל"א ולפום ריהטא יש לפקפק קצת דלא מצינו דהחמירו גם בדאיכא למימר אומן לא מרע וכו' וכיון דהנשלח על ידי מסלת הברזל שהיא תחת דגל הממשלה ומיסתפי לזייף יש לומר דלא מרעי אומנותייהו אם כן אין מקום לחוש בדבר שאין לו הנאה בחלופו) ואין לצדד היתר משום דהדרך הוא מעבר

לרבים כביו"ד סי' קי"ח ס"ז דזהו דוקא במקום קרוב כמגורן לעיר: ולפי שבעל הקמח הוא עני גדול ויש הפסד מרובה יש לסמוך להתיר בטביעת עין שיאמר על כל פנים שמכיר בודאי שאלו הם הסארטין שקנה ולא סארט גרוע ממה שקנה דבזה יש סמוך על דעת הסוברים דלא חיישינן לחליפין בדבר שאין לו הנאה ודוקא אם האיש הזה הוא איש הגון שראוי לסמוך על מה שאומר דלא הוי סארט נמוך אף כ"ש ממה שקנה דבטביעות עין צריך דקדוק יפה ובפרט דיש עוד צד היתר דאף אם החליף אין הקמח איסור ברור דשמא לא כבסו במים את החטים עד כדי שיתחמצו ואיכא ספק ספיקא שמא לא החליף ואם תמצא לומר החליף שמא לא הוחמצו ובספק ספיקא במקום הפסד מותר אף באכילה בפסח עיין מה שרשמתי בסי' ב' אות א' כזה) וכו' ובצירוף הטביעות העין.

ומשום שמא נתלחלח בדרך לא חיישינן דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ואם לא היה יום מעונן והיה יבש מותר גם למצת מצוה בשתי הלילות ושוב כתב דבצמח צדק החדש על א"ח סי' נ"ה נשאל על זה ומסיק דבלא חותם אחד ודאי אין להקל ובחותם אחד יש לצרף כמה טעמים לסניפים ועיין בספר עמודי אש שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות קכ"ז ולקמן בסי' י"ד אות י"ב על שילוח מצות בלא שומר ישראל:והשגתי עתה שו"ת הגאון מוהר"ם שיק וראיתי בסי' רל"ד דהלכה זו רופפת בידו אם מותר לשלוח קמח של פסח על ידי נכרי בחותם בתוך חותם בלא שומר ישראל ומקום ספקו טהור הוא לפי שביו"ד סי' קל"א גבי מטהר יינו של עכומ"ז פסקינן דלא מהני חותם בתוך חותם ובעינן שומר או יוצא ונכנס אלמא היכא דבעינן שומר לא מהני חותם וכאן דכתיב ושמרתם את המצות נראה דלא מהני חותם ואף להרמ"א גבי מטהר יין הנ"ל וסגי בחותם אינו אלא להתיר בהנאה ואם כן צריך כאן ישראל משמרו משעת טחינה ותו כיון דמשעת טחינה בעינן שימור ניתוש שמא בא עליו מים בדרך ונראה דאף דכתב הרא"ש דמשמרין משעת טחינה ומדברי הטור בסי' תנ"ג שהביא על דברי הרא"ש הנ"ל דברי השאלתות דהוא לעיכובא מכל מקום הא כתב הרא"ש בפרק כל שעה סי' כ"ו הטעם משום דאז מקרבין אותו למים דטוחנים בריחים של מים אם כן הואיל ומקרבין אותו למים הוא בכלל ושמרתם את המצות כמו משעת לישה דאז בא עליו מים ואם כן אם שמרן בשעת טחינה ושוב עד שעת לישה לא שמרן ונודע לנו על ידי חותם בתוך חותם שהוא אותו הקמח ששמר בשעת טחינה יש לומר דמותר דמאותה שעה ואילך אין צריך שוב שמירה וכל שכן דלא בעי לשמה וראיה לזה ממעשים בכל יום דאף הטוחנים בעירם מכל מקום הקמח כשיוצא מהריחים מניחים אותו באיזה מקום מיוחד ושם אי אפשר שיהא יושב שומר אלא חותמין אותו מקום בחותם בתוך חותם ואם כן על כרחין דהשמירה בעינן

רק בשעת טחינה אלא דמלשון הרא"ש משמע דמשעת טחינה ואילך בעי שמירה משום לא פלוג ובאשל אברהם הנדפס אצל באר היטב כתב דאף ברחיים שאינן של מים בעינן שמירה משמע דאמרינן לא פלוג ואם כן מבואר דאין נכון להביא קמח ממקום אחר בלי שמירת ישראל אלא דלפי זה גם מנהגינו הנ"ל (מעשים בכל יום וכו') לא אתי שפיר מה שעושים על ידי חותם בתוך חותם דהרי לא חשיב כשמירה וצריך לומר כיון דהוא רק משום לא פלוג סמכינן אדעת ספר התרומה שביו"ד סי' קל"א דחותם בתוך חותם הוי כשומר ולפי זה בחטים המשומרים משעת קצירה דחיישי לדברי הרי"ף דבעינן שמירה משעת קצירה ואילך ולהפרי חדש אינו יוצא בענין אחר אם כן לדידהו לא סגי בחותם בתוך חותם ואין רשאי להניח קמח משומר משעת קצירה ביד נכרי על ידי חותם בתוך חותם ואפשר לחלק דהרי חותם אחד דמהני בעלמא ביין הוא משום דמרתת לזייף אבל במטהר יינו של נכרי דאין הנכרי מרתת אין מועיל חותם אחד אבל שתי חותמות מועילים משום שאינו טורח כל כך לזייף שתי חותמות ועל זה פליגי בסברא זו אי הוי ברורה כשומר או דאינה ברורה כל כך אבל היכא דיש שתי סברות דמרתת לזייף וגם אינו טורח לזייף כולי האי אפשר לכולי עלמא מהני חותם בתוך חותם כמו שומר ועדיין צריך עיון לדינא אלו תורף דב"ק:

ז) קמח מחטי תוגרמה עם שאר חטים אם אפשר לאפות ממנו מצות לפסח רשמתי בסי' ו' אות ג' עי"ש: ח) לדעת הסוברים דחמץ נוקשה הוא מדרבנן מכל מקום אם אכל כזית מצה העשויה מנוקשה בלילה ראשונה אינו יוצא ידי אכילת מצה מדאורייתא דנהי דחמץ לא הוי מכל מקום שם מצה אין עליה כן דעת רב אחד הובא בשו"ת בן יאודה לגדול בדורנו יצ"ו והרב המחבר כתב דאין נראה לו כדבריו דאף על גב דמדרבנן ודאי לא יצא ידי חובתו מכל מקום מדאורייתא מיהא יצא ידי חובת אכילת מצה והאריך בזה עי"ש בסי' קי"ד ואל יפלא בעיני הקורא מאי נפקא מינה מהאי דינא שהרי על כל פנים הרי הוא בריא בחיובא מדרבנן מיהא לחזור ולאכול מצה המותרת אם יש לו ואם אין לו מצה המותרת מה יעשה אותו הבן כשנאמר לו שלא יצא ידי חובתו מן התורה דיש לומר דמיירי ביש לו מצה המותרת ורוצה לכרוך המצה עם המרור ולאכלם ביחד דאם באמת כבר יצא ידי חובתו מן התורה אם כן אינו חייב באכילת מצה אלא מדרבנן וכיון ששתיהן מדרבנן אין מבטלות זו את זו ואם לא יצא ידי חובתו מן התורה מצוה דרבנן מבטלת לדאורייתא כדאיתא בפרק ערבי פסחים ד' קי"ד ואינו יכול לכרכן ולאוכלם ביחד כן ביאר פתרון שאלה זו הגאון עמק הלכה בהלכות פסח סי' קל"ז ובתשובתו עמד במקצוע גדול שנתחבטו בו רבני האחרונים בדבר שאינו ראוי מדרבנן אי חשיב אינו

ראוי מן התורה והביא תורף דברי הגאון שער המלך בשמיני מהלכות לולב דדבר האסור באכילה מדרבנן פסול ללולב ולמצה אף מן התורה ואחר שהאריך בזה לבנות ולסתור בפלפול עצום וחריף מסיק שכן עיקר כמו שכתב בשער המלך דלא יצא ידי חובתו מן התורה ואם כן צריך לאכול מצה בפני עצמה והוא כדעת הרב השואל שבשו"ת בן יהודה הנ"ל:

ט) קמח פסח שנמצא עיסה בבית הרחיים בדופני הליוונטארין השיב בקצרה דמותר הקמח הזה באכילה בפסח ורב אחד יצא לערער כי לא ידע טעמו והשיבו כי טעמו היה על פי דברי הנשמת אדם בהלכות פסח סי' כ"א (כ"ב) בכעין זה שהעלה להתיר על ידי ספק ספיקא שמא זיעת החומה הוי מי פירות ואין מחמיצין ואם תמצא לומר מחמיצין שמא לא נתערב כלום וישב על הבא"ר כל מה שיש לפקפק בספק ספיקא הזה ואישר וקיים הספק ספיקא הזה וביאר דאף אם היה הרבה היה מותר כל שכן שלפי הנראה הוא דבר מועט וקיימא לן דמעט מי פירות עם מים אינו ממהר להחמיץ אלו תורף הדברים אשר דבר בקדשו גדול בדורנו הגאון מוהרי"ץ אלחנן שליט"א בספרו הבהיר עין יצחק הנדפס חדש ממש בחלק א"ח סי' י"ו: כיוצא לזה נשאל הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סוף סי' ט"ז בחטים שמורים משעת קצירה שנטחנו ברחיים של מים ובשעת ריקוד הקמח נמצאו קצת חתיכות עיסה כחצי צפורן והוא שעת הדחק והפסד מרובה והשיב דחתיכות הללו ודאי נתהוו מחום האבנים בטחינתם ונתלחלחו קצת מהקמח מזיעתם ופשוט דאף לדעת הרוקח שאוסר בזיעת החומה דמחמץ היינו משום דהחומה מזעת מכח המים שיש בה כיון שנבנה בטיט הלח ואף בכותל עץ יש לומר שמזיע מכח המים שקבל בעודו במחובר כמו שכתב המג"א בסי' תמ"ז אבל הזיעה מחום האבנים לא הוי תולדת המים כלל ואף מי פירות לא הוי ועדיף מצואת תרנגולים שדעת הרבנים ב"ח וט"ז דהוי תולדה בפני עצמה ואף בזיעת אדם נראה ממתניתין דמכשירין פרק ו' ומדברי הרמב"ם בעשירי מהלכות טומאת אוכלין דלא הוי משקה כלל אלא תולדה בפני עצמה ומכל שכן בזיעה מחום האבנים דהויא ודאי תולדה בפני עצמה ואף עם מים אינו ממהר להחמיץ וכבר כתב החק יעקב סי' תס"ו סעיף ג' בשם הדרישה דאף אם הוא ספק אם נתלחלח ממי פירות או ממים יש להתיר אחר הריקוד מספק ספיקא מכל שכן בנדון דידן דודאי נתלחלח מזיעת חום האבנים דלא הוי אף מי פירות כי אם תולדה בפני עצמה יש להתיר אחר הריקוד ובספרי סי' צ"ג כתבתי דגוף חשש פירור דק אחר הריקוד היא חומרא יתירה ומלבד זה נראה דאף אם נכנס פירור דק יבש בנקבי הנפה כשבא למים אחר כך נתלחלח ושב לעפרו ונתעצם עם העיסה ובטל בששים ויותר כדין לח בלח וכל

שכן בנדון דידן ודאי אין להחמיר אחר הריקוד בנפה יפה ובפרט בשעת הדחק והפסד מרובה ובכל זאת אם אפשר למצוא למצות של מצוה מצות אחרות יש ללקחם יותר וגם מה שלא נטחן עדיין יטחנו בזארנ"ע שאין כל כך חימוץ:

סימן יב בדין המים ללישת המצות א) מצה שנילושה במים שלנו שהעמידום בחדר סגור וקיר אחד מהחדר הוא כותל לתנור שאפו בו מצות וחיממוהו שתים ושלש פעמים ביום ועמדו שם המים מערב עד בקר ולפעמים עד הצהרים ולשין בו קמח למצות ואמר המורה שניסה באצבעו שהמים קרים וגם חלונות שבאותו חדר נקפאים ונקרשים מהקור שבחוץ המורה הזה לא חש לקמחיה ואין זה המבחן אבן בחן ועינינו רואות שכל המים הנשאבים מהבאר צנים הם מאד ולפעמים עד להקפיא ככפור ומכל מקום אמרו חז"ל אשה לא תלוש אלא במימשלנו כי חממות המים מאמצעיותם וגידי המים מתחממים ונכנסים תוך הקמח ואין זה נרגש וכו' ומה שקפאו החלונות הוא מחמת זיעה מהבל הבית על כן חלילה לעמוד על הוראתו כן כתב הגאון חתם סופר בשו"ת אה"ע ח"ב סוף סי' קנ"ג: ב) לש ואפה בפסח ומצא חטים בהמים שלש מהן ראיתי בתשובת מוהר"ם שנדפס מחדש דהמצה כשרה וישפוך המים שלא ללוש בהם עוד כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ז אות מ"ה והרב דברי מנחם סי' תס"ז אות יו"ד כתב דמי שמצא גרעין חטה בפסח בחבית לאחר שפינו ממנה המשקה דיש ספק אם היה החטה בעוד שהמשקה בתוכה או שמא עתה נפלה צדד בזה בשו"ת גבעת שאול סי' פ"ג וספרים אלו אין מצויים אצלי לראות דב"ק ודינים אלה מתבארים ממה שכתבו הפוסקים בסימן תס"ז סי"א כמו שיראה הרואה בדברי המפרשים ובש"ע הרב מוהרש"ז באות כ"ט ול' עי"ש ג) מצות של מצוה לכתחלה צריך לשאוב המים שלהן על ידי ישראל והיכא דאי אפשר בענין אחר הוי כדיעבד ומותר לשאב על ידי נכרי ומטעם זה כשצריך לאפות ביום א' ושכח לשאב עד ליל שבת בין השמשות שפיר דמי לשואבן על ידי נכרי עיין בסי' תנ"ה במג"א סק"ד ובמחצית השקל ובש"ע הג' מוהרש"ז אות י"ב וזה פשוט ומה שכתב הרב יפה ללב נר"ו בסי' תנ"ה דמדברי המג"א בסק"ד משמע מסתמיות דבריו דגם למצות מצוה יכול לשאב על ידי נכרי וצ"ע דהרמ"א כתב אחרי כן בהגהה דאסור לשאב על ידי נכרי למצות של מצוה עכ"ל לי הדל דבריו תמוהים ואין מקום לתמיהתו כלל: וכתב עוד המג"א דכשאי אפשר בענין אחר יקח מים השאובים בביתו אף על פי שלא נשאבו לשם מצוה כיון דאי אפשר בענין אחר שפיר דמי ובזה נראה לי הדל דמה שכתב הרב מוהר"י מולכו בתשובה כ"י הביא דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף דמותר ללוש במים שהנכרי מסיח לפי תומו שלנו בביתו דמידי דרבנן הוא והמחמיר תבא עליו ברכה וכתב על זה הרב שערי תשובה

אות ט' דודאי אין לצאת במצות אלו ידי חובת מצה שהרי אין כאן שימור לשם מצה עי"ש ולי הדל מסתמיות דברי התשובה כתיבת יד והברכי יוסף מוכח ודאי דגם לצאת ידי חובת מצוה סברי דמהני ויש לומר דהיינו באופן שאי אפשר בענין אחר דלולא כן ודאי לא היה נזקק הישראל ליקח מים שבבית הנכרי וכיון שכן אף שלא נשאבו לשם מצת מצוה שפיר דמי אלא דגם לשאר המצות מפקפק הרב שערי תשובה ורק בשעת הדחק כתב להתיר על ידי סינון עי"ש ובשו"ת לב חיים ח"ב סי' צ"ט: ד) חביות של יין שהדיחום ונגבום ורצו לשאב מים למצה עניה ואסרתי להם לעשות כן וצריך להגעילן כמו שכתב במג"א סי' תנ"ה סק"ט והגם דאין המים שוהים בכלי מעת לעת ואם כן לא יבואו לידי בליעה מפליטת הכלים עיין באשל אברהם שם הנה ראיתי להג' חתם סופר סוף סי' קכ"ט שכתב דאין הטעם משום הפליטה אלא משום שחרסי הכלים עצמם שבלעו מי פירות ושהו בתוכן הבלוע החרסים עצמם מתחמצים מדופני הכלי לא מפליטתו ע"כ.

ולפי טעם זה נראה דבכלי שהוא של מים ורוצים ליתן בתוכו יין כדי ללוש בו מצה לפסח אם נתנו היין אחר שנגבו הכלי ונתייבש היטב עד שאין שום חשש שנשארו מים בעין כלל שפיר דמי שאין דופני הכלי מתחמצים מחמת המים ואף לטעם שכתב הגאון אשל אברהם משום הבליעה מפליטת הכלים הנה אם לא השהו היין בתוכו מעת לעת לא יבא לידי שום פליטה וכן אם לא היו המים בכלי כי אם פחות ממעת לעת ושוב נגבו הכלי ושמו בתוכו יין אף אם שהה שם מעת לעת אין כאן בית מיחוש דכיון שלא שהו המים מעת לעת לא נבלעו בכלי דניחוש לשיפלוט עתה דמי הכניסה שתצא ומה שכתב הרב שלחן גבוה בסי' תס"ב אות ד' (ד"ה ולענין) שהיה מעשה שהביאו יין בנודות וקודם שנתנו היין הדיחו הנודות ביין והעידו מוכרי היין שדרכם של נודות האלו לנגבם מכל טפות מים ואסר הרב בית דוד ללוש ביין הזה לכתחלה עי"ש לפי הנראה חומרא יתרה הוא דבכלי שנתנו בו מים לפי שעה ונגבוהו היטב איני יודע מקום לחוש בו והיה אפשר לומר דטעמו הוא משום דלא סמך לגמרי אעדות מוכרי יין שדרכם לנגבם היטב וחשש שמא אין מנגבים היטב והוי מי פירות עם מים אלא דאין נראה כן ממה שסיים הרב שלחן גבוה וז"ל וכן מנהג כל יודעי ספר להדיח ביין הצלוחית שיתנו בה יין ללוש מצה ביין וכן כתב בבית דוד סי' ר"ל דראוי ליזהר ליקח היין הצריך למצות קודם הטאראמור"ה (לפי הנראה כונתו קודם שיוציאו השמרים מן היין) משום שמשפשפין החבית במים והוי מי פירות עם מים עכ"ל משמע קצת דאין שום תקנה אם משפשפין במים ולא מהני ניגוב היטב וזו חומרא יתירה וראיתי למרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סי' קמ"א שהביא דברי הרב בית דוד סי' ר"ל וסיים דדוקא אם יש לחוש שמא נשארו

מים כל שהו יש לאסור אבל אם נתייבש הכלי היטב עד שאין בו לחלוחית וטיפת מים נראה להתיר עי"ש ונראה שמפרש טעמיה דרב בית דוד משום ספק שלא יהיה הכלי נגוב היטב ומה שנראה מדבריו דכשיש חשש זה יש לאסור המצות שלשו עי"ש הנה צריך לומר לפי זה במעשה דנודות הנ"ל האמין הרב בית דוד לדברי מוכרי היין שאין שום חשש ממים ולכן התיר המצות שכבר אפו אותם כיעי"ש או שמא משום שהיה הפסד מרובה בדבר וקצת תימה על מרן החבי"ף שלא זכר דברי הרב שולחן גבוה הנ"ל ואיך שיהיה לענין דינא נראה ודאי כמו שכתב בלב חיים דאם הוא ברור שאין שום חשש לחלוחית מים אין לחוש לתת בו יין למצות וגדולה מזו ראיתי להרב חיים מדבר ד' ט"ו ע"ג שכתב בשם מרן החבי"ף בתשובה דדוקא מים בעין הוא שעם מי פירות ממהרין להחמיץ אבל מה שהערבה לחה מחמת המים לית לן בה וסיים הוא וכל שכן בדליכא אפילו לחות אלא טעם בעלמא דאינו נקרא מי פירות עם מים עכ"ל והביא שם דהרב ידיו של משה כתב שתשובת הרב כנסת הגדולה הנ"ל היא היפך דברי המג"א סי' תנ"ה הנ"ל בשם הרב מטה משה והוא כתב על זה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי משום דיש לחלק בין כלי של מי פירות לכלי של מים דבכלי של מי פירות הוא דיש לחוש דהטעם של המי פירות עם המים שיתנו עתה ימהרו להחמיץ אבל בכלי שהוא בלוע ממים (כעובדא דשו"ת כנה"ג) גם הרב מטה משה יודה והכריח כן מדברי הרב מגן אברהם בסי' תס"ב סק"ו במיני טיגון וכו' דאי אפשר לסוחטן וכו' עי"ש:

וראיתי בספר זכרנו לחיים ח"ב בד' ח' אות ה' שהביא דברי הרבנים חיים שנים (חיים מדבר ולב חיים הנ"ל) ותמה עליהם שלא זכרו שרים תשובת מרן החבי"ב שהביא הרב ידיו של משה דאף בדין ההוא (של המג"א בשם הרב מטה משה הנ"ל) התיר וכל שכן בדין זה דיש להתיר בשופי לדעת מרן החבי"ב ואין אתי שו"ת כנה"ג הנ"ל לראות את דב"ק כי ממה שכתב בחיים מדבר מתבאר יפה דלא מיירי אלא בכלי של מים שרוצים לתת בתוכו יין ואהכי כתב לחלק דלא פליג אמה שכתב הרב מטה משה ואילו ממה שכתב בזל"ח נראה מבואר דהרב כנסת הגדולה מיירי בכלי של מי פירות ואף אם האמת הוא כן אין לשונו מדוקדק דהרב חיים מדבר כבר זכר שר תשובת הרב כנסת הגדולה ולחלק יצא כנז"ל ורק היה לו לתמוה דבתשובת הרב כנסת הגדולה מבואר הפך חילוקו וק"ל.

וראיתי לידיד נפשי הרה"ג מוהרא"פ נר"ו בספר מר ואהלות באהל ים המלך סי' י"ט ד' ע"ו ע"ב (ד"ה עוד) שכתב לחלק כדברי הרב חיים מדבר בין ממשות לטעם בעלמא ומחלק כן גם במי פירות בין גופן לטעמן עי"ש ובהורמנותיה דמר אין נראה לי הדל כן

דאחרי שמתבאר מדברי הרב מטה משה וקבלו דעתו המג"א וכל הבאים אחריו דבמי פירות גם הטעם ממהר להחמיץ אין אנו רשאים לחלוק בסברא דנפשין אך לענין מים הנה אמת נכון לחלק כמו שכתב הרב חיים מדבר: ה) אחר אפיית המצות לעת ערב הגיד האיש העומד בהחדר לעשות מלאכתו איך שנתן גלוסקא אפויה מחמץ לתוך החביות של מים ונתחמצו המצות ואחר שני ימים הוסיף לומר כיגם להקאני"ן הושלך גלוסקא חמץ וכתב הרב השואל בשו"ת יד יוסיף סי' י"ג דאינו נאמן לומר שהשליך חמץ כיון דעולה גדולה ומעשה רשע הוא להשחית ולגרום היזק רב ואין אדם משים עצמו רשע ואף שכתבו התוס' בבבא מציעא ד' ג' ד"ה ומה דאם רוצה לעשות תשובה לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע היינו רק לגבי עצמו שלא לכופו להביא קרבן אבל לגבי אחרים אינו נאמן היכא שמשים עצמו רשע וכתב על דבריו דאף שסברא זו כתובה בנודע ביהודה מהדורא תניינא אה"ע סי' קנ"ו (ד"ה אמנם אמינא) לא דמי להיא דהתם שאני דהחלוץ בא לקלקל רק את היבמה ואין הדבר נוגע לעצמה אבל הכא שלפי דבריו שהתחמצו המצות אסורות גם לו בזה אפשר לומר דאומר דרך תשובה דמיגו דנאמן על עצמו למשוייה חתיכה דאיסורא נאמן לאסור לאחרים ובשם חכם אחד כתב דמגו דנאמן על עצמו להפסיד ממון שהרי יתחייב לשלם הנזק כדין מזיק נאמן לאסור המצות ודחה דבריו דאפשר דסומך על עצמו שלא יתבעו ממנו ממון או שאם יתבעו לא יתן להם ולא הוי מפסיד לעצמו ולא דמי לסופר שאומר שלא עיבד גוילין לשמן דנאמן לפסול הספר תורה במיגו דמפסיד שכרו דהתם ודאי מפסיד שכרו שלא יתן לו הבעל הבית ומכל מקום מסיק דאין שום סלקא דעתין להאמינו דהא קיימא לן דעד אחד דנאמן באיסורין דוקא במה שבידו ונחלקו הפוסקים הובא בש"ך יו"ד ריש סי' קכ"ז) בפירוש מה שבידו עי"ש בש"ך ולכל הדעות הכא אין נאמן דלהרא"ש הרי הכא לא מסרו הדבר לידו וזה היה שם רק לעשות מלאכתו ולא מיקרי שם בעלים עליו ולפירוש רש"י ותוס' שהוא מטעם שהיה בידו לאוסרו או יש בידו עכשיו היינו שהיה הדבר בידו שהיה באפשרות לעשות בפני שני עדים שלא יצטרך לנאמנתו לא כן הכא שלא היה שום אדם כלל וכו' אלו תורף דב"ק ועיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים (בשדי חמד ח"א) במערכת האלף אות ל"ד בדין אין אדם משים עצמו רשע אי אמרינן הכי באומר שרוצה שלא להכשיל באיסור וכמה סברות שנאמרו בענין זה עיש"ב ובסוף האות הבאתי דברי הרב בשו"ת שואל ומשיב שהסביר שאף לדברי התוס' דבמקום שרוצה לעשות תשובה יכול לעשות עצמו רשע היינו כשאי אפשר לעשות בענין אחר רק לעשות עצמו רשע אבל כשיוכל לעשות באופן אחר ואפילו הכי טוען טענה שמשים עצמו רשע אינו נאמן ואם כן בנדון הרב

יד יוסף הנ"ל שהיה יכול לומר שנפל חמץ מעצמו ולא איסתייעא ליה מילתא להוציאו תכף ומיד כי שכח או נאנס וכיוצא ובזה לא היה משים עצמו רשע וטוען שהוא עצמו השליכו אית לן למימר דלא מהימן דהדרינן לכללין אין אדם משים עצמו רשע.

ו) בדין מים שלא לנו דמתבטלים ברוב מים שלנו כמבואר בסי' תנ"ד סעיף ד' ידידי הרה"ג דומ"ץ לאדז יצ"ו בספרו הנחמד חמדת משה בסי' י"ב חקר חקירת חכם אם מותר להוסיף בכל פעם ופעם מים שלא לנו לבטלן אי מדמינן לאיסור שנתבטל בששים וניתוסף אחר כך מן האיסור שפסק הרמ"א ביו"ד סי' צ"ט סעיף ו' דחוזר ונעור אפילו מין במינו או דילמא לא דמי דהכא אין הטעם משום איסור דהא מותר לבטל לכתחלה כמו שכתב שם המגן אברהם אלא הטעם הוא דכשלא לנו הן חמין וכשנתערבו נעשו צוננין אם כן יש לומר כיון שנעשו צוננים בביטול פעם ראשון שוב לא יתחממו כיון שבכל פעם שיוסיף מים שלא לנו יש כנגדן רוב מים שנצטננו וקמא קמא דמטי נעשו צוננים ואיכא למימר לאידך גיסא דאף לדעת הבית חדש שם גבי איסור והיתר שהתיר בלח בלח מין במינו בנודע קודם שניתוסף האיסור אבל במים שלא לנו שהאיסור מחמת מים חמין יש לומר כל פעם ופעם שניתוסף מים שלא לנו חוזר וניעור חימום המים ואסור וראה הרב יצ"ו שבכל בתי האפיה נוהגים היתר בזה ודבר עם איזה רבנים מורי הוראות כי יש חשש איסור בזה ולא ענו דבר וכתב לאחיו הרב הגדול אברהם צבי אבד"ק ראדום יצ"ו וגם כתב לו שנראה שיש ללמוד להקל ממה שכתב בחידושי רבינו עקיב"א בא"ח סי' תנ"ה אם נתערב מעט מים שלנו תוך מים שלא לנו יש לומר דבעינן אחר כך רוב נגד כל המים שכבר נתחממו גם אותם שלנו אשל אברהם סק"ז עי"ש ואם כן נראה דהוא הדין בהיפך כבחקירה הנ"ל יש לדון לקולא שבכל פעם שנתבטלו המים שלא לנו נעשו צוננין וכו' זו היא חקירת חכם הרב המחבר יצ"ו והרב הגדול מר אחיו מגן אברהם יצ"ו האריך קצת לברר ספק זה בדברים טובים ונכוחים לב הקורא משמחים ומסיק כיון שלדעת איזה פוסקים עיקר דין זה דמים שלנו הוא רק למצת מצוה ולדעת כמה פוסקים בדיעבד מותר ונראה מסברא דלאו ודאי דמחמיץ דבשמירה יתירה וזהירות רבה יש ליזהר שלא תחמיץ העיסה ומשום הכי רב יהודא בדורו אפשר שראה שהזהירות נתמעטה לכן גזר אומר דלא תלוש אלא במים שלנו וכעין שכתבו לענין מי פירות עם מים עיין חק יעקב סי' תס"ב וכו' ולכן יש לומר דאם אחד עבר ועשה כן אפילו במזיד מותרין העיסה והמצות אבל להתיר לכתחלה לבטל על זה האופן צריך עיון וכו' ולכן אף דעמא דבר להקל אבל לא יותר מזה שהקילו הם מה גם בדורות הללו ויתבטל כל תורת מים שלנו ובתחלת אפיית מצות ישאבו חבית אחת וכל שעה יוסיפו לכן לדינא אין להורות להקל לכתחלה:

סימן יג בדין העיסה ואפייתה א) חריטה אי מועלת להציל את העיסה מן החמוץ ידוע דהגאונים אסרו חליטה וכתב הרדב"ז סי' רמ"ב דאף דהאידנא לא בקיאינן בחליטה הני מילי לכתחלה אבל בדיעבד מנא לן ועוד הני מילי להתיר הדבר הנחלט עצמו אבל לאסור בכל שהו תערובתו זו לא שמענו כן כתב הרב חכמה ומוסר ד' קס"ט ע"א וקצת תימה שלא הזכיר מדברי הרבנים מגן אברהם סי' תנ"ד סק"ד וחק יעקב שם ומסקנת הח"י להתיר בכי האי גוונא דוקא בהנאה עי"ש ומכל מקום מסיק הרב ערך השולחן שם אות ה' דסמכינן על הרדב"ז להתיר בדיעבד אף באכילה עי"ש ומרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תס"ז אות יו"ד כתב בשם הרב מוהר"ח בן עטר דאף דהאידנא לא בקיאינן בחליטה היינו לכתחלה אבל בדיעבד שרי והגם דמיירי לענין אורז מכל מקום משמעות דבריו הוא דבעיקר הדין סובר לחלק כן ועיין להרב ערוך השולחן שם אות ח' ונראה דהא דמהני חליטה ברותחין בדיעבד היינו דוקא אם נתנו המצה לתוך המים רותחין מרותחים מאד אבל אם עירו על גבי רותחין לא מהני למישויה חלוט רק לעליונו וכדי קליפה אבל כשיגיעו המים לתחתית המצה אין בהם כח למיחלט כמו שביאר הגאון חתם סופר בא"ח סי' חל"ק (ד"ה ואין על כיוצא לזה) עי"ש: עוד כתב הרב חכמה ומוסר בדף ק"ע ע"ב שראה לאחד מהאחרונים שכתב דמה שאסרו הפוסקים חליטה ברותחין לאו דוקא מים אלא הוא הדין יין ושמן רותחין נמי אסור לחלוט שלא לחלק בין רותחים דמים ליין ושמן והוא כתב ולא ידעתי טעמו דהיא גופא שלא לחלוט משום גזרה שמא לא יחלוט כראוי ואנן ניקום וניגזור גזרה לגזרה:

ב) עיסה שהיתה רכה והוסיפו בה קמח דנחלקו רבנן בתראי והרב בני חיי אסרה כתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תנ"ט אות ג' בשם מר רבו בתשו' כ"י דהורה הלכה למעשה כהרב בני חיי לאסור לאכול אפילו המצה לבדה עכ"ל משמעות הדברים כפשטם דמר רבו אוסר מדינא אמנם אנכי הרואה בתשובה הנ"ל והיא ל"ו נדפס"ה בספר נחפה בכסף ח"ב ד' ז' ע"א דאחר שכתב דהורה כהרבנ"ח סיים וז"ל ואף דמדברי מרן בש"ע נראה דבדיעבד שרי מכל מקום נכון להחמיר כל שאין הפסד מרובה ולא דוחק גדול עכ"ל מבואר דרק מדרך חומרא ומהיות טוב הוא דקאמר ולא מדינא וספר בני חיי אין מצוי אצלי לראות אם כתב בהדיא לאסור אפילו המצה לבדה כי בנחפה בכסף הנ"ל לא בא מפורש זה כיעי"ש ולענין דינא כתב מרן חיד"א במחזיק ברכה שם דהמיקל לא הפסיד ובעל נפש יחמיר ומותר בשהיה והרב דברי מנחם שם בהגב"י אות ז אחר שהביא תורף דברי המחזיק ברכה הנ"ל כתב ועיין כסא אליהו סק"ג דאין לחוש במצות שלנו שהן רקיקין והיא נקלית יפה מבית ומחוץ ע"כ וספרזה אין מצוי אצלי לראות אהיכא קאי אי

אלכתחלה או על דיעבד ופשט משמעות הלשון דאלכתחלה קאי ואמר מר דבכי האי גוונא אין לחוש אפילו לכתחלה ובתשובת שמש צדקה סי' ט' נחית לחלק בין מצות גסות לרקיקין ולא נחה דעתו מאחר שלא חלקו הקדמונים עי"ש ובזכרונות שבסוף ספר תפארת אדם במערכת הפ"ה אות ב' כתב שהיה מעשה בעני אחד שלש במי פירות והוסיף קמח בהעיסה והתיר לאכול המצה לבדה שלא בתבשיל כמו שהתירו האחרונים והא עדיפא וכן הסכימו רבני דורו והצריך להדיח פיו אחר האכילה שלא ידבק בחניכיים ויתחמץ והובא בזכרנו לחיים ח"ב ד' ח' ע"א ועיין להרב בית אהרן ד' י"ג ע"ג ובקובץ יגדיל תורה קונטריס ט' סי' לק"ט אות ב' כתב רב גדול בדורנו בקונטריס כרם לשלמה יצ"ו בשם ספר חידושי דינים מירושלים בהגהות הרה"ג מקיוב אות ע' במי שהוסיף קמח בעיסה הרכה ונתערבו המצות שכתב להתיר מטעם ספק ספיקא אם נאכל קצתם קודם הפסח שמא נאכלו אותם שנכנסו בספק דהא הכא הוי רק חששא בעלמא ואם תמצא לומר לא נאכלו שמא אין בהם חשש קמח וכתב על דבריו דלפי מה שכתב הפרי מגדים סי' תמ"ז באשל אברהם ס"ק מ' (ד"ה והנה) דאם נולד ספק חמץ במצה ונתערבה עם שלש אחרות קודם הפסח אז אף תוך הפסח שרינן דהוי ספק ספיקא גמור וכו' אם כן בנדון זה נמי אף אם לא נאכלו קודם הפסח שרו דבלאו הכי איכא ספק ספיקא ספק אין בהם חשש קמח בעין אם תמצא לומר יש דילמא המצה שאוכל הוי היתר עכ"ד מתבאר דדעתם לאסור בלא תערובת וכבר כתבתי דדעת רבנן בתראי להתיר בדיעבד לאכול המצה לבדה ובפרט במצות הנהוגות שהן רקיקין דודאי אין לחוש לקמח שנקלית יפה מבית ומחוץ ומשמע ממה שכתבתי בשם הרב כסא אליהו דאין צריך בזה להחמיר לאכול המצה לבדה ואם שאר רבני האחרונים לא סברי לחלק בין מצות למצות ובכל ענין מצריכים לאכול המצה לבדה איצטריך שפיר האי שקלא וטריא שביגד"ת לענין תערובת כדי להתיר לאכול ע"י תבשיל וק"ל:

ג) אם מותר ליתן מלח בעיסה ואם יש לחלק בין מצה שיוצא בה ידי חובתו לשאר מצות ואם יש לחלק בין לכתחלה לדיעבד בכל זה נחלקו הקדמונים כאשר יראה המעיין בטור ובית יוסף סי' תנ"ה ומשם באר"ה ולענין לכתחלה הדבר מבואר דאסור אחרי שמרן בב"י מעיד בגדלו שפשט המנהג שלא ליתן מלח בעיסה כלל (כלומר אף במצות שאין יוצאין בהם ידי חובה), וכתב ונכון הדבר וכן כתב גם בש"ע בסעיף ה' וכיון שאבותינו ואבות אבותינו מזה כמה מאות שנים נהגו כן לחוש לדעת הקדמונים האוסרים ללוש במלח ויש אוסרין בדיעבד גם כן וכתבו דהאוכל מצה שיש בה מלח כאוכל חמץ ואף המתירים בדיעבד כתבו דעל כל פנים לכתחלה אין ללוש במלח כלל משום אל תטוש

תורת אמך ומרן הב"י הביא בשם הגהות מיימון בפרק ה' שרשב"ט היה רוצה להתיר למלוח מצה בפסח חוץ מיום ראשון וחבריו אוסרין דמליח כרותח והוי כמו לש בפושרין (בהגמי"י שלפני כתוב זה בשם רשב"ם ובלשון היה מדקדק מכאן מדאמר ריב"ל יומא קמא לא תלושו בחלבא וכו' עי"ש באות ש') ומשמעות לשון היה רוצה להתיר וכו' מורה דלא מלאו לבו לעשות מעשה נגד חבריו האוסרין אף שלדעתו מוכח כן בש"ס בכל זאת בטל דעתו נגד חבריו האוסרים (עיין למרן הב"י בא"ח סי' רמ"ד דמה שכתב רבינו הטור בלשון ר"ת היה מתיר הוא משום דבסוף חזר בו כשבא מעשה לידו כן הוא מסתמא משמעות לשון זה ועיין במה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק הכללים ד' קי"ו אות ח"ק) ואנן מה נענה אבתריה אחר שכבר נהגנו מדור דורים לאסור מי יקל ראש להתיר ואף מרבני האחרונים שכתבו לדחות ראיות האוסרים ומאשרים ומקיימים ראיות המתירים לא כתבו אלא להתיר בדיעבד כאשר יראה המעיין בגוף דב"ק הנה כי כן אין לנו צורך לדבר בזה לענין לכתחלה דודאי אסור ורק על דיעבד ארשום בקצרה מה שראיתי שדברו בזה הנה הרמ"א כתב בהגהה דאף בדיעבד יש לאסור גם בדרכי משה כתב דאף בדיעבד יש לאסרה אף דהרבה גאונים מתירים מכל מקום מאחר שנהגו להחמיר אף בדיעבד יש לאסרה וכן כתב המרדכי דהאוכל מצה מלוחה כאוכל חמץ עכ"ל גם הרב הלבוש ועוד מרבני האחרונים נמשכו אחר דברי הרמ"א דאסורה בדיעבד:

והנה הרב פרי חדש כתב דאין דברי הרמ"א בזה עיקר ופשיטא דבדיעבד יש להכשיר ודחה כל ראיות האוסרים דעל הראיה מדאמרינן בשבת ד' ע"ט שלש עורות הן וכו' מצה כמשמעה דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ כתב דאינה כלום דפירוש מצה הוי כל שלא נגמר תקונו ותדע שהרי קאמר דלא קמיח עכ"ל הנה בזה כיונה דעתו לדברי הרא"ש בפרק כל שעה סי' כ"ג שכתב לדחות ראיה זו כדבריו אלא שהרב פרי חדש הוסיף להכריח שכן הוא דהא אמרינן דמצה דהתם היא דלא קמיח ולפי דבריהם מי נימא דאין ליתן קמח בעיסת מצה אלא ודאי מצה דהתם ענין אחר הוא וכן כתב הרב קרבן נתנאל על דברי הרא"ש הנ"ל הכרח זה ולא ראה דברי הרב פרי חדש ועל מה שהביאו ראיה מדקיימא לן מליח כרותח כתב דאינה ראיה דשאני התם דהוי מליח שאינו נאכל מחמת מלחו ומה ענין זה למעט מלח שנותנים בעיסה כדי שתהיה מוטעמת ועוד דחה זה הרשב"א בתשו' סי' רכ"ד וכו' עי"ש ובהורמנותיה דמר נראה לי הדל דאין זו דחיה שהרי המביאים ראיה ממליח כרותח אין כונתם לומר דגם מצה שיש בה מלח חשיבא כרותח דזה ודאי אי אפשר כיון שאין בה מלח עד שאינה נאכלת מחמת מלחה רק כונתם לומר דמדקיימא לן מליח כרותח אנו למדין דהמלח גורם חימום ואם כן אף שאין מליחת

המצה בגדר שאינה נאכלת מחמת מלחה מכל מקום חימום קצת מיהא אית בה ויש לחוש שמא תחמיץ וזהו שסיימו והוי כמו לש בפושרין (כמו שהעתקתי למעלה דברי ההגמי"י) ולא כתבו והוי כמו לש בחמין ובחפשי בדברי המפרשים ראיתי שכן כתב הרב נהר שלום בסק"ד דנהי דאינה בסוג אינה נאכלת מחמת מלחה ולא הויא כרותח ממש על כל פנים יש קצת חמימות בה ויש לחוש שתחמיץ:

עוד כתב הרב פרי חדש והראיה נכונה לסמוך עליה להתיר הזכירה הר"ן בפרק כל שעה והרשב"א בסי' רכ"ד ותנ"ה היא מהא דתניא ותיקא אסור ומפרשינן דהוי במיא ומלחא וטעמא משום דאדמבשל ליה מחמע אבל עיסה הנאפית בתנור לא דאם לא כן לישמועינן רבותא ומה שדחה הבית חדש דאתא לאשמועינן דאיכא לחלק בין ותיקא לותיקא אינה דחיה דמידי גבי הדדי תניא הלא ההיא דותיקא שריא היא מימרא ודותיקא אסירה הוא בריתא ואין לומר דבריתא גופא דתני דותיקא אסורה אתיא לדיוקי דבמלחא ומשחא שרי שהרי בברייתא לא הזכירו מים ומלח אלא ותיקא סתמא והרב נהר שלום הביא מה שהוכיחו הרשב"א והר"ן דמותר מההיא דותיקא אסירה וכו' וכתב דיש ליישב לדעת האוסרים דלא תיקשי עלייהו מהא משום דיש לומר דבריתא דתני ותיקא אסור לא משום שנותנים מלח אסור דבלא מלח נמי אסור דקמח במים אדמבשל ליה מחמיץ כדאמרינן התם אבריתא דאלו דברים שאין באים לידי חימוץ האפוי והמבושל ופרכינן מבושל אדבמשל ליה מחמיץ ומשני רב פפא האפוי שבשלו קאמר אלמא כל מאכל קמח ומים אסור דאדמבשל ליה מחמיץ ואם כן בריתא דתני ותיקא אסור היא גופא קמשמע לן דקמח ומים מחמיץ בבישול והוא הדין בלא מלח ומה שאמרו בש"ס הא דעבדיה במשחא ומילחא הא דעבדיה במיא ומילחא מה שהזכירו מילחא הוא לאשמועינן שמצה שנילושה במי פירות אינו גורם חימוץ כמו שכתב הרא"ש אבל לעולם שפיר יש לומר שמלח במים ממהר להחמיץ ואסור אף באפוי (כלומר אף באפיה) עכ"ל ולא נחה דעתי העניה בדחייה זו דכל כי האי משנה שאינה צריכה היא ולא איכפל תנא לאשמועינן דקמח ומים על ידי בישול מחמיץ שזה דבר פשוט ונראה החוש"ה אל העין כדמתמה תלמודא מבושל אדמבשל ליה מחמע וגם לא הוה ליה לש"ס למימר הא דעבידא במיא ומילחא אלא הא דעבידא במשחא ומילחא והא דעבידא במיא ואין נכון בעיני לומר דאיידי דהוצרך לומר לגבי משחא מילחא אמר נמי גבי מיא מילחא וחזרה ונראית ראית הקדמונים דמלח במים אינן מחמיץ אלא על ידי בישול ולא בדרך אפיה ונראה דאף הרב נהר שלום אין כונתו לומר דהלכה כדעת האוסרים רק כתב ליישב שיטתם אבל לענין הדין אפשר דמודה לסברת האומרים דאינו אוסר בדיעבד וכדעת הרב פרי חדשגם

הרב שלחן גבוה מסכים לדברי הרב פרי חדש דבדיעבד אין לאסור המצה בשביל המלח שנתנו בה גם הרב מגן האלף בסק"ו הביא מה שכתב הרשב"א להוכיח דמלח אינו אוסר וכתב גם הוא להוכיח כן מדאמר רב בפסחים ד' ז' הפת שעפשה כיון שרבתה מצה מותרת ופרכינן למה לי רבתה ניזיל בתר בתרא וכו' ומאי קושיא הרי קימא לן דכל דאפשר לברר מבררינן והכא אפשר לברר על ידי קפילא שיטעום אש יש בה טעם מלח דמסתמא לא יאכל החמץ טפל מבלי מלח אלא ודאי דגם במצה בזמן הש"ם היו נוהגים ליתן בה מלח וגם הפוסקים כשכתבו הא דהפת שעיפשה לא כתבו לחלק בין אם יש בה טעם מלח וכו' ועוד הוכיח כן מדאמרינן בצקות של נכרים אדם ממלא כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה ואמאי מותר לאכול מבצקותיהם (אף שלא ראה הלישה רק שלא הכסיפו פניו כמו שכתבו רש"י והרא"ש) ניחוש שמא יש בהם מלח דמסתמא הנכרי לא יאכל תפל בלי מלח אלא ודאי דאין לאסור משום המלח ולכן מסיק דאם הוא מעט מלח אין לאסור והרבנים מגן אברהם וחק יעקב כתבו דאם לש במעט מלח תאפה מיד וכתב הרב מוהרש"ז בש"ע שלו באות ל' דאם לח אפה מיד יש לאסרה באכילה עי"ש דב"ק: ובחפשי בספרי הפוסקים מצאתי את שאהבה נפשי בשו"ת חתם סופר סי' קכ"ג שכתב לקיים דברי חכמים הקדמונים שהביאו ראיה מדקימא לן מליח הרי הוא כרותח (שכתב הרב פרי חדש דאינו ראיה) ודחה ראית המתירים מההיא דותיקא במיא ומילחא וז"ל (בד"ה אמנם) הנה באיסור מצה מלוחה יש שני טעמים לאסור.

א) דהמלח שחופרין מהארץ יש לו דין מי פירות ומי פירות עם מים ממהרים להחמיץ ודבר זה כתב מג"א סוף סי' תס"ב. והשנית בכל מלח שבעולם כיון דהוי כרותח הוי כלש בפושרין ומה שכתב הרב פרי חדש דוקא כשאינו נאכל מחמת מלחו אבל מעט מלח בעין שנותנים לעיסה ליתן בו טעם לא הוה כרותח ודבריו אלו מרומזי' במ"ג במ"ש (לעיל) לציין ביו"ד סי' צ"א וכבר הוזכר מזה בב"י ולפע"ד דבריו תמוהים דודאי שיהי' הדבר הנמלח כרותח מהמלח שנותן בתוכו צריך שיהי' אינו נאכל מחמת מלחו וה"ה נמי הכא אלו נתן מלח במים ונמס בתוכו ושוב לש עיסה באותן המים שפיר י"ל שאין המים מרותחים על ידי המלח כיון שהיו נאכלים מחמת מלחם לא מיקרי רותח וכל זה כשנתן מלח במים ונמס בתוכה.

אך מלח בקמח או בעיסה הלא לא יכחיש אדם שהגרגר מלח בעצמו רותח כי הוא אינו נאכל מחמת מלחו ובמקום שהוא בעין העיסה הרי מחמם מקומו ומחמיצו באותו מקום ואפשר נמי כיון שהחמיץ כל שהוא מן העיסה הרי מעט חמץ הזה נעשה כעין שאור ומחמיץ כל העיסה כולו נמצא אפילו נניח דמעט מלח במים אינו אוסר מכל מקום

בקמח ועיסה אוסר וממילא נסתלקה ראיו' הרא"ש והרשב"א ור"ן להתיר מותיקא בש"ס ל"ט ע"ב ולקמן בש"ע סי' תס"ג ס"ב ועיין בפנים ברא"ש ותשובת רשב"א סי' רכ"ד ומ"ש פר"ח בזה ולהנ"ל ליתא די"ל האי דותיקא מיירי שנותן המלח לתוך המים ומשו"ה אי לאו דמבשל ליה היה מותר לאפות אבל ליתן מלח בתוך העיסה או קמח אה"נ דאסור אפי' בדיעבד וכן לק"מ מחלת תודה דמייתי הרא"ש ואין דברי פר"ח כדאין בזה נגד המרדכי והפשטות מנהגינו לאסור אפי' בדיעבד אך היינו דוקא שיהא עכ"פ מלח הרבה קצת אבל לא גרגר א' וכדומה וכמ"ש הר"ן לדעת האוסרים וכמ"ש מג"א עכ"ל ונראה דעל פי דב"ק יש לדחות גם הראיות שהביא הרב מגן האלף נגד דעת האוסרים מההיא דרבתה המצה וכו' ומההיא דבצקות של נכרי וכו' שיש לומר שבזמן הגמרא אף שהיו נוהגים ליתן מלח בלישת העיסות כדי להטעימן לא היו נותנים המלח בעין בעיסה אלא היו נותנים מלח במים ובהן לשין את העיסה ומשום הכי כל שלא היה בסוג אינו נאכל מחמת מלחו לא היה לחוש לזה בפסח אבל ליתן מלח בעיסה כמו שעושים כן בשאר ימות השנה אף שאין העיסה בסוג אינה נאכלת מחמת מלחה יש לומר דאסור מטעם שבאר הרב חתם סופר:

ונשאל בחתם סופר שם על מעשה שהיה שנטחנו חטים ברחיים של יד המוכנת לטחון מיני קטניות ולא תבואה ולא מלח (לפי דברי הנכרי ובעל הרחיים) ונקרו הרחיים הדק היטיב וליתר נקיון טחנו בתחלה איזה מדות מקטניות ואח"כ החטים למצה ומהנטחן למצה הסירו גם כן איזה מדות מהנטחן תחלה ולא עשו מהם מצות והשאר אחר כך טחנו למצה ושוב אחר שמונה ימים נמצא ברחיים הנ"ל בין אבני הרחיים גרגיר מלח ויש לחוש שהיה מלח גם בשעת הטחינה המצות האלו כשרות בלי שום פיקפוק יאכלו ענוים וישבעו כיון שבדק ונקר בתחלה אמרינן השתא הוא דנפל כ"ש שלא היה כאן חזקת מלח מעולם ובדק יפה יפה והמערער אינו אלא מהמתמיהין ובאם לא בדק וניקר בתחלה ויש לחוש שמא היה שם הגרגיר מלח בשעת הטחינה צדד ג"כ להקל עי"ש דב"ק באורך:

ואם נמצא מלח בתחתית קצת מן המצות ובא זה מקרקעית התנור עצמו שכשהוא חדש נותנים מלח בין הרעפים שבקרקעית הבור וכשמסיקים התנור נפלטים איזה גרגירי מלח ואפו המצות בתנור חדש זה ונדבקו מהמצות מהגרגרים הנפלטים נשאל על זה מרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב בס' ע"ח ובא לו בארוכה בתשובתו בנדון זה אם מלח מחמיץ ואם מלח הוי מי פירות ובעיסה שלשין במים הוי פירות עם מים דממהרים להחמיץ ואם יש להתיר בדיעבד כשאין המצות בגדר אינן נאכלות מחמת מילחן ושוב

אחר זמן נדפס ספרו רוח חיים וראיתי שבסי' תנ"ה אות ח' הביא מעשה זה ותורף דברי תשובתו שבספרו לב חיים הנ"ל ואיידי דזוטרי אעתיק דב"ק פה וז"ל מעשה שהיה שאפו המצות בתנור חדש שהושם מלח בתחתית התנור כנהוג וכשאפו המצות התחיל המלח לבצבץ ולצאת החוצה ונדבקו במצות אם יש לאסור אותם או לא זה היה מעשה שבא לפני בית דיני ב"ש התקצ"ח ונשאנו ונתנו בדבר וזו הלכה העלינו דאם הוא דבר מועט מעט המצות נראה דיש להתיר דהגם דנימא דהוי המלח דין מ"פ הרי קי"ל דתאפה מיד והרי אין לך נאפה מיד כמה שהוא בתוך התנור עצמה וכמ"ש בהדיא הרב מג"א ס"ק ט"ז וא"ר ס"ק י"ב והרב חק יעקב בסי' זה ס"ק י"א דאם נתן בה מעט מלח אם תאפה מיד מותר באכילה יע"ש וכ"כ הרב ארחות חיים בה' חו"מ שאחר שהביא ס' האוסרים לתת מלח במצה כתב דאם נתן בה מעט מלח תאפה מיד ומותרת באכילה ועוד נראה להתיר דטעם שאסר המרדכי בפרק כל שעה סי' תקצ"ד הוא מפני שהמלח חוץ לתנור מוסיף חום בעיסה ועוד דמליח הרי הוא כרותח וכו' והרי זה יש לאסור כשהוא חוץ לתנור כלישה בלתי חום האש שבתנור דאז מחמם העיסה בלתי כח הבישול לאפותה ברם כשהוא בתוך התנור שהאש התנור יש בו כח לאפות מה הפסד יש בזה אם יש מלח שמוסיף חום דאדרבא מה שמוסיף חום כשהוא בתוך התנור הוא יפה דגורם יותר חום שתאפה במהרה ואין מקום לחלק לזה ולומר דאימא דחום המלח מתנגד לחום התנור שהרי ראיתי להרב ארחות חיים שם בה' חו"מ אות ס' שהביא לדחות ראיית המתירים וכו' וגם מדברי הרשב"א בתשו' ח"א סי' רנ"ד מוכח כן ודוק ועמ"ש בספרי זוטא לב חיים ח"ב סי' ע"ח בס"ד ועיין לקמן סי' תס"א אות א' ושם בסי' תס"א כתב שלכתחלה אין לאפות המצות בתנור חדש שהושם בתחתיתו גרגירי מלח דרק בדיעבד אם אפו המצות מותרות ואם צריכים לאפות בתנור כזה יטיחו אותו בטיט בכל המקומות שנותנים בהם מלח ואם יאפה בו חמץ תחלה כמה פעמים עד שירגיש ויבין שכלה כל המלח ולא יבצבץ עוד לצאת ולהדבק באפיית המצות שפיר דמי:

והנה מכל האמור למעלה באות זו מתבאר יפה דמנהג פשוט הוא שלא ליתן מלח במצות כלל והוא מנהג קדום אישרוהו וקיימוה כל רבני הדורות מדור דור ועתה בשנת התרנ"ב קבלתי מכתב מאחד מידי"ן הרב הגביר המרומם מוהר"ר משה היילפרין מעיר בערשיד יצ"ו עתה באתי בזה כאשר במ"ע הצפרה נומר ש"ז הדפיס שו"ת הרשב"א סי' רכ"ה להתיר לכתחלה ליתן מלח בעיסת מצה ולא הביא שום חולק על הרשב"א כאלו הוא דבר פשוט להיתר וכוונת המ"ע וכו' כעת דבר בעתו קרוב לחג הקדוש וקוראי הצפירה לא ראו דברי הטור אשר נוהגין בכל אשכנז לאסור ואף שאין טעם לאסור אך אין להתיר

משום אל תטוש תורת אמך ובשו"ת הרשב"א להלן סי'תנ"ה כפל את דבריו הנ"ל אך שם כתב יש אוסרין ויש מתירין ואני מן המתירים ומדוע לא הדפיס בעל הצפירה דברי תשובת הרשב"א הזו מזה נראה וכו' ובמרדכי הביא בשם תשובת הגאונים לויתר שכל האוכל מצה מלוחה כאוכל חמץ ומביא ראיה משבת ג' עורות מצה דלא מליח ואף שגם הרא"ש מביא ראיה זו ומדחה אותה אך מי יקל נגד הגאונים ואף שהגאון בס' מגן האלף על הלכות פסח סי' תנ"ה ג"כ דעתו להקל ומביא ראיה מפסחים המוצא בפסח ספק מצה ספק חמץ.

אזלינן בתר בתרא ואם מצה הוא בלא מלח הא איכא לברירא ע"י קפילא כי חמץ מסתמא עם מלח אך לדעתי הקלושה אין בכח ראיה קלושה כזו לדחות דין מפורש מהקדמונים ולהתיר את האסור לדעתם כי אף אם הקפילא לא יטעם טעם מלח ג"כ יש לחוש שמא חמץ הוא כי אפשר נזדמן במקרה שלא נתנו מלח בעיסת חמץ וסוף כל סוף צריכין אנו לדין ליזל בתר בתרא וכן הכל בו בשם הראב"ד מביא לאסור סוף דבר הקולר תלוי בצואר הגדולים להדפיס במ"ע הצפירה איסור כולל שלא ליתן מלח כלל בעיסת מצה ולא יסמכו על שו"ת הרשב"א כי בפסח מחמירין יותר עי' ברדב"ז חלק ג' סי' תקט"ו ובפרט בעוה"ר בדור פריץ בודאי נחוץ לעמוד בפרץ בחיש ומהר שלא יכשלו ח"ו לי לא ישמעו עכ"ד ואני ההדיוט כתבתי לו מכיר אני את מקומי והדבר תלוי בגדולי הדור יצ"ו ועל פיהם יקום דבר והודעתיו שבקונטריסי כתוב אצלי בענין זה בהרחבה שוב הראוני בהצפירה שנת תשע עשרה י"ב ימים לחדש אדר שנת תרנ"ב נומר 51 ונומר 53 שרבים השיגוהו והתנצל שלא היתה כונתו להורות הלכה למעשה על פי תשובת הרשב"א רק כונתו לומר שיש מקום לסמוך לפי צורך השעה על סברת המתירים וכו':

ד) מצה בערב שבת אחר שגמרו האפיה בתנור שאופין בו בני העיר ראו שהיתה עיסה דבוקה בדפים שעורכין על גבן ולהיות העת נחוץ לא גררו החמץ הדבוק וביום ראשון כשחזרו למלאכתם שכחו מלגרור החמץ והעריכו איזה עיסות בהם ושוב נזכרו ולשאול הגיעו אם יש לחוש במצות הנעשות האלה שמא נדבק בהם מהעיסה הדבוקה שהיא חמץ גמור ששהתה זמן רב בלי עסק והנה כשבאו עתה לגרור החמץ המה ראו שהיה דבוק היטב שלא יכלו להוציאו כי אם בקושי ודוחקא דסכינא נראה דמצות האלה מותרות דקרוב לודאי שלא נדבק בהעיסה מחמת שנתקשה מאד ונדבק היטב בדפים האלו ועיין להרדב"ז חלק חמישי סי' שני אלפים ק"ך במעשה שהיה שאחר שאפו המצות כמה בעלי בתים מצאו בדופני הנפה בצק דבוק בחוזק שלא נקלף אלא בסכין וכתב דהתורה חסה על ממונם של ישראל ואף שפסק הרמב"ם דחמץ שנתבטל חוזר ונעור לאו דאורייתא

ואזלינן לקולא עכ"ל והביא דבריו מרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סי' פ' ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' תמ"ז אות כ' והרב חכמה ומוסר ד' קס"ח אות ה"ן ואם הדף שעורכים עליו כדי לעשות נקבים העלה חלודה ונדבקה החלודה בתחתית המצות מתבאר מדברי מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סי' ע"ט דאין לחוש לזה כלל אלא דלכתחלה ודאי צריכים ליזהר בכל הכלים שלא יהיה בהם שום חלודה ככתוב שם:

ואשה שצבעה ידיה בצבע הנקרא אלחנייא כנהוג שאלה אם מותרת ללוש המצות ונראה שאין חשש כי ידוע שאין שום ממשות צבע כי אם חזותא בעלמא ועיין בלב חיים ח"ב סי' פ"ב והרב תפארת אדם בזכרונותיו בד' קע"ט ד' ע"ג אות ג' כתב בשם חי' רבינו אברהם בן הרמב"ם שבספר מעשה רוקח לענין טבילה דצבע שאין בו אלא מראה אינו חוצץ: ה) מה שכתב הרמ"א בסי' תנ"ט שלא ללוש המצות כנגד חלון פתוח כתב הרב חק יעקב והביאו דבריו הרב באר היטב והרב מוהרש"ז בש"ע שלו דאם סתום בזכוכית אף שהשמש זורח שם מותר ללוש כנגדו (ויזהר שלא תתחמם העיסה) והרב פרי מגדים באשל אברהם שם כתב דיש לומר דכל שהשמש זורחת אף בזכוכית אסור ללוש כנגד השמש ומנהגא אף בסביבה חמה לדרום וכו' ראוי להחמיר בזה ע"כ גם הרב דברי מנחם הגב"י אות א' כתב בשם הרב חמד משה שחולק על הח"י ואף נגד חלון של זכוכית אין ללוש ומר"ן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סוף סי' פ"א כתב בשם הרב חק יוסף שתמה על הח"י בזה דעינינו הרואות שמבער יותר על ידי זכוכית ובכל הגנות עושים חדר קטן מלאים חלונות כלי זכוכית כדי שהירקות והעשבים יתבשלו מהר והוא פקפק על דבריו ומכל מקום מסיק דיש לחוש לאסור אף נגד כסוי של זכוכית ובנדון דידיה שלשו ביום המעונן כנגד חלון המכוסה בזכוכית הורה להתיר שלא יגיע שום חמימות לשם ביום המעונן ושם נשא ונתן וישב על הבא"ר בעיקר הדין דשלא ללוש תחת השמש וביום המעונן אם יש לחלק בין לכתחלה לדיעבד ובין לישה וניקור המצות עיש"ב ועתה נדפס ס' יפה ללב ח"ב למר בריה דמרן החבי"ף נר"ו ועי"ש מה שכתב בסי' תנ"ט על דברי מר אביו ואשר וקיים מה שכתב הרב חק יוסף עי"ש:

ו) מי פירות דקימא לן דאין מחמיצין מסתמיות דברי הפוסקים בסי' תס"ב משמע דאין חילוק בין אם המי פירות צונן לחמים דאפילו חמין אין מחמצין אמנם הרב באר המים סי' ח"י פלפל בזה ונראה מסקנתו לדינא דכשהם חמין מחמצין עי"ש ובספר זכרנו לחיים במערכת חמץ אות ג' כתב בשם הרב שמחת יהודה דמצה שלשו אותה בשמן חם התירה באכילה וכתב דאין נראה כן דעת הרב באר המים הנ"ל: ואי שפיר דמי לדידן ללוש בכל מי פירות או דוקא ביין ושמן הרב החסיד מוהרי"ך בספר אהלי יהודה ד' ע' ע"א שקיל

וטרי בזה וכתב דשמן ויין דמבואר בש"ס דאין מחמיצין בזה ודאי אין שום חשש אך שאר מי פירות איכא דמחמצין ואיכא דאין מחמיצין דאף דאמרו בש"ס דרך כלל מי פירות אין מחמצין אין למדין מן הכללות וכיון דאיכא מי פירות דמחמצין חמץ גמור מי זה יערב לומר דזה מחמיץ וזה אינו מחמיץ דבר שלא נמצא מפורש בש"ס ולכן אף שגדולי הפוסקים כתבו על שאר מי פירות דאין מחמצין הירא את דבר ה' יחוש ויפריש עצמו מידי ספק איסור חמץ וכו' עי"ש וכבר ידוע דבכמה מיני מי פירות יש מחלוקת בפוסקים אי מחמצין או לא כגון במי בצים ויין צמוקים ומפורטאקאל וכו' ולכן ודאי לפי חומר איסור חמץ ראוי לחוש לדברי הרב הנ"ל שלא ללוש במי פירות שלא פורש בש"ס דאין מחמצין ומרן חיד"א בברכי יוסף אות ז כתב דמנהג שם ללוש דוקא ביין ולהזהר בה לעשות המצות במהירות האפשרי ויוצא בזה לדעת רוב הפוסקים:

ז) עיסה שנילושה במי פירות ונתערב בה שכר הורה המורה הובא בשיירי כנסת הגדולה סי' תנ"ה שהמצות אסורות שהשכר חם מחמם העיסה והוא חלק עליו מסברא דאין החמום גורם חימוץ אלא השהיה והרב באר המים סי' ח"י רצה ללמוד ממה שכתב הרמב"ם דאורז וקטניות שלשן בחמין ונתפח כבצק שהחמיץ דמותר באכילה שאין זה אלא סירחון דהוא הדין למי פירות וכו' ושוב כתב דשאני קמח אורז שאין טבעו להחמיץ וכו' עי"ש שדעתו נוטה להחמיר ועם שהיה אפשר לומר דלא חזר בו אלא לענין מי פירות חמין אך במפתחות שם כתב דחזר בו על ענין השכר עי"ש והרב פרי חדש סי' תס"ב ס"ג פשיטא ליה דשכר הוא מי פירות ואם כן אינו מחמיץ אלא דבשכר שעושין מצימוקים ששורין אותם במים מספקא ליה ומסיק דיש להחמיר והרב חכמה ומוסר ד' קס"ח ע"א כתב בשם הרב מוהריק"ש סי' תס"ג דשכר היוצא מצמוקים השרוים במים דינו כמים ולא הוי מי פירות עם מים וסיים ולפי זה אם לש בשכר הזה ושהה יותר מהשיעור אסור לאכלו בפסח ואם (וגם) להשהותו אסור עיין שו"ת דרכי נועם סי' ז' בארך עכ"ל מכל זה מוכח דחמימות השכר אינו גורם להחמיץ ובשו"ת פני יאושע ח"ב סי' י"ב מצדד דאפשר דשכר מחמיץ כיון שיש בו מים וטעם השכר שהוא מי פירות:

ח) ללוש מצה ביין צימוקים אי חשיבי מי פירות ומותר או חשיבי מי פירות עם מים הוא מחלוקת הפוסקים עיין להרבנים מג"א סי' תס"ב סק"ו ובאר היטב שם ומרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ה' הביא דברי מרן בבדק הבית בשם הרשב"ץ יין צימוקים הוא כיין ענבים לענין מי פירות שאין מחמיצין כי המימששרו בהם הצימוקים נשתנו בברייתן אחר שנשרו בהם הצימוקים כמו גשמים שנשתנו בתוך העבים וכתב שהרבנים חכם צבי וגנת ורדים השיגו על הרשב"ץ דמה ענין מעשה שמים למעשה אדם ומה

ראיה ממים מלוחים שנשתנו בתוך העבים ועמהם הסליחה דהדבר ברור דטעות נפל בבדק הבית וצ"ל כמי גשמים שנשתנו בתוך הענבים וכן הביאו דברי הרשב"ץ הרבנים המבי"ט ומוהרימ"ט ופרי חדש ואם כן לא קשיא מידי דהרשב"ץ לא דימה יין צימוקים כי אם למים שנותנים בענבים כשעושים יין וכדעת מרן וסמ"ג דלכתחלה רגילים לתת מים בשעת הבציר ומשתנים ונעשים יין והתימה עליהם שראו דברי הרבנים המבי"ט ומוהרימ"ט ועם כל זה החזיקו בנוסחא מוטעית שבבדק הבית והקשו עלה עכ"ל והנה ס' גו"ר אין מצוי אצלי לראות דב"ק אמנם דברי הרב ח"ץ בסי' ק"מ ראיתי שכתב וז"ל הרב מוהרי"ט כתב בשם הרב דוראן שהוא כיין גמור לענין מי פירות שאין מחמיצין כי המים נשתנו בברייתן אחר כך כמו המים של גשמים שנשתנו בתוך הענבים ושהרב אביו הביא ראיה וכו' ובעיני הם דחויים מעיקרא כי ראיית הר"ד אינה כלום דמה ענין מעשה שמים שהטבע פועל ומשנה העצמיים למעשה ידי אדם שהם המים הניתנים על גבי הצימוקים שאין בו כח לשנות עצם המים ע"כ לענייננו הנך רואה שאין הדבר כמו שייחס אליו מרן חיד"א שקושיתו היא על פי הנוסחא מוטעית שבבדק הבית (שכתב בה בתוך העבים) שהרי לא הזכיר דברי הרב בדק הבית כלל רק דברי הרב מוהרימ"ט והעתיק דבריו כמו שהוא באמת (שכתוב בתוך הענבים לא בתוך העבים) ובכל זאת תמה עליו מה ענין מעשה שמים וכו' (וגם בסיגנון לשון מה ענין מעשה שמים וכו' יש שינוי בין מה שכתב מרן חיד"א בשמם להכתוב בגוף תשובת הרב ח"ץ והרי הוא כמבואר) ובאמת גם בבדק הבית אשר בידי (הוא הנדפס בתוך הב"י דפוס קיניגסבערג שנת מקרא קודש כולם) כתוב בתוך הענבים (לא בתוך העבים) וגם יש שינוי דק מהלשון שכתב מרן חיד"א להכתוב בבדה"ב הנ"ל כי מרן חיד"א העתיק נשתנו בברייתן אחר שנשרו בהם הצימוקים כמו גשמים שנשתנו וכו' ואילו בבדה"ב הנ"ל כתוב נשתנו בברייתן אחר שנשרו בהם הצימוקים כמים של גשמים שנשתנו בתוך הענבים וכלשון הזה ממש העתיק הרב ח"ץ בשם הרב מוהרימ"ט שכתב בשם הרב דוראן כנז"ל והרב מג"א בסק"ו כתב בשם הרב המבי"ט דהוי כמו מי גשמים שנשתנו בתוך הענבים וכו' וסיים ע"ז וכ"כ הרב"י בבדה"ב בשם הר"ש בן הרשב"ץ עכ"ל (אפשר דתיבות הר"ש בן יתר כנטול דמי כי בבד"ה לא כתב דברים אלו אלא בשם הרשב"ץ כיעי"ש) מתבאר דגם לפניו היתה הגירסא בבד"ה כמו שהיא לפני אך הרב מוהריק"ש בסי' תס"ב העתיק דברי הבדה"ב בתוך העבים כגירסת מרן חיד"א:

ומה שפירש מרן חיד"א בכונת הרב דוראן שמדמה למים שנותנים בענבים בעת הבציר הוא דחוק מאוד לי הדל דאם כן לא היה לו להזכיר גשמים כלל דמה לי אם הם מי

גשמים או מי בארות והיה לו לומר כמים שנשתנו בענבים (או שנשתנו בהיין) לכן נראה דכונת הרב דוראן היא כמו שפירש הרב מחצית השקל שרוצה לומר כטפות הגשמים שיורדים על הענבים בעודם במחובר והם נעשים יין וגם הרב ח"ץ הבין כן בכונת הרב דוראן ולכן שפיר קא מותיב דמה ענין מעשה שמים שהטבע פועל וכו' למעשי ידי אדם וכו' כן נראה ברור ודברי מרן חיד"א בזה במחכה"ר נפלאו ממני ובחידושי מוהרל"ח (על דברי מרן בבדה"ב הנ"ל) כתב ר"ל כטפות של גשמים שיפלו לתוך הענבים בשעת הבציר וכמ"ש הב"י לעיל מניה בשם סמ"ג עכ"ל מתחלת לשונו נראה שרצה לפרש כפירוש הרב מחצית השקל ומסוף דבריו נראה שכונתו לפרש כמרן חיד"א והנכון הוא מה שפירש הרב מחצית השקל שהלשון מדוקדק הדק היטב אל כונה זו ומדברי הרב שערי תשובה בזה מתבאר שגם בגנת ורדים העתיק הלשון שנשתנו בתוך הענבים ובכל זאת הביא בשתיקה השגת מרן חיד"א על הגו"ר וח"ץ שלא הרגישו שט"ס הוא בבדה"ב וכו' ואנכי לא ידעתי א"כ למה לא השיב שגם הגו"ר לא סמך על הנסחא המוטעית אלא אף שהעתיק הלשון כהוגן קשיתיה כמו שכתבתי להשגתו על הרב ח"ץ גם מה שהוסיף הרב שערי תשובה ויותר תימה על הגו"ר שהזכיר דברי המבי"ט ומוהרי"ט איני מבין מה יתרון לאדם ואטו הרב ח"ץ לא הזכיר דבריהם ובאמת כי אחר שכתבתי כל הנ"ל עיינתי בס' מחזיק ברכה וראיתי שבאות ג' כתב וז"ל ודע דבברכ"י יש חיסור לשון וכצ"ל לק"מ דהרשב"ץ לא דימה מי צימוקים כי אם לגשמים שיורדים על הענבים אחר שגדלו ואינם צריכים עוד לקרקע או שירדו עליהם אחר שבצרום דאלו הגשמים דומים למים כשנותנים בענבים כשעושים יין וכו' כצ"ל מה שתמהתי על מוהר"ץ שהחזיק בנסחא מוטעית אינו כלום דמוהר"ץ העתיק בענבים והוא לא הביא מדברי מרן בבדה"ב אלא מדברי מוהרי"ט ועתה אמת אגיד שדבר זה היה כתוב אצלי בקיצור וכשסדרתי ברכ"י לא היו לפני תשובת מוהר"ץ והרחבתי הדברים ושניתי הלשון וכונתי מבוארת דהרשב"ץ לא רצה להביא ממים שנותנים בשעת הבציר דיש שאינן נותנים וסמ"ג דבר לפי מקומו אך הביא מהגשמים היורדים בענבים כשאינם צריכים עוד לקרקע או אחר שבצרום בכרם ודוק עכ"ל ומעתה ניצול אותו צדק מרן חיד"א מהשגותינו והרב שערי תשובה לא ראה דבריו שבס' מחזיק ברכה בזה:

ובעיקר דין זה שהביא הרב המבי"ט ראיה דלא הוו מי פירות עם מים מדאמרינן גבי נסכים יין צימוקים לא יביא ואם הביא כשר יין מזוג לא יביא ואם הביא כשר ודחה דבריו הרב ח"ץ דיין צימוקים דגבי נסכים כשר הוא בלא שריה במים כתב הרב שערי תשובה דהרב שאלת יעבץ ח"א סי' ע"ג תמה על הרב אביו ח"ץ שהרי"ף וכל הראשונים

פירשו שהוא על ידי שריה במים ושנראה מדבריו להקל על כל פנים ברמי תלתא ואתי ארבע עי"ש וכן השיג הרב פרי מגדים באשל אברהם סק"ו (בד"ה ובשו"ת) על הרב ח"ץ וסיים דאינו אומר בזה היתר וכו' ורק לשהותו ולמכרו שרי עי"ש אמנם הרב מוהרח"ך ראפאפורט בשו"ת מים חיים סי' ג' מלבד שיישב השגת הפרמ"ג עוד הביא ראיה לסברת הרב ח"ץ עי"ש גם הרב חיי אדם בכלל קכ"ה אות ח' כתב שדברי הח"ץ נראים והרב שלחן גבוה בסי' תס"ב מחודש ב' הביא מחלוקת זו וכתב דלענין מעשה המחמיר יחמיר והמיקל יש לו לסמוך על הרבנים הגדולים מבי"ט ומוהרימ"ט ומוהריק"ש וכנה"ג ופר"ח אך דוקא אם שרו אותם במים כ"ד שעות כדין כבישה וגם בזה צריך שמירה כמים כמו שכתב הרב מוהריק"ש דאין להחליט שיהא דין מי צמוקים כדין מי פירות בלבד והרב מוהרש"ז בסי' תס"ב אות י"א כתב בסתם דיין צמוקים דינו כמי פירות ובודאי לא ראה דעות האוסרים שאם כן לא הוה מישתמיט מלהעלות סברתם על שלחנו הטהור.

והנה על ראיית הרב המבי"ט מההיא דנסכים יין צימוקים לא יביא וכו' ראיתי בשערי תשובה שכתב בשם הרב גינת ורדים לדחות ראייתו דטעם דמי פירות אין מחמיצין הוא מפני שטבעם חם גורם למנוע החימוץ וכשיש בהם מים קרירות המים יחום של המי פירות גורמים למהר החימוץ ובמי צימוקים יש שם משניהם ולכן דעתו שאין להורות היתר בזה עכ"ל ועל פי דבריו נראה דממה שכתב הריב"ש בסי' ט' דמקדשין על יין צמוקים והוכיח כן מדאמרינן גבי נסכים יין צמוקים לא יביא ואם הביא כשר ודוקא למנחות הוא דלכתחלה לא יביא אבל לקידוש מקדשין עליו לכתחלה דמתבאר שסובר דיין צמוקים יין גמור הוא אין להוכיח מזה שסובר גם לענין חימוץ דחשיב מי פירות ממש ואין מחמיצין שיש לומר שסובר כמו שמחלק הרב גנת ורדים הנ"ל והרב אגודת אזוב מדברי בריש סי' ט"ו שכתב בשם גיסו הרב משה חיים שהביא מה שכתב הרב מוהרימ"ט דהוי כמי פירות ושהרב חכם צבי בסי' ק"מ חלק עליו ושהראה (גיסו) שבהריב"ש סי' ט' מבואר כדעת מוהרי"ט נראה שלא ראו דברי הרב גנת ורדים שהביא הרב שערי תשובה הנ"ל שלפי דבריו אין מקידוש ראיה לענין חימוץ כמובן ועי"ש בדברי הני תרי גיס"י דנהר"א מה שהאריכו לפלפל בענין יין צימוקים לכמה דינים:

ולענין הלכה כבר כתב מרן חיד"א בברכי יוסף והביא דבריו גם הרב שערי תשובה שיש לאסור כי רבו האוסרים ומעשה רב בימי מרן הב"י הובא בספר שלחן מלכים כ"י הביאוהרב אדמת קדש והיתה לבער כל מצה שנילושה ביין צימוקים עי"ש ולפי דברי הרב מוהריק"ש דעל כל פנים בעיא שימור כדין מצה שנילושה במים לבד נראה דאין ראיה מעובדא דעבוד בימי מרן דאפשר דהעושים כן דנו ליין צימוקים כדין מי פירות

לחודייהו ולא עשו שימור כלל משום הכי דנוה בשרפה אבל לא מפני שדעתם לדון כמי פירות עם מים וכן העובדא שבשנת התר"ו שהביא הרב בית אהרן במערכת המ"ם אות ד' שאחד מכר מי צימוקים בחזקת יין והכריז הרב אביו שהמצות שנעשו ממנו אסורות לפסח וכתב שיש מן החכמים שקראו ערער על הוראתו עי"ש נראה ודאי דאין מזה הכרח דחשבי להו מי פירות עם מים דיש לומר דמאחר שהקונים היו סבורים שהוא יין ואלא ששוב נודע הדבר כי המוכר זייף וכו') בודאי התנהגו בהם כדין מי פירות בלבד ולא עשו להם שמירה כלל משום הכי אסרום אלא דשם הביא בשם הרב מוהר"י הלוי בס' לב שלמה שכתב דהרב דוראן כתב דיין צימוקים הוי מי פירות והרב מוהרימ"ט הביא ראיה לסברתו וסיים כפי מה שקבלנו מרבותינו וכפי מה שראינו נוהגים הוא דלא מיקרי מי פירות לענין מצה ואסור ללוש במי צימוקים עכ"ל מזה מתבאר דנקטי דחשיב מי פירות עם מים ולא סגי להו בשמירה כמצת מים:

אחר החיפוש ראיתי שעל המעשה שבשנת תר"ו שהביא הרב בית אהרן נשאל גם הרב הפרד"ס בס' אות היא לעולם ח"ב סי' י"ג ושם הביא דברי הרב אדמת קדש במילואם (ומרן חיד"א קצר בהעתק לפי שלא היה צריך לו) שאחר שהביא מה שכתוב בס' שלחן מלכים כתב ועל פי זה עלתה הסכמתי גם כן לאסור וכן נעשה מעשה והכריזו בבית הכנסת שלא ללוש ביין צימוקים בהסכמת רוב החכמים הנמצאים עכ"ל דמתבאר שגם רבני דורו של הרב אדמת קדש הבינו בכונת מרן וכל קדושיו עמו שדנים ליין צימוקים כמי פירות עם מים דלא סגי להו שמירה וכתב הרב הפרד"ס דגם הרב מוהריק"ש יודה בנדון זה לאסור דלא היקל אלא על ידי שיזהרו בלישה ועריכה שמירה מעליא כדין תורה וגם שלא תהיה בה תערובת שמן ודבש כמו שכתב הרב גו"ר וכו' מה שאין כן בנדון זה דאי אפשר בלא תערובת וכו' וגם אין נזהרים כעיסה שנילושה במים דנקטי כללא מי פירות אין מחמצין ודאי דאסורות ועוד שהיין צימוקים שבנדונו היה מצימוקים אדומות שכבר נהגו שלא לאכלם בפסח מחשש שמפזרים קמח עליהם ומבשלים אותם ואם כן אסור מצד המנהג והאריך קצת אם יש לחלק בין הנוהגים חומרת חוזר ונעור להאין נוהגים חומרא זו ומסיק לאסור וכתב שכן עשו מעשה ואכלו המצות קודם הפסח ושם במפתחות הס' כתוב דהרב נדיב לב בח"א סי' י"ז הגם שצדד להתיר בהסכמה עלה שלא לאוכלם ורמז דבריהם מרן החבי"ף בס' משא חיים ד' ט"ן אות קפ"ז שוב השגתי ספר יפה ללב ח"ב וראיתי להרב נר"ו בסי' תס"ב שהביא דברי הרב אדמת קודש ועוד כתב בשם הרב נחפה בכסף בח"א בחידושיו על הרא"ם ד' קע"ו וז"ל זכורני שבשנה אחת לא נמצא יין של ענבים ורצו להתיר יין צימוקים וכו' ושוב נמצא בכת"י שהיה מחלוקת

גדול בזמן מרן הב"י בצפת על זה בין הרבנים ושוב הסכימו כלם לאסור שלא ללוש בהם ולכן מנעו עצמם חכמי עיר הקודש ירושת"ו להורות היתר ולא ידעתי טעם האיסור כי נער הייתי ומכל מקום נראה נכון להחמיר מפני שלפעמים אינו מתבשל בטוב ויש בו טעם מים ויש להחמיר לכתחלה ומיהו בדיעבד ודאי נראה להתיר היכא שנתבשל היין בטוב שלא היה בו טעם מים כיון דמדינא שרי וכתב הרב המחבר ולא סיימו קמיה דברי הרב אדמ"ק שלחן מלכים דשרפו כל המצות דמוכח דאפילו בדיעבד אין להתיר אף שנתבשל היין בטוב שלא היה בו טעם מים דמסתמא בכל גוונא אין היתר עכ"ל עי"ש שלא זכר דברי מרן חיד"א בברכי יוסף ומחזיק ברכה ועל מרן חיד"א יש לתמוה שנעלם ממנו דברי רבו נחפה בכסף ומה שכתב הרב יפה ללב דלא סיימו קמיה דרב נחב"כ סיום לשון השלחן מלכים נראה דאינו מוכרח והוא שראיתי בקונטריס אחרון שבמחזיק ברכה שכתב מה שכתוב בס' שלחן מלכים ששרפו המצות וכתב שהרב מזבח אדמה כתב שאין כל יינות צימוקים שוים וסיים הוא ונראה לי דאין לסמוך על זה ועם שלא הביא החילוק של הרב מז"א על כל פנים חזינן דניחא ליה לחלק בין יין צימוקים זה ליין צימוקים זה אם כן גם הרב נחפה בכסף יוכל להיות דמסתברא ליה לחלק דדוקא ביין צימוקים שלא היה מבושל בטוב הוא דאסרו:

עתה נדפס ס' יקר המעלות לשלמה להרב מוהר"ש חזן אבד"ק נא אמון וראיתי במערכת השי"ן אות ע"ח האריך קצת בדין יין צמוקים אי חשיבי מי פירות ממש וארשום תורף דבריו בקיצור והוא שכתב שהרב גנת ורדים כתב שדעת מרן שלא כדעת הרשב"ץ שהביא בבדק הבית שאם כן לא היה משמיט דינו בש"ע שחיברו אחר שחיבר הספר בדק הבית (בענין זה כתבתי אני הדל בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"ג אות ל' עי"ש) ועל זה השיב הרב הנ"ל שאדרבא יש לומר שספר בדק הבית חיברו אחר הש"ע שאם לא כן על כל פנים היה לו להביא בש"ע דינו של הרשב"ץ אם להסכים כדבריו או לחלוק ולפסוק בהיפך ומדלא הביאו בש"ע כלל מוכח ודאי שאחר שהדפיס ספר ש"ע (ועדיין לא הדפיס הספר בדק הבית) ראה דברי הרשב"ץ וקבעם בבדק הבית וכתב שבאמת כל רבני האחרונים שהביאו מה שכתב בבדק הבית בשם הרשב"ץ ולא כתבו דמרן בש"ע שהשמיט דבר זה לא סבירא ליה כהרשב"ץ מוכח שסוברים דאין מזה הכרח דיש לומר דאף אם נאמר דחבור בדק הבית קודם להש"ע כדעת הסוברים כן מכל מקום לא הוצרך לכתוב דינו של הרשב"ץ משום שהוא דבר הלמד מדינו של הסמ"ג שפסקו בש"ע דמים שנותנים בשעת הבציר להתיר ניצוק לא הוו מי פירות עם מים דהוא הדין ביין צמוקים ומלבד שדקדק כן מדברי איזה מחברים כתב שמצא שהרב מטה יהודה כתב בפירוש

שמרן שהביא דינו של הרשב"ץ בבדק הבית דעתו לפסוק כן ומה שהשמיטו בש"ע יש לומר לפי שהוא פשוט ונלמד מדין מים שנותנים ביין בשעת הבציר דטעם היתרן הוא מחמת השינוי וכן הטעם ביין צימוקים ותרווייהו חד טעמא אית להו שהרי מוהריק"ש בהגהותיו קודם שראה דברי הרשב"ץ למד מדעתו דיין צימוקים הוי מי פירות מדין מים שנותנים ביין בשעת הבציר וכדמוכח גם כן מתשובת מוהרי"ט וסיים במטה יהודה דאף החומרא שהחמיר מוהריק"ש ונגרר אחריו הרב דרכי נעם (אחר שהביא דברי הרשב"ץ סיים הרב מוהריק"ש ואין זה כדי להתיר בלי שמירה כלל מחימוץ כמו מי פירות לבד) אין לחוש אליה וכך נהגנו לעשות יין צימוקים כיין של ענבים לענין חימוץ ואין בזה פיקפוק עיי"ש שדחה דברי הגנת ורדים מעיקרן והוכיח הרב המחבר שכן דעת הרב אדמת קדש בסי' ט' דממה שפסק מרן דינו של הסמ"ג נלמד גם כן דינו של הרשב"ץ והאריך קצת וסיים דהרשב"ץ והרבנים מבי"ט מוהרימ"ט וכנסת הגדולה ומגן אברהם ופרי חדש ומקראי קדש וחמד משה ואדמת קדש ומטה יהודה דיין צימוקים דינו כיין של ענבים ומהם יש שכתבו בפירוש שכן גם דעת מרן:

שוב הביא סוף דברי הרב אדמת קדש וז"ל והרצתי דברים אל לפני מר גיסי ונשא ונתן ומצא בספר שלחן מלכים שבימי מרן נפל מחלוקת על זה בין גדולי הדור ורבו האוסרין על המתירים ושרפו כל המצות שלשו ביין צימוקים ועל פי זה הסכים גם כן לאסור וכן נעשה מעשה וכו' בהסכמת רוב החכמים הנמצאים וכו' ודקדק מלשונם שמר גיסו וכן בספר שלחן מלכים לא אסרו מכח פלפול וסברא לסתור ההיתר רק מפי השמועה שהיה מעשה ורבו האוסרים וכו' ואין אתנו יודע מי הם האוסרים שהרי הרב המבי"ט מגדולי הדור שבזמן מרן היה והוא מתיר ואם מרן היה מן האוסרים היה צריך לרמוז זה אחר לשון הרשב"ץ שהביא בבדק הבית ולא לשתוק מזה לגמרי אחר שראה שנחלקו בזה זיוותני עולם לא היה לו לשתוק מזה לגמרי (נראה שזה הוא לפי שיטתו שבדק הבית נדפס באחרונה בתר דנח נפשיה דמרן כמובן) ואם נאמר שגם מרן היה מכת המתירין אלא שהיו כמה רבנים גאוני עולם שאסרו אכתי קשה דלא לישתמיט אחד מרבני הדור ההוא להודיענו דבר זה בספרים שהדפיסו ובפרט מרן מוהריק"א והרבנים המבי"ט ומר בריה שהיה קרוב לזמן מרן ולא רמז מזה כלום וכיון שלא נתברר לנו גוף המעשה איך היה ומי הם האוסרים נראה דמי שרוצה לעשות מעשה בסברת הרשב"ץ ודעמיה יש לו על מה לסמוך אך בתנאי שיזהר בעשיית היין צימוקים שיהיה עשוי על פי התנאים שכתבו באדמת קדש ומטה יהודה והרוצה להחמיר על עצמו תבא עליו ברכה:וכתב ששוב ראה שהרב מזבח אדמה בסי' תס"ב הביא דעות הרבנים הנ"ל ובסוף דבריו הביא

לשון מוהר"י בואנו (בספר שלחן מלכים) כמות שהוא ומשם באר"ה שהרב מוהר"י בואנו שמע מהרר"י בנימין ומהרר"י בנימן שמע מחכם אחד מצפת ועל אותה שמועה כתב מוהרר"י בנימן וז"ל ונראה שאין כל היינות של צמוקים שוים דיש שמרבים בו מים ויש שממעטים המים והצמוקים עצמם יש מהם לחים ומשנים טעם המים לגמרי ויש שאינם לחים כל כך וסיים מוהר"י בואנו מכל מקום טוב שיזהר שלא יחמיץ ומלשון טוב שיזהר וכו' מוכח דלא סמכו על אותה שמועה לאסור רק על דרך המחמיר תבא עליו ברכה ותמה על הרב גיסו של אדמת קדש מה ראה לעשות מעשה היפך פסק הרב אדמת קדש שבנוי לתלפיות מפי סופרים וספרים ועל פי סברא ישרה וצריך לומר דמשום חומרא דחמץ בפסח הוא דעבוד אי נמי שמפני שלא נתברר להם עשיית אותו יין צימוקים שהיו רוצים ללוש בו מצות אם מימיו הרבה או מעט וכיוצא לכן הכריזו שלא ללוש מצות ביין צימוקים אלו תורף דב"ק:

ט) ללוש בחומץ יין אי שרי הוא מחלוקת הפוסקים דהרב פרי חדש בסי' תס"ו סק"ה והכנה"ג והב"ד סי' רכ"ו כתבו דאינו מחמיץ ועיין חק"ל יו"ד ח"א סי' קפ"ג והראב"ד ה"ד רבינו מנוח בפ"ה מהל' חו"מ ס"ל דחומץ יין מחמיץ וכ"כ רבינו ישעיה ה"ד בערוך השלחן סי' תס"ב אות ב' ונראה דאף להאוסרים אם ראו שהיין נוטה מעט להחמיץ ונתנו בו צימוקים למתקו ואין מרגישים שום חימוץ מותר ללוש ביין זה כן כתב מרן החבי"ף בלב חיים ח"ב סימן פ"ד:

יו"ד) במאי דקימא לן בסי' תס"ב דמי פירות עם מים ממהרים להחמיץ נסתפק הרב מג"א שם סק"א אם יש לחלק בין רב למעט ודעתו נוטה דבמעט מי פירות לית לן בה והביא ראיה מדברי הרא"ש (על ראיתו מדברי הרא"ש יצאו עוררין דהרא"ש לא כתב כן אלא לשיטת הת"ק דאף שאין לשין מקטפין ולא לשיטת רבנן דסברי את שאין לשין אין מקטפים ובשו"ת תפארת יוסף הנדפס מקרוב יישב הרב בסי' ל"ב דברי המג"א ונקיט נמי כוותיה דבמעט מי פירות אין חשש עי"ש) והרב נתיב חיים שם הראה לדברי מוהרש"א בפסחים ד' כ"ח (ט"ס הוא וצ"ל ד' ל"ח) ע"ב עי"ש במה שאמרו בש"ס רביעית היא ומתחלקות לכמה חלות שכתב לחד שינויא דמשום דבר מועט אינו ממהר להחמיץ יותר מאילו היה הכל מים אמנם לאידך שינויא שם אין הכרח לזה ואפשר דאפילו דבר מועט חשיב מי פירות עם מים וכן דעת הרב פרי חדש בסי' תס"ז סעיף ט"ו (בד"ה ועכשיו) דכיון דאמור רבנן סתמא מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ משמע אפילו בכל שהו אלא דמר קעסיק במים מועטים שנפלו לתוך מי פירות ואמר רב דממהרים להחמיץ אפילו כל שהו אבל איפכא שנפלו מעט מי פירות לתוך המים (כי ההיא דמיירי

הרב מוהרש"א) אפשר שסובר דאין לחוש וכן ראיתי להרב נהר שלום בסי' תס"ב אות ב' שכתב דלדידן דקיי"ל מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ אפילו אם נפל טיפת מים למי פירות ממהר להחמיץ והקשה לו מדברי הרב פר"ח בסי' תס"ב דאם נפלו מעט מי פירות לתוך המים מותר ללוש בהם על ידי שמירה דמוכח דבדבר מועט לית לן בה ונתקררה דעתו על פי חילוק הנ"ל בין מים כל שהו לתוך מי פירות (דממהר להחמיץ) למי פירות כל שהו לתוך המים (דאין בזה חשש) ואף דהרב הנ"ל כתב כן מסברא מיסתייעא מילתיה מדברי הרב פרי חדש בסי' תס"ז הנ"ל שהרי כתב שם דאפילו טיפת מים שנפל לתוך מי פירות ממהר להחמיץ והוא היפך מדבריו בסי' תס"ב דאם נפלו מעט מי פירות לתוך המים מותר ללוש בהם דאלמה אין להם דין פירות עם מים לאסור ללוש לכתחלה ועל כרחין לחלק בין מעט מי פירות למעט מים ודברי הפר"ח שרמז הנהר שלום לפי הנראה הם שם סעיף ב' שכתב דמוכח בפרק כל שעה דמעט מי פירות בעיסה מרובה הוי לחם עני (היינו ההיא דאיירי בה מוהרש"א הנ"ל) עי"ש ובס"ד וכן ונראה מדיקדוק דברי הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' תס"ב דבסעיף ג' כתב דאפילו מעט מים לתוך מי פירות חשוב מי פירות עם מים (וכן כתב ברישׁ סי' תס"ו ושם באות ז') ואילו בס"ד כתב דמעט מי פירות כגון קיטוף שפיר דמי עי"ש גם הרב מחצית השקל על דברי המג"א סק"ג כתב דלא נסתפק המג"א בסק"א אלא במעט מי פירות למים אבל מעט מים למי פירות פשיטא ליה דאסור הרי דעת רבנן קדישי הנ"ל דיש לחלק בזה בין מעט מי פירות למים למעט מים למי פירות והרב ישועת יעקב ברישׁ סי' תס"ב הביא דברי המג"א דמעט מי פירות אין מחמיץ והביא גם דברי מוהרש"א הנ"ל עי"ש ובס' זכרנו לחיים במערכת חמץ אות ז הביא בשם הרב מוהר"ם יקותיאל בכלי חדש שנפחו לתוכו הבל פה כדי לבודקו אם אין בו שום סדק שאסר לרוס הסלת בשמן שניתן בכלי הזה משום דההבל חשיב משקה מים ועם השמן הוי מי פירות עם מים עי"ש וההבל ודאי לא חשיב אלא מעט מים ובכל זאת אסר משמע שסובר דמים כל שהו לתוך מי פירות אוסרין אבל במעט מי פירות למים אפשר דמודה דאין לחוש וכן כתב הרב רמ"ץ בסי' ל"ה אות ה' דבמעט מי פירות אין חשש ואין להחמיר כל כך שהרי דעת הרי"ף והרמב"ם דמי פירות עם מים אין מחמצין ואף דנקיטינן להחמיר מכל מקום במעט מי פירות אין להחמיר וכן כתב שם בסי' ל"ו אות ה':

אמנם אין הכל מודים לחלק בין מעט מי פירות למים למעט מים למי פירות שהרב קרבן נתנאל בפרק כל שעה סי' י"ג ס"ק ע"ה כתב דהרבנים מוהראנ"ח בח"ב סי' ע"ד ומוהרש"א בד' ל"ח כתבו דמעט מי פירות עם המים אין ממהרים להחמיץ ושהמג"א

שנסתפק בסי' תס"ב נעלם ממנו דבריהם והביא סברת הרב פרי חדש בסי' תס"ז ס"ק ט"ו דאוסר ליתן מעט מים למי פירות וכתב על דבריו וכבר הוכחתי מקושית מוהרש"א דליתא וכו' עי"ש מבואר שאינו סובר לחלק בין מעט מי פירות למים למעט מים למי פירות ולכן משיג על הרב פר"ח (דמיירי במעט מים) מדברי מהראנ"ח ומוהרש"א (דמיירו במעט מי פירות אלא דאין סברתו מוכרחת ושפיר נוכל לומר דהרב פר"ח מחלק כן וכדמוכח מדברי עצמו וכמו שכתבתי למעלה) גם הרב מאמר מרדכי סי' תס"ב סק"ה כתב דאין שום סברא לחלק בין מעט מי פירות למעט מים וכן מתבאר דעת מרן החבי"ף בס' נשמת כל חי סי' י"ו בדם שנמצא בדף שעורכים עליו המצות דבהדי דקעסיק בדעת הסוברים דדם הוי מי פירות והוו מי פירות עם מים צדד להקל על פי סברת המג"א הנ"ל דדבר מועט לא חשיב מי פירות עם מים ושוב כתב אלא דהפר"ח סי' תס"ז כתב דאין חילוק בין רב למעט מדכתב הרמב"ם מים כל שהו וכן הסכים הרב מטה יהודה סי' תס"ב ס"ב ודחה ראית המג"א מדברי הרא"ש וכו' עי"ש הא למדת דלא שני ליה בין מעט מים למעט מי פירות והכי רהטי דבריו שבס' לב חיים ח"ב סי' ע"ט עי"ש והרב חק יעקב בסי' תס"ב ס"ק י"ב כתב דמעט מים לתוך מי פירות בטלי ולא חשיבי כמי פירות עם מים לאסור ללוש בהם רק הרי הם כמים לבד וסגי בשמירה כעיסה במים וכן כתב בסי' תס"ז ס"ק י"ז עי"ש ומה שכתבתי למעלה דנראה מדיקדוק דברי הרב מוהרש"ז בש"ע שלו דמחלק בין מעט מים לתוך מי פירות למעט מי פירות במים הנה עתה ראיתי שם בסי' תנ"ה סי"ט בענין שאיבת המים בכלי עץ דאין להקפיד אם הם ישנים ובלבד שלא נשתמש בהם אלא מים בלבד אבל אם היה בהם מי פירות טוב ליזהר שלא לשאוב בו בלא הגעלה לפי שמי פירות כשנתערב מעט מהם במים ממהרים המים להחמיץ את העיסה שנילושה בהם עכ"ל דנראה בעליל דגם במעט מי פירות לתוך המים סובר דממהר להחמיץ וקצת נראה כן מדברי הרב פר"ח בסי' תס"ו ס"ה שכתב שדברי הטור בשם הרקח דאם נפלה צואת תרנגולים בקמח ירקד הקמח וכו' היינו כי היכי דלא ליהוי מי פירות עם מים דממהרים להחמיץ ומסתמא צואת תרנגולים דבר מועט הוא וקאמר דהוי מי פירות עם מים דממהר להחמיץ דלא כמו שכתבתי למעלה לדעתו: גם אשו"ר להרב בית שלמה בסי' צ"ד שכתב בשם הרב בית אפרים בסי' מ' שהביא ראיה לדברי המג"א דמי פירות מועטים אינם ממהרים להחמיץ מדברי מוהרש"א בפרק כל שעהוכו' ושאף על פי כן מסיק להחמיר וכן נראה גם דעת הרב בית שלמה דיש להחמיר עי"ש הא למדת דבכל גוונא (בין במעט מים למי פירות בין במעט מי פירות למים) מידי פלוגתא לא נפיק ונכון להחמיר כשאין הפסד מרובה או שעת הדחק דבזה יש להמתיר על מה

לסמוך כמו שמתבאר ממה שרשמתי ועיין לעיל בסי' יו"ד אות ט' מה שהבאתי בשם הרב של"ה בבגדי ישע שלו והרב משל"מ שהביא הרב שלחן גבוה בסי' תס"ב סק"ד (מחודש א') נראה דנקיט דבין מעט מים למי פירות ובין בהפך לא בטלי משום דהוי היתר בהיתר וגם דעת הרב שלחן גבוה כן מטעם אחר (דהוי דבר שיש לו מתירין) ובקונטריס הכללים (בשדי חמד ח"א) במערכת הבי"ת אות כ"א כתבתי קצת על דב"ק עי"ש ובשו"ת חשק שלמה שנדפס מקרוב ראיתי בסי' ד' שכתב שבתשובה האריך ליישב מה שהאחרונים פקפקו לדחות ראיית המגן אברהם מדברי הרא"ש.

ודע דמה שכתבו הפוסקים במי פירות עם מים דדבר מועט אינו מחמיץ כתבו הרבנים חק יעקב בסי' תס"ב סק"ב ופרי מגדים באשל אברהם אות א' ועוד כמה מחברים דדבר מועט הוא שבטל בששים וכן נמשכתי אחר סברתם לעיל בסי' ח' אות ז"ך (בד"ה וזאת תשובתי) אמנם עתה ראיתי להרב חכמה ומוסר בד' קס"ט ע"א שכתב דבמעט מים והם מתבטלים ברוב יש מחלוקת בין האחרונים ואזלינן לקולא וגם הרב נשמת כל חי בסי' י"ז כתב בשם ספר ויבטלו ברוב עי"ש וכתב עוד הרב חכמה ומוסר שם דהא דקיימא לן דמי פירות עם מים ממהרים להחמיץ ויאפה מיד אם שהה כשיעור האמור ללוש במים לבד אסורין ודוקא במים שאין להם שיעור לבטלם אבל מעט מים שמתבטל ברוב דאיכא פלוגתא בין האחרונים אזלינן לקולא בדרבנן ועוד דאיכא ספק ספיקא אם הלכה כמאן דאמר דמי פירות אם מים אינם ממהרים להחמיץ אלא הם כמו מים לבד אם תמצא לומר דהלכה דממהרים להחמיץ שמא הלכה כהסוברים דמים מועטים בטלי ומדברי מרן בש"ע שכתב וכבר נתבטלו בלישה אין הכרע דאפשר משום שהם מועטים וכמו שהביא הרב מ"ץ באופן דאזלינן לקולא בנדון זה עכ"ל: ואם נפלו מעט מי פירות ונתייבשו אם יש לחוש ללוש אחר כך במים רשמתי בסי' יו"ד אות ט' עי"ש: יא) זיעת אדם אינו מחמץ כמו שכתב הרב ב"י סוף סי' תנ"ג ולפיכך הלש עיסה ונפל זיעת פניו לעיסה אינו נידון כמי פירות עם מים לחייבו לאפות מיד ואפילו טיפות הרבה דלא כבאר היטב סק"ג שדימה זיעה למי פירות כן כתב מרן חיד"א בשיורי ברכה בסי' תס"ב בשם הרד"ק בכ"י ואלה הם דברי הרב באר היטב הראשון שכתב בסי' תס"ו שהורה להתיר משום שמעט טיפת זיעה הוא שנפלו לעיסה וכתב הרב מגן אברהם דמעט מי פירות אינו מחמיץ והרב באר היטב השני השיגו דלא היה צריך לזה דאפילו אם היו טיפות הרבה הא כתב הטור ופסקו הרמ"א בסי' תס"ו דזיעת אדם אינו מחמיץ.

והנה לכאורה יש לאשר ולקיים סברא זו דאפילו טיפות זיעה הרבה אינו מחייבו לאפות מיד מסברת רבינו הרקח בסי' ר"ץ דסובר דזיעת אדם מחמיץ וכמו שכתב הרב נהר

שלום בסי' תס"ו וכן כתב מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ד וכתב שכן כתב בא"ח בשם הרא"ה וא"כ אין לחוש להזיעה אפילו טיפות הרבה שנופלות לעיסה דאינו אלא מים במים ודינה כשאר עיסה שנילושה במים ואין צריך לאפותה מיד: אמנם הרב מאמר מרדכי שם בסק"ג כתב ליישב השגת הבאה"ט השני דאף על גב דזיעה אין מחמיץ מכל מקום כשהיא עם מים מחמיץ דומיא למי פירות ולזה הוצרך הרב באר היטב הראשון לומר דדוקא אם נפלו מעט טיפות זיעה וזהו שציין הרב באר היטב הראשון לעיין בחק יעקב סי' תס"ו סק"ו דשם כתב דכל הני שאין מחמצין עם מים מחמצין עכ"ד דאף דהרב ב"ח סובר דדוקא במי פירות הוא דאמרינן דעם מים ממהרים להחמיץ אבל דבר שהוא תולדה בפני עצמה ואינה מי פירות אינה ממהר להחמיץ כשהוא עם מים הרב חק יעקב חולק עליו וסובר דכל דבר שהוא לבדו אינו מחמיץ אם יש בו מים מחמץ גם בסי' תנ"ג ס"ק כ"ב (בדין זיעת בהמה) בתחלה רצה לומר דאפשר דהוי תולדה בפני עצמה ואף אם אחר כך ילושו במים אין מחמיץ ושוב כתב דממה שכתב בהגהות סמ"ק שהביא מרן בב"י משמע דגם בכי האי גוונא מחמיץ וציין למה שכתב בסי' תס"ו סק"ו הנ"ל וכלומר ששם העלה כן לא כהרב בית חדש וכן נראה שהיא דעת חידושי הגהות מוהרל"ח בסי' תס"ו שעל מה שכתב רבינו הטור דקמח שנפל בו צואת תרנגולים ירקד הקמח וכו' כתב אף דצואת תרנגולים אין מחמיץ מכל מקום כשילוש במים יהיה מי פירות עם מים עכ"ל ובודאי אין כונתו לומר שצואת התרנגולים הויא מי פירות ממש אלא כונתו דאף דצואת תרנגולים הויא תולדה בפני עצמה מכל מקום כללא הוא דכל דבר שאינו מחמיץ בפני עצמו כשהוא עם מים ממהר להחמיץ (עתה ראיתי בס' כרם חמד לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בח"ג ד' ה' ע"ג שכיונה דעתו לדברי הרב מאמר מרדכי ליישב השגת הרב באר היטב השני על הראשון עי"ש):

ומדברי הרב פרי חדש נראה גם כן דסובר דאף דבר שהוא תולדה בפני עצמה כשהוא עם המים ממהר להחמיץ שכתב בסי' תס"ו ס"ה וז"ל ומה שכתב הטור בשם הרקח וכן כתב המרדכי בפרק כל שעה דצואת תרנגולים אינו מחמיץ ואם נפל על הקמח ירקד הבצק לחוץ והשאר מותר יראה דהיינו טעמא דצריך לרקדה משום שיש לה דין מי פירות ועם מים ממהרים להחמיץ ע"כ הרי שדקדק לכתוב שיש לה דין מי פירות כלומר דודאי מי פירות ממש לא הויא רק תולדה בפני עצמה אלא שדינה כמי פירות שכן שורת הדין בכל דבר שתולדה בפני עצמה הוא כשהוא עם מים ממהר להחמיץ כמי פירות עם מים ואף דממה שסיים בזה וז"ל דלא כהב"ח שכתב דתולדה בפני עצמה היא אלא שירקד משום מיאוס שעובר על בל תשקצו עכ"ל משמע קצת דבא לחלוק על מה שהרב בית

חדש סובר דתולדה בפני עצמה היא דאינו כן אלא מי פירות הויא ואם כן יתכן דדבר שהוא באמת תולדה בפני עצמה גם הוא יודה לסברת הרב ב"ח דגם עם מים אינו מחמיץ לי הדל אין נראה כן אלא כונתו שאף שבאמת תולדה בפני עצמה היא לענין הדין דינה כמי פירות ודלא כהרב ב"ח דתולדה בפני עצמה לא הוי דינה כמי פירות: וממה שכתב הרב שני לוחות הברית בפירושו על המרדכי (בגדי ישע) בפרק כל שעה סי' תקס"ט נראה קצת דקאי בשיטת הרב ב"ח אך אינו מוכרח כמו שצדדתי לעיל בסי' יו"ד אות ט' וכן כתב הרב מוהרש"ז בש"ע שלו ריש סי' תס"ו דצואה בין של אדם בין של חיה ועוף ומי רגלים של חיה ועוף וזיעת אדם והחלב והשומן והחלב ומי המרה דינם כמי פירות שאין מחמצין אלא אם כן נתערב בהם מים כל שהו שאז ממהרים להחמיץ וכו' וצריך לאפות מיד ושם בסי' תנ"ג סעיף כ"ז שכתב דמסתברא דזיעת בהמה דומה לזיעת אדם שאינה מחמצת ולכן אם עבר ונתן שק של קמח על גוף הבהמה ממש אין לאסור הקמח לפסח נראה דהיה צריך לבאר דאין ללוש הקמח הזה לכתחלה במים ואם לש תאפה מיד כדין מי פירות עם מים אלא דסמך אמה שכתב בסימן תס"ו שרמז שם ששם הוא מקור הדין על כל פנים מתבאר דלא שאני ליה בין מי פירות לתולדה בפני עצמה וכל שהוא עם מים ממהר להחמיץ והרב פרי מגדים במשבצות סי' תס"ו סק"ב הביא סברת הרב ב"ח דשלשה מינים יש וכו' ותולדה בפני עצמה עם מים אינו ממהר להחמיץ ולא הזכיר דהפרי חדש וחק יעקב חולקים עליו ולא ידעתי למה:

והרב שמן המשחה בסי' ל"ה מר קעסיק על מה שכתב הרב פרי חדש בסי' תס"ב סק"ד דאם נתבטלו המי פירות שוב אין לחוש אם ילושו אחר כך במים וכתב (בד"ה וממ"ש) דמדברי הרב תרומת הדשן סימן קי"ח בשקים של קמח שמוליכים על הבהמות ורגילות שהבהמות מזיעות דאין להקל משום דאינו פשוט דדמי לזיעת אדם שאינו מחמיץ עי"ש משמע כסברת הפרי חדש דאם לא כן אף אם נאמר דדמי לזיעת אדם הרי כשילושו אחר כך במים הוי מי פירות עם מים ודחה דאין מזה ראיה כלל דאפשר דס"ל דזיעת אדם הוי תולדה בפני עצמה וכמו שכתב הרא"שבפרק כל שעה עכ"ל דמי פומיה דמר דפשיטא ליה דתולדה בפני עצמה אין דינה כמי פירות עם מים וכאילו כתב כן מפורש הרא"ש בפרק כל שעה ולא ידעתי איה מקום כבוד דברי הרא"ש הללו דהרואה יראה שם בסי' כ"ב שאף שכתב דזיעת אדם אינו מחמיץ לא כתב דהוי תולדה בפני עצמה ושאין דינה כמי פירות עם מים כיעי"ש וסברא זו דתולדה בפני עצמה אינה כמי פירות עם מים הולידה הרב בית חדש וחלקו עליו כמו שנתבאר אבל בדברי הרא"ש לא נמצאת סברא זו בפירוש ואולי מפני זה ציין לעיין בחק יעקב בסי' תנ"ג ותס"ב סק"ג ותס"ו סק"ז

וכלומר דלפי מה שכתב החק יעקב אזדא לה דחייתו ולדידיה גם הרא"ש שכתב דזיעת אדם אינו מחמיץ מודה דדינה כמי פירות ועם מים ממהר להחמיץ: וראיתי לידי"ן רא"ג הרב המגיה לספר ימי שלמה יצ"ו בד' כ"ז ע"ג שעל מה שכתב הרב המחבר דמ"ש רבינו ירוחם דדם אינו מחמיץ היינו משום דחשיב כמי פירות ואם כן כשנילוש אחר כך במים הוי כמי פירות עם מים דממהר להחמיץ כתב לדחות דאפשר דהוי תולדה בפני עצמה כמו זיעת אדם לדעת הרא"ש בפרק כל שעה דהוי תולדה בפני עצמה עי"ש עכ"ל.

ועמו הסליחה דאין בדברי הרא"ש שום גילוי דזיעת אדם הוי תולדה בפני עצמה ואין דינה כמי פירות עם מים כמו שכתבתי וחידוש הוא שנעלם ממנו שזו סברת הרב בית חדש ורבני האחרונים חולקים עליו ואין נכון לייחס לרי"ו מילתא דלא סברי לה האחרונים. והרב בתי כנסיות בסי' תס"ו כתב בשם הרב ראש יוסף דזיעת אדם וצואת תרנגולים הוי כמי פירות ועם מים ממהר להחמיץ וכתב שגם דעת הפרי חדש היא כן בצואת תרנגולים ואף שכתב בס"ג דזיעת החמה וזיעת אדם אין מחמצין ואין להם דין מי פירות צ"ל דהיינו דוקא לענין הכשר אבל להחשב כמי פירות יודה להרב ראש יוסף וכמו שכתב הוא עצמו גבי צואת תרנגולין עכ"ל.

ולשון הרב פרי חדש אינו מורה לכאורה שכונתו לזה שכתב והכי נקיטינן דזיעת בתים וכו' וזיעת אדם אין מחמצין וגם אין להם דין מי פירות משום דלא חשיב משקה לענין הכשר עכ"ל הרי דלא לבד לענין הכשר קאמר אלא מדלהכשר לא הוו משקה מוכיח דאין להם דין מי פירות וצ"ל דכונתו דאין להם דין מי פירות לענין שיהא מותר ללוש בהם לבדם בלא שמירה אבל מודה שעם מים ממהרים להחמיץ כמו בצואת תרנגולים (ומה שנראה מדברי הרב פרי חדש הללו דלהחשיבו כמי פירות תלי בהכשר הקשה הרב אבני שהם בדף ס"ג ע"א שהוא היפך ממה שכתב הוא עצמו בסעיף ה' לענין מי רגלי בהמה דדין מי פירות יש להם אף שאינם מכשירים כמו שכתב הרמב"ם בפרק יו"ד וכן בסי' תס"ב ס"ה שהביא בסוה"ל דברי התוס' דאינו מכשיר ואפילו הכי כתב דיש לו דין מי פירות ומה שתירץ המגיה דמה שכתב משום דלא חשיב משקה הוא נתינת טעם למ"ש דאין מחמצין אבל מ"ש שאין להם דין מי פירות כתב כן מסברא עי"ש עם שהלשון דחוק על כרחין נקבל הדוחק ליישב דב"ק): גם הרב יפה ללב יצ"ו בסי' תס"ז כתב דזיעת אדם שנפלה על העיסה שנילושה במים דינה כמי פירות עם מים דממהר להחמיץ ושעל כן הזהיר הרב עושה שלום בד' צ"ט ע"ב שלא ילוש העיסה מי שעלול להזיע שלא יכול מזיעת פניו וזרועותיו להעיסה והוי מי פירות עם מים וכתב עוד שיפה השיב בספר עושה שלום על השגת הבאה"ט השני וציין לעיין בספר כסא אליהו וטוב עין

ותמה על מרן חיד"א שהביא מה שכתב רד"ק בכת"י ולא יעיר עליו דאדרבא דבריו ליתא כמו שמתבאר מדברי רבנן בתראי הנ"ל עי"ש ולפי הנראה דברי הרב עושה שלום הם כדברי הרב מאמר מרדכי שהבאתי למעלה (וספר עושה שלום אין מצוי אצלי) מתבאר מכל הרשום שדעת רבנן בתראי היא שכל מה שאמרו חכמים שאינו מחמיץ היינו בלא מים אבל עם מים דינם כמי פירות עם מים דממהרים להחמיץ:

והנה אחר זמן רב השגתי ספר מקור חיים וראיתי בסי' תס"ו (על מ"ש הרמ"א בסעיף ה' דחלב וזיעת אדם אין מחמצין) שכתב בביאורים הני תרתי לא דמו להדדי דחלב עם מים ממהר להחמיץ וזיעת אדם לא הוי אפילו מי פירות כמו שכתב הרב חק יעקב בסק"ו וסיים בחידושים דאפילו עם מים אינו ממהר להחמיץ ופליאה דעת ממני איך מייחס כן בדעת הרב חק יעקב שהרי ממה שכתב בסי' תנ"ג ס"ק כ"ב ובסי' תס"ו סק"ז מתבאר דלא נחה דעתו בסברת הרב ב"ח דכל שהוא תולדה בפני עצמה אינו מחמיץ עם מים משום דבהגהות סמ"ק מוכח בהיפך וכו' וצ"ע ועיין מנחת משה סי' ט"ו דין ל"ז ושאילת שלום תניינא סוף סי' ט"ז הבאתי תורף דב"ק בסי' י"א אות ט': ובעיקר הדין דזיעת אדם אינו מחמיץ וכתבתי למעלה דהרבנים מרן חיד"א בברכי יוסף ונהר שלום כתבו בשם הרקח דסובר דזיעת אדם מחמיץ תמיה לי דמדברי הרא"ש בפרק כל שעה סי' כ"ב מתבאר דדעת הרקח דזיעת אדם אינו מחמיץ שהרי הביא מה שכתב הרקח דזיעת החומה מחמיץ וכתב על דבריו לא ידעתי למה דימה זיעת בתים לרוק ולא נדמה לזיעת אדם ששניהם אינם מכשירים עכ"ל הרי הוא כמבואר דדעת הרקח דזיעת אדם אינו מחמיץ דאם לא כן מאי קשיא ליה על דבריו והן אמת דהרב פרי חדש תמה על דברי הרא"ש שהרי הרקח העתיק בתחלת דבריו זיעת אדם גם כן ועל כולם הוא אומר אף על פי שאין מכשירים מחמצים ומה שכתב הרב פרי חדש ליישב דברי הרא"ש וז"ל ואולי להר"ש פשיטא ליה שזיעת אדם אינו מחמין מדתנן האשה לא תשרה המורסן שמוליך בידה למרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש וביאר דאף על גב דאיכא מי זיעה על בשרה ואין זה הכרח דהרקח יסבור וכו' עכ"ל לכאורה אינו מובן איך נחה דעתו ליישב דברי הרא"ש בזה דכי פשיטא ליה להר"ש מאי הוי הרי הרקח הלא מראש גילה דעתו דסובר דזיעת אדם מחמיץ ואם כן מה מקום לתמוה עליו דלמה לא נדמה לזיעת אדם וכו' ולא היה לו להקשות אלא על מה שנראה שסובר הרקח דזיעת אדם מחמיץ דזה אינו כמו שמתבאר מההיא דשפה על בשרה יבש אבל לתמוה עליו למה לא נדמה לזיעת אדם וכו' אין לו מובן לכאורה.

ונראה דכונת הרב פרי חדש ליישב דברי הרא"ש היא דלפי מאי דפשיטא ליה להרא"ש דזיעת אדם אינו מחמיץ משמע ליה דגם הרקח סובר כן ומה שכתב ומיהו מחמיצין לא קאי אזיעת אדם נמי אלא אזיעת בתים בורות שחין ומערות דכיון דנקיט זיעה של מקומות רבים שייך לומר לשון רבים ומיהו מחמצין וכו' ולכל הדברות מבואר בדברי הרא"ש דהרקח סובר דזיעת אדם אינו מחמיץ היפך ממה שכתבו הרבנים הנ"ל לדעתו: שוב השגתי ספר הרקח וראיתי שיש קצת שינוי בסיגנון הלשון ובזה נוכל להבין מה שהרבנים הנ"ל מייחסים בדעת הרקח שסובר דזיעת אדם מחמיץ והוא ששם כתוב בלשון זה שק מלא קמח שנתון במרתף אצל החומה ונתלחלח מזיעת החומה אף על גב דאמרינן זיעת הבתים וזיעת אדם טהורה מיהו מחמצין כדאמרינן רוק אינו מכשיר וכו' עכ"ל הנה לא נקט זיעת בתים בורות שחין ומערות בסיגנון לשונו שבהרא"ש אלא זיעת בתים לחוד וזיעת אדם וכיון דאמר בלשון רבים מיהו מחמצין בהכרח לומר דקאי אשתי זיעות היינו זיעת הבתים וזיעת אדם ושמעת מינה דסובר דזיעת אדם מחמיץ כנ"ל לומר בדוחק ומכל מקום אין דיוק זה מוכרח והרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' כ"ב כתב דגם הרקח סובר דזיעת אדם אינה מחמצת והאריך קצת בזה דרק בזיעת החומה סובר רבינו הרקח דמחמיץ משום שהיה מים בהחומה אף שנתיבש חוזר ונעור עי"ש: ונסתפק הרב יפה ללב יצ"ו בזיעת מצרי אם מחמיץ או לא מי אמרינן כיון דכתבו סתמא זיעת אדם ואינהו נמי אדם מיקרו כדאמרינן בסנהדרין ד' ט"ן שאפילו נכרי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר אשר יעשה אותם האדם או דילמא כיון דכתיב במצרים אשר בשר וכו' כמו שאמרו בברכות ד' ח"ן דינה כזיעת בהמה שפסק מרן בסי' תנ"ג ס"ז דמחמצת ודבריו תמוהים דפשיטא ליה דאדם כולל גם נכרי ומייתי מקרא דהאדם ולא זכר מה שכתבו התוס' והראשונים דהאדם הוא דמרבה נכרים אבל מאדם ממעטינן נכרי כמו שאמרו אתם קרויים אדם ואיי המצרים קרויים אדם וילפינן לה מדכתיב ואתן צאני צאן מרעיתן אדם אתם ואם כן אם באנו לדקדק מלשון הפוסקים כדדייקינובמקרא אית לי למימר דמדכתבו הפוסקים זיעת אדם מיעטו בזה זיעת מצרי והיה לו לקבוע ספקו טהור לדעת הפוסקים דלא כר' שמעון דאמר קברי מצרים אין מטמאים באהל דלדידהו לא אמרינן דאדם דכתיב בקרא ממעט מצרי כמו שביאר מרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכת האל"ף אות פ"ז דדבר זה אי ממעטינן ממלת אדם את המצרי שנוי במחלוקת דלהרמב"ם וסיעתו שפסקו כר' שמעון דאין קברי מצרים מטמאים באהל אדם ממעט מצרי ולר"ת וסיעתו שפסקו דלא כר' שמעון אדם כולל גם מצרי עי"ש והבאתיו בקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות ע"ג (בשדי חמד ח"א) ומחלוקת זה הוזכר בטור

יו"ד סי' שב"ע ומרן בש"ע כתב דנכון ליזהר שלא יכנס הכהן באהל מת מצרי: וראיתי להרב פתחי תשובה שם הביא בשם תשובת ושב הכהן שהעלה דמדינא יש לפסוק כן ולדידהו היה לו להסתפק כיון דכתבו הפוסקים זיעת אדם אינו מחמיץ אם כן גם מצרי בכלל אדם או דילמא דדין זיעת בהמה דיינינן לזיעת מצרי אלא דלעניות דעתי נראה דאף אי מאדם ממעטינן בעלמא מצרי בדין זה מסתברא דגם זיעת מצרי בכלל זיעת אדם ואינו מחמיץ דלא כהרב יפה ללב דדעתו נוטה יותר לחלק בין זיעת ישראל לשל מצרי דגופא מסאבא אינון וכו' עי"ש ומה גם דאעיקרא מאי דפשיטא ליה דזיעת בהמה מחמיץ כמו שפסק מרן בסי' תנ"ג ס"ז אין דבריו מוכרחים שכן פוסק מרן שהרי מרא דההוא דינא (דאסור ליתן הקמח על גבי בהמה כשמוליכו מבית הרחיים אם אין אוכף או עור על גבי בהמה) מר ניהו הרב תרומת הדשן שהביא בב"י וכתב לזה ב' טעמים.

א) מפני שהקמח מתחמם מגוף הבהמה כשמונח על גבה. ב) לפי שרגילות שמזיעות תחת כובד המשא ואף דאינו ברור דזיעת בהמה מחמצת ומסתברא דדמי לזיעת אדם דאינו מחמיץ מכל מקום אין להקל מסברא עכ"ל ומרן בשלחנו הטהור פסק הדין בלא שום טעם ואם כן מי מכריחנו לומר דסובר דזיעת בהמה מחמיץ אמינא לך אנא לא היא והיה טעמו משום שהקמח מתחמם מגוף הבהמה וכו' והכי חזינא לתנא דידן הרב פרי חדש שם שפירש כן בדברי מרן והשמיט טעם השני של התרומת הדשן והיינו ודאי משום דסבירא ליה דאדם ובהמה שוים בזה דאין זיעתם מחמיץ וכן כתב מפורש בסי' תס"ו ס"ג (על מה שכתב מרן שק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה מותר ויש אוסרין) דמה שיש גורסין מזיעת החמור הוא שיבוש דלכולי עלמא זיעת הבהמה אינה מחמצת דלא כהתרומת הדשן שכתב דאין להקל בזיעת בהמה דליתא ויש קצת ראיה שהרי מי רגלי בהמה אין מחמצין אף שמי רגלי אדם מחמיץ עכ"ל הנך רואה דפשיטא ליה שכן דעת מרן ג"כ דזיעת בהמה אינו מחמיץ ולכן כתב דגירסת החמור שיבוש היא והרב ט"ז גם כן כתב רק הטעם שמתחמם: והרב מגן אברהם שכתב שני הטעמים מ"מ סיים דבדיעבד אין לאסור גם הרב חק יעקב כתב דנ"ל עיקר דזיעת בהמה אינו מחמיץ.

והרב מוהרש"ז בש"ע שלו אף שכתב בסעיף כ"ז שני הטעמים שבתה"ד מכל מקום סיים דבדיעבד אין לאסור הקמח לפסח לפי שהדעת נוטה שזיעת הבהמה היא כזיעת אדם שאינו מחמיץ וכן כתב הרב חיי אדם בכלל קכ"ז אות ז דבדיעבד אין לאסור והרב שלחן גבוה בסי' תנ"ג ס"ק י"ב כתב בשם הרב הלק"ט בח"ב ס"ד דזיעת אדם ובהמה הם שקולים דמהיכא תיתי לחלק ביניהם.

ואף שהרב נהר שלום אחר שהביא מה שכתב המגן אברהם דבדיעבד יש להורות שאינו מחמיץ. וגם מה שכתב הרב פרי חדש דודאי אינו מחמיץ סיים ולעניות דעתי אין להקל במה שנסתפקו הראשונים כי אין להפר"ח ראיה מכרעת עכ"ל (שם כתב בשם הט"ז שסיים דלא ברירא לן אם זיעת בהמה מחמצת אך בט"ז שלפני ליתנהו להני מילי כיעי"ש) ומשמע שכונתו דיש להחמיר גם בדיעבד דלא כהמגן אברהם אך לדעתי העיקר הוא כדעת הרבנים הנ"ל דאין לאסור בדיעבד ועל כל פנים ברור דמפסק מרן בזה אין הכרע דסובר דזיעת בהמה מחמיץ: הן אמת שהרב שלחן גבוה שם כתב דאף דמסתברא דשניהם שוים מכל מקום כיון שהתרומת הדשן מספקא ליה לנו מבעיא והביא מה שכתב הרב פרי חדש בסי' תס"ו דלכולי עלמא זיעת בהמה אינו מחמיץ וכתב על דבריו ולענין דינא אין להקל כיון שרבינו סתם לאסור לי הדל אין הכרח מדברי מרן דשפיר נוכל לפרש דהוא מטעם שמתחמם כמו שכתבו הרבנים טורי זהב ופרי חדש ולענין דינא נכון כהכרעת הרבנים הנ"ל להחמיר לכתחלה ולהתיר בדיעבד ולענין שמרי יין אי הוו מי פירות הנה הרב חק יעקב בסימן תס"ב סק"ה כתב דיש ללמוד מדברי רבינו אפרים שבהג"א דאין נקראים מי פירות אלא דינם כמים דמחמצין וכתב שדבריו תמוהים וכו' עי"ש וגאון בדורנו בספר דרכי הוראה בח"ב פרק ל"ב כתב מקור לסברת ר"א מש"ס פסחים ד' כ"ח ע"ב נתחמץ מחמת דבר אחר מנין וכו' ועל פי דברי ריב"א שבתוס' שם עי"ש ד"ק:

והנה ידידי הגאון יאודה ליב איסטירין אבד"ק שעדרין יצ"ו כתב לי במה שכתבתי לעיל (בד"ה ולענין שמרי יין) וז"ל כבר קדם הגאון בית מאיר בסי' הנ"ל והשיג על החק יעקב מדברי ריב"א שבתוספות ואני כתבתי להצדיק דברי החק יעקב דהנה בש"ע אדמו"ר הרב בסי' תס"ד בסעיף א' כתב דשמרי יין שנתייבשו בתנור ונתחמץ העיסה על ידי זה הוי חמץ גמור וחייבין כרת והוא דעת ריב"א בתוס' ואחר כך בסעיף ב' כתב דשמרי יין הוה מי פירות ולכאורה קשיא אהדדי אך באמת לא קשה דבסעיף א' שהוא דעת ריב"א מיירי עם מים ולהכי הוה חמץ גמור דלא לחנם נקט הריב"א בלשונו שמרים שנתייבשו בתנור כמו שעושין באשכנז עכ"ל אלא אדרבא מוכח מדברי ריב"א גופיה דאם לא נתייבשו בתנור הוה מי פירות ודוקא אם נתייבשו בתנור דכלה כל הלחלוחית של יין וכמו שכתבו התוס' בע"ז ד' ל"ד בד"ה דורדיא דאמראי עי"ש דהעיקר דאין בהם שום יין והמים עם השמרים מחמיצין להכי הוה חמץ גמור אבל אם לא נתייבשו גם הריב"א סובר דהוה מי פירות ומוכרח לומר בדברי הרב הח"י כמו שכתבתי דהנה הח"י שם בסי' תס"ב הביא דברי הרב אפרים המובא בהג"א: פרק אין מעמידין שמיירי בשמרים לחים ועל זה חולק

עליו ולמה הביא ממרחק לחמו ולא הביא דברי הרב אפרים המבואר בתוס' ורא"ש שם להדיא אלא על כרחין כמ"ש דבתוס' ורא"ש מיירו שנתייבשו ועל זה אין חולק החק יעקב דגם הוא מודה דהוי חמץ גמור והנה הגאון דבבארוסוק כתב לחזק דברי הבית מאיר ואני כתבתי ושניתי ושלשתי ונתקיים ותתן אמת ליעקב וצדקו דברי החק יעקב עכ"ד יצ"ו:

ועל מה שהבאתי למעלה בשם הרב יפה ללב יצ"ו דנוטה דעתו לומר דאף דזיעת אדם אינו מחמיץ זיעת מצרי מחמיץ הנה ראיתי עתה בס' יפה ללב חלק שישי (הנספח לספר לב חיים ח"ג) שנדפס מקרוב שבדף ג' הובאו דברי רב אחד מוהר"ר חיים בכמוהר"ר שמעון מנשה יצ"ו שתמה עליו דהיכי תיסק אדעתין לחלק בזיעת אדם בין ישראל למצרי דמי ישתנה טבע ומזג האדם בהיותו מצרי ממה שהוא בישראל ואם איתא לא הוו שתקי הפוסקים ועוד האריך קצת ומרן המחבר יצ"ו העתיק לו מה שכתב בעצמו בספרו יפה תלמוד חלק ג' במתניתין דפרק ב' דמכשירין ששם גילה דעתו שחזר בו ממה שכתב לחלק בין זיעת ישראל לזיעת מצרי ומכל מקום גם שם דעתו לומר דנכון ליזהר וכו' ושוב הובאו שם דברי רב משרשיא דרב מוהר"א אבואלעפיא יצ"ו ושקיל וטרי בין על דברי הרב המחבר ובין על דברי הרב המשיג יצ"ו ובאמת לא פניתי לעיין בדקדוקי סופרים ובפיטפוטיהן דטבין כדרכה של תורה וזאת תורת העולה דמצד הדין ודאי אין חילוק בדין זיעה בין של ישראל לשל מצרי ולמאי דקיימא לן דזיעת אדם אינו מחמיץ גם בזיעה של מצרי הדין כן מעיקר הדין: יב) אודות המאשינע בשביל אפיית מצות הנה כל גדולי אשכנז וגאלילצייע עושים כן ואיש אחד הגיד לי שראה בקהל קדוש לבוב שאפו מצות ע"י מאשין רק הגאון מוהרש"ק לא היה דעתו נוחה מזה והוגד לי כי כונתו בזה כי חס על העניים העוסקים באפיית המצות אשר רבו בעירו ובזה אי אפשר לחוות דעת רק למראה עיניו ישפוט והחכם עב"ר עכ"ד הגאון שם אריה בחלקיו"ד סוס"י ג"ן והנה לא גילה לנו מה מקום יש לפקפק ולחוש בזה ובהיותי בעיר גדולה קושטא יע"א בשנת התרכ"א (או סמוך מלפניה או מלאחריה) התחילו להביא מצות אפויות הנעשות על ידי מאשין בעיירות אחרות ואז נפלגו חכמי העיר הללו אוסרין והללו מתירין ואחר זמן הביאו מאשין לשם על פי היתר קצת החכמים הגדולים והמון רב מהחכמים שבעיר צווחו על זה ולית דאשגח בהו לאסור המאשין הנ"ל ואחד מן החכמים מפורסם מומחה ופקיע רב ועצום יצ"ו עשה פסק ארוך וספחו לספרו יקהיל שלמה וביאר דאין להתיר לעשות המצות ע"י מאשין מכמה טעמים ואף כי כמעט שעברתי על דבריו ראיתי כי

נרפים הם ויש להשיב עליהם: אך שמעתי מהחכמים אחרים שאמרו טעמים אחרים לאסור ואיני זוכרם ע"כ לא אעלם על שפתי.

ועל כל פנים אין ספק דבהצטרף כל הטעמים והחששות שנאמרו בענין זה פשוט דאין ראוי להתיר כלל. וכמה שנים שהייתי שם אחר שנתהווה ענין זה ראיתי ושמעתי כי רבים ועצומים מיראי ה' וחרדים אל דברו לא בא בפיהם בחג הקדוש מהמצות הנ"ל, ולפי הנשמע גם החכמים שהתירו לאחרים מפני הלחץ והדחק להספיק מצה לעם רב הע"י. לא עשו מעשה בעצמם והיו מחמירים על עצמם כי רק בקושי התירו ובארצות הללו לא ראיתי ולא שמעתי בלתי היום בספר שם אריה הנ"ל שעושים מצות על ידי מאשין. ומה שהגיד לו האחד שבלבוב ראה שאופים כן.

אין מזה הכרח שהוא היתר פשוט כי אולי שלא ברצון חכמים עושים כן ורק נמצאו איזה חכמים שהתירו ועושים על פיהם אף אם רבים צווחו ע"ז מי יתן אזן קשבת לדברי המחמיר ודרך ההמון בכיוצא בזה למינקט כללא בידייהו בכל פלוגתא דרבנן ק חכמי הדור) הלכה כדברי המיקל וספיקא דרבנן לקולא כי ע"כ פי עניות דעתי כל מקום שכח ב"ד יפה להיות דבריהם ומעשיהם נשמעים ורצוים חובה מוטלת עליהם להסיר המכשלה ולשמור ולעשות ככל חוקת הפסח בלתי שום חשש איסור משהו כלל וכצאתינו יראינו נפלאות יגאילנו ויפדה נפשנו מרדת שחת בב"א: אחר זמן רב ראיתי במכתב אלי מהגאון הגדול מוהריז"ש יצ"ו בעל ספר זכר יהוסף בענין זה וז"ל נידון המכונה (מאשין) הנעשית לאפיית מצות הנה זה קרוב לשלשים שנה שנדפס בזה חוברת מודעה לבית ישראל מהגאון רש"ק ועוד רבנים האוסרים ואחר כך נדפס חוברת ביטול מודעה מאת הגריש"ן מלבוב והמסכמים עמו להיתר ושם הביא את כל טענות האוסרים והשיב עליהם בטוב טעם ודעת ובמדינתינו נתפשט להיתר פשוט בכל המקומות מפראווין על ידי צילענדער חדש אך המכונה לאפיית המצות לא נמצא בסביבותינו עדין ולא ראיתיה בעיני ובזכרוני שהרש"ק מדמה מעשה המאשין למעשה קטן ובעינן מתחילת הלישה עד הגמר שיהיה נעשה על ידי ישראל גדול ובפרט במצת מצוה שאם נדמהו לחרש שוטה וקטן היה לנו לחוש במצת מצוה וכמו שאמרו מחגיגה כ'.

אין אדם משמר מה שביד חברו אבל כפי שרשמו מטיב המכונה הזאת הכל נעשה על ידי העושים במלאכה אחד לש העיסה על ידי העץ המוכן לזה ואחרים מעגלים בגלגל ואחר כך כשיוצא מצה ארוכה כפי ערך השלחן הסמוך להוואלצן ומחופה בטס מתכת לוקח ביד כמו ו' או ח' רעדליך מחוברים יחד קרובים זה לזה ועובר על המצה הארוכה

ונמצאת כולה מנוקבת ואחר כך חותך בכלי עגול כמדת המצה ונותנים לתנור שיש לו שתי פיות אחד נותן המצה מצד מזרח והשני רודה מהתנור מצד דרום.
ואם אחד יסלק ידו כרגע לא נעשה מלאכתו והכל במהירות שבין הכל ישתהה חמשה מינוט והכלים אינם שובתים ואם כן מה לי המארגער האל"ץ או המעגל בגלגל רק שצריך השגחה לפירורים הנדבקים בתוך המאשין: אך מצד שנותנים האבפאל שנית לתוך העיסה אם לא יתמהמה חמשית שיעור חימוץ ומותר לשבר המצה ולחזור לעשותה בסי' תנ"ט ס"ב בהגהה ועי"ש במגן אברהם סק"ו דאין לעשות כן לכתחלה.
ולזה נתנו עצה לחתוך בסכין ולעשות מרובעות ואם לענין פת עבה טפח אנו למדין מלחם הפנים נלמוד גם הריבוע מלחם הפנים שהיתה מרובעת ורק מה שחשש הרש"ק דעיניהם של עניים נשואות לאפיית המצה כמו במקרא מגילה במגילה ד' יפה השיב הגאון רי"ש דהתם לא תתקיים עיקר המצוה ממתנות לאביונים ואטו נאסור הדפסת הספרים על מאשין וכדומה שהיו כמה עניים מתפרנסים מקודם מזה ובפרט שבזה עושה המצוה בזריזות ושמירה יתירה אשר הידים כבדות מרוב עמל כן נזכרתי בדרך כלל ואין החוברת תח"י ולא אוכל לשפוט בפרטות על מה שאינו למראה עיני עכ"ד יצ"ו: והנה מקרוב נדפס ספר מנחת משה לאחד מגאוני דורנו יצ"ו וראיתי שם בסי' ט"ו אות ח' הביא תורף דברי הרב דברי חיים סי' כ"ג שכתב שראה תשובת גאוני זמנו שהסכימו לאסור וצדקו מאד וכו' ודי לאסור במה שכתב הגאון מוהר"ר מרדכי זאב מלבוב שראה בעיניו שאי אפשר לגרור היטב הנדבק בו וכמה מכשולים יכול לבא בזה וקבלתי שבכמות אלה הדברים אין לגלות הטעם רק לפסוק הדין השומע ישמע וכו' ובדרך כלל אני אומר כי מצות מכלי זה הם חמץ גמור ואין להתיר בשום אופן.
ואם לא יאבו שמוע מה נעשה להם אם אוכלין חמץ ממש בפסח ע"כ וכתב שגם בסי' כ"ד האריך לאסור והביא דברי הגאון מוהרמ"ז הנ"ל דצווח ככרוכיא לאסור איסר וכתב שמתחלה נשאל על זה וקודם שראה המאשין הנ"ל אסר: ואחר ב' ימים הביאוה ללבוב (שלא ברשותו ורצונו) וראה כי רבו האיסורין והחששות וכתב סדר האפיה במאשין הנ"ל ויש בה שהיה בלי עסק ד' מינוטין בבת אחת ואחר כך עוד כמה פעמים שהיות והם סמוך לתנור ובזה אין צריך שיעור מיל כי אפילו רגע אחד אוסר וגם שנשאר בצק דבוק במאשין ועל הוואלץ ואמרו לתקן חשש זה על ידי שיקחו כפעם בפעם הוואלץ מהמאשין ויגררו וכתב על זה דמלבד דבודאי לא יעשו כן כפעם בפעם להסירו מהמאשין ולהחזירו אחר הגרירה אף גם מה יעשו על החורין וסדקין שאי אפשר לגררם וגם יש חשש שעל ידי הילוך המאשין יתחמם ויחמיץ אף אם הברזל לא יזיע וגם יפקד אחת

מהדברים שצריכים עשיה לשמה וכו' וכו' הן אלה הגלויות לנו ומי יודע הנסתרות וכו' והאריך בדברי מוסר ובקשה מבני עירו שיחדלו מזה וכו' עי"ש: ולפי הנראה לא נתקבלו דבריו בעיני ההמון וזהו שראה המגיד להגאון שם אריה הנ"ל שעושים כן בלבוב אך מובן שהוא כאשר דמיתי שעושים כן שלא ברצון חכמים וקרוב לשמוע דגם מה שכתב הגאון מהרש"ק לאסור הוא מטעמים שכתב הגאון מהרמ"ז ולא משום שרצה לכרות ברית של חסד ורחמים עם העניים כמו שכתב הרב שם אריה.

וכבר כתבתי למעלה בסי' י' אות ג' דבעניינים כוללים המסורים ביד כל אדם שההיתר בהם מפוקפק אם לא על ידי התיקונים יתבטלו ויתפשט ההיתר לגמרי בלי שום תיקון הנך רואה שבדברי הגאון שם אריה לא הוזכר שום תיקון רק כתב סתם שגדולי אשכנז וגאלישייע עושים כן וכל השומע ורואה דברים האלו יבין בלבבו שעשיית המצות במאשי"ן הותר מכללא בלי שום תיקון כלל וזה בודאי אסור גם להמתירים ולפי שהגאון מוהרמ"ז הנ"ל היה בזמן אחד עם הגאון מוהרי"ש נאטאנזאהן בלבוב צריך לחפש בתשובותיו שואל ומשיב אם דבר מזה ודברי הגאון מוהרמ"ז העומדים לפנינו בריאים וטובים וכל הירא את דבר ה' לא יסור ממנו כי דבריו חיים וקיימים: והנה בענין זה כתב אלי ידידי הרב הגדול מוהר"ר אלימלך מילנער אבד"ק טאקמאק יצ"ו וז"ל אשר חקר בספרו דברי חכמים בסי' קט"ו בדין לאפות מצות על המאשין הנני לשלוח לו לוטה פה את אשר ערערו בזה הרבנים הגאונים מוהרש"ק והרמ"ז ואת אשר נגזר עליו ונדפס בהלבנון והנני שולח זאת לכת"ר שישפוט למראה עיניו כי כבר ה' התירו פרושין את הדבר וכמעט שאין לפקפק על זה והראיה היותר גדולה הן ידוע כי בכל המקומות שאופין מצות על ידי אנשים ונשים המגלגלים גם אם יאפו שנים עשר שעות ביום והנשים המגלגלות יהיה בשנים עשר לא יאפו יותר מן עשרה פוד בכשרות או אחד עשר פוד ועל המאשינע יראה כת"ר לנדפס שאופין בשמונה שעות עד 600 פוד פרייסישע אשר עולה על משקל שלנו בארץ רוסיא מן שבע מאות ועשרים עד שבע מאות וחמשה ליטרות אשר זהו בערך שמונה עשר פוד ורק על ידי ארבעה או חמשה אנשים ואם יצטרך הלא אפשר להוסיף עוד משגיחים להשגיח ויתר החששות הלא יראה כת"ר מהנדפס ואת אשר השיב בכבוד הלבנון הרב המאוה"ג דעיר זעזמר וכבר נעשה מעשה גם בעה"ק ירושלים תוב"ב וברוב ערי ישראל הגדולים אדמה כי בטח ישים כת"ר עיונו בדברי הקול קורא וגם בהמאמר השני בכבוד הלבנון ובודאי ישים לזה מקום באיזה מקומן בספרו היקר להעתיקן ולהדפיס דברים אלו ויעשה כרצונו ואל יחר אפו עלי על אשר הרהבתי עוז בנפשי להציע עלי גליון דברים אשר נגד דעתו חלילה לי מזה רק כי יודע אני כי

מגמתו ומטרתו אל האמת אשר על כן בטח ישים לב ועין לזה וכו' הכ"ד הבא עה"ח היום יום ה' ויקרא ג' ניסן תרנ"ב לפ"ק טאקמאק נאום אלימלך במ"ו ישששכר בער זלה"ה מילנער החופ"ק הנ"ל עכ"ד יצ"ו והני מעתיק פה דברי העלים הנדפסים אשר שלח אלי הרב הנ"ל יצ"ו והן הקול קורא וכבוד הלבנון: אלה דברי הקול קורא לכבוד הגאונים והרבנים בכלל ולגדולים אשר בארץ רו"פ המה בפרט מעת קחתי על שכמי הטורח לפקח על ענייני אפיית והכנת לחם העוני על חג המצוה פה בעיר מגורי ובעיר הסמוכה לה רבות שבעה לה נפשי פעם בפעם תוגת לב ומכאב מהאי סדרים שמצא קן לו בכל בתי אפיה בעת הזאת אחרי שכל ענין האפיה מסור בידי אנשים ונשים וטף מההמון אשר לא ידעו בין ימינם לשמאלם מהלכות אפיית מצות ואך להשתכר כונתם ותכלית עבודתם עבודת פרך לדוגמא אציג פה שמץ דבר בבתי אפייה הקטנים לרוב החום הולך ומתרבה משעה לשעה בבצק אחר הלישה נמצא קמח שאינו מגובל מפני שהעוזרים במצות עיפים מעבודתם אחרי עזיבת המלאכה בשעה 10 וגם 12 בלילה ישארו כלי הלישה במשך כל הלילה עם בצק בתוכם וכן על השלחנות ועל הוואלגערהעלציך ישאר בצק יען כי העוזרים עומדים על רגליהם מאור הבוקר (שני שבועות כסדר) וידיהם נתפחו מרוב העבודה וגלגול הבצק.

השנה גוברת עליהם וחוטפתם. פעם בפעם מזכירים את העוזרים במצות כי ההוצאות מרובות והנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם ובכן תתקבצנה מצות בלתי אפויות אשה על רעותה על הטס שמנקבים אותם עליו והטס סמוך לתנור או לפני האש (נגד התנור) כללו של דבר הסדר (הסדר) המבואר במסכת פסחים דף מ"ח ע"ב מתקלקל ואינו נהוג כלל: ויהי כאשר שמעתי אומרים כי כבר נמצאה תרופה למכה וכי בערים אחרות מחוץ לארץ רוססיא כבוקארעסט וכדומה כבר אופים מצות לחג על מאשין אותה נפשי לדעת אם כן היא למען הביא התועלת אשר כמותה אין די באר גם לאחב"י פה ובסביבות בהסרת המעוות הנ"ל שאי אפשר לתקנו באופן, אחר ותהי ראשית מלאכתי לשאול את פי האב"ד דק"ק בוקארעסט הרב ר' יצחק אייזיק שור נ"י על אודות הענין הנ"ל ואחרי קבלי מענה מכ"ת מן עש"ק כ"ד טבת תרל"ו כי כן היא (וז"ל ואודות המאשין אפות מצות גם בכאן אופין על מאשין והותר הדבר מגדולי זמנינו ובראשם הגאון מ"ו יוסף שאול נ"ז אבד"ק לבוב ובוויען נמצאים המאשינין וגם לכאן הובא מוויען) החילותי לשאת ולתת בדבר בהודיעי את מחשבתי לאנשי קהלתנו וכי כוונתי לא להשתכר מעות אך ורק להסיר המכשלה כי רבה היא ושתאפינה המצות בהכשר רב כל ישעי וכל חפצי וגם עניתי ואמרתי כי הריוח מאפיית המצות על המאשין יחלק בין אופי מצות בכל

שנה (אם המה יקנו את המאשין בעד כספם) אנשי קהלתנו השיבוני כי רצונם שיסכימו על זה גאוני דורנו שדרים בארץ רוססיא אשר שמעם הולך בארץ ככבוד הגאונים דק"ק קאוונא רמ"ל מלבים וכדומיהם.

ואפנה אני והדומ"ץ דפה להגאב"ד דק"ק קאוונא הרב ר' יצחק אלחנן נ"י וישיבנו דבר מן כ"ה שבט תרל"ו (ע"ד שאלתם אם לאפות מצה על המאשין הנני להשיבם כי במדינתינו אינו בנמצא כלל המאשין הלז ואין אנו יודעים ממנו כלום ושמוע שמעתי מכבר כי כמה רבנים גאונים נתווכחו על דבר המאשין אם לאסור או להתיר.

ולפי שאין לי ידיעה כלום מטוב המאשין לכן אין אני יכול לחוות דעתי בזה ולכן אין אני מזדקק בענין הלז וה' יורה להם הדרך הנכון): אחר כך בא לידי ספר קטן מודעה לבית ישראל (נדפס בשנת תרי"ט לפ"ק) תשובות גאונים ורבנים לאסור המצות האפיות על המאשין אז נתתי דעתי ואמרתי אני עם לבבי אפנה נא עוד להרב הגאון ר' צבי ארנשטיין אבד"ק לבוב (וכה השיבני מן עש"ק תצוה תרל"ו בדבר שאלתו ידע כבודו כי בכאן עורכין המצות על ידי מאשינען כאלו אבל בכגון זה אמרו לא כל הסריקין שוין ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות אם העריכה היא בטוב מבלי שישאר בצק שלא יוכל לנקות אותו תיכף היטב גם השלחן צריכים לחפותו בטסין חדשים איזה פעמים במשך הזמן אחרי כי נתקלקל על ידי ההכאה בהסכינים עגולים ונעשה סדקין בהטסין גם מה טוב אם לא יכו בהסכינים כלל רק יחתכו בסכין ויעשו מצות בלתי עגולות ומי שירצה דוקא במצות העגולות אזי לא יתנו תחת הוואלץ האבפאלל רק פעם אחת ולא יערבו אותו בתוך בצק אחר והיינו רק הראשונות יעשו עגולות והשניות יהיו מרובעות בלי שישאר עוד שיריים ממנו זאת אשר מצאתי להודיעו ועיניו יבחנו היטב ויראו) בין כך וכך קרבו ובאו ימי האפיה בשנה דאשתקד עד שמוכרח הייתי לבטל רצוני גם בפעם ההיא אמנם התקוה החזיקתני כי עוד ימים יבואו לשוב לדבר מהענין ולהוציא לאור איה"ש את הדבר הגדול למען דעת אם להימין או להשמאיל או לבער ולבטל את כל האי סדרים מבתי אפיית המצות בשגם יתנהגו נגד חקי השלחן ערוך אשר על פיו אנו חיים ולהכין המצות על פי חקי תורתינו הקדושה באין שטן ומפריע הנולדים לרגל ההכרח כנזכר למעלה או אם באמת אסורה האפיה על המאשין תאפינה המצות גם להבא כמקדם: המודעה לבית ישראל תודיענו כי לפי דעת הרב הגאון ר' שלמה קלוגער שלשה אבות איסורין לאפות מצות על המאשין.

א) גלל העניים אשר עיניהם נשואות כי מן העזר שהם עוזרים במצות יש להם סעד גדול להוצאות הפסח המרובים (לפענ"ד נקל להסיר הטעם הנ"ל באמצעות איזה הוספה על

הקמח מכל פוד מצות או על כל בית אפיה וההוספה תחלק לעניים העוזרים מלבד שתצמח תועלת כללית לשאר העניים שמוכרחים לשלם בעד המצות כאשר יושת עליהם).

ב) מלבד זה שלשה טעמים דאסור הוא מדינא האחד כי מעשה המאשין לא עדיף ממעשה קטן דאין לו דעת ולפי משמעות הפוסקים בעינן שמצת מצוה מתחלת לישה עד האפיה יהיה הכל על ידי ישראל גדול (אם משמעו רק בשנים החרשתי ואם גם בזריזותו ובבקיאותו. לדאבון לב לא ראיתי כמוהו בכל בתי האפייה מהמון העוזרים ההמונים) השני שיש להם לחוש מה שנשאר הרבה פירורין ובצק תחוב בתוך המאשין אשר אחרי שנתעסקו בהם מיד מחמיצין שלישי כיון ששכיח שיהיה במצות חטין שלמים או שבורין ואם כן העוזר במשמוש היד מרגיש כן ועושה שאלה (ימים ידברו ההיתה פה בעיר גדולה שאלה כזאת עד עתה ואם תמצא לומר כי מילתא דשכיחא היא גם אחרי שהקמח הובא קודם הלישה בכברה.

אין לך ראיה גדולה מזו כי ההמון אינו יודע לשאול אחרי שחוקי השלחן ערוך מוזרים לו) מה שאין כן במאשין מי ירגיש אם יהיה במצה איזה חטה או מחציתה: ג) אין עושין סריקין בפסח משום דשייך לומר דכל המצות הנעשים שלא על ידי אדם גדול בשנים אסורין והנעשים על ידי מאשין מותרים לפי דעת רב גדול אחד דפה אשר כבר יצא מוניטון שלו בעולם בחבוריו בפלפולא דאוריתא והגאון מוהרש"ק וכן הגאון מלבוב נתנו מהודם עליו בהסכמותיהם בניקל הוא לדחות הראיות הללו אכן טעמו ונימוקו של הגאון מוהרש"ק הוא העיקר שירא מחדשות בדת ומרוב צדקתו ויראתו פן דבר המאשין הוא חדשות מהמתחכמים לעשות תיקונים בדת וכוונתם לא לשם שמים העלה ברוב חריפותו הטעמים הללו אף דאין להם שורש ועיקר נגד הטעם כי מעשה המאשין לא עדיף ממעשה קטן שאין לו דעת ובמצת מצוה בעינן על כל פנים מתחילת לישה עד האפיה יהיה הכל על ידי ישראלדבעינן שימור לשם מצוה יש לו להרב הנ"ל פירכא מפורשת מסוגית הש"ס דמס' חולין דף ט"ז דאיתא התם אמר מר השוחט במוכני שחיטתו כשרה והא תניא שחיטתו פסולה לא קשיא הא בסרנא דפחדא הא בסרנא דמיא וכו' ועדיפא היה להש"ס לתרוצי דהא הש"ס לעיל דף י"ב קאמר מאן תנא דלא בעינן כונה לשחיטה ר' נתן הוא דתני אושיעה זעירא דמן חבריא זרק סכין לנועצה בכותל והלכה ושחטה כדרכה ר' נתן מכשיר וחכמים פוסלים עי"ש ולסברת הגאון מוהרש"ק דעל ידי מכונה לא עדיף ממעשה קטן שאין לו דעת לישני הא ר' נתן והא חכמים כיון דסברי דבעינן כונה לשחיטה משום הכי על ידי מוכני שחיטתו פסולה ועל כרחין דפעולת

המוכני הנעשית בכח אדם העושה לשם מצוה אינו דומה להנעשית על ידי חרש שוטה וקטן וזה ברור ועוד ראיה ממה שכתב המגן אברהם בסי' ת"ס אל יסייע מצרי חרש שוטה וקטן לא בלישה ולא בעריכה ולא באפיה אבל נקוב שמנקבין המצות אין קפידא אבל במוהרי"ל כתוב וכן כל תיקונים אסור דבעי שימור לשם מצה ושם בסק"ג מביא המג"א בשם מהרי"ל דאסור לעשות ציורים בדפוס שהבצק נכנס בדפוס ומתחמץ עי"ש. ולדעת מהרש"ק למה לו למוהרי"ל טעם שהבצק נכנס בדפוס ואם כן משמע דבדפוס העשוי כשני מסרק מותר כדכתב המג"א שם ומוכח מהש"ס הלא לסברת מוהרי"ל הנ"ל דכל התיקונים אסור על ידי חרש שוטה וקטן משום דבעי שימור לשם מצה בלאו הכי אסור על ידי דפוס אפילו העשוי כשני מסרק משום דבעי שימור לשם מצה ועל כרחין דעל ידי דפוס ומאשין הנעשית בכח אדם העושה לשם המצוה שפיר דמי וזה ברור ואחר כך הוסיף הרב הנ"ל ואמר לדעתי הנמוכה אין זה חדשות בדת כלל רק הנהגה טובה בתיקון המצות שיהיה בהכשר וכעין שכתב הב"י בסי' תנ"ו בשם האגור שהתיר ללוש ולקטוף בעמילת עץ לפי שממהר להשלים מלאכתו וכן מביא בפרי חדש בשם ספר הזכרונות שיש מצפין אותה בטס של מתכות כדי שתהיה העיסה עומדת בקרירות ולא תמהר להחמיץ ויש שמוסיפין לעשותה מאבן חלקה וכי כל זה דרך חדש בדת חלילה שנאמר בזה אל תטוש תורת אמך וכו' ח"ו: ומאשר אלה דברי הרב הגאון ר' שלמה קלוגער ז"ל היו לראש פינה לאיסור אפיית המצות על המאשין והם המה הסעיפים הראשיים גם לשאר הרבנים אשר הלכו בעקביו לכן העתקתי בקיצור רק אותם הק' יצחק ליבוש בלוישטיין ראבבינער פה קאמינעץ.

(הערת המו"ל) הקונטריס מודעא לבית ישראל שהזכיר הרב הקורא בקול הנז"ל פתוח גם לפנינו בו ראינו כי הרבנים הגאונים שכורו לראשונה לאסור את עשיית המצות על ידי מאשין בקראקא המה מוהר"ש קלוגער ומוהרמ"ז איטונגא זצ"ל וטעמי שניהם כמעט שוים (כמו שנזכרו בהקול הקורא) אחריהם בא הרב הגאון מוהר"ח האלברשטאם זצ"ל ואומר הגם כי על קצת דברים יש להשיב אך די לאסור במה שכתב מוהרמ"ז נר"ו שראה בעיניו את המאשין וכי אי אפשר לגרור היטב הנדבק בו.

אולם גם לדעתי הרבה טעמים על פי דין לאסור אך הם כמוסים אתי וכו'. אחריו בא הוראה לאיסור מהרבנים גאונים מוהר"א לנדא אבד"ק טשערנאוויי ומוהר"י מאיר בק"ק ווארשא ומוהר"י נתן ליפשיטץ אבד"ק שאנטאב ומוהר"י העשיל אשכנזי אבד"ק לובלין. אלה כולם כאחד יאמרו שלא ראו את המאשין אך סומכים על הרב הגאון מוהרמ"ז איטונגא שמעיד שראה אותה ויש לחוש לחשש חימוץ בהמצות שנעשה על ידו ולכן

גם הם מסכימים לאסור אחריהם בא הרב הגאון מוהר"מ אווירבאך נ"י האבד"ק קאליש (וכעת אבד"ק אשכנזים בעיה"ק ירושלים ת"ו) הוא מייעץ את השואל לבלי הדפיס כל הפלפולים וכל הטעמים והנימוקים לאסור כי יבואו בעלילה לחקור על כל סעיפי האיסורים אשר הגאונים נרם יאיר עשו רק לסניפים ישימו סוללה עליהם למצא בדק להקליש טעם מן הטעמים בפרט במה שדן הגאון האמיתי מוהרש"ק לומר איסור משום גזרה אטו מצות מצוה אשר לדעתו מדאורייתא אינו יוצא בכי האי גוונא מידי דהוי כעל ידי חרש שוטה וקטן על זה יחתרו אחריו כי לבד שיש לומר דפעולת המאשין הנעשית בגרמת וסבת וכח אדם העושה לשם מצוה אינו דומה לעושה על ידי חרש שוטה וקטן דהמה אדעתא דנפשייהו קעבדי מה שאין כן הנעשה על ידי בן דעת באמצעות המאשינע שהוא רק כלי ומשרת הבן דעת וגם כי הערוכה לבדה נעשית על ידי המאשינע: גם עצם הדבר שהלישה והאפיה החיוב שיהיה נעשה לשם מצת מצוה לא הוה רק מדברי סופרים וקרא רק אסמכתא בעלמא היא או דמן התורה לא בעינן רק שיהיה משומר מן החימוץ כדכתב חק יעקב (סי' ת"ס) וראיה לזה מהא דחלת תודה ורקיקי נזיר עשאם למכור לשוק יוצא בהם מטעם דאי מיזדבן מיזדבן ואי לאו איפוק אנא ואם נאמר דמדאורייתא בעינן לעשות לשם מצת מצוה הא קיימא לן בדאורייתא אין ברירה אלא ודאי דלא הוי רק מדבריהם עכ"ל ובכל זה נוטה לאסור באשר סומך על הבירור שבררו הגאונים שיש חשש חימוץ במצות הנעשות על ידי מאשינע ולאחרונה בא הרב הגאון מוהר"ד בערוש מייזליש אבד"ק ווארשא ואומר בהיותי בוויען זה מספר שנים ונדרשתי לחוות דעתי על אותו המאשין שנתחדש שמה וכאשר התבוננתי על תארו ומעשהו אסרתיו אז בצירוף הגאב"ד דשם וישמעו בקולינו (ועיקר החשש היה מפני הבצק שבצדדים אחר שכבר נעשו שיריים הוא חוזר ומצטרף יורד ומתגלגל בתוך המאשין וכן תמיד וקרוב לודאי שיש בזה כדי חימוץ: ועתה אם אמת הדבר שהרב הגאון דלבוב שלח לייעקב שלא כדת בלי ספק לא עשה כן אלא מיראת מעמידיו וחייש לגומלין ומי יודע עד היכן הציקוהו בדבר זה כי ידעתיו מכבר מן המחמירין ולא מן המקילין ולא לבי הלך לקדש עליו מלחמת מצוה במלחמתה של תורה ופלפולים בדברים כאלה אשר אין יסודתם בהררי קדש רבותינו הראשונים כי אם בדמיון גזרה לגזרה ומשמרת למשמרת.

ויותר נח לחכמי הדור לאסור איסר ולגזור גזירה בלי שום טעמים ופלפולים כי כן כח בית דין יפה להוראת שעה בכל דור ודור עכ"ל: עוד זאת חובתינו להודיע קושט אמרי אמת כי בעינינו ראינו בעיה"ק ירושלים ת"ו לפני י"ד שנים עושים מצות על המאשינע שהביאה לראשונה מטריעסט בעצמו ובכבודו הרב המאוה"ג הצדיק המפורסם מוהר"י

אוזילאנער שהיה לפנים דומ"ץ בק"ק מינסק ואחר כך בעיה"ק ירושלים ת"ו והוא לבדו הכין לו מצות על המאשינע ואחריו רבים יראים וכן שלמים והנזהרים בזהירות יתירה המה היו הזריזים לעשות מצותיהם על המאשינע ונשפוט כי הדבר אשר הרב הגאון מוהר"מ אווירבאך נ"י שנטה אחרי האוסרים בשנת תרי"ח לא הורה לאיסור גם בעה"ק ירושלים הוא אולי באשר בירושלים ראה בעיניו אופן עשיית המצות על ידי המאשינע ונודע לו שהמצות הנעשות על ידי זריזים וזהירים על ידי המאשינע אין לחוש בהן לחשש חימוץ שחשש לו על פי השמועה בשנת תרי"ח: והנה כבר נודע אשר ברוב ערי אשכנז נעשות המצות על ידי מאשינע ונזכיר בזה הערים המפורסמות פה בעירנו מגנצא עושים מצות על ידי מאשינע זה ל"ב שנים על פי הוראת הרבנים המאוה"ג הצדיקים המפורסמים מוהר"ל עלינגער ויבדל לחיים מוהר"ש באנדי הי"ו הרב הצדיק הזה היא וכל כבוד ביתו וזרעו לברכה אוכלים רק מצות השמורות משעת קצירה ואינם נותנים המצות במרק ואינם אוכלים הלביבות שקורין קנדליך והוא לבדו אוכל רק המצות שיאפה בערב פסח מחטים שמורים הנטחנים בביתו על ידי רחים של יד ובכל זאת יאכל המצות הנעשות על ידי מאשינע רק שלא יתן לעבור דרך הוואלץ המגלגל את השיריים (אבאפלל) הנשארים מהמצה שנעשתה עגולה על ידי המאשינע ובעיר ואם בישראל פפד"מ על פי הוראת הרב הגאון מוהר"ז טריער ובעוב"י אלטונא על פי הוראת הרב הגאון מוהר"י עטלינגער ובעוב"י ווירצבורג על פי הוראת הגאון מוהרי"ד הלוי באמבערגער הי"ו בעיר האלבערשטאדט על פי הוראת הרב הגאון מוהר"ץ דר אבירבאך לעומת זה בעוב"י האמבורג עושים עד היום בידי אדם כנהוג מקדם וכפי שהוגד לנו לא מפני חשש חימוץכי אם מפני שבערך חמש מאות נפשות מבני ישראל מתעסקים בעשיית המצות ולא יוכלו לקפח פרנסתם:

היראים באמת באשכנז אומרים כי על ידי המאשינע אם משגיחים עליה בהשגחה יתירה תעשינה המצות בכשרות יותר מכפי הנהוג מקודם ומאד נכון הדבר כי הרב הגאון המאיר לארץ ולדרים מוהרמ"ל מלבי"ם נ"י האבד"ק קאניסבערג יתן עינו הבדולח על המאשינע (אשר בלי ספק נמצאת בקאניסבערג) וביחוד על המאשינע שהמציאו מחדש אשר הגלגול של המצות והעשיה בעגול והנקבים בהמצות נעשה הכל בפעם אחת ובמאשינע אחד ובמהירות גדולה ויחוה דעתו הרמתה בשערי הלבנון ודבריו יהיו לעינים לשאר הרבנים הגאונים אשר לא ראו את המאשינע לדעת להורות הלכה למעשה ואנחנו פותחים לרוחה את שערי הלבנון לפני ההוראה הזאת ונדפיס במוקדם הוראת הרבנים (בלי פלפול) בענין הזה ושלום על ישראל:

ואלה הדברים אשר כתוב בכבוד הלבנון שנת שלש עשרה צד 20 על דבר המאשין של מצה לקול הקורא בעלה הנוספת להלבנון גליון כ"ו נתעוררתי גם אני אם כי לא קראתי בשם כי בסוד הגאונים עוד לא בא נפשי ובקהל גדולים אשר בארץ לא נפקד כבודי בכל זאת מצאתי חובה לנפשי לתאר לפני הקוראים היקרים בכלל ולפני הרבנים הג' בפרט את אשר עיני ראו ואין אומרים למי שלא ראה את החדש יבא ויעיד אלא למי שראה (נדה ז') רוב כל רבני מדינתנו כן ראו את המכונה שנעשית לאפיית המצה לחג הפסח ואנכי אם כי צעיר עודני למים ראיתי את המכונה בהיותי בבערלין בשנת תרי"ח ועם כי אז אך עלם בר תמיסר הוינא בכל זאת שמתי עיני והתבוננתי היטב על כל פרטיה והלכותיה וכאשר רשום בזכרוני לא זכיתי להבין כל טעמי האסור אשר הוצעו בהקול קורא בשם הרב הגאון הגדול מוהרש"ק וביחוד מה שכתוב בשמו באות ב' נומער א' שדימה מעשה המאשין למעשה קטן ובעינן מתחילת לישה עד גמר יהיה הכל על ידי ישראל גדול ובכי האי גוונא מדאורייתא אינו יוצא כדכתב בשמו הגאון הגדול מוהר"מ אווירבאך נ"י אברא אם נדמהו לחרש שוטה וקטן היה לנו לחוש לזה במצת מצוה וכאשר כבר האריך בזה אחד גדול הדור לפנינו בחבורו מנחת חינוך מצוה יו"ד והרחיב בראיות הרבה דהשימור הוא מדאורייתא לשמה יעו"ש ומה שכתב הרב הגאון מוהר"מ הנ"ל לדחות זאת מחלות תודה ורקיקי נזיר שאם עשאן למכור בשוק דיוצאין ידי מצה ואי הוי מן התורה הא קים לן בדאורייתא אין ברירה הא שפיר אם נאמר דמצה שהיא משומרת למצת מצוה אסורה או פסולה לחלות תודה ורקיקי נזיר ואז מוכרחים אנו לומר שהמצות שנמכרו לחלות תודה ורקיקי נזיר לא היו לשם מצת מצוה והנשאר בידו לצאת ידי מצת מצוה אך המה נשמרו לשמה ומאן מוכח הלא בדאורייתא אין ברירה (ויעויין מה שכתב בכיוצא לזה הגאון מוהר"ע איגר זצ"ל בתשובתו סי' ב' בקלף הנעשה לס"ת לכתוב עליו דבר חול ע"ש) אבל באמת אף אם יהיה המצה שמורה אך לשם מצת מצוה אך שיהיה משומרת מחימוץ כשר גם לחלות תודה ורקיקי נזיר דשם אף אסמכתא ליכא דיהיה צריך גם שימור לשמה רק העשיה בארבע עבודות כמבואר במנחות י"ב יעו"ש וברש"י ד"ה כל הקומץ בעי לשמה ואם גם הארבע העבודות לא היו לשמה אינו פסול בלחמי תודה ורקיקי נזיר רק דלא עלו לבעלים לחובה ויעויין היטב רש"י פסחים ל"ח ע"ב ד"ה שאינה נאכלת לשבעה וכו' בסו' הד' ואם כן כיון דבמשומרת למצת מצוה כשרה גם לתודה ורקיקין ממילא אין מקום לדין ברורה בכאן דישמור כולה לשם מצת מצוה ואם כן כיון דעלה בדעתו שלא ימכור הכל וחשב לצאת ידי מצה בהנשאר בידו

בודאי שמר כולה לשם מצת מצוה אף דצריך שימור מן התורה וכן מוכח מלשון הרמב"ם פרק שישי מהלכות חמץ הלכה ט' יעו"ש:

אבל כל זה אם היה מכונה קיטורית או עלעקטרית אשר רק ההתחלה נעשה בידי אדם ואחר כך הולכת מעצמה ודמיא לסרנא דמיא וגם בזה היה מקום לדון אי דמיא לחרש שוטה וקטן או מהני אם אחר משמר והאחרונים מצאו מקור לזה דלא מהני מגמרא דחגיגה דף כ' דאין אדם משמר מה שביד חברו ויעו"ש וברש"י ד"ה טמאה ואין כאן מקום להאריך אבל במכונה הזאת הלא עינינו רואות כי הכל נעשה על ידי אדם ואנשים העושים במלאכה אחד לש העיסה על ידי העץ המוכן לזה ואחר כך מושיט בידו לבין הוואלצען ואחד או שנים מעגלין בגלגל ואחר כך כשיוצא כמו מצה ארוכה כפי אורך השלחן הסמוך להוואלצען ומחופה בטס מתכת (בלע"ך) לוקח ביד כמו שבעה או שמונה רעדליך מחוברים יחד קרובים זה לזה ועובר על המצה הארוכה מלמעלה למטה ומלמטה למעלה ונמצאת כולה מנוקבת ואחר כך חותך בכלי עגול כמדת המצה ואח"כ נותנים לתנור שיש לו שתי פיות אחד נותן המצה מצד מזרח ד"מ והשני רודה מן התנור מצד דרום ואם אחד יסלק ידו אף רגע לא נעשית מלאכתו בלעדו והכל במהירות ונקיות נפלאה שערתי בדעתי כי בין הכל ישתהה ערך חמשה או ששה מינוט (האופה מעירנו שתנורו רק בעל פה אחד הגיד לנו כי במשך ח' שעות עושה לערך שש מאות פפונד [שלנו גדול מפפונד רוסיא] מצות דקות וקטנות והעושים במלאכה הם רק ארבעה גדולים ועוד ארבע נערות ומזה נוכל לשער כי הזמן הצריך לשיעור עיסה אחת מעט הוא המו"ל) והכלים אינם שובתים טפחו של זה בצד טפחו של זה:.

ועתה אשאל את רבותי הגאונים הכי צריך שהאשה תאחוז המצה בידה דוקא ותחמם את המצה שתמהר להחמיץ אשר הוזהרנו על זה לבלי עשות ככה כמבואר במג"א סי' תנ"ט סק"ד יעו"ש ואם האשה עורכת המצה אינה נוגעת במצה עצמה רק אוחזת הוואלגערהאלץ בידיה מבלי נגוע במצה מה טוב ומה נעים ואם כן מה לי הוואלגערהאלץ או המעגל בגלגל אך מה שחשש לפרורין הנדבקין ותחובין בתוך המאשין על זה צריך שימור והשגחה אם יצוייר זאת ואך האחת והוא העיקר מה שנותנים האבפאל שנית לתוך העיסה אם לא מתמהמה אף חמישית משיעור חמץ ומותר לשבר המצה ולחזור לעשותה כמבואר ברמ"א סי' תנ"ט ס"ב בשם הרוקח אך לכתחלה ודאי דאין לעשות זאת כמבואר שם הטעם במג"א סק"ו: ובזה הלא טוב ויפה עצת הגאון הגדול מוהר"ץ הארנשטיין הגאב"ד דלבוב שיחי' לחתוך בסכין ולעשות מרובעות ואם כי לענין פת עבה טפח אנו למדין מלחם הפנים דכשירה כדאיתא בפסחים ל"ז נלמוד גם הריבוע משם

לחם הפנים היתה מרובעת כדאיתא מנחות כ"ה ולא נשאר מכל החששות כ"א המבואר באות א' בהקול קורא דעיניהם של עניים נשואות לאפיית המצה עד כי בעירנו אשר מספר יושביה ערך ת"ן בתי אבות בערך מאה נפשות מרויחים בזה מעט או הרבה וגם כי בהמשך הזמן יוכל להתבטל מצות חביבת האפיה לגמרי וכמבואר בטור סי' ת"ס מצוה על כל אדם להשתדל בעשיית המצות ובאפייתן ובכל מקום אשר המכונה הזאת עשויה כולם קונים מצות אפויות (לדעתנו הדבר אשר במקומות שעושים מצות על המאשינע רובם [לא כולם] קונים מצות אפויות הוא משום דלא אכשור דרא ורובם חביבין עליהם ממונם [הזמן הוא ממון יאמרו עתה גם האוריפים] מלעשות המצוה בעצמם בחביבות בשעתה וכתיקונה לכן קונים מצות אפויות שלא יצטרכו לבטל זמן שהוא ממון וגם אם היו המצות עשויות עוד היום כנהוג מקדם היו אלה קונים מצות אפויות והודות לה' כי גם בדורנו ובארצנו ישנם מיעוטא דמנכר אשר המצוה של אפיית מצות בעצמם חביבה עליהם ובכל שנה קונים קמח מהאופה ומכינים מים שלנו ולעת האפיה יבאו בעצמם עם בני ביתם לעמוד בעת האפיה ולעזור בכל מה דאפשר להם ומשגיחים על כל חששי חימוץ שלא יראו ולא ימצאו אף כי המצות נעשות על ידי המאשינע המו"ל) ואין שום אדם עוסק באפייתן:

אך לעומת זה אם ישקלו גדולי הדור במאזני התורה והדעת הפסד חביבת המצות נגד שכר ההצלה מחשש חמץ ח"ו כאשר תיאר לפנינו הרב השואל בקול קורא וכמעט כן הוא בכל מקום למרות רוח השתדלות הרבנים והמורים אשר יראת ה' נגע בלבם לתקן האפשרי ובעירנו רוב האופים יש להם כלי מתכות וטסי בלא"ך בכל זאת הנשים המיגעות תכבד עליהם לעשות על הבלעכי"ן ובסור ההשגחה תיכף תערוך על הדף אף כי אינינו חלק אך להקל מעליה העבודה העמוסה עליה ערך שש עשרה שעות כל יום אדבכל זאת ח"ו אינני בא להורות ח"ו כי קטן אנכי בדעת ודל בימים וביחוד באשר הרבה גאונים אסרו מפורש והגאון מוהרר"ח האלבערשטאם כתב שיש לו עוד טעמים כמוסים לאסור: אך את אשר חזיתי אספרה בהיותי בבערלין היה אז הגאון הישיש מוהר"ר יעקב יוסף עטינגער האב"ד והרב המאוה"ג י"א לאמתו מוהר"א ראזינשטיין והרה"ג מוהרי"מ דאקטאר זאקש שנתקבל אח"כ לאב"ד שם והרב הג' החריף מחזיק ישיבה ממופלגי תורה העומדים לשרת בכהונת הרבנות מוה"ר מיכאל לאנדסבערג והרב המופלג בתו"י מוהר"מ וויטאקאווסקי עוד היו שם אז גאוני ארץ הרב הגאון אמיתי ציס"ע מוהר"מ פיילכענפעלד הראב"ד דראגאזין והרב המאוה"ג אב"ד דסלאתוי ועוד ועוד הרבה גדולי ומופלגי תורה ויראים אמיתים ולוא היה בזה חשש חמץ דודאי היו מערערים כי לא היה

מצה אחרת נאפית שמה וכל הנזכרים והגאב"ד הנ"ל מוהר"י עטינגער הנ"ל כולם אכלו ממצה זו על כן ראוי לכל הגדולים לתת לב לזה אולי יגולגל זכות על ידי בעל הלבנון שיצא הדבר בהיתר מגודל בטחוני אומר שלום כה דברי העמוס בעול הרבים יקותיאל ליב עיליאן חופ"ק זעזמער:

יג) נוהגים כמה בעלי בתים לדרוך ענבים בין פורים לפסח לעשות מצה עשירה ויש בעלי בתים שמערבים מים בשעת דריכה באמרם דבשעת הבציר המים שמערבין בהיין לא הוי מי פירות עם מים אך האמת הוא דלאו שפיר דמי למיעבד הכי כמבואר מדברי מוהרימ"ט בא"ח סי' ב' ובפרי חדש סי' תס"ב סעיף ג' וכנסת הגדולה שם הרחיב הדבור בזה באר היטב ועיין בדבר משה ח"א סי' כ"ו ואהל יוסף סי' ט' באורך והעולה מדבריהם לענין דינא הוא דדוקא בשעת הדריכה שמתערבים המים עם התירוש בה שעתה או בתוך השלשה ימים ראשונים ומניחו כך עד שיעשה יין שרי דהיישון מהני דכמו שהתירוש נעשה יין כן המים נעשות יין ואם כן להטיל מים בשעת הדריכה ולעשות המצות תיכף קודם שיעשה יין ודאי אסור דעדיין המים מעורבים בתוכו ולא נהפכו ליין ובדבר משה שם כתב דשמע שהיה במקומו חרם מהקדמונים שלא להטיל מים אפילו בתוך שלשה ימים כי אם בשעת הדריכה דוקא עי"ש ובאהל יוסף והרי בנדון דידן אף אם יהיה בשעת דריכה הרי אין ממתינים שיתיישן ויהפך ליין אלא עושים המצות בעודו תירוש ואם כן ודאי דאסור להטיל מים כלל וכן הסכים הרב מר אבי וצוה להכריז על זה בבתי כנסיות להזהיר את העם על כך ועיין בית דוד א"ח סי' רכ"ט ד' ט"ן ע"ג שהביא מחלוקת במעט מים ואנו אין לנו אלא דברי הרב כנסת הגדולה מאריה דאתרין כן כתב הרב בית אהרן בדף י"ב ע"ב אות ד':

יד) מה שנהגו העולם שאם נפל עיסה לארץ בשעת עשיית המצות מחזיקין אותו הבצק לחמץ אף שלא שהה שיעור מיל אין לזה טעם וכל שכן אם עושים כן בערב פסח אחר חצות ואוסרין הבצק בהנאה ועוברין על בל תשחית בלי שום טעם והוא מנהג טעות ורשאים לבטלו כדאיתא ביו"ד סי' רי"ד כן כתב הרב השואל שבשו"ת מוהר"ם שיק סי' רכ"ז והגאון המחבר השיב שמנהג בני ישראל תורה וכמה חומרות החמירו בפסח יעויין ברמ"א סי' תמ"ז סעיף ה' אם מלאוהו תוך שלשים אסור לשתות ממנו בפסח ובסי' תנ"א דמחמירין בכלי שני משום דלפעמים משתמשים בכלי שני והן חומרות גדולות שהחמירו ואסרו בפסח ואפילו בצונן וכל שכן בזה שבמקום שעושים המצות בודאי מלאה הארץ מפירורין שנפלו מקודם ושהו שם שיש ששה חימוץ ולפעמים נדבקים הפירורין בעיסה זו שנפלה לארץ ואף שיכולים לראות ולהכיר אם נדבק בהם החמירו

וחששו על דרך שכתבו התוספות בחולין ד' ט"ז ע"ב ד"ה אמר דאף דאמר ברי לי שלא דרסתי מכל מקום שמא ידרוס פעם אחרת והמנהג הוא משום סייג וגדר ואין לבטלו בשום אופן: טו) מה שנוהגים העולם ללוש בכלי נחושת דעת הרב השואל בשו"ת מוהר"ם שיק סי' רל"ז שבשעת הדחק אם אין להם כלי של נחושת מותר ליקח כלי חרס ללוש בה באופן שיהיה הכלי חלק שיוכלו לרחצו היטב וגם לכל הפחות אחר שילושו בה שתי עיסות ירחצו הכלי היטב ובן תורה אחד חלק עליו מאד והשיב הגאין המחבר דבודאי יש לנו לחוש לכל מנהג שבישראל כמבואר בסי' תר"ץ סעיף י"ז ברמ"א דאין לבטל שום מנהג דלא לחנם הוקבע וכן הוא בכל מנהג צריכים אנו לקיים בכל מאי דאפשר ומכל מקום יפה הורה שאם אין כלי של נחושת רשאים ללוש בכלי חרס כי אין זה מנהג קבוע ובגליל שלי ובשאר מחוזי מארמאריש ברוב ישובים לשום (ללוש) בכלי חרס ומה שכתב המגן אברהם בסי' תנ"ה סק"ט דנוהגים ללוש בערבות של נחושת ריבותא קאמר דאף בשל נחושת שאין לוקחים בהם מים מחשש חימום רשאין ללוש בהם דהמנהג הוא כן על כל פנים ללוש בהן דאין לחוש לחימום ומה שנהגו בקערה של נחושת אף דיש בה פקפוק הוא משום דשל חרס אין יפה כל כך ללישה וגם אם לשין בכח ודוחקין הרבה בעיסה משתבר הכלי חרס והספרדים והחסידים שבקהילתי אף שיש להם עריבות של נחושת אין לשון בהם אלא בשל ברזל דמצופין באבר דינן ככלי חרס כדקיימא לן לענין הגעלה דגלאזי"ר הוי ככלי חרס דזה מקרר טפי משל מתכת ואם יכולים יקנו אותן כי בהקערות הן של חרס והן של ברזל יש בהן נקבים קטנים שקשה לשלוט בהן ראות העין וצריך השגחה בעין פקיחא ועל כל פנים כשאין קערות נחושת מצויות רשאים ללוש בערבות של חרס ובמקום שלא היה מצוי כלי נחושת לא היה המנהג לחפש דווקא אחר כלי נחושת ללוש בהם ומרן החתם סופר היה לו גם שלחן אחד של נחושת שעשו עליו המצות אבל שלחן של עץ היה עדיף טפי אם היה באפשרות שיהיה חלקים לגמרי בלי שום בקע וסדק ודאי מותר ללוש בהם דכל שיש קערות או ספלים יותר עדיף טפי שיוכלו לנקות אותם אחר כל לישה ולישה כראוי ואף שאין כדאי להאריך כתבתי כדי לברר שאין שום פיקפוק בזה.

טו) במה שהקטנים עוסקים באפיית המצה ופעמים שאינם שכירי יום חקר הרה"ג יעקב קוצויצקי מקעניגסבארג בפרייסין יצ"ו אי יוצאין ידי חובת מצה כיון דאומן קונה בשבח כלי וקטן מיקנא קני אקנויי לא מקני כדאמרינן בסוכה ד' מ"ו לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא וכו' וכעין קושית הקצות החשן בקטן שכשר לכתוב הגט וידידי הגאון אליהו קלעצקי יצ"ו בס' הבהיר אמרי שפר סי' ע"א האריך לבאר דאין חשש בזה

משום אומן קונה בשבח כלי על פי החילוקים שנאמרו בעיקר דין אומן קונה וכו' וסיים בתשובתו אמנם לכתחלה יש לאפותה על ידי גדולים כמבואר בסי' ת"ס: יז) בערב פסח בין העוסקים בעריכת מצת מצוה היה חרש אחד שאינו שומע ואינו מדבר ולא שמו על לבם לזה שמצות הנערכות על יד חרש אינן ראויות לצאת בהן ידי חובת מצה ואחר שנתערבו המצות שערך החרש עם המצות שערכו כל הבני דעה שמו על לבם שיש קפידא בזה נשאל על זה הגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בס' חיים של שלום סי' מ"א וכתב דמשום דבר חשוב ליכא באלו המצות קטנות שלנו ולא הוו ככרות של בעל הבית דאין להם ביטול אבל מה שיש לחוש הוא משום דבר שבמנין דלא בטיל דאף שנמכרות גם במשקל ואינן מיוחדות למנין מכל מקום כיון שנמנות למצותן חשיבי דבר שבמנין כמו בנרות של חנוכה וכו' והאריך מאד בחילוקי דינים בדין דבר שבמנין והעלה דבטלות הן המצות שנערכו על ידי חרש ברוב המצות שנערכו על ידי שאר בני דעה ומותרות.

סימן יד בדין המצות וחיוב אכילת מצה א) הוה עובדא שרדו המצות ברחת חמץ שנשתמשו בה חמץ בערב שבת קודם וביום ראשון אפו מצות ורדו אותם בהרחת הנ"ל והנה אחר העיון בדברי הפוסקים על דברי מרן בש"ע סי' תנ"א סי"ט נראה דכיון שהרחת אינה בת יומא והאפיה היא קודם הפסח אין לאסור המצות כשהרחת נקיה ואין בה שום סדק דמה שכתב הרב שערי תשובה שם אות מ"ב בשם הרב מוהר"מגאלאנטי לאסור באינה בת יומא והם דברי מרן חיד"א בקונטריס אחרון שבמחזיק ברכה הנה כתב הרב מזבח אדמה והביא דבריו הרב דברי מנחם שם בהגב"י אות ה' דטעמו משום אולי היה דבוק בה איזה חמץ ובפרט דיש ברחת איזה סדק דחיישינן שמא היה שם איזה חמץ וחוזר ונעור וכו' ובנדון הנ"ל שהרחת נקיה ואין בה סדק והאפיה קודם פסח נראה דאין חשש בדיעבד ומתבאר ממה שכתבו הרבנים שלחן גבוה ס"ק מ"ז וזכור לאברהם ד' ק"ו ע"א ודברי מנחם שם דגם אם הרחת בת יומא יש מתירין על ידי קליפה וכשהמצה דקה שאי אפשר לקולפה שרי בלא קליפה ויש מי שמתיר בלאו הכי משום דהוא משהו קודם פסח ואינו חוזר ונעור כיעי"ש ולכן נראה דבנדון הנ"ל אין שום חשש כלל ומצאתי שנשאל הרב כתב סופר בסי' פ"ט שרדו ברחת המוכנת למצות לחם חמץ בבלי דעת וכשידעו מזה נתנו להאומן וקלפה וגם הגעילו אותה ואחר האפיה של כל בני הישוב נודע להמורה ואפיית המצות היה אחר שלשה ימים ובתשובתו האריך לפלפל במה שכתב הרב שערי תשובה בשם מוהרמ"ג הנ"ל ובדברי שיירי כנסת הגדולה במה שפסק מרן בש"ע דצריך לקנות חדשה דהוא משום דחושש לדעת הסוברים דנותן טעם לפגם אסור בפסח והוא כתב דאין זה נכון דהא בסי' תמ"ז סעיף יו"ד פסק דמותר ומאי שנא

רחת מכל נותן טעם לפגם (וכן הקשה הרב מאמר מרדכי בס"ק כ"ה עי"ש) והנכון כתירוץ השני שבשיירי כנסת הגדולה דנותן טעם לפגם מותר רק בדיעבד וזה אפילו קודם הפסח אסור אבל אם כבר נאפה קודם הפסח הוי נותן טעם לפגם קודם הפסח ומותר בפסח כמו בכל האיסורין ואם נאפה בפסח להסוברים דלפגם בפסח אסור יש לצדד להקל אחר ההגעלה דהא בש"ע הביא סברת מאן דאמר דלא מהני הגעלה בשם יש אומרים ולאו כולי עלמא היא ובצירוף דהוא נ"ט בר נותן טעם הגם דאסורא הוא כשגעלה קודם פסח כבר הוקלש טעמו קודם הפסח יש לצדד להתיר באפשר אפילו אפו בפסח וכל שכן קודם פסח אחר ההגעלה ומוהרמ"ג אינו אוסר אלא בלא הגעלה והשיירי כנסת הגדולה מתיר גם בזה ובנדון זה שהוגעלה וגם הוקלפה יש להתיר בדיעבד שכבר נאפו בלי פיקפוק ושוב כתב דאפילו לא הוגעלה ולא הוקלפה היה נראה להתיר דהנה טעם של מוהרמ"ג לא ידענא למה הפריז להחמיר כל כך בנותן טעם לפגם קודם פסח בדיעבד דלא חמיר קודם פסח משאר איסורין דשרי התבשיל ונראה דסובר דמה שהתירו התבשיל ואסרו הכלי הוא משום הפסד דהכלי חרס כל אחד בפני עצמו אינו הפסד מרובה והתבשיל הוא הפסד מרובה ויש מהראשונים שסוברים כן אלא שאין כן דעת תוס' והרא"ש והג"א וכו' וכו' ומטעם זה יצא חומרת מוהרמ"ג בנותן טעם לפגם קודם פסח שאפשר לאוכלו קודם פסח או אחר הפסח וליכא פסידא אסור בפסח וכיון דהתוס' והרא"ש וכו' לא סברי האי טעמא בטח לבינו להלכה ולמעשה כהרב שיירי כנסת הגדולה ואפילו אפו בלי שום תיקון ובנדון דידן דאיכא הפסד מרובה וטרחה הרבה לאפות המצות של כל בני הישוב וגם שלא אפו בה רק פעם אחת לחם אחד כבר יצאנו ידי חומרת מוהרמ"ג וכו' אלו תורף דב"ק וכבר כתבתי למעלה בשם הרב מזבח אדמה שכתב טעמו ונימוקו של הרב מוהרמ"ג מחשש חמץ דבוק וכשהרחת נקיה ואין בה סדק אין לחוש והטעם שכתב הגאון כתב סופר (לפי שלא ראה דברי הרב מזבח אדמה הנ"ל) לדעתי העניה יש לפקפק בו דהדבר ידוע כי המצות הנאפות לפסח אתייקור"י הוא דמייתקר"ו ביוקר עומדים לכל אחד ואחד וטירחא מרובה והוי הפסד מרובה בלי ספק ועיין להרב עיקרי הד"ט סי' י"ח אות כ"ח בשם הרב זקן אהרן דיש לאסור אף שגררוה והגעילוה תחלה אך בזאת שיהיו בה שלשה תנאים.

א) שיהיה תוך זמנו דאילו קודם לכן בטל בששים ואינו חוזר ונעור. ב) שהמרדה בת יומא דאם אינה בת יומא הוי טעם לפגם דמותר גם בפסח לרוב הפוסקים.

ג) אם הוא לכתחלה אך בדיעבד אין לאסור ואם משום גדר רוצים לאסור הכל לפי השעה עכ"ל ועי"ש לענין ספק אם היא בת יומא מה דינה ובנדון דידן דכולהו תלתא לטיבותא

דאין הרחת בת יומא וקודם הפסח ובדיעבד נראה דאין חשש כלל וכבר כתבתי דלאסור המצות שנאפו קודם הפסח הוי הפסד מרובה וטירחא מרובה כל שכן בנדון זה שהוא שבוע שחל פסח בתוכה כי בא מועד ויהיה דוחק גדול מאוד לכמה בני אדם שאפו בזה נראה ודאי דאין נכון להחמיר כלל והאל יתברך יצילנו משגיאות אמן.

עתה נדפס ספר הבהיר מנחת משה וראיתי שם בסי' ט"ו אות ג"ן שהעתיק שו"ת כתב סופר הנ"ל ולא ראה דברי רבנן קדישי שהבאתי למעלה כי אינם מצוים אצלו. ב) מצה שבעודה חמה ברדייתה מהתנור נפל הקמח עליה התיקון לזה הוא שתכף יחזירנה לתנור ועל ידי חום התנור נקלה הסולת יפה יפה ככתוב בא"ח הלכות פסח בשם הרא"ה וכו' ואפילו אם יש במצה נקבים מהני תיקון זה ואין לחוש שמא נכנס הקמח בנקבי וסדקי המצה ואינו נקלה בזמן מועט ואם נאמר לו שישהה אותם בתנור יש לחוש דחייס שמא יתחרכו דכיון שאינו אלא אבק בעלמא במהרה הוא נקלה על ידי חום התנור וכן כתב הרב כסא אליהו בסי' תנ"ט שהרב מר אביו הורה כן הלכה למעשה כן כתבו הרבנים בספר די השיב בשו"ת א"ח סי' י"ב גם הרב דברי מנחם בסי' תט"ן הגב"י אות ו' הביא כן בשם הא"ח וז"ל ומי שנפל קמח על פתו ראוי לו שלא לישרות אותו פת במשקה וכן אין ראוי שיבצע אותו בפיו שהרי המשקה שבפה וכו' אלא יחזור ויאפה אותו עיין בספר ארחות חיים ד' ע"ג ע"ד ובס' חיים שאל ח"א סי' ל"ב כסא אליהו שם עכ"ל ולמעשה צ"ע כי ראיתי להרב שערי תשובה שכתב בשם תשובה שבסוף ס' משנת רע"ק שלא להחזיר המצות לתוך התנור חם שיעשה הקמח קלוי להקל האיסור ובפרט כשידו משגת לעשות מצות אחרות עכ"ל (מה שכתב שם בשם הבני חיי עיין מה שרשמתי בסי' י"ג אות ב'): ג) בליל שימורים כשעה אחת בלילה ראשונה הביא הפאסט לאחד מצות שמורות שנשלחו לו ונסתפק.

א) אם מותרות באכילה דשמא היו בתחלת הלילה חוץ לתחום. ב) שאין מפרישין חלה ביום טוב והשיב הגאון מוהר"י דייטש בשו"ת יד יוסף סי' ע"ט להתירם דמשום חוץ לתחום אין חשש בנדון דידן לפי שהשולח כתב להמקבל שכשנתן המצות להבי דואר במקומו התנה עם ראש הבי דואר לכתוב על גבי התיבה שלא יעכבוה בדרך כי נחוץ מאד להמקבל ובראשו נגעו פשע ולא כתב כן ונתעכבה בדרך ואם כן הרי זה דומה למה שכתב מרן בסוף סי' תקט"ו דישראל ששלח דורון לחברו בערב יום טוב והיה באפשרות להביאו ליד המקבל קודם הלילה ופשע השליח ולא הביאו עד הלילה דמותר אף למי שהובא בשבילו דשלוחא הוא דעוית ואין קונסין לישראל וכל שכן הכא שהתנה כן בפירוש והשליח פשע ובפרט שיש לומר שבתחלת הלילה כבר היה תוך תחום העיר

ועל הפרשת חלה כתב להתיר לפי שהמעשה כך היה שראובן שלח לחברו שבעיר אחרת קמח לאפות המצות ולשלחם לו וכן עשה והנה בסי' תק"י סק"י כתב המגן אברהם בשם המרדכי שאם לא הפריש חלה בערב יום טוב קנסינן ליה ורצה המגן אברהם לומר שאם שכח מלהפריש חלה ביום טוב לא קנסינן ליה ורפיא בידיה דשכחה במזיד הויא ובנדון שלא היה אפשר לא לשולח המצות ולא להמקבל להפריש בערב יום טוב ועל ידי אונס לא הגיע לידו עד יום טוב שרי להפריש ביום טוב אלו תורף דב"ק: ד) אכילת מצה בליל פסח דצריכה כזית והיו שני בני אדם בספינה וכיוצא ואין להם רק כזית אחד הרב בית יהודה כתב דמאן דאלים גבר והרב עיקרי הד"ט בסי' י"ט אות י"ג הביא דבריו מרן החבי"ף בספר ראה חיים ח"א ד' י"ד ע"א כתב דכיון דגם בחצי שיעור איכא מצוה מסתברא דיחלקו הכזית בין שניהם דטפי עדיף שיעשו השנים מצוה שלא מן המובחר ממה שיעשה האחד לבדו מצוה מן המובחר.

ומרן החבי"ף כתב דאם יאכל כל הכזית אחד מהם יקיים המצוה כדינה אבל אם יחלקו לשנים אין גם אחד מקיים מצוה שלמה ולכן מוטב שיקיים האחד מצוה כדינה ומאן דאלים גבר וכדעת הרב בית יהודה הנ"ל. ומרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תע"ה שקיל וטרי אי איכא מצוה באכילת חצי שיעור למי שאין לו אלא חצי זית מצה.

ועיין לגאון עוזינו הרב פתח הדביר בח"ב סי' צד"ק אות א' ובמפתחות ד' קמ"ז ע"ב והרב חכמה ומוסר ד' קע"ו אות קמ"ה הביא בסתם סברת הרבבית יהודה דכל דאלים גבר ונראה דאם יש לאחד מהם מצה כדי אכילת פרס מכזית חטים על ידי תערובת ואם יאכל הוא לבדו כל האכילת פרס מקיים מצוה אליבא דכולי עלמא טפי עדיף שיאכל כזית והשאר יתן להנמצאים עמו דיש כאן ספק ספיקא ספק אי הלכה כרבינו תם דבתערובת שיש בו כזית בכדי אכילת פרס חייב על כל זית שבו והכי נמי יוצא ידי חובתו בכל זית שבו ואם תמצא לומר דהלכה כהר"א דאם אינו אוכל כל הפרס אינו חייב והכי נמי לענין לצאת ידי חובתו הוי חצי שיעור.

עיין להגאון פרי חדש סי' תנ"ן סעיף ב' שמא הלכה כמאן דאמר דבחצי שיעור מקיים המצוה והוא מתהפך (למאן דמצריך) כן נראה לכאורה וצריך להתיישב לעיין בדברי הרבנים שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הסמ"ך אות מ"ג: והנה כל הכתוב למעלה הוא מזמן רב שכתבתי כנז"ל על פי מה שראיתי בספר ראה חיים הנ"ל ולא היה בידי ספר עיקרי הד"ט.

ועתה השגתיו וראיתי כי אין הדברים מכוונים דנראה ממה שכתב בשמו בספר ראה חיים דהרב עיקרי הד"ט פוסק בעובדא דהרב בית יהודה שיחלקו הכזית בין שניהם

והמעיין בדברי עיקרי הד"ט בגופן שלהן יראה דאין דעתו לפסוק כן וכל עצמו לא בא אלא להכריח כדעת הרב שבות יעקב שהביא שם דמי שאין לו אלא חצי זית מצה אינו חייב לאכול דאכילה בכזית ובציר מהכי ליכא מצוה וכתב על זה דהרב מחנה ראובן הסכים להרב שבות יעקב ושמרן חיד"א בספר חיים שאל סי' ג' חלק עליו והחליט דיאכל מה שיש לו בלא ברכה ועל זה הוא שהביא מה שכתב הרב בית יהודה בשנים שאין להם אלא כזית כל דאלים גבר וכונתו רצויה להוכיח מזה כדעת השבות יעקב שסיים (בעיקרי הד"ט) בזה הלשון ואם אפילו בפחות מכשיעור מתקיימת המצוה למה לא יאכלו שניהם חצי זה וחצי זה דנהי דבאכילת כזית תהיה מצוה מן המובחר מכל מקום לא היה בדין לעכב על חברו שלא יקיים המצוה כל עיקר כדי שיקיים הוא באלמות וחזקת היד מצוה מן המובחר וכמעט מסתברא דעשייתו היא מצוה שאינה מן המובחר ולזכות בזה גם את חברו עדיף מעשותו לבדו מצוה מן המובחר עכ"ל.

וסגנון הלשון מורה ודאי דכוונתו לומר דבהכרח הדין נותן לפי דברי הרב בית יהודה דליכא מצוה כל עיקר וכדעת הרב שבות יעקב דאם לא כן היה לו לפסוק הדין שיאכלו כל אחד החצי זית. ולפי זה גם הרב עיקרי הד"ט מיסתמיך ואזיל ונקיט כדעת הרב בית יהודה ובמחלוקת הרבנים שבות יעקב וחיים שאל סובר כדעת הרב שבות יעקב דבפחות מכזית אין שום סרך מצוה אלא דלדעתי הקצרה דברי הרב עיקרי הד"ט אין מוכרחים דשפיר יש לומר דאף דבדליכא אלא חצי שיעור חייב לאוכלו מכל מקום בדאיכא כזית שלם עדיף שיאכלנו אדם אחד ויעשה המצוה כתקנה דבחצי שיעור אין המצוה נעשית כתקנה אלא דמכל מקום חייב לאוכלו לקיים מה שבידו לקיים אבל כזית שלם הויא מצוה כהלכתה ולכן כתב הרב בית יהודה דאחד מהם יקיים המצוה ומאן דאלים גבר.

ובזה גם מרן חיד"א מודה כמו שנראה ממה שכתב בברכי יוסף סי' תפ"ב דבאות ג' העתיק דין הבית יהודה מאן דאלים גבר ובאות ד' הביא מה שכתב הרב שבות יעקב בדין חצי שיעור וחלק עליו עי"ש וכתב שם בעיקרי הד"ט באות י"ד דהרב בני חיי סי' עת"ה הוכיח דאין מצוה באכילה פחות מכזית ומה שדחה במחזיק ברכה הוכחתו הנה הרב חקרי לב בסי' ץ' עמד בזה וקיים סברת הבני חיי ובנדון הבית יהודה הנ"ל כתב דלדעתו אין בקיום מצוה דינא דאלים גבר ומדנים ישבית הגורל עי"ש: ונדפס מקרוב ספר רוח חיים למרן החבי"ף וראיתי בסוף סי' עת"ה ציין שו"ת החק"ל הנ"ל וציין לעיין במה שכתב על דבריו בספר כסא רחמים ולפי הנראה אשתמיט מיניה לשעה מה שכתב הרב חקרי לב הנ"ל בקונטריס כונן לחקור שציין הרב פתח הדביר הנ"ל ששם הביא מה שכתב מרן חיד"א בפתח עינים להשיב על דברי הרב חקרי לב והוא עמד על כל

דבריו והעלה דאין חצי שיעור בעשין ושכן דעת מרן מוהריט"א בקהלת יעקב מערכת החי"ת אות קל"ז ובמפתחות הספר בד' קמ"ז ע"ב הנ"ל כתב דבספר הלכות יום טוב ד' ק"ך ע"ג כתב בהיפך והצריך א עיון והרב כפי אהרן בחלק א"ח סי' י"ב כתב דיש להוכיח ממה שאמרו בבכורות ד' מ"ח חמש ולא חצי חמש וכתבו התוס' דחמש סלעים רמי רחמנא עליה ולא מקיימא בפחות מחמש עי"ש דכל דליכא שיעורא לא הוי קיום המצוה ותמה על הרבנים הנ"ל דנעלם מהם סוגיא זו וראה זה חדש כי כמעט שעברתי בדברי רבנן קדישי בזה לא ראיתי שנחלקו אלא במצוה הבאה על ידי אכילה ולא בשאר מצות כארבעה מינים שבלולב וכיוצא עיין בספר היקר עמודי אש ד' כ"ה סוף ע"ד דאין להכריח דליכא מצוה בחצי שיעור מדקיימא לן בסי' תקצ"ג דאם אינו יודע כל התקיעות לא יתקע מה שיודע כדכתב להכריח כן בשו"ת ספר יאושע בפסקים וכתבים דטעם הסוברים דיאכל חצי שיעור הוא דסברי כהרא"ם דאכילה בכל שהוא רק דההלכה עקר פשט הכתוב ובמצות עשה קיים בכל שהו וזה לא שייך בתקיעה עכ"ד ועיין בשערי תשובה סי' תע"ה וסי' תפ"ב ובקונטריס הכללים מערכת החי"ת אות י"ב כתבתי דנראה ממה שכתב בהקדמת ספר תולדות יצחק בשם הגאון כרתי ופליתי דסובר דליכא מצוה בקיום חצי שיעור עי"ש.

ועתה נראה לי הדל דאינו מוכרח דיש לומר דלענין לדחות לא תעשה שאני וק"ל. ובקונטריס הכללים הנ"ל כתבתי דהרב עיקרי הד"ט סובר דאיכא מצוה בפחות מכזית וכו' עי"ש שנמשכתי אחר מה שנראה ממה שכתב בראה חיים כי לא ראיתי אז גוף דברי הרב עיקרי הד"ט ומה שהבאתי שם דבהגהות מוהר"ץ הירש חיות ליומא ד' ט"ל כתב בשם הרב חתם סופר לדחות הראיה מלחם הפנים דשניא היא דאינה מצוה על אדם פרטי כו' עי"ש עיין מה שכתב בתשובות חתם סופר א"ח סי' מ"ט בענין זה: אחר זמן השגתי ספר חדש דברי מרדכי לגאון מופלא מרבני אשכנז (מוהר"ם פרידבורג) וראיתי בסי' ך' שהאריך מאד בעניינים אלו הפליא עצה הגדיל תושיה לא הניח פינה וזוית והביא דברי הראשונים והאחרונים המדברים בענין זה צלל במים אדירים מענין לענין והביאם לאותו ענין.

והעלה הלכה ברורה דהגם דמרש"י ותוספות ישנים והריטב"א למסכת יומא ד' ט"ל מוכח דסברי גבי לחם הפנים דליכא מצוה בציר משיעורא (כיעי"ש עד סעיף י"ח) מכל מקום במצה ומרור וכיוצא כל משהו ומשהו נחשב לו מקצת ממצות ה' ברה ועל כן מי שאי אפשר לו לאכול כזית שלם חייב לאכול כל מה שביכלתו והנה שכרו אתו כי כן שורת נותנת זאת חקת התורה ועי"ש עוד בסי' נ"א וכתב שם בסי' ב"ן דלפי מה שהעלה

בסי' ן' דאיכא קצת מצוה באכילת חצי שיעור ומי שאי אפשר לו לאכול שיעור שלם חייב לאכול כל מאי דאפשר יש להסתפק אם יברך על אכילה חצי שיעור דאף דנוסח הברכה הוא על אכילת ואין אכילה פחותה מכזית יש לומר דהברכה היא על עיקר הציווי כזית שלם ואף שעתה אוכל פחות מכזית לית לן בה מעין מה שכתבו התוספות בפסחים ד' ז' ד"ה בלבער כו' אף דלהכניסו משמע להבא לא קשיא דלא על זאת הנעשה עכשיו מברך אלא משבח ומודה להקב"ה שציוונו על המילה כל שכן בנדון דידן שאין יכול לאכול כו' ושקיל וטרי בזה ומסיק להלכה דאם יש שם אצלו מי שאוכל כזית יש לו לכוין לצאת בברכת חברו ואם לאו לא יברך על פחות מכזית דלפי שיטת מוהרלנ"ח שבש"ך סי' רל"ט סק"ך חצי שיעור גרע ממצוה דרבנן ובפרט שקצת האחרונים כתבו דבפחות מכזית אין מצוה כלל עכ"ל ודבר זה קיימתי בעצמי מסברא דנפשאי מזה שתי שנים אשר אין ביכולתי לאכול כזית מרור בשום אופן ואני מצוה לחתני הי"ו שיכוין להוציאני ידי חובתי בברכתו ואוכל כזית ואני אוכל מעט בקושי וגם דעת מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' עת"ה הוא למי שאין לו כזית שלם שיאכל חצי שיעור בלא ברכה עי"ש: ואת זה אגיד כי כל הכתוב למעלה כבר נדפס בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת אכילה ונשנו הדברים כאן (בתיקון השגיאות) מפני שנתחדשו איזה דברים כמו שארשום בזה בס"ד והוא כי בזמן שכתבתי כל הכתוב למעלה לא עיינתי בדברי מרן מוהריט"א שבספר הלכות יום טוב שציין במפתחות פתח הדביר כי ציין לספר הלכות יום טוב הנדפס בפני עצמו ואשר בידי הוא הנספח להשסי"ן ואין הדפים מכוונים ולא פניתי לחפש בזה.

אמנם אחרי כן ראיתי מה שכתב מרן מוהריט"א בפרק שמיני דבכורות אמתניתין דאין פודין לא בעבדים וכו' (בד"ה והנהראיתי להתוס' לעיל בפירקין ד' מ"ח ע"ב ד"ה דר' מאיר) שאחר שנשא ונתן בדברי התוס' כתב שסוברים התוספות דמקיים מקצת מצוה בנתינת חצי חמש דהא נקיטינן דחצי שיעור אסור מן התורה וכדאמרינן לענין לאו הוא הדין דאמרינן לענין מצות עשה דאם אין לו כי אם פחות מכזית מצה בליל פסח חייב לאכלו כיון דמקיים מקצת מצוה והוא הדין אפילו בפדיון דשיעורו מפורש בתורה חמשה סלעים דאם נתן חצי חמש מקיים קצת מצוה וכו' ע"כ לענייננו וזהו שהצריך עיון הרב פתח הדביר שדבריו סותרים למה שכתב בקהלת יעקב דבעשין ליכא חצי שיעור דודאי דוחק גדול לומר דלדעת התוספות הוא דקאמר דסברי הכי ואיהו לא סבירא ליה הכי ולפי דרכנו למדנו דממקום שהכריח הרב כפי אהרן שהבאתי למעלה (מההיא דחמש ולא חצי חמש) דאין מצוה כלל בחצי שיעור משם מכריח מרן מוהריט"א לדעת

התוספות בהיפך גם מה שהיה נראה לי דלא נחלקו רבנן בתראי בחצי שיעור דעשין אלא במצוה שבאכילה כמו שכתבתי למעלה מתבאר מדברי מרן מוהריט"א הנ"ל בהיפך כמובן: והשגתי עתה ספר כפי אהרן ח"ב וראיתי שם בחלק א"ח סי' ג' שרב אחד יצ"ו השיג על מה שכתב בכפי אהרן ח"א הנז"ל מדברי מרן מוהריט"א בהלכות בכורות ד' פ"ז ע"א והרב המחבר הודה לו שהאמת שלא ראה אז דברי מרן מוהריט"א הנ"ל ואמנם אף אחר שראה דב"ק לא חזר מסברתו אשר על כ"ף הראשון והאריך לדחות דברי מרן מוהריט"א וככחו אז כחו עתה דאין דין חצי שיעור בקיום מצות עשה עי"ש דב"ק והדברים אשר הובאו שם בשם מרן מוהריט"א הם מכוונים למה שהבאתי בשמו ולפי הנראה הם דפוסים חלוקים כי שם כתוב ד' פ"ז (כנז"ל) ובפתח הדביר כתוב ד' ע"ג ואולי דבר בקדשו בשני מקומות בסיגנון אחד ולא ראה זה כראה זה ולענין דינא כבר כתבתי למעלה דנראין דברי הרב דברי מרדכי פרידבורג בענין זה.

וידידי הגאון מפארעמישלא יצ"ו בשו"ת בית יצחק חלק א"ח סי' ד' אות ג' אף הוא היה מתכוין להוכיח מהא דולא חצי חמש דלא נאמר דין חצי שיעור בקיום מצות עשה ושוב דחה דיש לומר דמי שאין לו כי אם חצי שיעור מצה חייב לאכלו לקיים מקצת המצוה מה שאין כן פדיון הבן שאינו נותן להכהן בחנם אך בתורת שיעבוד זה קונה הבן אצל הכהן אם כן כשאין לו רק חצי ממש ולא יועיל פדיונו למה יתן לכהן בחנם כיון דאין תועלת בפדיון זה עי"ש: ה) בחג המצות שהמנהג ליקח מן מצת מצוה ומשאר המצות ומצרפין אותם לחלה כתבתי בתשובה דלאותם הנוהגים כדעת הרבה פוסקים דאין יוצאין למצת מצוה רק בחטים משומרים משעת קצירה ואילו בשאר מצות אין מקפדים שיהיו משומרים נראה לי ברור דאין מצרפין העיסות כיון שמקפיד על תערובתם וגרע מעיסה שאין בה כרכום שאינה מצטרפת מחמת שמקפיד עליהם שלא יתערבו דכ"ש בזה דחשיב קפידא וז"פ לדינא כן כתב הרב ישועות יעקב בחיו"ד בנימוקיו לסי' שכ"ו: ו) מה שלא אסרו מצה ומרור בפסח שחל להיות בשבת משום גזרה דרבה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים כשופר ולולב הוא משום שאין דרך לצאת בלילה ומה שאסרו קריאת מגילה הוא משום קריאה דיממא כן כתב הגאון העמק שאלה (פי' על השאלתות) בפרשת ויקהל בשאלתא לפורים אות כ"א ולפום ריהטא יש לפקפק בדב"ק דהא עיקר טעמא דרבה הוא משום דאין הכל בקיאים וחיישינן שילך אצל בקי וגו' וזה אינו שייך במצה ומרור דאין בהם חסרון בקיאות ולא שייכה הגזרה הגזרה כלל: ז) אם אכל כזית ממצה שנעשית מחמץ נוקשה דאינו אסור אלא מדרבנן אם יצא ידי חובתו מדאוריתא רשמתי בסי' י"א אות ח':

ח) אחד הניח מצות שאפה על חג הפסח ושומן של פסח בבית אדון אחד בחדר מיוחד שישנים שם ואין אוכלים שם ואחר כך בא ולקח המצות והיה משקלם שוה כאשר הניחם ובהשומן היה לו טביעות עין נשאל הגאון עמודי אש נר"ו בסי' ח' אם יש לחוש שמא החליף האדון והאריך מאד בדין חשש חלוף בדבר שביד נכרי במה שאין לו הנאה אי חיישינן שיחליף להכשיל את הישראל והעלה דנקיטינן דכל שאין הנאה לנכרי לא חיישינן שיחליף אפילו באיסורי תורה ובד' ס' סוף ע"ד כתב החכם אחד דשמא לא היה פת להאדון ולקח המצות ואפה אחרות תחתיהן וכמו שכתב הגאון חכם צבי סי' ט"ל דבכי האי גוונא חיישינן ודחה דבריו דלא אמר כן הח"ץ אלא במקום שאין פת מצוי אבל בסתם לא חיישינן ופלפל קצת בזה וסיים ומה גם שהנכרי אינו יודע איך מנקרין המצות ואיך אופין אותן ומרתת שיכיר הישראל וכי האי גוונא כתב רש"י בתשו' גבי ניקור הבשר ומה גם דמשקלם שוה דזה הוי סימן וכו' וגם השומן מועיל בו הטביעות עין והאריך קצת במהות הטביעות עין אי בעינן שבעתן העין וכתב דשבעתן העין לכתחלה בעינן ואחר כך סגי אם מכירו בטביעות עין כל דהו וכתב בשם ספר שבילי תורה באה"ע סי' קמ"ב דלא מהני טביעות עין גבי גט אלא לצורבא מרבנן וכתב על דבריו דליתא דדוקא גבי אבדה דאיכא חימוד ממון הוא דלא מהדרינן בטביעות עין אלא לצורבא מרבנן אבל באיסורין מהני טביעות עין אפי' להדיוט ומסיק דהמצות והשמן מותרים ט) מי שאין לו מצה בליל ראשון של פסח אלא מן החדש אי אמרינן דאתי עשה דבערב תאכלו מצות ודחי לא תעשה דאכילת חדש הנה רב אחד בשו"ת מים רבים סי' מ"ג נסתפק בזה והעלה דשב ואל תעשה עדיף ולא אמרינן בזה אתי עשה ודחי לא תעשה דאיסור חדש מפורש בתורה ומצות אכילת מצה בזמן הזה לא מיקרי מפורש בתורה אף דבאמת היא מן התורה כיון שאינו מפורש לא אמרינן ביה אתי עשה ודחי לא תעשה והאריך בזה ובא רעהו הרב המחבר בסי' מ"ד ודחה כל יסודותיו והלכה זו העלה דחדש בזמן הזה בחוצה לארץ בשל נכרי אינו אלא חומרא בעלמא ואפילו נימא דהוי איסור גמור אינו אלא מדרבנן ולכן מי שאי אפשר לו לקיים מצות אכילת מצה בלילה ראשונה שהוא מדאורייתא אלא בחדש שבחוצה לארץ שהיא תבואה של נכרי יקיים המצוה בזה ולא יחוש לאיסור חדש כשהוא של נכרי וחוצה לארץ ולא גזרינן בזה כזית ראשון אטו כזית שני וכו' והביא מה שכתב הרב בית חדש בסי' ת"ס בשם רש"ל מעשה באדם אחד שהיה תפוס ולא רצה לאכול מצה שתקנה הנכרי וכו' וכתב הרב בית חדש דלאו למימרא שלא אכל כלל דאטו בשופטני עסיקינן שיבטל מצות עשה דאורייתא משום שלא לעבור אאיסור דרבנן והרב פרי חדש שמגמגם על דברי הרב בית חדש.

היינו משום שסובר דשימור מן התורה וכו' אבל בעיקר סברת הבית חדש שלא לדחות מצות עשה דאורייתא משום איסור דרבנן כולי עלמא מודו ולי הדל נראה דאם נאמר דאיסור חדש בחוצה לארץ בשל נכרי הוא איסור גמור מדרבנן קשה להתיר לו כדי לקיים מצות עשה של תורה דאדרבה יש לומר מוטב שיעבור מצוה דאורייתא בשב ואל תעשה ולא יעבור איסור דרבנן בקום עשה וצריך להתיישב במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת האלף אות שי"ז (בשדי חמד ח"א) שוב ראיתי להרב חק יעקב שכתב גם כן דיש לומר דהעמידו דבריהם בשב ואל תעשה וצריך לעיין בדברי המפרשים שם אך אם איסור חדש בחוצה לארץ בשל נכרי אינו אלא חומרא בעלמא דברי הרב מים רבים טובים ונכוחים ועיין מה שרשמתי בזה במערכת חדש בדינים אלו בס"ד: אחר זמן רב ראיתי שהגאון שאגת אריה בסי' צ"ו עמד בזה במי שאין לו מצת מצוה של היתר אלא של חדש או של איסור אחר אי אמרינן יבא עשה דמצה וידחה לא תעשה ומסיק דאם הוא של חדש וכיוצא דאין בו אלא לאו לבד בלא עשה ובלא עונש מיתה יאכל ממנו כזית מצה בליל פסח אבל אם יש עשה עם הלאו או שיש בו עונש מיתה לא ועיין להרב תפארת ישראל פירוש המשניות בפרק שני דפסחים משנה ו' אות מ"ט והרב פתח הדביר בח"ג ד' שי"ח ע"ב כתב בשם מרן מוהריט"א בספר שמחת יום טוב סי' מ"ב ד' קס"ח שחקר במאי דקיימא לן דמצה של טבל אינו יוצא בה משום דהוי מצוה הבאה בעבירה אם הוא דוקא כשיכול לקיים מצות מצה בלאו הכי אבל אם נמצא בדרך ואין לו אלא מצה של טבל מי אמרינן דחייב לאכול כזית לקיים המצוה דאתי עשה ודחי לא תעשה כיון שאי אפשר לקיים שתיהן ופשוט דלא יצא דדחיית הלאו אתי על ידי פשיעה דאם היה משתדל שלא לבטל המצוה והיה מבקש מקודם מצה של היתר היה יכול לקיים המצוה בלא עבירה וכיון שהיה פושע שלא בקש הוה ליה מצוה הבאה בעבירה ולא אמרינן בזה אתי עשה ודחי לא תעשה עכ"ל וצריך לעיין בגוף ספר שמחת יום טוב אי קאי אדיעבד כדמשמע ממה שכתב ופשוט דלא יצא או קאי אלכתחלה כמשמעות שאר הלשון ועיין בשאגת אריה סי' צ"ז.

לענין דיעבד באיסור טבל וכיוצא שאינן נדחין מפני עשה דמצה אם יצא בהם ידי חובתו ונפקא מינה באם השיג אחר כך מצה מאיסור קל שנדחה מפני עשה דמצה אם יאכל ממנו כזית לקיים המצוה ועיין בעניינים אלו בשו"ת זכרון צבי מנחם סי' י"א ובחתם סופר א"ח סי' קל"ז ובשו"ת כתב סופר סי' ע"א (הבאתי תורף דבריו בשדי חמד ח"א ד' ט"ז ע"ד אות י"א בחלק אסיפת דינים): שוב ראיתי במנחת יאודה (שבספר דעת זקנים המיוחס לרבותינו התוס') בפרשת ראה על פסוק ששת ימים תאכל מצות שכתב פירש

רש"י שבעה מן הישן ששה מן החדש וקשה תיפוק ליה מלחם וקלי וכרמל לא תאכלו ותירץ רבינו יוסף מניקולא דאי לאו ששת ימים הוה אמינא דאתי בערב תאכלו מצות ודחי לא תעשה דחדש ונפקא מינה היכא דלא משכחת כלל (בליל) ט"ו בניסן אלא החדש שיטול ממנו אפילו קודם הקרבתו קא משמע לן ששת ימים דמשמע ששת ימים ולא שבע ולאו הבא מכלל עשה עשה ואיכא לאו ועשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה עכ"ל.

הנה מבואר דבחדש איכא לאו ועשה דלא כדתפסו רבני האחרונים הנז"ל דאין בחדש אלא איסור לאו ושקלו וטרו אי אתי עשה ודחי לא תעשה אך כבר כתב מרן חיד"א במחזיק ברכה סוף סי' עת"ה דדברי רבינו יוסף הנ"ל הם היפך מה שאמרו בירושלמי פרק שני דחלה וניחא ליה שרבינו יוסף כתב כן לדרשת הספרי שהביא רש"י ובהכי פליגי עי"ש: והנה בענין זה כתב לי ידידי הגאון אברהם צבי הכהן קארקילאנסקי אבד"ק חארסן יצ"ו וז"ל במי שאין לו מצה אלא מן החדש אי אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה דחדש הביא כת"ר הרבה המדברים מענין זה הנה באור זרוע הגדול הלכות פסחים סי' רצ"ג שם פלפל ארוך אם עשה דאכילת מצה דוחה לאו דחדש והביא הירושלמי בפרק שני דחלה ושם הביא מה שתירץ הירושלמי דאין עשה דקודם הדבור וכו' והתוספות בקידושין ד' ל"ח גם כן הביאו התירוץ של הירושלמי הנ"ל.

ושם באור זרוע הנ"ל מפלפל אי עשה דקודם הדבור עדיף מעשה דלאחר הדבור כי בבבלי מצינן ביבמות ד' ה' ע"ב ממילה ותמיד שכן ישנו לפני הדבור אלמא דקודם הדבור עדיף יעויין שם מה שתירץ. ואני אמרתי כי באמת הבבלי והירושלמי מחולקים בענין זה אם עשה שקודם הדבור עדיף או עשה שאחר הדבור עדיף ובזה הסברתי הגמרא דקידושין ד' כ"ט ע"ב ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה וכו' ולא פליגי הא לן והא להו עי"ש בפירוש רש"י שמחלק בני בבל לומדים חוץ למקומם וכו' ועיין שם בתוספות ד"ה הא מה שר"ת מקשה על פירוש רש"י ומת"ר שם איפכא עי"ש ונראה לי לומר פירוש חדש דהלא פריה ורביה עשה שקודם הדבור והתורה ולמדתם עשה שלאחר הדבור ואם כן לפי הבבלי עשה שקודם הדבור עדיף הילכך ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה ולפי הירושלמי עשה שלאחר הדבור עדיף לכך ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה וזאת פירוש הא לן פירוש לבבלי והא להו פירוש לארץ ישראל עכ"ד יצ"ו:

ובספר תורת משה להגאון חתם סופר בפרשת בא ד' י"ט על פסוק שבעת ימים מצות תאכלו ראיתי שאין דעתו כדעת הגאונים הנז"ל לענין טבל וחדש דמר משוה להו אהדדי ומר סבר דטבל דאית ביה עונש מיתה חמור לענין זה ואילו החתם סופר סובר דקיל

טבל מחדש והסביר טעם לחלק בדין זה בין מצה מחדש למצה מטבל וז"ל בפסחים ד' ל"ח ע"ב מצה הנאכלת לשבעה ימים פירש רש"י דרב יוסף סמך נמי אדרשה דרבה דבעי מצה העשויה לשם שבעה ימים וכן כתבו התוספות ובזה נראה ליישב קושית התוספות בקידושין ד' ל"ח ע"א ד"ה דאקרוב עומר והדר אכול דאמאי לא אתי עשה דמצה ודחי לא תעשה דחדש ולהאמור ניחא דהך לא חזי אלא לכזית מצה זה דיש בו עשה ודחי לא תעשה אבל תו לא חזי למיכל מניה עד דאקרוב עומר ואינה נאכלת כל שבעה ולא דמי למצה של טבל דאפשר דהוה אתי עשה ודחי לא תעשה דהתם חזי שפיר לכל שבעה כשיפרוש ממנו תרומה ותהיה התרומה לכהן והחולין לישראל מה שאין כן הכא עכ"ל ואתה תחזה פלפלא חריפא בס' אורי וישעי לידידי הגאון אבד"ק יאסי יצ"ו בסי' מ"ב ליישב בכמה פנים קושית הגאון שאגת אריה בסי' צ"ו על טבל דלמה לא יבא עשה דאכילת מצה וידחה הלא תעשה דטבל ובאחד מהישובים שכתב הרב יצ"ו במה שמדמה מצוה הבאה בעבירה לדינא דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד ועל פי כלליה דמרן מוהרימ"ט דלא אמרינן אי עביד לא מהני אלא היכא דעל ידי זה דלא מהני יתוקן האיסור ולא היכא שלא יתוקן האיסור דמאי הוה הוה וכו' עי"ש דב"ק לפום ריהטא יש לי לפקפק דלפי הנראה עניינים חלוקים הם מצוה הבאה בעבירה עם הא דכל דאמר רחמנא לא תעביד וכעת אין לי פנאי להתיישב בזה ואני אמרתי בחפזי להעיר אזן שומעת ועל תשובת הגאון חתם סופר סי' קל"ז שציינתי למעלה (בד"ה אחר זמן) עיין לתלמידיה דרב בשו"ת מוהר"ם שיק סי' רס"ב באורך לקיים דברי מר רבו:

יו"ד) בענין אכילת מצה בכל ימי הפסח בימים ובלילות חוץ משני לילות ראשונים הדבר פשוט שאינה אכילת חובה ואי בעי אכיל ואי בעי לא אכל מצה ולא ראיתי ולא שמעתי בהיותי בעיר מולדתי עיר הקודש ירושלים תוב"ב ולא בשכני בעיר גדולה של חכמים מי שברך על אכילת מצה בימי פסח לא בימים ולא בלילות כי אם בשני הלילות ראשונים אבל בימים אפילו בימים ראשונים וכן בשאר הלילות אין מברכים כי אם ברכת המוציא אבל לא ברכת על אכילת מצה והטעם פשוט כיון שאין האכילה בהם חובה או מצוה רק רשות כדאמרינן בש"ס (פסחים ד' ק"ך ע"א) וכן פסקו הפוסקים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור עי"ש ומרן בש"ע סי' עת"ה ס"ז כתב אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד ואין לדקדק מלשון זה דחיובא הוא דליכא הא מצוה איכא דכל כי האי איבעי ליה לפרושי בהדיא אלא ודאי סתמו כפירושו דאינו לא חובה ולא מצוה אלא רשות וכמו שמפורש בדברי הרמב"ם בפרק שישי מהלכות מצה ובדברי רבינו הטור עי"ש וכן כתבו הפוסקים בסי' תנ"ה בדין מים שלנו אם לשפכן מפני המת או התקופה

שיש לחלק בין מצה שיוצא בה ידי חובתו בשתי הלילות דקפדינן שלא יהיה נראה כמזלזל במאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע למצה של הימים ושאר הלילות עי"ש וכן כתבו מרבני האחרונים עיין להרב פחד יצחק הובא בעיקרי הד"ט סי' ח"י אות ס"ב הבאתיו בשדי חמד ח"א במערכת אכילה אות ח':

וזה לשון הרב דרך פקודיך במצות עשה יו"ד בחלק הדבור אות ד' ובשאר ימות החג אין מצוה לאכול מצה רק שלא לאכל חמץ ושם בחלק המחשבה אות א' כתב שבעת ימים דמצות רשות רק אם בא לאכול לחם לא יאכל חמץ עכ"ל ואם זכרוני אינו מכזיב ראיתי כן בכמה ספרים דאכילת מצה בימים ובשאר לילות אינו אלא רשות ואי בעי לא אכיל ומשום הכי אין מברכין על אכילת מצה עליהם ואף דהרב חתם סופר בחלק יו"ד סי' קצ"א (בד"ה ומ"ש התוס') כתב שדעת החזקוני על התורה דמצוה איכא באכילת מצה כל שבעה וכתב שבחידושיו עשה לו סמוכים וייחס לזה דעת הרא"ש והר"ן מכל מקום כבר כתב מפורש דרשות היא ואי בעי לא אכיל כלל ומשום הכי אין מברכין על מצה כל שבעה אלא דמכל מקום אי אכיל מצוה קעביד עי"ש איברא דאיני מבין לדעת החזקוני דאי אכיל מצוה קעביד למה לא יברך ומאי שנא משחיטה דאי בעי לא שחיט ואי שחיט מצוה קעביד ומברך על כל פנים הרי כתב מפורש דאינו מברך על אכילת מצה והראשונים הרז"ה בסוף פסחים והרשב"א בתשובה וכמה מרבני האחרונים עמדו לבאר מפני מה אין מברכין על המצה כל שבעה עיין למרן חיד"א בספר ברכי יוסף סי' עת"ה אות ו' ובמחזיק ברכה וחק יעקב ושלחן גבוה ס"ק כ"ח ובשו"ת בנין ציון החדשות סי' מ"ו שמעת מינה דנקטי בפשיטות דאין לברך על אכילת מצה בשאר לילות ולא בימים כלל:וכל זה היה פשוט מאד בעיני ולא הייתי צריך לכתבו כלל לולא שנודע לי שבעיר הזאת הרבה בעלי בתים וקצת מבינים יש מהם שהיו נוהגים לברך על אכילת מצה בכל ימי הפסח בימים ובלילות כל זמן שעושים סעודה מברכים המוציא ועל אכילת מצה כדרך שמברכים בשני הלילות ויש מהם שהיו מברכין רק בשני הלילות ושני ימים ראשונים ועמדתי מרעיד לקול השמועה וחקרתי בדבר והנה אמת והודעתי להם (בהכרזה בכל בתי כנסיות) שלא יברכו ברכות לבטלה כי מנהג זה לפי דעתי אין לו מקום ומנהג בטעות הוא ואף שראיתי להרב יפה ללב בח"ב שמדבריו יש לעשות סמוכים למנהגים הנ"ל נראה לי הדל דאין לסמוך על זה כמו שאבאר בס"ד והוא שכתב בדף ט"ל ע"ב דמדברי הרב אבן עזרא בפרשת בא על פסוק שבעת ימים מצות תאכלו מתבאר שסובר דאכילת מצה כל שבעה היא חובה וכו' ושם בדף ח"ק ע"ב כתב שכן מתבאר גם כן ממה שכתב בפרשת משפטים על פסוק את חג המצות תשמור ששת

ימים תאכל מצות ושכן נראה מדברי הרב צדה לדרך במאמר ד' כלל ו' פ"א במה שנתן טעם לאכילת מצה שבעת ימים וכתב דאף דמרן חיד"א בשם הגדולים בקונטריס ועד לחכמים (בשם ראב"ע) כתב בשם רבני איטלייא שנתברר שתלמידי הראב"ע שלחו יד בפירושו והוסיפו מדעתם דברים אשר לא כן וכל לשון שימצא בחומש ובנביאים שהוא מתנגד לדברי רז"ל אינו מהראב"ע עצמו רק תלמידיו אחרי מותו שלטו יד זרים שלא בידיעתו לכתוב אשר לא עלה על לבו והראב"ע וכסאו נקי מכל מקום בכגון דא דבגמרא לא אמרו אלא רשות שנתנו הבחירה ביד האדם לעשות מה שירצה לא מצי פטר נפשיה שלא לאכול שהרי יש אומרים שמצוה לאכול ואין זה מנגד לדברי רז"ל כיון שהם אמרו שיעשה מה שלבו חפץ ועליו תבא ברכת טוב שמרבה בברכות ליכול וליחדי כל הימים אלו דבריו יצ"ו:

הנה אם כונתו לומר שיאכל ויברך ברכת על אכילת מצה אין דעתי העניה נוחה בזה דאף אם לדעת הראב"ע חובה לאכול כל שבעת הימים וכן לדעת הרב צדה לדרך מכל מקום אין לנו לסמוך על זה לברך מדעתינו דאף אם היו אומרים בפירוש לאכול ולברך ברכת המצוה מכל מקום כיון שאין כן משמעות הש"ס וכל הפוסקים אין לנו ליכנס בספק ברכה שאינה צריכה דאף למאן דאמר דאיסור דרבנן הוא מכל מקום איסור חמור הוא (עיין מה שרשמתי בזה בקונטריס הכללים מערכת הבי"ת אות קט"ו בשדי חמד ח"א) כל שכן שבאמת לא נמצא בפירוש מי שיאמר לברך והרי הרב החזקוני שסבר דאיכא מצוה באכילת מצה כל שבעת הימים בכל זאת כתב הרב חתם סופר לדעתו דאין מברכים עליה בשאר ימים ולכן יותר נכון בעיני לומר דמה שכתב הרב יפה ללב ועליו תבא ברכת טוב שמרבה בברכות כונתו שיאכל מצה ויביא עצמו לידי חיוב ברכת על נטילת ידים והמוציא וברכת המזון אבל ברכת על אכילת מצה גם הוא מודה דאין לברך דלו יהי אלא ספק הא קיימא לן ספק ברכות להקל וברכת המצות אין מעכבות:

ומה שכתב עוד הרב יפה ללב דמדברי הריב"ה ברמזיו על התורה משמע דגם ביום ראשון איכא חיוב אכילת מצה ולאו דוקא בלילה ממה שכתב בפרשת בא על פסוק בערב תאכלו מצת חסר וי"ו ששת ימים יהיה רשות לאכול מצה אך ביום הראשון אך בגמטריא חובה שאין חובה אלא ביום הראשון עכ"ל דמוכח דגם ביום הראשון איכא חיובא דביום הראשון משמע כל היום כדאמרינן בפסחים ד' צ"ו ע"ב מנין לפסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד שנאמר לא יאכל חמץ וסמיך ליה היום ופירש רש"י יום אחד משמע כל היום הכי נמי דכתיב ביום הראשון הוא כל היום לילה ויום עכ"ל אין דבריו נראים לדעתי הקצרה ופשוט דהריב"ה ברמזיו לא נתכון לרמוז דאיכא חיוב

אכילת מצה גם ביום (היפך ממה שכתב איהו גופיה בטור סי' עת"ה דרק בלילה ראשונה חייב לאכול ומכאן ואילך היא רשות ואף בליל ראשון רק כזית חייב) אלא כונתו לרמוז דאף דבכל ששת ימים היא רשות בין בימים בין בלילות מכל מקום יום ראשון חלוק מהם דחייב מיהא בלילה כדכתיב בערב תאכלו מצת ומפשטיה דקרא אך ביום הראשון תשביתו דרשינן בש"ס שחמץ אסור בערב פסח משעה שעות ולמעלה ולא אמרו שיהא אסור כל היום ואם כן כונת הכתוב שביום הקודם לפסח יש בו חיוב השבתה ואך חלק הכי נמי כשנאמר שבא לרמוז אכילת מצה בראשון לא שיהיה כל היום בחיוב אכילת מצה אלא שיש בכללות היום חיוב אכילת מצה והיינו בלילה כדכתיב בערב תאכלו מצות ולא דמי להההיא דפסק ראשון דהתם כתיב היום והכא כתיב ביום כן נראה לי הדל פשוט ונמצא לפי זה דאין מקום להמנהגים הנ"ל לברך על אכילת מצה לא באכילת שני ימים ראשונים וכל שכן בשאר לילות וימים וראוי לבטל המנהגים האלה כי אין להם יסוד לברך ברכה שאינה צריכה אפס כי עז שמצאתי כתוב בקונטריסי שבהיותי לפני איזה שנים בעיר הסמוכה ראיתי בספר חדש שכתב בשם ביאורי הגר"א על ש"ע א"ח ובמעשה רב שמחליט להלכה ולמעשה שאכילת מצה מצוה מן התורה היא בכל ימי הפסח ולפי שבלילה הראשון היא חובה קראו חז"ל אכילת שאר ימים רשות שמצוה לגבי חובה מקריא רשות אלה הדברים מצאתי בקונטריסי והיה בדעתי אז לחקור על זה מרבני דורנו אם כנים הדברים שכן כתב הגר"א כי אין מצוי בעיר הזו ביאורי הגר"א לא"ח ולא ספר מעשה רב וגם למודעי צריך אם כתב לברך גם כן על אכילת מצה כל שבעה אחרי שלדעתו מצוה מן התורה היא לאכול מצה כל שבעה (כמו שכתב בשמו בספר הנ"ל) או שסובר כדעת החזקוני לפי מה שכתוב בדעתו הגאון חתם סופר הנ"ל דאף דמצוה איכא אינו מברך אלא בשני לילות שהאכילה בהם חובה על כל זה היה צריך לחקור ומלתא מני אזדא ועתה על ידי מעשה הנז"ל נתעוררתי לחקור על זה.

וזאת אשר השיב בזה הגאון המפורסם כקש"ת מוהר"ר יוסף כריא שטערין יצ"ו בנדון שאלתו בשם המעשה רב ומבקש להודיעו אם המובן מדבריו כהחזקוני כמו שכתב החתם סופר בדעתו כיון דמכל מקום אין עליו חובה לאכול דוקא מצה או שדעתו גם כן לברך למלאות חפצו הנני להעתיק לשונו בשלמות באשר איננו בנמצא במחנהו לעיין עליו וז"ל באות קפ"ה שבעת ימים תאכל מצות כל שבעה מצוה ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהיא חובה ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה אף על פי כן מצוה מדאורייתא היא וכן פירשו יום טוב אינו צריך אות פסח ומצה סוכות בסוכה ועוד כמה ראיות והיה מחבב מאוד מצות אכילת מצה כל שבעה וביום טוב האחרון היה

אוכל סעודה שלישית אף שלא היה אוכל שלש סעודות בשאר ימים טובים מפני חביבת מצות אכילת מצה שזמנו הולך לו ובמוצאי יום טוב היה משתדל לטעום חמץ וכן חדש באורתא נגהי תמניסר והיה נמנע לאכול לאחר פסח מצה שיוצאין בה ידי חובתו בפסח וכל זה להיכרא לעשיית המצוה שאין עושין אותה להנאה אלא מפני גזרת הבורא יתברך שמו עכ"ל המעשה רב ובהערת המביא לבית הדפוס בדפוס ווארשא בשנת תרי"ח ולא נזכר שמו על מה שכתב ומצוה לגבי רשות וכו' וז"ל א"ה עיין תוס' ברכות ט' ע"א ד"ה טעה ובר"נ פרק קמא דשבת סוגיא דלא ישב אדם לפני הספר וכן דעת רוב הפוסקים שתפלת ערבית מצוה אף על פי שקראוה רשות ועל מה שכתב סוכות בסוכה א"ה עיין ש"ע שלו סי' ל"א ס"ק ג' ועיין תוספות מנחות ל"ו ד"ה יצאו ותוספות ערובין צ"ו ד"ה ימים ואפשר שדעת הגאון דכל מידי דלאו מיתסר אלא בלאו לא בעשה לא מקרי אות ואף להמפרשים שהאות הוא שביתת מלאכה שאני איסור מלאכה משבתות וימים טובים שהוא בעשה ולא תעשה כשבת ריש ד' כ"ה וביצה ד' ח' עכ"ל המגיה: ובעיקר הסברא מהחתם סופר להחזקוני עיין ברכות ד' מ"ט ע"ב דאי בעי לא אכיל וכו' וזה רק לענין אי מחזירין ויעיין בפני יהושע פסחים ד' כ"ח ע"ב ד"ה בשעה שישנו בקום אכול מצה וכו' דמאי קאמר ובשעה שאינו בקום אכול מצה אינו בבל תאכל חמץ והא בכל שבעה ימים אינו בקום אכול מצה לבר מלילה ראשונה דהוי חובה ועל כרחין דאף על גב דאינו מצוה אלא רשות אפילו הכי שייך האי לישנא כיון דכתיב להדיא שבעת ימים תאכל מצות ועוד אפשר לומר דלרבי שמעון בכל שבעת ימים אכילת מצה מצוה כפשטא דקרא דהא לקמן סוף פרק ערביפסחים משמע דהא דאין מצות אכילת מצה אלא בלילה ראשונה לא ידעינן אלא מרומיא דקראי כתוב אחד אומר שבעת ימים וכו' וכתוב אחד אומר ששת ימים ודרשינן מה שביעי רשות אף ששה רשות ואם כן לרבי שמעון דדריש לענין חדש וישן בספרי פרשת ראה והובא בילקוט ועיין מנחות ד' ס"ו וכו' יעיש"ב.

ובזה מיושב קושית הטעם המלך פרק שישי מחמץ ומצה על השאגת אריה סי' ל"ו על תמיהת התוספות סוכה דף ל' ללישנא קמא במצה של טבל הא הוי מצוה הבאה בעבירה דיש לומר דעשה דמצה דוחה לא תעשה דטבל והא אין ראוי לשבעה כפסחים ל"ח ב' ולפי דעתי יש לומר למאי דמוקי כרבי שמעון דאין איסור חל על איסור ולדידיה הוי מצה הראויה לשבעה והארכתי בחידושי ומה שכתב הפני יהושע מרומיא דקראי ליתא שם רק מה שבעה רשות ופירש רש"י שהרי הוציאו וכו' ורק במכילתא פרשת בא כתוב אחד אומר שבעת וכו' עיי"ש ומובא ברש"י פרשת בא וראה: ואולם בפסחים ד' ל"א ב' רבי שמעון אומר פסח באנשים חובה ובנשים רשות ומשמע דבמצה מודה שהוא רשות

ומה שהביא מראב"ע פרשת בא ומשפטים בשם ספר יפה ללב הספר הזה לא ראיתיו ולא אדע מה שכתב שם אך בכבוד הלבנון שנה ששית נומר כ"ג בהערות שונות הביא מחכם אחד כי מעולם לא עלה על לב ראב"ע לפרש בחיוב על כל שבעת הימים מלבד שהכריח את דבריו פרשת בא לקבל פירוש בלתי טבעי עליהם הנה אשמיטתיה עוד מה שכתב ראב"ע בספר יסוד מורה ד' פ"ה (דפוס פראג) וז"ל ויש שבעת ימים מצות על דרך הפשט כי הם חיוב כי הכתוב הזכיר ואמר שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים והנה הזכיר הטעם כי עד שבעה ימים אכלו ישראל המצות מהדברים אלה נראה ברור כמו שכתבתי ואי אפשר להתעקש עוד יותר ולהוציא כונת הדברים מפשוטן כו' עכ"ל הכותב בדברי חכמים בכבוד הלבנון ועיין בדברי שאול פרשת ראה בפסוק ששת ימים וכו' בפסחים ק"כ מה שביעי רשות וכו' מכאן תימה מה שכתב במורה ח"ג פרק מ"ג דאכילת מצה אלו היה יום אחד לא היינו מרגשים בו רק בהתמיד אכילתו וכו' והרי באמת לא היה מצוה בכל השבעה ימים רק שלא לאכל חמץ עיין שם שנדחק לדחות ואסיים ברכה ושלום וכו' יוסף זכריא בלא"א הרב מ' נתן שטערין אבד"ק שאוויל:

אחר איזה ימים השגתי תשובת הגאון המפורסים כקש"ת מוהר"ר נפתלי צבי יאודה ברלין יצ"ו על שאלתי הנז"ל וז"ל על דבר אכילת מצה בשבעת ימי הפסח אמת כי כן נמצא במעשה רב בשם הגר"א דמצוה לאכול מצה כל שבעה אלא שאינו חובה כמו בליל ראשון ולא נתבאר מאין למד הגר"א הכי והיה נראה מדאיתא בפסחים ד' מ' דאמיה דמר בריה דרבינא מנקטא ליה בארביה ואי משום לילי יום טוב ראשון לבד למה לן ארבי אלא מצוה לכל ימי הפסח איברא יש לדחות ולומר שאי אפשר להוכיח מכאן אלא שאם רוצה לאכול לחם מחויב לאכול שמורה או מצה וכבר הראיתי בזה בהעמק שאלה סי' ע"ו אות ג' מחלוקת רבותינו הראשונים ולא כהר"ן אבל אין ראיה דמצוה לאכול לחם מצות איך שהוא לא שמענו לברך על זה בכל ימי הפסח ומכל מקום מסופקני אם יש בזה משום ברכה לבטלה יעיין מר מה שכתבתי בהעמק שאלה דפורים שאילתא ס"ז אות ג' וידוע דרב סעדיה גאון כתב לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על טבילת ערב יום הכיפורים והביאו הרא"ש והטור א"ח סי' תר"ו והשיגו עליו וה' ישמרנו מלבד בהוראה כנפש העמוס נפתלי צבי יאודה ברלין (עתה יצא לאור ספר משיב דבר להגאון הנ"ל וענין זה נדפס בספרו בחלק יו"ד סוף סי' ע"ז עי"ש):

וזאת תשובת אישי כהן גדול ידידי הגאון המפורסם כקש"ת מוהר"ר שלמה הכהן יצ"ו מווילנא יע"א ולענין מה ששאל כת"ר נ"י לנו ולדעתינו אודות אכילת מצה בשאר ימי

הפסח שכתב בספר מעשה רב (והוא ספר שנכתב בו כל ההנהגות שהנהיג מרן הגר"א להלכה ולמעשה וקבע בה מסמרות וכעת נדפס פעם שנית בתוספת מרובה הגהות וחידושים מגאוני הזמן וגם קצת חידושים והגהות נדפס על שמי בתחלת הספר והנני שולח את הספר היקר הזה למתנה לכת"ר נ"י בפאצט הזה וימחול כת"ר נ"י לקבלו מיד הפאצט אמר המחבר קבלתיו ורב תודות לאדוני יחיה) דבכל ימות הפסח הוי מצוה דאורייתא ומה דקרו ליה חז"ל רשות משום דמצוה לגבי חובה רשות קרי לה וכן כתוב באמת בספר הזה באות קפ"ה וכתוב שם דיש לזה כמה ראיות אך ח"ו להעלות על הדעת שצריך לברך ומאד תמיהני דהאיך נמצא במחנו אנשים כאלו שיטעו בטעות גדול כזה בדבר הפשוט לכל ואכן טעמא בעי באמת לפי דעת הגר"א דהוי מצוה דאורייתא ונכלל בקרא דשבעת ימים מצות תאכלו למה אין טעון ברכה דנהי דלא דמי לסוכה דהתם אף דבשאר ימות החג גם כן אינו חובה לאכול דבר הטעון סוכה מכל מקום אי אפשר לאדם בלא שינה והוא אחד מהדברים שטעונים סוכה כמו שתירץ הבעל המאור (ומה שתירץ בבנין ציון בסי' מ"ו דבמצות אינו מצוה רק הכונה שלא יאכל חמץ זה לא יתכן לדעת הגר"א הנ"ל ועל כרחין אנו צריכים לתירוץ של הבעל המאור) מכל מקום הא מצות ציצית גם כן אינו חיובא כלל דהא אם רוצה שלא ילבש בגד של ארבע כנפות הרשות בידו ואף על פי כן אם לובש צריך לברך ומאי חילוק יש בין מצה בכל ימי הפסח לציצת והגם דיש לחלק קצת בין ציצת למצה דהתם לכל הפחות בבגד של ארבע כנפות אם לובש מוטל חיוב מצות עשה ממש להטיל ואם אינו מטיל עובר בעשה אבל גבי מצה אפילו אם רוצה לאכול פת של חמשה מינים אינו מחויב לאפות אותו מצה מן התורה רק שלא יהיה חמץ ולמאן דאמר דחמץ נוקשה דרבנן יכול לאפות אותו דיהיה שיאור דאינו לא חמץ ולא מצה דעל כרחין צריך לומר דהא דכתיב שבעת ימים מצות תאכלו הכוונה שלא יאכל חמץ דהא בהדיא כתב קרא דבערב תאכלו מצות משמע דבערב ותו לא ואם כן אינו מוטל עליו שום חיוב מצות עשה רק דדעת הגר"א וסייעתו (וכן כתוב בספר באר אברהם להגאון בעל משכיל לאיתן בפסחים דף ל"ה בשם הפני יהושע שכן כתב בשם הספרי דכל שבעה הוא מן התורה) דכיון דלאיסור חמץ בלחוד לא הוצרך דכבר נאמר כמה אזהרות על אכילת חמץ ועל כרחין דאתא נמי להורות דאם אוכל מצה מקיים נמי מצוה אבל חובה לעולם ליכא והילכך לא דמי לציצית ומכל מקום לא נחה דעתי עדיין בזה ואם ירצה ה' לעת הפנאי אראה לעיין עוד בזה ולא באתי רק לעורר כה דברי הדו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו כל הימים ומברכו בברכת כהנים שלמה בלא"א מנ"ה ישראל משה הכהן זללה"ה מו"ץ בפ"ק ווילנא: וידידי הגאון שלמה פרעדיש מח"ס

כרם חמד יצ"ו אבד"ק ליאדי כתב לי על זה וז"ל בספרו הקדוש במערכת אכילה (בד"ה ומה) בכונת בעל הטורים ברמזיו יעיין בקובץ יגדיל תורה קונטריס עשירי סי' קנ"ג אות י"א ד' רע"ח ע"ד ודו"ק עכ"ד יצ"ו.

ועיינתי שם והם דברי ידידי הגאון אליהו דוד ראבינאוויץ אבד"ק פאניוועז יצ"ו דבהדי דשקיל וטרי שם אי איכא עשה דתשביתו חוץ מערב פסח הביא דברי הריב"ה ברמזיו דאך חובה ביום ראשון וכו' וכתב על דבריו ותמוה מאד דהא בביעור חמץ קאי קרא ולא באכילת מצה ולהאמור יש לומר גם כן סבירא ליה כדברינו דמצות עשה דתשביתו רק ביום הראשון שהוא ערב פסח לבד עכ"ל יצ"ו וכוונת הרב מוהר"ש יצ"ו להביא סמוכות למה שכתבתי אני הדל דאין להוכיח מדברי הריב"ה ברמזיו דאיכא חיובא גם ביום הראשון שהרי לפי דברי הרב אד"ר הנ"ל יצ"ו לא עסיק בהכי הריב"ה כלל רק על מצות תשביתו אמנם במחילת כבוד הגאון אד"ר יצ"ו אין דעתי העניה נוחה בפירושו דסגנון לשונו מורה שעל יום ראשון של פסח קאמר דחובה ביום ראשון דוקא ואף דקרא מיירי בביעור ולא באכילת מצה הנה הריב"ה לא כתב זה לילפותא גמורה ואינו אלא רמז בעלמא ואף אי קרא לא מיירי בהכי הדרשה יפה נדרשת בכל הרמ"ז הרומ"ז על האר"ש: ובעיקר דעת הגר"א שיש מצוה לאכול מצה כל שבעה ימי הפסח כתב לי ידידי הרב הג' זר"ק בנש"ק יעקב זלמן ליפשיץ מעיר בריסק דליטא יצ"ו וז"ל בספרו אסיפת דינים מערכת אכילה חקר כת"ר בהא דמצות אכילת מצה אי הוי מצוה כל שבעת ימי הפסח כמו שכתב הגר"א ולמה לא מברכין על אכילת מצה בכל ימי הפסח אי הוי מצוה ולדעתי הפעוטה נראה לחלק כיבלילה הראשונה הוא מצות מצה חיובית מצד עצמה מפני טעם המצוה בעצם שיש בה אבל כל שבעה ימי הפסח הוא רק מצוה לא מצד עצמה אך להראות שלא יאכל חמץ כי בכל לא תעשה הוא לא ניכר קיומא שמנוע מלעשותה מפני גזירת מלך כי הוי בשב ואל תעשה ואולי לא יחפוץ עתה לאכול כלל לכך לא יאכל נבילה או שאר איסורין והתורה לא צוה להראות בפועל כי מפני המצוה ימנע מלעבור על לא תעשה אולם במצות לא תאכל חמץ הוי מצוה להראות בפועל כי ימנע מלאכול וזה לא הוי רק אם יאכל פת ולא יאכל חמץ בזה ניכר שמקיים הל"ת מפני גזירת מלך כי אם לא יאכל פת נוכל לומר כי לא ירצה עתה בפת לאכול ואם כן שפיר הוי מצוה בכל שבעה ימי הפסח באכילתה שמקיים הל"ת לבל לאכול חמץ וניחא שפיר דלכך לא מברכין משום דעל קיום לא תעשה לא מברכין ועיין פרי מגדים יו"ד סי' י"ט שהקשה ע הריצב"א בתוס' שבועות ד' כ"ד שסובר דליכא עשה שאינה זבוחה והוי רק תיקון הלאו אם כן למה מברכין על השחיטה עי"ש ואף דבתורה מפורש שבעת ימים תאכל

מצה עם כל זה כיון דכתיב ששת ימים למדו דאינו מצוה כדכתב רש"י שם ועל כרחין הא דכתיב שבעת הוא לכונה זו דרק מפני להראות קיום הלא תעשה ולא משום מצוה עצמית עכ"ד יצ"ו:

גם ידידי הגאון משה אהרן אלופין אבד"ק חאלוי יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל במערכת אכילה הביא כ"ת דברי שלשה הרועים נ"י בביאור דעת הגר"א דאכילת מצה כל שבעה מצוה מן התורה אלא דלגבי חובה מיקרי רשות ואולם אם יש לברך לדעתו כל שבעה נראה ברור שהגר"א בעצמו לא בירך רק בשני הלילות דאם איתא שהוסיף לברך כל שבעה דלא כהמנהג והפוסקים לא היה שותק בספר מעשה רב מלהשמיענו חידוש זה וטעמא נראה דלא דמי לסוכה דהתם נהי דאינו חייב לאכול בסוכה כל שבעה מכל מקום אם אוכל הוי חובה ולכן אין אכילת שאר הימים טפילה לאכילת ליל ראשון דכל סעודה וסעודה הוי חובה בפני עצמה מה שאין כן מצה כל שבעה דלא הוי רק מצוה ומיקרי רשות לגבי חובת לילה ראשונה הילכך מפטרי כולהו בברכת לילה ראשונה כטפילה לגבי עיקר וראיה לזה מהא דסוכה (מ"ה ב') דרבה ב"ב אמר ר"י לולב יום אחד משום דלולב דרבנן סגי ליה בחד יומא (אף דמפסקי לילות מימים ולא הוי כיומא אריכא) וקשה הא על מצוה דרבנן נמי מברכינן אלא ודאי דהכא שאני דכיון דאיכא יום ראשון דהוי דאורייתא מגרירא כולהו יומי בתריה כטפילה לגבי עיקר וסגי להו בברכת יום ראשון בלבד ואף דאנן פסקינן כרבין אמר ר"י דלולב שבעה כסוכה היינו משום דלולב מפסקי לילות מימים וסוכה חובה דאורייתא כל שבעה לא כן מצה דלא מפסקי לילות מימים וכולהו שבעה לגבי חובת לילה ראשונה מיקרי רשות הילכך נפטרו כולהו בברכת לילה ראשונה נטפלה לגבי עיקר ולכן נראה דגם להגר"א איכא בשאר ימים משום ברכה לבטלה ועוד יש לי לדבר ביסוד זה אלא שקשה עלי מלאכת הכתיבה בכתב רש"י עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרה"ג מוהר"ר לייב בערגער יצ"ו מעיר בענדין הסמוכה למדינת פראסיין כתב לי בענין זה וז"ל מה שכתב במערכת אכילה אות ז בענין אכילת מצה אם יש מצוה כל שבעה והביא בשם הגר"א דהיא מצוה כל שבעה לעניות דעתי ראיה לדבריו קצת מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל פרשת ראה ט"ז פסוק ג' על פסוק לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לא תיכלין על פסחא חמיע שבעה יומין תיכלין לשמי' פטיר וכו' וממה שכתב לשמי' משמע דהיא מצוה דאי לאו הכי מאי לשמי' שייך בזה ואגב אזכיר מה שראיתי בספר גבורות ד' מהמר"ל מפראג פרק מ"ח שכתב דהגם שמקיים המצוה דבערב תאכלו מצות בכזית מכל מקום אם אוכל יותר מקיים גם כן מצוה ועל כן פסק

דכל מה שאוכל בליל ראשון צריך הסיבה יעיי"ש ומשמע מדבריו דשאר הימים לא הוי מצוה כלל רק רשות ובדבריו האלה יש ליישב קושית האחרונים אהירושלמי המובא תוספות קידושין (ד' ל"ח ע"א) ד"ה אקרוב עומר דאמאי לא אכלי מצה מחדש ניתי עשה ונידחי לא תעשה דחדש והקשו הא שיעורין נשתכחו בימי אבלו של משה ואם כן לא הי' יודעין כמה יאכלו כזית דלמא השיעור שני כז זתים ולא מקיים המצוה בכזית וחצי שיעור אסור מן התורה ואם יאכלו שני זתים דילמא השיעור כזית והוי הזית שני איסור עכ"ן וי"ל דהנה מבואר בפירוש הראב"ד על התורת כהנים דגם נשים מותרין ללבוש כלאים בציצית הגם דנשים פטורין ממצות עשה דציצית מכל מקום אם עושה מקיימת מצוה ועל כן שייך בזה עשה דוחה לא תעשה ואם כן חזינן מדבריו דגם מצות עשה דהיא רשות שייך עשה דוחה לא תעשה ומיושב קושייתם דשפיר הי' מצי לאכול שני זיתים כיון דמקיימין מצוה גם בכזית שני כדברי המר"ל שייך בזה עשה דוחה לא תעשה ויתיישב בזה קושית המרי"ט בחידושיו לקידושין שם שהקשה אמה שכתבו תוספות דמשום הכי לא שייך עשה דוחה לא תעשה דאין עשה דקודם הדיבור דוחה לא תעשה דלאחר הדיבור הא ביבמות (ד' ה' ע"ב) איתא דעשה דלפני הדיבור עדיפא דקאמר שם דמשום הכי אין למילף מפסח מילה ותמיד משום דהי' לפני הדיבור ועל פי מה שכתבנו למעלה י"ל דהנה כמה אחרונים כתבו דכל עשה דוחה לא תעשה הותרה דכלאים בצצית הותרה עיין תוספות מנחות (ד' מ' ע"א) ד"ה כיון דאפשר במינן רק עשה דקודם הדיבור כיון דלא דמי לכלאים בציצית ע"כ הוא רק דחוי' ובאמת לענין דחוי' עדיפא מעשה דעלמא כיון דהוא לפני הדיבור כדאמר שם ומכולהו שכן ישנו לפני הדיבור רק כונת תוספות כיון דהוא רק דחי' אם כן לא שייך בזה עשה דוחה לא תעשה כיון דלא ידעו השיעור שיאכלו ובזה לא שייך סברת הראב"ד דגם מצות עשה של רשות דחי דהראב"ד לא כתב כן רק בכלאים בציצית דהותרה אבל הכא דהוא רק דחויה בודאי אין בכח מצות עשה של רשות לדחות ויותר מדויק דברינו בדברי הירושלמי ראש השנה (ד' י"ג ע"א) תוספות שם ד"ה דאקריבו עומר דמשום הכי לא דחי משום שאין כתובה בצידה וזהו הכוונה דכלאים בציצית הותרה מטעם דכתיבה בצידה אם כן הפירוש דבמקום העשה לא נאמר כלל הלאו אבל הכא כיון שאין כתובה בצדה אם כן הוא רק דחויה ולא שייך עשה דוחה לא תעשה כיון דלא ידעי כמה יאכלו כקושית האחרונים הנ"ל.

וגם יש לישב בזה דברי תוספות שם קידושין שכ' א"נ גזרה כזית ראשון אטו כזית שני עכ"ל ובשו"ת שאגת אריה סי' צ"ו תמה על דבריהם וכי לחלוק על הירושלמי באו דאמאי לא תירץ בירושלמי כן והגם דמצינו בש"ס יבמות (ד' כ' ע"ב) גזירה ביאה ראשונה אטו

ביאה שניה מכל מקום אין לדמות גזירת חכמים זו לזו ומנא לן גזירה זו ועל מה שכתבתי י"ל דהם פירשו כן בדברי הירושלמי כיון דאין כתובה בצידה אם כן הוא רק דחויה ואם כן אסור כזית שני דלא שייך עשה דוחה לא תעשה וע"כ גזרינן כזית ראשון אטו כזית שני ויעיין בזה שו"ת בית יצחק יורה דעה סי' קס"ד ויש לפרש בזה דברי הירושלמי ביצה פרק א' הלכה ג' וז"ל חברייא אמרין שמצות עשה דוחה למצוה בלא תעשה (קאי על יחפור בדקר ויכסה מפרש) על דעתיה דר' יונה דו אמר מצות עשה דוחה למצוה בלא תעשה אף על פי שאין כתובה בצידה ניחא על דעתיה דר' יוסה דו אמר הואיל ואין מצות עשה דוחה בלא תעשה אלא אם כן היתה כתובה בצידה מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק עכ"ל והוא מחוסר הבנה והקרבן עדה פירש דכיון שהתחיל לשחוט מותר לו לגמור אף על פי שאין עשה דוחה בעלמא אלא אם כן כתובה בצידה והוא תמיה כיון שאין עשה דוחה לא תעשה אמאי מותר הכא כיון שהתחיל ועל פי דברינו יש לומר דעיקר כונת הירושלמי כיון היכי שאין כתובה בצידה הוא רק דחויה אם כן היה לנו לחוש דילמא יחפור יותר מכשיעור יעיין מר בשו"ת בית יצחק יור"ד סי' קס"ד) ועל זה מתרץ מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק והכוונה י"ל על פי מה שכתב בספר יראים לר"א ממיץ עמוד זמנים אות קי"ז וז"ל ובהארכת תקיעתו יותר מכשיעור אין בזה חילול יום טוב כל זמן שהוא עסוק ולא פירש מן התקיעה כדתניא בשבת כל זמן שהוא עסוק במילה חוזר בין על ציצין המעכבין את המילה בין על ציצין שאין מעכבין את המילה פירש על ציצין המעכבין את המילה חוזר על ציצין שאין מעכבין אין חוזר הילכך לאחר שפירש יזהר שלא יחזור ויתקע עכ"ל מבואר מדבריו אלה דהגם דאם פירש ל"ה מצוהמכל מקום אם עוסק במצוה הוי הכל מהמצוה וראיה ממילה דדחי שבת ויעיין עוד כיוצא בזה ברשב"א יבמות (ד' כ' ע"ב) ד"ה אלא מעתה שתירץ על הקושיא למה ליה לרבא למימר גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה ואמאי לא קאמר גזירה משום גמר ביאה דיבמה ניקנית בהעראה וכן הקשו התוספות שם וז"ל א"נ משום דכתיב להקים לאחיו שם ובגמר ביאה הוא דאיכא הקמת זרע אלא שריבה הכתוב אף העראה עכ"ל וכונתו יש לומר כדברי היראים דכיון דלא פירש גם גמר ביאה הוי מצוה ויש לדחות ואין כאן מקום להאריך וזה הפירוש בדברי הירושלמי דמשום הכי לא חיישינן דלמא יחפור יותר מכשיעור דאפילו יחפור יותר הכל הוא מהמצוה כיון שלא פירש וגם על זה אמרינן עשה דוחה לא תעשה וזה לא חיישינן דלמא יחפור לאחר שפירש זה בדות וזהו כונתו מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק ועיין עוד יש לומר בכונת דברי הירושלמי על פי מה שכתבתי למעלה דהיכי שאין כתובה בצידה הוא רק דחויה והי' ס"ל להירושלמי דמצות כיסוי הוא מצוה

של רשות דבידו שלא ישחוט ולא יחייב בכיסוי והיכי דהוא דחויה אין בכח מצות עשה של רשות לדחות ועל זה משני מכיון שהתחיל במצוה אומר לו מרק דכיון ששחט אם כן השתא הכיסוי הוא חיוב כמו כלאים בציצית דאם לא ילבוש הבגד לא יחייב בציצית מכל מקום אם לובש מחייב שפיר מיקרי מצות עשה של חובה וכ"כ במצות כיסוי וזה ברור בכונת דברי הירושלמי (ב) נלע"ד להביא ראיה לדברי הרב יפה ללב דיש מצוה באכילת מצה כל יום ראשון מדברי המכילתא פרשת בא פיסקא פ"ג וז"ל משארותם אלו שירי מצה ומרור אתה אומר כן או אינו אלא שירי פסחים כשהוא אומר ולא תותירו ממנו עד בוקר הרי שירי פסחים אמור ומה אני מקיים משארותם צרורות בשמלותם אלו שירי מצה ומרור צרורות בשמלותם על שכמם ר' נתן אומר וכי לא הי' שם בהמה והרי כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר ומה תלמוד לומר על שכמם אלא שהיו מחבבין את המצות עכ"ל ומובא דברי המכילתא זאת בפירוש רש"י חומש משמע מפורש מזה דהוא מצוה דאי לאו הכי מאי שייך בזה שהי' מחבבין את המצות דהא הם יצאו בבוקר וצ"ל לפי זה הא דנטלו שירי מרור דזה ודאי לאו מצוה כדי שיהיה להם זכר לוימררו את חייהם ומה דק' שהי' מחבבין את המצות קאי על מצה ואפשר לפי זה יש להוכיח דהוא מצוה כל שבעה דכמו במצרים היה מצוה כל יום ראשון דלא נהג חימוצו כ"א יום ראשון לדברי ר' יוסי הגלילי פסחים (ד' צ"ו ע"ב) כמו כן לדורות דיש איסור חמץ כל שבעה וכתבה התורה שבעת ימים מצות תאכלו הוא מצוה אכן יש לדחות דברינו על פי מה שכתב בספר בני יששכר במאמרי חודש תמוז מאמר א' אות יו"ד והביא שם בשם ספר עיקרי דינים בשם ספר קול אליהו וז"ל בעה"ק ירושלים תוב"ב נהגו שלא לאכול בשר מר"ח אב עד התענית ואם נשאר בשר ממה שקנה לצורך אוכל נפש לר"ח או לשבת שמע שאומרים בשם הרב מהר"א יצחק שהי' אוכל משיורי ר"ח ושבת ושכן נהגו אחריו והביא ראיה לזה מאיברי בשר נחירה וכו' עכ"ל ואם כן על פי זה יש לומר דכונת דברי המכילתא משום שהי' שירי מצוה על כן גם זה מצוה ועל פי זה שייך גם על מרור שהי' מחבבין את המצות ויש מזה ראיה ברורה לדברי קול אליהו:

ובמה שהובא למעלה בשם ספר מעשה רב שהגר"א היה משתדל לטעום חמץ במוצאי יום טוב של פסח כתב לי על זה ידידי הגאון צבי הירש הלוי בליווייס מעיר ווארשא יצ"ו וז"ל הלכתי לטייל בשדי חמדתו ומצאתי בו להבין דברי מוהרי"ל בסוף הלכות פסח שכתב וז"ל במוצאי פסח בלילה לא היה שום חמץ בבית מוהר"ש ולא חשו ואכלו מצה עכ"ל וזה כמה אשר נשאלתי לבאר הדברים ולא ידעתי ולפי מה שהביא כ"ת בשם הגר"א מבואר היטב ומכאן למד הגר"א דבר זה עכ"ד יצ"ו: ודע שמה שכתב הגאון חתם

סופר שבחידושיו עשה סמוכין לדברי החזקוני שבכל יום ולילה מימי חג הפסח יש מצוה לאכול מצה אף שאינו חובה (כנז"ל בד"ה וזה לשון) הנה מקרוב השגתי ספר היקר חתם סופר על הסוגיאות שנדפס בשנת תרנ"ג בעיר הקודש ירושלים תוב"ב וראיתי מה שכתב בסי' מ"ד א ס"ט ע"ב בד"ה שבעת ימים) ולפי הנראה לדבריו שבספר הנ"ל היתה כונתו בתשובתו שביו"ד סי' קצ"א הנ"ל ואעתיק תורף דב"ק לפי שבמקומות אלו לא נתפשט ספר התורה הזה והוא שהביא שם הא דתניא במכילתא והביאה רש"י על פסוק עד יום האחד ועשרים לחדש בערב כיון דכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות אין לי אלא ימים לילות מנין תלמוד לומר עד יום האחד ועשרים לחדש בערב והא באמת ליכא חיוב מצה כלל לא בימים ולא בלילות אלא בלילה ראשונה ואי לאסור חמץ בלילות כבר כתיב ונכרתה הנפש ההיא מיום הראשון עד יום השביעי והרא"ם האריך מאד ולא עלה בידו כהוגן והחזקוני כתב תירוץ נכון מאד והוא דנהי דאין חובה אלא לילה ראשונה דאי לא אכל נענש מכל מקום בכל יום יש מצוה לאכול מצה אלא שאינו נענש אם לא עשה ולגבי חובה דלילה ראשונה קרי להנך רשות דמצוה לגבי רשות חובה קרי ליה והיינו שבעת ימים תאכל מצות דאיכא מצוה על כל פנים והוה אמינא ולא לילות קא משמע לן עד יום האחד ועשרים דאפילו בלילה מקיים המצוה והשתא אתי שפיר דיליף היקשא אכל שבעת ימים למצות ולילה ראשונה לחובה ויש להביא סעד לזה מתוספות מנחות ד' ל"ו ד"ה ושמרת עי"ש דנראה דוחק שיהיה איסור אכילת חמץ אות במקום הנחת תפילין ולא דמי לשביתה ממלאכה בשבת דודאי דבר הניכר הוא אבל אם סועד כל היום כל מיני מטעמים ופת הנילוש במי פירות רק שאינו אוכל חמץ איה האות בזה אך אם יש מצוה בכזית מצה בכל יום אפילו לא יהיה חיוב רק מצוה כישיבת סוכה שפיר הוי אות אלא דמשמעתין מוכח דלא כהחזקוני דאם כן אמאי מכאן ואילך לושו לי בחלבא וכי לא בעי למיעבד מצוה לאכול כזית מצת עוני והכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני אלא ודאי ליכא מצוה כלל ודלא כהחזקוני ואפילו הכי הוי חול המועד אות באיסור אכילת חמץ כפשטות משמעות לשון התוס' מנחות הנ"ל והאריך עוד מאד בדבר זה לבנות ולסתור סברת החזקוני וקשה להעתיק כל אריכות דב"ק.

וידידי הרה"ג ברוך עין מח"ס דבר מצוה (מעיר אמדור) יצ"ו כתב לי וז"ל במערכת אכילה אות ז (בד"ה אפס) צריך לציין לעיין בספר דמשק אליעזר ע"ב הגר"א בש"ע א"ח סי' תנ"א (במכתבו רשימת הסימן אינו ניכר היטב אם תנ"א או תנ"ח או תנ"ג ס"ק י"ד עש"ה דאין אצלי הס' דמשק אליעזר וגם ביאורי הגר"א אין אצלי): יא) אם לא אכל כזית מצה קודם חצות בלילה ראשונה יאכל אחר חצות ויש להסתפק אם יברך והמברך לא

הפסיד דהעיקר דהחיוב כל הלילה שכן פסק הרמב"ם וגם הרי"ף השמיט דין זה כן כתב בספר הזכרון לידידי אבד"ק ראזישטאש יצ"ו בשם שו"ת משכנות יעקב סי' זק"ן: יב) אם מותר לשלוח מצות דרך מסילת הברזל עיין במה שהבאתי לעיל בסי' י"א אות ו' לענין שילוח קמח של פסח על ידי נכרי בלא, שומר ובמה שהבאתי שם (בד"ה אחר ששלחתי) שמנהג פשוט לשלוח קמח וגם מצות שמורות על הבאן וכו' ובספר תוספות ירושלים בסי' תנ"ג הובא בספר זכרון לידידי הרה"ג מראזישטאש יצ"ו בהלכות פסח ד' ט"ו ע"ב כתב המיביאין קמחא דפסחא על הבאן נראה דמותר מכל מקום לענין שמירה למצת מצוה צריך עיון: יג) מצה שלא נאפית לשמה שנערבה במצות האפויות לשמן נסתפק הרב השואל בשו"ת משיב דבר להגאון מוואלאזין בסי' ל"ד אם יוצאים בהם ידי חובתם והשיבו דפשוט דביטול במצות עשה דומה לביטול באזהרה דלא תעשה כמו בכל כללי התורה וכו' וכל שכן לענין ביטול ברוב דעיקרו מדכתיב אחרי רבים עיין רש"י חולין ד' צ"ח ד"ה דמדאוריתא ברובא ובנדה ד' מ"ז בד"ה חייבת בחלה ובהרא"ש פרק גיד הנשה והאי קרא לא כתיב באזהרה דלא תעשה ועיקרו הוא בדיינים וממילא הוא גם כן במצות עשה דמצה שנתערבה ברוב כשרות תולין בכל מצה שהיא מן הרוב שנאפו לשמן ויוצאים בה ידי חובתם והמעיין בגוף דב"ק יראה כי לא היתה שאלה הלכה למעשה כי אם לפילפולא ולכן לא השיב הגאון אלא אם מעיקר דין תורה שייך בזה דין ביטול שאם היתה הלכה למעשההיה לו לבאר אם יש בזה חשש משום דבר חשוב דלא בטיל או משום דבר שבמנין שהרי מצות של מצוה חשובות הן כככרות של בעל הבית וגם הרי נמכרות במנין מפני חשיבות המצוה ועם כי יש לצדד בכל זה על כל פנים לא הוה שתיק מלבאר אם יש חשש משום זה או לא (עיין לקמן אות ח"י):

יד) חולה שהוזהר מפי הרופאים שלא לאכול מצה ומרור שאם יאכל יהיה בסכנה גדולה והחולה רוצה להחמיר ולאכול נשאל הגאון מוהר"ם שיק בסי' ר"ס אם רשאי לברך מידי דהוה אנשים שפטורות ממצות עשה שהזמן גרמא ורשאות להחמיר לקיים המצוה ולברך כמו שכתבו התוספות בקידושין ד' ל"א בשם רבינו תם או דילמא דחשיב מצוה הבאה בעבירה ואינו רשאי לברך ולברר ספק זה חקר באוכל דבר המזיק לו לבריאות גופו אי מיקריא אכילה או לא ועמד לבאר כמה מקומות שנראים כסותרים בענין זה ולא הזכיר הדין פשוט בש"ס ופוסקים גבי שמן זית שאם אכלו בעין אינו מברך משום דמזיק לו ועיין מה שכתבתי אני הדל בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת ברכות סי' א' אות ל"ג ובקונטריס פאת השדי במערכת ברכות אות כ"ח בס"ד ואין כאן מקומו ומסיק וכל זה אם אין בו סכנה אבל אם אמרו הרופאים שיש חשש סכנה אף אם

נאמר שדברי הרופאים הם רק כספק עיין למרן חתם סופר ביו"ד סי' קנ"ח מכל מקום גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת ובכל התורה וחי בהם כתיב ואסור לו להחמיר אף למאן דאמר ביו"ד סי' קנ"ז דבמקום שאמרו יעבור ואל יהרג רשאי להחמיר היינו אם מכוונים להעבירו וא למה שכתב השפתי כהן שם בסק"ג דבפרהסיא אפילו אין מכוין להעבירו היינו אם יש קידוש השם אבל בנדון כנ"ל בודאי אין רשאי להחמיר על עצמו ועיין במגן אברהם סי' קנ"ד סק"א ובסי' תרי"ח ברופא אומר צריך מאכילין אותו כתב הרדב"ז והובא באליהו רבה שם דבעל כרחו מאכילין אותו ואם אינו רוצה לאכול עובר על אך דמיכם לנפשותיכם אדרוש וזה בקום עשה כל שכן בשב ואל תעשה ומה שכתב המחצית השקל בסי' ק"ד סק"ח דתליא בפלוגתא לדעתי קשה דנראה לי דבכי האי גוונא לכולי עלמא אסור למסור נפשו ותו הרי קיימא לן בסי' תרנ"ו לענין קיום מצות עשה המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ואיך יבזבז את ימי חייו וכיון שאינו רשאי להחמיר ועבירה הוא עושה איך יברך ואף למאן דאמר דעל רשות מברכין כאן אין שום מצוה אלא עבירה ולא הוי אף מצוה הבאה בעבירה שהרי אין מצוה וחיוב כלל אלא עבירה או ספק עבירה ואם אינו אוכל עדיפא ליה שהרי אמרו חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה הוי כאילו עשה מצוה ואם יעשה ומפסיד והא דר' טרפון קרא והטה ואמר סכנתי בעצמי וכו' וכו' ומשמע מהרמב"ם בפירוש המשנה שהביא עצמו לידי סכנה ואמרו לו כדאי היה וכו' שעבר על דברי בית הלל דמשמע שאם היה הדין כבית שמאי היה רשאי להביא עצמו לידי סכנה משום קיום מצוה כבר העיר בזה בפתחי תשובה סי' קנ"ז בשם תפארת ישראל וכתב דשם לא היה שכיח היזקה ומצוה אגוני מגנא אבל במקום דאיכא סכנה על פי רופאים ודאי אין רשאי להחמיר ומתחייב בנפשו אם מחמיר וכל שכן שאין לברך ובלאו הכי לאו בכל רשות רשאי לברך אלא בדבר שחבירו באופן זה חייב אבל כל שכולן בכי האי גוונא פטורין אין כאן מצוה ולא שייך ברכה וכעין שחלק הפרי מגדים באשל אברהם סי' מ"ד סק"ה אלו תורף דב"ק וכל דבריו נכונים ונאוים אליו ומה שחילק בסוף דבריו דלא בכל רשות רשאי לברך וכו' כיונה דעתו לדעת הראשונים שהבאתי בשדי חמד חלק הכללים במערכת הכ"ף כלל ט"ז סק"ב עי"ש שהארכתי בס"ד בכמה חילוקים הנאמרים בדברי הפוסקים בהא דאמור רבנן דבי מערבא כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ובאיזה ענין אמרינן המחמיר תבא עליו ברכה:

טו) אם הסיק התנור בחמץ ואפה בו מצה דקיימא לן בסי' תמ"ה סעיף ב' דהפת והתבשיל שנתבשלו בחמץ אסורים נחלקו הרבנים שפתי כהן ומגן אברהם (שם בסק"ו) דלהשפתי כהן בסי' קמ"א יכול למכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהם שינכה דמי הנאת החמץ

שהסיק בו התנור מדמי הפת והתבשיל שנוטל מהנכרי דנמצא שאינו נהנה כלל מהחמץ שהסיק בו (כן ביאר הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו אות ט') אך יחתוך הפת בענין שאי אפשר ששוב ימכרם לישראל אחר דהרי אסור לקנות פרוסה מנכרי כביו"ד סי' קי"ב והמג"א חלק עליו וסובר דאינו יכול למכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבו עי"ש ובדברי רבני האחרונים הנה הגאון בשו"ת מוהרן יפה סי' ט"ז האריך מאד בזה ומסיק דלדינא קיימא לן כדעת המגן אברהם דלא מהני מכירה חוץ מדמי איסור שבו וגם בהתקנה שהמציא הרב שפתי כהן שלא לבא לידי תקלה על ידי שיחתוך הפת וכו' תמה שם דאכתי ניחוש שמא יקנה הישראל ליתן לפועלים נכרים וכדכתבו התוספת ביבמות ד' פ"א בד"ה כולם ידלקו והאריך גם בזה עי"ש:

ואם אפה או בישל על גבי גחלים (של חמץ) עוממות או על גבי אפר חמץ בלא אבוקה כנגדו או שעשה כרכר מחמץ וארג בו בגד אם נאסרים בהנאה הפת והבגד עמד בזה הגאון עמק הלכה בהלכות פסח סי' קל"א והביא דברי הרב שפתי כהן ביו"ד סי' קמ"ב לגבי עצי אשרה דאף בלא אבוקה אלא גחלים עוממות אוסרין משום דאפר עצי אשרה אסור והוא הדין באפר חמץ דגם הוא אסור והרב מגן אברהם בסי' תמ"ה סק"ה הביא מה שכתבו הר"ן והמגיד והרמ"ה לגבי חמץ דדוקא כשאבוקה כנגדו וכתב דנראה לו כהשפתי כהן ולא מטעמיה אלא משום שאסור במשהו אסור אפילו גחלים והוא הדין חמץ דאסור במשהו אסור בכל ענין והוא הוכיח מדברי התוספות בפסחים ד' כ"ו גבי הקדש דאין הטעם משום דאסור בכל שהו אלא כדברי הרב שפתי כהן דתלי באם אפרו אסור ובחמץ דאפרו אסור אפילו בישל על גבי גחלים או בחום התנור אסור ושוב שקיל וטרי במה שהקשה הרב מקור חיים דהא דוקא במה שדינו בקבורה הוא דאפרו אסור אבל חמץ דינו בשריפה וכו' והאריך בזה וגם במה שכתב הרב מגן אברהם דכיון דאסור במשהו זה וזה גורם נמי אסור ובסוף הסימן כתב לענין נטל כרכר מחמץ דלכאורה אסור הבגד דהא קיימא לן יש שבח חמץ בבגד וכמו מקדש אשה באיסורי הנאה דאינה מקודשת עיין קדושין נ"ד למאן דאמר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא אך לפי זה יקשה למה לא תנן גבי שאר איסורי הנאה נטל הכרכר אבל יש לומר דהוי שלא כדרך הנאתן כדאיתא דרבינא שייף לברתיה בגוהרקי דערלה והך דתנור שהסיקו בקליפי ערלה אף דעל כרחין בקליפי הפירות דעצי ערלה לא נאסר מכל מקום הוי דרך הנאתן כדאיתא מסיקין בקליפי אבל אם כן אמאי לא יסיק בו תנור וכירים הא הוי שלא כדרך הנאתן דאין לומר דאתי כר"י דאמר אין ביעור חמץ אלא שרפה והוי דרך הנאתן דהא שם פריך פשיטא ומשני לא צריכא אלא לר"י סלקא דעתך אמינא בהדי דשריף ליה ליתהני משמע

דכל שכן לרבנן ויש לומר דמכל מקום אפילו לרבנן לפי מה שכתבתי דבשרפה עיקר מצותו הוי דרך הנאתן אבל כרכר הוי לא דרך הנאתו לאריגה אלו תורף דב"ק ועיין במקור חיים סוף סימן תמ"ג (בד"ה ועח"י) מה שכתב לענין כרכר מאיסורי הנאה שארג בו את הבגד דאסור אך לא כתב בפירוש אם גם בכרכר מחמץ אסור או שדוקא בכרכר של שאר איסורי הנאה הוא דאסור עי"ש ובעיקר דין אפר חמץ אם אסור בהנאה אחר שנשרף הוא מחלוקת הקדמונים דהריב"ה בסימן תמ"ה סובר לדידן דקיימא לן כרבנן דמקיים מצות השבתה במפרר וזורה לרוח וכיון דאינו מן הנשרפין דינו ככל הנקברים דאפרן אסור וכן דעת התוספות בריש פרק כל שעה והרא"ש שם בסוף סי' ב' ומדברי הרמב"ם מתבאר שסובר דמותר בהנאה מדכתב דביעור חמץ הוא בשריפה ואם היה סובר דאסור בהנאה לא היה מתיר לשורפו כמו שפסק בסוף הלכות פסולי המוקדשין דכל הנקברין לא ישרפו אתה תחזה פלפלת נאה בס' פרי יצחק לידידי הגאון יצחק בלאזער יצ"ו (שהיה אבד"ק פעטרבורג) בסי' י"ט גם בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' ר"ח האריך לבאר דין ביעורי איסורי הנאה הנקברים והנשרפים עי"ש:

טז) מי שנמצא בכפר (על פי הכרח) רחוק מהעיר ארבע שעות ביום ארבעה עשר לעת ערב ובכפר אי אפשר לו לקיים מצות אכילת מצה ולומר ההגדה וכו' נשאל הגאון מוהר"ם שיק בסי'רס"א אם רשאי לבא בליל יום טוב לעיר ויגיע קודם חצות ויקיים המצות והשיב דפשוט דאסור לו לחלל יום טוב אפילו באיסורין דרבנן כדי לקיים המצות כדתנן בראש השנה ד' ל"ב שופר של ראש השנה אין מעבירין עליו את התחום וכו' וכתב לצדד דבדיעבד לא מיקרי עברין ואחר שהאריך מסיק דבודאי אסור לו לילך חוץ לתחום ואם הלך חילל יום טוב ולדעת הפוסקים דתחומין שנים עשר מיל דאוריתא הרי עשה איסור תורה שהרי בהילוך ארבע שעות יש יותר משנים עשר מיל וצריך תשובה וכפרה ואף דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור והכא נמי הרי עשה מצוה יש לומר דהיינו דוקא שטעה היינו ששכח שהוא שבת ולא שאומר מותר וכו' וכו' והעיקר תלוי בתשובה לקבל עליו להיות זהיר מאד בשמירת שבת ויום טוב ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות הכל לפי האדם:

יז) אם אכל כזית מצה מנוקשה לדעת הסוברים דחמץ נוקשה הוא מדרבנן דעת הרב הירש בער דולדנער דאינו יוצא ידי חובת אכילת מצה מדאורייתא בלילה ראשונה דאף דחמץ לא הוי מכל מקום אין שם מצה עליה וראייתו ממנחות ד' ג"ן ע"א דמסיק הש"ס מצה תהיה הכתוב קבעה חובה ואי אמרינן דחמץ נוקשה לר' יהודה דאמר שאור ישרף והאוכלה פטור הוא דאינה אלא מדרבנן מוכח בהדיא דאפילו הכי אין שם מצה עליה

ואם כן אינו יוצא מדאורייתא ג"כ ידי אכילת מצה אלו תוכן דבריו הובאו בש"ת בן יהודה לגדול בדורנו בסי' קי"ד והרב המחבר חלק עליו דאף דמדרבנן אינו יוצא כמו בטבל טבול מדרבנן בפסחים ד' ל"ה ע"ב מכל מקום אין לומר דמדאורייתא אין שם מצה על נוקשה ואינו יוצא מדאורייתא והאריך לברר דבריו ומסיק דבנוקשה לדידן דהיינו הכסיפה פניה אם עשאה מצה יוצא בה מדאורייתא ואין בה אלא איסורא דרבנן עי"ש נועם פלפולו ולפי הנראה דבר זה תלוי במקצוע גדול שנתחבטו בו קמאי ובתראי אם מה שאינו ראוי מחמת איסור דרבנן משוי ליה לא חזי מדאורייתא שהאריך מרן המשנה למלך בריש פרק ז' מהלכות תרומות גבי אוכל תרומה טמאה מדרבנן בטומאת הגוף אי חשיבא מחוללת ועומדת מחמת הטומאה דרבנן או נימא כיון דמדאורייתא טהורה היא האוכלה בטומאת הגוף חייב וכל הבאים אחריו שלמים וכן רבים האריכו במקצוע זה בכמה עניינים שונים וחילקו כמה חילוק דינים ויש שתלו דבר זה במחלוקת תנאים ואמוראים וגם אני הדל בימי חרפי כתבתי בסיעתא דשמיא בספרי הקטן מכתב לחזקיהו בסוגיא דסוכה דף כ"ג ע"א ר' מאיר סבר כיון דמדאורייתא חזי וכו' וגם במקומות אחרים המצויינים במפתחות הספר עי"ש באות האל"ף אינו ראוי מדרבנן) וגם בקונטריס הכללים במערכת הרי"ש וראוי מן התורה) רשמתי קצת בזה ועיין אור לי סימן ל"א וחידוש הוא שלא נתעוררו בזה שני הגדולים השואל והמשיב הנ"ל:

יח) מצות אפויות שיש חשש שנזלף עליהן יין שרף חמץ ועובדא הכי הוה לעיר אחת הובאו בעגלה מצות בערך שלש מאות וחמשים כיכרים ואחר שפרקו מהעגלה ערך שתי מאות וחמשים ככר טרם שפרקו המאה הנותרים הרגיש המשגיח על הפריקה שכמו טיפת יי"ש נפל בעיניו ואמר שאין זה כי אם שאחד רצה לשפוך על המצות להכעיס ולהפסיד ותכף בדקו המצות בחוש המישוש ולא נמצא שום רטיבות ולא שום ליחלוח וגם עיינו על המחצלאות ולא ראו דבר ועל פי שני עדים הללו קיימו שלא נפל על המצות מאום ואין שום שיור ספק אכן משום חומרא דחמץ ניחות חד דרגא בשאילתא לספק אם נפל יי"ש על איזה מצה ולזה השיב בס' חיים של שלום להגאון אבד"ק באטישאן יצ"ו בסי' ס"ט דודאי יש כאן ביטול חד בתרי דגם אם נפל יי"ש לא נפל אלא על איזה מהם ומשום דבר שבמנין ליכא כיון שלא נאסרו אלא מחמת בליעה כבמגן אברהם סי' תמ"ז סק"מ וביבש מהני ביטול קודם פסח חד בתרי כבסימן תמ"ז סעיף ט' אף דהבליעה הוי אינו מינו עם השאר מכל מקום הא נגד הבליעה ודאי יש ששים בין הכל דשרי כביורה דעה סי' ק"ה בש"ך ס"ק ל"א ואף דביבש ביבש שנתבטל חד בתרי כתב במגן אברהם שם דלא מהני הביטול אלא לאכלו בערב פסח עד הלילה אבל לא בפסח היינו משום דחוזר

ונעור וזה לא שייך כאן דהוי לח ביבש ועיין ביו"ד סי' צ"א בשפתי כהן סק"ד ובכנסת הגדולה שם מובא בפרי מגדים בשפתי דעת סק"ד אי מהני הדחה בלחם שנגע באיסור לח ואף דלא אמרינן דאינו חוזר ונעור אלא כשנתבטל בששים שכלה ואבד ממשו של איסור (עיין לעיל סי' ג' אות כ"ח) זהו באיסור ודאי לא כן בספק שמא אין כאן איסור כי הכא אף תוך הפסח שרי מספק ספיקא שמא אין כאן איסור ושמא הלכה כהסוברים דלא אמרינן חוזר ונעור ביבש ביבש וסיים:

עד כה דברנו ביש ספק שנפל יי"ש על איזה מצות וכל שכן דלפי ציור השאלה אין שום ספק מנפילת יי"ש עליהן ועל צד היותר טוב יש לאכול איזו כיכרים מהמצות קודם פסח עיין מגן אברהם סי' תס"ז ס"ק ד' ובס"ק ב' ובדגול מרבבה ובטורי זהב סי' תמ"ז ס"ק ח' וכנסת הגדולה שם וריש סי' תס"ז שכתב דאין ספק של הר"ן מוציא מידי ודאי של רב"ה והרשב"א ומרדכי הארוך שהביא הבית חדש עיין היטב והבן וגם לדעת הר"ן דחמץ איסורא מיקרי כיון דשמו עליו מותר באוכל מקצת קודם פסח ואין כאן משום ביטול איסור לכתחלה דכל שיש ספק אם יש כאן איסור מותר לבטל לכתחלה כביורה דעה סי' פ"ד בשפתי כהן ס"ק ל"ח ובסי' צ"ב סק"ח ועוד דלא גרע מיבש ביבש דיכול לבשלו קודם פסח שיהא נימוח ויתערב בששים עיין במגן אברהם סי' תמ"ז סק"י ויש כאן הרבה ספקות שמא לא נתחמצו כלל ושמא הלכה דאין חוזר ונעור ואם תמצא לומר דחוזר ונעור שמא כבר נאכל האיסור ואין זה האיסור ובכי האי גוונא גם לפי פשטיות דברי הרמ"א בסי' תס"ז ס"ב דלא מהני ספק ספיקא לענין אכילה אין להחמיר אלו תורף דב"ק ובספר פאת השדה (ס' שו"ת קובץ קטן נדפס בלבוב שנת תרמ"ב) בסי' י"ג כתב להסביר דלא מהני גבי חמץ מה שנאכל אחד קודם הפסח לתלות האיסור בנאכל עי"ש טעמו: יט) כזית חמץ שנתערב בשני זתים של מצה ומדאורייתא חד בתרי בטיל יבש ביבש נסתפק הגאון אליעזר זיסמאן מח"ס ילקוט אליעזר הובא בספר פאת השדה (שו"ת דפוס לבוב תרמ"ב) סי' ל"ד דאפשר דדוקא לענין היתר אכילה הוא דמהני הביטול אבל לא לצאת ידי חובת מצוה שיהיו מותרים השלשה זיתים לשלשה בני אדם לצאת בהם ידי חובת מצה ורצה לדקדק כן מדברי רש"י ביומא ד' ס"ד ע"א גבי הא דאמר ר' אליעזר אם קרב ראש אחד מהם יקרבו כל הראשים והרב המחבר שדי נרגא בדבריו ועוד הרבו בראיות לכאן ולכאן ולא פניתי לעיין בדב"ק לך נא ראה:

סימן טו בדין מרור וחרוסת וארבע כוסות א) מרור נוהגין ההמון למלול החריין לבטל חריפותו והג' בעל חות דעת אמר שאין יוצאין בזה וראיותיו נכונות לכן אין להקל ובפרט דאיכא למיחש לברכה לבטלה כן כתב הרב דרך פקודיך במצות עשה יו"ד בחלק

הדיבור אות ה' ובהורמנותיה דמר אומר אני שאין להחמיר בזה כמו שמתבאר מדברי רבני האחרונים עיין באה"ט סי' תע"ג ס"ק י"א והרב שערי תשובה שם כתב דהמחמיר יחמיר לעצמו אבל לא לאחרים בפרט בדורות הללו חלושי המזג שהקלח שהוא חריף מאד מזיק הרבה וכו' עי"ש והרב ישועות יעקב שם סק"ב כתב מנהגנו על פי מר אבא הג' החסיד למלול החריין שאז יכול לאכול כזית ממנו ומה שמפקפק על זה חכם אחד מדברי הרשב"א בחידושי ברכות דהיכא דפרמינהו פרימי זוטי הופג טעמו ואנן בעינן טעם מרור וכו' (האריך ליישב וסיים וז"ל) ואם כן אינו ענין למרור שאין דרכו לאוכלו מבושל וכן דרך אכילתו למוללו פשיטא דלא נשתנה טעמו כלל והחוש מעיד שלא נאבד ממנו טעם מרור ויוצא ידי חובתו בחריין שנמלל ולזכות הרבים שיקיימו מצות ה' ולא נזקו הגופים החלשים הארכתי אף כי הוא פשוט מאד עכ"ל גם הרב חיי אדם בקונטריס נשמת אדם סי' ל"ג הביא בשם הרב חוות דעת כמו שכתב בישועות יעקב בשם חכם אחד על פי דברי הרשב"א לברכות ד' מ' (ד"ה קבעי עולא) והאריך לדחות ראיתו ומסיק דיש לנהוג כמו שכתב הגר"א וכן נהגו אחריו לאכולהחריין מפורר כי אי אפשר בשום אופן לאכול אותו שלם בלי מפורר שהוא סכנת נפשות כמו שאירע לאיזה אנשים רחמנא ליצלן: ב) מרור שנכבש במים מעת לעת אם יוצא בו ידי חובתו עיין בסי' תע"ג במג"א ס"ק י"ד שפסק דאין יוצאין במרור שנשרה מעת לעת וכתב הרב משנת רבי אליעזר ח"ב ד' כ"ח ע"ד אות ט"ו דההמוניים אינם נזהרים ומניחים הירקות במים יותר ממעת לעת ולכאורה אינם יוצאים ידי חובתם ועיין באחרונים ז"ל מ"ש ולי נראה להתיר מטעם ספק ספיקא ספק אי הלכה כמ"ד דשיעור כבישה היינו שלשה ימים ואת"ל דהלכה מעת לעת ספק הלכה כרש"י וכן דעת התוס' ישנים כמו שכתב הרב חיד"א בפתח עינים בפרק ו' דברכות דדוקא בחומץ אבל לא במים וכל שכן דהוי מילתא דרבנן ובזה מודה הרא"ם עכ"ל.

ולפי הנראה כונתו להתיר לעשות כן לכתחלה ולזה הוא דסיים ובזה מודה הרא"ם כלומר דאף דהרא"ם סובר דספק ספיקא בדאורייתא וחד ספיקא בדרבנן דאזלינן לקולא היינו דוקא בדיעבד ולא לכתחלה עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמך אות ל') מכל מקום בדבר זה שיש ס"ס בדרבנן מודה דלכתחלה נמי שרי כנ"ל כעת בכונתו דבלא זה לא ידעתי להבין מאי מודה הרא"ם דקאמר.

ואם לכך נתכוון עמו הסליחה דודאי אין לעשות מעשה לכתחלה על סמך שנתיר על ידי ספק ספיקא דאין לעשות ספק ספיקא בידים והכא הא סמי בידן שלא להשהותן כ"ד שעות בצירוף במים כי אם יסלקם אחר כ"ג שעות ויחזירם אח"כ למים דכי האי

גוונא לא חשיב כבישה באיסורין (כמו שרשמתי בקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות מ"ד) וכן כתב הרב פרי מגדים באשל אברהם על דברי המג"א הנ"ל תקנה זאת בענין זה וכן בש"ע הרב מוהרש"ז באות כ"ט וכן כתב הרב חתם סופר בחיו"ד סס"י פ"א על לולב ומיניו שנותנים אותם בתוך המים ובשבת שבתוך החג נהגו להסירו מן המים על ידי נכרי בסוף היום כדי שלא יהיו כבושים ויופסלו (והבאתיו במערכת ארבעה מינים סי' ב' אות ב' בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים) ואולי סבירא ליה דבמידי דרבנן לית לן בה או שסובר דספק ספיקא בפלוגתא דרבוותא אפשר להתיר לעשות ספק ספיקא בידים עיין מה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הסמ"ך אות ל"א ועל כל פנים לענין דיעבד נראה דיפה אמר רב דיש להתיר וכבר בא הדבר מפורש בחק יעקב סק"ך להתיר בדיעבד על פי דעת הסוברים דכבוש הוא בחומץ ושבזה אפשר דכולי עלמא מודו ודעת הסוברים דלא חשיב כבוש במעת לעת אלא בשלשה ימים וכן כתב שם הרב מחצית השקל בשם שו"ת פ"מ ותימה עליו ועל הזל"ח ח"ב בד' טו"ב ע"ב שלא ראו את כל נאות יעקב מה שכתב בחק יעקב הנ"ל ועיין למרן חיד"א בברכי יוסף אות ח' שכתב שבס' חק יוסף דחה דברי הח"י לענין דינא וכתב (הברכ"י) שאין דבריו מחוורין ושם באות ט' כתב בשם הרב פני"מ ח"ב סי' ק"י דכבוש במים מעת לעת אין יוצאין בו מכל מקום בתמכא שהוא קרין אף גם שרוי במים מעת לעת יוצאין בו (מסיגנון דברי מרן הברכ"י נראה דבשאר ירקות לא פשיטא ליה להפ"מ דיוצאין בכבוש במים מעת לעת אך מסיגנון דברי הרב מחצית השקל הנ"ל נראה קצת דקאי בשיטת הח"י להתיר בכל הירקות אף שבאמת הזכיר שם תמכא כמו שיראה הרואה וצריך לעיין בגוף הספר אין מצוי אצלי) ועיין בזה להרב כתב סופר א"ח סי' קכ"ב ובמה שכתבתי בקונטריס הכללים מערכת הכ"ף אות מ"ה:

והרב נהר שלום באות ו' הביא מה שכתב המג"א הנ"ל וכתב ולפי זה יש ליזהר בערב פסח שחל להיות בשבת שקונים ירקות מערב שבת ואם לא יניחם במים יכמושו ואין יוצאים בהם כמש"ל (שם באות ה' שקיל וטרי בזה והעלה כן עי"ש) ואם יניחם במים הוו להו כבושים ואפילו לא יהיו כלם בתוך המים איכא מאן דאמר ביו"ד סי' ק"ה דעל ידי הכבישה מפעפע למעלה הילכך יש לנהוג לכורכם במטפחת שרויה במים עכ"ל ולא תעזוב נפשי לשאול אמאי נקט אזהרתה בערב פסח שחל בשבת דלא שכיח כולי האי והרי בכל שנה גם כן צריכים אנו למודעי איך להתנהג בהירקות שקונים בערב פסח ועד הלילה שניה של פסח יכמושו ולבני ארץ ישראל ניחא אבל לנו היושבים בחו"ל צריך ליזהר בזה בכל שנה ודוחק לומר דהירקות שקונים בערב פסח לא יכמושו עד לילה

שניה של פסח רק כשחל ערב פסח בשבת שלילה שניה של פסח היא ליל שלישית ודאי יכמושו ואהא קמזהר דהחוש יעיד שגם עד לילה שניה יכמושו ומאי דלא ניחא ליה לצוות שיוציאו המרור מן המים קודם מעת לעת אפשר דלא פסיקא ליה דלא חשיב כבוש בסירוגין או שמא לא יזהרו בזה ויבואו לידי שכחה: ג) כתב הרא"ש בפרק ערבי פסחים סי' כ"ה דמרור בעי כזית מדמברכינן על אכילת מרור וכתב הגאון שאגת אריה בסי' ק' דמשמע דזולת זה לא הוה בעי כזית ותמה עליו דהא ודאי בעי כזית מדכתיב ביה אכילה וסתם אכילה בכזית והאריך להוכיח כן עי"ש ובקונטריס אחרון שם הובא בשם הגאון מוהר"י צייטעלש בהגהותיו על הסמ"ק שכתב שהרא"ש לא נתכוון שמרור אין צריך כזית דהא ודאי איתקש לפסח רק משום דהברייתא דתני אכלו לחצאין יצא והמשנה דהביאו לפניו וכו' מיירי בדלית ליה שאר ירקי ולכתחלה צריך כזית מרור אף בטיבול ראשון והיינו דתני יצא דמשמע דוקא דיעבד לזה כתב הרא"ש דזה דוקא אם עושה הטיבול ראשון גם כן בחזרת דמברך בטיבול ראשון על אכילת מרור להכי צריך לכתחלה כזית ובדיעבד יוצא בכזית בשני הטיבולין אם אכלן בכדי אכילת פרס אבל בדאית ליה שאר ירקי לטיבול ראשון אין צריך כזית אף לכתחלה ודלא כהרמב"ם הנה גם הוא מודה דגם בלא נוסח הברכה ידעינן דאכילת מרור היא בכזית:

אמנם הגאון חתם סופר בסי' ק"מ כתב על הגאון שאגת אריה ותמהתי על זה הגאון במחילת כבודו לא ירד לעומק הענין ואלו דברי אשר כתבתי בתשובה אחרת זה שנים רבות ודברי ס' הנ"ל לא ראיתי אז כי אין דרכי לחפש בספרים אם לא יעוררני אדם עליו הנה כה אמרתי בפ' בא בפסח ראשון כתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו ובפ' בהעלותך בפסח שני כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו וההפרש קל להבין בפסח ראשון איכא מצות עשה באכילת פסח בפני עצמו ובאכילת מצה בפני עצמו אך מרור אינו מצות עשה בפני עצמו אלא טפל לפסח ע"כ כתי' מ"ע של אכילה על שניהם פסח ומצה ואמר על מרורים יאכלו שני אלו נמצא כתיב אכילה בפסח ובמצה ולא במרור אמנם בפסח שני גם המצה טפלה לפסח ומי שאינו אוכל פסח שני אינו אוכל מצה ע"כ כתיב על מצות ומרורים יאכלנהו לפסח ולא כתיב אכילה אלא אפסח ולא אמצה ומרור ומכל מקום אף על גב דלא כתיב אכילה בהדיא במרור לא בראשון ולא בשני מכל מקום ודאי דבעי כזית דאיתקש למצה ופסח אלא שאין אנו יכולין להמציא זה מלבינו לכן הוכיח הרא"ש מדאמרינן בפרק ערבי פסחים דמברך על אכילת מרור שמעת מינה פשיטא לרבנן מהקישא הנ"ל דשיעורו בכזית ובדבריהם הללו ניחא מה שיש לדקדק בפע"פ בהא דהלל היה כורך מייתי קרא דבהעלותך ולא קרא דפ' בא

והיינו משום דרבותא קא משמע לן דאפילו שני טפלים היינו מצה ומרור אינם מבטלים כזית א' של פסח שהוא עיקר טפי דמכל מקום מצות מיקרי ומצות אין מבטלים זה את זה אלו דברי שם:

ואומר אני הדל שאם הגאון חתם סופר היה רואה דברי רבינו התרומת הדשן בפסקים סי' רמ"ה היה שמח לקראתם דקרו בחיל דאכילה דכתיבה באורייתא לאו אמרור קאי וזה לשונו גם אכילת מרור אם אדם יכול לצאת ידי חובתו בקלח אחד עם העלין שלם כמו שהוא אף שאין בו כזית מטעם דבריה חשיב ולא בעינן כזית כי ההיא דירושלמי שהביא הרא"ש בכיצד מברכין אפילו לא אכל אלא פרידא אחת צריך לברך אחריה והרי דברים קל וחומר דאפילו ברכה דכתיב בה אכילה בהדיא באורייתא אפילו הכי חשבינן בריה פחות מכזית כל שכן מרור דלא כתיב ביה אכילה כלל דיאכלוהו אפסח קאי וכן כתב הרא"ש בערבי פסחים להדיא טעמא דבעינן כזית במרור משום דמברכינן על אכילת מרור ואין אכילה פחותה מכזית ולא יהא לשון ברכה כמאי דכתיבא באורייתא וכו' עכ"ל הרי דמשמע ליה וכן הבין מדברי הרא"ש דיאכלהו דקרא לא קאי אמרור ודברי הרא"ש הם כפשטן ולא כמו שפירש בכונתו הג'מוהרי"ץ בהגהותיו על הסמ"ק הנ"ל אלא דיש קצת הפרש בין מה שכתב מרן החתם סופר לדברי רבינו התרומת הדשן דלהתרומת הדשן נראה דלפי האמת אין למרור ילפותא דליבעי כזית רק מנוסח הברכה הוא דילפינן הכי ולהחתם סופר הברכה היא גילוי מלתא דאיתקש מרור למצה ואם כן מן הדין צריך כזית למרור כמו למצה וראיתי בשו"ת דברי מרדכי פרידבורג לגאון בדורנו בסי' מ"ח (השני) שהביא דברי השאגת אריה והגהות הסמ"ק הנ"ל והשיג על הגהות הסמ"ק מדברי התרומת הדשן שהבין בדברי הרא"ש כמו שהבין השאגת אריה וכתב דהגאון עמק יהושע בסי' ח' הביא ראיה לדעת הרא"ש דלולא הברכה לא בעינן כזית במרור ודחה ראיתו וכתב להוכיח כדעת השאגת אריה עי"ש דב"ק ואתה תחזה דלפי מה שפירש הגאון חתם סופר בכונת הרא"ש אין שום סתירה לדברי הרא"ש מהמקומות שהביא ואין להאריך ועיין בשו"ת בית יצחק א"ח לידידי הגאון אבד"ק פראמישלא יצ"ו סוף סי' ע"ד שפלפל בענין זה (בדברי מרדכי הראה לעיין בבית יצחק בסופו בתשובתו להגאון דשיקלאו לפי הנראה לא זהו הבית יצחק הנ"ל אלא ספר אחר שאינו מצוי אצלי):

והגאון שואל ומשיב במהדורא שתיתאה בסי' יו"ד עמד גם הוא בדברי הרא"ש והביא דברי השאגת אריה ועוד הוסיף לתמוה וכתב אמנם לדעתי היה נראה דלכאורה צריך ביאור גוף סברת הרא"ש מנא לן דנשתנה דין מרור ממצה ומכל השיעורים אמנם נראה לכאורה דבשלמא מצה שהיא זכר ללחם עוני שהיו אוכלים אם כן במידי דאכילה שיעור

בכזית אם מפשטא דקרא או מהלכה למשה מסיני דאכילה בכזית אבל מרור זכר הוא שמררו את חיינו ולכך בלע מרור לא יצא דבעינן שיטעום המרירות ואם כן מאי ענינו לכשיעור ועוד נראה כיון דבפסח מצרים לא היה שייך שיעור דעוד היה להם דין בן נח ושיעורין לא נתנו לבן נח כדכתב הרמב"ם בתשיעי ממלכים וקודם מתן תורה היה להם דין בן נח ורק פסח ומצה שהן לדורות ואהדריה קרא אם כן אחר כך נשתנה השיעור שנתנה תורה ונתחדשה הלכה אבל מרור דבזמן הזה דרבנן דעיקר הוא מצותו על הפסח ואם כן לא עדיף מפסח מצרים שלא היה בו שיעור ואין צריך שיעור ומכל שכן המרור שטפל לפסח ובזה מיושבים כל קושיות השאגת אריה על הרא"ש עכ"ל ושוב האריך עוד בעניינים אלו וחידוש הוא שלא הזכיר מדברי התרומת הדשן וחתם סופר הנז"ל: וראיתי אחר זמן רב שהגאון כתב בסי' פ"ו האריך מאד בענין זה ולא איסתייעא מילתא לעיין בדב"ק לך נא ראה: ובמרור של הכריכה שקיל וטרי ידידי הגאון בעל ספר מנחת משה בחלק א"ח סי' יו"ד אי סגי בציר מכזית דבטור סי' תפ"ו וברוקח סי' רפ"ג ובש"ע הרב מוהרש"ז סי' עת"ה מבואר דצריך כזית אלא דלמה שכתב הרא"ש בפרק ערבי פסחים סי' כ"ה דמה שצריך כזית במרור הוא משום הברכה.

יש לומר דבכורך אין צריך כזית ומסיק דאף דאין להקל בזה נגד הפוסקים הנ"ל וצריך לדחוק לקיים מצות חז"ל מכל מקום מי שקשה לו לאכול כל הזתים יש לו לסמוך על רבינו הרא"ש במרור דכריכה בפחות מכזית ועיין עוד בספרו ברכת משה הנדפס חדש ממש בסי' מ"ב אות ג': ד) מי שאינו בקו הבריאה ואינו יכול לאכול כזית שלם אם חייב לאכול מה שאפשר לו לאכול או אינו עושה מצות כלל בזה עיין מה שרשמתי במערכת אכילה אות ד' (בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים): ואם אי אפשר לו לאכול כלל אם חייב ללעוס בפיו מרור שיטעום ויפלוט או אפשר יקח איזה ירק שיש בו מרירות קצת לזכר בעלמא כמו שכן עושים איזה אנשים נשאל על זה הגאון דברי מרדכי (פרידבורג) בסי' ג"ן והביא דברי הרב חק יעקב סי' תע"ג ס"ק כ"א דמי שהוא חולה או איסטניס על כל פנים יאכל מעט או ילעוס בפיו לזכר טעם מרירות בלא ברכה וגדולה מזו כתב גאון מפורסם מאחרונים (מר ניהו מוהרש"ז עיין בש"ע שלו סי' תע"ג סל"א) דאם אין לו מרור יקח איזה ירק מר שירצה וכו' והוא שיש לו שרף וכו' ואם אין לו ירק שיש בו שרף טוב שיאכל איזה ירק שיש בו מרירות קצת לזכר בעלמא והוא יצ"ו כתב דאין נראה לו כן דיש לחוש לתקלה דכי משכח מרור ממש נמי שביק ליה ונקיט האי כדאמרינן בסוכה ד' ל"א ע"ב ואף דבסי' תרנ"א סי"ב בחסר אחד מהמינים קיימא לן דיטול השאר לזכר בעלמא ולא חיישינן לתקלה היינו כמו שכתב הרא"ש בפרק לולב הגזול י"ד דכיון

דארבעה מינים מפורשים בתורה לא אתי למיטעי וגם על מה שכתב הרב חק יעקב ללעוס בפיו וכו' פקפק ומסיק דירק שאין יוצאין בו ידי חובה לכולי עלמא אסור ליקח דחיישינן לחורבה ומה שכתב הח"י ללעוס וכו' צ"ע ושם בסי' דן הביא מה שכתב לו רב אחד לפקפק על דבריו והשיבו לקיים דבריו שבסי' ג"ן עי"ש: ה) חומץ שנמצא בו פירור חמץ אם ראוי לעשות ממנו חרוסת לליל פסח רשמתי בסי' ג' אות ז: ו) במאי דאמר ריב"ל בפסחים ד' ק"ח ע"א נשים חייבות בד' כוסות וכו' כתב אלי רב רחומאי הגאון המפורסם חיים ברלין יצ"ו דנראה לו דין חדש בזה לשיטת רש"י אכתוב פה דב"ק ואשר השבתי לו בזה.

וז"ל הגאון הנ"ל יצ"ו ראיתי במכתב לחזקיהו שעמד על דברי רש"י בפסחים ד' ק"ח ע"א בטעם ד' כוסות ששינה את טעמו ממה שפירש במשנה בריש פרקין כנגד ארבעה גאולות וכאן הוסיף לבאר שהם כנגד שלש כוסות של שר המשקים ורביעי ברכת המזון והגם ששני טעמים הללו נמצאו שניהם בירושלמי ובמדרש מ"מ יקשה למה לו להביא את שניהם ולא הספיק לו באחד.

מהם ואם כך עלה במחשבה לפני רש"י להביא את שניהם היה לו להביאם כאחת בראש הפרק ולמה המתין מלהביא הטעם הב' עד ד' ק"ח וכבר עמדו על זה הגאונים באור חדש ופתח עינים אף אני אענה חלקי לבאר דברי רש"י על פי המבואר במדרש רבה פרשה ו' והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי ד' גאולות יש כאן כנגד ד' גזרות שגזר עליהם פרעה וכנגדן תיקנו חכמים ארבעה כוסות בליל פסח עכ"ל: והנה מה הן ארבע גזרות בפרטן אין מבואר כאן במדרש אבל מבואר במדרש בשלח פרשה כ"ו לא שלותי מגזרה ראשונה וימררו את חייהם ולא שקטתי מגזרה הב' אם בן הוא והמיתן אותו ולא נחתי מגזרה ג' כל הבן הילוד וכו' הרי שלש גזרות וגזר רביעית מבוארת גם כן במדרש שמות לעיל פ"ה על גזרת התבן שזו היתה גזרה רביעית וכנגד ארבע גזרות הללו אמר הקדוש ב"ה ארבעה לשונות של גאולה וכנגדן תיקנו ארבע כוסות ומעתה יש לחקור דהרי שתי גזרות מהם השניה והשלישית לא גזר פרעה אלא על הזכרים אבל על הנקבות לא גזר אלא ב' גזרות הראשונה והרביעית ולמה התחייבו נשים בארבע כוסות לא היה להן להתחייב אלא בשתי כוסות לא מבעיא לפירוש המפרשים שאף הן היו באותו השיעבוד ודאי קשה שהרי לא היו אלא בשתי הגזרות ולא בארבע אלא אפילו לפירוש המפרשים שאף הן היו באותו הנם היינו שבזכותן נגאלו ג"כ קשה ארבע כוסות בנשים מאי עבידתייהו אמטו להכי כשהגיע רש"י למימרא דריב"ל נשים חייבות בארבע כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס שביק טעמא קמא דארבע גאולות ונקיט טעמא אחרינא כנגד הכוסות של

שר המשקים אלא ששינה רש"י מלשון הירושלמי ששם איתא כנגד ד' כוסות של שר המשקים והיינו משום דמנו גם לשון הפתרון של יוסף אבל רש"י תמך יתדותיו על ממרא דרבא בפ"ק דסוטה ד' ט' ע"א ובחולין ד' צ"ב ע"א דרק שלשה כוסות נאמרו במצרים ולא חשבינן רק הנאמר בחלום ולא מה שנשנה הדבר בפתרונו של יוסף והיינו משום דאם נחשוב גם לשון כוס האמור בפרשה בקיום הפתרון ויתן הכוס על כף פרעה ויהיו חמש כוסות אלא ודאי לא חשבינן אלא האמורים בחלום שר המשקים לבד והן שלשה כוסות ורביעי ברכת המזון וכן כתב גם בספר פתח עינים לרב חיד"א גאון: אלא דבמשנה דריש פרקין הוכרח רש"י ז"ל למינקט טעמא דד' גאולות דהרי שנינו שלא יפחתו לו מארבע כוסות ואפילו מן התמחוי ואי משום הכוסות של שר המשקים לא היה לנו ליתן מן התמחוי רק ג' כוסות שהרי בכל השנה כולה אין חייבים ליתן מן התמחוי כוס ברכת המזון ומאי שנא האידנא לכן פירש רש"יבמשנה הטעם משום ד' גאולות ומיושבין דברי רש"י כמין חומר דשפיר איצטריכו הני תרי טעמי תריצי: ולפי דברינו יוצא לנו דין חדש דאשה המקבלת מן התמחוי אין חייבים גבאי צדקה ליתן לה מן התמחוי רק ג' כוסות ממה נפשך דאי משום טעמא דד' גאולות הרי אינה צריכה רק ב' כוסות אלא שכדי לחוש לטעמא אחרינא דכוסות שנאמרו בשר המשקים יש לתת לה ג' כוסות שנאמרו בחלומו אבל לברכת המזון אין צריך ליתן לה כוס מן התמחוי כן נראה לדעתי בדעת רש"י עכ"ד הגאון עליון נר"ו: וזאת תשובתי האף אמנם דבריו חדים חריפים וזכים מאירים ומזהירים אית להו פירכא (לעני בדעת כמוני).

א) לפי המצאתו תקשי לן על ריב"ל מנא לן דנשים חייבות בכל ארבע כוסות הלא חיוב ארבע כוסות לנשים לא יתכן אלא אם נאמר שהן כנגד שלש כוסות שנאמרו בחלום שר המשקים וכוס ד' לברכת המזון דאם נאמר שהם נגד לשונות של גאולה אין לנשים אלא שתים. וכיון דמדתנן ולא יפחתו לו מארבע כוסות ואפילו מן התמחוי מוכח דאין הטעם כנגד הכוסות דאם כן לא היה לנו ליתן מן התמחוי כוס ברכת המזון דמה נשתנה הלילה הזה אם כן מנא ליה לריב"ל לחדש טעם ולחייב את הנשים דתקשי ליה דממתניתין מוכח דאין הטעם אלא כנגד לשונות של גאולה ולפיהן אין לנשים אלא ב' כוסות: ב) מה שכתב מני"ר שיחל"א דרש"י ששינה מלשון הירושלמי ששם נאמר ד' כוסות והוא כתב ג' כוסות תמך יסודתו על דברי רבא בסוטה וחולין וכו' הנה אם בעל השמועה בירושלמי היה איזה אמורא יהיה מי שיהיה (חוץ מריב"ל) החרשתי ויכולנו לומר דאותו האמורא לא סבירא ליה כרבא והוה ניחא לן לפרש מילתיה דריב"ל (דאמר נשים חייבות בארבע כוסות וכו') כשיטת רבא בש"ס דילן.

אמנם אנן דחזינן דבעל השמועה בירושלמי מר ניהו ריב"ל איך נרהיב עוז לפרש מילתיה דלא כשיטתיה הא ודאי מילתא דתמיה ומרן מוהרד"ף בספר שושנים לדוד פרק ערבי פסחים התפלא על מאור הגולה רש"י מה ראה על ככה לשנות לשון המדרש בבראשית רבה שאמרו ארבע כוסות ובציר חדא ונקיט בידיה תלת ואני עני כתבתי על הגיליון דנעלם ממנו דברי הש"ס ירושלמי בזה דאילו ראה דברי הירושלמי היה מגדיל התימה אחרי ששמועות הללו שתים זו שמענו מפי ריב"ל עצמו דאילו על דברי המדרש נוכל ליישב דניחא ליה לרש"י לפרש מילתיה דריב"ל כשיטת רבא שבתלמודין כמ"ש כת"ר יחי' אך מה שמבואר בירושלמי שבעל השמועה הוא ריב"ל אינו מתיישב על הלב כלל. ובתוס' מרדכי כשהוקשה לו דנימא ד' לחמים כתב דלכך יש מפרשים שהוא כנגד ארבע כוסות של פורענות שעתיד להשקות את ישראל ארבע כוסות של נחמה וכו' עי"ש ושבקי היש מפרשים דרשת ריב"ל שבירושלמי ואינו מן התימה מאחר שדבריהם מיוסדים על גופא דמתניתין ולא יפחתו לו מארבע כוסות ולא על מילתיה דריב"ל מצו לפרש מאי דמסתבר להו אבל רש"י עומד בפר"ש דברי ריב"ל הא ודאי ראוי ונכון לפרש כשיטתו בכל מכל כל: וראיתי להרב בגדי ישע על דברי המרדכי שכתב שמפני קושית התוס' מרדכי דנימא ד' לחמים הוצרך רש"י לטעם שני (שבדף ק"ח) כי היכי דלא נימא ד' לחמים ובההוא טעמא לחוד לא סגי דמאן לימא לן דיקח כוסות כנגדן מאחר דאינם רומזים על גאולת ממצרים וכו' עי"ש ופלא בעיני שלא זכר שר שחז"ל דרשו שנתבשר יוסף בחלום זה על הגאולה כמו שכתב הרב פני משה על הירושלמי שם ודבריו נאמנו מאד עיין בש"ס דילן בחולין ד' צ"ב ע"א ובראשית רבה סדר וישב פרק ח' ואמר יוסף לשר המשקים את בשרתני בשורה טובה אף אני אבשרך בשורה טובה עי"ש.

ומה שכתב ידידי הגאון הנ"ל יצ"ו דאם באנו לחשוב כוס של פתרון החלום היה לנו לחשוב גם כוס של קיום החלום וכתב כן גם בשם מרן חיד"א בספר פתח עינים בפירוש מוהרז"ו על דברי הב"ר הנ"ל הקשה כן וניחא ליה שהחלום עם הפתרון יש לחשבם יחד ולא הפתרון עם המעשה לכן נכון לומר דגירסא אחרת היתה לרש"י בירושלמי כמו שכתב ידידי הגאון אישי כהן גדול מוהרש"ך מווילנא יצ"ו בהגהותיו מראה כהן: ג) כל לגבי דידי אין שום נפקא מינה לדינא בין הני טעמי דהא ודאי לא הוו אלא רמז ואסמכתא בעלמא דבלא הני טעמי נמי כך נראה לחז"ל לתקן להודות לה' ד' פעמים בלילה הזה ולפי שאין אומרים שירה אלא על היין תקנו ארבע כוסות של יין (כמ"ש מרן מוהרד"ף על קושית התוס' מרדכי) ואף אי לא שייכי הני רמזי איתא לתקנתא דרבנן ולכן נראה לי דאף לטעם דכנגד הכוסות נותנים מהתמחוי כל הארבע כוסות אף אם בעלמא אין

נותנים כוס ברכת המזון מן התמחוי משום דאין כוס זה בא בשביל ברכת המזון כדאמרו בש"ס סוף ד' קי"ז ד' כסי תקינו רבנן כל חד וחד ניעביד ביה מצוה וכתב רשב"ם כלומר ראוי שיעשה בו מצוה וכו' שאף כאן אין הכוס בא בשביל ברכת המזון.

ואף לטעם דכנגד לשונות של גאולה נראה לי דנשים חייבות בכולהו דמפני שאף הן היו באותו הנס ראו חז"ל לכללן בהדי גברי בתקנתא דידהו ולא פלוג רבנן והשוו תקנתם שכולם חייבים בכל ארבע כוסות וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות ותחזנה עינינו בנין בית מקדשנו במהרה בימינו אכי"ר: ו) חתן בליל פסח יברך השבע ברכות בכוס ברכת המזון ולא על אחד הששׁ ברכות ובורא פרי הגפן על כוס אחר כמו שעושים בשאר הזמנים והרב יעב"ץ כתב בסידורו דיכול גם כן לעשותן בשתי כוסות ויניח לכוס רביעי את אשר בירך עליו ברכת חתנים כן כתב הרב עיקרי הד"ט בסי' י"ט אות כ' בשם מרן חיד"א בחיים שאל ח"א סי' ע"ב אות י"ג וכתב על דבריו ולי נראה טוב ונכון הדבר לעשותו כסברת הרב ברכות המים סי' תע"ט שכתב שאף למנהגם שמברכין השבע ברכות על כוס אחד מכל מקום בליל פסח אחד מהמסובין יברך ששׁ ברכות על כוס שלו והמברך ברכת המזון יברך בכוסו וציין לעיין בספר יוסף אומץ (למרן חיד"א) סי' מ"ז ואין אצלי ס' יוסף אומץ לידע מאי אמר רב בזה אך ראיתי שהרב המגיה לספר זכור לאברהם אלקלעי בחלק ג' בחלק אהע"ז במערכת ברכת חתנים הביא תורף דב"ק שביוסף אומץ שחיזק דבריו שבחיים שאל שהנכון שיברך ברכת חתנים על כוס ברכת המזון דכיון שפסק כן והעיד שכן המנהג אף דבשאר ימות השנה אין אנו נוהגים כן עתה בליל פסח הנכון לברך שבע ברכות וברכת המזון על כוס אחד:

ורבין חסידא בספר כפי אהרן ח"ב עמד לברר דין זה והביא דברי הרבנים חיים שאל וברכות המים דשניהם שוים לומר ברכת המזון וברכת חתנים על כוס אחד אלא שיש הפרש ביניהם דלמרן חיד"א צריך לברך בתחלה ברכת היין ואחריה ששׁ הברכות ולהרב ברכות המים בתחלה יש לברך ששׁ הברכות ואחריהן בורא פרי הגפן ומר ניהו מרן המחבר האריך להכריח כדעת הרב ברכות המים והשיב על כל הראיות שהביא מרן חיד"א בחיים שאל להכריח סברתו והביא שהרב פחד יצחק במערכת ברכת חתנים בברכת המזון הביא תשובת הרב ישראל פי נצי ומבואר שסובר כדעת הרב ברכות המים ואף שמרן חיד"א הביא שבחידושי הריטב"א לכתובות הביא דבריו רבינו בצלאל באסופת זקנים על דף ז' ע"ב הביא שתי הסברות יש אומרים לברך ברכת היין תחלה ויש אומרים לברך ברכת חתנים בתחלה מכל מקום כיון שהריטב"א לא הכריע יש לנו לתפוס כדעת רבינו נסים גאון שהביא המרדכי בפרק ערבי פסחים סי' ל"ז שמתבאר

להדיא שדעתו לברך בכל זמן ברכת היין באחרונה ולכן העיקר כדעת הרבנים ברכות המים ומהרי"ף שבפחד יצחק ועיקרי הד"ט לברך ברכת היין באחרונה ולא שנא לן בין כשמברך על שתי כוסות לכשמברך על כוס אחד וכן עשה מעשה בחופת מר נכדו אברהם רחימא יצ"ו וביאר עוד שכן הדין בברכת אשר ברא שמברכים כשאין שם עשרה לברך אותה קודם ברכת היין אלו תורף דב"ק:

ח) בזמן הבית שהיו להם עבדים שאינם משוחררים וכן בזמן הזה בערי תוגרמה לא נתבאר בפוסקים אם חייבים בארבע כוסות ככל מצות שהנשים חייבות או לא ונראה דתלי בפלוגתא דרשב"ם ותוספות בפסחים ד' ק"ח ע"ב בפירוש אמרם שאף הן היו באותו הנס דרשב"ם שפירש שעיקר הנס נעשה עלידן זה לא שייך בעבדים בזמן הבית אבל למה שפירשו התוספות שאף הן היו משועבדות לפרעה במצרים גם העבדים בכלל החיוב ועיין בכרתי ופלתי בהלכות שחיטה סי' א' סק"ג ודוק כן כתב ידידי הגאון מוהרש"ף אבד"ק ליאדי יצ"ו בספרו הבהיר כנים חמד ח"ג ד' ח' סוף ע"א ודברי הגאון בפלתי שם הם שעל מה שכתב מרן הכל שוחטין אפילו נשים ועבדים הביא מה שנחלקו רבותינו הטורי זהב והשפתי כהן בסתם עבדים האמור בש"ס אם הם שאינם משוחררים שוב כתב ודע דהרמב"ם בהלכות מגילה פרק ראשון דין א' כתב הכל חייבים בקריאת מגילה אנשים ונשים גרים ועבדים משוחררים הרי שלא כתב סתם עבדים רק עבדים משוחררים אך באמת יש לומר דסבירא ליה דאף דכללא דכל מה שאשה חייבת עבד חייב מגזרה שוה דלה לה במגילה דנשים גופייהו חייבות מטעם שהיו באותו הנס וזה לא שייך בעבדים ולא גזר המן רק על בני ברית ולא על עבדים לכן עבדים פטורים ולכן כתב הרמב"ם משוחררים וזה באמת נגד דעת התוספות דהקשו למה לי קרא דנשים חייבות בארבע כוסות תיפוק ליה דהיו באותו הנס דיש לומר דאיצטריך דמכח היו באותו הנס היו עבדים פטורים מה שאין כן השתא דרבינהו קרא אף הם חייבים מגזרה שוה דלה לה עכ"ל ומובן מזה שדעת הגאון בפלתי דמאי דעבדים חייבים בארבע כוסות הוא משום דרבי קרא חיובא בנשים דאי לאו הכי מטעמא דהיו באותו הנס לא הוה מחייבינן לעבדים בארבע כוסות וזה כנגד היסוד של הרב יצ"ו שכתב דלפי פירוש התוספות בההיא דהיו באותו הנס שהיו משועבדות לפרעה גם העבדים חייבים זהו מה שנראה בכונת רמיזתו וציינו לדברי הכרתי ופלתי ואולם לי הדל פליאה דעת ממנו ואני בער ולא אדע היכן מצינו שהקשו התוספות כן שהרי זה לשון התוספות בפסחים ד' ק"ח (על מה שאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בארבע כוסות שאף הן היו באותו הנס ואי לאו האי טעמא לא היו חייבות משום דנשים פטורות ממצות שהזמן גרמא אף על גב דארבע כוסות דרבנן

כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון עכ"ל הנך רואה שאין שום רמז בדב"ק ממה שכתב בשמם ואעיקרא דמילתא לא ידענא שום ילפותא בש"ס לחיובי נשים בארבע כוסות לבר מטעמא שהיו באותו הנס כי היכי דתיקשי להו לרבותינו התוספות למה לי קרא וכו' ולולי דמיסתפינא אמינא שיש טעות סופר בדב"ק ובמקום ארבע כוסות צריך להיות אכילת מצה וכונתו למה שכתבו התוספות במגילה דף ד' ד"ה שאף יש מקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה תיפוק לי' משום שהן היו באותו הנס אף הוא היה מתכוין ליישב קושיא זו דאי חיובא דנשים הוה מהאי טעמא היו עבדים פטורים וכו' ולכל הדברות מאי דפשיטא ליה להגאון פלתי דמטעמא דהיו באותו הנס היו העבדים פטורים מארבע כוסות או מאכילת מצה דמשמע ליה שהעבדים לא היו בכלל הנס נראה שאינו מוכרח ואף אם לגבי מגילה נאמר דהם לא היו בכלל להשמיד דלא עליהם היתה גזרת המן מכל מקום לגבי ארבע כוסות או אכילת מצה לפי פירוש התוספות בשאף הן היו באותו הנס שהיו משועבדות לפרעה נראה דשפיר קאמר ידידי הרב כרם שלמה יצ"ו שגם העבדים היו בכלל הנס ולא עוד אלא דגם בגזרת המן יש לומר דלפי פירוש התוספות גם עבדים היו בכלל הנס דכיון דגזר המן על כל בני ברית וסתם עבדים מלין אותם לשם עבדות הרי גם הם היו בכלל בני ברית בגזרת המן ומה שנראה מדברי הרמב"ם דעבדים שאין משוחררים פטורים מקריאת מגילה אפשר שטעמו משום שמפרש כרשב"ם דעיקר הנס נעשה על ידן אבל לפי פירוש התוספות ודאי גם הם חייבים ומטעם שהיו באותו הנס כן נראה לפום ריהטא וצריך להתיישב והודעתי מזה לידידי הרב כרם חמד יצ"ו וכתב לי שכדברי ממש נמצא בהקובץ תורה מציון חוברת ב' סי' ל' דף ל"ה ע"א האי קושיא והאי פירוקא:

ט) נשאל רבין חסידא בס' כפי אהרן ח"ב סי' ח' אם נשים רוצות לעשות הסדר של ליל פסח בחבורה לעצמן על ידי אשה חכמה שיודעת לקרות ההגדה ולעשות כל הסדר על פי הדין אי שפיר דמי או לא והשיב דאף דלכאורה נראה שיכולות לעשות כן כמו בזימון בסי' קצ"ט דאף שאינן מצטרפות לזימון עם אנשים מזימנות לעצמן וכן במגילה וכו' מכל מקום בסדר של פסח יש מצות רבות יש שהן מדרבנן ויש מדאורייתא כקריאת ההגדה וכולן מצות שהזמן גרמא ונשים פטורות ורק מטעם שאף הן היו באותו הנס באנו לחייבן ודעת הרבה פוסקים דטעם זה לא מהני אלא למצות דרבנן ולא למצות דאורייתא וא"כ אינן חייבות בסיפור יצי"מ בלילה הזו דהיא מצוה שהזמן גרמא ונחלקו הקדמונים במצות שהזמן גרמא אם רשאות לקיים המצוה ולברך גם כן או דוקא לעשות המצוה בלא ברכה הוא דרשאות ודעת מרן בסי' תקפ"ט כצד זה ומה שנוהגות הנשים

לברך על שופר ולולב הוא שלא כדעת מרן וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תרנ"ד אות כ' שנכון לבטל מנהגן אלא ששוב מצא להן סמך מתשובות מן השמים ובאמת שאין זה מספיק אלא שקשה לבטל מנהגן ואם כן ברכת אשר גאלנו בלי ספק היא על גם יציאת מצרים וכיון שקריאת ההגדה היא מצוה שהזמן גרמא ואין הנשים חייבות משום דלמצוה דאורייתא לא מהני הטעם דאף הן היו באותו הנס אין נכון לעשות שלא כדעת מרן ואף שבשופר ולולב נהגו לברך הטעם בשופר הוא מפני שלא כל הנשים יכולות לבא לבית הכנסת לצאת בתקיעת השליח צבור ולולב הרי היא מצוה שבגוף ואי אפשר על ידי שליח ומיסתיין להחזיק במנהגן בדבר שכבר נהגו כן מקדם קדמתה ולא לחדש דבר מעתה לעשות לכתחלה היפך דעת מרן הבית יוסף והרי בקל יכולות לשמוע מפי האנשים לכן אין להקל להן לעשות הסדר לעצמן רק תשמעו מפי האנשים אלו תורף דב"ק נשמט מסידור הספר במקומו בסי' ט' אות ט"ל בסוף האות חסר כל הד"ה הנדפס פה מטה.

וכזאת תמיה לי על מה שראיתי להגאון בית שלמה בסי' כ"ג שנשאל בישראל שמכר היי"ש שלו לנכרי קודם הפסח כדינו ובתוך הפסח מכר אותו היי"ש לישראל אחד (אשר קנה ממנו כמה פעמים לפני הפסח שיקחנו אחר החג ולעזה עליו [על הקונה] המדינה על אשר קנה חמץ בפסח ורב אחד אמר שחלילה לעשות כן שהוא פרצת גדר ומופלג אחד אמר שאין בזה חשש איסור ונשאל הגאון לחוות דעתו והשיב שנראה דאסור לעשות כן מתרי טעמי.

א') שהוכיח סופו על תחילתו שמכירתו קודם פסח להנכרי היתה רק הערמה וקתני בתוספתא ובלבד שלא יערים ופירש הבית חדש בסי' תמ"ח שלא יניח חותם על חמץ והט"ז מחמיר מאד בזה אף בדיעבד רק שהחק יעקב כתב שאם הניח חותם אחר המכירה אין לאסור בדיעבד ומבואר שם דלכתחלה אסור לעשות כן אף אחר המכירה אף שלא היתה הערמה ניכרת בשעת מכירה ויש לפקפק גם על דיעבד לדעת הרמב"ם שפסק בש"ע יו"ד סי' רכ"א סעיף ט' כמותו דאמרינן בכי האי גוונא הוכיח סופו על תחילתו אם כן אף בדיעבד יש לאסור אך יש לחלק דשם יש גילוי דעת יותר וכו' אמנם לכתחלה כתב גם החק יעקב לאסור וכו' (שקיל וטרי עוד בדין הוכיח סופו על תחילתו וגם בהגהה מבן המחבר האריך קצת בזה וסיים) מכל מקום דבר מכוער מאד הוא ונוטל להערמה ניכרת.

ב') משום שרוצה בקיומו של חמץ וכו' אלו תורף דב"ק הנה מתבאר דרפיא בידיה אם יש לאסור אף בדיעבד ומצדד אי אמרינן בזה הוכיח סופו על תחילתו שהוא מחלוקת הרשב"א והרמב"ם ואנכי לא ידעתי למה לא יהא אסור אף בדיעבד מטעם שעל ידי

מכירתו להישראל בפסח הרי נתבטלה מכירתו להנכרי קודם הפסח ואם כן החמץ ברשותו והוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה: